6
7–e
1

6
5 E
4

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

13.8.9.

Digitized by Google

j $\frac{8}{2.}$

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

NICOLAI CAVSSINI TRECENSIS, E SOCIETATE IESV,

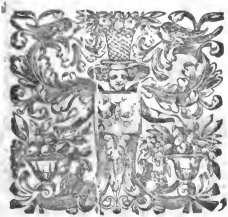
DE ELOQVENTIA SACRA ET HVMANA

LIBRI XVI.

Editio Quinta, non ignobiliter præcedentibus.

CVM ACCVRATIS INDICIBVS, TAM EORVM QVÆ vnoquóque Capite continentur, quàm Rerum & Verborum.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LVGDVNI,

Sumpt. IOANNIS-AMATI CANDY.

M. DC. XXXVII.

Digitized by Google

LVDOVICO XIII. FRANCORVM ET NAVARRORVM REGI CHRISTIANISSIMO.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

ELOQVENTIAM tibi, *Rex Chriſtianiſſime*, apparatiſſimis Græcorum Latinorúmque munditiis excultam, ad ſacrarium tuæ Majeſtatis ſiſto, Reginam *Flexanimam Regi* potentiſſimo, prædicationem beneficii *Domino* munificentiſſimo; *Parenti* verò optimo æternum obſeruantiæ monumentum.

Si ſpectatur operis argumentum, ſatis habet commendationis: ſi ratio offerendi, multum habet officioſæ neceſſitatis. Conceptum eſt enim in ipſis Flexienſis Academiæ ſpatiis, in proprio tui *Parentis felicis* ſolo, & Regiæ illius pueritiæ cunabulis, vbi eloquentiam per annos aliquot ſum profeſſus: Nunc autem emergit Lutetiæ, in tuorum arce regnorum, in quam vrbem, ad eadem rei literariæ curricula iam quaſi Διαυλοδρόμος euocor. Inchoatus eſt, vt vides, hic liber in tuo, de tuo creuit, naſcitur in tuo: vbique occurrit tibi, nec minùs Maieſtatem tuam latere poteſt quàm Solem.

Verùm etſi me verecundiæ leges, aut occultari iuberent, aut ſilere; Tamen faciliùs in ore flammam opprimi poſſe crederem, quàm in grato animo recordationem beneficij. Tua ſunt, *Rex Optime*, in hanc Societatem promerita, vt infantes etiam facere poſſint Oratores. Tu enim perinde ac ſi hæreditarium illud munus haberes ab auguſtiſſimo *Parente* tuo, vt nos diligeres, ſtatim regali animo hanc Societatem complexus es, vt idem penè tibi videatur fuiſſe exordium naſcendi, quod fuit principium de nobis benè merendi.

Nunc verò poſtquam illud noſtrum Pariſienſe Collegium, tot annis iam quaſi virgultis interclusum, & derelictum, ad quod fruſtra tot bonorum vota adhæreſcebant, re-

Digitized by Google

penſè aperiri iuſſiſti, eodem profectò tempore huic orbi Chriſtiano declaraſti, quid ſumma beneuolentia in ſumma auctoritate poſſet. De nobis verò ſapientiſſimi illius tui Conſiſtorij ea fuere iudicia, quæ venerari magis licet, tanquam leges perpetui in publicum officij nobis impoſitas, quàm intemperantiùs prædicare.

Quid mirum igitur, *ô Rex*, ſi tibi noſtrum omnium voluntates & opera liberiùs affluunt, & velut in ipſum fontem gratiſſimè refunduntur, cùm tu nos iſta amoris teſtificatione iam tuos nexu & mancipio feceris? Tu certè quidquid eſt hoc operæ, non aſpernabere. Nam & tua Maieſtas ex hoc faſtigio ſe ad noſtram tenuitatem benignis oculis ſpectandam plerumque demittit; &, quod à ſapientibus dictum audio, quaſi *magnitudinis ſeruitutem exiſtimet non poſſe fieri minorem*, verſatur cum minoribus ſumma affabilitate ſermonis, quorum ego minimus has hodie lucubrationes ſub tui nominis luce profero, nec meæ iam me pudet tenuitatis. Auiculas ſiquidem aiunt, cùm nihil poſſent opulentius, plumas ad magnificentiſſimum Delphici Appollinis templum, ſicut & apes ceras vltrò detuliſſe: ſic & nos ad hæc tot gloriæ tuæ monumenta, quæ alii partim tibi dedicârunt, partim etiam dedicaturi ſunt, hanc opellam noſtram adiungimus. Poterunt illi magnificentiùs, nos certè nihil poſſumus amantius.

Maieſtati tuæ Deuotiſſimus

NICOLAVS CAVSSINVS,
Sacerdos è Societate IESV.

Digitized by Google

LECTORI.

QVOD plerique animantibus aiunt ineſſe tam mites támque efficaces oculos, vt eorum aſpectu, quaſi molliſſimo incubatu, pulli excludantur; Hoc ipſum in iſto ingenij fœtu (Lector) *experti ſumus. Tu illi adhuc pene in ouo, & in partus vinculis, tam blandis, tam potentibus oculorum radijs es obſtetricatus: Tu natum tanta beneuolentia complexus, vt meritò ſe totum tuis vtilitatibus debeat impendere. Qui tibi placuit in primis (vt aiunt) incunabulis, auctior, vt ſpero, non diſplicebit. Nihil eſt* (mi Lector) *in hoc literarum puluere cultura eloquentiæ aut nobilius aut operoſius. Iam enim à prudentibus non quæritur indigeſta rerum farrago, in quam ſe intemperantis prurigo ſæculi ardentiùs quàm cautiùs effuderat; Sed ſolers & neruoſa, & acuta dicendi ratio, qua ſe & vegeta produnt ingenia, & accurati lima iudicij. Hanc in iſto opere* Flexanimam *non meis quidem coloribus, ſed Græcæ Latinæque antiquitatis opibus excultam, quaſi in eminenti arce poſui. Tu* (Lector) *fruere; & quidquid inde hauſeris, in Deum ſcientiarum omnium fontem & dominum reuolue, memor illius dicti, quod ex ſacrario prodijt Sapientiæ:* Oportet priùs animas, poſteà linguas fieri eruditas.

OPERIS INSTITVTVM.

NON fuit hoc meum conſilium, poſt tot Rhetoricas præceptiones, tot locis, & manibus ſparſas, malè recoctam (quod aiunt) *crambe* faſtidioſo præſertim huius ſeculi palato obijcere. Quin-imò, huius operis inſtitutum eſt, quicquid in ſacra humanâque Eloquentia ſpectabile, illuſtri loco ponere, & variorum ingeniorum ſæculorúmque virtutes, in vnum veluti perfectionis corpus includere.

Quod autem attinet ad præcepta, non minutias quaſdam pueriles eruditionis ſum conſectatus, ſed grauiorem eloquentiæ ſpeciem ex præſtantiſſimorum Rhetorum, maximè Græcorum, qui modò rariores ſunt, iu-

…nibus exprimere conatus ſum: Deinde apparatiſſimâ ex Græcis …æ fontibus exemplorum copiam παραλληλίζων attuli, & vbi res …abat, noſtra interpretatione notíſque illuſtraui.

Aſperſi quoque mediocriter, prout argumentorum conditio ferebat, veterum erudirionem; & rationem eam dicendi tenui, quæ neque nimis ſpiſſa eſſet, aut producta; neque tenuis & inornata; vt interdum præceptorum auſteritas eloquentiæ, veluti ſucco perfuſa miteſceret.

Præterea pigmenta quædam eloquentiæ, qualia ſunt Hieroglyphica, ſymbola, parabolæ hiſtoricæ, emblemara, ſeparato libro edidi, qui iam *felicitate* prodijr in lucem.

Hæc ego, Deo auſpice, iuuentutis ſtudijs conſulens, ne ἀσύμβολοι ex hac literariâ prouinciâ, quam iam per multos annos obtineo, diſcederem: Quæ tu, Lector, pro tuo candore, beneuolo animo accipies: ſi qui autem fuerint (quod non eſt deſperandum) liuidorum oculi, meminerint, ῥᾷον μωμεῖσθαι, ἢ μιμεῖσθαι: rum, pueriliter infelicis, & malè feriati ingenij eſſe, famam alienam cùm obſcurare hòneſtè non poſſit, per inuidiam allatrare.

Aprobatio.

STEPHANVS CHARLETVS, Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Franciæ, poteſtate ad id mihi facta ab admodum R. P. N. Præpoſitio generali MVTIO VITELLESCO, Facultatem concedo, vt P. NICOLAI CAVSSINI è Societate IESV Sacerdotis, de *Sacræ & humanæ Eloquentiæ Parallelis* libri, eruditorum ex eadem Societate noſtra virorum iudicio approbari, typis excudantur.

STEPHANVS CHARLETVS.

Datum Flexiæ, XIX. *Nouembris*, 1617.

Operis Synopſis.

Totum volumen in tres partes diuiſum eſt.

Prima, veræ Eloquentiæ ideam & adminicula continet.

Secunda, de ipſius Eloquentiæ partibus agit, Inuentione, Diſpoſitione, Elocutione, Figuris, Affectibus, Pronuntiatione.

Tertia, de triplici Eloquentiæ genere, de epidictica, Ciuili, Sacra, ſpeciatim differit.

Ordo librorum.

I. De Veteri Eloquentia.
II. De Optimo charactere Eloquentiæ.
III. De adminiculis ad comparandam Eloquentiam, Ingenio, doctrina, Imitatione.
IIII. De Inuentione & Locis.
V. De Amplificatione.
VI. De Diſpoſitione & partibus Orationis.
VII. De Elocutione & Figuris.
VIII. De Affectibus.
IX. De Pronuntiatione.
X. De Epidictica, ſiue demonſtratiua Eloquentia.
XI. Characteres Epidictici in quibus deſcriptionum liber.
XII. De Eloquentia Ciuili.
XIII. Characteres Ciuilis Eloquentiæ.
XIV. Theorhetor, ſiue de Maieſtate ſacræ eloquentiæ.
XV. De Forma ſacræ Eloquentiæ.
XVI. Chryſoſtomus, ſiue Idea.

AVCTORES QVI LAVDANTVR ET EXPENDVNTVR:

Rhetores & Rhetoricorum ſcriptores.

GRÆCI.

Ariſtoteles.
Demetrius Phalereus.
Ariſtides.
Dionyſius Halicarnaſſenſis.
Hermogenes.
Aphthonius.
Caſſius Longinus.
Theon.
Menander.
Apſinus.
Sopater.
Cyrus.
Licymnius.

LATINI.

Fabius Quintilianus.
Martianus Mineus Capella.
Rutilius Lupus.
Aquila Romanus.
Iulius Rufinianus.
Curius Fortunatius.
Martius Victorinus.
Sulpitius Victor.
Emporius.
Aurelius Auguſtinus.
Iulius Seuerianus.
Ruffinus.
Priſcianus.
Beda.
Caſſiodorus.
Alcuinus.

Sophiſtæ & Philologi.

GRÆCI.

Gorgias Leontinius.
Lucianus.
Libanius.
Ariſtides.
Philoſtratus.
Himeuris.
Dion Pruſæus.
Ælianus.
Theophylactus.
Calliſtratus.

LATINI.

Latro Portius.
Arelius Fuſcus.
Ceſtus Pius.
Aſprenas.
Fuſcus.
Iulius Sparſus.
Sillius.
Gauius.
Iulius Baſſus,
Clodius Turrinus.
Triarius.
Cornelius Hiſpanus.
Licinius Nepos.
Spiridion.
Coruus.
Murrhedius:
Petronius.
Apuleius.
Latinus Pacatus.
Eumenes.

Oratores.

GRÆCI.

Antiphon Rhamnuſius.
Andocides Cydathenienſis.
Lyſias Syracuſanus, aut Athen.

LATINI.

L. Iunius Brutus.
Menenius Agrippa.
Appius Claudius.
Cornelius Cethegus.

Iſocrates

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

NICOLAI CAVSSINI TRECENSIS, E SOCIETATE IESV,

DE ELOQVENTIA SACRA ET HVMANA

LIBRI XVI.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Editio Quinta, non ignobilior præcedentibus.

CVM ACCVRATIS INDICIBVS, TAM EORVM QVÆ vnoquóque Capite continentur, quàm Rerum & Verborum.

LVGDVNI,

Sumpt. IOANNIS-AMATI CANDY.

M. DC. XXXVII.

Digitized by Google

Digitized by Google

LVDOVICO XIII.
FRANCORVM ET
NAVARRORVM REGI
CHRISTIANISSIMO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ELOQVENTIAM tibi, *Rex Chriſtianiſſime*, apparatiſſimis Græcorum Latinorúmque munditiis excultam, ad ſacrarium tuæ Maieſtatis ſiſto, Reginam *Flexanimam Regi* potentiſſimo, prædicationem beneficii *Domino* munificentiſſimo; *Parenti* verò optimo æternum obſeruantiæ monumentum.

Si ſpectatur operis argumentum, ſatis habet commendationis: ſi ratio offerendi, multum habet officioſæ neceſſitatis. Conceptum eſt enim in ipſis Flexienſis Academiæ ſpatiis, in proprio tui *Parentis felicis ſolo*, & Regiæ illius pueritiæ cunabulis, vbi eloquentiam per annos aliquot ſum profeſſus: Nunc autem emergit Lutetiæ, in tuorum arce regnorum, in quam vrbem, ad eadem rei literariæ curricula iam quaſi διαυλοδρόμος euocor. Inchoatus eſt, vt vides, hic liber in tuo, de tuo creuit, naſcitur in tuo: vbique occurrit tibi, nec minùs Maieſtatem tuam latere poteſt quàm Solem.

Verùm etſi me verecundiæ leges, aut occultari iuberent, aut ſilere; Tamen faciliùs in ore flammam opprimi poſſe crederem, quàm in grato animo recordationem beneficij. Tua ſunt, *Rex Optime*, in hanc Societatem promerita, vt infantes etiam facere poſſint Oratores. Tu enim perinde ac ſi hæreditarium illud munus haberes ab auguſtiſſimo *Parente* tuo, vt nos diligeres, ſtatim regali animo hanc Societatem complexus es, vt idem penè tibi videatur fuiſſe exordium naſcendi, quod fuit principium de nobis bene merendi.

Nunc verò poſtquam illud noſtrum Pariſienſe Colelgium, tot annis iam quaſi virgultis intercluſum, & derelictum, ad quod fruſtra tot bonorum vota adhæreſcebant, re-

Digitized by Google

pentè aperiri iuſſiſti, eodem profectò tempore huic orbi Chriſtiano declaraſti, quid ſumma beneuolentia in ſumma auctoritate poſſet. De nobis verò ſapientiſſimi illius tui Conſiſtorij ea fuere iudicia, quæ venerari magis licet, tanquam leges perpetui in publicum officij nobis impoſitas, quàm intemperantiùs prædicare.

Quid mirum igitur, *ô Rex*, ſi tibi noſtrum omnium voluntates & opera liberiùs affluunt, & velut in ipſum fontem gratiſſimè refunduntur, cùm tu nos iſta amoris teſtificatione iam tuos nexu & mancipio feceris? Tu certè quidquid eſt hoc operæ, non aſpernabere. Nam & tua Maieſtas ex hoc faſtigio ſe ad noſtram tenuitatem benignis oculis ſpectandam plerumque demittit; &, quod à ſapientibus dictum audio, quaſi *magnitudinis ſeruitutem exiſtimet non poſſe fieri minorem*, verſatur cum minoribus ſumma affabilitate ſermonis, quorum ego minimus has hodie lucubrationes ſub tui nominis luce profero, nec meæ iam me pudet tenuitatis. Auiculas ſi quidem aiunt, cùm nihil poſſent opulentius, plumas ad magnificentiſſimum Delphici Appollinis templum, ſicut & apes ceras vltrò detuliſſe: ſic & nos ad hæc tot gloriæ tuæ monumenta, quæ alii partim tibi dedicârunt, partim etiam dedicaturi ſunt, hanc opellam noſtram adiungimus. Poterunt illi magnificentiùs, nos certè nihil poſſumus amantius.

Maieſtati tuæ Deuotiſſimus

NICOLAVS CAVSSINVS,
Sacerdos è Societate IESV.

Digitized by Google

LECTORI.

QVOD pleríque animantibus aiunt ineſſe tam mites támque efficaces oculos, vt eorum aſpectu, quaſi molliſſimo incubatu, pulli excludantur; Hoc ipſum in iſto ingenij fœtu (Lector) *experti ſumus. Tu illi adhuc pene in ouo, & in partus vinculis, tam blandis, tam potentibus oculorum radijs es obſtetricatus: Tu natum tanta beneuolentia complexus, vt meritò ſe totum tuis vtilitatibus debeat impendere. Qui tibi placuit in primis (vt aiunt) incunabulis, auctior, vt ſpero, non diſplicebit. Nihil eſt* (mi Lector) *in hoc literarum puluere cultura eloquentiæ aut nobilius aut operoſius. Iam enim à prudentibus non quæritur indigeſta rerum farrago, in quam ſe intemperantis prurigo ſæculi ardentiùs quàm cautiùs effuderat; Sed ſolers & neruoſa, & acuta dicendi ratio, qua ſe & vegeta produnt ingenia, & accurati limæ iudicij. Hanc in iſto opere* Flexanimam *non meis quidem coloribus, ſed Græcæ Latinæque antiquitatis opibus excultam, quaſi in eminenti arce poſui. Tu* (Lector) *fruere; & quidquid inde hauſeris, in Deum ſcientiarum omnium fontem & dominum reuolue, memor illius dicti, quod ex ſacrario prodijt Sapientiæ:* Oportet priùs animas, poſteà linguas fieri eruditas.

OPERIS INSTITVTVM.

NON fuit hoc meum conſilium, poſt tot Rhetoricas præceptiones, tot locis, & manibus ſparſas, malè recoctam (quod aiunt) *crambe* faſtidioſo præſertim huius ſeculi palato obijcere. Quin-imò, huius operis inſtitutum eſt, quicquid in ſacra humanáque Eloquentia ſpectabile, illuſtri loco ponere, & variorum ingeniorum ſæculorúmque virtutes, in vnum veluti perfectionis corpus includere.

Quod autem attinet ad præcepta, non minutias quaſdam puerilis eruditionis ſum conſectatus, ſed grauiorem eloquentiæ ſpeciem ex præſtantiſſimorum Rhetorum, maximè Græcorum, qui modò rariores ſunt, iu-

dicijs & ſenſibus exprimere conatus ſum: Deinde apparatiſſimã ex Græcis Latiniſque fontibus exemplorum copiam παραδειγμάτων attuli, & vbi res poſtulabat, noſtra interpretatione notiſque illuſtraui.

Aſperſi quoque mediocriter, prout argumentorum conditio ferebat, veterum eruditionem; & rationem eam dicendi tenui, quæ neque nimis ſpiſſa eſſet, aut producta; neque tenuis & inornata; vt interdum præceptorum auſteritas eloquentiæ, veluti ſucco perfuſa miteſceret.

Præterea pigmenta quædam eloquentiæ, qualia ſunt Hieroglyphica, ſymbola, parabolæ hiſtoricæ, emblemata, ſeparato libro edidi, qui iam *felicitate* prodijt in lucem.

Hæc ego, Deo auſpice, iuuentutis ſtudijs conſulens, ne ἀσύμβολος ex hac literariâ prouinciâ, quam iam per multos annos obtineo, diſcederem: Quæ tu, Lector, pro tuo candore, beneuolo animo accipies: ſi qui autem fuerint (quod non eſt deſperandum) liuidorum oculi, meminerint, ῥᾶον μωμήσεται ἢ μιμήσεται: tum, pueriliter infelicis, & malè feriati ingenij eſſe, famam alienam cùm obſcurare honeſtè non poſſit, per inuidiam allatrare.

Aprobatio.

STEPHANVS CHARLETVS, Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Franciæ, poteſtate ad id mihi facta ab admodum R. P. N. Præpoſitio generali MVTIO VITELLESCO, Facultatem concedo, vt P. NICOLAI CAVSSINI è Societate IESV Sacerdotis, de *Sacra & humane Eloquentia Parallelis* libri, eruditorum ex eadem Societate noſtra virorum iudicio approbati, typis excudantur.

STEPHANVS CHARLETVS.

Datum Flexiæ, XIX. *Nouembris*, 1617.

Operis Synopſis,

Totum volumen in tres partes diuiſum eſt.

Prima, veræ Eloquentiæ ideam & adminicula continet.

Secunda, de ipſius Eloquentiæ partibus agit, Inuentione, Diſpoſitione, Elocutione, Figuris. Affectibus, Pronuntiatione.

Tertia, de triplici Eloquentiæ genere, de epidictica, Ciuili, Sacra, ſpeciatim diſſerit.

Ordo librorum.

I. De Veteri Eloquentia.
II. De Optimo charactere Eloquentiæ.
III. De adminiculis ad comparandam Eloquentiam, Ingenio, doctrina, Imitatione.
IIII. De Inuentione & Locis.
V. De Amplificatione.
VI. De Diſpoſitione & partibus Orationis.
VII. De Elocutione & Figuris.
VIII. De Affectibus.
IX. De Pronuntiatione.
X. De Epidictica, ſiue demonſtratiua Eloquentia.
XI. Characteres Epidictici in quibus deſcriptionum liber.
XII. De Eloquentia Ciuili.
XIII. Characteres Ciuilis Eloquentiæ.
XIV. Theorhetor, ſiue de Maieſtate ſacræ eloquentiæ.
XV. De Forma ſacræ Eloquentiæ.
XVI. Chryſoſtomus, ſiue Idea.

Digitized by Google

AVCTORES QVI LAVDANTVR ET EXPENDVNTVR:

Rhetores & Rhetoricorum ſcriptores.

GRÆCI.

Ariſtoteles.
Demetrius Phalereus.
Ariſtides.
Dionyſius Halicarnaſſenſis.
Hermogenes.
Aphthonius.
Caſſius Longinus.
Theon.
Menander.
Apſinus.
Sopater.
Cyrus.
Licymnius.

LATINI.

Fabius Quintilianus.
Martianus Mineus Capella.
Rutilius Lupus.
Aquila Romanus.
Iulius Ruffinianus.
Curius Fortunatius.
Martius Victorinus.
Sulpitius Victor.
Emporius.
Aurelius Auguſtinus.
Iulius Seuerianus.
Ruffinus.
Priſcianus.
Beda.
Caſſiodorus.
Alcuinus.

Sophiſtæ & Philologi.

GRÆCI.

Gorgias Leontinius.
Lucianus.
Libanius.
Ariſtides.
Philoſtratus.
Himeuris.
Dion Pruſæus.
Ælianus.
Theophylactus.
Calliſtratus.

LATINI.

Latro Portius.
Arelius Fuſcus.
Ceſtus Pius.
Aſprenas.
Fuſcus.
Iulius Sparſus.
Sillius.
Gauius.
Iulius Baſſus,
Clodius Turrinus.
Triarius.
Cornelius Hiſpanus.
Licinius Nepos.
Spiridion.
Coruus.
Murrhedius:
Petronius.
Apuleius.
Latinus Pacatus.
Eumenes.

Oratores.

GRÆCI.

Antiphon Rhamnuſius.
Andocides Cydathenienſis.
Lyſias Syracuſanus, aut Athen.

LATINI.

L. Iunius Brutus.
Menenius Agrippa.
Appius Claudius.
Cornelius Cethegus.

Iſocrates

Iſocrates Athenienſis.

Iſæus Chalcidenſis.

Æſchines Cothodices.

Lycurgus Butades Athen.

Demoſthenes Pæanienſis.

Hyperides Collytenſis.

Dinarchus Corinthius, aut Athen.

M. Cato Senior.
Q. Fabius Pictor.
C. Lælius.
P. Africanus.
Seruius Galba.
Curio.
Tiberius Gracchus.
C. Gracchus.
Quintus Catulus.
M. Antonius.
M. Craſſus.
Seruius Sulpitius.
C. Iulius Cæſar.
M. Tullius Cicero.
Plinius Iunior.

Philoſophi.

Plato.
Theophraſtus.
Maximus Tyrius.
Seneca.

Ariſtoteles.

Xenophon.

Themiſtius,

Hiſtorici.

GRÆCI.

Thucydides.
Herodotus.
Plutarchus.
Polybius.
Diodorus Siculus.
Dion.
Dionyſius Halicarnaſſenſis.
Herodianus.
Ioſephus.
Nicetas.

LATINI.

C. Iulius Cæſar.

Salluſtius.

T. Liuius.

Cornelius Tacitus.

Plinius.

Q. Curtius.

Ammianus.

Patres & Scriptores ſacri.

GRÆCI.

Dionyſius Areopagita.
Iuſtinus Martyr.
Origenes.
Clemens Alexandrinus
Baſilius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Chryſoſtomus.
Baſilius Seleuciæ.
Gregorius Nyſſenus.
Ephrem Syrus.
Theodoretus.
Syneſius.
Euſebius.
Nichephorus,

LATINI.

Cyprianus.

Ambroſius.

Auguſtinus.

Hieronymus.

Leo.

Paulinus.

Tertullianus.

Saluianus.

Arnobius.

Lactantius.

Sidonius Apollinaris.

INDEX

INDEX CAPITVM,

ET TITVLORVM, AD SINGVLA CAPITA, HIS SEDECIM LIBRIS

Præfixorum: Lectori, vltra alterum, qui in calce Operis, Neceſſarius.

Numerus primus, Caput notat: alter, Paginam.

TITVLVS LIBRI PRIMI.

DE veteri Eloquentia. pag 1
De optimo genere Eloquentiæ, & huius Operis inſtituto. ibid.
CAP. I. De Eloquentiæ dignitate: Dei, Animi & Eloquentiæ ſimilitudo. 3
2. De Eloquentiæ pulchritudine. 4
Comparatio cum pantarba lapide. ibid.
3. De vtilitate Eloquentiæ. 4
4. De vi Eloquentiæ. 5
5. De ortu & progreſſu Eloquentiæ. 6
6. De nomine Rhetorum. 8
7. De honoribus Rhetorum. 10
8. Contra eos qui dicunt Demoſthenem ab Ariſtotele præcepta Eloquentiæ didiciſſe. 11
9. Illuſtrium Oratorum Elogia: Pitheus. 12
10. Homerus. ibid.
11. Solon. 13
12. Piſiſtratus. 15
13. Themiſtocles. ibid.
14. Herodotus. ibid.
15. Pericles. 16
16. Thucydides. ibid.
17. Gorgias Leontinus. 17
18. Ὑπὲρ Παλαμήδους ἀπολογία 18
19. Critias. ibid.
20. Theopompus. 19
21. Philiſtus. ibid.
22. Plato. ibid.
23. Ariſtoteles. 20
24. Antiphon. 21
25. Andocides. ibid
26. Lyſias. 22
27. Iſocrates. ibid.
28. Iſæus. 24
29. Æſchines. ibid.
30. Lycurgus. 25
31. Demoſthenes. ibid.
32. Hyperides. ibid.

ẽ

33. Dinarchus. 26
34. Demades. ibid.
35. Xenophon. 27
36. Theophraſtus. ibid.
37. Demetrius Phalereus. 28
38. Latini Oratores, Ciceronis fermè omnes penicillo expreſſi.
L. Iunius Brutus. 29
39. Menenius Agrippa. ibid.
Oratio Menenij Agrippæ. ibid.
40. Appius Claudius. 29.
Oratio Appij Claudij ad ſenatum ibid.
Eadem ex Græco expreſſa. ibid.
41. Cornel Cethegus. 30
42. M. Cato ſenior. 31
43. Q. Fabius Pictor. ibid
44. C. Lælius & P. Africanus. ibid.
45. Seruius Galba. ibid.
46. Curio. 33
47. Tiberius Gracchus & Caius Carbo. ibid.
48. Caius Gracchus. ibid.
49. Quintus Catulus. 34
50. Marcus Antonius. ibid
51. Marcus Craſſus. 35
52. Seruius Sulpitius. 36
53. Cotta & Sulpitius. ibid.
54. Hortenſius. ibid.
55. M. Craſſus Iunior. 37
56. Prompeius. ibid
57. M. Callidius. 38
58. Piſo Tullij gener. ibid
59. C. Licinius Caluus. ibid.
60. C. Iulius Cæſar. 39
61. Criſpus Salluſtius. ibid.
62. M. Tullius Cicero, pro quo Apologia, contra Κικερωνομάστιγα, qui ferreā Ciceronis eloquētiā, aureā Demoſthenis nominarat. 40
Iudicium Longini de Cicerone & Demoſthene. 41
Iudicium Fabij Quintiliani. ibid.
Iudicium Cornelij Taciti. 42
63. Comparātur Cicero & Demoſthenes in genere cōparatiuo. 44.
Ab adoleſcentia honeſtè acta. 46
A prudentia. ibid.
A fortitudine. ibid.
plura. ibid.
64. Comparantur in genere deliberatiuo. 52
65. Comparantur in genere iudiciali. 58
66. Comparantur in Inuentione. Diſpoſitione, Elocutione. 62
67. Comparantur in actione & ſucceſſu eloquentiæ. 64
68. Comparatur cum Thucydide. 65.
69. Comparatur cum Platone. 67.
70. Comparatur cum Lyſia. 70
71. Comparatur cum Iſocrate. 71.
72. Comparatur cum Salluſtio. 73
73. Comparatur cum Seneca. 74

Ex Libro II.

Cap. I. De optimo charactere Eloquentiæ. 76
De varietate. ibid.
2. De ſtylo inflato. 78
3. De cacozelo. 83
4. De ſtylo frigido. 84
5. De ſtylo puerili. 85
6. De Parenthyrſi. 87
7. De ſtylo ſcholaſtico. 89
8. De ſtylo poëtico & cantico. 90
9. De ſtylo allegorico & periphraſtico. 92
10. De ſtylo Miſcellaneo & Antiquario. 94
11. De ſtylo humili & rudi. 98
12. De ſtylo fluctuanti & diſſoluto. 99.
13. De ſtylo ſicco & exangui. 100
14. De acuta ſtyli breuitate, ſententiiſque abruptis & ſuſpicioſis. 102

15. Acutorum acuminum ſubiecta exempla. 104
16. De Errotibus abrupti ſtyli & frigidè acuti. 107
17. Anticicerones. 111
Ludus ſeu diſſertatio de optimo genere dicendi. ibid.
Eloquentia apud Dicen contra ſuos corruptores agit. ibid.
18. Lucius Apuleius. 112
19. Cacozelus, doctus Antiquarius 115
20. Buteonis pro ſiccis, 117
21. Pædariodis pro puerilibus. 118
22. M. Tulij. Ciceronis Apologia. ibid.
23. Malus Orator: totus ex Luciano fermè ex preſſus. 126
Cenſura Antigoni Regis. 127
Cenſura Auguſti Cæſaris. ibid
Cenſnra Apollonij. 128
Cenſura Dionyſij Longini. ibid.
24. Condemnatio Μειρακιώδοις. ib.
Cenſura Plutarchi. ibid.
25. Condemnatio ſiccorum. 130
Cornelij Taciti cenſura. ibid.
26. De vera germanáque eloquentia. ibid.
27. De Generibus dicendi quæ in laude verſantur. 131
28. De virtutibus & formis dicēdi; ac primùm de Perſpicuitate. 132
29. De grauitate Orationis. 133
30. De aſperitate. 135
31. De vehementia. 136
32. De ſplendore. 138
33. De Vigore. 139
34. De Ambitu ſiue Amplificatione. ibid.
35. De methodo grauitatis. 140
36. De pulchritudine & grauitate Styli. 141
37. De mixtura celeritatis cum ſuauitate. 142
38. De Acrimonia & Acuto. 143
39. De methodo ſuauitatis. ibid.
40. De optima figura dicendi, & de Decoro. 145

Ex Libro III.

De adminiculis Eloquentiæ: Ingenio, Doctrina & Imitatione.

Cap. I. De Animi præſtantia. 147
2. De varietate ingeniorum & excellentia in Mechanicis. 148
3. De cauſſis huius varietatis. 149
4. Tria ingeniorum genera quæ literis apta, & vnde ſumendum culturæ exordium. 150
5. Aduerſus eos qui Chriſtiano cultu emolliri & langueſcere dicunt ingenia. 151
6. De ingeniorum delectu ad Eloquentiam ſpecialius dictum. 153
7. De ſtudio & Exercitatione Eloquentiæ. 157
8. De cauſis corruptæ Eloquentiæ: vbi celebres Taciti & Senecæ loci comparantur. 158
9. De imitatione. 160
10. De praua imitatione ſeu Cacozelia. 161
11. De vitiis imitationis. 162
12. An multi ſunt imitandi. 164
13. Nouíne an Veteres imitandi. 166
14. Qui maximè inter veteres imitandi, obiter notati. 167
15. Quomodo imitandum. 174
16. Quomodo Demoſthenem Cicero fuerit imitatus. 176

Ex Libro IV.

De Inuentione & Locis.

Cap. I. De ſcribenda oratione.
De cognitione quæſtionis, & de prolixitate fugienda. 181
2. De Inuentione. Nutrix inuentionis, eruditio: & eruditę debent eſſe Orationes. 183
3 Primus fons Inuentionis

Hiſtoria. 184
4. Secundus fons Inuentionis, Apologi & Parabolæ. 186
5. Tertius fons Inuentionis, Adagia. 188
6. Quartus fons Inuentionis, Hieroglyphica. 189
7. Quintus fons Inuentionis, Emblemata. 190
8. Sextus fons Inuentionis, Teſtimonia Veterum. ibid.
9. Septimus fons Inuentionis, Γνῶμαι 192
10. Octauus fons Inuentionis, Leges. 194
11. Nonus fons Inuentionis, ſacræ literæ. 195
12. Decimus fons Inuéntionis, Ratio & ſolertia in Locis. 197
13. De locis in genere. 198
Definitio per ſynonimiam. 199
Per deſcriptionem. ibid.
Notatio. ibid
Partium enumeratio. ibid
Coniugata. ibid.
Genus. ibid.
Species, ſeu Forma. ibid
Similitudo. ibid
Differentia. ibid.
Contraria. ibid
Adiuncta. ibid.
Antecedentia, Conſequentia. ib.
Repugnantia. ibid
Cauſſæ. ibid.
Effecta. 201
Comparatio Minorum & Parium. ibid
14. De locorum delectu. ibid.
15. Definitionis dignitas & variæ appellationes. ibid
16. de Definitione Simplici & Logica. 202
17. de Definitione per partes. 204
18. de Definitione per cauſſas. ibid.
19. de Definitione per Effecta. 205
20. de Definitione per Accidentia. 206
21. De Definitione per Similitudinem. 207
22. De Definitione per Negationem. 208
23. De Modo amplificandæ Definitionis. 209
Ac primùm de Amplificatione per ſynonymiam. ibid.
24. De Amplificatione per Definitionem Mixtam. 210
25. De Amplificatione per Contentionem ironicam. 211
26. De Confirmatione Definitionis. ibid.
27. De partium enumeratione, Loci dignitas & definitio. 212
28. Diuiſio huius Loci ſecundùm rem, & varia genera Enumerationis. 213
29. Diuiſio ſecundùm Modum, & varia Argumentationum ab enumeratione partium, genera. ibid.
30. De vi & veritate huius loci 215
31. De vſu & amplificatione huius loci. 216
32. De mixtura Figurarum, cum loco enumerationis & quibus ornamentis amet veſtiri. 217
33. De Notatione Nominum. An Nomina ſint Naturæ Cœleſtis. Confutatur Zoar & Rabbini. 219
34. Confutatus Rucelinus & cæteri Nominales 220
35. De nominum ambitione & religione. 221
36. Curioſa Nominum obſeruatio & antiquus ritus illuſtratus. 222
37. Notatio literarum Nominalium, & eius Ominis vanitas. 223
38. De Anagrammatiſmis. 224
39. De Origine & Etymologiis Nominum. ibid.
40. De vſu Notationis & coniugatorum. 226

41. De genere & ſpecie. 228
42. De vſu huius Loci. 220
43. De Cauſarum dignitate & numero. 231
44. Materia, & eius vſus apud Oratores. 232
45. De Cauſa efficiente. 233
46. De Forma. 236
47. De Fine. 237
48. De Vſu & amplificatione Cauſſarum. 238
49. Effecta. 240
50. Adiuncta, Antecedentia, Conſequentia. 242
51. Contraria repugnantia. 245
52. De ſimilitudine.
Similitudinis locum eſſe non modò deteſtabilem, ſed vtilem: contra Euclidem. 248
53. Definitio Similitudinis, & diuiſio in ſimplicem & compoſitam. 24.
54. Alia Similitudinis diuiſio, in Parabolam, Exemplum, Inductionem
Ac primùm de Parabola. 251
55. De Exemplo & Probationibus à Comparatis 253
56. De Inductione. 255
57. De recto vſu Similitudinis & varia eius tractatione. 256

Ex Libro V.

De Amplificatione.

Cap. I Ac primùm de vitio malæ Amplificationis. 260
2. Quid ſit Amplificatio & quotuplex:
Et de optimo charactere Amplificationis. 261
3. Exemplum fuſæ & ambitioſæ illius Amplificationis:
Ex Cic. 7. in Verrem, n. &c. 263.
4. Quænam ſit melior Amplificatio. 265
5. De materia & formis ſeu methodo Amplificationis. 266
6. De forma & methodo Amplificationis:
Ex Græcis ſophiſtis. 267
7. Quam Methodum amplificandi Cicero præceptis conſignarit. 269
8. Quòd iſtæ Præceptiones de Amplificatione minùs accuratè traditæ videantur: & de Caſſij Longini ſententia. 270
9. De Amplificationis duodecim modis crebrò vſurpatis: primus amplificandi modus, & Enumerationum. 272
10. Secundus, per Antecedentia. ibid.
11. Tertius, per Cauſſas. 273
12. Quartus, per Adiuncta. ibid.
13. Quintus, per Euidentiam, Deſcriptiones, Hypotypoſes. ibid.
14. Sextus, per Digreſſionem. 275
15. Septimus, per Gradationem. 276
16. Octauus, per Comparationem. ibid.
17. Nonus, per eleuationem Grauium. ibid.
18. Decimus, per Congeriem 277
19. Vndecimus, per Correctionem. ibid.
20. Duodecimus, per conglobatas Definitiones. ibid.
21. De delectu Locorum & figurarum ad amplificationem obiter monitum. ibid.
22. De delectu Verborum ad amplificandum. 278
23. De mixtura Locorum & Figurarum. 279
24. Amplificationes Ciceronianæ diſcutiuntur:
Ac primùm Auaritia & ambitio P. Rulli exaggeratur per congeriem partium atque effectorum. & per anaphoram tractatur. ibidem.

25.Amplificatio,Saſſiæ libido, n. 12. pro Cluentio. 280

26. Amplificatio Beneficij accepti, per Comparata; Adiuncta & Partes,ad Quirites,poſt reditum,n.5. 281

27. Alia pars amplificationis per μειωτικῶν, Poſt reditum ad Quirites. 282

28.Amplificatio Rei calamitoſi, per gradationem & hypotypoſin,&c. pro Quinctio,n.95. ibid.

29. Amplificatio ab Effectis:Deſcribitur vir bonus : pro Cæcinna, n. 78. 283

30. Amplificatio luxus par Adiuncta : pro Roſcio Amerino,n.133. 284

31.Amplificatio Capacitatis. 1. Philipp. n.65. per Partium enumerationem & Comparata. ibid.

32. Amplificatio luctuoſi ſpectaculi de bonis Cn. Pompeij haſtæ ſub iectis:Per hypotypoſin , ſuſtentationem,Epiplexin,&c.2.Philip.n. 64. 285

33.Amplificatio belli crudelis : Philipp.14.n.8.Per cauſas efficientes, Effecta, Comparata. ib.

34. Amplificatio criminis inuſitati. 6.Verr.n.67.68.69.
Per adiuncta & figuras. 285

35. Amplificario miſeriarum , per anetitheta, acutáſque & vellicantes ſententias , ſtylo picto & declamatorio:
Senex reuerſus è captiuitate, deplorat filium inſepultum, & cæcam vxorem. 287

36. Amplificatio calamitoſi ſtatus, Per Antitheta & Hypotypoſin: Deſcribitur miſeria pauperum, cum luxu diuitum comparata,ex D.Gregorio. 288

37. Amplificatio atrocis ſupplicij, per hypotypoſin. 289

38. Amplificatur definitio Virtutis, per Inductionem. 290

39.Amplificatio breuis miſeriarum vitæ,per Synathroïſmum:
D.Chryſoſt. tractatu. Quòd nemo læditur niſi à ſe ipſo.(p.577.) 291

40. Amplificatio Auaritiæ , per Effecta & Imagines:
D.Chryſoſtomus eodem tractatu. (p.578.) 292

41.Amplificatio Gulæ & Ebrietatis, per Congeriem:
D.Chryſoſtomus eodem tractatu.(p.580.) ibid.

42.Amplificatio Virtutum. 293

43.De Diminutione. 294
Varia locorum communium ex Cicerone ſupellex , ad vberiora amplificationum exempla. 296

Ex Libro VI

De Diſpoſitione & Partibus Orationis.

Cap.I Eius dignitas. 302

2.De prudentia Diſpoſitionis & iudicio. 303

3. De triplici Diſpoſitione in genere. ibid.

4.De triplici Diſpoſitione artificiali. 304

5.De Diſpoſitione oratoria. ibid.

6.De Exordio in Genere:
An exordium ſit pars orationis neceſſaria. 306

7. De variis Exordiorum generibus. 307
Quid Επέρωσις ſeu impreſſio in Exordiis. ibid.
Quid Α᾽ποπλάνησις. 308
Quid Rami ſeu Ramoſum. ibid.
Quid ἐνδόσιμον. ibid.
Quid Carceres. ibid
Alia diuiſio Exordiorum. ibid.
Quid Exordium ex Opinione. 309
Quid Exordium ἀπὸ καιροῦ. ibid.
Quid. Exordium ex Abundantia:
Contra incidentibus, Acolutho, &c. 310

Quid exordium ex ſubdiuiſione. ibid.

Sex Exordiorum fontes. ibid.

8. De modo Exordij.

An debeat eſſe argumentoſum & floridum.

9. De Exordiorum communibus præceptis. 312

10. De Exordiis in demonſtratiuo genere,& hiſtorijs, fabulis & exemplis. 315

Adiunctum perſonæ Oratoris· ibid.

Ab adiunctis item Oratoris.ibid·

11. De Deliberatiuo.

Adiunctum rei. ibid.

12. De Iudiciali. 321

13. Exordia ex abrupto & conciſa. 322

14 De Narratione:

Narrationis diuiſio & vſus. 324

15. Narrationis vitia octo. 325

16. Narrationis virtutes. ibid.

17. Narrationis probabilitas ex quindecim rebus petita. 326.

18. Quarta virtus Narrationis, ſuauitas, in decem partes diuiſa. 328

19. Typus narrationis poëticæ. Ex Libanio.ib.aliæ. 330

20. Typus narrationis ciuilis in tenui Charactete. ib.

21. Typus narrationis hiſtoriç, ſuauis,& Philologicæ.

Narratio de Leonibus & Vrſa. 331

22. Narratio de Elephanto, qui pro nutritio pugnauit. 332

23. Typus narrationis politicæ, ſtylo ſublimi & magnifico. 333

24. Narratio & Hypotypoſis pulchra, de pauperis filio qui pro diuite amico pugnauit vſque ad necē in certamine gladiatorio. 334.

25. Narratio de C.Canio. 336

26. Narratio de morte Socratis. ibid.

27. De Confutatione & Confirmatione. 338

28. De Ratiocinatione & Inductione. 341

29. Enthymemate. ib.

30. De Epicheremate. 342

31. De Dilemmate. ib

32. De Sorite. ib.

33. De Cornibus, Crocodilo & Electra. 343

34. Exempla Confutationis:

Exemplum ex Gorgia Leontino, acutum & velox, antea libatum, nunc expreſſiùs notatum:

Palamedes crimen proditionis diluit. ib.

35. Expenduntur varia Exempla Confutationum:

Ex Cicerone:cuius mirifica cum pugnacitate notarur ſuauitas:

Modus cōfutationis per conglobatas rationes, magna vi & celeritate vibratas, ad perſuaſionem & motum efficax. 344

36. Modus Confutationis per Expeditionem. 347

7. Modus Confutationis mixtus ſeriis rationibus & ironiis aculeatis. 347

38. Modus Confutationis per interrogationem:

Cicero pro Quinctio. n. 36. 350.

39. Modus per ſubiectionem frequentiſſimus & optimus:Cic. pro Quinctio,n.41. 351

40. Modus per Coaceruationem exemplorum; in quo diligenter notandi ſunt nexus. 352

41. Confutatio : Pro Cæco reo parricidij, per ἀντέγκλησιν, & ἀντίθεσιν. 353

42. De Peroratione. 354

43. Peroratio miſerabilis pro filio, qui cùm ſua capituitate & morte patrem redemiſſet, mortuus in vinculis, à matre ſepeliri prohibetur:

Peroratio flebilis par apoſtrophen ad animam mortui. 355

Digitized by Google

Ex Libro VII.

De Elocutione.

CAP.I.De Elocutione. 357
2.Elocutionis diuiſio : & eius prima pars Elegantia. 358
3.De Compoſitione, ſecunda parte Elocutionis:
Eius definitio, officium, gratia. 359
4.De Præſtantia numeroſæ Orationis, & eius Ortu. 361
5.De Nomine & definitionis Periodi. 362
6. De Diuiſione Periodi, Pneumate, Claui, Chiaſmo, &c. 363
7.De Partibus Periodi. 364
8.De Pedibus Periodi.
Ex Halicarnaſſenſi. ibid.
9. De Numero & mixtura Pedum:
Ex Cicerone:
In Principiis qui fermè probantur pedes: In Medio : In fine. 366.
10. Quid de iſtis Numerorum obſeruationibus & tota compoſitione, ſit ſentiendum, & de cauẽdis vitiis. 367
11.De vſu Periodi. 369
12.De menſura Periodi. 370
13. De artificio implendæ Periodi, 371.
14.De delectu & compoſitione Nominum, ad venuſtandam Periodum. 373
15. Obſeruarinnes in Cicerone. 374.
16.De dignitate Elocutionis & definitione Figuræ. 376
17.Nomenclatura figurarum ordine Alphabetico:
Ex antiquis Rhetoribus expreſſa. 377
Acoron. ibid.
Ætiologia. ibid.
Aganacteſis. ibid.
Allœoſis. ibid.
Amphidiottoſis. ibid.
Anaclaſis. ibid.
Anacœnoſis. 378
Anadiploſis. ibid.
Anæreſis. ibid.
Analepſis. ibid.
Ananceon. ibid.
Anaſceue. 379
Anaſtrophe. ibid.
Antimetabole. ibid.
Antiſagoge. ibid.
Antiphraſis. ibid.
Antiſtaſis. ibid.
Antiſtœchon. ibid.
Antiſtrophe. ibid.
Antitheton. 380
Antizeumenon. ibid.
Antonomaſia. 381
Aparethmeſis. ibid.
Aphoriſmus, ſiue Dioriſmus. ibid.
A'πὸ κοινοῦ ibid.
Apodoxis, ſiue, Apoplaneſis. ibid.
Apophaſis, ſiue Ætiologia. ibid.
Apophoniſma. ibid.
Apoplaneſis. ibid.
Aporia. 382
Apoſiopeſis. ibid.
Apoſtaſis. ibid.
Apoſtrophe. 383
Ara. ibid.
Aſteïſmus. ibid.
Aſyntacton. ibid.
Aſyatheium. ibid.
Auxeſis. ibid.

Brachyopoeia. ibid.

Characteriſmus. 384
Catachreſis. ibid.
Catara. ibid.
Charientiſmus. ibid.
Χιασμόν. ibid.
Chleuaſmus. ibid.
Cleticon. ibid.
Climax. 385
Cœnotes. ibid.

Deeſis. ibid.

Diab ° le. ibid.
Diacope. 386
Diæreſis. ibid.
Diallge. ibid.
Diallelon. ibid.
Dialogiſmus. ibid.
Dialyſis. ibid.
Dianœa. ibid.
Diaphora. 387
Diaporeſis. ibid.
Diaſceue. ibid.
Diaſyrmus, ibid.
Diatypoſis. ibid.
Dicæologia. ibid.
Diazeugmenon. 388
Dilemmaton. ibid.
Diſtributio. ibid.

Ecbaſis. ibid.
Ellipſis. ibid.
Emphaſis. ibid.
Enagonion. ibid.
Energia. ibid.
Enthymema. 389
Epagoge. ibid.
Epanadiploſis. ibid.
Epanalepſis. ibid.
Epanaphora. 390
Epanodus. ibid.
Epanorthoſis. ibid.
Epembole. ibid.
Epenthymeſis. 391
Epexegeſis. ibid.
Epexergaſia. ibid.
Epibole. ibid.
Epicriſis. ibid.
Epidiorthoſis. ibid.
Epimone. ibid.
Epiphonema. ibid.
Epiphora. ibid.
Epiplexis. 393
Epiploce. ibid.
Epiſtrophe. ibid.
Epitheton. ibid.
Epitrochaſmus. ibid.
Epitimeſis. ibid.
Epitrechon. 393
Epitrope. ibid.

Epizeuxis. ibid.
Erotema. ibid
Erroris inductio. ibid
Ethologia. ibid.
Ethopœia. ibid.
Euche. 394
Exarteſis. ibid.
Excitatio. ibid.
Expeditio. ibid.
Exutheniſmus. ibid.

Figura per caſum genitiuum. ibid.
Figura per Datiuum. ibid.
Figura per Accuſatiuum. 395
Figura per Ablatiuum. ibid.
Figura Græca, aut caſuum varietas. ibid.
Figura per perſonas. ibid.
Figura per Numeros. ibid.
Figura per Præpoſitionem Ad. ib.
Figura per præpoſitionem In. ib.
Figura per verborum qualitatẽ. 396
Figura per modos Temporum. ib.
Figura per aduerbiorum qualitatem. ibid.
Figura per pleonaſmum. ibid.
Figura per Eclogam verborum. ib.
Figura per Eclogam Aduerbiorum. ibid.
Figura per Pronomina. ibid.
Figura per Eclogam nominum. ib.

Gradatio. ibid.

Heterogenes. ibid.
Homœon. 397
Homœoptoton. ibid.
Homœoſis. ibid.
Homœtoeleuton. ibid.
Horiſmus ibid.
Hyperbaton. ibid.
Hyperbole. ibid.
Hypexæreſis. ibid.
Hypobole. ibid.
Hypocriſis. 398
Hypomone. ibid.
Hypozeuxis. ibid.
Hyſterologia, ſeu ὑστερολογία, ibid.

Icon. ibid.
Ironia. ibid.
Iſocolon. 399

Leptologia. ibid.
Liptote. ibid.
Lyton. ibid.

Meriſmos. 409
Meioſis. ibid.
Metabaſis. ibid.
Metanœa. ibid.
Metaphora. ibip.
Metaſtaſis. ibid.
Metatheſis. 401
Metonymia. ibid.
Meſozeugma. ibid.
Mimeſis. ibid.
Myčteriſmus. ibid.

Neceſſitas. ibid.
Noēma, ſiue, Νόημα. ibid.

Occupatio in Paralepſi. ibid.
Omoticon. ibid.
Onomatopœia. ibid.
Oxymoron. ibid.

Palindromia. 402
Palilogia. ibid.
Paradiaſtole. ibid.
Paradigma. ibid.
Paradoxon. 403
Paralepſis. ibid.
Paraphora. ibid.
Paraſiopeſis. ibid.
Parembole. ibid.
Paregmenon. ibid.
Parentheſis. ibid.
Pariſon. 404
Parodia. ibid.
Paromœon. ibid.
Paromologia. ibid.
Paronomaſia. 405
Paronymia. ibid.
Parrheſia. ibid.
Parhopœia. ibid.
Periphraſis. 406

Permiſſio in Epitrope. ibid.
Periſſologia. ibid.
Plečton. ibid.
Pleonaſmus. ibid.
Plethynticum. ibid.
Ploce. ibid.
Polyptoton. ibid.
Polyſyntheton. 407
Procatalepſis. ibid.
Procataſceue. ibid.
Prodiaſapheſis. ibid.
Prediorthoſis. 208
Prolepſis. ibid.
Proſapodoſis. ibid.
Proſynapantheſis. 409
Proſopopœia. ibid.
Proſopon. ibid.
Protimeſis. ibid.
Proſtaxis. ibid.
Protome. ibid.
Protozeugma. 410
Protrope. ibid
Prupergaſia. ibid
Pyſma. ibid

Ratiocinatio in apophaſi. ibid

Sarcaſmus. ibid.
Scheſis. ibid.
Solutum. ibid.
Streptolyton. 411
Subiečtio in Prolepſi & Procatalepſi. ibid.
Syſceuaſis. ibid.
Suſtentatio in Paradoxo. ibid.
Syllepſis. ibid.
Symploce. ibid.
Synathroiſmus. ibid.
Synchoreſis. 412
Synchyſis. ibid.
Syncriſis. ibid.
Synecdoche. ibid.
Synœceioſis. ibid.
Synonymia. ibid.
Syſtrophe. ibid.

Tapeinoſis. ibid
Tautologia. ibid

Digitized by Google

Traductio. ibid.
Zeugma. ibid.
18. De vſu & variis Ordinibus Figurarum. 413
19. De primo Ordine Figurarum:
Quæ imagines vno vel paucis verbis exprimunt. ibid.
Antonomaſia & eius vſus. 414
Epitheton. ibid.
Synonymia. 415
20. De ſecunda ſerie Figurarum in illuſtri & ſuaui genere dicendi, quibus Icones rerum efformantur. 416
Vani hominis deſcriptio, in Theophraſto. 417. plura. ib.
Demonſtratio. 417
Diſtributio. ibid.
Antitheſis. 418
Oxymorum. 419
Antiſagoge. 420
21. De tertia Figurarum ſerie quæ ſunt in Repetitione. 421
Anadiploſis, Epiſtrophe, Epanalepſis, Traductio, Alluſio, Commutatio. ibid
22. De quarta ſerie Figurarum:
Ad ſuaue genus dicendi pertinentium: maximè in ſtructura periodorum. 421
23. De altero Ordine figurarum, quæ ad grauitatem faciunt, 422
24. De figuris in Velitatione & Certamine. 424
Suſtentatio, Licentia, Communicatio, Conceſſio, Ironia, Epiplexis, Apoſiopeſis, Allegoria, Correctio. 425
25. De tertia parte Figurarum in Affectibus. 428
Exclamatio. ibid.
Deprecatio Apum transfugarum. ibid.
1. Tolle filium tuum vnigenitum quem diligis Iſaac. 433
Loci communes præcipuarum Ciceronis figurarum indicati. 435
Apoſtrophe, Allegoriæ, Conceſſiones, Climaces, Correctiones Sententiæ, Comparationes Conuicia ſeu Epiplexes, Deprecationes, Diſtributiones, Dubitationes, Exemplorum vſus, Epiphonemata & exclamationes, Execrationes, Fictiones, Hypotypoſes, Ironiæ, Occupationes, ſeu Prolepſes, Prætermiſſiones & Præteritiones, Proſopopœiæ Subiectiones, Tranſitiones. ibidem.
26. De Demoſthenica Figurarum tractatione. 442
Interrogatio. 443
Synathroïſmus. ibid.
Prolepſis. 444.
Aliud exemplum Prolepſeos. ibid.
Meioſis. ibid
Subiectio. 445
Exaggeratio cladis bellicæ. ibid.
Epiplexis ibid.
Item obiurgatio. ibid.
Item Epiplexis breuis & mordax. 447
Item obiurgatio grauis & ſeria 448
Item nobiliſſima Obiurgatio morum recentium. 449
Suſtentatio. 450
Exemplum Orationis Ciuilis & Figuratæ per dialogiſmos & ſermocinationes:
Quæ eſt valde practica & efficax ad ſenſus feriendos:
Magna in hoc genere figurarum Demoſthenis felicitas. 451
Item Oratio plena γοργότητος habens Epiplexin, Ironiam, Prolepſin. ibid.
Sermocinatio, & Oratio valde Morata. 452
Παῤῥησία. ibid.
Deprecatio. 453

27. De Exarteſi Figurarum, & Figuris declamatoriis. ibid.

Epanodos, Subiectio, Subiectio cũ Epiphonemate, Apoſtrophe ad rem inanimem, & Anaphora, Exclamatio, ib. Aporia, Anaphora mixta, cum Aſyntheſis cum Anteſi & antitheſi anaphora mixta, Diſtributio, Diſtributio cum anaphora, Epiplexis, Aſyntheton, Homœoproton, conceſſio. 454

Hypotypoſis, Deſcriptio Muriloꝛum. 455

Gradatio mixta, cum Epanodo. 456

Interrogatio. ibid.

Ad ſignificãdum fraternum odium Emphaſis. ibid. Figura conſtans obſcuris ſententiis, per Mœoſin. ibid. Epiſtrophe nobilis cum antitheſi. ibid. antitheſis Paralepſi cum Deſcriptione & apoſiopeſi ibid.

Proſopopœia cum Hypotypoſi & Reticentia

Proſopopœia per inciſa in Affectibus.

Ex Libro VIII.

De Affectibus. 458

Capi. I. Affectuum vis & prẹſtantia. ibid.

2. Affectum definitio, cauſa, diuiſio. 460

3. Affectuum ſedes, inſtrumenta ſeu vehicula. 461

Et qui ſint dæmoniaci affectus. ibidem.

4. Quid ſpectandum in iis qui mouent affectus. 462

5. Quid ſpectandum in perſonis quæ mouendæ ſunt ad Affectus. 464.

6. De duabus Affectuum radicibus, voluntate & dolore, & ratione mouendi.

7. De Dolore, & Miſeratione ingenere. 467

Et quibus moueantur rebus: Sintne externæ ſpecies præter orationem adhibendæ. ibid.

8. Quæ res ad Motum adhibendæ 469

9. De qualitate Affectuum leuium & violentorum,

Et quomodo iis vtendum. 472

10. De immoderatis & nugatoriis Affectibus.

Déque Ariſtidis & Libanij in hoc genere erroribus.

11. De languidis Affectibus iis qui vocantur ἀπάλαιστροι. 478

12. De mixtura Affectuum. 479

13. De modo & ratione mouendi. 482

14. De Remiſſione Affectuum 484

15. De Amore. 485

Amoris nomen. ibid.

16. Amoris definitio: & de triplici Animæ motu:

Ex S. Dionyſio præclarè. 486

17. De quinque Amorum generibus 487

18. De Erore & Anterote. 489

Déque turpis Amoris veſania ibid.

19. De cauſſis Amoris in genere. 490

20. Quindecim Amoris cauſſæ in ſpecie: ex Ariſtotele. 491

De Effectu & vſu huiuſce Affectus. 492

21. Affectus Amoris exempla. 494

22. De Affectibus lætitiæ & ſpei. 496

23. De Metu. 502

24. De Odio:

Eius definitio. 505

25. De quatuor Odij generibus ibid.

26. Cauſſæ Odij, & fomenta. 506

27. De Odij concitatione & remiſſione. 506

28. De Motibus Iracundiæ & do-

loris. 508
29. De natura Iræ. 510
30. De Cauſſis iræ:& qui ad iracundiam procliues. 511
31. De concitando Odio & Iracundia. 513
32. Quomodo à Perſonis, Rebus & ſignis concitetur Iracundia.
Ex Gregorij Nazianzeni Orat 21. in Athanaſium. 514
Ex Iuliani orat.IV. 515
33. De varietate Motuum iracundiæ,& eorum vſu:
Ac de vitioſis motibus in hoc genere. 519
34. De generoſis iracundiæ motibus. 518
Motus Iraſcibilis. 520
Ex Gregorij Nazianzeni aduerſus Iulianum Orat. 3. ibid.
35. De vaſtis motibus Iracundiæ: déque lenibus & moderatis. 527
36. De mixtura motuum Iracundiæ.. 529
37. De odio concitando in vitia: & fictione imaginis:
Ex D. Chryſoſtomo Exemplum. 531
38. De Indignatione. 532
39 De remiſſione Iræ ſeu delinitione. Ac de eius induſtriis. 533
40. Homeri Litas ad inſigne delinitionis exemplum compoſitas. 537
Item ex Plutarcho, Liuio, Dionyſio Halicarnaſſenſi exempla. ibid.
41. De Miſerationibus & lacrymis: De variis generibus lacrymarum. 540
42. De induſtriis Miſerationum: Ac primùm quid circa Perſonas & Res conſiderandum. 541
43. De concitatione miſerationis per Characteriſmum. 543
Item de ſanctis Machabæis:
Ex. D Chryſoſt. homil.pag.(625.) 545
44. De Miſeratione: Per contentionem Fortunarum. 546
45. De miſeratione per repræſentationem Imaginis.
Præclara in eo Sophoclis dexteritas. 548
46. De miſeratione per ſermocinationem. 550
Oratio Iacobi Patriarchæ, in ficta morte Ioſephi:
Ex Philone,lib.de Ioſeph. 551

Ex Libro IX.

De Pronuntiatione. 556
Cap. I. De Actione molli & curata. ibid.
2. De Actione rudi & vaſta. 557
3. De Actuoſa & Frigida. 558
4. De cantu & monotonia. 560
5. De aliis Pronuntiationis vitiis: De Coccyſmo, Brancho, Suſpiriis, blæſa Nare. 561
6. De Vocis naturalibus vitiis & virtutibus. ibid.
7. De quatuor virtutibus Pronuntiationis. 564
8. De geſtu & ritibus antiquorum in numerando & eloquendo per geſtus:
Et de hoc curioſæ Aſtabaſdæ obſeruationes. 565
Ratio antiquorum putidiuſcula, numerandi & loquendi per geſtus. ibid.
9. Variæ geſtuum naturalium ſignificationes, ex ſacris & profanis. 568
10. De geſtu Oratorio. 573

Ex Libro X.

De Epidictica Oratione. 577
Cap. I. Eius ortus & character. ibid.
2. De Declamatione contra Montanum. 578
3. De Genere demonſtratiuo. 580

Præcepta generis Demonſtratiui 581
Laudatio Dei. ibid.
Ex maximo Tyrio orat. de Deo. 582
Expreſſa ex D.Gregorij, Philonis & aliorum ſenſibus. 583
Ex Philone,libro, Quòd Deus ſit immutabilis. 584
Ex D. Gregorio Naziauzeno Orat.1.
Bernardi in quo genere ſubtilitas. 585
Arnobius, grandis ſenſibus, dictione rudis. ibid.
Ex Seneca Nat. Quæſt. Proœm. ibid.
Ex eodem 3.Natur. quæſt.c (44.) 586
Philo lib.de Cherub. ibid.
Deus ſedens in Cherubim:
Apud Ezech.ex figura Villalpan. di,ſtylo oratorio reddita. ibid.
5. De laude perſonæ in genere:
Prudentia in laudationibus adhibenda. ibid.
6. De Augmentis & tractatione demonſtratiui generis, in laude perſonæ. 588
7. De laude perſonæ in ſpecie. 591
Exemplum laudationis mixtæ ibid.
Laus generis ſiue nobilitatis. 592
Laus corporis: Pulchritudo. ibid.
Laus agilitatis. 593
Laus agilitatis in venando. ibid.
Laus agilitatis ſiue ſtrenuitatis, in re militari & campeſtri exercitatione. 594
Laus à variis artibus & ſcientiis:
In qua delineantur primis veluti apicibus capita quibus ſcientiæ & virtutes commendati ſolent:
Grammaticus. 595
Laus Rhetoris, ſiue Oratoris. ibid.
Laus Poëtæ. 596
Laus Philoſophi. ibid
Laus Medici. 597
Laus Mathematici. ibid
Laus Muſici. 598
Laus Theologi ibid.
Laus Pietatis ibid.
Laus Prudentiæ. 599.
Laus Actionum & laboris inluenda republ. ibid.
Laus Iuſtitiæ. 600
Laus Fortitudinis. ibid.
Laus Temperantiæ. 601
Laus Clementiæ. ibid.
Laus Liberalitatis. 602
8. Ars Panegyricorum, Nuptialium, & Natalitiarum orationum:
Ex Dionyſio Halicarnaſſenſi de Panegyri.
Oeconomia & Diſtributio. 603
De Panegyri verba Antimachi ibid.
9. Præcepta de Oratione nuptiali.
Ex Dionyſio Halicatnaſſenſi:&c.
Oeconomia. 606
10. Præcepta de Oratione Natalitia:
Partes & Capita Genethliácæ orationis. 609
11. Præcepta de Epithalamiis: &c.
Oeconomia. 610
12. De Laudatione Funebri. 621
13. De Gratiarum actione,&c. 613
14. De ſalutationibus Principum. 615
15. De laude Puerorum. ibid.
16. Laus Animalium. 616
17. Laus Apum. 617
18. Encomium Formicæ:
Ex Baſilio, Hieronymo, & cæterorum imitatione expreſſum noſtro ſtylo. 618
19. De laude rerum inanimarum. 621
20. Laudatio & deſcriptio Mundi:
Ex Theodoreto & D. Cypriano, ibid.

21. Laus Imperij, Regionis, Vrbis 612
Copiæ, Opulentia, Opera, Situs. Munitio, Ædificia, Templa, Theatra, Balnea, Aquæductus. 613
Pontes, Priuata ædificia. 626
Villæ, Fontes, Flumina, Montes, Ager. 627
22. Laus virtutum & ſcientiarum. ibid.
23. De veterum in Epidicticis orationibus artificio. 629
Laus Eteonei ex Ariſtide. 631
Gregorius Nyſſenus in funere Pulcheriæ. 632
Laudatio mixta & conciſa per frequentationem:
Ex D. Greg. Nazianzeno, orat. in D. Athanaſium. 633
Laus Eruditionis mixta per Synathroïſmon:
Ex D. Greg. Nazianzeno, oratione in magnum Baſilium. 634
26. Artificium & ſuauitas Ariſtidis in laude Smyrnæ. 635
25. De ſingulari eiuſdem authoris artificio, in laude Putei. 639

Ex Libro XI.

Characteres Epidictici:
Variæ hypotypoſes: ex antiquis autoribus Græcis & Latinis.
Deſcriptiones Hominis. 644
1. Diſcriptio I. ibid
2. Corpus humanum in genere 646
3. Caput. ibid.
Cerebrum. ibib.
4. Oculi. ibid.
5. Aures. 648
6. Cor. ibid.
7. Manus & digiti. 649
8. Coma. ibid.
9. Corpus humanum in ſpecie: ſeu Variæ deſcriptiones hominum:
Appollo:
Ex Apuleio. lib. 2.
Deſcriptiones Apuleij, ſi quæ occurrent, cum ſummo delectu erunt imitandæ: nam hic autor; quod præmonui, ſæpè durus eſt, inſolens, & ſupramodum putidus, &c. 650
In quo genere deſcriptionum picti & florentes Græci ſophiſtæ, & Philoſtratus, & Calliſtratus, &c.
Ex Calliſtrato:
10. Cupido Praxitelis. 652
11. Gentilium deorum picturæ, ex Apuleio. 653. plura. ibid.
12 Diana:
Ex Apuleio. 2. Metam. 656
13. Dionyſij ſtatua:
Ex Calliſtrato in ſignum Dionyſij. ibid.
14. Cætus, ſiue Occaſio:
Ex Calliſtrato in Occaſionis imag. 657
15. Nilus:
Ex Philoſtrato in Nilo. 658
16. Orpheus:
Ex Philoſtrato in Orpheo. 659
17. Citharœdus:
Ex Apul. lib. 2. Florid. 660
18. Marſyas:
Ex eodem Apuleio. 661
19. Memnon:
Ex Philoſtrato in Memnone. ibid.
20. Meleager venator:
Ex Philoſtrato, in Meleagro. ibid.
21. Narciſſus:
Ex Calliſtrato in Narciſſo. 662
22. Calumnia Luciani. 663
23. Melancholia. ibid.
24. Tritones, ex Pauſania. 664
25. Dignitas virilis, ſeu Tgeagenes ibid.
Ex Heliod. in Æthiop.
26. Theodoricus:
Ex. Sidonio Apollin. ep. xi. lib. 1 665
27. Venuſtas Muliebris:

Digitized by Google

Ex Ariſtæneto Epiſt.2. 666
Item ex Petronio Arbitro. 667
Aliud ex Heliod. in Æthip. l. 3. ibid.
28.Ornatus muliebris: ex D. Greg. Nazianz.orat.x1. 668
29.De Formis:
Ex Sydonio Apollinari, epiſt. 13. lib. 3. Qui autor ſenſibus ingenioſus,ſtylo præfractior. 669.
30.Virtus & voluptas:
Ex Philoſtrato in Apollonio. 670
31.Adulator:
Expreſſus ex Athenæo, lib. 6. & aliis hiſtoricorum ſenſibus:noſtro verò ſtylo donatus. ibid.
32.Ambitioſus:
Ex D.Cypriano:Epiſt.2. l. 1. 671
33.Superbus:
Expreſſus ex Suetonij Caligula, & cæteris. ibid
34.Auarus diues:
Ex D.Cypriano,Epiſt.2.l.1. 673
35.Auarus & tenax:
Expreſſus ex Theophraſto, Plauto,& cæteris. 673
36.Elegans & blandus:
Expreſſus ex Theophraſto, Iuuenale & cæteris. ibid.
Ex Seneca.
7.Nat.1.
Item lib. de Breuitate vitæ. 12. 675
Item ex Tertull. de vultu fœminarum. ibid
Alia ex Arbitro. ibid.
De cuius deſcriptionis interpretatione alibi. 676
37.Ruſticus:
Expreſſus ex Theophraſto, Cicerone,& cæteris. ibid.
38.Rumorum confictor:
Expreſſus ex Theophraſto & aliis. 677.
39.Simulator: Expreſſus ex Theophraſto,Cornelio Tacito, & Poëtis Comicis. ibid.
40.Impoſtor:
Expreſſus ex Luciano, in Pſeudom. 679
41.Garrulus:
Expreſſus ex Horatio & Theophraſto. 680
42.Ineptus.
Expreſſus ex Thephraſto. 681
43.Stupidus:
Ex Theophraſto & cæteris:
44.Caluminator:
Ex Ammiano,& cæteris. 682
45.Oſtentaror:
Ex Cicer.4.ad Herennium. ibid.
46.Idem:
Ex Petronio in Satyr. 683
47.Diues:
Ex Cicerone,pro Roſcio. ibid.
48.Mollis & delicatus:
Ex Cic.5.in Verr. 684
Molles:
Ex Catil.2. ibid
49.Mollium habitus. ibid
Item: Ex Syneſio ad fratrem 685
Item: Ex Arnobio contra Gentes lib.2.de luxu Regis Indici: vide & Q.Curtium l.8. ibid.
50.Improbus & Potens:
Ex Ammiano: in cuius ſtylo quæ obſeruanda. ibid.
51.Rabulæ:
Ex Ammiano lib.30.qui Rabulas deſcribit.
52. Senatus populíque Romani ſuo tempore flagitioſos mores deſcribens Ammianus. 689
53.Hunni:
Ex Ammiano l.31. 692
54.Helluo:
Ex Cic.in Verr. 693
55.Affectus:Amor.
Ex Græco Oppiani. 694
56.Ira:
Ex Arnobio.l.1. ibid.
Auaritia:ex Chryſoſt. ibid.
57.Corporum amor. 695
58.Rabies & phreneſis:

Digitized by Google

Ex Philoſtrato in Hercule furent. 697
59. Inuidia:
Ex D. Baſilio. 698
Deſcriptiones aliquot præcipuorum Animalium, ex laudatis auctoribus: ad quarum exempla ceteræ in eodem genere conformari poſſint: ibid.
60. Aues:
Ex D. Greg Naz. 699
61. Phœnix:
Ex Plin. l. 10. c. 2. ibid.
62. Aquila:
Ex Apul. lib. 1. Florid. ibid.
63. Pſittacus.
Ex eodem Florid. lib. 2. ibid.
64. Pauo, ex Luciano.
Item ex Tertull. 700
65. Luſcinia:
Ex Geſnero in Luſcinia. ibid.
66. Columbę collum:
Ex Philone, De Temulentia. 701
67. Hirundo:
Ex D. Ambroſio: hexam. lib. 5. c. 17. ibid
68. Grues:
Ex eodem: l. hexam. cap. 15. ibid.
69. Apes:
Ex D. Greg. Nazianz. 702
70. Culex:
Ex Plin. l. xi. cap. 2. ibid.
71. Scorpio:
Tertull. in Scorpiaco. 703
72. Araneæ:
Ex Philoſtrato: Item ex Plinio. 703
73. Culex & Pulex:
Ex D. Auguſtino. Enarratione in Pſal. 148. 704
74. Vermis Indicus: Ex D. Ambroſ. Hexam. l. 5. c. 23. ibid.
Bombyx in Ænigmate. ibid.
75. Leo: Expreſſus è Græco Phile Oppiani. 707
76. Elephantus:
Ex C. Iulio, ſtylo hiſtorico. ibid.
77. Tigris:
Ex Solino. 708
78. Panthera:
Ex eodem Solino. ibid.
79. Chamæleon:
Ex eodem Solino. 709
Idem ex Tertull. l. de Pallio. ibid.
80. Camelus:
Expreſſus ex Oppiano. ibid
81. Aper:
Ex Philoſtrato in venatione ſuum. 710
82. Ceruus:
Ex Græco Oppiani. ibid.
83. Mantichora:
Expreſſa è Phile, Æliano, & aliis. ibid.
84. Monoceros:
Expreſſus è Plinio, Æliano, & alijs. 711
85. Draco Indicus: Expreſſus ex Philoſtrato.
86. Canis:
Expreſſus ex ſenſibus Oppiani de Venatione, lib. 5 5. v. 401. Μνησάμενον, &c. ibid.
87. Prælium inter Canem, Leonem, & Elephantum. 713
88. Taurus:
Ex Plinio. ibid.
89. Equus:
Ex Syneſio. ibid.
Item.
Ex Philoſtrato. 715
90. Lepus.
Ex Æliani lib. 13. de Animalibus cap. 14. 715
91. Vulpes piſcans: Expreſſa ex Olao. 716
92. Bos vnicornis: Ex Cæſaris. l. 6. de de bello Gallico. ibid.
93. Alces. ibid.
94. Vri. ibid.
95. Piſces: ibid.
Cotus:
Maffæus ſtylo hiſtorico: 717
96. Balæna Tinemurhana. ibid.
97. Balænarum & Orcarum pugnæ:

Digitized by Google

Ex Plinii.l.9.c.5. 718
98.Delphin,& puer:
Ex Plinio Iuniore. ibid.
99. Delphinorum & Mugilum pugna:
Ex Plin.l.9.c 8. 720
100.Concha:
Ex Plinio. ibid.
101. Concha Carinata nauigera:
Ex eodem. 721
102. Polypus : Ex D.Ambroſio: ibid.
Ex Plinio.l.9.c.30. ibid.
103.Echinus : Ex Ambroſ.l 4 hex. 722
104.Pompilus natans,
Ex Plin.l.9.c.31. ibid.
105. Deſcriptiones Inanimorum: Inſulæ Fortunatæ. ibid.
106.Mundus:
Ex Minutio Felice: in Octauio. 723
107.Paradiſus Terreſtris:
Ex imaginibus P.Richeomij. 724
108.Regiones:
India:
Ex Q.Curtio, ſtylo hiſtorico. 725
109.Braſilia:
Maffæus in Indica hiſtoria. 726
110.Taprobana:
Ex Maffæo,lib.3. ibid.
11.Plaga frigida:
Ex Curtio: ibid.
112.Plaga torrida:
Ex eodem. 727
113.Hortus:
Ex Philoſtrato in Amoribus. ib.
Item ex Ariſtæneto epiſt.3. 728
114.Mons:
Ex Maffæo,lib.5. 729
11.Fluuius exundans.
Ex Plin.l.8.Epiſt.17. ibid.
116.Flumen Alduabis:
Ex Cęſare,l.1.de bello Gallico. ib.
11.Pons in Rheno:
Ex eodem, l. 4.de bello Gallico. ibid.
118.Fons.
Ex Apuleio,in Metam. 730
129.Clitumnus fons:
Plin.l.8.Epiſt.8. ibid.
120.Fons æſtuoſus:
Ex Plin.Epiſt.30.l.4
121.Fons Ammonis:
Ex Curtio,lib.4. 733
122.Tempe:
Ex Æliano,variæ hiſt.l.3.c.1.ibid.
123.E.yſii campi:
Ex Luciano:in vera hiſtoria, l. 2. 734
124.Villa Iuliani:
Expreſſa ex Iuliano Imp. 735
125 Solitudo Torrida:
Ex Curtio. 736
126. Spelunca : Ex Apuleio, l.4. Metam.
127.Coryeius ſpecus:
Ex Pomponio Mela l.1.c.13. 737
228.Rupes:
Ex Curtio: ibid.
129.Vitis:
Ex D.Ambroſio Hexam.l.3.c. 20. ibid.
130.Seges:
Ex eodem D. Ambroſio, l. 3. hex. cap.8. 738
131.Palma Indica:
Ex Maffæo,l.7. ibid.
132.Viola Martia:
Ex hiſt.Plantarum,Rouill. 739
133.Ocellus:
Ex Damaſceno Loiolet l. 7. ibid.
134.Lilium:
Ex D. Ambroſio, c.8.l.3.Hexam. 739.740
Idē expreſſum ex Plinio,&c. 740
Lilium Perſicum : Ex P.Rouillio: l.15. ibid.
135.Roſa:
Ex D.Ambroſio. ibid.
136.Ver:
Ex Theophylacto: ibid.
137.Rus:
Ex eodem Theophylacto. 471
138.Hyems:
Ex eodem Theophylacto. ibid.

139. Tempeſtas: lege Curtium & alios. 742
140. Terræ motus:
Ex Amniano, l. 17. c. 7. ibid.
141. Diluuium:
Ex Baſilio Seleuciæ oratione in Noemum. 743
142. Paruulus in aquis ſuffocatus:
Ex eodem autore in Moyſe. 744
143. Templum: 745
144. Domus:
Ex Apuleio. 746
145. Nauis:
Ex Luciano ibid.
146. Scyphus:
Ex Turſelino. 747
147. Sclopus.
Ex Mapphæo. ibid.
148. Venatio:
Ex Philoſtrato in Amoribus. 748
14 . Prælium:
Ex variis authoribus. ibid.
150. Naumachia Bruti cum Maſſilienſibus:
Ex Cæſare, l. 1. de bello Ciuili. 749
151. Dauidis & Goliath monomachia:
Ex Baſilio Seleuciæ. ibid.
152. Direptio vrbis: Ex Ammiano, l. 31. 752
153. Scenici ludi:
Ex D. Cypriano, ep. 2. l. 2. 753
154. Saltatores:
Ex Maffæo, l. 1. ibid
155. Conuiuia & luxus:
Ex Apuleio, l. 6. Metam. ibid.
Expreſſum ex variis Græcorum & Latinorum ſenſibus. 574
156. Pancarpia venatio:
Ex Calphurnii verſibus. 755
157. Lucta:
Ex Philoſtrato in Amoribus, ibid.
158. Triumphus:
Ex Curtio, l. 9.

Ex Libro XII.

De Eloquentia Ciuili:
Quæ Deliberatiuum & Iudiciale genus complectitur. 757
Cap. I. Deliberatiuum genus. 758
2. Præcepta generis deliberatiui:
Ex Veteribus ἐν τύπῳ expreſſa. 759
3. Mores iuuenum, virorum, & ſenum. 760
4. Mores ſecundùm Conditionem. 761
Mores plebis. ibid.
De honeſto. 763
5. De Vtili. 764
6. De Neceſſario, Facili, Iucundo. ibid.
7. De Argumentis & Affectibus generis deliberatiui. ibid.
8. De Artificio Suaſionum & Diſſuaſionum. 765
9. De Exhortatione & Cohortatione. 767
10. De Concitatione & Conciliatione. 769
11. De Conſolatione. 772
12. De Forma & charactere Elocutionis:
In genere Deliberatiuo. 774
13. Secunda pars Ciuilis Eloquentiæ, Genus Iudiciale. ibid.
14. Quæ Antiquorum circa Forum & iudicia, & cura, & dignitas fuerit:
15 Et de iis, Perſarum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorũ denique inſtituta breuiter comparata:
Iudices Perſarum. 775
16. Regum Ægyptiorum Labyrinthus & Dicaſterium. 776
Aſſeſſores. ibid.
Iudiciorum ratio apud Ægyptios. 777
Sacerdotes Iudices:
Et de Sapphiro Veritatis. ibid.
Athenienſium Fora varia: 778

Digitized by Google

Et eorum ratio. ibid.
17. Romani Iudices. 779
18. De Iudice.
Ex Philone Iudæo. 780
19. De Aduocatis. 781
20. De ſcientia Patroni. 873
Ordo Iuriſprudentiæ addiſcendæ. ibid.
21. Corporis Ciuilis vniuerſalis partitio. 784
22. Ratio Ediſcendi. 785
23. De forma Ciuilis Eloquentiæ. 787
24. Genus Iudiciale : de ſtatu & tractatione Cauſarum. 792
25. De Statu inueſtigando:
Et de Cauſis Aſyſtatis. 793
26. De cauſis Cacoſyſtatis. 704
27. De ductu. ibid.
28. Diuiſio Cauſſarum : Ad imaginem ſtatuum cognoſcendam ibid.
29. Alia diuiſio Cauſarum:
Petita à Genere characteris ſiue Elocutionis. 796.
30. De Statu, & eius diuiſione ibid.
Coniecturalis ſtatus & eius variæ ſpecies. ibid.
Finitus Status. 797
Status qualitatis, & eius duplex ſpecies abſoluta, & aſſumptiua quot modis fiat. 798
31. De Tractatione ſtatuum, in ſpecie; déque ſingulorum exemplis:
Ac primùm de Coniecturali. 799
Status Finitiuus & de eius tractatione. 802
Status qualitatis. ibid.
32. De Accuſatione. 804
33. De Apologia & Purgatione 806
34. De Inuectiua. 808
35. De Obiurgatione. 809
36. De Expoſtulatione & Exprobratione. 811
37. De Deprecatione. 813

Ex Libro XIII.

Characteres Ciuilis Eloquentiæ.
Generis Deliberatiui & Iudicialis Exempla:
Ex antiquis Auctoribus Græcis & Latinis: cum Notis:
Libri Inſtitutum.
Oratio Xerxis de bello Græcis inferendo:
Inuentio tota continetur duobus argumentis : de vindicanda iniuria, & gloria amplificanda:
Diſpoſitio nonnihil fluctuat intercisa repetitionibus : Elocutio ſimplex & candida, non tamen ſine verbis byſſinis. 815
Oratio Mardonij ſuaſoria:
Inuentio tota pendet ab adiunctis Perſonarum : Diſpoſitio naturalis:
Elocutio blanda, adulatoria, elata. 218
Artabani Oratio diſſuaſoria : 820
Inuentio ab argumentis remotis: à recentibus videlicet exemplis infelicium expeditionum:
Diſpoſitio prudens & artificioſa: &c.
Oratio Sandanidis, diſſuadentis Crœſo bellum aduerſus Cappadoces.
Character Orationis miti candore & ſimplicitate ornatus. 823
Oratio Philippi in ſenatu : ibid.
Continens ſuaſionem belli aduerſus M. Æmilium, & Lepidum: in quos atroci ſtylo inuehitur:
Character Philippicis Demoſthenis ſimillimus. ibid.
Suaſio belli contra Romanos grauiſſima:
Oratio Galgaci.
Inuentio argumentorum à Neceſſario, Facili, Adiunctis Perſonarum, &c.
Oratio inter optimas & grauiſſimas. 826

Diſſua

Diſſuaſio. 828
Oratio Marci Valerij Coruini Dictatoris, ad coniuratos & ſeditioſos milites: qua dehortatur à pugna contra patriam:
Inuentio argumentorum ab adiunctis, &c.
Oratio M. Catonis Conſulis, pro lege Oppia, contra mulierum luxuriam. 829
Oratio Lucij Valerij Trib. pleb. pro Mulieribus contra legem Oppiam:
Inuentio, &c. 833
Genus deliberatiuum: Diſſuaſiones
Oratio Scythæ, legati: Diſſuadet Alexandro Imperij propagandi cupiditatem:
Oratio parua mole, magna ſenſibus, &c. 837
Oratio Nabarzanis ad Darium:
De prælio differendo, & abdicatione Imperij: vafra, & callida. 839
Oratio M. Furij Camilli ad pop. Rom. de non tranſmigrando Veios: Vna ex T. Liuij grauiſſimis concionibus: Inuentio argumentorum, &c. 840
Oratio Marij ad Quirites, de ſe & de ea quam parabat in Africam expeditione:
Ex Salluſtio:
Mirificè compoſita ad C. Marij ingenium oratio: Laconica, grandis, &c. 845
Oratio P. Valerij Publicolę Conſulis ad Tribunos, omnémque plebem:
Argumentum:
Exules ſeruique. &c.
Ex T. Liuio: 848
Oratio Xerxis: Antiquum candorem minimè elaborati ſermonis ſapiens:
Ex Herodoto. 849
Oratio Archidami, Argumentū. ib.
Ex Thucydide. 850
Oratio Xenophontis:
Breuis oratio, &c.
Ex Xenophonte. 815
Oratio Agricolæ: diſerta in primis, &c.
Oratio Darij ad Milites.
Ex Quinto Curtio:
Oratio Alexandri ad trecentos milites. 855
Oratio Germanici: Conqueſtio & hortatio ad vindictam ſceleris:
Ex Tacito. 856
Oratio Alexandri: Hortatoria ad Expeditionem: 857
Conſultationes: Conſultatio de propagando imperio:
Oratio Alexandri ad Milites. 859
Oratio Pœni ad Alexandrum, priori reſpondens. 861
Conſultatio de Imperatore eligendo:
Oratio Perdicæ ad Milites. 862
Argumentum. ibid.
Oratio Ptolemæi. ibid.
Oratiio Meleagri: & qualis. ibid.
Conſultatio Perſarum de ſtatu Monarchiæ, Ariſtocratiæ & Democratiæ.
Otanis Oratio pro imperio populari Ex Herodoto: Argumentū. 863
Oratio Megabyſi: Ex eodem Herodoto: Argumentum: 864
De Ariſtocratia. 865
Oratio Darij: Ex eodem. ibid.
Pro regno: 866
Marci Antonini oratio ad Proceres qua filium Imperatorem renunciat, & commendat:
Ex Herodiano:
Argumentum. 867
Cōmodi Oratio in ingreſſu ad Imperium: Argumentum. 869
Actio parricidij nobiliſſima:
Ex Tito Liuio:
Argumentum. 871
Philippi Macedonis de ſua liberorum que infelici conditione pronuntiatio:

Digitized by Google

Quæ oratiuncula veluti apparatus ad cauſam. ibid.

Perſei accuſatoris actio, in Demetrium fratrem, parricidij reum: Status duo complectitur: &c. 872

Demetrii, parricidii rei, defenſio. 875

Crateri oratio de Philotæ ſupplicio: Ex Curtio. 879

Oratio Philotæ ad Milites: Argumentum: Ex eodem Curtio. ibid.

Oratio Iudæorum ad Petronium Præſidem, ne Caligulæ ſtatua templo inferretur, deprecantium. Ex Philone, lib. de legatione ad Caium. 882

Hermenigildi Apologia. 884

Ex Libro XIV.

Theorhetor, ſiue, De ſacræ Eloquẽtiæ Maioſtate:

Præfatio. 889

Cap. I. Sacræ Eloquentiæ dignitas ex materię nobilitate: ac primum quàm graues ſint in ea de Deo ſermones. 890

2. In Angelis quoque locupletem eſſe dicendi materiam. 893

3. Incarnationis Chriſti Maieſtas. 894

4. Natiuitas ipſa in tanta rerũ ſpoliatione atque humilitate, plena dignitatis. 896

5. Perſona Chriſti pleniſſimum Maieſtatis theatrum. ibid.

6. Paſſio ipſa plena Maieſtatis. & magnorum argumentorum ſeminarium. 897

7. Reſurectio tota ſapit dignitatem, & fœcundam habet argumentorum materiam. 899

8. Aſcenſio, Typus eſt gloriæ, & noſtræ pignus fidei. ibid.

9. Panegyricorum ſacrorum magnam & vberem eſſe materiam in ſanctiſſima Virgine Maria Dei matre. 900

10. Eccleſia, opus Chriſti magnificentiſſimum. 901

11. Quanta & quàm præclara laudationis materia in ſanctorum Martyrum certaminibus, & religioſa ſanctorum vita. 902

12. Sacramentorum Maieſtas, & Ordinis præcipua quædam excellentia. 904

13. Eucharistia, Miraculũ plenum magnificentiæ, & magnus Argumentorum campus. 905

14. Forum quoque eſſe in Eloquentia ſacra omnium auguſtiſſimum. 907.

15. Tantam argumẽtorum in ſacra eloquentia maieſtatem meliùs à Chriſtianis Oratoribus ſuſtineri qui liquidiorem hauriunt ſpiritum de cœlo. 908

16. Effectus ſacræ Eloquentiæ planè admirabiles. 909

17. Quòd ſacri Oratores ſint etiam maximè Eloquentes. 913

18. Quòd Patres Eccleſiæ nonnulla etiam picto & florenti ſtylo ſcripſerint. ibid.

19. Arguta breuitas D. Gregorii Nazianz. in deſcriptione Pauonis, Cicadæ, Aranearum: Eodem ſtylo cum iis quæ de Pauone, orat 34. 914

20. S. Baſilii in natura Formicæ diſquirenda, egregia: Elegantia, & ſubtilitas in Deſcriptione. 915

21. S. Chryſoſtomi in quibus etiam orationis pigmentis delectatio ibid.

22. Patrum Latinorum ſtylus. 916

23. Sermocinatio matris, filium à monaſtico inſtitutio reuocantis. Eiuſdem auctoris. ibid.

24 In genere iudiciali, eiuſdem Authoris præclariſſima oratio pro Antiochenis, de ſtatuis. ad Theodoſium. 918

25. De Mirifica Saluiani acrimonia & vi dicendi:
Ex Saluiano lecta, & hîc ſubiecta
De impuritate & luxuria Theatri 922
De Carthagine luxuriante in Circo, inter armorum terrores. 924
De luxuria Treuirorum impendente bello. 925
De iis qui in ſumma calamitate pe tebant Circenſes. 926
Inſectatio Magiſtratuum. 927

Ex Libro XV.

De Forma & Charactere ſacræ Eloquentiæ. 928

Ex Libro XVI.

Chryſoſtomus, ſiue Idea: Præfatio. 965
Cap. I. Character grauis Concionatoris. 966
2. Exempla iſtius grauitatis allata & expenſa. 967
3. De alia ſpecie Grauitatis, quæ Maieſtatis dicitur. 969
4. De vitiis contrariis grauitati: ac primùm de leuitate Orationis. 971.
5. De ſiccis. 972
6. De Vehementibus qui in laudato Charactere verſantur. 973
7. De Lentis & Deformibus quæ vehementiæ aduerſantur. 977
8. De auſteris quorum Character non illaudatus. ibid.
9. De Exceſſu Auſteritatis & agreſti Charactere. 980
10. De Delicatis & Aſſentatoriis: & quàm periculoſa ſit hæc dicendi forma. 981
11. De Facetiis: an Facetiæ Chriſtianos Oratores deceant. 981
12. De Suauibus & Cultis. 983
13. De affectatis. 984
14. De Piis & Simplicibus Oratoribus. ibid.
15. De Piis grauibus. 985
16. De Doctis. ibid.
17. De ſemi doctis. 986
18. De Curioſis. 987
19. De Scholaſtico genere Oratorum. ibid.
20. De Popularibus. 988
21. Chryſoſtomi magna mens, magnæ eloquentię ſeminarium. 989
22. Chryſoſtomi Pietas & conſociatio cum Deo. ibid.
23. Chryſoſtomi Temperantia & Frugalitas. 990
24. Chryſoſtomi prudentia & de Concionatoribus iudicia. 991
25. Chryſoſtomi humilitas. 992
26. Eiuſdem conſtantia & grauitas. ibid.
27. Eiuſdem zelus. 994
28. Eius ingenium & facundia. 994
29. Chryſoſtomi grauitas in dicendo. 996
30. Maieſtas Eloquentiæ in Chryſoſtomo. 997
31. Vehementia Chryſoſt. 999
32. Auſteritas. 1001
33. Suauitas Chryſoſtomi. 1002
34. Chryſoſtomi Pietas. 1004.
35. Chryſoſtomi. Doctrina. 1005
36. Chryſoſtomi Popularitas. 1007
37. Chryſoſtomi ſacrum os poſt mortem loquutum, & eius mortis gloria. 1010

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

DE VETERI ELOQVENTIA LIBER PRIMVS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

DE OPTIMO GENERE ELOQVENTIÆ, & huius Operis inſtituto,

PRÆFATIO.

IN NOLEVIT nonnullorum mentibus, nimis iniqua fortaſſe, ſed quæ à viris non vulgariter eruditis defenſa eſt perpugnaciter, opinio, Eloquentiam naturæ atque ingenij viribus totam potiùs efferueſcere, quàm vllis artium præceptionibus contineri. Enim verò fateri oportet, multùm in cæteris; in eloquentia verò plurimùm valere præſtantis ingenij felicitatem, aſſidua præſertim exercitatione corroboratam: ſed eam ſine artis & diſciplinæ perpolitione, neceſſe eſt impingere in frequentiſſimos errores remetitatis. Neque enim exiſtimandum eſt, artium vel minimarũ præcepta quædam extare; Eloquentiæ, quæ vna cæterarũ Regina eſt diſciplinarum, tanta temporum diuturnitate, clariſſimorúmque ingeniorum luce celebrata, obſeruationes nullas eſſe; quibus in dicendo vis, ordo, & facilitas recta quadam ratione comparari tenerique poſſit: Niſi fortè ineptos fuiſſe iudicemus, prudẽtis omnino iudicij, atque acerrimi ingenij viros, Ariſtotelem, Demetrium, Ciceronem, Fabium, qui de tota Eloquentiæ ratione tam luculenter diſſeruerunt: quod profectò nunquam feciſſent, ſi eam nullis præceptis contineri exiſtimaſſent.

Eloquẽtiam nõ ſola natura cõſtare.

Quanquam, vt liberè fatear, multùm huic inſtituto nocuit, imperitorum ſcriptorum, qui ſe Rhetoricos Doctores appellari voluerunt, multitudo: poſtquam enim grandis eloquentiæ diſtituti viribus minutias quaſque putidiuſculè diſcutere cœperunt, omnia libris, & puerilibus nugis referſere.

Multũ obeſt eloquentia minuſculorũ præceptorum incondita multitudo.

Longè mihi alia mens eſt, in huius Operis molitione: ſtatui enim omiſſis veteribus ſcholarum cantilenis, accurata illuſtrium authorum, de optimo genere dicendi iudicia, totámque Eloquentiæ rationem clariſſimis Græcorum Latinorúmque exemplorũ monumẽtis locupletatã ob oculos ponere; quo ex omnibus ingeniis ſęculiſq; collecta perfectio, atque in vnum quoddam corpus trãsfuſa, gratior manaret in publicũ

Operis inſtitutum.

Digitized by Google

Triplex eloquentia.

Atque, vt in vniuerſum dicam, quæ poſt hac explicatiùs à me nitidiúſque tradenda ſunt, mihi in tria fermè genera, tota primùm eloquẽtia diuidenda eſt, quò ſit huius inſtituti magis declarata ratio.

Diuina eloquentia maieſtas.

Prima igitur eloquentia, diuina eſt: non illa quidem quæſita è ſchola, ſed Dei præpotentis incitata ſpiritu, qui ſolus vel infantiſſimos quoſque facit oratores.

Hæc eſt verè ſublimis eloquentię facultas; cuius vt origo cœleſtis eſt, ita omnino admirabiles, & planè aurei fœtus extiterunt. Hæc non verborum floſculis, delicatis auribus lenocinata, ſed intimis ſenſibilis cæleſti quodam ardore ſuccenſis, homines ſibi ſubiecit, hæc Reges domuit, hæc ciuitates, prouincias, orbem denique vniuerſum, repudiatis erroribus, ad Chriſti iugum pellexit: hæc effecit, longè aliter quàm ſub fabuloſo Orpheo, vt agni lupis accubarent, cùm efferatos anteà Ethnicorum animos ad amorem Religionis, continentiæ, manſuetudiniſque traduxit.

Orig. in Exod. 4.

Hac eloquentia Moyſes in ſacris mitificè claruit; qui, ſecundùm Originis & Diui Gregorij ſententiam, diſertus cenſebatur in primis ea quâ florent homines eloquentia, vtpote à pueritiæ rudimentis in aula regia liberaliter inſtitutus, & nobilioris ingenij cultura perpolitus: ſed poſtquam cum Deo ſermones miſcere cœpit, iuxta diuinam eloquentiam & ſapientiam ſibi viſus eſt omnium propè infantiſſimus.

Tandem in cœleſti ſchola, vel potiùs ſacrario, diuinitus eruditus, ea literis mandauit quæ Ethnicis iiſq, cõſummatis Rhetoribus extiterunt admirationi. Dionyſius enim Longinus, qui librum de ſublimi eloquentia ſcripſit, Moyſen legens, miratur in eo, non quidem inane locutionũ choragiõ, ſed notionum (vt ipſe ait) mentis præpotentẽ & exaggeratã ſapientiã, τὸ κράτιστον, καὶ περὶ τὰς νοήσεις ἁδρεπήβολον hac, inquit, excellentia præſtabat ὁ Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνήρ· ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε κἀξέφηνεν. *Iudæorum ille Legiſlator non fuit vir de triuio, qui numinis virtutem pro dignitate cognouit, & verbis explicauit.*

Dionyſ. Longin. lib. περὶ ὕψους.

Longini Rhetoris de Moyſis eloquentia iudiciũ.

Hac eadem eloquentia vigebat Dei fulmen Eſaias, & D. Paulus quem θεορρήτορα Nicetas appellat, nimiſque humili nomine Mercurium Lyſtrenſes dixerunt: hic non blãdis & pictis locutionibus, ſed Dei virtute & ſcientia, ea geſſit & dixit, quæ ſcimus ac legimus, in quibus plus eloquentiæ ſubeſſe arbitror, vel in vna ſententia, quàm in toto Græcularum periodorum apparatu. Hæc eſt enim lingua Angelorum, quam ita appellatam ab Apoſtolo conſtat, nõ quòd Angeli linguas habeant, vt annotat Theodoretus, ſed vt quiddam quod humanis linguis excellẽtius eſſet, indicaret, & hanc de eloquentia ſententiam imbiberat Homirus Ιλ. ξ. hoc verſiculo

Nicetas in Andro.

Χαλκίδα κικλήσκουσι θεοί, ἄνδρες δὲ Κύμινδιν,

vbi alia Deorum, alia etiam hominum verba innuit. Hæc infundentis Dei donum eſt, minimè ad artis præceptiones reuocanda.

Eloquentia heroïca.

Secunda eloquentia, heroïca eſt, ſiquidem ſupra cõmune dicendi genus eloquentes Ἥρωας nominat Longinus. Atque vt heros dicebatur ex homine & Deo conflatus: Ita hæc eloquentia non infuſa quidem, ſed ſimul humanis adiuta præſidiis, ſimul meliori quodam cœli vbere irrigata, ad ſummam pulchritudinem effloruit. Talis eſt eloquentia Patrum, vt DD. Baſilij, Gregorij Nazianzeni, Chyſoſtomi, Cypriani, & cæterorum, qui cùm à puero animum ad eloquentiam adieciſſent,

Ἥρωες in dicẽdo qui ſunt eloquẽtia humana auguſtiore præditi.

poſtea cœleſtibus aucti riuis, quaſi magni torrentes, in mirificam Eccleſiæ vbertatem fœcunditatémque exundarunt.

Tertia, humana quidem illa, ſed virilis, ſapiens, excelſa, plena virium, ſucci, ſanguinis, & venuſtatis; qualis Demoſthenis fuit, aut Ciceronis, & ſuperiorum Oratorum, qui caſtius accuratiúſque dicendi genus conſectati ſunt.

Loquentia puerilis eloquentia ſimia.

Huius ego grauitati puerilem, quæ nunc eſt in multis, loquacitatem non annumero, plenam vanitatis, & futilium propè delıramentorum. Euenit enim vt qui propter pectoris anguſtias hoc ſublimè dicendi genus generoſę mentis fœtum non ſatis capiebant, leues homines, & Græculi, toti ſe ad literarum aucupia, phraſes, & periodos conferrent; non ſecus ac pueri, qui cùm auri & margaritarum pretia neſciant, pictos in littore calculos legunt, iiſque mirificè delectantur. Non eſt iſta, non eſt quæ à multis putatur eloquentia, textus phraſeon, & ſcitè tornatus periodorum circulus. Magnæ flumen eſt mẽtis eloquentia, quæ rebus & ſenſibus magis conſtat quàm verbulis. Sed vt horti, qui vocantur Adonij, in teſtulis pendentes è feneſtris, eos, qui liberiorem aëris copiam non habent, humiliter oblectant; ſic iſtis veluti puerilibus delinimentis innutriti, veræ eloquentię magnitudinem, nec mente quidẽ attingere potuerunt. Omiſſis igitur his nugis grandem eloquentiam, tum heroïcam tum humanam, exequemur; atque, vt in foro, in ſcholis, in ſacris denique concionibus potiſſimùm elucet, de ciuili, declamatorio, concionatorióque genere, poſtquam vniuersè de eloquentia dixerimus, ſatis copiosè diſſeremus.

Iulianus in Cæſaribus vocat Adonidis hortos. ἐν ὀστρακίνοις γλωσσοκομείοις λαχανίαν.

Ordo librorum.

DE ELOQVENTIÆ dignitate.

Dei, Animi, & Eloquentię ſimilitudo.

CAPVT I.

Eſt verè Eloquentia ſemen cœli, & æterni luminis fonte delibatus radius; quo qui cæteris excellunt, propiùs ad cœleſtes accedere, & cum iis maius quoddam videntur habere commercium.

Eloquẽs, Deus quidam inter homines, apud Cic. 3. de orat. num. 5c. quod Plato dixit, Θεὸν ἐξ ἀνθρώπων.

Dicam clariùs & illuſtriùs: Quam habet cum Deo affinitatem mens humana, hanc ipſam cũ mente ſibi vendicat Regina terrarum Eloquentia.

Animus ſimulachrum Dei eſt, Deus, animus eſt; eloquentia, diuina eſt. Quod eſt Deus in mundo, animus in corpore, hoc eloquentia in vita ciuili. Ille ſegregatus eſt ab omni concretione mortali, hic totus ſpiritus eſt, eloquentia eximiæ mentis ſoboles nõ obſcura. Ille videt omnia, nec videtur; hic cernit omnia, nec cernitur; eloquẽtia capit omnia, nec ſatis capitur. Ille quaſi ventorum curſibus, hic amoris pennis influit, at Suadæ tota vis affectu tanquam vehiculo rapitur & permeat in pectora. Ille per omnes vniuerſi plagas diffuſus eſt, hic per omnia corporis membra diſtributus; omnes verò artes & diſciplinas communi quodam vinculo complexa perlabitur eloquentia; ille regiam habet in cœlo, hic in corde, iſthæc in mente: illum ſuperi colunt, Manes obſeruant, voluit orbem, illuminat ſolem, regit mundum, calcat inferos; huic ſupremæ corporis partes obtemperant, famulantur infimæ; caputq́; neruis, quaſi fidibus intentum mouet, oculorum lumen accendit, flectit corpus, in membris omnibus dominatur; eloquentiam verò timent Regis, reuerentur ſubditi, frænat hominum voluntates, illuſtrat ingenia, adminiſtrat ciuitates, atque inferiora ſe deſpicit omnia.

Multas quidem artes, aut à brutis animantibus effingimus, aut eas cum ipſis habemus cõmunes: (nihil de fi-

Digitized by Google

gulis, cęmentariis, clinopegis, architectis loquor:) etiam voce & fidibus canere, lanas inficere, telas texere, medicinā facere, bella gerere, imperia adminiſtrare, belluarū exemplo edocemur: At verò dicere (quod eſt, copioſè, ornatè & ſapienter loqui) totum illud quod per ſe magnū eſt, totum noſtrū eſt; in huius laudis ſocietatem nō mutę pecudes ſeſe offerunt; Angeli ipſi noſtrum palmarium confitentur; qui ſi humani corporis compagibus eſſent incluſi, credo, hac de re nobiſcum certarent.

Orpheus in hymno Mercurii. τὸν Ἡρακλέα οἱ Κελτοὶ Ὄγμιον ὀνομάζουσι φωνῇ ἐπιχωρίῳ. Lucian.

Qua propter Deorum inuentum eloquentiam antiqui crediderunt; & Græci quidem Mercurio, quem λόγων ἐφήτην Orpheus nominat; Galli ſuo Herculi Ogmio adſcripſerunt; meliùs, qui Deo ſcientiarum fonti acceptum referunt.

DE ELOQVENTIÆ *pulchritudine.*

Comparatur cum Pantarba lapide.

CAP. II.

Vide Cic. l. 2. de Or. n. 34.

ATque cùm tanta ſit eloquentiæ dignitas, certè non minor eſt pulchritudo, & ſuauitas quę barbarorum ſenſus incredibili quadam voluptate titillat. Occurrit hîc mihi quod de Pantarba narrat Hiarchas, apud Philoſtratum.

Philoſtr. in vita Apoll. l. 3. c. 14. Pantarbę deſcriptio.

Lapillus eſt, vt pulchritudine inſignis, ſic virtute admirabilis; ardet enim ſuaui quodā fulgore, & radiis perſtringēs oculos, diem vel media nocte accendit: at quod mireris; idipſum lumen, ſpiritus eſt adeo efficax, vt longiùs diſiunctos inter ſe lapides conciliet: & quantum illa vis (quæ ſatis oratione explicari nō poteſt) diffunditur, tātum obtinet imperij, aceruóſque lapidum non ſecus ac apum examina pertrahit. Verùm natura, ne tam pretioſum munus vileſceret, nō modò occultis terræ viſceribus abdidit, ſed & facultatē indidit, qua ex captātiū manib' effluēret, niſi prouida ratione teneretur.

Quæ omnia mirificè eloquentiæ conueniunt: ſi lux quæritur, quid illuſtrius? ſi vis, quid potentius? ſi latebræ, quid occultius? Ipſa enim non modò lucida eſt, ſed eos quib' dominatur, ſcientiæ claritate perfuſos, magni quoque nominis celebritate nobiles facit: tantum autem habet viriū, vt miti quodam dominatu ſeſe inſinuet in pectora, quę nullę alię machinæ potuiſſent expugnare; (ſed hoc grande, neruoſum, magnificq; affectibus incitatum orationis genus non eſt omnibus in promptu;) tantis eius, vt cætærorum omniū, eximiam pulchritudinem difficultatibus, non ſecus ac roſā ſpinis, natura vallauit.

DE VTILITATE *Eloquentiæ.*

CAP. III.

QVæ duæ res in ciuili vita plurimùm poſſunt, Ars militaris, & Doctrina, eloquentiæ operā non mediocriter indigēt: Et quod ad militiam quidem attinet, quantum ab eloquentia ſubſidij capiat, teſtis eſt Oneſander, qui inter vndecim boni Imperatoris conditiones, Eloquentiam vel præcipuam numerat: Hinc enim (inquit) maxima præcipuáque in exercitum commoda deriuantur; ſiquidē Imperatoris vehementi cōcione erecti excitatique milites, ardua quęque & formidoloſa excipiūt, ac propoſitam in laudē victoriámque acriter decertando conſpirant; nec ita auribus percepti tubarū clāgores animos ad pugnam acuunt & irritant, vt hortatur ad virtutem & gloriam oratio; vigorem mentis ad obiecta pericula erigit, imò & metu conterritos penéque iacentes conſtanti roborat hortatione. Quamobrem perſpicax ille cæcus, vatum parens, eloquentiam in ducibus tantopere commendat, cùm Menelai ſuauitatem, Neſtoris flumen melleum

Oneſ. l. 2. de Imper.

Eloquentia arti militari per quàm neceſſaria. οὐκ οὕτως ἀκοὰς ἐν πολέμῳ σάλπιγξ ἐγείρει ψυχὰς εἰς ἄμιλλαν μάχης, ὡς προλέγειν ἀρετῆς.

Digitized by Google

leum, Vlyſſis vim & grauitatem celebrat : nec dubium quin heroïcis temporibus Imperatori plurimum ſplendoris attulerit ratio quędam & induſtria dicēdi ; quod in dies apud Græcos & Romanos, maioribus vſque adeò manauit incrementis, vt rari eſſent Imperatores eloquentiæ ciuilis imperiti : Eloquentiam ciuilem dico, neque enim imperatorem velim affectare genus dicendi politum, ex ſchola & Rhetorum floſculis illigatum, ſed magnum, vehemēs, excelſum, quod optimi ingenij viribus incitatum, nonnihil ab arte, ſummorúm que virorum limato iudicio, vſuque Reip. & quotidiana diſertorum conſuetudine, capiat expolitionis.

De cōcionatoribus & iuriſperitis, quorum ſplendor inter literatos eſt maximus, nihil attinet dicere ; norūt omnes quantum in eloquentia præſidij ſitum atque collocatū habeant. Non ita genus igneum tranans omnia, cæteras vniuerſi partes arcanis viribus incitat, vt omnes artes & diſciplinas accendit vis dicendi, ſine qua eas non modò langueſcere ſed & penitus contabeſcere neceſſe eſt.

Alij Quintiliano tribuunt. Accedat ad hæc Cornelij Taciti præclara authoritas ; qui in dialogo de claris Orat. ſic loquitur : Eloquentia parat ſimul & tuetur amicitias, aſciſcit nationes, complectitur prouincias; qua non aliud in ciuitate noſtra ad vtilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel ad totius imperij, atque omnium gentium notitiam illuſtrius excogitari poteſt : nam ſi ad vtilitatem vitæ omnia conſilia factáque noſtra dirigenda ſunt, quid erit tutius quàm eam eligere artem, qua ſemper armatus, pręſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, inuidis verò & inimicis metum & terrorem vltro feras, ipſe ſecurus, & velut perpetua quadam potentia ac poteſtate munitus : cuius vis & vtilitas rebus probè fluentibus aliorum præſidio intelligitur : ſin proprium periculum increpuit, non (herculè) lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti præſidium ; & telum, quo propugnare pariter & laceſſere, vel in iudicio, ſiue in Senatu, ſiue apud Principem poſſis.

De Vi Eloquentiæ.

CAPVT IV.

Conciliatricula res, & efficax capiēdis alligandiſque animis, Eloquentia, vbi præſertim ad ſapientiam vitæque integritatem comes acceſſerit ; huius enim velut ſubnixa pennis, Oratoris anima in ipſa auditorum pectora influit, & gratiſſima omnium ſeruitute ſibi mācipat. quæ ſimul atque ingreſſa eſt, quid nō efficit ? Inflammandi ſunt animi ? In ignem accenditur; pungendi ? in ſtimulos acuitur; illuſtrandi? funditur in lucem ; conſolandi ? ſpargitur in Nepenthes ; compeſcendi ? frenum eſt ; ſanandi ? Panacea eſt ; deliniendi? fit Sirenula : dici non poteſt quot ſunt lenocinantis facundiæ mites præſtigiæ, quot & quàm admirabiles effectus. *Philo in libro, Quòd vir bonus idem ſit & liber.*

Haud errarit quiſquis qui cum Philone Iudæo, eloquentiā ἐλέπολιν ψυχῆς dixerit. *Iulianus ep. 2. ad Iamblichum, pag. 153. epiſt. Græc.*

Certè Iulianus Imperator illam cum Mercurij virga non inſcitè comparat. Hæc *Stat. in Sylua, ad Somnū, l. 5. Syluar.*

Increpuit? tacet omne pecus, volucréſque, feræque,
Et ſimulant feſſos curuata cacumina ſomnos. *Philoſtr. in Sophiſtic. Ariſtid. in orat. ad Antoninum.*
Nec trucibus fluuijs idem ſonus, occidit horror
Æquoris, & terris maria acclinata quieſcunt.

Vis ſuauis eloquentiæ potentiam? agnoſce in Ariſtide: Smyrna, Ioniæ ciuitatum pulcherrima, ſub M. Antonino, terræ motu miſerandum in modum collapſa proſtratáque iacebat: Ariſtides verò monodiam ad Imperatorem ſcripſit, vt ad miſeræ ciuitatis ruinas reſarciendas inuitaret: vbi poſt deſcriptam vrbis antea florentis pulchritudinem, locum illum pertexuit, νῦν δὲ ζέφυροι ἐρήμην αὐτὴν καταπνέουσιν, *nunc autem deſolatam perflant Zephyri*; Antoninus ad hanc vocem ſuſpiriis & lacrymis ſuum teſtatus dolorem, continuò Theodoſio Aſiæ præfecto mandauit vt Smyrnam repararet.

Eloquentia ſtratagema. Suid. in Anaximene.

Vis callidam & heroum expugnatricem Suadá ingenioſo ipſius Oratoris ſtratagemate gliſcentem? Lampſacenos, ſtatuerat Alexander, quòd Perſis ſtuderent, funditus euertere; iámque erat in procinctu ferro, & furore incitatiſſimus, cùm ad eum à ſuis municipibus miſſus eſt Anaximenes (magni illius Alexandri præceptor,) vt culpam deprecaretur: quo cognito Rex in iracundia perſiſtens, iurauit ſe Anaximenis precibus omnia contraria facturum; At egregius orator furentem iuuenis animum ſubdolè mitigans: Non veni, inquit, Alexander, vt putas deprecator culpæ, ſed auctor iuſtitiæ; Iniquè egerunt Lampſaceni, rei ſunt Maieſtatis: hoc igitur à te poſtulo, vt eorum vxores & liberos ſub corona vendas, templa incendas, vrbem in plana ſubmittas. Alexander, qui ſe præceptoris petitioni aduerſaturum per omnia dixerat, ſenſit ſe captum, & ſubridens omnia condonauit.

Eunapius in Ædeſio. Sapores vt Euſtathij eloquentia delinitus.

Vis Præſtigiatricem? Euſtathium intuere, cuius meminit Sardianus in vita Ædeſij; vbi de Euſtathij legatione ad Saporem, copioſiùs agit. Sapores, homo imperioſus, & aditu difficilis erat, & fama ferebatur; poſtquam tamen de more legationis, Euſtathio ad regem patuit acceſſus, vultus modeſtiam ſuauémque oculorum ſerenitatem Sapores demiratus, variis artibus hominem timore percellere conatus eſt: verùm vbi placidis auribus viri dicta pariter & argumenta modeſtè atque expeditè percurſa concepit, foribus excedere illum pauliſper iuſſit; mox per cubicularios ad communem menſam rex illum introuocat, paret Euſtathius; vt erat natura factus ad obſequij momenta, & omnem rationem humanitatis, ad epulas regales accedit; vbi cùm de honorum contemptu inter pocula diſſeruiſſet, tantum regiæ fortunæ & ornamentorum Sapori faſtidium iniecit, vt parum abfuerit quin Rex tiaram rectam abiecerit, & cum purpureo paludamento, gemmata monilia depoſita cum Euſtathij penula commutarit: at fieri illud prohibuerunt affinitate coniuncti, qui Philoſophum merum præſtigiatorem dictitabant.

Hac eadem eloquentia C. Gracchus lacrymas inimicis excuſſit, bella induxit Demoſthenes, Catilinam fregit Tullius, Sicariorum enſes in ſuum iugulum diſtrictos hebetauit Antonius, vrbes cepit Cyneas.

Per medios ire ſatellites,
Et perrumpere amat ſaxa, potentiùs ictu fulmineo.

DE ORTV ET PROGRESSV *Eloquentiæ.*

CAPVT VI.

Origo Eloquentiæ antiquiſſima eſt, ſi quidem cum oppidis hominúmque cœtibus iure congregatis habuit initium: Cùm conſtet duabus potiſſimùm rebus vinciri ciuitates, iuſtitia & ſermone. Narrat Ariſtides, magnam inter ipſius mundi naſcentis cunabula rerum perturbationem extitiſſe.

Ariſtid. orat. 2. pro Rhet. Apologus lepidus.

Cùm

Cùm hominem nudum & inermem vniuerſa penè animalia multis partibus anteirent, variiſque moleſtiis atque angoribus, quibus ipſe præ conſilij inopia cedere cogebatur, excruciarent; ipſi denique homines inter ſe, belluarum more, fœdiſſimè tumultuarentur; Hanc conditionem miſeratus Prometheus ille fabuloſus, cœlũ conſcendit, vt ſubſidia ſalutis, & ornamenta referret dignitatis. Quapropter eius gratia partim delinitus Iupiter, partim etiam hominum miſeriis (vt qui quotidie dilabebantur grauiter commotus, Rhetoricam ſub comitatu Mercurij miſit in terras, iuſsitque vt eius ipſius copiam faceret mortalibus, ne tamẽ inſtar theatralis pecuniæ promiſcuè largiretur omnibus, ſed lectiſſima quæque & generoſiſſima ingenia deligeret, quæ tam præſtantis doctrinæ opibus ad ſuam multorúmque locupletaret vtilitatem. Hinc primi hominum cœtus, induſtriæ, conſilia, machinationes, artes opéſque floruerunt.

Rhetorũ nomen antiquiſſimum.

Homerus Ιλ. α.

Hanc ille lepidiſſimam fabellam citat, vt Rhetoricæ antiquitatem neceſſitatémque commendet. Conſtat certè, Rhetorum nomen antiquiſſimum eſſe, & longè ante Philoſophorum appellationem: quippe Homerus eius ipſius meminit Iliadis primo, vbi Phœnicem Achilli à Peleo patre admotum, quaſi doctorem eloquentiæ, morúmque moderatorem innuit, & expreſsè, ῥητῆρα λόγ[illegible]ρηκτῆρά τε ἔργων nominauit. Quin eius temporibus, iam calluiſſe in concionibus eloquentiæ ſtudium oſtendit, cùm heroës illos antiquos ob linguæ facultatem efferat laudibus. Nam Menelao argutam breuitatem, Neſtori melleam ſuauitatem tribuit, Vlyſſi verò copiam niuibus hibernis ſimillimam, ἔπεα ſcilicet νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν; ſed & ipſum Paridem volunt, vtpote ingenio ſatis elegantem, in Antandro, patris iuſſu, Græcis artibus, & eloquentiæ diſciplinæ inſtitutum, diſertum imprimis ſupra gentis ſuæ ingenium euaſiſſe, atque in honorem Veneris Ceſton cæteráque id genus (ſi Athenæo credimus) ſcripſiſſe: vnde poſtea de iudicio Dearum, & Veneris victoria, manauit rumor. Pitthænm quoque ipſum maternum Theſei auum Trœzeniorum regem, non modò ius, vt eius dignitatem decebat, conſtanter dixiſſe, ſed & artem dicendi docuiſſe, & librum Rhetoricum poſteris reliquiſſe refert Pauſanias in Corinthiacis: ex quo & eius monumentum cernebatur, Tribunal ex albo marmore, tribus ſellis iudiciariis inſigne, cui proximum adhærebat templum Muſarum, vt iuris & humaniorum artium ſingulare oſtenderet commercium: ὄπισθεν ἡ τοῦ ναοῦ Πιτθέως μνῆμά ἐστι, τρεῖς δ' ἐπ' αὐτῷ θρόνοι κεῖνται λίθου λευκοῦ· ὄπισθεν δὲ ἱερὸν Μουσῶν ἐστι. addit ἐνταῦθα Πιτθέα διδάξαι λόγων τέχνην φασί. καί τι βιβλίον Πιτθέως δὴ σύγγραμμα, ὑπ' ἀνδρὸς ἐκδοθὲν Ἐπιδαυρίου, καὶ αὐτὸς ἐπελεξάμην. Hæc ille: ex quibus colligas, ante Herculis tempora iam ſparſos de Rhetorica libros extitiſſe.

ῥητῆρα λόγων. Phœnix ab Homero dicitur.

Paris Rhetor.

Pitthæus Rex idẽ & Rhetor. Pauſ. in Corinth. p. 713.

Pithai egregium monumentum. Tribunal Iudicis annexũ templo Muſarũ, hoc eſt Schola Rhetorices.

Sed quia hæc artis elementa, vt credibile eſt, erant craſſiora, vix inter ipſius Rhetoricæ cunabula numerantur. Quamobrem Cicero in Bruto, eloquentiæ ortum facit ab Atti[illegible]narum adoleſcentia. Eloquentia, [illegible]quit, non apud quoſuis Græcorum cœpit, ſed apud Athenienſes; non naſcentibus, ſed iam adultis Athenis: Ante Periclem & Thucydidem litera nulla eſt, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris eſſe videatur. Periclem, Xanthippi filium, Anaxagoras Philoſophus erudiit, cuius ſuauitate hilaratæ ſunt Athenæ, eius vbertatem & copiam admiratæ, eiuſdem dicendi vim terrorémque

Cic. in Bruto.

que

Digitized by Google

que timuerunt.

Hæc igitur ætas prima oratorem prope perfectum tulit. His ducibus eloquētia excoli cœpit, & magiſtri dicendi multi ſubitò extiterunt.

Gorgias Leōtinus, Thraſymachus Calcedonius; Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hittias Elæus, [Iſocrates tamē omnes vicit, & Lyſias, quem iam prope audeas oratorem perfectum dicere: Nam planè quidem perfectum, & cui nihil admodum deſit, Demoſthenem facilè dixeris: huic Hyperides proximus, & Æſchines fuit,& Lycurgus,& Dimarchus; & cuius nulla ſcripta extāt Demades. Hæc enim ætas effudit hanc copiam: & ſuccus & ſanguis incorruptus vſque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis eſſet non fucatus nitor.]Hęc Cicero;quę ſi cū Pauſaniæ & Athenæi teſtimoniis compares, facilè colligas, eum non ipſius eloquētiæ primordia, ſed expolitionem perfectionémq; aſſignare. Verùm cùm de rerum initiis ſermo eſt, ab ipſis cunis ſunt repetenda, nec conſiderandum an tunc ornatum habuerint. Nihil enim ſimul politū eſt, & natum; ſed rudioribus principiis omnia natura ipſa rerum opifex pertexuit.

De nomine Rhetorum.

CAP. VI.

1. Appellatio. Rhetores omnes diſerti.

PRimùm Rhetores dicti ſunt omnes qui qualicumq; demum dicendi facultate pollebāt: quo ſenſu Phœnicem ab Homero Rhetorem nominatum conſtat; & ῥητορική, ipſa ars dicēdi, ac eloquētia nuncupata ἀπὸ τοῦ ἐρεῖν, quod eſt, dicere, aut ῥύδην λέγειν, fuſa oratione loqui, quod annotat magnum Etymologicum; vel etiam ἀπὸ τοῦ ῥήτρας (ita legem Dores appellant) quòd Rhetores olim leges proponerent, & conderent; verùm quod contracta videretur, ad forēſes orationes Rhetoricæ nomenclatura, vt teſtatur Suidas, qui ῥητορικὴν vocat γραφὴν, ἣν ἠγωνίζοντο ῥήτορες: ſæpius eloquentes, in genere, δεινοὺς ἐν λόγοις, & eloquentiam ipſam λόγους potius quàm ῥητορικὴν magni authores nuncupent: ita Diuus Gregorius, λόγων ἱδρῶτας, dixit labores in eloquentię ſtudiis poſitos; & Iulianus, ad Libanium Sophiſtam, λόγους, φρένας, σύνεσιν, cōiungit, eloquentiam ſignificans prudenti ſale conditam. Hæc prima Rhetoris appellatio.

Magnum Etymol. in voce ῥήτωρ, ῥήτρα.

Suid. in voce ῥήτωρ.

Gregor. Naz. epi. 10. ad Baſil. Iulianus ad Lib.

2. Rhetorum appellatio.

Mox, cùm diſerti illi & facundi homines, Athenis maximè, quæ vrbs eloquentię fuit domiciliū, omnia regerēt, & pro arbitrio cōcionū fluctus moderarentur, bella conficerent, exercitus, naues, commeatus, vectigalia, leges denique, & iura omnia adminiſtrarent; ſpecioſiſſimum fuit nomen Rhetorum. Nam ῥήτορες, vt teſtatur Suidas, ijdem erāt ac δήμῳ συμβουλεύοντες, & δημαγωγοί, Principes conſiliarij, duces populi Is erat Rhetorici nominis ſplendor, hæc poteſtas, cùm cæteri literati & Philoſophi, inter ſcholæ parietes deliteſcerent. Itaque cùm illi honore & opibus florerent, nobiliſſimi quique iuuenes dicendi ſtudium ardentiſſimè capeſſebāt, quòd ad Reipublicæ gubernacula moderanda, hanc ſibi anſam potentiſſimam eſſe cernerent. Inde nati ſunt Rhetores, vmbratilis ſcilicet eloquentiæ doctores, qui cùm ipſi à foro & negotiis ciuilibus abſtinerent, cæteros tamen ad id exercitationis genus inſtituendos, eam inter ſcholæ priuatos parietes gloriam plerique aluerunt, quam in hac forenſi luce & concionum honoribus rari poſteà ſunt cōſecuti; quod de Iſocrate & Demetrio Phalereo teſtatum accepimus. Qui inter eorum cœtum cœperunt artificioſæ orationis delicias, ſermonúmque illecebras quaſdam, & velvti ſirenulas, (vt Græci vocant) affectare

Suid. in voce ῥήτωρ.

Rhetores duces populi.

3. Doctores eloquentiæ & Sophiſtæ.

Lucianus in Macrob.

ſectare, (quarum famoſiſſimus architectus fuit Gorgias Leontinus,) illi ῥήτορες σοφισαὶ sũt nominati: vnde Lucianus dixit in Macrobiis, Gorgiam Rhetorem fuiſſe ex iis quos Sophiſtas appellant, ῥητόρων δὲ Γοργίας ὃν τινες σοφιστὴν καλοῦσι. Qui quidẽ initio apud ſobrias adhuc aures malè audiebant, propter hęc noua delectationis aucupia. Itaque Plato in Sympoſio Γόητα, φαρμακέα, καὶ σοφιστὴν, confundit.

Plato in Sympoſio, Sophiſtas cum veneficis confundit.

Poſteà verò, cùm ſub Imperatorib⁹ illi popularium concionũ torrentes exaruiſſent, & omnes omniũ ad auriũ delicias ſermones eſſent conuerſi, magno in honore Sophiſtæ, hoc eſt, illecebroſę illius eloquẽtię doctores, fuerunt. Hinc illa Herodũ, Atticorũ, Proæreſiorum, Ariſtidum, Philoſtratorum, Libaniorum, infinitorũ denique natio pullulauit, quos fœcundo laſciuientis eloquentiæ partu hæc tempora effuderunt. Plerique autem ita ſcholaſtici illius regni amantes extiterunt, vt præ docendi munere prouincias & principatus recuſarint; inter quos fuit Libanius, qui locum Prætorij præfecturæ à Iuliano oblatum, præ vehemẽti otij literarij dulcedine reſpuit. Audiebantur enim, & præmiis decorabantur ab Imperatoribus, qui malebãt homines ingenioſos inter hos eloquentiæ ludos alere, quàm obſtructam ad publicas cõciones, & populares fluctus, viã aperire.

Luc. Act. 24.

Extincta igitur libertate, illi, qui priùs erant ciuitatis principes, magni nominis Rhetores, aut cauſarum illuſtrium diſceptatores, in cauſulatum litigioſos actores degenerarunt: & ea eſt acceptio ῥήτωρ apud D. Lucam, cùm productum memorat Tertullum ῥήτορα, qui aduerſus Diuum Paulum coram Felice præſide cauſam ageret: (is quippe cauſidicus erat.) In hac apparet actione quàm ieiuna ſit & macilenta humana eloquentia, cum diuina comparata; & quo ſpiritus fulmine Rhetoris illius machinationes Paulus Θεορήτωρ demoliatur.

Rhetores Cauſidici.

Pſeudo-rhetores dãnati.

Ad ſummum, vt omnia paulatim deflectunt in peius, illa Doctorum eloquentiæ gloria, quæ priùs florentiſſima extiterat, in viles Rhetorculos defluxit, qui ſe *Rhetores Latinos* appellabant, quales illi fuerunt quos decreto Senatus conſtat eſſe damnatos, homines ineptè fallaces, vt qui frigidas quaſdã Græculorum rabularum verſutias, & ſtolidam facundiam, iuuentutem docerent. Itaque Fannio Strabone & M. Valerio Meſſala Conſulibus, M. Pompeius Prætor Senatum conſuluit. Quòd verba facta ſunt de Philoſophis & Rhetoribus, S.C. de ea re ita cenſuerunt, vt M. Pomponius Prætor animaduerteret, curarétque, vt ei è Republ. fidéq; ſua videretur, vti Romæ ne eſſent. De iiſdem interiecto tẽpore Cn. Domitius Ænobarbus & Licinius Craſſus Cenſores ita cenſuerũt: Renuntiatum nobis eſt, eſſe homines qui nouum genus diſciplinæ inſtituerunt, ad quos iuuentus in ludos conueniat; eos ſibi nomen impoſuiſſe, Latinos Rhetores; ibi homines adoleſcentulos totos dies deſidere. Maiores noſtri, quæ liberos ſuos diſcere, & quos in ludos itare vellent, inſtituerunt. Hæc noua, quæ præter conſuetudinem ac mores maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter & iis qui eos ludos habent, & iis qui eò venire conſueuerunt, viſum eſt faciendum vt oſtenderemus noſtram ſententiam, nobis non placere.

Suet. in lib. de claris Orat.

Hæc in pſeudo-rhetores, qui pro vera eloquentia Dialecticorũ argutias fallaciáſque venditabant. Rhetoris tamen appellatio, ex eo tantum fuliginis contraxit, vt Latini, ſe Oratores, & Patronos, non Rhetores appellari voluerint. Addo in honorem

Rhetores dicti ſacrarum

Scripturarũ interpretes

nominis, in Eccleſia Græca dictos quoque fuiſſe Rethores, ſacrarum literarum interpretes: quod illuſtrat Codinus, de Officiis, ὁ ῥήτωρ εἰς τὸ ἑρμηνεύειν τὰς γραφάς.

DE HONORIBVS Rhetorum.

CAP. VII.

INgenioſè, vt cætera, Lucianus, in eo, quem de Rethorum doctore inſcripſit, dialogo, Rethoricam ſuis depingit coloribus. Sedet illa in eminenti ſolio, formoſa aſpectu, & pene elegans, Amaltheæ cornu geſtans variis fructibus refertum; & ex vna quidem parte aſtantem oſtendit Plutum, adoleſcentem penitus aureum, ac perquam amabilem, quem Gloria, & Potentia, cæteræque id genus Diuæ frequenti ſtipant comitatu: ex altera verò parte *laudes* permultæ puſillis amoribus ſimiles, ac vndique confertæ circumuolitant, inſtar Nili, ſi quandóque illum depictum vidiſti, crocodilo alicui, vel equo fluuiatili, quales multi ſunt in eo, inſidentem: paruulos autem puellos (Peches illos Ægyptij vocant) circa illum luſitantes: Tales & circa Rethoricam *laudes*. Hæc ille: ex quibus oſtendit totius penè honoris domicilium in Rethoricæ ſiue agentis, ſiue etiam docentis, gremio fuiſſe conſtitutum.

Rethorica pictura. *Defenſio Rhetoric. apud Photiũ ex Ariſtide, p. 675.*

Rhetorũ palma. *Ouid. 1. Metam.* *Et Rhetorum quoque τρίβωνες Φοινικοῖ, Φασὶ δὲ τῶν φιλοσόφων, vt eſt in Cyrilli lexico.*

Primùm, ſicut Imperatorum honoribus laureæ ſunt peculiari quadam ratione conſecratæ, vt canit Ouidius, in perſona Apollinis, ad Daphnen:

> *Tu Ducibus lætis aderis, cùm læta triumphum*
> *Vox canet, & longas viſent Capitolia pompas.*

Sic etiam palmæ Oratoribus deſtinatæ; quarum meminit Martialis epig. 27. libr. 7. ad Fuſcum:

> *Sic fora mirentur, ſic te pallatia laudent,*
> *Excolat & geminas plurima palma fores.*

Lucianus in Rhet. doctore.

Et Lucianus in Rethorum Doctore, οἱ φοίνικες καὶ ἐπὶ τῇ θύρᾳ χλωροὶ ἐστεφανωμένοι. Hæc autem ratio honoris fuit, quòd palmæ olim chartarũ vicẽ præſtiterant; ex quo Oratoribus deberi credebantur, qui literaturæ omnis authores & principes haberentur; ſiue etiã quòd palma victoriæ ſemper inſigne extitit, ideóque victricem & dominã per quam opportunè decebat eloquentiam: an etiam quòd parme trecentę & ſexaginta quinque ab Ægyptiis numerentur virtutes, ideóque fuit ſymbolum eloquentiæ, cuius infinita vis innumeræque vtilitates in hãc vitæ ciuilis culturam emanarunt.

Sphinges

Alterum eloquentum ſymbolum fuere Sphinges. Neque enim ſine ratione aliqua credibile eſt, datam Hortenſio oratori à Verre Sphingem eburneam, niſi quòd cõueniens munus oratori credebat. Meminit Plutarchus in Cicerone, Καὶ λαβόντος ἐλεφαντίνην σφίγγα μισθὸν, εἶπέ τι πλαγίως ὁ Κικέρων πρὸς αὐτὸν τοῦ δὲ φήσαντος, αἰνιγμάτων λύσεων ἄπειρος ἔχειν· καὶ μὴν ἐπὶ τῆς οἰκίας τὴν σφίγγα ἔχεις. Ratio eſt, quòd σοφὴ παρθένος per antonomaſiam ſphinx appellatur ab Euripide in Phœniſſis: & in myſteriis Ægyptiorum, interioris ſapientiæ fuit ſymbolum: ex quo pro templorũ fermè omnium limine cernebantur ſphinges, quæ diuinæ ſapientiæ vim reconditam, eámque multis difficultatibus implicitã, ſignificarent. Meminere Strabo Geogr. & Plutarch in Iſide & Oſiride.

Strabo, Geogr. l. 17.

Sirenes Rhetoribus attributa. *Orpheus in Argonauticis.* *Lycophr. in Caſſandra.*

Tertiò attributæ etiam oratoribus Sirenes; quod ea quæ in Iſocratis tumulo eſt collocata, ſatis indicat; ídque ob mellcam orationis ſuauitatem: Nam Sirenes λιγυρὴν ὄπα γηρύουσι, apud Orpheum, vnde à Lycophrone in Caſſandra ἀρπυιόγυιοι ἀηδόνες nominantur, & ab Alciphrone dicuntur habere Sirenulas in labellis,

lis, qui ſuauem & argutam orationis copiam fundunt. Sic etiam Menecles de Bacchide: οἷ᾽ ἐφθέγγετο, οἷ᾽ ἔβλεπεν, ὅσαι τῆς ὁμιλίας καὶ τῆς σειρῆνες ἐνίδρυντο; *qualis eius erat oratio, qualis aſpectus, quæ in eius colloquiis ſeſſitabant Sirenulæ?*

Menecles in epiſt. de Bacchide.

Statuarũ honor. Diogenes Laërt. Cicero in Oratore.

Quartò, honor ſtatuarum penè vulgaris apud ipſos oratores fuit: ſi quidem vni Demetrio Phalereo trecentas & ſexaginta ſtatuas Athenis erectas legimus; Gorgiæ Leontino, qui primus ſubitæ & fortuitæ orationis aperuit fontem, non inaurata, vt cæteris, ſed aurea poſita eſt; Populus Romanus Proæreſio imaginem cum nobiliſſima inſcriptione dedicauit, (*Regina rerum Roma Proæreſio Regi eloquentiæ.*) Ipſi quoque Cæſares eloquentiæ nomine ſtatuas affectarunt: tradit enim Vopiſcus, Numeriano adoleſcenti, Cari Imperatoris filio, à Senatu Romano dedicatam fuiſſe ſtatuam hoc titulo inſigni tam, *Numeriano, Oratori potentiſſimo.*

Eunapius in Proæreſio. Legationes & Magiſtratus rhetoribus mandati.

Quintò, legationes, vt Cyneæ, Demoſthenis auditori, apud P. R. Anaximeni, apud Alexandrum; Scopeliano, apud Domitianum; Euſtathio Cappadoci apud Saporem Perſarum Regem: Magiſtratus denique & Præfecturæ perſæpe Rhetoribus ſunt demandatæ, vt ex Eunapij Sardiani & Philoſtrati Lemnij Sophiſtis nimis liquidè conſtat; vnus Libanius ἐπαρχίαν αὐλῆς, quæ erat prima dignitas, recuſauit. Auſonius de Rhetore factus eſt Conſul, à Gratiano haud immemore Præceptoris diſcipulo. Bis conſulatum geſſit Herodes Sophiſta, tantáſque opes contraxit, vt ſtadia & theatra ſuis ſumptibus populo ædificaret.

Vrbes, & Prouinciæ. Eunapius in Proæreſio.

Sextò, Vrbes, & Prouinciæ: Nam cùm Proæreſio precarij muneris petendi copiam feciſſet Conſtans Imperator, poſtulauit inſulas non paucas numero, nec exiguas, tributarias & vectigales Athenarum ciuitati in pendendo frumento. Donauit iſtas Imperator, & primatiam dignitatem adiecit, vt præfectus caſtrorum vocaretur.

Philoſtratus in Dione.

Septimò, quod ingentis honoris fuit, & ſolis penè Cæſaribus Imperiique conſortibus conceſſum, ipſi Rhetores ad conſcenſum Imperatorij vehiculi ſunt admiſſi. Nam de Dione memorat Philoſtratus, Τραϊανὸς γοῦν αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τὴν Ῥώμης ἐς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐξ ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ πολέμων πομπεύουσιν, ἔλεγε θαμὰ ἐπιστρεφόμενος ἐπὶ τὸν Δίωνα, τί μὲν λέγεις, οὐκ οἶδα, φιλῶ δέ σε ὡς ἐμαυτόν. Sanè Traianus Imperator Romæ illũ in aureum currum aſſumens. in quo Imperatores confectis bellis triumphorũ pompas ducere ſolent, ſæpiſſimè ad Dionem conuerſus, quidnam, aiebat, dicas, neſcio: Te verò non minùs quàm me ipſum, diligo. Hi ſunt & alij innumeri eloquentiæ triumphi, quos nihil opus eſt diffuſiùs recenſere.

CONTRA EOS QVI DICVNT Demoſthenem ab Ariſtotele præcepta Eloquentiæ didiciſſe.

CAPVT VIII.

Vindicanda eſt Rhetoricæ antiquitas, à calumnia, qua nonnulli Philoſophos ante Oratores claruiſſe, ipſúmque Demoſthenem Ariſtotelis præceptis inſtitutum, ad tantum eloquentiæ decus effloruiſſe, cõſtanter aſſeuerant: Hoc ipſum iam ſuis iactatum temporibus diſertiſſimè confutat Dionyſius Halicarnaſſeus; & firmiſſimæ rationes euincunt. Siquidem Demoſthenes annum vigeſimum quintum agens, rempublicam capeſſere, & conciones habere cœpit: Ariſtoteles verò iiſdem temporibus cum Platone vixit, vſque ad annos ſeptem & triginta, neque ſcholæ rector, neque illius ſectæ peculiaris auctor, nec libros Rhetoricos, niſi longo pòſt tempore, elucubrauit:

Nam Platone mortuo abiit ad Hermiam Atarnei tyrannum, ac triennium cum eo moratus, Eubulo Prætore Mitylenas ſeceſſit; inde ſub Pythodochi prætura ad Philippum venit, apud quem in inſtituendo Alexandro octo annos exegit: poſt Philippi obitum, Euæneto Prætore, profectus Athenas, duodecim annos in Lycæo ſcholas habuit; quo tempore teſtatur ſe iam natu grandiorem, editis antè præſtantiſſimis operibus, artes Rhetoricas, quibus adiutũ aiunt Demoſthenem, compoſuiſſe. At verò Demoſthenes, etiam cùm adhuc ſub præceptore eſſet Ariſtoteles, Calliſtrato Prætore, anno ætatis, vt dixi, vigeſimo quinto, primam cauſſam egit contra Androtionem. Succeſſit ea, quæ eſt de immunitatibus, venuſtiſſimè ſcripta: hanc excepit concio de claſſibus, quam Timocratea ſequuta eſt. Exinde contra Philippum Regem in arenam deſcendit: mox Rhodienſem, & tres Olynthiacas, & Medianam confecit. Hunc orbẽ exegerat, cùm nulla Ariſtotelis de eloquentia ſcripta litera extaret: nam quòd poſt Olynthiacum bellum Rhetoricas artes ſcripſerit Ariſtotéles, indicat his verbis, vbi agit de tropis: τῶν δὲ μεταφορῶν τεττάρων οὐσῶν, εὐδοκιμοῦσι μάλιστα αἱ κατ' ἀναλογίαν· ὡς Περικλῆς ἔφη, τὴν νεότητα τὴν ἀπολομένην ἐν τῷ πολέμῳ, οὕτως ἠφανίσθαι ἐξ αὐτῆς πόλεως, ὥσπερ εἴτις τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐξέλοι· καὶ Λεπτίνης περὶ Λακεδαιμονίων, οὐκ ἐᾶν περιιδεῖν τὴν Ἑλλάδα ἑτερόφθαλμον γενομένην. Καὶ Κηφισόδοτος σπουδάζοντος Χάρητος εὐθύνας δοῦναι τὸν περὶ τὸν Ὀλυνθιακὸν πόλεμον, ἠγανάκτει, φάσκων, εἰς πνῖγμα τὸν δῆμον ἀγαγόντα, τὰς εὐθύνας πειρᾶσθαι διδόναι. *Cùm quatuor, inquit, tranſlationum genera ſint, ea maximè probantur, quæ proportione conſtant: ſicut Pericles dixit, adoleſcentiam, quæ in bello perierat, ita ſublatam eſſe ex vrbe, vt ſi quis ver ex anno tolleret: & Leptines de Lacedemoniis, non eſſe committendum vt luſca fiat Græcia; & Cephiſodotus, cùm Chares rationem reddere Olynthiaci belli ſtuderet, indignatus dixit, illum, qui populum in furnum duxiſſet, rationes preferre conari.* At dicet aliquis, orationem de Corona, cæterarum Reginam, poſt lectas Ariſtotelis artes Rhetoricas, ſcripſiſſe Demoſthenes, vt quam habuit octo annis poſt Philippi obitũ: ſed is præclarè ipſius Ariſtotelis teſtimonio refelletur, qui in locis vtitur teſtimoniis ex oratione περὶ στεφάνου, quam περὶ Δημοσθένους δίκην nominat. Ex iis luce ipſa clarius eſt, perfectionẽ eloquentiæ, quæ in Demoſthene excitatiùs viguit, ex Ariſtotelis præceptis hauſtam non fuiſſe. Nolim tamen hîc aſſerere, non eſſe vtilem perfectis oratoribus Philoſophiã, quinimò nutrix eſt eloquentiæ ſapientia, & ſummam affert in dicendo perſpicuitatem, vim, copiam, maieſtatem: verùm, licet diſerti Oratores, qui ante Philoſophos, procul dubio emerſerunt, à Philoſophis poſteà fuerint adiuti; non ideo præſtantior eſt Philoſophia, Oratoria facultate, cuius munus eſt, reconditas opes ſapientiæ proferre in lucem, & flore orationis veſtire; ſine quo ornatu neglectæ, in tenebris & ſqualore ſemper iacuiſſent. Cote quidem acuuntur gladij, ſed non ideo eos gladiis præſtantior: A Philoſophis inſtitui poſſunt Oratores; non ideo ſunt Philoſophis inferiores.

ILLVSTRIVM ORATORVM Elogia.

PYTHEVS.

CAPVT IX.

Hic primus in templo Muſarum fertur Rhetoricam docuiſſe, & poſteris librum de arte dicendi conſcriptum reliquiſſe.

Eius imago exſtat apud Fuluium Vrſinum in numiſmate. Vide illuſtrium imagines 115. Pithei ſiue Pitthei meminit Pauſan. in Corinthiacis. Cicer. in Bruto.

HOMERVS.

CAPVT X.

Ortus plenioris Eloquentiæ, ſi quis rectè repetat, eſt ab Homero

Homero; nempe hic orator, & planè orator à Marco Tullio, ab Hermogene Rhetorum præſtantiſſimus, à cæteris vno omnium conſenſu magiſter Eloquentiæ agnoſcitur. Sapiebat profectò Galaton ille pictor, quiſquis fuit, qui Homerum, quanquam haud ſatis verecunda ſpecie, prudenti tamen & arguta depinxit; quippe vomentem expreſſit, non eſculenta credo, vinum redolentia, ſed aurea flumina: circunſtantes verò poëtas, ea, quæ ipſe euomuiſſet, ſummo ſtudio colligentes: vellem oratores addidiſſet, quando & ex eodem fonte hauriunt ab eo qui fons ingeniorum à Plinio nominatur; qui & de eorundemq́ præſtantia diſſerens addit, ingeniorum gloriæ quis poſſit agere delectû, per tot diſciplinarum genera, & tantam rerum operúmque varietatem; niſi fortè Homero vate Græco nullum fœlicius extitiſſe conuenit, ſiue operis fortuna, ſiue materia æſtimetur? Ex quo diſertè, vt cætera, Dionyſius Longinus Homerum modò Soli Orienti, modò Oceano comparat, & rectè; vt enim Sol fons lucis, Oceanus ortus puteorum, & aquarum omnium parens; Sic Homerus omnis doctrinæ, addo, cum Iuſtiniano Imperatore, omnis virtutis pater. Atque vt Solis radiis veſtiuntur, calore animantur, Oceani venis reſperguntur & aluntur omnia; ſic ex diuini Homeri carminibus, lumen, ſpiritum, alimentum, nectare & ambroſiâ ſuauius literæ perceperunt. Accedit quòd vt in Sole oriente & occidente gratiſſimi colores ad oculorum miraculum cernuntur; in Oceano tot rerum opulentia, tot littorum decor, tot inſularum amœnitas delectationem conciliat; ſic in Homeri Poëſi tot margaritæ, tot lumina, tot faces, tam varia, tam recondita, tam prompta rerum omnium copia, decus, voluptas ſine ſatietate delectet. Quanquam non eſt publici ſaporis Poëta, nec eos capere poteſt, qui Græcarum literarum imperiti eundem Latinè legunt, aut pueriles amplificationes ſententiarum ponderi, & eloquentiæ grauitati præferunt. Quos nihil mirum eſt de Homero pro ſui ingenij modulo ſentire. Longè aliter ille Antipater Sidonius, qui nô modò Poëtam, ſed Oratorem; non Oratorem tantùm, ſed Suadæ medullam; nec Suadę medullam modò, ſed Suadam ipſam mundi, & magnum os nuncupat. *τὰν Μερόπων πειθὼ τὸ μέγα στόμα*; ex quo ad eius ſtatuam æream apis, in ore vatis mellificans cernitur, in Grecorum carminum florilegio Procedat igitur fauſtis auſpiciis in albis quadrigis Homerus Rhetorum pater, & longam ſub ſe Oratorum vatúmque ſeriem proſpectet.

Hermogenes περὶ ἰδ. Longin. περὶ ὕψους. Demetr. Phaler. de Elocut. Ælian. de var. hiſt. l. 13. c. 21. τὰ ἐμημεσμένα ἀρυομένους.

Plin. l. 17. c. 5. Id. l. 7. cap. 29.

Dion. Long. περὶ ὕψ. Homeri cum Sole & Oceano comparatio. Synesio. πηγῆς ἀοίδιμος πηγά, Homero, Ὠκεανὸς Θεῶν γένεσις.

Antipater Sidonius in Anthologia

SOLON.

CAPVT XI.

ANte Solonis ætatem, de nullo vt diſerto, memoriæ proditum eſt (inquit Tullius in Bruto.) Hic igitur Homero ſuccedat, vir ſine dubio magnus, cuius eloquentia, quaſi veteris illius Myronis ſpirans Manus, horrori ſimul eſt, & religioni.

Apparet in eo ingenium acre, velox, excelſum, quod eloquentiæ grauioris ſedes eſt, mens ſyncera, & victor animus: contra quem hoc calamitates poſſunt quod aduerſus ſolem nebulæ. His ſubſidiis paratur non fucata & potentiorum libidini ſeruiliter ancillans, ſed recti cultrix oratio, magna vocis libertate ſemper incitata: qualis ea fuit cùm armatus eſt concionatus contra Piſiſtratum, iam Tyrannidis ſatellitio, & aſſentatoris Senatus fauore terribilem iis qui timere poterant: cuius concionis, hoc eſt exordium. *Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν μὲν εἰμὶ σοφώτερος, τῶν δ' ἀνδρειότερος; σοφώτερος μὲν τῶν μὴ συνιέντων*

Grandis eloquentiæ ſedes, grande ingenium.

Diogenes Laërt. in Solone. Plutarc. Græc. hiſtor. 1174.

τὸ περιπλόμενον ἀνδρειότερος· τῶν δὲ συνιέντων μὲν, ἐναντιοῦσθαι δὲ τυραννίδι φοβουμένων. Viri Athenienſes, aliis quidem ſapientior, aliis ſum fortior: Sapientior enim illis ſum, qui Piſiſtrati conatus non animaduertunt; fortior autem iis, qui ſciunt illos quidem: ſed metu ſilent. Ex vngue leonem agnoſco. Qui cùm de Salamine, ipſius patria, inter Athenienſes & Megarenſes, fermè vſque ad internecionem, armis dimicatum eſſet, multiſque cladibus acceptis, capitale apud Athenienſes eſſe cœpiſſet, ſi quis legem de vindicanda Inſula ferret: ſollicitus Solon, ne vel tacendo, Reipublicæ; vel conſulendo, ſibi noceret, ſubitam dementiam ſimulat; cuius prætextu, non dicturus modò prohibita, ſed & facturus erat: Deformis igitur habitu, more vecordium in publicum euolat, confictiſque ad rem verſibus, quaſi diuino furore incitatus; per præconem, quod vetabatur, ſuadet, omniúmque animos ita permouet, vt aduerſus Megarenſes bellum extemplo decernerent, Inſuláque, deuictis hoſtibus, Athenienſium fieret.

Extant verſus apud Laërtium:

Εἴην δὴ τότ᾽ ἐγὼ Φολεγάνδριος, ἢ Σικινίτης,
  Ἀντί γ᾽ Ἀθηναίου πατρίδ᾽ ἀμειψάμενος·
Αἶψα γὰρ ἂν φάτις ἥδε μετ᾽ ἀνθρώποισι γένοιτο,
  Ἀττικὸς οὗτος ἀνὴρ τῶν Σαλαμιναφετῶν,
Ἴομεν ἐς Σαλαμῖνα μαχησόμενοι περὶ νήσου
  Ἱμερτῆς χαλεπόν τ᾽ αἶσχος ἀπωσάμενοι.

O'im vtinam fuerim Pholegandrius, aut
Sicinites,
  Ac mutata foret Attica terra mihi:
Nam ſubitò fama hac hominum volitabit ad aures,
  Atticus vnus adeſt, qui Salamina fugit.
Quin Salamina igitur, ſarturi dedecus, imus,
  Subdita quod nobis inſula reſtituet?

Hęc incitatæ mentis, & vehementis ingenij indicia: neque verò Philoſophiæ perpolitus condimentis humanitatis caruit, quibus plerúmque ſententioſa eius dicta aſperguntur. Quid hoc grauius & illuſtrius?

Ἐκ νεφέλης φέρεται χιόνος βία ἠδὲ χαλάζης, *Egregia ſimilitudo.*
  Βροντὴ δ᾽ ἐκ λαμπρῆς γίνεται ἀστεροπῆς·
Ἀνδρῶν δ᾽ ἐκ μεγάλων πόλις ὄλλυται.

Ex nube vis niuis grandiniſque decidit:
Ex lucenti fulgare ruunt tonitrua:
Sic ex ſpectabili magnorum virorum
  fortuna pernicies creatur Reipubl.

At illud etiam Philo Iudæus purpuris ſuis inſeruit:

Ἐξ ἀνέμων δὲ θάλασσα ταράσσεται, εἰ δέ τις αὐτὴν
  Μὴ κινῇ, πάντων ἐστὶ δικαιοτάτη.

Ventis aſperatur mare, ſua alioqui natura leniſſimum.

Sic animus, licèt per ſe tranquillus, alienis motibus percellitur. Iam verò eius cum Crœſo congreſſus, & Regina illa mens, neruoſæ eloquentiæ viribus incitata, quid non habet admirationis? Hæc ſapiens, & ſuauis eius ad Regem oratio. *Plut. in Solone.*

Ὦ βασιλεῦ Λυδῶν, πρός τ᾽ ἄλλα μετρίως ἔχειν ὁ θεὸς ἔδωκε, καὶ σοφίας τινὸς ἀθαρσοῦς, ὡς ἔοικεν, καὶ δημοτικῆς οὐ βασιλικῆς, οὐδὲ λαμπρᾶς ὑπὸ μετριότητος ἡμῖν μέτεστιν, ἣ τύχαις ὁρῶσα παντοδαπαῖς χρώμενον ἀεὶ τὸν βίον οὐκ ἐᾷ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς μέγα φρονεῖν, οὐδὲ θαυμάζειν ἀνδρὸς εὐτυχίαν, μεταβολῆς χρόνον ἔχουσαν· ἔπεισι γὰρ ἑκάστῳ ποικίλον ἐξ ἀδήλου τὸ μέλλον· ᾧ δ᾽ εἰς τέλος ὁ δαίμων ἔθετο τὴν εὐπραξίαν, τοῦτον εὐδαίμονα νομίζομεν· ὁ δὲ ζῶντος ἔτι καὶ κινδυνεύοντος ἐν τῷ βίῳ μακαρισμὸς, ὥσπερ ἀγωνιζομένου κήρυγμα, καὶ στέφανός ἐστιν ἀβέβαιος καὶ ἄκυρος· quę *Solonis oratio ad Crœſum, ſuaui & moderato charactere.*
ſic Latinè reddo: *Græcis quidem hominibus, ô Rex Lydorum, vt in cæteris, mediocritatem, ſic ſapientiam moderatam, popularem, & liberam, ſi non Regiam illam ſplendidámque fortunam, conceſſit Deus. Quæ cùm variis fortunæ ventis hanc mortalium conditionum videat obnoxiam, neque præſentium bonorum affluentia nos arroganter efferri, neque hominis vllius fluxam fælicitatem mirari ſinit. Quandoquidem vnicuique noſtrûm,*

futurum

Digitized by Google

futurum varium eſt,& ignotum. Itaque cui proſpera & æqualis fortuna ad extremum vſque diem obtigit, hunc beatum prædicamus: Eius verò qui etiam cum huius vitæ conflictatur periculis, felicitas, non ſecus ac dimicantis Athletæ victoria, fallax eſt & incerta.

PISISTRATVS.

CAP. XII.

Solonis cum Piſiſtrato cōparatio.

SOlonis æmulus extitit Piſiſtratus; vario tamen eloquentiæ genere: illius grauis, auſtera, & plerumque horribilis oratio: huius ſuauis, & amœna dictio: ille frangere ſtudebat animos, hic mollire: ille vaſto impetu irrumpens in animos, rumpebatur; hic ſenſim & leniter irrepens penetrabat: ille vaſe fictili panaceæ ſuccum, hic populo aureo melleis fauis oblito propinabat venenum: ille ſecare ſe & vrere profitebatur, vt ſanaret: hic ſoporabat, vt iugularet: ille veluti fuſcina armatus irruebat: hic aureo reti piſcabatur. Ad ſummum, tantùm dicendo valuiſſe fertur, vt Athenienſes illi regium Imperium, oratione capti permitterent: cùm præſertim amantiſſimus patriæ Solon contrà niteretur: ſed alterius ſalubriores erant conciones, alterius diſertiores: quo euênit vt alioqui prudentiſſima ciuitas, libertati ſeruitutem præferret.

THEMISTOCLES.

CAP. XIII.

THemiſtoclis victricibus laureis affloreſcunt eloquentiæ palmæ: Magnnm ſiquidem viri & ad oratoria decora natum ingenium; quem prima veluti ſurgentis lux eloquentiæ mirificum ſpondebat oratorem. Nam & puer, eo tempore quo alij inter prolectantis ætatulæ blanditias laſciuiunt, iam tota mente forum, & accuſationes defenſionéſque ſociorum cogitabat. Verùm, (vt in Iulio Cæſare contigit) æſtus militaris gloriæ longè ab iis oratorum curis hominem abripuit, vbi Miltiadis tropæa cogitare cœpit, ingentíſque honoris ſtimulis noctes diéſque configi. Nec ſanè fatuè reſpondit, cùm iam blādiente eloquentiæ gloriā interrogatus ab aliquo, vtrum mallet, Homerus an Achilles fieri? Tu verò quē te malles, (inquit,) Olympicum victorem, an victoris præconem? Ex quo animum ad ſtudia bellica totum adiecit, & ea geſſit quæ orbi terrarum ſtupori fuerunt. Apparēt in eius dictis ſplendidiſſimi ingenij lumina Quid hoc exordio grauius, quo apud Andrios legatus vſus eſt? *Veſtram hodie in vrbem, Andrienſes, appuli, duorum numinum comitatu ſtipatus, ſuada, & violentia.* Quid eo acutius, cùm Eretrienſes irridens, aiebat: *Gladium quidem habere ſicut Teuthidas; Cor autem non habere?* Iam verò ſublime quod dixit apud Perſarum Regem, orationem variis pictíſque ſtragulis eſſe ſimillimā; vt enim illa, ſic hanc explicatā oſtētare imagines, & figuras; contractam verò occultare atq; delere. Conſtat ex iis, Themiſtodem eloquentiā, ſed ipſa etiam eloquentiæ animā (prudentiam intelligo) præſtitiſſe: qui meritò à Cicerone inter veteres Oratores recenſetur.

ὥσπερ τευθίδας μάχαιραν μὲν ἔχειν, καρδίαν δὲ μὴ ἔχειν.

HERODOTVS.

CAP. XIV.

DIſpliceant huic roſæ & balſama, cui non placet Herodotus. Hortus eſt eius hiſtoria, variis arboribus conſitus, innumeríſque florum diſtinctus areolis, ex quo æterni ſpirant odores. De rerum veritate nihil hîc attinet dicere, quando ab eruditis hominibus eius cauſſam ſuſceptam defensámque video. Stylus certè is eſt, qui non niſi ab imperitis aut maleuolis reprehendi poſſit. Totus eſt dulcis, candidus, fuſus, ſine vllis ſalebris, quaſi ſedatus amnis fluens. Verba lecta, ſonantia, lenia,

Digitized by Google

lenia, non ſecus ac micantibus illuſa floſculis aſarota, inter ſe quàm venuſtiſſimo nexu cohærent, quibus amœna figurarum varietas, magna orationis temperie aſpergitur, & ipſa dialecti mollities multum affundit ſuauitatis. At, quod ſummam habet in Herodoto incũditatis illecebram, Poëticus quidam decor ex Homeri ſacrario petitus in eius ſcriptis affloreſcit; ſic enim arbitror, poëtica in oratione verba, aut numeros palam conſectari vitium eſſe vel maximum: at poëſeos quaſdam veneres latentes, arcanas, ſubtiles, immiſcere; magnæ eſt induſtriæ, & plurimum habet voluptatis. Vt enim vino aſſitus mandragoras illi ſuauitatem quandam leniter inſtillat, qua fit, vt qui bibunt, etſi minimè cauſam ſentiant, delectationem tamen hauriant; Pari profectò ratione Poëtarum floſculis illigata ſubtiliter oratio, latens habet quoddam aucupium iucunditatis. Quod in Herodoto facilè animaduertas; cuius hiſtoria, vt ait Dionyſius Halicarnaſſenſis, propter ſuadelam illam & venuſtatem optimæ poëſi ſimilis poteſt videri. Accedit ipſa dictionis minimè moroſa ſimplicitas, maieſtatis lepos, & quædam ex elocutionis facilitate volubilitas; quæ Plutarchus, etſi Herodoto iniquior, diffiteri non poteſt. Mirum profectò eſt, cur poſt tot ſæcula Chæroneus ille, vir alioqui moderatus, hominis gloria circumfluentis cui tot Theatra plauſerant, ſepultos cineres auſus ſit inſectari: Fuit in eo præter modum φιλόπατεις: qui affectus in ſplendidis ingeniis eſt plerúmque non obſcurus.

Dionyſ. Halic. in τέχνη.

PERICLES.
CAPVT XV.

SIleant hîc ranæ, tonat Olympius. Is eſt Pericles, is ipſe eſt, cui Cœleſtis cognomen admirabilis eloquentia fecit.

Γενναῖον φάτορα τ̃ πάνυ τ̃ Ὀλύμπιον appellat.

Ingens huic caput, magnæ mentis officina, ingenium velox, & planè igneum, mixta affabilitate prudentia, dignum imperio virum ſpondent. Hic primus in foro adhibuit doctrinam; námque ab Anaxagora Phyſico eruditus, exercitationem mentis à reconditis abſtruſiſque rebus ad cauſas forenſes populareſque traduxit. Huius ſuauitate maximè hilaratæ ſunt Athenæ; huius libertatem & copiam admiratæ; eiuſdem vim dicendi terroremque timuerunt: fulmen enim ferre dicebatur in lingua; & certè in concionibus tonabat, fulminabat, permiſcebat omnia. Quin & Thucydidem nobiliſſimum ſuæ ætatis oratorem in omnes partes verſabat, vt ipſe miraretur palmam ſibi in manibus infringi. Quare cum rogaretur ab Archidamo Lacedæmoniorum Rege, ipſe an Pericles, melior luctator eſſet? Ego (inquit) illum luctando proſterno; ſed neſcio quo pacto reſiliens, perſuadet ſe non cecidiſſe, atque in eam ſententiam traducit multitudinem. Ex eo dominantis eloquentiæ imperium licet agnoſcere. Extat nobilis ingenij monumentum apud Thucydidem, lib. 11. oratio funebris, in laudem eorum qui pro patria occubuerunt; quam licèt hiſtoricus ſuo finxerit ſtylò, credibile eſt tamen cum Periclis ſenſus delibaſſe.

Iulianus in Encomio Euſebia. σχινοκέφαλος à Cratino in Θρᾴτταις appellatur, quòd caput vt cepe plenum haberet, & rotundũ. Cic. in Bruto. Δεινὸν κεραυνὸν ἐν γλώσσῃ φέρειν.

THVCYDIDES.
CAPVT XVI.

THucydides de bellicis rebus canit quodammodo claſſicum (inquit M. Tullius) vir ingentis ſpiritus, & regiæ planè eloquentiæ. Quippe Regum ſoboles erat, non minùs genere ſublimis quàm dictione. Eluxit in puero indoles, vt in ſpeculo: Nam cùm tenera adhuc ætate Herodotum plenò Theatri conſeſſu hiſtoriam audiret recitantem, ſubitò prorupit in lacrymas, quaſi

quaſi quodam mentis furore incitatus. Tum patrem eius intuens Herodorus, μακαρίζω σε τῆς εὐτυχίας Ὄλορε· ὁ γὰρ σὸς υἱὸς τὴν ψυχὴν ὀργῶσαν ἔχει πρὸς τὰ μαθήματα. Nec ſanè fefellit omen, ita varia quaſi literarum ſupellectile, & admirabili eloquentia floruit, acutus, concitatus, neruoſus, denſus, ſolidus, ſapientiæ plenus, & iudicij. Quanti eum fecerit poſteritas, grauiſſimorum virorum iudicia declarant: Demoſthenes certè ſua manu octies dicitur eius hiſtoriam deſcripſiſſe: Cicero lib. 2. de orat. hoc illuſtri elogio eundem honeſtauit. Poſt Herodotum Thucydides omnes dicendi artificio, mea ſententia, facilè vincit; qui ita eſt creber rerum frequentia, vt verborum propè numerum, ſententiarum numero conſequatur; ita porrò verbis eſt aptus & preſſus, vt neſcias vtrùm res oratione, an verba ſententiis illuſtrentur. Marcellinus adeò ſublimem eſſe dicit, vt ne in miſerationibus quidem ab hac grandiloquentia diſcedat. Verùm vt veterum artificum ſtatuas, propter ſacrum quendam antiquitatis horrorem, miramur magis quàm probamus in omnibus: Sic Thucydides, licèt ob dicendi maieſtatem, ætatiſque fauorem, maxima commendatione dignus poſteris viſus fuerit, iuſta tamen reprehenſione nullo modo caruit. Nam (vt ea, quæ ad hiſtoriam pertinent, omittam) in ſtylo ſæpe durus eſt, acerbus, denſus, auſterus, vehemens, terribilis, perplexus, tortuoſus: & verba quidem vſitata reſpuit, plerumque etiã affectat aliena; quò per obſcuritatem, doctrinæ captet opinionem, hyperbatis & traiectionibus orationem implicat, figuras nominum moroſiùs conſectatus, vt vel peritorum ſenſus fugiat. Ad hæc in compoſitione & iunctura de induſtria tam rudis eſt, vt videatur torrẽs ad ſaxa alliſus ſtrepere. Quod ad eius orationes attinet, eas Cratippus moleſtas & odioſas vocat: Cicero, eaſdem nec poſſe imitari, ſi velit; nec velle, ſi poſſit, profitetur. Eſt enim potiùs grandis & ſyncerus rerum pronuntiator, quàm Orator, cui, vt Philiſtho, amatores ſemper defuerunt. Hæc, & cætera vitia, quæ perſecutus eſt Dionyſius Halicarnaſſeus, Thucydidem infuſcant: vno tamen antiquitatis & grauitatis nomine ſemper laudatus eſt.

Suidas Marcell. de vita Thucyd.

πολὺς ταῖς τέχναις.

Qualia ſunt αὐτοβοεί, πολεμησείοντες, παγχάλεποι, ἁμαρτάδα, ὕλη φακιόλους, ἀποσίμωσις, καλόμην quæ notantur à Marcell. προσκεχωρηκότι εἰσοικῶν.

Cicero in Bruto. 449.

Vide Dionyſ. Halic. ad Qu. Ælium Tuberonem.

GORGIAS LEONTINVS.

CAPVT XVII.

Poſtquam intellectum eſt quantam vim haberet accurata & quodãmodo facta oratio, tum etiam magiſtri dicendi ſubitò extiterunt, Leontinus Gorgias, Thraſimachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hippias Elæus, in honore magno fuerunt; aliique multi, temporibus iiſdem, docere ſe profitebantur, arrogantibus ſanè verbis, quemadmodum cauſa inferior (ita enim loquebantur) fieri ſuperior poſſet: ſed inter cæteros præſtitit Gorgias; cui tantus honos habitus eſt à tota Græcia, ſoli vt ex omnibus, Delphis non inaurata ſtatua, ſed aurea ſtatueretur. Primus auſus eſt in conuentu poſcere quæſtionem, id eſt, liberè dicere, qua de re quis vellet audire. Tum conſurgens inter medios, longè aliter quam Homericus Vlyſſes, effundebat ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν. Et numerus quidem erat liberiore fluens licentia, & genus orationis inſigne, fluens, pictum, expolitum, omni lepôre affluens, & (quod mireris) in hac amœnitate neruoſum. Ego illuſtriſſimi ingenij fragmentum hîc ſubiiciam, & Latinitate donabo.

Cicero in Bruto. 391.

De his Philoſtr. in Sophiſtis, li. 1.

Digitized by Google

ΥʹΠΈΡ ΠΑΛΑΜΗΔΟΥΣ ἀπολογία.

Caput XVIII.

Ἡ μὲν κατηγορία καὶ ἡ ἀπολογία, κρίσις οὐ περὶ θανάτου γίγνεται· θάνατον μὲν γὰρ ἡ φύσις φανερᾷ τῇ ψήφῳ πάντων κατεψηφίσατο τῶν θνητῶν ᾗπερ ἡμέρᾳ ἐγένετο· περὶ δὲ τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς τιμῆς ὁ κίνδυνός ἐστι, πότερά με χρὴ δικαίως ἀποθανεῖν, ἢ μετ' ὀνειδῶν μεγίστων, καὶ τῆς αἰσχίστης αἰτίας, βιαίως ἀποθανεῖν.

Et cætera, quæ quia longiora ſunt, lubens omitto, ſenſum tamen Latinitate complectar.

Non eſt quidem in hoc iudicio de morte tantùm ferenda ſententia, mortem enim omnibus natura propoſuit, & naſcentes ſuo calculo damnauit. Verùm quod longè grauius eſt, de honore vel dedecore periclitor: vtrùm ſcilicet innocens moriar, an grauiſſimo dedecore, ob turpiſſimam cauſam affectus, violenta morte properantem ſpiritum excutiam. Quę duæ res cùm in cauſa ſint, vnam vos, alteram ego in manibus habeo: *Innocentia mea ſcilicet ſum dominus, vos violentiæ: præſtare poſſum, vt ſim innocens; vt fraude circumuentus non perimar, facere non poſſum:* ſi meus igitur accuſator Vlyſſes, cùm certò ſciret Græciam à me barbaris proditam, huius accuſationis conſilium ſuſcepit; Næ vir optimus eſt, qui patriam, parentes, & totam Græciam, vnius nocentis ſupplicio liberare contendit: ſi verò inuidia, fraude, maleficio, hãc in me conflauit accuſationẽ, omnino deterrimus eſt. Vnde igitur primùm ordiar, vnde defenſionis meæ ſumam initium? Cauſſa enim improuiſa, ſtupore mentem confundit; ſtupor verò, quod neceſſe eſt, inopiã afferret orationis; niſi in veritate & neceſſitate perfugium haberem, doctoribus periculoſis magis quàm copioſis. Quòd igitur non certa de cauſſa accuſator me deferat, certò ſcio, nullius enim mihi conſcius ſum ſceleris: & vnde quis, quod minimè factum, ne cogitatum quidem eſt, reſciat, non video. Quòd ſi ita rem ſe habere exiſtimans, accuſationem aggreſſus eſt, primùm ego duabus cum calidiſſimis rationibus conuincam: neque enim, ſi voluiſſem, rem patrare potuiſſem; neque ſi potuiſſem, voluiſſem. Primùm enim, proditionis initium aliquod fieri oportuit, & id per colloquium: futurarum enim actionum index eſt oratio: quo pacto autem colloquium eſſet inter nos ſine congreſſu; qui verò congreſſus eſſe potuit, cùm nec ego ad illum venerim, nec ipſe quenquam ad me miſerit, nec literæ ſine tabellario vllæ à nobis vltrò citróque mitti potuerint? Sed finge congreſſum, finge etiam inter nos mutuum colloquium; quid deinde collocutus eſt Græcus cum barbaro? quomodo dicens, & audiens, an ſolus cum ſolo? ſed nullum eſt nobis linguæ commercium: Atqui factum eſt per interpretem? iam tertium nobis ſtatuis indicem eorum quæ maximè occulta eſſe oportebat: ſed eſto, factum fuerit, quod tamen eſt infectum; fidem dare & accipere viciſſim nos oportuit: & quænam iſta fides? iuſiurandum dices? quis mihi proditori vel iurato crediďiſſet? at obſides dati; qui? qui fratrem vnum habeo, præterea neminem, &c. Genium habet hæc oratio: ſpirat enim cum neruis aliquid gratiarum, & tota eſt acris, florida, volubilis; vt non modò perſuadere, ſed cum aucupio delectationis mouere poſſit.

CRITIAS.

Caput XIX.

Non obſcuri quoque nominis inter veteres ſophiſtas a Chitias, qui in graui genere dicendi exercitatiſſimus fuit. Nec tamen grauitatem

tatem verbis poëticis aut dithyrambis metiebatur; ſed vocabulis maximè propriis, vt natura poſtulat, concinnabat orationem. Inſigni *b* præterea breuitate, & magna Atticiſmi temperie loquutus, nihil habet inſolens, aut ineptum. Huic Theopompum, licèt Platonis, atque etiam Iſocratis, ætate inferiorem; tamen quia ita coumiſceri ſolent, ſubiungemus.

N. N.

a. *Meminit huius Critiæ multis in locis Dionyſ. Halicarn. maximè verò in Iſæo, vbi numerat eum inter* ἐναγώνιον ἀσκοῦντας ῥητορικὴν, *p. 111. edit. Francofurt.*

b *Ab Hermogene iudicatur* σεμνὸς ϗ διηρμένος πρὸς ὄγκον

THEOPOMPVS.

CAPVT XX.

Theopõpus hic habet, vt notat Dionyſ. πολύμορφον τῆς γραφῆς, *& varia eruditionis ſupellectilem, in epiſt. ad Pompeium. Theopõpus contra Longini cenſuram defenſus.*

HErodoto & Thucydidi proximus Theopompus, Iſocratis diſcipulus; qui vt in hiſtoria prædictis minor, ita Oratori magis ſimilis. Dictionem habet liquidam, communem, perſpicuam, Iſocratis haud diſſimilem; &, vt ait Cicero in Bruto, Philiſti & Thucididis cõciſis ſententiis, interdum etiam nõ ſatis apertis, cùm breuitate, tum nimio acumine officit Theopõpus, elatione atque altitudine orationis ſuæ Dionyſ. Longinus, mordax Criticus, eum irridet, quòd vbi dona regi Perſarum, ab Aſiaticis oblata commemorat, poſt ſtragulam veſtem, purpuram, tabernacula aurea, periſtromata, emblemata, carnes etiam victimarum ſalſas, regi oblatas ad alendũ exercitũ, commemoret. Debebat, inquit, iſta minuta, aut omittere, aut initio collocare, vt à minoribus ad maiora aſcenderet: ſed in eo frigidus eſt, & fruſtra mordax Longinus. Erat enim fidelis hiſtorici, & prudentis poſt opulenta principum dona, tenuiorum quoque in colẽdo rege ſtudia commemorare; & rem, vt geſta eſt, deſcribere. Quòd ſi tantopere petaſonem auerſatur, quin Homerum, ſuum numen, reprehẽdit, qui tam ſimpliciter rem coquinariam à principibus obuiam deſcribit: & quid hoc eſt, niſi μαγεῖρε, quod inſectatur in Theopõpo, ὀψοποιΐα eſt?

PHILISTVS.

CAPVT XXI.

THucydidem quoque conſecutus eſt Syracuſius Philiſtus, doctus homo & diligens, qui cùm Dion. tyranni familiariſſimus eſſet, otium ſuum conſumpſit in hiſtoria ſcribenda. Cui vt Thucydidi amatores deſunt. Halicarn. in eo ἀταξίαν τῆς οἰκονομίας, ϗ δυσπαρακολούθητον reprehendit.

a. *Habet hic characterem* στρογγύλον, ϗ πυκνὸν, ϗ εὔτονον, ϗ ἐναγώνιον.

PLATO.

CAPVT XXII.

COnſurge altiùs eloquentia: Platonem video, qui dicendi maieſtate aſſurrexit ſupra id omne quod humanum eſt. Is eſt in cuius ore mellificarunt apes, cecinerunt luſciniæ, Suada ſeſſitauit. Parum eſt quod dico, Iupiter ſi Græcè loqui voluiſſet, Platonis ore loquutus fuiſſet.

Atque, vt ille in cœli ſedens vertice Deos Deáſque omnes è catena aurea pendentes, ad ſe nullo negotio, vel reluctantes pertrahit: ita hic profectò quotquot fuerunt oratores, quotquot ſentiendi dicendiq; magiſtri, ſapientia, grauitate, prudentia, & ſuauitate ſuperauit. Genus dicendi ſublime, excelſum, admirabile; aquilam diceres, quæ ſupra niues, pluuias, & grandines, ſupra nubes, & tonitrua, & ſupra id omne quod mortale eſt, pennarum remigiis erecta, in illo puriori æthere ſuſpenſa conquieſcit; & nunc ſolem defixis intuetur oculis, nunc ad Iouis alludit fulmina. Ratio dicendi facunda, dulcis, amœna, veneribus depluens, flumen lacteum diceres labi ſine murmure, & in tuas aures, in ora, in intima pectora ſuauiter inundare. Salue igitur

Digitized by Google

Heros, quem vulgari ore laudare penè piaculum eſt; in te, quod in Deorum ſimulacris, facit eloquentia; quorum vbi capita floribus rediмiti non poſſunt, corona ſtatuitur ad pedes: Tu eùm tuarum virtutum maieſtate omne faſtigium humanum exceſſeris, parere tibi corollas iſtas & floſculos ad pedes fundi; vel potiùs nos iube impreſſo ori digito ſilere, & mirari, modò tui Ariſtotelis monumentum hoc habeas:

Βωμὸν Ἀριστοτέλης ἱδρύσατο τοῦ Πλάτωνος

Ἀνδρὸς, ὃν οὐδ' αἰνεῖν τοῖσι κακοῖσι θέμις.

Hæc de Platonis elogio obiter dicta ſint: Qui plura voluerit, veterũ teſtimonia in eius laudes, magna vbertate diffuſa videat. Hinc M. Tullius, Plutarchus, Galenus, Proclus, Longinus, Demetrius, & omnes quotquot ſunt Ethnicorum auctorum principes plena laudant manu: Diui ipſi, Auguſtinus, Hieronymus, Iuſtinus, Baſilius, Gregorius, Clemens, Theodoretus, honorificè appellant. Omnis denique Græca & Latina vetuſtas, Philoſophorum coryphæum, Homerum, Oceanum, ſapientiſſimum, optimum, vtiliſſimum, ſanctiſſimum, auguſtiſſimum nominat; ad ſummum Μουσῶν ἀττικίζοντα, diuinum Philoſophum, Philoſophorum Deum. Ego certè eius eloquentiam tutiùs laudarem quàm philoſophiam: illam, vt plurimùm, nemo ſapiens reprehendit; hæc, vt apud omnes conſtat, non ſecus ac Ægyptus Homericus, & multa bona habet, & mala non pauca.

ARISTOTELES.

CAPVT XXIII.

INgrati poſtuletur eloquentia, ſi de Ariſtotele tacuerit, à quo & multa præſidia ſtabilitatis accepit, & ornamenta dignitatis. Hic vir ſingularis, & propè diuino præditus ingenio, cùm in diſquirenda rerum omnium natura mentis ſubtilitate cęlum terrámque penetraſſet, quieſcere non potuit. Stimulabatur quippe in dies Iſocratis fama, quem in ludo oratorio ſumma gloria circumfluentem, ferre non poterat, eius nomini perinde ac ſtylo perinfenſus. Itaque ad eloquentiam ſeriò animum appulit, & dicendi rationem cum diſſerendi philoſophandique ſubtilitate coniunxit. In eo quid præſtiterit, Rhetorici libri felicis ingenij monumenta declarant, & plenè eius laudibus velificatur M. Tull. dũ *flumen aureum orationis* effundentem inducit. Et certè in ethicis, politicis, œconomicis, auream habet ſapientiæ opulentiam, manans vbique leniter ſine ſalebris: quamquam ad iſtas dicendi, quæ ſunt in Demoſthene faces, aut Platonis amplitudinem, non aſſurgit, cùm ſibi aliud dicendi genus aſſumpſerit. Fuit inter ætatis ſuæ philoſophos elegantiſſimus, vt qui tonſori operam daret, digitóſque micantibus annulis ornaret: quod videtur notaſſe Comicus Ariſtophanes, qui ſui temporis Sophiſtas σφραγιδονυχαργοκομήτας appellat. Ex iis deliciis in veſanos amores prolapſus, ſolum vertere, & præ vlceratæ mentis dolore ac tædio, venenum bibere coactus, mortuus eſt, ne moreretur. Contra tamen ſentire videtur D. Nazianz. qui Euripi vndis abſorptum ſcribit, orat. 5. in Iulianum.

Eius character maximè proprius eſt, elocutionis dexteritas, perſpicuitas, & mixtas cum multiplici eruditione ſuauitas. δεινότης περὶ τὴν ἑρμηνείαν καὶ σαφήνειαν καὶ ἡδὺ, καὶ πολυμαθής. Diogenes Laërt. in Ariſtot.

Nunc decem Rhetores videamus, qui ſecundùm temporum ordinem ita enumerantur, Antiphon, Andocides, Lyſias, Iſocrates, Iſæus, Æſchines, Lycurgus, Demoſthenes, Hyperides, Dinarchus.

CAPVT

ANTIPHON.

Capvt XXIV.

Alius Antiphon. ὀνειροκρίτης, ϗ τερατοσκόπος. cuius meminit Didym. Gran. & Hermogenes.

Antiphon Orator, Gorgiæ Leontini temporibus floruit; decem, qui numerantur, Oratorum antiquiſſimus. Tanta porro facundia creditur extitiſſe, vt vulgò Neſtor vocaretur: & illam quidem eloquentiæ ſuauitatem ad leniendas vitæ acerbitates contulit: Nam τέχνην ἀλυπίας, artem medicãdi doloris animi excogitauit: & Corinthi in foro conſtructis ædibus, inſcripſit in veſtibulo, (*ſe doloris & mæſtitiæ medicum eſſe*,) eos qui animi ægritudine laborarent, ad ſe palam inuitans: Hippocratem quoque medicorum principem, non eſt veritus ſcriptã inuectiuâ laceſſere, ſuam artem iactantiùs exquiſitis omnium medicorum inuentis anteponens. Verum, cùm ea res parum ſuccederet, ad forum ſe contulit, in quo non ſine gloria viguit, Plutarchi de eo tale *a* iudicium eſt: ἔστι δὲ ἐν τοῖς λόγοις ἀκριβὴς, ϗ πιθανὸς, ϗ δεινὸς περὶ τὴν εὕρεσιν, ϗ ἐν τοῖς ἀπόροις τεχνικὸς, ϗ ἐπιχειρῶν ἐξ ἀδήλου, ϗ ἐπὶ τοὺς νόμους ϗ τὰ πάθη τρέπων τοὺς λόγους, τοῦ εὐπρεποῦς μάλιστα στοχαζόμενος. In dicendo accuratus eſt, & ad perſuaſionem efficax in *b* inuentionibus ſagax, in rebus dubiis ſolers, occultè ſe inſinuans, ad mores & affectus orationem inflectens, decori obſeruantiſſimus. Quæ à Plutarcho, vt cætera, quàm præclarè dicta ſint, id cuiuis patebit qui vel primam eius orationem legerit, quæ Nouercæ veneficæ, & in cineres mariti, quem noxio poculo ſuſtulerat, iniuriæ continet accuſationem. Cæterùm à triginta tyrannis occiſus fertur, & ſine honore ſepulchri abiectus, ſi Lyſiæ & Theopompo credimus; vel ſi aliis fidem habere placet, Dionyſij iunioris iuſſu interfectus in Sicilia, cùm rogatus quódnam æs æſtimaret optimum, reſpondiſſet, illud ipſum eſſe, ex quo Harmodij & Ariſtogitonis ſtatuæ, (qui tyrannum Hipparchum de rerum humanarum culmine ſuſtulerant,) eſſent confectæ. Extant eius orationes in Græcorum oratorum volumine.

Ars medicandi doloris animi ab Antiph. inuenta.

Photius in Biblio.

a *Ab Hermogene agnoſcitur inuentor & princeps politici characteris*, εὑρετὴς ϗ ἀρχηγὸς τοῦ τύπου πολιτικοῦ. *lib. 2. de Ideis.*

b *Ab aliis eidem ipſi* ἐντοεικῶν λόγων *inuentum tribuitur.* διὰ τοῦτο λαβεῖν ἐπώνυμον ϗ τὸν Νέστορα.

ANDOCIDES.

Cap. XXV.

Natus eſt Andocides Olympiade ſeptuageſima octaua, principe in rep. Athenienſium Theogenide, centum annis Lyſia antiquior, homo (vt apparet ex Plutarcho) factioſius, variiſque ob improbitatem periculis & laboribus exercitus. De eius ſtylo ita cenſet idem auctor, ἔστι δὲ ἁπλοῦς, ϗ ἀκατάσκευος ἐν τοῖς λόγοις, ἀφελὴς, ϗ ἀσχημάτιστος. Simplex eſt, ſine apparatu, inornatus, & minimè figuratus: quicquid tamen dicat Plutarchus, grauis eſt, affectus habet, lacertos quoque, & figuras: ſententiæ ſatis vehementes: Nam, vt cætera omittam, ea nobiliſſima C. Gracchi aporia, qua dicitur, vel inimicis lacrymas elicuiſſe, fluxit ab Andocide. Sic enim illa in oratione de myſteriis. Μὴ τοίνυν εἰ αὐτοὶ τεθνᾶσι, ϗ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς ἐπιλάθησθε· ἀλλ' ἀναμνησθέντες τῶν ἔργων νομίσατε τὰ σώματα αὐτῶν ὁρᾶν αἰτουμένων ἐμὲ παρ' ὑμῶν σῶσαι. τίνα γὰρ ϗ ἀναβιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ; τὸν πατέρα, ἀλλὰ τέθνηκεν. τοὺς ἀδελφοὺς; ἀλλ' οὐκ εἰσίν. ἀλλὰ τοὺς παῖδας; ἀλλ' οὔπω γεγένηνται. ὑμεῖς τοίνυν ϗ ἀντὶ πατρὸς ἐμοὶ, ϗ ἀντὶ ἀδελφῶν, ϗ ἀντὶ παίδων γένεσθε· εἰς ὑμᾶς καταφεύγω, ϗ ἀντιβολῶ, ϗ ἱκετεύω· ϗ ὑμεῖς με παρ' ὑμῶν αὐτῶν αἰτησάμενον σώσατε, ϗ μὴ βούλεσθε Θετταλοὺς ϗ Ἀνδρίους πολίτας ποιεῖσθαι δι' ἀπορίαν ἀνδρῶν, τοὺς δὲ ὄντας πολίτας ὁμολογουμένους, οἷς προσήκει ἀνδράσιν ἀγα-

Andocides in orde myſteriis. p. 19. n. 15.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

θεοῖς εἶ), καὶ ἐκκλόμενοι δ' ὠνήσονται, τούτους δὲ ἀπόλλυτε μὴ δῆτα mouet à ſuis maioribus grauiter: Quare nolite, etiamſi mortui ſint, rerum geſtarum obliuiſci, ſed illuſtrium facinorum recordati, exiſtimate eos viuos & præſentes adeſſe pro mea ſalute deprecatores. Ad quem enim confugiam? quem mihi ſupplicem adhibebo? Patrem; at mortuus eſt: fratres? nullos habeo: liberos? nondum mihi nati ſunt. Vos igitur mihi eſtote pro patre, pro fratribus, pro liberis: ad vos confugio, oro, & obſecro: ſeruate me, & nolite virorum penuria Theſſalos & Andrios in ciuitatem veſtram aſciſcere; veſtros verò ciues, qui boni viri ac fortes eſſe maximè poſſunt, & erunt, perimere. Quid in perorationibus Demoſthenis huic ſimile? Eius quatuor orationes extant in volumine Græcorum oratorum.

LYSIAS.

CAPVT. XXVI.

Photius propriam eius virtutem indicat τῶν κώλων ἰνάρμονον καὶ τῆς καθαρότητος ἰσαυθῖς, membrorum concinnitatem, & florem puritatis. Cic. de optimo gener. orat.

LYſiam, ſi Muſis placet ad cœlum vſque, Græci homines, ſibi ſuiſque plaudentes ſimilibus, efferunt. Ego nihil in eo ſublime aut admirabile video. Venuſtus eſt ſcriptor, ac politus, quis negat? nihil habet inſolens, nihil ineptum, concedatur: ſed tenuis eſt, inornatus, & toto genere ſtrigoſior. Nec mirum, priuatas illas pleraſque, & eas ipſas aliis, & paruarum rerum cauſulas ſcripſit; ex quo neceſſariò fit ieiunior, quoniam ſe ipſe conſultò ad minutarum genera cauſarum limauit. Appoſitè, & loco de eodem dixit Fab. Quintil. quum de Demoſthene, Aeſchine, & Hyperide verba feciſſet: His (inquit) Lyſias ætate maior, ſubtilis, atque elegans; & quo nihil, ſi orator ſatis ſit docere, quæras perfectius, nihil enim in eo eſt inane, nihil acceſſitum; puto tamen fôti quàm magno flumini, propiorem. Sic igitur fons, vel fonticulus, & caueat ſe cum magnis fluminibus comparare. At verò Dionyſius Halicarn. in eius laudes ſe effundens, iuſtam orationem ſcribit; non modò eius proprietatem, perſpicuitatem, rotunditatē, gratiam, puritatem commendat, ſed etiam audet dicere cum δεινὰ, καὶ σεμνὰ, καὶ μεγάλα φαίνεσθαι πράγματα ποιεῖν, quod nemo veterum in Lyſia proprium agnoſcit, vel eorum qui pleniùs huic indulgent oratori: etiam cum Iſocrate comparat, roſam cum anemone. Quantò meliùs Plato in Phædro, qui rem indignam putat, Iſocratis opera, cum orationibus Lyſiæ comparare? quòd ille maior eſſet & indole & virtute, etiamſi tum eſſet adoleſcens, cùm iam Lyſias veniſſet ad ſummum gloriæ? Quod verò χάριν eius κρατίστην τε ἀρετὴν καὶ χαρακτηριστικωτάτην eſſe dicit, quaſi ſolius ſit Lyſiæ κεχαριτωμένως καὶ ἐπαφροδίτως λέγειν, in eo, Iſocrati & Demetrio Phalareo, iniquior, quibus hæc virtus maximè conuenit; & ſi quis periculum facere velit, legat orationem Lyſiæ contra Theomneſtum, & cæteros ſimiles; in quibus, quod ſatiet abundè; quod delectet, nihil multum inueniet. Vnam eius orationem valdè probo, ἐπιτάφιον τοῖς Κορινθίων βοηθοῖς: reliquæ mediocres ſunt, multæ, & luce & eius nomine indignæ viris doctis meritò videntur.

In oratione oamen contra Mneſiptolemū grādiorem ſeſe ſto notat Photius.

ISOCRATES.

CAPVT XXVII.

SIrenula, quæ Iſocratis inſidet tumulo, me tacente, laudes eius prædicat, & ſuauitatem commendat eloquentiæ. Hic certè tibiarum fabri filius didicit canere maioribus fiſtulis, ad eloquentiæ natus decora. Quid mirum? Gorgiam illum Leontinum audiuerat, aureum planè oratorem, ſub quo procuſa Iſocratis lingua, dicendi conſecuta eſt admirabilitatem. Volitabat in primis gloria, forum & actiones cogitabat; ſed vocis

cis gracilitas, frontiſque mollities, hominem à forenſi ſtrepitu, in priuatos ſcholæ parietes compulit; inter quos eam gloriam aluit, quam nemo poſtea eſt conſequutus: quippe eius ludus toti Græciæ dicendi officina vel certè, vt acutè dictum eſt à Tullio, equus Troianus fuit, è quo principes nauiter inſtituti ad eloquẽtiam, prodierunt; primus enim cœpit mollioribus numeris explere ſententias, & aurea philoſophiæ documenta delicatiſſimæ orationis intexere floribus: è quibus eam apud ſummos viros adeptus eſt gloriam, quam nemo adæquauit. Præſenſerat primas velvti orientis ingenij faces diuinus Plato, cùm eum tam illuſtri commendat elogio.

Plato in Phædro. Platonis iudicium de Iſocr. Δοκεῖ μοι ἀμείνων, ἢ κατὰ τοὺς περὶ Λυσίαν εἶναι λόγους, τὰ τῆς φύσεως, ἔτι δὲ ἤθει γεννικωτέρῳ κεκρᾶσθαι, ὥστε οὐδὲν ἂν γένοιτο θαυμαστὸν, προϊούσης τῆς ἡλικίας, εἰ περὶ αὐτούς τε τοὺς λόγους οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ, πλέον ἢ παίδων διενέγκοι τῶν πώποτε ἁψαμένων λόγων· ἔτι τε εἰ αὐτῷ μὴ ἀποχρήσαι ταῦτα, ἐπὶ μείζω δὲ αὐτὸν ἄγοι ὁρμὴ θειοτέρα. Videtur mihi præſtãtiore ingenij indole quàm Lyſias, quantùm quidẽ ex illius ſcriptis iudicare poſſumus, & moribus etiam commodioribus temperatior, & copioſior: itaque nihil mirum ſi ab adoleſcentia in arte dicendi viris antecellat, vt puer pueros iiſdem ſtudiis deditos ſuperauit; atque etiam iis ſtudiis minimè contentus, ad maiora, diuino quodam impetu impellatur. Hæc Socrates in Phædro Platonis, de Iſocrate admodum adoleſcente. Ex quo coniicere licet, qualis vir fuerit, qui tam fœcunda initia, ad centeſimum vſque annum, quem propè expleuit, viuendo, in continua eloquentiæ exercitatione perduxit.

Iſocratis virtutes. Cicero certè eum eloquentiæ patrem non veretur appellare; nec immeritò: inſunt enim in eo ſummæ virtutes, quæ à Dion. Halicarn. colliguntur; inuentio mirabilis, heroïca magnificentia, illuſtris argumentorum ſplendor, diſpoſitio prudens, epicherematum elaborata collocatio, magna vbique ſtyli perſpicuitas, atque in exprimendis moribus induſtria, dictio pura, facilis, vſitata verborum ſumma, quæ poteſt eſſe, concinnitas. Cæterùm, vt nihil ex omni parte beatum eſt, à ſummis viris, in eo moroſa ad ſatietatem vſque affectatio reprehenditur. *Iſocratis vitia.* Primum enim concurſus vocalium, quæ hiulcam faciunt orationem, tam religioſè vitat, vt nihil ſupra: licet de eius oratione Lucilianum illud dicere,

Quam lepidè lexes, compoſtæ vt teſſerulæ omnes,
Arte pauimento, atque emblemate vermiculato.

Deinde figuras, non quidem ſententiæ, ſed dictionis, vt leuiculas antitheſes, iſocola, homœoptota, homœoteleuta, non minùs frequenter, quàm illi Ioucin Corinthium inculcat: ad ſummum, numeros & circumſcriptos verborum ambitus perpetuò conſectatur; vt nunquam videatur acquieſcere, niſi periodos impenſiore cura tornatas laxiùs effundat, & molliùs. Quod qui nimis pueriliter faciunt, tibicines multos inferciunt orationi. Hæc in Iſocrate Dionyſius animaduertit: Philenicus eundem cum pictore comparat, qui vbique eaſdem veſtes, & geſtus, & ornamenta imaginibus appingit: Hieronymus Philoſophus lectori puero ſimilem dicit, quòd nulla vnquam acrimonia, nulla vocis contentione vtatur. *Philenici & Hieronymi philoſophi de Iſocrate iudicium.* Verùm facilè poteſt Iſocrates excuſari, ſi præſertim eius conſilium ſpectetur. Hoc genus dicendi ſi vſurpaſſet in foro, iuſta reprehenſione non caruiſſet; at verò ſcribit ad pompam delectationémque legentium: in quo genere quid poteſt eſſe nimis elaboratum? Non *Defenditur Iſocr.*

Digitized by Google

eſt hîc ars occultanda quam profitemur, & quã à nobis ſolùm auditores expectant; quanquam in eo non eſt ineptus, aut nimius Iſocrates, quod nimis intemperanter obiicit Philenicus; ſed ſuaui magnitudine, & verecũda grauitate totũ orationis corpus diſpenſat, nec vbique eodem modo colorat. Qui nimiam lenitatem obiicit, Hieronymus, videre debuerat, ea eſſe Iſocratis argumenta, quæ ſedatam requirant orationem; quòd ſi aliter faceret, inſaniret, & ad παρένθυρσον illud, quod tantopere exagitatur à Longino, accederet.

ISÆVS.

CAPVT XVIII.

Dionyſius tribuit illi dictionē purā, accuratā, perſpicuā propriā, euidentē & cōciſā. καθαρὰν, ἀκριβῆ, σαφῆ, κυρίαν, ἐναργῆ συντομον.

ISæus genere Chalcidienſis, Athenas profectus, Lyſiæ operam dedit, & ex eius ſchola politus in forum venit, verborum concinnitate & vi dicendi præceptori non diſſimilis: quo fit vt non facilè diſcernantur vtriuſque orationes; niſi, quod ait Dionyſius Halicarnaſſeus, Lyſiæ concionibus gratia quædam ſparſa affloreſcat: Orationes reliquit ſexaginta quatuor, ex quibus extant adhuc decem. In nulla re mihi videtur illuſtrior quàm quòd Demoſthenem inſtituit.

ÆSCHINES.

CAPVT XIX.

QVis Mirmilloni componitur? æquimanus Thrax, (inquit Horatius:) quis Demoſtheni? Æſchines: hos enim, quaſi par gladiatorum, comparat M. Tullius: A me (inquit) vt maximis minima conferam, gladiatorum par nobiliſſimum inducitur Æſchines, tanquàm Eſerninus. vt ait Lucilius:

Æſchines cum Eſernino gladiatore comparatur.

—*Non ſpurcus homo, ſed doctus, & acer*
Cum Placidiano componitur, optimo longè
Poſt homines natos. vel, vt Afranius habet.
optimus multò,
Poſt homines natos, gladiator qui fuit vnus.

Nihil enim illo oratore cogitari poſſe diuinius; quæ verba malè Henricus Stephanus, vir alioqui eruditus, tribuit Æſchini: nunquam eum diuinum oratorem dixit Cicero, ſed Demoſthenem: ideo cum Eſernino Æſchinem comparat, qui Placidiano longè erat inferior; nam (vt ex Lucilij verbis apparet) Eſerninus ſpurcus homo nominatur, Placidianus longè optimus poſt homines natos. Eadem ſimilitudine vſus eſt M. Tullius, cùm in cauſa Gabinij, Pompeium violentum, &, vt ait ipſe, ſcaturientem, cum Eſernino, ſe verò illi oppoſitum cum Placidiano confert: Non putaſſet (inquit) ſibi Pompeius, de illius ſalute, ſed de ſua dignitate mecum eſſe certamen: in vrbem introiſſet, ad inimicitias res veniſſet; cum Eſernino Samnite Placidianus comparatus videret: auriculam fortaſſe mordicus abſtuliſſet. Perperam quoque Eraſmus, in adagio; ait fuiſſe gladiatores per omnia pares: In diſſimili enim genere licet, ſimul cõpoſitos fuiſſe, & Luciliana & Ciceroniana declarãt. Sit igitur Eſerninus, Æſchines, qui, vt ait Dion. Halicarn. ἀτονώτερος μὲν τοῦ Δημοσθένους, ἐν δὲ τῇ λέξεων ἐκλογῇ πομπικὸς ἅμα καὶ δεινὸς, καὶ οἱ παίνειν μὲν ἔντεχνος, τῇ δὲ παρὰ τῆς φύσεως εὐχερείᾳ κεχορηγημένος, καὶ σφόδρα ἐναργὴς, καὶ βαρὺς, καὶ αὐξητικὸς, καὶ πικρός. Et, vt cenſet Fabius Quintil. plenior Æſchines, & magis fuſus, & grandiori ſimilis, quò minùs ſtrictus; carnis tamen plus habet, minus lacertorum. Certè Cicero, vt vim Demoſtheni, ſuauitatem Iſocrati, Lyſiæ ſubtilitatem, acumen Hyperidi, ſonitum Æſchini tribuit, & rectè: Ego ſi liceat, quod ſentio, dicere, hominem arbitror ex hiſtrionia profectum, & naturæ viribus ſatis incitatum, canorum fuiſſe legu-

Iudiciũ Dion. de Æſchine.

Idem ab Hermogene l. 2. de Ideis dicitur σοφιστικός, καὶ γαῦρος.

leium, magnum oratorem non puto. *Anonymi iudicium de Æſchine.* Anonymus aliquis author Græcus, Demoſthenem cum Æſchine perpetua antitheſi conferens, hunc cruentè lacerat, illum profusè laudat. Vide in elogio ad Demoſth.

LYCVRGVS.
CAP. XXX.

LYcurgus orator, non ex Rethorum officina, ſed ex Platonis ſchola, proceſſit ad Reipubl. gubernacula; quam & bonis legibus informauit, & variis locupletauit ornamentis. Vir fuit grauis, opulentus, *Plut. in 10. orat.* prudens, æquitatis laude ſupra cæteros omnes præſtantiſſimus: Quippe Lycurgum apud populum nominaſſe, magnum ſubſidium patrono videbatur; & hanc iuſtitiæ famam tam conſtanter ſeruauit, vt appetente iam morte, ſe in ſenatum deferri curaret, quò rerum ſuarum geſtarum rationem redderet: quod cùm grauiter & ſanctè feciſſet, vnus Meneſæchmus inuentus eſt, qui redargueret; cuius criminationes cùm refutaſſet, domum reductus exceſſit è vita. Athenienſi populo periucundus, *Dionyſ.* Alexandro perinfenſus fuit; cuius ἀποθέωσιν cùm audiſſet, Deum irridebat, *è cuius templo egredientibus, aqua luſtrali opus eſſet.* In ſtylo: Ἔστι διὰ παντὸς αὐξητικός, καὶ διῃρημένος, καὶ σεμνός, καὶ ὅλος κατηγορικός, καὶ φιλαλήθης, καὶ παρρησιαστικός, οὐ μὴν ἀστεῖος, οὐδὲ ἡδύς, ἀλλ' αὐστηρὸς τοῦτο χρὴ ζηλοῦν μάλιστα τὰς δεινότητας. Eſt vbique fuſus, elatus, grauis, & totus accuſatorius, veritatis amans, & in dicendo magna libertate: non eſt vrbanus, aut ſuauis, ſed ſerius, & ad grauitatis exemplar, omnibus propoſitus.

DEMOSTHENES.
CAP. XXXI.

MAnibus date lilia plenis; hic eſt Demoſthenes: dixi omnia; *Val. Max l. 8. c. 7.* quid requiris? Ignorat an ſole colluſtretur mundus, qui Demoſthenem ignorat: huius commemorato nomine, ſtatim maximæ eloquentiæ *Quint. l. 12. c. 10.* conſummatio audientis animo oboritur, nec immeritò; cunctos enim illos Atticos tenues & circumſpectos, vi, ſublimitate, impetu, cultu, compoſitione ſuperauit, nihil Lyſiæ ſubtilitate cedit, nihil argutus & acumine Hyperidi, nihil lenitate Æſchini, & ſplendore verborum; nihil acutè inueniri potuit in eis cauſis *Cicero in Orat. & Bruto.* quas ſcripſit; nihil (vt ita dicam) ſubdolè, nihil verſutè, quod ille non viderit: nihil ſubtiliter dici, nihil preſsè, enucleatè, quo fieri poſſit aliquid limatius: Omnes, vt in Iride colores, ſic in Demoſthene virtutes, λαμπρὸς ὢν μὲν τῷ μεγέθει, σφοδρὸς δὲ τῷ πνεύματι, σωφρονέστατος δὲ τὴν τῶν ὀνομάτων ἐγκράτειαν, ποικιλώτατος ἐναλλαγαῖς τῶν σχημάτων· μόνος γὰρ τῶν ῥητόρων ἔμψυχον καὶ σφυρήλατον παρέσχε τὸν λόγον. ſolus Oratorum habuit animatam, non malleo fabricatam orationem. Ad ſummam, cum Clemente Alexandrino concludamus: ſi quis Iſomacho ſtuduerit, agricola fiet: ſi Lampridi, nauclerus: ſi Charidemo, Imperator: ſi Simoni; eques: ſi Crobylo, coquus: ſi Perdici, caupo: ſi Archelao, ſaltator: ſi Homero, poëta: ſi Pyrrhoni, vitilitigator: ſi Demoſtheni, orator: ſi Chryſippo, dialecticus: ſi Ariſtoteli, phyſicus: & philoſophus, ſi Platoni: ſi Chriſto, τελείως ἐκτελεῖται τὴν εἰκόνα τοῦ διδασκάλου ἐν σαρκὶ περιπολῶν Θεός, ad imaginem magiſtri perficietur in carne circumiens *Leoſthenes apud Lucian. in encom. Demoſth.* Deus. Hæc ſummi authores de Demoſthene; ſed nos pleniùs eius vitia & virtutes in Cicerone examinabimus.

HYPERIDES.
CAP. XXXII.

CVm Lycurgo floruit Hyperides, Orator non ignobilis, qui Rempubl. eo tempore adminiſtrabat, quo Antipater rerum potitus eſt

quem cùm eius legati apud Athenienſes miris efferrent laudibus, & Optimum identidem appellarent: *Nouimus* (inquit) *Antipatrum Optimum, ſed domino optimo nihil nobis opus eſt.* Tandem cùm in eius veniſſet poteſtatem, tortus ſibi linguam dentibus concidit, ne conſilia Reipubl. proderet; & hoſtis libidini vitam tradidit. Fertur tantã fuiſſe dicendi copia,& venuſtate, vt à multis Demoſtheni anteponeretur, à Dionyſio Halicarnaſſeo iudicatur, χάριτος μεςὸς, ϗ δοκῶν ἁπλοῦς, ἐκ ἀπήλλακ) δεινότητος, Veneribus affluens; qui,cùm ſimplex videatur, vi & grauitate non caret:à Quintiliano dulcis in primis & acutus memoratur; ſed minoribus cauſſis vtilior, aut certè magis par. Quòd ſi numero, non veritate (inquit Longinus) perfectiones Oratoris ponderentur, rebus omnibus Demoſthenem ſuperabit: eſt enim eo vocalior, & plures virtutes habet, penè ſummus in omnibus, inſtar quinquertionis: Nam prætérquam quòd omnes,compoſitione tamen excepta, imitatur Demoſthenis virtutes, etiam Lyſiacas Veneres eximias habet: quippe molles facit orationis commiſſutas, neque omnia eodem ordine tenoréque, vt Demoſthenes, dicit, ſed mores exprimit cũ ſuauitate tenuitet condita. Incredibiles ſunt in eo vrbanitetes,excelſa generoſitas,ironiæ aptæ,ſales non infaceti, nec ſecundùm Atticos illos remoti,multùm comici lepôris, & cum ſagaci ioco ſtimulus, & inimitabilis in omnibus venuſtas.In mouenda verò miſeratione acer eſt,& ſibi inſtans, in fabulis exponendis fuſus,in narrationibus fluens, in pompis ſummus, ad ſummum in omnem partem flexibilis. Hæc de Hyperide Longinus. Hermogenes tamen in eo arguit, μὴ σεσόβηκεν τῷ καθαρῷ τε ϗ ἠθικῷ, ϗ λέξεσιν ἀμελέστερον χρῆται. Quòd morum non habeat adeò puram temperiem, & in verborum delectu ſit negligentior.

Hyperidis acumen.

Vis eius, & venuſtas.

Hyperidis ornamenta ex Longino

Vitia ex Hermog.

DINARCHVS
CAP. XXXIII.

SVperioribus ætate iunior Dinarchus characterem habet orationis ciuilem,perſpicuum,probabilem, & in eo quidem ſpiritus vehemens, & aſper in ſenſibus, atque methodo: in dictione minus habet vehementię & grauitatis. Videtur tamen ſe ad Demoſthenis dictionem informare: quamquam inflatus eſt, & magis fuſus, ex quo illum non invrbanè nonnulli κρίθινον Δημοσθένη, *Hordearium Demoſthenem*, nominarunt. Extant eius tres orationes in Ariſtogitonem, Philoclem, & Demoſthenem, quem δωροδοκίας vehementer accuſat; ſed, vt alius Antipater, eſt καλαμοβόας, clamans ex calamo;neq; enim iſta pronuntiauit,ſed ſcripſit,cùm vnam tantùm cauſulã egiſſe reperiatur. In peroratione κατ Δημοσθένους exemplum affert Arthemij Zelitæ, qui publica infamia notatus fuerit, quòd aurum à Medis accepiſſet; hoc ipſum habet Demoſthenes. Vterque pro virili amplificat, ſed quàm Demoſthenes in eo ſit grauior, cuius licet agnoſcere

Hermog. περὶ ἰδεῶν. Aliter Dionyſ. Halicar. in Dinarcho. δι᾽ αὐτὸ γὰρ τοῦτο, ϗ ἀγροικόν τινες Δημοσθένη ἔφησαν εἶναι κατὰ τὸ ἐκλεκτὸν τῆς οἰκονομίας.

DEMADES.
CAP. XXXIV.

INter veteres quoque & Atticos oratores numeratur Demades; qui primus, vt arbitror, ex nauta factus eſt orator; ex quo & nauticos ſales in forum trãſtulit, vt notat Cicero in Oratore. Ex Atticis non omnes faceti, Lyſias ſatis, & Hyperides, Demades præter cæteros fertur. A Suida πανοῦργος, & εὐτυχὴς dicitur quod Athenienſium remp. Philippo magna mercede proderet. At in oratione περὶ δωδεκαετίας ſatis grauiter ſe excuſans, ait, τὸ περιμάχητον ϗ θαυμαζόμενον ὑπὸ πάντων ἄςυ, βοῶν ϗ προβάτων

ὥσπερ

ὥσπερ ἔπαυσις, καὶ τῶν βοηθημάτων ἐπληροῦτο, βοηθείας δὲ οὐδαμόθεν ἦν ἐλπίς· ἔγραψα τοίνυν εἰρήνην, ὁμολογῶ καὶ φημὶ, καλῶς καὶ συμφερόντως πεπραχέναι τοῦτο· Κρεῖττον γὰρ ἐπερχόμενον ἐκκλῖναι τὸ νέφος, ἢ φερομένῳ συναπενεχθῆναι τῷ ῥεύματι. Quod vltimum etiam acutum: Satius eſſe imminentem declinare nubem, quàm rapido torrente abripi.

XENOPHON.

Cap. XXXV.

Xenophontis dotes.

Xenophontem verò, quis ſatis laudarit, niſi Xenophontis muſam in ore habuerit? Fuit hic corpore ſpecioſus, mente ſublimis, animo generoſus, magnus bellator, præſtans hiſtoricus, ſuauis orator, nôn ignaua opera Philoſophus. De quo præclarè Eunapius:

Eunap. in Sophiſtis initio lib.

Ξενοφῶν ὁ φιλόσοφος ἀνὴρ μόνος κομίσας τὰ μὲν ἐν λόγοις ἐστι, τὰ καὶ ἐν γράμμασι· καὶ ἠθικὴν ἀρετὴν γράφει. τὰ δὲ ἐν πράξεσί τε ἦν ἄριστος, ἀλλὰ καὶ ἐγέννα στρατηγοὺς τοῖς ὑπομνήμασιν Xenophon philoſophus, qui vir ſolus ex omni Philoſophorum numero, cùm ſcriptis tum factis ſapientiæ ſtudium expreſſit, moralem virtutem libris commentariiſque conſignauit. Idem in rebus gerendis facilè præſtantiſſimus dux, præeundo exemplis Duces & Imperatores genuit. Talis igitur in rebus. In ſtylo melle dulcior eſt, à forenſi ſtrepitu remotiſſimus, vt qui minùs vehemens ſit, & illum impetum oratoris non habeat. A Dionyſio Halicarnaſſ. iudicatur καθαρὸς τοῖς ὀνόμασι, σαφὴς καὶ ἐναργὴς, καὶ τὴν σύνθεσιν ἡδὺς, καὶ εὔχαρις, purus in delectu verborum, idémque clarus, & perſpicuus, in compoſitione gratioſus, & ſuauis ſupra ipſum Herodotum: itaque vulgò eius ore loqui Muſæ dicebantur; quin & ipſe Muſa Attica nominatus eſt. Certè eius iucunditas eſt inaffectata, ſed quam nulla affectatio conſequi poſſit, vt ipſæ ſermonem Gratiæ finxiſſe videantur. Vnum reprehenditur à Dionyſio, quòd aliquando decori oblitus, barbaris Philoſophicos ſermones tribuat; ſed hoc ex faſtu Græco dixit Criticus; quaſi ſolos Græcos philoſophia deceat, & non apud Quintum Curtium meliùs aliquando philoſophentur Scythæ, quàm Græcorum quilibet, aut apud Plutarchum in Apoph. Perſarum Reges magna orationis dignitate & ſapientia non ſint exculti. Deeſt illi in hiſtoria ſplendor, maieſtas, & ſuauis conformatio Herodoti, quam, etſi aliquando excitare contendit, elocutionem paulùlum inſpirans, de repentè quaſi altanus ventus langueſcit, & extinguitur.

ὕψους ἀπέχει ... ἀρεταὶ ... Hæc idē Halicar. in epiſt. ad Cn. Pōpeium.

THEOPHRASTVS.

Cap. XXXVI.

Theophr. dictus antea Tyrtamus.

Theophraſto nomen dedit loquendi diuinitas, cùm anteà Tyrtamus vocaretur. Hic in Ariſtotelis ſinu educatus, ingenio acri, veloci, & planè igneo, ad eam gloriam effloruit, vt non ſine cauſa à Cicerone Philoſophorum eruditiſſimus & elegantiſſimus fuerit appellatus. Quippe cùm magno præceptori ſucceſſiſſet, magnus, & extra omnem ingenij aleam diſcipulus, ad duo auditorum millia habuit, totius Græciæ frequentiſſimo concurſu celebratus. Atque inter has eloquentiæ laureas, vir facundiſſimi oris conſenuit; & cùm annum octogeſimum exceſſiſſet, moriens tamen accuſaſſe naturam dicitur: quòd ceruis & cornicibus diuturnam vitam, quorum id nihil intereſſet; hominibus, quorum maximè interfuiſſet, tam exiguam dediſſet. Tum conuerſus ad diſcipulos, *In vita plus eſſe dixit vanitatis quàm vtilitatis; amore autem gloria nihil eſſe inanius*; atque inter hæc verba animam exhalauit, pulcherrimè, ſi quando aliàs, philoſophatus. Character eius politus eſt, amœnus, elegans, totus affluens veneri-

Ad duo millia auditorū habuit.

Morientis extrema verba, vide Laërt.

bus:tum præcipuè in exprimendis effingẽdiſque hominum moribus, pollet dexteritate quadam ſingulari; ex quo Theophraſto tantopere delectatus eſt Cicero, vt eum amicum ſuum & delicias nominaret: Cúmque oris adeò rotundi eſſet, & planè Attici, ſapuit tamen pronunciatio aliquid peregrinum, & Ereſium; inde enim erat oriundus. Iraque cùm percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet, & reſpondiſſet illa, atque addidiſſet, Hoſpes, non poſſe minoris, tulit moleſtè ſe non poſſe effugere hoſpitis ſpeciem, cùm ætatem ageret Athenis, optiméque loqueretur.

DEMETRIVS PHALEREVS.

CAPVT XXXVII.

THeophraſti fœtus Demetrius Phalereus, vir politiſſimi ingenij, qui remp. Athenienſem magna imprimis gloria adminiſtrauit. Nam illi, quot anni currunt dies, tot ſunt erectæ ſtatuæ, lenocinante principiis fortuna Sed mox rotę turbine excuſſus, inconſtantiæ rerum humanarum fidem fecit: nam trecentæ & ſexagintã ſtatuæ, quæ eius nomini erant poſitæ, partim contritæ ſunt, partim etiam in matulas conflatæ.

Ipſe extorris in Ægypto, aſpide ad corpus admota, vita priuatus eſt. De eius ſtylo nihil clariùs dici poteſt, quàm quod à Cicerone pronuntiatum eſt:

Succeſſit, inquit, ſenibus adoleſcens Demetrius Phalereus, eruditiſſimus ille quidem horum omnium, ſed non tam armis inſtitutus quàm paleſtræ: itaque delectabat magis Athenienſes, quàm mouebat: proceſſerat enim in ſolem, & puluerem; non vt è militari tabernaculo, ſed vt Theophraſti doctiſſimi hominis vmbraculis. Hic primus inflexit orationem, & eam mollem tenerámque reddidit, & ſuauis, ſicut fuit, videri maluit, quàm grauis. Addit, eius ſermonem, quaſi ſtellis verborum illuminari; quo teſtimonio nihil poteſt eſſe grauius. Vtinam præclari ingenij monumenta extarent pleniora: nam qui circumfertur liber de elocutione, non eſt, meo quidem iudicio, Demetrij Phal. ſed alius ex his XIII.. quos commemorat Diogenes Laërt. Hoc vel illud vnum arguit, quòd initium libri ſit ſatis politum, finis confuſus & ineptus. Deinde is author quiſquis fuit, Demetrij Phal. teſtimonio vtitur in hoc libello: (quicquid dicat Victorius,) prudentis ſcriptoris modeſtiam non ſaperet, ſi Demetrio tribueretur. Deinde ſui in tertia perſona ſine vlla declaratione non meminiſſet. Ab eo tempore peregrinatam dicunt eloquentiam, varias inſulas peragraſſe, & externis ſe moribus obleuiſſe. Verùm poſtquam Græcia ſub Imperatoribus ſuppreſſo armorum ſtudio, tota in literis conſenuit; nuſquam maior vis eloquentiæ, nuſquam vehementiores ingeniorum emiſſiones extiterunt. Floruit illis temporibus Amaltheæ cornu Dion. Pruſæus. Floruit Herodes Atticus, cuius omnes ſophiſtæ particulæ quædam videbantur: floruit præcox naturæ miraculum Hermogenes, & Euſtathius Cappadox, Saporis triumphator, & Proæreſius, viua quædam & ſpirans Mercurij imago, magnus denique eloquentiæ artifex Libanius, & ipſe Apoſtatæ nomine notior Iulianus, qui omnes magni in dicendo extiterunt, cum aliis innumeris quos apud Philoſtratum & Eunapium licet legere. Abſit tamen vt iſtos cum noſtris Baſiliis, Gregoriis, Chryſoſtomis, Ambroſiis, Hieronymis, Auguſtinis, audeam commiſcere, quibus peculiaris in ſacra eloquentiæ locus debetur.

Digitized by Google

debetur. Nunc Latinæ eloquentiæ cunas videamus.

LATINI ORATORES
Ciceronis fermè omnes penicillo expreſſi.

L. IVNIVS BRVTVS.
CAPVT XXXVIII.

Cicero in Bruto. Eius tēporibus floruiſſe eloquentiam vel illud indicat', quòd funebri laudatione fuerit decoratus, orationes autem exornatiui generis, iā inter facundiæ delicias numerātur. author Halicar. l. 5. antiquit. Rom. vbi de Valerio habet. καὶ περιελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα, τὸν ἐπιτάφιον ἔλεξεν ἐπ' αὐτῷ λόγον.

L. Iunius Brutus Latinorum Oratorum principium tenebit, ſi non principatum. Quis enim illi putet, aut celeritatem ingenij, aut vim dicendi defuiſſe qui de matre ex oraculo Apollinis, tam acutè argutéque coniecerit?qui ſummam prudentiam ſimulatione ſtultitiæ texerit? qui potentiſſimum regem, clariſſimi regis filium, expulerit? ciuitatémque perpetuo dominatu liberatam, magiſtratibus annuis, legibus iudiciiſque deuinxerit? qui collegæ ſuo imperium abrogauerit, vt è ciuitate regalis nominis memoriam tolleret? quod certè effici non potuiſſet, niſi eſſet oratione perſuaſum. Cicero in Bruto *p.396.

MENENIVS AGRIPPA.
CAPVT XXXIX.

PRiſca quidem, & horrida, ſed ipſo horrore veneranda extitit Menenij Agrippæ facundia; qui paucos annos poſt reges exactos, cùm plebs prope ripam Anienis ad tertium milliarium conſediſſet, eúmque mon'em, qui ſacer appellatur, occupaſſet, dicendo ſanauit diſcordias. Extat eius oratio ſic à Tito Liuio expreſſa:

Extat eius oratio ex Halicar. lib. 4. p. 143. Liuius l. 2 ab vrbe condita.

ORATIO MENENII Agrippæ.

TEmpore quo in homine non vt nunc omnia in vnum conſentiebant, ſed ſingulis membris ſuum cuíque conſilium, ſuus ſermo fuerit; indignatas reliquas partes, ſua cura, ſuo labore ac miniſterio ventri omnia quæri; ventrem in medio quietū, nihil aliud quàm datis voluptatibus frui: conſpiraſſe inde, ne manus ad os cibum ferrent, ne os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem domare vellent, ipſa vnà membra, totúmque corpus ad extremam tabem veniſſe; inde apparuiſſe ventris quoque non ſegne miniſterium eſſe: nec magis ali quàm alere eum, reddĕrem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus vigemúſque, diuiſum pariter in venas, maturum confecto cibo ſanguinem. Comparando hinc quàm inteſtina corporis ſeditio ſimilis eſſet iræ plebis, in Patres flexit hominum voluntates.

APPIVS CLAVDIVS.
CAPVT XL.

APpius Claudius, C. F. App. N. Cæcus ille, ingenij tamen vt apparet lumine præſtitit, iuris æquè ac eloquentiæ conſultus. Hic eſt, qui rerum geſtarum gloria circumfluens, cùm de Pyrrhi pace ageretur, lectica in Senatum delatus turpes pacis conditiones grauiſſima oratione diſcuſſit; quæ extat apud Plutarchum his verbis:

ORATIO APPII CLAVDII ad Senatum.

Πρότερον μὲν ἔφη τὴν περὶ τὰ ὄμματα τύχην ἀνιαρῶς ἔφερον, ὦ Ῥωμαῖοι· νῦν δ' ἄχθομαι, πρὸς τῷ τυφλὸς εἶναι, μὴ καὶ κωφὸς ὤν· ἀλλ' ἀκούων αἰσχρὰ βουλεύματα καὶ δόγματα ὑμῶν, ἀνατρέποντα τῆς Ῥώμης τὸ κλέος· ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλλούμενος ἀεὶ λόγος, ὡς εἰ παρῆν ἐκεῖνος εἰς Ἰταλίαν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, καὶ συνηνέχθη νέοις ἡμῖν καὶ τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἀκμάζουσιν, οὐκ ἂν ὑμνεῖτο νῦν ἀνίκητος, ἀλλ' ἢ φυγὼν ἂν ἢ που πεσὼν ἐνταῦθα τὴν Ῥώμην ἐνδοξοτέραν ἀπέλιπε. Ταῦτα μέν τοι κενὴν ἀλαζονείαν καὶ κόμπον ἀποδείκνυτε Χάονας καὶ Μολοσσοὺς τὴν ἀεὶ Μακεδόνων λείαν δεδιότες, καὶ τρέμοντες Πύρρον ὃς τῶν Ἀλεξάνδρου δορυφόρων ἕνα γοῦν ἀεὶ θεραπεύων καὶ θεραπεύων

διαπεπίληκα, καὶ νῦν οὐ βοηθῶν τοῖς ἐνταῦθα μᾶλλον Ἕλλησιν, ἢ φεύγων τοὺς ἐκεῖ πολεμίους, πλανᾶται περὶ τὴν Ἰταλίαν, ἐπαγγελλόμενος ἡμῖν τὴν ἡγεμονίαν ἀπὸ ταύτης τῆς δυνάμεως, ἧς μέρος μικρὸν αὐτῷ Μακεδονίας οὐκ ἤρκεσε διαφυλάξαι· μὴ τοῦτον οὖν ἀπαλλάξειν νομίζετε ποιησάμενοι φίλον, ἀλλὰ ἐκείνους ἐπάξειν καταφρονήσαντας ὑμῶν, ὡς πᾶσι συγκατεργάσων, εἰ Πύῤῥος ἄπεισι μὴ δοὺς δίκην ὧν ὕβρισεν, ἀλλὰ καὶ προσλαβὼν μισθὸν τοῦ ἐπεγγελάσαι Ῥωμαίοις Ταραντίνοις καὶ Σαμνίταις. Quæ Latinè ſic reddo:

EADEM EX GRÆCO expreſſa.

ANtea quidem c.ecitatem meam moleſtè ferebam, nunc autem doleo ad hoc oculorum incommodum non acceſſiſſe ſurditatem. Neque enim conſiliorum ſententiarúmque ignauiam atque turpitudinem audirem, quibus Pop. Romani gloria breui eſt interitura. Vbi veſter ille omnium, quotquot ſunt, mortalium aures peruagatus ſermo, quo iactabatis, illum Alexandrum Magnum, ſi in Italiam veniſſet, cùm & vos ætatis flore & veſtri patentes conſiliorum vigore florerent, inuictum (vt prædicabatur) haud quaquam futurum; ſed aut ſua fuga, aut certè, quod grauius eſt, cruore, veſtri imperij nomē ſanciturum fuiſſe: Phalerata (vt apparet) verba fuere, inania veritatis, pleniſſima iactationis. Chaonas quippe, & Moloſſos perpetuam Macedonum prædam timetis: Pyrrhum exhorreſcitis, qui vnum aliquem ex iſtis Alexandri ſatellitibus ſemper aſſectatus, nunc non tam Græcis ſuppetias ferens quàm ipſe domeſticos hoſtes fugiens, circa Italiam diffuſus vagatur. Scilicet iſto vobis copiarum robore pollicetur orbis imperium, quibus particulam Macedoniæ ſeruare non valuit? Nolite exiſtimare, hominem, ſi ſemel placaueritis, à vobis receſſurum; quin potiùs hac lenitate innumeros alios eſtis excitaturi, qui vobis tanquam mortalium contemptiſſimis inſultent; cùm præſertim Pyrrhus non modò poſt tot illatas iniurias impunè abeat, ſed etiam mercedem à P.R. ferat, quòd vos Tarentinorum & Samnitium fecerit ludibrium.

His addit Cicero C. Fabricium, qui eſt ad Pyrrhum de captiuis recuperandis miſſus Orator: Titum Coruncanum, quòd, ex Pontificum commentariis, longè ingenio valuiſſe videtur: M. Curium, quòd is Tribunus plebis interrege Appio Claud. Cæco, diſerto homine, comitia contra leges habente, cùm de plebe conſulem non accipiebat, Patres ante autores fieri coegerit: quod fuerit permagnum, nondum lege Menia lata. Licet aliquid de Marci Popilij ingenio ſuſpicari, cui cùm Coſ. eſſet, eodémque tempore ſacrificium publicum cum læna faceret, quòd erat flamen Carmentalis, plebis contra Patres concitatione & ſeditione nuntiata: vt erat læna amictus, ita venit in concionem; ſeditionémque, tum authoritate tum oratione ſedauit.

M. CORN. CETHEGVS.

CAPVT XLI.

M. Cornelius Cethegus ampliſſimis honoribus functus, vt qui adoleſcens, Pontifex factus eſt, & Conſulatum geſſit bello Punico II. anno ab vrbe condita D. C. cum P. Sempronio Tuditano eloquentiæ laudibus floruit; de quo notiſſimi verſus Ennij:

Additur orator Cornelij ſuauiloquenti
Ore Cethegus Veturio collega Philoni
Filius; is dictus ollis popularibus olim
Qui tum viuebant homines, atque æuum agitabant,

Flos

Flos delibatus populi, Suadaque medulla.

Vbi Ciceronem animaduertit dici Oratorem, & ſuauiloquentem; quòd ſuis temporibus in pleriſque non tamen fuiſſe aſſerit, qui latrare potiùs quàm loqui videbantur. Nec ſatis, vt hominis decus ingenium, ſic ingenij ipſius lumen eloquentia; qua virum excellentem prǽclarè tum illi homines florem populi eſſe dixerunt: & quam Deam in Periclis labris ſcripſit Eupolis ſeſſitauiſſe, huius medullam Ennius Cethegum Oratorem eſſe dixit.

M. CATO SENIOR.

CAP. XLII.

QVem virum ex Cicerone Dij boni! mitto Ciuem, aut Senatorem, aut Imperatorem: Oratorem enim hoc loco quærimus. Quis illo grauior in laudando? acerbior in vituperando? in ſententiis argutior? in docendo ediſſerendóque ſubtilior? Refertæ ſunt eius orationes, ampliùs centum & quinquaginta, & verbis & rebus illuſtribus. Licèt ex iis eligant ea quæ notatione & laude digna ſunt; omnes oratoriæ virtutes in eis reperientur. Iam verò *a* Origines eius, quem florem aut quod lumen eloquentiæ non habent? Amatores huic deſunt, ſicuti multis iam antè ſæculis, & Philiſto Syracuſio, & ipſi Thucydidi. Antiquior quidem eſt eius ſermo, & quædam horridiora verba habet; ita enim tum loquebantur. Id muta, quod tum ille non potuit, & adde numeros, & aptior ſit oratio: ipſa verba compone, & quaſi coagmenta, quod ne Græci quidem veteres factitauerunt, iam neminem antepones Catoni. *b* Ornari Orationem Græci putant, ſi verborum immutationibus vtantur, quos appellant τρόπους, & ſententiarum orationiſque formis, quas vocant σχήματα. Non veriſimile eſt quàm ſit in vtróque genere creber, & diſtinctus Cato: & id quidem licet ex iis, quæ ſuperſunt, fragmentis agnoſcere. Quæ grauitas in eius oratione apud Liuium! (quam nos ſuo loco reddemus:) quis ſpiritus in Apophtegmatis! cùm inuectus in Pop. Rom. prodigalitatem & ignauiam dixit: *Plutarc. in Catone.*

(Quàm difficile eſt verba facere ventri aures non habenti?) (Et illud) (Omnes viri vxoribus imperant, nos omnibus viris, nobis vxores.) Quid cùm Cenſuram petens, inter blandientes populo competitores, vnum verbum effatus: (Quirities, eligite me: vobis opus eſt ſeuero medico, & magna purgatione) Non poterat hic animus non eſſe aptum eloquentiæ ſolum. Cum Catone fuerunt grandiores natu C. Flaminius. C. Varro. Q. Maximus, Quintus Metellus, P. Lentulus, P. Craſſus, &c.

N. N.

a *Accuratiſſimum hoc opus fuiſſe teſtatur Dionyſ. Halicarnaſſ. Criticus.* Πόρκιος τε Κάτων ἐκεν γενεαλογίας τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων, ἐπιμελέστατα συναγαγών: *ſed ad hoc ad laudẽ potiùs hiſtoriæ quàm eloquentiæ.* b *Ideò dictus à pleriſque Demoſthenes,* τῷ δὲ Κάτωνι πολλὴ μὲν ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμις ηὔξετο· καὶ Ῥωμαίων αὐτὸν οἱ πολλοὶ Δημοσθένη προσηγόρευον.

Q. FABIVS PICTOR.

CAPVT XLIII.

QVintus Fabius Pictor inter eloquentes à Cicerone nominatur in Bruto. Fuit & iuris, & literarũ, & antiquitatis bene peritus. *a* Hic ipſe eſt Hiſtoricus, ſiue Annalium ſcriptor Romanorum, omnium hiſtoriæ conditorum antiquiſſimus, quem Cinæus, Calphurnius, Dionyſius, Liuius, cæterique alij in multis ſequuti ſunt, eóque etiam ſubinde illum in ſuis operibus citant.

Huius

Huius teſtimoniis ſæpe vtitur Dionyſ. Halicarnaſſ. & antiquiſſimum atque accuratiſſ. ſcriptorem nominat.

C. LÆLIVS, ET P. AFRICANVS.

CAPVT XLIV.

CAius Lælius, & P. Africanus fuerunt imprimis eloquentes, quorum extabant Ciceronis temporibus orationes, ex quibus exiſtimari de ingeniis oratorum poteſt. Et quanquam ea fuit opinio, vt plurimum tribueretur ambobus, dicendi tamen laus eſt in Lælio illuſtrior.

Ciceronis de eloquẽtia Scipionis & Lælij iudiciũ.

At oratio Lælij de collegis non eſt melior, quàm de multis quam voles, Scipionis: non quòd illa Lælij quicquam ſit dulcius, aut quòd de religione dici poſſit anguſtiùs; ſed tamen multò horridior & vetuſtior ille, quàm Scipio: & cùm ſint in dicendo variæ voluntates, delectare magis antiquitate videtur, & lubenter verbis etiam vti paulo magis priſcis Lælius, (Sed eſt mos hominum, vt nolint eundem pluribus rebus excellere.) Nam vt ex bellica laude aſpirare ad Africanum nemo poteſt, in qua ipſa egregium Viriati bello reperimus fuiſſe Lælium: ſic ingenij literarũ, eloquentiæ, ſapientiæ denique, etſi vtrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio. Hæc Cicero. Cæterum P. Scipionis, quo eminentior fortuna, & excelſior animus, ſic etiam illuſtrior eloquentia viſa eſt: Accedebat maieſtas ad miraculum vſque magna, vt cuius aſpectum ſæui latrones in illa Linternina cùm offendiſſent, tanquam Deum coluerunt. Nam poſtes ianuæ, velut religioſiſſimam aram, ſanctúmque templum venerati, cupidè Scipionis dextram apprehenderunt, ac diu oſculati poſitis ante veſtibulum donis, quæ Deorum immortalium numini conſecrari ſolent, læti quia Scipionem vidiſſe contigiſſet, ad lares proprios reuerterunt. Quid hoc fructu maieſtatis excelſius? quid etiam iucundius? hoſtis iram admiratione ſui placauit: ſpectaculo præſentiæ ſuæ latronum geſtientes oculos obſtupefecit. Delapſa cœlo ſydera hominibus, ſi ſe offerant, venerationis amplius non recipient.

Scipionis propria in vultu & oratione maieſtas. Valer. Max. l. 2

Quid cùm M. Næuius Tribunus plebis accuſaret eum ad populum, qua oratione reſpondit: (Memoria, (inquit) Quirites, repeto, diem eſſe hodiernum, quo Annibalem Pœnum, imperio noſtro inimiciſſimum, magno imperio vici in terra Africa, pacémque & victoriam vobis peperi inſperabilem. Non igitur ſimus aduerſus Deos ingrati, & cenſeo relinquamus nebulonem hunc, eamúſque nunc protinus Ioui Optimo Max. gratulatum.) Id cùm dixiſſet, auertit, & ire in Capitolium cœpit; tum concio vniuerſa, quæ ad ſententiã de Scipione ferendam venerat, relicto Tribuno Scipionem in Capitolium comitata: atque inde ad ædes eius cum lætitia & gratulatione ſolemni proſequuta eſt. Quid hac eloquentia magnificentius?

Gell. Noctiũ Atticar. l. 5. c. 18.

SERVIVS GALBA.

CAP. XLV.

VT in Lælio elegantia, maieſtas in Scipione, ſic vis in Seruio Galba mirabilis extitit. Teſtis illa nobiliſſima cauſa, quam pro ſociis grauiſſimè vehementiſſiméque egit, in qua vnum quaſi comperendinatus medium diem, totum in conſideranda cauſſa componendáque poſuit: & cùm cognitionis dies eſſet, & Rutilius rogatu ſociorum, domum ad Galbam mane veniſſet, vt eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret, vſque ille, quoad ei nuntiatum eſſet, conſules deſcendiſſe, omnibus excluſis commentatus eſt in quadam

Galbæ oratoris ingeniũ cõtentioſus, & oratorius furor.

quadam teſtudine cum ſeruis literatis, quibus aliud dictare eodem tempore ſolitus erat. Interim cùm ei nuntiatum eſſet tempus eſſe,exiiſſe in ædes ferunt eo colore & iis oculis,vt egiſſe cauſam, non cõmentatum putares. Addebant ſcriptores illos malè multatos exiiſſe cum Galba; ex quo ſignificabatur, illum, non in agendo ſolùm, ſed etiam in meditando vehementem atque incenſum fuiſſe. Itaque eum fortaſſe vis non ingenij ſolùm, ſed etiã animi naturalis quidam dolor dicentem incendebat, efficiebátque, vt incitata, & grauis, & vehemens eſſet oratio Dein cùm otioſus ſtylum prehenderat, motúſque omnis animi, tanquam ventus, hominem defecerat, flacceſcebat oratio. Cicero in Bruto.

Signum φύσιω διοgτώσις, vt Herodóti & Marcellini verbo vtar.

CVRIO.

CAPVT .XLVI.

Ciceronis iam viri de maiore Curione iudiciũ.

CVrio fuit eiuſdem ætatis ferè, ſanè illuſtris orator; cuius de ingenio, ex orationibus eius exiſtimari poteſt. Sunt enim & aliæ, & pro Setuio Fuluio de inceſtu nobilis oratio; nobis quidem pueris hæ omnium optimæ putabantur, quæ vix iam cõparent in hac turba *a* nouorum voluminum; (addit;) atque hæc de inceſtu oratio puerilis eſt locis multis, de amore, de tormentis, de rumore, loci ſanè inanes; veruntamen nondum tritis noſtrorum hominum auribus, nec erudita ciuitate tolerabiles.

N. N.

a *Itaque pleraque admirationi fuerunt apud veteres, quæ hominibus ad elegantiora certatim defluentibus fiunt contemptui: Neſcio quid maius naſcitur Iliade.*

TIBERIVS GRACCHVS ET CAIVS CARBO.

CAP. XLVII.

VTinam in Tiberio Graccho, Caióque Carbone, talis mens ad remp. bene gerendam fuiſſet, quale ingenium ad bene dicendum fuit. Profectò nemo his viris gloria præſtitiſſet, ſed eorum alter, propter turbulẽtiſſimum tribunatum (ad quem ex inuidia fœderis Numantini bonis iratus acceſſerat) ab ipſa rep. eſt interfectus: Alter propter perpetuam in populari ratione lenitatem, morte voluntaria ſe à ſeueritate iudicum vindicauit. Sed fuit vterque ſummus orator, atque hoc memoriâ patrum teſte dicimus. *a* Nam & Carbonis & Gracchi habemus orationes, nondum ſatis ſplendidas verbis, ſed acutas prudentiáque pleniſſimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliæ matris à puero doctus, & Græcis literis eruditus. Nam ſemper habuit exquiſitos ex Græcia magiſtros; inter eos iam adoleſcens Diophantem Mitylenæum Græciæ temporibus illis diſertiſſimum: ſed & breue tempus ingenij augendi & declarandi fuit.

N. N.

a *Notat Plutarchus in Gracchis eum fuiſſe* κατασηματικὸν, ἐπαγωγὸν οἴκτῳ ἡδὺν τῇ λέξει, καθαρὸν, καὶ διαπεπονημένον ἀκριβῶς. *Sedatum, & mitem, in miſeratione excitanda ſummum artificem, dictione ſuauem, purum, & exquiſite elaboratum.*

CAIVS GRACCHVS.

CAP. XLVIII.

SEd ecce in manibus vir, *a* & præſtantiſſimo ingenio, & flagranti ſtudio, & doctus à puero C. Gracchus: Noli enim putare quenquam pleniorem & vbetiorem ad dicendum fuiſſe. Et ille: Sic prorſus, inquit, ſic exiſtimo; atque iſtum penè de ſuperioribus ſolum lego: Imò planè, inquam, Brute, legas cenſeo: Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ Latinæque fecerunt. Vtinã, non tam fratri pietatem quàm patriæ præſtare voluiſſet. Quàm ille facilè, tali

Ciceronis & Bruti de Caio Graccho honorificum iudicium.

Digitized by Google

tali ingenio diutiùs ſi vixiſſet, vel paternã eſſet vel auitam gloriã conſequutus. Eloquentia quidem neſcio an habuiſſet parem neminem. Grandis eſt verbis, ſapiens ſententiis, genere toto grauis. Manus extrema non acceſſit operibus eius: præclarè inchoata multa perfecta non planè. Legendus eſt hic orator, ſi quiſquam alius, inuentuti: non enim ſolùm acuere, ſed etiam alere ingenium poteſt. Hæc Cicero. Plutarchus etiam eum iuuenem vocaliſſimum, *b* & firmis lateribus ad dicẽdum fuiſſe memorat; qui cùm Veſtij cauſam defenderet populo, præ gaudio lymphato & bacchante cùm eum audiret, oſtendit cæteros oratores nihilo pueris præſtare.

Eiuvirtutes.

Quoties apud populum concionatus eſt, ſeruũ Erycinum poſt ſe muſicæ artis peritum habuit, qui occultè eburnea fiſtula pronuntiationis eius modos formabat, aut nimis remiſſos excitando, aut plus iuſto concitatos reuocando: quod ipſum, calor atque impetus actionis, attentum huiuſce temperamenti æſtimatorem non patiebatur. Extat nobiliſſimi ingenij fragmentum in ea aporia & querela quam habuit ad populum: Quò me miſer conferam? in Capitoliúmne? at fratris ſanguine redundat! An domum? matrémne vt videam lamentantem, & abiectam? &c. Hæc inclinata voce pronuntians, ipſis inimicis lacrymas excuſſit.

Valer. Max. l. 8 c. 10.

N. N.

a *Hic eſt, vt ait Plutarch. in Gracchis, quo dicente P. R. præ gaudio videbatur* συνενθουσιᾷν ϗ βακχεύεσθαι, *iuxta quem cæteri oratores* παίδων μηδὲν διαφέροντες videbantur.

b *Primus inter dicendum in Roſtris deambulauit, & togam ex humero deduxit, iuxta Cleonis illius Athenienſis exemplum, qui reuulſo pallio nudatum femur percutiebat. Vide Plutarch. in Gracchis.*

QVINTVS CATVLVS.

CAPVT XLIX.

IAm Quintus Catulus, non antiquo illo more, ſed noſtro (niſi quid fieri poteſt perfectius) eruditus, multæ literæ: ſumma vitæ, non ſolùm naturæ, comitas; incorrupta quædam Latini ſermonis integritas, quæ perſpici, cum ex eius orationibus poteſt, tum facillimè ex eo libro quem de conſulatu & de rebus geſtis ſuis conſcriptum, molli & Xenophonteio genere ſermonis, miſit ad Aulum Furium poëtam familiarem ſuum. Hæc Cicero in Bruto; qui multa ſanè huic vbique tribuit, ſed præcipuè laudem incorrupti ſermonis: quæ virtus non eſt in oratoriis ornamentis ſubobſcura. Nam & in Oratore ait, quid iucundius auribus noſtris vnquam accidit huius oratione Catuli? quæ eſt pura ſic, vt Latinè loqui, penè ſolus videatur: ſic autem grauis, vt in ſingulari dignitate omnis tamen adſit humanitas, ac lepos? Quid multa? iſtum audiens ſic iudicare ſoleo, quicquid aut addideris, aut mutaueris, aut detraxeris, vitioſius & deterius futurum.

Laus Catuli inſignis.

MARCVS ANTONIVS.

CAP. L.

QVam multi oratores commemorati ſunt, & quandiu in eorum enumeratione verſamur, cùm tamen ſpiſsè, atque vix, vt dudum ad Demoſthenem & Hyperidem, ſic nunc ad Antonium Craſsúmque peruenimus. Nam ego ſic exiſtimo, hos oratores fuiſſe maximos, & in his primùm cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquatam. Omnia veniebant Antonio in mentem: eáque ſuo quæque loco, vbi plurimum proficere & valere poſſent, vt ab Imperatore equites, pedites, leuis

Iudiciũ Ciceronis de Antonio & Craſſo. In Antonio & Craſſo Romana eloquentia cum Græca æquata. Antonij dotes. Prudentia & œconomia dicendi.

uit armatura, ſic ab illo maximè opportunis orationis partibus colloca-
Memoria
bantur. Erat memoria ſumma, nulla meditationis ſuſpicio. Imparatus ſemper aggredi ad dicendum videbatur, ſed ita erat paratus, vt Iudices, illo dicente, nonnunquam viderentur non ſatis parati ad cauendum, fuiſſe verba ipſa, non illa quidem elegantiſſimo
Elocutio minimè elegans.
ſermone. Itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen eſt admodum inquinatè locutus, ſed illa quæ propria laus oratoris eſt in verbis. Nam ipſum Latinè loqui, eſt, illud quidem (vt paulò ante dixi) in magna laude ponendum: ſed non tam ſua ſponte, quàm quòd eſt à pleriſque neglectum. Non enim tam præclarum eſt, ſcire Latinè, quàm turpe neſcire: (neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium videtur.)
Elocutio non eſt propria virtus oratoris.
Sed tamen Antonius in verbis, & eligendis (neque id ipſum tam lepôris cauſa quàm ponderis) & collocandis, & comprehenſione deuinciendis, nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat: verùm multo magis hoc idem in ſententiarum ornamentis & conformationibus:
Antonij ſtylus excelsè figuratus.
Quo genere quia præſtat omnibus Demoſthenes, idcirco à doctis Oratorum eſt Princeps iudicatus; σχήματα enim, quæ vocant Græci, ea maximè ornant oratorem: eáque non ita in verbis pingendis habent pondus, quàm in illuminandis ſententiis. Sed
Actio ſingularis.
cùm hæc magna in Antonio, tum actio ſingularis: quæ ſi partienda eſt in geſtum, atque vocem, geſtus erat non verba exprimens, ſed cum ſententiis congruens: manus, humeri, latera, ſupploſio pedis, ſtatus, inceſſus, omniſque motus cum verbis *a* ſententiiſque conſentiens, vox permanens, verùm ſubrauca natura: ſed hoc vitium huic vni in bonum conuertebat. Habebat enim flebile quiddam in quæſtionibus, aptúmque cùm ad fidem faciendam, tum ad miſericordiam commouendam: vt verum videretur in hoc, illud quod Demoſthenem ferunt, ei qui quæſiuiſſet quid primum eſſet in dicendô, actionem; quid ſecundum, idem; & idem tertiùm reſpondiſſe. Nulla res magis penetrat in animos, eóſque fingit, format, flectit, taléſque oratores videri facit, quales ipſi ſe videri volunt; Huic alij parem eſſe dicebant, alij anteponebant, L. Craſſum. Illud quidem certè omnes ita iudicabant, neminem eſſe, qui horum alterutro patrono, cuiuſquam ingenium requireret.

N. N.

a *Plutarchus tribuit illi λόγον Σειρῆνα, καὶ χάριν, Sirenem, & gratiam verborum, quæ globum etiam circunſtantium militum, qui ad eum interficiendum venerant, velut præſtigiis attonitum, detinuit.*

MARCVS CRASSVS.

CAPVT LI.

Craſſi & Antonij comparatio, & de vtroque Ciceronis iudiciū.

EQuidem, quanquam Antonio tantum tribuo quantum ſuprà dixi, tamen Craſſo nihil ſtatuo fieri potuiſſe perfectius: Erat ſumma grauitas, erat cum grauitate iunctus facetiarum & vrbanitatis oratorius non ſcurrilis lepos: Latinè loquendi accurata, & ſine moleſtia diligens elegantia, in diſſerendo mira explicatio; cùm de iure ciuili, cùm de æquo & bono diſputaretur, argumentorum & ſimilitudinum copia. Nam, vt Antonius, in coniectura mouẽda, aut ſedanda ſuſpicione, aut excitanda, incredibilem vim habebat; ſic in interpretando, in diffiniendo, in explicanda æquitate nihil erat Craſſo copioſius; idque cùm ſæpe aliàs, tum apud centumuiros in M. Curij cauſa cognitum eſt: Ita enim multa tum contra ſcriptum pro æquo & bono dixit, vt hominem acutiſſimum Qu. Scæuolam, & in iure, in quo illa cauſa

Craſſi virtutes. Grauitas. comitas. elegātia ſermonis, in explicanda æquitate copia

Digitized by Google

vertebatur, peritiſſimum, obrueret argumentorum exemplorúmque copia: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam conſularibus, cauſa illa dicta eſt, cùm vterque ex contraria parte ius ciuile defenderet, vt eloquentium Iuriſperitiſſimus Craſſus, Iuriſperitorum eloquentiſſimus Scæuola putaretur.

SERVIVS SVLPITIVS.

CAPVT LII.

NOn facilè quem dixerim plus ſtudij, quàm Seruium, & ad dicendum & ad omnes bonarum rerum diſciplinas adhibuiſſe: nam & in iiſdem exercitationibus ineunte ætate fuimus, & poſtea vnà Rhodum ille etiam profectus eſt, quo melior eſſet & doctior: & inde vt rediit, videtur mihi in ſecunda arte primus eſſe maluiſſe, quàm in prima ſecundus. Atque haud ſcio an par principibus eſſe potuiſſet: ſed fortaſſe maluit, id quod eſt adeptus, longè omnium, non eiuſdem modò ætatis, ſed eorum etiam qui fuiſſent, in iure ciuili eſſe princeps.

N. N.

a *Seruius Sulpitius maluit Iuriſperitorum eſſe primus, quàm Oratorum ſecundus. Eius eximia laudatio extat, Philipp. 9.*

COTTA ET SVLPITIVS.

CAPVT LIII.

INueniebat acutè Cotta, dicebat purè ac ſolutè; & vt ad infirmitatem laterum perſcienter contentionem omnem remiſerat, ſic ad vitum imbecillitatem dicendi accommodabat genus; nihil erat in eius oratione niſi ſyncerum, nihil niſi ſiccum, atque ſanum; illúdque maximum, quòd cùm contentione orationis flectere animos iudicum vix poſſet, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, vt idem facerent à ſe commoti, quod à Sulpitio concitati.

Fuit enim Sulpitius, vel maximè omnium, quos quidem ego audiuerim, grandis; &, vt ita dicam, *a* tragicus orator: vox cùm magna, tum ſuauis, & ſplendida: geſtus, & motus corporis ita venuſtus, vt tamen ad forum non ad ſcenam inſtitutus videretur. Incitata, & volubilis, nec ea redundans tamen, nec circumfluens oratio. Craſſum hic volebat imitari; Cotta malebat Antonium: ſed ab hoc vis aberat Antonij, Craſſi ab illo lepos.

N. N.

a *Tragica vaſtitas lepôre & vrbanitate temperanda. Non bene audiunt oratores tragici, & ea fortè de cauſſa Æſchinem* Τραγικὸν πίθηκον *Demoſthenes appellat.* ὡς περὶ τὴν ὑπόκρισιν ἀποχρῶντα, καὶ μιμούμενον μᾶλλον τραγῳδοὺς, ἢ τραγῳδεῖν δυνάμενον. *Harpocration.*

HORTENSIVS.

CAPVT LIV.

HOrtenſij ingenium, vt *a* Phidiæ ſignum, ſimul aſpectum, & probatum eſt. Nam cùm admodum adoleſcens orſus eſſet in foro dicere, celeriter ad maiores cauſas adhiberi cœptus eſt: *b* quanquam inciderat in Cottæ & Sulpitij ætatem, qui annis decem maiores, excellente tum Craſſo, & Antonio, deinde Philippo, pòſt Iulio, cum iis ipſis dicendi gloria comparabatur. Primùm memoria tanta, quantam in vllo cognouiſſe me arbitror, vt quæ ſecum commentatus eſſet, ea ſine ſcripto verbis eiſdem redderet, quibus excogitauiſſet. Hoc adiumento ille tanto ſic vtebatur, vt ſua commentata & ſcripta; &, nullo referente, omnia aduerſariorum dicta meminiſſet. Ardebat autem cupiditate ſic, vt in nullo vnquam flagrantius

ſtudium

Digitized by Google

ſtudium viderim. Nullum enim patiebatur eſſe diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum, ſæpiſſimè autem eodem die vtrumque faciebat. Attuleratque minimè vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus eſſet, & collectiones; memor, & quæ eſſent dicta contrà, quæque ipſe dixiſſet. Erat in verborum ſplendore elegans, compoſitione aptus, facultate copioſior: eáque erat cùm ſummo ingenio tum exercitationibus maximis conſecutus. Rem complectebatur memoriter, diuidebat acutè: nec prætermittebat ferè quicquam, quod eſſet in cauſa, aut confirmandum, aut refellendum. Vox canora, & ſuauis; motus, & geſtus; etiam plus artis habebat, quàm erat oratori ſatis.

N. N.

a *Apparet in eo oratore fuiſſe magna ingenij vis & felicitas, quæ ſanctiori cultura caruit. Meliùs dicebat, quàm ſcripſit; & eius ſcripta, vt ait Quintilianus, intra famam ſunt: placebat aliquid eo dicente, quod legentes non inueniebant. Fab. l. 11. Memoria verò fuit adeo felici, vt cùm in auctione perſideret diem totum, & omnes res, & pretia, & emptores ordine ſuo argentariis recognoſcentibus, ita vt nullo falleretur, recenſeret. Senec. Controuerſ. l. 1.*

b *Plus impendebat corpori quàm dictioni. Neſcires vtrùm cupidiùs ad audiendum eum, an ad ſpectandum, concurrere tur. Val. lib. 8. c. 10. de quo multa Gell. Noctium Attic. l. 2. Collega de iniuriis diem dixit, quòd ſibi in anguſtiis obuius oſtenſu fortuito ſtructuram togæ deſtruxerat; & capitale putauit, quod humero ſuo locum ruga mutaſſet. Itaque iam Dionyſia ſaltatricula appellabatur, quod malebat audire quàm ἄμυσος & ἀχοδίαστος. Vide Macrob. Satur. l. 3. c. 13.*

MARCVS CRASSVS IVNIOR.

CAPVT LV.

IS mediocriter à doctrina inſtructus, anguſtiùs etiam à natura, labore a & induſtria. & quòd adhibebat ad obtinendas cauſas curam etiam & gratiam, in principibus patronis aliquot annis fuit. In huius oratione ſermo Latinus erat, verba non abiecta, res compoſitæ diligenter, nullus flos tamen, neque lumen vllum: animi magna, vocis parua contentio, omnia ferè vt ſimiliter atque vno modo dicerentur.

N. N.

a *M. Craſſus Orator ſubmediocris meliùs artem parandæ pecuniæ nouerat, quàm eloquentiæ.*

POMPEIVS.

CAPVT LVI.

CNeus Pompeius, vir ad omnia ſumma natus, maiorem dicendi gloriam habuiſſet, niſi eum maioris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abſtraxiſſet. Erat orationis ſatis amplus, rem prudenter videbat: actio verò eius habebat, & in voce magnum ſplendorem, & in motu ſummam dignitatem. a Pompeij meminit etiam Dionyſius Halicarnaſſeus, & quaſdam eius epiſtolas Græcas citat, quibus de eloquentia & optimo genere dicendi, non imperitam tulit ſententiam, ſed & Græcam orationem, quam apud Ptolomæum Regem haberet, commentatum fuiſſe Plutarchus memorat.

a *Cn. Pompeij apud Dionyſ. Halicarnaſſ. mentio:* Πομπήϊος ἔχων ἐν βιβλίῳ μικρῷ γεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ λόγον Ἑλληνικὸν, ὃ παρεσκεύαστο χρῆσθαι πρὸς τ Πτολομαῖον.

M. CALLIDIVS.

CAPVT LVII.

SEd de M. Callidio dicamus aliquid, qui non fuit orator vnus è multis; potiùs inter multos propè ſingularis fuit: *a* ita reconditas exquiſitáſque ſententias mollis & perlucens veſtiebat oratio: *b* nihil tam tenerum quàm illius comprehenſio verborum, nihil tam flexibile, nihil quod magis ipſius arbitrio fingeretur, vt nullius oratoris æquè in poteſtate fuerit: quæ primùm ita pura erat, vt nihil liquidius; ita liberè fluebat, vt nuſquam adhæreſceret: nullum niſi loco poſitum, & tanquam in vermiculato emblemate, vt ait Lucilius, ſtructum verbum videres: nec verò vllum, aut durum, aut inſolens, aut humile, aut in longius ductum: ac non propria verba rerum, ſed pleráque tranſlata; ſic tamen, vt ea non irruiſſe in alienum locum, ſed immigraſſe in ſuum diceres; nec verò hæc ſoluta, nec diffluentia, ſed adſtricta numeris; non apertè, nec eodem modo ſemper, ſed variè diſſimulantérque concluſis. Erant autem, & verborum & ſententiarum illa lumina quæ vocant Græci σχήματα; quibus tamen inſignibus in ornatu diſtinguebatur omnis oratio. Qua de re agitur autem illud, quod multis in locis Iuriſconſultorum includitur formulis, & vbi eſſet videbat. Accedebat ordo rerum, plenus artis, actio liberalis, totúmque dicendi placidum & ſanum genus. Quòd ſi eſt optimum ſuauiter dicere: nihil eſt quod melius hoc quærendum putes. Sed cùm à nobis paulò antè dictum ſit, tria videri eſſe quæ orator efficere deberet, vt doceret, vt delectaret, vt moueret; duo ſummè tenuit, vt & rem illuſtraret differendo; & animos eorum qui audirent, deuinceret voluptate. Aberat tertia illa laus, qua permoueret atque incitaret animos; quã plurimùm pollere diximus: nec erat vlla vis, atque contentio, ſine conſilio; quòd eos quorum altior oratio actióque eſſet ardentior, furere & bacchari arbitraretur: ſiue quòd natura non eſſet ita factus, ſiue quòd non conſueſſet, ſiue quòd non poſſet. Hoc vnum illi, ſi nihil vtilitatis ſtabebat, abfuit: ſi opus erat, defuit.

Optimus metaphorarũ vſus.

Perfectio eloquentiæ non eſt ſola ſuauitas.

PISO TVLLII GENER.

CAPVT LVIII.

STudio autem neminem, nec induſtria maiorem cognoui: quanquam ne ingenio quidem, qui præſtiterit, facilè dixerim, *a* C Piſoni genero meo: nullum tempus illi vnquam vacabat, aut à forenſi dictione, aut à commeutatione domeſtica, aut à ſcribendo, aut à cogitando: itaque tantos proceſſus efficiebat, vt euolare non excurrere videretur. Etátque verborum & delectus elegans, & apta & quaſi rotunda conſtructio: cúmque argumenta excogitabantur ab eo multa, & firma ad probandum, tum concinnæ acutæque ſententiæ, geſtúſque natura ita venuſtus, vt ars etiam, quæ non erat, & è diſciplina motus quidam videretur accedere. Vereor ne amore videar plura quàm in illo fuerint, dicere: quod non ita eſt (alia enim de illo maiora dici poſſunt,) nam nec continentia, nec pietate, nec vllo genere virtutis quenquam eiuſdem ætatis, cum illo conferendum puto.

N. N.

a *Laus Piſonis, quæ data potiùs videtur à M. Tullio cognationi quàm ſcriptionis neceſſitati: non eſt enim alioqui inter oratores nominatus.*

C. LICINIVS CALVVS.

CAPVT LIX.

CAius Licinius Caluus accuratius quoddam dicendi & exquiſitius

Moroſa & meticuloſa eloquentia

Digitized by Google

plus habet operæ, minus felicitatis.

quiſitius afferebat genus: quod quâquam ſcienter elegantérque tractabat, nimium tamen inquirens in ſe, atque ipſe ſeſe obſeruans, metuénſque ne vitioſum colligeret, etiam verum ſanguinem deperdebat. Itaque eius oratio nimia religione attenuata doctis & attentè audientibus erat illuſtris, à multitudine autem & à foro, cui nata eſt eloquentia, deuorabatur. Atticum ſe Caluus dici oratorem volebat; inde iſta exilitas, quam de induſtria conſequebatur.

C. IVLIVS CÆSAR.

CAP. LX.

MEns magna C. Iulij Cæſaris, &, vt ait Plinius, quodam igne volucris, bellorum laureis eloquentiæ palmas adtexuit: de quo ſummi oratoris extat iudicium honorificentiſſimum. Cæſar, inquit, rationem adhibens, conſuetudinem vitioſam & corruptam pura & incorrupta conſuetudine emendat; itaque cùm ad hanc elegantiam verborum Latinorum; quæ, etiamſi orator non ſis, vt ſis ingenuus ciuis Romanus tamen neceſſaria eſt; adiungit illa oratoria ornamenta dicendi, tum videtur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc cùm habeat præcipuam laudem in communibus non video, cui debeat cedere; ſplendidam quandam, minimèque veteratoriam dicendi rationem tenet; voce, motu, forma etiam magnifica & generoſa quodammodo, orationes eius mihi vehementer probantur. *a* Atque etiam commentarios quoſdam ſcripſit rerum ſuarum valde quidem (inquam) probandos; nudi enim ſunt, recti, & venuſti, omni ornatu orationis, tanquam veſte detracta. Sed dum voluit alios habere parata, vnde ſumerent qui vellent ſcribere hiſtoriam, ineptis gratum fortaſſe fecit, qui volunt iſta calamiſtris inurere; ſanos quidem homines à ſcribendo deterruit. Nihil enim in hiſtoria pura & illuſtri breuitate dulcius. At lib. 3. de Oratore, tribuit illi ſingularem dexteritatem, quòd res tragicas penè comicè, triſtes remiſſè, ſeueras hilarè, forenſes ſcenica propè venuſtate tractaret. Atque ita, vt neque iocus magnitudine rerum excluderetur, nec grauitas facetiis minueretur. Plutarch. ait eum *φῦναι πρὸς λόγους ἄριστα, καὶ διαπονῆσαι φιλοτιμότατα.* Splendorem orationis illi tribuit Cornel. Tacitus, ſicvt alij indolem Cœlio, ſubtilitatem Callidio, grauitatem Bruto, acumen Sulpitio, acerbitatem Caſſio, diligentiam Pollioni, dignitatem Meſſalæ, ſanctitatem Caluo. Sed omnium optimè collegiſſe videtur Quintilianus, vbi ait Cæſarem dixiſſe, eodem animo quo bellauit.

N. N.

a *Extant eorum fragmenta à Fuluio Vrſino collecta. Vt orationum in Funere Iuliæ, pro Bithynis, pro lege Plautia, ad Milites, pro Sextilio de Coniuratis, in funere Corneliæ. Item ex libris Anticatonis de auſpiciis & analogia.*

CRISPVS SALLVSTIVS.

CAP. LXI.

CRiſpus Salluſtius, quod præclarè dictum eſt à Lipſio, mirandus magis quàm iudicandus. Acre & ſublime viri ingenium, dicendi vis magna, crebræ ſententiæ, neruoſa breuitas. Atque vt in minoribus conchis, quod aiunt, illuſtriores ſunt Margaritæ, ſic in Salluſtij orationibus, breuibus iis quidem, ſed in breuitate conſpicuis generoſiores ſenſus latent, & maiora eloquentiæ ornamenta. Quippe narrat preſsè, irrepit ſubtiliter, pugnat robuſtè, verbis vix vnquam temerariis, ſed acri caſtigatione delectis, ſententiis veris, concionibus cultis. Quamquam ſuis næuis non caruit; de qui-

bus

Digitized by Google

bus in comparatione Ciceronis & Salluſtij pleniùs dicturus ſum.

M. TVLLIVS CICERO, pro quo Apologia.

CONTRA Κικερονομάστιγα, QVI ferream Ciceronis eloquentiam, auream Demoſthenis nominarat.

CAPVT XLII.

Quicquid Romana eloquẽtia habet, quod inſolenti Graciæ, aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem efflorunt. Senecæ contr. l. 1. Fab. l. 10 lib. 7. de Cardan. ſubtilit.

ATtigimus humanæ culmen eloquentiæ: iam quò progrediatur ſtylus, non habet. Hic ille eſt Marcus Tullius, dono quodam prouidentiæ genitus, in quo totas vires ſuas eloquentia experiretur; par Imperio Romano ingenium, os magnum, ſapiens, beatum, nectare & ambroſia diffluens, ex omnium ſeculorum ingeniorúmque virtutibus collecta in vnum perfectio. Vir de quo dubites, an ipſe totus ex eloquentia, an ex ipſo tota eloquentia ſit confecta. Certè nihil eſt facúdius: tot ſunt in eo virtutes, quot genera eloquentiæ; quot dicta, tot purpuræ; quot verba, tot flores. Achates eſt profectò eius ſtylus; qui lapillus tam varij fertur generis, vt vnum lapidem eſſe minimè credas. Candidus quippe eſt, rubeus, croceus, cinereus, viridis, niger, varius, cæruleus. quid moror? Huic vni nec omnium aliarum gemmarum colores ſufficiunt; ille lucos, prata, animalia, flumina, flores & arbores refert, mirabili naturæ laſciuientis ludo. Haud diſſimiliter in Tullio amœna orationis varietate, omnes Rhetorum colores, omnes ingeniorum virtutes, omnes elegantiarum deliciæ, ad certamen vſque luxuriant. Grandis eſt, temperatus, laxus, acutus, preſſus, effluens, volubilis, lentus, velox, remiſſus, ſuauis, acer, inſignis, florens, pictus. Vnus omnia diffuſa per tot oratores ornamenta complexus eſt.

Oratio Ciceronis comparatur cum Achate.

Proteus Ægypti,

Dicam excelſiùs, Proteus Ægyptius eſt, miraculum Homericum; multæ quidem eius diuerſæque formæ; in aquam funditur, in ignem accenditur, in leonem excandeſcit, in ſuem ruit, ſerpit in draconem, aſſilit in pätheram, aſſurgit in arborem. Quomodo? Labitur ſine ſalebris grandis oratio? amnis eſt: Incaleſcit, ardet, inflammatur? fit incendium: Init prælia: nunc leonem rugientem, nunc irruentem aprum videre te credas: Animos auditorum ſubit per cuniculos? non ſerpens callidiùs ſe inſinuat: Apertè in hoſtes exilit? non panthera velociùs emicat. Mox ablegato hoc forenſi genere ad philoſophiam conuertit ſtylum? arbor eſt Xerxis aurea, læta, ſublimis, colluſtrata, partim florum amœnitate, partim fructuum copia luxurians.

miraculũ Homericũ, typus perfecta eloquentia. Hanc poſt Philoſtratũ σύγκρισιν attigit Ennodius ep. 1. l. 1.

Eruditus eſt, multæ in eo literæ, ſumma non vitæ ſolùm atque naturæ (quod ipſe de Quinto Catulo dixit) ſed orationis etiam comitas, & incorrupta quædam Latini ſermonis integritas. Prooemiatur aptè, narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelsè, humilia ſubtiliter, magna grauiter, mediocria temperatè dicit; poſtremò, docet, delectat, afficit, nihil non præſtat. Miramur, in vnum maieſtatem Platonis, ſuauitatem Iſocratis, vim Demoſthenis, ſubtilitatem Lyſiæ, Hyperidis venuſtatem, Theophraſti elegantias, Demetrij myrothecia coaluiſſe. Ecquis Deinde ei comparatus non ſordeat?

Ille ſe profeciſſe ſciat cui Cicero valde placebit. Quint. l. 10.

Demoſthenem cum Cicerone multi comparant, hunc alij extollunt, alij illum minuunt. Ego primùm, quid grauiſſimi authores cenſuerunt, deinde etiam, quid ſentiam, hoc loco exponam. Primum, opinor, Cæcilius Calentianus, Siculus, teſte Suida, Demoſthenis & Tullij comparationem deſcripſit; quod opuſculum quale fuerit, neſcimus: neque

enim

enim extat, ſed id ipſum Plutarchus, & authorem condemnat temeritatis. Plutarchus homo Græcus, nec ſatis literarum Latinarum peritus, modeſtè ſtyli comparationem defugit in parallelis. Dionyſius Longinus grauiſſimus cenſor, hæc de vtroque ſcribit.

IVDICIVM LONGINI DE Cicerone & Demoſthene.

Longinus lib. περὶ ὕψους pag. 23. c. 24. Πλουσιώτατα, καθάπερ τι πέλαγος, εἰς ἀναπεπταμένον κέχυται πολλαχῇ μέγεθος. ὅθεν οἶμαι κατὰ λόγον ὁ μὲν ῥήτωρ ἅτε παθητικώτερος, πολὺ τὸ διάπυρον ἔχει καὶ θυμικῶς ἐκφλεγόμενον· ὁ δὲ καθεστὼς ἐν ὄγκῳ, καὶ μεγαλοπρεπεῖ σεμνότητι, οὐκ ἔψυκται μέν, ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ἐπέστραπται. (Hæc ex abrupto quodam ſermone, caduntramen in hanc comparationem.) Οὐ κατ᾽ ἄλλα δέ τινα ταῦτα ἐμοὶ δοκεῖ, φίλτατε Τερεντιανέ, λέγω δέ, εἰ καὶ ἡμῖν ὡς Ἕλλησιν ἐφεῖταί τι γινώσκειν, καὶ ὁ Κικέρων τοῦ Δημοσθένους ἐν τοῖς μεγέθεσι παραλλάττει· ὁ μὲν γὰρ ἐν ὕψει τὸ πλέον ἀποτόμῳ, ὁ δὲ Κικέρων ἐν χύσει· καὶ ὁ μὲν ἡμέτερος, διὰ τὸ μετὰ βίας ἕκαστα, ἔτι δὲ τάχους· ῥώμης, δεινότητος, οἷον καίειν τε ἅμα καὶ διαρπάζειν, σκηπτῷ τινι παρεικάζοιτ᾽ ἂν κεραυνῷ· ὁ δὲ Κικέρων ὡς ἀμφιλαφής ἐμπρησμός, οἶμαι, πάντῃ νέμεται, καὶ ἀνειλεῖται, πολὺ ἔχων καὶ ἐπίμονον ἀεὶ τὸ καῖον διακληρονομούμενον ἄλλοτ᾽ ἄλλως ἐν αὐτῷ καὶ κατὰ διαδοχὰς ἀνατρεφόμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑμεῖς ἂν ἄμεινον ἐπικρίνοιτε. Καιρὸς δὲ τοῦ Δημοσθενικοῦ μὲν ὕψους, καὶ ὑπερτεταμένου ἐν ταῖς δεινώσεσι, καὶ τοῖς σφοδροῖς πάθεσι, καὶ ἔνθα δεῖ τὸν ἀκροατὴν τὸ σύνολον ἐκπλῆξαι, καὶ τῆς χύσεως ὅπου χρὴ καταντλῆσαι τοπηγορίαις τε γὰρ, καὶ ἐπιλόγοις, κατὰ τὸ πλέον, καὶ παραβάσεσι καὶ τοῖς φραστικοῖς ἅπασι, καὶ ἐπιδεικτικοῖς, ἱστορίαις τε καὶ φυσιολογίαις, καὶ οὐκ ὀλίγοις μέρεσιν ἁρμόδιος.

Interpretatio Latina.

Opulentiſſimè quidem non ſecus ac pelagus, in laxam plerúmque diffunditur magnitudinem: ex quo (opinor) in ſermone Orator, vt qui longè eſt in affectibus vehementior, magnam habet ignis copiam, acri quodam animi ardore deflagrantem. Hic verò conſiſtens in grauitate, & ampliſſima quadam maieſtate, non friget quidem, ſed nòn ita coruſcat fulguribus. Nec illa ratione, mea quidem ſententia, quantùm Græcis hominibus diiudicare licet, Ciceronis & Demoſthenis diſſimilis eſt magnitudo: Hic enim in ſublimitate prærupta viget, vt plurimùm; ille in diffuſa. Et noſtrum quidem, cùm ſingula quæque cum acrimonia, celeritate robore, vehementia, velut adurat, atque diripiat, turbini quiſpiam, aut fulmini, iure ſimillimum dicat At Cicero, quaſi vaſtiſſimum (opinor) incendium, vndique depaſcitur, & conuoluitur, inflammatione multa, & pertinaci, eque viciſſim ſibi, quaſi ex ſorte ſuccedentibus nouis ignium alimentis, innutriat. Sed vos hæc meliùs diiudicaueritis. Demoſthenicæ porrò ſublimitatis, & vehementiſſimæ illius contentionis, vſus eſt in exaggerationibus violentiſque affectibus, & vbi auditor totus eſt ſtupore percellendus. At diffuſio maximè valet, vbi animus quaſi immiſſo flumine perluendus occurrit. Eſt enim locorum frequentationibus, & epilogis, vt plurimùm, & digreſſionibus, & huic adipali dicendi generi, atque epidictico, hiſtoriis præterea phyſiciſque narrationibus, atque aliis haud perpaucis congruens partibus hæc amplificatio.

IVDICIVM FABII Quintiliani.

CIceronis & Demoſthenis virtutes pleraſque arbitror ſimiles, conſilium, ordinem diuidendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique quæ ſunt inuentionis: in eloquendo eſt aliqua diuerſitas: denſior ille, hic copioſior; ille concludit aſtrictiùs, ille latiùs pugnat; ille acumine ſemper, hic frequenter Quint. l. 10. c. 1.

quenter podere; illi nihil detrahi poteſt, huic nihil adiici; curæ plus in illo, in hoc naturæ: ſalibus ſanè, & commiſeratione, qui duo affectus plurimùm valent, vincimus.

Cicero Demoſthenem vincit miſeratione, & ſalibus.

IVDICIVM CORNELII Taciti.

SEd quomodo inter Atticos Oratores primæ Demoſtheni tribuuntur: proximum autem locum Æſchines, & Hyperides, & Lyſias, & Lycurgus: tenēt omnium autem conſenſu, hæc oratorum ætas maximè probatur: ſic apud nos *a* Cicero quidem cæteros eorūdem temporum diſertos anteceſſit: Caluus autem, & Aſinius, & Cæſar, & Cælius, & Brutus, ſic iure, & prioribus & ſequentibus anteponuntur. Nec refert quòd inter ſe ſpecie differant, cùm genere conſentiant. At ſtrictior Caluus, numeroſior Aſinius, ſplendidior Cæſar, amarior Cælius, grauior Brutus; vehementior, & plenior, & valentior Cicero.

Ex iis apparet, Ciceronem, ne ab ipſis quidem Græcis Demoſtheni poſtponi, imò præferri. Longinus, inquam, *b* Ciceronem feruere dicit, Demoſthenem autem non frigere: vtrum vehementius? Demoſthenem, amplum quidem, & maieſtáte grauem: Ciceronem, non amplum modò, neque amplitudinem ipſam, ſed pelagus in immenſam magnitudinē diffuſum nominat: vtrum maius? Ad ſummum, Demoſthenem cum turbine & fulmine; Ciceronem, cum ingenti incendio omnia depaſcente comparat: vtrum efficacius? Quintilianus Ciceroni Demoſthenem parem in multis, in affectibus miſerationis apertè inferiorem, pronuntiat.

At, quid eſt Orator ſine hoc affectu? hoc quod apis ſine aculeo. Tacitus vtrumque primum in ſua gente facit, & rectè. Hæc fuit D. Hieronymi ſententia, cùm libro de vita Clericorum, de Cicerone ſic ſcribit: [Demoſthenes tibi præripuit, ne eſſes primus Orator, tu illi ne ſolus eſſet.] Vtrumque oratorem perfectum fuiſſe ſignificat: ſed Demoſthenem ætate primum. Ex quo, non facilè patior eos qui vix à limine Græcas literas ſalutarunt, Latinas haud ſatis intelligunt, & tamen de ſummis ingeniis temerariam audent ferre ſententiam, quaſi tertij è cœlo Catones ceciderint. Ciceronem cum Demoſthene comparatum, mirum in modum deterunt; à quibus, ſi rationem poſtules, hanc vnam afferunt; quòd hic ſit neruoſus, ille totus Aſiaticus: & vnde colligunt? ex vna fortaſſe, aut altera Oratione, quam vix delibarint, continuò de toto corpore proclamant, & non vident Ciceronis ingenium ſplendidū, ſolers, acutum, ad omnia maxima natum, pro ratione rerum, locorum, & temporum flectere orationem. Si cauſſa popularis, delectatur ille fuſo æquabilique genere dicendi, quod tum multitudo deuorabat: at cùm in ſenatu agit, vt in deliberatione negotioſa, nihil illo neruoſius; quod qui non agnoſcunt, Philippicas eius ſumant in manus, & neruos (ſi modò ipſi quid neruoſum ſit, iudicio magis quàm opinione ponderare velint) inuenient.

Demoſthenes, cùm primus dicitur, ea ratione intelligēdū, quod prior fuit tempore.

Ergo nihil deterendi Demoſthenis cauſſa dicam; cuius laudibus nulla par inueniri poteſt oratio, ſed multa habuit tum naturæ ac conditionis impedimenta, tum vitia, quæ in *c* Cicerone non fuiſſe, imò contraria planè ornamenta floruiſſe agnoſcimus.

Ac primùm, quod ad rem maximè attinere cenſeo; ille *d* fabri filius, hic ſplendidiſſimi equitis Romani ſoboles; ille inter malleorum ſtrepitus educatus, hic in parentis, literati hominis,

Cicero patris & villæ meminit 2. de leg. De infamia Demoſthenis in re pecuniaria. Plutarch. in Demoſt. Longinus lib. περὶ ὕψ. ita iudicat de Demoſthen. οὐ γέλωτα ποιεῖ μᾶλλον ἢ καταγελᾶται.

minis, ſinu, inter ruſticanas amœniſſimæ villæ delicias; ille nihil præter forenſem vſũ arripuit, hic omnis eruditionis vbertate pectus compleuit ſuum; ille ſordidioris fuit ingenij, hic animi liberaliſſimi; ille pro eloquentiæ theatro particulam Græciæ nactus eſt, hic Romam terrarum lumen, caput Imperij, & arcem omnium gentium: ille eſt, vt ait Longinus, ἀνηθοποίητος, rudis in effingendis moribus, & affectibus, quæ ſumma virtus eſt oratoris: huius, in eo maxima eſt quæ poteſt eſſe dexteritas: ille ſtrictus eſt & ſiccus; hic fuſus & mollis: ille demonſtratiui generis imperitus, hòc in laudationibus nullus floridior eſt, aut copioſior: ille, dum cupit iocari, non tam ridet quàm ſe deridendum præbet: huius ſalibus & amœnitate ingenij nihil vrbanius; ille, cùm venuſtatem affectat, ab ea recedit longiùs; hic lepôre & veneribus totus diffluit. Quæ omnia, ſi benè pendantur, non dubito quin in Ciceronis partes quilibet æquus iudex futurus ſit propenſior.

Atque, ne illud gratis aſſumere videamur, vtrumque pleniùs, compoſitis etiam ex variis orationibus locis, comparabo: quamquam ſcio, me lubricum iter, & periculoſæ (quod ait ille) plenum aleæ, inſiſtere:

Sed primùm illud à lectore poſtulo, ne me putet hìc Cenſoris aut Iudicis partes ſuſtinere; nihil enim decernendi cauſa dicam, quaſi velim ipſe tantam & tam grauem controuerſiam mea auctoritate definire. Deinde, ne cùm leuiora quædam vitia ab antiquis, & ipſis quidem fermè Græcis notata in Demoſthene proferentur, exiſtimet obtrectandi cauſa dici: abſit enim vt tantum eloquẽtiæ ſydus non admirer, cuius tam illuſtrem eſſe conſtat gloriam, vt nec creſcere poſſit laudibus, nec vllis næuis infuſcari. Hæc tantùm animi cauſſa, &, vt liberè fatear, declamatorio potiùs ſtylo, quàm cenſorio, placuit in Κικερομάστιγας effundere: cæteroqui ſuum cuique ſenſum & ſtomachum relinquo.

Euellenda eſt autem imprimis, antequam longiùs progrediamur, opinio, qua Demoſthenem multi Ciceroni præferunt, quòd eum neruoſiorem arbitrentur. Primùm igitur quæro, num eloquentiam ſolis neruis, an etiam inſtar eximij corporis ſucco, ſanguine, & ea, quæ inde efflorеſcit pulchritudinis gratia, conſtare velint? Sit (inquiunt) ex omni parte perfecta: bellè. Quid tum? Ciceroni pulchritudinem, & ſpeciem tribuemus, neruos verò omnes Demoſtheni? abſit. Quid enim (quæſo) ſunt in oratione nerui? Robur (opinor) orationis, (ſic enim omnes ſentiunt) & hoc caret Tullius? O Suada & Mercuri, meliora! Quorſum verò, tam perfecto corpori nerui denegabuntur? Quorſum? quia amplificator eſt Tullius, & fuſum habet dicendi genus: At in eo ipſo vis eſt & neruus orationis: ſi enim verbis tantùm farciret amplificationes, non pluris facerem quàm arenã ſine calce, nunc autem, cùm tota eius amplificatio generoſis ſenſibus decurrat, quis illi vires deneget? Vtrùm validior ad cõburendum igniculus quiſpiam raptim exiliens, qualia ſunt veſtra neruoſa acumina, an flamma crebris alimentis creſcens inimmenſum, qualis eſt Ciceronis oratio? Hoc imprimis conſiderandum puto. Deinde magnam habendam rationem idiomatis, temporum, ætatis, aurium, quibus Cicero placere voluit; Nec omnia continuò in exemplum & comparationem trahenda, ſed ea quæ argumentis, rebus, & perſonis aliquo modo congruunt.

Longinus περὶ ὕψους ʃ.12. excelsã amplificationem non tantùm neruum, ſed animam vocat orationis.

Digitized by Google

N. N.

c *Genus & educatio multùm valent ad oratorem conformandum, iuxta illud:* Δοῦλον δὲ μηδένα γίνεσθαι ῥήτορα.

d *De Demoſthene dixit Sidonius : [Fabro progenitus ſpreto,] & Iuuen. ſatyr.* 10. 130.

[Diis ille aduerſis genitus, fatóque ſiniſtro,
Quem pater ardentis maſſæ fuligine, lippus,
A carbone, & forcipibus, gladióſque parante
Incude & luteo Vulcano ad Rhetora miſit.]

Quanquam non vilis quiſpiam faber ſed honeſtus & locuples extitit.

COMPARANTVR IN *genere demonſtratiuo.*

CAP. XLVIII.

Excemp. Demoſth. & Cicer. Dionyſ. Halic. li. περὶ Δημοσθένους δεινότητος.

QVò igitur res tota fiat clarior, paribus armis, & æquo Marte, faciam in ſingulis concurrere. Extant Ciceronis exornatiuæ & funebres orationes nonnullæ, qualis eſt Philippica noua, & decima quarta. Extat item Demoſthenis ἐπιτάφιος λόγος. Rectè, opinor, iſta conferentur. Atque, vt in genere dicam, non quod ego ſentio, ſed quod Dionyſius Rhetor, homo in iudicando, & Demoſthenis, ſi quiſpiam alius, ſupra modum laudator, & defenſor pugnaciſſimus iudicauit; iſta a Demoſthenis exornatiua oratio, in eos qui pro patria occubuerant, videtur ſatis languida, & otioſa, nec oratoris dignitati, nec mortuorum laudibus, nec tantæ hominum expectationi, in ea pręſertim occaſione, reſpondere. Expendamus ſingula, & comparemus cum ea laudatione quam habuit M. Tullius, in eos qui in acie contra Antonium, diem clauſerant extremum; vel etiam in Seruium Sulpitium, qui Legatus ad Antonium miſſus, ægrum, quem iam trahebat ſpiritum, vrgente vi morbi, in reipubl. cauſſa profudit.

Primùm, Demoſthenis exordium, etſi verborum delectu ornatiſque periodis, ſatis videatur excelſum, tamen ſenſibus commune eſt: Ait enim, poſtquam illi hæc prouincia impoſita eſt à ciuibus, vt funebrem laudationem haberet in eos qui pro patria occubuerant, diu quæſiſſe quo pacto tam generoſos milites debitis laudibus afficeret, ad ſummum nihil inueniſſe dignum eorum honoribus; quòd, qui præ ſalute patriæ, inſitum omnium medullis & viſceribus, vitæ amorem neglexerint, omnem humanarum laudum terminum exceſſerint. Sic igitur ille Demoſthenes.

b Ἐπειδὴ τοὺς ἐν τῷ τάφῳ κειμένους ἄνδρας ἀγαθοὺς, ἐκ τῷ δὲ τῷ πολέμῳ γεγενημένους, ἔδοξε τῇ πόλει δημοσίᾳ θάπτειν· καὶ προσέταξεν ἐμοὶ τὸν νομιζόμενον λόγον εἰπεῖν ἐπ' αὐτοῖς· ἐσκόπουν μὲν εὐθὺς ὅπως τοῦ προσήκοντος ἐπαίνου τεύξονται· ἐξετάζων δὲ καὶ σκοπῶν ἀξίως εἰπεῖν τῶν τετελευτηκότων, ἕν τι ἀδυνάτων εὕρισκον ὄν. οἱ γὰρ τὴν ὑπάρχουσαν πᾶσιν ἔμφυτον τοῦ ζῆν ὑπερεῖδον ἐπιθυμίαν, καὶ τελευτῆσαι καλῶς μᾶλλον ἠβουλήθησαν, ἢ ζῶντες τὴν Ἑλλάδα ἰδεῖν ἀτυχοῦσαν, πῶς οὐκ ἀνυπέρβλητον παντὶ λόγῳ τὴν αὐτῶν ἀρετὴν καταλελοίπασιν.

Hæc quidem pulchra, ſed tamen vnicuique declamatorũ eſt obuium, in iſtis exordiis, à rerum pondere, & grauitate, qua ſe obrui dicunt, excuſationem capere, virium imbecillitatem obtendere, obſequium non eloquentiam profiteri.

Quantò diſertiùs & rotundiùs Cicero?

Vtinam Dij immortales feciſſent, P. C. vt viuo potiùs Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus, &c.

Hoc exordium, nec commune eſt, nec comparatum, ſed graue, ſuauique affectu temperatum: antitheſis præterea addit aliquid gratiæ & iucunditatis. *Viuo, mortuo : gratias*

minis

Digitized by Google

agere, honores quærere. Accedit, quòd pro orationis menſura breue eſt: At Demoſthenes, cùm ſatis traxiſſet proœmium, iterum in media oratione nouum facit exordium, & priori quidem ſimile; quippe ſe à rei magnitudine ſemper excuſat, num. 22. ἀπορῶ τὶ πρῶτον εἴπω· περιϊστάμενα γάρ μοι πάντα εἰς ἕνα χωρὶν δυσκριτον καθίστησι μοι τὴν ἄρεσιν αὐτῶν. Et in hoc ſecundo exordio nimis humiliter beneuolentiam aucupatur, vt videatur ſibi ex hac oratione gratiam & gloriam, non mortuis honorem, quærere: nam, ſi beneuolentiam ciuium habuerit, orationem ſuam, licèt mediocrem, χάριν καὶ δόξαν reportaturam inſinuat. Hæc non multum faciunt ad orationis, in hoc præſertim genere, grauitatem.

Iam in narratione & laudatione qualis vterque ſit, conſidera.

Frigidus laudationis character in Demoſt.

Demoſthenes tritam ſcholæ orbitam ſequutus, nihil de hoſtibus, de belli genere, de ratione mortis, de ducibus, de victoria, & cæteris id genus loquutus, laudare incipit mortuos à patria, & parentibus in communi: Ἄρξομαι δ' ἀπὸ τοῦ τῆ γένους αὐτῶν ἀρχῆς, ἡ γὰρ εὐγένεια τ δ τ ἀνδρῶν ἐκ πλείστου χρόνου παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀναμολογή). Tum veteres & communes fabulas longo orationis tractu narrare pergit; quòd mortui Athenienſes ſint; & eorum patres expulerint Amazones, Herculis liberos ab Euryſthei crudelitate eripuerint; ſeptem ducibus, ad Thebas, honores extremos mortuorum procurarint: deinde ad Xerxem, & Perſica bella delabitur; quæ ſanè apud prudens, quódque iudicium, nimis frigida ſunt & otioſa. Quorſum enim hic apparatus? quid opus erat, Theſeum, Herculem, Amazones, Medos commemorare? an hæc magis ad mortuos, quàm ad alios quoſque Athenienſes attingebant? Quis non ineptum putaſſet Ciceronem, ſi aduerſus Antonium fortes laudaturus, initium ſumpſiſſet à Romulo, & Remo, Tatio, & Sabinis; deinde Senonas & Cimbros; mox Hannibalem & Pyrrhum protuliſſet? Quantò grauiùs atque prudentiùs, mittens omnia parerga, Seruium Sulpitium propriis afficit laudibus?

(Nam reliqua Seruij Sulpitij vita, multis erit præclariſque monumentis ad omnem memoriam commendata: ſemper illius grauitatem, fidem, prꝰſtantem in republica tuenda curã, atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit. Nec verò ſilebitur admirabilis quædam & incredibilis, & penè diuina eius in legibus interpretandis æquitatéque explicanda, ſcientia. Omnes ex omni ætate, qui in hac ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, ſi vnum in locum conferantur, cum Seruio Sulpitio non ſunt comparandi, &c. Hæc hominis ſunt propria, non ad trahendam meram, diludia.

Dexteritas Ciceronis in laudãdo.

In laudatione verò militum, non quærit quæ ad Carthaginem trecentis antè annis, ab eorum maioribus geſta ſunt, cùm propriarum laudum ſatis amplam ſegetem nactus eſſet. Laudat in ducibus imperium, conſilium, grauitatem, conſtantiam, magnitudinem animi, felicitatem. In Panſa, initium confligendi; in Hirtio, ſuccurrendi alacritatem; in Cæſare, caſtrorum ſtrenuam defenſionem; in legione Martia incredibilem virtutem: mox ad hoſtes conuertitur, Antonium exhibet, tanquam latronem ex graui naufragio lacerum, cum paucis fugientem, ſolem ipſum eius infortunio lætantem, fortiſſimorum verò Imperatorum victoriæ gratulantem. Hæc planè rei propria & prudenti diſtributione compoſita, præclariſque motibus animata, vt in decurſu videbimus.

Digitized by Google

Demoſthenes tandem, poſt commemoratas Amazones, Euryſtheos, Hercules, ad mediam ferè orationis partem denuò exorditur, & de propriis mortuorum virtutibus dicit; commendat eos, quippe à prima ætate honeſtè acta, cùm cognatis & affinibus; à prudentia, quòd pericula Græciæ longè antè præuiderint; à fortitudine, quòd pro ſalute patriæ, neque fortunis neque vitæ pepercerint.

Ab adoleſcentia honeſtè acta.

Demoſth.

Οἱ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐν πᾶσι τοῖς παιδεύμασιν ἦσαν ἐπιφανεῖς, τὰ πρέποντα κατ' ἡλικίαν ἀσκοῦντες ἑκάστην, καὶ πᾶσιν ἀρέσκοντες οἷς χρὴ γονεῦσι, φίλοις, οἰκείοις. Hæc Cicero, tanquam humiliora, omittit.

A prudentia.

Καὶ γὰρ εἴ τις ἐφύετο κοινὸς πᾶσι κίνδυνος τοῖς Ἕλλησιν, οὗτοι πρῶτοι προείδοντο. Hæc præuiſio periculorum, & belli ſuſcipiendi conſilium, potiùs attinet ad duces. Benè in Panſa Conſule collocat M. Tullius Cicero.

[Princeps enim omnium Panſa prælij faciendi, & cum Antonio confligendi, fuit. Dignus Imperator legione Martia, digna legio Imperatore: cuius ſi acerrimum impetum cohibere potuiſſet, vno prælio confecta res eſſet: ſed cùm libertatis auida legio, effrænatiùs in aciem hoſtium irrupiſſet, ipſeque imprimis Panſa pugnaret, duobus periculoſis vulneribus acceptis, ſublatus è prælio Reipublicæ vitam reſeruauit.] Quàm prudenter dicta omnia! prouidentia & animi magnitudo in Imperatore, volitans ardore belli alacritas in militibus exprimitur: deinde, quam bellè iſtud inſinuat, *Vitam Reipublicæ reſeruauit*: mox, *Ego verò hunc, non ſolùm Imperatorem, ſed etiam clariſſimum Imperatorem iudico*: qui cùm, aut morte, aut victoria, ſe ſatisfacturum reipublicæ ſpopondiſſet, alterum fecit; alterius, Dij immortales omen auertant. Hæc grauiter & prudenter pronuntiata.

A fortitudine. Demoſth.

Ἀλλὰ, προστάντες καὶ παρασχόντες ἅπαντα προθύμως, καὶ σώματα, καὶ χρήματα, καὶ συμμάχους, εἰς πεῖραν ἦλθον ἀγῶνος, εἰς ὃν οὐδὲ τῆς ψυχῆς ἐφείσαντο. Bene quidem, quòd tradentes omnia patriæ, prompto & hilari animo, corpora, fortunas, ſocios, ad ſummum neque propriæ vitæ pepercerunt. Sed hæc etiam magis animata Cicero.

Sanguinem pro vita, libertate, fortunisque populi Rom. pro Vrbe templiſque Deorum immortalium profuderunt. &c. ſimilia. Sanguinem profundere ἐμφατικώτερον dictum, quàm corpora & fortunas tradere, aut vitæ non parcere.

Græcus Orator vnum habet inſigne, vbi defunctorum virtutem animam Græciæ nominat. Demoſthenes.

Δοκεῖ δέ μοι τις ἂν εἰπὼν ὡς ἡ τῶν γε τῶν ἀνδρῶν ἀρετὴ τῆς Ἑλλάδος ἦν ψυχὴ, τ' ἀληθὲς εἰπεῖν· ἅμα γὰρ τά τε τούτων πνεύματα ἀπηλλάγη τῶν οἰκείων σωμάτων, καὶ τὸ τῆς Ἑλλάδος ἀξίωμα ἀνῄρηται. Scio, quia ſi quiſpiam alius hoc dixiſſet, continuò frigidum, & Gorgianum Græculi dixiſſent: ſed eſto, valeat, quanquam audax dictu eſt, in iſtis totam vim & animam fuiſſe Græciæ. Qui igitur fuerunt maiores? qui poſteri futuri ſunt? ſi anima Græciæ in iſtis extincta eſt? Modeſtiùs Cicero:

[Quamobrem, maximum quidem ſolatium erit propinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem ſuorum, & pietatem, & Senatus fidem, & crudeliſſimi memoriam belli: in quo niſi tanta militum virtus extitiſſet, parricidio M. Antonij nomen populi Ro. occidiſſet.] Non dicit eorum virtutem animam fuiſſe Reipublicæ; ſed eorum virtute liberatum ab interitu populi Romani nomen:

Digitized by Google

nomen: quod ſatis per ſe magnificum eſt.

Demoſthenes poſtremò per ſingulas Athenienſium tribus excurrens, oſtendit, milites, domeſticis laudibus, ab auctore quippe & fundatore ſuæ cuiuſque tribus, fuiſſe incitatos ad decus; quod, vt oſtendat, veteres, & aniles fabulas commemorat, quas & frigidè rebus ſuis accommodare plerúmque cogitur: vt, cùm dicit Pandionidas, hoc eſt, Pandionidis tribus milites, à Procne & Philomela fuiſſe ſtimulatos ad gloriam, quòd noluerint inferiores mulieribus videri. Primùm, parua laus eſt, quòd conferantur cum mulierculis. Deinde quanta diſparitas inter mulieres priuatas, rixas exercentes cum adultero, & ſtupratore, atque vteri ſui fœtum membratim diſcerptum, coctum, elixum, execrandæ menſæ apponentes, & inter generoſos milites, cum legitimis hoſtibus confligentes, pro patriæ ſalute, & gloria? Verba eius ſunt:

Græci milites Pandionidis tribus, cum Procne, & Philomela, parum aptè à Demoſth. comparati.

Παρῄνιεσταν Πανδιονίδας, Πρόκνην καὶ Φιλομήλαν, τὰς Πανδίονος θυγατέρας, ὡς ἐτιμωρήσαντο Τηρέα, διὰ τὴν εἰς αὐτὰς ὕβριν· οὐ βιωτέον οὖν ἐνόμιζον αὐτοῖς, εἰ μὴ συγγενεῖς φανήσονται τὸν θυμὸν ἔχοντες ἐκείναις ἐφ' εἰς τὴν Ἑλλάδα εὕρωσιν ὑβριζομένην.

Nec graniora, quæ de Oeneo, Hippothoonte, Aiace immiſcet, fabuloſa omnia, etiam pleráque probroſa.

Quantò prudentiùs Latinus Orator in iſtis non λεπτολογεῖ, per ſingulas legiones diſcurrens, ſed vnam duntaxat Martiam, quæ ſe fortiſſimè geſſerat, lectiſſimis verbis commendat?

CICERO.

Dignus Imperator legione Martia, digna legio Imperatore: (&) quæ mihi videtur diuinitus ab eo Deo traxiſſe nomen, à quo populum Romanum generatum accepimus. Hæc ſobriè & prudenter inſinuata.

Iam, quæ de ratione belli, & hoſtibus, & defenſa libertate dicenda erant, nullatenus, vel parcè, attingit.

DEMOSTHENES.

Νομίζω τοίνυν καὶ τὸ τὴν χώραν ἡμῶν οὐκ ἐμβαλεῖν τοὺς πολεμίους, πρὸς τῇ τῶν ἐναντίων ἀγνωμοσύνῃ, τὴν τούτων ἀρετὴν αἰτίαν γεγενῆσθαι. Parum hoc eſt dicere, quòd eorum virtute repreſſi hoſtes, in Athenienſium fines non inſilirent. Qui tandem illi hoſtes? At Latinus Orator, vt gloriam mortuorum illuſtriorem faciat, rectè hoſtium immanitatem, & pericula reip. exaggerat.

CICERO.

d Bellum inexpiabile infert quatuor Conſulibus, vnus omnium latronum teterrimus gerit idem bellum cum ſenatu populóque Romano: omnibus, quanquam ruit ipſe cum ſuis, gladios, peſtem, vaſtitatem, cruciatum, tormenta denuntiat: Dolabellæ ferum & immane facinus, quod nulla barbaries poſſit agnoſcere, id ſuo conſilio factum eſſe teſtatur. Deinde, & prodigium illud & portentum L. Antonius, inſigne odium omnium hominum (vel etiam, ſi Dij oderint quos oportet, omnium Deorum.) Refugit animus P. C. eáque dicere reformidat, &c. de hoſtibus, & periculis. Quæ omnia faciunt ad clariſſimam laudem eorum qui illos fuderunt, & victoriam ſuo cruore Reipublicæ pepererunt: à quibus non tantùm fines, ſed vitam, libertatem, fortunas, vrbem, templa, & cætera ſeruata oſtendit.

Vterque perorat παθητικῶς.

DEMOSTHENES.

Pathos Demoſthenis ſuaue.

Οἱ μὲν οὖν ζῶντες οἰκεῖοι τούτων ἐλεεινοί, τοιούτων ἀνδρῶν ἐστερημένοι, καὶ συνηθείας πολλῆς καὶ φιλανθρώπου διεζευγμένοι, καὶ τὰ τῆς πατρίδος πράγματ' ἔρημα, καὶ δακρύων καὶ πένθους πλήρη.

Hæc tamen ſubtriſtia, cùm præſertim

tim pacem, & otium fortes viri ſua morte perperiſſent. Itaque addit:

Οἱ δὲ εὐδαίμονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ, πρῶτον μὲν ἀντὶ μικροῦ πολλοῦ, καὶ τὸν ἅπαντα, εὔκλειαν ἀγήρω καταλείπουσιν.

CICERO.

Ciceronis affectus longè præſtantes.

Carere dicit affines iis viris quos laudare quàm lugere præſtat; mox erumpit in illam præclaram vocem: *O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria eſt potiſſimùm reddita.* (&) [In fuga fœda mors, & victoria glorioſa. Deinde: Actum igitur præclarè vobiſcum, fortiſſimi, dum vixiſtis. Nunc verò etiam, ſanctiſſimi milites, quòd veſtra virtus, nec obliuione, qui nunc ſunt; nec reticentia poſterorũ inſepulta eſſe poterit, cùm vobis immortale monumentum ſuis penè manibus Senatus populúſque Romanus extruxerit,] &c. quæ perſequar fuſiùs in tractatu de imitatione. Planè Tullius Demoſthenem obruit: Neque tantùm habet motus miſerationis, ſed etiam lætos, grandes, heroïcos, qualis eſt ille:

Motus Ciceronis Heroïcus.

O ſolem ipſum beatiſſimum, qui antequam ſe abderet, ſtratis cadaueribus parricidarum, cum paucis fugientem vidit Antonium. Omnino, qui vtriuſque ἐπιταφίους λόγους conſideratè voluerit inter ſe conferre, inueniet, Ciceronem multis partibus grauiorem, quamquam laudationes in iſtis orationibus, ex parte tantùm attingit; alia enim tradenda ſuſceperat. Quid igitur ſi in id omnem ſtyli aciem conuertiſſet?

Chabria florentiſſimi ducis, apud Demoſthenem parum cumulata.

Iam verò, quæ de Chabria dicuntur, aduerſus Leptinem, qui tot bella geſſerat, tot trophæa erexerat, tot Reipublicæ decora pepererat; quomodo poſſint, cum minima Ciceroniani ſtyli laudatione cõparari? Sunt enim iſta ſatis ſimplicia, & narratiua.

DEMOSTHENES.

Orat. ad uerſus Leptin. n. 121.

Ἴστε μὲν οὖν ἴσως, καὶ ἄνευ τοῦ παρ' ἐμοῦ λόγου, ὅτι σπουδαῖος Χαβρίας ἦν ἀνήρ, οὐ μὴν κωλύει γ' οὐδὲν κατὰ μικρὸν διὰ βραχέων ἐπιμνησθῆναι τῶν πεπραγμένων αὐτῷ. ὃν μὲν οὖν τρόπον ὑμᾶς ἔχων πρὸς ἅπαντας Πελοποννησίους παρετάξατο ἐν Θήβαις, καὶ ὡς Γοργώπαν ἀπέκτεινεν ἐν Αἰγίνῃ. καὶ ὅσα ἐν Κύπρῳ τρόπαια ἔστησεν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὅτι πᾶσαν ἐπελθὼν ὀλίγου δεῖν χώραν, οὐδαμοῦ τοῦ τῆς πόλεως ὄνομα οὔτ' αὐτὸν κατῄσχυνεν, &c. quę hiſtorico penè ſtylo pertexuntur, ſine aculeis oratoriis. Quòd ſi iſtis Pompeius Ciceronis opponatur.

CICERO.

Pro lege Manil.

Quis igitur hoc nomine ſcientior vnquam, aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo, atque pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt, qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris, ineunte adoleſcẽtia, maximi ipſe exercitus Imperator? qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſpiam cum inimico concertauit? plura bella geſſit, quàm cæteri legerunt? plures prouincias confecit, quã alij concupierunt: cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris, non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis: non oſtenſionibus belli, ſed victoriis: non ſtipendiis, ſed triumphis eſt traducta? Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuit fortuna reipub. Ciuile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, &c.

At dices, Chabrias non erat Pompeius; fateor: habuit tamen in Chabria ſatis nobile argumentum; quod parum cumulatè tractauit. Nam, ſi quæ ad Thebas, quæ in Ægina, contra Gorgopan, quæ in Cypro, quæ in Ægypto, vel minimo ſplendore orationis percenſuiſſet, eximium habuiſſent decus. Nunc autem virum tot trophæis clarũ laudans, σπουδαῖος, inquit, Χαβρίας ἦν ἀνήρ.

Quantò ampliùs, vel vnum Cæſaris adhuc pueri factum perſequitur Cicero?

[Laudo,

Digitized by Google

[Laudo, laudo vos (Quirites) cùm gratiſſimis animis proſequimini nomen clariſſimi adoleſcentis, vel pueri potiùs: ſunt enim facta eius immortalitatis, nomen ætatis: multa memini, multa audiui, multa legi, nihil ex omni ſæculorum memoria tale cognoui, &c.

Qualis vterque in ſuis laudibus.

In ſuis porrò laudibus, præſepè nimius eſt Cicero; quanquam, & ſpecioſum habet argumentum, & aliqua temperat verecundia.

At Demoſthenes, ſatis inverecundè ſe laudat, cùm dicit, multos quidem ſuperioribus temporibus extitiſſe oratores celeberrimos, puta, Calliſtratos, Ariſtophontes, Thraſybulos; neminem autem ex omni ſæculorum fama comperrum, qui ſe totum Reipublicæ traderet, præter ſe vnum; quòd ita perſuaſum haberet, ſe & omnibus meliùs edicta ſcribere, negotia adminiſtrare, legationes obire.

Verba eius ſunt:

Καίτοι πολλοὶ παρ' ἡμῖν ἄνδρες Ἀθηναῖοι γεγόνασι ῥήτορες ἔνδοξοι καὶ μεγάλοι πρὸ ἐμοῦ, Καλλίστρατος ἐκεῖνος, Ἀριστοφῶν, Κεφαλος, Θρασύβουλος, ἕτεροι μύριοι· ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς τούτων πώποτε διὰ παντὸς ἔδωκεν ἑαυτὸν εἰς οὐδὲν τῇ πόλει, &c.

In orat. de Corona. n. 35 I

Tandem addit: Ἐπεπείσμην δ' ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, τυχὸν μὲν ἀναισθήτως, ὅμως δ' ἐπεπείσμην, μήτε γράφοντα γράψαι ἂν ἐμοῦ βέλτιον οὐδένα, μήτε πράττοντα τι πρᾶξαι, μήτε πρεσβεύοντα πρεσβεῦσαι προθυμότερον, μήτε δικαιότερον· διὰ ταῦτα ἐν ἅπασιν ἐμαυτὸν ἔταττον. Hoc eſt planè arrogans dictum.

Quid, ſi Catilinam fregiſſet, aut Parthos ex Amano expuliſſer, & triumphos Romanos fuiſſet meritus; quæ omnia Ciceroni contigerunt?

In vituperando mordax eſt atque amarulentus Demoſthenes, & qua uis veſpa acerbior. Extat omnium nobiliſſima eius oratio pro Corona; in qua tamen multa, plena tædij legentibus decurrunt. Illud vnum, quod eſt omnium conſenſu illuſtriſſimum, non præteribo. Confert ſuam fortunam cum Æſchinis conditione, per antitheſin; & pôſtquam de ſua pueritia, inſtitutione, diuitiis, rebus geſtis, dixit quæ poterat, inuehitur in Æſchinem, eique obiicit quòd in magna egeſtate fuerit educatus, vnà cum patre, ad ludum literarium ſeſſitans, atramentum terens, & ſubſellia ſpongiis detergens, & pædagogium verrens, famuli vicem obiens, non ingenui.

DEMOSTHENES.

Παῖς μὲν ὢν μετὰ πολλῆς ἐνδείας ἐτράφης ἅμα τῷ πατρὶ, πρὸς τῷ διδασκαλείῳ προσεδρεύων, τὸ μέλαν τρίβων, καὶ τὰ βάθρα σπογγίζων, καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορῶν, οἰκέτου τάξιν, οὐκ ἐλευθέρου παιδὸς, ἔχων.

Hæc mordacia quidem, ſed maledicta de triuio. Non eſt enim, inquit Seneca, in paupertate vitium, multò minùs in ea humili opera, quam filius patri nauabat.

Prudentiùs & grauiùs Cicero; cùm Antonio obiicere potuiſſet, non quidem iſtas Æſchinis ſordes, ſed familiæ paupertatem; hanc contumeliam non dicit, ſed vitia obiicit: & ita filium perſtringit, vt patris innocentiæ parcat.

CICERO.

Prudentia Cicer. in vituperando.

Viſne igitur te inſpiciamus à pueto? ſic, opinor, à principio ordiamur. Tenéſne memoria prætextatum te decoxiſſe; patris, inquit, iſta culpa eſt; concedo: etenim eſt pietatis plena defenſio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod ſediſti in quatuordecim ordinibus, cùm eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus; quamuis, qui, fortunæ vitio, non ſuo, decoxiſſet.

Hæc genéroſa & neruoſa: excuſat paupertatem, accuſat hominem.

Quid verò, vbi priuatas familiæ ſordes in Piſone inſectatur, quanta

illud ipſum generoſitate, quanta gratia facit?

Feſtiuitas, & gratia Ciceronis in vituperationibus; qua virtus Demoſtheni defuit.

Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum, (laudabo inimicum,) ne magnopere quidem quidquam præter libidines ſumptuoſum: toreuma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere ſuos videatur, Placentini extructa menſa, non conchyliis, & piſcibus, ſed multa carne ſubrancida, ſerui ſordidati miniſtrant, nonnulli etiam ſenes, idem coquus, idem atrienſis, piſtor domi nullus, nulla cella, panis & vinum à propola, atque de cupa, Græci ſtipati, quini in lectulis; ſæpe plures, ipſe ſolus; bibitur vſque eò dum de ſolio miniſtretur: vbi galli cantum audiunt, auum ſuum reuixiſſe putat, menſam tolli iubet.

DEMOSTHENES.

Demoſt. mordaciſſimè Æſchinē inſectatur, ſed triuialibus maledictis.

Demoſthenes poſt hæc obiicit Æſchini vile ſeruitium inter Myſtas Cereris, quòd matri initianti libros lectitaret, hinnulorum pellibus & aqua luſtrali expians initiatos, dein extergens luto, & furfuribus, mox conſurgens ab initiatione, canere iuberet, ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον, præſens ipſe, vlulanti voce: Thiaſos quoque per vrbem duceret, fœniculo & alba populo redimitos, ſerpentes attollens, & clamitans Euoë Saboë, & interim ſaltitans, hyes Attes, Attes hyes; ipſe auſpex, anteambulo, & laternatius; ex quo mercedis loco ab aniculis capiebat placentas & ſcriblitas.

De toromo.

Τῇ μητρὶ τελούσῃ τὰς βίβλους ἀνεγίνωσκες, ϗ τ' ἄλλα συνεσκευώρου, τὴν μὲν νύκτα νεβρίζων, ϗ κρατηρίζων· ϗ καθαίρων τοὺς τελουμένους, ϗ ἀπομάττων τῷ πηλῷ, ϗ τοῖς πιτύροις· ϗ ἀνιστὰς ἀπὸ τοῦ καθαρμοῦ, ϗ κελεύων λέγειν. ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον, ἐπὶ τῷ μηδένα πώποτε τηλικοῦτον ὀλολύξαι σεμνυνόμενος· ἐν ἢ ταῖς ἡμέραις τοὺς καλοὺς θιάσους ἄγων διὰ τῶν ὁδῶν τοὺς ἐστεφανωμένους τῷ μαράθρῳ, καὶ τῇ λευκῇ, τοὺς ὄφεις τοὺς παρείας

Parias ſerpentū propriū.

θλίβων, ϗ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς αἰωρῶν, καὶ βοῶν, Εὐοῖ Σαβοῖ, ϗ ἐπορχούμενος, Υης Αττης, Αττης Υης, ἔξαρχος ϗ προηγεμὼν, ϗ κιττοφόρος, ϗ λικνοφόρος, ϗ τὰ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν γραϊδίων προσαγορευόμενος, μισθὸν λαμβάνων τούτων ἔνθρυπτα, ϗ στρεπτοὺς ϗ νεήλατα.

Attes, ſiue Attes, honoratur à Phrygibus, vt miniſter magnæ Matris. Harpocratio.

Hæc quidem omnino per ſe, & ridicula & mordacia: magnificentiùs tamen aliquanto Cicero Lupercalia obiicit Antonio, quàm ille Cereris myſteria Æſchini, neque enim ſimplici narratione rei contentus eſt, ſed præterea faces dicendi adhibet.

Lógè aliter Cicero Lupercalia obiicit Antonio quàm Demoſthenes Æſchini Cereris myſteria.

CICERO.

Ad Lupercalia veniamus, non diſſimulat, Patres conſcripti, apparet eſſe commotum: Sudat, pallet; quidlibet, modò ne nauſeet, faciat, quod in porticu Numicia fecit.

Ciceronis aculeata oratio.

Quid hac oratione vehementius? pergit: Quæ poteſt eſſe tantæ turpitudinis defenſio? cupio audire: vt videam vbi Rhetoris tanta merces, vbi campus Leontinus appareat.

Sedebat in roſtris Collega tuus amictus toga purpurea, in ſella aurea coronatus; aſcēdis, accedis ad ſellam: ita eras Lupercus, vt te eſſe Conſulem meminiſſe non deberes? (&c. mox) At etiam miſericordiam captabas: ſupplex te ad pedes abiiciebas: Quid petens? vt ſeruires? Tibi vni peteres: qui ita à puero vixeras, vt omnia paterere, facilè ſeruires: à nobis populóque Romano mandatum id certè non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam, cùm es nudus cōcionatus! Quid hoc turpius, quid fœdius? quid ſuppliciis omnibus dignius? Num expectas dum te ſtimulis fodiam? hæc te, ſi vllam partem habes ſenſus, lacerat, hæc cruentat oratio, (& cæt.)

Sunt planè iſta fulmina; nō loquitur circa Panis ceremonias, & Lupercorum caprinas pelles, huiuſmodi minutias diſcutiēs; ſed vehementiſſimā orationem vibrat, quæ, vel à ſtatua, penè

penè ruborem exprimeret. Scio facta eſſe diſſimilia, necnon orationis genera: ſed Demoſthenes etiam in oratione de falſa legatione, vbi graui & incenſo ſermone opus erat, in feruida quippe exclamatione, hæc eadem de triuio maledicta intorquet.

Grauis exclamatio Demoſthenis, quæ degenerat in minutias.

DEMOSTHENES.

Καὶ τοιαῦτα συνειδὼς ἑαυτῷ πεπραγμένα, ὁ ἀκάθαρτος, τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς, καὶ τὸν βεβιωμένον αὐτῷ βίον. αὐτίκα δὴ καλὰ ἐρεῖ, λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, ἐφ' οἷς ἔγωγε ἀποπνίγομαι. Magna exclamatio, & quæ faces promittit: mox degenerat in leuia cõuicia. οὐκ ἴσασιν οὗτοι τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς τὰς βίβλους ἀναγινώσκοντά σε τῇ μητρὶ τελούσῃ, καὶ παῖδα ὄντα, ἐν θιάσοις καὶ μεθύουσιν ἀνθρώποις κυλινδούμενον; μετὰ ταῦτα δὲ τοῖς ἄρχουσιν ὑπογραμματεύοντα, καὶ δυοῖν ἢ τριῶν δραχμῶν, πονηρὸν ὄντα. τὰ τελευταῖα δ' ἔναγχος ἐν χορηγίοις ἀλλοτρίοις ἐπὶ τῷ τριταγωνιστεῖν ἀγαπητῶς παρατρεφόμενον; ποῖον οὖν ἐρεῖς βίον, ὃν οὐ βεβίωκας.

Et tamen talium ſibi conſcius facinorum, impurus iſte vos audebit intueri? & actam a ſe vitam clara ſtatim voce prædicabit? quæ res mihi ſpiritum intercludit. Num hi ſciunt te à primordio ætatis lectitaſſe libros matri initianti: & puerum etiam, tum in cœtibus Liberi patris, & inter ebrioſos homines eſſe volutatum? Pôſt autem ſcriptioni apud magiſtratus dediſſe operam, & propter binas aut ternas drachmas fuiſſe ſceleratũ? Poſtremò non ita olim alienis ſumptibus, ad tertias partes actitandas, cùm tecũ bene agi putares, victitaſſe? Quam igitur vitam referes, quam non vixiſti?

Hęc ſunt quæ apud Demoſthenem in inuectiuis plus habent vehementiæ: ſed quàm amarulenta hæc Ciceronis vehementia!

2. Philip. Vehementia Ciceronis, in inſectando, cum indignatione cõiuncta.

CICERO.

Sumpſiſti virilem togam, quam ſtatim muliebrem ſtolam reddidiſti. Primò vulgare ſcortum, certa flagitij merces, nec ea parua, ſed citò Curio interuenit, qui te à meretricio queſtu abduxit: & tanquam ſtolam dediſſet, in matrimonio ſtabili & certo collocauit. Nemo vnquam puer emptus libidinis cauſſa, tam fuit in domini poteſtate, quàm tu in Curionis, &c. quæ Demoſthenis vehementiæ nullo modo cedunt: ſed (& vt perſonas decet) grauiora ſunt.

Quæ verò contra Philippum vehementiora dicuntur, ea ſunt:

Faſtidioſiſſima Demoſt. oratio in Philippum.

DEMOSTHENES.

Οὐ μόνον οὐχ Ἕλληνος ὄντος, οὐδὲ προσήκοντος οὐδὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλ' οὐδὲ βαρβάρου ἐντεῦθεν ὅθεν καλὸν εἰπεῖν, ἀλλ' ὀλέθρου Μακεδόνος, ὅθεν οὐδ' ἀνδράποδον σπουδαῖον οὐδὲν ἦν πρότερον πρίασθαι· καὶ τί τῆς ἐσχάτης ὕβρεως ἀπολείπει, &c.

Qui tantùm abeſt, vt Græcus ſit, Græciſve vllo modò coniunctus, vt nec inter barbaros ſit honeſto loco natus, ſed perditus Macedo, vnde frugi mancipium olim nullum emi potuit. At qua extrema contumelia abſtinet?

Agit contra eos qui Philippum, quaſi regem Athenienſibus coniunctum & beneuolum ſtudebant defendere. Bene opinor comparabuntur quæ habet Tullius de Luc. Antonio, qui ſe patronum populi Romani appellabat: Hæc enim æquè grauia & mordacia.

Plenus & hoc genere ſo faſtu Cicero, ſed pugnat alacriùs, & gratiam quãdam habet horrori mixtam.

CICERO.

Atqui illum quinque & triginta Tribus patronum adoptarunt, rurſus reclamatis? Aſpicite à ſiniſtra illam equeſtrem ſtatuam inauratam; in qua quid inſcriptum eſt? *Quinque & triginta Tribus, Patrono P. R.* Igitur eſt patronus L. Antonius? malam quidem illi quidem: clamori enim veſtro, non modò hic latro, quem clientem habere nemo velit, &c. O imprudentiam incredibilem, tantúmne ſibi ſumpſit, quia Myraſis mirmillo Thracem iugulauit familiarem ſuum? Quonam modo iſtam

Digitized by Google

ferre poſſemus, ſi in hoc foro, vobis ſpectantibus, depugnaſſet?

Philip. 14. Heroica iracundia emiſſiones in Cicerone.

(Et propudium illud) & portentum L. Antonius, inſigne odium omnium hominum; vel etiam, ſi dij oderunt quos oportet, omnium Deorum.

Et de Antonio & Dolabella:

Nam duo hæc capita nata ſunt poſt homines natos, ſpurciſſima & teterrima, Dolabella & Antonius. Deinde: Ecce tibi geminum in ſcelere par, inuſitatum, inauditum, ferum, barbarum.

Diſcrimē Demoſth. & Cicer. in inuect.

Mitto infinita ſimilia, quæ ex Philippicis, & Orat. in Piſonem, in Clodium, in Vatinium, in Verrem afferri poſſunt, quæ ſi comparentur, inuenies duos ſummos Oratores in eo conuenire; quòd Cicero æquè fellis, & conciſæ acrimoniæ, vbi modò vult, habeat, ac Demoſthenes, imò ſuperet; vt in iſtis, quibus nihil excitatiùs aculeatum.

Pro Cluētio.

Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Sed in eo Demoſthenem antecellit, quòd vbi placet illi aliquem comicè inſectari, ſumma ingenij feſtiuitate, gratia, hilaritate faciat: vt ex iis quæ in Piſonem allata, facile eſt colligere. Vbi verò in grauioribus factis, poſt res narratas, ad illas exclamationum faces venit, iam non comparet Demoſthenes, tunc planè Tullius videtur incendium omnia deuorans: æquè promptum eſſe, vibratis fulminibus obſiſtere, ac tantò eloquentiæ ponderi ſumma vi ruenti ſeſe obiicere.

N. N.

a *Hanc ideo orationem cum aliquot aliis, Demoſthenis eſſe negat Dionyſius Halicarnaſſ. ſed cùm nullis certis argumentis probet, non vſquequaque illi credendum rectè animaduertit Photius in biblioth. p. 1467. Nam & alij, eodem ac ille iure, orationes contra Æſchinem & Midiam reiiciunt, ſtyli ſcilicet diuerſitate commoti; quibus tamen nulla habetur fides. Certè Demoſthenis eſſe, non obſcurè innuit idem Photius p. 1476. edit. Paul, Stephani.*

b *Hoc ſanè exordium valde Demoſthenicum eſt; cætera, ſi qua videbuntur imbecilliora, fortuna accommodata cenſet Photius: nam in eodem prælio ad Chæroneam, vbi illi, qui laudantur, occubuerunt, Demoſthenes abiecto clypeo fugiens, cùm chlamydem rubus retinuiſſet, clamauit, ζώγρει.*

c *Hunc laudandi morem, ſuis temporibus contemptum indicat Lucianus in Encomio Demoſthenis:* μὴ μεῖζον προσπέσοιτο ἐπίγραμμα τοῦ φυλάκου. *p. 891.*

d *Bellum, & hoſtium immanitas præclarè à Cicerone exaggeratur, quò mors virorum fortium appareat glorioſior. Hoc Demoſthenes, quod erat maximè neceſſarium, prætermiſit.*

COMPARANTVR IN genere deliberatiuo.

CAPVT LXIV.

AGe nunc expendamus vter plus in ſuaſionibus & diſſuaſionibus habet vehementiæ, & ponderis: pares inter ſe cauſſas conferemus. Suadet Demoſthenes bellum in Philippum Regem, oppreſſorem Græcæ libertatis: M. Tullius in Antonium Conſulem, Romanæ reipublicæ vexatorem: Quibus vtérque rationibus, videamus. Obtendunt in genere turpitudinem, periculum, & rationem ἀδυνάτου: Locos turpitudinis capiunt ex circũſtantiis perſonarum Turpiſſimum ſcilicet & indigniſſimum, Athenienſes, Philippo; populum Romanum, Antonio cedere. Vtérque indignitatem perſonarum acriter exaggerat.

DEMOSTHENES.

Maximè his verbis quæ ſuperiùs ſunt allata, ex Philipp. 3.

Ὄλεθρος Μακεδὼν, ὅθεν οὐδ᾽ ἀνδράποδον σπουδαῖον οὐδὲν ἦν πρότερον πρίασθαι. Καὶ τί τῆς ἐσχάτης ὕβρεως ἀπολείπει;

Non

Non Græcus, inquit, eſt; ſed barbarus, ſed perditus Macedo, ea ex gente ortus, è qua ne frugi quidem mancipium emi poteſt. Nunc tamen ad ſummum venit coutumeliæ.

Deinde narrat vrbes quas cepit; honores quos Athenienſibus præripuit, &c. id genus. Cicero in hac re nihilo inferior, quoties de indignitate Antoniorum, qui rempublicam dilapidant, loquitur, vibrat fulmina.

CICERO.

Eſt igitur populo Romano victori omnium gentium, omne certamen cum percuſſore, cum latrone, cum Spartaco (& de eius crudelitate, iure pertimeſcenda:) Nullus ei ludus videtur eſſe iucundior quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Non eſt vobis res, Quirites, cum ſcelerato homine atque nefario, ſed cum immani tetráque bellua: quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur: ſi enim hinc emiſeris, nullius ſupplicij crudelitas erit recuſanda. *Philip.4.*

Et de Lucio Antonio.

Ille autem ex mirmillone dux, ex gladiatore Imperator; quas fecit ſtrages, vbicunque poſuit veſtigium? Cædit greges armentorum reliquíque pecoris, quodcúmque nactus eſt; epulantur milites, ipſe autem ſe, vt fratrem imitetur, obruit vino: vaſtantur agri, diripiunrur villæ, matres familiâs, virgines, pueri ingenui, abripiuntur; militibus traduntur. *Philip.5.*

Et de Marco.

Brundiſij fortiſſimos viros, ciues optimos, iugulari iuſſit: quorum ante pedes eius morientium ſanguine os vxoris reſperſum eſſe conſtat, &c. ſimilia infinita, maximè verò Philippica 7. vbi ſingularia quæque Antonij contra remp. facta diſcutit, quæ Demoſthenes in totis Olynthiacis & Philippicis, non adæquat.

Vterque poſtea, vt vlciſcendos non autem formidandos hoſtes oſtendat, vehementer eorum potentiam extenuat. Et Demoſthenes quidem initio Olynthiacæ ſecundæ, vbi Philippum hominem & tenuem & contemptum, ſola Athenienſium ſocordia creuiſſe oſtendit: hunc illi fortunæ afflatum non fore diuturnum ait. *Olynt.2. n.8.9.*

DEMOSTHENES.

Ἐγὼ μὲν γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σφόδρ' ἂν ἡγέμην καὶ αὐτὸς φοβερὸν εἶναι τὸν Φίλιππον, καὶ θαυμαστὸν, εἰ τὰ δίκαια πράττοντα ἑώρων αὐτὸν ηὐξημένον· νῦν δὲ θεωρῶν καὶ σκοπῶν, εὑρίσκω τὴν μὲν ἡμετέραν εὐήθειαν τὸ κατ' ἀρχὰς, &c. Et Philipp. 1. n. 12. Μὴ γὰρ ὡς θεῷ νομίζετε ἐκείνῳ τὰ παρόντα πεπηγέναι πράγματα ἀθάνατα· ἀλλὰ καὶ μισεῖ τις ἐκεῖνον καὶ δέδιεν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ φθονεῖ, καὶ τῶν πάνυ νῦν δοκούντων οἰκείως ἔχειν αὐτῷ.

Nolite enim putare, illi, tanquam Deo, fixas eſſe res præſentes & immortales; ſed & odit eum aliquis, & timet, viri Athenienſes, & inuidet etiam, ex iis qui nunc illi ſumma familiaritate implicati eſſe videntur.

Hæc quidem grauia, ſed nimis remiſſa: quantò efficaciùs Cicero!

CICERO.

Ac maioribus quidem veſtris, Quirites, cum eo hoſte res erat, qui haberet rempubl. curiam, ærarium, conſenſum & concordiam ciuium, rationem aliquam, ſi res ita tuliſſet, pacis & fœderis. Hic veſter hoſtis rempublicam veſtram oppugnat, ipſe habet nullam: Senatum, hoc eſt, orbis terræ conſilium, delere geſtit, ipſe conſilium publicum nullum habet: Ærarium veſtrum exhauſit, ſuum non habet. Pacis vero, quæ poteſt cum eo eſſe ratio, in quo incredibilis crudelitas, fides nulla?

Digitized by Google

Deinde; Nam quòd ſe ſimilem Catilinæ eſſe, gloriati ſolet; ſcelere par eſt illi, belli induſtria inferior. Hæc de perſona hoſtium; in quibus ſemper apparebit Tullius grauior αὐξήσει, & magis aculeatus.

Vterque cùm videret animos ad bellum antea paratos, paulatim hebeſcere atque infringi, paribus fermè rationibus ſollicitat, & priſtinorum conſiliorum memoria incendit, à quibus recedere ſine dedecore reſpubl non poteſt. Tractat hunc locum Demoſthenes Olynthiaca 3. num. 6. 7. 8. 9. vbi refricat memoriam eorum omnium quæ iam in Philippum decreta erant, quæ ſine dedecore inconſtantiæ à grauiſſimo conſilio negligi non poſſunt.

DEMOSTHENES.

Μεμνῆσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ἀπηγγέλθη Φίλιππος ὑμῖν ἐν Θρᾴκῃ τρίτον ἢ τέταρτον ἔτος τουτὶ Ἡραῖον τεῖχος πολιορκῶν· τότε τοίνυν μὴν μὲν ἦν Μαιμακτηριών. πολλῶν δὲ λόγων καὶ θορύβων γιγνομένων παρ' ὑμῖν, ἐψηφίσασθε τετταράκοντα τριήρεις καθέλκειν, &c. quæ commemorat, belli apparatus in Philippum enumerans. Deinde concludit, num. 12.

Τί οὖν ὑπόλοιπον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πλὴν βοηθεῖν ἐῤῥωμένως καὶ προθύμως; ἐγὼ μὲν οὐχ ὁρῶ· χωρὶς γὰρ τῆς περιστάσης ἂν ἡμᾶς αἰσχύνης, εἰ καθυφείμεθά τι τῶν πραγμάτων, οὐδὲ τὸν φόβον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μικρὸν ὁρῶ.

Quid reſtat igitur, viri Athenienſes, niſi vt ſuccurramus robuſtè & alacriter? Ego certè non video: nam præterquam vobis, ſi à rebus gerendis ſemel deſtiteritis, dedecus impendet infamiæ; metus etiam, viri Athenienſes, non mediocres animaduerto.

Qui Ciceronem legerit, Philippica ſeptima, ſtatim poſt initium, vbi plenè bellum ſuadet, inueniet rationibus æquè denſum & pugnacem, ſed plus habere caloris & aculeorum.

CICERO.

Ciceronis oratio vehemēs & denſa.

Cur igitur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt. Hæc Λακωνικῶς: mox ſingula perſequitur.

Quid eſt, inconſtantia, mobilitate, leuitate, cùm ſingulis hominibus, tum verò vniuerſo Senatui turpius? Quid porrò inconſtantius, quàm, quem modò hoſtem, non verbo, ſed re, multis decretis iudicarîtis, cum hoc pace velle ſubitò coniungi?

Deinde punctim decreta Senatus, de Cæſare, de Bruto, de Hirtio ſubiungit: in quibus tot vibrantur validæ rationes: & addit:

Quid cùm delectus haberi tota Italia iuſſiſtis, cùm vacationes omnes ſuſtuliſtis? tum ille hoſtis non eſt iudicatus? Armatorum officinas in vrbe videtis: milites cum gladiis ſequuntur Conſulem: omnes ſine vlla recuſatione, ſummo etiam ſtudio nomina dant: parent auctoritati veſtræ: non eſt iudicatus hoſtis Antonius? At legatos miſimus? heu me miſerum! quid, (&c.)

Deinde grauiſſimè confutat, mox concludit longè vehementiùs quàm Demoſthenes.

Retinenda igitur nobis conſtantia, grauitas, perſeuerantia, repetenda eſt vetus illa ſeueritas: ſi quidem auctoritas Senatus, decus honeſtatem, laudem dignitatémque deſiderat; quibus rebus caruit hic Ordo nimiùm diu. Sed erat tunc excuſatio oppreſſis, miſera illa quidem, ſed tamen iuſta, nunc nulla eſt. (Et illud,) Quòd ſi non poſſumus facere, dicam, quod dignum eſt Senatore, & Romano, moriamur. *Olynth. 3. n. 12.*

Qualis vterque in adhortationibus. Demoſth.

Duo ſunt ex vehementiſſimis ad incitandum locis, Olynthiaca tertia, & Philippica prima, vbi Demoſthenes canit quodammodo claſſicum.

DEMO

adhortatio ad bellū vehemens.

DEMOSTHENES.

Τίνα γὰρ χρόνον ἢ τίνα καιρὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦ παρόντος βελτίω ζητεῖτε; ἢ πότε ἃ δεῖ πράξετε, εἰ μὴ νῦν; οὐχ ἅπαντα μὲν ἡμῶν τὰ χωρία προείληφεν ἄνθρωπος; εἰ δὲ καὶ ταύτης κύριος χώρας γενήσεται, πάντων αἴσχιστα πεισόμεθα. οὐχ οὓς, εἰ πολεμήσαιεν ἑτοίμως σώζειν ὑπισχνούμεθα, οὗτοι νῦν πολεμοῦσιν; οὐκ ἐχθρὸς, οὐκ ἔχων τὰ ἡμέτερα, οὐ βάρβαρος, οὐχ ὅ, τι ἂν εἴποι τις; ἀλλὰ πρὸς Θεῶν ἅπαντα ταῦτα ἐάσαντες; καὶ μονονουχὶ κατασκευάσαντες αὐτῷ τότε τοὺς αἰτίους οἱ τινές εἰσι τούτων, ζητήσομεν.

Quod enim tempus, quámve occaſionem, Athenienſes, meliorem hac quæretis? aut quando ea quæ fieri debent, agetis? Nonne omnia vobis homo loca præripuit? Quid etſi hac terra potietur? rem flagitioſiſſimam patiemur. Nonne quibus, ſi bellum gererent, ſtrenuè nos opitulaturos pollicebamur, hi nunc bello petuntur? nonne hoſtis eſt? non veſtra tenet? non barbarus? non, quod quiſque mali dixerit? Sed, per Deum immortalem, ſi hæc omnia reliquerimus, & ei tantum non ad ea obtinenda operam nauauerimus; tum auctores harum rerum, qui ſint? quæremus?

Philippica verò prima, num. 59. *Οὐκ ἐκβησόμεθα, οὐκ ἔξιμεν αὐτοὶ μέρει γέ τινι στρατιωτῶν οἰκείων νῦν, εἰ καὶ μὴ πρότερον· οὐκ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευσόμεθα, ποῖ δὴ προσορμιούμεθα· ἤρετό τις. εὑρήσει τὰ σαθρὰ. ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν ἐκείνου πραγμάτων, αὐτὸς ὁ πόλεμος, ἂν ἐπιχειρῶμεν· ἂν μέν τοι καθώμεθα οἴκοι, λοιδορουμένων ἀκούοντες, καὶ αἰτιωμένων ἀλλήλους, τῶν λεγόντων, οὐδέ ποτ' οὐδὲν ἡμῖν οὐ μὴ γένηται τῶν δεόντων. ὅποι γὰρ ἂν οἶμαι, μέρος τι τῆς πόλεως συναποσταλῇ, κἂν μὴ πᾶσα σταλῇ, καὶ τὸ τῶν Θεῶν εὐμενὲς, καὶ τὸ τῆς τύχης συναγωνίζεται,* &c.

Demoſt. claſſicū canit.

Non egrediemur, non exibimus ipſi, parte ſaltem aliqua domeſticorum militum, nunc? ſi quidem id priùs factum non eſt? non ditionem eius claſſe inuademus! At quò appellemus? roget aliquis; inueniet ac deprehendet labefactatas res illius, Athenienſes, ipſum bellum modó aggrediamur. Verùm, ſi domi ſedebimus, conuitiantes audituri, & criminantes inter ſe oratores, non fieri vlla ratione poteſt vt quicquam rite conficiamus. Nam, vt mea quidem fert opinio, quacunque pars aliqua ciuitatis ablegabitur, etſi tota minimè adfuerit, Deorum tamen fauor & fortuna nobiſcum pugnat: (&c.) Tum quod de libertate obiter tangit, Philippica 3.

CICERO.

Cicer. adhortatio grauior. Philip. 7. Phili. 10

(Cum his comparari poſſunt, quæ habet Cicero, Philipp. 7.)

Si pace frui volumus, bellum gerendum eſt; ſi bellum omittemus, pace nunquam fruemur Ecquodnam principium pietatis? libertatis capeſſédæ. An cùm illum neceſſarium, & fatalem penè caſum non tulerimus, hunc feremus voluntarium? Tota Italia deſiderio libertatis exarſit: ſeruire diutiùs n n poteſt ciuitas: ſeriùs populo Romano hũc veſtitum atque arma dedimus, quàm ab eo flagitati ſumus. Magna quidem nos ſpe, & prope explorata, libertatis cauſſam ſuſcepimus. Et non in ſpiritu vita eſt? ſed ea nulla eſt omnino ſeruienti. Omnes enim nationes ſeruitutem ferre poſſunt; noſtra ciuitas non poteſt: ſi immortalitas conſequeretur præſentis periculi fugam: tamen eo magis ea fugienda eſſe videretur; quòd diuturnior eſſet ſeruitus. Cum verò dies & noctes, omnia nos denique fata circumſtent, non eſt viri, miniméque Romani, dubitare, eum ſpiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere Concurritur vndique ad commune incendium, (&c)

Cicero vocat ad incendiū reſtinguendū. Diceres omnia iā ardere.

[Et quod Demoſthenes de fauore Deorum ſubiunxit, hic pleniùs.

Siue

Sine prodigiis atque portentis, Dij immortales nobis futura prædicunt: ita ſunt apertè denuntiata, vt & illi pœna, & libertas nobis appropinquet.

Incumbite, Quirites, in eam cauſſam, vt facitis: nunquam inter Senatum, & vos, maior in vlla cauſſa fuit: nunquam tam vehementer cum Senatu conſociati fuiſtis: nec mirum; agitur enim, non qua conditione victuri; ſed victurine ſimus, an cum ſupplicio ignominiàque morituri; Et, Non eſt vobis res, Quirites, cum ſcelerato homine atque nefario, ſed cum immani tetráque bellua, quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur.

Et qua nam eſt vehemētia, niſi iſta eſt? quæ faces? quod incendium? Demoſthenis quidem fulgura (quando Caſſio Longino ita libuit comparare) volant, & euaneſcunt: at Latini Oratoris ignes ardent, & creſcunt in immenſum.

Vterque deinde in exponendis præſidiis, ad bellum gerendum neceſſariis, iuxta rerum & temporum ſtatum valdè prudens eſt: quamquam Cicero plus habet magnificentiæ & alacritatis: vt [Concurritur vndique ad commune incendium reſtinguendum] Veterani quidem primi, Cæſaris auctoritatem ſequuti, conatum Antonij repulerunt: pòſt eiuſdem furorem Martia legio fregit: Quarta afflixit: & cætera.

Qualis vterque in obiurgationibus. Demoſth. nimis auſterus & dicax in ſuos.

In obiurgationibus verò & reprehenſionibus, longè diſſimiles ſunt. Demoſthenes enim, vt auſterioris ingenij, cuius gratia vulgò Argas (feri ſerpentis nomen eſt) dicebatur, vbique fermè adhibet cauterium, promiſcuè omnes amarulenta quadam dicacitate & ſarcaſmis ſugillans; vt Philippica 1.

Demoſt. Phili. 1. n.15.

DEMOSTHENES.

Ἢ βέλεσθε εἰπέ μοι, περιϊόντες, αὐτῶν πυνθάνεσθαι, κατὰ τὴν ἀγορὰν λέγεταί τι καινόν; γένοιτο γὰρ καινότερον ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίους καταπολεμῶν, τῶν Ἑλλήνων διοικῶν; τέθνηκεν Φίλιππος; οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ἀσθενεῖ. τί δ' ὑμῖν διαφέρει; καὶ γὰρ ἂν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε.

Num vultis, circumeuntes, alius alium in foro percōtari: age, dic mihi, nunquid affertur noui? ecquid magis nouum quàm vir Macedo ſubigens Athenienſes, & Græciæ imperans? Deinde alius dixit, mortuus eſt Philippus. Alius: haud quidem, ſed per Iouem ægrotat. Quid ad vos? ſi quid illi humanitus acciderit, vos alium ſtatim Philippum veſtra ſocordia facietis.

Grauis oratio Demoſthenis in increpationibus, quaſi in ſuo elemēto, dominatur.

Ita increpat deſides & curioſos Athenienſes, grauiter quidem, & magnificè: itaque mihi videtur in iſtis, quaſi in elemento ſuo, dominari. Et eadem Philippica num. 54. Ὥσπερ οἱ βάρβαροι πυκτεύουσιν, οὕτω πολεμεῖτε Φιλίππῳ· καὶ γὰρ ἐκείνων ὁ πληγεὶς, ἀεὶ τῆς πληγῆς ἔχεται· κἂν ἑτέρωσε πατάξῃ τις, ἐκεῖσέ εἰσιν αἱ χεῖρες· προβάλλεσθαι δ', ἢ βλέπειν ἐναντίον, οὔτε οἶδεν, οὔτ' ἐθέλει. Vt barbari pugiles dimicare ſolent, ita vos bellum geritis cum Philippo. Ex iis enim is qui ictus eſt, ictui ſemper inhæret: quòd ſi cum alibi verberes, illò manus transferet: ictum autem depellere; & contra intueri, neque vult, neque ſcit.

Et Philipp. 3. num. 3. apertè innuit, talem eſſe rerum ſtatum, vt ſi quiſque pro virili conaretur omnia diſperdere, nihil omnino peius fieri poſſet.

Ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δ' ᾖ. εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλοιντο οἱ παριόντες, καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς, ἐξ ὧν φαυλότατα ἔμελλε τὰ πράγματ' ἕξειν, οὐκ ἂν ἡγοῦμαι δύνασθαι χεῖρον ἢ νῦν διατεθῆναι.

Hæc ad Demoſthenis planè ingenium dicta, grauia illa quidem, ſed quæ non ſemper ita proſunt: pauca enim ingenia ſic tractari volunt, niſi

ſint

ſint ſeruilia. (Cicero aliam viam ingreditur :) ſi enim perſonas honore & reuerentia dignas, obiurgando alloquatur, dici non poteſt quàm honeſtè & conſideratè faciat, vbi præſertim emendare vult, & corrigere, non frangere. Admirabilis mihi videtur inter cæteras illa reprehenſio, qua M. Antonium & Dolabellam nondum deſperatos, obiurgat. Poſtquam enim Antonij præclara facta, diſerta & illuſtri oratione commemorauit, ſic increpationem aggreditur.

CICERO.

Cic. Phil. Increpatio mitis & honeſta.

Vnde igitur ſubitò tanta mutatio? non poſſum adduci vt ſuſpicer te pecunia captum ; (tangit rem acu, & cauſſam morbi indicat, ſed quàm prudenter) licet, quod cuique liber, loquatur, credere non eſt neceſſe; nihil enim vnquam in te ſordidum, nihil humile cognoui ; quanquam ſolent domeſtici deprauare nonnunquam ; ſed noui firmitatem tuam: Atque vtinam culpam, ſic etiam ſuſpicionem vitare potuiſſes , &c. quæ fusè proſequitur. Quid hac oratione grauius, mitius, prudentius?

(Ad Dolabellam verò :) Sed, per Deos immortales, te enim intuens, Dolabella, qui es mihi chariſſimus, non poſſum de vtriuſque veſtrûm errore reticere: Credo enim, vos homines nobiles, magna quædam ſpectantes ; non pecuniam, vt quidam nimis creduli ſuſpicantur, quæ ſemper ab ampliſſimo quoque clariſſimóque contempta ; non opes violentas, & P. Romano minimè ferendam potentiam: ſed claritatem ciuium & gloriam concupiſſe. Dicerem, Dolabella, qui rectè factorum fructus eſſet, niſi te præter cæteros paulìſper expertum viderem, (&c. ô Suadam !)

At verò, vbi vult, ſeuerè aculeos reprehenſionis diſtringit, vt in Q. Fuſium Calenum, qui bellum aduerſus Antonium diſſuadebat : Philip. 8. & 10. Animaduerte vt pugnat, vt densè glomerat argumenta, vt hominem calefacit.

Increpatio grauis & plena libertatis.

Quæ cauſſa iuſtior belli gerendi, quàm ſeruitutis depulſio ? niſi fortè hoc ad te non putas pertinere, quòd te ſocium fore ſperas dominationis Antonij. In quo bis laberis: primùm, quòd tuas rationes communibus anponis : deinde, quòd quidquam ſtabile aut iucundum in regno putas. Non, ſi tibi anteà profuit, ſemper proderit. Quinetiam memini, de illo homine quæri ſolebas,) Cæſarem intelligit;) quid te facturū de bellua putas ? Atqui ; ais, eum te eſſe qui ſemper pacem optaris: ſemper omnes ciues volueris ſaluos : honeſta ratio ; ſed ita, ſi bonos & vtiles reip. ciues; ſin eos qui natura ciues ſunt, voluntate hoſtes, ſaluos velis; quid tandem intereſt inter te & illos ? Et ampliſſimæ tibi fortunæ ſunt, ſummus honoris gradus ; filius, vt audio, & ſpero, natus ad laudem : cui Reip. cauſſa faueo, tum etiam tua. Quæro igitur, eum Brutine ſimilem malis, an Antonij ? ac permitto, vt de tribus Antoniis eligas, quem velis: Dij melioralinquis: cur igitur non iis faues, quos laudas, quorum ſimilem filium tuum eſſe vis ?

Hæc habent ſuum abſinthium: nec vehementiora ſunt quæ dicuntur à Demoſthene, Philippica 3. contra eos qui bellum aduerſus Philippum retardabant, cùm eoſdem nominat ἀνθρώπους μισθωτούς, ὧν οὐδ' ἀρνηθεῖεν ἔνιοι ὡς οὐκ εἰσὶ τοιοῦτοι, λέγειν κελεύετε, καὶ γελᾶτε ἄν τι λοιδορηθῶσι· καὶ οὐχὶ τοῦτό πω δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, &c. quæ ne ſtilla quidem aquæ dulcis leniuntur.

Demoſt. Philip. 3. n. 56.

N. N.

a *Nulla Ciceronis orationes meliùs cum Demoſthenicis comparantur quàm*

 Philippi

Digitized by Google

Philippicæ: quibus à ſimilitudine Demoſthenis, nomen eſt inditum.

b *Vterque bellum ſuadet ab indignitate perſonæ; à qua nefas tantam & tanti populi violari maieſtatem.*

c *Vterque hoſtem vlciſcendum, non formidandum, grauiter oſtendit; ſed alacriùs Cicero.*

d *Vterque in ſimili cauſſa bellum ſuadet, & paribus rationibus: at Cicero magis eſt incenſus.*

e *Vterque in exponendis ad bellum gerẽdum præſidiis valdè prudens: ſed Cicero magnificentior, & alacrior.*

COMPARANTVR IN genere iudiciali.

CAP. LXV.

IN forenſibus cauſſis magnum vterque tenuit imperium, magnum triumphantis eloquentiæ reliquit monumentum. Eſt in iis Demoſthenes callidus, acer, vehemens: Cicero plus interdum habet redundantiæ, & excurſionis: in omnibus alioqui ſublimis, & magnificus; atque vbi pugnandum eſt, plenus ſpiritus & alacritatis.

In accuſando vterque velox, pugnax, animoſus, ſed in cauſſis grauioribus eminet Ciceronis ardor; quod facilè comperiet, qui nonnulla ex Verrinis cum oratione Demoſthenis contra præuaricationem Legatorum, pari fermè argumento, comparare voluerit.

Contumelia in duas puellas à Demoſthene & Cicerone pari fermè ſtylo deſcripta. Orat. de falſa leg. n. 354.

Quale eſt illud de contumelia in duas puellas; cùm vtriúſque ſollicitatur pudicitia; illius, ab Æſchine, huius, à libidinum Verris prægustatore; idque in conuiuio.

DEMOSTHENES.

Ἐπειδὴ ἧκεν εἰς τὸ πίνειν, εἰσάγει τινὰ Ὀλυνθίαν γυναῖκα, εὐπρεπῆ μὲν, ἐλευθέραν δὲ ϗ σώφρονα· ὡς τὸ τέλος ἐδήλωσε ταύτην. τὸ μὲν πρῶτον οὕτω πίνειν ἡσυχῇ ϗ τρώγειν ἠνάγκαζον οὗτοι· ὡς δὲ προῄει τὸ πρᾶγμα ϗ διεθερμαίνετο, κατακλίνεσθαι καί τι, ϗ ᾄδειν ἐκέλευον ἀδημονούσης δὲ τῆς ἀνθρώπου ϗ οὔτε ἐθελούσης οὔτ' ἐπισταμένης, ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἔφασαν οὑτοσὶ καὶ ὁ Φρύνων ϗ οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι τῶν θεοῖς ἐχθρῶν τε ϗ ἀλιτηρίων Ὀλυνθίων αἰχμάλωτον οὖσαν τρυφᾶν, καὶ κάλει παῖδα, ϗ ἱμάντα τις φερέτω, ὅπερ ἧκεν οἰκέτης ἔχων ῥυτῆρα, ϗ πεπωκότων οἶμαι, ϗ μικρῶν ὄντων τῶν παροξυνόντων, εἰπούσης τι ϗ δακρυσάσης ἐκείνης περιρρήξας τὸν χιτωνίσκον ὁ οἰκέτης, ξαίνει κατὰ τοῦ νώτου πολλὰς πληγάς. ἔξω δ' αὑτῆς οὖσα ὑπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ τοῦ πράγματος, ἡ γυνὴ ἀναπηδήσασα προσπίπτει πρὸς τὰ γόνατα τῷ Ἰατροκλεῖ, ϗ τὴν τράπεζαν ἀνατρέπει· ϗ εἰ μὴ ἐκεῖνος ἀφείλετο, ἀπώλετ' ἂν παροινουμένη. Καὶ γὰρ ἡ παροινία τοῦ καθάρματος τουτουὶ δεινή. Deinde exclamat: Καὶ τοιαῦτα συνειδὼς ὁ ἀκάθαρτος οὑτοσὶ, τολμήσει βλέπειν εἰς ἡμᾶς; Diſerta quidem iſta criminis expoſitio.

Vt autem ad paucula ventum eſt, introducit is mulierem quandam Olynthiam, formoſam quidem illam, ſed ingenuam, & modeſtam, vt exitus declarauit. Eam primùm bibere paulatim cogebant. Vt autem res ſatis calere viſa eſt, aſſidere atque etiam canere iuſſerunt: æſtuante muliere, vt quæ neque vellet, neque ſciret; contumeliam id factum, minime ferendam, dicunt, vt captiua à Diis inimicis, & nefariis Olynthiis, delicias faceret. Age, voca ſeruum, inquit, & lorum aliquis afferat. Præſto eſt ſeruus, ſcuticam geſtans; ipſis verò benè potis, & iracundis iubentibus, mulieri nequicquam lacrymanti direptâ & laceratâ tunicâ, crebras tergo plagas ingerit. Tum ſui impos præ dolore & timore mulier, ſubſiliens, ad Iatroclis pedes prouoluitur, menſámque ſubuertit. Quòd niſi is eam eripuiſſet, interfecta eſſet in illa ebrietatis inſania, ita temulentia iſtius impuri crudelis eſt: (ſequitur deinde exclamatio:) Et cùm talium ſibi criminum conſcius ſit ſceleſtus ille, nos aſpicere audebit?

Digitized by Google

CICERO.

Charactere ſimilia ſunt quæ narrantur 3. Ver. num. 63. de filia Philodami.

Maturè veniunt, diſcumbitur, fit ſermo inter eos, & inuitatio vt Græco more biberetur, hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis, celebratur omnium ſermone lætitiáque conuiuium. Poſtquam ſatis res Rubrio calere viſa eſt: Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes? Homo, & qui ſumma grauitate, & iam id ætatis, & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius: tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris Græcorum, vt conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius, ex alia parte: Enimuero ferendum non eſt, vocetur mulier, &c. quę in narratione fuſiùs proſequuti ſumus. Vbi quæ ſequuntur de ſupplicio etiam Philodami, vt magnitudine rei, ſic etiam orationis amplitudine, apud Ciceronem admirabilia ſunt. Inuenitur certè etiam in iſtis expoſitionibus Demosthene χαριτικώτερος. At iam in exagitatione criminum quantus eſt! quàm ſublimis! Confer nunc exclamationem Demoſthenis, καὶ ταῦτα συνειδὼς ὁ ἀκάθαρτος οὑτοσὶ, &c. cum iſtis; Tantæne tuæ, Verres, libidines erant, vt eas capere ac ſuſtinere non prouinciæ P. R. non nationes cæteræ poſſent? Túne quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, niſi id ad nutum tuum præſto fuerit, niſi libidini tuæ cupiditatique paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus? Ciuitates, non modò pacatæ, verùm etiam ſociorum atque amicorum, ad vim atque ad arma confugient, vt ab ſe atque liberis ſuis legati P. R. ſcelus atque libidinem propulſare poſſint? Et tamen vtrique erat idem campus in legatum libidinoſum, & in libidine crudelem; & in conuiuio cruentum.

De falſa legatione p. 39.

Iam Midiana oratio, quæ extat de alapa, ſatis fuſè ſcripta, & in qua, præter morem modúmve calere videtur Demoſthenes; qualis demum cenſebitur, licèt inter iudiciales Demoſthenis nobiliſſima, ſi cum Verrinarum particulis comparetur? Intendit homini locupleti, & apud ſuos imprimis copioſo, litem, quòd ab eo in Orcheſtra pugnis affectus fuiſſet; & ideo vult, non vna morte: ſed pluribus, condemnari. Hominis quidem faſtum, mollitiem, petulantiam, & cætera huiuſmodi, ſatis acriter exprimit, atque inſectatur, vt his verbis, πάντας γὰρ ὑμᾶς εἰδέναι νομίζω τὸν τρόπον τούτου, καὶ τὴν ἀσέλγειαν, καὶ τὴν ὑπερηφανίαν τὴν τοῦ βίου, καὶ τὴν ἀφορμὴν, ἣ γὰρ ἰσχυρὸν καὶ φοβερὸν ποιεῖ τὸν κατάπτυστον τουτονί· τὸ γὰρ ἐπ' ἐξουσίας καὶ πλούτου, πονηρὸν εἶναι, καὶ ὑβριστὴν, τεῖχός ἐστι πρὸς τὸ μηδὲν ἂν αὐτὸν ἐξ ἐπιδρομῆς παθεῖν.

Demoſth. in Midiam, n. 252.

Hominem ita deſcribit ſuperbum, nefarium, impium, omnium contemptorem, & diuitiis, quaſi propugnaculis ſcelerum, fretum. Hæc, aut certè ea quæ contra Androtionem ſcripta eſt oratio, ſi cum Verrinarum, inquam, particulis, in quibus ipſe Verres, vt improbus, & contemptor, & diues deſcribitur, conferantur, ſanè inuenientur μικρὰ πάνυ. Quid de tot improbitatis deſcriptionibus accuratiſſimis dicam, quæ ſparſæ ſunt in Cluentiana 39. pro Sylla 70. 71. 76. pro Sextio 16. 17. in Vatinium 18. 19. 20. quæ ſi comparentur, oſtendent quantum in exaggerandis criminibus Tullius ſit potentior. Illud vnum; quàm rotundè, quàm celsè, quàm ingenioſè collegit?

Nulla Demoſthenis accuſatio cum Verrinis comparanda.

Non enim furem, ſed ereptorem: non adulterum, ſed expugnatorem

Digitized by Google

Philippica: quibus à ſimilitudine Demoſthenis, nomen eſt inditum.

b *Vterque bellum ſuadet ab indignitate perſona; à qua nefas tantam & tanti populi violari maieſtatem.*

c *Vterque hoſtem vlciſcendum, non formidandum, grauiter oſtendit; ſed alacriùs Cicero.*

d *Vterque in ſimili cauſſa bellum ſuadet, & paribus rationibus: at Cicero magis eſt incenſus.*

e *Vterque in exponendis ad bellum gerendum præſidiis valdè prudens: ſed Cicero magnificentior, & alacrior.*

COMPARANTVR IN genere iudiciali.

CAP. LXV.

IN forenſibus cauſſis magnum vterque tenuit imperium, magnum triumphantis eloquentiæ reliquit monumentum. Eſt in iis Demoſthenes callidus, acer, vehemens: Cicero plus interdum habet redundantiæ, & excurſionis: in omnibus alioqui ſublimis, & magnificus; atque vbi pugnandum eſt, plenus ſpiritus & alacritatis.

In accuſando vterque velox, pugnax, animoſus, ſed in cauſſis grauioribus eminet Ciceronis ardor; quod facilè competiet, qui nonnulla ex Verrinis cum oratione Demoſthenis contra præuaricationem Legatorum, pari fermè argumento, comparare voluerit.

Contumelia in duas puellas à Demoſthene & Cicerone pari fermè ſtylo deſcripta. Orat. de falſa leg. n. 354.

Quale eſt illud de contumelia in duas puellas; cùm vtriúſque ſollicitatur pudicitia; illius, ab Æſchine, huius, à libidinum Verris prægustatore; idque in conuiuio.

DEMOSTHENES.

Ἐπειδὴ ἧκεν εἰς τὸ πίνειν, εἰσάγει τινὰ Ὀλυνθίαν γυναῖκα, εὐπρεπῆ μέν, ἐλευθέραν δὲ καὶ σώφρονα· ὡς τὸ τέλος ἐδήλωσε ταύτην. τὸ μὲν πρῶτον οὕτω πίνειν ἡσυχῇ καὶ τρώγειν ἠνάγκαζον οὗτοι· ὡς δὲ προῄει τὸ πρᾶγμα καὶ διεθερμαίνετο, κατακλίνεσθαι καί τι, καὶ ᾄδειν ἐκέλευον. ἀδημονούσης δὲ τῆς ἀνθρώπου καὶ οὔτε ἐθελούσης οὔτ' ἐπισταμένης, ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἔφασαν οὑτοσὶ καὶ ὁ Φρύνων καὶ οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι τῶν θεοῖς ἐχθρῶν τε καὶ ἀλιτηρίων Ὀλυνθίων αἰχμάλωτον οὖσαν τρυφᾶν, καὶ κάλει παῖδα, καὶ ἱμάντα τις φερέτω, εἶπεν· ἧκεν οἰκέτης ἔχων ῥυτῆρα, καὶ πεπωκότων οἶμαι, καὶ μικρῶν ὄντων τῶν παροξυνόντων, εἰπούσης τι καὶ δακρυσάσης ἐκείνης περιρρήξας τὸν χιτωνίσκον ὁ οἰκέτης, ξαίνει κατὰ τοῦ νώτου πολλὰς πληγάς. ἔξω δὲ αὑτῆς οὖσα ὑπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ τοῦ πράγματος, ἡ γυνὴ ἀναπηδήσασα προσπίπτει πρὸς τὰ γόνατα τοῦ Ἰατροκλεῖ, καὶ τὴν τράπεζαν ἀνατρέπει· καὶ εἰ μὴ ἐκεῖνος ἀφείλετο, ἀπώλετ' ἂν παροινουμένη. Καὶ γὰρ ἡ παροινία τοῦ καθάρματος τουτουῒ δεινή. Deinde exclamat: Καὶ τοιαῦτα συνειδὼς ὁ ἀκάθαρτος οὑτοσὶ, τολμήσει βλέπειν εἰς ἡμᾶς; Diſerta quidem iſta criminis expoſitio.

Vt autem ad paucula ventum eſt, introducit is mulierem quandam Olynthiam, formoſam quidem illam, ſed ingenuam, & modeſtam, vt exitus declarauit. Eam primùm bibere paulatim cogebant. Vt autem res ſatis calere viſa eſt, aſſidere atque etiam canere iuſſerunt: æſtuante muliere, vt quæ neque vellet, neque ſciret; contumeliam id factum, minime ferendam, dicunt, vt captiua à Diis inimicis, & nefariis Olynthiis, delicias faceret. Age, voca ſeruum, inquit, & lorum aliquis afferat. Præſto eſt ſeruus, ſcuticam geſtans; ipſis verò benè potis, & iracundis iubentibus, mulieri nequicquam lacrymanti direptâ & laceratâ tunicâ, crebras tergo plagas ingerit. Tum ſui impos præ dolore & timore mulier, ſubſiliens, ad Iatroclis pedes prouoluitur, menſámque ſubuertit. Quòd niſi is eam eripuiſſet, interfecta eſſet in illa ebrietatis inſania, ita temulentia iſtius impuri crudelis eſt: (ſequitur deinde exclamatio:) Et cùm talium ſibi criminum conſcius ſit ſceleſtus ille, nos aſpicere audebit?

CICERO

Digitized by Google

CICERO.

Characterė ſimilia ſunt quæ narrantur 3. Ver. num. 63. de filia Philodami.

Maturè veniunt, diſcumbitur, fit ſermo inter eos, & inuitatio vt Græco more biberetur, hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis, celebratur omnium ſermone lætitiáque conuiuium. Poſtquam ſatis res Rubrio calere viſa eſt: Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes? Homo, & qui ſumma grauitate, & iam id ætatis, & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius: tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris Græcorum, vt conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius, ex alia parte: Enimuero ferendum non eſt, vocetur mulier, &c. quę in narratione fuſiùs proſequuti ſumus. Vbi quæ ſequuntur de ſupplicio etiam Philodami, vt magnitudine rei, ſic etiam orationis amplitudine, apud Ciceronem admirabilia ſunt. Inuenitur certè etiam in iſtis expoſitionibus Demoſthene χαριέστερος. At iam in exagitatione criminum quantus eſt! quàm ſublimis! Confer nunc exclamationem Demoſthenis, καὶ ταῦτα συνειδὼς ὁ ἀνάλγητος οὑτοσὶ, &c. cum iſtis; Tantæne tuæ, Verres, libidines erant, vt eas capere ac ſuſtinere non prouinciæ P. R. non nationes cæteræ poſſent? Túne quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, niſi id ad nutum tuum præſto fuerit, niſi libidini tuæ cupiditatíque paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus? Ciuitates, non modò pacatæ, verùm etiam ſociorum atque amicorum, ad vim atque ad arma confugient, vt ab ſe atque liberis ſuis legati P. R. ſcelus atque libidinem propulſare poſſint? Et tamen vtrique erat idem campus in legatum libidinoſum, & in libidine crudelem; & in conuiuio cruentum.

De falſa legatione p. 39.

Iam Midiana oratio, quæ extat de alapa, ſatis fusè ſcripta, & in qua, præter morem modúmve calere videtur Demoſthenes; qualis demum cenſebitur, licèt inter iudiciales Demoſthenis nobiliſſima, ſi cum Verrinarum particulis comparetur? Intendit homini locupleti, & apud ſuos imprimis copioſo, litem, quòd ab eo in Orcheſtra pugnis affectus fuiſſet; & ideo vult, non vna morte: ſed pluribus, condemnari. Hominis quidem faſtum, mollitiem, petulantiam, & cætera huiuſmodi, ſatis acriter exprimit, atque inſectatur, vt his verbis, πάντας γὰρ ὑμᾶς εἰδέναι νομίζω τὸν τρόπον τοῦτον, καὶ τὴν ἀσέλγειαν, καὶ τὴν ὑπερηφανίαν τὴν τοῦ βίου, καὶ τὴν ἀφορμὴν, ἣ τοῦτον ἰσχυρὸν καὶ φοβερὸν ποιεῖ τὸν κατάπτυστον τουτονί· τὸ γὰρ ἐπ' ἐξουσίας καὶ πλούτου, πονηρὸν εἶναι, καὶ ὑβριστὴν, τεῖχός ἐστι πρὸς τὸ μηδὲν ἂν αὐτὸν ἐξ ἐπιδρομῆς παθεῖν.

Demoſth. in Midiam, n. 252.

Hominem ita deſcribit ſuperbum, nefarium, impium, omnium contemptorem, & diuitiis, quaſi propugnaculis ſcelerum, fretum. Hæc, aut certè ea quæ contra Androtionem ſcripta eſt oratio, ſi cum Verrinarum, inquam, particulis, in quibus ipſe Verres, vt improbus, & contemptor, & diues deſcribitur, conferantur, ſanè inuenientur μικρὰ λῆμα. Quid de tot improbitatis deſcriptionibus accuratiſſimis dicam, quæ ſparſæ ſunt in Cluentiana 39. pro Sylla 70. 71. 76. pro Sextio 16. 17. in Vatinium 18. 19. 20. quæ ſi comparentur, oſtendent quantum in exaggerandis criminibus Tullius ſit potentior. Illud vnum; quàm rotundè, quàm celsè, quàm ingenioſè collegit?

Nulla Demoſthenis accuſatio cum Verrinis cõparanda.

Non enim furem, ſed ereptorem: non adulterum, ſed expugnatorem

torem pudicitiæ : non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum, religionúmque ſacrarum : non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem ciuium, ſociorúmque, in veſtrum iudicium adduximus ; vt ego hunc vnum eiuſmodi reum, poſt hominum memoriam, fuiſſe arbitror, cui damnari expediret. Vbi collectio criminum Midiæ, cui fermè eadem, maximè impietatis, ſacrilegij, crudelitatis facinora obiiciuntur, haber hoc artificium : Quid, ſi Neæra flagitioſiſſima mulier, maximè verò, vbi Demoſthenes eam vehementiùs accuſat, num. 171. comparetur cum Ciceronis Saſſia, cuius extat accuſatio pro Cluentio? vtérque verſatur in pari argumento, in inſpectanda ſcilicet famoſa libidine, & flagitiis : quantum ſuperet Latinus orator, Græci ipſi iudicent, qui Neæram continuò dicent, non à Demoſthene, ſed aliqua Demoſthenis ſimia fuiſſe conſcriptam.

Cic. Ver. 3. Longe grauius Cicero Saſſiam, quàm Neæram Demoſth. inſectatur.

Iam querimonias & conqueſtiones longè grauiùs, vt ad commiſerationis affectus, non factus, ſed natus, tractat Cicero. Quanquam alapam ſibi inflictam valde conqueritur, & lamentatur Demoſthenes contra Midiam. Καὶ τότε μὲν τοῖς Διονυσίοις τὴν παρασκευὴν, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὰ ἀναλώματ' ὕβριζεν· νῦν δὲ τούτοις οἷς ἐποίει, ἐκεῖνά τε καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, τὴν πόλιν, τὸ γένος, τὴν ἐπιτιμίαν, τὰς ἐλπίδας· εἰ γὰρ ἓν ὧν ἐπεβούλευσε, κατόρθωσεν, ἁπάντων ἂν ἀπεστερήμην ἐγὼ, καὶ μηδὲ ταφῆναι προσυπῆρχεν οἴκοι μοι. Ac tum quidem Bacchanalibus ornatum, & corpus ſumptúſque meos læſiſſe: nunc verò his quæ moliebatur, & ſtruebat, tum illa, tum cætera omnia, tum vrbem, tum familiam, tum ius honorum, tum fortunas, tum ſpes. Nam ſi vnæ eius inſidiæ ſucceſſum habuiſſent, omnibus his fuiſſem ſpoliatus ego, nec domi ſepeliri mihi licuiſſet. Et omnes illi fluctus ad vnam alapam concitari? Quanto grauiùs Cicero pro Domo, pro Milone, pro Flacco, pro Sextio, & ſuas & amicorum iniurias conqueritur? Vel illud vnum 4. in Catilinam, quàm dulci maieſtate dictum? Mihi quidem ſi hæc conſulatus conditio data eſt, vt omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatúſque perferrem ; feram non ſolùm fortiter, ſed etiam libenter; dummodo meis laboribus vobis populóque Romano dignitas ſalúſque pariatur.

Demoſth. in cõqueſtionibus, & miſerationibus multis partibus à Cicerone obruitur. Demoſthen in Midiam.

In defenſionibus, petitionibus, honorum contentionibus, & cæteris ſimilibus, eſt vtérque inſtans ſibi & vehemens; in illis tamen orationibus, quæ extra reatus ſordes excurrere paulo liberiùs permittunt, longè iucundior eſt M. Tullius, vt qui grauem & amœnam data occaſione liberalium artium ſpargit eruditionem, qua auditores mirificè exhilarat, & (quod aiunt) marinam auditionem fluuiali abluit ſermone, ἁλμυροὺς λόγους γλυκέσιν ἀποκλύζει νάμασιν. Comparetur Leptines Demoſthenis, in quo pro honoribus & immunitatibus filij Chabriæ Imperatoris diſceptat, cum ea parte Philipp. V. quæ eſt de imperio & honoribus iunioris Cæſaris. Quàm ardenter illic Cicero pugnat, quàm grauiter, quanto rationum & ſententiarum pondere? Comparetur illa σύγκρισις Demoſthenis & Æſchinis, quæ ſcripta inuenitur in oratione pro Corona. 437. (nobiliſſimum fermè omnium Demoſthenis opus, cum comparationibus Murænæ, & Seruij, Imperatoris & Iuriſconſulti: Conſulatus Ciceronis & Piſonis : Cæcilij denique & Ciceronis in diuinatione ; inuenietur M. Tullius, ſi non ita auſterus, ac Demoſthenes, neruoſus tamen, ſubtilis, acer, etiam cùm eſt laxus,

Qualis vterque in petitionibus, & honorum contentionibus.

Digitized by Google

xus,& copioſus; ingenij verò gratia, feſtiuitate,facilitate inimitabilis.

Comparentur in partibus orationis.

Quod ad orationis partes attinet, exordia vtrique maximè in maioribus cauſſis grauia ſunt, & magnifica; neſcio tamen quo pacto Ciceronis initia, ex morum, opinor, amabilitate liquidiùs influunt in animos mentéſque,& pectora firmiùs ſibi deuinciunt. Contrà Demoſthenis perſæpe ſunt auſtera, rigida, querula, obiurgatoria, quibus auerſionem potiùs animorum quàm propenſionem ingenerare ſuis auditoribus poſſit.

Narrationes habet vterque valdè puras, ſubtiles, pellucidas; quod ex ea Demoſthenis, quæ à me ſuperiùs citata eſt, licet agnoſcere. At verò Cicero præter limatam perſpicuitatem,elegantiam, dexteritatem, etiam aliquos imprimit aculeos, quibus ſine vllo epiphonémate, aut exaggeratione, poſſit motus elicere. Eſt enim admirabilis imaginum artifex in quibus magnam eloquentiæ partem ſitam atque collocatam arbitror. Atque vt erat ipſe φανταστικώδης & διοργώσης φύσεως,ita res concipit, vt ſunt; ita exprimit, vt concepit; ita incendit,vt ipſemet eſt incenſus & flagrans; maximè verò vbi res crudeles & funeſtas exaggerat:intimos ſenſus tam vehementer percellit,vt ipſi qui legunt, aut audiunt non audire & legere.ſed planè intereſſe cauſſæ videantur. Talia ſunt iſta Philipp.x1.de morte Trebonij, quem diu excruciatum Dolabella necauerat. Ponite igitur ante oculos, P. C. miſeram quidem illam & flebilem ſpeciem, ſed ad incitandos animos veſtros neceſſariam, nocturnum impetum in vrbem Aſiæ clariſſimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum; cùm ille miſer priùs latronum gladios videret,quàm quæ res eſſet, audiſſet, furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram, atque os illud infame,vincla,verbera, equuleum, carnificem, tortorémque Samarium: quæ tuliſſe illum fortiter & patienter ferunt.

Cicero in ſuis narrationibus admirabilis eſt imaginum artifex.

Quæ verò de ſupplicio P. Gauij Coſtani in crucem acti leguntur vltima Verrina, quàm potentis, quàm admirabilis ſunt eloquentiæ? Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, Iudices, cùm interea nullus gemitus, nulla vox iſtius miſeri inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, niſi hæc,*Ciuis Romanus ſum.* Deinde crux, crux, inquam, infelici & ærumnoſo comparabatur.O nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtræ ciuitatis! ô lex Porcia legéſque Semproniæ! ô grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia poteſtas! Huccine tandem omnia reciderunt, &c quorum nec vmbram quidem aut veſtigium habet Demoſthenes, ita viri ingenium erat à miſerationibus alienum.

Cicero in cõfirmationibus plus habet excurſionis, & veriſimilitudinis, non tamen vbique.

In confirmationibus nimis aliquando excurrit (hoc enim fatendum eſt) & in veriſimilibus ludit argumentis M. Tullius. Demoſthenes vt plurimum magis callidus & preſſus, & acer eſt. At verò vbi Ciceroni libet, circuitus omnes ſuccidere, denſiúſque pugnare,vt in Philippicis, cùm de bello & pace, de honoribus Cæſaris agitur, nihil illo vehementius, nec in hac parte Demoſthenis virtuti cedit.

Iam peroratio,quæ corona eſt eloquentiæ, maximè verò ratione illius partis quæ vim amplificationémque continet,Ciceronis tota eſt; hanc illi omnes communi conſenſu oratores tribuerunt; & nemo tantum illi honorem, qui modò iudex æquus fuerit,denegauit.

Digitized by Google

COMPARANTVR IN *inuentione, diſpoſitione, elocutione.*

CAP. LXVI.

IN inuentionibus quidem & diſpoſitionibus duo ſummi oratores, vel Quintiliano teſte, maximè cōgruunt: quanquam Demoſthenis inuentio forenſium rerum limitibus, in quibus ipſe acutus erat, & ſagax, ſepta continetur, quos ille vix audet excedere, ne in aliis hoſpes & imperitus videatur. Ciceronis verò fœcundum & multiplex ingenium, omnia diſciplinarum genera peruagatum, longè vberiores inueniendi fontes in multis expromit. Diſpoſitio porrò, quanquam vtrique prudens, Latina tamen plus habet lucis, gratiæ, ſplendoris. Elocutione ambo, & id quidem in triplici figura præſtantes extitere; Romanus certè eò felicior, quò plus habet ingenij quàm artis: liberè enim dicendum eſt: quod Græci ipſi non negarint. Demoſthenes, qui octies Thucydidem ſua manu deſcripſerat, nonnihil inde traxit moroſæ auſteritatis, & nimis putidæ diligentiæ, quæ in genuum ſtyli florem & lumen extinguit: quis non videt enim iſta eſſe nonnihil detorta, violenta, quæque Thucydidem oleant? Πολλῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων, ὀλίγου δεῖ κατ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, περὶ ὧν Φίλιππος, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο, οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀδικεῖ· καὶ πάντων εὖ οἶδ' ὅτι φησάντων γ' ἂν εἰ καὶ μὴ ποιοῦσι τοῦτο, καὶ λέγειν (δεῖν) καὶ πράττειν ἅπασι προσήκειν ὅπως ἐκεῖνος παύσεται τῆς ὕβρεως καὶ δίκην δώσει, &c.

Elocutio Demoſth. plerúmque auſtera & Thucidydea.
Demoſth. Philipp. 3.

Hæc ſi ex meo ſenſu reprehenderem, temerarius eſſem: ſed loquor ex mente Dionyſij Halicarnaſſei, qui Demoſthenis laudator eſt, & admirator perpetuus; hanc tamen elocutionem affectaram, otioſam, præpoſteram agnoſcit, & ipſe Demoſthenis ſtylum reformans, ita inuertit: πολλῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι λόγων γιγνομένων κατ' ἑκάστην σχεδὸν ἐκκλησίαν, περὶ ὧν ἀδικεῖ Φίλιππος εἰς ἡμᾶς τε καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο. Addo quòd verbis plerúmque obſcuris & longiuſculè tranſlatis oblectetur; in oratione contra Medontem, quæ citatur ab Harpocratione; dixit δεκατεῦσαι παρθένον; decimare virginem, quod eſt conſecrare, & initiare, ducta inde metaphora, quòd decimas dijs offerrent. Opus fuit Didymi commentario ad hoc verbum intelligendum, qui de eius ſignificatione librum conſcripſit. In oratione de falſa legatione habet διακωδωνίζειν pro ἐξετάζειν. Διακωδωνίζειν, propriè eſt campana perſonare. Dixit autem pro eo quod eſt, explorare; quia pugnaces coturnices, campanæ ſono explorare ſolebat antiquitas, vt notauit Ariſtarchus; in vſum poſtea dimanauit, & ciuitate Græca donatum eſt; audax tamen eſt, & à communi conſuetudine detortum. Similiter pro exitio, βάραθρον, quo ſpecus propriè ſignificabatur, & terræ hiatus, in quem ſontes apud tribum Hippothoontidem deuoluebantur: Voraginem magis probat Cicero, quàm Charybdim, aut barathrum patrimonij, & ſimilia; vix inuenias vllum ex decem primis oratoribus, qui ita locutus ſit. In oratione contra Ariſtocratem, τὸ ἀνδρολήψιον pro hominis captura, νεαλῆ pro recenter capto, contra Ariſtogitonem: quod poëtis & hiſtoricis condonandum quidem eſt, apud oratores non ſatis vſurpatum. Quale eſt illud in prima contra Coronam, quæ citatur ab Harpocratione. Ἀρχιπλόχῳ τῷ τραπεζίτῃ ἴσα βαίνων ἐβάδιζεν. Item pro Cteſiphonte, νεβρίζειν, &, ὕης ἄττης, ἄττης ὕης; quæ verba in obſcuris myſteriis vſurpata ſatis audacter, apud ſuperſtitioſum populum trahit in locum, & ἔνθρυπτα & νεήλατα,

Dionyſ. Halicar. in lib. de grādi loquentia Demoſthenis.
Aſpaſius quoque Rhetor. exordiū orationis aduerſus Leptinē: vt minus accuratū caſtigauit.
Demoſth. audax dictio.
δεκατεῦσαι παρθένον, quod ſic apud Demoſth.
Διακωδωνίζειν.
ἀνδρολήψιον, νεαλής, βαίνων ἐβάδιζεν.

κατὰ, quæ Dedymo atque Ariſtárcho faceſſunt negotium, & cætera ſimilia infinita, de quibus diſceptant Grammarici.

Nouator accentuum Demoſth.

Præterea in accentibus dictionum voluit nonnihil innouare, cùm Ἀσκλήπιον pro Ἀσκληπιὸν, omnibus reclamantibus pronunciaret; ex quo meritò ab Atticis auribus, quæ iſtam nouitatem probare non poterant, redargui meruit.

At Cicero nobilis locutor, vt appellatur à Diuo Auguſtino, tantam & tam germanam habuit Latinitatis puritatem, vt certorum omnium norma extiterit, & poſteris perpetuum incorruptæ linguæ reliquerit monumentum: niſi quis fortaſſe voces aliquas, quas de induſtria eruditis ad Atticum epiſtolis, aut etiam verſibus immiſcuit, ad cenſuram vocet oratoriam; quæ ab eo vt oratore minimè dicta ſunt, nec tamen ſine vſu & exemplo ſunt prolata.

Cōparantur in figuris.

Quod ad figuras & dicendi lumina attinet, multò plura eadémque illuſtriora ſunt in Cicerone: Nam quæ à Demoſthene videntur inchoata, leuiúſque pertexta, apud Latinum oratorem numeros omnes; & quaſi cumulum capiunt perfectionis Dionyſius Longinus laudibus effert in cœlum ὀμοτικὸν χῆμα Demoſthenis, quo defunctorum in Marathone animas implorauit, & per eaſdem iurauit, οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας. Videtur, inquit, Demoſthenes diuino ſpiritu afflatus in hanc figuram erupiſſe. Quaſi verò Eupolis non hoc ipſum ante Demoſthenem dixerit in comœdia.

Laudatiſſima Demoſt. figura ab Eupoli expreſſa Demoſt. pro Creſiphonte.

οὐ γὰρ μὰ τὴν Μαραθῶνι τὴν ἐμὴν μάχην,

Χαίρων τις αὐ τῶν τοὐμὸν ἀλγυνεῖ κέαρ.

Cicer. in Milon.

Sit illud vehemens, tamen ad motum conciſum eſt: quanto illud Ciceronis amplius, qui non tantùm animas mortuorum, ſed tumulos, & aras, & templa, & lucos obteſtatúr? Vos enim Albani tumuli, atque luci; vos, inquam, imploro, atque obteſtor; vóſque Albanorum obrutæ aræ, ſacrorum P. R. ſociæ, & æquales. Quæ ſplendidè & grauiter ſupra Demoſthenem figurata.

Demoſt. contra Ariſtog. 1.n.38.

Deinde affertur illa ab eodem Longino προσώπων ἀντιμετάθεσις, ſeu apoſtrophe contra Ariſtogitonem, vt ingēs vehementiæ & grauitatis exēplum. Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χολὴν οὐδ' ὀργὴν ἔχων φανήσεται ἐφ' οἷς ὁ βδελυρὸς οὗτος καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπος ὑτοσὶ βιάζεται τοὺς νόμους; ὅς, ὦ μιαρώτατε πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων, κεκλεισμένης τῆς σῆς παῤῥησίας οὐ κιγκλίσιν οὐδὲ θύραις, ἃ καὶ παρανοίξειεν ἄν τις, ἀλλὰ τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ὀφλήμασι, καὶ τούτων παρὰ τῇ θεῷ κειμένων, ἐς τὸ ἔντος τούτων βιάζῃ; [Et nemo veſtrûm ſuccenſere, atque iraſci videbitur iis, quibus execrādus ille & impudēs homo leges violat? (qui) ô peſſime omnium hominum, concluſa iam tua audacia, non clathratis foribus, quas fortè quis aperuerit, ſed tot & tantis multis, quæ ad ædem Deæ collocatæ ſunt, etiam intra hæc vim moliris?]

Cicer. in Piſon.

Quoties Cicero cuiuſdam motus impetu abreptus inter cīdit narrationes, mutat perſonas, vt, Hæc ſunt carnifex, ſepulta in gremio conſulatus tui, perſequere connexos hiſce funeribus dies. Et Philipp. 2. At ideo ædes etiam, & hortos, quæ narratiuè erant inchoata; ſtatim imperfecta adhuc ſententia relicta, præ animi æſtu & feruore conuertit ſermonem ad Antonium; O audaciam immanem! tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu illarum ædium Diis Penatibus os importuniſſimum oſtendere? &c. Planè robuſta, grauia, incenſa, quibus nihil ſimile apud Demoſthenem reperies.

Laudatur item illa imago, & deſcriptio Procerum Philippi & Alexandri, quæ eſt in nobili oratione pro Creſiphonte: Ἄνθρωποι μιαροὶ, καὶ ἀλλὰ

ἀλάστορες, καὶ κόλακες, ἠκρωτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας, τὴν ἐλευθερίαν προπεπωκότες, πρότερον Φιλίππῳ, νῦν δὲ Ἀλεξάνδρῳ, τῇ γαστρὶ μετροῦντες καὶ τοῖς αἰσχίστοις τὴν εὐδαιμονίαν. Sed quota portio nobiliſſimæ illius deſcriptionis Catilinarij exercitus collecti, ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis mendiculis, ex decoctoribus, ex iis qui vadimonia deſerere, quàm illum exercitum, maluerunt, &c. vbi varios variè ſuis coloribus pingit. Ad ſummam rara illa & admirabilis figura, quæ eſt in eadem oratione de Corona, & laudatur ab Hermogene: οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ, οὐδ' ἔγραψα μὲν, οὐκ ἐπρέσβευσα μὲν, οὐδ' ἐπρέσβευσα μὲν, οὐκ ἔπεισα δέ. Nū verò apud Ciceronem illuſtrior? Neque verò ſe populo ſolùm, ſed etiam ſenatui tradidit: neque ſenatus modò, ſed etiam publicis præſidiis & armis: neque his tantùm, verùm etiam eius poteſtati, &c. Sed de his pleniùs in tractatu de figuris.

COMPARANTVR IN actione, & ſucceſſu eloquentiæ.

CAP. LXVII.

Plutarc. in Demoſth.

DEmoſthenis quidem & Ciceronis orationes, quæ literis extant conſignatæ, multis indicium, actio quæ cum ipſis interiit, omnibus deſiderium reliquit: quam ſi exaratis eloquentiæ monumentis imprimere potuiſſent, minùs laboraremus. Conſtat, Demoſthenis actionem initio ſatis infelicem populóque Athenieſi inuiſam fuiſſe. Ex quo, cū ſemel exploſus è foro, domum ſe obuoluto capite & mœſto animo reciperet, ſequutus eſt eum Satyrus mimus, à quo comiter appellatus, & de ſuo mœrore interrogatus, lamentari cœpit, ſe omnium oratorum laborioſiſſimum eſſe, & infeliciſſimum, qui cùm vigorem corporis in exercitationibus eloquentiæ penè conſumpſiſſet, paſtoritia fiſtula exciperetur à populo; Nautæ verò temulenti ſuggeſtum tenerent, & regnarent in foro. Quo audito Satyrus petiit num aliquos Euripidis aut Sophoclis verſus teneret memoria? Et perbellè, inquit Demoſthenes; mox eum recitantem audiuit, vocémque inconditam, & vultum & geſtum oratoris reformauit, finxitque in melius: ex quo non mediocrem actionis fructum Demoſthenes eſt conſequutus. Quantam ſibi vim faceret, declarant illa, quòd indecorum humeri motum ſuffixo veruculo coërcuerit: quòd ſe in ſpelunca, dimidia parte capitis raſa, ad fouendam laboris aſſiduitatem abdiderit: quòd Neoptolemo mimo decem millia drachmarum dederit, vt integros verborum ambitus vno ſpiritu pronuntiaret: quòd denique calculis ore inſertis ſæpe multùm ac diu loquutus fuerit. Hæc quidem naturæ parum felicis indicia extiterunt.

Valer. Max. lib. 8. cap. 7. Demoſt.

Ciceroni promptior vis & alacritas fuit, niſi quòd laterum imbecillitate nonnihil initio laborauit: quod continua exercitatione in eloquentiæ puluere tritus, ita emendauit, vt inter omnes oratores, ſi quando multi dicerent, ad perorationem, in qua vehementiores eſſent emiſſiones, & vox contentior, reſeruaretur. Vſus illi cum Roſcio Comœdo, & Æſopo tragœdiarum actore, non parum contulit ad actionem, ſicut Demoſtheni Satyrum perutilem fuiſſe nouerat. Credibile eſt certè ambos oratores tanto & tam acri ſtudio, continuáque exercitatione, à qua non honorum decurſus, non ætatis flexus auocabat, ad ſummam agendi laudem effloruiſſe: Cùm præſertim ad vtrūque audiendum, magni ex Græcia totáque Italia concurſus fierent. Verùm vt in alto quoque mari grandiora piſcium corpora viſuntur: ſic M. Tullius, cùm id nactus eſſet imperium,

Digitized by Google

imperium, quod iiſdem quibus orbis regionibus erat definitum: ipſéque per omnia honorum curricula deuectus, ad illud tandem dignitatis faſtigium deueniſſet, quod nomine Conſulatus, te ipſa Dictatura extitit, longè vberiores atque illuſtriores eloquentiæ ſucceſſus reliquit, quàm Demoſthenes; cui & vrbis fortuna contractior, & morum rerúmque geſtarum ratio, ad tantum gloriæ apicem deuenire non permiſerunt, niſi quis fortè concitatos à Demoſthene in Philippum Macedonem, tam infelici exitu; cōcionum fluctus, cum tot clariſſimis M. Tullij rebus geſtis velit comparare. Cicero, vt ipſe iure prædicat, Senatum, & bonos omnes, legis Agrariæ maximarúmque largitionum metu liberauit: agrum Campanum conſeruauit: potentiſſimis viris, qui ſtatum reip. conuulſuri videbantur, tanquam inſano torrenti ſe obiecit, & compreſſit: Antonium ſuum collegam cupidum prouinciæ, multa in republ. molientem, patientia atque obſequio mitigauit: Catilinæ coniurationem vnam, poſt ſeptingentos fermè annos, à quibus Roma condita erat, periculoſiſſimam atque funeſtiſſimam, extinxit, & intentata iugulis ciuitatis tela coniuratorum nefariis manibus extorſit. Et quod magnæ authoritatis fuit, Octauium Cæſarem adoleſcentulum exercitibus Romanis præfecit, Imperatorio titulo ornauit, Antonium Conſulem eiecit, & profligauit; de cuius ſalute iam tunc erat conclamatum, ſi Auguſtus in fide ſtetiſſet; ſed quem non potuit viuum, vltus eſt etiam mortuum, & Ciceronis cineres in Antoniorum perpetuum dedecus, Cæſare ipſo ita diſpenſante, ſurrexerunt. Concludamus hunc locum cum Plinio, Te dicente, legem Agrariam, hoc eſt, alimenta ſua, abdicauerunt tribus: te ſuadente, Roſcio, theatralis authori legis, ignouerunt, notatáſque ſe diſcrimine ſedis, æquo animo tulerunt: te orante, proſcriptorum liberos petere puduit; tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proſcripſiſti. *Salue primus omnium parens patriæ appellate*, primus in toga triumphum linguæque lauream merite, facundiæ, Latiarúmque literarum parens: atque, vt Dictator Cæſar, hoſtis quondam tuus, de te ſcripſit, omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quantum plus eſt, ingenij Romani terminos in tantum promouiſſe, quàm imperij. Cæteros comparationum locos vide in tractatu de imitatione. Nunc Ciceronem etiam cum eminentiſſimis aliis Græcorum authoribus conferamus.

Has tamen res geſtas Demoſt. ex ficta aliqua Macedonica hiſtoria Lucianus exaggerat in Demoſth. encomio; ſed nimis oratoriè, imò poëticè.

Plin. lib. ...

COMPARANTVR CVM Thucydide.

CAP. LXVIII.

TRes ſunt præcipuæ in Thucydide virtutes, quas Orator noſter non modò accuratè eſt imitatus, ſed etiam feliciter ſuperauit.

Tres præcipuæ Thucydidis virtutes.

Prima eſt εὐγένεια, innata ſenſuum generoſitas, in quibus nihil humile, nihil demiſſum, nihil ad plebeiam mentem deiectum. Secunda eſt ὑψηλότης quædam, ab ipſa ſcilicet generoſitate defluens ſtyli celſitudo. Tertia, quæ ingenij, quaſi ſoli, bonitatem, & ſublimes inde ſurgentes fœtus exhilarat; illuſtrium verborum delectus, quem καλλιέπειαν appellat Halicarnaſſeus.

Vis iſtam generoſitatem in dictis intueri? audi Sthenelaïdæ ad Athenienſes reſponſum.

Thucyd. l. 1.

Τοὺς μὲν λόγους τοὺς πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων οὐ γιγνώσκω· ἐπαινέσαντες γὰρ πολλὰ ἑαυτοὺς, οὐδαμοῦ ἀντεῖπον ὡς οὐκ. ἀδικοῦσι τοὺς ἡμετέρους ξυμμάχους, καὶ τὴν Πελοπόννησον· καίτοι εἰ πρὸς τοὺς Μήδους ἐγένοντο ἀγα-

Mira ſenſuum generoſitas in Thucyd.

θοὶ ἴστε, πρὸς καὶ ὑμᾶς κακοὶ νῦν, διπλα-σίας ζημίας ἄξιοί εἰσιν, ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κα-κοὶ γεγένηνται. Equidem quid ſibi Athenienſes velint cum iſta verboſa oratione, non intelligo: quum enim multa de ſuis laudibus dixerint, nunquam tamen illud ſunt inficiati, à ſe ſocios noſtros & Peloponeſum violari. Atque ſe viros bonos bello illo Medico præſtiterunt, nunc autem iidem in nos ſunt iniurij, digni ſunt, qui dupli pœnam ſubeant, quòd à bonis moribus in malos ſunt delapſi.

Hæc generosè dicta. Sed nec minùs generoſa ſunt multa quæ habet Tullius in Philippicis: quale eſt illud; At beneficio ſum vſus tuo. Quamquam illud ipſum quod commemoras, ſemper præ me tuli: malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minùs prudenti non ſatis gratus videri. Sed quo beneficio? quòd me Brundiſij non occideris? quem ipſe victor, qui tibi, vt tu te gloriari ſolebas, detulerat ex latronibus ſuis principatum, ſaluum eſſe voluiſſet, in Italiam ire iuſſiſſet, hunc tu occideres? Fac potuiſſe? quod eſt aliud P.C. beneficium latronum, niſi vt commemorare poſſint, iis ſe dediſſe vitam, quibus non ademerunt?

Cic. 1. Philipp.

Nihil generoſius hac oratione fingi poteſt. Infinita ſunt ſimilia. Sublimitas Thucydidis maximè apparet in oratione Periclis, de non cedendo Lacedæmoniis, in Platæenſium apologia, in conſolatione Niciæ, ad exercitum. Vbi ſtrenuus ille imperator, inter ſummas laceratí exercitus acerbitates ægrè trahens ſpiritum, ſic incipit: Ἔτι μὲν καὶ ἐκ τῶν παρόντων, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ ξύμμαχοι, ἐλπίδα χρὴ ἔχειν· ἤδη τινὲς καὶ ἐκ δεινοτέρων ἢ τοιῶνδε ἐσώθησαν. Μηδὲ καταμέμφεσθαι ὑμᾶς ἄγαν αὐτοὺς μήτε ταῖς ξυμφοραῖς, μήτε ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακοπαθείαις, &c. Quæ Græcè, & Latinè retulimus ſuo loco, vbi quæ de Deo, & eius prouidentia obiter immiſcet, faciunt grauem & amplam ſenſibus orationem Sed quę ſequuntur, etiam verborum delectu, & compoſitione, planè sũt magnifica: οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἐνθάδε εἰρηκότων ἐπαινοῦσι τὸν προσθέντα τῷ νόμῳ τὸν λόγον τόνδε, ὡς καλὸν ἐπὶ τοῖς ἐκ πολέμων θαπτομένοις ἀγορεύεσθαι αὐτὸν, &c. Ciceronis verò ſenſuum celſitudo, epichirematúmque denſitas maximè in Philippicis elucet; Καλλιεπεία cum illo nata eſt. Hæc illi cum Thucydide communia. At ſunt in Thucydide vitia permulta; vt animaduertit Halicarnaſſeus, quibus Ciceronis puritas nullo modo inficitur. Hic Cadmo Mileſio, Ariſtęo Proconeſio, & cæteris ſuperueniens propriam quãdam dicendi formam ab aliis non animaduerſam, primus in hiſtoriam induxit. Primùm in electione verborum, cuique genti peculiarem & obſoletam, ac peregrinam dictionem, quæ tamen in ſuo genere pulchritudinem haberet, communi ſuóque tempore vſitatæ linguæ antepoſuit In iungendis autem atque inter ſe aptandis maioribus & minoribus particulis, grãdem, auſteram, aſperam compoſitionem, pro ſuaui, molli, & polita, conſectatus eſt. In figuris verborum adhibendis, quibus imprimis vetuſtiores ſuperare contendebat, putidam diligentiam poſuit; vt qui totos viginti ſeptem annos in octo libris, quos ſolos reliquit, elaborandis conſumpſit. Quos certè ſurſum deorſum volutans, ſingulásque locutionum particulas moroſiùs delimans, in eam incidit infelicitatem, ſimilibus ingeniis perquàm familiarem, vt multa præpoſterè diceret, inuerteret, obſcuraret, perplexóſque & inextricabiles dictionum texeret labyrinthos.

Cic. ſplẽdor. & generoſitas nihil Thucydideæ concedit. Sublimitas Thucydidis.

Ciceronis celſitudo. Καλλιεπεία.

Thucydid. vitia quibus Cicero caruit.

Infelix nimia diligentia.

In Cicerone nihil ſimile, verba ſiquidem habet pura, nitida, ſonantia, obſcuras archaïſmorum ineptias,

quaſi

Digitized by Google

quaſi ſcopulos fugit Compoſitionem texit delicatam, ſuauem, floridam; Et, quòd maximum eſt, in toto orationis ornatu talis eſt, vt nihil anxiè & putidè dicat; ſed quaſi argenteam venam naturali impetu ebullientem, & nunquam interſiſtentem, videas.

COMPARATVR CVM *Platone.*

CAPVT LXIX.

Platonis & Ciceronis ſimilitudo in quinque virtutibus eloquentiæ.

PLatonis ſe imitatorem maluit, quàm Thucydidis, M. Tullius, vt apparet ex multis locis; & certè feliciter admodum eſt imitatus. Primùm vtrique commune eſt, ὑψηλὸν, maieſtas quædam orationis, quæ aptè & congruè in magnis rebus verſatur. Secundum, εὔχαρι, ſtyli florida & delectabilis amœnitas. Tertium, diſtributio, quæ in vtroque prudens & clara. Quartum, ἦθος, morum & affectuum inſignis expreſſio; cuius vterque ſummus eſt artifex. Ad ſummum βόστρυχοι τῶν λόγων, orationis delicati quidam cincinnuli, quibus vterque mirificè eſt delectatus. Nam Plato, vt teſtatur Dionyſius Halicarnaſſeus, octogeſimum etiam annum agens διαλόγους ἐβοστρύχιζε. Sæpe autem ita concurrunt, vt ouum ouo non ſit magis ſimile, quàm Platonis & Ciceronis oratio, quinetiam hic ex illo (ita affectabat) multa vertit, qualis eſt illa peroratio Socratis:

PLATO.

Plato in Apologia Socratis.

Δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστι τὸ τεθνάναι· ἢ γὰρ οἷον μηδὲν εἶναι, μηδ' αἴσθησιν μηδεμίαν μηδενὸς ἔχειν τὸν τεθνεῶτα, ἢ, κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολή τις τυγχάνει οὖσα, καὶ μετοίκησις τῆς ψυχῆς, τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. Καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἴσθησίς ἐστιν, ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδάν τις καθεύδων μηδ' ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος. ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι, εἴ τινα ἐκλεξάμενον δέοι ταύτην τὴν νύκτα ἐν ᾗ οὕτω κατέδαρθεν, ὥστε μηδ' ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας τε καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου τοῦ ἑαυτοῦ ἀντιπαραθέντα ταύτῃ τῇ νυκτὶ, δέοι σκεψάμενον εἰπεῖν, ὁπόσας ἄμεινον καὶ ἥδιον ἡμέρας καὶ νύκτας ταύτης τῆς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ· οἶμαι ἂν μὴ ὅτι ἰδιώτην τινὰ, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα εὐαριθμήτους ἂν εὑρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας· εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἐστι κέρδος, ἔγωγε λέγω, καὶ γὰρ οὐδὲν πλείων ὁ πᾶς χρόνος, φαίνεται οὕτω δὴ εἶναι ἢ μία νύξ· εἰ δ' αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστιν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστι τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσι πάντες οἱ τεθνεῶτες, τί μεῖζον ἀγαθὸν τούτου εἴη, ὦ ἄνδρες δικασταί; εἰ γάρ τις ἀφικόμενος εἰς ᾅδου ἀπαλλαγεὶς τουτωνὶ τῶν φασκόντων δικαστῶν εἶναι, εὑρήσει τοὺς (ὡς ἀληθῶς) δικαστὰς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, Μίνως τε καὶ Ῥαδάμανθος, καὶ Αἰακὸς, καὶ Τριπτόλεμος, καὶ ἄλλοι ὅσοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ. ἆρα φαύλη ἂν εἴη ἡ ἀποδημία; ἢ αὖ Ὀρφεῖ συγγενέσθαι, καὶ Μουσαίῳ, καὶ Ἡσιόδῳ, καὶ Ὁμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἄν τις δέξαιτο ἂν ὑμῶν; ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι εἰ ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ· ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι ὁπότε ἀντέχοιμι Παλαμήδῃ καὶ Αἴαντι τῷ Τελαμῶνος, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν, διὰ κρίσιν ἄδικον τέθνηκεν, &c.

CICERO.

Ne reddit vt interpres, ſed vt orator.

Magna me ſpes tenet, bene mihi euenire, quòd mittar ad mortem; neceſſe eſt enim ſit alterum de duobus, vt aut ſenſus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his morte migretur. Quamobrem ſine ſenſu extinguitur, mórſque ei ſomno ſimilis eſt, qui nonnunquam etiam ſine viſu ſomniorum placatiſſimam quietem affert: Dij boni, quid lucri eſt emori? aut quàm multi dies reperiri poſſunt, qui tali nocti anteponantur, cui ſimilis futura eſt perpetuitas omnis conſequentis temporis? quis me beatior? ſin vera ſunt quæ dicuntur, migrationem eſſe mortem, in oras quas qui è vita exceſſerunt, incolunt: id multo iam beatius eſt, te, cùm ab iis

Cic. oratio minus habet lenitudinis.

qui ſe Iudicum numero haberi volunt, euaſeris, ad eos venire qui verè Iudices appellentur, Minoëm, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum, deueniréque eos, qui iuſtè & cum fide vixerint. Hæc peregrinatio mediocris vobis videri poteſt? vt verò colloqui cum Orpheo, Muſæo, Homero, Heſiodo licet, quanti tandem æſtimatis? Equidem ſæpe emori, ſi fieri poſſet, vellem; vt ea quæ dico, mihi liceret euenire. Quanta autem delectatione afficerer, cùm Palamedem, cùm Aiacem, cùm alios iudicio iniquorum circumuentos, conuenirem? Hæc ex Platone, vt vides, ferè ad verbum expreſſa: neſcio quo pacto tamen noſter viriliùs ſe rotundiúſque expedit.

PLATO.

Plato in Phædro. Item: πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀεικίνητον, ἀθάνατον, τὸ δ' ἄλλο κινοῦν, καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς· μόνον δὴ αὐτὸ κινοῦν ἅτε οὐκ ἀπολεῖπον ἑαυτὸ, οὔποτε λήγει κινούμενον· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται, τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός· εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο· ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι ἀρχῆς γὰρ ἀπολομένης οὔτ' αὐτή ποτε ἔκ του, οὔτ' ἄλλο ἐξ ἐκείνου γενήσεται, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι.

CICERO.

Cic. Tuſcul. 1. Quod ſemper mouetur, id æternum eſt. Quod autem motum affert alicui, quódque ipſum agitatur aliunde, quando finem habet motus, viuendi quoque finem habeat neceſſe eſt. Solum igitur quod ſe ipſum mouet, quia nunquam deſeritur à ſe, nunquam ne moueri quidem deſinit. Quinetiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. Principij autem nulla eſt origo. Nam ex principio oriuntur omnia, ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt; nec enim id eſſet principium, quod gigneretur aliunde. Quòd ſi nunquam oritur, ne occidit quidem vnquam; nam principium extrinſecum, nec ipſum ab alio renaſcetur, nec à ſe aliud creabit, ſi quidem neceſſe eſt à principio oriri omnia. Hæc quidem, & ſexcenta ſimilia poſſunt comparari, in quibus Plato & Cicero mirificè congruunt.

Et certè Plato vbi ſimplex, & facile, ſuáque veluti ſponte fuſum dicendi genus ſectatur, dici non poteſt quàm ſuauis & humana eſt eius oratio, è qua tanquam è prato fragrantiſſimo, ſuauis quædam afflatur aura, & neque vocis ſonitus præ ſe fert loquacitatem, neque ornatus inſolentiam. Cùm autem ad redundantiam quandam immenſo ſpiritu ferri cœpit, multo ſe deterior pleriſque videtur. Nam & minùs ſuauis eſt, & peius Græcè loquitur, perſpicuitatem quoque obſcurat, circuitus verborum trahit, in circumlocutiones effunditur, vanas orationis diuitias oſtentat: Verbis propriis, & quæ ſunt in communi vſu poſita, neglectis, nouata, peregrina, antiqua inquirit: durus eſt in tranſlationibus, intempeſtiuè ludit in figuris, locutionibus Poëticis audaciùs abutitur, vt cenſet Dionyſius Criticus in epiſtola ad Pompeium: quæ quidem labeculæ longè à Cicerone abſunt. *Platonis & Cicer. diſſimilitudo.*

Licet hoc in Phædri initio agnoſcere: Ὦ φίλε Φαῖδρε, ποῖ δὴ καὶ πόθεν; παρὰ Λυσίου, ὦ Σώκρατες, τοῦ Κεφάλου· πορεύομαι δὲ πρὸς περίπατον ἔξω τείχους· συχνὸν γὰρ ἐκεῖ διέτριψα χρόνον καθήμενος ἐξ ἑωθινοῦ. Hæc plena germanæ ſuauitatis. Mox veluti ex ſomno excitatus vehemens flatus puritatem dictionis diſturbat, & in Poëticam ἀπειροκαλίαν rapit cùm Muſas inuocans agit iam non Platonem, ſed Homerum. Ἄγετε δὴ, ὦ *Vitia quædam Platonis à Dionyſio Halicar. animaduerſa.*

Μοῦσαι,

Μῦσαι, (inquit) εἴτε διὰ ᾠδῆς εἶδος λιγείας, εἴτ᾽ διὰ γένος τὸ Λιγύων μουσικὸν, ταύτην ἔσχετε τὴν ἐπωνυμίαν. ξύμ μοι λάβεσθε τοῦ μύθου. Iam agite Muſæ, dulces, ſiue propter cantus ſpeciem, ſiue propter Lygyûm gentem muſicam, hoc nomen obtinuiſtis, meum adiuuate ſermonem. Hæc quidem à ciuili ſermone ſunt aliena, ſed tamen immeritò à Dionyſio Plato carpitur, & ſigillatur, cùm dicat ſe εὐροίᾳ τινὶ εἰλημμένον παρὰ τὸ εἰωθὸς hoc eſt, pro fluuio quodam mentis, hæc pariter conſuetudinem effundere. Parciores ſunt in iſtis, qui ſtyli mediocritatem & temperiem ſectantur.

Ligyes nomen gentis, cuius meminit Herodot. l. 7. errauit interpres, qui ſtridularum eſt interpretatus.

Aliud præterea diſcrimen inter Platonem & Ciceronem manifeſtum eſt, quòd illius quas in orationibus habet adhortationes, ſuaſiones, querimoniç, confutationes (nam & hoc genus attigit) plus pompæ habeant, & phalerarum, minùs pugnæ & neruorum. Itaque ſi conferantur orationes Platonis cum Ciceronianis, illæ quidem ſimiles videntur agro florido, delicatis vndique ſpectaculis ad oculorum delicias abundanti; hç verò terræ frugiferæ, quæ ita rebus ad vitam neceſſariis affluit, vt voluptuariis non indigeat. Sit hoc exemplum vtérque, ſcilicet Plato, in Menexeno, & Cicero 1. Philipp. hortatur iuuenes ad veram gloriam, quam non in pulchritudine, aut diuitiis, aut potentia, ſed in exprimendis maiorum virtutibus, ſitam eſſe aſſerunt.

Aliud diſcrimẽ inter Platonem & Ciceronem.

PLATO.

Plato ſic ſe inſinuat: Ὦ παῖδες, ὅτι μὲν ἐστὲ πατέρων ἀγαθῶν, αὐτὸ μηνύει τὸ νῦν παρόν. Tum, χρὴ οὖν μεμνημένους ἡμετέρων λόγων, ἐάν τι καὶ ἄλλο ἀσκῆτε, ἀσκεῖν μετ᾽ ἀρετῆς· εἰδότας ὅτι τούτου λειπόμενα πάντα καὶ κτήματα, καὶ ἐπιτηδεύματα, αἰσχρὰ καὶ κακά. οὔτε γὰρ πλοῦτος κάλλος φέρει τῷ κεκτημένῳ μετ᾽ ἀνανδρίας, ἄλλῳ γὰρ ὁ τοιοῦτος πλουτεῖ, καὶ οὐχ ἑαυτῷ. οὔτε σώματος κάλλος καὶ ἰσχὺς δειλῷ καὶ κακῷ ξυνοικοῦντα, πρέποντα φαίνεται, ἀλλ᾽ ἀπρεπῆ, καὶ ἐπιφανέστερον ποιεῖ τὸν ἔχοντα, καὶ ἐκφαίνει τὴν δειλίαν· πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία οὐ σοφία φαίνεται. ὧν ἕνεκα καὶ πρῶτον, καὶ ὕστατον, καὶ διὰ παντὸς πᾶσαν πάντως προθυμίαν πειρᾶσθε ἔχειν ὅπως μάλιστα μὲν ὑπερβαλεῖσθε καὶ ἡμᾶς, καὶ τοὺς πρόσθεν, εὐκλείᾳ, &c. Ad ſummum concludit, Καὶ ἐὰν μὲν ταῦτα ἐπιτηδεύσητε, φίλοι παρὰ φίλους ὑμεῖς ἀφίξεσθε· ὅταν δὴ ὑμᾶς ἡ προσήκουσα μοῖρα κομίσῃ· ἀμελησθέντας δὲ ὑμᾶς καὶ κακισθέντας οὐδεὶς εὐμενῶς ὑποδέξεται. Hæc eſt, Quod ex præclaris orti eſtis parentibus, ô filij, præſentia teſtantur. Tum; Oportet igitur vos verborum noſtrorum memores, ſi quid aliud exercetis, cum virtute exercere, ſcientes, abſque virtute omnia ſtudia & fortunas, turpes maláſque eſſe. Diuitiæ namque ſplendorem afferunt nullum eas cum ignauia poſſidenti; neque enim ſibi hic, ſed alteri parat poſſidétque diuitias. Neque forma corporis atque robur, timido & prauo cùm inſunt, decorem præſtant: eum namque dedecent, notiorem efficiunt, ignauiámque patefaciunt. Præterea ſcientia, quæ eſt remota à iuſtitia, aliáque virtute; non ſapientia, ſed calliditas eſſe videtur. Quas ob res omni ſtudio diligentiáque contendite, vt & nos & maiores noſtros virtutis gloria ſuperetis. (Ad ſummum:) Si obſequuti fueritis, chari ad charos, poſt exactum vitæ curriculum migraturi eſtis; ſi autem neglexeritis, omnis vos poſteritas auerſabitur. Hæc & ſimilia, & Græcè præſertim, florida ſunt, & culta; ſed quanto hæc acriora?

Plato in Menexeno.

CICERO.

Credo enim, vos homines nobiles, magna quædam ſpectantes, non pecuniam, (vt quidam nimis creduli ſuſpicantur,) quæ ſemper ab

Cic. Philipp. 1. Platonis exhortatio ſimilis eſt oleo, &

laſtra: Ciceronis, ferro armorúmque fulgori.

ampliſſimo quoque clariſſimóque contempta eſt, non opes violentas, & P. R. minimè ferendam potentiam, ſed claritatem ciuium & gloriam concupiſſe. Ea autem eſt gloria, laus rectè factorum, magnorúmque in rempubl. meritorum, quæ cùm optimi cuiuſque, tum etiam multitudinis teſtimonio comprobatur, & cæt. quæ hîc fusè. Tum conuerſus ad Antonium: Quare flecte te quæſo, & maiores tuos reſpice; atque ita guberna rempubl. vt natum eſſe te ciuem tui gaudeant: ſine quo, nec beatus, nec clarus eſſe quiſquam poteſt. Priora arma ſunt pomparum, & ludi; hæc pugnæ & lacertorum.

COMPARATVR cum Lyſia.

CAPVT LXX.

Lyſiæ virtus vna præcipua, χάρις.

LYſiæ vna virtus eſt familiariſſima χάρις, καὶ εὐστομία. Ingenua quædam gratia, & rotunditas, quæ in eius orationibus perpetuò ſpirat ſine fuco, & calamiſtris, naturali eóque ſimplici habitu contenta. Huiuſmodi ſunt illa.

LYSIAS.

Δειπνήσαντες οὖν ἤδη συσκοτάζοντος ἐλθόντες κόπτομεν τὴν θύραν. οἱ δὲ ἡμᾶς ἐκέλευον εἰσιέναι. ἐπειδὴ καὶ ἔνδον ἐγενόμεθα, ἐμὲ ἐκβάλλουσιν οἰκίας, τουτονὶ δὲ συναρπάσαντες ἔδησαν πρὸς τὸν κίονα· καὶ λαβὼν μάστιγά τις, ἐντείνας πολλὰς πληγὰς εἰς οἴκημα αὐτὸν κατεῖρξε· καὶ οὐκ ἐξήρκεσεν αὐτῷ ταῦτα μόνον ἐξαμαρτεῖν, ἀλλὰ ἐζηλωκὼς τῶν νέων τοὺς πονηροτάτους ἐν τῇ πόλει, νεωστὶ δὲ τὰ πατρῷα παρειληφὼς, καὶ προσποιούμενος νέος, καὶ πλούσιος εἶναι, πάλιν τοὺς οἰκέτας ἐκέλευσεν, ἡμέρας ἤδη γενομένης, πρὸς τὸν κίονα αὐτὸν δήσαντας μαστιγοῦν. Nos igitur ſumpta cœna, cùm iam aduesperaſſet, ad eum digreſſi pulſamus fores; illi continuò iubent nos ingredi. Poſtquam introducti fuimus, me quidem primum extrudunt ædibus, hunc autem raptum ad columnam alligant; nec mora, arrepto quis flagello, multiſque plagis impoſitis, hunc in ergaſtulum concluſit. Neque ſatis illi fuit hæc audacia, ſed flagitioſiſſimos totius ciuitatis iuuenes imitatus, vt qui nuper accepto patrimonio ſe benè nummatum adoleſcentem fingeret, iterum per domeſticos lorarios, cùm iam illuceſceret, miſerum ad columnam alligatum iubet virgis cædi.

Lyſiæ ſimplicitas.

Is eſt Lyſiæ ſtylus, & penè continuus tenor. Hæc rotunditas Ciceroni non deeſt. Sumatur exemplum ex 4. ad Herennium planè Lyſiaco charactere ſignatum. Nam vt fortè hic in balneas venit, cœpit, poſtquam perfuſus eſt, defricari. Deinde vbi viſum eſt vt in alueum deſcenderet, Ecce tibi iſte de tranſuerſo, Heus (inquit) adoleſcens, pueri tui modo me pulſauerunt: ſatisfacias oportet. Hic qui id ætatis ab ignoto, præter conſuetudinem appellatus eſſet, erubuit. Iſte clariùs, eadem & alia dicere cœpit. Hic vix tandem (inquit) ſine me conſiderare. Tum verò iſte cœpit clamare voce iſta, quæ facilè cuiuis rubores elicere poſſet. Ita petulans es, atque acer, vt ne ad ſolarium quidem idoneus, ſed penes ſcenam, & in eiuſmodi locis exercitus? Conturbatus eſt adoleſcens, nec mirum, cui etiam nunc pædagógi lites ad auriculas verſarentur, imperito huiuſmodi conuitiorum. Item,

Lyſiaci characteris in Cicerone exépl.

CICERO.

Cic. apud Columel. l. 12. c. 2.

Præparatis idoneis locis inſtrumentum, & ſupellectilem diſtribuere cœpimus, ac primùm ea ſecreuimus, quibus ad res diuinas vti ſolemus: poſtea mundum muliebrem, qui ad dies feſtos comparatur, deinde virilem; item dierum ſolemnium ornatum; nec minùs calceamenta vtrique ſexui conuenientia:

Digitized by Google

tum iam ſcorſum arma ac tela ſeponebantur, & in altera parte inſtrumenta, quibus ad lanificia vtuntur, poſt quæ ad cibum conficiendum vaſa, vt aſſolent, conſtituebantur: Inde quæ ad lauationem, quæ ad exornationem, quæ ad menſam quotidianam, atque epulationem, pertinerent, exponebantur.

Quæ ſequuntur, ſupra Lyſiam.

Cic. lõgè plus habet floris quàm Lyſias.

Cùm ad Cyrum minorem, regem Perſarum, præſtantem ingenio atque imperij gloria, Lyſander Lacedæmonius, vir ſummæ virtutis, veniſſet Sardis, eique dona à ſociis attuliſſet; & cæteris in rebus comis erga Lyſandrum, atque humanus rex fuit, & ei quendam conſeptum agrum, diligenter conſitum oſtendit. Cùm autem admiraretur Lyſander, & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum ſubactam, atque puram; & ſuauitatem odorum, qui afflaretur è floribus; tum dixit: Mirari ſe non modò diligentiam, ſed etiam ſolertiam eius, à quo eſſent illa dimenſa, atque deſcripta. Et Cyrus reſpondit: Atqui ego iſta ſum omnia dimenſus, mei ſunt ordines, mea deſcriptio: Multæ etiam iſtarum arborum mea manu ſunt ſatæ, &c.

Diſcrimẽ Ciceronis, & Lyſiæ.

Lyſias, Archytæ columba.

Nihil eſt in toto Lyſia cum his dicendi veneribus comparandum. Iam in hoc maximè differunt, quòd Lyſias, vt Archytę columba, quandiu vires inditæ patiuntur, ſurſum quidem volat; at ſi contendit altiùs, mox exhauſtus corruit, & ad terram alliditur. Itaque in exordiis, & attenuatis illis narrationibus, vt notat Halicarnaſſeus, quaſi leni Auſtro fertur, & exultat, mox in demonſtrationibus & exornationibus langueſcit, in affectibus prorſus extinguitur: ex quo infinitis virtutibus, quas ſuprà commemorauimus, à Cicerone facili negotio obruitur.

COMPARATVR cum Iſocrate.

CAP. LXXI.

Iſocratis virtutes.

ISocratis quoque permagnus amator, & fœlix imitator extitit M. Tullius; nec mirum, ſunt enim illi Rhetori quàm eximiæ virtutes. Prima eſt σεμνότης, decora quædam maieſtas, quam illi totum corpus orationis grande & numeroſum, variæque intermicantes ſententiæ conciliant: Altera εὐμορφία, ex nominum delectu, iunctura, figuratúmque ornatu conſurgens quædam formoſitas, vt mihi plerúmque ſtylus eius videatur, non diſſimilis vineæ illi aureæ Regum Perſarum, quam racemi ex varia margaritarum opulentia confecti, mollibus corymbis in ſerpentem diſcolore ornatu veſtiebant.

Iſocratis ſtylus vinea aurea.

Eius verò vis potiſſimùm in Panegyricis elucet, quarum orationum præclarus eſt artifex, & cum paucis comparandus; quanquam etiam in hoc genere Cicero non cedit. Subiiciam ex vtroque locos quàm ſimillimos, vt facilius vis oratorum dignoſci poſſit. Cicero pro Marcello laudes effert clementiæ, quam bellicis rebus anteponit; quòd hæ quidem multorum ſint communes, illa vnius propria & certa ſit gloria. Hæc ab Iſocrate decerpſit; cuius apud Philippum regem hæc ſunt verba:

ISOCRATES.

Πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι τὰς εὐνοίας τὰς τῶν πόλεων αἱρεῖν ἢ τὰ τείχη. τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἔχειν φθόνον, ἀλλὰ καὶ τούτων τὴν αἰτίαν τοῖς στρατοπέδοις ἀνατιθέασιν. ἢν δὲ τὰς οἰκειότητας καὶ τὰς εὐνοίας κτήσασθαι δυνηθῇς, ἅπαντες τὴν σὴν διάνοιαν ἐπαινέσουσι.

Longè enim præclarius eſt beneuolentiam ciuium capere, quàm muros. Hæc enim non modò inuidioſa ſunt, ſed & eorum cauſſam copiis militum aſcribunt. Si verò ciuium

Digitized by Google

amorem & beneuolentiam ſemel comparaueris, tum in eo mentem omnes ſunt laudaturi.

Quanto pleniùs & vehementius.

CICERO.

Nam bellicas laudes ſolent quidem extenuare verbis, eáſque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ ſint Imperatorum: & certè in armis, militum virtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus multum iuuant; maximam verò partem fortuna ſibi vindicat, & quicquid eſt proſperè geſtum, id penè omne ducit ſuum. At verò huius gloriæ C. Cæſar, quam es paulo antè adeptus, ſocium habes neminem, &c

Item, vterque Principes hortatur ad gloriam, ille Cæſarem, hic Philippum.

ISOCRATES.

Ἔστι δὲ πρὸς μὲν ἄλλό τι τῶν ὄντων ἀπλήστως ἔχειν, οὐ καλόν. Αἱ γὰρ μετριότητες παρὰ τοῖς πολλοῖς εὐδοκιμοῦσι· δόξης δὲ μεγάλης καὶ καλῆς ἐπιθυμεῖν, καὶ μηδέποτ' ἐμπίπλασθαι, προσήκει τοῖς πολὺ τῶν ἄλλων διενεγκοῦσιν.

Et in cæteris quidem rebus minimè honeſta eſt inexplebilis quædam cupiditas, cùm præſertim mediocritas multorum ſermone celebretur; gloriam verò magnam, & excellentem concupiſcere, hoc quidem Principum eſt proprium, qui cæteros quoſque longiùs antecellunt.

CICERO.

Itaque præclaram illam & ſapientiſſimam vocem tuam inuitus audiui, ſatis te diu vel naturæ vixiſſe, vel gloriæ: ſatis, ſi ita vis naturæ; adde etiam, ſi placet, gloriæ: At quod maximum eſt, patriæ certè parum. (Deinde:) Quid ſi iſtud ne gloriæ quidem tuæ ſatis eſt? cuius te eſſe auidiſſimum, quamuis ſis ſapiens, non negabis? Parúmne igitur, inquies, magnam gloriam relinquemus? Imò verò aliis, quamuis multis ſatis; Tibi vni parum. Quicquid enim eſt, quamuis amplum ſit, id certè parum eſt, tum cum eſt aliquid ampliùs. Item:

ISOCRATES.

Οἶμαι δέ σε οὐκ ἀγνοεῖν ὃν τρόπον οἱ θεοὶ τὰ ἀνθρώπων διοικοῦσιν. οὐ γὰρ αὐτόχειρες, οὔτε μετὰ τῶν ἀγαθῶν, οὔτε τῶν κακῶν γίνονται τῶν συμβαινόντων αὐτοῖς· ἀλλ' ἑκάστοις τοιαύτην ἔννοιαν ἐμποιοῦσιν. Credo te non ignorare, quo pacto Dij immortales res hominum adminiſtrent: Neque enim manum adhibent, cum bonis improbíſve verſantes, ſed eam mentem cuique ingerunt, &c.

CICERO.

Quòd ſi cætera nos magis peruulgata mouerunt; vox ipſa Deorum immortalium non mentes omnium permouebit? Nolite enim id putare accidere poſſe, quod in fabulis ſæpe videtis fieri, vt Deus aliquis delapſus de cœlo cœtus hominum adeat, verſetur in terris, cum hominibus colloquatur, &c. *De Aruſp. reſponſ.*

Neſcio quo pacto Cicero etiam in iſtis comparatus, ſemper eſt acrior. Nec eſt quòd obiicias in Iſocrateis locis epiſtolarum ſtylum; nomine enim duntaxat epiſtola eſt hæc ad Philippum cohortatio; re vera oratio eſt, nec alio charactere in orationibus vtitur Iſocrates.

Iam verò à Cicerone multis partibus ſuperatur. Primum, quia nimis laxus & ſinuoſus eſt fermè in omnibus, quod à M. Tullio alienum. Nam etiam ſi multus ſit in amplificatione, tamen auget rebus, ſententiis, facibus, aculeis. Longè alia eſt Iſocratis laxitas, quæ meritò à Dionyſio reprehenditur; nam vbi nulla eſt amplificandi occaſio, de induſtria trahit orationem, vt ſuas expleat periodos. *Iſocratis vitia.*

Deinde

Digitized by Google

Deinde, nimis eſt paruis quibuſdam, & puerilibus figuris, numerorúmque religioni addictus, in quibus vſque ad ſatietatem moleſtus eſt; Semper floridus, & theatralis, vbi minimè eſſe oportet. Tertiò, vt puer Anagnoſtes, quod antea dictū eſt, nullos motuum habet aculeos, ex quo longuida & ἄψυχος eius fit oratio. Contraria his vitiis ornamenta Latino oratori conueniunt. Eſt enim in amplificationibus acer, & efficax, in numeris prudens, & moderatus, in affectibus rex, & triumphator. Et hæc ad commendationem Romanæ eloquentiæ parentis ſint allata. Cicerone de viuis ſublato, natiuus ille flos Romanæ eloquentiæ emarcuit; & occupata ab Imperatoribus republica, quæ fuerant antea grauitatis in tumidam, fucatam, ancillantem denique facundiam paulatim degenerarunt. Quæſita enim tunc ad aurium delicias affectatio verborum, conciſio periodorum, & illa acumina tam crebra, quibus multa neceſſariò frigida ſolent obrepere, ad ſummum effuſa in caſtam linguæ Latinæ religionem peregrinitas penè omnia corrupit. Quanquam nolim ego Heroas illos, Salluſtium, Senecam, Cornelium Tacitum, Plinium Iuniorem, & ſi qui ſunt ſimiles, corruptæ eloquentiæ inſimulare; non patiar tamen eos à ſuis amatoribus, Ciceroni, vel præferri, vel etiam æquari: quod in duobus anteſignanis oſtendam.

Iſocratis oratio ἄψυχος.

COMPARATVR cum Salluſtio.

CAP. LXXII.

Magna Salluſtij apud eruditas quaſque aures commendatio: nam paſſim, vt *proprietatum in verbis retinentiſſimus*, comptorum atque integrorum ſenſuum fœcundus, cōcinnæ breuitatis artifex, Romanæ denique hiſtoriæ ſcriptor florentiſſimus laudatur. Quam illi palmam in manibus infringere nemo ſanus conetur. Sed neque prudens vllus rerum æſtimator fuerit, qui eundem Ciceroni adęquare velit; Niſi fortè quis Cydnum fluuium, non ſpatio aquarum, ſed liquore memorabilem, ſi fortè leni alueo placidiùs manantem viderit, cum Nili magnitudine, copia, ſpecie conferendum putet. Sit ſanè Salluſtius ſubtilis, acer, comptus, & in ſua breuitate plerúmque felix, & luculentus: Quando tamen illam Ciceronis maieſtatem, & vim fœcundiſſimi pectoris inſtar torrentis efferneſcentem, cum ſuis, licèt acutè vibratis, ſententiis attinget? Adde quòd ſtyli gloriam multis nęuis infuſcauit, quos ipſa tolerare non potuit antiquitas. Auguſtus quippe Cęſar cacozelis haud mediocriter infenſus, compilatas ex antiqui Catonis originibus voces illi obiicit; quæ cauſſa Aſinium Pollionem venuſtiſſimum oratorem mouit, vt contra Salluſtij ſtylum ſcriberet. Lenęus verò grammaticus, Pompeij libertus, non contentus eum lurconem, popinonem, ac laſtaurum nominaſſe, *Vita quoque & ſcriptis monſtroſum*, ac M. Catonis verborum furem ineruditiſſimum appellat. Quanquam hominis ſtomacho haud credendum in omnibus. Certè Gellius eum verborum nouatorem agnoſcit, & hoc nouandi ſtudium cum multa inuidia fuiſſe memorat: Seneca in eodem amputatas ſententias, & verba ante expectatum cadentia, & obſcuram breuitatem, quam pro cultu habuit, animaduertit: quæ profectò veriſſimè dicta ſunt, & Salluſtium legenti paſſim occurrent. Qualia ſunt illa, *Equos aſcendere: Colos ex nugis: Maiores veſtrûm: Oppidum valens, & opulens: Supplicia Deorum: Ad bellum Perſi*, pro *Perſidis*, & ſimilia, quæ à Salluſtio ſcripta Fronto, Priſcianus,

Sueton.

Digitized by Google

& Agretius agnoſcunt. Iam abruptę & ambiguæ ſententiæ,quàm crebra ſunt in eo,& affectatę! vt, *Faciant idem maioribus ſuis*; quod dixiſſet alius, *Imitentur maiores ſuos*. Ea ſententia fefellit aliquos interpretes, qui ſic reddidere, *ita ſe gerant erga maiores ſuos*; Voluit credo Salluſtius ἀρχαϊσμὸν illum imitari.

Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti. Item: *Quæ poſtquam glorioſa modò, neque belli patrandi cognouit*: Significare voluit, ad bellum patrandum minimè pertinere. Huius breuitatis ſtudio nonnulla plerúmque à Thucidide & Demoſthene accepta, quanquam ſatis conciſè dicta, cogit in loquendi compendium; quo fit, vt eius ſententiæ nimis amputatę ſint, & exiles. Demoſthenes Olynth. 2. ſcripſit: *Αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη· εἰ δέ τι πταίσει, τότε ἀκριβῶς αὐτοῦ πάντα ἐξετασθήσεται.* Quod ille per concinnam periodum ad maiorem perſpicuitatem & grauitatem extulit, Salluſtius amputans reddit: *Secundæ res mirè ſunt vitiis obtentui*. Quę omnia ſi rectè perpendantur, longè à Ciceronis felicitate, nitore atque elegantia diſcedunt.

COMPARATVR cum Seneca.

CAP LXXIII.

DVo poſt homines natos arbitror, apud Romanam gentem extitiſſe ſumma & propè diuina in rebus humanis ingenia, Ciceronis & Senecę; quanquam in diuerſo, vt apparet, genere nituerunt. Vtique mens ampla, pręcelſa, & (vt cum Plinio loquar) quodam igne volucris vtrique nobilis eruditio, & Gręcarum diſciplinarum notitia non vulgaris; vtrinſque ſtylus latè peruagatus omnia penè nobiliſſimarum artium complexus eſt monumenta. Sed cùm in varia tempora incidiſſent, magnam quoque dicendi varietatem tenuerunt, & in ſuo quiſque genere ſummus fuit, & inuictus: Illius ad concionum plauſus & fluctus compoſita, vt plurimùm, oratio: Huius ad aulicum palatum facta ponderoſa ſobrietas. Ille longè latéque perſultans, magno ſonitu curſúque fertur: Hic redundantem vim mẽtis, breuibus veluti ſententiarum cancellis circumſcribit. Ille cùm videret plurimum vbertati honorem, plurimum etiam pompę deferri, laciniosos & fluentes ambitus conſectatur: Hic cùm luxuriem verborum, lentóſque exitus in principatu animaduerteret non placere, preſſa quędam & ſelecta rerum iudicia verborũ globulis comprehenſa ſolertiſſimè perſtringit. Ille ſuperbè graditur, nihil tentat niſi magnum, graue, excelſum, verba ſeligit pulchra, ſonantia, luculenta; ſenſus habet altiùs ductos, & magnificos, ſed ad popularium aurium captus diffuſos, ſpiritus rerum grauiſſimarum calidos, acres, incenſos, quibus eloquentia efferueſcit, volitat, igneſcit, penetrat in pectora, mollit animos quamuis feros, & intractabiles: vt ſparſi in terras Solis radij, vapores & habitus extrahunt in ſublime; ſic ille grandis eloquẽtię luce circumfuſus, mentes excitat, educit, & cogit; ad ſummum, quicquid vult, imperat: Hic graues, & à plebeiis auribus remotas conquirit ſententias, has diſtricta quadam & concinna breuitate compingit; totus dictis eruditis, vt auro veſtis, rigeſcit, anguſtatur in ſeria quędam acumina, quę audientis aurem vellicant, animum perpetuò erigunt, perpetuò fodicant, atque exſtimulant. Indita eſt enim illis quędam vis prępotens, & inuicta, quę pectus ferit, quamquam ex abdito; nec remittit, antequam reliquerit aculeum. Si argumentatur, conuincit; ſi petit, extorquet; ſi ſuadet, perſuadet; ſi pugnat, expugnat; ſi rogat, impetrat,

Digitized by Google

impetrat, quaſi imperet. Ad ſummum, vt matrona nobilis ſolemni die præcultè veſtita, muliebri mundo nitens, & ambitioſo ſyrmate luxurians, prodit in publicum: Sic ille magnifico pręfulgens ornatu, ſpecioſis & collucentibus figurarum gemmis illuminatus, circumductis inſuper verborum & periodorum veluti laciniis, effluens; in illo ſublimi eloquentiæ theatro pompas ducit planè admirabiles. Alter vt vir elegans, byſſo veſtitus, & purpura pulchriſque margaritis lucens, non ambitioſæ orationis ductu, ſed pondere, pulcherrimas rerum grauiſſimarum amplectitur ſententias. Quid quæris? vterque in eo quod excoluit genere felix prorſus & admirabilis. Sed cùm in Cicerone gemina fœcundiori quodam vbere ſeſe promat eloquentia; vna quidem popularis, amplior & diffuſior; altera, ſenatoria, grauis & ſubſtricta, qualis in Philippicis eſſe ſolet. Credibile eſt hominem ad omne genus eloquentiæ natum potiùs quàm factum; altera dicendi forma potuiſſe, ſed conſultò noluiſſe. Senecam laxum ſtyli characterem minimè voluiſſe certum eſt: an potuerit, incertum; cùm nullum eius ſpecimen reliquerit.

Finis Libri primi.

Digitized by Google

DE OPTIMO CHARACTERE ELOQVENTIÆ, LIBER SECVNDVS.

AC PRIMVM DE EIVS VARIETATE.

CAPVT PRIMVM.

EST illa nobilium ingeniorum ſententiis iactata crebriùs aſſertio, eam demum eſſe optimam Eloquentiæ rationem, quæ placet auditoribus, & *ſummum Oratorem nihil aliud eſſe quàm ſummum populo videri*: Quæ etſi prudenter ab ampliſſimis viris pronuntiata eſſe videatur, non eſt tamen ita accipienda, vt deterrimus quiſque ſtylus, modò imperitorum aures mulceat, atque delectet, continuò omnes numeros habeat bonitatis: inſidet enim ipſis ſenſibus & verbis, recti quædam boníque ratio, quæ non eſt alienis ſemper auribus metienda; ſed ipſa in ſeſe leges continet ſuæ perfectionis: Alioqui ſi tota ex alienis iudiciis penderet eloquentia, idem omninò & eodem tempore ſapientiſſimus; idem quoque dementiſſimus Orator, & dicendus eſſet & habendus. Narrat Philo vidiſſe ſe in Theatro, cùm aliquis recitaret, alios ſe in plauſus, & mirabiles ἐπισημασίας effudiſſe; alios, non ſecus ac ſtipites, immotos hæſiſſe, alios etiam aures occluſiſſe; adeò importuni acroamatis eos ſubtædebat.

Cicero in Oratore.

Bonitas ſtyli non opinione duntaxat hominum metienda.

Hominũ iudicia de eloquentia diſſimillima.

Vnus orator idẽ omnibus eſſe poteſt.

Quid igitur dicemus? cum ipſum (qualiſcunque tandem fuit) ſiue actorem, ſiue oratorem, & potentiſſimum in dicendo fuiſſe, & frigidiſſimum, & ineptiſſimum: potentiſſimum, qui tantos plauſus colligeret; frigidiſſimum, qui non magis, quàm ſtatuas, moueret auditores; ineptiſſimum, qui tantum auribus inferret moleſtiam. Abſit illud quidem: ſed de oratione prius ſit prudens iudicium, è quo longè nobilior ſententia, quàm ex imperitorum hominum affectibus videtur expectanda. Etſi enim ſcenæ (vt aiunt) ſeruire, magnæ eſt dexteritatis, & fermè impudentis eſt ingenij, auditorum iudicia non revereri, quibus magna ex parte cauendum eſt: Nullo tamen pacto orationis vitia, quòd placeant, ideo

Orationis iudicium à quib. petendum.

Digitized by Google

ideò virtutis aut pulchritudinis ſpeciem induent. Itaque ineptum Oratorem, qui multitudinem demulceat, feliciorem quàm ſapientiorem putabo. Contrà, optimum, cui minùs ſtudia reſponderint, non ideo peſſimum iudicabo. Vt enim in nummis eueniret, ſi quæ natio nummos ex corio, aut ferro mallet, quàm monetam ex auro argentóve cuſam: dexter quidem & felix cenſeretur mercator, cui hæc fortuna obtigiſſet, vt corium pro auro diſtraheret: non tamen eam ob cauſſam, auri argentive natura, corio aut ferro inferior cenſeretur, quòd eſſet à ſtultiſſimis æſtimatoribus ita iudicatum: Cur ita? in ipſa quippe auri natura inſidet quædam præſtantia, quæ ſine vlla hominum æſtimatione, decus obtinet ſuum. Eadem profectò ratione, ineſt eloquentiæ natiuus quidam ſplendor, quem deteriora iudicia conuellere nullo modo poſſunt; qualis autem ſit, quærimus.

Popularis orator felicior quã ſapientior.

Non opinione hominum, ſed rei præſtantia, cũcta metiẽda.

Varia omnino ſunt ſtyli & elocutionis genera: in quibus tanta penè ac in ipſis hominum vultibus, laſciuientis veluti orationis ludo, naſci ſolet varietas. Tum verò vnicuique promptum eſt in deteriorem partem ruere; paucis, & iis admodum prudentibus, in eloquentia rectum tenere modum. Hanc autem varietatem, quam loquendi ſartaginem Perſius nominat, ex corruptis hominum moribus fluxiſſe, bene animaduertit Seneca: *Hoc quod audire vulgò ſoles*, quod apud Græcos in prouerbium ceſſit, *Talis hominibus fuit oratio, qualis vita.* Quemadmodum autem vniuſcuiuſque actio dicenti ſimilis eſt: ſic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delicias dedit; argumentum eſt luxuriæ publicæ, orationis laſciuia: ſi modò non in vno aut altero fuit, ſed approbata eſt & recepta. *Non poteſt eſſe alius ingenio, alius animo color?* ſi ille ſanus eſt, ſi compoſitus, grauis, temperans; ingenium quoque ſiccum ac ſobrium eſt; illo vitiato, hoc quoque afflatur.

Varietas ſtyli.

Origo ſtyli varij.

Senec. ep. 114.

Talis oratio, qualis vita.

Rectè quidem illud, & eam ob cauſam, in diuerſos paulatim mores Roma defluente, alia atque alia eloquentiæ facies extitit. Emerſerunt primi illi pauculi eloquentes, à nobis ſuperiùs commemorati, vt Iunius Brutus, Menenius Agrippa, Fabricius; quos ſenſibus grandes, & maſculos, verbis rudes & horridos, credibile eſt extitiſſe. Adoleſcente demum imperio, erepſit, quaſi ex ſuo cortice, facundia, & ridere cœpit clementius ſimplex quædam gratia locutionis, nullis adhuc fulgens ornamentis, ſpe potiùs & indole, quàm prouentu commendanda. In eo genere fuit Enniana ſimplicitas, Plautinus genius, candorque Catonianus: quæ prima velvti nondum planè collucentis, ſed emicantis eloquentiæ, crepuſcula extiterunt. Sequuta eſt tandem illa maturis iam viribus, & figurarum picta coloribus, latéque perſultans oratio, qualis Ciceronis temporibus viguit; cùm res perhonorifica cenſebatur, diem dicendo eximere. Mox alio reipub. ſtatu diſplicere viſi ſunt Oratores illi ſpecie vberes, complexione rerum exiles, & hæc tota laciniosæ orationis effuſa luxuries, paulatim ſuccingi contrahíque cœpta eſt, donec ad noua quæque, partim exſilientibus oratorum ingeniis, partim etiam prurientibus auditorum auriculis, corruptelæ variæ in ſtylum redundarunt; quæ primùm diſcutiendæ nobis eſſe videntur quàm diligentiſſimè, quò magiis ex vitiis oppoſitis, ingenuæ pulchritudo virtutis eluceſcat.

Romani ſtyli proceſſus.

Dionyſ. Longinus, libro περὶ ὕψους,

 vitia,

Digitized by Google

Styli vitioſi tria genera, ex Longino.

vitia, ad tria refert capita, ψυχρὸν, μειρακιῶδες, παρένθυρσον: hoc eſt, frigidum, puerile, inſanum, Seneca epiſtola centeſima decima quarta, *inflatum, infractum, audax, præruptum, allegoricum*, attingit his verbis: Quare quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis Oratio, quæris? & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta ſit, vt aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta? Quarè aliàs ſenſus audaces, & fidem egreſſi placuerint? aliàs abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus plus intelligendum eſt, quàm audiendum? quare aliqua ætas fuerit, quæ tranſlationis iure vteretur inuerecundè? Alij alios errores notant, ex quibus ad ſummum colligo præcipua ſtyli vitia: tumidum, cacozelum, frigidum, parenthyrſum, puerile, ſcholaſticum, poëticum allegoricum, miſcellaneum, humile, ſiccum, lentum, abruptum; quorum alia in exceſſu, alia etiam in defectu reperientur.

DE STYLO INFLATO.

CAPVT II.

Frequentiſſimum vitij genus illud eſt, quod tumorem appellant. Nam cùm ad altiora quæque ſuo (vt aſſolet) impetu natura contendat, fit vt peruerſæ magnitudinis, quam ſibi deformauit, ſimulachro quodam illuſa, in tumidas ineptias, & phaleratas, vt aiunt, nugas præceps abripiatur. Rana certè in Apologo miratur grandem illam bouis ſpeciem, & ſucculentam corporis habitudinem: nec mora, in eius amorem tota exardeſcit, & cupit quoquo modo boui ſimilis fieri: ſed miſera, dum ſupra corpuſculi vires & naturæ conditionem tumet, atque inflatur, ſpiritum egerit, ac mortua diſrumpitur. Idipſum profectò permultis contingit imitatoribus, qui dum Virgilij, aut Ciceronis magnitudinem ſuſpiciunt, auéntque in leuiculis etiam argumentis, eandem exprimere, & vincere, in id deueniunt, vt pro vero & ſolido corpore nihil niſi fumos & ventos oſtentent, tandémque ſtrigoſi & macilenti diſpereant.

Tumidi cum rana comparati.

Tumidus ſtylus in quod deſinit.

Styli tumor vnde dictus.

Cic. 4 ad Herenn.

τὸ μὲν οἰδοῦν ὑπεραίρειν βούλεται τὰ ὕψη.

Quis ſit tumidus ſeu inflatus ſtylus.

Hoc genus tumidum nominatur, ſimilitudine ducta à praua corporis habitudine, quæ pro carne & ſucco degenerem pituitæ tumorem nacta eſt: fit autem, vt notat M. Tullius, cum oratio nouis, aut priſcis verbis, aut duriter aliunde tranſlatis, aut grauioribus, quàm res poſtulat, aliquid dicitur. A Longino definitur, *exceſſus iuſta magnitudinis*: & hæc exempla proferuntur ex tumido poëta, qui ita loquutus fuerat:

Inflati ſtyli exempla.

Καὶ καμίνου σχῶσι μάκιστον σέλας.
Εἰ γάρ τιν' ἑστιοῦχον ὄψομαι μόνον,
Μίαν παρείρας πλεκτάνην χειμάῤῥοον,
Στέγην πυρώσω, καὶ καταιθρακώσομαι.

πλεκτάνην χειμάῤῥοον: *Torrentem Cirrum*, ignis vel fumi vorticem appellat (inquit) nimis audaci nomine, Quid, quod idem, & *vomere in cælum* vſurpat, & *Tibicinem* facit *Boream*?

Hæc, inquit, non ſunt τραγικὰ, ἀλλὰ παρατετραγῳδημένα, τεθόλωται γὰρ τῇ φράσει, καὶ τεθορύβηται ταῖς φαντασίαις μᾶλλον ἢ δεδείνωται· κἂν ἕκαστον αὐτῶν πρὸς αὐγὰς ἀνασκοπῇς, ἐκ τοῦ φοβεροῦ κατ' ὀλίγον ὑπονοστεῖ πρὸς εὐκαταφρόνητον. Hæc, inquit, non ſunt tragica, ſed cothurnum ipſum tragœdiæ excedunt. Sunt enim inquinatiſſima locutione, & tumultuariis ſententiis turbida potiùs quam grauia. Quòd ſi ſingula in lucem diſpexeris; paulatim ex inani ſpecie grauitatis, in rem contemptiſſimam recident.

Triplex inflatum orationis genus.

Porrò notandum occurrit, ex vtróque, & Ciceronis & Longini ſenſu, triplex inflatæ orationis genus: alia enim verbis duntaxat intumeſcit, alia ſolis ſenſibus, alia ſenſibus ſimul & verbis

Digitized by Google

verbis inflari atque attolli ſolet. Verba quoque ipſa, aut noua ſunt, aut priſca, aut duriter aliunde tranſlata; exempla omnium ſubiicio.

Styli in verbis nouis inflati exempla.

• Fuit illud imperitis & ambitioſis ſcriptoribus commune vitium, quod vocatur καινοσπουδίας. Affectabant enim nouas rerum appellationes inuenire, vt ipſi nouæ alicuius linguæ fierent auctores: quod Dionyſio tyranno ſupra cæteros extitit peculiare, cuius aliquas ineptias commemorat Athenæus: Quippe παρθένον virginem nominare, vt nimis communi nomine, ſuppudebar. Quid igitur? Μένανδρον dictabar *expectatiuiram*, quia virum maneat, & expectet; columnam, Μενεκράτη, *Menecratem*, vel *validipotentem*, quòd valida perduret; iaculum, βαλλάντιον, quod aduersùs iaciatur.

Athenæus Deiphnoſoph. l. 3. Dionyſij tyranni in nouandis verbis ineptia.

Eodem ingenio fuit Alexarchus, Caſſandri Macedoniæ regis frater, Vranopolidis conditor: de quo Heraclides Lembus hiſtor. lib. trigeſimo ſeptimo, ad hunc modum prodit, & refert: Alexarchus, qui Vranopolim ædificauit, loquendi peculiares formas inuehit, vt qui gallum ὀρθροβόαν, manicinem appellaret; tonſorem, βροτοκέρϑω; drachmam, ἀργυρίδα; Chœnicem, ἡμεροτροφίδα; præconem, ἀπύτω.

Alexarchi nouatoris locutiones.

Lucianus, vt eſt in hoc genere feſtiuiſſimus, ſub perſona Lexiphanis. dialogum integrum ſcripſit iis ſcatentem verborum ſordibus, qualia ſunt ὦτα κυψελόβυστα· ἀντισυμποσιάζειν τῷ Ἀρίστωνος· ἀπίστω ἡ ἐπιβύστρα κυψελίς, & cætera infinita Græcis hominibus intellectu perquàm difficilia; nihil intereſt antem an noua ſint, an per compoſitionem nouata, & duriùs interpolata, vt *incurui ceruicum pecus*.

Lucian. in Lexiph. t. 2. p. 529.

Styli inflati in priſcis verb. exempla.

Secundum eſt genus verborum, quæ priſca vocantur, & ea iamdiu obliuionis oppreſſa tenebris, à putidis ſtylis effodiuntur, atque eruuntur in lucem: qualia ſunt iſta; *Conflugas*, vbi conuentum campum totum *inhumigant*.

Et ſcabra in legendo *reditio ſanè* offendens: *ſed qui ſunt iſti, qui aſcendunt altum ocrim?* collem intelligit. Item:

Liuius Andron. Vatt. in Prometh.

Leuiſo mnamitis ſonorinas imagines
Adſatur; non vmbrantur ſomno popula:

Et, florem *antlabant* liberi ex carcheſiis: hoc eſt, bibebant. Duriora etiam apud Accium, & Næuium:

Vagent ruſpantes ſyluas ſextam teſſeras.
Non hercle apluda eſt hodie quàm tu nequior.
Bilbit amphora.
Buttubata.
Concipilauiſti, &c. eiuſdem generis.

Accius in Meleagro.

Hac & ſimili oratione vſus, magno omnium riſu fertur quidam cauſſidicus, apud vrbis præfectum: nam cùm ſignificare vellet, inopi quendam miſeróque victu viuere, & furfureum panem eſitare, vinúmque eructum & fœtidum potare: *Hic*, inquit, *eques Romanus apludam edit, & flocces bibit:* Aſpexerunt omnes, qui aderant, alius alium, primò triſtiores, turbato & requirente vultu, quidnam illud vtriúſque verbi foret: Poſt deinde, quaſi neſcio quid Tuſcè aut Gallicè dixiſſet, vniuerſi riſerunt. Legerat autem ille, *apludam* veteres ruſticos, frumenti furfurem dixiſſe: ídque à Plauto in comœdia (ſi ea Plauti eſt) quæ Aſtraba inſcripta eſt, poſitum eſſe. Item Flocces audierat, priſca voce, ſignificare vini fæcem, è vinaceis expreſſam, ſicvt *fraces*, ex oleis. Alter, cùm aduerſarius cauſſam differri poſtularet. Rogo Prætor, inquit, ſubueni, ſuccurre: Quonam vſque nos bouinator hic demoratur? Atque id, vo-

Gell. l. 11. c. 8. Cauſſidici antiquarij fatuitas.

Apluda vetus verbum pro frumenti furfure. Flocces pro vini fæce.

Digitized by Google

ce magna, ter quatèrve inclamauit; *Bouinator.* Commurmuratio fieri cœpta eſt, à pleriſque qui aderant, quaſi monſtrum verbi admirantibus. At ille iactans, & geſtiens:non enim Lucilium, inquit, legiſtis; qui tergiuerſatorem, *bouinatorem* dicit? Eſt autem in Lucilij vndecimo, verſus hic:

Bouinator pro tergiuerſatore.

Hic ſtrigoſus, bouinatórque ore improbus duro,

His innutritus ἀρχαϊμοῖς Tertulliani & Arnobij ſtylus, gandis eſt plerúmque, & nimis horridus: vt *Hypobrychium*, *irreſpirabile*, pro extremo periculo, in quo omnis ex malo emergendi ſpes adempta ſit, ὑποβρύχιον τὸ ὑπὸ τῶν κυμάτων καλυπτόμενον appellatur, quod fluctibus eſt obiectum; Dies & nox inuicem vertunt, *Solſtitionibus annuis*, & *fruſtra ſubſtillum*, pro dubio aëre, inter ſerenum, & pluuium, quando pluuia ſtillatim cadit. *Pars verò paſſinitus*, & *Scytaloſagitti pelliger*, *genuinos inter antias adumbratos*, & ſimilia: apud Arnobiũ verò, *ſalpictarum ſonitu*, pro tubarum, quo vſus Iulius Firmicus, *ſalpictas reddet: Sed qui in bello confoſſi moriantur.* Et l. 3. *Buccularum cumulatione ſacriuoces, & quæ ex reconditis trahit Aruſpicinæ nugis, plaſeas, polimina, fendicas, magmenta, proficias*: quibus etſi ad argumentum opportunè, & loco vtitur, aliàs tamen ad ſtyli nitorem, prauæ ſunt imitationis.

Tertullian. Arnobij ſtylo horridior.
Tertul. l de Idol. c. vlt. n. 107.
Lib. de pallio.
Hypobrychium pro extremo periculo.
Subſtillum pro dubio aëre.
Salpicta pro tubis. Arno. li. 7.
Iul. Firmic. l. 8.

Tertia corruptorum verborum ſeries eſt in tranſlatis audacibus, & inuerecundis, quorum abundantem ſtylum Gorgiæ, Calliſthenis, Cleitarchi, Amphicratis, Hegeſiæ, Matridis commemorat Longinus. Hæc autem inter cætera arguit in Gorgia. Ξέρξης ὁ τῶν Περσῶν Ζεὺς *Xerxes Perſarum Iupiter*, Γύπες ἔμψυχοι τάφοι, *Vultures ſepulchra animata.* Hæc, inquam, ingenioſè (vt apparet) dicta ſugillat acriter vir Criticus, nec parcit Xenophonti, qui pro pupillis *Virgines oculorum* dixerat, quòd puella & pupilla eodem κόρης nomine, apud Græcos appelletur. Verba Xenophontis ſunt; Ἐκείνων γοῦν ἧττον μὲν ἂν φωνὴν ἀκούσαις ἢ τῶν λιθίνων, ἧττον δ' ἂν ὄμματα μεταστρέψαις ἢ τῶν χαλκῶν, αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο, καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων, in hoc vltimo tumor eſt: quin & verecundiores eos exiſtimaris, *ipſis oculorum virginibus.* At Timæus Xenophontea illa ſatis audaci metaphora nondum contentus, ὅ τις ἂν ἐποίησεν, ἐν ὀφθαλμοῖς κόρας μὴ πόρνας ἔχων: Hoc vtique faceret alius, qui non *Meretrices in oculis, ſed virgines haberet.*

Styli in trãſlatis verbis inflati exẽpla.
Stylo in verbis duriter trãſlatis inflato quinam oratores notati.
Gorgias.
Xenophõ à Caſſio Longino vt putidus arguitur.
Timæi audax. imitatio.

Hæc quota portio grandium metaphorarum, quæ in Africano ſtylo reperiuntur? vt, *Ipſa canicula perſecutionis, ab iſto ſcilicet Cynocephalo. Circumſpectu emiſſitij ocelli: imò luminis punctu vertiginant, & tabulata congregatio in veſtibus, & colubrini oblatratorum molares*, apud Sidonium: qui temporis potiùs errores quàm virorum cenſendi ſunt. At Apuleius, præ gaudij affluentia, totus iſtis immergitur, quale eſt, *labiis vndantibus affectare roſas*, inquit, de aſino, qui iam ſpe eaſdem deuorabat: item *ſorbillantibus ſuauiis ſitienter haurire*, & ſimilia.

Tert. aduerſus Gnoſtic. de Pallio.
Sidonius
Apulei.

Secundum tumoris genus, eſt in ipſis ſenſibus immoderatis, licèt alioqui verba, ad legem vſus communis videantur exacta. Hoc genere peccant ſæpiſſimè tragici, dum res ſupra naturam extollunt.

Stylus inflatus in ſenſib.

His bullis redundat Hercules Oetæus Senecæ, ſi modò eius eſt; quo enim faſtu cœlum petit à Ioue, filius à parente?

——Quid tamen nectis moras?
Nunquid timemur? numquid impoſitum ſibi
Non poterit Atlas ferre cum cœlo Herculem?

Hercules Oet. Sen. amputata tragœdia.

Si hæc Typhon diceret, tamen vix

eſſent

Digitized by Google

eſſent tolerabilia: quis enim largiri cœlum vellet, tanta oris improbitate expoſtulanti?

Deinde:

——Si negat mundus feras,
Animum Nouerca: redde nunc gnato patrem,
Vel aſtra forti.

Apparent violentæ figuræ, quæ deſinunt in frigidum.

Rurſus:

Vel ſi times ne terra concipiat feras,
Properet malum quodcunque, dum terra Herculem
Habet, videtque.

Quàm miſer & miſerabilis ille Iupiter, qui à ferarum metu, ſine Hercule tutus eſſe non poterat?

Hoc verò quod ſequitur, ſupra omnem tumorem inflatum:

Da da tuendos Iupiter ſaltem Deos:
Illa licebit fulmen à parte auferas,
Ego quam tuebor; ſiue glacialem polum,
Seu me tueri feruidam partem iubes,
Hac eſſe ſuperos parte ſecuros puta.

Modò timeri ſe à cœlo dicit, modò ſe tutelare Deorum numen profitetur. Quid hoc tumidius? quàm imbecilles deos cenſet, qui mortali tutore egeant! Hæc poſtulans & ſupplex! Illæ igitur ſunt bullæ, in quas ſæpiſſimè incidunt, qui magnitudinem ſenſuum præter decorum affectant. Deinde, qui imitantur, addunt aliquid de ſuo, & tumida tumidis adſtruunt, donec diploſus follis, in contemptiſſima quæque euaneſcat.

Nonnus poëta Dionyſiacorum ſcriptor, inſani tumoris arguitur. Sed & Nonnus poëta, Dionyſiacorum ſcriptor, in has ineptias intemperanter effuſus, quæ *Megabyſia* ſuo Typhoni non tribuit? Hic enim iactat *ſe aurigaturum Cœlum fratrem ſuum*; (*cùm calcaturum vellet dicere*:) *imò ſe aliud octies maius ſupernè facturum, cùm vetere capi non poſſit. Idem omnes ſtellas, nonis inter ſeſe nuptiis copulaturum, quo cœlo plenior ſit ſoboles: Mercurium in vincula coniecturum; Lunam habiturum pro famula, quæ ſibi lectos ſternat; Quòd ſi lauari velit, Eridano cœleſti pro balneis vſurum.* οὐ ξείνης ἀντιδίοιο φέρω πάτον, Interpres vitioſa admodum interpretatione, iam ſatis inquinatum auctorem corrumpens, legit ποτὸν, & interpretatur. *Non vulgaris terræ fero potum*, cùm debuiſſet dicere, *fero pauimentum*, vel *viam tritam*, vel *callem*. Quis enim puer non videt, hîc nomen, πότῳ, ireptitium? Pergit: *Nonnus Dion. l. 2. Interpres Nonni ποτὸν pro πάτον. potum, pro pauimento.*

Οὐρανὸν ἀστερόεντα ἀδελφεὸν ἡνιοχεύσω,
Οὐρανὸν οἶκον ἔχων μητρώϊον ὑψόθι γαίης,

ſi dixiſſet *cœlum ſe calcaturum*, graue illud fuiſſet; at ſe *aurigaturum fratrem ſuum*, inflatum eſt, & ridiculum:

——— Οὐ χορὸν ἄστρων
Λείψω νόσφι γάμου ἀγείτονα, ἀλλὰ συνάψω
Ἄρσενι θηλυτέρην·

Et quî homini venit in mentem, vt de maritandis ſtellis, poſt tot ſæculorum cœlibatum cogitaret?

———εὐρύτερον δὲ
Ὄγδοον οὐρανὸν ἄλλον ὑπέρτερον ὑψόθι τεύξω.

Quomodo cœlo capi non poterat, qui cum tot aliis gigantibus, vna terræ regione capiebatur?

Εὐνέτις Ἐνδυμίωνος ἐμὴ θεράπαινα Σελήνη
Δέμνιά μοι στορέσειε, καὶ εἰ χρέος ἐστὶ λοετρῶν,
Λούσομαι ἀστερόεντος ἐν ὕδασιν Ἠριδανοῖο.

Quàm parum memor ſui in leuicula degenerat! Quomodo enim balnea Eridani capier, cui cœlum veteri ſepties maius anguſtum eſt?

Ridiculi prorſus tumores, qui vix à pueris aut aniculis tolerari poſſunt: itaque incidunt in alium characterem (de quo mox dicemus) frigidæ pueriſitatis. Nec refert, quòd Typhoni tribuatur hæc oratio; nam cùm tota horribilis, vt ipſa gigantis

L per

Digitized by Google

perſona, eſſe debuiſſet; in riſum & contemptum euaneſcit.

Næuius Gymnaſt. In verbis & ſenſib. ſtyli inflati exēpla.

In eodem exemplo licet animaduertere tertium tumoris genus, vbi res non modò ſẽſibus, ſed ipſis quoque verbis inflatur; quale eſt etiam illud, *ſaxa, ſyluas, lapides, montes diſſicis, diſpulueras.* Non ſatis fuerat ſolutos in puluerem montes dixiſſe, niſi grande quoque verbum addidiſſet, *diſpulueras*, &c.

Idem in Gallinaria.

O peſtifera Pontica, fera, trux, *totutiloquentia*!

Hoc ſtyli genus meritò prudentibus viris fuit ſemper inuiſum; quòd ſi nonnullos leuioris facundiæ iuuenes, ipſo nouitatis aucupio delectet; vbi tamen crebriùs fuerit iteratum, tranſit in ſatietatem. Itaque benè monet Lucianus Lexiphanem, qui eiuſmodi vocibus non deſinebat Atticis auribus obſtrepere.

Lucianus in Lexiph. quid de iſto ſtylo ſentiat.

Ἄλις, ὦ Λεξίφανες, ϗ ποτȣ̃, ϗ ἀναγνώσεως ἐγὼ γοῦν ἤδη μεθύω σοι, &c. Satis, ô Lexiphanes, & potus, & lectionis iſtius: Ego enim tibi ebrius iam ſum, & nauſeo; & niſi quamprimùm enomuero iſta omnia, quæcumque recitando perſequutus es, videor mihi inſanus, ac furioſus fore, obſtrepentibus mihi vndique verbis iſtis, quæ mihi modo effudiſti.

Quanquam mihi à principio ridere illotum gratia veniebat in mentem. Verùm poſtquam ea multa, atque omnino ſimilia erant, miſerebat me tuæ iſtius ærumnoſæ infelicitatis, quippe quem viderem in labyrinthum quendam irremeabilem incidiſſe, morbúmque ægrotare grauiſſimum; imò verò atra bile percitum. Cogito itaque apud meipſum, vnde tam multa mala collegeris, & quàm longo tempore, & vbi denique concluſum habueris tantum examen abſurdarum ac diſtortarum vocum; quarum alias quidem ipſe finxiſti; alias autem defoſſas alicunde eruens, tantum cœnum vndequaque cogens, in me exhauſiſti. Porro videris mihi, neminem amicum, aut familiarem, aut beneuolum habere, neque etiam in virum liberum, & qui loquendi libertate vteretur, vnquam incidiſſe; qui vera monendo, te quamprimùm expediret à morbo iſto intercutaneo, quo quidem corruptus es; & præ malo, illius periculum, ne diſrumparis, ſuſtines; Tibi autem bene ſanus eſſe videris, & calamitatem iſtam, valetudinem cenſes: atque ab imperitis laudaris, qui morbum tuum ignorant; à doctis autem miſeratione dignus exiſtimaris.

Remediū à Luciano inflatis procuratum.

Mox hominem committit Soſipoli medico, à quo, vomitorio accepto, iſtam verborum ſentinam egerit.

Aliud remedium. Styli inflati corrigendi remediū duplex. Phauorini iudiciū aduerſus Inflatos. Cel. l. 1. c. 19.

Hoc quidem remedium comicum eſt, & nihil ad ſanitatem facit. Vnum autem præſtantiſſimum, idémque vtiliſſimum erit, ſi qui eiuſdem dicendi genere delectantur, optimis auctoribus aſſueſcant, à quibus, & moderatio, & ſtyli affletur ſalubritas, Phauorinus Philoſophus (vt ait Gellius) adoleſcenti veterum verborum cupidiſſimo, & pleraſque voces, nimis priſcas & ignotiſſimas in quotidianis communibúſque ſermonibus expromenti, Curius, inquit, & Fabricius, & Coruncanus, antiquiſſimi viri noſtri, & his antiquiores Horatij illi trigemini, planè ac dilucidè cum ſuis confabulati ſunt: neque Auruncorum, & Sicanorum, aut Pelaſgorum, qui primi incoluiſſe Italiam dicuntur; ſed ætatis ſuæ verbis loquuti ſunt: Tu autem perinde quaſi cum matre Euandri loquare, ſermone abhinc multis annis iam deſito vteris: quòd ſcire atq; intelligere neminẽ vis, quæ dicas. Nonne, homo inepte, vt quod-

Senec. contr. l. 9.

uis abundè conſequaris, taceres? ſed antiquitatem tibi placere ais; quòd honeſta

Digitized by Google

honeſta, & bona, & ſobria, & modeſta ſit: *Viue ergo moribus præteritis, loquere verbis præſentibus.* Et ita quidem poſſunt inflati ſanari, ſi velint; quorum multi plus habent furoris, ſed plus etiam corporis. Semper autem ad ſanitatem procliuius eſt quod poteſt detractione curari.

DE CACOZELO.

CAPVT III.

QVæ ſequuntur orationis vitia, cacozelum, ac frigidum, magnam habent cum inflato affinitatem; & nonnunquam inter ſe confunduntur & differunt tamen nonnihil. Atque vt de cacozelo dicam obiter, quod plenius in tractatu de imitatione explicandum eſt, *Eſt praua affectatio orationis, ducta ex errore vitioſæ imitationis:* quod indicat Lucianus his verbis: κακοζηλία δὲ τῶν ὑπερβαινόντων τὸ μέτρον τῆς μιμήσεως, καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἀποτεινόντων.

Quid propriè cacozelum.

Itaque omne cacozelum fermè tumidum eſt, aut frigidum, aut quid ſimile: non omne tamen tumidum, eſt cacozelum, cum præſertim poſſit ex imitamentis eſſe non expreſſum. Itaque, ſi quis apud Virgilium legens ſublatum à Turno *ſaxum antiquum ingens*; hoc poſtea in alio argumento imitatus, dicat fuiſſe *ſcopulum, cui capræ etiam paſcentes inſidebant*, neſcio quid nugarum, cum Græco poëta nugatus; tunc fit prodigium illud imitationis, quod κακόζηλον nominant: Sic Lucianus, cùm metamorphoſin illam hominis in Aſinum deſcribit, concinnè admodum dicit:

Cacozeli ab inflato ſtylo diſcrimen.

Exempla cacozeli.

Καὶ οἱ δάκτυλοι πάντες ᾤχοντο, οὐκ οἶδ' ὅπου· ὄνυχας δὲ τοὺς πάντας τέσσαρας εἶχον, καὶ τούτους οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁπλάς· καί μοι αἱ χεῖρες, καὶ οἱ πόδες, κτήνους πόδες ἐγίνοντο, καὶ τὰ ὦτα δὲ μακρά, καὶ τὸ πρόσωπον μέγα.

At Apuleius non contentus hac lenitate ſermonis; *Aures*, inquit, *immodicis horripilant auctibus:* & cætera ſimilia: quæ vaſtam atque horridam faciunt orationem. Vis aliud cacozeliæ exemplum præclariſſimè expreſſum? Extat notiſſima de Parrhaſio pictore hiſtoria, qui adoleſcentulum vuas ferentem tanta ingenij artiſque ſubtilitate depinxit, vt aues imagine deluſæ, aduolarent, roſtriſque improbulis racemos appeterent: quanquam ille ingenuo faſtu opus ſuum damnauit, quod non videretur puer ſatis eximiè depictus, vt quem aues aduolantes non timerent. Hoc cùm legiſſet Spiridion Rhetor, voluit imitari. Quid agit? controuerſiam illam agitabat, in qua Parrhaſius dicitur miſerum ſenem Olynthium ſæuiſſimè cruciaſſe, vt ex eius ore, inter acerbiſſimos cruciatus æſtuantis, Prometheum in Caucaſo laniatum exprimeret, & hanc deinde tabulam in Mineruæ templo conſecraſſe.

Apul. metam. l. 3.

Plin. l. 35. c. 10. Parrhaſij pictoris induſtria.

Spiridion, cùm præſtantiſſimi illius artificis manum, & exquiſitiſſimæ tabellæ decus verbis commendaret, cò vſque prouectus eſt, vt diceret; ad hanc Parrhaſi tabulam, cùm eſſet in Parthenone poſita, vultures vndique laniatum cadauer ratos, frequentes aduolaſſe: quæ oratio vt frigida, & κακοζηλίας nota perinſignis, ab omnibus qui aderant declamatoribus eſt excepta. Quî fieri enim poterat, vt vultures in celeberrimum iſtud Athenienſium fanum, cùm eſſet vndique tectum, & clauſum aduolarent? niſi fortè putauit, vultures, templa in luce vrbium poſita, nõ ſecùs ac paſſeres & hirundines, frequentare; atque in ea ſeſe aliquando per foramina penetrare.

Spiridionis cacozelia inſignis. Senec. in Parrhaſij controu.

Quàm multa ſimilia quotidie admittuntur à pueris, qui cùm aliquid legerint, aut audiuerint, ſtatim in imitationem trahunt, id minimè pondetantes: an res quæ comparantur, ſimilibus inter ſe adiunctis congruant. Ex quo fit vt ab imitatione,

tatione, cui plurimùm iuuari conformarique deberent, iudicij & mentis penuria ſæpiſſimè deriuent errorem.

DE STYLO FRIGIDO.

CAPVT IV.

Demetr. Phaler. περὶ Ἑρμην.

FRigidum quoque ſæpe cum ipſo cacozelo miſceri, teſtis eſt, vel hic Demetrij Phalerei locus:

Πολλάκις μὲν τοι τὸ μὲν διανόημα αὐτὸ ψυχρόν τί ἐστι, καὶ ὃ νῦν ὀνομάζομεν, κακόζηλον: ſæpè item frigidus eſt ſenſus, quem nũc cacozelum nominauimus. Et Ariſtotelis inflata verba vocat ψυχρά: Longinus verò poſtquam de tumido & puerili diſſeruit, addit Θατέρου δὲ ὧν εἴπομεν, λέγω δὲ τοῦ ψυχροῦ, πλήρης ὁ Τίμαιος. Si tamen diſquiſitiùs enucleare velimus, inueniemus, frigidum, quod ab ipſo Caſſio annotatum eſt, eſſe magis circa nouos, hoſpites, & peregrinos ſenſus, quàm circa tumorem verborum: frigidum autem appellatur, non quòd languidum ſit & remiſſum, (nihil enim fermè iſtis ingeniis, quæ hanc dicendi κακοζηλίαν affectant, calidius:) ſed quòd pernicioſum quodlibet, & nocens temperaturæ, vt annotat Seruius, ad Bucolica Virgilij, vocetur frigidum: Ita pari iure, quòd ſtyli optimam temperiem corrumpit, τὸ ψυχρὸν, tranſlato à Medicis nomine, eſt appellatum. Aliter γοργίειον nominatur, quod Gorgias ſophiſta, multus in his ſenſibus fertur extitiſſe. Quanquam, quod Dionyſius, Longinus, & Hermogenes adeo exagitat, de *animatis ſepulchris*, non ita videatur abſurdum. Ariſtophanes autem Comicus non modò frigus, ſed & niues, ſtylo alicuius inepti poëtæ inſperſas commemorat, his verbis:

Quid propriè frigidũ. γοργίειος

μέγεθος ἀλαζονεῖον. Dionyſ. Halic. in epiſt. ad Pomp.

Frigidi ſtyli appellatio.

γοργίειον cur frigidus ſtylus dicatur.

Κατένιψε τὴν Θρᾴκην χιόνι πολλῇ. Suidas, Κωμῳδῶν οὖν αὐτὸν παρίστησι τὴν πολλὴν χιόνα τοῦ τούτου περὶ τὰ ποιήματα ψυχρότητος.

Suid. in voce ψυχρός.

Ex iis autem quæ dicta ſunt, apparet, ſtylum frigidum eſſe τὸν περὶ τὰς νοήσεις ξένον, *eum qui conſtat ſenſibus nouis, & peregrinis, addo etiam putidis.* Inflatus rerum & verborum ſtrepitus ferri ſolet, cum aliqua ſpecie magnitudinis: Cacozelus in infelici & ærumnoſa imitatione conſeneſcit: frigidus tortos & violentos ſenſus, veluti nouatoris ingenij fœtus, iudicij lumine orbatos egerit.

Inflati cacozeli, & frigidi diſcrimina.

Exempla frigidi ex Plutarcho & Caſſio talia ſunt: Natus eſt Alexander, ea ipſe nocte qua Dianæ Epheſiæ templum, inſana & orbi terrarum admiranda ſubſtructio, conflagrauit: Ex eo, cùm de Alexandri laudibus diceret Hegeſias, qui inter frigidos ſophiſtas commemoratur à Longino: *Minimè mirandum eſt*, inquit, *ſi Dianæ templum tam graui incendio arſerit: quippe Dea in ipſo Olympiæ partu, quo Alexander editus eſt, obſtetricandi laboribus & curis diſtricta, ignem non valuit reſtinguere.*

Frigidi exempla.

Hegeſias frigidus. Feſtiuè dictum in Dianæ Epheſiæ incendium.

Huius epiphonematis tantum eſſe frigus, Plutarchus aſſeuerat, vt idipſum, ad Epheſij templi incendium reſtinguendum, ſatis validum fuiſſe videatur.

Ἡγησίας ὁ Μάγνης ἐπιπεφώνηκεν ἐπιφώνημα κατασβέσαι τὴν πυρκαϊὰν ἐκείνην ὑπὸ ψυχρίας δυνάμενον· εἰκότως γὰρ ἔφη καταφλεχθῆναι τὸν νεὼν, τῆς Ἀρτέμιδος ἀσχολουμένης περὶ τὴν Ἀλεξάνδρου μαίωσιν.

Plutarch in Alex.

Alterum exemplum profertur è Caſſio Longino, quod ſumptum eſt ex Timæo. Quippe, hic Alexandrum magnis laudibus efferens, cum Iſocrate comparat, & vehementer commendat, quòd paucioribus annis Aſiam ſubegerit, quàm vnam orationem Panegyricam ſcripſerit Iſocrates. Hic Criticus deridens exclamat: Θαυμαστή γε τοῦ Μακεδόνος ἡ πρὸς τὸν σοφιστὴν σύγκρισις! ô admirabilem Alexandri cum ſophiſta comparationem! certè hoc

Alexander cum Iſocrate comparatus ridiculè.

Digitized by Google

hoc frigido hominis ſenſu, Iſocrates tota Lacedæmoniorum Republ. longè fortior haberetur, quando intra decennium Panegyricum abſoluit; At illi, non niſi intra annorum triginta ſpatium, Meſſenam expugnarunt.

Tertium eſt ex eadem officina: Conciſis Sicula clade Athenienſium viribus, opera cuiuſdam Hermocratis, exclamat, *Non ſine magna mentis conſilio factam eſſe, vt Athenienſes, qui in Mercur. ſtatuas fuerant impij, per Hermocratem filium Hermonis, violatæ religionis pœnas perſoluerent.* Hæc frigida & inepta Longinus iudicat, quæ tamen excuſari facilè poſſent.

Εἰς τὸν Ἑρμῆν ἀσεβήσαντες ἰδῶκα δίκην.

Sed in hoc genere nihil eſt Hebræorum ſcriptoribus, quos Rabinos vocant, infantius; apud quos frigidorum ſenſuum exempla, & plurima ſunt, & maximè ridicula; quale illud eſt eius qui in hæc verba Pſal. 61. ſcribens, *Iumenta in montibus, & boues*: vbi textus Hebræus habet,

Rabinorum ſenſus frigidi.

Behemoth beharre aleph בהמות בהררי אלף Iumenta in montibus mille, hic frigidus commẽtarius belluam vnam fuiſſe vaſtiſſimam narrat, plurali numero deſignatam à Propheta: cui ad diurnum pabulum, mille montium herbæ à Deo eſſent aſſignatæ.

Aliud in illud Exod. 4. *Obſecro Domine non ſum eloquens*, commentatur, Moſen, cùm eſſet trium annorum puer, Pharaoni fuiſſe oblatum, delectatúmque Regem melliti infantis indole, diadema illi inter ludendum impoſuiſſe; quod cùm Moyſes deieciſſet in terram, pedibúſque conculcaſſet, id pro infauſto quodam omine acceptum; cúmque Regis filia tribuiſſet infantis inſcitiæ, de conſilio & induſtria viri apud Hebræos imprimis ſapientis, ad explorádum puſionis ſimplicitatem, ſciénſne illud an imprudens feciſſet? prunæ illi ardentes ſunt appoſitæ; quas cùm ore contigiſſet, inde extremæ linguæ aduſtionem, perpetuámque balbutiem atque hæſitantiam contraxit.

Huic vitio obnoxij ſunt qui in ſacris litteris allegoricos vbique conſectantur ſenſus, & omnia in eas quas ſibi finxerunt imagines efformant. Qua in re nimij ſunt plerunque Origenes, & Philo, qui allegoriarum ſtudio, in frigida ſæpiſſimè deferri coguntur.

Allegoriarum in ſacra Scriptura nimÿ indagatores ſæpe incidunt in frigida.

Nam, etſi allegoriarum grata ſit ac vernans amœnitas, vbi tamen nimis crebræ ſunt, & violentæ; placere doctis auribus nullo modo poſſunt. Cui enim ſemper iſtæ interpretationes arrideant? *Porticus Salomonis, eſt conuerſatio Chriſti: Arcturus, lex; & Pleiades, noui teſtamenti gratia. Sudes; acuta ſanctorum conſilia: Saliua, intimæ contemplationis ſapor: Ibices, magiſtri ſpirituales: Sapphirus, prædicatores noui teſtamenti: Perdix, diabolus: Cyniſes, Dialectici.* quanquam hoc poſtremum ſubtiliter ab Origene dictum; Hoc enim animal pennis quidem ſuſpenditur per aëra volitans, ſed ita ſubtile eſt, & minutum, vt oculi viſum, niſi acutè cernentis, effugiat; corpus tamen cum inſederit, acerbiſſimo terebrat ſtimulo, vt quem volitantem videre quis non valeat, ſentiat ſtimulantem.

Orig. & Philo, nimÿ in allegoriis.

Hæc allegoria licet à Patribus cũ ſale prudẽtia dicta, non ſunt vbique imitanda.

Orig. homil. 4. in Exod. Cyniſes cum Dialecticis comparantur.

Hoc ergo animalis genus (inquit) digniſſimè puto arti Dialecticæ comparari, quæ minutis & ſubtilibus verborum ſtimulis animos terebrat, & intelligentiæ oculos decipit.

DE STYLO puerili.

CAPVT V.

Vicinum eſt iſtis generibus puerile, quod Caſſius Longinus nominat, *κακὸν, μικρόψυχον, καὶ ἀγεννέστατον*. Habet enim tumorem; & ca-

Stylus puerilis qualis.

 cozelum,

cozelum, & frigida permulta ſibi annexa; hoc autem proprium obtinet, vt inanem quandam ſuauitatem, Adonidis hortis ſteriliorem, quàm auidiſſimè venetur. Itaque ſenſus in eo fermè ſunt tenuiculi, cum aliqua illecebra vaniſſimæ iucunditatis, luſus minuti, digreſſiones ineptæ, alluſiones ad verba, affectatæ rerum deſcriptiones, luxuriantes figuræ, inopia iudicij, redundantia ſermonis, verba vndique ad oſtentationem collecti, & rhythmorum circumſcriptionúmque putida elaboratio.] Talis eſt iſta Mœcenatis, authore ſuo mollior oratio:

Puerilis ſtyli in verbis exempla. Mœcenatis oratio puerilis. Vide Sen. ep. 114.

Quid purius amne, ſyluiſque ripa comantibus? Videt vt alueum lintr. bus arent, verſóque vado remittant hortos.

Quid ſi quis fœmina citro criſpat, & labris columbatur: incipitque ſuſpirans, vt ceruice laxa feratur? Nemo tyranni; irremediabilis factio, rimantur epulas, lagenaque tentant domos, & ſæpe mortem exigunt.

Genium feſto vix ſuo teſtem, tenuis cerei fila, & crepacem mola focum mater aut vxor inueſtiunt.

Quæ pueritiæ ludicra? Num ſtatim hæc cùm legeris (inquit Seneca) hoc tibi occurret, hunc eſſe qui ſolutis tunicis in vrbe, ſemper inceſſerit?

Adiunge huic molliculæ orationi, Hadriani Imperatoris verſus:

Hadriani Imperat. mollicula oratio.

Animula, vagula, blandula,
Hoſpes, comeſque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula!
Nec, vt ſo'es, dabis iocos.

Puerilis pueri ex Apuleio deſcriptio.

Aut Apulei: [Erat intonſus, & genis gratus, & corpore glabellus. Crines eius præmulſis antiis, promulſis capronæis anteuentuli, & propenduli. Veſtis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians. Quid? quòd & lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat?

Hæc planè crepundia, quibus permittuntur aliquando puſiones luſitare. At verò iam prouectæ ætatis homines, in eas ferri nouiſſimorum verborum ineptias, minimè tolerandum eſt.

Puerilis ſtyli origo & indicium.

Sæpe iſtarum nugarum parens eſt amor, & vitiis obſeſſæ mentis hebetudo: quippe videas iſtos frigidos amatorculos, ex libris vernaculâ linguâ ſcriptis, hæc deliramenta auidè conquirere, quæ illi, roſas ſuas & anemonas, dum ventilant, putant odorem omnium naribus periucundum afflari: ſed hæc ita fœtent, vt Augeæ ſtabulum non ſit impurius.

Onagri poëta puerilis nænia fœmina ad marem, fœtũ ſuum euirãtis. Opiani l. 3. ven. v. 220.

Alia eſt etiam non verbis ſed ſenſibus puerilis oratio: qualis eſt iſta Onagri, fœminæ ad marem fœtum ſuum euirantem, his verbis expreſſa, quæ bonum alioqui poëtam, ad inclinatam puerilitatem dimiſit.

Ἄνερ, ἄνερ τίνι σεῖο προσώπατα τηχύονται;
Ὄμματα φοινίχθη δὲ τὰ τ' ἂν πάρος αἰγλήεντα;
Οὐχὶ μέτωπον ἀθρεῖς λιθοεργὲς ἄγχι Μεδούσης,
Οὐ γόνον ἰοβόλον παναιολίχτοιο δρακαίνης,
Οὐ σκύμνον πανάθεσμον ὀρειπλάγκτοιο λεαίνης·
Παῖδα λυγρὴ τὸν ἔτικτον, ὃν ἀρώμεθα θεοῖσι,
Παῖδα τεὸν γεύεαι τεοῖς ἐκ ἄρσενα θύσεις.
Ἴσχε φίλος, μὴ τάμνε· τί μοι τάμνεις; οἷον ἔρεξας·
Παῖδα, τὸ μηδὲν ἔθηκας, ὅλον δέμας ἐξαλάωσας·
Δειλὴ ἐγὼ πανάποτμος ἀωροτάτοιο λοχείης,
Καὶ σὺ τέκος πανάδειλον, ἀλιτροτάτοιο τοκῆος·
Δειλὴ ἐγὼ τετάλαινα, κενὸν τόκον ὠδίνασα,

Καὶ

Καὶ σὺ τέκνον, τμηθεὶς, ὀχὶ σονύχεσι λεόντων·

Ἀλλ᾽ ἐχθρῆς γνάθοισι λεοντείῃσι τοκῆος.

Vir, vir, quare tuus vultus exaſperatur?

Oculi rubuerunt, qui priùs erant ſplendidi?

An frontem intueris ſaxificæ Meduſæ?

(Sciebat quippe hic Onager Meduſæ fabulam, & ſcholas olim poëticas frequentarat.

Non fœtum veneficũ efferri draconis

Nõ catulũ nefandũ mõtinagæ Leænæ:

Filiũ, miſera quem peperi, quem exorauimus à Diis,

Fili tu tuum maxilli, tuis eurabis.

Cohibe te, amice: ne ſcinde: quid reſecuiſti, qualem

Feciſti filium: ad nihilum redegiſti toto corpore mutilatum.

Miſera ego, atque ærumnoſa, intempeſtiuum ob partum!

Et tu, fili miſerrime, ſceleratiſſimi parentis cauſſa!

Miſera ego, ter miſera, inanem partum enixa.

Et tu fili diſſectus, non vnguibus Leonum;

Sed inimicis maxillis leoninis parẽtis.

Hactenus lamentabilis nænia, & verè puerilis: cùm enim mentionem facit Onager *ſaxificæ Meduſæ*, cum dicit ſe filium à Diis exoraſſe, & ſimiles nugas; quis riſum teneat? At dices, nulla ſæpe eiuſdem argumenti, à viris grauibus eſſe conſcripta? fateor equidem; ſed huiuſmodi, ſi quæ ſcribunt, non ſeriis operibus immiſcent: verùm pueriles remiſſiones, & fabellas, & ludos ad riſus compoſitos profitentur. At, qui hæc ſeriò, & callidè dicunt, carminúmque grauitati, non ioco, ſed eloquentiæ oſtentandæ gratia, ſolent intexere; puerili- *Pueriliũ inuentionũ nugæ.* ter, mea quidem ſententia, faciunt; hæc enim vitia ſunt, in quæ pueri, in hyperbolis ſemper leues, frequentiùs incidunt: qui ſi in Craſſi murænam, aut pſittacum, melioris carmen vel orationem funebrem texant, cùm omnia ad rotundam ſtyli exilitatem deberent eſſe accommodata, illi ad grandes Demoſthenis & Ciceronis figuras conuertentur: pſittacum, inquam, vel paſſerem, vt heroëm laudabunt, etiam apud Elyſios campos Minoïs & Rhadamanti aſſeſſorem facient, dictitantes illud Demoſthenis, ὃν πάρεδρον εἰκότως ἄν τις φήσαιτο τοῖς κάτω θεοῖς εἶ): mox alloquentur per Apoſtrophen; *Præclarè igitur, tecum actum eſt, dum viueres, anima delicatiſſima: nunc autem, poſtquam ex his terris euolaſti, ſanctiſſima: nam beatorum locum conſequuta, aſſides Proſerpinæ.*

DE PARENTHYRSO.

CAP. VI.

THeodorus Rhetor, qui citatur à Caſſio Longino, in libro περὶ ὕψους, notiſſimi vitij in ſtylo meminit, quod ipſe appellat παρένθυρσον, quaſi ad Thyrſum accedens, hoc eſt, furori proximum. Norunt omnes, Thyr- *Quid Thyrſus.* ſum appellari haſtulam frondibus veſtitam, quam bacchantes geſtabant: & hoc perpetuum Bacchi inſigne iuxta epigrammaticum, Πανὶ Γίων χίμαρον, νύμφαις ῥόδα, θύρσα Λυαίῳ. hinc θυρσοπλῆγες, nominantur thyrſo percuſſi, hoc eſt inſani: vnde parenthyrſum *Quid parenthyrſum, & vnde ſic dicitur.* dici poteſt, Oratio grandibus & intempeſtiuis affectibus, & figuris in re parua inſaniens: quam definitionem licet colligere ex Dionyſio Longino, in qua παρένθυρσον ita deſcribit.

Τούτῳ παράκειται τρίτον τι κακίας εἶδος ἐν τοῖς παθητικοῖς, ὅπερ ὁ Θεόδωρος παρένθυρσον *Longin. περὶ ὕψους.* καλεῖ. ἔστι δὲ πάθος ἄκαιρον, καὶ κενὸν ἔνθα μὴ δεῖ πάθους· ἢ ἄμετρον, ἔνθα μετρίου δεῖ. [Huic proximum eſt tertium prauitatis genus in affectibus, quod Theodorus vocat parenthyrſum: eſt autem affectus intempeſtiuus, & vanus, vbi nihil opus eſt affectu; vel immoderatus, vbi opus eſt modera-

to:

Digitized by Google

Parenthyrſi à puerili ſtylo diſcrimen.

to': differt à puerili.quòd hoc in lætis argumentis, & illecebroſæ dictionis aucupio verſetur vt plurimùm; illud propriam ſedem habeat in affectibus intempeſtiuis, maximè doloris, & iracundiæ, ſine vlla etiam affectatione verborum: Non enim iſtam concinnitatem ſpectat, ſed grandes tantùm figuras, in rebus ludicris conſectatur: ex quo plenum eſt inſaniæ.

Libanij παρένθυρσον. à D. Chryſoſt. perſtrictum.

Talis eſt illi de incendio Daphnitici templi, miſerabilis nænia Libanij ſophiſtæ, quam Diuus Chryſoſtomus egregiè perſtringit, in oratione de ſancto Babyla martyre. Ibi enim ſophiſta præter modum fertur in miſerabiles, inconditos, humiles, inclinatos affectus, & præ doloris ac furoris impotentia, in frigida quæque & inepta tranſit, vt cum dicit, Iulianum Imperatorem, vbi de templi incendio afflauit eum rumor, [quæſiuiſſe talaria Mercurij, vt ad flammam reſtinguendam properaret.] Vbi tandem erat inuenturus? Certè tardum oportuit fuiſſe auxilium, ſi hæc talaria ſunt expectata. Ita dum motus cupit ingentes excitare, delabitur in abſurda, quæ riſum potiùs quàm dolorem efficiant.

Ariſtidis παρένθυρσον. οὐκ αὐτὴν Μέδουσαν, οὐδὲ τὸν αὐτὸν ὀφθαλμὸν, ἀλλὰ τὸν τῆς Ἀσίας ἐπένθησαν

Eodem ſtylo Ariſtides ſophiſta in illa flebili monodia, de Smyrna collapſa, inter cæteras nænias addit: [Si Gorgones reuiuiſcerent, non iam Meduſam, oculum ſuum flerent; ſed Smyrnam, communem Aſiæ oculum deplorarent.]

Num verò iſta τραγῳδικὰ, & παρένθυρσα? ſed pleniùs in affectus examinibus.

Parenth. charact.

Alij etiam magis importuni ambitioſo orationis tractatu, aut plorant, aut iraſcuntur, aut deteſtantur, aut Deos Deáſque omnes, in rebus ludicris & penè nullis inuocant. Quærunt ab auditoribus, hominibus plerúmque frigidis, & vrbanis, num lugeant, num indignentur, num auerſentur, num tantum nefas abominentur? cùm illi interim nihil horum experiantur, ſed tranquilli omnino ſedeant: Aduertere ſe dicunt pallorem, & lacrymas, & eiulatus eorum audire, qui non magis mouentur quàm ſtatuæ.

Parenth. exemplũ.

Hoc certè genus, inter cætera miſerabile eſt, & inſanum, nec immeritò παρένθυρσον nominatur; habet enim multum de thyrſo, & furore: Nam quid eſt aliud, in rebus modicis, tam inſanæ mentis æſtu iactari, quàm Oratorem illum imitari, qui apud Lucium Apuleium pro tribus vtribus, ab ebrio iuuene multis ictibus perforatis, quaſi pro cæſis iuuenibus perorat? & ait,

[Neque parua res, ac præcipuè pacem ciuitatis cunctæ reſpiciens, & exemplo feriò profutura tractatur, Quirites ſanctiſſimi. Quare magis congruit, ſedulos, atque vniuerſos vos pro dignitate publica prouidere, ne nefarius homicida tot cædium lanienam, quam cruenter exercuit, impunè commiſerit]

Ad hæc omnes riſu diſſoluuntur. Mox quædam mulier, per medium lacrymoſa, & flebilis, atra veſte contecta, paruulum quendam ſinu tolerans decurrit; ac ponè eam, anus alia pannis horridis obſita; paribúſque mœſta fletibus, ramos oleaginos vtręque quatientes, quæ circumfuſæ lectulum, quo peremptorum cadauera contecta fuerant, plangore ſublato lugubriter eiulantes:

[Per publicam miſericordiam. per commune ius humanitatis, aiunt, miſeremini indignè cæſorum iuuenum; noſtræque viduitati, ac ſolitudini, de vindicta ſolatium date: Certè paruuli huius, in primis annis deſtituti, fortunis ſuccurrite; & de latronis huius ſanguine legibus veſtris, & diſciplinæ publicæ litate.]

Hæc ſi pro tribus vtribus ſeriò di-

cerent, παρένθυρσον facerent manifeſtiſſimum; ſed cùm ad riſum publicámque laſciuiam ficta ſint, nihil habent iſtius generis.

Porrò in id ſæpe vitium incurrunt Oratores ſenſibus grandes, vberes, & amplificatorij, qui cùm ſummæ laudis eſſe exiſtiment, res alioqui exiles orationis maieſtate pleniùs attollere; hoc, ne mica quidem ſalis adhibita, faciunt in rebus ſingulis & ranas in Mineruam, Pygmæos in Polyphemum, res denique leuiſſimas in cothurnos tragicos, non ſine riſu deformant.

Exilia orationis magnitudine prudenter attollenda.

DE STYLO ſcholaſtico.

CAPVT VII.

Styli Scholaſtici typus.

MEminit quoque Caſſius Longinus, σχολαστικῆς νοήσεως, hoc eſt, ſcholaſtici ſenſus, & ſtyli: fit autem, cùm ea quæ ciuilis eſſe debet oratio, ad vmbratilium præceptorum minutias putidiuſculè conformatur. Accidit enim plerúmque, vt adoleſcentes è ludo nuper egreſſi, vel etiam viri ſcholarum vmbris diutiùs enutriti, cùm ex palæſtra in aciē aduenerint, nondum ad ciuilis illius cœli tolerātiam facti, atque compoſiti, neſcio quid vmbraticæ mollitiei, quam cum lacte ſuxerunt, retineant. Itaque alij, antequam ad rem veniant, præfantur apparatiùs, & excurrunt longiùs: alij digreſſiones & locos communes affectant, quibus cùm inſederint, arbitrantur ſe Iouis albis (quod aiunt) quadrigis vehi: alij in quocunque demum argumento exordia, narrationes, confirmationes, perorationes religioſiùs exigūt; atque iſta quidem omnia, quamuis frigida & importuna, ſæpiùs ingerunt, ne videantur artis legibus defuiſſe. Alij minimè ſpectantes an oratio ornatum ferat, grandes figuras per κακοζηλίαν expreſſas ad ſatietatem aurium intrudunt: Alij etiam artem pleniſſimè profitentur; exordij ſui, narrationis, confirmationis, &c. meminerunt, tum ſe ex vna parte in alterā tranſituros pollicentur, aut iam tranſiiſſe dicunt: etiam excuſant ſe, quòd minùs elaboratam orationem attulerint: quæ omnia ſcholaſtica ſunt, & vbi moroſiùs curantur, elaborantúrque concinniùs ſæpè in frigidum aliquid, aut puerile deſinunt.

Atque in eo, opinor, multùm differunt ciuiles Iſocratis & Demoſthenis Orationes; hic enim, quod maximè eſt, minimè vult videri eloquens, & fortunas Græciæ ex eo non pendere dicit, an manum in hanc aut in illam partem inflexerit: vel hoc aut illo verbo inter orandum vſus fuerit; at ille in negotioſis etiam orationibus diſſimulare non poteſt ambitionem eloquentiæ. Nam in Suaſoria ad Philippum, profitetur etiam ἐπὶ γήρως φιλοτιμίαν: & ſe excuſat, quòd propter ætatem ingraueſcentem, tam elaborata orationis ſtructura vti minimè potuerit.

Demoſthenes à ſtylo ſcholaſt. alienus.

Iſocrates ſcholaſtico vitio laborat.

Οὐδὲ γὰρ ταῖς κατὰ τὴν λέξιν εὐρυθμίαις, καὶ ποικιλίαις κεκοσμήκαμεν αὐτὸν, αἷς αὐτὸς τε νεώτερος ὢν ἐχρώμην, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπέδειξα, δι' ὧν τοὺς λόγους ἡδίους τ' ἅμα, καὶ πιστοτέρους ποιεῖν, ἂν οὐδὲν ἔτι δύναμαι διὰ τὴν ἡλικίαν.

Iſocr. in Suaſor. ad Philippum.

Quæ excuſatio non petita, accuſatio eſt.

Præfatur etiam ampliſſimè de ſuis familiaribus, & eorum de hac Suaſoria iudicia exponit; quæ omnia parum ad perſuaſionem faciunt, & ambitioſè potiùs quàm neruoſè dicta ſunt.

In Panegyrico verò, qui & ſuaſionem continet ad Græcos, tam magnificè de ſua eloquentia ſentit, & dicit, vt niſi pro rei dignitate, ſuáque gloria, & pro tempore, quod in hac oratione elaboranda concinnandáque poſuerit (in qua decennium ferebatur inſumpſiſſe) peroret,

M nullo

nullo modo ſibi ignoſci velit, ſed contemni & derideri.

Iſocr. Paneg. 36. Ἐγὼ δὲ νῦν μὴ καὶ τοῦ πράγματος ἀξίως εἴπω, καὶ τῆς δόξης τῆς ἐμαυτοῦ, καὶ τοῦ χρόνου, μὴ μόνον περὶ τὸν λόγον διατριφθέντος, ἀλλὰ καὶ σύμπαντος οὗ βεβίωκα, παρακελεύομαι μηδεμίαν μοι συγγνώμην ἔχειν· ἀλλὰ καταγελᾶν, καὶ καταφρονεῖν.

Hæc quidem oſtentationem habent eloquentiæ non mediocrem, quæ Oratori ciuili cauenda eſt, vel maximè.

At verò ſub finem orationis, quaſi in promptu diceret, qui ſe comparata oratione dicturum, *initio profeſſus fuerat:

Οὐ γὰρ αὐτὴν δὴ τυγχάνω γνώμην ἔχων, ἔν τε τῷ παρόντι καιρῷ, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου· τότε μὲν γὰρ ᾤμην ἀξίως δυνήσεσθαι περὶ τῶν πραγμάτων εἰπεῖν, νῦν δ᾽ ἐφικνοῦμαι τοῦ μεγέθους αὐτῶν· ἀλλὰ πολλά με διαπέφευγεν ὧν διενοήθην.

[Iam verò non ita ſentio ac initio orationis meæ: tunc enim pro dignitate rerum, me poſſe dicere exiſtimabam, nũc magnitudinem earum non aſſequor, multáque mihi eorum, quæ dicere inſtitueram, exciderunt.]

Nimis aperta calliditate hæc ſunt elaborata, quaſi finem oratio is non præuidiſſet, qui ſe per decennium ſcripſiſſe gloriabatur.

Eloquentia Iuliani multum habet palæſtræ ſcholaſticæ. Iulianus in Encomio Euſebiæ. Habent & multum palęſtræ ſcholaſticæ, quæ à Iuliano Imperatore ex Sophiſtarum ſcholis adhuc recente ſcripta ſunt. Quorſum enim in Euſebiæ encomio tam longa inſinuatio contra ingrati animi vitium? Τί ποτε ἄρα χρὴ διανοεῖσθαι περὶ τῶν ὀφειλόντων μεγάλα, καὶ οὐδὲ μεγάλων ὅτι φημὶ χρύσιον, οὐδὲ ἀργύριον, ἀλλ᾽ ἅπερ ὡς ἄν τι ἂν τύχοι τις παρὰ τῶν πέλας εὖ παθόντι ἴδια; τοιαῦτα μὲν ἀποτίνειν οὐκ ἐγχειροῦσιν, οὐδὲ δυνάμενοι, ῥᾳθύμως δὲ καὶ ὀλιγώρως ἔχοντας πρὸς τὰ δυνατὰ ποιεῖν, καὶ διαλύειν τὸ ὄφλημα; ἢ δηλονότι φαύλους καὶ μοχθηροὺς νομίζειν; quid iſta periodus, & cætera quæ diffuſiùs narrat, aliud volunt quàm ingrati animi labem eſſe fugiendam? qua ratione ad laudandam Euſebiam prouocatur, cui multis & magnis beneficiorum nominibus tenebatur adſtrictus? Hoc etſi ad rem facit, poterat tamen dici rotundiùs, nec tanto lentitudinis anfractu trahi. *Iuliani ſcholaſtica.* Alium deinde locum communem annectit, laudandos eſſe ſummos viros; Nam hoc (inquit) & Plato, & Socrates fecerunt; quidni etiam, inquit, fœminas? Siquidem Homerus Penelopen laudauit. Hæc theſis longiùs excurrens multum ſapit de ſchola. Accedunt etiam exempla ab Homericis ſæpius petita fabulis, & digreſſiones de Gręcia, & libris cum annexis excuſationibus, quę calamum, iuueniliter adhuc quaſi in Rhetorum ſtadio volitantem, arguunt.

DE STYLO POETICO, & cantico.

CAPVT VIII.

Dionyſ. Hali. lib. de ſtruct. verborũ. Cur optima oratio appellatur poëſis. Poëſis oratori per vtilis. Idem in ep. ad Cn. Pomp. Luc. in Lexiphane. QVæſitum eſt ſæpe cur Dionyſius Halicarnaſſenſis, ingeniorũ ſtylique iudex, & cenſor acerrimus, optimam orationem Poëſi ſimillimam eſſe debere ſtatuat: ex quo Herodoti & Thucydidis hiſtoriam, *pulchram poeſim* non veretur appellare: Καλὰ μὲν ποιήσεις ἀμφότεραι· γὰρ ἂν αἰσχυνθείην ποιήσεις αὐτὰς λέγων. Lucianus verò ſuadet ei qui eloquentiæ *decora concupiſcit*, vt primùm optimos quoſque Poëtas legat, deinde ſe conferat ad oratores quod profectò non faceret, niſi ad conformandum ſtylum prodeſſe Poëtarum lectionem arbitraretur. Sed tamen quamuis Poëtas, vt ad oratoris inſtitutionem pervtiles, commendare videatur, hæc oratio non eſt ita intelligenda, vt ſtylum Poëticum probet, à quo ſanè ambo, & ſententiis & ſcribendi genere vehementer abhorruêre. Quid igitur vterque voluit? Poëtas, maximè verò Tragicos & Comicos, de meliore

Digitized by Google

meliore nota, oratoriæ facultati non leui fore adiumento, ſi quis ſe in eis ipſo dicendi ſcribendique tyrocinio prudenter exerceat. At hoc (inquis) non plenè ſatisfacit Dionyſij menti, qui Thucydidis hiſtoriam, Poëſim apertè nominauit. Dicam equidem & paucis, quæ hac in re mens Halicarnaſſenſis fuerit: Structuram verborum, & numeros oratoribus commendat; quam rem vnam ad mulcendos ſuauitatis lenociniis animos efficaciſſimam eſſe probat: Vt eorum verò incuriam redarguat, qui penes ſolos Poëtas eſſe numeros arbitrati, ſegnem, diſſolutam & planè incompoſitam orationem effutiunt, optimam orationem Poëſi ſimillimam eſſe contendit, hoc eſt, (vt ipſe ait) διὰ τὸ εὔτεχον: nec minùs accuratam compoſitione, moduliſque ſtructuræ decoram, quàm ſint ipſa poëmata, licèr, aliis & liberioribus numeris effluat. Hoc Cicero in Oratore explicatiſſimè docet.

Cic. in orat. pag. 253. 254. *Nam etiam* (inquit) Poëtæ quæſtionem attulerunt quidnam eſſet illud quo differrent ab oratoribus. Numero maximè videbantur ante, & verſu: Nunc apud oratores iam ipſe numerus increbuit: Quicquid eſt enim quod ſub aurium menſuram aliquam cadit, etiamſi abeſt à verſu, (nam id quidem orationis eſt vitium) numerus vocatur, qui Græcè ῥυθμὸς dicitur. Itaque video viſum eſſe nonnullis, Platonis & Democriti elocutionem, etſi abſit à verſu, tamen quòd incitatiùs feratur, & clariſſimis verborum luminibus vtatur, potiùs poëma putandum, quàm Comicorum Poëtarum: apud quos niſi quòd verſiculi ſunt, nihil eſt aliud quotidiani diſſimile ſermonis.

Qua in re oratores Poëtis ſimiles. (Deinde:) Ego autem, etiamſi quorumdam grandis & ornata vox eſt Poëtarum; Tamen in ea cùm licentiam ſtatuo maiorem eſſe, quàm in nobis faciendorum iungendorúmque verborum; tum etiam nonnullorum voluptati, vocibus magis quàm rebus inſeruiunt. Nec verò ſi quid eſt vnum inter eos ſimile, id autem eſt iudicium, electióque verborum, propterea cæterarum diſſimilitudo intelligi non poteſt. Hæc Cicero: ſed & Quintilianus clariſſimè rem totam diiudicat his verbis:

Quint. l. 10. c. 1. *Cur poëſis oratori neceſſaria.* Theophraſtus, inquit, plurimum oratori dicit conferre lectionem Poëtarum; multíque eius iudicium ſequuntur; neque id immeritò: Namque ab his & in rebus ſpiritus, & in verbis ſublimitas, & in affectibus motus omnis, & in perſonis decor petitur, præcipuéque velut attrita quotidiano actu forenſi ingenia, optimè rerum talium blanditia reparantur: ideóque in hac lectione Cicero requieſcendum putat. Meminerimus tamen non per omnia Poëtas eſſe oratori ſequendos, *nec libertate verborum, nec licentia figurarum*; addit etiam, *pedum neceſſitate.*

ἡ δὲ διθυραμβώδης καὶ φλεγμαίνουσα ποιητικοῖς ὀνόμασι. Philoſtr. in Apoll. *Ammiani ſtylus Poëticus.* Ex eo apparet quãtus eſt error eorũ qui Poëtico ſtylo perperam in ſoluta oratione abutuntur, vel verbis, vel numeris, vel periphraſeωn, quæ permultis communis eſſe ſolet licentia. Hac in re importunus eſt Ammianus hiſtoricus; quo enim hiatu hæc dicit? *Cúmque primùm aurora ſurgeret, vniuerſáque videre poteram, armis ſtellantibus coruſcabant, ac ferreus equitatus campos opplebat & calles*: Fac pedes, quid ſunt iſta niſi carmina, eáque prætumida?

Item,

Saniens per vrbem æternam vrebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades ducta luctuoſas, quas o! literaſſet vtinam ingeſ ſilentium, quæ ampullæ Poëticæ, *vt omnia nefario bello arſiſſe dicat.*

Item: *Hyeme verò humus cruſtata*

frigoribus, & tanquam læuigata, ideoque labiis, incessum præcipitatum impellit, & patulæ valles per ſpatia plana glacie perfidæ, vorant non nunquam tranſeuntes.

Et vbi Poëta epithetis denſior aut verbis timidior?

Ita his ampullis aſſueuit, vt quæ quotidiano ſermone omnino dicenda erant, etiam his phaleris augeat & peruertat, vt *ludibriis ignauiæ torrentes exundant, & humanitatis multiformibus officiis retentabant, & fama rumorum nutrix maligna diſperſit.*

At vbi inflat ex induſtria, quis mo lem ſuſtineat? *Megæra quidem mortalis inflammatrix ſæuientis aſſiduè*: iſtæ ſunt Apuleij deliciæ, &(vt ipſi aiunt) Anemonæ verborum: talia ſunt quæ de ſuo patrio ſolo ſcribit, *glebæ felices æternùm, libris felicioribus credita.*

Vt primùm tenebris abiectis dies inalbebat, & candidum ſolis curriculum cuncta colluſtrabat.

Item,

Imo de pectore cruciabile ſuſpirium ducens; & hæc quæ, grandiori ſpiritu intonat: *Nec mora cùm vi patefactis ædibus, globus latronum inuadit omnia, & ſingula domus membra cingit armata factio. Et auxiliis hinc inde conuolantibus obſiſtit diſcurſus hoſtilis, cuncti gladiis ac facibus inſtructi noctem illuminant, coruſcat in modum ortus ſolis, ignis & mucro.*

Nec ſatis inflectit nonnunquam orationem in degeneris naturæ malum, quod vocant *Canticum*, vt *Tibi reſpondent ſidera, redeunt tempora, gaudent numina, ſeruiunt elementa, tuo nutu ſpirant flumina, nutriuntur nubila, germinant ſemina, creſcunt germina*: &, *Montium ſcapula decurrendo, fontium vena ebullando, & fluminum via obumbrando*: hæc eſt ſtyli poëtici ſpecies veræ eloquentiæ admodum pernicioſa, quæ tamen rudioribus ſæculis longè latéque peruagata, fatali pruritu multos ſecum traxit, diúque dominata eſt.

Certè iſtis ampullis oppleti ſunt Sidonius Apollinaris & Ennodius; qui ad huius licentiæ ſummum deuenerunt; nam Sidonius apertè canit: *Apollinaris, Ennodius, Sidonius, ſtylo poetico laborant.*

Iam ſol adultus roſcida noctis humorem radio creſcente ſorbuerat. *Sid. ep. 3. l. 3.*

Beſtialium rigidarúmque nationum corda cornea, fibraque glaciales.

Sermonis Celtici ſquamam depoſitura nobilitas, nunc oratio ſtylo, nunc Camœnalibus modicis imbuitur.

At Ennodius, cuius poëtæ audaciam non æquat his verbis?

Interea dum anceps eſſet fortuna certaminis, & pennatæ mortes ſibi æthera vendicarent; Tellus concita tremuit concuſſione cornipedum. Excepit te ſonipes lituorum deſideriis inquietus, & lancearum imber cœlum obtexit, & *Ennod. in Panegyr. Theod.*

Lariſſæus Heros ille apud Rupicem, & ſyluicolam, & monſtrorum eruditorem ſcrupea ſchola eruditus. *Tertull. de Pallio.*

DE STYLO ALLEGORICO, & Periphraſtico.

CAPVT IX.

SEd quoniam in huius auctoris mentionem incidimus, eius quem nunc diſcutimus, ſtyli exempla ſuppeditabit. Floruit eo tempore quo illa inſana metaphorarum, vel potiùs allegoriarum dulcedo cuncta peruaſerat, & iam *Ferrum Ciceronis*, Tulliana dictio, vulgò dicebatur, contrà aurea putabantur frigida quæque acumina & allegoriæ, quibus illi ſcriptores ſua referſerunt.

In quo profectò minor eſt error magni illius & felicis Ennodij, qui calentibus adhuc eius, quam à magiſtris acceperat, Rhetoricæ ſtudiis, iſta ſcripſit, quàm barbari & ſquallentis ſæculi, cui aurum pro ferro, & ferrum pro auro, in tam grauibus eloquentiæ corruptelis fuit. Sic igitur Ennodius ad Ioannem:

[Diu

Digitized by Google

[Diu ſalum quæris verbis in ſtatione compoſitis, & incerta liquentis elementi placida oratione deſcribis, dum ſermonum cymbam inter loquelæ ſcopulos rector diligens frænas, & curſum artificem fabricatus trutinator expendis; pelagus oculis meis, quod aquarum ſimulabas, eloquij demonſtraſti.]

[Deus bone, in quantos ſe vſus diues lingua diſpargit! Cùm voluerit, ſæuit vt beſtia, currit vt fluuius, fluctuat vt profundum: & quamcunque fucatis verborum imaginibus pingit ſpeciem, veri adſtipulatione repræſentat. Timere te ſcriptionem, quaſi fronte tener, inſinuas, dum declamationum pompam refuga laudis depoſcit aſſertio; [& fit auara gloriæ, dum pudori parcere ſe oſtendit, peregrinam mentita formidinem.] Ago atque habeo gratias, quòd nobilia rudimenta facundiæ tuæ, in amici quantum æſtimas præconiis conſecraſti. Et licèt non agnoſcam mea eſſe, quæ loqueris; religionem tamen narrantis amplector, diligentiam pectoris laudo, quam gratiæ per ſudum rutilantis luce dedicaſti. Tibi fax iſta prætenditur, quam in opinione mea blandus elocutor accendis. Ego noctem conſcientiæ meæ, etſi non fugio, noui tamen æſtimare.

Stylus allegoricus cur vitioſus.

Expende ſingula, & accuratè diſpice, quid ſine allegoria? quid ſine ſimilitudine dictum inuenies? ô ſtyli importunitatem! At dices, pulchræ ſunt Metaphoræ; ſed & pulchrorum modus eſt. Melleæ ſunt, & mellis ſuauitas affert ſatietatem. Gemmeæ ſunt; diſtinguant igitur opus, non obtuant. At orationis delicias, non ad communem quotidiani ſermonis vſum inuentæ ſunt metaphoræ: quas ſi vbique velis intrudere, ſtyli monſtruoſum corpus facias neceſſe eſt. Venuſtiſſima quidem eſt ars picturæ, quæ expreſſis rerum imaginibus opulentas æmulatur naturæ dotes: nemo tamen adeo demens eſt inuentus, qui naturæ opera de medio tollẽda eſſe cenſeret; quòd eorumdem picturis vſque perelegantibus expreſſa ſimulacra intueri liceret: Siquidem manufactorum decor breui admodum voluptatis delinimento paſcit ſenſus: Naturæ dona diutiùs & ſolutiùs oblectant. Quod licet quidem animaduertere in iis qui picti ruris ſimilitudinem, aut auium verſicolores plumas ſpectant in tabulis.

Præclarum diſcrimen inter naturalia, & arte facta.

Primo quidem aſpectu, quaſi totam hauriant oculis voluptatem, afficiuntur quàm ſuauiſſimè: paulatim verò diu occupatis eadem imagine ſenſibus, iucunditatis gratia conſeneſcit. At quæ naturalia ſunt, & magna, vt maris exporrecta facies, gelidorum fontium lapſus, vmbræ nemorum, montiúmque veſtitus viridiſſimi, nouo ſemper voluptatis aucupio ſuos recreant amatores. Haud quidem diſſimile eſt quod in hac ſtyli materia euenire ſolet: Nam illa ſermonum picturata (vt appellant) diademata, ſua crebritate faſtidioſa, aures ſtatim obruunt. Verba verò propria accuratæ orationis dulcibus illigata numeris, ſi non acriori, diuturniori tamen atque vtiliori delectatione, ſenſus retinent auditorum.

Quî fit igitur vt multi hoc loquendi genere capiantur? quia fuco illitam voluptatem ſolidæ iucunditati anteponunt. Iuuat enim iſta audire blandiùs infracta.

[Dum fauos loqueris, & per domos cereas eloquentiæ nectare liquentis elementi mella componis, peregrinum labiis meis ſaporem epuli diuitis infudiſti.

Et in Panegyrico Theodorici:

[Et adhuc in cano flore degebas

adoleſcentiæ, nec virtutum meſſem lacteus ante experimentum culmus attulerat. Adhuc blanda erat imago pubeſcentis, nec tingens faciem lanugo veſtiebat: quando æui purpura; & floſculus ſuperuenientis imperij promittebat ſollicitis, de gratiæ commutatione terrorem. Cùm in perturbationem roboris, & clementiæ tuæ, ruptis vinculis furor emicuit: & euiſceratas diuturna quiete mentes occaſionis pabulo ſubiugauit.]

Allegoriarum dulcedo imponit auribus. Ennod. ep. 9. l. 1.

Nonnulla fateor hîc dulciſſimè tenident: vt, Adhuc blanda erat imago pubeſcentis, nec tingens faciem lanugo veſtiebat. Sed tamen quam ſæpe cum vino fæcem bibere coguntur, qui iſto genere delectantur?

Nam rupta clementiæ vincula; & euiſceratæ quiete mentes, & occaſionis pabulum: cui tandem, niſi duris auribus, placere poſſunt?

Quis verò blanditias nominet? [Vellem ad orationis terminum victus geſtorum tuorum enormitate deſcendere, & nouuellas adoreas hebetatus priſcorum luce tranſire.]

Sed eſto placuerunt iſta Gothico ſæculo, & glacialibus (vt ipſi aiunt) fibris; minimè enim mirandum eſt.

Ennodius dictionem Tullij, ferrum Ciceronis appellat: eundem loquacitatis inſimulat, ſed immeritò, Sidonius.

Hoc magis miror, quòd Ennodius Ciceroni parum æquus, aurum Demoſthenis, & ferrum Ciceronis appellet, & Arpinatem (ſic enim nominat) loquacitatis Sidonius inſimulet. Ecquis ſtylus eo, in quem temporis iniquitate magis quàm ſua voluntate deuoluti ſunt, loquacior eſt, aut durior? Scilicet vbi Cicero habet, *Languet iuuentus*, Sidonius, *Muſſitat iuuenum noſtrorum calcata generoſitas*; Vtrum loquacius? Vbi Cicero *Terram, aut herbas creſcere*; Ennodius [Cui ſi votiui negentur afflatus, fatiſcat vt terra, cui cœlo nihil liquitur, nec venas ſuas ſucco bibuli humoris infundit.] Vtrum timidius? quàm verò inflata ſunt, & rudia:

Eat nunc, & cothurnatis relationibus Alexandrum iactet antiquitas, cui fama opulentiam peperit dos loquentium, vt per adiutricem facundiam videatur creſcere rebus mendica laudatio: ſi Attica breuitas laudanda eſt, num vno verbo dici poterat *Alexandrum ſua fama minorem extitiſſe*?

Miror quomodo ſe Atticos etiam penè dicere audeant, qui hanc ſtyli tationem imitantur, modò ampullas iſtas obſcuris aliquot & tortis ſententiis, quas vocant acumina, tamquam ſeſamo & papauere aſpergant. Diſtant certè iſta ab auro Demoſthenis, vt ab ære lupina.

Et tamen quantus eſt etiam hoc ſæculo apud vernaculos ſcriptores huius ſtyli pruritus? Nihil opus eſt in tanta ſcriptorum multitudine nominare quemquam nimis occurrunt, nimis dulcibus vitiis apud imperitos, & ſui ſimiles leguntur, & placent: vtinam qui hanc inſanam dicendi licentiam ſequuntur, Illuſtriſſ. Cardinalis Perronij, atque integerrimi Procancellarij Verrij ſcripta legerent, & imitarentur potiùs, quàm ſuo ingenio indulgerent. Hos enim viros *veteris eloquentiæ normam, & paria Gallicanæ gloriæ ingenia* felix egregiarum mentium partu hoc ſæculum dedit, quos mirari facilius eſt quàm laudare.

Qualis ſtylus Cardinalis Perronij.

DE STYLO MISCELLANEO, & Antiquario.

CAP. X.

Styli Miſcellanei & antiquarij character.

VT vitia vitiis agglutinantur facillimè, ex eo ſtylo gradus ſæpe fit in alterum, qui vocatur Miſcellaneus: Nihil illo monſtroſius, quippe non vno duntaxat errore contentus, omnes omnium ſordes complexus eſt. Itaque modo inflatur ſupra cothurnos etiam tragicos, modò infra ſoccum repit, modò dulcis videtur, & hilariùs effluens, modò

Digitized by Google

modò inſtar torrentis ad ſaxa violenter alliſi ſtrepere non deſinit; Hîc particulas verſuum conciſas videas, illic Græcanica creberrimè permixta: hîc effoſſa ex penitiſſimæ antiquitatis ruderibus vocabula, illic noua & recenter cuſa, nonnulla etiam miro ſchemate interpolata. Aliàs grauitatis perſonam affectat, aliàs laſciuit pueriliter, mox etiam ſuccedunt frigora, ac niues; & quidquid in ſtylo prudentes, verentur: ad ſummum fit

Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Critici hoc vitio laborãt.

Talis eſt plerumque Criticorum, non dico illorum qui ſunt melioris notæ, ſed leuium & audacium ſtylus, de quibus dubium eſt tumoréne magis animi laborent, an orationis Vidi ſyllogiſtam aliquem, cuius nomini & famæ parco, qui D. Auguſtinum his verbis reprehenderet:

Critici cuiuſdã faſtus & ſtylus.

Auguſtinus literarum ſacrarum proculdubio Princeps, & vexillarius, fœdo pudendóque errore, miſeréque & pueriliter hallucinatus eſt, & quod mirius non minimùm incognibili macula. Vtrum os turpius, an ſtylus? Eſto errauerit (quod tamen rectè negari poteſt, & & accuratius in Criticis expendi) ideóne Diuus ab homuncione ita fuit perſtringendus? Non ſatis fuit dictum *fœdo pudendóque errore*, addendum etiam, *miſereque* & *pueriliter*. En quò grammaticum ingenium pudore & moderatione deſtitutum prorumpit audaciæ! En quibus ſanctorum Patrum in tot glorioſis laboribus verſata canities, vellicanda præbetur! ſed ad ſtylum redeamus; & in eodem, vitiorũ, quæ deſcripſi, intueamur exempla: *Auguſtinus literarum ſacrarum*, inquit, *proculdubio princeps*: & hoc rectè: ſtatim fœdat nitorem, his verbis, *mirius* & *incognibili macula*: ex qua enim effodit maceria? addit, *Iamiam liuidulorum latratulum*, vt eleganter inquit Apollinaris, *cote liuoris acuminatas linguas, quæ vtilia eſt garrire ſciunt, illud loqui neſciant, garrire conſpicor.* Sic enim in eius commentatio ſcriptum inuenio, & hoc elegantiam vocat.

A ſtyli puerilis & miſeri calũnia vindicatur Auguſtinus.

Inquinatiſſimi ſtyli exẽplum.

Illud ſubinde, & identidem Plinianum euomentes, ſuſpendio arborem eligendam, cùm in Theophraſtrum hominem in eloquentia tantùm, vt nomen diuinum inde inuenerit, ſcripſiſſe etiam Leontinum fœminam conſtet. Exemplo pari hi blaterones, ſubducti ſupercilij vituperones, qui quod ignorant, eleuant, me vellicabunt, taxabunt, & demorſicabunt, qui ſpreta viri in omni doctrina tanti, eiuſdémque apotheoſi, obſtrigillari tantillus & indoctus audeam. Cæterùm relictis, vt inquit Plinius *exuſtioni ſua hominum turbis, ad occœpta redeamus. Nos enim ingenuè profitemur, nec, vt Ciceronianam dictionem vſurpem, muginamur, atque tergiuerſamus; quin multa ſunt, quæ ſicut non omnia ſigillatim nouimus, ita non omnia neſcire. Libet in re ſimili Heraclitica vti parœmia, de qua meminit Ariſtoteles in decima libro de animalibus. Eam dixiſſe ferunt Heraclitus*: (Sic enim in eius commentario legitur, quamquam benignè interpretatus, malo errorem librariis imputare) *ad eos qui cùm alloqui eum vellent, quod fortè in caſa quadam furnaria caloris gratia ſedentem vidiſſent, accedere temperarunt: Ingredi enim eosfidenter iuſſit, quoniam, inquit, ne huic quidem loco Dij deſunt immortales. Eodem dicterio intemperiem horum libitinarum rabioſorúmque rabularum diluam. Vt affirmem noſtra hæc non nimium nihil eſſe, quin ſaltem ſubſit aliquid, & integelli,*

——ſi candidus aure,

Nec matutina ſi mihi fronte venis.

Abundè vitioſus eſt hic ſtylus, & ipſum penè vitium. Vis ampullas; & tumores? *Cote tumoris acuminata lingua vellicant, taxant, demorſicant*, &, quod

Digitized by Google

quod ex Ciceronis epiſtolis vſurpat, *muginamur*. Quî venit homini in mentem,vt iſtud verbū conquireret? Omnia,credo,Ciceronem legēs,culta,facunda,& planè aurea prætermiſit:in hoc vno quod cum Attico ſuo familiariſſimè iocatus dixit ex Lucilio,hæſit auidiùs, & quaſi gemmam inueniſſet,ſtatim ſuis centonibus intexuit. Quid aliud muſcæ faciunt: quæ, vt ait D.Baſilius, politiſſimum manus candorem celerrimè percurſant, eóque minimè afficiuntur? at ſi quid fortè ſcabioſum inuenerint, hoc delicias ſuas ratæ, ſuauiùs deoſculantur. Ita hic author lectiſſimas quaſque Ciceronis dictiones præteruolat,hoc quod per iocum dixit, Lucilium referens,arripit, & non *muginamur*, inquit; hæc profectò, ſi nihil aliud eſt,Κακοζηλία eſt, quàm importuna.Vis deinde Parenthyrſum? exclamat in nugis: *Libitinas rabioſóſque rabulas*; vis puerile? *Liuidulorum latratulum:non nimium nihil:aliquid probi,& integelli*. Vis poëticum? *Candidus aure: Matutina fronte*. Vis frigidum? *In caſa furnaria Heraclitus dixit, Deos eſſe immortales. Igitur & in meis ſcriptis, quibus D. Auguſtinum caſtigo, aliquid erit probi, & integelli.* Num hoc Scythica hieme frigidius? quid deinde illa antiquitatum perpetua, vbi nihil opus eſt, & affectata prurigo, aliud arguit quàm iuuenilis ingenij oſtentationem? At dices hæc tantùm in Criticis: imò etiam in epiſtolis ad ampliſſimos viros, in quibus verecundia, ſi vnquam aliàs, & nitor accuratæ dictionis requiritur.At ille, (tanta eſt huius ſtyli, vbi prurientes animos ſemel occupauit, inſania:) [Accipe ſplendidiſſimè, & Vltramontane Marchio reuerendiſſime Protonotarie, colende Patrone, hæc qualiacúnque annoramenta, quæ ſub nomine tuo, vti tutiora ſint, & gratiora, chalcitypis notis diſpalleſcere,inuulgariq; curauimus: & fortaſſis ab hoc legentur,quoniam tui nomini venerabili, micantiſſimo, radioſo,per ora cuncta diffuſili, dicata ſunt; ſiquidem genius eſt operis, & perennitas æuiterna. Principi opus dicare, qui Deus terrenus eſt, & mortalis Iupiter, qui vno tantùm minor eſt Ioue.] Num videtur ad Luciani Soſipolin hic ſtylus remittendus?Sed minimè mirum eſt, ſi ita loquatur auctor, qui Lucium Apuleium florentiſſimi ſtyli nitidiſſimique characteriſmi ſcriptorem nominat;ó tenebras!Deinde librum ſuum ita alloquitur:

Aduerſus eos qui præclara quæque prætermittentes, putida ſeligunt.

Stylus epiſtolaris ad cōpellendos ampliſſimos viros deterrimus.

Ad Luciani Soſipolin hic ſtylus remittēdus, vt eiiciatur vomitorio.

I liber, Hannibalis genio ſuffultus, & aura,
Nec tu naſutum Rhinocerota time.
Inuida doctiloquo poterit magis eſſe Philippo,
Quàm fieri poſſit æmula poſteritas.

Huic auctori,ne quid acerbius dicam,& ſaniorem ſtylum, & in diſcutiendis ſanctorum ſcriptis, maturius iudicium, aut moderatorem verecundiam defuiſſe arbitror. Sed tamen hæc dicendi ratio tam inſana multos oblectat. Quorſum? habet ſpeciem aliquam eruditionis,dum diuerſa antiquorum authorum fragmenta coagmentat, arripit etiam obſcuriſſima quæque adagia, & tenebricoſas hiſtorias, & iactantiam eruditionis propè puerilem. Hoc enim charactere potiſſimùm dignoſcitur. Multa huiuſmdi ſunt apud Sidonium Apollinarem, Ennodium, Apuleium, qualia ſunt iſta: *Hac enim fronte poſſemus fluminibus aquas, ſyluis ligna tranſmittere*: parum eſt ita eloqui, quod ille vno verbo, *noctuam Athenas*. Addit, *Hac enim temeritate Apellem penicul o, calo Phidiam, malleo Polycletum muneraremur.* &, [Hi ſunt quorum comparationi digitum tollerent Narciſſus Aſiaticus, Maſſa, Marcellus, Carus, Parthenius,

Cur ſtylū antiquariū ſequuntur nonnulli.

Stylus doctus, & antiquarius Sidon ep. 7.l.1. Idem ep. 7.l.1.

Digitized by Google

Hoc ſtylo deſcribitur villa Apollinaris li. 2. de qua in deſcript.

thenius, Licinus, & Pallas. Hi ſunt, qui inuident tunicatis otia, ſtipendia paludatis, viatica veredariis, mercatoribus nundinas, munuſcula legatis, pottoria quadruplatoribus, prædia prouincialibus, flamonia municipibus, arcariis pondera, menſuras allectis, ſalaria tabulatiis, diſpoſitiones munerariis, prætorianis ſportulas,]&c.

Hoc igitur pacto, & ſæpiſſimè per hanc figuram multas antiquitates variè conquiſitas, vna periodo congerunt, & conantur in ſingulis implicare lectorem.

Stylus prouerbialis.

Alij prouerbia, quæ ſimplici quadam gratia venuſtare ſolent orationem, modo quaſi gemmæ, intermiſcent, non offundant omnia, in vnam veluti patinam congerunt; & ſicubi apud Helladium Byſantinorum, Tertullianum, & cæteros latet quid occultatum, eruunt, diſtortarúmque obſcuritatum texunt veluti faſciculum. *Et vnde (inquiunt) de Æſopi puteo Aſinus? Lamia turres* primùm videbantur eius dicta: at poſtquam ad *ſcomma productus eſt, non* Hieram *quidem fecimus:* ſed ſtatim ac *mappa miſſa eſt*; qui *Scipione militarior* audiebat, viſus eſt *ficulneus*, *micas infercire, & peponem cordis loco habere.* Vbi per *lineam eandem diu ſerram reciprocauimus, tandem ille, licet Iſtro fallacior, Hypobrychium irreſpirabile accepit.* Hæc tam diuerſa, & in diuerſiſſimis locis dicta, vno nexu vinciunt, vno ſpiritu pronuntiant; quod cùm expeditiſſimè dicunt, mirandas apud imperitos colligunt ὑποσημασίας: qui ea ſolent mirari impenſiùs, quæ ſunt ab eorum ſenſu intelligentiáque diſiuncta.

Vide Tertull. lib. 4. aduerſ Marc. c. 23. aduerſ. Valent. c. 3. num. 23. ad Martyr. c. 5. aduerſ. Valent. 16. Polybium, lib. 16. Hermog. de ideis, &c.

Antiquitates acuminibus mixta, & neſcio quid florida dictionis

Hæc ſi venuſtuiis figuris & acuminibus, cum aliqua ridẽtis orationis laſciuia temperentur, tunc præ gaudio ſitientes auriculas abripiunt, qualis eſt iſta Ennodij oratio. Nam prærerquam quòd antiquaria eſt, delicatiſſimum florem præfert dictionis.

Ennod. in Panegyr. Theod. Formoſi deſcriptio, ſtylo antiquario, ex Ennodio.

Sed nec formæ tuæ decus inter poſtrema numerandum eſt, quando regij vultus purpura, oſtrum dignitatis irradiat. Exhibete, Seres, indumenta, precioſo murice quæ fucatis; & non vno aheno bibenria nobilitatem tegmina prorogate. Diſcoloribus gemmis ſertum texatur, & quem vehementior vipera cuſtodit, lapis adueniat. Quæcunque ornamenta mundo obſequente tranſmiſſa fuerint, decorata venerandi genio corporis plus lucebunt. Statura eſt quæ reſignet prolixitate regnantem. Nix genarum habet concordiam cum rubore. Vernant lumina ſerenitate continua: dignæ manus, quæ exitia rebellibus tribuant, honorum vota ſubiectis. Nullus intempeſtiuè poſitum iacter. Quia quod agunt in aliis dominis diademata, hoc in rege meo operata eſt, Deo fabricante, natura.

Quid de hoc ſtylo ſentiendum.

Demus iterum veniam ſæculo, & illi qui iſta in æſtu ætatis, & Rhetoricorum, qualia tunc vigebant, ſtudiorum cui ſubſcripſit; nulla tamẽ ratione hic ſtylus in imitationem trahendus eſt imperitis adoleſcentibus, qui in deteriora crebriùs abripi ſolent. Eſt enim ab eloquentia longè diſiunctus, &, vt liberè fatear, ſtyli morbus quidem potiùs quàm vlla facundiæ ſpecies, aut ſolidum gloriæ ſimulachrum. Et quanquam ingenio in hac dicendi prurigine imperare difficillimum eſt; tamen ſi quis ſeriò tot prudentiſſimorum hominum iudicia, qui hanc loquendi rationem condemnarunt, ſpectare volet, deſinet in eo ſibi placere; & cum ad ingenij maturitatem adoleuerit, has pueritiæ phaleras irridere, nec ſquallentis ſæculi incultam barbariem, potentiſſimorum ingeniorum diſciplinæ vlla ratione putabit anteponendam.

Digitized by Google

[illegible] caue- dam. Erit autem adoleſcentibus ab his vitiis cauere facillimum, ſi ipſis ſtudiorum initiis, vnum Ciceronem & paucos ſanóſque hiſtoricos lectitent; ne nimia doctrinæ, quam auidiùs aliquando concupiſcunt, ambitione, perpetuam ſtyli iacturam faciant.

DE STYLO HVMILI *& rudi.*

CAPVT XI.

HActenus ea ſtyli genera perſequuti ſumus, quæ in ſenſuum verborúmque tumore verſantur: nunc etiam ea, quæ iſtis ex æquo ſunt oppoſita, diſcutiamus. Sed antequam ad optimum dicendi characterem deueniamus, etiam nonnulla, quę per defectum contingere ſolent vitia, ſunt obiter expendenda: Occurrit primùm ſtyli humilitas, in quam pauci admodum ſcriptores ſua ſponte incurrerunt; ita omnem, vt in vita ignobilitatem, ſic in ſtylo exilitatem fugiunt, malúntque, vel per tumorem à recto dicendi genere excidere, quàm per humilitatem videri minùs ingenioſi.

Humili ſtylo pauci laborant.

Μεγάλως ἀπολισθαίνειν, ἀμάρτημ' εὐγενές.

Quomodo fiat humilis ſtylus.

Contingit autem humilitas in ſtylo, duobus modis, vel per ſenſuum exilitatem, vel per tenuium verborum abiectam compoſitionem. Senſus humiles fiunt; cùm minutulas res putidiuſculè diſcutiunt; verba contempta, cùm aut delectu carent, aut ſtructura.

Grauium & humilium authorum diſcrimē.

Graues igitur authores, lectiſſimos quoſque ſenſus, quaſi *florem principatus*, inter ſeſe copulantes digerunt; è quibus exiſtit ea quę omnium ore laudatur orationis amplitudo: At puſilli, inter auri etiam, & argenti, quæ ſelegerunt lumina, arenam, ramenta, & quiſquilias inferciunt, quibus excitatam illam ſermonis pulchritudinem planè corrumpūt. Talem hunc Theopompi locum iudicat Longinus:

Theopōpus apud Longin. p. 64. edit. Criſp.

Ποία γὰρ πόλις ἢ ποῖον ἔθνος τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν οὐκ ἐπρεσβεύετο πρὸς βασιλέα; τί δὲ τῶν ἐκ τῆς γῆς γεννωμένων, ἢ τῶν κατὰ τέχνην ἐπιτελουμένων καλῶν ἢ τιμίων οὐκ ἐκομίσθη δῶρον ὡς αὐτόν; οὐ πολλαὶ μὲν καὶ πολυτελεῖς στρωμναὶ καὶ χλανίδες, τὰ μὲν ἁλουργεῖς, τὰ δὲ ποικιλταί, τὰ δὲ λευκαί· πολλαὶ δὲ σκηναὶ χρυσαῖ, κατεσκευασμέναι πᾶσι τοῖς χρησίμοις, πολλαὶ δὲ καὶ ξυστίδες καὶ κλίναι πολυτελεῖς· ἔτι δὲ καὶ κοῖλος ἄργυρος καὶ χρυσὸς ἀπειργασμένος, καὶ ἐκπώματα καὶ κρατῆρες, ὧν τοὺς μὲν λιθοκολλήτους, τοὺς δὲ ἄλλους ἀκριβῶς καὶ πολυτελῶς εἶδες ἂν ἐκπεπονημένους· πρὸς δὲ τούτοις ἀναρίθμητοι μὲν ὅπλων μυριάδες, τῶν δὲ μὲν Ἑλληνικῶν τῶν δὲ βαρβαρικῶν ὑπερβάλλοντα δὲ τὸ πλῆθος ὑποζύγια, καὶ πρὸς κατακοπὴν ἱερεῖα εἰς ταῦτα· καὶ πολλοὶ μὲν ἀρτυμάτων μέδιμνοι, πολλοὶ δὲ οἱ θύλακοι, καὶ σάκκοι, καὶ χάρται βιβλίων, καὶ τῶν ἄλλων χρησίμων· τοσαῦτα δὲ κρέα τεταριχευμένα παντοδαπῶν ἱερείων, ὡς σωροὺς αὐτῶν τηλικούτους ὥστε τοὺς προσιόντας πόρρωθεν ὑπολαμβάνειν ὄχθους εἶναι, καὶ λόφους ἀνωθουμένους.

Humilis in ſenſib. ſtyli exēplum.

Quæ enim ciuitas, aut quæ gens Aſiatica, non miſit legatos ad regem? Quæ verò aut terra orta, aut arte elaborata; pulchra, & pretioſa, non ſunt ad eum delata, & dono data? Multæ quidem ſtragulæ veſtes & lanæ, partim purpureæ, partim variegatæ, partim albæ. Multa etiam tabernacula aurea, inſtructa omnibus neceſſariis: Multæ trabeæ, & lectuli ſpecioſi. Præterea argentum factū, aurúmq; elaboratum, & cyathi, & crateres, quorum alios videre erat gemmis diſtinctos, alios exquiſito artificio pretioſáque materia factos. Ad hæc inerant armorū genera innumera, tam Græcorum quàm Barbaricorum: & iumenta omnem numerum excedentia, quæ inciſas carnes deferebant. Multi quoque condimentorum medimni, multi thylaci, & ſacci, & chartæ librorum, & aliarum rerum ad victum neceſſariarum. Tot verò carnes ſalſæ omnis generis animantium; vt cumulos efficerent tales, quales, qui

Digitized by Google

qui eminus videbant, tumulos aut colles eſſe arbitrantur. Hæc itidem Longinus, qui hominem ait iſta humilitate ſermonis μαγείρῳ τινὰ φαντασίαν feciſſe. Sunt tamen in hiſtorico tolerabilia, quæ in oratione proculdubio ridicula viderentur. Atque idcirco callidè declinauit Iulianus in Encomio Euſebiæ Imperatricis. Neque enim adeo ſe ineptum eſſe dicit, vt exquiſitarum veſtium, ac donorum omnis generis, & monilium, ac coronarum, ab Imperatore miſſarum, ingentem catalogum inſtituat; nec quemadmodum huic venienti populi excepturi & gratulantes obuiam proceſſerint, nec quæ per totam viam eximiè præclaréque geſta, atque inſtituta: Addit autem præclarum dictum de oratoribus, qui iſtas minutias perſequuntur: Λέξει ϑ' ἡδίστῃ κοσμῶν καὶ ἐπαλειαίνων τι φαῦλον, καὶ ἀγεννὲς διηγημάτων, γελοιότερον νομίζει τοὺς ἀποτορεύειν τὰς κέγχρους ἐπιχειρούντων· καθάπερ, οἶμαι, φασὶ τὸν Μυρμηκίδην ἀντιτασσόμενον τῇ Φειδίου τέχνῃ. Qui narratiunculas rerum nonnullas viles, & contemptas orationes ſuauitate ornare atque expolite ſtudent, aliquanto magis ridiculi ſunt, quàm qui in tornando milio operam ponunt, & opellarum fabricant minutias, quaſi vetus ille Myrmecides, audent aduerſus Phidiam, operũ maieſtate præſtantiſſimum, decertare.

Iulianus à minutiis proſequendis cauet.

In eos qui minuta quæque proſequuntur. Iulianus in Encomio Euſebia.

Qui dicuntur tornare milium.

Et hæc de tenuitate ſenſuum eleganſſimè dicta ſunt: quod ad verborum humilitatem attinet, huiuſmodi à Cicerone fingitur & affertur exemplum: [Nam illic ad balneas acceſſit, ad hunc poſtea dixit: Hic tuus ſeruus me pulſauit: poſtea dixit hic illi, Conſiderabo: pòſt ille conuitium fecit, & magis magiſque præſentibus multis clamauit]

Humilitatis in verbis exemplũ ex Cicerone, 4. ad Herenn.

Eo ſtylo multa extant in ſacris literis, quas non gentium phaleris excoli voluit Deus, vt in nuda ſermonis ſimplicitate præpotentis ſpiritus clariora eſſent miracula. Ita loquutus eſt humilis vbique D. Franciſcus.

D. Franciſc. in teſtamento.

Dominus dedit mihi fratri Franciſco incipere facere pœnitentiam: quia cùm eſſem in peccatis, nimis mihi videbatur amarum videre leproſos. Et ipſe Dominus conduxit me inter illos, & feci miſericordiam cum illis; & recedente me ab ipſis, id quod videbatur mihi amarum, conuerſum fuit mihi in dulcedinem animæ & corporis Et poſtea parum ſteti, & exiui de ſæculo, &c.

Eius humilitas in verbis.

Ita ſanctus Edmundus Archiepiſcopus Cantuarienſis.

Edmundus in Speculo Eccleſiæ.

Ante meridiem debes cogitare de annuntiatione, & de paſſione. De annuntiatione, cogitabis de miſericordia Dei noſtri, quia voluit homo deuenire, & mortem pati pro nobis in ſua humanitate, cùm alio modo potuiſſet nos redemiſſe; & totum hoc nobis fecit, vt ſibi attraheret noſtrum amorem.

O autem Sanctorum ſimplicitatem! ſtylum certè plerumque habent ferreum, ſed mentem auream. At magna pars oratorum, proh vanitas! linguam inaurat, & ferreis moribus viuit.

Sanctorũ ſtylus plerumque ferreus, mẽs aurea.

DE STYLO FLVCTVANTI, & diſſoluto.

CAP. XII.

Eſt & aliquod ſtyli genus, quod fluctuans vocatur, & diſſolutum, cuius disertè meminit Cicero ad Herennium.

Qui in mediocre genus orationis profecti ſunt, ſi peruenire eò non potuerunt, errantes perueniunt ad finitimum genus eius generis, quod appellamus *fluctuans, & diſſolutum*: eo quòd ſine neruis & articulis fluctuat huc & illuc, nec poteſt confirmare, (mallem confirmare:) nec viriliter ſeſe expedire. Huiuſmodi autem affert exemplum.

Quid ſit ſtylus fluctuans ac diſſolutus. Cic. l. 4. ad Herenn.

[Socij noſtri cùm belligerare nobiſcum vellent, profectò ratiocinati

Explũ ſtyli fluctuantis.

 eſſent,

eſſent, etiam atque etiam, quod poſſent facere, ſiquidem ſua ſponte facerent, & non haberent hinc adiutores multos, & malos homines, & audaces; ſolent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.]

Non poteſt huiuſmodi ſermo tenere attentum auditorem. Diffluit enim totus, neque quicquam comprehendens perfectis verbis amplectitur: & rectè quidem iudicat. Nam videtur hæc veteris cuiuſdam oratoris è ſchola minimè politi horrida & inculta prorſus oratio. Perpende ſingula, nullum verbum inuenies, quod aculeum habeat, aut florem, vel quod delectum vllum præ ſe ferat; *profectò ratiocinati eſſent, malos homines, magna negotia volunt gerere*; hæc ad humilitatem quotidiani ſermonis abiecta. Deinde quæ compoſitio & ſtructura? *Socij noſtri cùm belligerare nobiſcum vellent*, quid ſimplicius? & hæc quæ debebat eſſe excitatior ſententia in clauſula, quàm humiliter repit? *ſolent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.*

Lentitudo quid?

Hoc vitium aliàs appellatur à Seneca, *lentitudo*; graditur enim (vt ait Comicus) teſtudineo gradu, modò inchoat, modò inchoatum, verbi aut numeri penuria cogitur abrumpere: Modò hęret in ſalebris rhythmorum, modò in cœno & inquinatis dictionibus: modò conatur emergere, & periodum aliquam voluit non inſeram, hanc ſub finem lacerat, & peruertit. Ægrè incipit, deteriùs ſæpe claudit. Diuidit multa, nec comprehendit. Ex alio proſilit in aliud, nullo ordine, ſeric nulla, denique poſt longam & inanem digreſſionem, redit ad id quod occœperat. *Et reuertamur* (inquit) *tandem ad propoſitum, reuertamur.* Contingit hæc lentitudo iis qui minimè ſunt in ſtylo exercitati, aut certè tardius habent ingenium, memoriámque imbecilliorem. Et cùm toto orationis

Character lenti & fluctuantis ſtyli.

curſu ſeſe promat, nuſquam tamen clariùs apparet, quàm in tranſitionibus, neruiſque, & articulis orationis, in quibus cùm ſæpiſſimè peccant, totum orationis corpus lentum faciunt, ac diſſolutum. Nihil tam aduerſus hoc vitium facit, quàm continua lectionis dictioniſque exercitatio, qua paulatim euincitur difficultas, & ex ſuo ſe veluti cortice promit ingenium.

Lenti ac diſſoluti ſtyli corrigendi ratio.

DE STYLO SICCO, & exangui.

CAPVT XIII.

COmmune vitium eſt, modum in rebus tenere non poſſe, quod idē in ſtylo familiariſſimum. Alter (inquit Seneca) ſe iuſto plus colit: alter ſe iuſto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Quidam enim dum inflatum ſtylum fugiunt, eò deueniunt religionis, vt omnibus orationem ſpolient ornamentis. Diceres eos ſanctè iuraſſe, ſe ne metaphoram quidem vllam in ſcriptis vſurpaturos: omnia quidem liquidè, ſed ita exiliter dicunt, vt nullo cultu expolita placidiùs vnquam fluat, nullis luminibus decorata excitatiùs ſeſe efferat oratio. Deinde illi ſe Atticos dicunt, quos præclarè Cicero confutat.

Difficilis in ſtylo mediocritas.

Stylus exanguis ſine ornamētis.

[Nam ſi quis eos, qui nec ineptè dicunt, nec odioſè, nec putidè, Atticè putat dicere: is rectè. niſi Atticum probat neminem. Inſulſitatem enim, & inſolentiam, tanquam inſaniam quandam, orationis odit; ſanitatem autem & integritatem, quaſi religionem & verecundiam oratoris probat. Hæc omnium debet oratorum eſſe ſententia. Sin autem, ieiunitatem, & ſiccitatem, & inopiam, dummodo ſit polita, dum vrbana, dum elegans, in Attico genere ponit, hoc rectè duntaxat: ſed quia ſunt Atticis alia meliora, videat ne ignoret, & gradus, & diſſimilitudines,

In eos qui cùm ſint ſicci, Atticos ſe dicunt.

Cicero in Bruto.

Atticè dicere, nō eſt ſine ornatu dicere.

Idem lib. de optimo genere Orat.

nes,& vim,& varietatem Atticorum. Et in libro de optimo genere oratorum: Eſt enim vitioſum in ſententia, ſi quid abſurdum, aut alienum, aut non acutum, aut ſubinſulſum eſt. In verbis ſi inquinatum, ſi abiectum, ſi non aptum, ſi durum, ſi longè petitum. Hæc vitauerunt ferè omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Atticè. Sed quatenus valuerunt, ſani & ſicci duntaxat habeantur, ſed ita vt palæſtricè ſpatiari in xyſto iis liceat, non ab Olympiis coronam petant. Qui cùm careant omni vitio, non ſunt contenti, quaſi bona valetudine; ſed vires, lacertos, ſanguinem quærunt, quandam etiam ſuauitatem coloris.] Hæc Cicero, quibus eos refellit qui ſe nomine ſiccitatis, quaſi de meliori nota Atticos commendabant.

Non eſt ſatis carere vitio.

Verùm oratio ſicut corpus hominis, ea demum pulchra eſt, in qua non eminent venæ, nec oſſa numerantur, ſed temperatus ac bonus ſanguis implet membra, & exſurgit toris, ipſos quoque neruos rubore tingit, ac decore coronat (inquit Tacitus:) Atticè dicere, non eſt ſiccè dicere, alioqui Atticus non fuiſſet Pericles, qui tonare, fulgurare, permiſcere dictus eſt ciuitatem. Quæ profectò nunquam tot & tanta, hoc enecto atque exili dicendi genere, quod Atticum vocant, præſtitiſſet. Qui igitur vltimi generis Attici, hoc eſt exiles, & exſucci, Iſæus (opinor)& Lyſias:

Oratio humano corpori comparata.

Atticè dicere, nō eſt ſiccè dicere. Pericles Atticus.

Talis enim eſt hic character:

Exēplum ſtyli exilis, Lyſias in orat. pro Pherenico.

Ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταί, περὶ τῆς φιλίας τῆς ἐμῆς καὶ τῆς Φερενίκου, πρῶτον εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μη δεὶς ὑμῶν θαυμάζῃ, ὅτι ὑπὲρ οὐδενὸς ὑμῶν πώποτε εἰρηκὼς πρότερον ὑπὲρ τούτου νυνὶ λέγω. Ἐμοὶ γὰρ, ὦ ἄνδρες δικασταί, ξένος ἦν Κηφισόδοτος, ὁ τούτου πατήρ. καὶ ὅτε ἐφευγομεν ἐν Θήβαις, παρ᾽ ἐκείνῳ κατηγόμην, καὶ ἐγὼ καὶ ἄλλος Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος. καὶ πολλὰ, καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἰδίᾳ, καὶ δημοσίᾳ παθόντες ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν κατήλθομεν· ἐπειδὴ δὲ οὗτοι τῆς αὐταῖς τύχαις ἐχρήσαντο, καὶ φυγάδες Ἀθήναζε ἀφίκοντο, ἡγούμενος τὴν μεγίστην αὐτοῖς ὀφείλειν χάριν, οὕτως οἰκείως αὐτοὺς ὑπεδεξάμην, ὥστε μηδένα γνῶναι τῶν εἰσιόντων εἰ μή τις πρότερον ἠπίστατο, ὁπότερος ἡμῶν ἐκέκτητο τὴν οἰκίαν.

Lyſias ſiccus & ieiunus.

Sicca quidem eſt hæc oratio, & ab omni ornatu tam aliena, vt idiotæ cuiuſdam ſermo eſſe, vel ipſo Dionyſio Halicarnaſſenſi teſte, videatur.

Neceſſarium mihi videtur (Iudices) de amicitia, quæ mihi eſt cum Pherenico, primùm dicere apud vos: Ne quis veſtrûm miretur, quòd ego, qui pro nemine vnquam dixerim, antea, hanc eius cauſſam ſuſceperim. Mihi enim (Iudices) hoſpes fuit Cephiſodotus huius pater, & cùm exularemus Thebis, apud ipſum diuerſatus ſum, & quiſquis alius Athenienſium voluit:& multis quidem beneficiis ab ipſo priuatim publicéque affecti, in noſtram ipſorum patriam rediuimus. Poſtquam verò illi eadem fortuna vſi ſunt, & fugitiui Athenas deuenerunt, ratus me maximam iis debere gratiam, tam familiariter eos excepi, vt nemo eorum qui nos adibant (niſi qui priùs reſciuiſſet) vter noſtrûm domum quam incolebamus, poſſideret, dignoſcere facilè poſſet.

Neque putes eo tantùm loco Lyſiam ita dicere; conſtat enim ſibi fermè in omnibus, & tanta ieiunitate loquitur, vt difficile ſit apud eum illuſtres metaphoras inuenire. Hæc, ne ad modicas quidem orationes ſuſtinendas, ſatis habere videntur dignitatis; ita religioſè ſunt attenuata, nec ſupra epiſtolarem characterem videntur aſſurgere. Quamobrem, qui ita loquuntur, ſi epiſtolas ſcribunt, ſani quidem ſunt: ſi orationes paulo mediocres, vel etiam magnas hoc ſtylo aggrediuntur, ſimiles iis videntur, qui cùm naumachiam luſerint in piſcina, claſſem velint in Oceano regere. Alius eſt in Baiano ſinu, alius in

Aliud eſt in piſcina; aliud in Helleſponto

commiꝑ-tere naumachiã.

in Helleſponto certandi modus. Quis ferat hominem hac ſermonis humilitate ſibi palmas eloquentiæ iactantiùs arrogantem? Nunc autem ad ea tempora venimus, vbi non modò hæc ariditas ieiunitáſque ſermonis pro vitio ſit, ſed ipſa Ciceronianis pigmentis affluens oratio, niſi ſententiarum vim ac denſitatem, & ex omni eruditione attemperatam varietatem contineat, placere doctis auribus non poſſit. Itaque qui ſe vni Ciceroni ita addixerunt, vt nefas eſſe putent lectiſſimas aliorum authorum dictiones, & ex optimis quibúſque ingeniis collectam doctrinæ veluti auream ſegetem, opportunè & loco expromere; id quidem aſſequuntur, vt ſani, politi, elegantes, ornati, vberes audiant; hanc autem, quæ in præſtantiſſimo quoque oratore expectatur, dicendi admirabilitatem, ſuo, quod delegerunt, exemplari ſemper inferiores, vix obtinere poſſint.

DE ACVTA STYLI *breuitate, ſententiiſque abruptis, & ſuſpicioſis.*

Eius ortus, & progreſſus.

CAPVT XIV.

VEnio ad eum ſtylum, qui patronos habet non paucos, admiratores multos, quamplurimos amatores: Quem ego ſi repudiare prorſus velim, malè de totius eloquentiæ ratione ſentiam Non ea mihi mens, non illud eſt inſtitutum, heroas illos, Senecam, Salluſtium, Plinium, Cornelium Tacitum, & cæteros, qui hoc dicendi genus non minùs grauiter quàm feliciter conſectati ſunt, incuſare; quos & acerrima vis ingenij, & lux politiſſimi iudicij, & omnium fermè doctorum plauſus, non modò à calumniæ liuore, ſed ab ipſa propè eruditionis alea conſtanter expedierunt. Hoc tantùm oſtendere cupio, hunc quem omnes, tam auide concupiſcunt, ſtylum; nec omnium ingeniorum, nec omnis argumenti, nec omnis etiam temporis proprium videri: atque ipſum, dum affectatur moroſiùs, multis iiſque puerilibus ineptiis reddi obnoxium.

Cœpit efflorescere hic character, non apud Romanos, ſed apud Græcos, nec primis quidem temporibus, quibus candidiori, & liberiori profluentis naturæ impetu ferri videbatur oratio, ſed poſtquam magni nominis ſophiſtæ, Philoſophiæ præceptis inſtituti, nec mediocribus eloquentię adiumentis innixi; dicta quędam aurea ex Lycęi & Academiæ hauſta fontibus, elegantis ſtyli expeditis ac vibrantibus ſententiis, quaſi auro gemmas includere cœperunt.

Quando vigere cœperint acumina, & breues ſententiæ.

Quamobrem & multa eius ſtyli veſtigia, in ſophiſtarum ſcriptis licet agnoſcere. Vide enim qua arte Theophylactus ille vmbratilium doctorum facilè princeps, acutis & venuſtulis dictis laſciuiam colligit orationis.

Theophylactus preclariſſimus ſophiſta, hoc dicendi genere maximè delectatus.

In Terpſitheam malam & deformem, τῆς φύσεως τὴν σοφίαν τεθαύμακα, κακίςῃ ψυχῇ σώματος εὐπρέπειαν μὴ πιςεύσασαν. Hoc rotunda dictione tornatum. Naturæ (inquit) miratus ſum ſapientiam, quæ improbiſſimæ animæ, corporis non credidit venuſtatem; illud etiam breuius, οὐκ ἰσόρροπον ἔχουσιν ἔρωτες πλάςιγγα. Nunquam lancem tenent amores in æquilibrio, cùm ſignificare vellet, nunquam ſibi mutuis ſtudiis amores reſpondere.

Acutè dictũ Theophyl. in corpore deformes Theoph. de amore mutuo dictũ Theophyl. in epiſtolis. p. 398.

Item:

Ἐῤῥώσθωσαν πρὸς θεῶν αἱ νεφέλαι, εἰ μόνῳ τῷ Δάφνωνι ἀφιᾶσι τὸ ὕδωρ. Valeant per Deos nubes, ſi ſoli Daphnoni emittunt aquas. Acutè dictum contra inuidos, aut auaros, atque illiberales, qui in ſuam, ſuorúmque, non in publicam vtilitatem, emanare ſinunt beneficia.

Eius breues & acuta ſententia. p. 408. pag. 399. Theoph. acutè dictũ contra inuidos aut auaros.

Item,

Item, quod de Auro dixit, Rheno fluuio ſimile videri; nam prolem virtutis legitimam, ab illegitima diſcernit.

pag. 399. Καὶ τῷ Κελτικῷ ποταμῷ ἐστὶ ἐφάμιλλος χρυσός· νόθου γὰρ ἀρετῆς καὶ κακίας ἔλεγχός ἐστιν ἀληθέστατος. Hoc non modò ſubtiliter dictum, ſed elimata dictione preſſum: & quod Platoni tribuunt de iis qui inſignia habent in ſepulchris. Περαιτέρω κόνεως κεκτημένους τὸ τύμμα. *Infra cinerem etiam ſuperbientes.* Num verò & hæc Piſiſtrati ſucculentam habent, & acrem, & limitatam breuitatem, quæ fertur ad Mileſios ſcripſiſſe?

Piſiſtrati limita breuitas. Piſiſtrati in ep. ad Mileſios. Huius dicendi vis acuta: credibile eſt hæc potiùs ab aliquo iuniore ſophiſta confictа, quã primo eloquentiæ ortu iam nata.

Οἱ παῖδες ὑμῶν, πατέρων δέονται· οἱ νέοι, γερόντων· αἱ γυναῖκες, ἀνδρῶν· οἱ ἄνδρες, ἀρχόντων· οἱ ἄρχοντες, νόμων· οἱ νόμοι, φιλοσόφων· οἱ φιλόσοφοι, θεῶν· οἱ θεοὶ, πίστεως. Veſtri liberi egent parentibus, iuuenes ſenibus, mulieres viris, viri Magiſtratibus, Magiſtratus legibus, leges Philoſophis, Philoſophi Diis, Dij veſtri fide. Hoc acutum, & ad vellicandas aures aptiſſimum.

X. Oratores acutis & breuibus ſententiis inſignes. Demades in orat. περὶ δωδεκαετίας

Neque tamen omnino decem oratores caruerunt hac eloquentia, apud quos licet veſtigia multa agnoſcere. Quale eſt illud Demadis πολυθρύλλητον,

Τῷ γὰρ Ἐπαμινώνδου σώματι συνέθαψε
Τὴν δύναμιν τῶν Θηβαίων ὁ καιρός.

[Cum Epaminondæ corpore virtutem Thebanorum ſepeliuit fortuna.] Multa item in Epitaphio Lyſiæ, multa in Demoſthenis orationibus inuenies, ſed nuſquam crebriora, quàm apud eos qui floridius quoddam & accuratius dictionis genus elegerunt. Inter ſacros verò auctores excellunt Gregorius Nazianzenus, & Syneſius. Quid enim aliud arguunt quàm hanc ingenij ſubtilitatem, conciſæ illæ & euibratæ epiſtolæ, aut in epicherematis collectæ ſententiæ?

D. Gregorius Nazianzenus & Syneſ. in acuta breuitate præſtantiſſimi. Gregor. ad Nicobulum.

Φεύγεις διώκοντας ὥσπερ νόμοις ἐρωτικοῖς, ἵνα σεαυτὸν ποιῇς τιμιώτερον. ἧκε οὖν, καὶ τὴν τοῦ μακροῦ χρόνου ζημίαν ἀναπλήρωσον ἡμῖν. καὶ εἴ τι σε τῶν αὐτόθι κατέχοι, πάλιν ἀφήσεις, ἡμᾶς ὡς ἂν σεμνότερος ᾖς πάλιν ποθούμενος.

Fugis perſequentes, amatoriis fortè legibus, quò ſis pretioſior. Veni igitur, & diuturni temporis exple detrimenta: Ac ſi quid rerum tuarum te iſtic retinet, ruſum nos relinques, vt auguſtiorem hac ratione te reddas, à nobis expetitus.

Hæc oris rotundi ſunt, & viuidi, vt apparet, ingenij: eodem charactere Syneſius:

Syneſ. Olimp. 45.

Λυποῦσι τὴν ἐκκλησίαν ἀλλότριοι πονηροί. διάβηθι κατ' αὐτῶν· οἱ πάτταλοι γὰρ πατ τάλοις ἐκκρούονται.

Contriſtant Eccleſiam improbi alieni. Tu in eos proficiſcere: claui clauis pelluntur. Eodem genio ſententiæ: τοῦ δὲ θείου παντὸς διακόσμου σκιὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ἔνδημοι χεῖρες τῶν νόμων. Μέγιστον ἀγαθὸν τὸ μὴ ἁμαρτεῖν· δεύτερον, δικαιωθῆναι.

Homo, Dei vmbra. Lictores, manus legum. Maximũ bonũ non peccare: ſecũdum, iuſtificari.

Idem cõtra Andronic.

Ἀγαθοποιεῖν φύσις θεοῦ, ὡς τοῦ πυρὸς τὸ θερμαίνειν· καὶ τοῦ φωτὸς, τὸ φωτίζειν.

[Benefacere eſt natura Dei, ſicut ignis, calefacere; & lucis; illuminare.]

Non opus eſt hîc innumeros commentari locos, licet cuique ex fluuio haurire. Hoc eò tantum dico, vt appareat, quantum & quàm prudenter eo dicendi genere, Græca eloquentia ſit delectata. Romanis item aliqua fuiſſe ſimulachra ab ipſis eloquentiæ incunabulis, C. Gracchi in Popilium oratio indicat. In cuius (vt ait Gellius) principio collocata verba ſunt accuratiùs modulatiúſque, quàm veterum oratorum fert conſuetudo.

Latina eloquentia conciſas ſententias vſurpauit. C. Gracchus ipſis Romanæ eloquẽtiæ primordiis tentauit aliquid in hoc genere.

[Quæ vos cupidè per hoſce annos appetiſtis, atque voluiſtis ea ſi temerè repudiaritis, abeſſe non poteſt quin aut olim cupidè appetiiſſe,

aut

aut nunc temerè repudiaſſe dicamini.]

Rotunda eſt, & acuta, vt videtur ſententia, habet tamen inſigne vitium, de quo poſtea dicemus. M. Tullius Cicero, licèt ad omnia eloquentiæ decora factum haberet ingenium, conſultò aut abſtinet, aut rariùs vtitur; quòd & temporibus, & auribus hoc dicendi genus non putaret accommodatum. Itaque quod alius in concluſione, poſt vibratam forte ex eiuſmodi acuminibus periodum, haud timidè dixiſſet apud Cæſarem: *Tu ipſam victoriam Cæſar viciſti*; ille verecundè ſe inſinuans; Vereor (inquit) vt hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio: *Ipſam victoriam viciſſe videris*, cùm ea ipſa, quæ illa erat adepta, victis remiſiſti. Nam cùm ipſius victoriæ conditione iure omnes victi occidiſſemus, clementiæ tuæ iudicio conſeruati ſumus.

Quàm verecundus Cicero in acuminibus.

Habuit igitur ſua acumina, ſed rara, modeſta, & grauia: quale eſt illud diu multùmque celebratum *vxor generi, nouerca filij, filia pellex*, quo nihil poteſt eſſe in hoc genere admirabilius: ſed ne multiplicis illius, & æqualiter in omnia genera diffuſæ orationis, quæ tunc à ſitientibus auribus excipiebatur, curſum frangeret, maluit eſſe in hac copioſior quàm in illis ingenioſior videri.

At Salluſtio vigente (vt ait Seneca) amputatæ ſententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obſcura breuitas fuere pro cultu. Mox etiam ſub Imperatoribus, quæ apud eum fuerant ſatis verecunda, in elatam eiibratæ dictionis audaciam tranſiere, & ad ipſas tandem ineptias deuenerunt; de quibus dicam, ſi priùs ea quæ in hoc genere laudatiſſima ſunt, oſtendero.

SVBIICIVNTVR quædam laudatorum Acuminum exempla.

CAP. XV.

Atque in primis magnopere videtur diſtinguenda breuitas à prærupto (quod appellatur) genere dicendi; illa enim rem viriliter & ſtrictè colligit; hoc interruptas & ſuſpicioſas relinquit ſententias. Illa explet animos, hoc ſuſpendit: illa cum leni quodam gratiæ flore intorquere ſolet acumina; hoc frigida quædam dicta hianti calamo effutire. Exemplis collucere faciam omnia.

Acuti & prærupti ſtyli diſcrimen.

Acuta ſunt, venuſta, & breuia, quæ Plinius habet in Troiani Panegyrico.

[Vnum ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quòd vnum ex nobis putat; nec minùs hominem ſe, quàm hominibus, præeſſe meminit.]

Laudata, & acuta breuitatis exempla ex Plin.! Traiani modeſtia

Nihil hîc obſcurum, nihil hians, nihil impenſiùs affectatum, & tamen acutum eſt, & neruosè dictum.

Item:

[Nam vita Principis, cenſura eſt, eáque perpetua; ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur, nec tam imperio nobis opus eſt; quàm exemplo; quippe infidelis recti, magiſter eſt metus.]

Vita Principis, cenſura eſt.

Apparent hæc ingenioſè, non tamen anxiè dicta; fluunt ab alta mente, ſed ſine vi & ſtridore fluunt.

Item:

[O te felicem! quod cùm diceremus, non opes tuas, ſed animum mirabamur. Eſt enim vera felicitas, felicitate dignum videri.]

Vera felicitas felicitate dignum videri.

Nulla in tantilla ſententia particula eſt, quæ ſuam vim non habeat, elaborata eſt, & docta; oſtendit tamen plus felicitatis, quàm artis. Hæc verò Salluſtij preſſa, ſubtilia, acria, vellicantia.

Salluſtij neruus & crebritas.

[Poſtremò omnibus modis pecu-

niam

Saluſt. in or. Catil. in auaros.

niam trahunt, vexant, tamen ſumma libidine diuitias ſuas vincere nequeunt. At nobis eſt domi inopia, foris æs alienum. Mala res, ſpes multo aſperior. (Et quod ſequitur concluſionis fulmen, vt à Technicis appellatur.) Denique quid reliqui habemus præter miſeram animam?]

Nihil eſt in hac ſententia obſcuritatis, niſi fortè *ſumma libidine diuitias ſuas vincere nequeunt*; hoc Salluſtianam retinet obſcuritatem; cætera fluunt liberiùs.

Id verò quod ſequitur exemplum, laudatiſſimam habet breuitatem.

Luxuries opum.

[Etenim quis mortalium, cui virile ingenium eſt, tolerare poteſt, illis diuitias ſuperare, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis, nobis rem familiarem etiam ad neceſſaria deeſſe?.

Hoc ſi dixiſſet alius, vtramque fortaſſe impleuiſſet paginam, nec vnquam hanc maieſtatem attigiſſet [illis diuitias ſupereſſe, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis.]

Item hæc ſententioſa:

[Nemo niſi victor pace bellũ mutauit. Semper in prælio iis maximum eſt periculum, qui maximè timent, audacia pro muro habetur.

Idem in oratione Cay Marij.

At iſtud nimia breuitate fit obſcurum: *Non placuit reticere, ne quis modeſtiam in conſcientiam duceret*: Hoc eſt, ne ſilentio crimen ſubeſſe arbitraretur.

Cornelij Taciti grandia & byſſina dicta.

Sunt eadem familiaria Cornelio Tacito grandia & ſplendida dicta, acuta breuitate collecta, vt

Ambitio.

[Ærarium ſi ambitione exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum erit.]

L. 1. Annalii in perſona Tiberij. l. 3. lib. 17. in orat.

Tibi ſummum rerum iudicium Dij dedere, nobis obſequij gloria relicta eſt.

Piſonis ad cohortem Palatinam.

Secundæ res acrioribus ſtimulis animum explorant, quia miſeriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.

Falluntur, quibus luxuria ſpeciem liberalitatis imponit, perdere iſta ſciet, donare neſciet, & cætera, quæ eodem tenore apud eum dicuntur propè infinita.

Hæc, vt apparet, altæ mentis & conſummati ingenij eſt eloquentia, grandis ſimul, & breuis. Sed nemo tamen in iſtis Quinto Curtio, aut felicior eſt, aut nitidior. Innumerabiles ſunt apud eum gemmæ, quales ſunt iſtæ in oratione legatorum Darij.

Quintus Curtius. luſius acutæ breuitatis ſummus magiſter. Curt. l. 4 Quinti Curtij acumina.

[Reſpice quantum poſt te reliqueris, intuere quantum petas. Periculoſum eſt prægraue imperium; difficile eſt continere, quod capere non poſſis. Vides vt nauigia, quæ modum excedunt, regi nequeant; neſcio an Darius ideò tam multa amiſerit; quia nimiæ opes, magnæ iacturæ locũ faciunt. Facilius eſt quædam vincere, quàm tueri. Quàm herculè expeditiùs manus noſtræ rapiunt, quàm continent! Ipſa mors vxoris Darij, te admonere poteſt minùs iam miſericordiæ tuæ licere, quàm licuit.] Quod verbum in iſta oratione ſine ſuo aculeo? nihil tamen coactum, nihil accerſitum, nihil moroſa obſcuritate infuſcatum: quod ideo plus habet laudis & admirationis.

Quæ verò Alexander reſpondet, num tota ſunt byſſina?

[Numitate Dario, gratiarum actionem apud hoſtem ſuperuacaneam eſſe; & me, quæ fecerim clementer, & liberaliter, non amicitiæ eius tribuiſſe, ſed naturæ meæ.

Monarchia.

Nec mundus duobus ſolibus poteſt regi: nec duo ſumma regna ſaluo ſtatu terrarum poteſt habere.

Hæc grauia, iſthæc rotunda ſunt, & expedita.

O [In

Digitized by Google

[In dextris veſtris iam libertatem, opem, ſpem futuri temporis geritis, Effugit mortem quiſquis contempſerit; timidiſſimum quemque conſequitur.]

Alia ſubtilia, & antithetis intecta, vt,

[Alij optimè miſerias ferunt, qui abſcondunt; nec vlla eſt tam familiaris infelicibus patria, quàm ſolitudo, & ſtatus prioris obliuio. Nam qui multum in ſuorum miſericordia ponunt; ignorant quàm celeriter lacrymæ inareſcant. Nemo fideliter diligit, quæ faſtidit: nam & calamitas querela eſt, & ſuperba felicitas.

Item:

[Quædam beneficia odimus, meruiſſe mortem confiteri pudet, ſupereſt vt malit iniuriam accepiſſe quàm vitam.]

Nihil opus eſt cætera perſequi, hinc cerni poteſt quanta fuerit huius authoris, in hoc conciſo dicendi genere felicitas. Sed qui omnium ingenia, maieſtate, copia, felicitate, genio denique ipſo vincit, & obruit Seneca, hanc ſibi ſtyli dignitatem, quaſi ius hæreditarium arrogat. Totus hic dictorum purpuris collucet, vt cœlum ſtellis. Nihil eo fœcundius aut opulentius: Hauſerat quippe ex domeſticis fontibus: Nam Seneca Rhetor ex iis qui ſub Auguſti tempora floruerunt, eóque dicendi genere ad inſaniam vſque delectati ſunt, colores & acumina collegit, quæ in libris Controuerſiarum & Suaſoriarum extant ſparſa, ex quibus illorum ingeniorum vim & ſtudia poſſis agnoſcere. Lubet laudatoria aliqua exempla ſubiicere.

Seneca omniũ in hoc genere dicendi conciſo præſtantiſſimus.

Acumina ex varijs Rhetoribus Latinis.

Hæc in Veſtalem proſtitutam; quę ſe ſaluo pudore & milite caſtitatis impugnatore, viriliter interfecto, iactabat, ex lupanari exiiſſe, ideóque Sacerdotium repetebat, ſatis acutè dicta ſunt.

[Ne metuas, puella, pudica es; ſed ſic te viro lauda, non templo.

Arelius Fuſcus. Ceſtius Pius. Aſprenas Fuſcus.

Diſcede, ignota es: diſcede nimium nota es. Nulla ſatis pudica eſt, de qua quęritur. Virginem eſſe Sacerdotem noſtram, cui credimus? meretrici, lenoni, piratis?] Item contra patrem reum malæ tractationis, quòd cùm duos filios Pancratiaſtas inter ſe dimicaturos eduxiſſet ad Olympia, interminatus ſe victum abdicaturũ, ambos mori coëgiſſet, præ dedecoris metu: *Tertius ſine ſorte pugnaſti, & vtrumque viciſti.* Hæc virilia planè acumina mira breuitate contorta. At Marillij ſententia omnium ſubtilitatem longè vicit, ipſi Porcio latroni, non immeritò admirabilis viſa; dixit enim pro Veſtali:

Honoris amor, dedecoris metus. Senec. cõtrou. l. 5. cont. 3.

[Narrate ſanè omnes, tanquam ad proſtitutam veniſſe, dum tanquam à Sacerdote diſceſſerint. Iam quod ſequitur, exemplum elimatæ breuitatis eſt, & ad vrgendum motúſque eliciendos ſatis efficax. Pro adoleſcente, quem Patruus abdicabat, quòd Patrem aleret, contra Patruum. [Fortunæ lex eſt pręſtare quæ exegeris: miſerere: mutabilis eſt caſus: dederunt victis terga victores; & quos prouexerat, fortuna deſtituit. Quid referam Marium ſexto conſulatu Carthagine mendicantem, ſeptimo imperantem? Ne circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget?]

Marillius.

Aſpernas. Fortuna varietas.

Valent, inquam, iſta, ſed dicta tempore, & loco. Nec minùs laudata, quæ in cauſſa *Inceſtæ*, *de ſaxo* iactata ſunt. Quippe Veſtalis inceſti damnata, vixit deiecta: ad pœnam repetitur. Contra hanc ipſam dixit Fuluius Sparſus. [A ſuperis deiecta, ab inferis non recepta, in cuius pœnam ſaxum extruendum eſt:]pro inceſta Sullius: *damnata*

Fuluius Sparſus

Digitized by Google

Sillius. *In cauſſa Parrhaſij pictoris breues & acuta ſunt.*

Damnata, deiecta eſt, abſoluta deſcendit. Et in nobili cauſſa contra Parrhaſium pictorem Athenienſem, qui cùm Philippus captiuos Olynthios venderet, emerat vnum ex his ſenem, perduxerat Athenas, torſerat, & ad exemplar eius pinxerat Prometheum à Ioue in Caucaſo religatum, & laceratum; quam poſtea tabulam in templo Mineruæ dedicauerat: hæc magnificè dicta.

Gauius Silo. controu. l. 10.

[Infelix ſenex vidit iacentis & diuulſæ patriæ ruinas: abſtractus eſt à coniuge: ſuper exuſtæ Olynthi cinerem ſtetit. Iam ad figurandum Promethea ſatis triſtis eſt: Proh Iupiter! (quem enim meliùs inuocem aduerſus Parrhaſium, quàm quem imitatus eſt?) Olynthium tantùm picturæ tuæ excipio. Nam quis vt naufragum pingeret, hominem merſit? cæditur, parum eſt? inuritur, etiamnum parum eſt? laniatur: Hoc (inquit) in irato Philippo ſatis eſt, ſed nondum in irato Ioue.]

Hæc planè, & pulchra videntur, & ſuauia, habent tamen ſemper aliquid obſcuritatis, vt, *Olynthium tantum pictura tua excipio*, clariùs dixiſſet, fac non eſſe Olynthium, homo eſt. Quis vt naufragium pingeret, hominem merſit?.

Item:

Melius Baſſus. [Ædem Mineruæ, tanquam caſtra Macedonum fugiunt.

Clodius Turrinus. Torqueatur, hoc nec ſub Philippo factum eſt. Moriatur, hoc nec ſub Ioue.

Triarius. Corrupiſti duo maxima Promethei munera, ignem & hominem.

Muſa. Narraturus ſum Olynthij ſenis ignes, verbera, tormenta. Aliquiſne nunc queri de Philippo putat? Dij Deæque te perdant, miſericordem Philippum feciſti.

Hoc concluſionis ſatis aptè intortum fulmen, quò præ Parrhaſij crudelitate mitem Philippum facit; quem tamen Athenienſes crudeliſſimum iactabant. Sed illæ totti ſenis querelæ paucis & nauiter expreſſæ.

Cornel. Hiſpanus. [Vltima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhaſi quid agis? non ſeruas propoſitum. Hoc ſupra Promethea eſt.

Tantum patiendum eſt pingente Parrhaſio, quantum irato Ioue.]

Hæc tantùm acumina parum ſenem tortum decent. Nemo in tauro Phalaridis quærit delectum verborum, quibus ſuas querelas exprimit.

Porcij Latronis in hoc genere Ironja grauior eſt.

[Si videtur tibi, iſtis muneribus aram miſericordiæ orna.]

Hæc ſanè oppoſitè dicta plurimum oſtendunt facundiæ, ingenij, iudicij, ſuauitatis: ſed tenendus eſt modus, qui in hoc genere plerúmque difficillimus eſſe ſolet.

DE ERRORIBVS ABRVPTI ſtyli, & frigidè acuti.

CAP. XVI.

Grauis igitur error eorum eſt qui plurimum quidem in eo habent ingenij, ſed parum cordis. Itaque nec vim illam mentis exundantem coërcere poſſunt, ſed dicunt quicquid in buccam Quid autem res, quid locus, quid aures patiantur, minimè conſiderant. Infercire volunt omnia acuminibus, nihil ſine figura dici, etiam figuratè panem peti. Hoc quioem perabſurdum eſt. De. eo igitur ita magni authores ſtatuunt: expeditam breuitatem, quæ nihil habeat obſcuritatis, magnum eſſe eloquentiæ vigorem, eamque graues perſonas, quantum auditores tulerint, apprimè decere: non debere tamen eſſe præruptam, ſuſpicioſam, nimis affectatam, quæque inſidias tendere videatur in clauſulis. Atque in eo magnopere ſpectandum eſt ar-

Qualis debeat eſſe breuitas orationis.

gumenti genus, aliud enim epiſtolæ, alind hiſtoriæ: aliud declamatoriæ oratiunculæ, aliud etiam iuſtæ orationes deſiderant. Lex epiſtolæ argutam breuitatem præſcribit, illæ verò quæ apud hiſtoricos extant oratiunculæ, nonnihil ad nitorem & palęſtram compoſitæ, hoc dicendi genus leniter ferunt, imò deſiderant: alioqui ſi periodorum ambitione circumducta eſſet parua oratio, nihil haberet præter ſtrepitum, & fumos. Alia verò eſt iuſtarum orationum ratio, quæ cùm maioribus fluuiis ſimillimæ videantur, non debent iſtis affectatæ breuitatis conſtringi legibus, ne videamur Helleſponto, Xerxis more, pedicas & compedes iniicere. Granditatem minuit oratoriam frequens conciſio periodorum, & licèt plus foris oſtentet, minus tamen habet maieſtatis. Nolo grandes, lentas, atque velut arena ramentíſque fartas periodos, quales ſunt puerorum: Nolo exiles, aridas, etiam de ipſo naturali pro fluuio, propter moroſam breuitatis affectationem violentè detortas. Quis hominem ferat vnius horæ ſpatio pro concione dicentem, quod Porcius latro contra Veſtalem declamauit?

Oratorij tractus in hiſtoria tædio ſunt.

Magnæ orationes non ferūt præruptā breuitatem.

[Sacerdos noſtra adhuc in Lupanari viueret, niſi hominem occidiſſet. Inter barbaros, quid paſſa ſit, neſcio: quid potuerit, ſcio. Sacerdoti ne pirus quidem contigit dominus. Abſit ex hoc foro lenones, abſint meretrices: ne quid parum ſanctum occurrat, dum Sacerdos legitur. Si nihil aliud, certè oſculatus eſt te, quiſquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrocinium! Militem occidi. At Hercules! lenonem non occidiſti. Deducta es in lupanar, accepiſti locum, pretium conſtitutum eſt, titulus inſcriptus eſt: Hactenus in te inquiri poteſt. Cæterùm neſcio quid cellulam & obſcœnum lectulum voces. De pudicitia Sacerdotis hîc quæritur. Nemo (inquit) virginitatem mihi eripuit, ſed omnes quaſi erepturi venerunt: ſed omnes, quaſi eripuiſſent, receſſerunt. Quò mihi Sacerdotem cuius precaria eſt caſtitas?]

Breuitas Porcij latronis in amplis orationibus vitioſa.

Hoc bellum, bellum, (vt ait Satyricus,) dico tamen tolerari non poſſe, ſed vt vina violenta, niſi aqua diluantur, vertiginem cerebro inducunt: ſic illa dicendi, quæ minima videtur, ſed tamen anxietate maxima eſt contentio, & dicentem fatigat, & tranſuolat auditores. Et hoc indicio eſt: quòd qui ita loquuntur apud hiſtoricos, & Senecæ controuerſias, ſaltent ſæpius, vt cicadæ, ac derepente conquieſcunt; itaque hæc ſcribenti aptiora quàm dicenti, videntur. Quænam erit igitur optima lex breuitatis? Hæc erit opinor iis qui minimè Aſiatici fieri volunt, ſi Demoſthenis orationes & Ciceronis Philippicas imitentur, habent enim valdè ſanam mediocritatem. Non dicam attendite (ô viri Athenienſes) dicam vtilia, & neceſſaria. Hoc enim diſſolutum eſt, & humile; quid igitur?

Nimia breuitatis character.

Breuitatis optima lex.

Καὶ σπουδαῖα νομίζων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, περὶ ὧν βουλεύεσθε, καὶ ἀναγκαῖα τῇ πόλει, πειράσομαι περὶ αὐτῶν εἰπεῖν ἃ νομίζω συμφέρειν.

Demoſth. Philip. 4. Typus laudata breuitatis oratoria.

Hæc parua iuſta tamen periodus.

Quum & grauibus (vos Athenienſes) & reipubl. neceſſariis de rebus deliberare putem; operam dabo vt ea dicam quæ è republica eſſe arbitror. Item:

Ἐπὶ πολλῶν μὲν ἄν τις ἰδεῖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δοκεῖ μοι τὴν παρὰ τῶν θεῶν εὔνοιαν, φανερὰν γιγνομένην τῇ πόλει, οὐχ ἥκιστα δ' ἐν τοῖς παροῦσι πράγμασι.

Demoſth. Olynth. 2.

Cùm multis in rebus (Athenienſes) perſpici mihi poſſe videtur Deorum immortalium beneuolentia erga hanc

hanc rempublicam declarata, tum maxime in eo quod nunc à nobis geritur negotio.

Item ex Cicerone:

Cicer. pro Cæcinna.

Si quantum in agro locíſque deſertis audacia poteſt, tantum in iudiciis impudentia valeret, non minùs in cauſſa cederet Aulus Cæcinna Sexti Æbutij impudentiæ, quantum in vi facienda ceſſit audaciæ.

Is eſt iuſtæ & laudatæ breuitatis in grauibus præſertim orationibus typus.

Acuminum lex. & vſus.

Quod verò attinet ad acumina, quæ hac breuitate, tanquam amento intorqueri ſolent, multum quoque requirunt prudentiæ. Prima lex eſt apud bonos auctores, vt argumento conueniant: Secunda, vt non ſint nimis crebra: Tertia vt non ſint frigidè affectata, & obſcura; quod vitium raro ab iis declinatur qui iſtis ſtudent impenſius. Rei igitur ſiue argumento accommodanda eſſe dico: neque enim in omnem materiam cadunt acumina, ſicut non ex quolibet ligno fit Mercurius. Ex quo vehementer errant, qui vbi tota nitere debet oratio, minutas quærunt ſubtilitates, quibus obſcuretur. Quæ de Veſtali, de inceſta, de Parrhaſio allata ſunt, non importunè dicta videntur; argumenta enim ipſa plena ſunt admirabilitatis. At vbi res communis, & filo communi, vt ſæpius occurrit, narranda eſt, putidi eſt hominis tunc in ſcirpo nodum (quod aiunt) quærere. Sed & licèt argumentum ſubtiliter tractari poſſit, non ſunt tamen (quod ſæpe Rhetores præcipiunt) ſententiarum gemmæ temerè vbique, in longo præſertim opere, ſpargendæ, ſed cum delectu collocandæ, quo excitatiùs luceant, ſolidiúſque delectent. Nam & pulcherrima quæque, ſi crebriora fuerint, finitima faſtidiis eſſe, nimis experientia conſtat. Iam quòd plenæ ſint periculi, & vitiis vt plurimùm obnoxiæ, hæ quæ laudantur argutiæ, vel ex nobiliſſimorum ſcriptorum erroribus coniicere facillimo negotio licet. Pleraque enim acumina, cùm ſemel audiuntur, apparent aurea; at ſi conſideratiùs expendantur, acriorique ſubiiciantur examini, agnoſcuntur ſæpe futilia, quæ amplam ſpeciem videbantur habere grauitatis. Talis eſt illa C. Gracchi rotunda volubiliſque ſententia citata ſuperiùs.

Quis modus in argutiis tenendus. Senec. contr. l. 1. Nihil eſt iniquius nuſquam putant eſſe ſubtilitatem, niſi vbi nihil eſt præter ſubtilitatem.

Styli frigidè acuti exempla.

Vide Gel. l. 11. c. 13. qui pluribus explicat.

[Quæ vos cupidè per hoſce annos appetiſtis, atque voluiſtis; ea ſi temerè repudiaritis, abeſſe non poteſt quin aut olim cupidè appetiiſſe, aut nunc temerè repudiaſſe dicamini.] Eblanditur primùm auribus hæc ſtructura verborum, ſed vbi vocatur ad cenſuram, quid aliud habet? Si cupidè feceritis, cupidè feciſſe dicemini; ſi temerè repudiaueritis, temerè repudiaſſe dicemini.] Quæ iam otioſa agnoſcuntur, & penè puerilia, ſed hoc Graccho condonandum. Quid verò Iunius ille Otho, qui librum edidit de iſtis argutiis, & coloribus, qua ratione poterit excuſari? qui cùm inceſtam de ſaxo præcipitem datam repoſceret ad pœnam, quam euaſerat, dixit inter cæteras ſubtilitates:

Iunius Otho librū ſcripſit de argutiis.

[Fortaſſe pœnæ ſe præparauit, & ex quo peccare cœpit, cadere condidicit.]

O frigus! ô dictum planè inſulſum! ſcilicet iſta Veſtalis quotidie ſe exercebat ad Tarpeiam rupem, ita vt ex ea ſe viciſſim, & præcipitaret, & citò reſiliret ad ſaltum. Mirabiles ſibi ludos finxit hic orator: en quò acuminum illecebræ tranſuerſos agunt illos ſubtilitatum indagatores. Murrhedus cùm aduerſus Popilium Ciceronis interfectorem ageret, deſcripſit eum ferentem cum ca-

Murrhedij frigidum acumen.

pite amputatam Ciceronis manum; deinde ita exclamauit! *Quanto aliter reus Ciceronis, tenebas manum eius?* Quod vt ſtupidè dictum arguit Seneca: nemini enim dubium eſt quin aliter teneret manum reus; aliter, interfector.

L. 7. cont. 2.

Item, Gorgonius in cauſſa Cimonis contra filiam Galliæ, cùm eius adulterio dehoneſtata Miltiadis trophæa dicere vellet, hoc vt acutè colligeret, fœdo cacozeliæ genere vſus, vt notat Seneca, dixit, *Iſtud publicum adulterium eſt, ſub Miltiadis trophæis concumbere.*

Gorgonius.

Et in controuerſia Parthaſij, qui miſerum Olinthium torſerat vt Prometheum pingeret, cùm omnes certatim ſubtilia quæque acumina explicarent, Licinius Nepos conſurgens:

Si vultis (inquit) *dignè punire Parrhaſium, ipſe ſe pingat.* Primum quomodo ſe pinget? ex ſpeculo: At hic modus tum inuſitatus fuit; Deinde quæ pœna, ſi ſe depinxerit?

Frigidum dictum Licinij Nepotis.

Spiridion videri voluit vulturios ad Parrhaſij tabulam in templo collocatam aduolare, fabula eleganti ad turpem ſententiam perductus; æquè igitur familiariter in templum ſubire vultures putauit, ac columbas & paſſeres; tanta fuit eius in inueniendo ſubtilitas.

Spiridiõ.

Nec minùs ſtupidè dictum putat, quod in ſuaſoria de bello Perſico dictum eſt à Coruo, futili quodam Rhetore.

Coruus in Suaſor. l. 1.

[Quòd ſi iam Xerxes ad nos ſuo mari nauigat, fugiamus, antequam nobis terra ſurripiatur. O nauium bellatorem!]

Ali, ſenſus etiam frigidos inflatorum verborum nouitate includunt, & ad ſummam vſque inſaniam deueniunt: ex quo genere ſunt iſta eiuſdem Corui.

Hic cùm tentaret ſcholam Romæ, ſummo illi, qui Iudæos ſubegerat, declamauit controuerſiam de ea quæ apud matronas diſſerebat, *liberos non eſſe tollendos* & ideo accuſatur Reip. læſæ. In hac controuerſia hoc genere dicendi vſus eſt, *inter pyxides, & redolentis animæ medicamina, conſtitit mitrata concio*: nec diſſimilia ſunt Muſæ Rhetoris: *cælo repluunt odoratos imbres*: & de ſyluis naturalibus, *calatas ſyluas*, de pictis, *ſurgentia nemora.* Item, [Quicquid auium volitat, quicquid piſcium natat, quicquid ferarum diſcurrit, noſtris ſepelitur ventribus. Quære nunc cur ſubitò moriamur? mortibus viuimus.] De hac ſententia ait Seneca Rhetor.

Corui Rhetoris inſulſa oratio cõtrou. l. 10.
Muſæ audax oratio.

Non ergo, etſi iã manumiſſus erat, debuit de corio eius nobis ſatisfieri?

Non ſum ex Iudicibus ſeueriſſimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingeniis puto, ſed donanda vitia, non portenta, ſunt.

Hæc ſunt igitur in quæ frequenter delabuntur ſubtiles illi nugarũ enucleatores. Sed & ſi quis magnos illos authores, Senecam & Salluſtium pertentare velit, inueniet proculdubio nonnulla, in quibus pius æquo ſibi in hac ſcribendi ratione placuerint: viderunt fortaſſe errores, emendare noluerunt. Eſt enim amabiliſſimum inſaniæ genus, ingenio (quod aiunt) indulgere.

Inſania genus amabiliſſimum eſt, ingenio indulgere.

Patere hîc lector ad tot locutionũ ἀλμυρὰν ἀκοὴν aliquo genere vrbanitatis diluendã nos in diludium transferri, ducto ex ἀπεκολοκυνθώσει Senecæ exemplo. Produceretur à nobis eloquentia flebiliter apud Iouem de ſuis corruptoribus conquerens: Mox deſignatis indicibus, apud Rhadamanthum inter heroas illos citabuntur rei Anticicerones, M. Tullio Cicerone ſuam cauſſam agente, & tot errorum portenta, contra ſtyli puritatem refellente.

ANTI-

Digitized by Google

ANTICICERONES.
LVDVS, SEV DISSERTATIO de optimo genere dicendi.
ELOQVENTIA APVD Dicen, contra ſuos corruptores agit.
Oratio I.
CAPVT XVII.

Imitatio Pherecratis.

SI me luctu & ſqualore deformatam (parens optima) non agnoſcis, ſaltem ex eo, inimicorum meorum crudelitatem agnoſces, qui me venuſtiſſima ſpecie virginem, ad eam malorum acerbitatem redegerunt, vt ipſis parentibus penè videar ignota.

Ethopœia eloquentiæ.

Ego illa ſum (me miſeram!) quid dico? non ſum, ſed fui, Regina terrarum eloquentia; hauſtus de tuo fonte riuulus, imago tuæ mentis, ſimulacrum gloriæ, portio diuinitatis. Ego illa ſum, quæ tuis imperiis, ex cœleſti beatorum domicilio in terras veni, vt hominum ſubleuarem miſerias; & non modò neceſſariis ad ſalutem tuendam præſidiis inſtruerem, ſed etiam cœleſtibus, ad conciliandamq; dignitatem, veſtirem ornamentis. Feci quos iuſſeras, mortales inueni turpes, hiſpidos, longa macie torridos, qui ſub quercu glandem ructabant, beluis omnino quàm viris ſimiliores. Cœpi ego venam miſerorum tenere, ſenſus intimos delibare, affari blandiſſima oratione, cōſolari, illuſtrare, hortari, animare; ad ſummum agreſtia ingenia ita dedolaui, vt ab hac morum barbarie, paulatim ad elegantiora defluerēt, agros excolerent, vrbes ſepirent mœnibus, & ſanctam inter ſe colerent ſocietatem. Per me conſtitutæ ſunt ciuitates, leges natæ & adultæ, firmata militiæ præſidiis oppida, ſexcentarúmque artium & ſcientiarum amœnitate colluſtrata, penè ad ipſius cœli gloriam effloruerunt. Non tot prata floribus, non tot margaritis fulget Erythrǽum mare, non tot micantium ſtellarum ignibus tuus ille princeps orbium æther eſt vermiculatus, quot ciuitatibus, viris, academiis, virtutibus, per me mundus colluxit. Heu! vbi illa tempora, quibus ego curru aureo, niueóque candore fulgentibus quadrigis inuecta triumphabam? vbi tot reges, qui me, mearum virtutum ſtupore perculſi, admirabantur? vbi illa fœcunda ſummis ingeniis ſæcula, quorum nomen ne appellare quidem audeo?

Exciderunt Demoſthenes, Lyſiæ, Hyperides, Cicerones mei. Natum eſt hominum genus audax, amens, imprudens, qui me deformarent plagis, veluti in cruce diſtorquerent; anni fermè mille ſunt, & ſexcenti, ex quibus quotidie diſtrahor, improborum fabula, & ludus: Alij me ſufflant, alij macie enecant, alij concidunt, alij eneruant, alij Hecubam faciunt, alij Helenam, alij vnam ex Furiis. Dici non poteſt quot formas induo, in omnibus tamen informis: Iam (mihi credite) Proteus ille, fabula non erit ſiquidem poëtarum figmentis meæ fidem dederunt miſeriæ. At, quod in multis acerbitatibus acerbius eſt, virtutis nomen vitium occupauit; & quod antea turpitudinis erat, totum eſt gloriæ; vt ea lenocinante, ad facinus deprauatæ mentis cupiditas quemque prolectet. Poſtquam ventoſa illa loquacitas iuuenum animos ad magna ſurgentes, veluti peſtilenti quodam ſydere afflauit, dulce fuit omnibus deſipere; puduit etiam aliquos non inſanire, & eò deuenerunt amentiæ, vt neſcio cuius Aſini ſordes, purpuras ſuas eſſe dicerent. O tempora! ô mores! nunquam licebit vna & nobili plaga defungi? quid opus eſt enim, vt viuam? an, vt lugeam, & inter quotidianas vulturum lacerationes centies moriar, ne ſemel inteream? Tu me ſaltem in extremam

barba

barbariē relega, ne conſcios habeam oculos calamitatis meæ. Graue eſt torqueri, grauius à ſuis in patria; in eo ipſo loco, vbi cum honore antea vixeris, grauiſſimum. Me quidem dicentem vires ac latera deficiunt, & aduerſariorum nòn mediocriter conturbat audacia, qui hanc fori lucem, hunc grauiſſimorum iudicum conſeſſum audent ſuſtinere; nec impudentiæ ſuæ ſaltem pudentem exitum quærunt. Vos eorum latratus, ſi lubet, audietis; ego nec audire, nec ſuſtinere poſſum. Qui pro me reſpondebit, meus Tullius: ſi vobis, veſtro nomine veſtrâque ſapientia digna dicere videbitur, ipſum videte; ſin autem, ad hoc tribunal hodie iugulabimur.

HAc miſerabili voce commotis omnium animis, primùm comploratio, deinde tumultus. Alij clamabant, carnifices eloquentiæ, ad remos; alij, corruptores literarum, ad beſtias; alij, extinctores veteris diſciplinæ, ad tartara. At Dice ſceptro, vt poterat, Deorum minorum gentium exulcerator placans animos Mercurium delegat ad Minoëm, & Radamanthum, vt de tota cauſſa cognoſcant, litémq; ex ſua dignitate dirimant. Dictum, factum; Iudex aſſignatur Dionyſius Longinus, emunctiſſimæ naris Criticus: Citantur pro inflatis Apuleius, de quo multæ iam criminationes ſparſæ; pro antiquariis, Montanus Vatienus; pro puerilibus Pædariodes; pro ſiccis, Buteo Illi cùm in Marcum Tullium multa intemperanter effudiſſent, ab eo grauiſſimè diſertiſſiméque confutati, & Longini ſuffragio damnati ſunt. Nunc Apuleium ipſum audite.

LVCIVS APVLEIVS.

Oratio II.

CAPVT XVIII.

COmmodùm punicantibus phaleris Aurora roſeum quatiens lacertum, cœlum inequitabat, cùm me ſecuræ quieti reuulſum, Præco ad veſtrum calauit tribunal. Certus equidem eram, próque vero obtinebam (Caſſi ſapientiſſimè, quíque in conſilio viri eſtis,) hunc accuſatorem notiſſimæ temeritatis, accuſationem mei priùs apud te cœptam, quā apud ſe cogitatam, penuria criminum, ſolis de ſtylo meo conuitiis impleturum; ſed hoc vno præcipuè confiſus grauior, quòd mihi copia & facultas ſub te Iudice obtigit purgandi mei, cùm & antè parta exiſtimatio, & tua de me benigna præſumptio, nihil non quicquam ſinat fidenter, & de ſummo pectore hiſcere. Ego, vt ſcis, homo ſcholaris, & innocens, cui continuatio literati laboris habitudinem tenuauit, ſuccum exſorbuit, colorem obliterauit; rem habeo cum togatis vulturiis, & callidiſſimis vitiligatoribus, quo genere hominum nihil eſt pernicioſius: in foro ſunt Scythæ, in cubiculo viperæ, in conuiuio ſcurræ, in exactionibus harpyæ, & collocutionibus ſtatuæ, in quæſtionibus beſtiæ, in tractatibus cochleæ, in contractibus trapezitæ, ad intelligendum ſaxei, ad cenſendum flammei, ad ignoſcendum ferrei, ad amicitias pardi, ad facerias vrſi, ad fallendum, vulpes; ad ſuperbiendum, tauri, in vrbe tyranni, in caſtris lepores, in prætoriis leones; quorum ſi nares afflauerit vſpiam rugibinoſi aura marſupij, confeſtim videbis illic, & oculos Argi, & manus Briarei, & Sphingarum vngues, & periuria Laomedontis, & Vlyſſis argutias, & Sinonis fallacias, & fidem Polymneſtoris, & pietatem Pygmalionis: ad horum conſilia Phalaris cruentior, Midas cupidior, Ancus iactantior, Tarquinius ſuperbior, Tiberius callidior, Caius perículoſior, Claudius ſocordior. Nero impurior, Galba amarior, Otho

Inuehitur in genus patronorū, à quibus accuſatur vt ciuilis eloquentiæ corruptor. Ita deſcribuntur à Sidonio, qui eſt in multis Apuleio ὁμόψηφος. Rabulæ furacis ex Sidonio deſcriptio: Abſit autem, vt egregiis patronis, quorum genus honeſtiſſimū eſt, hæc dicteria cōueniant, quæ in furaces rabulas dicta ſunt.

Otho audacior, Vitellius ſumptuoſior, Domitianus truculentior: Atque cùm tales ſint, vnus tamen Cicero, quem pudebat ſceleribus vinci, omnium malitiam ſibi ex aſſe miſcuit: debebat eſſe contentus ſua laſciuia, non colubrinis oblatratoris molaribus aliorum famam figere, non veſtras aures viroſa ſuſurronum fæce completas ſaburrare.

Ad hypotheſin deſcendit. & Ciceronē exagitat.

Irridet ſtylum M. Tullij.

Eſt ſanè deſudata iſtius varicoſi Arpinatis opulentia, ſunt fabra eius eloquia, & literæ plenæ margaritarum, ſtylus omnis ebore candicat, auro fulgurat, gemmis variegat: inde color gratus, & nitor ſplendidus illucet: modò contra mentis aciem vegetus fulgurat, modò in contrariam gratiam variat aſpectum: & modò veluti aurum coruſcans in mellis lenem deprimitur vmbram, modò coruina nigredine cæruleos columbarum collis floſculos æmulatur, modò guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui diſcriminatus, frequenti ſobole ſpiſſatur Fluunt ſcitiſſimis clauſulis erotundatæ periodi, torqueque ductiles, quæ per aurium traduces, inſtar digiti, per cryſtallinas cruſtas, non impacto vngue perlabantur, vt quas nulla rimoſis obicibus fractura remoretur. Quis non videt iſta omnia, alga & apluda leuiora, arenas ſine calce, & puerorum potiùs præ exercitamenta, quàm ſtudia virorum? Meritò, P. C. meritò iſta M. Bruto diſplicebant, qui licèt Tullium medullitus demereretur, tamen ſtylum guſtare non poterat, quem videbat *tractum lumbos, vt Myſium aſinum:* ſed quid Brutum nomino? Ipſe cum iſta enormi verboſitate adeò omnibus diſplicuit, vt ne filio quidem probari poſſet: quem loquentem (vt ait vetus auctor) P. R. non agnoſcebat, quòd iſtam piperatam patris facundiam non haberet. Ipſe denique, cùm iam ſatis iuuenatus calor deferbuiſſet, ideò ſibi inuiſus factus eſt, vt multa ex ſuis ſcriptis ſpongia deleuerit, atque vtinam deleſſet omnia, minùs eius verboſitate laboraremus. Quoties à Senatu? quoties à cenſoribus eſt notatus? quoties de Curia, & foro eiectus? quoties Imperatorum, vt Hadriani & Caij, legibus eſt damnatus? hunc autem poſtquam baiulis, tabernariis, rupiconibus placere cœpit, *& circa eum puerorum examine, vt inhabitantium formicarum nidificia, multiiuga ſcaturigine bulliunt*, catacliſta veſte prænitens incedit, & nos lucumones appellat. Heu cordolium! Cephum iſtum induſtriis hominibus, vaniloquentia inſultare, & adhuc viuere? ſed ſanè viuat, & triumphet, modò alios quieſcere patiatur.

Verboſitatis Cicero inſimulatur.

Ego, P.C. Afer ſum, & in Atthide primis pueritiæ rudimentis merui; mox in vrbe Latia aduena, Quiritium ſermonem ærumnabili labore, nullo magiſtro præeunte exſolui: ex quo venia dignus eſſem, ſi quid exotici ſermonis rudis loquutor offenderem. Hoc tamen curaui, vt haberem dictionem, ſi non mollem, fluidam, de triuiis compotabilibus mutuatam, grandem tamen, toroſam, lacertoſam, quæ non ad laſciuientis oculos veneris picturata iacula, ſed ſolida mitteret robora, *quantas iaculatur Menychius ornos:* Nunquam probaui ieiunantis calami crepitantem ſtipulam, ſed nobilem vbique ſtylum, quaſi quondam fœcundi pectoris vomerem fixi. Accedit, quòd ego per multos annos Aſinus fui, cruciabilibus pœnis exercitus, & in hac vitæ ærumnoſitate belluarum linguas, deuorato priùs Draconis corde, quod præcepit Philoſtratus, didici. Ex iis multis generoſos ſenſus in Latialem linguam tranſtuli, quæ iſti Veneris puſiunculi, dum non intelli

Rationē reddit ſui ſtyli.

Hoc inter ineptias Indica Philoſophia, belluarum lin-

P

gus intelligi ab iis qui cor Draconis deuorarint.

intelligunt, meliores obtrectare, quàm imitari malunt; & quorum ſimilitudinem deſperant, eorum affectant ſimultatem; ſcilicet, vt qui ſuo nomine obſcuri ſunt, meo innoteſcant. Sed quid habent tandem, quod mihi obiiciant iſtæ libitinæ? Habes (inquiunt) Luci, verba excelſa, grandia, ſeſquipedalia. Quid tum? vt iſtis nebulonibus placeam, more Alexandrinarum deliciarum, concidam voculas, & diſcam, quod ait cognatus meus Perſius, author valdè bonus, pappare minutum, & dicam: *Ego omni officio, vel potius pietate erga te, cæteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſe nunquam ſatisfacio*; quanquam & iſtud, vt iam nimis rude reprehendunt, tam teretes habent religioſas aurium fiſtulas iſti qui ſe Atticos dicunt, vt niſi butyro ſemper affricueris, dicant ſe ſentis, ſpinis conſcribillari. Nunquam legerunt apud ſuam Arpinatem Mineruam: *Noctuabundus, aſſa apodyterij, maſturcatos & anxiferos dolorum vortices.* Hæc ſi dixiſſet Apuleius, quærendus eſſet Ergenna, qui tanquam fulguritum expiaret: ſi exierit in Apuleij ore verbum optimum; quale Mercurius loqueretur, lapis erit iſtis puſionibus, aut lignum, aut fimus, aut aliquid, quod nolo dicere: ſi ex iſta delicatula Ciceronis bucca, mox erit roſa, fiet mel Atticum, Deorum nectar, & cerebellum Iouis. O ſteriles veri, & inuiſores animos! quid præterea peccauit Apuleius? nimis metaphoricus eſt, hoc eſt dicere, nimis facundus eſt, nimis ingenioſus. Non te pudet, purpurata ſimia crimini dare, quod tu in Oratore aliis ſummæ laudi tribuis? Verba tua ipſiſſima, etſi puto os meum iis inquinari; tamen dicam, vt te mendacij nobiliſſimi conuincam: *Ex omni genere frequentiſſimæ tranſlationes erunt, quòd eæ propter ſimilitudinem transferunt animos, & mouent huc illuc, qui motus cogitationis celeriter agitatus per ſe ipſe delectat.* Teneris, homo nauiſſime, teneris tenebrio, ſtigmatia, trifurcifer, & hodie non euades, quin hæc, aut de tuis libris deleueris, aut me eloquentiſſimum hominem confeſſus fueris. Verùm fac me durum, aſperum, incultum, moroſum, idcóne ab hoc graui auditorio ſilere iubebor? Ego cùm Aſinus eſſem, etiam à barbaris latronibus captus, benè, clarè hinniebam, ita, hinniebam, ne putes impropriè dictum; nunquam enim fui degener aſinus, & tui ſimilis, nunc me rudere prohibebis? Quare? quia adoleſcentum ſtudia corrumpo; ſcilicet? Vtrùm magis corrumpit, an Patæcio, qui molles tibias inflat? an Miſenus, qui tuba canit? Tu famigerabilis tua laſciuia paterni ſanguinis venas omnes obturaſti: ego lacertoſum claſſicum, quaſi Triton aliquis ſonaci concha, maribus animis intono, nec curo, an bene dicentis flectatur collus, an artificioſè diſcapedinentur digiti: hoc vocas, corrumpere? Date illi, Iudices, date illi amphotidas, ego quomodo Latialiter appellentur, neſcio; cùm aſinus eſſem, nunquam tuli; ideò tam longè aures meæ excreuerunt. Date igitur illi amphotidas; vt ſuas auriculas inuoluat, ne aut gelui, aut verbis Apulianis pateant; vtrumque enim reformidat. Stultus ego ſum, qui plura cum iſto Ciceruło diſputo, videtis cauſſæ meæ æquitatem, & ſimplicitatem innocentiæ: Date mihi, Iudices, quod habeo, vt homo mei arbitrij ſemper, aut loquar, aut rudam, aut hinniam, vt voluero, & hunc virulentiſſimum accuſatorem meum grandi infortunio mactate: ſin autem me damnaueritis, hodie ad vltima mearum miſeriarum detruſus, inter aſinos amantiſſimos quondam fratres meos, ærumnoſitatum mearum cruciabilitates, eiulabili voce in æternum,

num, infelicitatus lamentabor.

. DIXI.

CACOZELVS. DOCTVS ANTIQVARIVS.

Oratio III.

CAPVT XIX.

EΚὰς ἑκὰς ἔστε ἀλιτροί Procul ô procul eſte profani. At illi opici nebulones, ſi quid febriculoſæ periodi conferruminarint, continuò ſe Hypobolimæos autumant. Satrapas, aut quod bos eſt in quadra argentea. ἀμμείροισι γὰρ, vt ait Sappho, τῶν ῥόδων Ἑλικῶνος, vel, vt noſter Pindarus, κόρακες ὡς γαρύετον Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον ὀπφυλλίδες, ταῦτ' ἐστὶ καὶ σωμύλματα. Itaque mihi non Suadam, ſed hirundinem; non Sirenas, ſed boues in ore habere videntur, dum inſtar denſæ grandinis, vt Auſonij verbis vtar, torrente lingua perſtrepere ſe putant. Odi Iouec Corinthios, intelligit me qui Iulium Pollucem legit. " Non poſſum ferre Archytæ crepitaculum, Arabios tibicines, Daulias cornices ἀθυρογλώττους, Telenicias Echones, χρυσοχοῦ γνεξίας: Doctus ſum, & apud doctos loquor, ex Zenodoto, Diogeniano, Agathia, Corippo. Protagoride, Pachymerio; ſi quis hîc ἀγχωμάτητος, quod ait Plato, εἰσίτω, afferat ſuum Calepinum, alioqui ad meas hallucinabitur orationes, vt harpaſta ad colores. Sic eſt, ſic éſt eruditè dicendum, non more Bucconum iſtorum, qui vix à Grammatica apolactizati, in periodulis ſine vlla verborum contechnatione alludiant, & toti ſunt in deruncinandâ oratione, hoc vnum curantes, vt diſpalleſcat. Ad Cuticulidonios campos iſtas phaleras: aut doctum eſſe oportet, aut fatuum, nihil medium Hamaxari me mauelim ruri incuruicerucum pecus, omni chalco expeculiatum, quàm eſſe de eorum comedeſticorũ numero, quibus niſi Ciceroniana verba in ventrem deciderint, hi ieiunant; ſicut, dum calcetur, cochleæ. Stylus meus eſt, vt Philoſtratus ait de Sophocle, μηκτῶν ἀηδόνιον, Batti ſilphium, Telephi ocyparium, Phœbi cortina: hîc docti homines habent quod exdorſuent & comedant, non in Ciceronis orationibus; quas ſi exoſſares omnes, non medullitæ eruditionis guttulam inuenires.

Auent, auent dædalogloſſi audire recondita non mutuata de triuiis vocabula.

Quære ab iſtis profanis, & reconditioris doctrinæ ἀμυήτοις, quomodo iſtam blandam capitis luxuriem appelles, quam πλόκαμον Apollonius, βόστρυχον Coluthus, ἄνθεα Κόρσης Nonnus, iubam Seneca nominat? illi tibi continuò capillos, aut ſi quid velint inſanire, cincinnos, ad ſummum comarum fimbrias appellabunt. (Hæc norunt omnes ante alpha & beta puellæ.) Ego mallones, mallones nũcupo: Deinde illi me aſpiciunt, & quærunt, quid verbi ſit? Bardi, Barones, Saturniæ Lemæ, ἀπεριδίνητοι, oportebat vos legiſſe Anaſtaſium Bibliothecarium, qui ſic ſcribit: *Benedictus vnà cum clero, & exercitu, ſuſcepi mallones capillorum, dominorum Iuſtiniani & Heraclij, filiorum clementiſſimi Principis, ſimul & eius iuſſionem, per quam ſignificabat eoſdem capillos direxiſſe.* Ex quo penitiſſimam antiquitatem eruo, exhibitionem mallonum, fuiſſe mancipationis ſymbolum; & confirmo ex Paulo Diacono: *Circa hæc tempora,* inquit, *Carolus Princeps Francorum Pipinium filium ſuum ad Luitprandum direxit, vt eius, iuxta morem, capillum ſuſciperet: qui eius cæſariem incidens, ei pater effectus eſt, multiſque eum ditatum regiis muneribus, genitori remiſit.*

Mallones dicuntur capili.

Exhibitio capillorum, ſymbolũ mãcipationis.

Paulus Diac. l. 6 c. 15. vet. edit. & noua 53.

Hæc recondita, pergo ad reconditiora. Noſtri Ciceroniani, templum, templum aut fanum appellant, ego draconium indigito: cur autem ex

penetralibus ſanctiſſimæ philologiæ explico? Video apud doctiſſimos homines diuidias eſſe de Idolorum prima ſuperſtitione; Cyrillus lib. 1. contra Iulianum; Cecropem, primum omnium ſimulacrum finxiſſe Iouis ſummi Deorum memorat. Didymus lib. Exegeſ. & Hieronymus procœmio in epiſt. ad Titum Cretenſium Regem, Meliſſæam inducunt; à quo ſuperſtitionis ſemina pullularunt. Diodorus & Euſebius Phrygibus aſcribunt. Atlantides Africæ populi, primum apud ſe regnaſſe Deum Vranon gloriantur. Sanchuniaton Berythius apud Porphyrium atque Euſebium, Phœnicibus initium Theologiæ & religionis arrogant: Lactantius, Chananæis: Ammonius in antiquitatibus tradit, Belum, ſtatuam primùm Nembroto parenti, inter Diuos, vt putabat, relato erexiſſe; de quo copiosè tractat Theophilus libro 3. ad Antilochum. Placiades Fulgentius, & Diophantes Lacedæmoniorum auctor narrat, Sinophanem Ægyptium, primum ſimulacrum εἰδώλων in ſolamen rapti filij erexiſſe. Rabbi Salomon antiquitatis nomine commendat Thamur Idolum Adonidis concauum; cuius oculos plumbo implebant ſacrificij, & accenſo intus igne plumbum liquefiebat: ex quo ſimulacrum flere videbatur.

Idolorum prima ſuperſtitio. Cyrill. l. 1. contra Iul. Didym. l. exegeſ. Hieron. procem. ep. ad Titum. Sanchuniaton Berythius. Porph. l. 4. contra Chriſtia. Euſeb. l. 1. præpar. Euangel. Theoph. l. 3. ad Antiloc. Thamur Adonidis.

Ego verò draconem, cuius etiam mentio eſt apud Danielem, primùm templo & ſtatua, à Babyloniis cultum fuiſſe, ex quo templa dicta Draconia inueni, inueni apud Strabonem Geographum, non quod pueri in faba.

Draco Babylonius inter ſuperſtitionis initia. Strabo l. 14. 439.

Iam verò roga iſtos Periodotechnitas, quomodo cultum Deorum vocent ad orationem, credo, aut ſimile quidpiam garrient, ad Pannuceas Baucides iſta vocabula: Nos Antiquarij vertiginem appellamus. Cur ita? ſi qui hìc adeſtis penitioribus literis nondum initiati, faceſſite, πλέτας ἀνοργιάστους ſum reuelaturus. Democritus Deum nominat, νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ mentem in igne circulari. Hermes ille ter maximus, circulum, cuius centrum vbique eſt, circumferentia nullibi. Pythagoras προσκυνεῖν δεῖν περιφερόμενον cenſet, & peracto ſacrificio galli circulum ex hoſtiarum ſanguine, in ara illinunt, dicuntúrque id temporis τηνικᾶδε. Ideò vertiginem, cultum diuinum inſigni vocabulo dici oportet. In eodem genere eſt quod effabor, deprecationes malorum, quas illi appellant. Nos docti de meliore vena formati, diamiltoſes dicimus.

Vertigo, & circulus in ſacris. Deus, circulus; ex Triſmegiſto & aliis.

Pandite nunc Helicona Deæ, dum iſtum explico.

Ægyptij, ſi quando deprecaturi ſunt, ignem, aut clades, & ruinas, memores (credo) illius diei, quo à cæde Angeli liberati ſunt Iſraëlitę, qui agni ſanguine poſtes domorum delinierunt, ſolent intrante Æquinoctio verno, accipere rubricam, (quam miltum Græci appellant) hac greges vngunt, plantas, & omnia à quibus luem cupiunt auerrũcare: χρίουσι μὲν τὰ πρόβατα χρίουσι τὰ δένδρα, τὰς συκᾶς, καὶ τὰ ἄλλα, φημίζοντες καὶ λέγοντες, ὅτι τὸ πῦρ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ κατέφλεξέ ποτε τὴν οἰκουμένην. τὸ δὲ χρῖσμα τοῦ αἵματος τὸ πυρετὸν ἀλεξητήριον ἐστὶ τοιαύτης καὶ τοιαύτης πληγῆς. Ex hoc diamiltoſin, ſiue rubriciſmum malorum per amuleta, auerruncationem, tanquam ex tripode pronuntio. Ite nunc, ite Ciceroniani Pſaphonornithes, cum veſtra Tullia. Si nondum penitiſſimam eruditionem meam agnoſcitis, exponam vobis quot canes habuerit Polyphemus Cyclops, quæ fuerunt ſingulorum nomina, quot dentes Hecubæ, quot gradus in Capitolio; quot Romæ araneæ, tempore Heliogabali; quot mures in Ægypto, ſub Sethone: qui primi tulerint Sarabara; vos faſcias femorales, aut crurales dicitis; Symmachus,

Ægyptiorum mos in malorum deprecatione. Rubrica purpurea. Quid diamiltoſis?

Braccas;

Braccas; Aquila, Anaxyridas; Theodotio meliùs,Sarabella. Sed, opinor, leonem ex vngue, doctum virum etiam tum in rutis cernitis, ad Adonia & Polyphili hortos venire nihil neceſſe eſt. Quin iſtum igitur nugigerulum genij, & ingenij expertem, Morbonium abire iubemus, vt cochleas ſuas illic pueris diuendat,& in Doctorum cœtu, quaſi Seriphia rana, perpetuo obmuteſcat? ſic cenſeo Apuleio noſtro in omnibus ἀμόψητος.

BVTEONIS
pro Siccis.

Oratio IV.

CAPVT XX.

Patres Conſcripti,quouſque hunc Regem feremus? an etiam cupit in ſtylo,vt in veſtro olim imperio,dictatorem agere, omnia ad libidinem dicere; & ſi verbum reprehenderimus, continuò Vatinij erimus, aut Clodij aut Catilinæ? Quis hæc ferat in libertate natus? Audite rem indignam ab iſto, vel per iſtum (quid ad me attinet) patratam,cuius etiam teſtis eſt ille qui in veſtro conſilio ſedet Seneca, vir cum honore nominãdus.

Seneca in controu.

Cicero iunior, huius Marci Tullij filius, Aſiam prouinciam obtinebat: (clitellæ erant boui impoſitæ,vt dixit illius pater,planè non erat eius onus:) quanquam habuit ex paterno ingenio ſingularem impudentiam. Inuitat,vt fit, ad cœnam, Cæſtium Senatorium, virum grauem (vt ſcitis) & ſyncerum,adeòque eruditum, vt eius orationes Ciceronianis anteferant ſcholaſtici.Interim dum bibit,in conuiuio memoriam, quam natura iam dempſerat,ebrietas,ſubducit.

Ciceronis filius Cæſtium caſtigari curat.

Interrogat, quis ille vocaretur, qui in imo recumbebat? Erat autem Cæſtius,quem ipſe inuitarat, & cùm ſæpe ſubiectum à Nomenclatore nomen Cæſtij excidiſſet,nouiſſimè ſeruus,vt aliqua nota memoriam eius faceret certiorem, interroganti domino, quis ille eſſet qui in imo recumberet: ait,hic eſt Cæſtius, qui patrem tuum negabat literas ſciſſe: dicebat enim vir bonus, quòd erat magna libertate,Ciceronem ſcire tantùm garrire. Hîc Ciceronis filius,afferri protinùs flagra iubet,& de Cęſtij corio,in menſa hoſpitali,ſatisfacit patri. Rogo vos,quid hoc eſt,niſi tyrannis eſt? Senatorem virum flagris cædi ad menſam hoſpitis,quòd ea,quę de Ciceronis orationibus cenſeret, ingenuè dixiſſet? Ecquis P. C. tam puer inter nos, cui iſtæ orationes placere poſſint,anfractus periodorum. verba, & nugę,arenæ ſine calce,loquacitas tam ſterilis ingenij, quàm plena redundantis luxuriæ? omnia dixero,ſi vnum dixero: Nihil eſt M. Tullius præter vocem; cui tamen ita ſtuduit,vt maluerit ſemper totum mundum turbari, quàm vnam ex ſuis periodis. Hîc vos appello, *Fides,& Veritas*, quò priſtina ſæcula? non ita maiores noſtri, non ita loquebantur,non hac verboſitate terrarum orbem ſubegerunt: ſatagebant benè agere, loqui ſobriè, & conciſè.

Cæſtius Ciceronis cenſor vapulat.

Acriter inuehitur in ſtylum Ciceronis.

Poſtquam iſta Aſiatica loquacitas in vrbem inuecta eſt, cœpimus eſſe ludimagiſtri, qui priùs eramus Imperatores: Cœpimus ſeruire,quibus priùs dominabamur. Non ſatis eſt nos periiſſe, niſi & poſteritatis oculis imponamus, & in dedecus Romani nominis iſtas euulgemus ineptias; verùm, quid dico? parum eſt, etiam apud inferos, Ciceronianè loqui cogimur. Cenſeo P. C. cenſeo, vt nullus iam Senator fiat, qui Apparatum non habeat, &, ſi verbum minimè Ciceronianum dixerit, vapulet ſexcentis plagis. Ita mirè bene res ve-

Digitized by Google

ſtræ ſe habebunt. O nos ſtupeos homines, qui hæc patimur! O ſordida pectora! O turpes auriculas! heu quandiu pueri erimus? Nam ſi ſenſum vllum haberemus, non dicam Senatoris, iam enim perdidimus, ſed hominis, poſtremùm nobis iſte conuiciator inſultaret.

PRÆDARIODIS pro Puerilibus.

Oratio V.

CAPVT XXI.

Ibera mulieres ferrea gerunt monilia.

EGo verò P.C. dicam, quod ſentio, in toto Cicerone (ſi benè pendatur) vix eſt vnciola ingenij; dictio eius humilis, repens, ad plebeium ſermonem abiecta, ſenſus communes, figuræ de triuiis, ornatus qualis eſt Iberarum mulierum, quæ ſe monilibus ferreis pulchras & beatas putant. Audite me, audite, ego ſum orator pulchellus, bellulus, politulus, totus factus ex veneribus, & gratiis, nihil niſi roſas loquor, electrum, balſama, nicerotianos imbres, nectar, & ambroſiam; quæcunque ſcribo, apes intexunt floribus, perfundunt melle, complent omni ſuauitate: Non tot Argus habet lumina, non tot cœlum ſidera, quot ſunt meæ orationis ornamenta.

Papilionis deſcriptio. Affectat deſcriptiones extra rē. Deſcriptio Papilionis, cui ſuum ſtylū frigidè, & pueriliter cōparat.

Papilionem credo noſtis, hunc ego laudans naturam laudo, cuius induſtria ſolertiùs eſt elaboratus; animalculum eſt, vt in vrbibus rarum, ſic in agris frequens; corpus illi plenum, molle, tenerum, flexile, paulatim in exiguam longitudinem gracileſcens, cui ſuperſparſus teneræ ſanguinis decor effloreſcit, extant veluti porrecta minutiſſimis filis cornua, quæ intermicantium oculorum iucundus fulgor irradiat: ſed præcipuum in penniculis miraculum, quippe ſupra tenuis corpuſculi modulum explicatæ gemmant floribus, nitent purpura, micant auro, ſtellis radiant, his veluti remigiis libratus in aërem, & ridente paſſim verni temporis amœnitate, per gemmeam florum luxuriem volitat ludibundus, ad ſingulas penè ſtirpes adhæreſcens, modò delicatiſſima proboſcide foliorum ſuccos pabulatur, modò molliter quieſcit inter odorum delicias, modò redintegrato volatu ſuperbiùs emicat, & inſultantium puerorum manus, ſexcentos in aëre mæandros & flexus pingens, eludit. Talis profectò meus ſtylus, talis meus calamus, fertur, volitat, & vagatur inter amabiliſſimos eloquentiæ flores laſciuiens. Audite nūc aliud eloquētiæ palmatium, concham deſcribam.

Concha deſcriptio bona quidem, ſed à Pędariode affertur extra rē, & tota compilatur.

Firmioris iam teſtæ murices, & concharum genera ſæpe vidiſtis, in quibus magna naturæ ludentis varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circinatis, dimidio orbe cæſis, in dorſum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, ſtriatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emiſſo, foris effuſo, intus replicato. Iam diſtinctione virgulata, crinita, criſpa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expanſa, denſata, porrecta, ſinuata, breui nodo ligatis, toto latere conuexis, ad plaſum apertis, ad buccinam recuruis. Talis eſt ſtyli mei varietas, talis ego ſum Oratorum luſciniola, Elegiacorum olor, Epigrammaticorum pſittacus, Lyricorum graculus, Comicorum pauo, Tragœdorum ſtruthio; deinde me cum iſto Arpinate comparate; adamantem cum vitro, roſam cum ruta, gauſape cum holoſerico?

M. TVLLII CICERONIS Apologia.

Oratio VI.

CAPVT XXII.

QVônam meo fato fieri dicam, vt nemo hactenus rei literariæ bellum indixerit, qui mihi priuatim non fuerit inimicus? Neque opus eſt

quem

quemquam à me nominari vobis, cùm ipſi recordemini; mihi pœnarum pluſquam optarem, dederunt. Equidem ſi ſibi hoc ſumunt aduerſarij mei,ſtante me non poſſe veterem diſciplinam corruere, quam illi omnium virium contentione conuellere decreuerunt; Patior libenter, me pro literarum. incolumitate, gloria, & ornamentis, veſtriſque omnium ſtudiis perditorum hominum furori, tanquam vallum, opponi. Nec vlla me vis vnquam ab inſtituto auferet; dummodo meis laboribus, ſcientiarum honeſtati, reip. veſtræ nomini, veſtriſque commodis, quæ ſemper rebus meis chariora fuerunt, abundè ſeruiatur.

Mirari tamen ſatis non poſſum inimicorum (non dicam) audaciam, (iam enim vulgare vitium eſt;) ſed amentiam, impudentiámque ſingularem.qui in hoc Senatu facillimè de me detrahi poſſe crediderunt;qui ordo clariſſimis authoribus amplificatæ rei literariæ teſtimonium multis, mihi vni conſeruatæ dedit. Voluerunt credo ſua à me alienatione cõmendationem ſibi apud improbos quærere, & mecum decertare contentioue dicendi:hoc quidem beneficium eſt; quid enim mihi glorioſius, quàm apud prauos & imperitos homines malè audire? quid plenius? quid vberius? quàm mihi, & pro me, contra Lucium Apuleium, Bateonem, Pædariodem, Cacozelum, & cæt. quiſquilias dicere? Tantùm vos oro, atque obteſtor P. C. vt ſi quædam in commendationem meam in hac oratione exciderint, tribuatis inimicorum meorum importunitati, qui me in eam dicendi neceſſitatem compulerunt, vt ſine operum meorum commemoratione non poſſim me defendere Et, ſi non omnia dixero, dabitis verecundiæ meæ, quæ in propriis laudibus ægrè, niſi cauſſæ neceſſitas flagitet, verſatur. Ac primum tibi, Luci, de calumniis, quas in hunc florentiſſimum patronorum ordinem, iſta linguæ intemperantia effudiſti, non reſpondebo:Condonandum eſt aliquid amentiæ, ignoſcendum furori, nondum illi belluarum motus,quos olim cum aſini corpore induiſti, deferbuerunt:ſed in eo ipſo, in quo te ſapientem putas, ſummæ non modò inſcitiæ,ſed etiam imprudentiæ,conuinco. An tu cùm homo eſſes, vt ipſe fateris, Afer,ab adoleſcẽtia Græculè eruditus, Latini ſermonis expers, nullis præceptoribus vſus, nullis diſciplinæ adminiculis, auſus, es, ſed quid non auderes?noſtræ vrbanitati tuas ſordes illinere?Romanis auribus, tam ſtulte, tam imprudenter illudere?Ecquis eſt P. C. quis eſt qui modò ſenſum vllum Latinitatis habeat, cui Apuleia placere poſſunt? Quod enim primum eſt in oratione vitium, à quotidiano ſermone communique dicendi genere diſcedere, hoc eſt in eo ita frequens, vt nihil ſit communius. Tanta fuit olim apud Atticos,maioréſque noſtros, linguæ religio,vt verbum inuſitatum afferre, penè piaculum videretur Itaque cùm nefarium hominem, belluam fortè dixiſſet Æſchines, non tulit Demoſthenes,quo ne Athenæ quidem magis Atticæ fuerunt,ſed vt portentum verbi repudiauit. Xerxem *Perſarum Iouem*, vultures *animata ſepulchra* nominauit, Gorgias Leontinus non eſt toleratus, *plebis ver* adoleſcentes, Demades exſibilatus eſt: & noſtra memoria Charybdim patrimonij cùm dixiſſet vir diſertus, & ſapiens, vt putabatur, in iure ciuili, Romanis auribus non placuit, adeo religioſæ ſunt (vt dicis) & teretes auriculæ, vt non facilè hanc ſermonis nouitatem admittant. Ac ſi profectò licet iſtius vrbanitatis (vt

Reſponder Apuleio.

Non cõdemnat hoc verbum,quo ſape vtitur, ſed religionẽ Atticarũ auriũ ex eo oſtendit.

Xerxes Perſarũ Iupiter.

vocant,

Digitized by Google

vocant, vt omnes diſerti ſentiunt, dementiæ) authores altiùs repetere, inuenientur vaniſſimi homines, qui cùm ſanum Eloquentiæ ſuccum retinere non poſſent, maluerunt verborum ſtrepitu & ſententiarum tumore apud imperitos & ſui ſimiles, captare rumuſculos, quàm præſcriptis veterum legibus inſiſtere. Primus, opinor, Dionyſius Siculus, vt in regno, ſic in ratione dicendi tyrannum egit: cuius ineptias commemorat hiſtoria: -παρθένον virginem nũcupare, nimis vſitatum putabat, μένανδρον, quaſi *expectatiuiram* Latinè diceres, nominabat: columnam, μένεκράτη, *validipotentem*, quòd valida perduraret; murium caua, & latebras, *myſteria*, ὅτι τοὺς μῦς τηρεῖ, quòd mures ſeruarent: ſi quis hoc inſolenti ſermone ſcriptas tyranni tragœdias non probaret, mittebatur in latumias, vt illic fame & miſeria contabeſceret. Nec ſanior fuit ille Vranopolidis conditor Alexarchus, qui ciuitatem pinxit in aëre: hic enim Gallum ὀρθοβόαν *manicinem* appellabat, Caſſandri regis duces, *primipilos*, *ſolis filios*: ad quos tanta plerúmque obſcuritate literas ſcribebat, vt Apollo Pythius interpretari non poſſet. At omnium, qui fuerunt, ineptiſſimus, Põpeianus Philadelphenſis, qui ſe amicos ſalutaturum dictitabat, *poſtquam barbam calceaſſet*, & is Rhetor qui ſtomachatus pro concione dixit, *Perduelles cùm campos pacis ſuſtuliſſent, belli montes fabricati eſſent, in Neptunias lacunas depellendos eſſe.* Qui ita loquuntur non minùs ſapere poſſunt, quàm *bene olere*, vt aiunt, *qui in culina habitant* Hæc ſunt tamen Apuleij dicta (vt vocant) *Bracteata*, hæ ſunt eius roſæ, *hæ purpuræ*, hæc ſunt ſingularia orationis ornamenta, dein excuſandus eſt (inquit) *ſi quid exotici ſermonis rudis loquutor offenderit*; num potiùs bis accuſandus, quòd cùm tacere poſſet; hæc ſcripſerit, quibus non tam ignorantiam Latini ſermonis, quàm dementis ingenij importunã audaciam oſtenderet? Quid de metaphoris dicam, quas me probare in oratore meo dictat? eas nempe voluit metaphoras, quæ leues eſſent, floridæ, ſuaues, orationem quaſi gemmis diſtinguerent; non iſto atramento ſutorio, & ſordibus oblinirent: At hic omnium audaciſſimus, ferreas tranſlationes, & ineptiſſimas catachreſes, quibus totus eſt refertus, metaphoræ nomine appellare audebit? & vbique & intempeſtiuis clamoribus ingerere? Quid quòd totus eſt ineptus, inconcinnus, rudis, moroſus, in tumore ſiccus, in ſiccitate tumidus, in grauitate puer, in puerilibus grauis, in ſola inconſtantia conſtans? Mantichora profectò illa, quam fingunt omnium animantium voces edere, non tot habet & tam diſcrepantes ſonos. Idem rudit, hinnit, mugit, ſibilat, ab aſini tamen ingenio, quicquid facit, nunquam recedit; & nos ei rudere permittemus?

Dion. Longinus περὶ ὕψους.

Ortus cacozelorũ. Dionyſij in dicēdi ineptiæ. Vide Athenaũ l. 3. 98. Ineptæ cacozelorum locutiones. Dion. Tyranni ſtylus.

Alexarc. Caſsãdri Regis frater Cacozelus. Pompeianus in ſtylo ineptiſſimus

Metaphorarũ lex. & cenſura.

Mantichora ſimilis Apuleius.

Quando non hoc latrones (inquit) *vetuerunt.*

Eat P. C. eat in Arcadiam, ampla ſatis regio eſt, illic fratres habet (vt ait) aſinos ſui amantiſſimos, inter quos rudat, quantum voluerit. In hac verò curia, in hac arce regnorum, in hac luce gentium abiectæ pecudis putidam carnem diutiùs tolerare nefas eſt. Bene moratæ ciuitates cerdonem non patiuntur niſi peritum; nos publici ſermonis, quæ vna res omnium pretioſiſſima eſt, corruptorem tandiu feremus, quamdiu eius tulerit libido? Sentit ſe hac dudum oratione verberari Cacozelus, qui eſt in eadẽ naui cum Apuleio, niſi quòd paulo doctior ſibi videtur, & magis Græculus; nam reconditas habet ex antiquitate hiſtorias, verba non pauca, ſenten

Confutat cacozelos.

Digitized by Google

ſententioſè dicta,qualia Euandri mater loquebatur;atque,vt ea per ſe iam ſatis obſcura,artis opera fiant obſcuriora,tum Græcanicis dictionibus illigat, tum moroſis & violentis adagiis aſpergit. Ad ſummum ſtudet impensè ne intelligatur; quod faciliùs obtineret, ſi omnino tacere poſſet. Quæſo, P.C num videntur conſtringendi qui ita loquũtur? quid eſt enim aliud furere, quàm ritus ciuitatis, quàm ſe ſuóſque nõ agnoſcere, quàm more fanaticorum, qui in ſepulchris mortuorum verſantur, non oſſa & lapides, ſed oppreſſa tenebris antiquitatis verba eruere; in hanc politiorum hominum lucem obtrudere? Quid eſt aliud inſanire, quàm ſecum Oſcè, Volſcè, Barbarè loqui, & mutire quod nemo intelligat? Expectatis, vt poſt verborum furores veniant ad verbera, & nos graphiis in Curia lanient? Num verò D. Auguſti ſententia ſatis vobis dãmnati vidẽtur, qui corũ ineptias atq; incõcinnitatẽ, *reconditorum verborum fœtores* nominauit? Cacozelóſque & antiquarios. vt diuerſo genere vitioſos, pãrò ſpreuit, vt ne Mœcenati quidẽ ſuo, & Tiberio, & Agrippinæ nepti parceret? Quid Tiberius, ſermone Græco quãquam aliàs promptus, & facilis; non tamen vſquequaque vſus eſt, abſtinuítque maximè in ſenatu; adeo quidem, vt *monopolium* nominaturus, *priùs veniam poſtulauerit, quòd ei verbo peregrino vtendum eſſet. Atque etiam in quodam decreto Patrum, cùm ἐμβλη-μα recitaretur, commutandam cenſuerit vocem, & pro peregrina noſtratem requirendam; aut, ſi non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum verborum rem enuntiandam.* Nos deinde paſſim ſine vlla verborum penuria, imò in vbertate maxima, & hoc dicendi genere Græcè loquemur?

Auguſtus cacozelorũ oſor

Tiberius in tribus religioſus.

Non abſurdè his vtitur exemplis, cùm res fingatur agi in Elyſio poſt extrema eloquentia tempora.

Sueto. in Tiberio.

Relabitur ad cauſſam antiquariorum.

Cacozelis proximi sũt Antiquarij, qui licèt dictione ſint moderatiores, & magis ſani, rerum tamen ac teſtimoniorum ſyluam paſſim ingerũt; quod dum faciunt, doctorũ quidem ſcholiaſtarum nomen apud prudentes obtinent, oratores non magis eſſe poſsũt, quã tibicines Citharœdi; niſi quis fortè veſtrum delirare Demoſthenem exiſtimet, qui hæc non habeat; Athenæum verò aut Heraclidem Lembum, iſtis antiquitatibus referto, ſummos oratores putet.

Antiquarij oratores non ſunt.

Subtilis res eſt eloquentia, & verus diuinitatis radius, tot commentariorum ſylua, quaſi nebulis obſcuratur potiùs quàm lucet. In quo doleo, ſummos viros, & ad magna eloquentiæ decora natos, quaſi eos oratoriæ puduiſſet, hac infeſta veluti ſcabie, ſe ad Grammaticorum artes abieciſſe.

De Pœdariode, eiúſque contubernalibus, nihil dico: alia ratio eorum eſt quorum amentiam reprehendo; alia eorum quorum pueritiæ ignoſco: Teneri ſunt adhuc puſiones. auent, prout fert puerorum ingenium, iocari, ludere, volitare, verba legere, figuris intexere, deſcriptionibus totas orationes implere. Nolim ad viuum reſecare omnia, ne ſi illa, quæ primùm affertur in adoleſcentibus, quaſi quædam ſylua dicendi, ſeueriore falce reſcindatur, penitus exareſcat. Equidem deſcriptiones rerum, quæ ſunt veluti exornationis gemmæ, in magnis oratoris diuitiis numero: totas tamen ex deſcriptionibus conflare orationes, aut vbi nihil opus eſt, auidiùs conſectari, non modò ab hac forenſi luce, ſed ab ipſis penè ſcholæ parietibus alienum puto Longè aliter facit Buteo, quippe homo durus, & recens, ex Stoïcorum ſchola omnes orationis ornatus negligit, nullas figuras, nullos ambitus nullos admittit numeros, ſtrictè, conciſè, exiliter perorat, eloquentiam in quoddam neceſſitatis piſtrinum

De ſtylo puerili.

Contra ſiccos, pro ornatu orationis.

Q num

num compingit, & in eo ſe merum Atticum putat: in quo, quantus eſt error eorum qui ſibi hanc rationem dicendi arripuerunt! etenim, ſi omnibus ornamentis denudanda eſt oratio, eodem profectò iure ſpolianda natura eſt, à qua hæc facultas cernitur expreſſa: ex quo peccauit illa mens æterna mundi opifex, quæ nihil voluit non ornatum, & opus ſuum mundum ab ornatu nominauit. Si nullus adhibendus eſt ornatus, cur tot in vniuerſo ſpecies iucunditatis, voluptatis, pulchritudinis, cur mundus cœlo, cœlum ſtellis, ſtellæ luce colluſtrantur? cur terra veſtitur floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum omnium incredibilis multitudo inſatiabili varietate diſtinguitur? Si nullus adhibendus eſt ornatus, quid volunt tot fontium gelidæ perennitates? quid liquores amnium? quid riparum veſtitus viridiſſimi? quid impendentium montium altitudines, immenſitatéſque camporum? ſi nullus adhibendus eſt ornatus, quid recondito auro argentóque venæ? quid infinita vis marmoris? quid tot genera beſtiarum, vel cicurum, vel ferarum? quid volucrum lapſus, & figuræ? quid hominum operibus agri & inſulæ collucentes? quid tot inſularum varietas? quid amœnitates orarum & littorum? quid tot genera támque diſparia, partim ſubmerſarum, partim fluitantium, partim innatantium belluarum, partim ad ſaxa natiuis teſtis inhærentium?

Mundus ab ornatu verè dictus.

An cùm Deus naturam tam comptam & elegantem eſſe voluerit, orationem naturæ veram imaginem ab homine, quaſi peritiſſimo pictore, negligi patietur? an cùm nos picturæ abditæ, horridæ, incultæ deterreant, contrà nitidæ, lætæ, colluſtratæ delectent, in oratione concinnitatem ſententiarum, argutos certóſque verborum ambitus, omne denique delectationis aucupium fugiemus? At illi ipſi qui ſe ornamenta negligere dictitãt, affectant putidiùs, dum omnia acutiſſimis concluſiunculis vincire ſtudent, quo fit vt ſæpiùs adeò ſint exiles, vt auditoris vel nauiter eruditi ſenſus animúmque prætervolent. Dixi P.C. de aduerſariorum vitiis, magna breuitate, non inſultandi cauſſa, quod meum nec fert ingenium; nec, ſi ferret, pateretur auctoritas, ſed vt cõfutatis ineptiſſimorũ hominum ſententiis clariùs ſua luce Regina terrarum eloquentia fulgeret. Scio facilius eſſe errores ſtyli caſtigare, quàm veram dicendi rationẽ in tanta rerum ingeniorúmque varietate tradere: dabo tamen ſingularẽ operã vt reſpondeam expectationi veſtræ, & quod optimũ ſit dicendi genus, velvti digito demonſtrem, ſi modò contortas in me inimicorum calumnias, duce (vt arbitror) veritate, veſtriſque omnium ſtudiis, diluero.

Orationis ornatus.

Intelligo (Iudices) duas totius accuſationis partes fuiſſe, vnam in reprehenſione vitæ, alteram in ſtyli contentione eſſe verſatam: Et prima illa quidem, quæ grauiſſima eſſe debebat, ita fuit infirma, & leuis, vt illos maledicendi communis rabies potius quàm vera facultas de Cicerone dicere aliquid coëgerit.

Obiiciunt mihi ingenij arrogantiã, quod ipſum per ſe crimen graue eſt, nec, etiamſi falsò accuſeris negligendum. At quàm acutè colligunt? Cæſtius neſcio quis terræ filius, homo non modò improbæ, ſed importunæ dicacitatis, à filio meo proconſule caſtigatus eſt in conuiuio; quid tum? placuit res omnibus: tantus enim erat hominis Græculi faſtus, vt tolerari nõ poſſet: teſtis ille, quem honoris cauſſa nomino Caſſius Seuerus, qui eũdem Cæſtium, cùm aduerſus me declamaret, ita incipientem audiuit, *Si Thrax eſſem, Fuſius eſſem*: (erat hic Fuſius notiſſi

Ceſtius Ciceronis obtrectator malè multatus.

Digitized by Google

notiſſimus gladiator (*Si pantomimus eſſem, Bathyllus eſſem: ſi equus, Meliſſio*; non continuit bilem Seuerus, vir alioqui leniſſimus, ſed palam exclamauit: *& ſi cloaca eſſes, magna eſſes:* qua voce excitati cæteri fortes iuuenes, & eruditi, cœperunt declamatorem lapidibus inſectari, qui in eo ipſo loco necatus fuiſſet, niſi noſtrorum clementia ſeruaſſet: tandem *ingrati poſtulatus*, cùm ipſe, quod ab eo requirebatur, vt Ciceronem ſe diſertiorem ſemel fateretur, præſtare nollet, incredibili omnium conſenſu, Proconſul litem diſſoluit, & hominem, vt decebat, excepit.

Senec. Suáſor. 7.

En crimen, en cauſſa, cur reus ſit apud vos Tullius. quòd ganeonem Græculum, omnium iudicio damnatum, eius filius cum imperio coërcuerit: ſed fac eſſe flagitium fac ſcelus, fac ſi vis, parricidium iniquam cõditionem ſtatuis moribus hominum, ſi mortui parentes apud Minoëm & Rhadamantum, ea quæ liberi eorum committũt in terris, ſuo capite luere debeãt: Hoc igitur accuſationis genus, tanquam vaniſſimum omittamus: Stylum meum variè exagitat, vt ſolent, partim adoleſcẽtes rerum imperiti, partim etiam viri, ſicci quidem illi & auſteri, qui tamen, vt ait poëta, adhuc *in arte iuuenantur*, ſuoque ingenio adeò metiuntur eloquentiam, vt quicquid ſibi non placuerit, hoc ipſum continuò repudiandum putẽt: his ergo nec placere poſſum, nec volo, quibus diſplicere glorioſum puto: alij me doctrinæ expertem; alij languidum & redundantem; alij nimis mollem & comptum arguunt: malunt ad ſummum omnes, pro ſui ingenij prauitate, liberiùs obtrectare, quàm pro rei veritate, quid congruat, intelligere. Ac primùm doctis illis reſpondeo, me in bonis diſciplinis plurimum momenti ſẽper poſuiſſe, à quibus nulla pars ætatis meæ vnquã abhorruit: quippe cùm ab adoleſcentia iis eſſem inſtitutus artibus, quibus ingenia excitantur ad decus; eædem ingraueſcenti ætati, non modò perfugium, ſed & voluptatẽ pepererunt. Ego noſtrorum hominum, & Græcorum monumenta omnia magno & incredibili labore perlegi, hauſi, expreſſi, pectúſque rerũ omnium copia & vbertate compleui, non tamen ea lege, vt cùm nihil opus eſſet, hæc corã multitudine in concionibus effutirẽ, quæ & inuidioſa ſunt & oſtentationẽ vanitatis habent non mediocrem. An quia Timæum, Gorgiam, Thucydidem, Platonem in concionibus ad populum, aut in deliberationibus negotioſis Græcè non cito, idcircò indoctus videor? an quia cùm de Verris furtis, de exilio Milonis, de Deiotari vita, & fortunis agitur, Agamemnonas, Xerxes, Darios, Alexandros, Dodonæos fontes, cataractas Nili, Menippi empuſas nõ commemoro, idcirco literarum expers iudicor? patior me imperitum dici, dũmodò qui hæc faciunt, ſe pueris ipſis magis pueros, vel ſui Butconis teſtimonio, fateãtur. Qui me redundantẽ dicunt, nomen redundantię vſurpant, quid ipſa planè ſit, ignorant. Hoc redundare eſt, quod faciunt, cùm vaniſſima verborum profluentia, ſine vllo delectu luxuriant: hoc fusè dicere, quod facio; cùm mihi nullum verbum excidat non conſultò poſitum, & quod ad rem illuſtrandam, aut augendam, aut minuendam non faciat. Itaque hanc mihi dicendi temperiem conſtitui, vt Aſiaticis preſſior, & auſteris illis Atticis copioſior eſsẽ, auream in eo, ſicut in cæteris, mediocritatem ſequutus: quòd ſi quædam latiùs aliquando videãtur excurrere, apud populum Ro. dicuntur, cuius aures ſalebroſam illam, exilientem, & vbi minimè expectes, relicturam orationem, ferre non poterant, fuſo æqua

Ciceroniani ſtyli defenſio. Rationẽ reddit ſui ſtyli.

Aduerſus eos, qui Ciceronis ſtylũ minimè doctũ dicunt.

Redundãtiæ vitium obiectũ diluit.

Hoc eſt Iulij Seueriani de Cicerone iudicium in Synt.

æquabiliq; generi dictionis aſſuetæ. At illi oratores ineptiſſimi, qui primam eloquētiæ partem, prudentiam, non vident, in eo ipſo me reprehendunt, quod totum laus & gloria occupauit; apud plebem, ſcilicet, conciſè dicere, & frigidis acuminibus ſententias frangere oportebat, vt non intelligeret; hoc ipſum idem eſt ac ſi velis Herculis coloſſo, Pygmæi calceos accommodare. Res eſt tota popularis eloquentia, populo & ſcenæ ſeruiendũ, aut omnino tacẽdũ eſt.

Prudētia prima pars oratoris.

De mollitie & ſuauitate orationis quid dicam verendum eſt, ne præuaricatores mihi apposuiſſe videar, qui me loco criminum clariſſimis laudibus ornarent: Eſto, compoſitio mea vna eſt pedem ſeruat curata, lẽta: ſed, vt rectè de me prudentiores cenſent, eſt ſine infamia mollis. Plato, Philoſophorũ Deus, ſumma ſenectute calamiſtris inurebat orationem, Demoſthenes anxiè literulas obſeruabat, ne quid duriuſculum excideret: Iſocratis compoſitæ ſunt omnes dictiones, vt in pauimento teſſerulæ. Mihi ſi quid natura & continua ſcribendi exercitatio attulit, vt ſine ſalebris flueret oratio, quod tamen nec putidius affecto, nec auſteriùs repudio: quid eſt, obſecro, quòd me pulchritudinis & honeſtatis pudeat? & tu deinde audes, Luci, clariſſimorum virorum teſtimoniis, quæ tu tibi ipſi ad arbitrium fingis, me laceſſere? tuum ſtylum extollere, meum contemnere? ô tenebræ! ô lutum! ô ſordes! ô humani nominis oblite, aſini vix memor! Ita neſcio quid iſtic fractum, humile, demiſſũ, ſordidũ, inferius etiã eſt, quod Mileſio, aſino dignũ videatur: tu me Bruti nomine inſectari audes? an ille quẽquã plus me dilexit? cum vllo, aut ſermones aut conſilia contulit ſæpiùs? quẽquã legit auidiùs? cuius vix ſcripta poterat è ſinu deponere? At ſi quid pro familiaritate noſtra dixit in me vrbanius, vt ego multa in illum identidẽ iocari ſolebã, tu continuò illud arripis, & non vides te plumbeo (quod aiunt) gladio Ciceronem iugulare? Me C. Cæſar *ſummum eloquentiæ triumphatorem* nominat; Seneca ſummum & eloquentiſſimũ oratorem; *ingenium par ſolum Imperio Romano* appellat; literarũ Latinarum parentem cenſet Plinius; virum acrem, magnum, memorabilem Titus Liuius; egregium patriæ caput Corn. Seuerus; admirabile poſteris ingenium Arellius Fuſcus; virum ſani pectoris, & Romanorum omniũ diſertiſſimũ Arnobius; indomitum Ciceronẽ Petronius; elocutionis fabrũ Sidonius; incendium deuorãs omnia ipſe, qui hîc ſedet, Caſſius Longinus. Tu Aſine ad tanta lumina hiſcere audebis, & me gloria circumfluentem, de cælo (quod aiunt) detrahere?

Platonis, Demoſthenis, Iſocratis oratio mollis: Hoc eſt Senecæ iudiciũ, de ſtructura Ciceronis.

Exagitat Apuleiũ.

Teſtimonia, & iudiciã de Ciceronis ingenio & ſtylo.

Sen. cõtr. l. 1.

Hæc, vt in Elyſiis cãpis dicũtur, & ſic congruunt tempora.

Expoſui P.C rationem defenſionis meæ, à vobis benignè sũ auditus, addã de optimo genere dicẽdi, quando vobis ita placet, & me in hoc genere verſantem tam lubenter attenditis. Ego verò ſic ſtatuo, eloquentiæ velvti animã eſſe prudentiam, ſine qua, nec oratores vlli, nec imperatores eſſe potuerũt: hæc ſapientia imprimis adhibenda eloquenti eſt, vt ſit temporum perſonarũmque moderator: nam nec ſemper, nec apud omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror. Tria ſunt omnino genera dicẽdi, quibus in ſingulis quidã floruerũt, peræq; autẽ id quod volumus, perpauci in omnibus. Primum eſt, vt ita dicam, grandiloquum, cum ampla & ſententiarum grauitate, & maieſtate verborum, varium, copioſum, graue, ad permouendos & commouendos animos inſtitutum, & paratum: Alterum, tenue, acutum, omnia docens, dilucidiora non ampliora faciens, ſubtili quadam & preſſa oratione limatum.

Iudicium de optimo ſtylo.

Anima eloquentiæ, eſt prudẽtia

Tria dicendi genera.

Prima figura grãdiloqua.

Altera tenuis.

Tertium

Digitized by Google

Tertia mediocris.

Tertium quoddam interiectum eſt intermedium, & quaſi temperatum, nec acumine poſteriorum, nec fulmine vrens ſuperiorum, vicinum amborum, in neutro excellens, vtriuſque particeps, vel vtriuſque, ſi totum quærimus, totius expers: idque vno tenore (vt aiunt) in dicendo fluit, nihil afferens, præter facultatem, aut æquabilitatem; aut addit aliquos, vt in corona, toros, omnem orationem ornamentis modicis verborum ſententiarúmque diſtinguit. Quomodo igitur iſta conciliabimus, vel quem eloquentiæ modum conſtituemus? res eſt difficilis, Dij immortales! atque omnium difficillima. Nam cùm ſit oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, vt ſequatur quocúmque torqueas, tum & naturæ variæ & voluntates, multùm inter ſe diſtantia effecerunt genera dicendi: flumen igitur verborũ, volubilitatiſque cordi eſt iis qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam: diſiuncta aliis, & interpuncta interualla, moræ reſpirationéſque delectant: elaborant alij læuitate, & æquabilitate, & puro quaſi quodam & candido genere dicendi. Sunt omnes laudabiles, ſed is eſt eloquens, qui ad id quocunque decebit, poterit accommodare orationem; qui & humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè dicere poterit.

Quis ſtylus optimus. Quomodo cuique argumento ſtylus ſit accommodandus.

Tractandum eſt demonſtratiuum genus? quod quaſi ad inſpiciendum delectationis cauſa comparatum eſt. genus orationis ſit pictum, expoſitum, elaboratum, artem non modò habeat, ſed & profiteatur: Datur hîc venia concinnitati ſententiarum: & arguti, certique & circumſcripti verborum ambitus conceduntur; de induſtriáque, non ex inſidiis, ſed apertè ac palam excolitur oratio, multáque ad voluptatem aurium afferuntur, quæ in veritate cauſſarum, & rariùs multò facimus, & multò occultiùs: Cauſſa in foro diſceptanda eſt? principia ſint verecunda, non elatis inter ſe verbis, ſed acuta ſententiis, narrationes credibiles, quotidiano ſermone propè explicatæ, dilucidæ; & ſi res tenuis, tum argumentandi tenue filum, & in docendo & in refellendo: ſi magnæ adhibeantur dicendi faces, quæ efficiant orationem actuoſam, luminoſam, vehementer incitatam, ad ſummum talem qualem facilius ſit mirari quàm imitari, traducenda eſt ad Philoſophorum documenta, & ſcholas oratio: appareat inimitabilis quædam orationis ſubtilitas; quæ ſi non plurimi ſanguinis eſt, habeat tamen ſuccum aliquem oportet; &, ſi ſoluta ſit, non vaga tamen eſſe debet; vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare; ad ſummum tota non ingratam diligentiam præ ſe ferre, hominis de re magis quàm de verbis laborantis: Hæc qui præſtare poteſt, non modò diſertum, ſed eloquentem: non Rhetorem, ſed ſummum Oratorem iudico. Sed proh dolor! quàm pauci nunc, & penè nulli hanc generoſitatem animi retinent, poſtquam effuſa in vrbem barbaries, ſe Romanis moribus, vrbanitatíque miſcuit! Conſeruate, quando adhuc poteſtis, Dij immortales, eloquentiam, Imperij Romani lumen; hæc nomen populis, hæc æternam gloriam gentibus comparauit; hæc res in omni libero populo, maximéque in pacatis tranquilliſque ciuitatibus præcipuè ſemper floruit, præcipuéque dominata eſt: hæc huius ſanguinis propria eſt, & numinis, qui, quò tela noſtra non potuerunt, honoris quadrigis inuecta penetrauit. Nolite, ô Minerua, & Suada, vos hîc appello, nolite, per veſtras aras & fana, per veſtrum nomen obteſtor, nolite altricem noſtræ gloriæ, dominam

Digitized by Google

gentium parentem felicitatis per impuros homines, morte, cruciatu, cruce diutiùs affligere: reddite, quem demiſtis ſpiritum, vitam languenti reſtituite, præſidia ſalutis, & ornamenta dignitatis reparate, temerariòſque & audaces, debitis huic ſcelerum importunitati ſuppliciis, viuos mortuóſque mactare.

DIXI.

Facile eſt ex hac actione, & Ciceronis iudicio, ſtyli virtutes & vitia adnotare. Quò tamen tota res fiat illuſtrior, primùm imaginem mali oratoris ex Luciano expreſſam, mox cenſuram vitiorum, tertiò virtutes eloquentiæ ſubiicio.

MALVS ORATOR: TOTVS EX LVCIANO fermè expreſſus.

Ἐν Ῥητόρων διδασκάλῳ.

CAPVT XXIII.

Titul. orator. QVod igitur felix fauſtúmque ſit, fac vt ſit imprimis temerarius, audax, & nauiter impudens: his vbi fueris armis inſtructus, ſatis doctum te putabo, cùm præſertim *pretioſiſſima noſtri ludi ſupellex ſit ignorantia.* Mediocritatem, pudorem, & verecundiam, extra Caucaſum & Gangem ablega: ſunt enim oratori, quem molimur, perquam contraria. Quinimò affer tecum *Stentoris valentiſſimam vocem*, *ſemper* cantillantem, & inceſſum, qualis hic noſter eſt. *Veſtitus* ſit cultus, & elegans, opus Tarentini velleris, crepida Attica ad muliebres delicias in varios mæandros conciſa, vel ſolea Sicyonia candidis purpureiſque faſciolis interſtincta. Libellus aureis floſculis illutus geſtetur in manu, quem nunquam legas: *Aſſeclæ* comitentur multi, qui tibi; vt *Pſaphenis aues* identidem illud adgarriant: καλῶς, κομψῶς, θείως, ὑπερθείως. Interim, ne videaris omnino antiquæ literaturæ neſcius, Latiniora quædam verba intelligenda ſunt, quæ tu ſemper in ore habeas, *Equidem ſic arbitrabar*, *Næ vehementer errat*, *Multò profectò rectiùs*, *Id ipſum eſſe videatur.* De cæteris ſecurus eſto, quantumuis inconcinna, dura, rancida, quaſi nummos melioris notæ tua venditabit impudentia. Nec ſatis, antiqua, obſoleta, peregrina, ad ſummum, qualia Euandri mater loquebatur verba, ſollicitè legere & colligere oportet, quæ tu deinde magna linguæ volubilitate in adſtantes intorqueas, vt illi te, quaſi hominem è cœlo lapſum, & (quod aiunt) loquentem de machina, venerentur: Quòd ſi quando verborum copia non fuerit, tu pro arbitrio confice, & cùm barbariſmus aut ſolœciſmus exciderit, confeſtim in promptu ſit nomen poëtæ cuiuſdam, vel ſcriptoris, qui nec eſt, nec fuit vnquam, vt cùm ita dixeris, vir doctus cenſearis. Præterea fac nouorum ſcriptorum affectatas orationes ſemper habeas in manu, quas, vbi cautè facere poteris, pro tuis vendites: putidum verò Iſocratem, inurbanum Demoſthenem, frigidum Platonem, ingenij expertem Tullium, non pluris æſtimes quàm carioſam maceriam, aut vitioſam nucem. Mox, cùm in ludum certaménque veneris, &, vt fieri ſolet, orationum argumenta proponentur, dic omnia exilia eſſe, & anguſta, te tamen conaturum. Caue tunc mediteris quomodo orationem diſtribuas in partes: hoc enim frigidorum eſt hominum; tu dic quicquid in buccam; etſi contingat te pedem capiti, ocream galeæ, caudam iubæ aptare, quid ad te modò ne taceas? *Eius diſpoſitio tumultuaria.*

Ineptia in hiſtoriis. Si de ſciſſo pallio, aut de balneatoris quadrante cauſſula Romæ agenda ſit, tu omnem antiquitatem Athenienſium commemorabis; quæ apud Indos & Ecbátana geruntur, referes, mores etiam Scytharum interpones.

nes. In omnibus verò ſit Marathon, & Cynegyrus, ſine quibus nihil fiat: Athos nauigetur, Helleſpontus pedibus teratur, ſol Perſarum telis opacetur, Xerxes fugiat, triumphet Leonidas, Othryadæ literæ cruore ſcriptæ legantur, Salamis, Artemiſia, & Platea, ad ſatietatem vſque inculcentur; quibus pauca illa verba, *pereque, certe, quidem, profecto, vtique*, tanquam floſculi immiſceantur, etſi minimè res indigeat. In affectibus porro illud; *heu malorum! dij immortales! per deos, deiſque omnes!* ſæpè iteretur, & caput verberetur, & vox vlulet, percutiatur femur, etiamſi vel mortem tantùm paſſeris luxeris. Inter hæc ſi videris tædio affectos auditores de diſceſſu cogitare, nihilominus retine, & quàprimùm ſedere iubeto tum ab Iliacis vſque temporibus, vel per Iouem, à Deucalionis, ſi videtur, & Pyrrhæ nuptiis, (quid enim intereſt) hiſtorias ordire, & ad hæc vſque tēpora longa rerum & verborum ſerie deflecte. Si non laudent auditores, apertè conuiciare: neque enim meliores Philagro præſtantiſſimo illo quidem, ſed parum iracundo Rhetore, qui de ſuggeſtu deſiliens, alapam ſanè benè ſonorā, in os auditoris, ad ea quæ dicebantur oſcitantis, incuſſit: ita timebūt, credo, aliàs doctis eſſe moleſti; & ſi quid dixerint, ob inuidiā facere videbuntur. Multitudo verò, & formā, & inceſſum & deābulationē, & cantum, & crepidas, & cætera mirabitur: ſcenici porrò à te conducti non ceſſabunt applaudere, & cœnarum tibi pretium rependere; quòd ſi quando memoriola vacillaueris, porrigent manus, & interim laudabunt, dum quid loquaris, inuenias. Hæc ſi ad vnguem, Rhetor eſſe poteris citiùs quàm coquuntur aſparagi.

Philagri Oratorū audacia ridicula.

In hoc toto dicendi genere, nihil eſt ſanum, nihil ſyncerum, nihil non rationi & eruditiſſimis hominū ſententiis contrarium. Nam, ſi priſca quærantur, quid tam abſurdū, quàm ea loqui, quibus non intelligaris, cum maximè cupias intelligi? quid ſtultius? quam ſi cum habeas nummos præſentes, aſperos, legitimo charactere impreſſos, illis per ſummam ſtultitatem non vtaris: ſed alios è ſepulchris mortuorū conēris eruere, quos nemo agnoſcat, nemo velit, qui modò ſapiat, pro legitimis habere? quid tam arrogans quàm verba fingere, & velle nouæ linguæ auctorem atque architectum haberi, quam ne vix quidem ipſe intelligas? quid inanius quàm metaphoris totam orationem implere, & cum verba ſint notionum veluti ſimulacra, ea nouis ſubinde imaginibus obſcurare, & quaſi vmbras vmbrarum facere? Quid denique ſtolidius quàm Pygmæo caligam Maximini adaptare?

Omnes quotquot fuerunt dicendi, ſcribendi, ſentiendique magiſtri peritiores, hoc genus aſpernati, vno conſenſu damnarunt.

Cenſura Antigoni Regis.

ANtigonus Rex prudentiſſimus, fatuum Rhetorem, nouis & affectatis verbis vtentem, ad aures plebeias remiſit: Talis autem fuit eius oratio; χιονοβόλος ἡ ὥρα γενομένη λεπτοβοτανῶν ἐποίησε τὴν χώραν, *Niui iacula tempeſtas exorta herbaſcere totam fecit regionem.* Cui Antigonus, οὐ παύσῃ inquit, ὡς ὄχλῳ χρώμενος; *Nunquam deſines regiis auribus vti, pro plebeiis?*

Iudicia de ſtylo Antigoni, Augusti, &c.

Item. Plut. in Apopht. Cenſura ſtyli tumidi cōdēnatio.

Cenſura Auguſti Cæſaris.

GEnus eloquendi ſequutus eſt elegans, & temperatum, vitatis ſententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, & reconditorum verborum, vt ipſe dicit, fœtoribus; præcipuámque curam duxit, ſenſum animi quā apertiſſimè exprimere: quod quò facilius eſſe efficeret, aut necubi lectorem vel auditorem obturbaret,

Suet. in Aug. 86.

Digitized by Google

ret, ac motaretur, neque præpoſitiones verbis addere, neque coniunctiones ſæpiùs iterare dubitauit. quæ detractæ afferunt aliquid obſcuritatis, etſi gratiam augent, cacozelos, & antiquarios, vt diuerſo genere vitioſos, pari ſtudio ſpreuit.

Mæcenatis μυροβρεχεῖς cincinni. Exagitabat nonnunquam in primis Mœcenatem ſuum, cuius *μυροβρεχεῖς* (vt ait) cincinnos vſquequaque perſequitur, & imitando per iocum irridet. Sed nec Tiberio parcit, & exoletas & reconditas voces aucupanti. M. quidem Antonium, vt inſanum increpat, quaſi ea ſcribentem, quæ mirentur potiùs homines quàm intelligant. Deinde ludens malum & inconſtans in eligendo genere dicēdi ingenium eius, addit hæc: Túque dubitas Cimbérne, Annius, an Veranius Flaccus imitandi ſint tibi: ita, vt verbis, quæ C. Salluſtius excerpſit ex originibus Catonis, vtariſ; an potiùs Aſiaticorum inanibus ſententiis, verborum volubilitas in noſtrum ſermonem transferenda? & quadam epiſtola Agrippinæ neptis ingenium collaudans: Sed opus eſt, inquit, dare te operam ne moleſtè, ſcribas, aut loquaris.

Cenſura Apollonij.

Philoſtr. in vita Apolon. lib. I. ὑπεραττικίζειν. Λόγου δὲ ἰδέαν ἐπήσκησεν οὐ διθυραμβώδη, καὶ φλεγμαίνουσαν ποιητικοῖς ὀνόμασιν, οὐδ' αὖ κατεγλωττισμένην, καὶ ὑπεραττικίζουσαν· ἀηδὲς γὰρ τὸ ὑπὲρ τὴν μετρίαν Ἀτθίδα ἡγεῖτο.

Nunquam vſurpauit genus dithyrambicum, poëticis nominibus ampullatum, neque lenocinantibus voculis conciſum, & ſupra Atticorum conſuetudinem venuſtum.

Cenſura Dionyſij Longini.

Dionyſ. Longinus περὶ ὕψους. Ἔοικεν εἶναι τὸ οἰδεῖν, ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον· φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀσθενείας καὶ ξηρότητος κατάγνωσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται, πειθόμενοι τῷ.

Μεγάλων ἀπολισθαίνειν ἁμάρτημ' εὐγενές. κακοὶ δὲ ὄγκοι, καὶ ἐπὶ σωμάτων, καὶ λόγων, οἱ χαῦνοι, καὶ ἀναληθεῖς, καὶ δήποτε περιϊστάντες ἡμᾶς εἰς τοὐναντίον· οὐδὲν γάρ, φασί, ξηρότερον ὑδρωπικοῦ· ἀλλὰ τὸ μὲν οἰδοῦν ὑπεραίρειν βούλεται τὰ ὕψη.

Eſt certè tumor maximū orationis vitium, idémque frequentiſſimum, quia naturâ omnes, quod & in rebus, & in ſermonibus excelſum, deſideramus, & ne enectæ imbecillitatis crimen incurramus, inflari volumus, & prouerbio locum damus;

Errare in magnis eſt nobilis error:

ſed tumor, vitioſus eſt, non minùs in corpore quàm oratione, & tumidi plerúmque degenerant in ſiccos: nihil enim hydropę ſiccius, & tumidius. Hæc magnus oratorum Criticus, cum quo faciunt Plato, Ariſtoteles, Cicero, & omnes quotquot ſunt optimi.

CONDEMNATIO

Μεγαλαυχίας.

Cenſura Plutarchi.

CAPVT XXIV.

HOc totum dicendi genus Plutarchus grauiter & copioſè deſcripſit, & caſtigauit, vt nihil mihi magnificentius, nihil vtilius dici videatur, dignum quod hîc aureis apicibus deſcribatur:

Ἔχει δέ τι καὶ ἡ λέξις ἀπατηλὸν, ὅταν ἡδεῖα, καὶ πολλὴ, καὶ μετ' ὄγκου τινὸς, καὶ κατασκευῆς ἐπιφέρηται τοῖς πράγμασιν· ὡς γὰρ τῶν ὑπὸ αὐλὸν ᾀδόντων αἱ πολλαὶ τοὺς ἀκούοντας ἁμαρτίαι διαφεύγουσιν, οὕτως περιττὴ καὶ σοβαρὰ λέξις ἀντιλάμπει τῷ ἀκροατῇ πρὸς τὸ δηλούμενον. Ὁ μὲν γὰρ Μελάνθιος, ὡς ἔοικε, περὶ τῆς Διογένους τραγῳδίας ἐρωτηθεὶς, οὐκ ἔφη κατιδεῖν αὐτὴν ὑπὸ τῶν ὀνομάτων ἐπιπροσθουμένην· αἱ δὲ τῶν πολλῶν διαλέξεις, καὶ μελέται σοφιστῶν, οὐ μόνον τοῖς ὀνόμασι παραπετάσματι χρῶνται τῶν διανοημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν φωνὴν ἐμμελείαις τισὶ, καὶ μαλακότησι, καὶ παρισώσεσιν ἐφηδύνοντες ἐκβακχεύουσι, καὶ περιφέρουσι τοὺς ἀκροωμένους, κενὴν ἡδονὴν διδόντες, καὶ κενοτέραν δόξαν ἀντιλαμβάνοντες· ὥστε αὐτοῖς συμβαίνει τὸ ὑπὸ Διονυσίου ῥηθέν. ἐκεῖνος γὰρ ὡς ἔοικεν,

Digitized by Google

κεν, συνδιασώσαντι κιθαρῳδῷ παρὰ τὴν θέαν ἐπαγγειλάμενος δωρεάς τινας μεγάλας, ὕστερον οὐδὲν ἔδωκεν, ὡς ἀποδεδωκὼς τὴν χάριν· ὅσον γὰρ, ἔφη, χρόνον εὔφραινες ᾄδων, τοσοῦτον ἔχαιρες ἐλπίζων. τοῦτον δὲ τὸν ἔρανον αἱ τοιαῦται πληροῦσιν ἀκροάσεις τοῖς λέγουσι. θαυμάζονται γὰρ ἐφ᾽ ὅσον τέρπουσιν· εἶτα ἅμα τῆς ἀκοῆς ἐξερρύη τὸ ἡδὺ, κἀκείνους προλέλοιπεν ἡ δόξα· καὶ μάτην τοῖς μὲν ὁ χρόνος, τοῖς δὲ ὁ βίος ἀνάλωται. διὸ δεῖ τὸ πολὺ καὶ κενὸν ἀφαιροῦντα τῆς λέξεως, αὐτὸν διώκειν τὸν καρπὸν. καὶ μιμεῖσθαι μὴ τὰς στεφανοπλόκους, ἀλλὰ τὰς μελίσσας· αἱ μὲν γὰρ ἐπινοῦσαι τὰ ἀνθηρὰ καὶ εὐώδη τῶν φύλλων, συνείρουσι, καὶ διαπλέκουσιν ἡδὺ μὲν, ἐφήμερον δὲ, καὶ ἄκαρπον ἔργον· αἱ δὲ, πολλάκις ἴων, καὶ ῥόδων, καὶ ὑακίνθων διαπετόμεναι λειμῶνας, ἐπὶ τὸν τραχύτατον καὶ δριμύτατον θύμον καταίρουσι, καὶ τούτῳ προσκάθηνται, ξανθὸν μέλι μηδόμεναι, καὶ λαβοῦσαι τι τῶν χρησίμων, ἀποπέτονται πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον· οὕτω δὴ δεῖ τὸν φιλότεχνον καὶ καθαρὸν ἀκροατὴν, τὰ μὲν ἀνθηρὰ καὶ τρυφερὰ τῶν ὀνομάτων, καὶ τῶν πραγμάτων τὰ δραματικὰ, καὶ πανηγυρικὰ, κηφήνων βοτάνην σοφιστευόντων ἡγούμενον, ἐᾶν· αὐτὸν δὲ τῇ προσοχῇ καταδυόμενον εἰς τὸν νοῦν τοῦ λόγου, καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ λέγοντος, ἕλκειν ἀπ᾽ αὐτῆς τὸ χρήσιμον, καὶ ὠφέλιμον.

Ipſa, inquit, etiam dictio habet quippiam ad decipiendum conducens, ſi rebus applicetur ſuauis & copioſa, & cum faſtu aliquo atque apparatu. Sicut enim eorum qui ad tibiam canunt, errores plerique latent auditores; ita abundans, atque ornatu ſuperbiens dictio animum auditoris perſtringit, ne rem de qua agitur intelligat. Et Melanthius quidem interrogatus (vt aiunt) de Diogenis tragœdia, negabat ſe eam videre: quòd vocabula eius conſpectum intercluderent. Sed plerúmque ſophiſtarum orationes, atque declamationes, non vocabulis modò tanquam cortinis velant ſententias; ſed vocem quoque accuratis quibuſdam ſonis, ac mollitie, & cantillationibus illi edulcantes, bacchicum quendam furorem in auditorum animis concitant, eóſque tranſuerſos abripiunt, pro vana, quam adferunt, voluptate, vaniorem etiam gloriolam reportantes. Itaque illis vſu venit id quod Dionyſium ferunt dixiſſe: qui cùm Citharœdo cuidam præclara cum approbatione cantanti inter audiendum magna quædam dona promiſiſſet, deinde nihil dedit, perſoluiſſe ſeſe iam ei gratiam dicens: qui quanto tempore canens delectaſſet, tanta etiam ſpe fuiſſet oblectatus. Atque hoc ſtipendium tales auditores dicenti rependunt. Is enim in admiratione eſt, quandiu voluptas, & dicentis exiſtimatio; & alter tempus, alter vitam fruſtra perdidit: Proinde oportet, copia & vanitate dictionis remota, ipſum perſequi fructum, imitarique non eas, quæ ſerta plectunt, mulierculas, ſed apes: Illæ enim florida & odorata ſectantes folia, conſerunt atque pertexunt opus, iucundum quidem illud, ſed in diem duntaxat durans, atque infrugiferum; hæ ſæpenumero prata peruolitantes, Hyblæarum roſarum, hyacinthorúmque copia conſita, in thymum aſperrimum, atque guſtus acerrimi, deferuntur, eíque aſſident mel meditantes flauum: perceptóque vtili ſucco, ad ſuum reuolant opus. Eo itaque modo debet ſyncerus artíſque ſtudioſus auditor omittere florida & luxurioſa verba, réſque ad actiones ſcenicas aut ſpectacula pertinentes, eáſque putare pro pabulo fucorum ſophiſticen ambientium: animo autem in ipſos orationis ſenſus penetrare intentionémque dicentis, & quod vtile eſt atque commodum, ad ſe trahere.

Melāthij acutum dictum de Diogenis tragœdia.

Pronuntiatio mollis.

Dionyſius quomodo ſoluerit Citharœdo.

Oratores debent imitari apes, non στεφανοπλόκους.

Digitized by Google

CONDEMNATIO Siccorum.

Cornelij Taciti cenſura.

CAPVT XXV.

Cornel. Tacit. in dialog. de claris oratoribus.

Orator debet eſſe ſicut locuples Paterfamilias

Ornatus orationis.

Verborũ delectus, compoſitio.

Scurrilitas fugienda.

Clauſula periodorum.

EGo autem, oratorem, ſicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantùm volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, ſed etiam quod viſum & oculos delectet; non ea ſolùm inſtrui ſupellectile, quæ neceſſariis vſibus ſufficiat; ſed ſi in apparatu eius, & aurum, & gemmæ, vt ſumere in manus, & aſpicere ſæpius liceat; quædam verò procul arceantur, vt iam obliterata & olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectum, nulli ſenſus tarda & inerti ſtructura in morem animalium componantur, fugiat fœdam & inſulſam ſcurrilitatem, variet compoſitionē, nec omnes clauſulas vno & eodem modo terminet. Nolo irridere rotam fortunæ, & ius vertinum, & illud tertio quoque ſenſu in omnibus pro ſententia poſitum, *eſſe videatur.*

Eſſe videatur.

Nam & hoc inuitus retuli, & plura omiſi, quæ tamen ſola mirantur atque exprimũt hi qui ſe antiquos oratores vocabant; neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus: Sed vobis vtique verſantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia aut Aufidij Baſſi, aut Seruilij Nouiani ex comparatione Siſennæ aut Varronis, ſordet: qui Rhetorum noſtrorum commentarios faſtidiunt, & oderunt, Calui mirantur; quos more priſco apud Iudicem fabulantes non auditores ſequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeo mæſti & inculti illam ipſam, quam iactant, ſanitatem infirmitate & ieiunio conſequuntur. Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat. Parum eſt ægrum non eſſe, fortem, & lætum, & alacrem volo. *Probe abeſt ab infirmitate, in quo ſola ſanitas laudatur.*

Valetudo bona quæ?

DE VERA GERMANAQVE Eloquentia.

CAPVT XXVI.

AGe quoniam tibi orationis vitia ſubiecimus, germanæ eloquentiæ virtutes & opulentiam contemplemur, quæ non modò eorum quæ ſuperiùs enumeraui vitiorum caligine non offundetur; ſed clarior ipſa & illuſtrior, non ſecus ac ſol erumpens ex nube, apparebit.

Pauſaniæ Ducis prudens factum.

Pauſanias Lacedæmoniorum Imperator (vt aiunt) victo Mardonio, quem Xerxes è Græcia fugiens luctuoſi belli vicarium reliquerat, regiam ſupellectilem contemplatus, quæ in ſuam venerat ditionem, iubet continuò, piſtores, ac coquos Perſarum, ſibi Xerxis aut Mardonij cœnam parare; ex aduerſo Laconium prandium parabili admodum cultu inſtrui: Ita ex vna parte aurum, argentum, conchyliatæ veſtes, & Attalicæ, lecti elegantes, ſexcenta fercula, & ſumptus infiniti: Ex altera vaſa Samia, ligneum ſedile, hœdinæ pelles detritæ, & nigrum phiditiorum iuſculum.

Perſarũ & Lacedæmoniorum cœna.

Non placent hæc prandia, quorum vnum luxu diffluit: Alterũ Cynici Diogenis eſt potiùs quàm Imperatoris. Deſideraſſem ego tertiam mihi menſam poni, neque Cynicam, neque nepotinis ſumptibus prodigioſam; qualis eſt apud Plutarchum in conuiuio ſapientum. Talem mihi eloquentiam quæro, neque tumidam, neque luxuriantem, neque inſanam, neque ſterilē, aut enectam, aut diſſolutam, ſed grauem, & magna dicendi temperie moderatam.

Eloquentia quæ expetenda & de ea Ciceronis & Plutarchi iudicium.

Neque vero longè quærendam huius ἰδέαν tibi Plutarchus offert. Sicut igitur, inquit, orationis formam theatralem nimiſque tragicam, iuſſi; ita rurſum iubeo nimiam dictionis humilitate m

militatem atque exilitatem attentè vitare, atque fugere, nam & nimio turgens faſtu ad res ciuiles inepta eſt, & nimis gracilis, nihil habet ad percellendum roboris. Ac ſicuti corpus non ſanum modò, ſed & firmo habitu eſſe oportet: ſic oratio non morbo tantùm carere, ſed & vires habere debet: tuta enim laudantur duntaxat; quæ etiam cum periculo ſunt coniuncta, in admiratione ſunt. Eadémque eſt mea de animi affectione ſententia, quem neque ferocem, neque inaudacem deiectúmque eſſe conuenit; quorum illud impudentię, hoc ſeruili cuidam ſubmiſſioni mentis, anſam præbet: Artificioſum verò eſt, atque accuratum, in omnibus medium tenere.

Sed pleniùs M. Tullius hanc nobis eloquentiæ ſpeciem exprimit: Ornatur igitur oratio genere primùm, & quaſi colore quodam, & ſucco ſuo: nam vt grauis, vt ſuauis, vt erudita ſit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt ſenſus, vt dolores habeat, quantum opus ſit; non eſt ſingulorum articulorum: in toto ſpectantur hæc corpore. Vt porro conſperſa ſit quaſi verborum ſententiarúmque floribus, id non debet eſſe fuſum æquabiliter per omnem orationem, ſed ita diſtinctum, vt ſint quaſi in ornatu, diſpoſita quædam inſignia, & lumina. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maximè teneat eos qui audeant, & quod non ſolùm delectet, ſed etiam quod ſine ſatietate delectet. Ad ſummum optimum eſt illud dicendi genus, quod omnibus & vbique placet.

Eloquentia optima quæ.

DE GENERIBVS DICENDI, quæ in Laude verſantur.

CAP. XXVII.

Figura dicendi tres, vel Eloquentiæ tria genera.

ATque ad hanc orationis ſpeciem meliùs efformandam, dicendi genera & virtutes conſiderabimus, rationéſque, quibus ipſæ comparentur, ſubiiciemus. Varios numerare ſolent elocutionis characteres, quos varij Rhetores afferunt: nos Ariſtotelem & Ciceronem, qui omnium optimè expreſſiſſe videntur, conſequemur.

Tres igitur figuræ elocutionis numerantur, quas modò formas, modò ideas, modò characteres, modò genera technici nominant.

Prima eſt grauis, quæ conſtat ex ſententiarum verborúmq; magna & ornatà conſtructione, & vt ait Plutarchus, λέξεων καὶ νοημάτων κατασκευῆ, μεγάλας ἔχουσα ἐμφάσεις. Hæc eſt, quæ, vt ait Tullius in Bruto, ſonitu magno curſúque fertur, quam ſuſpiciunt omnes, quam admirantur, quam ſe aſſequi poſſe diffidunt. Huius eſt tractare animos, & omni modo permouere; hæc modò perfringit, modò in ſenſus irrepit, modò inſilit, ad ſummum tonat, fulminat, & permiſcet omnia. Hoc genere dicendi vſus eſt Cicero, & Demoſthenes.

Figura prima dicendi.

Secunda, mediocris, quæ aliquantulum demittitur à graui, neque tamen deſcendit ad infimum. In hoc genere eſt illud exemplum: [Quibúſcum bellum gerimus, Iudices, videtis; cum ſociis, qui pro nobis pugnare, & Imperium noſtrum nobiſcum, ſimul virtute & induſtria conſeruare ſoliti ſunt. Hi cùm ſe, & opes ſuas, & copiam neceſſariorum norunt, tum verò nihilominus propter propinquitatem, & omnium rerum ſocietatem, quid in omnibus rebus Pop. Romanus poſſet, ſcire & exiſtimare poterant. Hi cùm deliberaſſent nobiſcum bellum gerere, quæſo, quæ res erat qua freti bellum ſuſcipere conarentur? cùm multo maximam ſociorum partem in officio manere intelligerent; cùm ſibi non multitudinem militum, non idoneos Imperatores, non pecuniam publicam

Secunda explic.

Digitized by Google

blicâ præſto eſſe viderent, non denique vllam rem, quæ res pertinet ad bellum adminiſtrandum. Talia plerumque apud Liuium, & Cæſarem, pulchra quidem, & honeſta, ſed maieſtatem Ciceronis non habent.

Tertia.

Tertia, attenuata, quæ ad infimum & quotidianum ſermonem demiſſa eſt, vt *Nam vt forte hic* in balneas venit, cœpit poſtquam perfuſus eſt, defricari: deinde vbi viſum vt in alueum deſcenderet, ecce ibi iſte de tranſuerſo, (Heus inquit) adoleſcens! pueri tui modo me pulſauerunt: ſatisfacias oportet; hic qui id ætatis præter conſuetudinem appellatus eſſet, erubuit; iſte clariùs eadem & alia dicere cœpit; Hic vix tandem, inquit, Sine me conſiderare. Tum verò iſte cœpit clamare voce iſta quæ facilè cuiuis rubores elicere poſſet: Ita petulãs es, atque acer, vt ne ad ſolarium quidem idoneus, vt mihi videtur, ſed penes ſcenam, & in eiuſmodi locis exercitus ſis? Conturbatus eſt adoleſcens, nec mirum, cui etiam tunc lites ad auriculas verſarentur, imperito eiuſmodi conuitiorum.

DE VIRTVTIBVS ET Formis dicendi:
Ac primùm de Perſpicuitate.
CAP XXVIII.

Perſpicuitas prima virtus orationis comparatur.

VT inter prima naſcentis adhuc mundi cunabula ſapientiſſimus artifex rerum & machinator Deus lucem creauit, rerum omnium pulcherrimam, eandémque iucundiſſimam, cuius afflatu mundus ipſe torpentis materiæ veluti ſegnitiem exuens, ad ſummam pulchritudinem effloruit: pari profectò ratione, ſi parua cum magnis comparare liceat, orationis artifex in primis curare debet, vt illi perſpicuitas per omnia membra, quaſi per orbem cœli & terrarum lux, affundatur. Hæc virtus iure prima ſtatuitur ab Hermogene, & maioris eſt momenti, quàm quiſquis putet. Dici non poteſt quàm multa alioqui induſtriorum hominum ingenia, dum hanc virtutem, quaſi plebeiam atque abiectam deſpiciunt;

Obſcuritas multum nocet ſtylo.

Auia (vt ait ille) *Pieridum loca luſtrantes*, à limine veræ & germanæ eloquentiæ aberrent. Nam cùm pleríque ad magna nati ſint, hoc vnum auent, vt ea dicant & faciant quæ ſupra aliorum vim & ingenium aſſurgant. Sed cùm in eo tenere modum, res ſit vna omnium difficillima; hinc facilè in tumidos, alienos, frigidóſque ſenſus prolabuntur, quos nec vulgus intelligat, nec eruditi ac prudentes facilè probare poſſint.

Eloquentia maximum vitium obſcuritas.

Eloquentia aut verba nummis ſimilia.

Sit igitur hoc ratum quod eſt omnium, (qui modò ſincerè de optimo genere dicendi ſentiunt,) conſenſu atque ſcriptis comprobatum; vitium eſſe in eloquentia vel maximum, à communi hominum ſenſu aberrare. Res enim perinde ſe habet, ac in nummis: ſi quis iis, qui lege ac conſuetudine recepti ſunt, repudiatis, veteres Cæſarum nummos intrudat, iure ridiculus videatur: Ita profectò explodendi ſunt, qui ab vſitato dicendi genere digreſſi, nouas & obſcuras Parnaſſi vias meditantur. Quo in genere errant ſæpius adoleſcentes, qui ab hiſtoriarum lectione, aut Philoſophia, aut ipſa etiam Theologia recentes, in orationibus & concionibus, vbi res tota popularis eſt, ad ſpeciem doctrinæ auent res obſcuras plena manu infercire, donec auditorum ingenia obruant, & ſummis omnium faſtidiis adhæreſcat oratio. Contrà, prudentiores, hæc quidem bene intellecta digerunt, & pauca ex multis, eáque ad rem ſumma dexteritate decerpta, ſuauitate orationis condiunt, quò plebeiis etiam auribus faciliùs atque fructuoſiùs inſtillent.

Digitized by Google

lent. Et hoc fit per σαφήνειαν, quam nos perſpicuitatem vocamus.

Duabus autem rebus conſtat perſpicuitas, puritate & rerum diſcretione. *Puritas*, quæ καθαρότης λόγου dicitur, ab Hermogene ſpectatur in ſenſibus, in verbis, in circumſcriptione verborum *Senſus in primis* debent eſſe communes omnium, qui facilè in mentem cogitationémque cuiuſque veniant, vel certè venire videantur, per ſe nudi & cogniti, ſine vlla obſcuritate, aut affectatione, vt præcipit Hermogenes. Ἔννοιαι τοίνυν εἰσὶ καθαραὶ, αἱ κοιναὶ πάντων, καὶ εἰς ἅπαντας ἀνήκουσαι ἢ δόξασαι ἀνήκειν, σαφεῖς ἀφ' ἑαυτῶν οὖσαι, καὶ γνώριμοι, καὶ μηδὲν ἔχουσαι βάθος μηδὲ περινενοημένον. Primùm igitur requirit vt ſenſus ſint communes, intelligentiæ faciles, aut qui ſaltem tales videantur. Pleríque enim magna ſunt felicitate præditi, qui res alioqui per ſe arduas & impeditas tam enucleatè diſtinguunt, vt palmas cuique vel mediocriter erudito faciant. Hoc eſt dicere rara communiter, & communia rariter; quod Dei donum in D. Ioanne Chryſoſtomo luculentiſſimum ſemper extitit. Quippe vir ille leniſſimis moribus, & ſumma ingenij facilitate, cùm à puero omni elegantiori literatura perpolitus, & in Theologicis feliciſſimè verſatus eſſet, recondita ſacrarum literarum myſteria multis, vt ſolent, difficultatum nodis implicata, tam explicatè diſſoluit, tanta ſententiarum & verborum perſpicuitate illuſtrat, vt lucis radios, cum verbis ipſis in mentes ſpargere videatur.

Chryſoſt. perſpicuitas.

Verba.

Verba quoque ſenſibus accommodari oportet, eáque clara eſſe, rotunda, & vſu trita communi, ex quo Antiquarij noſtri ſuperioribus capitibus exagitati, longè ſunt ab omni perſpicuitate orationis ſeiuncti. Periodi ipſæ anguſtis circumſcribendæ limitibus; nihil eſt enim æquè impeditum ac longa circunſcriptio verborum, quæ rudium intellectum citiùs obruit quàm intelligatur.

Diſpoſitio.

His vbi puritas orationis pertexta principiis fuerit, adhibenda in diſpoſitione apta rerum collocatio, vt omnia ordine dicantur: ne pes capiti, aut pectus cruri iungatur; ſed pulcra membrorum compage totum corpus exurgat. Quod vt faciliùs aſſequamur, duas figuras notat Hermogenes, ad perſpicuitatem percommodas, Tranſitionem, & Ratiocinationem. Tranſitione ab vno ad aliud, cum ordinis dignitate gradimur: Ratiocinatione interrogamus noſmetipſos, & rationes facti ſubiicimus: Sic Demoſthenes ſæpe, τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω· &, πῶς ἄν· &, διὰ τί δέ, habet in ore, vt notat idearum ſcriptor: quorum laxioribus exemplis ſuperſedemus.

ἀληθινὸς λόγος.

Proxima eſt huic virtuti ea quæ dicitur ab Hermogene ἀληθινὸς λόγος, oratio ſcilicet, in qua veræ, ſimplices, ac nudæ omnes ſunt ſententiæ, ſine vlla artis affectatione, quæ ſaltem appareat: cuius vſus ad perſuadendum eſt maximè efficax, ad delectandum autem nihil aut parum habet ſuauitatis.

DE GRAVITATE Orationis.

CAPVT XXIX.

Grauitatis omnes amatores.

GRauitatem dicendi omnes affectant, natura ipſa ad ea quæ ſublimia ſunt, propenſione quadam impellente: Verùm grauitatis viam non omnes norunt; quo fit vt potiùs in inflatum dicendi genus multi prolabantur, quàm aſſurgant ad ſolidam ſpeciem maieſtatis.

σεμνότης

Hæc grauitas à Græcis σεμνότης appellatur: ſpirat enim aliquid auguſtum, & animos magnificentiſſima quadam rerum ſpecie totos implet,

& rapit. Conſtat autem rebus & verbis : neque enim licet grauitatem in leuibus clauſulis ſectari, niſi quis ineptias effutire velit : Grauia primùm oportet eſſe argumenta, per quæ grauitas orationis excurrat. Sunt verò illa in quatuor diſtinctas ſpecies, vt in hunc locum notauit Hermogenes. Primùm ſermones de Deo grauiſſimi ſunt omnium, non quales à Poëtis finguntur, ineptiarum pleniſſimi : ſed qui ex optima veritatis diſciplina proficiſcuntur. Graue eſt illud Platonis, vbi ita agit de Deo: Ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δ' οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς ἐγγίνεται φθόνος. Bonus erat, bono verò nullam ob rem ineſt inuidia. Hæc Cicero mirificè inſinuat in Miloniana, vbi Clodium faro quodam & Dei voluntate interfectum cùm cupiat oſtendere, altiùs è Philoſophia repetit de prouidentia Dei ſermonem, & ad forenſe dicendi genus accommodat incredibili orationis magnitudine, & ſuauitate.

Grauiũ argumẽt. 4. ſpecies. *Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1.* *Deus. Plato in Timæo.*

(Eſt eſt profectò illa vis, neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra, ineſt quiddam quod vigeat, & ſentiat, & non ineſt in hoc tanto naturæ tam præclaro motu. Niſi fortè idcirco eſſe non putant, quia non apparet, nec cernitur, perinde quaſi noſtram ipſam mentem, qua ſapimus, qui prouidemus, qua hæc ipſa agimus & dicimus, videre, aut planè qualis, aut vbi ſit, ſentire poſſimus; ea vis eſt, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibiles huic vrbi felicitates atque opes attulit :) & cætera.

Prouidẽtia Dei.

In ſecundo genere grauitatis ſunt, quæ ad vniuerſi naturam, & mundi œconomiam attinent, quæ vbi ſplendida & illuſtri oratione explanantur, ſpeciem ingenerant admirabilitatis. Sic Plato in Timæo : ἡ τῶ παντὸς εἶδος, ἐπειδὴ συμπεριέλαβε τὰ ζῷα κυκλοτερὲς εἶναι, &c. Cic. in Somnio. [Nouem tibi orbibus, vel potiùs globis connexa ſunt omnia: quorum vnus eſt cœleſtis extimus, qui reliquos omnes complectitur, ſummus ipſe Deus arcens & continens cæteros, in quo infixi ſunt illi, qui voluuntur ſtellarum curſus ſempiterni, cui ſubiecti ſunt ſeptem, qui verſantur retro, contrario motu, atque cœlum, ex quibus vnum globum poſſidet illa, quam in terris Saturniam nominant: &c.

Mundus & res naturales grauitatem afferunt orationi.

Sic Syneſius in hymnis:

Πολυκύμον μὲν ὕλας
Ἐκάλυψε νῶτον αἰθὴρ
Πυρὸς ἐμβεβὰς ἀώτῳ,
Ἵνα κυδίμα Σελήνα
Πυμάταν ἄντυγα τέμνει.
Fluctuantis hyle
Texit dorſum æther
Ignis inſidens ſummitati,
Vbi clariſſima Luna
Imum orbem ſecat.

Syneſ. hymn. 2.

Tertiò, grauia ſunt quæ natura ad diuinitatem accedunt, qualia ſunt, quæ de immortalitate animæ, & iuſtitia, diſſeruntur: Sic apud Platonem de lege, νόμος θεῶν, εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν. & cætera huiuſmodi ἀξιώματα, atque γνωμολογίαι quæ eo plus habent auctoritatis, quò ex grauioribus fluunt auctoribus.

Lex inuentũ & donum numinu.

Quartò, quæ humana ſunt, ſed magna ſenſu & opinione hominum, vt bella, expeditiones, pompæ, triumphi; & cætera id genus.

Ex his patet quàm latum dicendi campum habeant ſacri oratores, quibus omnes de Deo, & diuinis rebus inſtituuntur ſermones, è quibus orationis grauitas ingens poteſt aſſurgere. Et hoc in materia *a* Genus tractandi potiſſimùm ſpectatur in figuris, & verbis ſimplicibus : Figuræ, ſeu virtutes, grauitatis comites, ſunt, aſperitas, vehementia, ſplendor, vigor, circumducta loquutio; quæ omnia in Demoſthene & Cicerone peculiari quodam modo eminent.

Grauitas quibus conſtat.

Ariſtides

Digitized by Google

N. N.

Ariſtides περὶ σεμνότητος candem dicit tribus conſtare rebus, γνώμῃ, σχήματι, ἐπαγγελίᾳ. hoc eſt, ſenſibus magnificis, figuris appoſitis, dictione lectiſſima.

DE ASPERITATE.
CAP. XXX.

Aſperitas quid?

TΡαχύτης, Aſperitas, in ſententiis ſpectatur, & verbis. Sententiæ aſperæ ſunt, quæ magnarum perſonarum habent reprehenſionem cum licentia & ἐλευθεροστομία. αἱ τῶν μειζόνων προσώπων ἐπιτίμησιν ἔχουσαι ἀπό τινος τῶν ἐλαττόνων προσώπων ἀπαρακάλυπτον, inquit Hermogénes Tale eſt illud Demoſthenis: εἴπερ τὸν ἐγκέφαλον ἐν τοῖς κροτάφοις ἀλλὰ μὴ ἐν ταῖς πτέρναις καταπεπατημένον φορεῖτε. Si modò cerebrum intra capitis ſepta, non in calcibus pedum occultatum & quaſi oppreſſum haberetis. Et: Ἀλλὰ μανδραγόραν πεπωκόσιν, ἤ τι φάρμακον ἄλλο τοιοῦτον ἐοίκαμεν ἀνθρώποις. Similes videmur iis qui mandragoram, aut aliquod huiuſmodi poculum exhauſerunt. Hæc paulo duriora, neque omnibus oratoribus, maximè verò adoleſcentibus, imitanda. Hæc in ore grauium perſonarum erunt fulmina: quæ ſi ab aliis nulla authoritate præditis dicantur, erut è pelui fulgura, & ingenia potiùs efferabunt, aut etiam ſi res tulerit, riſum excitabunt, quàm immoderatis affectibus medeantur Tenaces ſunt omnes ſui iuris ac honoris, nec æquis auribus patiuntur ſe contemni: maximè verò, qui ſibi ob dignitatem cupiunt honorem haberi, teneras nacti ſunt auriculas, quas facile eſt irritare, placare difficile. Atque in eo artificioſior eſt Demoſthene M. Tullius, qui in reprehenſione grauium perſonarum, aculeatam orationem, magna ſtatim prudentia mitigat. Hæc aſpera ſunt contra ignauiam grauiſſimi ſenatus dicta: (An me cenſetis, P.C. quod vos inuiti ſecuti eſtis, decretum fuiſſe, vt Parentalia cum ſupplicationibus miſcerentur? vt inexpiabiles religiones in remp. inducerentur? vt decernerentur ſupplicationes mortuo? deinde, Ego verò eam ſententiam dixiſſem, P. C. vt me aduerſus Populum Rom. ſi quis accidiſſet grauior reip. caſus, ſi bellum, ſi morbus, ſi fames, facilè poſſem defendere, quæ partim iam ſunt, partim timeo ne impendeant.] Verùm grauia & aſpera ſtatim leniuntur. [Sed hoc ignoſcant Dij immortales velim, & Populo Rom qui id non probat, & huic ordini qui decreuit inuitus.] Quid hac oratione excelſius? quid ad caſtigandum mitius? eſt ita tamen ſuauis, vt ſit fortis & ſalubris. Addo aliud genus aſperitatis. [Quòd ſi iam, (quod Dij omen auertant) fatum extremum reipubl. venit; quod gladiatores nobiles faciunt, vt honeſtè decumbant, faciamus nos principes orbis terrarū, gentiúmque omnium, vt cum dignitate potiùs cadamus, quàm cum ignominia ſeruiamus.] Vides vt aſperitas hîc honeſtiſſimo titulo mitigatur! Longè illa magis perſuadent, quàm quæ habet Demoſthenis grauitas, Mandragoram bibiſtis, aut cerebrum in calcibus habetis.

Hermog. de id. l. 1 Demoſt. περὶ τῆς Ἀλωνήσου.

Aſperitas Demoſth.

Idem 4. Philip.

Aſperitatis tiſi derata ratio eſſe debet.

Non conuenit adoleſcentibus.

Nobiliū genus irritabile.

Aſperitas Ciceronis prudens.

Cicer. 1. Philipp.

Philip. 3.

Aſperitatis figura & adiuncta.

Aſperitatem iſtam comitantur, vt notat Hermogenes σχήματα προστακτικά, figuræ imperatiuæ, & interrogatiuæ: vt, facite, auferte, tegite. &, Εἶτα Ὀλύνθιοι μὲν τὸ μέλλον προορᾶν, ὑμεῖς δὲ ὄντες Ἀθηναῖοι ταυτὸ τοῦτο οὐχὶ φυλάξεσθε; Olynthij igitur poſſunt in futurum proſpicere, vos autem cùm ſitis Athenienſes, non poteſtis hæc cauere?

Figuræ imperatiuæ.

Ex eo gaudet hæc virtus inciſis, quæ rotat cum magna celeritate. Οὐκ ἐμβησόμεθα, οὐκ ἐξίμεν, οὐκ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευσούμεθα; Non claſſem conſcendemus? non exibimus? non in illius regnum nauigabimus? Verba quoque debent eſſe grandia, & aſpera ſine

Inciſa propria aſperitatis.

Demoſt. Philip. 8.

ne

Digitized by Google

ne vlla expoſitionis affectatione. Nihil enim tam à ratione alienum, quàm in iſtis incenſis obiurgationibus lenocinantis facundiæ quærere delicias. Itaque Thucydides de induſtria, vt notat Demetrius Phalereus, affectat aſperitatem, & tam plerumque durus eſt, vt videatur quaſi torrens ad ſcopulos allidi.

Hæc virtus magnorum eſt authorum, non cuiuis ſemper imitanda, maximè verò iuuenibus, à quorum
Aſperitas concionum qua? ætate videtur aliena. Quanquam alia in ſacris concionibus apud populum ratio, apud quem verba etiam grauiter & honeſtè dicta, plerúmque tantum poſſunt, ac ſi corio elephanti aciculam impingas: arguendum, increpandum, vt Dei ſpiritus ſuggeſſerit, cum omni tamen patientia & prudentia: cuius ſale, niſi verba & actiones conditæ fuerint, parum certè proficiunt. Prępotens ille Deus, qui apud ſanctum Iob facit ventis pondus, armat oratores & linguas concionatorum, maximè eorum quos
Iſai. 8. huic muneri deſtinauit, & quibu per Eſaiam dixit, *In gutture tuo ſit tuba, quaſi aquila ſuper domum Domini* Clament illi, nec ceſſent, non egent multùm rhetorum præceptis, qui ſatis vnctione ſpiritus edocentur.

DE VEHEMENTIA.

CAPVT XXXI.

Vehementia quid? ASperitati vt plurimùm affinis eſt Vehementia, quæ ab Hermogene σφοδρότης appellatur, differrque ab aſperitate, quòd illa etiam in amicos, hæc in aduerſarios & hoſtes torqueatur: illa mitiùs agat, & leniùs; hæc omnino duriter & aſperè, ſine vlla diſſimulatione verborum. Itaque tota eſt in inuectiuis poſita, in quibus plurimum grauitatis eſſe ſolet, & in hoc genere natura ipſa ad ſui defenſionem arma ſuggerente triumphant ſummi oratores, qui nuſquam meliùs dicunt, quàm cùm maledicunt. Singularis eſt in inuehendo Demoſthenes, ſed
Vehementia exempla ex Cicerone & Demoſthene; & cat. Demoſt. contra Ariſt. nec minor Cicero, quanquam ille validiùs amentatum linguæ telum intorquere videtur: hic ἐγχυτὸς laxior, vt ſolet, & amplior. Demoſthenes contra Ariſtogitonem ita inuehitur, Οὗτος οὖν αὐτὸν ἐξαιτήσεται, ὁ φαρμακός, ὁ λοιμὸς ὃν οἰωνίσαιτ' ἄν τις μᾶλλον ἰδὼν ἢ προσειπεῖν βούλοιτο; Hic igitur illum ſua interceſſione periculo eripere poterit, veneficus homo, peſtis reipublicæ, quem abominetur potiùs aliquis ſimul atque aſpexerit, quàm
Cicer. in Vatin. vt velit appellare? At Cicero in Vatinium: Appellariſne nominatim peſtem illius anni, furiam patriæ, tempeſtatem reipubl. Clodium. Hæc ſtrictiùs. At quàm magnificè in ſimili ratione ſupra Demoſthenẽ amplificat contra eum qui ſe pro alio interceſſurum dixerat, cùm ipſe eſſet famoſiſſimus; ſatis fuit Demoſtheni dixiſſe: ἐξαιτήσεται, ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμὸς, In ſimili, inquam, genere Cicero,
Cicer. de Aruſp. reſpon. cùm dixiſſet Clodius ſe domum Ciceronis religioſam feciſſe, ille retorquens longè ornatiùs & diffuſiùs: Tu meam domum religioſam facere potuiſti? Ecqua mente? qua inuaſeras: qua manu? qua diſturbaras: qua voce? qua incendi iuſſeras: qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras: quo puluinari? quod ſtrupraras; quo ſimulacro? quod ereptum ex meretricis ſepulchro in Imperatoris monumento collocaras. Longè hæc grauiora, quàm ſi dixiſſet breuiter, vt Demoſthenes. Domum meam purgabit φαρμακὸς, ὁ λοιμός. Deinde illud, ὃν οἰωνίσαιτ' ἄν τις quem deteſtabantur omnes (vulr hominem maximè contemptum oculis ſubiicere.) Quanto magnificentiùs dixit Cicero, abiectum, contemptum, deſpectum à cæteris, à te ipſo deſperatum, & relictum, circumſpe

Digitized by Google

cumſpectantem omnia, quicquid increpuiſſet, pertimeſcentem, diffidentem ſuis rebus, ſine voce, ſine libertate, ſine authoritate. In oratione pro Corona grauiter Æſchinem perſtringit his verbis: Ἔπειτα, ὦ κατάρατε ϗ γραμματοκύφων· O homo execrande, & incurue ſcriba. Et, ἀλλὰ μὴ σπερμολόγος, περίτριμμα ἀγορᾶς· ὄλεθρος γραμματεὺς, & non potiùs author mendaciorum, forenſis rabula, peſtilens ſcriba (quæ Græci tanti faciunt:) Quàm luculentiùs Cicero Piſonem, Clodium, & M. Antonium exagitat! *Syrus neſcio quis de grege nouitiorum. Non enim nos iſte color ſeruilis, non piloſæ genæ, non dentes putridi deceperunt, & cæt.* innumera.

Demoſt. pro Cor.

Patres Eccleſiæ, tum Græci, tum Latini, hunc ſtylum aculeatum, plerumque in improbos & flagitioſos diſtringunt ſumma libertate: in quibus eſt animaduertere magnam vim eloquentiæ. Lubet ex multis hæc grauitatis exempla apponere. Audi qua oratione Conſtantium Auguſtum inſectetur Hilarius. Proclamo tibi, Conſtanti, quod Neroni loquuturus fuiſſem, quod ex me Decius & Maximianus audirent. Contra Deum pugnas, contra Eccleſiam ſæuis, ſanctos perſequeris, prædicatores Chriſti odis, religionem tollis, tyrannus non iam diuinorum ſed humanorum; Chriſtianum te mentiris. Chriſti nouus hoſtis es, Antichriſtum præuenis, & arcanorum myſteria eius operaris. Condis fidem, contra viuens: doctor prophanorum es, indoctus piorum: Epiſcopatus tuis donas, bonos malis demutas: Sacerdotes cuſtodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorem Eccleſiæ diſponis.

Patres Eccleſiæ vehementes.

Hilarius cōtra Cōſtantium Auguſtū vehemēs.

Omnia ſæuiſſima ſine inuidia glorioſarum mortium peragis, nouo inauditoque ingenij triumpho, de diabolo vincis, & ſine martyrio perſequeris. Plus crudelitati veſtræ Nero, Deci, Maximiane debemus: diabolum enim per vos vicimus: At tu omnium crudelitatum crudeliſſime, damno maiore in nos, & venia maiore deſęuis. Subrepis nomine blandientis, occidis ſpecie religionis, impietatem peragis, Chriſti fidem, Chriſti mendax prędicator, extinguit. Non relinquis ſaltem miſeris excuſationes, vt æterno iudici ſuo pœnas, & ſi quas laniatorum corporum pręferant cicatrices. Sceleſtiſſime mortalium, omnia perſecutionis mala ita temperas, vt excludas, & in peccato veniam, & in confeſſione martyrium.

Conſtātij impietas exagitatur.

Hæc fulmina ſunt. Quid verò ipſe Hieronymus? nemini in hoc ſtylo inferior: quomodo Iouinianum exagitat?

Miror quomodo ſerpens lubricus, & Proteus noſter, in variarum ſe mutat portenta formarum. Qui enim in coïtu & in ſaturitate Epicureus eſt, ſubitò in retributione meritorum Stoïcus efficitur. Hieroſolymam Citio, Iudæam Cypro, Chriſtum Zenone commutat.

D. Hier. lib. 2. aduerſus Iouinianū vehemētia.

Iouinianus Proteus Chriſtum Zenone cōmutat.

Antè nudo eras pede, modò non ſolùm calciato, ſed & ornato. Tunc pexa tunica, & nigra ſubucula veſtiebaris, ſordidatus, & pallidus, & calloſam opere geſtitans manum; nunc lineis & fericis veſtibus, & Atrebarum ac Laodiceæ ornatus indumentis incedis. Rubent buccæ, nitet cutis, comæ in occipitium frontémq; tornantur: protenſus eſt aqualiculus, inſurgunt humeri, turget guttur, & de obeſis faucibus vix ſuffocata verba promuntur.

Atrebatū & Laodiceæ ornatus mollis deſcriptio. Aqualiculus.

Et quo ſtylo Sabinianum perſtringit epiſt. III? [At tu bonæ ſpei columen, excetræ ſtimulis inflammatus, factus es mihi in arcum peruerſum, & contra me conuiciorum ſagittas iacis: Inimicus tibi factus

Idem in Sabinianum. Sabinianus.

ſum vera dicens: Non doleo de maledictis. Quis enim neſciat, nihil niſi flagirioſum tuo ore laudari? hoc plango, quòd te ipſum non plangis, quòd te non ſentis mortuum, quòd quaſi gladiator paratus Libitinæ in proprium funus ornaris, & cæt. Diuus quoque Bernardus, fluens aliàs lactea ſtyli amœnitate, vbi agit in hoſtes religionis & virtutis, ſuis aculeis non caret: Aduerte vt in pſeudolegatum Antipapæ rem gerat in quadam ad Epiſcopos Galliæ epiſtola:

D. Bernardi cōtra falsū legatum Antipapæ Anacleti vehemētia.

Quid niſi ante oculos veſtros conantur, ſi patimini proſcribere Chriſtum? Iam nouus apud vos ſuo Papæ cudit legatus Epiſcopos, ne ſoli ſit ſibi Papa. Nec mortuis ſucceſſores, ſed viuis inuaſores, tyrannica fretus potentia, ſuperintrudit.

Nunquid autem talia gratis legatus actitat pro Papa ſuo? En ille totam, vt is gloriatur, Franciam atque Burgundiam legationi eius antiquæ ſuperaddidit. Poteſt & adiungere ſi vult Medos, & Perſas, & medios fines Decapoleos. Quare non & vltra Sauromatas, & quemcunque denique locum calcauerit pes ſuus, ſuus ſit, quo vel vacuis nominibus glorietur? O homo nō minùs ſine fronte; quàm ſine mente; nec Dei memor timoris, nec ſuæ honeſtatis, & cæt. Quid D. Gregorium Nazianzenum, in Iulianum & cæteros commemorem? cum quibus profani non mihi videntur comparandi.

Hæc virtus incitatur potiùs excelſo animi vigore, & iuſtæ iracundiæ ſtimulis, quàm à præceptis pendeat. Obſeruandum tamen, non temerè hoc genus dicendi admittendum; ſanari multa diæta, quæ nequeunt Chirurgia, manſuetiora ſemper placere conſilia, parum honeſtum videri apud ſapientes, rixari, hæc tela contra improbos, peruicaces & obſtinatos neceſſitate diſtringenda, cùm aliis remediis ſanari non poſſint. Præterea curare oportet ne ex triuiis maledicta ſumatur, ſed ea quæ generoſam grauitatem ſpirent. Licentiùs autem in iſtis fertur oratio, & plerúmque etiam in calore ingenij noua verba comminiſcitur, vt ſunt illa Demoſthenis ἰαμβειοφάγοι & γεμμαλῆισιτων, quæ nunquam dixiſſet, niſi iratus. Periodi curandæ non ſunt: nam ſi in hoc genere periodos elabores, perinde eſt (inquit Demetrius) ac ſi vinctum hominem pugnare iubeas.

Vehementia non affectat periodos. Demetr. Phal. in l. περὶ ἑρμην.

Vehemētium inuectiua-rū viſus.

DE SPLENDORE.

CAPVT XXXII.

Tertia virtus grauitatis ea eſt quæ ab Hermogene dicitur λαμπρότης, ſplendor; qui fit vbi orator nonnulla de ſe & ſuis rebus geſtis magnificè prædicat: ἐπὶ τοῖς διαπρεπέσι τῶν ἔργων, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ λαμπρυνθῆναι ὡς ἀληθῶς. Nota ea tantùm commemoranda, quæ veram & ſolidam gloriam habere exiſtimentur: alioqui, ſi quis ſe ob rem modicam iactantiùs efferat, plus concitat riſus, quàm ſibi conciliat grauitatis: & cùm omnis de propriis laudibus ſermo fermè ſit auditoribus importunus, tum maximè is qui virtutis & gloriæ fundamentum non habet.

Splēdor. Hermog. περὶ λαμπρότης. Laus ſui prudens.

Ex quo dubium eſſe poterit, an ad grauitatem pertineat, ſua commemorare: cùm omnes ferè tam ſint alienarum laudum impatientes, quàm ſuarum auidi. Verùm vbi cauſſa poſtulat, & ea ſunt ab oratore geſta quæ ſinceram laudem mereantur, non eſt vanum commemorare, imò ſæpè multum gratiæ & venuſtatis habet, modò aurea mediocritate temperetur. Atque in eo fatendum eſt Demoſthenem ſæpe Ciceroni præſtitiſſe; ille enim grauiter admodum & temperatè ſe laudat, vt in oratione περὶ στεφάνου, vbi cùm de ſuis laudibus eſſet dicturus, artificioſiſſimè præfatur veniam, & ſe aduerſarij

Laus ſui quando permiſſa.

Demoſt. ſæpe in ſuis laudibus parcus

tri importunitate, in eam dicendi neceſſitatem compulſum oſtendit, vt ſine rerum geſtarum ſuarum commemoratione non poſſit ſe defendere. Ad ſummum, quæ adfert, aliqua moderatione lenit & temperat, vt, οὐ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλινθίοις ἐγώ, οὐδ' ἐπὶ τούτοις μέγιστον τῶν ἐμαυτοῦ φρονῶ, ἀλλ' ἐὰν βούλῃ τὸν ἐμὸν τειχισμόν. Non ego lapidibus, neque lateribus vrbem muniui: non his de rebus, non ob hoc opus maximè glorior: Sed ſi meam voles munitionem, & cæt. At Cicero longè magnificentiùs, ſed inuidioſius. Ego tela extremo menſe conſulatus mei intenta iugulis ciuitatis de coniuratorũ nefariis manibus extorſi: Ego faces iam accenſas ad huius vrbis incendiũ comprehendi, protuli, extinxi. Me Q. Catulus princeps huius ordinis, & auctor publici conſilij, frequentiſſimo ſenatu parentem patriæ nominauit. Mihi hic vir clariſſimus, qui prope te ſedet, L. Gellius, his audientibus ciuicam coronam deberi à rep. dixit. Mihi togato Senatus, non vt multis, bene geſtæ; ſed vt nemini conſeruatæ reip. ſingulari genere ſupplicationis, Deorũ immortalium tẽpla patefecit, &c. quæ ibidem fuſiſſimè proſequitur, quæ licèt grauiſſima ſint, ſæpius tamen repetita non placent. Omnino conſiderandum eſt, quis & apud quos dicat, quibuſue auribus audiatur.

Cicero effuſior.

Mirificè D. Paulus hanc figuram pertexuit in illa nobili ſua laudatione 2. ad Corinth. 11. vbi Photius notat inſipientem eſſe oratorem, qui vanè ſe iactat, & inaniter gloriatur. Qui autem de ſeipſo, & magna dicit, & vera, idque cauſſa vtilitatis animæ, videbitur inſipientiæ verba dicere quantum ad ſpeciem, non tamen inſipiens eſt, ſed prudens, a lmo unumq; quæ prudentiſſimi ſunt, operatur, quòd expertem rationis calumniam ob aliorum ſalutem & incolumitatem deſpexerit.

D. Paulus ſui laudator quomodo?

DE VIGORE.

CAP. XXXIII.

Ex iis virtutibus temperatis quarta ſuboritur, quem Rhetores ἀκμὴν nominant; quæ (vt ait Hermogenes) eſt μίξις τοῦ ἀπὸ τῆς τραχύτητος, καὶ σφοδρότητος, καὶ τοῦ ἀπὸ τῆς λαμπρότητος. Virtus eſt perfectiſſima, quæ ex temperie aſperitatis, vehementiæ, & ſplendoris emergit, vt, λοιμὸς γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεινὸς ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ χαλεπὸς, καὶ πολλῆς τινος εὐτυχίας, καὶ τῆς παρ' ὑμῶν ἐπιμελείας δεόμενος. Morbus, Athenienſes, inuaſit Græciam grauiſſimus, idémque difficillimus, qui fortunam magnam & veſtram curationem requirit. Vt igitur ἀκμὴ ἡλικίας, flos & vigor ætatis appellatur: ſic ἀκμὴ τοῦ λόγου eſt viuida quædam, & florens oratio quæ nihil humile, nihil repens, nihil demiſſum, aut otioſum habeat. Plena ſunt exemplis apud Ciceronem omnia, maximè in Philippicis in quibus maior eſt orationis vigor. Non eſt, non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, cum quo aliqua pacis conditio eſſe poſſit: neque enim ille ſeruitutem veſtram, vt anteà, ſed iam iratus ſanguinem concupiſcit. Nullus ei ludus videtur eſſe iucundior quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium, &c.

Vigor quid? ἀκμή.

Demoſth. περὶ παραπρ.

Vigoris exempla.

Cic. Philip. 4.

DE AMBITV, SIVE *Amplificatione.*

CAPVT XXXIV.

Qvinta virtus enumeratur ab Hermogene, quæ vocatur περιβολή, Latini orationẽ circumductam reddunt; quæ quidem nullo pacto mihi differre videtur ab ea, quam αὔξησιν Dionyſius Longinus appellat: quæ eſt, vt ait idem, συμπλήρωσις ἀπὸ πάντων τῶν ἐμφερομένων τοῖς πράγμασιν μορίων, καὶ τόπων, ἰσχυροποιοῦσα τῇ ἐπιμονῇ τὸ

Ambitus quid?

Longin. περὶ ὕψους.

 κατα

κατασκευαζόμενον. Eſt pleniſſima amplificatio ab omnibus locis, & adiunctis quæ in rem cadere poſſunt, quæ frequentatione rerum & commoratione orationem corroborant.

Ambitus quomodo fiat? Hæc cum Hermogene conſentiunt, qui περίβολον ait fieri, modò rem à genere tanquam fonte à theſi ſcilicet ad hypotheſin arceſſendo, modò ſingulas diſcutiendo circunſtantias, modò commorationibus variis vtendo; ex quibus oratio ſenſim creſcit, & leuioribus pretexta principiis ad ſummum effloreſcit decus.

Ambitus ſiue amplificationis modi 4. Prima autem amplificandi ratio eſt, quæ à Rhetorib. dicitur τοπηγορία, locorum explicatio; dici non poteſt quantum ad rationem amplificationis faciant, cùm artificioſa ſubtilitate ſimul copulantur, & variè miſcentur; de quo nos alibi fuſiùs.

Secunda eſt δείνωσις, exaggeratio rei maximè per adiuncta, cum grauitate orationis: quale eſt illud: [Facinus eſt vincire ciuem Romanum; ſcelus verberare; propè parricidium, necare: quid dicam igitur, in crucem tollere?] Hæc in eodem loco commorans rem expendit, auget, & in ſummam quam poteſt magnitudinem attollit.

Tertia eſt πραγμάτων & κατασκευῶν ἐπίρρωσις. Rerum & conſtitutionum frequentatio, atque corroboratio: cùm loco firmiſſimo, quo tota cauſſa continetur, manetur diutiùs, & eôdem ſæpius reditur: qui locus tanquam ſanguis per totum corpus orationis diffunditur.

Quarta, στοιχειογραφία ἔργων παθῶν, factorum affectuúmque prudens diſtributio. Vbi totum aliquod in partes exquiſitè digeritur, & ſigillatim omnia expenduntur, tum variorum affectuum figuris, vt res tulerit, contemperantur. Ad ſummum in locis & figuris tota amplificatio ſita eſt: de quibus libro ſeptimo dicetur. Hæc eſt virtus περιβολῆς, quæ ad grauitatem & magnitudinem orationis maximè attinet. Nam etſi breues orationes, nec diffuſiùs circumductæ, plus habeant aliquando amœnitatis; plenæ tamen illæ, & vberes, maiori dignitate præditæ ſunt: Sed cauendum maximè, ne amplificationis ſtudio, tum in prolixitatem, tum etiam in puerile dicendi genus delabamur. Nihil enim ad nauſeam excitandam efficacius, quàm ſi res, & communes & notæ, nec adeò ſpecioſæ, communium locorum frigidarúmque locutionum congerie amplificentur, hoc maximè ſæculo, in quo aures potiùs rebus quàm verbis paſcuntur.

DE METHODO Grauitatis.

CAPVT XXXV.

Grandis oratio, in genere quinque rebus conſtat, quas Longinus πηγὰς ὑψηγορίας γονιμωτάτας, fontes grandiloquentiæ vbertimos, nominat. *Longin. περὶ ὕψους. Grauitatis methodus quinque rebus conſtat.*

Prima eſt, τὸ περὶ τὰς νοήσεις ἁδρεπήβολον, quod interpretor, ſenſuum & inuentionum vim, prudentiam, ſagacitatem, fœcunditatem. Qualis eſt in Homero, Demoſthene, & Cicerone; quæ virtus maximè ex bonitate ingenij dependet.

Secunda, σφοδρὸν καὶ ἐνθουσιαστικὸν πάθος, vehemens, actis & furore quodam incitata affectio, in quo errant qui furorem tantùm Poëtarum eſſe dicunt. Nam ad graues illos quoque & vehementes oratores pertinet. Teſtis & ille Galba, qui cùm cauſſam meditaretur, plerumque ita incendebatur animo, vt vis caloris in corpus redundaret, & vultu rubore perfuſo, ſcintillantibus oculis, quaſi à ſenſibus abreptus, ſeruos etiam literatos, operis adminiſtros, in iſto animi impetu multaret. Quamobrem vehementer

apti

Digitized by Google

apti ſunt ad eloquentiam, qui faciles ſunt ad ſuſcipiendas rerum imagines, & ad conſeruandas tenaces, iiſdem vehementer afficiuntur: Fatetur ipſe Cicero ſibi perorationes impetu quodam mentis fluere.

Tertia, eſt in temperie figurarum, earúmque illuſtrium, vt Deſcriptionis, Amplificationis, Iuriſiurandi, Interrogationis, Parabolarum, Iconum, &c. quæ commemorátur à Longino.

Quarta, eſt γενναία φράσις, dictio generoſa, & grauibus tropis, non tamen affectatis aut violentis, illuminata, ſed grandis, ſimplex, rotunda, à puerili cultu aliena.

Quinta, eſt συνθήκη ὀνομάτων, compoſitio, & numerus; atque is etiam affectationis expers, & plerúmque de induſtria incurioſus.

DE PVLCHRITVDINE & Suauitate ſtyli.

CAPVT XXXVI.

Pulchritudo in ſtylo quid?

PVlchritudo, quæ κάλλος, & ὡραιότης dicitur ab Hermogene, eſt ſingularum orationis partium, cum coloris ſuauitate concinnitas. Laxiùs Hermogenes, κάλλος μὲν τοίνυν τὸ ἐν λόγῳ κυρίως μὲν ἂν εἴη, τὸ ἐκ πάντων τῶν τοιούτων τὰς ἰδέας αὐτοῦ πάσας, οἷς ἐννοιῶν, μεθόδων, λέξεων καὶ τῶν λοιπῶν, ἐνάρμοστον καὶ σύμμετρον, μετὰ τοῦ ἐμφαινομένης δὴ ὅλου τοῦ λόγου ποιότητος ἤθους, μιᾶς ἐπιτέχνης τῇ ἰδέᾳ, καθάπερ ἐν σώματι χρῶμα. Ex quo intelligas duo eſſe genera pulchritudinis. Eſt enim vnum omnibus ſui partibus concinnum, atque aptum: vt pote ſententiis earum, tractatione, verbis, ornamentis, membris, compoſitione, clauſula, numero: Alterum eſt comptum & comparatum, quod κεκαλλωπισμένον dicitur, quo inſignioribus partibus elucet cum ornatu decoro, & florido.

Pulchr. duo genera.

Sophiſtarum ſtylus.

Is eſt ſtylus, quem ſophiſtæ, ſeu magiſtri eloquentiæ conſectati ſunt, qui omnia ad delectationem retulerunt; qui longè differt à graui illo & negotioſo ſeu forenſi genere dicendi. Eius omnino eſt, orationis & artificium quærere, & profiteri, concinnas ſententias exſculpere, fabulas & hiſtorias intexere, verba trãsferre apertiùs, eáque ita diſponere, vt pictores varietatem colorum: Paria paribus referre; aduerſa contrariis, & ſæpiſſiméque ſimiliter extrema definire. Ad ſummum totum hoc genus debet eſſe crebrum acutis ſententiis, ſuaue, affluens, pictum, inſigne, inuſtum calamiſtris, plenum margaritarum, cùm ſit ad aurium delicias compoſitum; quæ omnia in ciuili aut philoſophica oratione non parua eſſent vitia.

Cicer. in Oratore.

Huic generi hiſtoria finitima eſt, in qua & narratur ornatè, & regio ſæpè, aut pugna deſcribitur: interponuntur etiam conciones, & hortationes, in quibus tracta quædam & fluens expetitur, non contorta & acris oratio. Hoc ſtylo ſunt Heliodori Æthiopica:

Tale eſt illud in deſcriptione Charicleæ, ἤγετο μὲν ἐφ' ἁμάξης ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ἐζευγμένης, χιτῶνα δὲ ἁλουργὸν ποδήρη χρυσαῖς ἀκτῖσι κατάπαστον ἠμφίεστο, &c. quæ afferemus ſuo loco. Item Calliſtrati in Narciſſo: παῖς ἦν μᾶλλον δὲ ἤϊθεος ἡλικιώτης ἐρώτων, ὡς ἐξ τὴν οἷ ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἀπολάμπον. Puer erat, vel potiùs adoleſcens, coæuus amorum, veluti ſu[illegible] quoddam è corporis dignitate iaculans.

Pulchritudinis exẽpla. Heliod Æthiop. li. 3. Calliſt. in Narciſſo.

Talis illa narratio Herodoti de Candaule, & Gyge ſatis nota; cuius ſummam ſuauitatem miratus Dionyſius Sophiſta, eam ex Ionica lingua in Atticam transfert his verbis: Γύγη, (οὐ γάρ σε δοκῶ πείθεσθαί μοι λέγοντι τὰ περὶ τοῦ εἴδους τῆς γυναικός, ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποις ὄντα ἀπιστότερα τῶν ὀφθαλμῶν.) ποίει ὅπως ἐκείνην θεάσῃ γυμνήν. ὁ δὲ μέγα ἀναβοήσας, εἶπε, Δέσποτα τίνα λέγεις

Candaules. Gyges. Herod. & Dionyſ. περὶ συνθέσ. Dionyſius Sophiſta Herodoti narrationẽ Atticam fecit.

λόγον οὐκ ὑγιᾶ. κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θεάσασθαι γυμνήν; ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. πάλαι δὲ τὰ καλὰ ἐξεύρηται ἀνθρώποις ἐξ ὧν μανθάνειν δεῖ· ἐν οἷς ἓν τόδε ἐστίν. ὁρᾶν τινα τὰ ἑαυτοῦ· ἐγὼ δὲ πείθομαι ἐκείνην πασῶν γυναικῶν εἶναι καλλίστην, καὶ σοῦ δέομαι μὴ χρήζειν ἀνόμων· ὁ μὲν δὴ λέγων ταῦτα ἀπεμάχετο· ὁ δὲ ἠμείβετο· τοῖς δὲ θάρσει, Γύγη, καὶ μὴ φοβοῦ μὲν ἐμέ, ὡς πειρώμενός σου λόγον λέγω τόνδε. Qui Græca ſalutarit à limine, agnoſcet in iſtis maximas ſuauitatis, quæ in narratione eſſe poteſt, & ſtructura verborum, delicias. Non diſſimile eſt illud Ciceronis:

Crotoniatæ. Cic. 2. de Inuent. Crotoniatæ quondam cùm florerent omnibus copiis; & in Italia cùm in primis beati numerarentur, templum Iunonis, quod religioſiſſimè colebant, egregiis picturis locupletare voluerunt. *Zeuxis.* Heracleotem Zeuxin, qui tum longè cæteris excellere pictoribus exiſtimabatur, magno pretio conductum adhibuerunt; Is & cæteras tabulas complures pinxit, quarum nonnulla pars vſque ad noſtram memoriam, propter fani religionem remanſit. Et vt excellentem muliebris formæ pulchritudinem muta in ſe imago contineret, *Helena.* Helenæ ſe pingere ſimulachrum velle dixit. Quod Crotoniatæ, qui cum muliebri in corpore pingendo, plurimùm aliis præſtare ſæpè accepiſſent, libenter audierunt. Putauerunt enim, eum, ſi quo in genere plurimum poſſet, in eo magnoperè elaboraſſet, egregium ſibi opus in illo fano relicturum; neque tum illos ea opinio fefellit. Nam Zeuxis illico quæſiuit ab eis quaſnam virgines formoſas haberet, illi autem ſtatim hominem duxerunt in palæſtram, atque ei pueros oſtenderunt multos, magna præditos dignitate. (Etenim, quodam tempore Crotoniatæ multum omnibus corporum viribus & dignitatibus anteſteterunt, atque honeſtiſſimas ex Gymnico certamine victorias, domũ cum maxima laude retulerunt. Cùm puerorum igitur formas & corpora magno hic opere miraretur: Horum (inquiunt illi) ſorores ſunt apud nos virgines. Quare, qua ſunt illæ dignitate, potes ſuſpicari. Præbete igitur mihi quæſo, inquit, ex iſtis virginibus formoſiſſimas, dum pingo id quod pollicitus ſum vobis, vt mutum in ſimulacrum ex animali exemplo veritas transferatur. Tunc Crotoniatæ publico de conſilio, Virgines vnum in locum conduxerunt, & pictori, quas vellet, eligendi poteſtatem fecerunt. Ille autem quinque delegit, quarum nomina multi poëtæ memoriæ tradiderunt, quòd eius eſſent iudicio probatæ, qui veriſſimum pulchritudinis iudicium habere debuiſſet. Hæc oratio venuſta eſt, & magno artificio elaborata.

DE MIXTVRA CELERI- tatis cum Suauitate.

CAPVT XXXVII.

Alexander Myndius, poëtarum figmenta miſſa faciens, Gorgona animal eſſe ait quoddam Libyæ, quod viſu perimat, ſi quem diſcuſſa iuba aſpexerit: quod poëtarum fabulis locum dedit, qui Gorgonas, Phorcyos & Ceti filias terribili aſpectu finxerunt. Ex eo γοργονόφθαλμοι dicuntur trucibus oculis præditi, qui διάπυρον πολὺ καὶ ἔνθεον habeant. Talis Hector memoratur ab Homero Γοργοῦς ὄμματ' ἔχων ἠδὲ βροτολοιγοῦ Ἄρηος. Ab oculis tranſlatum eſt à ſtylo. Nam ſtylus Γοργὸς appellatur, volubilis, & celer, qui ad pulchritudinem orationis conducit vel maximè. Nam cùm ſuauitas mollem illam & pellucidam orationem faciat; ne quid peccet mollitio γοργότης præbet, & vim quandã vegetã inſpirat. Sicut igitur corporis pulchritudo lenta quædam & prorſus muliebris nõ placet, ſed vt quæ in viragine

Gorgo animal.

Hector Hom. λ. α.

ſtylus γοργὸς

γοργότης

Plut. ſympo. lib. 8.

Pulcritudo le...

Atalanta, apud Ælianum, trucis aliquid habeat ſuauitatis; ſimili profectò ratione, ſi totus ſtylus ſumma teneritudine molleſceret, nihil haberet dignitatis; quo fit, vt vibratis ſententiolis acuendus ſit & diſtinguendus; & hoc τὸ γοργὸν ἐν κεκινημένον nominatur. Tale eſt illud Demoſth. Νὴ Δία κακοδαίμονές γε ἄνθρωποι, καὶ ἀχάριστοι ἀνοίᾳ πάνυ γε. Καὶ σῶς δεῖ σωθῆναι αὐτοὺς εἶναι συμφέρει γε τῇ πόλει. Miſeri profectò ſunt, & ingrati homines, & vehementer ſtulti ſanè quidem: verùmtamen eos incolumes eſſe oportet; nam vtile eſt ciuitati. Vides vt hæc oratio ſuauitatem habet, cum volubilitate coniunctam?

Oratio cum ſoſtenta conſertur. *Demoſt. περὶ στεφ. γεγονότες exempla*

Hæc virtus clariſſima eſt in D. Hieronymo. Quid hoc loco γοργότερον; Nolite credere, nolite eſſe ſecuri, licèt in modù ſtagni fuſum æquor arrideat, licèt vix ſumma iacentis elementi ſpiritu terga criſpentur: magnos hic campus montes habet. Intus incluſum eſt periculum, intus eſt hoſtis, expedite rudentes, vela ſuſpendite, crux antennæ figatur in frontibus: tranquillitas iſta, tempeſtas eſt. Simile eſt illud Virgilij:

D. Hier. ad Helio

Virg. 4. Æn.

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.

Conſtat autem, vt apparet, acutis ſententiis, verbis floridis, & inciſorum crebra volubilitate.

DE ACRIMONIA, & Acuto.

CAP. XXXVIII.

Hvic virtuti affinis eſt acrimonia, quod eſt acutum, vellicans; quale eſt illud Craſſi in Lamiam deformem; audiamus pulchrum puerum. At ille acutè retorſit, vultum mihi fingere non potui, mores potui. Item Virgilij:

Acrimonia quid, & eius exempla. *Cicero de orat.* *Virg. de Eccl. 5.*

Cantando tu illum, aut vnquam tibi fiſtula cera
Iuncta fuit.

Plena eſt hoc dicẽdi genere oratio τῶν στεφάνων, contra Æſchinem; ἡ μήτηρ σου τοῖς μεσημβρινοῖς γάμοις ἐν τῷ κλεισίῳ τῷ πρὸς τῷ Καλαμίτῃ ἥρωι χρωμένη, τὸν καλὸν ἀνδριάντα καὶ τριταγωνιστὴν ἄκρον ἐξέθρεψέ σε. Mater tua in porticu, aut cliſio, cum Calamite heroe diurnas nuptias celebrans, pulchram ſtatuam, & tertiarum actorem partium ſummum te educauit; & illud in ambiguo:

Dem. ſt. περὶ στεφ.

Quis neget Æneæ magna de ſtirpe Neronem?
Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrem.

Sueto. in Nerone.

Alia ſunt acumina grauia, quæ & hoc genus elaboratæ orationis maximè venuſtant, quibus affluunt Senecæ controuerſiæ. Sed & Patres, vt D. Ambroſius, & D. Auguſtinus, hoc dicendi genus conſectati ſunt. Sic D. Ambroſ. lib. de virginibus, de ſancta Agnete. Fuitne in illo corpuſculo vulneri locus? & quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret? Nunc furentis mucroni militis totum offert corpus, mori adhuc neſcia, ſed parata; & Nouum martyrij genus, nondum idonea pœnæ, & iam matura victoriæ; certare difficilis, facilis coronari; magiſterium virtutis impleuit, quæ præiudicium vehebat ætatis.

D. Amb. de virgin.

DE METHODO Suauitatis.

CAPVT XXXIX.

Hæc ſuauitatis virtus ſpectatur, vt cæteræ, in rebus, verbis, & ſtructura verborum. Quinque ſunt, quæ in rebus pariunt ſuauitatem: inuiſa, inaudita, noua, ad ſummum quæ permotionem afferunt, & moratè ſunt dicta. Noua dixi, & inaudita; idcirco res omnes fabuloſæ placent, quibus & ſummi auctores nonnunquam ſtylum ad aucupium voluptatis aſpergunt. Tale eſt illud Platonis: Ὅτε γὰρ ἐγένετο ἡ Ἀφροδίτη, ἡστιῶντο οἱ ἄλλοι θεοὶ, καὶ ὁ τῆς Μήτιδος υἱὸς Πόρος, & quæ ſequuntur de

Suauitatis methodus rebus conſtet. *Plato in conuiuio.*

Porus Metidis filius. Abundãtia Prudentiæ filia.

de Poro, filio Metidis, hoc eſt, Vbertate filia Prudentiæ. Item in Phædro, quòd Cicadæ aliquando homines fuerint, antequam Muſæ extitiſſent. Proximè delectant quæ ad fabulas accedunt, habent tamen ſpeciem veritatis, quæ dum recitantur, ipſa permotione animi inſtillantur ſuauius. Tertio loco memorantur ab Hermogene, quæ ſenſu nobis ſunt ſuauia, vt vermiculatum ſyderibus cœlum, camporum tractus, nemorum vmbræ, pellucidi amnium liquores, neruorum ſoni, ciborum cupediæ, auri fulgor, micantis purpuræ decor. Hæc & ſimilia, dum dicuntur, placent, quia amabilem ſui ſpeciem ingenerant. Quis ita Sapphonis non libenter audiat? *Sappho.* Ἀμφὶ δὲ ὕδωρ ψυχρὸν κελαδεῖ δι' ὄσδων μηλίνων, καὶ αἰθυσσομένων δὲ φύλλων κῶμα καταῤῥεῖ. Maximè autem afficiunt ἐρωτικαὶ ἐπινοίαι. Et ideo Heliodori Æthiopica, & ſimiles qui circumferuntur libri, tam auidè leguntur, magno aliquando honeſtatis diſpendio.

Rerum porrò nouitatem aut voluptatem neceſſariò ſequitur permotio, quæ in iſtis narrationibus ſenſum titillat; etſi doloris ipſa fuerit, tamen delectat: nam qui tragicos heroum caſus audiunt in theatris, ex ipſis lacrymis hauriunt voluptatem.

ἦθος morata orat.

Hæc autem morata oratione omnia temperari, & quaſi animari oportet; hanc Græci Rhetores ἦθος vocant; cuius eſt, decorum in perſonis obſeruare, & vnicuique, quod mores & ratio vitæ & poſtulant, tribuere; quia virtute nihil eſt in tota eloquentia artificioſius; cui ἐπιείκεια ſolet annecti, quæ modeſtos & amabiles oratoris mores demonſtrat. *Ἐπιείκεια.* Res conſequuntur verba, & numeri; de quibus ita præcipit Tullius: *Verborũ delectus ad ſuauitatem.* Suaue genus erit primùm elegantia & iucunditate verborum ſonantium, & lenium: deinde, coniunctione, quæ neque aſperos habeat concurſus, neque diſiunctos, atque hiantes: & ſit circumſcripta, non longo anfractu, ſed ad ſpiritum vocis apto, habeatque ſimilitudinem æqualitatémque verborum, tum ex contrariis ſumpta verbis. Crebra crebris, paria paribus reſpondeant, relataque ad idem verbum, & geminata, atque duplicata, vel etiam ſæpius iterata ponantur, conſtructióque verborum; tum coniunctionibus copuletur, tum diſſolutionibus relaxetur.

Vide Dio. Hal. p. 18. περὶ συνθ. ὀνομάτων. vbi fusè deſcribit. Cicero in Partition. orat.

Primùm igitur præcepit, vt verba ſint ſonantia, & leuia, quod multis proſequitur Dionyſ. Halic. in libello περὶ συνθέσεως ὀνομάτων: & ſelecta habet exempla, quibus oſtendat, antiquos in deſcriptione rerum ſuauium atque amabilium, lenibus vocabulis vſos, contrà in moleſtis aut grauibus nomina ad materiam accommodaſſe: quid iſtis dulcius?

Exempla ſuauitatis. Homerus, Odyſſ. 6. Virgilius Æn. 1.

οὐλὰς ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.

——decoram

Cæſariem nato genitrix, luménque iuuentæ

Purpureum, & lætos oculis afflarit honores.

Plato. in Axiocho

Et illa Platonis in Axiocho, quantam habent nominum iucunditatem? ἔνθα ἀφθονοῦσιν ὧραι παγκάρπου γονῆς βρύουσι, πηγαὶ δὲ ὑδάτων. καθαρῶν ῥέουσι. Item Ciceronis, At verò, quanta maris eſt pulchritudo? quæ ſpecies vniuerſi? quæ multitudo & varietas inſularum? quæ amœnitas orarum, & littorum? quot genera, quámque diſparia, partim ſubmerſarum, partim fluitantium, innatantium belluarum, partim ad ſaxa natiuis teſtis adhærentium. *Cic. 2. de nat. deorum.* Contrà in Thucydide, quod notat Halicarn. & in Homero, & cæteris, pleráque de induſtria inuenias auſtera, &, vt ait Demetr.

Phalereus, ποταμῷ προστρέοντι ἐοικότα.

Secundò, notat ſtructuram orationis, quæ fermè eſt in iſto dicendi genere, ſine vllo hiatu, & colliſione vocalium: Tales ſunt Iſocr. orationes totæ ductiles, in quibus rarò ſynalœphas, difficilè κακοφωνίαν inuenias.

Tertiò, notat mediocritatem periodorum, quæ etiam ad ſuauitaten attinet: auſterum enim eſt & graue longis orationis anfractibus elidere ſpiritum.

Poſtremò, varias figuras dictionis enumerat, vt antitheſes, iſocola, anaphoras, anadiploſes, &c. quæ orationi iucunditatem aſpergunt. Et hæc de florido & elaborato ſtylo.

DE OPTIMA FIGVRA dicendi, & de Decoro.

CAP XL.

VErùm quæres quid in tanta ſtyli varietate conſtituendum ſit, & quis demum optimum oratorem character deceat. Eſt illud quidem in rebus humanis ſatis vſu comprobatum, nihil ex omni parte beatum eſſe, &, vt ait Homerus. ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν. Hoc ipſum in ratione dicendi contingit, in qua rarò reperias oratorem ex omni parte abſolutum. At ſi quis talis eſſet, vt pro rerum varietate omnia dicendi genera perfectè tractaret, is demum videretur perfectionis apicem conſecutus: quod vnus Cicero ſupra Græcos Latinóſque admirabili dexteritate videtur præſtitiſſe.

Δεινότης quid? Is orator à Græcis dicitur δεινὸς, & hæc eſt, vt ait Hermogenes, δεινότης, χρῆσις ὀρθὴ πάντων εἰδῶν τοῦ λόγου. Rectus vſus omnium generum dicendi

Πολιτικὸς λόγος. Eadem δεινότης dicitur πολιτικὸς λόγος, quòd perfectum in rebus ciuilibus oratorem, his omnium virtutum generibus expolitum atque illuſtratum eſſe oporteat; ὁ μὲν τῇ ἀρίστῃ μίξει χρησάμενος τούτων, τὸ ἄριστον δηλαδὴ τῶν πολιτικῶν λόγων ἐργάσηται.

Atque in eo maximè ſpectandum eſt decorum perſonarum, ætatum, locorum, temporum: quod eruditè notauit Lud. Viues.

Si puer eſt, dicit ſententiis paruis, leuiculis, friuolis, argumentis infirmis, locis inanibus, excurſionibus ad fabellas, & nugas, iocis frigidis, impropriis tranſlationibus, crebris figuris ſimiliter cadentibus, & deſinentibus, tinnitu compoſitionis, & deliciis comparatorum compoſitione obſcura, & hoc in puero non modò toleratur, ſed etiam plerumque placet. *Eloquentia ſiue ſtylus puerilis.*

Iuuenilis oratio ſolet eſſe nimia, calore pugnaci, accurata ornamentis illuſtris, compoſitione concinna, & ſuauis, erecta, audax, præculta, interdum delicioſa, laſciua, ludibunda, ſtructura molli, & delicata, Corinthiis operibus non diſſimili: vbi deferbuit calor, apparet meticuloſa, circumſpecta, pedetetim ingrediens, repreſſa tractatione affectuum, pugnacitate argumentorum, ornamentis quoque, & cultu diminuto. *Iuuenũ oratio ſiue ſtylus.*

Virilis ſolet eſſe magni ponderis, profundæ intelligentiæ, argumentis ſolidis pertexta, circuitu ſolutiore, non tamen diffuſo, aut neglecto; in ea tranſlationes parciores, figuræ ac ſchemata rariora, verba nec noua nec obſoleta, tranſlationes & ſuperlationes ſobriæ, grauitas in aſſerendo, contemptus minutiarum, & quod extremum eſt, grauitatis auguſtus quidam decor. *Senibus preſſum, mite, & ſanctum tribuitur.* *Virorũ.*

Iam verò ſi conditiones ſpectentur:

Principum conciones eſſe debent magnificæ, puræ, electæ, parcæ verbis, amplæ ſententiis, ſenſu ſimplici, prudenti, graui, ſedato. *Principum.*

Rhetores politici, accurati ſunt, & limati, cãdidi, graues, ab affectatione & puerilibus motionibus alieni, vt videantur non è ſchola quæſiiſſe, ſed *Rhetorũ Politicorum.*

T hære

Digitized by Google

Porus Metidis filius. Abundantia Prudentiæ filia.

de Poro, filio Metidis, hoc eſt, Vbertate filia Prudentiæ. Item in Phædro, quòd Cicadæ aliquando homines fuerint, antequam Muſæ extitiſſent. Proximè delectant quæ ad fabulas accedunt, habent tamen ſpeciem veritatis, quæ dum recitantur, ipſa permotione animi inſtillantur ſuauius. Tertio loco memorantur ab Hermogene, quæ ſenſu nobis ſunt ſuauia, vt vermiculatum ſyderibus cœlum, camporum tractus, nemorum vmbræ, pellucidi amnium liquores, neruorum ſoni, ciborum cupediæ, auri fulgor, micantis purpuræ decor. Hæc & ſimilia, dum dicuntur, placent, quia amabilem ſui ſpeciem ingenerant. Quis ita Sapphonis non libenter audiat? Ἀμφὶ δὲ ὕδωρ ψυχρὸν κελαδεῖ δι' ὄσδων μηλίνων, καὶ αἰθυσσομένων δὲ φύλλων κῶμα καταῤῥεῖ. Maximè autem afficiunt ἐρωτικαὶ ἐπίνοιαι. Et ideo Heliodori Æthiopica, & ſimiles qui circumferuntur libri, tam auidè leguntur, magno aliquando honeſtatis diſpendio.

Sappho.

Rerum porrò nouitatem aut voluptatem neceſſariò ſequitur permotio, quæ in iſtis narrationibus ſenſum titillat; etſi doloris ipſa fuerit, tamen delectat: nam qui tragicos heroum caſus audiunt in theatris, ex ipſis lacrymis hauriunt voluptatem.

Ἦθος morata orat.

Hæc autem morata oratione omnia temperari, & quaſi animari oportet; hanc Græci Rhetores ἦθος vocant; cuius eſt, decorum in perſonis obſeruare, & vnicuique, quod mores & ratio vitæ & poſtulant, tribuere; quia virtute nihil eſt in tota eloquentia artificioſius; cui ἐπιείκεια ſolet annecti, quæ modeſtos & amabiles oratoris mores demonſtrat.

Ἐπιείκεια.

Verborũ delectus ad ſuauitatem.

Res conſequuntur verba, & numeri; de quibus ita præcipit Tullius: Suaue genus erit primùm elegantia & iucunditate verborum ſonantium, & lenium: deinde, coniunctione, quæ neque aſperos habeat concurſus, neque diſiunctos, atque hiantes: & ſit circumſcripta, non longo anfractu, ſed ad ſpiritum vocis apto, habeatque ſimilitudinem æqualitatémque verborum, tum ex contrariis ſumpta verbis. Crebra crebris, paria paribus reſpondeant, relataque ad idem verbum, & geminata, atque duplicata, vel etiam ſæpius iterata ponantur, conſtructióque verborum; tum coniunctionibus copuletur, tum diſſolutionibus relaxetur.

Vide Dio. Hal. p. 18. περὶ Δημοσθ. δεινότητος. vbi fusè deſcribit. Cicero in Partition. orat.

Primùm igitur præcepit, vt verba ſint ſonantia, & leuia, quod multis proſequitur Dionyſ. Halic. in libello περὶ συνθέσεως ὀνομάτων: & ſelecta habet exempla, quibus oſtendat, antiquos in deſcriptione rerum ſuauium atque amabilium, lenibus vocabulis vſos, contrà in moleſtis aut grauibus nomina ad materiam accommodaſſe: quid iſtis dulcius?

Exempla ſuauitatis.

ὑλὰς ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ὁμοίας.

——decoram

Cæſariem nato genitrix, lumenque iuuenta

Purpureum, & lætos oculis afflauit honores.

Homerus, Odyſſ. 6. Virgilius Æn. 1.

Et illa Platonis in Axiocho, quantam habent nominum iucunditatem? ἔνθα ἀφθονοι μὲν ὧραι παγκάρπου γονῆς βρύουσι, πηγαὶ δὲ ὑδάτων καθαρῶν ῥέουσι. Item Ciceronis, At verò, quanta maris eſt pulchritudo? quæ ſpecies vniuerſi? quæ multitudo & varietas inſularum? quæ amœnitas orarum, & littorum? quot genera, quámque diſparia, partim ſubmerſarum, partim fluitantium, innatantium belluarum, partim ad ſaxa natiuis teſtis adhærentium. Contrà in Thucydide, quod notat Halicarn. & in Homero, & cęteris, pleráque de induſtria inuenias auſtera, &, vt ait Demetr. Phalereus,

Plato. in Axiocho

Cic. 2. de nat. deorum.

Digitized by Google

Phalereus, πτυμῶ προσκρέοντο ἐοικότα.

Secundò, notat ſtructuram orationis, quæ fermè eſt in iſto dicendi genere, ſine vllo hiatu, & colliſione vocalium: Tales ſunt Iſocr. orationes totæ ductiles, in quibus rarò ſynalœphas, difficilè κακοφωνίαν inuenias.

Tertiò, notat mediocritatem periodorum, quæ etiam ad ſuauitaten attinet: auſterum enim eſt & graue longis orationis anfractibus elidere ſpiritum.

Poſtremò, varias figuras dictionis enumerat, vt antitheſes, iſocola, anaphoras, anadiploſes, &c. quæ orationi iucunditatem aſpergunt. Et hæc de florido & elaborato ſtylo.

DE OPTIMA FIGVRA dicendi, & de Decoro.

CAP XL.

VErùm quæres quid in tanta ſtyli varietate conſtituendum ſit, & quis demum optimum oratorem character deceat. Eſt illud quidem in rebus humanis ſatis vſu comprobatum, nihil ex omni parte beatum eſſe, &, vt ait Homerus. ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν. Hoc ipſum in ratione dicendi contingit, in qua rarò reperias oratorem ex omni parte abſolutum. At ſi quis talis eſſet, vt pro rerum varietate omnia dicendi genera perfectè tractaret, is demum videretur perfectionis apicem conſecutus: quod vnus Cicero ſupra Græcos Latinóſque admirabili dexteritate videtur præſtitiſſe.

Δεινότης quid?

Is orator à Grȩcis dicitur δεινὸς, & hæc eſt, vt ait Hermogenes, δεινότης, χρῆσις ὀρθὴ πάντων εἰδῶν τοῦ λόγου. Rectus vſus omnium generum dicendi

Πολιτικὸς λόγος.

Eadem δεινότης dicitur πολιτικὸς λόγος, quòd perfectum in rebus ciuilibus oratorem, his omnium virtutum generibus expolitum atque illuſtratum eſſe oporteat; ὁ μὲν τῇ ἀρίστῃ μίξει χρησάμενος τούτων, τὸ ἄριστον δηλαδὴ τῶν πολιτικῶν λόγων ἐργάσεται.

Atque in eo maximè ſpectandum eſt decorum perſonarum, ætatum, locorum, temporum: quod eruditè notauit Lud. Viues.

Eloquentia ſiue ſtylus puerilis.

Si puer eſt, dicit ſententiis paruis, leuiculis, friuolis, argumentis infirmis, locis inanibus, excurſionibus ad fabellas, & nugas, iocis frigidis, impropriis tranſlationibus, crebris figuris ſimiliter cadentibus, & deſinentibus, tinnitu compoſitionis, & deliciis comparatorum compoſitione obſcura, & hoc in puero non modò toleratur, ſed etiam plerumque placet.

Iuuenũ oratio ſiue ſtylus.

Iuuenilis oratio ſolet eſſe nimia, calore pugnaci, accurata ornamentis illuſtris, compoſitione concinna, & ſuauis, erecta, audax, præculta, interdum delicioſa, laſciua, ludibunda, ſtructura molli, & delicata, Corinthiis operibus non diſſimili: vbi deferbuit calor, apparet meticuloſa, circumſpecta, pedetẽtim ingrediens, repreſſa tractatione affectuum, pugnacitate argumentorum, ornamentis quoque, & cultu diminuto.

Virorũ.

Virilis ſolet eſſe magni ponderis, profundæ intelligentiæ, argumentis ſolidis pertexta, circuitu ſolutiore, non tamen diffuſo, aut neglecto; in ea tranſlationes parciores, figuræ ac ſchemata rariora, verba nec noua nec obſoleta, tranſlationes & ſuperlationes ſobriæ, grauitas in aſſerendo, contemptus minutiarum, & quod extremum eſt, grauitatis auguſtus quidam decor. *Senibus preſſum, mite, & ſanctum tribuitur.* Iam verò ſi conditiones ſpectentur:

Principum.

Principum conciones eſſe debent magnificæ, puræ, electæ, parcæ verbis, amplæ ſententiis, ſenſu ſimplici, prudenti, graui, ſedato.

Rhetorũ Politicorum.

Rhetores politici, accurati ſunt, & limati, cãdidi, graues, ab affectatione & puerilibus motionibus alieni, vt videantur non è ſchola quæſiiſſe, ſed

T hære

hæreditario quaſi iure nobilitatis à parentibus poſſediſſe eloquentiam.

Concio-torum. Concionatorum oratio debet eſſe ſolida, grauis, ſancta, caſta, ſobria maximè, vbi de Deo & arcanis myſteriis, vt in principiis fieri ſolet, adhuc ſedatus ſermo eſt: Altiùs ingreſſis licebit ſe attollere, figuris copiáq; & laxitate orationis diffundere: ſemper tamen apud populum dicentibus competunt propria vocabula, aptæ tranſlationes ex rebus notis, conformationes & figuræ omnis generis, oratio plena, ſucculenta, clara, diſerta, exemplis & dictis intexta, & vbi opus eſt, incitata, ardens, pugnans.

Philoſo-phorum. Philoſophi ſermo de virtute ſimplex ſit, purus, integer, validus, ſanctæ matronæ non diſſimilis, quæ extra fucum naturali pulchritudine eniteſcit. De rebus naturalibus erit acutus, oſſeus, adſtrictus, enucleatus.

Sophiſta-rum. Sophiſtæ, aut Rhetoris ad voluptatem dicentis genus dicendi eſt teres, lene, ſucciſum, candidum, molle, pellucens, illex, omnibus gratiis & veneribus affluens. Si perſonæ auditorum conſiderantur; qui cum authoritate loquitur ad inferiores, totus eſt in rebus, circumſtantias perſonarum minùs curat, quanquam & prudentibus curandæ ſunt. Nullus eſt adeo abiectus, cui non aliquid debeatur, habet & pilus vmbram ſuam.

Decorũ. In oratione minoris ad maiorem perſonam debet eminere ſollicita reuerentia, & pudor. Orationes modulatæ, canoræ, ſubtiles, argutæ, quæ nimis liberè, aut ludere, aut quod magis imperioſum eſt, docere videntur, viris grauibus vulgo diſplicent, cùm à iunioribus dicuntur.

Ad ſummum videndum an locus ſacer ſit, an profanus: in profano ciuiliùs, in ſacro auguſtiùs & ſanctiùs, præciſis aulicorum floſculis, agendum: Deinde tempora etiam incurrunt, & negotia, in quibus modò vernans & læta, modò ſimplex, horrida, & quaſi detractis, ornamentis debeat eſſe oratio. Nonnunquam tonandum, fulminandum, frangendum: nonnunquam etiam ſuperciliosi, moroſi, ſuſpicaces, irritabiles, blande, circumſpectè, remota omni ambiguitate, & quaſi molli articulo tractandi. Conſilium réſque locúſque dabunt.

Satis de optimo genere eloquentiæ dictum eſt. Nunc de ingenio, doctrina, exercitatione, & imitatione, quibus præſidiis ipſa comparatur, diſſeramus.

Finis Libri ſecundi.

DE ADMINICVLIS ELOQVENTIÆ, INGENIO, DOCTRINA, ET IMITATIONE,

LIBER TERTIVS.

DE ANIMI PRÆSTANTIA.

CAPVT PRIMVM.

HACTENVS à nobis, maximorum Oratorum lineamentis & coloribus conformara eſt præſtantiſſimæ cuiuſdam Eloquentiæ ſpecies; cuius facibus inardeſcere generoſæ mentes poſſint: nunc de adminiculis quibus comparari ſolet, paulò pictiùs & hilariùs, vt his aſperſa condimentis, doctrinæ ſeueritas mulceatur, non ſine tamen honeſtæ vrilitatis compendio, hoc qui ſequitur libello diſſeremus.

Tota igitur ſpes capeſſendæ eloquentiæ, parrim eſt in ſoli bonitare, partim in eius cultura conſtituta. Ager, ſiue hortus noſter, animus eſt; cultura, eruditio; coloni, præceptores; flores, ſcientiæ; & virtutis lumina, fructus immortalitatis. Hæc ego dum dico, nihil breuius; dum cogito, nihil patet latius. Ac primùm, nemo non videt quanta ſit huius ſoli, animi, inquam, ſupra omnes omnium hortorum fundos dignitas, quantus ſplendor, quanta maieſtas. Dux eſt & Imperator vitę mortalium, rector humani generis, princeps facultatum agit, habetque omnia, ipſe nec agitur, nec habetur, luce clarior, tempore rapidior, ſyderibus velocior: non hîc Empedoclis ſanguinem, non Zenonis ignem, non Ariſtoxeni intentionem, non Pythagoræ numeros, non cœli particulam agnoſco: aliquid eſt profectò, aliquid eſt ſanguine viuidius, igne purius, intentione contentius, modulis numeroſius, cœlo denique ipſo maius, & auguſtius. Et quid aliud eſt quàm vitæ ſpiraculum? quàm θεῖον ἄσθμα? (vt ait D. Gregor. Nazianzenus) quàm ſpecies omnipotentis, vili luto impreſſa? vt facies ſolis in nube, radius in cryſtallo, hyacinthus in cera?

Obſeruatur mihi de hac animi di- Cedr. p. 138.

gnitate cogitanti, Coſroæ potentiſſimi Perſarum regis machina chryſtallina, in qua, vt eſt apud Cedrenum, mirum dictu, cœli immenſitas, ſolis curſus, lunæ labor, & æternæ micantium ſyderum conuerſiones cernebantur; aderant quoque machinæ, è quibus vis aquarum exiliret, quæ modò ſubirent in imbres modò rigeſcerent in grandines, modò tumeſcerent in fluctus, modò præcipitarentur in torrentes; tum verò aër modò ſerenus, blanda velut Eteſiarũ amœnitate ridebat, modò nubibus obducebatur, furebat procellis, micabat fulguribus, minaci fulminum terrore confundebatur; ipſe, quaſi Deus aliquis in medio collocatus ad nutum compoſitos curſus, recurſúſque ſtellarum contemplabatur, pluebat, ningebat, tonabat, fulminabat, permiſcebat omnia. Simili profectò ratione animus in capite tanquam in arce poſitus, ſedet, & dominatur: *nunc* (vt ait Plato) *cupiditatum gynecæa diſpenſat, nunc acrimonia andronem regit, nunc deſideria, veluti volitantes prodromos emittit, nunc furiales irarum exercitus e caſtris educit, nunc ſerena luce circumſeptus ſuauius renidet, nunc variis affectuũ turbinibus totus circumſtrepit.* Atque cùm talis & tantus ipſe ſit, duas habet facultates omnium præſtantiſſimas, quibus, veluti manibus, rerum apprehendit ſpecies: intellectum dico & voluntatem: hac enim in amorem fertur, & odium; illo, vera diſcernit à falſis, inueſtigat, capit, cognoſcit &, ſi acutior fuerit atque ſolertior, hoc vocatur ingenium: cuius, Deus bone! quãta eſt velocitas, quàm celeres motus, & planè ignei? Vis disiunctiſſimas terrarum partes peragrare? iam peragrauit: præcipis Oceanum tranare? iam tranauit: iubes in cœlum euolare? iam euolauit: cupis detinere? non potes: quos enim obices oppones? pone terræ molem, penetrabit; pone clauſtra adamantina, perrumpet; pone cœlum, perfringet; ad extremam vſque naturam peruadet; & ſi quid extra eſt, ſcrutabitur.

Plato, apud Dion. Longinũ.

Ingeniũ quid?

DE VARIETATE INGENIORUM, *& excellentia in Mechanicis.*

CAPVT II.

Sed vt agrorum, ita & ingeniorum magna eſt varietas alia enim aurea, alia argentea, alia ferrea, alia etiam plumbea videntur: ex quo antiquorum nonnulli, diſiunctas animorum ſpecies eſſe voluerunt, quos adeò functione diuerſos cernerent. Animaduerte, quæſo, quiſquis es, & in eo mecum mirare exultantis naturæ ludum Ex hac parte Seneca duo nominum millia ſemel audita, Corſicus verò adoleſcens triginta ſex millia referre fideliter: ex illa Amphiſtides ad quatuor vſque numerat, Melitides ad quinque, dic illi vltra pergat, non poteſt, ad ſummum venit memoriæ. Ex hac Mithridates, duarum & viginti gentium, quas habet in ditione, linguas percallet: Ex illa Caluiſius, ne Priami quidem & Vlyſſis nomen, quod tamen quotidie vſurpat, ſatis habet expeditum. Ex hac Herodes Atticus cornu quoddam Amaltheæ; Oceanus eruditionis & eloquentiæ, cuius doctiſſimi quique (ſi Philoſtrato credimus) fruſta & particulæ appellantur, magna totius orbis terrarum admiratione declamat, docet, ſcribit: ex illa Herodis filius primas literas addiſcere non poteſt, vrget pater; & vt opulentia æquabat reges, nobilis ludimagiſter, viginti quatuor pueros honorario nomine literarum inſignitos dat filio, vt vnus Alpha, alter Beta, tertius Gamma, & ita deinceps omnes appellarentur: habet in ſeruis quotidianis alphabetum ſtupidus adoleſcens, laborat tamẽ in ediſcendo. Ex hac parte Didymus Grammaticus, *Bibliolathas* apud Athenæũ, vt nominatur à Demetrio Trœzenio,

Muretus in variis lectionib.

Seneca.

Philoſtr. in Herode.

Digitized by Google

nio, tria millia librorum & quingentos ſcribit; ex illa infiniti ſunt rudes, & analphabeti : Ex hac Q. Cæcilius Metellus Macedonius triumphator illuſtriſſimus, eius caput, velut quædam prudentię officina; ex illa. Q. Metellus Caprarius, eius filius, omnino ſtupidus : cui ſtomachatus magnus Scipio dixiſſe fertur, ſi quintum pareret mater eius, aſinum fuiſſe parituram. Quid ſi opera iam conferantur? quid ſi illa admirabilis opificum induſtria prodeat in lucem? Archimedes, onuſtam nauem, quam non ingens hominum multitudo loco mouere potuiſſet, ſolus molitus eſt, traxitque quò voluit; cœli motus luſit in vitro; ad ſummum, Iouis æmulus, tonitru perſtrepuit, coruſcationem incendit, fulmina iaculatus eſt. Archytas volantem columbam fabricauit: Albertus magnus (vt ferunt) loquentem ſtatuam, opus triginta annorum, quod vno momento Diuus Thomas contriuit : Myrmecides quadrigam eburneam muſcæ alis, nauim apiculæ pennis intexuit, alius caſum Phaëthontis in gemma annuli ſcitiſſimis lineolis exarauit, alius in Achate nouem Muſas cum Apolline impreſſit: meliùs ſuperiori ſæculo Cappocius Senenſis totam de morte Chriſti hiſtoriam, res, actus, perſonas, elegantiſſimo artificio in ſuis vnguibus delineauit: meliùs quoque Franciſcus Alumnus, qui ſymbolum Apoſtolorum, & Euangelium Ioannis, in denarioli orbiculo, magna Caroli V. & Clementis VII. admiratione deſcripſit. Quid in horologiis? vt triumphant ingenia? Alia ſolis & lunæ curſus definiunt, alia quauis hora homines è ſomno excitant, & lumen accendunt, alia ſtatuas accedentes & recedentes ſingulis ictibus referunt. Ex eo enim quod Aaron rex Perſarum ad Carolum magnum Imperatorem miſit anno octingenteſimo ſeptimo, duodecim equites modò ſinguli, modò bini, modò terni, modò vno agmine omnes apertis tot feneſtris turmatim exiliebant: exercitum dixiſſes è portis caſtrorum erumpentem. Num verò prodigio ſimile eſt, quòd horologium cum campanula, & indice, cum tot libramentis currentibus, & recurrentibus rotulis, in Caroli quinti annulo peritiſſimus artifex incluſit? Confer nunc iſta ingenia cum Albanis & Thracibus, qui ſolem diſci magnitudine eſſe iudicant, Lunam capiti impendentem timent, ne cadat; cœlum ſcalis poſſe adiri putant; vtro parente nati ſint, neſciunt, teſtas & lapides fœno molliunt, lumen extinguunt, ne à pulicibus pungantur.

Cic. de ridiculis.

Claud. in ſphæra Archimedis. Vide Toſtatum in Geneſin.

Maiolus.

Galen. lib. 17. de vſu partium. Vide dies canic.

CAVSSÆ HVIVS varietatis.

CAP. III.

EQuidem diuerſos ſpecie animos aſſerere temerarium duco: aut omnes virtute & dignitate pares eſſe, nec referre, vtrùm anima ſit Agamemnonis, an Therſitæ, Alexandri an Margaritæ, Iulij Cæſaris, an Bambalionis, multorum & grauiſſimorum hominum ſententiis hæc opinio non mediocriter refragatur.

Quid enim aliud eſt quàm maximum ornamentum ex vniuerſo tollere, diſparitatem perfectionis? quàm Deum ſimilem illi pictori facere, qui præter cupreſſos pingere nihil poterat? Numquid ipſe eodem lumine ſtellas omnes incendit, eodem virore arbores irradiat, eadem purpura veſtit flores? An quod facit in floribus, ſtellis, arboribus, hoc ipſum facere non poterit in mentibus? Ex eius fortaſſe natura repugnat? at immenſæ eſt & inexhauſtæ virtutis. Ex animis? nihil minùs : ſequuntur enim, vt mollis cera, pollicem fingentis Dei,

Digitized by Google

Haud negarim, aliquid ſyderibus, multum loco, corporis temperamento non parum, inſtitutioni plurimum tribui oportere, à quibus ingenia variis modi affici videamus. Nam, qui ſub craſſo aëre naſcuntur, obtuſiores, vt Bœotios; qui ſub puro & delicato, ingenioſiores, vt Athenienſes, fieri, ſatis ſuperque trita veterum dicta docuerunt: ex inſtitutionis verò fonte manauit tanta, quæ in diuerſis gentibus cernitur, ingeniorum diſſimilitudo. Perſæ ferè omnes otioſi, propter Palatinæ operæ aſſidua obſequia: Syri cupidi & auari, vt qui in continua rei inſtitoriç exercitatione tererentur: Aſiani molles, vt quorum patria deliciis afflueret: Alexandrini deriſores, vt qui à pueris ad dicteria & ſales fingerentur: Cappadoces, Cilices, Cretenſes, mendaces & fraudulenti, vt mari & nauticis rebus aſſueti: Campani ſuperbi, & arrogantes, quales in ſumma rerum affluentia nati homines eſſe ſolent: t iſta quidē ad communes ingeniorum propenſiones huc vel illuc inflectēdas vim habent non mediocrem: at in magnis ingeniis aliqua vis eſt ſuperior, quæ Dei lumine accenditur quemadmodum enim in corporibus videmus, etſi omnia ex primo luto, quod magnus ille architectus ſingulari artificio machinatus eſt, ſciamus eſſe profecta: tamen quæ in pulchritudine & deformitate; quæ in robore & debilitate; quç in agilitate & tarditate diſcrimina cernimus? Ruſticellus Hercules mulum ſuum tollebat humeris. Athanatos quingenario thorace plumbeo indutus, cothurniſque quingentorum pondo calceatus (præclara Veneris ſandalia) per ſcenam ingrediabatur. Adoleſcens Turca ſub Ferdinando Gonzaga, corpore haud quidem magno, ſed tereti, aſſumpto homine in humeros, per funem ad dimidium recti anguli acclinem, adiectis gladiis, trium fermè palmorum longitudinis præacutis, aciēque nouaculæ pedum malleolis, aſcendebat, adeò diſtentus, vt nec in plano facile fuerit ſic ambulare: inde funi ſuperpoſitam tabulam paſſibus traiiciebat: cùm vix ipſa vel momento rudenti inſiſtere poſſet; mox ſuppoſitis patellis æneis, abſque vinculo, quas extentis pedibus retinere cogebatur, per eundem funem ambulabat. Quis non ſtupeat, & noſtra corpora fictilia, hoc aëreum aut igneum eſſe dicat? Ita in ingeniis euenire ſolet, diceres alia ex cœlo delibata, alia ex halitu luti expreſſa: diuinus Plato aſperſos quidem omnibus igniculos eſſe dicebat, ſed in aliis languidiores, in aliis acriores. Mercurius ille ter maximus animis, antequam in corpora laberentur, craterem mentibus ſingulis eſſe propoſitum fingebat, quem alij tantùm delibarent, alij modicè biberent, alij pleniùs, quidam ſe totos in eum ingurgitarent, qui omnium eſſent ingenij ſplendore florentiſſimi: Quicquid eſt, gaudeant bene nati, & qui à natura animam bonam, bonam mentem, bonum ingenium ſortiti ſunt Hoc primum culturæ noſtræ fundamentum ſtatuo.

Plin. l. 7. c. 10.

Cardan. de ſubtil.

Mercur. triſmeg.

TRIA INGENIORVM genera, quæ literis apta, & vnde ſumendum culturæ exordium.

CAPVT IV.

SEd quale tandem erit iſtud, quod quærimus? Ingenij & doctrinæ princeps Ariſtoteles commodè quidem ingenia in tria genera diuidit; & alia inertia facit & ſtupida, quibus nihil ad res gerendas ineptius. Talis Claudij Cæſaris, imò ſtipitis, indoles fuit: qui cùm Meſſalinam vxorem, calcaro lecti genialis fœdere in omnibus adulteriis volutatam probè ſciret, ægrè tandem in id conſilium adductus eſt, vt eā per ſpiculatorem trucidari

Suet. hos μισῳείαν κ̀ ἀβλεψίαν appellat

trucidari iuberet. Re demùm confecta,& eodem die ipſi nuntiata, poſt vnam aut alteram horam quærebat (vir admodum memor) quid dominæ eſſet factum, quominus ad cœnam veniret. Alia nimis velocia eſſe cenſet,& calida,quæ plerumque in ſtultitiam & furorem degenerant: & exempla quidem illuſtria in Hermogene & Caligula Cæſare vidit antiquitas; quorum vnus, qui anno ætatis decimo quinto,incredibili hominum concurſu, magna doctorum admiratione, ipſo etiam Imperatorum plauſu,dicebat ex tempore;cùm ætatem virilem attigiſſet,adeò hebes factus eſt, vt quod eſt ab Antiocho non inſipidè dictum,inter pueros ſenex, inter ſenes puer videretur, & eſſet:Alter, qui à puero celerrimos ingenij motus habebat, in eam vecordiam deuenit,vt palam cum Iouis ſtatua nunc blandiens, nunc increpans, verſibus Homericis colloqueretur,lunam plenam & fulgentem in amplexus inuitaret, horreis concluſis populo Rom. famem indiceret: ad ſummum, equo *Incitato*, quem præ cæteris chariſſimum habuit,conſulatum deſtinaret. Tertium locum obtinent στάσιμα, quæ ſedata ſunt, & manſueta, atque adeo meliora ad omnem rationem humanitatis.

Philoſt. in ſophiſtu. Tranquill. in Cal.

Non placent ingenia ſimiarum, quæ verſatili leuitate deſultoria huc & illuc volitant, in nugis & quiſquiliis triumphant, in ſeriis rebus hebeſcunt:ſordent mihi pigra & abdomini dedita,porcorum,quibus niſi culinæ nidor ſuboluerit, nunquam excitabuntur; nauſeam mihi faciunt ſordida ſimul & callida vulpecularum, quæ nihil niſi lucri,pecuniæ & malitiæ, vias conſectantur; in quibus ſi turpiter inſanierint, tunc perbeata exiſtimantur. Volo ingenium: quod? ſimplex,candidum, ſolers, conſtans, feſtinè lentum, magnum,exaggeratum, quod ſe ſupra auaritiam, ſupra voluptatem ad cœlum vſque efferat. Bene habet; deſignatum eſt à nobis ſolum,in quo oltoris noſtri deſudare & longè lateque excurrere poſſit induſtria. Primùm igitur fundi ingenium cognoſcat,deinde ſubigat, expurget,molliat, excolat:educat mihi purioris doctrinæ riuulos quibus tenella germina irrigentur, quo mitius creſcant & feliciùs. Diſponat claſſes, quaſi pergulas, ſmaragdino virore illuminatas, & aſſitis per iuſta interualla arboribus, componat areolas puras, mundas, elegantes, è quibus ſuauiſſimi florum,an potiùs virtutum omnium,afflentur odores. Ad hoc accedat oportet inſtitutio,non triuialis, ſed generoſa,quæ à pietate prima iaciat fundamenta, & per magnatum virtutum gradus emiſſa,ad Deum vſque, ſcientiarum fontem,pertingat.

ADVERSVS EOS QVI Chriſtiano cultu emolliri & langueſcere dicunt ingenia.

CAP. V.

IN quo mihi confutanda eſt vetus querela eorum qui Ethnicorum, & etiam turpiſſimorum, opera & ingenia noſtris anteponunt; qui Chriſtianarum virtutum cultu magnos animos obtundi, minùs ad rem militarem aptos, minùs ad iuriſprudentiam & eloquentiam, fieri clamant, eorum gloriam aut extingui, aut meticuloſa ſuperſtitione retardari: liberum eſſe oportere felix ingenium, vagari per omnia, nihil intactum relinquere, ſibi Catullos, Martiales, Petronios eiurari, & æterna debilitate caſtos & inteſtabiles emitti. In quo, Deus bone! quantus error eorum, qui hæc dicunt, ſi non vident; idcircóne Deus ſcientiam dedit, vt virtutem pro ludibrio haberemus? Idcircóne Chriſtianos fecit, vt propudioſos amores, vt

Gomor

Gomorrhæos calamos, vt chartas, (chartas dico) imò omnium ſordium ſentinas, ex Feſcenninorum incendiis & cineribus erutas in lucem efferremus? & hæc inſectari, eſt veteris doctrinæ ſplendorem obſcurare, de ſummis authoribus detrahere, ordinem de rebus, ſolem de mundo eripere? Ingemiſcite, ſi quis modò vobis ſenſus eſt, Conſtantini & Theodoſij cineres, ingemiſcite: Vos, quæ religioſiſſimis edictis coërcuiſtis, quæ excidiſtis, quæ æternis tenebris mandaſtis: Sotadæa flagitia, atque ſcelera, ab hominibus Chriſtianis poſt ſexdecim ſecula requiruntur, & lugentur amiſſa: Vos quam in Chriſtianorum gymnaſia induxiſtis pietatem, & quæ vos beatiſſimis laureis cumulatos, in illas æternis ſyderibus illuminatas domos induxit, contemni, expui, lacerari vidimus? Et magna (inquiunt) emollit ingenia: Quænam (malum) ſunt iſta magna ingenia? An Mutij, qui diſtillantem in foculo nudis oſſibus dexteram ſpectent, & pœnas à ſe neſcio cuius irriti conatus exigant? an Carones, qui poſt Libycas Syrtes, & ſerpentum ludibria, animas proiiciant, non profundant? an Porciæ, quæ cum ferrum negarit fortuna, vitam carbone extrudant? an Iuliani, qui amiſſo apud Perſas per dedecus exercitu, afflicti, faucij, moribundi in Chriſtum manantem è vulnere cruorem contorqueant? an Dicæarchi, & Protagoræ, qui de Deo an ſit néc ne, modò ferueat olla, inquirendum non putant? an Lacones, qui (vt eſt apud Plutarchum in quæſtionibus Græcis) *neminem bonum fieri, publicis literis in columna inciſis ſanxerunt*? num potiùs magna & diuina ingenia, Clemétes Alexandrini, Gregorij, Baſilij, Chryſoſtomi, Auguſtini, Hieronymi, qui Chriſtianæ pietatis gradibus, ad id doctrinæ & eruditionis venerunt, quod ſuperiora ſæcula non viderunt, poſteriora admirari magis quàm imitari poſſunt? Doctores loquor, & ſanctos, quid Imperatores? ex qua ſchola limari ad imperium prodierunt? quibus diſciplinis inſtituti, hoſtes terrore, ſuos amore deuinxerunt? quibus præceptis informati, vltra columnas Herculis nominis ſui famam diffuderunt? de veteribus nihil dico, quorum exemplis pleni libri, plenæ ſapientum voces, plena ora poſteritatis. De noſtris loquor, quorum domeſticas virtutes intueri nobis integrum eſt: quibus tandem artibus inuictiſſimus ille Martellus anno 730. Abderanum Sarracenum cum prodigioſo quadringentorum millium exercitu in Gallias irruentem repreſſit, & trecentis quindecim millibus interfectis in pugna Turonenſi, ea ſtatuit trophæa, quæ nullus antiquorum Cæſarum potuit adæquare? quibus tanti patris ſoboles Pipinus bis cum maximo atque fortiſſimo exercitu Alpes penetrauit, & primum Arnulphum Longobardorum Regem, deinde Gaiffram, in ſummum Pontificem, & ſanctiſſima religionis noſtræ pignora, rebelli animo ferocientes, pacauit? quibus eius filius Carolus Magnus per omnes terrarum oras, quaſi fulminum terroribus cinctus arma circumtulit, eáſque non magis ſuis curſibus peragrauit, quàm victoriis atque triumphis illuſtrauit? Quibus ſanctus ille Rex Ludouicus, cum mille & quadringentis nauibus (non tot olim Agamemnon rex regum ad Troiam nauigauit) Syrtes, Charybdes, atque inſana Syllarum latratibus, fluctuúmque vorticibus maria contempſit, & luctantem inter extrema omnia animam pro Chriſti gloria feliciter effudit in victoria? num probitate, num ſimplicitate, num pietate? Age, perfrica frontem quiſquis es Heroum obtrectator, & dic Chriſtianu cultu

Vide apud Baron. edict. Cõſtant. cõtra obſcœnos poetas.

Franci Chriſtianiſſimi & fortiſſimi.

cultu emollita hæc ingenia ad ſocordiam deſciuiſſe; & ſi lubet iuriſperitos percontari, quære, quinam viri fuerunt Africani, Epagathi, & Tertulliani; ſi oratores, qui Athenagoræ, Iuſtini, Firmiani, Arnobij, Saluiani; ſi poëtas, qui Prudentij, Sidonij, Apollinarij, Sedulij, Nonni, Ronſardi; ſi hiſtoricos, qui Euſebij, Theodoreti, Euagrij, Seueri Sulpitij, Baronij.

Quære an refrixerint? an emarcuerint? an Chriſtiani mores aliquid de eorum eruditione, induſtria, ſubtilitate detraxerint? Omnino ingeniis verè Chriſtianis nihil præſtantius fuit, aut auguſtius. Germana enim eſt Eruditionis, Pietas, & rerum magnarum comes perpetua. Atque, vt mala quædam olitores germanitatis appellant, ſemper cohærentia, ſemper gemella, nunquam ſingula in fœtu; ita ſe mutuo amicitiæ fœdere & incredibili ſocietatis commercio iſto conſequútur, nec ſine iactura à ſe inuicem diſiungi atque ſuperari poſſunt. In meridiano orbe, vt aiunt, præcipuam nobilitatem obtinent palmæ Syagri, proximámque Margatides: eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis quàm balanis ſimiliores; vnde & nomen à Margaritis accepere: vna earum arbor in Chora regione eſſe traditur: vna & Syagrorum: quæ, mirum dictu! cum Phœnice aue moriuntur, cum eadem renaſcuntur. Ego verò ſic arbitror, & ſic mihi perſuadeo, non tantum eſſe palmæ Syagrorum & Phœnicis commercium, quantum pietatis & doctrinæ. Hæc illam, tanquam ſororem amat, complectitur, exoſculatur; ſine eadem languet, contabeſcit, emoritur. Quamobrem & his ſtabilitæ fundamentis, Chriſtianorum ſcholæ omnes Ethnicorum academias bonitate, numero, dignitate facilè ſuperarunt. Omitto quantæ venerationis fuerit apud Iudæos, ſanctiſſimũ illud Melchiſedecis ſacrarium, Iacobi Patriarchæ rudimentis nobilitatum, à quo ſcholarum inſtitutionem profecta eſſe volunt, & in omnes nationes longe latéque propagatam. Nihil dico de nobiliſſima Pantæni ſchola, quæ ab ipſis Chriſtianæ Religionis incunabulis cœpit Alexandriæ, ſapiẽtiſſimorum hominũ, Clementis Alexandrini, & ipſius Origenis, cæterorúmq; non diſſimilium ſtudiis feliciter illuſtrata. Sileri patior de gymnaſio Theodoſiano, in quo ſex Rhetores, viginti Grammatici, imperatoriis ſtipendiis honeſtati, magno Chriſtianæ iuuentutis concurſu vnà docuerunt. Quid habet tandem antiquitas, quod non dicam, cum Academiæ Pariſienſis priſtina maieſtate, ſed cum mediocri quidem ſchola comparari poſſit? ſcimus, ſub Claudio Imperatore Romanos doctoris Græci penuria, Maſſiliam liberos miſiſſe, vt Græcanica literatura excolerentur. Diſcimus ab Euſebio, ſub Domitiano primùm Romæ Quintilianum, publica mercede conductum ex Hiſpania, Rethoricam docuiſſe. At apud nos, nullus penè vicus, cui non humaniorum literarum magiſter ſit publico ſtipendio honeſtatus, adeò iniqui ſunt Cenſores, qui ingeniis & ſtudiis Ethnicorum plus tribuunt quàm Chriſtianorum.

Plin. l. 15 c. 14.

Vide Baronium.

DE INGENIORVM delectu ad Eloquentiam ſpecialius dictam.

CAPVT VI.

APollonius ille quidem Alabandenſis, præclari præceptoris munere fungebatur: qui eorum, quos ad capeſſendum eloquentiæ ſtudium, in ſuum ludum parentes mittebant, ingenia explorabat accuratiſſimè: quæ ſi minùs eſſent idonea, quam primùm dimittebat, ne fruſtra laboribus in diſcendo frangerentur. Et certè, cùm in omnibus artibus ſit ingeniorũ habendus

Cicero de Orat.

Digitized by Google

bẽdus delectus, maximè verò in eloquentia, quæ, vt res eſt omnium difficillima, ita ingenij felicitatem magnopere deſiderat. Hîc profectò, vt aiebat Iſocrates, δεῖ χαλινοῖς, ἐγῶ.

Plutar. in Iſocr.

Æthiopes, vt aiunt, fortitudinis indolẽ in pueris hac ratione explorare ſolebant: Ingentes quaſdam aues cicuratas alebant domi, quibus tenella adhuc puſionum corpora imponebant: Ad id autem miniſterium mirabili quadam dexteritate factæ erant, vt in ſublime ſeſſores efferrent, & leni motu deuolantes reportarent; Hoc ſi non pauebant pueri, ſi volatum intrepidè ſuſtinebant, eximiæ indolis dabant indicium.

Alexan. Neapol. l. 2. c. 25.

Ita profectò, & in eloquentia facere oportet, & diligenter ſpectare ingenij motus, & curſus, quibúſve pennis, & quàm ſublimè ferri poſſit: quod in pueris, in quibus natura, vt ait Cicero, tanquam in ſpeculis cernitur, à teneris elucere ſolet.

Primum illud ex veterum ſententia ſtatuamus, aliquas eſſe naturas velvti diuino furore accenſas, quas Dionyſius Halicarnaſsẽſis φύσεις θειαζούσας eleganter appellat: eáſque, vt fertum Siderite lapide affrictum, ſic mente diuina incitatas, arcana quadam vi perfundi.

Talis fuit mens Origenis, qui à teneris vnguiculis, iam dicendi cupiditate volitans, patrem de ſacrorum dogmatum myſteriis magna prudentia interrogabat. Pater verò admiratus, conabatur incitatiſſimos naturæ curſus moderari, ne tantis motibus non ſufficeret mortalitas; ſed videbat in eo θειάζουσαν φύσιν idcirco dormientis pectus, quaſi ſacrum magnæ mentis domicilium exoſculabatur.

Euſeb. l. 6. c. 2.

Tale fuit D. Auguſtini ingenium, qui annos natus duodecim, Logicos & Rhetoricos Ariſtotelis libros intelligebat.

D. Aug. conf.

Hanc mentem θειάζουσαν magna quædam & acris incitatio mentis, & affectuum teneritudo conſequitur, qui oriuntur ex vi φαντασίας, quæ in ipſis, vt cera mollis impreſſas rerum imagines facillimè ſuſcipit, iiſque tenaciùs inhæreſcit.

Hoc in Thucydide adhuc puero viſum eſt, qui cùm Herodotum hiſtorias in theatro recitantem audiret, quibuſdam narrationibus permotus, erupit in lacrymas: quod animaduertens Herodotus, eius naturam ὀργῶσαν pronũciauit, & prædixit fore vt in virum eloquentem euaderet.

Quid verò Euripides? quàm acrem & viuam εἰδωλοποιΐαν habuerit, notauit Longinus in libro περὶ ὕψους, inde fluunt illi verſus;

Ὦ μῆτερ, ἱκετεύω σε, μὴ 'πίσειέ μοι
Τὰς αἱματωπὰς, καὶ δρακοντώδεις κόρας.
Αὗται γὰρ αὗται πλησίον θρώσκουσι.

Dicas eum ipſas furias facibus armatas videre, non ſcribere. Similiter cùm Phaëthontis currum deſcribit, eius animus cum equis volitat, & cum adoleſcente ipſo periclitatur.

Eandem naturam nactus eſt M. Tullius, qui ſibi vehemẽtes illas perorationes, non ingenio, ſed dolore fluere ingenuè fatetur. *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus ego ſum vſus pluribus, quòd etiamſi plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant: in quo, vt viderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar.* Deinde: *Nulla me ingenij, ſed magna vis animæ inflammat, vt me ipſe non teneam.*

Cic. in Orat.

Et de Quintiliano habet Angelus Politianus: Tantam vim concipiendarum imaginum in eo fuiſſe, & frequenter ita commotum, vt non ſolùm lacrymæ illum, ſed & pallor, & vero ſimilis dolor deprehenderent.

Sit igitur hoc primum apti ad eloquen

Dionyſ. Longin. περὶ ὕψους. quentiam ingenij indicium, σφοδρὸν καὶ ἐνθουσιαστικὸν πάθος; &, vt vno verbo dicam, furor oratorius, quem, qui ſolis poëtis tribuunt, vehemẽter errant.

Alterum, eſt grauis quædam acrimonia ingenij; qui enim tantum in miſerationibus excellunt, & nihil habent iracundiæ, facilè in motus muliebres degenerant; qui non ſatis oratoriam grauitatem decent. Ad hanc, inquit Dionyſius Longinus, excelſæ mentis generoſitatem oportet ingenia liberaliſſimè educari; neque enim poſſunt ſeruilia, vbi præſertim vitiis hominum & grauium perſonarum obſiſtendum eſt, hoc libertatis decus & παρρησίαν retinere. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε μικρὰ καὶ δουλοπρεπῆ φρονοῦντας, καὶ ἐπιτηδεύοντας παρ' ὅλον τὸν βίον, θαυμαστόν τι, καὶ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐξενεγκεῖν ἄξιον.

Tertium, eſt naturalis quædam facundia, candor, elegantia, qua multi à puero cernuntur excellere in explicandis animi ſenſibus iam arguti, vberes, expediti: ad quod cum vocis plena quædam ſuauitas, tum decorum actionis accedit; dona ſunt Dei ad ſatus diſciplinæ accipiendos peropportuna.

Baptiſt. Egnat. l. 1. c. 4. Carolus Zenus ſeptennis puer, cùm eius parens ad Smyrnam à Turcis interfectus generoſè occubuiſſet, apud Clementem VI de patris virtute & ſua orbitate orationem habuit, tanta facundia, vt indolem pueri admiratus ſummus Pontifex, cum penes ſe & habere voluerit, & iam grandem natu, Patrenſi ſacerdotio ampliſſimo decorarit. *Ludou. XIII.* Hoc anno 1614. cùm LVDOVICVS XIII. Flexiam noſtram, parentis olim ſui HENRICI MAGNI cunabula, nunc eius cordis, pretioſiſſimi omnium pignoris domicilium, & Gymnaſium, regia munificentia extructiſſimum inuiſeret, à pueris, variarum linguarum oratiunculis in Collegij limine exceptus eſt, qui ad reliquos ludos & apparatus dederunt initium: Placuit humaniſſimo Regi verecunda adoleſcentulorum fiducia, & mellitus lepos, qui tum in labris inſiſtere videbatur: Itaque, & eorum nomina rogare, & blandiſſimè affari (quæ regum noſtrorum eſt comitas, affabilitaſque ſermonis) Princeps optimus haud dedignabatur.

Eſt illa quidem expetenda puerilis facundia, non tamen ad grandem & exaggeratam eloquentiam ſufficit, niſi maioribus præſidiis inſtructa fuerit. Quamobrem ſimilia plerúmque videmus ingenia in Panegyricis, & mediocribus etiam cauſis, quæ illam vim incenſæ mentis non requirunt, ſuauiter felicitérque verſari, ad maiores autem dicendi faces, non ita apta compoſitáque inueniri: & hoc eximiè inter cætera notat Longinus: παρά γε μὴν τοῖς ῥήτορσι τὰ ἐγκώμια, καὶ τὰ τιμητικὰ, καὶ ἐπιδεικτικὰ, τὸν μὲν ὄγκον, καὶ τὸ ὑψηλὸν ἐξ ἅπαντος περιέχει, πάθους δὲ χηρεύει κατὰ τὸ πλεῖστον. ὅθεν ἥκιστα τῶν ῥητόρων οἱ περιπαθεῖς ἐγκωμιαστικοὶ, ἢ ἔμπαλιν οἱ ἐπαινετικοὶ περιπαθεῖς.

Quartum, eſt memoriæ vis, & fœcunditas, quam ob eius neceſſitatem Eloquentiæ partem conſtituerunt. Ita eſt profectò; Muſæ illæ, diſciplinarum omnium auſpices, cùm à Ioue in hãc lucem eſſent editæ, lacte Iunonis creſcere & innutriri minimè potuerunt: inuenta eſt illis nutrix Mnemoſyne, quam nos Memoriam appellamus; hæc autem Iouis partum ſuis vlnis excepit, fouit, aluit, fœcundauit. Eſt quaſi horreum mentis, memoria; in quam optimarum artium fruges reconduntur; & ſuo tempore expromuntur: imò theſaurus eſt, exquiſitiſſima rerum omnium opulentia refertus, quæ ſubinde, cùm opus eſt, in varios vſus explicantur. Huius beneficio deſtitutus Orator, alioqui multis præcellens partibus, rudi & imperito plerúmque ſimilis videtur. Quo riſu omnium eſt ex-

 ceptus

Digitized by Google

Cicero in Bruto. ceptus Curio, qui cùm contra Titiniam dicturus eſſet, ſubitò totam cauſſam oblitus, Titiniæ veneficiis, & cantionibus id factum eſſe dicebat? Sed ipſe erat adeò labili memoria, vt aliquoties, tria cùm propoſuiſſet, aut quartum adderet, aut tertium quæreret. Quare, licèt expeditam celeritatem & profluentem vim verborum haberet, plurimum tamen ex defectu memoriæ amittebat dignitatis. *Senec. ep. 27.* Seneca, epiſtola vigeſima ſeptima, Caluitium Sabinum facetè perſtringit, qui cùm eſſet, & tenui & ad ſingula vacillãti memoriola, docti nomen aucupabatur. Nunquam vidi hominem beatum indecentiùs: huic memoria tam mala erat vt illi modò nomen Vlyſſis excideret, modò Achillis, modò Priami, quos tam benè nouerat quàm pædagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat, nihilominus eruditus volebat videri.

Hanc vtique compendiariam excogitauit, magna ſumma emit ſeruos, vnum, qui Homerum teneret, alterum, qui Heſiodum: Nouem præterea lyricis ſingulos aſſignauit. Poſt quam hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cùm peteret verſus, quos referret, ſæpè in medio verſu excidebat. Hæc detrimenta memoriæ. Contrà verò iis, in quibus floruit, boni & felicis ingenij fuit indicium; quod rectè notat Fabius: Solet enim maximè quietos & tranquillos animos comitari: inquietis verò & leuibus prudens memoria inſidere non poteſt, ſicut nec in profluenti ſigillum imprimitur.

Excellentes fuerunt memoria Cyrus, Themiſtocles, Cyneas, Carneades, Hortenſius, Latro Portius, Proæreſius, qui omnes inſigni quoque ingenio fuerunt. Non ſunt igitur audiendi, qui memoriam, ſtultorum κτῆμα nominant, quòd eos in hac parte natura defecerit. Fieri poteſt vt ſtulti propter acrem φαντασίας ardorem nulla meminerint. Hæc memoria tamen brutorum eſt potiùs quàm hominum: nos de ea loquimur, quæ cum ratione, diſcurſu, & prudentia copulata eſt, qui ſplendidiſſima, & ex omni parte perfecta ingenia magnopere illuſtrare ſolet; &, ſi quæ magna ſint, atque ſupra communem modum exaggerata, & vim iudicij & memoriæ felicitatem, ex æquo nacta ſunt. Sed in iuuenibus, propter calorem, & puriores humores promptior & fidelior: in viris ſeneſcentibus, propter impedimẽta naturalia, & tot imaginum multitudinem, partim eraditur, partim interrumpitur, partim etiam veluti quibuſdam velis obnubitur. Gaudeant in hac parte bene nati, quibus natura hanc vim impertita eſt: perinde enim eſt, ac ſi oculum in occipito conſtituiſſet, quo, veluti alteri Iani, intelligentiæ & memoriæ facultate videant τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω. *Memoria eſt oculus in occipitio.* Itaque hæc pars diligentiſſimè excolenda eſt, quæ facilè vna ex omnibus mentis facultatibus conſeneſcit. Erit autem felicior, ſi moderarè exerceatur, non multis & artificioſis illis imaginibus confundatur: Adiuuetur deinde tota ratione victus, cibis; potionibus, exercitamentis, quiete, ſomno, pro recta ratione temperatis. *Vide Philoſtratũ p. 523. & 524 in ſophiſtis.*

Quintum & optimũ eſt iudicium, quo nihil ad diſciplinas & vitam vniuerſam præſtantius eſt, aut melius. Qui vbetem memoriam nactus eſt, ſine iudicio; (hoc enim contingere poteſt;) perinde eſt ac ſi grandem apothecam habeat ſine vino, laxiſſimum horreum ſine frumẽto. Defectus memoriæ faciliùs quidẽ excuſatur, quia *P. Rich. in acad. honoris.*

licèt

licèt ſit ea pars valdè nobilis, non eſt tamen prima; deinde à multis rebus fortuitis aut pendet, aut iuuatur: quo fit vt minùs culpandi ſint, qui non habeant; & ipſi ſuam in ea re ingenuè fateantur imbecillitatem: Iudicio autem qui velit cedere, aut eo ſe deſtitutum putet, rarus eſt; quòd hanc partem omnes ſuæ naturæ, ſi modò dignitatem teneant, accommodatiſſimam ducunt. Et certè qui iudicio caret Orator, quaſi Cyclops Homericus, effoſſo oculo in tenebricoſa corporis ſpelunca iactetur & affli&ctetur neceſſe eſt.

Iudicium, eſt amuſſis & norma mentis: Rationis ſcilicet approbatio, & improbatio; quæ poſtquam in veri inueſtigatione elaborauit, tum indicium, quaſi Cenſor, quid aptum ſit circumſpicit, quid ex quóne naſcatur, quid cuique ſit conſequens, quid alienum, quid repugnans, quid conſentaneum, confuſa denique & permixta diſiungit, diſiuncta conciliar, rerum nodos tangit, & explicatiſſimè diſſoluit. Hoc eſt verè præſtantis iudicij munus: quod, vt apparet, in veritatem, ſicut voluntas in bonum, ſua propenſione rapitur; ſed cùm rerum cauſſæ adeò ſint ignotæ, & mendacium veriſimilitudine perſæpe imponat; difficile eſt in hac parte ſemper eſſe felicem.

Meliora ſunt iudicia, quæ liquidiora ſunt, & minimè confuſa, quæque rem diu examinant, antequam præcipitent ſententiam. Deteriora plerúmque mitium virorum, quæ, licèt quid expediat, videant: tamen vel ſui diffidentia, vel aliquo affectu facilè abripiuntur. Deterrima ſunt omnium ſuſpicacia, obſtinata, maleuola, & ad omnem incredulitatem rigore quodam mentis obfirmata. Et hæc de ingenij notis ſatis. Cæterùm ſine ſtudio & doctrina gladius eſt in vagina reconditus, cuius acies quotidie hebeſcit atque retunditur: hæc igitur ſummopere curanda eſt.

DE STVDIO ET EXERcitatione Eloquentiæ.

CAP. VII.

VEterum eloquentiam mirificus exercitationis incendebat ardor: eáque vis alebat, quæ neque flexu ætatis, neque honorum decurſu poterat conſiſtere; declamabant enim fermè quotidie inter priuatos parietes, Senatores, Cõſules, Imperatores: tales erant grãdes illi Ciceronis prætextati, Hircius & Panſa; qui in Conſulatus dignitate, in illo honorum omnium apice, ſub M. Tullio culturam ingenij & eloquentiæ capiebant. Certè Seneca, controuerſiarum libro quarto ad Nouatum & Melam, refert; Pollionẽ Aſinium, intra quartum diem quàm filiam amiſerat, declamaſſe: præconium illud ingentis animi fuit, malis ſuis exultantis. Haterius verò Senator ampliſſimus, admiſſo populo ex tempore, ſolus omnium Romanorum, in Latinam, Græcam tranſtulit facilitatem, extemporaneam orationem intelligit, quæ apud Græcos maximè floruit; cuius author primus Anaximenes fuiſſe comprobatur à Pauſania. Extat adhuc Themiſtij Euphradis oratio, quam habuit in promptu, vbi gratiis affluit exordium, cùm ſe excuſans dicit, Phidiam, vel in vna quidem Mineruæ crepidula elaboranda multùm ſtudij impendiſſe; quo fit vt oratores, hac tumultuaria opera nihil excelſum aut politum fundere valeant: Conſtat idem ex Eunapio, qui Proæreſium illum, ſpirantem Mercurij in terris imaginem, de propoſita ab æmulis quæſtione dixiſſe refert ex tempore, magna omnium admiratione, quam incredibili cumulauit commendatione memoriæ; cùm totam orationem, vt *Eunapius in Proær.*

Digitized by Google

erat à Notariis excepta, eodem temporis veſtigio iiſdem verbis pertexuit. Hæc oratio, ſiue facultas, appellabatur diuina, vt refert Philoſtratus in Æſchine, quòd ſupra mortalitatem eſſe videretur, tam diſertè orare ex tempore: Verùm illud ex vi ingenij, & aſſidua exercitatione profluebat; quibus riuulis irrigata, ad immenſum decus ſurgebat eloquentia. Operæ pretium eſt iſta plerumque adoleſcẽtes acuere, vt vim, copiam, & facilitatem orationis aſſequantur, nõ autem ſcriptis & pręceptis obruere: ea tamen lege, ne hac extemporanea fiducia elati, meditatam ſcriptionẽ negligant, in qua δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι.

Θείως λέγειν quid ſit?

DE CAVSIS CORRVPTÆ Eloquentiæ.

Vbi celebres Taciti & Senecæ loci comparantur.

CAPVT VIII.

Corruptæ Eloquentiæ cauſſas præclarè complexus eſt Cornelius Tacitus, in nobili dialogo de Oratoribus; quas malo ab eo quàm à me, ad culturam ingeniorum audiri. Deficit, inficit, eloquentia ab iſta vetere gloria, non inopia hominum, ſed deſidia iuuentutis, & negligentia parentum, & inſcientia præcipientium, & obliuione moris antiqui. Ego de vrbe, & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ ſtatim natos excipiunt, & per ſingulos ætatis gradus comitantur, ſi priùs de ſeueritate & diſciplina maiorum, circa educandos formandóſque liberos, pauca dixero: Iam primùm ſuus cuique filius ex caſta parente natus, non in cella emptæ nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur: cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inſeruire liberis; eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis ſpectatiſque moribus, omnis familiæ ſoboles committeretur; coram qua, neque dicere fas erat, quod turpe dictu; neque facere, quod inhoneſtum factu videretur, ac non ſtudia modò curáſque, ſed remiſſiones etiam luſúſque puerorum ſanctitate quadam ac verecundia temperabat; ſic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Cæſaris, ſic Actiam Auguſti matrem, præfuiſſe educationibus, ac produxiſſe Principes liberos accepimus. Quæ diſciplina ac ſeueritas eò pertinebat, vt ſyncera & integra, & nullis prauitatibus detorta vniuſcuiuſque natura, toto ſtatim pectore acciperet artes honeſtas, & ſiue ad rem militarem, ſiue ad iuris ſcientiam, ſiue ad eloquentiæ ſtudium inclinaſſet, id ſolum ageret, id vniuerſum hauriret.

Tueri à teneris bene ſingendi.

Quãtum proſit ad ſtudia puritas animi.

At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus aut alter, ex omnibus ſeruis plerumque viliſſimus, nec cuique ſerio miniſterio accommodatus; horum fabulis & erroribus pueri ſtatim, & rudes animi, imbuuntur; nec quiſquam in tota domo penſi habet quid coram infantulo domino aut dicat aut faciat; quando etiam ipſi parentibus nec probitati nec modeſtiæ paruulos aſſuefaciunt, ſed laſciuiæ & libertati, per quæ paulatim impudentia irrepit, & ſui alienique contemptus. Iam verò propria & peculiaria huius vrbis vitia plenè in vtero matris concipi mihi videntur, hiſtrionalis fauor, & gladiatorum, equorúmque ſtudia: quibus occupatus & obſeſſus animus, quantulum loci bonis artibus relinquit? quotumquemque inueneris, qui domi quicquam aliud loquatur? quos alios adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria intrauimus? nec præceptores quidem, vllas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent; colligunt enim diſcipulos, non ſeueritate diſciplinæ, nec ingenij experimento, ſed ambitione ſalu

Parẽtum indulgẽtia caſtiganda.

Ludi inertes, & noxij tollendi.

Præceptores graues quærendi.

di, nō fabularum narratores, fautoréſque vitiorū. Solidè iacienda ſtudiorū fundamenta.

ſalutantium, & illecebris adulationum. Tranſeo prima diſcentium elementa, in quibus & ipſis parum elaboratur, nec in auctoribus cognoſcendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitia, vel rerum, vel hominum, vel temporum ſatis inſumitur.

Hæc auctor iudicij acerrimi de ſeuera puerorum educatione, ſub ſanctæ diſciplinæ legibus.

Magnificè quoque de hac materia. Sen. l. 1. contr. in præf. p. 8.

Idem quoque argumentum nobiliſſimè tractauit Seneca in præfatione libri 1. Controuerſiarum.

[Quicquid (inquit) Romana facundia habet, quod inſolenti Græciæ aut opponat aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia, quæ lucem noſtris ſtudiis attulerunt, tunc nata ſunt. In deterius quotidie deinde data res eſt: ſiue luxu temporum, (*Nihil eſt enim tam mortiferum ingeniis quàm luxuria:*) ſiue cum præmium pulcherrimæ rei cecidiſſet, tranſlatum eſt omne certamen ad turpia, multo honore quæſtúque vigentia: *ſiue fato quodam, cuius maligna perpetuáque in omnibus lex eſt, vt ad ſummum perducta, rurſus ad infimum, velociùs quidem quàm aſcenderant, relabantur.* Torpent ecce ingenia deſidioſæ iuuentutis: nec in vllius honeſtæ rei labore vigilatur: ſomnus languórque, ac ſomno & languore turpior, malarum rerum induſtria inuaſit animos: Cantandi ſaltandíque nunc obſcœna ſtudia effœminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, & mollitie corporis certare cum fœminis, & *immundiſſimis ſe excolere munditis, noſtrorum adoleſcentum ſpecimen eſt.* Quis æqualium veſtrorum, quid dicam? ſatis ingenioſus, ſatis ſtudioſus, immò, quis ſatis vir eſt? Emolliti eneruéſque, quod nati ſunt, inuiti manent, *expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes ſuæ; in hos nec Dij tantum mali permittant, vt cadat eloquentia; quam non mirarer, niſi animos, in quos ſe conferret, eligeret.*]

Nec minùs diſertè Quintilianus:

Mollis illa educatio, quàm indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis & corporis frangit; *Quid non adultus concupiſcet, qui in purpuris repit?* Nondum prima verba exprimit, iam cocum intelligit, iam conchylium poſcit: *Ante palatum eorum, quàm os inſtituimus.* In lecticis creſcunt; ſi terram attigerint, è manibus vtrímque ſuſtinentium pendent: Gaudemus, ſi quid licentiùs dixerint: Verba, ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis, riſu, oſculo excipimus.

Hæc grauiſſimi auctores, qui vno conſenſu, peſtiferum, non modò eloquentiæ, ſed & cæterarum honeſtarum artium virus eſſe, delicias & vitia, ſatis oſtendunt; quæ, ſi teneris mentibus inhæſerint, fruſtra magni prouentus ſperantur eloquentiæ, Iam, quod ad tradendæ diſciplinæ rationem attinet, prouidendum eſt, vt quod in optimis ſcholis, à quibus petitur, fieri ſolet; omnia ordine & loco, à diſcentibus excipiantur. Nam, quæ eſt humani ingenij deſultoria curioſitas, amat volitare per omnia, & maiora ſuis tentare viribus. Ex quo videas, plurimos nondum ſatis à Grammaticis deſolatos, ſublimis eloquentiæ decora temerè conſectari; quibus omnino ſtudiis & ingeniis non ſubeſt vera vis, nec penitus immiſſis radicibus innititur, vt quæ ſummo ſolo ſparſa ſunt ſemina, celeriùs ſe effundunt, & imitatæ ſpicas herbulæ inanibus ariſtis ante meſſem flaueſcunt, vt ait Fabius.

Quamobrem & iſti, non ſatis tempeſtiui leuium quorundam ingeniorum impetus ſunt reſtringendi; & cùm tribus maximè rebus tota eloquen

Digitized by Google

eloquentiæ doctrina contineatur, præceptis, ſtylo, & varia eruditione Præceptorum, is adhibendus eſt modus, vt neque negligantur à ſtudioſis, neque à magiſtris pleniùs & ſcrupuloſiùs ingerantur. Nam, qui ſummorum auctorum lectione contempta, toti ſunt in leuium præceptorum farragine conquirenda, mihi profectò videntur ad molas conſeneſcere. Eruditio, ſi parcè adhibeatur, ſtylum exhilarat; ſi inferciatur, obruit, orationiſque ſalubritatem variis idiomatibus confundit. Vna bene dicendi ratio, rerum omnium difficillima, pleniùs iuuentuti excolenda.

In quo quidem rectè mihi præcipere videntur, qui fundamenta per ſolidum ſubdere decreuerint, quò tota operis ſubſtructio fœliciùs aſſurgat. Sic enim in rebus à natura fieri cernimus, vt quæ leuioribus otſa principiis effudit; paulatim ad amœniſſimum florem elegantiæ perducat.

Arbores primùm inoculantur, mox pubeſcunt, folia enatâ pube formantur, formatâq; panduntur: Hinc floſculos ridere, gemmas turgeſcere, fructus tumeſcere videas: Poſtremò; ſuccum vi caloris conditum, paucis in voluptatem, pluribus in neceſſitatem cedere.

Ad hanc formam componenda ſunt ingenia, & linguæ puerorum, vt primùm vagire, deinde balbutire, poſtea verba proferre, tandem ſuis incrementis læti hilariùs fluere: Mox cùm oportuerit ſuccingi, matureſcere, ad ſummum caneſcere velint.

Nihil à primordiis ſtatim fuit perfectum, ſed per inferiores gradus deueniẽdum eſt ad ſummum. Quamobrem nunquam eorum probarim conſilium, qui adoleſcentum ingenia, licèt perquam viuida, ſtatim ad ſeuerius illud loquendi ſcribendíque genus duci, & intra concionum clauſtra coërcere volunt. Ex quo videre eſt, quoſdam vix Latinitati ſatis initiatos, iactantiùs in ore ſeueriores habere litteras, ad quas perrarum admittitur tyrocinium. Diſcant imprimis loqui congruè, propriè, ſignatè, mox tenidere quibuſdam elegantiarum violis; deinde fœcundiori Ciceronis vbere ſuauiter innutriti, ferri incipiant oratione perculta, delicioſa, lacinioſa, ac tanquam in longiori ſtadio; & aperriore campo liberiùs decurrere; donec ætate, iudicio, & vſu maturiores, varios authores euoluant, & incipiant ſecernere inania à ſolidis, fucata à pulchris, adumbrata à veris. Alioqui deridentur in ſatyra, qui vix *ponere lucum artifices, heroas ſenſus afferunt.* Qui nauim in mari regere gubernaculis ſtudet, vel remis ducere, priùs in fluuio præludit. Sed quoniam hæc in ſcholis diſcuntur pleniùs, & à Quintiliano pertractata ſunt luculentiùs; ſatius mihi videtur, de imitatione, quam vnam ad diſcendam eloquentiam pleniorem viam cenſet Longinus, paulo fuſiùs diſſerere. *D. Amb. l. 1. off. c. 10.*

DE IMITATIONE.

CAP. IX.

ORphæum vatum omnium præſtantiſſimum, ferunt, cùm fatis conceſſiſſet, viuam in mortuis cineribus reliquiſſe vim ſuauitatis. Nam quæ iuxta eius ſepulchrum nidificabant luſciniæ, ſi Pauſaniæ credimus, ſuauiùs canebant & molliùs, quaſi ex demortui poëtæ reliquiis genium haurirent iucunditatis. *Pauſa in Bæot. 105. edit. f.*

Longè profectò ſe res clatiùs habet in illuſtrium authorum imitatione, ad quorum monumenta (libros & opera intelligo) qui ſolent demorari, & cum mortuis iucundiſſimam habere conſuetudinem, inde vim & afflatum ſapientiæ, non obſcurum

earum ducunt; cúmque ſimilitudine gaudeant animi, quod ait Proclus in Timæum, & tota penè ſcena humanæ vitæ plena ſit imitatione atque imaginibus, certè in ſtylo non ignobilem obtinent locum. Quid enim ſine imitatione contingit? quid ex aliorum ingeniis non expreſſum? quid ab his non eſt ductum fontibus? qui primùm ex æternæ mentis ſinu profluentes, latiſſimæ in res opéſque humanas redundarunt: vnde vita tot ſcientiis nobilitata, tot exculta bonis artibus, tot munita præſidiis ad hanc perfectionem, niſi ex imitationis opibus effloruit? Vt modicus primùm igniculus, affluente pabulo, paulatimque ſuccreſcente, latiùs vſque manat incrementis: ſic hominum ingenia, vbi primum radium diuinæ lucis ab imitationis ſimulacris expreſſerunt, priuatis augent ſtudiis, & in immenſum propè attollunt decus.

Proclus in Timæum. Imitationis neceſſitas.

Quod cùm in omnibus artibus clarum ſit atque manifeſtum, tum in ipſa eloquentia ſplendidiùs elucet; quę leuibus pertexta principiis, varia poſtmodum ingeniorum contentione & imitandi ſtudio venit ad ſummum.

Omnino apertiſſima ad eloquentiam via eſt, ſi quis veterum, qui modò eloquentes fuerunt, veſtigiis inſiſtat, & ex eorum ſcriptis viuas exprimat effigies.

De qua re tibi Dionyſij Longini locum perelegantem ſubiiciam.

Dionyſ. Longin. περὶ ὕψους.

Ὡς καὶ ἄλλη τις παρὰ τὰ εἰρημένα ὁδὸς ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τείναι· ποία δὲ καὶ τίς; ἡ τῶν ἔμπροσθεν μεγάλων συγγραφέων καὶ ποιητῶν μίμησίς τε, καὶ ζήλωσις· πολλοὶ γὰρ ἀλλοτρίῳ θεοφοροῦνται πνεύματι τὸν αὐτὸν τρόπον, ὃν καὶ τὴν Πυθίαν λόγος ἔχει, τρίποδι πλησιάζουσαν· ἔνθα ῥῆγμά ἐστι γῆς ἀναπνέον, ὥς φασιν, ἀτμὸν ἔνθεον αὐτόθεν, καὶ ἐγκύμονα τῆς δαιμονίου καθισταμένην δυνάμεως, παραυτίκα χρησμῳδεῖν κατ᾽ ἐπίπνοιαν. Οὕτως ἀπὸ τῆς τῶν ἀρχαίων μεγαλοφυΐας εἰς τὰς τῶν ζηλούντων ἐκείνους ψυχὰς, ὡς ἀπὸ ἱερῶν στομίων ἀπόρροιαί τινες φέρονται, ὑφ᾽ ὧν ἐπιπνεόμενοι, καὶ οἱ μὴ λίαν φοιβαστικοὶ, τῷ ἑτέρων συνενθουσιῶσι μεγέθει.

Vides imitatores, ab eo cum Sibylla; libros, cum antro Phœbi, pleno cœleſti halitu; ſcripta & dicta ab imitatione cum oraculis conferri.

Alia eſt (inquit) præterea ad orationis grauitatem via: quænam verò, & qualis? Magnorum Oratorum, & Poëtarum imitatio. Multi enim alieno ſpiritu, quaſi cœleſti afflatu incitantur, & Sibyllam imitantur, quæ vaticinabatur in tripode. Illic eſt terræ hiatus, & ingens latebra: quæ (vt aiunt) diuinum quendam ſpirat & egerit halitum; quo mens Vatis afflata, cœleſti quadam virtute affluebat. Simili quidpiam contingit in eruditiſſimorum hominum libris; quos dum legimus, neſcio quo pacto, quaſi è ſacris quibuſdam ſpiraculis halitus emanant in animos, qui inde afflati, & diuino furore perciti, effata pronuntiant.

Vis imitationis.

Præclarū ſimile.

DE PRAVA IMITATIONE, ſeu Cacozelia.

CAPVT X.

IMitari quidem res eſt, vt videtur, omnibus in promptu; ſed bene imitari, haud ita facile eſt ac exiſtimatur ab imperitis, qui à ſummis auctoribus acceptas virtutes vitio dedecorant imitationis. Occurrit hîc mihi feſtiua quædam hiſtoria, quæ narratur ab Æliano: Infantulum, inquit, fortè nutrix, de more, faſciis euolutum abluens, in pelui tractabat; ablutúmque, & pannis infantiæ circumueſtitum, reponebat in cunis; quod ex eminenti loco proſpectans ſimia, vt eſt animal non modò importunæ, ſed & peruerſæ plerumque imitationis, idem tentare voluit; cúmque infantem remotis cuſtodibus iacentem introſpexiſſet in cunis, feneſtella, quæ tum patebat, in

Ælia. de animal. l.7.c.21. Notanda hiſtor. de praua imitatione.

Digitized by Google

ædes illabitur, ac primùm puſionem arripit, faſciis explicat, & poſt varias geſticulationes, aquam ſuccenſis carbonibus fortè caleſcentem in miſerum corpuſculum effudit. Hoc ipſum faciunt praui imitatores, qui circa alieni ingenij fœtus, vt ſimiæ geſticulati, ſua demum imperitia deprauant: hoc agnoſcebat ſolers imitator Virgilius, cui cùm furta & Homericæ opes obiicerentur, fatebatur quidem ingenuè, quod erat, ſe Homeri imitatorem eſſe; ſed ſuos aduerſarios, infelices Muſarum partus, faciliùs clauam Herculi extorturos, quàm pro dignitate, vel verſiculum quidem Homericum imitarentur. Ex ea peruerſitate imitandi tractum eſt κακοζηλίας vitium apud Græcos celeberrimum; cuius meminit Lucianus, γίγνεται δ᾽ ὥσπερ ἐν λόγοις οὕτω ἐν ὀρχήσει ἡ πρὸς τῶν πολλῶν λεγομένη κακοζηλία, ὑπερβαινόντων τ̄ μιμήσεως, καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἐπιτεινόντων.

Lucia. de ſaltatione.

Contingit, inquit, in orationibus, ſicut in ſaltatione, ea quæ praua à multis imitatio appellatur, eorum qui menſuram excedunt imitationis, & vltra decorum extendunt.

Demetrius Phalereus, comptus auctor, frigidos ſenſus κακοζήλους appellat, πολλάκις μὲν τὸ διανόημα ψυχρὸν ὅτι, καὶ, ὡς νῦν ὀνομάζουσι, κακόζηλον. Quintil. libro 8. cap. 3. κακόζηλον Latinè reddit, *malam affectationem:* additque κακόζηλον vocari, quicquid eſt vltra virtutem, quoties ingenium iudicio caret, & ſpecie boni fallitur; omnium in eloquentia vitiorum peſſimum.

Demetr. Phal. l. de elocutione. Fabius Quintil. l. 8. c. 3.

DE VITIIS IMITAtionis.

CAPVT XI.

PLurima imitationis vitia recenſeri poſſunt: Primum eſt, eorum qui in ipſo limine offendunt, & exemplaria ſibi proponunt imitanda, ex ſe vitioſa; quibus deinde cùm priuatos errores adſtruant, noua ſubinde monſtra pariunt. Quid enim ſperari aliud aut expectari oportet? cùm cæci ſibi cæcos duces adhibeant; & illud in iuuenibus imperitis ſatis eſt familiare: qui, cùm aut duce in ſtudiis ſint deſtituti; aut, ſi habeant, bene monentem parum curent, ad libros quoſuis adhæreſcunt, & quàm auidiſſimè compilant, rati aliquando ſe theſauros grandes inueniſſe, vbi omnia ſunt ficulnea Et etiam plerúmque, vt titillante ſuauitatis lenocinio, eos qui ſpeciem duntaxat habent bonitatis, auidè legant; contrà, graues auctores, vt nimis duros & auſteros, repudient. Qui ita faciunt, *non magis ſapere poſſunt quàm bene olere, qui in culina habitant*; idcirco tam paucos eloquentes videmus, quòd ob ignorantiam linguarum, ſpretis veteribus, permulti nouos auctores multis erroribus refertos terant manibus, quibus ipſi deteriores euadunt,

——mox daturi
Progeniem vitioſiorem.

Secundum eſt, eorum qui bonos quidem imitantur, ſed tam accuratè, vt totos penè deſcribant. Talis eſt imitator Lucius Apuleius, qui cùm ex Luciano integra ferè omnia, vt in Aſino ſuo aureo, exſcribat, auctoris nuſquam meminit, ſed ſibi ob permixtas aliquas fabellas totum opus arrogat; quod qui faciunt, ſimiles illi videntur Philoxeno famoſiſſimo helluoni, qui nidore fumi tactus alienas ædes ingrediebatur, & adſperſis obſonio leuibus condimentis, quorum vſum apprimè callebat, totam deinde patinam ſibi vendicabat.

Athen. l. 1. Deip.

Tertium eſt, eorum, qui ſi vnam aut alteram Ciceronis orationem legerint, ad eam omnia quæ tractabunt argumenta, referent, & multum ſudabunt, vt alieniſſimos ſenſus

ſus intrudant: Ad ſummum extendent, decurtabunt; & quidlibet potiùs facient, quàm ab hac imitationis prauitate recedant. Quis hoc eos Procruſtes docebit? ille quidem prædo notiſſimæ crudelitatis, obuios quoſque de inſidiis exceptos, ſuo grabato applicabat; &, ſi proceriores eſſent, amputatis pedibus decurtabat; ſi breuiore corpuſculo, funibus alligatos, & intolerabili cruciatu affectos, neruorum deterſionibus extendebat: hoc faciunt qui auctorem à ſuo argumento alieniſſimum, velit, nolit, miſerè detorquent & lacerant.

Violenti imitatores, Procruſta.

Quartũ vitium, expreſſio ſollicita verborũ, neglectus ſẽſuum.

Quartum eſt, puerile, eorum qui de imitatione ſenſuum, quos ſatis non intelligunt, parum curant, ſed toti in anguſtias verborum, velut in quoddam piſtrinum neceſſitatis coniecti, anxiè & ſollicitè exquirunt ſingula verba, quibus vtantur, & cauent maximè ne minimum verbulum, extra auctorem, quem ſibi imitandum ſumpſerunt, excidat; illi ſunt qui ab Horatio *ſeruum pecus* appellantur; quòd ſe tam duræ imitationis ſeruituti mancipent; de quibus præclariſſimè Polybius: *οἱ δὲ πολλοὶ τὰ μὲν ἔργα τῶν εὐτυχούντων οὐ πειρῶνται μιμεῖσθαι, τὰ δὲ πάρεργα ζηλοῦντες ἐκθεατρίζουσι τὴν ἑαυτῶν ἀκρισίαν*: in Fragment p. 1013.

Volo quidem eſſe verborum delectum, volo locutionem eſſe Ciceronianam; ſed ſi proprium aliquod verbum, & merè Latinum occurrat, quod Cicero non dixerit, non ideò ab oratione excludam, quòd non inueniatur in Apparatu, licèt alios auctores, & apprimè Latinos, habeat. Quid qui in epithetis, & Parnaſſis, omnia conquirunt, & miſeros centones ex variis panniculis conſarcinant? quales tandem imitatores eſſe poſſunt? qui perinde faciunt ac ſi pictor diceretur imitari, qui pratum depingens, flores inde decerptos tabulæ ſuæ annecteret; aut hominem reddens, partem togæ illius deciſam aſſueret picturæ; aut etiam, ſi naſum, quem exprimere non poſſet, vellet homini amputatum in ſuam transferre picturam.

Quales ſint imitatores pueri.

Detur illud quidem pueris, vt ſaltem copiam verborum diſcant: ſed in viris alia ratio requiritur, ſcilicet, vt videant, quæ verba in rem, quæ in perſonas & tempora bellè cadant; neque res verbis, quod permulti faciunt, ſed verba rebus ſubiiciant.

Non ſunt res verbis, ſed verba rebus ſubiicienda.

Quintũ vitium exceſſus degenerans in tumorẽ.

Quintum eſt, eorum, qui, vt ſpirant vbique ſtyli amplitudinem, quam ſatis ſyncerè non capiunt, bonos, & ad decorum perſonarum prudenter accommodatos veterum ſenſus, quòd nimis mediocres videantur, exceſſu quodam augent, donec in *κακοζηλίαν* incidant. Benè & diſertè Virgilius, primo Æneidos, tempeſtatem deſcribit:

Exẽplum in Virg. & Lucano.

Incubuere mari, totúmque à ſedibus imis
Vnà Eurúſque Notúſque ruunt, crebérque procellis
Africus, & vaſtos voluunt ad littora fluctus.
Inſequitur clamórque virûm, ſtridórque rudentum:
Eripiunt ſubitò nubes cœlúmque diémque
Teucrorum ex oculis, Ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentémque viris intentant omnia mortem.

Hæc ſatis, & pro rei dignitate. At Lucanus, cùm ſibi vel imitandum vel ſuperandum hunc locum propoſuiſſet, habenas laxat verſibus, quorum multi, licèt non ſint contemnendi, quos tantopere Scaliger exagitat, nimis tamen redundant, vt iſti:

 Ab

Ah! quoties fruſtra pulſatis æquore montes
Obruit illa dies! Quàm celſa cacumina peſſum
Tellus victa dedit! non vllo littore ſingunt.
Tam validi fluctus, alióque ex orbe voluti,
A magno venère mari, mundúmque coercens,
Monſtriferos agit vnda ſinus. Sic rector Olympi
Cuſpide fraterna, laſſatum in ſæcula fulmen
Adiuuet, regnóque acceſſit terra ſecundo.

Sextũ vitium deprauatio bonorum ſenſuum, defectu ingenij, vel ſtyli.

Sextum denique eſt eorum qui cùm neſciant, magnorum auctorum ſenſibus quos decerpſerunt, pondus elocutionis aut actionis addere, vel etiam genium quendam, qui heroës iſtos comitabatur, affundere infelici prorſus exitu cęterorum fiunt imitatores. Neanthus, vt aiunt, Pittaci tyranni filius, cùm ea quæ de lyra Orphei fama ferebantur, audiuiſſet, eiuſdem potiundę incredibili deſiderio captus eſt: itaque pactus cum ſacerdote, eius templi, in quo aſſeruabatur, æditiuo ſibi pecunia non mediocri comparat; mox in ſuburbium profectus, vt artis periculum faceret, vti lyram pulſare cœpit, tam infeliciter Orphei numeros eſt imitatus, vt à canibus miſerabili ſtrepitu efferatis laceraretur. Sic multo quidem videre eſt imitatores, alienis opibus, quibus vti non poſſunt, ornatos, ſi non corporis, ſaltem lacerationem incurrere. Nihil Patroclo apud Homerum profuit Achillis armatura, cùm heroicis Achillis virtutibus longè eſſet inferior: & parum certè iuuat imitatores aliena arma oſtentare: cùm ipſi lacertis & viribus indigeant.

Infelices imitatores cum Neantho cõparati. Lucianus aduerſus indoctum.

Septimũ vitiũ frequens v-

Addo etiam eorum vitium familiariſſimum, cuius meminit Seneca: quibus ſi fortè aliquid in iis quos imitantur auctoribus arriſit vehementiùs, hoc tam crebrò vſurpant, vt nihil ſit frequentius. Sic Arruntius (inquit) fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens: Eſt apud Salluſtium; *Exercitum argento fecit*, id eſt, pecunia parauit, hoc Arruntius amare cœpit, poſuit illud omnibus paginis. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & penè continua: nec ſine cauſſa; ille enim in hæc incidebat, hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui *vitium pro exemplo eſt*?

ſurpatio eorũ quæ alioqui rara ſũt apud authores. Senec. ep. 114.

AN MVLTI SVNT imitandi.

CAPVT XII.

EXimius ille Theologorum apex Diuus Thomas, interrogatus, quo pacto quis doctus euadere poſſet? Reſpondit, ſi vno duntaxat libro vteretur: & variorum librorum lectionem diſertè condemnat L. Annæus Seneca: Certis, inquit, ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere quod in animo ſedeat: *Nuſquam eſt, qui vbique eſt*. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeãt, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properantes tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim emittitur: nihil æquè ſanitatem impedit quàm remediorum crebra mutatio. Nõ venit vulnus ad cicatricem, in quo medicamenta tentantur. Non coaleſcit planta, quę ſępè transfertur. Nihil tam vtile eſt, quod in tranſitu proſit. Diſtrahit animum librorum multitudo. Itaque cùm legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. Quæ quidem à viris iudicio acerrimo præditis dicta ſunt præclarè. Neq; verò dubitãdum, quin ſi quis ſcientiæ Sãctorum, aut

Senec. ep. 2. An vno libro cõtentus poſſit quis doctus euadere.

Quomodo intelligendi D. Thomas, & Seneca.

aut morali Philoſophiæ ſtudere velit, vno libro poſſit eſſe contentus; vel etiam nullo, ad culmen euangelicæ perfectionis euadere: Verùm alia ſcientiarum atque artium ratio eſt. Neminè enim inuenio inter doctos, qui libros auidè non conquiſiuerit,& cùm multos haberet, plures non optarit. Quod ſtudium non modò in Ethnicis viguit, apud quos celebres illæ Bibliothecæ, vt Eumenis ſupra ducenta millia voluminum,& Ptolomæi Philadelphi, pluſquam ſeptingentorum; Verùm Chriſtianis,ſtatim poſt tempora Apoſtolorum, ſummæ curæ fuit, varios libros in vſum doctorum congerere Iraque Alexander Epiſcopus Hieroſolymitanus celeberrimus, nobilem bibliothecam Hieroſolymis inſtituit, in quam virorum Eccleſiaſticorum ſcripta, vt Berylli, Hippolyti, Caij, & aliorum repoſuit, quibus & ſe adiutum teſtatur Euſebius. Cęſareæ bibliothecam aperuit Iulius Africanus, quam poſtea Euſebius Cæſarienſis Epiſcopus, & Pamphilus Laodicenus Presbyter,ad triginta millia voluminum auxerunt; quod profectò nunquam feciſſent,ſi libri vnius vſum duntaxat ſufficere exiſtimaſſent. Sed & ipſi qui hoc ſuadent, nunquam ad tantum eruditionis decus, niſi varia librorum lectione effloruiſſent. Quis enim maior librorum helluo, quàm Seneca? qui omnes ita peruoluit,vt maxima quæque tractans volumina, non abſtineret ab infimis? quod eius eruditio multiplex, & factum ad omnia ingenium,ſatis indicat. Quanti verò fecerit libros ſanctus ille doctor, vel illud declarat,quòd vnius D. Chryſoſtom. Homilias,vrbi Pariſienſi diuitiis omnibus refertiſſimæ, ſed vel ipſis imperiis anteponeret. Omnino, vt in cœlo non vnum duntaxat ſidus rerum omnium artifex, & machinator Deus, collocauit; ſed infinita propè collucentium ſtellarum multitudine, nobiliſſimum illud corpus diſtinxit, vt ex variis varia ſigna mortales ediſcerent; pari profectò ratione in hac ciuili vita diuerſorum veluti ingeniorum faces conſtituit,quibus ipſa colluſtraretur. Non ex vno flore ſerta conficiunt olitores, ſed in diuerſis areolis diuerſa florum genera ſtudioſiſſimè colligunt, quo ſuum opus, tum coloris, tum odoris ſumma varietate diſtinguant. Quod natura in ſuo principatu, hoc ipſum in naturæ imitatione præſtant eruditi pictores, qui non vno colore tabulas oblinunt, ſed multorum temperie artificioſiſſimè variant & expoliunt. Quin ipſe Zeuxis omnium in pingendo ingenioſiſſimus, vt eximiam muliebris formæ dignitatem exprimeret, quinque ſibi virgines ſpecioſiſſimas, ad imitandum, à Crotoniatis dari poſtulauit,vt in vnam imaginem, multarum pulchritudinem transfunderet. At dices varia lectione obrui & confundi ingenia; ita eſt, ſi infirma ſint, ſi tumultuaria, ſi perperam legant,ſine duce, ſine luce, ſine fructu lectionis.

Librorũ apud doctos cura,& ſtudium.

Euſebius l.6.hiſt.

Libri per multi ad multiplicem eruditionem neceſſarij.

Simile de ſideribus.

Cic de Inuent.

Quia verò talia ſunt puerorum, bene & ſalubriter præcipiunt,qui eos in vnius Ciceronis lectionem incumbere quàm diligentiſſimè volunt. Ita enim contingit vt principem eloquẽtiæ ſpiritum,à primario oratore,& feliciùs hauriant,& aliis vitiis,quæ imprudens lectio multa ſecum affert, careant. Accedit,quòd tunc debiliori ſint ſtomacho, nec multa concoquere atque digerere valeant. Verùm poſtquam ſalubriori ſucco à principiis fuerint imbuti, nihil vetat quominus varia perlegant, vt ab aliorum virtutibus aliquid trahant, quod ſuis aſtruant fundamentis; quin & ex ipſis, quos animaduerterint erroribus in ſtylo, fiant cautiores. Sic igitur noſter ille imita-

Pueri minus capaces variæ lectionis.

Digitized by Google

tor, vt pendens ille Vlyſſes, qui

—πολλῶν ἄστεα ϗ νόον ἔγνω

—multorum mores vidit', & vrbes.

Aliquis praci puus author ad familiarem conſuetudinem deligendus.

Vel etiam, vt magnus ille Antonius qui in ſpiritualis vitæ ſtadio currens, ex multorum virtutibus perfectiſſimam veluti vitę tabulam colluſtraret. Nihil verò vetat in hac luſtratione omnium, vnum nobis eúmque optimum, & in facultate, quam conſectamur, Principem eligere, cuius pabulo potiſſimum innutriamur; quod ſpectatiſſimis viris video contigiſſe, qui ſingulares aliquos authores habuerunt in deliciis, quos è ſinu rarò deponebant. Diſſuauiabatur Philolaum Plato, Platonem Cicero; Alexander Mammeæ, officia Ciceronis aſſiduò legebat; D. Paulum Andronicus Imperator ſupra cæteros amauit: in vno Tertulliano D. Cyprianus conquieſcebat.

NOVI-NE AN Veteres imitandi.

CAP. XIII.

VT vino veteri, ſic antiquis authoribus omnium penè hominum conſenſus plus laudis & exiſtimationis tribuit. Imò & nouos faſtidioſa ſæcula, aut reſpuunt, aut infra merita longè deterunt: Huc ſpectat querela Valerij Martialis,

Martial. l. 5. ep. 10

Eſſe quid hoc dicam, viuis quòd fama negatur?
Et ſua quòd rarus ſæcula lector amat?
Hi ſunt inuidiæ nimirum Regule mores,
Præferat antiquos ſemper vt illa nouis.
Sic veterem ingrati, Pompeij quærimus vmbram,
Et laudant Catuli vilia templa ſenes.
Ennius eſt lectus ſaluo tibi Roma Marone;
Et ſua riſerunt ſæcula Mæonidem.
Rara coronato plausêre theatra Menandro,
Norat Naſonem ſola Corinna ſuum.

Cornel. Tacit. in Dialog.

Cur noui ſint in faſtidio.

Cornelius Tacitus hoc aſcribit hominum malignitati, ſicut Martialis inuidiæ: *Vitio malignitatis humanæ vetera ſunt in laude, præſentia in faſtidio.* Omnibus enim inſitum eſt, vt rarò (quod ait ingenioſus poëta) velint ingenio cedere, & hanc laudem affectent: quam dum vident ab alio præripi, palmam eius adhuc naſcentem conantur infringere. Accedit quòd veteres veluti in partam gloriæ hæreditatem, & longa ſæculorum ſerie corroboratam, venerint, de cuius gradu à nouis, licèt ingenioſiſſimis, deiici nullo modo poſſunt. Quæ opinio eruditionis, etiamſi falſa fuiſſet, aut re ipſa minor, tamen adeo omnium mentibus inoleuit, vt difficili negotio diuelli poſſit.

Qui fictitium ſuis grunnitum ſimulabat Parmenio, Græci olim theatri amores & deliciæ, tantam ſibi apud omnium animos conciliarat dexteritatis opinionem, vt ipſi porcorum grunnitus editi, nihil ad *Parmenienis ſuem* eſſe dicerentur: ſimili ratione nouorum induſtria, licét re ipſa excellentiſſima, famæ & iudiciorum malignitate, ſæpiùs obruitur.

Veteres non tantùm opinione nouis antecellunt.

An etiam extant legitimæ cauſſæ, cur nouis veteres præferantur, neque illud in ſola opinionis temeritate ſitum eſt, atque collocatum? Primùm illi, quò fonte propiùs abfuerunt, magis ſinceros riuulos videntur exhauſiſſe; qui deinde per varia ingenia, eáque, vt fert humana imbecillitas, diuerſis vitiis oblita, ſuæ integritatis plurimum amiſerunt.

Cur veteres nouis præſtatiores.

Deinde quod ad eloquentiæ rationē maximè attinet, antiqui ferè omnes moleſta peregrinarum linguarum diſciplina exſoluti, toti in ſuam incubuerunt;

buerunt; ex quo contingit vt naturæ præſidiis inſtructi, mox arte & continua exercitatione corroborati, incredibiles facerent progreſſus. At nos in linguis à puero triti, & quaſi in neceſſitatis piſtrinum amandati, tardè admodū ſapere incipimus. Quid quòd illi qui in vnoquoque genere excellentes fuerunt, in vnam, quam ipſi delegerunt, facultatem, toto animi impetu ſe conieceruntnos lenocinante curioſitatis malo volitamus per omnia, & paſſim *Coruos inſequimur* (vt ait ille) *teſtâque, lutóque* nihil dum mente concipientes, in quod defixa noſtra conquieſcat induſtria. Poſtremò, quæ antiqui oratores ſcripſerunt, ea magno labore, multorum annorum curriculo, ingenti ſtudio elaborarunt, quòd ſe æternitati pingere augurarentur: Nos informes plerúnque fœtus, & cruda adhuc ſtudia, in lucem hominum propellimus; quo fit vt ad veterum decus rarò quis accedat.

Neque verò hoc à me ita dictum velim, vt omnes continuò nouos authores repudiandos putem. Sunt enim plerique, vel ſupra veteres, eximij. Sed in euoluendis antiquis teritur via ſecurior.

QVI MAXIME INTER veteres imitandi, obiter notantur.

CAPVT XIV.

Quid ſinguli authores conferãt virtutis.

THVCYDIDES denſus, & breuis, & ſemper inſtans ſibi, laſciuientis orationis luxuriem tanquam falce reſecabit.

HERODOTVS, dulcis, fuſus, & quaſi amnis ſine ſalebris, iucunditatem aſperget.

XENOPHONTIS inaffectata iucunditas, ſed quam nulla affectatio conſequi poſſit, lepôre & gratiis verba perfundet.

PLATO, non linguę ſolùm, verum etiam animi ac virtutis Magiſter, dictis afferet maieſtatem.

ARISTOTELES, doctus, acer, acutus, neruos & iudicium conferet.

ISOCRATES, nitidus & comptus, dicendi veneres inſtillabit, & ſtructuram orationis, numeris, quaſi pictis aſarotis, vermiculatam diſtinguet.

DEMOSTHENES, quo nec grauior vſquam, nec temperatior, vim, iudicium, lacertos, temperiem largietur.

PHILO, Platonis æmulus, in ſenſibus & verbis, amplitudinem atque admirabilitatem.

IOSEPHVS antiquitatum Iudaïcarum ſcriptor, characterem virilem, accuratam iudicij limam; &, vbi vult oratorem agere, aureum ſententiarum & verborum flumen.

DIO CHRYSOSTOMVS, Cornu eſt quoddam (vt aiunt) Amaltheæ, ita dicendi vehementia, vbertate, & varietate præſtat: Si quidem Platonem & Demoſthenem ſequutus, candore quodam ac contorta ſimplicitate reſpondet, vt ait Philoſtratus *καθάπερ αἱ μαγάδες τοῖς ὀργάνοις προσηχεῖ.* Vt organis aſſonant tibiæ; ſic ille magnis iſtis Heroïbus, elegantibus modulis accinit.

Photius in bibliotheca.

Syneſ. in Dione.

Ion in Omphalē Μαγάδα ſeu Μάγαδιν, tibiã vocat, teſte Didymo.

In eo excellens affectuum temperatio, vibrata acriùs enthymemata, exemplorum copia, ac plerúnque ad exhilarandam orationem fabulæ narrationéſque intertextæ. Compoſitio, vt Philoſophum decebat, nihil habet, aut ſublimitatis oſtentandæ, aut captandæ iucunditatis gratia innouatum.

PLVTARCHVS, nunquam ſatis laudatus author, non inanem dictionis fucū, & pueriles calamiſtros, ſed magnum iudicij in diſſerendo lumē, diſpoſitionis accuratā rationem, & optimarū rerum ingētem ſyluam legentibus ſuggerit. Is vero eſt Oceanus.

Ἐξ ὅπερ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα,
Καὶ πᾶσαι κρῆναι,

& quod Agathius ſcholaſticus, de eo ſcripſit, ἦχ ὅμοιον ἔχει. Nullus ad innutriendum ſtylum vberior eſt, aut opulentior,

Dionysivs Halicarnasseus, qui tam lubenter Cenſorem agit in Criticis, à Photio ita cenſetur, ἐστὶ δὲ φράσιν καὶ τὴν λέξιν καινοπρεπὴς, καὶ εἰς τὸ ἀνακεχωρηκὸς τῶν πολλῶν, τὸν λόγον ἐκβιαζόμενος. ἡ δὲ κατὰ μέρος διήγησις μείλιχόν τι τὸ κατὰ διάνοιαν ἀφελείας ποιεῖ, καὶ οὐδ᾽ εἰς τὸ ἄχαρι καὶ σκληρὸν ἐκτρέπει· ſtylus eius atque dictio nouatorem ſapit, & verò per inſuetam vulgo viam, orationem impellit. At rerum ſingularum minuta explicatio, & ſenſus illi quandam ſimplicitatem affert, & ne ad ingratum atque aſperum ſermonem abripiatur, vetat.

Videtur mihi ſanè author bonus, ſed qui plus habeat, vt appatet, in ſcribendo, moroſæ eloquentiæ quàm felicitatis.

Suid. & Photius. Arianvs magnificè de ſe admodũ ſentit, ne dicam arroganter, his verbis; οὐκ ἀπαξιώσας ἐμαυτὸν φανερὰ καταστήσειν ἐς ἀνθρώπους τὰ Ἀλεξάνδρου ἔργα· ὅστις δὲ ὢν ταῦτα ὑπὲρ ἐμαυτοῦ γιγνώσκω, τὸ μὲν ὄνομα οὐδὲν δέομαι ἀναγράψαι, &c. *Ariani ſupercilium.*

Alexandrum dignum prædicat, qui res tantas gereret, ſe, qui ſcriptis illuſtraret; addit: [Quiſquis verò ſim, qui ita de me ſentiam, nomen quidem aſcribere nihil attinet: neque enim obſcurum inter mortales eſt.] Quem non deterreat hæc arrogantia? Certè Photij indicio exilis eſt, & parum ad ſtyli opulentiam conferre poteſt, floruit Antoninorum temporibus, conſulatu etiam functus; ex quo tanti ſpiritus hominis efferbuerunt.

Herodianvs longè præſtantior eſt. Nam eius dictio ſuauis eſt, atque pellucens: vocibus autem vtitur temperatis, neque ſupra modum Atticis, quo fit, vt neque natiuam ſermonis gratiam corrumpat, nec in contemptam degeneret exilitatem. In hiſtoria verò, nec ſuperuacaneis tumet, nec omittit neceſſaria omnino: Photij iudicio omnibus hiſtoriæ virtutibus paucis cedit.

Lvcianvs, quod ad ſtylum attinet, longè optimus eſt: Λέξει εὐσήμῳ τε καὶ κυρίᾳ, καὶ τῷ ἐμφατικῷ διαπρεπούσῃ, κεχρημένος, vt notat Photius. Dictio eius illuſtris, propria, efficax. Diſtinctionis ad hæc, atque puritatis, æquè vt perſpicuitatis & aptæ magnitudinis, ſi quis alius, perſtudioſus eſt; compoſitionem quoque & ſtructuram orationis tanta dexteritate concinnat, vt lector credat ſe non orationes legere, ſed iucundum aliquod carmen ſuis auribus inſtillari. Verùm in iſtis & ſimilibus authoribus non tanti debet eſſe linguæ puritas, vt ex eorum lectione puritatis animi patiamur diſpendium. Quid enim inertius quàm linguam excolere; mentem, quæ ſola diuina eſt, negligere?

Heliodorvs ἐρωτικῶν ſcriptor, habet ſummam ſine affectatione ſimplicitatem, atque iucunditatem, magnam in narrationibus ſuauitatem, periodos contortulas, & elegantes; ad ſummum totus eſt in eo genere melleus; ſed quid iuuat Theagenis & Charicleæ amores legere, in rerum verò cœleſtium amore frigeſcere? ſatis conſtat, hunc librum grauiſſimo conſilio diſplicuiſſe: Authorem Epiſcopum fuiſſe aiunt, ideo à patribus Orthodoxis dignitate priuatum; hoc tamen Photius non aſſeuerat, ſed dubitanter dicit, τοῦτον δὲ καὶ ἐπισκόπου τυχεῖν ἀξιώματος φασίν.

Philostratvs à Photio dicitur τὴν φράσιν σαφὴς, ἐπίχαρις τε καὶ ἀφοριστικὸς, καὶ βρύων γλυκύτητος, καὶ τῷ ἀρχαϊσμῷ,

καὶ

καὶ ταῖς καινοπρεπεστέραις τῶν συντάξεων ἐμφιλοτιμούμενος, ſtylo aperto, gratioſo, conciſo, dulcedine & gratiis affluenti; ſed qui, vt ſophiſta, ex affectatione verbiſque tum priſcis tum nouis laudem quærat ſuauitatis.

Eius Apollonius non eſt legendus, ſine antidoto Euſebij aduerſus Hieroclem: & appoſitè Federicus Morellus, vir egregiè doctus, vtrúmque excudi curauit.

Aphthonius Sophiſta, & ſcribendi argumento, & ſtyli elegantia, virore, deliciis mirificè delectat: ſed totus eſt ad palæſtræ nitorem potiùs quàm ad ciuilem orationem factus.

Eunapius, impiorum laudator, piorum verò Imperatorum, ſicut & Zoſimus, inſectator, dictione ſatis eſt ornatus, nec non compoſitione, atque ſtructura orationis, cultus:

> τὴν φράσιν καλλιεπής.

hæc tamen quæ affectat, ἀλεκτρυονώδεις, ἐλεφαντοδέστερον, καὶ συοδέστερον, & reliqua ſimilia, Photio non placent.

Aristides, cuius & nunc extant variæ orationes, Photij iudicio Κάλλος habet, καὶ δεινότητα: non modò elaboratam præfert orationem, ſed quæ vim etiam dicendi habeat.

Themistius eſt τὴν φράσιν σαφὴς, καὶ ἀπέριττος, καὶ ἀνθηρὸς, καὶ λέξεσι πολιτικαῖς, καὶ εἰς τὸ σεμνὸν ἐπικλινούσαις, χρώμενος.

Sermo, inquit Photius, illi apertus, ſupervacaneis carens, ac floridus: verba à communi vſu non diſcedunt, inclinant tamen in grauitatem; quæ laus eſt eximij oratoris: & certè ab eloquentiæ præſtantia nomen Εὐφραδὴς nactus eſt. Huius orationes è Græco vertit Dionyſius Petauius noſter, vir de Græcis literis per benè meritus,

Libanius, inter æui ſui ſophiſtas florentiſſimus extitit, & Iuliano eximiè dilectus. Regula enim & norma fuit ſermonis Attici, κανὼν καὶ στάθμη λόγου Ἀττικοῦ. Verùm, dum nimis diligens ac curioſus eſſe ſtudet, quod eſt vmbratilibus iſtis fatale vitium, perſæpe orationis gratiam ac venuſtatem obſcuritate corrumpit, & affectatione figurarum in multa frigida delabitur; quod notauit D. Chryſoſtomus, eius intempeſtiuos affectus irridens, in oratione de ſancto Babyla martyre.

Iulianus quoque Cæſar affectauit nomen eloquentis, natura & arte ſatis ad id inſtructus: Atque in eo, Libanio præceptori ſuo valde affinis eſt, quòd Atticam dictionem, & minime tumidam, habet; Verùm in orationibus nimis olere videtur ſcholam, & vulgaria Rhetorum præcepta, quæ ſanctè admodum obſeruat. Ideo, in multis lentus, & tædij plenus, faſtidium parit. Meliùs ſibi conſuluiſſet, ſi auitæ potiùs pietati quàm Oraculorum ſophiſtarum nugis ſtuduiſſet.

In Latinis vnus eſt *Cicero*, qui certiſſimus dux ad eloquentiam eſſe poſſit; quem ideo adoleſcentum mentibus inſtillari quàm ſtudioſiſſimè oportet, antequam prægeſtiens curioſitas in aliam ſe atque aliam ſubinde lectionem efferat. Sed nimis in hac re ſunt iniqui Cenſores, qui cæteros Latinitatis authores, eóſque egregios, quaſi numeros cēſent, & de republica literaria deturbandos, dum vnius laudibus, pleniùs quam par eſt, velificantur. Fatendum eſt enim multa à Cicerone ſcripta fuiſſe, quæ pro ratione rerum, temporum, aurium, placuerunt; quæ omnia, ſi vbique ducantur in imitationem, non ſunt idem pondus habitura. Quis enim eum ferat, qui apud homines negotioſos, & φιλολακωνισμοὺς, apud aures rerum potiùs auidas quàm verborum lentam, otioſam orationem, longóſque verborum & pe-

Y riodo

Digitized by Google

riodorum tractus, ingerat, & ita ſe Ciceronianum putet? Omnino quicquid alteri ſimile eſt, neceſſe eſt minus ſit eo quod imitatur, vt vmbra corpore, vt imago facie, & actus hiſtrionum veris affectibus. Quod in orationibus euenit: Namque iis quæ in exemplum aſſumimus, ſubeſt natura, & vera vis: Contrà omnis imitatio facta eſt, & ad alienum propoſitum commodatur. Ex quo fit vt qui ſe vni, vel etiam Ciceroni omnium principi, totos addixerunt, maximè ab eius perfectione, ipſius imitationis natura ita ferente, diſcedant, & otioſi, atque ſupini, ſi quid modò longiùs circumducant, ſanctè affirment Ciceronem ita loquuturum fuiſſe, quæ tamen languida ſunt neceſſariò, cùm neque vim, neque genium aliquem oratoris, qui in imitatores æquè transfundi vix poteſt, habeant.

Quintil. l. 10. c. 11.

Peccant igitur, qui vnum tantùm ſibi imitandum proponunt, cùm perfectio ex multorum ingeniorum velvti temperie conſurgunt. Dion ille, quem cornu Amaltheæ nominatum diximus, aureus orator appellatus, quòd Platonem & Demoſthenem ſumma dexteritate miſcuiſſet. Bene igitur faciunt qui poſtquam à tenero Cicerone apprimè imbuti ſunt, iam confirmato iudicio, alios cum delectu legunt; quorum gemmis Tullij purpuram illuminent. Inter hos primus occurrit.

SALLVSTIVS, nauus author, & minimè otioſus, acer, velox, grauis, ſententioſus, preſſus verbis, rebus affluens, ſenſibus diues, & ſublimis, qui licèt floridam illam ſtyli amœnitatem, & leni tractu atque æquabili tenore fluentem orationis ambitum non habeat, poteſt tamen mirum in modum, dictionis languorem corroborare, illique vim & aculeos, quibus viriliùs concitata vibretur, addere: In eo pleráque duriuſcula ſunt, pleráque auſtera, & quæ Thucydidem ſapiant, quæ non ſunt omnibus imitanda; ſed ipſe hoc dicendi genus ſectatus eſt.

CÆSAR, leniſſimo amni ſimilis fluit, multus in ea virtute, quam Hermogenes καθαρότητα nominat; nos, ſtyli puritatem perſpicuitatémque dicimus. Apparet in eo mira naturæ atque ingenij felicitas, candor, felicitas. Nihil detortum, nihil affectatum, nihil puerile; minus ornamentorum habet, ſed & minus ineptiarum: in eo genere quod tractat, prudens eſt & felix; ad exemplar conformationémque hiſtorici ſtyli, perutilis. Qui vir, ſi foro vacaſſet, eodem vigore dixiſſet, quo bellauit.

TITVS LIVIVS lacteum flumen orationis fundit: de quo præclarè Quintilianus: Eſt (inquit) narrando miræ iucunditatis, clariſſimíque candoris, tum in concionibus, ſuprà quàm narrari poteſt, eloquens; ita dicuntur omnia cùm rebus tum perſonis accommodata. Sed affectus quidem, præcipuè eos qui ſunt dulciores, nemo hiſtoricorum commendauit magis. Ab eodem cum Herodoto comparatur; mihi tamen plus hic ſuauitatis, ille plus grauitatis & ſplendoris habere videtur.

PLINIVS MAIOR, etſi totus in res fertur, dicendi tamen, vt apparet, in multis, grauitatem, vigorem, acuménque habuit. Sed non eſt vbique ſui ſimilis; pleráque enim acutè ſunt & rotundè dicta; alia nimis exiliter conciſa, & quæ aures non implent; multa ſubobſcura, quæ nimia celeritate animum intelligentiámque tranſuolent; nonnulla neglecta & inculta Plinium deſiderare videntur in Plinio. Eſt tamen ad verborum proprietatem & ἐνέργειαν, longè vtiliſſimus.

SENECA

Seneca patē ingenio non habuit, & admirandus potiùs videtur quàm laudandus. Is cùm eo tempore floreret, quo iam verboſo illo periodorum ambitu aures fatigatæ, res, ſententias & acumina deſiderabant, ad eum ſtylum animum adiecit, qui iſto ſæculo fermè placebat omnibus, eloquentia iam è roſtris ad principum aulas & baſilicas tranſlata. Fabius Quintilianus, qui eodem tempore floruit, & ad Domitiani vſque tempora Senecę ſuperuixit, cùm eundem videret paſſim apud principes viros, nobiliſſimóſque iuuenes, ingenij laudibus florentem, illi, quanquam moderatè, pro ingenij candore ſuccenſuit, & contrarium ſtylum, qui plus ſalubritatis & diſciplinæ veteris, minus admirabilitatis haberet, retinens, Senecam in inſtitutionibus oratoriis nonnihil ſugillat.

Fab.l.10 c.1.

Iudiciū Quintil. de Seneca parū æquum.

Sic igitur ille: Ex induſtria Senecam in omni genere eloquentiæ verſatum diſtuli, propter vulgatam falsò de me opinionem, qua damnare eum & inuiſum quoque habere ſum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitiis fractum dicendi genus, reuocare ad ſeueriora iudicia contendo. Tum autem ferè hic in manibus adoleſcentum fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam: quos ille non deſtiterat inceſſere, cùm diuerſi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſſe iis quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem magis quàm imitabantur, tantúmque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis deſcenderet; foret enim optandum, pares, aut ſaltem proximos illi viro fieri.

Sed placebat propter ſola vitia, & ad ea ſe quiſque dirigebat effingenda, quæ poterat; deinde cùm ſe iactaret, eodem modo dicere Senecam, infamabat. Cuius & multæ & magnæ alioqui virtutes fuerunt. Ingenium facile & copioſum, plurimum ſtudij, multarum rerum cognitio, in quo tamen aliquando ab iis, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus eſt.

Multæ in eo claræque ſententiæ, multa etiam morum gratia legenda; ſed in eloquendo corrupta pleráque; atque eo pernicioſiſſima, quòd abundant dulcibus vitiis. Velles eum ingenio ſuo dixiſſe, alieno iudicio. Nam ſi aliqua contempſiſſet, ſi parum concupiſſet, ſi non omnia ſua amaſſet, ſi rerum pondera minutiſſimis ſententiis non fregiſſet, conſenſu potiùs eruditorum quàm puerorum amore comprobaretur.

Apparet in Senecam Quintilianus paulo iniquior; qui licèt videatur eum commendare laudibus, plurimum tamen deterit; vt faciunt qui honeſtiùs obtrectare ſolent, dum laudes maledictis compenſant.

Defenſio Senecæ.

Obiicit ei admirationem ſui, contemptum aliorum: de quo nihil attinet dicere. Quales enim fuerint Senecæ mores, vita laudatiſſimè acta, & glorioſus pro varietate exitus declarauit.

De ſtylo tantùm loquor, quòd minutiſſimis ſententiis rerum pondera fregerit, quàm ſit iniquum omnes vident, qui neminem ſententiis grauiorem agnoſcunt. Quòd eius eloquutio in pleriſque corrupta & pernicioſiſſima ſit, (ita enim loquitur) nimis intemperanter dictum. Erat enim Latinitatis peritiſſimus; ſed quia ſtylum, pro rerum & temporum ſtatu, alienum à Rhetorum ſchola in multis affectauit, non ideo dicendus eſt pernicioſiſſimè loqui, niſi apud eos qui ſuo ingenio & ſtylo omnes metiri volunt. Addit, à pueris tantū amari, quod manifeſtæ calūniæ

Digitized by Google

eſt. Num verò puer L. Iunius Noderatus, qui eius temporibus floruit, & eundem virum excellentis ingenij atque doctrinæ nominat; num Plinius maior, qui ſuo æuo *Principem eruditionis* non veritus eſt appellare? Num Suetonius, qui eundem maximè omnibus placuiſſe;
Suet. in Cal. c. 45 ſoli Caligulæ, qui nihil boni placere poterat, propter ſingularem ingenij peruerſitatem, diſplicuiſſe? Num puer Fronto, qui *Senecam ipſum aſſerit aurea ſæcula reformare*, & Deus ab humano genere exulantes, eius opera reuocatos, hominibus contracta ſocietate miſceri?
Dio. 49. Num Dion, qui Ῥωμαίους τοὺς καθ' ἑαυτὸν σοφίᾳ ὑπεράραντα, ſignificat omnibus ſui æui Romanis ſapientia & eruditione præſtitiſſe?
Agell. l. 12. c. 2 Hæc contra Quintilianum, & Aulum Gellium, qui libro 12. Noctium Atticarum, Senecæ intemperanter maledicit, grauiſſimi authores cenſuerunt, & cenſent omnes viri cordati, qui hoc potiſſimùm authore delectantur, quorum authoritati debebat potiùs Eraſmus acquieſcere, quàm tam antiquum, tam grauem authorem nouis dicteriis inceſſere.

Valerivs Maximvs, vt Ægyptus Homerica, bonis & malis mixtus eſt: In plerîſque enim eſt acutus & ſubtilis; quod maximè vult videri; in plerîſque durus, ſubobſcurus, & ad plebeium ſermonem abiectus, à puritate & candore Latini ſermonis longiùs diſcedit. Eſt tamen in eo iucunda tot hiſtoriarum quaſi florum congeſta varietas, & breuitas narrationum, acuminibus ſententiarum, non rarò tam aptè aſperſa, vt nihil videatur amœnius.

Cornelivs Tacitvs totus ad grauitatem factus eſt, vir acris (vt apparet) ingenij, iudiciique limatiſſimi: qui tantum à fuco & calamiſtris puerilibus diſcedit, quantum ſenſuum amplitudine & orationis granditate aſſurgit. Viris aptior eſt quàm pueris, & ad iudicium conformandum quàm ad alendam orationis copiam, quæ in adoleſcentibus requiritur, accommodatior. Pleráque in eius ſtructura ſuſpenſa ſunt, conciſa, & nimis breuitate contorta, quæ adipalem eloquentiæ ſuccum non habent.

Florvs, in alio prorſus genere nitidus, fluens, comptus; &, vt eius fert nomen, verè floridus: plus habet palæſtræ declamatoriæ, quàm virium & lacertorum.

Qvintvs Cvrtivs medium quoddam iter ſequitur, magnam ſtyli ſalubritatem conſecutus eſt: Nam ita dilucidè narrat, vt amnem ſine ſalebris fluere credas; & tantis præterea veneribus orationem perfundit, vt non mediocriter lectores & amatores ſuos oblectet. Conciones autem habet, tam argutas & ſuaues, vt Herodoto & Xenophonte nihilo videatur inferior.

Qvintilianvs loquitur, vt ſentit; in vtroque, paucis exceptis, valde ſyncerus, vt qui neque verborum nouitate atque inſolentiâ orationis iuueniliter exultat, neque ſe ad plebeium ſermonem exilitate demittit. In hoc genere, quod difficillimum eſt, auream mediocritatem ſeruauit, in grauitate ornatus, in ornatu grauis.

Ex eius diſciplina prodiit Plinivs Ivnior, politus, ſi quiſquam alius, & ſuauis, & ornatus, cuius ſtylum (vt ipſe ait) apes complere floribus & innectere videntur. Inuentio in eo generoſa, diſpoſitio apta, figurarum lumina concinnè diſpoſita, & venuſtas quædam orationi perpetua effloreſcens. Summam habet laudem in Traiani Panegyrico, quem ſtudioſiſſimè, vt apparet, elaborauit. Mallem tamen interdum in eo breuitati ſtuduiſ-

Digitized by Google

ſtuduiſſet, neque prolixas orationes, quas ipſe defendit, tantoperè amaſſet, ingenio ſuo velificatus. Certè iucunda ipſa ſtudioſos animos ſatietate obruunt, & ſummæ voluptatis extrema tædium occupat.

Apvleivs, eleganti proculdubio, & facero fuit ingenio, ſed eo, & Muſis, non modò ſtyli inſolentis, verum etiam argumenti nouitate, abuſus eſt, author proculdubio cautæ lectionis, & periculoſæ imitationis, maximè quod abundat dulcibus vitiis.

In Sidonio Apollinari ingens, vt apparet, ingenij vigor. Stylus talis eſt, qualem corrupta Gothicis idiomatibus ſęcula, marcidâ iam eloquentiæ laureâ ferebant. Omnino ab Atticis & Ciceronianis auribus alienus eſt. Sed tamen magis ob multas virtutes admirandus, quòd præmortua Romana facundia hæc ſcripſerit, quàm ob temporis vitia accuſandus videtur.

Magna Avretii Cassiodori mens, quæ inter hanc Gothici ſæculi barbariem, quaſi ſidus quoddam eluxit, ſtylo veniam deprecatur, & facilè impetrat.

Ammianvs miles Græcus, tantos habet plerúmque ſpiritus, vt quæ hircoſa, ſi liceat ita appellare, Latinitate ſcripſit, placere poſſint inter vnguentatos: quod de Ennio non inurbanè olim Seneca fertur dixiſſe.

Patrum maximè Latinorum ſenſus potiùs quã verba imitanda.

Quod verò ad SS. Patrum eloquentiam attinet, ſenſus potiùs in multis, maximè verò in Latinis, quàm ſtylus, aut verba, legem habent imitationis. Ignoſcite tenuitati meæ beatæ & lucidæ ſanctorum mentes; neque vos cum cæteris commiſceo, neque priuatas laudes inuenio, quibus veſtram illam ſanctam, ſublimem, admirandam potiùs quàm prædicandam eloquentiam ſatis efferre poſſim: vos inanes ſapientiæ fumos contempſiſtis: Vos alias meditati eſtis laureas, alios vobis triumphos peperiſtis; vos omnium primi, ò ſanctiſſimi & fortiſſimi milites, Ægyptum ſpoliaſtis; vos ancillantis facundiæ humilitatem calcaſtis; vos opulentiam omnem veterum, qua ipſi per iniuriam abuſi fuerant, in ſacros vſus congeſſiſtis: & contrito Mogoris idolo, ex eius auro coronam, magnis præterea & lucentibus gemmis illuminatam, comparaſtis.

Vis & dignitas cœleſtis eloquẽtia.

Veſtra pectora, generoſæ mentis domicilia, indomitos reginę eloquentię ſpiritus aluerunt; Veſtræ linguæ in Spiritus ſancti officina procuſæ ſunt; veſtra ora, æterni Dei fiſtulæ, cœleſte nectar in omnium gentium aures latiſſimè diffuderunt.

Ecquid eloquentiâ Athanasii robuſtius, quæ Imperatorum furias, & frementis in ſe penè totius mundi pondus excepit, ſuſtinuit, profligauit?

Qualis & quantus Gregorivs ille Nazianzenvs, cùm cœleſtis ingenij pennis ſubnixus in arcana Theologiæ myſteria penetrat; & quaſi Deus fulminans, tonat è machina? quàm acer, quàm velox, quã grauis, & vbique ſui ſimilis, vbi Apoſtatam Cæſarem æterno mactat ſupplicio?

Quis Basilio ſanctior, & eloquentior? cuius vim dicendi admiratus ſummus, qui tunc inter Ethnicos ferebatur, eloquentiæ magiſter Libanius, eam non immeritò anteponit omnibus, Βασίλειον ἔχων πάντων ὑπέρφερον.

Erat illi vnus pro centum millibus, in eloquentia, Baſilius: & hæc vir à Baſilio religione diſiunctus, & Chriſtianis palmis infenſus.

Quid Chrysostomvs, quo nomine appellari poteſt? neſcio niſi *Theatrum quoddam diuinæ eloquẽtia* dicam; in quo Deus abundè videri voluit,

luit, quid poſſet vitæ ſanctitas cum vi dicendi coniuncta: huius ſuauitatem Antiocheni admirati ſunt; maieſtatem Bizantini ſuſpexerunt, vim Principes & Auguſtæ timuerunt, omnis ſæculorum coluit & colit memoria.

Quid Gregorivs nyssenvs, & Cæsarivs, num & ipſi Gregoriorum faro, aureum flumen orationis fundunt?

Ephrem verò Syrvs, quaſi fax ardens, omnium animos incendit, atque inflammat.

Clemens Alexandrinvs, Cyrillvs, Theodoretvs, inter eloquentes ſummè docti, inter doctos ſummè eloquentes.

Gregorivs Thavmatvrgvs, inſignis vbique miraculorum artifex, ſtyli quoque habet admirabilitatem.

Synesivs nobis Platonem, Demoſthenem, Pindarum, Chriſtiano ore loquentes dedit. Hilarii ſunt, ingentes ſpiritus, Dei, vt apparet, viribus incitati.

At illi ſuo ſanguine purpurati Oratores, Ivstinvs, & Cyprianvs, num tantum præſtare feruntur cæteris hominibus dicendo, quantum homines ipſi brutis animantibus antecellunt?

Iam verò Ambrosivs num videtur nectare & ambroſia innutritus? tam ſuaues habet tam argutas plerúmque orationis delicias, vt apes, quæ infantuli cunas & os circunſederunt, credas adhuc in eius labellis ſeſſitare.

Avgvstinvs ad pugnam aptior quàm ad pompam, vehemens, acer, ſubtilis, non puerilis & verboſæ facũdiæ, ſed cæleſtis eloquentiæ torrens, domum Dei facundis doctrinæ riuis exhilarans, aduerſariorum propugnacula proterit atque demolitur.

Hieronymvs in omni genere ſummus artifex, quas ſtyli diuitias habet? quæ lumina? quos aculeos? Dubites doctiúnne magis an eloquentem debeas appellare. In Leonis labris ſedet maieſtas. Vis & impetus Salvianvm ſtipant quaſi ſatellites.

Toti verò doctrinæ, & cœleſtis facundiæ, pluſquam mellitis fauis depluunt Gregorivs Magnvs, & Chriſto doctore profeſſus Rhetor Bernardvs.

Boetii Severini, vt cenſet Scaliger, ingenium, eruditio, ars, ſapientia, prouocat omnes authores: illi neque denſitas ſententiarum venerem, neque acumen abſtulit candorem.

Origenes & Tertvllianvs, etſi ab aliorum ſinceritate exciderunt, à dicendi tamen ſublimitate non recedunt.

Ad ſummum quibus eloquentiæ haſtis & lacertis aduerſariorum caſtra fulminant, Arnobivs, Lactantivs, & qui ſumma dictionis felicitate præditus eſt, Felix Minvtivs?

O fortunata eloquentiæ ſidera, nec vos diſpicio, nec iudico, nec laudo: ſed magis impoſito labris digito veneror!

QVOMODO IMITANDVM.
Cap XV.

QVi ſint vitioſæ imitationis errores, dictum eſt ſuperiùs; nunc qua ratione imitandum ſit, videamus. Tria omnino in authoribus ad perfectam imitationem ſpectanda: Inuentio, Diſpoſitio, & Elocutio; ſed & priùs intelligenda ſunt quàm in imitationem traducantur; quo fit vt Rhetores ignaui parum in imitatione & iudicio proficiant; quòd Locorum, Enthymematum, & Figurarum imperiti, locutiones tantùm & verba congerant.

Inuentio primus eſt fons, & quo fœcundari oportet ingenia, & pleniùs irrigari. Hunc ſupra cætera ſummi authores attenderunt, qui ſe-

ex.

ex alienis inuentis mirificè locupletarunt; totus eſt Homericus, Virgilius; ex Platone, Iſocrate, & Demoſthene, quas diuitias congeſſit Marcus Tullius? ſed qua dexteritate, oſtendam, vna aut altera ſimilitudine. Qui debilitate ſtomachi laborant, varios cibos capiunt; ſed reddunt indigeſtos. At contrà, qui integra valetudine, & firmis corporis viribus præſtant, eoſdem ore manſos, & in ſtomachũ ingeſtos, calore demum naturali concoctos in ſucculentam carnem conuertunt. Ita ſe res habet in imitatoribus, frigidi quidam ſunt, & ignaui, qui quod acceperunt, reddunt, ſed longè deterius: Alij, ingenij vi quaſi calore fotũ, & lumine, ſumma felicitate in ſuum conuertunt: illi non adhæreſcunt ad verbula, ſed imitantur vim reconditam ſapientiæ; cogitationum celſitudinem, tractationem humani animi, diſponendi prudẽtiam, colligendi acumen, pugnandi alacritatem. Ad ſummum fiunt ſimiles bonis authoribus, quos imitantur, non vt ſimiæ, ſed vt filij, qui præter paternarum virtutum ſimilitudinẽ, aliquid, imò omnia præferunt ſua. Oſtendo exemplis; Panoplia Virgilij, vbi arma Æneæ fabricantur, & deſcribuntur, omnino expreſſa eſt ex Homero: ſed qua induſtria? prait quidem Homerus cum facula inuentionis: At Virgilius rem animo totam altiùs repetens eximiè amplificat, non verbis inanibus, ſed magnificis ſenſibus: hoc decerpit, illud reiicit: hoc immutat, illud auget. Mox aliud tractum longiùs reſcindit, aliud nimia breuitate conciſum fundit latiùs. Ad ſummum Homerus in cœlo, Vulcani officinam conſtituit minùs decorè: hic,

Optima ratio imitationis.

Inſula Sicanium iuxta latus Æoliámque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus, & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnæa tonant, validíſque incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: ſtridúntque cauernis
Strictura Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.

In vtroque Vulcanus, à Deabus inuenitur in ærumnoſis laboribus deſudans. Hoc ambobus commune. At iam apud Homerum tripodas fabricat, & cætera leuiora:

τρίποδας γὰρ ἐείκοσι πάντας ἔτευχεν
Ἑςάμεναι περὶ τοῖχον ἐϋςαθέος μεγάροιο·
Χρύσεια δέ σφ' ὑπὸ κύκλα ἑκάςῳ πυθμένι θῆκε,
ὄφρα οἱ αὐτόματοι θεῖον δύσονται ἀγῶνα.

Virgilius verò longè grauiùs Cyclopas pingit in fulmine elaborantes:

Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Bronteſque, Steropéſque, & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat; toto genitor quæ plurima cœlo
Deiicit in terras, pars imperfecta manebat:
Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ,
Addiderant, rutili tres ignis, & alitis Auſtri,
Fulgores nunc terrificos, ſonitúmque, metúmque
Miſcebant opera, flammíſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti, currúmque rotáſque volucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat vrbes,
Ægidáque horrificam turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquammis ſerpentum auróque polibant,

Con

Contextóſque angues, ipſámque in pectore Diua
Gorgona deſecto vertentem lumina collo.

Incumbunt deinde in arma opifices. Homerus quidem bene, ſed communibus verbis deſcribit:

Χαλκὸν δ' ἐν πυρὶ βάλλεν ἀτειρέα, κασσιτερόντε
Καὶ χρυσὸν τιμῆντα καὶ ἄργυρον, αὐτὰρ ἔπειτα
Θῆκεν ἐν ἀκμοθέτῳ μέγαν ἄκμονα· γέντο δὲ χειρὶ
Ραιστῆρα κρατερὸν, ἑτέρηφι δὲ γέντο πυράγρην.

Virgilius in deſcriptione rei efficacior, ſenſus aliter ferit:

——at illi
Ocyus incubuere omnes, paritérque laborem
Sortiti, fluit æs riuis, aurique metallum,
Vulnificúſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, vnum omnia contra
Tela Latinorum: ſeptenóſque orbibus orbes
Impediunt: Alij ventoſis follibus auras
Accipiunt, reddúntque, alij ſtridentia tingunt
Æra lacu, gemit impoſitis incudibus antrum:
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſántque tenaci forcipe ferrum.

Ad ſummum in clypeo Achillis leuia & friuola inſculpta: In ſcuto Æneæ prudentiſſimè & artificioſiſſimè res Italæ effinguntur. Hoc demum eſt feliciter imitari.

QVOMODO DEMOSTHEnem Cicero fu.rit imitatus.

CAPVT XVI.

DEMOSTHENES.

Demoſth. exordiũ orat. de Corona. Demoſth. & Ciceronis exordia à precatione.

Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις, ὅσην εὔνοιαν ἔχων ἐγὼ διατελῶ τῇ τε πόλει, καὶ πᾶσιν ὑμῖν, τοσαύτην ὑπάρξαι μοὶ παρ' ὑμῶν εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα, ἔπειθ' ὅπερ ἐστὶ μάλισθ' ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας καὶ τῆς δόξης, τοῦτο παραστῆσαι τοὺς θεοὺς ὑμῖν, μὴ τὸν ἀντίδικον σύμβουλον ποιήσασθαι, περὶ τοῦ πῶς ἀκούειν ὑμᾶς ἐμοῦ δεῖ.

Primùm Deos & Deas precor, Athenienſes, vt quantam ego beneuolentiam erga Rempubl. & vos vniuerſos conſtanter habeo, tanta à vobis in hoc iudicio mihi tribuatur. Deinde, vt Dij, id quod maximè vos, veſtrámque religionem, & gloriam tuebitur, in eã vos ſententiam adducant, ne aduerſarium, quomodo ſim audiendus, in conſilium adhibeatis.

CICERO.

Cicero pro Muræna.

Quod precatus ſum à Diis immortalibus, Iudices, more inſtitutoque maiorum, illo die quo auſpicatò comitiis centuriatis L. Murænam Conſulem renuntiaui, vt ea res mihi magiſtratuique meo, populo plebíque Romanæ bene atque feliciter eueniret; Eadem precor ab iiſdem Diis immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum, vnà cùm ſalute obtinendum, vt veſtræ mentes atque ſententiæ, cum populi Romani voluntate ſuffragiíſque conſentiant, eáque res vobis populóque Romano, pacem, tranquillitatem, otium, concordiámque afferat.

Vtérque orditur à precatione Demoſthenes duo poſtulat, beneuolentiam erga ſe ciuitatis tãtam quantam habet in vniuerſum populũ: Deinde, vt mentes Athenienſium, & in ſuam cauſſam, & in populi gloriam inclinent. Non omnia vno exordio conſequutus eſt Tullius, ne imitatio nimis eſſet manifeſta. Alterum addam exordium, vt quomodo vtrínque fuerit imitatus, oſtendam: Idem ad Quirites, poſt reditum, ſic incipit:

Quod precatus à Ioue Optimo Maximo, cæteriſque Diis immortalibus, ſum, Quirites, eo tempore, cùm me fortunáſque meas, pro veſtra incolumitate, otio, concordiáque deuoui, vt ſi meas rationes vnquam veſtræ ſaluti antepoſuiſſem, ſempiternam pœnam

Digitized by Google

nam ſuſtinerem, mea voluntate ſuſceptam: Sin & ea quæ antè geſſeram, conſeruandæ ciuitatis cauſſa geſſiſſem, & illam miſeram profectionem veſtræ ſalutis gratia ſuſcepiſſem; vt quod odium ſcelerati homines & audaces, in Rempubl. & in omnes bonos conceptum, iam diu continerent, id in me vnum potiùs quàm in optimum quemque, & in vniuerſam Rempubl. deflecterent: hoc ſi animo in vos liberóſque veſtros fuiſſem, vt aliquando vos Patréſque Conſcriptos, Italiámque vniuerſam, memoria mei, miſericordia deſideriúmque teneret.

DEMOSTHENES.

Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι, καὶ πάσαις.

Comparantur exordia Demosthenis, & Ciceronis.

Hoc ſiccum. At Cicero illam precationem magnificam reddit ex adiunctis, non modò precatur nunc; ſed antea precatus eſt, *More inſtitutóque Maiorum*, & hoc plus habet authoritatis: [illo die, quo auſpicato comitiis centuriatis L. Murænam Conſulem renuntiaui,] hoc religionis fuit, & felicitatis.

Demoſthenes ὅσην εὔνοιαν ἔχων διατελῶ τῇ τε πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν, hoc mediocri ſtylo pertextum.

CICERO.

Longè magnificentius ſuam illam beneuolentiam profuſam oſtendit, vt totus in affectum & amorem tranſiiſſe videatur, non modò enim [fortunas pro Reipubl incolumitate, otio concordiáque deuouit;] ſed quod amantius eſt, optauit, [vt ſi ſuas rationes publicæ ſaluti antepoſuiſſet, ſempiternam pœnam ſuſtineret.] Non hæc ſimplex Demoſthenis beneuolentia, ſed amor ardentiſſimus.

Demoſthenes τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ᾽ ὑμῶν. Cicero non tantùm beneuolentiam petit; ſed, quod exulem & calamitoſum decuerat, *memoriam, miſericordiam, deſiderium.*

Et Demoſthenes, ἔπειτα δ᾽ ὅπερ ἐστὶ μάλιστα ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, καὶ τῆς δόξης, τοῦτο παραστῆσαι τοὺς θεοὺς ὑμῖν.

Altera petitio, in quo vterque poſtulat iudicum mentes inclinare in ciuitatis gloriam, & fauorem ſuæ cauſſæ.

Cicero hæc longè diſertiùs: Vt veſtræ mentes atque ſententiæ cum P. R. voluntate, ſuffragiis conſentiant: eáque tes vobis populóque Romano pacem, tranquillitatem, otium concordiámque afferat. Nihil otioſè dictum: *Mentes* in cognoſcendo: *ſententiæ* in decernendo; deinde optat *pacem* ſine hoſte: *tranquillitatem* ſine turba & ſeditione: *otium* ſine moleſtia & negotio: *concordiam* ſine vllo diſſidio. Et hæc omnia commemorauit, non τὴν δόξαν, quia in eo erat Reſpubl. ſtatu ob Catilinę cōiurationem, vt magis de ſalute quàm de gloria cogitaret. Ad ſummum, quod ille dixit, τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, religionis mentionem faciens, & pietatis; quanto hic illuſtriùs? [Quòd ſi illa ſolennis comitiorum precatio conſularibus auſpiciis conſecrata, tantam habet in ſe vim & religionem, quantam Reipubl. dignitas poſtulat.] Deinde quomodo in animos blandè grauitérque ſimul influit? [Quæ cùm ita ſint, Iudices, & cùm omnis Deorum immortalium poteſtas, aut tranſlata ſit ad vos, aut certè communicata vobiſcum; idem Conſul eum veſtræ fidei commendat.

Alius eſt in Philippicis locus, vbi vterque populum ad hæreditatem gloriæ à maioribus relictam hortatur.

DEMOSTHENES.

Philip. 3.

Ὑμῖν οἱ πρόγονοι τοῦτο τὸ γέρας ἐκτήσαντο, καὶ κατέλιπον μετὰ πολλῶν, καὶ καλῶν, καὶ μεγάλων κινδύνων.

Hæc inchoata, apud Ciceronem perfecta.

[Mortem quidem omnibus natura propoſuit. Crudelitatem mortis,

 & de

& dedecus, virtus propulſare ſolet, quæ propria eſt Romani generis, & ſeminis; hanc retinete quæſo, Quirites, quam vobis tanquam hæreditatem, maiores veſtri reliquerunt.] Hæc grauia, & ſupra Demoſthenis locum ſententioſa, addit;

(Quanquam alia omnia incerta ſunt, caduca, mobilia. Virtus eſt vna altiſſimis defixa radicibus, quæ nunquam vlla vi labefactari poteſt, nunquam dimoueri loco.) Hæc ſententioſè dicta ad ſummum auget, à rebus geſtis maiorum.

[Hac maiores veſtri primùm vniuerſam Italiam deuicerunt, deinde Carthaginem exciderũt, Numantiam euerterunt, potentiſſimos Reges, bellicoſiſſimas gentes in ditionem huius Imperij redegerunt.] Illæ ſunt animorum faces, Demoſthenes cùm tam latum haberet campum, in Marathone, Xerxe, Mardonio, nihil eorum attigit, quæ maximè hoc loco videbantur commemoranda.

Et quæ dicuntur in contemptum Philippi, ὄλεθρος Μακεδὼν, num apud Ciceronem γοργότερον;

Eſt igitur, Quirites, P. R. victori omnium gentium, omne certamen, cum excurſore, cum latrone, cum Spartaco.

In oratione funebri vterque perorat Patheticôs.

DEMOSTHENES.

Οἱ δ᾽ εὐδαίμονες τοῦ δικαίου λογισμῷ πρῶτον μὲν ἀντὶ μικροῦ χρόνου εἰς πολὺν, καὶ τὸν ἅπαντα, εὔκλειαν ἀγήρων καταλείπουσιν, ἐν ᾗ καὶ παῖδες αὐτῶν ὀνομαστοὶ τραφήσονται, καὶ γονεῖς οἱ τούτων περίβλεπτοι γηροβοσκήσονται, παραψυχὴν τοῦ πένθους τὴν τούτων εὔκλειαν ἔχοντες.

CICERO.

O fortunata mors, quæ naturæ debita, patriæ eſt potiſſimùm reddita! Vos verò patriæ natos iudico, quorum etiam nomen à Marte eſt; vt idem Deus vrbem hanc gentibus, vos huic vrbi genuiſſe videatur? In fuga, fœda mors eſt; in victoria glorioſa. Etenim Mars ex acie fortiſſimum quemque pignerari ſolet.

Et de conſolatione proximorum.

Optima eſt hæc quidem conſolatio parentibus, quòd tanta reipublicæ præſidia genuerint: Liberis, quòd habebunt domeſtica exempla virtutis: Coniugibus, quòd iis viris carebunt, quos laudare quàm lugere præſtabit: Fratribus, quòd in ſe vt corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident.

Demoſthenes parentibus tantùm, & filiis; hic coniugibus & fratribus appoſitam largitur conſolationem, & de militum mortuorum gloria.

DEMOSTHENES.

Οὓς γὰρ ἅπασα ἡ πατρὶς θάπτει δημοσίᾳ, κοινῶν δὲ ἐπαίνων μόνοι τυγχάνουσιν· πενθοῦσι δ᾽ οὐ μόνον οἱ συγγενεῖς καὶ πολῖται, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ὅλην Ἑλλάδα χρὴ προσειπεῖν· συμπεπένθηκε δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης τὸ πλεῖστον μέρος.

CICERO.

At Cicerò lõge illuſtriùs & παθητικωτέρως per apoſtrophen ad mortuos.

Actum igitur præclarè vobiſcum, fortiſſimi, dum vixiſtis; nunc verò etiam ſanctiſſimi milites, quòd veſtra virtus, nec obliuione eorum qui nunc ſunt, nec reticentia poſterorum inſepulta eſſe poterit: Cùm vobis immortale monumentum ſuis penè manibus, ſenatus populúſque Romanus extruxerit.

Hæc longè grauiora, verbíſque & ſententiis magis excelſa: & de ſtatu nouæ vitæ, apud beatas inſulas, vterque magnificè.

DEMOSTHENES.

Πῶς οὐ χρὴ τούτους, εὐδαίμονας νομίζεσθαι, οὓς παρέδρους εἰκότως ἄν τις φήσαι τοῖς κάτω θεοῖς εἶναι, τὴν αὐτὴν τάξιν ἔχοντας τοῖς προτέροις ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἐν Μακάρων νήσοις;

CICERO.

Tractat per apoſtrophen continuam:

nuam: quæ lõgè plus habet affectus.

Illi igitur impij, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent: Vos verò, qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti.

Vtérque improborum accuſationem, hîc Æſchinis, ille Verris, oblatam diuino conſilio, Iudicibus proponit, quo eos ad vindicandum faciant acriores.

DEMOSTHENES.

In orat. de falſa legat.

Τρόπον δέ τινα ἡγοῦμαι καὶ βούλομαι, καὶ τὰ νῦν συμβεβηκότα πάντα, ἐπὶ τῇ εὐθυμίας ταυτησὶ δαιμονίας τινὸς εὐδαιμονίας ἐνδείγμα τῇ πόλει γεγενῆσθαι.

Hæc fermè tranſuolant, antequam capiantur; quippe dicit exiſtimare ſe, ea quæ in hac cauſſa contigerunt, diuinæ eiuſdem beneuolentiæ erga ciuitatem eſſe indicia.

Cicero longè excelſiùs:

Quod erat optandum maximè (Iudices) & quod vnum ad inuidiam veſtri ordinis infamiámque iudiciorum ſedandam, maximè pertinebat.

Animaduertis, vt ſuſpendit animos, vt erigit, & iam deſiderio ſciendi ſtimulat? Deinde pergit:

Id non humano conſilio, ſed propè diuinitus datum, atque oblatum vobis ſummo Reip. tempore videtur.

Diſcute ſingula, non tantùm datur iis, quaſi ad poſſeſſionem, ſed offertur in manu, & offertur non ab hominibus. ſed à Diis: quo deinde tempore? *Summo:* hoc eſt, depoſita propè hac Reip. parte (vt ipſe dixit aliàs. ad ſummum: mirio præmiſit cauſam eximiam huius beneuolentiæ, *ad inuidiam clariſſimi ordinis, infamiámque iudiciorum ſedandam*, quod diu fuerat à bonis optatum. Hæc omnia magni ſunt ponderis.

Vtérque, ille contra Ariſtocratem, hic pro Milone, fabulæ Oreſtis meminerunt, qua alicuius cædis ratio iuſta confirmaretur.

DEMOSTHENES.

Demoſth. contra Ariſtogatonē.

Κομιζόμενοι δ' ὅτι μητέρα Ὀρέστης ἀποκτονὼς, ὁμολογῶν, θεῶν δικαστῶν τυχὼν, ἀποφυγγάνει.

CICERO.

Itaque hoc (Iudices) non ſine cauſſa fictis fabulis doctiſſimi homines memoriæ prodiderunt, cũ qui patris vlciſcendi cauſſa matrem necauiſſet, non ſolùm diuina, ſed etiam ſapientiſſimæ Deæ ſententia liberatum. Hoc grauius & numeroſius *fictis fabulis*, ne videretur niti hoc argumento, quod afferrtanquam corollarium. *Doctiſſimi homines*; cõciliat auctoritatem dicto: *Eum*, prudenter tacet nomen, ne videatur iſtas fabulas Græcorum diſcutere glorioſiùs. Sic in Muræna, poëta neſcio quis, (intimè tamen nouerat,) *patris vlciſcendi cauſſa*; hoc fuit neceſſarium addere, *Non ſolùm diuina*, (alij ſcribunt *humana*;) ſed remanet ſemper contentio: *Non ſolùm diuina* qualibet (ſunt etiam Dij minores,) *ſed Dea ſapientiſſima.*

Vtérque ſentẽtioſè dixit, de populi inconſtantia & concionum fluctibus.

DEMOSTHENES.

Ὄχλος ἀσταθμητότατον πραγμάτων ἁπάντων, καὶ ἀσυνετώτατον. ὥσπερ ἐν θαλάττῃ κῦμα κατάστατον, ὡς ἂν τύχῃ κινούμενον, ὁ μὲν ἦλθεν, ὁ δ' ἀπῆλθε· μέλει οὐδενὶ τῶν κοινῶν, ἀλλ' οὐδὲ μέμνηται.

Vulgus res omnium inconſideratiſſima atque imprudentiſſima: perinde enim atque in mari vagi fluctus, caſu voluuntur. Hic quidem aduenit, alius autem diſcedit. Nemo rempubl. curat, ſed ne meminit quidem.

Cicero blandiùs, amœniùs, vberiùs:

Cicero pro Muræna.

Nihil eſt incertius vulgo, nihil obſcurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quod enim fretum, quem Euripum, tot motus, tantas & tam varias habere putaris agitationes fluctuum, quantas perturbationes & quantos æſtus habet ratio comitiorum? Dies

intermiſſus vnus, aut nox interpoſita, ſæpè perturbat omnia; & totam opinionem, parua nonnunquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam ſine vlla aperta cauſſa, fit aliud quàm exiſtimamus; aut nonnunquam ita factum eſſe, etiam populus admiretur, quaſi verò non ipſe fecerit.

Vterque cùm reum teneret conuictum manifeſtis criminibus, ille Ariſtocratem, hic Verrem, excuſationem reiicit, qua & hæc alios feciſſe patroni dicebant.

DEMOSTHENES.

Demoſth. contra Ariſtocratem. Ἔτι τοίνυν ὃ ἰσχυρὸν δοκεῖ, καὶ περὶ οὗ ἐγὼ ἀκούω ἔσεσθαι τοιοῦτος ὁ λόγος, ὡς γέγονε καὶ πρότερον πολλοῖς ἄλλοις τοιαῦτα ψηφίσματα· οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτ' ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφεύγειν σὲ προσήκει, ἀλλὰ τοὐναντίον πολὺ μᾶλλον ἁλίσκεσθαι διὰ ταῦτα.

Ad hæc impudentiſſima videtur huiuſmodi quæ affertur excuſatio: Quòd & talia priùs decreta contigerint: neque enim, ſi quid tum contra leges commiſſum eſt, idque es imitatus; idcirco videris abſoluendus, ſed eo magis condemnandus.

CICERO.

(Quid igitur dicet feciſſe alios? quid eſt hoc? vtrùm crimini defenſio, an comitatus exilio quæritur?) Viden' vt ſubtiliùs & γοργότερον; Deinde: vt enim aſſentiat orationi tuæ, defenſionem tamen non probabo, potiùs enim te damnato, cæteris anguſtior locus improbitatis defendendæ relinquetur, quàm te abſoluto, alij, quod audaciſſimè fecerunt, rectè feciſſe exiſtimentur.

Vterque vim & vtilitatem legum magnifica exornatione cõplexus eſt.

DEMOSTHENES.

In orat. contra Ariſtog. Ἀλλὰ ἔτι πᾶς ὁ τῆς πόλεως καὶ τῶν νόμων κόσμος, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, συνταράττεται καὶ διαφθείρεται κατὰ τοῦτον· καὶ τοῦτ' οἶμαι σαφῶς ὑμῖν ἀποδείξειν· λέξω δ' οὔτε καινὸν οὐδενί, οὔτ' ἴδιον, ἀλλ' ὃ πάντες ὑμεῖς ἴστε ὁμοίως ἐμοί· εἰ γάρ τις ὑμῶν ἐξετάσαι βούλεται τί ποτ' ἐστὶ τὸ αἴτιον, καὶ τὸ ποιοῦν τὴν βουλὴν συλλέγεσθαι, τὸν δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναβαίνειν, τὰ δικαστήρια πληροῦσθαι, τὰς ἕνας ἀρχὰς τὰς νέαις ἑκούσας ὑπεξιέναι, πάντα δι' ὧν ἡ πόλις διοικεῖται καὶ σώζεται, γιγνεσθαι τοὺς νόμους εὑρήσει.

Quod & longiùs proſequitur: oſtendit igitur inductione facta, cœtus, conciones, magiſtratus, fora, edicta, omnia legibus fieri.

CICERO.

Cicero hoc ornatiùs, excelſiùs, gratiùs, [vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, & neruis, ac ſanguine, membris vti non poteſt:] Hoc graue & excitatum: [Legum miniſtri, magiſtratus: legum interpretes, iudices; legum denique idcirco omnes ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſſimus:] Illud ornatum & acutum. Quod vltimò affertur ad inductionem, vrbanum & iucundum eſt. [Quid eſt, quo ab te iudices tali dignitate præditi coërceantur? Vos autem, Iudices, quamobrem ex tam magna multitudine ciuium, tam pauci de hominum fortunis ſententiam fertis? Quo iure Attius, quid voluit, dixit: cur mihi tandiu poteſtas dicendi datur? Quid ſibi autem illi ſcribæ? Quid lictores? quid cæteri, quos apparere huic quæſtioni video? Voluit, opinor, hæc omnia lege fieri, totúmque hoc iudicium quaſi mente quadam adminiſtrari, & regi. *Cicero pro Cluentio.*

Quædam porrò nonnunquam tam claris imitationis lineamentis à Cicerone exprimuntur, vt ouum (quod aiunt) ouo non ſit ſimilius, quàm hic ſuo exemplari: quanquam ad molliores orationis commiſſuras paucula verba aut addit, aut omittit, aut etiam mutat: Sic in oratione Cyri loquutus eſt Xenophon:

Οὐ γὰρ δήπου τοῦτό γε σαφῶς δοκεῖτε εἰδέναι, ὡς οὐδὲν ἔσομαι ἐγὼ ἔτι, ἐπειδὰν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τελευτήσω· οὐδὲ γὰρ νῦν τοι

τὴν ψυ

τὴν ψυχὴν γε ἑωρᾶτε, ἀλλ' οἷς διεπράττετο, τούτοις αὐτὴν ὡς οὖσαν κατεφωρᾶτε.

At Cicero.

[Nolite arbitrari, ô mihi chariſſimi filij, me, cùm à vobis diſceſſero, nuſquam, aut nullum fore; nec enim, dum eram vobiſcum, animum meum videbatis: ſed eum eſſe in hoc corpore, ex iis rebus quas gerebam, intelligebatis: eundem igitur eſſe credite, etiamſi nullum videritis.] Sed hæc pleniùs, cùm ad vberem exemplorum copiam deuenerimus; nunc & eloquentiæ ſpeciem, & oratoris perſonam conformaſſe ſufficiet; Sequentibus libris de ipſo artificis opere pluribus Deo auſpice dicendum erit.

Finis Libri tertij.

DE INVENTIONE, ET LOCIS. LIBER QVARTVS.

DE SCRIBENDA ORATIONE:

De cognitione quæſtionis, & de prolixitate fugienda.

CAPVT PRIMVM.

NAſcentis veluti Eloquentiæ cunabula ſunt à nobis ſuperioribus libris diffuſiùs expoſita: hoc & cæteris conſequentibus, lubet eloquentiæ membra conformare, & orationem ab ipſis excitare fundamentis.

Ad orationem omnia præcepta Rhetorũ ſpectant.

Oratoris opus, in quo omnis ars eius atque induſtria deſudat, eſt Oratio; non illa quidem locutio communis, ſed Oratoris charactere ſignata; cuius ambitu, ſi vniuerſa Rhetoricæ præcepta complexus fuero, facturum me operæ pretium ad artis perſpicuitatem, arbitror. Omnia igitur, quæ poſthac tradentur, ad hunc ſcopum collineabunt, & ſub vna oratione laxè ſatis inter ſuos limites excurrens huius diſſertationis tractus, omnem vim oratoriam facultatémque complectetur.

In oratione ſcribenda, primùm accuratam habere oportet quæſtionis tractandæ cognitionem; ex eo enim deriuari omnem vim & efficacitatem ſermonis oportet. Qua in re erratur à multis in limine, & id quidem multifariàm. Alij enim nihil penſi habentes quid propoſita quæſtio ferat,

Digitized by Google

rar, videntur, Andabatarum more, clauſis, vt aiunt, oculis pugnare; & de re dicentes, nihil minùs quàm rem attingere: ex quo minimè mirum eſt, ſi omnium ſenſibus talis repudietur oratio. His profectò illud poëtæ inculcandum eſt:

> *Eſt aliquid, quò tendis, & in quod dirigis arcum:*
> *An paſſim inſequeris coruos teſtâque lutóque?*

Alij propoſitum quidem orationis ſcopum vident, ſed cùm iudicij imbecillitate non ſatis res diſtinguere atque diſcriminare valeant, in varias ineptias incidunt; & cum deſtinata ad dicendum materia res varias, eáſque diſcrepantes, commiſcent, ex quibus orationem in immodicum tumorem creſcere ac confundi neceſſe eſt.

Prolixitas vitanda.

Alij, cùm metam ob oculos perſpiciant, deſiderio tamen dicendi geſtientes, longos amant circuitus, *res citant ab ouo, vſque ad mala*, digreſſiones etiam faciunt, & frigidas tranſitiones, quibus miſeras aures enecant: &, ſi aduertas; inuenies, eos tum primùm de re incipiente dicere, cùm oportuerit deſiiſſe. Hoc partim accidit adoleſcentibus, qui, vt fert rerum ſplendidarum nouitas, tantam capiunt in dicẽdo voluptatem, vt quieſcere nullo modo poſſint; putántque ſe iiſdem auribus audiri ab omnibus, quo feruoris impetu dicunt: Partim etiam contingit doctis, ſed confuſis plerúmque, & moroſis hominibus, qui nunquam ſibi ſatisfaciunt, niſi quicquid mente conceperint, id totum in turbæ circumſtantis aures effuderint.

Hoc elegium tribuit Seneca Caſſio Seuero, l. 3. Contr. in præf.

Magnum proculdubio vitium, & haud ſcio an vllũ ſit in oratore, quod magis auditorum animos deterreat: Paucos admodum inuenias, de quibus illud dicatur, *Timebant ne deſineret*; etſi illi prima aut altera concione, vbi nouitas auditorum mentibus quodammodo lenocinatur, placuerint; tamen, ſi pergant, fiunt oneroſi: adeò etiam ſpecioſi ſermonis immodica prolixitas faſtidiis adhæreſcit.

Sed eò imprudentiores ſunt, qui ſiue in poëſi, ſiue in orationibus, ſiue in concionibus, cùm trita, communia, & frigida pene dicant omnia, hanc tamen verborum luxuriem profundunt, nec bene monentibus obtemperant, modò dicendi titillans quoddam deſiderium expleant. O graue cacoëthes, & apud occupatas aures odioſum! Audiant tandem illud D. Gregorij Nazianzeni dictum, Κέντει πῶλον πρὸς νύσσαν. *Adige equum ad metam.* Argumentum ſequere, ad rem veni, quorſum tot loci communes? quò ſpectant tot parerga? quò tot hiſtoriæ? tot teſtimonia? Verùm hæc pulchra ſunt. Eſto, ſed non erat hîc locus, *ſcis ſimulare cupreſſum.* Peribit igitur mihi labor irritus? Ita, ne auditorum aures pereant. Sed ſpecioſum eſt ad doctrinam multa dicere. Erras, nunquam illud Callimachi legiſti, *magnus liber, magnum malum*: nunquam Demoſthenis illam vocem autem audiſti, οὐ τὸ μέγα, εὖ. ἀλλὰ τὸ εὖ, μέγα. *Non quod magnum eſt, bene eſt; ſed quod bene eſt, magnum eſt.*

> *Sæpius in libro memoratur Perſius vno,*
> *Quàm leuis in tota Marſus Amazonide.*

Magna prudentia eſt manum de tabula opportunè & loco deponere.

Ne igitur haud leuis trahatur error, ex limine ſeriò conſiderãdum eſt, initio quid veniat in diſceptationem, quid ſit attributum, quale ſubiectum, an ſit infinita quæſtio, an finita, an ſimplex, an comparata, cuius generis ſit & ſtatus, an finitionis, an qualitatis, an coniecturæ? Quæ omnia, vbi perſpecta fuerint, & ſenſu intelligentiaque

Tiaque diſtincta, tum demum in deſtinatum ſcopum omnia argumenta erunt dirigenda; ac primùm ab Inuentione incipiendum.

DE INVENTIONE.

Nutrix Inuentionis, eruditio, & eruditæ debent eſſe orationes.

CAP. II.

Varia eruditio nutrix eloquentiæ. PRimus fons Inuentionis, eſt eruditio varia, ex qua omnem eloquentiam creſcere fœcundarique oportet. Neque enim perfectus orator eſſe poteſt, qui non omnium rerum cognitione, atque intelligentia digniſſimarum, pectus compleuit ſuum. *Plutar. in Iſide, & Oſiride.* Vt Perſæa arbor Nili aquis irrigata, floret cultiùs, & parit vberiùs: ſic manantibus doctrinæ riuis perfuſa vireſcit eloquentia. Tolle eruditionem à dicendi facultate,

Ἐπιφυλλίδες ταῦτ' ἐϛι ϛωμύλματα.

quid aliud erit quàm loquentia puerilis? *Quint. l. 1. c. 10.* quàm arbor foliorum luxurie veſtita, ſed fructus expers? quàm arena (vt aiebat ille) ſine calce? Bene igitur oratori futuro neceſſariam eſſe multarum artium ſcientiam iudicat Fabius Quintilianus.

Cic. l. 1. de Orat. Bene M. Tullius: [Sic ſentio neminem in oratorum numero habendum, qui non ſit omnibus iis artibus quæ ſunt libero dignæ, perpolitus: *Omnes ingenuæ artes neceſſariæ eloquenti.* quibus ipſis, ſi in dicendo non vtimur: tamen apparet, atque extat, vtrùm ſimus earum rudes, an didicerimus. Vt qui pila ludunt, non vtuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ: ſed indicat ipſe motus, didicerintne palæſtram, an neſciant: & qui aliquid fingunt, etſi tum pictura non vtuntur; tamen vtrùm ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: ſic in orationibus hiſce ipſis iudiciorum, concionum, Senatus, etiamſi propriæ cæteræ non adhibentur artes, tamen facilè declaratur, vtrùm is qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio ſit opere iactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus acceſſerit.] Qui locus ſanè eximius eſt ad diſſoluẽdam controuerſiam, quam nunc agitari inter multos video, *vtrùm doctam eſſe oporteat orationem:* de quo varias & diſcrepantes audiuimus ſententias.

Alij, quaſi eruditioni liberaliori bellum indixerint, toti ſunt in ſtructura & compoſitione verborum: ex quo illud quidem aſſequuntur, vt comptè & fluidè dicant; rerum autem ſuccum & opulentiam nullam habeant: *An doctæ orationes eſſe debeant.* idque certis tuentur addicti rationibus, quòd eruditio & eloquentiæ facultates ſint inter ſe diſtinctæ, in orationibus verò eloquentiam, non doctrinam, profiteantur: neque ſummorum oratorum, vt Demoſthenis & Ciceronis, orationes, hoc inanis doctrinæ fuco (vt appellant) ſunt ornatæ.

Alij doctum rati eſſe Oratorem oportere, hiſtoriis & teſtimoniis orationes ſine vllo diſcrimine referciũt; & in dictione inertes, hoc vnum curant, vt variam doctrinæ ſupellectilem, explicent. Qui profectò videntur omnes à vera germanáque oratoriæ facultatis ratione aberrare Nã, qui omnem doctrinam fugiunt, licèt orationis ſtructura & omni verborum expolitione ſint excellentes; neceſſe eſt cum magno auditorum tædio audiri, & ab optimi Oratoris maieſtate longiùs abeſſe: Qui verò ſolis antiquariis rebus, eruditioni, variæque doctrinæ inhiant, ſpiritus elidunt eloquentiæ. Adhibenda eſt in eo, ſicut & in cæteris rebus, temperies; & quid res, quid locus, quid aures, aut patiantur, aut expectent, conſiderandum eſt.

Oratori dicẽdum eſt in conditione, in iudiciis, in ſenatu, de re ciuili & negotioſa, *Tẽperies eruditionis.* cùm Hannibal eſt ad portas, cùm de fœdere Pyrrhi agitur, cum

cùm ſquallet reus: Putidum eſt hîc ad doctrinæ oſtentationem in parergis ludere, & neceſſaria negligere: penè vitium eſt eruditionem profiteri: itaque, & prudentes oratores, etiamſi doctrinam adhibeát, nonnunquam tamen ea dexteritate faciunt, vt illud quod dicunt, ſponte ſua influere, non quæſitum eſſe, videatur: tot condimentis deinde leniunt, atq; aſpergunt, vt popularibus etiam auribus reddant familiare. M. Tullius in Miloniana, ampliſſimam illam & grauiſſimam de prouidentia diuina diſputationem attingit eo loco, quem alio in libro commemoraui. Non affert hîc diuerſas Philoſophorum de ea re ſententias, abſtruſáſque rationes, & argutias; ſed rem dumtaxat proponit, & graui ſimilitudine illuſtrat: cauet autem pluribus diſquirere, ne forum in academiam videatur commutare. Pro Muræna verò Stoïcæ ſectæ capita perſtringit, & exagitat, ſed qua induſtria? qua vrbanitate? Ita planè hæc tractat, vt videatur non ignorare, imò pleniſſimè ſcire, ſed ratione fori & iudiciorum plura conſultò minimè dicere. Is eſt igitur in iſtius generis orationibus doctrinæ modus.

Quomodo in ciuili oratione adhibenda eruditio.

At verò, ſi extra fori & iudiciorum negotioſa, aut certè reatus & ſqualloris ſubſellia, habenda ſit oratio, in qua eruditio expectatur, ſperatur delectatio, & non modò fructus animorum, ſed etiam ſuauitas elocutionis requiritur: quales ſunt, quæ olim à magni nominis Sophiſtis habebatur, & nunc etiam in ſcholis Rhetorum haberi poſſunt; Quis non videt hîc adhibendam eſſe eruditionis ſucculentam vbertatem? cùm verbis tantùm, grauium perſonarum aures non paſcantur, ſed magis rebus innutriantur? Qui Demoſthenis & Ciceronis orationes, ad hanc ſententiam perimendam afferunt, plumbeo gladio eam iugulare conantur, nullóque rationis fundamento impugnant, vel Ciceronis ipſius iudicio, qui hęc orationum genera, quæ illi confundunt, explicatiſſimè diſtinxit. Neque verò, cùm eruditionem adhibendam dico, eos imitari velim, qui ſcholia & farragines, orationum loco ſcribunt. Volo eruditas rationes, ex omni ſcientia petitas, volo hiſtorias, & effata, & leges, & ſimilitudines; ſed ea lege, vt iſtis illuſtretur non tota obliniatur oratio, vt hæc digerantur, non inferciantur, vt ordine, vt loco diſponantur, vt figuris dictionum veſtiantur, vt omnium florum varietate, vt affectibus, vt copioſa ſuauitate reſpergantur.

Quomodo in epidictico genere.

Cicero in Orat. epidicticas orationes apertè & palàm omni varietate expoliri oſtendit.

PRIMVS FONS *inuentionis, Hiſtoria.*

CAP. III.

Occurrit primùm Hiſtoria, quæ ad orationem alendam, & firmis veluti adminiculis ſuſtentádam, plurimùm valet. Nec is à verò aberrarit, qui eam veluti eloquentiæ horreum quoddam nominarit. Eſt eius certè vis admirabilis, ex qua efficitur, (quod ait D. Gregorius Nazianzenus) vt vnius hominis mens, ex omnium mentium & ſęculorum perfectione, in vnum ſapientiæ acruum coaleſcere videatur. Quid diuinius, quàm omnia noſſe, quàm disiunctiſſimas regiones velociſſimi ſyderis more luſtrare? quàm omnium ętatum memoriam, res geſtas, facta, exempla percenſere: quàm imperiorum ſtatus, ortus, progreſſus, viciſſitudines, decurſus, exitus, vno mentis aſpectu contemplari? Quid illuſtrius, quàm regendi militandíque diſciplinam, clariſſimarum virtutum effigies, in vnam veluti tabulam congeſtas inſpicere, præterita cum præſentibus comparare, alieno damno ſapere, ſalutaria inde præcepta ad omnem vitæ culturam decerpere?

D. Greg. Naz. in carmine ad Nicobulum.

Digitized by Google

Æſchil. Ἑπτὰ ἐπὶ Θ. ἐξ ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα;

Nec immeritò eam communem humani generis εὐεργέτιδα nominat Diodorus. *Diod. Sic.l.1.* Quantum ad res ciuiles conferat, dicent Polybius & Ariſtoteles, *Polyb.l.1. Ariſt. Rhet.c.5* qui eam ἀληθινωτάτην παιδείαν καὶ χρησίμην γυμνασίαν nominant. De eius in eloquentiam fructu ſuauiſſimè redundante, teſtimonium proferet Quintilianus, *Quint.l.12.c.4.* qui oratorem in hiſtoriis apprimè verſatum deſiderat, his verbis; *Imprimis verò abundare debet orator exemplorum copia, cùm veterum, tum etiam nouorum; adeò vt, non ea modò quæ conſcripta ſunt hiſtoriis, aut ſermonibus, veluti per manus tradita, quæque quotidie aguntur, debeat noſſe: verùm ne ea quidem, quæ à clarioribus poëtis ficta ſunt, negligere.*

Hiſtoria è fontibus repetẽda. Quod verò ad hiſtoriæ lectionem attinet, de eius methodo libellum conſcripſit Poſſeuinus noſter: in quo de hiſtoricis variarum gentium tractat; & quo ordine legẽdi ſunt, quidve in iis aut cauendum aut laudandum, acri iudicio ſubiicit. Euoluenda igitur iis, qui ſeriò volunt in hac re ſapere, omnis antiquitas, & cum noſtris temporibus comparanda, & illuſtria quæque exempla ad manum ſemper habenda ſunt, quibus & delectare & permouere poſſint. Fuit illud magnis oratoribus in more poſitum, vt ſibi locos hiſtoriarum communes priuato labore texerent, quibus ad dicendum, pro rerum & temporum opportunitate vterentur. Nobis noſtra ſecula, vt abundantiam rerum, ſic hiſtoriarum copiam congeſſerunt, quas in ordinem & certa rerum capita tam multi variis idiomatibus digeſſerunt, vt colligendi penè ſuperuacaneus labor videatur Itaque qui compendioſam, ad hanc exemplorum copiam, affectant viam, hiſtoriarum collectanea ſumunt in manus, è quibus nullo labore decerpunt quæ apud varios hiſtoricos longè latéque diffuſa ſunt.

Hæc quidem via breuior eſt, non tamen ſecurior: quàm ſæpè enim, qui iſtos riuulos conſectantur, multa ab authorum ſenſu detorta, truncata, debilia, mala fide aucta, falſa etiam plerumque, & inepta, pro præſenti pecunia accipiunt? Quàm ſæpè in prodendis auctoribus, quos illi vel vitioſè citant, vel primis apicibus delineant, inſcitiam ſuam prodere coguntur, vt qui nuper Diuum Auguſtinum pro D. Auguſto Imperatore afferebat?

Quid, quòd ordinem temporum, hiſtoricorum ætatem, religionem, & mores, cùm nullatenus nouerint, in periculoſiſſima plerumque teſtimonia incidunt? Hoc experiuntur qui grande illud volumen, *Theatrum vitæ humanæ*, legunt, & ſine delectu exſpoliant Mitto, quòd grauiori cenſura ſit notatum; de cætero ſi ſpectetur, Ægyptus eſt Homerica, multa habet bona & mala; ſtudio enim congerendi omnia, coagmentauit certa incertis, vera falſis, rara mixta communibus. Delectu opus habet, & iudicio, liber alioqui ob immenſam hiſtoriarum ſegetem commendandus.

Neque verò ſatis hiſtorias legere & colligere, ſed in iiſdem vſus potiſſimùm ſpectandus eſt. Alij, ſine arte & iudicio hiſtorias hiſtoriis, exempla exemplis agglutinant; & tunc ſe valde eruditos putant, cùm amanuenſium opus in deſcribendo Syllogiſta fecerunt: Alij ad rem & extra rem dicunt, *Vſus hiſtoriarũ in oratione.* & modò quid ſpecioſum habeant, quaſi gladium Delphicum ad omnem vſum vertunt: Alij tritas & communes ad hiſtorias, à capite ad calcem citant; Xerxes, Alexandros, Romulos, Fabios ſemper habent in ore; de ſuis temporibus nihil dicunt: iſta quidem vitia ſunt in recenſendis hiſtoriis fugienda: Deinde hoc obſeruandum eſt.

Digitized by Google

Primùm, vt quod affertur, appoſitè & loco dicatur; non vt intrudi, ſed influere videatur Quantumcumque enim ſplendoris habeat, quod ex hiſtoria recenſetur, ſi violentè ſit accerſitum, de opinione iudicij multùm detrahit.

Deinde, vt quod narratur, ex probato authore ſit deſumptum, quò plus habeat ad perſuadendum auctoritatis: Hoc multi negligunt, delectationi aurium, & inani doctrinæ opinioni ſeruientes; qui, vt cornicum oculos confixiſſe, & plus aliis vidiſſe exiſtimentur, de ſuo adtexunt permulta, quò rem admirabiliorem faciant. Talis agendi ratio, à ſimplicitate veritatis, quæ & in rebus minimis obſeruanda eſt, necnon grauium virorum auribus, abhorret; qui nolunt ſibi falſa pro veris venditari: tum qui hanc rationem tenent, plurimùm ſibi de doctrinę & grauitatis æſtimatione derogare ſolent.

Tertiùm, ſi nota ſunt & communia, quæ narrantur, non diffusè explananda, ſed multa per congeriem ſimul copulanda ſunt, & cum celeritate orationis vibranda: vt facit

CICERO.

Phil. p. 4. Hac Maiores noſtri primùm vniuerſam Italiam deuicerunt: deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam euerterunt; potentiſſimos reges, bellicoſiſſimas nationes in ditionem huius Imperij redegerunt. (Item

Son cõtr. l. 1. Quis fuit Marius, ſi illum in ſuis inſpexerimus maioribus? humilis. In tot conſularibus nihil habet clarius quàm ſe auctorem. Pompeium, ſi hæreditariæ extuliſſent imagines, nemo magnum duxiſſet, &c.

Quomodo ornãda hiſtoria. Quartùm, ornandæ figuris ſententiæ, & varianda quæ narrantur: ſi quid graue eſt, & ad vtilitatem ſpectans, hoc cum ſuſtentatione efferendum.

DEMOSTHENES.

Philip. 3. Ἐγὼ δηλώσω, οὐ λόγους ἐμαυτοῦ λέγων, ἀλλὰ γράμματα τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων δεικνύων· ἃ ἐκεῖνοι κατέθεντο εἰς στήλην χαλκῆν γράψαντες, εἰς ἀκρόπολιν, οὐχ ἵνα αὐτοῖς ᾖ χρήσιμα· (καὶ γὰρ ἄνευ τούτων τῶν γραμμάτων τὰ δέοντα ἐφρόνουν·) ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς ἔχητε ὑποδείγματα καὶ παραδείγματα, ὡς ὑπὲρ τοιούτων σπουδάζειν προσήκει. Τί οὖν λέγει τὰ γράμματα;

Demoſt. in re graui narranda ſuſtentatio, & apparatus.

Ego declarabo, non mea verba proferendo, ſed ſcriptum maiorum noſtrorum oſtendendo, quod illi in æream columnam inciſum in arce collocarunt: non vt ipſis vſui eſſet; (nam ſine illo ſcripto ſatis erant prudentes:) ſed vt vos monumenta & exempla haberetis, quantâ res huiuſmodi ſollicitudine ſunt curandæ. Quid igitur dicunt literæ?

Poſt hunc apparatum narrat hiſtoriam, narratam expendit per τὸ ξῦνον. Hic modus optimus eſt, & ad inculcandum aptiſſimus, ſed in re graui duntaxat vſurpandus. Familiare eſt in iſtis epiphonema, & in comparandis narrationibus antitheſis.

SECVNDVS FONS INuentionis, *Apologi, & Parabolæ.*

CAP. IV.

Poëtæ vtatoribus vtiles. POëtarum eſt ad variam eruditionem lectio pervtilis, è quibus & decor in perſonis, & ſpiritus in verbis, & in affectibus magnæ permotiones hauriuntur.

Nunquam Cicero ad eam dicendi gloriam effloruiſſet, niſi à puero poëtarum lectioni addictus fuiſſet: Vel maximè Græci quotquot fuerunt oratores, ex Homero hauſerunt plurimum; apud quem tanto artificio plerumque orationes ſunt expreſſæ, vt non naſci videatur in Homero Græcorum eloquentia, ſed iam perfectionis culmen attigiſſe.

Verùm iſtis omiſſis quæ plurimum habent ponderis, fabulæ ipſæ ex poëtis ab oratoribus aſſumuntur nonnunquam, & variis ſenſibus accommodatæ, multum affundunt ſuauitatis. Quamquam in prophanis orationibus

Digitized by Google

nibus hæc liberiùs, in ſacris nunquàm, in grauioribus concionibus rarò admiſceri velim.

Fab. l. 5. c. 11.

Plus habent feſtiuitatis,& grauiores etiam perſonas apud populum orantes magis decent fabulæ,quę vocantur Æſopicæ. Ducere animos ſolent (inquit Fabius) præcipuè ruſticorum & imperitorum,qui & ſimpliciùs quæ ficta ſunt,audiunt; & capti voluptate, facilè iis quibus delectantur,conſentiunt. Itaque non immeritò apud Philoſtratum, φοιτῶσιν οἱ μῦθοι παρὰ τὸν Αἴσωπον, ἀγαπῶντες αὐτὸν, ὅτι αὐτῶν ἐπιμελεῖ).

Philoſtr. in Iconibus.

Philoſophi, & oratores fabulis vſi.

Video graues viros his narratiunculis delectatos, blandè permouiſſe. Plato fabuloſus eſt ſupra modum. Demoſthenes alioqui rigidus & auſterus,eas opportunè adhibuit: Teſtis eſt illa quam, cùm ab Athenienſibus oſcitantibus audiretur, magna feſtiuitate narrauit. Athenienſes, (inquit,) ſub æſtatis tempus adoleſcens aſinum Athenis Megaram conduxerat, cúmque flagrante iam meridie calor cœpiſſet eſſe vehementior, ſub aſini ventrem ſe coniecit, vt vmbram caparet: At verò aſinarius ſeriò hominem proturbare, aſſerens ſe, aſinum, non vmbram aſini locaſſe: Hinc rixæ, & lites. Diogenianus hoc habet in prouerbio, ὄνου σκιά· ὄνον σοι ἐμισθωσάμην, οὐχὶ σκιάν· Demoſthenis tamen nuſquam meminit; ſed Plutarchus eidem expreſſis verbis tribuit. Menenius Agrippa, per apologum Corporis humani, plebē Romanam, quæ in Auentinum montem ſeceſſerat, ad Patrum auctoritatem concordiámque reuocauit. Sed & authores ſacris huiuſmodi fabulis plerúmque, cum maxima ſuauitate vſi ſunt. D. Gregorius Nazianzenus Celuſium præſidem fabella de cygnis & hirundinibus compoſita oblectauit; & ad vanæ gloriæ fugam erudiit.

Diogenianus, Cētur. 7. adag. 1.

Authores ſacri. Gre. Nazian. ad Celuſiū præſidē.

[Hirundines quondam cygnos cauillis inceſſebant, propterea quòd nec cum hominibus conſuetudinem habere, nec canendi artem in publicum proferre vellent, ſed circa prata ſolùm, & flumina canerent, ac ſolitudinem amplecterentur, perinde atque eos Muſicæ ſuppuderet. At noſtræ (inquiebant) ſunt vrbes, noſtri homines, & thalami, atque apud homines garrimus, réſque noſtras illis exponimus, nimirum vetera illa & Attica, Pandionem, Athenas, Tereum,Thraciam. At cygni,qui earum garrulitatem exoſam haberent, vix quidem illas ſermone dignas duxerunt: Sed tandem, ô præclaræ, inquiunt, cauſſa noſtra in ſolitudinem libens ſe quiſpiam contulerit,vt Muſicam audiat, cùm zephyro pennas noſtras inflandas permittimus,vt ſuaue quidpiam & concinnum inſpiret: Quare,ſi non multùm,nec apud multos canimus, at illud certè in nobis pulcherrimum eſt, quòd modum in canendo tenemus, nec muſicam tumultibus permiſcemus: Vos autem & in ædes admiſſas,homines faſtidiunt, & canentes auerſantur,idque optimo iure: quippe quæ,nec inciſa quidem lingua ſilere poſſitis: verùm ipſæ exſectionem linguæ, & calamitatem veſtram lugentes quauis alia aue loquaciores ſitis.]

Hæc magna ſuauitate pro viri eloquentia. Proferam aliud exemplum, ſed ſtylo ſimpliciori Gerſon Cancellarius Pariſienſis, vir in Theologicis literis egregiè doctus, videtur hoc dicendi genere delectatus: Nam in commentariis ad Magnificat, fabulam de cato & vulpe iucundiſſimè narrat, & ibidem Apologum de vulpe, palumbis, & paſſere, ſic exequitur:

[Nidificabant palumbi ſyluarum, in arborum proceritate, more ſuo circumibat vulpes ad radices,ſe comminans aſcenſuram, ſe nidos omnes

Gerſon. tract. 8 ſuper Magnif. p. 851.

A ij cum

cum fœtibus direpturam, niſi ſibi pullus proiiceretur vnus. Trepidantes palumbi agebant, quod petebat, & abibat; reuertebatur ad ſimile; quouſque paſſer dato palumbis conſilio, continere ſe nidis ſuis, vulpes à fraude ſua fraudata eſt: ſed in paſſerem vertit inſidias, non viribus ſed adulatione.

Erat in dumo paſſer, vulpes affuit beatificans auiculas, quòd volatu ſuo ſe protegerent à beſtiis, & laqueis terræ: ſed hoc vnum deeſt, inquit, qua ratione contra ventorum turbines & frigora ſe protegant. Voluit paſſer gloriari & concionari cum garrulo, reſpondit, ſe protectionem habere, dū flabat boreas à ſiniſtris; mergebat enim caput ſub plumis ad dexteram; & è contra, ſi à dextris: fingens vulpes ſe non ſatis audire, propter diſtantiam, protrahebat alloquium. Dilapſus eſt paſſer ad ramos proximiores terræ. Quæſiuit vulpes, dum ventus flaret ab anteriori, quid agebat? ſic, ait, dimittens caput ad pectoris plumas. Exiliit vulpes in non videntem, & deceptam blanditiis, vorax rapuit. Affabulatio eſt.

Damus aliquando tale aliquod ſalubre conſilium, quod dum præterimus, decipimur.]

Apologi cum ſale & grauitate adhibendi: ni enim omnes decent.

Quid hac ſimplicitate candidius, aut feſtiuitate amœnius?

Obſeruandum autem erit in his apologis, ne nimis ſint crebri, ne dictione nimis faceta, & quæ ad ſcurrilitatem accedat, pertexantur: denique, vt perſonam, vt locum, vt rem deceant. Multa in hac re, à grauibus viris, prudentiæ ſale temperata placuerunt, quæ ſi ab adoleſcentibus dicerentur, in opinionem incurrerent ſcurrilitatis.

TERTIVS FONS Inuentionis, Adagia.

CAPVT V.

AD Parabolas accedunt Adagia, & plerúmque cum iis confunduntur, in eóque maximè conſentiunt, quòd rerum exprimant ſimilitudines: vnde parœmia dicitur ῥῆμα παρόδιον τετριμμένον, ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὅμοια, μεταληφθῆναι δυνάμενον. Verbum vulgare, & multorum vſu tritum, quod à paucis ad plura ſimilia transferri commodè queat. Verùm, non eſt vna omnium adagiorum ratio: nam alia verè popularia ſunt, & cuique vel imperito obuia, quæ Græci παροιμίας δημώδεις appellant, alia, ſacra, ἱερὰ, vt nominantur, quæ à vulgi ſenſu remota, reconditam magis doctrinam ex varia hiſtoriæ eruditione ſunt complexa. De quibus mihi videtur loquutus Syneſius, cùm ea veteris philoſophiæ reliquias appellat.

Adagiorū multa genera.

Ἡ παροιμία, inquit, σοφόν· πῶς δ᾽ οὐχὶ σοφόν; περὶ ὧν Ἀριστοτέλης φησὶν, ὅτι παλαιᾶς εἰσὶ φιλοσοφίας ἐν ταῖς μεγίσταις ἀνθρώπων φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα, περισωθέντα διὰ συντομίαν, καὶ δεξιότητα; παροιμία δὴ καὶ τοῦτο, καὶ λ. (καὶ τὰ ἑξῆς) τῆς ἀρχ. ὥστε βόσιον ἐπιβλέπειν αὐτῇ. πάμπολυ γὰρ οἱ πάλαι εἰς ἀλήθειαν εὐστοχώτεροι.

Βόσιον. πῶς dicatur ἰνόφθαλμοι καὶ καλοί.

Sapiens prouerbium. Quidni enim ſapiens ſit? cùm prouerbia dicat Ariſtoteles eſſe veteris Philoſophiæ, inter maximas hominum ruinas intercidentis, quoſdam reliquias, ob breuitatem dexteritatémque ſeruatas? Prouerbium igitur hoc eſt, ſermo dignitatem habens, & tanquam è ſacrario Philoſophiæ, vnde antiquitatem traxit, depromptum; ex quo, graui eſt pulchróque aſpectu. Veteres enim noſtris hominibus inueſtigandæ veritatis longè cupidiores erant.

Quamobrem in hoc genere ſcribendi elaborarunt olim viri graues, Chryſippus, Cleanthes, Theætetus, Ariſtides, Ariſtophanes, Æſchylus,

Milo, Ariſtarchus, &c. inter quos celebres (qui nunc extant opera & labore Andreæ Scoti ex noſtra ſocietate viri eruditiſſimi) Zenobius, Diogenianus, & Suidas, è quibus Eraſmus omnia, quæ ad Parœmias Græcas attinent, decerpſit.

Quid in iis obſeruandum. Erit in his adagiis obſeruandum ne crebra & obſcura admiſceantur orationi: quod puerile eſt & vitioſum; ſed vbi res feret, commodè, quaſi gemmulæ, purpuræ inſerantur: maximè verò in epiſtolari ſtylo, qui parœmiarum amœnitate cultiùs eniteſcit.

In orationibus, ad eruditionem potiùs valent quàm ad ſtylum: & præſertim, ſi in res ſubiectas, miti quadam vrbanitate conſerantur, tum etiam inſigni aliqua interpretatione colluſtrentur.

QVARTVS FONS INVENTIONIS, Hieroglyphica.

CAPVT VI.

Veteres illi, qui arcanam Philoſophiam ſymbolis ænigmatúmque velis adumbrabant, ne in plebeiorum hominum ſenſus intelligentiámque permanaret, hieroglyphica, ſacra quædam monumenta, non literis vocabula, ſed ſculptis rerum animaliúmque figuris ſignificantia adinuenerunt: quo artificio celebres in primis fuiſſe narrantur Ægyptij: de quibus ita Hermotimus *Luc. in Hermot. p. 218.* Luciani, τί γὰρ εἰ μηδὲ γράμματα γράφοιμεν ἐπὶ τῶν κλήρων, ἀλλά τινα σημεῖα, καὶ χαρακτῆρας, οἷα πολλὰ Αἰγύπτιοι γράφουσιν, ἀντὶ τῶν γραμμάτων κυνοκεφάλους τινὰς ὄντας καὶ λεοντοκεφάλους ἀνθρώπους; Quid ſi neque literas in ſortibus deſcribamus; ſed characteres, & ſigna, qualia multa pro literis Ægyptij pingere ſolent, canino & leonino capite homines? Quod *Olaus Magnus l. 1. c. 21.* & ſeptentrionalibus populis in vſu fuiſſe teſtatur Olaus Magnus. Nonnulli (inquit) pro priuatis computis inſtar Ægyptiorum, variis animalium figuris pro literis vtebantur. Quibus cùm dicta ſapientum præclara, & ſententiæ exprimuntur, euenit vt in animos inſtillentur iucundiùs, quòd ſubmoto quaſi obſcuritatis velo, repentè lux emicare videatur. Vnde & in ſacris literis multa traduntur in parabolis: cuius rei diſertam rationem reddit Origenes Sicut in nouiſſimis diebus, Verbum Dei ex Mariæ carne veſtitum proceſſit in hunc mundum: *Origen. ſup. Leu. Hom. 1.* & aliud quidem erat, quod videbatur in eo; aliud, quod intelligebatur. Carnis namque aſpectus in eo patebat omnibus, paucis verò & electis dabatur veritatis agnitio.

Ita, & cùm per Prophetas, vel legiſlatorem verbum Dei profertur ad homines, non abſque competentibus profertur indumentis. Nam, ſicut ibi carnis, ita hîc literæ velamine tegitur, vt litera quidem aſpiciatur, tanquam caro: latens verò intrinſecus ſenſus, tanquam diuinitas ſentiatur. Accedit, quod ait D. Auguſtinus: [Quemadmodum multa per vitrum, aut ſuccina, pellucent iucundiùs: ita magis delectat veritas per imagines & ſymbola collucens. *Auguſt. epi. 119* Si dicas; Concordià res creſcunt, diſcordia dilabuntur, pigriùs incitat: At ſi addas hoc, veteres illos excellentis ingenij viros, in arcanis philoſophiæ myſteriis ſubtiliter expreſſiſſe, primùm quidem per formicam, quæ impoſito caduceo in elephantum excreſceret; ex altera verò parte, per elephantum gladio ſuperpoſito in formicam deſinentem: neſcio quomodo & inuentionis ſubtilitas, & imaginis expreſſio, ſenſus titillat ſuauiùs; & dum placet, perſuadet efficaciùs.

Hieroglyphicorum & parabolarum commendatio. Habent igitur amœnam eruditionem hieroglyphica, & ſymbola, modò prudenter, & parcè, vt cætera, adhibeantur: quæ enim per ſe admirabi-

Digitized by Google

litatem obtinent, ſi crebriùs interſerantur orationi, fiunt communia, & faſtidioſos ſenſus ipſa pulchritudinis ſatietate obruunt. De iis autem extat Hori Niliaci libellus, nuper à me notis & commentariis illuſtratus. Hic auctor Pierio anſam dedit ad hieroglyphicorum libros concinnandos, eruditos illos quidem, ſi modo maior eſſet fides penes multa, quæ ſine authoribus afferuntur, in magna Ægyptiarum rerum, atque hiſtoriarum (vt neceſſariò contingere oportuit) penuria. Qui Pierium ſecutus Brixianus, ingens ſymbolorum volumen congeſſit, omnia bona maláve commiſcet; ſi delectus adhibeatur, auctor alioqui non inutilis futurus.

QVINTVS FONS INVENTIONIS, Emblemata.

CAP. VII.

VT eſt imaginum vbique amans humanum ingenium, vix ad neceſſitatem inuenta multa humana vitæ ſubſidia. parietes pauimenta, domus, veſtes, vaſa cùm cœperunt variis figuris & imaginibus colluſtrari. Hinc in parietibus vermiculata, in pauimentis teſſellata, in lignis ſegmentata, in vaſis ornamenta, in clypeis admirabiles cælaturæ, quæ paulatim poſtquam ad elegantiora defluere cœperunt ingenia, eruditis argumentis dictiſque ſententioſis enituerunt. Hæc emblemata quæ cum hieroglyficis in eo conueniunt, quòd ſymbolorum naturam habeant; differunt verò, quod rem ſublatis ænigmatum velis puriùs liquidiúſque proponant. In hoc genere præclara & arguta luſerût ingenia, vt ex variis Imperatorum illuſtriumque virorum ſymbolis licet colligere, ex quibus plerúmque lepida & ſuauis affluit eruditio. Magnifica imprimis fuerunt vexillorum clypeorúmque ſymbola, qualia ſunt, quæ apud Æſchylum in Tragœdia de ſeptem ad Thebas commemorantur, & ab Homero & Virgilio in Heroum clypeis deſcribuntur. Hunc morem ab heroïcis ductum temporibus poſteri conſtantiſſimè retinuerunt, & in eo præcipuè Athenienſes φιλόκαλοι; quos irridens Lacon, muſcam pro omni emblemate, eámque minutis lineis inciſam ſculpi curauit in clypeo: Cuius rei cauſa cùm ab eo rogaretur, *Tam propè*, inquit, *ad hoſtes ſum acceſſurus, vt vel muſcam noſtram diſpicere poſſint.* Poſt vexilla & clypeos locum ſigillis aſſignemus: nulla gens, nullus Imperator, nullus penè priuatus, qui ſibi peculiare ſymbolum non affectarit. Nihil hîc opus eſt Perſarum aquilas aureas, noctuas Athenienſium, Thebanorum ſphinges commemorare. Quid ea quæ de Auguſto feruntur? quam elegantiam habent? qui maturitatem in rebus gerendis oſtenſurus, in altera nummi parte, quem cudi iuſſerat, papilionem vnà cum fluuiatili cancro cælari voluit, vt feſtinandum lentè moneret. Mœcenas ille doctorum fautor & parens, ranam vſurpauit (vt nonnulli volunt) Seriphiam, ad commendandam ſilentij religionem. Carolus V. Imperator pro imperatorio iure habuit ſymbolum ſibi peculiare, duas Herculis columnas, cum lemmate, *Et vltrà*. Hæc exempli cauſſa commemorata ſint; licet infinita ex ſymbolis imperatoriis, Adolphi Occonis nummis, ipſius denique Alciati, Iunij, Broſſardi Iconibus colligere, quæ vt ſunt exquiſita ingeniorum iuuenta, ad orationes illuminandas, ſi modò bellè accommodentur, plurimum habent ſuauitatis.

Æſchilus ἑπτ' ἐπι θ.

Vide ſymbola Imperatoria.

SEXTVS FONS INVENTIONIS, Teſtimonia veterum.

CAP. VIII.

VEterum teſtimonio, inter argumenta, remota plurimum obtinent dignitatis, ſi modò ab au-

ctoribus

Digitized by Google

ctoribus fide dignis, iiſque grauibus & eruditis emanarint. Hoc eſt in rerum confirmationibus telum frequens, & plerumque amentatum. Nam cùm noſtra, licèt ſagaciter inuenta, refutari refellique poſſint liberiùs, ſola auctorum, qui modò omnium conſenſu magni ſunt & celebres, obſeruantia tam mitem elicit aſſéſum, vt pudor ſit diffiteri, quæ illa ſuperiorum ſæculorum oracula ſuo calculo comprobarunt. Hanc authoritatem in Theologicis, orthodoxi Patres: in Philoſophia, Ariſtoteles; in philologia, omnes antiqui & primæ claſſis auctores ſibi vendicant. Bene igitur rationi dicendi cõſulunt, qui ſibi de omni re & diſciplina, grauia, ſelecta, rara grauiſſimorum teſtimoniorũ ὑπομνήματα per locos communes digerunt, quæ in promptu ſemper habere poſſint; & hæc præſertim longè ſecuriùs afferuntur, cùm ex fonte hauſta, non ex riuulis delibata ſunt. Qui tamen variæ lectionis præſidio deſtituuntur, ad communes locos, quorum ſeges poſterioribus ſæculis penè infinita enituit, coguntur recurrere. Pleni ſunt rerum varietate Clemens Alexandr. Ariſtot. Plutarch. Plin. Seneca, Stobæus: qui auidè legerunt, non dubium eſt, quin aureo fœtu pectus compleuerint ſuum. Succedunt tot noua collectanea, Patrum ſententiæ, Platonis γνῶμαι, Polyanthea noua, Coccij theſaurus, ſyluę allegoriarum, & qui quotidie naſcuntur tot eruditi ſacrarum literarum interpretes, in quibus magna communium locorum vbertas: ſed hæc in fonte ſemper tutiora. Iam igitur nemini teſtimonia deeſſe potuerunt, vt verendum ſit, ne quod Ageſilaüs ille prudentiſſimus Imperator pronuntiauit, cùm machinam bellicam nimis ſolerter ad vſum vel minimè induſtrioſorum militum excogitatam vidiſſet, nunc iure dicendum ſit; *Papæ, virtutem ſuſtuliſtis*: vos eruditi viri doctrinam peritis, imperitiſque hominibus feciſtis communem.

Sed tamen in tractatione magnum eſt diſcrimen, nec vbi Achillis haſta, ibi Achillis eſt manus. Videndum eſt in primis, vt teſtimonia commodè & loco dicantur: non omnes orationes decent: illæ quæ totæ ad ſuauitatem, & dictionum delicias ſunt compoſitæ, rarò iſtum teſtimoniorum vſum admittunt; ita verentur de numeroſo ſuarum periodorum ambitu diſcedere: aut ſi interdum aſſumunt, parcè delibant, ſúntque in ἀγῶσι potiùs rei, quàm in recitatione occupatæ. Quæ verò rationum pondera, & ſenſus, magis quàm verba ſectantur, magnifaciunt auctoritates, in quibus tamen tenendus eſt modus; ſi enim nimiæ ſint, ſi communes, ſi ſine vi & pondere allatæ, puerum magis colligentem ſapiunt, quàm virum ingenioſum.

Hîc exiſtit aliqua dubitatio, vtrùm Græca Græcè referenda, carmina etiam orationi adtexẽda ſint? Quod ad primum attinet, Demetrius Phaler. in lib. quem de elocutione ſcripſit, eos reprehendit, qui Græcis vocibus peregrinas immiſcent, & hoc ab Oratoris elegantia docet eſſe diſiunctum. Ex quo perperam faciunt illi, qui ad eruditionis oſtentationem in vna oratione omnia confundunt idiomata. Tiberius in ſenatu noluit Græcam vocem ἔμβλημα vſurpare, quæ tamen maximè neceſſaria videbatur. Quid igitur, qui ſine vlla neceſſitate, Hebraïcorum Græcorúmque teſtimoniorum ſyluam congerunt? num ſatis oratores ſapere videntur? In libris, commentariis, & ad probabilitatem, non delectationem, compoſitis orationibus, vbi neceſſitas exigit, ſi maiorem vim & pondus oratio ſit habitura, iſtud

vſurpare

vſurpare non eſt indecorum; & in explicationibus quidem authorum dignitatem habet permagnam: In concionibus verò farrago tot peregrinatum linguarum, cùm præſertim concio res ſit popularis, non adeò plebeiis auribus iucunda, quæ magis afficiuntur eo quod liquidiùs intelligunt: itaque Græca ſæpiùs aut Hebraïca citare, ſuperuacaneum eſt; niſi fortè ea ſint efficacitate dictionis, vt facilè alieno idiomate reddi non poſſint. Hoc pacto Græcum verbum ſe vſurpaſſe in ſenatu commemorat Cicero, Philipp. 1. & in Piſonem, habet argentum οἴχεται: ſed hæc quàm ſobria? Neque verò magis errore vocant, qui in Gallicis concionibus, ſeu orationibus, Latinorum prolixos locos & communes, ſine vlla vi & ἐνεργείᾳ cogmentant; Græcos etiam authores, vt D. Gregorium Nazianz. & Chryſoſtomum, Latinè loquentes inducunt, cùm elegantiùs noſtrate lingua redderentur.

Verſus porrò nec multos ingeri, nec omnino excludi velim: nam qui ad excludendos ab oratione verſus, Ciceronis & Demoſthenis exemplũ afferunt, parum mea ſententia proficiunt. Neque enim magnopere mirandum eſt, ſi in negotioſis concionibus, vbi conſultò artem & eruditionem occultant, poëtarum teſtimonia non exprõmunt, qui in literario potiùs puluere ſunt commemorandi: quanquam inſunt aliqua veſtigia, vt in Orat. pro Muræna, & in Piſonem. Sed hæc in exornatiuis orationibus longè commodiorem ſortita ſunt locum. Auctoritatem habemus ex Dione Pruſæo, grauiſſimo oratore, qui Homericis verſibus in iis, quas ſapiẽter copioſéque conſcripſit, orationibus, vſus eſt ſæpiſſimè. Quanquam quid Dionem appello? nónne & D. Paulus in ea nobiliſſima concione, quam de Deo Athenis habuit, Arati illud vſurpauit, τοῦ γένος ἐσμὲν; & D. Auguſt. in ſerm. de SS. Innocent ad populum, ſententiam illam tertiam:

Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit?

SEPTIMVS FONS Inuentionis, Γνῶμαι.

CAPVT IX.

Teſtimoniorum gemmæ ſunt, quæ à Græcis vocantur γνῶμαι, dicta grauia, & ſententioſa; quorum apud veteres tanta fuit authoritas & pretium, vt nihil ad maieſtatem orationis exaggerandam putarent excitatius. Itaque & ſummam laudem meruit Thucydides, quòd ſententiis appoſitè vſus eſſet; & poëtarum vtiliſſimus habitus eſt Heſiodus, qui licèt ad Homeri grauitatem, nec argumento nec dignitate carminis aſſurgat: tamen ob crebras quas habet ſententias, mirificam laudem apud poſteros eſt conſecutus. His artibus à tenero fingi erudirique pueros volebant, non modò vt ad normam virtutis ſurgentem ætatulam conformarent, ſed etiam ad eloquentiam, cui perutiles videbant γνώμας, adiumenta ſuggererent. Antiquiſſimæ ſunt, (inquit Quintil.) quæ propriè, quamuis omnibus idem ſit nomen, ſententiæ vocantur, quas Græci γνώμας appellant: vtrumque autem nomen ex eo acceperunt, quòd ſimiles ſunt conſiliis & decretis; vt illud Afri Domitij: *Princeps qui vult omnia ſcire, neceſſe habet multa ignoſcere.*

Aliæ porrò graues ſunt, & magnificæ, quales Platonis & Philonis ſententiæ de Deo, & rebus diuinis; vt, κατὰ τὸν ἕνα ὄντως ὄντα θεὸν δύο τὰς ἀνωτάτω εἶναι, καὶ πρώτας δυνάμεις, ἀγαθότητα, καὶ ἐξουσίαν· καὶ ἀγαθότητι τὸ πᾶν γεγεννηκέναι· ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ γεννηθέντος ἄρχειν· τρίτον δὲ συναγωγὸν ἀμφοῖν τὸν λόγον: &c. *Penes,* inquit, *vnum Deum duæ ſunt excelſiſſimæ & primæ virtutes, Bonitas, & Potentia:*

Potentia: & eius quidem bonitate omnia in hanc lucem excitata, potentiâ verò adminiſtrantur: Tertium quidpiam eſt, cuius nexu duo priora copulantur, verbum Dei; & illa quidem per duo Cherubim; hoc, per igneum gladium ſignificatur. Hæc plena maieſtatis, quam vt augeat, addit, ſe hanc doctrinam ab anima ſua θεοληπτουμένη diuino furore incenſâ, accepiſſe. Tale illud D. Aug. *Deus melius ſcitur neſciendo.* Aliæ ſunt acutæ & breues, quales ſunt illæ Senecæ, Boëtij, Taciti, Salluſtij, Q. Curtij, &c. vt, *Quædam tempora eripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Magna pars vitæ elabitur malè agentibus, maxima, nihil agentibus; tota, aliud agentibus.*

Dum differtur vita, tranſcurrit.

Fiet, vt minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris.

Viuere noluit, qui mori non vult; & quæ ex aliis citat, maximè ex Publio Syro;

Auaro tam deeſt quod habet, quàm quod non habet.

Habet quod vult, qui velle, quod ſat eſt, poteſt.

Iniuriarum remedium, eſt obliuio.

Corn. Tac. Hiſt. l. 1. — *Peſſimum veri affectus & iudicij venenum ſua cuique vtilitas.*

Salluſt. — *Auaritia omnia venalia habere docet.*

Q. Curt. — *Animus vereri qui ſcit, ſcit tutò aggredi.*

Regum ſæpius opes aſſentatio quàm hoſtis euertit: & cætera infinita.

Aliæ ſunt feſtiuæ, & prouerbiales, vt

Ex ſtromateo Græco. — Ἁ φιλοχρηματία Σπάρταν ἕλοι, ἄλλο δὲ οὐδέν.

Auaritia Spartam capiet, nihil præterea.

Αἰετοῦ γῆρας κορύδου νεότητος ἄμεινον.

Aquilæ ſenectus Gracculi iuuentute melior.

Δελφὸς ἀνὴρ στέφανον μὲν ἔχων, δίψῃ δ' ἀπολωλώς,

Delphus vir coronam quidem habens, ſed ſiti periens.

Δύο τὼ πτῶκε διώκων οὐδέτερον καταλήψῃ.

Theocrit. — *Duos lepores venans, neutrum capies.*

Anaxag. Laërt. — Θρέψαι τοὺς λυκιδεῖς, θρέψαι κύνας, ὥς σε φάγοντι.

Paſce luporum catulos, paſce canes, vt te lanient.

Λύχνου χρείαν ἔχων, ἐπιχεῖν μέμνησο ἔλαιον.

Lucerna ſi indigeas, memento oleum infundere.

Stepha. de vrbib. — Μὴ κίνει Καμαρίναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων.

Noli mouere Camarinam, quieſcens melior eſt.

Lib. 1. Anthol. — Νεκροῦ σῶμα λέοντος ἐφυβρίζουσι λαγωοί.

Mortui leonis cadaueri inſultant lepores.

Plut. de ſer. numinis vindicta. — Ὀψὲ θεῶν ἀλέουσι μύλοι, ἀλέουσι δὲ λεπτά.

Serò molunt Deorum molæ, ſed bene comminuunt.

Plato in Phædone — Πολλοὶ τοι ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε Βάκχοι.

Multi Thyrſigeri, pauci Bacchi.

Plutar. de aud. poet. — Πολύποδος κεφαλῇ ἔνι μὲν κακὸν, ἐν δὲ καὶ ἐσθλόν.

Polypi capiti bonum ineſt, & malum.

Dici non poteſt quantam venuſtatem ſpirent huiuſmodi elegantiæ: quas qui ſibi familiares continuo vſu reddunt, præclara ad venuſtandam orationem comparant adiumenta. Pleni ſunt autem libri, & veteres, & noui, his locis communibus; ex quo penè in contemptum venerunt apud faſtidioſos: ſeligenda erunt in tanta ſylua lectiſſima quæque. Deinde obſeruandum quod monet Quintilianus, non debere eſſe nimis crebras ſententias: Tertiò, perſonæ eſſe accommodandas: parum enim decet adoleſcentem adhuc rerum imperitum, præſertim ſuo marte ſententioſè loqui.

Cùm ſententia congruit apophthegma, niſi quòd ſententia laxiùs plerùmque ſumitur. Apophthegma autem ſemper eſt dictum breue, rotundum, & ſententioſum, vt definitur à Budæo. Adde, quòd decus accipiat ab illuſtribus perſonis, quibus maximè tribuuntur apophthegmata: quales

Digitized by Google

les ſunt Pontifices, Imperatores, Reges, Legati. Hæc quo pretio fuerint, ſatis indicat eruditus de Apophthegmatis, Plutarchi libellus, quem Traiano Imperatori obtulit. Cuius veſtigia ſecuti ſyllogyſtæ, nobis innumerabilem vim apophthegmatum prodiderunt. Non eſt ſemper in eo adeò antiquis inſiſtendum, vt noſtra tempora, ingeniorum, dictorum, exemplorumque fœcunditate ſatis opulenta, negligamus. Ideo præclarum erit, noſtrorum Regum, & illuſtrium virorum admiſcere ſententias, quales feruntur Henrici Magni, quarum ſelectas aliquas inuenies in conſolatione ad Mariam Auguſtam, quam ex Gallico Patris Richeomij, viri de eloquentia Gallica perbene meriti, Latinè reddidi. Fuit profectò in admirabili rege illa ex temporaneorum dictorum inſignis felicitas, & βραχυλογία Λακωνικωτάτη, digna quę memoriæ commendetur monumentis.

OCTAVVS FONS *Inuentionis, Leges.* CAP. X.

Nonn. Dion. 41. Cic. 2. de leg.

LEgem Reginam Deorum & hominum appellat Pindarus apud Athenæum; quem ſecutus Nonnus in Dionyſiacis cecinit:

Ἄγνῶι ἄναξ θνητῶν, κ̓ ἀθανάτων.

Et eſt certè vnicum quoddā quod vniuerſum mundum regit, imperandi prohibendique ſapientia. Ex quo magnæ ſunt authoritatis leges, ſi modo ad æternæ veritatis normam componantur. Nam, vt ait D. Auguſtinus, *Omnium legum eſt inanis cenſura, n. ſi diuinæ legis imaginem gerat.* Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine legibus; ſuis partibus, vt neruis, ac ſanguine, & membris, vti non poteſt.

Atque vt magna eſt legum excellentia, & maieſtas, ſic etiam iuriſprudentia, quæ eaſdem tractandas ſuſcepit, ſapientiæ ſeminarium eſt, & omnis prudentiæ officina. Cùm præſertim conſtet, leges à prudentiſſimis ſui æui mortalium inuentas, ſæculorum ingeniorúmque acceſſione ad immenſum decus effloruiſſe. Cecrops Athenienſibus leges præſcripſit, Argiuis Phoronæus, Cretenſibus Minos, & Rhadamanthus, Lycurgus Lacædemoniis, Babyloniis Zoroaſtres. Romani poſtea ex ſapientiſſimis quibuſque duodecim tabulas compilarunt, quas meritò (vel Ciceronis teſtimonio) multorum Philoſophorum ſcriptis anteponas. Sed omnium ingenia, labores, & curas vicit Iuſtinianus Imperator in codice edendo, quem Iuſtinianeum de ſuo nomine appellauit. Ad hoc curandum opus, Decemuiratus conſtitutus eſt ab eodem Imperatore, delectique Ioannes Patricius, vir conſularis, & exquæſtor; Leontius magiſter militum ex P. Prætorio: Phocas magiſter militum, & Patricius; Baſilides Patricius ex præfecto prætorio Orientis; Thomas exquæſtor ſacri palatij; Tribonianus Magiſter Officiorum; Conſtantius comes ſacrarum largitionum; Theophilus comes ſacri Conſiſtorij; Dioſcorus & Præſentinus togati Iudices ſacri Prætoriani: Illi ex tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano, & Theodoſiano, tertium elucubrauerunt illum ipſum Iuſtinianeum. Ex his fontibus, iuriſperitis maximè petenda eſt eruditio, quæ quàm grauis ſit, quàm prudens, quàm locuples, quis pro dignitate ſatis complecti poſſit? cùm pręſertim Chriſtianę veritatis face illuſtrata, ad ſummum generis humani bonum tam ſalutares leges prodierint. Et quamuis ex geniturati malo priſci legiſlatores in varios inciderint errores, magna tamen ſapientiæ veſtigia in iis plerumque eſt reperire; qualia ſunt illa apud Perſas:

Authores variarum legum.

Baron. ad ann. Chriſti 526.

Iuſtitiam

Xenoph. l. 1. Cyrop. Prudentia & integritas in multis legibus antiquorum Perſarum. Herod. l. 1.

Iuſtitiam ante omnia colunto, & ad eam pueri exercentor; ex quo Xenophon pueros apud Perſas ad diſcendam iuſtitiam, non ſecus ac in ludum literarium Græci ſolent, frequentes conueniſſe memorat, καὶ οἱ μὲν δὴ παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες διάγουσι, μανθάνοντες δικαιοσύνην, καὶ λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τοῦτο ἔρχονται, ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μαθησόμενοι.

Item veritatem ſectantor, dolum malum remouento.

Magiſtratibus parento.

Ingrati in iudicium vocantor, & pro delicto puniuntor.

Ioſeph. l. 11. c. 6.

Adulteria, & lecti genialis iniurias vindicanto, &c.

Ægyptij.

Apud Ægyptios.

Singulis annis apud prouinciarum præſides, omnes vnde viuant, demonſtranto. Si quis ſecus faxit, aut vnde legitimè viuat, non demonſtrarit, capitale eſto.

Herodot.

Periuri capite mulctantor.

Apud Athenienſes.

Athenienſes. Laërt. in Anag.

Si quis in inſepultum hominis cadauer incidat, omni parte id terra obruat, & ſepeliat, ad occaſum ſpectans.

Athei morte mulctantor.

Si quis pudicitiam proſtituerit, aut expatrarit, huic interdicitor ius apud populum concionandi.

Apud Lacedæmonios.

Omnes Dij Deæque colantur armati; & id miro artificio, ad mollitiem de ciuitate abigendam, militarem diſciplinam excolendam.

Plato de Republ.

Votum omnium ſit vt Dij honeſta ob bonas actiones largiantur, nihilque ampliùs.

Maiorum imperium libenter omnes pati aſſueſiant.

In legibus Numæ.

Romani.

Deos patrios colunto, externas ſuperſtitiones aut fabulas ne admiſcento.

Ne quid inauſpicatò publicè gerunto.

Nocturna ſacrificia priuilegiáque amouentor.

Mœnia ſancta exiſtimantor.

Diis ex amputata vite ne libanto.

Pellex aram Iunonis ne tangito; ſi tangit, Iunoni crinibus demiſſis agnum fœminam cædito.

Patronus, ſi clienti fraudem faxit, ſacer eſto.

Hæc exempli cauſſa, in quibus partim religionem, partim prudentiam elucere ideas, atque eò ſententiis & apophthegmatis ſunt grauiora, quòd non vnius priuati, ſed ciuitatum & clariſſimarum gentium ſint monumenta, congreſſi olim in ſingularem libellum nondum editum, Ægyptiorum, Perſarum, Athenienſium, Lacedæmoniorum, Romanorum denique præcipuas leges, & ἔθη, ex quibus multa poſſunt ad eruditionem decerpi. Verùm cauendum eſt, ne iſta, aut in cauſulis afferantur, aut loco inepto commemorentur; aut, dum peregrina recenſemus, quæ ante pedes noſtros ſunt, prætermittamus.

NONVS FONS INVENtionis, Sacra litera.

CAPVT XI.

VErùm iſta omnia humanæ ſapientiæ inuenta, licèt exquiſitiſſima, quota portio ſunt diuinæ ſapientiæ? Præclarè, vt cætera, hoc à D. Auguſtino dictum eſt.

Aug. l. 2. de doctrina Chriſt.

Quantum autem minor eſt auri, argenti, veſtiſque copia, quam de Ægypto ſecum ille populus abſtulit, in comparatione diuitiarum, quas poſtea Hieroſolymæ conſecutus eſt, quæ maximè in Salomone rege oſtenduntur; tanta ſit cuncta ſcientia, quæ quidem eſt vtilis, collecta de libris gentium, ſi diuinarum ſcripturarum ſcientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, ſi noxium eſt, ibi damnatur: ſi vtile eſt, ibi inuenitur. Et cùm ibi quiſque inuenerit omnia; quæ vtiliter alibi didicit, multò

Digitized by Google

abundantiùs ibi inueniet ea quæ nuſquam omnino alibi, ſed in illarũ tantummodo ſcripturarum mirabili altitudine & mirabili humilitate diſcuntur. Diuus verò Cyprianus lib. ſingulari de ſpectaculis, ſcripturæ miracul. ſic explicat, vbi Chriſtianum à ſpectaculis auertens, ad ſcripturas aduocat omni theatro præſtabiliores.

Cypr. lib. de ſpectaculis. Scripturis ſacris incumbat Chriſtianus fidelis; ibi inueniet condigna fidei ſpectacula: videbit inſtituentem Deum mundum ſuum, & cum cæteris animalibus hominis illam admirabilem fabricam, melioremque, facientem ſpectabit mundum in delictis ſuis iuſta naufragia, piorum præmia, impiorúmque ſupplicia: maria populo ſiccata; & de petra rurſus populo maria porrecta: ſpectabit de cœlo deſcendentes meſſes, non ex areis; inſpiciet flumina, tranſitus ſiccos refrænatis aquarum agminibus exhibentia. Videbit in quibuſdam fidem cum igne luctantem, religione ſuperatas feras, & in manſuetudinem conuerſas, intuebitur & animas ab ipſa morte reuocatas, &c. ad ſummum concludit, ſcripturam eſſe theatrum miraculis refertiſſimum; & exclamat, quàm hoc decorum ſpectaculum, fratres, quàm iucundum, quam neceſſarium! Nunquam finis eſſet dicendi, ſi de ſcripturæ excellentia & auctoritate dicere vellem.

Annotabo tantùm duos inſignium Ethnicorum locos, qui cùm in ſacras literas incidiſſent, & biblia noſtra euoluiſſent, non potuerunt eorum maieſtatem diffiteri. Primus eſt Æmilij Apamenſis Philoſophi Platonici: is cum Plotino præceptore, & Geminiano, Romæ clari nominis fuit, quem Proclus in commentariis ad *Amelius* Timæum Platonis, ſæpè φοράζων Amelium nominat. Is cùm legiſſet apud Diuum Ioannem (IN PRINCIPIO ERAT VERBVM) miratus eſt, quòd barbarus, vt ait ipſe, homo ita fuerit philoſophatus: Καὶ νὴ Δί' ὂν ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τε καὶ ἀξίᾳ καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, δι' οὗ πάνθ' ἁπλῶς γεγενῆσθαι, quod Cyrillus confirmat aduerſus Iulianum. *Cyril. ad uerſ. Iul. l. 8.*

Alter eſt Dioniſij Longini in Libello περὶ ὕψους, priori libro memoratus, vbi maieſtatem notionum mentis & ſenſuum commendans, citat ex Homero Neptunum aurigantem, quem locum à poëta grauiſſimè perſectum oſtendit: nam *Dionyſ. Longin. περὶ ὕψους.*

——τρέμε δ' οὔρεα μακρὰ, καὶ ὕλη
Ποσσὶν ὑπ' ἀθανάτοισι Ποσειδάωνος
ἰόντος.

Mox Moyſen cum Homero comparans, ait illum Iudæorum legiſlatorem, non fuiſſe virum de triuio, qui tam ſublimem de Deo notionem habuit, vt de eo ſcriberet: Dixit Deus, fiat lux, & facta eſt lux; fiat terra, & facta eſt.

Ταύτῃ καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε κἀξέφηνεν, εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ γράψας τῶν νόμων εἶπεν ὁ θεός, φησί· τί; γενέσθω φῶς, καὶ ἐγένετο· γενέσθω γῆ, καὶ ἐγένετο.

Hęc obſeruatione digna ſunt in paganis hominibus: quorum ore etiam literis ſacris dignitas tribuitur.

Quod ad eius vſum attinet, Theologorum eſt proprius: Hæc eorum hæreditas, hic campus, hoc ſtadium. Ex quo mirum eſt, nonnullos tam venerandæ ſapientiæ dignitate, copia & vtilitate omiſſa, ad ſteriles Adonidis hortulos, fragilia humanæ ſapientiæ choragia, tam lubenter deflectere. Contra inuerſo ordine iuriſperitos neglectis iis quæ ad ſe attinẽt, ſacra biblia ſæpiùs quàm leges in ore habere. Pulchrũ eſt & modeſtum, ſe intra ſuorum caſtrorum ambitum quemque continere; &, ſi quædam propter mutuum artium vinculum ex iis depromenda ſunt, tamen in hac

parte

Digitized by Google

parte nunquam nimios eſſe nos oportebit; ne quis Apelles exiliens è latebra, illud inclamet, Ne ſutor vltra crepidam.

DECIMVS FONS *Inuentionis, Ratio & Solertia in locis.*

CAPVT XII.

ET hæc quidem ad variam eruditionem attinent, quæ eloquentiæ fœcunda quædam nutrix eſſe comprobatur. Nunc de ingenij fonte videamus, ſine quo quantacunque fuerit eruditio, gladius erit in vagina reconditus, cuius acies hebeſcet.

Cùm tota ratio dicendi tribuatur in ſubiecta, & enuntiata: quorum illa ſunt, de quibus ſermo eſt; hæc, quæ de re affirmantur, aut negantur; ad perfectā ſubiecti & prædicati diſtinctionem, vtile admodum tenere Ariſtotelis categorias; ex quarum, & cæterorum, quæ ad diſſerendi rationem attinent, ignoratione, nonnunquā multi Rhetores peccare ſolent.

Subiecta, ſiue res, quæ in quæſtionem cadunt, ſunt aut ſuperiora & ſimplicia, vt Deus, Angeli, cœlum, elementa; aut mixta animata, vt homo, animalia; aut inanima naturalia, vt plantæ; aut moralia, vt virtutes, & vitia; aut artificialia, vt domus, naues, horologia &c.

De quibus omnino decem formari poſſunt quæſtiones, an ſint, fuerint, eſſe poſſint? explicatur per affirmationem, dubitationem, negationem.

Quid ſint, explicatur per definitionem rei, ſiue illa ſit eſſentialis, ſiue ex adiunctis (quod eſt apud oratores frequens) conflata.

De quo ſint, explicatur per demonſtrationem cauſſarum, materialis & efficientis.

Quare ſint, explicatur per demonſtrationem cauſſæ finalis, formalis, & efficientis.

Quantæ ſint, explicatur per affectionem magni, vel multi, & comparationem ad res alias, vnde & illæ quæſtiones comparatiuæ appellari ſolent.

Quales ſint, explicatur per differentias, proprietates, & adiuncta.

Quando ſint, explicatur per declarationem rei, quomodo, & à quo, & quid ſit in tempore.

Vbi, explicatur per expoſitionem rei, quomodo, & à quo, & quid ſit res in loco.

Quomodo ſint, explicatur per inſinuationem modi.

Cum quo ſint, explicatur per enumerationem inſtrumentorum, mediorum, ſignorum.

Ex his apparet; non ſecus ac vnum pulmenti genus, à perito coquo fit varium; ita rem ab oratore in varias diſtributam quæſtiones, mirificè fœcundari atque illuſtrari. Oſtendo exemplis: ſi quis orationem quærat de Luſcinia auicula, putes fortaſſe anguſtum dicendi campum: diuide, & vberem laxúmque reperies. An ſit? Sintne Luſciniæ, quæ vocentur Sirenes, vt eſt apud Lycophronem: fuerintne aliquando tales, & an poſſint eſſe in rerum natura.

Quid ſit propriè luſcinia, & cùm de genere auium eſſe conſtet, qua differentia εἰδοποιῷ, aut maximè propria, ab aliis diſcriminari poſſit.

De quo ſit: Quibus vitæ principiis conſtet, quale cum ſole, cum aëre, cum aquis habeat commercium. An à cuculo, quod aiunt, generetur, generaríve poſſit; quæ ſit habitudo eius corporis; plúſne igitur an aëris habeat, an cum terreno etiam & aqueo genere aliquid ſortiatur affinitatis.

Quare ſit: An ad Dei gloriam prædicandam; an ad ornamentum vniuerſi, an ad mulcendos ſuauitate cantus homines, an etiam ad paſcendos,

an potiùs ad exemplum vigiliæ, innocentiæ, ſuauitatis, & laboris?

Quanta ſit: Quàm parua corporis mole, quàm tenera, quàm compoſita membrorum omnium in tam breui corpuſculo concinnitate; cum quibus auibus id habeat commune.

Qualis ſit internis affectionibus: quàm ſimplex, quàm innocens, quàm pertinacis vigiliæ, quàm ſtudioſa cantionum, quàm ambitioſa, quo colore prædita, qua voce, & cæteris corporis adiunctis.

Quando: Quando pariat, quando canat, vérène ſemper, an aliquando æſtate; die an nocte: deinde an meridie, an ſub auroram, an prima face; quando diſcat, quando quieſcat, quando nidificet, &c.

Vbi; Quibus locis delectetur, an montanis, an ſylueſtribus, cultis, deſertis, frigidis, calidis, &c.

Quomodo; Quomodo vnumquodque faciat, quo inſtinctu, qua arte, qua dexteritate doceat, diſcat, cantet, quot ſonorum generibus luxuriet.

Cum quo, Quæ circa eam antecedentia, quæ conſequentia, quæ ſigna eandem ſemper comitantia.

Quæ omnia in hac materia, & in cæteris enucleata argumenta, non modò ad condendas orationes, ſed integra volumina ſuppeditabunt. Atque hæc de quæſtione ſubiecta, nunc ad locos & probationes artificioſas veniamus.

DE LOCIS in genere.

CAPVT XIII.

QVod literę ſunt apud Grammaticos, hoc apud Rhetores loci: vt enim ex literis verba, ſic ex locis rationes & argumenta coaleſcunt. Nihil eſt omnino ad inuentionis fœcunditatem vberius, ad diſpoſitionis rationem concinnius, ad memoriæ ſubſidium efficacius. Quamobrem & adoleſcentibus diligenter inculcandi ſunt, & in iis frequenter exercendi, ex quo ad omnem dicendi materiam recluſos inuentionis fontes commodiùs feliciúſque habeant. Nec ſunt in ea re imperiti quidam audiendi, qui ſe ſine vſu locorum certis rationibus vti dictitant: fieri enim poteſt, & fit quotidie, vt, qui nunquam locos viderunt, ex locis ratiocinentur, ſicut & qui literas nunquam didicerunt, earum tamen ſonos loquendo neceſſariò pronuntiant: ſed vtrumque rudium eſt, & multis erroribus obnoxium. Quantò illi rectiùs, qui id ex arte faciunt, & omnia rationum momenta cognoſcunt? Euenit deinde exercitatis, vt etſi minimè de ſingulis locis cogitent, ex iis tamen optimas rationes educant; quas ſi velint recognoſcere, ad artis normam expreſſas inuenient.

Neque enim quoties verbum aliquod eſt ſcribendum nobis, toties eius verbi literæ ſunt cogitatione conquirendæ: nec quoties cauſſa dicenda eſt, toties ad eius cauſſæ ſepoſita argumenta reuolui oportet: ſed habere certos locos, qui, vt literæ ad verbum ſcribendum, ſic illi ad cauſſam explicandam ſtatim occurrant: ſed loci demum oratori prodeſſe poſſunt, qui eſt verſatus in rebus, vel vſu, quem ætas denique affert; vel auditione & cogitatione, quæ ſtudio præcurrit ætatem. *Cic 2. de orat.*

Sunt autem loci communes, notę, & argumentorum ſedes: quorum alij ſunt interni, alij externi.

Interni ſunt in rei ſubſtantia, vt definitio, genus, differentia, ſpecies, partium primariarum enumeratio, coniugata.

Alij externi, ſed tamen cognati, & ij valde neceſſarij, vt cauſſa finalis, & efficiens, & effecta. Alij externi applicit, vt notatio, adiuncta, contraria, repugnantia, ſimilia, relata, compara-

tas

Digitized by Google

ta;vnde ſexdecim loci communes ſatis noti colliguntur, qui rurſus in alios diuidi poſſunt, & argumenta magnis incrementis fœcundare. Oſtendo exemplo: Laudandum mihi lilium proponitur, (verſabor enim in iis argumentis quę forenſibus cauſis, & chriis difficiliora ſunt: Sic eius laudem ab omnibus locis pertexam.

DEFINITIO PER
Synonymiam.

Quomodò ex omnibus locis decerpenda ſint argumenta.

QVid eſt enim aliud lilium, quàm terrę ornamentum, plantarum gloria, oculus florum, pratorum gemma, pulchritudo radiis ſuauiter emicantibus fulgurans, vt Sappho dixit de roſa: *γῆς κόσμος, φυτῶν ἀγλάϊσμα, ὀφθαλμὸς ἀνθέων, λειμώνων τρυφή, κάλλος ἀστράπτον.* Vtuntur enim oratores, vt docebo, maximè in exornatiuo genere, definitionibus.

Per deſcriptionem.

Videte vt eſt ex omni parte formoſum. Num excelſa facies? num maieſtate cinctum caput, cuius oneri vix collum ſufficit? Num argenteorum foliorum ſtrati ordines? Num paulatim in latitudinem ſe explicantes anguſtiæ? Num reſupina per ambitum labella? Num delicatiſſima, quæ interiùs ſunt, fila? Num foliorum ſtantia croceis aureolis capita? Num odor, num candor eximius ſatis iſtud, vel me tacente, prædicant?

NOTATIO.

Nec immeritò profectò Græci *λείριον* & *καλλείριον*; Latini, Iunonis roſam; Mauritani, Suſen ab vrbe potentiſſima nobiliſſimáque appellant. Hæc omnia ſapiunt blandam pulchritudinis maieſtatem, ſed efficaciùs *λείριον* venuſtum, ſuauem, amabilem florem ſignificat. Cuius nominis tanta eſt amplitudo, vt flores omnes, qui modò ſpecie & ſuauitate ſint excellentes, *λείρια* nominet Apollonius in Argonauticis:

Ὡς δ' ὅτε λείρια καλὰ ἀειβρεμέουσι μέλισσαι.

PARTIVM
enumeratio.

Quò mihi videtur etiam ſpectaſſe natura, quæ lilia in tot pulchritudinis genera diuiſit, vt non vnum duntaxat florem, ſed omnes omnium eximios colores, & dignitatem videantur aſſequuta: ſi candida conſideres, quid purius, aut amabilius? Si Perſiana, quid ſpecioſius? Caulis eſt illis ternùm cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cæruleo virentia mucronata, flores nutantes nolarum effigie nigricant: radix bulboſa, fiſſa, minimè ſquammis loricata, albida, auerſa parte ſeſſilis, & plana, porrectis ſubtus obſcurè flauentibus. Si Polyrrhiſa, quid artificioſius? Nam & haſtulas æmulantur, & radices habent multas, non admodum craſſas, albas, huc & illuc ſparſas, dulces, glutinoſas, ex quibus caulis erigitur ſæpius duos cubitos altus, cauus, ſine medulla, in quo flores candidi, odorati, ſtamina lutea, ſemen in vaſculo triangulari concluſum, nigrum triquetrum. Si rubra, quid magis varium? caule quidem minora ſunt, foliis anguſtis, & nigricantibus, è ſummo flores erumpunt, ſinguli ſui pediculis, modò longioribus, modò breuioribus inſidentes, coloris purpurei, crocei, notulis ſimiliter quibuſdam nigris, & perquàm exiguis ornati. Si cruenta, quibus flores rutilant, & bulbos nuclei ſtipatos proferunt, quid ardentius? Quid Narciſſos & Hemerocallidas, & cætera id genus comm[illegible]tem? nullibi fœcundiori pulchritudine luxuriaſſe natura videtur.

CONIVGATA

Nihil mirum igitur, ſi quicquid delicato pulchritudinis flore ſuauiter eniteſcit, hoc à lilio liliatum dicimus: Sic orationem liliatam dicimus, *vne oraiſon*

oraiſon fleurdeliſée, quam Dionyſius Halicarnaſſæus βοσρυχιζόμενον λόγον nominat.

GENVS.

Omnes quidem flores ſingularis naturæ ridentis clementia, ad humani generis oblectationem, vniuerſi decus, variáſque vtilitates, profudit; quorum vſu non modò profana recreantur, ſed ſacra ipſa excoluntur: (& hic latus dicendi campus.)

SPECIES SEV forma.

Verùm peculiari quodam iure lilium ſibi vendicat, quod ſimul aſpexeris, ſtatim tibi præſtantiſſimi omnium floris veniet in mentem.

SIMILITVDO.

Rouillius.

Quid nos magis exhilaret quàm aſpectus pulcherrimorum aulæorum? quæ natura, omnium architecta, & parens, vbique ſtrauit in ſuis latifundiis, vt admiranda forma & ſpecioſa varietate colorum, radicis, caulis, ramorum, foliorum, floris, noſtros oculos paſceret, ac reficeret, ſpectaculo quidem ornatiſſimo, & inſtructiſſimo; quod etiam vel maximè ſqualidos ruſticos, & incultos homines alliciat, & delectet? Quando vero Salomon in hac regiæ fortunæ opulentia,& omnium deliciarum mollitie, tot exquiſitis veſtium coloribus radians, ad vnius lilij dignitatem aſſurrexit?

DIFFERENTIA.

Habent quidem manufacta, plerúmque egregiam venuſtatem: Sed tantum à naturali pulchritudine differunt, quantum natura Dei illius præpotentis adminiſtra, mortalium manus, vim induſtriámque ſuperat. (Et hîc excurri latiùs poteſt, in differentia naturalis pulchritudinis,& manufactæ.)

CONTRARIA.

Si igitur natura ità inſtigante, flores nigros, infauſtos, malè olentes deteſtatur: qua amoris beneuolentia lilium amplectemur? quo nihil ad candorem amœnius, nihil ad proſperitatis ſignificationem candidius,ad odorem etiam, quem ſuauiſſimum ſpirat, dulcius quicquam eſſe poteſt?

ADIVNCTA.

Accedit ad cæteras lilij virtutes, quòd in Francorum ſit inſignibus: Idque non humano conſilio,ſed Angeli cœlitus deferentis beneficio: quo nihil ad lilij laudem dici poteſt illuſtrius. Francia illa, cæterarum gentium Regina, quam HONORIVS tertius,Pontifex, Chriſti pharetram lectiſſimis ſagittis abundantem appellat; quam Gregorius Magnus tantum cæteris nationibus præſtare cenſet, quantum Regiæ dignitatis apex omnibus honoribus antecellit; Francia, inquam, illa lilia ab ipſis pene mundi cunabulis,in moyſis candelabro, & Salomonis templo ſanctiſſimis religionibus conſecrata, per vniuerſum terrarum orbem ſuauiſſimi odoris halitu diffudit.

Gregor. in epiſt. ad Child Regem.

ANTECEDENTIA, Conſequentia.

Ita autem amplexa eſt, vt Regem Francorum in illa maieſtatis ſede, & Iuſtitiæ puluinari (quod vocant) ſedentem,ſine liliorum inſignibus,non magis intueri liceat quàm ſolem ſine luce. Vbicunque Regia Maieſtas ius dictura ſederit, ibi lilia: vbicunque lilia fulſerint, hîc Regiæ maieſtatis quoſdam radios præſente te dicas.

REPVGNANTIA.

Nec minùs repugnat Regem venerari,& calcare lilia, quàm Cæſares adorare, eorúmque ſtatuas frangere, deterere laureas, honoris inſignia reuellere.

CAVSSÆ.

Sine igitur, cùm eſſet paruus, & lactens Hercules, nouercæ Iunonis vberibus

vberibus

Digitized by Google

vberibus ſuppoſito accidens argenteus mammarum humor cœleſtibus ſtillis depluens, tantum florem produxerit, ſiue natura pleniùs ſuæ munificentiæ velificata ediderit, nihil plantis innenio diuinius.

EFFECTA.

Neque tantùm ob ſpecioſam illam maieſtatem dico, qua præditum eſt; ſed propter magnas, & vberes, quas in hominum commoditatem deriuat, vtilitates. Quis enim neſcit quod habet Pallad. l. 2. de re ruſtica, oleum lirinum ad morborum remedia, perquàm ſalutare ſemper extitiſſe? &c.

COMPARATIO

Minorum & Parium.

Quid igitur ſi calthis, ac violis, & huiuſmodi floribus tantum tribuimus, quid lilio deberi exiſtimatis? quod ipſum conſtat longè omnium eſſe præſtantiſſimum? Niſi quis fortè roſam Sapphonis & Anacreontis verſibus decantatam, illi parem eſſe contendat, huic non multum aduerſabor: modò lilium inter flores, Regis partes obtinere fateatur; roſam huic veluti Reginam comitem adiungat.

DE LOCORVM delectu.

CAP. XIV.

PLacuit hoc ſpecimen ſubiicere, vt oſtenderem, quanta eſt in locis ad quamlibet quæſtionem tractandam fœcunditas: non quòd velim, omnes, & iſto ordine intrudi. Rectè M. Tullius: Orator locos percurret omnes, vtetur aptis, non imprudenter iſta copia; ſed omnia expendet & ſeliget. Non enim ſemper, nec in omnibus cauſis, ex iis eadem argumentorum momenta ſunt. Iudicium igitur adhibebit, nec inueniet ſolum, quod dicat, ſed etiam expendet. Nihil enim feracius ingeniis, iis præſertim quæ diſciplinis exculta ſunt. Sed vt ſegetes fœcundæ, & vberes, non ſolùm fruges, verùm herbas etiam effundunt inimiciſſimas frugibus; ſic interdum ex illis locis, aut leuia quædam, aut à cauſſis aliena, aut non vtilia, gignuntur, quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur: Quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit ſuis. Nunc de ſingulis in ſpecie dicendum eſt.

Cicero in Oratore.

DEFINITIONIS DIGNITAS, & variæ appellationes.

CAP. XV.

OPeris vmbram, orationem dixiſſe fertur Democritus, quòd delineatio quædam rerum fiat beneficio verborum. Eſt id quidem in cæteris, ſed maximè in definitione conſpicuum, quæ non modò vmbra eſt, ſed viua rei, quàm deſcribit, imago; atque ideo χαρακτηρισμὸς à veteribus nominata eſt. Fuit certè illud Pauſiæ pictoris, & Glyceræ coronariæ iucundiſſimum certamen; cùm hæc innumeros flores ſumma varietate diſtinctos proponeret; Ille verò eorumdem formas & colores exprimere, ac diuerſos veluti luxuriantis naturę ludos artis beneficio conſequi niteretur. Sed nec minor definitionis ſplendor, aut dignitas, quæ res tot & tantas, quas huius cœli ambitu, diuina mens complexa eſt, pauciſſimis quibuſdam verbis depingere atque illuſtrare conatur. Ex quo ſi tanta ſtatuariæ artis magnitudo, quæ (vt ait Caſſiodorus) primùm à Thuſcis profecta mentibus, & inuentis, ita creuit apud poſteros, vt parem populum Romæ daret, quem ipſa rerum parens natura procrearat: Non minima laus profectò Definitionis, quæ hanc rerum vniuerſitatem, tot accuratis deſcriptionibus, quaſi ſtatuis & imaginibus amplexa eſt.

Definitio, imago, & characteriſmus appellatur.

Hæc de prima Definitionis appellatione.

Digitized by Google

vſurpare non eſt indecorum; & in explicationibus quidem authorum dignitatem habet permagnam: In concionibus verò farrago tot peregrinatum linguarum, cùm præſertim concio res ſit popularis, non adeò plebeiis auribus iucunda, quæ magis afficiuntur eo quod liquidiùs intelligunt: itaque Græca ſæpiùs aut Hebraica citare, ſuperuacaneum eſt; niſi fortè ea ſint efficacitate dictionis, vt facilè alieno idiomate reddi non poſſint. Hoc pacto Græcum verbum ſe vſurpaſſe in ſenatu commemorat Cicero, Philipp. 1. & in Piſonem, habet argentum ἔγκτω: ſed hæc quàm ſobria? Neque verò magis errore vocant, qui in Gallicis concionibus, ſeu orationibus, Latinorum prolixos locos & communes, ſine vlla vi & ἐνεργείᾳ cognentant; Græcos etiam authores, vt D. Gregorium Nazianz. & Chryſoſtomum, Latinè loquentes inducunt, cùm elegantiùs noſtrate lingua redderentur.

Verſus porrò nec multos ingeri, nec omnino excludi velim: nam qui ad excludendos ab oratione verſus, Ciceronis & Demoſthenis exemplũ afferunt, parum mea ſententia proficiunt. Neque enim magnopere mirandum eſt, ſi in negotioſis concionibus, vbi conſultò artem & eruditionem occultant, poëtarum teſtimonia non exprõmunt, qui in literario potiùs puluere ſunt commemorandi: quanquam inſunt aliqua veſtigia, vt in Orat. pro Muræna, & in Piſonem. Sed hæc in exornatiuis orationibus longè commodiorem ſortita ſunt locum. Auctoritatem habemus ex Dione Pruſæo, grauiſſimo oratore, qui Homericis verſibus in iis, quas ſapiẽter copioſéque conſcripſit, orationibus, vſus eſt ſæpiſſimè. Quanquam quid Dionem appello? nónne & D. Paulus in ea nobiliſſima concione, quam de Deo Athenis habuit, Arati illud vſurpauit, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν; & D. Auguſt. in ſerm. de SS. Innocent ad populum, ſententiam illam tertiam:

Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit?

SEPTIMVS FONS Inuentionis,

Γνῶμαι.

CAPVT IX.

TEſtimoniorum gemmæ ſunt, quæ à Græcis vocantur γνῶμαι, dicta grauia, & ſententioſa; quorum apud veteres tanta fuit authoritas & pretium, vt nihil ad maieſtatem orationis exaggerandam putarent excitatius. Itaque & ſummam laudem meruit Thucydides, quòd ſententiis appoſitè vſus eſſet; & poëtarum vtiliſſimus habitus eſt Heſiodus, qui licèt ad Homeri grauitatem, nec argumento nec dignitate carminis aſſurgat: tamen ob crebras quas habet ſententias, mirificam laudem apud poſteros eſt conſecutus. His artibus à tenero fingi erudirique pueros volebant, non modò vt ad normam virtutis ſurgentem ætatulam conformarent, ſed etiam ad eloquentiam, cui perutiles videbant γνώμας, adiumenta ſuggererent. Antiquiſſimæ ſunt, (inquit Quintil.) quæ propriè, quamuis omnibus idem ſit nomen, ſententiæ vocantur, quas Græci γνώμας appellant: vtrumque autem nomen ex eo acceperunt, quòd ſimiles ſunt conſiliis & decretis; vt illud Afri Domitij: *Princeps qui vult omnia ſcire, neceſſe habet multa ignoſcere.*

Aliæ porrò graues ſunt, & magnificæ, quales Platonis & Philonis ſententiæ de Deo, & rebus diuinis; vt, κατὰ τὸν ἕνα ὄντως ὄντα θεὸν δύο τὰς ἀνωτάτω εἶναι, καὶ πρώτας δυνάμεις, ἀγαθότητα, καὶ ἐξουσίαν· καὶ ἀγαθότητι τὸ πᾶν γεγεννηκέναι· ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ γεννηθέντος ἄρχειν· τρίτον δὲ συναγωγὸν ἀμφοῖν τὸν λόγον: &c. *Penes*, inquit, *vnum Deum duæ ſunt excelſiſſimæ & primæ virtutes, Bonitas, & Potentia:*

Potentia: & eius quidem bonitate omnia in hanc lucem excitata, potentiâ verò adminiſtrantur: Tertium quidpiam eſt, cuius nexu duo priora copulantur, verbum Dei; & illa quidem per duo Cherubim; hoc, per igneum gladium ſignificatur. Hæc plena maieſtatis, quam vt augeat, addit, ſe hanc doctrinam ab anima ſua θεοληπτουμένη diuino furore incenſâ, accepiſſe. Tale illud D. Aug. *Deus melius ſcitur neſciendo.* Aliæ ſunt acutæ & breues, quales ſunt illæ Senecæ, Boëtij, Taciti, Salluſtij, Q. Curtij, &c. vt, *Quædam tempora eripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Magna pars vitæ elabitur malè agentibus; maxima, nihil agentibus; tota, aliud agentibus.*

Dum differtur vita, tranſcurrit.

Fiet, vt minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris.

Viuere voluit, qui mori non vult; & quæ ex aliis citat, maximè ex Publio Syro;

Auaro tam deeſt quod habet, quàm quod non habet.

Habet quod vult, qui velle, quod ſat eſt, poteſt.

Iniuriarum remedium, eſt obliuio.

Corn. Tac. Hiſt l. 1.

Peſſimum veri affectus & iudicij venenum ſua cuique vtilitas.

Salluſt.

Auaritia omnia venalia habere docet.

Q. Curt.

Animus vereri qui ſcit, ſcit tutò aggredi.

Regum ſæpiùs opes aſſentatio quàm hoſtis euertit: & cætera infinita.

Aliæ ſunt feſtiuæ, & prouerbiales, vt

Ex ſtromatea Græco.

Ἁ φιλοχρηματία Σπάρταν ἑλεῖ, ἄλλο δ' οὐδέν.

Auaritia Spartam capiet, nihil præterea.

Αἰετοῦ γῆρας κορύδου νεότητος ἀμείνον.

Aquila ſenectus Gracculi iuuentute melior.

Δελφὸς ἀνὴρ στέφανον μὲν ἔχων, δίψῃ δ' ἀπολώλως,

Delphus vir coronam quidem habens, ſiti periens.

Δισσὼ πτῶκε διώκων οὐδ' ἕτερον καταλήψῃ.

Duos lepores venans, neutrum capies.

Theocrit.

Θρέψαι τοὺς λυκιδεῖς, θρέψαι κύνας, ὥς σε φάγωντι.

Anaxag Laërt.

Paſce luporum catulos, paſce canes, vt te lanient.

Λύχνῳ χρείαν ἔχων, ἐπιχεῖν μέμνησο ἔλαιον.

Lucerna ſi indigeas, memento oleum infundere.

Μὴ κίνει Καμαρίναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων.

Stepha. de vrbib.

Noli mouere Camarinam; quieſcens melior eſt.

Νεκροῦ σῶμα λέοντος ἐφυβρίζουσι λαγωοί.

Lib. 1. Anthol.

Mortui leonis cadaueri inſultant lepores.

Ὀψὲ θεῶν ἀλέουσι μύλοι, ἀλέουσι δὲ λεπτά.

Plut. de ſer. numinis vindicta.

Serò molunt Deorum molæ, ſed bene comminuunt.

Πολλοὶ τοι ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε βάκχοι.

Plato in Phædone

Multi Thyrſigeri, pauci Bacchi.

Πουλύποδος κεφαλῇ ἔνι μὲν κακὸν, ἐν δὲ καὶ ἐσθλόν.

Plutar. de aud. poet.

Polypi capiti bonum ineſt, & malum.

Dici non poteſt quantam venuſtatem ſpirent huiuſmodi elegantiæ: quas qui ſibi familiares continuo vſu reddunt, præclara ad venuſtandam orationem comparant adiumenta. Pleni ſunt autem libri, & veteres, & noui, his locis communibus; ex quo penè in contemptum venerunt apud faſtidioſos: ſeligenda erunt in tanta ſylua lectiſſima quæque. Deinde obſeruandum quod monet Quintilianus, non debere eſſe nimis crebras ſententias: Tertiò, perſonæ eſſe accommodandas: parum enim decet adoleſcentem adhuc rerum imperitum, præſertim ſuo marte ſententioſè loqui.

Cùm ſententia congruit apophthegma, niſi quòd ſententia laxiùs plerúmque ſumitur. Apophthegma autem ſemper eſt dictum breue, rotundum, & ſententioſum, vt definitur à Budæo. Adde, quòd decus accipiat ab illuſtribus perſonis, quibus maximè tribuuntur apophthegmata: qua-

Digitized by Google

les ſunt Pontifices, Imperatores, Reges, Legati. Hæc quo pretio fuerint, ſatis indicat eruditus de Apophthegmatis, Plutarchi libellus, quem Traiano Imperatori obtulit. Cuius veſtigia ſecuti ſyllogyſtæ, nobis innumerabilem vim apophthegmatum prodiderunt. Non eſt ſemper in eo adeò antiquis inſiſtendum, vt noſtra tempora, ingeniorum, dictorum, exemplorumque fœcunditate ſatis opulenta, negligamus. Ideo præclarum erit, noſtrorum Regum, & illuſtrium virorum admiſcere ſententias, quales feruntur Henrici Magni, quarum ſelectas aliquas inuenies in conſolatione ad Mariam Auguſtam, quam ex Gallico Patris Richeomij, viri de eloquentia Gallica perbenemeriti, Latinè reddidi. Fuit profectò in admirabili rege illa ex temporaneorum dictorum inſignis felicitas, & *βραχυλογία Λακωνικωτάτη*, digna quę memoriæ commendetur monumentis.

OCTAVVS FONS
Inuentionis, Leges.
Cap. X.

Nonn. Dion. 41. Cic... de leg.

LEgem Reginam Deorum & hominum appellat Pindarus apud Athenæum; quem ſecutus Nonnus in Dionyſiacis cecinit:

Ἀγνὸς ἄναξ θνητῶν, καὶ ἀθανάτων.

Et eſt certè vnicum quoddã quod vniuerſum mundum regit, imperandi prohibendique ſapientia. Ex quo magnæ ſunt authoritatis leges, ſi modo ad æternæ veritatis normam componantur. Nam, vt ait D. Auguſtinus, *Omnium legum eſt inanis cenſura, niſi diuinæ legis imaginem gerat.* Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine legibus; ſuis partibus, vt neruis, ac ſanguine, & membris, vti non poteſt.

Atque vt magna eſt legum excellentia, & maieſtas, ſic etiam iuriſprudentia, quæ eaſdem tractandas ſuſcepit, ſapientiæ ſeminarium eſt, & omnis prudentiæ officina. Cùm præſertim conſtet, leges à prudentiſſimis ſui æui mortalium inuentas, ſæculorum ingeniorúmque acceſſione ad immenſum decus effloruiſſe. Cecrops Athenienſibus leges præſcripſit, Argiuis Phoronæus, Cretenſibus Minos, & Rhadamanthus, Lycurgus Lacædemoniis, Babyloniis Zoroaſtres. Romani poſtea ex ſapientiſſimis quibuſque duodecim tabulas compilarunt, quas meritò (vel Ciceronis teſtimonio) multorum Philoſophorum ſcriptis anteponas. Sed omnium ingenia, labores, & curas vicit Iuſtinianus Imperator in codice edendo, quem Iuſtinianeum de ſuo nomine appellauit. Ad hoc curandum opus, Decemuiratus conſtitutus eſt ab eodem Imperatore, delectique Ioannes Patricius, vir conſularis, & exquæſtor; Leontius magiſter militum ex P. Prætorio: Phocas magiſter militum, & Patricius; Baſilides Patricius ex præfecto prætorio Orientis; Thomas exquæſtor ſacri palatij; Tribonianus Magiſter Officiorum; Conſtantius comes ſacrarum largitionum; Theophilus comes ſacri Conſiſtorij; Dioſcorus & Præſentinus togati Iudices ſacri Prætoriani: Illi ex tribus Codicibus, Gregoriano Hermogeniano, & Theodoſiano, tertium elucubrauerunt illum ipſum Iuſtinianeum. Ex his fontibus, iuriſperitis maximè petenda eſt eruditio, quæ quàm grauis ſit, quàm prudens, quàm locuples, quis pro dignitate ſatis complecti poſſit? cùm preſertim Chriſtianę veritatis face illuſtrata, ad ſummum generis humani bonum tam ſalutares leges prodierint. Et quamuis ex gentilitatis malo priſci legiſlatores in varios inciderint errores, magna tamen ſapientiæ veſtigia in iis plerumque eſt reperire; qualia ſunt illa apud Perſas:

Authores variarum legum.

Baron. ad ann. Chriſti 526.

Iuſtitiam

Xenoph. l. 1. Cyrop. Prudentia & integritas in multis legibus antiquorum Perſarum. Herod. l. 1.

Iuſtitiam ante omnia colunto, & ad eam pueri exercentor; ex quo Xenophon pueros apud Perſas ad diſcendam iuſtitiam, non ſecus ac in ludum literarium Græci ſolent, frequentes conueniſſe memorat, καὶ οἱ μὲν δὴ παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες διάγουσι, μανθάνοντες δικαιοσύνην, καὶ λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τοῦτο ἔρχονται, ὥσπερ παρ᾽ ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μαθησόμενοι.

Item veritatem ſectantor, dolum malum remouento.

Magiſtratibus parento.

Ingrati in iudicium vocantor, & pro delicto puniuntor.

Ioſeph. l. 11. c. 6. Adulteria, & lecti genialis iniurias vindicanto, &c.

Ægyptij.

Apud Ægyptios.

Singulis annis apud prouinciarum præſides, omnes vnde viuant, demonſtranto. Si quis ſecus faxit, aut vnde legitimè viuat, non demonſtrarit, capitale eſto.

Herodot. Periuri capite mulctantor.

Apud Athenienſes.

Athenienſes. Laërt. in Anag. Si quis in inſepultum hominis cadauer incidat, omni parte id terra obruat, & ſepeliat, ad occaſum ſpectans.

Athei morte mulctantor.

Si quis pudicitiam proſtituerit, aut expatrarit, huic interdicitor ius apud populum concionandi.

Apud Lacedæmonios.

Omnes Dij Deæque colantur armati; & id miro artificio, ad mollitiem de ciuitate abigendam, militarem diſciplinam excolendam.

Plato de Republ. Votum omnium ſit vt Dij honeſta ob bonas actiones largiantur, nihilque ampliùs.

Maiorum imperium libenter omnes pati aſſuefiant.

In legibus Numæ.

Romani. Deos patrios colunto, externas ſuperſtitiones aut fabulas ne admiſcento.

Ne quid inauſpicatò publicè gerunto.

Nocturna ſacrificia priuilegiáque amouentor.

Mœnia ſancta exiſtimantor.

Diis ex amputata vite ne libanto.

Pellex aram Iunonis ne tangito; ſi tangit, Iunoni crinibus demiſſis agnum fœminam cædito.

Patronus, ſi clienti fraudem faxit, ſacer eſto.

Hæc exempli cauſſa, in quibus partim religionem, partim prudentiam elucere vides, atque eò ſententiis & apophthegmatis ſunt grauiora, quòd non vnius priuati, ſed ciuitatum & clariſſimarum gentium ſint monumenta, congreſſi olim in ſingularem libellum nondum editum, Ægyptiorum, Perſarum, Athenienſium, Lacedæmoniorum, Romanorum denique præcipuas leges, & ἔθη, ex quibus multa poſſunt ad eruditionem decerpi. Verùm cauendum eſt, ne iſta, aut in cauſulis afferantur, aut loco inepto commemorentur; aut, dum peregrina recenſemus, quæ ante pedes noſtros ſunt, prætermittamus.

NONVS FONS INVENtionis, Sacræ literæ.

CAPVT XI.

Verùm iſta omnia humanæ ſapientiæ inuenta, licèt exquiſitiſſima, quota portio ſunt diuinę ſapientiæ? Præclarè, vt cætera, hoc à D. Auguſtino dictum eſt.

Quantum autem minor eſt auri, argenti, veſtiſque copia, quam de Ægypto ſecum ille populus abſtulit, in comparatione diuitiarum, quas poſtea Hieroſolymæ conſecutus eſt, quæ maximè in Salomone rege oſtenduntur; tanta ſit cuncta ſcientia, quæ quidem eſt vtilis, collecta de libris gentium, ſi diuinarum ſcripturarum ſcientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, ſi noxium eſt, ibi damnatur: ſi vtile eſt, ibi inuenitur. Et cùm ibi quiſque inuenerit omnia; quæ vtiliter alibi didicit, multò *Aug l 2. de doctrina Chriſt.*

abundantiùs ibi inueniet ea quæ nuſquam omnino alibi, ſed in illarũ tantummodo ſcripturarum mirabili altitudine & mirabili humilitate diſcuntur. Diuus verò Cyprianus lib. ſingulari de ſpectaculis, ſcripturæ miracul. ſic explicat, vbi Chriſtianum à ſpectaculis auertens, ad ſcripturas aduocat omni theatro præſtabiliores.

Cypr. lib. de ſpectaculis. Scripturis ſacris incumbat Chriſtianus fidelis; ibi inueniet condigna fidei ſpectacula: videbit inſtituentem Deum mundum ſuum, & cum cæteris animalibus hominis illam admirabilem fabricam, meliorémque, facientem ſpectabit mundum in delictis ſuis iuſta naufragia, piorum præmia, impiorúmque ſupplicia: maria populo ſiccata; & de petra rurſus populo maria porrecta: ſpectabit de cœlo deſcendentes meſſes, non ex areis; inſpiciet flumina, tranſitus ſiccos refrænatis aquarum agminibus exhibentia. Videbit in quibuſdam fidem cum igne luctantem, religione ſuperatas feras, & in manſuetudinem conuerſas, intuebitur & animas ab ipſa morte reuocatas, &c. ad ſummum concludit, ſcripturam eſſe theatrum miraculis refertiſſimum; & exclamat, quàm hoc decorum ſpectaculum, fratres, quàm iucundum, quam neceſſarium! Nunquam finis eſſet dicendi, ſi de ſcripturæ excellentia & auctoritate dicere vellem.

Annotabo tantùm duos inſignium Ethnicorum locos, qui cùm in ſacras literas incidiſſent, & biblia noſtra euoluiſſent, non potuerunt eorum maieſtatem diffiteri. Primus eſt Æmilij Apamenſis Philoſophi Platonici: is cum Plotino præceptore, & Geminiano, Romæ clari nominis fuit, quem Proclus in commentariis ad

Amelius Timæum Platonis, ſæpè γενναῖον Amelium nominat. Is cùm legiſſet apud Diuum Ioannem (IN PRINCIPIO ERAT VERBVM) miratus eſt, quòd barbarus, vt ait ipſe, homo ita fuerit philoſophatus: Καὶ νὴ Δί' ὢν ὁ βάρβαρος ἄξιοι ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τε καὶ ἀταξίᾳ κατεσηκέναι πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, δι' οὗ πάντα γεγονέναι, quod Cyrillus confirmat aduerſus Iulianum. *Cyril. aduerſ. Iul. l. 8.*

Alter eſt Dioniſij Longini in Libello περὶ ὕψους, priori libro memoratus, vbi maieſtatem notionum mentis & ſenſuum commendans, citat ex Homero Neptunum aurigantem, quem locum à poëta grauiſſimè perfectum oſtendit: nam *Dionyſ. Longin. περὶ ὕψους.*

——τρέμε δ' οὔρεα μακρὰ, καὶ ὕλη
Ποσσὶν ὑπ' ἀθανάτοισι Ποσειδάωνος
ἰόντος.

Mox Moyſen cum Homero comparans, ait illum Iudæorum legiſlatorem, non fuiſſe virum de triuio, qui tam ſublimem de Deo notionem habuit, vt de eo ſcriberet: Dixit Deus, fiat lux, & facta eſt lux; fiat terra, & facta eſt.

Ταύτῃ καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνήρ, ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε κἀξέφηνεν, εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ γράψας τῶν νόμων· εἶπεν ὁ θεός, φησί· τί; γενέσθω φῶς, καὶ ἐγένετο· γενέσθω γῆ, καὶ ἐγένετο.

Hęc obſeruatione digna ſunt in paganis hominibus: quorum ore etiam literis ſacris dignitas tribuitur.

Quod ad eius vſum attinet, Theologorum eſt proprius: Hæc eorum hæreditas, hic campus, hoc ſtadium. Ex quo mirum eſt, nonnullos tam venerandæ ſapientiæ dignitate, copia & vtilitate omiſſa, ad ſteriles Adonidis hortulos, fragilia humanæ ſapientiæ choragia, tam lubenter deflectere. Contra inuerſo ordine iuriſperitos neglectis iis quæ ad ſe attinet, ſacra biblia ſæpiùs quàm leges in ore habere. Pulchru eſt & modeſtum, ſe intra ſuorum caſtrorum ambitum quemque continere; &, ſi quædam propter mutuum artium vinculum ex iis depromenda ſunt, tamen in hac

parte

Digitized by Google

parte nunquam nimios eſſe nos oportebit; ne quis Apelles exiliens è latebra, illud inclamet, Ne ſutor vltra crepidam.

DECIMVS FONS *Inuentionis, Ratio & Solertia in locis.*

CAPVT XII.

ET hæc quidem ad variam eruditionem attinent, quæ eloquentiæ fœcunda quædam nutrix eſſe comprobatur. Nunc de ingenij fonte videamus, ſine quo quantacunque fuerit eruditio, gladius erit in vagina reconditus, cuius acies hebeſcet.

Cùm tota ratio dicendi tribuatur in ſubiecta, & enuntiata: quorum illa ſunt, de quibus ſermo eſt; hæc, quæ de re affirmantur, aut negantur; ad perfectã ſubiecti & prædicati diſtinctionem, vtile admodum tenere Ariſtotelis categorias; ex quarum, & cæterorum, quæ ad diſſerendi rationem attinent, ignoratione, nonnunquã multi Rhetores peccare ſolent.

Subiecta, ſiue res, quæ in quæſtionem cadunt, ſunt aut ſuperiora & ſimplicia, vt Deus, Angeli, cœlum, elementa; aut mixta animata, vt homo, animalia; aut inanima naturalia, vt plantæ; aut moralia, vt virtutes, & vitia: aut artificialia, vt domus, naues, horologia &c.

De quibus omnino decem formari poſſunt quæſtiones, an ſint, fuerint, eſſe poſſint? explicatur per affirmationem, dubitationem, negationem.

Quid ſint, explicatur per definitionem rei, ſiue illa ſit eſſentialis, ſiue ex adiunctis (quod eſt apud oratores frequens) conflata.

De quo ſint, explicatur per demonſtrationem cauſſarum, materialis & efficientis.

Quare ſint, explicatur per demonſtrationem cauſſæ finalis, formalis, & efficientis.

Quantæ ſint, explicatur per affectionem magni, vel multi, & comparationem ad res alias, vnde & illæ quæſtiones comparatiuæ appellari ſolent.

Quales ſint, explicatur per differentias, proprietates, & adiuncta.

Quando ſint, explicatur per declarationem rei, quomodo, & à quo, & quid ſit in tempore.

Vbi, explicatur per expoſitionem rei, quomodo, & à quo, & quid ſit res in loco.

Quomodo ſint, explicatur per inſinuationem modi.

Cum quo ſint, explicatur per enumerationem inſtrumentorum, mediorum, ſignorum.

Ex his apparet; non ſecus ac vnum pulmenti genus, à perito coquo fit varium; ita rem ab oratore in varias diſtributam quæſtiones, mirificè fœcundari atque illuſtrari. Oſtendo exemplis: ſi quis orationem quærat de Luſcinia auicula, putes fortaſſe anguſtum dicendi campum: diuide, & vberem laxúmque reperies. An ſit? Sintne Luſciniæ, quæ vocentur Sirenes, vt eſt apud Lycophronem: fuerintne aliquando tales, & an poſſint eſſe in rerum natura.

Quid ſit propriè luſcinia, & cùm de genere auium eſſe conſtet, qua differentia εἰδοποιῷ, aut maximè propria, ab aliis diſcriminari poſſit.

De quo ſit: Quibus vitæ principiis conſtet, quale cum ſole, cum aëre, cum aquis habeat commercium. An à cuculo, quod aiunt, generetur, generaríve poſſit; quæ ſit habitudo eius corporis; plúſne igitur an aëris habeat, an cum terreno etiam & aqueo genere aliquid ſortiatur affinitatis.

Quare ſit: An ad Dei gloriam prædicandam; an ad ornamentum vniuerſi, an ad mulcendos ſuauitate cantus homines, an etiam ad paſcendos, an

Digitized by Google

an potiùs ad exemplum vigiliæ, innocentiæ, ſuauitatis, & laboris?

Quanta ſit: Quàm parua corporis mole, quàm tenera, quàm compoſita membrorum omnium in tam breui corpuſculo concinnitate; cum quibus auibus id habeat commune.

Qualis ſit internis affectionibus: quàm ſimplex, quàm innocens, quàm pertinacis vigiliæ, quàm ſtudioſa cantionum, quàm ambitioſa, quo colore prædita, qua voce, & cæteris corporis adiunctis.

Quando: Quando pariat, quando canat, vérène ſemper, an aliquando æſtate; die an nocte: deinde an meridie, an ſub auroram, an prima face; quando diſcat, quando quieſcat, quando nidificet, &c.

Vbi; Quibus locis delectetur, an montanis, an ſylueſtribus, cultis, deſertis, frigidis, calidis, &c.

Quomodo; Quomodo vnumquodque faciat, quo inſtinctu, qua arte, qua dexteritate doceat, diſcat, cantet, quot ſonorum generibus luxuriet.

Cum quo, Quæ circa eam antecedentia, quæ conſequentia, quæ ſigna eandem ſemper comitantia.

Quæ omnia in hac materia, & in cæteris enucleata argumenta, non modò ad condendas orationes, ſed integra volumina ſuppeditabunt. Atque hæc de quæſtione ſubiecta, nunc ad locos & probationes artificioſas veniamus.

DE LOCIS in genere.

CAPVT XIII.

QVod literę ſunt apud Grammaticos, hoc apud Rhetores loci: vt enim ex literis verba, ſic ex locis rationes & argumenta coaleſcunt. Nihil eſt omnino ad inuentionis fœcunditatem vberius, ad diſpoſitionis rationem concinnius, ad memoriæ ſubſidium efficacius. Quamobrem & adoleſcentibus diligenter inculcandi ſunt, & in iis frequenter exercendi, ex quo ad omnem dicendi materiam recluſos inuentionis fontes commodiùs feliciúſque habeant. Nec ſunt in ea re imperiti quidam audiendi, qui ſe ſine vſu locorum certis rationibus vti dictitant: fieri enim poteſt, & fit quotidie, vt, qui nunquam locos viderunt, ex locis ratiocinentur, ſicut & qui literas nunquam didicerunt, earum tamen ſonos loquendo neceſſariò pronuntiant: ſed vtrumque rudium eſt, & multis erroribus obnoxium. Quantò illi rectiùs, qui id ex arte faciunt, & omnia rationum momenta cognoſcunt? Euenit deinde exercitatis, vt etſi minimè de ſingulis locis cogitent, ex iis tamen optimas rationes educant; quas ſi velint recognoſcere, ad artis normam expreſſas inuenient.

Neque enim quoties verbum aliquod eſt ſcribendum nobis, toties eius verbi literæ ſunt cogitatione conquirendæ: nec quoties cauſſa dicenda eſt, toties ad eius cauſſæ ſepoſita argumenta reuolui oportet: ſed habere certos locos, qui, vt literæ ad verbum ſcribendum, ſic illi ad cauſſam explicandam ſtatim occurrant: ſed loci demum oratori prodeſſe poſſunt, qui eſt verſatus in rebus, vel vſu, quem ætas denique affert; vel auditione & cogitatione, quæ ſtudio præcurrit ætatem. *Cic 2. de orat.*

Sunt autem loci communes, notę, & argumentorum ſedes: quorum alij ſunt interni, alij externi.

Interni ſunt in rei ſubſtantia, vt definitio, genus, differentia, ſpecies, partium primariarum enumeratio, coniugata.

Alij externi, ſed tamen cognati, & ij valde neceſſarij, vt cauſſa finalis, & efficiens, & effecta Alij externi applici[t]i, vt notatio, adiuncta, contraria, repugnantia, ſimilia, relata, compara-

Digitized by Google

ta; vnde ſexdecim loci communes ſatis noti colliguntur, qui rurſus in alios diuidi poſſunt, & argumenta magnis incrementis fœcundare. Oſtendo exemplo: Laudandum mihi lilium proponitur, (verſabor enim in iis argumentis quę forenſibus cauſis, & chriis difficiliora ſunt: Sic eius laudem ab omnibus loci pexrexam.

DEFINITIO PER
Synonymiam.

Quomodo ex omnibus locis decerpenda ſint argumenta.

QVid eſt enim aliud lilium, quàm terrę ornamentum, plantarum gloria, oculus florum, pratorum gemma, pulchritudo radiis ſuauiter emicantibus fulgurans, vt Sappho dixit de roſa: *γῆς κόσμος, φυτῶν ἀγλαΐσμα, ὀφθαλμὸς ἀνθέων, λειμώνων τρυφή, κάλλος ἀστράπτον.* Vtuntur enim oratores, vt docebo, maximè in exornatiuo genere, definitionibus.

Per deſcriptionem.

Videte vt eſt ex omni parte formoſum. Num excelſa facies? num maieſtate cinctum caput, cuius oneri vix collum ſufficit? Num argenteorum foliorum ſtrati ordines? Num paulatim in latitudinem ſe explicantes anguſtiæ? Num reſupina per ambitum labella? Num delicatiſſima, quæ interiùs ſunt, fila? Num foliorum ſtantia croceis aureolis capita? Num odor, num candor eximius ſatis iſtud, vel me tacente, prædicant?

NOTATIO.

Nec immeritò profectò Græci *λείριον* & *καλλείριον*; Latini, Iunonis roſam; Mauritani, Suſen ab vrbe potentiſſima nobiliſſimáque appellant. Hæc omnia ſapiunt blandam pulchritudinis maieſtatem, ſed efficaciùs *λείριον* venuſtum, ſuauem, amabilem florem ſignificat. Cuius nominis tanta eſt amplitudo, vt flores omnes, qui modò ſpecie & ſuauitate ſint excellentes, *λείρια* nominet Apollonius in Argonauticis:

ὡς δ' ὅτε λείρια καλὰ περιβρομέουσι μέλισσαι.

PARTIVM
enumeratio.

Quò mihi videtur etiam ſpectaſſe natura, quæ lilia in tot pulchritudinis genera diuiſit, vt non vnum duntaxat florem, ſed omnes omnium eximios colores, & dignitatem videantur aſſequuta: ſi candida conſideres, quid purius, aut amabilius? Si Perſiana, quid ſpecioſius? Caulis eſt illis ternûm cubitorum, quem fuſè ambiunt folia ex cæruleo virentia mucronata, flores nutantes nolarum effigie nigricant: radix bulboſa, fiſſa, minimè ſquammis loricata, albida, auerſa parte ſeſſilis, & plana, porrectis ſubtus obſcurè flauentibus. Si Polyrrhiſa, quid artificioſius? Nam & haſtulas æmulantur, & radices habent multas, non admodum craſſas, albas, huc & illuc ſparſas, dulces, glutinoſas, ex quibus caulis erigitur ſæpius duos cubitos altus, cauus, ſine medulla, in quo flores candidi, odorati, ſtamina lutea, ſemen in vaſculo triangulari concluſum, nigrum triquetrum. Si rubra, quid magis varium? caule quidem minora ſunt, foliis anguſtis, & nigricantibus, è ſummo flores erumpunt, ſinguli ſui pediculis, modò longioribus, modò breuioribus inſidentes, coloris purpurei, crocei, notulis ſimiliter quibuſdam nigris, & perquàm exiguis ornati. Si cruenta, quibus flores rutilant, & bulbos nuclei ſtipatos proferunt, quid ardentius? Quid Narciſſos & Hemerocallidas, & cætera id genus comm[illegible]tem? nullibi fœcundiori pulchritudine luxuriaſſe natura videtur.

CONIVGATA

Nihil mirum igitur, ſi quicquid delicato pulchritudinis flore ſuauiter eniteſcit, hoc à lilio liliatum dicimus: Sic orationem liliatam dicimus, *vne oraiſon*

oraiſon fleurdeliſée , quam Dionyſius Halicarnaſſæus βοτρυχιζόμενον λόγον nominat.

GENVS.

Omnes quidem flores ſingularis naturæ ridentis clementia, ad humani generis oblectationem , vniuerſi decus, variáſque vtilitates , profudit; quorum vſu non modò profana recreantur , ſed ſacra ipſa excoluntur: (& hic latus dicendi campus.)

SPECIES SEV forma.

Verùm peculiari quodam iure lilium ſibi vendicat, quod ſimul aſpexeris , ſtatim tibi præſtantiſſimi omnium floris veniet in mentem.

SIMILITVDO.

Rouillius. Quid nos magis exhilaret quàm aſpectus pulcherrimorum aulæorum ? quæ natura , omnium architecta, & parens , vbique ſtrauit in ſuis latifundiis , vt admiranda forma & ſpecioſa varietate colorum , radicis, caulis , ramorum , foliorum , floris, noſtros oculos paſceret, ac reficeret, ſpectaculo quidem ornatiſſimo , & inſtructiſſimo ; quod etiam vel maximè ſquallidos ruſticos , & incultos homines alliciat, & delectet ? Quando verò Salomon in hac regiæ fortunæ opulentia,& omnium deliciarum mollitie,tot exquiſitis veſtium coloribus radians , ad vnius lilij dignitatem aſſurrexit ?

DIFFERENTIA.

Habent quidem manufacta , plerúmque egregiam venuſtatem : Sed tantum à naturali pulchritudine differunt , quantum natura Dei illius præpotentis adminiſtra , mortalium manus , vim induſtriámque ſuperat. (Et hîc excurri latiùs poteſt, in differentia naturalis pulchritudinis,& manufactæ.)

CONTRARIA.

Si igitur natura ità inſtigante, flores nigros , infauſtos , malè olentes deteſtatur : qua amoris beneuolentia lilium amplectemur ? quo nihil ad candorem amœnius , nihil ad proſperitatis ſignificationem candidius,ad odorem etiam, quem ſuauiſſimum ſpirat , dulcius quicquam eſſe poteſt ?

ADIVNCTA.

Accedit ad cæteras lilij virtutes, quòd in Francorum ſit inſignibus: Idque non humano conſilio,ſed Angeli cœlitus deferentis beneficio:quo nihil ad lilij laudem dici poteſt illuſtrius. Francia illa , cæterarum gentium Regina, quam HONORIVS tertius,Pontifex , Chriſti pharetram lectiſſimis ſagittis abundantem appellat ; quam Gregorius Magnus tantum cæteris nationibus præſtare cenſet , quantum Regiæ dignitatis apex omnibus honoribus antecellit;Francia , inquam , illa lilia ab ipſis pene mundi cunabulis,in moyſis candelabro , & Salomonis templo ſanctiſſimis religionibus conſecrata, per vniuerſum terrarum orbem ſuauiſſimi odoris halitu diffudit. *Gregor. in epiſt. ad Child. Regem.*

ANTECEDENTIA, Conſequentia.

Ita autem amplexa eſt , vt Regem Francorum in illa maieſtatis ſede , & Iuſtitiæ puluinari (quod vocant) ſedentem,ſine liliorum inſignibus,non magis intueri liceat quàm ſolem ſine luce. Vbicunque Regia Maieſtas ius dictura ſederit , ibi lilia : vbicunque lilia fulſerint , hîc Regiæ maieſtatis quoſdam radios præſente te dicas.

REPVGNANTIA.

Nec minùs repugnat Regem venerari,& calcare lilia, quàm Cæſares adorare , eorúmque ſtatuas frangere, deterere laureas , honoris inſignia reuellere.

CAVSSÆ.

Siue igitur , cùm eſſet paruus , & lactens Hercules , nouercæ Iunonis vberibus

vberibus

Digitized by Google

vberibus ſuppo[illegible] genteus mammarum humor cœle[illegible]bus ſtillis depluens, tantum florem produxerit, ſiue natura pleniùs ſuæ munificentiæ velificata ediderit, nihil plantis inuenio diuinius.

EFFECTA.

Neque tantùm ob ſpecioſam illam maieſtatem dico, qua præditum eſt; ſed propter magnas, & vberes, quas in hominum commoditatem deriuat, vtilitates. Quis enim neſcit quod habet Pallad. l. 2. de re ruſtica, oleum lirinum ad morborum remedia, perquàm ſalutare ſemper extitiſſe?&c.

COMPARATIO
Minorum & Parium.

Quid igitur ſi calthis, ac violis, & huiuſmodi floribus tantum tribuimus, quid lilio deberi exiſtimatis? quod ipſum conſtat longè omnium eſſe præſtantiſſimum? Niſi quis forte roſam Sapphonis & Anacreontis verſibus decantatam, illi parem eſſe contendat, huic non multum aduerſabor: modò lilium inter flores, Regis partes obtinere fateatur; roſam huic veluti Reginam comitem adiungat.

DE LOCORVM delectu.

CAP. XIV.

PLacuit hoc ſpecimen ſubiicere, vt oſtenderem, quanta eſt in locis ad quamlibet quæſtionem tractandam fœcunditas: non quòd velim, omnes, & iſto ordine intrudi. Rectè M. Tullius: Orator locos percurret omnes, vtetur aptis, non imprudenter iſta copia; ſed omnia expendet & ſeliget. Non enim ſemper, nec in omnibus cauſis, ex iis eadem argumentorum momenta ſunt. Iudicium igitur adhibebit, nec inueniet ſolum, quod dicat, ſed etiam expendet. Nihil enim feracius ingeniis, iis præſertim quæ diſciplinis exculta ſunt. Sed vt ſegetes fœcundæ, & vberes, non ſolùm fruges, verùm herbas etiam effundunt inimiciſſimas frugibus; ſic interdum ex illis locis, aut leuia quædam, aut à cauſſis aliena, aut non vtilia, gignuntur, quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur: Quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit ſuis. Nunc de ſingulis in ſpecie dicendum eſt.

Cicero in Oratore.

DEFINITIONIS DIGNITAS, & variæ appellationes.

CAP. XV.

OPeris vmbram, orationem dixiſſe fertur Democritus, quòd delineatio quædam rerum fiat beneficio verborum. Eſt id quidem in cæteris, ſed maximè in definitione conſpicuum, quæ non modò vmbra eſt, ſed viua rei, quàm deſcribit, imago; atque ideo χαρακτηρισμὸς à veteribus nominata eſt. Fuit certè illud Pauſiæ pictoris, & Glyceræ coronariæ iucundiſſimum certamen; cùm hæc innumeros flores ſumma varietate diſtinctos proponeret; Ille verò eorumdem formas & colores exprimere, ac diuerſos veluti luxuriantis naturę ludos artis beneficio conſequi niteretur. Sed nec minor definitionis ſplendor, aut dignitas, quæ res tot & tantas, quas huius cœli ambitu, diuina mens complexa eſt, pauciſſimis quibuſdam verbis depingere atque illuſtrare conatur. Ex quo ſi tanta ſtatuariæ artis magnitudo, quæ (vt ait Caſſiodorus) primùm à Thuſcis profecta mentibus, & inuentis, ita creuit apud poſteros, vt parem populum Romæ daret, quem ipſa rerum parens natura procrearat: Non minima laus profectò Definitionis, quæ hanc rerum vniuerſitatem, tot accuratis deſcriptionibus, quaſi ſtatuis & imaginibus amplexa eſt.

Definitio, imago, & characteriſmus appellatur.

Hæc de prima Definitionis appellatione.

Digitized by Google

Eadem. terminus.

Secundò à Græcis dicitur ὅρος, quaſi terminus, aut lapis terminalis; ex quo Definitio quoque à Latinis nuncupata eſt. Magnum profectò nomen, & quod Definitionis dignitatem ſatis indicat. Sacros enim fuiſſe apud veteres, lapides terminales ſcimus, non alia de cauſſa, quàm quòd agrum ab agro diſcriminantes, contentionum omnium materiam ſcinderent: ex quo cecinit Ouidius in Terminum,

Tu populos, vrbéſque, & regna ingentia finis,
Omnis erit ſine te litigioſus ager.

Terminorum religio notabilis.

Sed, quod magis miteris, ita religioſi fuere Terminorum lapides, vt ſi quando quis in Arabia lapidibus proiectis ſtratus ager inueniretur, ominoſus idem & culturæ inhabilis iudicaretur, ne fortè lapis aliquis vnus ex Terminalibus violaretur ab inſciis. Quamobrem plerique inuidia mori eiuſmodi lapides in agros vicinorum proiiciebant, quò illis poſtea cum graui detrimento ceſſaret ager.

Vlpian. l. Sũt quædam. D. extr. criminibus.

Hoc crimen σκοπελισμὸν nominabant, vt ex Vlpiano liquet: Sunt quędam, inquit, quæ more prouinciarum, coërcitionem ſolent admittere, vt putà in prouincia Arabiæ σκοπελισμὸν crimen appellant: Cuius rei admiſſum tale eſt: Plerique inimicorum ſolent prædium inimici σκοπελίζειν, id eſt, lapides ponere, indicio futuros quòd ſi quis eum agrum coluiſſet, malo letho periturus eſſet inſidiis eorum qui ſcopulos poſuiſſent. Quæ res tantum timorem habet, vt nemo agrum accedere audeat crudelitatem timens eorum qui ſcopeliſmum fecerunt. Hanc rem Præſides exequi ſolent grauiter, vſque ad pœnam capitis, quia & ipſa res mortem comminatur.

Hæc Terminorum religio.

Quanta igitur Definitionis dignitas, quiſitus, ar[illegible]us, nominatur, & lóge [illegible]ain depicti agrorum limites, res totius vniuerſi diſtinguit, omnémque tollit permiſtionem? Anaſtaſius Synaïtà in ὁδηγῷ, cap. 1. Definitiones ὅρους, appellari cenſet, quaſi ὁρίσεις καὶ ὀφθαλμοὺς πραγμάτων ὑπάρχοντας, *quòd ſint rerum viſus & oculi.*

Definitio Soli cõparata.

Tertiò à Platone in Theætero cum Sole comparatur, quòd non ſecus ac clariſſimum ſidus humanæ imbecillitatis tenebras diſcutiat, & magnum ad capeſſendas diſciplinas conferat adiumentum.

DE DEFINITIONE *ſimplici, & logica.*

CAP. XVI.

ETſi definitionibus Logicis parciùs vtuntur Oratores, qui non ſicco illo, ſed fuſo quodam & adipali dicendi genere delectantur: debent tamen accuratæ definitionis tenere rationem ne rerum ignari, fruſtra, cùm nihil opus eſt, luxurient in verbis. Eſt igitur definitio, vt ait Ariſtoteles, λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων, vel, vt ait Cicero, 1. de Orat. Rerum breuis & circumſcripta quædam explicatio; vel, vt habet author ad Herennium, *Oratio, quæ rei alicuius proprias amplectitur poteſtates, breuiter & abſolutè.* Patres eius ſunt genus, & differentia, è quibus quaſi anima & corpore conſiſtit. Fit enim vt rem definienti primùm notiora occurrant, & cum multis communia, quæ cùm differentia, quaſi proprio quodam vinculo complexus fuerit, tunc exiſtit definitio: vt ſi hominem definire velis, primùm occurrit animalis, hoc eſt, naturæ ſentientis notio, mox propiùs conſideranti, in rationis ſinu, quaſi in proprio eſſentiæ domicilio verſari cognoſcitur; Ex eo animal rationis particeps nominatur. Hæc integra Definitio. Sed quia proprias rerum differentias inuenire difficillimum eſt, per

Ariſtot. topic. l. 1. l. 2. ad Herẽ. 17. & 2. de Inuent. 153. vbi affert exemplũ de naui.

pro

proprietates & accidentia, maximè apud oratores, Definitiones tradi ſolent.

Vitia Definitionis.

Tria vulgò in rebus definiendis occurrunt vitiorum genera. Primum eſt, cùm propter multitudinem verborum, nimium quàm neceſſe ſit, res extrahi videtur. In quo errauit Porphyrius, qui hominem definiuit λογικὸν ζῶον θνητόν· nihil enim opus erat mentionem facere mortalitatis. Sed hanc idcirco dictionem ſubiunxit, vt diſtingueret ab angelis, qui tamen ζῶα λογικὰ propriè dici non poſſunt. Secundum eſt, cùm ob paucitatem res non ſatis explicatur: vt ſi dicas; hæreditas eſt *pecunia, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure*, non eſt ſatis; addendum, nec ea aut legata eſt teſtamento, aut poſſeſſione retenta. Tertium fit, cùm genus, aut differentia commodè non eſt aſſignata.

Virtutes Definitionis. Ariſt. l. 5. Top. c. 5.

Contrà, virtutes Definitionis ſunt tres, vt ſit dilucida, breuis, & propria. Fiet autem dilucida, ſi vitentur ea, quibus obſcuratur. Talia ſunt primùm homonyma. Idcirco hanc Definitionem non probat Ariſtoteles, γένεσις ἐστὶν ἀγωγὴ εἰς οὐσίαν· Generatio eſt, deductio ad ſubſtantiam. Secundò, metaphoræ, vt ſi quis Altricem pro Terra; aut pro Temperantia, Concentum vſurpet.

Definitiones Platonis audaces.

Tertiò, verba impropria & nouata; quo nomine Ariſtoteles reprehendit Platonem, qui oculum, ὀφρυόσκιον, araneam σηψίδακὲς, medullam ὀστογενὲς definiuit.

Breuis erit, ſi nihil addatur ſuperfluum; eſt autem illud ſuperfluum, & redundans; quo ſublato, id quod reliquum eſt, perſpicuam facit rem definitam. Sic qui definit, hominem animal rationis particeps, diſciplinæ capax, peccat redundantia verborum.

Propria fiet, ſi rem, cuius eſt definitio, lucidiùs exprimat; nec ſimilis ſit veterum pictorum imaginibus; qui ſi hominem aut leonem deſpexiſſent, diſcerni haud facilè poterant, niſi ſuperſcriptus eſſet titulus; Hic, homo eſt, hic leo.

Ad ſummum index & veluti Lydius lapis Definitionis, is erit, ſi Definitionem ita cum eo quod definitur, conuertas, vt ex Definitione res, & ex re Definitio conſequatur.

Ariſt. l. 1. Top. c. 2.

Eius vſus in argumentando triplex eſſe ſolet, vt notauit Cicero in Topicis; aut enim ſubiecti definitionem ſumere licet, aut attributi, aut vtriuſque, ad definitionem explicandam. Quod enim Definitioni conuenit, aut non conuenit: conueniat idem neceſſe eſt, aut non conueniat rei quæ definitur: Vt ſi is qui dolet aliorum rebus proſperis, non ſit ſapiens; cùm inuidus ſit huiuſmodi, eum ſapientem non poſſis meritò dicere. Cui autem Definitio tribuitur, vel detrahitur, eidem tribui vel detrahi neceſſe eſt, quod definitur: vt ſi Imperator eſt vir rerum militarium ſciens, non poteſt Cicero non eſſe Imperator, qui magna rerum bellicarum peritia Patthos in Amano monte debellauit. Si ars eſt, quæ cognitis penitúſque perſpectis, & in vnum exitium ſpectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur, nec eiuſmodi rebus conſtat eloquentia, profectò eloquentia ars dici non poteſt.

Deinde, ſi Definitio Definitioni conueniat, aut non conueniat; definitum quoque definito conueniet, aut non conueniet. Vt ſi rectus animi habitus laude dignus eſt, cùm talis ſit virtus, ſua laude carere non poteſt. Quod autem magis ſuſcipit rei propoſitæ definitionem, id magis tale eſt: vt, ſi vtile definitur, quod ad finem conducit, id quod magis conducet, vtilius erit. Hæc & ſimilia perti-

 nent

Digitized by Google

nent ad vulgata Logicorum axiomata, quæ licet apud Ariſtotelem in ſexto Topicorum pleniùs indagare. Ego, quando iſta tractandi ratio non eſt huius inſtituti, ab iſtis Logicorum exiliens argutiis, in planiorem Rhetorum campum transferam orationem.

DE DEFINITIONE per partes.

CAPVT XVII.

Cicero de hac Definitione oratoria agit 3. de Or. ſect. 108. & in Oratore, 117.

QVando intimas rerum formas, tanta obſcuritate humanis ingeniis natura vallauit, varios Definiendi modos coguntur indagare ipſi plerúmque Dialectici; ſed Oratores, qui delectationem & pompam quærunt, non modò non coguntur, verùm lubentiùs feliciúſque in hoc genere verſantur: quod variis definitionum generibus oſtendam.

Definitio per partes duplex.

Primum occurrit, & illud quidem ſatis vſitatum, per partes conflatum; cùm videlicet ſingulas partes amplexi rem deſcribimus: quod duobus potiſſimùm modis præſtari ſolet: Primo, cùm breuiter & ſtrictè res exprimitur; vt ſi domum, ſubſtructionem ex tecto, fundamentis, & parietibus definiam; annum, ſpatium duodecim menſium; menſem, ſpatium triginta dierum.

Lactant. l. 1. c. 5.

Altero, cùm ornatius enucleatiúſque, vt in illuſtrioribus argumentis ſæpe contingit, partes aſſignantur. Si quæras à Lactantio, quid ſit ſphæra Archimedis? Æs concauum (dicet) variis circulis, Æquatore, Zodiaco, coluris, tropicis, definitore cõfectum: quo ſimilitudinem mundi ac figuram Archimedes machinatus eſt. In quo Solem ac Lunam compoſuit, vt inæquales motus, & cœleſtibus ſimiles conuerſionibus, ſingulis quaſi diebus efficerent, & non modò acceſſus Solis, & receſſus, vel incrementa diminutionéſque Lunæ, verùm etiam ſtellarum, vel errantium vel vagarum, diſpares curſus, orbis ille dum vertitur, exhiberet. In quo genere diſertiſſimè luſit Claudianus:

Iuppiter, in paruo cùm cerneret aëra vitro,
Riſit, & ad ſuperos talia verba dedit:
Huccine mortalis progreſſa potentia curæ?
Iam meus in fragili luditur arte labor.
Iura poli, rerúmque fidem, legéſque Deorum,
Ecce Syracuſius tranſtulit arte ſenex:
Incluſus variis famulatur ſpiritus aſtris,
Et viuum certis motibus vrget opus.
Percurrit proprium mentitus ſignifer annum,
Et ſimulata nouo Cynthia menſe redit.
Iámque ſuum voluens audax induſtria mundum,
Gaudet, & humana ſidera mente regit.

Partes primarias expreſſit Vitrum, Spiritum, deinde Solem, Lunam, Stellas. Hæ definitiones cùm ita fuſæ extiterint, deſcriptiones dicuntur. Et hæc eſt optima deſcribendi ratio, in rebus maximè corporeis ſingulas partes enucleatè proſequi.

DE DEFINITIONE per cauſſas.

CAPVT XVIII.

Ariſtot. 2. de Animal.

SEcunda ratiò definiendi, eáque ornatiſſima, fit per cauſſas à quibus profluunt effecta: hæc enim permagno inter ſe cogitationis vinculo continentur. Sic Ariſtoteles ζέσιν αἵματος περὶ καρδίαν iram definiuit, (ebullitionem ſanguinis circa cor:) non quòd hæc propriè ſit iracundia, ſed quòd ex eo ſanguinis ardore, huiuſmodi excitetur affectus. Hoc nouerat Homerus, cùm Agamemnonis iracundiam deſcribens, canit:

Digitized by Google

Homer. Iliad 1.

——μένεος δὲ μέγα φρένες ἀμφιμέλαιναι
Πίμπλαντ᾽, ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐίκτην.

Et Claudianus:

Claud. panegyr. de 3. cõſ. Honor.

Iram ſanguinei regio ſub pectore cordis
Protegit, imbutam flammis, auidámque nocendi,
Præcipitémque ſui: rabie ſuccenſa tumeſcit,
Contrahitur tepefacta metu, cúmque omnia ſecum
Duceret, & requiem membris veſana negaret,
Inuenit pulmonis opem, madidúmque fluenti
Præbuit, vt tumidæ ruerent in mollia fibræ.

Cùm autem quatuor ſint rerum cauſſæ, rariùs per formas internas, quia latent; nec ſæpè per finem, quia minùs rei imaginem exprimit; ſæpius per materiam, per cauſſam efficientem ſæpiſſimè, definiunt Oratores, quòd ita pleniorem rei, quam definiunt, cognitionem mentibus ingenerent; cùm præſertim ſimile producat ſibi ſimile, magnúmque ſit inter cauſſas efficientes & effecta commercium. Quamobrem Æſchylus in Prometheo, vbi horribiles illos Ætnę tumultuantis æſtus expreſſit, ſubiicit cauſſam, quanquam fabuloſè, vt Poëta:

Æſchyl. in Prometh.

Τοῖον δὲ Τυφὼν ἐξαναζέσει χόλον
Θερμοῖς ἀπλήστου βέλεσι πυρπνόου ζάλης.
Hanc autem Typhon ebulliens eructat iram,
Ferventibus telis immenſa & flammiuoma tempeſtatis.

Atque in eo longè prudentiùs Seneca, quàm Sophocles, qui in Oedipo, tetram illam graſſantis peſtis ſtragem deſcripturus incipit:

Seneca in Oedipo.

Iam nocte pulſa dubius effulſit dies.
Et nube mœſtum ſqualida exoritur iubar,
Luménque flamma triſte luctifica gerens.

At ille inter tot miſerandos effectus, quos deſcribit:

Sophocl. in Oid.

Ἡ δ᾽ ἤδη σαλεύει, κἀνακουφίσαι κάρα
Βυθῶν ἔτ᾽ οὐχ οἵα τε φοινίου σάλου.
Φθίνουσα μὲν κάλυξιν ἐγκάρποις χθονός,
Φθίνουσα δ᾽ ἀγέλαις βουνόμοις, τόκοισί τε
Ἀγόνοις γυναικῶν, & cætera.

Vrbs (inquit) *fluctu quaſſatur, nec leuat*
Ex profundis caput valet, ex cruenta tempeſtate:
Interierunt enim iam frugiferi folliculi terræ,
Interiit ſoboles armentorum, vnà cum immaturis
Fœtibus mulierum.

Cauſſam verò ſuperiorem peſtis non exprimit: quod ſcitè non omiſit Virgilius, Æneid. 3.

Corrupto cœli tractu, miſerandáque venit
Arboribúſque ſatiſque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: tum ſteriles exurere Sirius agros;
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.

Neque verò tantùm vna cauſſa, ſed plures ad vim maiorem & amplificationem commemorari ſolent: vt ſi in ira, non tantùm ardor, & ebullitio ſanguinis, ſed priores etiam cauſſæ prodantur, vt obliuio beneficiorum, contemptus, minæ, iniuriæ; & cætera eiuſmodi.

DE DEFINITIONE per effecta.

CAPVT XIX.

Vide deſcriptionē veri boni ab effectis ex Cic. pro Cæcinna n. 78.

Tertius definiẽdi modus ad oratorias definitiones & amplificationes aptiſſimus fit per effecta: éſtque apud quoſque eloquentiæ auctores frequentiſſimus. Præter multa, quæ ex Cicerone paſſim in ampli-

 fica

Digitized by Google

D. Ambroſ. l. de Elia & ieiunio c. 16. ficatione notauimus, proferam vnum ex D. Ambroſio locum artificioſiſſimè expreſſum. [Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum inſaniæ, ebrietas venenum ſapientiæ: Hęc ſenſus hominum mutat, & formas: per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes: Siquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore flammati, cohibere ſe non queunt, & in beſtiales libidines excitantur, vt nullum tempus præſcriptum habeant, quod doceat indulgere concubitui. Vocem amittunt, colore variantur, oculis igneſcunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardeſcunt, ſenſu excidunt: Hinc phreneſis periculoſa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens, ſemeſas epulas cum internorum viſcerum cruore fundentium: Hinc etiam vanæ imagines, incerti viſus, inſtabilis greſſus, vmbras ſæpè tranſiliunt ſicut foueas; Nutat his cum facie terra, ſubitò erigi & inclinari videtur, & quaſi vertatur, timentes in faciem ruunt, & ſolum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus ſibi videntur includi Hac ſimilitudine ducta à mari præclariſſimè vtitur Clemens Alexandrinus. Pæd. l. 2. p. 15. ebry mentem ἀεὶ ϑυνεῖται εἰς βυθὸν ἀκοσμίας ταῖς τοῦ οἴνου τρικυμίαις. Murmur in auribus, tanquam maris fluctuantis fragor, & reſonantia fluctu littora. Canes ſi viderint, leones arbitrantur, & fugiunt. Alij riſu ſoluuntur inconditο: Alij inconſolabili mœrore deplorant, alij cernunt irrationabiles pauores. Vigilantes ſomniant, dormientes litigant. Vita his ſomnium eſt, ſomnus his mors eſt. Hæc eſt definitio, ſiue deſcriptio per effecta, cuius imitatio, latum vt vides. dicendi campum ſuggerit. Prouidendum tamen ne nimis leues effectorum minutiæ diſquirantur. Deinde, vt quæ in longa deſcriptione afferuntur, ordinem inter ſe, & decoras ab vno ad alterum tranſitiones habeant.

DE DEFINITIONE per accidentia.

CAPVT XX.

QVartum definitionis genus fit per accidentia, priori haud multum diſſimile; niſi quod magis vagum eſt, diffuſum, & ſine reſpectu ad cauſſam. Ita deſcribitur homo, *Animal prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & conſilij*. Ita *Cic. l. de legibus n. 22.* definitur fama, velox malum, à Virgilio, & Tertulliano in apologetico *Tertul. in Apol. l. 7.* c. 7. Naturæ famæ omnibus nota eſt, vtrùm eſt fama malum, quo non velocius vllum? cur malum fama? quia velox? an quia plurimùm mendax, quæ nec tunc quidem cùm aliquid veri affert, ſine mendacij vitio eſt, detrahens, adiiciens, demutans de veritate? Quid quod ea illi conditio eſt vt non niſi cum mentitur, perſeueret; & tandiu viuit, quandiu non probat? Si quidem vt probauit, ceſſat eſſe, & quaſi officio nuntiandi functa, rem tradit: & exinde res tenetur, res nominatur.

Talis eſt definitio amoris apud *Plaut. in Trinummo.* Plautum in Trinummo:

Blandiloquens, harpago, mendax, cuppes, auarus,
Elegans, deſpoliator, latebricolarum hominum corruptor,
Blandus, inops, celati indagator, nam qui ab eo quod amat
Quàm extemplo ſauiis ſagittis perculſus eſt, illico res foras
Labitur, liquitur, da mihi hoc, mel meum, ſi me amas, ſodes, &c.

quibus blandi illius & veſani monſtri proprietates exprimuntur. Quod *Moſch. Anthol. lib. 1. ep. 188.* Moſchus etiam poëta diſertiùs eſt proſequutus in deſcriptione Cupidinis:

Χρῶτα μὲν οὐ λευκὸς, πυρὶ δ' εἴκελος, ὄμ-
ματα δ' αὐτῷ
Δειμύλα. καὶ φλογόεντα, κακαὶ δ' ὑ φρένες,
ἀδὺ λάλημα,

Οὐ

Οὐ γὰρ ἴσον νοέει καὶ φθέγγεται, ὡς μέλι φωνά·
Ην δὲ χολᾷ, νόος ἐστὶν ἀνήμερος· ἠπεροπευτάς,
Οὐδὲν ἀλαθεύων, δόλιον βρέφος, ἄγρια παίσδει.
Εὐπλόκαμον δὲ κάρηνον ἔχει, ἰταμὸν δὲ πρόσωπον·
Μικκύλα μὲν τήνῳ χερύδρια, μακρὰ δὲ βάλλει,
Βάλλει δ' εἰς Ἀχέροντα, καὶ εἰς Αἴδεω βασιλῆα.

Sic mare dicitur à D. Ambroſio hoſpitium fluuiorum, fons imbrium, deriuatio alluuionum, inuectio commeatuum, quo ſibi diſtantes populi copulantur, quo præliorum remouentur pericula, quo barbaricus furor clauditur, ſubſidium in neceſſitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, ſalubritas valetudinis, ſeparatorum coniunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, ſubſidium vectigalium, ſterilitatis alimentum. Hexam. lib. 3. cap. 5. In hoc genere fiunt definitiones ſecundi. Mundus eſt æternus circuitus, ſpectabilis ſupellex, multiformis firmatio, æternus tenor, anfractus ſine errore. Sol cæli oculus, diei ornatus, diſtributor horarum, ſplendor ſine occaſu; Luna, Cœli purpura, Solis æmula, ſolamen iter agentium, directio nauigantium, larga roris, præſagium tempeſtatum. Terra, baſis cœli, meditullium mundi, fructuum mater & cuſtos, operculum inferorum, naſcentium genitrix, nutrix viuentium, vitæ cellarium. Homo, Mens in carne, ſpectrum temporis, ſpeculator vitæ, mancipium mortis, tranſiens viator, anima laborioſa. Mulier inſaturabilis bellua, homini pernicies continua ſollicitudo, pugna nunquam deſinens, continentiæ naufragium. Paupertas, bonum odioſum, ſanitatis mater, curarum exilium, repertrix ſapientiæ, negotium ſine damno, poſſeſſio abſque calumnia, ſine ſollicitudine felicitas. Senectus, mors viuentium; Verbum, proditor animi; Oculi, duces corporis, vaſa luminis, indices animi.

DE DEFINITIONE PER ſimilitudinem.

CAP. XXI.

Definitionem per ſimilia nonnulli prorſus reiiciunt, quòd longè ab omni probandi ratione diſiunctam eſſe putent. Vel enim (inquiunt) qui rem per ſimilitudines deſcribit, ipſius naturam nouit, vel ignorat. Si nouit, quanto melius eſt rei naturam exprimere, quàm vanas imagines & vmbras conſectari? Si verò neſcius eſt, quo pacto ſynceram imaginem ſubiiciet oculis, eius ipſius quod minimè dignoſcere potuit? Sed has argutias ratio & vſus doctiſſimorum hominum refellit, qui plurimorum non modò ad delectandum, ſed etiam ad perſuadendum in definitionibus, per ſimilia, fatentur eſſe ſubſidij. Rei etenim cognitionem confuſam, veluti quibuſdam radiis veſtiunt, & ſuauiùs in animos mentémque intimam perlabuntur. Quòd ſi ea eſſet humani ingenij felicitas, vt vel latentes quaſque rerum naturas cognoſceret; tamen non inutilis eſſet definitio, quandoquidem & expreſſas vultuum, quos viuos intueri licet, effigies in picturis, (tanta eſt ſimilitudinis illecebra!) diligimus & miramur.

Definitio per ſimilia, non eſt inutilis.

Erit igitur huius definitionis vſus, vbi non quid res ſit, exiliter & enucleatè quæritur, ſed vbi iam nota exquiſitis ſimilitudinum ornamentis eſt decoranda. Parum eſt ſi dicas, mens irati, mens eſt inquieta, & tumultuoſa. Hoc ornatius, ſi cum D. Chryſoſtomo eloquaris: Mens irati, forum eſt plenum tumultu, vbi multus eſt euntium & redeuntium clamor, camelorum ac aſinorum fremitus,

Vide Cicer. in Topicis, ſect. 32.

Vide Chryſoſt. tom. 4. hom. 24.

Digitized by Google

mitus, argentariorum & ærariorum vtrínque cudentium ſtrepitus. Contrà, mens tranquilla, & mitis, vertex eſt quiſpiam montis, qui clementiorem cæli auram nactus eſt, puros ſolis radios, limpidas fontium ſcaturigines, multáſque florum amœnitates; & iſta quantam habent dignitatem?

D. Chryſ. Homil. in venerabile & viuificam Crucem.

Σταυρὸς Χριστιανῶν ἐλπὶς, σταυρὸς τυφλῶν ὁδηγὸς, σταυρὸς ἀπηλπισμένων ἐλπὶς, σταυρὸς πλανωμένων ὁδὸς, σταυρὸς ἀδικουμένων ἐκδίκος, σταυρὸς πλουσίων χαλινὸς, σταυρὸς ὑπερηφάνων ἀντίταγμα, σταυρὸς δουλευόντων ἐλευθερία, σταυρὸς βαρβάρων φιλανθρωπία, σταυρὸς βασιλέων μεγαλοπρέπεια, σταυρὸς ἀνέμων νόμος, σταυρὸς οἰκουμένης ἀσφάλεια, σταυρὸς ὅπλον ἀκαταμάχητον, σταυρὸς εἰδώλων καθαίρεσις, σταυρὸς βωμῶν ἀναστροφὴ, σταυρὸς, κνίσσης ἀφανισμὸς, σταυρὸς Ἑλλήνων γνῶσις, σταυρὸς ἐθνῶν σωτηρία, σταυρὸς πολεμουμένων βοήθεια, σταυρὸς χειμαζομένων εὔδιος λιμὴν, σταυρὸς πλεόντων κυβέρνησις, σταυρὸς ὀρφανῶν πατὴρ, σταυρὸς ἀγγέλων ὑμνολογία, σταυρὸς διαβόλου πτῶσις, σταυρὸς δαιμόνων ἐξέλασις, quæ omnia intellectu facilia ſunt.

Vides quæ in hac definitione diuitiæ, quot conglobatæ ſimilitudines? Differunt autem à ſimilitudine, quòd in ſimilitudine res dicatur per imaginem, & comparationem: hîc ſine comparatione affirmetur. Conſuetum eſt autem SS. Patribus ita definire in αὐξήσει, vt, ambitio eſt futile malum, ſecretum virus, doli artifex, mater hypocriſis, liuoris parens, vitiorum origo, tinea ſanctitatis.

Bern. de conſid. l. 3.

DE DEFINITIONE PER Negationem.

CAP. XXII.

Vltimum genus definitionis fit per negationem, vbi orator exprimendo quid res non ſit, auditoribus colligendum relinquit quid ſit. Vt quid ſit libertas, quæris? nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus. Seneca ad Lucilium: Eſt illud vſitatiſſimum in diuinis definitionibus: & diſertiſſimè expreſſit Maximus Tyrius, Pulchrum Deum dicam, & pulchrorum omnium pulcherrimum: haud quidem pulchrum corpus, ſed vnde pulchritudo in corpora emanat; neque etiam pulchrum pratum, ſed vnde, & prata, & amnes, & mare, cœlum ipſum, cœleſtéſque Dij pulchritudinem decerpunt. Inde enim pulchritudo omnis, tanquam ex perenni puriſſimóque fonte, ad nos vſque perlabitur, tantúmque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut ſalutis rebus in ſingulis, quantum ab eo fonte reſpetguntur. Ex quo ſi nihilum hauriant, continuo turpes, diſſolutæ corruptæque tabeſcunt: Hoc tibi ſi ſatis eſt, Deum inſpexiſti: Sin minùs, quæ non alia poterunt eiuſdem naturæ interpretationem proferre? Fac in eo, nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogires; non aliud præterea quicquam, quod materia pati conſueuit. Ex quo fit etiam vt ea diuinæ naturæ præſtantia ſuarum tenebrarum latibulo incluſa, ratione noſtri אין (Non) aut (nihil) appelletur, vt nonnulli philoſophantur in hunc Exodi locum: Eſtne Dominus in nobis? אם אין

Maximus Tyrius in orat. de Deo.

Deus אין

Neque verò tantùm his negationibus, ſed caſto plerúmque ſilentio vtuntur oratores, tanta Dei maieſtate perculſi: & præclarè vbi nos pſalm. 65. legimus. Verba Dauidis Hebraïca ſonant: *Tibi ſilentium laus Deus in Sion.* תהלהאלהיםבציון לךדמיה quod ſilentium efficaciſſimum eſt: vnde Moyſes (vt notat Zoar.) in 14. Exod. licet corde oraret, dicitur clamare, quia ſilentio tam grandi nihil vehementius.

Laus Deo, ſilentium.

DE

DE MODO AMPLIFIcandæ Definitionis.

Ac primùm de Amplificatione per Synonymiam.

CAP. XXIII.

EX his varios amplificandæ Definitionis locos, facile eſt colligere: Addo & illam, quæ per figuras fieri ſolet, amplificationem; cuius primus modus eſt Synonymia, quæ in definitionibus per ſimilitudinem vſitatiſſima eſt, & cum Antonomaſia, ſeu pronominatione, percommodè tẽperatur Tale eſt illud Ciceronis pro Milone, vbi Curiam deſcribit. templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilij publici, caput vrbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab vniuerſo populo Romano conceſſam vni ordini. Habet hæc definitio ornatum & pompam, éſtque ad amplificationes nata, & à SS PP. perſæpè vſurpara.

Cicer. pro Milone.

Ita plerumque definit D. Chryſoſt vt in illis quæ iam protuli, & in iſtis in quibus crux ab eo deſcribitur, Totius beatitudinis cauſſa, diſcordię amputatio, Pacis firmamentum, Bonorum omnium copioſa largitio, Salutis indicium, Sol iuſtitiæ, Spes Chriſtianorum, Reſurrectio mortuorum, Cęcorum dux, Deſperatorum via, Claudorum baculus, Conſolatio pauperum, Frænum diuitum, Euerſio ſuperborum, Triumphus aduerſus Dæmonas, Adoleſcentum Pædagogus, Nauigantium gubernatrix, Periclitanrium portus, Obſeſſorum murus, Parens orphanorum, Tutrix viduarum, Libertas ſeruorum. Regum magnificentia, Philoſophia Imperatorũ, Eccleſiæ fundamentum, Orbis terræ tutela, Cornu Eccleſiæ, Chriſtianorum gladius, Sanctimonię documentum, Summa bonorum omnium.

SS. Patres hoc definiendi genere vſi.

Hæc ex diuerſi homiliis in Crucem. Non diſſimilia habet ſanctus Ephrem, σαυρὸς, νεκροποιὸν ὅπλον τοῦ βασιλέως Χριστοῦ, Χριστιανῶν ἐλπὶς, νεκρῶν ἀνάστασις, χωλῶν βακτηρία, βασιλέων μεγαλοπρέπεια, μοναζόντων θάρσος, γυμνητευόντων σκέπη.

S. Ephrē. hom. in Crucem.

Eodem laudationis genere, frequenter in B. Virginem vſi ſunt SS. Patres, vt D. Laurenrius Iuſtinianus Protopatriarcha Venetus. Maria eſt porta cœli, paradiſi ianua, ſtella maris, ſolatium mundi, peccanti refugium, naufraganti portus, auxilium periclitanti, erranti via, deſperanti ſalus, mundi interuentrix, interemptrix peccati, diaboli terror, & ſpiritualibus nequitiis pauor. Ipſa eſt tabernaculum teſtamenti, arca fœderis, templi propitiatorium, thronus Dei, virga florida, nubecula leuis, hortus concluſus, ſignatus fons, porta clauſa, columba immaculata, roſa redolens, lilium candens, flos nitens, virgula fumans, oliua virens, vitis fructificans, cupreſſus ſe attollens, palma frondens, terebinthus ſe expandens, campus germinans, terra pullulans Eſt etiam ipſa glorioſa aurora ſurgens, lucifer rutilans, luna pulchrior, ſole ſplendidior, auro purior, gemmis pretioſior, balſamo ſuauior, margaritis carior, nectare dulcior, omni harmonia delectabilior. Etiam neruoſiùs aliquanto quàm plerique Latinorum Methodius; à quo Deipara nuncupatur. Ἡ περιστερὰ τοῦ ἀρχιγραφέως, Ἡ ῥίζα τοῦ ὡραιοτάτου ἄνθους, Ἡ μήτηρ τοῦ πλάσαντος, Ἡ τιτθὴ τοῦ τρέφοντος, Ἡ περιοχὴ τοῦ περιέχοντος, Ἡ φέρουσα τὸν φέροντα ῥήματι τὰ πάντα, Ἡ πύλη τῆς ἐν σαρκὶ ἀνατολῆς τοῦ θεοῦ, Ἡ λαβὶς τοῦ καθαρτικοῦ ἄνθρακος, ὁ βραχὺς κόλπος τοῦ πάντων κόλπου, ὁ πόκος τῆς ἀειταλοῦς δρόσου, ὁ τῆς ἐπιθυμίας Δαυὶδ ζωοδόκος, λάκκος τῆς Βηθλεὲμ ἀφ᾽ οὗ πόμα ἀθανασίας ἐξέβλυσε, τὸ ἱλαστήριον ἐξ οὗ θεὸς ἐγνώσθη ἀνθρώποις ἀνθρωπόμορφος, τὸ ἄσπιλον ἔνδυμα ἀναβαλλομένου φῶς ὡς ἱμάτιον, ἡ δανείσασα τῷ θεῷ τοῦ ἀνενδεεῖ σάρκα ἣν οὐκ εἶχεν· ὑπάρχειον

D. Laurentius Iuſtinianus de caſto cõnubio c. 10. Definitio B. Virginis per ſynonymiam.

Methodius Martyr. & Epiſcop. Præclara laus B. Mariæ.

ἔχουσα τῶν πάντων δανειστὴν, &c. παντομνημόνευτος, πανάγιωτατον καὶ ἀξιάγαστον τοῦ Θεοῦ ἐνδιαίτημα.

Maria eſt incircumſcripti circunſcriptio; ſpecioſiſſimi floris radix; Creatoris mater; nutrix omnia nutrientis; omnia continentis complexio; geſtatrix eius qui verbo portat vniuerſa; Hæc eſt per quam carnem ingreſſus eſt Deus; Purificantis carbonis forceps; præanguſtu illius ſinus qui ſinu ſuo omnia complectitur: incomprehenſibilis roris vellus: Bethle mitica ciſterna, quam velut vitæ refocillatricem Dauid deſiderauit, & ex qua immortalitatis poculum immortalibus emanauit: propitiatorium per quod Deus humanam naturam indutus, mortalibus innotuit; impollutum illius indumentum qui lucis veſtimento circumfunditur; Deo nullius rei indigó carnem mutuata, quam ipſe non habebat.

Atque, vt hæc definitio ad laudandum, ſed etiam ad vituperandum valet, & crebrò in eodem genere vſurpatur: Sic Baſilius definit vanam gloriam: γλυκὺν σκυλευτὴν τοῦ πνευματικοῦ πλούτου, τὸν ἡδὺν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν πολέμιον, τὸν σῆτα τῶν ἀρετῶν, τὸν μεθ' ἡδονῆς τὰ ἡμέτερα καλὰ ληϊζόμενον, τὸν μέλιτι χρώσαντα τὸ οἰκείας ἀπάτης δηλητήριον, καὶ ταῖς διανοίαις τῶν ἀνθρώπων τὴν ὀλεθρίαν ὀρέγοντα κύλικα. Blandum prædonem opulentiæ ſpiritualis, ſuauem animorum hoſtem, vermem virtutum, honeſta quæque opera cum voluptate deprædantem, quæ lethale fraudis poculum melle illinit, & mentibus hominum fatalem porrigit calicem.

D. Baſilius Aſcet. c. 10.

Quo autem ſit ſecurior huius definitionis vſus, quatuor notanda ſunt: Primùm, ne nimis longus tractus continuetur: qui affectarionem habet, & frigidis plerúmque metaphoris eſt obnoxius: Secundum, vt quando ex tranſlationibus hæ definitiones conſtant, non ſint duræ, moroſæ, putidæ, violenter acceſſitæ: Tertium, vt quæ copulantur, affinitatem quandam & cognationem habeant, néue deſultoriè in diſſimillima quæque raptim incurramus: Quartum, vt lectiſſima, quoad fieri poſſit, ad has exornationes afferantur, eáque diſtributionibus & antithetis, vt ex ſuperioribus exemplis patuit, varientur.

DE AMPLIFICATIONE per Definitionem mixtam.

Cap. XXIV.

Magnam vim habent ad amplificationem huius loci mixtæ definitiones, quales ſunt quæ primùm per negationem fiunt, deinde per aſſertionem, tertiò per contrariorum oppoſitionem. Oſtendo exemplo: Cicero in Piſonem, verum Conſulem deſcripturus, quò Piſonem hoc nomine indigniſſimum conuincat, primùm oſtendit, quid non ſit Conſul: deinde quid ſit: ad ſummum pugnantium conflictum facit admodum ornatè, ſic: [Quid? tu in lictoribus, in toga, & prætexta eſſe conſulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sexto Clodio te Conſule eſſe voluiſti. Huius tu Clodiani canis inſignibus conſulatum declarari putas?]En quid non ſit Conſulatus: non eſt roga, prætexta, faſces, &c. Iam accipe, quid ſit: [Animo conſulem eſſe oportet, conſilio, fide, grauitate, vigilantia, cura, toto denique munere Conſulatus.] Hæc deſcriptio Conſulis ab adiunctis.

Cicer. in Piſon. n. 23. Fuſum & oratorium definiendi genus, ex Cicerone.

Tum ingerit pugnam contrariorũ. Ego Conſulem eſſe putem, qui Senatum eſſe in republ. non putauit: & ſine eo cõſilio Conſulem numerem, ſine quo Romæ ne Reges quidem eſſe potuerunt,] & cætera, quæ ille in rebus geſtis Piſonis Conſulis dignitati

gnitati omnino contraria enumerat. Tandem concludit acriter,& neruoſè: [Qui latrones igitur? ſi quidem vos Conſules?qui prædones,qui hoſtes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur?]Hæc eſt artificioſiſſima definitio, & præclarum imitationis exemplar.

DE AMPLIFICATIONE per Contentionem ironicam.

CAPVT XXV.

ALius eſt amplificādi modus per Contentionem ironicam; cùm res ironicè ſecundùm aduerſariorum mentem definitur ab Oratore: deinde remoto ioco, grauiter & ornatè deſcribitur. Tale eſt illud Ciceronis pro domo ſua ad Pontifices, [An tu P. R. eſſe putas illum qui conſtat ex iis qui mercede conducuntur, qui impelluntur vt vim afferant magiſtratibus,vt obſideant Senatū,optent quotidie cædem,incendia,rapinas?& *εἰρωνικῶς* exclamat: O ſpeciem dignitatémque P. Romani, quam Reges, quam nationes exteræ, quam gentes vltimæ pertimeſcant, multitudinem hominum ex ſeruis conductis,facinoroſis,ex egentibus congregatam!]

Mox ſeriò definit:Ille,ille populus eſt dominus Regum, victor atque Imperator omnium gentium, quem illo clariſſimo die, ſcelerate, vidiſti; tum cùm omnes Principes ciuitatis, omnes ordinum atque ætatum ciues, ſe non de ciuis,ſed de ciuitatis ſalute ſententiam ferre cenſebant.] Huiuſmodi definitiones planè graues & oratoriæ ſunt.

DE CONFIRMATIONE Definitionis.

CAPVT XXVI.

Ariſt. top.l.7. cap.5. πάντων ῥᾶστον ὅρον ἀνασκευάζειν.

VT definitionem ſuis partibus abſolutam facere ſatis operoſum eſt; ſic inualidam refellere facillimum. Vbi enim aliquid improprium, commune, metaphoricum, eſt aſſignatum, illud ſtatim aduerſariis magnam ſuggerit anſam cauillationis. Definierat ſemel Plato hominem, animal implume, bipes; Diogenes Cynicus, homo dicax, & Academicorum irriſor, gallum deplumem & nudum in mediam Platonis ſcholam proiiciens, *En homo* (inquit) *Platonicus*,ſic mirificè plerunque ludunt oratores, vbi inanes & mancas aduerſariorum definitiones refellunt, & definitis non conuenire, imò contrarii prorſus accommodari poſſe oſtendunt. Sic Tertull. in Apologetico, *Quid hoc mali eſt, quod naturam mali non habet?timorem,pudorem,tergiuerſationem, pœnitentiam, deplorationem?* Quid hoc mali eſt, *cuius reus gaudet? cuius accuſatio votum eſt,& pœna felicitas?*Non potes dementiam dicere,*qui reuinceris ignorare.* Sic Velleius apud Ciceronem,lib. 1.de natura Deorum, contra Stoïcos, qui mundum, animantem immortalem,beatum,& rotundum dictitabant,agit cauillatoriè, *Nunc autem haſtenus* (inquit) admirabor eorum tarditatem,qui animantem immortalem, & eundem beatum, & rotundum eſſe velint; quòd ea forma vllam neget eſſe pulchriorem Plato. At mihi vel cylindri, vel quadrati,vel coni,vel pyramidis videtur eſſe formoſior.Quæ verò vita attribuitur iſti rotundo Deo?nempe ea celeritate contorqueatur cui par nulla cogitari quidem poſſit.In qua non video vbinam mens conſtans, & vita beata poſſit inſiſtere: quódque in noſtro corpore, ſi minima ex parte ſignificetur, moleſtum ſit; cur hoc idem non habeatur moleſtum in Deo?Terria enim profectò,quoniam pars mundi eſt, pars eſt etiam Dei. Atqui terræ maximas regiones inhabitabiles atque incultas videmus, quòd pars eorum appulſu ſolis exarſerit, pars obriguerit niue pruiná-

Diogen. Laert. in Diogene.

Tertull. in Apolog. c.1.

Cic.l 1. de natura Deorum.

que, longinquo ſolis acceſſu; quæ, ſi mundus eſt Deus, quoniam partes mundi ſunt, Dei membra; partim ardentia, partim refrigerata dicenda ſunt: Vides quàm latus pateat in iſtis confutationibus campus, vbi præſertim aliquid abſurdi eſt ab aduerſariis prolatum? Continuò orator ſua dexteritate trullam faciet de Mineruâ. Et hæc in confutatione totius corporis.

Aliàs vnum membrum reprehenditur, ſi quid dictum laxiùs, ſi quid ſtrictiùs concluſum, vt ex definitionis vitiis eſt colligere, ſi plenè reprehendi non poteſt, vellicatur, diſtorquetur, duriùs accipitur.

Cæcilius apud Minutium. Sic malignè Cæcilius, quæ de Dei ſcientia & prouidentia dicuntur à Chriſtianis, interpretatur, Deum (inquit) illum ſuum, quem nec oſtendere poſſunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique & occultas cogitationes diligenter inquirere, diſcurrentem ſcilicet, atque vbique præſentem: Moleſtum illum volunt, inquietum, (vides ἀκαιόδεταν, nihil cùm huiuſmodi dictum in Dei definitione,) impudenter etiam curioſum: Siquidem aſtat factis omnibus, locis omnibus intererrat: cùm ne ſingulis inſeruire poſſit per vniuerſa diſtrictus, nec vniuerſis ſufficere in ſingulis occupatus.

Ad cauendas iſtas illuſiones in contentioſis orationibus, vt quæ pugnæ ſunt & bellorum, agendum ſiccè, concludendum ſtrictè colligendum acutè; abſtinendum ſimilibus, & metaphoris: ad ſummum oportet,

Τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγειν.

DE PARTIVM ENVMERatione, Loci dignitas, & definitio.

CAPVT XXVII.

EA demum eſt diuinæ naturæ perfectio, vt nullius rei indiga, nulla quoque partium congerie ad ſuæ integritatis abſolutam rationem concreſcere poſſit. At cætera rerum creatarum genera, vt ab hac ſimplicitate longè diſſita ſunt, atque remota; ſic etiam diuerſarum partium nexibus coaleſcunt, quarum ſpectata in ſingulis cognitio, nos ad totius notitiam facili quodam itinere conducit. Quamobrem inter locos, partium enumeratio plurimum obtinet ſplendoris, vt quæ non modò ad rem dignoſcendam, ſed etiam vberiori ſtylo pertexendam, non mediocre conferat adiumentum. Eſt autem rei in ſingulas partes apta quædam diſtributio. Partes, apud Ciceronem, (ne ad Logicorum teſtimonia recurramus,) duobus modis intelliguntur: Sunt enim partes totius, quod in ſe eaſdem partes complectitur, vt corpus, humeros, brachia, thoracem; ſunt & partes generis, quas genus ſub ſe continet; alio modo ſpecies, & formæ nominantur, vt prudentia, iuſtitia, & fortitudo, ratione virtutis: vel, ſi mauis, aliæ partes ſunt eſſentiæ, aliæ ſunt integrantes, & accedunt magis ad decus totius quàm ad compoſitionem. Ex hac diſtinctione partium in tractandis rebus dignitas & decor; tum, quod maximè eſt in oratione momenti, claritas affuſa conſurgit; vt hunc locum iure totius ſermonis œconomiam poſſis appellare. Ac quemadmodum in confuſo corpore, vbi (quod aiunt) neque pes, neque caput, omnia fœdè permixta, & monſtroſa ſunt: ſic etiam vbi nulla ab oratore inſtituitur concinna partium diſtributio, fluctuare, & immenſis quibuſdam tenebris circumfundi orationem neceſſe eſt. Hoc in maiori mundo, hoc etiam in minori, Dei conditoris ſapientia ſolertiſſimè prouidit, in quibus tanta, tam varia, tam prudens ſingularum partium diſtributio,

Vide Cic. in part. & tertio de orat. ſect. 19. & 51. in Bruto 214.

Partium enumeratio œconomia ſermonis.

Digitized by Google

ſtributio, non modò ad ſuas cuiuſque functiones eximiam facilitatem, ſed decus prætereà atque elegantiam impertitur.

DIVISIO HVIVS LOCI ſecundùm rem, & varia genera enumerationis.

CAP. XXVIII.

QVanta eſt partium diuerſitas, tanta quoque conſurgit loci varietas. Vt igitur partium, aliæ ſunt eſſentiæ, quæ genera, ſpecies differentiáſque ſpectant: Aliæ accedunt, quæ ad proprium accidénſque Logicorum referuntur: Sic diuerſa quoque, & in quinque partes ad ſummum diſtributa naſcuntur argumenta, quæ inter ſe, & dignitate differunt, & robore.

Cicero l. 1. Offic. Præſtantiora enim ſunt, & validiora, quæ eſſentiam ſpectant, quàm quę extrinſeca tantùm, & adſcititia ſunt. Eſſentialis hæc eſt partium enumeratio ſumpta à partibus generis: *Sed omne quod honeſtum eſt, id quatuor partium oritur ex aliqua:* aut enim in perſpicientia veri ſolertiâque verſatur; aut in hominum ſocietate tuenda, tribuendóque ſuum cuique, & rerum contractarum fide; aut in animi excelſi atque inuicti magnitudine, ac robore; aut in omnium quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine, & modo: in quo ineſt modeſtia & temperantia. Ex quo ita liceat concludere, ſi virtus eſt, aut prudentia eſt, aut iuſtitia, aut fortitudo, aut temperantia: Alia ſumitur à partibus intrinſecis, & eſſentiam rei componentibus; quales ſunt in homine corpus, & anima rationis particeps: ex quo rectè inferas eum non eſſe hominem, qui ſiue corpore ſiue animâ fuerit deſtitutus. Et hæc quidem argumenta robuſtiſſimè conuincunt: Alia quæ appoſititias complectuntur poteſtates, & accidentia, minus quidem habent ponderis, valent tamen ad ornatam amplificationem, orationiſque circumductam amplitudinem; tum coniuncta vim obtinent; quóque magis propria ſunt illius rei cui tribuuntur, eo difficiliùs eleuantur. Ad hoc genus pertinent quæ habet Arnobius lib. 3. aduerſus Gentes. *Arnob. l. 3.*

[Sed vt enim ad vſus certos manus, pedes, oculi, cæteráque conſtructio membrorum ſua quæque in officia conſtituta eſt: ita conuenit credere in ſui muneris functionem has eſſe partes comparatas; aut confitendum eſt in Deorum corporibus eſſe aliquid vacuum, quod ſit fruſtra & inaniter fabricatum. Quid dicitis, ô ſancti atque impolluti Pontifices religionum? Habent ergo Dij ſexus, & genitalium membrorum circunferunt fœditates, quas ex oribus verecundis infame eſt ſuis appellationibus promere.] Ita irridet Ethnicos, qui corpoream faciunt diuinitatem, ſingulas corporum partes colligens, etiam viles & obſcœnas, vt hanc corporis fabricam à diuina natura alienam eſſe oſtendat.

DIVISIO SECVNDVM Modum; & varia argumentationum ab enumeratione partium, genera.

CAPVT XXIX.

HÆc prima enumerationis partium diuiſio ſecundùm rem; alia ſecundùm rei modum conſurgit; & ea triplex eſt: Vna, cùm affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum: *Primus modus.* Altera, cùm negatis omnibus partibus, negatur totum: Tertia, cùm ſeiunctis cæteris partibus, vna relinquitur; quæ affirmatur aut negatur. Exemplis illuſtriora fient omnia. Contēdit probare M. Tullius, Pompeium ſummum eſſe Imperatorem: id per omnes & ſingulas optimi Imperato- *Cic. pro lege Manilia.*

ris virtutes; filum orationis longiùs extendens, ſic confirmat:[Ego enim ſic exiſtimo, in ſummo Imperatore, quatuor has res ineſſe oportere ſcientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, felicitatem.] Pergit,& omnia enitere in ſuo Pompeio fuſiùs oſtendit: [Quis igitur hoc homine ſcientior vnquam eſſe debuit? qui è ludo atque pueritiæ diſciplina, bello maximo atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt? & cætera.] Deinde, *de eius iuſtitia*: [Cuius legiones ſic in Aſiam peruenerunt, vt non modò manus tanti exercitus, ſed ne veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur? Et, *de temperantia*. Non auaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem,non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem: Et, *de authoritate*. [Quod igitur nomen vnquam in orbe terrarum clarius fuit? & cætera] Poſtremò, *de felicitate*.] Vt eius ſemper voluntatibus non modò ciues aſſenſerint, ſocij obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti tempeſtatéſque obſecundarint.] Sic Minutius probat mundum aliquando interiturum à partium collectione: Omnia quæ orta ſunt,occidere; quæ facta ſunt,interire: Cœlum quoque cum omnibus quæ cœlo continentur,ita vt cœpiſſet,deſinere; fontium dulci aqua mariſ e nutriri; in vim ignis abiturum Stoïcis conſtans opinio eſt: quòd conſumpto humore mundus hic omnis igneſcat Et Epicureis de elementorum conflagratione & mundi ruina eadem ipſa ſententia eſt.

Minutius in Octauio.

Secundus modus.

Negatis omnibus partibus, negatur totum. Sic cœlum non eſt ignis, aër, aqua, terra: Igitur non eſt elementum. Ad hunc locum collineat Martialis epigramma:

Mar.l.7.

Si quid opus fuerit, ſcis me non eſſe rogandum,
Bis nobis dicis, Baccara, térque die:
Appellat rigida triſtis me voce Secundus;
Audis,ſed neſcis, Baccara,quid ſit opus.
Penſio te coram petitur,claréque palámque;
Audis,ſed neſcis,Baccara,quid ſit opus.
Eſſe queror,gelidáſque mihi tritáſque lacernas;
Audis,ſed neſcis,Baccara,quid ſit opus.
Hoc opus eſt,ſubitò fias vt ſidere mutus,
Dicere ne poſſis, Baccara, quid ſit opus.

Sic argumentatur: Neque pecuniam ad diſſoluendum æs alienum, neque penſionem, neque victum, neque veſtes, neque cætera id genus tanta ſermonis affabilitate promiſſa largiris; nihil igitur eorum quæ ad vitam ſuſtentandam ſunt neceſſaria, impendis.

Tertius modus. Publius Syrus.

Reiectis & ſucciſis cæteris partibus affirmatur vna, ſic: Mulier, aut amat aut odit;nihil eſt tertium: non amat; igitur oderit neceſſe eſt.Hic duo tantùm membra ſunt,& reiecto vno,alterum aſſumitur. Aliàs plura ingeruntur,vt Philippica 2. Quid putem? contemptúmne me? non video, nec in vita,nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mediocritate ingenij, quid deſpicere poſſit Antonius. An in Senatu facillimè de me detrahi poſſe credidit: qui ordo clariſſimis ciuibus benè geſtæ reipubl. teſtimonium multis, mihi vni conſeruatæ dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium eſt; quid enim plenius, quid vberius, quàm mihi,& pro me,

Cicer. 2. Philip.

&

& contra Antonium dicere? His omnibus reiectis vnam partem aſſumit: illud profectò eſt, non exiſtimauit ſui ſimilibus probari poſſe ſe eſſe hoſtem patriæ, niſi mihi eſſet inimicus. Item illa expeditio, quæ refertur 4. ad Herenn. Neceſſe eſt, cùm conſtet iſtum noſtrum fundum fuiſſe, oſtendas te aut vacuum poſſediſſe, aut vſu tuum feciſſe, aut emiſſe, aut hæreditate tibi veniſſe. Vacuum, cùm ego adeſſem, poſſidere non potuiſti: Tuum vſu feciſſe, etiámnum non potes: Emptio nulla profertur: hæreditate tibi me viuo mea pecunia venire non potuit. Relinquitur ergo, vt me vi de meo fundo deieceris.

Cic. 4. ad Herenn.

Eodem argumento vtitur Oſorius contra Iudæos: *Quam rem gerunt?* quod ſcelus conflant? quæ maleficia ſuſcipiunt, propter quæ à Deo, quem tam propitium olim habebant, omnino deſerantur? Simulachris immolant? immò eorum contactum perhorreſcunt. Commentitios Deos aſciſcunt? At eo nomine, quòd Deum colant, efferuntur. Et id verum. Sed moribus immanibus efferati ſunt? at ipſi ſummam ipſi laudis, æquitatis & pietatis aſſumunt. Quid ergo eſt? parúmne ſupplices preces ad Deum adhibent? immo in precibus aſſidui ſunt. (Reſumit:) Si igitur nec ſimulacra colunt, nec vanos Deos inuocant, nec humanum ſanguinem fundunt, nec ſe impia fraudis impuritate contaminant; cur illos Deus, quos in fidem ſuam recepit, tam diuturno tempore, ope ſua deſtituit? His igitur ſuccisis, veram cauſſam infert, Iudæorum perfidiam.

DE VI ET VERITATE huius loci.

CAP. XXX.

VSus argumenti cautionem & memoriam requirit oratoris; cauendum eſt enim, ne in partium collectione minùs ſit accuratus: quod faciet, ſi aut res neceſſarias omittat, aut addat ſuperfluas, aut diſcrepantes confundat, aut eaſdem bis numeret, & veluti à ſe diſſoluat, atque diſiungat. Tum qui propoſitus eſt initio numerus, eſt illi expeditè percurrendus, dandáque opera ne longiúſcula plerúmque digreſſio ſermonem & mentem à propoſito abripiat. Videas enim aliquot, qui cùm tria aut quatuor propoſuerunt, vltimi iam non meminerint; aut ſi meminerint, tantum temporis in vno capite pertexendo conterunt, vt eius quod reſtat expediendi, ſpatium & facultas non ſuppetat. Satius eſſet nihil omnino proponere, quàm poſt iacta hæc propoſitionum fundamenta, & rerum apparatus, auditoris expectationem fallere; ne munerariis antiquorum ſimiles videamur, qui cùm montes aureos perſæpe promitterent, nihil præter arenam dabant. Aduertendum eſt prætereà, vt in affirmatione vel negatione procedat argumentum. A toto (quod aiunt) molis ducuntur argumenta ad ſingulas partes primarias, idque tantum affirmando; valet enim hoc argumentum: Si domus eſt, & fundamentum eſt, & tectum, & parietes; non autem, & feneſtræ ſunt, & aſſeres, &c. id genus leuiora. Si corpus eſt humanum, cerebrum habet, & cor, & iecur, non autem, & digitos x. & vngues; & pilos. A negatione verò totius molis ad ſingularum partium negationem non procedit argumentum. Vt, domus non eſt, nec igitur fundamentum. Nam poſſunt eſſe domus fundamenta, ſine ipſius perfectione. A toto tamen generis vim ſuam obtinet hoc argumentandi genus: Id eſt, qui negat alicui totum generis, negat & ſingulas partes, quas ſuo ambitu complectitur. Vt ſi neges calliditatem eſſe virtutem, accuratè colliges, eam nec eſſe pruden

Digitized by Google

prudentiam, nec iuſtitiam, nec fortitudinem, nec temperantiam.

DE VSV ET AMPLIFICAtione huius loci.

CAP. XXXI.

VSus argumenti à partium enumeratione, ampliſſimus eſt, & per totum corpus eloquentiæ longè latéque diffuſus. Primùm ad totius orationis œconomiam, mirum in modum valet, & quaſi Ariadnæ filum dirigit inſtitutum ſermonem, ne fluctuet in errorum (quod aiunt) labyrintho; ex quo videas totas plerúmque orationes hoc vno niti fundamento, quod inſuper aliis atque aliis conflatum argumentis in immenſam excreſcit amplitudinem. Nobiliſſima illa quæ ad Donatum de gratia Dei inſcribitur D. Cypriani epiſtola, tota fermè eſt in hoc argumento: Hoc ipſo fulcitur Ciceronis oratio pro lege Manilia: Hoc ſæpiſſimè vſurpant Lactantij, Arnobij, Minutij, aduerſus noſtræ fidei inimicos glorioſa certamina.

Secundò, promptiſſimum eſt ad laceſſendos aduerſarios telum, ad refellendos idem clypeus fortiſſimus. Nam & acutè colligit, & rationes glomerat, & acriter inſilit, & feruidè inſtat. Si verò reſiſtendum, quadrato velut agmine inſultantium vndique telorum impetus eludit: quod in confirmatione demonſtrabo, pleniùs, in oratione Palamedis, ex Gorgia Leontino

Tertiò, Amplificationis, quæ vna virtus maxima eſt, perpetuum veluti quoddam reperietur eſſe ſeminarium. Nam ſi res grauiter narranda, ſi deſcribenda, ſi oculis pleniſſimè ſubiicienda, parum eſt vno conſpectu proponere. At ſi incipias ſingulas partes diſquirere, diſcutere, enucleare, tũc vis & amplitudo, quaſi ingentis cuiuſdam fluuij perpetuis vndarum vorticibus explicari, ſeſe efferet: quod illuſtriſſimis exemplis comprobare, nullo negotio poſſum. Miraberis huius orationis maieſtatem, & delicias: *Volo ſub conſpectu meo ponere,* quæ gentium oculos, regúmque perſtringunt; volo intueri pretia ſanguinis animarúmque veſtrarum. Prima mihi luxuriæ ſpolia propone: ſiue illa vis per ordinem expandere, ſiue, vt eſt melius, in vnum aceruum dare: Video elaboratam ſcrupuloſa diſtinctione teſtudinem, & fœdiſſimorum pigerrimorúmque animalium teſtas ingentibus pretiis emptas, in quibus ipſa illa quæ lucet varietas, ſubditis medicamentis in ſimilitudinem verè coloratur: Video iſtic menſas, & æſtimatum lignum ſenatoris cenſu, eo pretioſius quo illud in plures nodos arboris infelicitas torſit: Video iſtic cryſtallina, quorum accendit fragilitas pretium: omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipſo quo fugare debet pretio, creſcit: Video murrhina pocula: Parum ſcilicet luxuria magni fuerat, niſi quod vomant, capacibus gemmis inter ſe propinarent: Video vniones non ſingulos ſingulis inauribus comparatos: (iam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt:) Iũguntur inter ſe, & inſuper alij binis ſuperponuntur. Non ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat, niſi bina aut terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi corpus, aut denique pudor, poſſit: quibus ſumptis mulier, parum liquidò nudam ſe non eſſe iurabit. Hæc ingenti ſumma ab ignotis etiam ad commercium gentibus acceſſerunt, matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſuo in cubiculo, quàm in publico oſtendant, &c.

Sen l. 7. de benef. c. 9.

Eximia luxus deſcriptio per partiũ enumerationem.

Parum igitur, ſi dixiſſet, video luxum huius ciuitatis profuſiſſimum; ſingulas partes, & adiuncta luxus excutit:

Digitized by Google

citit : vnde vis & amplitudo huius orationis. Sed Nonnus Dionyſ. 4. Cadmi pulchritudinem à ſingulis partibus colligit:

Οἶδα ἐγὼ παλάμην ῥοδοδάκτυλον, εἶδον ἐπωπὴν
Ἡδὺ μελιστάζουσαν, ἐρωτοτόκου τε προσώπου
Ὡς ῥόδα φοινίσσουσι παρηΐδες, ἀκροφανῆ δὲ
Δίχροα χιονέων ἀμαρύσσεται ἴχνια ταρσῶν.

Et cætera, quæ in theſauro Græcæ poëſeos attuli, & interpretatus ſum.

Longè alio modo Lactantius, Dominicæ crucis acerbitatem, à ſingularum partium cruciatu exaggerat:

Vertice ad vſque pedes me luſtra, en aſpice crines
Sanguine concretos, & ſanguinolenta ſub ipſis
Colla comis, ſpiniſque caput crudelibus hauſtum:
Vndique diua pluens viuum ſuper ora cruorem:
Compreſſos ſpeculare oculos, & luce carentes,
Afflictáſque genas: arentem ſuſpice linguam,
Felle venenatam, & pallentes funere vultus.
Cerne manus clauis fixas, tractóſque lacertos,
Atque ingens lateri vulnus: cerne inde fluorem
Sanguineum, foſſóſque pedes, artúſque cruentos:
Flecte genu, lignúmque Crucis venerabile adora.

Sen. l. 7. de benef. c. 27. Non alio modo Seneca direptionem vrbis amplificat: *Vires in conſilio ſunt*; velut ſigno ad permiſcenda omnia dato, non igni, non ferro abſtinetur, ſoluta legibus ſcelera ſunt, nec religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, vllum impedimentum eſt ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano, hic ſacra rapuit, hic effringit, hic tranſilit; hic non contentus anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, euertit, & in lucrum ruinam vertit; ſic ſine cæde populatur, hic ſpolia cruenta manu portat, nemo non fert aliquid ex altero: & Hieron. ep. 8. lib. 1. de ſene centenario. Oculi puto lumine vigent, pedes imprimunt certa veſtigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox ſonora, corpus ſolidum, & ſucci plenum: cani cum rubore diſcrepant, vires cum ætate diſſentiunt: non calidi acumen ingenij frigidus ſanguis obtundit; non contractam rugis faciem arata frons exaſperat; non denique tremula manus per curuos ceræ apices errantem ſtylum ducit.

Quid moror? omnes fermè deſcriptiones & amplificationes hunc locum includunt.

DE MIXTVRA FIGVRARVM, cum loco enumerationis, & quibus ornamentis amet veſtiri.

CAP. XXXII.

NEque verò ſatis eſt huius loci vim noſſe & opportunitatem, niſi intelligas quibus temperari debeat coloribus, quibus ornamentis excitari.

Amat igitur imprimis tractari per anaphoras, quod, exemplum Senecæ ſuperiùs allatum ſatis indicat. Addam & aliud, ex quo facilè quiſque diſcere poterit, quo artificio longior partium enumeratio tractanda ſit, vt blandiùs & alacriùs influat: [Alius libidine inſanit, alius abdomini ſeruit, alius lucri totus eſt, alius cæca ambitione in gladios ruente.] *Sen. l. 7. de benef. c. 26.* Iam, ne tædium afferat eadem vox nimis repetita, immutat. [Adiice torporem mentis, ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultúſque

Ee per

perpetuos; adiice æſtimationem ſui nimiam,& tumorem, ob quem contemnendus eſt, inſolentem:) iterum variat:) Quid contumaciam in peruerſa nitentium, quid leuitatem ſemper aliò tranſilientem loquar? (nec ſatis:) Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele conſilium daturus tumor,& mille errores, quibus voluimur; audacia tumidiſſimorum, diſcordia familiariſſimorum, & publicum malum, incertiſſimis fidere,faſtidire poſſeſſa,quæ conſequi poſſe ſpes non fuit. Hæc optima variandi ratio.

Alius ornandi modus eſt per diſtributionem, cùm vnaquæque enumeratarum partium ſuo proprio verbo concluditur.

Cypr. de laud. martyrij pag. 419

Sic eleganter Cyprianus de laude martyrij: Si iuſtus es, & Deo credis, quid pro eo ſanguinem fundere me tuis, quem pro te toties paſſum eſſe cognoſcis?in Iſaia ſectus,in Abel occiſus,in Iſaac immolatus, in Ioſeph venundatus, in homine crucifixus. Tum diſertiſſimè Auguſtinus de laude Charitatis: Charitas in Abel per ſacrificium læta,in Noë per diluuium ſecura, in Abrahæ peregrinatione fideliſſima, in Moyſe inter iniurias leniſſima;in Dauid tribulationibus mitiſſima,in tribus pueris blandos ignes innocenter ſpectat,in Machabæis ſæuos ignes innocenter tolerat,caſta in Suſanna ſupra virum, in Anna poſt virum,in Maria pręter virum,libera in Paulo ad arguendum,humilis in Petro ad obediendum,humana in Chriſtianis ad confitendum, diuina in Chriſto ad ignoſcendum.

Aug. de laud. Charitatis.

Tertius modus eſt per ſubiectionem, cum qua huic loco frequens & penè neceſſarium commercium, maximè cùm obiectiones remouendæ ſunt. Sic Cicero in oratione de prouinciis Conſularibus: Nam ipſe Cæſar,quid eſt cur in prouincia commorari velit? amœnitas eum, credo, locorum, vrbium pulchritudo, hominum nationúmque illarum humanitas, & lepos, victoriæ cupiditas,finium Imperij noſtri propagatio retinet: Sic per ſubiectionem cauſſas omnes exponit.

Cicero de prouinc. Cõſular.

Deinde ad ſingula reſpondet, ſeruato eiuſdem ordinis tenore Quid illis terris aſperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porrò tot victoriis præſtabilius? quid Oceano longius inueniri poteſt? An reditus in patriam habet aliquam offenſionem? vtrùm apud populum, à quo miſſus eſt?an ad Senatum, à quo ornatus eſt? an dies auget eius deſiderium?an magis obliuionem?an laurea illa, magnis periculis parta, amittit longo interuallo viriditatem?

Quartus,per congeriem, cum qua magnam habet affinitatem,cùm præſertim vtrumque amplificationem ſit natum.

Huiuſmodi eſt ex prima Catilinaria exemplum.

Cic. inuect. 1. in Catil.

Quid enim, Catilina, eſt quod te iam in hac vrbe delectare poſſit? in qua nemo eſt,extra iſtam coniurationem perditorum hominum,qui te nõ metuat? nemo qui te nõ oderit?Quæ nota domeſticæ turpitudinis non inuſta vitæ tuæ eſt? quod priuatarum rerum dedecus non hęret infamię?quę libido ab oculis? quod facinus à manibus vnquam tuis? quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſe ,non ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætuliſti? Quid verò nuper, cùm morte ſuperioris vxoris, nouis nuptiis domum vacuã feciſſes,nonne etiam alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti?quod ego prætermitto,& facilè patior ſileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas, aut extitiſſe,

aut

Digitized by Google

aut non vindicata eſſe videatur: prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus ſenties. Ad illa venio quę non ad priuatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domeſticam tuam difficultatem ac turpitudinem, ſed ad ſummam atque ad omnium noſtrûm vitam ſalutémque pertinent. Ita congeriem malorum, quæ Catilinam, partim impeditum atque obſtrictum tenent, partim etiam illi minantur, per partium congruam enumerationem expreſſit.

Et Iulianus Imperator, compendio ſyntagma Libanij commendans, omnes virtutes cõfertas colligit, partium enumeratione συναθροισμῷ includens, Ω λόγος, ὦ φρένες, ὦ σύνθεσις, ὦ διαίρεσις, ὦ ἐπιχειρήματα, ὦ τάξις, ὦ ἀφορμαὶ, ὦ λέξις, ὦ ἁρμονία, ὦ συνθήκη!

Longum eſſet omnia recenſere, ſatis fuerit dixiſſe, hunc locum ad omnem amplificationem eſſe accommodatiſſimum, & ad tractationem, ornatum & illuſtres figuras deſiderare.

DE NOTATIONE Nominum.

An nomina ſint naturæ cœleſtis?

Confutatur Zoar, & Rabbini.

CAP. XXXIII.

NObiliſſimam quæſtionem, atque inter principes Philoſophos diſcrepantibus ſententijs agitatam, hic locus obiter excutiendam monet. Si enim quod à Platone dictum eſt, nomina ſunt à natura, tantò plus authoritatis nominum notatio apud quoſque ſapientes habitura eſt. Qua in re nugatoriæ ſunt doctorum Hebræorum ſententiæ: Nam (vt cætera omittam) qui de his ipſis arcanis fabuloſiſſimè conſcriptus eſt liber Zoar, Adamum refert, cùm nomina rebus imponeret, magnam ex ea quâ florebat rerum ſcientiâ adhibuiſſe religionem: Literas enim non quaſcunque tumultuariè arripuit, ſed eas inquiſiuit, quæ tactus & influxus ſyderum, rei denominandæ miniſterio iam ab æterna mente deſtinatorum, ſignificarent.

Zoaris opinio.

Addit præterea mundum ex viginti duabus literis eſſe conflatum; quarum tres, tribus elementis; duodecim Zodiaci ſignis; ſeptem etiam errantium ſtellarum orbibus ſunt accommodatæ. Has verò vltimo loco numeratas duobus modis pronuntiari, acuto ſcilicet & remiſſiori ſono. Cùm planetas ſignificant in ſuis domiciliis conſtitutos, liquidiùs & ſonantiùs efferuntur; quòd tunc ipſarum ſtellarum ſit vis acrior, & impetus concitatior. Quòd ſi eaſdem, ab iis, quas aſſignant Aſtrologi, ſedibus peregrinantes planetas exhibere volunt, literas molliùs & languidiùs pronuntiant: quòd res ipſas viribus deſtitui, & emortuo veluti vigore tabeſcere dictitent. Iam verò literæ corporeas rerum creatarum partes deſignant; quòd ſine voce ſint, & quaſi intermotuæ; puncta verò iiſdem affixa, quæ apud Hebræos vocalium inſtar obtinent, formarum ſunt imagines, quibus materia ſuopte ingenio languida excitatur, & animatur. Denique ad integram totius perfectionem adduntur accentus, qui eas, quas Phyſici operatiuas nominant, formas exhibent. Ex quo, qui Hebraïca (vt aiunt) nomina liquidè, & accuratè pronuntiat, cœleſtis & inferioris mundi œconomiam depingit. Hæc Rabinorum commenta, quę ab iis eſſe conficta non miror, ſed à viris doctis hæc magni fieri & curioſiùs inueſtigari, hoc admiratione magis dignum eſt. Vigenetius certè iſtas & alias huiuſmodi fabulas, in ſuis characteribus commemorat, quas non confutat; ſed tamen refellere non eſt adeò operoſum, cùm ipſæmet leniſſimo ictu impulſę corruant.

Ineptia Zoaris.

Digitized by Google

Mitto enim quòd hunc ſyderum tactum inducant, qui Aſtrologis multarum ineptiarum, atque ipſiuſmet impietatis fundamentum eſſe ſolet: Vnde hoc didicit Zoar, aſtrorum influxus à certis literis ſignificari, quas Adam cuique nomini, ſecundùm varios ſyderum aſpectus commodauit?

Quid igitur, cùm tantùm ſeptem literæ planetis inſeruiant, quos in hęc inferiora potiſſimùm influere volunt, ex iſtis ſeptem literis omnia confeſtim nomina coaleſcere oportebit? Sed fingamus nouemdecim literas cœlo tribui, & ad ſignificandos ſyderum varios influxus aſſumi: quid igitur? cæteræ quæ iſtam ſtellarum vim non ſignificant, à nominum compoſitione perpetuò exulabunt, ſiquidem eas tantùm inſeri oportet quæ cum cœlo & ſyderum tactu commercium habeant? Deinde: cùm fermè omnia ex tribus radicalibus literis apud Hebræos ſint conflata, trium igitur tantùm ſyderum aſpectum patientur omnia, cætera erunt otioſa? Iam, cùm iiſdem prorſus literis conſtent nomina, non modò diuerſæ, ſed contrariæ prorſus ſignificationis; aut res eaſdem natura eſſe oportebit, aut certè inanes iſtos aſtrorum influxus. קדש apud Hebræos ſignificat ſanctum eſſe, idem immundum eſſe. Vnde הקדשות Hoſee 4. verſ. . 4. dicuntur effœminati, & catamiti. Iam quæro à Zoare, quî fit vt cùm eædem ſint literæ, & iidem ſyderum influxus ipſis literis illigati, res tamen inter ſe diſſimillima ſint? vt vna ſancta ſit, alteri omni execratione digniſſima.

Poſtremò, quid literarum nobis mundum fabricat? cur tres tantùm literas elementis tribuit? Quartùm, aut nullum erit, aut iniquè cum illo actum erit, cui nulla commodata fuerit literula. Denique aut ante iſtas literas emerſit mundus, aut literæ ipſæ ante mundum extiterunt. Si primum, non coaluit ex literulis: ſi ſecundum, quomodo aſtrorum influxus iſtæ literæ ſignificabant, cùm necdum eſſent ſydera? Omnino vanitatis pleniſſima ſunt hæc commenta: ſed & in eam deuenit dementiam audax illud Promethei genus, vt ſe ex variis literarum mixturis numerum ſtellarum, & rerum omnium creatarum, ſcire poſſe confideret: quod tamen Deus ſibi reſeruauit, *qui enumerat multitudinem ſtellarum.*

CONFVTATVR RVCELINVS, & cæteri Nominales.

CAP. XXXIV.

EOſdem ferè Rabbinorum errores, multis iam ſæculis inter mortuos, & ab omnibus irriſos, reuocauit Rucelinus, natione Brito, præceptor magiſtri Petri Abelardi Nouatoris: primus enim ſectam Nominalium inſtituit contra Reales; & nominum cognitione, rerum quoque cognitionem contineri, magno conatu defendit, ſub annum Domini 1140. Ex quo grauia & cruenta inter ſtudioſos Pariſienſes prælia ſunt excitata. Meminit Auentinus lib. 6. qui & vetus epigramma recitat in eandem ſectam compoſitum:

Quas Ruceline doces, non vult Dialectica voces,
Iámque dolens de ſe, non vult in vocibus eſſe.
Res amat, in rebus cunctis vult eſſe diebus.
Voce retractetur, res ſit quod voce docetur.
Plorat Ariſtoteles, nugas dicendo ſeniles,
Res ſibi ſubtractas per voces intitulatas.
Porphyriúſque gemit, quia res ſibi lector ademit:
Qui res abrodit, Ruceline, Boëtius odit.

Non

Non argumentis, nulloque ſophiſmate, ſentis
Res exiſtentes in vocibus eſſe manentes.

Hæc rudis ſæculi monumenta, quę ſatis indicant hanc Rucelini opinionem meritò diſplicuiſſe Etenim quæ poteſt ex nominibus haberi cognitio? Mitto quòd pleráque ſint exilia, & ab imperitis hominibus impoſita. Ea tamen ipſa quæ plus habere videntur ſplendoris, aliquam rei proprietatem, non internas cauſſas, amplectuntur. An ſi bouem ἀπὸ τοῦ βοᾶν, à clamore & mugitu dictum tenes, eius interiorem formam, materiam, poteſtates denique cæteras noſti? Quàm multa alia præter hanc nominis exilitatem, ad perfectam cognitionem deſiderantur? Sed faciamus nomina perfectas eſſe rerum imagines; quid tum? An ſi à pręſtantiſſimo pictore ad omnes artis numeros expreſſa fuerit hominis effigies, idcirco humanam naturam habere dicetur? Somniis omnino iſta ſunt ſimilia, quæ ſuapte natura diſſoluuntur, tantùm abeſt vt longiorem confutationem mereantur.

DE NOMINVM ambitione, & religione.

CAPVT XXXV.

HIs tamen, opinor, vaniſſimorum authorum ſulta principiis latiùs manauit inanis quædam nominum religio, & ſingularis ſpecioſorum titulorum auiditas. Hinc *Alexandri, Ptolomæi, Pharaones, Caſares, Conſtantini, Othommani*: ipſi denique Abyſſini ſuum regem *Bellugiam*, vt ferunt, *hoc eſt, incomparabilis præſtantia gemmam*, appellarunt; quod nomen etiam poſteri multi conſtanter retinuerunt. Sabell. ſuppl l. 8.

Parum eſt, ſi apud reges hæc tantùm fuiſſet ambitio, & non in omnes longè latéque peruagata.

Tam ſæpè occurrunt in Romana hiſtoria *Claudij*, *Cluentij*, *Marcelli*, *Scipiones*, *Sergij*, *Manilij*, *Potitij*, *Pinarij*, *Mamerci*, *Cæcilij*, *Calpurnij*, quibus ſe appellationibus non modò nobilitari, ſed & fortunari credebant. Omitto tot cognomina, viris, ingenij, armorum, aut denique virtutis gloria illuſtribus, dari ſolita; *Pericles* à fulmine eloquentiæ, dictus eſt *Olympius*; *Apis Attica*, *Xenophon*; *Antiphon*, λογομάγειρος, ſiue *Orationum coquus*; *Marcus* etiam *Varro* ſatis inepto nomine à Palæmone Grammatico, *Literarum porcus*, quòd nihil illo lautius aut fœcundius, nihil ad varias palati voluptates parabilius: *Cyro*, *Solis* nomen fuit: *Neroni*, *Nerinis*, *ſiue Martis*: Gell. l. 11. *Antigono*, *Euergeta*, *ſiue Benefactoris*: *Edmundus*, Angliæ Rex, *Ferreum latus*: *Lucullus*, *Xerxes togatus*: *Traianus*, *optimus*: *Antoninus*, *Pius* appellatus eſt.

Hoc Francorum Regibus commune, qui multis agnominibus vulgò appellati leguntur. Infinitum eſſet ſingula, non modò regiæ dignitatis, ſed ipſorum etiam plebeiorum nomina ab iis exquiſitè affectata recenſere. Vna inter tot gentes extra Garamantas inuenta eſt, apud quam imponendorum nominum nulla eſſet conſuetudo. Longè ſapientiùs Chriſtiani, qui ab ipſis Eccleſiæ incunabulis cœperunt, SS. Martyrum appellationes filiis imponere: quod teſtatur Theodoretus.

Τὰς δὲ τῶν μαρτύρων προσηγορίας μᾶλλον ἴσασιν ἅπαντες ἢ τὰ τῶν φιλτάτων ὀνόματα, καὶ τοῖς παισὶ δὲ τὰς τούτων προσηγορίας ἐπιτιθέναι σπουδάζουσιν, ἀσφάλειαν αὐτοῖς καὶ φυλακὴν ἐντεῦθεν μηχανώμενοι. Theodor. ſerm. 8.

Martyrum verò appellationes magis norunt omnes, quàm vel amiciſſimorum nomina. Ad hæc ſuis liberis imponere ſtudent, quo eis inde ſecuritatem & præſidium comparent.

φυλακὴν dixit. Nam & phylacteria dicta ſunt. Cuius nominis ratio vt

 pleniùs

pleniùs intelligatur, ſciendum eſt, antiquos, contra venena & maleficorum hominum artes, geſtaſſe quædam Antidota, quæ ipſi amuleta & phylacteria conſueuerant appellare: fiebant autem plerumque ex lauro; vnde laureum baculum geſtari notat Zenobius, contra inſidias maleficorum:

Zenob. cent. 3. adag. 12. Δάφνην φορεῖ· βακτηρίαν τοῦτο λέγειν εἰώθασιν οἱ ὑπό τινων ἐπιβουλευόμενοι, παρόσον ἀλεξιφάρμακον ἡ δάφνη. Aliàs fiebant ex lapillis, ex quo Dioſcorides refert mulieres Selenite lapide inſtar phylacterij vſas.

Καὶ ἀντὶ φυλακτηρίου περιάμματι αὐτῷ αἱ γυναῖκες χρῶνται. Idem eodem libro Iaſpides φυλακτήρια περίαπτα nominat: aliàs phylacteria fiebāt ex characteribus & nominibus ſacris; qualia erant Iudæorum, qui legem Dei in membranulis deſcriptam inſtar coronę deferebant, vt liquet ex ſacris: cuius moris veſtigia nunc etiam retinent Abyſſini, vt notat Iarricus, to. 2. hiſtoriæ. Hæc qui ob reuerentiam ſacrarum literarum deferebant, bene quidem faciebant: ſed qui certos aſtrorum fluxus innexos ſacris literis credebant, toto cœlo errabant: nec immeritò tales errores & ſuperſtitiones Antiochena Synodus damnauit. Eodem modo ſe nomine & imagine Alexandri magni, pulchros beatóſque putabant Ethnici: nonnulli que Chriſtiani his plerúmque ſuperſtitionibus erant implicati; quos increpat D. Chryſoſtom. in homiliis ad populum Antiochenum.

CVRIOSA NOMINVM obſeruatio, & antiquus ritus illuſtratus.

CAPVT XXXVI.

Ritus nominũ indendorum. D. Chryſoſt. in c. 4. 1. ad Corinth. NEque verò his contenta limitibus fuit, ſed latiùs manauit in pueros nominum indendorum ſuperſtitio. Auctor eſt Diuus Chryſoſtomus, nonnullos adhuc ſua ætate Chriſtianos, ad hos Ethnicorum ritus defluxiſſe, vt infanti nomen impoſituri cereos complures accenderent, ſuo cuique nomine aſſignato: puta, hic Zoſimus appellabatur; alter, Stephanus; tertius, Procopius: Atque eius demum qui cæteris extinctis ſuperuixerat, nomen, quaſi longioris æui & futuræ felicitatis omen arripientes, imponebant infanti. Ἡνίκα ἂν καλεῖσθαι τὸ παιδίον δέῃ, ἀφέντες ἀπὸ τῶν ἁγίων αὐτὸ καλεῖν, ὡς οἱ παλαιοὶ πρῶτον ἐποίουν, λύχνους ἅψαντες, καὶ ὀνόματα αὐτοῖς ἐπιθέντες, τὰ διαρκέσαντα μέχρι πολλοῦ, τῷ παιδίῳ ποιοῦσιν ὁμώνυμον, ἐντεῦθεν πολλοὶ αὐτὸ στοχαζόμενοι βιώσεσθαι χρόνον.

Hoc ab Andronico ſeniore Imperatore factitatum, ex G. Pachymerij hiſtoria diſcimus. Cùm enim illi complures puellæ morerentur, mulierculæ cuiuſdam ſuaſu, ſub partum vxoris, duodecim cereas imagines, virili ſtatura, totidem Apoſtolorum nominibus inſignitas, accendit ordine: cúmque partus in tempus, quo S. Simonis ſtatua ardebat, incidiſſet, puella Simonis eſt vocata, ſpecie quidem pulcherrima, ſed quæ anno ætatis octauo Crali Seruiæ Deſpotæ nubere coacta, corrupto vtero ſterilis extitit. *Pachymerius.*

Hoc idem penè ſecundùm ſuperſtitionem à D. Chryſoſtomo exagitatam deſcribit Marinæus.

Maria (inquit) Petri Arragonum Regis VII. vxor priùs ſterilis, tandem dolo erga maritum vſa, concepit, & in ipſo partu multis pro ſalute parturientis orantibus, filium peperit, cum ſumma Regis & omnium nobilium lætitia. Infantem natum Regina ſtatim ad Eccleſiam miſit, ad imaginem Mariæ Virginis. Cum puero multis Eccleſiam ingredientibus, ſacerdotes, qui matutinas horas recitabant, de aduentu infantis ignari, pſalmum canere cœperunt: *Te Deum laudamus:* *Marin. l. 10. rerũ Hiſpan.*

Hinc

Digitized by Google

Hinc ad aliam Eccleſiam profecti omen arripiunt: *Benedictus Dominus Iſrael.* Nec ſatis, cùm Rex (inquit) infanti nomen eligeret, duodecim cereos albos, eiuſdem longitudinis, ponderis, molis, apud altare ſacelli, in honorem B. Mariæ Virginis, & duodecim Apoſtolorum, iuſſit accendi: quorum ſingula nomina ſingulis cereis ſcripſerat, deſtinaratque animo, vt illius Apoſtoli nomen, cuius cereus reliquis extinctis & conſumptis perduraſſet, nomen arriperet: Hac igitur ratione infans Iacobus eſt appellatus, quòd diui Iacobi cereus ſupervixiſſet.

Addit, illum iam grandem res magnas geſſiſſe, & fortunari nomen adeptum. Quicquid ſit, hæc ſi ſuperſtitioſè fuerint obſeruata, meritò à D. Chryſoſtomo arguuntur, nec in exemplum trahenda ſunt.

NOTATIO LITERARVM numerabilium, & eius ominis vanitas.

CAP. XXXVII.

Nihil non tentauit curioſa obſeruatio; etiam numerorum in literulis exquiſitam habuit rationem. Credebant enim antiqui, ſuperſtitioſa fide, tantam eſſe vim in nominibus, vt quæ numeris eminerent, ceteris inferioribus longè præſtantiora felicioráque eſſent. Quamobrem ducibus ſingulari certamine congredientibus, ex literis numeralibus, quæ in cuiúſque nomine reperiebantur, omen captabant victoriæ. Hac ratione Hectorem Patroclo, Achillem Hectore ſuperiorem extitiſſe memorant. Hoc diſertè teſtatur Terentianus Maurus:

Terent. Maurus.

Et nomina tradunt ita literis peracta,
Hæc vt numeris pluribus, illa ſint minutis,
Quandóque ſubibunt dubia pericla pugnæ,
Maior numerus quà ſteterit, fauere palmam;
Præſagia lethi minima patere ſummæ;
Sic & Patroclum Hectorea meanu periſſe,
Sic Hectora tradunt cecidiſſe mox Achilli.

Hectoris enim nomen numerum habet 1225. Patrocli 871. Achillis 1276. vt ex numerorum Græcorum ratione, & ſingularum literarum ſupputatione patet. Sic numeratur nomen beſtiæ Apoc. 13. & complectitur 666 cui numero reſpondet nomen Μαόμετις: Sic nomen Chriſti per ambages expreſſum eſt à Sibylla:

Τέσσαρα φωνήεντα φέρει, τὰ δ' ἄφωνα δύ' αὐτῷ
Δισσῶν ἀγγέλων, ἀριθμὸν δ' ὅλον ἐξονομήνω,
Ὀκτὼ γὰρ μονάδας, τόσσας δεκάδας ἐπὶ τούτοις,
Ἠδ' ἑκατοντάδας ὀκτώ.

Hoc efficit nomen Ieſus 888. Per numeros igitur nomina exprimere non eſt nouum: ſed inde futuri omina captare, eſt irreligioſum, & vanum. Bello, quod Mauritius dux, Saxoniæ elector, contra Carolum V. Imperatorem pro liberatione Landragnij geſſit, ſollicitis admodum Mauritanis, quem exitum res habitura eſſet; Quidam per iocum iuſſit eos bono eſſe animo: nam à Carolo vinci Mauritium non poſſe; cauſſam rogatus, reſpondit, vereris diuinationis eſſe fiduciam: Nam, vt Achillis victoris nomen, numeris, qui literarum notis indicarentur, plenius eſſet, quàm Hectoris; ſic Mauritij ſtatim initio nomen, Caroli nomine eſſe numeroſius. Congruit omen cum exitu; ſed tamen futilem diuinationis rationem arguit, quòd eodem nomine Mauritius Imperator à Phoca victus eſt, quem pleniori appellatione antecelleбat. Ipſi demùm poſtea Ioannes

nes Fridericus Saxo, & Philippus Landgrauius, cum pleniſſimis nominibus, Caroli armis bello Germanico ceſſerunt. Ex quo nihil inde notationem nominis capere roboris planè certum eſt, cùm quotidiana experientia hanc anilem vanitatem ſatis confutet.

DE ANAGRAMMAtiſmis.

CAP. XXXVIII.

AD notationem nominis illuſtrandam non rarò aſſumuntur anagrammatiſmi: quorum vſus antiquiſſimus, in hæc vſque tempora dimanauit. Credibile eſt, à Iudæorum cœpiſſe doctoribus, qui nata ad huiuſmodi literularum obſeruationes ingenia habuerunt: quæ deinde linguæ Hebrææ in his nominum inuerſionibus fœcunda quàm maximè felicitas non mediocriter adiuuit.

Primum Geneſeos verbum, בראשית *Bereſchith*, quinquaginta fermè modis per varios anagrammatiſmos inuertentes Rabbini lectitarunt; è quo tandem ſenſum illum confecerunt: *Pater principium, & finis, per filium creauit caput, ignem fundamentum, magni hominis compoſitione optima.*

Aliter Elchana inter ſuos auctor haud ignobilis, poſt diligentem inueſtigationem inuenit: *In ſapientia, quod eſt verbum, & filius ſummi Patris, producta eſt prima materia rerum omnium. Deinde ex fonte bonorum inexhauſto data eſt eis forma, & deinceps omnia impleta ſunt opulenta Dei bonitate, in gratiam generis humani, ſed maximè electorum.*

Hæc ex inuerſione & interpretatione ſingularum literarum nimis acutè ſuo more colligunt. Apud Græcos & Ægyptios, blandiente paſſim poëſi anagrammata caluerunt. Euſtathius in Iliad. aliqua commemorat, qui Iunonem aërem ſignificare probat, ex anagrammatiſmo, ὅτι γὰρ Ἥρα ὁ ἀὴρ δηλοῦταί φασι, καὶ ἐκ τοῦ ἀναγραμματισμοῦ. ἐξ ὧν γὰρ Ἥρα γραμμάτων, ἐκ τούτων κἀγκεῖται καὶ ὁ ἀνὴρ ſubiungit hæc anagrammatum exempla: χόλος, ὄχλοι· ἀρετή, ἐρατή· φλύαρος, φλαῦρος· λιαρὸς, ἱλαρός· λόχος, ὄχλος, ὀλίγος, λοῖγος· ὄλισθος· λοῖσθος χλόη, χολή. Ἄτλας, τάλας. τραχύτης, ταραχὴ τύχη. Similiter inquit quidam, τῶν ἐπιτρίπτων κολάκων τὸ Ἀρσινόης Ἥρας ἴον ἀνεγραμμάτιζεν, αἰκάλλων θωπευτικῶς τὴν βασίλισσαν Ἀρσινόην· ὡς πρέπουσαν εἶ Ἥρας ὀσφράδιον.

Conſummatorum, inquit, aliquis adulatorum Arſinoës nomen in *Iunonis violam* tranſtulit. Reginæ Arſinoæ adulatoriè blandiens, quaſi ipſe Iunonis olfactorium eſſe mereretur. Qualis fuerit hic adulator, quem ſugillat Euſtat. vetus interpres Lycophronis aperit: qui eundem poëtam huius anagrammatis authorem fuiſſe dicit, & ſimiliter in Regis Ptolomæi nomen luſiſſe, Πτολομαῖος, ἀπὸ μέλιτος.

Naſcuntur ſimilia quotidie ſub manu. Nuſquam ingenia ad hos Muſarum ludos fœcundiora: Mitto ea quæ in *Henricum magnum* æternæ memoriæ principem, & in eius filium *Ludouicum XIII.* Chriſtianiſſimum Regem, illiúſque parentem auguſtam *Mariam Mediceam*, à Poëtis ſunt decantata: poëtis ideo relinquenda.

DE ORIGINE ET Etymologiis nominum.

CAPVT XXXIX.

REdeo vnde digreſſi eramus: omiſſis tot curioſis nominum obſeruationibus, vna & omnium frequentiſſima ratio eſt in originis & ſignificationis inueſtiganda ratione: quæ licet non ſit à natura, tamen in iis maximè nominibus quę ſapientes habent auctores, iuxta naturam eſt, & rei, quam deſignat, propriam non rarò amplectitur poteſtatem; quod ex infinitis propè etymologiis liquet. Et nihil, opinor, aliud voluit Plato in

Digitized by Google

Cratylo, cùm tantam vim nominum originibus tribuere viſus eſt.

Hoc, vt in cæteris quibúſque longiùs, in Hebræa tamen eminet ſpectabiliùs, vt quæ Adamum omnis ſapientiæ gloria excellentem nacta eſt inuentorem. Nam in illud Geneſ. 2. *Appellauitque Adam nominibus ſuis cuncta animantia*, Euſebius Cæſarienſis ſcribit, cùm Moſes dicat: *Omne, quod vocauit Adam animæ viuentis, ipſum eſt nomen eius*: nihil aliud dicere voluit, niſi accommodatè ad naturam rei nomen fuiſſe inditum. Addit, Platonem non impoſitione nuda, ſed duce natura; rectè nomina rebus imponi docuiſſe, idque barbarorum authoritate confirmaſſe; per quos, Hebræos intelligit; non enim apud alios talem obſeruationem inuenies.

Euſeb. l. 3. de præparat. Euang. c. 4. Vide etiã Chryſoſt. Hom. 51. in cap. 26. Geneſ.

At Moſes Barcephas, (vt animaduertit Pererius in hunc locum,) tradit, Adamum editiore Paradiſi loco inſidentem, auguſtáque radiati capitis maieſtate ſpectabilem, ſingulis animantium generibus nomina indidiſſe: illa verò ſummiſſis capitibus prona, & præſtrictis fulgore tantæ authoritatis oculis, ad vocem appellantis præteriiſſe: Quam aduerſus hominem reuerentiam ſapientiſſimus Philo brutas animantes ait depoſuiſſe, poſtquàm nefariè illa ſe peccati labe contaminauit.

Certè, vt cætera omittamus, apparet, quædam nomina apud Hebræos eximiæ eſſe ſignificationis: quòd ſi vel vnum Dei, & Adami, nomen compares, faciliùs occurret. *El*, ſignificat potẽtiam; *Adam*, miſeriam; El, denotat fortitudinem; Adam, imbecillitatem; El, ſuſtẽtatorem; Adam, qui neque ſtare, neque per ſeipſum ſuſtineri poteſt. Dein, vt Adam rex totius orbis terrarum conſtitutus eſt à Deo; ita quatuor mundi partes primis elementis delineatas, ſingulari nomine complexus eſt, vt notant qui ſcrupuloſiùs iſta rimantur, Hebræi quidam, & Græci. A ἀνατολὴν ſiue ortum ſignificat; δ, δύσιν occaſum; α, ἄρκτον, Septentrionem; μ, μεσημβρίαν, meridiem.

Quid de ſtupendo nomine dicemus, cuius vim nulla oratione, nec ratione explicandam, ſatis illa declarant, quòd ipſum ſummus Pontifex ſolus, idque in anno tantùm ſemel, decima luna Septembris, in interiori ſacrario, arcano quodam more à Moyſe tradito, pronuntiare auderet? Quid de cæteris, quorum vis magna, & infinita propè multitudo, cùm præſertim vnus Ioſephi libellus de arcano ſermone conſcriptus, vndecim locorum millia ex ſacris, vi ipſius nominis explicet? Num hæc magnæ opulentiæ, quæ ex notatione nominum petitur, loco numeranda ſunt?

Conſequuntur Hebræos Græci, & Latini, qui ſapienti nominum inuentione non contenti, libros etiam etymologiarum copioſiſſimè conſcripſerunt. Inter quos extant magnum illud etymologicum, nominatus liber, & Marcus Varro librorũ helluo, vir incomparabilis eruditionis, quamuis in his originibus tradendis, dum ſuæ linguæ ſtudio nimis multa conatur ad Latinos fontes reuocare, quæ omnino Græca ſunt, non rarò contra dignitatem ſuam λεπτολογεῖ.

Theodor, l. 5. de curat. Græc. de Latinis dicit, πυκνοτέρα τῶν Ἑλληνικῶν τέττων ἐνθυμήματα, καὶ ζυγισμάτων γνώμας, vt audierat Nazianz. in Athan. ait Rom. laborare στενότητι γλώττης, καὶ πενίᾳ ὀνομάτων

Præter etymologias nonnulli curioſiùs notarunt fatalem quendam nominum cum rebus conſenſum.

Plutarchus, in Sertorio quatuor Actæonas numerat, infelici nomine & exitu. Primus laceratus eſt à ſuis canibus: duo, apti occurſu perempti; Syrus vnus, alter in Arcadia: tertius, in Bœotia à canibus diſceptus: amatorius furor vltimum laniauit. Duo Attyes illuſtres fuerunt, alter

Syrus, alter Arcas: vterque ab apro interfectus eſt. Duæ vrbes à ſuauiſſimis plantis, violæ & myrrhæ, nomen trahentes; Ios & Smyrna: altera natales, altera mortem Homeri ſibi vendicat. Fuerunt duæ Iuliæ; mater, & filia: hæc Auguſto genita altera, Marco Agrippa, ambæ adulterij damnatæ. Duæ Agrippinæ: mater, Caligulam, filia, Neronem peperit. Duæ Fauſtinæ: maior impudica, impudiciſſimam filiam habuit. Obſeruatum eſt in primis, Cæſares omnes, quibus Caii prænomen fuit, ferro periiſſe. Sic ominoſa Glocestrenſis apud Anglos, & Mulbergi apud Germanos nomina exiſtimarunt.

Sabell. En.1.l.1.

Polyd. hiſt. Angl.l. 25.

Sed hæc plena vaniſſimæ obſeruationis oſtendunt exempla contraria Auguſti, & Auguſtuli, Conſtantini primi, & vltimi; quorum hi Imperia fundarunt, illi fundata amiſerunt.

In etymologiis verò latior & magis tritus eſt campus: in quibus magna eſt ſæpe rerum & nominum ſimilitudo.

Ariſtoteles, libro primo de cœlo, αἰθέρα ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν dictum, in perpetuo motu eſſe confirmat, contra Anaxagoram, qui eundem ἀπὸ τοῦ αἴθειν nominatum aſſeuerabat, ex quo cœlum volebat eſſe igneum.

Granius cœlibes appellatos cenſet, quaſi cœlites, quòd vxoriis curis liberi, cœlo & rebus diuinis vacent.

Alij verbum, dormire, ἀπὸ τοῦ δερμάτων non inſcitè deriuant, quod antiqui cubarent in pellibus.

Diuus Auguſtinus encæniare dicit eos qui noua tunica induuntur, ἀπὸ τῶν ἐγκαινίων· καινὸς enim eſt nouus.

Magnum etymologicum, παρθενίαν, ὅτι παρὰ τοῦ θεοῦ, quòd à Deo ſit virginitas, vel, vt Anaſtaſius Synaïta voluit: πῦρ θανὸν, ὅτι πύρωσιν θανατοῖ τῆς σαρκός. Idem in ὁδηγῷ ἄνθρωπον διὰ τὸ ἄνω θρεῖν, quaſi ἀνάθροπον, ſurſum ſpectantem, ἀγάπην, διὰ τὸ ἄγειν πάντα. Hæc ille.

Θεὸν, ἀπὸ τοῦ θεῖν, à currendo; quòd Ethnici primos omnium inter Deos Solem & Lunam venerati ſunt, quos cùm perpetuò currere & moueri cernerent, θεοὺς, quaſi currentes, nuncuparunt, (ἀστατοῦσι γὰρ) διὰ τοῦτο ἐπίθεσαν τὸ ὄνομα: & orat. 3. de Angelis, Hebraïcè & Græcè aduerſarij noſtri nomen expendens Theodoretus, ſcribit:

Ἡμεῖς γὰρ τούτους, καὶ τὸν τούτων γε ἄρχοντα, ὃν Σατανᾶν ἡ θεία προσαγορεύει λόγια· δηλοῖ δὲ τοὔνομα τὸν ἀποστάτην, κατὰ τὴν Ἑβραίων φωνὴν καλεῖ δὲ αὐτὸν ἡ θεία γραφὴ, καὶ Διάβολον, ὡς τὸν θεὸν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις συκοφαντοῦντα· καὶ αὐτοῖς γε τοῖς ἀνθρώποις ἔχειν πρὸς ἀλλήλους καὶ διαμάχην ἐμβάλλοντα.

Nihil opus eſt infinita percenſere. hæc exempli cauſſa dicta ſint.

DE VSV NOTATIONIS & coniugatorum.

CAP. XL.

NOtationis vſus apud Grammaticos frequentior, quàm apud oratores, quorum non eſt iſta expiſcari curioſius, ne extra conſtitutos artis limites euagentur. Nonnunquam tamen incidunt eæ occaſiones, quibus etymologiæ, etſi nihil aut parum ad perſuadendum roboris habeant, ad delectandum, & orationem, vrbanitate quadam ſuauiter venuſtandam, plurimum obtineant iucunditatis: & ita vſus eſt Marcus Tullius in Verrem, facetè ludens in feſta Verrea, quæ Verres in Sicilia ſuo nomine inſtitui curauerat.

Vide Ariſt.l.2. poſter. c. 10.

Cicero in Top.Sect. 35.

O Verrea, inquit, præclara! quò enim acceſſiſti, quò non attuleris tecum iſtum diem? Etenim, quam tu domum, quod fanum adiiſti quod non euerſum atque exterſum reliqueris? Quare appellentur ſanè iſta Verrea, quæ non ex nomine, ſed ex moribus naturáque tua conſtituta eſſe videantur.

Cicero 2. in Ver. 52.

Martialis libro nono epigram. 11.

Digitized by Google

in Earini pueri nomen ornatiſſimè luſit his verbis:

Nomen cum violis roſiſque natum,
Quo pars optima nuncupatur anni,
Hyblā quod ſapit, Atticóſque flores,
Quid nidos olet alitis ſuperbæ,
Nomen nectare dulcius beato,
Quo mallet Cybeles puer vocari,
Et qui pocula temperat Tonanti:
Quod ſi Parrhaſia ſones in aula,
Reſpondent Veneres Cupidinéſque.
Nomen nobile, dulce, delicatum,
Verſu dicere non rudi volebam:
Sed tu Syllaba contumax repugnas,
Dicunt Earinon tamen poetæ.

Sed poëtarum teſtimoniis vtamur, Ælius Ariſtides in laudatione Iouis, ab eius nominibus, eorúmque nationibus, materiam arripit orationis.

a Οὗτος μὲν, inquit, ἐν ἐκκλησίαις καὶ δίκαις νίκην διδοὺς, ἀγοραῖος κέκληται· ἐν δὲ μάχαις τροπαῖος, ἐν δὲ νόσοις καὶ πάσῃ καιροῖς βοηθῶν σωτήρ· οὗτος ἐλευθέριος, οὗτος μειλίχιος, εἰκότως, ἅτε καὶ πατήρ· οὗτος βασιλεὺς πολιεὺς, καταιβάτης ὑέτιος, ὑράνιος κορυφαῖος, πάντ' ὅσ' αὐτὸς εὗρε μεγάλα καὶ πρέποντα ὀνόματα.

Proxima ſunt notationi nominum coniugata, quæ à Græcis σύστοιχα & σύζυγα nominantur, à Cicerone definiuntur, quæ orta ab vno variè commutantur. Tale eſt illud 4. Tuſcul.

b Quî enim poteſt, in quo libido cupiditáſve ſit, non cupidus & libidinoſus eſſe? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus?

(Item illud:) Iam menſas argenteas de omnibus delubris iuſſit auferri, in quibus more veteris Græciæ inſcriptum eſſet, *Bonorum Deorum*: vti ſe eorum bonitate velle dicebat.

Alia nonnunquam ſola ſignificatione, vt virtus, & ſtudioſus, σπουδαῖος qui eſt frugi, conueniunt: Alia voce dumtaxat, non ſenſu: alia appellatione ſimul & re, qualia ſunt fermè omnia, à quibus dubio procul valet argumentum. Nam, quod tribuitur, aut negatur vni, coniugatis reliquis quoque vel datur vel demitur.

Sed hoc plerumque argumentandi genus exile eſt, & frigidum, nec (præſertim vbi res per ſe ſatis nota eſt, vt eum ſapientem eſſe, qui habuerit ſapientiam) ingerendæ ſunt iſtæ probationum nugæ, quas meritò redarguit Quintil.

Tractantur venuſtè aliquando per hyperbolen, vt, non eſt improbus, ſed ipſamet improbitas. Sic 1. Verrina, n. 26.

Mihi non vnus homo improbus opprimendus eſt, id quod Siculi petiuerunt; ſed omnino omnis improbitas, id quod P. R. iamdiu flagitat, extinguenda eſt.

Per Paronomaſiam, vt quarta Verrina, n. 129.

Quæ iſte cùm cognouiſſet nouus aſtrologus, qui non tam cœli rationem quàm cælati argenti duceret.

Per Aſteïſmum, vt quarta Verrina, num 24.

Satiſne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui è Chelidones ſinu in prouinciam profectus eſſet, Veneris nomine quæſiiſſe videtur?

Per traductionem, Philippica vndecima, n. 3.

Animaduerti dici iam à quibuſdam, exornari à me etiam nimiùm Brutum, nimiùm Caſſium ornari, quos ego orno, nempe eos qui ſunt ornamenta patriæ.

Sic in rebus notis non ſunt Logicè diſcutienda, ſed aliquo figurarum artificio obiter inſtillanda.

N. N.

a *Ælius Ariſtides, oratione in Iouem; Et primùm quidem nomen Iouis explicat,* Ζεὺς, ὅτι ζωῆς τε καὶ οὐσίας ἑκάστοις ὢν αἴτιος.

b *Item Cicero 1. de Diuinat. ſagire enim, ſentire acutè, eſt; ex quo ſaga, anus.*

DE GENERE ET SPECIE.

CAPVT XLI.

Rerum ſingularium mutabilitas. EA demum lex eſt rerum humanarum, vt perpetuò fluant, naſcantur, creſcant, diſſoluantur;& velvti perenni quodam circulo vnde orta ſunt, redeant vniuerſa. Atque hoc ipſum ab ęterno rectè prouidit Deus, vt cùm multa rebus creatis ſuæ pulchritudinis, veluti quædam ſemina largiretur:hanc vnam in vno eodémque ſtatu denegaret conſtantiam,quę perpetuum hauſtæ aliunde virtutis, vel ex nobis vel ex ipſis rebus, quas ad vſum noſtrum conditas cernimus, præberet experimentum.

Syneſius hymn. 3. Quæ cùm ita ſint, rerum ſingularium,quarum,vt ait Syneſius,naſcentium & pereuntium eſt veluti perpetuus quidam circulus, certa non poteſt eſſe & ſolida cognitio. Quæ penuria & inſtabilitas efficit, vt ad naturas vniuerſas, æterna quædam rerum fluentium exemplaria, neceſſariò ſit recurrendum.

Ideæ virgines ad thronum Dei. Has *Ideas* antiqui nominarunt, & doctores quidem Hebręi eas ad thronum Dei ſtatuunt, quaſi venerandas virgines, ante mundi molitionem à Deo productas, quæ ad æterni Verbi nutum præſtò ſunt, vt formas animent, & ipſæ demum formæ in materiam ad rerum generationem influant. Ita enim philoſophantur, in homine tria eſſe ſpectabili dignitate conſpicua; corpus, animam, intellectum;& animam quidem corpori,intellectum animæ præſtare.

Similiter in hac rerum vniuerſitate, inueniri materiam, & formas, ipſiſque formis ſuperiores Ideas, quæ ad ſtructuram rerum Verbo ſunt diuina veluti quædam inſtrumenta.

Hæc, ſi perinde atque dicuntur, omnia intelliguntur,fabuloſa ſunt; ſi per ſimilitudinem, non ineptè dicta inuenientur.

Atque hæc,opinor,cauſſa fuit,quę Platonis de Ideis placita carpendi,anſam Ariſtoteli & cæteris philoſophis dedit; quod ille multa per allegorias immiſceret,quæ ipſi contentioſæ diſputationis auidi, cùm dextera manu à Platone data; ſiniſtra,non ſine dolo malo arriperent, tot rixarum materiam in ideis diſcutiendis præbuerunt. Neque enim aliud Platonem per Ideas intellexiſſe, quàm ipſas naturas rerum, & ſpecies vniuerſas,vel hoc Timæi loco patet, in quo ita ſcribit:

Plato in Timæo. Platonis de ideis verus ſenſus. Ἀνθρώπων γένος, βραχύ τι· τούτων δ᾽ οὕτως ἐχόντων, ὁμολογητέον μὲν εἶναι τὸ κατὰ ταῦτα ἔχον εἶδος ἀγένητον, καὶ ἀνώλεθρον, οὔτε εἰς ἑαυτὸ εἰσδεχόμενον ἄλλο ἄλλοθεν, οὔτ᾽ αὐτὸ εἰς ἀλλήκοτον, ἀόρατον δὲ, καὶ ἄλλως ἀναίσθητον. τοῦτο δὲ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν.

Quippe cùm hominum (inquit) ſingularium genus, ſit breue quidpiam, & anguſtum, ſtatuenda eſt aliqua naturæ humanę ſpecies;quæ nec quotidie generatur, & corrumpitur, vt cætera:nec tot adſcititiis conditionibus contrahitur:hæc autem corporeis oculis aut aliis ſenſibus non ſubiacet, ſed eius cognitionem ſortitus eſt intellectus.

Dixit autem, τοῦτο δὲ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν: quia non eſt intellectus, naturas vniuerſas formare, ſed conſiderare, contra eorum philoſophorum placita qui eaſdem fieri ab intellectu volunt. Quæ quæſtio ſatis copioſè diſcutitur in ſcholis, nec ad hoc attinet inſtitutum; ſatis enim eſt mihi hæc prælibaſſe, vt oſtenderem, vberem argumentorum fontem peti à Genere, idque omnino oratoribus eſſe neceſſarium; cum hypotheſis, quæ de rebus ſingularibus eſt, negatur, ad theſin & res vniuerſas, ſiue axiomata,perfugium habere.

Digitized by Google

Ex eo Generis tractatio inſtituitur apud Rhetores. In hoc autem minùs religioſi ſunt, quàm Logici, qui Genus definiunt ſecundùm Porphyrium, τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον.

Generis definitio, & vu. Cic. 1. de inu. ſect. 30. Ariſt. l. 1. de hiſtor. animal. c. 3. Galen' l. 1. de Tēper.

Aliter, inquam, Rhetores accipiunt: Nam id omne Genus appellant, quod communius eſt, & ſuo ambitu atque ſignificatione complectitur minùs commune; vt Animal, Hominem & Leonem: Arbor, Quercum & Cedrum. An verò iſta, quæ ambitu generis continentur, ſpecie differant, aut numero, nihil attinet apud Rhetores enucleatè diſquirere.

Definitur à Cicerone in Topicis, *Notio ad plures differentias pertinens*: ſic enim Virtutis notio ad iuſtitiam, prudentiam, & cæteras virtutes extenditur: quæ ſpecies eiuſdem generis nominantur. Ex quo intelligis ſpeciem nihil aliud eſſe quàm partem generis ſubiectam.

Eſt quidem ex hoc fonte robuſtum argumentum: *Nam, quod tribuitur vel denegatur generi, id quoque ſpeciei ſiue parti ſubiectæ tribui denegarique neceſſe eſt.*

Si omne argentum legatum eſt, igitur purum & ſignatum (vt argumentatur Cicero in Topicis:) Si nulla ſimia eſt caudata, igitur neque Indorum ſimiæ.

Præterea *ſublato genere, tollitur ſpecies*; Vt, ſi non eſt virtus, neque iuſtitia eſt, aut fortitudo: contrà *poſito genere, ponitur aliqua ſpecies, quamuis incerta*: vt, ſi eſt elementum; vel ignis eſt, vel aër, vel aqua, vel terra.

Ex eo notandum eſt, quod ait Fabius libro quinto: Genus ad probandam ſpeciem minimè valere, ſed ad refellendam magni eſſe roboris. Neque enim valet hoc argumentum: Arbor eſt, igitur Platanus eſt, cùm infinitæ ſint arborum ſpecies, nec vni magis quàm alteri, arboris ratio conueniat. Benè igitur ex genere incertam ſpeciem colligi notat axioma, non autem certam & determinatam. Contrà negato ſemel genere, nulla omnino ſpecies ſtare poteſt. Quem enim animal verè negaueris, eundem nec hominem, nec brutum eſſe neceſſe eſt.

Hæc de argumenti poteſtate; nunc de eiuſdem vſu apud oratores agamus: quorum non eſt, certis ſemper concluſiunculis pungere, ſed latiùs ad ſpeciem maieſtatis explicare orationem.

DE VSV HVIVS Loci.

CAPVT XLII.

Malus vſus Generis.

PRimum illud ſtatuendum eſt, huius loci laxitatem prudentię limitibus eſſe reſtringendam: multi enim, qui longos amant orationum circuitus, ſtatim ſe in theſim conijciunt, etiamſi minimè res poſtulare videatur; & quia res fortè cōmunior, multorúmque trita veſtigiis, amant inhærere diutiùs: ex quo fit, vt antequam ad hypotheſin deueniant, totum iam dicendi tempus conſumpſerint.

Hoc quidem vitium iuuenile eſt, & longè à ſapientum hominum iudicio, atque vſu diſiunctum; qui ſtatim peruident, quid ad rem cauſsámque attineat; & totum illud inutilium argumentorum choragium reſpuunt. Quid enim opus eſt, vbi de iuſtitia & prudentia ſermo eſt, continuò ſe in Virtutis laudes effundere, omnes eius proprias poteſtates diſquirere, aperire, enucleare, totiéſque miſerani, quod ait ille, *Cramben* tædio affectis auribus ingerere? Qui has ambages quærunt, ſimiles illis videntur, qui domum ſuam, cùm primùm ingredi poſſint, per longos tamen circuitus iter affectant.

Loci cōmunes nō ſemper tenendi.

Nec mirum quòd fortaſſe nullibi peiùs ſi iſtis oratoribus, quàm domi: omnia dicere auent, præterea quæ ad inſtitutam cauſſam faciunt. Quod ſi, vt ſæpè fit, penuria rerum quæ ad proprium attinent, verſantur in communi:nonne centies optatius, pauca, & ad rem dicere, quàm longa & inani oratione intemperanter abuti?

Χωρὶς τὸ τ' εἰπεῖν, πολλὰ, καὶ τὰ καίρια.

Vt eſt in vetere prouerbio. Fieri non poteſt, vt quis & multa ſimul dicat, & opportuna. Itaque, quanquam in ſcriptis commentariis, copioſæ eruditionis cauſſa, legibus oratoriis ſoluta, liberior fertur oratio, tamen meritò ſuſpectæ ſunt, & doctis hominibus inuiſæ magnæ illæ voluminum moles; quibus hæc vna videtur eſſe ambitio, vt nihil ſibi aut aliis dicendum relinquant.

Prolixitas etiã in commẽtariis fugienda.

Hæc quidem quæ afferuntur plena manu, ſi ad rem difficilem enodandam, aut obſcuram, atque exilem pleniùs illuſtrandam facerent, plurimum haberent commendationis; ſed vbi præter rem intruduntur, licèt aurea ſint, & gemmea, neceſſariò apud acris quoſque iudicij viros, multum deperdunt exiſtimationis. Quid enim opus eſt, ſi contextus vnus Ciceronis habeat, *Marce fili*, continuò de fœcunditatis apud antiquos gloria, de iure trium liberorum, de cœlibatu, de proletariis dicere?

Exemplũ locorum extraneãtium.

Infinita quidem hîc eruditè afferri poſſunt, nemo dubitat: ſed quàm parum ad rem, quàm frigidè, quàm pueriliter dicentur?

Item, ſi muſcam Martialis, in electro mortuam & ſepultam, memorem, confeſtim mihi dicendum erit de Beelzebub principe muſcarum; de variis muſcarum generibus, de paraſitis, adulatoribus, curioſis, otioſis, qui nomine muſcarum cenſentur; de pueris muſcarum abactoribus in conuiuio, de muſcariis, ſeu flabellis ad abigendas muſcas compoſitis, déque eorum vſu, etiam ad altare, cuius meminit Hildebertus Cenomanenſis epiſtola ſeptima.

Hildeb. Cenom.

[Num verò ſilentium, ad hunc præſertim locum, ſi non doctius, ſaltem prudentius, quod maius eſt, exiſtimabitur? Magna res tacuiſſe loco.]

Repudiato igitur hoc generis & formarum vſu, ſic exiſtimo; Vnum ad probandum valere,& hunc ſtrictè ac rotundè, cum aliquo elegantiæ temperamento tractandum.

Vſus generis in probationibus.

Sic Lactantius, mundus, Deum non eſſe probat, his verbis, vbi vtrúmque argumentum, & generis & formarum, ſatis lepidè coniungit.

Lact. l. 2. c. 5. & 6.

[Quòd ſi fieri non poteſt vt ſtellæ Dij ſint, ergo nec ſol quidem, nec luna Dij eſſe poſſunt, quoniam à luminibus aſtrorum, non ratione differunt, ſed magnitudine. Quòd ſi hi dij non ſunt, ergo nec cœlum quidem, in quo illa omnia continentur. Simili modo, ſi terra, quam calcamus, quam ſubigimus, & colimus ad victum, Deus non eſt, nec campi quidem ac montes Dij erunt: Sed ſi hi non ſunt, ergo nec tellus quidem vniuerſa Deus videri poteſt. Item ſi aqua, quæ ſeruit animantibus ad vſum bibendi, aut lauandi, Deus non eſt; nec fontes quidem, ex quibus aqua profluit; ſi fontes non ſunt, nec flumina quidem, quæ de fontibus colliguntur; ſi flumina quoque Dij non ſunt; ergo & mare, quod ex fluminibus conſtat, Deus haberi non poteſt. Quòd ſi neque cœlum, neque terra, quæ partes mundi ſunt, Dij eſſe non poſſunt, ergo ne mundus quidem totus, Deus eſt: quem iidem ipſi Stoïci animan-

Genus à Lactãtio ſubtiliter tractatũ.

Digitized by Google

rem & ſapientem eſſe contendunt.]

Hîc multa generis & formarum argumenta conglobata potes intueri, & ab hoc exemplo tractationis imitationem ducere.

Alius vſus generis in ipſis initiis dicendi. Alius vſus eſt generis in propoſitionibus & initiis dicendi; Vbi grauis quædam, & quæ ſuo ambitu multa complectatur, præmittitur ſententia, quæ ad hypotheſim ſternat viam.

Demoſth. in orat. funebri. Sic Demoſthenes, cùm eorum prudentiam, & fortitudinem, qui pro patria occubuerant, ornaturus eſſet, præmittit, duo eſſe virtutum principia commendatione digna, prudentiam, & fortitudinem; quarum illa, quid ſit agendum, præſcribit; hæc exequitur.

Ἔστι γὰρ, ἔστιν ἁπάσης ἀρετῆς ἀρχὴ μὲν σύνεσις, πέρας δὲ ἀνδρία, καὶ τῇ μὲν δοκιμάζεται, τί πρακτέον δεῖ· τῇ δὲ σώζεται.

Hæc paucis; deinde mortuos vtriuſque virtutis laude floruiſſe oſtendit; ex quo innuit, eos ſpectabili prædicatione commendandos: & Ariſtides in Panathenaica oratione ita incipit, vt oſtendat, Nutritios quemque ſuos ex lege commendare: ſibi alumnos eſſe Athenienſes; ideóque ſe hoc ſtudium laudationis tantæ ciuitati debere.

Ælius Ariſt. in Panathen. Νόμος ἐστὶ τοῖς Ἕλλησι παλαιὸς, οἶμαι, καὶ τῶν βαρβάρων τοῖς πλείστοις, τροφεῦσι χάριν ἐκτίνειν ἅπασαν ὅση δυνατή. εἰ τινας δ' ἂν τροφέας πρεσβυτέρους ὑμῶν ἄγοι τις, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δοκοῦ δή γε δέ πως εἰς Ἕλληνας τελεῖν οὐ ῥᾴδιον εὑρεῖν, ὥς γέ μοι φαίνεται· μάλιστα μὲν γὰρ καὶ τῆς νενομισμένης ταυτησὶ τροφῆς, καὶ κοινῆς, ὑμᾶς εὐθὺς ἂν εὕροι τις ἐπωνύμους, καὶ προστάτας, σκοπῶν ἐξ ἀρχῆς, &c. Deinde concludit, Δι' ἃ καὶ μόνα τὴν εὔνοιαν ἤρκεις παρὰ πάντων ὑμῖν εἶναι κατὰ φύσιν.

DE CAVSARVM *dignitate, & numero.*

CAPVT XLIII.

POſtulat huius loci dignitas, vt cęteris conſequentibus anteponantur, cuius, vt vis plenior in res influit, ſic cognitio & vberior eſt, & ad omnia comprobanda efficacior.

Vna quidem rerum omnium primaria eſt cauſſa, Mens ęterna, quam omnem habere ſpeciem pulchritudinis, & rebus creatis, veluti affuſam eſſe, vel Porphyrius agnoſcit, qui νοῦν αὐτοζῶντον καὶ αὐτοπάτορα, καλὸν αὐτόκαλον *Porph. in 4. de hiſt. Philoſ. citatur à Cyrillo cõtra Iulianum.* nominat. Ab eo principio cauſſæ omnes fluunt, & pendent, quas in quatuor genera à Philoſophis diſtributa eſſe conſtat, in materiam, efficientem, formam, & finem; Quæ, vt in maioris mundi conſtitutione concurrerunt; ſic & ad res omnes, quas in hoc vniuerſo cernimus, producendas, mirabili virtute transfunduntur.

Prima ab æterno extitit cauſſa efficiens, DEVS, opifex Vniuerſi, quam in Amorem transformatum, cùm mundum creare vellet, non inſcitè finxit Pherecydes: quòd hæc rerum productio permagnum ſit amoris diuini argumentum. Creationem autem inchoauit in rudi inertique rerum congerie, quam Chaos antiqui nominarunt; hãc deinde digeſſit, & omni ornamentorum genere mirificè locupletauit. Quòd autẽ per iſtud Chaos, nihil aliud Orpheus & Heſiodus intellexerint, quàm vetuſtiſſimum limum ex terra, & aqua, ex quo aceruo res omnes eductę ſint, declarat Athenagoras Philoſophus Chriſtianus.

Athenag. in Apol. Ἦν γὰρ ὕδωρ, inquit, ἀρχὴ κατ' αὐτὸν τοῖς ὅλοις, ἀπὸ δὲ τοῦ ὕδατος ἰλὺς κατέστη.

Materiam rudem, & informem variæ poſtea & multiplices formæ, in eius veluti gremium transfuſæ, Dei

ita

ita volentis arbitrio admirabili pulchritudine colluſtrarunt. Deinde omnia in vnius hominis vtilitatem, & decus, ſuaui conditoris prouidentia, tanquam in finem directa atque conſtituta ſunt.

Hæc, vt in Vniuerſi molitione clariùs licet intueri, ſic etiam in rebus ſingulis perſpiciuntur, quę ex his fermè quatuor cauſſis compoſitæ ſunt atque conflatæ. Ex quo plurimùm ad probandum & ornandum valent, vt in ſingulis pleniùs oſtendam.

Ariſtot. 2. Phyſic. c. 3. Cic. in Top. in c. 58.

Cauſſa in genere illud eſt quod effectum per ſe producit, ad cuius productionem, cùm materia, forma, efficiens, & finis vario modo influant, meritò omnes cauſſæ nomine cenſentur.

MATERIA, ET EIVS vſus apud Oratores.

Cap. XLIV.

Materia igitur eſt, ex qua res fiunt, quam Ariſtoteles libro 1. Phyſicorum nominat πρῶτον ὑποκείμενον ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος μὴ κατὰ συμβεβηκός· quanquam de materia prima loquitur φυσικώτερον. Conſtat enim ex Phyſicis, aliam materiam eſſe primam, aliam ſecundam; aliam proximam, aliam remotam; aliam permanentem, aliam tranſeuntem, &c. huiuſmodi.

Syneſ. hymn. 1.

Prima eſt illa propriè, quę primum ſubiectum nominatur, quæ formam accipit, nec ipſa formam habet; quam Syneſius hymno primo τρύγα τοῦ κόσμου, fæcem mundi nominat.

Materia remota, ſunt, v. g. ligna in ſylua, ratione habita domus extruendæ; eadem iam reciſa, affabrefacta, & dedolata, in proximam materiam recedunt.

Permanens denique eſt, quæ in re effecta manent.

Tranſiens, quæ tranſit in aliud, vt farina & aqua in panem. Sed omiſſis iſtis, quæ Phyſicorum ſunt propria, huius cauſſæ apud Oratores vſus tradendus eſt. Illi igitur mittentes hanc nimis plerumque ſubtilem primæ materiæ inueſtigationem, materiam tum naturalem, vt in corpore humano; tum etiam arte ſignatam, vt in manufactis, ſæpiſſimè conſiderant; & inde in compoſitum eliciunt argumenta. Lactantius, mundum & factum eſſe, & corrumpi poſſe probat; ex eo quòd tali materia ſit conflatus, quæ mutationi ſubiaceat.

Vſus argumēti à materia. Lactant. l. x. c. 9.

Materia ſemper verò fuiſſe non poteſt, quia mutationem non caperet, ſi fuiſſet. Quod enim ſemper fuit, ſemper eſſe non deſinit; & vnde abfuit principium, abeſſe hinc etiam finem neceſſe eſt. Quin etiam facilius eſt, vt id quod habuit initium, fine careat; quàm vt habeat finem, quod initio caruit.

Materia ergo, ſi facta non eſt, nec fieri ex ea quicquam poteſt; ſi fieri ex ea non poteſt, nec materia quidem erit. Materia eſt enim, ex qua aliquid fit: Omne autem quod fit, quia recipit opificis manum, deſtruitur, & aliud eſſe incipit. Ergo, quoniam finem habuit materia, tum cùm factus eſt ex ea mundus, & initium quoque habuit.

D. Amb. Hexam. 2. c. 3.

Diuus Ambroſius in Hexamero, à materia quoque naturali aquæ ſic ducit argumenta.

[Videmus plerumque exire nubes de montibus. Quæro vtrùm de terra aſcendat aqua; an ea, quę ſuper cœlos eſt, largo imbre deſcendat? Si aſcendit, vtique contra naturam eſt, vt aſcendat in ſuperiora, quæ grauior eſt, & portetur aëre, cùm aër ſubtilior ſit. Aut ſi conciti orbis totius motu rapitur aqua, ſicut imo orbe rapitur, ſummo diffunditur.]

In manufactis ſatis commune eſt à materia ducere laudis argumentum: Sic menſam ab Imperatore Iuſtiniano in templo ſanctæ Sophiæ dedicatam.

Digitized by Google

tam laudat Cedrenus.

Vſus materia in manufactis. Mirabilis materia mēſæ. Cedr. in comped. & Baron ad Iuſtin anno 31.

(Menſam (inquit) Iuſtinianus Imperator fieri iuſſit, opus imitatione nulla æquandum. Conſtabat verò auro, argento, omniſque generis lapidibus, lignis, metallis, omnibuſque rebus, quas & terra fert, & mare, & vniuerſus mundus. Ex omni enim materia pretioſa plura, ex viliore pauciora collegerat, ligatiſque his quæ fluunt, ſicca illis immiſerat, atque in formam menſæ abſoluerat. Itaque varium illud opus intuentibus ſtuporem iniiciebat.

Hegeſip in ana. ceph. hiſtoria.

Similiter Hegeſippus in illa flebili monodia, pulchritudinem Solymæ commendans:

[Vbi, inquam, es ciuitas referta populis, venerabilis regibus, acceptabilis Deo, gratiæ ſedes? Pauimenta tua de marmore, parietes tui fulgentes marmore, portæ tuæ micantes auro, aliæ argento nitentes.]

Si res quæ commendatur, vilioris ſit materiæ, formæ verò præſtantioris; omiſſa materia, forma ipſa commendari ſolet.

Negatio materiæ facit ad laudem. D. Amb. l. 6. cap. 7

Etiam glorioſum, in Deo, Angelis, & anima humana, negare materiam, quæ nulla eſt. Sic D. Ambroſius.

[Quis hoc dicit? nónne Deus, qui te fecit? Quid eſt Deus? eſtne caro, an ſpiritus? non caro vtique, ſed ſpiritus. Cuius ſimilis caro eſſe non poteſt, quia ipſe incorporeus, & inuiſibilis eſt; caro autem comprehenditur, & videtur.]

Artes & Scientiæ vulgò cōmendātur à materia, id eſt, obiecto.

Ad hanc quoque cauſſam referuntur ſcientiarum obiecta, à quibus ipſius quæ eſt in ſcientia dignitatis, ſumitur argumentum, vt notat Ariſtoteles, analytic. poſt lib. 1. cap. 24.

DE CAVSA efficiente.

CAP. XLV.

CAuſſa efficiens vna eſt, quæ latiſſimum dicendi campum ſuggerit, & non tam verbis quàm rebus fœcundam ſuſtentat eloquentiam.

Hanc in multiplices ramos partiūtur, ex quibus maior naſcitur vbertas, & ratiocinandi facultas promptior. Aliæ cauſſæ ſuperiores ſunt, aliæ inferiores; aliæ primariæ, aliæ adiuuantes: Aliæ naturales, aliæ morales, aliæ artificiales: Aliæ procreantes, aliæ conſeruantes, aliæ interimentes, & tot nomina quæ enucleatiùs exquirunt Phyſici. Inter cauſſas ſuperiores efficientes prima eſt Deus, à quo graues ſæpe deſumuntur amplificationes, qualis eſt illa D. Gregorij Nazianzeni, vbi per longam effectorum enumerationem, Deum primam & nobiliſſimam cauſſam cauſſarum colligit:

Deus cauſſa cauſſarū, cuius primus eſt vſus.

Τὸν ἄνακτα τὸν δεσπότην,
Δι' ὃν ὕμνος, δι' ὃν αἶνος,
Δι' ὃν ἀγγέλων χορεῖαι,
Δι' ὃν αἰῶνες ἄπαυστοι,
Δι' ὃν ἥλιος προλάμπει,
Δι' ὃν ὁ δρόμος Σελήνης,
Δι' ὃν ἄστρων μέγα κάλλος,
Δι' ὃν ἄνθρωπος ὁ σεμνὸς,
Ἔλαχεν νοεῖν τὸ θεῖον,
Λογικὸν ζῶον ὑπάρχων.
Σὺ γὰρ ἔκτισας τὰ πάντα,
Παρέχων τάξιν ἑκάστῳ.

Regem, dominum,
Per quem hymni; per quem laudes
Per quem Angelorum choreæ,
Per quem ſæcula æterna,
Per quem Sol præfulget,
Per quem curſus Lunæ,
Per quem ſiderum ingens ornatus,
Per quem homo grauis
Sortitus eſt intelligere diuina,
Rationale animal exiſtens.
Tu enim condidiſti vniuerſum,
Tribuens ſuum cuique locum.

Seneca in pronom. Rerum na.

Hunc Fatum, Prouidentiam, Naturam, perſæpe Philoſophi Ethnici nominant, vt author eſt Seneca. Vis illum Fatum vocare? non errabis. Hic eſt ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, ex quo omnes cauſſæ cauſſarum.

Vis illum prouidentiam dicere? rectè dices. Eſt enim cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum Naturam vocare? non peccabis; eſt enim ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. Familiare eſt Oratoribus in eum, omnium quæ recte geruntur in vita, cauſſas refundere; contrà, triſtes etiam euentus eidem in ſcelerum vltionem aſſignare. Hoc Cicero & Demoſthenes ſæpe faciunt, tum ad excitandos, tum ad leniendos hominum animos, qui numine, vel vt omnium potentiſſima cauſſa, facilius reguntur. Alij porrò fatum à Deo diſcernentes, alteram & proximam Deo cauſſam fecerunt. Eſt autem multiplex fati acceptio, vt rectè notat Picus Mirandulanus, aduerſus Aſtrologos. Nam modò pro natura ſumitur, & ſic τὸν εἱμαρμένον θάνατον, naturalem mortem, appellat Demoſthenes. Modò apud Ethnicos pro ſideribus, modo etiam pro neceſſitate ſe per æternę conſequentiæ nodos explicante ponitur, & ita plerumque impiè nomen fati vſurpant Aſtrologi, vt Ptolomæus, qui cauſſarum connexionem, ex motibus aſtrorum, vim & efficaciam trahentem definit; quò alluſit Iuuenal. cùm dixit,

> *Siderus, & occulti miranda potentia fati.*

& Seneca in natur. quæſtion. cùm vocat *rerum omnium neceſſitatem, & actionem, quam nulla vis poteſt irrumpere.* Et vnde Ammianus Marcellinus: *Nulla vis humana, vel virtus, meruiſſe vnquam potuit, vt quod præſcripſit fatalis ordo, non fiat.* Verùm orthodoxa fides hanc fatuam in actionibus humanis fati neceſſitatem exploſit: apud quam fatum, vt ex Boëtio & D. Thoma patet, [eſt ordo cauſarum naturalium, vel rebus mobilibus inhærens mobilis diſpoſitio, per quam diuina prouidentia omnes ſuis quoque nectit ordinibus.] Hoc modo licet fatum inter ſuperiores cauſſas numerare. Alioqui vanum nomen eſt, *& fatum non ponunt niſi fatui*, vt ait D. Auguſtinus, tantum abeſt vt orator Chriſtianus debeat iſtius cauſſæ mentionem facere: Multo minus Fortunæ, cuius tamen ſummum nomen eſt apud Gentes. Huic aræ, imagines, delubra, huic ſexcenta nomina: *Primigenia, fortis, viſcoſa, obſequens, dux, mammoſa, barbata, publica, Auguſta* inuocatur, numquam ineptiarum finis. Vna nominatur, vna accuſatur, vna agitur rea, vna cogitatur, ſola laudatur, ſola arguitur, & cum conuiciis colitur, volubiliſque à pleriſque, & cæca etiam exiſtimata, vaga, inconſtans, incerta, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expenſa, huic omnia feruntur accepta, *& in tota ratione mortalium ſola vtrámque paginam facit.* Plerumque ſolent oratores ad deterendas aduerſariorum laudes, proſperos eorum ſucceſſus Fortunæ adſcribere. Quod ab Æſchine contra ſe dictum confutat Demoſthenes in oratione de Corona. Sic Timotheum fortiſſimum, eundémque feliciſſimum Imperatorem, inimici dormientem pinxerunt, & rete geſtantem, in quod vrbes & viros vltrò Fortuna deuolueret. Caſtor etiam Deiotari Regis accuſator, quòd eius ſe inſidiis Cæſar expediiſſet, tribuit Fortunæ Imperatoris: quamobrem Cicero non leuiter ſtomachatur. Contrà, ſi quos infelices habuerunt ſucceſſus, culpam ſtatim reiiciunt in Fortunam. Verùm præclarè Satyricus:

> *Nullum numen abeſt, ſi ſit prudentia, ſed nos*
> *Te facimus, Fortuna, Deam, cœlóque locamus.*

Fatū & Ortū ſæpe ab Oratoribus inter cauſſas allegata. *Picus l. 4 aduerſ. Aſtrolog.* *Demoſt. de Corona.*

Iuuenal. ſat. 26. v. 200. cum quo faciūt Priſcillianiſtæ, & Bardeſanes, Hæretici. *Ammiā. Marcell. l. 23. c. 3.* *D. Thom. 15. S. phyſic. Boet. 4. de cōſ.* *D. Aug. in Ioan. tract. 37.* *Oratores Chriſt. fati & fortunæ nomine Ethnic. more, vti nō debet.*

Vide D. Aug. l. 4. de ciuit. Dei. *Plin. l. 2. c. 7. quomodo Fortunæ nomine vtantur Oratores* *Plutarc. in apoph.*

Digitized by Google

Ariſtot. l. 2. phyſ. c. 5. Fortuna nulla eſt, ipſi homines fortuna ſunt; dum inopinatos rerum, quas gerunt, ſortiuntur exitus, vt acutè oſtendit Ariſtoteles.: ἡ τύχη αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς, ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά τι. Quamobrem hæc inania de Fortuna commenta ab oratore Chriſtiano commemorari, non modò indignum eſt, ſed etiam ſeperuacaneum. Omiſſis igitur his cauſſis, aliæ inferiores ſunt, & magis ad manum, partim naturales, partim artificiales, partim etiam morales. Eæ

Vſus cauſſarũ naturaliũ apud oratores. que aut rem totam conficiunt, aut adiuuant, aut conſeruant, aut interimunt; vnde nomina primariæ, adiuuantis, conſeruantis, interimentis etiam cauſſæ. Naturalium rerum cauſſas in oratione ciuili, ſi ſint extra ſtatum cauſſæ, curioſiùs non inquirunt oratores, vt ſi quis deliquio ſolis conterritos exercitus, aut æſtu maris hauſtas ciuitates memoret; non eſt illius continuò ſcrutari cauſſas, variáſque & diſcrepantes hac de re philoſophorum afferre ſententias: aliquanquam nonnihil obiter poteſt attingere, cauere tamen debet ne ſit nimius, niſi fortè id cauſſa poſtulet: Vt ſi timore fracti & debilitati ſint animi, quòd Eclipſis Solis aut Lunæ ab Aſtrologo prædicta in terrorem contigerit: tunc orator pleniùs & liberiùs oſtendere poterit, minimè

Cic. 1. de Diuin. mirandum eſſe, Solis defectiones, itémque Lunæ, prædici in multos annos, ab iis qui ſiderum curſus & motus numeris perſequuntur. Ea enim prædicunt, quæ naturæ neceſſitas perfectura eſt. Vident ex conſtantiſſimo motu Lunæ, quando illa è regione Solis facta incurrit in vmbram terræ, quæ eſt meta noctis, vt eam obſcurari neceſſe ſit: quandóque eadem Luna ſubiecta Solis, atque oppoſita noſtris oculis, eius lumen obſcuret: in quo ſigno quæque errantium ſtellarum, quóque tempore futura ſit, qui exortus quoque die ſigni alicuius, aut qui occaſus futurus ſit. Contrà ſi extorum religione teneatur exercitus, ne proficiſcatur in expeditionem, conuincere poterit orator, totam rem nugatoriam eſſe. *Si enim in extis* aliqua *Cic. ibid.* vis, quæ declarat futura, neceſſe eſt, eam, aut cum rerum natura eſſe coniunctam; aut conformari quodam modo numine Deorum. Atqui diuinatum rerum natura tanta támque præclara in omnes partes, morúſque diffuſa, quid habere poteſt commune? non dicam gallinaceum fel: (ſunt enim, qui vel argutiſſima hæc exta eſſe dicunt:) ſed Tauri optimi iecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare poſſit quid futurum ſit? Infinita contingunt etiam in ciuilibus cauſſis ſimilia, in quibus oratores, & falſas rerum naturalium cauſſas confutare, & veras ſtatuere neceſſe eſt. Aliàs cùm nihil opus eſt, parciùs in iſtis verſari debent. Liberiùs hæc aliquanto ſcrutantur hiſtorici, etiam qui res ciuiles deſcribunt, data occaſione defectionum Solis, & Lunæ, æſtus maris, eluuionum, peſtilentiæ, incendiorum, &c. eiuſmodi cauſſas requirunt. Sed Phyſicorum eſt, qui ex inſtituto res tractant, pleniorem de cauſſis naturalibus inſtituere ſermonem. Familiare eſt item in rebus artefactis, opera ab opificibus, libros ab authoribus, vrbes à fundatoribus, omnia denique inuenta à ſuis inuentoribus commendare. In ciuilibus verò cauſſis, & cæteris orationibus, rerum, factorum, virtutum, vitiorum, affectuum, euentorúmque omnium cauſſas indagare, proferre, enucleare. Ex his enim oritur non puerilis quædam ſed grauiſſimis aucta ſenſibus amplificatio, ſi modò germanæ cuiuſque rei cauſſæ aſſignentur. Tum verò ſi

multæ ſint adiuuantes ſimul conglobatæ, grauem & erectam maieſtate faciunt orationem Ducta eſt à cauſſis efficientibus hæc Ciceronis amplificatio in Verrem: Agunt eum præcipitem pœnę ciuium Romanorum, quos partim ſecuri percuſſit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem ſuſtulit: Rapiunt eum ad ſupplicium Dij patrij: quòd iſte vnus inuétus eſt, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret: & parentes pretium pro ſepultura liberum poſceret. Religiones verò cæremoniæque omnium ſacrorum fanorúmque violatæ, ſimulachraque Deorum, quæ non modò ex ſuis templis ablata ſunt, ſed etiam iacent in tenebris ab iſto retruſa, atque abdita, conſiſtere eius animum ſine furore atque amentia non ſinunt. Item, Nihil te nocturnum pręſidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora vultúſque mouerunt?

Cic. act. 2. in Ver.

11. in Cat.

DE FORMA.

CAPVT XLVI.

Ariſt. l. 1. Phyſic.

EXcellens quidpiam eſt, & (vt ait Ariſtoteles, θεῖον, ἀγαθὸν καὶ ἐφετόν, forma, per quam res eſt id quod eſt, & ab vnoquoque diſcriminatur. Forma formarum eſt, vt Triſmegiſti philoſophia liquet, verbum diuinum, cuius ſcintillæ quædam ſunt formę omnes, quæ rebus inſperſæ eis eſſentiam & vim quandam mirificam impertiuntur. Quæ ſi oculis paterent, quantam ſui excitarent admirationem! Verùm, quæ noſtræ cognitionis eſt tenuitas, vix vnam ex infinitis nouimus, vmbras quaſdam & veſtigia formarum conſectari cogimur. Duplex autem eſt forma: Vna quidem intima, quæ cognoſci ſatis non poteſt: Altera, ſpecies quidem externa, & rei compoſitio, ſeu figura, de qua frequentiùs loquuntur Oratores. Qualis erat terra incompoſita, talis res ſine forma: Iſtius deinde compoſitionis atque ornatus gratia plurimum in ſe deriuauit dignitatis. Hanc formę pulchritudinem diſertè commendat D. Ambroſius: *Erat incompoſita, quia nuda gignentium*, nec thoris herboſa riparum, nec opaca nemoribus, nec læta ſegetibus, nec vmbroſa ſupercilijs montium, nec odora floribus, nec grata vineis. Meritò incompoſita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium ſerta gemmantium. Oſtendere enim voluit Deus, quia nec mundus haberet gratiam, niſi eum vario cultu operator ornaſſet. Cœlum ipſum intextum nubibus, horrorem oculis, mœſtitiam animis, excitare conſueuit: Terra imbribus madefacta faſtidio eſt, maria procellis turbata, quos non incutiunt metus? *Pulcherrima eſt rerum ſpecies.* Ductum eſt item à forma nobiliore hoc quod ſequitur argumentum. Animam habes, Dei ſignatam charactere: hanc igitur Deo reddere debes: quod pleniùs explicat Theodotus in Epitome: Ἐπὶ τοῦ προσκομισθέντος νομίσματος ὁ κύριος εἶπεν, οὐ τίνος τὸ κτῆμα, ἀλλὰ τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἐπιγραφή. Καίσαρος ἵνα ᾖ ὄζιν, ἐκείνῳ δοθῇ. οὕτως καὶ ὁ πιστὸς ἐπιγραφὴν μὲν ἔχει διὰ Χριστοῦ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ. τὸ δὲ πνεῦμα ὡς εἰκόνα. Vt in numiſmate, inquit, Cæſariano, quod Domino oblatum eſt, quæſiuit ipſe non cuius eſſet poſſeſſio, ſed cuius eſſet imago, & inſcriptio, vt illi redderetur: Sic fidelis ſignatus eſt à Chriſto, Dei nomine, ſpiritum verò habet, Dei imaginem. Ex quo infert Deo reddendum eſſe. Rarò ab iſtis formis intrinſecis, quæ ignotæ ſunt, ſed ab extimis quæ videntur, argumenta ducunt Oratores.

D. Ambroſ. Hexaem. l. 1. c. 8.

Theodot. in Epitome.

Sic

D. Ambroſ. Hexaem. 6.c.9. Sic hominem à figura & ſpecie corporis commendat D. Ambroſius: *Forma tamen humani corporis eſt venuſtior*, ſtatus erectus, & excelſus, vt neque enormis proceritas ſit, neque vilis & abiecta puſillanimitas, tum ipſa habitudo corporis ſuauis, & grata, vt neq; belluina vaſtitas, horrori ſit; nec gracilitas tenuis, infirmitati. Ac primum omniũ, cognoſcamus humani corporis fabricam inſtar eſſe mundi. Siquidem vt cœlum eminet aëri, terris maria, quæ velut quædam membra ſunt mundi: Ita etiam caput ſupra reliquos artus noſtri corporis cernimus eminere; præſtantiſſimúmque eſſe omnium, tanquam inter elementa cœlum, tanquam arcem inter reliqua vrbis mœnia. In arce autem hac, regalem quandam habitare ſapientiam, ſecundùm Propheticum dictum: Quia oculi ſapientis in capite eius; hanc eſſe cæteris tutiorem, & ex illa membris omnibus vigorem, prouidentiámque deferri. Quid enim robur & validitas lacertorum proficiat, quid velocitas pedum, niſi capitis velut Principis ſui imperialis quędam adminiculetur poteſtas? Ex hoc enim deſtituuntur vniuerſa, aut omnia fulciuntur. Quid agat fortitudo, niſi oculo duce vtatur in pręlium? Quid fuga, ſi deſit obtutus? Carcer eſt totum corpus, tenebroſo inhorrens ſitu, niſi oculorum illuminetur aſpectu. Quod ergo Sol & Luna in cœlo, hoc ſunt oculi in homine. Sol & Luna, duo mundi lumina: Oculi autem, quędam in carne ſydera; fulgent deſuper, & inferiora claro illuſtrant lumine, nec patiuntur noctis quibuſdam nos tenebris implicari, ſpeculatores quidam noſtri die ac nocte excubant. Nam & ex ſopore membris cæteris citiùs excitantur, & vigilantes circunſpectant omnia, & cætera, quæ ille vir admirabilis fuſiùs proſequitur. Familiariſſimum eſt ex hoc loco rerum corporearum, tam naturalium quam arte factarum, deſcriptiones nobiliſſimas trahere, vt pleniùs ſuo loco oſtendemus. Viden' vt Ambroſiũ illud os, etiam hirundinem, & nidum à materia & forma ſimul deſcribat *Hirundo minuſcula* corpore, ſed egregiè pio ſublimis affectu, quæ indiga rerũ omnium, pretioſiores auro nidos ſtruit. Deinde; Legit enim feſtucas ore, eáſque luto illinit, vt conglutinare poſſit. Sed quia lutum pedibus non poteſt deferre, ſummitatem pennarum aqua infundit, vt facilè his puluis adhæreat, & fiat limus, quo paulatim feſtucas vel minutos ſurculos ſibi colligat, atque adhærere faciat. Hęc de materia; ſtatim formam exhibet, & fabricam ſpecioſam inſtar pauimenti complanatam, ſine texturarum rimulis, ne teneris frigus irrepat.

DE FINE.

CAPVT XLVII.

Finis quidem exitu, cauſſarum vltima eſt, deſtinatione autem prima. Nam vt ex radice caudex, rami, folia, fructúſque erumpunt: Sic ex fine tota vis & ratio actionum humanarum exiſtit. Nec ſine cauſſa Galenus τὴν περὶ τέλους ὑπόληψιν ῥίζαν nominat. Diu. verò Chryſoſtomus ait: In primis cuique intelligenti conſiderandum eſſe finem; à quo ſi rerum omnium œconomia cœperit, longè melior & fortunatior erit, non modò in maioribus negotiis, ſed in iis etiam quæ leuioris videntur momenti: ὁ συνεὶς πρὸς τὸ ὁρῶντα, καὶ τὸ βουλόμενον, πάντα τὰ ἄλλα χρὴ πράττειν, καὶ οἰκονομεῖν ἅπαντα ἂν ἤδη καλῶς διαπράττοιτο; quò ſpectat illud Satyrici:

Finis cognitio vtiliſſima. — *Galenus.* — *D.Chryſ. orat.3.de gloria.* — *Perſ ſat. 3.c.60.*

Eſt aliquid, quò tendis, & in quod dirigis arcum:
An paſſim ſequeris coruos, teſtáque lutóque,

Securus, quò pes ferat, atque ex tempore viuis.

Finis primus, & vltimus hominis, cæterorum norma eſſe debet: qui antiquis cognitu fuit difficillimus.

Iuuerit igitur in primis in iis quæ tractantur rebus, finem accuratè cognoſcere, quando ex eo prudens orationis diſtributio futura eſt. Sed euenit perſæpè, ut ſiue propter ingenij & iudicij imbecillitatem, ſiue ob prauos affectus, qui inſtar nubium clariſſimo alioqui mentis ſyderi offunduntur, ſiue etiam ob inſitam rebus humanis obſcuritatem, ad finem hallucinentur, fictúmque pro vero arripiamus, ex quo magni & infiniti errores pullulant.

In quæſtione, quam de finibus bonorum & malorum philoſophorum diſputatio ventilauit, ducentas octoginta & octo ſectas eſſe Marcus Varro Romanorum omnium doctiſſimus animaduertit: Quæ tamen omnes à vero aberrarunt ipſa deinde media, quæ reſpectu vnius ac ſolius finis permulta ſunt; in infinitum creſcere oportuit. Ex quo ſexcentis erroribus & vitiis oppletum fuit humanum genus. Nec mirum, ſi diuina habent oracula: *Hoc inueni, quòd fecit Deus hominem rectum: & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus.* (Eccl. 7. v. 30.) Vt in hoc, ita in multis, vel minimis, quotidie peccatur ab imprudentibus: quo fit vt magnum ſit ad ſtabiliendam cauſſam adiumentum, deſtinatum finem agnouiſſe. Videas aliquos ad dicendum aggredi, antequam quid velint, aut ſpectet, aut à quibus, aut quomodo deſtinarint. Vnde & verba quaſi globulos ex argilla mittunt in pectora, quæ ſtatim franguntur antequam eò quò miſſa ſunt, perueniát: Contrà alios, qui & finem ſyncerum omnino ſpectant, & ipſum qualis ſit egregiè norunt, faces & ſagittas ignitas in animos ſpargere. Tanti eſt in eo eſſe prudentem. Eſt autem finis, vt rectè animaduertit Ariſtoteles, id cuius gratia fit aliquid, idq; non extremum, ſed optimum: & rectè D. Auguſtinus finem *perfectionem* eſſe ait, non *conſumptionem.* (*S. Aug. enarr. in Pſal. 33.*)

Vſus finis in deliberationibus præcipuus.

Vbi rectè aſſignatus eſt finis, quo in deliberationibus maximè facto opus eſt, ad eum tanquam ad centrum omnia argumenta referri ſolent, quæ media eſſe oportet ad finem deſtinatum conſequendum. Hunc ſibi finem aliquis propoſuit, diuitem fieri oportet, *Benè moritur, qui dum moritur lucrum facit:* Continuò auaritia ſuggerit argumenta ad finem accommodata:

Vende animam lucro, mercare, atque excute ſolers (*Perſ. ſat. 6.75.*)
Omne latus mundi: ne ſit præſtantior alter,
Cappadocas rigida pingues plauſiſſe catasta,
Rem duplica. Feci: iam triplex, iam mihi quarto
Iam decies redit in rugam. Depunge, vbi ſiſtam.
Inuentus, Chryſippe, tui finitor acerui.

At ſi quis amat bonam mentem, & cœlum itineris ſui terminum ſtatuit, inclamat *Spiritus:*

———noſtrum eſt
Quod viuis: cinis, & manes, & fabula fies,
Viue memor lethi: fugit hora, hoc quod loquor inde eſt.

DE VSV ET AMPLIFICATIONE cauſſarum.

CAP. XLVIII.

EX iis apparet huius loci vſum frequentiſſimum eſſe, eundémque vtiliſſimum. Materia ad corporearum rerum, ſiue naturalium, ſiue manufactarum commendationem, vel vituperium valet. Qualis eſt enim materia, tale plerúnque eſt opus: ſic Cicer. 3. de natura Deorum omne corpus mortale eſſe probat, quia conſtat ex elementis. Omne corpus, inquit, aut aqua, aut ignis, aut aër, aut terra eſt, aut id quod con-

Digitized by Google

cretum ex his, aut aliqua ex parte eorum; horum autem nihil eſt quod non intereat. Efficiens eruditam habet cognitionem, & vbi multæ ſimul congruunt, peramplam dicendi materiam ſuppeditant: Tum in excogitando ingenium, in dirigendo iudicium, in explicando flumen orationis expromunt. Forma interior ad Philoſophos pertinet, ſpecies & figura exterior ad hypotypoſeon vſum non mediocriter facit. Iam verò finis, in deliberatiuis orationibus, omnino neceſſarius eſt, & ad ordiendam orationis telam aptiſſimus. Ex cauſſarum qualitate, effectorum fermè rationem conditionémque inferimus, non leuibus argumentis, ſi modò cauſſæ ipſæ rectè aſſignatæ fuerint. Alioqui non deerit confutandi locus, ſi materia, ſi forma, ſi efficiens, aut finis, præter rem, aut etiam contra rem ab aduerſario conſtitutus, oſtendetur peccaſſe in principiis; cauſas, aut falſas pro veris, aut obſcuras pro certis, aut pro germanis remotas attuliſſe: Aliæ proferentur, quæ cum ratione & communi hominum ſenſu, & effectis, conſentiant. Sic qui Solem noctis cauſam dixerit, quòd eius abſentia terris nos irrepat, conuincetur falſam cauſſam attuliſſe: non enim Sol cauſſa tenebrarum eſt, licèt ex eius abſentia nox neceſſario conſequatur. Verùm cùm anſam cæteræ cauſſæ refutationis præbeant, maximè tamen efficiens, quæ vt plurimum in multos ramos diffundi ſolet, & accommodatè per amplificationem tractari. Exemplum iſtius confutationis habes in Arnobio contra Ethnicos, qui Chriſtianos orbi terrarum omnium malorum fontem extitiſſe dicebant; hoc ille primum irriſione traducit.

Arnob. l. 1. aduerſ gentes. Numquid (inquit) poſtquam Chriſtiani eſſe cœperunt, in contrarias qualitates prima illa elementa mutata ſunt, ex quibus res omnes conſenſum eſt eſſe concretas? Nunquid machinæ huius & molis qua vniuerſi regimur, & continemur incluſi, parte eſt in aliqua relaxata aut diſſoluta conſtructio? Nunquid vertigo hæc mundi primigenij motus moderamen excedens, aut tardiùs repere, aut præcipiti cœpit volubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus attollere ſe aſtra, atque in ortu ſignorum fieri cœpta eſt inclinatio? Nunquid ipſe ſiderum Sol princeps, cuius omnia luce veſtiuntur, atque animantur calore, exarſit, intepuit, atque in contrarios habitus moderaminis ſoliti temperamenta corrupit? Nunquid Luna deſiit redintegritare ſe ipſam, atque in veteres formas nouellarum ſemper reſtitutione traducere? (ita ludit per interpretationem:) mox ea quæ imputantur Chriſtianis, ante Chriſtianos contigiſſe conuincit. Caſus, inquit, frequentiſſimi grandinis accidunt; in literis priſcis non videmus: imbres ſaxeos totas ſæpè comminuiſſe regiones? difficiles pluuiæ ſata faciunt emori, & ſterilitatem indicunt terris: Immunis enim antiquitas malis ab his fuit, cùm etiam flumina cognouerimus ingentia limis inhorruiſſe ſiccatis? Peſtilentiæ contagia vrunt genus humanum: Annalium ſcripta percurrite, vniuerſas diſcetis gentes ſæpenumero deſolatas, & viduatas ſuis eſſe cultoribus. (Deinde) quando eſt humanum genus aquarum diluuiis interemptum, non ante nos? Quando mundus incenſus in fauillas, & cineres diſſolutus eſt, non ante nos? Quando vrbes ampliſſimæ marinis coopertæ ſunt fluctibus, non ante nos; & cætera, quæ ille vaſtè proſequitur? (Mox confutatis iſtis, quæ afferebantur cauſſis, alias ſubiicit:) *Quid ſi enim* prima

mate

materies, quæ in rerum quatuor elementa digeſta eſt, miſeriarum omnium cauſſas ſuis continet irritationibus inuolutas? Quid ſi ſyderum motus, certis ſignis, partibus, temporibus, lineis, pariunt hæc mala, & ſubiectis afferunt variorum diſcriminum neceſſitates? Quid ſi ſtatis temporibus rerum viciſſitudines fiūt, atque vt in maritimis æſtibus, modò ſecundæ res affluunt, modò rurſus refluunt, malis reciprocantibus, proſpera? Quid ſi materiæ fæx iſta, quam ſub noſtris calcamus ingreſſibus, hāc habet ſibi legem datam, vt expiret nocentiſſimos halitus, quibus corruptus aër iſte, & corporibus labem ferat, & negotia infirmet humana? Quid ſi, quod proximum vero eſt, quicquid vobis videtur aduerſum mundo, non eſt malum?) Sic poterit hic locus diſertè amplificari.

EFFECTA.

CAP. XLIX.

Vide Cic. in Topic. ſect. 67. EX iis, quæ de cauſſis hactenus dicta ſunt, facile eſt effectorum rationem cognoſcere, quando effecta ſunt orta de cauſſis, & habent perpetuum inter ſeſe commercium. Quo fit vt cauſſæ in quatuor diſtinctæ ſpecies, tot effectorum creent genera: Eſt enim ſuus cuique effectus, quaſi ſoboles addicta, ex quo virium ſuarum capit argumentum. Homo corporeus eſt, videtur, tangitur, palpatur, hoc habet à materia: ratiocinatur, intelligit, ſapit, & id nactus eſt à forma: Tres facultates in vna anima præcellentes obtinet, intellectum; voluntatem, & memoriam. Cauſſæ efficientis, hoc eſt, Dei vnius in tribus perſonis, character eſt eximius & maximus. Ad æternum bonum ſe, ſuáque dirigit; ad hoc finis proprius impellit. Ita quæque cauſſa diſtinctor ſortitur effectus. *Vſus effectorum ampliſſimus.* Eſt autem huius loci vſus ampliſſimus, idémque fœcundiſſimus. Si genus demonſtratiuum ſpectes, ſæpiùs hoc pertexitur loco: quid enim illa rerum geſtarum commemoratio aliud continet quàm effecta? Si iudicialis generis habeatur ratio, hoc loco fulcitur, cùm præſertim tam frequentes facti vel infecti quæſtiones agitentur. In deliberatiuo quoque genere multa neceſſariò effecta, ſæpiùs expromenda ſunt, ſed hæc ἐν τύπῳ. Nunc ſi accuratiùs conſideretur, ad tria potiſſimùm vtiliſſimus inuenietur. Primum eſt, quòd res eas, quas ſua natura texit, & quaſi tenebrarum latebris vallauit, effectorum beneficio, quaſi per ſobolem parentes, agnoſcamus: ſi non plena, ſaltem rudi cognitione. Sic Deus O. M. ex effectis agnoſcitur, vt argumentatur Minutius: *At enim, quem colimus Deum, nec oſtendimus, nec videmus: Imò ex hoc Deum credimus, quòd eum ſentire poſſumus, videre non poſſumus.* *Minutius Felix in Octauio.* In operibus enim eius & in mundi omnibus motibus, virtutem eius ſemper præſentem aſpicimus: cùm tonat, fulgurat, fulminat, cùm ſerenat: (Deinde,) Erras ô homo, & falleris: Vnde enim Deus longè eſt, cùm omnia cæleſtia terrenáque, & quæ extra iſtam orbis prouinciam ſunt, Deo cuncta plena ſunt? Vbique non tantùm nobis proximus, ſed infuſus eſt. In Solem adeò rurſus intende: cœlo affixus, ſed terris omnibus ſparſus eſt. Pariter præſens vbique intereſt, & miſcetur omnibus: nuſquam enim claritudo violatur: Quanto magis Deus auctor omnium, ac ſpeculator omnium, à quo nullum poteſt eſſe ſecretum, tenebris intereſt, intereſt cogitationibus noſtris, quaſi alteris tenebris? Non tantùm ſub illo agimus, ſed cum illo (vt propè dixerim) viuimus. Ne nobis de noſtra frequentia blandiamur: multi nobis videmur, ſed Deo admodum pauci ſumus.

Sic

Sic ex eo quod videamus Dei nutu tempora obſequi, ſpirare ventos, fontes fluere, grandeſcere meſſium copias, fructus miteſcere vinearum, exuberare pomis arbuſta, nemora frondeſcere, prata florere, Dei bonitatem laudat Cyprianus. Ex eodem loco petuntur, virtutum, vitiorum, affectuum, quæ oculis corporeis minimè patent, argumenta. Ira non videtur? Audax & minax iratorum vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementiùs acta ſuſpiria, iræ ſoboles, ſatis arguunt qualis mater ipſa ſit, ſi adhuc ignoras. Vnde vt per iram ſpumant apris ora, dentes acuuntur attritu; taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulſu pedum ſpargitur; leones fremunt, inflantur iratis colla ſerpentibus, rabidorum canum triſtis aſpectus eſt; ignorare non poteris, non leue monſtrum eſſe, à quo tantus in omnibus animantibus furor patiatur. Si turbinem neſcis, rapta ab eo armenta, & totas naues in ſublime elatas agnoſce, quàm vehemens & furioſus ſit, agnoſces.

D. Cypr. li. de bono patiẽtia.

Vide Senec. lib. 1. de ira.

II. Ad narrationes & deſcriptiones plurimùm valent effecta; ex iis enim res clariſſimè ſubiiciuntur oculis. Sic canina fames deſcribitur ab Ouid.

——petit ille dapes ſub imagine ſomni,
Oráque vana mouet, dentémque in dente fatigat,
Exercétque cibo deluſum guttur inani,
Próque epulis tenues nequicquam deuorat auras:
Vt verò eſt expulſa quies, furit ardor edendi,
Pérque auidas fauces, immensáque viſcera regnat:
Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aër,
Poſcit, & appoſitis queritur ieiunia menſis,
Inque epulis epulas quærit: quódque vrbibus eſſe,
Quódque ſatis poterat populo, non ſufficit vni;
Pluſque cupit, quo plura ſuam demittit in aluum.

Similia ſunt infinita quæ in libro deſcriptionum reperies.

III. Ad amplificationes aptiſſimi ſunt effectus; & quò plures ſunt, eò fuſiùs rem extendunt. Rectè autem tractantur per congeriem vibratam & interciſam, vt *Patientia eſt*, quæ nos Deo commendat & ſeruat: Ipſa eſt, quæ iram temperat, quæ linguam frænat, quæ mentem gubernat, pacem cuſtodit, diſciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium ſimultatis extinguit, coërcet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laborioſam caſtitatem, in coniunctis & maritatis indiuiduam charitatem, facit humiles in proſperis, in aduerſis fortes, contra iniurias & contumelias mites, &c.

D. Cypr. de bono patientia.

Quod ad vim & vſum argumenti attinet, non eſt vbique ratum, malam eſſe cauſſam, ex qua mali effectus prodeunt: fit enim plerumque, vt ex alio fonte manent effecta, quæ certis cauſſis aſcribimus, cùm ipſæ tantùm per accidens concurrant: vt non eſt ferrum malum, quod interficit; ſed nos ipſi improbi, qui id in mala noſtra conuertimus, quod aduerſus feras datum eſt. Et ita Seneca ventos bonos eſſe probat, ab effectis permultis. Dedit, inquit, Deus ventos ad cuſtodiendam cœli terrarúmque temperiem, ad euocandas ſupprimendáſque aquas, ad alendos ſatorum arborúmque fructus: quos ad maturitatem cum aliis cauſſis ad-

Vis huius argumẽntati.

Senec. l. 5. quæſt. nat.

Hh dicit

ducit ipſa iactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeat promouens, &c. At ſi laectant nauigia, noſtrum peccatum eſt, qui per auaritiam elementa mundi confundimus.

ADIVNCTA, ANTECEDENTIA, Conſequentia.

CAP. L.

VT diuerſis coloribus illitæ fulgent tabellæ dulciùs, atque excitatiùs ſunt gratæ: ita variis vndique adiunctis perſperſæ quotquot cœli ambitu res continentur, ſuauiorem quandam habent ſpeciem dignitatis. Illa igitur vocantur adiuncta, quòd ſint cum re coniuncta, quæ tantam probationum materiam ſuggerunt, vt hic vnus locus, rationum & argumentorum ſeminarium meritò appellari poſſit. Habet autem apud Rhetores (vt notat Marcus Tullius in Topicis) locum præcipuum. Nam & ij adiunctis vtuntur ſæpiùs, & delectantur impenſiùs. Omnia orationum genera ſiue illa demonſtratiua ſint, ſiue deliberatiua, ſiue etiam ad forum controuerſiaſque pertineant, hoc vno maximè nituntur locò; ita tantum habet vbique fœcunditatis. Licèt autem innumera ſint quæ vocantur coniuncta, poſſunt tamen ad ſeptem genera reuocari, quæ vulgari verſiculo continentur:

Adiũcta latiſſimè patent apud Oratores.

Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis, perſonam ſignificat, in qua ſpectantur adiuncta animi, corporis, & fortunæ, (vt vulgus appellat:) in animo expenduntur affectiones, vt amor, & iracundia; vitia, vt ambitio, auaritia, luxuries; artes denique, & diſciplinæ, vt Grammatica, Rhetorica, Philoſophia, quæ omnia latiſſimè diffunduntur: In corpore, figura, ſpecies, color, deformitas, pulchritudo, valetudo, debilitas, tarditas, agilitas, &c. In externis, nomen, genus, conditio, victus, veſtitus, conſilia, facta, caſus, orationes, &c. propè infinita.

Ab adiunctis animi, fortunæ, & corporis ſumptum eſt illud Salluſtij; Lucius Catilina nobili genere natus fuit, magna vi, & corporis, & animi, ſed ingenio malo prauóque: huic ab adoleſcentia, bella inteſtina, cædes, rapinæ, diſcordia ciuilis, grata fuêre, ibique iuuentutem exercuit; corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, ſupra quàm cuiquam credibile eſt, animus audax, ſubdolus, varius, cuiuſuis rei ſimulator ac diſſimulator, alieni appetens, ſui profuſus, ardens in cupiditatibus, ſatis loquentiæ, ſapientiæ parum, vaſtus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta ſemper cupiebat. A corpore ductum eſt illud Martialis:

Salluſt. in Catil.

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine luſcus,
Rem magnam præſtas, Zoïle, ſi bonus es.

Martial. ep. 4. l. 12

Item Ciceronis: Nonne ipſum caput, & ſupercilia illa penitus abraſa, olere malitiam, & clamitare crudelitatem videntur? Nonne ab imis vnguibus vſque ad verticem ſummum, ſi quam coniecturam affert hominis tacita corporis figura, ex fraude, mendaciis, & fallaciis conſtare videtur? qui idcirco capite & ſuperciliis ſemper eſt raſis, ne pilum vllum boni viri habere videatur. Sic Medici & Phyſiognomici ſana eſſe corpora coniiciunt ab adiũctis, quando appetitum habent cibi addictis horis, bene comedunt, & æquè digerunt, ſuos ſomnos dormiunt, citò ſudant, tarò ſternutant, leniter incedunt, mediocriter pingueſcunt, & omnibus ſenſibus vigent: hæc adiuncta ſunt ſani corporis.

Cicero.

Accedunt externa, vt veſtes, apparatus, comitatus, & cætera. Sic D. Gregor. Nazianzen. in deſcriptione muliebris choragij, varia ornamentorum

D. Greg. Nazian. orat. 11.

torum adiuncta proſequitur : *Ξανθὰς πλοκαμίδας, βοστρύχων ἕλικας, καὶ σοφίσματα σκηνοποιούντων τὴν τριχῶν κεχυμένην ἀπηώρητα, καὶ ἐσθῆτος περιῤῥεύσης, καὶ διαφανοῦς πολυτέλειαν*, &c. de quibus alio loco.

Quid, negotium ipſum quod geritur, indicat : itaque potiùs eſt adiunctorum ſedes, & fundamentum.

Vide Cic. in partit. *Vbi*, loci differentias complectitur, ſacri, profani, maritimi, remoti à mari, plani, montuoſi, leuis, aſperi, ſalubris, peſtilentis, opaci, aprici, culti, inculti, celebris, deſerti, ædificati, vaſti, obſcuri, rerum geſtarum veſtigiis nobilitati, à quibus ſingulis poſſunt deſumi argumenta. Sic Marcus Tullius, Antonij, qui pro concione vomuerat, fœditatem à loco exaggerat : Si inter cœnam in tuis illis immanibus poculis hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret ? In cœtu verò P. R. negotium publicum gerens, magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is vomens fruſtis eſculentis vinum redolentibus gremium ſuum & totum tribunal impleuit? *Cicer. 2. Philipp.*

Auxilia non modò miniſtros, ſed varia quoque inſtrumenta ad rem gerendam neceſſaria complectuntur, vt in venatione ſunt:

Virg. 4. Æneid.
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro.

quæ Oppianus fuſiùs:

Oppian. l. 1. ven.
Δίκτυά τε, χαλίδας τε, βρόχων τε πολύστονα δεσμὰ,
Ἄρκυας, εὐστρεφίας τε λυγοδέας, τανυόν τε πάταγον :
Caſſéſque, furculáſque, funiúmque ſtridentia vincula,
Retia craſſa, benéque plexa vimina, longúmque Pantherem.

Cur. Cauſſam amplectitur, ſiue vnam, ſiue plures, maximè tamen effectrices, adiuuantes, vel finem, qui ad agendum impulerit: de quibus ſuperiori loco dictum eſt.

Quomodo, Rei geſtæ varios modos enucleat : ſi ſacrificium, ſi triumphus, ſi pompa, ſi cædes narratur, ſtatim modus & ratio rei geſtæ ponitur ob oculos. Sic Arnobius contra gentes, ritum Ethnicorum in colenda Cybele percenſet, & interpretatur. Quid enim ſibi vult illa pinus quam ſemper ſtatis diebus in Deûm matris intermittitis ſanctuario ? Nónne illius ſimilitudo eſt arboris, ſub qua furens manus, & infelix adoleſcentulus intulit, & genitrix diuûm in ſolatium ſui vulneris conſecrauit? Quid lanarum vellera, quibus arboris colligatis & circumuoluitis ſtipitem ? Nónne illarum repetitio lanarum eſt, quibus iam deficientem contexit, & teporis aliquid rara eſt ſe poſſe membris conciliare frigentibus ? Quid compti violaceis coronis, & redimiti arboris ramuli ? Nónne illud indicant, vti mater primigeniis floribus adornauerit pinum miſerabilis indicem teſtimoniúmque fortunæ ? Quid pectoribus applaudentes palmas paſſis cum crinibus Galli ? Nónne illos referunt in memoriam luctus, quibus mater Turrita cum Ædeſti lacrymabili puerum proſequuta eſt eiulatu ? Quid temperatur ab alimonio panis, cui rei dediſtis nomen *Caſtus* ? Nónne illius temporis imitatio eſt, quo ſe numen ab Cereris fruge violentia mœroris abſtinuit ? Sic ab adiunctis modi, & variorum inſtrumentorum, carpendi illius ſacri imperij verè & ridiculi materiam quæſiuit. Eodem modo Heliodor. Æthiop. hiſt. lib. 3. pompam deſcribit ab adiunctis: *Ἡγεῖτο μὲν ἑκατόμβη τῶν τελεστικῶν ἀνδρῶν, ἀγροικότερον βίον τε καὶ στολὴν ἐζηλωμένων· τὸ μὲν ζῶσμα ἑκάστῳ χιτῶνα λευκὸν εἰς ἀγκύλην ἀνέστελλε· χεὶρ δὲ ἡ δεξιὰ σὺν ὤμῳ καὶ μαζῷ γεγυμνωμένη πέλεκυν δίστομον ἐπεκράδαινεν.*

Arnob l. 5. adu gentes. *Heliod. Æth.*

Primùm quidem procedebant centumuiri initiati, non minùs vita

quàm veſte ruſtici, & ſinguli tunicas habebant candidas; quas tortilis nodus ſubſtrictas colligebat: Magnus dextera ſimul cum mamilla & humero nudata, ancipitem ſecurim vibrabat, &c de quibus in deſcriptionibus.

Cicer. in Partit. *Quando*, deſignat tempus. In temporibus autem præſentia, & præterita & futura cernuntur. In his ipſis vetuſta, recentia, inſtantia, paulo poſt aut aliquando futura. Inſunt etiam in temporibus illa quæ temporis quaſi naturam notant, vt hyems, ver, æſtus, autumnus; aut anni tempora, vt menſis, vt dies, vt nox, hora, tempeſtas, quæ ſunt naturalia. Fortuita autem, ſacrificia, feſti dies, nuptiæ. Inter hæc adiuncta, alia aliis præſtantiora, & rei propriora ſunt; longè enim magis proprium eſt homini loqui; equo, hinnire; quàm illi pileum, huic ferre ephippium. Ex quibus facilè colliges, licèt adiuncta eius ſint naturæ vt rem neceſſariò non conuincant; vbi tamen magis ſingularia ſunt, aut multa ſimul conglobata, non parum obtinent roboris: vt in cęde probanda, telum, cruor, clamor, titubatio, permutatio coloris, oratio inconſtans, tremor, &c. Confutantis erit, ea quæ ex adiunctis ad probandum erunt petita, vt obſcura, incerta, omni mutationi obnoxia, refellere; eadem rebus, ab eo quod intenditur, alieniſſimis, tribuere; vt pallorem, timorem, & trepidationem, etiam innocentiſſimis ad criminis facti nouitatem obſtupeſcentibus.

Adiũctorum ab antecedent. & conſequent. diſcrimen. M. Antonius 2. de Oratore, adiuncta cum antecedentibus & conſequentibus coniungit. At verò M. Tullius in partitione rectè diſtinguit, quoniam adiuncta ex ſua natura non concludunt neceſſariò, quòd ſint rerum ſigna, & ἀσυστάτα. Antecedentia verò & conſequentia, neceſſitatem habent concluſionis; ſi modò talia ſint, qualia eſſe oportet. De his hæc habet Cicero in Topicis: Locus Dialecticorum eſt proprius ab antecedentibus, & conſequentibus, & repugnantibus: nam adiuncta, de quibus antè diximus, non ſemper eueniunt; Conſequentia verò ea dico quæ rem neceſſariò conſequantur; Antecedentia, quæ rem neceſſariò antecedunt: vt ſi homo eſt, animal eſt; ſi Sol ortus eſt, dies eſt. Talia ſunt illa Lactātij: Quod diſſoluitur, interit; quod interit, ortum ſit, neceſſe eſt: quod ortum eſt, habuit fontem vnde oriretur, id eſt, factorem aliquem, ſentientem, prouidum, peritúmque faciendi. Item: Quod ſemper fuit, ſemper eſſe non deſinit: & vnde abfuit principium, abeſſe hinc etiam finem neceſſe eſt. Materia ſi facta non eſt, nec fieri ex ea quicquam poteſt; ſi fieri ex ea non poteſt, nec materia quidem erit. Materia enim eſt, ex qua aliquid fit. Dices hunc locum minimè videri ab aliis ſeiungendum, cùm præſertim inſtar ſpiritus & ſanguinis permeet vniuerſos. Ita res quidem ſe habet, ſi res ipſæ ſpectentur: at verò ſi neceſſitas conſecutionis, quæ ſola conſiderari debet, in iudicium diſceptationémque veniat, peculiarem ordinem conſtituit. Minùs quidem apparet in iis exemplis, quæ cauſſæ ſunt & effecta; vt ſi Sol lucet, dies eſt, poſſet & illud quoque exemplum ad locum cauſſarum referri. At ſi dicam, vir eſt, igitur & puer fuit aliquando, faciliùs hæc inferendi vnum ex altero perſpicietur neceſſitas. Locus hic, vt patet, ad ſubtiliter aliquid colligendum magis quàm ad alendam orationis fœcunditatem facit. At verò adiuncta locos amplificationum eximios ſuggerunt, quod licet paſſim intueri: vel hic vnus ſpectetur magni Senecæ locus, quo auaritiam deſcribit ex adiunctis.

Lact. l. 2. c. 9. exempla.

Anteced. locus an ab aliis ſeiungatur.

Quid

Digitized by Google

Senec.l.7 de benef. c.10. Quid agis, auaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum eſt? Omnia iſta, quæ retuli, in maiore honore pretióque ſunt. Nec volo tuas opes recognoſcere, laminas vtriúſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat. Deinde: Video iſtic diplomata, & ſyngraphas, & cautiones, vacua habendi ſimulachra, vmbras quaſdam auaritię laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim iſta ſint? quid fœnus, & Kalendarium, niſi humanæ cupiditatis extra naturam quæſita nomina? Quid ſint iſtæ tabulæ, quid computationes, & venale tempus, & ſanguinolentæ centeſimæ!

Quid aliud habent quàm adiuncta, tot deſcriptiones corporum, vt camporum, fontium, fluuiorum, arborum, metallorum? &c.

Hiſtor. Plan.l.8. c.6. Malus punica ſic deſcribitur ex adiunctis: Punica malus arbor eſt, haud adeò procera, folio anguſto, nitidíque viroris, oleæ aut myrti æmulo, craſſiuſculo, rubris intercurſantibus venulis, è rubro pediculo pendulo Rami multi flexiles, ſpinoſi: flores punicei, oblongi, calathi modò patuli, ore ſtellatim diſſecto, è quo folia emergunt tenuia, colore coccineo agreſtis papaueris æmula, cum granulis quibuſdam, mediis capillamentis appenſis, vt in roſa. Fructus, pomum eſt corio & membrana tectum extrà rufeſcente, intra flaueſcente, innumeris granis fartum, anguloſis, rubentibus, vinoſo ſucco referto oſſiculis in eis latentibus, quæ grana intercurſantibus flauis tenuibuſque membranis, miro naturæ artificio diſtinguuntur.

CONTRARIA REPVGNANTIA.

CAP. LI.

Vide Ariſt. in categor. c.3. Cic. in top. ſect.47. Amphiteatrum quoddam eſt hic locus, in quo pugnantium & collidentium inter ſe argumentorum robora gratiùs perſpiciuntur, & meliùs: Siquidem contraria contrariis oppoſita magis eluceſcunt. *Dignitas huius loci oſtenditur illuſtri exemplo.* Quantam maieſtatem habeat hæc argumenti ratio, patefaciam hoc exemplo: Si dicam Chriſtianos pudicos eſſe, continentes, moderatos, patientes, iuſtos, ſimplices, parum habet ornatus oratio: At ſi contentionem inſtituam, & Ethnicorum (vel apud ſuos optimorum) vitiis oppoſitis Chriſtianas virtutes oſtendam, longè clarius & ſuauiùs emicabunt.

Tertull. in apolog. c.47. Hæc præſtat argumento à contrariis Tertullianus. Cæterùm, ſi de pudicitia prouocemur, lego partem ſententiæ Atticæ in Socratem corruptorem adoleſcentium pronuntiantem; Chriſtianus vxori ſuæ ſoli maſculus naſcitur. Democritus excæcando ſemetipſum, quòd mulieres ſine concupiſcentia aſpicere non poſſet, & doleret, ſi non eſſet potitus, incontinentiam emendatione profitetur: At Chriſtianus ſaluis oculis fœminam videt, *animo aduerſus libidinem cæcus eſt.* Si de probitate defendã, ecce lutulẽtis pedibus Diogenes ſuperbos Platonis thoros alia ſuperbia deculcat: Chriſtianus, nec in pauperem ſuperbit. Si de modeſtia certem, ecce Pythagoras, apud Thurios; Zenon, apud Prienenſes, tyrannidem affectant; Chriſtianus verò, nec ciuitatem. Si de æquanimitate congrediar, Lycurgus ἀποκαρτέρησιν optauit, quòd leges eius Lacones emendaſſent. Chriſtianus, etiam damnatus gratias agit. Si de fide comparem, Anaxagoras depoſitum hoſti-

bus denegauit: Chriſtianus, etiam extra fidelis vocatur. Si de ſimplicitate conſiſtam, Ariſtoteles familiarem ſuum Hermiam turpiter loco excidere fecit: Chriſtianus, nec inimicum ſuum lædit. Idem Ariſtoteles, tam turpiter Alexandro regendo potiùs adulatur quàm Plato à Dionyſio ventris gratia vendicatur: Ariſtippus in purpura ſub magna grauitatis ſpecie nepotatur, & Hippias dum ciuitati inſidias diſponit, occiditur. Hoc pro ſuis omni atrocitate diſſipatis, nemo vnquam tentauit Chriſtianus. Hæc, vt vides, oratio, quæ tam grandis aſſurgit, fulcitur loco à contrariis; cuius vis magna eſt, & amœnitas pergrata. Solent autem hæc contraria in quatuor partiri genera, Aduerſa, Priuantia, Affecta ad aliud, & Contradicentia. Aduerſa ſunt, quæ ſub eodem genere poſita plurimùm differunt, vt virtus & vitium. Conueniunt enim in genere qualitatis, licèt alioqui quàm maximè diſcrepent. Talia ſunt

Cic. 2. in Cat. n. 25. iſta: Ex hac parte pudor pugnat, illic petulantia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido.

Vſus huius loci eſt, vel in amplificando; vt ſi ſobrietatis honeſtas & decus, ex deſcriptione ebrietatis ſubiiciatur oculis, & dicas, ſobrietatis eam eſſe pulchritudinem, quæ ſatis corporeis oculis videri nequeat; eam meliùs ex oppoſito ebrietatis

D. Amb. de Elia. c. 12. vitio intelligi: Deinde ſtultitia & fœditas ebriorum exaggeretur his verbis, Sedentes in foribus tabernarum homines, tunicam non habentes, nec ſumptum ſequentis diei, de Imperatoribus & Poteſtatibus iudicant, imò regnare ſibi videntur, & exercitibus imperare. Fiunt ebrieiate diuites, qui ſunt in veritate inopes: aurum donant, diſpenſant pecunias populis, *ciuitates ædificant, qui non habent vnde cauponi potius ſui pretium ſoluant*: Feruet enim vinum in his, & neſciunt quid loquantur: diuites ſunt, inebriantur; mox vbi vinum digeſſerint, cernunt ſe eſſe mendicos: Vno die bibunt multorum dierum labores; de ebrietate ad arma conſurgunt, calicibus tela ſuccedunt, pro vino ſanguis effunditur, & ipſum ſanguinem vina fuderunt. Quàm fortes ſibi videntur homines in vino, quàm diſerti, quàm etiam pulchri, ac decori, cùm ſtare non poſſint? Mens titubat, lingua balbutit, pallor exanguis ora ſuffundit, fœtor ebrietatis horrori fit, barbari in ferrum ruunt, vulgus in rixas, & cætera, de quibus alibi pleniùs. His commemoratis, ponantur ſobrietatis contrariæ virtutes, tranquillitas mentis, lumen ingenij, vis prudentiæ, honeſtas affabilitáſque ſermonis, ſtudium ſapientiæ, in rebus gerendis induſtria, in ſumptibus faciendis moderatio, & cætera, ita ornatiſſimæ fient amplificationes. Aliàs vſus contrariorum eſt ad probabilitatem, ſtrictéque & limatè colligit argumentum, duobus præſertim modis: Ab affirmatione ad negationem & à negatione ad affirmationem: Ab affirmatione, vt cùm vno affirmato negatur alterum: ſic Martialis:

Ebrius es, nec enim faceres hæc ſobrius vnquam.

Sapiens eſt, igitur minimè ſtultus. hoc neceſſariò concludit. Aliter à negatione ad affirmationem non valet, niſi ea ſint contraria quæ nihil intermedium habeant, vt ſi verum eſt Syri axioma: Mulierum aut amare ſemper, aut odiſſe, nihil eſſe tertium: benè colliget qui ſic argumentabitur: Mulier non amat, igitur

tur oderit, neceſſe eſt: Contrà titubat iſtud, non eſt albus, igitur eſt niger.

Priuantia ſunt habitus, & eius priuationes, vt mors, vita, lux, tenebræ, viſus, cæcitas. Differunt ab aduerſis; quòd priuationes nihil ponunt in re, ſed ſolam contrarij abſentiam indicant, vt mors, vitæ; tenebræ, lucis; cæteroqui iſta nihil ſunt. Deinde aduerſa ſibi inuicem ſuccedere poſſunt, vt calor frigori, & frigus calori. At priuantia (ſi modò potentiæ non actus ſit priuatio) hoc minimè poſſunt. Cæteroqui habent illud cum cæteris commune, vt ipſis idem conuenire non poſſit, & ſe ex eodem ſubiecto expellant etiam validiùs quàm aduerſa, quæ in temperato gradu ſibi inuicem conciliari poſſunt. Eandem porro amplificationis materiam ac ſuperiora ſuggerunt. Nam, v. g. vitæ miſerias hac oratione patefacit magnus doctor. Vita hæc eſt vita dubia, vita cæca, vita ærumnoſa, quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exſiccant, aër morbidat, eſcæ inflant, ieiunia macerant, ioci diſſoluunt, triſtitiæ conſumunt, ſollicitudo coarctat, ſecuritas hebetat, diuitiæ iactitant, paupertas deiicit, iuuentus extollit, ſenectus incuruat, infirmitas frangit, mœror deprimit; & poſt hæc omnia, mors interimit. Oſtendit, contraria morti cõuenire, quæ nos hiſce miſeriis & moleſtiis expediat. Hæc Diuus Auguſtinus ſubtilis in inueniendo, in diſponendo prudens, in elocutione minùs ſæpe Latinus. Sic qui cæcitatis tranquillitatem & commoda memorat, Petrarcha, Dialog. 96. diuerſa videndi facultati conuenire aſſeuerat.

D. Aug. in Iacob. quæ eſt vita noſtra.

Comparata, ſeu, vt à Logicis appellantur, relata ea ſunt quæ ſe mutua naturalis affectionis conſociatione complectuntur, vt datum, acceptum, pater, filius; id enim habent ex ſua natura, contra legem cæterorum contrariorum, vt vno poſito ponatur & aliud, hoc ſublato, tollatur. Et ex hac ratione vim in affirmatione & negatione capiunt. Vt, *ex quo profectò* intelligi poteſt, quanta in dato beneficio ſit laus, cum in accepto tanta ſit gloria. Apta ſunt iſta omnino ad aliquid exiliter colligendum, minùs ad amplificationis vbertatem valent; quò fit vt ad Dialecticos, qui eadem copioſiſſimè tractant, à Rhetoribus remittantur. Nec plus habent ſucci quæ vltimo contrariorum loco recenſentur. *Contradicentia*; quæ nihil aliud ſunt quam oppoſita, quorum vnum negat, alterum affirmat. Itaque ſimul de eodem, atque eadem ratione, vera eſſe non poſſunt. Vim habent ad preſsè & ſubtiliter vrgendum, conuincendoſque vehementer aduerſarios. Sic Cicero, prima Tuſculana, mortuos non eſſe miſeros probat contra Epicurum, quòd eſſe, & non eſſe, contradicentia ſint; quæ ſimul vera eſſe non poſſunt, nec falſa. Ergo cùm mortui non ſint, nec erunt miſeri; alioqui ſimul eſſent, & non eſſent. Eò verò acriùs vrgent, quò magis inter ſe pugnant, vt ſunt *Repugnantia*, quæ nulla certa lege aut numero diſſident. Qualia ſunt amare & cruciare, parcere & ſæuire, diſſimulare & punire. Hoc loco inuectus eſt Tertullianus in edictum Traiani, qui Chriſtianos non quidem inquiri, ſed oblatos puniri volebat, *O ſententiam* inquit neceſſitate confuſam: negat inquirendos, vt innocentes, & mandat puniri, vt nocentes: Parcit, & ſæuit; diſſimulat, & animaduertit. Quid temetipſum cenſura circumuenis? ſi damnas, cur non & inquiris? ſi non inquiris, cur non & abſoluis? Latronibus veſtigandis per vniuerſas prouincias militaris

Cic pro Marcell.

Repugnantia.

Tertul. in apol. c. 2.

Digitized by Google

litatis ſtatio ſortitur: In reos maieſtatis, & publicos hoſtes, omnis homo miles eſt, ad ſocios, ad conſcios vſque inquiſitio extenditur: ſolum Chriſtianum inquiri non licet, offerri licèt; quaſi aliud eſſet actura inquiſitio quàm oblatio. Damnatis ergo oblatum, quem nemo voluit, requiſitum; qui puto iam non meruit ideo pœnam, quia nocens eſt; ſed quia non requirendus, inuentus. Et Lactantius eodem fermè telo ferit Stoïcus, cùm eos oſtendit, Deum facere præſtantiſſimam naturam, eandémque viliſſimam: Si Deus eſt mundus (inquit) vt ſentiunt, quò eius præſtantem naturam magis commendent, & partes eius vtique immortales ſunt; ergo & homo Deus eſt, quia pars eſt (vt dicitis) mundi; ſi homo, ergo iumenta, & pecudes, & cætera genera beſtiarum, & auium, & piſcium; quoniam & illa eodem modo ſentiunt, & mundi partes ſunt. At hoc tolerabile eſt; nam & hæc colunt Ægyptij, ſed res eò peruenit, vt ranæ, & culices, & formicæ, Dij eſſe videantur; quia & ipſis ineſt ſenſus, & partes mundi ſunt. Hoc genus argumenti ad refellendos conuincendóſque aduerſarios potentiſſimum. Reſtat vt de ſimilitudine, differentia, comparatione maiorum, minorum, & parium dicamus. *Lect. l. 1.*

DE SIMILITVDINE.

Similitudinis locum eſſe non modò delectabilem, ſed vtilem, contra Euclidem.

CAP. LII.

Scena eſt mundus, plena imaginibus, homo ipſe imago eſt, *& in imagine pertranſit*: quid mirum igitur, ſi rerum ſimilitudinibus & imitatione delectatur? Fuit illa quidem Euclidis Megarenſis, & aliorum nonnullorum ſententia, locum ſimilitudinis, vt prorſus inutilem, de cæterorum albo eradendum eſſe: vel enim quod aſſertur ſimile, rei cui accommodatur, rectè congruit, vel eſt ab eius natura rationéque diſiunctum: Si primum, cuius tandem (aiebat) ſimplicitatis eſt, cùm corpus habeas, vmbram quærere; & rerum ſoliditate contempta, vanas imagines conſectari; ſi alterum, tota ſimilitudo non modò inanis, ſed etiam inepta redditur atque importuna. *Ratio Empedoclis.*

Sed hanc arguti hominis ſententiam diluere non eſt adeò nobis operoſum. Fatemur enim ſimilitudines eſſe congruas rerum imagines, & eas quidem rebus etiam antea perſpectis placere; & dum placent, perſuadere. *Confutatur.*

Accidit enim ſæpiſſimè, vt viuum hominem, & ſpirantem, minimè miremur; at viui & ſpirantis hominis effigiem, delicatiſſimum naui alicuius pictoris monumentum, ipſius artis atque induſtriæ ſuauibus illecebris capti, longè magis amplectamur: imò turpes & monſtroſos vultus, quos re ipſa odimus, in picturis diligimus, tanta eſt vis ſimilitudinis. Nec immeritò Deus O. M. vt nos ad ſui amorem pelliceret, ſuæ diuinitatis veſtigia in rebus creatis longè latéque diſperſit, ſed maximè in homine, cui ſe illuſtriori quadam maieſtatis nota penitus effudit. Atque vt illum Phidiam ferunt, in Mineruà, quam præ cæteris ſimulachris eximia præſtantiſſimæ manus gloria omnibuſque artis lenociniis expoliuerat, ſuam imaginem impreſſiſſe: ſic Deus præpotens ille rerum moderator, homini radium ſuæ maieſtatis, præclariſſimam imaginem inuſſit: nec eâ tantum re contentus, mundum illum elementarem, quem cernimus, ad ſuperioris cuiuſdam atque intellectualis formam, ſimilitudinémve compoſuit: Deinde cùm rudes & impolitos homines ad ſe traduxit, *Simile à Minerua Phidiæ.*

Digitized by Google

Omnia ſpirãt ſimilitudinem.

traduxit, ſanctiſſimiſque legibus vincire cœpit, priùs quidem figuras velvti quaſdam veritatis vmbras præmiſit, quas cœleſti poſtea luce colluſtraret. Quid in corpore ipſo? num iudicia ſunt mentis, num animæ ſimulachrum eſt ratio, & rationis oratio? Num maioris mundi in minori ducta ſunt lineamenta? Num Eccleſiæ ſtatus ad cœleſtem hierarchiam collineat? num facultates, num artes, num omnia, ſi benè ſpectentur, ſpirant quandam rationem ſimilitudinis? Ex quibus profectò conformationis quadam neceſſitate ſimilitudines videmus in orationem influxiſſe: quarum non modò ſuauis eſt iucunditas, ſed ratio ipſa efficaciſſima eſt. Videre enim licet permultos qui propoſita rerum nuda veritate, nullo modò mouentur, aucupio quodam elaboratæ ſimilitudinis delectari rapi, incendi. Hoc, vt cætera, diſertiſſimè dixit D. Auguſtinus, epiſtola centeſima decima nona, vbi quantum in parabolis & ſimilitudinibus momenti ſit poſitum, his verbis oſtendit:

D. Aug. ep. 119. Praclarus D. Auguſt. locus in commendationẽ Similiũ.

Credo, quòd ipſe animi motus, quamdiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigriùs inflammatur; ſi verò feratur ad ſimilitudines corporales, & inde ad ſpiritualia, quæ illis ſimilitudinibus figurantur, ipſo quaſi tranſitu vegetatur, & tanquam in facula ignis agitatus incenditur, & ardentiore dilectione rapitur ad requiem & quietem. Cõducebat enim hæc ſenſuum multiplicitas humanæ mentis ſomnolentię excitandę. Quod in promptu eſt, negligimus, vt in foribus hydriam, iuxta Græcorum prouerbium, ad recondita ſemotáque ſumus auidiores; &, vt magis illa iuuant quæ pluris emuntur, ita cariora nobis ſunt quæ cum labore ſumus aſſequuti, quàm quæ vltrò obrigerunt. Præterea, *quemadmodum multa per vitrum ſuccina pellucent iucundiùs, ita magis delectat veritas per allegoriam relucens.* Demum ſicut habet plus caloris radius, ſpeculo aut ænea pelui exceptus; ita vehementiùs afficiunt animos noſtros, quæ per allegoriam traduntur. Hoc D. Auguſtinus: in quibus non modò delectationem, ſed & vim tribuit ſimilitudini permagnam. Nolim tamen diffiteri, apud Dialecticos, telum plerumque imbecillius eſſe, ſimilitudinis argumentum, quod exagitari vellicarique faciliùs poteſt: ſed apud oratores, vbi res aliquando non tam probandæ ſunt, quàm illuſtrandæ, perſuaſionem obtinet cum quadam illecebra delectationis.

DEFINITIO SIMILITVdinis, & diuiſio in Simplicem & Compoſitam.

CAP. LIII.

Vide Cic. ad Her. l. 5. ſect. 60 & de Inu ſect. 41.

Similitudo eſt cognitionis quædam inter res ſimiles affectio: Affectio, rerum dicitur; ne in ipſa tantùm oratione ſita exiſtimetur, ſimilitudo; oportet enim ante induſtriam comparantis, mutam eſſe in ipſis quæ comparantur rebus, ſpeciem ſimilitudinis. Hæc autem affectio, vel maior eſt vel minor, vel in vno vel in pluribus adiunctis intercedit; quòd minimè neceſſe ſit, quæ comparantur, conſentire prorſus in omnibus, alioqui paria magis eſſent, aut æqualia, quàm verè ſimilia. Quod multi haud ſatis intelligentes, in deteriorem ea quæ per ſimilitudinem dicuntur partem rapiunt, atque vbi ſimplex eſt ratio ſimilitudinis, ibi requirunt æqualitatem; in quo varios & multiplices trahi errores neceſſe eſt. Comparari poteſt homo cum aqua, cum igne, cum formica, cum elephanto, cum rebus non modò diuerſiſſimis, ſed etiam plenè aliquando contrariis. Nec tamen vitium erit in compara-

Similitudo nõ eſt æqualitas.

tione, ſi modo vnum aut alterum caput ſimilitudinis complectatur. Si diceretur ignis, aqua, leo, elephas, formica: continuò in eodem, ignis aquæ, elephantis, formicæ, partes eſſent aſſignandæ: ſed cùm igni, aquæ, elephanto, formicæ ſimilis dicatur, ſi vnum duntaxat cognationis argumétum proponatur, ſufficit ad ipſam rationem ſimilitudinis, quæ eſt adiunctarum ſaltem rerum comparatio. Adiunctorum autem tot poſſunt eſſe collationes, quot ſunt prima rerum genera, ſiue categoriæ. Nam licèt ſæpius in qualitate, quæ latiſſimè funditur, ſimilitudines conſiſtant, cæteras tamen categorias, vt quantitatem, & ſitum, vt agere, vt pati, & ſimilia, complectuntur.

Diuiſio Similitudinis.

Similitudinis autem variæ diuiſiones & genera notantur à Rhetoribus. Et primùm quidem Similitudo ſimplex eſt, quæ duarum eſt rerum in vna duntaxat affectione conſenſus, vt auari & hydropis, in cupiditate. Alia multiplex; quà modò res multæ cum multis in eadem parabola comparantur, modò vna cum multis, modò duæ quidem conferuntur, ſed in affectionibus multiplices.

Theodor: in orat. de fide.

Videas in hoc Theodoreti exemplo quatuor imò octo comparari. ὅπερ γὰρ δή ἐστιν ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, τοῦτο ἄρα πίστις ἐν διανοίᾳ. Μᾶλλον δὲ ὥσπερ ὀφθαλμὸς δεῖται φωτὸς ἐπιδεικνύντος τὰ ὁρατὰ, οὕτω δὲ καὶ ὁ νοῦς δεῖται πίστεως ἐπιδεικνυούσης τὰ θεῖα.

Quod enim eſt oculus in corpore, hoc fides in mente. Imò, vt oculus eget lumine, cuius beneficio cernat ea quæ in videndi ſenſum cadunt; ſic mens luce, quæ oſtendat diuina. Comparantur oculus, fides: corpus, mens: diuina, viſibilia. Iterum lux, & fides: quanquam alia, in qualitate, vt lux, & fides; alia in habitudine duntaxat, vt mens, & corpus, conferuntur. Aliàs vna duntaxat cum multis, & in multis confertur, quò gratia ſimilitudinis exiſtit ſuauior. Qualis eſt iſta Senecæ: In homine optimum quid eſt? Ratio: hæc antecedit animalia, Deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt: cætera illi cum animalibus ſatiſque communia ſunt. Valet? & leones. Formoſus eſt? & pauones. Velox eſt? & equi. Non dico, in his omnibus vincitur. Non quæſo, quid in ſe maximum habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet; & arbores: habet impetum & motum voluntarium; & beſtiæ, & vermes. Habet vocem; ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobiliorémque luſciniæ?

Sen. ep. 76.

Elegans & opulenta comparationis ſpecies.

Huius ſimilitudinis magnus decor eſt, & iucunditas, quia ſumma celeritate animum tráſfert in varia: quo motu creatur delectatio. Vide tam paucis verbis hominem comparatum cum leone, cum pauone, cum equo, cum arboribus, cum vermibus, cum canibus, cum tauris, cum aquilis, cum luſciniis, & ſingula ſingulis attributa ta præclarè aſſignata. Res autem duas in multis affectionibus comparare, ſatis illud quidem commune eſt: & quò plura reperiuntur ſimilia, eo maius eſt decus ſimilitudinis. Tales ſunt ornatiſſimæ ſimilitudines, quæ per σύγκρισιν fiunt, qualis eſt iſta apud Arnobium, vbi taurus agens ſuam cauſſam apud Iouem, contra hominum crudelitatem, à quibus indignè mactatur.

Arnob. aduerſ. gentes.

An quòd animal vile ſum (inquit) nec rationis nec conſilij particeps, quemadmodum pronuntiant iſti, qui ſe homines nominant, & feritate tranſiliunt belluas? Nonne primordiis iiſdem eadem & me genuit informauítque natura? Nonne ſpiritus vnus eſt, qui & illos, & me regit? [illegible]num conſimili ratio

ſpiratione reſpiro, & video,& cæteris afficior ſenſibus? Habent iecora,pulmones, corda, inteſtina, ventriculos; & mihi membrorum, non idem numerus eſt attributus? Amant ſuos fœtus, & gignendis conueniunt liberis. Non & mihi prolis ſubrogandæ eſt cura,& dulcedo, cùm fuerit procreata? Sed rationales illi ſunt,& articulatas exprimunt voces;& vnde illis notum eſt, an & ego quod facio, meis rationibus faciam? & vox iſta,quam promo,mei generis verba ſint,& ſolis intelligantur à nobis? Tale eſt Ciceronis in oratione pro Muræna. Vigilas tu de nocte, vt tuis conſultoribus reſpondeas. Ille, vt quò intendit, maturè cum exercitu perueniat: Te, gallorum; illum, buccinarum cantus exſuſcitat: Tu actionem inſtituis; ille aciem inſtruit: Tu caues ne tui conſultores; ille ne vrbes aut caſtra capiantur, &c. Nihil intereſt autem, vtrùm hæc articulatim, an permixtim dicantur, vt in illo Senecæ, vt furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementiùs acta ſuſpiria: Ita iraſcentium eadem ſigna ſunt: Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordiis ſanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus, ac ſtridens, articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, &c. Vides hîc furioſi & irati, non per articulos diuiſam, vt in Ciceronis exemplo, ſed confuſam in multis adiunctis collationem.

ALIA SIMILITVDINIS diuiſio, in Parabolam, Exemplum, Inductionem.

Ac primùm de parabola.
CAPVT LIV.

Similitudinem vulgò diuidunt in Parabolam, Inductionem, & Exemplum.

Parabola propriè eſt rerum alioqui diuerſarum, in vna aut pluribus affectionibus collatio; Dixi, diuerſarum; nam genus eſt aliquod ſimilitudinis quod citra vllam tranſlationum mixturam, ex rebus penè paribus vſurpatur, quales ſunt exemplorum comparationes, vt ſi conferatur orator cum oratore, cum iudice iudex, Imperator cum Imperatore. At parabola ingenioſior eſt, & res quæ comparentur, vt ait Quintilianus, longiùs repetere ſolet.

Vnde Ariſtoteles dixit, parœmias, *Quint. l.* ſiue parabolas fieri ἀπ' εἴδους ἐπ' εἶδος, à *5.* forma ad formam: ſic ager cum ani- *Ariſt. l.* mo, præceptor cum colono, ſcutum *3. Rh. c.* cum Martis phiala comparatur. *18*

Educuntur autẽ parabolæ, partim à rebus naturalibus, vt à cœlo, ſyderibus, elementis, meteoris, animantibus, plantis, lapidibus, & cæteris eiuſmodi, partim ab artibus,& ſcientiis, rebus moralibus,& ciuilibus, animatis, inanimis, profanis, ſacris, humanis, diuinis. Nihil eſt denique in rerum natura, quod in ſimilitudinem conformationémque aliquam trahi non poſſit. Ex quo apparet quàm varia ſit & locuples parabola, quæ latiſſimè per totius mundi vniuerſitatem ſeſe diffundat.

Hoc certè dicendi genus ita placuit antiquis, maximè verò Hebræis, omnium hominum ſapientiſſimis, vt quicquid modò in eloquentia eſſet lectiſſimum, & valde figuratum, hoc משל *maſchal* parabolam dicerent:& ita quidem Salomon aureum

prouerbiorum librum inſcripſit, non quòd omnia per ſimilitudinem dicta ſint: (plurimæ enim γνῶμαι ſunt abſolutæ:) ſed à nobiliſſima quam exiſtimabat parte, totum librum denominauit.

Eandem parabolarum, in ſublimi præſertim locutione, rationem ab Hebræis acceptam omnes Orientales ſunt conſectati;& hoc ipſo tempore, qui apud eos doctiùs vrbaniùſque loquuntur,quamplurima efferunt per parabolas. Nec dubitabit, hunc apud eos principem fuiſſe ſermonem, & quaſi cæterarum omnium locutionum dominam, parabolam, qui animaduerterit, apud Hebræos eodem verbo exprimi,dominari,& parabolicè loqui: hoc enim eſt משל, quaſi ad ſolos principes & rerum dominos attinerent parabolæ.

Curt.l.7. Addo etiam vetus illud Scythicæ eloquentiæ monumentum, quod eſt in Quinto Curtio; Vbi Principes totius gentis viri, apud Alexandrum Regem legatione fungentes, multa per rotundas & conciſas parabolas exprimunt: vt; [Quid tu ignoras? arbores magnas diu creſcere, vna hora extirpari? Stultus eſt, qui fructus earum ſpectat, altitudinem non metitur. Vide, ne dum ad cacumen peruenire contendis; cum ipſis ramis, quos comprehenderis, decidas. Leo quoque minimarum auium fit pabulum, & ferrum rubigo conſumit. Nihil tam firmum eſt, cui non ſit etiam periculum ab inualido

Non ex alio fonte quàm ab Hebræorum imitatione manarunt Pythagoræ ſymbola, & quæ celeberrima ſemper fuerunt Ægyptiorum Hieroglyphicæ.

Diſtinguitur porrò parabola in quatuor genera: vna eſt πάθους; ſecunda διαθέσεως; tertia, φύσεως; quarta, πράξεως Parabola habitudinis, affectus fit, cum habitudine & affectione; naturæ & actionis, cùm in natura & actione res comparantur. Quæ collatio nobilior eſt & maior. Quot enim & quàm varia, ex natura & actionibus animalium, virtutum ad homines traducuntur argumenta?

Nihil opus eſt hîc perſequi pluribus, cùm plena ſint his collationibus ſacra profanàque argumenta: ſatagebant enim veteres, quicquid modò ex naturali hiſtoria variiſque antiquitatum lectionibus ſelegerant,ad morum inſtitutionem traducere.

Sic D. Ambroſius,poſtquam ciconias turmatim exeuntes, ſtipantéſque cornices deſcripſit, ad exemplum transfert hoſpitalitatis,his verbis:

Exercitum credas cum ſignis ſuis pergere, ſic omnes viandi, comitandíque, & præeundi ordinem ſeruant. Cornices autem deducunt eas, ac dirigunt, velut quibuſdam turmis ſtipatricibus proſequuntur, adeò vt adiumenta quædam bellantibus aduerſus inimicas aues conferre credantur,& propriis periculis bella aliena ſuſcipere. Cuius rei indicium eſt, quia nullæ per interuallum illius temporis, reſidere in locis reperiuntur: Et quia cum vulneribus reuertentes, manifeſta quadam ſui ſanguinis voce, certiſque loquuntur indiciis, grauium ſe certaminum ſubiiſſe conflictum: *D. Amb. Hexa.l. 5.c.16.*

(Tum infertur Apodoſis:)

Diſcant homines hoſpitalia ſeruare iura,& ex auibus cognoſcant,quid religionis hoſpitibus ſit deferendum, quod obſequium deputandum.

Vbi paulò longiùs ducuntur parabolæ, colliguntúrque acutiùs;tunc in imaginem & emblema efformantur;quale eſt illud ex Æliano:Si velis ſalutem leuiori damno emptam exprimere, cum hoc lemmate: *Nepe-*

team

Digitized by Google

ream pereo, vel, *pro toto pars benè deperditur*, pinge Orcynum ſibi vulnus inferentem; vt hamum, quo tenetur, eiciat.

Emblema de Orcyno piſce.

Piſcis eſt cetaceus, qui natura, non arte, quæ ſibi maximè conducunt, intelligit. Itaque ſi quando hamo captus & confixus fuerit, primùm quidem luctatur, quantùm poteſt, vt expellat: quod ſi minimè facere poſſit, vulnus ſecat magis luculentum; & corporis damno, ſe ab hami moleſtia capturáque expedit.

Hoc faciunt qui vitam & ſalutem leuioribus redimunt detrimentis. Sic plerúmque, vbi non ſuppetunt ex hiſtoria, ſumuntur ex fabulis & apologis quæ plurimum habent venuſtatis, vt ad hanc ſententiam illuſtrandam, *Mendacium cauda nigreſcit*, ſimij parabola.

Simia elegans parabola.

Mercatores in naui Atticam legebant, cum ſimiolis, vt fieri aſſolet, luſitantes, cùm eſſet grauis tempeſtas, & præſens naufragium: Iámque diſiectis & fluitantibus penè omnibus, nabat in vndis ſimius. Hunc delphinus puſionem ratus, ſimúlque miſeratione ductus, qua in homines commoueri ſolet, blandiſſimè defert humeris ad portum. Iam in conſpectu erat Piræus, & tædium laboris fallebant ſermonibus: Simius de ſuo genere interrogatus, ſe ciuem Athenienſem, & nobilem, & luculentis opibus prędicat: Poſtremò cum quęreretur ab eo, an Piræum noſſet? (erat autem portus Athenienſis, infantiſſimo cuíque notus:) Noui, inquit, noui, optimus ille eſt mihi amicus, & ſummus ac inprimis familiaris: Delphinus tam impudenti mendacio offenſus, vanum ſimiolum aquis ſuffocandum reliquit.

Ariſtot. Rh. l. 2. c. 39.

Nec minus venuſtatis habet ea quæ refertur ab Ariſtotele inter probationis oratoriæ exempla, quâ Æſopus fertur, apud Samios, virum Reipublicæ Principem, repetundarum accerſitum, in ſummo capitis diſcrimine defendiſſe.

Elegans parabola, de vulpe, & erinaceo.

Vulpes, inquit, dum flumen tranſiret, in quandam voraginem, rapido aquarum curſu detruſa eſt; cúmque illinc non poſſet emergere, diu afflictata, & à caninis muſcis ſtimulata iacuit; cùm ecce Erinaceus fortè tranſiens, miſericordia commotus, quærit à vulpe an illas caninas muſcas auferret, vt miſeram moleſtia expediret. Minimè, inquit; quas enim vides caninæ muſcæ, iam mei ſanguinis plenę ſunt, eóque paruo contentæ: Si verò eas abſtuleris, aliæ venient famelicæ, quæ reliquum ſanguinem ebibent: Sic etiam (inquit ille) viri Samij; hic quidem homo nihil ampliùs vos lædit; eſt enim diues: ſi verò hunc interficiatis, ſuccedent alij eſurientes, qui vos & veſtras fortunas penitus exſurgent.

Hanc probationum ſuauitatem Ariſtoteles iure commendat: quarum tanta vis eſt, vt, quod ab Oratore potiſſimùm ſpectatur, perſuadeant ſimul, & delectent. Hæc me cauſſa impulit, vt quod ad delicias & ornamenta eloquentiæ maximè facere exiſtimabam, multas lectiſſimarum iconum centurias in vnum volumen coagmentarem; quod opus diu à me poſtulatum, tandem in publicam vtilitatem emiſi.

DE EXEMPLO ET PRObationibus, à comparatis.

CAPVT LV.

APologos, quos in Parabolis enumerauimus, nonnulli cum exemplis confundunt; inter quos etiam eſt Ariſtoteles lib. 2. Rhetor. cap. 39. Nam exemplorum duo facit genera: Vnum, quod rerum præteritarum expoſitionem habet: alterum,

Cicer. 2. Rhetor. quod ab ipſo oratore factum eſt, & excogitatum. Malo tamen exemplum cum Cicerone definire, Facti alicuius, vel dicti, cum certi auctoris nomine expoſitionem: quo fit vt exempla communiùs appellentur quæ ex hominum vita expreſſa ſunt; facta verò, ab oratore, vt fabulæ, apologi potiùs & parabolæ nominentur.

Exemplorum autem ratio, licèt minus habeat ingenij, & iucunditatis, quàm iſtæ parabolarum deliciæ, tamen ſi rectè fiat, grandis eſt. & ad perſuadendum efficax, cùm præſertim omnes faciliùs ducamur exemplis, quàm verbis, quibus ad incitamenta virtutis adduntur ſtimuli non mediocres.

Hom. 2. de ſpect. Quemadmodum enim, vt ait D. Hieron. ſi qui laborant oculis, ſpongias, ac veſtium cyaneo calore pannos tenentes, frequenter in ea intueantur; ex eo colore nonnullum capiunt morbi leuamen: ſic qui hominis clementiſſimi & humaniſſimi imaginem præ oculis habeas, & in hac aſſiduè oculos defigas, etiamſi millies abundet ira mentis oculum *Exempli vis.* perturbans, ad hoc virtutis exemplar reſpiciens, perfectam conſequeris ſanitatem, puramque animi philoſophiam ac tranquillitatem.

Ex quo profectò apparet exempla magni eſſe æſtimanda.

Colliguntur autem, vel à pari, vel à maiori ad minus, vel, quod frequentiſſimum eſt, à minori ad maius. A pari ſic vſus eſt Seneca:

Sen. ep. 44. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles. Nec reiicit quenquam Philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius, Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem non accepit nobilem Philoſophia, ſed fecit. Quid eſt, quare deſperes te poſſe fieri parem? Omnes hi maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Item: *Caterùm ſi propterea Liber*, Deus, quòd vitem demonſtrauit, malè cum Lucullo actum eſt, qui primus ceraſa ex Ponto Italiæ promulgauit: qui non eſt propterea conſecratus, vt nouæ frugis auctor, quia inuentor & oſtenſor. *Tertull. in Apol. c. 11.*

Pergit, & inſectatur Ethnicos, qui non in pari honore cum Diis poſuerint, qui nequaquam factis erant inferiores. *Quid ergo damnatis*, quorum collegas adoratis? quot potiores viros apud inferos reliquiſtis? Aliquem de ſapientia Socratem, de iuſtitia Ariſtidem, de militia Themiſtoclem, de ſublimitate Alexandrum, de felicitate Polycratem, de copia Crœſum, de eloquentia Demoſthenem: Quis ex illis Diis veſtris, grauior & ſapientior Catone? iuſtior & militarior Scipione? quis ſublimior Pompeio? felicior Sylla? copioſior Craſſo? eloquentior Tullio? Ad ſummam concludit, æquè Deos illos ac cæteros aſſumendos.

Ducuntur à maiori, cùm oſtendimus, aut licere nobis parua, cùm æqualibus noſtris maiora permiſſa ſint; aut poſſe pati vel facere quidpiam leuius, qui grauius antea geſſerunt & ſimilia; qualia ſunt iſta: *Cic. pro Muran.*

Noli tam eſſe iniuſtus, vt cum tui fontes, vel inimicis tuis pateant, noſtros riuulos etiam amicis putes clauſos eſſe oportere. *Pro Mil.*

Ad hunc ipſum locum pertinent oratoriæ gradationes: vt,

Neque verò ſe populo ſolùm tradidit, ſed etiam Senatui; neque Senatui modò, ſed etiam præſidiis publicis, neque iis ſolùm, verùm etiam eius poteſtati, &c.

Sed videndum eſt, vt quæ comparantur, eiuſdem ſint generis: neque enim qui poteſt grauiſſimè copioſiſſiméque de omni re diſſerere, ideò dicetur.

Digitized by Google

dicetur poſſe natare, cùm ſit quidpiam in natura rei minus.

Lactant. l. 5. de Origen. err. c. 5. Frequentiora ſunt, quæ à minori ad maius ducuntur argumenta. Sic Lactantius à ſphæra Archimedis, Dei prouidentiam probat.

An Archimedes Siculus, concauo ære, ſimilitudinem mundi ac figuram potuit machinari, in quo ita ſolem & lunam compoſuit, vt inæquales motus, & cæleſtibus ſimiles, conuerſionibus ſingulis, quaſi diebus efficerent; & non modò acceſſus ſolis & receſſus, vel incrementa diminutioneſque lunæ, verùm etiam ſtellarum, vel errantium vel vagarum diſpares curſus, orbis ille dum vertitur, exhiberet? Deus ergo illa vera non potuit machinari, & efficere, quę potuit ſolertia hominis imitatione ſimulare?

Quo in genere eſt illud Ciceronis maximè figuratum:

Quod enim fretum? quem Euripum? tot motus, tantas, tam varias putatis habere agitationes fluctuum, quantas perturbationes & quantos æſtus habet ratio comitiorum?

Et Demoſthenes nefarium eſſe probat Androtionis nomen in ſactis vaſis inſcribi; quòd ne in templum quidem eum ingredi, ob flagitia & libidines leges ſinant:

Καὶ ὃ τὸ σῶμα ἡταιρηκότος, οὐκ ἐῶσιν οἱ νόμοι εἰς τὰ ἱερὰ εἰσιέναι, τούτου τοὔνομα ἐν τοῖς ἱεροῖς, ἐπὶ τῶν φιάλων ἐπιγεγραμμένων δεῖ;

DE INDVCTIONE.

CAP LVI.

INductio, quæ ab Ariſtotele ἐπαγωγὴ nominatur, locupletiſſimum eſt ſimilitudinis genus, in quo varia ſimilia coaceruari ad aliquam propoſitionem colligendam ſolent; vt

Sen. ep. 71. Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpẽdum vigorem poteſt regio. Quamlibet viam patiuntur iumenta, quorum durata in aſpero vngula eſt. In molli paluſtrique paſcuo ſaginata, citò ſubteruntur, & fortior miles ex confragoſo venit; ſegnis eſt vrbanus & verna. Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur; in primo deficit puluere ille vnctus, & nitidus.

Quorſum tot ſimilia tam acutè vibrata, niſi illud colligat: *ſeuerior loci diſciplina firmat ingenium*?

Inductio igitur, vt vides, à parabola & exemplis non differt, niſi quòd illa vno duntaxat claudi, hæc non niſi multis ſimilibus perfici comprehendique poteſt. Alioqui parabolas tum naturales tum morales, & omnis generis exempla complectitur.

Hæc ad confirmandam reſurrectionem ex natura ducta ſunt.

Lux quotidie interfecta reſplendet, *Tert. Apol. c. 48.*
& tenebræ pari vice decedendo ſuccedunt: Sydera defuncta viueſcunt; tempora vbi finiuntur, incipiunt, fructus conſummantur, & redeunt. Certè, ſemina non niſi corrupta & diſſoluta, fœcundiùs ſurgunt. Omnia pereundo ſeruantur, omnia de interitu refo mantur.

Hæc quæ ſequitur, artificioſè per *Pulcherrima inductio per σύγκρισιν. Tertull. in Apolog. c. 12.*
σύγκρισιν collecta: in qua oſtendit omnia quæ in Chriſtianos exercentur ſupplicia, in idola ab ipſis Ethnicis vſurpari, *Crucibus & ſtipitibus impoſitis Chriſtianos*; quod ſimulachrum non priùs argilla deformat Cruci & ſtipiti ſuperſtructa? In patibulo primum corpus Dei veſtri dedicatur: Vngulis deraditis latera Chriſtianorum; At in Deos veſtros per omnia membra validiùs incumbunt aſciæ, & runcinæ, & ſcobinæ. Ceruices ponimus; ante plumbum, & glutinum, & gomphos, ſine capite ſunt Dij veſtri. Ad beſtias impellimur, certè quas, Libero, Cibelæ, & *Cæleſti* applicatis. Ignibus vrimur, hoc & illi à prima quidem maſſa. In metalla damnamur: inde cenſentur Dij veſtri,

ſtri. In inſulas relegamur: ſolet & in inſula aliquis Deus veſter, aut naſci, aut mori. Concludit tandem, ſi per hæc conſtat diuinitas aliqua: ergo cùm qui puniuntur, conſecrantur, & numina erunt dicenda ſupplicia.

Aliæ ſunt morales & valdè populares, qualis eſt iſta D. Auguſtini.

D. Aug.

Feſtina inductio, & quæ multùm habet τῦ τραχτικῦ.

Longam cœnam malam nemo vult habere, nec ferre. Longam vitam malam penè omnes volunt habere: vtique, ſi grande eſt quod viuimus, bonum ſit omnium grande. Quid enim vis malè, dic mihi? puto nihil: in omnibus actionibus, cogitationibus, cupiditatibus, nihil malè vis, terram malam non vis, ſegetem malam non vis vtique, ſed bonam; bonam arborem vis, equum bonum, ſeruum bonum, amicum bonum, filium bonum, vxorem bonam. Et quid hæc magna, quoniam quidem ipſam veſtem malam non vis habere, ſed bonam. Poſtremò caligam non vis habere niſi bonam. Aut da mihi aliquid te velle quod malum eſt? ſolam animam vis habere malam. Quid te offendiſti? quid de te tu ipſe meruiſti, non vis eſſe malum, niſi te ſolum?

Ex eo vult concludere, eum bonum eſſe oportere, qui omnia bona appetit.

Planè iſtæ, quæ contortiùs vibrantur, multùm habent γοργότητ☉, & ad probandum quidpiam efficaciſſimæ ſunt: Quæ longiùs trahuntur, in rebus præcipuè notis, & communibus, tædio ſunt obnoxiæ.

Frequentes ſunt apud Ciceronem & Demoſthenem exemplorum inductiones, in quibus hæc temperies ſeruanda eſt, vt ſi fuerint nota & cõmunia, quam celerrimè indicatis aliquando ſolis nominibus expediantur: ſin habent aliquid melioris notæ, trahenda erunt longiuſculè: quod tamen ſine aurium ſatietate fieri velim.

Vide quibus acuminibus iſta vibrentur apud Senecam, pro ſepeliendo ſui homicida:

Omnibus natura ſepulturam dedit. Naufragos idem fluctus, qui expulit, ſepelit; ſuffixorum corpora crucibus in ſepulturam ſuam defluunt. Eos qui viui vruntur, pœna funerat. Iraſcere interfectori, ſed miſerere interfecti. *Sen. cõtr. l. 8. c. 4.*

DE RECTO VSV SIMILITVdinis, & varia eius tractatione.

CAP. LVII.

Vitanda ſimilium luxuries.

PRimò cauendum eſt, ne ſimilium grata quæ ſolet eſſe, popularibus præſertim auribus, illecebra, in nimiam fœcunditatem luxuriet.

Vidi ego aliquas huius temporis ſcriptorum orationes refertas ſimilibus tam crebris, vt imagines ipſæ impedimento eſſent, quominus res diſcerni mentis oculis, atque internoſci poſſent. Quod certè vitium omnino puerile eſt, & à grauitate orationis longè diſiunctum; etſi enim in demonſtratiuo genere ferri ſolet liberiore cultu compta dicendi vis, & ratio; nunquam tamen centones ſimilitudinum, iuſtarum orationum loco numerari velim: prudentis eſt manum de tabula præclarè & loco ponere; nec in rebus etiam pulchris, florentibus, & lætis, fatali quadam ingenij redundantis laſciuia modum excedere.

Similitudines auditoribus accõmodandæ.

Secundò, cùm varia ſint genera ſimilitudinum, & ex variis deſumantur rebus, prudentis erit Oratoris diligenter inſpicere, quid cuiuſque aures ferant, aut ſtomachus patiatur. Num enim ridiculum eſt, apud plebeios, & craſſioris ingenij homines, ſimilitudines ex reconditis diſciplinis accerſere, vt in eo ipſo quo facem perſpicuitatis contendis accendere, maiores tenebras offundas?

Hac in re exemplum præbuerunt magni & ſpectabiles viri, qui cùm

apud

apud plebem agerent, familiaria quęque, quaſi præmanſos adhuc infantibus cibos, in medium attulerunt: Vbi verò apud eruditos viros eſt ſermo, licet exquiſitioribus inuentis paſcere, & iis ſimilibus, quæ variam ſapiant eruditionem: quamquam parcè ſemper, & ſobriè, vt rerum, locorum, temporúmque ratio præſcribit, vſurpanda.

Vitioſæ ſunt ſimilitudines hyperbolicæ.

Tertiò proſpiciendum eſt ne dum ſublimiores quærimus ſimilitudines, quibus delicatas aures paſcamus; in tortas, violentas, & frigidas incidamus. Quod pleriſque tamen nimis familiare eſt. Alij enim quamuis rem modicam, aut certè mediocrem tractent, continuò magnarum rerum, quas illi comparent, expromunt imagines; & pumilionem per Gigantis coloſſum, non ſine riſu exprimunt: Non ſecus ac ſi quis in Homeri Batrachomyomachia, ranam, cui pro clypeo folium, pro lancea ſit iuncus, cum Pallade, Ægidis terroribus cincta, & haſtam, inſtar fulminis quatiente, comparet.

Hæc prorſus ridicula ſunt, nec tolerabiliora, quæ nugator ſophiſta in Iſocratem effudit: cum quippe cum Agamemnone comparabat; quòd, vt hic intra decennium Troiam expugnaſſet; ſic ille decennali labore panegyricam quandam orationem conſummaſſet. Præclara comparatio Imperatoris cum Sophiſta, orationis cum vrbe, euerſionis cum perfectione!

Quid qui capillos Stratonices Reginæ raros, & fœdos, cum delicatiſſimis hyacinti floribus contulit; addito etiam Homeri verſu;

Lucian. in Imaginibus.

Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας;

An is tandem contra eloquentiam, an potiùs contra veritatem grauiſſimè peccauit?

Excidunt pleráque ſimilia, partim adulatoribus partim etiam adoleſcentibus, qui magni ſunt hyperbolarum amatores.

Non ſunt admittenda minutiæ ad ampla quædam ſignificanda.

Quartò, contrarium etiam nonnunquam vitium accidit, cùm quæ ſua natura magna ſunt, minutulis quibuſdam ſimilitudinibus deteruntur: quo in genere peccaſſe animaduertitur à Longino poëta, qui tonitrua cum tubarum clangoribus nimis demiſsè comparauit: quanquam cum aliquo adiuncto per proportionem dictum tolerabilius videtur, vt cùm Tryphiodorus tonitru, non tubam ſimpliciter dixit, ſed tubam cæleſtem, οὐρανίην σάλπιγγα: cum quo ſimiliter Nonnus:

Nonn. Dion. l. 4

Βρονταίοις πατάγοισι Διὸς μυκήσατο σάλπιγξ.

Occurrunt etiam nonnunquam non modò tenues; ſed etiam ridiculæ & ſordidæ, quibus prorſus abſtinendum eſt; niſi fortè quis ad facetias & riſum componat orationem; aut ingenuam morum ſimplicitatem, qualis eſt in ruſticis, efformare velit. Tale eſt illud in poëmate quodam Gallico de ruſtico homine, qui foro, & tabulariis antea inuiſis, cùm fortè pleniſſimum illum conſeſſum Senatus, Patrúmque purpuratorum cœtum contemplatus eſſet, Curiam cum agro cepis conſito comparauit: homo animæ candidiſſimæ: nec diſſimilis illi quem Dion. in Venatore propriis depingit coloribus.

Dion. in Venatore.

Cauendæ à ſcurrilibus & ſordidis.

Quæ verò ſordidæ aliquid habent ſcurrilitatis, potiùs Atellanarum et ordia, quàm Oratoris grauitatem decent.

Nec placent etiam apud graues perſonas, quæ ex ſordidis & contemptis artibus aſſumuntur; quòd eloquentiæ dignitatem deterere non mediocriter poſſint. At in rebus diuinis prudenter admodum incedendum eſt, nec temerè quælibet ſimilitudines ſunt arripiendæ, quibus res

In diuinis, profanarum hiſtoriarum maximè ve.

Vt fabularum ſimilitudines declamandæ.

res ſacras comparemus. Quamuis enim ſua natura omnem rerum inferiorum præſtantiam excedant, non eſt tamen vetitum, quando fieri aliter non poteſt, ex iis rebus, quæ in ſenſus noſtros cadunt, elicere ſimilitudines, modò illud accommodatè & circumſpectè fiat. Nolim enim, quod plerique præpoſterè admodum faciunt, poëtarum fabulas ad fidei noſtræ myſteria transferre Æternam patris ſapientiam cum Minerua conferre; Virginem Mariam, cum Danaë auri cœleſtis rore fœta: Caſtores, ex oui teſta emergentes, cum Chriſto naſcente: Naturam humanam Soſpitatoris noſtri beneficio in plenam libertatem aſſertam, cum Andromeda à Perſeo liberata: quæ omnia, vt ait Iuſtinus Martyr, Dæmon, ſacrorum ſimia, in peruerſum imitamentum excogitauit, vt Chriſtianæ religioni illuderet, Ethnicos homines infinitis ſuperſtitionibus irretiret.

Iuſtin. Mart. Apolog. 2. p. 157. edit Rob. Stephan.

Τούτων μὲν τῶν προφητικῶν λόγων ἀκούσαντες οἱ δαίμονες, Διόνυσον μὲν ἔφασαν γεγονέναι υἱὸν τοῦ Διός, &c. quæ copioſis verbis proſequitur.

Neque verò tantum in diuinis, ſed in grauium etiam perſonarum laude proſpiciendum eſt, ne qua vilis aut ambigua ſimilitudo irrepat, quæ in alios ſenſus facilè torqueri poſſit, ab iis qui omnia in peiorem partem interpretantur.

Varia tractatio ſimilitudinis. Ariſt. li. 3. c. 16.

Quod verò ad tractationem ſimilitudinis attinet, variis fieri ſolet modis: Primus eſt, cùm nulla intercedit ſimilitudinis nota, quamuis re ipſa ſit ſimilitudo: vt cùm dicimus: Scutum eſt Martis Phiala: arcus, fiſtula ſine chordis: ira, equus indomitus: hæc enim ſimilitudinis habent, non naturæ, rationem, licèt per ſimilitudinem minimè efferantur.

Secundus eſt, cùm nota ſimilitudinis apponitur, ſed tamen ſimilitudo conciſè ſine vlla partium deductione, in vnum membrum contrahitur. Quo in genere pleræque ſunt ſimilitudines prouerbiales, & acutæ, quales ſunt iſtæ.

Populus Athenienſis ſimilis eſt Nauclero robuſto, & ſurdaſtro. Demoſthenes. *Ariſt. l. 3. c. 2.*

Samij ſimiles ſunt infantibus, cibum quidem ſumunt, ſed flentes.

Oratores Athenienſes ſimiles ſunt nutricibus, quæ cibos deglutiunt, & infantium ora ſaliua perungunt. Democrates.

Cephiſodotus thuri ſimilis eſt, dum perit, oblectat. Antiſthenes.

Demoſthenes, tibiis ſimilis eſt, quibus ſi collum demas, reliquum erit inutile. Æſchines.

Hipponax ſimilis eſt veſpæ, non magnum quidem murmur excitat, ſed acriter pungit. Dio Pruſæus.

Plenæ ſunt iſtæ ſimilitudines gratiæ & feſtiuitatis.

Tertius modus eſt, cùm ſimilitudo ſuis partibus, hoc eſt, propoſitione & apodoſi conſtat, ſed illæ non adeò fusè explicantur: qualis eſt iſta:

Vt ignis in aquam coniectus continuò extinguitur & refrigeratur: ſic referuens falſum crimen, in puriſſimam ac caſtiſſimam vitam collatum, ſtatim concidit. *Cic. pro Roſcio.*

Ibi ſunt tria quæ ſibi reſpondent; ignis, crimen, aqua: vita, refrigerari, excidere.

Quartus modus explicatiſſimus eſt, cùm non modò ſimilitudo ſuis conſtat partibus, ſed illæ fuſa æquabilique oratione cum dignitate explicantur: quod fieri maximè ſolet, cùm dictum aliquod vel factum ex hiſtoria proponitur, & narratur, cui ſuccedit Apodoſis, in qua parte partibus accommodantur. Talis eſt illa apud Ciceronem pro Roſcio, num. 56.

Quare facilè omnes patimur eſſe quam

Digitized by Google

quamplurimos accuſatores;quòd innocens ſi accuſatus ſit, abſolui poteſt:nocens niſi accuſatus fuerit,condemnari non poteſt:

(L'eunde:.) Anſeribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt ſignificetur ſi fures venerint. At ſi fures internoſcere non poſſunt, ſignificant tamen ſi qui noctu in Capitolium venerint: & quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſint;tamen in eam partem potiùs peccant, quæ eſt cautior. Quòd ſi luce quoque canes latrent, cùm Deos ſalutatum aliqui venerint, opinor iis crura ſuffringantur, quòd acres ſint etiam tùm cùm ſuſpicio nulla ſit (Tandem ſequitur redditio ſatis ampla,& copioſa.)

Simillima eſt accuſatorum ratio. Alij veſtrûm anſeres ſunt,qui tantummodo clamant, nocere non poſſunt: Alij, canes, qui & latrare & mordere poſſunt. Cibaria vobis præberi videmus: Vos autem maximè debetis in eos impetum facere, qui merentur. Hoc populo grauiſſimum eſt. Deinde ſi voletis, etiam tum cùm veriſſimile erit aliquem commiſiſſe, in ſuſpicione latrare, id quoque concedi poteſt. Sin etiam ſic agetis,vt arguatis,aliquem, patrem occidiſſe, neque dicere poſſitis,aut quare,aut quomodo, at tantummodo ſine ſuſpicione latrabitis, crura quidem nemo vobis ſuffringet: ſed,ſi ego vos bene noui, literam illam,cui vos vſque eò inimici eſtis vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt poſtea neminem alium, niſi fortunas veſtras accuſare poſſitis.

Et hæc de ſimilitudine:diſſimilitudo illi oppoſita ſit,cùm ea quæ ſimul comparantur, diuerſa eſſe oſtenduntur;vt,

Soles occidere,& redire poſſunt,
Nobis cùm ſemel occidit breuis lux,
Nox eſt perpetua vna dormienda.

Eius tota ratio ex ſimilitudine ſatis manifeſtè colligitur: Vſus verò in confutatione ſimilitudinum potiſſimùm vigere ſolet.

Finis Libri quarti.

DE AMPLIFICATIONE, LIBER QVINTVS.

AC PRIMVM, *DE VITIO MALÆ Amplificationis.*

CAPVT PRIMVM.

LOCORVM tractationi ſatis opinor· appoſitè ſubiungetur Amplificatio, quæ ex locorum congerie coaleſcere atque innutriri ſolet.

Dici non poteſt quàm varij ſint in hac parte tenuiorum Rhetorum errores, qui hoc vnum rati decus eloquentiæ, ſi amplificent; neque circumſpectè res obſeruant, neque modum vllum tenent; ſed dum augendi ſtudio prutiunt in omnibus, importuniſſima garrulitate miſeras aures obruunt. Haud ſcio an vllum ſit vitium magis à vera germanáque eloquentia alienum, quàm inepta & puerilis amplificatio, rerum & ſententiarum inanis, vanóque ſtrepitu verborum intemperantiùs laſciuiens. Cui enim non pariunt nauſeam illæ lentæ circumductiones, quas poſtquam cum tædio exſorbueris, oratione permoleſta fatigatus cogeris Laconicum illud exclamare: *Nihil es præter vocem.*

Nihil tā alienum ab eloquentia quā puerilis amplificatio.

Et ſunt qui huiuſmodi amplificatores eloquentes putant: Ego, cùm prudentiæ, quæ prima pars eſt eloquentiæ, ſint expertes, ineptos & pueriles cenſeo; quin arbitror plus ad vim dicendi facere ſententiam appoſitè dictam, quàm totam illam redundantiam puerilis ingenij.

Quæ eſt igitur (dices) optima ratio amplificationis? magnum eſt definire, & multum ad totam dicendi rationem facit.

Siquidem rectam amplificationem *Orationis animam* eloquentes viri nominarunt; atque in primis arbitror in eo differre magnorum oratorum amplificationem, à puerili quadam congerie: Quòd illa rerum & ſententiarum

Quomodo differat bona amplificatio à mala.

tarum magnitudinem paulatim ſuccreſcentem, cum iuſto circumſpectorum verborum pondere contineat: hæc verbis & nugis, inani quodam ſtrepitu ad imperitarum aurium inſidias luxuriantibus, humiliter intumeſcat.

Itaque, vt ſummus aliquis, & rei militaris peritiſſimus Imperator, ad operoſam quandam expeditionem lectiſſimum iuuentutis florem deligit, quem armis animiſque incitatum mittit in aduerſarios: Sic noui oratores, vbi rem amplificandam vident, & id præſtantis eſſe, vt plurimum, opus eloquentiæ, non minutias quaſdam conſectantur, ſed illuſtria quæque in locum vnum optima ratione diſtributa coagmentant, quò totius orationis vis & amplitudo plenior futura ſit. At contrà ignaui Rhetores imbecillam & propè ſeruilem gregariorum multitudinem centuriant, quâ nihil poteſt eſſe contemptius.

Nec immeritò Longinus Criticus tales amplificatores perſtringit, qui vel varietate diſtendunt, vel quiſqui liis & ramentis farciunt orationem:

Φλοιώδη ἄσημα καὶ σολικὰ ἐγκατάπτοντες. λυμαίνεται γὰρ ταῦτα τὸ ὅλον, ὡσανεὶ ψήγματα ἢ ἀραιώματα ἐμποιοῦντα μεγέθη συνῳκοδομημένα.

Si ingenioſam oratoris amplificationem conſideres, dicas te eximiam ſtructuram, quadratis lapidibus, præclaro inter ſe nexu cohærentibus, compoſitam intueri: ſi contrà, futilem & amplificatorium orbem, parietes videbuntur, luto, paleis, & calculis malè obducti, hiantibus vndique rimis diſſuti. Quò igitur hoc vitium in graui præſertim eloquentia fœdum declinari poſſit, nonnulla præcipienda ſunt.

QVID SIT AMPLIFICATIO, & quotuplex:

Et de optimo charactere Amplificationis.

CAPVT II.

CIrcumfertur ab antiquis Rhetoribus, ſed non ſatis peritis, Amplificationis nimis vaga definitio; qua dicitur *λόγος, μέγεθος προστιθεὶς τοῖς ὑποκειμένοις*: Oratio magnitudinem addens rebus ſubiectis. Nimis inquam diffuſa eſt hæc definitio; nàm troporum & affectuum poteſt eſſe communis, vt rectè obſeruat Longinus Criticus: ſiquidem illa magnitudine quadam efferunt orationem.

Alia eſt natura ſublimitatis, quam ὕψος vocant, alia amplificationis ſublimitas eſt in attollenda, amplificatio in fundenda oratione; illa in vi, hæc in lecta multitudine; illa magis ſpectat qualitatem, hæc quantitatis & diffuſionis rationem habet. Eſt igitur amplificatio, *συμπλήρωσις ἀπὸ πάντων τῶν ἐπιφερομένων τοῖς πράγμασιν ὁρίων, καὶ τόπων, ἰσχυροποιοῦσα τῇ ἐπιμονῇ τὸ κατασκευαζόμενον*: Plenitudo quædam, quæ ex omnibus rerum adiunctis, terminis, & locis, commemoratione roborat orationem.

Primùm igitur eſt plenitudo, non redundantia; quo planè ſignificat, per amplificationem corpus orationis, venuſta quadam plenitudine conſurgens, non tumore diſtentum.

Hæc autem plenitudo non petitur ex inani fuco verborum, vel ſtrepitu numerorum, ſed ex optimis quibúſque rerum adiunctis; idcirco addidit *ἀπὸ πάντων τῶν ἐπιφερομένων τοῖς πράγμασιν*.

Poſtremo loco modum amplificationis docuit, cùm ait fieri *τῇ ἐπιμονῇ* frequentatione ſcilicet & commora-

tione: non quòd eadem etiam atque etiam ſemper iteranda ſint, ſed quòd idem variis adiunctis ſit illuſtrandum: quod eodem in loco indicat his verbis:

ἕτερα ἑτέροις ἐπεισκυκλούμενα μεγέθη συνεχῶς ἐπεισάγεται κατ' ἐπίβασιν, aliæ aliis veluti in orbem circunductæ magnitudines, continenter ingeruntur per gradationem.

Duo autem ſunt præcipua fermè amplificationis genera; vnum fit per augmentum, quod propriè vocatur *αὔξησις*; alterum per *δείνωσιν*, ſiue exaggerationem: hoc inter *αὔξησιν* & *δείνωσιν* conuenit, quòd vtráque ampliorem faciat orationem; ſed illa plus habet diffuſionis, & ambitioſi circuitus: hæc adiunctis rerum & ponderibus magis auget, quàm verbis.

Itaque in celſa illa exaggeratione, paucis aliquando res in ſummam extollitur magnitudinem, cùm adiuncta varia atque epitheta aliud atque aliud ſignificantia, per gradationem aliquam intorquentur: in fuſa autem amplificatione nihil noui perſæpe affertur, ſed vnum atque idem diuerſis ſententiis, per iuſtam commorationem, dicitur, & figuris duntaxat variatur. Exemplum *δεινώσεως* ſit illud ex Demoſthene, hominem à communi vita, & omni morum vrbanitate alienum, calumniatorem, terrum, funeſtum, generis humani hoſtem, deſcribit his verbis:

Demoſt. 1. in Ariſtog. 73.

Οὐχὶ τῶν πολιτικῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τὴν ψυχὴν διατρίβει, οὐ τέχνης, οὐ γεωργίας, οὐκ ἄλλης ἐργασίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται, οὐ φιλανθρωπίας, οὐχ ὁμιλίας οὐδεμιᾶς κοινωνεῖ· ἀλλὰ πορεύεται διὰ τῆς ἀγορᾶς, ὥσπερ ὄφις, ἢ σκορπίος, ἠρκὼς τὸ κέντρον, ἄττων, δεῦρο κἀκεῖσε σκοπῶν τίνι συμφορὰν ἢ βλασφημίαν, ἢ κακόν τι προστριψάμενος, καὶ καταστήσας ἐς φόβον, ἀργύριον πράξεται· οὐδὲ προσφοιτᾷ πρὸς τὶ τούτων τῶν ἐν πόλει κουρείων, ἢ μυροπωλίων, ἢ τῶν ἄλλων ἐργαστηρίων, οὐδὲ πρὸς ἕν· ἀλλ' ἄσπονδος, ἀνίδρυτος, ἄμικτος, οὐ χάριν, οὐ φιλίαν οὐκ ἄλλο οὐδὲν ὧν ἄνθρωπος μέτριος γινώσκων· μεθ' ὧν δ' οἱ ζωγράφοι τοὺς ἀσεβεῖς γράφουσιν εἰς ᾅδου, μετὰ τούτων, μετ' ἀρᾶς, καὶ βλασφημίας, καὶ φθόνου, καὶ στάσεως, καὶ νείκους περιέρχεται.

Vide, vt non vnum, atque idem dicit, ſed nouis ſemper ſententiis, nouis verbis rem eandem frequentat, & attollit.

Nullum (inquit) ciuilium bonorum vnquam attigit, quo animum excoleret ſuum: Non bonas artes, non agriculturam, non induſtriam, denique vllam curat, nullius humanitatis & communis vſus eſt particeps: ſed incedit per forum, quaſi ſerpens, aut ſcorpius exerto ſpiculo, huc & illuc proſpectans: ſi cui noxam, aut calumniam, aut aliquod aliud malum afflare, vel ſaltem timorem incutere poſſit, vt inde pecuniam conficiat.

Nunquam frequentat tonſtrinas, vnguentarias, aut alias officinas, in quas cœtus hominum confluere ſolent; ſed nefarius, extorris, expers ſocietatis humanæ, non gratiam, non amicitiam, non quidpiam aliud eorum nouit quibus honeſtas vitæ continetur.

At ſi quos pictores, inter conſceleratos, inferorum ſuppliciis addictos, pingere ſolent, cum iis verſatur in omni execratione, blaſphemia, inuidia, ſeditione iurgiis, & contentionibus perpetuis volutatus.

Hæc vna eſt ex Demoſthenis amplificationibus valde inſignis, & opulenta, quam Cicero imitatus libro quarto ad Herennium, in imagine Sycophantæ, & calumniatoris. Vides in hoc exemplo amplam circumferri orationem, & maieſtate pleniſſimam: quo pacto autem id fieri contingit, animaduerte. Non

ampli-

Digitized by Google

amplificat ludens in ſuſtentationibus & locis communibus. Quid igitur præſtat? res rebus etiam atque etiam auget.

Primum, hominem omnis induſtriæ & ciuilis vitæ ignarum oſtendit: Deinde, vt ſerpentem & ſcorpionem exerto calumniæ aculeo depinxit: mox vitus, & damna & clades: tandem extorrem facit ſacrorum, religionum, vitæ communis: poſtremò, cum damnatorum apud inferos picturis aſſiduò verſantem. Ita alia atque alia ſubinde facies orationis, cum grata ſimul & terribili varietate collucet, & in immenſam attollitur grauitatem.

Nec verò cùm idem hoc genus attigit, inferior eſt Demoſthene Marcus Tullius: Nam, vt cæteras omittam, quàm denſa eſt, & acris, & volubilis hæc amplificatio?

Cic. pro Cluent. Exēplum δεινώσεως ex Cic.

Veſtrámque ſimul, Iudices, æquitatem & manſuetudinem vna mater oppugnat. At quæ mater? quam cæcam crudelitate, & ſcelere ferri videtis, cuius cupiditatem nulla vnquam turpido retardauit, quæ vitiis animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia; cuius ea ſtultitia eſt, vt eam nemo hominem; ea vis, vt nemo fœminam; ea crudelitas, vt nemo matrem appellare poſſit. Atque etiam nomina neceſſitudinum, non ſolùm naturæ nomen, & iura mutauit. Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Item Philipp. 13. n. 18.

A cōparatione minorū. Dominus Cæſar. Archipirata Antonius

Qua enim in barbaria quiſpiam tam teter, tam crudelis tyrannus, quàm in hac vrbe, armis barbarorum ſtipatus Antonius? Cæſare dominante veniebamus in Senatum, ſi non liberè, attamen tutò. Hoc archipirata, (quid enim dicam tyranno?) hæc ſubſellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit ſubitò Brunduſium, vt inde agmine quadrato ad vrbem accederet: lautiſſimum oppidum, nunc municipium, honeſtiſſimorum quondam colonorum Sinueſſani, fortiſſimorum militum ſanguine impleuit: Brunduſij non modò in ſinu auariſſimæ, ſed etiam crudeliſſimæ vxoris delectos Mariæ legionis centuriones trucidauit. Inde ſe quo furore, quo ardore ad vrbem, id eſt, ad cædes optimi cuiuſque rapiebat? Quo tempore, Dij immortales ipſi præſidium improuiſum, nec opinantibus nobis obtulerunt. Cæſaris enim incredibilis ac diuina virtus, latronis impetus crudeles ac furibundos retardauit: quem tum ille demens lædere ſe putabat edictis, ignorans, quæcumque falsò is diceret in ſanctiſſimum adoleſcentem, ea verè recidere in memoriam pueritiæ ſuæ. Ingreſſus vrbem eſt, quo comitatu, vel potiùs agmine? cùm dextra, ſiniſtra gemente, Populo Rom. minaretur dominis, notaret domos, diuiſurum ſe vrbem palam ſuis polliceretur.

Hic ſi verba ponderes & ſententias, nouas ſubinde, & magis ac magis illuſtres inuenies. Et hic eſt laudatiſſimus amplificandi modus in δεινώσει, ſine denſa & contorta amplificatione.

EXEMPLVM FVSÆ, & ambitioſæ illius Amplificationis.

Ex Cicerone 7. in Verrem, numero 10. 11. 12. 13. 14.

CAP. III.

IN Tricalino, quem locum fugitiui iam antè tenuerunt, Leonidæ cuiuſdam Siculi familia in ſuſpicionem vocata eſt coniurationis, res delata ad iſtum: ſtatim, vt par fuit, iuſſu eius, homines, qui nominati fuerant, comprehenſi ſunt, adductique Lilybæum; domino denuntiatum eſt vt adeſſet, cauſſa dicta damnati ſunt.

Quid deinde? quid cenſetis? fur-

tum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam. Nolite vſquequaque eadem quærere. In metu belli, furandi qui locus poteſt eſſe? etiam ſi qua fuit in hac te occaſio, prætermiſſa eſt. Tum potuit à Leonida nummorum aliquid auferre, cùm denuntiauit vt adeſſet. Fuit nundinatio aliqua, & iſti non nouo, ne cauſſam diceret: Etiam alter locus, vt abſoluerentur.

Damnatis quidem ſeruis, quæ prędandi poteſt eſſe ratio? produci ad ſupplicium neceſſe eſt. Teſtes enim ſunt, qui in conſilio fuerunt; Teſtes publicę Tabulę, Teſtes ſplendidiſſima ciuitas Lilybætana, Teſtis honeſtiſſimus maximúſque conuentus ciuium nihil poteſt: producendi ſunt.

Itaque producuntur, & ad palum alligantur.

Etiámnum mihi expectare videmini Iudices, quid deinde factum ſit: quòd iſte nihil vnquam fecit ſine aliquo quæſtu, atque præda? Quid in eiuſmodi re fieri potuit, quod commodum eſt? expectate facinus quàm vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium: nomine ſceleris coniurationiſque, damnati, ad ſupplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inſpectantibus ſoluti ſunt, & Leonidæ illi domino redditi.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentiſſime? niſi id quod ego non quæro: quod denique in te tam nefaria, tametſi dubitari non poteſt, tamen ne ſi dubitetur quidem, quæri oporteat? quid, aut quantum, aut quomodo acceperis, remitto tibi hoc totum, atque iſta te cura libero: neque enim metuo, ne hoc cuiquam perſuadeatur, vt, ad quod facinus nemo, præter te, vlla pecunia adduci potuerit, id tu gratis ſuſcipere conatus ſis. Verum de iſta furandi prædandíque ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude diſputo. Quid ais, bone cuſtos defenſórque prouinciæ? Tu quos ſeruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluiſſe cognoras, & de conſilij ſententia iudicaras, hos ad ſupplicium, iam more Maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere ac liberare auſus es? vt quam damnatis ſeruis crucem fixeras, hanc indemnatis ſcilicet ciuibus R. reſeruares?

Perditæ ciuitates deſperatis omnibus rebus hos ſolent exitus exitiales habere, vt damnati in integrum reſtituantur, vincti ſoluantur, exules reducantur, iudicatæ res reſcindantur: quæ cùm accidunt, nemo eſt quin intelligat ruere illam Rempublicam. Hæc vbi eueniunt, nemo eſt qui vllam ſpem ſalutis reliquam eſſe arbitretur: atque hæc ſicubi facta ſunt, vt homines populares aut nobiles ſupplicio aut exilio leuarentur: vt non ab ipſis qui iudicaſſent, vt non ſtatim, vt non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam & fortunas omnium pertinerent.

Hoc verò nouum & eiuſmodi eſt, vt magis propter reum, quàm propter rem ipſam credibile eſſe videatur, vt homines ſeruos, vt ipſe, qui iudicarat, vt ſtatim è medio ſupplicio dimiſerit, vt eius facinoris damnatos ſeruos, quod ad omnium liberorum caput & ſanguinem pertineret.

O præclarum Imperatorem! nec iam cum Marco Aquilio fortiſſimo viro, ſed verò cum Paulis, Scipionibus, Mariis conferendum.

Tantúmne vidiſſe in metu periculóque prouinciæ, cùm ſeruitiorum animos in Sicilia ſuſpenſos propter bellum Italiæ fugitiuorum videret;

deret;ne quis ſe commouere auderet, quantùm terroris iniecit? comprehendi iuſſit, quis non pertimeſcat? cauſam dicere dominos; quid ſeruis tam formidoloſum *feciſſe videri* pronuntiauit? exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte reſtinxiſſe.

Quid deinde ſequitur? verbera, atque ignes, & illa extrema ad ſupplicium damnatorum, metum cæterorum, cruciatu & cruce:hiſce omnibus ſuppliciis ſunt liberati.

In hoc opinor exemplo ſatis apparet vis fuſæ illius amplificationis.

Primùm rem proponit nuda & ſimplici oratione: *In Tricalino, quem locum fugitiui iam antè tenuerunt*, &c.

Poterat, & quod reliquum erat, vno verbo dicere, ſoluti ſunt. At quibus artibus fundit orationem! Primùm, vt ſolet, ſuſpendit animos:

Quid deinde? quid cenſetis, furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam? Nolite vſquequaque, & cætera,quæ ſatis latè explicantur:mox;

Expectate facinus, quàm vultis, improbum. Vincam tamen expectationem omnium.

Tandem quod antea inchoarat,de crimine exponit longè illuſtriùs:

Nomine ſceleris coniurationiſque damnati,&c.

Inde ad epiplexin delabitur:

Quid hoc loco potes dicere, homo amentiſſime, niſi quod ego non quæro, quid,aut quantum, aut quomodo acceperis?

Hoc perurbanum eſt:

Quid ais,bone cuſtos defenſórque prouinciæ?

Commoratio eſt:quid enim aliud dicit, quàm quod antea bis attigit de crimine, ſed nouis verbis, nouis ſententiis, & figuris nouis etiam adiunctis?

Ex eo tranſit in locum communem: Perditæ ciuitates: & ex ſymptomatis communibus vim morbi colligit.

Ad ſummum, ipſum factum pertentat,'& agitat per ironiam: *O præclarum Imperatorem!* &c.

Dices accipitrem, circa prædam iam certam, lento alarum remigio, quaſi ludibundum circumuolare.

QVÆNAM SIT melior amplificatio.

CAP. IV.

QVòd ſi quis à me quærat, quæ tandem melior ſit amplificationis forma,an tumens illa latèque ſubſultans, an preſſis illigata rationibus, & argumentis? *Cõfertur vterque modus amplificationis.*

Secundam planè alteri omnes,qui modò guſtum vllum habent ſynceræ eloquentiæ, dubio procul anteponent: ſed euenit nonnunquam,vt tales ſint auditores,qui fuſo,& luxurianti ſermonis ambitu capiantur, quales fermè plebeiæ ſunt & puériles aures,quibus, niſi eiſdem ſententiis pauliſper immutatis, ſæpiùs inculcatis, propter ingenij imbecillitatem,vix aſſequuntur.

Quamobrem ſolent cum iſtis oratores, veluti ſinuoſis orationis flexibus inter ſe recurrentibus ludere. At certè apud politas & negotioſas aures,hac ratione amplificare, vt eandem planè rem dicas, commutes, & expolias,non modò putidum eſt, ſed penè intolerabile. Quis enim hanc, orationem ferat?

Nullum tantum eſt periculum, quod ſapiens pro ſalute patriæ vitandum arbitretur. Cùm augetur incolumitas perpetua ciuitatis, qui bonis erit rationibus præditus, profectò nullum vitæ diſcrimen ſibi pro fortunis Reipublicæ fugiendum putabit: & erit ea ſententia ſemper, vt pro patria ſtudioſè, quamuis in ma- *Otioſa & nugatoria amplificãdi ratio.*

gnam deſcendat vitæ dimicationem.

Pulchra ratio ſimplicis amplificationis.

Hoc ſanè eſt puerilitei ludere, non eloqui: Quantò illuſtrior eſt ea amplificatio, vbi res propriis verbis, crebris ſententiis, nouis inſuper adiunctis exponitur; hæc etiamſi nullæ admirationes, aut ſuſpenſiones, miſerationes, inuectiuæ, execrationes, & figuræ ſimul accedant, tamen afficit vehementer: qualis eſt iſta Ciceronis, qui nuſquam mihi videtur efficaciùs amplificare, quàm cùm aliquid narrat, vt 7. Verr. pag. 460. num. 116. vbi de miſerorum ſupplicio:

Includuntur in carcerem condemnati, ſupplicium conſtituitur in illos, ſumitur de miſeris parentibus nauarchorum, prohibentur adire ad filios ſuos; prohibentur liberis ſuis cibum veſtitúmque ferre.

Patres hi, quos videtis, iacebant in limine, patréſque miſeræ pernoctabant ad oſtium cæteris, ab extremo complexu liberûm excluſæ, quæ nihil aliud orabant niſi vt filiorum extremum ſpiritum excipere ſibi liceret.

Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrórque ſociorum, & ciuium lictor Sextius; cui ex omni gemitu doloréque certa merces comparabatur; vt adeas, tantum dabis, vt cibum tibi intrò ferre liceat, tantum: nemo recuſabat. Quid, vt vno ictu ſecuris afferam mortem filio tuo? quid dabis, ne diu crucietur? ne ſæpius feriatur? ne cum ſenſu doloris aliquo aut cruciatu ſpiritus auferatur? etiam ob hanc cauſam pecunia lictori dabatur. O magnum atque intolerandum dolorem! ó grauem acerbámque fortunam! non vitam liberûm, ſed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes.

Atque etiam ipſi adoleſcentes, cum Sextio de eadem plaga & de vno illo ictu loquebantur, idque poſtremum parentes ſuos liberi orabant, vt leuandi cruciatus ſui gratia lictori pecunia daretur: multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi, verumtamen mors ſit extrema, non erit: Eſtne aliquid vltrà, quò progredi crudelitas poſſit? reperietur. Nam illorum liberi non erunt ſecuri percuſſi, ac necari, corpora feris obiicientur. Hoc ſi luctuoſum eſt parenti, redimat pretio ſepeliendi poteſtatem.

Tum numero 141.

Hæc cùm maximè loqueretur, ſex lictores circumſiſtunt valentiſſimi, & ad pulſandos verberandóſque homines exercitatiſſimi: cædunt acerrimè virgis, denique proximus lictor (de quo iam ſæpe dixi) Sextius conuerſo bacillo, oculos miſero tundere vehementiſſimè cœpit: Itaque ille, cùm ſanguis os oculóſque compleſſet, concidit, cùm illi nihilominus iacenti latera tunderentur, vt aliquando ſpondere ſe diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo ſublatus, breui poſtea eſt mortuus. Iſte autem homo venerius, & affluens omni lepore & venuſtate, de bonis illius in æde Veneris argenteum Cupidinem poſuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum ſuarum.

DE MATERIA, ET formis, ſeu methodo Amplificationis.

CAP. V.

Materia amplificationis apta quærenda eſt Non ex omni ligno Mercurius, nec ex omni argumento naſcitur Amplificatio.

PRimum quidem amplificatori prudenter ſpectandum cenſeo quid materia ad dicendum propoſita fetat, aut pariatur. Neque enim exiſtimandum eſt omne genus argumenti capax eſſe Amplificationis. Sed vt cera modicè calefacta fingentis ſequitur manum, & nullo negotio

tio diduci fundíque poteſt: contrà verò à lapide haudquaquam illud exprimas, vt admoto igne, humanáque induſtria, diſtendatur: ita profectò euenire ſolet in amplificationibus; quædam enim argumenta mirificè nata ſunt ad αὔξησιν; quæ ſi, vel digito leuiter attingas, ſtatim ſuopte velut ingenio fundentur, quaſi concatenatas in ſe rationes diffuſionis habeant.

Alia verò longè exiliora ſunt, quæ vix orationis cultu poſſunt ſplendeſcere. Quænam igitur, inquies, amplificationem patiuntur?

Hoc prudentiæ eſt oratoriæ præuidere, nec temerè omnia per amplificationem dicere.

Res minuta non ſunt capaces amplificationis, niſi forte in ludo, & facetiis.

Primùm res minutæ & exiles hanc orationis laxitatem non admittunt; quas ſi operoſa induſtria coneris amplificare, idem facias ac qui tornando fingendóque milio ſtudium & operam poneret. Verùm egregia laus eſt res paruas extollere, & ex muſcis elephantos facere! Non nego, feſtiui eſſe ingenij; quod multi diſerti homines fecerunt, res alioqui contemptas, vt muſcam, & febrim, orationis beneficio, in excelſam quandam attollere ſpeciem granditatis: ſed nego idipſum pertinere ad orationis grauitatem.

Itaque, qui hæc ſcribunt, ludere ſe profitentur, & nos ludentes ſuſpicimus; quos, ſi seriò loqui putaremus, amentes potiùs quàm eloquentes iudicaremus; quòd contra communem omnium mortalium ſenſum niterentur. Quemadmodum igitur in myrmecidiis, cùm nauiculam audimus, aut quadrigam eburneam muſcę pinnulis intectam, belliſſimi ingenij & delicatiſſimæ manus induſtriam probamus, non tamen vt iſta, vel elegiacos verſus, ſeſamo ſubtiliter inciſos, Ioui Olympio, & Myrmecidem, Phidiæ anteponamus: Simili quoque ratione minutias iſtas rerum, quæ ab epigrammatiſtis aut encomiaſtis ornari amplificaríque ſolent, laudamus ob ingenij, quæ in iiſdem elucet, ſubtilitatem, in grandi certè genere eloquentię non ponimus; nec Lucianum, Demoſtheni, aut Lucilium Homero comparamus.

Grauis materia ſuam ſecum trahit amplificationem.

Quamobrem ſic exiſtimandum eſt, ad grauem amplificationem requiri grandem materiam, vel re ipſa, vel hominum, apud quos agimus, opinione. Tales ſunt res diuinæ & cœleſtes, ſupra mentis noſtri intelligētiam poſitæ: *Nam omne ignotum pro magnifico eſt.* Item humanæ inſolitæ, inuſitatæ, maximè lætæ, illuſtres, mirabiles, vel contrà, diræ, atroces, funeſtæ, calamitoſæ, in quibus exaggerādis triumphare ſolent oratores. Quanquam in iſtis plus eſt ſæpe fœlicitatis quàm induſtrię, quòd ſecū ſuam αὔξησιν ferant.

Res mediocres plus artis expetūt, cùm amplificantur.

Alia ſunt quæ nec ita magna ſunt, nec ad contemptam exilitatem accedunt, ſed medium quendam locum obtinent; vel cùm per ſe magna ſint, non tamen alia videntur auditoribus: in his amplificandis meliùs ars oratoris & induſtria conſpicitur. Et hæc quidem de materia.

DE FORMA, ET METHODO AMPLIFICATIONIS:

Ex Græcis Sophiſtis.

CAPVT VI.

IN hac amplificationis forma & methodo perſcrutanda, præclari omnino artifices, non modò Græci, ſed etiam Latini, elaborarunt; quorum hîc diſcutere & comparare ſententias non erit alienum.

Aphthonius in loco communi pręcepta complexus eſt Amplificationis: ſi quidem locus communis nihil aliud eſt quàm ipſamet amplifica-

tio, cùm ab eodem auctore definiatur λόγος αὐξητικὸς τῶν προσόντων τινὶ καλῶν, ἢ κακῶν. *Oratio amplificatoria bonorum aut malorum quæ alicui inſunt.* Rem autem totam amplificationis decem capitibus circumſcribit:

Primum eſt ἐξ ἐναντίω, à contrario, vt ſi flagitium aliquod aut ſcelus amplificetur, huic Maiorum placita, & leges contrarias eſſe oſtendas: quæ cùm ex ſanctiſſima diſciplina & excellentiſſima ſapientia ſint profectæ, hoc facinore diſſoluuntur, calcantur, infringuntur.

Itaque ſolenne eſt iſtis amplificatoribus habere in ore, *Maiores noſtri*; tum veteres hiſtorias, & exempla arceſſere, quæ ſui ſæculi moribus & corruptelis opponant.

Secundum eſt, ἔκθεσις, expoſitio criminis, quæ fit non ſimplici narratione, ſed viua quadam & vegeta deſcriptione, cui commodè additur ſermocinatio; vt ſi communis libertatis & legum oppreſſorem depingendo, dicas:

Ille hæc ſecum; Méne igitur in hac Republica, in hoc infimorum hominum cœtu, in hac iuris æqualitate deſpectum atque irriſum precariam animam trahere? Mihi Fimbriam, & Bambalionem; ex plebeia fæce quiſquilias, leges dicere?

Me ad tam vilem famulatum, tanquam pecudem abiici? non patiar, non ſinam

Nimis diu occurrentem pleno fauore fortunam meis ædibus extrudo, arripiam quod offert imperium, leges patrias extra Indos & Garamantas relegabo: Fiam ego, fiam lex, & dominus omnium.

Hæc, inquam, ille cogitans, inexpiabile parricidium deſtinat Spartacus. Et cætera.

Tertium, σύγκρισις, comparatio minorum, vt ſi hoc de delenda republica conſilium, cum ſimplici homicidio comparetur, & dicas, pernicioſus homicida; ſed vni duntaxat alicui vitam eripit; at ille omnium iugulis ſuæ crudelitatis ſicam intentauit.

Quantum, γνώμη (quam Cicero voluntarium facinus appellat) qua oſtenditur, non ex caſu aut ex commotione homines in tantum ſcelus erupiſſe, ſed paratum eſſe ac meditatum facinus. Quamobrem cùm aut fortuna, aut vehemens aliqua perturbatio, cæteros plerúmque reos excuſare ſoleat, hunc prouiſa maleficij ratio grauioribus iudicij vinculis conſtringit.

Quintum, παρέκβασις, excurſio, quæ fit cùm non tantùm crimen, aut factum, de quo quæſtio eſt, exagitatur, ſed tota præterea rei vita diſcutitur; quam veluti telam aliquam nequitiæ, totam criminibus pertexuit.

Sextum eſt, ἐλέους ἐκβολή, cùm multorum ſcelerum immanitate commemorata, nullus miſericordiæ locus relinquitur. Vt ſi dicas, non eſſe quòd talis reus mœrentem, & ſquallidam vxorem, liberóſque perfuſos lacrymis pro ſe deprecatores adhibeat; longè maiorem rationem habendam legum, quarum integritate omnium ſalus & incolumitas continetur.

Septimum eſt, νόμιμον, ratio petita à legibus: Nam, vt viris fortibus, qui ſuis conſiliis & laboribus, patriæ libertatem aſſeruerint, præclariſſimos honores decreuere: Ita parricidas, qui matris iura violare auſi ſunt, æternis ſuppliciis viuos mortuóſque mactarunt.

Octauum, δίκαιον. Iuſtitiæ & æquitatis lex poſtulat, vt peſtis, quam in omnes bonos machinantur improbi, in eorum caput refundatur.

Nonum, συμφέρον, vtilis erit republic. hæc animaduerſio, ſi quidem tam funeſtis capitibus

ſubla

ſublatis, cæteri quietiores viuent.

Decimum eſt, δυνατόν: facile eſt emergentem iſtam improbitatem in fomite præfocare, hanc adultis poſtea viribus corroboratam ſtirpitus euellere difficillimum erit.

Hæc ille non ignobilis ſophiſta fermè percenſet, ex quibus amplificationes contexi poſſint: quæ etſi commodè dicuntur, nondum tamen plenam, & ex omni parte cumulatam, habere videntur rationem amplificationis.

QVAM METHODVM Amplificandi Cicero præceptis conſignarit.

CAPVT VII.

NOn diſſimilia ſunt à Græcorum Rhetorum inuentis, quæ Marcus Tullius libro ſecundo ad Herennium copioſiùs eſt perſequutus.

Loci (inquit) communes ex decem præceptis commodiſſimè ſumuntur, adaugendi crimnis cauſſâ.

Primus locus ſumitur ab authoritate, cùm commemoramus quantæ curæ ea res fuerit Diis immortalibus, aut maioribus noſtris, Regibus, ciuitatibus, nationibus, hominibus ſapientiſſimis, ſenatui: qui locus tractari poterit ad imitationem exordij pro Domo.

Cùm multa diuinitus à maioribus noſtris inuenta atque inſtituta ſint; tum nihil præclarius quàm quòd, &c. Res igitur præclariſſimè conſtituta proponetur, quam is, de quo quæritur, conuellere conatus ſit.

Quò verò maior erit teſtimoniorum tum diuinorum tum humanorum numerus, & grauior authoritas, eò illuſtrior conſurget amplificatio.

Secundus locus eſt, cùm conſideramus, illæ res de quibus criminamur, ad quos pertineant: vtrùm ad omnes, quod atrociſſimum eſt; an ad ſuperiores, quod genus ij ſunt, à quibus authoritatis locus communis ſumitur; an ad pares, hoc eſt, in eiſdem partibus animi, corporis, fortunarum, poſitos; an ad inferiores, qui omnibus his rebus antecelluntur. Sic illa grauitas rei exaggeratur ab eodem auctore.

[Quòd ſi vllo tempore magna cauſſa in Sacerdotum populi Romani iudicio ac poteſtate verſata eſt; hæc profectò tanta eſt, vt omnis reipubl. dignitas, omnium ciuium ſalus, vita, libertas, aræ, foci. Dij penates, bona, fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ, fidei poteſtatique commiſſa creditáque eſſe videantur.] *Cicer. pro Domo.*

Tertius locus eſt, quo percunctamur quid ſit euenturum, ſi omnibus idem concedatur: &, ea re neglecta, oſtendemus quid periculorum aut incommodorum conſequamur: vt,

[Si C. Verres, homo vita atque factis, omnium iam opinione damnatus, abſoluatur, totam iudiciorum rationem conuelli, &c.

Quartus locus eſt, quo demonſtratur ſi huic ſit remiſſum, multos alacriores ad maleficia futuros, quos adhuc expectatio iudicij remoratur.

Concinnè tractat hunc locum pro Flacco, n. 5. Damnatus eſt is qui Catilinam ſigna patriæ inferentem interemit: quid eſt cauſſæ cur non is qui Catilinam ex vrbe repulit, pertimeſcat? &c. vbi oſtendit, Flacco damnato acerrimos fore improborum in bonos impetus.

Quintus locus eſt, per quem oſtendimus, ſi ſemel aliter iudicatum ſit, nullam rem fore quæ incommodo mederi, aut erratum iudicum corrigere poſſit. Quo loco non incommodum erit vti cæterarum rerum com

Digitized by Google

comparatione; vt oſtendamus alias res poſſe, aut vetuſtate ſedari, aut conſilio corrigi: huius rei, aut leniendæ aut corrigendæ, nullam rem adiumento futuram.

Philipp. 4. Vt, [Quoniam in foueam incidit, obruatur; ſi enim hinc emerſerit, nullius ſupplicij crudelitas erit recuſanda. *Et*, Hanc verò quæ ad eorum liberos atque infantium puerorum incunabula pertinet, niſi hoc iudicio à vobis reiicitis & aſpernamini, videte per Deos immortales, quem in locum Remp. peruenturam puteris, &c.

Sextus locus eſt, cùm oſtendimus ex conſulto factum, & dicimus voluntario facinori nullam eſſe excuſationem, ſed imprudentiæ iuſtam deprecationem paratam.

Vt, [Diadema oſtendis, gemitus toto foro: vnde diadema? non enim abiectum ſuſtuleras, ſed attuleras domo, meditatum & cogitatum ſcelus,] &c.

Philipp. 11. 2. Septimus locus eſt, quo oſtendimus, tetrum facinus, crudele, nefarium, tyrannicum eſſe: quod genus, iniuriæ mulierem, aut earum rerum aliquid, quarum rerum cauſſa, bella ſuſcipiuntur, & cum hoſtibus de vita dimicatur: Talia ſunt illa, [Ecce tibi geminum in ſcelere par, inuſitatum, inauditum, ferum, barbarum.]

Octauus locus eſt, quo oſtendimus, non vulgare, ſed ſingulare eſſe maleficium, ſpurcum, nefariũ, inuſitatum, quò maturiùs & atrociùs vindicandum ſit.

Vt, [Expectare facinus, quàm vulris improbum; vincam tamen expectationem omnium.]

Nonus locus conſtat ex peccatorum comparatione; quaſi cùm dicemus maius eſſe maleficium ſtuprare ingenuam, quàm ſacrum lædere; quòd propter egeſtatem alterum, alterum propter intemperantem ſuperbiam fiat. Sic per comparationem augetur Antonij crudelitas. [L. Cinna crudelis; C. Marius, in iracundia perſeuerans; L. Sylla, vehemens: neque vllius horum in vlciſcendo acerbitas progreſſa vltra mortem eſt: ecce tibi, &c.]

Decimus locus eſt, per quem omnia, quæ in negotio gerendo acta ſunt, quæque rem conſequi ſolent, exponemus acriter & criminosè, & diligenter, vt agi res & geri negotium videatur, rerum conſequentium enumeratione; & ita exaggeratur mors Trebonij, Philippica vndecima.

QVOD ISTÆ PRÆCEPTIONES DE AMPLIFICATIONE MINUS ACCURATÈ TRADITÆ VIDEANTUR: & de Caſſij Longini ſententia.

CAP. VIII.

Et illæ quidem præceptiones, ſi prima fronte ſpectentur, locupletiſſimam habere videntur ſegetem amplificationis, non tamen vim eius omnem rationémq; complexæ ſunt. Primùm enim illi auctores, quaſi iudicum ſubſellia, & latrones, & parricidas, aut huiuſmodi crimina ſemper cogitarent, nihil de cæterarum rerum amplificatione dixerunt. Deinde ipſam fermè Amplificationis animam, quæ in grauibus figuris ſententiæ conſiſtit, omiſère. Tertiò iſta quoque locorum allata diuiſio verboſior eſt quàm limatior. Quid enim ſibi volunt tertius locus & quartus, niſi rem oſtendunt amplificandam ab euentu? quod cùm vno argumento contineatur, parum commodè in duos locos diſcerptus atque diuiſus eſt? Septimus quoque & octauus locus omnino concurrunt, & verbis duntaxat diſcriminantur: quamquam etiam in vtróque dixit, crimen oſtendi nefarium: quò fit, vt magis ταυτολογίαν faciat, quàm noui aliquid inſinuet. Itaque (ſi hæc Ciceronis ſunt) crediderim

eum

enim magis ex Græcorum commentariis, quàm ex ſuo ingenio iudicióque ſcripſiſſe.

Acutiùs certè Dionyſius Longinus, cùm de forma & methodo Amplificationis, in qua huius præceptionis ἀκμὴ & vigor totus conſiſtit, aliquid diceret, & noluit rem certis definire limitibus; ſed Amplificationis formas dixit eſſe ſexcentas, hoc eſt, propè innumerabiles; ſic autem ille:

Ἔπειτα ἑτέροις ἐπισυγκυκλούμενα μεγέθη συνεχῶς ἐπεισάγηται, κατ' ἐπίβασιν, εἴτε διὰ τοπηγορίαν, εἴτε δείνωσιν, ἢ πραγμάτων, ἢ κατασκευῶν ἐπίῤῥωσιν, εἴτ' ἐποικονομίαν ἔργων ἢ παθῶν· μυρίαι γὰρ ἰδέαι τῶν αὐξήσεων γίνοιντο. Aliæ aliis, inquit, conglobatæ magnitudines continenter gradatione quadam ingerantur: ſiue per locorum tractationem, ſiue per exaggerationem, ſiue per rerum & probationum corroborationem, ſiue per diſpenſationem actionum & affectuum; ad ſummum addit, *infinitæ enim formæ ſunt Amplificationum*. Quæ ſanè dum expenduntur, obſcura ſunt. Nam δείνωσις, quam affert, ſpecies eſt potiùs quàm modus Amplificationis, & τοπηγορία in κατασκευῶν ἐπίῤῥωσιν facilè incidit. Quid igitur ex ea diuiſione colligemus? cum nec Longinus hanc certam eſſe voluerit: ſed cùm aliquas enumeraſſet amplificationis formas, ſtatim ſubiecit eſſe ſexcentas. Sunt quidem permultæ, ſi ſigillatim omnes ſpectentur: ſed tamen exiſtimo totam amplificationis rationem ad duo ea pita poſſe referri, ad locos & figuras. Et hoc attigit cum dixit fieri amplificationem per τοπηγορίαν & δείνωσιν; per τοπηγορίαν nihil aliud voluit quàm variam locorum omnium tractationem; per δείνωσιν, exaggerationem quæ fit per exclamationes, admirationes, obiurgationes, & cætera figurarum inſtrumenta. Præter has

Totus cardo Amplificationis in duobus voluitur.

rationes, etiam ſi quis diu expendat, & nodum quærat in ſcirpo, nihil inueniet. Loci porrò cùm afferuntur, non ſunt nudi & ſimplices producendi, ſed vario inter ſeſe nexu conglobandi, quò plus roboris habeant. Vt qui funes torquent, quò robuſtiores faciant, de induſtria duplices triplicéſque componunt: Ita locorum frequentatio multum affert rebus, vigoris & ponderis. Succedent deinde figuræ, ſententiæ; excelſæ, graues, intenſæ, & quod multum iuuat ad grauitatem, aptis verbis intextæ: ita magnifica procurret amplificatio. Vt ſi atrox quodpiam facinus, qualis eſt iniuria auguſtiſſimo ſacramento illata, eſſet exaggerandum, poſt εἰσαγωγὴν per aliquod πάθος, aut quidpiam ſimile, dices, quo nomine appellem hoc facinus neſcio; multa deinde inquires atrocia nomina, quæ magnitudine huius ſceleris victa eſſe oſtendes; mox intorquebis oratoriam definitionem, per ſynonymiam, & vocabis *poſtremum ſacrilegiorum omnium impietatem, cælo & terris, inferis penè ipſis, erubeſcendam.*

Exemplũ & methodus amplificandi.

Eodem veſtigio rem expones, ſi modò aures ferant, & ſermo patiatur: (Quædam enim adeò ſceleſta ſunt, vt honeſtè commemorari non poſſint:) Vertes te deinde ad ſingula adiuncta: Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando: in quibus vberem amplificationis ſegetem inuenies: Cauſſas etiam inueſtigabis tam prodigioſæ malitiæ, depinges volitantes ſceleſtiſſimorum dæmonum cateruas, qui Fanaticos Lycanthropos in ſanctiſſimas religiones ardentibus furiarum tædis inſtigent.

Adiũcta multùm ad amplificationem conferunt.

Ex eo conuertes ſtylum ad σύγκρισιν; quæres cui iſtud ſacrilegium comparare poſſis; facies ſuperiorum ſcelerum enumerationes, arceſſes ex hi-

ſtoriis deplorata tempora, cruda facta, res funeſtas, nihil ſimile reperire te fatebere. Pij, ſi cum hac impietate conferantur, videbuntur Ariani; miſericordes, Turcæ; religioſi, Braſilienſes. Ad ſummum erumpent grandes figuræ, modo ἐπιπλήξεις in ſceleratos, ad quorum ſupplicia terræ & maria, & brutæ animantes euocabuntur; modò conuertetur ſermo ad *Angelos pacis amarè flentes*, modò ad B. Virginem, modò ad Chriſtum ipſum, & ſupremum rerum omnium Patrem. Omnia iura diuina & humana, leges omnes, & conſuetudines, ſenes, pueri, mulieres, infantuli, pecudes ipſæ vltionem à Deo flagitabunt. Hinc affectus, hinc concitationes, hinc tonitrua, & fulgura.

Is eſt igitur in rebus grauibus amplificandi modus, qui grandem eloquentiam, & vehementes affectus, & latera, & ſpiritum, ſi quiſquam alius, deſiderat. Prouidendum eſt autem, vt amplificatio, quod dixit Longinus, per ἐπίβασιν fiat, & ſenſim quaſi per ſcalarum gradus ad maiora procedat. Nam qui poſt grauia quædam enarrata, minuta proferunt, Mandrabuli in morem degenerant. Deinde non minùs etiam amplificationis filum producendum, ne aut rumpatur, aut ſupra modum tenuetur, & ſimile ſit corporibus, quæ licèt aſpectu integra, neruis tamen parum firmantur.

Cæterùm hæc duo amplificationis capita in τοπηγορίᾳ, & δεινώσει, conſtituta, ſiue in locis & figuris, non ſatis vidit Eraſmus, in libro de copia verborum: Nam diuiſio formarum amplificationis, quam affert, certè in eo claudicat quòd putat duas eſſe & diſtinctas amplificationis formas, rem per adiuncta & circumſtantias dilatare, quæ vnam in rem incidunt: deinde ipſam amplificationem facit ſpeciem dilatationis, cùm ſit genus. Cæteroqui tyronibus ea quæ tradit, non ſunt inutilia, in quorum gratiam hîc iuuat aliqua aſcribere.

DE AMPLIFICATIONIS duodecim modis crebrò vſurpatis.

CAP. IX.

Primus Amplificandi modus per enumerationem partium.

FIt, cùm ſententia breuiter comprehenſa, & quaſi conuoluta, explicatur, vt ſi dicas quempiam rem luxu perdidiſſe, parum eſt. Ad dilatandum, varias poſſeſſionum formas & diſpares perdendi rationes enumerabis; ſic Lucianus in Harmonide, cùm ſummatim dicere potuiſſet τὴν αὐλητικὴν ἐκμεμάθηκα, explicatis partibus diſtendit, Ἐδίδαξάς με ἤδη ἁρμόσασθαι τὸν αὐλὸν ἐς τὸ ἀκριβές, καὶ ἐμπνεῖν ἐς τὴν γλωττίδα λεπτόν τι καὶ ἐμμελές, καὶ ὑποβάλλειν τοὺς δακτύλους εὐαφῶς ὑπὸ πυκνῇ τῇ ἄρσει καὶ θέσει, καὶ βαίνειν ἐν ῥυθμῷ, καὶ σύμφωνα εἶναι τὰ μέλη πρὸς τὸν χορὸν, καὶ τῆς ἁρμονίας ἑκάστης διαφυλάττειν τὸ ἴδιον, τῆς Φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίου τὸ Βακχικὸν, τῆς Δωρίου τὸ σεμνὸν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρὸν ταῦτα μὲν οὖν πάντα ἐκμεμάθηκα παρά σου: id eſt, docuiſti me iam exactè adaptare tibiam, atque in eius lingulam inſpirare tenue quiddam ac modulatum, tum commodo facilique contactu ſubmittere digitos in crebra ſublatione ac demiſſione vocis; adhæc ad numerum ingredi, & vt modi congruant ad chorum; præterea quod cuique harmoniæ genere proprium eſt, obſeruari; Phrygiæ, diuinum impetum; Lydiæ, Bacchicum furorem; Doricæ, grauitatem ac modeſtiam; Ionicæ, iucunditatem.

SECVNDVS, PER antecedentia.

CAP. X.

HVic admodum affinis eſt: quoties non contenti ſemel exitum rei præponere, ex quo reliqua quæ

præceſſerunt, per ſe queant intelligi, ſingulatim ea quoque commemoramus, per quæ ad eum exitum peruentum eſt. Huius præceptionis hoc erit exemplum: Cicero, Catilinæ conatus oppreſſit: id ita locupletabis; Catilinæ nefarios conatus per iuuenes perditiſſimos, totius Romanæ ciuitatis exitium atque internecionem molientes, M. Tullius Cicero Conſul ſua ſagacitate ſtatim odoratus eſt, ſingulari vigilantia perueſtigauit, ſumma prudentia deprehendit, miro in Rempubl. ſtudio prodidit, incredibili eloquentia conuicit, grauiſſima authoritate repreſſit, armis extinxit, magna felicitate ſuſtulit.

Item aliud: Ex ea virgine filium ſuſtulit. Hac ratione dilatares licebit. Eam virginem, quòd eſſet ſingulari forma miſerè deperibat: Deinde amoris impatiens, ſimplicem puellæ animum promiſſis ſollicitauit, muneribus corrupit, blanditiis deliniit, officiis in mutuum amorem pellexit, improbitate vicit, denique conſuetudinem cum ea habuit, ac deuirginauit: Aliquanto pòſt tempore vterus virginis cœpit tumeſcere, fœtu videlicet concepto: Demum exactis nouem menſibus, parturiit, ac puerum peperit.

Item aliud exemplum: Vrbem cepit, ita poterit ampliari. Principio feciales rem repetitum miſſi, qui pacis etiam conditiones offerrent: quas cùm oppidani non acciperent, copias vndique comparat, admouet exercitum vnà cum machinis ad vrbis mœnia: Illi contra è muris acriter hoſtem repellunt; tandem hic ſuperior in congreſſu, conſcenſis mœnibus vrbem inuadit, ac rerum potitur.

TERTIVS, PER CAVSAS.

CAP. XI.

AB hoc rurſum non ita vehementer abhorret, quoties rem non nudam exponimus, ſed altiùs etiam cauſas repetimus, à quibus initiis ſit profecta. Veluti ſi cui non ſatis ſit dixiſſe, bellum interceſſiſſe Gallis cum Neapolitanis, verùm etiam addat, quæ fuerint ſimultatis cauſæ, qui inſtigator, quæ ſuſcipiendi belli occaſio, quæ vincendi ſpes, quæ vtriúſque fiducia. Hoc vt dilucidius quàm vt egeat præceptione, ita difficile ſit exemplum niſi plurimis verbis proponere. Quare ſuperſedebimus, & lectorem ad Salluſtium ac Litium relegabimus.

QVARTVS, PER adiuncta.

CAP. XII.

NOn admodùm ab his diſcrepat, quoties non ſimpliciter proponimus negotium, ſed enumeramus etiam illa quæ negotium comitantur, vel conſequuntur. Quod genus ſit, Bellum tibi acceptum feremus; hoc pacto poteris ditare rem: Exhauſtum in barbaros milites ærarium. fractam laboribus iuuentutem, proculcatas ſegetes, abacta pecora, incenſos paſſim vicos ac villas, deſertos agros, euerſa mœnia, compilatas domos. direpta fana, tot orbos ſenes, tot orphanos liberos, tot viduas matronas, tot virgines indignè conſtupratas, tot adoleſcentium licentia deprauatos mores, tantum funerum, tantum luctus, tantum lachrymarum: Præterea extinctas artes, oppreſſas leges, obliteratam religionem, confuſa diuina humanáque omnia, corruptam ciuitatis diſciplinam: vniuerſum, inquam, hoc malorum agmen, quod ex bello naſcitur, tibi vni feremus acceptum, ſiquidem belli fueris author.

QVINTVS, PER EVIDENtiam, Deſcriptiones, Hypotypoſes.

CAP. XIII.

QVoties vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratia, rem non ſimplic ter exponemus,

ſed ceu coloribus expreſſam in tabula ſpectandam proponemus: vt nos depinxiſſe, non narraſſe; lector ſpectaſſe, non legiſſe videatur.

Id ita præſtare poterimus, ſi priùs ipſi totam rei naturam, omnéſque circunſtantias, ac veluti faciem animo luſtremus: Deinde ita verbis ac figuris idoneis effingamus, vt quàm maximè fiat euidens perſpicuáque lectori. Hac virtute præcellunt cùm omnes poëtæ, tum præcipuè Homerus; quemadmodum ſuis indicabimus locis. Conſtat autem præcipuè deſcriptione rerum, temporum, locorum & perſonarum.

Rei deſcriptione locupletabimus orationem, cùm id quod fit, aut factum eſt, non ſummatim aut tenuiter exponemus, ſed omnibus fucatum coloribus ob oculos ponemus; vt auditorem ſiue lectorem, iam extra ſe poſitum, velut in theatrum, auocet; hanc ab effingenda rerum imagine Græci vocant hypotypoſim: etiamſi vocabulum hoc commune eſt, quoties aliquid oculis ſubiicitur: Veluti ſi quis expugnatam ciuitatem dicat, cuncta nimirum in ſumma complectitur, quæcúnque talis fortuna recipit: (vtar enim Quintiliani verbis:) At ſi aperias hæc, quæ verbo vno incluſa erant, apparebunt effuſæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diuerſis clamoribus vnus quidam ſonus, aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu ſuorum cohærentes, & infantium fœminarúmque ploratus, malè vſque in illum diem ſeruati fato ſenes. Tum illa prophanorum ſacrorúmque direptio, efferentium prædas, repetentiúmque diſcurſus, & ante ſuum quiſque prædonem catenati: & conata retinere infantem ſuum mater. Et ſicubi maius lucrum eſt, pugna inter victores. Licèt enim hæc omnia complectatur euerſio, minùs eſt tamen totum dicere, quàm omnia. Hactenus Fabius. Idem huius euidentiæ citat exemplum hoc, ex Cælio in Antonium: Námque ipſum offendunt temulento ſopore profligatum, totis præcordiis ſtertentem, ructuoſos ſpiritus geminare, præclaráſque contubernales ab omnibus ſpondis tranſuerſas incubare, & reliquas circumiacere paſſim, quæ tamen exanimatæ terrore, hoſtium aduentu percepto, excitare Antonium conabantur: Nomen inclamabant, fruſtra ceruicibus tollebant, blandiùs alia ad aurem inuocabat, vehementiùs etiam nonnulla feriebat. Quarum cùm omnium vocem tactúmque noſcitaret, proximæ cuiúſque collum amplexu petebat: nec dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat, ſed ſemiſomno ſopore inter manus centurionum concubinarúmque iactabatur. Nihil, inquit Fabius, his nec credibilius fingi, nec vehementius exprobrari, nec manifeſtius oſtendi poteſt. Refert idem deſcriptionem conuiuij luxurioſi: Videbar, inquit, videre alios intrantes, alios verò exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes, quoſdam heſterna potatione oſcitantes: Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & ſpinis cooperta piſcium.

Addatur hîc etiã deſcriptio Apronij, ex lib. 3. in Verrem; Aſpicite, Iudices, vultum hominis, & aſpectum; & ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos etiam ſpiritus Sicilienſes quos fuiſſe putetis, cogitate ac recordamini. Hic eſt Apronius, quem in prouincia tota, Verres, cùm vndique nequiſſimos homines conquiſiſſet, & cùm ipſe ſecum ſui ſimiles duxiſſet, nòn parum multos; nequitia, luxuria, audacia ſui ſimillimum iudicauit. Itaque

iſtos

iſtos in ſe perbreui tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, ſed ſtudiorum turpitudo ſimilitudóque coniunxit. Verris mores improbos impuróſque noſtis? Fingite vobis, ſi poteſtis, aliquem qui omnibus iſtis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines eſſe poſſit: Is erat Apronius ille, qui, vt ipſe non ſolùm vitâ, ſed etiam corpore atque ore ſignificat, immenſa aliqua vorago eſt, aut gurges vitiorum turpitudinúmque omnium. Hunc in omnibus ſtupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conuiuiis principem adhibebat; tantámque habebat morum ſimilitudo coniunctionem atque concordiam, vt Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, iſti vni commodus ac diſertus videretur: vt, quem omnes odiſſent, neque videre vellent, ſine eo iſte eſſe non poſſet: vt, cùm alij ne conuiuiis quidem iiſdem quibus Apronius, hic iiſdem etiam poculis vteretur: poſtremò, vt odor Apronij teterrimus, oris & corporis, quem (vt aiunt) ne beſtiæ quidem ferre poſſent, vni iſti ſuauis & iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo ſocius, in conuiuio dominus; ac tum maximè cum accumbente prætextato prætoris filio, in conuiuio ſaltare nudus cœperat. Sed hæc nos copioſiſſimè libro vndecimo.

SEXTVS, PER Digreſſionem.

CAPVT XIV.

SVperioribus eſt affinis quam Græci παρέκβασιν appellant. Ea eſt, definitore Quintiliano, alicuius rei, ſed ad vtilitatem cauſæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Adhibetur autem, vel laudandi gratia, qualis eſt apud M. Tullium pro L. Cornelio popularis illa virtutum Cn. Pompeij commemoratio, in quam ille diuinus orator (nam Fabij verbis vtar) veluti nomine ipſo ducis, curſus dicendi teneretur, abrupto quem inchoauerat ſermone, diuertit; aut vituperandi, aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi. Sumuntur autem ex iiſdem fermè locis, quos modò retulimus, ab expoſitione rerum geſtarum, à deſcriptione locorum, regionum, perſonarum; item à tractatione fabularum, apologorum: Præterea à locis communibus, quoties amplificandæ rei gratia, in gloriam, in luxuriam, libidinem, auaritiam, turpem amorem, tyrannidem, iram, ac reliqua vitia, dicimus; atque his, cauſa velut aliquantiſper omiſſa, diutiùs immoramur: aut contrà, quoties frugalitatem, liberalitatem, continentiam, ſtudia litterarum, pietatem, taciturnitatem laudibus efferimus: Hi tantum momenti habent ad copioſè dicendum, vt clari aliquot authores eos ex profeſſo tractauerint: (χρείας appellant.) Sunt & illi loci communes, his non diſſimiles, quoties libertatis commoda ponimus ante oculos, contra ſeruitutis incommoda; mutabilitatem fortunæ, mortis æquam omnibus neceſſitatem, quantum valeat pecunia in rebus mortalium, vitæ humanæ breuitatem; atque id genus alia innumera deſcribimus. Porrò longiùs immorari licebit excurſionibus, vel in initio dictionis; quas habet illa Herculis Gallici, apud Lucianum; & Laniarum, apud Politianum deſcriptio; vel in fine, quò iam feſſus recreetur auditor; quemadmodum in Georg. ferè facit Virgilius. In medio, ſi quando digredi libebit, celeriùs eò redeundum vnde digreſſus ſis, niſi pars cauſæ iam abſoluta digreſſionis anſam præbebit; veluti poſt narratam cauſam; quò ad ſecuturam argumentationem auditor reddatur alacrior; aut poſt pro-

Digitized by Google

bationem, ſiue omnino poſt locos in amœniores, quò tædium ſubtilitatis diſcutiatur; aut niſi res ipſa locos huiuſmodi ſuapte ſponte offerat, qui inuitent ad diutiùs immorandum.

Nota, hanc amplificationem prudenter eſſe tractandam, nec temerè, vbi multa & neceſſaria in propriis argumentis ſuppetunt, ad alia digrediendum.

SEPTIMVS, PER gradationem.

CAPVT XV.

FIt, vt facinus eſt vincire ciuem Romanum, ſcelus verberare, necare; quid dicam, in crucem tollere? Verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt. Ad hoc genus pertinet & illud, cùm congeſtis ordine quodam circumſtantiis in contextu & curſu ſemper aliquid priore maius inſequitur. Huius exemplum eſt in ſecunda Ciceronis Philippica de vomitu Antonij: O rem non modò viſu fœdam, ſed etiam auditu! Si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? In cœtu verò populi Romani, negotium publicum gerens, Magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is fruſtis eſculentis, vinum redolentibus, gremium ſuum & totum tribunal impleuit. Hic ſingulæ voces incrementum habent. Etenim per ſe deforme fuerat, vel non in cœtu vomere, in cœtu etiam non populi, etiam non Romani, vel ſi nullum negotium gereret, vel ſi non publicum, vel ſi non magiſter equitum. Hæc ſi quis diuidat, ac circa ſingulos gradus immoretur, augebit quidem orationis copiam, tamen minùs efficaciter amplificabit.

OCTAVVS, PER comparationem.

CAPVT XVI.

FIt Comparatio vel fictione, vel exẽpli collatione. Fictione, quam ὑπόκρισιν vocant, vt in prima parte exempli quod modò retulimus ex Cicerone: fingit enim hoc inter cœnam accidiſſe priuato. Eiuſdem eſt illud in Catilinam: Serui me hercle mei ſi me iſto pacto metuerent, vt te metuunt omnes tui, domum meam relinquendam putarem. Collatione exempli; quoties propoſito velut ſimili exemplo, efficimus vt id quod exaggeramus, aut proximum illi, aut par, aut maius etiam videatur: vel vt Cicero pro Cluentio, cùm expoſuiſſet, Mileſiam quandam à ſecundis heredibus pro abortu pecuniam accepiſſe: Quanto eſt, inquit, Opianicus in eadem iniuria, maiore ſupplicio dignus? Siquidem illa cùm ſuo corpori vim attuliſſet, ſe ipſam cruciauit: Hic autem idem illud effecit per alieni corporis cruciatum. In hoc genere non ſolùm tota totis, ſed etiam partes partibus comparantur; ſicut hoc loco pro Milone: An verò, vir ampliſſimus Scipio; Tiberium Gracchum, mediocriter labefactantem remp. priuatus interfecit; Catilinam, orbem terræ, cæde atque incendio vaſtare molientem, nos conſules perferemus? hìc & Catilina, Graccho; & ſtatus Reip. orbi terrarum; & mediocris labefactatio, cædi & incendiis & vaſtationi; & priuatus, conſulibus comparatur. Quæ ſi quis dilatare velit, plenos per ſingula locos habeat.

NONVS, PER ELEVAtionem grauium.

CAPVT XVII.

FIt quoties res atrociſſimas quaſque in ſummam ipſi extulimus inuidiam: eleuamus conſultò, quo grauiora videantur quæ ſequutura

ſunt

ſunt. Quod genus eſt illud Ciceronis: Leuia ſunt hæc in hoc reo: Metum virgarum, nauarchus nobiliſſimæ ciuitatis, pretio redemit; humanum eſt: Atrociſſimum quiddam expectetur, neceſſe eſt: cui hæc quæ ſunt atrocia, comparata, humana atque vſitata videantur.

DECIMVS, PER congeriem.

CAPVT XVIII.

Amplificamus & congerie verborum & ſententiarum, idem ſignificantium, quæ finitima eſt figuræ συναθροισμῷ, de qua priùs dictum eſt. Vtitur hac M. Tullius in actione pro Ligario. Quid enim tuus ille, Tubero, diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? Cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Hîc velut aceruo creuit oratio. Idem fit interim omnibus altiùs atque altiùs inſurgentibus: vt in hoc exemplo: Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrórque ſociorum, & ciuium Romanorum lictor Sextius.

VNDECIMVS, PER correctionem.

CAPVT XIX.

Amplificamus etiam quaſi correctione quadam, vt Cicero in Verrem: Non enim furem, ſed raptorem; non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ; non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religionúmque; non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem ciuium ſociorúmque, in veſtrum iudicium adduximus.

DVODECIMVS, PER conglobatas definitiones.

CAP. XX.

Tale eſt illud D. Chryſoſtomi, vbi crucem ſic deſcribit: Crux totius beatitudinis cauſa, diſcordiæ amputatio, pacis firmamentum, bonorum omnium copioſa largitio, ſalutis indicium, Sol iuſtitiæ, ſpes Chriſtianorum, reſurrectio mortuorum, cæcorum dux, claudorum baculus, conſolatio pauperum, frænum diuitum, euerſio ſuperborum, triumphus aduerſus dæmonas, &c.

De iſtis definitionibus abundè dixi ſuperiùs. Item ille amplificandi modus fit per epitheta & aduerbia.

DE DELECTV LOCORVM, & figurarum, ad amplificationem obiter monitum.

CAPVT XXI.

Atque ne tantùm ad criminum & maleficiorum amplificationes tradita ratio pertinere videatur; ſi diſquiſitiùs enucleare velis, illinc præſtantiſſimarum rerum excellentem gloriam, illinc virtutum decus, illinc vitiorum turpitudinem, illinc calamitatum atrocem ſpeciem, illinc admirabilium rerum naturas, illinc exquiſitiſſimarum artium delicias, & cætera id genus augeri neceſſe eſt.

Sed qui proprij ſint ſingulorum loci, commodiùs, opinor, in epidictico genere diſſeremus: Nunc, vt id obiter præcerpamus, res vel corporeæ ſunt, vel ab omni materiæ concretione ſecretæ; quæ ſunt corporis expertes, vt Deus, Angeli, mentes, virtutes, ſcientiæ; primùm ornantur loco negationis: quædam enim adeò ſublimia ſunt, vt facilius ſit dicere, quid non

ſint, quàm eorum naturam explicare; nec immeritò ſapientes illi Ægyptij apud Damaſcium, pro omni laude diuina ter σκότος ἄγνωστον, id eſt, *incognitā caliginem*, inclamant: Deum ſcilicet adumbrantes, cuius cognitio, cùm tantis difficultatibus ſepta ſit, meliùs ſcitur ignorando, quàm temerè aliquid aſſerendo.

II. Loco ὑπεροχῆς, hoc eſt, *eminentiæ*, cùm ex variis rebus quaſi floſculos perfectionis decerpimus, quos in ea re quam commendandam ſuſcepimus, longè excitatiùs vigere oſtendimus.

Tertius locus eſt ab effectis; quo res ſpirituales σωματοποιοῦνται, id eſt, *quaſi corpore veſtiuntur*, vt præter ſuam naturam mortalium ſenſibus ſubiiciantur.

At verò vbi res corporeæ ſunt, ex variis conflatæ partibus, ſæpiſſimè, vt in deſcriptionibus fieri ſolet, per ipſarúmmet partium enucleationem, & adiuncta, frequentantur: quanquam nulla res eſt quæ per omnes locos communes attolli non poſſit. Itaque in toto genere valent, quod docet Marcus Tullius, definitiones conglobatæ, conſequentium frequentatio, & contrariorum, & diſſimilium, & inter ſe pugnantium rerum conflictio, & cauſſæ, & ea quæ ſunt de cauſſis orta, maximéque ſimilitudines & exempla.

Figuræ in rebus illuſtrandis adhibentur leniores, & magis comptæ, vt hypotypoſes, diſtributiones, antonomaſiæ quædam excellentes. In contentionibus verò aduerſus crimina vſurpantur vehementes increpationes, ironiæ amarulentæ, epiphonemata, execrationes, apoſtrophæ.

DE DELECTV VERBORVM ad amplificandum.

CAPVT XXII.

VErba quoque, quod præcipit M. Tullius, ponenda ſunt illuſtria, & tamen inſita, vt *O acerbam mihi (iudices) temporis illius memoriam, & loci, cùm hic in me incidit, complexus eſt, conſperſitque lacrymas.* (*Pro Plancio.*) Grauia, vt: *Præmiorum ampliſſimum, gloria, quæ breuitatem vitæ poſteritatis memoria conſolatur.* (*Pro Milone.*) Plena, vt, *De me ſemper P. R. ſemper omnes gentes loquentur, nulla vnquam obmuteſcet venuſtas.* Sonantia: *Polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones, ſenatus grauiſſima decreta perfregerat.*

Addit idem auctor, iuncta, facta, cognominata, non vulgata, ſuperlata, imprimíſque tranſlata. *Iuncta* ſunt compoſita, quæ grauiùs ſunt anhelara, vt *contrucidare, pertimeſcere*: Facta, vt, *Vllámne Appietatem, aut Lentulitatem valere apud me, plus quàm ornamenta virtutis exiſtimas?* Sed hoc parciùs imitandum. Cognominata, vt, *expelletur, exterminabitur, eiicietur.* Non vulgata, vt, *Quas ille præceps amentia caſis proſtratiſque ſanctiſſimis lucis, ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat.* Superlata, *ſaxa, & ſolitudines voce reſpondent.* Tranſlata, vt, *Omnes in me meóſque redundant ex illo fonte dolores.*

Hæc omnino maieſtatem attollunt orationis, vbi præcipuè figuris dictionum illigantur, quales ſunt, iſocola, anadiploſes, aſyntheta polyſyntheta, & cætera huiuſmodi, quibus ad rei cumulum circunductæ quaſi torno verborum circunſcriptiones, quàm aptiſſimè iunguntur.

Digitized by Google

DE MIXTVRA LOCORVM & Figurarum.

CAP. XXIII.

QVod verò ad mixturam attinet Locorum & Figurarum, ſunt qui iſta putidiùs inquirant, & putent nonnihil ab antiquis, in hac temperie religioſiùs obſeruatum. Mihi verò videntur veteres Oratores, ad hanc primùm curam animum intendiſſe, vt quàm illuſtres locos & figuras deligerent: Denique eandem pro rerum opportunitate, vt magiſtra ratio & prudentia ſuaderet, variè commiſcerent; in qua mixtura tanta eſt diuerſitas, vt difficile ſit certis iam complecti legibus. Nam ſi diligentiùs perſcruteris, omnes penè omnibus locos locis, & figuras figuris illigatas atque intexas reperies; Sed hoc in variis argumentis. Itaque videndum eſt in hac potiſſimùm, quid materiæ ratio patiatur, aut admittat; videntur certè ij primùm loci, qui eſſentiam rei magis ſpectant; meliùs coniungi, vt definitio, genus, ſpecies, cauſſæ, partium enumeratio: deinde antecedentia, conſequentia, adiuncta, ſimilitudines, contraria, &c. id genus. *Locorum cognatio.*

Inter figuras aliæ pertinent ad conformationem imaginum, deſcriptionémque rerum, aliæ ad probationem argumentorum, aliæ ad exhilarandam orationem, aliæ ad ſuccendendam; quæ verò ſunt eiuſdem generis, coniunguntur; quanquam ad varietatis illecebram, aliæ aliis inſuper adduntur, tam diuerſo concentu, vt difficile ſit in hac re certum aliquid definire.

Iuuat tamen aliqua exempla ex Cicerone potiſſimùm legere, quibus confirmationem illam locorum & figurarum in amplificatione cognoſcere atque annotare poſſis.

AMPLIFICATIONES *Ciceronianæ diſtinguuntur.*

Ac primùm auaritia & ambitio P. Rulli exaggeratur per congeriem partium, atque effectorum, & per anaphoram tractatur.

CAP. XXIV.

HÆc tu P. Rulle M. Bruti ſceleris veſtigia, quàm monumenta maiorum ſapientiæ ſequi maluiſti. Hæc tu cum iſtis tuis actoribus excogitaſti, vt vetera vectigalia venderetis, & expleretis noua. Vrbi Capuam ad certamen dignitatis opponere vis, vt ſub veſtrum ius, iuriſdictionem, poteſtatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem ſubiungeretis; vt cùm omnem pecuniam ex ærario exhauſiſſetis, ab omnibus Regibus, gentibus, Imperatoribus noſtris coëgiſſetis, tamen omnes vobis pecunias ad nutum veſtrum penderent; vt iidem partim inuidioſos agros, à Syllanis poſſeſſoribus, partim deſertos ac peſtilentes, à veſtris neceſſariis, à vobiſmetipſis emptos, quanti velletis, P. Romano indiceretis; vt omnia municipia, coloniáſque Italiæ nouis colonis occuparetis, vt quibuſcunque in locis vobis videretur, ac quàm multis videretur, colonias: vt omnem rempubl. veſtris militibus, veſtris vrbibus, veſtris præſidiis cingeretis, atque oppreſſam teneretis: vt ipſum Cn. Pompeium, cuius præſidio ſæpiſſimè populus Romanus contra acerrimos hoſtes, & contra improbiſſimos ciues victor extitit, proſcribere, atque horum conſpectu priuare poſſetis; vt nihil auro & argento violari, nihil numero & ſuffragiis declarari, nihil elata manu perfringi poſſet, quos vos non oppreſſum atque ereptum teneretis, vt volitaretis interea per gentes, per regna omnia, cum imperio ſummo, *De lege Agrar. contra Rullum 97. & 98.*

cum iudicio infinito, cùm omni pecunia, vt veniretis in caſtra Cn. Pompeij, atque ipſi caſtra, ſi commodum vobis eſſet, venderetis; vt interea magiſtratus reliquos, legibus omnibus ſoluti, ſine metu iudiciorum, ſine periculo petere poſſetis, vt nemo ad populum Rom. vos adducere, nemo producere, non ſenatus cogere, non Conſul coërcere, non tribunus pleb. retinere poſſet.

Notatur artificiũ huius amplificationis. Iam ciuilis facile eſt iſtius amplificationis artificium intueri: Primùm conſtat rebus, & magnis, & multis, quæ in perſonis & negotiis ſitæ ſunt. Viden'vt breuiſſimè Rulli auaritiam, circa vectigalia, Capuam, ærarium, prouincias, agros Syllanos, oppreſſionem virorum fortium, &c. notauit magna orationis volubilitate? hæc pertinent ad δείνωσιν. Quæ verò verbis duntaxat augent, *ius*, *iuriſdictionem*, *poteſtatem*, *vrbes*, *nationes*, *prouincias*, *liberos*, *populos*, *Reges*, *terrarum denique orbem*, hæc ſpectant αὔξησιν: forſitan vno verbo Demoſthenes dixiſſet, *terrarum orbem*. Sed hic Ciceronis modus plurimum valet ad illam adipalem, quam fouebat, eloquentiam innutriendam.

Sequens modus multùm eſt in ἀξίᾳ quippe vno verbo, cùm vellet dicere præceps fuiſſe Nænij conſilium per ſermocinationem, & ἠθοποιΐαν, ita ſubiicit pro Quinctio num. 53.

Cùm ius amicitiæ, ſocietatis, affinitatis ageretur, cum officij rationem atque exiſtimationis duci conueniret, eo tempore, tu non modò, aut C. Aquilium, aut L. Lucullum, ſed ne ipſe quidem te conſuluiſti, ſed ne ipſe quidem ad te retuliſti, ne hæc quidem locutus es: Horæ duæ fuerunt: Quinctius ad vadimonium non venit: quid ago? reſpiraſſet cupiditas atque auaritia, paulùlum: aliquid loci rationi & conſilio dediſſes: tu te collegiſſes, non in eam turpitudinem veniſſes, vt hoc eſſet tibi apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium non ſit obitum, eadem te hora conſilium cepiſſe hominis propinqui fortunas funditus euertere.

Hæc verboſior eſt amplificatio, popularis tamen, & ad motum efficax. Eiuſdem generis eſt iſta n. 188. pro Cluentio p. 674.

Quod hoc portentum, Dij immortales! quod tantum monſtrum in vllis locis, quod tam infeſtum ſcelus & immane, aut vnde natum eſſe dicam? iam enim videtis profectò, Iudices, non ſine neceſſariis me; ac maximis cauſſis, principio orationis meæ de matre dixiſſe; nihil eſt enim mali, nihil ſceleris; quod illa ab initio filio noluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit.

AMPLIFICATVR Saſſiæ libido, num. 12. pro Cluentio.

CAP. XXV.

CVm eſſent hæ nuptiæ, plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolùm dedecore, verumetiam ſcelere, coniuncta. Nam Saſſia, mater huius Auiti (mater enim à me nominis cauſſa; tametſi in hunc hoſtili odio & crudelitate eſt; mater, inquam, appellabitur:) neque vnquam illa ira de ſuo ſcelere & immanitate audiet, vt naturæ nomen amittat. Quo enim eſt ipſum nomen amantius indulgentiúſque maternum, hoc, illius matris, quæ multos iam annos, & nunc, cùm maximè filium interfectum cupit, ſingulare ſcelus, maiore odio dignum eſſe ducetis. Ea igitur mater Auiti, Melini iſtius adoleſcentis generi ſui, contra quàm fas erat, amore capta: Primò, neque id ipſum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate continebatur: deinde illa flagrare

grate cœpit amentia, ſic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror à cupiditate reuocaret? Animum adoleſcentis, nondum conſilio ac ratione confirmatum, pellexit iis omnibus rebus quibus illa ætas capi ac deliniri poteſt. Filia, quæ non ſolùm illo communi dolore muliebri, in eiuſmodi viri iniuriis angeretur, ſed nefarium matris pellicatum ferre non poſſet, de quo ne queri quidem ſine ſcelere ſe poſſe arbitraretur, cæteros ſui tanti mali ignaros eſſe cupiebat, in huius amantiſſimi ſui fratris manibus, & gremio, & mœrore, & lacrymis conſeneſcebat. Ecce autem ſubitum diuortium, quod ſolatium omnium malorum fore videbatur. Diſcedit à Melino Cluentia: vt in tantis iniuriis, non inuita: vt à viro, non libenter. Tum verò illa egregia, ac præclara mater, palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filiæ, non libidinis. Itaque diutiùs ſuſpicionibus obſcuris lædi famam ſuam noluit: lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi ornari, & ſterni, expulſa atque exturbata filia, iubet. Nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus, funeſtis ominibus omnium. O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc vnam in omni vita inauditum! ô libidinem effrænatam, & indomitam! ô audaciam ſingularem, non timuiſſe, ſi minùs vim Deorum, hominúmque famam, at illam ipſam noctem faceſque illas nuptiales? non limen cubiculi: non cubile filiæ? non parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes nuptiarum? Perfregit, ac proſtrauit omnia cupiditate ac furore, vicit pudorem libido, timorem audacia, rationẽ amẽtia.

Animaduerte in hac tota narratione ſingulare grandis illius & exaggeratæ eloquentiæ artificium; primum rem improbam & funeſtam narraturus, incipit à commemoratione bonorum quæ anteceſſerant, quò res fiat atrocior: *Cum eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis:* Deinde, quàm ingenioſa illa parentheſis: *Saſſia mater huius: (mater enim à me nominis cauſa, &c.)* Mox rem pedetentim explicat ſeruatis ἠθικῶς legibus Primùm armat Saſſia; deinde flagrat; Tertiò tota inflammatur; & hæ flammæ exaggerantur à contrariis: Magnæ procul dubio fuerunt, quæ pudorem, pudicitiam, pietatem, metum dedecoris, hominum famam vicerunt. Hæc enim iſtius libidinis fræna ſolent eſſe valentiſſima. Dein adiuncta in perſona filiæ illuſtri ἠθοποιΐᾳ exprimuntur. Sed hæc tantùm prĕludia: Quid, quomodo attollitur ſequens oratio? *Explicatur ſuperior amplificatio*

Tum verò illa egregia ac præclara mater, & victrix filiæ, non libidinis, quàm diſertè appoſitis inualeſcit adiunctis? *lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi ornari & ſterni, expulſa atque exturbata filia, iubet. Poſtremò nubit genero ſocrus, nullis auſpiciis, nullis auctoribus.* Quid reſtabat niſi exclamationis fulmen, *O mulieris ſcelus!*

AMPLIFICATIO BENEFICII accepti, per Comparata, Adiuncta, & partes, ad Quirites, poſt reditum, num. 5.

CAP. XXVI.

A Parentibus, id quod neceſſe erat, paruus ſum procreatus: à vobis natus ſum conſularis. Illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus eſſet, dederunt: vos ſpectatum, & incredibili pietate cognitum, *Comparatio, & antitheta.*

Digitized by Google

reddidiſtis. Rempubl. illis accepi temporibus, eam, quæ penè amiſſa eſt: à vobis eam recuperaui, quam aliquando omnes vnius opera ſeruatam iudicauerunt. Dij immortales mihi liberos dederunt vos reddidiſtis. Multa præterea à Diis immortalibus optata conſecuti ſumus; niſi veſtra voluntas fuiſſet, omnibus diuinis muneribus caruiſſemus: veſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc à vobis vniuerſos habemus, vt quantum antea parentibus, quantum Diis immortalibus, quantum vobiſmetipſis, tantum hoc tempore vniuerſo cuncto populo Rom. debeamus. Nam cùm in ipſo beneficio veſtro tanta magnitudo eſt, vt eam complecti oratione non poſſim, tum in ſtudiis veſtris tanta animorum declarata eſt voluntas, vt non ſolùm calamitatem mihi detraxiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe videamini. Non enim pro meo reditu, vt pro P. Popilij nobiliſſimi hominis adoleſcentes, filij, & multi præterea cognati atque affines deprecati ſunt.

Hæc ratio augendi per antitheta, pulchra eſt, & ſuauis: adduntur etiam adiuncta; ſcilicet in largiendo beneficio alacritas, & cætera.

ALIA PARS AMPLIFICATIONIS per μερισμόν.

Poſt reditum ad Quirit.

CAP. XXVII.

Partium enumeratio.

QVid dulcius hominum generi à natura datum eſt, quàm ſui cuique liberi? mihi verò & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vita ſunt mea cariores, tamen non tanta voluptate erant ſuſcepti, quanta nunc ſunt reſtituti. Nihil cuiquam fuit vnquam iucundius, quàm mihi meus frater; non tam id ſentiebam, cùm fruebar, quàm tunc cùm carebam, & poſteaquam vos me illi, & mihi eum reddidiſtis: Res familiaris ſua quemque delectat, reliquæ meæ fortunæ recuperatæ, plus mihi nunc voluptatis afferunt, quàm tunc incolumi afferebant: Amicitiæ, conſuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies feſti, quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. Iam verò honos, dignitas, locus, ordo, beneficia veſtra, quæ quam mihi ſemper clariſſima viſa ſunt, tamen ea nunc renouata, illuſtriora videntur, quàm ſi obſcurata non eſſent. Ipſa autem patria, Dij immortales, dici vix poteſt, quid caritatis, quid voluptatis habet! quæ ſpecies Italiæ, quæ celebritas oppidorum, quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo vrbis? quæ humanitas ciuium? quæ reip. dignitas? quæ veſtra maieſtas? quibus ego omnibus antea rebus ſic fruebar vt nemo magis.

Quid notandũ in ſuperiori amplificatione.

Viden' vt ſingula quæque commoda minutatim, ſine tamen vlla ſermonis ignobilitate, aut rerum obſcuritate, diſcutiens, amplam effecit orationem. Si quidpiam hîc humile fuiſſet interpoſitum, corrupiſſet eloquentiæ grauitatem: quod fatuus quiſpiam fecit in veteri poëmate, qui Elyſiorum camporum voluptates commemorans, Solem & cucumeres dixit eſſe illi periucundos. Quæ cognatio, cucumerum, & Solis? deinde, cuius ingenij eſt nobiliſſimis voluptatibus cucumerum eſum inferre?

AMPLIFICATIO REI calamitoſi, per gradationem, & hypotypoſin, &c. pro Quinctio, n. 95.

CAP. XXVIII.

κλῖμαξ.

MIſerum eſt exturbari fortunis omnibus? miſerius eſt, iniuria. Acerbum eſt ab aliquo circumueniri? acerbius à propinquo. Calamitoſum

mitoſum eſt bonis euerti? calamitoſius cum dedecore. Funeſtum eſt à forti atque honeſto viro iugulari?funeſtius, ab eo cuius vox præconis quæſtu proſtitit. Indignum eſt à pari vinci, aut ſuperiore? indignius ab inferiore atque humiliore. Luctuoſum eſt tradi alteri cum bonis: luctuoſius, inimico. Horribile eſt cauſſam capitis dicere? horribilius priori loco dicere.

ὑποτύπωσις, & deſcriptio facti. Omnia circumſpexit Quinctius, omnia periclitatus eſt C. Aquili, non prætorem modò, à quo ius impetraret, inuenire non potuit; atque adeo, ne vnde arbitratu quidem ſuo poſtularet: Sed ne inimicos quidem Sex Næuij, quorum ſæpe & diu ad pedes iacuit ſtratus, obſecrans per Deos immortales, vt aut ſecum iure contenderent, aut iniuriam, ſine ignominia, ſibi imponerent. Denique ipſius inimici vultum ſuperbiſſimum ſubiit, ipſius Sex. Næuij lacrymans manum apprehendit in propinquorum bonis perſcribendis excitatam, obſeruauit per fratris ſui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, aut ætatis ſuæ, ſi non hominis, aut humanitatis rationem haberet: vt ſecum aliquid integra ſua fama, qualibet dummodo tolerabili conditione tranſigeret; ab ipſo repudiatus, ab amicis eius non ſubleuatus, ab omni magiſtratu vexatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem; tibi ſe, tibi ſuas omnes opes fortunaſque commendat: tibi committit exiſtimationem, ac ſpem reliquæ vitę, multis vexatus contumeliis, plurimis iactatus iniuriis, non turpis ad te, ſed miſer confugit. E fundo ornatiſſimo deiectus. ignominiis omnibus appetitus, cùm illum in ſuis paternis bonis dominari videret, ipſe filiæ multam dotem conficere non poſſet, nihil alienum tamen vita ſuperiore commiſit Itaque te obſecrat, C. Aquili, vt quam exiſtimationem, quam honeſtatem in iudicium tuum, propè iam acta ætata, decurſaque attulit, eam liceat ei, ſecum ex hoc loco efferre, ne is de cuius officio nemo vnquam dubitauit, ſexageſimo denique anno, dedecore, macula, turpiſſimáque ignominia notetur, ne ornamentis eius omnibus Sex. Næuius pro ſpoliis abutatur, ne per te ferat, quominus, quæ exiſtimatio P. Quinctium vſque ad ſenectutem perduxit, eadem vſque ad rogum proſequatur.

Hæc gradatio, vt poſtea dicetur, tota ad amplificationes facta eſt, nihil ea ad augendum, aut fœcundius, aut ſuauius.

Altera pars amplificationis, continet ὑποτύπωσιν calamitoſi hominis opulentum aduerſarium demulcentis: *Den. que ipſius inimici vultum ſuperbiſsimum ſubiit*, cui additur ſermocinatio, *Obſecrauit per fratris mortui cinerem.* Res ipſa per ſe ſatis luctuoſa eſt, & in ſe ſuam continet amplificationem, modò diſertè narretur.

AMPLIFICATIO AB Effectis. Deſcribitur vir bonus: pro Cæcinna, n 78

CAPVT XXIX.

VEreor, de tali viro ne plus dicam, quam vos aut ſentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam, nunquam eius auctoritatem nimium valere, cuius prudentiam populus R. in cauendo, non in decipiendo, perſpexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate ſeiunxerit, qui tot annos, ingenium, laborem, fidem ſuam P. Romano promptam expoſitamque præbuerit; qui ita bonus & iuſtus vir eſt, vt natura, non diſciplina, conſultus eſſe videatur; ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non

ſcientia ſolùm quædam verumetiam bonitas nata videatur; cuius tantum eſt ingenium, ita prompta fides, vt quicquid inde haurias, purum liquidúmque te haurire ſentias.

AMPLIFICATIO LVXVS, per adiuncta: pro Roſcio Amerino num.1,3.

CAP. XXX.

HAbet animi relaxandi cauſſa rus amœnum, & ſuburbanum, plura præterea prædia, neque tamen vllum, niſi præclarum, & propinquum; domus referta vaſis Corinthiis, & Deliacis; in quibus eſt anthepſa illa, quam tanto pretio nuper mercatus eſt, vt qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum? quid ſignorum? quid marmoris apud illum putatis eſſe? tantum ſcilicet, quantum è multis ſplendidiſque familiis in turba & rapinis coaceruari vna in domo potuit. Familiam verò quantam, & quàm variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? Mitto haſce artes vulgares, coquos, piſtores, lecticarios: animi & aurium cauſſa tot homines habet, vt quotidiano cantu, vocũ, & neruorum, & tibiarum, nocturníſque conuiuiis tota vicinitas perſonet. In hac vita, Iudices, quos ſumptus quotidianos, quas effuſiones, fieri putatis? quæ verò conuiuia? honeſta credo in eiuſmodi domo: ſi domus hæc habenda eſt potiùs quàm officina nequitiæ, diuerſorium flagitiorum omnium? Ipſe verò quemadmodũ compoſito & delibuto capillo paſſim per forum volitet, cum magna caterua togatorum, videtis, Iudices: vt omnes deſpiciat, vt hominem præ ſe neminem putet, vt ſe ſolum beatum, ſolum potentem putet.

AMPLIFICATIO Capacitatis, 2. Philipp n.65.

Per partium enumerationem, & comparata.

CAP. XXXI.

IN eius igitur copias cùm ſe ſubito ingurgitauiſſet, exultabat gaudio perſona de Mimo, modò egens, repentè diues. Sed, vt eſt apud Poëtam neſcio quem, *Malè parte, malè dilabuntur*; incredibile, ac ſimile portenti eſt, quonam modo illa tam multa, quàm paucis non dico menſibus, ſed diebus, effuderit; maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretioſa veſtis, multa & lauta ſupellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxurioſi hominis, ſed tamen abundantis. Horum paucis diebus, nihil erat. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico; quæ ſi fuit, animal vnum fuit. Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam diſſipatas, tam diſtantibus in locis poſitas, tam citò abſorbere potuiſſe. Nihil erat clauſum, nihil obſignatum, nihil ſcriptum, apothecæ totæ nequiſſimis hominibus condonabantur, alia mimi rapiebant, alia mimæ, domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: ſuggerebantur etiam ſæpe (non enim ſemper iſte felix) damna aleatoria conchyliatis Cn. Pompeij periſtromatis: ſeruorum in cellis lectos ſtratos videres. Quamobrem deſinite mirari, hæc tam celeriter eſſe conſumpta: non modò vnus patrimonium, quamuis amplum, vt illud fuit, ſed vrbes, & regna celeriter tanta nequitia deuorare potuiſſet.

Fit per ſubiectionem ante oculos cum vibrata quadam orationis celeritate.

AMPLI

AMPLIFICATIO LVCTVOSI ſpectaculi de bonis Cneij Pompeij haſtæ ſubiectis.

Per hypotypoſin, ſuſtentationem, epiplexin, &c. 2. Philipp. n. 64.

CAPVT XXXII.

HAſta poſita pro æde Ioui Statoris, bona, miſerum me! conſumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor.) bona, inquam, Cnei Pompeij Magni, voci acerbiſſimæ ſubiecta præconis: vna in illa re ſeruitutis oblita ciuitas ingemuit, ſeruientibúſque animis, gemitus tamen populi Romani liber fuit expectantibus omnibus, quiſnam eſſet tam impius, tam demens, tam Diis hominibúſque hoſtis, qui ad illud ſcelus ſectionis auderet accedere: inuentus eſt nemo præter Antonium, præſertim cùm tot eſſent circa haſtam illam, qui auderet, quod omnium fugiſſet & formidaſſet audacia. Tantus igitur te ſtupor oppreſſit, vel, vt veriùs dicam, tantus furor, vt primum cùm ſector ſis iſto loco natus, deinde cùm Pompeij ſector, non te execrandum populo Romano, non deteſtabilem, non omnes tibi Deos, omnes homines, & eſſe inimicos, & futuros ſcias?

Et hæc plena, artificioſa, & grauis. Primùm, quàm appoſitè interiecta, luctuoſa parentheſis. Bona (*miſerum me!*) deinde, vide vt ſuſpendit animos. *Expectantibus omnibus quiſnam eſſet tam impius.* Poſtremò, quæ fulmina exclamationum! *Tantus igitur te ſtupor oppreſſit, &c.*

AMPLIFICATIO BELLI crudelis: Philipp. 14. n. 8.

Per cauſas efficientes, effecta, comparata, &c.

CAPVT XXXIII.

BEllum inexpiabile infert quatuor Coſſ. vnus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum ſenatu populoque R. omnibus, quanquam ruit ipſe ſuis cladibus, peſtem, vaſtitatem, cruciatum, tormenta denuntiat. Dolabellæ ferum & immane facinus, quod nulla barbaria poſſet ignoſcere; id Deorum conſilio factum eſſe teſtatur; quæque facturus eſſet in hac vrbe, niſi eum hic ipſe Iupiter ab hoc templo atque mœnibus repuliſſet, declarauit in Parmenſium calamitate. Quot optimos viros honeſtiſſimóſque homines, maximè cum auctoritate huius ordinis, populíque R. dignitate coniunctos, crudeliſſimis exemplis interemit prodigium illud, & portentum L. Antonius, inſigne odium omnium hominum, vel, ſi etiam Dij oderint, quos oportet, omnium Deorum? Refugit animus P. R. eáque formidat dicere, quæ L. Antonius in Parmenſium liberis, & coniugibus effecerit; quas enim turpitudines Antonij libenter ſubierunt, eaſdem per vim lætantur aliis ſe intuliſſe. Sed vis calamitoſa eſt, quam illis intulerunt, libido flagitioſa, qua Antoniorum oblita eſt vita. Eſt igitur quiſquam, qui hoſtes appellare non audeat quorum ſcelere crudelitatem Carthaginenſium victam eſſe fateantur? qua enim in vrbe tam immanis Annibal capta, quàm in Parma ſurrepta Antonius? niſi fortè huius coloniæ, & cæterarum, in quas eodem eſt animo, non eſt hoſtis Antonius putandus. Si verò coloniarum & municipiorum ſine vlla dubitatione hoſtis eſt, quid tandem huius cenſetis vrbis, quam ille ad expiandas egeſtates latrocinij ſui concupiuit, quam iampridem metator & callidus decempeda ſua ſaxa diuiſerat? Recordamini, per Deos immortales, P. C. quid hoc biduò timuerimus à domeſticis hoſtibus, rumoribus improbiſſimis diſſipatis; Quis liberos, quis coniugem aſpicere poterat ſine fletu? quis domum?

quis tecta? quis larem familiarem? Iam aut fœdiſſimam mortem omnes, aut miſerabilem fugam cogitabant. Hæc à quibus timebantur, eos hoſtes appellare dubitamus? grauius, ſi quis attulerit, nomen libenter aſſentiar; hoc vulgari contentus vix ſum, leuiore non vtor.

AMPLIFICATIO CRIminis inuſitati: 6. Verr. n. 67. 68. 69.

Per adiuncta, & varias figuras.

CAP. XXXIV.

Ex maximo conuentu Syracuſis in foro, (ne quis fortè me in crimine obſcuro verſari, atque affingere aliquid ſuſpicione hominum arbitretur,) In foro, inquam, Syracuſis flens, Deos hominéſque conteſtans, clamare cœpit, candelabrum factum è gemmis, quod in Capitolium miſſurus eſſet, quod in templo clariſſimo, populo R. monumentum ſuæ ſocietatis amicitiæque eſſe voluiſſet; id ſibi Caium Verrem abſtuliſſe; de cæteris operibus, ex auro, ex gemmis, quæ ſua penes illum eſſent, ſe non laborare: hoc ſibi eripi miſerum eſſe & indignum Id etſi antea iam mente & cogitatione ſua, fratriſque ſui, conſecratum eſſet; tamen tum ſe in illo conuentu ciuium Romanorum dare, donare, dicare, conſecrare Ioui optimo maximo, teſtémque ipſum Iouem ſuæ voluntatis ac religionis adhibere Quæ vox? quæ latera? quæ vires huius vnius criminis querimoniam poſſint ſuſtinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omnium noſtrûm biennium fere, comitatu regio, atque ornatu fuiſſet, is cùm amicus, & ſocius populi Romani eſſet, amiciſſimo patre, auo, maioribus, antiquiſſimis, & clariſſimis, opulentiſſimo, & maximo regno, præceps è prouincia populi Romani exturbatus eſt. Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras: Quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum, atque in vltimas terras peruenturam putaſti? Cùm audierint à Prætore populi R. in prouincia violatum Regem, ſpoliatum hoſpitem, eiectum ſocium populi Ro. atque amicum. Nomen veſtrum, populíque R. odio atque acerbitati, ſcitote, nationibus exteris, Iudices, futurum, ſi iſtius hæc tanta iniuria impunita diſceſſerit. Sic omnes arbitrantur, præſertim cùm hæc omnino fama de noſtrorum hominum auaritia & cupiditate percrebuerit, non iſtius ſolius hoc eſſe facinus; ſed eorum etiam qui approbarint. Multi Reges, multæ liberæ ciuitates, multi priuati opulenti, ac potentes habent profectò in animo Capitolium ſic ornare, vt templi dignitas imperiique noſtri nomen deſiderat; qui ſi intellexerint, interuerſo regali hoc dono, grauiter vos tuliſſe: grata fore vobis, populóque R. ſua ſtudia, ac dona arbitrabuntur: Sin hoc vos in Rege, tam nobili in re tam eximia, in iniuria tam acerba neglexiſſe audierint; non erunt tam amentes, vt operam, curam, pecuniam impendant in eas res quas vobis gratas fore non arbitrentur Hoc loco, Qu. Catule, te appello; loquor enim de tuo clariſſimo pulcherrimóque monumento: non iudicis ſolùm ſeueritatem in hoc crimine, ſed prope inimici atque accuſatoris vim ſuſcipere debes; tuus eſt enim honos in illo templo; ſenatus populíque R. beneficio; tui nominis æterna memoria ſimul cum templo illo conſecratur. Tibi cura ſuſcipienda, tibi hæc opera ſumenda eſt, vt Capitolium quomodo magnificentiùs eſt reſtitutum, ſic copioſiùs ornatum ſit, quàm fuit: vt illa flamma diuinitus extitiſſe videatur.

AMPLIFICATIO MISERIArum, per antitheta, acutáſque & vellicantes ſententias, ſtylo picto, & declamatorio.

Senex reuerſus è captiuitate, deplorat filium inſepultum, & cæcam vxorem.

CAP. XXXV.

LEX.

QVi in calamitate parentes deſeruerit, inſepultus abijciatur Qui habebat vxorem & filium captus à piratis ſcripſit domum de redemptione: Vxor, flendo oculos amiſit; filius, retinente matre profectus, vicariis manibus redemit patrem Idem in vinculis deceſſit, abiectus in mare & appulſus ad littus patrium eſt eiectus; vult illum ſepelire pater, mater prohibet.

Quintil. declam. 6. fol. 16. p. 2. Principiũ aptũ, & acutũ. Nota gradationem artificioſiſſimam.

Quid enim paſſus ſum tam leue, vt non comparatio mei, felices etiam aliorum miſerias faciat? Graue eſt à piratis alligari, magis dicat hoc; qui ſciat, quàm citò capti moriantur. Alligatus ſum, ſed tamen magis queror, quòd ſolutus ſum. Indigna eſt impietas in ſuos, quæ quanta verſetur in hoc iudicio, videtis. Sed mihi hoc quoque querendum eſt, quòd me & vxor nimiùm dilexit, & filius. Quid ergo putarem in rerum natura poſſe reperi, quod orbitate acerbius videretur? Non contigit mihi, quod cæteris, miſerrimum filium efferre Parum eſt, quòd iuueni, ſingularis exempli, cauſſa mortis fui, *& tam pretioſa redemptus anima, ſenex odioſus morte filij mei viuo.* Parum eſt, quòd mihi luctum meum fluctus nuntiarunt, & *alind agenti patri ſubitò ad littus orbitas appulſa eſt*, quòd miſerrimum iuuenem toto iactatum mari, etiamſi me interpellaſſet, ſerò ſepelirem, adhuc ſupremo prohibeor officio; & ne quid ſolatij contingat, perdo etiam matris miſericordiam. Inijcit errantem corpori manum *mulier, & piratis, & tempeſtate crudelior*, atque vt accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, vxor mea eſt. Ne quis tamen erret ignarus, non eſt filij mei nouerca, ſed mater, ô facinus! ô cladibus noſtris mutata natura! *Mater ignem vltimum filio negat*, & mulier, quæ maritum quoque ſuum debilitata deſiderat, Quis hoc de iſtâ credat? filium non flet, funditus euerſa fulmen hoc gladiúmque non ſentit.

πάθος egregiũ.

Item pag 19. eiuſdem libri idè exaggeratur egregie.

Iam illa principalis ac maxima Deûm dono conceſſa *libertas, non hominum ſolùm ſed ferarum, volucrúmque ſenſibus fixa & ingenita*, primum ſpolium fuit. Me ipſe perdidi, teneor venale mancipium, & ciuis Romanus merces fio, & libertatem ſenex dediſco, & natus ingenuus venire opto Minimum eſt, in fluctibus habitamus, hyberni nos feriunt venti, non ſtatio, non ſedes, non quies, ſed quod malorum meorum maxima portio eſt, tam miſeri ſunt etiam domini mei, citò prætereunda eſt memoria, propter me vxori grauiùs, mihi propter filium Tranſeo hirſutos hoſtium vultus, & immanium barbarorum feros fremitus, *tantúmque mihi quotidie eſſe metuendum, quantum pati captus, audere pirata potuiſſet.* Nihil eſt deſiderio ſuorum grauius, timui ne quem ex meis viderem. Nihil tempeſtate minacius, quotidie naufragium optaui: nam mortem, confitebor, ſenili inertia vna cauſa minus cupiebam, ne defunctum nemo ſepeliret. Quam veſtem relictam captiuo putas, niſi quæ præda non erat? quales epulas, cibóſque prabent, qui ipſi rapto viuunt? Nam illa quidem latis digna quis dixerit? vdum carcerem, & inundatam ſentina nauiculam, & impoſitum nuda trabe irrequietum latus, reuinctas poſt tergum manus, alligatos, tanquam eſſet quàm fugeremus, pedes? Solæ in

Præclara amplificatio miſerrima inter piratas captiuitatis. λῃστρικὸν τῆς ὄψεως diceret Heliodorus. Artificioſa αὔξησις.

in carcere tenebræ iuuabant.

Nunc autem aliquot è patribus amplificationes, χρυσῆν operis κορώνην ſubiungamus.

AMPLIFICATIO CALAmitoſi ſtatus, per antitheta, & hypotypoſin.

Deſcribitur miſeria pauperum, cum luxu diuitum comparata, ex D.Gregorio.

Cap. XXXVI.

Greg. Nazian. in orat. 16. pag. 248.

Mirus in Græcis verborũ delectus, & grauitas.

Amplificationes autẽ Gregorij ſunt magis ad δείνωσιν, ſeu vehementiam, & maieſtatem, quàm ad χάριν verborũ compoſita.

Ἀλλ' οἱ μὲν ὕπαιθροι ταλαιπωρήσουσιν, ἡμεῖς δὲ οἰκήσομεν οἰκίας ὑπερλάμπρους, λίθοις παντοίοις διηνθισμένας, καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καταστραπτούσας, καὶ ψηφῖδος λεπτῆς διαθέσει, καὶ ποικιλίᾳ γραφῆς, ὀφθαλμῶν ἀπατηλοῖς δελεάσμασι; καὶ τὰς μὲν οἰκήσομεν, τὰς δὲ οἰκοδομήσομεν; τίσιν; οὐδὲ κληρονόμοις ἴσως ἡμετέροις, ἀλλὰ ξένοις, καὶ ἀλλοτρίοις καὶ τούτων, ἴσως οὐδὲ τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ τοῖς ἀπεχθεστάτοις, καὶ φθονερωτάτοις, ὃ κακῶν ἔσχατον· καὶ οἱ μὲν ῥιγώσουσιν ἐν τριχίνοις καὶ διεσπαρμένοις ῥάκεσι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τούτων τυχὸν εὐπορήσουσιν· ἡμεῖς δὲ θρυψόμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς ἐσθῆτι μαλακῇ καὶ περιρρεούσῃ καὶ τοῖς ἐκ λίνου καὶ σηρῶν ἀερίοις ὑφάσμασι, καὶ τοῖς μὲν ἀσχημονήσομεν μᾶλλον ἢ περιπρέψομεν; οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ πᾶν τὸ περιττὸν καὶ περίεργον· τὰ δὲ ἔνδον ἡμῖν ἀποκείσεται, φροντὶς ἄχρηστος, καὶ ἀνόνητος σητῶν δαπάνη, καὶ χρόνου τοῦ τὰ πάντα καταναλίσκοντος· καὶ οἱ μὲν οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς εὐπορήσουσιν; ὢ τῆς ἐμῆς τρυφῆς, καὶ τῆς ἐκείνων ταλαιπωρίας! ἀλλὰ κείσονται πρὸ τῶν ἡμετέρων θυρῶν, ἐκλυόμενοι καὶ λιμώττοντες· οὐδὲ τὰς πρὸς τὴν αἴτησιν ἀφορμὰς, οὐδὲ τοῦ σώματος ἔχοντες· ἐστερημένοι φωνῶν μὲν εἰς τὸ ὀδύρεσθαι· χειρῶν δὲ, εἰς τὸ προτείνειν ἐφ' ἱκετείᾳ· ποδῶν δὲ, εἰς τὸ προσιέναι τοῖς ἔχουσιν· ἀναπνοῶν δὲ, εἰς εὐτονίαν τῆς θρηνῳδίας· τὸ βαρύτατον τῶν κακῶν, κουφότατον κρίνοντες· τοῖς ὀφθαλμοῖς μόνον εὐχαριστοῦντες, ὅτι μὴ τὴν αὐτῶν λώβην βλέπουσιν; καὶ οἱ μὲν οὕτως· ἡμεῖς δὲ ἀνακεισόμεθα λαμπροὶ λαμπρῶς ἐπὶ στιβάδος ὑψηλῆς τε καὶ μετεώρου, καὶ τῶν περιττῶν, καὶ ἀψαύστων ἐπιβλημάτων, κἂν φωνῆς ἀκούσωμεν τῆς αἰτήσεως, δυσχεραίνοντες; δεῖ δὲ ἡμῖν τὸ μὲν ἔδαφος εὐωδιάζειν ἄνθεσι πολλάκις, καὶ τῆς ὥρας ἔξω, τὴν δὲ τράπεζαν κατερραίνεσθαι μύροις, καὶ μύρων τοῖς εὐωδεστάτοις καὶ πολυτελεστάτοις, ἵνα καὶ μᾶλλον ἐκθηλυνώμεθα· παῖδας δὲ παρεστάναι τοὺς μὲν ἐν κόσμῳ καὶ ἐφεξῆς, ἀνέτους τὰς κόμας, καὶ θηλυδρίας· καὶ τὴν κατὰ πρόσωπον κουρὰν περιειργασμένους πλεῖον ἢ ὅσον συμφέρει, λίχνοις ὀφθαλμοῖς κεκοσμημένους· τοὺς δὲ τὰς κύλικας ἐπ' ἄκρων δακτύλων ἔχοντας, ὡς οἷόν τε εὐπρεπέστατά τε ὁμοῦ καὶ ἀσφαλέστατα· τοὺς δὲ ὑπὲρ κεφαλῆς ἄνεμον ταῖς ῥιπίσι σοφιζομένους, καὶ τὴν ἐκ χειρῶν αὔραις τὸ πλῆθος τῶν σαρκῶν ἀναψύχοντας; καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, πλήθειν μὲν κρεῶν τὴν τράπεζαν, πάντων χορηγούντων ἡμῖν τῶν στοιχείων πλουσίως, ἀέρος, γῆς, ὕδατος· καὶ στενοχωρεῖσθαι τοῖς μαγείρων καὶ ὀψοποιῶν μαγγανεύμασιν· ἀγῶνα δὲ εἶναι πᾶσιν, ὅστις ὡς μάλιστα τὴν λίχνον ἡμῖν καὶ ἀχάριστον κολακεύσει γαστέρα, τὸ βαρὺ φορτίον καὶ ἀρχέκακον, τὸ ἀπληστότατον θηρίον καὶ ἀπιστότατον, τὴν καταργουμένην αὐτίκα σὺν τοῖς καταργουμένοις βρώμασι; καὶ τοῖς μὲν πολύ τι, κόρος καὶ ὕδατος, ἡμῖν δὲ καὶ μέχρι μέθης οἱ τοῦ οἴνου κρατῆρες; μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν μέθην τοῖς γε ἀκολαστοτέροις· καὶ τὸν μὲν ἀποπεμψόμεθα τῶν οἴνων, τὸν δὲ ἐγκρινοῦμεν ὡς ἀνθοσμίαν, περὶ δὲ τὸν φιλοσοφήσομεν· ζημία δὲ εἰ μὴ προστεθείη τῷ ἐγχωρίῳ καὶ τῶν ὀνομαζομένων ξένων τις ὥσπερ τύραννος· δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἁβροὺς, καὶ τῆς χρείας περιττοτέρους, ἢ εἶναι, ἢ νομίζεσθαι, ὥσπερ αἰσχυνομένους, εἰ μὴ κακοὶ νομιζοίμεθα, καὶ δοῦλοι γαστρὸς, καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα.

Luxus diuitum circa ædes.

QVid ? Illíne ſub dio vexabuntur, nos autem domos ſplendidiſſimas, incolemus, omnis generis lapidibus exornatas, auro & argento illuminatas, ac tenuium calculorum diſpoſitione, varióque picturæ artificio, fallacibus oculorum illecebris ? atque alias quidem incolemus, alias autem extruemus ? Quibúſnam autem ? ne hæredibus fortaſſe quidem noſtris, ſed exteris,& alienis, iiſque ne amicis quidem fortaſſe, ſed inimiciſſimis, maximáque in nos in-

uidia

Pauperũ nuditatis cum luxu veſtium, cõparatio.

uidia flagrantibus; quod quidem malorum omnium extremum eſt. Quid? illi ne in aſperis & laceris pannis obrigeſcent, immò ne eos fortaſſe quidem habebunt; nos autem in mollibus & circumfluentibus vndique veſtibus, teliſque ex tenuiſſimo lino ac ſerico contextis laſciuiemus? atque in aliis quidem indecorè potiùs quàm honeſtè & ornatè nos ipſos geremus: (ſic enim quicquid ſupetfluum & curioſum eſt, voco:) alias autem in arcis recondemus, curam inutilem & incommodam, à tineis exedendas; & à tempore, quod omnia conficit, abſumendas; atque illis ne neceſſaria quidem alimenta ſuppetent? ô profuſas meas delicias! ô grauem illorum calamitatem! verùm pro foribus noſtris iacebunt languidi, & fame penè confecti, qui ne inſtrumenta quidem corporis ad petendum integra habeant? Vocibus priuati ſunt, quibus miſeriam ſuam lugeant; manibus, quas ſupplicandi cauſſa protendant; pedibus, quibus ad diuites accedant; ſpiritu, quo lugubre carmen contenta voce fundant; atque, quod malorum omnium acerbiſſimum eſt, leniſſimum eſſe iudicant: oculiſque duntaxat gratiam habent, quòd ipſorum labem minimè videant: Atque hi quidem ad hunc modum, nos autem in altis penſilibúſque lectulis, eximiiſque, & quas penè tangere nefas ſit, ſtragulis ſplendidi, ſplendidè recumbemus: ſi vel ſolam petitionum vocem audiamus, ſtomachantes? Atque etiam illud oportebit, vt pauimentum noſtrum floribus, pletúnque etiam extra tempus, fragret; & menſa ſuauiſſimis, ac ſumptuoſiſſimis vnguentis perfundatur, quo magis in dies effœminemur: pueri etiam aſtent, partim ornatè, ac ſuo quiſque ordine, comis ſoluti, effœminati, ac cæſarie expoliti, magis quàm impudicis oculis conducat; partim extremis digitis pocula teneant, quàm fieri poteſt decentiſſimè, ſimul ac tutiſſimè, partim follibus ventum ſuper caput excitantes, atque auris manu conflatis obeſas carnes refrigerent, menſa inſuper carnibus redundet, elementis omnibus nobis prolixè & copiosè ſubminiſtrantibus, aëre nempe, terra, aqua; nóſque coquorum, & eorum qui epulas inſtruunt, lenociniis comprimamur; omnéſque de eo concertent, ecquis auido & ingrato ventri quàm maximè blandiatur. graui omnino ſarcinę, & malorum omnium authori, belluæ protſus inſaturabili, ac perquàm infidæ; quæ cum fluxis illis & caducis cibis breui interitura eſt. Et quidem illi præclarè ſecum agi putabunt, ſi vel aqua expleantur; nos autem vini pocula vſque ad temulentiam hauriemus, immo etiam vltra temulentiam, ſaltem ij qui maiore laborant intemperantia; atque ex pluribus vinis alia reiiciemus, alia vt ſuauia & grata probabimus, de aliis etiam philoſophabimur, atque in detrimento ponemus, niſi ad patrium vinum, exoticum etiam quoddam, velut tyrannus, accedat. Nos quippe lautos & delicatos, & profuſiores, quàm vſus exigat, aut eſſe, aut haberi oportet, perinde atque vereamur, ne, non mali exiſtimemur, ac ventris, & eorum quæ ſub ventre ſunt, mancipia.

Egregiũ πάθος.

Cæcitatem intelligit.

Luxus circa apparatum conuiniorum.

Venter βαρὺ φορτίον, καὶ ἀρχίκακον.

AMPLIFICATIO ATROCIS ſupplicij per hypotheſin.

CAPVT XXXVII.

Ex D. Gregorio pag. 416.

Ναῦς φόρτον ἔχουσα τὸν πρεσβύτερον ἕνα, καὶ τοῦτον, οὐδὲ ὑπὲρ κακοῦ τινὸς ἀλλ' ὑπὲρ πίστεως κινδυνεύοντα, κατὰ πελάγους ἀφίεται, οὐχ ἵνα σώσῃ τὸν ἐπιβάτην, ἀλλ' ἵνα ἀπολέσῃ· καὶ ὁ φόρτος πρόθυμος, εὐσεβὴς γὰρ, καὶ πῦρ τῷ φόρτῳ συνέμπορον, καὶ τρυφᾷ τὸ καινὸν τῆς κολάσεως ὁ διώκτης· φεῦ τοῦ θεάματος! φεῦ τοῦ δράματος! ἡ ναῦς πελάγιος, τὸ θέατρον ἐπὶ ταῖς ἀκταῖς,

τῶν μὲν ἐφησθησομένων, τῶν δὲ ὀδυρομένων. πῶς ἂν ἐν ὀλίγῳ τὸ πολὺ παραστήσαιμι; ἀνάπτεται τὸ πῦρ, δαπανᾶται ἡ ναῦς, συνδαπανᾶται ὁ φόρτος, πῦρ ὕδατι μίγνυται, καὶ συντρέχει τὰ ἐναντία, εἰς εὐσεβοῦς κόλασιν, καὶ δύο στοιχεῖα ἓν σῶμα μερίζεται, καὶ πυρσὸς ὑπὲρ θαλάσσης αἴρεται ξένος· ᾧ προσεπελάσθη μὲν τάχα τις ὡς ἡμέρῳ καὶ φιλανθρώπῳ, προσπελασθεὶς δὲ εὗρε θέαμα ἐλεεινόν τε καὶ ἄπιστον, ἄνευ κυβερνήτου πλοῖον, ἄνευ χειμῶνος ναυάγιον· καὶ ὁ πρεσβύτερος κόνις, καὶ οὐδὲ κόνις, σπαρεὶς ἐν τοῖς ὕδασι· καὶ οὐδὲ τοσοῦτον ἡ ἱερωσύνη, ὅσον τελευτῆς γοῦν εὐγενεστέρας τυχεῖν· εἰ δὲ μὴ τελευτῆς, ἀλλὰ ταφῆς γε πάντως, ἣ καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὀφείλεται.

Grauis & acuta amplificatio appositis antithetis vibrata.

NAuis presbyterum vnum portans, eúmque non ſceleris vllius, ſed fidei cauſſa periclitantem, in mare demittitur, non vt vectorem ſeruet, ſed vt perdat. Atque is quidem qui vehebatur, vtpote vir pietate præſtans, animo erat prompto & alacri. Comes autem illi ignis adiungitur, ac nouitate pœnæ maiorem in modum lætatur perſecutor. Proh ſpectaculum graue! proh acerbam tragœdiam! nauis mari fertur, ſpectantium multitudo ad littus effunditur, partim lætantium, partim lugentium. Quónam pacto rem tantam paucis exprimam, atque in adſpectu collocabo? Ignis accenditur, nauis vnà cum onere ſuo abſumitur, ignis aquæ miſcetur, réſque inter ſe contrariæ, ad pij viri ſupplicium concurrunt; duóque elementa corpus vnum partiuntur, & nouo atque inaudito more fax ſuper mare attollitur: ad quam, vt benignã & humanam: fortaſſe quiſpiam acceſſit, propior autem factus miſerandum atque incredibile ſpectaculum reperit, nauigationem ſine gubernatione, naufragium ſine tempeſtate. Sic presbyter cinis efficitur, immo ne cinis quidem, vtque in aquas ſparſus. Nec verò ſacerdotij dignitas tanta fuit, vt honeſtiorem ſaltem mortem conſequeretur, aut ſi non mortem, at certe ſepulturam, quæ impiis etiam & ſacrilegis hominibus debetur.

Vide artẽ amplificationis per diuiſionem.

πάθος acre.

AMPLIFICATVR DEFINITIO virtutis per inductionem.

CAP. XXXVIII.

Amplificatio per inductionem.

D. I. Chryſoſt. p. 172. oratione, quòd nemo læditur niſi à ſe ipſo.

S. Chryſoſtomi amplificationes plus habent fluxij verborum, & laxitatis.

TI ποτ' οὖν ἐστὶν ἵππου ἀρετή; ἆρα τὸ χρυσοῦν ἔχειν χαλινόν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στρωμάτων δεσμὸν ἐκ σηρικῶν νημάτων συγκείμενον, καὶ τάπητας ποικίλους, καὶ χρυσοπάστους, καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῖς σχοινίοις συμπεπλεγμένους; ἢ τὸ δρομικὸν εἶναι καὶ εὐσκελῆ, καὶ βαδίζειν εὔρυθμα, καὶ ὁπλὰς ἔχειν ἵππῳ πρεπούσας γενναίῳ, καὶ ἀνδρίαν κεκτῆσθαι τὴν ἐν ἀποδημίαις μακραῖς, τὴν ἐν πολέμοις ἁρμόζουσαν, καὶ δύνασθαι καὶ ἐν παρατάξει μετὰ πολλοῦ φαίνεσθαι τοῦ παραστήματος, καὶ τροπῆς γινομένης σώζειν τὸν ἀναβάτην; οὐκ εὔδηλόν ἐστι ταῦτα ἵππου ἀρετή, οὐκ ἐκεῖνα, τί δὲ ὄνων, καὶ ἡμιόνων, ποίαν φαίης ἀρετὴν εἶναι, οὐ τὸ δύνασθαι μετ' εὐκολίας ἀθλοφορεῖν, καὶ ῥαδίως τὰς ὁδοὺς διανύειν, καὶ πόδας ἔχειν στερρότητι πέτρας μεμιμημένους; μὴ τὰ ἔξωθεν αὐτοῖς περικείμενα συντελεῖν τι πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρετὴν αὐτῶν φήσομεν; οὐδαμῶς· ἄμπελον δὲ ποίαν θαυμασόμεθα; τὴν τοῖς φύλλοις κομῶσαν καὶ τοῖς κλήμασιν, ἢ τὴν τῷ καρπῷ βριθομένην; ποίαν δὲ ἀρετὴν ἐλαίας εἶναι φαμέν, ὅταν μεγάλους ἔχῃ τοὺς κλάδους, καὶ πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν φύλλων κόμην, ἢ ὅταν τὸν οἰκεῖον καρπὸν δαψιλῆ καὶ πανταχοῦ διεσπαρμένον ἐμφαίνῃ; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιῶμεν· διακρινήσωμεν τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βλάβην εἶναι ἐκείνην νομίσωμεν μόνην, τὴν αὐτῇ λυμαινομένην· τί οὖν ἐστὶν ἀρετὴ ἀνθρωπίνη; οὐ χρήματα, ἵνα πενίαν δείσῃς· οὐδὲ ὑγιεία σώματος, ἵνα φοβηθῇς νόσον· οὐδὲ ἡ τῶν πολλῶν ὑπόληψις, ἵνα ὑποίδῃς δόξαν πονηράν· οὐδὲ τὸ ζῆν ἁπλῶς, καὶ εἰκῆ, ἵνα φοβερός σοι γένηται ὁ θάνατος· οὐδὲ ἐλευθερία, ἵνα δουλείαν φύγῃς· ἀλλὰ τῶν ἀληθῶν δογμάτων ἀκρίβεια, καὶ ἡ κατὰ τὸν βίον ὀρθότης.

Quid

Digitized by Google

QVid ergo eſt virtus equi? nunquid aureum habere frænum, & huiuſcemodi cingula, ſtragulorum vincula ex ſericis filis contexta, tapetes variatos auróque intertextos, phaleras gemmis diſtinctas, comas aureis funiculis complicatas? an verò curſu eſſe velocem, cruribus bene firmis numeroſè incedere, & vngulas habere generoſo equo dignas, robore præditum eſſe, longis itineribus ac bellis idoneo, poſſe & in acie magno animo, & in fuga equitem incolumem conſeruare? an non perſpicuum eſt, his non illis equi virtutem contineri? Aſinorum verò, & mulorum, quam virtutem eſſe diceres? an non poſſe onera commodè geſtare? itinera facilè conficere, habere pedes qui firmitate ſaxa imitentur? Num ea quibus extrinſecus circumdati ſunt, aliquid ad virtutem ipſorum proprium conferre dicemus? nequaquam. Vineam deinde quam admirabimur? foliis comatam, & palmitibus, an fructu onuſtam? Quam etiam oliuæ virtutem eſſe dicimus? cùm magnos habet ramos, & multam foliorum comam, an cùm ſuum fructum vberem, & in omnes partes diſperſum oſtentat? Sic igitur etiam in hominibus faciamus: diſcernamus virtutem hominis, idque ſolum damnum exiſtimemus, quod illam violet. Quid igitur eſt virtus hominis? non pecunia, vt paupertatem metuas: nec ſanitas corporis, vt timeas morbum: non multitudinis opinio, vt ſuſpectam habeas exiſtimationem malam: nec vita per ſe ſola, ſine acceſſione certóque propoſito fine, vt mors tibi formidabilis exiſtat: nec libertas, vt ſeruitutem fugiat; ſed veræ doctrinæ diligens ſtudium, & vitæ honeſtas.

AMPLIFICATIO BREVIS miſeriarum vitæ, per ſynathroiſmum.

D. Chryſoſt. tract. Quòd nemo læditur niſi à ſe ipſo, pag 577.

CAP. XXXIX.

Φέρε δὴ τὰ προσωπεῖα ἀφελόντες τὰ φαιδρὰ καὶ περιφανῆ τῆς αἰσχρᾶς καὶ δυσειδοῦς τῶν πραγμάτων ὄψεως τούτων, δείξωμεν τῆς ἑταιριζομένης γυναικὸς τὴν βδελυγμίαν· τοιοῦτον γὰρ ἡ τοιαύτη ζωὴ, ἡ τρυφαῖς, καὶ πλούτῳ, καὶ δυναστείαις περιτήχυσα, τὸ αἰσχρὸν, καὶ δυσειδὲς, καὶ πολλῆς βδελυγμίας γέμον, τὸ ἀηδὲς, καὶ φορτικὸν, καὶ πικρίας ἐμπεπλησμένον. καὶ γὰρ δὴ τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ πάσης ἀποστεροῦν τοὺς ἁλόντας συγγνώμης· ὅτι καὶ ἀηδίας, καὶ πολλῆς τῆς πικρίας ἐμπεπλησμένος ὁ βίος ὢν, ποθεινός τε αὐτοῖς, καὶ περισπούδαστός ἐστι, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, κινδύνων, αἱμάτων, κρημνῶν, σκοπέλων, καὶ φόνων, καὶ φόβων, καὶ τρόμων, καὶ φθόνου, καὶ βασκανίας, καὶ ἐπιβουλῆς, καὶ φροντίδος διηνεκοῦς, καὶ μερίμνης, καὶ κέρδος ἔχων οὐδὲν, οὐδὲ καρπὸν τῶν τοσούτων κακῶν οὐδένα φέρων, ἀλλ' ἢ κόλασιν, καὶ τιμωρίαν, καὶ τὸ διηνεκῶς βασανίζεσθαι.

AGe verò, ſpecioſis laruis, à turpi ac deformi facie detractis, meretricis mulieris fœditatem oſtendamus. Talis enim eſt vita ad voluptates, diuitias, & honores proiecta, infamis, inquinata, flagitiis ac ſordibus oppleta, moleſta, grauis, multíſque acerbitatibus oppreſſa. Hoc enim eſt quod vitæ huius amore delinitis omnem adimit veniam; quòd cùm tot rerum aſperitatibus ſit referta, deſideratur ab eis, & magnoperè expetitur, plena capitis diſcriminibus, præcipitiis, ſcopulis, cædibus, timoribus, terroribus, inuidia perpetua cura, & ſolicitudine; quódque nullum lucrum, nullum fructum tantorum laborum afferat, niſi pœnam ac ſupplicium, & æternos cruciatus.

AMPLIFICATIO AVAritiæ, per effecta, & imagines.

D. Chryſoſt. tract. quòd nemo læditur niſi à ſeipſo, pag. 578.

CAP. XL.

Ἄτοπα τις ἀνίατος, καὶ μανία ἀκάθεκτος, καὶ νόσος ἀδιόρθωτος, τὰς πάντων κατέχει ψυχάς· καὶ πάντα ἔρωτα ἐξενικήσας ὁ ἔρως, καὶ παρωσάμενος, ἐξέβαλε τῆς ψυχῆς· καὶ οὔτε φιλίας, καὶ συγγενείας οὐ τῆς γυναικὸς καὶ παίδων, οὗ τί γένοιτ᾽ ἂν ἀνθρώποις ποθεινότερον; ἀλλὰ πάντα χαμαὶ ἔρριπται, καὶ καταπεπάτηται, τῆς ὠμῆς ταύτης, καὶ ἀπανθρώπου δεσποίνης τῶν ἁλόντων τὰς ἁπάντων καταλαβούσης ψυχάς· καὶ γὰρ ὡς δέσποινα τούτων ἀπάνθρωπος, καὶ ὡς τύραννος ἀπηνής, καὶ ὡς βάρβαρος ὠμή, καὶ ὡς πόρνη πάνδημος, καὶ πολυτελής, καταισχύνει. καὶ κατατείνει, καὶ μυρίοις κολάζει κινδύνοις τε καὶ τιμωρίαις, τοὺς ἑλομένους δουλεύειν αὐτῇ· καὶ φοβερά τις οὖσα, καὶ ἀμείλικτος, ἀγρία τε, καὶ ἀπηνής, καὶ πρόσωπον ἔχουσα βαρβαρικόν, μᾶλλον δὲ θηριῶδες, καὶ λύκου, καὶ λέοντος ἀγριώτερον, προσηνής τις εἶναι δοκεῖ, καὶ ποθεινή, καὶ μέλιτος γλυκυτέρα τοῖς αἰχμαλωτισθεῖσιν ὑπ᾽ αὐτῆς, καὶ ξίφη καὶ ὅπλα καθ᾽ ἑκάστην κατ᾽ αὐτῶν χαλκεύουσα, τὴν ἡμέραν, βάραθρα ἀνορύττουσα, καὶ ἐπὶ κρημνοὺς ἄγουσα, καὶ σκοπέλους, καὶ μυρία αὐτοῖς πλέκουσα κολάσεως δίκτυα, ζηλωτοὺς αὐτοὺς νομίζεσθαι ποιεῖν, τοῖς τε ἡλωκόσιν αὐτοῖς, τοῖς τε ἐπιθυμοῦσιν ἁλῶναι· καὶ καθάπερ ὗς ἐν ἀμάρᾳ, καὶ βορβόρῳ ἐγκυλινδουμένη ἥδεται, καὶ τρυφᾷ καὶ κάνθαροι, κόπρον συνεχῶς ἀνελίττοντες· οὕτω δὴ καὶ οἱ τῇ φιλαργυρίᾳ ἁλόντες, τῶν ζώων τούτων εἰσὶν ἀθλιώτεροι.

RAbies quædam deſperata, furor effrænatus, morbus inſanabilis, omnium animos obtinet: Hic amor omnem funditus amorem extinctum atque oppreſſum eiicit ex animo. Neque amicitiæ ratio habetur, neque cognationis, quid dico amicitiæ, & cognationis? non vxoris, & liberorũ, quo quid viuis poteſt eſſe charius? ſed omnia humi abiecta & conculcata ſunt, vbi crudelis iſthęc & inhumana mancipiorum domina, tanquàm ſæuus tyrannus, aut barbara quædam immanis, aut meretrix publica, & ſumptuoſa, omnia dedecorat, conficit, & ſexcentis obiicit periculis ac pœnis, eos qui illi ſeruire in animum induxerunt. Cúmque ſit terribilis, acerba, crudelis, ſæua, vultu barbarico, quin potiùs ferino, & quàm lupus ac leo tetriore; manſueta tamen, & expetenda, & melle dulcior ſuis captiuis eſſe videtur: cùm etiam gladios & arma quotidie contra eos cudat, ac barathra effodiat, ad præcipitia ducat & ſcopulos, infinita ſupplicij retia texat, beatos eos tamen præſtare cenſetur, tum ipſis capitis, tum iis qui in eoſdem laqueos ſe inducunt; atque, vt in cloaca & cœno, ſus cum voluptate & deliciis volutatur; aut, vt ſcarabei in ſtercore continenter verſantur; ita etiam auaritia capti iſtis animantibus ſunt miſeriores.

AMPLIFICATIO GVLÆ, & ebrietatis, per congeriem.

D. Chryſoſtomus tract. Quòd nemo læditur niſi à ſeipſo. pag. 520.

CAP. XLI.

ΟἹ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῶν στιβάδων κατακείμενοι, καὶ διὰ τὰ δεῖπνα τοῖς ἀρίστοις συνάπτοντες, καὶ τὴν γαστέρα διαρρηγνύντες, καὶ τὰς αἰσθήσεις πιέζοντες, καὶ τῷ ὑπερόγκῳ τῶν ἐδεσμάτων φορτίῳ τὸ πλοῖον καταποντίζοντες, καὶ ὑπέραντλον ποιοῦντες τὴν ναῦν, καὶ καθάπερ ἐν ναυαγίῳ τῷ τοῦ σώματος κατακλύζοντες αὐτὴν καὶ πέδας, καὶ χειροπέδας, καὶ γλωσσοπέδας ἐπινοοῦντες, καὶ ἅπαν αὐτῶν καταδεσμοῦντες τὸ σῶμα ἁλύσεως σιδηρᾶς χαλεπωτέρῳ δεσμῷ τῷ τῆς μέθης, καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ μήτε ὀνειράτων ἀπηλλαγμένοι φοβερῶν, τῶν τε μαινομένων ὄντες ἀθλιώτεροι, καὶ αὐθαίρετόν τινα δαίμονα ἐπεισάγοντες τῇ ψυχῇ, καὶ γέλως προκείμενοι τῷ θεάτρῳ τῶν οἰκετῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τραγῳδία, καὶ δακρύων ὑπόθεσις τοῖς ἐπιεικεστέροις αὐτῶν, καὶ μηδένα εἰδότες τῶν παρόντων, μήτε εἰπεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι δυνάμενοι

Digitized by Google

μῶσι, ἀλλὰ φοράδην ἀπὸ τῆς σιβάδος ἐπὶ τὴν κλίνην ἀγόμενοι.

Eadem Latinitate donata.

QVi ad dimenſum diem ſuper toros accumbunt, cœnas cum prandiis copulant, ventrem diſrumpunt, ſenſus deprauant, immodico ciborum onere nauigium demergunt, ſentinam inexhauſtam & exundantem reddunt, & tanquam in corporis naufragio nauem vndis obruunt, pedicas, manicas, & linguæ vincula nectunt, totúmque corpus ſuum vinciunt vinculo ebrietatis, & luxus grauiore quàm ferrea catena, at nec ſyncerum & purum capiunt ſomnum, neque ab horribilibus inſomniis liberi ſunt, furentibúſque miſeriores, voluntarium quendam dæmonem in animum inducunt, riſui ſpectantium famulorum expoſiti, imò etiam luctui & lacrymis meliorum inter eos; neminem nouerunt eorum qui adſunt, neque dicere quid, neque audire poſſunt, ſed inter geſtantium manus, à toris ad lectulum feruntur.

Ebrietas dæmon voluntarius.

AMPLIFICATIO virtutum.

CAP. XLII.

AMplificatio virtutum & rerum laudatarum confirmari poterit ad hæc exempla Ciceronis.

Laus Clementia pro Marcello.

Domuiſti genteſ immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; ſed tamen ea viciſti quæ & naturam & conditionem vt vinci poſſent, habebant. Nulla eſt enim tanta vis, tantáque copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangíque poſſit: Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduerſarium nobilitate, ingenio, virtute præſtantem, non modò extollere iacentem, ſed etiam amplificare eius priſtinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo iudico.

Laus Philoſophiæ ſ. Tuſculana.

O vitæ Philoſophia dux! ô virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! quid non modò nos, ſed omnium vita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu vrbes peperiſti; tu diſſipatos homines in ſocietatem vitæ conuocaſti: tu eos inter ſe primò domiciliis, deinde coniugiis, tum literarum & vocum communione iunxiſti: tu inuentrix legum, tu magiſtra morum & diſciplinæ fuiſti. Ad te confugimus, à te opem petimus, tibi nos totos tradimus. Eſt autem vnus dies bene & ex præceptis tuis actus peccanti, immortalitati anteponendus. Cuius igitur potiùs opibus vtamur quàm tuis, quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis ſuſtuliſti?

Virtus Imperatoris.

Ego ſic exiſtimo, in ſummo Imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur ſcientior vnquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo atque pueritiæ diſciplina, bello maximo atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt, qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris, ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus Imperator: qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum inimico concertauit; plura bella geſſit quàm cæteri legerunt; plures prouincias confecit quàm alij concupiuerunt; cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis; non offenſionibus belli, ſed victoriis; non ſtipendiis, ſed triumphis eſt traducta.

Item. Non enim illæ ſunt ſolæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgò exiſtimantur, labor in negotio, fortitudo in periculis, induſtria in agen-

do, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo; quæ tanta ſunt in hoc vno quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiuimus, non fuerunt.

DE DIMINVTIONE.

CAP. XLIII.

VErùm cùm multa de amplificationibus apud Rhetores paſſim occurrant, mirum eſt cur de diminutione permulti nihil attingant; ſiue quòd ab eloquentia hanc rerum extenuationem alienam eſſe putent, ſiue quòd nullam eſſe artem diminutionis exiſtiment.

Ego verò ſic arbitror, & iſtam quam vocant μείωσιν, prudentiſſimæ partem eſſe eloquentiæ, & eius artificium minimè negligendum. Occurrunt autem ſæpe tempora minuendi, quorum imprimis haberi oportet rationem.

Et illud quidem frequentiſſimum eſt, cùm ab aduerſario contra rem noſtram eſt aliquid copioſiùs exaggeratum, quod infringi atque comminui multis modis ſolet: vel enim dicemus calentem adhuc Rhetorum ſtudiis hominem ſuo ingenio pleniùs indulſiſſe, ſimilem videri circulatoribus, qui manſuefactas circumducunt belluas; cùm verò, & ſcriptis programmatis, & crebrò tympanorum ſonitu ad videndam eximiæ magnitudinis belluam omnes inuitarint, degenerem feram, &, vt aiunt, murem pro leone oſtentant. Sic illum diu verboſo ambitu perſtrepuiſſe, vt rem paruam extolleret, ſed omnia in eius contemptum refundi, non fieri verbis elephantos ex culicibus, manere ſemper eadem rerum pretia, ſiue quis attollat, ſiue detrahat. Aduerſarium intemperanter abuſum auribus grauiſſimorum hominum, quibus id perſuaderi poſſe exiſtimauit, quod vix mulierculàrum aut puerorum crudelitati inſinuaret.

Deinde, ſi quæ afferri poſſit comparatio, in qua ea ipſa quæ ad rem attollendam magnificentiſſimis verbis prædicauit, per antiſagogen rei viliſſimæ, vel haud ita laudatæ, tribuamus, & riſum inde excitare poſſimus auditorum: quod ſi ſæpe fit, perit tota illa quæ ab aduerſariis eſt conformata magnitudinis ſpecies, & in fumos euaneſcit. Vt ſi quis formam aliquam pulcherrimi corporis exquiſitis orationis pigmentis ornarit, aut deinde irridendo, eadem de olla dici poſſe demonſtremus; vel ſi operoſiſſimum Regis alicuius Mauſolæum ampliſſimis verbis extulerit, nos muſcam nobiliùs ſepultam oſtendamus: quam ingenioſiſſimè fecit Martialis, vbi agit de vipera in ſuccino ſepulta, l. 4. ep. 48.

Flentibus Heliadum, cruſtis dum vipera ſerpit,
Fluxit in obſtantem ſuccina gemma feram:
Quæ dum miramur pingui ſe rore teneri,
Concreto riguit vincta repente gelu.
Ne tibi regali placeas Cleopatra ſepulchro,
Vipera ſi tumulo nobiliore iacet.

Sic & Cupidinem Deorum potentiſſimum, cùm aliquis verboſiſſima oratione laudaſſet; belliſſimè retorquens aduerſarius, cum veſpa contulit: *Alas habet, & veſpa: telum habet, & veſpa*; &c. quæ in eodem argumento dici poſſunt.

Vel ſi quæ ab aduerſario dicta ſunt, omnes veritatis habent numeros, nec rectè, aut ſecurè confutari poſſunt; tunc aut dicendi modus erit perſtringendus, aut otioſa oratio vellicanda, quòd ea fruſtra conetur extollere, de quibus nemo ambigat: ſic callidiſſimè Cæſar, cùm in conſultatione de ſupplicio Catilinariorum non lubenter audiret coniurationis crimen atroci quadam, vt debebat,

bebat, oratione augeri, non refellit quidem eos qui grauiſſimè de hoc crimine dixerant; neque enim erat, aut tutum aut prudens hoc facere; quid igitur facit, vt rem minuat? modum dicendi arguit: *ſed per Deos immortales, quò iſta oratio pertinuit? an, vt vos infeſtos coniurationi faceret? ſcilicet, quem tanta res, atque tam atrox non permouit, eum oratio accenderet?* Vel ſi facti alicuius minuendi data ſit occaſio, tum contra faces aduerſarij aſpergenda erit frigida, *vt magnum & inuſitatum facinus! veſtem ſcidit, reſarcietur?* & reliqua ſimilia.

At quæres? num præter hæc tempora, & concertationes, occurrant etiam plerúmque loci, in quibus diminutione ſit vtendum? Ita eſt profectò, artificioſiſſimæ eſt eloquentiæ, ſua prudenter minuere, vel certè dictis minimè attollere. Tum verò rectè fit, cùm res magnæ dicuntur, cùm apud magnos auditores, cùm perſonæ graues & glorioſiſſimæ famæ loquuntur; quarum dicta, vt oracula, non verborum multitudine, ſed pondere, vim ſuam obtinent; ſimpliciùs enim narrant, & tamen tonant oratione, quia vita fulgurant. Paulus Æmilius, apud Titum Liuium, orationem habet de ſuis rebus geſtis: nihil minùs ornatum, ſtylum epiſtolarem diceres, *Profectus ex Italia, claſſem a Brunduſio, ſole orto ſolui; nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini, pro me exercitibúſque veſtris ſacrificaui, Regem ad pugnam coactum vici, Macedoniam in poteſtatem populi Romani redegi.* Hæc à ſummo Imperatore profecta, longè magis eruditas aures afficiunt, quàm ſi ipſe Marcus Tullius ornatiſſima oratione ſuas in Amano victorias celebraret. Fit autem vt auditores hac modeſtia deliniti, plura ſilentio ſuppreſſa exiſtiment, & verborum moderationem flagrantiſſimis ſtudiis compenſent.

Eandem diminutionis rationem fermè ſequuntur, qui ponderoſam amant in oratione ſobrietatem, ſtudéntque potiùs vt magna viuant, quàm vt diſerta loquantur. Itaque conſultò, & ſynonyma, & duplicata, & contrapoſita, & ſuſtentationes, & commorationes, & expolitiones, & circumductiones verborum declinant, ac *ficum ficum* dicunt: ſed tantam habent in vita venerationem, in dictis maieſtatem, vt amplificationis ornatu nihil indigeant.

PLACVIT

PLACVIT HIC QVOQVE, poſt aliquot delibata, variam Locorum Communium ex Cicerone ſupellectilem, ad vberiora amplificationum exempla, notatis numeris ſubiicere.

A

ADoleſcentum voluptates, pro Cal. 39.
Ambitio 2. Agr. 97. 98.
Ambitio Candidatorum, Mur. 76. 77. Planc. 12. eius periculum. Mur. 74. 75. Milo. 45.
Agriculturæ voluptas, de ſenectute 51. 52. 53.
Animæ immortalitas, de ſenectute 77. 78. 79.
Auaritia fugienda 3. offic. 75. 76. 77. 15. 35. violat omnia, pro Quinct. 26. 53. 38. Manil. 37. 65. Flacc. 72. 73. Haruſp. 59. pro Sext. 94. Piſo. 86. 90. & parodox. 1.
Amicitia, 2. Ant. 38.
Amor in aliquem. iv. Catil. & pro domo 27. 28. Planc. 22. 27. 26. 80. 81. Mil. 70. 101 Deiot. 19.
Audacia, Amer. 95. Cæcin. 2. i. Ant. 90. i Catilin. 2. 3. 4. pro domo 115 116. 117. 140. 141. Haruſp. 4. Sext. 1. 2.
Aduerſa fortuna ſuas habet vtilitates, poſt reditum 2. 3. 4. 5. 6 pro domo 86. 87. Piſo. 41. 42. 31. 32. 33. 34 44.
Auſteritas nimia, Mur. 74.
Authoritas ſpectabilis, Manil. 43. 44. 45. Syll. 80. ex Mil. 12.

B

BElluas immanitate ſuperare, Amer. 63.
Bonorum inſectationes Sext. 1. 2.
Beneficij accepti prædicatio; poſt reditum, ad Quirites, 56. &c. poſt reditum in Senatu. 2. 3. Haruſp. 16. Planc. 2. 4. Mil. 101. 102. Poſth. 47. Marcel. 3. 35.

C

CAuſſæ malorum omnium, 2. Ant. 53. 54. 55. 71. 72.
Calamitas hominis, Amer. in tota peroratione. Item exordium totum pro Flacco, & peroratio. Exordium pro Sylla. Et peroratio pro domo. 44. Sext. 7. 121. 122. 128. 145. Mil. 35. Poſth. 45. 46. & pro Quinctio n. 49.
Calamitas eius cuius bona ſunt ſubhaſtata.
Cædes Sext. 76. 77. 78. 79.
Ad Conſtantiam cohortatio, Man. 69:
Conſtantiæ Syll. 83. poſt reditum ad Quir. 19. pro domo 4. Sext. 60. Prouinciis 41. Mil. 62. 63. 65. 93. 96. 102. Deiot, 36. 37.

Concordia,

Concordia, Haruſp. 60. 61.63. Lig. 33.
Conſolatio 14.Philip.34.
Corruptela temporum, 2. Catil. 10.
Conſcientiæ vis, 3. Cat.11. poſt Reditum in Senat. 36. pro Domo 140.141.Piſo.
Continentiæ & grauitatis laus, ex iis quæ pro Cœlio, num. 59. 46. 47. Milon.62.63.2.Ant.68.
Cõuiuiũ Damoclis Tuſculana,v.61.
Crimen magnum. Font.10. Cluent. 25.29 Piſ.94.
Criminum frequentatio, act. 1. in Verrem,initio, & vltima in Verr. ſub finem.
Crudelitas,14.Philip.8.9. & 10. pro Roſc Amerino 63. Cluent. 177. 188.199.Rab 12.13. &c.3. Catil. 24.25.Flacco 73. Syl.76. pro Domo 43. 63. 64. Haruſp. 35. Sext. 22.30.32. 135. Vatin. 23. & vltima in Verrem, maximè in ſupplicio Gauij Conſani Piſ. 17.18. 83. 84.85.Lig 11.12.13.14.ii. Ant.63. iii.Ant.4.xi. Philipp.1.2.3.5.6.7.8. 9.egregiè xiii. Philipp. 18.21. 22. Amer.63.
Conflictus virtutum & vitiorum. ii. Cat.15.
Clementiæ Laus.Marc.1.9.17.18.19. Lig.15.16.29.30.38.39.Deiot.33. 34.40.

D

Diues,Rab.3.4.
Decretum iniquum, Flacc. 15.
Degener,Sext.110.Rab.2.
Decoctor, Flac. 90. 91. Sext. 110.
Damnatio iniqua, pro Domo, 46.58. 59.60.95.
Diuina vltio, Amer. 131. pro Domo 140.141. Harup.37.38.39.Piſ.85. Mil.86.
Diſcordia tollenda,Haruſp.54.55.60. 61.Sext.104.108.109.xiv. Phil.17. 18.
Dolor. 2. Catil. 20. iv. Catil. 2. pro Domo 97. 98. Haruſp. 43. Planc. 34. Sext. 3. 4.14.27.32.63.64.88. 121.122. Cœlio 60. Mil. 16. 18. 201.100.
Dignitas maior durioribus legibus obſtringitur. Cluent. 150. Flacc. 87. vbi locus præclarus de moleſtiis & periculis eorum qui præſunt.
Diligentia in ſtudio, Planc.66. Cœl. 44 46.74.

E

Errori & temeritati ſumus omnes obnoxij,Poſth. 22.23. 24. 25.26.
Eloquentiæ fructus, Muræn. 24. vis eius,& 1.de Orat. num. 30.31.32. 33. Haruſp.41. Sext.10,.108.109. Balbo 3.
Exempla virtutis multùm mouent. Arch.14.

F

Fama celebris pro lege Manilia, 43.44.iii.Catil.26.Syll.24.Cœlio 6.Mil.98.99.
Fama & exiſtimatio læſa, Orat. pro Quint.
Fama non bona, Cluent. 4. Piſ. 47.
Falſum crimen, Cluent. 9.166. &c. Flacc. 11.12. 19. 96. Syll 74.75. Planc. 30. 56. 57. Cœl. 15. 23. 53. 56.57. 66. Deiot. 8. 15. 16. 19.
Fraudulentus, Quinct. 12.13.16.29. 22. 26. 29 56. Amer. 116. 117. Cecinn.14.15.19. Cluent. 70.71. 72. ii. Agrar. 20. Flacc.46 47 48. poſt Reditum in Senat. 12. Sext. 19.& 22.
Fortunis ſpoliatus, Amerini perora-

Digitized by Google

in carcere tenebræ iuuabant.

Nunc autem aliquot è patribus amplificationes, χρυσῆν operis κορωνίδα ſubiungamus.

AMPLIFICATIO CALAmitoſi ſtatus, per antitheta, & hypotypoſin.

Deſcribitur miſeria pauperum, cum luxu diuitum comparata, ex D. Gregorio.

Cap. XXXVI.

Greg. Nazian. in orat. 16. pag. 248.

Mirus in Græcis verborũ delectus, & grauitas.

Amplificationes autẽ Gregorij ſunt magis ad δείνωσιν, ſeu vehementiam, & maieſtatem, quàm ad χύσιν verborũ compoſita.

Ἀλλ' οἱ μὲν ὑπαίθριοι ταλαιπωρήσουσιν, ἡμεῖς δὲ οἰκήσομεν οἰκίας ὑπερλάμπρους, λίθοις παντοίοις διηνθισμένας, καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καταστραπτούσας, καὶ ψηφῖδος λεπτῆς διαθέσει, καὶ ποικιλίᾳ γραφῆς, ὀφθαλμῶν ἀπατηλοῖς δελεάσμασι; καὶ τὰς μὲν οἰκήσομεν, τὰς δὲ οἰκοδομήσομεν; τίσιν; οὐδὲ κληρονόμοις ἴσως ἡμετέροις, ἀλλὰ ξένοις, καὶ ἀλλοτρίοις καὶ τούτων, ἴσως οὐδὲ τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ τοῖς ἀπηχθεστάτοις, καὶ φθονερωτάτοις, ὃ πάντων ἔσχατον· καὶ οἱ μὲν ῥιγώσουσιν ἐν τριχίνοις καὶ διεσπαραγμένοις ῥάκεσι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τούτων τυχὸν εὐπορήσουσιν· ἡμεῖς δὲ θρύψομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐσθῆτι μαλακῇ καὶ περιρρεούσῃ καὶ τοῖς ἐκ λίνου καὶ σηρῶν ἀερίοις ὑφάσμασι, καὶ τοῖς μὲν ἀσχημονήσομεν μᾶλλον ἢ ἐμπρέψομεν; οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ πᾶν τὸ περιττὸν καὶ περίεργον· τὰ δὲ ἔνδον ἡμῖν ἀποκείσεται, φροντὶς ἄχρηστος, καὶ ἀνόνητος σητῶν δαπάνη, καὶ χρόνου τοῦ τὰ πάντα καταναλίσκοντος· καὶ οἱ μὲν οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς εὐπορήσουσιν; ὢ τῆς ἐμῆς τρυφῆς, καὶ τῆς ἐκείνων ταλαιπωρίας! ἀλλὰ κεῖνται πρὸ τῶν ἡμετέρων θυρῶν, ἐκλυόμενοι καὶ λιμώττοντες· οὐδὲ τὰς πρὸς τὴν αἴτησιν ἀφορμάς, ὅσα τοῦ σώματος ἔχοντες· ἐστερημένοι φωνῆς μὲν εἰς τὸ ὀδύρεσθαι· χειρῶν δὲ, εἰς τὸ προτείνειν ἐφ' ἱκετείᾳ· ποδῶν δὲ, εἰς τὸ προσιέναι τοῖς ἔχουσιν· ἀναπνοῶν δὲ, εἰς εὐτονίαν τῆς θρηνῳδίας· τὸ βαρύτατον τῶν κακῶν, κουφότατον κρίνοντες· τοῖς ὀφθαλμοῖς μόνον εὐχαριστοῦντες, ὅτι μὴ τὴν αὐτῶν λώβην βλέπουσιν; καὶ οἱ μὲν οὕτως· ἡμεῖς δὲ ἀνακλινόμεθα λαμπροὶ λαμπρῶς ἐπὶ στιβάδος ὑψηλῆς τε καὶ μετεώρου, καὶ τῶν περιττῶν, καὶ ἀψαύστων ἐπιβλημάτων, κἂν φωνῆς ἀκούσωμεν τῶν αἰτήσεων, δυσχεραίνοντες; δεῖ δὲ ἡμῖν τὸ μὲν ἔδαφος εὐωδεῖν ἄνθεσι πολλάκις, καὶ τῆς ὥρας ἔξω, τὴν δὲ τράπεζαν καταρραίνεσθαι μύροις, καὶ μύρων τοῖς εὐωδεστάτοις καὶ πολυτελεστάτοις, ἵνα καὶ μᾶλλον ἐκθηλυνώμεθα· παῖδας δὲ παρεστάναι τοὺς μὲν ἐν κόσμῳ καὶ ἐφεξῆς, ἀνέτους τὰς κόμας, καὶ θηλυδρίας· καὶ τὸ κατὰ πρόσωπον κουρᾷ περιεργασμένους πλεῖον ἢ ὅσον συμφέρει, λίχνοις ὀφθαλμοῖς κεκοσμημένους· τοὺς δὲ τὰς κύλικας ἐπ' ἄκρων δακτύλων ἔχοντας, ὡς οἷόν τε εὐπρεπέστατά τε ὁμοῦ καὶ ἀσφαλέστατα· τοὺς δὲ ὑπὲρ κεφαλῆς ἄνεμον τοῖς ῥιπίσι σοφιζομένους, καὶ τῶν ἐκ χειρῶν αὔραις τὸ πλῆθος τῶν σαρκῶν ἀναψύχοντας; καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, πλήθειν μὲν κρεῶν τὴν τράπεζαν, πάντων χορηγούντων ἡμῖν τῶν στοιχείων πλουσίως, ἀέρος, γῆς, ὕδατος· καὶ στενοχωρεῖσθαι τοῖς μαγείρων καὶ ὀψοποιῶν μαγγανεύμασιν· ἀγῶνα δὲ εἶναι πᾶσιν, ὅστις ὡς μάλιστα τὴν λίχνον ἡμῖν καὶ ἀχάριστον κολακεύσει γαστέρα, τὸ βαρὺ φορτίον καὶ ἀρχέκακον, τὸ ἀπληστότατον θηρίον καὶ ἀπιστότατον, τὴν καταργουμένην αὐτίκα σὺν τοῖς καταργουμένοις βρώμασι; καὶ τοῖς μὲν πολύτι, κόρος καὶ ὕδοντες, ἡμῖν δὲ καὶ μέχρι μέθης οἱ τοῦ οἴνου κρατῆρες; μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν μέθην τοῖς γε ἀκολαστοτέροις· καὶ τὸν μὲν ἀποπεμψόμεθα τῶν οἴνων, τὸν δὲ ἐγκρινοῦμεν ὡς ἀνθοσμίαν, περὶ δὲ τοῦ φιλοσοφήσομεν· ζημία δὲ εἰ μὴ προσέσται τῷ ἐγχωρίῳ καὶ τῶν ὀνομαζομένων ξένων τις ὥσπερ τύραννος· δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἁβροὺς, καὶ τῆς χρείας περιττοτέρους, ἢ εἶναι, ἢ νομίζεσθαι, ὥσπερ αἰσχυνομένους, εἰ μὴ κακοὶ νομιζοίμεθα, καὶ δοῦλοι γαστρὸς, καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα.

Luxus diuitum circa ædes.

QVid? Illíne ſub dio vexabuntur, nos autem domos ſplendidiſſimas incolemus, omnis generis lapidibus exornatas, auro & argento illuminatas, ac tenuium calculorum diſpoſitione, varióque picturæ artificio, fallacibus oculorum illecebris? atque alias quidem incolemus, alias autem extruemus? Quibuſnam autem? ne hæredibus fortaſſe quidem noſtris, ſed exteris, & alienis, iiſque ne amicis quidem fortaſſe, ſed inimiciſſimis, maximáque in nos in-

uidia

Pauperũ nuditatis cum luxu veſtium, cõparatio.

uidia flagrantibus; quod quidem malorum omnium extremum eſt. Quid? illine in aſperis & laceris pannis obrigeſcent, immò ne eos fortaſſe quidem habebunt; nos autem in mollibus & circumfluentibus vndique veſtibus, teliſque ex tenuiſſimo lino ac ſerico contextis laſciuiemus? atque in aliis quidem indecorè potiùs quàm honeſtè & ornatè nos ipſos geremus: (ſic enim quicquid ſuperfluum & curioſum eſt, voco:) alias autem in arcis recondemus, curam inutilem & incommodam, à tineis exedendas; & à tempore, quod omnia conficit, abſumendas; atque illis ne neceſſaria quidem alimenta ſuppetent? ô profuſas meas delicias! ô grauem illorum calamitatem! verùm pro foribus noſtris iacebunt languidi, & fame penè confecti, qui ne inſtrumenta quidem corporis ad petendum integra habeant? Vocibus priuati ſunt, quibus miſeriam ſuam lugeant; manibus, quas ſupplicandi cauſſa protendant; pedibus, quibus ad diuites accedant; ſpiritu, quo lugubre carmen contenta voce fundant; atque, quod malorum omnium acerbiſſimum eſt, leniſſimum eſſe iudicant: oculiſque duntaxat gratiam habent, quòd ipſorum labem minimè videant: Atque hi quidem ad hunc modum, nos autem in altis penſilibúſque lectulis, eximiiſque, & quas penè tangere nefas ſit, ſtragulis ſplendidi, ſplendidè recumbemus: ſi vel ſolam petitionum vocem audiamus, ſtomachantes? Atque etiam illud oportebit, vt pauimentum noſtrum floribus, plerúnque etiam extra tempus, fragret; & menſa ſuauiſſimis, ac ſumptuoſiſſimis vnguentis perfundatur, quo magis in dies effœminemur: pueri etiam aſtent, partim ornatè, ac ſuo quiſque ordine, comis ſoluti, effœminati, ac cæſarie expoliti, magis quàm impudicis oculis conducat; partim extremis digitis pocula teneant, quàm fieri poteſt decentiſſimè, ſimul ac tutiſſimè, partim follibus ventum ſuper caput excitantes, atque auris manu conflatis obeſas carnes refrigerent, menſa inſuper carnibus redundet, elementis omnibus nobis prolixè & copioſè ſubminiſtrantibus, aëre nempe, terra, aqua; nóſque coquorum, & eorum qui epulas inſtruunt, lenociniis comprimamur; omneſque de eo concertent, ecquis auido & ingrato ventri quàm maximè blandiatur, graui omnino ſarcinę, & malorum omnium authori, belluæ prorſus inſaturabili, ac perquàm infidæ; quæ cum fluxis illis & caducis cibis breui interitura eſt. Et quidem illi præclarè ſecum agi putabunt, ſi vel aqua expleantur; nos autem vini pocula vſque ad temulentiam hauriemus, immo etiam vltra temulentiam, ſaltem ij qui maiore laborant intemperantia; atque ex pluribus vinis alia reiiciemus, alia vt ſuauia & grata probabimus, de aliis etiam philoſophabimur, atque in detrimento ponemus, niſi ad patrium vinum, exoticum etiam quoddam, velut tyrannus, accedat. Nos quippe lautos & delicatos, & profuſiores, quàm vſus exigat, aut eſſe, aut haberi oporter, perinde atque vereamur, ne, non mali exiſtimemur, ac ventris, & eorum quæ ſub ventre ſunt, mancipia.

Egregiũ πάθ@.

Catitatem intelligit.

Luxus circa apparatum cõniuiorum.

Venter βαρὺ φορτίον, κὴ ἀρχίκακον.

AMPLIFICATIO ATROCIS ſupplicij per hypotheſin.

CAPVT XXXVII.

Ex D. Gregorio pag. 416.

Ναῦς φόρτον ἔχουσα τὸν πρεσβύτερον ἕνα, καὶ τοῦτον, οὐδὲ ὑπὲρ κακοῦ τινὸς ἀλλ' ὑπὲρ πίστεως κινδυνεύοντα, κατὰ πελάγους ἀφίεται, οὐχ ἵνα σώσῃ τὸν ἐπιβάτην, ἀλλ' ἵνα ἀπολέσῃ· καὶ ὁ φόρτος πρόθυμος, εὐσεβὴς γὰρ, καὶ πῦρ τῷ φόρτῳ συνείσπορον, καὶ τρυφᾷ τὸ καινὸν τῆς κολάσεως ὁ διώκτης· φεῦ τοῦ θεάματος! φεῦ τοῦ δράματος! ἡ ναῦς πλάνης, τὸ θέατρον ἐπὶ τῆς ἀκταῖς,

τῶν μὲν ἐφηδομένων, τῶν δὲ ὀδυρομένων. πῶς ἂν ἐν ὀλίγῳ τὸ πολὺ παραστήσαιμι; ἀνάπτεται τὸ πῦρ, δαπανᾶται ἡ ναῦς, συνδαπανᾶται ὁ φόρτος, πῦρ ὕδατι μίγνυται, καὶ συντρέχει τὰ ἐναντία, εἰς εὐσεβοῦς κόλασιν, καὶ δύο στοιχεῖα ἓν σῶμα μερίζεται, καὶ πυρσὸς ὑπὲρ θαλάσσης αἴρεται ξένος· ᾧ προσῆλθε μὲν τάχα τις ὡς ἡμέρῳ καὶ φιλανθρώπῳ προσελθὼν δὲ εὗρε θέαμα ἐλεεινόν τε καὶ ἄπιστον, ἄνευ κυβερνήτου πλοῖον, ἄνευ χειμῶνος ναυάγιον· καὶ ὁ πρεσβύτερος κόνις, καὶ οὐδὲ κόνις, σπαρεὶς ἐν τοῖς ὕδασι· καὶ οὐδὲ τοσοῦτον ἡ ἱερωσύνη, ὅσον τελευτῆς γοῦν εὐγενεστέρας τυχεῖν· εἰ δὲ μὴ τελευτῆς, ἀλλὰ ταφῆς γε πάντως, ἣ καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὀφείλεται.

Grauis & acuta amplificatio appoſitu antitheſis vibrata.

NAuis presbyterum vnum portans, cúmque non ſceleris vllius, ſed fidei cauſſa periclitantem, in mare demittitur, non vt vectorem ſeruet, ſed vt perdat. Atque is quidem qui vehebatur, vtpote vir pietate præſtans, animo erat prompto & alacri. Comes autem illi ignis adiungitur, ac nouitate pœnæ maiorem in modum lætatur perſecutor. Proh ſpectaculum graue! proh acerbam tragœdiam! nauis mari fertur, ſpectantium multitudo ad littus effunditur, partim lætantium, partim lugentium. Quónam pacto rem tantam paucis exprimam, atque in adſpectu collocabo? Ignis accenditur, nauis vnà cum onere ſuo abſumitur, ignis aquæ miſcetur, réſque inter ſe contrariæ, ad pij viri ſupplicium concurrunt; duóque elementa corpus vnum partiuntur, & nouo atque inaudito more fax ſuper mare attollitur: ad quam, vt benignã & humanam: fortaſſe quiſpiam acceſſit, propior autem factus miſerandum atque incredibile ſpectaculum reperit, nauigationem ſine gubernatione, naufragium ſine tempeſtate. Sic presbyter cinis efficitur, immo ne cinis quidem, vtque in aquas ſparſus. Nec verò ſacerdotij dignitas tanta fuit, vt honeſtiorem ſaltem mortem conſequeretur, aut ſi non mortem, at certè ſepulturam, quæ impiis etiam & ſacrilegis hominibus debetur.

Vide artẽ amplificationis per διατύπωσιν.

πάθος acre.

AMPLIFICATVR DEFINITIO virtutis per inductionem.

CAP. XXXVIII.

Amplificatio per inductionem.

D. I. Chryſoſt. p. 172. oratione, quòd nemo læditur niſi à ſe ipſo.

S. Chryſoſtomi amplificationes plus habent fluxij verborum, & laxitatis.

TΙ ποτ' οὖν ἐστιν ἵππου ἀρετή; ἆρα τὸ χρυσοῦν ἔχειν χαλινόν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στρωμάτων δεσμὸν ἐκ σηρικῶν νημάτων συγκείμενον, καὶ τάπητας ποικίλους, καὶ χρυσοπάστους, καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῖς χρυσίοις συμπεπλεγμένους; ἢ τὸ δρομικὸν εἶναι καὶ εὐσταθῆ, καὶ βαδίζειν εὔρυθμα, καὶ ὁπλὰς ἔχειν ἵππῳ πρεπούσας γενναίῳ, καὶ ἀνδρίαν κεκτῆσθαι τὴν ἐν ἀποδημίαις μακραῖς, τὴν ἐν πολέμοις ἁρμόζουσαν, καὶ δύνασθαι καὶ ἐν παρατάξει μετὰ πολλοῦ φαίνεσθαι τοῦ παραστήματος, καὶ τροπῆς γινομένης σώζειν τὸν ἀναβάτην; οὐκ εὔδηλον ὅτι ταῦτα ἵππου ἀρετή, οὐκ ἐκεῖνα, τί δὲ ὄνων, καὶ ἡμιόνων, ποίαν φαίης ἀρετὴν εἶναι, οὐ τὸ δύνασθαι μετ' εὐκολίας ἀχθοφορεῖν, καὶ ῥαδίως τὰς ὁδοὺς διανύειν, καὶ πόδας ἔχειν στερρότητι πέτρας μεμιμημένους; μὴ τὰ ἔξωθεν αὐτοῖς περικείμενα συντελεῖν τι πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρετὴν αὐτῶν φήσομεν; οὐδαμῶς· ἄμπελον δὲ ποίαν θαυμασόμεθα; τὴν τοῖς φύλλοις κομῶσαν καὶ τοῖς κλήμασιν, ἢ τὴν τῷ καρπῷ βριθομένην; ποίαν δὲ ἀρετὴν ἐλαίας εἶναι φαμέν, ὅταν μεγάλους ἔχῃ τοὺς κλάδους, καὶ πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν φύλλων κόμην, ἢ ὅταν τὸν οἰκεῖον καρπὸν δαψιλῆ καὶ πανταχοῦ διεσπαρμένον ἐμφαίνῃ; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιῶμεν· διακρινήσωμεν τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βλάβην εἶναι ἐκείνην νομίσωμεν μόνην, τὴν αὐτῇ λυμαινομένην· τί οὖν ἐστιν ἀρετὴ ἀνθρωπίνη; οὐ χρήματα, ἵνα πενίαν δείσῃς· οὐδὲ ὑγιεία σώματος, ἵνα φοβηθῇς νόσον· οὐδὲ ἡ τῶν πολλῶν ὑπόληψις, ἵνα ὑπίδῃς δόξαν πονηράν· οὐδὲ τὸ ζῆν ἁπλῶς, καὶ εἰκῇ, ἵνα φοβερός σοι γένηται ὁ θάνατος· οὐδὲ ἐλευθερία, ἵνα δουλείαν φύγῃς· ἀλλὰ τῶν ἀληθῶν δογμάτων ἀκρίβεια, καὶ ἡ κατὰ τὸν βίον ὀρθότης.

Quid

Digitized by Google

Qvid ergo eſt virtus equi? numquid aureum habere frænum, & huiuſcemodi cingula, ſtragulorum vincula ex ſericis filis contexta, tapetes variatos auróque intertextos, phaleras gemmis diſtinctas, comas aureis funiculis complicatas? an verò curſu eſſe velocem, cruribus bene firmis numeroſè incedere, & vngulas habere generoſo equo dignas, robore præditum eſſe, longis itineribus ac bellis idoneo, poſſe & in acie magno animo, & in fuga equitem incolumem conſeruare? an non perſpicuum eſt, his non illis equi virtutem contineri? Aſinorum verò, & mulorum, quam virtutem eſſe diceres? an non poſſe onera commodè geſtare? itinera facilè conficere, habere pedes qui firmitate ſaxa innitentur? Num ea quibus extrinſecus circumdati ſunt, aliquid ad virtutem ipſorum proprium conferre dicemus? nequaquam. Vineam deinde quam admirabimur? foliis comatam, & palmitibus, an fructu onuſtam? Quam etiam oliuæ virtutem eſſe dicimus? cùm magnos habet ramos, & multam foliorum comam, an cùm ſuum fructum vberem, & in omnes partes diſperſum oſtentat? Sic igitur etiam in hominibus faciamus: diſcernamus virtutem hominis, idque ſolum damnum exiſtimemus, quod illam violet. Quid igitur eſt virtus hominis? non pecunia, vt paupertatem metuas: nec ſanitas corporis, vt timeas morbum: non multitudinis opinio, vt ſuſpectam habeas exiſtimationem malam: nec vita per ſe ſola, ſine acceſſione certóque propoſito fine, vt mors tibi formidabilis exiſtat: nec libertas, vt ſeruitutem fugias; ſed veræ doctrinæ diligens ſtudium, & vitæ honeſtas.

AMPLIFICATIO BREVIS miſeriarum vitæ, per ſynathroiſmum.

D. Chryſoſt. tract. Quòd nemo læditur niſi à ſe ipſo, pag 577.

CAP. XXXIX.

Φέρε δὴ τὰ προσωπεῖα ἀφέντες τὰ φαιδρὰ καὶ περιφανῆ τὸ αἰσχρὰς καὶ δυσειδοῦς τῆς πραγμάτων ὄψεως τούτων, δείξωμεν τῆς ἑταιριζομένης γυναικὸς τὴν βδελυγμίαν· τοιοῦτον γὰρ ἡ τοιαύτη ζωὴ, ἡ τρυφαῖς, καὶ πλούτῳ, καὶ δυναστείαις περιτυχοῦσα, τὸ αἰσχρὸν, καὶ δυσειδὲς, καὶ πολλῆς βδελυγμίας γέμον, τὸ ἀηδὲς, καὶ φορτικὸν, καὶ πικρίας ἐμπεπλησμένον. καὶ γὰρ δὴ τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ πάσης ἀποστεροῦν τοὺς ἁλόντας συγγνώμης· ὅτι καὶ ἀηδίας, καὶ πολλῆς τῆς πικρίας ἐμπεπλησμένος ὁ βίος ὤν, ποθεινός τε αὐτοῖς, καὶ περισπούδαστός ἐστι, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, κινδύνων, αἱμάτων, κρημνῶν, σκοπέλων, καὶ φόνων, καὶ φόβων, καὶ τρόμων, καὶ φθόνου, καὶ βασκανίας, καὶ ἐπιβουλῆς, καὶ φροντίδος διηνεκοῦς, καὶ μερίμνης, καὶ κέρδος ἔχων οὐδὲν, οὐδὲ καρπὸν τῶν τοσούτων κακῶν οὐδένα φέρων, ἀλλ' ἢ κόλασιν, καὶ τιμωρίαν, καὶ τὸ διηνεκῶς βασανίζεσθαι.

Age verò, ſpecioſis laruis, à turpi ac deformi facie detractis, meretricis mulieris fœditatem oſtendamus. Talis enim eſt vita ad voluptates, diuitias, & honores proiecta, infamis, inquinata, flagitiis ac ſordibus oppleta, moleſta, grauis, multíſque acerbitatibus oppreſſa. Hoc enim eſt quod vitæ huius amore deliniris omnem adimit veniam; quòd cùm tot rerum aſperitatibus ſit referta, deſideratur ab eis, & magnopere expetitur, plena capitis diſcriminibus, præcipitiis, ſcopulis, cædibus, timoribus, terroribus, inuidia, perpetua cura, & ſolicitudine; quódque nullum lucrum, nullum fructum tantorum laborum afferat, niſi pœnam ac ſupplicium, & æternos cruciatus.

AMPLIFICATIO Auaritiæ, per effecta, & imagines.

D. Chryſoſt. tract. quòd nemo læditur niſi à ſeipſo, pag. 578.

Cap. XL.

Λύσσα τις ἀνίατος, καὶ μανία ἀκατάσχετος, καὶ νόσος ἀδιόρθωτος, τὰς πάντων κατέχει ψυχάς· καὶ πάντα ἔρωτα ἐξενικήσας ὁ ἔρως, καὶ παραστάμενος, ἐξέβαλε τῆς ψυχῆς· καὶ οὔτε φιλίας, καὶ συγγενείας οὐ τῆς γυναικὸς καὶ παίδων, οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀνθρώποις ποθεινότερον; ἀλλὰ πάντα χαμαὶ ἔρριπται, καὶ καταπεπάτηται, τῆς ὠμῆς ταύτης, καὶ ἀπανθρώπου δεσποίνης τῶν ἁλόντων τὰς ἁπάντων καταλαβούσης ψυχάς· καὶ γὰρ ὡς δέσποινα τούτων ἀπάνθρωπος, καὶ ὡς τύραννος ἀπηνής, καὶ ὡς βάρβαρος ὠμή, καὶ ὡς πόρνη πάνδημος, καὶ πολυτελής, καταισχύνει καὶ κατατείνει, καὶ μυρίοις κολάζει κινδύνοις τε καὶ τιμωρίαις, τοὺς ἑλομένους δουλεύειν αὐτῇ· καὶ φοβερά τις οὖσα, καὶ ἀμείλικτος, ἀγρία τε, καὶ ἀπηνής, καὶ πρόσωπον ἔχουσα βαρβαρικόν, μᾶλλον δὲ θηριῶδες, καὶ λύκου, καὶ λέοντος ἀγριώτερον, πραεῖά τις εἶναι δοκεῖ, καὶ ποθεινή, καὶ μέλιτος γλυκυτέρα τοῖς αἰχμαλωτισθεῖσιν ὑπ' αὐτῆς, καὶ ξίφη καὶ ὅπλα καθ' ἑκάστην κατ' αὐτῶν χαλκεύουσα, τὴν ἡμέραν, βάραθρα ἀνορύττουσα, καὶ ἐπὶ κρημνοὺς ἄγουσα, καὶ σκοπέλους, καὶ μυρία αὐτοῖς πλέκουσα κολάσεως δίκτυα, ζηλωτοὺς αὐτοὺς νομίζεσθαι ποιεῖν, τοῖς τε ἡλωκόσιν αὐτοῖς, τοῖς τε ἐπιθυμοῦσιν ἁλῶναι· καὶ καθάπερ ὗς ἐν ἀμάρᾳ, καὶ βορβόρῳ ἐγκαλινδουμένη ἥδεται, καὶ τρυφᾷ καὶ κάνθαροι, κόπρον συνεχῶς ἀνελίττοντες· οὕτω δὴ καὶ οἱ τῇ φιλαργυρίᾳ ἁλόντες, τῶν ζώων τούτων εἰσὶν ἀθλιώτεροι.

Rabies quædam deſperata, furor effrænatus, morbus inſanabilis, omnium animos obtinet: Hic amor omnem funditus amorem extinctum atque oppreſſum eiicit ex animo. Neque amicitiæ ratio habetur, neque cognationis, quid dico amicitiæ, & cognationis? non vxoris, & liberorũ, quo quid viuis poteſt eſſe charius? ſed omnia humi abiecta & conculcata ſunt, vbi crudelis iſthęc & inhumana mancipiorum domina, tanquàm ſæuus tyrannus, aut barbara quædam immanis, aut meretrix publica, & ſumptuoſa, omnia dedecorat, conficit, & ſexcentis obiicit periculis ac pœnis, eos qui illi ſeruire in animum induxerunt. Cúmque ſit terribilis, acerba, crudelis, ſæua, vultu barbarico, quin potiùs ferino, & quàm lupus ac leo tetriore; manſueta tamen, & expetenda, & melle dulcior ſuis captiuis eſſe videtur: cùm etiam gladios & arma quotidie contra eos cudat, ac barathra effodiat, ad præcipitia ducat & ſcopulos, infinita ſupplicij retia texat, beatos eos tamen præſtare cenſetur, tum ipſis capitis, tum iis qui in eoſdem laqueos ſe inducunt; atque, vt in cloaca & cœno, ſus cum voluptate & deliciis volutatur; aut, vt ſcatabei in ſtercore continenter verſantur; ita etiam auaritia capti iſtis animantibus ſunt miſeriores.

AMPLIFICATIO GVLÆ, & ebrietatis, per congeriem.

D. Chryſoſtomus tract. Quòd nemo læditur niſi à ſeipſo. pag. 520.

Cap. XLI.

Οἱ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῶν στιβάδων κατακείμενοι, καὶ διὰ τὰ δεῖπνα τοῖς ἀρίστοις συνάπτοντες, καὶ τὴν γαστέρα διαρρηγνύντες, καὶ τὰς αἰσθήσεις πηροῦντες, καὶ τῷ ὑπερόγκῳ τῶν ἐδεσμάτων φορτίῳ τὸ πλοῖον καταποντίζοντες, καὶ ὑπέραντλον ποιοῦντες τὴν ναῦν, καὶ καθάπερ ἐν ναυαγίῳ τῷ τοῦ σώματος κατακλύζοντες αὐτὴν καὶ πέδας, καὶ χειροπέδας, καὶ γλωσσοπέδας ἐπινοοῦντες, καὶ ἅπαν αὐτῶν καταδεσμοῦντες τὸ σῶμα ἀλύσεως σιδηρᾶς χαλεπωτέρῳ δεσμῷ τῷ τῆς μέθης, καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ μήτε ὀνειράτων ἀπηλλαγμένοι φοβερῶν, τῶν τε μαινομένων ὄντες ἀθλιώτεροι, καὶ αὐθαίρετόν τινα δαίμονα ἐπεισάγοντες τῇ ψυχῇ, καὶ γέλως προκείμενοι τῷ θεάτρῳ τῶν οἰκετῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τραγῳδία, καὶ δακρύων ὑπόθεσις τοῖς ἐπιεικεστέροις αὐτῶν, καὶ μηδὲ ἕνα εἰδότες τῶν παρόντων, μήτε εἰπεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι δυνά-

μενοι

μένοι, ἀλλὰ φοράδlω ἀπὸ τῶν στιβάδων ἐπὶ τὴν κλίνlω ἀγόμενοι.

Eadem Latinitate donata.

QVi ad dimenſum diem ſuper toros accumbunt, cœnas cum prandiis copulant, ventrem diſrumpunt, ſenſus deprauant, immodico ciborum onere nauigium demergunt, ſentinam inexhauſtam & exundantem reddunt, & tanquam in corporis naufragio nauem vndis obruunt, pedicas, manicas, & linguæ vincula nectunt, totúmque corpus ſuum vinciunt vinculo ebrietatis, & luxus grauiore quàm ferrea catena, at nec ſyncerum & purum capiunt ſomnum, neque ab horribilibus inſomniis liberi ſunt, furentibúſque miſeriores, voluntarium quendam dæmonem in animum inducunt, riſui ſpectantium famulorum expoſiti, imò etiam luctui & lacrymis meliorum inter eos; neminem nouerunt eorum qui adſunt, neque dicere quid, neque audire poſſunt, ſed inter geſtantium manus, à toris ad lectulum feruntur.

Ebrietas dæmon voluntarius.

AMPLIFICATIO virtutum.

CAP. XLII.

AMplificatio virtutum & rerum laudatarum confirmari poterit ad hæc exempla Ciceronis.

Laus Clementia pro Marcello.

Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; ſed tamen ea viciſti quæ & naturam & conditionem vt vinci poſſent, habebant. Nulla eſt enim tanta vis, tantáque copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangíque poſſit: Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduerſarium nobilitate, ingenio, virtute præſtantem, non modò extollere iacentem, ſed etiam amplificare eius priſtinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo iudico.

Laus Philoſophia 5. Tuſculana.

O vitæ Philoſophia dux! ô virtutis indagatrix, expultríxque vitiorum! quid non modò nos, ſed omnium vita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu vrbes peperiſti; tu diſſipatos homines in ſocietatem vitæ conuocaſti: tu eos inter ſe primò domiciliis, deinde coniugiis, tum literarum & vocum communione iunxiſti: tu inuentrix legum, tu magiſtra morum & diſciplinæ fuiſti. Ad te confugimus, à te opem petimus, tibi nos totos tradimus. Eſt autem vnus dies bene & ex præceptis tuis actus peccanti, immortalitati anteponendus. Cuius igitur potiùs opibus vtamur quàm tuis, quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis ſuſtuliſti?

Virtus Imperatoris.

Ego ſic exiſtimo, in ſummo Imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur ſcientior vnquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo atque pueritiæ diſciplina, bello maximo atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt, qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris, ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus Imperator: qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum inimico concertauit; plura bella geſſit quàm cæteri legerunt; plures prouincias confecit quàm alij concupiuerunt; cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis; non offenſionibus belli, ſed victoriis; non ſtipendiis, ſed triumphis eſt traducta.

Item. Non enim illæ ſunt ſolæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgò exiſtimantur, labor in negotio, fortitudo in periculis, induſtria in agen-

do, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo; quæ tanta ſunt in hoc vno quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiuimus, non fuerunt.

DE DIMINVTIONE.

CAP. XLIII.

VErùm cùm multa de amplificationibus apud Rhetores paſſim occurrant, mirum eſt cur de diminutione permulti nihil attingant; ſiue quòd ab eloquentia hanc rerum extenuationem alienam eſſe putent, ſiue quòd nullam eſſe artem diminutionis exiſtiment.

Ego verò ſic arbitror, & iſtam quam vocant μείωσιν, prudentiſſimæ partem eſſe eloquentiæ, & eius artificium minimè negligendum. Occurrunt autem ſæpe tempora minuendi, quorum imprimis haberi oportet rationem.

Et illud quidem frequentiſſimum eſt, cùm ab aduerſario contra rem noſtram eſt aliquid copioſiùs exaggeratum, quod infringi atque comminui multis modis ſolet: vel enim dicemus calentem adhuc Rhetorum ſtudiis hominem ſuo ingenio pleniùs indulſiſſe, ſimilem videri circulatoribus, qui manſuefactas circumducunt belluas; cùm verò, & ſcriptis programmatis, & crebrò tympanorum ſonitu ad videndam eximiæ magnitudinis belluam omnes inuitarint, degenerem feram, &, vt aiunt, murem pro leone oſtentant. Sic illum diu verboſo ambitu perſtrepuiſſe, vt rem paruam extolleret, ſed omnia in eius contemptum refundi, non fieri verbis elephantos ex culicibus, manere ſemper eadem rerum pretia, ſiue quis attollat, ſiue detrahat. Aduerſarium intemperanter abuſum auribus grauiſſimorum hominum, quibus id perſuaderi poſſe exiſtimauit, quod vix muliercularum aut puerorum crudelitati inſinuaret.

Deinde, ſi quæ afferri poſſit comparatio, in qua ea ipſa quæ ad rem attollendam magnificentiſſimis verbis prædicauit, per antiſagogen rei viliſſimæ, vel haud ita laudatæ, tribuamus, & riſum inde excitare poſſimus auditorum: quod ſi ſæpe fit, perit tota illa quæ ab aduerſariis eſt conformata magnitudinis ſpecies, & in fumos euaneſcit. Vt ſi quis formam aliquam pulcherrimi corporis exquiſitis orationis pigmentis ornarit, aut deinde irridendo, eadem de olla dici poſſe demonſtremus; vel ſi operoſiſſimum Regis alicuius Mauſolæum ampliſſimis verbis extulerit, nos muſcam nobiliùs ſepultam oſtendamus: quam ingenioſiſſimè fecit Martialis, vbi agit de vipera in ſuccino ſepulta, l. 4. ep. 48.

Flentibus Heliadum, cruſtis dum vipera ſerpit,
Fluxit in obſtantem ſuccina gemma feram:
Quæ dum miramur pingui ſe rore teneri,
Concreto riguit vincta repente gelu.
Ne tibi regali placeas Cleopatra ſepulchro,
Vipera ſi tumulo nobiliore iacet.

Sic & Cupidinem Deorum potentiſſimum, cùm aliquis verboſiſſima oratione laudaſſet; belliſſimè retorquens aduerſarius, cum veſpa contulit: *Alas habet, & veſpa: telum habet, & veſpa*; &c. quæ in eodem argumento dici poſſunt.

Vel ſi quæ ab aduerſario dicta ſunt, omnes veritatis habent numeros, nec rectè, aut ſecurè confutari poſſunt; tunc aut dicendi modus erit perſtringendus, aut otioſa oratio vellicanda, quòd ea fruſtra conetur extollere, de quibus nemo ambigat: ſic callidiſſimè Cæſar, cùm in conſultatione de ſupplicio Catilinariorum non lubenter audiret coniurationis crimen atroci quadam, vt debebat,

bebat, oratione augeri, non refellit quidem eos qui grauiſſimè de hoc crimine dixerant; neque enim erat, aut tutum aut prudens hoc facere; quid igitur facit, vt rem minuat? modum dicendi arguit: *ſed per Deos immortales, quò iſta oratio pertinuit? an, vt vos infeſtos coniurationi faceret? ſcilicet, quem tanta res, atque tam atrox non permouit, eum oratio accenderet?* Vel ſi facti alicuius minuendi data ſit occaſio, tum contra faces aduerſarij aſpergenda erit frigida, *vt magnum & inuſitatum facinus! veſtem ſcidit, reſarcietur?* & reliqua ſimilia.

At quæres? num præter hæc tempora, & concertationes, occurrant etiam plerúmque loci, in quibus diminutione ſit vtendum? Ita eſt profectò, artificioſiſſimæ eſt eloquentiæ, ſua prudenter minuere, vel certè dictis minimè attollere. Tum verò rectè fit, cùm res magnæ dicuntur, cùm apud magnos auditores, cùm perſonæ graues & glorioſiſſimæ famæ loquuntur; quarum dicta, vt oracula, non verborum multitudine, ſed pondere, vim ſuam obtinent; ſimpliciùs enim narrant, & tamen tonant oratione, quia vita fulgurant. Paulus Æmilius, apud Titum Liuium, orationem habet de ſuis rebus geſtis: nihil minùs ornatum, ſtylum epiſtolarem diceres, *Profectus ex Italia, claſſem a Brunduſio, ſole orto ſolui; nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini, pro me exercitibúſque veſtris ſacrificaui, Regem ad pugnam coactum vici, Macedoniam in poteſtatem populi Romani redegi.* Hæc à ſummo Imperatore profecta, longè magis eruditas aures afficiunt, quàm ſi ipſe Marcus Tullius ornatiſſima oratione ſuas in Amano victorias celebraret. Fit autem vt auditores hac modeſtia deliniti, plura ſilentio ſuppreſſa exiſtiment, & verborum moderationem flagrantiſſimis ſtudiis compenſent.

Eandem diminutionis rationem fermè ſequuntur, qui ponderoſam amant in oratione ſobrietatem, ſtudéntque potiùs vt magna viuant, quàm vt diſerta loquantur. Itaque conſultò, & ſynonyma, & duplicata, & contrapoſita, & ſuſtentationes, & commorationes, & expolitiones, & circumductiones verborum declinant, ac *ficum ficum* dicunt: ſed tantam habent in vita venerationem, in dictis maieſtatem, vt amplificationis ornatu nihil indigeant.

PLACVIT

Concordia, Haruſp. 60. 61.63. Lig. 33.
Conſolatio 14.Philip.34.
Corruptela temporum, 2. Catil. 10.
Conſcientiæ vis, 3. Cat.11. poſt Reditum in Senat. 36. pro Domo 140.141.Piſo.
Continentiæ & grauitatis laus, ex iis quæ pro Cœlio, num. 59. 46. 47. Milon.62.63.2.Ant.68.
Cõuiuiũ Damoclis. Tuſculana,v.61.
Crimen magnum. Font.10. Cluent. 25.29 Piſ.94.
Criminum frequentatio, act. 1. in Verrem,initio, & vltima in Verr. ſub finem.
Crudelitas,14.Philip.8.9. & 10. pro Roſc Amerino. 65. Cluent. 177. 188,199.Rab 12.13. &c.3. Catil. 24.25.Flacco 73. Syl.76. pro Domo 43. 63. 64. Haruſp. 35. Sext. 22.30.32. 135. Vatin. 23. & vltima in Verrem, maximè in ſupplicio Gauij Conſani Piſ. 17.18. 83. 84.85.Lig 11.12.13.14.ii. Ant.63. iii.Ant.4.xi. Philipp.1.2.3.5.6.7.8. 9.egregiè xiii. Philipp. 18.21. 22. Amer.63.
Conflictus virtutum & vitiorum. ii. Cat.15.
Clementiæ Laus.Marc.1.9.17.18.19. Lig.15.16.19.30.38.39.Deiot.33. 34.40.

D

Diues,Rab.3.4.
Decretum iniquum, Flacc. 15.
Degener,Sext.110.Rab.2.
Decoctor, Flac. 90. 91. Sext. 110.
Damnatio iniqua, pro Domo, 46.58. 59.60.95.
Diuina vltio, Amer. 131. pro Domo 140.141. Harup.37.38.39.Piſ.85. Mil.86.
Diſcordia tollenda,Haruſp.54.55.60. 61.Sext.104.108.109.xiv.Phil.17. 18.
Dolor. 2. Catil. 20. iv. Catil. 2. pro Domo 97. 98. Haruſp. 43. Planc. 34. Sext. 3. 4.14.27.32.63.64.88. 121.122. Cœlio 60. Mil. 16. 18. 201.100.
Dignitas maior durioribus legibus obſtringitur. Cluent. 150. Flacc. 87. vbi locus præclarus de moleſtiis & periculis eorum qui præſunt.
Diligentia in ſtudio, Planc.66. Cœl. 44 46.74.

E

Errori & temeritati ſumus omnes obnoxij,Poſth. 22.23. 24. 25.26.
Eloquentiæ fructus, Muræn. 24. vis eius,& 1.de Orat. num. 30.31.32. 33. Haruſp.41. Sext.10,.108.109. Balbo 3.
Exempla virtutis multùm mouent. Arch.14.

F

Fama celebris pro lege Manilia, 43.44.iii.Catil.26.Syll.24.Cœlio 6.Mil 98.99.
Fama & exiſtimatio læſa, Orat. pro Quint.
Fama non bona, Cluent. 4. Piſ. 47.
Falſum crimen, Cluent. 9.166. &c. Flacc. 11.12. 19. 96. Syll 74.75. Planc. 30. 56. 57. Cœl. 15. 23. 53. 56. 57. 66. Deiot. 8. 15. 16. 19.
Fraudulentus, Quinct. 12.13.16.29. 22.26.29 56. Amer. 116. 117. Cecinn.14.15.19. Cluent. 70.71. 72. ii. Agrar. 20. Flacc. 46 47 48. poſt Reditum in Senat. 12. Sext. 19.& 22.
Fortunis ſpoliatus, Ametini perora-

tio pro Domo 106.111.114.
Fœminæ laus,Amerin.147.
Furor, Haruſp. 39. Piſo 47. 50. Mil. 99. vi. Ant.4.5.6.7.
Frugalitas Deiot.26.27.

G

de GLoria, & de modis comparandi;locus communis prolixus,ii.Offic.43.vſque ad 52.
In gloria recipienda laborandum, Manil.6.exord.
Gloriæ amor.Arch. 26. vſque ad 30. Sext. 143. Cœl. 76. Prouinc. 38. Piſ. 56. 57. 58. 59. 62. Mil. 68. 99. Marcel 28. 29. 30. 31. i. Anton.29.30.ii.Anton.32.33.114. 115.
Græcorum mores, & eorum in teſtimoniis leuitas, pro Flacco 9. 10.11.12.13.
Gratiarum actio 2.Agrar.1. III. Cat. 26. poſt Reditum ad Quirit. 5. 6. & 53. 27. egregiè poſt reditum in Senat. 2.3.22.29. 35.38 Planc. 2.3.68. 72. 77. 78.79.80.81. Balbo 1. Marcell. 10.35. iii. Anton 3. 4.
Gratia, aut potentia inuidioſa, Amerin.122.
Gratus omnibus Arch. 5. 6. Vatin.7. 8.
in Gratiam redire cum inimico,Poſt. 19.32.33.

H

HElluo, Piſ.13.22.41. ii. Anton. 66.67.104.105.
Homo frugi,Quinct.59.93.
Honeſtus,& locuples, Amer.15.
Honores poſt mortem decernendi,ix. Philipp ferè tota.
Honor digno collatus, exordium ii. Agrar.Planc.50.Sext.6.
Humaniorum literarum fructus, Arch.22.
Humanitas,Amer.41.41.
Humanarum rerum inconſtantia, & pericula,Flacc.87.Syll.91.pro Domo 146.Mil.7.v.An.26.

I

IGnominiam ſubire, & ſuis bonis ſpoliari, ſummum malum, Quinct. 49. 93. Piſ. 47. 48. i. Ant.32.
Impietas, Font. 20.21. pro Domo, 104.Vat.14.ii.Ant.50.
Imperatoris virtutes quæ, Manil.28. 29 &c.
Iniuriam vlciſci,Syll 46.47.
Iniuria damnúmque, Quinct.54.47. 53.53.71.74.295. Amer. 46. pro Domo 106.&c.Sext. 29.54.93. de Prouinc.5.10.71.
Improbi viri mores, aut auari, Quinct.55.56.pro Cluent. 930.L. 1.in Verr. nu.10.l.2.n.134. de Timarchide.
Innocentia alicuius, Font.27. exord. Flacc. 7. Syll. 77. 78. 79. 84. 85. Cœlio 55.
Balbo 13. Poſth. 6. 10.11. Deiot. 20.
Immortalitatis ſpe omnes laboramus, Rabir. 26. Sext. 47. 48. Marcell. 11.28.29.ii. Ant.114.xiv. Philipp. 32.33.
Iudicum officium, Cluent. 159. Mur. 41.Poſth.11.12.
Iudicis quanta prudentia eſſe debeat, Font. 15. Flacc.95. Piſ. 94. Poſth. 11.12.
Iram deponere,Deiot.8.9.ii. Ant.84. 36.76.
Iratus leui de cauſſa, Vat.4.i. Ant.26. 27.
De iure & iuriſconſult. pro Cecinna. 66.67.
Iuris ciuilis quanta ſit æquitas, & quàm diligenter ſit obtemperandum,ciúſque fructus,Sext. 90.91. 92.ix.Phil.7.11.

Iuriſpru

Digitized by Google

Iuriſprudentiæ laus, 1. de Orat. 199.
Iuriſperitorum labores, Mur. 19.
Iuſtitiæ neceſſitas, præclarus locus communis, 2. Offic. n. 39. 40.

L

LAus egregia viri boni, & prudentia, Cecin. 77 78. Manil. 3. Cluent. 107. 133. Cœl. 59.
Legum vtilitas, & authoritas, Cluent 146. earum euerſio, Piſ. 9. 10. Marcell. 24. 25. Deiot. 32.
Libertas, Planc. 47. Balbo 31. Poſth. 3. 4. & ii. Offic. 52. 53 54. præclarè in per oratione.
Libertas in agendo cum laude, Planc. 93. 94.
Libertatis ius, Balbo 31.
Licentia nimia in Republ. nocet, Flacc. 16. 17.
Laborandum tendenti ad ardua, 59. Sext. 102. 136. 13, 138. &c. Cœlius 45. 46. 47.
Literarum ſtudia, Arch. & Tuſcul. v. 67.
Luxuria, Amer. 75. ii. Catilin. 7. 10. 22.
Poſt reditum in Senat. 10. 12. 13. 14. Haruſp. 59. Sext. 20. Cœl. 47. 48. 57. 69.
Piſ. 25. 66. 67. 2. Ant. 44. 47.
Luxus, ſumptúſque, Amer. 134. 135. 2. Catil. 10. 22. 25. poſt reditũ in Senat. 15. Haruſp. 44. Sext. 18. Cœl. 57. 67. Piſ. 13. 22. 25. 48. ii. Ant. 15. 104. 105.
Ludi pro Mur. 39. 40.

M

MAla bonis permixta, v. de Finibus, num. 91.
Malitia, Quint. 48. ii. Agr. 28.
Magnas res gerere 2. Catil. 28.
Mater in filium impia, Cluent. 12.
Manſuetudo, Mur. 6, Syll. 8. 86, 87.
Manſuetudo Romana in ciues, Rabir. 10. &c. 16.
Militaris gloria quanta ſit, Mur. 22. 24. 30.
Maledicus, Mur. 13. Flac. 12. Syll 46. 47. pro Domo 3. Planc. 30. 56. 57. Sext. 110. Cœl. 6. 30. Balb. 56. 57. 58. Piſ. 31. 32.
Magiſtratus boni partes, pro Syll. 25. 26.
Mors immatura, Cecinn. 12.
Mutari in deterius, i. Ant. 33. 34.
Modeſtia, Cecin. 103.
Maiorum laus, & religio, Haruſp. 18. 19.
Memoria conſeruat beneficium, iii. Catilin. 26. poſt reditum ad Quir. 1.
Mors non eſt timenda, 4. Catilin. 7. 8. Sext. 47. 48. ii. Ant. 57. 118. 119. iv. Ant. 13. vii. Ant. 6. 7. i. Tuſcul.
Mors pro patria, vel Religione, quàm glorioſa, xiv Philipp. 31. 32.
Mortis contemptus, Tuſcul. 1. per totum.
Mundi pulchritudo ii. de nat. deor. 95. & conſeq.

N

NObilitatis quæ debeant eſſe ſtudia, Ameri. 145. ex virtute laus eius, Mur. 16. 17. Piſ. 2.
Nobiles in bono vel malo excellunt, Quinct. 31.
Nobilitatis ſplendor, & gloria, Sext. 21.
Noua res, & inſolita, Vat. 31. 32. 35.

O

ODio eſſe omnibus. Piſ. 45. 46. 64. 65. 93. 86. 98. 99.
Oppreſſo opitulari, Amer. 27.
Odium in bonos, Vat. 24. 25. Balbo 66. Piſ. 16. 20. 21. 26. 31. 32. Mil. 36. 52.

Digitized by Google

52.53.x.Philip.4.5.6 7.
Odium alicuius 2. Catilin. 12. Syll 83. poſt reditum ad Quir. 23. pro domo 60 61.62.Vat.1 9.
Officium conferre in eos maximè, quibus debemus.Arch.1.2.
Optimates, aut populares qui, Sext. 96.97.&c.
Orator vehemens, & remiſſus iii. de Orat.28.
Oratoris laus,& eloquentiæ iucunditas,ii.de Orat.n.34.& 188.
Otium,ii.Agr.& 188.

P

Parricidium,Roſc.n.62.
Patientia ii. Agr.45.x.Philip.7.xi. Phil.7.
Pax,Agrar.13.11.Agr 9.101.102.prouinciis 30. 31. Marcel. 14. 15. ii. Ant.115.xiii. Ant 1.
Philoſophiæ laus, v.Tuſcul.ſect.5. & num.60.de phyſica.
Præmium virtuti decernendum,Balb. 22.23.24.&c. 51.65.66. Prouinc. 38.Milon.59.
Pœna parricidij,Amer.70 exord.
Populus facile excitatus, Cluent.13. eius inconſtantia, Mur. 35. 36.33. Flacc.87. Planc.7.10.11.15. Sext. 115.116.
Potentia inuidioſa, ii. Agr. 23. Piſ. 35.
Patriæ columen, & ſeruator, Marc. 24.26.32.33.ii. Ant.113.v.Ant.37. 38.39.42.43.44.49.50.51.vii.Ant. 6.7. x. Philipp.11.12.13.xiv. Philip.12.13.14.
Præteritio egregia,Quinct.13.Amer. 13. Manil. 25. 37. Cluent. 41. iii. Agr.4.Rabir.17.1. Catilin.14.pro domo 122.
Planc.59.Sext.13.108.Cœl.54.
Perfidia, Amerin. 109. 110.&c. egregiè Flacc.9.10.11.12.&c.Sext.46. Deiot.30.xi.Philip.8.
Pietas res ornat,Haruſp.19.20.
Perficere oportet inchoata, prouinc. 34.vii.Ant.9.
Prudentia,xiii.Philip.6.7.

Q

Querimoniæ, Amerin. 9. 12. 29. 30. exordium pro Flacc. & 105. Sext.64. 91. 45. egregiè Cat. 59.Mil.35.40 103.
Queri ſine cauſſa,Flacc.37.

R

Rapacitas, Quinct. 38. 39. 42. Cluent. 67. 68. Haruſp. 59. Mil.76.77.79. & paſſim in Verrinis ii.Ant.62.66.67 68.97.iv. Ant. 9.10.v.Ant.32.33.viii.Ant.8.9.10.
Rebellis,vi.Ant.4.5.6.7.8.9.
Religionis ſtudium,Haruſp.18.
Reſiſtere improbitati aliorum,Cecin. 2.Haruſp.6.7.
Retorquere in aliquem crimen. Amer.76.Cecin.3.Haruſp.6.7.17.
Repulſa,Mur.48.Sext.25.26.27.
Ridicula res,Haruſp.8.
Reſipiſcunt nonnunquam homines, Cœl.28.42.43.77.xii.Ant.5.7.
Ruſticæ vitæ innocentia,Amer.75.

S

Seuerus, Amer.85.
Sceleratus, Cluent. 39.41.44.48. 87.99.i Catilin.12.13.17.25.ii.Catil.7.8. Mur.49.50.82. Sill.70.71. 76. poſt reditum in Senat.10. pro domo 23. Haruſp. 35.42. 55.57. 58. Sext.16.17: & 29. Vat.18.19. 20.22.Prouinc.3.
Seditio,i.Agr.32.26.ii. Agr.8.10.13. iii.Agr.16.1.Cat.12.18.
Seditioſi,iv. Catil.4.Mur.50.pro domo,13.14.54.&c.89.110.Piſ.9.15. 20.21.26.
Sacrilegus,pro domo 109.& templorum euerſor.ibid.140.142.Haruſp. 28.

Digitized by Google

28.32.33.37.38 57. Milo.91.92.& 4.lib in Verrem paſſim.
Simulatus,& verſipellis, Cœl.12. Piſ. 1.2 i. Ant.20.ii. Ant.89.exord.
Stoicorum inſtituta, Mur. 61. 62. 63. 74.
Spectaculum triſte, pro domo, 100. Planc. 99. Mil.104. ii. Ant. 64.x. Phil.8.
Supellex lautiſſima, Amer. 133.
Superbus, Amer. 135. Cluent. 105. 111.112.xiii.Ant.4.
Stupidus, pro domo, 105.

T

Temperantia, Manil.40.& lib.1. de offic.101.
Tempori & hominibus ſeruire Cluen.139. Planc.93.94.95. Cæl. 12. Balbo 61. Poſth.26.27.29.
Temporis anguſtiæ, Rab.6.9.
Timor ex magnitudine periculi, Quinct.6. Oratoris 77. Cluent.51. egregiè Sext.12. Mil.1. Deiot.1.&c.
Timor conſequitur ſcelus. Amerin. 65.&c. Cluent.54. pro domo 140. 141. Haruſp.39.
Timendus aliquis, iii. Catil.16,17. pro domo, 6.8.137. Cœl.22.
Teſtes multi innocentiæ Font. 4.5.6. 7.&c.34.35. Cluent 195.&c. Rabir.8. Flacc.100.101. Sext.9.10.

V

Varietas rerum,& diſſimilitudo, iii. de orat 23.
Verba non tam ſpectanda quàm conſilium eorum qui ſcripſerunt, 49. &c. egregiè, 81.&c.
Veritas tandem innoteſcit, Cluent. 55.63.
Vberes agri, i. Agr.21.ii. Agr.66.79. 80.
Vrbs nobilis, ii. Agr.40.
Viri boni & mali, pro domo, 130.131. Piſ.41.
Virtus ſolum bonum, v. Tuſcul.44.& per totum.
Vita ducũ laude digna, Planc. 27. 29.
Vita ciuilis ii. offic. n. 13. 14 15. &c. beata, Academ.23.
Voluptatis aſſeclæ, Sext.22.23. Cæl. 75.
Voluptatis adiuncta, ii. de fin.23. Piſ. 69.
Voluptas honeſta, iii. de orat.176.
Voluptas refugientes, 39.41.42.45. 46.
Voluptates ſenum, honeſtæ, de ſenect.45.46.47.
Voluptatibus maximis finitimum faſtidium, iii. de orat.96 opt. induct.
Vis, Quinct.47.82. Amerin.69. Cecinn. 33.42.45.47.48. Cluent.96. Flacc 97. pro domo, 53.54.55. Haruſpic.33. Sext.79 80.85.
Vi agere non eſt prudentis, Cecinn. 1. Sext. 60. Piſ. 42.43. Mur.7.19. Deiot.36.37.38.
Vlciſci nolle, poſt reditum in Sen.11. Sext.88. prouinc.2.x. Philipp.7.
Victoria ſui ipſius quàm glorioſa, pro Marcell.8.9.
in Verrinis plena ſunt omnia accuratiſſimis amplificationibus, quæ ſtylum adoleſcentum mirificè poſſunt acuere. Tales ſunt Rei facinoroſiſſimi l 1. in Verr. n.10. vſque ad 15. de Apolline Deliaco ſpoliato n. 47. ibid. de ſpoliatione Pupill. n.93. l.2. n.134. Timarchides. num.22. Appronij narratio de Lollio, ibid. n 61. l.5. ſpoliatio Haluntinorum num.51. furtum trullę Antiochiæ Regis filiis ereptæ nu. 61. ibid. De Candelabro ibid. 64. Diana Segeſtana ib.74. de Sotipatro ib.84. de ſceptro Herculis 93. de ſuppliciis multa graphica & lectu digniſſima.

DE DISPOSITIONE, ET PARTIBVS ORATIONIS.

LIBER SEXTVS.

EIVS DIGNITAS.

CAPVT PRIMVM.

Diſpoſitionis excellentia.

VT ingenij fontes Inuentio; ſic iudicij, Diſpoſitio recludit; qua nulla virtus ad pulchritudinem orationis aptior concinniórve reperiri poteſt; vt à qua omnis concinnitas, & præcipuus emergit in ſtructura decor. *Fab. l. 7.* Neque enim, vt ait Quintilianus, quanquam fuſis omnibus membris, ſtatua ſit, niſi collocetur: & ſi quam in corporibus noſtris, aliotúmve animalium, partem permutes, atque transferas, licèt habeat eadem omnia, prodigium ſit tamen: Et artus etiam leuiter loco moti, perdunt quo viguerunt, vſum: & turbati exercitus ſibi ipſi ſunt impedimento. *Natura ſtat per ordinem.* Nec mihi videntur errare qui ipſam naturam ſtare ordine putant; quo confuſo peritura ſunt omnia: ſic oratio carens hac virtute, tumultuetur neceſſe eſt, & ſine rectore fluitet, nec cohæreat ſibi, multa repetat, multa tranſeat, velut nocte in ignotis locis errans, nec initio, nec fine propoſito, caſum potiùs quàm conſilium ſequatur. Hæc ille. *Ordo.*

Ex quibus multorum huius temporis ſcriptorum impetitiam redarguas, qui præferuldo quodam ingenij calore accingunt ſe ad ſcribendum, antequam quid velint, aut quomodo, ſecum fuerint meditati.

Stylus volans & ludibundus. Quamobrem toto orationis curſu videas volantem ſtylum, & ludibundum, qui inanes vndique floſculos aucupatur, ſolidæ rationis parum, aut nihil habet. Deſtituitur enim iudicio; quæ pars eſt eloquentiæ optima, ac per totúm corpus ſermonis æquabiliter diffuſa: huius

pondere

ponderè ſubſultans leuitas firmatur, imperfecti ingenij fœtus veluti lambuntur,& formantur, omnis denique ratio ac cultus eniteſcit.

DE PRVDENTIA DISPOſitionis,& Iudicio.

CAP. II.

Diſpoſitionis prima pars, delectus. PRimæ partes diſpoſitionis ſunt, ex ampla rerum copia, quas ſiue lectio authorum ſuggeſſerit, ſiue fons ingenij profuderit, pauca & præclara ſeligere. Vehementer enim errant (quod ſuperiùs docui) qui in eo decus eloquētiæ ſitū exiſtimāt, ſi quàm maximè prolixas orationes habeant, *Prolixæ orationes fugiendæ.* & nihil eorum quæ excogitarint, aut inuenerint, omittant: ex qua cupiditate fit, vt non modò communia, ſed aliena quæque & frigida, amplificationis deſiderio intrudant. Vt enim Macedonum phalanx ex modico ſed lectiſſimo militum numero conflata, ſuis præſidio, hoſtibus exitio fuit: Contra verò innumerabiles Darij copiæ ſuis ipſæ viribus diſtractæ atque laceratæ, non tam adiumenta virtutis, quàm impedimenta exercitus cenſebantur: Ita profectò in orationibus euenit, quæ breues, ac *Delectus rerum.* ſubſtrictæ, lectis rebus rationibus inſtructæ ſunt, longè acriùs percellunt animos: contrà, longæ, fluctuantes, confuſæ, pondus & ictum non habent.

Sedeat igitur in diſpoſitionis limine iudicium, tanquam regius Cenſor, qui inuenta omnia maturiùs examinet, aliena repudiet, negligat communia; rara, ſi non ad rem fuerint, *Examen ſtyli.* non grauatè relinquat, eligat pulchra, neruoſa, florida; & quod maximum eſt, rectà ad rem collineantia. Multa enim perſępè dicuntur fucata, quæ apud imperitos alicuius gratiæ lenocinio ſe inſinuant: At ſi à grauibus viris excutiantur, vel modicè pertractentur, ſtatim quaſi leuiculi flores in manibus emarceſcent. Contrà, quę ſunt acriter excogitata, & prudentiſſimo ingenij examine ſelecta, minùs habent ſimulatæ venuſtatis, plus ponderis & intelligentiæ, ideòque accuratiùs inſtruunt ac delectant diutiùs.

DE TRIPLICI DISPOſitione in genere.

CAP. III.

DIſpoſitio à Dialecticis vulgò in tria genera diuiditur: Vna dicitur naturalis, altera arbitraria, tertia artificialis. *Diſpoſitio triplex: & eius exempla.*

Naturalis eſt, quæ naturæ ordinem ſequitur, atque imitatur: atque id quatuor potiſſimùm rebus, tempore, natura, loco, dignitate; quod obſeruat Ariſtoteles in Logicis. Tempore, aliud alio prius poſteriúſve dicitur, quemadmodum hodiernus dies prior eſt craſtino, craſtinus perendino: Item bellum Macedonicum prius Ciuili, Punicum prius Macedonico. Natura, alia aliis priora ſunt exiſtendi neceſſitate, vt ſol, luce; anima, homine: & ad ſummum, totum, partibus; cauſſa, euentis ſubiecta, adiacentibus. Loco priora dicuntur, quorum vnum præcedit aliud poſitione: ſic vltima cœlo, citima terris, dicitur Luna. Dignitate prius eſt, quod præſtantius habetur, vt aurum, argento; argentum, plumbo.

Ordo arbitrarius eſt, qui nulla certa ratione conſtat, ſed ſolo dicentis aut ſcribentis arbitrio diſpenſatur. Talis eſt liber Æliani de animalibus, vbi omnia de induſtria permiſcet: & ſi quis rationem quærat, Homo eſt (inquit) ſui arbitrij, licet illi pro voluntate ſcribere.

Artificialis ordo eſt, qui ab arte ad aliquem deſtinatum finem aut voluptatis aut vtilitatis dirigitur, ex quo plerumque minimè ſeruato naturæ ordine, prima poſterioribus ſubiungit. Talis eſt ordo poëtarum, qui de induſtria res ab ouo non citant

Digitized by Google

tant, ſed à fine, aut medio incipiunt; deinde principia, data occaſione intermiſcent, quò magis pendeant animi, & plus ex inopinato rerum euentu colligant ſuauitatis. Item artificialis dicitur, quod non ſponte naturæ vbique profuſus, ſed ab arte cultus & inſtructus appareat.

DE TRIPLICI DISPOſitione artificiali.

CAP. IV.

Diſpoſitio Artificialis triplex.

ARiſtoteles, in Logicis triplicem artificioſæ diſpoſitionis ſpeciem notat. Vna eſt Analytica, ſeu reſolutiua; altera, Compoſitiua; tertia, Definitiua.

Analytica quatuor modis fieri cõſtituíque ſolet: Primò quidem, cùm à toto ad partes, quas Philoſophi integrantes, Cicero, totius appellat, fit proceſſus: vt ſi quis de toto homine primùm dicat, deinde ſingulas corporis partes pedetentim diſcutiat. Secundus eſt, cùm non in partes totius, ſed in partes generis fit gradatio: vt ſi explicata fortitudine, de magnanimitate in aggrediendo, & patientia in tolerando diſſeram. Tertius, cùm propoſitio aliqua gradatim in ſua principia reſoluitur: vt ſi dicam, tolerandum eſſe dolorem, quia honeſtum eſt; & honeſtum, quia cum virtute coniunctum. Quartum, cùm à fine ad media regreſſus, per ſimilem gradationem inſtituitur: vt ſi quis præuideat Rhetoricæ finem eſſe bene dicere; bene dici non poſſe ſine elocutione, elocutionem, verbis, quaſi corpore; rebus non ſecus ac anima, conſtare; ideo inchoandum ab iſtis illi qui ad deſtinatum ſcopum peruenire velit.

Contraria eſt diſpoſitio συνθετικὴ, & quatuor item modis oppoſita: nam à partibus totius ad totum perlabitur: vt cùm ab elementis Rhetoricæ ad conſiderationem integræ artis conſurgit: ſimiliter in partibus generis, priùs temperantiæ partes & momenta, quàm ipſum genus, conſidera. Denique principia enuntiationum, priùs quàm enuntiationes, media ante finem explicat.

Tertia eſt Definitiua, ex vtriúſque temperie conflata: fitque cùm res in genere primùm definitione explicatur, deinde in partes ſiue ſpecies tribuitur, quæ & ſingulæ deſcriptionibus proprietatibúſque ſuis illuſtrantur; vt cùm de optimo genere dicendi dicturi, quale ſit illud, in primis conſtituimus, mox varia genera & ſpecies ad vberiorem intelligentiam complectimur: quæ methodus in tradendis diſciplinis optima cenſetur.

DE DISPOSITIONE Oratoria.

CAP. V.

DIſpoſitio Oratoria primum iuxta tria cauſſarum genera, deinde ſecundùm partes & corpus Orationis ſpectanda. In conſultatione, & iudiciis, vbi res manu fermè ducunt oratorem, diſpoſitio facilior eſt; & hęc fermè obſeruantur.

Diſpoſitio in cõſultatione & iudiciis qua.

1. Si quæ ſunt ab aduerſariis propoſita, & iam contra nos inchoata auditorum præiudicia, magnopere laborandum, vt hæc initio refellantur; cùm præſertim tota oratio nihil ponderis eſſet habitura, ſi quis aduerſus exiſtimationem noſtram ſcrupulus ſubeſſet. Hoc Demoſthenes, hoc Cicero, hoc cæteri oratores accuratè obſeruant.

2. Naturali ferè ordine omnia ſecundùm hanc ſaltem rationem componuntur, vt priùs fulciat ſequens: quemadmodum in mathematicis probationibus decem ex nouem prioribus dependent.

3. Si animi malè affecti mediocribus rationibus perſuaderi non poſſunt: Primò robuſtiſſima quæque proponuntur, quibus velut impreſſa opinio maiori impetu conuellatur, & quaſi

Argumentorũ diſpoſitio.

& quaſi validus cuneus validiori cuneo trudatur.

4. Si auditorum animi rationes perferant, & expectent; ſedata & molli inſinuatione, leuiora aliquando ſubiiciuntur; quibus gradatim ad maiora aſcenditur, vel etiam ſparſim collatis argumentis dimicatur. Sed hoc in magna cauſſæ fiducia, & aduerſariorum imbecillitate, quos contemnentes, per lenicula argumenta, quaſi fuſtibus, non iuſtis armis, expugnamus.

5. Quod vſitatiſſimum eſt, robuſta initio, quaſi haſtati milites: robuſtiora in fine, non ſecus ac triarij ponuntur: inualida quaſi imbellis turba, in medium coniiciuntur.

Vbi verò plures quæſtiones aut facta diſcurienda occurrunt, niſi circumſtantiæ aliud præſcribant, grauiora priori loco, calentibus attentione animis, dici oportebit, maximè ſi ab iis conſequentia approbari illuſtrarique poſſint.

Diſpoſitio in laudatione. In laudatione, qui vitam gradatim narrare ſolet ordo, cenſetur nimi olere ſcholam: ſatius eſt orationem in certa virtutum capita partiri; & res geſtas, non ordine naturæ, ſed artificiali recenſere. Hæc ſecundum diuerſa orationis genera: de quibus plenius ſuis locis.

Diſpoſitionis partes. Quod ad partes attinet, præit exordium, ſuccedit narratio, aut propoſitio, quam excipit confirmatio, & hanc claudit peroratio: quanquam in eo pueri & rudes vehementer errant, qui putant nunquam eſſe iuſtam orationem, niſi hæc omnia ſecundum tritas & communes Rhetorum regulas fuerint religioſè ſeruata. *Orationis partes non ſemper iuxta ſcholam.* Ratio, & prudentia, eloquentiæ totius anima, pro rerum, locorum & temporum opportunitate multa mutat, addit, ſuccidit: & ſpectat, non quid ſchola, ſed quid aures auditorum ferant.

In exordio plerúmque is ſeruatur ordo, vt rerum dicendarum propoſitio præmittatur, cui ratio ſuccedat.

In narratione & expoſitione oratoria, ſi nihil aliud obſtiterit, naturalis temporum ordo ſeruandus erit. Verùm ſi primæ narrationis partes paulò duriores fuerint, reliquæ verò gratiores, & magis ad rem noſtram: non erit alienum ab iis, quæ benignius audientur, occupare animos: vel ſi faſtidioſæ aures nullas inſinuationes ferant, graue eſſe debet, multa præcidere; & ad ea, quibus cauſſæ vis & notitia continetur, ſtatim deuenire.

In confirmatione iudiciali & deliberatiua, qualis eſſe debeat diſpoſitio, ex iis quæ ſuperiùs dicta ſunt, liquet.

Chriarũ & orationum moraliũ diſpoſitio. In chriis moralibus, & eruditis orationibus, præclarè inſtituenda eſt diſpoſitio, vt non ſubſultet oratio inſtar locuſtæ, exempla vndique, aut dicta, aut fabulas occupans; ſed fuſo amni ſimilis, tractum habeat, & ad vnum ſcopum rectà collineet.

Exordium graue eſſe debet, & rem potiùs ſpectare quàm perſonam, vt poſtea dicetur.

Poſt exordium multum dignitatis habet grauior quidam diſcurſus ſumptus à genere maximè proprio rei, quam tractamus, quò ad ſpeciem commodus pateat ingreſſus. Sed is debet eſſe breuis, & in re communi tritus: vt ſi mihi de Diui alicuius laudibus dicenti proponatur hic textus: *Erat lampas ardens, & lucens:* Veſtibulum orationis, & quaſi propylæum commodè fieri poterit, de lucis præſtantia & dignitate. Sed prouidendum, vt ornatum ſit & parcum; néve, quod plerique inconſultè faciunt, laxius ſit tota domo. Hoc præmiſſo grata concinnitate ad orationem fiet decurſus, à luce corporis, ad lucem

animorum. & ſanctitatis. Deinde, vt hic textus ſuggerit, oratio in duo velvti brachia diſcriminabitur; nam & arſiſſe charitate, & ſapientia luxiſſe oſtendetur: quòd ardere, vt ait D. Bernardus, parum ſit; lucere, vanum; lucere & ardere perfectum.

Lucere & ardere perfectum.

Argumenta autem ita erunt diſponenda, vt quæ à genere, definitione, partium enumeratione, cauſſis, effectis, principem locum obtineant.

Argumentorum ordo.

Remota, vt hiſtoriæ, & teſtimonia, cum artificioſis eleganti ſuauitate contemperentur.

In peroratione, ſi repetantur; & verbis, & ſententiis, & nonnihil etiam ordine varianda, vbi nullus præmittitur diſcurſus extat tamen ſemper aliqua propoſitio generalis, in qua, vt arbor in ſemine, ſic tota incluſa ſit oratio.

DE EXORDIO IN GENERE.

An Exordium ſit pars orationis neceſſaria.

CAPVT VI.

NVnc orationis partes aggrediamur: quarum numerum conſtanti omnium Rhetorum ſcientia firmatum, nihil attinet in diſcrimen reuocare. Quanquam non ita res intelligenda eſt, eam continuò mancam eſſe orationem, quæ ex quatuor hiſce partibus, exordio, narratione, confirmatione, & peroratione, non coaluerit. Pleraſque enim partes nonnunquam amputandas eſſe docet prudentia; quas ſi intrudere coneris, deforme potiùs corpus facias & inutile, quàm quicquam roboris & gratiæ concilies.

Et, vt ab exordio incipiam, dici non poteſt quantæ ſint in hac parte ex præceptorum redundantia ineptiæ, quámque ignoranter tribuetur à multis, qui veteres ſcholæ cantilenas ſcrupuloſiùs obſeruandas putant, vbi nihil opus eſt, imò re ipſa penè reclamante, & nauſeantibus auriculis, longo verborum circuitu communes & frigidos exordij modos ingerunt. Venimus in id penè tempus, vbi vetus Areopagitarum lex renouanda ſit, qui dicere iubebant oratores ſine exordio. Quorſum enim illi ambitus, & tot verborum phaleræ, vt beneuolè audiaris? at beneuolentiæ officit tua garrulitas? Non verbis, aut nugis, ſed ſapientia & virtute, quæ ſunt animorum ἑλεπόλεις, paratur beneuolentia. Quid quòd, aut ſermo eſt in concione ſacra, vbi conciliatricula illa animorum in graui præſertim perſona delinitio, vitium eſt haud mediocre: Aut apud viros negorioſos, prudentes, politicos, qui non titillantur verbulis, ſed longè alia habent beneuolentiæ fundamenta: aut etiam in demonſtratiuo genere verſatur oratio; ſed & hîc beneuolentiæ tantùm colliges, quantum induſtria merueris?

Errorin exordiis.

Exordiorum prolixitas fugienda.

Virtus & ſapientia animorum ἑλεπόλεις.

Vitanda eſſe inutilia exordia.

Deinde, ſi nemo erga te malè affectus eſt; imò, vt ſæpe fit, lubenter audiunt, amant, ſuſpiciunt, quorſum in parergis beneuolentiæ ludes diutiùs?

Raró omnino occurrunt occaſiones, vbi in iſtis proluſionibus ſit immorandum, ſi tamen occurrant, ſi malè affecti fuerint auditorum animi, ſi aliqua ſuſpicione præoccupati, quæ in Oratoris detrimentum manare poſſit, tum locus beneuolentiæ, vt res, tempus, & prudentia ſuggeret, percurretur.

At verò attentione opus eſt; verum: vt attenderent, venerunt auditores; & in principiis aures arrectæ ſunt: vel maximè, ſi res placuerit, attendent: ſin autem leuia quæque & friuola ſis dicturus, fruſtra πεντηκοντόδραχμον, & Perſarum montes aureos pollicebere. Plus authoritas, plus res ipſa, plus verbum commodè & ἐνεργητικῶς dictum parat atten-

tionis

tionis, quàm longa procemia.

Locus docilitatis videtur magis neceſſarius: ſed & hîc paucis perrexendus eſt, ne dum vis dociles facere auditores, incipias diuiſionibus & ſubdiuiſionibus confundere.

Quid igitur? Omnia (inquit) exordia ſunt amputanda: minimè illud quidem; ſed prudenter moderanda: eos tantùm agito, qui in præludiis & prolegomenis amant tempus & aures fruſtrà conſumere. *Vbique illis melius quam in re*, politè dixit Ariſtoteles. Idcirco vt tibicines, quos nuſquam peius eſſe aiunt quàm domi, amant extra rem & foris canere: vel etiam vt ſerui & pueri mendaces ad interrogata directè non reſpondent, ſed circuitus orationis quærunt, ſuæ ſibi improbitatis conſcij: Ita illi videntur æquitate cauſſæ ac bonitate deſtitui, qui ſine vlla neceſſitate inanes ambitus expoliunt.

Ariſtot. Rhet. l. 3. c. 14. πανταχοῦ γὰρ βέλτιον διατρίβειν ἢ ἐν τῷ πράγματι.

Exordiis prolixis & inutilibus abutentes quales ſint.

Res vna exordij eſt maximè neceſſaria, indicare finem cuius gratia ſit oratio; cætera plus habere videntur pompæ quàm neceſſitatis.

Quamobrem, non mihi reprehenſione dignus videtur Gorgias Leontinus, qui de Eleorum laude dicturus ita exorſus eſt; Ἦλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata ciuitas.*

Gorgiæ Leontini exordiũ concisum.

Circuitum maluiſſet Ariſtoteles, vt ſi quis dicat honore afficiendos bonos, & idcirco à ſe Ariſtidem laudari: Commendandas illuſtres ciuitates, & hanc ob rem Elidem commendari.

Nunc hoc tandem rotundius apud eruditas præſertim aures: Ἦλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata ciuitas.* Explet enim exordij neceſſitatem, quam præſcribit Ariſtot. & indicat vno verbo quid velit, & quorſum ſuſcepta ſit oratio. Non diſſimile videtur exordium D. Greg. Nazianzeni in laudem Athanaſij:

Ex Gregorij Nazianz.

Ἀθανάσιον ἐπαινῶν, ἀρετὴν ἐπαινέσω, *Athanaſium laudans, virtutem laudabo.*

Num hoc tandem comptiùs, quàm ſi dixiſſet: virtutem laudare oportet, ideo Athanaſium lando? aut quid ſimile?

DE VARIIS EXORDIORVM generibus.

CAPVT VII.

Exordiũ neceſſitatis & pompæ.

PRimum illud ſtatuendum eſt duo eſſe exordiorum genera. Vnum neceſſitatis, alterum ornatus atque pompæ. Quod neceſſitatis eſt, vt ait Ariſtoteles, indicat finem cuius gratia ſit oratio. Et quidem eſt ſine fuco, & circuitione verborum, grauibus & negotioſis orationibus familiare. Tale eſt illud Euryptolemi apud Xenophontẽ: τὰ μὲν κατηγορήσων ἀνέβην ἐνθάδε, τὰ δ' ὑπεραπολογησόμενος. Partim accuſaturus huc aſcendi, partim etiam defenſurus. Quod eſt ornatus, varium pro inuentione & expolitione ingeniorum eſſe ſolet, conuenitque orationibus in quibus & eruditio expectatur, & delectatio.

Vlpianus in Olynth.

Secunda diuiſio eſt Vlpiani in 1. Olynthiaca, qui exordia diuidit, in ea quæ initio orationis fiunt ad viam præmuniendam, & in ea quæ in media plerúnque concione ſolent inſeri, ad renouandam attentionem, aut docilitatem.

Licymnius in arte. Exordij diuiſio, ſecũdum Licymnium.

Tertia eſt Licymnij Rhetoris, qui exordiorum in genere tres formas conſtituit, Eperefin, Apoplaneſin, & Ramos.

Quid Eperoſis ſeu impreſſio in exordiis.

PRima eſt ἐπέρωσις: cuius verbi ambigua eſt ſignificatio: nam ἐρωὴ tria ſignificat, vt notat magnum Etymologicum, *ceſſationem a bello*, vt in illo Homeri, πολέμου δ' οὐ γίνετ' ἐρωή: ſecundò, *impetum*, vt δόρυ δ' ὁ Τυδείδης μὲν δέρατος ὦχετ' ἐρωήν: per δόρατος ἐρωὴν, intelligit impetum haſtæ.

Tertiò ἐρωεῖν eſt *recedere*, vt ὑπερώησαν δ' οἱ ἵπποι, idem interpretatur ὑπεχώρησαν, *receſſerunt.* Planiùs tamen hîc intelligendum videtur de impetu: ne

ſi receſſum aut deflexionem accipias, confundatur cum ἀποπλανήσει. Eſt igitur ἐξ ὀρθῆς exordium ex abrupto quod videtur violenter impetere, quaſi prima impreſſio exercitus. Tale eſt illud decantatum Ciceronis: Quouſque tandem abutere Catilina patientia noſtra?

Quid ἀποπλάνησις.

SEcunda, ἀποπλάνησις, ſeu aberratio Apud Iulium Rufinianũ figura eſt, cùm iudex à re contraria nobis auertitur. Hinc exordio nomen, quod errare & exſpatiari videtur à propoſito.

Eſt quidem illud inſinuationi perquàm ſimile, & nomine tenus tantum differre videtur. Nam per cuniculos ſubit animos auditorum, vt fieri ſolet in re parum honeſta & ancipiti, flexus ac mæandros innectit, mox præparatis animis præmunitiſque cogitationibus rem aperto Marte gerit. Exemplum habes inferiùs in Dione Pruſæo, Orat. 11. vbi cùm oſtenſurus eſſet Troiam non fuiſſe à Græcis euerſam, contra omnium ſæculorum & gentium corroboratam opinionem, orationis initio aliud prorſus agere videtur, cùm dicit, homines ægrè diſcere, & à doctis facilè in errorem induci, &c.

Quid Rami ſiue Ramoſum.

TErtia appellatur, ὄζοι, *Rami*, Quid ſint verò, nullus, quem ſciam, Rhetorum meminit. Ego, ſi liceat conijcere, exiſtimarim *Ramos* appellari, exordium quod in varia ſubinde exordia, quaſi in ramos, funditur. Nam Vlpianus in orationibus Demoſthenis, ad tria aut quatuor plerúmque notat exordia; quem numerum (inquit) non ſolent excedere oratores, niſi valdè inſaniant. Tale videtur exordium Ciceronis in oratione pro Muræna: in qua, vt cauſa erat grauiſſima, & varia ab aduerſariis conflata erant impedimenta, neceſſe fuit omnia amplo illo & veluti ramoſo exordio amoliri.

Quid ἐνδόσιμον.

ALia præterea exordiorum nomina citantur à Rhetoribus. ἐνδόσιμον meminit Ariſtoteles l. 3. cap. 14. Quod ſpecialiùs cadere videtur in demonſtratiuum genus, vt ſit proœmium exornatiuum, ducta metaphora à Citharœdis. Nam auſpicatus Rhythmi, vel melodiæ, & præſcriptum, quod datur ab ipſo chorodidaſcalo, cui accinere chorum oportebat, nominatur ἐνδόσιμον ἀπὸ τοῦ ἐνδίδοσθαι, quòd gratuitò concederetur.

Quid Carceres.

AFfertur & βαλβὶς, id eſt, Carceres, pro prima parte exordij: ſed hoc metaphoricum nomen eſt, omnibus initiis commune. Et Antiphon in Oratione περὶ ὁμονοίας, *Antioch. in orat. de concordia.* καθεῖσα τὴν ἄρχην dixit. Quid ſit propriè explicat Harpocration in voce ὕσπληγξ, ἡ γὰρ ἐπὶ τὴν ὕσπληγγα γινομένη γραμμή, διὰ τὸ ἐπὶ ταύτης βεβηκέναι τοὺς δρομέας βαλβὶς καλεῖται. *Harpocr. in lexico 10. Rhet.* Linea ad carceres, in qua conſiſtebant curſores. Tranſtulit Lycophron ad exordia orationis, per allegoriam: *Lycoph. in Caſſand.*

Ἐγὼ δ᾽ ἄκραν βαλβῖδα μηρίνθου χαλάσας,
Ἄνειμι λοξῶν εἰς διεξόδους ἐπῶν,
Πρώτην ἀράξας νύσσαν ὡς πτηνὸς δρομεύς.

Ego verò lineam extremam ſoluens à funiculo,
Aggrediar obliquorum curſu verborum,
Prima pulſaui repagula, vt alatus curſor.

Alia diuiſio Exordiorum.

HErmogenes l. 1. de inuentionibus, variorum proœmiorum meminit: quorum vnum dicitur ἐξ ὑπολήψεως, ex opinione: alterum, ἀπὸ καιροῦ, ex tempore: tertium, ἐκ περιουσίας ex abundanti: quartum, ἐξ ὑποδιαιρέσεως, ex ſubdiuiſione.

Quid

Exordiū ab opinione.

Quid Exordium ex opinione.

PRoœmium ex opinione fit, cùm pro ſtatu rerum, & opinione hominum, exordimur. Vt ſi negotium lætum, & hilares habeamus auditores, ita incipiamus dicere: Ὁρῶν μὲν ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, χαίροντας ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις, καὶ χάριν γινώσκοντας τοῖς θεοῖς. Video equidem vos (Iudices) proſpero rerum ſucceſſu lætari, Deoque gratias agere atque habere immortales.

Si contrà, res triſtis, & funeſta, deiectos atque dolore perculſos oſtendat auditores, ſic (inquit) exordire: ἐπειδὴ καὶ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, τῶν τετολμημένων ἕνεκεν ὁρῶ καὶ ἀχθομένους καὶ λελυπημένους. Quando vos video, Iudices, ob ea quæ nuper patrata ſunt, in magno dolore triſtitiaque verſari, &c.

Tale illud eſt Ciceronis in quarta Catilinaria: Video P. C. in me omnium veſtrûm ora atque oculos eſſe conuerſos. Video, vos, non ſolùm de veſtro, ac reipubl. verumetiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos, &c.

Ad hoc genus pertinent purgationes ſuſpicionum, & præiudiciorum, à quibus ſæpiſſimè exordia ducuntur: cùm induſtrij ſit Oratoris, antequam ad cauſſam accedat, impedimenta omnia diſturbare, & ſiniſtrarum opinionum fibras, ſi quæ ſint, euellere; vt, tacta eſt de cœlo Periclis ſtatua. Hanc ob rem decernit quiſpiam, nomen illi Olympij, ſiue Cœleſtis, quo antea appellabatur, detrahendum. Sic (inquit) exorditur ad eleuandam ſuſpicionem, qua ex æmulatione, & inuidia in Periclem loqui videretur: οὐκ ἔχθρας ἕνεκα, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς πρὸς Περικλέα, τὴν συμβουλὴν ταύτην ἐνεστησάμην· ἀλλ᾽ εὐνοίας πλέον, δεδοικὼς μή τι παρὰ τῶν θεῶν ἄνθρωπος ὢν πάθῃ. Non equidem inimicitiarum cauſſa (viri Athenienſes) quæ mihi nullæ vnquam cum Pericle interceſſerunt: ſed ex beneuolentiæ abundantia, huius author ſum conſilij, ne quid illi, cùm homo ſit, Deorum irâ contingat.

Fulmen ominoſum. Olympij nomē Pericli cenſetur detrahendum. Exordiū à purgatione ſuſpicionis. Exemplum.

Eſt quoque ἐξ ὑπολήψεως exordium, cùm Iudicum in aduerſarios, vtpote improbos, odium, & corroboratam omnium de eorum ſcelere ſuſpicionem commemoramus

Tale eſt illud Demoſthenis, τὴν μὲν ἀσέλγειαν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καὶ τὴν ὕβριν, ᾗ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, οὐδένα οὔθ᾽ ὑμῶν, οὔτε τῶν ἄλλων πολιτῶν ἀγνοεῖν οἴομαι. Quanta ſit Midiæ, non modo petulantia (Iudices) & aduerſus omne genus hominum contumelia; neminem, neque veſtrûm, neque aliorum ciuium, ignorare arbitror.

Demoſth. in Midiā.

Quid Exordium Ἀπὸ καιροῦ.

EXordium Ἀπὸ καιροῦ fit, cùm ab inſigni aliquo euentu, & commemorabili occaſione, anſam arripit orator, vt illud quod intendit, validius perficiat: Tale eſt exemplum: Citantur rei impietatis, qui intrà pomœrium contra religionem ararunt, & ſementem fecerunt. Naſcitur ſub manu illuſtris occaſio; cùm enim plurimum in colenda terra deſudaſſent, nihil omnino frugum retulerunt; ab hoc euentu orator ſic ducit exordium: [Damnatos impietatis reos, vel Deorum immortalium ſententiis ex eo ſatis (opinor) agnoſcitis, quòd cùm in arando pomœrio multum laboris cepiſſent, nihil inde frugum meſſuerunt.]

Exordiū ab occaſione.

Pomœriū ſacrum. Arare intra Pomœrium.

Idem; Qui de patria erant eiecti, iuxta eius limites vrbem condiderunt: Mox, deflagrante bello ciuili à patria in priſtinam ciuitatem admiſſi, ſtrenuam operam nauarunt, eámque aſſeruerunt in libertatem. Tunc de eorum reditu deliberatur: Sic exorditur orator: [Reuocandine ſint in pa-

triam, quos extrema huius vrbis calamitas, ad noſtram omnium ſalutem reduxit, nos opinione duntaxat quæſiuimus, re ipſa verò iam confecimus.]

Quid exordium ex abundantia? contra-incidentibus, acolutho, & cætera.

EXordium ἐκ περιουσίας, ex abundanti, fit, cùm abundantia cauſſæ, nonnulla nos omittere dicimus: vt,

Abundantis exemplũ. Phya.

Phya mulier pro Minerua ornata, & inſigni curru vecta, Athenas ingreditur, Mineruam ſe dictitans, Piſiſtratúmque, quem illi eiecerunt, commendans. Quo facto, populo adhuc rudi os ſubleuit, & tyrannum, à quo ſubornata fuerat, reduxit. Inde accuſatur, ita incipit accuſator:

Poſſem equidem audacem mulierculam, vt in Mineruæ nomen, quam peculiari religione hæc ciuitas ſemper coluit, iniuriam, arceſſere impietatis: Sed omiſſo hoc ſacrilegio, Deorúmque vltioni permiſſo, à quibus ſolis rectè vindicari poteſt: quæ contra huius populi maieſtatem admiſit, commemorabo.

Exordiũ ἐξ ἀντιπιπτόντων.

Exordium ἐξ ἀντιπιπτόντων apud Apſinum Rhetorem, fit ἐξ ἀντιθέσεως τῶν παρὰ τοῦ ἀντιδίκου, cùm per Antitheſin res noſtræ cum aduerſariorum rebus aut factis comparantur.

ἐξ ἀκολούθου. ex hypotheſi.

Exordium ἐξ ἀκολούθου ſumitur ex antè dictis, aut factis: quibus congrua diſpoſitione ſubiungitur: Ad id accedit exordium ex hypotheſi, quod fit ex ſuppoſitione aliqua, quæ antea præceſſit: ἐκ βαρύτητος dicitur, quoties per παῤῥησίαν, ſeu apertam & generoſam dicendi libertatem, ducitur principium.

Quid exordium ex ſubdiuiſione?

EXordium ex ſubdiuiſione fit, cùm non vnum duntaxat, ſed multa inferuntur, quæ in ſuas partes diſtribuuntur. Idem planè videtur cum eo quod ſuperiùs *ramos* à Licymnio appellatum demõſtrauimus. Tale eſt illud exemplum: Decoctor aliquis, & impurus, meretricibus, quas alebat, Muſarum impoſuit nomina. Accuſatur non modò impuritatis, ſed & impietatis, hoc modo:

Subdiuiſionis exemplum.

Si Mangonis impudicitia communes ſibi fratros, & modum aliquem impoſuiſſet, minùs quidem dolendum foret: Nunc autem cùm ad ſingularem nequitiam, etiam violata religio acceſſerit; duobus criminibus tenetur; quorum vnum eſt impudicitiæ, alterum impietatis; &c.

Item Demades orator, quærenti Philippo quales eſſent Athenæ, eas illi deſcripſit in menſa: inde citatur reus:

Καὶ διὰ τὸν ἄλλον μὲν βίον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν προσόντα Δημάδῃ, καὶ τὴν προδοσίαν, ἄξιον ἦν κολάσαι τοῦτον, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὰ νῦν αὐτῷ γεγενημένα, ἐξ ὧν αἰσχύνην μὲν καὶ ζημίαν προσῆψε τῇ πόλει.

Antea quidem (viri Athenienſes) & propter vitæ flagitia, & ob crimen proditionis, haud mediocri ſupplicio dignus erat hic Demades; nunc autem vel maximè poſtquam recenti facinore damnum huic ciuitati, & dedecus ſempiternum inuſſit.

Hoc rurſus exordium in tres formas diuidit Hermogenes, ſed leui fundamento.

Sex Exordiorum fontes.

ITaque omiſſis tot Rhetorum commentis, & nominibus, puto Exordia rectè ad ſex capita poſſe reduci.

Exordium ab adiunctis.

Primum locum continent ea quæ ſumuntur ab adiunctis, quorum ſeges vberrima eſt, & multiplex: quot genera perſonarum, conditionum, locorum, temporum, cauſſarum, modorum, in quibus infinita eſt varietas, tot naſcuntur exordia.

Exordiū ab expoſitione ſimpl.

Secundum, ea quæ fiunt à ſimplici & rotunda expoſitione rei, ſeu conſilij, quod ſuſcepit orator, idque ſine fuco, & calamiſtris: vt, Cauſſa hæc agitur contra ſacrilegum; &c. Elis beata ciuitas à me commendatur.

Exordiū ex viſceribus rei quid.

Tertium, ea quæ à viſceribus rei, hoc eſt, internis principiis, ſumuntur; vt cùm quis vituperandum Philippum ſibi proponens, orditur ab hoc communi theoremate. Neceſſariam eſſe virtutis laudem, & vitij vituperium, quòd ex vtroque ciuitati non mediocris creetur vtilitas. Tale exordium Aphthonij Sophiſtæ: Οὔτε τὴν ἀρετὴν ἐπαινεῖν χωρὶς, οὔτε τὴν κακίαν ἔξω ψόγου προσήκει καταλιπεῖν, ὅτι καὶ διὰ ἀμφοτέρων ἐγκατάλειπται κέρδος. ἐπαινουμένων μὲν ἀγαθῶν, κακιζομένων δὲ πονηρῶν.

Exordia ab Exemplis.

Quartum, quæ ſumuntur ab Exemplis, parabolis, iconibus, fabulis, prouerbiis, apophthegmatis, &c. quæ plus habent pompæ & circenitionis: nos inferiùs exempla efferemus.

Exordiū ab inuocatione.

Quintum, quæ ab inuocatione, quale eſt exordium orationis de Corona, apud Demoſthenem; & Ciceronis pro Muræna.

Exordium ex abrupto.

Sextum denique, quæ ducuntur ex abrupto; quæ vt magis calida ſunt & incenſa, peculiarémque habent modum, ita peculiarem merentur locum. Ad hæc, capita omnia vel ſaltem præcipua, reduci poſſe exiſtimo. Sed de iſtis poſthac fuſiùs in Exemplis.

DE MODO EXORDII.
An debeat eſſe argumentoſum, & floridum.
CAPVT VIII.

OMnem ab exordio probationem remoueri nonnulli Rhetores volunt: Alioqui quomodo (inquiunt) à confirmatione diſcernetur exordium, ſi præter rationē ſuam argumentari & probare nitatur? Deinde cùm ad probationem mentes auditorum comparare debeat, ipſum omni argumentatione carere oportet. Sed tamen conſtat, multa, eáque induſtriorum oratorum exordia, iacta quædam habere probationum fundamenta, & ſparſa veluti rationum veſtigia, quæ deinde ſenſim latiùs manāt incrementis. Quamobrem in hac quæſtione, & exordia, & argumenta, vt permagna ſunt, atque illuſtri varietate, longe diſtinguenda eſſe videntur. Si exordia ſunt ducta à circunſtantiis rerum, iiſque ad cauſſam non adeò pertinentibus, ſed tantùm ornatus & excurſionis gratia, ea vt plurimùm procemia nihil continent argumentoſum. Si verò tertij generis ſint exordia, quæ à rerum viſceribus, & internis veluti principiis ducuntur, recipiunt argumenta non quidem omnia, ſed ea maximè quæ ſunt à genere: ita enim grauiùs & liquidiùs influunt. Sic dicturus contra adulteram, exorditur à fœditate adulterij, & laude caſtitatis, quo fit vt ſimul præparet animos, ſimul etiam cauſſam fulciat, & ad orationem commodiùs delabatur. Hoc opinor voluit Quintilianus, cùm præcepit ne exordium ſit argumentoſum nimis, vt confirmatio: Nec prorſus ſine argumentationibus, vt eſt narratio.

Exordiū nec debet eſſe argumentoſū nimis, nec prorſus ſine argumētatione.

Quint. l. 4 c.1.

Quod ad characterem attinet, ſimplici cultu exordia eſſe debere contendunt: & id quidem rectè, ſi præſertim generis iudicialis, aut etiam

Quę charactere ſcribēda ſint exordia.

deliberatiui ratio,habeatur ; in quibus nimis compta pro ſuſpectis ſolent eſſe exordia. Quis enim ineptum non putet , ſi cùm totum orationis genus ſobrium & graue eſſe debeat, initium fuco & pigmentis ſit delibutum ? Neque tamen eſſe oportet nimis grandia & auſtera;ſed quod eruditè notat Halicarnaſſeus , in libro περὶ Δημοσθένους δεινότητος , plus habere ſuauitatis quàm maieſtatis , ne nimia grauitate,quos conciliatos eſſe volumus , auocent auditores. At verò in orationibus exornatiuis , quæ non ad ſuaſionem ſed delectationem inſtituuntur,longè alia ratio:& vehementer errant qui hęc genera vna ratione

Quint. l. 4.

præcepti complectuntur. Oportet enim hæc procemia compta eſſe,florida, veneribus & gratiis pullulantia: quanquam nolim eſſe aliquid, aut tranſlatum audaciùs , aut ab obſoleta vetuſtate , aut poëtica licentia ſumptum. Nondum enim recepti ſumus, & cuſtodit nos recens audientium intentio : magis conciliatis animis & iam calentibus hæc libertas , ſi modò vnquam tolerāda eſt,feretur alacriùs.

Exordiū partibus rectè inſuendum.

Præterea cæteris orationis partibus vniri exordia adaptarique operæpretium eſt,ne à toto corpore disiuncta, intruſa potiùs quàm propria eſſe deprehendantur. Hanc artem tamen plerique veteres tenuerunt , vt locos ſibi exordiorum communes facerent, quibus pro occaſione vterentur: quanquam ea opinor , magna dexte-

Exordiorū locos cōmunes habebant antiqui Oratores.

ritate reliquo corpore inſuebant , vt nihil violentum cerneretur. Hoc ſibi excidiſſe teſtatur M. Tullius , qui libro,quem de gloria conſcripſit, procemium vnum ex ſuis Academicis inſeruit. Sic autem ille ad Attic.lib.16. c 5.

De gloria librum ad te miſi , & in eo procemium id eſt quod in academico tertio. Id euenit ob eam rem quòd habeo volumen procemiorum; ex eo eligere ſoleo cùm aliquod σύγγραμμα inſtitui. Itaque iam in Tuſculano , qui non meminiſſem me abuſum iſto procemio , conieci idem in eum librum quem tibi miſi. Cùm autem in naui legerem academicos, agnoui erratum meum.Itaque ſtatim nouum procemium exaraui , & tibi miſi,tu illud deſecabis,& hoc agglutinabis.

Cicero habuit volumen Exordiorum.

Hoc qui faciunt pueri,ſine iudicio, ex aliis authoribus exordia male ſuis tyrociniis aptantes , perſæpè corpori equino humanum caput coguntur adtexere. Iam ad præcepta magis familiaria,& exempla,deueniamus.

Exordia adſcititia.

DE EXORDIORVM communibus præceptis.

CAPVT IX.

CVrare igitur oportet , in grandi præſertim oratione , aditus honeſtos , vt in baſilicis præclara veſtibula : ſed tanta eſt in iis pleriimque elaborandis difficultas , vt expeditius ſit orationis exitum inuenire , quàm principium : Ego miſſam faciens ſyluescentium pręceptorum congeriem, primùm explicatè pauca & neceſſaria de exordio ſubiicio;mox noſtro more χειραγωγῶν exempla præceptorum rationibus ſubiungo.

Exordia & aditus honeſti.

Apſinus Rhetor Græcus multas habet maximè de exordiis iudicialibus præceptorum minutias,quas videre licet Rhetor. Græc. p. 682.

In exordio conſidero nomen, definitionem, diuiſionem, partes,vitia, virtutes,& tractationem.

Exordium dictum eſt,(metaphora ducta à Textoribus :) Procemium,à Citharœdis, vt teſtatur magnus Aurelius Caſſiodorus in compendio Rhetoricæ : οἴμη (inquit) cantus eſt, & citharœdi pauca illa quæ antequam legitimum certamen inchoent , emerendi gratia canunt, Procemium nominarunt : Oratores quoque ea quæ priùs ordiuntur orationis cauſſa , & ad conciliandos ſibi iudicuum animos præloquuntur

Exordij nomen, & definitio.

Caſſiodorus in Rhetorica compendio.

Procemij appellatione ſignarunt.

Exordium (inquit Cicero) eſt principium orationis, per quod animus auditoris, vel iudicis, conſtituitur, vel apparatur ad audiendum.

Eius duo facit genera, Procemium, & Ephodon ſiue inſinuationem.

Procemium, eſt apertum principium:

Ephodos eſt ſubdolum initium, occultiùs irrepens in animos iudicis (inquit Fortunatianus.) Sed de hac exordiorum diuiſione pleniùs antea dictum eſt.

Partes exordij

Partes exordij nonnulli quatuor afferunt: quanquam iſtud vbique non obſeruetur. Notatur tamen plerumque *Expoſitio*, *Ratio*, *Redditio*, & *Comprobatio*. Expoſitio eſt, oratio rem indicans, vt, *Neminem veſtrûm latet* (*Quirites*) *quanta mala Carthaginienſes propter vectigalium magnitudinem patiantur.* Ratio eſt, cauſſa quæ redditur expoſitionis, vt, *Neque enim res ita parua, vt latere poſſit.* Redditio eſt, breuis aſſumptio, ſeu complexio eius quod expoſitione & ratione conficitur: *Vos autem decet*, *Quirites*, *pro gloria & laude veſtri nominis*, *tributa miſeris diminuere.* Comprobatio eſt redditionis cauſſa, *ne cogantur tantam calamitatem experiri*, *vt & filios quos genuerunt*, *in perpetuam vendant ſeruitutem.*

Vitia.

Vitia exordij ſunt vulgare, commune, commutabile, longum, ſeparatum, tranſlatum, contra præcepta. *Vulgare*, quod in communes cauſſas accommodatur, vt Delphicus gladius. *Commune*, quod non minùs in hanc quàm in contrariam cauſſam poteſt accommodari.

Longum, quod pluribus verbis & ſententiis vltra, quàm ſatis eſt, producitur.

Separatum, quod non ex ipſa cauſſa ductum eſt, nec ſicut aliquod membrum orationi annexum.

Tranſlatum, quod aliud conficit, quàm genus cauſſæ poſtulat, vt ſi docilem faciat auditorem, cùm beneuolum cauſſa deſideret.

Contra præcepta, quòd eum qui audit, neque attentum, neque docilem, neque beneuolum efficit.

Virtutes ſunt in Quantitate & Qualitate. *virtutes.*

Quantitas in eo eſt, vt orator iuſtam habeat exordij magnitudinem, & viriliter ſe expediat.

Qualitas, vt de re ſit, & pro re; & ab extremo principio ad narrationem deſcenſus ſubtiliter fiat.

Tractatur exordium ad conciliandam beneuolentiam, attentionem, docilitatem. Quanquam, vt monui, ineptum eſt exiſtimare, his partibus ſingulis deberi ſemper in exordiis locum. *Exordij finis*

Beneuolentia petitur à perſonis, à rebus, ab adiunctis perſonarum & rerum: In perſona oratoris ſpectatur modeſtia. officium, neceſſitas, publica vtilitas, æquitas, & id maximè in iudiciis; In perſona clientis, nobilitas, innocentia, virtus, eruditio, promerita in remp. In aduerſariis, odium, crudelitas, perfidia, malitia, diffidentia, authoritas, infeſta libido, intemperantia, amentia, furor, barbaries, petulantia, conſilia, pactiones, diuitiæ, auſpicia, clientelæ, facultates, affinitates, eloquentia. Sed hæc ad genus iudiciale attinent; in rebus ſpectatur locus, tempus, opinio, fama, expectatio vulgi, dubitatio, ſollicitudo, admiratio, votum. inuocatio diuorum, abominatio, hiſtoria, exemplum inopinatum.

Attentionis cōciliādæ ratio, & exempla.

Attentionis partes ſunt, res magnæ, nouæ, præclaræ, incredibiles, inuſitatæ, terribiles, humanæ, illu-

Vide Cic. pro Roſc. Amerino 9.10. 2. Anton 10.47. pro Cælio 86. Sylla 33.34. 69. pro domo.

ſtres, obſcuræ, difficiles, fructuoſæ, iucundæ, auditoribus vtiles.

Breuitatis promittēda exēpla 2 Anton. 4. Quint. 34 45. Amer. 89. 91 94. Flacc. 1. pro domo 32.

Docilitatis partes ſunt diſtributionis breuitas: In tractatione vt plurimùm omnia debent eſſe mediocria, & modeſta, ſententiæ, vox, vultus, compoſitio. A ſtructura aberit verbum omne inſolens, audaciùs tranſlatum, vetuſtum, poëticum, luxu diffluens. Niſi fortè quis in iis declamatoribus, qui artem de induſtria profitentur, aliam rationem eſſe putet.

Exordia propria quomodo fiant in cauſſis grauibus & à fuco, atque pōpa verborum alienis, vt in cōcionib. Ann. Robert. rerum iud. l. 1.

At verò, quoniam ea ſæpiùs nobis occurrunt argumenta, vbi nihil à loco, aut tempore, aut perſonis deſumendum eſt, vnde nimis vulgaria plerumque fiunt exordia, vnam rationem exordiorum breuem & minimè communem paucis trado. A re ipſa exordiendum, quod vt commodiùs fiat, ſpectanda eſt quæſtio ad dicendum propoſita. Atque vt ea particularis eſt, gradum facere oportet ad generalem, & ab eadem exordiri: hoc eſt, incipere oportet à propoſitione generali, quæ ducta ex intimis ipſius quæſtionis viſceribus, inſtar ſit fundamenti. In hoc nihil puerile, nihil affectatum; & ita quidem exordium eſt, vt fermè extra exordium ſit; nam dum ſe inſinuat, iam probat. Ita tamen, vt quod vult Quintilianus, neque nimis argumentoſum ſit, neque prorſus argumentatione careat; hoc non modò Chriis, ſed ipſis iudicialibus cauſſis accommodatum eſt. v. g. Agitur hæc quæſtio an legitima parentibus debita poſtponi debeat legatis in pias cauſſas factis. Tale erit pro cauſſa religioſa exordium.

Magna eſt apud probos pióſque omnes piæ cauſæ commendatio, magnum imminutæ charitatis, & frigeſcentis Chriſtiani amoris argumentum, quoties legatorum in Eccleſiam & pauperes fauor, vlla ciuilis officij conſideratione ſuperatur. Et hoc iacto fundamento orator deſcendat ad cauſſam. Ab antiquorum etiam dictis vel factis, ſimilibus vel diſſimilibus, in hoc genere incipi nihil vetat. Contrà:

Pro patre tale ſit initium:

Natura quæ communis eſt omnium parens, non modò mutuis beneuolentiæ officiis homines inter ſe conciliat, ſed & φιλοστοργίαν affectus, & amicitiæ iura, plerumque ex propinquitatis gradu & agnationis vinculo immittit atque inſtillat.

Idem l. 1. c. 3.

Aliud eſt in hoc genere apud eundem exemplum. Hæredes poſtulant, viduam impudicam ipſo luctus anno, dotalitio priuari Exordium fit à communi pudicitiæ laude. Caſtitatis & pudicitiæ cultus, vnica res eſt & vera fœminarum commendatio, & inſigne muliebris laudis monumentum.

Alterum eſt: Cùm ab ipſa hypotheſi gradimur ad theſin, & rem initio dicendi proponimus, vel potiùs primis lineamentis adumbramus, ſine tamen vlla inſinuatione. Tale mihi Areopagitarum patronorum exordium ſimplex & conciſum fuiſſe videtur. Vt, viduam hæredes mariti arguunt, & adulteram & cædis mariti participem fuiſſe: Sic, Cauſſa hæc agitur aduersùm mulierem, & adulteram, & cęde mariti inſignem. Titia non modò conſtante matrimonio, thori genialis calcato fœdere, turpiter ſe proſtituit, ſed & intra annum luctus libidine peccauit in cineres mariti: Deinde crimen communiter exaggeratur.

Idem rerum iudicat. l. 1. c. 4.

Hæc igitur exordia maximè propria: cætera tamen, quæ ab aliis adiunctis ducuntur, vt perſonarum, & locorum, non ſunt contemnenda, ſi modò communia raris quibuſdam ornamentis illuſtrentur; quod quo pacto fieri poſſit, hîc ſubiicio, cum aliqua exemplorum varietate.

DE

Digitized by Google

DE EXORDIIS IN *demonſtratiuo genere, ab hiſtoriis, fabulis, & exemplis.*

CAP. X.

DEmonſtratiuum genus, vt natum eſt ad pompam, exordiorum flore, præter cætera veſtiri atque ornari ſolet.

Sumuntur autem ab adiunctis perſonarum, rerum, locorum, temporum: & ea ſatis crebra ſunt, quæ per inſignem aliquam hiſtoriam fiunt, cui ſtatim propria redditio accommodatur; quod ſi belliſſimè fiat, ſpecimen habet eruditionis & ingenij: Contrà ſi tortum, ſi intruſum, ſi nimis affectatum, iuuenilem ſtylum ſapit.

Exempla nonnulla ſuggeram, quæ paſſim vſurpari video: quanquam hanc exordiendi rationem, haud vbique probauerim.

Adiunctum perſonæ Oratoris.

Si ſe tenuem in dicendo profiteri velit, & concurſum auditorum habeat, qui eum circunſtent, ament, ſuſpiciant; exordiatur à ſimilitudine noctuæ, vt eſt apud Dionem Pruſæum in Olympico.

Exordiũ à fabula noctuæ.

Dion. Pruſæus in Olympico.

ΑΛλ' ἦ τὸ λεγόμενον, ὦ ἄνδρες, ἐγὼ καὶ παρ' ὑμῖν καὶ παρ' ἑτέροις πλείοσι, πέπονθα, τὸ τῆς γλαυκὸς ἄτοπον καὶ παράδοξον, πάθος. ἐκείνην γὰρ οὐδὲν σοφωτέραν αὐτῶν οὖσαν, οὐδὲ βελτίω τὸ εἶδος, ἀλλὰ τοιαύτην ὁποίαν ἴσμεν, ὅταν δή ποτε φθέγξηται λυπηρὸν καὶ οὐδαμῶς ἡδύ, περιέπουσι τὰ ἄλλα ὄρνεα. ὅταν δὲ ἴδῃ μόνον, τὰ μὲν καθιζόμενα ἐγγύς, τὰ δὲ κύκλῳ περιπετόμενα, (ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ, καταφρονοῦντα τῆς φαυλότητος καὶ τῆς ἀσθενείας· οἱ δὲ ἄνθρωποι φασὶν, ὅτι θαυμάζει τὴν γλαῦκα τὰ ὄρνεα) πῶς γὰρ οὐ τὸν ταὼ μᾶλλον ὁρῶντα θαυμάζει, καλὸν οὕτω καὶ ποικίλον; ὅτι καὶ αὐτὸν ἐπαιρόμενον καὶ ἐπιδεικνύοντα τὸ κάλλος τῶν πτερῶν, ὅταν ἁβρύνηται πρὸς τὴν θήλειαν, ἀνακλάσας τὴν οὐρὰν, καὶ περιστήσας αὑτῷ πανταχόθεν ὥσπερ εὐειδὲς θέατρον, ἤ τινι γραφῇ μιμηθέντα οὐρανὸν ποικίλον ἄστροις,

Pauo theatrũ ſibi ſpectabile & cœlum in cauda cõſtituit.

& cætera, quæ ſic παραφραστικῶς expono.

Mihi verò (Audit. humaniſſ.) abſurdum illud & incredibile, quod de noctua narratur, & hîc apud vos, & apud alios complures, accidiſſe video: Illa enim quum cæteris volucribus ſit neque ſapientior, neque formoſior, ſed talis qualem nos ſæpe vidimus, quando fortè vocem fundit mœſtam prorſúſque inſuauem, circunſiſtunt aliæ aues, imò ſimul atque eam conſpexerunt, partim propè aſſident, partim in orbem circumuolant: Quid verò Iunoniam auem, pulchellum illum pauonem, qui gemmat floribus, nitet purpura, micat auro, ſtellis rdiat, qui dum ſe infringit, rotat, delicias agis, & conchata cudę volumina explicat, magnificentiſſimum theatrum, aut cœlum ipſum micantibus ſtellis vndique vermiculatum, ſpectatorum oculis ſubiicit, non ita admirantur, non fractos laſciuiæ modulos, non moribundi oloris voces, ipſa ſuauitate dulciores, tantopere ſuſpiciunt? Sic vos quoque cum tot amœna habeatis ſpectacula, tot acroamata, tot Rhetores, tot Poëtas, vos tamen me, cum eruditiſſimis hominibus minimè comparandum, circunſtatis, & ſumma beneuolentia complectimini.

Redditio

Ab adiunctis item Oratoris.

SI paruus corpore & primo aſpectu vilis, præter expectationem aliquid ſublimius aggredi videatur: ita poterit exordiri à venuſta hiſtoria Luciani; quam ſtylo oratorio ſic reddo:

Antiochiam, locum nobilem, celebrem quondam vrbem, copioſam, audiuiſtis; at quid de Antiochenis ſim narraturus, nemo veſtrûm fortaſſe cognouit. Fuerunt illi non ſolùm vernulæ vrbanitatis, ſed & ſaltationum, vt ſcenica vrbs ferebat,

Lucianus de Saltatione.

Digitized by Google

quàm ſtudioſiſſimi, tum in iudicando ita acres, vt exilia quæque ad cenſuram reuocarent tuam. Illic hiſtrio ſanè non inuenuſtus: ſed vt beliſſimis ingeniis amplam iſtam corporis ſpeciem plerunque natura denegauit, corpore erat perpuſillo: hic cum in ſcenam prodiiſſet, Hectorem ſaltaturus; omnium exclamatio audita eſt: *Hectorem expectabamus, Aſtyanactem videmus*; quod ridiculum, ſi quis in me non magnæ expectationis homulum, feſtiuius hodie torqueret, ferrem naturæ vicem, neque hominis vrbanitati ſuccenſerem, ſed tamen oratum vellem, ne quid ante datam ſaltationem diceret.

Exordium ab hiſtoria de Saltante Hectore.

Si alteri ſuccedat Oratori, cuius commendare velit virtutem.

Polemonem illum ferunt cùm ei ſingulari omnium conſenſu honorificæ legationis munus obtigiſſet: in qua vt cætera erant egregia, tum illud non poſtremum, quòd Scopeliano viro ſapientiſſimo celeberrimóque imprimis oratori ſuccederet; antequam ſe accingeret ad iter, conceptis verbis oraſſe, vt Scopeliani Suada ſibi adeſſet, deinde generoſum ſenem ſuauiter, vt ſolebat, complexum, dixiſſe verſum Homericum:

Philoſtratus in Scopeliano. Exordium ſucceſſorus in laudem anteceſſoris. Polemõ. Scopelianus.

Δὸς δέ μοι ὤμοιιν τὰ σὰ τεύχεα θωρηχθῆναι.

Quod mihi hodierno die (Audit.) video vſurpandum. In ſimili genere eſt Eunomij Cicada.

Ferunt in Eunomij Citharœdi lyra Cicadam olim conſediſſe, & quacunque poterat vocula cæterarum fidium delicatiſſimos concentus proſequutam. Simili profectò ratione cùm tot ibi egregij Poetæ blandiſſimos citharæ neruos impellentes encomia cecinerint; Ego licèt tenuis, amoris tamen & ſtudij plenus accedo, & eorum ego voces conſector, &c.

Eunomij Cicada. Phonius in epiſt. ad ad Ioannem Patriciũ. Exordiũ à Cicada Eunnomij.

Adiuncta rerum in re graui & magnifica, vt in laude maximi viri.

Exordiũ in re ampla.

Lucium Æmilium ferunt, cùm beatam illam Elæi Iouis imaginem vidiſſet, diu attonito ſimilem hæſiſſe, tandémque in eas voces erupiſſe, Papæ! ſolus Phidiæ Iupiter, Homerici Iouis maieſtatem complexus eſt: Ego verò minimè dubitem, hoc ipſum de Scipione veriùs affirmare: Solus quippe potuit tantam támque illuſtrem diuinarum virtutum effigiem mortalium oculis aſpiciendam in mortali corpore proponere. Nullus verè eſt adeo diſertus, qui eius dignitatem, laudes, & decora, ſatis ornatè complecti poſſit. Quid igitur? Ego ne rudis declamator, &c.

Exordiũ ab Æmilij dicto. Polybius & Suidas. Iupiter Elaus.

Item,

Marathoniam pugnam (Auditores) ſumma armorum dimicatione à Græcis barbariſque pugnatam ſæpius audiuiſtis, at nec mediocri ingenij contentione ſcriptam accipite. Sunt enim ex tota Græcia, quæ politiſſimis ſemper ingeniis floruit, trecenti homines delecti, qui quod fortiſſimi bellatores gladio feciſſent, iidem ſtylo conſequerentur. Vtinam illi in æuum noſtrum redirent, glorioſiorem aliquanto campum in hodierno argumento inuenirent.

Exordiũ à Marathonia pugna. Plutarc.

Marathonia pugna.

In laude cuiuſdam Virtutis, & exhortationibus.

Exordiũ in laude Virtutis.

Campaſpen egregia imprimis corporis venuſtate fœminam Alexander ille magnus habebat in deliciis: quam dum Appellis opera pingi curat, vt erat pictor homo mollioris ingenij, neque nimis auſterus ad amores, ex puellæ oculis, quos propiùs intuetur, ignem deriuat in pectus, & ſui operis amat exemplar. Neque ego, (Audit.) ita ferus ero, & ferreus, vt qui dũ egregiam virginẽ, Caſtitatẽ dico, meæ orationis coloribus exprimo, eius amoris facibus incendi me, & vos pariter non facilè patiar.

Campaſpe ſiue Pãcaſte. Ælianus vir. hiſt. l. 12. c. 34 qui eandem παγκάστην nominat.

Ab

Ab inauribus Athenienſium.

Oraculũ de doctrina. Athenienſium inaures. Dion. Chryſ. ad Alexandrinos orat. 32. expreſſum è Græco. Inſtitutio puerorum.

Diuina illa verè, & Phœbi tripode digna vox, qua olim Athenienſes oraculum monuiſſe narrat Atticæ facundiæ facilè princeps Dion Chryſoſtomus. Cùm enim ſedulò quærerent, qua ratione optimis legibus & inſtitutis vincirent ciuitatem, fertur numen reſpõdiſſe, beatam fore remp. ſi liberorum auribus, quod omnium pretioſiſſimum eſt, appenderent: at illi puerorum auriculas pertundebant auro, & gemmis onerabant: hoc rati in omnium rerum natura eſſe præſtantiſſimum; & ita Phrygum, Lydorum, Arabum effœminatos puſiones, non Athenienſes, facere videbantur. Ego verò, &c.

Tibicinis iudiciũ. Philoſtr. in Apollonio l. 5. c. 11

Tibicen valdè ſapiens (audit.) diſcipulos auditum mittebat ineptiſſimos quoſque tibicines, vt ex eis quo pacto canendum non eſſet, intelligerent; redeuntes deinde omnes perfectæ artis numeros edocebat, vt quomodo canendum eſſet, ediſcerent. Et nos ex quotidianis aliorum vitiis ſatis ſuperque quid minimè faciendum eſſet, vidimus: nunc autem, ſi placet, quid ad felicitatem obtinendam, quam ſe cupere omnes dicunt, paucos ſcimus quærere, maximè expediat, contemplemur.

Loci dignitas.

Babylonicu forum. idem l. 1. c. 18.

Quantum terroris ad dicendum accedentibus afferret Babylonicum illud *dicaſterium*, ex ſapphirinis lapidibus conflatum, in quo mirum dictu, inter cærulei coloris nubes, illicibus aureis interſtinctas prominentes, ex lacunari Deorum effigies pendebant, norunt ſapientiſſimi oratores, qui illo in loco dixerunt: Mihi verò, & huius loci religio, & veſter omnium conſeſſus tantum affert timoris, quantum ad oratoris bene naui deliberandam induſtriam ſufficiat.

Loci vtilitas, ſiue moleſtia.

Scopeliani dictũ acutum. Philoſtr. in Scopeliano. Luſcinia.

Scopelianus (auditores) cùm rogaretur à Clazomeniis, vt in eorum vrbe declamaret: Non canit, inquit, Philomela in cauea. Et hoc à me ita dictum velim, non quòd hunc locum contemnam; eſt enim honeſtus, & celeber; ſed quòd me, dum impenſiùs vos diligo, tot inuidorum vexationes exercent, vt ingenium mœroribus, quaſi piſcis retibus, implicitum, ægrè ſeſe poſſit expedire.

In laude funebri.

Dio Pruſæus orat. 39.

Mihi verò quid dicam (auditores) in mentem non venit, ita me repentini mali turbo percuſſit, & ſtupore ſenſus confudit. Deſideratis verba, at nihil præter lacrymas habeo, & ſuſpiria. Eſt certè iniqua conſuetudo, quam in iſtis laudationibus obſeruamus; dicere iubemus eos, quibus flere magis conueniret, & eloquentiam requirimus, vbi quantum viget dolor, tantum extabeſcit ingenium.

Cic Philipp. 9.

Vellem Dij feciſſent immortales (P.C.) vt viuo potiùs Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.

Demoſth. in laudatione funebri.

Mortuos quidem iſtos flere facile eſt, at laudare difficillimum; qui enim à natura inditum viuendi deſiderium aſpernati ſint, & occumbere honeſtè, quàm afflictam Græciæ fortunam cernere maluerunt, an non eam ſuæ virtutis memoriam reliquère, quam nulla complecti poſſit oratio?

In inuectiua. In vituperio iniquiſſimi hominis.

Demus Zeuxidis. Plin. l. 35. cap. 10.

Rediret vtinam in hanc vitam Parrhaſius, qui Demum illum Athenienſem tam ingenioſo olim argumento, tam ſubtili artificio depinxit, varium, iracundum, iniuſtum, inconſtantem, ferocem, amentem, furioſum, &, ſi quis alius color eſt, quo immane portentum exprimi poſſit;

inueniret in hoc nomine ſatis argumenti ad ſimilem tabulam: Ita enim ſceleratus eſt, vt dubitem an ipſe ex vitiis totus, an ex eo vitia nata ſint atque profecta.

Pauſan. in Bœoticu. *Aranea Thebanorum.*

Breuem hiſtoriam refert Pauſanias (auditores) breuem ſed argutam, quam & me narrare, vt ſpero, iuuabit,& vos audiuiſſe nunquam pœnitebit. Araneæ, inquit,apud Bœotios, dum ipſi innocentia ſimul atque otio florerent, ad legiferæ Cereris templum, telas niueo candore amabiles texuerant: poſtquam verò deprauari ipſi & bello ardere cœperunt, textrices ſtamina non vt antea candida,ſed atri coloris nube infuſcata eodem in loco fixerūt. Et hoc mihi liceat apud vos profiteri (audit. humaniſſ.) Ego huius laudator fui atq; amicus,quamdiu ipſe virtutis, pacis, & concordiæ fuit: Nunc autem poſtquam ſcelere & maleficio inquinatus, deteſtabili in omnes bonos odio flagrare cœpit, mutata ratio eſt; ad huius legiferæ Themidis templum, nigram & dentatam affero orationem, vt ipſe niger eſt, & dentatus, ſi tamen carbonem inueniam, qui eius fuliginem exprimere poſſit.

DE DELIBERATIVO. CAPVT XI.

Exordia in Deliberatiuo.

IN Deliberatiuo exordia grauia eſſe oportet, nec tamen curioſiùs elaborata: nihil vetat ab exemplo aliquando incipere; vt ſi quis rem honeſtam & vtilem proponat apud generoſos auditores: *ita poterit exordiri.*

Timotheus Tibicen. *Alexandri generoſitas.* *Dion. orat. 1. de regno, ex editione eruditi Morelli.*

Timotheum quondam illum Tibicinem, ferunt, cùm primum Alexandro Regi artis ſuæ ſpecimen exhiberet, ceciniſſe, iuxta illius mores, admodum peritè atque muſicè, non mollem neque remiſſam cantionem, quæ ad ignauiam deſidiamque duceret, ſed ipſum opinor *rectum*, qui Mineruæ appellatur, nomum. Et Alexandrum quidem confeſtim exiluiſſe ad arma, tanquam diuino numine incitatum. Quod profectò effecit, non adeò muſicæ vis, vt Regis animus acer atque iracundus: Quoniam Sardanapalum nunquam certè è cubiculo à mulieribus ſuſcitaſſet non ſolùm Timotheus, vt alius quiſpiam ex iunioribus, ſed neque Marſyas ipſe, aut Olympus; quin etiam mihi videtur, quòd ne Minerua quidem(ſi fas eſt dicere)eundem *nomum* percurrente, ille vnquam arma correpturus erat, ſed longè priùs ſurrecturus ad ſaltandum,aut fugiendum, vſque adeò miſerè affectus erat ob poteſtatem deliciáſque. Vtinam hodierno die ſic veſtros concitarem animos,&c.

Aliàs ab attentione & promiſſione magnorum commodorum, vbi præſertim ad populum agitur, vt Olynthiaca prima.

Adiunctum rei.

Ego verò ſic mihi perſuadeo, vos magnæ opulentiæ loco hanc orationem meam numeraturos. *Demoſth. Olynth. 1.*

Aliàs à precatione,& molli obiurgatione eorum qui nimis frigidè deliberant.

Maximè vellem, Athenienſes, vt qua in omnes eſtis humanitate, eandem erga vos ipſi adhiberetis: Nunc autem maior eſt dexteritas in aliorum malis corrigendis quàm in iis quæ ad vos attinent,prouidendis. *Idem.*

Aliàs à reprehenſione eorum qui fictam deliberationem inſtituunt, & adhibent ſibi conſiliarios, quos minimè ſequi cupiunt.

Si ſcitis, Athenienſes, quid de rebus ipſis factu ſit optimum non modò ſuperuacaneum eſt, ſed improbum,eas ad deliberandum proponere: nam ſi, quæ ipſi antequam ſententias rogaueritis, tanquam optima & veſtris commodis,maximè conſentanea, amplectimini; quorſum iiſdem

Digitized by Google

dem audiendis fruſtra obtundi attinet? ſin autem iſta conſideratis, quaſi ex iis quæ dicentur, ſtatuendum ſit: Non, opinor, æquum eſt, ſi qui velint eis non facere dicendi poteſtatem.

In genere παραδόξων, ſuadendo ſcilicet aut diſſuadendo, quod incredibile videatur.

Diō Pruſæus or. 11. ex Græco. Contēdit in hac oratione probare Ilium à Græcis nō fuiſſe euerſum. Itaque longa inſinuatione vtitur.

Noui equidem propemodum, quòd omnes homines docere difficile ſit, in errorem autem inducere facile; & diſcunt quidem, ſi modò diſcunt à paucis, & iiſdem apprimè eruditis, in errorem autem inducuntur ocyus à multis, iiſque imperitis; & non tantùm ab aliis, verùm ipſi à ſemetipſis. Veritas enim amara eſt ſtultis, & iniucunda; mendacium autem dulce & blandum; quemadmodum, opinor, iis quibus dolent oculi, lumen videre moleſtum eſt: tenebræ autem, abſque triſtitia ſunt & ſuaues, quòd videre non ſinant. Aut quomodo ita ſæpe inualuiſſent mendacia, quum veritas eſſet præſto, niſi per voluptatem viciſſent? quum autem difficile ſit (vt dixi) docere, longè tamen difficilius eſt dedocere, præſertim eos qui longo tempore mendacia audiuerunt, neque ipſi ſoli in errorem inducti ſunt, ſed & patres eorum, & aui, & omnes ferè maiores. Non enim facile eſt horum conuellere opinionem, etiam ſi quis manifeſtè conuincat. Quemadmodum & iis qui ſuppoſititios pueros alunt, difficile eſt tamen eximere opinionem, etiamſi quis vera dicat: quæ quidem initio ſi quis dixiſſet, numquam eos ſuſcepiſſent. Porrò hoc ita validum eſt, vt multi mala potiùs ſibi vendicent, & confiteantur aduerſum ſeſe, ſi priùs ſint perſuaſi, quàm bona poſt longum tempus audientes. Proinde, neque vos (viri Ilienſes) mirabor ſi fide digniorem putaueritis Homerum, qui peſſima aduerſum vos mendacia finxit, quàm me vera dicentem.

Troiam à Græcis nō fuiſſe euerſam.

In exhortatione ad virtutem contra curioſos.

Dion. Pruſæus orat 17. Exordia grauia & philoſophica è Græco expreſſa cōmuni verſione.

Multi quidem homines, de quæſtionibus controuerſis, in quibus eruditorum hominum triumphare ſolet induſtria, & diſputare auent, & audire: de iis verò quæ conſtanti hominum opinione rata ſunt, & fixa, ſuperuacaneum eſſe quicquam docere, exiſtimant. Ego ſanè ſi viderem vos in iis quæ recta eſſe cenſemus, permanere, nihilque facere quod rationi confirmatæ aduerſetur, neque ipſe putaſſem neceſſarium eſſe loqui de rebus perſpicuis. Quoniam autem non à bonorum & malorum ignorantia adeò vos video perturbari, quantum ab eo quòd non ratiocinationibus de his obtemperatis, neque ſequimini eas quas ipſi habetis opiniones; magnam me arbitror vtilitatem allaturum, ſi eas continuò vobis in animum reuocem, ſermonéque adhorter, vt obediatis, factóq; conſuetis officium. Quemadmodum enim, opinor, & medicos & naucleros videmus ſæpe eadem præcipere, non eò quòd non primùm audierint, quibus præcipiunt, ſed quòd eos negligere, animúmque non attendere videant: Ita & in vita vtile eſt ſæpe iiſdem de rebus dicere; quòd multi quidem ſciant quid conueniat, ſed non faciant. Non enim finis eſt ægrotantibus, ſcire quid ſibi proſit, ſed eo (opinor) vti; hoc enim illis ſanitatem præſtat: neque aliis diſcere fructuoſa & pernicioſa ad vitam, ſed non aberrare in horum electione. Sicuti enim videre licet, quòd qui ex oculis laborant, ſciant quidem ſe ſentire moleſtiam, ſi manus oculis admoueant, non velint tamen abſtinere: ſimili modo & in aliis accidit negotiis, vt multi quidem & clarè ſciant, quòd non proſit

quid

quid facere, incidant tamen in illud. Quis enim neſcit, incontinentiam magnum eſſe malum? ſed tamen quamplurimos inuenias incontinentes: Et, per Iouem, ſegnitiem omnes ſciunt, non ſolùm non poſſe acquirere vitæ neceſſaria; verùm etiam acquiſita diſperdere: tamen reuera plures inuenire eſt ſegnes, quàm qui aliquid operis facere velint.

Item in exhortatione ad ridiculos & voluptuarios aptiſſimum exordium.

Idem ex Alexād. orat. 32. Nunquid tandem velletis, ô viri, pauliſper ſeria agere, & attendere, quandoquidem ludendo, ætatem tranſigitis nulli rei animum ſeriæ aduertentes? Ludi ſanè, & voluptatis, & riſus (vt dicam quod res eſt) nunquam vlla vobis eſt inopia: nam & ipſi ridiculi eſtis, & faceti, & multos horum habetis miniſtros: rerum autem ſeriarum magna vos video laborare penuria. Quanquam ſunt qui vos laudent, tanquam ſapientes & acutos, quòd tot hominum millia, pariter & quæ oportet cogitetis, citóque proloquamini, quicquid cogitaueritis: Ego verò magis vos laudarem, ſi tardè proloqueremini, & modeſtè taceretis, rectéque cogitaretis, quod & nunc facietis, quoad illam laudem acquiratis alia maiorem, nouámque, & honeſtiorem; quòd cùm tot ſitis numero, ſermonibus tamen habitis vtilibus, omnes tenueritis ſilentium: & ad hoc oſtenderitis, quòd non ſolùm idonei ſitis cogitata proloqui, ſed etiam audita intelligere: Choreæ hæc quidem laus eſt, ſimul loqui poſſe, imò ne choreæ quidem; cur enim omnes defraudentur melodia? populi verò, bene auſcultare.

Salluſt. in Catilina. A virtute deliberantium valdè aptum.

Niſi virtus atque fides veſtra ſatis ſpectata mihi foret, nequicquam opportuna res cecidiſſet: ſpes magna dominationis in manibus fruſtra fuiſſet: neque ego per ignauiam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed quia multis & magnis tempeſtatibus vos cognoui fortes fidóſque mihi, eo animus auſus eſt maximum atque pulcherrimum factum incipere, ſimul, quia vobis eadem quæ mihi bona maláque eſſe intellexi.

A perſona ſuadentis.

Neque mihi hoc arrogo, neque ſi arrogarem, ſatis ſanus viderer, vt, veluti Polemon aliquis Hannibalem Martis ſpiritus vigore iuuenilitet exultantem in re militari inſtituere, ac erudire ſuſcipiam: ſed tamen vt ſummi gubernatores interdum à vectoribus admoneri ſolent, æquo animo, quæ eſt veſtra humanitas, moneri à me patiamini. *Polemon hortator Annibalis.*

Faciam, vt Imperatores inſtructa acie ſolent, quanquam paratiſſimos milites ad præliandum videant, eos tamen adhortantur. Sic ego vos ardentes & erectos ad liberalitatem recuperandam cohortabor.

Noctuam quidem deformem non modò corpore, ſed & cantu iniucundam, faſtidioſorum hominum mollities reſpuit, eidémque inſultat. Sed tamen ſi Æſopo fabularum concinnatori credimus, & prudentis olim animi fuit, & conſilij. Suaſit quippe auibus, ne quercum creſcere ſinerent: fore enim vt ex ea viſcum naſceretur, quo ipſæ caperentur: atque cùm homines linum ſererent, iuſſit illius ſemen rutum deuorari, ex quo futura præuidebat retia. Quid? cùm ſagittarium vidiſſet, *Periſtis*, inquit, *aues, ille homo veſtris vos pennis anteuertet, pedes ipſe vobis alatas immittens ſagittas.* Sed tamen ſurdis canebat, vt fatua contemnebatur. Et fortaſſe fors noctuæ apud vos hodierno die contigerit (Audit.) *Noctua prudētia Dion. Chryſoſt. de 1. Dei cognitione.*

Glaucus pugil. Glaucus, vt aiunt, (Aud.) pugil fortis &

Ruſticus filium pugilem animat. tis & generoſus, cum in ludis Olympicis premeretur ab aduerſario, parentis ruſticuli hominis, qui tum fortè aderat, voce excitatus eſt ad decus. Nam cùm de media turba, quanta maximè poterat vocis contentione vir ſemper exclamaſſet, παῖ, τὴν ἀπ' ἀρότρου: *Fili mi, iſtam ab aratre*; hoc dicto inflammatus adoleſcens aduerſarium ingenti plagâ cum certâ victoriâ percuſſit. Quid mirum igitur, ſi ego, quamquam iſtius vrbanitatis, quam illi tantopere efferunt, inſolens, vos licèt benè animatos, & iam in procinctu ſtantes, hortari videar, quando & ipſi olitores, nonnihil aliquando loquuntur opportunè?

DE IVDICIALI.

CAP. XII.

Iudicialis exordia. IN iudiciali pro reo, vbi eſt cauſſa grauis, & ipſe miſer, Libanius ſæpè vtitur hoc exordio: ᾤμην μὲν, ὦ ἄνδρες, &c.

Liban. in Oreſte. Expreſſũ è Græco, παραφραστικῶς. Equidem ſic arbitrabar, & ſic in animum inducebam meum, mihi poſt infinitos angores atque ærumnas quas ego formidoloſi temporis acerbitate animo & corpore exantlaui, æquiorem tandem aliquando fortunam noſtris rebus fore. Videbam enim, omnes quotquot ſunt mortales, modò quidem miſeros, modò fortunatos, & me hominum conditione natum, ſperabam tempus illud viſurum, quo ſi non planè recrearer animo, ſaltem inter ſaxa & ſolitudines ferarum comes perpetuus, meas deplorarem miſerias, & repenti lacrymarum fonte dolorum incendia reſtinguerem. Sed longè ſecus accidit quàm opinarer, ita me dirus & inſatiabilis Alaſtor exercet, & calamitates per ſua veluti veſtigia reflectuntur. Et nunc integer ille homo me ad veſtrum tribunal adducit, vt miſeram animam, quam Scyllæ, & Charybdes, aut miſericordia aut contemptu reliquerunt, ante veſtrum tribunal, ſi poſſit, exhauriat.

Item apud Libanium:

Nondum Genius ille meus ſatiatus eſt malis, nondum fortunæ nouercales iræ deferbuerunt, nondum coniurata in meam perniciem malorum agmina ſeſe omnia effuderunt: Ecce ad hominem animi & corporis morbo confectum, ad cadauer miſerum & abiectum, infames corui aduolant, vt oſſa, ſi nihil aliud reliquum eſt, exportent.

Hæc ſunt παθητικώτερα, & ad genus pertinent, in quo reus de ſpe præmiorum quæ expectabat, ad metum ſuppliciorum traducitur.

Cùm in maximis periculis huius vrbis, atque Imperij, grauiſſimo atque acerbiſſimo reipubl. casu, ſocio atque adiutore conſiliorum periculorúmque meorum, L. Flacco, cædem à vobis, coniugibus, liberis veſtris, vaſtitatem à templis, delubris, vrbe, Italia, depellebam; ſperabam (Iudices) honoris potiùs L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miſeriarum deprecatorem. *Cicero pro Flacco.*

Maximè vellem (Iudices) vt P. Sylla, & antea dignitatis ſuæ ſplendorem obtinere, & poſt calamitatem acceptam, modeſtiæ fructum aliquem potuiſſet percipere: Sed quoniam ita tulit caſus infeſtus, vt ampliſſimo in honore, cùm communi ambitionis inuidia, tum ſingulari Antonij odio, euerteretur: Et in his priſtinæ fortunæ reliquiis miſeris & afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos ne ſupplicio quidem ſatiare poſſet; quanquam ex huius incommodis magnam animo capio moleſtiam, tamen in ceteris malis facilè patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam miſericordiámque notam omnibus quondam, nunc quaſi intermiſſam, agnoſcerent: improbi ac perditi ciues edomiti at- *Idem pro Sylla.*

que victi præcipitante Repub. vehementem me fuiſſe, atque fortem: conſeruatà mitem ac miſericordem fatetentur.

Adiunctum accuſatorum.

Exordia ab adiūctis accuſatorū, &c. *Idem pro Quinctio*

Quæ res in ciuitate duo plurimum poſſunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma Gratia, & Eloquentia: quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram metuo Eloquentia Q. Hortenſij ne me dicendo impediat nonnihil commoueor Gratia Sexti Næuij, ne P. Quinctio noceat, id verò mediocriter pertimeſco.

Adiunctum rei, & perſonæ, & cauſſæ grauis.

Idem pro Balbo. Si authoritates patronorum in iudiciis valerent, ab ampliſſimis viris L. Cornelij cauſſa defenſa eſt; ſi vſus à peritiſſimis; ſi ingenia ab eloquentiſſimis; ſi ſtudia ab amiciſſimis; & cùm beneficiis cum L. Cornelio tum maxima familiaritate coniunctis, &c.

Idem 2. Verr. Quod erat optandum maximè (Iudices) & quod vnū ad inuidiā veſtri ordinis, infamiámque iudiciorum ſedandam maximè pertinebat; Id non humano conſilio, ſed prope diuinitus datum atque oblatum vobis ſummo reipubl. tempore videtur.

Adiunctum oratoris, & ratio conſilij: Frequens huiuſmodi exordium apud Ciceronem; vt in Diuinatione in Verrem.

Diuinat. in Verr. Si quis veſtrûm fortaſſe (Iudices aut eorum qui adſunt, fortè miratur, me, qui tot annos in cauſſis iudiciiſque publicis ita ſim verſatus, vt defenderim multos, læſerim neminem: ſubitò nunc mutata voluntate ad accuſandum deſcendere: Is, ſi mei conſilij cauſſam rationémque cognouerit, vna, & id quod facio, probabit, & in hac cauſſa profectò neminem mihi eſſe præponendum actorem putabit.

Pro Roſc. Amerino. Credo ego vos (Iudices) mirari quid ſit cùm tot ſummi oratores, hominéſque nobiliſſimi, ſedeant, ego potiſſimùm ſurrexerim: Is qui neque ætate, neque ingenio, neque authoritate ſim cum his comparandus. Omnes enim hi, quos videtis adeſſe in hac cauſſa, iniuriam nouo ſcelere conflatam putant oportere defendi, defendere ipſi propter iniquitatem temporum non audent. Ita fit vt adſint, propterea quòd officium ſequuntur; taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. Quid ego? audaciſſimus ego in omnibus? minimè. Attamen officioſior quàm cæteri? ne iſtius quidem laudis ita ſum cupidus, vt aliis eam præreptam velim.

Adiunctum Iudicum.

Ad Pontifices. Cùm nulla diuinitus, Pontifices, à maioribus noſtris inuenta atque inſtituta ſunt; tum nihil præclarius, quàm quòd vos eoſdem, & religionibus Deorum immortalium, & ſummæ reip. præeſſe voluerunt: vt ampliſſimi & clariſſimi ciues remp. benè gerendo; Pontifices, religiones ſapienter interpretando, rempub. conſeruarent. Quòd ſi vllo tempore magna cauſſa in ſacerdotum populi Rom. iudicio ac poteſtate verſata eſt, hæc profectò tanta eſt, vt omnis reipubl. dignitas, omnium ciuium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, Dij penates, bona, fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ, fidei, poteſtatique commiſſa creditáque eſſe videantur.

A precatione pro Muræna, quod precatus ſum, &c.

EXORDIA EX ABRVPTO & conciſa.

CAP. XIII.

EXordia, quæ vocantur ex Abrupto, ſine inſinuatione, & cuniculis, quaſi quodam calore mentis excuſſa, apprimè decent negotia feruida, & viros acres, Laconicæque breui-

tatis

Digitized by Google

tatis amatores Idcircò ſæpè in concionibus Imperatorum & Ducum vſurpantur, vt eſt annotare in Liuio.

Minutius apud Liuiū. Manlius Capitolinus.

Spectatum huc ad rem fruendam oculis, ſociorum cædes & incendia, venimus?

Quoúſque tandem ignorabitis vires veſtras, quas natura, ne belluas quidem voluit ignorare?

Popilius.

Quid ſtas miles? non cum Latino Sabinóque hoſte res eſt, quem victum armis, ſocium ex hoſte facias: In belluas ſtrinximus ferrum: hauriendus aut dandus eſt ſanguis.

Vectius.

Hîc præbituri vos telis hoſtium, eſtis indefenſi, inulti? Quid igitur arma habetis?

Camillus.

Quæ triſtitia milites hæc, quæ inſolita cunctatio eſt? Hoſtem, an me, an vos ignoratis?

Porcius Cato.

Tempus, quod ſæpè optaſtis venit, quo vobis poteſtas fieret virtutem veſtram oſtendendi

Gregor. Naziāz. in plaga grandinis.

Τὶ λύετε τάξιν ἐπαινουμένην; τὶ βιάζεσθε γλῶτταν νόμῳ δουλεύουσαν;

Quid ſoluitis ordinem laudabilem? quid cogitis linguam legi ſeruientem?

Icilius.

Ferro hîc tibi ſubmouendus ſum, Appi, vt tacitum feras, quod celari vis.

Hoc in anteriorem orationem eſt retortum.

Appius apud Liuium.

Neque nouum, neque inopinatum mihi eſt, Quirites, ſi quod vnum familiæ noſtræ ſemper obiectum eſt ab ſeditioſis Tribunis, id nunc ego quoque audiam.

Hoc etiam admirabilitatem habet in breuitate:

Exordiū per ἀδυνατον. Soſicles apud Herodot. Ouidius imitatus eſt.

Ἦ δὴ ὅ, τε οὐρανὸς ἔσται ἔνερθε τῆς γῆς, καὶ ἡ γῆ μετέωρος ὑπὲρ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οἱ ἄνθρωποι νόμον ἐν θαλάσσῃ ἕξουσι, καὶ οἱ ἰχθύες ὃν πρότερον ἄνθρωποι.

Nunc profectò cœlum ſub terra erit, terráque cœlo ſupereminebit, homines mare incolent, piſces domicilium priùs hominum accipient.

Sequens ad ſuaſoriam peropportunum.

Ἐν σοὶ νῦν Καλλίμαχέ ἐστι, ἢ καταδουλῶσαι Ἀθήνας, ἢ ἐλευθέρας ποιήσαντα, μνημόσυνον λιπέσθαι ἐς τὸν ἅπαντα ἀνθρώπων βίον, οἷα οὐδὲ Ἁρμόδιός τε καὶ Ἀριστογείτων λείπουσι.

In te Callimache ſitum eſt, Vtrùm Athenæ in ſeruiturem redigantur, an tu eas liberando, memoriam tui in omne æuum relinquas, qualem nec Armodius quidem atque Ariſtogiton reliquerunt.

Abruptum illud eſt, & conciſum, ſimúlque admirabilitate diſtinctum.

Exordiū conciſum & admirabile. P. Sempronius.

[En (Quirites) illius Appij progenies, qui decem vir in annum creatus, altero anno ſe ipſe creauit; tertio, nec ab ſe, nec ab vllo creatus, priuatus faſces & Imperium obtinuit. Nec antè continuando abſtitit magiſtratu, quàm obruerent eum malè parta, malè geſta, malè retenta imperia.]

Aliud breui rotunditate collectum rem ponit ſtatim ob oculos, vt

Euryptolemus apud Xenoph.

Τὰ μὲν κατηγορήσων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀνέβην ἐνθάδε, Περικλέους ἀναγκαίου μοι ὄντος, καὶ ἐπιτηδείου, καὶ Διομέδοντος φίλου, τὰ δὲ ὑπεραπολογησόμενος, τὰ δὲ συμβουλεύσων ἅ μοι δοκεῖ ἄριστα εἶναι ἁπάσῃ τῇ πόλει.

Partim accuſaturus (viri Athenienſes) Periclem neceſſarium, & amicum meum, atque Diomedontem mihi beneuolentia coniunctum huc aſcendi: Partim etiam ſuaſurus, quæ reipubl. maximè ſalutaria eſſe videntur.

Hoc quod ſequitur, habet in grauitate feſtiuitatem.

Demaratus apud Herod

Βασιλεῦ πότερα ἀληθείῃ χρήσωμαι πρὸς σε ἢ ἡδονῇ;

Vtrùm apud te Rex vtar veritate, an iucunditate?

Aliud celeritatem habet in ſuauitate, vt

Cyrus apud Xenoph.

Ἄνδρες σύμμαχοι, ἀνθρώπινον τὸ γεγενημένον πάθος· τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας, οὐδὲν οἶμαι θαυμαστόν.

Viri ſocij, humanum eſt quod ad-

uerſi accidit. Nam quòd homines errent, vt homines, nihil puto mirandum eſſe.

Iſtud Laconicum eſt.

Archidamus apud Thucyd. Exordiũ à ſimilitudine. Δίκαια λέγετε, ὦ ἄνδρες Πλαταιεῖς, ἢν ποιεῖτε ὅμοια τοῖς λόγοις.

Rectè dicitis (viri Platæenſes) ſi verbis facta reſpondeant.

Etiam à ſimilitudine exorſus eſt Xenophon:

T.molaüs apud Xenophontem. Ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ (ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι) ὅμοιον εἶ) τὸ τῶν Λακεδαιμονίων πρᾶγμα, οἷόν περ τὸ τῶν ποταμῶν.

Atqui mihi videtur (viri ſocij) res Lacedæmoniorum perinde ſe habere ac fluuiorum, &c.

Conuenit ſequens in rem bene geſtam, & gratulationem:

Bene habet, (Quirites,) vicit diſciplina militaris, vicit imperij maieſtas.

Papyrius apud Liuium Audite rem nouam, fratrem crudelem, nouercam miſericordem. *Senec. contr. lib. 6.*

DE NARRATIONE.

Narrationis diuiſio, & vſus.

CAP. XIII.

Narrationis diſtinctio. Antequàm ad narrationis præcepta progrediar longiùs, tantiſper ſubſiſto in limine, quò verbi diſtinguam ambiguitatem. Plerique enim narrationem in eas anguſtias adduxerunt vt id ſolum eſſe vellent, quod facti ciuilis, ſtatúſque cauſſæ, vt cædis, vt furti, vt ſacrilegij, &c. expoſitionem complecteretur: quo fit, vt eorum de narrationibus præcepta tenuia ſæpè ſint, & inter vnius iudicialis generis fines contenta. Verùm notatione dignum eſt, quod obſeruat Quintilianus, *aliud eſſe narrationem cauſſæ, aliud eorum quæ pertinent ad cauſſam.*

Narratio cauſſæ tota iudicialis eſt, quæ rei, de qua quæritur, continet enucleationem, vt cædis Clodianę in Miloniana. Eorum verò quæ pertinent ad cauſſam, latè ſumitur pro cuiúſque rei vel facti expoſitione.

Narrationis octo ſpecies. Huius octo ſpecies commenti ſunt argumentoſi Rhetores; &, vt ſolent, in pleriſque nimij; cuius diuiſionis author eſt Curius Fortunatianus: apud quem in artis Rhetoricæ ſcholis ſic diſtribuitur.

Prima narratio dicitur διήγησις, quę principalis eſt, totam facti rationem ſolidè amplectens.

Secunda, ἀντιδιήγησις, quæ fit cùm res ſecus narratur, quàm ab aduerſario fuerit expoſita.

Tertia eſt μερικὴ διήγησις, quæ non primariam tantùm facti rationem, ſed omnes eius partes & circunſtantias enucleatè diſcutit.

Quarta eſt παραδιήγησις, quæ aliquas res geſtas extra cauſſam poſitas inducit, ad confirmationem tamen cauſſæ non inutiles, vt ſi dicturus de Seij furtis, nonnulla de eius ingluuie & intemperantia, quaſi rapacitatis fomite, diſſeras.

Quinta, ὑποδιήγησις, narratio, quæ quæſtioni comprobandæ ſubiungitur, & quaſi ſubintexitur à propria narrationis ſede digreſſa.

Sexta eſt καταδιήγησις, quæ fit cùm tota oratio narratiua eſt.

Septima eſt ἐπιδιήγησις, quum latiùs in quæſtionibus, vel ante epilogos exequimur eas res geſtas quas in narratione breuiter attingimus.

Vltima eſt διασκευὴ, quæ res geſtas, non tam docet quàm exaggerat.

Ex iis perſpicuus fiet narrationis vſus; ſiquidem in genere demonſtratiuo, vt in laudatione perſonæ, vtendum καταδιηγήσει, & διασκευῇ, cùm tota res narratiua ſit, ſed non exili filo pertexenda, verùm magnis & collucentibus ſtyli gemmis decoranda.

In concionibus, & ciuiis, ſeu oratio

orationibus, & ſcientiæ & quæſtionis nulla eſt διήγησις, aut primaria narratio; ſed eius vicem implet generalis propoſitio. Variæ tamen ſunt παραδιηγήσεις.

Propoſitio generalis implet vicē narrationis

In genere iudiciali opus eſt ſemper narratione, niſi conſtet omnino de re geſta inter accuſatorem & reum: Sed ea pro prudentia oratoris locum nonnunquam mutat, vbi aliqua ante conſtitutionem cauſſæ præiudicia & ſimilia ſunt amolienda: aliqua etiam reticet, alia immutat, alia colorat, alia inuertit, alia exaggerat, pro cauſſæ & rei neceſſitate.

Concionum & chriarum narrationes quæ. Narrationis vſus in chriis, Concion. in Genere iudic. &c.

In genere deliberatiuo non eſt vbique neceſſaria διήγησις, ſi conſtet de re de qua deliberatur: Sin autem, & διηγήσει plerunque & ἀντιδιηγήσει vtendum eſt, *conſilium réſque, locúſque dabunt*. Nunc narrationis in vniuerſum ſumptæ vitia & virtutes conſideremus.

NARRATIONIS vitia octo.

CAPVT XIV.

Prolixitas narrationis inerti fluuio ſimilis.

PRimum eſt, prolixitas, quam, vt ait D. Gregor. Nazianz. ad Helladium, rebus metiri maximè oportet, non verſibus, aut verbis: fit, vbi quis ſe viriliter expedire non poteſt, ſed vt iners fluuius lutum & cœnum turbidis aquis ægrè voluat: res quærit ab ouo, vbi nihil eſt opus; frigida & otioſa adiuncta conſectatur, quæ languida & iacenti oratione non ſine tædio proſequitur.

Secundum, Parentheſes crebræ, & longæ; quæ ſermonem inſtitutum aliò trahunt, diſtrahúntque, non ſine multis ineptiis.

Tertium, ambiguitas verborum ſententiarúmque, vt ſi quis dicat, aiunt Pyrrhum Romanos hoc prælio fudiſſe. Quis inde victor, quis victus intelligi poteſt?

Quartum, nimia perſonarum rerúmque multitudo, & confuſio, vno veluti impetu ſenſibus obiecta, animum confundit auditoris. Diſtendere oportet paulatim narrationem, nec omnia eiuſdem membra in nodum contrahere.

Quintum, quicquid incredibile, & fabulis ſimile, præter communem naturam præter morem, & rationes, atque vias agendi.

Sextum, Dictio humilis, obſcura, impropria.

Septimum, Diſſolutio, ſine vllo decore, nexu, & articulis.

Octauum, Eiuſdem verbi crebra & inepta repetitio.

NARRATIONIS virtutes.

CAPVT XV.

COntrà, Narrationem decent virtutes.

Timantis tabula.

Prima, expedita breuitas, in qua nihil tamen mancum, nihil conciſum & decurtatum videatur: neque enim putes te ſemper Timantis tabulas auditoribus obiicere, in quibus plus intelligendum erat, quàm pingeretur; ſi vis intelligi narrare oporter; ſed caue ne longas periodos, vbi nihil opus eſt, curioſiùs hîc affectes; breuitas percommoda perficietur ſimplicibus verbis, ſemel vnaquaque re dicenda, nulli rei, niſi vt dilucidè dicas, ſeruiendo.

Secunda, perſpicuitas, qua oratio, vt pellucidus amnis fluit, & ea fit vſitatis verbis, propriis, diſpoſitis, aut circumſcriptione concluſa, aut intermiſſa, aut conciſione verborum.

Tertia probabilitas eſt in genere, ſi non nimis compta oratio atque expolita; ſi eſt authoritas & pondus in verbis; ſi ſententiæ, vel graues, vel aptæ opinionibus hominum & moribus.

NARRATIONIS probabilitas, ex quindecim rebus petita.

CAPVT XVI.

IN ſpecie quindecim enumerantur à Cicerone, quæ ad probabilitatem ſpectant, & à Maioragio his vulgaribus exemplis illuſtrantur: quæ in iuuentutis gratiam hîc ſubiicere non erit ſuperuacaneum.

Primò, Perſonæ in quibus conſiderantur nomen, natura, victus, fortuna, habitus, affectio, ſtudia, conſilia, factus, caſus, orationes.

Nomen, vt pro Roſc. Amer.

[Nam duo iſti ſunt, T. Roſcij, quorum alteri Capitoni cognomen; iſte qui adeſt, Magnus vocatur.]

Natura conſideratur, vt, an timidus, an audax, an fortis, an prodigus, an auarus, an liberalis, robuſtus, aut infirma valetudine; atque ita de reliquis, vt Cicero de P. Clodio.

[Vbi vidit homo ad omne facinus paratiſſimus, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem.

Victus etiam ſpectatur, vt pro Roſcio Amerino.

[Cum hic filius aſſiduus in prędiis eſſet, cúmque ſe voluntate patris rei familiari vitæque ruſticæ dediſſet] Pro P. Quinct. docet, Næuium ſcurrilem vitam egiſſe, neque intra ſocietatis didiciſſe: Pro M. Cœlio, docet, eum in adoleſcentia cum optimis viris vixiſſe.

[Nemo hunc M. Cœlium in illo ætatis flore vidit, niſi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Craſſi caſtiſſima domo, cùm artibus honeſtiſſimis erudiretur.]

In *fortuna* ſpectatur nobilitas, & diuitiæ, atque his contraria; vt pro Roſcio Amer.

[Sextus Roſcius, pater huius, municeps Amerinus fuit, cùm genere, & nobilitate, & pecunia, non modò ſui municipij, verùm etiam eius vicinitatis facilè primus, tum gratia atque hoſpitiis florens hominum nobiliſſimorum.]

Habitus, vt pro Quinctio.

[De Sexto Næuio fit magna mutatio loci, non ingenij; nam qui ab adoleſcentulo quæſtum ſibi inſtituiſſet, ſine impendio, poſteaquam neſcio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæſtu contentus eſſe non poterat.

Affectio differt ab habitu; quia habitus eſt diuturnior; affectio facilè mutatur, vt lętitia, ſpes, mœror, timor. Cicero pro Q. Ligario.

[Quo audito partim cupiditate inconſiderata, partim cæco quodam timore, primò ſalutis cauſſa, pòſt etiam ſtudij ſui, quærebant aliquem ducem: Paulò pòſt atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium.]

Studium eſt vehemens animi applicatio ad aliquid agendum, quæ in perſona conſideratur, vt pro Archia poëta.

[Nam vt primùm ex pueris exceſſit Archias, atque his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudium contulit.

Conſilia ſæpe explicantur in narrationibus, vt pro Roſc. Amer.

[Conſilium ceperunt plenum ſceleris & audaciæ, vt nomen huius de parricidio deferrent.]

Facta, vt pro Milone.

[Subitò reliquit annum ſuum, ſeque in annum proximum tranſtulit. Item, Roma ſubitò ipſe profectus pridie eſt.]

Caſus eſt, qui præter ſpem, atque opinionem accidit, vt pro Q. Ligario.

[Bellum

[Bellum ſubitò exarſit, quòd qui erant in Africa, antè audierunt geri, quàm parari.]

Orationes multò probabiliorem ſæpè narrationem faciunt: vt pro Milone.

[Palam agere cœpit, & apertè dicere occidendum Milonem. Idem etenim palam dictitabat conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe.]

Hæc omnia ſunt in perſonis conſideranda.

Secundò, ſit narratio probabilis, à *temporibus*; vt pro Q. Ligario.

[Q. Ligarius, cùm eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, Legatus in Africam cum Proconſule C. Confidio profectus eſt.]Pro M.Cœlio,docet à tempore, Cœlium Catilinæ familiarem non fuiſſe.

Tertiò, à *loco*, vt pro Milone, vt

[Ante fundum ſuum inſidias Miloni collocaret.] Sæpe etiam à loco narrationes incipiunt, vt 3. in Verrem, [Oppidum in Helleſponto Lampſacum,Iudices.] Interdum locus,& tempus vnà copulantur,vt pro Roſcio Amerino: Occiditur ad balneas palatinas, rediens à cœna Seruius Roſcius.]

Pro Milone, [Fit obuiam Clodio ante fundum eius, hora ferè vndecima,aut non multò ſecùs.

Quartò, *ſi cuiuſque facti & euenti cauſſa* ponetur, erit probabilis narratio:cauſarum enim explicatio fidem facit,vt

[Cur Clodius inſidias Miloni fecit?quia occurrebat ei,mancam ac debilem Præturam ſuam futuram conſule Milone.]

Quintò,ſi teſtata dici videbuntur, vt pro Milone.

[Quin etiam Fauonio fortiſſimo viro quærenti ex eo qua ſpe fureret Milone viuo: reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatriduo periturum: quam vocem eius, ad hunc M. Catonem ſtatim Fauonius detulit.

Sextò, ſi cum *hominum opinione*, vt pro Roſcio Amerino.

[De vita ruſtica, quæ vita maximè diſiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta] & pro Milone, [Fecerunt ſerui Milonis, quod ſuos quiſque ſeruos in tali re facere voluiſſet.]

Septimò, ſi cum auctoritate coniuncta, vt pro Roſcio Amerino.

Etenim rectum putabat pro eorum honeſtate ſe pugnare, propter quos ipſe honeſtiſſimus inter ſuos numerabatur.

Authoritas verò maximam vim habet ad faciendam fidem, vel in eo qui dicit, vel in eo de quo dicitur. Nam auctoritate magna præditis hominibus faciliùs creditur, quia nulla eſt in eis mendacij ſuſpicio, & quæ dicuntur de viro magnæ authoritatis, facilè probantur, vt ſi quis narret Catonem eſſe amantem patriæ, alienum ab auaritia, fortem & conſtantem in negotiis; poteſt etiam auctoritas ad imperium referri, vt in Verrinis Cicero multa narrat, quæ Verres pro authoritate [Imperij,quod gerebat, flagitioſè perpetrarat.

Octauò, ſi cum *lege*, vt pro Milone Cicero, lege naturæ probat vnicuique licere vim repellere.

[Eſt enim (inquit) hæc, Iudices, non ſcripta, ſed nata lex, &c.]

Nonò, ſi cum *more*, & *conſuetudine*, vt in eadem oratione.

Sin hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris,& mos gentibus,& feris natura ipſa præſcripſit, vt omnem ſemper

Digitized by Google

ſemper vim,quacumque ope poſſent, à corpore, à capite,à vita ſua propulſarent,&c.

Decimò,*ſi cum religione* coniuncta, vt ibidem.

[Iter ſolemne,legitimum,neceſſarium Miloni eſſe Lannuuium ad flaminem prodendum.quòd erat dictator Lanuuij Milo.]

Vndecimò,*ſi probitas* narrantis ſignificabitur: probis enim viris facilè credi ſolet.ideo Ariſtoteles inter probationes artificioſas, mores etiam ipſius rei,ſi exprimantur,annumerat, vt pro Milone:

[Nihil dico quid Reſp. conſecuta ſit, nihil quid vos, nihil quid omnes boni; nihil ſanè id proſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, vt ne ſe quidem ſeruare potuerit,quin vnà Remp.vóſque ſeruaret.]

Duodecimò, ſi *antiquitas*, hoc eſt, orationis grauitas, quæ antiquitatem quandam & venerationem præ ſe ferat:vt pro Milone.

[Qui non honoris gradum ſpectaret,vt cæteri,ſed & Lucilium Paulum collegam effugere vellet, ſingulari virtute ciuem,&c.

Tertiodecimò, ſi *memoria* dicentis ſignificabitur; nam ea quæ promptè & memoriter narrantur, vera eſſe videntur: cùm autem quis hæret,& in dicendo vacillat, neque ſibi conſtat, ficta loqui videtur; ideò prouerbio datur, Mendacem eſſe memorem oportere.

Quartodecimò, ſi *orationis veritas*, hoc eſt, ſi antea ſolitus eſt vera dicere;probabile eſt enim, eum qui ſemper antea veridicus fuit, etiam nunc vera narrare; mendax autem id aſſequitur, vt neque cùm vera dicit, ei credatur.

Vltimò,*vitæ fides* maximè probabilem orationem efficit; ſiquidem vita anteacta firmum quoddam teſtimonium eſt:ſceleſtus enim & improbus nullam fidem habet:probo verò homini facilè creditur: idcirco dicunt, Oratorem,bonũ virum eſſe oportere.

QVARTA VIRTVS Narrationis, Suauitas, in decem partes diuiſa.

CAPVT XVII.

QVarta virtus,*Suauitàs*,quam decem efficiunt:

Primò,*admiratio*, quæ tum excitatur, cùm aut magna,aut noua, & inaudita dicimus.Magna,vt ſi quis narraret, à Scipione adoleſcente defenſum fuiſſe patrem,ac protectum,cùm Annibal eum vrgeret in prælio. Ita oſtendit Cicero,magnũ fuiſſe factum Cæſaris Octauiani, quòd adoleſcens, ac penè puer,exercitum veteranorum compararit,patrimonium effuderit,& M. Antonij furori obſtiterit; quin eiuſdem factum oſtendit eſſe nouum & inauditum.

Multa,inquit,memini,multa audiui,multa legi,nihil ex omnium ſæculorum memoria tale cognoui.Ita pro Aulo Cluentio, [O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc vnam, in omni vita inauditum!]

Secundò, *expectationes concitatæ* multùm delectant,cùm dubitant auditores,quò res ſit euaſura:vt pro Aulo Cluentio.

Summa omnium expectatio,quidnam ſententiæ ferrent nummarij Iudices.Et cùm eſſent hæ nuptiæ plenę dignitatis, plenæ concordiæ,repentè eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolùm cum dedecore, verùm etiam ſcelere coniuncta.

Hac de cauſſa multi fiunt circuitus verborum, & præparationes in dicendo, vt maior expectatio concitetur; quod in Verrem frequentiſſimè Cicero facit. In comœdiis & tragœdiis expectationes rerum futurarum concitatæ

Digitized by Google

concitatæ magnopere delectant.

Tertiò, *exitus inopinati*, quando felices apparent, ſummam afferunt iucunditatem: quod ita Cicero affirmat.

At viri ſæpe excellentes, ancipites variíque caſus, habent admirationem, expectationem, lætitiam, moleſtiam, ſpem, timorem: ſi verò exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundiſſimæ lectionis voluptate; tales ſunt omnes comœdiarum exitus, hoc eſt, inopinati, & felices.

Quartò, ſuauis fiet narratio, ſi *motus animi* interponantur; nam, vt ait Ariſtoteles, in omni animi motu ineſt quædam iucunditas. Cicero pro Aulo Cluentio, de Saſſia Cluentij matre.

Deinde ira flagrare cœpit amentiâ, ſic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror, à cupiditate reuocaret: animum adoleſcentis, nondum conſilio ac ratione firmatum pellexit, &c.

Quintò, *colloquia perſonarum* in narratione delectant, vt 3. in Verrem.

Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes? (Et paulo poſt:) Tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte. Enimuerò ferendum hoc non eſt, vocetur mulier. & quæ ſequuntur.

Sextò, *dolores expreſſi* delectant: ineſt enim quædam etiam in dolore iucunditas, vt pro Roſcio Amerino.

Quod Amerinis eò vſque viſum eſt indignum, vt vrbe tota fletus gemituſque fierent. (Pro Aulo Cluentio.) In huius amantiſſimi ſui fratris manibus & gremio, mœrore, & lacrymis conſeneſcebat.

Septimò, *iracundiæ* mouent delectationem. Siquidem Homerus iram canit effuſo melle dulciorem. Sic Cicero pro Roſcio Amerino.

Nemo erat qui non ardere omnia mallet, quàm videri in Sexti Roſcij optimi viri atque honeſtiſſimi bonis iactantem ſe ac dominantem Titum Roſcium.

Octauò, *metus* in narratione ſuauitatem afferunt: vt pro Roſcio Amerino.

Vſque adeò autem ille pertimuerat, vt mori mallet quàm de iis rebus Syllam doceri. (3. in Verrem.) Hæc vbi filio nuntiata ſunt, ſtatim exanimatus, ad ædes contendit, vt & vitæ patris, & pudicitiæ ſororis ſuccurreret.

Nonò, *lætitiæ* faciunt iucundam narrationem; vt pro Cluentio.

Tum verò illa egregia ac præclara mater palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit. (3. in Verrem:) Fit ſermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur, hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis, celebratur omnium ſermone lætitiáque conuiuium.

Decimò & vltimò, *cupiditates* expreſſæ delectant; vt pro R. Amerino.

Hoc conſilio atque adeò hac amentia impulſi, quem ipſi, cùm cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt. (Pro Cluentio.) Sanguinem ſuum profundere omnem cupit, dummodo profuſum huius antè videat. Et hæc ſuauitas in rebus.

In verbis ſuaue genus erit dicendi, primùm elegantia, & iucundita-

Tt   te

te verborum ſonantium & lenium, deinde coniunctione, quæ neque aſperos habeat concurſus, neque diſiunctos, atque hiantes, & ſit circumſcripta non longo anfractu, ſed ad ſpiritum vocis apto, habeatque ſimilitudinem æqualitatémque verborum.

TYPVS NARRATIONIS poetica.

Ex Libanio.

CAPVT XVIII.

Deianira. Oeneus.

ΔΗϊάνειραν τ̃ Οἰνέως ἐβούλετο μὲν γαμεῖν Ἡρακλῆς· εἶχε δ' ὁ τ̃ ποταμὸν Ἀχελῷον ἔρως κόρης· ὁ δὲ ἀμφότερα δεδοικὼς, οὐδετέρῳ χαρίζεται. θήσας οὖν ἆθλον τ̃ θυγατέρα, διαγωνίζεσθαι ἐκέλευε, κ̀ Ἡρακλῆς ἐνίκα παλαίων, τὸ κέρας ἀνασπάσας τ̃ ποταμοῦ, κ̀ τὸ αἷμα ἔῤῥει, ἀφ' οὗ Σειρῆνες ἐγένοντο.

DEïaniram Oeneï filiam petebat vxorem Hercules : at fluuius Achelaüs tenebatur amore virginis. Oeneus in vtroque timidus, in neutro gratificatur. Iubet igitur, propoſita filia, præmij loco, illos decertare: Vicit tum Hercules in lucta, defregitque cornu fluuij: de cuius profluente cruore natæ fuerunt Sirenes.

A L I A.

Hyacinthus.

ΑΚούεις ἄνθος ὑάκινθον; τοῦτο ἦν πάλαι μειράκιον Ἀμυκλαῖον, κ̀ καλὸν, ἐρασταὶ δὲ αὐτῷ γεγόνασι δύο, Ζέφυρός τε, κ̀ ὁ Λητοῦς· ἐπεὶ δὲ ἐχαρίζετο τῷ θεῷ, βουλεύει φόνον ὁ ζέφυρος ἐπ' αὐτῷ, κ̀ τηρήσας ἀφιέντα δίσκον, (ἐπαιδεύετο γὰρ Ὑάκινθος Ἀπόλλωνι τὰ τοιαῦτα,) πνεῖ τε ἀπὸ τ̃ Ταϋγέτου, κ̀ περιτρέπει τῷ μειρακίῳ τὴν βολήν· κ̀ τὸ μὲν ἔκειτο· ἡ δὲ γῆ ἠλέει τὸ πάθος, κ̀ ἀνίει τὸ ἄνθος.

AVdiſtin' de flore hyacinthi? Fuit olim adoleſcens ille Amyclæus formoſus, habuítque amatores duos, Zephyrum, & Latonæ filium. Cùm autem Deo inſeruiret, inſidias illi ſtruit, vt interfecturus, ventus; & obſeruato tempore quo diſcum eiecerat, (nam docebat hæc Hyacinthum Apollo) flat de Taygeto, & conuertit in adoleſcentem iactum : qui quidem ipſe concidit: terra verò miſerta illius, florem produxit.

A L I A.

Alpheus Arethuſa.

ΕΡως ἅπτεται ποταμοῦ· πόθον οὖν ἐμβέβληκεν Ἀλφειῷ Σικελικῆς πηγῆς, Ἀρεθούσης τοὔνομα. πληγεὶς δὲ ἔρχεται δι' Ἰονίου παρ' αὐτὴν, φυλάττων ἀμιγὲς καὶ ἐν θαλάττῃ τὸ ῥεῖθρον.

AMor tetigit amnem, immiſitque cupiditatem Alpheo fonti Siciliæ, nomine Arethuſæ. Itaque ille ſaucius fertur per Ionium mare ad ipſum: in mari etiam ipſo impermiſtum flumen ſeruans.

TYPVS NARRATIONIS ciuilis, in tenui charactere.

Cic. lib. 2. de inuentione.

CAP. XIX.

Eſt item elegãs in hoc genere lib. offic. nu. 58.

IN itinere quidam proficiſcentem ad mercatum quendam, & ſecum aliquantum nummorum ferentem eſt comitatus : cum hoc, vt ferè fit, in via ſermonem contulit; ex quo factum eſt, vt illud iter familiariùs facere vellent. Quare, cùm in quandam tabernam diuertiſſent, ſimul cœnare, & in eodem loco ſomnum capere voluerunt : cœnati diſcubuerunt ibidem. Caupo autem (nam ita dicitur poſt inuentum, cùm in alio maleficio deprehenſus eſſet,) cùm illum alterum, videlicet qui nummos haberet, animaduertiſſet; noctu, poſtquam illos arctiùs, vt fit, iam ex laſſitudine dormire ſenſit, acceſſit : & alterius eorum qui ſine nummis erat, gladium prope appoſitum è vagina eduxit, & illum alterum occidit, nummos abſtulit, gladium cruentum in vaginam recondidit: ipſe ſeſe in lectum ſuum recipit : ille autem cuius gladio occiſio erat facta, multo ante lucem ſurrexit, comitem illum ſuum inclama-

uit

Digitized by Google

uit ſemel, ac ſæpiùs, illum ſomno impeditum non reſpondere exiſtimauit: ipſe gladium ſumens, & cætera quæ ſecum attulerat: ſolus perfectus eſt. Caupo non multò pòſt conclamauit hominem eſſe occiſum, & cum quibuſdam diuerſoribus, illum qui antè exierat, conſequitur: in itinere hominem comprehendit, gladium eius è vagina educit, reperit cruentum: homo in vrbem ab illis deducitur, ac reus fit.

TYPVS NARRATIONIS hiſtoricæ, ſuauis, & Philologicæ.

Narratio de Leonibus, & Vrſa,

CAPVT XX.

Ælian. lib. 3. de anim. c. 21.

ΛΈγει Εὔδημος, ἐν Παγγαίῳ τῷ Θρᾳκίῳ, κοίτῃ λέοντος ἐρήμῳ φυλακῆς, ἐπιστᾶσαν ἄρκτον, σκύμνους τοῦ λέοντος διαφθεῖραι, διὰ τὸ μικροὺς εἶναι ἔτι καὶ ἀμύνασθαι σφίσιν ἀδυνάτους. ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ἔκ τινος ἄγρας, ὅ, τε πατὴρ, καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἶδον τοὺς παῖδας ἐν τοῖς φόνοις, οἷα εἰκὸς ἤλγουν, καὶ ἐπὶ τὴν ἄρκτον ἵεντο· ἡ δὲ δείσασα εἴς τι δένδρον ᾗ ποδῶν εἶχεν ἀνέθει, καὶ ἐκάθητο, τὴν ἐπιβουλὴν τὴν ἐξ ἐκείνων ἐκκλῖναι πειρωμένη. ὡς δὲ ἐδόκουν τοῦ πῃ τιμωρήσασθαι τὴν λυμεῶνα, ἧκειν δεῦρο ἐνταῦθα· ἡ μὲν λέαινα οὐ λείπει τὴν φυλακὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῷ πρέμνῳ ἐκάθητο ἐλλοχῶσα, καὶ ὕφαιμον ἄνω βλέπουσα· ὁ δὲ λέων οἷα ἀδημονῶν, καὶ ἀλύων, ὑπὸ τοῦ ἄχους, ὡς ἄνθρωπος, εἶτα ἐν τοῖς ὄρεσιν ἠλᾶτο, καὶ ἀνδρὶ ὑλουργῷ περιτυγχάνει. ὁ δὲ ἔδεισε, καὶ ἀφίησι τὸν πέλεκυν· τὸ δὲ θηρίον ὁ λέων ἐσαίνετο, καὶ ἑαυτὸν ἀνατείνας ἠσπάζετο ὡς οἷός τε ἦν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸ πρόσωπον ἐφαίδρυνεν αὐτοῦ· καὶ ἐκεῖνος ὑπεθάρσησεν. ὅ, τε λέων περιβαλὼν οἱ τὴν οὐρὰν, ἦγεν αὐτὸν, καὶ ἀφιέντα τὸν πέλεκυν οὐκ εἴα, ἀλλ' ἐσήμαινε τῷ ποδὶ ἀνελέσθαι· ὡς δὲ οὐ συνίει, ὁ δὲ τῷ στόματι ἐλάβετο, καὶ ὤρεξεν οἱ, καὶ εἵπετο ἐκεῖνος, ἄγει τε αὐτὸν ἐπὶ τὸ αὔλιον, καὶ ἡ λέαινα ἰδοῦσα, καὶ αὐτὴ προσελθοῦσα ἐπεσήμαινε· καὶ ἑώρα οἰκτρὸν, καὶ ἀνέβλεπεν εἰς τὴν ἄρκτον· συνιδὼν οὖν ὁ ἄνθρωπος, καὶ συμβαλὼν ἠδικῆσθαί τι τούτους ἐξ ἐκείνης, ὡς εἶχε ῥώμης τε καὶ χειρῶν, διέκοψε τὸ δένδρον, καὶ τὸ μὲν ἀνετράπη· ἡ δὲ κατηνέχθη, καὶ διεσπάσαντο οἱ θῆρες αὐτήν· τόν τε ἄνθρωπον ὁ λέων ἀπαθῆ τε καὶ ἀσινῆ πάλιν ἐπανήγαγεν εἰς τὴν χῶρον, οὗ πρότερον ἐνέτυχεν αὐτῷ, καὶ ἀπέδωκε τῇ ἐξ ἀρχῆς ὑλοτομίᾳ.

IN Pangæo, Thraciæ monte, Eudemus ait, vrſam, quo tempore leonis luſtrum non ignorabat à defenſoribus vacuum eſſe, huius catulos, qui ſe per ætatem nondum tueri poterant, interemiſſe. Mox parẽtes cùm alicunde ex venatu reuertiſſent, & leunculorum cædem factam vidiſſent, acerrimo, vt par erat, dolore preſſos, vrſam inſequutos fuiſſe: Hanc verò ſummo cum metu, quantùm potuit itineris contendentem, in primam quamque arborem conſcendiſſe, ibi vt ab illorum inſidiis declinaret, conſediſſe: Eam autem illi cùm ſe viderent vlciſci non poſſe, leænam quidem continenter ſumma diligentia ad arboris truncum inſidias molientem excubaſſe, ſurſúmque verſus intentis oculis ſanguinariam aſpexiſſe: leonem verò, ſimiliter atque hominem ex liberorum morte mœrentem, longè latéque ſummo cum dolore totis montibus erraſſe, dum materiarum fabrum offendiſſet: cuius è manibus magnopere exterriti, ſecurim vbi is excidiſſe perſpexiſſet, ſeſe attollens, illum blandè & ſuauiter amplexabatur, linguáque illi faciem abſtergebat: quam benignitatem homo ſentiens; ſuis rebus fidere cœpit; leo hunc cauda amplexatus ducebat; neque ſecurim, quæ huius è manibus effluxerat, illum relinquere permittebat, ſed pede ſuo ſecurim tollendam eſſe oſtendebat; cúmque eius ſignificationem homo non intelligeret, ſecurim leo ore accepit, mordicúſque tenens illi porrexit; ac denique tenens ad luſtrum ſuum, vbi conſtrati catuli iacebant, perduxit: id

Digitized by Google

quod leæna videns, ipſa quoque ad eos profecta homini ſignificabat cladem miſerabilem reſpiceret; atque poſtea ſua ſignificatione hunc impellebat vt ſuſpiceret vrſam; vnde homo coniectura aſſequutus, aliquam hos ex hac grauem iniuriam accepiſſe, omnes neruos ad exſcindendam arborem contendit; quam cùm euertiſſet, vrſam præcipitem in terram delapſam feræ diſtraxerunt; hominem illæſum leo reduxit in locum, vbi priùs ei occurriſſet; atque materiæ, quam à principio cædebat, illum inuiolatum reddidit.

NARRATIO DE ELEPHANTO, qui pro nutritio pugnauit.

CAP. XXI.

Elephantus pro nutritio pugnat. Ælia. c. 46. l. 3. de animalib.

Ἐλέφαντος πώλῳ περιτυγχάνει λευκῷ πωλευτὴς ἐλέφαντος Ἰνδὸς· καὶ παραλαβὼν ἔτρεφε ἔτι νεαρὸν, καὶ κατὰ μικρὰ ἀπέφηνε χειροήθη, καὶ ἐπωχεῖτο αὐτῷ, καὶ ἤρα τοῦ κτήματος, καὶ ἀντηρᾶτο· ἀνθ' ὧν ἔτρεψε τὴν ἀμοιβὴν κομιζόμενος ἐκεῖνος. ὁ τοίνυν βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν πυθόμενος ᾔτει λαβεῖν τὸν ἐλέφαντα. ὁ δὲ, ὡς ἐρώμενος ζηλοτυπῶν, καὶ μέντοι περιαλγῶν εἰ ἔμελλε δεσπόσειν αὐτοῦ ἄλλος, οὐκ ἔφατο δώσειν, καὶ ᾤχετο ἀπιὼν εἰς τὴν ἔρημον, ἀναβὰς τὸν ἐλέφαντα· ἀγανακτεῖ ὁ βασιλεὺς, καὶ πέμπει κατ' αὐτοῦ τοὺς ὑφαιρησομένους, καὶ ἅμα τὸν Ἰνδὸν ἐπὶ τὴν δίκην ἄξοντας. ἐπεὶ δὲ ἧκον, ἐπειρῶντο πεῖραν προσφέρειν. οὐκοῦν καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔβαλλεν αὐτοὺς ἄνωθεν, καὶ τὸ θηρίον ἀδικούμενον συνημύνατο· καὶ τὰ πρῶτα ἦν τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ βληθεὶς ὁ Ἰνδὸς κατώλισθε, περιβαίνει μὲν τὸν τροφέα ὁ ἐλέφας, κατὰ τοὺς ὑπερασπίζοντας ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ τῶν ἐπιόντων πολλοὺς ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ ἄλλους ἐτρέψατο· περιβαλὼν δὲ τῷ τροφεῖ τὴν προβοσκίδα αἴρει τε αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τὰ αὔλια κομίζει, καὶ παρέμενεν ὡς φίλῳ φίλος πιστὸς, καὶ τὴν εὔνοιαν ἐδείκνυτο. Ὦ ἄνθρωποι πονηροὶ, καὶ περὶ βάπτζαν μὲν καὶ ταγηνῶν ψόφον ἀεὶ, ἐπ' ἄριστά τε χορεύοντες, ἐν δὲ τοῖς κινδύνοις προδόται, καὶ μάτην καὶ εἰς οὐδὲν τὸ τῆς φιλίας ὄνομα κραίνοντες!

CVm Indus quiſpiam elephanti album pullum offendiſſet, atque hunc etiam tunc tenerum aluiſſet, & paulatim manſuefeciſſet, eóque deinde veheretur, & belluam amaret, & viciſſim redamaretur ipſe, ac ſimul ſuam elephantus educationem cum maximis amicitiæ officiis huic Indo compenſaret: Indorum rex id intelligens, muneris popoſcit ſibi elephantum mitti: Is, vt vehementi riualitate flagrans amatoris, dolebat ſi hunc alius quàm ipſe eſſet habiturus; itaque negans ſe daturum, vnà cum elephanto in deſertiſſimam regionem perfugit: Rex autem id ægrè ferens, ad cum inſequendum miſit, qui Indo auferrent ſimul, & illum comprehenſum ad pœnam reducerent. Cùm igitur eò veniſſent vbi erant transfugæ, comprehenderéque aggreſſi fuiſſent; ex ſuperiori loco lapidibus eos homo appetebat, paritérque elephantus, vt iniuria inſigni accepta, illorum impetum repellebat. Vbi autem Indus lapidatione facta percuſſus præceps deiectus fuiſſet, elephantus, hominum more acerrimè ſe tuentium, pro ſuo nutritio, quem corpore tegebat, cùm propugnauit, tum verò ex inuidentibus partem occidit, partem in fugam impulit: tum altorem promuſcide circumplexus ad ſtabula inuexit, ac tanquam amicus permanſit fidelis, amico beneuolentiam oſtendens, qua admirabili ſuum educatorem proſequebatur O ſceleratos homines qui menſas, culinas, & ſartaginum ſtridores ſequuntur, & prandia quærunt: in periculis autem amicitiæ iure temerè violato pollutóque, amicos deſerunt!

TYPVS

Digitized by Google

TYPVS NARRATIONIS politicæ ſtylo ſublimi, & magnifico.

CAPVT XXII.

SEd vna eſt apud Ciceronem Regina cæterarum Verrina 3. quę incipit à topographiæ deſcriptione Lampſaci vrbis, in quam Verres aduenit.

Deducitur iſte ad Ianitorem quẽdam hoſpitem, comitéſque eius apud cæteros hoſpites collocantur: Vt mos erat iſtius, atque vt eum ſuæ libidines flagitioſæ facere admonuerant, ſtatim negotium dat illis ſuis comitibus nequiſſimis turpiſſimiſque hominibus, vt videant, & inueſtigent, ecquæ virgo ſit, aut mulier digna, quamobrem iſte Lampſaci diutius commoraretur: Erat comes eius Rubrius quidam, homo factus ad iſtius libidines, qui miro artificio quocunque veneiat, hæc inueſtigare omnia ſolebat: is ad eum rem iſtam defert: Philodamum eſſe quendam genere, honore, copiis, exiſtimatione facilè principem Lampſacenorum: eius eſſe filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine, ſed eam ſumma integritate pudicitiáque exiſtimari. Homo, vt hæc audiuit, ſic exarſit ad id quod non modò ipſe nunquam viderat, ſed ne audierat quidem ab eo qui ipſe vidiſſet, vt ſtatim ad Philodamum migrare ſe diceret velle. Hoſpes Ianitor, qui nihil ſuſpicaretur, veritus, ne quid in ſe offenderit, hominem ſumma vi retinere cœpit. Iſte, qui hoſpitis relinquendi cauſſam reperire non poſſet, alia ſibi ratione viam munire ad ſtuprum cœpit: Rubrium delicias ſuas, in omnibus eiuſmodi rebus adiutorem ſuum, & conſcium, parum lautè diuerſari dicit: ad Philodamum deduci iubet: quod vbi eſt Philodamo nuntiatum, tametſi erat ignarus, quantùm ſibi ac liberis ſuis iam tum mali conſtitueretur, tamen ad iuſtum venit, oſtẽdit munus ſuum illud non eſſe: ſe cùm ſuæ partes eſſent hoſpitum recipiendorum, tamen ipſos tantùm Prætores, & Conſules, non Legatorum aſſeclas recipere ſolere. Iſte qui vna cupiditate raperetur, totum illius poſtulatum, cauſámque neglexit, per vim ad eum qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperauit. Hic Philodamus, poſteaquam ius ſuum obtinere non potuit, vt humanitatem conſuetudinémque retineret, laborabat. Homo, qui ſemper hoſpitaliſſimus amiciſſimúſque noſtrorum hominum exiſtimatus eſſet, noluit videri ipſum illum Rubrium inuitus in domum ſuam recepiſſe: Magnificè & ornatè, vt erat imprimis inter ſuos copioſus, conuiuium comparat, rogat Rubrium, vt quos ei commodum ſit, inuitet, locum ſibi ſoli, ſi videatur, relinquat: vt etiam filium ſuum, lectiſſimum adoleſcentem, foras ad propinquum ſuum quendam mitteret ad cœnam. Tum Rubrius iſtius comites inuitat, eos omnes Verres certiores facit quid opus eſſet. Maturè veniunt, diſcumbitur: fit ſermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur: hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis: celebratur omnium ſermone lætitiáque conuiuium. Poſteaquam ſatis res Rubrio calere viſa eſt: Quęſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes? homo, & qui ſumma grauitate, & iam id ætatis, & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius: Tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hîc tum alius, ex alia parte: Enimuerò ferendum hoc non eſt, vocetur mulier: & ſimul ſeruis ſuis Rubrius, vt

Digitized by Google

ianuam clauderent, & ipſi ad fores aſſiſterent, imperat: quod vbi ille intellexit, id agi, atque id parari, vt filię ſuę vis afferretur, ſeruos ſuos ad ſe vocat, his imperat vt ſeipſum negligant, filiam defendant, excurrat aliquis, qui hoc tantum domeſtici mali filio ſuo nũtiet. Clamor interea fit tota domo, pugna inter ſeruos Rubrij, atque hoſpitis; iactatur domi ſuæ vir optimus, & homo honeſtiſſimus; pro ſe manus quiſque affert; aqua deinde feruenti à Rubrio Philodamus perfunditur. Hæc vbi filio nuntiata ſunt, ſtatim exanimatus ad ædes contendit, vt & vitæ patris, & pudicitiæ ſororis ſuccurreret: omnes eodem animo Lampſaceni ſimul vt hoc audiuerunt; quòd eos tum Philodami dignitas, tum iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. Hîc lictor iſtius Cornelius, qui cum eius ſeruis erat, à Rubrio quaſi in præſidio ad auferendam mulierem collocatus, occiditur, ſerui nonnulli vulnerantur. Ipſe Rubrius in turba ſauciatur: iſte qui ſua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliquâ euolare, ſi poſſet, &c.

Hæc vna, vt optimum iuuentuti exemplar proponi poteſt.

NARRATIO, ET HYPOtypoſis pulchra, de pauperis filio, qui pro diuite amico pugnauit vſque ad necem in certamine gladiatorio.

Pauperis filius pro diuite pugnat.

CAP. XXIII.

Quint. decl 9. f. 26 p. 2.

Sagina gladiatoria.

Gladiatorum tyrones diſcunt quotidie ſcelus.

ALebat deuotum corpus grauior omni fame ſagina, & inter debita noxæ mancipia contemptiſſimus tyro gladiator, vt nouiſſimè perderem calamitatis meæ innocentiam, diſcebam quotidie ſcelus. Hæc tamen omnia ſuſtinui, tuli, adeò difficile eſt etiã ſua cauſſa mori. Et iã dies aderat, iãmque ad ſpectaculum ſupplicij noſtri populus conuenerat, iam oſtẽtata per arenam periturorum corpora mortis ſuæ pompam duxerant, ſedebat ſanguine noſtro fauorabilis dominus, cùm cuius, vt interiecto mari, non fortunam quiſquam noſſe, non natales, non patrem poterat, vna tamen res faceret apud quoſdam miſerabilem, quòd videbar iniquè comparatus; certa enim arenæ deſtinabar victima, nemo munerario viliùs ſteterat.

Pompa gladiatoria.

Gladiatorũ apparatus.

Fremebant vbique omnia apparatu mortis, hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas, hinc virgæ, inde flagella afferebantur, omnes piratas putares.

Sonabant clangore ferali tubæ, illatiſque Libitinæ toris funus ducebatur ante mortem. Vbique vulnera, gemitus, cruor, totum in oculis periculum.

Si quid eſt in me abdicatione dignum, Iudices, agnoſco, quòd in hæc amicum meum miſi. *Eſt quidem felicibus difficilis vera miſeriarum æſtimatio:* figuratè tamen, qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Nãmque & natura redit in extremis triſtis præteritæ voluptatis recordatio, & mihi cùm generis conſcientia, cùm fortunæ conſcius aliquando fulgor, cùm liberales artes, cum omnia quondam honeſtiora munerario meo, domus, familia, amici, cæteràque nunquam videnda in vltima mortis expectatione ſuccurrerent, tenenti ſeruilia arma, & ignominioſa morte perituro, tum (ſi vlla miſeris fides eſt) quid horum omnium ignari agerent propinqui? nihil peius de fortuna mea ſuſpicantes, quàm quod ſcripſeram; illud tamen grauiſſimum, quòd patrem, qui tandiu non veniret, captum putabam. Ego tota cogitatione intentus in mortem, expectabam cruentum illum confectorem. Quis enim dubitet quid futurum fuerit, ſi ego pugnaſſem? ille

Voluptatis recordatio in miſeriis grauis.

quoque

quoque occiſus eſt, qui inter nos, vt apparet, fortior fuit.

His cogitationibus attonito, & in mortem iam penè demerſo, inopinata ſubito amici mei ſpecies effulſit. Obſtupui totúmque corpus percurrit frigidus pauor, neque aliter quàm ſi vana obiiceretur oculis imago, mente captus. At vbi primùm lux rediit, laxatúmque eſt iter vocis: Quid tu, inquam, quo caſu perueniſti huc, miſer? nunquid & te vendidere piratæ? At ille complexus ceruices meas, effuſis in pectus meum lacrymis ſolutus, intercepto propè iam ſpiritu, ſero, iam trepidante me primam vocem, & diu ſolem, edidit, *ſatis vixi*. Et verò cauſſas itineris reddidit; & veniſſe ſe ad redimendum indicauit: Et, vnde, inquam, tibi pecunia? niſi redieri, in gratiam, & te pater meus miſit?

Amicitia fidelis exemplum.

Audite gentes, audite populi, non ſolita iudicium noſtrum corona circumſtet; ſed ſi patitur natura rerum, totus ad cognitionem talis exempli orbis circumfluat. Tacete priora ſæcula, in quibus tamen à primordio generis humani, pauciſſima amicitiæ paria admirabiliora fecerat longa temporibus noſtris fides intercepta; quicquid hiſtoriæ tradiderunt, carmina finxerunt, fabulæ adiecerunt, ſub hac comparatione taceant.

Pulchra ſuſtentatio.

Quis crederet, (ſi dubitari poſſet) inter duos amicos, quorum alterum immunem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis ac laniſtæ tradiderat, meliorem conditionem fuiſſe captiui? Si diues eſſem, inquit, pecuniam pro te attuliſſem. Quod vnum pauperibus præſidium eſt, manus habeo, piratis has daturus fui, has pro te in pugnam vicarias dabo.

Amici pauperis generoſitas.

Ignoſce pater, quòd nimia contentione affectus, penè tibi orbitatis vulnus impreſſerim. Teſtor Deos, non per me ſtetiſſe quòd viuo. Neque enim ita me efferarat ludus, aut in tantum durauerat animum longæ cædis meditatio, vt eum amicum vellem occidi, qui pro me mori poterat. Vindicabam mihi fortunam meam, & adhuc neceſſitatis gladiator depugnare etiam volebam, neque vllis precibus poteram euinci, quanquam ſe non ſuperfuturum alioqui minabatur, idque vnum affirmabat intereſſe, vtrùm vicarium vellem habere mortis, an comitem.

Non vici: quid igitur actum ſit quæritis? Duxit me ad muneratium, Iudices. Quas ego illius preces, quàm pertinaces lacrymas, quàm miſerabilem obſtinationem vidi? Nemo vnquam ſic rogauit miſſionem. Transferuntur in illum detracta corpori arma; & malè aptatis inſignibus feſtinatum par producitur. Quid me admonetis ſupremarum amici mei precum? quibus hæc alimenta, caro empta, inopi patris ſenectuti petita: adiutorium hoc ad cauſſam putatis? me pudet quòd rogatus ſum; Per hanc, inquit, mihi, lucem vltimam, per nouiſſimam amoris noſtri fidem, non ſinas mendicare parentem meum, ſuſtineas, adiuues, præſtes affectum; ſi moreor, tu ſis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tempus fuit, iamque ſuprema per galeam dederam oſcula, digreſsiſque in diuerſum miniſtris permiſſus Mars erat.

Parentū cura.

O quàm ſollicitus ſpectaui, quàm attonita mente, quàm ſimili corporis motu. Quoties ad infeſtum mucronem, quaſi ipſe peteret, me ſubmiſi? Quoties ad conatus erectus ſum?

O miſera cogitatio! ô crudelis natura metus! meritò tu, amice, pugnare maluiſti Facinus indignum, illum animum, illum ardorem non contigiſſe caſtris, non bellicis certaminibus, vbi vera virtus, nulla pugnandi lege

lege præmium ſcribitur.

Qua vi prælium inuaſerat, iratus etiamnum tanquam aduerſario meo, ad omnes callidè veterani gladiatoris aſtu impetus excipiebatur, omnes contra ſe erant Nec difficilem tamen ſub illo præſertim auctoramento habuiſſet miſſionem, ſed noluit gladiator viuere.

Igitur iam nudum corpus vulneribus offerens, vt totam propè mercedem ſemel ſolueret, ſtans periit; cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, ſecuro conſeneſcere æuo, cui tranquillam ſine reprehenſione agere vitam, iacet confectus vulneribus, & primo iuuentutis flore periit miſer, fato meo.!

At ego qui debebar illi fortunæ, quem mors ſibi deſtinauerat, emiſſus ludo nocentior, quàm venditus, etiam viatico illius infelicis reuertor.

NARRATIO DE CAIO Canio.

CAP. XXIV.

Cicero 3. Officiorum.

C.Canius, eques Romanus, nec infacetus, & ſatis litteratus, cùm Syracuſas, otiandi cauſa, non negotiandi, vt ipſe dicere ſolebat, ſe contuliſſet, dictitabat ſe hortulos aliquos emere velle, quò inuitaret amicos, & vbi ſe oblectare ſine interpellatoribus poſſet. Quod cum percrebuiſſet, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracuſis, dixit, venales quidem ſe hortos non habere, ſed licere vti, Canio, ſi vellet, vt ſuis Et ſimul ad cœnam hominem in hortos inuitauit in poſterum diem. Cúmq; ille promiſiſſet, tum Pythius, vt argentarius, qui eſſet apud omnes ordines gratioſus, piſcatores ad ſe conuocauit, & ab iis petiuit, vt ante ſuos hortulos poſtridie piſcarentur, dixitque quid eos facere vellet. Ad cænam venit Canius, erat opiparè à Pythio apparatum conuiuium. Cymbarum ante hortulos multitudo pro ſe quiſque quod ceperat, afferebat, ante pedes Pythij piſces proiiciebantur. Tum Canius: Quæſo, inquit, quid eſto Pythi? tantúmne piſcium? tantúmne cymbarum? Et ille quid mirum, inquit, hoc loco eſt, Syracuſis quicquid eſt piſcium? hîc aquatio; hac villa iſti carere non poſſunt. Incenſus Canius cupiditate, contendit à Pythio vt venderet, grauatur ille primò. Quid multa? impetrat. Emit homo cupidus, & locuples, tanti quanti Pythius voluit, & emit inſtructos, nomina facit, negotium conficit. Inuitat Canius poſtera die familiares ſuos, venit ipſe maturè, ſcalmum nullum videt, quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piſcatorum eſſent, quòd eos nullos videret. Nullæ quod ſciam, ille inquit; ſed hîc piſcari nulli ſolent. Itaque mirabar heri quid accidiſſet. Stomachari cœpit Canius. Sed quid faceret, &c.

NARRATIO DE MORTE Socratis.

CAP. XXV.

HÆc ille locutus, ſurrexit, & contulit ſe in conclaue quoddam ad lauacrum. Crito autem illum ſequebatur, ſed nos iuſſit expectare. Manſimus igitur diſſerentes de iis quæ diſputata fuerant, eáque conſiderabamus inter nos. Interdum & commemorabamus calamitatem noſtram, quanta nobis illa acciderat; videbamúrque planè non ſecus ac parente priuati, reliquam vitam in orbitate traducturi eſſe. Poſteaquam verò ille lauiſſet, apportatique eſſent ad eum liberi (habebat enim duos paruulos filios, & vnum grandem) adeſſéntque iam familiares mulieres, collocutus cum illis præſente Critone, & datis mandatis quæ voluerat, iuſſit mulieres & pueros diſcedere, venítque ipſe ad nos. Atque erat

Digitized by Google

iam propinquus occaſus ſolis; diutiùs enim intus fuerat commoratus. Vbi autem aduenit, totus aſſedit: neque ſanè multa poſthæc locutus eſt. Tum affuit miniſter vndecimuirorum, corámque illo aſſiſtens: Non accuſabo te, ô Socrates, inquit, eo quo alios nomine accuſare ſoleo, qui iraſcuntur mihi, & malum imprecantur, cùm denuntio illis hauriendum eſſe venenum, coactus à magiſtratibus. Te verò cùm toto hoc tempore cognoui conſtantiſſimum ſimul & manſuetiſſimum, & fortiſſimum virum omnium qiu vnquam hoc in loco fuere: tum ſatis ſcio, non iraſci mihi, ſed illis quos ſcis eſſe authores huius rei. Proinde nunc (cur enim aſſim, noſti) & vale, & operam da vt, quæ ferre neceſſe eſt, quàm minimè iniquo feras animo. Intérque hæc lacrymans ſe auertit ac diſceſſit. At Socrates aſpiciens ad illum: Etiã tu vale. inquit, & nos faciem⁹ quæ mones. Et mox ad nos: quàm vrbanus, inquit, hic homo eſt. Atque is toto hoc tempore me inuiſere, & ſæpè mecum colloqui: fuit que planè vir optimus. Quàm verò conſtanter me nunc deplorat? Nos verò, Crito, pareamus illi, afferátque aliquis venenum, ſi iam eſt tritum; ſin minùs, terat ille. Ibi Crito; At ego, inquit, ô Socrates, ſolem adhuc in montibus eſſe, neque penitus occidiſſe arbitror. Quin etiã ſcio, accepto nuntio quoſdam valde ſerò bibere, atque poſt cœnam demum, & potum largiorem, ac coniunctionem eorũ quorum quiſque maximo deſiderio tenetur. Quare ne feſtines; adhuc enim ſatis temporis ſuppetit. At Socrates: Iure hæc, inquit, Crito, ab iſtis fiunt, quæ commemoraſti; lucrum enim ineſſe arbitrãtur; egóque iure facturus nõ ſum. Nihil enim lucri facturus videor, cũ paulo tamen poſt bibero, niſi vt ipſe me ridiculum eſſe iudicem ob vitæ cũpiditatem, quique iam parcam illi deficienti. Ito igitur, & morẽ mihi gere, caueq; aliter facias. His auditis, Crito innuit prope aſtãti puero; qui egreſſus, & pluſculum temporis foris commoratus, rediit, adducens eum qui oblaturus venenum erat, quod apportabat in calice tritum. Eum conſpicatus Socrates, age, inquit, vir optime: nam tu harum es rerum peritus: quid nunc agendum eſt? Nihil aliud, inquit, quàm potus vt obambules, donec grauari crura ſẽſeris, deinde accumbes, atque reliqua ipſum aget. Simúlque porrexit illi calicem. Hic vero accepto illo, mi, Echecrates, minimè turbatus, ſinéq; trepidatione, immutato & colore & vultu, ſed vt cõſueuerat, torruum obtuens ad illum: Quid narras, inquit, de hoc poculo? Vtrum alicui hinc libare quicquam licet, an non licet? Tantum, inquit, ô Socrates, miſcemus, quantum ad mediocrem hauſtum ſatis eſſe exiſtimamus. Intelligo, inquit ille: Deos quidem certe precari licet, vt hęc hinc migratio illuc felix eueniat: id quod & precor & egó opto. Atque hæc locut⁹, paululúmque moratus, admodum expeditè ſinéq; omni difficultate exhauſit. Noſtrûm quidem plerique ægrè hactenus lacrymas cõtinere potueramus: Vbi verò & bibẽtẽ vidimus, & exhauſtum iam venenũ eſſe, vincebamur planè, mihíque ipſi adeo vi lacrymarum flunen quoddam erũpebat. Itaque obuolutus deplorabã me ipſum: non enim illum ſanè, ſed fortunam meam, qui tali amico priuatus eſſem. At Crito ante me, cùm lacrymas continere non poſſet, ſurrexerat. Sed Apollodorus dudum etiam lacrymari non ceſſauerat. Tum verò inter lacrymas fremens & indignãs, nemini non fletum mouit, præter quidem Socratem, qui,

Quid agitis, inquit, inepti? Ego enim certè, non minimam hãc habui cauſam, cur mulieres ablegauerim, ne in hunc modum delinqueretur: Nam audiui fauendum eſſe linguis, mortis tempore. Proinde quieſcite, & perdurate. Quæ cũ audiuiſſemus, pudore affecti repreſſimus lacrymas. Ille verò cùm aliquantiſper obambulaſſet, cúmque iam diceret crura grauari, reclinauit ſe ſupinum: id enim miniſter veneni iuſſerat, iſque attrectãs ſimul eum, paulo poſt inſpiciebat pedes & crura. Deinde vehementiùs premens pedem, rogauit an ſentiret; hinc peruenit ad tibias, atque ita aſcẽdens, demonſtrauit eum iam frigeſcere & rigeſcere. Iterúmque attrectãs; Poſtquam, inquit, cor attigerit, tum interibit. Iamque adeo propemodum frigus ſupra inguen euaſerat; atque ille remotis veſtibus, quibus fuerat obuolutus: quod quidem poſtremum fuit locutus, Æſculapio, inquit, ô Crito, Gallum debemus: quem videte vt reddatis, atq; cauete ne hoc negligatur. Ita erit, inquit Crito. Sed nunquid aliud imperas? Hoc interroganti nihil magis ille reſpondit: Hic finis, ô Echecrates, fuit amici noſtri, viri, vt dicere poſſum, eorum qui nobis noti fuere, omnium & fortiſſimi & ſapientiſſimi, & iuſtiſſimi.

Sunt & aliæ narrationes perelegãtes, quales ſunt de fraudibus Philænis apud Salluſtium, & de Zopyro apud Liuium.

DE CONFVTATIONE, & confirmatione.

CAP. XXVI.

Confutationis quinque modi.

Dictum eſt ſuperiùs ſatis copioſè de argumentis, nunc confutationis modum doceamus. Confutantur argumenta multis modis, vel ipſius Ariſtotelis teſtimonio.

Primò, ἐξουθενισμῷ, hoc eſt, contemptu, quando contemnimus, & nihili facimus aduerſariorũ dicta: ſic ferè totam Cœlij accuſationem Cicero voluit videri magis iras & iurgia diſſidentium in amore, & amantium querimonias, quàm vera crimina.

Secundò, *hypocriſi*, hoc eſt, actione, vultu, geſtu, & vocis tono: tale eſt illud:

Cantando tu illum, aut vnquam tibi fiſtula cera
Iuncta fuit?

Tertiò, *increpatione*, vbi crimen aliquod maximè alienum, vel ipſa iudicum opinione, cum indignatione reiicitur, vt, Dij te perdant, fugitiue, qui iſta obijcis.

Quartò, *antiſagoge*, ſeu compenſatione, cùm afferimus rem, vel parẽ, vel maiorem: talis eſt diſputatio paſtorum apud Virgilium, vbi vnus quidem mouet quæſtionem:

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateant cœli ſpatium non amplius vlnas.

Alter nõ diſſoluit, ſed noua quæſtione aduerſarium cõ petere nititur.

Dic quibus in terris, inſcripti nomina regum,
Naſcantur flores?

Quintò, *apoplaneſi*, hoc eſt, deductione, & fallacia, cùm Iudicem vel auditorem à re nobis contraria deducimus, quando pollicemur de eo quod obiectum eſt, nos alio loco eſſe dicturos: & ita ſenſim elabimur, auditorúmque animos ab eo quod nos premebat, ad aliarũ rerum vtilem conſiderationem traducimus: quod ſæpè facit Cicero.

Sextus eſt communis confutandi modus, ſi negentur falſa, vt à noſtra opinione, conſuetudine, à perſonis, à rebus, à teſtimoniis aliena, oſtendantúrque abſurda, repugnantia, cõtradicentia, diſtinguantur dubia, illuſtrentur obſcura, cauſſæ & rerum & factorum afferantur.

Quæ-

Prudentia in confutationibus ſeruāda.

Quæres, quis tandem vſus, aut modus confutationis optimus cenſeatur: Habenda eſt in eo, rerum, perſonarum, & temporum non leuis ratio. Multa indignatione, multa riſu, multa interrogationis alicuius vrbanitate tela aduerſariorum ſunt per ſæpe feliciter hebetata, quæ rationum multitudo nunquam euiciſſet: imò ea ſæpè obiiciuntur, in quibus refellendis, ſi te pugnacem oſtenderis, altiùs facti ſuſpicionem defiges mentibus auditorum: Prolepſes etiam, & excuſationes non petitæ, ſæpè accuſationes fuerunt.

Videndum igitur diligenter, quid oratoria prudentia præſcribat.

Nonnunquam perſonæ ſunt tantæ authoritatis, & ſanctitudinis, vt vel ſilentio, vel vno ſaltem verbo ſatis luculentam per ſe faciant apologiam.

Liu bell. Mac' Scipionis Africani auctoritas admirabilis.

Scipio Africanus, cùm ab accuſatore quodam importunè, & præferuidè poſceretur, multiſque inſuper delictis oneraretur, ad longam accuſationem reſpondit;

[Hoc die, Tribuni plebis, vóſque Quirites, cum Annibale & Carthaginenſibus, ſignis collatis, bene ac feliciter pugnaui: Ego hinc extemplo in Capitolium, ad Iouem Optimum, Maximum, Iunonémque, & Mineruam, cæteróſque Deos, qui Capitolio atque arci præſident, ſalutandos, ibo, vtque gratiam agā. Veſtrûm quoque, Quirites, quibus commodum eſt, ite mecum, & orate Deos, vt mei ſimiles principes habeatis.]

Cōfutatio qua vſus Scipoi, mirabilis.

Nihil obiecit, nihil purgauit, totam tamen ſecum traxit multitudinem; & calumniatorem nequicquam latrantem, luculenta plaga percuſſit. Hæc authoritatem Scipionis decebant, qui, vt generoſiſſimus leo, canem non putauit ſua dignum iracundia.

Cōfutatio Sophiſtarum.

Alij procaces Sophiſtas, & omnibus infeſtos arguta nonnunquam interrogatione, aut paraſyllogiſmo ceperunt, iiſque fruſtrà captioſo orationis ambitu nitētibus ſecurim inciderunt. Iuuant talia nonnunquam, ſi commodè ſtant, & pro decoro perſonarum. Sed iſtis omiſſis, vbi res ea indicatur quæ legitimum certamen requirat, tum confutationi pugnaciter inſiſtendum.

In confutatione ſunt falſa aduerſariis imponēda.

Et primùm quidem intentatæ ab aduerſario petitiones ſūt proponēdæ, quas nonnulli ſæpè de induſtria diſſimulare, eleuare, & in ambiguas ſententias trahere ſolent: quod ego, malæ fidei, & apud acutos auditores, nauiúm que aduerſarium, minùs ſecurum arbitror. Is enim ſtatim iſtam querelam infert, ſua inuerti, ſe obtorto collo trahi, non eſſe hanc ſuam mentem, parum fideliter agi. Itaque ipſo ſtatim limine refutantis periclitatur fides, & quicquid malè iactis fundamētis aſtruitur, leuiſſimo ictu concidit.

Cōfutatio malitioſa.

a Leoni (inquit Apologus) homo quiſpiam picta fictáque leonū ſimulachra oſtendebat, valentiſſimi cuiuſdam beſtiarij calcata pedibus; & ſui generis robur prædicabit. Tum verò leo; Fabulæ, ſunt, inquit, iſta: quid ſi leones pingere fingereq; didiciſſent, quot homines videres leonum pedibus compreſſos atque ſubiectos? Haud diſſimiliter euenit in iis qui leues quaſdam & ficulneas aduerſariis rationes affingūt, de quibus ipſi nunquam cogitarunt; Hinc in confutando diſerti ſunt, & planè magnifici.

Simile de iis qui affigūt ea quæ cōfutent.

Sed hæc præuaricationis potiùs ſūt quàm iuſti certaminis, nec apud graues viros licent, ne in eos quidē,

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Cōfutatio ſyncera.

Hâc ob rem, qui ſuæ in refutando ſynceritatis plenius dare volūt indiciū, ipſa plerúmque aduerſariorum verba ex ſcripto recitant, & prçfigūt,

deinde confutant, ſed non eſt ſemper neceſſe in eoſdem iurare apices, modò fideliter ſenſus aſſequamur. Poſt quam obiecta petitio eſt, ſequitur confutatio, quæ tota ex locis argumentorum coaleſcit. Ea cenſetur autem optima, cùm excurrit per ea capita, quæ Græci Rhetores ἀνακόλουθον, ἀδύνατον, ἀσαφὲς, ἀπίθανον, ἀπρεπὲς, ἀσύμφορον appellant. Ἀνακόλουθον robuſtiſſimum eſt confutandi genus, quo velim primùm, ſi fieri poſſit, aduerſarium feriri. Dicitur enim in conſequens, ſeu repugnans: quod fit, cùm ex aduerſarij oratione multa paſſim dicta colliguntur, quæ conciliari nullo modo poſſint, ſed manifeſtam inter ſe contenſionem habeant. Tum certè non leuis plaga infertur, cùm is non tantum nobiſcum, quantum ſecum pugnare oſtenditur.

Cōfutādi genera multa.

Eiuſdem generis eſt ἀδύνατον, vbi quod factum obiicitur, fieri non potuiſſe, aut eſſe, firmis rationibus adducitur, quæ à natura & cauſſis rerum, cæteriſque ſimilibus ſumuntur; ſi hæc probari non poſſunt, enitendum eſt vt ſaltem ἀπίθανον, res minùs probabilis hoc loco, hoc tempore, his perſonis fuiſſe videatur.

Item, ſi ab aduerſario minùs dilucidè collecta ſunt argumenta, exagitandæ erunt eius coniecturæ, quòd incerta pro certis, obſcura pro notis, falſa pro veris afferat. Non eſſe rem quæ geritur, tam parui momenti, vt leuiſſimis figmentis ſit permittenda.

Accedunt ἀπρεπὲς, & ἀσύμφορον, quæ non tantam vim habent ac ſuperiora: commodè tamen nonnunquam adhibentur, vbi res, quæ obijcitur, primùm à dignitate perſonæ aliena, deinde minimè lucroſa, aut commoda.

Poſtremò etiam damnoſa oſtenditur: ſolebat enim Caſſius vetus illud quærere; *Cui bono?*

Caſſius.

Confutationis ordo.

Ordo autem confutationis à prudentia Oratoris meliùs præſcribetur: ſæpè minuta quædam obiecta, quaſi leuioris armaturæ milites, in primo agmine cōciduntur, mox ad grauiora deuenitur. Sæpè quæ maioris ſunt ponderis, priùs confutantur: quibus expugnatis, tenuia quæque facile conciduntur. Nonnunquam caput illud percellitur, cui cætera, quaſi per annulos catenatum nexa cohærent, exinde reliqua nullo negotio diſſuuntur.

Pugnatur aliquando cæſim contra multas & exiles rationes, aliquando diductiùs res vrgetur; & quò plus caloris & ſpiritus habeat confutatio, bene tractatur per dialogiſmos, ironias, ſubiectiones, conceſſiones, ratiocinationes ἐνστάσεις, conciſè vibratas propoſitiones, & ſimilia, quibus vis & ardor oratoris magis incaleſcit.

Confirmatio.

In confirmatione contraria eſt ratio eorundem argumentorum; cæteroqui per idem prope filum extenditur; quanquam magnum diſcrimen habendum eſt confirmationis demonſtratiuæ, & iudicialis: Illa ſiquidem, cùm de iis rebus agat ſæpius, quæ omnibus probatiſſimæ ſunt, florem, ornatum, & gratiam ſpectat potiùs quàm contentioſam probationem.

Hæc magis inſtat rebus, & argumentis, & prudenter quidem facit, ſi minuta, & quæ facilè ab aduerſariis vellicari poſſunt, amputat.

Ea autem maximè in primis & vltimis ordinibus opponit; quæ robuſtiſſima ſunt, quæque primas aggreſſiones, vt plurimum vehementiores, firme ſuſtinent.

Vtitur autem vtraque, tum confutatio, tum confirmatio, telo argumentationis; cuius variæ ſunt ſpecies.

Digitized by Google

N. N.

a *Hoc Diuus Dionyſius Areopagita cap. octauo de diuinis nominibus vocat πρὸς τοὺς ἀπόντας ἀνδρείως σκιαμαχεῖν.*

DE RATIOCINATIONE, & inductione.

Cap. XXVII.

Ratiocinatio diſputatorum telum eſt proprium;&,ſi ea minùs expreſsè oratores, magna tamen dexteritate vtuntur.Nam,& orationes plerunque totas in ſyllogiſmo fundatas eſſe videas. Itaque non ſimpliciter & nudè propoſitiones exeant oportet, ſed aliis inſuper argumentis confirmentur, paſſimque figurarum illuſtrentur ornamentis; ipſa denique concluſio ſatis per ſe intellecta latenter par varios motus,quaſi per cuniculos,in animum irrepat.

Inductio familiariſſima eſt oratoribus,& ad ornãdum illuſtriſſima.Audi illam Senecæ,quàm magnifica eſt.

Sen.ep. 76. Inductionis inſigne exemplum. Nauis bona dicitur,non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum aut aureum roſtrum eſt,nec cuius tutela ebore cælata eſt,nec quæ fiſcis ac opibus regiis preſſa eſt, ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa,ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo patens,velox,& conſentiens vento.

Gladium bonum dices,non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur; ſed cui, & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus.

Regula non quàm formoſa, ſed quàm recta ſit,quæritur.

Eo quódque laudatur,cui comparatur quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fœneret, à quàm multis ſalutetur, quàm pretioſo incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit.

Virtus ſola hominem facit. Hæc ſuauiter inſtillantur,probántque ſimul,& delectant:tum ſi rerum, quæ inducuntur, magna ſit multitudo latiſſimum præbent campum orationis.

Talem inductionem inuenies apud Tertullianum,libro de pallio, cap.2. vbi à cœlo, elementis, hominibus, &c.probat omnia mutari.

Eiuſdem generis ſunt exempla, quorum vſus frequens,probatio facilis,& efficax,nec impar delectatio,vt non immeritò dicatur longum iter eſſe per præcepta,breue & efficax per exempla; &,vt ait Petrus Diaconus, apud D.Gregorium,dialog.l.1.

Exemplorum vis. *In expoſitione virtutum,qualiter inuenienda atque tenenda ſit virtus agnoſcimus.In narratione verò ſignorum cognoſcimus inuenta,ac retenta,qualiter declarentur:Et ſunt nonnulli,quos ad amorem patriæ cœleſtis plus exempla quàm prædicamenta ſuccendunt.*

In omni genere orationis hæc argumentatio plurimùm valet.Nolim tamen quod plerique faciunt, multorum exemplorum farraginem afferre, ſed delectu & parcitate temperare.

DE ENTHYMEMATE.

Cap. XXVIII.

Enthymemata & epicheremata Rhetorum ſunt iacula: Atque enthymematis quidem magnus eſt vſus, cùm præſertim omnes ingenij notiones,& ſenſa à Græcis vocentur enthymemata. Nec alia fuit mens Alcidis, cùm ὀνομάτων & ἐνθυμημάτων εὐπορίαν nominauit,inuentionum fœcunditatem,ſermoníſque vberem facilitatem.

Cic in Topicis. Magis arctè dicuntur Enthymemata, quæ ſunt ex contrariis concluſa; vt enim illa acutiſſima ſūt, ſic enthymematis nomen κατ' ἐξοχὴν ſibi vendicant. At verò, nec preſſiùs ſumpta nec latiùs, vulgo vocantur enthymemata argumentationes ex propoſitione & concluſione conflatæ; vt, inſidiator fuit Clodius; igitur iuſta nex homini illata.

Oratores qui circa hypotheſes verſantur, plerúmq; maiorem propoſitionem, vt notam & communem omittunt, in minori verò toti ſunt, & ſic ſyllogiſmos traducunt ad enthymemata.

DE EPICHEREMATE.

CAP. XXIX.

Epicherematis nomen, ſi ratio p us ſpectetur, omni argumentationi commune eſt: & Alexander quidem in Topic. lib 8. ἐπιχείρημα ait eſſe ſylogiſmum dialecticum. Valgius aggreſſionem vocat: Celſus autem indicat, non noſtram argumentationis tractationem, & œconomiam, ſed ipſam rem, quam aggredimur, id eſt, argumentum, quo aliquid probaturi ſumus, etiamſi nondum verbis explanatum, iam tamen mente conceptum ἐπιχείρημα dici. Verum diſcrimen iſtud tenue eſt, & imbecillum; cùm non inchoatas tantum; ſed omni ex parte perfectas argumentationes epicheremata nominari conſtet. *Epichema q id?* Vſus obtinuit apud Rhetores, vt dicatur breuiter comprehenſa ratiocinatio, cuius tres partes in vnius veluti propoſitionis corpus coaleſcant. Neque enim opus eſt omnia ſemper dilatare multis. Verbum intelligenti ſat eſt.

DE DILEMMATE.

CAP. XXX.

Dilemma quod definitur à Suida, τὸ διχῶς λαμβανόμενον φρόνημα argumentum ab vtraque parte concludens aduerſarium; plurimùm ad confutationes valet; vt, Si improbus eſt, cur vteris? ſin probus, cur accuſas? Ad hoc genus pertinent ἀντιστρέφοντα, quæ ex vtraq; parte conuertuntur.

Ariſtoteles Rhetoric. l. 2. huiuſmodi proponit exemplum:

Dilēma Ariſtotelis. Sacerdos quædam diſſuadebat filio ne quando verba faceret ad populum. Nam ſi iniuſta, inquit, ſuaſeris, Deos habebis iratos: ſin iuſta, homines. Id hoc pacto retorſit adoleſcens: Imò expedit orationem habere apud populum, quandoquidem ſi iuſta dixero, Dij me amabunt: ſi iniuſta homines.

Dilēma Protagoræ. Talis Protagoræ & Euathli captio. Hic cùm ſe illi in diſciplinam Rhetorices tradidiſſet, grandi mercede pactus, ea lege, vt primo dicendi tyrocinio apud iudices euinceret: *Protagoras. Euathlus.* iam bellè eruditus mercedē negat. Diē illi dicit magiſter. Et debes, inquit, Euathle, mercedem; ſi vicero, vt cōdemnatus; ſi viceris, vt pactus: At verſutus diſcipulus, *Mali corui malu mouum*, acutè ἀντιστρέφον reddidit: Imò ſi vicero, ex iudicū ſententia ſolutus & liberatus ſum: ſi vincor, ex pactis nihil debeo; ea conditione tibi obſtrictus, vt in prima cauſſa palmam referam.

DE SORITE.

CAP. XXXI.

Sorites, quem Cicero acerualem ſyllogiſmum lib. 2. de diuinatione appellat: minùs eſt apud oratores frequens, & ad captioſas quæſtiones magis accedit. Quin inter cauillationes numerat Vlpianus, de verborum & rerum ſignificatione.

Na-

Digitized by Google

Cauillatio quid?

Natura Cauillationis (inquit) quam Grçci σωρείτην appellauerunt, hæc eſt, vt ab euidenter veris per breuiſſimas mutationes diſputatio ad ea quæ euidenter falſa ſunt, perducatur.

Hipparchia. Fraus Hipparchiæ.

Sic Hipparchia Cratetis Cynici vxor Theodoro ἀιδόῳ illuſit. Poteſt Hipparchia prçſtare quod eſt honoſtũ. Annuente illo, Quicquid eſt inſtum, inquit & honeſtum eſt: quo viciſſim conceſſo, quod non eſt iniuſtum, hoc iuſtum proculdubio eſt: Eſto, inquit Theodorus: Tum virago, quod faciens Theodorus non diceretur iniuſtè agere: idem ſi faciat Hipparchia, non diceretur iniuſtè agere. Quum annuiſſet ille, ſubiecit: Sed Theodorus ſeipſum percutiens, non diceretur iniuſte agere: Nec igitur Hipparchia, ſi idem faceret. Ad hoc Theodorus nihil reſpondit.

DE CORNIBVS, Crocodilo, & Electra.

CAP. XXXII.

Eſt in hoc genere σοφισμάτων οὔτις apud Homerũ 9. Odyſſ. Lucia. in vitar. auction.

INter captioſas argumentatione numerantur Cornua, vt, Quod non amiſiſti, habes: Centum aureos non amiſiſti, igitur habes.

Crocodilus ἄμαχος καὶ βίαιος συλλογισμὸς, per irriſionem tamen, vocatur in Vitarum auctionibus: de quo ita Chryſippus diſſerit cum Mercatore:

Vide ergo, éſtne tibi puer? Quid ni? Quid ſi hunc ad flumen fortè ambulantem Crocodilus rapiat, poſteà ſe verò redditurum polliceatur hac lege, vt illi verum dicas, quidnam de puero reddendo apud ſe decreuerit: quid tu dices ipſum in animo conſtituiſſe? Πρίων ſiue ſerra aliter appellatur.

Has igitur nugas profitebatur huiuſmodi Syllogiſmus.

Electra verò dicitur, Captio, vbi quis quidpiam arguitur ſimul noſſe, & non noſſe; facere, & non facere. Dicta eſt ab Electra filia Agamemnonis, quæ eandem rem ſimul & norat, & non norat. Aſtante enim illi Oreſte adhuc incognito, ſciebat quidem Oreſtem ſuum eſſe fratrem, ipſum autem præſentem ignorabat. Illæ ſunt ſutelę compoſitionis, & diuiſionis, amphibologiæ à dicto ſecũdùm quid, & ſimilia à pueris iam irriſa, quæ nihil ad oratores attinẽt: inter quos & dialecticos magnum diſcrimen eſt. Hi enim ἀκριβολογοῦντες punctim tractant omnia: Illi veſtiunt ornamentis, & animant motibus.

In deliberatiuo porrò & iudiciali genere tota fermè confirmatio petitur ex adiunctis.

In demonſtratiuo motum ſpectat potiùs & delectationem, quàm probabilitatem: quòd plerúmque de iis rebus agitur quas negare poſſit nemo, vel quę ſaltem multis honeſtæ & laudabiles videantur.

EXEMPLA CONFVTATIONIS.

Exemplum ex Gorgia Leontino, acutum & velox, antea libatum, nunc expreſſiùs notatum.

Palamedes crimen proditionis diluit.

CAP. XXXIII.

E Græce expreſſum.

PRoditionis initium aliquod fieri oportuit, & id per colloquium: occultarum enim rerum index eſt oratio: quo pacto autem colloquium fuiſſet inter nos ſine congreſſu? qui verò congreſſus eſſe potuit, cùm nec ego ad illum venerim, nec ipſe ad me vnquam venerit, nec literæ ſine tabellario vllæ à nobis vltrò citróque mitti potuerint? ſed finge cõgreſſũ, finge etiam inter nos mutuũ colloquium. Quid deinde collocutus eſt Græcus cum barbaro? quomodo dicẽs & audiens, an

an ſolus cũ ſolo? ſed nullum eſt nobis linguæ commercium: Atqui factum eſt per interpretem: iam tertium nobis ſtatuis iudicem eorum quæ maximè occulta eſſe oportebat. Sed eſto, factũ fuerit, quod tamẽ eſt infectũ; fidẽ dare & accipere viciſſim uos oportuit; & quænã iſta fides? Iuſiurandum dices? quis verò mihi proditori vel iurato crediđiſſet? at obſides dati: qui? fratrem vnum habeo, præterea neminẽ, quem neque imprudẽtibus vobis dare, neq; ab hoſte vllum filium aut affinem accipere potui. Eſto, pecunia, inquit, tentata res eſt, & perfecta; verùm grandi an exigua? exiguam tanta res nõ capiebat, grãdem multos aſportare oportuit, & tot cõiurationis teſtes fieri: verùm & de iſtis ſcire velim, pecuniam an interdiu tulerint an noctu? noctem variæ & multiplices vallant cuſtodiæ, quas ne muſca quidem declinaret: die, opinor, ſed lux iſtis ſceleribus aduerſatur. Eſto & illud, quanquam abſurdum & iniquum concedatur: in caſtra hoſtium penetraui, pecuniam cepi, aut ad me ab hoſte delata eſt; quî potui ego circũſtantem exercitũ, & ſexcentos oculos latere? age iam, quo pacto iſtam, quam dicis, pecuniam recondidi, quo pacto ſeruaui? vſus ego ſum? non latuiſſem: defoſsã reliqui? nihil profuiſſet: concedantur tamen omnia quæ aſſumis, quanquam ineptiſſima ſũt: cõuenimus, colloquuti ſumus, pecunias accepi, latui, recõdidi; oportebat me, quod caput eſt rei, proditionem perficere? non eſt opus, vt ſciris, viuus. Conſpirarunt mecum alii: qui? ſerui ne an liberi? ſi quis veſtrûm, quotquot eſtis ingenui, reſciuerit; ante iudices deferat: ſeruorum igitur opera vſus ſum? infida res, Dij boni! & nõ ſatis efficax: quid tum? cùm ſeruili manu mille naues prodidiſſem? alios, inquit, induxiſſes: difficile eſt vobis ſuperiores inueniri: ſed vnde adduxiſſem: quomodo intromiſiſſem? per portas? Principes, claues habent, & ſeruant vigilantiſſimè: per ſcalas? quà? cùm ſint omnia propugnacula militibus circumſepta? diruiſſem, inquit, murum; & tum, credo, cuſtodiæ, quaſi ſtatuæ æneæ me ſpectaſſent otioſè? omnino incredibile eſt.

Hactenus arbitror abſolutum confutationis exemplum eſſe propoſitum.

EXPENDVNTVR VARIA exempla confutationem.

Ex Cicerone, cuius mirifica cum pugnacitate notatus ſuauitas.

Modus confutationis, per conglobatas rationes, magna vi & celeritate vibratas, ad perſuaſionem & motum efficax.

CAP. XXXIV.

Cicero, pro Cœlio:

Quid expectatis ampliùs? an aliquam vocẽ putatis, ipſam pro ſe cauſſam & veritatem poſſe mittere?

Hæc eſt inocẽtiæ defenſio, hæc ipſius cauſſæ oratio, hæc vna vox veritatis. In crimine ipſa nulla ſuſpicio eſt, & in re nihil eſt argumenti: in negotio, quod actum eſſe dicitur, nullum veſtigium ſermonis, loci, temporis: nemo teſtis, nemo conſcius nominatur: totum crimen profertur, ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinoroſa, ex libidinoſa domo: domus autem illa, quæ tentata ſcelere iſto nefario dicitur, plena eſt integritatis, officij, religionis: ex qua domo recitatur vobis iureiurando deuincta authoritas, vt res minimè dubitanda in contentione ponatur, vtrùm temeraria, procax, irata mulier finxiſſe crimen, an grauis, ſapiens, moderatúſq; vir religioſè teſtimonium dixiſſe videatur. Reliquum eſt igitur crimen de veneno: cuius ego, neque princi-

pium

Digitized by Google

pium inuenire, neque euoluere exitum poſſum. Quæ fuit enim quamorbem iſti mulieri venenum vellet dare Cœlius?ne aurum redderet?num petiuit? ne crimen hæreret? num quis obiecit? num quis denique feciſſet mentionem, ſi hic nemini nomen detuliſſet? quin etiam Herennium dicere audiſtis, verbo ſe moleſtum non futurum fuiſſe Cœlio, niſi iterum eadem de re ſuo familiari abſoluto nomen hic detuliſſet. Credibile eſt igitur, tantum facinus nullam ob cauſſam eſſe commiſſum? & vos non videtis, fingi ſceleris maximi crimen? vt alterius cauſſa ſceleris ſuſpiciendi fuiſſe videatur? cui denique commiſit?quo adiutore vſus eſt? quo ſocio? quo conſcio? cui tantum facinus, cui ſe, cui ſalutem ſuam credidit? ſeruiſne mulieris? ſic enim obiectum eſt. Et erat tam demens hic, cui vos ingenium certè tribuitis; etiamſi cætera inimica ratione detrahitis; vt omnes ſuas fortunas alienis ſeruis committeret? At quibus ſeruis? refert enim magnopere idipſum: hiſne, quos intelligebat, non communi conditione ſeruitutis vti, ſed licentiùs, liberiùs, familiariùs cum domina viuere? quis enim hoc non videt, Iudices? aut quis hoc ignorat, in eiuſmodi domo, in qua materfamiliâs meretricio more viuat: in qua nihil geratur, quod foras proferendum ſit: in qua luſtra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia verſentur: hìc ſeruos non eſſe ſeruos? quibus omnia committantur? per quos gerantur? qui verſentur iiſdem in voluptatibus? quibus occulta credantur? ad quos aliquantum etiam ex quotidianis ſumptibus ac luxuria redundet? Id igitur Cœlius non videbat? ſi enim tam familiaris erat mulieris, quàm vos vultis; iſtos quoque ſeruos familiares eſſe dominæ ſciebat: ſin ei tanta conſuetudo, quanta à vobis inducitur, non erat: quæ cum ſeruis potuit eſſe familiaritas tanta? Ipſius autem veneni quæ ratio fingitur? vbi quæſitum eſt? quemadmodum paratum? quo pacto? cui? quo in loco traditum? habuiſſe, aiunt, domi, vimque eius eſſe expertum in ſeruo quodam, ad rem ipſam parato: cuius perceleri interitu eſſe ab hoc comprobatum venenatum. Prò Dij immortales! cur interdum in hominum ſceleribus maximis, aut conniuetis, aut præſentis fraudis pœnas in diem reſeruatis?

N. N.

I. Primùm nota ut ipſo aditu acer eſt, & ſibi inſtans; hoc exemplar eſſe poterit initium confutationis. II. Vt ſubiectio in iſtis multum habet acrimoniæ, & γοργότητος, ea præclariſſimè vtitur. III. Telorum fit turbo, & velox quædam emiſſio, vt tanto oratori iure quis acclamet, βάλλ' οὕτως. IV. In hoc pugnacitatis calore, aſperguntur etiam orationi, compti quidam ſales, hominis ingenio accommodatiſſimi.

MODVS CONFVTATIONIS per expeditionem.

CAP. XXXV.

OCcurrunt nonnunquam multa leuia confutanda, in quibus diu non eſt immorandum; ſed ſingula carptim perſtringenda, quo in genere nexus & tranſitiones ſunt, plerumque difficiliores; exempla talia ſunt in Cicerone, pro Plancio. Quæſiſti vtrùm mihi putarem, equitis Romani filio, faciliorem fuiſſe ad adipiſcendos honores viam, an futuram eſſe filio meo, qui eſſet familia conſulari? Ego verò quanquam illi omnia malo, quàm mihi; tamen illi honorum aditus nunquam feliciores optaui, quàm mihi fuerunt; quinetiam ne fortè ille ſibi me

bi me potiùs peperiſſe iam honores quàm iter demonſtraſſe adipiſcendorum putet. Hæc illi ſoleo præcipere (quanquam ad præcepta ætas non eſt gnati) quæ ille à Ioue ortus ſuis præcipit filiis: Vigilandum eſt ſemper. Multæ inſidiæ ſunt bonis. Noſtis cætera, quæ nonne? id quod admodum videtis, quæ ſcripſit grauis ille & ingenioſus poëta: ſcripſit, non vt regios illos pueros, qui iam nuſquam erant, ſed vt nos & noſtros liberos ad laborem & laudem excitaret? Quæris quid potuerit amplius aſſequi Plancius, ſi Cn. Scipionis fuiſſet filius? Magis ædilis fieri non potuiſſet: ſed hoc præſtare, quòd ei minùs inuideretur. Etenim honorum gradus ſummis hominibus & infimis ſunt pares: gloriæ diſpares. Quis noſtrum ſe dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duellio parem? quis Atilio Calatino? quis C & P. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? eodem ſumus honorum gradus, quos illi aſſecuti. Eſt enim in virtute multis aſcenſus: vt in gloria maximè excellat, qui virtute plurimum præſtet. Honorum populi finis eſt, conſulatus: quem magiſtratum iam octingenti ferè conſecuti ſunt. Horum ſi diligenter quæras, vix decimam partem reperias gloria dignam. Sed nemo vnquam ſic egit, vt tu. Cur iſte fit Conſul? quid potuit amplius, ſi L Brutus eſſet, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? Honore nihil amplius, laude multum. Sic igitur Plancius, nihilominus quæſtor eſt factus, & tribunus plebis, & ædilis, quàm ſi eſſet ſummo loco natus, ſed hæc pari loco orti, ſunt innumerabiles alij conſecuti. Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij, & quæris quid ſimile in Plancio. Quaſi verò iſti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quòd triumpharunt, & non quia commiſſi ſunt iis magiſtratus, in quibus re benè geſta triumpharent? Rogas, quæ caſtra viderit: qui & miles in Creta, Metello hoc Imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit, & quæſtor tantum ex te militari detraxerit temporis, quantum in me cuſtodiendum transferre maluerit. Quæris num diſertus? Imò id quod ſecundum eſt, ne ſibi quidem videtur. Num Iuriſconſultus? quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de iure reſpondiſſe dicat? Omnes enim iſtiuſmodi artes in iis reprehenduntur, qui cùm profeſſi fuerint, ſatisfacere non poſſunt: non in iis qui abfuiſſe ab his ſtudiis confitentur. Virtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ volubilitas, non ars, non ſcientia requiri ſolet Vt nos in mancipiis parandis, quamuis frugi hominem, ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſtè ſolemus, ſi eas artes, quas in emendo ſecuti ſumus, fortè neſciuerit: ſin autem emimus, quem villicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo, niſi frugalitatem, laborem, vigilantiam, eſſe curamus: ſic pop. Rom deligit magiſtratus, quaſi reip. villicos: In quibus, ſi qua præterea eſt ars, facilè patitur, ſin minùs virtute eorum & innocentia contentus eſt. Quotus enim quiſque diſertus: quotus quiſque iuris peritus eſt, vt eos numeres, qui volunt eſſe? quòd ſi præterea honore dignus nemo, quidnam tot optimis & ornatiſſimis ciuibus eſt futurum? Iubes Plancium de vitiis Laterenſis dicere. Nihil poteſt, niſi eum minùs in ſe iracundum putabis fuiſſe. Idem effers Laterenſem laudibus, facilè potior, id te agere multis verbis, quod ad iudicium non pertineat: & id te accuſantem tandiu dicere, quod ego defenſor ſine

ne periculo poſſim confiteri. Et ibidem n. 30. Hic tu vitæ ſplendorem maculis aſpergis iſtis? Iacis adulteria, quæ nemo non modò nomine,ſed ne ſuſpicione quidem poſſit agnoſcere; maritum appellas, vt verba fingas, non ſolùm crimina. Ductum eſſe ab eo in prouinciam aliquem dicis, libidinis cauſſa;quod non crimen eſt,ſed impunitum in maleficio mendacium; raptam eſſe mimulam, quod dicitur Atinæ factum à iuuene, vetere quodam in ſcenicos iure,maximéque oppidano. O adoleſcentiam traductam eleganter! cui quidem cum quod licuerit,obiiciatur,tamen id ipſum falſum reperiatur.Emiſſus aliquis è carcere,& quidem emiſſus (vt cognouiſtis) neceſſarij hominis optimíque adoleſcentis rogatu:idem poſtea præmandatis requiſitus. Atque hæc nec vlla alia ſunt coniecta maledicta in eius vitam,de cuius vos pudore,religione,integritate dubitetis. Pater verò,inquit,etiam obeſſe filio debet. O vocem duram atque indignam tua probitate,Laterenſis!Pater vt in iudicio capitis, pater vt in dimicatione fortunarum,pater vt apud tales viros obeſſe filio debeat?qui ſi eſſet turpiſſimus, ſordidiſſimus, tamen ipſo nomine patrio valeret apud clementes iudices, & miſericordes: valeret,inquam, communi ſenſu omnium & dulciſſima commendatione naturæ.

N. N.

I. *In hoc exemplo notat quomodo tractanda ſit confutatio, quæ multis rebus, iiſque leuibus,refellendis eſt occupata; & qua dexteritate tranſuolando,plura nonnunquam ſint deſtringenda; ne ſi in rebus parui momenti diutiùs verſetur, intepeſcat oratio.* II. *Animaduerte in tota hac confutatione velocitatem acrem, & expeditam, quæ fit, per inciſa nauiter quaſi amento vibrata, nihil ſpiſſum,nihil productum,nihil attritum,& languidum, ſed tota oratio, quaſi flamma, nouo & continenti pabulo diutiùs alitur.* III. *Vrbanitas quoque permixta paleſtram addit orationi, à qua Ciceronis ingenium nunquam recidit.*

MODVS CONFVTATIONIS mixtus ſeriis rationibus, & ironeis aculeatis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAP. XXXVI.

CIcero Piſonem confutat, qui ſe triumphum ſpreuiſſe profitebatur,n.56. At audiſtis, Patres conſcripti, Philoſophi vocem; negauit ſe triumphi cupidum vnquam fuiſſe. O ſcelus!ô peſtis!ò labes!cùm extinguebas ſenatum, vendebas auctoritatem huius ordinis,addicebas tribuno plebis conſulatum tuum,rempubl. euertebas, prodebas caput & ſalutem meam vna mercede prouinciæ: ſi triumphum non cupiebas,cuius tandem rei cupiditate arſiſſe defendes? ſæpe enim vidi,qui & mihi,& cæteris cupidiores prouinciæ viderentur, triumphi nomine tegere atque velare cupiditatem ſuam.Hoc modo D.Silanus Conſul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat; neque enim quiſquam poteſt exercitum cupere, apertéque petere,vt non prætexat cupiditatem triumphi. Quòd ſi te ſenatus populúſque Roman. aut non appetentem, aut etiam recuſantem, bellum ſuſcipere, exercitum ducere coëgiſſet; tamen erat anguſti animi atque demiſſi, triumphi honorem atque dignitatem contemnere. Nam vt leuitatis eſt, omnem aucupari rumorem, & omnes vmbras etiam falſæ gloriæ conſectari: ſic leuis eſt animi lucem ſplendorémque fugientis, iuſtam gloriam, qui eſt fructus veræ virtutis honeſtiſſimus, repudiare. Cùm verò non modò non poſtulante atque cogente, ſed inui-

to atque oppreſſo ſenatu, non modò nullo pop. Roman. ſtudio, ſed nullo ferente ſuffragium libero, prouincia tibi iſta manupretium fuerit non euerſæ per te ſed perditæ ciuitatis: cúmque omnium tuorum ſcelerum hæc pactio extiterit, vt ſi tu totam remp. nefariis latronibus tradidiſſes, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redderetur: cùm exhauriebas ærarium: cùm orbabas Italiam iuuentute, cùm mare vaſtiſſimum hyeme tranſibas; ſi triumphum contemnebas, quæ te, prædo amentiſſime, niſi prædæ ac rapinarum cupiditas tam cæca rapiebat? Non eſt integrum Cn. Pompeio conſilio iam vti tuo; errauit enim, non guſtarat iſtam tuam philoſophiam. Ter iam homo ſtultus triumphauit. Craſſe, pudet me tui: quid eſt, quod confecto formidoloſiſſimo bello, coronam illam lauream, tibi tantopere decerni volueris à ſenatu? P. Seruili, Q. Metelle, Ca. Curio, P. Africane, cur non hunc audiſtis tam doctum hominem, tam eruditum, priùs quàm in iſtum errorem induceremini? C. ipſi Pontino, neceſſario meo, iam non eſt integrum: Religionibus enim ſuſceptis impeditur. O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Maximos! ô amentem Paulum, ruſticum Marium, nullius conſilij patres iſtorum amborum conſulum, qui triumpharunt! ſed quoniam præterita mutare non poſſumus, quid ceſſat hic homulus ex argilla & luto factus Epicurus, dare hæc præclara præcepta ſapientiæ, clariſſimo & ſummo Imperatori, genero ſuo? fertur ille vir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet, cupiditate iuſti & magni triumphi, non didicit eadem iſta, quæ tu; mitte ad eum libellum: ſed iam, ſi ipſe coram congredi poteris, meditare, quibus verbis incenſam illius cupiditatem comprimas, atque reſtinguas, valebis apud hominem volitantem cupiditate gloriæ, vir moderatus, & conſtans, apud indoctum eruditus, apud generum ſocer. Dices enim vt es homo facetus, ad perſuadendum concinnus, perfectus, politus è ſchola: Quid eſt Cæſar, quòd te ſupplicationes toties decretæ, tot dierum tantopere delectent, in quibus homines errore ducuntur: quas Dij negligunt: qui (vt noſter ille diuinus dixit Epicurus) neque propitij cuiquam eſſe ſolent, neque irati? Non facies fidem, ſcilicet, cùm hæc diſputabis: tibi enim, & eſſe, & fuiſſe Deos videbit iratos. Vertes te ad alteram ſcholam: diſſeres de triumpho. Quid tandem habet iſte currus? quid vincti ante currum duces? quid ſimulachra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania ſunt iſta, mihi crede, delectamenta penè puerorum, captare plauſus, vehi per vrbem, conſpici velle: quibus ex rebus nihil eſt, quod ſolidum tenere, nihil quod referre ad voluptatem corporis poſſis. Quin tu me vides, qui ex qua prouincia T. Flaminius, L. Paulus, Qu. Metellus, T. Didius, innumerabiles alij, leui cupiditate commoti triumpharunt: ex ea ſic redij, vt ad portam Eſquilinam, Macedonicam lauream conculcarim, ipſe cum hominibus quindecim malè veſtitis, ad portam Cœlimontanam ſitiens peruenerim? quo in loco mihi libertus præclaro imperatori, domum ex hac die biduo antè conduxerat: quæ vacua ſi non fuiſſet, in campo Martio tabernaculum mihi collocaſſem. Nummus interea mihi, Cæſar, neglectis vehiculis triumphalibus, domi manet, & manebit. Rationes ad ærarium

rium

Digitized by Google

rium retuli continuò, ſicut tua lex iubebat: neque alia vlla re legi tuæ parui; quas rationes, ſi cognoris; intelliges, nemini pluſquam mihi literas profuiſſe. Ita enim ſunt perſcriptæ ſcitè, & literatè, vt ſcriba, ad ærarium, qui eas retulit, perſcriptis rationibus, ſecum ipſe caput ſiniſtra manu perfricans, commurmuratus ſit. Ratio quidem Hercle apparet, argentum οἴχεται. Hac tu oratione non dubito quin illum iam aſcendentem in currum poſſis reuocare. O tenebræ! ô lutum! ô ſordes! ô paterni generis oblite, materni vix memor! Ita neſcio quid iſtuc fractum, humile, demiſſum, ſordidum, inferius etiam eſt, quàm vt Medio lanenſi præcone, auo tuo, dignum eſſe videatur. L. Craſſus homo ſapientiſſimus noſtræ ciuitatis ſpiculis prope ſcrutatus eſt Alpes: vt vbi hoſtis non erat, ibi triumphi cauſſam aliquam quæreret. Eadem cupiditate vir ſummo ingenio præditus, C. Cotta, nullo certo hoſte, flagrauit, eorum neuter triumphauit; quòd alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. Irriſa abs te paulo antè M. Piſonis cupiditas triumphandi, à qua te longè dixiſti abhorrere: qui etiam ſi minùs magnum bellum geſſerat, vt abs te dictum eſt, tamen iſtum honorem contemnendum non putauit. Tu eruditior quàm Piſo, prudentior quàm Cotta, abundantior ingenio, ſapientia, quàm Craſſus, ea contemnis, quæ illi idiotæ, vt tu appellas, præclara duxerunt? Quòd ſi reprehendis, quòd cupidi laureæ fuerint, cùm bella, aut parua aut nulla geſſiſſent: tu tantis nationibus ſubactis, tantis rebus geſtis, minimè fructum laborum tuorum præmia periculorum, virtutis inſignia contemnere debuiſti. Neque verò contempſiſti, licèt Themiſta ſapientior; ſed os tuum ferreum ſenatus conuicio verberari noluiſti.

Eſt & illa confutatio ironica, & artificioſa, cùm debile aliquod aduerſarij præſidium oratores extollunt per iocum & deriſum, vt faciliùs infringant; ſic res militares Verris confutat Cic. 7. Verr. n. 3. *Vide illud præclarũ eius exẽplum 1. de diuin. n. 33.*

Non poſſum diſſimulare, Iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia quæ fecit, impunè fecerit. Venit enim mihi in mentem, in iudicio M. Aquilij, quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonij habuiſſe exiſtimata ſit: qui vt erat in dicendo non ſolùm ſapiens, ſed etiam fortis, cauſſa propè perorata, ipſe arripuit M. Aquilium, conſtituitque in conſpectu omnium, tunicámque eius à pectore abſcidit, vt cicatrices Pop. Rom. iudicéſque aſpicerent aduerſo corpore exceptas: ſimul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hoſtium duce acceperat, multa dixit: eóque adduxit eos, qui erant iudicaturi, vehementer vt vererentur, ne quem vitum fortuna ex hoſtium telis eripuiſſet, cùm ſibi ipſe non pepercilſet, hic non ad populi Rom. laudem, ſed ad iudicum crudelitatem videretur eſſe ſeruatus. Hæc eadem nunc ab illis defenſionis ratio viáque tentatur: idem quæritur: ſit fur; ſit ſacrilegus; ſit flagitiorum omnium vitiorúmque princeps: at eſt bonus Imperator, & felix, & ad dubia reip. tempora reſeruandus. Non agam ſummo iure tecum: non dicam id quod debeam forſitan obtinere; cùm iudicium certa lege ſit conſtitutum, non quid in re militari fortiter feceris, ſed quemadmodum manus ab alienis pecuniis abſtinueris, abs te doceri oportere: non, inquam, ſic agam, ſed ita quæram quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. Quid dices? an bello fugitiuorum Siciliam virtute ibi tua liberatam? magna laus, & honeſta oratio: ſed tamen quo

bello? nos enim poſt id bellum, quod M. Aquilius confecit, ſic accepimus, nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuiſſe. At in Italia fuit. Fateor, & magnum quidem, ac vehemens; num igitur ex bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Craſſo aut Cn. Pompeio communicandam putas? non arbitror hoc etiam deeſſe impudentiæ tuæ, vt quidquam eiuſmodi dicere audeas. Obſtitiſti videlicet, ne ex Italia tranſire in Siciliam fugitiuorum copiæ poſſent: vbi? quando? qua ex parte? cùm aut nauibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil vnquam prorſus audiuimus, & illud audiuimus, M. Craſſi fortiſſimi virtute conſilióque factum, ne ratibus coniunctis, freto fugitiui ad Meſſanam tranſire poſſent: à quo illic conatu non tantopere prohibendi fuiſſent, ſi vlla in Sicilia præſidia ad illorum aduentum oppoſita putarentur.

N. N.

I. *Hæc ad apparatum valet, & pompam, vbi tenentur iam auditorum animi, nec res tam probationem deſiderant, quàm delectationem. Itaque in iſtis argumentis Cicero mirificus artifex in flexuoſis lacinioſæ orationis flexibus ludens, totum illud oſtentat apparatiſſimæ eloquentiæ choragium, hypotypoſes facit, inducit ſermocinationes, modò ridet, modò ſeriò pungit, modò vellicat, & nihil non præſtat ad ornandum.*

MODVS CONFVTATIONIS per interrogationem.

Cicero pro Quinctio, nu. 36. ita rotundè aggreditur.

CAP. XXXVIII.

NEgo fuiſſe cauſſam cur poſtularet: nego ex edicto poſſidere potuiſſe: nego poſſediſſe: hæc tria cùm docuero, perorabo. Non fuit cauſſa cur poſtulares: quî hoc intelligi poteſt? quia Sexto Næuio, neque ex ſocietatis ratione, neque priuatim quicquam debuit Quinctius: quis huic rei teſtis eſt? idem qui acerrimus aduerſarius. In hac re te, te (inquam) teſtem, Næui, citabo. Annum, & eo diutiùs poſt mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum ſimul Quinctius, doce, te petiiſſe ab eo iſtam neſcio quam innumerabilem pecuniam; doce, aliquando mentionem feciſſe, dixiſſe deberi; debuiſſe concedam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, vt ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit, hæres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipſum venit in agrum communem: eò denique vbi non modò res erat, ſed ratio quoque omnis & omnes literæ. Quis tam diſſolutus in re familiari fuiſſet, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, diſſimilis, qui cùm res ab eo qui contraxiſſet, receſſiſſet, & ad hæredem perueniſſet, non hæredem cùm primùm vidiſſet, certiorem faceret? appellaret, rationem afferret? ſi quid in controuerſiam veniret, aut intra parietes, aut ſummo iure experiretur? Itáne? quod viri optimi faciunt, ſi quis ſuos propinquos, ac neceſſarios, caros, & honeſtos eſſe atque haberi volunt; id Sex. Næuius non faceret, qui vſque eò feruet fertúrque auaritia, vt de ſuis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo ſuo vllius ornamenti relinquat? Et is pecuniam, ſi qua deberetur, non peteret, qui, quia quod debitum nunquam eſt, id datum non eſt, non pecuniam modò, verumetiam hominis propinqui ſanguinem vitámque eripere conatur? Huic tu moleſtus eſſe videlicet noluiſti, quem nunc reſpirare liberè non ſinis, quem nunc interficere nefariè cupis,

Digitized by Google

cupis,eum tu pudentet appellare no lebas? Ita credo hominem propinquum, tui obſeruantem, virum bonum, prudētem,maiorem natu nolebas,aut non audebas appellare.Sæpè vt fit cùm ipſe re confirmaſſes, cùm ſtatuiſſes de pecunia mentionem facere, cùm paratus meditatúſque veniſſes, homo timidus virginali verecundia,ſubitò ipſe te retinebat:excidebat repente oratio; cùm cuperes appellare,non audebas,ne inuitus audiret:id erat profectò.Credamus hoc, Sex.Næuium,cuius caput oppugnet, eius auribus peperciſſe.

N.N.

Nota argutum initium, & velox, in quo pugnacitas ſuo calore delectat. Toto deinde curſu, non ludit, vt in ſuperiùs commemoratis amplificationibus,ſed acerrimis vrget rationibus, & genuinum nauiter infigit aduerſario.

MODVS PER SVBIECTIOnem frequentiſſimus, & optimus.

Cic.pro Quinctio n.41.

Cap. XXXVIII.

Appellandi tempus non erat? at recum anno plus vixit.In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Reſtat vt ſumma negligentia tibi obſtiterit,aut vnica liberalitas: ſi negligentiam dices,mirabimur, ſi bonitatem, ridebimus:neque præterea quid poſſis dicere inuenio. Et pro Sexto Roſcio n.37.

Occidiſſe patrem Sex.Roſcius arguitur:ſceleſtum, Dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiuſmodi, quo vno maleficio ſcelera omnia complexa eſſe videantur! Etenim ſi (id quod præclarè à ſapientibus dicitur) vultu ſæpè læditur pietas:quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum,ſi res poſtularet, iura diuina atque humana cogebant? In hoc tanto,tam atroci,tam ſingulari maleficio, quòd ita rarò extitit, vt ſi quando auditum ſit, portenti ac prodigij ſimile enumeretur; quibus tandem te C. Eruci argumentis accuſatorem cenſes vti oportet?nónne & audaciam eius, qui in crimen vocetur,ſingularem oſtendere & mores feros, immanémque naturam, & vitam vitiis flagitiiſque omnibus deditam, denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roſcium, ne obiiciendi quidem cauſſa contuliſti. Patrem occidit Sex. Roſcius:qui homo?adoleſcentulus corruptus & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet ſicarius,homo audax,& ſæpè in cæde verſatus:at hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo,& indomitæ animi cupiditates,ad hoc ſcelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cùm dixit, hunc ne in conuiuio quidem vllo ferè interfuiſſe: nihil autem vnquam debuit:cupiditates porrò quæ poſſunt eſſe eo,qui (vt ipſe accuſator obiecit) ruri ſemper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè diſiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta. Quæ res igitur tantum iſtum furorem Sex. Roſcio obiecit? patri inquit,non placebat: patri non placebat? quam ob cauſſam? neceſſe eſt enim eam quoque iuſtam, & magnam,& perſpicuam fuiſſe. Nam vt illud incredibile eſt,mortem oblatam eſſe patri à filio,ſine plurimis & maximis cauſſis:ſic hoc veriſimile non eſt, odio fuiſſe parenti filium, ſine cauſſis multis,& magnis,& neceſſariis Rurſus igitur eòdem reuertamur,& quæramus,quæ tanta vitia fuerint in vnico filio, quare is patri diſpliceret? At perſpicuum eſt nullum fuiſſe. Pater igitur

Digitized by Google

igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſſa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium conſtantiſſimus. Ergo illud iam perſpicuum profectò eſt, ſi neque amens pater, neque perditus filius fuerit, neque odij cauſſam patri, neque ſceleris filio fuiſſe. Neſcio, inquit, quæ cauſſa odij fuerit: fuiſſe odium intelligo: quia antea cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus eſt, ſecum omni tempore volebat eſſe: hunc in prædia ruſtica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala nugatoriáque accuſatione, idem mihi vſu venit in cauſſa optima. Ille quomodo crimen commentitium confirmaret, non inueniebat: ego res tam leues qua ratione infirmem ac diluam, reperire non poſſum. Quid ais Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuoſa, Sex. Roſcius filio ſuo relegationis ac ſupplicii gratia, colenda ac tuenda tradiderat?

MODVS PER COACERVATIONEM exemplorum, in quo diligenter notandi ſunt nexus.

CAP. XL.

Efficax quoque genus confutationis, quo aduerſariorum ora prima aggreſſione obturantur, cùm facti, quod ipſi obiiciunt, ſtatim luculentum exemplum in graui auctore profertur: vt pro Milone n. 7.

Negant intueri lucem eſſe fas ei qui à ſe hominem occiſum eſſe fateatur. In qua tandem vrbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? nempe in ea quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortiſſimi viri: qui nondum libera ciuitate pop. Rom. comitiis liberatus eſt, cùm ſua manu ſororem interfectam eſſe fateretur. An eſt quiſquam qui hæc ignoret, cùm de homine occiſo quæratur, aut negari omnino ſolere eſſe factum: aut rectè, aut iure factum eſſe defendi? Niſi verò exiſtimatis dementem P. Africanum fuiſſe, qui cùm à C. Carbone tribuno plebis, in concione ſeditioſè interrogaretur, quid de T. Gracchi morte ſentiret, reſpondit, iure cæſum videri. Neque enim poſſet, Hala ille Seruilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me conſule, ſenatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos ciues interfici nefas eſſet. Itaque hoc, iudices, non ſine cauſſa fictis fabulis doctiſſimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris vlciſcendi cauſſa, matrem necauiſſet, variatis hominum ſententiis, non ſolum humana, ſed etiam deæ ſapientiſſimæ ſententia, liberatum. Quòd ſi duodecim tabulæ nocturnum furem, quoquo modo: diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interfici impunè voluerunt: quis eſt, qui quoquo modo quis interfectus ſit, puniendum putet, cùm videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipſis porrigi legibus? Atqui ſi tempus eſt vllum iure hominis necandi, quæ multa ſunt, certè illud eſt non modò iuſtum, verum etiam neceſſarium; cùm vi vis illata defenditur. Pudicitiam cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marij, propinquus eius Imperatoris interfectus ab eo eſt cui vim afferebat. Facere enim probus adoleſcens periculoſè quam perpeti turpiter, maluit: atque hunc illis vir ſummus, ſcelere ſolutum, periculo liberauit. Inſidiatori verò & latroni, quæ poteſt afferri iniuſta nex? Quid comitatus noſtri? quid gladij volunt? quos habere certè non liceret, ſi vti illis nullo pacto liceret. Eſt enim hæc, Iudices, non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus; ad quam non docti, ſed facti: non inſtituti, ſed imbuti ſumus: vt ſi vita noſtra in aliquas inſidias,

Digitized by Google

dias,ſi in vim, ſi in tela,aut latronum aut inimicorum incidiſſet ; omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis. Silent enim leges inter arma, nec ſe expectari iubent, cùm ei qui expectare velit, antè iniuſta pœna luenda ſit,quàm iuſta repetenda. Etſi perſapienter, & quodammodo tacitè, dat ipſa lex poteſtatem defendendi:quæ non modò hominem occidi, ſed eſſe cùm telo hominis occidendi cauſſa vetat:vt cùm cauſſa,non telum quæreretur,qui ſui defendendi cauſſa telo eſſet vſus, non hominis occidendi cauſſa habuiſſe telum iudicaretur

Vide item, quæ habet Cicero pro Amer 42 44.45.48.52. 54. Cæcinn. 82.84.Muræn.67.Haruſp 17.

CONFVTATIO.

Pro cæco reo parricidij per ἀνακόλουθον, & ἀπίθανον.

CAP. XL.

Quint. decl. 1. VOlo nunc ſcire quemadmodum dicat explicitum, tam difficile facinus : cæcus parricidium cogitauit,cum quo? cuius ſe commiſit oculis iturus per totam domum ? Quem ducem elegit ille,qui erat in cubiculo ſuo ſolus ? Secum, opinor, ſecum deliberat. Sufficit ſibi , cum homine expeditiſſimo loquitur. Cur enim ſocium conſcientiæ quærat? omnia poteſt ſcire. Primum nox quando ſit: Deinde proſpicere ſollicitè,an omnis familia dormiat Gradu ſuſpenſo ponere certa veſtigia , & in omnem timoris ſui partem ſollicitum circumagere vultum. O quàm parum eſt in metu,ipſos etiam oculos habere! Ita non iſte ſibi dixit: Occidere quidem patrem volo ſed quem ſequentur hæ manus ? Nocte ſolus egrediar , ſed quando perueniam?puras non iunctis habitare liminibus? domus inter patrem filiúmque media. Quantum erroris , quantum moræ ! ſpatium ingens,& vix metiendum. Cæcitas inconſulta quid agis?nox antè deficiet. Quid ſi deinde vterque vigilauerit? quid ſi nouerca ? Age limen inueniam , cardinem ſine ſtrepitu mouebo , dormientis cubiculum intrabo, quieſcentem feriam patrem,ſemel ſatis erit,nec nouerca vigilabit. Securus egrediar,ſciente nullo reuertar. Vota ſunt iſta,ſed oculorum:cæcus deſperaret etiam,ſi tam multa nox polliceretur. Hoc loco quæram neceſſe eſt, quæ ratio fuerit vt iuuenis ad parricidium ſuo potiſſimùm gladio vteretur. Nimirum illud in mentem venit,quia erat relicturus Nam ſi alienum & ignotum in vulnere patris gladium reliquiſſet , poterat de percuſſore dubitari. Hic attulit ſuum, vt etiam ſi euaſiſſet, tamen ferro ſuo teneretur. Cur ergo,inquis, gladium in cubiculo tuo habebas ? quia habueram ſemper , quia vſurus illo non eram Ferrum ego parricidio meo,tot antè annos præparaui, & ſecundùm illum,quem minabar,patri tandiu innocens fui. Ego eram ferro ac mente paratus,& tot abiere noctes;antè gladium illum familiarem oculis tuis ſeci,antè omnibus ſeruulis notum. Pependit in cubiculo meo,tanquam teſtis conſcientiæ meæ , palam in medio,negligenter, ſic vt ſubtrahi poſſet Non illud conſcientia trepida velauit , tam notus in cubiculo fuit, quàm cæcitas domini.

Confutatio, in qua explicatur lex.

Lex,Qui parentes in calamitate deſeruerit,inſepultus abiiciatur.

Filius, vt patrem redimeret è vinculis,matrem cæcam reliquit

Pater alligatus eſt, mater cæca eſt. *Quint. decla. 6.* Vnus vtrique filius, magna locorum diſtantia. Habet lex in medio debitorem. Duc ad vtrum mauis , ad vtrumque non potes, niſi hanc miſero conditionem imponimus,vt quicquid fecerit,proiiciendus ſit. Si exierit,mater ſepeliri vetabit : ſi remanſerit,pater.

DE PERORATIONE.

CAP. XLI.

Peroratio-nis momentum.

PEroratio, quaſi extremus actus reſtat, oratori ſtrenuo & diligenti minimè negligendus; Et eo quidem magis excolendus, quòd quæ vltimo loco dicuntur, aculeum mentibus auditorum potiſſimùm infigere atque relinquere debent. HENRICVS ille MAGNVS, cuius, vt & Regis optimi, & ſuauiſſimi Parentis, ſæpius iucundiſſime recurrit memoria, vt magnum, & in omnibus rebus elimatum fuit eius iudicium, dicebat ſe oratores ex perorationibus agnoſcere; quòd initio artificioſis illigata verborum ſtructuris, ad numeros ferretur oratio: ſub finem natura ipſa, ſe in ſuis motibus promeret frequentiùs. Euenit vſu plerumque multis, vt initia habeant ſplendida, lentos & iacentes exitus. Cùm enim toti in illud quod primum occurrit, in exornanda ſcilicet proœmia, acerrima mentis cogitatione ferantur, extrema, vel iam hebeſcentibus ingenij & induſtriæ aculeis, vel certè temporis penuria perquàm neglecta atque arida eſſe patiuntur. Itaque initio, cùm elaboratæ orationis, veluti pennis innixi, rapiuntur, placent: ſub finem, deficiente iam arte, cùm parum naturæ habeant, aut licèt habeant, cùm grauiſſimas ſententias, & motus, ex tempore tractare difficillimum ſit, quaſi exutæ pennis aues corruunt, & deformi lapſu affliguntur ad terram, eo maximè tempore quo alacriùs eminere debuerant. Quamobrem prudentis eſt oratoris, initio, non ita magnificis illis eloquentiæ propylæis, & Ionicæ ſtructuræ deliciis, capi, quin maturè conſideret, qua porta commodiſſimè excedere, viriliterque ſe expedire poſſit. Hoc magnus artifex Tullius perquàm ſolerter nouerat; cuius vt omnibus, ſic in perorationibus eximia fuit felicitas; nec ſine cauſſa, vbi plures cum eo oratores dicebant, hanc illi partem exarandam communi omnium conſenſu deferebant.

Henrici Magni iudicium de oratoribus.

Cauſſa fluctuantis perorationis.

Prudentia in ponderando epilogo.

Locus perorationis.

Vt verò quis peroratione nauiter vtatur, ſpectandum eſt cauſſæ genus. Occurrunt enim plerumque cauſſulæ, quæ nec orationem merentur, nec perorationem: vel etiam breues oratiunculæ, in quibus ſi perorationem labores contentiùs, videaris rudis, & inornatæ domunculæ, cæteris incuriâ neglectis, grande & locuples poſticum abſtruere. Vbi perorationem non deſiderat oratio, ſaltem conari oportet, vt aliqua virili & expedita concluſione claudatur. Si longior fuerit, & grauior, tum erit epilogus ſumma diligentia attexendus; ne in portu, quod aiunt, naufragium faciat oratio. Quanquam verò ſæpe in multis orationis locis, poſt res confirmatas frequententur epilogi, in fine tamen præcipuum regnum obtinent.

Partes.

Atque cùm tota ratio perorationis in duabus potiſſimùm ſita ſit rebus, in enumeratione & motu: vtrumque conſideratè ſpectandum, nec leui induſtria tractandum erit.

Enumerationis dexteritas.

P. Emundus Augerius.

Eumeratio illa, & ἀνακεφαλαίωσις rerum, plurimum deſiderat induſtriæ. Noſtra memoria Pater Emundus Augerius, vt erat magnus in cæteris orator, ſic in ea parte, non mediocriter excellebat. Erat illi ſemel concio iam prouecta, cùm de repentè adfuit HENRICVS TERTIVS, Galliarum Rex Chriſtianiſſimus, cui Pater multis erat nominibus charus, & periucundus. Cœpit ille, quæ ante dixerat relegere, & per ſua veſtigia recurrere, tanta dexteritate, tam concinna diſpoſitione, tam facili ſententiarum claritate, tam diſtincta varietate verborum, vt qui aderant permulti graues viri, & in eloquentia bene verſati, hoc vnum perfecti oratoris opus, & præſtantiſſimum

&

& difficillimum eſſe dicerent.

Danda eſt igitur opera ſingularis, vt hæc enumeratio non ſit crambe reperita (quod ait Satyricus) ſed velvti ſubtiliſſimum induſtrij pictoris opus, qui in exiguam quandam tabellam, rem magnam, & antea diffuſam, collegerit.

Gemma in qua caſus Phaeth. Galen. l. 17. de vſu part. c. 1.

Caſum Phaëthontis in gemma annuli expreſſum, admirabili vel potiùs ſtupendo artificio memorat Galenus Videbatur adoleſcens ſolis filius, crinito radiis capite flagellum tenens, in aureo curru ſedens, quem celeres quadrigæ rapiebant, tanta ſubtilitate ſculptæ, vt ſedecim pedes equorum minutiſſimis lineolis diſtincti eminerent. Hinc rubentis ardoribus cœli facies, Iouis iræ, infelicis patris deſperatio, & attoniti caſus nouitate cœleſtes hærebant. Illius decreſcebat mare, ebulliebant aquæ, terra continenti incendia flagrabat, & longè latéque ſparſi flammarum globi ſyluas, montes, prata, pecudéſque abſumebant: Ingentis illud artificij, & delicatiſſimę manus Pari profectò ratione pręclarum cenſetur oratoris opus, vbi per totam orationem variè diſperſa vno aſpectu ponit ob oculos, & aptis motibus animat atque incendit.

Curabit in eo ne nimius ſit, & inutiles minutias exquirat, quæ à grauioribus facilè rebus abſorbentur.

Perorationis præcepta.

Deinde, vt coquus cibos variis condimentis, ita nouum orationis ferculum, & ſententiarum nouitate & verborum varietate prudenter aſpergat.

Legenda perorat. pro Milone. n. 94. pro Cluent. nu. 188. pro Flac. in 44. pro Sylla, pro domo, pro Mur. pro Planc. &c.

Tertiò, vt illud potiſſimùm frequentet, quod cauſſæ fundamentum eſt, & auditorum animis relinquere nititur. Deinde, vt aptos motus accommodet, qui toti ſunt in affectibus, & figuris, de quibus cõſequentibus libris agendum eſt. Exemplorum cùm paſſim in Cicerone præſtantiſſima quæque affluant, nihil opus fuit multitudinem percenſere: nihil vetat tamen, quominus hoc ex Quintiliano audiamus; cetera ex figuris & affectibus, ſatis abundè peti commodéque poterunt.

PERORATIO MISERABILIS pro filio, qui cùm ſua captiuitate, & morte patrem redemiſſet, mortuus in vinculis a matre ſepeliri prohibetur.

CAP. XLII.

Quint. decl. 6. Affectus miſerationis in morte filiorum. Miſeriæ imago.

VBi virtus? vbi pietas? periſti miſer, & malè audis Non morienti pater aſſedi, non ægri caput molliori ſede compoſui, non fatigatum latus mutaui, non ſpiritum excepi. Abſens, extinctus, euerſus, mortem tuam inueni. Nemo ægro vincula laxauit, nemo manus ferro ſordidas ad accipiendos remiſit cibos. Tantum catenarum cauſſa ſolutus eſt, neglectus, deſpectus. Quidni vilis ſenis vicarius? inter tot ardentiſſima febrium deſideria, non habuiſti, quem poſceres; quo modo te vincula compoſuerant, iacuiſti, matrem, patrem, propinquos tantum cogitaſti. Nunquid indulgeo mihi, quòd te puto inſpiraſſe in carcere meo? Nondum matri ſatisfactum eſt.

Crudelitatis eſt exigere pœnas à cadaueribus.

Quoniam pœnas à cadaueribus exigis; audi ſequentia tempora, mors ipſa filij tui naufragium fecit, per tot fluctus volutatum corpus intumuit, tot collitum ſcopulis, tot ſpatioſis tractum arenis, nunquam tamen infelicius, quàm cùm venit in terram.

Sepultura.

O quàm graue eſt mori! quanto grauius, quòd ego viuo ſuperſtes filij mei? Viuo, omnibus diis hominibuſque, ſed ante omnes mihi, & inuiſus & infeſtus, & vxoris quoque pietatem perdo In funere filij diuortium fecit, video hæc rerum naturæ bona, quæ filio abſtuli. Omnis me ætas, mei admonet luctus; ſenectus, ad quam non peruenit; miſera pueritia, quam non tranſiuit; adoleſcentia, in qua periit. Superſum,

vt ſi feliciſſimè ceſſerit, rogum meum videam, & edaces circa corpus filij mei flammas, ſi hoc non contigerit, nigrum cadauer, & deforme etiam ignotis ſpectaculum. inter hæc mala credetis, puto, ſi dixero vellem oculos non habere. Quid nunc amplius? Ad te vxor preces conuertam irritas, malè tentatas? Tu verò perge, & bono tuo vtere, felicem te, quòd in hac fortuna tua iraſceris. Ad hoc confugiendum eſt. Per communes caſus, per calamitatem meam, humanæ calamitatis exemplar, ita vos coniuges veſtræ ament, non ſic deſiderent, ita hoc orbitatis meæ vltimum exemplum ſit, ita vos habere tam pios filios non neceſſe ſit; miſeremini. Si vicarium accipitis, me proiicite, non inuidioſæ preces ſunt, nihilominus impero. Non læta ſententiam veſtram ſequetur gratulatio, non ad templa deducar, ſed ad ſepulchra: Etiam cùm vicero, flendum eſt: Si verò vincimur, ibo in littus miſer, planctibus aues abigam, aut me corpori filij mei, velut tumulus imponam: Iacebimus duo inſepulta cadauera, me feris obiiciam, aut circa ſingulorum domus, ad genua prætereuntium ibo, & recepto iam miſeris more ſupplex, non cibos petam, non ſtipem, mendicabo terram, & collatas miſerantium manu glebas; aut, quod certè licet, filium in mare proiiciam. Iam crudeles aquæ, & venti malè ſecundi, reddo vobis veſtrum beneficium. Ferte quolibet: licet ad barbaros, licet ad hoſtes, licet ad piratas. Fortè aliquis iubebit ſepeliri, certè (quod ſciam) nemo prohibebit.

Oculi augent dolorem.

Item in cauſſa adoleſcentis ad remedium fraterni morbi, exſecti iuſſu patris, & occiſi

Peroratio flebilis, per apoſtrophen ad animam mortui.

Quint. decl. 8.

Conuertitur hoc loco, Iudices, mulier infelix, & velut ad quandam præſentiam amiſſi iuuenis, Siue, inquit, tandem ſecuritate mortis explicitus, in aliquo ſedis æternæ pudore requieſcis. ſiue excluſus, ac vagus, & inter fabuloſa ſupplicia metuendus, adhuc laceratione per ſtupentes horrentéſque manes vmbra diſcurris, audi miſerrimæ matris iniquiſſimam complorationem. Non quidem licuit mihi in illud cubiculum conditorium tuæ mortis irrumpere, nec ſupra chariſſima membra proſtrata meis vulnera tua tegere viſceribus: quod ſolum tamen potui, corpus, quod medicus, quod reliquerat pater, hoc ſinu miſera collegi, ac vacuum pectus frigidis abiectiſque viſceribus rurſus impleui, ſparſos artus amplexibus iunxi, membra diducta compoſui, & de triſti terribilique facie, tandem ægri cadauer imitata ſum. Hoc eſt tamen quod de triſtiſſima orbitate præcipuè ferre non poſſum, propter fratrem videris occiſus; nec tamen vnquam conſtare poterit, an tu ſanaueris fratrem.

Manes.

Affectus Matris in morte filij.

Item, Ecce ſuper lectulum effuſa feralem, laceros artus & peruſtum complexa corpus exclamo, teneo vnicum meum; velit nolit inuidia, meum miſera formoſum. Hoc erat, quod infeliciſſimam matrem vltra ſolitæ charitatis exagitabat affectus, amabam marite periturum. Infames quantumlibet hanc impatientiam, ego mihi videor defuiſſe; ceſſaſſe multùm de lætitia, multùm perdidiſſe de gaudiis. Nemo vnquam nimis amauit. Excuſo tibi, inquit, iuuenis innocentiſſime, quod ſupremis tuis nondum præſtitiſſi miſeræ comitatum. Viuere quidem te defuncto continuò non debui, ſed mori marito tacente non potui. Rumpam tædium lucis inuiſæ, ſed prius licuerit coram ciuitate manibus

bus tuis iuſta perſoluere, cùm damnato ſupra calidiſſimum ſilentium parricida, nihil te dixiſſe conſtiterit. Ignoſce quòd ad iudicium iſtud orbata duraui. Timui, ne ſi ad exitum impatientia, ſi præcipiti pietate properaſſem, faceret alium parricida de mea morte tumorem.

Finis libri ſexti.

DE ELOCVTIONE, LIBER SEPTIMVS.

DE ELOCVTIONE.

CAPVT PRIMVM.

QVæ ad elocutionis virtutes attinent, ſunt à nobis in prima eloquentiæ parte diffuſiùs expoſita. Sed tamen, quoniam ſemel ad præceptiones defluximus, nonnulla de huius ipſius virtutis Rhetoricæ culturâ, ſaniorum Rhetorum placita trademus. Sunt enim in hac parte (vt liberè fatear) infinitæ, vel etiam aliquot veterum Rhetorum ineptiæ, qui cùm ad ſublimes illas eloquentiæ vires aſſurgere non poſſent, toti in literulis ſyllabiſque aucupandis, & in tornanda periodo hæſerunt. Quæ res etſi in ſuo genere non ſunt negligendæ; Tamen eas conſectari moroſiùs, & præ iſtis heroïcos ſenſus parui facere, hominis eſt intēperanter abutentis otio, & literis. Ego enim ſic arbitror, eloquentiam, ex ſenſibus, & verbis, quaſi ex animo & corpore conflatam eſſe. Qui contemptis grauibus ſententiis, omnes in verborum ſtructuram curas & cogitationes intendunt, ſimiles illis videntur, qui neglecto ſpiritu, *cæleſtis auræ particula*, ſolam cutem impenſiùs curant. Cauent enim vehementer, ne collidantur literæ, ne hiatus incurrant vocalium, ne aſperos auribus ſonos contumaces ſyllabæ efficiant: Dant ſingularem operam, vt trahantur periodi, vt comptiùs interſtincta particulis cola, vt oratorij pedes concinant, vt poſt longos circuitus frequens ſit illud intercalare Epiſodium, *eſſe videatur*.

In minutiis elocutionis enodādis | *ſcrupuloſiùs immorari, puerilis eſt ingenij.*

Interim præclaris ſenſibus exhauſti, ieiuni, macilenti, totas orationes Græculorum nugis & literatum ob-

ſeruationibus compleuit. Hoc quidem miſera vanitas eſt, & ea opinor, quæ ſanctorum virorum ſcriptis caſtigatur, puerilis loquentia, inanis rerum, plena ineptiarum.

Quanquam non hæc à me ita dici velim, vt omnem verborum ornatum, contemnendum putem: Nam vt corporis honeſtam curam gerunt etiam ſapientes, ſic & in graui oratione culturam elocutionis eſſe volo; ſed eam grandem & cum maieſtate decoram. Duo tantùm reprehendo, primum, quòd iſta putidiùs à pleriſque, magno cæterorum eloquentiæ ornamentorum diſpendio, curentur: deinde, quòd ad ſacras conciones, & ſerias orationes, in quibus pugnare oportet, non ludere, iuueniliùs traducantur.

Cauendum eſt omnino, ne oratio, quæ ferri debet, ac fluere, demetiendis pedibus ac perpendendis ſyllabis conſeneſcat. Nam id tum miſeri, tum in minimis occupati eſt. Neque enim qui ſe totum in hac cura conſumpſerit, potioribus vacabit, ſi quidem relicto rerum pondere, ac nitore contempto, teſſerulas (vt ait Lucilius) ſtruet, & vermiculatè inter ſe lexes committet. Quamobrem, & cùm de hac tota re ſcriptum ſit à nonnullis, etiam abundantiùs quàm oratoria grauitas poſtulet; quæ leuiora ſunt, omittam, aut certè perſtringam: quæ verò melioris notæ fuerint, à veteribus præſertim animaduerſa, non prætèribo.

Quint. l. 9.

ELOCVTIONIS DIVISIO, & eius prima pars Elegantia.

CAPVT II.

ELocutionis omnium clariſſima diuiſio eſt, quæ traditur à Cicerone quarto ad Herennium, in *Elegantiam*, *Compoſitionem*, *&* *Dignitatem*. *Elegantia* eſt, quæ facit vt vnumquodque purè & apertè dici videatur. Hæc diſtribuitur in Latinitatem & Explanationem. Latinitas ſermonem purum conſeruat. Duos Grammaticorum ſcopulos, ſolœciſmum & barbariſmum declinat, & honeſtam in omnibus conſectatur orationis munditiem. Primùm igitur, vt Latinè loquamur, videndum eſt, ſed & verba afferamus ea quæ nemo iure reprehenderit; & ea ſic caſibus, & temporibus, & genere, & numero conſeruemus, vt ne quid perturbatum, ac diſcrepans, aut præpoſterum ſit. Hæc ex Grammaticorum petuntur officina, in qua procudenda ſunt accuratiùs puerorum ingenia, ne cruda adhuc ſtudia in grauiores ſcientias propellant, & congrui ſermonis imperiti præbeant ſe deridendos. D. Baſilius legatum ſibi à Valente Rhetorem, Demoſthenem nomine, haud ſatis Δημοσθενικῶς in Grammaticos errores impingentem, caſtigauit vrbano dicto: Δημοσθένης σολοικίζει.

Cic. 4. ad Her. c. 2.

Cic. 3. de Orator.

Demoſth. Valentis Legatus. Sozom. l. 16. c. 16.

Quo verò riſu exceptum eſt apud Athenienſes, DATIS Melos? qui, vt vir Perſa, & miles, minùs ad Atticas factus elegantias, Græcè loqui conatus, dixit ἥδομαι κ̓ χαίρομαι. Erat hoc hoſpiti & duci militiæ condonandum. Sed minùs tolerandi ſunt, qui cùm iſtis vitiis laborent, profitentur tamen elegantias; & in alios, ſi quid fortè titubarint, ſunt impensè dicaces. Nec infacetè luſit Auſonius in eiuſmodi farinæ Rhetorem, qui ſcripſerat actiua voce Reminiſco.

Suid. in voce. Δάτις. Ariſtoph. in pace.

Reminiſco Rufus dixit in verſu ſuo:
Cor ergo verſus, imò Rufus non habet.

Haud diſſimilis quiſpiam legatus, qui ad Alexandrum Tertium miſſus, contra S. Thomam Cantuarienſem Archiepiſcopum, ſparſurus querimonias, illud identidem in oratione vſur

Hilarius Ciſterenſis Legatus σολοικίζει. Eius oratio.

Digitized by Google

vſurpauit, *oportuebat*. Ex quo grauiſſimo cœtui riſum propinauit non mediocrem.

[Pater (inquit, & Domine, intereſt beatitudinis veſtræ, quod perperam actum eſt in perniciem vniuerſitatis, ad pacis & debitæ concordiæ ſtatum citiùs reuocare, ne nimis huiuſmodi immoderata præſumptio multorum ſtragem, & Catholicæ Eccleſiæ ſciſſuram poſſit procreare. Id parum attendit Dominus Cantuarienſis, dum relicto maturiori conſilio, ſe ſolum conſuluit, vt ſic ſibi, & ſuis, Regi, & regnò, populo, & clero grauiores labores procrearet, & anguſtias: & certè virum tantæ auctoritatis non decuit, nec oportuit, nec
Baro. ad Chri. 1164. Sec. 34. aliquando oportuebat.] Addit qui ſcripſit hiſtoriam: Ita grammatizabat Hilarius Ciceſtrenſis, dicens *oportuebat inſuper ſuos, ſi ſaperent, non oportuebat ſibi in tabulis præbuiſſe conſenſum.* Hic vnus ex cœtu prorumpens in vocem: *Malè*, inquit, *tandem veniſti ad portum.*

Altera pars elegantiæ eſt explanatio, quæ reddit apertam & dilucidam orationem. Ea comparatur duabus rebus, vſitatis verbis, & propriis. Vſitata ſunt ea quæ verſantur in ſermone & conſuetudine quotidiana:
Cic. 2. ad Her. Propria, quæ eius rei verba ſunt, aut eſſe poſſunt, de qua loquemur. Hæc virtus elocutionis fundamentum eſt: qua qui non fuerit imbutus, fruſtra nititur ad ſuperiora. Quantus eſt enim error eorum qui nihil propriis verbis efferentibus, in omnibus tranſlatiouum conſectantur delicias? quod plerumque faciunt, vt humilitatem verborum virent, vt ille, qui in Actione
Quint. l. 2 c. 8. *Ibericas herbas*, ſe ſolo nequicquam intelligente, dicebat, niſi irridens hanc
De verbis oratoris vi. de Cic. 3. de Or. ſect. 150. vanitatem Caſſius Seuerus, *ſpartum* eum dicere velle indicaſſet. Solent hîc in delectu verborum Rhetores nonnulla tradere de factis, protractis, ſubtractis, commutatis, ſonantibus, exilibus, ſordidis, grandibus, vaſtis, quæ pluribus proſequi ſuperuacaneum eſſe arbitror. Nam puri dilucidique ſermonis ratio, in linguis præſertim antiquis, tota ex veterum ſcriptorum imitatione, & magiſtro vſu dicendi, petenda eſt: Ac demum bona verba habenda ſunt, quibus locupletiſſimi quique dictionis authores & magiſtri vſi ſunt; quibus niſi fueris contentus, fruſtra ſonantes litterulas & ſyllabas aucupabere.

DE COMPOSITIONE, *ſecunda parte Elocutionis.*

Eius definitio, officium, gratia.

CAP. III.

Compoſitio eſt ſtructura partium orationis (vt definit Halicarnaſſeus) *θέσις παρ' ἄλληλα τῶν τοῦ λόγου μορίων, ἃ δὴ καὶ στοιχεῖά τινες λέξεως καλοῦσι.* Eius officium eſt, verba inter ſe connectere, vt ne quid præpoſterum ſit, ne quid aſperum, aut vaſtum, ne quid obſcuratum negligentiùs, ne quid expreſſum putidiùs. Deinde ſingula inter ſe conciſa colis diſtinguere, mox etiam numeroſo periodorum ambitu vincire.

Eius vis moderata, maximè verò in exornationibus plurimum obtinet ſuauitatis, &, vt ait citatus author, *ἀφροδίτην τῷ λόγῳ περιτίθησι.* Atque, vt artifices, qui verſicolore ornatu veſtimenta diſtinguunt (Græci *ποικιλτὰς*, Latini, *Phrygiones*, & *plumarios* appellant) plurimum rei veſtiariæ decoris addiderunt: Sic, qui eleganti verborum textura conficiunt orationem, exornatiuum illud genus, quod totum penè in delectatione ſitum eſt, magna voluptate perfuderunt. Verba quantumuis lecta ſint, & nobilia, plurimum ſuauitatis & ornamentorum amittunt, niſi aliqua ſtructuræ ratio & concinnitas
Compoſitionis artifices cõparãtur cũ Phrygibus.

Digitized by Google

nitas accedat. Res enim perinde ſe habet, atque in mentis ſenſibus, quãtumuis illi generoſi fuerint, emarceſcunt, niſi orationis perſpicuitate, copia, felicitate promantur: ſic lepor ille verborum, ſine ſtructuræ lenocinio deſloreſcit.

Hoc Dionyſius Homericorum verſuum exemplo declarat; qui cùm verbis conſtent humilibus, tamen ex iuncturæ concinnitate plurimum iucunditatis hauſerunt: ſunt autem illi:

Τὼ δ' αὖτ' ἐν κλισίῃς Ὀδυσεὺς καὶ δῖος ὑφορβὸς,
Ἐντυώοντο ἄριστον, ἅμ' ἠοῖ κειαμένω πῦρ,
Ἔκπεμψαν τε νομῆας ἅμ' ἀγρομένοισι σύεσσι.
Τηλέμαχον δὲ περίσσαινον κύνες ὑλακόμωροι,
Οὐδ' ὕλαον προσιόντα, νόησε δὲ δῖος Ὀδυσσεὺς,
Σαίνοντας τε κύνας· ὑπὸ δὲ κτύπος ἦλθε ποδοῖιν.

& cætera, quæ, vt ait ille, διὰ τῶν εὐτελεστάτων καὶ ταπεινοτάτων ὀνομάτων πέπλεκται. Sed totam ex iunctura gratiam mutuamur. Hæc ſi Latinè reddantur, non poſſunt ſuos numeros retinere: Cum iiſdem comparari poſſunt quæ in Moreto incerti authoris leguntur:

Membra leuat ſenſim vili demiſſa grabato,
Sollicitáque manu tenebras explorat inertes,
Veſtigátque focum: læſus quem denique ſenſit.
Paruulus exuſto remanebat ſtipite fumus,
Et cinis obducta celabat lumina pruna:
Admouet his pronam ſummiſſa fronte lucernam.
Et producit acu ſtupas humore carentes,
Excitat & crebris languentem flatibus ignem.

Deinde:

Inde abit, aſſiſtitque molæ, paruáque tabella,
Quam fixam paries illos ſeruabat in vſus,
Lumina fida locat. Geminos tunc veſte lacertos
Liberat, & cinctus villoſa tegmine capræ
Peruertit cauda ſilices, gremiúmque molarum,
Admouet inde manus operi, partitus vtrámque:
Læua miniſterio, dextra eſt incerta labori.
Hæc rotat aſſiduis gyris, & concitat orbem.
Trita Ceres ſilicum rapido decurrit ab ictu,
Interdum feſſæ ſuccedit læua labori,
Alternátque vices: modò ruſtica carmina cantat,
Agreſtíque ſuum ſolatur voce laborem.

Et quæ toto illo poëmate continentur Homericis ab Halicarnaſſeo allatis non diſſimilia.

Hæc igitur, inquit, cùm de humili materia, & per ſe humilia ſint, ex decore numerorum mirificas habent veneres. Neque verò id tantùm in verſibus: exemplum citat ex Herodoto:

Γύγη, οὐ γὰρ σε δοκῶ πείθεσθαί μοι λέγοντι τὰ περὶ τοῦ εἴδους τῆς γυναικός· ὦτα γὰρ ἐντυγχάνει ἀνθρώποις ὄντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν· ποίει ὅπως ἐκείνην θεάσῃ γυμνὴν. ὁ δὲ μέγα ἀναβοήσας, εἶπεν· Δέσποτα, τίνα λέγεις λόγον οὐχ ὑγιᾶ: κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θεάσασθαι γυμνὴν; ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ, συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Hæc, & ſimilia, quæ ex Cicerone infinita poſſunt afferri, ſi diſſoluas, μικρόκομψα, ἀγεννῆ, μαλθακὰ, facias neceſſe eſt. Porrò tota ſtructuræ ratio continetur in periodis,

dis, de quibus dicendum eſt.

DE PRÆSTANTIA numeroſæ orationis, & eius ortu.

CAP. IV.

MAgni illius Auguſtini vox eſt, Mundum Dei canticum eſſe: & rectè quidem dixit; is enim eſt omnium muſicorum, ſine controuerſia, princeps; cuius nutu numeroſiſſimus vniuerſi concentus, perpetuas concordiæ ſeruat leges. Atque vt omnia certo quodam pondere ac menſura condidit, ſic illa videntur ab ipſis cunabulis inſtillatam retinere numerorum ſuauitatem Quid mirum igitur, ſi animus aurium nuntio naturalem quandam in ſe retinet omnium vocum menſuram? Homo profectò animal eſt natura muſicum, & muſicæ vis, per aurium ſenſus, quaſi per animæ veſtibula, ſi quando potentiùs illapſa eſt, tum delicato titillationis lenocinio mentem ſurripit, & miti quodam dominatu vendicat. Agreſtes ipſi belluarum ſenſus, hac dulcedine mulcentur: & Iouis quidem Aquila apud Pindarum, vbi Apollinis lyram audiuit, prædarum & fulminis oblita, iam conniuentibus oculis mergitur in ſoporem. Tum fulmen ipſum hac illecebra delinitum conſidente paulatim flammarum ardore langueſcit.

Muſica laus.

Quòd ſi omnia vel numeroſa ſunt, vel ipſis numeris delectantur, non oportuit, orationem egregium quoddam opus hominis, in quo pulcherrimæ mentis cælata eſt effigies, numerorum legibus eſſe deſtituram. Quamobrem, primùm quidem nata ſunt poëtarum ingenia, quorum ars exquiſito quodam flore dicendi luxurians mirifica ſuauitate eloquentiam vitámque perfudit. Ipſi deinde oratores, cùm poëtarum viderent artes florere laudibus, certos curſus concluſionéſque verborum inuenerunt, quibus illigata non modò ferretur contentiùs, ſed etiam blandiùs ſe inſinuaret oratio. Itaque cùm plerique veterum infracta, vt ſæpiùs, atque amputata loquerentur, claudicarent, inſiſterent, & quaſi inter ſaxa fractis & reluctantibus aquis obſtreperent, emerſit deinde illa ſcitiſſimè tornata circumſcriptio; cuius primi auctores fuere Thraſymachus, & Gorgias: in quorum ſcriptis vidiſſes ſublimia ingredi, leuia duci, acria currere, delicata fluere, ad ſummum omnia ferri enucleata quadam ratione modulatiùs.

Ortus numerorum.

Hoc verò dicendi genus, vbi oppreſſis ſuauitate mentibus perplacere cœpit vehementiùs, non erubuit quidem fori ſubſellia, quanquam in iuſta pugna, vt in verborum delectu tranquilliores, ſic etiam in numeris ſedatiores eſſe oratores ſolent. Verùm omnibus glorioſum poſtea viſum eſt, fluentem largiùs orationis impetum vincire moderata lege numerorum, cùm id præſertim eloquentiæ palæſtram, & vltima quaſi lineamenta conferat.

Qualis enim Vlyſſes apud Homerum, Palladis opera, alius atque alius apparet: Modò enim paruus, rugoſus, ſordidus videbatur,

Numeroſæ orationis præſtãtia illuſtratur eleganti ſimilitudine.

> Πτωχῷ λευγαλέῳ ἐναλίγκιον ἠδὲ γέροντι.

Mox cùm eundem ipſum virgula tetigiſſet Minerua, auguſta & ſpectabili ſpecie, hyacinthinóque capillo cernebatur:

> Μείζονα τ' εἰσιδέειν, καὶ πάσσονα θῆκεν
> ἰδέσθαι.
> — κὰδ δὲ κάρητος
> Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει
> ὁμοίας.

Haud diſſimili ratione, ſine numeris, quaſi pannis & centonibus hiſpida videtur oratio: mox eorum decore temperata, læta, florens, illuſtrius emicat.

Tantum in periodis ad exornationem præſertim orationem momenti ſitum eſt, vt quadrigæ albæ videantur, quibus Regina triumphat eloquentia. Has ſi omni ex parte ſuſtuleris, Rhetoricam peditem, humilem & abiectam facias neceſſe eſt. Neque verò cùm periodon laudo, grandes illas vbique verborum circumſcriptiones probari velim, cùm etiam contractiores multum habeant venuſtatis. Exempla affert Halicarnaſſenſis ex Platone, Demoſthene, & Æſchine.

PLATO.

Plato ἐν ἐπιταφίῳ λόγῳ.

Ἔργων γὰρ εὖ πραχθέντων λόγῳ καλῶς ῥηθέντι, μνήμη καὶ κόσμος γίνεται τοῖς πράξασι παρὰ τῶν ἀκουσάντων. Quæ licèt breuis ſit, habet tamen additamenta ad explendum numerum.

DEMOSTHENES.

Ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ, μηδὲ τοξεύῃ.

ÆSCHINES

Ἐπὶ ταυτὸν καλεῖ, ἐπὶ τοὺς νόμους καλεῖς, ἐπὶ τὴν δημοκρατίαν καλεῖς.

Hæc, inquit, quamuis contorta, & rotunda, numeroſæ ſuauitatis verbis augentur; quæ ſi diſſoluas, florem gratiæ ſuſtuleris.

DE NOMINE, ET definitione Periodi.

CAP. V.

PEriodus dicta eſt metaphora ducta à curſu circulari, quem curſores obibant in ſtadio. Definitur à Demetrio Phalereo:

Demetrius Phaler. l. de eloc.

Σύνθεσις τις ἡγμένη, & σύστημα ἐκ κώλων ἢ κομμάτων εὐκαταστρόφων, πρὸς τὴν διάνοιαν τὴν ὑποκειμένην ἀπηρτισμένον.

Ariſt. 3. Rhetoric

Ab Ariſtotele tertio Rhetoricorum λέξις ἀρχὴν ἔχουσα καὶ τελευτήν. Plenius & clarius à Cornificio deſcribitur; Denſa, & continens frequentatio verborum, cum abſolutione ſententiarum. Cicero modò ambitum, modò comprehenſionem verborum, alias complexionem, nonnumquam circuitum, conuerſionem, orbem, clauſulam, continuationem nominat. Ex quibus ſatis apparet quid ſit periodus. Talis autem videtur iuſta, in oratione pro Cæcinna. [Si quantum in agro locisque diſertis audacia poteſt, tantum in foro atque in iudiciis impudentia valeret: non minùs in cauſſa cederet Aulus Cæcinna, Sexti Ebutij impudentiæ, quantum in vi facienda ceſſit audaciæ.] Hæc 4. colis ſatis apertè diſtinguitur.

Quid ſit cauendū in periodo.

Cauendum eſt porrò vehementer, ne iuſtæ periodi explendæ gratia, quo meliùs cadat aut voluatur oratio inania quædam verba inculcemus, quaſi complementa numerorum. Nihil frigidius eſt, puerilius, & à vera germanáque eloquentia magis alienum, quàm vbi materia non patitur, ſed res eſt preſsè & rotundè (qualia multa in tertia dicendi figura occurrunt efferenda, periodorum tractu inanem diſtendere orationem. Præterea notandum, aliam eſſe vinctam, aliam ſolutam orationem.

Duplex oratio: vincta, & ſoluta.

Vincta propriè dicitur, quæ periodis decurrit; ſoluta, quæ licèt ſuos pedes & numeros habeat, non eſt tamen his circumſcriptionibus certa lege recurrentibus illigata: Talis eſt Herodoti vt pluri mùm locutio: Talia etiam in Demoſthene & Cicerone multa occurrunt λελυμένως dicta, in quibus non eſt periodorum ratio requirenda.

Ariſt. l. 3 Rhet. c. 9

Ariſtoteles fuſam elocutionem comparat cum Dithyramborum Anabolis, quæ ſunt longæ ſermonis excurſiones, ſtata lege minimè recurrentes:

Digitized by Google

currentes: Verſam vero,quæ dicitur periodus,cum ſtrophis,& antiſtrophis Lyricorum.

DE DIVISIONE Periodi.

Pneumate, Claui, Chiaſmo,&c.

CAP. VI.

PEriodorum variæ traduntur à Rhetoribus diuiſiones, quarum aliæ ad ſenſum verborum, aliæ ad ſtructuram pertinent. Ego, vt omnem ambiguitatem ſubmoueam, grauiores primùm diuiſiones afferam, minutias deinde ſuo loco diſcutiam.

Quid pneuma, in periodis. Primùm, vna eſt, quæ ab Hermogene appellatur πνεῦμα, ſpiritus: & definitur, σύνθεσις λόγου, διάνοιαν ἀπαρτίζον ἐν κώλοις, καὶ κόμμασι, μετρούμενον πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ πνεύματος, κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ λέγοντος: Structura orationis, quæ ſenſum membris inciſiſque definitum, ad orationis ſpiritum & vocem accommodat. Talis dicitur iuſta periodus.

Quid clauis. Alia dicitur Clauis, κλεὶς ſόπων π..., καὶ ἀληθινὴ ... τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος ... Decurſus totius argumenti breuiter comprehenſus. Et hæc tam communis eſt Rhetorum quàm Dialecticorum. Appellatur autem clauis; quòd vt clauis oſtium, ſic expeditè reſerat vim argumenti.

Aliæ nomen habent à diuerſis figuris, quibus contexuntur, inter quas nobilis eſt χιαζομένη.

Quid periodus χιαζομένη. Eſt autem periodus χιαζομένη, cùm in quadrimembri circuitu, vtriſque propoſitionibus ambæ redditiones reſpondent; & contrà, vt apud Demoſthenem, Olynth. 2.

Ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσῳ πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὑτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται. Ὑμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε. Etenim Philippus, quo plura ſupra ſuam ipſius dignitatem fecit, eò plus habet apud omnes admirationis. Vos autem, viri Athenienſes, quò peiùs quàm par erat, rebus vſi eſtis, eò maiori dedecore affecimini.

Dicitur autem χιαζομένη, quaſi decuſſata, à χ litera, quæ crucis in modum interſecantibus ſeipſas duabus obliquis lineis figuratur. Vnde & χιασμὸς figura, quando quatuor propoſitis, tertium ſecundo reſpondet, & conuenit quartum primo. *Chiaſmus.*

Alia ἰσοπλευρος, & ἰσόπλευρος, hoc eſt, quadrata, quatuor membris æqualibus conſtans.

Alia rotunda, στρογγύλως ἀποτετορνευμένη, rotundè, & concinnè, quaſi torno facta, vt loquitur Plutarc. de auditione Itaque nomen potiùs eſt omnium elegantium periodorum generale, quàm ſpeciale.

Alia ἐπιτιμητική, ſiue increpatoria, dicitur breuis, & expedita, vt Φίλιππος ἂν εὔξαιτο τοῖς θεοῖς ταῦτα, ἃ ὑμῶν τινες ἐθελοντὶ ποιοῦσιν: Philippus quidem à Diis poſtularet, ea ipſa quæ veſtrûm plerique faciunt. *Demoſth. Olynt. 1.*

Alia γνωμική, ſententioſa, vt εὐπράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν, ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται, Proſperis rebus vti ſupra meritum, ſtultis occaſio eſt malè ſentiendi.

Alia ἀποφαντική, enuntiatiua, quæ fit per rectos caſus, ἀλλ᾽ ὁ τὴν Εὔβοιαν σφετεριζόμενος.

Alia per interrogationem, vt τίς γὰρ ὁ τὴν Εὔβοιαν σφετεριζόμενος; τίς ὁ καταλαμβάνων Ὠρεόν; &c. Quis Eubœam ſibi vendicat? quis cœpit Oreum?

Alia ἐλεγκτική, redargutoria, vt ſi dicas, num hic ipſe eſt qui Eubœam ſibi vendicauit, qui cepit Oreum?

Affert & δεικτικὰς, & ἀρνητικὰς, & ἀπαγορευτικὰς, demonſtratiuas, negatorias prohibitiuas. Sed Græculæ ſunt iſtæ diuiſionum minutiæ; nunc ad ceteras

partitiones veniamus, quæ ex periodi partibus & membris colliguntur.

DE PARTIBVS periodi.

CAP. VII.

DVæ ſunt periodi partes, Colon, ſiue membrum, ſiue intermiſſio;& Comma, quod interciſio pariter,& articulus nominatur.

Membrum eſt oratio ſenſus perfecti,ſed ſuſpenſi,è toto corpore periodi abrupta:vel res breuiter abſoluta, ſine totius ſententiæ demonſtratione.Hoc Demetrius cum manu comparat, quæ ita pendet à corpore, vt in ſe cumulatam habeat naturæ ſuæ perfectionem.Id ſi longius fuerit,*χοινοτενὴς* appellatur, vt auctor eſt Hermogenes.

Quid σχοινοτενὴς. Eſt igitur colon, *Antequam P. C. dicam ea, quæ hoc tempore dicenda arbitror.* Vides ſenſum ſuſpenſum:Aſſume reliquam partem,& confice periodum.*Exponam vobis breuiter conſilium profectionis,& euerſionis meæ.*

Articulus,ſiue coma dicitur, cùm ſingula verba interuallis diſtinguuntur:cæſa oratione hoc modo: *acrimonia, voce, vultu,aduerſarios perterruiſti.* Eſt igitur comma pars coli,ſiue membri,vno vel pluribus verbis conſtans.

Hinc multiplex periodus ſecundùm varia interualla diſtinguitur;alia oratoria, alia hiſtorica, alia ſimplex, alia compoſita,alia magna,alia parua, alia mediocris, alia etiam perigraphe appellatur.

Oratoria amplior eſt,& fuſior,qua vtuntur Oratores.

Hiſtorica aſtrictior,ad vſum hiſtoricorum.

Simplex, quæ vnico longiori membro conſtat. Tale eſt exordium pro Cluentio; Animaduerti omnem accuſatoris orationem in duas duas diuiſam eſſe partes.

Compoſita, quæ fit ex nexu plurium membrorum, vt ſuperior; [Antequam Patres conſcripti,&c.]

Magna, quæ maioribus colis, aut pluribus,quàm quatuor conſtat.

Parua, quæ paucioribus quàm quatuor.

Mediocris, quæ quatuor intermiſſionum ambitu definitur.

DE PEDIBVS PERIODI.

Ex Halicarnaſſenſi.

CAP. VIII.

DIonyſius Halicarnaſſenſis Rhetor quidem præſtantiſſimus, in libro de compoſitione nominum pedes oratorios ſic enumerat,& probat.

Primus eſt Spondeus aptus,& grauis.

Iambus non omnino eſt ignauus, ſed aptus humili & attemperato ſermoni.

Trochæus mollior eſt,& humilior.

Pyrrhichius eſt tenuis, & planè demiſſus.

Tribrachus nihil habet venuſtatis, & grauitatis.

Moloſſus ex tribus longis, vt *errores*, planè grauis eſt.

Amphibrachus ex duabus breuibus,& media longa,vt *amare*,non eſt adeò heroïcus.

Anapæſtus grauis, & aptus ad ſeria,atque affectus exprimendos.

Dactylus optimus eſt,& heroïcus, aptúſque rebus amplioribus.

Creticus,ſiue amphimacer,ex duabus longis,& media breui, vt *caſtitas*, non eſt repudiandus.

Meliór tamen Bacchius ex duabus longis,& vltima breui,vt *laudare*.

Hyperbacchius ex prima breui,& duabus longis,vt *haberem*.

Dochimus quoque pes eſt inſignis,

Digitized by Google

ex quinque ſyllabis, prima breui, duabus longis, breui, & longa, vt *amicos tenes*.

Diocherus ex duobus trochæis, vt *ſempiternus*, volubilis, & aptus maximæ in clauſulis.

Item Pæon primus, ex prima longa, & tribus breuibus, vt *conterere*. Pæon ſecundus, ex tribus breuibus, & vltima longa, vt *temeritas*.

Et hi frequentiores ſunt apud Oratores.

DE NVMERO, ET mixtura pedum.

Ex Cicerone.

CAPVT IX.

NOn eſt hîc meum conſilium, varias de numeris & pedibus arceſſere ſententias, & in iſta labyrinthi perplexitate ſine fructu ludere iuueniliùs.

Equidem exiſtimo totam illam tractationem à M. Tullio tanto iudicij pondere & ſententiarum nitore deſcriptam, vt qui in hoc opere videatur laboraſſe contentiùs, cæterorum ſcriptorum vel ſtudia reſtinxerit, vel ingenia ſuâ claritate preſſerit: Quamobrem, ne geſtum coram Roſcio agere in ſcena videamur, faciam quod mei eſt inſtituti. Primùm, quid præcipiat, exponam: deinde, quid de tota numerorum præceptione ſentiam, paucis indicabo. Sic igitur ille.

Cicero in Oratore. [Fluit omnino numerus à primo, tum incitatiùs breuitate pedum; tum proceritate tardiùs: curſum contentiones magis requirunt: expoſitiones rerum, tarditatem. Inſiſtit autem ambitus modis pluribus: è quibus vnum eſt ſecura Aſia maximè, qui dichoreus vocatur, cùm duo extremi chorei ſunt, id eſt, è ſingulis longis, & breuibus. Explanandum eſt, quòd ab aliis iidem pedes aliis nominantur vocabulis. Dichoreus non eſt ille quidem ſua ſponte vitioſus in clauſulis, ſed in orationis numero nihil eſt tam vitioſum quàm ſi ſemper eſt idem. Cadit autem per ſe ille ipſe præclarè; quò etiam ſatietas formidanda eſt magis. Me ſtante C. Carbo, C. F. Tribunus plebis in concione dixit his verbis; O Marce Druſe. Hæc quidem, duo binis pedibus inciſim, dein membratim: Tu dicere ſolebas, ſacram eſſe Rempublicam. Hæc item membra ternis: pòſt ambitus, Quicunque eam violauiſſent, ab omnibus eſſe eis pœnas perſolutas. Dichoreus; nihil enim ad rem, extrema illa longa ſit, an breuis: Deinde Patris dictum ſapiens, temeritas filij comprobauit. Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus eſt, vt admirabile eſſet. Quæro, nónne id numerus effecerit? Verborum ordinem immuta, fac ſic. Comprobauit filij temeritas: iam nihil erit, etſi temeritas ex tribus breuibus, & longa eſt: quem Ariſtoteles vt optimum probat, à quo diſſentio. At eadem verba, eadem ſententia, animo iſtuc ſatis eſt, auribus non ſatis, ſed id crebriùs fieri non oportet. Primùm enim numerus agnoſcitur, deinde ſatiat, poſteà cognita facilitate contemnitur. Sed ſunt clauſulæ plures, quæ numeroſè & iucundè cadant. Nam & Creticus, qui eſt è longa, & breui; & longa, & eius æqualis pæan, qui ſpatio par eſt, ſyllaba longior, quàm commodiſſimè putatur in ſolutam orationem illigari, cùm ſit duplex; nam aut è longa, & tribus breuibus, qui numerus in primo viget, iacet in extremo; aut è totidem breuibus & longa, in quem optimè cadere cenſent veteres: ego non planè reiicio, ſed alios antepono. Ne ſpondæus quidem funditus eſt repudiandus, etſi, quòd è longis duabus, hebetior videtur, & tardior; habet ta-

Digitized by Google

men ſtabilem quendam, & non ex pettem dignitatis gradú; in inciſionibus verò multo magis, & in membris; paucitatem enim pedum, grauitatis ſuæ tarditate compenſat. Sed hoc cùm in clauſulis pedes nomino, non loquor de vno pede extremo: adiungo (quod minimum ſit) proximum ſuperiorem, ſæpè etiam tertium. Ne Iambus quidem, qui eſt è breui, & longa: aut par choreo, qui habet tres breues; ſed ſpatio par, non ſyllabis: aut etiam dactylus, qui eſt è longa, & duabus breuibus; ſi eſt proximus à poſtremo, parum volubiliter peruenit ad extremum, ſi eſt extremus choreus, aut ſpondæus; nunquam enim intereſt, vter ſit eorum in pede extremo: ſed iidem hi tres male concludunt, ſi quis eorũ in extremo locatus eſt, niſi cùm pro cretico poſtremus eſt dactylus, nihil enim intereſt, dactylus ſit extremus, an creticus: quia poſtrema ſyllaba breuis, an longa ſit, ne in verſu quidem refert. Quare etiam pæana qui dixit aptiorem, in quo eſſet longa poſtrema, vidit parum: quoniam nihil ad rem eſt, poſtrema quàm longa ſit. Iam pæan, quòd plures habeat ſyllabas, quàm tres, numerus à quibuſdam, non pes habetur. Eſt quidem, vt inter omnes conſtat antiquos, Ariſtotelem, Theophraſtum, Theodectem, Ephorum, vnus aptiſſimus orationi, vel orienti, vel mediæ, putant illi etiam cadenti: quo loco mihi videtur aptior creticus. Dochimus autem è quinque ſyllabis, breui, duabus longis, breui, longa, vt eſt hoc, [amicos tenes,] quouis loco aptus eſt, dum ſemel ponatur; iteratus, aut continuatus numerum apertum, & nimis inſignem facit. Duo enim aut tres ſunt ferè extremi ſeruandi, & notandi pedes, ſi modò non breuiora & præciſa erunt ſuperiora, quos aut choreos, aut heroos, aut alternos eſſe oportebit; aut in pæane illo poſteriore, quem Ariſtoteles probat, aut ei pari cretico. Horum viciſſitudines efficient, vt neque ij ſatientur, qui audient, faſtidio ſimilitudinis, nec nos id quod faciemus, opera dedita facere videamur.

Hæc Cicero: ex qua oratione fluentibus cincinnis diffuſa laxiùs fermè iſtud colligas, probari ab eo dichoreum, ſed cum temperamento ad vitandam ſatietatem, creticum orationi cadenti aptiſſimum; pæana vtrúmque in principio; & medio, ſpondæum, choreum, tribrachyn, dactylum; quem ait parum volubiliter iungi cum choreo, aut ſpondæo extremum locum tenente; quare ſi iſti tres pedes concurrant, dactylus, qui inſtar cretici cenſetur in fine, in extremo erit collocandus: Ad ſummum dochimum omni loco congruum, ſed malè affectari.

Neque verò hîc erit alienum, Sturmi, & aliquot recentiorum, in Ciceronianum numerorum vſum obſeruationes & exempla notare, quibus confotmati faciliùs imitatio poſſit. Cùm igitur periodus tota debeat à capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipſa conſiſtat. non modò ambitus clauſulæ, ſed etiam principia atque media notanda ſunt.

IN PRINCIPIIS HI fermè probantur pedes:

Creticus.

Vt, [Neminem veſtrûm ignorare arbitror, Iudices.]

Pæan.

Vt, [At beneficio ſum vſus tuo. Leuia ſunt hæc in hoc reo crimina.]

His adiice dichoreum, & bacchium, & palimbacchium; vt, non enim poteſt ea natura, quæ tantum facinus commiſerit, hoc vno ſcelere eſſe contenta. Vehebatur in eſſedo tribunus plebis. At quanta merces Rhetori data eſt?

Dochimus.

Dochimus.

Vt, [Catenas habebat hoſpes tuus.]

Moloſſus.

Vt,[Idem Verres, qui fuit ſemper.]

Anapæſtus.

Vt, [Patior,Iudices, & non moleſtè fero.]

IN MEDIO.

Ampliſſimus eſt vtérque pæan, primus & quartus. Nec ſolùm dignitatem affert & amplitudinem, ſed etiam volubilitatem atque celeritatem, qua animi concitati affluente voluptate recreantur, vt, *Vincat aliquando cupiditas voluptáſque rationem, dummodò illa in hoc genere præſcriptio moderatióque teneatur.*

In hac oratione breui ſex pæanas primos accipere poſſis: ex quibus incitatior eſt curſus atque magnificentior amplitudo. *Item* : Fieri enim non poteſt vt animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate ſæpè nimia copia, inopia etiam, nonnunquam impeditus, hoc quicquid eſt quod nos facimus, in dicendo, non modò agendo, verùm etiam cogitando, ſuſtinere poſſit.

IN FINE.

Probantur Creticus, & Dichoreus.

Vt, [Verrem, non vt hominem,cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria; ſed vt pacem cum bello, leges cum vi, forum & iuriſdictionem cum ferro & armis, aduentum & comitatum cum exercitu & victoria conferatis.

Choreus, & Moloſſus.

Vt, [Fateor me ſalutis omnium cauſa ad eam partem acceſſiſſe ſubleuandam,quæ maximè laboraret.]

Dochimus.

Vt,[Quos amiſimus ciues, eos Martis vis perculit,non ira victoriæ.]

Creticus duplex.

Vt, [At quæ ipſe cogitans ſentio, in communionem tuorum temporum contuli.]

Aliquando Creticus triplex.

Vt, [Facere enim probus adoleſcens periculosè, quàm perperi turpiter, maluit.]

Creticus, & Dactylus.

Vt. [Omnis oratio moribus conſonet.]

Tribrachys cum Spondæo.

Vt, [Diu multúmque, Brute, dubitaui.] Et, [Maximus eſt fructus iucunditáſque ſapienti.]

Choreus & Diſpondæus.

Vt, [in monumentis maiorum ſuorum ſit interfectus.]

Iambus, & Diſpondæus.

Vt, [Sed etiam gloriam per tales viros infringendam.]

Tres Spondæi.

Vt, [Victoriis illuſtrata ſunt.]

QVID DE ISTIS NVMErorum obſeruationibus, & tota compoſitione ſit ſentiendum; & de cauendis vitiis.

CAP. X.

HÆc igitur, ſi fuerint moderatè obſeruata, lætioribus nonnunquam numeris exhilarant orationem. At contrà, ſi putidiùs diſcutiantur, ſermonis nitorem non mediocriter artis infelicitate corrumpunt.

Atque vt Callimachus nimis affectatæ diligentiæ ſtatuarius, fertur infauſto expolitionis ſtudio ſuorum operum decus inquinaſſe, dictus inde κακιζότεχνος, quòd artis violenta quadam tyrannide naturæ florem opprimeret; ſic videas pleróſque, dum ſyllabis aucupandis inſiſtunt moroſiùs, ab illo currentis amnis alueo, in tranſuerſa deteriùs abripi. *Rhetores moroſiùs numero ſtudentes, ſunt ſæpè κακιζότεχνοι.*

Etenim,ne quis putet iſtas numerorum leges à certa quadam & immutabili lege fluere, certè, qui de pedum bonitate ſcripſerunt, dum omnia ſuarum aurium iudicio metiuntur, pugnantia nonnunquam inter ſe dicunt, vt in conſtituendo numero, parum numeroſè videantur conci

concinere. Vitat Ephorus ſpondęum, & trochæum: quos tamen, vt generoſos pedes paſſim alij permiſcent orationi.

Ab Ariſtotele diſſentit nonnihil Cicero; à Cicerone, Quintilianus: ſed quid mirum? cùm ipſi, qui hæc accuratiùs ſunt conſectati, ſuis præceptis non ſemper inhæſerint?

Hieronymus Sophiſta notauit 30. verſus in orationibus Iſocr.

Certè Hieronymus ex Iſocratis aliquot orationibus triginta fermè verſus collegit, quos Sophiſta in hac numerorum gloria triumphanti iuueniliter obtrudit; atque is corrector importunus in eo ipſo loco quem reprehendit, ſenarium imprudens immittit. Ipſæ Ciceronis orationes ſi ad præſcriptos ſemper exigantur numeros, inuenientur aliquando deflectere, non quòd hæc ignorarit, ſed quòd præ ſententiarum grauitate maluerit aliquando contemnere. Quamobrem & in eo grammatica ingenia verſus aliquot inter orationes deprehenderunt, vt in Piſonem; *Proh Dij immortales! quis hic illuxit dies?*

Et Liuianæ hiſtoriæ initium ab Hexametro, à quibus non eſt vellicatum?

Facturúſne operæ pretium, quanquam nemo meliùs collocare potuit.

Quomodo diſcendi numeri.

Quid igitur ad hanc numerorum rationem conſequendam facere oportet? Primùm quidem arbitror, lectiſſimis auctoribus, maximè verò vni Tullio diutiùs inſiſtendum, vt eius ſtylo, quaſi coloratus animus generoſo fœtu impleatur; tum haud ita multum erit laborandum de numeris: quod enim accidit ſcribentibus, vt non de ſingulis literis cogitent, ſed ipſæ vltrò ad verborum textum veniant; ſic vbi fuerit circumſcripta mente ſententia, confeſtim verba, ea etiam numeri ſuauitate qua fuerint inſtillata, concurrent.

Vitia, quæ obrepunt numeris.

Ne quid igitur imperiti in hac numerorum lege conſectanda peccent deteriùs, rectè monet Cicero:

Cic. in orat. ſect. 229.

Sed magnam exercitationem res flagitat: ne quid eorum qui hoc genus ſecuti non tenuerunt, ſimile faciamus; ne aut verba traiiciamus apertè, quò meliùs aut cadat, aut voluatur oratio: qua traiectione verborum vtitur Cælius Antipater, & nihilo tamen aptiùs explet concluditque ſententias: aut inania quædam verba inculcemus, quaſi complementa numerorum. Quo vitio Aſiatici maximè numero ſeruientes laborant.

Sunt etiam, qui illo vitio, quod ab Hegeſia maximè fluxit, infringendis concidendiſque numeris, in quoddam genus abiectum incidant, Siculorum ſimillimum. Tertium eſt, in quo fuerunt fratres illi Aſiaticorum Rhetorum principes, Hierocles & Menecles; apud quos varietas non erat, quòd omnia ferè concludebantur vno modo: quæ vitia qui fugerit, vt neque verbum ita traiiciat, vt id de induſtria factum intelligatur, neque inferciens verba, quaſi rimas expleat, nec minutos numeros ſequens concîdat delumbétque ſententias, ne ſine vlla commutatione in eodem ſemper verſetur genere numerorum, is omnia ferè vitia vitauerit.

Quid in genere obſeruandum in numeris.

In genere autem hæc erunt obſeruanda, in dicendo nihil eſſe propoſitum, niſi aut ne immoderata, aut anguſta, aut diſſoluta, aut fluens ſit oratio. Itaque non ſunt in ea tanquam tibicini percuſſionis modi, ſed vniuerſa comprehenſio, & ſpecies orationis clauſa & terminata eſt; quod voluptate aurium iudicatur.

Cauendum ne oratio multis breuibus exiliat, néve longiorum continuatione langueſcat, ne continuentur ij pedes ex quibus efficiuntur triti vulgatique verſus; quod voluit Cicero, cùm dixit;

Neque tamen hoc tâti laboris eſt,

quanti

Digitized by Google

quanti videtur: nec ſunt Rhythmicorum omnia, ac Muſicorum, acerrima norma dirigenda: efficiendũ eſt illud, modò ne fluat oratio, ne vagetur, ne inſiſtat interiùs, nec excurrat longiùs, vt membris diſtinguatur, vt conuerſiones habeat abſolutas: neq; ſemper vtendum eſt perpetuitate & quaſi conuerſione verborum, ſed ſępè carpenda membris minutioribus oratio eſt: quæ tamen ipſa membra ſunt numeris vincienda.

DE VSV PERIODI.
CAP. XI.

OPeræ pretium eſt, de vſu quoq; periodorum monere diſcentem, ne quis ob imperitiam putet orationẽ perpetuis numeris adſtringendam; numeroſum eſſe quicquid dicitur, & cancinnum, nihil vetat, numeros vbique habere, frigidũ eſt. Nam numeroſum eſt in ſtructura dictionum; numerus autẽ eſt interuallorum longorum & breuium varietas: benè conſtruere minus habet curæ; interuallis diſtinguere, operoſioris eſt apparatus, qui non eſt vbique neceſſarius. Idcirco rectè præſcribit M. Tullius.

Numerus, & numeroſum differunt.

Genus autẽ hoc orationis, neque totum aſſumendum eſt ad cauſas forenſes, neque omnino repudiãdum: ſi enim ſemper vtare, cùm ſatietatẽ affert, tum quale ſit, etiam ab imperitis agnoſcitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum ſẽſum actoris, tollit funditus veritatem, & fidem Sed quoniã adhibenda nonnunquam eſt, primum vidẽdum eſt, quo loco, deinde quandiu retinẽda ſit, tum quot modis commutãda.

Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio, ſi aut laudandum eſt aliquid ornatiùs, vt nos in accuſationis ſecũdo de Siciliæ laude, aut in ſenatu, de Conſulatu meo, aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis deſiderat, quàm doloris: vt in quarto accuſationis, de Ennenſi Cerere, de Segeſtana Diana, de Syracuſarum ſitu diximus.

Sæpè etiam in amplificanda re, conceſſu omnium funditus numeroſè & volubiliter oratio. Id nos fortaſſe non perfecimus, conati quidem ſæpiſſimè ſumus; quod plurimis locis perorationes noſtrę voluiſſe nos atque animo contendiſſe declarant.

Id autẽ tũ valet, cum is qui audit, ab oratore iam obſeſſus eſt, ac tenetur. Non enim id agit, vt inſidietur, & obſeruet, ſed iã fauet, proceſſúmque vult, dicendique vim admirans, non inquirit quod reprehendat.

Hæc autem forma retinenda non diu eſt, nec dico in peroratione, quã ipſe includit, ſed in orationis reliquis partibus: nam cùm ſis his locis vſus, quibus oſtendi licere; transferenda tota dictio eſt ad illa quæ neſcio cur, cùm Græci κόμματα & κῶλα nominent, nos non, rectè inciſa & membra dicamus.

Hæc Cicero, cuius veſtigia relegens Quintilianus, addit quoque de ſuo multa.

Vbicúmque acriter erit, & inſtanter pugnacitérque dicendum, membratim cæſimque dicemus. Nam hoc in oratione plurimum valet: adeóque rebus accommodãda compoſitio, vt aſperis aſperos etiam numeros adhiberi oporteat, & cum dicente, æque audiẽtem inhorreſcere. Mẽbratim plerúmque narrabimus, & ipſas periodos maioribus interuallis, & velut laxioribus nodis reſoluemus, exceptis quæ non dicendi gratia ſed ornãdi narrantur, vt in Verrem Proſerpinæ raptus. Hæc enim leuis & fluens cõtextus decet. Periodus apta proœmiis maiorum cauſſarum, vbi ſollicitudine, commendatione, miſeratione res eget: Item communibus locis, & in omni

Digitized by Google

amplificatione: ſed poſcitur tum auſtera, ſi accuſes: tum fuſa, ſi laudes. Multum & in epilogis pollet. Totum autem adhibendum eſt, quò ſit amplius compoſitionis genus, cùm iudex non ſolùm rem tenet, ſed etiã captus eſt oratione, & ſe credit actori, & voluptate iam ducitur.

Hiſtoria non tã finitos numeros, quàm orbem cõtextúmque deſiderat. Námque omnia eius membra connexa ſunt; quoniam lubrica eſt ac fluit; vt homines, qui manibus in uicem apprehenſis, gradum firmãt, continent, & continentur. Demonſtratiuum genus omne fuſiores habet liberioreſq; numeros. Iudiciale & cõcionale, vt materia varium eſt, ſic etiam ipſa collatione verborum.

DE MENSVRA PERIODI.
CAP. XII.

Ambitioſus eſt plerúmque nimis periodorum tractus, atque in eo ipſo quod moderatum eſſe oporter, & numeroſum, modum omnem numerúmque excedit; quod ne contingat, prudenti ratione prouidendum ſummi Rhetores decreuêre.

Demetrius quidem Phalereus libro περὶ ἑρμηνείας eos irridet qui eiuſmodi periodos frequentes congeruntt; quos air, capite, non ſecus ac ebrios, malè conſiſtere, auditores verò, propter affectationẽ nauſeare: τῶν τε τὰς πυκνὰς περιόδους λεγόντων, οὐδ᾽ αἱ κεφαλαὶ ῥᾳδίως ἑστᾶσιν, ὡς ἐπὶ τῶν οἰνωμένων οἱ δὲ ἀκούοντες ναυτιῶσι διὰ τὸ ἀπίθανον.

Ille autem delicatus orator hunc modum ſtatuit: ex ambitibus autem ij qui ſunt minores, ex duobus mẽbris conſtituuntur: maximi verò ex quatuor. Qui quatuor membra excedunt, hi modum atque menſuram periodi tranſeunt. Fiunt etiam quædam circunſcriptiones, quæ tribus membris, quædam, quæ vnò (quas ſimplices continuationes nominamus) continentur. Quando enim membrum longitudinem & flexum in fine habuerit, tunc vnius membri ambitus efficitur; vt Ἡ γὰρ σαφὴς φράσις πολὺ φῶς παρέχεται ταῖς ἀκουόντων διανοίαις: vbi autẽ multa iunguntur mẽbra, enitendum eſt, vt in colon amplum, & dignitatis plenum, cadat circunſcriptio.

Vt verò periodus ſit moderata, cautio adhibenda eſt, ne membris longiùs excurrentibus vtamur, alioquin compoſitio immoderata, & ad intelligendum difficilis efficitur; Nam neque ars poëtica vltra hexametrum progreſſa eſt, niſi alicubi in paucis.

Atque vt redundantia orationem non decet, ſic neque exiguitas ob ieiunam & anguſtam nominum ſtructuram: qualis hæc eſt, vita breuis, ars longa, præceps occaſio, quam ille κεκερματισμένην καὶ εὐκαταφρόνητον vocat.

Hæc fermè nobilis Sophiſta, qui profectò, dum maiores periodos omnes, quatuor hexametris circunſcribit, videtur mihi de veſtis magnitudine aut paruitate decernere, antequam corpus nouerit. Primum concipienda eſt mente ſententia, deinde illi periodus, vt veſtis, accedet. Itaque, cũ quis orator verſatur in illo tenui & elimato genere dicẽdi, nec habet amplã rerũ cõgeriem mollioribus fermè numeris explet ſententias: at verò, cũ in rebus exaggeratis adiũctorum obuerſatur multitudo, ſæpiſſimè extra iſtas delicatiorum Rhetorum ripas, vibratus orationis impetus efferueſcet.

Rectè dixit Xenophon ἀφίκοντο οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τὸν Τηλεβόαν ποταμόν· οὗτος δὲ ἦν μέγας μὲν οὔ, καλὸς δέ. *Venerunt Græci ad Telebam fluuium: hic magnus quidem non erat, amœnus tamen,* & peruertit gratiam periodi, qui ita extulit: *erat quidem ille magnitudine multis*

multis inferior, at cæteros amœnitate longè antecellebat.

Peruertit, inquam: quorſum? quia Pygmęo grandiores cothurnos aptare voluit, quàm pedis menſura pateretur.

At verò, ſi mihi non Teleboas, ſed Tigris, aut Iſter extra ripas efferueſcens, ſit deſcribendus, qui ſe vaſto quodam impetu reſtagnans efferat audaciùs, qui agros antea alendis frigibus mites, nunc deſolatos obruat, qui ſudatos tot menſibus agricolarum labores proterat, qui ſegetes in culmum iam erectas, læto partu luxuriantes decutiat, qui boues hauriat cum ſuis laboribus, qui ſupra miſerorum agreſtium mapalia feratur eliſus, & torrens, qui obſtantes fruſtra moles, per nexus operum manans exſcindat, qui inſepulta etiam mortalium capita, & abreptos à complexu matrum paruulos communi ruina ſepeliat, quis tunc me iubeat quatuor hexametris orationem circumſcribere?

Prima igitur lex magnitudinis in periodo eſt circunſcriptio ſententiæ, & notionis, quæ eſt in mente; hæc ſi grauis eſt, & multarum rerum comitatum habet, longiores amat tractus verborum; ſin contrà breuis vel modica, vt in attenuato & mediocri genere fieri ſolet, puerilis eſt ingenij diffuſiùs extendere.

Deinde etiam in graui genere videndum eſt ne longiores illæ periodi irrepant ex affectatione, ſed neceſſitate quadam fluere videantur, ne multæ grandiores continuentur, ne elidant ſpiritum dicentis, ne ramentis & quiſquiliis, hoc eſt, minutis ſenſibus ſint oppletæ, & quaſi bullatis nugis intumeſcant.

DE ARTIFICIO implendæ Periodi.

CAP. XIII.

AMplificandæ igitur Periodi artificium plurimùm confert ad eloquentiam: de quo hîc pauca ſubiungam. Amplificatur autem periodus quinque modis:

Primò, per definitionem:

Secundò, per enumerationem:

Tertiò, per interpretationem:

quartò, per congeriem, ſiue incrementum.

Quartò, per adiuncta, ſiue per circunſtantias.

I. Per definitionem: vt pro Milone Cicero, cùm poſſet dicere, vidimus curiam incendi: Verbum illud definit, & ita amplificat: Vidimus templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilij publici, caput vrbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab vniuerſo populo Romano conceſſam Vni ordini, inflammari, excindi, funeſtari.

II. Per enumerationem partium. Vt cùm eſſet ſatis dicere, Omnes lugent Clodium, tamen partibus ita enumeratis exornat: Publij Clodij mortem æquo animo nemo ferre poteſt. Luget Senatus, mœret equeſtris ordo, tota ciuitas confecta ſenio eſt, ſqualent municipia, afflictantur coloniæ, agri denique ipſi, tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum ciuem deſiderant. Hæc dilatanda ratio pulcherrima eſt, & præſtantiſſima, cùm totum in partes diducimus.

III. Per interpretationem. Ex verbo protrahitur oratio, cùm, quod ſemel vno verbo dictum, idem aliis verbis eiuſdem ſignificationis repetitur: Sed magnus eſſe debet dictionis delectus: vt, An verò, Iudices, vos ſoli ignoratis: vos hoſpites in hac vrbe verſamini, veſtræ peregrinantur aures, neque in hoc per-

Digitized by Google

uagato ſermone ciuitatis verſantur? Cicero 2. Philippic. Tu ingredi illam domum auſus es, tu illud ſãctiſſimum limen intrare: tu illarum ædium Diis penatibus os illud importuniſſimum oſtendere: Huius generis apud Ciceronem innumerabilia penè ſunt exempla, & plura quàm apud Demoſthenem.

IV. Per incrementum, ſiue congeriem, vt, abiit, exceſſit, euaſit, erupit: & ita multa ſynonyma à Cicerone congeruntur, quæ nihil faciunt ad interpretationem, ad amplificationem multum.

V. Per adiuncta, quæ ſeptem enumerantur. *Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando?*

Naturalia vel fortuita.

Quis, ſignificat perſonam; cuius adiuncta ſunt, vel à natura, vel à fortuna. A natura, homini inſunt animi aut corporis bona, vel mala; animi bona ſunt, virtus, & ſcientiæ: mala, vitia, & ignorantia.

Ad eadem quoque pertinent omnes artes, & ſcientiæ, quibus quiſque poteſt præditus eſſe, & quarum vſus aut bonus eſt aut malus: præterea vis naturalis, & ingenium, indoles, memoria, & alia: Affectus, ira, odium, lenitas, amor, cupiditas, lætitia, metus, ſpes, dolor, miſericordia, clementia, & alij. Corporis bona ſunt, proceritas, forma, dignitas in viris, venuſtas in fœminis, velocitas, pulchritudo, vires, valetudo, robur, ſexus, & cætera.

Corporis mala ſunt, nimia paruitas enormis proceritas, deformitas, infirmitas, tarditas, mutilatio, claudicatio.

Fortunæ bona aut mala, ſunt nomen, genus, propinqui, affines, liberi, amici, educatio, ſtudium, opes, honores, poteſtas, magiſtratus, libertas, diuitiæ, nobilitas, mores, &c. ex quibus quæuis notatio duci poteſt.

Quid, rem notat factam, dictam, cogitatam, opus quod fit, fiet, aut factum eſt.

Vbi, deſignat locum, in quo res eſt, fuit, erit, fit, fiet, aut facta eſt.

Habet locus varias ſpecies exprimendas, quas commemorat Cicero in Partitionibus oratoriis: vt, ſi ſit ſacer, profanus, publicus, priuatus, commodus, incommodus, anguſtus, amplus, apertus, clauſus, inferior, ſuperior, munitus, immunitus. Tempora ſunt, pacis, & belli, induciarum: anni quoque partes, enumerat, hyemem, ver, æſtatem, autumnum, menſes, hebdomadas, dies feſtos, nefaſtos, noctem, diem &c.

Auxilium complectitur præſidia, vires, cauſſas adiuuantes, corporis & fortunæ bona, inſtrumenta animata, vt ſeruos, adminiſtros; inanimata, vt ſicam, gladium, haſtam, tormenta. Quoties, ſignificat numerum quemcunque, aut iterationem rei factæ, aut faciendæ.

Cur, Cauſſam maximè efficientem exprimit, aut finalem, aut facti aut dicti: vt, quo conſilio, cuius reſpectu, reipubl. religionis, amicorum, rei priuatæ, tyrannidis, lucri; qua ſpe? quo metu? quo dolore? qua lætitia, &c.

Quomodo, indicat modum quo res facta eſt, aut fit, aut facienda eſt; qui modus aliquando deſignatur breuiter per aduerbia, per ablatiuos, per comparatiuos, per ſimilitudines; aliquando latè & copioſè per alias circunſtantias explicatur; vt, ſi mortis aut pugnæ modus referatur.

Quando, tempus refert, quo quid

Digitized by Google

quidpiam fit, fiet, aut factum eſt: in hoc genere ſunt, tempora pacis, & belli, induciatũ, anni partes, autumnus, hyems, ver, æſtas, menſis, hebdomas, dies feſtus, nefaſtus, ſerenus, pluuius, nox, veſper, mane, meridie.

Nunc illuſtre exemplum ſubiiciam, quo artificium Ciceronis in eo deprehendas. Vis intueri quid poſſit iſta amplificatio? finge tibi hanc periodum. Quæ precatus ſum, cùm conſulem L. Muręnam renunciaui, eadem precor & vt vos cum populo Rom. conſentiatis. Age, perſpice nunc, vt eſt immutata per adiuncta, congeriem, &c.

Quæ precatus ſum à Diis immortalibus, Iudices, more inſtiruróque maiorum: illo die, quo auſpicato comitiis centuriatis Lucium Murænam Conſulem renuntiaui, vt ea res mihi magiſtratuique meo, populo plebíque Romanæ, bene atque feliciter eueniret, eadem precor ab iiſdem diis immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum vnà cum ſalute obtinendum: Et vt, veſtræ mentes, atque ſententiæ, cum populi Romani voluntate ſuffragiiſque conſentiant, eáque res vobis populóque Romano pacem, tranquillitatem, otium concordiámque adferat: Et ex eo licet videre, quæ ſit iuſta periodi amplificatio; habenda enim eſt ratio perſpicuitatis; nec multa ſunt cum obſcuritate promiſcuè agglutinanda. Cauendum quoque, ne dum amplificationis ſtudio abducimur, periodus in nimiam magnitudinem excreſcat, niſi fortè ſit diſtributio, aut enumeratio, & ſimiles amplificationis figuræ.

DE DELECTV ET compoſitione Nominum, ad venuſtandam Periodum.

CAP. XIV.

Age nunc, quoniam protrahendæ periodi rationem habes, quæramus venuſtandæ modum; is autem eſt duplex; in delectu ſcilicet & compoſitione verborum: legenda ſunt, vt præcipit Cicero, conſonantia, grauia, lenia, nitida. *Cic. 3 de Orat. n.169.*

Conſonantiora ſunt ſuperlatiua poſitiuis, in graui præſertim genere dicendi: vt pro lege Manil. [Quanquam mihi frequens conſpectus veſter multò iucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus eſt viſus, Quirites.]

Item verbalia præſtãt pleiúmque vt, *Dominatrix animi cupiditas*, conſonantius eſt quàm ſi *dominam* dicas; *regnatorem Aſiæ* grauiùs protulit, Virgilius quàm *regem*.

Ad ſummum compoſita, vt grandiora ſunt, ſic vocaliora, pro Roſcio Amer. [Parentum pœnas à conſceleratiſſimis filiis repetunt. Sic, conſtuprare, promouere, excruciare, meliora ſunt, quàm ſtuprare, mouere, cruciare.

Grauiora ſunt, quæ maiorem vim aut bonitatis aut malitiæ oſtendunt; quæque magis aut prodeſſe aut nocere videntur.

Leniora ſunt, ſi vitentur ſordida & abiecta; ſicuit Martiali inquinato vocabulo vti, quod Cicero meliùs expreſſit per detractionem confecti conſumptique cibi: nolo dici, morte Africani caſtratam eſſe Rempubl. nolo ſtercus curiæ dici Glauciam, quamuis ſit ſimile; tamen eſt vtrobique deformis cognitio ſimilitudinis. *Cic. & Orat.*

Hæc vbi lecta fuerint vocabula, magno deinde artificio ſunt conũgenda: ſiquidem feliciſſimus eſt di-

cendi modus, cui rectus ordo, aut apta iunctura, & cum his numerus opportunè cadit: quod ſi negligarur, plurimùm de oratione detrahitur ſuauitatis. Sex vitia contra compoſitionem notat Cicero.

Primum eſt concurſus & hiatus vocalium, quæ vaſtam & incomptam orationem reddunt, vt; *Vacca anea amœniſſima.* Et, *Ego omni officio*; quanquam Ciceronianum eſt, ſed in familiari collocutione toleratur.

Secundum, eiuſdem literæ nimia aſſiduitas, quæ rixetur in orationis commiſſura, vt; Rex Perſarum Xerxes pontum pedibus pertranſiuit. Aſpera ſanè & iniucunda hæc oratio, propter aſperos conſonantium concurſus: meliùs, ſi quis ita commutet; Xerxes opulentiſſimus Rex Perſarum, cùm in Græciam venire decreuiſſet, ſuper Helleſpontum fabricato ponte, pedibus ipſum mare pertranſiuit.

Tertium, eiuſdem verbi nimia aſſiduitas, vt; Nam cuius rationis ratio non extet, ei rationi ratio non eſt fidem habere.

Quartum, nimis crebra Homœoptota, vt; Veniunt flentes, plorantes, lacrymantes, obteſtantes.

Quintum, traiectio verborum, & tranſpoſitio inconcinna: quo in vitio eſt Lucilius poëta, vt ſæpe, tum in hoc verſiculo:

Has res ad te ſcriptas Luci miſimus Æli.

Nec mirum, ſi ſtans pede in vno trecentos verſus ſimiles componebat. Affectata eſt autem iſta compoſitio Mœcenatis, *inter ſacra mouit aqua fraxinos*, & ideò peruerſa.

Sextum, longa verborum continuatio, & nimis prolixa periodus, quæ & auditoris aures & oratoris ſpiritum lædit, niſi tamen neceſſaria videatur aliquando perigraphe, quæ eſt exceſſus ſupra iuſtam periodum, propter multiplicem partium enumerationem.

His, adde amphibologiam orationis, & collidentia nomina, vt *res inuiſa viſa*, & multa monoſyllaba leuiùs ſubſultantia, & ſi quę ex poſtrema ſyllaba antegreſſæ dictionis, ac prima conſequentis fiat nominis deformitas.

Ordo & collocatio.

Ordo & collocatio verborum hoc exigit, vt in ſimplicibus leuiori poſtponatur graui, cùm oratio amplificatur, cùm imminuitur; grauioribus leuiora ſuccedant. Sic 2. Philipp. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate.

Secundò, vt rerum naturalis ordo & dignitas ſeruetur; Nam viros, & fœminas, diem & noctem, ortum & occaſum, dicas potiùs, quàm ſecùs.

Tertiò, ne permutato ordine, quędam ſint ſuperuacua, vt, *filius primigenus*. Dionyſius Halicarnaſſeus, hæc nimis quidem accuratè & moroſè initio obſeruauerat; nam nomina verbis ſemper anteponenda, verba aduerbiis cenſebat; & hoc confirmat Homeri teſtimoniis, *ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον.* &, *μῆνιν ἄειδε θεά*, &, *μετεῖπε δ' ἐπιτροχάδην*. Sed propter alias obſeruationes ſententiam mutauit.

OBSERVATIONES in Cicerone.

CAP. XV.

Neque verò ſunt contemnendæ obſeruationes, quæ ex Cicerone afferuntur.

Prima, Ablatiuus abſolutè poſitus, aut ante verbum, aut initio ponendus. [Stulti autem, malorum obuerſante memoria torquentur: ſapiẽtes bona preterita renouata delectant

ctant.] Initio, vt, [Re intellecta in verborum vſu faciles eſſe debemus.] 4.Tuſc.n.19.

Secũdò, Adiectiuum diſſyllabum poſtponitur elegantiùs. Cicero de Oratore: [Quid enim eſt maius, quàm cùm tanta ſit inter oratores bonos diſſimilitudo, iudicare quæ ſit optima ſpecies,& quaſi figura dicendi?]& 1. de Diuinat.numer. 52. Pythagoreis interdictũ putatur, ne faba veſcerentur: quæ res habet inflationem magnam.

Tertiò, adiectiua multitudinem ſignificantia ornatiùs ſubſtantiuis poſtponuntur, vt, [Definitio primùm deprehenſo verbo vno, aut addito,aut dempto, ſæpe extorquetur è manibus; Chari ſunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares, ſed omnes omnium charitates patria vna complexa eſt.

Quartò, Adiectiuum polyſyllabum in fronte orationis,& fine, non inuenuſtè ponitur, vt Miſeri qui ſunt inglorij. Et pro Quinct. Nihil enim facilè perſuadetur inuitis.

Quintò, adiectiuum à ſubſtantiuo poſitione venuſtè ſubiungitur, vt [Eſt omnino patriæ charitas meo quidem iudicio maxima, ſed amor voluntatiſque cõiunctio plus habet ſuauitatis.]

Sextò, cognomina interdum propriis nominibus præponuntur. Sic Marcus Tull. Phalereus Demetrius meo quidem iudicio, præſtitit cæteris.

Septimò, cognomen interim à proprio ſeiungendum, vt, Marcum verò Cethegum. Cic.de claris Oratoribus.

Octauò, comparatiuus & ſuperlatiuus poſtponitur elegantiùs ſubſtantiuo, vt [Cultura animi philoſophia, quę extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad ſatus accipiendos: eáque mendaciis, & vt ita dicam, ſerit, quæ adulta fructus vberrimos ferant.] Et 2. Philip. Interceſſoris iniquiſſimi beneficio obtinuit.

Nonò, comparatiuus initio orationis vſitatè ponitur: Idem finem periodi decorat, atque exornat. Quintilianus. Decentior equus, cuius aſtricta ſunt ilia, ſi idem velocior. Et Tuſcul. 5. Nihil viſum eſt illo planè iucundius.

Decimo, Nomina propria, & ea polyſyllaba, periodi initium honeſtant, vt: Neoptolemus ille quidem, &, Antiochiam locum nobilem.

Vndecimò, nominibus propriis, quod additum eſt ad laudem aut vituperationem, id eſt ſæpius proponendum. Tantus amator ſecreti Demoſthenes.

Duodecimò, in pronominibus, vt, ſatis eſt comprobatum illud, refert rem priùs dictam hoc poſterius.

Nullus, elegantiùs ſubſtantiuo poſtponitur. Sic apud Ciceronem Ad te ſcribendi meo arbitratu facultas nulla datur. Et in epiſtolis, Maius mihi dare beneficium nullum potes.

Pronomẽ primitiuum participio, & nonnunquam nomini adiectiuo poſtponitur: vt, Pythagoras non ſapientum ſe, vt qui ante eum fuerunt,ſed ſtudioſum ſapientiæ vocari voluit.

Tertiodecimò, verbum modi finiti, quod multis ſyllabis conſtat,in orationis principio non inelegantet ponitur:vt. Solet in mentem venire illius temporis: &, Excitat eos magnitudo & varietas.

Decimoquartò, Itẽ finem ſæpius implet, & venuſtat. Sed tamen errant, qui ſemper vltimo loco ponendum præſcribunt.

Nam

Digitized by Google

Nam polyſyllaba nomina verbis nimis ſimplicibus ſunt ornatiora.

Decimoquintò, verbum ſubſtantiuum *Eſt*, rectè initio poſt aliam dictionem ponitur, vt apud Cic. ſæpè Ea eſt enim, &c.

Decimoſextò, *Sum*, verborum, præcedente comparatiuo, aut ſuperlatiuo, eleganter finem orationis occupat, vt Tuſcul. 2. num. 69. Nullum theatrum virtuti conſcientia maius eſt.

Decimo ſeptimò, Infinitum paſſiui verbi vſitatiùs quàm actiui, cum verbo componitur. In pueris oratio perfecta nec exigi nec ſperari poteſt: Quintil. Et Cic. pro Milone; Inſidiatori verò quæ poteſt inferri iniuſta nex?

Præſentis temporis verbum, quàm præteriti, in hiſtoria fabulàve narranda, elegantiùs dicitur.

Decimooctauò, Aduerbia adiectiuis nominib⁹, aut aduerbiis ex adiectiuis nominib⁹ factis, poſtponũtur; aut ſi præponantur in medio, aliquid non ineleganter ponitur, vt: Stylus intermiſſione paulum admodum de celeritate perdit: Quintil. Cicero, multò tamen pauciores oratores, quàm boni poëtæ inueniuntur.

Coniunctio, & articuli periodi.

Decimononò, Coniunctiones frequentiſſimæ periodorum faciunt initium, & orationis corpus; veluti quibuſdam aureis catenulis vinciunt.

Vſitatoria ſunt iſta: Ac illud quidem, Ac mea quidem ſententia, Neque verò, Iam verò, Sed etiam, Etſi, Quamobrem, Itaque, Vt enim quiſque, Quinetiam, Verùm ego, Verum enimuerò, Num igitur, &c.

In Aduerbijs.

Numquam mehercule, Primùm, Deinde, Nunc autem, &c.

In Pronominibus.

Quis enim, Quis autem, Quo quidē, Quid quòd, Hoc enim, Hoc profectò, Hæc autem omnia, Quibus de cauſſis, Illud profectò, Ego verò, Mihi verò.

DE DIGNITATE elocutionis figura, & definitione

Cap. XVI.

Reſtat tertia, eáque nobiliſſima pars elocutionis *Dignitas*, quæ tota conſurgit ex figuris. De quibus nunc pleniùs agendum videtur.

Atque, vt id maiori fiat perſpicuitate, primùm varia figurarum nomina, & exempla, ex veteribus, Hermogene, Longino, Aquila, Rutilio Lupo, Rufiniano, & cæteris, ordine alphabetico ſubiiciam Mox de vſu & accommodatione dicam. Tertiò earundam epartesin, ſeu permixtionem, & variam in variis authoribus & ſtylis tractationem breuiter oſtendam. Nota porrò, figurarum nomine tropos etiam vulgò contineri: quanquam, ſi propriæ & ſignāter loquamur Ὁ μὲν τρόπος περὶ ἓν ὄνομα γίνεται ἀρετή· τὸ δὲ σχῆμα, περὶ πλείω ὀνόματος κόσμησις, vt declarat Alexander Rhetor de figuris: Tropus eſt virtus in vno dum taxat verbo: figura, lumen & ornatus; in pluribus. Accedit, quòd tropus immutatis à propria ſignificatione verbis fiat. ἀλλότριον ἀντὶ τοῦ ἰδίου ὄνομα ἔχει. figura verò propriã retinet rei ſignificationem τὸ ἴδιον ὄνομα τοῦ πράγματος σώζει. Deinde alia eſt figura dictionis, quæ fit duntaxat in verbis, quibus immutatis ipſa diſſoluitur. Talis eſt alluſio: non enim, ſi δουλεύειν, & βουλεύειν alludunt apud Græcos, Latinè eandem vim retinent. Figura autem ſententiæ, cùm in ſenſu & notionibus

bus mentis ſit conſtituta ; verbis etiam immutatis non tollitur.

Definitur ab eodem Alexandro figura, ἐξαλλάξις λόγου ἐπὶ τὸ κρεῖττον *Mutatio orationis in melius*, hoc eſt, ornatior quædam forma dicendi. Cæcilius Calendites eandem ſic definit, τρόπος εἰς τὸ μὴ κατὰ φύσιν. Molon, Μεταβολὴ εἰς ἡδονὴν ἐξάγουσα τὴν ἀκοήν.

NOMENCLATVRA figurarum ordine alphabetico:

Ex antiquis Rhetoribus expreſſa

CAP. XVII

Acyron, ſiue, *Acyrologia*.

IMproperium, vt; ſperare, pro timere. Terent. Nam, quod tu ſperas, propulſabo facilè. Et Herod. l 8. ἀντιπάλους γὰρ ἕξειν ἤλπιζον. Aduerſarios ſe habituros ſperabant.

Ætiologia

P. Rutil. Hoc ſchema efficitur ratione breui, & ſententioſa. Ita vt, quod dubium eſt viſum, ad certã fidem adduci videatur, vt; Etſi acerbum vobis quod dicturus ſum, videbitur; tamen æquo animo audiendum eſt: nam ferè, vetum conſilium, quod initio auditu graue eſt; in poſterum cognita vtilitate fit iucundum. Lycurg.

Aganaſteſis.

Iul. Ruf. Indignatio, quæ fit maximè pronuntiatione, vt: Fero ego te Torquate, iamdudum fero. Cic. pro Sylla.

Et, *Cantando tu illum, aut vnquam tibi fiſtula cera*
Iuncta fuit. Virg.

Alloeoſis.

P. Rutil. Alij cum antitheſi confundunt. In hoc ſchemate diuiſio & ſeparatio eſt perſonarum, aut rerum, & demonſtratio quantum interſit; vt: Diuerſa ſtudia in adoleſcẽtium animis aduerteramus, tametſi fratres erant, vno atque eodem ſanguine orti: alter in ſtudio laudis verſabatur, & induſtria virtutis, vitam glorioſam, ſed laborioſam, ſequebatur; alter in augẽda pecunia occupatus, & habendi cupiditate deprauatus ſummas diuitias, ſummam virtutem exiſtimabat. Hic nimirum magis erat laborioſus, qui laborem, condendi non vtẽdi cauſſa ſuſcipiebat.

Hegeſiæ Item, Non enim ſimile eſt viuere in æqua ciuitate, vbi ius legibus valeat: & deuenire ſub vnius tyranni imperium, vbi ſingularis libido dominatur. Sed neceſſe eſt, aut legibus fretum, meminiſſe libertatis, aut vnius poteſtati traditum, quotidianam commentari ſeruitutem. Hyperidis.

Alloeoſis apud Alexandrum Rhetorem aliud ſonat, ſcilicet mutationem numerorum, caſuum, perſonarum.

Amphidiorthoſis.

Apud Alexandrum Rhetorem: ὅταν πρὶν εἰπεῖν, καὶ εἰπόντες ἀφοσιώμεθα τὸν λόγον. cùm dicti alicuius acerbitatem; & antequam dicatur, præmunimus; & poſtquam prolatum fuerit, mitigamus.

Anaclaſis.

Hoc ſchema fieri ſolet, cùm id quod ab altero dictũ eſt, non in eam mentem, quæ intelligitur: ſed in aliam, aut contrariam excipitur. Rut. lup. *Reflexus dicitur & cõmutatio.* Huiuſmodi eſt vulgare illud Proculianum, Proculeius, cùm filium ſuum moneret, & hortaretur, audacter ex bonis ipſius ſumptum faceret, quas in res vellet, atque opus eſſet: nec tum denique ſperaret libertatem licentiámque vtendi futuram, cùm pater deceſſiſſet; cui, viuo patre promiſcuè omnia licerẽt, ac filius reſpondiſſet non eſſe opus ſæpe eadẽ oratione moneri, nec ſe patris mortem expectare: Ei Proculeius pater ſubiecit, Immò verò, minimè meam mortem expectes,

nec properes moliri, vt velociùs moriar.

Plato interrogatus, quî Reſpubl. beata fieret, reſpondiſſe dicitur; Si aut qui ſapiũt, imperare; aut qui imperant, ſapere diſcant.

Itẽ Theophraſtus dicitur dixiſſe, Prudentis eſſe officium, amicitiam probatam appetere; non appetitam probare.

Item Ariſtoteles dicitur dixiſſe, Eius eſſe vitam beatiſſimum, cuius & fortunæ ſapientia, & ſapientiæ fortuna ſuppediter.

Anacœnoſis.

Iul. Ruf. Communicatio eſt, cùm aut ipſos aduerſarios conſulimus, aut cum iudicibus deliberamus. Cicero in Diuinatione. [De te iam, Cæcili, mehercule extra hanc contentionem certaménque noſtrum: & reliqua. Eſt & idiotiſmos;] Item pro Quinctio, Si de prædiis tuis ageretur, Sex. Næui, ſi in paruula re captionis aliquid verere: non ſtatim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem, qui conſuluntur, concurriſſes? cùm ius amicitiæ, ſocietatis, affinitatis ageretur, &c. idem ibidem Ego pro te nunc hoc conſulo poſt tempus in aliena re, quod tu in tua re, cùm tempus erat, conſulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle, vadimonium mihi non obiit quidam ſocius, & affinis meus, quicum mihi neceſſitudo vetus, controuerſia de re pecuniaria recens intercedit, &c. Item pro Sext. Si rectè veſtram bonitatem atque prudentiam agnoui, non multum me fallit: ſi conq. R. S. primùm expectari. Cato: Si vos in eo loco eſſetis, quid aliud faceretis? [& alibi] Communem rem putate, ac vos huic propoſitos. Virgilius:

—— *fuit & tibi talis.*

Anchiſes genitor, Dauni miſerere ſenectæ.

Anadiploſis.

Reduplicatio. Rarum apud oratores figuræ genus, frequentius apud poëtas: ſi quando tamen & in ciuilem orationem incidit, mediocrem dignitatem habet. Intereſt autem inter hoc & palilogiã, ac epanalapſin, quòd hîc ea, quæ in ſuperiore membro poſtrema ponũtur, in poſteriore prima repeтuntur, ad hũc modum: Cõcurrerat ad tantę rei nũtium, ſic, vt commune ciuitatis periculum monebat, ſenatus frequẽs, equeſter ordo vniuerſus. Tale eſt & illud Terentianum: Negat, Phanium eſſe hanc ſibi cognatã. Demipho negat eſſe cognatam. *Aquila.*

Anadiploſis item eſt eiuſdem verbi continuatim repetitio vt. *Pul. Ruf.*

Et longum formoſe vale, vale, inquit, Iola.

Et, *O Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?*

Et, *Me, me adſum qui feci, in me conuertite ferrum,*

O Rutuli.

Latinè dicitur hæc figura *duplicatio.* Vide Palilogiam.

Anairaſis.

Huius figuræ meminit Hermogenes, & exemplum affert illud Demoſthenis, οὐ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ, οὐδ' ἐπὶ τούτοις· videtur gratis quædam reſponſio; nam ἀναιρεῖν, eſt, conſulta reſpondere.

Analepſis

Repetitio eiuſdem ſententiæ, vt oſtẽdam primùm cauſſam non fuiſſe, cur à Prætore poſtulares, vt bona P. Quinctij poſſideres: deinde ex edicto te poſſidere nõ potuiſſe; poſtremò, non poſſediſſe. Differt ab anaphora, quòd hæc ſit repetitio in principiis ſententiarum. *Eadem traductio & antiſtaſis.*

Anancaon. *Rut. Lup.*

Hoc ſchema tunc prodeſt, atque omnis

Digitized by Google

omnis eius vtilitas in eo eſt : cùm volumus oſtendere neceſſitudinem aut naturæ, aut tẽporis, aut alicuius perſonæ: quemadmodum fecit Myron, Amicus meus fuit Cremonides, & opinione omnium magis familiaris: & pro ſalute eius, quęcunq́; potui, feci : ſed poſteaquam maior vis legis, noſtrum auxilium ab illius periculo remouit, calamitatis ac luctus eius particeps eram : Nam opitulandi facultas omnis erepta iam fuerat. Item Democharis : Nihil enim valebat aſſidua pro fratre, ac miſericors deprecatio, cùm iudicaret tyrannus : cuius crudelitas omnem naturæ neceſſitudinem extinguebat.

Myron. — *Democh.*

Anaſceue.

Iul. Ruf. p.36.

Eſt ſuperiorum proxima figura (ſcheſcos, anthypophoræ, &c.) qua ab aduerſariis maxima propoſita diſtribuimus, ac redarguimus, velut falſa, vt;

Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo.
Interpres diuûm fert horrida iuſſa per auras

Latinè dicitur, *deſtructio*, vel *euacuatio.*

Anaſtrophe

Λέξεως θέσις ἐν δευτέρᾳ τάξει, vt ἐιλημμένα : Vetus ſcholiaſt. Græcus. Annominatio in paronomaſia.

Anthypophora.

Iul. Ruf. p.38. Prolepſis & Subiectio.

Et figura ſententiæ, qua aduerſariorum nobis ſentẽtias ac dicta proponimus, ac ſubſtituimus, in hoc tantùm, vt illis reſpondeamus, vt;

Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna, fuiſſet. Si periiſſe ſatis ſemel eſt, peccare fuiſſet ante ſatis. Latinè dicitur *oppoſitio*, vel *obiectio.*

Antimetabole.

Commutatio, vt [Non viuo, vt edam: ſed edo, vt viuam, 4. ad Her.] Hæc eadem *Diallelon*, & *Anaclaſis.*

Antiſagoge.

Aquile p.16. Οταν ἴ-τινες ἀντ' ἰσί-ων ἀντι-θῶμεν Alexād. Rhetor

Compenſatio. Eſt autem huiuſmodi, vbi aliquid difficile & contrarium confitendum eſt : ſed contrà inicitur non minùs firmum : qualia ſunt hæc de rege Ptolomæo apud Ciceronem.

Difficilis ratio belli gerendi : at plena fidei, plena pietatis. Et ſi dicas, magnus labor, multa pericula proponuntur : at gloria ex his immortalis eſt conſecutura.

Antiphraſis.

Iul Ruf. p.37.

Eſt figura ſententiæ, cùm quędam negamus nos dicere, & tamen dicimus: vt apud Lucilium, [Non tango quòd auarus homo eſt, quódq́; improbus: omitto. Et apud Virgilium:

Quid memorem portus, Lucrinóque addita clauſtra?

Latinè dicitur *amiſſio* Aliàs antiphraſis eſt in abuſu nominis, & etymologiæ, vt, bellum, quod minimè bellum.

Antiſtaſis.

Iul. Ru p.33.

Eſt, cùm idem verbum reperitur in contrario ſenſu, vt,

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Et] *Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis.*

Hæc Latinè dicitur *intentio.* Eadem *traductio*, & *analepſis.*

Antiſtœchon.

Ἀντίστοιχον, Athen. lib. 2. eſt *oppoſitio literarum*, vt, πιάλη, πιάλη.

Antiſtrophe.

Aquala 20.

Conuerſio. Species huius figuræ cùm eandem ferè vim habeat, contraria eſt epanaphoræ, eo quòd ibi ab eadem parte orationis ſæpius incipitur, hic in eandem partem deſinitur: cuiuſmodi eſt hoc, pro Fonteio.

Frumenti maximus numerus è Gallia, peditũs ampliſſimæ copiæ è Gallia, equites numeros plurimi è Gal

Gallia. Eadem *epiſtrophe*, & *conuerſio*, & *epiphora*.

Antitheton.

P. Rutil. p.11. Hoc pluribus modis fieri ſolet, & habet in omni genere orationis ſummam vtilitatem. Quare ſeparatim demonſtrandum eſt de vnoquoque genere eius.

Chariſi. Vnum eſt, cùm contrariæ res inter ſe conferuntur. Chariſij.

Alter eorum erat in dando benignus, alter erat in accipiendo aſtutus. Hunc omnes conquirebant: illum vitabant, ne ab eo viderentur. Huius enim pudor erat omnibus iucundus: illius autem impudẽtia, ipſi ſuauis, cæteris amara.

Hoc idem fieri poteſt in vna perſona, ita vt fecit Dinarchus, cùm ipſe de ſe diceret; Olim in adoleſcentia ſedulò omnem gloriam ſectabar: at nunc in ſenectute ſummum me ambitionum inuaſit odium: tunc facilè multis opitulabor, nunc iam meipſum tueri vix poſſum: tum mihi beatiſſimus videbar, ſi quampluribus benefeciſſem; nunc contrà vereor, ne quid mihi deſit ad neceſſarium ætatis meæ cultum; tunc ego ipſe pro republ. fortiter arma capiebam, nunc præter quàm laudare eos, qui rempublicam armati defendunt, nihil valeo.

Eſt etiam genus huiuſmodi, quo in eadem ſententia, priori verbo contrarium quod eſt, infert, & coniungi ſolet. Iſidori. Non ille ſtultitia aut furore impulſus, tam graues labores fruſtra ſubiret: ſed ex acerbitate laboris, iucundos voluptatis fructus ſibi parabat.

Iſidorus.

Aliud eſt item quod ſuperior infert, ſed conſequenter, ita vti fecit Demetrius Phalereus.

Nobis primùm Dij immortales fruges dederunt: nos quod ſoli accepimus, per omnes terras diſtribuimus. Nobis maiores noſtri rempublicam reliquerunt: nos etiam ſocios noſtros de ſeruitute eripuimus, Itaque & ampliſſimus nobis honos ab omnibus habetur, & propter huius honoris dignitatem ſuperbiæ noſtræ nemo veſtigium experitur.

Antitheton. oppoſitum ex contrariis. Hæc figura conſtat ex eo, quòd verba pugnantia inter ſe parta paribus opponuntur: Cuiuſmodi breuiuiſſimum eſt illud Ciceronis.

Domus deerat? at habebas. Pecunia ſuperabat? at egebas. In pace ad vexandos ciues acerrimus, in bello, ad expugnandos hoſtes inertiſſimus.

Antizeugmenon.

Aquila p.22. Adiunctio. Siue *iniunctum*. Hoc genus enumerationis diuerſam habet vim à *Diezeugmeno*: ibi enim copia verborum iactatur, hîc breuitas. Nam, vt in ſuperiore ſingulis membris ſingula diuerſa reddimus; ita hîc plura in vno coniungimus; quale eſt hoc:

Quorum ordo humilis, fortuna ſordida, natura turpis ab oratione abhorret. Hoc enim poſtremum, abhorret, ad tria fertur. Sin autem hæc figura ita fit, vt in poſtremo ſit pars orationis, quæ duo aut plura membra coniungat, tum in primo, tum in medio, *iniectionem*, ſeu ἐπιζεῦξιν vocemus.

Præſtat autem vim orationi pluribus verbis in eandem rem collocatis, non idem ſignificantibus, ſed maius aliquid: hoc modo, Verberatur, cruciatur, necatur.

Antitheſis.

Iul. Ruf. p.31. Eſt cùm verbum verbo pari poteſtate per contrarium redditur, vt [Séque nouo veterum deceptum errore locorum.] Et [Voluitur, ille vomens calidum de pectore flumen Frigidus. Latinè *contrarium*, vel *oppoſitio* poteſt dici.

Antonomaſia.

Digitized by Google

Antonomaſia.

Eſt *pronominatio*, vt, nouus Arpinas, pro Cicerone.

Aparethmeſis.

Annumera io, quæ fit per ſpicuitatis gratia, Vt, πρῶτον μὲν τὸ ϡ, δεύτερον ϡ τὸ ϡ. Hermogenes lib. 1. περὶ ἰδεῶν.

Aphoriſmus, vel Dioriſmus.

Idem. p. 27. Deſcriptio rerum per reprehenſionem, quæ exprimit & corrigit vim ſententiæ, & poteſtatem. Quare poteſt videri ſpecies emēdationis: nam quæ temerè dixeris, reprehendit Tullius. [Quanquam illa non pæna, ſed prohibitio ſceleris fuit.] Aut aliàs [Ciues, inquam, ſi hoc nomine appellare fas eſt.] Eadem *correctio*, & *epanortoſis.*

Ἀπὸ κοινοῦ, vbi dictio ſemel poſita ſæpius intelligitur, notatur à Græco quodā ſcholiaſte, περὶ σχημάτων, eſtque Grammaticorum.

Apodoxis, ſiue, Apoplaneſis.

Reiectio, vel reprobatio quarumdam rerum, quaſi in quæſtionem non venire dignarum: neque oportuiſſe, Idem. p. 26. aut ab aduerſariis poni, aut à nobis quæri, aut à iudice poſtulari. Quod ſchema mirè facit ad accelerarē fugiendum, vt, & tacuiſſe, & tamen non timuiſſe videamur, vt in re difficili, & contraria, non hæreamus. In qua figura breuiter morati, ad aliud ſtatim tranſire debemus. Cicero pro Cœlio, [Equitis Romani autem eſſe filium, criminis loco poni ab accuſatoribus, neque his iudicantibus oportuit, neque defendentibus nobis.]

Apophaſis, ſiue Ætiologia.

Venuſtum ſchema, vbi, quaſi alio interrogante, nobis ipſis reſpondemus, & rationem reddimus. Cicero. Si quis furem occiderit, iniuria oc-
Idem. p. 25. ciderit. Quamobrem? quia ius con-
Ratiocinatio. ſtitutum nullum eſt. Quid ſi ſe telo defenderit? non iniuria: Quid ita? quia conſtitutum eſt. Cæſar pro Bithynis, Quid ergo? ſyngraphæ non ſunt, ſed res aliena eſt. Et hactenus, vbi nobis reſpondemus: aliàs, vbi aliis: quod niſi arte procedit, cauſſam prodit: vt apud Virgilium, interrogante altero, quod negare nō poterat, ſubtiliter occurrit, ne furtum feciſſe exiſtimetur:

An mihi cantando victus non redderet ille,

Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?

Et teſtis interrogatus à reo, Num fuſtibus vapulaſſet, Innocens, inquit. Aut cùm dicitur, Quæro an occiderit hominem: & reſpondetur, latronem; vt confeſſionem præcurrat defenſio.

Apophoniſma.

Sententia reſponſiua, vt apud Cælium, Fac velis, perficies. Apud Tullium, Literarum radices amaras, fructus dulces. Iul. Ruf. p. 27.

Apoplaneſis.

Eſt, aut iudicis à re contraria nobis auocatio, quam cùm deſiderat, aut ab aduerſario commonetur, vt quærat, nos obſcurando, & miſcendo, & promittendo quidem dicturos nos, ſed ſuo loco, ad aliam rem auocamus; & rurſum dum dicimus, ſenſim ad aliud tranſimus, & ab eo quod contra nos eſt, auocatur, & ſuſpenditur iudex: vel coniuncta rerum multitudine implicatur, vt non de vno, ſed de pluribus, putet ſibi ſentētiam eſſe dicendam. vt pro Cluentio fecit Cicero; in qua oratione tenebras ſe offudiſſe iactauit iudicibus Cluentianis: Intelligant nihil me, nec ſubterfugere voluiſſe reticendo, nec obſcurare dicendo; ego me, Iudices, ad eam cauſſam accedere, quæ iam per annos octo cōtinuos; vſque eò, efficiam profectò. Deinde: Verſatam eſſe in iudicio pecuniam cōſtat: per totum caput. Deinde: Vnum quidem, Nemo erit tam inimicus Idem. p. 26.

BBb iij Cluen

Cluentio, vſque ad finem ipſius.

Aporia.

P. Rut. Lup. p. 10. Lyſias. Hoc ſchema efficitur, cùm quærimus, quid, aut quemadmodum pro rei dignitate dicamus: nec reperire oſtendimus. Lyſiæ: Nec iam rationem inuenimus, qua flecti poſſe ſperemus: ita nos omnibus modis tentatos, acerba ac nimium tua fatuitas affligit.

Hegeſias. Item Hegeſiæ; Non hæc eſt, vt vulgari verbo appellatur; calamitas; quid igitur? quod proprium imponam neſcio, niſi illud vnum tantum eſſe ærumnæ magnitudinem, vt omnem fortunæ ſuperbiſſimam crudelitatem ingenti miſeria ſuperarit.

Iul. Ruf. p. 25. *Aporia* eadem eſt, ac Diaporeſis, addubitatio quædam, cùm ſimulamus quærere nos vnde incipiẽdum quid potiſſimùm dicendũ, an omnino dicendum. Cúmque artificialiter ſimulamus, non res inuenire, non paratos veniſſe. Cicero in Verrem. Quem? quemnam? rectè admones, Polycletum eſſe dicebant. Et de domo ſua apud Pontifices, tibi literas ille miſit? quas? aut nunquam miſit: aut ſi miſit, in concione recitari noluit. Itaque ſiue ille miſit, ſiue protuliſti; certè conſilium tuum de honore Catonis nudatum eſt.

Apoſiopeſis.

Aquil. p. Reticentia, cùm intra nos ſupprimus ea quæ dicturi videmur, quòd aut turpia, aut inuidioſa, aut alioquin nobis grauia dictu ſunt: vt eſt Demoſthenicum illud procemium; Non pari ego & aduerſarius periculo ad iudicium venimus, ſed mihi quidem, ncolo autem quicquam initio dicendi ominoſius proloqui. Interdum etiã vtimur hac figura, quaſi ad alia properemus. Tale eſt Virgilianum illud.

Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus.

Definitur ab Alexandro Rhetore λόγος ἐπιτείνων τὸ παρασιωπώμενον, ἢ παραλείπων τὸ γινωσκόμενον, ἢ σιωπῶν τὸ αἰσχρόν. Oratio extendens quod reticetur, vt apud Demoſthenem: Μόνης μὲν ὑπῆρχε πολῖτις, πατὴρ δ' ἐκ ἔρω πόθεν. Pius auget ſilendo, quàm ſi enarraſſet: Aliàs, vel omittit quod notum eſt, vel reticet quod obſcœnum eſt.

Apoſtaſis.

A nonnullis *ſeparatio* dicitur, quòd permiſtos ſenſus ſeparat, atque dilatat. Videtur æqualibus membris & interuallis diſtincta oratio, metaphora dicta à conſitis arboribus. Nam Theoph. lib. 3. de cauſ. plant. conſitarum arborum *interualla* vocat ἀποστάσεις. Meminit eius figuræ Hermog. lib. 1. περὶ ἰδεῶν. & Philoſtr. in epiſt. ad Iulian. αἱ δὲ ἀποστάσεις, αἵ τε προσβολὰς τῶν λόγων Γοργίου, ἐπεχωρίαζον πολλαχοῦ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῷ τῶν ἐποποιῶν κύκλῳ. Apoſtaſes verò, ſeu proiecturæ orationum Gorgiæ in familiarem vſum & conſuetudinem veniebant, ſæpiſſimè quidem, maximè verò in poëtarum circulo. Tale eſt illud: Seruiebat forũ cubiculo, Prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Murrhedius apud Senecam. Meminit quoque Philoſtratus in Gorgia, ὁρμῆς τε καὶ τοῖς σοφισταῖς ἦρξε, καὶ παραδοξολογίας, καὶ πνεύματος, καὶ τοῦ τὰ μεγάλα μεγάλως ἑρμηνεύειν, ἀποστάσεων τε καὶ προσβολῶν. Fortè προσβολῶν. Ariſtides περὶ σεμνότητος, ait ἀπόστασιν fieri, ὅταν τοῦ συμπλέκειν κατὰ τὸ ἑξῆς καὶ συναντᾶν ἀλλήλοις ἀποστάντες, εἰς ἀρχὴν ἰδίαν ἐπανάγωμεν· ὥστε τὸ συνημμένον τῶν νοημάτων χωριστὸν ἀπιστῆναι. Rhet. Græc. p. 642. Cuius definitionis ſatis obſcuræ hic eſt ſenſus: Apoſtaſis eſt amplificatio quædam ſententiæ per variam rerum inter ſe copulatam ſeriem, in idem principium reuoluta. v. g. *grauia patrat Philippus*

lippus. Simplex eſt ſententia, & minimè figurata. At ſi diffundas hoc pacto, *Theſſaliam ſubiugauit*, *Euboeam ſibi mancipauit*, *in Helleſpontum proficiſcitur*, &c. ſenſibus & colis inter ſe diſtincta ac ſeparata, tunc fit ea quæ à Græcis Rhetoribus dicitur ἀπόστασις. Omnia enim declarant; & explanant, quod initio poſitum eſt, *grauia patrat Philippus*.

Aquil. p. 15. *Apoſtrophe.*

Auerſio. Neceſſaria plerúmq; figura, vbi, quæ ad alios dicta volumus, ad alios dicere videmur. Sic plerúnque conuertimus orationẽ in reum, ab iudice; cùm illa tamen, quibus aduerſarium alloquitur, iudici alligẽtur. Acutiſſimum exemplum in Philippicis Demoſthenis, vbi, quibus verbis populum Athenienſium monitum vult, eadem ſe dicit apud Græcos, & Arcadas, & Meſſineos concionatum inuidioſè. Et. M Tullius, cùm ſæpè aliás, tum pro Roſcio, conuertit orationem ad Chryſogonum, ab illo loco, Rogat orátque te Chryſogone, &c.

Ara.

Iul. Ruf. p. 27. *Execratio* oratoria, apud Ciceronem: ô ſcelus! ô portentum in vltimas terras exportandum! Apud Virg.

At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis
Dij, ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet,
Perſoluant grates dignas.

Eadem *Catara*.

Aſteiſmus.

Iul. Ruf. p. 24. *Vrbana dictio*. Hac figura fit exercitatis aliis ingenua feſtiuitas, vt apud Ciceronẽ, Reſpicite, reſpicite Iudices, hominum fortunas, reſpicite Fabricij ſenectutem: cùm hoc, reſpicite, ornandæ orationis cauſa ſæpè dixiſſet, reſpexit ipſe: at Fabricius à ſubſelliis demiſſo capite diſceſſerat. Et alias, negabat ius tam ne quàm eſſe Verrinum. Et idem alibi, execrabatur Sacerdotem, qui tam nequam Verrem reliquiſſet.

Aſyntacton

Quum conſueta orationis ſtructura, ſiue ſyntaxis immutatur: quod multis modis cõtingit, quos in Homero obſeruat Plutarchus, de ſchematibus.

Aſyntheton Iul. R p. 32.

Eſt, vel dialyton, cùm oratio nulla coniunctione connexa, velut ſolutæ ſententiæ regulam ſeruat. Vt, Conſilium, partim galea clypeóque reſultant. [Irrita deflexit, partim ſtringentia corpus. Et, ipſi numerúmque modumque carinis Nos æra, manus, naualia demus Latinè dicitur *diſſolutio*, vel *inconnexio*. *Aſyntheteon* autem, modò per ſingula verba fit, æra, manus naualia demus. Et, Hæc eadem Ænea, terram, mare, ſidera iuro. Modò per plura verba, & per ea quæ Græci vocant κῶλα.

Denique, quid veſper ſerus vehat, vnde ſerenas
Ventus agat nubes; quid cogitet humidus auſter
Sol tibi ſigna dabit.
(Et) *nube caua ſpeculantur amicti,*
Quæ fortuna viris, claſſem quo littore linquant
Quid veniant, &c.

Auxeſis.

Vehemens rei amplificatio. Vt 2. Philipp. O rem non modò viſu fœdam, ſed etiam auditu! ſi inter cœnam in tuis illis immanibus poculis, hoc tibi accidiſſet, &c.

Brachyepeia

Hoc fieri ſolet, cùm orator breuitate ſententiæ præcedit auditoris expectationem. Lyſiæ: Quæres à me, quî iure obtinere poſſim, quo iure mihi Poliæn' reliquit, quo iure prætor dedit poſſeſſionem. Leges me de- P. Ruf. Lup p. 9.

ſen-

fendunt,ad te non pertinẽt, hi veritatem ſequantur. Item eiuſdem. Sed nos æquum eſt voluntatem diſpicere. Nam conſilio valuit, fortuna lapſus eſt, homo fuit, fatetur, concedendum non omnia poſſe; hoc enim Deorum eſt proprium. P. Rut. Lup. q. 8.

Characteriſmus.

Quemadmodum pictor coloribus figuras deſcribit: ſic orator hoc ſchemate, aut vitia, aut virtutes eorum, de quibus loquitur, deformat. Lyconis: Quid in hoc arbitrer bonæ ſpei reliquum reſidere; qui omne vitæ tempus vna ac deſperatiſſima conſuetudine produxit? nam ſimul atque ex prioribus horis diei, nimia cibi ac vini ſatietate vix meridiano tempore, plenus crapula eſt experrectus: primum, oculis mero madidis, humore obcæcatis, viſu grauidis, lucem conſtanter intueri non poteſt: deinde confectis viribus, vt pote cuius venæ non ſanguine ſed vino ſunt repletæ, ſeipſe erigere non valet: tandem duobus innixus, languidus, qui cubando ſit defatigatus, tunicatus, ſine pallio, ſoleatus præ lectulo, palliolo frigus à capite defendens, flexa ceruice, ſummiſſis genibus, colore exangui, potiꝰ ex cubiculari lectulo excitatus, in triclinium trahitur. Ibi præſto ſunt quotidiani, pauci eodem ſtudio excitati conuiuæ. Hic verò princeps paulum illud reliquum, quod habet, mentis ac ſenſus, poculis extrudere feſtinat, & eos bibendo prouocat, & laceſſit, perinde ac ſi in hoſtium prælio quamplurimos ſuperarit, atque affligeret, ampliſſimam ſibi victoriam paratam exiſtimans. Interea procedit ſimul & illud tempus & potatio: oculi vinum lacrymantes caligant, ebrioſum ipſi, vix ebrij cognoſcunt: alius ſine cauſſa iurgio proximum laceſſit: alius ſomno deditus, vi cogitur vigilare alius rixari parat: alium turbas vitantem ac domum reuerti cupientem retinet ianitor, pulſat; exire prohibet domum, interdictum demonſtrans. Interim alium contumelioſè extra ianuam eiectum, vacillantem puer ſuſtentat, ac ducit, pallium per lutum trahentem. Nouiſſimè ſolus in triclinio relictus, non priùs poculum ex manibus emittit, quàm ſomnus oppreſſit bibentem, ac diſſolutis artubus, ipſum poculum ſuapte natura dormienti excidit.

Catachreſis.

Abuſio vocis: vt, equum ædificat.

Catara.

Κατάρα, execratio, vt, Dij te perdant, fugitiue. Eadem Ara.

Charientiſmus.

Siue *ſcomma*. Hac figura fit feſtiua dictio, cum amœnitate mordax, vt apud Ciceronem, infirmo corpore, atque ægro colore, vt ipſe iudicare, &c. Et apud eundem: facite enim, vt vultum ipſius, & illam vſque ad talos demiſſam purpuram cogitetis. Iul. p. 24

Χιασὸν.

Apud Scholiaſtem Ariſtidis eadem eſt figura ac *chiaſmus*, decuſſatarum ſcilicet ſententiarum textura, vt, Doctorum ſanctiſſimus, & Sanctorum Doctiſſimus.

Chleuaſmus. Idem.

Siue *epicertomeſis*. Hæc figura riſum excitat, & ſeuerè propoſita vafrè excutit, eludens perſonarum aut rerum comparationem. Vt apud Virgilium, méque timoris Argue tu Drance. Apud Ciceronem: Quaſi verò ego de facie tua catamite dixerim: vel aliàs potuiſſet contumelioſius facere, ſi tibi hoc Parmeno per aliquem, ac non ipſe Parmeno nuntiaſſet. Eſt vt apparet ironiæ ſpecies.

Cleticon.

Κλητικὸν χῆμα eſt inuocatio, vnde κλητικοὶ

κλητικοὶ ὕμνοι hymni ad Deorum opē inuocandam: Facit, inquit Hermogenes, hæc figura Apoſtrophen, & καταφορὰν hoc eſt, vehementiorem quendam impetum ſermonis.

Climax.

Aquil.p. 21: Quod Græci vocant, *aſcenſus* nominetur è nobis. Malo enim aſcenſum, quàm ſcalam, aut gradiculos, vt quidam dixere. Eſt autem figura, perquàm decora, & à Demoſthene commendata: in qua poſtremum quóque verbum in priore membro, aut parte aliqua elocutionis poſitum, in inferiorem rurſus aſſumptum inijcitur: atque ita, velut gradibus quibuſdam, connectitur oratio: ad hunc modum. Ponam enim ipſum Demoſthenicum verſum: Et non dixi hæc quidem, non autem ſcripſi: nec, ſcripſi quidem, non profectus ſum autem ad legationem: nec profectus quidem, non perſuaſi autem Thebanis. Hîc animaduertis quanto elatius dicta ſūt, quàm ſi ſimpliciter enuntiaſſet, & dixi hæc, & ſcripſi, & in legationem profectus ſum, & perſuaſi Thebanis. Sic M. Tullius pro Milone: Neque verò ſe populo ſolùm, ſed etiam ſenatui commiſit: nec ſenatui modò, ſed etiam publicis præſidiis & armis: neque his tantùm, ſed etiam eius poteſtati, cui Senatus totam Remp. commiſit. Parcè autem vſus eſt figura. Nam in tertio gradu cōtentus fuit dicere; neque his tantùm, ne rurſum totum illud repeteret; neque ſolùm publicis præſidiis, & armis tantùm: videlicet, quia & longum & inſuaue futurum erat. Egregiè autem, & (vt mihi videtur) feliciter, Licinius Caluus in Vatiniū, non ergo pecuniarū magis quàm repetundarū; neque maieſtatis magis quàm Planciæ legis: neque Planciæ legis magis quàm ambitus: neque ambitus magis quàm omnium legum omnia iudicia perierunt.

Climax eſt, cùm ex re in rem gradum tibi ſententiæ faciunt, vt, Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo. Prædixit, &c. Et, Iul.Ruf. ni.p.32.

Torua leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam:

Florentem cytiſum ſequitur laſciua capella.

Latinè hæc figura dicitur *gradatio.*

Cœnotes.

Hoc duorum ſchematum coniunctionem habet: quòd & ab vno verbo omnes ſententiæ incipiunt, & in vno nouiſſimè acquieſcunt. Stratoclis: Quæretis nouam rationem adminiſtrandæ reip. at reperire meliorem quàm à maioribus accepiſtis, non poteſtis. Quæritis maximis ſumptibus faciendis, quomodo tributa ne cōferatis, at conſiliis captas ærarij opes, quas rapitis, augere non poteſtis. Quæritis quemadmodum ſcelere cōtaminatis hominibus parcatis, at ignoſcendo nocentibus, innocentium ſalutem cuſtodire non poteſtis. P.Rutil. p.3 Epădalepſis.

Compar in Iſocolo.

Commoratio in Epimone.

Commutatio, vide in Anaclaſi.

Communicatio, vide Anacœnoſis.

Conceſſio in Paromologia.

Deeſt.

Obſecratio, vel obteſtatio, qua Deos oramus, aut homines. Cicero, pro Deiotaro, Per dexteram iſtam tuam ego obteſtor, Per ego has lacrymas. Pro Roſcio μετὰ εἰρωνείας, rogat, orátque te Chryſogone. Apud deos Virg. Per ſuperos atque hoc cælum. Per ego has lacrymas, dextrámque tuam te. Plautus, ita Deos obteſtor per ſenectutem tuam. Iul.Ruf. ni.p.27.

Diabole.

Criminatio, & quaſi denuntiatio eorum quæ futura ſunt. Cicero pro Milone, Erit erit illud profectò tēpus, & illuceſcet aliquando ille dies, Iul.p.32.

CCc cùm

cùm tu ſalutaribus,&c. Terent. Videre videor iã illum diem, quo hinc egenus profugiet aliquò militatum. Apud Virg.

Sed non ante datam cingetis mœnibus vrbem,
Quàm vos dira fames, noſtraque iniuria cædis,
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.

Diacope.

Iul.p.24. Siue *diaſtole*, eſt, cum inter duo eadem verba diuerſum ponitur aliquid medium, vt, Culpatúſque Paris, diuûm inclementia diuûm. Et, Duc age, duc ad nos. Et, Scis Proteus, ſcis ipſe. Latinè dicitur *ſeparatio*. Species eſt, vt apparet Anadiploſeos.

Diareſis.

Iul.p 33. Eſt figura ſermonis, cum rerum diſtributione: vt,

Hic Dolopum manus, hîc ſæuus tendebat Achilles:
Claſſibus hîc locus, hic acies certare ſolebant.
(Et) *Hic portus alij effodiunt.*
(Et) *ferit enſe grauem Thymbræus Oſirim.*

Hæc Latinè dicitur *diſtributio*, vel Cyprian. de bono patientia. *deſignatio*: clara, & ſubtilis apparet in copula verborum cum nominibus: vt, [ſpirare ventos, fontes fluere, grandeſcere copias meſſium, fructus miteſcere vinearum, exuberare pomis arbuſta, nemora frondeſcere, prata florere. Et verſus ille Licentij de Proteo ad D. Auguſtinum, quàm terſus eſt,

Spumat aper, fluit vnda, fremit leo, ſibilat anguis.

Diallage.

Improprio nomine dicitur Inſtantia ἔνστασις: tractus eſt potiùs orationis quàm figura.

Diallelon.

Διάλληλον eſt ſentẽtiarum reciprocatio, commutationi ſimilis. Vt, inter pueros ſenex, inter ſenes puer: idem Enagonion, & χλεύη.

Dialogiſmus.

Hæc ita fit, cùm quis ſecum diſputat, & volutat quid agat, vel quid agendum putet. Apud Terent. Quid igitur faciam? Virg. Iul.p.27.

En quid ago? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar?

Cicero pro Cluentio: dein Iudicibus? mihi igitur nihil quæretur. In Verrinarum li. 1. Si populo redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod eſt igitur remedium? quod?

Dialyſis.

Hoc Schema contrarium eſt Polyſyntheto. Nam demptis omnibus articulis ſententiæ diuiſæ pronuntiantur. Daphnidius: Quid autem me conuenit facere Byzantij? ſubire publicę cauſſę iudicium, magno nomini aduerſariorum fortiter reſiſtere, non vereri periculum, diligenter poſteritatis * creſcere, non minas extimeſcere, conſtanter in cauſſa pro vobis perſeuerare? omnia feci, veſtrum commune commodum ſpectans: tamen non deſunt, qui ex tantis meis officiis aliquid velint vituperare. Item Lyſiæ: Omnibus in rebus ſuam confidentiam oſtentabat: debitum petebamus? non diſſoluebat: minabamur? contemnebat: lex nihil valebat, magiſtratus negligebat. Venit hoc tamen nobis nouiſſimè tempus vlciſcendi. P. Rutil. p.5. A ſyntheton.

Dianœa.

Hęc figura fit propriè, cùm præponitur non id quod fieri oportet, ſed quod fit. Tullius, Dolobella autem, quemadmodum homines nobiles decet, vlciſci iniuriam fortiſſimè perſeuerat. Virg. Furor arma miniſtrat. Applicatur huic figuræ etiam chria, ſententia neceſſaria. Vt Cato in Thermum poſt cenſuram: [Qui ventrem Iul.p.27.

Digitized by Google

ventrem ſuum, non pro hoſte habet, qui pro Republ. non pro ſua obſonat: qui ſtulte ſpondet, qui cupidè ædificat.]

Diaphora.

P. Rutil. p. 4. Hoc Schema cùm verbum iteratum, aliam ſententiam ſignificat, ac ſignificauit, primò dictum. Id eſt huiuſmodi: Hunc tu, frater, eiuſdem ſanguinis particeps, in hac fortuna deſerere potuiſti: cuius ærumnæ quemuis extraneorum hominem, modò hominem, commouere poſſent? Item, In vniuerſum mulierem; quid potiùs dicam, aut verius, quàm mulierem? Eadem eſt cum traductione.

Diaporeſis.

Aquil. p. 15. Addubitatio. Hac vtimur, cùm propter res aliquas volumus videri dubitare, & quaſi ab ipſis iudicibus conſilium capere, quo potiſſimùm genere orationis vtamur. Quale eſt pro Cluentio procemium: Equidem, quò me vertam, Iudices, neſcio: negem fuiſſe illam rem, &c. Item, pro Cornelio: Pugnem apertè contra nobiliſſimorum hominum voluntates? ſtudia, conſilia, cogitationéſque eorum aperiam? &c. quæ quaſi dubitans, an ſibi facienda ſint, dicit. Vide in Aporia.

Diaſcene.

Apud Hermogen. lib. 3. de Inu. eadem cum διατυπώσει.

Diaſyrmus.

Iul. Ruf. p. 23. Hæc figura fit, cùm rem aliquam aut perſonam eleuamus. Vt apud Tullium, Eſt adhuc (quod admirari vos video) non Verres, ſed Quintus Mutius. Et in eodem: Sed repentè è veſtigio, ex homine, tanquam ex aliquo Circeo poculo, factus eſt Verres: redit ad ſe, atque ad mores ſuos. Et alibi, Quid ad hæc Næuius? Ridet ſcilicet noſtram amentiam, qui in vita ſua rationem ſummi officij deſideremus, & inſtituta bonorum virorum requiramus.

Aquil. 16. *Diaſyrmus*, eleuatio, vel irriſio. Ea figura eſt, qua ludentes, quæ dicuntur ab aduerſariis, diſſoluimus. Qualis eſt ille locus pro Muræna in Sulpitium, totus de ciuili.

Diatypoſis.

Aquil. p. 15. προσώπων καὶ πραγμάτων παραστατικὴ ab Alexandro. *Deſcriptio*, vel *deformatio*, vbi rebus derelictis, perſonarum & formas ipſas & habitus deſcribimus, & exprimimus; vt Tullius hoc modo: Ponite ante oculos vobis Rullum, in Ponto inter veſtra atque hoſtium caſtra, haſta poſita cum ſuis formoſis finitoribus auctionantem. Item pleniùs pro Milone, Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis; tamen appareret, vter eſſet inſidiator. Et deformat Milonem in rheda ſedentem, penulatum cum vxore. Item, Clodium, cum equo & cum delectis, villa egredientem. Eodem modo pro Roſcio de Glaucia: Nónne vobis hæc, quæ audiſtis, oculis cernere videmini, Iudices? non illum miſerum, ignarum caſus ſui, redeuntem à cœna videtis? non poſitas inſidias, non impetum repentinum? non verſatur ante oculos vobis ipſe Glaucia? & quæ ſequuntur.

Dicæologia.

P. Rutil. p. 7. Hoc ſchema fieri ſolet, cùm æquitatem cauſſæ quàm maximè breui ſententia complectimur. Id eſt huiuſmodi: Quòd ſi me reprehendis, cũ homo adoleſcens lapſus ſim; vehementer erras, qui quid natura valeat, ignoras: acerbúſque & iniquus es, qui quod æqualiter omnibus putes ignoſcendum, vni imputas, & in vno arbitraris vindicandum. Item Lyſiæ: Nam ego huic, Iudices, quicquid ad ſuperius tempus attinet, nihil ſuccenſeo: nihil enim deliquiſſe cognoui; ſed in hoc nouiſſimo facto, cùm plenum malirię perfidiæque inuenirem, meritò repre-

hendere atque odiſſe cœpi. Quæritis fortaſſe, quid acciderit cauſſæ: quamobrem eundem, & laudem & vitupetem: quòd idem, commutata voluntate, non eſt qui fuerat: neque idem nunc de ſe audire debet, quod priùs conſueuerat, cùm ſine noxa ſe gerebat. Non arbitratus es igitur, rurſus eum reuerſurum ad officium, atque amicum tibi futurum? Quo modo? quem ſciam tantum facinus in ſe admiſiſſe, vt in reliquum tempus, neque beneficio locum, neque beneuolentiæ ſpem relinqueret?

Diezeugmenon.

Aquil. p. 22. Siue *diſiunctum*. Hæc figura ita ornat & amplificat orationem: vt diuerſis redditionibus verborum, membra, quæ vocamus κῶλα, diſiungat, ac ſeparet; ſiue duo, ſiue plura. *Diſiunctio.* Hoc modo, Capuam colonis deductis occupabunt, Atellam præſidio communient: Nuceriam, Cumas, multitudine ſuorum obtinebunt: cætera oppida præſidiis deuincient. Tale eſt illud: Veniet igitur ſub præconem tota Propontis, atque Helleſpontus: addicetur communis ora Lyciorum, atque Cilicum, Myſia, & Phrygia. Veniet Propontis, atque Helleſpontus ſub præconem, id eſt, conditioni legique parebunt. Animaduertere autem potes, nihil intereſſe, vtrùm in poſtremis partibus membra diſiungantur, neceſſitate verborum, an in primis, an hoc viciſſim fiat.

Dilemmaton.

Annumeratur ab Hermogene inter figuras: ſed vt apparet inter argumentationes eſt referendum: non differt enim à communi dilemmate. H. lib. 4. de inuentionibus.

Diſtributio.

Vide Diæreſin; ea eſt, quæ vnumquódque proprio circunſcribit verbo: vt, apud Ambroſium Hexam. l. 3. c. 15. de qua, Inter arenas flaua, inter cautes ſpumea, inter nemora viridantior, inter florulenta diſcolor, inter lilia fulgentior, inter roſeta rutilantior, in gramine liquidior, in palude turbidior, in fonte perſpicua, in mari obſcura: & Iulius Firmicus libro de errore profanarum religionum, de Ioue. In cygno fallit, in Tauro rapit, ludit in Satyro. Sic Minutius Felix.

Pluuias fluere, flare ventos, grandines increpare, nimbis collidentibus tonitrua mugire.

Ecbaſis.

Digreſſio. Excurſio à propoſito.

Ellipſis.

Id eſt, *detractio*, contraria Pleonaſmo. Ornatur oratio, cùm verbum aliquod detrahimus à ſua ſignificatione, hoc modo; & illi quidem, qui à ſe contumeliam morte inimici repulit, ignoſco. Videntur autem mihi, Iudices, qui ſententias pro illo tulerunt: nam multos fuiſſe audio. Hîc apparet tum illud deeſſe, videntur autem mihi, & iudices idem ſenſiſſe, vel ignouiſſe: ſed quia intelligebatur, ideo detractum eſt, vt ipſa celeritate commotior eſſet nuntiatio. *Aquil. p. 23.*

Emplaſis.

Altiorem præbens intellectum, quàm quem verba per ſe ipſa declarant.

Enagonion.

Figura, qua contrariorum ſenſuum inductione, pugnæ quoddam ſimulachrum exhibet. Definitur à Scholiaſte Ariſtidis apud Photium, in Ariſtidis Panathenaïco, χῆμα δοκοῦν ἔχειν ἀγῶνα τῇ ἐπαγωγῇ τῶν νοημάτων, eſt ſpecies Antitheſis, vt iuſtis fortior, fortibus iuſtior. Eadem διαγώνιον ibidem appellatur. *Scholiaſtes Ariſtidis.*

Energia.

Eſt figura, qua formam rerum & imaginem ita oratione ſubſtituimus, *Iul. p. 35.*

mus, vt lectoris oculis præſentiæque ſubiiciamus. Eadem *Hypotypoſis, Diatypoſis, Characteriſmus*, *Deſcriptio.*

Enthymema.

Iul. Ruf. p. 28. Fit, cùm periodus orationis ex contrariis ſententiis aſtringitur. Apud Lucilium, [Si me neſcire hoc neſcis, quod quærere dico, Quare diuinas quicquam, aut quærere debes] ipſe: Et ſi ſcis q. b. e. ſcire hoc. d. t. Cicero in Diuinatione, tamen his operam tuam pollicebere, qui neque velle ſua cauſſa; nec, ſi velis, poſſe arbitrantur.

Epagoge.

Idem. Fit hæc ex rerum ſimilium collatione, vel argumentorum, ſalua tamen ſimilitudine rerum; vt Virg.

Improuiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens.

Et Cic pro Roſcio comparat occupationes Iouis Opt. Maximi, Syllæ rebus geſtis propius. Argumentorum autem, vt Lucretius, [Nam ſi tu fluctus, vndáſq; è gurgite ſalſo Tollere decreueris, ventum priùs Hæmatium tu, Ventum, inquàm, tollas,] &c.

Epanadiploſis.

Iul. p. 31. Eſt, cùm idem verbum in eadem ſententia, & primum eſt, & extremum; vt, [Cæſaris, & famam & nomen tot ferre per annos, Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar. Et, Antè nouis rubeant quàm prata colotibus, antè. Et, Vnum illud tibi nate dea, próque omnibus vnum. Et, Ipſum obteſtemur, veniámque oremus ab ipſo.] Latinè dicitur *incluſio.*

Epanalepſis.

P. Rutil. p. 3. Hoc ſchema fieri ſolet, cùm id quod dictum ſemel eſt, quo grauius ſit, iteretur. Id interdum fit vno verbo: interdum plurium verborum coniunctione. Verbum ſic iteratur. Pythiæ: Quid contra tot res támque euidentes dicere potes, Demoſthenes? cognitum enim eſt te rempublicam venalem habuiſſe, cognitum eſt. *P. thias.* Item Hegeſiæ. Sed inſtigabat multitudinis animum ad bellum inferendum concitatus iracūdia furor. Furor, inquam, non ratio, ſine qua nihil vnquam populus ex ſententia geſſit. Sed plurium verborum iteratio eſt huiuſmodi; At ego in his ærumnis amicis ſum ſpoliatus omnibus, Iudices: qui non, quòd me odiſſent, ſed quòd inimicorum factionem pertimuiſſent, me in malis deſeruerunt.

Epanalepſis, repetitio. Hæc figura tantum à Palilogia diſtat, quòd in in illa quidem vna pars orationis bis repetitur, tum coniunctim, tum interpoſito vno aut altero verbo; quo vehementior elocutio videtur fieri: at in hac ex plurium verborum continuatione repetita, idem quæritur: vt, ſi dicas, Patriæ ſuæ quitquam, ô dij immortales! exitium eſt machinatus? hæc non poteſt: iam non poteſt, inquam, libera hæc ciuitas eſſe. *Aquil. p. 20.*

Iul. Ruf. p. 29. Epanalepſis, repetitio ſententiæ propter aliam neceſſariam cauſſam, non vt fit in figuris elocutionis; ſed apud Lucilium: vel conſilio veſtrûm, quòd dictis olim cœlicolæ adfuiſſemus priore concilio. Cic pro Rabirio; Libenter, ſi eſſet integrum, profiterer idem, Saturninum C. Rabirij manu interfectum, nihil me iſte clamor commouet; Vſque huc libenter, inquam, profiterer.

Idem. p. 20. Epanalepſis, eſt eorundem verborum ſimul poſitorum, eiuſdemque ſententiæ, poſt multa interiecta, cum aliqua periodi concluſione facta repetitio: vt,

Huc pater, ô Lenae, tuis hic omnia plena.

Muneribus, tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager, ſpumat plenis vindemia labris.
Huc, pater Lenæe, veni!

Et, *Paſtorum muſam Damonis, & Alpheſibœi,*
Immemor herbarum; quos eſt mirata iuuenca
Certantes, quorum ſtupefacta carmine lynces:
Damonis Muſam dicemus, & Alpheſibœi.

Latinè hæc figura dicitur *reſumptio*, vel *repetitio*.

Epanaphora.

ὅταν ἀπὸ τῆ αὐτῦ κόμματος δύο ἢ πλείω κῶλα ἄρχηται. Alexād. Rhetor. Iul. Ruf. p. 31. Anaphora ſeu Repetitio & Epibole. Aquil p. 20

Eſt, cùm ab eodem verbo plures inchoatæ ſententiæ incipiunt. vt,

Hic gelidi fontes, hîc mollia prata, Lycori,
Hic nemus, hic ipſi tecum conſumerer æuo.

Et, *Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?*
Num lacrymas victus dedit? aut miſeratus amantem eſt?

Et, *bellum ô terra hoſpita portas:*
Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.

Et, *Ver adeò frondi nemorum, ver vtile ſyluis.*

Et, *Nocte leues ſtipulæ melius, nocte arida prata.*
Tondentur, noctis lentus non deficit humor.

Latinè hæc figura dicitur *regreſſio*.

Epanaphora, quod relatum vocant. Hac figura vel frequentiſſimè & Demoſth. & M. Tul. & omnes vehementes oratores vtuntur: quando præcipuè, & ipſi commori videri volunt, & iudicem commouere. Conſtat autem ex eo, quòd eadem pars orationis ſæpius per ſingulos ambitus, aut per ſingula membra, interdum etiam breuiùs per cæſa, quæ κόμματα appellant, repetitur hoc modo: Verres calumniatorem apponebat; Verres de cauſa cognoſcebat; Verres pronuntiabat. Aut ſi dicas: ille venire hoſtes nuntiauit, ille vos in motum belli compulit, ille in tumultu vt ciuitas eſſet, effecit. Per ambitum autem repeti poteſt eadem pars orationis ſic: Tandiu Tib. Gracchus populo gratus fuit, quamdiu leges ad voluntatem eius, non ad vtilitatem reip. compoſitas ferebat: Tandiu C. Gracchus, quamdiu legibus agrariis, & frumentariis, & cæteris profuſionibus ærariis multitudinem imperitam promerebatur: Tandiu Saturninus plurimum potuit, quamdiu eaſdem illas frumentarias largitiones, & agri diuiſiones pollicebatur.

Epanodus.

Eſt, cùm duobus breuiùs pluribúſne propoſitis, ad ſingularem enarrationem recurritur. vt. Iul. Ruf. 32.

— diuellimur inde
Iphitus, & Pelias mecum, quorum Iphitus æuo
Iam grauior.

Et,

Protinus Orſilochum, & Buthen, duo maxima Teucrûm
Corpora, ſed Buthen auerſum cuſpide fixit
Loricam galeámque inter, quà colla ſedentis

· *Inuenit.* Latinè dicitur *euerſio*, vel *egreſſio*.

Epanorthoſis

Eſt, cùm ſupradictum verbum verbo ſequenti corrigitur: vt, Non ſubripere, hoc eſt furari. Latinè dicitur *correctio*. Sic Ceſtus Pius: Erat nauigium, imò fuerat. Eadem Aphoriſmus. I. Ruf. p. 32.

Epembole.

Ἐπεμβολὴ, *intercalatio*. Apud Hermogenem figura eſt non diſſimilis Parentheſi; ἐπεμβάλλειν enim eſt *inter* Hermog.

ter

Digitized by Google

terſerere, & *intercalare*. Sic vſurpauit Plato in Timæo, οὐδὲ ἐπὶ μήκει λόγου, πάρεργον ἄλλο μῆκος ἐπεμβλητέον. Neque ad orationis prolixitatem, otioſa quædam alia longitudo interſerenda.

Epenthymeſis.

Ἐπενθύμησις meliùs inter argumentationes collocatur, quàm inter figuras. Eſt rationum atque enthymematum actior quædam & contorta volubilitas. Vnde Hermog. περὶ περιπλότητος.

Epexegeſis.

Enarratio potiùs eſt quàm figura; de qua in narratione.

Epexergaſia.

Ἐπεξεργασία, expolitio, cùm in eodem loco manens orator aliud atque aliud dicere videtur. Cic. 4. ad Herenn.

Epibole

P. Rutil. p. 1. Eadem Anaphora, & Epanaphora

Hoc ſchema dupliciter fieri conuenit, cùm pluribus & diuerſis ſententiis, aut vnum aut idem verbum ſingulis præponitur: aut varietas verborum, quæ tamen eandem vim inter ſe habent: quæ ab vno verbo ſæpius proficiſcuntur, ſunt huiuſmodi. Lycurgi: Nam cùm iuuentus concitata temerè arma caperet, & quietos Theſſalos manu laceſſere conaretur: iure Senatum coëgi, authoritate ſua comprimere adoleſcentium violentiam. Ego quæſtoribus interminatus ſum, ne ſumptû ſtipêdio præberent. Ego armamentario patefacto teſtiti, atque efferri arma prohibui. Itaque mea vnius opera compreſſum, non concitatum bellum, non neceſſarium, ſcitis. Item Hegeſiæ: Miſeremini mei, Iudices, quem coniurata tanta vis inimicorum oppugnat. Miſeremini ſolitudinis, cui ne in ſummo quidem tempore periculi liberos adhibere ad communem calamitatem decernendam licitum eſt. Miſeremini ſenectutis, quæ me etiam ſine cęteris malis grauiter defatigat. Varietas verborum, quæ eandem vim habet, huiuſmodi eſt. Demoſthenis: Dolui, viri Athenienſes, vbi illum clandeſtinum hoſtem impunè intra murum vidi vagari: ægrè tuli, quòd omnium veſtrûm facilitatem vnius fallaciâ tentatam intellexi: cômouit me, quòd in accipienda iniuria pleróſque lætitiam oſtentantes cognoui.

Epicriſis.

Ἐπίκρισις, cuius meminit Hermogenes, in capite περὶ ἀληθινοῦ λόγου, t. 2. Id. definitur ab ipſius Hermogenis Scholiaſte, λόγου ῥηθέντος ἐπικύρωσις, καὶ βεβαίωσις, ſermonis dicti confirmatio & corroboratio: vbi ſtatim ſententiæ, ſeu propoſitionis allatæ ſubiicitur ratio: vt apud Demoſth. de corona, Δεινὸν μὲν, ὦ γῆ καὶ θεοί· πῶς γὰρ οὔ; κατὰ τῆς πατρίδος, Graue illud quidem ô terra, & Dij! quomodo enim non eſſet graue contra patriam?

Epidiorthoſis.

Alexād.

Ab Alexandro Rhetore à Prodiorthoſi diſcriminatur; quòd hæc ante dicti cuiuſdam acerbitatem præmuniat auditorem: Illa orationem iam duriùs prolatam corrigat, & mitiget.

Epimone.

Commoratio, cùm in loco firmiſſimo, quo tota cauſſa continetur, manetur diutius. Cic. 4. ad Heren. ἐπὶ πλεῖον, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ νοήματος ἐπιμονὴ μετ' αὐξήσεως. Alexander Rhetor.

Epiphonema.

Iul. Ruf. p. 28.

Hæc ſententia in fine expoſitę rei cum affectu enuntiatur. Cicero in Verrinis, non vitam liberam, ſed mortis celeritatem precabantur.

Epiphora.

P. Rutil p. 3. epiſtrophe & anaſtrophe.

Inter hoc Schema & Epibolen, hoc intereſt, quòd in ſuperiore vnum

Digitized by Google

num pluribus ſententiis anteponitur: In hoc autem omnium ſententiarũ, vnum atq; idem nouiſſimum verbum. Soſicratis; Non enim alius quis eſt, cuius opera in has difficultates inciderimus: Sed initio ad bellum ſuſcipiendum nos primùm impulit Philippus: deinde in ipſo belli labore ac periculo deſerüit nos Philippus: Nouiſſimæ nunc calamitati noſtræ, atque culpæ, ſuccenſuit idem Philippus.

Iul. Ruf. p.27.

Epiplexis.

Siue epitimeſis. Fit hæc figura cùm iurgamur, aut coarguimus. Cic. in Catilinam, Patêre tua conſilia non ſentis? quem noſtrûm ignorare arbitraris? Terent. Non ego te vidi, manum, &c. Virg.

Non ego te vidi Damonis peſſimè caprum
Excipere inſidijs?

P. Rutil. p 4.

Epiploce.

In hoc ex prima ſententia, ſecunda oritur; ex ſecunda, tertia, atque ita deinceps cõplures. Nam quemadmodum catenam multi inter ſe circuli coniuncti vinciunt; ſic huius ſchematis ſeriem complures ſententiæ inter ſe connexæ continent. Lyſiæ: Conſtat igitur, Iudices, Simonem domo ſua, ab ſuis Diis penatibus, vi cum ſumma iniuria eſſe exturbatum. Nam Chæremenes cum hominibus armatis ad eum venit: cùm veniſſet, ſine vlla religione domum eius expugnauit: expugnata vi domo, familiam abſtraxit: abſtractam, tormentis omnibus excruciauit: cruciatam, vinxit: vinctam, in publicum proiecit: opinor, ne ſuum maleficium tacitum lateret; ſed vt cùm prætereuntes proſtratam familiam viderent, & à vicinis rem geſtam audirent, ſimul, & oculis, & auribus, ſcelus illius vſurparent. Item, Lycurgi. At mihi mirum videtur, quòd tam excelſum boni gradum, homo ſummi laboris exceperit, Nam cui præſto eſt ſua voluntas? induſtrius ſit neceſſe eſt: induſtriam verò, ſcientia conſequitur: ex ſcientia, copia & facultas ingenij naſcitur: ex qua facultate vera, & facili, felicitas laudis oritur. Neque enim temerè diligens ſtudium virtutis, fructus fortunæ fallit.

Epiſtrophe.

Iul. Ruf. p.32.

Eſt, cùm in eadem verba plures ſententiæ deſinunt: vt, Horatius,

Si curtatus inæquali tonſore capillos
Occurri, rides: ſi fortè ſubucula pexa.
Trita ſubeſt tunicæ, vel ſi toga diſſidet impar,
Rides.

Quale forſitan ſit,—— *ſimilis ſi cura fuiſſet,*
Tunc quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.

Et, *Impius ante aras, atque auri cæcus amore.*

Latinè dicitur *reuerſio.*

Alia ſpecies Epiſtrophes artificioſa cùm non eadem quidem verba repetũtur: Sed tamẽ periodi per certã & deſtinatam aliquam dictionẽ cõcludſitur. Vide exẽplũ apud Method. homil. de hypapãte p.80. vbi per Epitheta claudit. Aquil. p. 14.

Epitheton.

Etiam inter figuras numerari ſolet, quod appoſitè collocatum, venuſtè colorat orationem.

Epitrochaſmus.

Percurſio. Hæc rurſum figura differt à coaceruatione: quòd cùm illa res diuerſas plures in eundem locum conferat, hæc diſtantia plura inter ſe percurrens velocitate ipſa circũponit: vt ſi velis dicere, Cæſar in Italiam euolarat, Corfinium præſidio deſertũ ceperat, vrbe potiebatur, Pompeium perſequabatur. Idem cenſet Alexander Rhetor τὰ πολλὰ διεστηκότα συνάγει καὶ ἀξιόπιστα.

Iul Ruf. p.37.

Epitimeſis.

Eſt etiam proxima figura, cùm aduerſarium iiſdem verbis, quibus ab eo laceſſiti ſumus, percutimus. Vt in illo, *Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra Egit? vbi hîc Iuno,*

quia

Digitized by Google

quia ſcilicet Venus dixerat. *Si nulla eſt regio Teucris, quam det tua coniux Dura.* Et, *Bis capti Phryges*, Latinè dicitur *Obiurgatio*.

Epitrechon.

Hermog. Ἐπιτρέχων *percurſio*, vbi res & ſententiæ ſumma velocitate percurruntur, & diſcutiuntur. Eadem eſt cum Epitrochaſmo. Herm. li. 2. de formis dicendi.

Epitrope.

P.Rutil. 11. Permiſſio. Hoc fieri ſolet, cùm alicui rei vehementer confidimus, & de noſtro iure iudicibus largimur: vt quemadmodum videtur illis, conſtituāt, atque eis pareamus. Hyperidis: Sed ego iam Iudices ſummum ac legitimum, quod expoſui, meæ cauſſæ ius omitto: vobis, quod æquiſſimum videatur, vt conſtituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam ſi nouum vobis inſtituendum, libenter id quod poſtulo, propter vtilitatem communis conſuetudinis ſequamini.

Epitrope. Hæc fit, cùm figuratè concedimus, quod velit, quis faciat. vt, Virg. Æneid. 1.

Iul. Ruf. l. 18. *I, ſequere Italiam ventis, pete regna per vndas.*

Et Cic. in Catil. Quid expectas? proficiſcere: nimium iam diu te Imperatorem illa tua Manliana caſtra deſiderant.

Epizeuxis.

Siue *Diploſis*, geminatio vnius verbi, vel plurium in eadem ſententia duplicatio: vt, Vos appello fortiſſimi viri. Quint. lib. 9. c. 3. diſtinguitur ab Anadiploſi, quòd hæc ſit in diuerſis ſententiis: Anadiploſis eadem, & reduplicatio.

Erotema.

Aquil. p. 15. *Interrogatum.* Eo vtimur, vbi exacerbando aliquid interrogamus, & augemus eius inuidiam, hoc modo: Fuiſtine illo in loco? dixiſtine hæc ita geſta eſſe? renuntiaſtine ea quibus decepti ſumus? Hæc enim ſi ſine interrogatione dicantur, ad hunc modum, hic fuit illo in loco, & ita eſſe geſta dixit, & falſa renuntiando nos decepit: hæc ſic prolata, minùs inuidioſè proferentur.

Erroris inductio.

Numeratur à Cicerone inter figuras: quam Scaliger refert ad ironiam, l. 3. c. 91.

Ethologia

Morata oratio, qualis eſt iſta Lyſiæ. P. Rutil. p. 6.

Rure rediens, Iudices, homo maior natu, magno calore, vix ſufferens viæ moleſtiam, tamen his verbis egomet me conſolor: fer fortiter demum laborem; iam breui domum venies expectatus: excipiet te defatigatum diligens atque amans vxor: ea ſedulò ac blādè præminiſtrando detrahet languorem, & ſimul ſeniles nutriendo recuperabit vires. nec me in itinere cogitatio prope cōfectum confirmabat. Poſtea verò, cùm domum veni, nihil earū rerum inueni: ſed potiùs bellum inteſtinum ab vxore cōtra me comparatum. Item Demoſthenis: At medius fidius, Iudices, ego ſic arbitrabar, filium ad patrem diſſoluto vultu venturum, lacrymis patrium ſinum oppleturum, ſupplicem precaturū, obſecraturum, blāditia ſua quod periſſet, à patris mollitie impetraturum. Sed hic longè aliter: namque incredibili confidentia armatus, ad patrem aduolauit ſicut hoſtis: atque initium ſermonis, cum iurgio ſumpſit.

Ethopœia.

Moralis confictio. Hæc figura differt à Proſopopœia; eo quòd & ibi perſonas fingimus, quæ nuſquā ſūt: hîc certis quibuſdā perſonis verba accōmodatè adfingimus, vel ad improbitatem earum demonſtrandam, vel ad dignitatem. Tale eſt illud pro Quinctio: Quid Sex. Næuius ad hæc? Aquil. p. 4.

ridet noſtram amentiã, ſcilicet, cùm ab eo officia boni viri deſideramus. Et quemadmodũ natus, inquit, & quemadmodum educatus ſum, memini. Vetus eſt, de ſcurra diuitẽ faciliùs multò quàm patremfamilias fieri poſſe,&c.

Iul. Ruf. p. 36. *Ethopœia*, eſt alienorum affectuum qualiumlibet, dictorúmq; imitatio, non ſine reprehenſione. Latinè dicitur *figuratio*, vel *expreſſio*.

Euche.

Iul. Ruf. p. 28. *Precatio*, Virg.

Da nunc Tymbre pater ferro, quod miſſile libro.

Cic. in Catilinam, cùm inuocat Iouem ad pœnam coniuratorum, atque ita concludit, Æternis ſuppliciis viuos mortuóſque mactabis.

Exallage.

Ἐξαλλαγή, *immutatio*, & diuerſitas. Vbi varia ſubinde curſim inſerũtur. vt, Primùm Amphipolin cepit, deinde Pydnam, mox Potidæam, poſtea Methonem: Exinde ingreſſus in Theſſaliam. Demoſth. 1. Olynth.

Exarteſis.

Ἐξάρτησις, *ſuſpenſio*. Annumeratur etiam à nonnullis inter figuras: quæ fit, vbi figuræ figuris implexæ ſunt, ſicur annuli in catena: vnde plena, grandis, & ſuauis decurrit oratio, quod in Cicerone & Demoſthene paſſim occurrit. Hermog. lib. 1. de formis.

Excitatio

Ἔγερσις, quoties languentem auditoris animum, aut tædio affectum, excitamus: vt,

Non mihi ſi linguæ centum ſint, oráque centum,

Ferrea vox. Scalig. lib. 3. poët.

Expeditio.

Appellatur ratiocinatio à partiũ enumeratione volubilis, & ſibi inſtans: de qua inferiùs.

Exuthenifinus.

Iul Ruf. p. 25. Figura hæc fit, cùm rem aliquam extenuamus, & contemptam facimus, vt apud Lucilium:

At magnum fecit, quod verbis Græca Latinis

Miſcuit. ——

Apud Tulliũ pro Cecinna; Eieci ego te armatis hominibus, non deieci, vt tantum facinus, non in æquitate iuris, ſed in vna litera latuiſſe videatur. Item in Philippicarum ſecunda, Nunc quod quærebas quomodo rediſſem: prima luce, non tenebris: Deinde cum calceis, & toga, nullis caligis, nec lacerna. Cato apud Athenienſes, Antiochus epiſtolis bellum gerit, calamo, & atramento militat.

FIGVRA per caſum genitiuum. Vt ſi dicamus, conſtans vir animi. Item alia: vt ſe habent iſta; Iul. Ruf. p. 32.

Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro.

Et, *At non infelix animi, Phœniſſa.*

Et, *Actutum pius Aeneas, atque integer æui*

Aſcanius.

Et, *Hic annis grauis, atque animi maturus Alethes.*

Et ſi quis dicat, pecuniæ diues: vt *Inſula diues opum.*

Et, *Diues equûm, diues pictaï veſtis, & auri*

Item, —— *quas illi læta bonorum.*

Et, *Expedium feſſi rerum.*

Et, *Ille mihi ante oculos fœlix, functúſque laborum,*

Egregiúſque animi.

Et ſi qua ſunt talia.

Figura per datiuum. Si quis dicat, timeo illi, pro timeo pro illo, & talia vt, Ibidem.

—— *& pariter, comitique onerique timentem.*

Et, *Tunc decuit metuiſſe tuis.*

Et, *Hæc cùm Dardanio Ænea miranda videntur.*

pro ab Ænea. Et quæ antiquè dicta ſunt,

Digitized by Google

— *cui nomen aſylo Romanum eſt.* —

Et,— *cui nunc cognomen Iülo.*

Additur & , *Cui Remulo cognomen erat.*

Et,— *cui nomen Amello*
Fecere agricolæ.

Item ſi qua ſunt talia.

p. 34. Figura per accuſatiuum: vt ſi quis dicat, Togam fuſus, pro fuſam togam habens: vt ſe habent iſta,

— *nodóque ſinus collecta fluentes.*

Et, *Sciſſa comam.*

Et,— *roſeas laniata genas.*

Et, — *tumidúſque nouo præcordia regno.*

Et, *Inflatum heſterno venas, vt ſemper, Iaccho.*

Et, *Ecce manus iuuenum interea poſt terga reuinctum.*

Et quæ antiquè dicta ſunt,

— *forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.*

Et,— *numeros memini, ſi verba tenerem:*

pro, numerorum memini. Item ſiqua ſunt talia.

Ibidem. Figura per ablatiuum. Si quis de quopiam dicat, Magnus virtute, bonus bello, pro, in bello. Et, erectus capite incedit. Vt ſe habent iſta:

Purpureis criſtis iuuenes auróque coruſci.

Et, *Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ.*

Et, *Vnde priùs latum ſiliqua quaſſante legumen.*

Et,— *tereti ſubnectit fibula gemma.*

Et,— *qui fortè tapetibus altis*
Extractus.—

Et, *Quàm tua ne ſpoliata armis, excuſſa magiſtro*
Deficeret.—

Item ſi qua ſunt talia.

Idem. Figura Græca, aut caſuum varietas: vt,

Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.

Et, — *placidóne etiam pugnabis amori?*

pro, tecum certat, & cum amore pugnabis.

Et, *Reddidit vna boûm, vocem.*

pro vno è bobus. Item ſimilia. Aut præpoſitione detracta: vt

— *maria aſpera iuro.*

Et, *Tyrrhenum nauigat æquor.*—

Item quæ ſunt talia.

Figura per perſonas. Vt ſi quis dicat, vos ſuper Iupiter precor. Vt ſunt iſta: Ibidem.

Vos ô Calliope precor aſpirate canenti.

Et, *Vos ô patricius ſanguis, quos viuere fas eſt.*

Item ſi qua ſunt ſimilia.

Figura per numeros: Vt ſi quis dicat, Populus locuti ſunt: Vt, Ibidem.

Pars in fruſta ſecant, verubúſque trementia figunt.

Et, *Pars calidos latices, & ahena vndantia flammis*
Expediunt.—

Et, — *ſæuitque animis ignobile vulgus.*

Tum pietate grauem ac meritis ſi fortè virum quem
Conſpexere, ſilent.—

Figura per præpoſitionem, ad, modò ſemel & ſimplicem poſitam. Vt ſi quis dicat, aduoluor illum, pro ad illum voluor. Et accedo illum, quaſi ad illum accedo: Vt,

Explorare locos, quos vento acceſſerit oras.

Et, *Nuntia fama ruit, miſeriſque adlabitur aures*
Euryali.—

Et, *Electa vt Graij perhibent Atlantide cretus,*
Aduehitur Teucros.— Ibidem.

Modò ſimpliciter relatam. Vt quin adeat ad eum? aggrediar ad illum: Et ſi qua ſunt talia.

Figura per præpoſitionem in, modò ſemel ſimplicem elatam: vt

Inflauit cùm pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.

Et, *Tu calamos inflare leues.*

Quaſi in calamos, ebur, flare. Et apud Salluſtium, atque eos à tergo incurrerunt, quaſi, in eos incurrerunt. Modò dupliciter elatam: Vt

Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

Et, *Induit in florem, & ramos curuauit olentes.*

Et, *Hunc in prona iugo lauum incumbebat in amnem.*

Et ſi qua ſunt ſimilia.

Ibidem. Figura per verborum qualitatem. Vt caput velor, pro caput velo, aut capite velor: vt,

—capite ante aram Phrygio velabar amictu.

Et, *Flaua caput nectuntur oliua*

Et, *-- pecudum fuluis velatur pectora ſetis.*

Et, *---aut pacem Troiano ab rege petendum.*

Et, *— populare penates.*

pro populari.

Figura per modos temporum. Vt cùm dico, libens fecero, pro faciam: vt

--- donec me flumine viuo Abluero.

Pag. 35. Figura per aduerbiorum qualitatem. Vt cùm dicimus, Ad illum cœno. Ad villam moror, pro apud villam. Et terræ iacet, pro in terra. Et, Domi militiæque res geſtas. Et, cuius domo nota eſt annos ſexaginta natus. Et, tot annos bella gero.

Ibidem. Figura per Pleonaſmum. Vt, Antiquum obtines. Vt, Mortem occumbere, & obire diem, & viuere vitam, & pugnare pugnam, & ire iter, & oculis videre, &

--- voce vocans Hecaten.

Et, *Hunc oro ſine me furere ante furorem:*

ac ſi qua ſunt talia.

Ibidem. Figura per eclogam verborum: Vt cùm enuntiamus bonos dicere, fortes pugnare. Item, da bibere, da cœnare. Et,

Donat habere viro.

Et, *Cunctatúrque metu, lethúmque inſtare tremiſcit:*

Et, *Da ſternere corpus.*

Et, *-- da iungere dextram.*

Et, *-- quale per æſtum Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.*

Et, *Hoc ridere meum tam nil, nulla tibi vendo Iliade.*

Figura per eclogam aduerbiorum, Ibidem. Vt, cùm dicimus, magnum tonat, tumidum loquitur.

-- magnúmque fluentem Nilum.--

Et, *-- vtque volutus Ad terras.*

Et, *Immane ſonat per ſaxa.*

Et, *-- nec longum latabere.*

Et, *graue-- olentis Auerni.*

Et, *-- horrendum intonat armis.*

Et, *Nauibus, infandum! amiſſis.*

Et ſi qua ſunt talia.

Figura per pronomina: Vt, nullus Ibidem. dixeris, pro ne dixeris. Et, Quis mulier.

Figura per eclogam nominum. Ibidem. Vt cùm dicimus, bonum eſt virtus, malum infamia: vt

Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis.

Et, *Tale tuum carmen nobis diuine poeta,*

Quale ſopor feſſis in gramine.

Gradatio.

Climax & *ἐπιμελωτὸν σχῆμα* ab Hermogene. Vide Climax. Bis tantum in Demoſthene inueniri hanc figuram notat idem Hermogenes. lib. 1. de formis.

Heterogenes.

Heteroptoton, *Heteroproſopon*, *Heterarithmon* à vetere quodam Scholiaſte Græco annumerantur inter figuras grammaticas: ſatis ex notione ſui nominis perſpicuæ ſunt.

Homœon

Homœon.

Iul.Ruf. pag. 35. Hæc figura fit,cùm ex partibus aliqua ſimilitudo colligitur:vt, Virg.

Sic oculos,ſic ille manus, ſic ora tenebat.

Etiam in actu fit homœon: vt idem Virg.

Non aliter quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago,aut antiqua Tyros.

Cic. in Verrinis ait, ſuccinctam Scyllam lupis, & canibus, cùm pube tenus virgo ſit,ſimilem eſſe Verris& comitum illius, quibus quaſi canibus ſuccinctus ſit.

Homœoptoton.

P. Rut. pag. 30. Hæc in duobus verbis eundem habet caſum, aut eandem nouiſſimam ſyllabam. Id eſt huiuſmodi: In rebus aduerſis, cui præſto eſt conſilium, non poteſt deeſſe auxilium. Item Soſicratis; Nam qui ſecundis rebus libenter aſſentiuntur, ijdem ſimul ac ſe fortuna contriſtauerit, primi inſidiantur.

Aquil. p.19. Homœoptoton ſimile in caſibus. Hoc ex eo nomen accepit, quòd membra illa, id eſt, κῶλα, in eoſdem caſus cadunt ad hunc modum: huic igitur ſocios veſtros criminanti, & ad bellum vos cohortanti, & omnibus modis,vt in tumultu eſſetis,molienti. Hæc enim tria in eundem caſum determinata ſunt.

Homœoſis.

Iul.Ruf. p.28. Eſt, cùm per ſimilitudinem res præſtantur. Cuius ſpecies ſunt primæ, duæ, paradigma, & parabole. Horum diſtantia eſt, quòd paradigma facit vera exempla, parabole ficta oſtendit.

Homœoteleuton.

P. Rut. p. 20. Hoc minùs euidens eſt, quàm homœoptoton, & minorem affert aliribus iucunditatem. Nam neque tam paria duo verba ſunt: neque eundem habent caſum, & ſonum vocis, quam Græci προσῳδίαν appellant. Id eſt huiuſmodi: Nam reſpubl. noſtra ad hunc ſtatum gloriæ peruenit, non multitudine hominum, ſed ſeueritate legum.

Horiſmus.

Hoc ſchema fit, cùm definimus aliquam rem noſtræ cauſſæ, ad vtilitatem,neque tamen contra communem opinionem. Id eſt huiuſmodi: Nam virtutis labor, vera voluptatis exercitatio eſt. Sed fieri ſolet hoc ſchema nonnumquam ratione ſuppoſita, tum denique magis illuſtratur,ita vt fecit * diues auarus. In villa ædem feci Fortunæ. Crimen arguitur temeritate illius, quæ tam locupletes copias dederit ei qui odiſſet vti. P. Rut. p.8.

Hyperbaton.

Quod opportuna ordinis mutatione aliquid ex ſignificatione mutandonumeroſam reddit orationem.Fab. lib.8.

Hyperbole.

Aliis ſchema, aliis tropus videtur. Cæterum fit, cùm excedit veritatem ſententia,apud Virg.

Qui candore niues anteirent, curſibus auras.

Hypexareſis.

Ab Alexandro Rhetore nominatur inter figuras;fitque cùm in comparatione rerum,aut perſonarum,aliquas excipimus, cum quibus comparationem nullam inire volumus. ὑπεξελόμενον τὶ προσώπων ἢ γένος. Sic apud Homerum:

Ἀνδράσι μὲν προτέροισιν ἐριζέμεν οὐκ ἐθελήσω,
Οὐδ' Ἡρακλεῖ, οὔτ' Εὐρύτῳ.

Hypobole.

Subiectio, cùm interrogamus aduerſarios: aut quærimus quid ab illis, aut quid contra nos dici poſſit: deinde ſubiicimus id quod dici oportet è contrario, vt, Amplum patrimonium relictum eſt? At patris bona vænierunt,&c.Cic.4.ad Heren. Iul.Rufini.p. 30.

Digitized by Google

Hypocriſis.

Iul. Ruf. p. 37. Eſt figura ſententiæ, cùm aduerſarium geſtu & pronuntiatione extollimus, vel abiicimus, & ſpernimus: vt, in illo,

Cantando tu illum? aut vnquam tibi fiſtula cera.
Iuncta fuit?--

Additur enim, Tu nullus alioqui, illum autem magnum in canendo. Et,

——— non ego Daphnin,
Iudice te, metuam.--

Qui, ſcilicet mihi iniquus es, & non rectè iudicatutus. Latinè dicitur *pronuntiatio.*

Hypomone,

Et παράδοξον, quo ſuſpenduntur auditorum animi. Ariſt. Rhet. lib. 3.

Hypoſtaſis.

Eſt præſtantia quædam animi, & fiducia orationis. Vt, ἐξήλεγξα τὸν Φίλιππον, φανερῶς οὕτως, ὥστε τοὺς ἐκείνου συμμάχους, αὐτοὺς ἀνισταμένους ὁμολογεῖν. Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1. p. 283. Redargui Philippum tam apertè, vt eius ſocij exurgentes faterentur.

Hypozeuxis.

Iul. Ruſi ni. p. 30. Eſt, cùm ſingulis rebus ſententiiſque ſingula debita verba iunguntur: vt.

Procumbunt piceæ, ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineǽque trabes, cuneis & fiſſile robur
Sinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

Et, *Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis.*
Glande ſues redeunt læti, dant arbuta ſylua.

Et, *varios ponit fœtus autumnus, & altè*
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.

Hæc figura latinè vocabitur *ſubiunctio*, vel, *ſubinſertio*, vel *ſubnexio.*

Ὑστερολογία.

Vel, ὕστερον πρότερον eſt ſentẽtia, cùm ordo in verbis mutatur: vt, Beda Presbyp. 330.

--- torrere parant flammis, & frangere ſaxo.

Et, *Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit.*

Priùs enim franguntur fruges, & poſtea coquũtur; & antè ad æquora venit, & ſic tetigit fluctus. Tale eſt & illud: Hic accipiet benedictionem à domino, & miſericordiam à Deo ſalutari ſuo. Priùs enim dominus miſerando iuſtificat impium, & ſic benedicendo coronat iuſtum.

Hanc figuram peculiarem Homero fuiſſe indicat M. Tull. ad Attic. ὕστερον πρότερον, ὁμηρικῶς.

Icon.

Iul. Ruſini. p. 28 Fit, cùm perfectæ formæ ſimiles conferuntur. Virg.

Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis.

Cicero de L.R. Mare quod ſua natura tranquillum ſit, ventorum vi agitari & conturbari ſolet: ſic populus Romanus.

Ironia.

Aquil. p. 24. *Simulatio.*. Frequentiſſima apud oratores; qua figura aliud verbis ſignificamus, aliud re ſentimus. A quo genere figuræ proœmium pro Ligario ſumptum eſt: Nouum crimen. C. Cæſar, & ante hunc diem inauditum, &c.

Idem. 17. Ironia, ſententiæ figura, quam hoc modo enuntiabo: hic enim egregius author communium commodorum cuſtos, & defenſor reip. ſalus & columen ciuitatis; de quo contraria, ſcilicet intelligi velim. Mutabo verba ordine eorum verſo, vel tota locutione aliter explicata, ſic: Námque iſte cuius ope, & auxilio, videlicet ciuitas, nititur. Manet vtique Ironia eadem, neque læditur verborum immutatione. At verò ſi figura elocutionis ſit, quam *repetitionem*, Græcè ἐπαναφορὰν vocamus, quæ eſt huiuſmodi: Ille author diſcordia

Digitized by Google

cordiarum,ille dux ſeditionum omnium,ille tumultuoſus, proditor in bello: & illam partem orationis repetitam ſæpiùs in initio membrorum,aut cæſorum,ſuſtulero, & tantum ſemel dixero, ſubiungens, &c. hoc modo:ille, qui ſeditionum author,diſcordiarum concitator,in pace tumultuoſus, in bello proditor fuit: figuram elocutionis ſuſtuli. Nonnunquam autem, immò plerúnque concurrere poteſt, vt ſententiæ figura coniungatur cum elocutionis figura: qua hoc modo enũtiatũm eſt. Ille amator patriæ egregius,ille reip.cuſtos, ille defenſor libertatis, ac legum. Cùm hoc de eo dicatur de quo contraria intelligi volumus;& ironiam eſſe, quæ figura ſententiæ eſt; & epanaphoran, de qua cùm maximè diximus, quæ eſt elocutionis. Nunc ad inſtituta pergamus. Sunt igitur figurarum elocutiones aliæ, ad ornandum tãtùm, & quaſi ad pingendam orationem accommodatæ: quibus princeps Gorgias Leontinus vſus eſt, ſed ſine modo.Et ideo illius oratio, quæ initiò audientes nouitate permouerat, faſtidium meruit. Iſocrates autem,poſt eum parcius, necnon etiam ipſe Demoſthenes, ſed tanta moderatione, vt nuſquam in tædium incurrat.

Iul. Ruf. p. 24. *Ironia* Elocutiuncula Salluſtiana cõmodiſſimè exprimitur, cùm aliud in pectore recluſum, aliud in lingua promptum habemus, & ſententia enuntiationis in contrarium à verbis accipitur,vt apud Virg.

Scilicet is ſuperis labor eſt.

Apud Tullium pro Ligario: Nonum crimen, Cai Cæſar,&c. in Clodium, & in Curionem,tu verè feſtiuus, tu elegans, tu ſolus vrbanus,quem decet muliebris ornatus,&c.

Ironiæ autem ſpecies ſex:Chleuaſmus,ſiue Epicertomeſis, Charientiſmus, ſiue Scomma, Aſteïſmus, Diaſyrmus, Exutheniſmus, Sarcaſmus.

Iſocolon.

P. Rutil. p. 10. Hoc autem duabus aut pluribus ſententiis breuibus, & inter ſe paribus,exigitur:ita vbi hoc eſt: Nequaquam mihi diues eſt, quamuis nullam poſſideat; qui neque finem habet cupiendi,neque modum ſtatus vtendi. Nam & multum deſiderare, egẽtis eſt ſignum:& nihil parcere, egeſtatis eſt initiũ. Seorſum eſt, beneficium dare libenter,& iniuriam facere nolle.Nam dando beneficium,extemplo beneuolentiam acquirimus: non faciendo iniuriam, duntaxat odium vitamus.

Aquil p. 18. *Iſocolon*,exæquatum membris. Fit autem, quoties non pugnantibus inter ſe, ſed paribus tantummodo verbis, duo vel etiam plura mẽbra, quæ κῶλα dicimus,explicantur: vt ſi dicas hoc modo; Claſsé ſpecioſiſſimam inſtruxit, exercitum pulcherrimum & fortiſſimum delegit. Addere etiam licèt; Sociorum maximam & fideliſſimã manum comparauit. Et longiùs eodem modo progredi, dum in faſtidium incurras.

Leptologia.

Alexand. Rhetor p. 578. Rei cuiuſdam per minutias abſoluta expoſitio, ὅταν ἑνὸς ἑκάστου τῶν συμβεβηκότων ἢ συμβαινόντων τὴν ἀκρίβειαν καὶ ἐπὶ λεπτῶν ἐξεργασίαν ποιώμεθα. Hæc figura plerúmque officit grauiori eloquentiæ, vbi minuta quæque non ſunt percenſenda.

Liptote.

Λειτότης, malim λιτότης, quum minus dicitur, & plus intelligitur, vt Georg. 3. Nec mihi diſpliceat, id eſt, valde placeat.Notatur à Seruio. Eadem ferè cum μειώσει.

Lyton.

Eadem eſt figura apud ſcholiaſtem Ariſtidis, ac δι᾽ ἀλλήλων, de quo ſuperiùs.

Hoc

Digitized by Google

Meriſmus.

Hoc ſchema ſingulas res ſeparatim diſponendo, & ſuum cuique proprium tribuendo, magnam efficere vtilitatem & illuſtrem conſueuit.

P.Rutil. p.1. Synathroiſmus, & cõgeries.

Lycurgi: Cuius omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſſimæ, oculi ad petulantem laſciuiam, manus ad rapinam, venter ad auiditatem, virilis naturæ membra, quæ non poſſumus honeſtè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam; prorſus, vt, aut ex hoc vitia, aut ipſe ex vitiis ortus videatur.

Item Ariſtotelis: Alexandro enim Macedoni, neq; in deliberando conſilium, neque in prœliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat, ſed duntaxat in ſupplicio crudelitas. Nam, cùm aliqua res dubia accidiſſet, apparebat ſapientiſſimus: cùm autem confligendum eſſet cum hoſtibus, fortiſſimus: cùm verò præmium dignis tribuendum, liberaliſſimus: at cùm animaduertendum, clementiſſimus.

Meioſis.

Diminutio. Attenuatio orationis per modeſtiam. Cic. 4. ad Heren. in Liptote.

Metabaſis

P.Rut.p. 7. Apoſtrophe.

Hoc ſchema duobꝰ modis fieri ſolet. Ex quibus vnum genus eſt eiuſmodi; cùm ab ea ſententia, quam propoſuimus, conuertimur ad aliquam perſonam, aut rem, aut fortunam, & tanquam præſentem appellamus: ita vt is fecit. Myron: Hæc mulier nuper fuit locuples, & potens in amore, atque deliciis neceſſariorum; ornatus eius opibus abundabat: manus ancillarũ, quæ ſequebantur, comitatus appellabatur. Nũc contrà ſubito & graui caſu afflicta, vix mediocris ancillulæ dignitatem retinet. O fortuna, quàm vehementer te rerum varietas oblectat, & quàm magno odio eſt tibi beatæ vitæ perpetuus & conſtans fructus!

Alterũ genus eſt, cùm ad id quod demonſtrare inſtituimus, ab alia re & actionem & orationem noſtram reuocamus.

Demoſthenis: Sed nimirum inopinans incidi in cauſſam temporis huius alienam, de qua poſteriùs dicendum. Quapropter ad illud quod paulò priùs agendum, reuertor.

Metanœa.

P.Rut. p.5.

Hoc ſchema fieri ſolet, cùm ipſe ſe qui loquitur, reprehendit: & id quod priùs dixit, poſteriori ſententia commutat: Ita vti facit Demoſthenes. Hunc quoniam de me, vt volui, cognouiſtis, iudicium per ipſius vitia conſtituam. Nam dum opus eſt, parentes appellat, quos ſcitis nõ ignotos fuiſſe, ſed huiuſmodi, vt omnes, hos execrarentur. Sed hic bonus vir grãdis natu, atq; ſerò; ſerò loquor, imò verò nuper, atque his paucis diebus ſimul & Athenienſis & eloquens eſt factus.

Item; At hic omnium ſceleratiſſimus, nouo more atque exẽplo, alieni facinoris vindex, ipſe confidentiſſimè, non criminibus ſed armis reum laceſſere conatus: conatus! nimiùm remiſſè loquor. Nam qui tantam cædem perfecerit, huiuſmodi incepti duntaxat arguere, penè maleficij largitionem eſt facere. Congruit cum epanorthoſi, & aphoriſmo.

Metaphora.

Ad vnum verbum contracta ſimilitudo definitur à D. Auguſtino, lib. contra mendacium, ca. 10. de re propria ad non propriam verbi alicuius vſurpata tranſlatio.

Metaſtaſis.

Aquil. p. 16.

Metaſtaſin, trãſmotionem quidam inter figuras nominant, cùm rem à nobis aliò tranſmouemus; non ita vt

ibi

Digitized by Google

ibi cauſſam conſtituamus; alioquin iam non figura erit, ſed ſpecies quædam eius ſtatus, quem, qualitatis, aut ex accidenti, appellant, ſecundum Hermagoram. Cæterùm alibi in parte aliqua orationis ſententiam hoc modo figuramus: quale eſt apud Demoſthenem, initio defenſionis pro Cteſiphonte:

Cùm bellum, inquit, Phocenſe conflatum eſſet; non per me: nondum enim ego ad rempubl. acceſſeram.

Tale & illud pro Cornelio videri poteſt de ærario:

Refertum, inquit, tribunitiis legibus, exhauſtum à quibus ſit, ipſi ſciunt.

Metaſtaſis eſt, vel metabaſis, cùm à loquentis perſona ad perſonam tranſitum facimus, ratione aliqua, vel defectu, vt;

Non hæc Euandro de te promiſſa parenti

Diſcedens dederam.---- Deinde:

Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,

Fors, & vota facit.

Deinde;

Infelix, funus nati crudele videbis.

Hic noſtri reditus, expectatique triumphi

Hæc mea magna fides: at non Euandre pudendis

Vulneribus pulſum aſpicies.———

Hæc figura dicitur *variatio*, aut *tranſitus*. Vide in Metabaſi.

Metatheſis.

Eſt, cùm quod antè dictũ eſt, poſtponitur; & quod pòſt dictum eſt, anteponitur, vt

Eripis vt perdas, perdis vt eripias.

Conuenit cum diallelo, cõmutatione, & anaclaſi, ſuperiùs dictis.

Metonymia.

Nominis pro nomine poſitio, adinuentor pro re inuenta, poſſeſſa pro poſſeſſoribus, & contrà contenta pro continentibus, effecta pro efficientibus referuntur.

Meſozeugma.

Coniunctio, cùm interpoſitione verbi, & ſuperiores orationis partes comprehenduntur, & inferiores, hoc modo: formæ dignitas, aut morbo deflorеſcit, aut vetuſtate.

Mimeſis.

Morum affectuúmque imitatio, in Ethologia, & Ethopœia.

Myⅽteriſmus.

Irriſio, ἀπὸ τοῦ μυκτῆρος à naſo, qui eſt irriſionis ſymbolum. Vnde Horat.

——— *naſo ſuſpendit adunco*

Neceſſitas.------

Ἀνάγκη, cùm factum aliquod in ſuas cauſſas, vt naturam, leges, mores, vel etiam fatum, refunditur, vt:

Sed me fata Deum, &c.

Noema.

Νόημα intellectus dicitur, ſententia quæ obſcurè vult intelligi quod non dicit, vt in eum quem ſæpiùs à ludo redemerat ſoror, agentem cũ ea talionis, quòd ei pollicem dormienti reſcidiſſet. Eras dignus, vt haberes integram manum. Sic enim auditur, vt depugnares. Fab. lib.8. Fabius.

Occupatio in Paraleypſi.

Omoticon.

Schema, quod per iuſiurandum effertur, vt οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας. Demoſth. pro Corona Obſeruat Dion. Long. in lib. de ſublimi eloquentia.

Onomatopœia.

Nominis fictio, vt, ſyllaturit, Syllam imitatur. Hæc nominatio. 4. ad Herenn.

Oxymoron.

Seu contentio, figura ex periculo petita, atque ita affectatè & acutè enuntiata, vt ad inſaniam accedere videatur, vt ait Quintilianus, vt, innuptæ nuptiæ, impia pietas.

Meriſmus.

PRutil. p.1. Synathroiſmus, & cōgeries.

Hoc ſchema ſingulas res ſeparatim diſponendo, & ſuum cuique proprium tribuendo, magnam efficere vtilitatem & illuſtrem conſueuit.

Lycurgi: Cuius omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſſimæ, oculi ad petulantem laſciuiam, manus ad rapinam, venter ad auiditatem, virilis naturæ membra, quæ non poſſumus honeſtè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam; prorſus, vt, aut ex hoc vitia, aut ipſe ex vitiis ortus videatur.

Item Ariſtotelis: Alexandro enim Macedoni, neq; in deliberando conſilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat, ſed duntaxat in ſupplicio crudelitas. Nam, cùm aliqua res dubia accidiſſet, apparebat ſapientiſſimus: cùm autem confligendum eſſet cum hoſtibus, fortiſſimus: cùm verò præmium dignis tribuendum, liberaliſſimus: at cùm animaduertendum, clementiſſimus.

Meioſis.

Diminutio. Attenuatio orationis per modeſtiam. Cic. 4. ad Herenn. in Liptote.

Metabaſis

P.Rut.p. 7. Apoſtrophe.

Hoc ſchema duob^9 modis fieri ſolet. Ex quibus vnum genus eſt eiuſmodi: cùm ab ea ſententia, quam propoſuimus, conuertimur ad aliquam perſonam, aut rem, aut fortunam, & tanquam præſentem appellamus, ita vt is fecit. Myron: Hæc mulier nuper fuit locuples, & potens in amore, atque deliciis neceſſariorum; ornatus eius opibus abundabat: manus ancillarũ, quæ ſequebantur, comitatus appellabatur. Nunc contrà ſubito & graui caſu afflicta, vix mediocris ancillulæ dignitatem retinet. O fortuna, quàm vehementer te rerum varietas oblectat, & quàm magno odio eſt tibi beatæ vitæ perpetuus & conſtans fructus!

Alterũ genus eſt, cùm ad id quod demonſtrare inſtituimus, ab alia re & actionem & orationem noſtram reuocamus.

Demoſthenis: Sed nimi rum inopinans incidi in cauſſam temporis huius alienam, de qua poſteriùs dicendum. Quapropter ad illud quod paulò priùs agendum, reuertor.

Metanœa.

P.Rut. p.5.

Hoc ſchema fieri ſolet, cùm ipſe ſe qui loquitur, reprehendit: & id quod priùs dixit, poſteriori ſententia commutat: Ita vti facit Demoſthenes. Hunc quoniam de me, vt volui, cognouiſtis, iudicium per ipſius vitia conſtituam. Nam dum opus eſt, parentes appellat, quos ſcitis nõ ignotos fuiſſe, ſed huiuſmodi, vt omnes, hos execrarentur. Sed hic bonus vir grãdis natu, atq; ſerò; ſerò loquor, imò verò nuper, atque his paucis diebus ſimul & Athenienſis & eloquens eſt factus.

Item; At hic omnium ſceleratiſſimus, nouo more atque exẽplo, alieni facinoris vindex, ipſe confidentiſſimè, non criminibus ſed armis reum laceſſere conatus: conatus! nimiùm remiſſè loquor. Nam qui tantam cædem perfecerit, huiuſmodi incepti duntaxat arguere, penè maleficij largitionem eſt facere. Congruit cum epanorthoſi, & aphoriſmo.

Metaphora.

Ad vnum verbum contracta ſimilitudo definitur à D. Auguſtino, lib. contra mendacium, ca. 10. de re propria ad non propriam verbi alicuius vſurpata tranſlatio.

Metaſtaſis.

Aquil. p. 16.

Metaſtaſin, trãſmotionem quidam inter figuras nominant, cùm rem à nobis aliò tranſmouemus; non ita vt ibi

ibi cauſſam conſtituamus; alioquin iam non figura erit, ſed ſpecies quædam eius ſtatus, quem, qualitatis, aut ex accidenti, appellant, ſecundum Hermagoram. Cæterùm alibi in parte aliqua orationis ſententiam hoc modo figuramus: quale eſt apud Demoſthenem, initio defenſionis pro Cteſiphonte:

Cùm bellum, inquit, Phocenſe conflatum eſſet; non per me: nondum enim ego ad rempubl. acceſſeram.

Tale & illud pro Cornelio videri poteſt de ærario:

Refertum, inquit, tribunitiis legibus, exhauſtum à quibus ſit, ipſi ſciunt.

Metaſtaſis eſt, vel metabaſis, cùm à loquentis perſona ad perſonam tranſitum facimus, ratione aliqua, vel defectu, vt;

Non hæc Euandro de te promiſſa parenti

Diſcedens dederam. ---- Deinde:

Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,

Fors, & vota facit.

Deinde;

Infelix, funus nati crudele videbis.

Hic noſtri reditus, expectatique triumphi

Hæc mea magna fides: at non Euandre pudendis

Vulneribus pulſum aſpicies. ———

Hæc figura dicitur *variatio*, aut *tranſitus*. Vide in Metabaſi.

Metatheſis.

Eſt, cùm quod antè dictũ eſt, poſtponitur; & quod pòſt dictum eſt, anteponitur, vt

Eripis vt perdas, perdis vt eripias.

Conuenit cum diallelo, cõmutatione, & anaclaſi, ſuperiùs dictis.

Metonymia.

Nominis pro nomine poſitio, adinuentor pro re inuenta, poſſeſſa pro poſſeſſoribus, & contrà contenta pro continentibus, effecta pro efficientibus referuntur.

Meſozeugma.

Coniunctio, cùm interpoſitione verbi, & ſuperiores orationis partes comprehenduntur, & inferiores, hoc modo: formæ dignitas, aut morbo defloreſcit, aut vetuſtate.

Mimeſis.

Morum affectuúmque imitatio, in Ethologia, & Ethopœia.

MyEteriſmus.

Irriſio, ἀπὸ τοῦ μυκτῆρος à naſo, qui eſt irriſionis ſymbolum. Vnde Horat.

——— *naſo ſuſpendit adunco*

Neceſſitas. -----

Ανάγκη, cùm factum aliquod in ſuas cauſſas, vt naturam, leges, mores, vel etiam fatum, refunditur, vt:

Sed me fata Deum, &c.

Noema.

Νόημα intellectus dicitur, ſententia quæ obſcurè vult intelligi quod non dicit, vt in eum quem ſæpiùs à ludo redemerat ſoror, agentem cũ ea talionis, quòd ei pollicem dormienti reſcidiſſet. Eras dignus, vt haberes integram manum. Sic enim auditur, vt depugnares. Fab. lib. 8. Fabius.

Occupatio in Paralepſi.

Omoticon.

Schema, quod per iuſiurandum effertur, vt οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας. Demoſth. pro Corona Obſeruat Dion. Long. in lib. de ſublimi eloquentia.

Onomatopœia.

Nominis fictio, vt, ſyllaturit, Syllam imitatur. Hæc nominatio. 4. ad Herenn.

Oxymoron.

Seu contentio, figura ex periculo petita, atque ita affectatè & acutè enunciata, vt ad inſaniam accedere videatur, vt ait Quintilianus, vt, innuptæ nuptiæ, impia pietas.

Digitized by Google

Palindromia.

Relatio, qua plura verba verbis pluribus vna ſerie eodémque ordine referuntur. Vide Cic. 3. de Orat. ſect. 205. tale illud vulgatum:

Paſtor, arator, eques; paui, colui, ſuperaui:
Capras, rus, hoſtes, frõde, ligone, manu.

Palilogia.

Iteratio. Hæc figura repetito eodẽ verbo, aut nomine, non diuerſa vult intelligi; ſed idem, quod ſignificatur, efficere vehementius. Cuiuſmodi eſt hoc: ferrum, ferrum, inquit: & hoc in iudicio dicit ter, eijciantur; proterui: repetitum enim hoc ferrum indignitatem rei, atque audacia eius in quem dicitur, impenſiùs ſignificat. Nec ſolùm nomen, aut verbum ſed omnis pars orationis iterari ad eũdem vſum poteſt: vt cùm dicitur, Tu, tu Antoni, Cæſari ruenti atque omnia permiſcere cupienti, cauſſam belli ciuilis dediſti.

Palilogia eſt, cùm verbum, quod in prima ſententia eſt vltimum, in ſequente fit primum, vt

Pierides vos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo, cuius amor tantum mihi creſcit in horas.

Et, *Addit ſe ſociam, timidiſque ſuperuenit Ægle,*
Ægle Naiadum pulcherrima.---

Et, *Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,*
Ora, manúſque ambas.

Et, *Concurrunt Tyrrhenæ acies atque omnibus vni,*
Vni odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant.

Latinè dicitur *iteratio.*

Paradiaſtole.

Qua diſſimilia diſcernuntur: vt, cùm te pro aſtuto ſapientem appelles, pro confidente fortem, pro illiberali diligentem. Rut. Lup. p. 23

Paradiaſtole: hoc ſchema plures aut duas res, quę videntur vnã vim habere, diſiungit: & quãtùm diſtent, docet, ſuam cuique propriã ſententiam ſubiungendo. Hyperidis: Nam cùm cæterorum opinionem fallere conaris, tu tete fruſtraris: non enim probas te pro aſtuto ſapientem intelligi: pro confidente, fortem: pro illiberali, diligentem rei familiaris: pro maleuolo, ſeuerum: nullum eſt enim vitium, quo virtutis laude gloriari poſſis.

Hoc idem ſchema ſolet illuſtrius fieri, cùm ratio propoſito ſubiungitur. Id eſt, huiuſmodi: Quapropter nolo te ſæpius parcũ appellare, cùm ſis auarus. Nam, qui parcus eſt; vtitur eo quod ſatis eſt: tu contrà propter auaritiã, quo plus habes, magis eges. Ita nõ tã diligẽtiæ fructus quàm inopiæ miſeria te conſequitur.

Paradiaſtole eſt, cùm ſimiles res diſcernuntur contrariis redditis, vt Iul. Ruf. p. 33.

Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

Et, *Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,*
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.

Latinè dicitur *diſcriminatio.*

Paradigma.

Paradigmatis quidẽ triformis eſt ratio. Nam exemplum, aut perſonas tantùm exhibet ſine ſermone, aut ſermonem ſine perſonis, aut ſimul vtrúmque. Perſonam ſine ſermone vt Cic. in Milon. Idem. p. 23.

Neque enim potuiſſet, aut Hala ille Seruilius, aut P. Naſica, aut L Opimius, aut C. Marius, aut me cõſule ſenatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos ciues interimere nefas eſſet.

Sermonem ſine perſona: Catonis eſt dictum, pedibus compenſare pecuniam.

Ser-

Digitized by Google

Sermonem pariter, & perſonam, Cic. pro Roſcio: Eſtne hoc illi dicto atque facto Fimbriano ſimillimus? Rurſum parabola & ipſa tripertita eſt, per iconā, homœon, epagogen.

Paradoxon.

Idem. p. 29. Siue hypomone, ſuſtentatio, vel inopinatum. Hoc ſchema ſuſpendit ſenſum: deinde ſubijcit aliquid contra expectationem auditoris, ſiue magnum, ſiue minus: & ideo ſuſtentatio, vel inopinatum dicitur. Cicero pro Ligario:

Hinc profectus, non ad Cæſarem, ne iratus: non ad domum, ne iners: non aliquam in regionem, ne condemnare cauſſam illam, quam ſecutus eſſet, videretur, &c.

Paralepſis.

Aquil. p. 24. *Præteritio.* Frequens eſt huius figuræ vſus, vbi quaſi prætermittentes quædam, nihilominus dicimus: ſicut pro Milone tota illa quæſtio inducta eſt; qua docet è Republ. fuiſſe, occidi Clodium.

Quòd ſi non poſſem, inquit, diluere crimen, vt dilui, tamen glorioſè hæc prædicare Miloni liceret.

Item de domo ſua contra Clodium.

Vidéſne, me non radicitus euellere omnes actiones tuas, neque illud agere, quod omnino apertum eſt, te omnino nihil egiſſe iure, non fuiſſe Tribunum plebis? (&c. que prætermittere ſe ait: nihilominus dicit) Vtemur autem hoc adiumento in iis quæ infirma vel inuidioſa nobis futura ſunt, ſi directò dicantur.

Paraphora.

Non eſt figura, ſed vitium orationis, putà barbariſmus, apud Hermog. περὶ μεθόδου δεινότητος.

Paraſiopeſis.

Rut. Lup. p. 10. Hoc ſchema eſt, cùm aliquid nos reticere dicimus, & tamen tacitū intelligitur. Et hoc vtendum eſt, cùm aut notam rem eſſe auditoribus arbitramur, aut ſuſpicionem excitare maiorem reticendo poſſumus.

Lycurg. In præſentia, Iudices, iniuſſu populi, quæ improbiſſimè geſſerit, reticebo: de falſis eius literis, quas ad ſenatum miſerit, nihil dicam: quæ illi ſæpè interminati ſitis, omittam. Nam, & hæc vobis nota ſunt, & quæ nouiſſimè multò indigniora commiſit, & quamprimùm cognoſcenda.

Hyperid. Cogis me iniuriæ tuæ cauſſam proferre; nihil agis: non dicam, ſed ipſum tempus eam patefaciet.

Parembole.

Παρεμβολὴ quando extrinſecus quędam nihil ad inſtitutum pertinentia interſeruntur, vt apud Homerum:

Καὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔποτε φύλλα,
καὶ ὄζους φύσει.

Iuro per hoc ſceptrum, quod nec folia vlla, nec vllos Ramos producet &c.

quæcunque de ſceptro dicit: tandem quod principio quadrat, infert.

ἦ ποτ' Ἀχιλλῆος ποθὴ ἵξεται υἷας Ἀχαιῶν,
Certè olim cupiet Pelidē turba Pelaſga

Plutarch. de Schemat. Homeri.

Paregmenon.

Eſt æquè-ſimilis figura, cùm ex ſupradicto verbo aliquid deriuatur, vt, Iul. Ruf. p. 23.

— *vltrò*
Ipſe grauis grauitérque ad terram pondere vaſto
Concidit.

Et, *Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.*

Et, *voce vocat Hecaten.*

Et, *Ire iter, & caſtris audebit vellere ſigna.*

Latinè *deriuatio* dicitur.

Parentheſis.

Cùm in continēti ſententia aliquid interponitur, quod neque eius ſit ſententiæ, neque omnino alienum ab ea ſententia: tum deniq; hoc ſchema efficitur, ſed periculoſè ponitur: Rut. Lup. p. 5.

nam aut mirè ineptum, aut vehementer iucundum auribus accedere conſueuit.

Demoſthenis: Nos ſcilicet omnes (vt ferè fit) repentino nuntio perturbati obſtupuimus: Adimantus autem ſolus (nam eſt homo multum vehemens, & in reip. commodis ſatis liber) magno clamore efflagitabat, vt Senatus haberetur, & prout tempus poſtulabat, celeriter quod opus eſſet, conſtitueretur.

Eiuſdem: Audieram appropinquare, tum ſtatim magiſtratum certiorem feci. Vos Dij immortales (quorum eſt in templo geſtum) teſtificor. Illi neglexerunt, & rem tantam differre maluerunt: cùm interea ſubitò portas hoſtis obſedit.

Pariſon.

Πάρισον coniungitur ab Hermogene cum alluſione, vbi affertur illud exemplum ex Thucydidis lib. 1. καὶ προεπιβουλεύειν αὐτοῖς μᾶλλον, ἢ ἀντεπιβουλεύειν. Hoc compar alij Rhetores interpretantur. Aquil. p. 28.

Pariſon, propè æquatum: differt autem à ſuperiore Iſocolo, quòd ibi membrorum verba paria ſunt numero: hîc vno, vel altero addito, aut in ſuperiore membro, aut in poſtremo, pariter excurrunt: vt ſi hoc enunties; Neque gratia, & diuitiis locupletum corruptus; neque minis & denuntiatione potentum perterritus; neque difficultatibus & magnitudine rei à propoſita magnitudine deiectus. Hoc enim poſtremum pluribus verbis quàm ſuperiora, enuntiatum membrum longiùs produxit: quod fieri & in primo poteſt. Sed ibi opportuniùs, ſi quò longius erit cæteris, initio prænuntiatur; in poſteriore autem, ſi ad poſtremum producitur.

Parodia.

Παρῳδία· ὅταν μέρος εἰπὼν τοῦ ἔπους παρ' αὐτοῦ τὸ λοιπὸν πεζῶς ἑρμηνεύσῃ. Cùm orator particulam aliquam verſus efferens, reliquam ſoluta oratione interpretatur.

Sic plerúmque recenſentur verſus à Demoſthene & Cicerone in operibus κατὰ παρῳδίαν.

Paromœon.

Hoc ſchema, & homœoteleuton, & homœoptoton, ferè non multum inter ſe diſtant: tamen quid interſit, ex vniuſcuiúſque ſuppoſita ſententia cognoſcere poteris: & multò diligentiùs ex Græco Gorgiæ libro, vbi pluribus vniuſcuiúſque ratio redditur. P. Rutil. p. 10.

Paromœon, hoc verborum efficit ſimilitudinem: ita, vti hoc eſt:

Nam diſputandi aut ſuadendi eſt aliud idoneum tempus: cum quidem aduerſarius armatus præſto eſt, reſiſtendum eſt huic, non verbis, ſed armis.

Paromologia.

Hoc ſchema fit, cùm aliquot res aduerſario concedimus: deinde aliquid inferimus, quod aut maius ſit, quàm ſuperiora; aut etiam omnia quæ poſuimus, infirmet. Idem. p. 6.

Hyperidis: Sume hoc ab iudicibus noſtra voluntate; neminem illi propiorem cognatum quàm te fuiſſe concedimus; officia tua nonnulla in illum extitiſſe; ſtipendia vos vnà feciſſe aliquandiu nemo negat. Sed quid contra teſtamentum dicis, in quo ſcriptus hic eſt?

Item eiuſdem: Quid à me ſæpiùs his verbis de meo officio requiris? ſcripſiſti vt ſeruis libertas daretur; ſcripſiſti ne liberi ſeruitutem experirentur; ſcripſiſti vt exules reſtituerentur; ſcripſiſti vt ne quis exilio afficeretur: Leges igitur, quæ prohibebant hæc, non negligebas? Non poteram, propterea quòd literis earum arma Macedonum oppoſita obſiſtebant.

Paro

Paronomaſia.

Idem. p. Hæc, aut addendâ, aut demendâ, aut mutandâ, aut porrigendâ, aut contrahendâ literâ, aut ſyllabâ, fieri conſueuit: Eſtque huiuſmodi;

Non enim decet hominem genere nobilem, mobilem videri: nam cùm omnibus hominibus, tum maximè maximo cuique, inconſtantia turpitudini eſt.

Itē, Ad huius ſceleratiſſimi opera, qui fuit locus? religioſiſſimus nimirum, quia traditam ſibi publicorum cuſtodiam ſacrorum, non honori, ſed oneri, eſſe exiſtimauit.

Iul. Ruf. p. 32. *Paronomaſia* eſt, ſecundùm prædictum verbum poſitio alterius, ipſo poſcente ſenſu: vt apud Terent.

Nam inceptio eſt amētium, haud amantium. [Et] Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Quale illud poterit forſitan videri;

Nec quiſquam errantes acies, lethúmque ferentes

Suſtentaro. Contrà, & aliter;

-- *puppéſque tuæ, pubéſque tuorum.*

Latinè dicitur *adnominatio*, vel *adfictio.*

Paronymia.

Aquil. p. 19. Lenis imitatio. Hæc figura ornat orationem, vt in nomine, aut in verbo, interdum ſyllaba, nonnunquam litera immutatâ, diuerſa ſignificet, vt ſi velis ſic enuntiare;

Alluſio. [Prætor iſte, vel potiùs prædo ſociorum.] Et frequens illud apud veteres eiuſmodi eſt. Cui quodlibet, hoc licet:

Non indecorè interim, & prioris verbi poſtremitas, ſimilitudine poſterioris excipitur: vt ſe habet:

Legem flagitas, quæ tibi non deerat; erat enim diligentiſſimè ſcripta.

Parrheſia.

P. Rutil. p. 11. Ferè contrarium eſt hoc ſchema ſuperiori epitropæ. Nam in hoc vehementer cum iudice agendum eſt, & vitium aut erratum eius audacter coram eo reprehendendum: ſed diligenter hoc verendum, & rarò aſſimulandum eſt, inuitos neceſſariò dicere, ne magis confidentia quàm dolore excitari videamur: atque ita non fides, ſed odium iudicum conſequatur.

Demoſthenis: Sed ego liberam vocem veritatis apud vos omittam, non inquam, nec reticebo, quod ſalus communis dicit. Flagitat veſtram operam, viri Athenienſes: in tanto reſpubl. periculo eſt: vos enim decepti eſtis, temerè omnibus credendo: & quorum ignauiſſima ſunt conſilia, eorum ſententias vtiliſſimas exiſtimando.

Item Lycurgi: Sed vos, iudices, vos hæc facere debetis. Nam cùm in ſententiis ferendis nocentibus remiſſionem paratis, vos improborum ſtudia ad peccandum excitatis.

Parrheſia, oratio libera, quam Cornificius licentiam vocat. Cicero pro Ligario: Suſcepto bello Cæſar, geſto etiam ex parte magna, nulla vi coactus, &c. Iul. Ruf. p. 29.

Contrà idem: Quid aliud egimus Tubero, niſi vt, quod hic poteſt, nos poſſemus? Interdum adulanter inducitur, vt hîc adulatio eſt pro Rabirio perduellionis, liberè cùm ait, quin continetis vocem veſtram indicem ſtultitiæ, teſtem paucitatis?

Pathopœia.

Hæc vel odio, vel iracundia, vel miſericordia commouetur. Virgil. Idem. p. 24.

-- *domus interior gemitu miſeróque tumultu*

Miſcetur.

Cic. pro Roſcio, Nemo erat, qui non ardere illa omnia mallet, quàm videre in Sexti Roſcij bonis dominantem, &c.

Digitized by Google

Apud eundem in Verrem: Clamor interea fit tota domo, pugna inter ſeruos Rubrij, atque hoſpitis, &c. [Alio loco,] Cædere ianuam ſaxis, inſtare ferro, ligna & ſarmenta circundare, ignémque, &c.

Periphraſis.

Circuitus loquendi, vel neceſſitatis, vel ornatus cauſſa adhibitus.

Permiſſio in Epitrope.

Periſſologia.

Redundantia verborum. Seruius, vt,

—*faciem mutatus & ora.*

Plecton.

Scholiaſt. Ariſtidis. Πλεκτὸν, implexarum inter ſe ſententiarum textura, vt, Inter formoſos ſapiens, inter ſapientes formoſus Scholiaſtes Ariſtidis.

Pleonaſmus.

Aquil. p. 23. Magis neceſſarius huius figuræ vſus in eo eſt, vt verba quidem adiiciamus, non tam enuntiandæ rei neceſſaria, quàm vt ex his magnitudo, vel dignitas, vel moralis aliqua commentatio, aut denique ſpecies motura iudicem, circumponantur. Alioquin ſi nihil eorum additio verbi efficiet, vitioſa erit. Itaque ſi dicas; M. Cato ille: quamuis ſufficiat nomen tantummodò poſuiſſe; videaris tamen plus ſignificaſſe addito (ille.)

Item hoc, Quæ malum! eſt iſta voluntaria ſeruitus? plus quiddam habuit ex eo, quòd (malum) interpoſitum eſt.

Plethynticon.

Longin. Longinus inter grauitatis figuras nominat πληθυντικὰ, vbi vſurpatur numerus pluralis pro ſingulari.

Ploce.

Aquil. p. 19. *Copulatio.* Ea figura elocutionis, in qua idem verbum, aut nomen bis cõtinuò poſitum, diuerſa ſignificat: vt eſt illud: Sed tamen ad illum diem Memmius erat Memmius. Ita enim hoc bis poſitum eſt, vt ſuperius quidem nomen tantùm ſignificet hominis, poſterius velit intelligi eundem qui ſemper fuerit, ac ſui ſimilem.

Ploce, cum idem verbum ſententiáve ad conſummationem ſuperioris retorquetur, vt Iul. Ruf. p. 31.

—*Vos ò quibus integer æui*
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires:
Vos agitate fugam.

Quale forſitan & illud accipi poteſt:

Pan etiam Arcadia mecum ſi iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice victum.

Latinè dicitur *implicatio*, vel *retractio*.

Polyptoton.

P. Rutil. p. 3. Hoc ſchema ſolet complures ſententias alio atque alio modo, vt pronuntientur, efferre. Cleochasis.

Nam vehementer admiror, Lacedæmonij, ſi præter hunc quempiam exiſtimatis eſſe, cui ob has cauſas iure ſuccenſere debeatis. Hic eſt enim, qui nobis imploraram ſpem victoriæ eſt pollicitus. Hunc vos non ſolùm in conſilio dando cęteris propoſuiſtis, ſed etiam in conficiendo negotio principem præfeciſtis. Huic omnium veſtrûm fortunas vniuerſi commiſiſtis. Ab hoc igitur, vno priſtinæ pollicitationis rerúmque geſtarum rationem repoſcere debetis.

Item Chariſij: Pater hic tuus nunc denique eſt, vt egeſtatem tuam debere alere videatur? Patrem nunc appellas, quem priùs egentem auxilio tuo, vt alienum deſeruiſti? Patris tu filius es ad potiundas opes, cuius ad ſenectutem violandam crudeliſſimus hoſtis fuiſti? Nimirum nullo conſilio filios procreamus; nam maiorem

iorem partem ex illis doloris & contumeliæ capimus.

Aquil. p.10. *Polyptoton*, ex pluribus caſibus. Hanc figuram ex eo nominarunt, quòd cùm ſæpius initio ab eadem parte orationis ſtat, illa ipſa pars declinationibus caſuum aut generibus aut numeris immutatur.

Caſuum declinationibus, hoc modo:

Senatus eſt ſummi imperij conſilium: ſenatui reipubl. cura mandatur: ad ſenatum in dubiis periculoſiſque rebus omnis ciuitas reſpicit.

Generibus autem hoc modo:

Pulchra autem hæc fama contingit ciuitati, ſi optimè meritum ciuem damnauerimus: pulchrum erat exteras nationes exiſtimare, infeſtiores nos eſſe bonis quàm malis? Pulchrè communibus vtilitatibus conſulemus, ſi quos oppreſſos, & hoſtes cupiere, nos circumuenerimus.

Numeris autem, ſic:

Grata ſemper ſingulis fuerunt, quæ commodi eorum cauſſa conſtituta ſunt. Gratum ille ſuperior Africanus Senatoribus fecit, qui primus eius ordinis ſubſellia à populo liberauit.

Polyſyntheton.

Rut. Lup. p.4 Hoc ſchema efficitur cùm ſententiæ multorum articulorum conuenienti copia continentur.

Pythiæ: Ille hunc pœna conſtrictum trahebat, hic autem vociferabatur, concurſus verò non mediocris, cùm tamen omnes opitulari vellent, ſed nemo auderet: neque ibi Magiſtratus aderat; nec circumſpicientes, quo potiſſimùm confugeremus, reperiebamus: ſed vno tempore nos & præſens & futurum malum perturbabat. Nam præſens tempus acerbitatis erat plenum, reliquum verò timoris.

Item Diarchi: Partim noſtri ſilebant, partim autem ingentem clamorem excitabant. At hi ſocij, preclara noſtra auxilia, neutrum poterant: neque enim conſtanti ſilentio, neque forti clamore ſtrenuè quid agere conabantur. Huc accedebat ignauus tubæ ſtrepitus, qui nihil eorum mentes ad virtutem excitabat.

Procatalepſis.

Eſt ſchema dianœas, cùm id quod aduerſarius arrepturus eſt, aut quæ obiecturus, præſumimus, ac prædicimus: vt illud, Iul. Ruf. p.36. Alexād. Rhetor. Græc. Rhet. p. 577.

——*neque me Argolica de gente negabo.*

Hoc primum.

Et, ——*ſcio me Danaïs è gentibus vnum.*

Et, —— *bello Argolicos fateor petiiſſe penates.*

Latinè hæc figura dicitur *præceptio*, vel *anticipatio*. Græcè etiam *prolepſis*.

Procataſceue.

Iul. Ruf. p.32. Eſt procatalepſi proxima, cùm rei de qua acturi ſumus, colorem præparamus, atque prætendimus vt in illo:

Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?

vſque----- *quæ bella exhauſta canebat.*

Nam primò de inſomniis queſta eſt, deinum mirari ſe virtutem hoſpitis dixit, & veram fidem eſſe, à diis illum genus ducere; miſereri etiam caſus, & errores, vt verecundiùs poſtea de amore fateretur, quaſi in affectum hoſpitis, vel inſomniis, vel admiratione calamitatis inducta ſit. Hæc figura dicitur Latinè, *Præparatio.*

Prodiaſapheſis

Προδιασάφησις, Figura, quæ perſpicuitatis cauſa verbum aliquod, licèt abſoluto ſermone, ſubiungit. Alexād. Rhet. p. 584. Aquil. p. 13.

Digitized by Google

Ὅταν ἓν ὄνομα ἐπενεχθῇ πεπληρωμένῳ λόγῳ, πρὸς διασαφησιν πλέον τὶ, vt apud Homerum:

Ἀλλ᾽ οὐκ Ἀτρείδῃ Ἀγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ. vox θυμὸς redundat.

Prodiorthoſis.

Præcedens correctio. Hæc figura vbi aliquid neceſſarium dictu, & inſuaue audientibus, aut odioſum nobis, dicturi ſumus, præmunit. Exemplum apud Ciceronem frequens: Quanquam ſentio quanta hoc cum offenſione dicturus ſum, dicendum eſt.

Alexander Rhetor hoc affert Demoſthenis exemplum:

Καί μοι πρὸς θεῶν ὅταν ἕνεκα τοῦ βελτίστου λέγω, ἔστω παῤῥησία τοῦ λέγειν· Quęſo vos, per Deos immortales, cùm optima de cauſſa dicam, mihi dicendi libertas non denegetur.

Prolepſis.

Rut. Lup. p. 8. Hoc eſt, cùm id quod aut in aduerſarij cauſa, aut in iudicis opinione eſſe aut fore arbitramur contrarium nobis, præoccupamus dicere, & cum ratione diſſoluere.

Demoſthenis. Atqui ego illum, Iudices, arbitror Lycurgum laudatorem producturum, ſcilicet qui ſit teſtis eius pudori, ac probitati: ſed ego Lycurgum vobis præſentibus hoc vnum interrogabo, velitne ſe ſimilem eſſe illius factis & moribus? Quod ſi negauerit, ſatisfactum vobis eſſe de veritate noſtra debebit.

Lyſiæ: Hac oratione ſæpius apud me vtebatur, & orabat, vt ſuarum ærumnarum miſererer, inopiæque ſubuenirem. Quid multa? commotus humanis precibus deprecantis, quod petebat, dedi ſolus ſoli, quo minus nota calamitas hominis eſſet. Sed vt paratus veniſſe videatur, iam ſe negabit accepiſſe; & flens vobis ſupplicabit, vt ſe à calumniatoribus eripiatis. Vos autem, cùm ſic agentem videritis, facitote, vt & illius & mei memineritis.

Prolepſis eſt ſchema λέξεως, id eſt, *figura elocutionis*, cùm antè numerus redditur verbis, quàm res perſonæ affingantur, vt, al. Rufi p. 30.

Nec tantum Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea.

Et, *Interea reges, ingenti mole Latinus*

Quadriiugo vehitur curru, &c.

Latinè appellari poteſt *præſumptio* vel *anticipatio*.

Proſapodoſis.

Redditio. Nomen hęc figura ex eo accepit, quòd idē nomen in poſtrema parte membri, aut eadem quæcunque pars orationis redditur, eſt connexa, vnde id membrum aut is ambitus cœpit; vt ſi velis hoc modo eloqui, cùm quid quaſi indigneris, aut doleas: Tibi ſceleratiſſime omnium, imputare omnes calamitates ſuas debet Reſp. tibi. Aut ſic: Hæc ô Dij immortales, in ciuitate moliri auſus eſt Glaucia? Aquil. p. 20.

Proſapodoſis. Hoc ſchema duobus modis fieri & tractari poteſt. Nam ſententiis duabus, aut pluribus propoſitis, ſua cuique ratio vel poſteriùs reddetur, vel ſtatim ſub vna quaque ſententia ſubiungetur. Quibus poſteriùs ratio ſubinfertur, huiuſmodi ſunt Demoſthenis: Non enim pari ratione Philippus, atq; nos, diuerſis rebus medetur: ſed ille vſque eò nititur, quoad reſtituat, atque exuperet. Nos contrà, ſtatim vinci meditamur. Ille enim pro laude, ſicut pro patria, præliatur nobis autem ſi nihil accedit mali, ſatis, ac nimiū boni videtur. Cum ſingulis ſententiis ſtatim ratio ſubiungitur, hoc exemplo Demetrij Phalerei: Nam quod beneficium tempore, & cupienti datur, gratum eſt: vtilitas enim, ac voluntas accipiendi, honorem dantis facit amplio- Rut. p. 2.

Digitized by Google

ampliorem : At, quod ſerò & deſideranti dari datur, ingratum eſt: amiſſo enim tempore vtilitatis, cadit accipiendi cupiditas.

Proſynapanteſis.

Προσυναπάντησις, *occurſus*, cùm duobus nominibus poſitis iterum ad ea, dem fit recurſus: Alexāder Rhetor qui eiuſmodi affert exemplum; ἐλθόντων Ἀθηναίων, καὶ Λακεδαιμονίων Λακεδαιμονίων μὲν Εὐρυβιάδου ἡγουμένου· Ἀθηναίων δὲ, Θεμιστοκλέους.

Proſopopœia.

P. Rutil p.8. Hoc fit, cùm perſonas in rebus cōſtituimus, quę ſine perſonis ſunt; aut eorum hominum, qui fuerunt, tanquam viuorum & præſentium actionem ac ſermonem deformamus. Ἀρετὴ προσωποποιοῦντος τηρῆσαι τὸ βούλημα, καὶ τὸ ἦθος προσωποποιουμένου.

Orig. contra Celſ. l.7 p.366. id eſt huiuſmodi. Nam cùm crudelitatis mater eſt auaritia, tum pater furor: ea huic facinori coniuncta, parit odium, inde item naſcitur exitium. Hoc genere vſi ſunt poëtæ, qui fabulas ſcripſerunt in prologis: nam humana figura produxerunt perſonas, quæ in veritate artis & voluntatis ſunt, non perſonæ.

Hyperid. Alterum genus eſt, ita vt fecit Hyperides, cùm de adoleſcente impudico diceret:

Quid ſi tādem, Iudices, apud ipſā naturā, hanc cauſam agerem? (atqui ita diuiſit muliebrem virilémq; perſonam, vt ſuum cuique opus atque officium diſtribueret:) ei ego hunc oſtenderem, muliebri ritu eſſe ſuo corpore abuſum? nonne vehementiſſimè admiraretur, ſi quiſquam nō gratiſſimum munus arbitraretur, virum ſe natum: ſed deprauato naturæ beneficio in mulierem conuertere ſe properaſſet?

Item Chariſij: Exiſtimate, quæſo, Remp. hîc adeſſe, & pro veſtra libertate ſupplicem vobis accedere: ſimul & liberos veſtros & matresfamiliâs amplexam tenere: parentes veſtros ætate confectos ad ſe applicare: redigere vos in memoriam, qualem ſe à maioribus acceperitis: obſecrare pro ſacris ac delubris Deorum immortalium, pro parentum monumentis, pro vobis ipſis & ſalute veſtra. Hæc ſi præſens agit, vt dixi, reſpubl. quid animi eſtis habituri? quæſo.

Proſopopœia eſt perſonæ confictio, Hæc figura plurimum in ſe continet dignitatis, cùm rempubl. ipſam loquentem inducimus, aut defunctos aliquos quaſi excitamus ab inferis, & in conſpectu iudicis collocantes, oratione hos circundamus. Talis eſt illa pro Cœlio, Appij cæci perſona inducta contra Clodiam, ita dicens. Aquil. p.14.

Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? Sæpe enim, quæ nos ex noſtra perſona dicentes vix ferant Iudices, ſuppoſita dignitate perſonæ liberiùs dici & conuenientiùs poterunt.

Proſopon

Προσώπων μετάθεσις, quam alij confundunt cum apoſtrophe, fit vbi ſermo diuertitur ad ſecundam perſonam.

Φαίης κ' ἀκμῆτας καὶ ἀτειρέας ἀντήλοισι.

Longinus ϖειύψες diceres indefeſſos iſ & ndormitos i nter ſe.

Protimeſis.

Προτίμησις. *electio* vertitur à Trapezuntio.

Proſtaxis.

Iuſsio, cum ſententia imperandi modo effertur.

Protome.

Προτομὴ, *præciſio* orationis, quam à reticentia diſtinguit Cicero. 3. de orat. Sed nimis vrgeo, commoueri videtur adoleſcens: ad me reuertar.

Protozeugma.

Cùm verbum, quo res comprehenditur, primum collocatur. Vt, Defloreſcit formæ dignitas, aut morbo, aut vetuſtate. Auth. ad Heren. lib. 4.

Protrope.

Iul. Ruf. p.29. Adhortatio ad aliquam rem eſt, & palilogia, Virg. nunc inſurgite remis Hortor vos ſocij. Cic. in Verrem. 3. actionis libro, Vos quod ad veſtram famam, ſenatúſque cõſulta pertinet, Iudices, proſpicite, atque conſulite, &c.

Prupergaſia.

Iul. Ruf. p.29. Vel *paraſceue*, *præmunitio*. Qui antè vtimur, vt confirmet id quod ſubiecturi ſumus. Vt ſi teſtem producturi ſumus, antè eſt, vt ei fidem habendam eſſe doceamus. Quare eſt velut generalis locus, & tractatus communis. Cicero pro Milone; antè præmunit licere hominem occidere, & tum ſubitò occiſum P. Clodium, iure, & ſine inuidia: cùm ita dicit, Negant intueri lucem eſſe fas ei qui à ſe eſſe hominem occiſum fateatur. In qua tandem ciuitate hoc homines ſtultiſſimi diſputant?

Pyſma.

Quæſitum. Hoc genus à ſuperiore erotemate eo differt, quòd ad interrogatum vna voce tantùm reſponderi poteſt, vel à negante, vel à confitente: quæſito autem occurri non niſi pluribus poteſt, hoc modo: ſi dicas, qua igitur ratione bellum geremus? quæ auxilia nobis parata erunt? quis erit qui ſubuenire volet, cùm tam acerbè ſocios tractauerimus? Alexander Rhetor cum Aquila ſentiẽs definit, πρὸς ὃ διεξοδικῶς ἀπαιτῆται δεῖ καὶ διὰ πλειόνων.

Ratiocinatio in Apophaſi.

Sarcaſmus.

Iul. Ruf. p.25. Hęc figura quibuſdam videtur eadẽ quæ chleuaſmus, ſed à perfectiſſimis propria ſignificatione deſcripta eſt. Peculiariter enim fœdiora eà ſignificamus, non tamen ſine dicacitate concinna: vt apud Virg.

Nouimus, & qui te, tranſuerſa tuentibus hircis.

Apud Ciceronem, Sexte noſter, bona venia, quoniã dialecticus es, & hoc quoque liguris. Et pro Cælio: Quod facerem vehementiùs, niſi mihi intercederent inimicitiæ cum iſtius mulieris viro, fratre volui dicere; ſemper hîc erro.

Scheſis.

Proxima figura eſt anthypophoræ, qua aduerſariorum affectum quemlibet fingimus cui reſpondeamus: vt in illo: *Iul. Ruf. p.35.*

Indignum eſt Italos Troiam accendere flammis
Naſcentem, & patria Turnum conſiſtere terra:
Quid face Troianos atra vim ferre Latinos?

Hæc non ita Iuno propoſuit, quaſi manifeſtè Venus indignum eſſe dixiſſet, ſed quaſi indignum eſſe Veneri fingeret, vel ſuſpicaretur. Hæc latinè dicitur *adfictio.*

Solutum.

(Sic enim voco, quod ἀσύνδετον Græci vocant) fit ita, vt demptis cõiũctionibus & præpoſitionibus, quibus verba & nomina connectũtur, ſingulatim vnumquódque enuntiemus. Cuius frequentiſſimum exemplum eſt per totas orationes M. Tullij: ſed vel hoc vnum ad exemplum ſufficiet. Expecto vim edicti, ſeueritatem prætoris: faueo aratori, cupio octupli damnari Apronium. In his animaduertimus nullam neque diſiunctionem, neque præpoſitionem interpoſitam. Facit autẽ figura hæc ad celeritatem, & ad vim doloris aliquam ſignificandam: qua plerúmq; cùm commoti ſumus hoc modo incidere ſolemus. Illud etiam præceptum habeto, actori verę cauſę nun- *Aquil. p.22.*

Digitized by Google

quam timendũ eſſe, ne nimius ſit in figuris ſententiarum. Si enim fieri poſſit, vt omnes ad aliquam vtilitatem figurentur, non vitandum.

Streptolyton.

Vide, Photiũ. p. 655. Huius figuræ pauci admodum meminere. Notatur à Scholiaſte Ariſtidis apud Photium in Ariſtidis Panathenaïco. Innuit eſſe figuram, quæ ex reciprocis conſtet magna varietate inter ſe contextis. Ciuitas eſt vt iuſtis fortior, ſic fortibus æquior, aut potiùs iuſtis omnino iuſtior, & violétis omnibus potentior. τῶν μὲν τὰ δίκαια τιμώντων ὀχυρωτέραν, τῶν δὲ τὰς δυνάμεις ἐχόντων ἐπιεικεστέραν· μᾶλλον δὲ τῶν μὲν τὰ δίκαια τιμώντων ἀκριβεστέραν εἰς αὐτὸν τοῦ δικαίου λόγον, τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ βιάζεσθαι δυνατωτέραν εἰς τέλος· ὥστε ἄμφω γένη δι᾽ ἀμφοῖν νικᾶν.

Subiectio in Prolepſi, & Procatalepſi.

Syſceuaſis.

P. Rut. p. 9. Hoc ſchema docet diuerſas res coniungere, & communi opinioni cum ratione aduerſari, & habet magnam vim, vel ex laude vitium, vel *Hyperid.* ex vitio laudem exprimendi. Hyperidis: Nam hominis auari atque aſoti vnum atque idem vitium eſt. Vterque enim neſcit vti: atque vtrique pecunia dedecori eſt. Quare meritò vtrique pari pœna afficiuntur, quos pariter non decet habere. Item Lyſiæ: Quapropter pergam: in multos largitionem, abſtinentię teſtimonium non credideris: multo enim confidentiùs hoc genus hominum furatur. Nam quo magis eget ad ſumptum ambitionis, audaciùs facit rapinam, vt huic ipſi ambitioni copia ſuppeditari poſſit. Item Demoſthenis: Cùm ei quidam obieciſſet, matre Scytha natum, reſpondit: Non miraris igitur, quòd Scytha, matre barbara natus, tam bonus & clemens euaſerit? Item eiuſdem: At ego hũc propterea malũ eſſe exiſtimo, quia nimiùm ſegerit ſeuerum. Namque ex hominibus humanitatem ac miſericordiam tollere, maximum ſignum malitiæ videtur. Ego contrà, deos precor, namque eiuſmodi ciuem habemus, qui ad ſupplicium ſumendum in omnes partes ſit inexorabilis.

Suſtentatio in paradoxo.

Sylleſis.

Eſt, cùm duabus diuerſíſque ſententiis & rebus vnum datur verbum minimè vtriſq; conueniens. Vt, [Incluſos vtero Danaos & pinea furtim Laxat clauſtra Sinon.] Laxat enim, ad Danaos referri non poteſt, ſicut, ad clauſtra. *Iul Ruf. 3c.* Et, [Optimo Graiugenûm, cui me fortuna precari, Ac vitta cóptos voluit prætendere ramos] Non enim ſicut cui prætendere ramos, ita & cui precari, poteſt videri ratione connexum. Et, [His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti.] Hæc Latinè diciturConceptio.

Symploce.

Connexum. Hæc figura ex vtraque earum, quas ſuprà demonſtrauimus, compoſita eſt: vtramque orationis ſpeciem circundat. *Aquil. p. 21.* Nam & incipit ſæpius ab vna parte orationis, & toties in vnam atque eandem deſinit: vt hæc ſe habet; Quis legem tulit? Rullus. Quis tribus ſortitus eſt: Rullus. Quis decem-viros creauit? idem Rullus.

Synathroïſmus.

Hoc & ſingulis verbis & plurium verborum cõiunctione fieri poteſt. *P. Rutil. p. 1.* Singulis verbis, hoc modo:

† Clearchi: Sed cùm ad ſuppliciũ ſumendum ſe confirmaret, multa ſimul eum reuocabant officia, conſuetudo, tẽpus, exiſtimatio, periculum, religio: quæ ſingula proprias ei cogitationes ad remorandũ ſubiicie- *al. Cleocharis.* bant. Item Demochatis: Nam quis *Democh.* hæc ſimul vniuerſa perpeti poſſit, timorem, morbum, ſenectutem, con-

tumeliam, inopiam, vim? quarum quæuis vna res, per ſe ſatis eſt grauis ad perferendum. Sed in coniunctione pluriũ verborum huiuſmodi eſt, Lycurgi: Nemo enim nocens ſine ſummo mœrore eſt, Iudices, ſed multa ſimul eum perturbant. Quod adeſt, ſollicitudinis plenum; quod futurũ, eſt formidoloſum; lex paratum ſupplicium oſtentans, vitia ex vitiis coacta, occaſionem arguendi maleficij captans inimicus: quæ quotidiana vehementer eius animum excruciant.

Synchoreſis.

Συγχώρησις, cùm aliquid, etiam iniquum, cauſſæ fiducia concedimus. Quin. lib. 9. c. 2.

Syncriſis.

Iu. Ruf. p. 29 Siue *antitheſis.*, comparatio rerum atque perſonarum inter ſe contrariarum, vt: Eſto plector, quòd tu peccas: tu delinquis, ego arguor pro malefactis: Helena redeat, virgo pereat innocens: tua reconcilietur vxor, mea negetur, filia mea. Cicero pro Muræna: Vigilas tu de nocte, vt cõſultoribus tuis reſpondeas; ille vt maturè, quò intendit, cum exercitu perueniat, &c. Item in Verrinis: Iſte multo ſceleratior & nequior quàm ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit, &c.

Synchyſis.

Confuſio eſt, hyperbatum obſcurum.

Synecdoche.

Notum ex vulgaribus tropis.

Synœceioſis.

Συνοικείωσις, *Commiſtio*, qua duas res diuerſas colligit, vt, tam deeſt auaro quod habet, quàm quod non habet Fab. lib. 8 cap. 3. à Scaligero dicitur Cinnus, poët. lib. 3. cap. 45.

Synonymia.

Aquil. p. 21. *Communio nominis.* Vtimur autem eo genere elocutionis, quoties vno verbo nõ ſatis videmur dignitatem aut magnitudinem rei demonſtrare: ideóque in eiuſdem ſignificatione plura conferuntur; vt ſi dicas, proſtrauit, afflixit, perculit.

Syſtrophe.

Eſt *conuerſio* & conuolutio.

Tapinoſis.

Cùm rei dignitas, verbi humilitate deprimitur, vt gurges, pro mari: Quint. lib 8 cap. 3. Rei magnæ humilis expoſitio definitur à Seruio.

Tautologia.

Eandem rem pluribus verbis ſignificat hoc ſchema. Differt autem perexiguo à ſuperiori figura, Synonymia: Ibi enim ſingulæ partes ex ordine idem ſignificantes ponuntur: hîc vnius nominis, aut verbi priùs poſiti, vis deinceps pluribus verbis explicatur: vt ſi dicas; Senatus populique Romani ſummum conſilium, à quo ordine iura exteræ nationes petunt. Hîc enim vnum nomen, Senatus, proſecutionem accipit ex pluribus verbis, nõ aliud ſignificantibus. Qui enim ſummum conſilium dixit, & cũ ordinem, à quo exteræ nationes iura petant, non aliud quàm ſenatum dixit, ſed proſequendo latiùs ornauit elocutionem. Aquil. p. 21.

Traductio.

Eiuſdem verbi crebriùs poſiti quædam diſtinctio: vt; Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non poteſt colere: Cic. lib. 4. ad Heren. Eadem eſt cum analepſi.

Zeugma.

Eſt, cùm vnum verbum cõmuniter multis ſententiis iungitur, ad omnes pari ſignificatione pertinens, & adnexum, vt Iul. Ruf.

Æneas vrbe, & ſociis, & claſſe relicta.

Latinè hæc figura dicitur *ligatio*, vel annexio.

NE quid igitur à me in hac parte deſideraretur, viſum eſt iſtam figurarum nomenclaturam, ex Demetrio

Digitized by Google

metrio Phalereo, Hermogene, Longino, Alexandro, Ariſtidis ſcholiaſte, Rutilio, Aquila, Rufiuiano, Beda, & cæteris breuiter ſubiicere; tum propter antiquitatis auctoritatem, quam magni facio; tum propter variam, & ſanè non inutilem χημάτων cognitionem. Sed quia multas in tot veterum obſeruationibus eſſe minutias nemo nō videt, nunc omiſſa leuiorum figurarum diſquiſitione, de vſu earum quæ notiores ſunt & ad orationis ornamenta ſæpiùs adhibentur, maximè Ciceronianis exemplis pauca dicam.

DE VSV, ET VARIIS ordinibus figurarum.

CAP. XVIII.

QVod veſtis corpori, ſtellæ cælo, pratis flores, regum coronis margaritæ, ſcenæ & foro tabulæ, atque inſignia; hoc orationi figuræ, quibus nihil in oratorum apparatu magnificentius: ſed tamen tenendis eſt in vſu quidam modus, ne ſi nimiæ fuerint, iiſdem oratio potiùs oblini quàm diſtingui videatur.

Neſcio enim quo pacto, non modò in rebus humanis, ſed & in verbis contingere ſolet, vt ſumma voluptas faſtidio ſit vicina: & pulcherrima quæque, ſi fuerint communiora, ſatietate impleāt animos potiùs quàm delectent. Itaque & in mundo recurſantes diei & noctis vices lucem efficiunt mortalibus iucundiorem, & annum temperant, hyemis rigor, feruor æſtatis, amœnus veris decor, & autumni grata maturitas, quæ à Deo in natura primùm condita, orator in verbis (ſunt enim quaſi naturæ imagines) imitabitur, nec orationem figuris farciet potiùs, quàm decorabit.

Itaque nunc de earum vſu à nobis dicendum eſt, non eo quidem ordine qui tyronibus tradi ſolet, ſed qui inſtituto noſtro & dedolatis ingeniis ſit commodior. Ac certè, dum complector animo figuras omnes, vel ad docendum, vel ad mouendum fictas, reperio.

Primùm igitur de iis agam, quę ad illuſtre & ſuaue genus dicendi, in quo potiſſimùm effert ſe delectatio, attinent: deinde grauis generis ornamenta, & figuras, quibus & docere & mouere poſſumus, oſtendam.

Figuræ fermè omnes, quibus hæc dicendi ſuauitas excolitur, aut in cōformatione alicuius imaginis, aut in repetitione verborum, aut in dictionum nexu, & quadam gratia concinnitatis verſantur. Quæ rerum imagines efformant, vel vno, aut paucis verbis faciunt: ex quo oriuntur metaphoræ, antonomaſiæ, epitheta, periphraſes, ſynonymiæ: vel artificioſiùs atque vberiùs expoliunt imagines, vnde deſcriptiones emergunt.

DE PRIMO ORDINE figurarum.

Quæ imagines vno vel paucis verbis exprimunt.

CAP. XIX.

PRima ſeries figurarum metaphoram, antonomaſiam, epithetum, periphraſim, ſynonymiam comprehendet. De tranſlatione hæc præſcribit Demetrius:

Metaphora eſt ad vnum verbum contracta ſimilitudo, quæ ſuauitatem & ſplendorem addit orationi, vbi moderatè adhibetur; nam ſi frequentior fuerit, dithyrambos ſcribemus, non orationes; neque violentas eſſe oportet iſtas tranſlationes, ſed ductas à ſimilitudine: ſunt autem hæc ſimilia, Imperator, gubernator, auriga.

Non ſemper conuertuntur metaphoræ; licuit poëtæ radicem montis pedem appellare; hominis pedem appellare radicem non decet: licuit Apuleio & Plinio pediculos nomi-

nare ſerpentes; dracones, pediculos nuncupare inſanum eſt. Tutior eſt metaphora, & iucundior, quæ fit per ſimilitudinem, addita quadam particula, aut quodam ſimili: quod Platoni & Xenophonti familiare eſt. Optimæ ſunt illæ, quæ tribuunt ſenſum rebus inanimis, vt; de telo, in aduerſam aciem inuolare cupit. Incidunt aliquando ita propriæ elaræ, vt non tranſlatæ, ſed natiuæ videantur.

Et de iis intelligendus M. Tullius in Oratore, cùm dixit:

Ex omni genere frequentiſſimæ tranſlationes erunt, quòd eæ propter ſimilitudinem transferunt animos, & referunt, ac mouent huc illuc; qui motus cogitationis celeriter agitatus per ſe ipſe delectat.

Rem quoque augere debent metaphoræ, & conciliare admirationem: qui cœlum canere tuba dicit cùm tonat; rem magnam tenui metaphora deterit. Sunt enim tonitrua omni tubarum clangore vehementiora. Xenophon vndare exercitum dixit magnificè: at ſi vndas maris cum exercitu cõnferas, & exercitu tire, ineptè loqueris: ſi audaciores ſint tropi, fulciuntur epithetis. Theognis, arcum, lyram appellat; audax eſt, addit ſine fidibus, temperat metaphoram.

Metaphoram neceſſitas genuit delectatio iucunditáſque celebrauit.

Metaphorarum magiſtra optima conſuetudo ſermonis: omnia ſunt pene metaphorica, & nos latẽt, mera vox, acutum ingenium, acer homo, duri mores, hæc ſunt propriis nominibus venuſtiora. Sed cauendum maximè in ſoluta oratione, ne latiùs ductis metaphoris parabolas poëticas faciamus quod Xenophõti excidit, *quaſi equus ſolutus campo ſuperbit, exultat, & calce ferit*, &c. Parabola hæc eſt poëtica.

Antonomaſia, & eius vſus.

Antonomaſia eſt pronominato, ſiue ſignificatio, vice nominis poſita, vt, Adulter ſororius, &, Furia religionum muliebrium: pro Clodio, apud Ciceronem: Mundi elementum optimum, pro cœlo; apud Orpheum; Mænas quinqueuira, pro Helena, apud Lycophronem. Ex quo apparet non adeò frequentem eſſe bonis oratoribus hunc tropum; quorum eſt proprietatem verborum conſectari, non ficta vbique arripere; & certè in eo ridiculus videretur Lycophron, qui nihil penè dicit ſine antonomaſia, niſi ſe ænigmata ſcribere profiteretur.

Orph. in hymno ætheris. Lycophron in Caſſandra.

Vſus antonomaſiæ.

Primus vſus erit ad neceſſitatem, propter verbi penuriam, vt cùm Ariſtoteles Cinedias molles, & venereas cantilenas appellat.

Secũdus ad ornatum, vt cùm Plato nominat caput, arcem corporis humani: voluptatem, malorum eſcam: linguam, ſaporis magiſtram: hepar, coquinam corporis: domicilium cupiditatum, gynæceum: iræ ſedem, andronem: aquam, Deam ſobriam. Hæc digna Platonis maieſtate.

Tertius ad diſſimulationem, cùm de induſtria orationem volumus obſcurare. Sic Alabarchen, ſiue Arabarchen Hieroſolymitanum, Pompeium nuncupat Tullius.

Quartus ad indignationem, & aganacteſim. Raró apud Ciceronem. Clodium, ſemper belluam, peſtem, furiam: apud Demoſth. pro Æſchine ὄλεθρον γραμματέα audies.

Epithetum.

Epithetum, vt habet Phauorinus in lexico: ὄνομα τὸ ἐπὶ κυρίων ἢ προσηγορικῶν ὁμωνύμως τιθέμενον, δηλοῦν ἔπαινον ἢ ψόγον, eſt nomen propriis appellatiuiſque additum, laudem aut dedecus ſignificans.

Vſus epitheti.

Vſus triplex diſcretionis, proprietatis, ornatus. Primus eſt neceſſitatis, vt ſi Boſphorum nominans, Thracium

Digitized by Google

cium appellem, aut Cimmerium: ſic enim diſtinctionem locorum facio.

Secundus eſt, in natura rei, & more loquendi, vt cùm Deum Optimum Max. Mariam virginem dicimus, quis enim, ait Epiphanius, aut quo ſæculo auſus eſt quiſpiam proferre nomen ſanctæ Mariæ, & interrogatus non ſtatim intulit Virginis vocem?

Tertius, ornatus, ad illuſtrem orationem cõducens: nam ſi quis dicat Bruti prudentia Tarquinium expulit, Latinè & eleganter dixiſſe videtur: ſed quantò grauius & ſublimius hoc idem erit, ſi quis hoc modò epithetis exornet: Incredibilis, ac propè diuina Iunij Bruti prudentia, ſuperbiſſimum atque crudeliſſimum regem Tarquinium, ab vrbe Romana, dominatu regio expulit?

Vt triplex epithetorum virtus, ita triplex vitium: dehoneſtant enim orationem longa, intempeſtiua, crebra: lõga, vt domiporta, (quis enim hoc in oratione ferat?) intẽpeſtiua, vt ſi quis raras aues, & nigros olores vbique nominet; quod apud Iuuenalem inuenerit ſemel, opportunè tamen, & loco:

Rara auis in terris, nigróque ſimillima Cygno.

Crebra, qualia ſolent eſſe eorum qui epitheta conſectantur frigidè admodum, & pueriliter; quid opus eſt enim vbique nigrum coruum, niuem candidam, durum adamantem decantare, & nunquam exiſtimare colophonem periodo impoſitum, niſi per ſuperlatiuum aliquod frigidum concludatur?

Synonymia.

Synonymia eſt verborum idem ſignificantium congeries; cuius vſus eſt in fuſo dicendi genere Ciceroni perquàm familiaris. His oratio modò quaſi ingens fluuius affluentium vndarum acceſſione voluitur, modò inciſis quaſi iaculis armata vibratur. Hanc orationem, vt Nilum aut Iſtrum fluentem admiror.

Quæ precatus ſum à Diis Immortalibus, Iudices, more inſtitutoque maiorum, illo die quo auſpicato comitiis centuriatis L. Murænam conſulem renuntiaui, vt ea res mihi magiſtratuíque meo, populo plebíque Romanæ, benè atque fœliciter eueniret: eadem precor ab iiſdem Diis immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum, vna cum ſalute obtinendum; & vt veſtræ mentes atque ſententiæ, cum Pop. Rom. voluntate ſuffragiiſque conſentiant; eáque res vobis populóque Rom. pacem, tranquillitatem, otium, concordiámque afferat.

Ecce duodecim fermè ſynonyma in hac periodo, quibus carere potuiſſet, ſed non ſine detrimento grauitatis.

Ex alia parte quaſi ſagittæ infeſto turbine erumpere videntur: O tenebræ, ô lutum, ô ſordes! & ego te non vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem?

Animaduerte vt amphora, quaſi amento impulſa, vehementiorem habeat emiſſionem: Atque vt iſta habent admirabilitatem, & quandam gradationem, qua ſenſim ad maiora contendunt: ita nihil puridius quàm de triuio ſynonyma ſine vllo delectu & neruis arripere, quæ onerant potiùs quàm ornant orationem. *Quæ ſynonyma vitanda.*

Et illæ quidem figuræ ingerunt quandam conformationem imaginis: at quæ ſequuntur, longè illuſtriorem.

DE

DE SECVNDA SERIE *Figuratarum, in illuſtri & ſuaui genere dicendi, quibus Icones rerum efformantur.*

CAP. XX.

VOluſianus in epiſtola ad Diuũ Auguſtinum, inter cæteras inſtrumenti Rhetorici diuitias commendat Iconiſmatum pulchritudinem, & iure: mentem enim validiùs feriunt oratores, qui hanc virtutem obtinent cumulatiùs.

Deſcriptio igitur, qua nihil in Rhetorum theſauris opulentius, in quatuor partes diuiditur; quarum prima imago, altera effictio, tertia. notatio, quarta demonſtratio, ſiue hypotypoſis, nominatur.

Imago eſt, formæ cum forma, cum quadam ſimilitudine comparatio. Ad quod genus referuntur parabolæ, quibus nihil clariùs docet, nihil mouet ſuauiùs, nihil iucundiùs delectat.

Vis vanum doctrinæ ſimulatorem, multis quidem libris, & ſtudiorum inſignibus refertum; ſed elinguem? agnoſce in Citharœdo piſce.

Ælia. l. 11. anim. c. 11.

Animaduertite, quæſo, hominem, imò vanum ſimulatorem, & citharœdo ſimillimum inuenietis. Piſcis eſt, Auditores, in mari rubro, diſcriminato vertice, pinnis aureis, & rutili coloris fulgore totus efflorefcens: Citharam dorſo geſtat, nigris lineis quaſi fidiculis intentam. Expectatis fortaſſe, vt canat? nolite, quæſo: mutus enim eſt piſcis: non diſſimili modo iſte magnam elegantiſſimorum librorum copiam circumfert, quanquam ne mutire quidem aut hiſcere in publico audeat.

Lucian. de dipſadibus.

Vis auaritiam? intuere in dipſade. Serpens perniciofiſſimus eſt, (auditores;) Dipſas, puto, vocatur: huius venenum ſitim excitat ardentiſſimã; ex quo fit vt qui ab eodem icti ſunt, vina petant, & fontes, ſed fruſtra; in dies enim, imò in horas, exardeſcit ſitis, quanta poteſt eſſe maxima, & nulla potione reſtinguitur. Dipſas eſt, dipſas, inquam, crudelis, auaritiæ ſitis, & pecuniarum cupiditas, quæ nunquam expletur.

Effictio, eſt expreſſio corporis, vt, Hunc dico, Iudices, rubrum, breuem, incuruum, canũ, ſubcriſpum, cæſium, cui magna eſt in mento cicatrix. Sed vnam tibi ſubijciam ex Sidonio Apollinari omnibus numeris abſolutam, ſi modò ſtylus plus haberet nitoris.

Sidon. lib. 1. epiſt. 2. Effictio Theodorici. Regis.

Si forma quæratur, corpore exacto, longiſſimis breuior, procerior eminentiorque mediocribus. Capitis apex rotundus, in quo paululum à planitie frontis, in verticem cæſaries refuga criſpatur: ceruix non ſedet neruis, geminos orbes hiſpidus ſuperciliorum coronat arcus: ſi verò cilia flectãtur, ad malas medias palpebrarum margo propè peruenit: aurium ligulæ, ſicut mos gentis eſt, crinium ſuperiacẽtium flagellis operiuntur: naſus venuſtiſſimè incuruus, labra ſubtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata; ſi caſu dẽtium ſeries ordinata promineat, niueum protinus repræſentat ipſa colorem. Pilis infra narim fruticantibus quotidiana ſucciſio: barba concauis hirta temporibus, quam in ſubdita vultus parte ſurgentem, ſtirpitus tonſor aſſiduus genas adúſque forcipibus euellit: menti, gutturis, colli, non obeſi ſed ſucculenti lactea cutis, quę propiùs inſpecta iuuenili rubore ſuffunditur: námque hûc illi crebro colorem non ira, ſed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus.

Notatio, eſt deſcriptio morum ab adiunctis: quo in genere eloquentiſſima diuitis oſtẽtatoris apud Cic. 4. ad Herenn. Diſertiſſimi item Theophraſti

Digitized by Google

phraſti characteres, vnum tibi, & alterum exemplum ex ſexcentis ſubijciam.

Vani hominis deſcriptio, ex Theophraſto.

Homo verò ineptè ambitioſus is eſt, qui ad cœnam vocatus conuiuatori ipſi ſtudeat aſſidere: qui filium Delphos abducat, vbi comã ponat; qui operam det vt pediſſequum habeat genere Æthiopem; qui etiam ſi minam argenti velit ſoluere, laboret vt reddat in aſpero; &, ſi bouem ſacrificarit, ſolet anteriorem capitis eius partem magnis redimitam ſertis, pro foribus in ipſo introitu figere; vt intelligant quicunque ingrediuntur, eſſe ab ipſo bouem mactatum. Atque vbi pompam cum aliis equitibus duxit, reliquis omnibus puero traditis, qui ea domum referat, ipſe trabeatus in forum pergit, & ibi deambulat, cúmque illi paruulus aliquis canis fuerit mortuus, monumentum ei faciet, aſcriptis etiam in columella his verbis: *Soboles Melitenſis.* Iam cùm æreum annulum Æſculapio conſecrarit, appenſis ſubinde nouis coronis rorum atterit, atque adeò ipſe quotidie vnguẽtis oblinitur. Sed hæc pleniùs in libro hypotypoſeon.

Habes in hoc exemplo illuſtria capita, quæ ſi oratorio ſtylo fundas, latiùs luculentam efficies deſcriptionem.

Multa huiuſmodi occurrunt apud Ciceronem, vt

Deſcriptio deterrimi hominis, Haruſpic. reſp. num. 56. 57, 58.

Catilinæ, pro Cœlio, num. 11.

Egẽtis ſeditioſi, pro Sext. nu. 110.

Mulieris amantis, & ſcelerata pro Cluent. num. 12. vſque ad 19.

Diuitis ſplendidi, pro Roſc. Amerino. num. 133, 134. 135.

Oratoris, in Bruto, num. 139.

Tẽpeſtatis, in Syneſio, ep. græc. 172.

Veris in epiſt. Græc. 235.

Virtutis & Voluptatis, Plutarch. de Fort. Rom. 270. & 271.

Demonſtratio eſt; cùm res ita verbis exprimitur, vt geri, & ante oculos eſſe videatur, vt in hac deſcriptione fulminatorum. Verba Græca ſunt:

Philoſtr. in Scopeliano.

Κατὰ τὴν Λῆμνον, ὑπὸ δρυῒ μεγάλῃ θερισταὶ ὀκτὼ, περὶ τὸ καλούμενον κέρας τῆς νήσου· τὸ δὲ χωρίον τοῦτο λιμήν ἐστιν ἐς κέρατος ἐπιστρέφων λεπτάς· νέφους δὲ τὴν δρῦν περιέχοντος, καὶ σκηπτοῦ ἐς αὐτὴν ἐκδοθέντος, ἡ μὲν ἐξέβλητο· οἱ θερισταὶ δὲ, ἐκπλήξεως αὐτοῖς ἐμπεσούσης ἐφ' ὅπερ ἕκαστος ἔτυχε πράττων, οὕτως ἀπέθανεν· ὁ μὲν γὰρ κύλικα ἀναιρούμενος, ὁ δὲ πίνων, ὁ δὲ ἐκάπτων, ὁ δὲ ἐσθίων, τὰς ψυχὰς ἀφῆκαν ἐπιτεθυμμένοι, καὶ μέλανες ὥσπερ οἱ χαλκοῖ τῶν ἀνδριάντων περὶ τὰς ἐμπύρους τῶν πηγῶν.

Eadem Latinè.

In Lẽno, ſub maxima quercu meſſores octo cœnabãt, qui quidem locus inſulæ cornu appellatur, vbi portus eſt, qui in cornua tenuia inflectitur. Cùm ergo quercus à nube magna circumuenta fuiſſet, continuo demiſſo fulgure illa de cœlo tangitur. Meſſores ſtupore perciti prout quiſque fortè operatur, ita occubuit: hic enim poculum efferens hic verò bibens, hic lauans, hic autem comedens, ſyderati, mactati, & nigri omnes, non ſecus atque ſtatuæ æreæ in lacu feruentiſſimæ fornacis animas egerunt. Sed hæc pleniſſimè libro hypotypoſeon, nunc ſatis fuerit delibaſſe.

Diſtributio.

Pollux Sophiſta.

Diſtributio, quæ proximè ad deſcriptionem accedit, eſt venuſta quædam partitio, in qua ſingula ſingulis reſpondent, vt in illo Pollucis, quod notat Philoſtratus. Proteus Pharius miraculum Homericum eſt, multæ quidem eius diuerſæque formæ: In aquã attollitur, in ignem accẽditur, in leonem excandeſcit, in ſuem ruit,

ſerpit in draconem, aſſilit in pantheram, aſſurgit in arborem.

Item Plinij: Aquæ ſubeunt in imbres, rigeſcunt in grandines, tumeſcunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: Aër denſatur nubibus, furit procellis.

Et Solinus de monte Atlante: Manat fontibus, nemoribus inhorreſcit, rupibus aſperatur, ſqualleт ieiunio.

Et Tertul Apol. c. 10. Vani erunt homines, niſi certi ſint à primordio pluuias de cœlo ruiſſe, & ſydera radiaſſe, & lumina floruiſſe, & tonitrua mugiiſſe.

Quid hac dictione ornatius? neſcio quo pacto, vt oculus luce ſic animus perſpicuitate gaudet, cuius artifex eſt hæc figura, ſingulas diſcernens particulas; vt mens Anaxagoræ homœomeriam.

Varius vſus diſtributionis. Modò eſt in ſolis nominibus, & à ſimili caſu incipit; vt apud Himerium audacia ſuperat Ixionem, ferocia Salmoneum, temeritate Tantalum.

Modò caſus confunduntur ad vitandam cacophoniam, vt in illo Plutarchi.

Erat quidem in eo Cyri ſpiritus, Ageſilai temperantia, ſolertia Themiſtoclis, vſus Philippi, fiducia Braſidæ, eloquentia Periclis.

Modò per homœoptoton clauditur, orationis membris pari tenore fluentibus. Tale illud Ciceronis exemplum pro L. Muræna:

Meruiſſe verò ſtipendia, in eo belloquod tũ populus Rom. non modò maximum, ſed etiã ſolum gerebat, virtutis: patre Imperatore liberiſſimè meruiſſe, pietatis: finem ſtipendiorum patris victoriam ac triumphum fuiſſe, fœlicitatis fuit.

Sed præclata omnino huius figuræ temperies, cùm adiunctã habet diuiſionem, epanodon, polyſyntheton, anaphoran, qualis eſt illa pro Cœlio:

Sed ego Attatino humaniſſimo atque optimo adoleſcenti meo neceſſatio ignoſco, quia habet excuſationem vel pietatis, vel neceſſitatis, vel ætatis. Si voluit accuſare, pietati tribuo; ſi iuſſus eſt, neceſſitati: ſi ſperauit aliquid, pueritiæ. Cæteris non modò nihil ignoſcendum, ſed etiam acriter eſt reſiſtendum.

Quid hoc artificioſius? non eſt ornatus puerilis ingenij: & ſi quæ figura iudicium requirit, hæc certè flagitat.

Antitheſis.

Præclarum Rhetorum κειμήλιον eſt antitheſis, figura ad ſuaue & illuſtre dicendi genus accommodatiſſima: eſt enim contrariorum, vel certè diuerſorum, oppoſitio: quo quidem delectationis aucupio mitificè capiuntur animi, & præclara quæque fiunt ex contrariis. Ex concordia enim & diſcordia per rerum naſcentium & intereuntium viciſſitudines ſtat mũdus, ex antiphthongis numeris in muſica venuſtas: ex diuerſis coloribus decor in pictura effloreſcit: vnde fit credo, vt hac contrariorum oppoſitione auris delectetur, non ſecus ac paſcitur oculus, cùm certantes videt Athletas: nec mirum, ſi olim antitheſis docta figura appellata fuerit. *Pro Cœl nu. 12 3.*

——— crimina raſis
Librat in antithetis, doctas poſuiſſe figuras
Laudatur. ———

Vſus figuræ varius eſt:

Antitheſis varij modi, & vſus. Primus ſimplicior, vbi bina tamẽ opponuntur, & ea diuerſa potiùs, quàm contraria: vt, Non noſtri ingenij, veſtri auxilii eſt, Iudices. [Et] ἀνδρεῖον τοῦτο, μὴ ἐπιθυμεῖν· ἴδιον τοῦτο, χρῶ, μὴ παρὰ χρώμενος. *Philo de Ioſepho.*

Secundus, cum multa multis, & ea contraria conſtanti ordine interiecta

iecta per polyptoton, vt in illo Himerij aduerſus Epicurum.

Quomodo autem congruit voluptas laboribus, patientia deliciis, academia meretricibus, philoſophia popinis, temperantia impuris adoleſcentibus?] Et hæc netuoſa, & ad dignitatem apta.

Tertius fit nulla caſuum connexorum varietate, ſed continua geminorum oppoſitione, per anaphoram, & inciſa.

Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido.

Huius generis inſigne eſt exemplum apud Maximum Tyrium, orat. 4. vbi comparat amicum & adulatorem.

Quartus, cùm plura præmittuntur ſimilia, quibus deinde contraria pari numero reſpondent, & ea inciſa, vt:

Deinde æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum vitiis omnibus.

Hæc erit apta concluſio poſt geminorum oppoſitionem, ad varietatem, & hæc iterum ad pugnam apta.

Quintus eſt, Synchreſis: vbi gemina quidem iunguntur, vel diuerſa, vel contraria, ſed numeroſiùs, & in iuſtis ac paribus membris: non tamen inciſis, vt: Vigilas tu de nocte, vt tuis conſultoribus reſpondeas. [Ecce tibi alterum membrum par numero ſyllabarum, diceres à M Tullio numeratas] ille, vt quò intendat maturè cum exercitu perueniat.

Hæc antitheſis numeroſæ pompæ potius quàm pugnæ.

Sextus, congeries, in qua diuerſa partim bina copulantur, partim pluta pluribus, vt in Miloniana.

Eſt enim hæc, Iudices, non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus.

Septimus, ridiculus eſt, dignus Neronianis verſibus, quales ſunt iſti:

Fortia neglecti velabant colla capilli:
Et per neglectos velabant colla capillos.

Deinde:

Ah! quoties vmbra porrexi brachia mota.
Ah! quoties vmbra reduxi brachia mota.

Octauus fit per negantia: Cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris, non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis, non offenſionibus belli ſed victoriis, non ſtipendiis ſed triumphis eſt traducta: valet ad rem exaggerandam per αὔξησιν, ſupra communem morem.

Oxymorum.

Proximum eſt Antitheſi contrarium, ſiue Oxymorum, quod Contentionem nominat M. Tull. differunt tamen nonnihil.

Antitheſis poteſt fieri ex diuerſis: Oxymorum ſemper ex contrariis aſſerit: hoc in eodem ponit contraria: illa lenior & ad ſenſus accommodatior; hoc vehementius & ὑπερβολικώτερον, id eſt, ad hyperbolē magis accedens: qualia ſunt illa, *innuptæ nuptiæ, in epulta ſepultura, δῶρον ἄδωρον*. In quibus eſt, & Anaclaſis, ſeu reflexio vocis. *Oxymoron quomodo differat ab antitheſi.*

Contentio tota eſt ad admirabilitatem, & eius vſus in rebus, virtutibus, vitiis exprimendis, quæ prodigio aliquid ſimile habeant; qualia ſunt illa Ariſtidis in orat. Themiſtoclis de Xerxe: Mons procelloſus nauigatur, *Vſus Oxymori, ſiue Contentionis.*

Digitized by Google

fretum integrum ponte commiſſo pedibus traijcitur, per mediũ Athum nauigant triremes, in fluctibus currentem Medorum equitatum vidit Helleſpontus.

Et in mare equites, in ſolem tela, in fluctus plagas & verbera ingeres.

Epiſtol. 8. l. 1.

Idem Sidon. Apol. In qua palude, indeſinenter, rerum omnium lege peruerſa, muri cadunt, aquæ ſtant, turres fluunt, naues ſedent, ægri deambulant, medici iacent, algent balnea, domicilia conflagrant, ſitiunt viui, natant ſepulti, vigilant fures, dormiunt poteſtates, fœnerantur clerici, Syri pſallunt, negotiatores militant, milites negotiantur, ſtudent pilæ ſenes, aleæ iuuenes, armis Eunuchi, literis fœderati: Tu vide, qualis ſit ciuitas, vbi tibi lar familiaris incolitur; quæ faciliùs territorium potuit habere quàm terram. Philo de mundi opificio, χειμὼν φλέγει, θέρος χειμαίνει. ἔαρ μετοπωρίζει, μετόπωρον ἐαρίζει.

Ad hanc quoque figuram attinet illud Tert. c. 44. Apologetico. Nam ſi qui fortè verè de ſterilitate Chriſtianorum conqueri poſſunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum Sicarij, Venenarij, Magi, item Aruſpices, Arioli, Mathematici. His infructuoſos eſſe magnus fructus eſt.

Antiſagoge.

Affinis eſt quoque antitheſi *Antiſagoge*, non vulgare orationis ornamentum; quæ paria paribus penſat; aut minora maioribus, aut maiora minorib. Quale eſt illud Plutarchi:

Natalium ſplendor res eſt præclara ſanè, ſed bonum à maioribus profectum; diuitiæ in pretio ſunt, verùm earum poſſeſſio à fortuna pendet, quæ eas ſæpenumero ademit habentibus, & non ſperantibus obtulit. Magnæ opes, tanquam ſcopus propoſitæ ſunt ijs qui cupiunt loculos exhaurire, ſeruis, maleficis, ac calumniatoribus: & quod maximum eſt, etiam peſſimis adſunt diuitiæ. Gloria, res eſt, vt venerabilis, ita inſtabilis; pulchritudo, optabilis, ſed paruo durans tempore; ſanitas, pretioſa res eſt, eadémque facilè mutatur; robur digna res eſt laude ac voto, ſed morbo aut ſenectute facilè aboletur: quãquam (vt vno verbo dicam) qui ob vires corporis ſibi plaudit, ſcire debet ſe à vero aberrare. Quantũ enim eſt hominis robur, cũ aliorum animalium robore comparatum? Elephantorum puta, taurorum, leonum? Doctrina, omniũ quæ nobis adſunt bonorum, ſola immortalis eſt, & diuina. D. Hieronymus egregiam habet eiuſdem figuræ ſpeciem, ad Heliodorum: Paupertatem times, ſed beatos pauperes Chriſtus appellat: labore terretis, nemo athleta ſine ſudoribus coronatur; de cibo cogitas, ſed famem fides nõ timet: ſupra nudam metuis humum exeſa ieiuniis membra collidere, ſed Dominus tecum iacet: ſqualidi capitis horret inculta cæſaries, ſed caput tuum Chriſtus eſt; infinita eremi vaſtitas terret, ſed tu Paradiſum mẽte deambulas. Vide item D. Cyprian. ep. 16. p. 39.

Vſus eſt, in argumento à partium enumeratione, & comparatis, in re exaggeranda, vel imminuenda; nec caret ſua acrimonia; vt illa Himerij. Aras non euertiſti, ſed eas fruſtra eſſe oſtendiſti; cùm rerum prouidentiam tollis, ob quam aras extruximus: ſacrificia noua non introduxiſti, at omnia ſuſtuliſti. Vſus antiſagoges.

DE

DE TERTIA FIGVRARVM ſerie, quæ ſunt in Repetitione.

Anadiploſis.

CAP. XXI.

Anadiploſis modi duo.

ANadiploſis, eſt iteratio verbi in eadem ſententia aliquando continenter: vt, ô Myſis! ô Myſis! ſed artificioſior cùm aliquid interiicitur; vt illa Demoſthenis: πονηρὸν (ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι) πονηρὸν συκοφάντης. Mala res, viri Athenienſes, mala res calumniator. Sic Cicero, Non es conmotus, cùm tibi mater pedes amplexaretur, non es commotus. Et, Dij immortales, ſine gemitu hoc dici non poteſt; non nemo etiam in illo ſacrario reipubl. in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt.

Vſus eſt in affectibus, temperies cum exclamatione.

Anaphora, Epiſtrophe, Epanalepſis, Traductio, Alluſio, Commutatio.

Vſus Anaphoræ. *Anaphora* eſt repetitio in principiis ſententiarum aptiſſima ad enumerandum, vt, Nihil te nocturnum præſidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, &c.

Ad inſectandum, Tu in forum prodire, tu lucem conſpicere, tu in horum conſpectum venire conaris.

Ad effectus amabiles.

Virg. 1. Gregor. *Te dulcis coniux, te ſolo in littore ſecum;*

Te, veniente die, te diſcedente canebat.

Temperatur cum epiſtrophe, ſynonymia, homœoptoto, homœoteleuto.

Idem ferè eſt vſus *Epiſtrophes*, ſeu conuerſionis, quæ repetitio eſt in fine, vt iuſtitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit.

Vſus Epanalepſeos. *Epanalepſis* ſeu complexio vtramque figuram amplectitur, repetitque in fine & principio; Figura ad exaggerationes virtutum & vitiorum aptiſſima; niſi ſtatim feriret faſtidioſiſſimas aures, & eius artificium illico nudum pateret. Idcirco non eſt nimis continuanda, ſed anaphora, traductione, polyptoto cum amœnitate varianda.

Traductio. Crebra eſt eiuſdem dictionis repetitio, ſed cum caſuum aut modorum varietate, aut mutatione in ſenſu: vt, qui nihil habet in ita iucundius vita, is cum virtute vitam non poteſt colere.

Cui ſimilis eſt *alluſio*, amari iucundum eſt, ſi curetur ne quid ſit amari: ſed hæc leuiora.

Vehementiam habent conglobati caſus, ex antithetis vibrati, vt in illa imprecatione Didonis:

Littora littoribus contraria, fluctibus vndas,
Imprecor arma armis, pugnent ipſique nepotes.

Proxima eſt *commutatio*, ſententiarum diſcrepantium inuerſio, vt illud Simonid. Pictura loquens poëſis eſt; Tacita poëſis pictura eſt: & Eſſe oportet, vt viuam; non, viuere, vt edam.

DE QVARTA SERIE *Figurarum,*

Ad ſuaue dicendi genus pertinentium, maximè in ſtructura Periodorum.

CAP. XXII.

REſtant in hoc dicendi genere figuræ: ex quibus periodi venuſtatem capiunt, & numerum; quo in genere excellit Iſocrates; ita eius oratio tota eſt continentibus vincta numeris, vt in recto tegulæ: neque tamē eo ad pugnam aptior: vt enim ſi quis currentium corpora vinciat, de celeritate multum detrahat; ſic ea oratio, quo pedibus & copulis ſtrictior eſt, plus ſuauitatis habet, minus acrimoniæ.

Ornant igitur periodos modò *Aſynđeta* crebris inciſis, quaſi ve-

hiculis, contorta. Gere morem parenti, pare cognatis, obſequere amicis, obtempera legibus. Et hæc ad aculeos.

Polyſyntheta ad grauitatem. Grauius enim eſt illud Homeri:

——πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

vel vna coniunctiuncula.

Homœoptota ſimiliter cadētia, quæ iiſdem caſibus efferuntur. Hominem laudas egentem virtutis, abundantem felicitatis.

Homœoteleuta, quæ iiſdem modis: vt turpiter audes facere, nequiter audes dicere.

Plenus eſt iſtis Apuleïus, vt, tibi reſpondent ſydera, redeunt tempora, gaudent numina, ſeruiunt elementa; & certè nimis ab antiquis affectata reſpuit poſteritas, cùm propter artificij facilitatem paterent omnibus.

Optima eſt vtriuſque figuræ temperies [: vt in illo; perditiſſima ratio eſt amorem petere, pudorem fugere, diligere formam, negligere famam.

Sunt iſtis affines diſiunctiones, coniunctiones, adiunctiones.

Diſiunctio vnumquodque certo concludit verbo. Pop. R. Numantiam deleuit, Carthaginem ſuſtulit, Corinthum diſiecit, Fregellas euertit. Suauis eſt, ſed faſtidio obnoxia, niſi ingenium ſit & prudentia in diſtributione.

Coniunctio interpoſitione verbi prima ligat vltimis: vt, formæ dignitas aut morbo defloreſcit, aut vetuſtate.

Adiunctio verbum præponit, aut poſtponit: vt defloreſcit formæ dignitas, aut morbo, aut vetuſtate. Vel, aut morbo, aut vetuſtate, formæ dignitas defloreſcit.

Sed nihil æquè venuſtat orationem, ac illi ſuauitatē affundit, quam Iſocolon, ſeu mcompar, in quo ſunt membra orationis, quæ conſtant fere ex pari numero ſyllabarum: vt in illo Ciceronis: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. His periodis ſparſæ Iſocratis orationes.

DE ALTERO ORDINE *Figurarum, quæ ad grauitatem faciunt.*

CAP. XXIII.

SEquuntur illuſtriores figuræ ſententiarum, quarum ſiue ad docendum, ſiue mouendum, ſplendor eſt maximus.

Nos primùm eas, quæ in demonſtrando ſunt poſitæ; deinde, quæ in velitatione & dialogiſmo; poſtremò, quæ in affectibus, ſubiiciemus.

Prima eſt diuiſio, quæ rem in partes diſtribuit, & dilemmate ferit aduerſarios. Si id actum eſt, fateor *Cicero pro Sexto. Roſcio n. 142.* me erraſſe, qui hoc maluerim: fateor inſaniſſe, qui cum illius ſenſerim. Tametſi inermis, Iudices, ſenſi. Sin autem victoria nobilium ornamento atque emolumento reipubl. populóque Rom. debet eſſe; tum verò optimo & nobiliſſimo cuique, meam orationem grauiſſimam eſſe oportet.

[Illa habet vim & probabilitatem, hæc etiam affectum.]

Vnum perfugium, Iudices, vna *Cic. pro Roſc. nu 142.* ſpes reliqua eſt S. Roſcio, eadémque reipubl. veſtræ priſtina bonitas, & miſericordia: quæ ſi manet, ſalui etiam nunc eſſe poſſemus; ſin ea crudelitas, quæ hoc tempore in republ. verſata eſt, veſtróſque animos (id quod fieri profectò non poteſt) duriores acerbioréſque reddit: actum eſt, Iudices: Inter feras ſatius eſt ætatem degere, quàm in hac tanta immanitate verſari. Valebit illud genus in perorationibus.

In principiis propoſitionū habet *Vſus diuiſionis.* illa maieſtatem, Duæ res ſunt quæ homi-

Digitized by Google

hominem locare poſsũt in ampliſſimo gradu dignitatis, vna Imperatoris, altera Oratoris boni; & cæt.

expeditio.

Alterum genus diuiſionis eſt *expeditio*, cùm rationibus compluribus enumeratis, quibus aliqua res aut fieri aut non fieri potuerit, cæteræ tolluntur, vna relinquitur; quam nos intendimus hoc modo: neceſſe eſt, cùm conſtet iſtum noſtrum fundum fuiſſe, oſtendas te aut vacuum poſſediſſe, aut vſu tuum feciſſe, aut emiſſe, aut hæreditate tibi veniſſe. Vacuum, cùm ego adeſſem, poſſidere non potuiſti: tuum vſu feciſſe etiam nunc non potes. Emptio nulla profertur, hæreditate tibi me viuo mea pecunia venire non potuit: relinquitur ergo, vt me vi de meo fũdo deieceris.

Tertium *Meriſmos*; cuius mentio eſt apud Rutilium Lupum; deſcriptio quædam rei, aut perſonæ, à ſingulis partibus. Hęc exornatio complectitur diſtributionem, ſed habet aliquid vehementius, vt in illo Lycurgi oratoris.

Cuius omnes corporis partes ad nequitiã ſunt appoſitiſſimę; oculi ad petulantẽ laſciuiam; manus ad rapinam; venter ad auiditatem; virilis naturæ membra, quæ non poſſumus honeſtè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam, prorſus vt ex hoc vitia, aut ipſe ex vitiis ortus videatur.

Vſus erit in laudãdo, in vituperando, in re exaggeranda, cùm ita ſingulæ partes ſumentur, epithetiſque propriis donabuntur.

Gradatio figura eſt omnino ad amplicationem ficta, quę ſenſim à minoribus, quaſi per ſcalarum gradus, aſcendit ad ſumma.

Decantatum eſt illud, Facinus eſt vinciri ciuem Romanum, ſcelus verberari, propè parricidium necari; quid dicam in crucẽ tollere? verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt. Non fuit his omnibus iſte contentus: ſpectet, inquit, patriam: in cõſpectu legum libertatiſq; moriatur. Deinde apponatur aculeata concluſio, aut exclamatio cum indignatione aut admiratione, vt res tulerit.

Andocides in Alcibi ad.p.31. n.30.

Habet hæc figura faſtidium, ſi frequentior fuerit. Andocid. de induſtria ſuperlatiuum omittit, δεινὸν μὲν οὖν ἐστιν, ὑπὸ τῶν ἀγνοούντων τὰ δίκαια, πάσχειν κακῶς· πολὺ δὲ χαλεπώτερον, ὅταν τις ἐπιστάμενος τὰ διαφέροντα, παραβαίνειν τολμᾷ. Graue quidem eſt, ab iis qui æquitatem ignorant, malè tractari; multò verò durius, cùm quis ea nouit quæ iuſta ſunt, & audet prætergredi.

Himerius apud Photium.

Tutiùs occultatur artificium hoc modo; malum odit, communis vitus eſt: cum malo etiam bellum geſſit. Hæc pulchra ratio exaggerandæ rei, dum minora ſumuntur, & laudantur quidem, ſed ſtatim maioribus obruuntur.

Vſus ſynathroiſmi.

Synathroïſmus, ſiue frequentatio, eſt congeries rerum, & rationum, viuida orationis celeritate decurrẽtium; cuius vis in ſuadendo aut diſſuadendo maxima, & in perorationibus frequens; vt, Nemo enim nocens, ſine ſummo mœrore eſt, Iudices, ſed multa ſimul eum perturbant: quod adeſt, ſolicitudinis plenum; quod futurum, eſt formidoloſum: lex, paratum ſupplicium oſtentans; vitia ex vitiis coacta; occaſionem arguendi maleficij captans inimicus: quæ quotidiana vehementer eius animum excruciant, Et, Alexãdro verò, quid ſupra dignitatem, quid citra ſudorem, quid incruenta victoria, quid citra pulu[illegible], vt dicitur, tactum? poſtremò [illegible] inelaboratum obtigit? amnes ſa[illegible] mixtos bibebat, quos cæſorum [illegible]

Rutil. ex Lycurgo.

Plut. de fortuna Alexand.

poribus

poribus iuuctos traiiciebat: herbam fame enectus edebat, quam primam offendiſſet: obrutas altis niuibus gentes adiit, vrbes ſub terram merſas excidit, pugnātia maria nauigauit, arida Gedroſiorum Arachoſiorúmque littora permenſus, in mari priùs etiam quàm in terra ſtirpes vidit.

Mobilis, & cita cõgeries expreſſa è Plutarcho l. de fort. Roman.

Sed illud mobilius, & γοργότερον Trophæa alia ſuper alia eriguntur; triumphi triumphos excipiūt, arma ſanguine calentia nouo ſubinde ſāguine abluuntur, victorias numerat, non cadauerum ſpoliorúm ve aceruis, ſed ſubactis regnis, populíſque in ſeruitutem redactis, inſulis continentibúſque, claſſibus ſuis patefactis; ea eſt Romanorum Imperij magnitudo. Vna pugna Philippus Macedoniam perdidit, vna clade accepta Antiochus Aſia ceſſit, vno prælio victi Carthaginenſes Libyam amiſerūt: denique vir, vnius exercitus impetu imperio Armeniam adiecit, Pontum Euxinum, Syriam, Arabiam, Albanos, Iberos, & omnino quæ cis Hyrcanos Caucaſúmque ſunt: ter illum victorem vidit Oceanus terras ambiens, Numidas in Libya ad littora vſque meridiana repulit, Hiſpaniam Atlantico tenus ſubegit cum Sertorio deſciſcentem: Albanorum reges inſectans intra Caſpium pelagus compulit; bella hæc omnia egregrè profligauit, publicæ fortunæ ope adiutus: ab ea verò deſtitutus, ſua tandem ipſius ſorte cecidit. Enimuerò magnus ille Romanorum genius, non vt Macedonum, ad dieculam aſpirans, aut breuiculo tempore florēs; nec terreſtris modò, vt Lacedæmoniorum; aut maritimus, vt Athenienſium, &c. Vide item ex Saluiano, lib. 1. de gubernatione Dei, vbi res geſtas Moyſis perſtringit.

Cic. 4. ad Herenn.

Ratiocinatio eſt per quam nos ipſi à nobis rationem poſcimus, quare quidquam dicamus, & crebrò noſmet à nobis petimus vniuſcuiuſque propoſitionis explanationem: ea eſt huiuſmodi;

Maiores noſtri, ſi quā vnius peccati mulierem damnabant, ſimplici iudicio, multorum maleficiorum conuictam putabant. Quo pacto? quoniam quam impudicam iudicarāt, eam veneficij quoq; damnatam exiſtimabant. Quid ita? quia neceſſe eſt eam quæ ſuum corpus addixerit turpiſſimæ cupiditati, timere permultos. Quos? iſtos, virum, parentes, cæteros, ad quos videt ſui dedecoris infamiā pertinere. Quid poſtea? quos tantopere timeat, eos neceſſe eſt vt quoquo modo poſſit, veneficio petat.

Ratiocinatio cōcionibus aptiſſima.

Hæc figura habet multum τοῦ πρακτικοῦ, & ad docendum demonſttandúmque efficaciſſima eſt., & valde popularis.

DE FIGVRIS IN velitatione, & certamine.

CAP. XXIV.

Prolepſeos varia genera.

PRolepſis eſt occupatio obiectionis, cuius varia ſunt genera. Modò conciſa eſt, vt

Eſto, ipſe nil poteſt, at venit paratus cum ſubſcriptoribus exercitatis, & diſertis.

Modò ampla & magnifica, itémque irriſione amarulenta, in proponenda aduerſarij oratione; qualis eſt illa;

7. in Verr. num. 1.

Quid agam, Iudices? quò accuſationis meæ rationem conferam? quò me vertam? ad omnes enim mens impetus, quaſi murus quidam, boni nomen Imperatoris opponitur: noui locum, video vbi ſe iactaturus ſit Hortenſius: belli pericula, tempora reipubl., Imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro ſuo iure contendet, ne patiamini talem Imperatorem

Digitized by Google

torem Pop. Rom. Siculorum teſtimoniis eripi, ne obteri laudem Imperatoriam criminibus auaritiæ velitis.

Modò expeditionem habet adiunctam, veſtigat, tenrat, capit, omnes aduerſarij rationes breuiter ſubiicit, diluitque cum dexteritate, vt illa:

Cic.4.ad Herenn. Quæro igitur vnde iſte tam pecunioſus ſit factus? amplum patrimonium relictum eſt? at patris bona vænierunt. Hæreditas aliqua obuenit? non poteſt dici: ſed etiam à neceſſariis omnibus exhæredatus eſt. Præmium aliquod ex lite aut iudicio cepit? non modò id non fecit, ſed etiam inſuper ipſe grandi ſponſione victus eſt. Ergo ſi his rationibus locupletatus non eſt, ſicut omnes videtis, aut iſti domi naſcitur aurum, aut vnde non eſt licitum, pecunias accepit, & tunc appellatur *ſubiectio*: qua vſus Philo de legatione ad Caium, τὸ χρυσίον ἦν ἐλάττων, pag 783.&c.

Argutiſſima ſpecies ſubiectionis. Modò per anaphoram & homœoptata vibratur, qualis eſt illa omnium argutiſſima de Haruſp reſp. Tu meam domum religioſam facere potuiſti, ecqua mente? qua inuaſeras. qua manu? qua diſturbaras. qua voce? qua incendi iuſſeras. qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras. quo puluinari? quod ſtupraras. quo ſimulachro? quod ereptum ex meretricis ſimulachro, in Imperatoris monumento collocaras.

Suſtentatio.

Demoſt. pro Coron. *Suſtentatio* eſt dicti ſuſpenſio ad maiorem attentionem, vt illud Demoſthenes:

Βούλομαί τι καὶ παράδοξον εἰπεῖν, καί μου, πρὸς Διὸς, καὶ θεῶν μηδεὶς, τὴν ὑπερβολὴν θαυμάσῃ. Cupio autem quidpiam admirabile dicere, & quæſo per Deos, ne quis hanc miretur dicendi inſolentiam.

Et Cicero; Audite, audite Conſulem, Iudices, nihil dicam arrogantius, tantùm dicam totos dies atque noctes de republica cogitantem.

[Illa maieſtatis plena eſt: hæc aeris, & expedita.

Cognitorem adſcribit Sthenio: quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non. Thermitanum aliquem, honeſtum hominem ac nobilem? ne id quidem: at Siculum, in quo aliquis ſplendor dignitáſque eſſet? minimè. Quid igitur? ciuem Romanum. cui hoc probari poteſt? cùm eſſet Sthenius, ciuitatis ſuæ nobiliſſimus, ampliſſima cognatione, plurimis amicitiis; cùm præterea tota Sicilia multum auctoritate & gratia poſſet, inuenire neminem Siculum potuit, qui pro ſe cognitor fieret? hoc probabitis? an ipſe ciuem Romanum maluit? cedo: cui Siculo, cùm is reus fieret, ciuis Romanus cognitor factus vnquam ſit? *Cic.4. in Verr. n. 106.*

Vides, vt in ratione variatur & venuſtatur Iſta minùs habet acrimoniæ, ſed plus expectationis.

Etiámnum mihi expectare videmini, Iudices, quid deinde factum ſit? quòd iſte nihil vnquam fecit ſine aliquo quæſtu, atque præda quid in eiuſmodi re fieri potuit, quod commodum eſt? expectate facinus, quàm vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium; nomine ſceleris coniurationíſque damnati, ad ſupplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inſpectantibus ſoluti ſunt, & Leonidæ illi domino redditi. Alias iuuat tranſitiones, vt:

Quid deinde furcifer, quò progreditur? &, Venio nunc ad illud aureum nomen Chryſogoni.

Licentia.

Licentia, παῤῥησία, libertas, & fiducia *Demoſt. Philip.3.*

Digitized by Google

cia loquendi: quo genere abundat Demoſthenes, vt ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δ᾽ ᾖ. Vereor ne quid dicam odioſum, ſed omnino verum. Acris eſt ac amarulenta.

Cic. Philip. 1. Altera excelſa: quid? de reliquis reip. magis licérne dicere? mihi verò licet, & ſemper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere.

Tertia, leuis eſt, quæ videtur exerere aculeos, cum aliqua acrimonia, quam mulcet, & mitigat, vt

Cic. Philip. 9. Vos enim (Patres conſcripti) graue dictu eſt, ſed tamen dicendum: vos, inquam, Seruium Sulpitium vita priuaſtis: quem cùm videretis ſe magis morbo quàm oratione excuſantem, non vos quidem crudeles fuiſtis, quid enim minus in hunc ordinem conuenit?) ſed cùm ſperaretis nihil eſſe, quod non illius authoritate & ſapientia effici poſſet, vehementiùs excuſationi obſtitiſtis, atque eum, qui ſemper veſtrum conſenſum grauiſſimum iudicauiſſet, de ſententia deieciſtis.

Quarta, adulatoria, quæ ſimulat libertatem, cùm tamen ea dicat quæ auditoribus ſcit eſſe gratiſſima: Talia ſunt illa pro Ligario: Vide quàm non reformidem: vide quanta lux liberalitatis & ſapientiæ tuæ, mihi apud te dicendi oboriatur.

Communicatio.

Vſus communicationis *Cic. pro Quint.* Communicatio eſt, quaſi cum ipſis, apud quos dicas, deliberatio. Apta ad purgationem figura, in qua multum eſt probabilitatis. Ego pro te nunc conſulo poſt tempus, in aliena re, quod tu in tua re, cùm tempus erat conſulere oblitus es. Quæro abs te, Cai Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marce, vadimonium mihi non obiit quidam ſocius, & affinis meus, quicum mihi neceſſitudo vetus, controuerſia de re pecuniaria, recens intercedit: poſtulóne à Prætore, vt eius bona mihi poſſidere liceat? an cùm Romæ domus eius, vxor, liberi ſint, domum potiùs denuntiem? Quid eſt, quod hac tandem de re vobis poſſit videri? Profectò, ſi rectè veſtram bonitatem atque prudentiam cognoui, non multum me fallit, ſi conſulamini, quid ſitis reſponſuri: primum expectare: deinde ſi latitare, ac diutiùs ludificare videatur, amicos conuenire, quærere quis procurator ſit, domum denuntiare: dici vix poteſt, quàm multa ſint quæ reſpondeatis ante fieri oportere, quàm ad hanc rationem extremam ac neceſſariam deuenire.

Conceſſio.

Conceſſio eſt in dictis, ſicut permiſſio in factis.

His quidem figuris videmur aliquid aduerſario concedere, quod tamen nihil contra rem noſtram facit, immo ex fiducia noſtræ æquitatis, & abundantia rationum, proficiſcitur.

Adiunctam, vt ſæpius, habet *paralepſim*, qua nos multa, & ea aliquando grauia, præterire fingimus, vt ad maiora veniamus, ſic: Verùm hoc quoque vobis remitto, negligite præterita, ſi vultis; ſed ne reliquas ſpes turbetis, atque omnes prouincias euertatis. *Varia conceſſionis forma.* *Cicero 5. Verr. n. 219.*

Hæc expedita: Confringat iſte ſanè vi ſua conſilia ſenatoria, quæſtiones omnium perrumpat euolet ex noſtra ſeueritate.

Altera inuidioſa, & ironica, qua reus in inuidiam adducitur; ſynathroïſmon enim habet magnorum criminum, quæ omnino concedi non poſſunt, & tamen videtur prætetire, vt nocentiſſimum hominem oſtendat. Sic, verùm eſto; nihil eſt, quod non emi poſſit, ſi tantum des quantum velit venditor, ſpoliemus orbem terrarum, vendamus vectigalia, *3. Verr. n. 13.*

ſia, effundamus ærarium, vt locupletatis, aut inuidiæ aut peſtilentiæ poſſeſſoribus, agri tamen emantur. Quid tum, quæ erit in iſtos agros deductio?

Cic. pro Milone. Tertia grauis, cum aganacteſi, vt in Milone de Clodio: Excitate, excitate eum, ſi poteſtis, ab inferis: frangatis impetum viui, cuius vix ſuſtinetis furias inſepulti.

Permiſſio eſt, vt illa in 7. Verrina: Perfrica frontem, & dic te digniorem qui conſul fieres, quàm Catonem.

Ironia, Epiplexis, Apoſiopeſis, Allegoria.

Varij modi ironiæ. *Ironia*, vna eſt breuis & faceta, vt cùm Lamia deformem interpellaret. Audiamus, inquit Craſſus, pulchellum puerum: at ille bellè retorſit, non potui formam ipſe fingere, ingenium potui.

Cicero in Piſonem. Ironia ampla & feſtiua ſpecies. Alia fuſa & magnifica, vt illa, in Piſonem, qui triumphum contemnebat. Non eſt integrum Cneô Pompeio conſilio iam vti tuo; errauit enim, non guſtârat iſtam tuam Philoſophiam; ter iam homo ſtultus triumphauit. Craſſe, pudet me tui, quid eſt quòd confecto formidoloſiſſimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris à ſenatu? P. Seruili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audiſtis tam doctum hominem, tam eruditum, priuſquàm in illum errorem induceremini? C. ipſi Pontino neceſſario meo iam non eſt integrum: religionibus enim ſuſceptis impeditur. O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! ô amentem Paulum, ruſticum Marium, nullius conſilij Patres iſtorum amborum conſulum, qui triumphârunt! Et poſtquam ſatis luſit, mactat hominem exclamatione. O tenebræ! ô lutum! ô ſordes!

Tertia amarulenta, quæ dicitur *Sarcaſmos* ridet, & pungit vt Veſpa. Talia ſunt illa Demoſthen. αὐτοτραγικὸς πίθηκος, ἀρουραῖος Οἰνόμαος, παράσημος ῥήτωρ. Tragica Simia, ruſticus Oenomaus, adulterinus Rhetor. *Demoſt. in or. de Corona.*

Epiplexis, eſt grauior quædam increpatio, apta Demoſthenis grauitati; qualis eſt illa: τί οὖν, ὦ ταλαίπωρε, συκοφαντεῖς; τί λόγους πλάττεις, τί σαυτὸν οὐκ ἐλλεβορίζεις ἐπὶ τούτοις; Quid igitur, ô miſer, calumniaris? quid mendacia fingis? quid elleboro te non purgas?

In hoc genere plerúmque valet Apoſiopeſis, Allegoria, Epanorthoſis.

Apoſiopeſis eſt reticentia, cuius vſus triplex eſt. Vel enim reticetur propter obſcœnitatem, vt in illo Virgilij, *Apoſiopeſeos vſus.*

Nouimus, & qui te.

Vel propter δυσφημίαν, quòd mali ominis eſſe videatur.

Sed Vlpianus 1. Philip. notat. Demoſthenem de induſtria Philippi verba remittere, ne mala auis interueniat.

Vel propter grauitatem; nam, vt ait Demetrius: Quæ latent, grauiora, putantur. Tale eſt illud Iuuenalis:

Maiorum primus quiſquis fuit ille tuorum,

Aut paſtor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Allegoria, ad terrorem incutiendum eſt aptiſſima, adyto aut nocti ſimillima, neſcio quid habet horroris; quia, quæ minùs videntur, magis timentur: omnia myſteria ſunt Allegoriis velata, ad grauitatem & horrorem. Grauiùs dixit Dionyſius, Locris vaſtitatem minitans, [Nunc Cicadæ apud vos in nudo cantabunt ſolo,] quàm ſi rem dixiſſet apertiùs, iracundior viſus eſſet, & minùs metuendus Sed cauendum à continuata *Demetrij Phalerei de allegoria iudicium.*

Allegoria, ne videamus ænigmata facere. Hæc Demetrius.

Correctio.

Correctionis variæ ſpecies. *Correctio* vna eſt mordax, vt: Quod quidem facerem vehementiùs, niſi mihi intercederent inimicitiæ cum iſtius mulieris viro: fratrem volui dicere, ſemper hîc erro. Et: Quæ verò conuiuia honeſta credo in eiuſmodi domo; ſi domus habenda eſt potius, quàm officina nequitiæ, & diuerſorium flagitiorum omnium? *Pro Cælio, n. 32. Pro Roſ. Amer. n. 134. Pro Sex. n. 110.*

Alia vehemens cum Anadiploſi: cui benedixit vnquam bono? benedixit? immò quem fortem & bonum ciuem non petulantiſſimè inſectatus eſt?

Pro Lig. num. 26. Philip. 3. n. 3. Alia leuior per addubitationem & moderationem Conſtantiam dico, neſcio an melius patientiam poſſem dicere. Et: Patrimonium effudit; quanquam non ſumus vſi eo verbo, quo decuit: non enim effudit, ſed in ſalute reipubl. collocauit.

DE TERTIA SERIE Figurarum in affectibus.

CAP. XXV.

Figuras claudent exornationes ſententiarum omnium illuſtriſſimæ. Exclamatio, Imprecatio, Sermocinatio, Proſopopœia, Apoſtrophe, Aporia, quibus nihil ad affectus mouendos potentius: ſed tamen ſi frequentiùs adhibeantur, & in leui materia, nihil miſerabilius.

Exclamationis varij modi. *Exclamatio*, alia acuta, & breuis, vt Quænam, malum, eſt ira voluntaria ſeruitus? fuerit quædam neceſſaria.

Alia fuſa, & plena, quæ tot generibus diſtinguitur, quot ſunt affectus.

Auerſionis & horroris: ô ſcelus! ô portentum in vltimas terras exportandum!

Alia admirationis cum laude, vt ô ciuem natum reip. memorem ſui generis, imitatorémque maiorum!

Epiſt. Iuliani tota in exclamation. admirationis. Et illa epiſtola Iuliani tota in exclamatione, ὦ λόγος, ὦ φρένες, ὦ σύνεσις, ὦ διαίρεσις, ὦ ἐπιχειρήματα, ὦ τάξις, ὦ ἀφορμαὶ, ὦ λέξις. ὦ ἁρμονία, ὦ συνθήκη! O eloquentiam, ô mentem, ô prudentiam, ô diſtributionem, ô vim argumentorum, ô diſpoſitionem, ô adiuncta, ô dictionem, ô numerum, ô compoſitionem!

Dionyſij Mileſij laudata exclamatio. Doloris exclamatio. Dionyſius Mileſius laudatur apud Philoſtratum ob hanc monodiam, ſub perſona Demoſthenis, in Chæroneæ cladis lamentatione. O Chæronea pernicioſus ager! ô transfuga ad barbaros Bœotia: ingemiſcite heroüm animæ, prope Platæas victi ſumus. Ad hoc genus accedunt deplorationes, & querimoniæ, quarum exemplum in vna valde ſuaui & eleganti ſubiicio.

Deploratio Apum transfugarum.

Ælian. p. 417. in ep. Græc. collectaneis. Aluearia mihi ſunt apibus vacua, & diſceſſerunt à laribus, non hactenus fugitiuæ. Enimuerò & fideles permanſerunt, & quaſi in domibus, ſic in ſuis cellulis habitauerunt; atque pratum habuerunt roridum, & floribus copioſum, atque exceptturum eas omni ferculorum genere; illæ verò nimio penè ſtudio laboris, nobis conuiuium præbuerant multo & egregio melle; & nunquam huius ſuauiſſimi partus, ſteriles fuerant; nunc autem diſceſſerunt, nihil à nobis mali paſſæ: non, per Ariſtæum, & Apollinem ipſum; atque exules ſunt, domúſque ipſarum orba eſt, & flores in prato circum circa ſenio langueſcunt. Ego verò, cùm recordor earum volatum, & gratiſſimam choream, nihil aliud me opinor quàm filias amiſiſſe. Iraſcor igitur eis. Cur enim reliquerunt alumnum ſuum, & verè patrem atque cuſtodem, ac procuratorem minimè ingratum? Itaque oportet me inueſtigare, quò errabundæ

bundæ peruenerint; atque vbi poſt fugam conſederunt, etiámne quiſquam eas receperit; habet enim prorſus alienas, & nihil ad ſe pertinentes: Deinde, cùm inuenero, multis verbis exprobrabo eis ingratum animum, & violatam fidem. Græca præclara ſunt, & artificioſa.

Græca verba ſunt:

Τὰ σμήνη μοι τῶν μελιττῶν κενά· καὶ ἀπεφοίτησαν τῆς ἑστίας, οὐκ οὖσαι τέως δραπέτιδες· ἀλλὰ γὰρ καὶ πολὺ διέμενον· καὶ ᾤκουν ὡς οἴκους εἰς τοὺς αὐτῶν σίμβλους· καὶ εἶχον λειμῶνα εὔδροσον, καὶ δὴ καὶ ἀνθῶν εὔφορον· καὶ εἱστιῶμεν αὐτὰς πανδαισίᾳ· αἱ δὲ ὑπὸ τῆς φιλεργίας τὰ ἔργα αὐθεσίων ἡμᾶς πολλῷ καὶ καλῷ τῷ μέλιτι· οὐδέποτε τῆς δὲ τῆς ὠδῖνος τῆς γλυκείας ἦσαν ἄγονοι· νῦν δὲ ᾤχοντο ἀπιοῦσαι, λυπηθεῖσαι πρὸς ἡμᾶς οὐδέν· ὦ μὰ τὸν Ἀρισταῖον καὶ τὸν Ἀπόλλω αὐτόν· καὶ αἱ μὲν εἰσὶ φυγάδες· ὁ δὲ οἶκος αὐτῶν χῆρος ἐστι, καὶ τὰ ἄνθη τὰ ἐν τῷ λειμῶνι περὶ αὐτὰ γηρᾷ. Ἐγὼ δὴ αὐτῶν ὅταν ὑπομνησθῶ τῆς πτήσεως, καὶ τῆς εὐχαρίστου χορείας, οὐδὲν ἄλλο ἢ νομίζω θυγατέρας ἀφῃρῆσθαι· ὀργίζομαι μὲν οὖν αὐταῖς· τί γὰρ ἀπέλιπον τροφέα αὐτῶν καὶ ἀτεχνῶς πατέρα, καὶ φρουρόν, καὶ μελεδωνόν, οὐκ ἀχάριστον; δεῖ δέ με αἰσχύνεσθαι τὴν πλάνην αὐτῶν, καὶ ὅποι ποτὲ ἀποδρᾶσαι κάθηνται, καὶ τίς αὐτὰς ὑπεδέξατο, ἔχει γάρ τοι καὶ ἐπὶ τὰς μηδὲν πεπονθυίας· εἶτα εὑρὼν ὀνειδιῶ πολλὰ τὰς ἀγνώμονας καὶ ἀπίστους.

Execrandi in rebus tragieis, clariſſimarúmque perſonarum funeſtis cędibus, contra parricidam notæ ſunt & aptæ iſtæ formulæ:

O dementiſſimi furoris belluam, Hyrcanis tigribus prognatam, ad latrocinium patriæ, ad peſtem Italiæ, ad totius mundi perniciem natam, & ex omnium ſordium coluuie concretam! ô vltimum inferorum portentum! ô ſicam furiarum ſacris initiatam, & impiis Dæmonum execrationibus deuotam! ô infauſtiſſimam lucem, & omni nocte triſtiorem, qua, hiatu diſceſſerunt inferi, vt te cùm iam ſuſtinere non poſſent; te, inquam, iſtis terris importuniſſimum animal euomerent! O ſi tuus ille natalis dies, in annorum redeat curriculum, extabeſcat protinus, aut feralibus cometarum portentis funeſtetur. Non eſt, non eſt meum (auditores) in tanta doloris acerbitate exclamare, opus eſſet vel ipſo Caci ore flammarum globos eructanti, vel Thyeſtæ, aut Oedipi imprecationibus; neque tamen ad tanti criminis deteſtationem pares eſſent. O rem funeſtam, terram videre diriſſimo illo parricidio inceſtatam, & cœlum ipſum tanti ſceleris aſpectu confuſum! & c. ſimilia.

Deprecatio grauis pro Muræna in peroratione: Quæ cùm ita ſint, Iudices, primùm reipubl. cauſſa, qua nulla res cuiquam potior debet eſſe; vos pro mea ſumma & vobis cognita in remp. diligentia moneo, pro authoritate conſulari hortor, pro magnitudine periculi obteſtor; vt otio, vt paci, vt ſaluti, vt vitæ veſtræ, & cæterorum ciuium conſulatis: Deinde ego fidem veſtram, vel defenſoris & amici officio adductus, oro, atque obſecro, Iudices; vt ne hominis miſeri, & cùm corporis morbo, tum animi dolore confecti, Lucij Murænæ recentem gratulationem noua lamentatione obruatis. *Cic. pro Muran. num. 86.*

Pathetica pro Deiotaro: Quamobrem, hoc nos primùm metu, C. Cæſar, per fidem, & conſtantiam, & clementiam tuam libera, ne reſidere in te vllam partem iracundiæ ſuſpicemur. Per dexteram te iſtam oro, quam regi Deiotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti: iſtam, inquam, dexteram, non tam in bellis & in præſidiis, quàm in promiſſis & fide *Pro Deiot. num. 8.*

Digitized by Google

firmiorem. Sermocinatio orationem effingit.

Philoſtr. pag. 178. in philagro.

Sermocinatio ſuperbi: Deinde putas ſolem veſpero inuidere, aut curæ ipſi eſſe, ſi quæ ſtella alia in cœlo eſt? Non ita ſe habent res ingentis huius ignis: nam videtur mihi etiam poëtico more ſic loqui: Do tibi ſeptentrionem: tibi meridiem: tibi veſperum: omnes autem in nocte: omnes cùm ego non videor.

Græca verba ſunt:

Εἶτα οἴει ἥλιον ἑσπέρᾳ φθονεῖν, ἢ μέλειν αὐτῷ εἴ τις ἀστὴρ ὅσ' ἐστιν ἄλλος ἐν οὐρανῷ; οὐχ οὕτως ἔχει τὰ τοῦ μεγάλου τούτου πυρός· ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ καὶ ποιητικῶς, ἑκάστῳ διανέμειν· σοὶ μὲν ἄρκτον δίδωμι, λέγοντα, σοὶ δὲ μεσημβρίαν, σοὶ δὲ ἑσπέραν· πάντες δὲ ἐν νυκτὶ, πάντες ὅταν ἐγὼ μὴ βλέπωμαι.

Ep. 115. ex Euripide.

Auari. *Seneca ad Lucilium:*

Vbique tantum quiſque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe ſit quæris? nihil.
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Bene moritur, qui dum moritur, lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum.
Cui non voluptas matris, aut blanda poteſt
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,
Meritò illa amores cœlitum atque hominum mouet.

4. ad Her. Mors viri magnanimi præclariſſimè expreſſa.

Magnanimi in morte egregiam habet Cicero: Cûm militibus vrbs redundaret, & omnes ciues timore oppreſſi domi continerentur: venit iſte cum ſago, gladio ſuccinctus, iaculum tenens: quinque adoleſcentes hominem ſimili ornatu ſubſequuntur, irrumpit in ædes ſubitò: Deinde magna voce, vbi eſt, inquit, iſte beatus ædium dominus, quin mihi præſto fit? Quid taceris? Hîc alij omnes ſtupidi timore obmutuerunt: Vxor illius infeliciſſimi, cum maximo fletu ad iſtius pedes abiecit ſeſe. Parce, inquit, & per ea quæ tibi dulciſſima ſunt in vita, miſerere noſtri, noli extinguere extinctos, fer manſuetè fortunam, nos quoque fuimus beati, noſce te eſſe hominem.

At ille: Quin illum mihi datis, ac vos auribus meis opplorate definitis? non abibit. Illi nuntiatur interea, veniſſe iſtum; & clamore maximo mortem minari: quod ſimul audiuit: Heus, inquit, Gorgia, pediſſeque puerorum, abſconde pueros, fac vt incolumes ad adoleſcentiam perducas. Vix hæc dixerat, cùm ecce iſte præſto, Sedes (inquit) audax? non vox mea tibi vitam ademit? exple meas inimicitias, & iracundiam ſatura tuo ſanguine. Ille cum magno ſpiritu: Metuebam, inquit, ne planè victus eſſem: nunc, vt video, in iudicio mecum contendere non vis, vbi ſuperari turpiſſimum eſt, ſuperare pulcherrimum: interficere me vis; occidar equidem, ſed victus non peribo. At ille; In extremo vitæ tempore, etiam ſententioſè loqueris; neque ei, quem vides dominari, vis ſupplicare?

Tum mulier: Immo quidem iſte rogat, & ſupplicat, ſed tu quæſo commouere. Et tu per Deos, inquit, hunc amplexare, dominus eſt, vicit hic te, vince tu nunc animum. Cur non deſinis, inquit, vxor loqui, quæ me digna non ſunt? Tace, & quæ curanda ſunt, cura. Tu ceſſas mihi vitam, tibi omnem benè viuendi ſpem, mea morte eripere? Iſte mulierem repulit abs

Vide itē præclarū exemplū.

Pro Cælio n. 33. in orat. Appij Claudij. Cic. 4. ad Herenn.

ſe lamentantem: illi neſcio quid incipienti dicere, quod dignum videlicet illius virtute eſſet, gladium in latere defixit.

Proſopopœia non tantùm orationem fingit, ſed perſonam, vt cum patria loquens inducitur hoc modo: Ego illa plurimis trophæis ornata, triumphis ditata certiſſimis, clariſſimis locupletata victoriis, nunc veſtris ſeditionibus, ô ciues, vexor; quam dolis malitioſa Carthago, viribus probata Numantia, diſciplinis erudita Corinthus labefactare non potuit, etiam patiemini, nunc ab homunculis teterrimis proteri, atque conculcari? Item; Quòd ſi nunc L. ille Brutus reuiuiſcat, & hic ante pedes veſtros adſit, non hac vtatur oratione: Ego reges eieci, vos tyrannos introducitis? Ego libertatem, quæ non erat, peperi; vos partam ſeruare non vultis? Ego capitis mei periculo patriam liberaui: vos P. liberi ſine periculo eſſe non curatis? Hæc figura eſt eorum oratorum qui canunt maioribus tibiis.

Apoſtrophe, conuerſio ſermonis, modò ad Deos, modò ad homines, modò etiam ad res inanimas, vt: Nunc te Iupiter Opt. Max. Et ὦ γῆ, καὶ ἥλιε, καὶ ἀρετή: Quod orator Græcus obiicit Æſchini.

De corona 406. Dionyſ. Mileſius.

Cum orco, ſeu iureiurando, coniungitur ad maiorem grauitatem, vt notat Longinus, καλῶ δὲ ἐναντίον ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς θεοὺς ἅπαντας, &c. Nunc fit ad mortuos, vt, Ingemiſcite heroës, qui ſub terra eſtis conditi. Et, οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας, &c. vos verò patriæ natos iudico: quorum etiam nomen à Marte eſt: vt idem Deus, vrbem hanc gentibus, vos huic vrbi genuiſſe videatur. In fuga fœda mors eſt; in victoria, glorioſa; etenim Mars ipſe ex acie fortiſſimum quem-

Philip. 4. n. 32.

que pignerari ſolet. Illi igitur impij, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent. Vos verò qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſequuti, breuis autem vobis vita data eſt: At memoria benè redditæ vitæ ſempiterna; quæ ſi non eſſet longior quàm hæc vita quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus & periculis, ad ſummam laudem gloriámque contenderet? Actum igitur præclarè vobiſcum, fortiſſimi, dum vixiſtis; nunc verò etiam ſanctiſſimi milites, quòd veſtra virtus, nec obliuione eorum, qui nunc ſunt, nec reticentia poſterorum inſepulta eſſe poterit; cùm vobis immortale monumentum, ſuis penè manibus ſenatus populúſque Rom. extruxerit. Ad res inanimas; vt, Vos enim Albani, Tumuli, atque Luci, vos, inquam, imploro, atque obteſtor.

Aporia, dubitatio nobiſcum per dialogiſmum, vnum pro multis erit exemplum, quo ipſis inimicis lacrymas excuſſit C. Gracchus. Quò me miſer conferam? quò vertam? in Capitoliúmne? at fratris ſanguine redundat: an domum? matrémne vt miſeram lamentantémque videam, & abiectam?

Lib. 3. de orat. n. 15.

Cicero pro Muræna hanc ipſam imitatus eſt: fons, & origo exiſtit apud Andocidem, Τίνα γὰρ ἀναβιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ; τὸν πατέρα, ἀλλὰ τέθνηκεν· τοὺς ἀδελφούς; ἀλλ᾽ οὐκ εἰσί· τοὺς παῖδας; ἀλλ᾽ οὔπω γεγένηνται· ὑμεῖς τοίνυν καὶ ἀντὶ πατρὸς ἐμοί, καὶ ἀντὶ ἀδελφῶν, καὶ ἀντὶ παίδων γένεσθε.

Andocid. περὶ τῆς ἑαυτ. κατηγ. p. 19. n. 15.

Quem ego ſupplicem veſtro huic tribunali ſiſtam (Iudices?) patrem ſcilicet? at verò mortuus eſt. Fratres? nulli ſunt. Liberos? non habeo. Vos, apud me parentum, fratrum, liberorum locum tenetis. Baſilius Seleuciæ, in hac figura triumphat, maximè in

iſta

In Homilia de Abraham.

iſta præclariſſima Abrahami ſermocinatione:

Λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ.

Πῶς οὐκ ἔφριξε τὴν φωνήν; πῶς οὐ συνεστάλη τὴν ψυχὴν τῇ πληγῇ τῆς φωνῆς; πῶς οὐκ ἔφθασε τῇ τελευτῇ τὴν τοῦ τέκνου σφαγήν, ἀλλ' ὢ ψυχῆς καρτερᾶς οὐκ ἐστέναξεν, οὐκ ἐδάκρυσεν, οὐκ εἶξε τῇ φύσει, οὐκ ἐμερίσθη τοῖς βουλεύμασι, οὐ τὸ πρόσωπον ἤμειψεν, οὐκ ἀφῆκε φωνὴν τὴν πατρικήν, τέκνου σφαγὴν ἀπαιτούμενος, οὐκ εἶπεν ἃ τάχα ἡ φύσις ἐβούλετο· ὢ ξένων ἐπιταγμάτων· ὢ τῶν παρὰ φύσιν παραγγελμάτων· τέκνου σφαγὴν αἰτοῦμαι, καὶ γενέσθαι παιδὸς προστάττομαι δήμιος. Πατὴρ βραδὺς, καὶ τεκνοφόνος ταχύς· ὢ πόσαις καὶ ποίαις ἐλπίσιν ἐτήρουν τὸ φίλτατον· ὅτε μοι τῆς ἀτεκνίας ἐλύθη τὸ πάθος, τότε πάλιν ἀτεκνίαν ὀδύρομαι· οὐκ ἦν οὕτως ἀνιαρά μοι πρὸ τῆς πείρας ἡ τοῦ παιδὸς ἐρημία· οὔπω τῇ ἀπολαύσει τρωθεὶς, ἐγνόουν ὃν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ τῇ φύσει δεθεὶς, καὶ τῷ πόθῳ προσηλωθεὶς, οὐ φέρω τὸν πόνον τῆς ἀφαιρέσεως· τί οὖν με καὶ πατέρα δείξας, παιδοκτόνον ἐργάζῃ; τί με τέρπεσθαι τῶν ὠδῖσιν ἐδίδαξας, μεταδιδάξας ὀδύρεσθαι; τί μεταβάλλεις τὸν πόθον εἰς πένθος; τί μετασκευάζεις τὸ φίλτρον εἰς θρῆνον; μιανῶ δεξιὰν αἵματι παιδὸς, ὑπὲρ οὗ πολλάκις σοι τὰς χεῖρας ἐξέτεινα; πατρικὰς ἱκεσίας δεξάμενος, ὁπλίζεις πατέρα πρὸς τὴν τοῦ βρέφους ἀναίρεσιν, πρὸς τὰς σὰς ὑποσχέσεις ἀπόβλεψον δέσποτα· κληρονόμον ἐπηγγείλω, καὶ παιδοκτόνον ἐργάζῃ· καὶ θυσίαν ἀπαιτεῖς ὃν ἐχαρίσω διάδοχον, ἀλλ' ἐγὼ μέν σοι παστάδας προὐξενόουν, ὦ τέκνον, καὶ θάλαμον· ἠγνόουν δ' ἄρα πυρὶ καὶ σιδήρῳ τρέφων τὸ φίλτατον· ἀντὶ παστάδος βωμὸς, ἀντὶ πυρὸς νυμφικοῦ, φλὸξ ἐπιβώμιος· εἴθε μή ποτε πρὸς αἴτησιν ἦλθον γονῆς. εἴθε μοι γέγονεν ἄπρακτος ἡ τῆς παιδογονίας εὐχή, εἴθε μὴ τόκον εἶδον παράδοξον, ἵνα μὴ πρὸς πόλεμον ἦλθον οὐκ ἐλπιζόμενον· ἀλλά μοι τὸ πάντων ἀνιαρώτατον, αὐτουργόν με γενέσθαι τοῦ φόνου κελεύει, καὶ σφαγέα τοῦ βρέφους ἰδεῖν ἐπιθυμεῖ τὸν γεννήσαντα ἐκοινῶ πολεμίων ἐνδοθῶ χερσί· δυσμενεῖς σφαγὴν ἐνεργείτωσαν· περιπλέτω τὸν φόνον δεξιὰ μὴ δεδεμένη τῷ πόθῳ· πατὴρ δὴ ὤν, οὐ φέρων τὴν ἀκοήν, οὐχ ὑποφέρω τὴν σφαγήν, ἀπωθεῖται τὸ ξίφος ἡ φύσις, ὀκλάζει πρὸς τὸ ἔργον ἡ δεξιά· ὀφθαλμοὶ τὴν θέαν ἀρνοῦνται· οἶδας αὐτὸς οἵοις πάθεσι τὴν φύσιν καθώπλισας· οὐδὲν τούτων ὁ γενναῖος Ἀβραὰμ, οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνόησεν· ἀλλ' ὡς ἀληθῶς προβάτου θυσίαν ἀπαιτούμενος, πρὸς τὴν σφαγὴν ηὐτρεπίζετο, ὁ τοῖς θείοις ἐμμελετήσας προστάγμασι, καὶ οὐκ ἐπιστρέφεται πρὸς τὴν φύσιν τὸν δρόμον κωλύουσαν· συνεργὸν οὖν λαβὼν τὴν σιγὴν ὅλος ἐγίνετο τοῦ προστάγματος· κρύπτει τὴν Σάρραν τὸ τόλμημα, οὐκ ἐκφαίνει τῇ τεκούσῃ τὸ πρόσταγμα τίνος ἕνεκεν; φιλόθεος μὲν, φησίν, ἐγὼ δὲ τὴν γνώμην θαυμάζων, αἰδοῦμαι τὴν φύσιν· ὁρῶν τὸ φιλόθεον, δέδοικα τὸ φιλόστοργον· φιλόθεος ἡ γυνή, ἀλλὰ μήτηρ ἐστί· δεινὸν αἱ μητέρες ἀσθενείᾳ κρατούμεναι φύσεως· δέδοικα μὴ κρύψασα τὸν παῖδα, κλέψῃ τὸ παράγγελμα, μὴ μολύνῃ τὴν θυσίαν δακρύσασα, μὴ τὸν παῖδα θρηνήσασα, καθυβρίσῃ τὸν ἐπιτάξαντα· μὴ τὴν ὄψιν ἀράξασα, ῥίψῃ τὴν θυσίαν, καὶ τὸν θεὸν ἐκβιάσηται· μὴ τὴν γνώμην ὀκλάσασα, συλήσῃ τὴν χάριν τοῦ θαύματος· ἐγὼ μετὰ τὴν σφαγὴν θρηνοῦσαν παραμυθήσομαι, θεραπεύσω δακρύουσαν, τοιαῦτα πρὸς αὐτὴν ἀποφθεγγόμενος· παῦσαι θρηνοῦσα, μὴ κλαῖε τὸν παῖδα τὸν τῇ σφαγῇ τιμηθέντα· δῶρον ὁ τόκος ὠδῖνας χαρισάμενος· οὐκ ἀναιρεῖ τὸν παῖδα πατὴρ, μεῖζον ἀφξῶν, οὐδὲ μάτην χωρεῖ μέσον τὸ ξίφος τῆς φύσεως· ἐγγυᾶται τὴν εὐεργεσίαν ἡ τὴν θυσίαν τολμήσασα δεξιά· ὃν ἔδωκεν, ᾔτησεν, ὃν ἔπλασε, πάλιν ἐζήτησεν· ἔλαβεν αἰτήσας ὃν ἔδωκεν αἰτηθείς· ἀποδώσει πάλιν βουληθεὶς, ὑπ' οὐδενὸς κωλυόμενος· ὁ γὰρ οὐκ ὄντα δοὺς, καὶ νεκρωθέντα χαρίσεται· ὁ νεκρωθεῖσάν σου τὴν γαστέρα δείξας μητέρα, καὶ παῖδα σφαγέντα πρὸς ζωὴν μεταπέμψει· τὸ δὲ μέγιστον εἰς παραμυθίαν, ὦ γύναι, εἰς αἴτησιν ἦλθε θυσίας, ὁ τοῦ βρέφους ἔχων τὴν ἐξουσίαν μόσχον πρώην εἰσηνέγκας, Ἰσαὰκ προσενέγκασα, τί τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἐλπίζεις; τοιούτοις νεανικοῖς λογισμοῖς ὁ πρεσβύτης ἐπιστομίζας τὴν φύσιν

τὴν φύσιν κακίζουσαν, καὶ παραθήξας τὴν φρένα, καὶ στομώσας τὴν χεῖρα, τὸ τῶν σπλάγχνων θῦμα λαβὼν, δρομαῖος ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέτρεχε, γνήσιον πόδα διδάξας τοῦ δρόμου νεάζοντα· ἐνίκα γὰρ φύσιν καὶ πάθος ὁ πόθος· καὶ γῆρας, εὐσεβείας ὁ τόνος· καὶ πάντα ἠλέγχετο τῷ τῆς φιλοθεΐας παραχωροῦντα πυρί· ἀνεπήδα πρὸς τὸ ὄρος, συνεργὸν τῆς θυσίας αὐτὸ τὸ θῦμα λαβών· αὐτός τε γὰρ τὸ πῦρ καὶ τὸ ξίφος μετεχειρίζετο· τοῖς τῆς θυσίας δὲ ξύλοις, τὸ καλὸν ἱερεῖον τὸν Ἰσαὰκ ἐπεφόρτιζε.

I. Tolle filium tuum vnigenitum quem diligis Iſaac.

QVomodo ad eam vocem non inhortuit? quomodo non fuit animus vocis perculſione contractior? quomodo filij iugulationem morte non anteuertit? ô animi firmitudinem! non gemuit, non illacrymauit, non naturæ vi fractus eſt, non in varias partes conſilia partitus eſt, oris conſtantiam tenuit, non emiſit vocem patre dignam, qua filij iugulum petere abnueret, non dixit quæ ab ingenio voluiſſet; ô barbaricas præceptiones! ô imperia à naturæ legibus abhorrentia! filij iugulum repoſcor, & filij carnifex eſſe iubeor. Serus cùm fuerim pater, in filij cædem propetè vrgeor: ô cuiuſmodi in ſpes natum chariſſimum ſeruabam! infœcunditatis malo ſolutus, rurſum me improlem gemo. Non vſque adeò filii orbitas antè luctuoſa fuit, quàm nunc experto mihi. Nondum fructu filii ſaucius, eum ignorabam, quo carebam. Nunc autem & naturæ obligatus, & amoris vi quaſi clauo confixus, interemptionis dolorem non fero Cur tandem, cur qui me, vt genitor eſſem, parricidium iubes admittere? Quid me partu delectari docuiſti? an vt deinde lugere doceres? quid amorem mœrore commutas? quid ex amore lamenta concinnas? Illiúſne filij ſanguine dextram inquinabo, pro quo toties ego tibi manus extendi? partiiſne ſupplicationibus antè ſuſceptis, patrem ad filii interemptionem obarmas? Domine, promiſſa tua reſpice. Cui hæredem promiſeras, eum hæredi percuſſorem ſubmittis? quémve largitus eras ſucceſſorem, mactari poſcis? Ecce tibi, fili, mecum nuptiales epulas & thalamum agitabam animo, ignorans te chariſſimum igni ferróque ali. En aram pro thalamo, pro igne nuptiali, aræ flamma. Vtinam nunquam filium rogaſſem! vtinam mea generandi vota nulla fuiſſent! vtinam partum inopinatum nullus vidiſſem, vt ne ad bellum venirem inſperatum! & quod mihi acerbiſſimum eſt omnium, authorem me cædis eſſe iubet, atque à parente filium iugulari peroptat videre. Saltem hoſtium manibus dedatur, hoſtes iugulum petant, cædem perficiat dextera, ab amoris nexibus libera. Parens verò cùm ſim, id audire non ſuſtineo, iugulari nequaquam. Ferrum natura repudiat, ad rem tam atrocem fatiſcit dextera, oculi ſpectaculum refugiunt; quibus ipſe affectibus naturam obarmaueris, noſti. Nihil horum generoſo Abrahamo aut excidit aut in mentem incidit, ſed cui diuina iuſſa curæ erant, quaſi veræ ouis alienius ſacrum exacturus, ad iugulationem comparabatur; neque ad naturam, quæ retardaret impetum, conuertebatur. Silentium igitur ſubſidio comparans, totus erat in iis quæ Deus imperarat. Facinus tam audax Saram celat, neque ad matrem effert mandata. Quamobrem? Illa quidem, inquit, amans Dei eſt, ego quidem eius animum ſuſpicio, at ingenium vereor. Intueor matris in Deum propenſionem, at metuo affectum in liberos: Dei amans eſt mulier, ſed mater eſt.

Digitized by Google

Mulieres naturę impotẽtia deuictæ, res importuna. Vereor ne pueri furto, materiam ſubtrahat obſequendi Deo iubenti. Vereor ne lacrymis ſacra fœdet; ne puero complorato iniuriam imperanti arroget; ne vultu contuſo ſacra diſijciat, Deóque vim afferat, ne mente infracta, rei tam obſtupendæ gratiam ſpoliet. Ego poſt iugulationem, lamentantem alloquar; ego colam plorantem, hiſce verbis: deſine lamentari, neſte puerum, ipſa iugulatione cohoneſtatum. Donum erat vltroneum, infans non ſine dolore partus. Filium non tollit parens, ſi plus prodeſt: neque temere ferrum ijt per mediam ſobolem. Auſa ſacrum facere dextera, beneficium ſpondet. Quem Deus dedit, repetiit; quem formauit, requiſiuit: quem rogatus dederat, rogans recipit, nec quidquã impediet, quominus reddat, cùm ita viſum erit. Nam qui eum, cùm non exiſteret, dedit; vel morte proſtratum vltro dabit. Qui tibi aluo effœta matrem eſſe conceſſit, & puerum iugulatum remittet ad vitam. Quódque ad ſolatium valet plurimum, ô mulier, is cuius in poteſtate eſt filius, vt mactaretur, flagitauit. Vitulum nuper obtuliſti; Iſaaco oblato ecquid bonorum non ſperes? Tali oratione iámque generoſa ratione ſemper naturæ obloquenti os obſtruens, mentémque exacuens, ac manum corroborans, de ſuis extractam viſceribus victimam capit, curſu contendit in montem, pedem ſeneſcentem iuuenili curſu promouet. Naturam & afflictionem peruincebat affectio, necnon pietatis contentio ſenium, omniáque palam ardori in Deum inflammato cedebant. Exſiliebat in montem, ſacrificii adiutricem victimam ipſam ſumens. Ipſe enim ignem & gladium manu tractabat, ligníſque victimariis Iſaacum victimam pulcherrimam aggrauabat.

LOCIS

Digitized by Google

LOCI COMMVNES PRÆCIPVARVM FIGVrarum Ciceronis, indicati.

Apoſtrophe.

PRo domo, num. 104. O Dij immortales! (vos enim hæc audire cupio) P. Clodius veſtra ſacra curat, &c. ad num. 112.

Pro Ligar. num. 9. Quid enim, Tubero, tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? &c.

Pro Cœlio, n u. 59. Proh Dij immortales! cur interdum, &c.

Secunda Tuſcul. nu. 29. Concludunt ratiunculis Stoïci; cur non ſit malum, quaſi de verbo, non de re laboraretur. Quid me decipis, Zeno? nam cùm id quod mihi horribile videtur, &c.

Sexta Verrina, nu. 79. Te nunc P. Scipio, te, inquam, lectiſſimum ornatiſſimúmque adoleſcentem appello, &c.

Pro Domo, num. 3. vbi alloquitur Clodium: Ac primum illud à te, homine veſano, &c.

Prima Catil. initio: Quoúſque tandem, &c.

In Piſonem, initio: Iámne vides, bellua, &c.

Pro Quinctio, num. 91. Nunc anſa perorata, res ipſa, & periculi magnitudo, &c.

Pro Marcell. num. 2. Ergo & mihi meæ priſtinæ vitæ, &c.

Pro Muræna, num. 3. A quo tandem M. Cato, eſt æquius, &c. Et ibidem, nu. 7. Ego Serui Sulpici, me in petitione tua, &c.

Pro Ligar. nu. 2. Habes igitur, Tubero, quod eſt, &c.

Pulcherrima, 14. Philipp. n. 32. Vos verò patriæ natos iudico, &c.

Verrina tertia, num. 47. Potéſt-ne tibi vlla ſpes ſalutis commoda oſtendi, &c.

Verrina ſexta, n. 18. Ecquis pudor eſt, Verres, &c.

Allegoria.

PRo Roſcio Amerino, nu. 89. & 90. Te pugna Canenſis, &c. Nihil enim mali eſt, &c.

Pro Cluent. n. 71. Guttam aſpergit huic Bulbo, &c.

In Piſonem, n. 20. Neque tam fui timidus, &c.

Pro Domo, nu. 12. Quid ſi vtrúmque fuit, &c.

Pro Domo, n. 27. Deſinant, diſinant homines iiſdem machinis, &c.

Pro Plancio, num. 94. An cùm videam nauem ſecundis ventis, &c. Et ibid. nu. 95. Nunc venio ad illud extremum, &c.

Pro Sextio, num. 71. Exierunt malis omnibus atque execrationibus duo vulturij paludati, &c.

Pro Cœlio num. 51. Sed quoniam emerſiſſe iam è vadis, &c. Et ibidem

 n. 67.

Digitized by Google

n.67. Prægeſtit animus iam videre primùm,&c.

Conceſſiones.

PRo Flaco, num. 96. Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego,&c

Pro Quinctio,n.56.Verùm, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi poſtulas,concedamus.

Pro Roſcio Amer.num.8.Si præter,&c.Non recuſamus, quin illorum libidini Sexti Roſcij vita dedatur.

Pro Marcello num.25.Sed tamen cùm & augeamus ſanè ſuſpicionem tuam,&c.

Pro Ligario,num.36.Sed ierit ad bellum,diſſenſerit, &c.

Pro Deiot.n.30.Eſto,concedatur, hæc quoque acerbitatis, &c.

Verrina 3.n.14.Conſtringat iſte ſanè vi ſua,&c.

Verrina 5.nu.28. Verùm eſto, reperietur aliquis,&c.

Verrina 5.n.219.Verùm hoc quoque vobis remitto,negligite,&c.

Verrina ſexta,n.19.Verùm, fac te impetrauiſſe,fac,&c.quid,&c.

Vltima Verr.num. 4. Hæc eadem nunc ab illis defenſionis ratio, &c.

Pro Cluent.nu.132. Verùm eſto, condemnat Popilium Gellius,&c.

Ibidem,nu.146.Vt tibi concedam hoc indignum eſſe,&c.

Climaces.

PRo Quinctio, nu. 95. Miſerum eſt exturbari fortùnis omnibus, miſerius eſt,&c.

Vltima Verrina,nu. 169. Facinus eſt vinciri ciuem Romanum, ſcelus, &c.

Correctiones ſententiæ.

PRima Catil. n. 22. Quanquam quid loquor,&c.

Prima Catil. nu. 24. Quanquam quid ego te inuitem,&c.

Pro Ligar.nu.24.Quæro, quid facturi fuiſſetis,&c.

Pro Rege Deiotaro, nu.16. Quis prudentior? quanquam Deiotarum, &c.

Philippica.14 n.12.Nunquã enim in ciuili bello ſupplicatio decreta eſt; decretam dico?&c.

Pro Rabir n.27. Sed quid ego de iis omnibus,qui,&c.

Vltima Verrina,n. 108. Sed quid ego hoſpitij iura in hac,&c.

Comparationes.

PRo Fonteio,n.3.vſque ad 6.Eſt in eadem Prouincia,&c.

Pro Quinctio,num.93.Non comparat ſe tecum,&c.

Pro Roſc. Amer. n. 13. Accuſant ii,qui hunc ipſum, &c.

Pulcherrimè pro Roſc.Amerino, nu.88.Reſtat, Iudices, vt hoc dubitemus vter,&c.

Pro Roſc.Amer nu.118.ad n. 120. Num iſte diſcipulus magiſtro,&c.

Pro Comœdo, nu.20. Oro, atque obſecro vos,qui noſtis,&c.

Pro Deiot.num.31.O tempora! ô mores! Cn.Domitius ille,&c.

Pro Comœdo, num. 7. Quid eſt, quòd negligenter ſcribamus aduerſaria,&c.

Vltima Verr.124.veſtros quondam nautas contra Carthaginem, &c. At nunc,&c.

Vert.n.35.Ac vide quantum interfuturum ſit,inter meam tuámque accuſationem,&c.

Verrina 1.nu.61.At vide quid differat inter meam opinionem, ac tuam,&c.

Pro Marcello,num.5. Soleo ſæpè ante oculos ponere,&c.vbi fit comparatio Cæſaris cum cæteris.

Ibidem comparantur victoriæ aliæ cum victoriis Cæſaris, num.8. Domuiſti gentes immanitate barbaras,&c.

Ibidem,num.9. Itaque C. Cæſar, bellicæ tuæ laudes,&c. At verò,cùm aliquid,&c.

Vltima

Digitized by Google

Vltima Verr.n. 114. Nihil addi iam videtur, Iudices, &c.

Pro Deior. n. 12. Ignoſce Cæſar ſi eius auctoritati, &c.

Cæſaris cum Pompeio, pro Marcello, n. 17. Vidimus tuam victoriam, &c.

Gladium vagina vacuum in vrbe non vidimus, &c.

Pro Muræna, n. 22. Sed, vt hoc omiſſo, &c. Vigilas tu de nocte, &c. Ille, verò, quò intendit, &c.

In Piſonem: comparat ſe Cicero cum Piſone, n. 2. vſque ad n. 9. Is mihi etiam gloriabitur, &c.

Philip. 14. n. 9. Qua enim in vrbe tam immanis, &c.

Pro Rabir. perd. reo, numer. 11 Quamobrem vter noſtrûm tandem Labiene, &c. vbi Cicero comparat ſe cum Labieno.

Vltimo parodoxo ſub finem. O Dij immortales! non intelligunt, &c. Capit ille ex ſuis, &c. Ergo centena &c. illi aurata tecta, &c.

Sexta Verr. n. 115. Nemo ferè veſtrûm eſt, quin, &c.

Vltima Verr. n. 109. Catenas habebat hoſpes tuus, &c.

Pro Cluentio, numero 194. Quid conferam, Syllámne cum Iunio, &c. Philipp. 4. nu. 15. 16. 17. Nam, quod ſe ſimilem, &c.

Tertia Catilin. num. 24. ad nu. 26. Etiam recordamini, Quirit. &c.

Pro Sylla, n. 72. ad 76. Agedum, conferre nunc cum illius vitâ, vitam P. Syllæ, &c.

Conuitia, ſeu Epiplexes.

PRo Cæcinna n. 14. Quam perſonam iam ex quotidiana cognoſcitis, &c.

Pro Deiot. nu. 21. Dij te perdant, fugitiue: ita non modò, &c.

Ibidem nu. 26. Quæ crux huic fugitiuo poteſt ſatis ſupplicij afferre? &c.

2. Verr. n. 2. Adduxi enim hominem, in quo, &c. depeculatorem ærarij, vexatorem Aſiæ, &c.

Ibidem n. 7. Nunc homo audaciſſimus, atque amentiſſimus, &c.

Ibidem n. 15 Quæ cum ita ſint, iſte homo amens, ac perditus, &c.

Vertina 3 numero 6. De impudentia ſingulari quòd adeſt, quòd, &c.

Ibid. nu. 42. Quid de hoc homine faciatis? Aut ad quam ſpem, &c.

Ibidem nu. 113. Homo importuniſſime, cur tantam iniuriam, &c.

Paradoxo 4. Nunquámne, homo amentiſſime, te circunſpicies? Nunquámne quid facias, &c.

Verr. 4. n. 40. Quid huic homini facias? &c.

4. Ver. vltima pag. An ab hac eius infamia, nequitia, &c.

5. Verr. nu. 5. Ego in vno homine omnia vitia, &c.

Ibidem nu. 32. Verris mores improbos, &c.

Ibidem n. 41. Quibus rebus id aſſequutus es? &c.

Ibidem nu. 65. Hæc tu omnium mortalium profligatiſſ. &c.

In Piſonem nu. 19. Ego iſtius pecudis, ac putidæ carnis, &c.

Sexta Verrina num. 47. Quid hoc eſt? quod hoc monſtrum, &c.

Ibidem num. 75. Hæc cùm iſtis ſacrorum omnium hoſtis, &c.

Ibidem nu. 112. Quæ deprecatio eſt igitur ei reliqua, &c.

Ibidem n. 148. Theomaſtus quidam homo ridicule, &c.

Pro Cluentio nu. 82. Mulier iam non morbo, ſed ſcelere furioſa: & cætera.

Ibidem nu. 67. Sicut ab homine ad excogitandum acutiſſimo, ad audiendum impudentiſſimo, &c.

1. Catil n. 13. 14. & 15. Conuiciatur Catilinæ: Nemo qui te non oderit, &c.

Ibidem nu. 25. & 26. Ad hanc te

amentiam natura peperit,&c.

2.Catil.nu.7.ad 10.Quid enim mali,aut ſceleris,&c.

Deprecationes.

PRo Deiot.n.8. Quamobrem hoc nos primum metu,&c.

Pro Quinct. nu. 97 Næuij lacrymans manum apprehendit, &c.

2.Verr.num.43.Cui loco,per Deos immortales, &c.

Pro Marcell.num.33. Quare omnes te,qui hæc ſalua eſſe volumus & hortamur,& obſecramus, vt ; & cætera.

Diſtributiones.

PRo Manilia, initio, Itaq; neque hic locus,&c.

Ibidem nu.6.Primùm mihi videtur de genere belli,&c.

Ibidem n 36.Ac primùm, quanta innocentia debent eſſe Impp.&c.

Initium orationis pro Quinctio n 1.Quæ res in ciuitatem duæ, &c.

Pro Roſcio Amerino nu.35.Tres ſunt res,quantum ego,&c.

1.Verr.nu.27.Cognoſce ex me, quoniam hoc primum , &c.

Pro Cœlio nu.2.Attratinus habet excuſationem , vel pietatis, vel neceſſitatis,&c.

Pro Muræna nu.12.Meruiſſe verò ſtipendia in eo bello ,&c.

De Prouinciis Conſularibus n.43. Terror iniectus Cæſari de eius actis, &c.

Ibidem num.vltimo. Si dignitas agitur Cæſaris,&c.

Pro Milone n.2.Profectò nec iuſtitiæ ſuæ putaret eſſe, &c.Nec ſapientiæ,&c.

Dubitationes.

PRo Quinctio,nu.56.Quo te nomine appellemus ? Improbum ? &c.

Ibidem,n.64.Quid agendum eſt? qui Deus appellandus eſt ? &c.

Ibidem,n. 57. Quid ergo eſt?vereor mehercule,ne aut, &c.

Sexta Verr.initio. Venio nunc ad iſtius , quemadmodum ipſe appellat,ſtudium;vt amici eius, morbum, &c. Ego quo nomine appellem neſcio,&c.

Pro Roſc.Amer.n. 17. Quid primùm querar?vnde potiſſimum,&c.

Secunda Verr.nu. 31. Nunc ego, Iudices,iam vos conſulo, quid mihi, &c.

Sexta Verr.num.88. Eſt crudelitatis, quod,&c. Illud verò quid ſit, iam non queo dicere : quo nomine appellem neſcio,&c.

Vltima Verr.n. 2. Quid agam, Iudices?quo accuſationis meæ, &c.

Pro Cluentio, num. 4. Equidem, quod ad me attinet, quò me vertam neſcio,&c.

Exemplorum vſus.

PRo Deiotaro,n. 31. O tempora! ô mores! Cn.Domitius,&c.

Ibidem, nu. 36. Etenim ſi Antiochus magnus,&c.

Pro Rabirio perd.reo,n.20.ad 22. De te ipſo, Labiene , quæro, &c.

Ibidem,n.11.Cùm ad arma Conſules ex S. C. vocauiſſent, &c.

Ibidem,n.24.At C. Decianus, de quo tu ſæpe commemoras,&c.

Ibidem,n. 26. Huic quidem afferet aliquam deprecationem periculi, &c.

Ibidem,n. 27.Quid de illis honeſtiſſimis viris.&c.

Secunda Verr. num. 51. Fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem,&c.

Te pater Aeneas , & auunculus excitet Hector.

Paradoxum 1. plenum exemplis: Neque ego vnquam illum bona perdidiſſe dicam,&c.

Paradoxo 2.Nec verò ego M. Regulum ærumnoſum , &c.

Paradoxo penultimo:Quid enim cenſes,ſi L. Mummius aliquem iſtorum videret,&c.

Epi

Epiphonema, & Exclamationes.

PRo Roſc. Amer. n. 82. Vereor; ne aut moleſtus ſim vobis, &c.

Virgilius:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Virg. 3. Æneid. verſ. 55.

——*quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames?*

Idem 10. Æneidos, verſu. 501. vſque ad 505.

Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ, &c.

Cicero pro Sext. n. 93. O Dij Immortales! quémnam oſtenditis? &c.

Pro Rab. poſtu n. 37. Nunc verò quid agitur, &c.

Philipp. 10. nu. 8. O ſpectaculum illud, non modò, &c.

Ibidem, n. 18. Quæ (malum!) eſt iſta ratio, &c.

Ibidem, nu. 11. Quæ tempeſtas, Dij immortales! &c.

Philipp. 3. nu. 8. O ciuem natum Reip. memorem! &c.

Pro Sext. nu. 27. O diem illum, Iudices, funeſtum Senatui! &c.

Secunda Catil. n. 10. Hunc verò, ſi ſui fuerint, &c. O nos beatos! ô remp. fortunatam! ô præclaram laudem! &c.

Pro Milone, nu. 95. O fruſtra, inquit, ſuſcepti mei labores! &c.

Pro Sylla, nu. 91. O miſerum & infelicem illum diem, quo, &c.

Pro lege Manil. num. 33. Proh Dii immortales! tantâmne vnius hominis, &c.

Quinta Verr. nu. 176. Quid enim eſt reliquum, niſi vti fateare, &c. O conſuetudo! &c.

Sexta Verr. num. 8. Sed quid ego tam vehementer inuehor? &c. O Dij immortales! &c.

Vltima Verr. num. 122. Per deos immortales, Iudices, quo tandem animo ſedetis?

Execrationes.

PRo Deiotaro, nu. 21. Dij te perdant, fugitiue, &c.

Ibidem, num. 26. quæ crux huic fugitiuo poteſt, &c.

Philippica. 6 nu. 12. Igitur eſt patronus L. Antonius, malam quidem illi peſtem. &c.

Philippica 13. nu. 22. O Spartace: quem enim te potiùs appellem?

Ibidem, n. 48. Quin tu abis in malam peſtem malúmque cruciatum.

Virgilius 2. Æneid. verſ. 24

O patria, ô diuûm decus Ilium, &c.

——*inclyta bello*

Mœnia Dardanidum: quater, &c.

Cic. pro Flacco in peroratione, n. 102. 103 O noxilla, &c.

Verrina 5. n. 137. Proh Deum hominúmque fidem! &c.

Verrina. 6. nu. 146. O rem ridiculam! ô deſertum hominem, &c.

Pro Roſc Amer. n. 146. Per Deos immortales, quę iſta crudelitas!

Pro Roſc. Amer. n. 77. O Dij immortales, rem miſeram & calamitoſam! &c.

Fictiones.

VErrina prima, n. 20. Si tibi Q. Cęcili, hoc Siculi dicerēt, &c.

Pro Ligar. n. 14. Si cùm hoc domi faceremus, quod & fecimus, &c.

Verrina. 6. n. 69. & 70. Hoc loco, Q. Catule, te appello, &c.

Vltima Verrina. n. 78. Quid ſi aufugiſſet? ſi vincula rupiſſet: &c.

Ibidem, n. 137. Hęc tibi ſi tuus parens diceret, &c.

Ibidem, n. 148. Si quis Rex, ſi qua ciuitas exterarum gentium, &c.

Ibidem, numer. 149. Si hæc apud Scythas dicerem, &c.

Ibidem, n. 167. Tolle hanc ſpem, tolle hoc præſidium, &c.

Pro Cæcinna, n. 1. Si quantum in agro locíſque de ſertis, &c.

Ibidem, n. 2. Si cauſſa more inſtitutóque omnium defendatur, &c.

Ibidem

Ibidem,n. 5.Si mihi eſſet vnius A. Cæcinnæ cauſa agenda:&c.

Pro Cæcinna, nu.55. Si Cæcinna cum in fundo eſſet, &c.

Pro lege Manilia.nu. 50.Quod ſi Roma Cn.Pompeius,&c.

Pro domo ſua ad Pont.n. 133. Quid diceres,ô nefanda,& pernicioſa labes?&c.

Catil.4.nu.12. Etenim quæro, ſi quis pater familias,&c.

Pro domo ſua ad pont n.139.Quę ſi omnia,&c.

Pro Sext n.81.Hic quæro, Iudices,ſi illo die gens iſta,&c.

Pro Milone,n.55.Si hæc non geſta audiretis:ſed picta videretis, &c.

Ibidem,num. 78. Quamobrem ſi cruentum gladium tenens,&c.

Ibidem,n.8.Quin ſic attēdite, Iudices :&c.fingite igitur cogitatione imaginem, &c. Quid vultu exiſtimauiſtis,&c.

Hypotypoſes.

VErrina ſeptima, nu.160. Ipſo inflammatus ſcelere ac furore,&c.

Pro Roſc.Amer, nu. 98. Nonne vobis hæc, quæ audiſtis, cernere oculis,videmini?&c.

Pro Roſc.Amer.n. 23.24. Intereà,&c.

Ibidem, n.97. & 98. Etiámne in tam perſpicuis rebus, &c.

Verrina tertia, nu.141.iſti color immutatus eſt: vultus,oratio, &c.

Vltima Verr. num.26.27. 28.29. Iterum primum laborem,&c.

Pro cluent. Iudicij corrupti vide fraudem,à nu.71.ad 77. Capit hoc conſilium,&c.

Prima Catil.nu 20.Quid eſt,Catilina? ecquid attendis,&c.

Secunda Catil.n.2. Iacet iſte nūc proſtratus,& retorquet oculos, &c.

In Piſonem, n.25. Erāt illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriæ,&c.

Secunda Catil.n.5.Hos, quos video volitare in foro,&c.

Tertia Catilin num. 13. Ac mihi quidem, Quirites, cùm illa cert. &c.

In Piſonem, nu.42.43 ad 78.An ego,&c.

Sui reditus in Piſonem,num.51,ad 53.Reditus Piſonis,à 53.ad 56.

Ironia

SExta Verrina,nu. 86. Virgis iſte cæderet ſine cauſſa, &c.

Vltima Verr.n. 11. 12. Quid hoc loco potes dicere?&c.

Prima Catil.n.23.Ac ſic mihi inimico, vt prædicas,&c.

Ibidem,num. 28. Præclaram verò populo Romano refers gratiam, &c,

Secunda Catil.n.12.Homo enim videlicet timidus & permodeſtus, &c.

Pro Milon.n.91.Excitate,excitate eum ab inferis,&c.

Pro Ligario, num. 26. Sed vide, quæſo, C. Cæſar, conſtantiam ornatiſſimi viri,&c.

Pro Deiot.n.16. At, credo, hæc homo inconſultus & temerarius non videbat,&c.

Ibidem nu.33. Bleſamius tyrannum Cæſarem ſcriberet, &c. & num. 34.Nam de ſtatua quis queritur,&c.

Philipp. 14. n.7 Gratæ verò noſtræ Diis immortalibus gratulationes erunt,&c.

Occupationes, ſeu prolepſes.

PRo Roſc. Amerino, nu. 5. Forſitan quæratis,quis iſte terror ſit, &c.

Verrina prima.n.47.Eſto, ipſe nihil eſt,nihil poteſt,&c.

Ibidem, n.48. Deinde, vt opinor, habet Allienum, hunc tamen à ſubſelliis.&c.

Pro Arch.n. 20. Ac ne quis à nobis hoc ita.&c.

Digitized by Google

Ibidem n. 3. Sed ne cui veſtrûm mirum eſſe videatur,&c.

Ibid. n. 9. Ad domicilium Romæ non habuit is,&c.

Ibidem, num. 12. Quæres à nobis Gracche cur tantoperè,&c.

Ibidem, n. 15. Quæret quiſpiam, quid? illi ipſi,&c.

Ibidem n. 23. Nam ſi quis minorem gloriæ fructum,&c.

Pro Marcello,num.22. At ſi tui nihil cogitant ſceleris, cauendum eſt, &c.

Pro Ligario, n.20. Reprehendendo igitur? Minimè verò,&c.

Pro Deiot.n.16. At credo, hæc homo inconſultus,&c.

Ibidem,n.33. At quàm acutè collecta crimina? Bleſamius,&c.

Philipp.14.n.13. Tu igitur ipſe de te; dixerit quiſpiam,&c.

Pro Rabir.perd.reo, n. 23. At fuit veſter patruus,&c.

Verrin.3. n.118. At per Deos immortales,quid eſt,&c.

Verr.5. n.117. Hic mihi etiam dicere audebit,&c.

Ibidem,num.188. Scio quid ſoleat fieri ſcio quid queat,&c.

Prætermiſſiones & præteritiones.

PRo Lege Manil num. 28. Sinite hoc loco, Quirites, ſicut Poëtæ, &c. præterire me veſtram calamitatem,&c.

Ibidem,n.60. Non dico hoc loco, maiores noſtros,&c.

Pro Quinct. n. 13. Verùm his de rebus non neceſſe &c.

Verr.1. n. 29. Nec ea dico,quæ ſi dicam tamen,&c.

Ibidem, num. 24. Hæc tu ſcis ad me eſſe delata, quæ ſi velim proferre,&c.

Verr.1.n.26. In quo ego quid eniti,&c. Malo in aliorum ſpe relinquere,quàm,&c.

Ibidem. num. 36. Intelligo quàm ſcrupuloſo difficilique, &c. quamobrem nihil dico de meo ingenio, &c.

Pro Ligario,num.24. Sed iam hoc totum omitto,&c.

Pro Ligar.n.30. Ignoſcite,Iudices, errauit,lapſus eſt,&c.

Pro Deiot.num.15. Vt enim omittam,&c.

Verr. 2. num. 24. In ſtupris verò & flagitiis nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor, &c.

Verr.2.num.48. Cognoſcet ex me populus Rom.quid ſit,&c

Ibidem, n. 39. 40. Iam verò quomodo ego,&c.

Verr.3.num.32. Itaque primum illum actum,&c.prætermittam,&c.

Ibidem, numero 75. Quid eius lacrymas, & concurſiones proferam, &c.

Ibidem, n.128. In ſartis tectis verò,&c.quid ego dicam?&c.

Ibidem n. 14. Sed ineptum eſt de tam perſpicua re diſputare,&c.

Verr 5. n. 59. Mitto vincla, mitto carcerem,&c.

Ibidem,toto num. 10. Sentio,Iudices, moderandum mihi eſſe iam orationi meæ,&c.

Verr.6.num.37. Non tibi obiicio, quòd,&c.

Ibid. n. 48. Hic nolite expectare, dum ego hæc crimina agam,&c.

Proſopopœia.

PHilip. 5. n. 5. Hoc qui non videt, excors,&c. & n.6. Meus amicus eſt,&c.

Philippica 7 n.5. Faueas tu hoſti? literas tibi ille mittat?&c.

Philippica 10 n. 7. Vos autem D. C.ſi M.Brutum,&c.

Virgilius, 3. Æneïd. verſ. 430.

——Æneas,

Iliaci cineres, & fata extrema meorum

Teſtor in occaſu veſtro, nec tela, nec vllas

Vitam ſe vices Danaûm.

3 Æneid verſu 55.

Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri ſacra fames? ———

Verrina 5. numero 205. Quid ad hæc Hortenſius? Falſum eſſe crimen? hoc nunquam dicet, & cetera.

Verr. 6. num. 79. P. Scipio eum qui illa ſuſtulit, &c.

Ibidem, n. 82. Hæc abs te non Siculorum defenſor, &c.

Catil. 4 num 2. Quæcunque mihi vni proponeretur, &c.

Pro Balbo, n 47. Exiſtat ergo ille vir. &c.

Pro Deiot n. 19. At quàm feſtiuè crimen contexitur, &c.

Ibidem num. 21. Horum, inquit, eram conſcius, &c.

Ibidem, n. 24 Addidit etiam illud, equites non optimos, &c.

Ibidem n 25. At eo, inquit, tempore ipſo Nicæam Epheſúmque, &c.

Verrina 2. num. 20. Verè loquar, Iudices, &c.

Subiectiones.

VErrina 4. n. 150. Nam quid argumentamur, quò iſta pecunia peruenerit? fecit. &c.

Verrina 6. numer. 27. At quomodo abiecit, non poſſum dicere, &c.

De Haruſpicum reſponſis, num. 33. Tu meam domum religioſam facere potuiſti? &c.

Philippica ſecunda, num. 2. Quid putem? contemptúmne me non video. &c.

Pro Roſ Amer. n. 131. Placet igitur in his rebus. &c.

Gorgias in Palamede, p. 188. habet egregiam.

Pro Ligario, numer. 7. Apud quem igitur, &c. nempe apud eum, &c.

Pro Quinctio, numer. 6. Quid ergo eſt? primùm magnitudo periculi, &c.

Ibidem, num. 41. Appellandi tempus non erat? Ac tecum, &c.

Ibidem, n. 43. Quid igitur pugnas? an quod, &c. & n. 44. vt honeſtiore iudicio confligere. At, &c.

Ibidem n. 62. At quis erat procurator, credo, &c.

Ibidem, num. 74. Vbi erant cæteri creditores, &c.

Tranſitiones.

VErrina 2. num. 115. Cognoſcite aliud hominis in re vetere, &c.

Ibidem, numero 123. Superbia verò qua fuerit, quis ignorat, & cetera.

Pro Roſc Amer num. 66. Quapropter vos oro, &c.

Pro Marcell. n. 21. Nunc verò venio ad grauiſſimam, &c.

Verrina 3. numer 42. Nolite, quæſo, Iudices, breuitate orationis, &c.

Verrina 3. num. 103. Verùm ad illam iam veniamus, &c.

Verrina 4 n. 34. Quantam poteſtatem habuerit, videtis: quas res, &c.

Verrina 5. n. 10. Superiore omni oratione perattentos veſtros animos habuimus, &c.

DE DEMOSTHENICA figurarum tractatione,

CAP. XXVI.

DEmoſthenes, in tractatione figurarum ſententiæ, grauis eſt, & varius: non habet illud quidem genus molle, & declamatorium, quod otioſis auribus abblandiatur, ſed totus fermè eſt in πρακτικῷ; in quo certè vim habet prope incredibilem, quod hæc è multis pauca ſatis indicabunt.

INTERROGATIO.

Quis vſus interrogationis apud Demoſthenem.

Sapè vtitur hac figura, dum vult aliquid inſinuare mentibus: & interrogat ſe, & ſuſpendit animos; deinde reſpondet.

Οὐχὶ καλῶς ἔχειν ἡγοῦμαι. διὰ τί; ὅτι μοι δοκεῖ πάνθ᾽ ὅσα ἂν εἴπῃ τις ὑπὲρ τούτων, ἐκείνῳ μὲν ἔχειν φιλοτιμίαν τινά, ἡμῖν δ᾽ οὐχὶ καλῶς πεπρᾶχθαι. Ὁ μὲν γὰρ ὅσῳ πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὑτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται· ὑμεῖς δὲ ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε. Ταῦτα μὲν οὖν παραλείψω.

Non conſultum eſſe exiſtimo: quamobrem? quia quicquid ea de re dixeris, id vt ei aliquid afferre laudis, ſic à nobis non præclarè adminiſtratum eſſe videatur: quo enim is plura ſupra dignitatem ſuam geſſit, eò admirabilior apud omnes habetur. Vos quantò deteriùs, quàm decuerat, vſi rebus eſtis; tantò maiorem ignominiam ſuſcepiſtis. Hæc igitur omittam.

SYNATROISMVS.

Animaduerte hîc orationis vibratam celeritatem.

Philippum diceres, quaſi torrentem effuſum rapi, & Græcia vrbes inuoluere mira velocitate.

Ἦ γὰρ ἄρα λογίζεταί τις ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεωρεῖ τὸν τρόπον, δι᾽ ὃν μέγας γέγονεν, ἀσθενὴς ὢν καὶ κατ᾽ ἀρχὰς Φίλιππος; τὸ πρῶτον Ἀμφίπολιν λαβών, ἔπειτα ταῦτα Πύδναν, πάλιν Ποτίδαιαν, Μεθώνην αὖθις, εἶτα Θετταλίας ἐπέβη· μετὰ ταῦτα Φεράς, Παγασάς, Μαγνησίαν, πάνθ᾽ ὃν ἐβούλετο εὐτρεπίσας τρόπον, ᾤχετ᾽ εἰς Θρᾴκην· εἶτ᾽ ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐκβαλών, τοὺς δὲ καταστήσας τῶν βασιλέων, ἠσθένησε· πάλιν ῥᾴσας, οὐκ ἐπὶ τὸ ῥᾳθυμεῖν ἀπέκλινεν, ἀλλ᾽ εὐθὺς Ὀλυνθίοις ἐπεχείρησε. τὰς δ᾽ ἐπ᾽ Ἰλλυριοὺς, καὶ Παίονας, αὐτοῦ, καὶ πρὸς Ἀρύμβαν, καὶ ὅποι τις ἂν εἴποι.

Num quis veſtrûm cogitat, Athenienſes, & ſpectat quemadmodum magnus euaſerit, infirmus cùm eſſet initio Philippus? Primum Amphipoli capta, poſtea Pydna, mox Potidea, denique Methone, poſtremò Theſſaliam inuaſit. Demum, quum Pheras, Pagaſas, Magneſiam, omnia ſuo arbitratu compoſuiſſet, in Thraciam abiit. Deinde ibi, Regibus aliis eiectis, aliis conſtitutis, in morbum incidit: ex eo paululum recreatus, non ad ſocordiam ſe deflexit, ſed ſtatim Olynthios eſt aggreſſus. Eius autem in Illyrios, & Pæones, & aduerſus Arymbam, & quò non.

PROLEPSIS.

Prolepſes habet frequentes; eſt enim pugnax rationibus, & in aliorum ſubodorandis refellendiſque obiectionibus ſagax & induſtrius.

Τί οὖν ἄν, εἴ τοι, ταῦτα λέγεις ὑμῖν νῦν; ἵνα γνῶτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ αἴσθησθε ἀμφότερα, καὶ τὸ προΐεσθαι καθ᾽ ἕκαστον αἰεί τι τῶν πραγμάτων, ὡς ἀλυσιτελές· καὶ τὴν φιλοπραγμοσύνην, ᾗ πρὸς ἅπαντας χρῆται, καὶ συζῇ Φίλιππος, ὑφ᾽ ἧς οὐκ ἔστιν, ὅπως ἀγαπήσας τοῖς πεπραγμένοις, ἡσυχίαν σχήσει.

QVid ergo, inquiret aliquis, iſta nobis commemoras nunc? Vtrúmque vt cognoſcatis, Athenienſes, & ſentiatis; tum proiicere ſingulatim ſemper aliquid rerum, quàm non expediat; tum perpetuam in rebus gerendis alacritatem, quâ erga omnes Philippus vtitur: præ qua fieri non poterit, vt in rebus geſtis contentus, in otio ſe contineat.

ALIVD EXEMPLVM PROLEPSEOS.

Τὸ μὲν οὖν ἐπιτιμᾶν, ἴσως φήσαι τις ἂν ῥᾴδιον, καὶ παντὸς εἶναι, τὸ δ᾽ ὑπὲρ τῶν παρόντων, ὅ, τι δεῖ πράττειν, ἀποφαίνεσθαι, τοῦτ᾽ εἶναι συμβούλου. ἐγὼ δ᾽ οὐκ ἀγνοῶ μέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦθ᾽, ὅτι πολλάκις ὑμεῖς οὐ τοὺς αἰτίους, ἀλλὰ τοὺς ὑστάτους περὶ τῶν πραγμάτων εἰπόντας, ἐν ὀργῇ ποιεῖσθε, ἄν τι μὴ κατὰ γνώμην ἐκβῇ. οὐ μὴν οἶμαί γε δεῖν, τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν σκοποῦνθ᾽ ὑποστείλασθαι.

AC reprehendere quidem, dixerit forſan aliquis eſſe facile, & cuiuſuis: quid autem de his rebus ſtatuendum ſit, pronuntiare id eſſe conſiliarij. Ego verò, quanquam illud non ignoro, ſæpe vos, non iis qui ſunt in culpa, ſed his qui poſtremi ſententiam dixerint, iraſci, vbi quid ex ſententia non euenerit: non tamen arbitror meæ priuatæ ſalutis ita habendam eſſe mihi rationem, vt quicquam diſſimulem, quod è re veſtra futurum eſſe ducam.

MEOSIS.

Tanta induſtria plerumque vituperat, vt videatur rem minuere, callidè tamen auget: nam prætextu iſtius moderationis altiùs imprimit vulnus.

Vide quàm molliter agit: diceres cum Philippo parcere, ſatis tamen indicat eum in hoc æſtu ſe ſuperfundentis fortunæ praua qualibet poſſe committere.

Ol. vth. 1. Καὶ ἄνθρωπος ὑβριστής, ὥς φασι, καὶ μὰ Δί᾽ οὐδὲν ἄπιστον ἴσως· τὸ γὰρ εὖ πράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν, ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται.

ET homo importunus eſt, vt aiunt: neque profectò id incredibile fortaſſis eſt: nam res ſecundiores, quàm par eſt, temeritatis occaſionem incautis præbent.

SVB

SVBIECTIO.

Subiectiones contortas amat & pugnaces, quæ totæ rigeant aculeis rationum.

Olynth. 1. Ἢν δ᾽ ἐκεῖνα Φίλιππος λάβῃ, τίς αὐτὸν ἔτι κωλύσει δεῦρο βαδίζειν; Θηβαῖοι; μή, λίαν πικρὸν εἰπεῖν ᾖ, καὶ συνεισβαλοῦσιν ἑτοίμως· ἀλλὰ Φωκεῖς; οἱ τὴν οἰκείαν οὐχ οἷοί τε ὄντες φυλάττειν, ἐὰν μὴ βοηθήσητε ὑμεῖς. ἢ ἄλλος τις; ἀλλ᾽ ὦ τᾶν οὐχὶ βουλήσεται.

SIn illa Philippus occuparit: quis eum porrò huc ire prohibebit? Thebani?ne ſit dictu acerbius, etiam expeditè vnà irrumpent. An Phocenſes?qui ne ſua quidem ſine veſtris auxiliis tueri poſſunt. Aut alius quiſpiam?at hercule,nolet.

EXAGGERATIO CLADIS BELLICÆ.

In exaggerando non eſt verboſus,ſed de induſtria concidit orationem; & vt Timantes in tabulis,plura reliquit cogitanda, quàm pingit.

Olynth. 1. Εἰ δὲ δὴ πόλεμός τις ἥξει, πόσα χρὴ νομίσαι ζημιωθήσεσθαι, καὶ προσέσται ἡ ὕβρις. ἔτι ἡ τῶν πραγμάτων αἰσχύνη, οὐδεμιᾶς ἐλάττων ζημίας τοῖς γε σώφροσι.

QVòd ſi quæ hoſtiles copiæ venerint; quantæ clades erunt metuendæ?accedet proteruitas,atque inſuper ipſius rei dedecus:quod nullo minus eſt detrimento, ſanis quidem hominibus.

EPIPLEXIS.

Olynth. 3. Ἠρεσάτω τις ἐμοὶ παρελθών, πόθεν ἄλλοθεν ἰσχυρὸς γέγονεν, ἢ παρ᾽ ἡμῶν αὐτῶν, Φίλιππος; ἀλλ᾽ ὦ τᾶν, εἰ ταῦτα φαύλως, τά γ᾽ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει νῦν ἄμεινον ἔχει; καὶ τί ἄν τις εἰπεῖν ἔχοι; τὰς ἐπάλξεις ἃς κονιῶμεν, καὶ τὰς ὁδοὺς ἃς ἐπισκευάζομεν, καὶ κρήνας, καὶ λήρους; ἀποβλέψατε δὴ πρὸς τοὺς ταῦτα πολιτευομένους· ὧν οἱ μὲν ἐκ πτωχῶν πλούσιοι γεγόνασιν, οἱ δ᾽ ἐξ ἀδόξων ἔντιμοι, ἔνιοι δὲ τὰς ἰδίας οἰκίας τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων σεμνοτέρας εἰσὶ κατεσκευασμένοι· ὅσῳ δὲ τὰ τῆς πόλεως ἐλάττω γέγονε, τοσούτῳ τὰ τούτων ηὔξηται. τί δὲ τὸ πάντων αἴτιον τούτων; καὶ τί δήποτε ἅπαντ᾽ εἶχε καλῶς τότε, καὶ νῦν οὐκ ὀρθῶς; ὅτι

ALioqui progrediatur aliquis, & mihi dicat, vnde, niſi per noſmetipſos, ita ſint auctæ opes Philippi? Sed heus tu,ſi vitioſa hæc ſunt, at vrbanarum rerum ſtatus eſt melior. Ecquid autem dici queat? num propugnacula, quæ tectorio inducimus? & vias,quas refecimus? & fontes? & nugas? Eos quæſo intuemini, quorum hæc acta ſunt in Republica:quorum alij è mendicis facti ſunt diuites, alij ex obſcuris clari, nonnulli priuatas ædes publicis ſubſtructionibus ſplendidiores compararunt: & quantò reſpublica plus detrimenti cepit, tantò res iſtorum factæ ſunt ampliores. Quæ igitur cauſa eſt horum omnium? & cur tandem ſe omnia tum præclarè habuerunt, & nunc haud rectè? Primùm, quod

τὸ μὲν πρῶτον, καὶ στρατεύεσθαι τολμῶν αὐτὸς ὁ δῆμος, δεσπότης τῶν πολιτευομένων ἦν, καὶ κύριος αὐτὸς ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν· καὶ ἀγαπητὸν ἦν παρὰ τοῦ δήμου, τῶν ἄλλων ἑκάστῳ, καὶ τιμῆς, καὶ ἀρχῆς καὶ ἀγαθοῦ τινος μεταλαβεῖν· νῦν δὲ τοὐναντίον κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν οἱ πολιτευόμενοι, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα πράττεται· ὑμεῖς δὲ ὁ δῆμος ἐκνενευρισμένοι, καὶ περιῃρημένοι χρήματα, συμμάχους, ἐν ὑπηρέτου καὶ προσθήκης μέρει γεγένησθε, ἀγαπῶντες ἐὰν μεταδιδῶσι θεωρικῶν ὑμῖν, ἢ βοΐδια πέμψωσιν οὗτοι· καὶ τὸ πάντων ἀνανδρότατον τῶν ὑμετέρων αὐτῶν χάριν προσοφείλετε· οἱ δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει καθείρξαντες ὑμᾶς, ἐπάγουσιν ἐπὶ ταῦτα, καὶ τιθασεύουσι, χειροήθεις αὐτοῖς ποιοῦντες· ἔστι δ' οὐδέ ποτ', οἶμαι, μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν, μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας· ἐπεὶ ἅττα γὰρ ἂν τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ᾖ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ φρόνημα ἔχειν· ταῦτα μὰ τὴν Δήμητρα, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι, εἰ μείζων εἰπόντι ἐμοὶ γένοιτο παρ' ὑμῶν βλάβη, τῶν πεποιηκότων αὐτὰ γενέσθαι· οὐδὲ γὰρ παρρησία περὶ πάντων αἰεὶ παρ' ὑμῖν ἐστιν· ἀλλ' ἔγωγε, ὅτι καὶ νῦν γέγονε, θαυμάζω· ἐὰν οὖν ἀλλὰ νῦν γ' ἔτι ἀπαλλαγέντες τούτων τῶν ἐθῶν ἐθελήσητε στρατεύεσθαί τε, καὶ πράττειν ἀξίως ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῶν περιουσίαις, τῶν οἴκοι ταύταις ἀφορμαῖς ἐπὶ τὰ ἔξω τῶν ἀγαθῶν χρήσησθε, ἴσως ἂν ἴσω, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι. τέλειόν τι καὶ μέγα κτήσησθε ἀγαθὸν, καὶ τῶν τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαγείητε, ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε· καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἐκεῖνα ἐντίθησιν, οὔτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ· καὶ ταῦτα ἃ νέμεσθε νῦν ὑμεῖς, οὔτε τοσαῦτά ἐστιν, ὥστε ὠφέλειαν ἔχειν τινὰ διαρκῆ, οὔτ' ἀπογνόντας ἄλλο τι πράττειν ἐᾷ· ἀλλ' ἔστι ταῦτα τὴν ἑκάστου ῥᾳθυμίαν ὑμῶν ἐπαυξάνοντα.

& populus, cùm ipſe militare auderet, dominus erat magiſtratuum, & bona omnia in ſua poteſtate habebat:& bene ſecum agi putabant cęteri omnes, ſi à populo & magiſtratum, & honorem, & beneficium aliquod conſecuti eſſent. Nunc contrà, bona omnia in poteſtate ſunt magiſtratuum, & per hos geruntur omnia: vos populus eneruati & ſpoliati pecunia, ſociis, famuli & additamenti vicem obtinetis: contenti theatrali pecunia, quam iſti vobis impertiunt: aut bucculis, ſi quas fortè miſerint. Et, quod eſt omnium ignauiſſimum, cùm ea vobis dantur, veſtra quæ ſunt, gratiam etiam habetis, quaſi beneficia in vos conferantur. Qui verò vos in hanc vrbem, tanquam carcerem, incluſere, ad talia vos alliciunt, & cicurant, vt vos ad nutum paratos habeāt. Neque verò, mea quidem ſententia, fieri vnquam poteſt, vt magnos & generoſos animos ſumant ij qui paruis & vilibus rebus occupantur: Nam qualiacunque hominum ſtudia fuerint, talibus eos & animis eſſe præditos neceſſe eſt. Hæc medius fidius, haud mirabor, ſi mihi qui dixerim, plus apud vos nocuerint, quàm iis qui ea fecerunt. Neque enim ſemper apud vos omnibus de rebus liberè loqui licet; idque ego, vel nunc licuiſſe miror. Quòd ſi nunc ſaltem, moribus iſtis relictis, militare voletis, & agere pro veſtra dignitate, atque iſtis domeſticis opibus, velut inſtrumentis, vtemini, ad externa bona comparanda, fortaſſis, Athenienſes, fortaſſis perfectum aliquod & magnum bonum conſequemini, talibus lucellis repudiatis, quæ cum cibis, quos dant ægrotis medici, conferri poſſunt. Etenim, vt illi neque vires augent, neque emori patiuntur: ſic & iſta quæ vos nunc percipitis; neque tanta ſunt vt iuſtam vtilitatem aliquam afferant; neque vos iis deſpectis, ad alia conuerti patiuntur; ſed alimenta ſunt veſtrûm omnium ſocordiæ,

ITEM

ITEM EPIPLEXIS BREVIS, ET MORDAX.

Flumen magnæ mentis eſt hæc oratio.

Οὐ μὰ τὸν Δία, καὶ τοὺς ἄλλους θεούς, οὐ δύνασθε ὑμεῖς ποιῆσαι, οὐδὲ βούλεσθε· ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀφῖχθε μωρίας, ἢ παρανοίας, ἢ οὐκ ἔχω τί λέγω, (πολλάκις γὰρ ἔμοιγε ἐπελήλυθε, καὶ τοῦτο φοβεῖσθαι, μή τι δαιμόνιον τὰ πράγματα ἐλαύνῃ) ὡς λοιδορίας, ἢ φθόνου, ἢ σκώμματος ἕνεκ' ἢ ἧς τινος ἂν τύχη ποι αἰτίας ἀνθρώπους μισθωτούς, (ὧν οὐδ' ἂν ἀρνηθεῖεν ἔνιοι ὡς οὐκ εἰσὶ τοιοῦτοι,) λέγειν κελεύετε. καὶ γελᾶτε ἄν τισι λοιδορηθῶσι· καὶ οὐχὶ τοῦτό πω δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείονος ἀσφαλείας πολιτεύεσθαι δεδώκατε τούτοις, ἢ τοῖς ὑπὲρ ὑμῶν λέγουσι.

QVod, ita me amet Iupiter, alijque Dij, neque poteſtis vos facere, neque vultis: ſed in eam ſtultitiam veniſtis, aut delirium, aut neſcio quid dicam (ſæpè enim illud etiam vereri mihi ſubit, ne quòd numen res agitet) vt conuicij, aut inuidiæ, aut dicterij gratia, quæcunque vobis cauſa in mentem inciderit; homines mercenarios, (quorum quidam haud negaturi ſunt ſe eſſe tales) dicere iubeatis: & rideatis, ſi quibus cõuitia fecerint. Neque dum hoc graue eſt, quanquam graue: ſed & illud eis dediſtis, vt minore cum periculo Rempubl. gerant, quàm veſtri defenſores.

ITEM OBIVRGATIO.

In qua deſcriptio antiquorum morum, quos cum nouis comparat.

Si comparentur ea, quæ Iſocrates habet in eodem argumento, venationis videbuntur, & ludorum: hæc iuſti prælij.

Olynth. 3.

Ἐκεῖνοι τοίνυν, οἷς οὐκ ἐχαρίζονθ' οἱ λέγοντες, οὐδ' ἐφίλουν αὐτούς, ὥσπερ ὑμᾶς οὗτοι νῦν, πέντε μὲν καὶ ἑξήκοντα ἔτη τῶν Ἑλλήνων ἦρξαν ἑκόντων· πλείω δ' ἢ μύρια τάλαντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν συνήγαγον, ὑπήκουε δὲ ὁ ταύτην ἔχων τὴν χώραν αὐτοῖς βασιλεύς, ὥσπερ ἐστὶ προσῆκον βάρβαρον Ἕλλησι· πολλὰ δὲ καὶ καλά, καὶ πεζῇ καὶ ναυμαχοῦντες ἔστησαν τρόπαια αὐτοὶ στρατευόμενοι· μόνοι δὲ ἀνθρώπων, κρείττω τὴν ἐπὶ τοῖς ἔργοις δόξαν τῶν φθονούντων κατέλιπον· ἐπὶ μὲν δὴ τῶν Ἑλληνικῶν ἦσαν τοιοῦτοι· ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν πόλιν αὐτήν, θεάσασθε ὁποῖοι ἔν τε τοῖς κοινοῖς, καὶ τοῖς ἰδίοις· δημοσίᾳ μὲν τοίνυν οἰκοδομήματα, καὶ κάλλη τοιαῦτα, καὶ τοσαῦτα κατεσκεύασαν ἡμῖν ἱερῶν, καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀναθημάτων,

ILli igitur, quibus non adulabantur Oratores, quos non ita amabant, vt vos iſti nunc, quinque & ſexaginta annos Græcis volentibus imperarunt: ampliùs decies mille talenta in arcem congeſſerunt; & regem iſtius prouinciæ dicto audientem habuerunt, ſicut æquum eſt parere Græcis barbarum: & multa præclaráque trophæa terrâ marique parta erexerunt, cùm ipſi militarent, & ſoli mortalium eam rerum geſtarum gloriam, ad quam nullus inuidiæ pateret aditus, reliquerunt. Ac in tuenda Græcia fuere tales. In ipſa verò vrbe, ſpectate quales & publicis & priuatis in rebus ſe præbuerint. Publicè igitur ædificia, & ornamenta talia, & tanta inſtruxere nobis fanorum, & quæ his continentur donariorum,

ὥστε μηδενὶ τῶν ἐπιγιγνομένων ὑπερβολὴν λελεῖφθαι. ἰδίᾳ δ' οὕτω σώφρονες ἦσαν, καὶ σφόδρα ἐν τῷ τῆς πολιτείας ἤθει μένοντες, ὥστε τὴν Ἀριστείδου, καὶ τὴν Μιλτιάδου, καὶ τῶν τότε λαμπρῶν οἰκίαν εἴ τις ἄρα οἶδεν ὑμῶν, ὁποία ποτ' ἐστὶν, ὁρᾷ τῆς τοῦ γείτονος οὐδὲν σεμνοτέραν οὖσαν· οὐ γὰρ εἰς περιουσίαν ἐπράττετο αὐτοῖς τὰ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τὸ κοινὸν αὔξειν ἕκαστος ᾤετο δεῖν· ἐκ δὲ τοῦ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ πιστῶς, τὰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς, τὰ δ' ἐν αὑτοῖς ἴσως διοικεῖν, μεγάλην εἰκότως ἐκτήσαντο εὐδαιμονίαν· τότε μὲν δὴ τοῦτον τὸν τρόπον εἶχε τὰ πράγματα ἐκείνοις χρωμένοις, οἷς εἶπον, προστάταις.

vt nihil addi poſſit à poſteris ad illorum excellentiam. Priuatim autem adeò modeſti fuerunt, & tanta cura inſtitutum Reipubl. obſeruarunt, vt ſi quis fortè veſtrûm Ariſtidis, & Militiadis, & illius ætatis illuſtrium hominum ædes nouit, cuiuſmodi ſint, vicini ædibus nihilo eſſe ſplendidiores videat. Neque enim rei familiaris amplificandæ gratia Rempublicam gerebant, ſed quiſque ſibi rem communem augendam eſſe putabat. Cùm autem res Græcorum fideliter, religionem Deorum immortalium piè, commercia inter ipſos æquabiliter adminiſtrarent, non iniuria magnam ſibi felicitatem pepererunt. Tunc igitur ad hunc modum, dum illi, quos dixi, ſummæ Reipublicæ præerant, ſe res habuerunt.

(Dauide ad ſua tempora deſcendit.)

Olynth. 3.

Νῦν δὲ πῶς ὑμῖν ὑπὸ τῶν χρηστῶν τῶν νῦν τὰ πράγματα ἔχει; ἆρά γε ὁμοίως, καὶ παραπλησίως; καὶ τὰ μὲν ἄλλα σιωπῶ, πόλλ' ἂν ἔχων εἰπεῖν· ἀλλ' ὅσης ἅπαντες ὁρᾶτε ἐρημίας ἐπειλημμένοι, καὶ Λακεδαιμονίων μὲν ἀπολωλότων, Θηβαίων δ' ἀσχόλων ὄντων, τῶν δ' ἄλλων οὐδενὸς ὄντος ἀξιόχρεω περὶ τῶν πρωτείων ἡμῖν ἀντιτάξασθαι. Ἐξὸν δ' ἡμῖν, καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἀσφαλῶς ἔχειν, καὶ τὰ τῶν ἄλλων δίκαια βραβεύειν, ἀπεστερήμεθα μὲν χώρας οἰκείας, πλείω δ' ἢ χίλια, καὶ πεντακόσια τάλαντα ἀνηλώκαμεν εἰς οὐδὲν δέον. οὓς δ' ἐν τῷ πολέμῳ συμμάχους ἐκτησάμεθα, εἰρήνης οὔσης ἀπολωλέκασιν οὗτοι· ἐχθρὸν δ' ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς τηλικοῦτον ἠσκήκαμεν.

NVnc dum leues iſti præſunt, quis rerum veſtrarum ſtatus eſt? Idémne, & ſimilis? ac cætera quidem taceo, cùm haberem multa dicere. Sed quoniam in tantam incidimus ſolitudinem, quantam videtis omnes, cùm Lacedæmonij perierint, & Thebani occupati ſint; & cæterorum nemo tantas vires habeat, vt nobiſcum de principatu contendere auſit: cúmque nobis liceret, & priuata noſtra ſine periculo tenere, & reliquorum controuerſias diſceptare: tamen priuati ſumus noſtra prouincia, & amplius mille & quingenta talenta nullo cum fructu inſumpſimus, & quos in bello ſocios parauimus, hi pacis tempore perierunt, & hoſtem contra noſmetipſos tantùm inſtruximus.

ITEM OBIVRGATIO GRAVIS, ET SERIA.

Philip. 4

Ὑμεῖς τοίνυν οὔτ' ἀκούειν πρὶν ἄν, ὥσπερ νῦν, αὐτὰ παρῇ τὰ πράγματα, οὔτε βουλεύεσθαι περὶ οὐδενὸς εἰώθατε ἐφ' ἡσυχίας· ἀλλ' ὅταν μὲν ἐκεῖνος παρασκευάζηται ἐφ' ὑμᾶς, ἀμελήσαντες τοῦ ποιεῖν τοῦτο, καὶ ἀντιπαρασκευάζεσθαι, ῥᾳθυμεῖτε· καὶ ἐάν τι λέγῃ

VOs autem nec audire, priuſquam res ipſæ adſint, vt nunc, nec vlla de re deliberare ſoletis per otium: ſed cùm ille ſe contra vos inſtruit, idem agere, & viciſſim inſtrui ceſſatis: & ſi quis aliquid tale dixerit,

Digitized by Google

τίς, ἐκβάλλετε· ἐπειδὰν δ' ἀπολωλὸς ἢ πολιορκούμενόν τι πύθησθε, ἠνίκα ταῦτ' ἀκροᾶσθε. καὶ παρασκευάζεσθε ἦν δ' ἀκηκοέναι μὲν, καὶ βεβουλεῦσθαι τότε καιρὸς, ὅθ' ὑμεῖς οὐκ ἠθελήσατε· πράττειν δὲ καὶ χρῆσθαι τοῖς παρεσκευασμένοις, νῦν ἡνίκ' ἀκούετε· τοιγαροῦν ἐκ τῶν τοιούτων ἐθῶν, μόνοι τῶν πάντων ἀνθρώπων ὑμεῖς τοὐναντίον τοῖς ἄλλοις ποιεῖτε· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, πρὸ τῶν πραγμάτων εἰώθασι χρῆσθαι τῷ βουλεύεσθαι, ὑμεῖς δὲ κατὰ τὰ πράγματα.

rit, eiicitis. Poſtquam autem periiſſe aut obſideri aliquid intellexiſtis; tum demum auditis, & inſtruimini. Fuiſſet autem audiendi tempus, & comparandi ſeſe, tum cùm vos noluiſtis: rei autem gerendæ, & vtendi apparatu, nunc cum auditis. Itaque his moribus ſoli mortalium omnium, contrà quàm alij ſolent factitatis Nam omnes alij homines ante negotia deliberare ſolent; vos poſt negotia.

ITEM NOBILISSIMA OBIVRGATIO morum recentium.

Philipp. 3.

Τί οὖν αἴτιον τουτωνί; οὐ γὰρ ἄνευ λόγου, καὶ δικαίας αἰτίας, οὔτε τόθ' οὕτως εἶχον ἑτοίμως πρὸς ἐλευθερίαν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες· οὔτε νῦν πρὸς τὸ δουλεύειν. ἦν τι τότ', ἦν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐν ταῖς τῶν πολλῶν διανοίαις, ὃ νῦν οὐκ ἔστιν, ὃ καὶ τοῦ Περσῶν ἐκράτησε πλούτου, καὶ ἐλευθέραν ἦγε τὴν Ἑλλάδα, καὶ οὔτε ναυμαχίας, οὔτε πεζῆς μάχης οὐδεμιᾶς ἡττᾶτο· νῦν δ' ἀπολωλὸς, ἅπαντα λελύμανται, καὶ ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα· τί οὖν ἦν τοῦτο, οὐδὲν ποικίλον, οὐδὲ σοφὸν ἀλλ' ὅτι τοὺς παρὰ τῶν ἄρχειν ἀεὶ βουλομένων, ἢ καὶ διαφθείρειν τὴν Ἑλλάδα, χρήματα λαμβάνοντας, ἅπαντες ἐμίσουν· καὶ χαλεπώτατον ἦν, τὸ δωροδοκοῦντα, ἐξελεγχθῆναι, καὶ τιμωρίᾳ μεγίστῃ τοῦτον ἐκόλαζον, καὶ παραίτησις οὐδεμία ἦν οὐδὲ συγγνώμη· τὸν οὖν καιρὸν ἑκάστου τῶν πραγμάτων, ὃν ἡ τύχη, καὶ τοῖς ἀμελοῦσι κατὰ τῶν προσεχόντων, καὶ τοῖς μηδὲν ἐθέλουσι ποιεῖν, κατὰ τῶν πάντα ἃ προσήκει πραττόντων, πολλάκις παρασκευάζει, οὐκ ἦν πρίασθαι παρὰ τῶν λεγόντων, οὐδὲ τῶν στρατηγούντων, οὐδὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, οὐδὲ τὴν πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ τοὺς τυράννους ἀπιστίαν, οὐδ' ὅλως τῶν τοιούτων οὐδέν· νῦν δ' ἅπανθ' ὥσπερ ἐξ ἀγορᾶς ἐκπέπραται ταῦτα. ἀντεισῆκται δὲ ἀντὶ τούτων, ὑφ' ὧν ἀπόλωλε καὶ νενόσηκεν ἡ Ἑλλάς·

Quæ igitur cauſſa eſt harum rerum? neque enim ſine ratione, & iuſta cauſſa, vel tum adeò alacres erant ad libertatem defendendam omnes Græci, vel nunc ad tolerandam ſeruitutem. Fuit tum aliquid, fuit, Athenienſes, in populi animis, quod nunc non eſt: quod Perſarum opulentiam vicit: quod Græciæ libertatem aſſeruit: quod neque naualibus neque terreſtribus in prælijs ſuccubuit. Id poſtquam nunc perditum eſt, omnia corrupit, & totam Græciam ſurſum deorſum permiſcuit. Quid igitur fuit illud? nihil multiplex, aut artificioſum, ſed vniuerſale & perpetuum odium eorum qui à dominandi cupidis, aut etiam Græciam corrumpere conantibus, pecuniam accipiebant. Grauiſſimum crimen erat, ſi quis acceptorum munerum conuinceretur: eúmque maximis pœnis afficiebant: neque deprecationi erat aut veniæ quicquam loci: Proinde occaſionem ſingularum rerum, quam fortuna etiam negligentibus contra attentos, & ignauiſſimis contra ſtrenuiſſimos ſæpè ſuppeditat; à nemine vel Oratore vel Imperatore nundinari licebat; neque etiam concordiam inter nos, neque diffidentiam aduerſus barbaros, & tyrannos: neque denique tale quicquam. Nunc tanquam è foro, & diuendita ſunt omnia, & contra importata ea, per quæ Græcia & periit, & laborauit.

ταῦτα δ' ἔστι τί; ζῆλος, εἴ τις εἴληφέ τι· γέλως, ἂν ὁμολογῇ· συγγνώμη τοῖς ἐλεγχομένοις· μῖσος, ἂν τούτοις τις ἐπιτιμᾷ· τἄλλα πάντα, ὅσα ἐκ τοῦ δωροδοκεῖν ἤρτηται· ἐπεὶ τριήρεις γε, καὶ σωμάτων πλῆθος, καὶ χρημάτων πρόσοδοι, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς ἀφθονία, καὶ τἄλλα, οἷς ἄν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νῦν ἅπαντα, καὶ πλείω, καὶ μείζω ἐστὶ τῶν τότε πολλῷ· ἀλλ' ἅπαντα ταῦτα ἄχρηστα, ἄπρακτα, ἀνόνητα ὑπὸ τῶν πωλούντων γίγνεται.

Ea quæ ſunt? Admiratio, ſi quis aliquid accepit: riſus, ſi confitetur, venia, ſi conuincitur: odium, ſi quis iſta reprehendit: cætera omnia, quæ pendent à corruptelis. Nam & triremes, & multitudo hominum, & pecuniarij reditus, & reliqui apparatus copia, cætera denique, quibus vrbium vires æſtimari ſolent; nunc omnia multò, & plura, & maiora ſunt, quàm ſuperiori ætate: ſed vniuerſa hæc inutilia, irrita, màca fiunt, per eos qui cauponantur.

SVSTENTATIO.

In qua Ὀξύμορον *quoddam in ſenſu, vt fiat admirabilior.*

Philipp. 3

Ὃ γάρ ἐστι χείριστον αὐτῶν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιστον ὑπάρχει. Τί οὖν ἐστι τοῦτο; ὅτι οὐδέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν δεόντων ποιούντων ὑμῶν, κακῶς τὰ πράγματα ἔχει; ἐπεί τοι γε, εἰ πάνθ', ἃ προσῆκε, πραττόντων, οὕτως εἶχεν, οὐδ' ἂν ἐλπὶς ἦν αὐτὰ βελτίω γενέσθαι. ἔπειτα ἐνθυμητέον, παρ' ἄλλων ἀκούουσιν, καὶ τοῖς εἰδόσιν, αὐτοῖς ἀναμιμνησκομένοις ἡλίκην ποτ' ἐχόντων δύναμιν Λακεδαιμονίων, ἐξ οὗ χρόνος οὐ πολύς, ὡς καλῶς· καὶ προσηκόντως οὐδὲν ἀνάξιον ὑμεῖς ἐπράξατε τῆς πόλεως, ἀλλ' ὑπεμείνατε ὑπὲρ τῶν δικαίων τὸν πρὸς ἐκείνους πόλεμον· τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω; ἵν' εἰδῆτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεάσησθε, ὅτι οὐδὲν οὔτε φυλαττομένοις ὑμῖν ἐστι φοβερόν, οὔτ' ἂν ὀλιγωρῆτε, τοιοῦτον οἷον ἂν ὑμεῖς βούλησθε· παραδείγμασι χρώμενοι, τῇ τότε ῥώμῃ τῶν Λακεδαιμονίων, ἧς ἐκρατεῖτε ἐκ τοῦ προσέχειν τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν, καὶ τῇ νῦν ὕβρει τούτου, δι' ἣν ταραττόμεθα, ἐκ τοῦ μηδὲν φροντίζειν ὧν ἐχρῆν.

Nam quod in eo ſuperioribus temporibus fuit peſſimum, id ipſum eſt ad ea quę reſtant, optimum. Quid illud igitur eſt, quòd propter ſocordiam veſtram, & neglectum officij, res aduerſæ ſunt? Nam ſi vobis omnia, quæ decet, agentibus, res ita ſe haberent; ne ſpes quidem vlla relinqueretur, eas fore meliores. Deinde cogitandum id, quod partim ex aliis auditis, partim ipſi noſtis: atque in memoriam reuocandum quanta aliquando potentia Lacædemoniis prædítis, idque non ita olim, quàm præclarè & conuenienter, nihil alienum dignitate vrbis admiſeritis; ſed pro defenſione iuris bellum illorum ſuſtinueritis. Qua igitur gratia hæc dico? vt ſciatis, Athenienſes, & videatis, nec quicquam præcauentibus vobis eſſe formidabile: neque, ſi neglexeritis, ex animi veſtri ſententia quicquam ſucceſſurum: vtque exemplis vtamini potentiæ, quæ tum fuit Lacedæmoniorum, quam vigilantia veſtra ſuperaſtis; & tunc inſolentiæ Philippi, propter quam æſtuamus, eò quod nihil eorum, quæ curanda erant, curauimus.

EXEM

EXEMPLVM ORATIONIS CIVILIS, *& figuratæ, per dialogiſmos, & ſermocinationes:*

Quæ eſt valde practica, & efficax ad ſenſus feriendos.

Magna in hoc genere figurarum Demoſthenis felicitas.

Philipp. 1. ΠΟΤ' οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πότε ἃ χρὴ, πράξετε; ἐπειδὰν, νὴ Δία, ἀνάγκη τις ᾖ; νῦν δὲ τί χρὴ τὰ γιγνόμενα ἡγεῖσθαι; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι, τοῖς ἐλευθέροις μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων αἰσχύνην εἶναι· ἢ βούλεσθε, εἰπέ μοι, περιιόντες αὐτῶν πυνθάνεσθαι κατὰ τὴν ἀγορὰν, λέγεταί τι καινόν; γένοιτο γὰρ ἄν τι καινότερον, ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίους καταπολεμῶν, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων διοικῶν; τέθνηκε Φίλιππος; οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ἀσθενεῖ. τί δ' ὑμῖν διαφέρει; καὶ γὰρ ἂν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε, ἄνπερ οὕτως προσέχετε τοῖς πράγμασι τὸν νῦν.

QVando igitur, Athenienſes, agenda quæ ſunt, agetis? Vbi aliquid acciderit? vbi credo neceſſitas aliqua fuerit? Quid verò de iis quæ nunc fiunt, eſt exiſtimandum? Nam ego quidem arbitror liberis hominibus maximam eſſe neceſſitatem, ſuſceptum in rebus gerendis dedecus. Num vultis circumeuntes alius percontari alium in foro? Age dic mihi, numquid affertur noui? poteſtne quid magis nouum fieri, quàm quòd homo Macedo ſubigit Athenienſes, & Græciam adminiſtrat? Obiit Philippus? non certè quidem, ſed ægrotat. Quid verò veſtra intereſt? etſi enim aliquid ei acciderit, Philipp. 1. celeriter vos alium Philippum facietis, ſi rebus ita eritis intenti.

Item hæc plena γοργότητος, habet Epiplexin, Ironiam, Prolepſin, &c.

ΟΥκ ἐχειροτονεῖτε δὲ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν δέκα ταξιάρχους, καὶ στρατηγοὺς, καὶ φυλάρχους, καὶ ἱππάρχους δύο; τί οὖν οὗτοι ποιοῦσι πλὴν ἑνὸς ἀνδρὸς, ὃν ἂν ἐκπέμψητε ἐπὶ τὸν πόλεμον; οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱεροποιῶν· ὥσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς πηλίνους, εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους, καὶ τοὺς φυλάρχους, οὐκ ἐπὶ τὸν πόλεμον. Οὐ γὰρ ἐχρῆν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταξιάρχους παρ' ὑμῶν, ἱππάρχους παρ' ὑμῶν, ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἵν' ἦν ὡς ἀληθῶς τῆς πόλεως ἡ δύναμις; ἀλλ' εἰς μὲν Λῆμνον τὸν παρ' ὑμῶν ἵππαρχον δεῖ πλεῖν, τῶν δ' ὑπὲρ τῶν τῆς πόλεως κτημάτων ἀγωνιζομένων Μενέλαον ἱππαρχεῖν; καὶ οὐ τὸν ἄνδρα μεμφόμενος ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑφ' ὑμῶν ἔδει κεχειροτονημένον εἶναι τοῦτον, ὅστις ἂν ᾖ. Ἴσως δὲ ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἡγεῖσθε λέγεσθαι.

NOnne verò creaſtis è veſtris ciuibus decem centuriones, & duces, & tribunos, & magiſtros equitum duos? Quid autem iſti plus agunt vno viro, quem miſeritis ad bellum? Reliqui pompam vobis obeunt cum ſacrificulis. Vt enim ij qui luteos fingunt, in forum creatis centuriones, & tribunos, non ad bellum. An non oportuit, Athenienſes, centuriones, ciues; magiſtros equitum, ciues; magiſtratus domeſticos eſſe: vt reuera eſſent copiæ ciuitatis? An in Lemnum veſtro magiſtro equitum nauigandum eſt; eorum autem qui pro noſtræ vrbis poſſeſſionibus præliantur, Menelaus eſt magiſter equitum? Neque hæc hominis reprehendendi cauſſa dico: ſed à vobis eum creatum eſſe oportebat, quiſquis tandem ſit. Fortaſſis autem hæc rectè dici putatis:

τὸ δὲ τῶν χρημάτων πόσα καὶ πόθεν ἔσται, μάλιστα ποθεῖτε ἀκοῦσαι, τοῦτο δὴ καὶ περαίνω· χρήματα τοίνυν. ἔστι μὲν ἡ τροφή· σιτηρέσιον τοῖς στρατευομένοις μόνον τὰ τῇ δυνάμει ταύτῃ τάλαντα ἐνενήκοντα, καὶ μικρόν τι πρός· δέκα μὲν ναυσὶ ταχείαις, τετταράκοντα τάλαντα, εἴκοσιν εἰς τὴν ναῦν μναῖ, τοῦ μηνὸς ἑκάστου· στρατιώταις δὲ δισχιλίοις, τοσαῦτα ἕτερα· ἵνα δέκα ἕκαστος τοῦ μηνὸς ὁ στρατιώτης δραχμὰς σιτηρέσιον λαμβάνῃ· τοῖς δ' ἱππεῦσι διακοσίοις οὖσιν, ἐὰν τριάκοντα δραχμὰς ἕκαστος λαμβάνῃ τοῦ μηνός, δώδεκα τάλαντα.

pecunia verò quanta, & vnde comparanda ſit, maximè audire cupitis; id igitur ſanè expediam. Ea eſt pecuniæ ratio, vt ad alendum hunc exercitum, & cibaria duntaxat militibus comparanda, nonaginta ſint talenta numeranda, & paulò amplius: decem celeribus nauibus quadraginta talenta; vicenæ minæ in nauem ſingulis menſibus: militum duobus millibus totidem alia, vt duas ſinguli milites drachmas in menſem pro cibariis accipiant: equitibus ducentis numero, ſi tricenas drachmas in menſem accipiant ſinguli, duodecim talenta.

SERMOCINATIO, ET ORATIO valdè morata.

Philipp. 4.

Ἀλλ' ἐπειδάν τι τῶν πρὸς Φίλιππον ἐμπέσῃ, εὐθὺς ἀναστάς τις λέγει, ὡς οὐ δεῖ ληρεῖν, οὐδὲ γράφειν πόλεμον· παραχθεὶς εὐθέως ἑξῆς, τὸ τὴν εἰρήνην ἄγειν ὡς ἀγαθόν, καὶ τὸ τρέφειν δύναμιν μεγάλην, ὡς χαλεπόν· καὶ διαρπάζειν τινὲς τὰ χρήματα βούλονται· καὶ ἄλλους λόγους, ὡς οἴονται, ἀληθεστάτους λέγουσιν· ἀλλὰ δεῖ δή που τὴν μὲν εἰρήνην ἄγειν, οὐχ ὑμᾶς πείθειν, οἵ γε πεπεισμένοι κάθησθε, ἀλλὰ τὸν τὰ τοῦ πολέμου πράττοντα· ἂν γὰρ ἐκεῖνος πεισθῇ, τά γε ἀφ' ὑμῶν ὑπάρχει.

Sed vbi aliqua Philippi mentio inciderit, ſtatim quidam ſurgens dicit, non eſt nugandum, nec decernendum bellum: atque ordine collationem inſtituit: in pace viuere quàm præclarum: & magnum alere exercitum, quàm difficile; & quidam diripere volunt ærarium, aliáſque fabulas narrant, vt opinantur, veriſſimas. Verùm, pacem vt ſeruetis, non vobis certè eſt perſuadendum, quibus perſuaſum eſt: ſed illi, qui rei militari vacat: Cui perſuaſum ſi fuerit, in vobis ſanè mora nulla erit.

ΠΑΡΡΗΣΙΑ.

Philipp. 11.

Ἐγώ, νὴ τοὺς θεούς, τἀληθῆ μετὰ παρρησίας ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι· οὐχ ἵνα εἰς λοιδορίαν ἐμπεσών, ἐμαυτῷ μὲν ἐξ ἴσου λόγον παρ' ὑμῖν ποιήσω, τοῖς δ' ἐμοὶ προσκρούσασιν ἐξ ἀρχῆς, κοινὴν παράσχω πρόφασιν τοῦ πάλιν δέ τι λαβεῖν παρὰ Φιλίππου· οὐδ' ἵνα τινὰ ἄλλως ἀδολεσχῶ· ἀλλ' οἶμαι ποθ' ὑμᾶς λυπήσειν ἃ Φίλιππος πράττει μᾶλλον, ἢ τὰ νυνί.

Ego, ita me Dij ament, verum apud vos liberè dicam, & non diſſimulabo: non vt in conuicium delapſus, efficiam vt ego viciſſim conuiciis apud vos inceſſar: iis autem qui ab initio mihi infeſti fuerunt, nouam præbeam occaſionem aliquid accipiendi à Philippo; neque, vt fruſtra garriam: ſed quòd aliquando vobis moleſtiora Philippi facta puto, quàm nunc.

Digitized by Google

DEPRECATIO.

Philip. 11. ΤΑῦτ' οὖν, ὡς μὲν ὑπομνῆσαι, νῦν ἱκανῶς εἴρηται· ὡς δ' ἂν ἐξετασθείη μάλιστα ἀκριβῶς, μὴ γένοιτο, ὦ πάντες θεοί.

HÆc igitur, vt admonendi gratia, nunc dixiſſe ſufficiat: abſit autem, idque Dij omnes prohibeant, ne experiundo certiſſimè comprobentur.

DE EXARTESI FIGVRARVM, & figuris declamatoriis.

CAP. XXVII.

ALiud eſt tractationis genus omnino pictum, effluens, & declamatorium, quale eſt logodædalorum, qui ad aurium potiùs delicias, quàm ad probabilitatem elaborant orationem.; cuius hîc exempla nonnulla ſubiicienus, in quibus figuras figuris implexas, & contortulas acuminum concluſiones poſſis agnoſcere.

Epanodos.

Ceſtius. Senec. l. 1. cont. 2. In Sacerdote debere æſtimari pudicitiam, innocentiam, felicitatem; quàm pudica ſit, miles oſtendit; quàm innocens, Iudex; quàm fœlix, reditus.

Subiectio.

Ibidem Silo Pompeius. Eam vobis Sacerdotem promitto, quam inceſtam nulla facere poſſit fortuna. Poteſt aliquid ſeruitus cogere: ſeruiuit, & barbaris, & piratis: Inuiolata apud illos manſit. Poteſt aliquam corrumpere prolapſi in vitia ſæculi praua conſuetudo: etiam matronarum notum in libidine magiſterium. Licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi in tactam pudicitiam efferre contigit: Fuit in loco turpi, probroſè leno illam proſtituit, populus adorauit: nemo non plus ad ſeruandam pudicitiam contulit, quàm ad violandam attulerat. Multum poteſt ad rectum quoque, pudici animi propoſitum: hoſtis gladio non ſuccumbet: imò, ſi opus fuerit, pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere: iam præſtitit. Adoleſcentem miſericordia populi ad beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit, qui illam accuſaret cædis: abſoluta eſt. Ne qua vobis poſſet eſſe dubitatio, quæ ventura erat ad Sacerdotium, an puta eſſet, an integra: iam iudicatum eſt.

Subiectio cum Epiphonemate, Apoſtrophe, ad rem inanimam, & Anaphora.

Cui me vita reſeruas? vt ædificem? aſpice incendium: Vt nauigem? aſpice naufragium: Vt educem? aſpice ſepulchrum. *Lib. 5. cont. p. 1. n. 40.*

Exclamatio.

De forti ſine manibus, ex Triario: *Dij boni, & has manus aliquis deriſit:* & Controuerſ. 4. *in forti ſine manibus.* *Contr. 4. pag. 16.*

O miſera pietas, interque parentum vota conſtitiſti!

Et de Olympicis fratribus, qui patris minas veriti, cùm interiſſe pugnarent, mutuis vulneribus concīderant, *iuuenes inuicti, niſi habuiſſent patrem, pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuiſtis.*

Digitized by Google

Arelius Fuſcus. nium. *Retrò amnes fluant, & ſol contrario curſu orbem reuocet: confugiat ſacrilegus ad aras, aras, raptorem rapta vindicat.*

Aporia.

Contr.6. lib.1. De filia Archipiratæ: Tu ibis? Quò infelix, quas petitura regiones? eſt enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria præcluſit, meus terras.

Si vincitur, periturus eſt: ſi non vincitur, ſeruiturus eſt ei, à quo in crucem petitur Ex altera parte lex eſt, ex altera teſtamentum, crux vtrinque.

Arelij Fuſci p. 11. con. li.4. Iactatus inter duos patres, vtriuſque filius, ſemper tamen felicioris abdicatus: poſitus inter duo pericula. Quid faciam? qui alunt, abdicant: mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater, Deos teſtor, diuitem te relinquo.

Anaphora mixta, cum Aſynthetis, cum Anæreſi, & Antitheſi.

F.3. cont. 5. Quando ergo, inquit, optatis? Hoc tempore non poſſum: curo vulnera: familiam reficio: expugnatam domum lugeo: ereptam virginitatem conſolor: minantem ſibi ipſi cuſtodio. Quando optaris? cùm rapta voluerit, non cùm raptor. Quando optatis, cùm tu nolles. Quando, inquit, optaris? Paro me optioni, confirmo animum.

Anaphora mixta.

Blondi p 22. lib. 1. n.4. Venit ſubitò deformis ſquallore, lacrymis. O graues fortunæ vires tuæ, ille diues modò ſuperbiùs rogauit alimenta, rogauit filium ſuum, rogauit abdicatum ſuum. Interrogas, quamdiu rogauerit? ne Dij iſtud nefas patiantur, vt diu rogauerit: diutius tamen quàm tu Quæritis, quid fecerit? quod ſolebat.

Diſtributio.

Sumpſi inſtrumenta mortis, ſolitudinem, & laqueum: alterum aprum morituro, alterum miſero: quiſquis interuenerit, ſi amicus es, defle: ſi inimicus, ſpecta. *Sen. li.5. contr. 1. n.30.*

Seruiebat forum cubiculo, Prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. *Murrhedius.* Vbi Seneca vltimam partem dictam notat, ad implendum terracolum: quem enim ſenſum habet, ſeruiebat dies nocti?

Quòd ſordidatus fui, luctus eſt: quòd fleui, pietas eſt: quòd non accuſaui, timoris eſt: quòd repulſus eſt, veſtrûm eſt. *Albutius lib.10.1. cont. pag. 107.*

Diſtributio cum Anaphora.

Vt ſciamus illam apud leonem fuiſſe, blanda eſt: vt ſciamus apud piratas, cruenta eſt. Nemo, inquit, me attigit: domi lenonis rationes captura conuenier. Age, ſi quis hoc ipſum concupiuit, quod virgo eras? Age, ſi quis ne negare poſſes, ferrum appulit? *Marillius p.24 contr. 1. lib.1.*

Epiplexis, Aſyntheton, Homœoptoton.

Deſertor patris, inimici cliens, vxoris mancipium, non fleuiſti patrem, non quæſiuiſti, ſic inimico placuiſti.

Conceſſio.

De Veſtali accuſata, quòd ſcripſiſſet hunc verſum:

Felices nuptæ! moriar, niſi nubere dulce eſt.

Vixit modeſtè, caſtigatè. Non illi cultus luxurioſior: non conuerſatio cum viris licentior. Vnum crimen vobis confiteor: ingenium habet. Quidni inuideat Corneliæ? Quidni illi, quæ Catonem peperit? Quidni Sacerdos parientibus?

Hypoty

Hypotypoſis.

Iulius Baſſus ſen.li. 9. contr. 2. p.92.

De reo occiſo in conuiuio à Flaminio. Inter temulentas reliquias ſumptuoſiſſimæ cœnæ, & faſtidioſos ſub ebrietate cibos, modò exciſum caput humanum fertur, inter purgamenta & iactus cœnantium, & ſparſam in conuiuio ſcobem, humanus ſanguis euertitur. Si quis autem eſt, Iudices, qui deſideret, vt Prætoris referam crudelitatem, quot præter hic iugulauerit, quot innoxios damnauerit, quot carcere incluſerit; huic ego me ſatisfacturum polliceor. Vno conuiuio, cum ſua prætura reum euoluam; inſtituuntur ab iſto in prouincia epulæ,& magnifico apparatu exſtruitur conuiuium, diſtinguuntur argenteis poculis aurea.

Albutij Sili.

Quid multa? è carcere in conuiuium Prætoris; cui ſtupenti miſero meretrix arridet, interim virgæ promuntur, & victima crudelitatis ante menſam ac Deos trucidatur. Me miſerum, imperij Romani terrore luſiſti! ô qui crudelitate ſuperaſti omnes tyrannos,ſoli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus?

Hic vltimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video Prætorem, amatorem, ſcorta, cædes. Meretrix Prætori, Prætor prouinciæ imperat. In conuiuio conſtituitur catenatus: qui cùm languentes Prætoris iſtius aſpexit oculos,exiſtimans ipſum Prætoris beneficium, dimitti, gratias iſti agere: & vtriuſque manibus menſam tenens; Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat,alius vbertim demiſſo capite flebat: alius auertebat ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quo gratior eſſet meretrici. Hic iſte inter varios conuiuarum vultus ſubmoueri iubet: miſerum ſtare ad præbendas ceruices immotum. Interim diſtinguitur mora poculis:nec ſobrij quidem carnificis manu, ciuis Romanus occiſus eſt. Non peto, quominus ſecuri percutiatur: illud rogo, legi potiùs quàm ſcorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam, Iudices, ludorum genera, ſaltationes, & illud dedecoris certamen, Prætor ne ſe molliùs moueret, an meretrix?

Capito.

Exſurgite nunc Bruti, Horatij, Decij, & cætera decora imperij. Veſtri faſces, veſtræ ſecures, in quantum,prò bone Iupiter, dedecus reciderunt! Iſtis obſcœnæ puellæ iocantur. Quid ſi per Deos immortales, nullo ſolemni die, populo inſpectante,in foro conuiuium habuiſſes, non minuiſſes maieſtatem imperij noſtri? Atqui, quid intereſt,conuiuium in forum, an forum in conuiuium attrahas? (Deinde deſcripſit qualiter in foro decolletur:) Aſcendit prætor tribunal inſpectante prouincia, noxiæ poſt terga ligantur manus, ſtatim intento ac triſti omnium vultu, fit à præcone ſilentium: Adhibentur deinde legitima verba, canitur ex altera parte claſſicum. Nunquid vobis videor deſcribere conuiuiales iocos? Heu! quàm diſſimilis exitus initiis adeſt. Accuſauit te: quis? iudicarunt te: qui? te Prætor damnatum pronunciauit: occidit meretrix.

Deſcriptio mutilorum.

Sexti Seueri. Seneca l.10 cont.5.p. 11 .n. 40.& 50.

Hinc cæci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circunferuntur, huic conuulſi pedum articuli ſunt, & torti tali: huic eliſa crura, illius immolatis pedibus cruribúſque,femina contudit: aliter in quemque ſæuiens oſſifragus iſte,

alterius

Digitized by Google

alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium diſtorquet, alium delumbat, alterius diminutas ſcapulas in deformem tuber extundit, & riſum in crudelitate captat. Produc agendum familiam ſemiuiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam: oſtende nobis captiuos tuos: volo, mehercules, noſſe illum ſpecum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium ſpoliarium; ſua cuique calamitas, tanquam ars, aſſignatur. huic recta membra ſunt, &, ſi nemo obſtet naturæ, proceritas micabit, ita frangatur, vt homo ſe alleuare non poſſit, ſed pedum crurúmque reſolutis vertebris reptet: huic extirpentur radicitus: Huic ſpecioſa facies eſt: poteſt formoſus mendicus eſſe; reliqua membra inualida ſint, vt fortunæ iniquitas in beneficia ſua ſæuientis, magis hominum animos percellat. Sine ſatelliti bus tyrannus calamitates humanas diſpenſat.

Gradatio mixta, cum Epanodo.

Cornelij Hiſpani p.11. cōt. 1. n.30. Homo eſt: non vis ali hominem? ciuis eſt: non vis ali ciuem? amicus eſt: non vis ali amicum? propinquus eſt: non vis ali propinquum? ſic peruenitur ad patrem. Homo eſt, ciuis eſt, & amicus eſt, propinquus eſt. Ergo non erit vitium porrexiſſe ſtipem, niſi dixero, pater eſt?

Pompeij Silonus p. 14. n.40. l.1. cōt.2 Tu Sacerdos? quid ſi tantùm capta? quid ſi tantùm proſtituta? quid ſi tantùm homicida? quid ſi tantùm rea fuiſſes?

Interrogatio.

Argen. ſen. lib.1. cont 1. p. 12 n.50. Acceſſit, inquit, ad me pater obrutus ſordibus, tremens, deficientibus membris: rogauit alimenta Interrogo vos, Iudices, quid facere oporteat? Nam iſtum non interrogo, ſcit quid facturus ſim: non patrem, vt alteri patri faciam iniuriam, alteri inuidiam. Cùm vetuiſſet me alimenta præſtare, ſi qua eſt fides, non putaui illum ex animo vetare. Lenocinatur, inquam, glori meæ, vt videar etiam prohibitus aluiſſe.

Ad ſignificandum fraternum odium, Emphaſis.

Vos, Iudices, audite, quàm valdè eguerim, fratrem rogaui. *Syrtac. lib. 1. p. 13. n. 20. cont. 1.*

Figura conſtans obſcuris ſententiis per Mœoſim.

Quid incluſa feceris, nec quærere debemus, nec ſcire poſſumus. *Fuluij Sparſi Seneca p. 14. n. 10. l. 1. cont. 2.*

Epiſtrophe nobilis, cum Antitheſi.

Sacerdoti pro libertate vota facienda ſunt; captiuæ mandabitis? pro pudicitia vota facienda ſunt; proſtitutæ mandabitis? pro militibus vota facienda ſunt; iſti mandabitis? Id enim deerat: & templa eas reciperent, quas aut carcer aut lupanar eiecit? *Cornelij Hiſp cōt. 2 p. 14. n. 10. l. 1.*

Antitheſis.

Non poteſt in ea ſperari Sacerdos, in qua ſperari meretrix poteſt: Aliis oculis virginem leno æſtimat, aliis pontifex. *Mente Senec. cont. 2. p. 14. l. 1. n. 30.*

Paraleps is cum Deſcriptione, & Apoſiopeſi.

Deſcribam nunc ego pendentem fluctibus carcerem, & catenas macie mea laxatas, & detritam lateribus meis conſciam malorum carinam, & obrutam perennibus tenebris *Hypotyp. per Paraleψſim. Quintil. decl. 6. p. 17.*

bris feralis loci eruentam cæcitatem! iſta verò, ſi quid pudoris habeo, tacenda ſunt.

Proſopopœia, cum Hypotypoſi, & Reticentia.

Hypotyp. cum proſopopœia. Quintil. decl. 6. p.17. Non dignum illud ſpectaculum latronibus erat, cùm pater filiúſque de vinculis contenderent, & ſibi quiſque carcerem vindicaret. Ego iam vſu defendebam meum, & in his annis iam maturam mortem aſſerebam. At ille contrà: Ego te in calamitatibus deſeram? Ego alligatum relinquam? & quónam modo ad matrem redibo, quæ miſera deſiderio tui dies noctéſque fletibus iungit, quæ viuere ſine te non poteſt? Non dicebat tamen omnia, & cùm aſſiduos planctus, & irrequietas duceret lacrymas, adiiciebat: iam pœnè cæca eſt, fortaſſe, ſi redieris, videbit. In ſumma, non recedo: fas eſt mihi, etiam inuitis parentibus benè facere. Non recedo, ſi perſeuerat, demus piratis lucrum. Aut vicarius ero, aut comes Quantum inter hæc fleuit? Quandiu cecîdit oculos ſuos? Si perſeueraſſem, duos excæcaueram. Obſtupuerunt pietate tanta, etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuiſſent fortaſſe iuuenem, niſi redempturos parentes talem filium credidiſſent. Ipſe in ſe tranſtulit ferreos nexus; & hilarior alligatus eſt filius, quàm ſolutus eſt pater. Supremum tamen, & nefas in æternum, me iam catenatis manibus amplexus, poſtquam mei cura diſceſſerat: Matrem, inquit, tibi per hæc merita commendo. Tu illam tuere, defende, ama, ne relinque; ſic paria faciemus.

Itẽ decl. 8. p.25. Abacta eſt à perituro prima mater, & modò ſedula miniſteria ſeruorum repentè mutata ſunt in mortis officia. Detrahuntur trementibus velamenta membris, & vt graſſaturas manus totum corpus admitteret, nudatur miſerabilis ac deflenda macies. Toto deinde tenditur toro, & ad immobilem rigidámque patientiam per omnia lectuli ſpatia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextra ſtatim totum vulnus imprimeret, ſed quod leuiter paulatimque deſcendens, animam in confinio mortis ac vitæ librato dolore ſuſpenderet. Hæc exhortatio, hoc fuit perituri iuuenis alloquium: fortiter dura, patienter admitte, ſanabitur frater: Non eſt quod examineris metu, dolore deficias: Caue viſcera exclamatione ne laſſes, anhelitu gemitúque concutias, ne remedium pereat alienum.

Paſſus eſt miſer diſcurrentem per omnia reſerati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuiſſe medicum, toto homine diſcentem primo putaris aſpectu? Egeſta ſæpe vitalia: pertractata, deducta ſunt, fecerunt manus plura, quàm ferrum. Stat iuxta medicum pater, apertis viſceribus inhians, ſtillantem animæ cædem cruentis manibus agitantem; ne feſtinet, hortatur, iubet altiùs diligentiúſque ſcrutari, interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filij morte rationem. At mulier infelix cluſis aduoluta foribus, cruentúmque ſecretum toto corpore effringens, velut ſuper buſta tumulóſque clamabat: Audi, miſerrime iuuenis, ſi quis adhuc tibi ſupereſt ſenſus, exaudi, non permiſit hoc mater, crede orbitati meæ, crede lacrymis, nec frater hac vellet ratione ſanari. Inter hæc reficiebatur miſer hauſtibus, detinebatur

MMm allo-

alloquiis, comprimebatur reſiduus cruor, cludebantur aperta vitalia. Nemo vnquam tam noua pertulit commenta ſæuitiæ, tanquam ſanaretur occiſus eſt.

Proſopopœiæ per inciſa in affectibus.

Proſopopœia per inciſa in violento affectu. Pater petit ab vxore ſepulturam filij, quem ipſa inſepultum volebat.

Per matrimonium te vetus, & per mutuam charitatem, quæ vtrique noſtrûm magno conſtat adiicio, per commune pignus, per annos pariter actos, & beneficio filij plures, per meum in te obſequium, iam mei miſerere, cuius ſoles. Crede mihi, hoc quod patior, carcere peius eſt, captiuitate crudelius. Mea iſta pœna eſt. Quid tibi tantum mali feci? quid oſtendi?

Quintil. decl. 6. f. 17. p. 2.

Finis Libri ſeptimi.

Digitized by Google

DE AFFECTIBVS LIBER OCTAVVS.

AFFECTVM VIS, & præſtantia.

CAPVT PRIMVM.

Vt Deus in ventis, ſic orator in affectibus ambulat.

CElebertimum eſt diuini vatis oraculum, Deum *ſuper pennas ventorum ambulare*: quo dicto, eximia quædam, veluti aurigantis Dei ſpecies, humanis penè ſubiicitur oculis. Noſter autem orator, numinis quædam portio, & excellens imago ſtupendæ illius maieſtatis, affectibus quaſi ventis rapitur, & eos ipſos in auditorum animis excitare ſolet. Taceant Poëtæ Æolum ſuum, qui *luctantes ventos, & ſonoras* (vt aiunt) *tempeſtates* moderatur: Et modò quidem coërcet ac mitigat, modò velut ſonitu & terroribus armatas acies emittit. Nihil oratore admirabilius, qui non modò affectuum, quaſi ventorum, habenas dare nouit, & reſtringere: Verùm ipſis penè tonitruis ac fulguribus, amplo quidem illo & terribili ſatellitio circumuallatꝰ ſtipatuſquę eſſe videtur; quod de Atticæ eloquentię principe nõ inſcitè dixit Lucianus, cum pro ſatellitibus, quaſi potentiſſimum Regem βροντὰς καὶ ἀστραπὰς habuiſſe memorás. Atque eius quidẽ eloquentiæ, quæ in affectibus dominatur, ſummum eſt imperium: nam cœtus hominum tenet, mentes allicit, voluntates impellit quò vult, & vnde vult deducit, opem fert ſupplicibus, excitat afflictos, reis dat ſalutem, liberat periculis; ad summum, mitem quandam tyrannidem in pectoribus hominum conſtituit. De hac licet illud Pindari pronunciare:

De affectibus Cicero legend. 2. de orat. 205.

Demoſth ſatellites, coruſcationes, & tonitrua. Cicer. de Orat.

Pindar. Pyth. ode. ii.

Κὰὶ τ̃ αἰχματὰν κεραυνὸν σβεννύεις
Αειάυ πυρὸς, εὐ—
Δει δ' ἀνὰ σκάπτῳ Διὸς αἰετὸς ὠ—
Κεῖαν πτέρυγ' ἀμφοτέρω
Θεν χαλάξαις.

Et Iouis cupiditatum in fulmen extinguit, & pertinacis vigilia Aquilam inducit in ſoporem, ipſum denique Iouem, intimis ſenſibus delinitum titillat.

& potentius inflectit. Quæ rationes efficiunt, vt affectuum, in ſublimi præſertim eloquentia, vſus ſit frequentiſſimus, & cognitio pernecesſaria, de qua, vt quæ ad Rhetores attinent, liquidius pertractemus, nonnulla primùm de Affectuum definitione & cauſſis præmittenda ſunt.

AFFECTVVM DEFINITIO, cauſſa, diuiſio.

CAP. II.

Lactant. l. 5. *Affectus cotes virtutum. Peſſimū ingeniū.*

DEus cùm hominem primum fingeret, ſimul cum anima varios illi affectus, quaſi futuras virtutū cotes indidit; quos ſi Stoica ſi falce velis reſcindere, ſtipitem facies ex homine, ſine vigore, ſine ſenſu, & quod potiſſimum eſt omniū, ἀστοργίαν. Omnino quaſi pennis aues, ita affectibus homines, ad deſtinatos curſus rapiuntur: & hos quidem alii, quaſi egregios virtutum adminiſtros, & prodromos faciunt; alij, abiecto rationis clauo, eoſdem intemperantes dominos, & ſumma crudelitate efferatos experiuntur. Ex quo fit, vt in permotionum moderata temperie, animæ perpetua quædam ſerenitas, magnáque (ſi modò in terris haberi poteſt) felicitas ſita ſit, atque collocata. Sunt porro affectus, quos Stoïci νοσήματα, καὶ ἀρρωστήματα; Cicero permotiones; alij motus & paſſiones appellant, *ſentientis animæ, ex boni vel mali opinione nata commotiones*, vel, vt D. Nemeſius habet, lib. de natura hominis c. 15. Affectio eſt motus animæ rationis expers, ob opinione boni vel mali. Fons ergo & origo omnium affectuum eſt anima ſentiens; neque enim ex intelligēte, aut etiam vegetante, dimanant; cùm in plantis, & in ipſa hominis mente atque intelligentia, nullæ ſint affectiones. Alij motus ſunt leniores, quos ἠθικοὺς Cicero nominat; alij vehementiores, qui παθητικοὶ appellantur; Et ſi rectam rationem excedant, animæ οἰκονομίας, aduerſis veluti ventis labefactāt, & diuellunt. Quod, quàm ſæpe faciant, & quàm feroces ludos ludant, teſtis eſt humana natura, à primi parentis lapſu, petulantia variorum affectuum tyrannide violenter abrepta: vt non immeritò queratur Philo, veluti in arcam Noëmi, bestias; ita in corpus humanum affectionum motus, immanes quaſdam & indomitas feras, poſt hanc naturæ labem eſſe admiſſas:

Affectuū nomen, & definitio.

Ψ in arcâ Noëmi, bestia. ſic affectus inanimos immiſſi. *Philo l. de plant. Noemi.* *Iuuen. l. Satyr. 1.* *Maximus Tyrius orat. 17*

> *Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,*
> *Gaudia, diſcurſus; noſtri farrago libelli eſt.*

Quæ omnia eſſent tolerabiliora, ſi modum facerent: verùm vt ſubitis procellis creſcentes amnes, legitimum excedunt alueum, ſupérque vel ſegetes, vel plantarum culturam præcipites lati, ruſticorum operum ſalubritatem & decus euertunt; Sic animus, affectuum impetu abreptus atque obſeſſus extinguitur. Sed hæc Ethicis pleniùs diſcutienda relinquimus.

Iam verò earum quæ παθητικαὶ nuncupantur, affectionum variæ diuiſiones afferuntur.

Affectuū diuiſio. D. Tom. 1 2. q. 23

Diuus Thomas, apex Theologiæ; affectus diuidit ſecundùm geminam ſentientis animæ facultatem, concupiſcibilem, & iraſcibilem, quam Græci melius ἐπιθυμητικὴν καὶ θυμοειδῆ nominant; & in appetente quidem collocat amorem, odium, deſiderium fugam, gaudium, & dolorem: in iraſcente, ſpem, deſperationem, timorem, audaciam, iram. Galenus, excādeſcentiam, iram, timorem, mœrorem, inuidiam, cupiditatē, amorem & odium memorat. Stoïci ad quatuor fontes, voluptatem, dolorem, ſpem, timorem, omnia referunt. Plato, ſub finem Timæi, duo veluti per

Galen l. de cognoſ. & cur. affect.

Affectus ἠθικοὶ, & παθητικοί.

permotionum elementa facit, Voluptatem & Dolorem. Ariſtoteles, quem hîc ſequimur, 12. motuum genera recenſet. Iram, manſuetudinem, amorem, timorem, confidentiam, verecundiam, & inuerecundiam, gratiam, & commiſerationem, indignationem, inuidiam, & æmulationem. Omnia quidem appoſitè dicta hæc ex boni malive præſentis vel abſentis varia ratione, ab aliis fuſiùs, ſtrictiùs ab aliis colliguntur, Ariſtotelis tamen diuiſio, ad ciuiles motus, & Rhetorum tractationem magis facit; quam in ſingulis poſtea pleniùs diſcutiemus; maximè autem motus amoris, lætitiæ, voluptatis, ſpei, metus, odii, iracundię, delinitionis, & miſerationis, qui in hac ſublimi, quam tractamus, eloquentia, ſæpiùs dominantur, ſigillatim exponam.

AFFECTVVM SEDES, inſtrumenta, ſeu vehicula.

Et qui ſint Dæmoniaci affectus.

CAP. III.

Affectuũ ſedes. AFfectuum ſedes, cor humanum eſt, mare illud magnum *Daniel. 7.* Danielis, in quo quatuor venti (tot ſcilicet perturbationum fontes) aduerſis motibus in ſeſe plerúnque feruntur infeſti. Nec ſine cauſſâ פלגי מים *Pelage Maiim diuiſiones aquarum*, cor Regis appellauit ſapiés. *Prouerb. 21.* Mirum eſt quomodo vna particula, tantos & tam varios fluctus capere poſſit. Quòd autem cordi aptiùs inſideant, ratio eſt, quòd ſpiritu, calore, & ſanguine, quaſi inſtrumentis, vehementes illi affectus, quales ſunt amoris, & iracundiæ potiſſimùm, indigeant, quorum omnium cor focus eſt, & domicilium. Quo fit etiam, vt ad violentos affectus proniores ſint, quibus plurimum caloris eſt, & ſanguinis, ſpiritúſque ipſi ſubtiliùs elaborati intra cordis receptaculum emicant. Itaque & in adoleſcentibus motus vigent acriores; qui in ſenibus, remittente ſe paulatim calore, ſidunt vt plurimum, & langueſcunt.

Affectus dæmoniaci

Ad hæc inſtrumenta naturalia, plerúnque externæ cauſſæ accedunt, vt Dæmones, qui corporis humoribus impleti, mirum quantos fluctus in humanis corporibus excitant, mentémque vitiis mancipatam, penitus labefactant. Vnde Chaldaïcam illam ſententiam, quæ ex Zoroaſtris diſciplina manauit, *Σῶν ἀγγείων θῆρες χθονὸς οἰκήσουσι*, explicans Pſellus, & poſt eum Auguſtinus Eugubinus; Vas, inquit, eſt compoſita vitæ noſtræ conſtitutio. Feræ terreſtres, qui circum terras vagantur Dæmones. Igitur noſtram vitam, ſcatentem malis affectibus, eæ feræ inhabitant; Siquidem hæc genera cùm ipſis affectibus coaleſcunt, fiúntque *eadem quaſi ſubſtantia*: Quocirca cùm & ipſi affectionum ſint pleni, ad corporeas & incorporeas affectiones adiungũtur, & cõnectuntur, ſimile ſimili attrahentes, cùm habeant vim mouendarum perturbationum. Hanc animam impotentiſſimis affectibus, quos Dæmones excitare ſolent, mancipatam, admirabilis Iſaias ſub hac pictura adumbrare viſus eſt.

Tuũ vas feræ terreſtres habitabunt.

Auguſt. Eugub. l. 8. de perenn. Phil. cap 23.

Iſaias 13. 22.

[Sed requieſcent ibi beſtiæ, & replebuntur domus eorum draconibus: Et habitabunt ibi ſtruthiones, & piloſi ſaltabunt ibi, & reſpondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & Sirenes in delubris voluptatis:] vbi per piloſos, Dæmones, vt explicat verſio 70. Interpretum; vel etiam ſatyros, vt alii volunt, ſatis apertè innuit.

Nec diſſimilia, de permotionibus Dæmonum ope excitatis, ſentit Mercurius Triſmegiſtus. *Mercur. Triſmeg.*

Μηδενὸς μέρους τοῦ κόσμου κενοῦ ὄντος δαίμονος, ὅστις ὑπεισδυθών, ἔσπειρε τῆς ἰδίας

ἐνεργείας τὸ σπέρμα· καὶ ἐκύησεν ὁ νοῦς τὸ σπαρὲν, μοιχείας, φόνους, πατροτυπίας, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχόνας, κατὰ κρημνῶν καταφορὰς καὶ ἄλλα πάντα ὅσα δαιμόνων ἔργα.

Cùm nulla mundi pars vacua ſit Dæmone: qui ſubiens tacitè mentem, proprię operationis inſeuit ſemen, & peperit ipſa mens, quod ſatum fuerit, videlicet adulteria, cædes, parentum verberationes, ſacrilegia, impietates, ſtrangulationes, per præcipitia impulſiones, & alia omnia, quæ ſunt Dæmonum opera. De his portentoſis affectibus, non eſt nobis futurus ſermo, ſed de iis qui humanitus concitari commoueri que ſolent.

QVID SPECTANDVM in ijs qui mouent affectus.

CAP. IV.

Cur tanta in excitandis motibus difficultas.

PRimum ſtatuẽdum eſt, non eſſe cuiuſuis hominis affectus illos, præcipuè vehementes & intenſos excitare vel remittere; quippe donum Dei eſt: cuius, vt in ſenſus & mentes ſummum eſt imperium, ita pro ſua voluntate mortalibus impertit. Auida eſt ſui iuris & regni, qualibet natura, neque alium in ſuo dominantem facilè patitur. Itaque in iis promotionum incitamentis, longè diſpar eſt Dei & hominum ratio.

Dei opus eſt excitare affectus.

Deus enim, (quod à Theodoreto pręclarè dictum eſt) vt ſine vectibus, & ferramentis hanc præclaram vniuerſi conſtructionem ſapienter eſt machinatus: Cõtrà, homines ſi quid moliantur, tot & tam diuerſis egẽt inſtrumentis, vt in eo ipſo in quo comparando naui & potentes videri volunt, ſuam fateri cogantur imbecillitatem. Pari omnino ratione in mouendis affectibus oratores, niſi diuina ope ſuffulti fuerint, fruſtra verborum ſtrepitu, quaſi malleorum, aures confundunt, animam porrò minimè attingunt. Deus verò, ſine tuba, ſine murmure, ſine voce ſubtiliter penetrat, & intimis ſenſibus illabitur.

Hæc fuit Chriſti Domini efficax permouendorum hominum ratio, qui cùm vnctione ſpiritus intimas perfunderet mentes, & copioſa cœleſtis parentis luce colluſtraret, plus tacendo; vel, (ſi loqui oportebat,) plus vna efficiebat vocula, quàm ſexcenta verborum & quiſquiliarum humanarum volumina.

His nixi pręſidiis Apoſtoli, & quotquot ſacri oratores ac doctores extiterunt, eas permotiones animis intulerunt, quas nulla vnquam lenocinantis facundiæ ratio expreſſiſſet. Sit igitur hæc prima lex, ad bonos motus in hominum pectoribus excitandos, opus eſſe Dei mouentis ſpiritu; & quo plus cum Deo commercij habuerint oratores, eo in excitandis affectibus fore vehemẽtiores. Sed præſidia quoque humana exequamur, ſtatuunt Rhetores, primam & omnium potentiſſimam in humanis rebus, motus excitandi rationem, in ſimilitudine affectuum eſſe poſitam. Quos enim impreſſos habent motus oratores, eos faciliùs in auditorum pectus transfundunt. Ardere te oportet, ſi vis incendere, triſtari cum mœſtis, cum lætis gaudere, cum iratis excandeſcere. Nihil æquè flexibiles trahit animos, ac tota ratio ſimilitudinis Ferũt, ab ipſis primordiis, vt corporibus, ſic certis animis indita quædam ſimulachra, & veſtigia ſimilitudinis: quo fit, vt illi in primis etiam cõgreſſibus, cum ſeſe antea nũquam agnouerint, ſtatim ad beneuolentiæ coniunctionem, ipſa, quæ in eis eſt, ſimilitudine prolectati, velociùs emicent, tenaciúſque ſibi mutuò inhæreant; quod de Theagene & Chariclea narrat Heliodorus lib. 3. Æthiopicon; qui vbi primum in mutuum cõſpectum ve-

Prima ratio motus excitãdi diuina.

Rationes humãnæ Prima ſimilitudo affectuum, & animorum. Vide Cic. 2. de orat. ſect. 199. Veterum de ſimilitudine animorũ opinio.

Heliod. l. 3. Æthi.

venerunt, ſtatim animæ, quæ ſe ijſdem ferè à Deo notis, & characteribus impreſſas agnouerunt, totæ in vultum variis motibus perfuſum proſiluerunt: ἡμῶν τε γὰρ ἀλλήλους ἑώρουν ὥσπερ τῆς ψυχῆς ἐκ πρώτης ἐντεύξεως τὸ ὅμοιον ἐπιγνούσης, καὶ πρὸς τὸ κατ' ἀξίαν οἰκεῖον προσδραμούσης, inquit ille.

Hæc eſt animorum συμπάθεια, & cognatio, ad excitandos quoſlibet motus efficaciſſima: & vbi ſi- *Anima ſulphurata, vt vocatur à lotino.* miles occurrunt animæ, haud difficile mutuis colloquiis, quaſi beneuolentiæ vehiculis, ſtatim & ipſæ affectus in alios deriuant, & ab aliis deriuatos ſuſcipiunt, atque inſtar ſulphuratorum quamprimum mardeſcunt.

Tales fuerunt Caſtoris & Pollucis, Achillis & Patrocli, Oreſtis & Pyladis, cæterorúmque, qui inter amicorum paria receſentur, animæ: quæ tanto affinitatis nodo erant agglutinatæ, vt in ludicris & ſeriis pari voluntate concinerent: eadem vel- *Minutius in Octauio.* lent, vel nollent, quaſi mens vna (vt à Minutio Felice dicitur) in duobus eſſet diuiſa. Adulatores quoque, qui hanc ſimilitudinem non habent, vt eos quibus inſidiantur, faciliùs decipiant, eoſdem prorſus ſibi motus affingunt:

Iuuenalis.

——— Rides, maiore cachinno
Concutitur: flet, ſi lachrymas conſpexit amici,
Nec dolet. Igniculum brumæ ſi tempore poſcas,
Accipit Endromidem: ſi dixeris æſtuo: ſudat.

Et hæc quidem prima ratio ducta eſt à natura.

Secunda ſapientia maieſtas. Secunda eſt; motus efficax, ratio, ſapientia, vel ſapientiæ exiſtimatio, ſi quidem ea mitiùs tractantur, & in omnem partem inflectuntur animi. Tantum eſt & tam auguſtum ſapientię nomen: de qua non immeritò canit Syneſij lyra.

Syneſ. in hymnis.

Σοφία δέ μοι παρείη
Ἀγαθὰ μὲν νεότατα,
Ἀγαθὰ δὲ γῆρας ἕλκειν,
Ἀγαθὰ δ' ἄνασσα πλούτου
Σοφία, γελῶσα πικραῖς
Ἄβατον βίου μερίμναις.

Tertia virtus & ſanctitas. III. Virtus, maximè verò ſanctitas, & iuſtitia, vel etiam ſanctitatis & iuſtitię opinio. Nihil enim maculoſa, vel vita, vel fama, cum hominibus commodè geri poteſt: Ipſi qui toti ſunt in flagitiis & ſceleribus volutati, improbitatis nomen auerſantur. Contrà, omnes lubenter ſe ac ſua permittunt iis quos innocentiæ & ſanctimoniæ gloria florere putant. Nec immeritò Andocides orator, ſuadet ei qui alios permouere velit, vt primùm vitam ſuam rectè inſtituat, quòd amiſſa probitatis exiſtimatione, omnes perſuaſionis nerui ſuccidantur. Quæ cauſſa impulit Lacedæmoniorum grauem conſeſſum, vt ab improbo homine probam ſententiam fortè prolatam, eandem à frugi viro dici iuberent, quo plus haberet roboris.

Quarta authoritas. IV. Conditio, & authoritas dicentis, vehemens quoque animorũ eſt incitamentum. Vt amento iacula, ſic robuſtiùs authoritate dicta vibrantur. Byſſina verba ſordeſcũt in diphthera; in byſſo, & purpura, vilia quæque collucent. Magni omnino refert, ſitne qui loquitur Therſites, an Agamemnon. Scipio, an Sextus Clodius, aut Bambalio. Vnum enim verbum viri auctoritate grauis, efficiet, quod longiſſimę obſcuri hominis orationes præſtare non poterũt. M. Scaurus, verboſa oratione à Vario Sucronenſi accuſatus, quòd accepta à Mithridate pecunia Rempublicam prodidiſſet, vno verbo reſpondit: Iniquum eſt (Quirites) quum inter alios, me rationem vitæ reddere. Sed tamen audebo vos interrogare. Varius Sucronenſis ait

M. Æmi-

Plin. de viris illuſtribus.
M. Æmilium Scaurum mercede corruptum populum prodidiſſe. A. Æmilius Scaurus huic culpæ ſe affinem eſſe negat. vtri creditis? Nominato tantum authore, & reo, permotus rei indignitate populus, accuſationem repulit: Tantum, vel muta eloquentia, cum authoritate coniuncta ſemper habuit ponderis.

Quinta ætas.
V. Huic auctoritati plurimum fauet ætatis maturitas, cui honor, & imperium naturæ ipſius calculo videtur attributum. Satis fuit Auguſto ad tumultum inter nobiliſſimos iuuenes excitatum, protinus compeſcendum, dixiſſe: *Audite iuuenes ſenem, quem iuuenem ſenes audiuerunt.*

Plutarch in Apoph.

Hæc omnia eloquentiæ mirum in modum inſeruiunt.

Sexta eloquentiæ vis.
VI. Iam quod caput eſt, ei qui ad ſublimes illos motus aſſurgere cupit, grandem eſſe oportet eloquentiam, acrem, neruoſam, incitatam, non quæ primo impetu ſidat & collabatur, ſed quæ perpetuis innutrita rebus, creſcat, & fœcundetur. Accedere oportet vocem, neruos, & latera, quæ contentionem illam ferãt, & inardeſcentis animi veluti flammas commodè ſuſtentent. Si quis ita eſt comparatus, vt hæc ſubſidia quàmpromptiſſima habeat, poterit dubio procul in oratione affectuum verſari non infeliciter: ſin contra & authoritas deeſt, & eloquentia, periculoſum eſt aggredi: ſũt enim è pelui (quod aiunt) fulgura, fulgores videlicet, ex vaſculorum nitore vibrati, qui pueros tantùm territant, nocendi vim nullam habent, quin poſt ſpeciem quandam, & inanem pompam grauitatis, ſoluuntur in riſum. Sed ipſa licèt eloquentiæ vis magna ſit, deſit tamen doctrinæ & virtutis, ac cæterorum quæ auctoritatẽ conciliare ſolent, opinio: neſcio quo pacto grauiores perſonæ non aguntur his motibus; quòd indignum ſua amplitudine exiſtiment, alienum, quo ſuperiores vbique videri volunt, in ſuo pectore regnantem & quaſi triumphantem admittere. Itaque ſuccendit, quod ait Longinus. ὡς παῖδες ἄφρονες ὑπὸ τεχνίτῃ ῥήτορος σχηματίοις κατασοφιζόμενοι, quod Alexander Pheræus declarauit, qui poëtam multauit, à quo in tragœdia Hecubâ παθητικώτερον conſcripta, nonnihil commotus, & ad miſerationis affectus, à quibus ob ſingularem ingenij ſæuitiam abhorrebat, fuerat inflexus.

QVID SPECTANDVM in perſonis, quæ mouendæ ſunt ad affectus.

CAP. V.

SPectandi verò ſunt imprimis auditores, quos cupis permouere, à quibus rei permagnum pendet momentum; qui cùm natura plerúnque diſiunctiſſimi ſint, varias quoque & multiplices ſortiuntur affectiones. Alij ad iras & odia faciles, miſerationibus nõ magis mouentur quàm cautes Marpeſiæ. Alii viri boni & δεισάκρυτοι necnon pueri & fœminæ ad doloris & miſericordiæ affectus facillimè impelluntur, ad iras & odia langueſcunt. Alii tenero quidem ingenio præditi, ſed longo rerum vſu atque aſſuetudine firmati, vt nihil multum mirantur, ſic neque miſerantur. Alii tori ſunt in rerum intelligentia & eruditione perquirenda, graues, auſteri, difficiles, à molliſſimis illis affectionibus longè remoti. Alii denique naturæ ipſius & educationis vitio, quaſi *corneis fibris* (quod ait Poëta) *coaliti*, ſtupore magis quã crudelitate nihil ſentiũt. Dici non poteſt quot ſint hominũ genera, & quàm variè ſe habeant ad affectus. Idcirco prudentiſſimo oratori, diligenter erit obſeruandum, quod cuiúſque ferat ſtomachus.

Varia animorũ deſcriptiones ad affectus.

Cognoſcet.

Cognoſcet autem, ſi inſpiciat quale ſit hominum, apud quos agat, ingenium, qua educatione à tenero formati, quibus perſuaſionibus imbuti quibus inſtructi moribus, qua ætate, quo ſexu, qua conditione; & nonnunquam in priuatis, qua valetudine, habitudine corporis: denique, quo loco, quo tempore, accedat ad mouendum.

Ingeniū cognoſcendum. Primùm igitur ingenium (vt ſuperiori libro oſtendi) infinitas habet varietates, vt non vnum quidpiam homo videatur, ſed multiplex, & in omnem partem verſatile, vt ait Syneſius,

Syneſ. ad Arcad. Imper. Οὐχ ἁπλοῦν τι χρῆμα, οὐδὲ μονοειδὲς, ἄνθρωπος· ἀλλὰ συνῴκισεν ὁ θεὸς εἰς ἑνὸς ζώου σύστασιν, ὄχλον δυνάμεων παμμιγῆ τε καὶ πάμφωνον· καὶ ἐσμὲν, οἶμαι, ὕδρας θηρίου ἀτοπώτερον, καὶ μᾶλλόν τι πολυκέφαλον.

Non enim ſimplex quidpiam, & vniformis naturæ, homo eſt. Sed ad huius vnius animalis conſtructionem, turbam quandam facultatum miſcellaneam atque omnigenam coagmentauit Deus; & ſumus (opinor) monſtrum hydra prodigioſius, pluribúſque capitibus præditū: quæ varietas ſiue à qualitate animæ, ſiue ab aſtris, ſiue ab humoribus corporis profluat, haud leuiter conſideranda eſt.

II. Educatio, & conſuetudo vitæ, altera prorſus, &, vt ait D. Auguſtinus, *affabricata natura*; quam conſequitur obfirmata de rebus opinio ad affectus, vel ſuſcipiendos vel repudiandos, incredibilem vim obtinet. Difficile eſt contra torrentem niti, & inueteratas longo temporū curriculo cōſuetudines euellere. Contrà, facillimum eſt ad ea homines impellere, quibus prima educationis cunabula aſſueuerunt. Spartanum ſudori innutritum, & pulueri, ægrè ad otium literarium compelles? Atticum Philologum libris immerſum, haud facile in ſolem & puluerem pertrahes. Vt piſces aquâ, ſic familiariſſimis quique rebus, quaſi proprio elemento, delectantur. Quanquam ſi peruerſa eſt conſuetudo, non ſemper cedendum eſt, ſed eo firmiùs obluctādum, quo expugnatur difficiliùs. Sic D. Cyprianus in deſides Chriſtianos, qui vim prauæ obtendebant conſuetudinis. *Cyprian. ad Pomp.* *Conſuetudo* (inquit) *ſine veritate, vetuſtas erroris eſt.*

Ætas, & cōditio. *Phil. l. 1. Allegor.* Tertio loco ſexus, ætas, conditio, perpendenda atque examinãda ſũt. Fœmina, quam Philo cum appetitu comparat, pleríque affectus ſuſcipit faciliùs, tenacius ſeruat, difficiliùs deponit, atque eiicit, rationibus obluctatur, res ſemel apprehenſas, ob ingenij imbecillitatem, obfirmata fouet pertinacia.

Pueri voluptuariis ſenſibus maximè titillantur: Iuuenes, ad iras & gaudia proniores ſunt: Senes, difficiliùs mouentur. Ad hæc conditio, & vitæ ſtudia, vehementes habent in hanc aut illam partem emiſſiones.

Habitudo corporis & conſtitutio. Poſtremò habitudo corporis, ex Phyſiognomia conſiderata, indolis ſpeciem præfert: iuuat & ipſa quoque conſtitutio, cùm præſertim alii affectus ſint ſanorum, alii ægrotantium, & nonnulli certis temporibus & horis turbentur; quò fit, vt omnia circumſtantiarum momenta, maturè diſcutienda ſint, & ad perſonas diligenter accommodanda.

Apud doctos iſtos & politicos viros, non ſunt adhibendi molles & teneri affectus, vel etiam dolore incenſi; ne ſolus videatis inter frigidos ac quietos furere, & bacchari. Licuit Marco Tullio in Miloniana, apud populum, qui tunc his capiebatur illecebris, flebiles illos, quos

ſcimus, affectus miſcere. Apud viros graues, in curia hoc præſertim veteratorio ſæculo, ſi idem facere coneris, riſum magis quàm lacrymas excitabis. Affectus potius ſit, acrimoniæ & viuidi doloris, ſi quando adhibendus eſt, quàm inclinati & vlulantis. Apud feros, agreſtes, & ſtupidos, ſi ſuaues & lacrymabiles affectus, etiā numeroſè profundas, idem facias, ac ſi apud tigres citharā pulſes, aut, immanes balænas acu pungere atque excitare velis. Hîc voce, hîc lateribus, hîc vaſta quadam iracūdia opus eſt; [vt ipſa punctim indignari videatur oratio.] Soli animi ſimplices, & adhuc rerum rudes, profuſiores illas miſerationes lubenter admittunt, grauioribus verò iracundiæ motibus plus æquo conſternantur.

DE DVABVS AFFECTVVM radicibus, voluptate, & dolore, & ratione mouendi.

CAP. VI.

QVi ſolent in quotidianis orationibus occurrere frequentiùs affectus ſunt voluptatis, miſerationis, doloris, & iracundiæ. Voluptas, & lętitia floridas exornatiui generis orationes comitantur; in iudiciis, plerúnque miſerationes regnāt, & iracundiæ.

Quomodo comparentur voluptas, & lætitia.

Duobus autem modis comparatur voluptas, verbis & rebus. Res eæ delectant auditores, quibus ipſi innutriri ſolent, & habent aliquod cum eorum natura commercium: Et ita graues exſculptis ſententiis, probi exemplis virtutum, ſtudioſi arcanis artium quas tractant, quoad fieri poterit, paſcendi ſunt. Omnes, quātum occurret, rebus magnis, nouis, admirabilibus, inſolitis excitandi: adhibenda quoque oratio lenis, mollis, ſonora, numeroſa florida, varia, ſucculenta, carnoſa, arguta, læta; & cùm res occurrit, ſermo feſtiuitatis leporibus aſpergēdus, quibus multum voluptatis conciliare ſolent oratores. Satis quidem humana natura ad riſus & delectationes prompta eſt, nec multum in eo genere ſtimulanda: ne quæ debet eſſe grauitas oratoris, in ſcurrilem, quandam dicacitatem degeneret. Permittuntur oratoribus ridicula nonnunquam, quibus tamen instar Comicorum abuti minimè debent, ſed omnia prudentiæ & honeſtati ſale condîre.

Admiratio mater eſt voluptatis.

Ridicula motibus letitia temperāda.

Talis in Lucio Craſſo oratore vrbanitas fuit, & cum grauitate iunctus facetiarum oratorius non ſcurrilis lepos, quem plurimum Cicero cōmendat. Nec minoris apud Græcos nominis fuit Leo Byzantius, auditor Platonis, & Sophiſta nobilis, qui vno vrbanitatis dicto apud Philippum Regem confecit quod Demoſthenes longa oratione apud Athenienſes fruſtra tentauit. Philippo enim contra Byzantium venienti feſtiuus occurrens: Dic age, inquit, Philippe, quæ te cauſſa trahit oppugnarum noſtra mœnia? At ille, amor, inquit, tuæ patriæ, qua vt potiar veni. Leo excipiens: Atqui, reſpondit, non inſtrumento bellico ſed muſico amantibus opus eſt; quo dicto ducem à bello Byzantino auertit. Orationis verò mollis, & vernantis ad hos ſenſus accommodata iucunditas, blandiſſimè mulcet pectora: Qualis eſt iſta, Ἠγεῖτο μὲν γὰρ ἐφ' ἁμάξης ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη, χιτῶνα δὲ ἁλουργὸν ποδήρη χρυσαῖς ἀκτῖσι κατάπαστον ἠμφίεστο. Ζώνην δὲ ἐπεβέβλητο τοῖς στέρνοις ἣν ὁ τεχνησάμενος εἰς ἐκείνην τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ τέχνης κατέκλεισεν, & cęteræ ſimiles orationis deliciæ, quæ ſine illo externarum rerum apparatu ſuapte natura delectant.

Cicero in Orat. Leonis facetum dictum Philoſtrati in Leone

Æthiop. l. 3 b

DE DOLORE ET
miſeratione in genere:
Et quibus moueant rebus: ſintne externæ ſpecies præter orationem adhibendæ.

CAP. VII.

PRimùm vt affectationes ſunt permotiones ſenſuum, ea in mouendis affectibus ſunt proponenda quæ ſenſibus vicina ſunt. Qua de cauſſa res vniuerſales (vt notat Ariſtoteles) minimè voluntatem mouent, nec dialectici ſunt ad motus eliciendos apti, nec ad eoſdem ſuſcipiendos parati, qui plus intelligentiæ & ſpeculationi tribuunt, quàm ſenſibus; perſuaderi quidem poſſunt, motibus verò & affectionibus inardeſcere difficiliùs poſſunt. Mens enim ex arce tantiſper euocanda, vt eorum ardore inflammetur. Atque vt oculorum ſenſus omnium acerrimus eſt, ſic quæ oculis ſubiiciuntur, validiùs irritant animos, quàm quæ demiſſa per aures influunt. Miſerabile quidem fuit, in laudatione Cæſaris, Marci Antonij Epicedium: *Heu canos ſanguine cruentatos! Heu veſtem laceram! Cæſar inuictiſſime, inuictiſſime Cæſar! Hanc ideo togam ſumpſeras, vt in ea morereris?* Verùm anima iſtorum verborum fuit veſtis cruenta ante oculos Populi Romani explicata: hæc vel infantem feciſſet eloquentem. Hoc conſilio nudata etiam ſæpiſſimè militum, ad oſtendendas cicatrices, corpora: prolati, ipſorum qui periclitabantur, parentes ſqualidi, filij parui mœrentes, vxores luctu confectæ; quarum rerum, inquit Quintilianus, ingens plerúnque vis eſt, in rem præſentem animos ducentium.

Ea in motibus proponẽda, quæ ad ſenſũ magis accedunt.

Species oculis oblata ad motum efficaces. Dio. Caſſ. in orat. funebri Cæſaris.

Zonaras

Seditionem Romæ inter plebem ac milites excitatam, in qua permultum ſanguinis effuſum erat, ſenior Pupienus Imperator, non oratione, non imperij maieſtate frænare potuit: Quamprimum autem infantulum Gordianum ſeditioſis oſtendit, vim omnem atque infenſorum pectorum furias mitigauit.

Aſpectus infantis ſeditionem mitigat.

Similiter Gregorius IX. cùm populum Romanum inclinare in partes Friderici cerneret, Apoſtolorum Petri & Pauli capita, religioſis manibus deportans, & lacrymabili voce Sanctorum reliquias populo commendans, ita derepentè omnium animos immutauit, vt qui ante rebelli in Pontificem animo ſæuierant, contra Fridericum vltrò arma caperent. Non diſpari ratione Franciſcus Dandulus, ad deprecandam ſuæ reipublicæ culpam, auertendúmque anathematis fulmen, ad Clementem V. miſſus, catena ferrea collo iniecta, itaque ad Pontificis pedes prouolutus, eô miſeratione commotô veniam impetrauit, & patriæ fuliginem deterſit.

Fulgoſ. l. 8. c. 10. Gregor. 9. ad placãdos P. Romani animos, capita SS. Apoſtolorum manibus deportãs oſtendit. Sabellic. l. 7. enn. 9.

At dices, ſi tantum momenti ad mouẽdos affectus in corporeis imaginibus, ob oculos poſitis, ſitum eſt, atque collocatum: quorſum Fabius Quintilianus oratoris conſilium irridet, qui depictam tabulam ſtatuit in imaginem rei cuius atrocitate iudex commouendus erat? Quæ enim eſt (inquit) Actoris infantia, qui mutam illam effigiem magis quàm orationem pro ſe putet loquuturam? Reſpondeo præclaram fuiſſe Quintiliani animaduerſionem: Etſi enim gladius, & cruenta veſtis, & ſuppliciorum tormenta, & cicatrices, & filij parui lugentes prolati, nonnunquam iudicum oculos inflexerunt; eſt tamen iſtis modus adhibendus, vt cum natura negotij congruere, non foris accerſita eſſe videantur. Qualia ſunt, quæ picturis & hominum artificio ſunt comparata; Ipſa enim apparatus molitione motum extinguunt, dum animus ad ea quæ ficta manifeſtè perſpicit,

Fab. l. 6. c. 1.

Species externæ nimis ap- parata non mouent.

cit, aduerſus fidem, dominatus ſui iure validiùs obluctatur. Itaque in ipſis tragœdiis, in quibus maior eſſe ſolet licentia, non probantur, apud eruditos præſertim oculos, expreſſa rerum, per ſimulachra & ſpecies, figmenta; quæ plerúmque, vt ſatis rei maieſtati non reſpondent, multum de actionis dignitate detrahunt. Dixi apud eruditos oculos: nam rudis populus, qui parum valet, mente & intelligentia, in theatris oculorum magis delicias deſiderat, quàm aurium. Sed quia non frequenter caduut in orationes, expreſſæ rerum ad motum oculorum imagines, alia ineunda nobis erit, de qua ſtatim dicemus.

Auditus vis, & efficacitas. Ælian. var. hiſtor. l. 2.

Alius ſenſus eſt auditus, qui plerúmque vehementer ſonis percellitur, ex quibus totus animus inardeſcit; ideóque apud multos populos receptum, vt muſicam adhibeant in prœliis; Lydij tibiis & fiſtulis, Cretenſes cithara & fidibus Marti præluſerunt; Lacedæmonij carminum concentu animati, mirabiles pugnas ediderunt: Timotheus, vt eſt apud Dionem Pruſæum, in Alexandrum Macedonem ſuis modulis pro arbitrio transfundebat affectus; vt aliàs torpentem incitaret, aliàs incitatum atque adeò furentem mitigaret.

Dio orat. 1. de reg.

Empedocles Agrigentinus, furibundum adoleſcentem, ſtricto gladio hoſpitem impetentem, mellitis cantionibus reuocauit.

Caſſiod. Var. l. 1. Muſica ſuauis quædam tyrannis.

Illi ſunt admirabiles Muſicæ affectus, de quibus diſertè Caſſiodorus: Hæc cùm de ſecreto naturæ, tanquam ſenſuum Regina, tropis ſuis ornata proceſſerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniáque facit eiici, vt ipſam ſolummodò delectet audiri. Triſtitiam noxiam iucundat, timidos furores attenuat, cruentam ſæuitiam efficit blandam; excitat ignauiam ſoporantémque languorem, vigilantibus reddit ſaluberrimam quietem, vitiatam turpi amore, ad honeſtum ſtudium reuocat caſtitatem, ſanat mentis tædium bonis cogitationibus ſemper aduerſum, pernicioſa odia cõuertit ad auxiliatricem gratiam; & quod beatiſſimum curationis genus eſt, per dulciſſimas voluptates expellit animi paſſiones, incorpoream animam corporaliter mulcet, & ſolo auditu, ad quod vult deducit quam tenere non præualet; verbo tacito manibus clamat, ſine ore loquitur, & per inſenſibilium obſequium præualet ſenſuum exercere dominatum.

Cranz. l. 1. c. 17. Metrop.

Hæc Caſſiodorus: in quibus vim Muſices planè admirabilem commendat: Nec ſine fructu olim nonnulli oratores, & ſalutis ac vitæ deprecatores, Muſicam precibus admiſcuerunt: ſiquidem Theodulphum è vinculis Ludouicus Pius liberauit, poſtquam ab eo plena voce cantari audiuit hymnum, quem in vinculis recèns meditatus fuerat: *Gloria, laus, & honor tibi ſit, Rex Chriſte redemptor.* Quæ ratio impulit etiam antiquos illos Geras, vt cum citharis legationes de pace & concordia obirent, rati illud ad mulcendos animos potentiſſimum eſſe incitamentum. Neque verò ad concitandos furores minus habet virium. Teſtis eſt illa hiſtoria, quam de Erico II. Daniæ rege narrat Saxo grammaticus. Apud Ericum inquit, cognomine bonum, Daniæ regem, citharœdus quidam, haud ignobilis, admirabiles & propè ſtupendos artis ſuæ commendabat effectus, maximéque illud ipſum, quod in humanos ſenſus mentéſque obtineret imperium: Rex verborum nouitate perculſus, qui neque tantam vim Muſicæ arbitraretur, continuò hominem

Saxo l. 12. Daniæ. Mirabilis effectus muſicæ.

artis

artis ſpecimen edere iubet, & torpentes animos ad furorem Martium, ſi poſſet, accendere. Annuit ille, &, ne qua nocendi anſa daretur, arma ex aula omnia efferri præcipit, cuſtodéſque in atrio collocari, quo furentes, ſi qui forte in inſaniam agerentur, compeſcerent. Dictum factum. Tum ille, qua plurimum pollebat cantandi peritia, primum quidem inuſitatę ſeueritatis concentum edidit; quo, ſtupore quodam & mœrore, omnium, quotquot aderant, auditorum mentes cernebantur oppreſſæ: deinde adeò ſuaues, & mollitos cantus effudit, vt toti iactatione corporis intemperantem proderent lætitiam. Tandem verò, vbi acrioribus modulis intonare cœpit, continuò totis rectis fremere, tumultuari, arma & gladios inclamare. Nec mora, accurrunt cuſtodes vt Regem cum aliis furentem contineant: Sed ille effractis atrij foribus, arrepto enſe, quatuor transfodit, & vt actus in rabiem taurus, totis bacchatur ædibus. Vix tandem puluinarium & lectulorum mole vndique oppreſſus contineri potuit. Poſtquam menti reſtitutus eſt, relicto procuratore regni filio, Hieroſolymam expiandorum homicidiorum, per pios cruciatus, gratiâ, profectus eſt, atque in Cypro defunctus.

Sunt omnino, & ſonorum, & earum rerum quæ corporis ſubiiciuntur oculis, admirabiles effectus, & ſtupendi nonunquam magis quàm imitandi. Rarus eſt enim iſtorum locus, neque apud prudentes viros probantur illi concionatores, qui in concionibus de venerandis Domini cruciatibus, fictas perſonas, & corporeas ſuppliciorum imagines, cum nouitate ſubiiciunt oculis; inter quæ, ridicula nonnunquam poſſunt occurrere, quæ tantum abeſt vt dolorem concitent, quin riſum potiùs eliciant. Quamobrem, & ab huiuſmodi dramatibus cauendum eſt; & oratione magis, qua nihil homini nobilius datum eſt, quàm iſtis ſignorum figmentis vtendum; quanquam & lugubris Muſica, hîc moderatè appoſita, non erit importuna.

QVÆ RES AD *motum adhibendæ.*

CAP. VIII.

Ratio mouendi ab hypotyp.

QVoniam igitur hæ figmentorũ ſpecies, rariorem in oratione obtinent locum, tenendus eſt modus, qui ad has effigies propiùs accedat. Valebunt imprimis viuæ rerum deſcriptiones, quæ acutiſſimè ſenſus intimos ferire ſolent. Exemplum affero. Smyrnâ vrbe nobiliſſima terræ motu collapſa, perorat Ariſtides Legatus apud Antoninos, vt inſtaurationem promoueat. Non deſert ruinarum picturam, quod facere ſolebant qui naufragio fortunarum iacturam fecerant; ſed ipſe luculenta deſcriptione, miſeræ vrbis fatum ponit ob occulos: Κεῖται Σμύρνα τὸ τῆς Ἀσίας ἄγαλμα, τὸ δὲ ὑμετέρας ἐγκαλλώπισμα ἡγεμονίας, πυρὶ καὶ σεισμοῖς ἐντριβεῖσα, &c. Deinde poſtquam eius pulchritudinem, quam nuper ipſi Imperatores viderant, commemorauit, exclamat: Νῦν πάντα ἐν κόνει· μέμυκε μὲν ἐκεῖνος λιμὴν, οἴχεται δὲ ἀγορᾶς κάλλη· κόσμοι δὲ ἰδῶν ἀφανεῖς. γυμνάσια δὲ αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ παισὶ διέφθαρται· ναοὶ δὲ οἱ μὲν κεῖνται, οἱ δὲ κατέδυσαν. Ἡ δὲ πρὸς θέαν ὡραιοτάτη πόλεων, καὶ τοῦ κάλλους ἐπώνυμος ἀνθρώποις ἅπασιν ἀωρότατον θεαμάτων, ἀποπέφανται κολωνὸς ἐρειπίων καὶ νεκρῶν· ζέφυροι δὲ ἐρήμην ἐπιπνέουσι. Iacet Smyrna ornamentum Aſiæ, veſtri decus imperij, igni ac terræ motibus contrita (mox narrata eius pulchritudine) hæc nunc omnia ſunt in cinere. Clauſus eſt portus ille, perierunt fori ornamenta: viarum decora euanuerunt: gym-

Ariſti d. in or. de Smyr.

Suauis Ariſtid. motus.

naſia cum ipſis vitiis & pueris collapſa: templa partim iacent, partim hauſta ſunt. Iucundiſſima denique ſpectatu vrbs, & pulchritudinis apud omnes inſignis cognomento, iniucundiſſimum effecta eſt ſpectaculum, ruinarum & cadauerum tumulus: *Nunc verò deſertam perflant Zephyri.* Ad has voces Imperatores lacrymas non tenuerunt. Suauis eſt enim omnino motus.

Ciceronis motus in morte Trebonij Philip. 11.

Hîc Ciceronis grauis eſt & efficax: Ponite igitur ante oculos, P. conſcripti, miſeram quidem illam, & flebilem ſpeciem, ſed ad incitandos animos veſtros neceſſariam, nocturnum impetum in vrbem Aſiæ clariſſimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum, cùm miſer ille priùs latronum gladios videret, quàm quæ res eſſet audiſſet: furentis introitum Dolabellæ vocem impuram, atque os illud infame, vincula, verbera, equuleum, carnificem, tortorémque ſamarium. Hæc Hypotypoſeos ſpecies.

Euripid. in Medea.

Sic apud Euripidem euiſceratæ flammis Creuſæ, & infeliciſſimi parentis lacerato filiæ corpori pertinaciùs adhæreſcentis ſpecies, licèt per nuntium narretur, potentiſſima eſt ad affectus.

Quid Q. Haterius? cùm de filia Archipiratæ diceret, quàm captiuus adoleſcens abduxerat: omnia terrore compleuit. Deinde ad adoleſcentem conuerſus: Quid exhorruiſti? ſocer tuus venit.

Narrationes rerum magnarum, etiã nudæ & ſimplices mouent.

Secundò, non modò deſcriptiones, ſed ipſæ penè nudæ rerum narrationes, in rebus maximè triſtibus, ſufficiunt ad motus eliciendos; modò cum ea, qua par eſt, fiant dignitate.

Cic. vlti. in Verr. Grauij Coſſani.

Narratio de ſupplicio Gauij Coſſani apud Ciceronem, in qua ſimplicem rei geſtæ expoſitionem profitetur, plus me afficit, quàm ſi omnia exaggeratione & clamoribus conſtreperent: quantam enim vim habent illa?

Supp licĩu apud Cic. efficaciſſimè ad motum deſcriptum.

Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, Iudices, cùm interea nullus gemitus, nulla vox alia, iſtius miſeri inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, niſi hæc: Ciuis Romanus ſum: Et cętera planè admirabilia.

Figura, ſententię ſublimes aptæ ad vt ſermocinationes.

Tertiò, multùm valent ad incendendos affectus, figuræ, ſententiæ graues, admirabiles, inflammatæ, vt exclamationes, deteſtationes, diræ, aporiæ, conuerſiones, querimoniæ, lamentationes; quarum illuſtria exempla alibi ſubiecta ſunt. Maximè autem aptæ perſonatum ſermocinationes, quales ſunt apud Ioſephum in Eleazari Machabæorum ſupplicio.

Ioſeph de Machab. Multum valēt ſermocinationes cũ hypotyp. coniunctę:

Οὐ ψεύσομαί σε, παιδευτὰ νόμε· οὐδ' ἐξομοῦμαί σε, φίλη ἐγκράτεια· οὐδ' καταισχυνῶ σε, φιλόσοφε λόγε· οὐδ' ἐξαρνήσομαί σε, ἱεροσύνη τιμία, καὶ νομοθεσίας ἐπιστήμη· ἁγνόν με οἱ πατέρες προσδέξονται, μὴ φοβηθέντα σου τὰς μέχρι θανάτου ἀνάγκας.

Nunquam te mentiar, ô lex vitæ moderatrix, nunquam te violabo, dilecta temperantia: nunquam te, ſancta Philoſophia, dedecore afficiam: nunquam te denegabo, venerabile ſacerdotium, & ſacrarum legum ſcientia: purum me & intaminatum parentum manes accipient, nec vllus me mortis & ſuppliciorum timor infringet.

Deinde cum miſerabili affectu deſcribitur carnificina:

Eleazari ſuppliciũ ex Ioſepho expreſſum.

Cùm hæc Eleazarus, ea quâ erat libertate & iuſtitia prædítus palam diceret, armatorum, qui circumſtabant, manibus trahitur ad pœnam, nudatur, ſuſpenditur, flagellatur: quo ex vtroque latere ictus impios perferente, Præco clamabat: Expugna tandem pertinaciam ſenex,

&

& Regi obtempera. Magnanimus autem Eleazarus, nec flagellis, nec tormentorum ictibus fagitabatur quaſi per quietem ſomniúmque acerbiſſima quæque pateretur: ſecurus igitur, & intrepidus, pœnarum ferebat dolores;& venerandos erigés ad cœlum oculos,ſciebat cui ſe crederet,cui animã dedicaret, & hinc atque inde reſpiciens corporis ſui fruſta diſſolui, cruorem etiam exundãtem latere vtróque profluere; mirabatur ipſe ſuam, quam Deo vouerat, deberi patiẽtiam. Tamen fragilitatis humanæ conditione, quæ cruciatus tam exquiſitos ferre vix poterat, in faciem ſemilaceram ruit,eas gratias ſtratus agens Domino, quas paulò antè ſtando egiſſet. Vnus verò ex armigeris percitus furore,atque inſania, vt Regi ſe fidelem in re tam prophana támque ſacrilega oſtenderet, iacentem calcibus ſuppreſſit, & quò ad acerbiorem ſupplicij carnificinam traheretur, exegit: ille verò & animo fortis,& corpore, ac ſummi Dei vetus vbique athleta,dolorem omnem intrepidus ferebat, tortoréſq; omnes patiendo debellabat.

Summa interim lacerantium admiratio, quòd viribus(vt exiſtimabatur)deſtitutus ſenex omnem ſuppliciorum diritatem tam patienter toleraret. Inclamabant interdum; Quoúſque, Eleazare, obfirmatum aduerſus omnes animum retinebis? nec te huius lucis vſura capiet, nec tot ſuppliciorum immanitas terrebit? guſta porcinas carnes,& exi in libertatem.

Eleazarus qui in pœna tacuerat, in tam ſiniſtra perſuaſione non tacuit;& hoc verbo grauiùs laceratus, quàm ſupplicio; Non ita (inquit) non ita ignaui & imbelles Hebræorum filij ſumus, vt viam ſalutis, quam vſque ad canos iſtos ſine labe ſeruauimus, tam perfidiosè mortis impendẽtis metu deſeramus;in tuis, ſanctiſſime parens Abraham, manibus, & in ſinum tuum gremiúmque venturi, gratiſſima voluntate moriemur. Hoc robur intuentes armigeri, ſanctiſſimum ſenem, iuſſu regis,inſtillatis priùs in nares fœtidis liquoribus, in ignem impoſuere.

Quę omnia vir admirabilis fortiſſimè pertulit, tum ſemiuſtulato corpore, morientibus oculis cælum reſpiciens,exclamat: Tibi, rerum omnium parens optime, & ſanctiſſime, fragiles has exuuias depono: tibi,& tuæ legis amore, hanc quam dediſti animam lubens voléſque profundo. Accipe me pro cunctis, & dona mihi cunctis; ſit mors mea laborum & ærumnarum omnium finis: miſerere gentis, quam hucvſque ſub alis clementiæ tuæ ſeruaſti.

Hæc, & his ſimilia Græcus author proſequitur, quæ (vt apparet) etiam ſi ſimpliciter narrentur,miram habent affectus ſuauitatem; nec diſſimilia ſunt quæ in eodem argumento habet D. Ambroſius l. 2. de Iacob, & vita beata,vbi ſic de Machabæis.

Nemo tremuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit; ſed omnes, tanquam ad immortalitatis viam ita ad mortem per acerba ſupplicia cucurrerunt: & mater conſona cernens filiorum agmina, tãquam pia anima, ſui membra corporis in filiis offerebat,& per artus proprios videbatur ſibi ſubire tormenta. Cadebant filij tormentis exulcerati, mortui ſuper mortuos aduoluebantur, corpora ſuper corpora voluntabantur, capita ſuper capita exſecabantur. Refertus erat locus cadaueribus filiorum: non fleuit mater, non lamentata

Ambroſ. l. 2. de Iacob. c. 12.

tata eſt, non oculos cuiuſquam preſſit, aut ora morientis clauſit, non lauit vulnera, ſciens glorioſiores, eſſe, ſi euiſcerati & concreti pariter puluere & ſanguine viderētur, quales ſolent de bello redire victores, qualia ſolent trophæa ex hoſtibus reportare. Quæ cithara dulciores ederet cantus, quàm moriētes filij in tam grauibus ſupplicijs ediderunt? erumpebat enim naturæ gemitus etiam inuitis.

Hæc vir diuinus: Suam verò Agnetem, quo affectu exprimit? num tubis omnibus hæc vox potior eſt?

Narratio D. Ambr. de ſancta Agnete motus efficax. lib. de virgin.

Fuitne in illo corpuſculo vulneri locu.? & quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit vnde vinceret. At iſtius ætatis puellæ, toruos etiam vultus parentum ferre non poſſunt, & acu diſtricta ſolent puncta flere, quaſi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impauida manus, hæc ſtridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus, *mori adhuc neſcia, ſed parata*, vel ſi ad aras inuita raperetur, tendere Chriſto inter ignes manus, atque in ipſis ſacrilegis focis, trophæum Domini ſignare victoris: nunc ferratis colla manúſque ambas inſerere nexibus: ſed nullus tam tenuia mēbra poterat nexus includere. Nouum martyrij genus! *nondum idonea pœna, & iam matura victoria*: certare difficilis, facilis coronari magiſterium virtutis impleuit, quæ præiudicium ferebat ætatis Non ſic ad thalamum nupta properaret, vt ad ſupplicij locum lęta ſucceſſit, gradu feſtina virgo proceſſit, non intorto crine caput compta, ſed Chriſto; non floſculis redimita, ſed moribus. Flere omnes, ipſa ſine fletu. [Deinde tribuit illi orationem.]

Sponſi iniuria eſt expectare placituram. Qui me ſibi prior elegit, accipiet: quid percuſſor moraris? *Pereat corpus, quod amari poteſt oculis, quibus nolo.* Stetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quaſi ipſe addictus fuiſſet, tremere percuſſoris dextram, pallſcere ora, alieno timentis periculo, cùm puella non timeret ſuo. Hæc magnam & planè illecebroſam vim habet ad amoris, miſerationis, odij, iracundiæ, & cæteros affectus excitandos: &, ſi ſæpiùs ita glorioſa illa martyrum certamina, victoriæ, triumphi, ea qua par eſt, dignitate narrarentur, fructus parerent infinitos.

Ad iſtas autē, quę finguntur, proſopopœias, iuuerit appoſitè, prout fert rei narratæ natura, nonnullas ſubtexere exclamationes, vt in ſupplicio Gauij præſtitit Cicero; poſtquam enim miſeri iſtius repetitum clamorem, *Ciuis Romanus ſum*, commemorauit, ſtatim erumpit in mitem exclamationem.

O nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtrę ciuitatis! ô lex Porcia, legéſque Semproniæ! ô grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia poteſtas. *Exclamationes appoſitè magnis narrationibus ſubiunctæ, ſunt valde efficaces.*

DE QVALITATE affectuum lenium, & violentorum:

Et quomodo iis vtendum.

CAP. IX.

Affectuum alij lenes ſunt, alij violenti; & illi quidem ſuauiter influunt, hi citato quodam impetu vibrantur: Hi dolorem moderatum decent, illi quaſi iracūdię ſatellites ad ſubita excubant, & vehementiùs exiliunt: illi tractantur ſecuriùs, hi in tumorem plerūmque degenerant. Exemplum lenis & moderati affectus tale eſt apud

Quintilianum

Quintilianum, vbi ipſe filij mortem deflet:

Fab. l. 6. Affectuũ lenium exemplũ.

Illum, inquit, de quo ſumma conceperam, & in quo ſpem vnicam ſenectutis meæ reponebam, repetito vulnere orbitatis amiſi. Quid nunc agam, aut quem vltra eſſe vſum mei Diis reprobantibus credam? Nam ita fortè accidit, vt eum quoque librum, quem de cauſſis corruptæ eloquentiæ emiſi, iam ſcribere aggreſſus, ſimili ictu ferirer. Tunc igitur optimum fuit infauſtum opus, & quicquid hoc eſt in me infelicium literarum, ſuper immaturum funus conſumpturis viſcera mea flammis inijcere; neque hanc impiam viuacitatem, nouis inſuper curis fatigare. Quis enim mihi bonus parens ignoſcat, ſi ſtudere ampliùs poſſum? ac non oderim hanc animi mei firmitatem, ſi quis in me eſt alius vſus vocis, quàm vt incuſem Deos, ſuperſtes omnium meorum? nullã terras deſpicere prouidentiam teſter? ſi non meo caſu, cui tamen nihil obiici, niſi quòd viuam, poteſt. At illorum certè, quos vtiq; immeritos mors acerba damnauit, erepta mihi priùs eorundem eſt mater, quæ nondum expleto ętatis vndeuiceſimo anno, duos enixa filios, quamuis acerbiſſimis rapta fatis, fœlix diſceſſit. Ego vel hoc vno malo ſic eram afflictus, vt me iam nulla fortuna poſſit efficere fœlicem. Nam cùm omni virtute quæ in fœminas cadit, functa ſit, inſanabilem attulit marito dolorem; tum ætate ea puellari, præſertim meæ comparata, poteſt & ipſa numerari inter vulnera orbitatis: liberis tamen ſuperſtitibus oblectabar, & quod nefas erat, ſæua, ſed optabat ipſa: me ſaluo maximos cruciatus præcipiti vita effugit. Mihi filius minor, quintum egreſſus annum, vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non ſum ambitioſus in malis, nec augere lachrymarum cauſſas volo, vtinámque eſſer ratio minuendi, ſed diſſimulare quî poſſum, quid illi gratiæ in vultu, quid iucunditatis in ſermone, quos ingenij igniculos, quam prȩſtantiã placidè, & (quod ſcio vix poſſe credi) tãtum altæ mentis ediderit? qualis amorem quicũque alienus infans mereretur. Illud verò inſidiantis, quo me validiùs cruciaret, fortunæ fuit, vt ille mihi blandiſſimis, me ſuis nutricibus, me auiæ educanti, me omnibus, qui ſollicitare ſolent illas ætates, anteferret. Qua propter illi dolori, quem ex matre optima, atque laudem omnem ſupergreſſa, paucos ante menſes ceperam, gratulor. Minus enim eſt, quod flendum meo nomine, quàm quod illius gaudendum eſt. Vna poſt hæc, Quintiliani mei ſpe ac voluptate nitebar, & poterat ſufficere ſolatio. Non enim floſculos, ſicut prior, ſed & decimum iam ætatis ingreſſus annum, certos atque deformatos fructus oſtenderat. *Iuro per mala mea, per infelicem conſcientiam, per illos manes, numina doloris mei*, has me in illo vidiſſe virtutes ingenij, non modò ad percipiendas diſciplinas, quo nihil præſtantius cognoui, plurima expertus, ſtudiúmque iam tum non coacti, (ſciunt præceptores) ſed probitatis, humanitatis, pietatis, liberalitatis, vt prorſus poſſit hinc eſſe tanti fulminis metus, quod obſeruatum ferè eſt, *celeriùs occidere feſtinatam maturitatem*; & eſſe neſcio quam, quæ ſpes tãtas decerpat inuidiam; ne videlicet vltrà quàm homini datum eſt, noſtra prouehantur. (Deinde) Tuóſne ego, ô meę ſpes inanes, cùm labentes oculos, cùm fugientem ſpiritum vidi? corpus frigidum exangue complexus, animam recipere, auráḿque communem haurire ampliùs

Pueri laus.

Iurare per manes

Digitized by Google

plùs potui? dignus his cruciatibus, quos fero, dignus his cogitationibus. Téne conſulari nuper adoptione, ad omnium ſpes honorum patris admotum, te auunculo Prætori generum deſtinatum, te omnium ſpe Atticæ eloquentiæ candidatum, ſuperſtes parens habiturus eſt tantùm ad pœnas? Et ſi non cupido lucis, certè patientia vindicet te, reliqua mea ætate.

Hactenus Quintilianus: cuius affectus (vt apparet) ſūt valde ciuiles, & humani: cōparentur nunc ea quæ in eodem argumento ſcripſit Himerius famoſus ille ſophiſta, qui Iuliani temporibus floruit; Chriſtiano nomini perinfenſus. Inueniuntur quidem vehementiora, ſed quæ perſæpe degenerent in frigidum. Sic igitur ille de morte filij:

Himerii affectus, cū Quintiliani affectibus cōparati.

Ὦ πάθος τῆ Αἰσχύλου μεγαλοφωνίας ἄξιον! Ἡρακλεῖ μὲν ἔδει πολλῆς περιόδου, καὶ τῶν ἄθλων, οἶμαι, δώδεκα, ἵνα μάρτυρας τῆς ἀρετῆς τὴν ὑφ' ἥλιον πᾶσαν κτήσαιτο. σὺ δὲ εἴσω τοῦ κύκλου μένων ὑπέβης τὰς στήλας ἡρῶν τὰς Ἡρακλείους τοῖς θαύμασι. τίς ἀπέκειρε δαίμων τῆς ἐμῆς οἰκίας τὸν χρυσοῦν βόστρυχον; τίς τὸν πυρσὸν τῆς ἐμῆς δόξης ἔσβεσε; τίς Ἐριννύων τὸ παρειῶν ἔρευθος, καὶ προσηνὲς, καὶ ἡδὺ μειδιαμάτων τῶν προσώπων ἐσύλησεν; οἴμοι. Διόνυσε, πῶς ἠνέσχου ἐκ τοῦ σοῦ τεμένους παῖδα τὸν ἱερὸν ἁρπαζόμενον, & cætera, quæ extant apud Photium. Latinè hunc ſenſum habent: O dolor Æſchyli dignus cothurno! Herculem terras peruagari, & duodecim adeò labores ſubire, vt terrarum orbem, veluti virtutis ſuæ teſtem relinqueret: Tu verò intra tuos commoratus terminos, egregiè factis nobis columnas Herculis ſuperaſti? Quod quæſo numen auream cæſariem familiæ detondit meæ? quis gloriæ meæ ſplendorem exſtinxit? Quænam furia genarum ruborem, blandum iucundumque vultus tui riſum eripuit? Qua ratione, heu me! paſſus es, ô Liber! ex delubris tuis ſacrum diripi iuuenem? Commune hoc aduerſum te, meamque familiam, Erinnyes trophæum fixerunt. Cur ei thalamum nuptialem inferiorem non apparaui, quandoquidem ſuperiorem ei Parcæ inuiderunt? Heu quibus, quàm triſtibus, ſeruatus ſum luctuoſis ſermonibus! Omnia cùm orationum argumenta tractarim, vnum luctus ſemper declinaui; neſciebam enim me meis lamentis ſeruari. O qui ante ætatis terminos virtutum dotibus tranſiiſti; iam verò morte commutaſti! qui fraterno amore etiam Dioſcuros ſuperaſti! Illi quidem pro Helena bellum geſſerunt, raptum tamen non prohibuerūt. Tu verò fratris tui germani cuſtos omni muro eras fortior; tu omnibus morbis, ſolo animi robore reſtitiſti Improbus fortaſſe dæmon, & crudelis, ideò tecum cōtendit, & multis præliis ſuperatus, tandem aliquando clandeſtinis & fallacibus machinis te proſtrauit. Neque verò ceſſiſti ad extrema vſque dæmoni, vt poſſumus audire; ſed corpore licet ceſſeris, animo non ceſſiſti. Verùm ſtrangulauit ille, pérque vim abſtulit; Tu verò in ipſo laqueo animam agebas, amabilem tibi nutricem voce inclamans, te omni ope deſtitutum ſic laqueo concluſit. Nouerat enim, quòd ſæpe victus, patre præſente & iuuante diſceſſerat. Viceras, & obſtinatos immobiléſque iudicum animos: & tum primùm ſeuerum illum conceſſum riſiſſe apparuit. Deſiderio tui mentes illas flexiſti, quas Dij ipſi, iudicio diſceptantes, flectere nequiuerunt. Occluſiſti mihi portas vrbis, occluſiſti Eleuſina. Qua ratione Mineruæ ſacrificabo, quæ pro te furiam contra Dæmonem illum non excitauit? Quomodo Deum patrium colam, pater ob filium

Edit. P Step. p. 2011.

Affectus frigidi, & tragici, aliquādo etiam pueriles.

lium contriſtatus ? ô audaces ſermones! iacet Rufinus, & vos adhuc floretis ? ô infelix lingua, Muſarum prius inſtrumentum, nunc verò turpis Dæmonis! qui clariùs Lucifero ſplenduiſti ! qui lætiſſimum mihi tum diem oſtendiſti, cùm te primùm Sol conſpexit ! iam verò rurſum triſtiſſimum, quo acerbum illum & tragicum nuntium percepi.

Hactenus ſophiſta Ethnicus, & quidem ſatis verboſè. Vehementiores videntur illi affectus, non ſunt tamen graues ; pluris vnum illud Quintiliani facio.

[Iuro per illos manes numina doloris mei] quàm totam iſtam monodiam. Primùm enim, & Baccho & Mineruæ vehementer iratus nuntium remittit, Eleuſinæ & patriorum Deorum cultum auerſatur, nihil niſi furias & dæmones, in ſe ſtimulis inuidiæ concitatos loquitur, linguam ipſam ſuam Alaſtoris cuiuſpiam inſtrumentum confitetur, quæ omnia doloris ſunt tragici, furioſi, & deſperati. Deinde, cuius amentiæ eſt, ſcholaſticum adoleſcentem cum Hercule, Caſtore & Polluce, comparare, eius deſiderio mentes inflexas prædicare, quas dij flectere nullo modo potuerant?

Certè & in iis affectibus, quanquam poëſim fermè ſcribit, longè prudentior eſt author Æthiopicῶn. Nam ecce Theagenes Charicleam velut mortuam luget, quæ tamen adhuc erat in viuis: erumpunt affectus, ſatis quidem vehementes, ſed non inſani.

Theagenis Charicleam velut mortuã deflentis, affectus ſatis vehemẽtes.

Ὦ πάθους ἀτλήτου, φησίν, ὦ συμφορᾶς θεηλάτου! τίς οὕτως ἀκόρεστος Ἐριννὺς τοῖς ἡμετέροις κακοῖς ἐπιβεβάκχευται, φυγὴν τῆς ἐνεγκούσης ἐπιβαλοῦσα, κινδύνοις θαλασσῶν, κινδύνοις πειρατηρίων ὑποβαλοῦσα, λῃσταῖς παραδοῦσα πολλάκις, τῶν ὄντων ἀλλοτριώσασα, ἓν μόνον αὐτῷ πάντων ὑπελείπετο, καὶ τοῦτο ἀφήρπασεν· κεῖται Χαρίκλεια, καὶ πολεμίας χειρὸς ἔργον ἡ φιλτάτη γεγένηται· δῆλον μὲν ὡς σωφροσύνης ἀντεχομένη καὶ ἐμοὶ δήπουθεν ἑαυτὴν φυλάττουσα. κεῖται δ' οὖν ὅμως ἡ δυστυχής, οὐδὲν μὲν αὐτὴ τῆς ὥρας ἀπονα μένη· εἰς οὐδὲν δὲ ὄφελος ἐμοὶ γενομένη. ἀλλ' ὦ γλυκεῖα προσφθέγξαι τὰ τελευταῖα, καὶ ἐπισκήψον, εἴ τι καὶ κατὰ μικρὸν ἐμπνεῖς· Οἴμοι, σιωπᾷς! καὶ τὸ μαντικὸν ἐκεῖνο καὶ θεηγόρον στόμα σιγὴ κατέχει; καὶ ζόφος τὴν πυρφόρον, καὶ χάος τὴν ἐκ τῶν ἀνακτόρων κατείληφεν; ὀφθαλμοὶ δὲ ἀφεγγεῖς, οἱ πάντας τῷ κάλλει καταστράψαντες, οὓς οὐκ οἶδεν ὁ φονεύσας, οἶδα ἀκριβῶς· ἀλλ' ὦ τί, ἄν σε τις ὀνομάσειε; νύμφην; ἀλλ' ἀνύμφευτος· γαμετήν; ἀλλ' ἀπείρατος. τίνα οὖν ἀνακαλέσω, τίνα προσφθέγξομαι λοιπόν; ἢ τὸ πάντων ὀνομάτων ἥδιστον, Χαρίκλεια; ὦ Χαρίκλεια, θάρσει, πιστὸν ἔχεις τὸν ἐρώμενον ἀπολήψῃ με μικρὸν ὕστερον, ἰδοὺ γὰρ χοὰς ἐπάξω, τὰς ἐμαυτοῦ σφαγάς, καὶ σπείσομαι τὸ σοὶ φίλιον αἷμα· τοῦτο ἕξει δ' ἡμᾶς αὐτοσχέδιον μνῆμα τὸ δὲ σπήλαιον.

Animaduerte quàm (vel in iſto argumento in quo rarus eſt modus) compoſiti ſint, & non pueriles affectus.

Pulcherrima lamentatio.

O dolorem (inquit) intolerabilem! ô calamitatem diuinitus immiſſam! quænam adeò inſatiabilis furia in noſtris bacchabatur funeribus? quæ exilium nobis à patria impoſuit, ſexcentis maris prædonúmque periculis obiecit, omnibus fortunis ſpoliatos ? Vnum erat pro omnibus relictus in ſolatium; ſed & hoc ereptum eſt. Iacet Chariclea, & hoſtili manu dilecta perempta eſt ; haud dubiè pudicitiam propugnans, & mihi ſe aſſeruans: Nihilominus tamen iacet infelix, neque ipſa quenquam ex forma fructum cepit, neque mihi vlli vſui fuit. Cæterùm, ô dilecta, alloquere me iam vltimò, ſolito more: manda quidpiam, ſi quid adhuc ſpiras. Heu me miſerum! taces ? fa-

 tidi

tidiculum illud & diuino lepore pręditum os, ſilentium premit? Caligo igniferam, & ex ſacrario Deorum miniſtram, chaos occupauit? Oculi verò lucis expertes, qui nuper gratiſſima pulchritudine fulgurabant?hos non vidit interfector,certo ſcio! Cæterùm, quo te nomine quiſpiam appellet? ſponſæne?at deſponſata non es:an pronuptæ? enimverò expers es conjugij. Quam igitur appellabo? quam nouiſſimis verbis alloquar? An omnium ſuauiſſimo nomine, Chariclea? O Chariclea, adeſto animo, fidum habes amatorem: haud ita multò pòſt me accepτura es;iam enim tibi inferias peragam mea ipſius cæde,amico tibi ſanguine faciam, & ambos capiet nos hæc ſpelunca, rude & tumultuarium monumentum.

Vtinam hic auctor in grauiori argumento verſatus fuiſſet, ingenium illi candidum, politum, & ad maiora eloquentiæ decora natum. Cauendum eſt omnino, vt poſtea oſtendimus, ne iſtis miſerationibus, quod perſæpe contingit, excidat oratio, alioqui in frigidos & & pueriles diſſoluetur affectus: ſatius eſt moderatè lugere, quàm iſtas ineptiſſimas nænias ridentibus occinere.

In iracundia feliciùs vehementiorum affectuum fræna laxantur; vt patet in Ciceronis Piſoniana, quæ flammas & faces iaculatur;tragicas etiam imprecationes vſurpat, quibus ait ſe duriora imprecari.

Exempla motuum in iracundia.

Quæ eſt igitur pœna?quod ſupplicium? id mea ſententia, quod accidere nemini poteſt,niſi nocenti, ſuſcepta fraus, impedita & oppreſſa mens conſcientia,bonorum omnium odium, nota iuſti Senatus, amiſſio dignitatis.

(Deinde:) Neque verò ego, ſi vnquam vobis mala precarer, quod ſæpe feci, in quo Dij immortales meas preces audierunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer.

Thyeſtæa iſta execratio eſt Poëtæ, vulgi animos, non ſapientum mouentis:

Vt tu naufragio expulſus, vſpiam
ſaxis fixus aſperis,
Euiſceratus latere penderes, ſaxa
ſpargens tabo,
Sanie,ſanguine atro.-----

Sed neque nimis exaggeranda res eſt; nam qui in tenui argumento Thyeſtæos clamores fudit, ineptus eſt,& riſum magis efficit quàm iracundiam.

DE IMMODERATIS & nugatoriis Affectibus.

Déque Ariſtidis & Libanij in hoc genere erroribus.

CAP. X.

NEſcio quo pacto rerum humanarum vitio fit, vt quæ eximiè pulchra aut iucunda ſunt, quaſi venerint ad ſummum, facilè defloreſcant, & faſtidium contemptúmque defluant.

Nihil præclarius in tota eloquentia,quàm ratio affectuum,nihil æquè fragile eſt,nihil erroribus magis obnoxium, quibus tota illa gratia & honoris pompa marceſcit; & quæ antea pulchra & ſpecioſa videbantur, in riſus ineptiáſque pueriles diſſoluuntur. Hoc ſæpè contingit in affectibus, dum humanos limites, modúmque prudentiæ tranſiliunt. Exemplum ſit ex Ariſtidis monodia, de Smyrna,in qua multa quidem ſatis appoſitè dicta, vt

Ὦ Ζεῦ, τί χρήσωμαι, πότερον σιωπῶ Σμύρνης κειμένης; τίνος μεταλαβὼν ἀδάμαντος φύσιν; ἢ τίνα ταύτην καρτερίαν καρτερῶν; ἀλλ' ὀδυρμοῖς τισὶν ἁρμονίαν ἁρμοσάμενος

Ariſtidis lamentatio de euerſione Smyrnæ.

Proh Iupiter! quid agam? vtrùm tacebo collapſa Smyrna? cuius adamantis

mantis, ſi taceam, hoc ingenium eſt? qui ſtupor tolerantiæ? an lugebo? quam verò adaptans harmoniam, &c.

Hoc initio deinde ſatis grauiter vrbis dignitatem commendat, commemorans Corybantum choros, educationes, ac natales Deorum, Peloponeſi coloniam, Theſeum conditorem locorum ſub Sipylo, Homeri ortum, certamina, trophæa, victorias, deinde ſuburbia, portus, baſes, campos, proſpectus, maria, fontes, templa, theatra, forum, & cætera ornamenta, quorum iactura grauis eſt ad mouendos affectus. Mox ingenio ſuo plus æquo indulgens, totam orationem conuertit in exclamationem:

O fontes! ô theatra! ô vici! ô curricula partim ſub tecto, partim ſub dio! ô ſplendidiſſimam fori formam! ô vias auri templorúmque cognomine, ſingulas quadras, & fori vicem ſingulas exhibentes! ô portus cariſſimam deſiderantes vrbem! ô gymnaſiorum decora! ô templorũ & ſeptorum amœnitates! ô marina ornamenta! ô cuncta hæc ſomnia! ô caſus Aſiæ! ô reliquæ ciuitates! ô terra omnis, & omne quod intra atque extra Gades eſt mare! ô orbis aſtrorum! ô qui cuncta vides, ſol; quale ſuſtinuiſti videre ſpectaculum? Et cætera, quæ longiſſimo tractu continuantur, vt oporteat omnino, & exhauriri dicentis ſpiritum, & audientium animos ſatietate compleri. Poſtremò addit ridicula quædam: Gorgones ſi reuiuiſcerent, non iam Meduſam; & ſuum oculum, ſed Smyrnam communem Aſiæ oculum defleturas; ſuibus ferè inuidet, quæ ruinã euaſerint; Oportebat, inquit, eas in commune buſtum ciuitatis inſilire, amnes lacrymis manare, totam terram detonderi, & vbique naues cum nigris velis ſolui.

Hæc puerilia ſunt, & nimia: ſunt tamen eius verba:

Ηπυ καὶ Γοργόνες εἰ περιῆσαν, οὐκ ἂν τὴν Μέδουσαν, οὐδὲ τὸν αὐτῶν ὀφθαλμὸν, ἀλλὰ τὸν τῆς Ἀσίας ἐπένθησαν.&c, Νῦν ἔδει μὲν πάντως οἰωνοὺς εἰς πῦρ ἅλλεσθαι· πρέπει δὲ ἡ πόλις ἄφθονον· πᾶσαν δὲ τὴν ἤπειρον ἀποκείρασθαι· πάντως αὐτῆς ὁ βόστρυχος οἴχεται· νῦν ποταμοὺς δακρύοις ῥυῆναι, νῦν ὁλκάδας ἐκπλεῦσαι μέλασι τοῖς ἱστίοις.

Haud diſſimilis eſt Libanij ſophiſtæ nænia de incendio Daphnitici templi; quam lepidè exagitat D. Chryſoſtomus, in oratione de S. Babyla Martyre. Nonnullorum hîc ſenſum attingemus; incipit:

Viri, quorum oculis æquè ac meis caligo offuſa eſt, in poſterum neque pulchram neque amplam ciuitatem hanc vocemus. *Libanij ſophiſtæ nænia de incendio Daphnitici templi.*

(*Deinde conuerſus ad Apollinem:*)

Ad hæc, cũm aræ tuæ ſanguinem ſentirent, ſedulus Daphnes cuſtos, vel contemptus cum eſſes, permanſiſti, ô Apollo, aliquoties etiã iniuria laceſſitus, atque externo ſpoliatus ornatu, patienter tamen tuliſti; Nunc verò multis ouibus, multis item bobus ad aram tuam mactatis; poſtquam ſacroſanctum Imperatoris os pede excepiſti, intuitus quæ prædicabas, viſus liberatus eſſe mortuo quodam [S. Babylam martyrem intelligit] quem tu iudicaueras malum tibi vicinum eſſe, ac tibi obſtrepere: de medio ſtatim curſu ſolum vertiſti. Vndénam hoc tempore gloriabimur apud eos, qui memores ſunt ſacrorũ, ſtatuarúmq; tibi erectarum? [Mox] Quale, ô Iupiter, laborantis animi laxamentum perdidimus! Quam Daphnes regio tumultibus vacua erat, quanto etiam templum ipſum magis vacuum, vt pote, in quo natura, ex ſeſe quaſi portum in portu fecerat: ambobus quidem admodum trãquillis, altero tamen maiorem tranquillitatem præ-

Digitized by Google

ſtante. Quis non ibi mortem, quis non ibi timorem, quis non ibi luctum depoſuiſſet? Quis propterea fortunatas inſulas inibi deſideraſſet?

[Hæc tolerabilia: quæ ſequuntur, puerum magis ſapiunt quàm conſummatum Rhetorem.

Puriles affectus. O dexteram malignam! ô iniquũ ignem! quónam primùm dilapſus eſt? quódnam mali huius exordium? nam à tecto exortus ad reliquam deinceps ſerpſit: ad illius caput, ad faciem, ad phialam, ad cydarim, & talarem veſtem: Vulcanus enim ignis arbiter, non comminatus eſt igni huic detrimentum afferenti, cùm beneficio deuinctus Apollini deberet, ob indicium olim ſibi ab illo factum: ſed neque Iupiter, qui imbrium habenas tenet, aquam in ignem dimiſit; qui præſertim olim Lydorum Regi periclitanti aquam extinxerit. [Pergit inſanire.] Viri, trahitur mihi mens ad Dei Apollinis ſpeciem, ac mihi ob oculos cogitatio typum ipſum repræſentat, formæ læuitatem, colli mollitiem, idque in lapide cingulum, quo aurea tunica circa pectus ſic colligebatur, vt partim ſubſideret, partim ſubſurgeret. Denique totus Dei habitus, cuius iram vel feruentem non ſedauiſſet, vt qui ſimilis eſſet cantilenam occinenti? Et hercule audiuit hunc olim aliquis (vt aiunt) in meridie cithara ludentem? Aures beatas! Cæterùm cantus erat terræ laudatio; cui quidem de aureo cyatho libare mihi videtur, quòd puellam occuluerit dehiſcens, ac ſeſe deinde contrahens.

Tandem deſcribit incendium, in quo ridiculum eſt quod ait, Iulianum Imperatorem, vbi de templi incendio rumor auditus eſt, Mercurij talaria quæſiuiſſe, vt ad flammam reſtinguendam properaret, Nymphas è ſuis fontibus egreſſas, ingentem luctum excitaſſe. Poſtremò concludit.

Præſta te mihi talem, Apollo, qualem te reddidit Chryſes, dum Græcis imprecaretur, iræ plenum, & nocti adſimilem: quandoquidem tibi ornamenta cùm redderemus, & quicquid olim de templo tuo ablatum fuerat, reſtitueremus: præceptum eſt quod colamus ſimulachrum, haud aliter, quàm ſi ſponſus aliquis interim, dum corollæ contexuntur, moriatur.

Hi non ſunt affectus, ſed deliramenta, vt præclarè animaduertit D. Chryſoſtomus.

DE LANGVIDIS AFFECTIBUS, & iis qui vocantur ἀπάλαιστι.

CAP. XI.

Dorion ille quidem tibicen haud ignobilis, & præ cæteris facetus, vt multas in omne genus hominum, ſic in poëtas & oratores pleráſque contorſit argutias: qui in rebus magnis deſcribendis fuiſſent argumento longè inferiores. Itaque cùm tempeſtatem à Timotheo deſcriptam in nauta legeret, liquidò affirmauit, ſe in feruenti cacabo vidiſſe vehementiorem. Hoc pleríſque oratoribus accidit, qui in iis affectibus effingendis, qui vehementiam habent non mediocrem, ita ipſi remiſſi ſunt, & languidi, vt multùm de rei maieſtate detrahant. Quis eum fingere non putet, qui in grauiſſimis iniuriis languorem orationis ſimul habeat, & actionis? Natura ipſa in iſtis ſua ſponte proſilit ſatis, nec acrioribus indiget incitamentis; quam & imperiti, & barbari, dum ſuas, aut propinquorum lamentantur iniurias; ita voce, vultu, & tota actione ſe gerunt, vt appareat, eos, quod agunt, imis ſentire medullis, ac viſceribus. Si quis igitur orator ita eſt naturæ imbecillitate conſtitutus, *Dorionis egregiũ dictum Athe. l. 8*

Digitized by Google

tutus, vel etiam voce, & lateribus ita tenuis, vt nec poſſit indignari, nec iraſci, nunquam huiuſmodi argumenta tractare debet.

Horat. 1. carm. ode 11.

Quis Martem tunica tectum adamantina
Dignè dixerit, aut puluere Troico
Nigrum Merionem? aut ope Palladis
Tydidem ſuperis parem?

Qui genium habuerit potentis naturæ; (quanquam non omnino in hac recedendum eſt naturæ; ſed ſi vehementiùs quàm par eſt, incitata fuerit, reſtringenda eſt nonnunquã, & ardoris curſus compeſcendus, ne in eós motus incidamus, quos Rhetores ἀπαλαίστας nominant, inconditos ſcilicet, & agreſtes, nec palæſtrę cultura perpolitos.) Sit Oratori modeſtia, quod C. Graccho Erycinus ſeruus: quæ non fiſtulâ eburneâ, ſed rectæ rationis lege, modò inconditi motus vaſtitatem colligat, modò intemperantis vehemẽtiam reprimat, modò laſciuientis luxuriẽ amputet: ad ſummum, omnia iuxta decori leges & intra componat.

DE MIXTVRA affectuum.

CAP. XII.

Delectationis mater eſt varietas, quam, vt natura in rebus, ſic in oratione ars, & ipſa quæ cõficitur ex arte ratio, prudenter obſeruat. Non erunt igitur omnia vno affectu pertexenda, ſed prout rerum actionúmque diſſimilitudo poſtulabit, grata diſparitate miſcenda, quam neceſſariò actionis excitata quædam ſpecies atque admirabilitas conſequitur. Et hoc ipſum in Sapphone Poëtria de meliore nota commendat Dionyſius Longinus; quòd vt ſublimis artifex, diuerſos motus ſumma varietate, nec minùs eleganti pulchritudine temperet, vt in iſtis verſibus:

Φαίνεταί μοι κεῖνος ἴσος θεοῖσιν
Ἔμμεν, ἢ μὲν ὅστις ἐναντίος τοι
Ἰζάνει, καὶ πλησίον ἁδυφώνα
Σεῦ ὑπακούει.
Καὶ γελώσας ἱμερόεν, τό μοι τὰν
Καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόασεν.
Ὡς ἴδον σ' ὡς βρόγχον' ἐμοὶ γὰρ αὐδᾶς
Οὐδὲν ἔθ' ἥκει.

Et cæteri, quos Latinos habes apud Catullum.

Sed quis in eo Euripidis & *Senecę* Medeam non miretur? quanta dexteritate miſcent affectus, quàm admirabili varietate diſtingunt.

En motus doloris, quàm aptè expreſſus:

Ὦ τέκνα, τέκνα, σφῷν μὲν ἔστι δὴ πόλις,
Καὶ δῶμ' ἐν ᾧ λιπόντες ἀθλίαν ἐμὲ,
Οἰκήσετ' ἀεὶ μητρὸς ἐστερημένοι·
Ἐγὼ δ' ἐς ἄλλην γαῖαν εἶμι δὴ φυγὰς,
Πρὶν σφῷν ὀνάσθαι, κἀπιδεῖν εὐδαίμονας,
Πρὶν λέκτρα, καὶ γυναῖκα, καὶ γαμηλίους
Εὐνὰς ἀγῆλαι, λαμπάδας τ' ἀνασχέθειν·
Ὦ δυστάλαινα τῆς ἐμῆς αὐθαδίας, &c.

Suauis eſt iſte motus, moderatè triſtis, & leniter in intima pectoris influens: ſtatim triſtitiæ immiſcet mollem riſum innocentiſſimarum animarum, quæ matri abblandiuntur, ex quo igneſcit dolor.

Φεῦ φεῦ τί προσδέρκεσθέ μ' ὄμμασιν τέκνα;
Τί προσγελᾶτε τὸν πανύστατον γέλων;

Doloris motus aptè expreſſus.

Et inter hæc horror & deliquium animæ:

Αἰαῖ τί δράσω; καρδία γὰρ οἴχεται,
Γυναῖκες, ὄμμα φαιδρὸν ὡς εἶδον τέκνων.

Mox auerſatur conſilia de cæde liberorum concepta:

Οὐκ ἂν δυναίμην, χαιρέτω βουλεύματα
Τὰ πρόσθεν, ἄξω παῖδας ἐκ γαίας ἐμούς.

Statim reſumit dolorem: miſericordiam, metum, in furioſam lætitiam, crudelitatem, iracundiam, audaciam, commutat:

Καί τοι τί πάσχω, βούλομ' γέλωτ' ὀφλεῖν
Ἐχθροὺς μεθεῖσα τοὺς ἐμοὺς ἀζημίους;
Τολμητέον.

De-

Deinde ſubitò iſta affectuum moles, quaſi fluctus ad ſaxũ alliſi frangitur, & poſt inanes ventos, velut ridẽtis cœli clemẽtior aura ſuccedit.

Ἆ ἆ μὴ δῆτα θυμὲ μὴ σύγ' ἐργάσῃ τάδε,
Ἔασον αὐτοὺς, ὦ τάλαν, φεῖσαι τέκνων.

Sed quàm breuis eſt bonorum portio: Ecce qui inter doloris & iracundiæ cæcitatem, veluti radius lucis emicuerat, iterum denſiſſimis tenebris circunfunditur:

Μὰ τοὺς παρ' ἅδῃ νερτέρους ἀλάστορας,
Οὔτοι ποτ' ἔσται τοῦθ, ὅπως ἐχθροῖς ἐγὼ
Παῖδας παρήσω τοὺς ἐμοὺς καθυβρίσαι.
Πάντως σφ' ἀνάγκη κατθανεῖν.

Vehemens omnino motus, etiam addito per manes & inferos iureiurando: ſed tamen quaſi torrens ad robuſtiſſimum obicem ſidit, poſtquam liberos diſſuauiata eſt, intimis φιλοστοργίας aculeis lancinata:

——Δότ', ὦ τέκνα,
Δότ', ἀσπάσασθε μητρὶ δεξιὰν χέρα,
Ὦ φιλτάτη χεὶρ, φίλτατον δέ μοι στόμα.
Καὶ σχῆμα, καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκνων
Εὐδαιμονοῖτον· ἀλλ' ἐκεῖ, τὰ δ' ἐνθάδε
Πατὴρ ἀφείλετ', ὦ γλυκεῖα προσβολὴ,
Ὦ μαλθακὸς χρὼς, πνεῦμα θ' ἥδιστον τέκνων,
Χωρεῖτε, χωρεῖτε, οὐκ ἔτ' εἰμὶ προσβλέπειν.

Nec inferior in his affectibus miſcendis Seneca; quàm artificioſiſſimè enim Medeam de nece liberorum cogitantem exprimit.

Cõparatio breuis progreſſus cometarum cum motu.

Non ſtatim tam demens & furioſus exurgit affectus: ſed vt cruenti & horribiles cometæ ex vario halitu paulatim concreſcunt, ita ex variis motibus præuiáque rerum aptiſſimè connexarum diſpoſitione, vehementiſſimus ardor pectoris incitatur.

Primùm, vt leones ſingulari certamine congreſſuri, ilia identidem cauda percurſantes, robur excitant; ita languentem animum ad maiorem iracundiam irritat:

Incumbe in iras, téque languentem excita:
Penitúſque veteres pectore ex imo impetus
Violentus hauri: quidquid admiſſum eſt adhuc,
Pietas vocetur.

[Deinde:]

Medea nunc ſum, creuit ingenium malis.

Ira proludit furori, & veluti claſſicũ canit. Mox quàm artificioſè, quámque per varios anfractus, in vehementiſſimum illum quem intendit motum delabitur; neſcio quid animo iam delibauit, tamen ad primos tam atrocis malitiæ impetus, bonæ indolis ſemina quædam reſtiterunt, ſubtimuit, & refugit:

——*Neſcio quid ferox*
Decreuit animus intus, & nondum ſibi
Audet fateri.——

Diſſimulat igitur pudore confuſa, quod primum cogitauerat, & aliud proponit haud multum diſſimile.

——*Stulta properaui nimis:*
Ex pellice vtinam liberos hoſtis meus
Aliquos haberet!

Statim excludit illam moderationem, & vela permittit furori, etiam ſpecioſo, vt opinatur, & æquo prætextu:

——*Quicquid ex illo tuum eſt,*
Creuſa peperit: placuit hoc pœnæ genus,
Meritóque placuit, Vltimum magno ſcelus
Animo parandum eſt: liberi quondam mei,
Vos pro paternis ſceleribus pœnas date.

Apertè luſit audacia. Mox ſuccedunt in ſcenam verecundia, metus, miſericordia.

Cor pepulit horror, membra torpeſcunt gelu

Pectúſque

Pectuſque tremuit, ira diſceſſit loco:
Matérque tota coniuge expulſâ redit.
Egóne, ut meorum liberûm, ac prolis meæ
Fundam cruorem? melius: ah demens furor!

Statim, vt in alternis vndis recurſāt furores:

——Occidunt: non ſunt mei.

Et derepente;

——Mei ſunt, & culpa carent.

Et quæ ſequuntur prorſus ab Euripide expreſſa:

Heu cara proles! vnicum afflictæ domus
Solamen: huc vos ferte & infuſos mihi
Coniungite artus. ——

Poſtremò ſerenum illud, doloris & furoris turbine confunditur:

——Rurſus igneſcit dolor,
Et feruet odium: repetit inuiſam manum
Antiqua mentis ira: quà ducis, ſequor.

Ioſeph. l. 7. de bel. Iud. c. 11. Placet etiam Ioſephum in eodem argumento audire, vbi matrem Hieroſalymitanam deſcribit, ſe ad filio linecem accingentem:

Βρέφος (εἶπεν) ἄθλιον, ἐν πολέμῳ, καὶ λιμῷ, καὶ στάσει, τίνι σε τηρήσω; τὰ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις δουλεία, κἂν ζήσωμεν ἐπ᾽ αὐτοὺς φθάνοι δὲ καὶ δουλείαι ὁ λιμὸς, οἱ στασιασταὶ καὶ ἀμφοτέρων χαλεπώτεροι· ἴθι, γενοῦ μοι τροφὴ, καὶ τοῖς στασιασταῖς ἐριννὺς. καὶ τῷ βίῳ μῦθος, ὁ μόνος ἐλλείπων τῶν Ἰουδαίων συμφοραῖς.

Miſera (inquit) ſoboles, cui te reſeruo in bello, & fame, & ſeditione? Apud Romanos ſi vixeris, ſeruiturus es, vel certè fames proueniet ſeruitutem: ſed omni ſeruitute & fame crudeliores ſunt ſeditioſi: Morere & eſto matri cibus, ſeditioſis furia, & humanæ vitæ fabula, quæ ſola deeſt calamitatibus Iudæorum.

Ioſephum cum Euripide & Seneca, in Roma capta ab Alarico ſic expreſſi, & muſcui; vbi Romana mater ad eandem lanienam acuitur: Motus e Ioſepho, Euripide & Seneca expreſſi.

Cui te reſeruo, matris infelix puer?
Cui dira Erinnys tortili primas iuba
Amplexa cunas, oris afflauit nigri
Lethale virus? dure Lucinæ labor!
Cui te reſeruo? cur reſeruo? ad quas neces?
Ad gladium, an ignes? ad famem? an peſtem, & feras?
Morere Leona, morere, ſis matri cibus,
Solare rabiem ventris inceſti, miſer,
Miſer Leona morere, ſis matri cibus.
Te, dulce pondus, menſibus denis tuli,
Clauſum ſub aluo viſceribus auctum meis;
Et nunc repende gratiam matri, puer;
Relicta pridem viſcera introrſum ſubi.

Deinde, vt fert iſtorum motuum ratio, ſpectris furialibus incitatur ad nefas:

Inceſta facies Diræ ineluctabilis,
Quid fœda gyro membra ferali rotas?
Ad omne facinus non rudem dextram affero:
Feriam, peribit, glutiam carnes meas.

Mox ſuccedit miſeratio, & ad pueri vocem grauiter commota exclamat:

O dulce germen matris! ô ſanguis meus!
Eheu tepentes proluunt lacrymæ genas!
Pietas recurſat, corda miteſcunt fera;
Rurſúſque mater, tigride eiecta, redit:
O tenera membra! ô dulce caput! ô flos tener!

O labra mellea! ô manus! ô lumina!
O parce, nate, parce genitrici tuæ.
Animula dulcis viue, morietur parens:
Morietur audax, impium & vecors caput.
(Iterum ſtimulant miſeram furiæ.)
Seruabo Gotthis liberos! iterum furor:
En iterum Erinnys corde bacchatur fero,
Lymphata verſat pectora, exagitat, coquit:
Omnes in illo corpore excepi rogos,
Quoſcúmque ſæui buſta Typhonis crepant.
Non ibo inulta, quodlibet poſſum malum,
Fidem, pudorem, numen, exturbo ocyùs.

Hinc prælia ntur affectus:

Morietur inſons? ſed lupæ ſontis puer.
Meus eſt, & iſto ventre condetur meus.
Nati ſepulchrum fiet hic matris ſinus.
Hæc ſola reſtat fabula, & magna venit
Spectanda ſcena, defer audaces manus.
Perge ira, perge.

Subſîdit ſtatim, & intepeſcit:

———Vincor infelix parens,
Heu cor rigeſcit, membra torpeſcunt gelu!
Perimere natum, fundere cruorem meum?
Comedere carnes? melius: Ah demens furor!

Reſilit ſtatim motus, quaſi violentus ſatelles, & miſeram rapit:

Morietur: eſto, quid moror? pia, impia!
Morietur: eſto.

Hæc mixtura affectuum plurimum habet virium, & ſuauitatis.

At dices, ſi dolor & iracundia ſola excitanda ſit, erúntne lętæ ſpecies adhibendæ? id omnino cum dexteritate præſtandum eſt. Solent plerúmque læta præmitti, quo ex eorum iacui, vbi nobiliſſimæ vrbis amœnita-ſtuta grauiùs poſtea ſtimuletur dolor: quod in Ariſtidis exemplo dotem & delicias commemorans, viam ſibi ſternit ad monodiam. Cauẽdum eſt tamen, ne cùm doloris aguntur partes, faceta quædam & iucũda intempeſtiuè miſceãtur, quæ gliſcentem plerúmque motum elidunt, & ſeria conuertunt in riſum.

DE MODO ET RATIONE *mouendi.*

CAP. XII.

IN modo & ratione mouendorum affectuum hæc præcipuè ſunt obſeruanda:

Captandæ occaſiones mouendorum affectuũ. Primò, poſtquam orator, & perſonarum quas cõſtituit permouere, & ſuarum virium, exploratam habet rationem, debet omnino rerũ cætera quæque adiuncta diligentiſſimè examinare. Cõtingunt enim aliquãdo tempora, vbi repentino aliquando caſu iam commoti animi flexibiles ſunt, & in eam, in quam ſemel inclinarunt partem, facillimo ictu impelluntur. Itaque tunc feliciter cadunt oratorum tali, cùm eis locus & ratio temporum, ceteráque id genus famulãtur. Cõtrà, difficilius eſt mouere, vbi iã ſenio ad ſimiles affectus pectora obduruerunt, aut contrariis etiam affectibus occupata impeditque ſunt: tunc certandum rationibus, inſtandum, colluctandum; nihil enim inanes motus efficient, niſi peruicax aduerſus ea quæ dicũtur, iudicium, dextro Marte expugnatũ fuerit. Docendus eſt atque erudiendus etiam imperitorum intellectus, antequam motus inardeſcant, & nunquam ex abrupto incipiendum, niſi iam mutæ rerum circũſtantiæ egerint, quod erat ab oratione expectã-

Digitized by Google

dum; licuit Ciceroni ita exordiri:

Quouſque tandem abutêre, Catilina, patientia noſtra? &c.] Et prudẽter quidem in eo fecit: iam enim ita partim metu, partim iracundia, & dolore incitati erant omnium animi, vt magis ipſe, naſcentibus veluti affectibus obſtetricari videretur, quàm nõdum natos generare, ac deformare. Quod plerique malè arripientes in frigidis & ſedatis argumentis, ſtatim in acutiſſimos erumpunt ſonos.

Motus non debent videri accerſiti.

Secundò; Et ſi cõparare animos ad motum oporteat, magnâ tamẽ curâ prouidẽdum eſt, ne ipſi accerſiti aut intruſi videãtur affectus; ſi enim cõparati, ſi affectati, ſi nimis artificioſi appareant, quaſi derecti hoſtium ſubterranei cuniculi, aut eluduntur, aut minus habent virium. Elicienda eſt permotio latenter, non autem cum ea aperto marte pugnandum:

——nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incuruaſſe querela.

Qua in re lepidiſſimum eſt quod narrat Quintilianus de adoleſcẽtulo cauſſidico, qui apud Caſſium Seuerum dicturus, inter ceteros motus cõparauerat, *Quid me toruo vultu intueris, Seuere?* Ad hæc frigidè vir grauis: *Non, mehercules, inquit, faciebã, ſed ſic ſcripſiſti.* Ecce & quàm potuit truculentiſſimè eum aſpexit. Alius trãſtulit aliquando puellam, quæ ſororem eſſe aduerſarij dicebatur: (nã de hoc lis erat) in aduerſa ſubſellia, tanquam in gremio fratris relicturus. At is præmonitus iam deceſſerat. Tum ille alioqui vir facundus, inopinatæ rei caſu obmutuit, & infantem ſuam frigidiſſimè reportauit. Alius imaginem mariti pro reâ pro ferre magnũ putauit, & ea ſæpiùs riſum fecit; nam & hi, quorum offi ij erat, vt traderẽt eam ad epilogũ, ignari quid eſſet epilogus, quoties reſpexiſſet patronus, offerebant palam, & prolata nouiſſimè deformitas ipſa imaginis, præteritam quoque gratiam orationis perdidit.

Fab. l. 6. c. 2. Feſtiua narratio de motibus comparatis.

Tãtum eſt in inſulſis motibus periculi. Quid igitur? nihil erit apparãdum? quid, & quomodo dicas non erit meditandum? Abſit: Affectibus enim proprias ſententias & verba aptare, res vna eſt omnium difficillima, & magnorũ peculiaris laus ingeniorum; quam tentarunt multi, præſtiterunt pauci: quo fit, vt rarò temerario ingenij calore, ſatis feliciter excutiatur. Comparãda eſt, opinor, motio; ſed ita comparanda, vt naturaliter influere, non intruſa eſſe, videatur: niſi fortè exercitatiſſimis in dicendo hominibus cõtingat, vt in eo etiã repẽtino furore ſint fœlices.

Motus corrumpitur.

Tertiò in rebus prouidendum eſt, neijs quæ proponuntur, opus ſit intentione iudicij quàm acuta: nam, vt ſuperiùs monui, quò magis inueſtigando laborat intellectus, eò magis in ſenſu minuitur permotio: ex quo viciant & corrumpunt affectus, qui vbi primùm monere incœperint, ſtatim erudita quædam & recondita commiſcent; quibus dum auditoris adhæreſcit intellectus, motio præterfluit.

Quæ argumẽta requirãtur in motibus.

Quartò, argumenta debent eſſe miſta & confuſa, ſapientique quodã errore vagari, vt videantur ab incẽſa potiùs mente ſubiici, quàm vlla artificij exquiſitione comparari. Sic apud Virgilium Dido, apud Senecam Medea, coloribus & confuſis cogitationibus raptim per omnia deſiliunt.

Sẽtẽtiæ in motibus crebræ. Affectus ſidit diffuſa oratione.

Quintò, debent eſſe in affectibus crebræ, acutæ, & vibrantes ſententiæ, ſidit enim affectus diffuſa oratione, nõ ſecus ac tempeſtas, cùm ventus ſpargitur, fit imbecillior. Bene igitur apud Ciceronem, mulier ad victoris abiecta pedes exclamat: Mi-

ſerere noſtri, noli extinguere extinctos, fuimus aliquando fœlices, memento te eſſe hominem.

Hæc ſi periodicè dicerentur, priùs gladius hoſtis feriret, quàm eſſet abſoluta periodus.

Dictio quæ ad motus apta. Sextò, in mitibus affectionibus, dictio erit mobilis, & cita: ſed tamen honeſta, & grauis: in vehementibus & valdè incenſis, erit ſtylus, qui ſaxa deuoluat, vt [*Pontem indignatus Araxes.*] idcirco in tragœdiis plerumq; cothurnata verba, & tranſlationes longè petitæ conceduntur.

Magni motus ſperãdi. Septimò, vt nerui in cithara, neque nimiùm intendendi, neque inertiùs remittendi, ita in affectibus, maximè verò ab oratore, adhibenda quędam eſt in modo, in rebus & verbis menſura: atque, vt curandum eſt, ne ſint iacentes, infirmi, inclinati: ita etiam non nimis acuendi, ne in parenthyrſum tranſeant: nam permotiones vbi nimiæ fuerint, ſpeciem habent vitiorum; & eos ipſos qui ira affecti ſunt, oratores, contemptos faciunt, ſuique impotentes.

Ad ſummum ſapienti prouidendum erit, lacrymulas citò areſcere, & ardorem animorum extingui: non iſtis tantùm ſenſuum permotionibus inſiſtendum, ſed firmiſſimis præſidiis mentem rationémque muniendam, quibus conceptas affectuum flammas alere conſeruaréque poſſit.

Magni motus ſæpè tegendi ſilentio. Octauò, Occurrunt etiam nonnunquam res adeò magnæ, & graues, vel adeò diræ, funeſtæ, lætæ, iucundæ, inſolitæ, inauditæ, vt meliùs (non ſecus ac Timantis Agamemnon) videantur ſilentio premi, quàm mediocri oratione exprimi. Has ob res, Aiacis & Didonis ſilentium in Necya Homeri, & virgilij, meritò omni oratione grauius ſapientes iudicauerunt.

Parui ſiquidem effectus ſæpiùs loquuntur, magni ſtupent. Itaque in hoc gaudij veluti torrente, Theagenes & Chariclea non loquuntur apud Heliodorum, niſi pauciſſimis, & ijs interruptis vocibus ἔχω σε, ζῇς Ad ſummum, ſtupore defixi concidunt, & toti ſupereffluentis gaudij vortice obruuntur.

Nonò, proſpiciendũ eſt vt non in ſola peroratione (quanquam præcipuus eſt in ea locus) ſed per totam etiam orationem, vbi res poſtulat, diffundantur affectus; neque vt Muſica odioſa atque importuna præter rem ingerantur, neque etiam locis neceſſariis deſint, ſed prudenti quadam œconomia diſpenſentur.

DE REMISSIONE *affectuum.*

CAP. XIII.

FEſtiuam narrat hiſtoriam Suidas de Ignis & Nili certamine. Chaldæi (inquit) Ignis cultores, Deum illum ſuum per omnes terrarum oras exultantem, cæterorúmque domitorem, circumferebant, quòd vi ignis cætera quæque idola diſſoluerentur. Vbi ventum eſt in Ægyptum, ſacerdos quiſpiam, callido vir ingenio, hydriam quandam in Dei ſpeciem efformatam, vel, vt alij volunt, ingentem Nili ſtatuam cauam, aquæ plenam, & innumeris foraminibus, quæ tũc cera obduxerat, conciſam produxit. Nec mora: dato ſigno Dij cõgrediuntur: Ignis ſtatuę Nili ſubicitur: qui poſtquam afflare cœpit, liquefacta cera, ſtatim per rimulas ingens aquarum vis erupit, qua ignis extinctus eſt, & Chaldæorum ſuperſtitio deriſa. Simile quidpiam in affectu contingere non raro cernitur. Is enim ſemel emiſſus, volat ferox, alacer, & incenſus, pugnat, vincit, triumphat; quòd ſi in aduerſarium inciderit hominem frigidum, vafrum, ſubtilem, vt ignis à Nilo extinguitur. Oratori igitur, qui mouet affectus, non tantùm inanis calor,

qui

qui ſtatim effluat, ſed animorum ſolida perſuaſio, quæ in poſterũ etiam remanet, quærenda eſt. Contrà, ei qui cupit remittere, & frangere; primùm aperienda eſt ars mouentis: quod eſt omnium ad contemptum motus efficaciſſimum. Oſtendendum quippe auditori, comparatam de induſtria hanc in eius ſimplicitatem machinam, vanis illum vmbris agitari, & quaſi Panico terrore moueri: quod vbi intelligit ipſe, ſuos irridet affectus, & ſuſpectum habet eum qui mouere conatus eſt, imò perſæpe quaſi fraudulentum deceptorem auerſatur.

Argumenta deinde aut apertè aut tacitè oppugnanda, res extenuandę, verba minuenda, leones & elephanti in culices & formicas efformandi. Si non leuiter impreſſus, ſed tenaciùs incidẽs pectori colluctetur affectus, aliò quantum fieri poterit auertendæ erunt & deducendæ cogitationes.

Ad ſummum, comparato iam auditoris animo, aliæ motiones erunt excitandæ; vt clauus enim clauum, ſic motus motum pellit; colliduntur etiam nonnunquam tanquam vndę in mari, alius aliũ auget, vel minuit, vel tollit. Odium miſericordia miteſcit, fauor inuidia diluitur, ira amore vel reuerentia intepeſcit. Riſus deniq; vel exhilaratione animi, vel cõuerſa in ſe cogitatione excitatus, magnos ſæpè & atroces motus compoſuit, & verbum appoſitè ac feſtiuè dictum, omnem motum doloris, iracundiæ, miſerationis, & cæterorum apparatum viresque confudit.

DE AMORE.

Amoris nomen.

CAP. XIV.

VT cœleſtes orbes, is qui omnium ſupremus eſt, ſuo ambitu contentos, motu pariter verſat, & rapit: ſic omnes affectus vnius amoris complexu cõprehẽnſi, vnius quoque amoris conuerſione mouentur. Spes, metus, iracũdię, voluptates, inuidiæ, æmulationes, odia ipſa, quod mireris, ex amore proficiſcuntur: Qui cûm adeo latè pateat, & tantum ſibi in humanis actibus vendicet dignitatis; nihil mirum, ſi in Theologorum, Philoſophorum, Rhetorum, Poëtarúmque ſcriptis, vtrámque ſæpè paginam facit. De hoc igitur affectu pauca in primis, & lecta, dicenda ſunt. Ordior à nomine.

Mortelium vitio qui præclara quæque in prauos vſus vertetunt, factum eſt, vt caſtis auribus vox amoris ſit plerumque ſuſpecta, & nonnihil inuiſa, quæ cauſſa Diuum Dionyſium mouit, vt Ἔρωτος nomen vſurpaturus in Theologicis, pias mentes ad cœleſtis amoris ſatus accipiendos, præpararet, & nihil in hac amotis voce ſubtimendum eſſe oſtẽderet. *Dion. c. 4 de diuinis nominibus*

Ὥστε τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Ἔρωτος ὄνομα μὴ φοβηθῶμεν, μηδέ τις ὑμᾶς θορυβείτω λόγος περὶ τούτου δεδιττόμενος· addit, S. Ignatium ante ſe hac eadem voce in ſacris vſum, & eſſe nomine τῆς ἀγάπης θειότερον. quo ſit vt nihil habeat ſuſpicionis. Græci porrò ἔρωτα dixerunt, ἀπὸ τοῦ εἴρειν, τὸ δεσμεῖν· ὁ συνδέων γὰρ ἡμᾶς πόθος: à nectendo, quòd animos deſideriis, quaſi laqueis, implicet, vel amantium pectora mentéſque coniungat; aut etiam, inquit, παρὰ τὸ εἴρω, τὸ λέγω· λάλοι γὰρ οἱ ἐρῶντες, à loquendo quòd loquaces ſint qui amãt: vnde & amorem ab Hebræo nomine אמר *amar*, hoc eſt, loqui deriuant nonnulli; quanquam Latinas voces ab Hebræis rarò deduci velim: ſed hæc Grammaticis diſceptanda relinquamus. *Magnũ etimol. in voce ἔρως.*

Digitized by Google

AMORIS DEFINITIO, *& de triplici animæ motu.* Ex S. Dionyſio præclarè.

CAP. XV.

Scitum Xenoph. dictum.

PRæclarè vox Xenophanis Colophonij, qui auidum diuinitatis humanum oſtendens ingenium, homines non modò ſe diis ſimiles facere, ſed ipſos ſibi Deos aſſimilare contendit; quando eos humana ſpecie, & ea qua vel plurimùm delectantur, pingere fingeréve ſolent.

Hoc ipſum (inquit) facerent boues & leones, ſi manus haberent, & eas artes noſſent, quibus humanum ingenium nobilitatum eſt: equi quidem equos, & ſimiæ ſimias in diuinam ſimilitudinem efformarent.

Εἰ χεῖρας εἶχον βόες ἢ λέοντες, Ἠ' γράψαι χείρεσσι, καὶ ἔργα τελεῖν ἅπερ ἄνδρες, Ἵπποι μὲν θ' ἵπποισι, βόες δέ τε βουσὶν ὁμοίοις, Καὶ θεῶν ἰδέας ἔχαφον, καὶ δέματ' ἐποίουν Τοιαῦθ' οἷόνπερ κ' αὐτοὶ δέμας εἶχον.

Hoc quidem in cæteris, maximè verò in picturis & imaginibus amoris perſpicuum eſt, quas ad ingenium ſuum vniuſcuiúſque finxit & accommodauit affectus: Nihil hîc opus eſt infinita poëtarum deliramenta in eo genere perſequi, ſatius eſt ad ſaniores recurrere ſententias.

Ariſt. in topicis.

Ex Ariſtotele diſcimus, Amorem nihil aliud eſſe quàm propenſionem appetitus in bonum, ſiue illud ſit verum; ſiue cogitatione duntaxat amantis deſcribatur. Pleniùs magnus & admirabilis Dionyſius amorem definit, *συζευκτικὴν δύναμιν ἐν τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ, διὰ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν.* Vim quandam, qua animus pulchro & bono adhæreſcit, qua pulchrum & bonum eſt. Quæ definitio non modò materiale, ſed etiam ipſum formale amoris obiectum (vt Theologi appellant) eruditè comprehendit. Atque in eo longè præſtantior eſt, quàm quæ à Theophraſto affertur, cùm amorem eſſe dicit animi concupiſcentiam, quæ celerem habet ingreſſum, tardum verò regreſſum: aut eius, qui definit; *πάθος ψυχῆς σχολαζούσης.* Ex hac autem Dionyſij definitione colligimus, Animum motum quendam eſſe animæ, quo fertur in rem dilectam, quanquam non ambulando fit hic motus, (vt ait D. Auguſtinus) ſed amando. Pergit idem ſublimis auctor, & in diuinis nominibus triplicem animæ, ſiue potiùs mentis conſtituit motum, circularem, rectum, obliquum; quorum vim rationémque ſic deſcribit: *καὶ κινεῖσθαι μὲν οἱ θεῖοι λέγονται νόες, κυκλικῶς μὲν ἑνούμενοι ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ, καὶ ἀγαθοῦ· κατ' εὐθεῖαν δὲ ὁπόταν προΐασιν, εἰς τὴν τῶν ὑφειμένων πρόνοιαν, εὐθεῖα τὰ πάντα περαίνοντες· ἑλικοειδῶς δὲ ὅτι καὶ προνοοῦντες τῶν καταδεεστέρων, ἀνεκφοιτήτως μένουσιν ἐν ταυτότητι περὶ τὸ τῆς ταυτότητος αἴτιον καλὸν, καὶ ἀγαθὸν, ἀκαταλήκτως περιχορεύοντες.*

S. Dion l. 4. de diuinis nomin.

Diorima amorem definit, immortalitatis deſideriū Maximus Tyrius eundem animæ remigium appellat. Idem Dion. p. 299.

Triplex animæ motus.

Intellectus, inquit, diuini, circulo quodam moueri dicuntur, dum pulchri boníque ſplendoribus, principio & fine carentibus, coniunguntur. Recta verò linea, quando ad inferiorem curam prodeunt, recta omnia peragentes; obliquè verò, quando inferioribus ita prouident vt tamen à propria identitate (hoc enim verbo *ταυτότητος* vritur) non diſcedant, circa pulchrum videlicet, atque bonum, identitatis cauſſam, indefeſſam choream exercentes. Quæ verba ſatis obſcura ſunt; nec qui Dionyſium enarrauerunt, ſanctus Maximus, & Pachymera, multò liquidiùs explicant. Arbitror ego, cum Marſilio Ficino, Animæ, Deum diligentis, veluti quoſdam ſaltus fuiſſe expreſſos. Et Angeli quidem aciem

Explicatur D. Dionyſ.

genero

generoſæ illius mentis intendentes in Deum, circulati quodam motu mouentur, dum infinitas perfectiones, in ſeſe veluti per orbem annuli recurrentes contemplantur, & (vt ait ille) æternos quoſdam obeunt circulos, ex bono in bonum veluti deſilientes. Vbi autem Dei præpotentis imperio delabuntur in terras ad rerum humanarum curam, rectà ferri incipiunt, à cœlo, quaſi ad hæc, infirma lineam ducentes. Verum quoniam ita gerũt impoſitas à Deo in terris prouincias, vt ad originem ſuam & fontem vſquequaque redeant, imò illi ſemper adhæreant, non ſecus ac radij ſolis, qui in terras effuſi cœlo tamen copulantur: ex eo ἑλικοειδῶς moueri, & in ſe veluti conuolui dicuntur.

Circulari motu Angelorũ quid ſit.

Quid ſit rectus.

Alia ratio noſtri amoris eſt: primùm enim rectà ferimur, & per res creatas, quaſi per ſcalarum gradus, ad præpotentis Dei perfectiones contemplandas rapimur: in quibus deinde circulum æternum obeũtes, ſuauiſſimè conquieſcimus. Mox à Deo in amorem proximi, & à proximi amore in Deum delati, ſemper tamen vtrique hærentes κίνησιν ἑλικοειδῆ, gyri voluminiſque modo mouemur.

Quid ſit ἑλικοειδής, in ſe cõuolutus. Ratio noſtri motus, ſiue amoris.

Qui rerum naturas & mundi œconomiam ſpeculantur Philoſophi, nec ad vniuerſi principem & moderatorem Deum vſquam deueniunt, rectè quidem mouentur, ſed nunquam in illo amabiliſſimo rerum diuinatum circulo conquieſcunt. Cõtrà, qui ſublimibus contemplationis pennis ſubnixi, ad illam Moyſis luciđiſſimam caliginem ſeſe extulerunt, choream ſuauiſſimam ducunt, diuinis amoribus delibuti. Qui verò ita hærent Deo, vt proximorum etiam ſalutem nauiter promoueant, illi ſunt qui mixtam, vt vocant, vitam delegere, Deo gratiſſimam, & terrarum orbi vtiliſſimam; ſi quidem, vt ait vir Ethnicus, [Deus eſt mortali, iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via.]

Qui tãtũ mouentur rectà.

DE QVINQVE *amorum generibus.*

CAP. XVI.

SAnctus Hierotheus apud Dionyſium, Amorem in quinque geneta partitur, in θεῖον, ἀγγελικόν, νοερόν, ψυχικόν, φυσικόν, diuinum, angelicũ intellectualem, animalem, phyſicum.

Diuinus is eſt, qui in Deo, & ipſe Deus eſt; quo nihil ad maieſtatem auguſtius, nihil ad ſanctitatem purius, nihil ad conſtantiam firmius ſtabiliúſque eſſe poteſt. Hoc ipſo res creatas, infinitæ ſuæ maieſtatis ſtillas, maternis pluſquã viſceribus amplectitur, & quaſi nouiter quotidie creans omnia, in ſuę prouidentiæ gremio ſuſtentat, fouet, fœcundat. Nec mirum, ſi Iouem Tigillum antiqui illi dixerunt, quòd prouidæ mentis cura, non ſecus ac æternis columnis inconcuſſas mundi partes ſtabiliret. Accedit ipſa dilectionis teneritas, qua rebus magnis ita voluit eſſe prouiſum, vt ne infima quidem negligeret: ſi quidem eo ſuauiter diſpenſante, minima quæque naſcuntur, creſcunt, reſoluuntur.

Amor angelic⁹ propiùs ad Deum accedit, quanto Angeli copioſiùs æterno gloriæ fulgore illuminati, Deum longè ardentiùs & firmiùs quàm nos diligunt, res deinde humanas, Deo ita iubente, ſumma charitate procurãt, in hominum ſalute promouenda, alacres, magni & conſtantes adminiſtri.

Amor intellectualis, noſtrę mentis eſt, cum ratione diligentis, in verum bonum propenſio: qui ſi talis ſemper eſſet, nunquam tantas in terris miſceret tragœdias; quibus

miſerè

miſerè laceratur & labefactatur genus humanum.

Amor animalis, impulſio quædã vehemens eſt in ſenſu, ad rem amatam, plerumque cæca, importuna, temeraria, animali & voluptuario homini cum brutis animantibus communis.

Æmor denique naturalis, eſt rerũ, quæ intelligentia & ſenſu carent, ad cumulatam ſui abſolutionem decurſus: de quo D. Auguſtinus lib. 11. de ciuitate Dei, ſic loquitur; Amores corporũ, mométa ſunt ponderum, ſiue deorſum grauitate, ſiue ſurſum leuitate nitantur. Hanc enim ῥοπὴν ad ſui conſeruationem perfectionémque, Dei prouidentia rebus indidit vniuerſis. Et ita quidem amore inconcuſſus ſtat mundus, dũ ſuprema ad curam inferiorum, ſuaui quadam delectatione deſcendũt, infima verò, ſuperiora, à quibus omnino pendent, redamant: ipſa denique paria, mutuò inter ſe conciliantur, vel mente, & ratione, vt in hominibus: vel ſolo ſenſu, vt in brutis; vel denique momento & muta quadam impulſione, vt in rebus inanimis fieri ſolet, ſic catenis amoris cõglutinantur & cohærent vniuerſa. Quæ cauſſa mouit Heſiodum, vt in ipſis mundi incunabulis, è chao, & nocte, primùm volucribus alis exilientem Amorem depingeret, eo ſiquidem vinculo coaleſcit rerum vniuerſitas; ſed præter hanc vſitatam amoris rationem, qua corpora in ſuum quæque locum feruntur, & plantæ nutrimentum trahunt; inſunt etiam plerumque rebus admirabiles ſympathiæ, & antipathiæ: ſic mala gemella, quæ germanitatis poma vocantur, ſemper cohærentia ſunt, & nunquam ſingula in fœtu: ſic palma Syagrorum eiuſdem cum Phœnice nominis, cum Phœnice quoque moritur, & renaſcitur: ſic magnes, ferrum, electrum, paleas trahit. Contra aquilæ pennæ, ceterarum auium plumis immiſceri ſe non ferunt; Panthere quoque & Hyænæ immortale odium, in ipſas cadauerũ tranſit exuuias, ſiquidem pelles ſimul ſuſpenſæ adhuc bellum exercent, tanti ſunt naturalis amoris, & odij, effectus. Et hæc quidem amoris ſecundùm ſubiecta diuiſio.

Sympathia & antipathia naturales.

Plin. l. 25. c. 1. 4. & l. 14. c. 4. l. 28. c. 8

Aliam rationem ſequutus eſt D. Thomas; cum ratione motiui, quod eſt in amante, duplicem amorem conſtituit; vnum concupiſcentiæ, alterum amicitiæ. Diuerſus eſt, inquit, amor concupiſcentiæ ab amore amicitiæ: quòd amore concupiſcentiæ, quis in bonum magis quod alicui vult, fertur, quàm in illum cui vult: ſed amore amicitiæ, magis in illum, cui bonum volumus, inclinamur. Amore igitur concupiſcentiæ diligunt, qui ſe magis quàm rem amatam quærunt: Amore verò amicitiæ, qui non ſua commoda, ſed amicorum bonum appetunt.

D. Thom. 1. 2. q. 25

Amor amicitiæ & cõcupiſcẽtiæ.

Sapiens, inquit Seneca, etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult; ſic ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magnã virtus iaceat; non ab hoc quod Epicurus dicebat, vt habeat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in vincula coniecto, vel inopi: ſed vt aliquem habeat, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſe circumuentum hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat; quemadmodum cœpit, ſic deſinet: & mox, qui vtilitatis cauſſa aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re florentes, amicorum turba circumſidet, circa euerſos ingens eſt ſolitudo, & inde amici fugiunt, vbi probantur. Hac re, iſta tot nefaria exempla

Digitized by Google

exempla ſunt; aliorum, metu relinquentium; aliorum, metu prodentium. (Deinde:) iſta, quam tu deſcribis, negotiario eſt, non amicitia.

Ad ſummum, D. Auguſtinus, rem ſecundùm obiecta metiens, duos amores facit, Dei, & mundi: quos nomine Erotis & Anterotis veteres expreſſerunt.

DE EROTE, ET *Anterote:*

Déque turpis amoris veſania.

CAP. XVII.

Dionyſ. l. 4. de diuinis nominibus Impurus amor idolum eſt amoris.

DIuinè, vt cætera, magnus ille Dionyſius turpem amorem, *Idolum amoris*, & lapſum à vero amore deſcribit ἔρως αἰ χρὸς ὐκ ἔστιν ἀληθὴς ἔρως, ἀλλ' εἴδωλον, ἢ μᾶλλον ἔκπτωσις τοῦ ὄντως ἔρωτος. Vt igitur magnum ſcelus admittunt, qui præpotentis Dei maieſtatem nullis terminis circunſcriptam, in muris corpuſculum colligunt, vel etiam in piſcis, aut vulpis, aut ſimiæ figuram deformant: ſic & eos culpa non medioci teneri fatendum eſt, qui affectum illum amoris, quem Deo dari conſecrarique oportebat, in putidi corpuſculi, mundi, & rerum humanarum quiſquilias conuertunt. Inde natum eſt hoc portentum Cupidinis, ab inanibus Poëtis, tam variis carminibus celebratum.

Alexis apud Athen, l. 13

Sed, opinor, Alexis omnium ſolertiſſimè depingit; monſtrum enim facit ex omnium naturarum ingeniorúmque præpoſtera quadam congerie agglutinatum, viriliter audax, muliebriter timidum, furore atque amentia præceps, callida ratione cordatum, labore infractum, prodigalitate diſſolutum, ambitione prodigioſum.

Ariſtoph. ibid.

Ariſtophon autem in Pythagorite narrat, eundem è cœlo præcipitem datum, & iis quibus antè micabat pennis, induratam fuiſſe victoriam. Meliùs Antiſthenes, apud Theodoretum, irridet eos qui obſcœni amoris quaſi Dei alicuius picturas faciunt, & infinitas in eum nugas comminiſcuntur. Non eſt, inquit, non eſt Deus, Amor, ſed naturę corruptæ virium, à quo, dum vincuntur miſeri homunciones, turpiſſimum animæ morbum, Dei nomine conſecrant.

Theodoretus or. 3.

Τὸν δὲ ἔρωτα κακίαν ἐκάλει τῆς φύσεως ἧς ἥττους ὄντες οἱ κακοδαίμονες θεὸν τὴν νόσον καλοῦσι. Inde inuectus in Venerem: Vtinam, inquit, eam tenerem, quam ipſi ſibi Deam fingunt, certè ſagittis conficerem, quando tot lectiſſimas nobis matronas corrupit. Quamobrem diſertè monet Maximus Tyrius, verum amorem à falſo ſecerni oportere, more nummulariorum, qui nummum legitimum diſcriminant ab adulterino.

Maximus Tyrius orat. 8. Proclus l. de anima, & dæmonib.

Proclus verò, & ipſe Philoſophus Platonicus, in amoribus idem contingere dicit, ac in ſacris & expiationibus: Qui ſe expiant (inquit) aut Deos conſulunt, antequam puriori numinis præſentia fruantur, in varios terrenorum Dæmonum impetus, atque terriculamenta, nonnunquam incidũt, à quibus à ſinceris bonis ad materiæ fæcem abripiuntur. Sic & in vita inſtituenda, tot popularium amorum turba impedimento eſt, quominus liquidiore cœleſtium voluptate perfũdamur. Hæc ratio pleróſque Ethnicorum mouit, vt Anterotem terreno amori contrarium facerẽ; quorum pugna expreſſis imaginibus deſcribitur apud Pauſaniam, in Elianis. Cupido enim palmam tenet, quam Anteros infringere atque extorquere de manibus nititur. De hoc anterote intelligendum Mariani Scholaſtici epigramma:

Pauſan. in Elianis poſter. Marian. Anthol. l. 4. De hoc ipſo vide Lucianũ in Enc. Demoſth t. 1. p. 893.

Οὐκ ἀπὸ πανδήμου (ξεῖνε) Κύπρειδος, οὐκ ἀπὸ γαίης

Εἰμὶ, χ' ὑλαίης ἔκγονος εὐφροσύνης,

Ἀλλ' ἐγὼ ἐς καθαρὰν μερόπων φρένα πυρσὸν ἀνάπτω

Εὐμαθίης, ψυχὴν δ' οὐρανὸν εἰσανάγω.

Ἐκ δ' ἀρετῶν στεφάνους τεσσάρων πλέκω, ἂν κὰτ' ἑκάστης

Τὰς δὲ φέρων, πρώτῳ, τῆς σοφίης στέφομαι

Non ex vulgi-vaga (hoſpes) Venere, non è terra

Sum, nec corporeæ ſoboles, lætitiæ:

Verùm ego in pura mortalium mente facem accendo

Probæ eruditionis, mentem in cælum educo.

Ex quatuor autem virtutibus totidem coronas decerpo,

Quas omnes fero, ſed prima me coronat ſapientia.

Idiota l. de amore diuino. Hęc Ethnici per nebulam duntaxat viderunt. Quanto meliùs Chriſtiani; inter quos ſapiens ille idiota, in libello de amore diuino, vtriuſque pugnas non inani verborum fuco, ſed Dei mouentis ſpiritu deſcribit, vbi de impudico amore hęc habet: Talis amor eſt laqueus animæ: diſcrimen vitæ, mors ſuauis blanda percuſſio, interfectio liniés, mel felleú, pernicies delicata, mali natura, boni colore depicta, domus tempeſtatis, dulce venenum, malum ſpontaneum, ſapida iugúlatio, & omniũ rerum calamitas. Nam Adam & Euam de Paradiſi deliciis eiecit, cœleſtes terrenos fecit, humanum genus in infernum demerſit, vitam abſtulit mundo, laborem & preſſuram inuenit, & malum quod ad mortem perducit, fœdat pueritiam, perdit iuuentutem, incitat ac inquietat emortuam carnem, & ſenectutem.

DE CAVSIS AMORIS *in genere.*

CAP. XVIII.

Fabulam narrat Plato, in Conuiuio, de Amoris natalibus. *Plato in Conuiuio.* Quando nata eſt, inquit, Venus, parato conuiuio diſcubuerunt Dij cæteri, & Conſilij filius, Porus, affluentiæ Deus. Cùm cœnati eſſent, Penia, (ſiue Latinè Paupertatem malis dicere) mendicatura cibum, vt potè epulis illic abundantibus, venit, & circa fores obuerſabatur. Porus quidem nectare ebrius (vinum namque nondum erat) Iouis hortum ingreſſus eſt, & ſomno grauatus, dormiebat. Penia verò inopia compulſa, quo pacto filium, quaſi quibuſdam inſidiis, ex Poro conciperet, excogitauit. Quare iuxta illum accubuit, Amorémque concepit. *Amoris natales.* Habet igitur amor ex matris ingenio, vt pauper ſit, pulchrúmque & bonum, quaſi naturæ ſuæ cumulatam abſolutionem appetat. Hoc amoris obiectum, hæc cauſſa, & origo, vnde omnes eliciuntur amores.

Pulchri verò bonique magna eſt affinitas, ingens amicitiæ nodus: vnde pulchrum & bonum Hebræi vno vocabulo טוב *tob* appellarunt, Græci ἐκ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ vnione καλοκαγαθίαν fecerunt. *Illex amoris Pulchrũ & bonũ.* Hæc pulchritudo cum bono ſemper copulata, illex eſt amoris, & fax ipſius cupiditatis. Vna eſt autem perfecta & abſoluta omnibus numeris ſpecies, ſplendor gloriæ penes patrem luminum, & figura ſubſtantiæ eius.

Triplex pulchrũ. Ex ea, tanquam ex lucis fonte triplex emicat pulchritudo, vna quidem per Angelicos intellectus, puras illas & ab omni labe deterſas mentes: Altera per intellectuales animas, atomos quaſdam ſtupendæ illius maieſtatis: Tertia denique cæteris longè inferior, per varia

corpora, quibus ineſt, longè latéque ſpargitur, atque diffunditur; Non ſecus ac ſi lumen vnum, per tria quædam vitra, coloribus inter ſeſe diſſimillima, in oculos noſtros deſiliat.

Quomodo circa pulchrũ amor fallitur.

Quòd ſi eos aſpectus haberemus, qui diuina liquidò contemplari poſſent, rerum cœleſtium pulchritudini, quaſi puriſſimo fonti ſemper affixi, nunquam diuelleremur; ſed miſeri & hebetes, propter naturæ noſtræ partim imbecillitatem, partim etiam peruerſitatem, per ſpecies corporeas, quaſi vitra, craſſa plerúnque & ſordida, pulchritudinis ac lucis riuulos conſectamur, ad quam etiam mentis corruptæ vitio & contagione ſæpius hallucinamur.

Secunda ad amorem illecebra, φῶς νοητὸν, lumen & cognitio.

Ex quo præclarè Diuus Dionyſius, ad veri amoris faces in animis excitandas, poſt pulchrum, & bonum, ſtatim collocat φῶς νοητὸν, lumen intellectuale, quod cum ipſa pulchritudine coniungit: Φῶς νοητὸν λέγεται τὸ ὑπὲρ πᾶν φῶς ἀγαθὸν, ὡς ἀκτὶς πηγαία, καὶ ὑπερβλύζουσα φωτοχυσία, πάντα τὸν ὑπερκόσμιον καὶ ἐγκόσμιον νοῦν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτῆς καταλάμπουσα. Lumen intellectuale appellatur, quod ſupra omne lumen bonum eſt, tanquam fontis radius, & ſuperfluens luminis diffuſio, omnem, quæ ſupra & intra mundum eſt, mentem, ſua plenitudine illuſtrans. Hoc igitur nos primum ad boni cognitionem intelligentiámque promouet, deinde etiam ad amorem ſuis quodammodo facibus iritat.

Tertia ſimilitudo

Tertiò. Conciliatricula eſt amoris, ſimilitudo, & ingens ad vinciendas ſimúlque retinendas mentes incitamentum. Similia quippe gaudent ſimilibus; & Simia Simiæ, Graculus Graculo iucundiſſimus; vel, vt eſt in vetere prouerbio:

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμηξ.

quod Ouidus expreſſit his verſibus:

Scilicet ingeniis aliqua eſt concordia iunctis,
Et ſeruat ſtudij fœdera quiſque ſui.
Ruſticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubiæ nauita puppis amat.

Quartò. mutuus amor. Senec. ep. 9.

Quartò. Vetus amatorium affertur à Seneca, ſine medicamento, ſine herba, ſine vllius veneficæ carmine: *Si vis amari, ama.* Et verò, pretium amoris accommodatiſſimum, eſt amor, nullúmque videtur adeo rigidum & ferox ingenium, quod amoris illecebra non pelliciatur ad redamandum. Contingit tamen nonnunquam, vel naturæ arrogantia, vel arcana quadam antipathia, vel vitioſi amoris corruptela, qui luctam quandam & diſcrimen appetit, vt homines, quos vident ad amandum proclines; minimè redament, quinimo eorum magis amore capiantur, qui minùs amori reſpondent ſecundùm vulgatum Auſonij verſum:

Hanc volo, quæ non vult; illam quæ vult, ego nolo.

Hæ fermè ſunt præcipuæ amoris cauſæ quas enucleariùs perſequutus Ariſtoteles, in quindecim genera diuidit.

QVINDECIM AMORIS cauſſæ in ſpecie, ex Ariſtotele.
CAP. XIX.

PRima, eſt beneficentia, vel benefica voluntas; amant enim omnes, eos qui benefecerunt, aut quos putant velle benefacere. Quæ affectio, tam naturalis eſt, vt ipſis belluarum ingeniis coaleſcit.

Secunda; habere res communes,

Digitized by Google

de iiſdem lætari, in iiſdem periclitari; ſimul in ſocietatem laboris, ſimul in præmiorum & fructuum contubernium venire.

Tertia; eſt iuſtitia; amant enim iuſtos & innocentes, quales ſunt, qui non ex aliorum damnis viuunt; ſed honeſtis artibus, ſuáque ſibi induſtria victum comparant.

Quarta; eſſe bonum, & integra fama. Talibus enim volunt omnes amici fieri: quin & ipſi improbi amant hoc ſpecioſo glorioſæ amicitiæ titulo, rerum ſuarum infamiam tegere.

Quinta; non aduerſari. Itaque amant, in communi vita & conſuetudine affabiles, qui neque ſunt exprobratores beneficiorum, neque vitiorum cenſores: Qui crimina minimè obſeruant, qui non maledicunt, iraſcentibus non aduerſantur, aut ſi irati fuerint, facillimè conciliantur.

Sexta; ſtudioſè ſe gerere. Amant enim omnes bene affectos, qui admirantur, qui fauent, qui inſigni beneuolentia proſequuntur, cùm omnes amari & ſuſpici lubenter velint.

Septima; ſimilitudo; amant quippe ſimiles, & eadem profitentes, ſi non impediant, neque ex eodem ſit vita. Etſi enim ſimilitudo per ſe pariat amorem, tamen propter aliquod impedimentum gloriæ, vel lucri, gignit indignationem, & inuidiam; iuxta Heſiodi dictum:

> Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων.
>
> Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

Octaua; familiaritas; amant enim apud quos ſic ſe habent, vt non afficiantur metu, nec pudore, maximè in his quæ ſunt ad opinionem. Alia enim ad veritatem turpia ſunt, quæ nemo vnquam probus admiſerit: Alia ſunt ad opinionem, quæ poteſt, ſine culpa, quilibet facere.

Nona; Nimia reuerentia; nam amant etiam eos apud quos pudore afficiuntur, eorum qui ſunt πρὸς ἀλήθειαν, propter eam quam aduerſus ipſos habent obſeruationem.

Decima; æmulatio; aut enim amant eos, aut iis amici eſſe volunt, quibus cum de amore concertant, & quorum æmulationem appetunt, & non inuidiam.

Vndecima; Procuratio bonorum. Nam amant eos: quibus bona procurarent, niſi in ipſos maiora mala redundarent.

Duodecima; beneuolentia fidelis. Volunt enim amici eſſe iis qui amant ſimiliter abſentes, & præſentes, ac etiam mortuos.

Decimatertia; nulla fictio. Itaque amant eos qui non fingunt apud ipſos: Tales autem ſunt, ſua ipſorum vitia dicentes.

Decimaquarta; nullus metus. Amant etiam non metuendo; idcirco, qui popularitati ſtuduerunt Principes, lubenter audiuere, quod de Theodorico dixit Sidonius, *timet timeri.*

Decimaquinta; fiducia. Amamus enim ipſos quibus confidimus.

De Affectu & vſu huiuſce Affectus.

FVlmineus eſt hic affectus, ſed blande fulminat, & intimas auditorum mentes ſenſúſque peruadit. Hanc vnam machinam, ſi nactus eſt orator, Helepolin quandam nactus eſt, qua ſine violentia, ſine ſtrepitu, ſine vllo tumultu in animos poſſit inuadere. Si contrà, laboret odio, flagret inuidia, & multitudinis *Amor & Beneuolentia oratori neceſſaria.*

nis oculis ſit inuiſus, nulla ſunt ingenij & eloquentiæ præſidia, quæ ſatis eum fortunare atque corroborare poſſint. Quid igitur faciet, & quem in vſum hanc de amore tractationem conferet? Primùm, opinor, dabit operam, vt amicos & beneuolos eos habeat, apud quos agat: Sed non inanibus verborum illecebris, & mellitis, (vt ait ille) globulis paratur beneuolentia; imò apud viros graues & ſynceros, his artibus malè audit amicitia. Vitæ ſanctimonia, virtute, ſapientia, bonitate, cæteriſque præſidiis excitari corroborarique amores oportet. Quod luculentè docet D. Ambroſius.

Ambr. l. 2. de offic. cap. 7. Nihil tā vtile quàm diligi.

Primùm, inquit, nouerimus, nihil tam vtile quàm diligi: nihil tam inutile quàm non amari. Popularis enim & grata eſt omnibus bonitas, nihilque quod tam facilè illabatur humanis ſenſibus. Ea ſi manſuetudine morum ac facilitate animi, moderatione præcepti, & affabilitate ſermonis, verborúmque honore, patienti quoque ſermonum vice, modeſtiæque adiuuetur gratia, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. Iam, ſi quis conſilio, vſu, miniſterio, officiis popularem comprehendat gratiam, aut quis periculum ſuum pro vniuerſa plebe offerat, non eſt dubium quin tantum caritatis in eum à plebe refundatur, vt populus ſalutem eius & gratiam ſibi præferat. Hæc ſunt amatoria potentiſſima, quæ oratores perſæpe de ſe, cum ſuauitate tamen modeſtiæ, & liberiùs de iis quos in iudiciis tuentur, commemorare ſolent; & hęc de humano amore.

Diuini amoris excitandi ratio ex ſacris literis petenda.

In ſacris concionibus, aliæ diuini amoris faces, alia incitamenta & fomenta quærenda ſunt: quibus pleni ſunt libri, & ſapientum voces. Imò mundus, quantuſcunque eſt, ingens quoddam volumen eſt, in quo, quot res viſuntur, tot leguntur characteres, qui diuinam ſapientiam & bonitatem, expreſſis verbis commendant; & ad redamandum prouocant. Neque verus piúſque amator, res creatas ob aliam cauſſam diligit quàm quia creatoris Dei, quem amat, vel imagines ſunt, vel vmbræ: & quantò ſimiliores apparent, tantò magis admiratur & laudat. Nunquam deerit excitandi amoris campus ei qui Dei infinitas virtutes & profuſiſſima in humanum genus beneficia expenderit. Veruntamen, niſi radius cæleſtis luminis, animos ad præſtantis illius doctrinæ ſatus accipiendos compararit, nullius quicquam valebit oratio.

Amoris remiſſio.

Alius præterea vſus eſt in remiſſione, cùm videlicet, aut amor nimis acer temperandus eſt, aut etiam prauus è corde & medullis euellendus. Hoc opus, hic labor eſt: cum valentiſſima quippe bellua luctandum, apud quam, ſæpe tantùm valent petitæ è Philoſophia rationes, quantum apud cæcum colores. Benè tamen in hac re præcipiunt ſapientes, cogitationes amantium aliò traducendas, & vſus ac conſuetudinis remiſſione, vim amoris intemperantis eſſe infringendam. Vt enim rei dilectæ præſentia, quaſi fomite, ſuſtentatur amor; ſic vbi iſta ex oculis erepta eſt, & aliis iam curis animus aſſueuit, langueſcunt quotidie deſideriorum faces, & paulatim extinguuntur. Plerúnque etiam ipſa ſatietate obruitur cupiditas, & vehementiſſimis voluptatibus, vicinum irrepit faſtidium. Quò fit vt viri prudentes, etiam honeſtas amicitias temperent, ne cùm acriores fuerint, & aſſidua conſuetudine ſatiatæ, atque oppletæ, faciliùs intepeſcant. Iuuerit etiam, rei intemperanter dilectæ vitia & deformitates, ob oculos amantis ponere: Cùm enim omnes, in amore pul-

ſerere noſtri, noli extinguere extinctos, fuimus aliquando fœlices, memento te eſſe hominem.

Hæc ſi periodicè dicerentur, priùs gladius hoſtis feriret, quàm eſſet abſoluta periodus.

Dictio quæ ad motus apta.

Sextò, in mitibus affectionibus, dictio erit mobilis, & cita: ſed tamen honeſta, & grauis: in vehementibus & valdè incenſis, erit ſtylus, qui ſaxa deuoluat, vt [*Pontem indignatus Araxes.*] idcirco in tragœdiis plerumq; cothurnata verba, & tranſlationes longè petitæ conceduntur.

Magni motus ẽperãdi.

Septimò, vt nerui in cithara, neque nimiùm intendendi, neque inertiùs remittendi, ita in affectibus, maximè verò ab oratore, adhibenda quędam eſt in modo, in rebus & verbis menſura: atque, vt curandum eſt, ne ſint iacentes, infirmi, inclinati: ita etiam non nimis acuendi, ne in parenthyrſum tranſeant: nam permotiones vbi nimiæ fuerint, ſpeciem habent vitiorum; & eos ipſos qui ita affecti ſunt, oratores, contemptos faciunt, ſuique impotentes.

Ad ſummum ſapienti prouidendum etit, lacrymulas citò areſcere, & ardorem animorum extingui: non iſtis tantùm ſenſuum permotionibus inſiſtendum, ſed firmiſſimis præſidiis mentem rationémque muniendam, quibus conceptas affectuum flammas alere conſeruaréque poſſit.

Magni motus ſæpè tegendi ſilentio.

Octauò, Occurrunt etiam nonnunquam res adeò magnæ, & graues, vel adeò diræ, funeſtæ, lætæ, iucundæ, inſolitæ, inauditæ, vt meliùs (non ſecus ac Timantis Agamemnon) videantur ſilentio premi, quàm mediocri oratione exprimi. Has ob res, Aiacis & Didonis ſilentium in Necya Homeri, & virgilij, meritò omni oratione grauius ſapientes iudicauerunt.

Parui ſiquidem effectus ſæpiùs loquuntur, magni ſtupent. Itaque in hoc gaudij veluti torrente, Theagenes & Chariclea non loquuntur apud Heliodorum, niſi pauciſſimis, & ijs interruptis vocibus ἔχω σε, ζῇς Ad ſummum, ſtupore defixi concidunt, & toti ſuperefluentis gaudij vortice obruuntur.

Nonò, proſpiciendũ eſt vt non in ſola peroratione (quanquam præcipuus eſt in ea locus) ſed per totam etiam orationem, vbi res poſtulat, diffundantur affectus; neque vt Muſica odioſa atque importuna præter rem ingerantur, neque etiam locis neceſſariis deſint, ſed prudenti quadam œconomia diſpenſentur.

DE REMISSIONE *affectuum.*

CAP. XIII.

FEſtiuam narrat hiſtoriam Suidas de Ignis & Nili certamine. Chaldæi (inquit) Ignis cultores, Deum illum ſuum per omnes terrarum oras exultantem, cæterorúmque domitorem, circumferebant, quòd vi ignis cætera quæque idola diſſoluerentur. Vbi ventum eſt in Ægyptum, ſacerdos quiſpiam, callido vir ingenio, hydriam quandam in Dei ſpeciem efformatam, vel, vt alij volũt, ingentem Nili ſtatuam cauam, aquæ plenam, & innumeris foraminibus, quæ tũc cera obduxerat, conciſam producit. Nec mora: dato ſigno Dij cõgrediuntur: Ignis ſtatuę Nili ſubicitur: qui poſtquam afflare cœpit, liquefacta cera, ſtatim per rimulas ingens aquarum vis erupit, qua ignis extinctus eſt, & Chaldæorum ſuperſtitio deriſa. Simile quidpiam in affectu contingere non rarò cernitur. Is enim ſemel emiſſus, volat ferox, alacer, & incenſus, pugnat, vincit, triumphat; quòd ſi in aduerſarium inciderit hominem frigidum, vafrum, ſubtilem, vt ignis à Nilo extinguitur. Oratori igitur, qui mouet affectus, non tantùm inanis calor,

qui

Digitized by Google

qui ſtatim effluat, ſed animotum ſolida perſuaſio, quæ in poſterũ etiam remanet, quærenda eſt. Contrà, ei qui cupit remittere, & frangere; primùm aperienda eſt ars mouentis: quod eſt omnium ad contemptum motus efficaciſſimum. Oſtendendum quippe auditori, comparatam de induſtria hanc in eius ſimplicitatem machinam, vanis illum vmbris agitari, & quaſi Panico terrore moueri: quod vbi intelligit ipſe, ſuos irridet affectus, & ſuſpectum habet eum qui mouere conatus eſt, imò perſæpe quaſi fraudulentum deceptorem auerſatur.

Argumenta deinde aut apertè aut tacitè oppugnanda, res extenuandę, verba minuenda, leones & elephanti in culices & formicas efformandi. Si non leuiter impreſſus, ſed tenaciùs incidẽs pectori colluctetur affectus, aliò quantum fieri poterit auertendæ erunt & deducendæ cogitationes.

Ad ſummum, comparato iam auditoris animo, aliæ motiones erunt excitandæ; vt clauus enim clauum, ſic motus motum pellit; colliduntur etiam nonnunquam tanquam vndę in mari, alius aliũ auget, vel minuit, vel tollit. Odium miſericordia miteſcit, fauor inuidia diluitur, ira amore vel teuerentia intepeſcit. Riſus deniq; vel exhilaratione animi, vel cõuerſa in ſe cogitatione excitatus, magnos ſæpè & atroces motus compoſuit, & verbum appoſitè ac feſtiuè dictum, omnem motum doloris, iracundiæ, miſerationis, & cæterorum apparatum vireſque confudit.

DE AMORE.

Amoris nomen.

CAP. XIV.

VT cœleſtes orbes, is qui omnium ſupremus eſt, ſuo ombitu contentos, motu pariter verſat, & rapit: ſic omnes affectus vnius amoris complexu cõprehẽſi, vnius quoque amoris conuerſione mouentur. Spes, metus, iracũdię, voluptates, inuidiæ, æmulationes, odia ipſa, quod mireris, ex amore proficiſcuntur: Qui cûm adeo latè pateat, & tantum ſibi in humanis actibus vendicet dignitatis; nihil mirum, ſi in Theologorum, Philoſophorum, Rhetorum, Poëtarúmque ſcriptis, vtrámque ſæpè paginam facit. De hoc igitur affectu pauca in primis, & lecta, dicenda ſunt. Ordior à nomine.

Mortalium vitio qui præclara quæque in prauos vſus verterunt, factum eſt, vt caſtis auribus vox amoris ſit plerumque ſuſpecta, & nonnihil inuiſa, quæ cauſſa Diuum Dionyſium mouit, vt Ἔρωτος nomen vſurpaturus in Theologicis, pias mentes ad cœleſtis amoris ſatus accipiendos, præpararet, & nihil in hac amoris voce ſubtimendum eſſe oſtẽderet. *Dion. c. 4 de diuinis nominibus*

Ὥστε τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Ἔρωτος ὄνομα μὴ φοβηθῶμεν, μηδέ τις ὑμᾶς θορυβείτω λόγος περὶ τούτου δεδιπλόμενος· addit, S. Ignatium ante ſe hac eadem voce in ſacris vſum, & eſſe nomine τ᾽ ἀγάπης θειότερον. quo fit vt nihil habeat ſuſpicionis. Græci porrò ἔρωτα dixerunt, ἀπὸ τοῦ εἴρειν, τὸ δεσμεῖν· ὁ συνδέων γὰρ ἡμᾶς πόθος: à nectendo, quòd animos deſideriis, quaſi laqueis, implicet, vel amantium pectora mentéſque coniungat; aut etiam, inquit, παρὰ τὸ εἴρω, τὸ λέγω· λάλοι γὰρ οἱ ἐρῶντες, à loquendo quòd loquaces ſint qui amãt: vnde & amorem ab Hebræo nomine אמר *amar*, hoc eſt, loqui deriuant nonnulli; quanquam Latinas voces ab Hebræis rarò deduci velim: ſed hæc Grammaticis diſceptanda relinquamus. *Magnũ etimol. in voce ἔρως.*

AMORIS DEFINITIO, *& de triplici animæ motu.*

Ex S. Dionyſio præclarè.

CAP. XV.

Scitum Xenoph. dictum.

PRæclarè vox Xenophanis Colophonij, qui auidum diuinitatis humanum oſtendens ingenium, homines non modò ſe diis ſimiles facere, ſed ipſos ſibi Deos aſſimilare contendit; quando eos humana ſpecie, & ea qua vel plurimùm delectantur, pingere fingeréve ſolent.

Hoc ipſum (inquit) facerent boues & leones, ſi manus haberent, & eas artes noſſent, quibus humanum ingenium nobilitatum eſt: equi quidem equos, & ſimiæ ſimias in diuinam ſimilitudinem efformarent.

Εἰ χεῖρας εἶχον βόες ἢ λέοντες, Ἢ γράψαι χείρεσσι, ϗ ἐργατελεῖν ἅπερ ἄνδρες, Ἵπποι μὲν τ' ἵπποισι, βόες δέ τε βουσὶν ὁμοίοις, Καὶ θεῶν ἰδέας ἔγραφον, ϗ δέματ' ἐποίουν Τοιαῦθ' οἷόνπερ καὐτοὶ δέμας εἶχον.

Hoc quidem in cæteris, maximè verò in picturis & imaginibus amoris perſpicuum eſt, quas ad ingenium ſuum vniuſcuiuſque finxit & accommodauit affectus: Nihil hîc opus eſt infinita poëtarum deliramenta in eo genere perſequi, ſatius eſt ad ſaniores recurrere ſententias.

Ariſt. in topicis.

Ex Ariſtotele diſcimus, Amorem nihil aliud eſſe quàm propenſionem appetitus in bonum, ſiue illud ſit verum; ſiue cogitatione duntaxat amantis deſcribatur. Pleniùs magnus & admirabilis Dionyſius amorem definit, *συγκρατικὴν δύναμιν ἐν τῷ καλῷ ϗ ἀγαθῷ, διὰ τὸ καλὸν ϗ ἀγαθόν*. Vim quandam, qua animus pulchro & bono adhæreſcit, qua pulchrum & bonum eſt. Quæ definitio non modò materiale, ſed etiam ipſum formale amoris obiectum (vt Theologi appellant) eruditè comprehendit. Atque in eo longè præſtantior eſt, quàm quæ à Theophraſto affertur, cùm amorem eſſe dicit animi concupiſcentiam, quæ celerem habet ingreſſum, tardum verò regreſſum: aut eius, qui definit; *πάθος ψυχῆς σχολαζούσης*. Ex hac autem Dionyſij definitione colligimus, Animum motum quendam eſſe animæ, quo fertur in rem dilectam, quanquam non ambulando fit hic motus, (vt ait D. Auguſtinus) ſed amando. Pergit idem ſublimis auctor, & in diuinis nominibus triplicem animæ, ſiue potiùs mentis conſtituit motum, circularem, rectum, obliquum; quorum vim rationémque ſic deſcribit: *ϗ κινεῖσθαι μὲν οἱ θεοὶ λέγονται νόες, κυκλικῶς μὲν ἑνούμενοι ταῖς ἀνάρχοις ϗ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ, ϗ ἀγαθοῦ· κατ' εὐθεῖαν δὲ ὁπόταν προΐασιν, εἰς τὴν τῶν ὑφειμένων πρόνοιαν, εὐθεῖα τὰ πάντα περαίνοντες· ἑλικοειδῶς δὲ ὅτι ϗ προνοοῦντες τῶν καταδεεστέρων, ἀνεκφοιτήτως μένουσιν ἐν ταυτότητι περὶ τὸ τῆς ταυτότητος αἴτιον καλὸν, ϗ ἀγαθὸν, ἀκαταλήκτως περιχορεύοντες.*

S. Dion l.4. de diuinis nomin.

Diorima amorem definit, immortalitatis deſiderium Maximus Tyrius eundem animæ remigium appellat. Idem Dion. p.299.

Triplex animæ motus.

Intellectus, inquit, diuini, circulo quodam moueri dicuntur, dum pulchri boníque ſplendoribus, principio & fine carentibus, coniunguntur. Recta verò linea, quando ad inferiorem curam prodeunt, recta omnia peragentes; obliquè verò, quando inferioribus ita prouident vt tamen à propria identitate (hoc enim verbo *ταυτότητι* vtitur) non diſcedant, circa pulchrum videlicet, atque bonum, identitatis cauſſam, indefeſſam choream exercentes. Quæ verba ſatis obſcura ſunt; nec qui Dionyſium enarrauerunt, ſanctus Maximus, & Pachymera, multò liquidiùs explicant. Arbitror ego, cum Marſilio Ficino, Animæ, Deum diligentis, veluti quoſdam ſaltus fuiſſe expreſſos. Et Angeli quidem aciem

Explicatur D. Dionyſ.

genero

Digitized by Google

generoſæ illius mentis intendentes in Deum, circulari quodam motu mouentur, dum infinitas perfectiones, in ſeſe veluti per orbem annuli recurrentes contemplantur, & (vt ait ille) æternos quoſdam obeunt circulos, ex bono in bonum veluti deſilientes. Vbi autem Dei præpotentis imperio delabuntur in terras ad rerum humanarum curam, rectà ferri incipiunt, à cœlo, quaſi ad hæc, infima lineam ducentes. Verum quoniam ita gerũt impoſitas à Deo in terris prouincias, vt ad originem ſuam & fontem vſquequaque redeant, imò illi ſemper adhæreant, non ſecus ac radij ſolis, qui in terras effuſi cœlo tamen copulantur: ex eo ἑλικοειδῶς moueri, & in ſe veluti conuolui dicuntur.

Circulari motu Angelorũ quid ſit.

Quid ſit rectus.

Quid ſit ἑλικοειδής, in ſe cõuolutus. Ratio noſtri motus, ſiue amoris.

Alia ratio noſtri amoris eſt: primùm enim rectà ferimur, & per res creatas, quaſi per ſcalarum gradus, ad præpotentis Dei perfectiones contemplandas rapimur: in quibus deinde circulum æternum obeũtes, ſuauiſſimè conquieſcimus. Mox à Deo in amorem proximi, & à proximi amore in Deum delati, ſemper tamen vtrique hærentes κίνησιν ἑλικοειδῆ, gyri voluminiſque modo mouemur.

Qui tãtũ mouetur rectà.

Qui rerum naturas & mundi œconomiam ſpeculantur Philoſophi, nec ad vniuerſi principem & moderatorem Deum vſquam deueniunt, rectè quidem mouenrur, ſed nunquam in illo amabiliſſimo rerum diuinarum circulo conquieſcunt. Cõtrà, qui ſublimibus contemplationis pennis ſubnixi, ad illam Moyſis lucidiſſimam caliginem ſeſe extulerunt, choream ſuauiſſimam ducunt, diuinis amoribus delibuti. Qui verò ita hærent Deo, vt proximorum etiam ſalutem nauiter promoueant, illi ſunt qui mixtam, vt vocant, vitam delegere, Deo gratiſſimam, & terrarum orbi vtiliſſimam; ſi quidem, vt ait vir Ethnicus, [Deus eſt mortali, iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via.]

DE QVINQVE amorum generibus.

CAP. XVI.

SAnctus Hierotheus apud Dionyſium, Amorem in quinque genera partitur, in θεῖον, ἀγγελικὸν, νοερὸν, ψυχικὸν, φυσικὸν, diuinum, angelicũ intellectualem, animalem, phyſicum.

Diuinus is eſt, qui in Deo, & ipſe Deus eſt; quo nihil ad maieſtatem auguſtius, nihil ad ſanctitatem purius, nihil ad conſtantiam firmius ſtabiliúſque eſſe poteſt. Hoc ipſo res creatas, infinitæ ſuæ maieſtatis ſtillas, maternis pluſquã viſceribus amplectitur, & quaſi nouiter quotidie creans omnia, in ſuę prouidentiæ gremio ſuſtentat, fouet, fœcundat. Nec mirum, ſi Iouem Tigillum antiqui illi dixerunt, quòd prouidæ mentis cura, non ſecus ac æternis columnis inconcuſſas mundi partes ſtabiliret. Accedit ipſa dilectionis teneritas, qua rebus magnis ita voluit eſſe prouiſum, vt ne infima quidem negligeret: ſi quidem eo ſuauiter diſpenſante, minima quæque naſcuntur, creſcunt, reſoluuntur.

Amor angelic⁹ propiùs ad Deum accedit, quanto Angeli copioſiùs æterno gloriæ fulgore illuminati, Deum longè ardentiùs & firmiùs quàm nos diligunt, res deinde humanas, Deo ita iubente, ſumma charitate procurãt, in hominum ſalute promouenda, alacres, magni & conſtantes adminiſtri.

Amor intellectualis, noſtrę mentis eſt, cum ratione diligentis, in verum bonum propenſio: qui ſi talis ſemper eſſet, nunquam tantas in terris miſceret tragœdias; quibus

miſerè

miſerè laceratur & labefactatur genus humanum.

Amor animalis, impulſio quædã vehemens eſt in ſenſu, ad rem amatam, plerumque cæca, importuna, temeraria, animali & voluptuario homini cum brutis animantibus communis.

Amor denique naturalis, eſt rerũ, quæ intelligentia & ſenſu carent, ad cumulatam ſui abſolutionem decurſus: de quo D. Auguſtinus lib. 11. de ciuitate Dei, ſic loquitur; Amores corporũ, momẽta ſunt ponderum, ſiue deorſum grauitate, ſiue ſurſum leuitate nitantur. Hanc enim ϛοργὴν ad ſui conſeruationem perfectionémque, Dei prouidentia rebus indidit vniuerſis. Et ita quidem amore inconcuſſus ſtat mundus, dũ ſuprema ad curam inferiorum, ſuaui quadam delectatione deſcendũt, infima verò, ſuperiora, à quibus omnino pendent, redamant: ipſa denique paria, mutuò inter ſe conciliantur, vel mente, & ratione, vt in hominibus: vel ſolo ſenſu, vt in brutis; vel denique momento & muta quadam impulſione, vt in rebus inanimis fieri ſolet, ſic catenis amoris cõglutinantur & cohærent vniuerſa. Quæ cauſſa mouit Heſiodum, vt in ipſis mundi incunabulis, è chao, & nocte, primùm volucribus alis exilientem Amorem depingeret, eo ſiquidem vinculo coaleſcit rerum vniuerſitas; ſed præter hanc vſitatam amoris rationem, qua corpora in ſuum quæque locum feruntur, & plantæ nutrimentum trahunt; inſunt etiam plerumque rebus admirabiles ſympathiæ, & antipathiæ: ſic mala gemella, quæ germanitatis poma vocantur, ſemper cohærentia ſunt, & nunquam ſingula in fœtu: ſic palma Syagrorum eiuſdem cum Phœnice nominis, cum Phœnice quoque moritur, & renaſcitur: ſic magnes, ferrum, electrum, paleas trahit. Contra aquilæ pennæ, cęterarum auium plumis immiſceri ſe non ferunt; Pantheræ quoque & Hyænæ immortale odium, in ipſas cadauerũ tranſit exuuias, ſiquidem pelles ſimul ſuſpenſæ adhuc bellum exercent, tanti ſunt naturalis amoris, & odij, effectus. Et hæc quidem amoris ſecundùm ſubiecta diuiſio.

Sympathia & antipathia naturales.

Plin. l. 25. c. 1. & l. 14. c. 4. l. 28. c. 8.

Aliam rationem ſequutus eſt D. Thomas; cum ratione motiui, quod eſt in amante, duplicem amorem conſtituit; vnum concupiſcentiæ, alterum amicitiæ. Diuerſus eſt, inquit, amor concupiſcentiæ ab amore amicitiæ: quòd amore concupiſcentiæ, quis in bonum magis quod alicui vult, fertur, quàm in illum cui vult: ſed amore amicitiæ, magis in illum, cui bonum volumus, inclinamur. Amore igitur concupiſcentiæ diligunt, qui ſe magis quàm rem amatam quærunt: Amore verò amicitiæ, qui non ſua commoda, ſed amicorum bonum appetunt.

D. Thom. 1. 2. q. 25

Amor amicitiæ & concupiſcentiæ.

Sapiens, inquit Seneca, etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult; ſic ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat; non ab hoc quod Epicurus dicebat, vt habeat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in vincula coniecto, vel inopi: ſed vt aliquem habeat, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſe circumuentum hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat; quemadmodum cœpit, ſic deſinet: & mox, qui vtilitatis cauſſa aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re florentes, amicorum turba circumſidet, circa euerſos ingens eſt ſolitudo, & inde amici fugiunt, vbi probantur. Hac re, iſta tot nefaria

exempla

Digitized by Google

exempla ſunt; aliorum, metu relinquentium; aliorum, metu prodentium. (Deinde:) iſta, quam tu deſcribis, negotiatio eſt, non amicitia.

Ad ſummum, D. Auguſtinus, rem ſecundùm obiecta metiens, duos amores facit, Dei, & mundi: quos nomine Erotis & Anterotis veteres expreſſerunt.

DE EROTE, ET *Anterote:*
Déque turpis amoris veſania.
CAP. XVII.

Dionyſ. l. 4. de diuinis nominibus. Impurus amor idolum eſt amoris.

DIuinè, vt cætera, magnus ille Dionyſius turpem amorem, *Idolum amoris*, & lapſum à vero amore deſcribit ἔρως αἰ χρὸς ὐκ ἔστιν ἀληθὴς ἔρως, ἀλλ' εἴδωλον, ἢ μᾶλλον ἔκπτωσις τῶ ὄντως ἔρωτος. Vt igitur magnum ſcelus admittunt, qui præpotentis Dei maieſtatem nullis terminis circunſcriptam, in muris corpuſculum colligunt, vel etiam in piſcis, aut vulpis, aut ſimiæ figuram deformant: ſic & eos culpa non mediocri teneri fatendum eſt, qui affectum illum amoris, quem Deo dari conſecrarique oportebat, in putidi corpuſculi, mundi, & rerum humanarum quiſquilias conuertunt. Inde natum eſt hoc portentum Cupidinis, ab inanibus Poëtis, tam variis carminibus celebratum. Sed, opinor, Alexis omnium ſolertiſſimè depingit; monſtrum enim facit ex omnium naturarum ingeniorúmque præpoſtera quadam congerie agglutinatum, viriliter audax, muliebriter timidum, furore atque amentia præceps, callida ratione cordatum, labore infractum, prodigalitate diſſolutum, ambitione prodigioſum. Ariſtophon autem in Pythagoriſte narrat, eundem è cœlo præcipitem datum, & iis quibus antè micabat pennis, induram fuiſſe victoriam. Meliùs Antiſthenes, apud Theodoretum, irridet eos qui obſcœni amoris quaſi Dei alicuius picturas faciunt, & infinitas in eum nugas comminiſcuntur. Non eſt, inquit, non eſt Deus, Amor, ſed naturę corruptæ vitium, à quo, dum vincuntur miſeri homunciones, turpiſſimum animæ morbum, Dei nomine conſecrant.

Alexis apud Athen. l. 13

Ariſtoph. ibid.

Τὸν δὲ ἔρωτα κακίαν ἐκάλει τῆς φύσεως ἧς ἥττους ὄντες οἱ κακοδαιμόνες θεὸν τὴν νόσον καλοῦσι. Inde inuectus in Venerem: Vtinam, inquit, eam tenerem, quam ipſi ſibi Deam fingunt, certè ſagittis conficerem, quando tot lectiſſimas nobis matronas corrupit. Quamobrem diſertè monet Maximus Tyrius, verum amorem à falſo ſecerni oportere, more nummulariorum, qui nummum legitimum diſcriminant ab adulterino. Proclus verò, & ipſe Philoſophus Platonicus, in amoribus idem contingere dicit, ac in ſacris & expiationibus: Qui ſe expiant (inquit) aut Deos conſulunt, antequam puriori numinis præſentia fruantur, in varios terrenorum Dæmonum impetus, atque terriculamenta, nonnunquam incidūt, à quibus à ſinceris bonis ad materiæ fæcem abripiuntur. Sic & in vita inſtituenda, tot popularium amorum turba impedimento eſt, quominus liquidiore cœleſtium voluptate perfundamur. Hæc ratio pleróſque Ethnicorum mouit, vt Anterotem terreno amori contrarium facerēt; quorum pugna expreſſis imaginibus deſcribitur apud Pauſaniam, in Elianis. Cupido enim palmam tenet, quam Anteros infringere atque extorquere de manibus nititur. De hoc anterote intelligendum Mariani Scholaſtici epigramma:

Theodoretus or. 3.

Maximus Tyrius orat. 8.

Proclus l. de anima, & dæmonib.

Pauſan. in Elianis poſter.

Marian. Anthol. l. 4.

De hoc ipſo vide Lucianū in Enc. Demoſth t. 1. p. 893.

Οὐκ ἀπὸ πανδήμου (ξεῖνε) Κύπριδός, οὐκ ἀπὸ γαίης
Εἰμὶ, καὶ ὕλαίης ἔκγονος εὐφροσύνης,

Ἀλλ᾽ ἐγὼ ἐς καθαρὰν μερόπων φρένα
πυρσὸν ἀνάπτω
Εὐμαθίης, ψυχὴν δ᾽ οὐρανὸν εἰσανάγω.
Ἐκ δ᾽ ἀρετῶν στεφάνους τεσσάρων πλέκω,
ὧν ἀφ᾽ ἑκάστης
Τοὺς δὲ φέρων, πρώτῳ, τῆς σοφίης στέφομαι

Non ex vulgi-vaga (hoſpes) Venere,
non è terra
Sum, nec corporeæ ſoboles, lætitiæ:
Verùm ego in pura mortalium mente
facem accendo
Probæ eruditionis, mentem in cœlum educo.
Ex quatuor autem virtutibus totidem coronas decerpo,
Quas omnes fero, ſed prima me coronat ſapientia.

Idiota l. de amore diuino. Hęc Ethnici per nebulam duntaxat viderunt. Quanto meliùs Chriſtiani; inter quos ſapiens ille idiota, in libello de amore diuino, vtriuſque pugnas non inani verborum fuco, ſed Dei mouentis ſpiritu deſcribit, vbi de impudico amore hęc habet: Talis amor eſt laqueus animæ: diſcrimen vitæ, mors ſuauis blanda percuſſio, interfectio liniés, mel felleú, pernicies delicata, mali natura, boni colore depicta, domus tempeſtatis, dulce venenum, malum ſpontaneum, ſapida iugulatio, & omniú rerum calamitas. Nam Adam & Euam de Paradiſi deliciis eiecit, cœleſtes terrenos fecit, humanum genus in infernum demerſit, vitam abſtulit mundo, laborem & preſſuram inuenit, & malum quod ad mortem perducit, fœdat pueritiam, perdit iuuentutem, incitat ac inquietat emortuam carnem, & ſenectutem.

DE CAVSIS AMORIS in genere.

CAP. XVIII.

Plato in Côniuio. FAbulam narrat Plato, in Conuiuio, de Amoris natalibus. Quando nata eſt, inquit, Venus, parato conuiuio diſcubuerunt Dij cæteri, & Conſilij filius, Porus, affluentiæ Deus. Cùm cœnati eſſent, Penia, (ſiue Latinè Paupertatem malis dicere) mendicatura cibum, vt pote epulis illic abundantibus, venit, & circa fores obuerſabatur. Porus quidem nectare ebrius (vinum namque nondum erat) Iouis hortum ingreſſus eſt, & ſomno grauatus, dormiebat. Penia verò, inopia compulſa, quo pacto filium, quaſi quibuſdam inſidiis, ex Poro conciperet, excogitauit. Quare iuxta illum accubuit, Amorémque concepit. *Amoris natales.* Habet igitur amor ex matris ingenio, vt pauper ſit, pulchrúmque & bonum, quaſi naturæ ſuæ cumulatam abſolutionem appetat. Hoc amoris obiectum, hæc cauſſa, & origo, vnde omnes eliciuntur amores.

Pulchri verò boníque magna eſt affinitas, ingens amicitiæ nodus: vnde pulchrum & bonum Hebræi vno vocabulo טוב *tob* appellarunt, *Illex amoris Pulchrũ & bonũ.* Græci ἐκ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ vnione καλοκαγαθίαν fecerunt. Hæc pulchritudo cum bono ſemper copulata, illex eſt amoris, & fax ipſius cupiditatis. Vna eſt autem perfecta & abſoluta omnibus numeris ſpecies, ſplendor gloriæ penes patrem luminum, & figura ſubſtantiæ eius.

Triplex pulchrũ. Ex ea, tanquam ex lucis fonte triplex emicat pulchritudo, vna quidem per Angelicos intellectus, puras illas & ab omni labe deterſas mentes: Altera per intellectuales animas, atomos quaſdam ſtupendæ illius maieſtatis: Tertia denique cæteris longè inferior, per varia

corpora, quibus ineſt, longè latéque ſpargitur, atque diffunditur; Non ſecus ac ſi lumen vnum, per tria quædam vitra, coloribus inter ſeſe diſſimillima, in oculos noſtros deſiliat.

Quomodo circa pulchrū amor falli tur.

Quòd ſi eos aſpectus haberemus, qui diuina liquidò contemplari poſſent, rerum cœleſtium pulchritudini, quaſi puriſſimo fonti ſemper affixi, nunquam diuelleremur; ſed miſeri & hebetes, propter naturæ noſtræ partim imbecillitatem, partim etiam peruerſitatem, per ſpecies corporeas, quaſi vitra, craſſa plerúnque & ſordida, pulchritudinis ac lucis riuulos conſectamur, ad quam etiam mentis corruptæ vitio & contagione ſæpius hallucinamur.

Secunda ad amorem illecebra, φῶς νοητὸν, lumen & cognitio.

Ex quo præclarè Diuus Dionyſius, ad veri amoris faces in animis excitandas, poſt pulchrum, & bonum, ſtatim collocat φῶς νοητὸν, lumen intellectuale, quod cum ipſa pulchritudine coniungit: Φῶς νοητὸν λέγεται τὸ ὑπὲρ πᾶν φῶς ἀγαθὸν, ὡς ἀκτὶς πηγαία, καὶ ὑπερβλύζουσα φωτοχυσία, πάντα τὸν ὑπερκόσμιον καὶ ἐγκόσμιον νοῦν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτῆς καταλάμπουσα. Lumen intellectuale appellatur, quod ſupra omne lumen bonum eſt, tanquam fontis radius, & ſuperfluens luminis diffuſio, omnem, quæ ſupra & intra mundum eſt, mentem, ſua plenitudine illuſtrans. Hoc igitur nos primum ad boni cognitionem intelligentiámque promouet, deinde etiam ad amorem ſuis quodammodo facibus iritat.

Tertia ſimilitudo

Tertiò. Conciliatricula eſt amoris, ſimilitudo, & ingens ad vinciendas ſimúlque retinendas mentes incitamentum. Similia quippe gaudent ſimilibus; & Simia Simiæ, Graculus Graculo iucundiſſimus; vel, vt eſt in vetere prouerbio:

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμηκι δὲ μύρμηξ.

quod Ouidus expreſſit his verſibus:

Scilicet ingeniis aliqua eſt concordia iunctis,
Et ſeruat ſtudij fœdera quiſque ſui.
Ruſticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubiæ nauita puppis amat.

Quartò. mutuus amor. Senec. ep. 9.

Quartò. Vetus amatorium affertur à Seneca, ſine medicamento, ſine herba, ſine vllius veneficæ carmine: *Si vis amari, ama.* Et verò, pretium amoris accommodatiſſimum, eſt amor, nullúmque videtur adeo rigidum & ferox ingenium, quod amoris illecebra non pelliciatur ad redamandum. Contingit tamen nonnunquam, vel naturæ arrogantia, vel arcana quadam antipathia, vel vitioſi amoris corruptela, qui luctam quandam & diſcrimen appetit, vt homines, quos vident ad amandum procliues; minimè redament, quinimo eorum magis amore capiantur, qui minùs amori reſpondent ſecundùm vulgatum Auſonij verſum:

Hanc volo, quæ non vult; illam quæ vult, ego nolo.

Hæ fermè ſunt præcipuæ amoris cauſæ quas enucleatiùs perſequutus Ariſtoteles, in quindecim genera diuidit.

QVINDECIM AMORIS cauſſæ in ſpecie, ex Ariſtotele.
CAP. XIX.

PRima, eſt beneficentia, vel benefica voluntas; amant enim omnes, eos qui benefecerunt, aut quos putant velle benefacere. Quæ affectio, tam naturalis eſt, vt ipſis belluarum ingeniis coaluerit.

Secunda; habere res communes,

Digitized by Google

de iiſdem lætati, in iiſdem periclitari; ſimul in ſocietatem laboris, ſimul in præmiorum & fructuum contubernium venire.

Tertia; eſt iuſtitia; amant enim iuſtos & innocentes, quales ſunt, qui non ex aliorum damnis viuunt; ſed honeſtis artibus, ſuáque ſibi induſtria victum comparant.

Quarta; eſſe bonum, & integra fama. Talibus enim volunt omnes amici fieri: quin & ipſi improbi amant hoc ſpecioſo glorioſæ amicitiæ titulo, rerum ſuarum infamiam tegere.

Quinta; non aduerſari. Itaque amant, in communi vita & conſuetudine affabiles, qui neque ſunt exprobratores beneficiorum, neque vitiorum cenſores: Qui crimina minimè obſeruant, qui non maledicunt, iraſcentibus non aduerſantur, aut ſi irati fuerint, facillimè conciliantur.

Sexta; ſtudioſè ſe gerere. Amant enim omnes bene affectos, qui admirantur, qui fauent, qui inſigni beneuolentia proſequuntur, cùm omnes amari & ſuſpici lubenter velint.

Septima; ſimilitudo; amant quippe ſimiles, & eadem profitentes, ſi non impediant, neque ex eodem ſit vita. Etſi enim ſimilitudo per ſe pariat amorem, tamen propter aliquod impedimentum gloriæ, vel lucri, gignit indignationem, & inuidiam; iuxta Heſiodi dictum:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, ϗ τέκτονι τέκτων.

Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, ϗ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

Octaua; familiaritas; amant enim apud quos ſic ſe habent, vt non afficiantur metu, nec pudore, maximè in his quæ ſunt ad opinionem. Alia enim ad veritatem turpia ſunt, quæ nemo vnquam probus admiſerit: Alia ſunt ad opinionem, quæ poteſt, ſine culpa, quilibet facere.

Nona; Nimia reuerentia; nam amant etiam eos apud quos pudore afficiuntur, eorum qui ſunt *πρὸς ἀλήθειαν*, propter eam quam aduerſus ipſos habent obſeruationem.

Decima; æmulatio; aut enim amant eos, aut iis amici eſſe volunt, quibus cum de amore concertant, & quorum æmulationem appetunt, & non inuidiam.

Vndecima; Procuratio bonorum. Nam amant eos: quibus bona procurarent, niſi in ipſos maiora mala redundarent.

Duodecima; beneuolentia fidelis. Volunt enim amici eſſe iis qui amant ſimiliter abſentes, & præſentes, ac etiam mortuos.

Decimatertia; nulla fictio. Itaque amant eos qui non fingunt apud ipſos: Tales autem ſunt, ſua ipſorum vitia dicentes.

Decimaquarta; nullus metus. Amant etiam non metuendos; idcirco, qui popularitati ſtuduerunt Principes, lubenter audiuere, quod de Theodorico dixit Sidonius, *timet timeri.*

Decimaquinta; fiducia. Amamus enim ipſos quibus confidimus.

De Affectu & vſu huiuſce Affectus.

FVlmineus eſt hic affectus, ſed blande fulminat, & intimas auditorum mentes ſenſúſque peruadit. Hanc vnam machinam, ſi nactus eſt orator, Helepolin quandam nactus eſt, qua ſine violentia, ſine ſtrepitu, ſine vllo tumultu in animos poſſit inuadere. Si contrà, laboret odio, flagret inuidia, & multitudinis *Amor & Beneuolentia oratori neceſſaria.*

nis oculis ſit inuiſus, nulla ſunt ingenij & eloquentiæ præſidia, quæ ſatis eum fortunare atque corroborare poſſint. Quid igitur faciet, & quem in vſum hanc de amore tractationem conferet? Primùm, opinor, dabit operam, vt amicos & beneuolos eos habeat, apud quos agat: Sed non inanibus verborum illecebris, & melliris, (vt ait ille) globulis paratur beneuolentia; imò apud viros graues & ſynceros, his artibus malè audit amicitia. Vitæ ſanctimonia, virtute, ſapientia, bonitate, cæteriſque præſidiis excitari corroborarique amores oportet. Quod luculentè docet D. Ambroſius.

Ambr. l. 2. de offic. cap. 7. *Nihil tã vtile quàm diligi.* Primùm, inquit, nouerimus, nihil tam vtile quàm diligi: nihil tam inutile quàm non amari. Popularis enim & grata eſt omnibus bonitas, nihilque quod tam facilè illabatur humanis ſenſibus. Ea ſi manſuetudine morum ac facilitate animi, moderatione præcepti, & affabilitate ſermonis, verborúmque honore, patienti quoque ſermonum vice, modeſtiæque adiuuetur gratia, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. Iam, ſi quis conſilio, vſu, miniſterio, officiis popularem comprehendat gratiam, aut quis periculum ſuum pro vniuerſa plebe offerat, non eſt dubium quin tantum caritatis in eum à plebe refundatur, vt populus ſalutem eius & gratiam ſibi præferat. Hæc ſunt amatoria potentiſſima, quæ oratores perſæpe de ſe, cum ſuauitate tamen modeſtiæ, & liberiùs de iis quos in iudiciis tuentur, commemorare ſolent; & hæc de humano amore.

Diuini amoris excitandi ratio ex ſacris literis petenda. In ſacris concionibus, aliæ diuini amoris faces, alia incitamenta & fomenta quærenda ſunt: quibus pleni ſunt libri, & ſapientum voces. Imò mundus, quantuſcunque eſt, ingens quoddam volumen eſt, in quo, quot res viſuntur, tot leguntur characteres, qui diuinam ſapientiam & bonitatem, expreſſis verbis commendant; & ad redamandum prouocant. Neque vetus piúſque amator, res creatas ob aliam cauſſam diligit quàm quia creatoris Dei, quem amat, vel imagines ſunt, vel vmbræ: & quantò ſimiliores apparent, tantò magis admiratur & laudat. Nunquam deerit excitandi amoris campus ei qui Dei infinitas virtutes & profuſiſſima in humanum genus beneficia expenderit. Veruntamen, niſi radius cæleſtis luminis, animos ad præſtantis illius doctrinæ ſatus accipiendos compararit, nullius quicquam valebit oratio.

Amoris remiſſio. Alius præterea vſus eſt in remiſſione, cùm videlicet, aut amor nimis acer temperandus eſt, aut etiam prauus è corde & medullis euellendus. Hoc opus, hic labor eſt: cum valentiſſima quippe bellua luctandum, apud quam, ſæpe tantùm valent petitæ è Philoſophia rationes, quantum apud cæcum colores. Benè tamen in hac te præcipiunt ſapientes, cogitationes amantium aliò traducendas, & vſus ac conſuetudinis remiſſione, vim amoris intemperantis eſſe infringendam. Vt enim rei dilectæ præſentia, quaſi fomite, ſuſtentatur amor; ſic vbi iſta ex oculis erepta eſt, & aliis iam curis animus aſſueuit, langueſcunt quotidie deſideriorum faces, & paulatim extinguuntur. Plerúnque etiam ipſa ſatietate obruitur cupiditas, & vehementiſſimis voluptatibus, vicinum irrepit faſtidium. Quò fit vt viri prudentes, etiam honeſtas amicitias temperent, ne cùm acriores fuerint, & aſſidua conſuetudine ſatiatæ, atque oppletæ, faciliùs intepeſcant. Iuuerit etiam, rei intemperanter dilectæ vitia & deformitates, ob oculos amantis ponere: Cùm enim omnes, in amore pul-

Digitized by Google

chrum bonúmque appetant, in quo variis quaſi ſpectris & figmentis falſæ pulchritudinis eluſi, quàm ſæpiſſimè deflectunt à vero; ſi apertis ſemel oculis turpitudinem agnouerint, in eo ipſo quod pulcherrimum mente ac cogitatione deformabant, ſtatim incipiunt odiſſe quod antea flagrantiùs deperierunt.

Ad ſummum amor amore, quaſi clauus clauo, depellendus; & animo fœdis amoribus obſeſſo, alia ſtudia, quibus ipſe delectari honeſtè poſſit, inſtillanda ſunt; multos literæ, alios venatio, alios aliæ exercitationes, variáque oblectamenta ſanarunt; ſed nihil homini præſertim Chriſtiano, præſtantius eſt, quàm ad diuina orationis & abſtinentiæ præſidia recurrere; hæc eſt enim *armatura fortium*, qua coniurata in omnium perniciem tela, potentiùs infringuntur, vel remiſſa nocendi diritate, penitus hebeſcunt. Sed horum remediorum tractatio ad aliud pertinet inſtitutum.

AFFECTVS AMORIS exempla.

CAP. XX.

QVanta vis ſit honeſti amoris, quámque ſuaues eius affectus, à nullo commodiùs quàm à Diuo Ambroſio, in ea oratione quam in obitum Satyri fratris habuit, arbitror eſſe delineatum.

D. Amb. l. de obitu Satyri fratris.

Nunquam totus in me fui, ſed in altero noſtri pars maior amborum. Atque vtinam, vt memoriæ, vt gratiæ, ita etiam vitæ tuæ, hoc quicquid eſt, quod ſpiramus, aut ſpirare poſſemus, dimidiúmque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret vſum.

Affectus amoris.

Ego te frater hæredem feceram, tu hæredem me reliquiſti.

Ego te ſuperſtitem optabam, tu me ſuperſtitem dimiſiſti: Quid mei ſucceſſor hæredis? quid agam meæ vitæ ſuperſtes? quid agam exſors huius quod cupio luminis?

Ego te, frater, non requiram, aut poſſim vnquam obliuiſci tui? Quas grates? quæ munera referam tibi? Nihil à me præter lacrymas habes. Aut fortaſſe ſecurus meriti tui, quas ſolus ſuperſtites habeo lacrymas non requiris. Nam etiam cùm adhuc viueres, fieri prohibebas, mœrorémque magis noſtrum, quàm tuam mortem, tibi eſſe teſtabaris dolori.

Habeo planè pignus meum, quod nulla mihi peregrinatio iam poſſit auellere: Habeo quas complectar reliquias: Habeo tumulum, quem corpore tegam. Vtinam potuiſſem aduerſus mortem tuam, meum corpus obiicere. Si gladiis petitus eſſes, me potiùs pro te obtuliſſem. Nihil mihi profuit vltimos hauſiſſe anhelitus, nihil flatus meos inſpiraſſe morienti. Putabam enim, quòd, aut tuam mortem ipſe ſuſciperem, aut meam vitam in te transfunderem.

An ego poſſum, aut non cogitare de te, aut vnquam ſine lacrymis cogitare? Quid mihi ſine te, aut tibi vnquam ſine me voluptati fuit?

Ades, inquam, & ſemper oſtenderis, & te toto animo ac mente complector, aſpicio, alloquor, oſculor, comprehendo: Ipſæ iam noctes, quæ quaſi moleſtiores viuente te videbantur, quòd mutui conſpectus copiam denegarent, ipſe iam ſomnus colloquiorum noſtrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis eſſe cœpit, quia te mihi reddidit.

Teneo igitur te, frater, nec mihi te mors aut tempus auellet. Ipſæ dulces lacrymæ ſunt, ipſi fletus iucundi, quibus reſtinguitur ardor animi, & quaſi relaxatus euaporat affectus. Neque enim ſine te eſſe poſſum, aut tui non meminiſſe vnquam, aut meminiſſe ſine lacrymis. O amari dies, qui interruptam copulam perditis! ô flebiles noctes, quæ tam bonum conſor-

Lacrymæ ſuaues.

conſortem quietis, & indiuiduum mihi comitem perdidiſtis!

Para hoſpiti conſortium,& quemadmodum hîc nobis omnia fuere communia: Ita illic quoque diuiduum neſciamus,nec quæſo cupientem tui deſeras, properantem expecta,feſtinantem adiuua; & ſi diutiùs tibi morari videor, accerſe. Neque enim vnquam prolixiùs abfuimus à nobis,tu ſolebas reuiſere;nunc quoniam redire non potes,nos ad te ibimus, æquum eſt vt officium rependamus.

Mellei planè, &,vt vno verbo dicam, ambroſij affectus; quibus ſi celeberrimam Origenis de S.Magdalenæ in Chriſtum amore, homiliam conferas, nihil inuenies amantius. Sed hęc in priuata amicitia. Alij sũt affectus, ad publicam beneuolẽtiam conciliandam valde compoſiti, quibus propter ſummam morum ſuauitatem, refertus eſt M. Tullius: neſcio enim quo pacto blandiſſimè ſe in animos inſinuat, longè aliter quàm Domoſthenes;qui in iſtis, ex ingenij ſui cõditione,durior eſt & auſterior. Quid eſt magis illecebroſum hac oratione?

Cic.4. in Catil. Video P. C.in me omnium veſtrûm ora,atque oculos eſſe conuerſos. Video vos non ſolùm de veſtro, ac reipublicæ; verum etiam,ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos.Eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore, veſtra erga me voluntas. Sed eam per Deos immortales, quæſo,deponite, atque obliti ſalutis meæ, de vobis ac de liberis veſtris cogitate. Mihi quidem ſi hæc conditio conſulatus data eſt, vt omnes acerbitates, omnes dolores,cruciatúſque perferrem: feram non ſolùm fortiter,ſed etiam libenter,dummodò meis laboribus, vobis, P. R. dignitas ſalúſque pariatur. Ego ſum ille Conſul P. C. cui non forum, in

Affectus beneuolentiæ.

quo omnis æquitas continetur; non campus,conſularibus auſpiciis conſecratur; non curia, ſummum auxilium omnium gentium,non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus,&c,

Hæc intimos ſenſus voluntatéſque deuinciunt, vbi ſcilicet noſtrâ cauſſa ſollicitum & ærumnoſum virum grauem videmus,qui omnia ſua pericula negligit, vt noſtris rebus prouideat.

Hoc idem ipſum eloquentiſſimè tractat D. Chryſoſtomus, vbi ſuum in Conſtantinopolitanos ſtudium, amorem & charitatem intimam declarans, ait;ſe omnium nomina cordi & viſceribus impreſſa gerere, eorum perpetuo meminiſſe,de,vniuerſorum ſalute ſollicitum: quo fit, vt dum de aliorum commodis noctes diéſque cogitat, ſui penè obliuiſcatur.

Ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, πῶς ὑμῶν δύναμαι ἐπιλαθέσθαι; ὑμεῖς ἐμοὶ ζωὴ, ὑμεῖς ἐμοὶ εὐδοκίμησις· ἐὰν ὑμεῖς προκόψητε, εὐδοκιμῶ· ὥστε ἐμοὶ ζωὴ, πλοῦτος ἐν ἡμετέρῳ κεῖται θησαυρῷ· ἐγὼ μυριάκις ὑπὲρ ὑμῶν σφαγῆναι ἕτοιμος, καὶ οὐδεμίαν χάριν παρέχω, ἀλλὰ καὶ ὀφειλὴν ἀποδίδωμι,&c. *D.Chryſ. in orat. ante quam ires in exilium.*

Adulatorij affectus vitandi

Quàm alieni ſunt iſti affectus, ab illa Georgii Corcyræorum Epiſcopi fœda adulatione! qui vt Imperatoris Emanuelis Ducæ beneuolentiam captet,ita eum alloquitur:

Eodem die quo ab oculis meis diſceſſiſti,Domine Imperator, diſceſſit etiam à me modica illa corporis valetudo, quam fueram adeptus: Fortaſſe enim, quemadmodum audimus de Apoſtolis Dei præconibus factum, quòd ſola ipſorum vmbra, infirmorum ægritudines curabat; ita etiam de tuea corporis infirma valetudine, ego poſſem in Chriſto gloriari; quòd tua vmbra, Imperatoris ſcilicet mei à Deo cuſtoditi, mea membra quamprimùm firmat, & con-

Georgij Corcyrẽſis ad Emanuel. Ducam epiſt.

corroborat; quaſi cadauer quoddam, corpus meum in vitam reuocatur; & quaſi paralyticus alter, ego exulto; idque non ſemel aut iterum mihi euenit, ſed etiam tertiò: Vt hinc apertè coniiciam, quòd gratia quædam diuina corpus tuum (potentiſſime Domine) conſequatur; quod etiam de Eliſæo, duplici videlicet Elia, quia duplicem ſpiritum habebat Eliæ, in ſacris habetur literis, quòd viuificum illud Eliſæi corpus, cadaueri cuidam cùm acceſſiſſet, illud in vitam quamprimùm reuocauit. Quid igitur ego animo voluam? aut quid dicam, niſi quòd magna fultus ſpe, quam habeo de recuperanda ſalute, ſequor te, Imperator, quocunque ieris? Hæc oratio tam Græcula, nunquam altos & generoſos animos pelliciet ad amorem, quin potiùs auerſionem & ſtomachum ingenerabit; mallem dixiſſet cum Poëta:

Calphurnius.

Te ſine, væ miſero mihi! lilia nigra
videntur,
Nec ſapiunt fontes, & aceſcunt vina
bibenti:
At tu ſi venias, & candida lilia
fient,
Et ſapient fontes, & dulcia vina biben-
tur.

quod fuſiùs poſteà dixit Olympius:

Te ſine, væ miſero mihi, lilia nigra
videntur,
Pallentéſque roſæ, nec dulce rubens
hyacinthus,
Vllos nec myrtus, nec laurus ſpirat
odores:
At tu ſi venias, & candida lilia
fient,
Purpureæque roſæ, tum dulce rubens
hyacinthus,
Tum mihi, cum myrto laurus ſpi-
rabit odores.

DE AFFECTIBVS lætitiæ, & ſpei.

CAP. XXI.

Amor, lætitia & ſpes, quomodo differũt.

Vicini ſunt amori, voluptatis & lætitiæ affectus. Amor enim circa bonum, tam futurum quàm præſens, verſatur: Spes, ſola futuri ratione definitur: Lætitia, motus eſt animi, ex iudicio præſentis iã boni. Nihil autem attinet, an ipſum ſit verum, an opinione duntaxat deformatum; neque enim minùs afficit rerũ iucundarum imago, quas ſibi quis certiſſimè tenere perſuadet, quàm ſi iam præſentes forent.

Talis erat Argiui illius lætitia, qui cùm eximios ſibi comœdos audire videretur, geſtiebat gaudio:

In vacuo ſolus ſeſſor plauſórque
theatro.

Lætitiæ Vis.

Non eſt autem difficile, ex ijs quæ de amore dicta ſunt, excitandæ lætitiæ modum rationémque colligere. Nam vbi res quæpiam vehementer adamata, in vſum poteſtatémque noſtram deuenit, tum influit lætitia, motus quidẽ ille calidus, & plerúnque vehemens, vt quo pulſantur viſcera, cor dilatatur, exiſtit riſus, exultatio, hilaritas, & geſticulatio. At ſi moderatior fuerit, vocatur hilaritas, quæ mentem ſerenat, ſanguinem purgat, vultum grato florentique colore perfundit. Vbi ex lætitiæ motu tantiſper reſedit animus ſedatioriam factus, oriri ſolet delectatio, & voluptas, quæ eſt voluntatis in bono ſuauiſſimè conquieſcentis, tranquillitas. Is eſt lætitiæ & voluptatis curſus. Sed cùm varia ſint voluptatum genera, varij quoque earũ concitandarum modi exoriri ſolẽt.

Delectatio & voluptas.

Duplex voluptas.

Aliæ ſunt vtiles, corporeæ, momentaneæ, ſæpius etiam turpes & fœdæ. Aliæ nobiles, delicatæ, diuturnæ, ad ſummum puræ & cœleſtes. Qui ſenſibus omnia metiuntur, non ſecus ac ſpongiæ aquam per ſuos meatus

meatus trahunt, atque illorum anima, ſanguini & carnibus immerſa, per quinque duntaxat ſenſus, quaſi per tot poros & fiſtulas, voluptates elicit.

Voluptates ſenſuum quales. Ludouic. Viues l. 3 de anima.

Hi ſunt viſus, auditus, guſtus, odoratus, tactus. Infima omnium eſt, quæ ad ſenſum tactus pertinet delectatio, planè bruta, & terreſtris: paulo honeſtior, quæ ad guſtum, ſed nihilominus contempta. Leuis eſt in adoratu, qui ſenſus in homine hebetiſſimus eſt; nec tam eſt odor ſuauis gratus, quàm teter fœtidus eſt, & moleſtus. Aures, quæ ad aërem pertinent, aliquid habent pulchrius; oculi, qui ad igneam illam naturam, & ætheream proximam, accedũt, cæteris longè præſtant ſenſibus. Et tactus quidē, ac guſtus, voluptate defatigatis ſenſibus, cito extinguũtur, multúmque moleſtiæ & grauitatis, vt Nilus luti, ſecum trahunt. Cæteri ſenſus, diutiùs ſuam hauriunt voluptatem, habent tamen admixtã vmbram aliquam vanitatis. Diuturniores ſunt phãtãſiæ voluptates, quàm ſenſuum; quæ enim de diuitiis, honoribus, & gloria, inſedit fœlicitatis opinio, tenaciùs inhæret, ſed inani bono decipit.

Voluptates mentis omnium maxima.

Liquidiores ſunt inferiores quæ vocantur animi delectationes; excelſiſſimæ omnium & puriſſimæ, quæ ad mentem, mentiſque & voluptatis præcipuum munus, cõtemplationem & amorem Dei, referuntur: habent enim cum æternis illis, quæ nos beatos efficiunt, perpetuum quoddam commercium, *Dulcis hora, breuis mora.*

Norunt, qui ſunt experti, quíque ſupra reculas humanas inſtar aquilarum euecti, ad illius aureæ tranquillitatis ſacrarium, & lucidiſſimam omnipotentis Dei caliginem deuenerunt.

Hæc igitur, cùm tam variis inter ſe diſcriminibus, voluptatum genera ſint diſtincta, & vnuſquiſque ſuũ bonum, ſui ingenii, indolis, ac cupiditatis modulo ſoleat metiri; difficile eſt, pari ratione in omnibus ſenſum excitare voluptatis. Si quis orator, cùm Pandoræ pyxide, bonorum omnium genere refertiſſima, conſcenderit in ſuggeſtum, & ambitioſo purpuras, auaro aureorum miſſilia, helluoni epulas, & vina, voluptuario denique amores & delicias largiretur; is non modò apud plebeios homines, ſed apud ipſos chlamydatos, & purpuratos, Orpheo, vel ipſo etiam Mercurio eloquentior haberetur, nullúſque ad excitandos lætitiæ motus, aptior foret, aut fœlicior: ſed

Nobis non licet eſſe tam diſertis.

Lætitiæ vſus in re oratoria.

Quis erit igitur lætitiæ in eloquẽtia vſus? nemo ſuadebit oratori, vt ad exhilarandos auditores muſicam canat, aut pulcherrimos colores ſpectandos proponat, aut etiam antiquorum more, bellaria & tragemata ſpargat in populum, hæc ad theatralium actionum delinimenta pertinent. In oratoria facultate, aliis rationibus captatur iucunditas: Delectant, vt dixi, philologi, auditores ſuos, exquiſitis argumentis, nouis, ingenioſis, doctis, inuſitatis, vtilibus, oratione culta, molli, facunda vernanti, picta, variè figurata. Hæc enim fermè ſunt quibus aurium excitantur deliciæ. In ciuilibus orationibus occurrunt malorum fugæ, bonorum fructus, commodorum acceſſio, ludi, pompæ, triumphi, celebritates, è quibus, & eiuſdem generis rebus, lætitiæ motus excitari fœcundaríque ſolent. Eſt autem illud vſitatum, vbi rerum aduerſarum proſperis ſucceſſibus deterſa eſt fuligo, ad lætitiam augendam, ſuperiorum laborum refricare memoriam, & cum præſentium bonorum fru-

ctibus & voluptate comparare. Hoc præſtitit Marcus Tullius, in oratione ad Quirites poſt reditum, vbi ſui exilij memoria, ſibi reditus fructum iucundiorem redditum eſſe declarat.

Cic. poſt reditum ad Quirites. Etſi (inquit) homini nihil magis optandum, quàm proſpera, æquabilis, perpetuáque fortuna, ſecundo vitæ, ſine vlla offenſione, curſu: Tamen ſi mihi tranquilla & pacata omnia fuiſſent, incredibili quadam, & pene diuina, qua nunc veſtro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruiſſem.

Deinde enumerat ea quæ lætitiam vulgo in vita ciuili creare poſſunt, liberos, affines, fortunas, amicitias, conſuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies feſtos, dignitates, locum, ordinem, patriæ charitatem, ſpeciem prouinciæ, celebritaté oppidorum, formam regionum, agros, fruges, & cætera, quorum voluptatem, carendo, ſe magis, quàm fruendo, intellexiſſe dicit.

At ſecunda Catilinaria triumphat, & exultat, vt ait ipſe, hęc oratio.

Cicer. 4. in Catil. Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patrię nefariè molientem, vobis atque huic vrbi ferrum flammámque minitantem, ex vrbe vel eiecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientem vrbe proſecuti ſumus. Abiit, exceſſit, euaſit, erupit; nulla iam pernicies à monſtro illo, atque prodigio, mœnibus ipſis, intra mœnia comparabitur, &c. In quibus profectò grauis eſt & heroïcus ad excitandam lætitiam, motus. Videas enim tripudiare gaudio oratorem; muros verò, & ipſos vrbis parietes, grauiſſimo antea terrore perculſos, (ſicut olim ad Amphionis lyram lapides) vehementer exultare.

Conſequens affectus, qui pompas & ludos decet, minus quidem habet grauitatis, ſed plurimum feſtiuitatis. Decerptus eſt autem ex Panegyriſte Maximiani Imperatoris. *Panegyris Max.*

De re igitur, Cæſar inuicte, hodiernæ gratulationis exordium ducimus, ille veſtræ maieſtatis ortus, iſto quo illuxit auſpicio vêris illuſtrior, cui dies ſerenus, atque, vt celebrantes ſenſimus, vltra rationem temporis, Sol æſtiuus incaluit, auguſtiore fulgẽs luminis claritate, quàm cùm originem mundi naſcentis animauit: Siquidem tunc, inter illa rerum tenera primordia, moderatus dicitur ne noceret, nunc ardentior, ne maieſtate veſtra videretur obſcurior. O felix beatúmque ver, nouo partu, iá non amœnitate florum nec viriditate ſegetum, nec gemmis vitium, nec ipſis tantùm fauoniis, & luce ſerena, ta lætum, atque venerabile, quãtum ortu Cęſarum Maximorum! O tempus, quo meritò quondam omnia nata eſſe credantur, cùm eodem nũc confirmata eſſe videantur! O Calendæ Martiæ, ſicut olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auſpices Imperatorum.

Sed omiſſis exclamationibus, pręclara eſt quoque lętitiæ excitandæ ratio, cùm res per ſe hilares & lætæ, quales ſunt pompæ, ſupplicationes, triumphi, ingreſſus regum & ampliſſimorum virorum in ciuitates, populi occurſus, acclamationes, encomia, & panegyres deſcribuntur. Obijciuntur tunc cogitationi coronæ, flores, odoramenta, aurum, argentum, pictæ veſtes, chori delicatiſſimi muſicorum, collucentium facium globi, & cætera id genus, quæ vernanti oratione explicata, neceſſariò lætitiam ingenerant. Num tota florida eſt, & læta, hæc D. Gregorij oratio, qua ingreſſum magni illius Athanaſij ad Alexandrinos, celebrat his verbis?

Πῶς

D. Greg. orat. in Athanaſium pag. 391.

Πῶς ἂν παραστήσαιμι τῷ λόγῳ, τὸ μέγα ἐκεῖνο θέαμα; Ποταμὸς ἦσαν εἷς πάντες· τοῦτο δὲ ἦν ἄρα καὶ τὸν Νεῖλον εἰπεῖν, τὸν χρυσορρόαν ὄντως καὶ εὔσταχυν, ἔμπαλιν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὴν Χαιρέου ῥέοντα, ἡμερησίαν ὁδὸν οἶμαι καὶ περαιτέρω· δότε μοι μικρὸν ἔτι ἐντρυφῆσαι τῷ διηγήματι· ἐκεῖσε γὰρ εἰμί, καὶ οὐδὲ ἀπαχθῆναι τοῦ λόγου τῆς τελετῆς ἐκείνης ῥᾴδιον· πῶλος μὲν ἦγεν αὐτόν, (καὶ μή μοι τῆς ἀπονοίας μέμψησθε,) ὡς μικροῦ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν ὁ πῶλος ἐκεῖνος· εἴτ' οὖν ὁ ἐξ ἐθνῶν λαός, ὃν εὖ ποιῶν ἐπιβαίνει τῆς ἀγνοίας δεσμῶν λυόμενον, εἴ τέ τι ἄλλο βούλεται παραδηλοῦν ὁ λόγος· κλάδοι δὲ αὐτὸν ὑποδέχονται, καὶ στρώσεις ἱματίων πολυανθῶν καὶ ποικίλων περιρριπτομένων τε καὶ ὑπορριπτομένων· ἐνταῦθα μόνον ἀτιμασθέντος τοῦ ὑψηλοῦ καὶ πολυτελοῦς, καὶ τὸ ἴσον μὴ ἔχοντος εἰκὼν καὶ αὕτη τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ, καὶ οἱ προβοῶντες καὶ προχορεύοντες πλὴν ὅσον οὐ παίδων ὅμιλος μόνον τὸ εὐφημοῦν ἦν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γλῶσσα σύμφωνος καὶ ἀντίθετος, ὑπὲρ ἀλλήλους ἐπειγομένων· ἐῶ γὰρ λέγειν κρότους πανδήμους, καὶ μύρων ἐκχύσεις καὶ παννυχίδας, καὶ πᾶσαν φωτὶ καταστραπτομένην τὴν πόλιν, καὶ δημοσίους ἑστιάσεις καὶ οἰκιδίας, καὶ ὅσοις αἱ πόλεις τὸ φαιδρὸν ἐπισημαίνουσιν, ἃ τότε μεθ' ὑπερβολῆς ἐκεῖνα καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς ἐχαρίζοντο; οὕτω τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος καὶ μετὰ τοιαύτης καταλαμβάνει τῆς πανηγύρεως.

QVónam verò modo ſpectaculi illius magnitudinem oratione referre queam? Fluuius vnus omnes erant. Nilum etiam Poëta quiſpiam diceret, illum, inquam, verè auriflluum, & ſpicis vberem, ab vrbe ad Chæreum retroacto curſu fluentem, diei vnius itinere, atque eo amplius. Liceat mihi per vos, quæſo, paulùm adhuc in hac narratione laſciuire: Illic enim animus verſatur, nec ſermonem ab ea ſolemnitate reuocare facilè poſſum. Pullus ipſum vehebat (ac peto à vobis ne me audaciæ accuſeris) non ſecus ferè ac Ieſum meum pullus ille, ſiue Gentilis populus, quem ignorantiæ vinculis ſolutum, percommodè conſcendit, ſiue quid aliud nobis hoc ſermone deſignetur. Hoc vnum interfuit, quòd Chriſtum rami ſuſceperunt & varia indumenta multiplicique florum genere conſtrata, ante ipſum proiecta ſunt: excelſo autem & magnifico viro Athanaſio nihil tale factum eſt. In eóque vno impares honoris partes habuit. Iam hîc quoque aduentus Chriſti expreſſam imaginem videre licet, quòd erant etiam qui præeundo clamarent, ac chorum agerent: niſi quòd non puerilis duntaxat turba, fauſtis illum acclamationibus excipiebat, verùm etiam omnis lingua, concors & aduerſaria hominum ſeſe mutuò ſuperare contendentium Nam quid publicos plauſus commemorem, & vnguentorum profuſiones, & totam vrbem lumine coruſcantem, publica item & priuata conuiuia, cæteráque, per quæ vrbes lætitiæ atque hilaritatis argumenta edunt; quæ tum illi ampliſſimè, & ſupra quàm credi queat, conferebantur? Sic vir eximius, ac cum tali pompa & celebritate, ciuitatem ſuam ingreditur.

Affectus lætitiæ cœleſtis.

Habent & orationes ſacræ, ſuos lętitiæ affectus, & illos quidem graues, & vehementes, quos à rerum diuinarum ſplendore, maieſtate, & iucunditate hauriunt. Quo enim gaudio delibutus hæc dicit Auguſtinus?

Auguſt ſerm. 136. de temp.

Non queo, fratres chariſſimi, quod mente cõcipio, ore proferre, & cordis mei lætitiam lingua non explicat. Hoc autem non ſolùm ego patior, qui cupio narrare quæ ſentio; ſed etiam mecum vos patimini, plus exultantes in conſcientia, quàm eloquio proferentes. Videtur enim mihi hæc dies cæteris diebus eſſe lucidior, Sol mundi clarior illuxiſſe, aſtra quoque omnis vel elementa lętari; & quę patiente Domino proprium lumen rettaxerant, & noluerant creatorem ſuum aſpicere crucifixum, ecce nunc victorem illum, & ab inferis reſurgẽtem, nouo claritatis ſuæ venerantur obſequio.

Hilarius homil. 1. in Paſcha.

Quid Hilarius? quàm acutè eandem lętitiam pingit? Exulta cęlum, & lætare terra. Dies iſta ampliùs ex ſepulchro radiat, quàm de Sole refulſit. Ouet infernus, quia reſolutus eſt: gaudeat quia viſitatꝰ eſt: exultet, quia ignaram lucem poſt ſęcula longa vidit, & in profundæ noctis caligine reſpirauit. O pulchra lux, quæ de candido cœli faſtigio promicaſti, & inter fluēta purpurea, ſedentes in tenebris & vmbra mortis ſubita claritate viſitaſti, vel veſtiſti! Confeſtim igitur æterna nox inferorum, Chriſto deſcendente reſplenduit, ſiluit ſtridor ille lugẽtium, & catenarum diſrupta ceciderunt vincula dãnatorum. Attonitæ mentis obſtupuere tortores, omnis ſimul impia officina contremuit, cùm Chriſtũ repentè in ſuis ſedibus vidit. Et hic D. Nazianzeni affectus, num gaudio ſubſultans ferri videretur, cùm ait: Χειϛὸς γεννᾶται, &c.

Gregor. Naziant orat. 17.

Chriſtꝰ gignitur: glorificate. Chriſtus è cœlo: obuiam prodite. Chriſtus in terra: ſubſidete. Cantate Domino omnis terra. Atque vt hæc duo in vnum contraham: Lætentur cœli, & exultet terra, propter cœleſtem, ac poſtea terreſtrem. Chriſtus in carne: tremore, & gaudio exultate; tremore, propter peccatum; gaudio propter ſpem. Chriſtus ex Virgine Mulieres virginitatem colite, vt Chriſti matres ſitis. Quis eum qui à principio eſt, non adorat? Quis eum qui poſtremus eſt, non laudat ac celebrat? Rurſus tenebræ ſoluuntur, rurſus lux creatur, rurſus Ægyptus tenebris vexatur, rurſus Iſraël per columnam illuminatur. Populus qui in ignorantiæ tenebris ſedet, magnã cognitionis & ſcientiæ lucem inſpiciat. Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Litera cedit, ſpiritus ſuperat, vmbræ prætereunt, veritas ingreditur, &c.

D Chryſ. in epiſt. ad Rom. homil. 32

Ac Chryſoſtomus num iam cernere futurã, num extra ſe rapi, num totus lætitia perfundi videtur, cùm hæc de SS. Apoſtolis perorat?

Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus: conſiderate, & horrete quale ſpectaculum viſura ſit Roma, Paulum videlicet repentè ex theca illa cum Petro reſurgentem, in occurſũ Domini ſurſum ferri. Qualem roſam Chriſto mittet Roma? qualibus coronis duabus vrbs iſta ſplendeſcit Quibus catenis planè aureis cincta eſt? quales habet fontes? Quis mihi nunc dabit circunfundi corpori Pauli, affigi ſepulchro, videre puluerem corporis illius, quæ adhuc in Chriſto deerant, adimplentis? ſtigmata illius prædicationem Euangelij vbique ſeminantis? puluerem, in-

quam

quam, oris illius, per quod Chriſtus loquutus eſt, per quod lux emicuit, quouis fulgure clarior, & vxor exiluit demonibus, quouis tonitru terribilior.

Referta ſunt iſtis affectibus Patrum ſcripta, maximè vbi diuina ſalutis noſtræ myſteria, aut futuræ vitæ commoda percenſent. Adhibent etiam nonnunquam honeſta blandimenta, ad auditores grauiter & ſuauiter permulcendos; quales ſunt apud D. Greg. Nazianzenum, & D. Chryſoſt. nobiliſſimæ vêris & mundi deſcriptiones; quibus in ſacris concionibus opportunè vſi ſunt, vt poſtea dicturi ſumus.

Spes

Germana eſt lætitiæ ſpes, quæ circa bonum futurum verſatur, motus planè blandiſſimus, cuius miſeri ſuauitate deliniti recreantur, languentes excitantur, incaleſcunt frigidi, mortui penè reuiuiſcunt. Nihil fermè hoc motu frequentius habent oratores, dum hortari, conſolari, impellere animos ſtudent; quod faciliùs quidem præſtant, quàm cætera; nam iucundiſſima eſt ſpei perſuaſio, & nihil ferè adeo leue ac minutum, ad quod credula ingenia non adhæreſcant.

Iucundiſſima eſt ſpei perſuaſio.

Animaduerti autem oportet nonnullorum errorem, qui ad ſpei motus excitandos, iis vtuntur rebus quibus cupiditas & amor iritari, ſpes autem minimè fulciri poſſit. Quòd enim res ſit præclara, ſpectabilis, fructuoſa, nihil ad ſperandum facit, quãquam magnas ingerat amoris faces. Quid igitur ſpem format & ſuſtentat? adminicula ſunt, & ſubſidia, quæ ad rem obtinendam plurimum valent: qualia ſunt in genere, rem fieri poſſe, factum eſſe aliquando quid ſimile in pari cauſſa, credibile eſſe futurum hoc tempore, hoc loco, hoc negotio: deinde per ſingula diſcurrens orator, exponit certa ad rem efficiendam præſidia, vt ad bellum gerendum pecuniam, milites, arma, machinas, commeatus; ad magiſtratum, & dignitatem obtinendam, fauorem, & beneuolentiam ciuium, gratioſos amicos, bene numeratum marſupium, & cætera id genus.

Quid inducat ad ſperandum.

Is motus eſt ad ſpem compoſitus. Iam enim non ſolùm homines, ſed etiam Deos immortales, ad remp. ſeruandam arbitror conſenſiſſe: ſiue enim prodigiis atque portentis Dij immortales nobis futura prædicunt: ita ſunt apertè denuntiata, vt illi pœna, & libertas nobis appropinquet: ſiue tantus conſenſus omnium, ſine impulſu Deorum eſſe non potuit, quid eſt quod de cœleſtium voluntate dubitare poſſimus? & cætera quæ conſequuntur. Simili modo Galgacus, apud Cornelium Tacit. ab adiumentis ad bellum neceſſariis, ſuis terrorem minuit, & fiduciam inſtillat his verbis.

Cicer. 4. Philip.

Ne terreat vanus aſpectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tangit, neque vulnerat, in ipſa hoſtium acie inueniemus noſtras manus. Agnoſcent Britanni ſuam cauſſam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deſerent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vſipij reliquerunt. Nec quicquam vltra formidinis, vacua caſtella, ſenum coloniæ, inter malè parentes, & iniuſtè imperantes ægra municipia, & diſcordantia, &c.

Cornel. Tacit. in vita Agricolæ.

Præclaro artificio duo præſtat, hoſtium vires minuens, ſuas verò exaggerans. Frequens eſt autem in eo genere à cœleſtium fauore, auſpiciis, ominibus, portentis, bene ſperandi materiam capere; quòd religione flexibiles promptiùs animi ducantur. Quamobrem & belli duces, ab ominibus plerunque etiam fictis, & conquiſitis, apud hiſtoricos ſæpiſſimè milites ſuos animant.

Inſigne exemplum eſt, apud Dionem *Dio. L. 62*

Digitized by Google

nem, lib. 62. Vbi Bunduica excellenti planè robore Heroïna, Britannos ſuos ad bellum aduerſus R. P. incenſa admodum oratione cohortata, poſtremò etiam leporem è gremio demiſit, ominis capiendi cauſſa: & qui cùm proſperè proceſſiſſet, vniuerſa multitudo lætis animis acclamauit: Illa autem ad Andraſten, Viraginum, opinor, & Martij operis Deam, *χάιρειν τε σοι ἔχω, ὦ Ανδράστη, καὶ προσεπικαλοῦμαί σε γυνὴ γυναῖκα*, &c. quæ omnia magnam fiduciam militibus indidere. Innumera ſunt eiuſdem argumenti exempla, de quibus nihil attinet hîc pluribus dicere. Cauendum eſt autem apud graues & cordatos viros, leuia quædam ſpei momenta, &, vt aiunt, mera vigilantium inſomnia proferre, quæ nihil addunt fiduciæ, ſed riſum potiùs & contemptum pariunt. Quod indicauit Ciceronis ille iocus in Pompeinum, qui redintegrandum bellum eſſe aiebat, & bene ſperandum, quòd in caſtris Pompeij ſeptem Aquilæ repertæ eſſent. Rectè moneres, inquit, Cicero, ſi pugnandum eſſet nobis cū graculis. Vbi vanis ſpei figmentis ſemel decepti ſunt animi, difficiliùs poſtea tractantur, & pelliciuntur.

DE METV

CAP. XXII.

Metus dirus ſatelles.

OPpoſitus eſt fiduciæ metus, dirus quidam tortor & ſatelles, quo meticuloſæ animæ grauiſſimè verſantur. Eſt enim animi concuſſio in expectatione mali, quæ plus aliquando officit quàm ipſius mali præſentia. Siquidem multos impendentium malorum formidine & opinione exanimatos eſſe conſtat. Vſus eſt huius motus, cùm ab inſtituto aliquo, vel conſilio vel opere deterrendi ſunt animi, nec ſatis bonorum illecebra capiuntur: Tunc enim malorum metus neceſſariò incutiendus eſt.

Plurimum autem iuuat oratorem, natura conſtitutióque corporis eius, cui metum cupit inurere. Plerique enim ſunt adeo meticuloſi, vt frondium inſtar, ad leuiſſimum quemque venti impulſum contremiſcant.

Quid meticuloſi.

Tales ſunt à natura qui parum calidi ſanguinis habent circa cor diffuſum, qui ſe atra bile macerant, alacritatémque & vigorem in dies extinguunt, qui obſcuræ vitæ, & meticuloſæ inſtitutioni aſſueuerunt, qui ſe & alios tenerrimè diligunt: Iis enim timeant, quos amant, neceſſe eſt. Ad hæc timoribus faciliùs pulſantur prudentes, & conſiderati, qui pericula longiùs prouident, niſi ea ſint quibus ſe facilè expedire poſſe credant. Item improbi, conſcientiæ terroribus exagitati: & ad omnia (vt aiunt) fulgura expalleſcentes: Par eſt enim multos timere qui multis ſegetem timendi præbent, niſi eos, à quibus malè timentur, imbecillimos putent. Apud ingenia mollia, & natura meticuloſa, faciliùs eſt excitare terrorem: dura, & verſuta nunquam niſi magnis commouentur rebus.

Res metuenda.

Tria autem ſunt genera, vt animaduertit Ariſtoteles, rerum metuendarum.

Vnum, earum quæ interimunt, vt fulmina, incendia, eluuiones, ferarum impetus, hoſtiùm concurſiones.

Alterum, earum quæ magnam moleſtiam afferunt, vt amiſſiones parentum, coniugum, liberorum, fratrum, fortunarum, ignominia, carcer, exilium.

Tertium, earum quæ ſigna ſunt rerum eiuſmodi, & certius indicant periculum. In quo etiam genere portenta & prodigia, quæ præter communem rerum curſum accidunt, grauiſſi

Digitized by Google

grauiſſimos terrores incutere pectoribus ſolent. Neq; verò ſatis eſt mala eſſe, ad deterrédum propoſita; niſi enim ea proximum damnum minentur, non ęquè facilè commouere valent. Timentur enim non oẽs qui nocere poſſunt, ſed qui, cùm poſſint, velint; & cùm velint, promptiſſimè faciant. Maximè verò, vbi, qui læſi ſunt, armatam habent potẽtiam, ſuntque ipſi iniuſti, & contumeliam ſuo iudicio perpeſſi, quique timorem faciendum aut habendum decreuerint, tum formidoloſi cuique prudenti redduntur.

Induſtria timoris excitãdi. Induſtria concitandi timoris prima eſt, noſſe quid quiſque amet; hac enim pungendus eſt, qua diligit, hîc vis acrior, hic ſenſus mollior eſt; ſic ambitioſo, honorum iactura: auaro, pecuniarum amiſſio; amatori, deliciarum ereptio proponitur.

II. Res, quæ meritò timeri poſſunt, & ex iis emergentes caſus, graui oratione ſunt proponendi, vt pene ipſis ſubiiciantur oculis.

Qui quò plures & atrociores fuerint, eò maior erit timoris grauitas, vt ſi ciuium animi ad deditionẽ eſſent compellendi, mouerentur ab ipſo futuræ calamitatis (ſi vrbs in hoſtium manus deueniret) metu Depingerentur, Ciceronis mores, arces ſubito vno incendio concidẽtes, cruor exundans, ſepulta patria, miſeri atque inſepulti ciuium aceruí, lamentationes matrumfamilias, fuga virginum atque puerorum, & cætera, quæ ſimul collecta, ingens quoddam fecerunt ęrumnarum omnium incendium.

III. Iuuat proxima pericula ſubiicere, & eorum qui eadem in eodem negotio perpeſſi ſunt, exempla percenſere.

Mouentur enim omnes periculi ſimilitudine maximè cùm totius negotij adiuncta paria ſunt: quod Demoſthenes grauiter & magnificè præſtat, cùm Athenienſes hortatur, ne Philippum quaſi ſuis viribus imparem, & proinde nulla damna importaturum, deſpiciat. Quod vt obtineat, vicinas vrbes & prouincias totas iam à Philippo vaſtatas, per συναθροισμὸν commemorat, vt alienis malis faciat ſuos cautiores.

Ὄλυνθον μὲν δὴ καὶ Μεθώνην, καὶ Ἀπολλωνίαν, καὶ δύο καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ Θρᾴκης ἐῶ ἃς ἁπάσας οὕτως ἀνῄρηκεν, ὥστε μηδένα μηδ᾽ εἰ πώποτ᾽ ᾠκήθησαν ὁ εἶναι ῥᾴδιον προσελθόντα εἰπεῖν, καὶ τὸ Φωκέων ἔθνος τοσοῦτο ἀνῃρημένον σιωπῶ. ἀλλὰ Θετταλία πῶς ἔχει, &c. *Demoſth Philip. 3. num. 30.*

IV. Nihil nimium minari oportet; habent enim minæ muliebris aliquid iracundiæ, nec immeritò θῆλυν ὄγκον ἀπειλῆς, dixit Nonnus Poëta. *Nonn. Dionyſ. lib. 12.* Canes, qui crebriùs latrant, minus ſunt formidoloſi; & qui perpetuò garriũt riuuli, nunquam naues hauriunt: Sic qui aſſiduis minis perſtrepunt, minus incutiunt timoris; incipiunt enim, qui ſæpe huiuſmodi ſine euentu audiunt, aſſueſcere; & vt fabrorum ferrariorum canes, iuxta incudem dormire.

V. Iracundia ita expromenda eſt, vt ſemper aliquid videatur habere reconditum: Qui enim ſe totos effundunt, quaſi apes exciſo iam aculeo, minus ſunt metuendi. Pleraque etiam quæ prolata minus haberent grauitatis, aut per apoſiopeſin ſunt reticenda, aut allegoriarum inuolucris tegenda, quo formidinis plus habeant; *quæque latent, maiora putat*: plus incutit terroris à graui perſona dictum; *Quos ego*: Δυσμενέων δέ τε παῖδες, aut aliquid ſimilæ, quàm multæ & frendentes minæ. Et rectè Demetrius Phalereus eum ducem laudauit, qui ad timorem hoſtibus incutiẽdum, dixit ænigmaticè, *Faciam*

vt

vt in eorum agris, cicadæ in nuda canunt humo. Hoc enim, quid velit, planè neſcitur; & dum in varias trahitur interpretationes, plus metus incutit & terroris.

VI. Diligenter prouidendum eſt oratori, apud quos agat, & quid ex eo metu velit; ſi enim ſalutarem metum eſſe cupit iis quibus imprimit, non debet apud molles præſertim animos, vehementiùs agere; ne ex metu in pauorem, ſtuporem, deſperationémque veniant. Alij ſunt, qui nauiter ſuppliciorum metu terrendi ſunt: alij veneratione & reuerentia continendi, vt filij apud parentes, diſcipuli apud præceptores. Habet quidem veneratio aliquid metus, ſed plus pudoris admiſtum. *Eſt enim compreſſio quadam animi ex opinione magnitudinis bona, at certè nobis innoxiæ, quam in alio reueremur.* Ex ea temperie magni & boni, naſcitur amor & pudor: Vnde experimur, quod non inſcitè dixit quiſpiã apud Cæſarem: *Qui apud te audent, Cæſar, dicere, magnitudinem tuam videntur ignorare: qui non audent, bonitatem.* Venerationem autem iſtam tuetur admiratio; quę vt familiari conſuetudine deperdi ſolet, cùm pręſertim, quæ leonẽ antea vix intueri audebant vulpes, incipiant paulatim cum eo luſitare: Ita etiam reuerẽtiæ quidpiã facilè minuitur, niſi ſolida ſit, & magna, & nouum quid promens in dies, ac demum tanta, vt ſe à contemptu facilè vẽdicare poſſit: quod præſtant verba & facta grauia, virilia, conſtantia, ſublimia, ſine vanitate, & fuco. Hæc qui norunt, admotam ſibi venerationem impẽſiùs & ardentiùs colunt Hanc contrà eleuant verba & facta puerilia, ludibunda, ſcurrilia, leuia, vana, inconſtantia, demiſſa, abiecta, quibus tollitur ipſius excellentiæ, quæ animos perfuderat, opinio.

Veneratio quid differt à metu.

VII. Et poſtremò, ad terrorem valentiſſima ſunt portenta, & prodigia, vel eorum etiam opinio, quæ credulos multitudinis animos in omnem partẽ verſare ſolent. Quàm multi enim delectione Solis & Lunæ, quam ignorabant, accedente tunc ad cœleſtes minas oratoris voce, à ſuis conſiliis prorſus reuocati ſunt, & deterriti?

Portenta plurimũ valent ad terrores.

Nicias ipſe dux Athenienſium, cùm exercitum XL. millium, circa Syracuſas mutatis caſtris ſeruare poſſet; cùm Luna deliquium pateretur, quaſi periculi aliquid portenderet, ſuperſtitioſè à motione caſtrorum, ſuadentibus nonnullis, abſtinuit; ex quo florentiſſimum exercitum in lanienam apertam coniecit. Quin & populum, ſua memoria, adeò amentem refert Viues, vt Lunam ab aſino epotam, vanis terroribus inductus crederet: cùm aſino de fluuio, vt aſſolet, bibente, Lunæ imago renidens in fluuio, ad obiectã nubem ſubitò ſe condidiſſet. Quamobrem & miſer aſinus in carcerem actus, & poſt legitimam quæſtionem factus eſt, vt Lunam mundo redderet. Dici non poteſt quantum in eo ſuperſtitionum genere luſerint oratores, & quàm graues inde terrorum affectus incuſſerint; quos prodita calliditate, ſedare, & in riſum vertere, facillimum fuit.

Polyb. l. 9. & Diod. l. 13.

Viues in lib. 10. de ciuit. Dei, c. 16.

At in ſacris concionibus, alia habemus non vana terriculamẽta, ſed, firmiſſima iracundiæ Dei in improbos argumenta, in quibus cœleſtis illa eloquentia, vt aliàs videbimus, triumphare ſolet.

De metus remiſſione nihil hîc attinet pluribus dicere, cùm ex contrario affectu ſpei & fiduciæ ſatis ſit manifeſtum.

DE

DE ODIO.

Eius definitio.

CAP. XXIII.

QVæ de amoris natura dicta ſunt hactenus, commodiorem ad omnes odij affectus cognoſcendos ſternunt viam. Vt enim amor, eſt ad rem dilectam naturalis quædam propenſio; ſic odium, eſt animæ ab eo quod malum ſibi eſſe ſentit, auerſio. Nonnulli cum ira confundunt: ſiquidem D. Auguſtinus in libro definitionum, Odium, veterem iram ex pluribus cauſſis collectam, & diuturno tempore perſeuerantem, definit; haud multum à Marco Tullio diſſentiens, qui odium iram inueteratam eſſe dixit. Sunt iſta quidem inter ſe magno affinitatis vinculo coniuncta; differunt tamen nonnihil, vt ingenioſè obſeruat Ariſtoteles in Rhetoricis. Primùm enim, Ira propriè ex priuatis aut communibus, quæ ad nos quoquo modo ſpectant, iniuriis, ebullire ſolet; Odium ex fontibus magis vniuerſis oritur, vt ex improbitate, licet ipſa minimè nos læſerit: improbos quippe omnes auerſamur, non autem omnibus iraſcimur; ſed ſingulis, à quibus nos læſos eſſe arbitramur. Deinde ira, cum moleſtia quadam & dolore coniuncta eſt cùm præſertim perturbationis quaſi fluctus intumeſcunt: Odium ſine moleſtia eſt & dolore eius qui odit.

Tertiò, ira ſtudet dolorem & cruciatum inferre ei cui ſuccenſet: Odium, malum potiùs quàm moleſtos ſenſus machinatur Poſtremò, ira mitigatur faciliùs, & malis illius cui iraſcitur, ſatiata, ſtatim deferueſcit: Odium ſanatur difficiliùs, & nulla fermè mali magnitudine ſuperatur.

DE QVATVOR

Odij generibus.

CAP. XXIV.

NOn vna eſt Odij natura, ſed in multos veluti conciſa ramos, qui videntur ad quatuor capita poſſe referri commodiùs. Vnum eſt odium melancholicum; Alterum, ferinum; Tertium, humanum. Quartum denique, naturale. Melancholicum, ex atræ bilis redundantia oriri ſolet, quæ ita plerumque miſeros agit & vexat, vt omnes honeſtas voluptates, lucem, homines, ſe denique ipſos oderint. Itaque conſcios fugiunt oculos, vitæ ciuilis auerſantur ſtudia, & in vaſtas penetrant ſolitudines, in quibus hominum odio & vitæ tædio contabeſcunt. Talis fuit Timon μισάνθρωπος, in omne genus humanum ſingulari odio teter, & funeſtus, qui ſe nullum luculentius populo Athenienſi largiri poſſe credebat beneficium, quàm ſi ad mortis compendia, patibula & funes ſuggereret. Hanc odij veſaniam *morbum Bellerophonteum* antiqui nominarunt, quòd ea ipſa triſtitiæ tabe laboraſſe Bellerophon crederetur, vt indicat Rutilius Lupus: *Odia quatuor.* *Rutilius Lupus in Itinerario.*

Hunc nimiæ bilis morbum aſſignauit Homerus
Bellerophonteis ſollicitudinibus.

Sed homo Ethnicus, Chriſtiano nomini perinfenſus, impiè Anachoretarum & monachorum inſtitutum ſugillat, quos * *Lucifugas viros* nominat, & Bellerophonteo morbo percitos, in ſolitudinibus degere exiſtimat. Si quem habuiſſet rerum diuinarum ſenſum, homo ad cœnum magis aptus, quàm ad cœlum agnouiſſet, nullos eſſe lætiores, nullos tranquillioris animi vitæque commodioris, quàm qui remiſſo vaniſſimis rebus nuntio, totos ſe Deo tradiderunt; & ad hanc vitam excolendam,

dam, non triſtes,ſeueros, melancholicos,ſed iucundos, faciles, lætóſque requiri.

Ferinum odium eſt abioſa quædam nocendi auiditas, quæ nullis expletur pœnis: ſed in ipſa mortuorum ſænit cadauera. Tale fuit Achillis in Hectorem odium. Neque enim eius quem oderat, morte & ſanguine expletus, etiam abiectum, ſupplicem, animam agentem dirißimis verbis alloquitur, quibus Homerus hanc odij immanitatem exprimit:

Iliad. χ

Μή με κύων γούνων γουνάζεο, μηδὲ τοκήων,
Αἲ γὰρ πῶς αὐτόν με μένος καὶ θυμὸς ἀνείη
Ὠμ' ἀποταμνόμενον κρέα ἔδμεναι.

Ne me canis per genua deprecare, neque per parentes,
Vtinam me & robur & animus ſineret,
Tuas carnes diſſectas in partes crudas mandere.

Dion. in Traiano. Hæc odij ferini ſunt indicia, ab heroïco ingenio alieniſſima. Talis eſt lycanthroporum atque anthropophagorum immanis quædam ſæuitia, & diritas, qui in humano ſanguine tripudiant. Hoc ſub Traiano nonnulli Iudæi incitatiſſimis furore animis præſtitere:nam poſt ingentem Romani exercitus lanienam, carnes occiſorum ſunt epulati, & inteſtinis adhuc cruore ſtillantibus præcincti.

Nicetas. Nec mitior fuit Dionyſius Pannonum dux,qui victo Gabra,& Branna, trophæum ex oſſibus interfectorum erexit, aut Alboïnus, qui ſibi Cunimundi interfecti caluariam,in vas efformauit. Hæc humanum excedunt modum quæ non niſi à terra,immani portentoſáque natura proficiſcuntur.

Tertium odium humanum eſt, quod humano more & modo concipitur, & adhibitis etiam remediis, deponitur & ſanatur.

Vltimum naturale eſt, ex arcana quadam antipathia proficiſcens; qua fit vt alij ad res alias minùs ſint affecti, ſed naturæ quodam inſtinctu auerſentur, licèt odij materiam & ſegetem non videant. Si in naturalibus,lupina tympana, diſſoluunt ea quæ ex agnino corio ſunt conflata, & aquilarum pennæ alias deterunt, braſſicæ denique ac rutæ inimicitia quædam eſt,& aliorum haud diſſimilium.

CAVSSÆ ODII & fomenta.

CAPVT XXV.

CAuſſæ odij & fontes non ſunt hîc latiùs inquirendi, cùm ex amoris cognatione intelligentiáque ſatis pateant. Contrariorum enim contraria ratio eſt, & quæ amoris cauſſis aduerſantur, hæc omnia ad odium excitandum, haud mediocriter faciunt. Nam vt odium melancholicum, ferinum, ac naturale mittamus, & humanum, quod huius eſt inſtituti, breuiter attringamus, mali ſiue veram ſiue fictam rationem habet, ex qua naſcitur, & fœcundatur. Tria autem in ſpecie Ariſtoteles enumerat,è quibus frequentiùs odij natura coaleſcit,iram,detractionem, incommodum. Nam ſi odium inueterata eſt iracundia, omnino ex reſide irarum flamma ſucereſcit odium, & temporis diuturnitate in peſtiferum quoddam malum concreſcit.

Calumnia porrò, vna eſt magnorum odiorum fomes & ſentina: ſiquidem cùm omnes fermè honoris & famæ appetentiſſimi ſint, haud æquo animo patiuntur ſe aduerſis linguæ telis impeti: *Calumnia ipſum conturbat ſapientem.* Nam & Baſilius, ep. 82. ad irrogatam ſibi de hæreſi calumniam, ait ſe, & corde palpitaſſe, & lingua defectum, & pene aduerſus omne genus humanum, ob morum

morum & linguæ peruerſitatem, odium concepiſſe. Dici non poteſt quâta plerûnque & quàm tetra odiorum incendia, vnius ſuſurronis lingua improbè ventilata, excitârit. Quòd ſi præter calumniam, incommodum in bonis, vel animæ, vel corporis, vel etiam fortunis accedat, eò magis odium ſtimulatur, & in magnam quandam molem indignationis coaleſcit. Itaque vehementer oderunt, qui bonorum iacturas, exilia, corporis mutilationes, ſtructas nomini atque honori ſuo inſidias ab aliis agnouerunt; & difficilè, niſi ipſe qui intulit, reſarciat iniurias, conquieſcunt:

——manet alta mente repoſtum
Iudicium Paridis, ſpretæque iniuria formæ.

Vines de anima. Qui ad odium proni.

Adhęreſcunt autem odia pręcipuè meticuloſis; nam, vt ait Ludouicus Vines, Suſpicio magnum hîc regnum obtinet, in qua vel meticuloſum noſtrum ingenium ſequimur, vel coniecturam ex ratione aut experimentis; quòd alios quis læſit, quòd eius parentes & propinqui læſerunt, quòd qui tales ſunt, ſolent lædere, vt qui robuſti, & animoſi abſque mente, & feræ famelicæ, vel iritatæ.

Item, ignaui homines in odium ſunt proni: Quippe qui vndique imminere ſibi damnum metuunt, itaque oderunt omne genus virium ac potentiæ à qua lædi poſſunt Vnde tam cruenta & vecors in principibus illis ſuſpicioſis, vt in Caligula & Nerone extitit ſæuitia. Præterea odium ex ſiccis eſt & frigidis; idcirco eiuſmodi perſonis, locis, temporibus inualeſcit, vt melancholicis, hyeme morbo, egeſtate, fame, infamia. Agit quidem in his altiùs radices odium, ſed iners & ſegne, acuitur autem ad acerbitatem calore Iam qui tenerrimè ſeſe amant, leuibus de cauſſis oderunt alios; ſemper enim lædi ſe autumant, & omnia in duriorem partem interpretantur. Hæc odij, vt ſæpius cauſſæ ſunt, & fomenta. Mali verò corui malum eſt ouum: nam ex eo ſuppullulat maledicentia, & rabioſa quædam dicacitas; quæ vbi incanduit, in acerbitatem, ſæuitiam, immanitatem denique commutatur.

DE ODII CONCITATIONE, & remiſſione.

CAP XXVI.

ODiorum flammam excitare facile eſt, reſtinguere difficillimum. Siquidem vitio humano naturæ, omnes fermè ad odia promptiores ſunt, quàm ad amores Vbi autem animo inſederunt, altiùs ſui veſtigium imprimunt, non niſi ægrè poſtea moueantur. *Cui dolet, meminit; cui placet, obliuiſcitur.* Amores plerunque & beneficia, pluma ſunt leuiora: Damna & odia, plumbo grauiora, cordi tenaciùs adhæreſcunt.

Quomodo excitetur odium.

Excitatur autem vulgo odium, ſi quid oſtenditur factum ab aduerſariis ſpurcè, ſuperbè, faſtidioſè, crudeliter, confidenter, malitioſè, flagitioſè: ſi à perſona ſordida, impura, illiberali, ſæua, arroganti, idque, au dolo, & rapina, aut vi, & ferro. iniquiſſimis conſiliis; ſi in priuata damna, & publica, ſi præter metum, ſuſpicionem, expectationémque noſtram.

Hæc & ſimilia oratores commemorare ſolent: deinde his capitibus inflammant animos in vltionem facinoris: Huiuſmodi crimina maiores ſeueriſſimè coërcuiſſe: Non in paucos, ſed in ſuperiores, atque adeò totum reip. corpus labefactandum, tendere, latiùs impunitate manatura, niſi vis mali maturè reſcindatur:

Dementis audaciæ exitum per-

multos expectare, qui aliorum impunitate corroboratam ſuam ipſorum exerant audaciam. Maleficium tale eſſe, vt neque imprudentia excuſari, neque leniore manu corrigi poſſit; id non modò ab hominibus, ſed à barbaris & feris eſſe remotum. Talia ſunt quæ in parentes, liberos, coniuges, conſanguineos, hoſpites, in patronos, præceptores, in homines claros & nobiles, ipſos denique mortuos, iniurioſè committuntur.

Deinde hæc ipſa ex loco comparatorum augentur, illuſtrantur, exaggerantur. Dira, horrida, truculenta, ipſis hoſtibus, feris, ſaxis & ſolitudinibus deploranda oſtenduntur: quorum exemplis plenæ ſunt Demoſthenis ac Ciceronis orationes. Et mox aliqua in capite de iracundia proferemus.

Odij remiſſio. Odij remiſſio licèt ſit ipſa difficilior, non omnem tamen includit medicinam, vbi præſertim eminet aliqua mentis celſitudo & generoſitas.

Primùm hebetatur rebus calidis atque humidis, rebus lætis ac valdè proſperis, vt animaduertit Viues; cùm ſcilicet triſtitia, & rigor, quidam pectoris odiorum comes ferè perpetuus, paulatim ſe frangit. Secundò adimitur miſericordia, quæ ſolet in magnis calamitatibus, vel ferreis animis irrepere; tollitur etiam ſpe, aut cupiditate certa aliquid ab inimico adipiſcendi, quod vtile, aut iucundum credamus fore; multò verò rectiùs præſentis boni lætitia atque voluptate. Tertiò, diluitur maiore aliquo & grauiore odio, aut aliarum rerum magni momenti cura & ſollicitudine.

Quartò, ſublatis cauſis, quibus odium concitatum fuit, ipſum quoque aboleri contingit; vt cùm qui odio habebatur, repentè in alium mutatus eſt, aut alia amandi cauſſa emergit, vt quòd propinquus, neceſſarius, bellicoſus, eruditus, reipub. vtilis.

Quintò debilitatur odium, ſi quis quæ alij dixerint, bellè interpretari, & in meliorem partem deflectere aſſueſcat: ſed nullum præſentius remedium, quàm rerum terrenarum contemptus, Chriſtianarum decor & manſuetudo virtutum, Chriſtique Domini heroïca quædam imitatio.

DE MOTIBVS IRAcundiæ, & doloris.

Eius motus vim arduam & præſtantem eſſe, primordia à poëtis data.

CAP. XXVII.

F*Vlmina ſub Ioue ſunt*, (inquit ille:) Enimuerò, non omnium eſt oratorum, graues illos & accenſos iracundiæ motus, heroïcis viribus & lacertis intorquere.

Hic *Martem tunica tectum adamantina* oſtendere oportet, hîc tonare, fulminare, & permiſcere oportet omnia. Et quis hoc ſatis dignè præſtiterit, niſi cui ingenium acre, velox, igneum, ſublime, excitatum, vox, lacerti, vires, pondus, vultus frontis rigor, fulgor oculorum, & cætera, quæ ad huiuſmodi affectus concurrunt.

Motus iracundiæ heroïce difficiles. Multi fortaſſe Alexandrum in pueritiæ rudimentis lyra proludentem depinxerunt, pauci fulminantem expreſſere; ludicra quædam amatoria, vel etiam mites honeſtæ amicitiæ blanditias, & ſuaues illos, atque, vt ita dicam, byſſinos affectus, ſatis bellè permulti reddere ſolent: At frementis iracundiæ tonitrua, flammas & ignes aptè fingere, paucorum eſt, & magnum ſublimis eloquentiæ argumentatum. In quo certè dicendi genere quantum poſſet magnus vbique dicendi artifex Homerus, in Achillis iracundia effingenda

ſatis

Digitized by Google

ſatis declarauit. Quàm enim ſublimis eſt & heroïcus, vt cæteros omittam, hic motus Achillis aduerſus Agamemnonem,

Homerus in iracūdia exprimēda generoſus.

Ὤ μοι ἀναιδείην ἐπιειμένε, κερδαλεόφρον, &c.

Erumpunt iſta ex intimo pectore planè lacertoſa: Primùm, quàm aptè grauem & heroïcum gemitum exprimit in dolore iracundiæ: deinde, quod in ciuili vita apud veteres ſummum habebatur probrum, ſtatim impudentiam obiicit admodum ἐμφατικῶς: neque enim impudentem duntaxat, ſed ἀναιδείην ἐπιειμένον, impudentia quaſi veſte indutum dicit: Ad ſummum grande illud vocabulum κερδαλεόφρον ſententiam claudit, quo ira tanquam maiori vehiculo rapitur, vt fortiùs in aures & pectus Agamemnonis euibretur.

Iſta verò quem genium habent, quàm excelſè, quàm acerbè, quàm heroïcè collecta.

Οἰνοβαρὲς, κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο.

& Δημοβόρος βασιλεὺς, ἐπεὶ οὐτιδανοῖσιν ἀνάσσεις.

Ἦ γὰρ ἂν Ἀτρείδη νῦν ὕστατα λωβήσαιο.

Vino grauis, probrum Regi quàm ignominioſum, quod verò ſubſequitur, quàm opportunè & loco; *Canis oculos habens, & cor cerui*: canis ſcilicet oculos, ob inuidentiam alienæ felicitatis, & rapacitatem: cor cerui, ob animum in prœliis & congreſſibus deiectum. Hæc iuuenem iræ & zelotypiæ ſtimulis percitum præclarè exprimunt. Agamemnonis verò ira grauior eſt, & planè regia. Nam cùm diſceſſum Achilles minaretur; generoſè reſpondet:

Φεῦγε μάλ' εἴ τοι θυμὸς ἐπέσσυται, οὐδέ σ' ἔγωγε

Λίσσομαι εἵνεκ' ἐμεῖο μένειν· πάρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι

Οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.

Fuge citò, quocumq; animus impulerit,
Nunquam te deprecabor, vt mei gratia maneas.

Hæc ad contemptum ambitioſi Principis, qui totam Græciam ſuis armis ſuſtentari exiſtimabat, ſufficiunt. Iam illud quantæ eſt dignitatis.

-- apud me ſunt alij, qui me honorent,
Maximè verò omnium conſiliarius Iupiter.

Ex Homeri fonte, Tragici poëtæ Græci, Latini, hauſerunt, qui in iſtis affectibus exprimendis admirabiles, vt poſthac videbimus, habent emiſſiones. Quo ſpiritu enim Medea Euripidis intorquet:

Euripid. in Medea.

Οὐ γὰρ μὰ τὴν δέσποιναν, ἣν ἐγὼ σέβω

Μάλιστα πάντων καὶ ξυνεργὸν εἱλόμην,

Ἑκάτην μυχοῖς ναίουσαν ἑστίας ἐμῆς,

Οὐ χαίρων τις αὐτῶν τοὐμὸν ἀλγυνεῖ κέαρ·

Πικροὺς δ' ἐγὼ σφιν καὶ λυγροὺς θήσω γάμους,

& cætera, quæ ibidem fuſiùs.

Non per Dominam, quam ego veneror ſupra omnes Deos. Hoc iuſiurandum, excelſam oſtendit iracundiam in heroina: deinde ſublimius quod adiungit, *operum adiutricem meorum*, quaſi ipſa Hecate in eius fouet miniſterio: iam illud, quàm toruum & minax:

Nemo cum ſuo gaudio meum contriſtabit animum:
Illis ego acerbas & funeſtas præparo nuptias.

& cætera. Eodem ſpiritu Sophoclea,

Ἴτ' ὦ ταχεῖαι ποίνιμοί τ' Ἐρινύες,

Γεύεσθε, μὴ φείδεσθε πανδήμου στρατοῦ.

Iſte, ô veloces & vltrices furiæ,
Guſtate, nec parcite vniuerſo exercitui. & reliqua.

Sed qui omnium tragicorum ingenia expreſſit, & ſæpe vicit Seneca, quantus eſt, & quam felix in iſtis imaginibus? quis hic poëtæ mentem vehementi quodam turbine afflatam rapi & torqueri non dicet?

 Audit

Seneca in Thyeſte.

——Audite hoc ſcelus,
Quocunque diffugiſtis, audite inferi,
Audit: terra, noxque Tartarea grauis,
Et atra nube, vocibus noſtris vaca.

Et, *Conuolue mundum, bella ventorum vndique*
Committe, & omni parte violentum intona.

In Hercule furente.

Et, *Non ſic furore ceſſit extinctus pudor,*
Populos vt omnes impio aſpectu fugem.
Arma, arma, Theſeu, flagito properè mihi,
Referte manibus tela: ſi remanet furor,
Pater recede; mortis inueniam viam.

& cætera infinita.

Neque verò iſtis etiam aculeis, quanquam mitiori vir ingenio, vacat Virgilius. Hæc generoſam & armarulentam iram ſapiunt.

Virg. 7. Æneid.

Sanguine Troiano & Rutulo dotabere Virgo:
Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
Ciſſeis pregnans, ignes enixa iugales.
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,
Funeſtaque iterum recidiua in Pergama tædæ.

Certè excellunt in iſtis motibus poëtæ, tum furore inſito, tum argumenti libertate.

Non omnia licent oratoribus, qui Muſas colunt ſeueriores, multa tamen à poëtarum gente in iſto genere expreſſere: & Marcus quidem Tullius, Tragicorum aſſidua lectione pectus compleuit ſuum: Demoſthenes tantus in affectibus poëtarum imitator fuit, vt illi etiam interdum verſus graues & iracundi exciderent. Atque ita ingenium formatur à poëtis: ſed poſtea oratoria falce reſecanda ſunt permulta, & ciuilis prudentiæ adiumentis elimanda, quæ affectuum cognitio & tractationis modus ſuggeret.

DE NATVRA IRÆ.

CAPVT XXVIII.

IGneus hîc eſt & vehemens affectus, ἄμαχος καὶ ἀκίνητος, vt appellatur à Platone; qui niſi rationis frænis coërceatur, quantas ſolet excitare tragœdias! Hæc autem erit optima iracundiæ ratio, ſi à virtutis amore proficiſcatur, & in improborum vitia potiùs quàm ipſos homines excandeſcat.

Diuus Auguſtinus epiſt. 115. ad Nebridium, ita de hoc affectu eſt philoſophatus.

[Ira, eſt turbulentus appetitus auferendi eas quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerúmque non hominibus tantùm, ſed calamo iraſcimur in ſcribendo, eúmque collidimus, atque frangimus: & aleatores teſſeris, & pictores penicillo, & cuíque inſtrumento quilibet, ex quo difficultatem ſe pati arbitratur. Hac autem aſſiduitate iraſcendi fel creſcere etiam medici affirmant. Cremento autem fellis, rurſus, & facilè & propè nullis cauſſis exiſtentibus iraſcimur.]

Definitur ab Ariſtotele appetitio cum dolore coniuncta, eius quæ ſperari poteſt vltionis, propterea apertum aut certè exiſtimatum noſtri noſtrúmque contemptum. Ariſt. 2. Rhetor.

Primùm appetitio eſt, & ea vehemens atque incitata Deinde cum dolore: Grauiter enim intimis præcordiis affliguntur irati, vt ipſa videantur pectora rumpere; quod diſertè notat Lucretius.

Sed calidi plus eſt ollis, quibus acria corda, Lucr. l. 3.
Iracundáque mens facile efferueſcit in ira:

Quo

Quo genere in primis vis eſt violenta leonum:

Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,

Nec capere irarum fluctus in pectore poſſunt.

Quem dolorem ſatis indicat vultus teter, nunc ſubitò retrorſum ſanguine fugato expalleſcens, nunc in os omni colore ac ſpiritu verſo ſubrubicundus, & cruento ſimilis, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nunc in vno obtutu defixis, & hærentibus, &c. quæ à Seneca lib. 9. de ira, & D. Gregorio Nyſſeno, de octo Beatitudinibus, fuſiùs deſcribuntur.

Seneca l. 2. de Ira. D. Greg. Nyſſ. de 8. beatitud.

In hoc tamen doloris æſtu titillat ſpes vltionis, aliquo ſenſu iucunditatis: quam ob cauſſam Homerus nonnihil etiam mellis tribuit iracundiæ.

Homerus Iliad. 18

Diuiditur porrò ira à Diuo Damaſceno in tres ſpecies: Prima appellatur χολὴ, & χόλος, quam bilem & indignationem vertit, quæ excitari ſolet, cùm quis ob leue dictum aut factum ſtatim exardeſcit; qui affectus cum cupiditate vltionis mixtus eſt, placatúrque faciliùs.

D. Damaſc. l. 2. Orthod. fid. c. 16.

Secunda eſt μῆνις, (vbi perperam nonnulli μανίαν legunt,) Iracundia eſt permanens & diuturna; qualis ea quæ in Achille deſcribitur ab Homero, tot heroüm funeribus, & miſerrima Græciæ ingemiſcentis clade vix ſatiata.

Tertia ab eodem appellatur κότος, ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, quæ (inquit) ira eſt repoſita, ac recondita, vlciſcendi occaſionem captans; quo certè eadem fermè eſt, ac μῆνις.

Alij non κότον, ſed μανίαν tertio loco ponunt, quam Euſtatius φρενῶν ἔκστασιν iram prorſus à mente alienatam, præcipitem, inſanam; Latini, furorem nominant: & talis eſt ea quæ à Gregorio Niſſeno cum energumenorum affectibus comparatur.

Euſt. in l. 1. Iliad. initio,

Eadem enim (inquit) iratis, quæ Energumenis accidunt. Sanguine diffuſi ac diſtorti eorum qui à Dæmone torquentur, ſunt oculi, lingua præceps, voces præruptæ, ac latranti ſimiles, quaſſatio capitis, manuum ſtolidi motus, pedes inſtabiles, totius corporis concuſſio. Hæc ſunt irato & dæmoni communia. Hoc vno duntaxat differunt, quòd vnum voluntarium malum eſt, alterum non eſt.

DE CAVSIS IRÆ, *& qui ad iracundiam procliues.*

CAP. XXIX.

Iracundiæ cauſſas, ingenioſè, vt ſolet, & feliciter, eſt perſequutus Ariſtoteles, libro ſecundo Rhetoricorum.

Sex ſunt (inquit) præcipuè, quæ iratos efficiunt, dolor, impedimentum, vehemens cupiditas, deſpicientia præſentis ſtatus, offenſio præter expectationem, quædam circumſtantiæ. Vnde ſex genera eorum colligit, qui faciliùs iraſcuntur:

Primum eſt, eorum qui dolent propter aliquam deſpicientiam; quæ cauſſa iræ maxima eſt, & cæterarum omnium origo. Quò autem quiſque vel dignitate clarior eſt, vel gloriæ cupidior, eò magis deſpectus irritatur.

Hinc illæ querimoniæ Iunonis apud Senecam in Hercule furente, & apud Virgilium:

Aſt ego, quæ diuûm incedo regina!

Cuius rei memorabile eſt ira Narſetis argumentum: cùm enim ille animoſus Eunuchus, & rei militaris gloria præſtantiſſimus, Totilam Gothorum

Baronius ad annũ Iuſtini Iunioris ſecundũ.

thorum Regem, Martio vigore & ſpiritu plenè ingentem debellaſſet, mox inconſtantis fortunæ ludo iactatus, non modò Italiæ præfectura ſpoliatus, ſed à Sophia Imperatrice impotentis animi fœmina probris conciſus eſt: Quippe illa dictitabat,

Narſetem ad penſa & lanas eſſe relegandum.

Quæ vox nimis petulanter effuſa, egregij ſpiritus & roboris ducem, mirum in modum efferauit. Nec mora ſe Iuſtino Imperatori, & Sophiæ eius vxori, eam telam orſurum dixit, quam nulla eorum vis aut induſtria poſſet retexere: quod præſtitit, cùm Longobardos à regionis ſuæ ſqualłore, ad fertiles Italiæ campos euocauit: quorum armis magna Italiæ pars Imperatori detracta eſt, tantum veneni habuit muliebris calumnia.

Secundum: qui in rebus ſuis aliquo afficiuntur impedimento; ſiue apertè quis obſiſtat, & refragetur; ſiue cùm poſſit, minimè faueat: vt ſi quis ſitienti potum denegat, aut famelico panem.

Tertium: Ad iram propenſiſſimi ſunt, qui vehementi aliqua cupiditate trahuntur, vt ægrotantes, paupertate laborantes, ſitientes, amantes, *genus irritabile*.

Quartum: quorum præſens ſtatus deſpicitur, vt ægrotans, in iis quæ pertinent ad morbum: paupertate laborans, in iis quæ pertinent ad paupertatem: Bellator, in his quæ ad bellum. Cuius contemptus manifeſtiſſima ſunt exempla. Quibus enim furiis agitur Philoctetes apud Poëtas, ob morbum deſpectus, & à Græcorum exercitu ſeiunctus? Quibus iræ motibus obnoxij ſunt, qui ob vitium aliquod corporis, aut notam deformitatis, irridentur? Cornelius Senator, cùm à Dormitio Corbulone ſtruthiocamelus depilatus vocaretur, in conſeſſu grauiſſimo Senatus lacrymas non tenuit.

Vitia corporis obiecta iram inflãmant.

Hipponax Poëta cùm eſſet ſingulari oris deformitate, idóque à ludibundis pictoribus depictus, & in deriſum publicum propoſitus, adeò excanduit, vt deriſionis authores, impulſoréſque, furioſo carmine ad ſuſpendium adigeret. Pauperes verò grauiùs contemptum ferunt, ſi antea diuites extiterunt, & eò miſeriarum delapſi, à ſuis etiam deſpiciantur. At milites, & poëtæ, cæterique ſcriptores, ipſi etiam opifices, facillimè ſtomachantur, ſi in iis quibus florere ſe laudibus cupiunt, parui pendantur. Sub Boleſlao III. Polonorum Rege Palatinus quidam Polonus, cui Rex in opprobrium ignauiæ, leporis pellem, colum, & fuſum miſerat, tam iniquo tulit animo vt ſibi ipſi violentas afferret manus.

Cromer. l. 6.

Herodes Atticus; cùm adhuc adoleſcens coram Antonino Imperatore perorans, præ timore & conturbatione mentis obmutuiſſet, contemptum veritus, penè ſe in Iſtrum deſperatione proiecit.

Philoſtr. in Herode.

Titus Labienus ingenio ſuo ſuperſtes (vt ait Seneca) eſſe noluit, ſed eius libris ex S.C. combuſtis, vltrò ſe in maiorum ſuorum monumenta ferri atque includi voluit. Tanta crux eſt gloriæ cupidis deſpicientia.

Magna crux gloria cupidis deſpicientia.

Quintum; vehementiùs irritantur qui præter expectationem offenduntur, maximè ab iis quos ſibi beneuolos & amicos fore exiſtimabant. Sicut enim inſperata boni ſpecies, vbi primùm obiecta eſt, maiori iucunditate ſenſus perfundit; ſic etiam doloris minimè expectati, grauiùs percellit iniuria.

Ad ſummum enumerantur, qui certis quibuſdam horis & temporibus turbari, &, vt maria, ventis cieri

Cauſa iracundia 17. ab Ariſtotele.

cieri commouerique ſolent.

Nec ſatis fuit Ariſtoteli, hæc in genere enumeraſſe: ſeptemdecim deinde cauſſas ſpecie proſequitur, è quibus excitari conflarique ſolita eſt iracundia. Hæ ſunt, ſubſannatio, illuſio, detrimentum contumelioſum, maledictum, amicitia deſpiciens, cõſuetudo honorandi omiſſa, ingrati animi ſignum; nulla exiſtimatio, officium ſpretum, gaudium in aduerſis, neglectus, auſculatio aut inſpectio malorum, deſpicientia in rebus caris, nulla gratiarum actio, diſſimulatio, beneficentia in alios, & non in ipſos, obliuio; ad ſummum contemptus apud eos à quibus gratiam & famam colligere qui iraſcuntur, vehementer cupiunt.

Ad hæc cuiuſque ingenium, natura, temperies, ætas, conditio, diligenter erunt conſideranda è quibus plurimum momenti in iram deriuatur. Non opus eſt in his immorari pluribus, nimis multæ cauſſæ ſunt, & nimis promptæ, quæ iratos faciunt; longè opportunius eſt de tractatione & moderatione huius affectus diſſerere.

DE CONCITANDO ODIO, & iracundia.

Cap. XXX.

HÆc erunt igitur capita, per quæ odij & iracundiæ vis facile inardeſcet: nunc autem modos & exempla, affectuúmque in eo genere varietatem exequamur.

Primum artificium eſt Oratoris ad animos iam ſuſpicionibus exulceratos, & mediocriter inflexos, accedere, quo faciliùs motum cõcipiant. Vt enim in corpore humano, ſi ad humores male affectos, ipſa cœli ratio atque intemperies acceſſerit, tantò citiùs vis morbi inualeſcit: ſic animum præuiis iam ſimultatibus leuiter occupatum, vel ad eas ipſas ſuſcipiendas, natura atque ingenio diſpoſitum, acrioris flammæ vis corripit, correptúmque faciliùs incendit.

Hoc M. Tullius in accuſatoribus Deiotari animaduertit; qui cùm ad vlceratas Cæſaris aures acceſſiſſent, eas in tranquilla etiam mente ſimultates excitarũt, quas vix diſertiſſimi oratoris facundia potuit reſtinguere.

Secundò: Ipſius perſonæ quæ damnum intulit, ſpecies quædam indigna, atrox, crudelis, funeſta, quantum res patitur, exprimenda eſt, quo iniuria quæ inde profecta fuerit, grauior & minimè tolerãda videatur.

Tertiò, eius ipſius qui læſus eſt, vt occurrerit, comparanda erit innocentia, virtus, ſapientia, conditio, dignitas, cum perſonæ quæ læſit, improbitate, ſcelere, barbarie, indignitate.

Quartò, iniuria illata per graues hypotypoſes oculis ſubijcienda, ſublimibus figuris, vt exclamationibus, apoſtrophis, proſopopœijs, aganacteſi, & cæteris erit excitanda.

Quintò, comparatione minorum factum erit exaggerandum, & varia exempla etiam magnarum iniuriarum colligenda, quæ cum hac vna improbitate collata, longè minora videantur.

Sextò, non modò præſentis mali vis erit commemoranda, ſed etiam futuri, ſi talis iniuria fuerit impunita; terror ex variis adiunctis incutiendus.

Septimò, ſi qua externa ſpecies animos irritare acriùs poteſt, tempore & loco erit adhibenda.

Octauò, ſi ſuſpicio ſit affectati motus, aut animi priuato odio iniquè affecti, tum lentè, remiſsè, callidè oratores progredi ſolent, & ſimplicem magis rei narrationẽ quàm vllam amplificationem pertexere.

Nonò permagna habenda eſt rerum,perſonarum, locorum, temporúmue ratio; vt pro iſtorum varietate,motus aut ſint acuti, aut lenes, aut mediocres: nec ſint comicè iracundi, nec muliebres, nec tragicis minis & doloribus intemperantes.

Decimò,curandum eſt, vt orator decorum perſonæ retineat, neque ipſe actione intemperanter abutatur: quæ omnia pleniùs exemplis illuſtro.

QVO MODO A PERSONIS rebus, & ſignis, concitetur iracundia.

Cap. XXXI.

Cic. de Haruſp. reſp.

PErſona in odium adducitur à vitiis animi & corporis,atque ipſius conditionis indignitate. Is Ciceronis modus quàmoptimus mihi videtur. Etenim ſi vnum hominem deterrimum poëta præſtanti aliquis ingenio, fictis conquiſitiſque vitijs deformatum vellet educere,nullum profectò dedecus reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet, multáque in eo defixa ac penitus hærentia prçteriret. Appoſitum initium; pergit & ad commouẽdos animos deterrima affert vitia cõtra Deos, patriam, parentes,quæ homo ille perpetrauit *Dijs (inquit)immortalibus*,& patriæ nos primùm natura conciliat: eodem enim tempore, & ſuſcipimur in lucem, & hoc ſpiritu cœleſti augemur,& in certam ſedem ciuitatis ac libertatis aſcribimur: Iſte parentum nomen, ſacra, memoriam, Fontiano nomine obruit, Deorum ignes ſolemnes, menſas, abditos ac penetrales focos occultat,& maribus non inuiſa ſolùm,ſed etiam inaudita ſacra inexpiabili ſcelere peruertit; idémque carum templum inflammauit Dearum. quarum ope etiam aliis incendiis ſubuenitur.Quid de patria loquar,quæ primum enim ciuem vi, ferro, periculis, vrbe, omnibus patriç præſidiis depulit, quem vos patriæ conſeruatorem eſſe ſæpiſſimè iudicaueritis,&c.

Hæc oratio grauis eſt, diſtributa & pedetentim exaggerata. Audi iam Gregorianæ eloquentiæ fulmen, vt Cappadocem deſcribens, in odium adducat.

Gregorius Nazianzenus Orat. XXI. in Athanaſium.

Τέρας τι Καππαδόκειον, ἐκ τῶν ἐσχάτων ἡμετέρων ὁρμώμενον, πονηρὸν τὸ γένος, πονηρότερον τὴν διάνοιαν, οὐδὲ παντελῶς ἐλεύθερον, ἀλλ' ἐπίμικτον, οἷον τὸ τῶν ἡμιόνων γινώσκομεν· τὰ μὲν πρῶτα τραπέζης ἀλλοτρίας δοῦλον, καὶ μάζης ὤνιον, πάντα καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ἐπὶ τῇ γαστρὶ μεμαθηκός, τὰ τελευταῖα δὲ, καὶ πολιτείᾳ παρεισφθαρὲν, καὶ πιστευθὲν ταύτης ἔσχατα, ὅσον ὑείων κρεῶν ὑποδοχέα γενέσθαι, οἷς τὸ στρατιωτικὸν τρέφεται· εἶτα κακὸν περὶ τὴν πίστιν γενόμενον, καὶ τῇ γαστρὶ πολιτευσάμενον.

Improbi deſcriptio.

CAppadox quoddam monſtrum ex vltimis terræ noſtræ finibus oriundum, malum genere, animo peius, ne omni quidem ex parte liberum, ſed dubium ac permixtum; cuiuſmodi mularum genus eſſe cõſtat; primùm alienæ menſæ mancipium, atque offa vænale,ſicque cõparatũ & edoctũ, vt omnia ad ventris gratiam tum faceret,tum loqueretur;tandem cùm ad Rempubl.gerendam peſtiferè ſe cõtuliſſet, atque extremo & ſordidiſſimo illius muneri, hoc eſt,ſuillis carnibus,quib9 turba militaris alitur,ſuſpiẽdis præfect9 fuiſſet, atq; in cõmiſſo ſibi negotio infidũ ſe præbuiſſet,totámque muneris ſui adminiſtrationẽ ad ventrẽ retuliſſet,

Digitized by Google

ἐπειδὰν τὸ σῶμα ὑπελείπετο μόνον, δρασμὸν ἐννοεῖ, καὶ ἄλλην ἐξ ἄλλης ἀμείβων χώραν, καὶ πόλιν, (οἷα τὰ τῶν φυγάδων) τέλος ἐπὶ κακῷ τῆς κοινῆς τῆς ἐκκλησίας, οἷόν τις Αἰγυπτία καὶ πληγή, τῶν Ἀλεξανδρέων καταλαμβάνει· ἐνταῦθα τῆς ἄλης ἵσταται, καὶ τῆς κακουργίας ἄρχεται· καὶ ἦν τἄλλα μὲν οὐδενὸς ἄξιος, οὐ λόγων ἐλευθερίων μετεσχηκώς, οὐ τῆς συνουσίαν στωμύλος· οὐκ εὐσεβείας σχῆμα γ᾽ οὖν τι καὶ πλάσμα κενὸν ὑποκείμενος, κακουργῆσαι καὶ συγχέας πράγματα πάντων δεινότατος.

poſteaquam nihil illi præter corpus reliqui fuit; profugiendi conſilium capit, atque aliam ex alia regionem, ac ciuitatem (vt fugitiuorum mos eſt) ſubinde permutans, poſtremò ad communem Eccleſiæ perniciem, inſtar cuiuſdam Ægyptiacæ plagæ, Alexandriam inuadit. Hic vagari deſinit; improbitatem autem & verſutiam auſpicatur. Ac cætera quidem nullius pretij erat, non liberalibus diſciplinis imbutus, non [illegible] & colloquio facetus, non pietatis laruam ſaltem & inanem ſpeciem præferens, verùm ad ſuſcipienda facinora, réſque perturbandas appoſitiſſimus.

Item Iuliani Orat. IV.

Ἀλλ᾽ ἐποίει με μαντικὸν ἡ τοῦ ἤθους ἀνωμαλία, καὶ τὸ περιττὸν τῆς ἐκστάσεως εἴπερ μάντις ἄριστος, ὅς τις εἰκάζειν οἶδε καλῶς· οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημαίνειν χρηστοῦ, αὐχὴν ἀπαγής, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος, καὶ περιφερόμενος καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστατοῦντες, καὶ μετοκλάζοντες, μυκτὴρ ὕβριν πνέων, καὶ περιφρόνησιν, προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι, τὸ αὐτὸ φέροντες γέλωτες ἀκρατεῖς τε καὶ βρασματώδεις, νεύσεις καὶ ἀνανεύσεις σὺν οὐδενὶ λόγῳ, λόγος ἱστάμενος κοπτόμενος πνεύματι, ἐρωτήσεις ἄτακτοι καὶ ἀσύνετοι, ἀποκρίσεις οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι, καὶ οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προϊοῦσαι παιδεύσεως. τί ἂν καθ᾽ ἕκαστον γράφοιμι; τοῦτον πρὸ τῶν ἔργων ἐθεασάμην, ὃν καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐγνώρισα.

Iuliani deſcriptio.

Sed me morum ac geſtus ipſius inæquabilitas, atque ingens quædam mentis emotio, vatem efficiebat; ſiquidem vates ille optimus eſt, qui rectè conijcere nouit. Neque enim mihi boni quicquam ſignificare videbatur, ceruix minimè firma, humeri quos ſubinde agitabat & attollebat, oculus vagus & oberrans, ac furioſum quiddam intuens, pedes inſtabiles & titubantes, naſus contumeliam ſpirans, vultus lineamenta ridicula, idem ſignificantes riſus proterui & æſtuantes; nutus & renutus omni ratione carentes; ſermo hærens ſpiritúque interciſus; interrogationes præcipites & imperitæ, reſponſiones his nihilo meliores; aliæ in alias inſultantes, non autem graues & conſtantes, nec eruditionis ordine progredientes. Quid ſingula deſcribere neceſſe eſt? Talem ante opera conſpicatus ſum, qualem in operibus poſtea cognoui.

Sidon. Apoll. ep. 13. lib. 3.

Eodem genio, ſed impari ſtylo, Gnatonem improborum ſigniferum, Sidonius Apollinaris efformat; de quo pleniùs in libro deſcriptionum, poſt multa eius crimina addit;

Fœculentiæ omnino par cloacali, quæ quò plus commota, plus fœtida eſt. Ita viuens, paucis voluptati, nullis amoris; omnibus riſui, veſicarum ruptor, fractórque ferularum, bibendi auidus, auidor detrahendi, rabido pariter ore ſpirans cœnum, ſpumans vinum, loquens venenum, facit ambigi, putidior, temulentior, an facinoroſior exiſtimetur.

[Subiungit de corpore:]

Enimuerò ille ſordidior eſt atque deformior cadauere rogali, quod facibus admotis ſemicóbuſtum, móxque ſidente ſtrue torrium deuolutum, reddere pyræ iam faſtidioſus pollinctor exhorret. Præter hæc lumina gerit idem lumine carentia, quę Stygiæ vice paludis voluunt lacrymas per tenebras, gerit & aures immanitate barrinas, quarum fiſtulam biforem pellis vlceroſa circumuenit ſaxeis nodis, & tofoſis humore verrucis, per marginem curuum protuberantibus; portat & naſum, qui cùm ſit amplus in foraminibus, & ſtrictus in ſpina, ſic pateſcit horrori, quod anguſtatur olfactui, prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingiuis purulentum, dentibus buxeum. Et cætera quæ ille grandi & horribili oratione.

Omitto quæ habet Demoſthenes in Æſchinem, Ariſtogitonem, & Midiam; Cicero in Piſonem, Vatinium, Clodium, Antonium, & cæteros.

Iam vbi hac & ſimili propoſita immanitate, obiecta eſt eius qui in odium adducitur, ſpecies, ſi contrà læſæ perſonæ dignitas opponatur, conſurgit indignatio; vt,

Cic. 4. Philipp. Eſt igitur, Quirites, P. R. victori omnium gentium, omne certamen cum percuſſore, cum latrone, cum Spattaco.

Salluſt. in orat. Philipi. Et apud Salluſtium: Proh Dij boni! qui hanc vrbem, omiſſa cura adhuc regitis: Marcus Æmilius omnium flagitioſorum poſtremus, qui peior an ignauior ſit, deliberari non poteſt, exercitum opprimendæ libertatis habet, & ſe è contempto metuendum effecit? vos muſſantes, & retractantes verbis, & vatum carminibus, pacem optatis magis quàm defenditis?

In facto demum proponendo, & aptiſſimis verbis atque ſententiis explicando, permagna totius affectus vis conſiſtit.

Quis illud Marci Arethuſij martyrium, quod narratur à D. Gregorio Nazianzeno, ſine iuſto iracundiæ dolore in authorem ſupplicij, & ſingulari in Martyrem miſeratione, audiat? *Gregor. Nazian. orat. 3. in Iulianum.*

Ducebatur ſenex ſacerdos, Athleta voluntarius, per mediam ciuitatem, omnibus, præter perſecutores & carnifices, tum ob ætatem venerabilis, tum ob vitæ probitatem venerabilior. Ducebatur porrò ab omnibus cuiuſlibet ætatis & conditionis, ac fortunæ, æquè vrgentibus viris & fœminis; adoleſcentibus & ſenibus; tam qui publica negotia adminiſtrabant, quàm qui honoribus ac dignitatibus præditi erant; atque hoc vnū certamen cunctis propoſitum erat, vt furoris aduerſus ſenem immanitate ſeſe mutuò ſuperarent, omnibúſque pietatis pars eſſe cenſebatur quam plurimis eum malis afficere, pugilémque ſenem, aduerſus totam ciuitatem decertantem ſuperare. Raptabatur per plateas, volutabatur in cloacis: crinibus, & quauis alia corporis parte admixta, nempe cruciatibus, contumelia ab iis trahebatur, qui in Mithræ ſacris huiuſmodi ſupplicijs iuſte cruciantur. A pueris ad pueros pendulus remittebatur, qui cultris pennariis generoſum illud corpus certatim excipientes, inſtar ludi diram agebant tragœdiam.

Tormentis etiam tibiæ illius ad ipſa vſque oſſa comprimebantur, lineis filis amputabantur aures, tenuiſſimis quidem illis, ſed firmiſſimis. Ipſe interim ſporta in altum ſublatus, melle & iuſculo vndique perfuſus, apibus & veſpis meridiano tempore pungebatur, ardentiſſimo ſole lucente, atque huic quidem carnes colliquante, illis autem beatarum carnium, non enim dixerim miſerarum, eſum acriorem efficiente.

Hæc è Græcis Latinè expreſſa, ne

Græcis

Digitized by Google

Græcis vſque teſtimoniis paginas oneremus: quæ vel liquidè ſimpliciterque narrata, ad motus concitandos vim habent non mediocrem.

Corn. Tacit. in vitâ Agricolæ.

Sic Galgacus apud Cornelium Tacitum Britannorum ſuorum animos, odiis aduerſus populum Romanum iritans, quàm excelsè, & Romanorum crudelitatem & ſuorum miſerias narrat?

Raptores (inquit) orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere, terras & mare ſcrutantur: ſi locuples hoſtis eſt, auari; ſi pauper, ambitioſi: quos non oriens, non occidens ſatiauerit. Sodi omnium opes atque inopiam pari affectu concupiſcunt. Auferre, trucidare, rapere falſis nominibus imperium; atque vbi ſolitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos ſuos natura chariſſimos eſſe voluit: hi per delectus alibi ſeruituri auferuntur. Coniuges ſororéſque, & ſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hoſpitum polluuntur. Bona fortunáſque in tributum egerũt, in annonam frumentũ, corpora ipſa ac manus ſyluis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias, conterunt. Nata ſeruituti mancipia ſemel veneunt, atque vltrò à dominis aluntur: Britannia ſeruitutem ſuam quotidie emit, quotidie paſcit. Hæc ad mouendum iracundiam grauiter & amarulentè dicta. Quid ſi iam accedant vehementium figurarũ emiſſiones, vt Καὶ τοιαῦτα συνειδὼς ἑαυτῷ πεπραγμένα ὁ κατάρατος τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς; Deinde tot criminũ ſibi conſcius impurus ille audebit in eos intueri. Et contra Ariſtogitonem; Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χολὴν οὐδ' ὀργὴν ἔχων φανήσεται, ἐφ' οἷς ὁ βδελυρὸς οὗτος, καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπος ἐστὶ, βιάζεται τοὺς νόμους. Nullus deinde veſtrûm ſuccẽſere & iraſci videbitur, in iis quibus execrãdus ille & exhauſti pudoris homo leges violat.

Demoſt. de falſa legatione.

Hæ ſunt faces, & claſſica. Quid Cicero? quo genio in odium & iracundiam rapuit?

Cicer. in Piſon.

Cùm quidẽ tu, ô vecors, & amens, cùm omnes boni, abditi incluſique mœrerent, templa gemerent, tecta ipſa vrbis lugerent, complexus es illud funeſtum animal, ex nefariis ſtupris, & ciuili cruore, ex omnium ſcelerum importunitate & flagitiorum impunitate concretum? Atque eodem in templo, eodem loci veſtigio, & temporis, arbitria non mei ſolùm, ſed patriæ funeris abſtuliſti? Quid ego illorum dierum epulas; quid lætitiam & gratulationem tuã? quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus intemperatiſſimas perpotationes prædicem? Quis te illis diebus ſobrium; quis agentem aliquid, quod eſſet libero dignum; quis denique in publico vidit; cùm collegæ tui domus cantu & cymbalis perſonaret? cumque ipſe nudus in conuiuio ſaltaret: in quo, ne tum quidem, cùm illum ſuum ſaltatorium verſaret orbem, fortunæ rotam pertimeſcebat? Hic autem non tam concinnus helluo, non tam muſicus, iacebat in ſuo Græcorum fœtore, atque vino; quod quidem iſtius in illis Reipubl. luctibus, quaſi aliquod Lapitharum aut Centaurorum conuiuium ferebatur: quo nemo poteſt dicere, vtrum iſte plus biberit, an vomuerit, an effuderit.

Hæc crudelitas & turpitudo tam ſublimi oratione expreſſa, ingentes habet aculeos. Poſt hæc modò vibrantur confertæ exclamationes: vt; O tenebræ! ô lutum! ô ſordes! [Et alibi:] O ſcelus! ô portentum in vltimas terras exportandum! [Et rurſus: O ſpectaculum miſerum atque acerbũ, ludibrio eſſe Vrbis gloriam, P.R. nomen, in hominum conuentu atque multitudine, piratico Myoparone, in portu Syracuſanum, de claſſe populi Romani triumphum

agat pirata, cùm Prætoris nequiſſimi acerbiſſimiq́ue nauium prædonum re- mi aſpergerent!

Modò apoſtrophæ & conuerſiones accedũt: ad homines, ad Deos, vt,

Per Deos Immortales, Iudices, quo rãdem animo ſedetis? aut hæc quemadmodum auditis? vtrùm ego deſipio, & pluſquam ſatis eſt, doleo in tanta calamitate miſeriáque ſociorum? an vos quoque hic acerbiſſimus innocentium cruciatus, & mœror pari ſenſu doloris afficit, &c. Ad Deos, vt: καλῶ δ' ἐναντίον ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς θεοὺς ἅπαντας.

Demoſt. de Corona. Modò comparata proferuntur exempla.

Cicero in Piſonem. Quis hoc fecit vlla in Scythia tyrannus, vt eos, quos luctu afficeret, lugere non ſineret? mœrorem relinquis, mœroris aufers inſignia: eripis lacrymas, non conſolando, ſed minando.

Modò per proſopopœias orationes exprimuntur, mortui ipſi ad tribunal Iudicum & conſeſſum auditorum appellantur: ſiquidem Oreſtes apud Libanium, aptè admodum patris demortui animam, & Apollinem Pythium, tanquam innocentiæ ſuæ propugnatores, aduocat. Ad ſummum tanquam baliſtis exploduntur indignationes, execrationes, diræ, & cætera id genus, de quibus in figuris: Adduntur etiam minæ, & varij terrores incutiuntur, vt [Erit, erit illud tempus.] & ſimilia.

Quòd ſi etiam ſigna extiterint, vt corpora ſpurcè tractata, liuores, cruor, vulnera, veſtes, gladij, ſuppliciorum inſtrumenta;

Signa externa aptè hic proferũtur.

Clotildis, Clodouęi filia, & Childeberti, Clotharij atque Theodorici Regum Francorum ſoror, ab Almarico Rege Viſigothorum Ariano, cui nupſerat, ignominioſè duritérque tractata: imbutum ſuo cruore ſudarium ad fratres Reges miſit: quibus veluti literis ſanguine exaratis perciti, claſſicum tota Francia cecinerunt, & immane illud bellum conflârunt: quo res Viſigothorum prorſus attritæ ceciderunt. Nec alia res magis P. R. excitauit, quàm cùm Antonius Cęſaris veſtem explicans exclamauit: *Paul. Æmil. lib. 1.*

Ω πολῆς ἐσπαραγμένης, καὶ ἐπὶ τούτῳ μόνον, ὡς ἔοικεν, ἔλαβες. ἵν' ἐν ταύτῃ σφαγῇς! *Dio. l. 44*

DE VARIETATE MOVVM iracundiæ, & eorum vſu:

Ac de vitioſis motibus in hoc genere.

CAP. XXXII.

Adhibenda eſt à prudenti, ſcilicet oratore permagna in hiſce motibus concitandis temperies, vt inſanos quóſque & ignauos reiiciat; ſanos contrà & generoſos ſtudioſiſſimè conſequatur. Primùm quidam motus ſunt iracundiæ, qui videntur magni & violenti; ſed re ipſa verboſi ſunt, degeneres, ignaui: qui à comicis, plebeiis hominibus tribui ſolent: Rumpuntur enim nõnunquam iracundia, & quo magis iraſcuntur, eò pleniorem omnium captant riſum. Talia ſunt iſta apud Terentium:

Tum autem Syrum impulſorem: vah! quibus illum lacerarem modis:
Sublimem medium, arriperem, & capite primùm in terra ſtatuerem,
Vt cerebro diſpergat viam:
Adoleſcenti ipſi oculos eriperem, poſt hæc præcipitem darem:
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & proſternerem.

Fulgura ſunt hæc (vt diximus) è pelui.

Quin apud Plautum, quanto dolore & iracundia hæc ſenex!

Perij, interij, occidi! quò curram? & quò noncurram? *Plautus in Aulularia.*

Téne

Téne, téne, quem? quis neſcio, nihili video, cæcus, atque
Equidem quò eam, aut vbi ſim aut qui ſim, neque cum animo
Certum inueſtigare; obſecro vos ergo mihi auxilio,
Oro, obteſtor, ſitis: & hominem demonſtretis, qui eam abſtulerit.
Qui veſtitu, & creata occultant ſeſe, atque ſedent, quaſi ſint frugi.
Quid ais tu? tibi credere certum eſt, nam eſſe bonum te vultu cognoſco.
Quid eſt, quod ridetis? noui omnes. Scio fures eſſe hic complures.

Hæc tam iracunda ad riſum ab ingenioſo poëta ſunt comparata. Homo enim dolore & iracundia cæcus ſeipſum interrogat, & ſimul reſpondet, modò pugnantia ſecum loquitur, modò alios laudat pariter & vituperat; quas ob cauſſas meritò deridetur.

Quæ ſunt igitur huius affectus vitia? facile eſt iſtud quidem prudentiæ diiudicare. Primùm vitioſi ſunt nimis vehementes, atque inſani. Tantum enim abeſt, vt iracundiam vel terrorem iniiciant clamoſi iſti nugatores, quin potiùs ſe ipſos præbent deridendos; quòd ratione, præſtantiſſima hominis parte, videantur deſtituti.

Secundò, deridentur qui licèt inſani nihil admodum habeant, ſupra rem tamen & perſonam ſunt elati: quales ſunt qui in cauſſis & negotiis minoris momenti adhibētur ad tragœdiæ grauitatem nimis compoſiti. Quod vitium pueris familiare eſt, qui in affectibus & iudiciis nullum perſæpe tenent modum. Atqui vt res alioqui viles ampliſſimis extollūt laudibus, ſic etiam in minora quæque crimina, æquè ſolent, ac in maxima, excandeſcere.

Motus generoſos quid eneruet. Tertiò generoſi plerumque motus vrbis antiquis atq; inflatis dejecti infringíque ſolent; Num enim in riſum cedet hæc iracundia Medeæ apud Pacuuium?

Pacuuius in Medea

Quidnam autem hoc ſoniti eſt, quod ſtridum foris?
Vbi ille eſt? me miſeram! quoniam clamor eliminat.
Si quis me hac oratione incitet, quid reſpondeam?
Vtinam nunc matreſcam ingenio, vt meum patrem vlciſci queam!
Eóne tyranni noui temeritudinem,
Me calultur ſuſpicit.

Quartò, cauendum eſt ſeriis iracundiæ motibus miſceantur ioci, & redicula. Neque enim licet iraſci oratori, vt Ballioni

Plaut. in Pſeudolo

Forum coquinum qui vocant, ſtultè vocant:
Nam non coquinum eſt, verùm furinum eſt foris.
Nam ſi ego iuratus peiorem hominem quærerem,
Coquum non potui, quàm hunc, quem duce ducere
Multiloquum, gloriſum, inſulſum, inutilem:
Quin ob eam rem Orcus recipere hunc ad ſe noluit,
Vt eſſet hic, qui mortuis cœnam coquat:
Nam hic ſolus illis coquere quod placeat poteſt.

DE GENEROSIS *iracundiæ motibus.*

CAP. XXXIII.

Extant plerique generoſi iracundiæ motus, qui quaſi liberi, paterni corporis ſimilitudinem, ſic animæ ipſius Oratorum, à quibus fluunt, effigiem quandam præferunt, vt non immeritò, illuſtrium parentum ſobolem poſſis appellare. Qua in re præ cæteris admirabiles, D. Gregor. Nazianz. Demoſthenes & Cicero extitere. Quo enim ſpiritu hæc aduerſus Iulianum?

Digitized by Google

MOTVS IRASCIBILIS.

Gregorius Nazianz. aduerſus Iulianum Orat. III.

Ἐνηθίσατε, καὶ ἀπεβέσατε, καὶ ἀπαιδευτεύσατε τὰ μεγάλα, σὺ κατὰ τοσούτου κλήρου, καὶ τῆς οἰκουμενικῆς καρποφορίας, καὶ τῆς πάντα διαλαβούσης τὰ πέρατα, διὰ τῆς εὐτελείας τοῦ λόγου, καὶ τῆς μωρίας, ὡς ἂν αὐτοὶ φαίητε τοῦ κηρύγματος, ὃ σοφοὺς ἐνίκησε, καὶ δαίμονας ἔπαυσε, καὶ χρόνον ὑπερνικήσασε, τὸ αὐτὸ παλαιόν τε ἅμα τυγχάνον, καὶ νέον, (ὡς ὑμεῖς τῶν θεῶν τινὰ τερατεύεσθε.) τὸ μὲν τοῖς ὀλίγοις, τὸ δὲ τοῖς πολλοῖς· καὶ τὸ μὲν τῇ σκιαγραφίᾳ, τὸ δὲ τῇ τελειότητι τοῦ μυστηρίου καιροῖς ἰδίοις ταμιευθέντος; σὺ κατὰ τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας; οὐ τίς, καὶ πόσος, καὶ πόθεν; μεγάλης, καὶ οὐ παυσομένης, οὐδ' ἂν πλέον ἢ σὺ μαίνωσί τινες, ἀλλ' ἐπὶ πλεῖον ἀεὶ βαδιουμένης τε καὶ αὐξηθησομένης; (πιστεύω γὰρ ταῖς προρρήσεσι, καὶ τοῖς ὁρωμένοις,) ἣν ὁ Θεὸς ἐποίησε καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐκληρονόμησεν, ἣν νόμος ἐτύπωσε, καὶ χάρις ἐπλήρωσε, καὶ Χριστὸς ἐνεκαίνισεν, ἣν προφῆται συνέπηξαν, καὶ ἀπόστολοι συνέδησαν, καὶ εὐαγγελισταὶ κατηρτίσαντο; κατὰ τῆς Χριστοῦ θυσίας, τοῖς σοῖς μιάσμασι, σὺ κατὰ τοῦ τὸν κόσμον καθήραντος αἵματος, τοῖς σοῖς αἵμασι; σὺ πόλεμον κατὰ τῆς εἰρήνης; σὺ χεῖρα κατὰ τῆς ὑπὲρ σοῦ ἡλωθείσης τε καὶ διὰ σέ; σὺ κατὰ τῆς χολῆς τὴν σὴν γεῦσιν; κατὰ τοῦ σταυροῦ τρόπαιον; κατὰ τοῦ θανάτου κατάλυσιν, κατὰ τῆς ἀναστάσεως ἐπανάστασιν; κατὰ τοῦ μάρτυρος, οὐδὲ μάρτυρας; μετὰ Ἡρώδην διώκτης, καὶ μετὰ Ἰούδαν προδότης· (πλὴν ὅσον οὐκ ἀγχόνῃ τὴν μετάνοιαν ἔδειξας ὥσπερ ἐκεῖνος·) καὶ χριστοκτόνος μετὰ Πιλᾶτον, καὶ μετὰ Ἰουδαίους μισόθεος; οὐκ ᾐδέσθης τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ σφάγια; οὐδὲ ἐφοβήθης τοὺς μεγάλους ἀγωνιστάς, τὸν Ἰωάννην ἐκεῖνον, τὸν Πέτρον, τὸν

Homo ſtultiſſime, & impiiſſime, & in magnis rebus imperitiſſime, túne aduerſus tantam ſortem ac per totum orbem fuſam oblationem, quæ per ſermonis vilitatem, prædicationiſque, vt ipſi fortaſſe dixeritis, ſtultitiam, omnes terræ fines complexa eſt, quæ ſapientes vicit, & dæmones oppreſſit, & tempus ſuperauit, eadem vetus ſimul & noua, (vt vos Deorum quendam portentosè confingitis,) illa paucis, hæc promiſcuæ multitudini; illa adumbratione; hæc perfectione myſterij ad ſua tempora reſeruati? Túne? quis autem, & quantus? & vnde profectus? Aduerſus magnam Chriſti hæreditatem, magnam, inquam, illam, nec etiam ſi quidam maiori quàm tu, furore atq; inſania præcipites ferantur, finem habituram, verùm longiùs progreſſuram, altiúſque aſſurrecturam; mihi enim & Prophetarum oracula, & ea quæ cernimus, fidem faciunt; quam, vt Deus, creauit; & vt homo, hæreditate conſecutus eſt: quam lex adumbrauit, & gratia expleuit: quam Prophetæ coagmentarunt, & Apoſtoli, quaſi vinculis conſtrinxerunt, & Euangeliſtæ numeris omnibus abſoluerunt? Túne aduerſus Chriſti ſacrificium, cum tuis piaculis? túne aduerſus eum cruorem, quo mundus purgatus eſt, cum tuis cruoribus? túne bellum aduerſus pacem? túne manum aduerſus eam quæ & pro te, & propter te, clauis transfixa eſt? túne manum aduerſus fel guſtum tuū? aduerſus crucē, trophæum? aduerſus mortem, oppreſſionem? aduerſus reſurrectionem, inſurrectionem, & rebellionem? aduerſus martyrem, ne martyres quidem? poſt Herodem, perſecutor; & poſt Iudam proditor, (niſi quòd non laqueo, vt ille, pœnitentis animi ſignificationem dediſti;) poſt Pilatum, Chriſticida; poſt Iudæos, Dei hoſtis? non victimas pro Chriſto cæſas veritus es? nec magnos pugiles extimuiſti, Ioannem illum, Petrum, Paulum

τὸν Παῦλον, τὸν Ἰάκωβον, τὸν Στέφανον, τὸν Ἀνδρέαν, τὴν Θέκλαν, τοὺς ἐπ᾽ ἐκείνοις τε, καὶ πρὸ ἐκείνων, τῆς ἀληθείας προκινδυνεύσαντας; οἳ πυρὶ καὶ σιδήρῳ, καὶ θηρσὶ, καὶ τυράννοις προθύμως ἀντηγωνίσαντο, καὶ παροῦσι κακοῖς, καὶ ἀπειλουμένοις, ὥσπερ ἐν ἀλλοτρίοις σώμασιν ἢ ἀσώματοι; τίνος ἕνεκεν· ἵνα μὴ προδῶσι μηδὲ μέχρι ῥήματος τὴν εὐσέβειαν· ὧν αἱ μεγάλαι τιμαὶ, καὶ πανηγύρεις παρ᾽ ὧν δαίμονες ἐλαύνονται, καὶ νόσοι θεραπεύονται. ὧν αἱ ἐπιφάνειαι, καὶ ὧν αἱ προῤῥήσεις, ὧν καὶ τὰ σώματα μόνον ἴσα δύνανται ταῖς ἁγίαις ψυχαῖς, ἢ ἐπαφώμενα, ἢ τιμώμενα· ὧν καὶ ῥανίδες αἵματος μόνον, καὶ μικρὰ σύμβολα πάθους, ἴσα δρῶσι τοῖς σώμασι.

Paulum, Iacobum, Stephanum, Lucam, Andream, Theclam, eos, qui & poſt illos, & ante illos, pro veritate periculis ſe obiecerunt? qui cum igni & ferro, & belluis & tyrannis, & præſentibus malis, & denuntiatis, alacri animo, velut in alienis corporibus, imò quaſi corporum expertes, dimicarunt? cur? ne pietatem, vel verbo tenus proderent: Quibus præclari honores & feſta conſtituta ſunt: à quibus dæmones propelluntur, & morbi curantur: quorum apparitiones & prædictiones; quorum vel ſola corpora idem poſſunt quod animæ ſanctæ, ſiue tangantur, ſiue honorentur; quorum vel ſolæ ſanguinis guttæ, atque ſuppliciorum ſigna idem poſſunt quod corpora. [Hæc etiam trucis habent aliquid feſtiuitatis admixtum.

Οὐ, φασιν οἱ τὰ ἐκείνου σέβοντες, καὶ τὸν νέον ἡμῖν θεὸν ἀναπλάττοντες, τὸν ἥδιω, καὶ φιλάνθρωπον. ἀλλ᾽ ὅτι οὐ δημοσίᾳ διωκέσθωσαν Χριστιανοὶ, προὔθηκε, καὶ πάντα πασχέτωσαν, ὅσα δοκεῖ τοῖς διώκουσιν, ἀφιέντες αὐτὸν τῆς τοῦ διώκειν αἰτίας. τὴν ὕδραν δὲ, οὐδεὶς πώποτε εἶπεν ἥμερον, ὅτι ἐννέα κεφαλὰς ἀντὶ μιᾶς προυβάλλετο, εἴπερ τῷ μύθῳ πιστέον· οὐδὲ τὴν Παταρικὴν χίμαιραν, ὅτι τρεῖς, καὶ ἀνομοίους, ὥστε εἶναι φοβερωτέραν· ἢ τὸν ἐν ᾅδου Κέρβερον, ὅτι τοσαύτας τε καὶ ὁμοίας, ἢ τὸ θαλάττιον κακὸν τὴν Σκύλλαν, ὅτι ἓξ ἐν κύκλῳ, καὶ φευκτοτάτας καὶ τοίγε τὰ ἄνω φασὶν αὐτῆς χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα, καὶ εἰς ὄψιν οὐκ ἀηδῆ. (κόρη γὰρ ἦν, πρὸς ἡμᾶς τι συγγενὲς ἔχουσα) αἱ δὲ ἀπὸ τούτων κυνώδεις κεφαλαὶ, καὶ θηριώδεις, οὐδενὸς ἧσαν ἀγαθοῦ, στόλους ὅλους ἁρπάζουσαι, καὶ μηδὲν εἰς κίνδυνον διαφέρουσαι, τοῖς ἀντιθέου χαρύβδεως. ἢ καὶ τῶν τοξοτῶν σὺ, καὶ τῶν σφενδονιτῶν τὰ βέλη, καὶ τοὺς λίθους καταιτιάσῃ, ἀλλ᾽ οὐ τοὺς σφενδονῶντας, καὶ τοὺς τοξεύοντας; ἔτι

NOn ita eſt, inquiunt, qui res illius venerantur, nouúmque Deum illum nobis effingunt, ſuauem, inquam, illum, & benignum: verùm quia nequaquam apertè promulgarit, vt Chriſtiani vexarentur, atque ea omnia paterentur, quæ perſecutoribus collibitum eſſet, idcirco eum à perſecutionis crimine vendicant. Atqui Hydram nemo vnquam lenem & manſuetam dixit, quòd nouem capita pro vno proferret, (ſi quid fidei poëtis habendum eſt:) nec Pataricam Chimæram, quòd tria, ac diuerſa, vt terrorem maiorem afferret: aut illum apud inferos Cerberum, quòd totidem & ſimilia: aut Scyllam, æquoream peſtem, quòd ſex in orbem, maximéque horrenda, & tamen ſuperiores ipſius partes ſuaues, & humanas fuiſſe narrant, nec aſpectu iniucundas (virgo enim erat, cognationis cuiuſdam neceſſitudine nobiſcum deuincta:) ac reliqua capita canina erant & belluina, atque omnino pernicioſa, claſſes totas corripientia; nec, quantum ad periculum, ab oppoſita Charybdi quicquam differentia. An tu etiam ſagittariorum & funditorum ſagittas, ac lapides, non autem funditores ipſos & ſagittarios accuſabis? an ve-

Hydra.

Chimæra

Cerberus
Scylla.

naturum

thorum Regem, Martio vigore & ſpiritu plenè ingentem debellaſſet, mox inconſtantis fortunæ ludo iactatus, non modò Italiæ præfectura ſpoliatus, ſed à Sophia Imperatrice impotentis animi fœmina probris conciſus eſt: Quippe illa dictitabat,

Narſetem ad penſa & lanas eſſe relegandum.

Quæ vox nimis petulanter effuſa, egregij ſpiritus & roboris ducem, mirum in modum efferauit. Nec mora ſe Iuſtino Imperatori, & Sophiæ eius vxori, eam telam orſurum dixit, quam nulla eorum vis aut induſtria poſſet retexere: quod præſtitit, cùm Longobardos à regionis ſuæ ſquallore, ad fertiles Italiæ campos euocauit: quorum armis magna Italiæ pars Imperatori detracta eſt, tantum veneni habuit muliebris calumnia.

Secundum: qui in rebus ſuis aliquo afficiuntur impedimento; ſiue apertè quis obſiſtat, & reſtagetur; ſiue cùm poſſit, minimè faueat: vt ſi quis ſitienti potum denegat, aut famelico panem.

Tertium: Ad iram propenſiſſimi ſunt, qui vehementi aliqua cupiditate trahuntur, vt ægrotantes, paupertate laborantes, ſitientes, amantes, *genus iritabile*.

Quartum: quorum præſens ſtatus deſpicitur, vt ægrotans, in iis quæ pertinent ad morbum: paupertate laborans, in iis quæ pertinent ad paupertatem: Bellator, in his quæ ad bellum. Cuius contemptus manifeſtiſſima ſunt exempla. Quibus enim furiis agitur Philoctetes apud Poëtas, ob morbum deſpectus, & à Græcorum exercitu ſeiunctus? Quibus iræ motibus obnoxij ſunt, qui ob vitium aliquod corporis, aut notam deformitatis, irridentur? Cornelius Senator, cùm à Dormitio Corbulone ſtruthiocamelus depilatus vocaretur, in conſeſſu grauiſſimo Senatus lacrymas non tenuit.

Vitia corporis obiecta iram inflãmant.

Hipponax Poëta cùm eſſet ſingulari oris deformitate, idque à ludibundis pictoribus depictus, & in deriſum publicum propoſitus, adeò excanduit, vt deriſionis authores, impulſoréſque, furioſo carmine ad ſuſpendium adigeret. Pauperes verò grauiùs contemptum ferunt, ſi antea diuites extiterunt, & eò miſeriarum delapſi, à ſuis etiam deſpiciantur. At milites, & poëtæ, cæterique ſcriptores, ipſi etiam opifices, facillimè ſtomachantur, ſi in iis quibus florere ſe laudibus cupiunt, parui pendantur. Sub Boleſlao III. Polonorum Rege Palatinus quidam Polonus, cui Rex in opprobrium ignauiæ, leporis pellem, colum, & fuſum miſerat, tam iniquo tulit animo vt ſibi ipſi violentas afferret manus.

Cromer, l. 6.

Herodes Atticus; cùm adhuc adoleſcens coram Antonino Imperatore perorans, præ timore & conturbatione mentis obmutuiſſet, contemptum veritus, penè ſe in Iſtrum deſperatione proiecit.

Philoſth. in Herode.

Titus Labienus ingenio ſuo ſuperſtes (vt ait Seneca) eſſe noluit, ſed eius libris ex S.C. combuſtis, vltrò ſe in maiorum ſuorum monumenta ferri atque includi voluit. Tanta crux eſt gloriæ cupidis deſpicientia.

Magna crux gloria, cupidis deſpicientia.

Quintum; vehementiùs irritantur qui præter expectationem offenduntur, maximè ab iis quos ſibi beneuolos & amicos fore exiſtimabant. Sicut enim inſperata boni ſpecies, vbi primùm obiecta eſt, maiori iucunditate ſenſus perfundit; ſic etiam doloris minimè expectati, grauiùs percellit iniuria.

Ad ſummum enumerantur, qui certis quibuſdam horis & temporibus turbari, &, vt maria, ventis cieri

Digitized by Google

cieri commouerique ſolent.

Cauſa iracundiæ 17. ab Ariſtotele. Nec ſatis fuit Ariſtoteli, hæc in genere enumeraſſe: ſeptemdecim deinde cauſſas ſpecie proſequitur, è quibus excitari conflarique ſolita eſt iracundia. Hæ ſunt, ſubſannatio, illuſio, detrimentum contumelioſum, maledictum, amicitia deſpiciens, cõſuetudo honorandi omiſſa, ingrati animi ſignum; nulla exiſtimatio, officium ſpretum, gaudium in aduerſis, neglectus, auſculatio aut inſpectio malorum, deſpicientia in rebus caris, nulla gratiarum actio, diſſimulatio, beneficentia in alios, & non in ipſos, obliuio; ad ſummum contemptus apud eos à quibus gratiam & famam colligere qui iraſcuntur, vehementer cupiunt.

Ad hæc cuiuſque ingenium, natura, temperies, ætas, conditio, diligenter erunt conſideranda è quibus plurimum momenti in iram deriuatur. Non opus eſt in his immorari pluribus, nimis multæ cauſſæ ſunt, & nimis promptæ, quæ iratos faciunt; longè opportunius eſt de tractatione & moderatione huius affectus diſſerere.

DE CONCITANDO ODIO, & iracundia.

CAP. XXX.

HÆc erunt igitur capita, per quæ odij & iracundiæ vis facile inardeſcet: nunc autem modos & exempla, affectuúmque in eo genere varietatem exequamur.

Primum artificium eſt Oratoris ad animos iam ſuſpicionibus exulceratos, & mediocriter inflexos, accedere, quo faciliùs motum cõcipiant. Vt enim in corpore humano, ſi ad humores male affectos, ipſa cœli ratio atque intemperies acceſſerit, tantò citiùs vis morbi inualeſcit: ſic animum præuiis iam ſimultatibus leuiter occupatum, vel ad eas ipſas ſuſcipiendas, natura atque ingenio diſpoſitum, acrioris flammæ vis corripit, correptúmque faciliùs incendit.

Hoc M. Tullius in accuſatoribus Deiotari animaduertit; qui cùm ad vlceratas Cæſaris aures acceſſiſſent, eas in tranquilla etiam mente ſimultates excitarũt, quas vix diſertiſſimi oratoris facundia potuit reſtinguere.

Secundò: Ipſius perſonæ quæ damnum intulit, ſpecies quædam indigna, atrox, crudelis, funeſta, quantum res patitur, exprimenda eſt, quo iniuria quæ inde profecta fuerit, grauior & minimè tolerãda videatur.

Tertiò, eius ipſius qui læſus eſt, vt occurrerit, comparanda erit innocentia, virtus, ſapientia, conditio, dignitas, cum perſonæ quæ læſit, improbitate, ſcelere, barbarie, indignitate.

Quartò, iniuria illata per graues hypotypoſes oculis ſubijcienda, ſublimibus figuris, vt exclamationibus, apoſtrophis, proſopopoijs, aganactesi, & cæteris erit excitanda.

Quintò, comparatione minorum factum erit exaggerandum, & varia exempla etiam magnarum iniuriarum colligenda, quæ cum hac vna improbitate collata, longè minora videantur.

Sextò, non modò præſentis mali vis erit commemoranda, ſed etiam futuri, ſi talis iniuria fuerit impunita; terror ex variis adiunctis incutiendus.

Septimò, ſi qua externa ſpecies animos irritare acriùs poteſt, tempore & loco erit adhibenda.

Octauò, ſi ſuſpicio ſit affectati motus, aut animi priuato odio initiquè affecti, tum lentè, remiſsè, callidè oratores progredi ſolent, & ſimplicem magis rei narrationẽ quàm vllam amplificationem pertexere.

Nonò permagna habenda eſt rerum, perſonarum, locorum, temporúmue ratio; vt pro iſtorum varietate, motus aut ſint acuti, aut lenes, aut mediocres: nec ſint comicè iracundi, nec muliebres, nec tragicis minis & doloribus intemperantes.

Decimò, curandum eſt, vt orator decorum perſonæ retineat, neque ipſe actione intemperanter abutatur: quæ omnia pleniùs exemplis illuſtro.

QVO MODO A PERSONIS rebus, & ſignis, concitetur iracundia.

Cap. XXXI.

Cic. de Haruſp. reſp.

PErſona in odium adducitur à vitiis animi & corporis, atque ipſius conditionis indignitate. Is Ciceronis modus quàm optimus mihi videtur. Etenim ſi vnum hominem deterrimum poëta præſtanti aliquis ingenio, fictis conquiſitiſque vitijs deformatum vellet educere, nullum profectò dedecus reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet, multáque in eo defixa ac penitus hætentia prçteriret. Appoſitum initium; pergit & ad commouédos animos deterrima affert vitia cõtra Deos, patriam, parentes, quæ homo ille perpetrauit. *Dijs* (inquit) *immortalibus*, & patriæ nos primùm natura conciliat: eodem enim tempore, & ſuſcipimur in lucem, & hoc ſpiritu cœleſti augemur, & in certam ſedem ciuitatis ac libertatis aſcribimur: Iſte parentum nomen, ſacra, memoriam, Fontiano nomine obruit, Deorum ignes ſolemnes, menſas, abditos ac penetrales focos occultat, & maribus non inuiſa ſolùm, ſed etiam inaudita ſacra inexpiabili ſcelere peruertit; idémque carum templum inflammauit Dearum. quarum ope etiam aliis incendiis ſubuenitur. Quid de patria loquar, quæ primum eum ciuem vi, ferro, periculis, vrbe, omnibus patriç præſidiis depulit, quem vos patriæ conſeruatorem eſſe ſæpiſſimè iudicaueritis, &c.

Hæc oratio grauis eſt, diſtributa & pedetentim exaggerata. Audi iam Gregorianæ eloquentiæ fulmen, vt Cappadocem deſcribens, in odium adducat.

Gregorius Nazianzenus Orat. XXI. in Athanaſium.

Improbi deſcriptio.

Τέρας τι Καππαδόκειον, ἐκ τῶν ἐσχάτων ἡμετέρων ὁρμώμενον, πονηρὸν τὸ γένος, πονηρότερον τὴν διάνοιαν, οὐδὲ παντελῶς ἐλεύθερον, ἀλλ᾽ ἐπίμικτον, οἷον τὸ τῶν ἡμιόνων γινώσκομεν· τὰ μὲν πρῶτα τραπέζης ἀλλοτρίας δοῦλον, καὶ μάζης ὤνιον, πάντα καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ἐπὶ τῇ γαστρὶ μεμαθηκὸς, τὰ τελευταῖα δὲ, καὶ πολιτείᾳ παρεισφθαρὲν, καὶ πιστευθὲν ταύτης ἔσχατα, ὅσον ὑείων κρεῶν ὑποδοχία γίνεσθαι, οἷς τὸ στρατιωτικὸν τρέφεται· εἶτα κακὸν περὶ τὴν πίστιν γενόμενον, καὶ τῇ γαστρὶ πολιτευσάμενον.

CAppadox quoddam monſtrum ex vltimis terræ noſtræ finibus oriundum, malum genere, animo peius, ne omni quidem ex parte liberum, ſed dubium ac permixtum; cuiuſmodi mularum genus eſſe cõſtat; primùm alienæ menſæ mancipium, atque offa venale, ſicque cõparatũ & edoctũ, vt omnia ad ventris gratiam tum faceret, tum loqueretur; tandem cùm ad Rempubl. gerendam peſtiferè ſe cõtuliſſet, atque extremo & ſordidiſſimo illius muneri, hoc eſt, ſuillis carnibus, quib⁹ turba militaris aliter, ſuſpiẽdis præfect⁹ fuiſſet, atq; in cõmiſſo ſibi negotio infidũ ſe præbuiſſet, totámque muneris ſui adminiſtrationẽ ad ventrẽ retuliſſet,

Digitized by Google

ἐπειδὰν τὸ σῶμα ὑπελείπετο μόνον, δρασμὸν ἐννοεῖ, καὶ ἄλλην ἐξ ἄλλης ἀμείβων χώραν, καὶ πόλιν, (οἷα τὰ τῶν φυγάδων) τέλος ἐπὶ κακῷ τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας, οἷόν τις Αἰγυπτία κὴ πληγὴ, τὴν Ἀλεξανδρέων καταλαμβάνει· ἐνταῦθα τῆς ἄλης ἵσταται, καὶ τῆς κακουργίας ἄρχεται· καὶ ἦν τἆλλα μὲν οὐδενός ἄξιος, οὐ λόγων ἐλευθερίων μετεσχηκὼς, οὐ τὴν συνουσίαν στωμύλος· οὐκ εὐσεβείας σχῆμα γ᾽ οὖν τι καὶ πλάσμα κενὸν περικείμενος, κακουργῆσαι καὶ συγχέαι πράγματα πάντων δεινότατος.

poſteaquam nihil illi præter corpus reliqui fuit; profugiendi conſilium capit, atque aliam ex alia regionem, ac ciuitatem (vt fugitiuorum mos eſt) ſubinde permutans, poſtremò ad communem Eccleſiæ perniciem, inſtar cuiuſdam Ægyptiacæ plagæ, Alexandriam inuadit. Hic vagari deſinit; improbitatem autem & verſutiam auſpicatur. Ac cætera quidem nullius pretij erat, non liberalibus diſciplinis imbutus, non [illegible] & colloquio facetus, non pietatis laruam ſaltem & inanem ſpeciem præferens, verùm ad ſuſcipienda facinora, réſque perturbandas appoſitiſſimus.

Item Iuliani Orat. IV.

Ἀλλ᾽ ἐποίει με μαντικὸν ἡ τοῦ ἤθους ἀνωμαλία, καὶ τὸ περιττὸν τῆς ἐκστάσεως, εἴπερ μάντις ἄριστος, ὅς τις εἰκάζειν οἶδε καλῶς. οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, αὐχὴν ἀπαγὴς, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος, καὶ περιφερόμενος, καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστατοῦντες, καὶ μετοκλάζοντες, μυκτὴρ ὕβριν πνέων, καὶ προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι, τὸ αὐτὸ φέροντες, γέλωτες ἀκρατεῖς τε καὶ βρασματώδεις, νεύσεις καὶ ἀνανεύσεις σὺν οὐδενὶ λόγῳ, λόγος ἱστάμενος κοπτόμενος πνεύματι, ἐρωτήσεις ἄτακτοι καὶ ἀσύνετοι, ἀποκρίσεις οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι, καὶ οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προϊοῦσαι παιδεύσεως. τί ἄνθ᾽ ἕκαστον γράφοιμι; τοῦτον πρὸ τῶν ἔργων ἐθεασάμην, ὃν καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐγνώρισα.

Iuliani deſcriptio.

Sed me morum ac geſtus ipſius inæquabilitas, atque ingens quædam mentis emotio, vatem efficiebat; ſiquidem vates ille optimus eſt, qui rectè conijcere nouit. Neque enim mihi boni quicquam ſignificare videbatur, ceruix minimè firma, humeri quos ſubinde agitabat & attollebat, oculus vagus & oberrans, ac furioſum quiddam intuens, pedes inſtabiles & titubantes, naſus contumeliam ſpirans, vultus lineamenta ridicula, idem ſignificantes riſus proterui & æſtuantes; nutus & renutus omni ratione carentes; ſermo hærens ſpiritúque interciſus; interrogationes præcipites & imperitæ, reſponſiones his nihilo meliores; aliæ in alias inſultantes, non autem graues & conſtantes, nec eruditionis ordine progredientes. Quid ſingula deſcribere neceſſe eſt? Talem ante opera conſpicatus ſum, qualem in operibus poſtea cognoui.

Sidon. Apoll. ep. 13. lib. 3.

Eodem genio, ſed impari ſtylo, Gnatonem improborum ſigniferum, Sidonius Apollinaris efformat; de quo pleniùs in libro deſcriptionum, poſt multa eius crimina addit;

Fœculentiæ omnino par cloacali, quæ quò plus commota, plus fœtida eſt. Ita viuens, paucis voluptati, nullis amoris; omnibus riſui, veſicarum ruptor, fractórque ferularum, bibendi auidus, auidor detrahendi, rabido pariter ore ſpirans cœnum, ſpumans vinum, loquens venenum, facit ambigi, putidior, temulentior, an facinoroſior exiſtimetur.

[Subiungit de corpore:]

Digitized by Google

Enimuerò ille ſordidior eſt atque deformior cadauere rogali, quod facibus admotis ſemicôbuſtum, móxque ſidente ſtrue torrium deuolutum, reddere pyræ iam faſtidioſus pollinctor exhorret. Præter hæc lumina gerit idem lumine carentia, quę Stygiæ vice paludis voluunt lacrymas per tenebras, gerit & aures immanitate barrinas, quarum fiſtulam biforem pellis vlceroſa circumuenit ſaxeis nodis, & tofoſis humore verrucis, per marginem curuum protuberantibus; portat & naſum, qui cùm ſit amplus in foraminibus, & ſtrictus in ſpina, ſic pateſcit horrori, quod anguſtatur olfactui, prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingiuis purulentum, dentibus buxeum. Et cætera quæ ille grandi & horribili oratione.

Omitto quæ habet Demoſthenes in Æſchinem, Ariſtogitonem, & Midiam; Cicero in Piſonem, Vatinium, Clodium, Antonium, & cæteros.

Iam vbi hac & ſimili propoſita immanitate, obiecta eſt eius qui in odium adducitur, ſpecies, ſi contrà læſæ perſonæ dignitas opponatur, conſurgit indignatio; vt,

Cic. 4. Philipp. Eſt igitur, Quirites, P. R. victori omnium gentium, omne certamen cum percuſſore, cum latrone, cum Spartaco.

Salluſt. in orat. Philipi. Et apud Salluſtium: Proh Dij boni! qui hanc vrbem, omiſſa cura adhuc regitis: Marcus Æmilius omnium flagitioſorum poſtremus, qui peior an ignauior ſit, deliberari non poteſt, exercitum opprimendæ libertatis habet, & ſe è contempto metuendum effecit? vos muſſantes, & retractantes verbis, & vatum carminibus, pacem optatis magis quàm defenditis?

In facto demum proponendo, & aptiſſimis verbis atque ſententiis explicando, permagna totius affectus vis conſiſtit.

Quis illud Marci Arethuſij martyrium, quod narratur à D. Gregorio Nazianzeno, ſine iuſto iracundiæ dolore in authorem ſupplicij, & ſingulari in Martyrem miſeratione, audiat? *Gregor. Nazian. orat. 3. in Iulianum.*

Ducebatur ſenex ſacerdos, Athleta voluntarius, per mediam ciuitatem, omnibus, præter perſecutores & carnifices, tum ob ætatem venerabilis, tum ob vitæ probitatem venerabilior. Ducebatur porrò ab omnibus cuiuſlibet ætatis & conditionis, ac fortunæ, æquè vrgentibus viris & fœminis; adoleſcentibus & ſenibus; tam qui publica negotia adminiſtrabant, quàm qui honoribus ac dignitatibus præditi erant; atque hoc vnũ certamen cunctis propoſitum erat, vt furoris aduerſus ſenem immanitate ſeſe mutuò ſuperarent, omnibúſque pietatis pars eſſe cenſebatur quam plurimis eum malis afficere, pugilémque ſenem, aduerſus totam ciuitatem decertantem ſuperare. Raptabatur per plateas, volutabatur in cloacis: crinibus, & quauis alia corporis parte admixta, nempe cruciatibus, contumelia ab iis trahebatur, qui in Mithræ ſacris huiuſmodi ſupplicijs iuſte cruciantur. A pueris ad pueros pendulus remittebatur, qui cultris pennariis generoſum illud corpus certatim excipientes, inſtar ludi diram agebant tragœdiam.

Tormentis etiam tibiæ illius ad ipſa vſque oſſa comprimebantur, lineis filis amputabantur aures, tenuiſſimis quidem illis, ſed firmiſſimis. Ipſe interim ſporta in altum ſublatus, melle & iuſculo vndique perfuſus, apibus & veſpis meridiano tempore pungebatur, ardentiſſimo ſole lucente, atque huic quidem carnes colliquante, illis autem beatarum carnium, non enim dixerim miſerarum, eſum acriorem efficiente.

Hæc è Græcis Latinè expreſſa, ne Græcis

Digitized by Google

Græcis vſque teſtimoniis paginas oneremus: quæ vel liquidè ſimpliciterque narrata, ad motus concitandos vim habent non mediocrem.

Corn. Tacit. in vita Agricola.

Sic Galgacus apud Cornelium Tacitum Britannorum ſuorum animos, odiis aduerſus populum Romanum irritans, quàm excelsè, & Romanorum crudelitatem & ſuorum miſerias narrat?

Raptores (inquit) orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere, terras & mare ſcrutantur: ſi locuples hoſtis eſt, auari; ſi pauper, ambitioſi: quos non oriens, non occidens ſatiauerit. Soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiſcunt. Auferre, trucidare, rapere falſis nominibus imperium; atque vbi ſolitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos ſuos natura chariſſimos eſſe voluit: hi per delectus alibi ſeruituri auferuntur. Coniuges ſororéſque, & ſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hoſpitum polluuntur. Bona fortunáſque in tributum egerũt, in annonam frumentũ, corpora ipſa ac manus ſyluis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias, conterunt. Nata ſeruituti mancipia ſemel veneunt, atque vltrò à dominis aluntur: Britannia ſeruitutem ſuam quotidie emit, quotidie paſcit. Hæc ad mouendum iracundiam grauiter & amarulentè dicta. Quid ſi iam accedant vehementium figurarũ emiſſiones, vt Καὶ τοιαῦτα συνειδὼς ἑαυτῷ πεπραγμένα ὁ κατάρατος τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς; Deinde tot criminũ ſibi conſcius impurus ille audebit in eos intueri. Et contra Ariſtogitonem; Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χολὴν οὐδ' ὀργὴν ἔχων φανήσεται, ἐφ' οἷς ὁ βδελυρὸς οὗτος, καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπος ὁτοσὶ, βιάζεται τοὺς νόμους. Nullus deinde veſtrûm ſuccẽſere & iraſci videbitur, in iis quibus execrãdus ille & exhauſti pudoris homo leges violat.

Demoſt. de falſa legatione.

Hæ ſunt faces, & claſſica. Quid Cicero? quo genio in odium & iracundiam rapuit?

Cicer. in Piſon.

Cùm quidẽ tu, ô vecors, & amens, cùm omnes boni, abditi incluſique mœrerent, templa gemerent, tecta ipſa vrbis lugerent, complexus es illud funeſtum animal, ex nefariis ſtupris, & ciuili cruore, ex omnium ſcelerum importunitate & flagitiorum impunitate concretum? Atque eodem in templo, eodem loci veſtigio, & temporis, arbitria non mei ſolùm, ſed patriæ funeris abſtuliſti? Quid ego illorum dierum epulas; quid lætitiam & gratulationem tuã? quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus intemperatiſſimas perpotationes prædicem? Quis te illis diebus ſobrium; quis agentem aliquid, quod eſſet libero dignum; quis denique in publico vidit; cùm collegæ tui domus cantu & cymbalis perſonaret? cumque ipſe nudus in conuiuio ſaltaret: in quo, ne tum quidem, cùm illum ſuum ſaltatorium verſaret orbem, fortunæ rotam pertimeſcebat? Hic autem non tam concinnus helluo, non tam muſicus, iacebat in ſuo Græcorum fœtore, atque vino; quod quidem iſtius in illis Reipubl. luctibus, quaſi aliquod Lapitharum aut Centaurorum conuiuium ferebatur: quo nemo poteſt dicere, vtrum iſte plus biberit, an vomuerit, an effuderit.

Hæc crudelitas & turpitudo tam ſublimi oratione expreſſa, ingentes habet aculeos. Poſt hæc modò vibrantur confertæ exclamationes: vt; O tenebræ! ô lutum! ô ſordes! [Et alibi:] O ſcelus! ô portentum in vltimas terras exportandum! [Et rurſus: O ſpectaculum miſerum atque acerbũ, ludibrio eſſe Vrbis gloriam, P.R. nomen, in hominum conuentu atque multitudine, piratico Myoparone, in portu Syracuſarum, de claſſe populi Romani triumphum

agat pirata, cùm Prætoris nequiſſimi acerbiſſimique nauium prædonum re-mi aſpergerent!

Modò apoſtrophæ & conuerſiones accedũt:ad homines,ad Deos,vt,

Per Deos Immortales,Iudices,quo tãdem animo ſedetis?aut hæc quemadmodum auditis? verùm ego deſipio, & pluſquam ſatis eſt, doleo in tanta calamitate miſeriáque ſociorum? an vos quoque hic acerbiſſimus innocentium cruciatus, & mœror pari ſenſu doloris afficit, &c. Ad Deos, vt: *καλῶ δ' ἐναντίον ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς θεοὺς ἅπαντας.*

Modò comparata proferuntur exempla. *Demoſt. de Corona.*

Quis hoc fecit vlla in Scythia tyrannus, vt eos, quos luctu afficeret, lugere non ſineret? mœrorem relinquis, mœroris aufers inſignia: eripis lacrymas, non conſolando, ſed minando. *Cicero in Piſonem.*

Modò per proſopopœias orationes exprimuntur, mortui ipſi ad tribunal Iudicum & conſeſſum auditorum appellantur: ſiquidem Oreſtes apud Libanium, aptè admodum patris demortui animam, & Apollinem Pythium, tanquam innocentiæ ſuæ propugnatores, aduocat. Ad ſummum tanquam baliſtis explo duntur indignationes, execrationes, diræ, & cætera id genus, de quibus in figuris: Adduntur etiam minæ,& varij terrores incutiuntur, vt [Erit, erit illud tempus.] & ſimilia.

Quòd ſi etiam ſigna extiterint, vt corpora ſpurcè tractata, linores, cruor, vulnera, veſtes, gladij, ſuppliciorum inſtrumenta;

Signa externa aptè hic proferũtur.

Clotildis, Clodouçi filia,& Childeberti, Clotharij atque Theodorici Regum Francorum ſoror, ab Almarico Rege Viſigothorum Ariano, cui nupſerat, ignominioſè duritérque tractata: imbutum ſuo cruore ſudarium ad fratres Reges miſit: quibus veluti literis ſanguine exaratis perciti, claſſicum tota Francia cecinerunt, & immane illud bellum conflârunt: quo res Viſigothorum prorſus attritæ ceciderunt. Nec alia res magis P. R. excitauit, quàm cùm Antonius Cęſaris veſtem explicans exclamauit: *Paul. Æmil. lib. 1.*

Ὦ τόλμης ἐπαρασμένης, ἣν ἐπὶ τούτῳ μόνον, ὡς ἔοικεν, ἐλάβετε ἐν ταύτῃ σφαγῆς! *Dio. l. 44*

DE VARIETATE MOTVVM iracundiæ, & eorum vſu:

Ac de vitioſis motibus in hoc genere.

Cap. XXXII.

ADhibenda eſt à prudenti ſcilicet oratore permagna in hiſce motibus concitandis temperies, vt inſanos quóſque & ignauos reiiciat; ſanos contrà & generoſos ſtudioſiſſimè conſequatur. Primùm quidam motus ſunt iracundiæ, qui videntur magni & violenti; ſed re ipſa verboſi ſunt, degeneres, ignaui: qui à comicis, plebeiis hominibus tribui ſolent: Rumpuntur enim nõnunquam iracundia, & quo magis iraſcuntur, eò pleniorem omnium captant riſum. Talia ſunt iſta apud Terentium:

Tum autem Syrum impulſorem: vah! quibus illum lacerarem modis:
Sublimem medium, arriperem, & capite primùm in terra ſtatuerem,
Vt cerebro diſpergat viam:
Adoleſcenti ipſi oculos eriperem, poſt hæc præcipitem darem:
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & proſternerem.

Fulgura ſunt hæc (vt diximus) è pelui.

Quin apud Plautum, quanto dolore & iracundia hæc ſenex!

Perij, interij, occidi! quò curram? & quò non curram? *Plautus in Aulularia.*

Téne

Téne, téne, quem? quis neſcio, nihili
video, cæcus, atque
Equidem quò eam, aut vbi ſim aut qui
ſim, neque cum animo
Certum inueſtigare; obſecro vos ergo
mihi auxilio,
Oro, obteſtor, ſitis: & hominem demon-
ſtretis, qui eam abſtulerit.
Qui veſtitu, & creata occultant ſeſe, at-
que ſedent, quaſi ſint frugi.
Quid ais tu? tibi credere certum eſt,
nam eſſe bonum te vultu cognoſco.
Quid eſt, quod ridetis? noui omnes. Scio
fures eſſe hic complures.

Hæc tam iracunda ad riſum ab ingenioſo poëta ſunt comparata. Homo enim dolore & iracundia cæcus ſeipſum interrogat, & ſimul reſpondet, modò pugnantia ſecum loquitur, modò alios laudat pariter & vituperat; quas ob cauſſas meritò deridetur.

Quæ ſunt igitur huius affectus vitia? facile eſt iſtud quidem prudentiæ diiudicare. Primùm vitioſi ſunt nimis vehementes, atque inſani. Tantum enim abeſt, vt iracundiam vel terrorem iniiciant clamoſi iſti nugatores, quin potiùs ſe ipſos præbent deridendos; quòd ratione, præſtantiſſima hominis parte, videantur deſtituti.

Secundò, deridentur qui licèt inſani nihil admodum habeant, ſupra rem tamen & perſonam ſunt elati: quales ſunt qui in cauſſis & negotiis minoris momenti adhibētur ad tragœdiæ grauitatem nimis compoſiti. Quod vitium pueris familiare eſt, qui in affectibus & iudiciis nullum perſæpe tenent modum. Atqui vt res alioqui viles ampliſſimis extollūt laudibus, ſic etiam in minora quæque crimina, æquè ſolent, ac in maxima, excandeſcere.

Motus generoſos quid eneruet. Tertiò generoſi plerumque motus vrbis antiquis atq; inflatis deteri infringique ſolent; Num enim in riſum cedet hæc iracundia Medeæ apud Pacuuium?

Pacuuius in Medea
Quidnam autem hoc ſoniti eſt, quod
ſtridunt foris?
Vbi ille eſt? me miſeram! quoniam cla-
mor eliminat.
Si quis me hac oratione incitet, quid
reſpondeam?
Vtinam nunc màtreſcam ingenio, vt
meum patrem vlciſci queam!
Eóne tyranni noui temeritudinem,
Me calultur ſuſpicir.

Quartò, cauendum eſt ſeriis iracundiæ motibus miſceantur ioci, & redicula. Neque enim licet iraſci oratori, vt Ballioni

Plaut. in Pſeudolo
Forum coquinum qui vocant, ſtultè
vocant:
Nam non coquinum eſt, verùm furi-
num eſt foris.
Nam ſi ego iuratus peiorem hominem
quærerem,
Coquum non potui, quàm hunc, quem
duce ducere
Multiloquum, gloriſum, inſulſum,
inutilem:
Quin ob eam rem Orcus recipere hunc
ad ſe noluit,
Vt eſſet hic, qui mortuis cœnam co-
quat:
Nam hic ſolus illis coquere quod placeat
poteſt.

DE GENEROSIS *iracundiæ motibus.*

CAP. XXXIII.

EXtant plerique generoſi iracundiæ motus, qui quaſi liberi, paterni corporis ſimilitudinem, ſic animæ ipſius Oratorum, à quibus fluunt, effigiem quandam præferunt, vt non immeritò, illuſtrium parentum ſobolem poſſis appellare. Qua in re præ cæteris admirabiles, D. Gregor. Nazianz. Demoſthenes & Cicero extitere. Quo enim ſpiritu hæc aduerſus Iulianum?

Digitized by Google

τὸν Παῦλον, τὸν Ἰάκωβον, τὸν Στέφανον, τὸν Ἀνδρέαν τὴν Θέκλαν, τοὺς ἐπ᾽ ἐκείνοις τε, καὶ πρὸ ἐκείνων, τῆς ἀληθείας προκινδυνεύσαντας; οἳ πυρὶ καὶ σιδήρῳ, καὶ θηρσὶ, καὶ τυράννοις προθύμως ἀντηγωνίσαντο, καὶ παροῦσι κακοῖς, καὶ ἀπειλουμένοις, ὥσπερ ἐν ἀλλοτρίοις σώμασιν ἢ ἀσώματοι; τίνος ἕνεκεν· ἵνα μὴ προδῶσι μηδὲ μέχρι ῥήματος τὴν εὐσέβειαν· ὧν αἱ μεγάλαι τιμαὶ, καὶ πανηγύρεις παρ᾽ ὧν δαίμονες ἐλαύνονται, καὶ νόσοι θεραπεύονται. ὧν αἱ ἐπιφάνειαι, καὶ ὧν αἱ προρρήσεις, ὧν καὶ τὰ σώματα μόνον ἴσα δύναται ταῖς ἁγίαις ψυχαῖς, ἢ ἐπαφώμενα, ἢ τιμώμενα· ὧν καὶ ῥανίδες αἵματος μόνον, καὶ μικρὰ σύμβολα πάθους, ἴσα δρῶσι τοῖς σώμασι.

Paulum, Iacobum, Stephanum, Lucam, Andream, Theclam, eos, qui & poſt illos, & ante illos, pto veritate periculis ſe obiecerunt? qui cum igni & ferro, & belluis & tyrannis, & præſentibus malis, & denuntiatis, alacri animo, velut in alienis corporibus, imò quaſi corporum expertes, dimicarunt? cur? ne pietatem, vel verbo tenus proderent: Quibus præclari honores & feſta conſtituta ſunt: à quibus dæmones propelluntur, & morbi curantur: quorum apparitiones & prædictiones; quorum vel ſola corpora idem poſſunt quod animæ ſanctæ, ſine tangantur, ſiue honorentur; quotum vel ſolæ ſanguinis guttæ, atque ſuppliciorum ſigna idem poſſunt quod cotpora. [Hæc etiam trucis habent aliquid feſtiuitatis admixtum.

Οὔ, φασιν οἱ τὰ ἐκείνου σέβοντες, καὶ τὸν νέον ἡμῖν θεὸν ἀναπλάττοντες, τὸν ἡδὺν, καὶ φιλάνθρωπον. ἀλλ᾽ ὅτι οὐ δημοσίᾳ, διωκέσθωσαν Χριστιανοὶ, προὔθηκε, καὶ πάντα πασχέτωσαν, ὅσα δοκεῖ τοῖς διώκουσιν, ἀφιέντες αὐτὸν τῆς τοῦ διώκειν αἰτίας. τὴν ὕδραν δὲ, οὐδεὶς πώποτε εἶπεν ἥμερον, ὅτι ἐννέα κεφαλὰς ἀντὶ μιᾶς προυβάλλετο εἴπερ τῷ μύθῳ πιστέον· οὐδὲ τὴν Παταρικὴν χίμαιραν, ὅτι τρεῖς, καὶ ἀνομοίους, ὥστε εἶναι φοβερωτέραν· ἢ τὸν ἐν ᾅδου Κέρβερον, ὅτι τοσαύτας τε καὶ ὁμοίας, ἢ τὸ θαλάττιον κακὸν τὴν Σκύλλαν, ὅτι ἓξ ἐν κύκλῳ, καὶ φρικτοτάτας καὶ τοίγε τὰ ἄνω φασὶν αὐτῆς χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα, καὶ εἰς ὄψιν οὐκ ἀηδῆ. (κόρη γὰρ ἦν, πρὸς ἡμᾶς τι συγγενὲς ἔχουσα) αἱ δὲ ἀπὸ τούτων κυνώδεις κεφαλαὶ, καὶ θηριώδεις, οὐδὲν δὴ ἦσαν ἀγαθοῦ, στόλους ὅλους ἁρπάζουσαι, καὶ μηδὲν εἰς κίνδυνον διαφέρουσαι, τῆς ἀντιθέτου χαρύβδεως. ἢ καὶ τῶν τοξοτῶν σὺ, καὶ τῶν σφενδονιτῶν τὰ βέλη, καὶ τοὺς λίθους καταιτιάσῃ, ἀλλ᾽ οὐ τοὺς σφενδονῶντας, καὶ τοὺς τοξεύοντας; ἔτι

NOn ita eſt, inquiunt, qui res illius venerantur, nouúmque Deum illum nobis effingunt, ſuauem, inquam, illum, & benignum: verùm quia nequaquam apertè promulgauit, vt Chriſtiani vexarentur, atque ea omnia paterentur, quæ perſecutoribus collibitum eſſet, idcirco eum à perſecutionis crimine vendicant. Atqui Hydram nemo vnquam lenem & manſuetam dixit, quòd nouem capita pro vno proferret, (ſi quid fidei poëtis habendum eſt:) nec Pataricam Chimætam, quòd tria, ac diuerſa, vt terrotem maiorem afferret: aut illum apud inferos Cerberum, quòd totidem & ſimilia: aut Scyllam, æquoream peſtem, quòd ſex in orbem, maximéque horrenda, & tamen ſuperiores ipſius partes ſuaues, & humanas fuiſſe narrant, nec aſpectu iniucundas (virgo enim erat, cognationis cuiuſdam neceſſitudine nobiſcum deuincta:) ac reliqua capita canina erant & belluina, atque omnino pernicioſa, claſſes totas corripientia; nec, quantum ad periculum, ab oppoſita Charybdi quiquam differentia. An tu etiam ſagittariotum & funditorum ſagittas, ac lapides, non autem funditores ipſos & ſagittarios accuſabis? an ve-

Hydra.

Chimæra

Cerberus

Scylla.

 naturum

ἢ τῶν κυνηγετῶν τοὺς κύνας, καὶ τῶν φαρμακέων τὰ δηλητήρια, καὶ τῶν κερατιζόντων βοῶν, καὶ σπαραττόντων θηρίων τὰ κέρατα, καὶ τοὺς ὄνυχας· οἱ δὲ χρώμενοι τούτοις, ἐκτὸς ἔσονται, καὶ οὐ μεθέξουσι τῶν τολμωμένων αἰτίας; πολλῆς ταῦτα τῆς ἀλογίας, καὶ ὄντως σοφιστοῦ δεόμενα, τοῖς ἑαυτοῦ συνηγοροῦντος κακοῖς, καὶ τῇ τοῦ λόγου δυνάμει τὸ ἀληθὲς συγκαλύπτοντος· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὅπως ἑαυτὸν ἀποκρύψει, οὐδ' ἂν πολλὰ στραφῇ, καὶ παντοῖος γένηται ταῖς ἐπινοίαις. οὐδ' εἰ τὴν Ἄϊδος κυνέην, ὃ δὴ λέγεται, περιθέμενος, ἢ τῷ δακτυλίῳ Γύγου, καὶ τῇ στροφῇ τῆς σφενδόνης χρησάμενος, ἑαυτὸν ἀποκλέψειε. τοὐναντίον μὲν οὖν, ὅσῳ φεύγειν ἐπιχειρεῖ, καὶ διαδιδράσκειν, τοσούτῳ πλέον ἁλίσκεται παρὰ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, καὶ τοῖς συνετωτέροις τούτων κριταῖς· ὡς τοιαῦτα πράττων τε καὶ τολμῶν, οἷς οὐδ' ἂν αὐτὸς ὡς δικαίως πεπραγμένοις ἔχοι συνηγορεῖν. οὕτως εὐάλωτόν ἐστιν ἡ πονηρία, καὶ πανταχόθεν ἑαυτῇ περιπίπτουσα.

natorum canes, & veneficorum toxica, & cornupetarum boum, & dilaniantium ferarum cornua, & vngues: qui autem his vtuntur, extra culpam ponentur, nec criminis earum rerum, quas perpetrarint, participes erunt? Magnæ profectò hæc ſtultitiæ fuerint ac ſophiſta procuIdubio opus habuerint, qui vitiorum ſuorum patrocinium ſuſcipiat, viribúſque eloquentiæ veritatem obtegat. Sed nulla vnquam ratione ſeipſum occultabit ne ſi in omnem quidem partem ſe vertet, ac per vafritiem ſuam in omnes formas immutet, atque Orci galeam, vt dici ſolet, induat, aut Gygis annulo, & palæ conuerſione, ſeſe ſuffuretur. Imò contrà, quò magis elabi atq; effugere tentat, hoc magis comprehenditur, & conuincitur apud veritatis tribunal, ac prudentiſſimos quoſque earum rerum iudices, vt pote hęc faciens atque committens, quæ ne ipſe quidem vt iuſta defendere queat. Adeò expugnatu facilis res eſt improbitas, atque vndecumque ſecum ipſa pugnat.

Orci galea.

Gygis annulus.

Quænam in odium cõmune excitent, & pudorem afferant.

HÆc quæ turpitudinem habent admixtam, vt libidinum, potationum, obſequiorum infamium, non modò commune odium exci tant, ſed ei ipſi in quem dicuntur, pudorem afferunt non mediocrem: qualia ſunt quæ in nobili Philippica, Antonio, de vomitu, & amoribus: Æſchini, in oratione pro corona, de comica opera, de obſcuritate familiæ, & viliſſimis miniſteriis in ſacris Cereris, obiiciuntur.

Nunc ſingula expendamus. Vnde tantus & tam grauis conſurgit motus, paucis ad imitationem notandum eſt.

Prima emiſſio fit per amarulentam exclamationem; *homo ſtultiſſime, & impiiſſime*: Subiicit vltimo loco, quod grauiùs ambitioſum Iuliani pungebat ingenium: *in magnis rebus imperitiſſime.* Mox, qua maieſtate orationis, Eccleſiæ pingit maieſtatem? *Aduerſus tantam ſortem, quæ ſapientes vicit, Dæmones oppreſſit, tempus ſuperauit!* Hæc, & cætera magnifica. Iam ex aduerſo perſonam Iuliani quo carbone delineat: *Túne? quis autem, & quantus? & vnde profectus?*

Hæc ad contemptum grauiora ſunt, quàm ſi longum verborum circuitum texeret: nam & innatam animi generoſitatem indicant; quæ ne dignetur quidem omnes minutias excutere, vt genus, vt educationem, & pueritiam, *& vnde profectus?* Suſpicionem tamen animis auditorum relinquit, verbis ipſis longè grauiorem.

Tertiò, ex antitheſi & oppoſitione contrariorum, pugnam CHRISTI & Iuliani ſubiiciens oculis, ingentem motum excitat: *Túne manum,*

aduerſus

Digitized by Google

aduerſus eam,& qua,& prote,& propter te clauis transfixa eſt? Quæ omnia vim habent maximam, & altiſſimam eloquentiam.

Tandem iſta, verbáne videntur an potiùs fulmina, quæ epiphonematis vice ſubiiciuntur : *Poſt Herodem perſecutor, poſt Iudam proditor :* & quod amarulentam habet ironiam, *niſi quòd non laqueo, vt ille, pœnitentia animi ſignificationem dediſti : poſt Pilatum Chriſticida, poſt Iudæos Dei hoſtis.*

Poſtremò, quæ conſummatæ malitiæ eſt, arguit ex Iuliano effrænatam audaciam, omnis timoris, tam diuini quàm humani, expertem, à quo luculentæ plerunque ducuntur amplificationes. *Non victimas pro Chriſto caſas veritus es, nec magnos pugiles extimuiſti, Ioannem illum, Petrum, Paulum :* quæ magnificè & pro rei dignitate dicuntur. Addit falſam & aculeatum ironiam : *Hæc non colis, ſed contemnis, qui Herculis rogum* ; vbi de induſtria Hercules Oetæos, & Pelopas, & humeros eburneos, & cætera id genus commemorat, quo magis aduerſarium irritet, qui poëtices ac fabularum cognitionem Chriſtianis hominibus abſconditam eſſe cupiebat. Is eſt igitur Gregorij character in motibus iracundiæ, & ex vngue leonem licet agnoſcere.

Demoſthenis iracũdia acris & generoſa fulmini cum nube colluctanti comparatur.

Demoſthenes multum habet calidi & incenſi : atque in his profectò motibus longè feliciùs quàm in miſerationibus dominatur, quanquam non eſt fuſa eius, vt ſolet, iracundia, ſed conciſis vibrata locutionibus, quas tela ignea meritò quis poſſit appellare. Videtur autem nonnunquam, præ vehementia, oratoris incluſus colluctari ſpiritus, & non ſecus atque halitus in ardenti nube circumrotari, ſtrepere, minari, nondum tamen exilire, vt terror ipſe quolibet exitu grauior ſit, & formidoloſior. Numquid enim in iſtis videtur ignes parturire, necdum tamen edere? ἐφ' οἷς ἀποπνίγομαι: cùm de Æſchinis audacia & facinoribus loquutus, vt plura ſuis auditoribus cogitanda relinquat, & eorum tantam eſſe turpitudinem oſtendat, vt ſine nauſea & animi cruciatu dici non poſſint.

In his ego, inquit, *ſtrangulor.* Nondum fulmen cecidit, & eo terribilius eſt : &, οὐχ ὃ ἄν εἴποι τις, poſtquam multa eructauit in aduerſarium? *Numquid hic eſt barbarus? num execrandus? num?* Hoc intercidit, quaſi præ atrocitate nomen vix inueniens, deinde tranſilit : *Num ipſe eſt, quod quiſque dixerat mali?* Curtum quidem illud, ſed grauis & generoſi ſtomachi.

Quid Cicero πένταθλος ſummus in omnibus? huius ſtrictæ & faſtidioſæ iracundiæ, vbi modò vult, multum habet : vt, tuæ coniugis, bonæ fœminæ, locupletis quidem certè : Bambalio quidam pater, homo nullo numero, nihil illo contemptius: qui propter hæſitantiam linguæ, ſtuporémque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At auus huius nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla & cothurnis nummos populo de roſtris ſpargere ſolebat. Vellem hanc contemptionem pecuniæ ſuis reliquiſſet, haberetis nobilitatem generis glorioſam. [Grauis dubio procul, & amarulenta oratio, quæ plus celat quàm promit. Nam, quo artificio, M. Antonij auaritiam perſtringit? *Vellem hanc contemptionem:* Et iſtud, Quod mihi igitur certamen eſſet huiuſmodi? cum C. Mario ſcilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbaro Epicureo, cum altero Catilinæ laternario, quos neque hercule ego, neque ſupercilium tuum, neque collegæ tui cymbala ac cro

Ciceronis motus in iracũdia.

Cicer. in Piſonem.

ac crotala fugi: & ego iſtius pecudis, ac putidæ carnis, conſilio ſcilicet aut præſidio niti volebam? ab hoc eiecto cadauere, quidquam mihi opis aut ornamenti expectabam? [Quæ plena ſunt acerbi contemptus. Iam vbi habenas laxat iracundiæ, quantus & quàm admirabilis eſt!]

O Dij immortales! túne etiam, atque adeò vos geminæ voragines, ſcopulíque Reipublicæ, meam fortunam deprimitis, veſtram extollitis? [Et:] O familiæ! hîc tantiſper moratur] dein, non dicam Calphurniæ, ſed Cluentiæ: neque huius vrbis, ſed Placentini municipij: neque paterni generis, ſed braccatæ nationis dedecus.

Et contra Antonium: Tu mentis es compos? tu non conſtringendus?

Iam iſta ſunt incenſa fulmina.

Philip. 2. O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu illarum ædium Diis penaribus os importuniſſimum oſtendere? quam domum aliquandiu aſpicere poterat, nemo ſine lacrymis præterire, hac te in domo tamdiu diuerſari non pudet? in qua, quamuis nihil ſapias, tamen nihil tibi poteſt eſſe iucundum. An tu illa veſtibula, roſtra, ſpolia, cùm adſpexiſti, domum tuam ne introire putas? fieri non poteſt: quamuis enim ſine mente, ſine ſenſu ſis, vt es: tamen & te, & tua, & tuos noſti. Nec verò te vnquam, neque vigilantem, neque in ſomnis, credo mente poſſe conſiſtere: neceſſe eſt, quamuis ſis, vt es, violentus, & furens, cùm tibi obiecta ſit ſpecies ſingularis viri, perterritum de ſomno excitari, furere etiam ſæpe vigilantem.

Pro domo. Et pro Domo: O Dij immortales; (Vos enim hæc audire cupio,) P. Clodius veſtra ſacra curat. [Deinde: [Quid tibi neceſſe fuit anili ſuperſtitione, homo fanatice? &c.

Tum: Quid homini tenerrimo, creduliſſimo, fallaciſſimo, omnium ſcelerum libidinúmque maculis notatiſſimo, &c.

Quid de me, quod tuliſſe te dicis, parricida, fratricida, ſororicida, nonne extra ordinem tuliſti, &c. [Hoc demum ſtomachum eructare eſt.] Et: O cœnum! ô portentum! ô ſcelus! hanc tibi legem Clodius ſcripſit, ſpurciorem lingua ſua.

Grauis hic ſtomachus, ſi quiſquam alius: Vbi verò ſtimulandi ſunt in iracundiam iudices, quis illo potentior?

Si hæc non ad ciues Romanos, non ad aliquos amicos noſtræ ciuitatis, non ad eos qui populi Romani nomen audiuiſſent: denique, ſi non ad homines, verùm ad beſtias, aut etiam, vt longiùs progrediar, ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine, ad ſaxa & ſcopulos hæc conqueri & deplorare vellem: tamen omnia muta atque inanima, tanta & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. Nunc verò, cùm loquar apud Senatores P. R. legum iudiciorúmque, & iuris authores, timere non debeo, ne non vnus iſte ciuis Romanus illa cruce dignus, cæteri omnes ſimili periculo indigniſſimi iudicentur. Paulò ante, Iudices, lacrymas in morte miſera atque indigniſſima nauarchorum non tenebamus. Quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere debemus? nam ciuium Roman. ſanguis coniunctus exiſtimandus eſt. Et quæ habet in Verrem, initio actionis 2. *Verr. 7. Iracūdia & conqueſtionis motus.*

Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Roman. quos partim ſecuri percuſſit, partim vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis, in crucem ſuſtulit. Rapiunt eum ad ſupplicium Dij patrij: quòd

iſte

Digitized by Google

iſte inuentus eſt, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes pretium pro ſepultura liberûm poſceret, &c. quæ longè lateque exaggerata, ad incendendum Iudicum iracundiam plurimùm valent. Etiam illud 4. ad Heren. ad incitandum validum eſt.

4. ad Herenn. Quòd ſi iſtum, Iudices, veſtris ſententiis liberaueritis, ſtatim ſicut à catena leo miſſus, aut aliqua teterrima bellua ſoluta ex catenis, volitabit, & vagabitur in foro, acuens dentes multos (an potiùs inultos?) in cuiúſque fortunas, in omnes amicos atque inimicos, notos & ignotos incurſans, aliorum famam depeculans, aliorum domum atque familiam perfringens, rempub. funditus labefactans.] Quanquam iſtud, nondum conſummatę, vt apparet, eloquentię. Mitto cætera propè innumerabilia, quæ paſſim occurrunt.

Innata eſt fermè omnibus oratoribus hæc ingenij celſitudo, ſed in diuinis hominibus eò clariùs elucet, quo ſanctitatis armis freti, in vitia liberiùs inuehuntur. In quo admirabilis eſt, ſicut in cæteris, D. Chryſoſtom. maieſtas: quo enim ſpiritu dixit aduerſus Eudoxiam?

Vide Baron. tit. 5. p. 243. Rursũ Herodias furit, rursũ bacchatur, rurſum ab Herode caput Ioannis iniuriâ petit abſcindi: Rursũ Iezabel Nabutæ vineã eripere ſatagit, & ſanctũ Eliã ad mõtes cõpellere.] Horribilis planè oratio, quæ licèt in hiſtoriã de cæde Ioannis Baptiſtæ diceretur, omnes tamẽ in Eudoxiã, quæ tũc acerbiſſimè Ioannem Chryſoſtomum perſequebatur, dictum exiſtimârunt. Hoc initium, quod inuenitur in oratione ab Antonio Agellio ex veteri codice decerpta, immutatum eſt homil. decima quinta in Matthæum, vbi his verbis exorditur: Heu me, quid agam? vnde ſermonis exordium faciam? quid dicam? vel quid taceam?

Cætera planè conueniunt: habent autem amarulentã in ambitionem & crudelitatem mulierum inuectiuam.

Quid inter agreſtes feras leone ſæuius? ſed nihil ad mulierem. Quid dracone atrocius? ſed & hoc, muliebre ſuperauit ingenium.

[Deinde.]

Danielem leones in lacu reueriti ſunt, iuſtum verò illum Nabuten Iezabel interfecit. Cetus Ionam in ventre cuſtodiuit: Dalida autem Samſon circumuentum illecebris, raſo etiam capite deformatum, hoſtibus tradidit. Dracones, & aſpides, & feræ cornutæ, Ioannem Baptiſtam in ſolitudine degentem, immanitatis oblitæ tremuerunt: Herodias verò eidem caput amputauit, & tanti viri mortem in pretium ſaltationis accepit. *Tom. 2. hom. 15. in Matt.*

Motus creſcit ex cõparatis, quæ ſuperius notauimus: iam quo impetu ardentes ſagittæ vibrãtur in Herodem?

Adulterium Herodes committit, & in carcerem pergit Ioannes; ſic iudicat ſedens in loco Iudicis, reus; in loco vindicis, innocentię perſequutor. Rogo vbi rerum facies? vbi forma? vbi pudor? vbi exiſtimatio publici cognitoris? vbi Deus? vbi homo? vbi fax? vbi lex? vbi ipſius iura naturæ? Simul omnia ſunt, Herodes, te agente, te iudicante, te viuente confuſa. *Hom. 16. in Matt.*

Et iſta, quàm grandi & neruoſa dicuntur eloquentia?

Mens migrat in ferarum caueam: in arenam funerum Regia conuertitur: fiunt de conuiuiis lanienæ ſpectatores: mutatur furore conuiuium, fit cibus cædes, vinum tranſit in ſanguinem. Verſus eſt dies natalis in funebrem, ortus in occaſum, cœna in homicidium. Neruorum cantus næ-nias concinunt, & tragœdia perſonat, quam omnium ſæculorum intuebitur memoria.

[Quid deinde? Ingreditur bellua, non puella: cruorem ſitit, non cho-

Digitized by Google

reas : diſcurrit per aulam imagine duntaxat muliebri fera importuna; per collum iubas ſpargit, non capillos, variis torquet membra flexibus, creſcit interim immanis ſæuitia, fit grandis crudelitate, non corpore, fremit ore, dentibus frendet, ferrum non ſuſcipit, ſed producit.

Sed omniū planè ingenia, mordaci quadam acrimonia ſtyliq; volubilitate ſuperauit S. Hieronymus. Nam, vt cęteros omittam, Heluidium, Iouinianum, Vigilantium, qua oratione Rufinum veterem amicum exagitat?

Illud verò ridiculum, quòd poſt triginta annos ad parentes ſe eſſe reuerſurum iactat: homo, qui nec patrē habet, nec matrē; & quos viuentes iuuenis dereliquit, mortuos ſenex deſiderat : niſi fortè parentes, militari vulgarique ſermone, cognatos & affines nominat. [Mox:] Periclitatur Romæ illa probatiſſima fides eius: & hic ſupinus, & laſſulus, poſt triginta annos per molliſſimum Flaminiæ iter eſſedo venire non poteſt: ſicque prætendit longi itineris laſſitudinem, quaſi triginta annis ſemper cucurrerit, aut biennio Aquileiæ ſedens, præteriti itineris labore confectus ſit.

[Et alio in loco:]

Hæc taces, quæ omnes flagitant, & ad illa reſpondes, quæ nullus inquirit: Fumos quoque meos frequenter irrides, eò quòd ſimulem ſcire me, quod neſciam, & enumeratione doctorum rude illudam vulgus. Tu videlicet flammeus, imò fulmineus, qui in loquendo fulminas, & flammas ore conceptas tenere non potes. Atque vt ille Barthochabas auctor ſeditionis Iudaicæ, ſtipulam in ore ſuccenſam anhelitu ventilabat, vt flammas euomere putaretur : ita & tu nobis alter Salmoneus, omnia per quæ incedis, illuſtras, & nos fumoſos arguis, de quibus fortè dicatur, qui tangis montes, & fumigant; nec intelligis, quid fumus in Propheta ſignificet, locuſtarum, & quòd pulchritudo oculorum tuorum amaritudinem fumi noſtri ferre non poteſt.

Sed hæc eius, mel & roſæ, ſi cum iſtis conferantur.

Attu bonæ ſpei columen, ex cetræ ſtimulis inflammatus, factus eſt mihi in arcum prauum, & contra me conuiciorum ſagittas iacis; inimicus tibi factus ſum vera dicens : Non doleo de maledictis : quis enim neſciat nihil niſi flagitioſum tuo ore laudari? Hoc plango, quòd teipſum non plangis; quòd te non ſentis mortuum; quod, quaſi gladiator, paratus Libitinæ in proprium funus ornaris, &c. *Hieron. in Sabin.*

Claudam riuos, ſi iracundiæ adhuc muliebris generoſitatem annotauero.

Bunduica, Britannica fœmina, regio planè ſpiritu, & genere, cùm aduerſus Romanos exercitum ad centum & viginti hominum millia comparâſſet, in tribunal ex terra paluſtri excitatum conſcendit, procero corpore Heroïna, forma honeſtiſſima, vultu ſeuero, voce aſpera, capillo fuluo, & admodum promiſſo, verſicolori tunica induta, & inſigni lorica munita, tum haſtam manibus ferens, ſic locuta eſt:

Πέπεισθε μὲν τοῖς ἔργοις αὐτοῖς, ὅσον ἐλευθερία τῆς δουλείας διαφέρει. [Deinde animos ad bellum concitans, appoſitè & grauiter Romanorum iniurias exaggerat:] τί μὲν γὰρ οὐ τῶν αἰσχίστων, τί δ᾽ οὐ τῶν ἀλγίστων, ἐξ οὗπερ εἰς τὴν Βρεταννίαν οὗτοι παρέκυψαν, πεπόνθαμεν, &c. Mox : καὶ πόσῳ κρεῖττον ἦν ἅπαξ τισὶ πεπρᾶσθαι μᾶλλον, ἢ μετὰ κενῶν ἐλευθερίας ὀνομάτων κατ᾽ ἔτος λυτροῦσθαι; πόσῳ δὲ ἐσφάχθαι, καὶ ἀπολωλέναι μᾶλλον ἢ κεφαλὰς ὑποτελεῖς περιφέρειν; καὶ τί τοῦτο εἶπον; οὐδὲ γὰρ τὸ τελευτῆσαι παρ᾽ αὐτοῖς ἀζήμιόν ἐστιν. Ἀλλ᾽ ἴστε ὅσον καὶ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τελοῦμεν· παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, καὶ τοὺς δουλεύοντάς τισιν ὁ θάνατος ἐλευθεροῖ. Ῥωμαίοις δὲ δὴ μόνοις καὶ νεκροὶ ζῶσι πρὸς τὰ λήμματα. Poſtquam igitur *Dio. l. 62. initio, p. 702.*

incom

Digitized by Google

incommoda grauiter enumerauit, addit: At quantò melius fuit, ſemel vendi, quam falſis nominibus libertatis ſingulis annis redimi? Quanto verò honeſtius generoſa morte defungi, quàm miſera & tributaria capita circumferre? Verùm quid dixi? etiam apud Romanos, ſine penſione tributi, mori non licet. Noſtis enim omnes, quot & quanta mortuorum nomine penſitemus. Quùmque eos qui apud alias gentes ſeruitutem ſeruiunt, mors afferat in libertatem, *ſoli populo Romano mortui viuunt in quæſtum* Hæc maſcula. Sed quæ ſequuntur omnes habent numeros grauitatis: cùm Romanos inſectans ait, κιθαρῳδῷ καὶ τούτῳ κακῷ δουλεύοντες, *Citharœdo, & quidem malo* (quod minimè Nero audire anebat) ſeruiunt. Poſtremo: Μὴ γάρ τοι μὴ ἐμοῦ μήθ' ὑμῶν ἔτι βασιλεύσειεν ἡ Νερωνὶς, ἡ Δομιτία, ἀλλὰ ἐκείνη μὲν Ῥωμαίων ᾄδουσα δεσποζέτω, καὶ γὰρ ἄξιοι τοιαύτῃ γυναικὶ δουλεύειν, ἧς τοσοῦτον ἤδη χρόνον ἀνέχονται τυραννούσης; tũ cõuerſa ad Adraſten, ἡμῶν δὲ σὺ ὡς Δέσποινα ἀεὶ μόνη παρεστατοίης. Abſit enim, vt in poſterum, & mihi, & vobis imperet *Neronis, aut Domitia*: (Ita Neronem effœminatum generoſo planè faſtu appellat:) ſed illa pſaltria dominetur populo Romano. Dignus eſt enim, qui huic mulieri ſeruiat, cuius tyrannidem tam longo temporis ſpatio ſuſtinet.

DE VASTIS MOTIBVS *iracundiæ.*
Déque lenibus & moderatis.
CAP. XXXIV.

Motus iracũdia in obiurgationibus.

Diſtinguendi ſunt etiam nonnulli motus grandes, & vaſti, quorum apud ruſticos homines duros & ceruicoſos, vel etiam apud alios inueteratæ malitiæ viros, nonnunquam opportunus eſt vſus: Neque enim compoſitis ad eloquẽtiam motibus plus mouentur quàm cantilenis: atque vt ipſi vaſti ſunt & vegrandes; ita etiam atrocibus plerúnque & incompoſitis motibus, ſine tamen prudentiæ diſpendio tractandi; quod mihi videtur Gilda ſapiens in acri illa contra Eccleſiaſticum ordinem correptione, cùm apud feros & plumbeos homines res ageretur, præſtitiſſe. Ita enim incipit:

Gilda ſapiens in correptione. Biblioth. SS. t. p. 587.

Britannia habet Sacerdotes ſed nonnullos inſipientes; quamplurimos miniſtros, ſed multos impudentes; Clericos, ſed quoſdam raptores, ſubdolos; Paſtores, vt dicuntur, ſed occiſioni animarum lupos paratos: quippe non commoda plebi prouidentes, ſed proprij plenitudinem ventris quærentes.

Deinde: Pinguedinis gratia taurorum more tancos, & ad illicita infeliciter promptos; vultus arroganter in altum habentes, & ſenſus conſcientia remordente ad ima vel tartarum demerſos.

Mox: quid ad hæc dormitantibus animæ oculis aſpicitis? Quid talia ſurdis ſenſuum auribus auſcultatis?

Ita vir pius, in tota illa inuectiua homines tractat non molli articulo blandiens, ſed quaſi robuſtiori tuba claſſicum canens, non curat autem, quàm diſpoſitè dicat, aut lectè, aut quibus figuris illuminet affectus; videt enim cum craſſis ingeniis agendum; quibus ſi mollius propines iracundiam, cogeris dicere: *Me miſerum! non intellexerunt.*

Obiurgationum vſus apud generoſos animos.

Alia prorſus in obiurgationibus agendi ratio eſt, apud generoſos animos; qui non temerè irritandi, ſed leni quadã & honeſta iracundia ſtimulãdi ſunt; quod prudentiſſimè & diſertiſſimè præſtitit M. Tullius Philipp. prima in nobili illa Dolabellæ & Antonij reprehenſione, *Sed per Deos immortales.* Te enim intuens Dolabella, qui es mihi chariſſimus, non poſſum de vtriuſque veſtrum errore reticere. Credo enim vos homines nobiles, magna

magna quędam ſpectantes, non pecuniam, vt quidam nimis creduli ſuſpicantur, quæ ſemper ab ampliſſimo quoque, clariſſimóq; contempta eſt, non opes violentas, & populo Romano minimè ferendam potentiam, ſed charitatem ciuium, & gloriam concupiſſe, &c. quæ alibi fuſiùs.

Hæc planè prudens, excelſa, & moderata iracunda obiurgatio. Habes eiuſdē rei præclarū exēplū in oratione Germanici, vbi militem ob concitatam ſeditionem obiurgat: *Quod nomen huic cœtui dabo?* (non enim eos dicit ingratos, improbos, conſceleratos, quibus ipſe adhuc egebat.)

Cornel. Tacit. l. 1 Ann.

Militéſne appellem, qui filium Imperatoris veſtri vallo & armis circumſediſtis? an ciues, quibus tam proiecta eſt ſenatus authoritas? Hoſtium quoque ius & ſacra legationis, & fas gentium rupiſtis.

Crimen proponit, conuiciis abſtinet, ſtimulat etiam priſtinæ virtutis recordatione: *Primáne, & viceſima legiones*; ſub finem quoque aſperitatem melle diluit: *Tua Diue Auguſte cœlo recepta mens: Tua pater Druſe imago, tui memoria*, iiſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor, & gloria inflat, eluant hanc maculam. Similia ſunt quæ habet Liuius in obiurgatione Scipionis, de quibus ſuo loco. In hoc certè genere grauis, & honeſtus, & ſuauis eſt Baſilius magnus, in epiſtola ad virginem Lapſam. Crimen enim exponit magna verborum & figurarum amplitudine, abſtinet tamen acrioribus conuiciis: nam vult corrigere, non inſultare.

Baſil. ad virgin. Lapſam. 548.

Vbi eſt ille reuerendus tuus habitus? Vbi honeſti mores, & veſtis frugalis virginem decens? & honeſtus ex pudore rubor, & decorus ex continentia & vigiliis afflorescens pallor, omni coloris ſuauitate præſtantior? Quoties in orationibus impolluta lacrymas effudiſti? Quot literas ad ſanctos ſæpè exaraſti? quid poſtulas? non vt nuptias humanas, aut hanc plenam ignominiæ & dedecoris corruptionem contraheres, ſed ne à Domino IESV excideres. Quot verò munera à ſponſo accepiſti, quid opus eſt dicere? conuictum cum virginibus progreſſum cum iiſdem, encomia virginitatis, virgineas benedictiones, literas velut ad virginem ſcriptas. At nunc modica aura rebellis afflata ſpiritus conturbaſti, & venerandam illam hæreditatem breuiſſimæ voluptatis momento commutaſti, quæ ſi faucibus aliquando placuit, felle tamen poſthac amariorem experieris. Hæc ferè ad verbum è Græco expreſſa. Deinde:

Corrupta eſt autem, non ſolùm mens tua, ſed cum eadem virgineum corpus fœdiſſima libidine contaminatum. Et horrendum illud, quod pudet me dicere, ſed tamen piget tacere, ardet enim velut ignis oſſibus ipſis, & medullis adhæreſcens, nec diutius ſuſtinere poſſum, *ſublatis membris Chriſti, feciſti membra meretricis.*

In eodem genere longè acerbior eſt D. Ambroſius: *Vnde incipiam?* quid primum? quid vltimum dicam? Bona commemorem, quæ perdidiſti? An mala defleam, quæ inueniſti? Eras virgo in Paradiſo Dei, vtique inter flores Eccleſiæ, eras ſponſa Chriſti, eras templum Dei, eras habitaculum Spiritus ſancti: Et quotiens dico eras, neceſſe eſt vt totiens ingemiſcas, quia non es quod fuiſti. Incedebas in Eccleſia, tanquam columba illa, de qua ſcriptum eſt: Pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri: ſplendebas, vt argentum: fulgebas, vt aurum, quando cum ſyncera conſcientia procedebas. Eras tanquam ſtella radians in manu Domini, nullum ventum, nullas nebulas pertimeſcebas. Quæ iſta ſubitanea conuerſio?

Ambr. ad virg. lapſam, cap. 1.

Si modo eius eſt quod vix credibile.

Quæ

Digitized by Google

Ambroſ. in reprehenſionibus Baſilio acrior.

Quæ iſta repentina mutatio ? De Dei virgine facta es corruptio Satanæ;de ſponſa Chriſti ſcortum execrabile; de templo Dei, fanum immunditiæ ; de habitaculo Spititus ſancti,tugurium diaboli.Deinde:

Væ tibi miſera, & iterum væ,quæ tanta bona parui temporis luxuria perdidiſti. Quam tibi ſpem apud Chriſtum Domini reliquiſti, cuius membra tollens, feciſti membra meretricis ? Mox ad corruptorem conuertit orationem:

C.9.

De te autem quid dicam,Fili ſerpentis, miniſter Diaboli, violator templi Dei,qui vno ſcelere duo crimina perpetraſti,adulterium vtique, & ſacrilegium ? Sacrilegium planè, vbi vas Chriſto oblatum, Domino dicatum,dementi temeritate polluiſti. Baltaſar ille Rex Perſarum, qui in vaſis Domini, quæ de templo Hieroſolymis fuerant à patre eius ablata, bibere cum ſuis amicis & cōcubinis vſurpauit,ipſa nocte Angeli manu percuſſus crudeli morte punitus eſt.Quid de te arbitraris,perdite pariter,& perditor?& cætera.

Baltaſar cur punitus.

C.4.

Hæc verò etiam aduerſus Lapſam grandia ſunt, & horroris plena.*Ceſſet,ceſſet*, iam violentiæ figmentum ceſſet tuboris argumentum, vbi toties membra illa dicata Chriſto, ſceleſto mœcho ſuis viſceribus polluēda præbuiſti. Horret animus,mens tabeſcit, cùm ad adytum ſceleris peruenitur. Nam & Medicus, quāuis fortis ſit animo, cùm altiùs tamen ſecat vulnus, puto ex parte aliqua ſuſtinebit horrorem. Heu perdita, iámne intelligis omnes tibi vias excuſationis omnimodis clauſas?iámne ſentis, quantum tibi mali,& in carne & in anima, nefaria libido contulerit : Non iſtam de te confuſionem tuus expectauerat pater, qui te ſibi ſingularem gloriam computabat. Non hunc luctum, & has lacrymas ex te ſibi naſci crediderat mater, quæ partus ſui gemitum per tuam virginitatem conſolabatur,&c.

Ad ſummum poſt increpationes, adhibet ſalutaria remedia.

DE MIXTVRA MOTVVM iracundiæ.

CAP. XXXV.

Motus iracundiæ nonnūquam cum Sarcaſmo, hoc eſt, acri atque mordaci riſu pręclarè tēperatur :Et hoc quidem vehiculo ſubnixus affectus, aduerſarios in inuectiuis vehementiùs afficit, atque deridendos præbet: Minùs autem ad auditorum iracundiam excitādam valer, quàm miſerationis temperies. Hoc genere acerbè inuectus D.Gregorius in Iulianum.

Motus iracundiæ quomodo temperatur.

Orat.4. 096.

Τὰς δὲ φυσήσεις, καὶ ἀναφυσήσεις, ἃς ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος, καὶ τὰ ἡμέτερα διασύρων, τοῖς γραϊδίοις ἀντεπεδείκνυτο, τὸ ἐπιβώμιον πῦρ ἀνάπτων, ποῦ λόγου θήσομεν; ἦ καλόν γε τὸ Ῥωμαίων βασιλέως τὰς γνάθους ὁρᾶν ἀγκμονέτας, καὶ γέλωτα πολὺν παρεχούσας, οὐ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς οἷς ταῦτα ἀρέσκειν ᾤετο· τὴν Ἀθηνᾶν δὲ οὐκ ἤκουε τὴν ἑαυτοῦ θεὸν, ὅτι τοῖς αὐλοῖς καταρα-

Iam ſufflationes, & reflationes, quas admirandus ille vir, doctrinæque noſtræ ſugillator, vetulis mulierculis in contrarium oſtentabat, altaris ignem accendens, quo tandem orationis loco ponemus ? Præclarum enim profectò erat, Imperatoris Romani buccas in decorè tumentes cernere, riſúmque ingentem non externis tantùm, ſed his etiam quibus hac ratione placere ſe putabat excitantes ; Mineruam autem ſuam tibias execratam non audiebat

Iracūdiæ motus mixtura cum riſu mordaci.

Digitized by Google

σατο οἷς ἐπετηδευμένως τὴν ἑαυτῆς καλλονὴν κατεμάνθανεν, ἀντὶ ἐσόπτρου χρησαμένη τῷ ὕδατι· τὰς δὲ προπόσεις καὶ φιλοτησίας ἃς δημοσίᾳ τῶν πόρναις ἀντιπροὔπινετο ὑποκαλύπτων τὸ ἀσελγὲς, μυστηρίου σχήματι, πῶς οὐ θαυμάζειν;

poſtquam aquis ſpeculi vice vſa, eas dedecori ſibi eſſe proſpexit. Propinationes verò,& pocula,quibus meretrices palam publicéque poſcebat vicißimque poſcebatur, myſterij obtentu petulantem libidinem obuelans, quis non laude & admiratione proſequatur?

Hæc inquã,magis fatigãt aduerſarios, ſed nõ æquè odiũ iritãt auditorũ. Alia eſt mixtura motus iracundiæ,cũ affectu miſerationis. Eſt enim ad irã concitandã efficaciſſima, narratio aliqua,aut deploratio rei funeſtæ,& crudelis. Atque ex ardore doloris, animus ad iracundiam facili nutu propenſus delabitur. Hoc artificio vſus eſt M. Antonius, cùm ad vltionẽ Cæſaris P.R. ſollicitaret animos;neque enim in peroratione,vbi vehemẽtior eſt oratio, maledictis in interfectores ſæuit, ſed tragicã Cæſaris mortem, quanta poteſt verborum miſeratione deplorat; quo modo dolorem primùm flebilem,deinde iracundiam & furorem concitauit. Sic igitur ille apud Dionem:

Oratio Antonij in funere apud Dio.l.44.

Ἀλλ' οὗτος ὁ πατὴρ, οὗτος ὁ ἀρχιερεὺς ὁ ἄσυλος, ὁ ἥρως, ὁ θεὸς τέθνηκεν, οἴμοι τέθνηκεν.

Vide, quo pondere iſta colliguntur: Is pater:is Põtifex:is Sanctus:is Heros: is Deus mortuus eſt. Heu, me miſerũ, mortuus eſt! Deinde modũ explicat ſtupendæ mortis, & indignæ, ἐντὸς τοῦ τείχους ἐπιβουλευθεὶς, ὁ καὶ ἐς Βρεττανίαν ἀσφαλῶς στρατεύσας. Non morbo,non vulnere,non caſu repentino abreptus, ſed inter mœnia ciuitatis inſidijs occiſus, qui ad extremas vſque Britanniæ oras ſaluus & incolumis bellum duxerat. Et iſta plena ſunt affectus, ἄοπλος, ἀνεπίληπτος, γυμνὸς, ὁ εἰρηνοποιὸς· πρὸς τοῖς δικαστηρίοις, ὁ δικαστής· πρὸς τῷ ἀρχείῳ, ὁ ἄρχων. Inermus, ille bellicoſus:nudus,ille pacificus: ad tribunal peremptus, iudex: in curia princeps curiæ.

Mox: ποῦ δή τά σοι Καῖσαρ φιλανθρωπία; ποῦ δὲ ἡ ἀσυλία, ποῦ δὲ οἱ νόμοι;

Quid tibi profuit Cæſar,humanitas?quid ſanctitas? quid leges? Et

Σὲ δ' ἔτι τοὺς οἰκτρῶς ἀπέκτειναν οἱ φίλοι

Téne tam miſerande contrucidarunt amici.

Iam: Καὶ νῦν ἐν ἀγορᾷ πρόκεισαι ἐσφαγμένος, δι' ἧς πολλάκις ἐπόμπευσας ἐστεφανωμένος καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος ἔρριψαι κατεξαινόμενος, ἀφ' οὗ πολλάκις ἐδημηγόρησας.

Iaces in foro iugulatus,in quo nuper coronatus triumphabas: Mactatus, & proiectus ad ſuggeſtum, è quo tam ſæpe ad populum peroraſti.

Poſtremò conuerſus ad cadauer:

Οἴμοι πολιῶν ᾑματωμένων! ὢ στολῆς ἐσπαραγμένης, ἣν ἐπὶ τούτῳ μόνον, ὡς ἔοικεν, ἔλαβες, ἵν' ἐν ταύτῃ σφαγῇς!

Heu me,canos tuos sãguine cruẽtatos! Heu tunicam diſceptã, & dilaceratã,quã ad id ſolum ſumpſeras, vt in ea morereris! Non fuit opus lõga in interfectores oratione, ſatis dolor,ſatis lacera veſtis & cruor loquebantur. At dices; quòd ſi odium in vitium aliquod ſit concitandum, vbi præſertim iſtæ imagines externæ, caſus miſerabiles, noui atque inopinati,non ſuppetunt, quod tandem erit præſtandum? Artis eſt eximiæ,ea plerũque ſuggerere quæ rerũ natura denegauit,& fictas imagines,quibus ſenſus impellantur, quãtum locus prudentiáque patietur conformare. Qua in re admirabilis eſt D. Ioannis Chryſoſtomi induſtria; qui cum ad deteſtationem iurandi commouere vellet auditores

D. Ioann Chryſoſtomi in motibus induſtria

Digitized by Google

tores, Ioannis Baptiſtæ caput pallidum, & cruentum, in orationis imagine producit, manibus fermè palpandum, & domum aſportandum ſuis auditoribus præbet: Vocem deinde illi tribuit: *Me iuſiurandum interfecit*, (inquit:) *odio habete interfectorem meum.* Dignus eſt locus qui integer exſcribatur.

DE ODIO CONCITANDO IN VITIA, *& fictione imaginis.*

Ex Diuo Chryſoſtomo exemplum.

CAPVT XXXVI.

Ex D. Chryſoſt. hom 14. p.177.

Καὶ γὰρ παρεκάλεσα πρώην ὑμᾶς, τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου λαβόντας ἀποτετμημένην, καὶ θερμοῦ τοῦ αἵματος ἔτι ἀποστάζουσαν, οὕτως ἀπελθεῖν οἴκαδε ἕκαστον, καὶ νομίζειν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρᾶν αὐτήν, φωνὴν ἀφιεῖσαν, καὶ λέγουσαν, Μισήσατέ μου τὸν σφαγέα τὸν ὅρκον· ὅπερ ἔλεγχος οὐκ ἐποίησε, τοῦτο ὅρκος ἐποίησεν· ὅπερ θυμὸς τυραννικὸς οὐκ ἴσχυσε, τοῦτο ἐπιορκίας ἀνάγκη παρεσκεύασε· καὶ ὅτε μὲν ἠλέγχετο δημοσίᾳ, πάντων ἀκουόντων ἤνεγκε γενναίως τὴν ἐπιτίμησιν ὁ τύραννος· ὅτε δὲ εἰς ὅρκων ἀνάγκην ἑαυτὸν ἐνέβαλε, τότε τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀπέτεμε κεφαλήν· τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ νῦν παρακαλῶ, καὶ παρακαλῶν οὐ παύομαι, ὥστε ὅπουπερ ἂν ἀπίωμεν ταύτην βαστάζοντες τὴν κεφαλήν, ἀπιέναι, καὶ πᾶσιν αὐτὴν ἐπιδεικνύναι βοῶσαν, καὶ τῶν ὅρκων κατηγοροῦσαν· κἂν γὰρ σφόδρα ὦμεν ῥάθυμοι καὶ ὀλίγωροι, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς κεφαλῆς ἐκείνης ὁρῶντες, φοβερὸν εἰς ἡμᾶς βλέποντας, καὶ ἀπειλοῦντας ὀμνύουσι, χαλινοῦ παντὸς ἐντονώτερον τῷ φόβῳ τούτῳ σωφρονισθέντες, ἄγχειν καὶ ἀποστρέφειν δυνησόμεθα ῥᾳδίως τὴν γλῶτταν ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοὺς ὅρκους ὁρμῆς.

Etenim antea vos rogaui, vt Ioannis caput abſciſſum, adhuc calido cruore diſtillans, ſumentes, ſic domum quiſque ſuam redeatis, & putetis ante oculos habere ipſum, vocem emittentem; & dicentem: Odio habete iugulatorem meum, Iuramentum. Quod increpatio non fecit, hoc fecit iuramentum: quod ira non potuit tyrannica, hoc periurij neceſſitas effecit. Et quando, nempe omnibus publicè audientibus, arguebatur, increpationem generosè tulit tyrannus: cùm verò ſe in iuramentorum neceſſitatem adegit, tunc illud beatum caput abſcidit. Hoc ipſum igitur & nunc peto, & petere non deſiſtam, vt quocunque abierimus, hoc geſtantes caput abeamus, & omnibus clamans oſtendamus, & iuramenta condemnans. Quamuis namque valdè ſimus ignaui, & negligentes, capitis illius oculos intuiti, terribiliter nos reſpicientis, & minantis iurantibus, fræno omni vehementius per timorem huiuſmodi repreſſi, cohibere & auertere facilè poterimus linguam à iurandi præcipitio.

Præclarum omnino exemplum, ad quod ſimilia multa exprimi conformarique poterunt. Quibus efficaciùs peccatorum fœditas, & miſeria ex effectis, ad ſempiternam deteſtationem oculis ſubiicietur.

Vide etiam Ciceron. vltima Verrina: *Aſpicite, aſpicite, Iudices, ſqualorem ſordéſque ſociorum:* vbi eſt artificioſus locus indignationis, & commiſerationis.

Digitized by Google

DE INDIGNATIONE.
Cap. XXXVII.

EXiſtit & generoſa quædam iracundiæ ſpecies, quam indignationem appellamus, quoties ex ſecundis alicuius rebus, qui lautiori fortuna maximè ſit indignus, iuſtum dolorem concipimus. Qua in re ſæpiſſimè triumphant Oratores, & Poëtæ; dum facinoroſos homines, aut certè viles & propudioſos, ad ampliſſimos honores euectos eſſe indignantur. Quàm generoſo faſtidio Horatius iſta in Menam, Pompeij magni libertum, excuſſit!

Horatij in Menã indignatio. Horat. Epod. od. 4.

Lupis, & agnis, quanta ſortitò obtigit,
Tecum mihi diſcordia eſt.
Iberis peruſte funibus latus,
Et crura dura compede.
Licèt ſuperbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus:
Vidéſne ſacram metiente te viam,
Cum bis ter vlnarum toga,
Vt ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumuiralibus,
Praconis ad faſtidium,
Arat Falerni mille fundi iugera,
Et Appiam mannis terit.

Apparet in iſtis ſæua quædam generoſitas, & nobiles aculei, qui eo magis probantur, quòd in improbi hominis arrogantiam commodè videantur exerti. Sed non alio abſynthio verſus ſuos intingunt ſatyrici. Quis non miretur Iuuenalis ingenium, & excelſam acrimoniam, dum hæc effundit:

Patricios omnes opibus cùm prouocet vnus,
Quo tondente grauis iuueni mihi barba ſonabat:
Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi
Criſpinus Tyrias humero reuocante lacernas,
Ventilet æſtiuum digitis ſudantibus aurum,
Nec ſufferre queat maioris pondera gemmæ,
Difficile eſt ſatyram non ſcribere: Nam quis iniquæ
Tam patiens vrbis, tam ferreus, vt teneat ſe,
Cauſſidici noua cùm veniat lectica Mathonis,
Plena ipſo; poſt hunc magni delator amici,
Et citò rapturus de nobilitate comeſa?

Quàm aptè Cinami illius, qui tonſor fuerat, indignationem; Criſpini annulos æſtiuos ventilantis, mollitiem, & Mathonis cauſſidici lecticam, *Plenam ipſo*, (tantum erat homini abdomen) ſatyrico carbone deſcribit, & iſta, quo riſu dicuntur?

Cinami tonſoris deſcriptio.

Satyr. 4.

Montani quoque venter adeſt, abdomine tardus,
Et matutino ſudans Criſpinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera; ſæuior illo
Pompeius tenui iugulos aperire ſuſurro,
Et qui vulturibus ſeruabat viſcera Dacis
Fuſcus, marmorea meditatus prælia villa:
Et cum mortifero prudens Veiento Catullo,
Qui nunquam viſæ flagrabat amore puellæ.
Grande & conſpicuum noſtro quoque tempore monſtrum,
Cæcus adulator, dirúſque à ponte ſatelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandáque deuexæ iactaret baſia rhedæ:

Vt totam illam Imperatoris cateruam exagitat: quæ ex tenui fortuna ad palatinos honores erepſerat? planè ad magna eloquentiæ decora natum erat iſtud ingenium. Sed ne

Poëtas

Poëtas commemoramus, quis tandem in iſtis Cicerone & Demoſthene felicior: cuius iſta ſunt indignationis pro Seſtio: *Ineunt magiſtratum.* Tribuni Plebis, qui omnes ſe de me promulgaturos confirmârant. Ex his princeps emitur ab inimicis meis, is quem homines in luctu irridentes, Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatum ciuitatis fuit, vt *illa ex vepreculis extracta nitedula, rempubl. conaretur arrodere.* Alter verò, nô ille Serranus ab aratro, ſed ex deſerto Gaui Oleli horreo, calathis grauis in Calatinos ac Lælios inſitus, ſubito nominibus in tabulas relatis, nomen ſuum de tabula ſuſtulit. Et in Vatinum: *At illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ* patiar latere. Licèt impune per me parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris, habeat hoc præmium tua indignitas, vt adoleſcentiæ turpitudo obſcuritate & ſordibus tuis obtegatur.

Cicer. in Seſtio.

Cic. pro Vatinio.

Pergit deinde hominis anteà obſcuriſſimi aditum ad honores, & curſum demonſtrare, totáque oratione vehementer ob eius contemptiſſimâ vilitatém indignatur. Poſtremo loco addit, quod vehementis eſt ſtomachi, vt, *Te cognati reſpuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt: Strumæ denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis iam ſe locis collocarunt*: quid mordacius hoc dicto, quo adeo impurum Vatinium eſſe oſtendat, vt ſtrumæ, quibus nihil impurius videatur, eum ob ſummam fœditatem ferre non poſſint?

Grauis & generoſa indignatio.

In Demoſthene verò grauiſſimum Æſchinis contemptum & conceptâ de eius fortuna indignationem iſta præferunt: *Σὺ δ' ὁ σεμνὸς ἀνὴρ, καὶ διαπτύων τοὺς ἄλλους, σκόπει πρὸς ταύτῃ ποίᾳ τινὶ κέχρησαι τύχῃ*, & cætera, quæ à numero 442. vſque ad 445 conſequuntur amarulenta, & indignationis plena.

Facile eſt autem colligere quibus de cauſſis, & in quos, & in quibus exoriri ſolet indignatio. Nemo, inquit Ariſtoteles, ob alterius virtutes, ſed ob diuitias & potentiam inuidioſam ſuccenſere indignaríque ſolet; maximè verò, cùm quis à tenui & macilenta fortuna, ſubitò ad excitatam & ſpecioſam demigrat.

Indignatio in quibus & in quos exoriatur.

Neque verò tantùm in improbos, ſed etiam in bonos alioqui viros, qui tamen ea quæ præſtantioribus debentur, obtinent, incitatur, aliorum indignatio; vt cùm quis deſultorius protrudit ſe in numerum curſúmque quadrigarum. Porrò ad indignationem procliues ſunt nobiles, honoris cupidi, generoſi, qui non æquo animo gloriæ ſibi hæreditatem diripi patiuntur. Modus excitandæ indignationis erit, ſi per côtentionem priſtinæ fortunæ vilitas, cum præſentis lautitia comparetur. Deinde, variæ exclamationes, querimoniæ, redargutiones, prout argumenti ratio ſuggeſſerit, inferantur. Hæc eadem ad motum inuidiæ excitandum non mediocriter faciunt.

DE REMISSIONE IRÆ, ſeu delinitione:
Ac de eius induſtriis.
CAP. XXXVIII.

VT igni aquam, ſic iracundiæ delinitionem ingeremus: cuius munus eſt animum ira exæſtuantem mitigare, & ad aureâ reducere æquitatem. Iracundia quidem non ſecus, ac illa *Ate* Homerica

Remiſsionis iræ officium.

——— *σθεναρή τε καὶ ἀρτίπος, οὕνεκα πάσας*
Πολλὸν ὑπεκπροθέει, φθάνει δέ τε πᾶσαν
ἐπ' αἶαν,
Βλάπτουσ' ἀνθρώπους. ———

Arte. Homer. Iliad. 1.

Valentiſſima (inquam) illa bellua præcurrit, & per orbem vagatur, damna & clades ingerens: Quis verò tantam peſtem auerteret, niſi ſuccurrerent venerandæ Iouis filiæ, quæ Litæ nominantur, & ab Home-

Digitized by Google

ro inſigni artificio deſcribuntur:

Χωλαί τε ῥυσαί τε παραβλῶπες τε ὀφθαλμῶ.

Claudæ ſunt ob iacentem & inclinatam demiſſionem; rugoſæ ob vultus mœſtitiam; ſtrabæ oculis, ob reuerentiam qua aduerſus iratos vtuntur: vt rectè interpretatur Euſtatius. Aten igitur conſequuntur, & morbis iracundiæ faciunt medicinam; de qua nunc dicturi ſumus.

Non eſt autem huius inſtituti rationem præſcribere, qua quiſque proprios iracundiæ motus refrænet; cùm de ea re diſertè imprimis & copioſè inter cæteros Plutarchus & Seneca tractarint: Sed qua ratione excitatos in aliis iracundiæ fluctus, quaſi obiectis ſcopulis frangat, & allidat Orator, hoc demum edocere Rhetorum eſt; & huius partis quam nunc habemus præ manibus.

Primùm igitur hoc ſpectare oportet, non omnem iracundiam eſſe medicinæ capacem. Vna leuiſſima eſt, quæ ſimul excandeſcit, ſimúlque mitigatur: Atque, vt in bona corporis conſtitutione fieri ſolet, naturâ valenti ſanè ac robuſta, ad conſeruationem corporis ſemper excubante, priùs inſultantes morbi repelluntur, quàm antidotum, & remediorum acies ſit exerenda; Ita prorſus euenit, vt qui leni admodum ſunt ingenio præditi, iracundiã ſua ſponte citiùs expellant, quàm aliorum egeant delinitionibus.

Alia eſt iræ ſpecies, quam μανίαν, ſeu furorem, diximus; quæ in hoc perturbationum æſtu vinculis magis eget quàm verbis.

Tertia, quæ μῆνις, iracundia permanens, nuncupatur, delinitionis expectat remedium; placatúrque nonnunquam, ſi opportunè adhibeatur. Neque tamen apud quaſuis promiſcuè perſonas rectè adhibetur delinitio; quædam enim ſunt pigræ, viles, & crudeles animæ, quæ blanditiis, vt tigres muſicorum cantibus, irritantur. His ego, nec occini velim, nec ludos fieri, ſed aliis, & ſeuerioribus quidem, minarum ac terroris remediis rem tranſigendam eſſe facilè cenſuerim.

At verò apud generoſa quælibet ingenia plurimum ſemper valuit delinitio, in qua elaboranda eximia virtus eſt oratoris.

Perſonæ ad deliniendam irã apta.

Perſonæ verò ad deliniendam iracundiam accommodatæ illæ ſunt, quæ minus habent roboris, & ad vim inferendam ſuſpicionis, quales ſunt mulieres, pueri, ſenes, ſacri & religioſi viri; vel etiam ij qui ſua authoritate tam ſuauiter cogunt, vt rubor ſit aduerſari. Atque in hoc certè genere potentiſſima ſemper fuit ars fœminarum; quibus cum mitis ineſt facundia, & ipſa, quæ muta commendatio eſſe ſolet, formæ ſpecies; permagnam vim habent ad ſuadendum.

Plutar. in Romulo.

Teſtes ſunt illæ Sabinæ, quæ imperium Romanum penè in ipſis cunabulis belli furoribus extinctum, admirabili & prope ſtupendo fœdere compoſuerunt.

Polian. l. 8. Val. l. 5.

Teſtis Volumnia & Veturia, quæ Coriolanum perniciosis conſiliis in patriæ funus armatum, flexerunt, & de ſententia deiecerunt.

Teſtes denique in ſacris Eſtera & Abigail, quæ duos potentiſſimos Reges leniunt, & quos nulla hoſtium arma expugnare poterant, illæ prudentia, manſuetudine, facundia, deuinciunt, flectunt, mitigant, & ex ferocibus propè leonibus mites agnos efficiunt. Quid pueri? M. Antonius paruulum filium, ad Brutum & Caſſium, qui in Capitolium confugerant, pacis obſidem miſit: quæ res, & ſpecta-

Cic. Philip. 1.

culo

Digitized by Google

culo iucũda, & ad concordiam efficax, aliquo ſaltem tempore extitit. Nec alia re magis Themiſtocles Moloſſorum regem ſibi conciliauit, quàm ipſius filiolum pro ſe ſupplicem obtendens; tantum eſt in tenera illa ætate apud omnes, maximè verò apud parentes & affines, delinimentum. Senes ipſi, qui imbecillitate prope ad pueros accedunt, vt ſunt per ſe miſerãdi, ita ad extinguendas iracundię flammas plerunque idonei. Extat nobile exemplum in Philone, vbi miſerabilis ille Iudæorum Senatus canis puluere conſperſis, reiectis poſt terga manibus, flebili vlulatu perſonas, ad Petronium venit, oraturus, ne Caij ſtatua Hieroſolymitani templi adytis inferatur. Itaque imprimis ſuam imbecillitatem ad conciliãdum iudicem, & ſeditionis ſuſpicionem auertendam, obtendunt. Ἄοπλοί (inquiunt) ἐσμεν, ὡς ὁρᾷς, & cætera, de quibus alio loco. Iam perſonæ ſacræ, & religioſæ, maximè verò Pontificum, quantos habent aculeos! Alexander, Iudæos, quòd Darij partibus fauiſſent, prædę deſtinabat, & cædi; Ecce Iaddus Pontifex diuinitus ſomnio monitus, cum cœtu Sacerdotum byſſinis veſtibus amicto, ipſe hyacinthina ſtola & tiara præfulgidus obuiam Regi procedit; apud quem tantum valuit ſanctitas religionis, & ſtupor ille, qui vel barbarorum mentes ferire ſolet, vt prædam (ita enim loqui fas eſt) ſuam adoraret. Sed & Alexandro longè ferocior Atila, Leoni Romano, & Lupo Tricaſſino, manus, in omnium terrarum perniciem armatas, dedit: adeò ſalubris eſt ratio eos ad conciliandos homines adhibere qui Deum quotidie humano generi propitium reddere artificiis & precibus conantur. Iam quod admodũ delinitionis attinet:

Senes ad iram extinguendũ idonei.

Philo de legatione ad Caiũ.

Captanda eſt in primis opportuna temporis ratio, quæ plurimam in hac re momenti ſibi vendicare ſolet. Atq; vt iræ remedium efficaciſſimum eſt mora, ſic nunquã irati, calentibus adhuc animis, iniurię præſentis imagine ſunt deliniendi: Expectandum tantiſper, donec ſe frangat impetus, niſi aliud alia rerum adiuncta ſuaſerint. Quis enim leoni rugienti occurrat? Aut quis abactis fœtibus inſanientem tigrim mollire ſtudeat? Omnino *plus valet arte malum*, & ſuo ipſorum damno experti ſunt multi, qui cùm in his perturbationum fluctibus inimicos delinire ſtuderent, priùs diſtrictos in ſuum iugulum gladios ſenſerunt, quàm liceret inualidum orationis telum aduerſus Martis gladios exerere. Peropportunum autem cum huiuſmodi hominibus agendi tempus erit, vbi exorta quædam noua lętitiæ iucunditas, fel priſtinæ iracundiæ nonnihil diluerit. Itaque, qui iudicio vicerunt, qui hoſtem debellãrunt, qui inſigni aliquo honore recèns affecti ſunt, & ludis, conuiuiis, aut aliis animorum remiſſionibus vacant, iam exterſis doloris nubeculis, ad manſuetudinem propenſiores ſunt, & eo maximè tempore commodiùs adeuntur.

Tempus iræ remedium.

II. Vt feræ famelicæ oblata primùm corpora comedunt auidiùs, tractántque diriùs; mox cruore & carnibus ſaginatę, paulatim deferueſcunt: quæ ratio, opinor, fuit, vt Poliphemus, magni beneficij loco Vlyſſi numeraret, quòd eum poſtremo loco eſſet deuoraturus; ſic enim cum eo remiſſiùs agendum fore cẽſebat. Ita profectò in iracundia euenire ſolet, primos ſcilicet impetus habet admodum vehementes ijdem ipſi ſatiati longè remiſſiores fiunt quamobrem & prudentis erit prio-

Polyphemi erga Vlyſſem beneficium.

res.

Digitized by Google

res illas iracundiæ emiſſiones ſubterfugere, donec aliorum pœnis fuerint expletæ, & iam gliſcente aliqua miſeratione diſſolui incipiant. Qua ratione Philocrates, vt eſt apud Ariſtotelem, cùm proditionis accuſaretur, tamdiu ſubticuit, quamdiu recentem populi iracundiam vidit: at vbi nonnullorum ſuppliciis cœpit mitigari, per opportunam cauſſæ agendæ occaſionem ſibi datam ratus, quàm optimè ſe purgauit.

Vide Ariſt. l. 2. Rhetor.

III. Vt ira ex ſuſpicione contemptus, vel ipſo contemptu efferueſcit, ita omnis deſpicientiæ opinio, quamprimùm amolienda eſt; quo facto omnes iracundiæ fibræ mitiùs euellentur. Euenit enim plerunque hominibus, vt tauris, qui rubra pila irritantur, ſuſpicionis quibuſdam imaginibus terreri concitaríque; quas ſi ſuſtuleris, videas repentè, iracundiam, non ſecus ac fluctum ad ſcopulos alliſum frangi, atque debilitari, imò inſtar etiam fumi vaneſcere.

Quamobrem, ſi quæ putatur iniuria, falſa eſt, hoc firmiſſimis comprobandum argumentis: Si vera, ex ratione mentis eius qui rem admiſit, variiſque adiunctis diluenda; inter quæ prima erunt, quòd cum deſpicientiæ conſilio minimè fecerit, quòd irato, quòd per caſum exciderit, quòd in ſe ea quæ in alium fecerit, committere etiam ſoleat; quæ nunquam faceret, ſi quid contemptus ineſſe arbitraretur.

Demiſſio vera ad iram placādā apta.

IV. Optima ratio eſt ad contemptus ſuſpicionem, vnde innutritur iracundiæ flamma, prorſus eluendam, demiſſio non ficta. Satis eſt enim (quod aiunt) leoni corpus proſtrâſſe; & ſedentem canes non mordent. Hac ratione generoſiſſimi quique animi placari ſolent, qui cùm ſolius honoris cupidi ſint, in aduerſariorum demiſſione plenè conquieſcunt. Contrà verò viles animæ, odiorum aculeis incitatæ, damna & pœnas ſitiunt, nec vllis officiorum rationibus leniuntur.

V. Verecundia alicuius perſonæ honore dignæ, dona etiam & beneficia, quæ partim in promptu ſunt, partim etiam ſperantur, inſtar aquæ affuſæ, iracundiæ fomites extinguunt; nec adeò ferreum os inuenitur, quod ſuſtineat allatrare paſcentem.

VI. Miſeria ipſa eius in quem iræ aculei exercebantur, iracundiam plerumque vertit in miſerationem. Et ſi is eſt inimic⁹, qui ſtupore aut alio caſu nihil ſentiat, deſinit iracundia, & cum morte quidem intermoritur; odium autem, in morte, & poſt mortem etiam regnat.

Inſignis araCorocot in Auguſto deliniendo.

VII. Magnæ eſt induſtriæ, & felicis ingenij, iram in riſum conuertere; quod feciſſe permultos læto admodum feſtiuoq; exitu didicimus. Auguſtus Cæſar, vt eſt apud Dionem, Corocotæ famoſiſſimo prædoni vehementer iratus, ſeſtertiûm decies illi qui hominem ad ſe viuum adduxiſſet, promiſerat: Venit vltro ad Cæſarem prædo, &, ea qua erat feſtiuitate, præmiũ ſibi quaſi ex iure poſtulat. Cęſar, inaudito clemẽtiæ exemplo, non modò homini vitam dedit, ſed & nummos quos indicei propoſuerat, præſentes numerari iuſſit. Simili quoque facetiarum induſtria Leo Byzantius, Philippum; Anaximenes, Alexandrum, ab vrbium & populorum clade, vt alio in loco oſtendimus, auerterunt. Tantum habet roboris verbulum aliquod opportunè dictum; maximè verò, vbi amabiles ſunt, & dilecti, quibus iraſcimur, difficile eſt iram diutius præcordiis incluſam continere.

Verbi opportunè dicti magna vis.

VIII.

VIII. Vbi grauitas rerum, perſonarum, temporúmque ratio poſtulat, adhibentur petita ex Philoſophorum officinis, ſed maximè ex Chriſtiana ſapientia, remedia; quibus iracundię vilitas, damna, turpitudo; contrà, clementiæ generoſitas, decus, atque in humanum genus profuſa vtilitas ſubiicitur oculis; qua in re triumphare ſolent oratores: vbi præſertim apud principes viros hunc dicendi campum aperuerunt. Nunc ad exemplorum rationem veniamus.

HOMERI LITAS AD inſigne delinitionis exemplum compoſitas.

Item ex Plutarcho, Liuio, Dionyſio Halicarnaſſensi, exempla.

CAP. XXXIX.

Extat apud Homerum grande & luculentum delinitionis exemplum, in eo libro qui inſcribitur, λιταὶ, vbi ad Achillem mittuntur legati, qui eundem pertinaci iracundia obfirmatum leniant; & Agamemnoni, totique Græcorum exercitui, concilient. Ingenioſè autem omnia à Poëta videntur obſeruata: Primùm deleguntur perſonæ, quæ partim miſeratione inflectere, partim amore & verecundia pellicere non mediocriter poſſent. Caput legationis eſt Phœnix, canitie venerabilis, & Achilli, apud quem moderatoris vice fungebatur, apprimè charus. Huic duo comites adduntur. Vlyſſes & Aiax; vnus ſapientiæ gloria, bellicis alter laudibus, in toto exercitu florentiſſimi. Tempus præterea illud occupatur, quo Græcorum miſeriis Achilli iam abundè ſatis factum putabatur; dein conſultò in ipſam conuiuij lætitiam incidunt, & perhonorificè à viro principe excipiuntur. Poſt familiaria tandem colloquia vltrò citróque iactata, cùm iam conuiuij finis eſſet, Vlyſſes, accepto poculo ſic Achillem ſalutat:

Legatio ad Achillem.

Χαῖρ' Ἀχιλεῦ ἐς δαιτὸς μὲν ἐΐσης ὐκ ἐπιδεύεις

Hæc artificioſa ad inſtitutam legationem delinimenta. Statim ille, qua erat facundia; ſummam Græcorum calamitatem aperit, quæ ſola Achillis iracundiæ ſufficere poterat:

Ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα διοτρεφὲς εἰσορόωντες
Δείδιμεν, ἐν δοιῇ δὲ σαωσέμεν, ἢ ἀπολέσθαι
Νῆας ἐϋσσέλμους, εἰ μὴ σύ γε δύσεαι ἀλκήν.

& cætera, quæ graui copioſáque oratione amplificat. Mox, quæ eſt eius induſtria, patrem Achillis, ſenem glorioſum, & toti Græciæ venerabilem, qui tunc aberat, tanquam præſentem, & cum filio colloquentem, inducit:

Ὦ πέπον ἦ μετὰ σοί γε πατὴρ ἐπετέλλετο Πηλεὺς
Ἤματι τῷ, ὅτε σ' ἐκ Φθίης Ἀγαμέμνονι πέμπε·
Τέκνον ἐμὸν κάρτος μὲν Ἀθηναίη τε καὶ Ἥρη
Δώσουσ' αἴκ' ἐθέλωσι, σὺ δὲ μεγαλήτορα θυμὸν
Ἴσχειν ἐν στήθεσσι, & cætera.

Deindè!

Ὣς ἐπέτελλ' ὁ γέρων, σὺ δὲ λήθεαι.

Ad ſummum ampliſſimos honores, & dona commemorat, quæ Agamemnon Achilli pollicebatur, vt iam nulli locus contèmptui eſſe poſſet. Poſtremò, quod ad animum gloriæ cupiditate volitantem deliniendum facere vel plurimum poterat:

—σὺ δ' ἄλλους περ Παναχαιοὺς
Τειρομένους ἐλέαιρε κατὰ στρατόν, οἵ σε θεὸν ὣς
Τίσουσ'——

quippe illum inſtar alicuius numinis in toto exercitu honorandum fore pollicetur.

Poſt Achillis reſponſionem Phœnix ſenex lacrymis perfuſus loquitur, & ſenili orationi indulgens, multa de ſe, & Achillis infantia, cui ad modum tereno fuerat admotus, commemorat, intimúmque illum, quem à teneris vnguiculis imbiberat alumnus erga moderatorē ſuum, amorem prætendit, quem pro nihilo haberi nefas eſt. Deinde ad maiora conuerſus, ſermonem illum, de *Ate & Litis* ſumma grauitate condîtum immiſcet, & ex dearum contemptu terrorem iniicit. Enimuero, inquit, verendum eſt, ne *Preces* magnæ illius Diuæ à te paulò duriùs acceptæ, ad thronum Iouis parentis cõquerantur, & debitas deſpicientię pœnas exigant. Mox ſeruato vbiq; decoro, longam illam de Meleagri iracundia hiſtoriam pertexit, qui vxoris precibus delinitus fatum patriæ extremum auertit. Ingerit extremo loco, quod ab Vlyſſe iam dictum Achillem vehementer titillârat:

Aiacis ſermo ad Achilē.

---ἶσον γάρ σε θεῷ τίσουσιν Ἀχαιοί.

Vltimo loco perorat Aiax paucis & familiaribus verbis, plane ad ingenium militare compoſitis. Nam & liberè Achillem increpat:

> Σχέτλιος οὐδὲ μετατρέπεται φιλότητος
> ἑταίρων·

& eius amores perſtringens:

> ———εἵνεκα κούρης
> Οἴης. Νῦν δέ τοι ἑπτὰ παρίσχομεν ἔξοχ'
> ἀρίστας·

Amanter deinde, & familiariter:

> Αἴδεσσαι δὲ μέλαθρον· ὑπωρόφιοι δέ τοι
> εἰμέν.

Hæc verò Voluminæ ad Coriolanum filium oratio apud Plutarchum plena eſt maieſtatis:

Volunia grauis delinitio.

Ὁρᾷς μὲν, ὦ παῖ, κἂν αὐταὶ μὴ λέγωμεν, ἐσθῆτι καὶ μορφῇ τῶν ἀθλίων σωμάτων τεκμαιρόμενος, οἵαν οἰκουρίαν ἡμῖν ἡ σὴ φυγὴ περιεποίησε. λόγισαι δὲ νῦν ὡς ἀτυχέστατον πασῶν ἀφίγμεθα γυναικῶν, αἷς τὸ ἥδιστον θέαμα φοβερώτατον ἡ τύχη πεποίηκεν· ἐμοὶ μὲν υἱὸν ταύτῃ δ' ἄνδρα, τοῖς τῆς πατρίδος τείχεσιν ἰδεῖν ἀντικαθήμενον. ὃ δ' ἐστὶ τοῖς ἄλλοις ἀτυχίας πάσης, καὶ κακοπραγίας παραμύθιον, εὔχεσθαι θεοῖς, ἡμῖν ἀπορώτατον γέγονεν· & cætera, quæ ne longior ſim, Latinè reddam, & oratoriè.

Primum exordium eſt valde graue & appoſitum: [Qualem domi conditionem (fili) tua nobis fuga reliquerit, ex veſte & miſerorum corporum facie, ſatis, opinor, coniicere potes. Tecum enim reputa nos omnium calamitoſiſſimas fœminarum ad te deueniſſe: Quibus quod iucundiſſimum natura dederat ſpectaculum, fortuna terribiliſſimum fecit. Mihi, vt filium; huic, vt virum patriæ obſeſſorem videar.

Quæ verò cæteris in miſeriis & calamitatibus ſolatio eſſe ſolent, fuſæ ad Deos preces, illæ nos in ſummas coniiciunt anguſtias. Neque enim licet, & patriæ victoriam, & tibi à Diis immortalibus poſcere ſalutem: Sed quæ nobis ipſi hoſtes imprecentur, hoc miſeræ poſtulare cogimur, vt aut patria careamus, aut te orbentur coniux & liberi.

Ego verò non expectabo vt hanc mihi fortunam decernat belli neceſſitas: Verùm niſi perſuaſero, vt tu extinctis odiis & diſſenſionibus, vtriúſque partis benefactor eſſe malis quàm perditor, ſic habeto tibi per cadauer demortuæ parentis ad patriæ oppugnationem eſſe tranſcendendum.

abſit enim vt ego illam diem expectem, qua vel triumphari de filio à ciuibus, vel filium de patria triumphantem

Digitized by Google

phantem videam. Si abs te poſtularem, vt proditis Volſcis, quibus fidem obſtrinxiſti, patriam ſeruares, grauis omnino, & perplexa foret deliberatio. Neque enim ciues perdere honeſtum, neque eos, qui tuam fidem ſequuti ſunt, vllo modo prodere fas eſt.

Hoc minimè volo. Quid igitur poſtulo? quod Volſcis æquè ac nobis ſalutare eſt & honorificum: illis verò glorioſius, quòd victores ea conceſſiſſe videbuntur, quæ ipſi accipient, pacem & concordiam.

Horum tu omnium author eſſe potes; quæ ſi non euenerint; in te vnum culpa vtrinque conferetur. Bellum, vt, vides incertum, hoc haber certi: vt, aut victor patriæ furia ſis futurus; aut victus, per iracundiam atque imprudentiam, amiciſſimos homines cenſearis in ſummum dicrimen adduxiſſe. (Deinde illa, quibus inſtat:) Quid ſiles, fili? An verò decorum cenſes iracundiæ tuæ omnia indulgere? Matri verò pro tantis rebus deprecanti nihil gratificari? Hoccine magni animi eſt, iniuriarum tam pertinaciter meminiſſe? Pietatem verò in parentes tot nominibus venerandam colere & reuereri, indignum eſt? Ecquem par eſt beneficiis gratiam rependere lubentiùs quàm te, qui animi labem adeò infenſis odiis perſequeris?

Et quidem infelix patria, ſatis iam pœnarum dedit, Matri verò nullam gratiam retuliſti, adeò in vlciſcendis iniuriis, quàm in remunerandis beneficiis, promptior es & acrior.

At certè oportebat imprimis mihi hanc vnam honeſtam & iuſtam petitionem concedi; quam ſi non obtineo, quid vltra extremam omnium miſerorum ſpem differo?

Facunda planè mulier: nec mirum ſi vicit: ad hanc enim orationem reddidit, illas voces Coriolanus, [Quò me adegiſti, mater? vicisti.] Comparentur nunc illa Titi Liuij, SINE PRIVS, quàm *Liuius lib.2.* complexum accipio, ſciam ad hoſtem, an ad filium venerim? Captiua, materne, in caſtris tuis ſim? In hoc me longa vita, infelix ſenecta traxit, vt exulem te, deinde hoſtem viderem? Potuiſti populari hanc terram, quæ te genuit, & aluit? Non tibi, quamuis infeſto animo & minaci perueneras, ingredienti fines ira cecidit? Non quum in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit. Intra mœnia illa domus, ac penates mei ſunt? Mater, coniux, liberi? Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur: niſi filium haberem, libera in libera patria mortua eſſem. Sed ego nihil iam pati, nec tibi turpius, quàm mihi miſerius, poſſum; nec vt ſim miſerrima, diu futura ſum De his videris, quos, ſi pergis, aut immatura mors, aut longa ſeruitus manet.

Hoc ipſum argumentum nobiliſſimè tractauit Dionyſius Halicarnaſſeus, in quo rationibus eſt pugnax, & affectibus ſatis vehemens. Nam inter cætera, præclarè monet à religione Veturia, timorem numinis incutiens: Neque enim exiſtimandum eſſe ait, *τὰς τῶν θεῶν ὀργὰς θνητὰς εἶναι, τὰς δὲ ἀνθρώπων ἀθανάτους.* *Dionyſ. Halic. lib.8. Antiquit. Ro. p.521.*

Deinde affectus maternos habet valde mites:

Ἥτις ὀρφανὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς καταλειφθέντα παραλαβοῦσα νήπιον, διέμενον ἐπὶ σοὶ χήρα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς παιδοτροφίας ἀνέτλησα πόνους, οὐ μήτηρ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατὴρ, καὶ ἀδελφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ πάντα τὰ φίλτατα σοὶ γινομένη.

Cùm te, inquit, tenella admodum ætate, pupillum à patre relictum ſuſcepiſſem, vidua permanſi, educationis labores pertuli, nec

matris tantùm, ſed patris, fratris, nutricis, ſororis, omnium denique cariſſimarum neceſſitudinum loco fui.

Iam illud excelſum, quod ait, ſe, ſi hoc beneficio affecta moriatur, corporis ſolutam compagibus, in beatorum purum candidúmque domicilium eſſe migraturam, vbi ſanctis illis & immortalibus animis, filij pietatem narret, & à Diis meritas impetret gratias.

Contrà, ſi repulſam patiatur, actum eſſe de ſua vita, aduenisſe tempus quo ſibi violentas manus inferat, & filio vltrices maternæ cædis relinquat furias, quæ eum nuſquam ſecuro animo conſiſtere patiantur. Poſtremo Deos inuocat, vt eam mentem dent filio, quæ cum ſua gloria & reipublicæ ſalute conſentiat.

Comparantur in hac Volumniæ oratione tres magni artifices. Magni planè artifices, qui tamen in hoc argumento multum differunt: Titus Liuius acuminum ſtudioſus, rem breuiſſimè conſtringit, pugnax, ſuauis, ingenioſus: Dionyſius, laxior eſt, & in pleriſque vaſtus, affectus tamen habet valdè graues & vehementes: Plutarchus mediocritatem ſequutus, nec ſtrictior eſt, nec prolixior, ſermo illi grauis, honeſtus, efficax; qui nec luminibus caret, nec acumina deſiderat; tractu autem, Liuio ſpecioſor eſt.

DE MISERATIONIBVS, & lacrymis.

De variis generibus lacrymarum.

Cap. XL.

Deuenimus ad eum affectum, in quo ſæpiùs triumphare ſolet maximorum Oratorum induſtria; ſiquidem dolorem ex alienis præſertim malis imprimere, miſerationem concitare, lacrymas elicere, grandis eſt & felicis eloquentiæ, nec immeritò *Lacrymæ auditorum* nominantur *laudes oratoris.*

Herod. in orat Anton. Primùm igitur, quod ab Antonino Imperatore apud Herodianum præclarè dictum eſt, τὸ ἀνθρώπινον φύσει ἐλεεινόν, *Homo animal eſt natura misericors*; hoc eum ſuæ miſeriæ docuerunt. Quid enim eſt homo, niſi quod omnium ore iactatur, mutationis imago, temporis ſpolium, inuidiæ & miſeriæ trutina, phlegma, & bilis, imbecillum corpus, & fragile, nudum, ſuapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum? *Senec. ad Marc. cap. 11.* Huic partim bonorum abſentia, partim ingruentium malorum procellæ, partim quotidiani caſus, partim etiam ipſi (ſi nihil aliud immineat) humores corporis, ſatis longam mœrorum telam texunt: quos vt aliqua ex parte alleuaret natura, lacrymas dedit, atque eas dum profundit, euaporat affectus, & inſiti doloris particula in alienum pectus deriuatur. *Duo lacrymarũ genera.* Duo autem ſunt genera lacrymarum, quas per *Irriguum ſuperius & inferius* ſignificatas, in ſacris agnoſcit Diuus Gregorius. *Ioſue 15. 19 Greg. l. 3. dial. cap. 34.* Et irriguo ſuperiori fluunt lacrymæ, puræ, cœleſtes, liquidæ, quarum fons eſt Dei amor; ſiue ob peccatorum deteſtationem, ſiue ob Chriſti deſiderium, dilectioniſque ardorem, ſiue ob tormentorum Domini miſerationem dimanent.

Baſil. de Magdal. lacrym. Bernar. in Cantic. Dulces verè lacrymæ, quas *cœli margaritas* Baſilius, *vinum Angelorum* Bernardus appellat. Qui has excitare conantur ſacri Oratores, niſi diuinis nitantur præſidiis, aquas è pumice poſtulabunt.

Aliæ lacrymæ ſunt humanæ, & prorſus naturales, quæ ex cauſſis humanis & naturalibus fluunt.

Digitized by Google

Lacrymę definitio. Eſt enim lacryma, propriè, humor ex calefactioxe humidi ac teneri cerebri, diſtillans per oculos; quæ calefactio, ſi vehementior fuerit, ita vt cerebrum exſiccet, lacrymis eſt impedimento: ex quo fit, vt viri in dolore & iracundia fletus non effundant.

Alios etiam ingens animi mœſtitia & ſtupor ita confundit, caloríſque vim comprimit, vt nullus ſit lacrymis locus. Contrà, vbi cerebrum mediocriter calidum eſt, humidum, molle, ac tenernm, faciliùs erumpunt. *Lacrymarum cauſa.*

Accidunt etiam nonnunquam ex vento valido, ex fumo, ex aduerſa valetudine, ex intemperanti riſu, quo cerebri humiditas incaleſcit: Sed maximè ab affectionibus excutiuntur, quales ſunt amor, deſiderium, ira, inuidia, pudor, lætitia, & ea quæ hîc principem locum obtinet miſeratio. Extant & fictæ lacrymæ, quas tanquam ex vero affectu hypocritæ nonnunquam ciere ſolent; quales ſunt Polydori in Hecuba, apud Euripedem. Multi enim adminiſtris cerebri humoribus, quod ait ingenioſus Poëta,

Vt flerent oculos erudiere ſuos.

DE INDVSTRIIS *miſerationum:*

Ac primùm, quid circa perſonas & res conſiderandum.

CAP. XLI.

Lacrymulæ vis. LAcryma nihil fermè tenuius eſſe videtur, vt pote, quæ ſit aquæ guttula quàm primùm exareſcens; Tam violenta tamen plerúnque in intimos ſenſus mentéſque permeat, vt ea ipſa emolliat, quæ nullis viribus expugnari poſſe videbantur.

Non eſt igitur minimi ingenij, nec induſtriæ, hos motus appoſitè concitare. Fruſtra ſudant multi, & omnem (quod aiunt) lapidem mouent, vt lacrymas excutiant; cùm tamen ſe potius deridendos in ſua flebili monodia præbeant, quàm vllos flebiles fletus exprimant.

Delicata eſt omnino hæc permotio, atque vt violentia & imperio reprimi non poteſt, ſic neque importunis clamoribus & eiulatibus excitari.

Nihil opus eſt multum monere auditorem vt fleat; non iuſſus hîc erumpit, ſed ſuapte ingenio excitatus, ſenſim & leniter eliquatur affectus. Loquaces illi ſæpius & flebiles nugatores, ſiccis audientur oculis. Vna verò ſententia cum affectu pronuntiata, vel ſilentium ipſum cum decoro actionis efficiet, quod verboſa minimè poterit oratio.

Hoc igitur motu vt congrua ratione vti poſſimus, primùm perſonarum, ſi quando aliàs, diligens habenda eſt ratio. *Qui ad miſerationes inepti. Vide Ariſtot. l. 2. Rhet.*

Parum apti ſunt, vt iam dixi, ad miſerationis affectus, primùm ſummè felices, qui nihil dum in rebus humanis ſenſerunt acerbitatis, ſed compoſitis ad arbitrium omnibus, ſecundiſſimos curſus tenuere; nihil enim ad ſe lacrymas attinere putant, ſed perpetuæ cuiuſdam ſecuritatis imagine, aliorum miſerias negligunt, & nihil durius ad auriculas admittunt.

Secundum locum tenent, qui in extremas deuenêre calamitates, vt iam neque timendi, neque ſperandi vllam occaſionem habeant, fit enim neſcio quo pacto, vt diutinis malorum ſenſibus hebetati, ad flebiles motus obſtupeſcant.

Tertiò numerantur homines acutuli, pudentes, ingenioſi, faceti, veteratores, eruditi, qui rariùs & difficiliùs iſtos affectus admittunt, ita ſunt aliis rebus aſſueti.

Qui procliues ad lacrymas.

Contrà ad lacrymas procliues ſunt, primùm boni viri, ſecundùm vetus Græcorum prouerbium, ἀγαθοὶ δ' ἀριδάκρυτοι ἄνδρες. Habent enim cereas animas, & ad miſerationum motus flexibiles.

Deinde, multa olim & grauia paſſi, cæterorum miſeriis, vbi occurrerint, promptiùs commouentur. Redit enim prioris fortunæ quoddam veſtigium, & imago, quæ intimis implicita ſenſibus miſericordiã in aliorum caſibus, ex fortunæ ſimilitudine faciliùs excitat.

His accedunt imbecilles quique, & timidi, vt ſenes, pueri, fœminæ, orbi, debiles; ex ſuo enim ſtatu alios metiuntur, & dum timent ne quid ſibi miſeriarum eueniat, ad alios miſeratione ſubleuandos longè ſunt paratiores.

Addo omnes, qui bonis artibus & teneris ſtudiis ſunt innurriti, niſi fortè rebus ſimilibus audiendis aſſueti incipiunt iſta negligere. Hoc igitur inprimis nauo & prudenti oratori conſiderandum erit, cũ quibus aget perſonis, ne corneas fibras fruſtra conetur titillare, ſed eas impellat, quæ tanquam nubes aqua fœtæ, & leniter à ventis agitatæ, in miſerationes & fletus faciliùs reſoluantur.

Quæ miſerationes concitare ſoleut in genere.

Quod autem attinet ad ea quæ vulgo miſerationes concitare ſolent in genere, ſunt omnia ἀναιρετικὰ, vt appellat Ariſtoteles, hoc eſt, quæ perdendi perimendique vim habent quales ſunt morbi, alimẽti indigentia, ſenectus, ſupplicia, cruciatus, ſolitudo ab amicis, deformitas, & debilitatio membrorum, mentis alienatio, & cætera, quæ in animos, corpora, & fortunas cadere ſolent; quorum malorum ampliſſima ſeges, & nuſquam in aliis animantibus quàm in homine fœcundior.

Fundamentum miſericordiæ.

Augentur porrò iſta ab adiunctis, vel *perſonarum*, vel *locorum*, vel *temporum*, vel *finis*, vel *modi*.

Innocentia miſera.

Perſonarum, vt ſi maximè innocens ſit, qui miſer eſt: ſi nobilis, rei militaris gloria: ſi patientia & optimarum artium diſciplinis excultus, ſi ſpecie corporis, ſi affabilitate ſermonis, ſi morum cãdore, gratia, ſimplicitate, & cæteris ornamentis, quibus vulgo homines commendari ſolent, præſtiterit; ſi familiaris, ſi ſimilis ætate, genere, dignitate: hæc ſenſum doloris efficiunt molliorem.

Deinde etiam augetur miſeratio, ſi ab indigniſſimis hominibus, & ab iis quos beneficiis deuinxerat, præter omniũ cogitationẽ illata ſit iniuria.

A loco. Si eos habeat miſeriarum ſuarum ſpectatores miſer, quos minimè velit: ſi in loco, qui minimè eum deceat, & cruciatum acerbitatem augere poſſit.

A tempore, ſi noua, ſi extra tempus iniuria ſit illata; vt ſi tener floſculus in ipſo ætatis limine fuerit demeſſus, cùm iam ad magnas ſpes pubeſcere inciperet, eò magis defletur: Et hoc in funere Pulcheriæ plurimum luget Gregorius Nyſſenus.

Gregor. Nyſſ. in funere Pulcheriæ.

Noſtis (*inquit*) teneram hanc colũbam, quæ in nido regio nutriebatur, quæ iam primùm quidem nitidioribus pennis volucris euadebat, ſed ætatem gratiis & virtutibus excellerat: vt relicto nido diſceſſerit, vt ex oculis noſtris auolauerit, vt eã inuidia repentè de manibus noſtris rapuerit: ſiue columbam hanc dicere oportet, ſiue recèns pullulantem florem, qui nondum quidem toto ſuo ſplendore ex gemmis ac vaginis emerſiſſet; ſed partim quidem iam enituiſſet, partim verò in lucem emerſurus ſperaretur; nec eo minùs in exigua ſui parte mirum in modum reſplenderet; vt repentè in gemma emarcuerit, &c.

A fine. Si quis patitur, Dei amore, & virtutis conſeruandæ gratia patiatur

Digitized by Google

tiatur quales ſunt martyres; quorum ideò cruciatus honeſtatis cauſſa ſuſcepti ad miſericordiam mouendam efficaciſſimi ſunt.

Multa poſtremò in *modo*, & cæteris circumſtantiis contingunt: vt boni quid alicui euenire, multa perpeſſo, cùm iam nullus fructus ſit futurus. Qualia fuerunt regia munera ad Diophitum iam mortuum miſſa. Vel, viuo quidem magnam eſſe opulentiam, veruntamen eum in phreneſim lapſum; nihil eorum ſentire. Quales eſſe poterant Nabuchodonoſori purpuræ, ſceptra, ſellæ Regiæ quarum rerum vſum mentis impos, errans in ſolitudinibus, minimè percipere poterat.

Hæc ferè ſunt miſerationis obiecta; in quibus minimus labor eſt; occurrunt enim promptiùs quàm cætera, ſed penes modum grauior & impenſior cura verſari ſolet.

DE CONCITATIONE *miſerationis per Characteriſmum*

CAP. XLII.

Facilis eſt omnino & expedita miſerationis ac lacrymarum concitatio. Cùm ipſi ante oculos miſeri verſantur, & ea doloris edūt ſigna, quæ in his anguſtiis natura ſolet egerere.

Quando autem hæc deſunt, danda eſt ſingularis opera, vt eorum quæ geſta ſunt, characteriſmus & deſcriptio quàm artificioſiſſimè fiat, quo res ante oculos poni videatur.

Concitationis miſerationis per deſcriptionè via duplex.

Notãdum eſt autem in hoc genere duplicem iniri viam, alij enim (vt cum Quintiliano loquar) in malis ſunt ambitioſi, & quicquid narrant, copioſa admodum figuratàque oratione diffundunt.

Alij in hac re parciores rem quàm aptiſſimè, ſine vllis ſupereiectionibus exponunt, & moderatis affectibus opportunè diſtinguunt; in quo plerúnque miſeratione digniores videntur, quòd minimè ſint querulí, & in rebus amplificandis profuſi. Talia ſint illa Quintiliani commemorata ſuperiùs.

Mihi filius minor, quintum egreſſus annũ, vt in malis agerē, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non ſum ambitioſ' in malis, nec agere lacrymarũ cauſſas volo, vtinámq; eſſet ratio minuendi; ſed diſſimulare quî poſſum quid ille gratiæ in vultu, quid iucunditatis in ſermone, quos ingenij igniculos, quã præſtantiã placidæ (& quod ſcio vix poſſe credi, tantum altæ) mentis ediderit?

Vide quàm modeſta oratio, & ideo apud eruditas prę̨ſertim aures eſt ad affectus magis efficax. Satis enim & cum magno affectu expreſſa videtur his verbis orbitas: *Vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen.* Iam, quàm apte iſta poſt verecundam orationem ſubiunguntur: *Sed diſſimulare qui poſſum quid illi gratia*, vt non apparatus, ſed dolore expreſſus, reluctante etiam animi grauitate, videatur affectus. Hæc autem prudenter in textu: *Nec augere lacrymarum cauſſas volo, vtinam eſſet ratio minuendi.* Diſſimulat enim, ſe concitandi affectus iniuiſſe conſiliũ, quod longè efficacius, quàm ſi multis verbis flere iuberet auditores: quod artificium obſeruauit M. Tullius in Gauij ſupplicio. *Rem*, inquit, *in medio ponam*, quæ tantum habet ipſa grauitatis, vt neque mea, quæ nulla eſt, neque cuiuſquam ad inflãmandos animos eloquentia requiratur. Deinde: *Cicero vltima in Verrē.*

Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, cùm interea nullus gemitus, nulla vox alia iſtius miſeri, inter dolorem crepitũmque plagarum audiebatur, niſi hæc *Ciuis Romanus ſum*. Et,

Crux, crux, inquam, infelici & ærumnoſo, qui nunquam iſtam poteſtatem

teſtatem viderat, comparabatur. Deinde; quàm apte ad motum interiecta exclamatio: *O nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtræ ciuitatis! ô lex Porcia, legéſque Semproniæ.* Hæc etiam, ſi nihil aliud diceret, miſera & miſerabilia ſunt, plúſque afficiunt grauium perſonarum animos, quàm ambitioſæ querimoniæ, maximè verò vbi res ſunt per ſe ſatis atroces, & funeſtæ, qualis eſt hiſtoria de cæde liberorum Sedeciæ in ſacris. Si ille euulſis luminibus ſqualidus, & cruentus, hæc ſimpliciter narret, quis miſeratione non moueatur?

Sedecia querimonia.

Continuo mittuntur ad nos in carcerem Babylonij carnifices, & me comprehenſum, iis catenis, quas ærumnoſus trahebam, ad palum alligant.

Quid ſceleris pararāt, neſciebam, tantum exerebam iugulum, hortabar vt feſtinent, mortem extremam miſerorum ſpem, quaſi iam proximam lætus amplectebar. Sed illi longe atrociores cogitabant tragœdias filios quippe meos arripiunt, & lenta morte cruciatos, ſub ipſis parentis oculis necant. Vidi, vidi & in id tantum oculos habui; nũc eorum, vt vides, cruore iaceo reſperſus. (Hic cùm tantiſper ſuſpiraſſet:) At illi teneri morientibus oculis me aſpiciebant, & cùm hęreret adhuc in labellis anima, Patris, heu blandum & dulce nomen, ſed perituris nihil profuturum! appellabant. Poſtquam miſeriis meis ſum abundè ſatiatus, iidem carnifices, qui lucem filiis eripuerunt, mihi oculorum lumen eruunt.: [fateor (dilectiſſimi) hoc non doluit, veſtra magis vulnera doluerunt.]

Hæc ſimplici narratione & modicis affectibus dicta, non mediocrem tamen ad excitandas miſerationes vim habent.

Alia ratio eſt, cùm excelsè, figuratè magnificè, res ponitur ob oculos. Qualia ſunt illa D. Chryſoſtomi de martyribus, vbi varia eorum tormẽta non ſimpliciter narrantur, ſed per antitheſes copioſiſſimè illuſtrantur.

Ex D. Chryſoſt. homil. 43. p. 576

Ἄνθρακας ὑπεστόρεσα, φησίν· οἱ δὲ ὡς ἐπὶ ῥόδα ἔτρεχον· πῦρ ἀνῆψα, οἱ δὲ ὡς εἰς πηγὰς ὑδάτων ψυχρῶν ἑαυτοὺς ἔρριψαν· κατέξαινα τὰς πλευρὰς, καὶ βαθείας ἀνέτεμον αὔλακας, καὶ κατήγαγον ῥύακας αἱμάτων, οἱ δὲ ὡς χρυσίῳ πάντοθεν περιῤῥεόμενοι, οὕτως ἐκαλλωπίζοντο· τοῖς κρημνοῖς ἔρριψα, καὶ εἰς πέλαγος κατεπόντισα, οἱ δὲ οὐχ ὡς εἰς βυθὸν καταβαίνοντες, ἀλλ' ὡς εἰς αὐτὸν ἀναβαίνοντες τὸν οὐρανὸν, οὕτω διέκειντο σκιρτῶντες καὶ ἀγαλλόμενοι, καὶ ὥσπερ ἐν ἱερᾷ πομπῇ χορεύοντες, καὶ ἐν λειμῶνι παίζοντες χλοερῷ. οὕτω τὰς τιμωρίας ἕκαστος ἥρπαζον, οὐχ ὡς τιμωρίας, ἀλλ' ὡς ἄνθη λαμβάνοντες ἐαρινὰ, καὶ στεφανούμενοι καὶ τῇ τῆς οἰκείας προθυμίας ὑπερβολῇ τὰς ἐμὰς παρέρχονται τιμωρίας.

Martyrũ tormẽta deſcribũtur.

Carbones, inquit, ſubſternebã: illi autem tanquam ad roſas currebant. Ignem accendebam: illi verò, tanquam in fontes frigidarum aquarum ſeipſos proiiciebant. Latera cædebam, & profundos in eis ſulcos faciebam, & riuos ſanguinis deducebam: illi autem tanquam auro omni ex parte circumfluẽtes gloriabantur. E præcipitis iaciebam, & in mare demergebam: illi verò, non tanquam in profundum deſcendentes, ſed tanquam in ipſum cœlũ adſcendentes, ita affecti erant, exilientes, & exultantes, & tanquã in ſacra pompa choreas ducẽtes, & in herbido prato ludẽtes: ita arripiebat vnuſquiſque cruciatus, non tanquam cruciatus, ſed tanquam vernos flores carpentes, & coronas contexentes; & inſigni animi ſui alacritate cruciatus meos præueniebant.

ITEM

ITEM DE SANCTIS MACHABÆIS.

D. Chryſoſtomus, homil. pag. 625.

Ἐκείνοις μὲν γὰρ τὸ πολὺ τῆς ὀδύνης, καὶ ὀλιγοψυχία λοιπὸν ὑπετέμνετο· αὕτη δὲ ἀκεραίῳ διανοίᾳ καὶ ἀκραιφνεῖ γνώμῃ τρανοτέραν ἐλάμβανε τῶν γινομένων τὴν αἴσθησιν, διὰ τὴν φύσιν· καὶ ἦν ἰδεῖν τριπλοῦν πῦρ, ὅπερ ἔκαιεν ὁ τύραννος ἐκεῖνος, ὅπερ ἐφλέξεν ἡ φύσις, ὅπερ ἐξῆψε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐ τοιαύτην ἀνῆψε κάμινον ὁ Βαβυλώνιος τύραννος ἐκεῖνος, οἵαν ἀνῆψε τῇ μητρὶ κάμινον ὁ τύραννος οὗτος· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ ὕλη τοῦ πυρὸς νάφθα, καὶ πίσσα, καὶ στυππίον, καὶ κληματὶς ἦν· ἐνταῦθα δὲ φύσις, ὠδῖνες, φιλοστοργία, πάντων συμφωνία. οὐχ οὕτως ἐτηγανίζοντο ἐκεῖνοι ἐπὶ τοῦ πυρὸς κείμενοι, ὡς ἐτηγανίζετο αὕτη διὰ τὴν φιλοστοργίαν· ἀλλ' ἐκράτει διὰ τὴν εὐσέβειαν, καὶ φύσις ἐμάχετο χάριτι, καὶ ἡ νίκη τῆς χάριτος ἦν, εὐσέβεια ὠδίνων περιεγίνετο, καὶ πῦρ ἐκράτει πυρὸς, τὸ πνευματικὸν τοῦ φυσικοῦ, καὶ τοῦ παρὰ τῆς ὠμότητος τοῦ τυράννου καυθέντος· καὶ καθάπερ θαλαττία πέτρα δεχομένη κυμάτων προσβολὰς, αὐτὴ μὲν ἀκίνητος μένει, ἐκεῖνα δὲ ἀφρὸν διαλύουσα ἀφανίζει ῥᾳδίως· οὕτω δὴ καὶ ἡ καρδία τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ὥσπερ τις θαλαττία πέτρα κύματα δεχομένη τὰς προσβολὰς τῶν ὀδυνῶν· αὐτὴ μὲν ἀκίνητος ἔμενε, τὰς δὲ προσβολὰς ἐκείνας στερρῷ καὶ φιλοσοφίας γέμοντι διέλυε λογισμῷ· ἐφιλοτιμεῖτο δεῖξαι τῷ τυράννῳ, ὅτι ὄντως μήτηρ αὐτῶν ἐστιν· ὄντως ἐκεῖνοι γνήσιοι παῖδες αὐτῆς, οὐ διὰ τὴν συγγένειαν τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς ἀρετῆς· οὐκ ἐνόμιζεν ὁρᾶν κολαστικὸν πῦρ, ἀλλὰ γαμήλιον λαμπάδα· οὐχ οὕτω μήτηρ κοσμοῦσα παῖδας εἰς γάμον εὐφραίνεται, ὡς ἐκείνη κολαζομένους βλέπουσα ἔχαιρε· καὶ καθάπερ τὸν μὲν στολῇ περιβάλλουσα νυμφικῇ, τῷ καὶ στεφάνους πλέκουσα· τῷ δὲ παστάδας ἱστᾶσα γαμηλίους· οὕτω τὸν μὲν ἐπὶ τοὺς λέβητας,

NAm illis quidem pars maior doloris animi deliquio ſuccidebatur; hæc verò integra mente, iudicio illæſo, ſynceriorem eorum quæ gerebantur, ſenſum, ob naturã capiebat: ac videre erat ignem triplicem; quem ille tyrannus accendebat, quem excitabat natura, quem Spiritus ſanctus inflammabat. Non talem Babylonius tyrannus ille fornacem excitauit, qualem matri fornacem hic tyrannus accendit. Nam illic quidẽ ignis fomes erat naphtha, pix, ſtuppa, ſarmentum: hîc verò natura, dolores partus, liberorum amor, puerorum concordia. Non ita illi iacẽtes in igne vrebantur, atque hæc ob amorem liberorum vrebatur ſed ob pietatem vincebat; & natura cum gratia pugnabat, & victoriam gratia reportabat: religio maternum affectum ſuperabat, & ignis ignem vincebat, ſpiritualis naturalẽ, & quem crudelitas tyranni ſuccendebat. Et quemadmodum marinus ſcopulus qui fluctuum incurſus excipit, ipſe quidem manet immobilis, illos autem in ſpumam diſſolutos facilè tollit; ſic illius quoque mulieris cor, tanquã ſcopulus, marinos fluctus excipiens, dolorum incurſus: ipſa quidẽ mãſit immota, ſed incurſus illos firma, & philoſophię plena mẽte diſſoluit. Oſtendere tyranno contendebat, ſe verè matrem illorum eſſe, verè filios illos ſuos eſſe genuinos, non propter naturæ cognationẽ, ſed propter virtutis communionem. Non ſe ignem tormentorum, ſed facem nuptialem cernere arbitrabatur. Nõ ita mater, quæ filios ad nuptias exornat, lætatur, vt illa, ſuppliciis cùm cerneret ex cruciatos, gaudebat; & quaſi hunc ſtola ſponſali amiciret, illi coronas necteret, alteri thalamos nuptiales erigeret, ita hunc ad lebetes

Machabæorum ignis triplex.

Machabæorum matris certamẽ internũ

Digitized by Google

τὸν δὲ ἐπὶ τὰ τήγανα βλέποντα, τὸν δὲ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμνόμενον ὁρῶσα ἠγάλλετο· καὶ τὴν πάντα καπνοῦ, καὶ κνίσσης μεστά, καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἁπάντων, τῶν πεῖραν ἐδέχετο τῶν παίδων, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶσα, διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν φιλτάτων ἀκούουσα ῥημάτων· αὐτῇ τῇ ῥινὶ τὸν καπνὸν δεχομένη τῶν σαρκῶν, τὸν ἡδὺν ἐκεῖνον, καὶ ἀηδῆ μὲν τοῖς ἀπίστοις, τῷ Θεῷ δὲ καὶ αὐτῇ πάντων ἥδιστον.

illum ad ſartagines currentem, alium capite truncatum cùm cerneret, exultabat. Omnia tum fumo nidoréque redundabant, ac ſenſibus omnibus affectis, liberos ſuos experimento cognoſcebat: per oculos eos intuens, per aures verba exaudiens, ipſis naribus fumum illum carnium ſuauem & inſuauem excipiens: inſuauem quidem infidelibus; Deo verò ipsíque omnium ſuauiſſimum.

NEc minùs in hoc genere admirabilis eſt D. Gregorius Nazianzenus, è cuius Græco hæc expreſſa, vbi matrem Machabæorum filios in martyrio circumſtantem deſcribit.

D. Greg. Orat. 22. de Machabæis.

At verò ſtrenua mater, non ſecus atque auicula, cuius pullos anguis, aut alia inſidioſa quæpiam fera arripuit, circumuolabat, ſtridebat, obſecrabat, vna in ſeptem filiis certabat, nihil eorum omittens quibus eos ad victoriam paratiores alacrioréſque redderet. Modò cruoris ſtillantes guttas rapiebat: modò lacera colligebat membrorum fragmenta, modò etiã defunctorum martyrum reliquias, sãguinem ſuum adorabat, alium inter ſuos amplexus exanimẽ recipiebat, alium porrigebat, alium interim ad eandem pugnam comparabat, omnibus quantum poterat exclamans:

Euge filij mei, euge ſtrenui mei milites, euge in corporibus fermè incorporei, euge legis patriæ, canæque ſenectutis meæ, atque ciuitatis quæ vos aluit, & ad eã virtutis magnitudinem euexit, præſidium ac propugnaculum: Paulùm adhuc, & vicimus, defatigãtur carnifices; hoc vnum extimeſco: paulùm adhuc, & ego inter mulieres beata, & vos inter adoleſcentes beati. At fortaſſe vos matris deſiderium angit? Nequaquam vos deſeram, hoc vobis polliceor, non tam liberos meos odi.

Quis non intereſſe huic ſupplicio, cùm hęc legit, & beatam Heroïnam videre ſe putet?

DE MISERATIONE.

Per contentionem fortunatum:

CAP. XLIII.

Miſeratio efficax per fortunarum contentionẽ.

CRebra eſt quoque & efficax, quæ per contentionem fortunarum fieri ſolet miſeratio: nam, cùm maximum ſit infortunij genus, fuiſſe aliquando fœlicem; vbi quis ab excitata florentíque fortuna, in maximas deuenit acerbitates, optima ratio eſt commouendi affectus ſi vtráque fortuna per inſignem antitheſin comparetur: quod magnificè præſtitit Cicero in peroratione pro Muræna.

Cic. pro Muræna. Vide peroratione Orat. pro L. Flacco, & Quinctio.

Modò maximo beneficio P. Romani ornatus, fortunatus videbatur, quòd primus in familiam veterem, primus in municipium antiquiſſimum conſulatum attuliſſet: Nunc idem ſquallore ſordidus, cõfectus morbo, lacrymis ac mœrore perditus, veſter eſt ſupplex, Iudices, veſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, veſtram poteſtatem atque veſtras opes intuetur. [Deinde:] Si, (quod Iupiter omẽ auertat,) hũc veſtris ſentẽtiis afflixeritis, quò ſe miſer vertet? Domúm-ne, vt eam magi-

Digitized by Google

imaginem clariſſimi viri, quam paucis antè diebus laureatã in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominia, lugentémque videat? An ad matrẽ? quæ miſera, modò conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſollicita eſt, ne eũdem paulò poſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quẽ noua pœna legis, & domo, & parẽte, & omnium ſuorum conſuetudine conſpectúque priuat? Ibit igitur in exilium miſer? quò? ad orientis partes, in quibus annos multos Legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? at habet magnũ dolorẽ, vnde cum honore deceſſeris, eôdem cum ignominia reuerti: An ſe in contrariam partem abdet? vt Gallia Tranſalpina, quem nuper ſummo cũ imperio lubentiſſimè viderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem videat? &c.

Motum verò vtrúmque per characteriſmum, & vtriuſque fortunæ cõtentionem complexus eſt Hegeſippus ſcriptor nobilis, in illa ſua Hieroſolymitana monodia, quam hîc ex Græco oratoriè expreſſimus: *Hegeſip. in Anac.*

Hegeſippi monodia lamentabilis.

Vbi eſt maxima ciuitas Hieruſalem? vbi decora Sion? vbi templum admirabile? vbi ſanctitatis illud ſacrarium, quod ſemel in anno ſummus Pontifex, rem diuinam facturus, ingrediebatur? Proh dolor, nunc idipſum in cineres conuerſum, ſceleratis veſtigiis hoſtes polluerunt. Vbi es ciuitas referta populis? venerabilis Regibus, Dei domicilium, gratiarum omnium ſedes? Parietum tuorum ſplendori pauimentorum reſpondebat nitor, incruſtata marmoribus tecta fulgebant, partim auro, partim argento radiabant portæ: tibi vni omnes ornamentorum deliciæ afflorefcebant: nunc nudata, à culminibus iaces, euerſa, cremata, ab ipſis diruta fundamentis; & qui ex omni terrarum plaga, ad te confluxerant, tecum occubuerunt: mortui cum ciuibus inquilini; vt non dubium ſit, totum in vna vrbe mundum perijſſe: [Deinde:] Cui nos ſcenæ fata ſeruatis? quò diutiùs pertinacem animam trahitis? Duri oculi! qui hæc videre poſſunt: immites animi! qui velle poſſunt vitam tot funeribus ſuperſtitem, niſi fortè eo videntur ſibi felices, quòd iam miſeriores eſſe non poſſunt. Quocúmque oculos circumferimus, vbique occurſant funera. Vrbs tota vacua ciuibus, plena cadaueribus, mortuorum ſepulchrũ eſt, & ferale quoddam buſtum, è quo excitatæ fauillæ ſolem ipſum mœſtitia confundunt. Hunc patriæ communem tumulum ſoli nunc incolunt macilenti ſenes, inſtar laruarum, cinerulenta canitie, ſciſſa veſte, ſquallore & lacrymis obruti, nudis propè filiorum mortuorum oſſibus incubant; ſi fortè auium rapacitatem cohibere poſſint: mulieres paucæ, incolumes è patrio ſolo abducuntur, quas miles non ad vitã ſed ad libidinẽ ſeruauit. Deinde nos ſemiuiri cœlum intueri poſſumus? vt ſydera etiam habeamus nobis æternarum conſcia miſeriarum?

Regia domus deſcriptio.

Regia domus ruina.

Cades.

Hæc amplificandi ratio grauis eſt, & vehemens, atque eo ornatior, quo antitheſis ex pluribus membris compoſita artificioſè procedit.

Eandem rationẽ ſequutus eſt Nicetas Choniates in illa ſua lamentatione, qua Conſtantinopolin amaris prorſus lacrymis luget. Hæc autem è multis Latinè exprimamus. *Threni Niceta.*

O fœcunda genitrix! byſſo & purpura imperatoria pridem amicta, nunc autem ſordida, ſquallida; & germanis orbata liberis! ô pridem in alto dignitatis faſtigio collocata, auguſto vultu, regali inceſſu, ſtructurâ magnifica incedens, nunc humilia, depreſſa & ad terram afflicta cornu- *Nicetas Choniat. in deplor. Conſtant.*

ZZz ij ſtis

ſti: laceratæ ſunt quippe tuæ veſtes, tua illa imperioſa ornamenta profanis conciſa manibus, extinctus eſt fulgor oculorum; & qui priùs ſuauiter efflorefcebat faciei decor, totus rugis exaratus eſt. Quid dicam amplius? poſt hanc incendij fuliginem, quæ te ſupra modum deturbauit, ex regina facta es anicula caminaria; depreſſa es à vecordi gente, terrarum ſentina, & colluuie, cuius olim partem ſi non genuiſti, at certè euexiſti, & tuis ſæpè viſceribus ſaginaſti vt tibi gratiam rependeret: iaces nūc vmbra, & cinis: At nos miſeri è tuo ſinu duellimur, nec licet extremas libare lacrymas, ſed quaſi paſſerculi, quarum mater diſcuſſo nido abrepta eſt, timidè circumuolamus, lugubri ſono pipientes, ſiti, inedia & miſeriis confecti.

Hæc παρεργαστικῶς è multis, quorum pleráque in nimium tumorem aſſurgunt, vel in degeneres lacrymas deſinunt. Eſt & hic modus in deplorandis mortuis familiatiſſimus, & eo vſus Meneclides in deploratione Bacchidis.

Mortuorum deplorādorum modus.

Meneclides in deploratione Bacchidis.

Ἡ δὲ οὐκ ἔτι με φαιδροῖς τοῖς ὄμμασιν ὄψεται μειδιῶσα, οὐδὲ ἵλεως καὶ εὐμενὴς διανυκτερεύσει τοῖς ἡδίστοις ἐκείνοις κολάσμασιν· ἀρτίως μὲν ὅτε ἐφθέγγετο, ὅτε ἔβλεπεν, ὅσαι τῆς ὁμιλίας αὐτῆς Σειρῆνες ἐνίδρυντο· ὡς δὲ ἡδύ τι καὶ ἀκήρατον ἀπὸ τῶν φιλημάτων νέκταρ ἔσταζεν ἐπ' ἄκροις (μοι δοκεῖ) τοῖς χείλεσιν αὐτοῖς ἐκάθητο ἡ πειθώ· ἅπαντα ἐκείνη γε τὸν κεστὸν ὑπεζώσατο, ὅλαις ταῖς χάρισι τὴν ἀφροδίτην δεξιωσαμένη. ἔρρει τὰ παρὰ τὰς πόσεις μινυρίσματα, καὶ ἡ τοῖς ἐλεφαντίνοις δακτύλοις κρουομένη λύρα ἔρρει, καίτοι δὲ πάσαις μελοῦσα χάρισιν, κωφή, λίθος, καὶ σποδιά.

Hæc molliuſculè, ſophiſtæ more. [Non ampliùs hilaritate plenis oculis, ſubridens me aſpiciet, neque propitia atque beneuola tempus fallet iucundiſſimis narrationibus. Nuper quidem qualis erat eius oratio! qualis aſpectus! quot in eius colloquiis inerant Sirenes! quam ſuaue & immortale nectar ab oculis manabat! in ſummis, vt mihi perſuadeo, eius labris Suada conſederat, aut certè ceſtu Veneris cincta erat, vnò cum Gratiis Venerem fuit amplexa! Nunc autem euanuerunt illi inter epulas molliſſimi cantus, & lyra eburneis digitis pulſari ſolita, conticuit. Iacet omnibus adamata: proh dolor! lapis, & cinis!]

Homerus quoque in morte Hectoris, vbi miſerandos prorſus affectus immiſcet, præclarè illud inter cætera, dum cadauer, mortui ad currum Achillis alligatum & raptatum deſcribit:

Homerus Hectorē mortuū deplorat.

Τὸ δ' ἦν ἑλκομένοιο κονίσαλος, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Κυάνεαι πίμπλαντο, κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι
Κεῖτο, πάρος χαρίεν. τότε δὲ Ζεὺς δυσμενέεσσι,
Δῶκεν ἀεικίσσασθαι ἑῇ ἐν πατρίδι γαίῃ.

Hoc autem raptato excitabatur puluis, circúmque verò
Cianeæ comæ aſpergebantur. Totum verò caput in cineribus
Iacebat olim gratioſum: ſed tunc Iupiter hoſtilius
Dedit deturpandum in eius patria terra.

Hæc quanquam obiter dicta, multùm habent miſerabilis affectus. Nec aliter Virgilius;

——quantùm mutatus ab illo
Hectore!

DE MISERATIONE PER repræſentationem imaginis.

Præclara in eo Sophoclis dexteritas.

CAP. XLIV.

Miſeratio per repræſētationem efficaciſſima.

Efficaciſſima omnium ratio mouendi, quæ fit per repræſentationem imaginis rerum abſentium, aut aliqua monumenta mortuorum: ſi modò illud prudenter & opportunè, non frigidè & affectatè procedat

dat,vt pluribus ſuperiùs monuimus. Teſtis Diui imago,teſtis illa Cæſaris toga lacera,quæ tantas tragœdias excitauit:S.d, vt ea quæ iam ex Tacito & Dione commemorata ſunt, omittamus, extat apud Sophoclem nobilis locus,in quo,Electra tenens, vt arbitrabatur, in vaſculo, fratris Oreſtis cineres,flebiliter lamentatur. Operæpretium eſt, hunc affectum conſideratiùs expendere:eſt enim prę cæteris candidus, terſus, ingenuus, multúmque habet prudentiæ, & ſuauitatis.Sic igitur illa vaſculum intuens; (quæ vel ſoluta oratione teddita plena ſunt venuſtatis.)

Periphraſis è Sophocle expreſſa. O monumentum hominis omniũ longè mihi chariſſimi! ô dulces fraternæ animæ reliquiæ! Qualem te, mi Oreſtes, accipio:quantum ab illo mutatum, quem ex paternis ædibus florentem dimiſeram; nunc te infœlix iſtis porto manibus, cinerem, fabulam, & nihil? Vtinam potiùs te in patriis ædibus vita defeciſſet,quàm iſta te infœlici pietate, me & te his funeribus reſeruaſſem! Occidiſſes nondum tot miſeriarum conſcius, & te innocentiſſimam animam paterni manes ac cineres, comitem accepiſſent:nunc iaces in aliena terra, poſt mortem etiam exul,& fugitiuus,tam longè à tua ſorore, quæ miſera nec morientis ſpiritum excepit,nec mortui cadauer lauit, nec dilectis manibus infetias tulit,ſed te peregrini tumultuario ſepulchro, & tralatitia humanitate condiderunt. O ſpes in aneſô infelicem educationem meam! quid profuit mihi, infantiæ tuæ, & matris,& gerulæ vices reddidiſſe, tibi cibos meo ore manſos in os ingeſſiſſe,tecum luſiſſe,& tibi tenellis laſſibus fatigato amanter accubuiſſe?

Oreſtis deploratio. Heu!quot delicias vna mihi dies, inſtar infeſti turbinis,abſtulit! tecum enim omnia vitæ ſolatia perierunt, tecum in eodem ſepulchro iacent concluſa atque compoſita! Quid enim aliud ſperem? Conſceleratæ matris cultro victimatio confectus eſt pater: ego cruentis doloribus confecta; tu quaſi ſomnium euanuiſti,& tot ſpes irritæ ceciderunt;nunc in noſtris funeribus tripudiant inimici. Deinde promittebas in dies, te paternarum & mearum iniuriarum vltorem affuturum:hiccine eſt Oreſtes,quem pollicebaris? vmbra, & is qui tribus digitis portatur, cinis. Heu te miſerum! heu me infelicem! ô corpus miſerabile! ô frater,quàm infauſto hinc itinere ablegatus es! ô frater amantiſſime! vt te perdidiſti! amantiſſime frater! vt me perdidiſti? Actum eſt,ſuſcipe me vnà tecum in idem vaſculum:quid enim aliud ſum quàm vmbra,& cinis? Noli ſororem in morte ſpernere, quam tam piè in vita coluiſti. Tecum mihi vna ſors, vnus animus,vna omnia ſemper extiterunt, & nunc vna amborum cineres miſcebuntur, nec vlla nos temporum iniuria diuellet.

Hæc ſanè ex ipſa oratione multum capiunt ſuauitatis: ſed tamen neſcio quo modo, per imaginis repræſentationem meliùs animantur.

Miſerabile eſt enim,intueri regiam illam virginem, vaſculum, quo fratris cineres contineri exiſtimabat,toties exoſculantem, ſuiſque perfundentem lacrymis:quæ actio,licèt muta eſſet, haberet tamen ſuos ad motum aculeos.

Accedit & mixtura motuum, quæ affectus longè iucundiores facit. Nam & vaſculum ab Oreſte incognito Electræ eſt oblatum,& pręſens ipſe lugetur, tanquam mortuus: vnde profectò irrepit auditorum animis miſ. ratio,quæ iam affulgente lętitia ſuauiſſimè titillatur.

DE MISERATIONE, PER ſermocinationem.

Cap. XLV.

MAgnam quoque vim ad permouendos affectus obtinent ſermocinationes; in quibus eorum qui duras patiuntur calamitates, verba & orationes aptiſſimè conformantur; quales ſunt præcipuè moribundorum, orborum, exulum, &c. eiuſdem generis: quod Cicero præclarus artifex non omiſit in Milone.

Hominis calamitoſi oratio. Me quidem, Iudices, exanimant & interimunt hæ voces Milonis, quas audio aſſiduè, & quibus interſum quotidie. Valeant (inquit) valeant ciues mei, ſint incolumes, ſint florentes, ſint beati: ſtet hæc vrbs præclara, mihiq; patria cariſſima, quoquo modo merita de me erit. Tranquilla republ. ciues mei, (quoniam cum illis non licet,) ſine me ipſi, ſed tamen per me perfruantur. Ego cedam, atque abibo, ſi mihi republ. bona frui non licuerit, at carebo mala: & quam primùm tetigero bene moratam & liberam ciuitatem, in ea conquieſcam. O fruſtrà (inquit) ſuſcepti mei labores: ô ſpes fallaces! ô cogitationes inanes meæ! &c.

Hæc oratio calamitoſi hominis tam grauiter expreſſa, vehementer animos mentéſque percellit.

In eo genere ſunt vlrima, vt dixi, virorum moribundorum ad coniuges, aut patrum ad filios colloquia, quæ vbi aptè finguntur & pronuntiantur, vel è duriſſimis pectoribus miſerationem excutiunt: Finge Sedeciam apud Nabuchodenoſorem, damnatum, ſic filios poſtremùm alloqui:

Quid me aſpicitis, dulces animæ? patrem non hodie primùm amittitis: tunc deſijt in humanis eſſe veſter parens, cùm miſer & captiuus eſſe cœpit. Viuite fœlices amores mei, ſi quæ fœlicitas in ſeruitute eſſe poteſt. Vos fortaſſe melior fortuna, cùm Deo viſum fuerit, reuiſet. Ego, cur vos ſimul genui & perdidi, ſolus proficiſcar ad mortem, meóque ſanguine, quicquid eſt ſceleris, expiabo.

Patris moribūdi ad filios grauis oratio. Valete ſolatia mea, & cùm vobis ereptus fuero, Deum patrem cogitate qui vos in tutelam ſuam accipiet, & nunquam deſertos eſſe patietur. State conſtanter patrijs legibus, & ceremonijs, nec vlla vos temporum iniuria ab auitæ religionis ſanctitate diuellat. Matrem Reginam in hac viduitate & exilio miſerrimam conſolamini, fraternam inter vos concordiam ſanctiſſimè fouete. Ego, ſi quid ſepulti mortuorum cineres ſapiunt, veſtri non obliuiſcar; Adero ſæpè dormientibus, vigilantibus adero, & veſtræ ſeruituris angores, qua potero voce, mitigabo. Valete, iterum meæ deliciæ; valete liberi, quondam beati, nunc infelices; quondam florentes, nunc calamitoſi; quondam Regis filij, nunc exulis, & fugitiui: Hic veſter dominus eſt, huic ſupplicate, amplectimini genua; quis pudor eſt? Vos miſeros quidem efficit fortuna: ignobiles non ideo faciet. Quid ſceptra vos adhuc & Reges cogitatis? Date fatis manus, & ſi vos veſtra ætas dolêre nondum docuit, matris fletus imitamini. Heu nimis maturè diſcitis eſſe miſeri!

Oratio compoſita eſt ad ferreum Regis pectus commouendum: itaque miſerationes habet ſatis flebiles, grauitate tamen conditas: Neque enim Sedecias pro ſua vita ſupplicat, verùm ſe, de coniugis & liberorum ſalute vehementer ſollicitum, vt debebat, oſtendit: Hæc enim cura, in paterna viſcera vehementiſſimè penetrat: & nullus adeò ferus eſt, qui huiuſmodi ſenſibus molliſſimè non titilletur. Vidi nobilis

Digitized by Google

nobiliſſimum & facundiſſimum adoleſcentem, cùm hæc magno, vt erat in primis ad dicendum compoſitis, actionis decoro recitaret, multorum lacrymas expreſſiſſe.

Iam Patrem orbum, quod miſerabilius eſt, audiamus. Iacobus eſt ille Patriarcha, magnis & arduis laboribus à puero exercitus, & quem ideò generoſior decet conſtantia, quàm Sedeciam Regem molliſſimis ſtudiis innutritum: ad hoc tamen fulmen, ex morte Ioſephi filij (vt ipſe arbitrabatur) contortũ, ita loquitur apud Philonem, orationem miſerationibus & grauitate condiens.

ORATIO IACOBI PATRIARCHÆ, *in fict.a morte Ioſephi.*

Philo, lib. de Ioſeph.

Οὐχ ὁ θάνατός με λυπεῖ τέκνον, ἀλλ' ὁ τάφος. εἰ ἐπὶ γῆς ἐτάφης τῆς σῆς, παρηγορούμην ἐθεράπευσα, ἐνοσήλευσα πρότερον ἀποθνήσκοντα, τελευταίων ἀσπασμάτων ἐκοινώνησα, τοὺς ὀφθαλμοὺς συνέκλεισα, ἐπεδάκρυσα κειμένῳ τῷ νεκρῷ, πολυτελῶς ἐκήδευσα, τῶν νομιζομένων οὐδὲν παρέλιπον· ἀλλὰ εἰ καὶ ἐπὶ τῆς ξένης, εἶπον ἄν, τὸ οἰκεῖον ὄφλημα τῆς φύσεως ἀπολαβούσης· ὦ οὗτος, μὴ κατήφει. πρὸς ζῶντας αἱ πατρίδες, ἀποθανόντων δὲ πᾶσα γῆ τάφος. ὠκύμοροι δ' εἰσὶ πάντες ἄνθρωποι. καὶ γὰρ ὁ μακροβιώτατος, ὀλιγοχρονιώτατος, ἀντεξεταζόμενος αἰῶνι. εἰ δὲ δή, καὶ βιαίως, καὶ ἐξ ἐπιβουλῆς ἔδει θνήσκειν, ἦν ἂν μοι κουφότερον κακὸν ὑπ' ἀνθρώπων ἀναιρεθέντος· οἱ κτείναντες, νεκρὸν ἂν ἠλέησαν, ὡς ἐπαμήσασθαι κόνιν, καὶ τὸ σῶμα ἐγκρύψαι· εἰ δὴ καὶ πάντων γένοιντο ὠμότατοι, τί πλέον εἶχον, ἢ ῥίψαντες ἄταφον ἀπαλλάττεσθαι; τῶν δὲ ἐν ὁδῷ παριόντων ἴσως τις ἐπιστὰς, καὶ θεασάμενος, οἶκτον τῆς κοινῆς λαβὼν φύσεως, ἐπιμελείας καὶ ταφῆς ἠξίωσε· νυνὶ δ', ὡς λόγος, ἀπηνέσι καὶ σαρκοβόροις θηρσὶν εὐωχία καὶ θοίνη γέγονας, γευσαμένοις, καὶ ἑστιαθεῖσι τῶν ἐμῶν σπλάγχνων. ἀθλητής εἰμι τῶν ἀβουλήτων, ἐκεῖ γεγύμνασμαι πολλαῖς κακοπαθείαις, ἀλώμενος, ξενιτεύων, θητεύων, ἀναγκαζόμενος, ὑφ' ὧν ἥκιστ' ἐχρῆν. καὶ πολλὰ μὲν εἶδον, πολλὰ δὲ ἤκουσα, μυρία δ' αὐτὸς ἔπαθον τῶν ἀνηκέστων, ἐφ' οἷς παιδευθεὶς μετριοπαθεῖν, οὐκ ἐγνάμφθην.

Non tam ego tuam mortẽ, fili mi, doleo, quàm ſepulchri iacturam: nam ſi tibi ſepulchrum contigiſſet in terra propria, nec mihi deeſſet ſolatium. Aſſediſſem ægrotanti, ante mortem impendiſſem morienti extrema oſcula, clauſiſſem oculos, mortuum perfudiſſem lacrymis, extuliſſem magnificè, nihil omiſiſſem è iuſtis funeribus; atque etiam ſi peregrè defunctus eſſes, dixiſſem mecum, perſolutum eſt naturæ debitum, noli triſtari, viui habent ſuas patrias, at mortuorum omnis terra ſepulchrũ eſt: Breuis æui ſunt omnes homines: nam qui maximè longæuus fuit, quantillum temporis vixit, ſi ad æternitatem id conferas? vel, ſi omnino moriturus eras per vim & inſidias, leuiꝰ fuiſſet extingui manibus hominum, qui mortuum ſaltem miſerati, obruiſſent terra, & cadauer ſepeliſſent; aut, vt crudeliſſimi fuerint, quid amplius potuiſſent, quàm inſepultum proiicere? quem mox viator aliquis præteriẽs, memor naturæ communis, humaſſet, miſericordia commotus? Nunc, vt fertur, immites & carniuoras beſtias pauiſti, & ſaturaſti meis viſceribus. Hactenus multos labores inopinatos exantlaui: in his miſeriis abundè ſum exercitus, errando, peregrinando, mercede ſeruiendo, dura ferendo imperia, vſque ad vitæ periculum exagitatus, à quibus minimè oportuit: multa vidi, multa audiui, multa paſſus ſum grauia, quibus ad patientiam eruditus perduraui;

Digitized by Google

ἀλλ' οὐδὲν τῶν συμβεβηκότων ἀφορητότερον, ὅ μοι τὴν ῥώμην τῆς ψυχῆς κατέβαλε καὶ καθῄρηκε. τί γὰρ μεῖζον ἢ οἰκτρότερον πένθος; ἡ μὲν ἐσθὴς τοῦ παιδὸς διακεκόμισταί μοι τῷ πατρί, τοῦ γὰρ οὐ μέρος, οὐ μέλος, οὐ βραχὺ λείψανον. ἀλλ' ὁ μὲν ὅλος δι' ὅλων δεδαπάνηται, μηδὲ ταφῆς δυνηθεὶς μεταλαχεῖν ἡ δ' οὐδ' ἂν ἐκπεμφθῆναί μοι δοκεῖ τὸ παράπαν, εἰ μὴ πρὸς ἀνίας ὑπόμνησιν. καὶ ἂν καὶ ὑπέμεινε καίνισιν, εἰς ἀλήστους καὶ συνεχεῖς ἐμοὶ συμφοράς.

ſed nihil præſenti caſu intolerabilius, qui totum animi mei robur ſubuerrit atque deiecit. Quis enim luctus poteſt eſſe maior, aut miſerabilior? veſtis dueti ad patrem perlata eſt; ex ipſo non membrum, non fruſtum non vel minimæ reliquiæ, totum deuorârunt beſtiæ: nihil ſupereſt, quod ſepulchro inferatur. Ac ne veſtem quidem recepi, niſi vt ad eius aſpectum recrudeſcat doloris memoria, ne vnquam tantæ calamitatis obliuio poſſit irrepere.

DE SERIIS MOTIBVS Miſerationis. Et prudenti eorum tractatione.
CAP. XLVI.

PLacuit hanc exemplorum copiam ex clariſſimis quibúſque ſcriptoribus explicare; quòd nihil imitatione ſit in hoc genere dicendi præſtabilius. Cæterum mens totius eloquẽtiæ prudentia conſulenda eſt, quæ quid, quóue ordine & loco dicendum, ſuggerat.

Alij sũt in theatris & pulpitis apud Philologos: alij in oratione ciuili, apud Iudices, vel etiam ſacros oratores affectus. Quippe in theatrali illo genere liberiùs quaſi dictionis habenæ laxantur. Ciuile autem pro dignitate perſonarum parcius eſt, grauius, & verecundius.

Cicero non in omnibus affectibus imitãdus Quamobrem & nimia nonnunquam affectuum teneritudine luxuriat M. Tullius; quos etſi ab eo prudenter adhibitos fuiſſe tanti viri authoritas credi poſtulat, haud tamen in omni orationis genere & loco imitandos ſuaderem.

Liu l. 5. Grauis miſeratio. Vide querimoniam Pauli Æmilij qui intra triumphi ſui celebritatem, duos, totius familiæ columen, filios amiſerat, quàm ſobria eſt & excelſa.

Defunctam eſſe fortunam publicam mea tam inſigni calamitate ſpero, quòd triumphus meus, velut ad ludibrium caſuum humanorũ, duobus funeribus liberorum meorũ eſt, interpoſitus. Et quum ego & Perſeus nũc nobilia maximè ſortis mortaſium exempla ſpectemur: ille qui ante ſe captiuos, captiuus ipſe duci liberos vidit, incolumes tamen habet: ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filij ad alterum, accurrens ex Capitolio, propè iam expirantem, veni; neque ex tanta ſtirpe liberûm ſupereſt, qui lucij Æmilij Pauli nomen ferat.

Grauis eſt iſtud doloris exemplũ: nec minùs generoſa extat apud Cornelium Tacitum Senecæ morituri ſuprema oratio: cùm enim vltima vito admirabili neceſſitas eſſet denunciata, & omnes, qui aderant, ſuaniter collacrymarentur, ille amicorum lacrymas coërcens: *Tacit. l. 15*

Seneca morituri ſui rema eratio. Vbi præcepta, inquit, ſapientiæ? vbi totper annos meditata ratio aduerſùm imminentia? cui enim ignaram fuiſſe ſæuitiam Neroni? neque aliud ſupereſſe poſt matrem fratrémq; interfectos, quàm vt educatoris, præcepto-

præceptoriſque necem adiiceret?

Quid Socrates apud Platonem qua conſtantia moritur? num longè melius, & ad affectus potentius eſt, conſummatæ ſapientiæ viros ita loqui, quàm flebiles aliquas nenias occinere? Quippe virt⁹ ipſa, & magnificentia, in qua grauitas & auctoritas eſt, plus proficit ad miſericordiam commouendam, quàm humilitas & obſecratio.

Plato in Phædone

Hoc igitur in primis conſiderandum erit Oratori, apud quos dicat & quam perſonam agat. Dicendum in curia, in foro, apud prudentes & limatos homines: in oratione etiam funebri apud populum, loco ſacro: faceſſant illæ neniæ muliebres, & quicquid eſt ambitioſarum lacrymarum. Tota, ſi opus eſt, graui dolore condiatur oratio. Si Domini, venerandi cruciatus, aut martyrum tormenta narrentur, motibus quidem opus eſt, & iis vehementioribus: ſed tamen retinere oportet maieſtatem, nec vnquam in illos muliebres, inclinatos, vlulantes affectus demigrare.

Finis motuum quis eſſe debeat.

Secundò proſpiciendum eſt, quò tandem euaſurus ſit hic motus; nam ſi inanis tantùm ſpectatur profuſio lacrymarũ, quid hoc ſterilius? Omnia, quæ ex recta ratione geruntur, ad bonũ aliquod ſolidum collineare oportet. Si miſerationes tractat patronus, ad vtilitatem cauſſæ faciant; ſi ſacer orator, in iis ſe exerceat, conetur non ſteriles lacrymulas, ſed fletus ſalutares elicere.

Tertiò, nunquam videatur orator velle lacrymas ciere, & in id artis machinas cõponere. Audax eſt alienos fletus ſibi polliceri: hoc qui expectant auditores, pertinaciùs obluctantur; ac quicquid affertur, ſua expectatione minus exiſtimant.

Quartò, infantiſſima eorum ratio diligenter fugiẽda; qui cùm apparatas orationes recitent, ſibi autem ba ſuſpiriis intercludi, aut vocem lacrymis debilitari, apud ipſos etiam auditores, fletum tenere non poſſe, dicunt, cùm omnia frigidè & inſulsè ficta appareant. Hæc ad comicos riſus quàm ad miſerationes aptiora ſunt.

Quintò, cùm iuxta vetus Apollonii Rhetoris dictum, citò areſcat lacryma; non modò quia falſa eſt, ideóq; ipſa acrimonia faciliùs conſumitur, ſed quia alienorum præſertim malorũ leuiſſimus eſt aliis ſenſus, quia tenerrimè (vt ſolent omnes) ſe diligunt; nunquam diu in miſeratione commorandum eſt: ſiue enim lenta ſit, & iacens, ideò citiùs abrumpenda, quia nihil incondita miſeratione infelicius; ſiue ſecundos curſus teneat, non eſt nimis indulgendum; ne ſatietate & faſtidio, quod rebus etiam optimis innaſci ſolet, obruatur.

Apollonij Rhetoris dictum.

Sextò, vbi res per ſe ſunt ſatis triſtes & funeſtæ, qualia ſunt dira innocentiſſimorũ hominum ſupplicia, non ſunt adſcititiis rebus & figuris temerè exaggerandæ, ne videamur argumenti penuria & ſterilitate res alienas excogitare.

Septimò, dãda eſt opera, vt honeſti ſint aditus, & receſſus ad affectũ; & aditus quidem talis eſſe debet, vt non videatur quæſitus apparatus, ſed vt eius qui repente excitatur, motus aliqua ſubeſſe ratio videatur. In quo errant plerique, qui antequã intellexerint auditores, quid velint, aut in quo argumento verſentur, ſtatim incipiunt furere, & inſanire, cùm nulla cauſſa tam atrocis tempeſtatis appareat: ex quo coniiciunt auditores, Claudiana fore tonitrua, quę ſtatim in riſus ſoluentur. Receſſus verò talis erit, vt non exhauſtus, nec ſatiatus, ſed ſui potens, conſultò in alium ſermonem, cum apta quadam

digreſſiuncula, ſermonem diuertere orator videatur: niſi fortè in extrema parte orationis verſetur motus, & deſinere ex abrupto opportunum iudicetur; quãquam hoc rariùs pręſtandum eſt; nam aut affectationem habet, aut intemperantis motus opinionem relinquit auditoribus, aut etiam inopiæ verborum, & memoriæ conturbationi à pleriſque imperitis tribuitur.

Octauò character orationis in miſerationibus eſſe debet minimè affectatus, non turgidus, non inſolens, non feſtiuus, non politulis metaphoris comptus, aut periodorum ſtructura ambitioſus, ſed candidus, ſobrius, & cum generoſitate aliqua demiſſus, rebus & ſententiis creber, numeris ſimplex, toto denique corpore ingenuus.

Nonò, accedat ad elocutionem actio, rebus & verbis accommodata; cuius tanta vis eſt, in hoc præſertim genere, vt lectiſſimos quoſque affectuum, ſine eius beneficio inclinati, repere, extingui videamus: contrà, vel mediocres affectus decorum actionis incendere, & in eximiam quandam dignitatem efferre ſolet. Sed de tota actionis ratione alibi pleniùs.

Quæret fortaſſe hîc aliquis, ſintne apparandi motus oratori? videtur enim hæc agendi ratio clariſſimorum hominum ſententiis non mediocriter aduerſari: Si quidem Demetrius Phalereus apertè dicit:

Demetr. Phalereus. περὶ ἑρμηνείας.

Θυμὸς καὶ πάθος τέχνης οὐδεῖται, ἀλλὰ δεῖ πρέπον τινα αὐτοφυῆ εἶναι ἀπὸ τῶν ποιούντων, (hoc eſt) Motus iracundiæ, & miſerationis, arte non indigent; ſed oportet, eos veluti quodam naturæ impetu fluere.

Dion. Halicarn in Lyſia.

Hoc eſt quod Dionyſius Halicarnaſſenſis dicit; αὐτοφυῶς, καὶ αὐτοσχεδιαστικῶς λέγειν.

Nec immeritò videtur irriſiſſe Satyricus eos qui ad miſericordiam mouendam apparatiſſimas afferunt orationes:

—cantas, cùm fracta te in trabe pictum
Ex humero portes? verum, nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incuruaſſe querela.

Perſ. Sat. 1.

Quæ ſi vera ſunt, nihil igitur erit eloquenti, quomodo, aut quid dicat, cogitandum: nam, cùm difficillima pars eloquentiæ videatur in motibus conſiſtere, ſi nulla, quod aiunt, arte indigent, quid eſt, quod magnopere putemus Oratori elaborandum?

Verùm, nunquam hæc fuit mens eorum qui de eloquentia ſynceré iudicârunt: Si quis verè iratus eſt, aut dolet, non ſolet opinor cogitare in ipſo permotionis æſtu, quomodo dolorem aut iracundiam verbis depingat, faces adhibente natura: Verùm, quia oratorum eſt, non tam iraſci aut dolere, quàm aliorum iras & dolores exprimere, ſumma arte prouidendum arbitror, quomodo id rectè præſtare poſſint; alioqui, ſi nihil eſt artificij, dicamus quoque, pictores, dum furioſum Athamantem, & mœrentem Antiopam depingunt, nihil artis beneficio indigere, quando rem oportet facere quàm maximè naturalem. Nemo tamen hoc dicit, nemo ita iudicat, ſed eos artificioſiſſimos eſſe putamus opifices, qui propiùs rerum naturas aſſequuntur.

Ita quoque ſe res habet in eloquentia; motuum ſolers quædam ratio magnifica res eſt, & eximiorum oratorum coloribus digna, nec dubium eſt quin multum in id impendant induſtriæ.

Quorſum igitur cõtra ſentire grauiſſimi videntur authores? Primùm eos reprehendunt, qui cùm nihil opis habeant à natura, moroſa quadã

opera

opera & infelici labore motus parturiunt, de quibus dixit Pindarus:

——— *χέξαντες ὡς*

Γαμέτον δ' ἰδε πρὸς ὄρνιχα θείαν.

Deinde illos qui in rebus afflictis, triſtibus, calamitoſis, vel certe ſeriis, & grauibus, vndique floſculos carpunt delicatiſſimæ orationis: & in doloris motibus, ingenij luxuria, figurarum mollitie, periodorum denique lacinioſo ambitu intemperanter laſciuiunt: Hos omnes iure Critici Rhetores ineptiarum condemnant.

Quint. l. 11, Commoueatúrne quiſquam eius fortuna (inquit Quintilianus) quem tumidum, ac ſui iactantem, & ambitioſum inſtitorem eloquentiæ in ancipiti ſorte videat? non: imò oderit reum verba aucupantem, & anxium de fama ingenij, & cui eſſe diſerto vacet.

Idem l. 11. Quamobrẽ in his ſumma cura eſt egregiis oratoribus, quomodo artificium occulrent: vt, quod ait idem auctor: Illa quæ dicimus, non domo attuliſſe, ſed ibi protinus ſumpſiſſe videamur: & oratori, & ipſi cauſſæ plurimùm confert: nam & magis miratur, & minùs timet iudex, quæ non putat aduerſus ſe præparata.

Non dicit domo non eſſe afferenda, quæ dicimus, ſed ita agendum, vt non videamur attuliſſe: quod ſimiliter Ariſtoteles 2. Rhetoric. *Διὸ δεῖ λανθάνειν ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως,* *Ariſtoteles artẽ tegendam docet.*

Oportet (inquit) artem ita obſcurare, vt non ex vllo apparatu, ſed omnino naturaliter dicere videamur: quòd ſi quædam molliores figuræ in oratione tranſluceant, quæ ſine cura & cogitatione fluere non poſſunt, ſtatim ars deprehenditur, & vis motus ſidit. Nam, vt ait Dionyſius in Iſocrate;

Χαριεντισμὸς πᾶς ἐν σπουδῇ, ἄωρον πρᾶγμα, καὶ πολεμιώτατον ἐλέῳ. Oratio nimis elegans, & feſtiua in rebus ſeriis, intempeſtiua res eſt, & miſerationi contraria. *Poëtica & ſophiſtica in motibus oratio ab oratoria diuerſa.*

Alia plerunque ratio eſt Poëtarum, & ſophiſtarum, qui omnia aurium delectatione metiuntur: licèt enim modum in iis quoque tenere debeant, tamen longè ſuas artes produnt liberiùs, quàm ij qui non iam argenteis haſtis pugnant, ſed graue & laborioſum diſcrimen ingreſſi ſunt.

Nunc, quæ ad actionem attinent, etſi breuiùs perſtringere viſum eſt, ramen quia aliud argumentũ ſpectãt, in ſequentem libellum reiiciemus.

Finis libri octaui.

Digitized by Google

DE PRONVNTIATIONE, LIBER NONVS.

Actio corporis eloquentia.

IN Eloquentiæ potiſſimùm exercitatione cõformari ſolet actio; cuius vis maxima eſt, & ad omne momentum perſuaſionis efficaciſſima. Eſt enim corporis quædam eloquentia, quâ fit, vt animus optimis ſenſibus affluens in corpus emanet, eique ſui generoſam ſpeciem imprimat. Vt igitur lumen à ſole, ſic ab intima mente profluit actio; imò mens ipſa in actione ſe prodit, quaſi in ſpeculo; & per vultum, per oculos, per manus, per vocem, optimum eloquentiæ inſtrumentum, in exteriora ſeſe diffundit: cúmque ea, quæ interiora ſunt, minùs pateant multitudinis ingeniis, quæ omnia ex oculis metiri ſolet: contrà, quæ videntur & audiuntur, vehementiùs animos per ſenſum transfuſa percellant, euenit, vt qui actione floruerint oratores, omne (quod aiunt) punctum ſemper retulerint: nec immeritò eandem eloquentiæ primariam & penè vnam virtutem agnouit Demoſthenes.

Actio vſu potiùs diſcitur quàm præceptis.

Quamobrem, & ei qui ſeriò decus affectat eloquentiæ, diligenter conformanda eſt, & omni ex parte perpolienda; quanquam ſuperuacaneum exiſtimo, de iis longam præceptorum ſeriem texere; quæ potiùs è naturæ cuiuſque affectione, viua voce, & continuâ exercitatione petenda ſunt, quàm ex ſcriptorum monumentis expectanda. Qui enim hæc ſcrupuloſiùs inquirunt ex libris, & exercitationi minimè inſiſtunt, idem mihi facere videntur, ac ſi quis vt in ſtrenuum militem euaderet, gladiatorum dictata multa quàm auidè colligeret; ludi verò gladiatorij aſpectum, & rudes, & petitiones, & declinationes nunquam degladiando experiretur. Eſt autem cuilibet promptius actionis vitia & deformitates notare, quàm quid optimum ſit, in tanta corporum & ingeniorum varietate definire.

DE ACTIONE MOLLI, & curata.

CAPVT I.

FAmiliariſſimum eſt iis qui ex Rhetorum ludo, & præceptis, adhuc calent iuueniliùs, actionem nimis mollem & curatam ſtudioſè conſectari, qua plurimum ſæpe deperditur grauitatis.

Alius

Digitized by Google

Actio ſchola nimus plerúmque delicata.

Alius eſt, Athleta in ludo; alius, miles in acie: cum ad pompam & delectationem referantur omnia, exilire ſolet liberiùs actionis quædam affectata iucunditas; At vbi ſeriò cum hoſte confligendum eſt, defloreſcit hic ab arte numeroſus lepos. & plus ſæpe naturæ quàm præceptis tribuitur.

Actio nimis curata non fert ſolē & puluerem legitimi certaminu.

Non enim ſatis ſani videntur qui certantem hominem, & iam in ſudata lorica deflagrantem, volunt minutulis quibuſdam præceptis & legibus illigare: qui Oratores ad religioſam Phonaſcorum obſeruationem reuocant, abſtinentiam ciborum variam præcipiunt, liquidorum etiam plaſmatum ſorbitiunculas præſcribunt, geſtum deinde formant, quaſi ex pyxide ad choreas, non ad tubarum ſonitus, armorúmque terrores educturi eſſent oratorem. His igitur ſæpenumero contingere ſolet, quod Sybaritarum equis, ludionibus quidem illis, ſed minimè bellicoſis: Quippe gens chorearum ad inſaniam vſque auida, etiam equos numeroſè ſaltare docuerat. qui poſtquam ex ſaltationum vmbraculis, in ſolem & puluerem ſunt producti, Martis & tubarum ignari, nimis inſulsè compoſitis motibus laſciuientes, ſe & totum exercitum perdiderunt: ita illi ab imis vnguiculis ad verticem vſque venuſti Rhetores, qui triumphant in luſionibus, in legitimis prælijs, ſi eandem teneant rationem, ſe & cauſſas in diſcrimen adducunt.

Simile de equis Sybaritarum.

Itaque bene monet Quintilianus, actionem non eſſe deliciis molliendam: Alioqui nitida illa & curata pronuntiatio inſolitum laborem recuſabit, vt aſſueta gymnaſiis & oleo corpora, quamlibet ſint in ſuis certaminibus ſpecioſa, atque robuſta, ſi militare iter, faceſque, & vigilias imperes, deficiant, & quærant vnctores ſuos, nudúmque ſudorem.

DE ACTIONE RVDI, & vaſta.

CAPVT II.

NEque tamen cùm mollis & compta repudiatur actio, eò deueniendum eſt, vt cum iis ſentiamus, qui rudem illam, & qualem impetus cuiuſque animo tulit, actionem indicant fortiorem, & ſolam viris dignam. Eſt enim profectò ab arte moderata quædam cultura capienda; Nam etſi præceptis iſtis in dicendo manifeſtè non vtimur, tamen apparet atque extat, vtrum aliquando didicerimus.

Moderata actionis cultura.

Vt enim (quod ait M. Tullius) qui pila ludunt, non vtuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ: ſed indicat ipſe motus didicerintne palæſtram, an neſciant.

Sic in orationibus iudiciorum, concionum, Senatus, etiamſi non adhibentur geſtus ex ſchola, facile eſt tamen intueri, vtrùm is qui dicat, liberaliter aliquando fuerit inſtitutus.

Omnis quidem affectatio ac nimis delicatus lepos inuiſus eſt, & meritò in ſeriis præſertim orationibus ſuſpectus.

At ipſe neglectus actionis incidit in aliud vitium ruſticitatis, quæ meritò placere non poſſit.

Itaque, vt qui formæ nimis ſtudent, elaborántque curioſius, delicatæ mollitiei ſuſpicionem non effugiunt. contrà, qui omnino negligunt, rigorem quendam animi & duram ſpeciem præferunt auſteritatis.

Non diſſimili ratione, quæ nimis excolitur actio, pueriles delicias ſapit: quæ prorſus contemnitur, in agreſtem duritiem tranſit, quæ auditores retinere non poteſt: tenendus eſt, vt in cæteris, modus, & medium, in quo ſolet virtus conſiſtere. Quamquam ſi in altero peccandum foret,

faciliùs excuſaretur ſimplex quędam ruſticitas, quàm putidiuſcula vocis, geſtus, & habitus affectatio. Quod Philoſtratus diſertè notauit in Philiſco, qui adeò Antonino Imperatori ob infractam mollitiem actionis diſplicuit, vt immunitate, qua cæteri penè omnes ſophiſtæ gaudebant, excideret: vbi inter cætera notat, καὶ τὴν στολὴν ἀσχήμων ἔδοξε, καὶ τὴν φωνὴν μιξόθηλυς, καὶ τὴν γλῶτταν ὕπτιος, καὶ βλέπων ἑτέρωσέ τι μᾶλλον ἢ ἐς τὰ νοούμενα: Veſte, inquit, indecorus, voce penè effœminatus, lingua ſupinus, & aliò quouis potiùs in dicendo, quàm ad ſenſa reſpiciens viſus eſt. Quamobrem Imperator in Philiſcum conuerſus, eius os continuò repreſſit: anguſtas interrogationes ingerens; ad quas cùm Philiſcus minimè reſponderet: τὸν μὲν ἄνδρα, inquit Antonius, δείκνυσιν ἡ κόμη, τὸν δὲ ῥήτορα, ἡ φωνή: & cùm ſibi ob ſedem Athenis datam, immunitatem quoque conceſſam dictitaret, reſpondit Imperator, ſe non διὰ μικρὰ καὶ δύσκλεια λογάζειν, immunitatem concedere. Ita ille vitio prauæ actionis irriſus & mulctatus eſt.

Philoſt. in vita Philiſci ſophiſtæ. Philoſt.

Actionis delicata rigida cẽſura.

DE ACTVOSA ET *frigida.*

CAPVT III.

IS eſt plebeiorum fermè hominum ſenſus, vt nullam putent egregiam, niſi quæ *pontem indignetur*, actionem, in qua & rigidi vultus toruitas, & clamoſæ fauces, & vox vlulans, & pedis ſupploſiones, & brachiorum remigatio, & totius corporis diſſoluta quædam atque intemperans iactatio: quæ tamen agendi ratio, quàm parum ſyncera ſit, & prudens, declarant ſummorum Oratorum de pronuntiatione iudicia.

Actuoſi quales ſint.

Siquidem Demoſthenes eorum perſtringens inſcitiam, qui, vt valentiſſimum quémque lateribus, ita optimum iudicarent Rhetorem, præclarè monuit, Oratores, non ex voce ſed ex mente dignoſcendos, οὐκ ἐκ τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς γνώμης.

Demoſt. de clamoſis iudicium.

At M. Tullius clamoſos illos latratores claudis ſimiles eſſe dictitabat: ſicut enim hi ad equum, imbecillitatis ſuæ perfugium; ita illi ad clamorem ignorantiæ ſuæ præſidium concurrunt. Hoc deinde clamore, quaſi robuſto iumento ferociùs inuecti, apud imperitos quoſque tripudiant. Sed nunquam Homerus Stentorem inter oratores numerauit: nec magis hoc nomine poſſunt fieri eloquentes, quàm baiuli citharœdi.

Itaque, licèt promptiſſimum ſit eloquentiæ telum vox firma & robuſta, ne tamen nimia contentione politis auribus officiat, prouidendum eſt.

Nec immeritò Carneadem Stoïcum, nondum tantæ apud Philoſophos authoritatis, in gymnaſio diſſerentem, miſſo quopiam gymnaſiarchus monuit vt vocem acutam remitteret: Erat enim natura vocaliſſimus. At cùm ille reſpondiſſet; Da mihi vocis modum: Non ineptè occurrit, Do eum qui tecum ſermocinatur.

Carneades, vt clamoſius arguitur.

Ex quo fit, vt pro locis & auditoribus conformanda ſit vox, ne aut nimis demiſſa ſit, aut etiam ſonantiùs quàm neceſſe ſit, exiliat.

Multò verò magis geſtus prudenter eſt temperandus, ne in calore orationis, præter modum ſubſultans efferatur.

Quintus Haterius, quem ſufflaminandum Auguſtus Imperator, ſumpta *a curribus* metaphora, dictitabat, ſernum, à tergo, perorans habuit, qui ardore quodam eloquentiæ vehementiùs procurrentem, tactu veſtis moneret, & ad æquitatem orationis reuocaret.

Haterij actio vehemens. Seneca in cõtrouerſiis.

Dici non poteſt, quantùm à vete-

ribus

ribus exagitata fuerit ea quæ in rebus etiam modicis cernitur apud complures inſolens totius corporis, vbi nihil opus eſt, iactatio.

Tit. ſaltatio. Cicero in Bruto.

Sextus Titius, homo loquax, & acutus, tam ſolutus & mollis fuit in geſtu, vt ſaltatio quædam naſceretur, cui ſaltationi Titius nomen eſſet; ita actuoſus orator triuialibus etiam probris conciſus, eius vitij deformitatem magis inſignem reddidit.

Quintil. li. 11. Oratoris eſt agere, non ſatagere.

Nec temperatior fuit Manlius Sura: quem cùm Domitius Afer multum in agendo diſcurſantem, ſalientem, manus iactantem, togam deijcientem, ac reponentem vidiſſet, non agere dixit, ſed ſatagere, hoc eſt, fruſtra miſerèque conari.

Alij hac corporis agitatione minimè contenti, multa paſſuum millia vt ille Virginij antiſophiſta, declamant; contra quos lineam meritò Caſſius Seuerus poſcere ſolebat, vt aliquem excurſionis terminum, qui in ſtadiis adhiberi ſolet, conſtituerent.

Alij mentum intorquent, alij femur & frontem in nugis feriunt: alij pulpitum perpetuis ictibus terunt: nonnulli etiã capillos vellunt: quod Socrati ardore mentis incitatiſſimo contigiſſe narrat Diogenes Laërtius.

Hæc ferè vitia ſunt actionis prorſus illaudata: quæ cum omnes dedeceant, maximè tamen graues perſonas, & ſedatas orationes: etſi in oratore plurimum laudis obtineant affectus, numquam tamen ita debẽt eſſe immoderati, vt extra ſe exilire orator videatur; alioqui niſi permotionis ipſe potens fuerit, cõtemptus efficitur.

Deinde grauitati non parum officere ſolet crebra illa corporis iactatio & iuuenilis motus oſtentationẽ habet non mediocrem.

Sedata grauis perſona oratio, quaſi ex ſacrario prodire videtur.

Contrà, quæ ſine hac geſticulatione ſapientum voces exprimuntur, ex tranquillo mentis ſacrario, quaſi ex oraculo fluere videtur, & ideo ad perſuaſionẽ plus habent firmitatis.

Quanquam in eo magna eſt argumenti ad dicendũ propoſiti habẽda ratio, & alia ſedatè, alia ſeuerè nonnunquam & atrociter dicenda ſunt, nunquam tamen inſanè; quod ijs accidit qui in nugis tragica & vlulanti voce laſciuiunt.

Actio frigida.

Aliorum longè diſpar eſt ratio, qui adeò miſerè & frigidè dicunt, vt vbi iraſci, tonare ac fulgurare oporteat, non magis ardeſcãt, quàm gallinæ madidæ, & lectoris *tono* Thyeſteas exercitationes decurrant.

Cicero in Bruto.

Hoc vitium in M. Callidio, Q. Gallo accuſatore, præſtringit M. Tullius. Cùm enim affirmaret ſe teſtibus, chirographis, quæſtionibus, probatum ſibi à reo fuiſſe præparatum venenum, ſed interim rem atrocem, remiſſo vultu, languida voce, ac reliquo geſtu parum concitato pronuntiaret, M. Tullius; Tu, inquit, niſi fingeres, M. Callidi, ſic ageres? Ex actione colligens, illum non ex animo loqui.

Qui ſunt ita affecti ad conſolãdos in valetudinario ægrotos magis quã ad grandiores orationes ſũt idonei; quanquam occurrent nonnunquã tempora, & auditores, apud quos ipſi ſunt valdè apti, vt apud Areopagitas, qui res ſimplici oratione narrari, nullis verò motibus exaggerari incendive iubebant.

In hoc genere magna & ætatis, & perſonarum & rei ad dicendum propoſitæ habenda eſt ratio: quædam enim ſunt quæ geſtum nullum ferunt; ſed quò ſimpliciùs dicuntur, eò plus habent ad perſuadendum roboris. Contrà, geſtus ſi quid artis oleat, de fide & authoritate dicentis non nihil detrahit.

Digitized by Google

Alia tempora de induſtria promunt eloquentiam, alia celant, & eius percallidè declinant opinionem: omnia rerum momenta prudentiſſimo præſertim oratori ſunt expendenda; & vt ſtyli, ſic actionis quoque adhibenda eſt varietas.

DE CANTV, ET monotonia.

CAP. IV.

SEd nos errata quæ in actione cõtingere ſolent, pleniùs agnoſcamus. Omnino, vt ea tota in pronuntiationem & geſtum diuiditur; ita vocis & corporis vitia ſigillatim expendenda ſunt.

Cantus appellatur Caricum vitium. Suid. & Fab. l. 11

Quo in genere primum eſt & familiariſſimum cantus: quod inutilius ſit an fœdius, dubitare ſe dicit Fabius: appellatur iſtud à nonnullis caricum vitiũ, & Καρικὴ μοῦσα, quòd Cares, vt lamentabili cantilena ſupra cæteros delectati, locum prouerbio dedere: ita etiam flebiles Rhetores habuerunt, quos pene cantaſſe in epilogis, teſtantur Marcus Tullius, & Fabius Quintilianus. Si quis autem quærat quid ſit cantus, dixerim eſſe clamoſam quandam & ſubſultãtem vno fermè tenore neniam.

Cantores non habent vocis varietaté.

Primùm igitur animaduertas in cantoribus μονοτονίαν hoc eſt vocem etiam in cantu, vnius ſemper tenoris, ſimilem tabulis, quas μονοχρωμάτους appellant: non quòd non habeant aliquam modulorum diſparitatem, quam cantus neceſſariò ſolet includere, ſed quòd deſit illis aucupium gratiſſimæ varietatis, qua pro argumentorum diſſimilitudine ſuam naui oratores perſpergunt actionem.

Itaque, ſi narratiunculam quandam in ſubmiſſo genere dicendi cãtores percurrant, vbi minimè affectatus requiritur pronuntiationis lepos, inſurgunt, inclamant, cantant nec alio tenore dicunt, *fer vinum, fer aquam*, ὄρνεν, vel *nam poſtquam veni hic ad balneas, cœpit defricari*, quàm, *O Charona perniciosus ager! ô transfuga ad Barbaros Bœotia! ingemiſcite Heroüm animæ, ad Platæas victi ſumus.* Deinde quicquid dicunt, tanta voce tantáque contentione ſpiritus pronuntiant, vt ægrè poſteà ſubmittere, & in exilem ſonum deflectere poſſint, ſed vox ſemel incitata, quaſi effrænis Numidarum equus ruit, & nulla moderatione temperatur.

Accedit inter eoſdem ſemper limites ſubſultans quidam puerilis tonus: quo vox in aliis muliebriter frangitur, in aliis perquàm flebiliter vlulat, ad ſummum totam pronuntiationem corrumpit.

Cantus fœdum pronuntiationis vitium.

Fœdum illud quidem eſt in oratoribus, (vt ait Quintilianus) & inutile vitium: fœdum, propter inflexiones muliebres, & vlulatus: inutile, propter frugis & fructus inopiam. Nihil magis officit perſuaſioni, nihil minùs afficit nauum auditorem, nihil viro oratore indignius.

Quare quicúnque hanc agendi rationem ſequuntur, paucis fortaſſe mulierculis, & auribus valdè plebeiis placent; à viris prudentibus, non ſecus ac declamatores pueri audiuntur, qui nec delectare, nec prodeſſe poſſunt.

Quanquam euenit ſæpe, vt iſtud quicquid eſt vitij, tum ſanctitatis, tum doctrinæ virtutibus nonnulli ſacri Oratores tegant; tamen ſi hanc eloquentiæ maculam eluerent longè gratior eorum, addo etiam vtilior, in publicum manaret oratio.

Radix & ortus cantionis.

Radix vt plurimùm huius mali pullulat in ſcholis, in quibus pueri rebus tragicis & grandibus aſſueti, quæ vocis contentiones & alios flexus deſiderant, rati omnia eodem tenore pronuntianda, & in hac vocis infractione pulchritudinem quandam extare eloquentiæ, res ciuiles, minutas

minutas etiam pletúmque, vel feſtiuas, eodem ſpiritu dicunt, & pronunciant. Videre eſt etiam adoleſcentulos in infimis ſcholis deliteſcentes, (ita dulcium vitiorum illecebra trahit imitatores,) Deſpauterianos verſus recitare, non ſecus ac ſi Milonianæ perorationem, aut Priami cædem, aut Niobes lacrymas declamarent.

Educatio cantus. Hoc demum vitium in thatris alitur, vbi torui, & furioſi, & vlulantes, & ad inſaniam vſque actioñ viſuntur; quæ dum apud imperitum populum, qui iſtis rebus paſcitur, habeant aliquid iucunditatis, è ſcena tranſeunt, non modò in oratorum pulpita, ſed in ipſas concionatorum cathedras; ex quo latiùs in dies blandum ſerpit malum.

Qua igitur ratione hæc pronuntiatio tam peruerſa euelli poſſit? hæc, opinor, ſi pueri primùm rebus ſubmiſſis & humilibus rotundè pronuntiandis aſſueſcant, nec ſtatim ad tragicas illas nenias, aut furores etiam, procurrant.

Remediũ aduerſus cantum. Deinde, ſi ſenſum eorum quæ recitant, maturè animaduertant; interdum etiam vernacula, non illa inflata, & tragica, ſed grauia & ſedata pronuntient. Præceptores bene monentes audiant, ſua etiam vitia in aliis recognoſcant.

Poſtremò, vbi iam ad illos palæſtræ motus aptiores & magis compoſiti fuerint, in orationibus exerceeantur, quæ varios motus ac vocis inflexiones admittant; vt quid ſubmiſsè ac leniter, quid feſtinè, quid atrociter, quid ſedatè, quid concitatiùs dicendum videant, è quibus pronũtiationis grata comparatur varietas.

Pronuntiationis exilis ſiccitas fugienda. Neque verò cùm tantopere cantus exagitatur, in eorum ſectam tranſeundum eſt, qui dum Scyllam fugiunt, in Charybdin incidunt: Dum enim ſibi perſuadent, cautionem eſſe ab oratore alienam, in exilem quandam deueniunt pronuntiationis ſiccitatem quotidiano ſermoni ſimillimam: quam iure reprehendit Quintilianus: oportet enim eſſe aliquid in actione nitoris, & curæ; quod qui penitus euellere ſtudent, corrumpunt eloquentiam. Maximè verò illud apparet in floridis argumentis, vt in ipſa Poëmatum recitatione; in qua, qui pueros in eam conantur adducere ſeueritatem, vt naturaliter, quod aiunt, pronuntient; non ſolùm quicquid in ea ætate eſt, tollunt gratiæ, & iucunditatis; ſed eorum actionem ſubſurdam, exilem, languidam, & penè ſenilem faciunt, vt præ iſtis iam cantores diſerti & benè fortunati videantur. Quis enim eum ferat, qui iſtos verſus humiliter pronuntiet:

Soror Tonantis (hoc enim ſolum mihi
Nomen relictum) ſemper alienum Iouem,
Ac templa ſummi vidua deſerũi ætheris,
Locúmque cœlo pulſa, pellicibus dedi.

Non ſecus, ac ſi Dauus aliquis dicat,

Here ſalue, aut Phædria ſecum:
Dum rus eo, cœpi egomet, mecum inter viam,
Ita vt fit, vbi quid in animo eſt moleſtiæ,
Aliam rem ex alia cogitare.

Cantus in oratione ſubobſcurior eſſe debet. (Quanquam & hæc etiam aliquid artis deſiderant) planè ridiculi ſunt, qui ita pronuntiant, nec vident, M. Tullium hoc genus improbaſſe, qui dixit in oratione, *cantum eſſe aliquem ſubobſcuriorem*, artificioſos ſcilicet vocis flexus ſubindicans, quos, qui omnino reiiciunt, dum ſe artificioſa dicunt improbare fruantur ſanè ſua perſuaſione, ſed cæterorum labori dent veniam, qui nihil credunt eſſe perfectum, niſi vbi natura cura iuuatur.

DE ALIIS PRONVNtiationis vitiis.

De Coccyſmo,Brancho, Suſpiriis, blæſa Nare.

Capvt V.

ALia ſunt pronuntiationis vitia, & ea quamplurima, inter quæ *Coccyſmus*, *Branchus*, *Suſpiria*, & *blæſa Nares*,ſæpius numerantur.

Coccyſmus fit, cùm vox ſupra vires vrgetur, vnde & ſuffocata ſæpe, & maiore niſu,minùs clara eſt, & interim eliſa in illum ſonum erumpit,cui Græci nomen ab immaturo gallorum cantu dederunt. Quale autem iſtud ſit, apparet ex Iulio Polluce, qui κοκκύζειν gallis tribuit, ex authoritate Demoſthenis & Hyperidis. Ὑπερίδης δὲ καὶ Δημοσθένης, ἐπ' ἀλεκτρυόνων τὸ κοκκύζειν εἶπον.

Iulius Pollux lib. 5. c. 14.

Branchus,ſiue,Βράγχος eſt longus, & plenus, & clarus ſatis ſpiritus, non tamen firmæ intenſionis; ideóque tremulus, vt corpora quæ aſpectu integra neruis parum ſuſtinentur, vt ait Fabius: cuius etiam vitij meminit Pollucis Onomaſticon, & βραγχώδη φωνὴν nominat.

Fabius l. 11.

Suſpirioſi alij ſunt, qui ſpiritum cum ſtridore per raritatem dentium non recipiunt, ſed reſorbent: ſunt qui crebro anhelitu, & introrſum etiam clarè ſonante, imitentur iumenta, onere & iugo laborantia: Quod affectant quoque, tanquam inuentionis copia vrgeantur, maiórque vis eloquentiæ ingruat, quàm quæ emitti faucibus poſſit: Eſt aliis concurſus oris, & cum verbis ſuis colluctatio: Iam tuſſire & expuere crebrò, & ab imo pulmone pituitam trochleis adducere, & oris humore proximos ſpargere, & maiorem partem ſpiritus in eloquendo, per nares effundere; etiamſi non vtique vocis ſunt vitia;quia tamen propter vocem accidunt, huic loco ſubiiciuntur. Quòd verò ad tectam ſpiritus & vocis œconomiam attinet, nec volubilitate nimia confundenda, quæ dicimus, qua & diſtinctio perit, & affectus,& nonnunquam etiam verba aliqua ſui parte fraudantur; cui contrarium eſt vitium nimię tarditatis.Nam & difficultatem inueniendi fatetur, & ſegnitia ſoluit animos, & in quo eſt aliquid temporibus præfinitis, aquam perdit. Promptum ſit os, non præceps: moderatum, non lentum: ſpiritus quoque, nec crebrò receptus, concîdat ſententiam, nec eò vſque trahatur,donec deficiat. Nam & deformis eſt conſumpti illius ſonus, & reſpiratio ſub aqua diu preſſi ſimilis, & receptus longior, & non opportunus,vt quia fiat, non vbi volumus, ſed vbi neceſſe eſt. Hæc Fabius.

Pronuntiationis vitia.

DE VOCIS NATVRALIBVS vitiis & virtutibus.

Cap. VI.

IVlius Pollux, Onomaſtici lib. 2. c. 16. viginti fermè vitia enumerat, quibus mala vox appellari ſolet. *Vox nigra quæ.*

Prima eſt μέλαινα, *nigra*, hoc eſt, obſcura, tranſlatione ducta ab oculis ad aures. Nam vt nigrum ſegnius oculos afficit, ita hæc vox difficiliùs in aures penetrat,& ſecum minus habet amœnitatis, imò triſtis retinet quidpiam horroris.

Φαιά *fuſca*,vel *ſubnigra*, differt quidem à nigra,quòd minùs habeat obſcuritatis ſed tamen à puræ vocalitatis nitore longè abeſt.

Ἀηδής,*inamœna*; quales eſſe ſolent aliquando robuſtiſſimæ voces, cum quibus raró miſcetur iucunditas. Et id in Caſſio Seuero mirabile fuiſſe memorat Seneca, quòd valentiſſimæ vocis retineret ſuauitatem.Hæc enim inter ſe raró conueniunt, vt eadem vox ſit ſuauis,& ſolida.

Σμικρά,*puſilla*, dicitur à Quintiliano,quæ ὑψηλῇ,excelſa & prægrandi opponitur. Talis eſt eorum qui pi-

pite magis videntur quàm loqui.

Στενὴ, *anguſta*, quæ veluti per arctum gutturis canalem tenuiter eliquatur, nec aures implet auditorum.

Δυσήκοος, *Quæ* vel *difficilè auditur*, vel auribus importunè moleſta eſt.

Ἀσαφὴς, *ſubſurda*, vocatur à Fabio, qui, vt Aſpendius cithariſta, ſonum intus retinet, nec vocales habet emiſſiones.

Ἐκκεχυμένη *confuſa*, nec plenè articulatis ſonis diſtincta.

Ἐκμελὴς, *abſona*, diſcrepans, & inconcinna.

Ἀμελὴς, *neglecta*, ſine nitore, & palæſtra.

Ἀνάγωγος, *rudis*, & intractabilis, quales eſſe ſolent pulli equorum effrænes.

Ἀπειθὴς, *ad perſuadendum inepta*, qualis eſſet ſolet vox cantantium in oratione.

Δυσκαμπὴς, *rigida*, quæ ægrè flexiones admittit.

Τραχεῖα, *dura*, & *aſpera*, quæ ſtrepitu aures offendit.

Διεσπασμένη, *diſcerpta*, quæ fit, quando ſermo ſubſultat imparibus ſpatiis ac ſonis, miſcens longa breuibus, grauia acutis, elata ſummiſſis, & inęqualitate horum omnium, ſicut pedum, claudicat ſermo: eadem varia & inconſtans dicitur.

Λυπρὰ, *triſtis* & acerba, quæ auribus iniucundum ſonum fundit, qualis eſſe ſolet rotarum ſtridularum, aut inconcinnarum auium.

Βραγχώδης, *infirma*, qua tenuis & eliſus ſpiritus in raucam exilitatem ſpargitur.

Χαλκίζουσα, *ænea*, quæ inſtar æris vehementi quodam tinnitu aures ferit.

Ὀξεῖα, *acuta*, quæ ſonantiùs quàm par eſt, aures percellit, & penetrat Non enim acutiſſimus ſonus orationibus conuenit, quòd prætenuis ſit, & nimis ſecans, & immodicæ clariſtatis, contrariæ verò virtutes ſunt.

Vox ὑψηλὴ, *alta*, quæ ex firmis ſparta lateribus, aures implet pleniſſimè.

Ὑπέρισχος, *excelſa*, & exaggerata, quæ non modò pleniùs auditur, ſed ipſa firmitate durabilis eſt.

Λαμπρὰ, *clara*, quæ nitidiùs perſonat, & nullis maculis infuſcatur. *Virtutes vocis.*

Πλατεῖα, *plana*, fuſa, explicata.

Βαρεῖα, *grauis*, & prægrandis, qualis eſſe ſolet valentiſſimorum muſicorum, quę ſi admixtam habeat ſuauitatem, laudatiſſima vox eſt; at verò dulcedinis expers, plerúnque in vaſtam enormitatem ſpargitur.

Λευκὴ, *candida*, & pura, quæ aures afficit, vt color albus oculos.

Ἐκκεκαθαρμένη, *pura*, puta, & quaſi omnibus vitiis ac ſordibus defæcata.

Ἡδεῖα, *ſuauis*, quæ gratiæ quodam flore delectat.

Ἐπαγωγὸς, *illecebroſa*, flexibilis, & delicatis modulis affluens.

Εὐμελὴς, *exquiſita*, culta, facunda.

Εὐπειθὴς, *rotunda*, ſimplex, & ad perſuaſionem aptiſſima.

Εὐάγωγος, *tractabilis*, quæ facilè ab imo citatur ad ſummum, à ſummo defluit ad imum, & in omnes concíditur varietates.

Εὐκαμπὴς, *flexibilis*, & rigoris expers, quæ fingentem ſequitur, vt cera mollis digitos.

Εὐέλικτος, *volubilis*, citata, & velox, qualis eſſe ſolet optimorum oratorum, vbi pugnat denſiùs.

Γλυκεῖα, *dulcis*, & molli quodam decore effloreſcens.

Λιγυρὰ, *canora*, ſtridula, & ad citharæ fides apta.

Σαφὴς, *plena*, perſpicua, & auditu facilis.

Διαφανὴς, *ſplendida*, & mollitet pellucens. Et hæc fermè ſunt vocum genera, & virtutes, quæ à natura proficiſcuntur: ab arte tamen culturam rapiunt, & nitorem.

Digitized by Google

DE QVATVOR VIRTVTIBVS *pronuntiationis.*

CAPVT VII.

Fab. l. 11. Prima virtus pronuntiationis, puritas.

QVatuor ſunt præcipuè pronuntiationis virtutes, *Puritas, Perſpicuitas, Cultus, Habilitas.*

Puritas eſt ſalubritas quædam vocis, in qua nihil eſt vitij; cui officit vox ſubſurda, rudis, immanis, dura, rigida, varia, præpinguis, aut tenuis, inanis, acerba, puſilla, mollis, effœminata. Contrà iuuat os facilè, explanatum, iucundum, vrbanum, in quo nulla ruſticitas, neque peregrinitas reſonet, vt ait Quintilianus. Cicero 3. de Orat. 41. pari ratione condemnat vocem mollem, muliebrem, extra modum abſonam atque abſurdam, item agreſtem & ruſticanam: vúltque pronuntiari non aſperè, non vaſtè, non ruſticè, non hiulcè, ſed preſsè, æquabiliter, & leniter. Accedit etiam tonus, ſeu accentus, quo homines vt æra tinnitu dignoſcuntur Hæc virtus, tum natura, tum conſuetudine paratur; cuius vis magni momenti eſt. Itaque plurimum iuuabit à teneris rectæ pronuntiationi aſſueſcere. Nam qui grandiores peregrinas linguas diſcunt, vix adeò purè pronuntiant, vt ab indigenis vitioſo quodam ſonitu non diſcernantur.

II. Perſpicuitas.

Perſpicuitas, & lux pronuntiationis, eſt inarticulata quadam expreſſione omnium ſyllabarum, legitimíſque interpunctionibus: de qua ita præcipit Fabius.

Dilucida verò erit pronuntiatio, primùm ſi verba tota exegerit, quorum pars deuorari, pars deſtitui ſolet, pleriſque extremas ſyllabas non proferentibus, dum priorum ſono indulgent. Vt autem eſt neceſſaria verborum explanatio, ita omnes computare, & velut annumerare literas, moleſtum & odioſum. Obſeruandum etiam, quo loco ſuſtinendus & quaſi ſuſpendendus ſermo ſit, quod Græci, ὑποδιαστολὴν, vel ὑποστιγμὴν, vocant, & hoc arte, vt apparet, eſt parabile.

III. Virtus Ornatus.

Ornatus eſt *cultus* vocis, & nitor, cui plurimum ſuffragatur à natura vox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, ſecans erecta, auribus cedens, & cæteræ virtutes, quas ex Iulio Polluce commemorauimus. Accedit etiam totius organi pulchra compoſitio, vt lateris firmitas, vt ſpiritus cum ſpatio pertinax, & labori non facilè ceſſurus.

IV. Habilitas

Habilitas eſt in conſtanti quadam æquabilitate, pro argumentorum diuerſa ratione iucunda pronuntiationis varietas. Vt enim optimus ſtylus, licèt ſit perpetuò æquabilis, & ſibi conſtans, tamen pro materia ſubiecta nunc grauis, nunc floridus, nunc leniter demiſſus apparet: ſic laudata vox ſemper eadem, & à ſua bonitate non diſcedens, multas pro rerum conditione admittit varietates, è quibus omnis ei decor effloreſcit. Dici non poteſt quantam habeat gratiam ars illa variandi, quantum auditores exhilaret, & ipſum oratorem laboris viciſſitudine reficiat. Contrà verò Monotonia, non modò dicentem enecat, ſed ipſos exanimat auditores. Omnino vt ſtandi, ambulandi, ſedendi vices ſunt, nihilque horum pati diu poſſimus: Ita in pronuntiatione amamus gratam vocis in iuſta æquabilitate varietatem.

Varietas pronuntiationis virtus, mirificè grata.

Erit igitur vox, vt præcipit Quintilianus, lætis in rebus plena, ſimplex, hilaris, fluens: In certamine, erecta totis viribus, & velut omnibus neruis intenta, atrox in ira, & aſpera, ac denſa, & reſpiratione crebra; paulum in inuidia facienda lentior, quia non ferè ad hanc, niſi inferiores, confugiunt.

At in blandiendo, fatendo, ſatisfaciendo, rogando, lenis & ſubmiſſa. Suadentium, & monentium, & pollicentium,

Digitized by Google

centium, & conſolantium, grauis: in metu & verecundia contracta: in adhortationibus fortis, diſputationibus teres, miſeratione flexa, & flebilis, & conſultò quaſi obſcurior; at in agreſſionibus fuſa, & ſecuræ claritatis, in expoſitione ac ſermonibus recta, & inter acutum ſonum & grauem media. Attollitur autem concitatis affectibus, compoſitis deſcendit, pro vt vſus rei, modò altiùs, vel inferiùs. Hoc profectò qui præſtare poterit, pronuntiationis aſſequetur perfectionem.

Vocis varietas in actione commendatur in Gratiano.

Et hanc ipſam virtutem Auſonius commendat in Gratiano. Quis tenor vocis cùm remiſſa, quæ temperatio cùm vtraque diſpenſas? Quis Oratorum læta iucundiùs, facunda cultiùs, pugnantia denſiùs, aut denſata glomeratiùs dixit? aut, quod eſt cuique liberum, cogitauit?

Auſonius in actione grat. ad Gratianum imperat.

Cicero 3. de Or. 216. pronuntiationem in plura genera diuidit: lene, aſperum: contractum, diffuſum: continenti ſpiritu, intermiſſo; fractum, ſciſſum: flexo ſono, recto: attenuatum, inflatum. Hi ſunt (inquit) actori, vt pictori expoſiti ad variandum colores.

Iracundia amant acutum, incitatum, crebro incidens.

Miſerationes, flexibile, plenum, incitatum, flebile.

Metus, demiſſum, hæſitans, & abiectum.

Vis, contentum, vehemens, imminens quadam incitatione grauitatis.

Voluptas, effuſum, lene, tenerum, hilaratum, ac remiſſum.

Moleſtia, graue, ac vno preſſu obductum.

DE GESTV ET RITIBVS antiquorum in numerando, & loquendo per geſtus.

Et de hoc curioſæ, Aſtabaſdæ obſeruationes.

CAPVT VIII.

Geſtus loquax ſilentium.

RESTAT altera pars actionis geſtus, cuius loquax eſt quodammodo ſilentium; ſiquidem Caſſiodorus in variis, Orcheſtrarum loquaciſſimas manus, linguoſos digitos, ſilentium clamoſum nominat, & eius expoſitionis tacitæ meminit, quam Muſa Polyhymnia reperiſſe narratur. His corporis, maximè verò digitorum, ſignis in numerando plurimum vſos fuiſſe veteres teſtatur Nicolaus Smyrnæus Aſtabaſdas, qui libellum à doctiſſ. Morello editum de ea re conſcripſit, ἔκφρασιν τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου. Non erit hîc à re alienum quædam capita ſubiicere, vt inde varios vermiculatorum digitorum flexus, vt loquitur Martianus, nec non nimis fortaſſe putidam in eo antiquorum inuentorum ſubtilitatem lector agnoſcat.

Manus loquaces. Digiti linguoſi.

Nicolaus Smyrnæus Aſtabaſdas.

RATIO ANTIQVORVM PVTIDIVSCVLA, numerandi, & loquendi per geſtus.

Ἐν δὲ ταῖς χερσὶ καθέξεις τοὺς ἀριθμοὺς οὕτως· καὶ ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ ἀεὶ ὀφείλεις τὰς μονάδας καὶ δεκάδας κρατεῖν· ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τὰς ἑκατοντάδας καὶ χιλιοντάδας· τοὺς δ' ἐπέκεινα τούτων ἀριθμοὺς χαράττειν ἔν τινι. οὐ γὰρ ἔχεις ὅπως καθέξεις ἐν ταῖς χερσί.

Συστελλομένου τοῦ πρώτου ἐκ μικροῦ δακ-

IN manibus ita numeros continebis: & in manu quidem læua vnitates & decades tenere debes; in dextra verò centenarios & millenarios. Numeros autem, qui hos excedunt, notare alicubi oportet. Nam integrum tibi non erit illos manibus continere.

Minimo ſeu auriculari digito con-

 τύλου

τύλου τοῦ μύωπος κεκλιμένου, τῶν δὲ τεττάρων ἐκτεταμένων, καὶ ἱσταμένων ὀρθίως, κατέχεις ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ μονάδα μίαν ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ χιλιοντάδα μίαν.

Καὶ πάλιν συστελλομένου καὶ τούτου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν δευτέρου δακτύλου τοῦ παραμέσου, καὶ ἰατρικοῦ καλουμένου. τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν ὡς ἔφαμεν, ἡπλωμένων, κρατεῖς ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ, δύο ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, δισχίλια.

Τοῦ δὲ αὖ τρίτου συστελλομένου, ἤτοι τοῦ σφακέλου καὶ μέσου, κειμένων, καὶ τῶν ἑτέρων δύο, τῶν δὲ λοιπῶν δύο ἐκτεταμένων, τοῦ λιχανοῦ λέγω, καὶ τοῦ ἀντίχειρος, εἰσὶν ἅπερ κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ, γ' ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, τρισχίλια.

Πάλιν συστελλομένων τῶν δύο, τοῦ μέσου καὶ τοῦ παραμέσου, ἤγουν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου, καὶ τῶν ἄλλων ὄντων ἐξηπλωμένων, τοῦ ἀντίχειρος λέγω, καὶ τοῦ λιχανοῦ, καὶ τοῦ μύωπος, εἰσὶν ἅπερ κρατεῖς ἐν μὲν τῇ λαιᾷ δ'. ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τετρακισχίλια.

Πάλιν τοῦ τρίτου καὶ μέσου συνεσταλμένου, καὶ τῶν λοιπῶν τεττάρων ἐκτεταμένων, δηλοῦσιν ἅπερ κρατεῖς ἐν τῇ λαιᾷ. ε. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ πεντακισχίλια.

Τοῦ ἰατρικοῦ πάλιν τοῦ καὶ δευτέρου συνεσταλμένου, καὶ τῶν λοιπῶν ἡπλωμένων, κρατεῖς. ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ ἕξ, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ, ἑξακισχίλια.

Τοῦ μύωπος πάλιν τοῦ καὶ πρώτου ἐκτεταμένου, καὶ τῇ παλάμῃ προσψαύοντος, τῶν δὲ λοιπῶν ἱσταμένων ὀρθίων, εἰσὶν ἅπερ κατέχεις. ζ' ἐν τῇ ἄλλῃ, ἑπτακισχίλια.

Τοῦ δευτέρου πάλιν τοῦ καὶ παραμέσου ὁμοίως ἐκτεταμένου καὶ κλινομένου, ἄχρις οὗ τοῦ κοιλώματος τελείως προσεγγίσῃ, κειμένου καὶ τοῦ πρώτου τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν, τοῦ τρίτου, καὶ τοῦ τετάρτου, καὶ πέμπτου, ὡς προείρηται ἱσταμένων ὀρθίων, τὸ γινόμενον σχῆμα, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ δηλοῖ η'· ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, ὀκτακισχίλια.

Οὕτως οὖν καὶ τοῦ τρίτου ὁμοίως γινομένου, κειμένων καὶ τῶν ἄλλων δύο, τοῦ πρώτου, καὶ τοῦ δευτέρου, κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ δηλοῦσιν ἐννέα, ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ ἐννεακισχίλια.

tracto: quatuor verò reliquis extenſis & erectis, in ſiniſtra quidem manu vnitatem ſolam contines, in dextra verò millenarium vnum. I. I. M.

Rurſus contracto minimo, & medico, reliquis tribus, vt dicimus explicatis: in læua duo, in dextra millia duo tenes.

II. II. M.

Tertio autem, qui medius & infamis dicitur, compreſſo, iacétibus aliis duobus, ac reliquis extenſis, indice nimirum & pollice, quæ contines, in ſiniſtra quidem tria ſunt, in dextra verò tria millia. III. III. M.

Porrò duobus mediis incuruatis, nempe medio & medico: & reliquis extenſis, nempe pollice, indice, & auriculari, exprimis in ſiniſtra quidem quatuor: in dextra, quatuor millia.

IV. IV. M.

Rurſus tertio medióue contracto, & quatuor cæteris expanſis, denotas quinque, læua, ac dextra quinque millia. V. V. M.

Præterea incuruatis infami & annulari, & reliquis exporrectis, in ſiniſtra tenebis ſenarium: in altera, ſex millia. VI. VI. M.

Item minimo auricularive extenſo, & palmæ radici ſeu brachiali appoſito, reliquis eleuatis, deſignas ſeptem, læua altera ſeptẽ millia VII. VII. M.

Rurſus annulari medicóve pariter exporrecto, & inflexo, donec extremam volæ partem aptè contingat, adiacente etiam minimo, reliquis tribus, medio, indice, & pollice ſublatis: geſtus, qui fit in ſiniſtro, exprimit octo, in dextra octo millia.

VIII. VIII. M.

Sic igitur tertio digito, ſiue medio, pariter conſtituto, atque aliis duobus ita poſitis, primo, auriculari videlicet, & ſecundo, ſiue medico, eadem conformatione, in læua declarãt nouem, in dextra nouem millia. IX. IX. M.

Πάλιν

Digitized by Google

Πάλιν τοῦ ἀντίχειρος ἡπλωμένου, οὐχὶ δ' ὑπεραιρομένου, ἀλλὰ πλαγίως πως, καὶ τοῦ λιχανοῦ ὑποκλινομένου μέχρις ἂν τῷ τοῦ ἀντίχειρος προτέρῳ ἄρθρῳ συμπέσῃ, ἕως ἂν γένηται σίγματος σχῆμα. τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν φυσικῶς ἡπλωμένων, καὶ μὴ χωρεξωμένων ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συνημμένων, τὸ τοιοῦτον, ι' δηλοῖ, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ρ'.

Πάλιν τοῦ τετάρτου, τοῦ λιχανοῦ καλουμένου, ἐξηπλωμένου ἐπ' εὐθείας ὀρθίως, ὥσπερ ὀρθὴ γραμμή. τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν συνημμένων, καὶ πρὸς τὴν παλάμην ὡς ἐν σχήματι γωνίας, ὑποκλινομένων μικρὸν τοῦ δὲ ἀντίχειρος ὑπεράνω τούτων κειμένου, καὶ συνεγγίζοντος τῷ λιχανῷ, καὶ τὸ τοιοῦτον, κ' δηλοῖ. καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ διακόσια. σ'.

Τοῦ λιχανοῦ πάλιν, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ἐκτεταμένως ὑποκλινομένων, καὶ κατὰ τὸ ἄκρον αὐτοῖς ἐγγιζόντων, τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν ἐκτεταμένων, καὶ συνημμένων ὄντων, ὡς ἄγονται παρὰ τῆς φύσεως, λ' τὸ τοιοῦτον δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ τριακόσια.

Πάλιν τῶν τεσσάρων ἐπ' εὐθείας ἐκτεταμένων, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ὑπὲρ τὸν λιχανὸν, ὥσπερ Γάμμα κειμένου, καὶ πρὸς τὸ ἔξωθεν ἀποβλέποντος μέρος, ἐν τῇ λαιᾷ δηλοῖ τεσσαράκοντα, καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ τετρακόσια.

πάλιν ὡσαύτως τῶν τεσσάρων ἡπλωμένων, τοῦ δ' ἀντίχειρος ὥσπερ Γάμμα ἐπὶ τοῦ ἔσωθεν μέρους κειμένου, ἐπὶ τῷ στήθει τοῦ λιχανοῦ, πεντήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ πεντακόσια.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ τοῦ λιχανοῦ κυκλικῶς τῷ ἀντίχειρι ἐπιφερομένου, ἄχρις ἂν προσψαύῃ τῷ μέσῳ κονδύλῳ τοῦ πρώτου, καὶ δευτέρου ἄρθρου. τὸ δ' ἄκρον τοῦ αὐτοῦ λιχανοῦ τῷ στήθει συμπέσῃ τοῦ ἀντίχειρος, ἑξήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν δεξιᾷ ἑξακόσια.

Πάλιν ὁμοίως τῶν τριῶν ἡπλωμένων, καὶ ὡς καὶ πολλάκις εἰρήκαμεν, συνημμένως, κειμένου, καὶ τοῦ ἀντίχειρος τῷ λιχανῷ, καὶ κατὰ τὸ ἀκρόνυχον τοῦ ἀντίχειρος ἑλικοειδῶς ἐπιφερομένου τοῦ λιχανοῦ, ἑβδομήκοντα δηλοῖ, καὶ ἑπτακόσια.

Prærerea pollice expanſo, non tamen eleuato, ſed obliquè vtrique, & in dice inflexo, quoúſque in priorem articulum pollicis concurrerit, ita vt coaleſcat ſigmatis figura, reliquis autem tribus naturaliter exporrectis, & non ſeparatis à ſe inuicem, ſed connexis, talis geſtus in ſiniſtra denotat decem: in dextra centum. X. C.

Ad hæc, quarto, qui index dicitur, explicato, rectà tanquam æquali linea: reliquis tribus connexis, & ad palmam quaſi figura anguli paulùm inclinatis, pollice autem ſuper his iacente, & ad indicem ſimul admoto: in ſiniſtra talis geſtus viginti deſignat: at in dextra ducenta. XX. CC.

Rurſus indice & pollice in porrectum ſubinclinatis, & in apice ſummo ſibimet appropinquantibus, cæteris tribus extenſis, & connexis, prout à natura ducuntur: talis flexus triginta declarat in læua, & trecenta in altera. XXX. CCC.

Item quatuor rectà extenſis, & pollice ſuperinducto indici, inſtar literæ Γ, gamma, & ad partem ſuperiorem exteriorem ſpectante, in ſiniſtra notat quadraginta, & in dextra quadringenta. XL. CCCC.

Porrò eodem modo quatuor explicatis rectà, & copulatis: pollice verò inſtar Γ, gamma in interiorem partem flexo, ad pectus, ſiue artum indicis, quinquaginta denotat in læua, & in altera quingenta. L. D.

Hæc cùm ita ſe habeant, & in indice pollici circunflexo, ita vt index contingat media iunctura, primum & ſecundum articulum, & frõs eiuſdem indicis montem pollicis præcingat, ſexaginta declarat in ſiniſtra, & ſexcenta declarat in dextra. LX. DC.

Item tribus ſimiliter extenſis, & vt ſæpe diximus connexis, pollice etiam ſuper indicē immiſſo, quũ ad ſummitatem vnguis in gyrum coëunt, cum indice ſignat ſeptuaginta in læua, & ſeptingenta in altera. LXX. D. CC.

Πάλιν τῶν τριῶν συνημμένων καὶ ἱσταμένων ἐν σχήματι γωνίας. καὶ πρὸς τὴν παλάμην δηλεῖν βλεπόντων τοῦ δὲ ἀντίχειρος ἐπάνω τοῦ μέσου καὶ τρίτου δακτύλου, τῷ κονδύλῳ τῷ πρὸς τῇ ῥίζῃ ὄντι τοῦ αὐτοῦ δακτύλου κειμένου, καὶ πρὸς τὴν παλάμην ἡρμοσμένου, καὶ τοῦ λιχανοῦ ἐπάνω τοῦ ἀντίχειρος κειμένου ἐπὶ τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ αὐτοῦ, ἄχρις οὗ τῷ τούτου ἄκρῳ ἐπὶ τῷ στήθει συμπέσῃ τοῦ ἀντίχειρος, ὀγδοήκοντα τὸ τοιοῦτον δηλοῖ. καὶ ὀκτακόσια. ω.

Αὖθις τὴν χεῖρα παλαιστοῦ δίκην συστείλας, ὀρθίου ὄντος τοῦ ἀντίχειρος, καὶ τοὺς τρεῖς ἐκτείνας δακτύλους, τὸν δὲ λιχανὸν ἀφεὶς, ὡς ἀπὸ τῆς συστολῆς τοῦ γρόνθου ἐγένετο, τὸ τοιοῦτον σχῆμα, ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ χειρὶ, δηλοῖ ἐννενήκοντα, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἐννεακόσια.

Rurſus tribus iunctis erectiſque, vt ad figuram anguli, & ad palmam proſpicientibus, pollice autem ſupra medium & tertium digitum innitente, & incũbente curuaturæ, quæ ad radicẽ ipſius eſt, & ad palmã adaptatò, atque indice ſuper illi circumflexo ad primum articulum, donec ſummitate concidat in montem pollicis: talis geſtus in dextra effingit octoginta, & octingenta in læua LXXX. DCCC.

Denique manu palmi inſtar contracta, erecto pollice, ac digitis tribus extenſis, demiſſo indice, vt à contractione flexus aſſolet: eiuſmodi geſtus in ſiniſtra nonaginta indicat, in dextra nongenta. LXXXX. DCCCC.

NEque verò tantùm numeràſſe ſed, & per determinatos quoſdam geſtus collocutos fuiſſe narrat Iſidorus l. 1. c. 25.

Sunt quædam & digitorum notæ, ſunt & oculorum, quibus ſecum taciti procúlque adſtantes colloquentur: ſic mos eſt militaris, quoties conſentiat exercitus, quia voce non poteſt, manu promittat. Alij quia voce non poſſunt, gladiatorum motu ſalutent. Vnde etiam Ennius, de quadam impudica, quaſi in choro pila ludens datatim dat ſe, & communem facit: Alium tenet, alij adnictat, alibi manus eſt occupata, alij peruellit pedem, alij dat annulum ſpectandum, & à labris alium inuocat, cum alio cantat, attamen aliis dat digito literas, & Salomon *annuit oculo, terit pede, digito loquitur.* Teſtatur id quoque ſaltatio Chironomica, qua motus manuum ad numerum compoſitus, affectus animi prodebat. Et vt aliquid ex ſacris recenſeamus, extat libellus Ariæ Montani, qui Hieremias inſcribitur, de geſtu, & actione, è quo varias geſtuum ſignificationes colligas, quas ipſe ex ſacro Inſtrumento confirmat: Ego, quod huius magis proprium eſt inſtituti, Oratorum Poëtarúmque aliquot teſtimoniis demonſtrabo.

VARIÆ GESTVVM naturalium ſignificationes, ex ſacris & profanis.

CAP. IX.

OMnis motus animi (quod præclarè à Marco Tullio dictum eſt) ſuum quendam à natura habet vultum, & ſonum, & geſtum, torúmque corpus hominis, & eius omnis vultus, omnéſque voces, vt nerui in fidibus, ita ſonant, vt à motu animi quoque ſunt pulſæ. Itaque non erit ſuperuacaneum hæc de motu naturali præmittere.

Capitis demiſſio mœſtitiam & luctum conſequitur, éſtque is habitus *Capitis demiſſio quid ſignificat, &c.* ſolemnis, iis qui diuinæ iræ deprecandæ cauſa ad ſqualorem ſe abiiciunt; quanquam id nonnunquam vitio hominum, ſimulatione magis & imitatione veritatis, quàm certo & conſtanti animi propoſito fiat. Sic D. Remigius Clodouæum Regem Francorum, ad Chriſtianam

demiſſionem hortatus, dixit:

Mitis deponito colla Sicamber.

Caput attollere, ſuperbientium & arrogantiũ geſtus eſt αὐχένα γαῦρον ἀείρειν, apud Nonnum Dionyſiaeon 19. *Ceruicem ferocem erigere*, id eſt ſuperbire.

Caput altum & erectum victores ferunt, éſtque lætitiæ, ouationis, & victoriæ ſignum: & is geſtus Matri Machabæorum parta iam victoria tribuitur à D.Gregorio Nazianzeno.

Διεγέρα τὴν κεφαλὴν μάλα φαιδρῶς.

Capitis nutus apud Homerum Iliad. 1. eſt ratæ promiſſionis ſignum:

Ἀλλ' ἄγε τῇ κεφαλῇ κατανεύσομαι.

FRONS.

Frons dura, ad obſtinationis & contumaciæ, perfidiæ, impudentiæque notas refertur. Vnde & frons periiſſe dicitur iis qui ſumma impudentia ſunt armati, *Clamet Melicerta periſſe Frontem de rebus.* Perſius.

OCVLI.

Oculi, per quos maximè animus emanat: ſunt enim, vt ait Damaſcius in vita Iſiodori ἀγάλματα ψυχῆς ἀκριβῆ *accurata quædam animi ſimulachra.*

Plin.lib. 11. c.37. Et, vt ait Plinius: Ardent, intenduntur, humectant, conniuent; hos cùm oſculamur, animum ipſum videmur attingere.

Oculi in ſublime elati, arrogantiæ atque ſuperbiæ indicium faciunt: ſicut demiſſi, humilitatis Gregorius Nazianz. in odis:

Κάτω βλέπων ταπεινόν.

Oculos attollunt orantes, & potentes aliquid à Deo:

Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra. 2.Æneid.

Oculi auerſi, negantis aut faſtidientis, vel diſſimulantis aut negligentis geſtum oſtendunt. Sic Didonis vmbra Æneam reſpuens apud Virgilium:

Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat.

Plaut.in Aſinari Oculi nictantes malitioſos mores arguunt, cogitationéſque indicant peruerſas, & noxias. Vnde Comicus: *Nec illa vlli homini nutet, nictet, annuat.* Et infauſtas opinor κατασμύσεις ξοάνων, nictationes ſimulachrorum, notat Plutarch. in Camillo.

Oculi lacrymis deficientes, vehementiſſimum & duriſſimum dolorem indicant, qui leuari vel flendo nequeat:

Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa nitentes. Æneid.1.

Oculos attollere in rem aliquam, eſt ei attendere, cupidéque animum aduertere:

——*obtutúque hæret defixus in vno.* Æneid.1.

Oculi clauſi meditantem & cogitantem animum produnt: ídque non rarò in malam partem interpretamur. Vt prouerb.16. Qui attonitis oculis cogitat praua. Hebraïcè עצה id eſt, *claudens.*

Oculos aperire, vigilantium & attendentium. Cicero pro Milone: *Aliquando ad eum puniendum oculos aperuiſti.*

NARES.

Narium varię affectiones In naribus magna vel iræ vel lenitatis ſignificatio eſt, in ſacris literis. Nares enim vento vel fumo incenſæ, iram grauiſſimam, & præſentis vltionis auidam, ſignificant. Iob. *Aſcendit fumus de naribus eius, & ignis ex ore eius vorabit, carbones ſuccenſi ſunt ab eo. Et gloria narium eius terror.* Contrà verò ſummæ lenitatis indicium eſt narium latitudo, & facilitas reſpirationis.

Atque lenitas & patientia Dei hac imagine indicatur, qui perpetuo à Prophetis ארך אפים id eſt, latis naribus, eſt appellatus, pro quo interpres noſter, longanimis vertit. Iob. 39.23.

Applicabãt ramum ad nares, certa vani cultus ceremonia ad ortum

Digitized by Google

Solis adorantes, quaſi odoris ſuauitatem Soli tribuentes, & aſcribentes. Ezech. 8. 17

OS.

Oris affectiones & ſignificata

Manus ſuper os impoſita eorum habitum deſcribit, qui veritate redargu ti, aut poteſtate auctoritatéque conuicti, obmuteſcunt, pudefactíque tacent, Mich. 7. 36. apud Ethnicos, adorantium geſtus eſt, vt patet ex Apuleio, Metam. l. 4.

Et admouentes oribus ſuis dexteram, primore digito in erectum pollicem reſidente, vt ipſam prorſus Deam Venerem religioſis adorationibus venerabantur.

LABIA.

Labia contrahere, oculis innuere ad irriſorum, & duplicum, aut maleuolorum geſtum indicandum pertinet. Idem etiam labia ſcindere aut retorquere ſignificat. Prouerb. 16. 30.

LINGVA.

Linguam qui mordet propriam, doloris & laboris impatiẽtiam prodit. Apocal. 16.

DENTES.

Dentibus frendere; hoc eſt, dentes diductis labiis oſtendere, irridentium & inſultantium eſt habitus.

Indignabũdi etiam hominis geſtus eſt, aduerſum alterum grauiter affecti dentibus ſtridere. Æneid. 3.

Dentibus infrendens gemitu. Et Apollinaris

Οἷα λέων ὀλοὸς βρυχώμενος ἄρπαγι θυμῷ.

FACIES TOTA.

Faciem in rem aliquam conuertere, intentionem, ſtudium, attentionem, operámque, præſtantis geſtus eſt. Æneid. 2.

Contrà verò faciem auertere, vel abſcondere, negligentis, renuentis, auerſantis, atque deteſtantis habitus eſt.

Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat,
Nec magis incepto vultum ſermone mouebat,
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

Faciem demittere, eorum eſt quos conſcientia accuſat. Æneid. 3.

Deiecit vultum, & demiſſa voce locuta eſt.

Contrà verò, faciem tollere, eorum eſt quos, bona conſcientia, & ſpes, fidéſque erigunt, charitas quoque animat.

Faciem etiam in terram demittere, adorantis & trementis diuinam maieſtatem habitus eſt. Nonnus in Ioannem:

Μάρτυρον ἱκεσίης χωρτέυμενον αὐχένα κάμπτειν.

Eſt etiam facies, ſuperbiç atq; arrogantiæ index. Cic. 4. Verr. Noſtis os hominis, noſtis audaciam.

VVLTVS.

Varia etiam & multiplici forma vultus mutatur, quod & Latinum ipſum indicat nomen. Eſtque variarum animi affectionum index plerumque certiſſimus.

Pallidus mœſtitiam, timorem, & dolorem prodit.

Obſcurus, & niger, miſeriæ, & laboris, vehementiſque animi turbationis index eſt.

Ad ſummum, vt ait Quintilianus, dominatur maximè vult'. Hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc triſtes, hoc hilares, hoc erecti, hoc ſubmiſſi ſumus; hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc ſpectant etiam, antequam dicam', hoc quoſdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus.

BRACHIA.

Brachium extẽſum vel eleuatum potentiam, & facultatem ad rem gerendam conficiendámque, ſignificat: éſtque authoritatis, roboris victoriæ habitus. Contrà, cohibere brachi-

brachium, eſt pudoris. Cicero pro Cœlio.

Nobis olim annus erat vnus ad cohibendum brachium toga conſtitutus, vt exercitatione ludóque campeſtri tunicati vterentur.

Brachium ſigillatum, memoriam indelebilem indicat in ſacris. Cantic.8. *Pone me vt ſignaculum ſuper brachium tuum.*

CVBITVS.

In cubitum recumbere, eſt immorantium, & familiariter ſecuréque agentium. Eccleſ.9. *Nec accumbas cum ea ſuper cubitum.*

MANVS.

Membrorum omnium totius humani corporis, manus vt habiliſſima, & in omnem partem motu facillima; ita etiam & multiplicis habitus artifex, & veriç ſignificationis eſt index.

Vt ſunt autem binæ manus, dextra & ſiniſtra, interdũ altera, interdum etiam vtraque, & motum, & habitum efficit, quorum præcipuas formas indicabimus.

Manus altera ſublata & erecta vel extenta, vim, & robur, potentiámque indicat. Exod.15.

Manus etiam altera, videlicet dextra, eleuatur ad iuramentum.

Manus extenta, pacificatoris, & ſilentium indicentis, habitus eſt. Perſ.ſatyr.4.

Fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ

Maieſtate manus.——

Manus ori admota, habitus eſt tacentis, & modeſtè agentis, admirantis etiã, ſecúmque reputantis.

Harpocrates ſimulachrum Clauis aurea in linguaſilentium. Tali geſtu exhibebatur Harpocratis ſimulachrũ, apud Ægyptios, Tales quoque ſunt, quorum χρυσεία κλεὶς ἐπὶ γλώσσαι βέβηκεν, vt ait Sophocles.

Eſt etiam obſeruantiæ erga alium habitus & cultus ſignum. Iob.31.27. *Et oſculatus ſum manum meã ore meo.*

Manum extendere ad indicandã, & probandam, confirmandámque ſententiam, aut perſonam. Inde χειροτονεῖν apud Græcos, idem eſt ac ſciſcere, & decernere.

Manum dare habitus eſt, fœdus & ſocietatem firmantis cum alio, aut ſeſe, in alterius poteſtatem dedentis. Cic. epiſt.l.7.

Totum hominem tibi trado, de manu (vt aiunt) in manum tuam, iſta & victoria & fide præſtantem.

Manum alterius apprehendere, admonentis, hortantis, & robur addentis eſt. Sic Græci χειραγωγεῖν vſurpant.

Manus porrectio, auxilium opémque ſignificat. Syneſius:

Σὺ δὲ χεῖρα δίδου, σὺ κάλει, σὺ μάκαρ ῥῦσαι ἄναγε ἱκέτιν ψυχάν.

Manus in altum ſublatæ, orantis & miſeriam ſuam profitentis, habitus eſt, Virgil.4 Æneid.

Dicitur ante aras, media inter numina diuum

Multa Iouem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.

Man⁹ implere, in ſacris eſt, initiari ad munera & ſacrificia offerenda, vt Paral.1.19. *Impleat manũ ſuam hodie.*

Manus ſibi lauare, innocẽtiam, & puritatem, atq; alienationem à malo, vel opere, vel conſilio. profitentis habitus eſt; & hoc ex Iudæorum more, vt patet ex Pſal.72.13. *Laui inter innocentes manus meas.* *Manus lauare.*

Manus tolluntur etiam ad publicam gratulationem Deo præſtandam, atque laudem: Æneid.

Suſtulit exutas vinclis ad ſydera palmas.

Manus in ſinu tenere, otioſi negligentiſque habitus eſt, vt Pſal.72 Hoc Prou.11. vocatur ידליר.

Manibus plaudere, irridentium, inſultantium, explodentiúmque eſt,

apud Hebræos: aliter hoc ſignum Græci Latinique interpretantur, quibus plauſus gratulationis indicium eſt.

Manum ſub femore Abrahæ poſuit famulus, antiquo & arcano iuriſiurandi ritu, ſolis opinor Hebræis noto; idque, vt patres interpretãtur, quòd ex Abrahæ femore egreſſurus eſſet Meſſias, Geneſ. 24.

Manum imponere. Manus impoſitæ aliis, poteſtatem ſuperiorem ſignificant, communicatam ei cui manus imponuntur, & officij, muneris, ac vicis traditionem, atque authoritatis etiam dignitatiſque conceſſionem, & hoc quidem in ſacris: apud profanos verò auctores, manum iniicere, eſt ſibi vendicare. Virgil. 10. Æneid.

Iniecere manum Parcæ, teliſque ſacrârunt
Euandri. ———

Victimis mactandis manus ij qui ſacrificabant, imponere ſolebant: eo habitu ſuorum ipſorum reatuum profeſſi & debiti exſolutionem, atque vices victimis ipſis expiationis cauſſa tradentes, magna arcani myſterij de Chriſto ſignificatione. Hoc ex more Hebr. Leuitic. 4.

Præterea, in benedictione, atque felici imprecatione, manus imponebantur.

Manuum plauſus, approbationis & laudis etiam ſignificationem habet. Iſaiæ 55. 1.

Manus ſuper caput, ſignificãt dolorem & mœrorem, animique impatientiam. Sic apud Latinos frontem ferire, iracundiæ & angoris ſignum: Ingemuiſſe, vt frontem ferias Cic. ad Att. l. 1.

Manuum propriarum commiſſio, & complicatio, aut complexus brachiorum, ad pigrorum, deſidum, & ſtultorum notas indicandas, affertur ſæpè in ſacris:

Palmam alterius tangere, habitus eſt, fidem mutuam ſibi dantium, fœdere aut alio pacto conuenientium Vnde apud Xenoph. Βασιλεὺς πέμπει δεξίαν id eſt, publicam fidem.

Denique de manuum vſu hęc præcipit Quintilianus.

Manuũ in actione dignitas. Quintil. l. 11. Manus verò, ſine quibus trunca eſſet actio, ac debilis, vix dici poteſt, quot motus habeant, cùm penè ipſam verborum copiã proſequantur. Nam cæteræ partes loquentem adiuuant, hæ propè eſt vt dicam, loquuntur: an non his poſcimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? ſupplicamus? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? gaudium, triſtitiam, dubitationem, confeſſionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus oſtendimus? num cædem concitant? inhibent? ſupplicant: probant? admirantur? verecundantur? num in demonſtrandis locis atque perſonis, aduerbiorum atque pronominum obtinent vicem: vt in tãta per omnes gentes nationéſque linguæ diuerſitate, hoc mihi omnium hominum communis ſermo videatur.

DIGITVS.

Digitus ori admotus ſilentium taciturnitatémque ſignificat Iuuenalis:

——— *digito compeſce labellum.*

Digito loqui, arrogantium eſt, & imperioſum. Tibullus:

Et vocet ad digiti me tacitura ſonum.

DEXTRA.

Dextram dare, eorum eſt, qui amicitiam ſocietatémque ſimul ineunt, & munerum communionem profitentur. δεξιοῦσ, etiam dicitur, φιλοφρόνως ἔχειν.

PEDES.

Pede percutiũt irriſores, & inſultantes alienis calamitatib⁹, in ſacris: vt Ezech. 15. Significat etiam apud Plutarchũ hic geſtus imperioſum.

Ὅτι

ὅ τε τ Ἰταλίας ἐγὼ κρύσω τῷ ποδὶ τὴν γῆν, ἀναδύσονται πεζικαὶ ϗ ἱππικαὶ δυνάμεις, inquit Pompeius.

Pes conſtans, vel rectus, certum, conſtans, & rectum ſtudium propoſitúmque indicat.

Contrà verò, pedes moti, inconſtantis & titubantis habitus cùm ſint, ſententiæ mutationem, aut dubitationem, metúmve arguunt in arcana ſignificatione. Vagi etiam pedes, apud Græcos præcipuè, in mulieribus flagitium ſignificant: vnde Theognis nominat γυναῖκα ἀείδρομον, adulteram.

Legẽdus Cic. 3. de Ora. 118

DE GESTV ORATORIO.

CAP. V.

Indecorũ nimia geſticulationis.

ET iſta quidem ſigna ſũt naturalia, in quæ nullis artium inſtructus adiumentis, impetus prorumpere ſolet. Non licet tamen oratori, vbique geſtus, quamuis ipſi rerum explicatiſſimi ſint, adhibere. Nam, quæ infantia eorum eſt qui nihil ſine motu corporis dici volunt? Itaque, ſi de ægroto loquantur, pertentant venas, medicorum more; ſi de citharœdo, manus in modum percutientis neruos formant; ſi de tibicine, admotis ad os vermiculantibus digitis, parum abeſt quin ſibilum reddant. Hæc ne in ſcena quidem Comicorum ſunt toleranda. Abeſſe enim debet plurimum (vt ait Quintilianus) à ſaltatore orator, vt ſit geſtus ad ſenſus magis quàm ad verba accommodatus. Non enim, aut in illa periodo: *Stetit ſoleatus Prætor populi Romani*; inclinatio incumbentis in ſinum mulierculæ Verris effingenda eſt: aut illa: *Cædebatur in medio foro Meſſanæ*; motus laterum, qualis eſſe ad verbera ſolet, torquendus; ne vox quidem in expoſitionibus, qualis eſſe ſolet, aut eiulantium, aut furentium eruenda, hæc enim nimis affectatam ſapiunt imitationem, & oratoris aduerſantur grauitati.

Longè igitur errant in hac parte nimis actuoſi, qui modò præliantur, modò poſcunt pocula, modò micant argutiis digitorum, modò cubitos vtrinque in diuerſum latus ventilant, iaculantur, ſecant, vrunt, terunt omnium artium modos, figuras & ſtatus exprimunt: Atque illi imperitæ fortaſſe plebi videntur bellè admodum agere, prudentibus autem & ſedatis furere & inſanire indicantur. Fugienda ceruix elata ἐξυπτιάζοντων ϗ μετεώρων. Caput in vruum, rigens, obſtipum, laxum, effluens, κορυβαντιάζον, criſpantes humeri, vultus aſper ἀναιδὴς impudens, mollis, frons caperata, triſtis, deiecta, oculi defixi, immobiles χειροτονούμενοι, aſſiduè nictantes, nimis verſatiles, ſaturnij, truculenti, torui, canini, emiſſitij, ſupercilia elata, os peruerſum, nares vncæ & corrugatæ, ſtatus humilis, indecens corporis ſilum, manus incompoſitæ, pedes ἀστατοῦντες.

Geſtus oratorum talis eſſe debet, vt emineat etiam in affectibus grauis quidam decor: de quo ita præcipiunt Alcuinus, & Quintilianus.

Alcuinus in ſua Rhetorica.

Vt recta ſit facies, ne labra detorqueantur, adſtringantur, mordeantur, ne corrugentur nares, ne immodicus hiatus diſtendat rictum, ne ſupinus vultus, ne deiecti in terram oculi, ne inclinata ceruix, ne elata aut depreſſa ſint ſupercilia, oculi rigidi, & extenti, & languidi, aut torpentes, aut ſtupentes aut laſciui, & mobiles, aut natantes, & quadam voluptate ſuffuſi, aut limi, aut poſcentes aliquid, pollicentéſve nunquam eſſe debebunt: Pactus ac ventrem proijcere, indecorum eſt, varicare ſupra modum, &

Digitized by Google

ſtando, deforme eſt, & accedente motu propè obſcœnum.

Reprehendenda illa frequens in vtramque partem nutatio, quam in Curione patre irriſit & Iunius, quærens, quis in lintre loqueretur.

Hæc obiter Quintilianus: de manu verò, in qua plus eſt operæ, plura ſubiicit, quæ ſcrupuloſius obſeruari nolim, cum præſertim ſimplex & minimè affectata manus compoſitio, nunc magis arrideat, non pigebit tamen legere.

Curioſa Quintiliani obſeruationes in manibus.

Eſt autem geſtus ille maximè communis, quo medius digitus in pollicem contrahitur, explicitis tribus, & principiis vtilis, cum leni in vtramque partem motu modicè prolatus, ſimul capite atque humeris ſenſim ad id, quò manus feratur, obſecundantibus, & in narrando certus, ſed tum paulò productior, & in exprobrando, & in congruendo acer atque inſtans. Longiùs enim partibus his & liberiùs exeritur. Vitioſè verò idem ſiniſtrum, quaſi humerum petens, in latus agi ſolet: quanquam adhuc peius aliqui tranſuerſum brachium proferunt & cubito pronuntiant. Duo quoque medii ſub pollicem veniunt, & eſt hic adhuc priore geſtus inſtantior, principio & narrationi non accommodatus.

At cùm tres contracti pollice premuntur, tum digitus ille, quo vſum optimè Craſſum Cicero dicit, explicari ſolet: Is in exprobrando & indicando, vnde ei nomen eſt, valet, & alleuata ac ſpectante humerum manu paulùm inclinatus affirmat.

Verſus in terram, & quaſi pronus vrget, & ſi aliquando pro humero eſt. Idem ſummo articulo, vtrinque leuiter apprehenſo, duobus modicè curuatis, minus tamen minimo aptus ad diſputandum eſt.

Acrius tamen argumentari videntur, qui medium articulum potius tenent, tanto contraioribus vltimis digitis, quanto priores deſcenderunt.

Eſt & ille verecundiæ actioni aptiſſimus, quo quatuor primis leniter in ſummum coëuntibus digitis non procul ab ore aut pectore fertur ad nos manus, & deinde prona ac paululum prolata laxatur.

Hoc modò cœpiſſe Demoſthenem credo in illo pro Cteſiphonte timido dimiſſóque principio: ſic formatam Ciceronis manum, cùm diceret: Si quid eſt in me ingenij, iudices, quod ſentio quàm ſit exiguum. Eadem aliquatenus liberius deorſum ſpectantibus digitis colligitur in os, & fuſiùs paulò in diuerſa reſoluitur, vt quodammodo ſermonem in ipſum proferre videatur.

Binos interim digitos diſtinguimus, ſed non inſerto pollice, paulum tamen inferioribus intrà ſpectantibus, ſed ne illis quidem tenſis, qui ſupra ſunt. Duo interim extremi palmam circa ima pollicis premunt, ipſe prioribus ad medios articulos iungitur, interim quartus obliquè reponitur, interim quatuor remiſſis magis quàm tenſis pollice intus inclinato, habilem in latus, demonſtrando, aut diſtinguendo, quæ dicimus, manum facimus, cùm ſupina in ſiniſtrum latus, prona in alterum fertur.

Sunt & illi breues geſtus, cùm manus leuiter pandata, qualis vouentium eſt, paruis interuallis, & ſubaſſentientibus humeris mouetur, maximè apta, parcè, & quaſi timidè loquentibus.

Eſt admirationi conueniens ille geſtus quo manus modicè ſupinata, ac per ſingulos à minimo collecta digitos, redeunte flexu ſimul explicatur

catur, atque conuertitur. Nec vno modo interrogantes geſtum componimus; plerunque tamen vertentes manum, vtcúmque compoſita eſt: pollici proximus digitus, mediúmque, qua dexter eſt, vnguem pollici ſummo ſuo ingens, remiſſis cæteris, eſt & approbantibus, & narrantibus, & diſtinguentibus decorus.

Cui non diſſimilis, ſed compreſſis tribus digitis, quo nunc Græci plurimùm vtuntur, etiã vtráque manu, quoties enthymemata ſua geſtu, vel vt cornu, tundunt cæſim.

Manus lenior promittit, & aſſentatur, citatior hortatur, interim laudat. Eſt & ille vrgens orationem geſtus vulgaris, magis quàm ex arte, qui contrahit alterno celeríque motu, & explicat manum. Eſt & illa caua, & rara, & ſupra humeri altitudinem elata, cum quodam motu velut hortatrix manus, à peregrinis ſcholis iam propè recepta. Tremula ſcenica eſt. Digitos cùm ſimul coëunt, ad os referre, cur quibuſdam diſplicuerit, neſcio. Nam & id leuiter admirantes, & interim ſubita indignatione, velut pauescentes, & deprecantes, facimus. Quin compreſſam etiam manum in ſignum pœnitentiæ, vel iræ, pectori admouemus, vbi vox, vel inter dentes expreſſa nõ dedecet: Quid nunc agam? quid faciam? Auerſo pollice demonſtrare aliquid, receptum magis puto, quàm oratori decorum. Sed cùm omnis motus ſex partes habeat, ſeptimúſque ſit ille, qui in ſe redit orbis, vitioſa eſt vna circunuerſio, reliqui ante nos, & dextera, læuaque, & ſurſum & deorſum aliquid oſtendunt. In poſteriora geſtus non dirigitur; interim tamen velut reiici ſolet.

Optimè autem manus à ſiniſtra parte incipit, in dextra deponitur ſed vt deponere, non vt ferire videatur, quamquam & in fine interim cadit, vt citò tamen redeat, & nonnunquam reſilit, vel negantibus nobis vel admirantibus. Hîc veteres artifices illud rectè adiecerunt, vt manus cum ſenſu & inciperet & deponeret Alioqui enim, aut ante vocem erit geſtus, aut poſt vocem; quo eſt vtrinque deforme. In illo lapſi nimia ſubtilitate ſunt, quod interuallum motus tria verba eſſe voluerunt: quod nec obſeruatur, nec fieri poteſt: ſed illi quaſi menſuram tarditatis celeritatiſque aliquam eſſe voluerunt, nec immerito; ne aut diu otioſa eſſet manus; aut quod multi faciunt, actionem continuo motu conciderent.

Aliud eſt, quod, & fit frequentiùs, & magis fallit. Sunt quædam latentis ſermonis percuſſiones, & quaſi aliqui pedes, ad quos plurimorum geſtus cadit, vt ſit vnus motus, *Nouum crimen*: alter, *C. Cæſar*: tertius & *ante hunc diem*: quartus, *inauditum*, deinde, *propinquus meus*. Et: *Ad te Q. Tubero detulit*. Vnde id quoque fluit vitium, vt iuuenes cùm ſcribunt geſtu præmodulari cogitationem ſic componant, quomodo caſura manus ſit. Inde & illud vitium, vt geſtus, qui in fine dexter eſſe debet, in ſiniſtram frequenter deſinat. Melius illud, cúm ſint in ſermone omni breuia quædam membra; ad quæ ſi neceſſe ſit, recipere ſpiritum liceat, ad hæc geſtum diſponere: vt puta: *Nouum crimen C. Cæſar*, habet per ſe finem quendam ſuum, quia ſequitur coniunctio: Deinde: *Et ante hunc diem inauditum*, ſatis circunſcriptum eſt. Ad hæc commodanda manus, ídque dum irrumpit, erit prima, & compoſita actio. At vbi iam calor eam concitauerit, etiam geſtus cum ipſa orationis celeritate crebreſcet. Aliis locis citata, aliis preſſa conueniet pronuntiatio. Illa tranſcur

cur

currimus, congerimus, abundamus, feſtinamus, ac inſtam᷑, inculcamus, infigimus. Plus autem affectus habent lentiora. Ideóque Roſcius citatior, Æſopus grauior fuit, quòd ille comœdias, hic tragœdias egit. Eadem motus quoque obſeruatio eſt. Itaque in fabulis iuuenum, ſenum, militum, matronarum, grauior ingreſſus eſt. Serui, ancillæ, paraſiti, piſcatores citatiùs mouentur. Tolli autem manum artifices ſupra oculos, demitti infra pectus vetát, adeò à capite eam petere, aut ad imum ventrem diducere, vitioſum habetur. At ſiniſtram intra humerum promouere, vltra non decet. Sed cùm auerſantes in læuam partem, velut propellemus manum, ſiniſter humerus proferẽdus, vt cum capite ad dextram ferente conſentiat.

Manus ſiniſtra, nunquam ſola rectè geſtum facit, dextræ ſe frequenter accommodat, ſiue in digitos argumenta digerimus, ſiue auerſis in ſiniſtrum palmis abominamur, ſiue obiicimus aduerſas, ſiue in latus vtrúmque diſtendimus, ſiue ſatisfacientes, aut ſupplicantes.

Diuerſi ſunt autem hi geſtus, ſiue ſubmittimus, ſiue adorantes attollimus, ſiue aliqua demonſtrationi aut inuocationi protendimus: [Vos Albani tumuli, atque luci.] Aut Gracchanum illud :] Quò me miſer conferam, quò vertam? in Capitoliúmne? at fratris ſanguine redundat, an domum?] Plus enim affectus in his iunctæ exhibent manus. In rebus paruis, triſtibus, mitibus, breues: magnis, lætis, atrocibus, extenſiores ſunt.

Veſtis ea eſſe debebit, quæ conditionem, & locum, & tempus deceat: in qua, vt nimia cura ſuſpicionem habet mollitiæ, ita ſupina negligentia à ciuili cultu aliena eſt. Cæterùm ſi quando illud Fabij valuit, maximè in actione retinendum eſt. Nôrit ſe quiſque, nec tantum ex communibus præceptis, ſed etiam natura ſua, conſilium capiat formãdæ actionis. Qui plura volet, legat eruditiſſimum librum Ludouici Creſolli, è Societate noſtra: qui actionem oratoriam accuratè proſequutus eſt: mihi tantam rerum comprehenſionem vno corpore molienti, diutius immorari, in re præſertim, quæ ſolo penè vſu diſcitur, non placuit.

Finis Libri Noni.

Digitized by Google

DE EPIDICTICA ORATIONE.

LIBER DECIMVS.

EIVS ORTVS, ET CHARACTER.

CAPVT PRIMVM.

Demonſtratiui generis ortus.

POSTEAQVAM de præceptis orationis fuſiùs dictum eſt in genere, ſupereſt vt ſingulas orationum ſpecies, quæ magnam habent in tractatione diſſimilitudinem, eodem, quo cœpimus, ordinis & orationis filo perſequamur. Occurrit ſtatim in limine ſubridens *Epidictica* (ſic enim vocatur) eloquentia; quæ vt plurimum habet floris & gratiæ, ſic aures & animos ſuaui quadam delectatione perfundit. Natum eſt hoc orationis genus, ſi præſertim non inchoata & rudis, ſed cumulata eiuſdem ratio ſpectetur, adulta & iam prope corroborata eloquentia. Nam vt arma primùm quidem rudia expediuit periculorum metus, ad proprij capitis defenſionem, quæ deinde variis expolire rationibus ac ornamentis ars hominum commenta eſt: Sic eloquentiam, concionum iudiciorúmque, quibus res ciuiles adminiſtrantur, neceſſitas primùm effudit; vſus deinde aliquis, quanquam nondum illam grandem & ſpecioſam, corroborauit.

Epidictica quando integro flore perfectionis eminere cœpit.

Mox cùm docti homines oratoriæ facultatis rationem acriùs perpendere cœperunt, & à litigioſo rabularum clamore turbulentiſque concionum fluctibus, paulatim ad ſapientiæ condimenta, honeſtámque delectationem traducere: Emerſit quædam dicendi ratio, quæ licèt foro & negotioſis hominibus eſſet inuiſa, apud eruditas tamen & vacuas aures, mirum quoddam haberet aucupium blandiſſimæ maieſtatis. Talis eſt Platònis & Iſocratis eloquentia, grauiſſima quæque præcepta ſapientiæ & virtutis amabili flore orationis complexa; quo nihil ad egregias mentes oblectandas arbitror potentius.

Quæ ſpecies poſtquam mitiori litteratorum ſeculo perplacere cœpit, multos habuit ſectatores, qui hac Platonis verecunda maieſtate, haudquaquam contenti, totas orationes hilariùs & liberiùs, ad aurium delicias, variis expolitionibus diſtinxerunt: Hos, ſophiſtas, nondum odioſo ſed honeſto nomine, vel etiam λογοδαιδάλους appellabant, de quorum

 ortu,

ortu, & charactere, hæc in Oratore ſcribit Cicero.

Sed quoniam plura ſunt orationum genera, eaque diuerſa, neque in vnam formam cadunt omnia, laudationum, ſcriptionum, & hiſtoriarum, & talium ſuaſionum, qualem Iſocrates fecit Panegyricum, multique alij, qui ſunt nominati ſophiſtæ, reliquarúmque rerum formam, quæ abſunt à forenſi contentione, eiúſque totius generis quod Græcè ἐπιδεικτικὸν, nominatur, *quod quaſi ad inſpiciendum, delectationis cauſſa comparatum eſt*, non complectar hoc tempore, non quòd negligenda ſit (eſt enim illa quaſi nutrix eius oratoris quem informare volumus, & de quo molimur aliquid exquiſitius habere.) Ab hac, & verborum copia alitur, & eorum conſtructio, & numerus liberiore quadam fruitur licentia. Datur etiam venia concinnitati ſententiarum: Et arguti, certique, & circumſcripti verborum ambitus conceduntur, de induſtriáque, non ex inſidiis, ſed apertè ac palam elaborantur, vt verba verbis, quaſi demenſa & paria reſpondeant, vt crebrò conferantur pugnantia, comparentúrque contraria: vt pariter extrema terminentur, eundémque referant in cadendo ſonum: Quæ in veritate cauſſarum, & rariùs multo facimus, & certè occultiùs.

Cicer. de Epidictico genere iudiciũ.

Demonſtratiuũ genus quale eſſe debeat

In Panathenaïco autem Iſocrates, ea ſe ſtudioſè conſectatum fatetur: non enim ad iudiciorum certamen, ſed ad voluptatem aurium ſcripſerat. Hæc tractâſſe Thraſymachum Chalcedonium primum, & Leontinum ferunt Gorgiam: Theodorum inde Byzantium, multóſque alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates: Quorum ſatis arguta multa, ſed vt modò primúmque naſcentia, minuta, & verſiculorum ſimilia quædam, nimiúmque depicta. Idem paucis quale totum ſit id genus, deſcribit num. 42.

Thraſymachus. Theodorus Byzãtius.

Dulce igitur orationis genus, ſolutum, & effluens, ſententiis argutum, verbis ſonans, eſt in illo Epidictico genere, quod diximus proprium Sophiſtarum, pompæ quàm pugnæ aptius, gymnaſiis & palæſtræ dicatum: Spretum & pulſum foro: ὑπτιάζει γὰρ καὶ ἀβρίζεται, καθάπερ ὁ ταὼς θεατρίζων ἑαυτόν, inquit Syneſius.

Syneſius in Dione

Hęc eloquentia primùm inter ſcholarum vmbras educata, poſtea in publicis Athenæis & theatris, frequentiſſimo plauſu excepta, latè perſultauit, cùm eam Imperatores blandiùs alerent, & doctiſſimorum hominum ingenia frequentibus præmiis & honoribus extimularent.

Magnus vigor Epidictica ſub Imperatoribus.

In ſcholis autem prima adoleſcentum tyrocinia tenuerunt epiſtolarum munditiæ, enucleatæ, propriæ, ſignatæ: narrationes, deſcriptiones, Ethopœiæ: In ſtricta verò oratione Eclogarum ruſticitas amœnis quibuſdam verborum violis intermicans, & elegiarum viror in molli petulantia laſciuiens: Deinde iucunditates lyricorum, vrbanæ ïamborum amaritudines, aculeatíque luſus, exitúſque epigrammatum floruerunt.

Mox ad declamationes ventum eſt, quibus inter ſcholarum vmbracula iuſtis certaminibus proluderetur.

DE DECLAMATIONE contra Montanum.

CAP. II.

Epidicticæ illius perfectioris, & cæterorum quoque generum, ſemper principium fuit vmbratilis inter priuatos parietes exercitatio; quam non immeritò iuuentuti commẽdãt grauiſſimi dicẽdi præceptores.

Sed tamen Montanus Votienus, Orator haud ignobilis, in declamationum

Votieni de declamationibus iudicium.

tionum receptum, & longa iam exercitatione corroboratum morem, graui ſanè oratione inuehitur apud Senecam: cui hîc rationes, quòd liquidiùs refutentur, aſcribam:

De declamationum agendi ratione, vanitate, & miseria multa Synesius p 55. in Dione.

Qui declamationem parat, ſcribit, non vt vincat, ſed vt placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit; argumentationes, quia moleſtæ ſunt, & minimum habent floris, relinquit, ſententiis explicationibúſque audientes delinire contentus eſt; cupit enim ſe approbare, non cauſam.

Stultitia gratuita periculoſa.

Sequitur autem hoc vſque in forum declamatores vitium, vt neceſſaria deſerant, dum ſpecioſa ſectantur. Accedit illud, quòd aduerſarios quamuis fatuos fingunt; reſpondent illis, & quæ volunt, & cùm volunt.

Præterea nihil eſt quod errorem aliquo damno caſtiget: ſtultitia eorum gratuita eſt. Vix itaque in foro futurus periculoſus ſtupor diſcuti poteſt qui creuit dum tutus eſt.

Quid quod laudationibus crebris ſuſtinentur, & memoria illorum aſſueuit certis interuallis quieſcere? Cùm ventum eſt in forum, & deſiit illos ad omnem geſtum plauſus excipere, aut deficiunt aut laborant.

Adiice nunc, quod ab aliis nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex induſtria obloquitur; familiares ſunt omnium vultus, in foro, vt nihil aliud ipſum, illos forum turbat.

Hoc quod vulgo narratur an verum ſit, tu meliùs potes ſcire, Declamatoriæ virtutis Latronem Porcium vnicum exemplum cùm pro reo in Hiſpania Ruſtico Porcio propinquo ſuo diceret, vſque eò eſſe confuſum, vt à ſolœciſmo inciperet: nec antè potuiſſe confirmari, tectum aut parietes deſideratem quàm impetrauit, vt iudicium ex foro in baſilicam transferretur. Vſque eò ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicatè nutriuntur, vt clamorem, ſilentium, riſum, cœlum denique pati neſciant.

Non eſt autem vtilis exercitatio, niſi quæ operi ſimillima eſt illi ad quod exercet: itaque durior ſolet eſſe vero certamine [Gladiatores grauioribus armis diſcunt, quàm pugnant:] diutius illos magiſter armatos, quàm aduerſarius ſuſtinet: Luctantes, binos ſimul ac ternos fatigant, vt faciliùs ſingulis reſiſtant. Curſores, quòd intra exiguum ſpatium de velocitate eorum iudicetur, id ſæpè in exercitatione decurrunt, quod ſemel decurſuri ſunt in certamine.

Gladiatorum exercitationes duræ.

Curſores.

Multiplicatur ex induſtria labor, quo condiſcimus, vt leuetur, quo decernimus. In ſcholaſticis declamationibus contrà euenit, omnia molliora & ſolutiora ſunt, in foro partem accipiunt, in ſchola eligunt: illic iudici blandiuntur, hîc inſeruiunt; illic inter fremitum circumſonantis turbæ intendendus animus eſt, vox ad aures iudicis perferenda eſt; hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex vmbroſo & obſcuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcæcat; ſic iſtos à ſcholis in forum tranſeuntes, omnia tanquam noua & inuſitata perturbant, nec antè in oratorem corroborantur, quàm multis perdomiti contumeliis puerilem animum ſcholaſticis deliciis, languidum verò labore durârunt.

Declamationū defenſio.

Quæ rationes licèt aliqua probabilitate percellant animos, non tamen id euincunt, vt declamationum vſum tot ſæculis vſurpatum poſſint de medio tollere: Reclamant enim ſapientum voces, qui has epidictici generis orationes eloquentiæ cunabula dixerunt, quòd his educata nutrimentis oratio ſe poſtea colorat, & roborat, vt gratior ſimul ac fortior ad publicas conciones emanet.

Digitized by Google

ortu, & charactere, hæc in Oratore ſcribit Cicero.

Sed quoniam plura ſunt orationum genera, eaque diſerta, neque in vnam formam cadunt omnia, laudationum, ſcriptionum, & hiſtoriarum, & talium ſuaſionum, qualem Iſocrates fecit Panegyricum, multique alij, qui ſunt nominati ſophiſtæ, reliquarúmque rerum formam, quæ abſunt à forenſi contentione, eiúſque totius generis quod Græcè ἐπιδεικτικὸν, nominatur, *quod quaſi ad inſpiciendum, delectationis cauſſa comparatum eſt*, non complectar hoc tempore, non quòd negligenda ſit (eſt enim illa quaſi nutrix eius oratoris quem informare volumus, & de quo molimur aliquid exquiſitius habere.) Ab hac, & verborum copia alitur, & eorum conſtructio, & numerus liberiore quadam fruitur licentia. Datur etiam venia concinnitati ſententiarum: Et arguti, certique, & circumſcripti verborum ambitus conceduntur, de induſtriáque, non ex inſidiis, ſed apertè ac palam elaborantur, vt verba verbis, quaſi demenſa & paria reſpondeant, vt crebrò conferantur pugnantia, comparentúrque contraria: vt pariter extrema terminentur, eundémque referant in cadendo ſonum: Quæ in veritate cauſſarum, & rariùs multo facimus, & certè occultiùs.

Cicer. de Epidictico genere iudiciũ.

Demonſtratiuũ genus quale eſſe debeat

In Panathenaico autem Iſocrates, ea ſe ſtudioſè conſectatum fatetur: non enim ad iudiciorum certamen, ſed ad voluptatem aurium ſcripſerat. Hæc tractâſſe Thraſymachum Chalcedonium primum, & Leontinum ferunt Gorgiam: Theodorum inde Byzantium, multóſque alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates: Quorum ſatis arguta multa, ſed vt modò primúmque naſcentia, minuta, & verſiculorum ſimilia quædam, nimiúmque depicta. Idem paucis quale totum ſit id genus, deſcribit num. 42.

Thraſymachus. Theodorus Byzantius.

Dulce igitur orationis genus, ſolutum, & effluens, ſententiis argutum, verbis ſonans, eſt in illo Epidictico genere, quod diximus proprium Sophiſtarum, pompæ quàm pugnæ aptius, gymnaſiis & palæſtræ dicatum: Spretum & pulſum foro: ὑπτιάζει γὰρ καὶ ἀβρίζεται, καθάπερ ὁ παῖς ἀδελφῶν ἑαυτῶν, inquit Syneſius.

Syneſius in Dione

Hęc eloquentia primùm inter ſcholarum vmbras educata, poſtea in publicis Athen[illegible]is & theatris, frequentiſſimo plauſu excepta, latè perſultauit, cùm eam Imperatores blandiùs alerent, & doctiſſimorum hominum ingenia frequentibus præmiis & honoribus extimularent.

Magnus vigor Epidictica ſub Imperatoribus.

In ſcholis autem prima adoleſcentum tyrocinia tenuerunt epiſtolarum munditiæ, enucleatæ, propriæ, ſignatæ: narrationes, deſcriptiones, Ethopœiæ: In ſtricta verò oratione Eclogarum ruſticitas amœnis quibuſdam verborum violis intermicans, & elegiarum viror in molli petulantia laſciuiens: Deinde iucunditates lyricorum, vrbanæ iamborum amaritudines, aculeatíque luſus, exitûſque epigrammatum floruerunt.

Mox ad declamationes ventum eſt, quibus inter ſcholarum vmbracula iuſtis certaminibus proluderetur.

DE DECLAMATIONE contra Montanum.

CAP. II.

Epidicticæ illius perfectioris, & cæterorum quoque generum, ſemper principium fuit vmbratilis inter priuatos parietes exercitatio; quam non immeritò iuuentuti commẽdãt grauiſſimi dicẽdi præceptores.

Sed tamen Montanus Votienus, Orator haud ignobilis, in declamationum

Votieni de declamationibus iudicium.

Digitized by Google

De declamationum agendi ratione, vanitate, & miſeria multa Syneſius p 55. in Dione.

tionum receptum,& longa iam exercitatione corroboratum morem,graui ſanè oratione inuehitur apud Senecam: cui hîc rationes, quòd liquidiùs refutentur,aſcribam:

Qui declamationem parat, ſcribit, non vt vincat, ſed vt placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit; argumentationes, quia moleſtæ ſunt, & minimum habent floris, relinquit, ſententiis explicationibúſque audientes delinire contentus eſt: cupit enim ſe approbare non cauſam.

Stultitia gratuita perieuloſa.

Sequitur autem hoc vſque in forum declamatores vitium,vt[neceſſaria deſerant,dum ſpecioſa ſectantur,] Accedit illud, quòd aduerſarios quamuis fatuos fingunt; reſpondent illis,& quæ volunt,& cùm volunt.

Præterea nihil eſt quod errorem aliquo damno caſtiget: ſtultitia eorum gratuita eſt. Vix itaque in foro futurus periculoſus ſtupor diſcuti poteſt qui creuit dum tutus eſt

Quid quod laudationibus crebris ſuſtinentur, & memoria illorum aſſueuit certis interuallis quieſcere? Cùm ventum eſt in forum, & deſiit illos ad omnem geſtum plauſus excipere,aut deficiunt aut laborant.

Adiice nunc, quod ab aliis nullius interuentu excutitur. Nemo ridet,nemo ex induſtria obloquitur; familiares ſunt omnium vultus, in foro, vt nihil aliud ipſum, illos forum turbat.

Hoc quod vulgo narratur an verum ſit, tu meliùs potes ſcire, Declamatoriæ virtutis Latronem Porcium vnicum exemplum cùm pro reo in Hiſpania Ruſtico Porcio propinquo ſuo diceret, vſque eò eſſe confuſum, vt à ſolœciſmo inciperet: nec antè potuiſſe confirmari,tectum aut parietes deſiderátem quàm impetrauit,vt iudicium ex foro in baſilicam transferretur. Vſque eò ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicatè nutriuntur, vt clamorem, ſilentium,riſum,cœlum denique pati neſciant.

Non eſt autem vtilis exercitatio, niſi quæ operi ſimillima eſt illi ad quod exercet: itaque durior ſolet eſſe vero certamine. [Gladiatores grauioribus armis diſcunt, quàm pugnant:] diutius illos magiſter armatos, quàm aduerſarius ſuſtinet: Luctantes, binos ſimul ac ternos fatigant, vt faciliùs ſingulis reſiſtant. Curſores, quòd intra exiguum ſpatium de velocitate eorum iudicetur, id ſæpè in exercitatione decurrunt, quod ſemel decurſuri ſunt in certamine.

Gladiatorum exercitationes duræ.

Curſores.

Multiplicatur ex induſtria labor, quo condiſcimus,vt leuetur,quo decernimus. In ſcholaſticis declamationibus contrà euenit, omnia molliora & ſolutiora ſunt, in foro partem accipiunt, in ſchola eligunt: illic iudici blandiuntur, hîc inſeruiunt; illic inter fremitum circumſonantis turbæ intendendus animus eſt, vox ad aures iudicis perferenda eſt; hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex vmbroſo & obſcuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcæcat; ſic iſtos à ſcholis in forum tranſeuntes, omnia tanquam noua & inuſitata perturbant, nec antè in oratorem corroborantur, quàm multis perdomiti contumeliis puerilem animum ſcholaſticis deliciis, languidum verò labore durárunt

Quæ rationes licèt aliqua probabilitate percellant animos, non tamen id euincunt,vt declamationum vſum tot ſæculis vſurpatum poſſint de medio tollere: Reclamant enim ſapientum voces, qui has epidictici generis orationes eloquentiæ cunabula dixerunt,quòd his educata nutrimentis oratio ſe poſtea colorat,& roborat,vt gratior ſimul ac fortior ad publicas conciones emanet.

Declamationis defenſio.

Sed videtur in ipſo rationum limine Votienus non mediocriter aberraſſe: etenim quaſi vna in eloquentia ſpectaretur neceſſitas, ita direxit omnem argumentationem, vt declamatorium genus conuelleret, quòd ſpecioſum eſſet, & plenum illecebris: Qui profectò ſi ſtatuit, à ciuili etiam eloquentia ſpeciem & delectationem penitus eſſe remouendam, quantam ei maieſtatem detrahit, in quod neceſſitatis piſtrinum compingit? ſin autem, & res ſerias eruditionis ac humanioris etiam orationis condimentis intingi neceſſe eſt, quod ſummi in eloquentia viri ſemper vſurpârunt, fateatur oportet, in declamationibus plurimum eſſe adiumenti; è quibus illa vis efflorеſcit, & in ciuiles etiam orationes tacita quadam ſuauitatis aſpergine diffunditur. Nam quod declamatores obiicit nullo damno caſtigari, plauſibus aſſueſcere, molliſſimis nutrimentis educari, ad ſummum, cùm in forum venerint, loci fulgore obcæcari;

Delectatio comes eloquentia.

Num hæc vitia potiùs declamantium quàm ipſius declamationis? Quid ſi inſtituatur declamatio grauior, ſub diſciplina & cenſura optimi præceptoris? Quid ſi ad iuſti certaminis exemplar paulò ſeueriùs componatur? Quid ſi aduerſarij ſint acres & vegeti, apud quos languere & dormitare non liceat? quid ſi frequenti auditorum conſeſſu, & aculeis gloriæ tota exſtimuletur actio? vtrùm tandem paratior accedat ad forum, qui ex hac vmbratili exercitatione, magna cum ingenij commendatione diſceſſerit; an is, qui nunquam ſcholas viderit, nunquam hominum vultum tulerit, nunquam os ad dicendum aperuerit? Quis adeò iniquus rerum æſtimator, vt cenſeat, prima ſtatim emiſſione in forum ablegandos eſſe adoleſcentes, & ad hanc negotioſæ vitæ auſteritatem fingendos, antequam in manſuetioribus Muſis ponant rudimentum? Quod profectò ſi fieret, verendum eſſet, ne aut oppreſſa rerum grauitate, indolis teneritas fatiſceret; aut ad trucem quendam atque inconditum horrorem, cultus inopia rigeſceret.

Declamationũ vſus.

Diſcit primùm canis venaticus in aula pelles allatrare, mox feras in ſyluis perſequitur: balbutientibus modulis, melliſſimis cantibus proludunt luſciniæ: ſpectant è nido ſolem aquilarum pulli, antequàm propius aggrediantur, & ſuſtineant firmiùs; Ad legitimos congreſſus pugnæ ſimulachra ſternunt viam.

Puerorũ institutio ad eloquentiã.

Nihil priùs in fructum erumpit, quàm in florem. Spectanda eſt in declamationibus adoleſcentum indoles, antequam in ſeriis laboribus ducetur: Non tamen eo dico, vt velim (quod hîc, opinor, arguit Votienus) iuuenes in declamationibus conſeneſcere, vt apud Rhadamanthum exerceant quæ in ſcholis didicerint. Poſt iuſtas proluſiones educendi ſunt in campum, quo citiùs clamorem, ſilentium, ſolem, puluerem, cœlum denique pati diſcant.

Sed ne forum, & ſubſellia, aut ſcholas etiam ſemper cogitemus, extant ea tempora, & loci, quibus auditores doctis, amœnis, ſculptis orationibus ſunt permulcendi; &, vt cum Dionyſio loquar, nonnihil oportet θεατρίζειν: ex iſtius autem eloquentiæ ſupellectile petenda ſunt adiumenta: quando demonſtratiuum genus complexa eſt.

θεατρίζειν.

DE GENERE DEMONſtratiuo.

CAPVT III.

DEmonſtratiuum genus primum locum obtinet: quod, vt Nilus ille Nonni;

Nonnus Dion l.3.

Ῥοδίῳ χρυσέην χέων ἐπλάσομεν ὕδωρ,

Ἐπτὰ

Ἔπειτα διὰ στομάτων εἱλισμένος εἰς ἅλα πίπτει.

Eſt ſanè Nilus fluuiorum omnium maximus, fœcundiſſimus, & ſuauiſſimus. Quæ omnia demonſtratiuo generi magnopere congruunt.

Demonſtratiui generis excellentia.

Magnitudo quæritur? omnium rerum laudes & vituperia continet: fœcunditas experitur? nullum verbis aut rebus vberius: deſideratur ſuauitas? at tota Ciceronis, Demoſthenis, Iſocratis Myrothecia hoc genus exhauſit.

Procop. ſophiſta in epiſt.

Quòd ſi apud Procopium χρυσορρόοντα Nilum audiuiſti; vnde χρυσορρόας appellatur à Cedreno; hîc quoque fontes aurei magna vbertate diffluunt. ἐπιδεικτικὸν quidem à Græcis nuncupatur, quòd totum ad pompam & magnificentiam natum videatur: nam ἐπιδεικνύμενοι dicebantur in ludis & certaminibus oratores, poëtæ, citharœdi, quoties de palma cum æmulis, magna hominum frequentia certarent: Nunc igitur de tam nobili & tam ſpatioſo genere dicendum.

Demonſtrare, quid?

ἐπιδεί-κνυσθαι.

Præcepta generis Demonſtratiui.

Demonſtratiuum genus eſt, quod laudem & vituperium continet: Ex quo laudationum præcepta & vituperij hîc tradenda ſunt. In eo ſpecto; quid laudandum, & vituperandum: & quomodo.

Quatuor, teſte Ariſtotele, cadunt in laudationem; Deus, homo, animalia, inanima. Modus, & ratio patebit in ſingulis.

LAVDATIO DEI.

CAP. IV.

Ἐκ Διὸς igitur, vt ait Theocritus: ἀρχώμεσθα: in laudatione Dei duo ſpectantur: materia, & forma. Materiam hîc appello argumentum laudationis, Dei puta ampliſſimas virtutes: formam, veluti modum, & characterem.

In Dei laude duo ſpectanda.

In laudes diuinas latiſſimus patet dicendi ex variis locis campus, ſed in eo excellunt definitiones conglobatæ, quibus frequenter vtitur Syneſius, & D. Gregorius Nazianzenus. Sic autem Syneſius in hymnis Deum laudat.

Deus rectè laudatur à definitionibus conglobatis.

Δῶτερ ἐάων.	*Dator gratiarum.*
Ῥίζα κόσμου.	*Radix mundi.*
Κέντρον ὄντων.	*Centrum entium.*
Αὐτόσσυτος ἀρχά.	*Ex ſe ortum principium.*
Ταμίας πάτηρ τε ὄντων.	*Diſpenſator, & parens rerum.*
Ἑνοτήτων ἑνὰς ἁγνή.	*Vnitatum vnitas pura.*
Μονάδων μονάς τε πρώτη.	*Monadum monas prima.*
Πάτερ αὐτοπάτωρ.	*Pater ſui pater.*
Ὄντων σπέρμα.	*Entium ſemen.*
Ἀλήθεια σοφά.	*Veritas ſapiens.*
Παγὰ σοφίας.	*Fons ſapientiæ.*
Ὄμμα σαυτοῦ.	*Ocule tuipſius.*
Κόσμου κτιστάς.	*Mundi creator.*
Κλεινῶν σφαιρωτὰς ἄστρων.	*Inclytorum rotator ſyderum.*

Virtutes & ornamenta quæcunque emicant in rebus humanis, illa, tanquam in fonte, ſunt in Deo, à quibus ipſe commendari poteſt. Expromam illuſtriſſimum exemplum, quod præclarè omnino & diuino attigit Maximus Tyrius, nobilis Philoſophus, & Rhetor, orat. de Deo, vbi Dei laudandi rationem quærit.

Digitized by Google

Maximus Tyrius, Orat. de Deo.

Καλὸν μὲν γὰρ εἶναι τὸν θεὸν, καὶ τῶν καλῶν τὸ φανώτατον· ἀλλ' οὐ σῶμα καλόν, ἀλλ' ὅθεν καὶ τῷ σώματι ἐπιρρεῖ τὸ κάλλος. Οὐ δὲ λειμὼν καλός, ἀλλ' ὅθεν καὶ ὁ λειμὼν καλός, καὶ ποταμοῦ κάλλος, καὶ θαλάττης, καὶ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν πᾶν τὸ κάλλος τοῦτο ἐκεῖθεν ῥεῖ ὂν ἐκ πηγῆς ἀεννάου, καὶ ἀκηράτου. καθόσον δὲ αὐτοῦ μετέχει ἕκαστα, καλὰ καὶ ἑδραῖα, καὶ σῳζόμενα καὶ καθόσον αὐτοῦ ἀπολείπεται, αἰσχρὰ καὶ διαλυόμενα καὶ φθειρόμενα. εἰ μὲν ταῦτα ἱκανὰ, ἑώρακας τὸν θεὸν, εἰ δὲ μὴ, πῶς τις αὐτὸν αἰνίξηται; ἐννόει γάρ μοι μήτε μέγεθος, μήτε χρῶμα, μήτε σχῆμα, μήτ' ἄλλο τι ὕλης πάθος.

Deus omnia. Maxim. Tyrius egregiè de Deo philoſophatus.

PVlchrum Deum dices, & pulchorum omnium pulchertimum. Haud quidem pulchrum corpus, ſed vnde pulchritudo emanat in corpora: neque etiam pulchrum pratum, ſed vnde, & prata, & amnes, & mare, cœlum ipſum, cœleſtes Dij pulchritudinem decerpunt. Eius enim pulchritudo omnis, tanquam ex perenni puriſſimoque fonte, ad nos vſque delabitur, tantumque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut ſalutis, rebus in ſingulis ineſt, quantum ab eo reſperguntur. Ex quo ſi nihilum hauriant, continuò turpes, diſſolutæ, corruptæque tabeſcunt. Hoc tibi ſi ſatis eſt, Deum ipſum inſpexiſti: ſin minùs, quęnam alia poterunt eiuſdem naturæ interpretationem proferre? Fac, in eo nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites: non aliud præterea quicquam, quod materia pati conſueuit.

Dei varia nomina.

AD hæc accedunt illa Senecæ Natur. quæſt. lib. 3. vbi Deus appellatur cuſtos rectórque vniuerſi: animus, & ſpiritus, fatum, cauſſa, prouidentia, natura mundani huius operis, Dominus, &c. de quibus inferiùs

Deus laudatur ab adiunctis & effectis.

Tertia ratio laudationis diuinæ, eſt ab adiunctis, & effectis. In eſſentia laudabitur maieſtas, in maieſtate ęternitas, in æternitate felicitas, beneficentia in creando, in regendo prouidentia, in frangendis improbis fortitudo, in puniendo iuſtitia, lenitas in indulgendo. in ſubleuandis hominum miſeriis perpetua bonitas.

Hunc locum eximiè tractauit Apul. 11. Met. cuius verba & ſtylum non probo, ingenium in multis non reſpuo. Sic igitur ille, Deum in perſona Iſidis deſcribit:

Apuleij locus eximius, de Deo.

Tu quidem ſancte, & humani generis ſoſpitator perpetue, ſemper fouendis mortalibus mirifice, dulcem matris affectionem miſerorum caſibus tribuis; nec dies nec quies vlla, ac ne quidem momentum tuis tranſcurrit beneficiis otioſum, qui mari terráque protegis homines; & propulſis vitæ procellis, ſalutarem porrigis dextram: qui fatorum etiam inextricabiliter contorta retractas licia, & fortunæ mitigas tempeſtates, & ſtellarum varios meatus cohibes, te ſuperi colunt, obſeruant inferi, tu rotas orbem, illuminas ſolem, regis mundum, calcas Tartarum, tibi reſpondent ſydera, redeunt tempora, gaudent numina, ſeruiunt elementa: tuo nutu nutriuntur nubila, germinant ſemina, creſcunt germina, tuam maieſtatem perhorreſcunt aues cœlo meantes, feræ montibus errantes, ſerpentes ſolo latentes, ponto natantes belluæ. Idem argumentum attigit Mercurius Triſmegiſtus oratione V. ὅτι ἀφανὴς θεὸς φανερώτατός ἐστι.

Deus rectè laudatur ab imaginibus.

Quartum genus eſt ſatis frequens ab iconibus, ſiue ſimilibus: vt cùm Deus Opt. Max. cum ſole, cum anima, cum oculo comparatur: Facimus

mus in eo, quod ſolent qui ſolem defixis oculis intueri non poſſunt, radios per nubem emiſſos ſuſtinere. Ita nos cùm tantæ maieſtatis ſplendor obruat, ad figurarum nubes & vela confugimus.

Laudationis Dei modus. Modus erit, non tanquam Panegyriſtæ omnia aucupantis, ſed tanquam religioſi encomiaſtæ, magnum illum rerum opificem admirantis potiùs, quàm laudantis; nihil enim nimis enucleandum

Quòd ſi alicuius diei celebritatem, & myſterium commendemus peculiare, vt Chriſti natalem, reſurrectionem, aſcenſionem: gratulabimur orbi terrarum, ob commune donum, & inſigne erga nos Dei beneficium; rem magna verborum dignitate aperiemus: illuſtrabimus ab adiunctis, à ſimili, à comparatione minorum, ab exemplis. Poſtremò, adhibebimus faces, quæ auditores in Dei amorem inflamment. Nunc grauiorum authorum breues aliquot & ſculptas Dei laudationes, vel potiùs deſcriptiones, videamus.

DEVS

Expreſſus ex D. Gregorij, Philonis, & aliorum ſenſibus.

Dei encomiũ & deſcriptio. DEus eſt (auditores) Deus eſt: ecquis non maluit hîc obſtupeſcere, quàm loqui? vos appello, puriſſimi animarum cœtus, qui beatas illas ſedes æternis ſyderibus illuminatas incolitis; non minùs in æternitate fœlices, quàm in fœlicitate æterni: quoties in hoc ſpeculum oculos defigitis, toties conniuetis ſplendore lucis obruti, & pennas ori prætenditis, vt radios veluti per nubem emiſſos excipiatis: quos aliter ſuſtinere non poteſtis. Quid igitur nos viliſſimos homunciones facere oportebit, quoties de hoc æternæ mentis numine cogitabimus? latebras profectò ſuæ ſibi gloriæ denſiſſimas tenebras offudit, quas cùm animus perrumpere conatur, opprimitur magis quàm lucet: mentem quippe Deus illuminat, & mentis celeritatem præteruolat, pectus accendit, nec pectoris anguſtiis capitur, quantumcunque percipitur, tantundem ſubripitur, ſuaque fuga cruciat & illectat amatores: Deinde quæris, homule, qualis Deus ſit; qualem verò tibi mente ac cogitatione depinges? corpus (opinor) excellenti partium venuſtate & compoſitione conſurgens: caue ſis, ab omni concretione mortali ſolutus eſt: pedes illi dabis? quales? igneos: quorſum? vt incredibili celeritate hæc & illa loca colluſtret: at implet omnia. manus illi tribues? quas? ampliſſimas: cur ita? vt accipiat & donet quàm largiſſimè? ſed à nemine accipit, qui omnium bonorum deliciis circumfluit: donat verò non manibus, ſed munificentia: quâ mundum ipſum tam magnifico partium omnium apparatu, & tanta rerum omnium ſupellectile nobilitauit: oculos aſſignabis? quos? celebres, flammeos, volubiles, latè ſpectantes omnia, obſcura quæque tenebrarum acerrima viſus acie penetrantes? at ipſe totus oculus eſt. *Deus nõ eſt corpus.* *Dei manus munificẽtia: & munificentia munus Dei.*

Verùm tenere in deſcribendo aliquem modum oportet.

Pulchrum igitur Deum dices, & ſapientem, & fortem: non errabis: eſt enim ſapientiæ, & fortitudinis exemplar non quidem ſapiens, & fortis Angelus; ſed vnde ſapientia & robur in Angelos, & homines emanat. Non pulchrum pratum eſt, non pulcher amnis, pulchrum mare, pulchrum etiam cœlum, ſed vnde prata, & amnes, & mare, & cœlum ipſum, cœleſteſque animæ pulchritudinem decerpunt: inde enim, tanquam ex perenni puriſſimóque fonte ad nos vſque delabitur, tantúmque decoris, aut firmitatis, aut ſalutis, rebus ſingulis ineſt: quantùm ab eius *Deus fõs pulchritudinis.*

eius copia reſpergũtur: ex quo, ſi nihil hauriunt, continuò turpes, diſſolutæ, corruptæque contabeſcunt.

Itaque in illo felicitatis ſolio collocatus, placidiſſimè regit omnia, & fatorum ſeriem admirabili prouidentia diſpenſat: quòd ſi quando terrorem imis pectorum medullis incutit, quis ad eius ſpeciem non perhorreſcit? hunc aues per cœlum volitantes, ſparſæ per dumeta belluæ, & immania phocarum corpora maris fluctibus obruta pertimeſcunt. Graditur autem inſigni maieſtate, Cherubinis inſidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur, ſexcenta conſequuntur curruum millia, in quibus igneæ cohortes Angelorum copioſa luce circumfuſæ radiant: Sol tanti támque ſtupendi numinis vmbra, potiùs quam effigies, ad eius nomen expaueſcit, adamantinæ cœli portæ contremiſcunt, intendunt ſe flammeæ nubes, & lucido horrore totum hoc ſpatium circumueſtiunt; mugiunt interim tonitruum fragores, ſcintillant fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, immixtique grandini rutili carbones depluunt: hinc diſcedit cœlum, hiant terrarum latebræ, terrore perfuſi manes, mortuorum regem ſentiunt, qui vno temporis momento ſexcentos mundos condere, conditóſque vel tenuiſſimo halitu diſſlare poteſt.

Dei timor.

Maieſtas.

Sol vmbra Dei.

Legendus D. Dionyſius Areopagita, cap. 4. cœleſt. Hierarch. & cap. 4. de diuinis nominibus, vbi de bonitate, pulchritudine, ſuauitate Dei infinita reperiuntur. Videmus item Tertull. de Trinitate: Triſmegiſtus, Theodoretus, Syneſius.

Ex Philone, libro, Quòd Deus ſit immutabilis.

Deus expers compoſitionis.

Ὁ δὲ Θεός, ἅτε ἀγένητος ὤν, καὶ τὰ ἄλλα ἀγαγὼν εἰς γένεσιν, οὐδενὸς ἐνδεὴς τῶν τοῖς γεννήμασι προσόντων. ἐπεὶ, καὶ τί φῶμεν εἰ κέχρηται τοῖς ὀργανικοῖς μέρεσι; βάσεις μὲν ἔχειν τοῦ προσέρχεσθαι χάριν; βαδιεῖται δὲ ποῖ, πεπληρωκὼς τὰ πάντα; καὶ πρὸς τίνα, μηδενὸς ὄντος ἰσοτίμου; καὶ ἕνεκα τοῦ; οὐ φροντίζων ὥσπερ καὶ ἡμεῖς; καὶ χεῖρας μέν τοι πρὸς τὸ λαβεῖν, καὶ δοῦναι; λαμβάνει μὲν δὴ παρ' οὐδενὸς οὐδὲν, δίδωσι καὶ λόγῳ χρώμενος ὑπηρέτῃ δωρεῶν, ᾧ καὶ τὸν κόσμον εἰργάζετο. ὀφθαλμῶν γε μὴν οὐκ ἐδεῖτο, ὧν ἄνευ φωτὸς αἰσθητοῦ κατάληψις οὐ γίνεται, τὸ δὲ αἰσθητὸν φῶς γεννητόν· ὥρα δὲ ὁ θεὸς φωτὶ χρώμενος ἑαυτῷ.

Sed Deus, vtpote ingenitus, & creator omnium, nihil opus habet iis quæ rebus creatis inſunt. Quid enim dicemus de vſu inſtrumentalium partium? pedes ei dabimus, progrediendi gratia? at quò ibit, cùm impleat omnia? ad quem accedat, cùm neminem honore parem habeat? aut quam tandem ob rem, cùm humanis curis careat? quid manus, ad accipiendum dandúmque? ipſe à nemine quicquam accipit: donat autem verbo ſuo munificentiam adminiſtrante, per quod mundum condidit. Oculis certè non eget, quibus ſine luce ſenſibili nihil comprehenditur; at ſenſibilis lux creata eſt: Deus autem propriæ lucis vſu videbat etiam ante mundum conditum.

Deum abyſſus operit.

Ex D. Gregorio Nazianz. Orat. I.

Αἱ καθαραὶ φύσεις μόλις χωροῦσι θεοῦ λαμπρότητα, ὃν ἄβυσσος καλύπτει, οὗ σκότος ἀποκρυφὴ, φωτὸς ὄντος τοῦ καθαρωτάτου, καὶ ἀπροσίτου τοῖς πλείοσιν. Ὃς ἐν τῷ παντὶ τῷδε, καὶ τοῦ παντός ἐστιν. Ὃς καλόν ἐστιν ἅπαν, καὶ ἄνω παντὸς καλοῦ. Ὃς νοῦν φωτίζει, καὶ διαφεύγει νοῦ τάχος, καὶ ὕψος. ὑποχωρῶν ἀεὶ τοσοῦτον ὅσον καταλαμβάνεται, καὶ ὑπάγων πρὸς τὰ ἄνω τῷ ἐραστῷ, καὶ τὸ δὴ κρατούμενος κλέπτεσθαι.

Pvræ naturæ vix Dei ſplendorem capiunt, quem abyſſus operit, cuius tenebræ latibulum ſunt, vt potè luminis puriſſimi atque pleriſque inacceſſi, qui & in vniuerſo & extra vniuerſum eſt: qui & pulchritudo omnis eſt, & ſupra omnem pulchritudinem, qui mentem illuminat & mentis celeritatem atque ſubtilitatem effugit, quantúmque percipitur, tantundem ſemper ſe ſubducit, amantéſque ſui ex eo, quòd fugit, ac veluti iam comprehenſus proripit, ad ſuperna allicit.

Bernar in conſider.

Bernardus quoque in eo genere ſubtilis.

QVid eſt Deus? longitudo, latitudo, ſublimitas, profundum: longitudo, propter æternitatem; latitudo, propter charitatem; ſublimitas, propter maieſtatem; profundum, propter ſapientiam: Deus amat, vt charitas; nouit, vt veritas; ſedet, vt æquitas; dominatur, vt maieſtas; regit, vt principium; tuetur, vt ſalus: operatur, vt virtus: reuelatur, vt lux: aſſiſtit, vt pietas.

Anaſtaſius Synaïta in ὁδηγῷ breuiter ſed ἐμφατικῶς, θεὸς οὐσία ἀναίτιος, αἰτία πανδυνάμος, πάσης αἰτίας αἰτία τις ὑπερούσιος. Deus ſubſtantia cauſſæ expers: Cauſſa omnipotens: Omnis cauſſæ cauſſa quædam ſupra ſubſtantiam.

Arnobij deſcriptio generoſis ſenſibus, ſed ſtylo rudiori.

Arnobius, grandis ſenſibus, dictione rudis.

O Maxime, ô ſumme rerum inuiſibilium procreator, ô ipſe inuiſe, nullis vnquam comprehenſe naturis: dignus, dignus es verè (ſi modò te dignum mortali dicendum eſt ore) cui ſperans omnis intelligénſque natura, & habere & agere nunquam deſinat gratias, cui totâ conueniat vitâ genu nixo procumbere, & continuatis precibus ſupplicare. Prima enim tu cauſſa es, locus rerum, ac ſpatium, fundamentum cunctorum quæcunque ſunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumſcriptio qualitatis, ſine ſitu, motu, & habitu; de quo nihil dici poteſt, & exprimi mortalium ſignificatione verborum: qui, vt intelligaris, tacendum eſt; atque ne per vmbram te poſſit errans inueſtigare ſuſpicio, nihil eſt omnino mutiendum. Da veniam, rex ſumme, tuos perſequentibus famulos: &, quod tuæ benignitatis eſt proprium, fugientibus ignoſce tui nominis & religionis cultum: non eſt mirum, ſi ignoraris, maioris admirationis eſt, ſi ſciaris.

Dei definitio ex Seneca.

Ex Seneca, natarq; roam.

QVid eſt Deus? mens vniuerſi, quid eſt Deus? quod vides totum, & quod non vides totum: ſic demum magnitudo illius illi redditur, quâ nihil maius excogitari poteſt; ſi ſolus eſt, omnia, opus ſuum, & intra & extra tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & noſtram? noſtri pars melior animus eſt, in illo pars nulla, præter animum, totus ratio eſt. & Plinius. Totus eſt *L. 9. c. 7*

EE e   ſenſus

Digitized by Google

ſenſus, totus viſus, totus auditus, totus anima, totus animi, totus ſui.

Ex eodem, 3. Natur. quæſt. 14.

NÆ, hoc quidem crediderunt, Iouem eſſe, qualem in Capitolio, & in cæteris ædibus, videmus mittere manu fulmina, ſed eundem, quem nos, Iouem intelligunt, cuſtodem, rectorem vniuerſi, animum ac ſpiritum mundani huius operis dominum, & artificem cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis: Hic eſt ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, ex quo omnes cauſſæ cauſſarum. Vis illum prouidentiam dicere? rectè dices; eſt enim cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis; eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. Vis illum vocare mundum? non falleris: ipſe enim eſt totum, quod vides; totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſuâ.

Deo nomen omne conuenit

Philo, lib. de Cherub.

Θεὸς ἐστιν ἀκοινώνητος κακῶν, ἀνένδοτος, ἀνώδυνος, ἀκμὴς, εὐδαιμονίας ἀκράτου μεστὸς, τελειοτάτη ἡ τούτου φύσις, μᾶλλον δ᾽ αὐτὸς ἄκρα, καὶ τέλος, καὶ ὅρος εὐδαιμονίας.

Deus expers & ſolus omnis felicitatis.

Idem Latinè.

DEus eſt expers malorum omnium, ſemper vegetus, doloris neſcius, indefeſſus, ſynceræ fœlicitatis plenus, ipſius natura perfectiſſima, imò ipſe eſt faſtigium extremáque linea fœlicitatis.

DEVS SEDENS IN Cherubin.

Apud Ezech. ex figura Villalpandi, ſtylo oratorio reddita.

PRophetæ apud Babylonios captiuo aperitur cœlum, & Dei magnificentiſſima arcana oſtenduntur: Ecce tibi primum ab Aquilone ventus ingruit, hinc cœlo intendũt ſe nubes voluctibus flammis accenſæ, quas aureus circumfuſi circuli fulgor magna veſtit dignitate. Continuò ſuccedit ingens ille currus immanibus rotis incitatus, quæ & interiùs arcana vis animat ſpiritus, & exteriùs micantium oculorum interſtincta multitudo iucundiſſimè perpergit; currui impẽdet cœli ſpecies, & in cœlo thronus ex ſapphiris pulcherrimè concinnatur: in quo ſedet princeps ille mundi Deus ampla, quâ eſt prædatus, maieſtate: iam verò currũ inſtar quadrigarũ, rapiũt quatuor iuuenes, igneo & fulgurante vultu, humana cæteroqui, eáq; præclariſſima ſpecie conſpicui, niſi quòd & pectora leonum iubis cernuntur obſita, & ad vtrumque latus pernices veluti aquilarum alæ, iam volatui proludentes, & pedes ad vituli plantam deformari, ſpecioſum corpus myſtica deformitate terminant.

DE LAVDE PERSONÆ in genere.

Prudentia in laudationibus adhibenda

CAP. V.

CVm omnis laudatio ad honeſtatẽ & decus ſpectare debeat danda eſt imprimis opera, vt quicquid laudandum ſuſcipitur, honeſtæ laudis ſegetem & argumentum præbeat. Tum verò ita tractandum eſt, vt non ementitis ſuperiectionibus, ſed veris ſolidiſque rationibus, ac laudum argumentis, tota innitatur oratio. Rarò tamen inuenias laudatores qui velint.

Ementitæ ſuperiectiones in laudationibus vitandæ.

Τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγειν.

Ficus, ficus: & ſcapham, ſcapham dicere.

Præſtat ficum dicere, quã fingere.

Amant omnes, res, quas ſibi laudandas ſumpſerunt, ſupra naturam & mores extollere, vt ipſi videantur eloquentes. In quo quantus eſt error

Digitized by Google

tor eorum qui hæc faciunt, qui non vident? tantùm enim ab eſt vt argumento decus & gloriam concilient, quin potius eruditas aures deterreãt: & dum blanda quadam ac propè inſana mentiendi dulcedine titillantur in multis, hoc aſſequuntur, vt vera etiam narrantibus minimè credatur.

Superſtitiones in laudationibus ſunt puerorũ. Solent autem pueri, & eues perſonæ, in hæc vitia potiſſimũ in incurrere; quæ cùm minimè ſpectent, quid cuiuſq; rei poſtulent adiuncta, volitant in locis communibus, & eos à re & virtute militari commendant, qui hoſtem nunquam viderunt: ab eruditione, qui vix ἄλφα, βῆτα, didicerunt.

Hoc genus laudatorum facetè admodum irriſit Seneca in ἀποκολοκυντώσει, *Claudij Imperat. laus ridicula.* cùm in funere Claudij Imperatoris, qui fatuus & imbellis habebatur, poëtas inducit cantantes:

Fundite fletus, Edite planctus,
Fingite luctus, Reſonet triſti
Clamore forum. Cecidit pulchrè
Cordatus homo, Quo non alius
Fuit in toto Fortior orbe.
Ille citato Vincere curſu
Poterat celeres: Ille rebelles
Fundere Parthos, Leuibúſque ſequi
Perſida telis: Certáque manu
Tendere neruum: Qui præcipites
Vulnere paruo Figeret hoſtes,
Pictáque Medi Terga fugacis.
Ille Britannos Vltráque noti
Littora Ponti, Et cæruleos
Scuta Brigantas, Dare Romuleis
Colla catenis Iuſſit, & ipſum
Noua Romanæ Iura ſecuris
Tremere Oceanum.

At bonus Imperator nihil vnquam iſtorum cogitârat.

Vt autem pleniùs oſtendat talium laudatorum ineptias, qui ſæpè, dum ſe egregiè commendare aliquem exiſtimant, ea dicunt, quibus non leniter offendatur: Addit.

Deflete virum, Quo non alius
Citius potuit Dicere cauſas.
Vna tantùm Parte audita,
Sæpè & neutra.

[Tum cum Minoë comparatur:]

Tibi iam cedet Sede relicta,
Qui das populo Iura ſilenti,
Cretæa tenens Oppida centum.

Hæc quidem ridicula, & ad riſum compoſita laudatio.

Num igitur ſatius vnumquemque ſuis ornare coloribus, quàm fictos & adulterinos conquirere? Sapiebat profectò Lyſippus, qui Alexandrum cum haſta finxerat, Apellem arguens, qui eundem fulminantem depinxiſſet. *Præclarũ Lyſippi apophtegma.*

Ego enim (aiebat) veris Alexandri virtutibus nihil affinxi, cùm cã haſta expreſſi, cuius vis & gloria nunquam eſt interitura: At verò Apelles, qui fulmen in manu fortiſſimi Regis appinxit, num videtur de eius gloria detrahere? nam dum fictis ornat inſignibus, ſpoliat veris. Fulmen poſteritas non credet, haſtam ignorabit. *Plut. in Iſide & Oſiride.*

Et prudenter illud quidem: nam quis animo non auerſetur, aut rideat, cùm indigna exquiſitis ſupra merita, vel etiam humanam conditionem, laudibus videt ornari? *In laudibus enim turpe eſt illa credere, quæ nec ille, de quo narrantur, agnoſcat. Ennod. in vita Epip.*

Stratonice, Seleuci vxor, deformis, & calua; à poëtis, quibus certamen talenti mercede indixerat, ſuas comas hyacinthinas prædicari lubenter audiuit: In quantum verò deriſum ceſſit hæc laudatio, apud eos qui rem penitus nouerant? Num ſatius fuiſſet tacere, quàm tam flagitioſo & impudenti mendacio aures inquinare? *Stratonices vetula & caluæ capilli vocantur hyacinthini. Lucianus in imag.*

At dices: Si exiguum eſt argumentum, quomodo aſſurget, niſi arte & induſtria expoliatur? eſto, valeat induſtria, ſed abſit mendacium, abſint ineptiæ. Si modica eſt materia, leni ſtylo pertexenda eſt, nec ſemper illa ὑπερμεγαλοσθένεια in rebus leuiculis v-

ſurpanda: plus enim valet verbum grauiter, modeſtè, & opportunè dictum, quàm tota farrago puerilium amplificationum.

DE ARGVMENTIS, ET tractatione demonſtratiui generis, in laude perſonæ.

CAP. VI.

Genus demonſtratiuum magis debet eſſe fluidum, quàm argumẽtoſum.

ARgumenta in hoc genere plus habere debent ſpeciei & floris, quàm pugnacis caloris. Cùm enim, vt ſuperius demonſtratum eſt, honeſta quæque, ἔνδοξα, in laudis argumentum cadant; non eſt anxiè laborandum, quomodo probes auditoribus talia eſſe; cùm iam omnium mentes ſatis conſentiant; ſed in eo curſus induſtriæ verſari debet, vt quę per ſe pulchra, grauia, excelſa ſunt, excitato quodam orationis flore veſtita ponantur ob oculos.

Demonſtratiui Generis argumẽta.

In quo plurimùm valent definitiones conglobatæ, partium enumerationes, ſimilitudines, adiuncta, effecta, contraria, ſententiæ graues, ſculptæ, eruditæ, hiſtoriæ inſignes, & ex optimis quibúſque auctoribus petitæ, cum inſigni varietate doctrinæ, ſupellex.

Demõſt. Gener. forma.

Atque, cùm res geſtæ eius qui laudatur, potiſſimam ſuggerant argumentorum copiam, ita ſunt percurrendæ, vt multis ſuauitatis condimentis, in ordine, tranſitionibus, figuris temperentur.

Quo in genere excellit Pliniana Charis, & acutum illud in ſingulis penè clauſulis aures vellicans, tum ſententioſum elata quadam maieſtate collucens. Qualia ſunt iſta:

Ac ſicut maris cœliq; temperiem turbines tempeſtatéſque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam illum tumultum præceſſiſſe crediderim.

Habet has vices conditio mortalium, vt aduerſa ex ſecundis, ex aduerſis ſecunda naſcantur: occultat vtrorúmque ſemina Deus; & plerúmque bonorum malorúmq; cauſæ ſub diuerſa ſpecie latent.

Animaduerte, vt excelsè ornatur hæc oratio, tum generoſa ſimilitudine, tum ſententiis exquiſitis. Quid? vbi de adoptione Traiani diſſerit, quàm grauiter & diſertè illud infert? *Communicato enim imperio* ſollicitior tu, ille ſecurior factus eſt. O nouum atquę inauditum iter! *Non te propria cupiditas, alienus metus, ſed aliena vtilitas, alienus timor principem fecit.* Videaris licet, quod eſt ampliſſimum, conſecutus inter homines; felicius tamen erat, quod reliquiſti; ſub bono principe priuatus eſſe deſiſti.

Item.

Non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit. Nam qui vbique ſunt homines, hoc idem votis expetebant, ille tantum iure principis occupauit, primúſque fecit, quod omnes facturi erant; nec Hercule tantopere cunctis factum placeret, niſi placuiſſet, antequam fieret. At quo temperamento, Dij boni! poteſtatem tuam fortunámque moderatus es? Imperator, titulis & imaginibus, & ſignis; cæterùm, modeſtia, labore, vigilantia dux, & legatus, cùm iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires, *neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obſequium aſſereres.*

Modeſtia Traiani.

Vides igitur artificium Oratoris, quod nudè dici potuiſſet ab hiſtorico, adoptatum fuiſſe Traianum à Nerua Imperatore, magno omnium conſenſu, paria adoptati principis in vtráque fortuna moderatione; hoc Plinius oratoria quadam magnificentia in ſummum attollit orationis decus; quod conſequitur morata oratione, generoſis acuminibus, ſuauibus & appoſitè temperatis figuris. Iam eius in imperio modeſtiã vide.

Artificiũ huius laudationis.

Vidimus

Digitized by Google

Pudor. Vidimus humeſcêtes oculos tuos, demiſſúmque gaudio vultum, *tantúmque ſanguinis in ore, quantum in animo pudoris.* Atque hoc magis incenſi ſumus, vt peccaremus, ne quando tibi non eadem cauſſa lacrymarum, vtque non vnquam frontem tuam abſtergeres.

Felicitas in animo. O te felicem! quod cùm diceremus, non opes tuas, ſed animum mirabamur.

Felicitas vera. Eſt enim demum vera fœlicitas, fœlicitate dignum videri.

Item.

Hotum vnum ſi præſtitiſſet alius, illi iam dudum radiatum caput, & media inter Deos ſedes auro ſtatet, aut ebore, auguſtioribúſque aris & *Pietas Traiani.* grandioribus victimis inuocaretur. Tu delubra non niſi adoraturus intras: *Tibi maximus honor excubare pro templis,* &c.

Honor verus. Scis enim vbi vera principis, vbi ſempiterna ſit gloria, vbi ſint honores, in quos nihil flammis, nihil ſenectuti, nihil ſucceſſoribus liceat. Arcus enim & ſtatuas, ars etiam templáque demolitur, & obſcurat obliuio; negligit carpitque poſteritas: Contrà contemptor ambitionis, & infinitæ poteſtatis domitor, à nullis magis laudatur, quàm quibus maximè neceſſe eſt.

Hæc oratio, vt videre licet, generoſis viua ſenſibus, lectiſſimis prætereà verbis, & figurarum exornationibus colluſtratur, ex quo in tantam ſpeciem aſſurgit.

Figura demonſtratiua. Eius autem generis figuræ propriè ſunt, Antitheſes, Iſocola, Homœoprota, Homœoteleuta, Diſtributiones, Oxymora, ſententiæ concinnæ, acutæ, vellicantes, numeroſi fluentéſque periodorum exitus, & cætera id genus, quæ efficiunt vt res, aliòqui communes, hac varietate placeant. Nec immeritò dixit Plinius de ſuo Panegyrico:

Atque vtinam ordo ſaltem & tranſitus, & figuræ, ſpectarentur. Nam inuenire præclarè, enuntiare magnificè, interdum etiam barbari ſolent: diſponere aptè, figurare variè, niſi eruditis negatum eſt.

Quod verò ad ordinem & tranſitus attinet, non ſine cauſſa video notatum à Plinio: Arbitror enim hanc vnam rem eſſe, è qua toti orationi plurimum afflari ſoleat lucis, gratiæ, iucunditatis.

Nihil tam infantem prodit in his panegyricis oratorem, quàm diſpoſitio fluctuans, excurſiones intempeſtiuæ, & tranſitus inconcinni. Quamobrem danda erit ſingularis opera, vt decenti membrorum congerie totum opus coaleſcat, ne quid laxiùs exuberans, ne quid protritum, ne quid importunè adſcitum vt faciles aditus, vt digreſſus prudentes, vt ex vno in aliud commodè tranſeatur. *Ordo & diſpoſitio in demonſtratiuo genere quanti ſit momenti.*

Hanc autem exornatiui generis diſpoſitionem, paucis tradidiſſe videtur M. Tullius in partitionibus. *Demonſtratiui generis diſpoſitio & collocatio quintuplex.*

Nam (inquit) aut temporum ſeruantur gradus, aut generum diſtributiones, aut à minoribus ad maiora aſcendimus, aut à maioribus ad minora delabimur, aut hæc inæquali varietate diſtinguimus, cùm parua magnis, ſimplicia coniunctis, obſcura dilucidis, læta triſtibus, incredibilia probabilibus inteximus:

Quinque hîc collationis modos animaduertit: Primus eſt, cùm gradus temporum ſeruantur, vt cùm patria primùm & parentes recenſentur, deinde educatio, ſtudia, præceptores, mox adoleſcentia, iuuentus, maturitas, ſenectus, mors denique continuo orationis filo pertexuntur. Quem ordinem veteribus placuiſſe video. Nam Iſocrates, in Euagora Cypri Rege exornando, hunc dicen- *Primus ordo niſi gratiis aſpergatur, plerúmque & ſcholaris, nimis languidus.*

di tenorem ſequutus eſt; nec multum ab eo in Antonij vituperatione declinauit M. Tullius. Quin & Plinius in nobili panegyrico idē fermè iter aggreſſus eſt nam Traiani laudationem ordine quodam temporum peragit, orſus ab adoleſcentia, ad tertium eius Conſulatum, in quo panegyrim pronunciauit. Quicquid igitur moderatè interea, liberaliter, benignè, vtiliter in publicum fecit, recenſet, diducit, ornat, ſæpè floridè, &, vt ait Lipſius, penè Poëtarum in morem.

Hæc ſeries, vt liberè fatear, multum olet ſcholæ, & niſi gratiis aſpergatur, acutiſque ſententiis exſtimuletur, ſidit, & langueſcit.

Secundus plus habet artis. Secundus ordo eſt, cùm generum diſtributiones ſequitur, nulla temporum habita ratione: vt cùm noſtro arbitrio certa quædam capita, quaſi ſtatum totius orationis conſtituimus, per quæ vniuerſæ laudationis ratio excurrat: qui ordo plus habet ingenij & prudentiæ: Et eundem vſurpauit M. Tullius, cùm Magnum ſuum exornaturus, quatuor res dixit in ſummo Imperatore ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem; & ad hæc quatuor genera, laudes omnes Pompeij reduxit.

Tertius. Hi duo ſunt collocationis modi præcipui: nam cæteri, qui afferuntur, poſſunt in eoſdem incurrere.

Tertius igitur eſt, cùm minora quæque decerpimus, à quibus ſenſim aſcendimus ad maiora, vt ſi Achillem laudaturus, à tyrocinio ſub Chirone incipias, & eius pueriles luſus ac venationes laudibus proſequaris; mox nullis temporum gradibus ſeruatis, ſtatim ab hoc luſu, animos auditorum ad egregia herois facta traducas, eúmque in bello Troiano fulminantem depingas.

Quartus Quartus ordo prorſus contrarius eſt, cùm commemoratis egregiis alicuius viri virtutibus, minutias etiam & facta leuiora recenſemus. Quod Damis præſtitiſſe, perhibetur in ſuo Apollonio: Nam, cùm reprehenderetur, quòd catellos imitatus, qui cœnantibus dominis micas de menſa colligunt; ita ille minuta quæque Apollonij operi inſcripſiſſet ſuo: Reſpondit, de menſis Deorum analecta quoque ſedulò eſſe colligenda: τὰ μηδὲ τὰ πίπτοντα τὰ ἀμβροσίας ἀπόλλυσθαι. *Philoſt. l. 1. cap. 4.* *Damidis argutum reſponſū.*

Quintus modus philologorum varius & ſuauis. Quintus modus, in quo inæquabili varietate res miſcentur, maximè conuenit philologis, qui admirationem, & alios affectus, ex inopinatis caſibus aucupantur.

Heliodori ars in Æthiopicis. Et hunc ſectatus eſt Heliodorus in Æthiopicis: nullo enim temporum aut rerum ordine ſeruato, ſtatim incipit à medio, & lectorem in tragicam quandam ſolitudinem inducit, ignoratione triſti ſuſpenſum, quònam ea, quæ narrantur, ſint eruptura. Mox per epiſodia perſonas inducit, quæ præteritarum rerum quidpiam narrent, quod anteà fuerat delibatum: nouarum interim narrationum obſcura quædam ſemina ſpargit, quæ ſuo tempore prodeant in lucem.

Quinto demum & ſeptimo libro poſt longiſſimam ſuſtentationem, intelligentiam eorum, quæ in primo libro ſcripſerat, perficit: dum à ſeptimo ad extremum pergens, omnia inter ſe quàm aptiſſimè connexa, non ſecus ac ædificium varia contignatione luculentè cōpactum oſtendit.

Sextum à recentioribus nonnullis excogitatum video, qui laudationes ſuas, & res quæ laudantur, ſæpè in pyramides, hortos, fontes, coronas, & cætera id genus, ἀναγραμμῶς efformant; quod ſi commodè fiat, ſpeciem habet ingenij: ſin contra, in cacozeliam, frigus, & ineptias non rarò incidit.

De

DE LAVDE PERSONÆ in ſpecie.

CAP. VII.

Vide Ciceronem li. 2. de Orat. ſect. 49.

IN laude perſonæ quinque ſunt notanda: natura, fortuna, ſeu conditio, inſtitutio, actiones, circunſtantiæ.

Natura comprehendit corpus, & animum.

In animo virtutes & ſcientiæ commendantur.

In corpore laudatur pulchritudo, robur, agilitas, ſanitas: Ingens enim bonum eſt mens ſana in corpore ſano; quanquam ſuus eſt (vt dixit Seneca) virtuti in lectulo locus. Verum tamen felix cenſetur à Thalete, τὸ μὲν σῶμα ὑγιὴς, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος.

Fortunas, opes, natalium ſplendorem, diuitias, honores, affines, amicos, clientelam continet, & cætera, quæ cum imperio coniuncta ſunt, aut priuata.

Inſtituto fidem facit naturæ, eámque illuſtrat.

Actiones naturam hominis perficiunt, & inſtitutionem.

Circunſtantiæ rem ornant, & per totum laudationis corpus variè diſtribuuntur.

Vniuerſæ autem laudationis neceſſitas, vtilitas, & delectatio ſcopus eſſe debet.

Sed vt res fiat clarior, & plenior, præbebo illuſtria quædam argumenta, & exempla; ad quorum imitationem, inſignium virorum laudationes effingi poſſint.

Exemplum laudationis mixtæ.

Laudatio mixta initiis accommodata. Dignum imitatione hoc exemplum.

ELegans eſt laudis genus, & initiis accommodatiſſimum, cùm multa ſimul mixta commendantur per antiſagogen.

Tale eſt illud Plinij in Traiano: Enituit aliquis in bello, ſed obſoleuit in pace; alium toga, ſed non arma honeſtârunt; Reuerentiam ille terrore, alius amorem humanitate captauit; ille quæſitam domi gloriã in publico, hic in publico domi partam perdidit. Poſtremò, nemo adhuc extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur.

At Principi noſtro quãta concordia, quantuſque concentus omnium laudum, omniſque gloriæ contigit, vt nihil ſeueritati eius, hilaritate; nihil grauitati, ſimplicitate; nihil maieſtati, humanitate detrahatur. Iam firmitas, iã proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc, ætatis indeflexa maturitas, nec ſine quodam munere Deûm, feſtinatis ſenectutis inſignibus ad augendam maieſtatem ornata cæſaries, nonne longè latéque principem oſtentant?

Huc accedat laus Origenis eximia apud Vincentium Lirinenſem. Si vita facit authoritatem, magna illi induſtria, magna pudicitia, patientia, tolerantia. Si genus vel eruditio, quid eo nobilius? qui primùm in ea domo natus eſt, quæ eſt illuſtrata martyrio: deinde pro Chriſto, non ſolùm patre, ſed omni facultate priuatus, tantum inter ſanctæ paupertatis profecit anguſtias, vt pro nomine Dominicæ cõfeſſionis ſæpius, vt ferunt, affligeretur. Neque verò hæc in illo ſola erant, quæ cuncta poſtea tentationi forent, ſed tanta etiam vis ingenij, tam profundi, tam acris, tam elegantis, vt omnes penè multum longéque ſuperarit; tanta doctrinæ ac totius eruditionis magnificentia, vt pauca forent diuinæ, penè fortaſſe nulla humanæ Philoſophiæ, quę non penitus aſſequeretur. Cuius ſcientiæ cùm Græca cederet, & Hebræa quoque elaborata ſunt. Eloquentiam verò quid memorem? cuius fuit tam amœna, tam læta, tam dulcis oratio, vt mihi ex ore ipſius non tam verba quàm mella quæ-

dam

Digitized by Google

dam fluxiſſe videantur? Quæ non ille perſuaſu difficilia diſputandi viribus elimanit, &c. Et paulò poſt. Iam verò quanta apud omnes illius admiratio, quanta gloria, quanta gratia fuerit, quis exequi valeat? Quis non ad eum paulo religioſior ex vltimis mundi partibus aduolauit? Quis Chriſtianorum non penè vt Prophetam, quis Philoſophorum non vt magiſtrum veneratus eſt? Quàm autem non ſolùm priuatæ conditioni, ſed ipſi quoque reuerendus fuerit imperio, declarant hiſtoriæ, quæ eum à matre Alexandri Imperatoris accitum ferunt, cœleſtis vtique ſapientiæ merito, cuius & ille gratia & amore flagrabat. Sed & eiuſdem epiſtolæ teſtimonium perhibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum principum Chriſtianus fuit, Chriſtiani magiſterij authoritate conſcripſit. De cuius incredibili quadam ſcientia, ſi quis referentibus nobis Chriſtianum non accepit teſtimonium, ſaltem teſtificantibus Philoſophis gentilem recipiat confeſſionem. Ait namque impius ille Porphyrius, excitum ſe fama ipſius Alexandriam fere puerum perrexiſſe, ibique vidiſſe iam ſenem, ſed planè talem tantùmque qui arcem totius ſcientiæ cōſcendiſſet.

Laus generis ſiue nobilitatis.

Nobilitas quid? PRæclarum omnino locum in perſonæ laudatione nobilitas occupat, quæ nihil eſt aliud quàm naſcendi felicitas; Et hoc Dei quidem donum eſt non contemnēdum; nam ſi illuſtrium virorum reliquias & ſimulachra colimus, quantò magis liberi viuas & ſpirantes patrum imagines ſuſpicere debemus? Vbi parentum deeſt claritas, ad commune epiſodium recurritur; *Μίαν εὐγένειαν ἀρετὴν εἶναι*, vel genus potiùs ſilentio premi ſolet.

In modo autem & tractatione eius loci, primùm laudādi parentes, deinde gratulandum illi qui in ſe transfuſam habeat cum maiorum fortuna, virtutem. Præclarum eſt exemplum in Panegyrico Cōſtantini Magni ab oratore quodam Belga, apud Treuiros recitato.

A primo igitur incipiam originis tuæ nomine, quod plerique adhuc fortaſſe neſciunt, *ſed qui te amant plurimum, ſciunt*. Ab illo enim Diuo Claudio manet in te auita cognatio, qui Romæ imperii ſolutam & perditam diſciplinam primus reformauit, immanéſque Gothorum copias Pōti faucibus & Iſtri ore proruptas, terra marique deleuit; vtinam diuturnior recreator hominum, quàm maturior Deorum comes extitiſſet: Ab illo generis authore, in te omnis imperij fortuna deſcendit, deinde omnes inter participes maieſtatis tuæ, hoc habes, Conſtantine, præcipuum, quòd Imperatores, *tantáque eſt nobilitas originis tuæ, vt nihil tibi addiderit honoris, imperium, nec poſſit fortuna numini ſuo imputare*, quod tuum eſt, omiſſo ambitu, & ſuffragatione. Nō fortuita hominum conuentio, non repentinus aliquis fauoris euentus te principem fecit, *imperium naſcendo meruiſti*; quod quidem mihi Deorum immortalium munus, & primum videtur, & maximum, in lucem ſtatim te felicem venire; & ea, quæ vix alij totius vitæ laboribus conſequuntur, iam domi parta ſuſcipere.

Conſtantini nobilitas.

Claudius

LAVS CORPORIS,

Pulchritudo.

PVlchritudo corporis nonnunquam ſimulachrum eſt egregiæ mentis: *Ἀειμνημόνευτον ἀγαθὸν, ἥδιστον θεοῖς, ἥδιστον δ᾽ ἀνθρώποις*, vt ait Dion, & ſecundùm Syri mimos *muta commendatio*. Maximus Tyrius pulchrū animum in pulchro corpore, rectè comparat cum amœniſſimo fluuio, qui

Pulchritudinis laus.

qui per exquiſitas pratorum opes & delicias fluit, ποταμοῦ κάλλος λειμῶνι ἐπιῤῥέον, ψυχῆς εἶδος ἐμπεφυτευμένον σώματι καλῷ.

Eſt porrò pulchritudo apta membrorum proportio, cum quadam coloris ſuauitate: In viris dignitas, in fœminis venuſtas appellatur.

Et in heroïbus quidem illis ſæpè laudatur proceritas corporis, maieſtas capitis, oris dignitas, ætatis maturitas, fulgor oculorum, veneranda pariter & grata maieſtas, quæ perſtringat ſimul & inuitet aſpectus.

Notantur etiam expreſſæ notæ corporis, vt in Seleucidis, Anchora: in Auguſto, ſtella Capricorni; in Spartana Thebanorum familia, λόγχη, cuius meminit Dio Pruſ. orat. 4.

In laude pulchritudinis quid cauendum. Conſtantini Magni ſpeciem ſic eius Panegyriſtes expreſſit: Eſt iſtud exemplum graue: nihil enim nimis enucleat: cauendum eſt ab ineptiis eorum qui in laude grauis perſonæ, vt B. Virginis, vernante ſtyli laſciuia ſpeciem aliquam Helenæ efformare nituntur. Sic igitur ille:

Pulchrum quidem, Dij boni, & cœleſte miraculum! Imperator adoleſcens, in quo illa, quæ iam ſumma eſt, fortitudo, adhuc tamen creſcit: in quo hic fulgor oculorum, hæc veneranda pariter & grata maieſtas perſtringit ſimul, & inuitat aſpectus; talem illum magnum regem, talem Theſſalum virum mente concipio, quorum ſumma virtus celebratur.

Pulchrũ corpus dignum magnæ mentis domicilium. Non fruſtrà enim doctiſſimi viri dicunt, naturam ipſam, magnis mentibus domicilia corporum digna metari, & ex vultu hominis ac decore membrorum colligi poſſe, quantus illos cœleſtis ſpiritus intrârit habitator. Itaque te cùm ingredientes milites vident, admirantur, & diligunt, ſequuntur oculis, animo tenent, Deo ſe obſequi putant, cuius tam pulchra forma eſt, quàm certa diuinitas.

Alexandri forma. Sic Alexander forma fuit ſupra hominem auguſtiore, ceruice celſa, lætis oculis, & illuſtribus, malis ad gratiam rubeſcentibus, reliquis corporis lineamentis, non ſine maieſtate quadam decorus.

Alias deſcriptiones, partim dignitatis virilis, partim venuſtatis muliebris, vide in libro Hypotypoſeon.

Laus agilitatis.

Auſonius in Gratiano. Laudatur agilitas ab effectis, in currendo, iaculando, luctando, venando: eandem in ſaltando apud graues viros minimè laudârim. Auſonius, in Gratiano Imperatore Chriſtiano, agilitatem ita commendat; *Quis curſum tam perniciter incitauit?* quis palæſtram tam lubricus expediuit? quis ſaltum in tam ſublime collegit? nemo abductiùs iacula contorſit, nemo ſpicula crebriùs coniecit, aut certiùs deſtinata percuſſit.

Sarmentus primus præcepta ſcripſit de equitatu. Mirabamur Poëtam, qui effrænes dixerat Numidas, & alterum, qui ita collegerat, vt diceret *in equitando verbera, & præcepta eſſe fuga, & præcepta ſiſtendi*, obſcurum hoc nobis legentibus erat; Intelleximus te videntes, cùm idem arcum intenderes, & habenas remitteres, aut equum ſegniùs euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantem coërceres; qui te viſi ſunt hoc docuiſſe, non faciunt; imò, qui viſi ſunt docuiſſe, nunc diſcunt.

Laus agilitatis in venando.

Neque verò hæc erit inuenuſta laus; cuius decus etiam plerique Principes affectârunt, vt Mithridates, Hadrianus, Carolus Magnus, Henricus I. & Albertus Imperatores. Ipſa etiam, inter mulieres Euphroſyna, Alexij Angeli, Imper. Byzantini, vxor, quod teſtatur Nicetas.

Digitized by Google

l.3.aurata chirotheca accipitrem ſunuit, inter aucupes & venatores frequens. Verùm adhibendus eſt in laudatione modus, eáque temperamento prudentiæ condienda. Neque enim Baiazetem in eo laudârim, quòd maiorum curarum expers, ſeptem millia virorum, qui accipitres curarent, haberet, aut Barnabam Vicecomitem, qui multa canum millia miſerorum ruſticorum ſumptu alenda vicatim diſtribuerat. Laudari ſolet venator, ſi venetur, poſtquam pietati & grauibus negotiis fecerit ſatis, non remiſſionis cauſſa, ſed exercitationis, ſed agreſtium vtilitatis. Si inter ſyluarum horrorem montiúmque veſtitus viridiſſimos, numen veneretur, hoc peculiari laude dignum: Ita Traianum ſuum venantem deſcribit Plinius:

Baiazetes magnus venator.
Chalcõd. l.3.
Paulus Iouius in Barnab.

Quòd ſi quando cum influentibus negotiis paria feciſti. inſtat refectionis exiſtimas mutationem laboris; quæ enim remiſſio tibi, niſi luſtrare ſaltus? excutere cubilibus feras? ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre; nullius manu, nullius veſtigio adiutum; atque inter hæc, pia mente adire lucos, & occurſare numinibus? Olim hæc experientia iuuentutis; hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris curſu, cum audacibus robore, cum callidis aſtu, nec mediocre pacis habebatur decus ſubmota campis irruptio ferarum, & obſidione quadam liberatus agreſtium labor.

Plinius in Traiano.
Commẽdatio venationu.

Vſurpabant iſtam quoque gloriam illi principes, qui obire non poterant: Vſurpabant autem vt domitas fractáſque clauſtris feras, ac denique in ipſorum ludibrium emiſſas mentita ſagacitate colligerent.

Luſit quoque in eo genere Claudianus ad Honorium lepidè ſuo more:

Tu cùm per altas impiger ilices
Præda citatum cornipedem reges,
Telis iacebunt ſponte tuis feræ:
Gaudénſque ſacris vulneribus leo,
Admittet haſtam, morte ſuperbior.

Laus agilitatis, ſiue ſtrenuitatis, in re militari, & campeſtri exercitatione.

IMago eſt rei militaris, venatio: ad rem igitur ipſam veniamus. Artis militaris peritia ab imitatione Plinij ad Traianum commendari poteſt.

Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum comparaſti? cùm tecum inediam, tecum ferrent ſitim, cùm in illa meditatione campeſtri militibus turmis imperatorium puluerem ſudorémque miſceres, *nihil à cæteris, niſi robore ac præſtantia differens*? cùm eminus libero Marte tela vibrares, nunc vibrata ſuſciperes, alacer virtute militum, & lætus, & quoties, aut caſſidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret? laudabas quippe ipſe ferientes, hortabaríſque vt auderent, & audebant iam, cùm ſpectator moderatórque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares; ac ſi quid durius accipienti videretur, ipſe vibrares. Sed quis diſertiùs artem militarem extulit, quàm Cicero in ſuo Pompeio pro lege Manilia, n. 28?

Traianus bellicoſus.

Quis igitur hoc nomine ſcientior vnquam, aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo atque pueritiæ diſciplina, bello maximo atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt? qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris? Ineunte adoleſcentia, maximi ipſe exercitus Imperator? qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum inimico decertauit? plura

plura bella geſſit, quàm alij legerunt? plures prouincias confecit, quàm alij concupiuerunt? Cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris, non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis: non offenſionibus belli, ſed victoriis; non ſtipendiis, ſed triumphis eſt traducta? Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna reip. Ciuile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex ciuitatibus atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile, nauale, varia & diſperſa genera, & bellorum & hoſtium, non ſolùm geſta ab hoc vno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant, in vſu militari poſitam, quę huius viri ſcientiam fugere poſſit. Iam verò verò virtuti Cnei Pompeij, quæ poteſt par oratio inueniri? quid eſt quod quiſquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? Neque enim illæ ſunt ſolæ virtutes Imperatorię, quę vulgò exiſtimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo; quæ tanta ſunt in hoc vno, quanta in reliquis Imperatoribus, quos aut audiuimus, aut vidimus, non fuerunt. Teſtis eſt, & cæt. De Cæſaris bellica peritia, vide Sueton. 37.

LAVS A VARIIS artibus, & ſcientiis.

In qua delineantur primis veluti apicibus capita, quibus ſcientiæ & virtutes commendari ſolent.

Grammaticus.

DE laude Grammaticæ legendus Capella lib 3. Diomedes in epiſt. ad Athanaſium. Diodorus lib. 12. in Charondæ legibus. C. Suet. de illuſtribus Grammaticis, & de Criticis. Mercur. 6. variar cap. 19.

Grammatica laus. In Grammatico verò primùm laudabuntur inuenta, ſi quæ in literarum figuris, poteſtate, vocum ſignificatione, nominum expoſitione, prudenter excogitârit.

Secundò, documenta, ſi viua voce, ſi ſcriptis, ſi vſu & conſuetudine hominum docuerit, linguas, literas, authores.

Tertiò, ſi quàm purè loquatur, & ſcribat.

Quartò, ſi linguas multas, ſi præſtantes, vt Hebraicam, Græcam, Latinam, calleat.

Quintò, ſi ſubtiliter etymologias arceſſit à fontibus, ambiguas & obſcuras, magna ingenij dexteritate illuſtret.

Sextò, ſi profunda in eo hiſtoricorum & poëtarum lectio; ſi ſubtilitas in interrogando, alacritas in diſputando, prudentia in interpretando. Grammatica enim, vt ait Philo, libro de Cherub. *ποιητικὴν ἐρανῶσα, καὶ παλαιῶν πράξεων ἱστορίας μεταδιώκουσα.*

Laus Rhetoris, ſiue Oratoris.

PHilo eodem libro de Cherub, paucis omnem vim Rhetoricæ complexus eſt: Ῥητορικὴ δὲ τάς τε ἐν ἐγχε-σοῖς δεινότητας ἐξετάζουσα, καὶ πᾶσαν τὴν πρέπουσαν ἑρμηνείαν ἐφαρμόζουσα, τονώσεις, καὶ ἐπιταθήσεις καὶ ἔμπαλιν ἀνέσεις, καὶ ἡδονὰς, καὶ στωμυλίας, καὶ τὴν περὶ γλῶτταν καὶ τὰ φωνητήρια ὄργανα συνεργασίας περιποιοῦσα *Rhetorica quid? ex Philone.*

Explorat vim omnem dicendi, & vnicuique argumento propriam accommodat elocutionem: præterea contentiones, & affectus vehementiſſimos, & remiſſiones, & ſuauitates, & delicatos lepores, & pronuntiationis artificium diſpenſat.

Laudabitur ergo Rhetor à partium enumeratione Rhetorices, & in omnibus abſolutus oſtendetur.

Primò, ſi eius inuentio ſit fœcunda, ſolers, ingenioſa, hominum ſenſibus accommodata.

Secundò, ſi diſpoſitio apta, prudens, clara.

Digitized by Google

Tertiò, ſi elocutio pura, elegans, perſpicua, culta, venuſta, plena, mollis, florida, ſuauis, incitata, grauis, omni denique verborum ornatu & ſententiarum grauitate affluens.

Quartò, ſi pronuntiatio elegans, venuſta, decens.

Quintò, ſi memoria felix, firma, diuturna.

Sextò, ſi doceat, ſcribat, declamet, oret, concionetur, deliberet, legatione fungatur cum dignitate, dexteritate, facilitate, grauitate, prudentia.

Septimò, ſi in certaminibus eloquentiæ fuerit coronatus, ad ſummum ſi moueat, perſuadeat, flectat, impellat; in animis hominum regnet, & dominetur.

Extat præclara laus viri eloquentis apud Lucanum, in poëmatio, ad Calphurnium Piſonem, v 43. Item apud Ouidium l. 2. de Ponto, Eleg. 5. ad Solanum. Apud Plinium Iuniorem l. 2. ep. 3. Apud Senecam in controuerſiis de Craſſo Seuero in præfatione. l. 3. apud Syneſium in Dione.

Auſonius in actione gratiarũ ad Gratianum Imperatorem. Pronuntiatio commoda.

Nonnulla complexus eſt Auſonius ad Gratianum his verbis; *Quis aut dicenda* prudentiùs cogitauit, aut conſultiùs cogitata diſpoſuit, aut diſpoſita maturiùs expediuit?

Deinde, quis tenor vocis, cùm incitata pronuntias; quæ inflexio cùm remiſſa; quæ temperatio cùm vtráque diſpenſas? Quis Oratorum læta, iucundiùs; facunda, cultiùs; pugnantia, denſiùs; aut denſata, glomeratiùs dixit; aut, quod eſt liberum, cogitauit? Vellem, ſi rerum natura pateretur, Xenophon Attice, in noſtrum æuum venires, tu qui ad Cyri virtutes exequendas votum potiùs quàm hiſtoriam commodaſti, cùm diceres, non qualis eſſet, ſed qualis eſſe deberet. Si nunc in tempora iſta procederes, in noſtro Gratiano cerneres, quod in Cyro tuo non videbas, ſed optabas.

Laus Poëtæ.

Capita.

Legendus eſt Cornelij Taciti, ſiue Fabij Quintiliani dialogus, qui multa habet, pro Poëſi, & contra Poëſin. Item Sil. Italic. ſub finem lib. 11. Anthol. l. 1. ξρ'. εἰς ποιητάς. Luciani Genethliacon, apud Statium. Floridus l. 3. ſucciſ. c. 7. in obtrectatores Poëtarum.

Poëſis quid.

Poëtice dicitur à Maximo Tyrio, orat. 28. φιλοσοφία, τῷ μὲν χρόνῳ παλαιὰ, τῇ δὲ ἁρμονίᾳ ἔμμετρος, τῇ δὲ γνώμῃ μυθολογική: *Philoſophia, tempore vetuſta, conſonantia metrica, argumento fabuloſa.*

Laudatur Poëta, primùm ſi variis linguis ſcribit, Græcè, Latinè, Gallicè; ſi omnia poëmatum genera, vt epigrammata, elegias, odas, comœdias, tragœdias, ſatyras, heroïca.

Secundò, ſi ingenioſus, acutus, grauis, ſuauis, perſpicuus; ſi ſeruat in rebus ſpiritum, proprietatem & elegantiam in verbis, decorum in actionibus.

Tertiò, ſi recitat, docet, ſcribit, mouet, delectat.

Quartò, ſi præmiis nobilitatus fuerit, dignitate, ſtatua, corona, obſequiis, hymnis, ſepulchro, & cæteris honoribus, quibus affecti veteres poëtæ leguntur.

Laus Philoſophi.

Philoſophiæ laudem paucis complectitur M. Tullius, Tuſcul. 5. ſect. 5. Martianus verò Capella deſcriptionem habet Dialecticæ, lib. 4. vbi depingitur acri viſu, & vibrantibus continua mobilitate luminibus, crinibus tortuoſis, ſub pallio viperinas inſidias occultans.

Inter Poëtas Claudianus, in conſulatu Mallij Theodorici, verſ. 60. locum pertexuit inſignem de laude philo

Digitized by Google

philoſophi. Item C. Sidonius Apollinaris, in Panegyrico Anthemij, verſ. 28.

Ad has quoque laudationes faces præferunt, qui Philoſophorum laudes & vitas conſcripſerunt, vt Eunapius Sardianus Antiſtitis Idolorum filius, Porphyrius, Socio, Philoſtratus Lemnius, Ammonius Ægyptius, Dion Bithynius, Diogenes Laertius, & Luciani Demonax.

In Logico igitur obiter commendabitur ſubtilitas in inueniendo, in dicendo perſpicuitas, in diſputando vis.

Laudabitur Phyſicus, ſi inuenerit cauſas, effectus, res, rationes, regiones, & cætera, quibus vitæ ciuili decus & vtilitas conciliari poſſit.

Secundò, ſi res omnes naturales, cœlum, ignem, aërem, aquam, terram, meteora, ſtirpes, arbores, herbas, animalia, eorúmque affectus, figuram, proprietates, lineamenta, ſtaturam complexus fuerit.

Tertiò, ſi in Phyſicis mechanicis ſit verſatus, vt ſi ſalinarius, hydraulicus, aquilegus, fluminum deriuator.

Quartò, ſi naturali ſcientia in medicis, bellicis, politicis, ruſticis, nauticis, architectonicis, ludicris, theatris, vtiliter fœliciterque vtatur.

Ethici verò partes ſunt de ſummo bono philoſophari, vitia & virtutes ſuis coloribus depingere, definire, diſtinguere, mederi affectibus, mores inſtituere, ſaluberrimis præceptis vitam regere.

Laus Medici.

Ad laudem Medicinæ in genere præſtat legere vitam Galeni, ex Iulio Alexandrino collectam, Andream Tiraq. in commentariis de nobilitate, Antonium Gueuaram, in epiſtol. ad Doctorem Melgarim Briſſonium. Sunt multa Medico cum Phyſico communia; ſed præterea laudatur medicus, ſi quid inuenerit in medicinæ inquiſitione, ratiocinatione, obſeruatione.

Secundò, ſi excellat, rem anatomicam cognoſcendo, diſputando medicamenta, prædicendo, medendo, curando, &c.

Laudem, & conditiones, *Iuriſperiti*, vide lib. 12.

Laus Mathematici.

De Mathematicis diſciplinis dixit Auguſtinus l. de Ordine: *quas multi ſancti neſciunt quidem, & qui etiam ſciunt eas, ſancti non ſunt.* Conſtat tamen, ſi legitimè tractentur, earum dignitatem & vtilitatem permagnam eſſe. His ſuffragantur Timæus Platonis, Ariſtoteles multis in locis, Alcinoüs in Iſagoge ad doctrinam Platonis. Quin Plutarchus commemorabilem ſententiam Platonis notat, θεὸν μάλιστα πάντων γεωμετρεῖν.

Laudabitur Mathematicus, ſi muſicam, perſpectiuam, mechanicam, coſmographiam, geometriam calleat.

Secundò, ſi in aſtrologicis ſit bene verſatus, aliqua inuenerit, docuerit, ſcripſerit.

Tertiò, ſi cœli motus, aſtrorum curſus, & conuerſiones, annos, biſſextum, ſolſtitia, eclipſes, plenilunia, feſtos dies, rectâ ratione indaget, aperiat, explicet.

Quartò, ſi aſtronomia feliciter & vtiliter in vita ciuili vtatur, ſi non ſit Genethliacus, iudiciarius, prognoſticus, Criticus, Chaldæus.

De iis intelligendus Tertull. Expelluntur Mathematici, ſicut & Angeli eorũ, præſumẽtes ſtellarũ nos immutabili arbitrio agi.

Quintò, ſi tempeſtates futuras, vbertatem, fertilitatem, celebritatem loci prædicat.

Sextò, ſi arithmeticam probè teneat, nonnihil inuenerit, communicârit, eadem in temporum diſtributionibus, ſupputationibus, diſciplinis, contractibus, mercimoniis, tributis benè vtatur, &c.

Digitized by Google

Laus Muſici.

EXtat apud Caſſiodorum lib. 2. variar. 40. ad Boëtium Patricium præclara laus Muſicæ. Item apud Martianum Capellam lib. 9.

Laudatur Muſicus ab effectis, ſi muſicam inuentis, exemplis, ſcriptis illuſtrârit, certârit, in publicis certaminibus coronatus fuerit.

Secundò, ſi fidicen, citharœdus, lyriſta, tibicen, choraula, tubicen.

Tertiò, ſi in ſacris, in honeſtis ſpectaculis, in prælio, cum laude cantârit.

Si muſica memoriam firmarit, ſtudia grauiora lenierit, agreſtes cicurarit, pietatem & cultum Dei promouerit, caſtitatem fuerit tutatus, temperantiæ conſuluerit, ad fortitudinem incitârit, ad prælium animârit, iram ſopierit, triſtitiæ nubem diſcuſſerit, &c.

Laus Theologi.

IN apice ſcientiarum ſedet Theologia, quæ propiùs Solem æternum reſpicit: vera ſapientia, præ cuius luce profanæ ſcientiæ nihil aliud videntur, quàm marceſcentes vanitates, vt appellantur à D. Ambroſio, Hexam. l 6.

Exemplar laudibus huiuſmodi eſſe poterit, quod habet D. Greg. Naz. in oratione funebri S. Baſilij, vbi eius ſapientiam excellenti ſtylo commendat. Paucis & byſſinis verbis S. Auguſtini laudem complexus eſt Voluſianus, *Legi deeſt, quicquid ab Auguſtino contigerit ignorari.*

Ab eo ſic commendatur Theologus: Primò, ſi librorum ſacrorum, ſi patrum orthodoxorum, & decretorum Eccleſiæ accuratam cognitionem habeat.

Secundò, ſi prudenter, piè, feliciter interpretetur, viua voce, ſcriptis commentariis, concionibus.

Tertiò, ſi ſublimes quæſtiones de Deo, Angelis, & Chriſtianæ religionis myſteriis, quæ ad ſcholaſticam attinent, diſertè, ſubtiliter, ſanctè, grauiter enucleet.

Quartò, ſi Theologiam, quam Moralem vocant, de actionibus Chriſtianis licitis, vel illicitis, partim vi iudicij, partim longa lectione fuerit complexus; ſi in huiuſmodi quæſtionibus diſcutiendis ſolers ſit, & prudens, &c.

Laus Pietatis.

A Scientia ad virtutes tranſeo. Primum locum obtinet Pietas: de qua Syneſius in libro ad Imperatorem Arcadium, de regno.

Εὐσέβεια δὲ πρῶτον ὑποβεβλήσθω, κρηπὶς ἀσφαλὴς ἐφ' ἧς ἑστήξει τὸ ἄγαλμα ἔμπεδον. Hæc baſis firma eſt, cui imperij & vitæ priuatæ ſimulachrum inſiſtit.

Vt eſt autem cultus erga Deum, huius partes ſunt amor Dei, timor, & honor, teſtatus fide, ſpe, charitate, & officiis iuſtitiæ Chriſtianæ. *Pietatis partes & munera.*

Secundò, hæreſeωs odium, zelus propagandæ religionis Chriſtianæ.

Tertiò, preces, ſupplicationes, orationes religioſæ, cum frequentia, conſtantia, perſeuerantia, vehementia, feruore, ardore.

Quartò, grati animi ſignificatio erga Deum, votiua, vel libera, corporis voluntaria afflictatio, caſtitas, paupertas, obedientia, peregrinatio religioſa, honores Eccleſiaſticis habiti, librorum ſacrorum, templorum, imaginum cultus, &c.

Nonnulla attigit Auſonius ad Gratianum: Nullum quidem diem ab adoleſcentia tua, niſi adorato Dei numine, & voti reus, & illico abſolutus, egiſti, lotis manibus, mente pura, immaculabili conſcientia, &, quod in paucis eſt, cogitatione ſyncera (inde caſtitas Imperatoris:) Operto conclauis tui, non ſanctior ara Veſtalis, non Pontificis cubile caſtius, nec puluinar Flaminis tam pudicum. *Auſon in actione gratiarũ ad Imperatorem Gratianum.*

Addi

Digitized by Google

Addit de modeſtia. Cuius vnquam egreſſus auſpicatior fuit, aut inceſſus modeſtior, aut habitudo cohibitior, aut familiaris habitus condecentior?

Laus Prudentiæ.

PRudentia, quæ à Syneſio ἀπασῶν ἀρετῶν βασιλικώτερα, dicitur, ab Ariſtotele definitur, Ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς, κατὰ ἀγαθὰ ἀνθρώπινα καὶ κακὰ πρακτική. Habitus cum recta ratione, in bonis maliſque actiuus.

Octo virtutes in prudētia comitatu diligēter notādæ.

Laudabantur in prudente octo virtutes adminiſtræ prudentię: memoria, intelligentia, docilitas, ſolertia, ratio, prouidentia, circumſpectio, cautio.

Memoria, eſt cognitio rerum præteritarum:

Intelligentia, præſentium.

Docilitas, notitia per inſtitutionem comparata.

Solertia, quæ eſt ingenij in inueniendo & coniiciendo ſagacitas.

Ratio, quæ argumentatione & ratiocinatione concluditur.

Prouidentia, eſt ipſa diſpoſitio rerum ad finem conſequendum idonearum.

Circumſpectio, eſt ad circunſtantias rei ipſius, de qua agitur, attentio.

Cautio denique, molitio quædam mentis, aduersùs ea quæ ſeſe obiiciunt, impedimenta.

Et hæc de ipſa virtute conſiderantur.

Quod verò ad obiecta pertinet, vel eſt in rebus priuatis, circa coniugem, ſobolem, fortunas, rei familiaris adminiſtrationem, in venditionibus, emptionibus, commutationibus, locationibus, ære alieno diſſoluendo, diuitiis conſeruandis.

Vel in publicis, extra bellum, in legibus ferendis, non ferendis, abrogandis, ſeditionibus comprimendis, conſeruandis ciuitatibus, reconciliandis; tributis, vectigalibus, iudiciis diſponendis.

In militia, in bellis ſuſcipiendis, non ſuſcipiendis, tempore, loco, rei gerendæ modo, capiendis, occultandis ſuis conſiliis, hoſtibus detegendis, eludendis, militibus deligendis, exercendis, animandis, parandis armis, vaſis, machinis, impedimentis, claſſibus, commeatibus, ſtipendiis, acie inſtruenda, pugna pugnanda victoria moderanda. Attigit nonnulla Plinius in Traiano.

Hoc veri Principis atque etiam Conſulis, reconciliare æmulas ciuitates, tumentéſque populos non imperio magis quàm ratione compeſcere. Intercedere iniquitatibus magiſtratuum, interfectúmque reddere quicquid fieri non oportuit Poſtremò velociſſimi ſyderis inſtar, omnia inuiſere, omnia audire, *& vndecunque inuocatum ſtatim velut numen adeſſe*; Talia eſſe crederim quæ ipſe mundi parens temperat, nutu, ſi quando oculos dimiſit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus eſt, quibus nunc per te liber ſolutúſque cœlo tantùm vacat, poſtquam re dedit, qui erga hominum genus vice ſua fungerereris: fungeris enim, ſufficiſque mandatis, cùm tibi dies omnis ſumma cum vtilitate noſtra, cum tua laude condatur.

Laus actionum, & laboris, in tuenda republ.

Latinus Pacatus in Panegyri Cōſtantini.

LAtinus Pacatus virum egregiis diſtrictum negotiis ſic effert laudibus:

Gaudent profectò diuina perpetuo motu, & iugi agitatione ſe vegetat æternitas; & quicquid homines vocamus laborem, veſtra natura eſt; vt indefeſſa vertigo cœlum rotat, vt maria æſtibus inquieta ſunt, & ſtare ſol neſcit; ita tu Imperator continuatis

nuatis

nuatis negotiis, & in ſe quodam orbe redeuntibus, ſemper exercitus es.

Laus iuſtitiæ.

Iuſt. facies aurea.

MAgna in primis iuſtitiæ veneratio, nec immeritò βωμὸν αἰδέσαι δίκας, monet Argentarius Anthol. l. 4. cuius faciem auream & aureos oculos fecit Pindarus apud Athenæum lib. 12.

Iuſtitiæ encomiũ.

Hæc certè, (vt ait Cyprianus, lib. de 12. abuſionibus) eſt pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aëris, ſerenitas maris, terræ fœcunditas, ſolatium pauperum: de cuius laude ſcripſit Libanius Oratione ſingulari, & præclara habet Tull. lib. 2. Officiorum, ſect. 39. & 40.

Eſt autem virtus vnicuique ſuum tribuens, quæ in tres partes diuiditur: Vna, naturalis eſt, quam ab ipſa natura accepimus; altera legitima, quæ eſt ex conſtitutione Principis, aut populi authoritate ſancita; tertia, poſita eſt in conſuetudine, quæ ius continet, ſine lege, propter antiquitatis obſeruantiam vſitatum.

Iuſtitiæ partes & laudatio nu capita.

Iuſtitia naturalis in ſex quoque partes diſtribuitur: Prima eſt religio, iuſtitia erga Deum, & vis quædam menti inſita, quæ Dei metu, & ſacrorum ceremoniis hominem regit. Δικαιοσύνης τὸ κάλλιστον ἐν τῇ πρὸς θεοὺς εὐσεβείᾳ, inquit Porphyrius, lib de abſtinentia à carnibus.

Secunda pietas, Iuſtitia, quâ Deo, patriæ, parentibus, amicis, affinibus, diligens cultus, ac debita redditur obſeruantia, & charitas.

Tertia, gratia officiorum bonorum, amicitiarum memoria, & remuneratio.

Quarta, vindicatio, qua iuſtitia vim aut contumeliam, defendendo propulſat, aut in ſcelera animaduertit.

Quinta, obſeruantia & veneratio maiorum, vt Sacerdotum, & ſenum.

Sexta, veritas, in dictis, ſimplicitas, & fides.

Partes iuſtitiæ ſuat, maximè eius quæ in vindicando & defendendo poſita eſt, iuſtos & inſontes tueri; iniuſtos & noxios perſequi, accuſando, deferendo, cognoſcendo, inquirendo, damnando, ſuppliciis afficiendo: Acta, contractus, leges, decreta publica, pacta iuſta ſancire, & ſancita defendere, iniuſta reſcindere, antiquare, abrogare, fœnus iniuſtum tollere, res & fortunas legitimis dominis reddere, nummos adulterinos tollere, menſuras & pondera æquare, iuſtam diſtributionem facere, dignis digna tribuere, fidem ſeruare patriæ, principi, magiſtratibus, popularibus, ciuibus, externis, domeſticis, hoſtibus, gratiam bene meritis referre.

Laus fortitudinis.

FOrtitudo murus eſt Semiramidis, quo vita aduerſus tot impendentes malorum procellas munitur:

Duris vt ilex tunſa bipennibus,
Nigra feracis frondis in Algido,
Per damna, per cades ab ipſo
Ducit opes animúmque ferro.

Et hoc putat eſſe pati, quòd καθαίρει φυτὸν εἰς εὐκαρπίαν, vt ait Nazianz. in tetraſtichis. *Pati quid?*

Eſt autem virtus, qua res mortiferas, ὅσα ἀναιρετικά, mortémque ipſam, contemnimus.

Fortitudinis quatuor ſunt ſpecies, quarum ſplendor eſt maximus; magnanimitas, fiducia, patientia, perſeuerantia.

Magnanimitas, eſt exaggerata animi quædam moderatio, qua res magnas & aggredimur & adminiſtramus.

Fiducia eſt, per quam magnis & honeſtis rebus animus multum in ſe latere præſidij, Deo ſemper auſpice, exiſtimat.

Patientia

Digitized by Google

Patientia, eſt rerum aduerſarum honeſtatis cauſſa, perpeſſio voluntaria & diuturna.

Perſeuerantia, eſt continuus vitæ tenor in rebus honeſtis & magnis.

Partes igitur fortitudinis ſunt, moderatio in vtraque fortuna; aggreſſio rerum periculoſarum, vt hoſtium, latronũ, ferarũ, incendiorum &c. defenſio vrbium, armorũ, vexillorum, &c. tolerantia animi moleſtiæ, dolorum corporis, inediæ, ſitis, morbi, laboris, algoris, vulnerum, verberum, tormentorum, ignium, paupertatis, ignominiæ, naufragiorum, &c.

Laus Temperantiæ.

FRænum porrò aureum Temperantia, quæ ἐν τῇ αἰσθήσεων πολυφωνίᾳ παρέχει νήφοντα νοῦν. Eſt enim, rationis in libidinem, atque in alios non rectos animi impetus, firma ac moderata dominatio.

Temperantiæ partes tres ſunt, continentia, clementia, & modeſtia.

Continentia eſt, qua, ratione & conſilio continentur cupiditates.

Clementia, lenitas in puniendo.

Modeſtia, eſt pudor honeſtus, & in honoribus moderatio.

Huius igitur munus eſt, frænare cupiditates, maximè venerem, linguam, gulam, iram: frugalitatem, & ſobrietatem exercere in cibo, potuque, abſtinentiam à cupediis & opiparis condimẽtis, alios præterea ad temperantiam incitare, verbis, exemplo, legiſlatione, interdicto, frui temperantiæ commodis, flore & integritate corporis, ſuauitate caſtimoniæ; declinare prauas conſuetudines, libros obſcœnos, cantiones, imagines, ſpectacula impudica integrum caſtimoniæ florem tueri, ſtudio literarum, labore corporis, abſtinentia, ſiti, inedia, modeſto veſtitu, fuga, & latebris.

Nonnulla aſſequutus eſt Latinus Pacatus, inſignis orator, in Panegyrico Theodoſij.

An quis ferret moleſtè, ad Principis ſenis modum coërceri? aut ſubtractũ doleret ſibi de priuata luxuria, cùm videret, Imperatorem, rerum potentem, terrarum hominúmque dominum, parcè contentéque viuentem, modico & caſtrenſi cibo ieiunia longa ſolantem? ad hæc aulam omnem Spartanis gymnaſiis duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem? neminem inueniri, qui auderet ad penum regiũ flagitare, remotorum litorum piſcem, peregrini aëris volucrem, alieni temporis florem: & cætera planè egregia.

Tandem addit: Tuæ, Imperator epulæ menſis communibus parciores, locorum ac temporum fructibus inſtruũtur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parcimoniæ cultus inoleuit, & quieſcentibus legum ſumptuariarum minis, ſubit quandóque priuatim ſui pœnitentia.

Laus Clementiæ.

CLementia, Dei natura eſt, virtus vna ex omnibus maximè amabilis: in cuius commendationem extat præclara Themiſtij oratio, de humanitate Theodoſij Imperatoris, habita in Senatu. *Clemẽti- Dei natura.*

Nonnulla item attigit Chryſoſt. in orat. Flauiani, hom. 20. ad populum Antiochenum.

Multa quoque & præclara habet Claudianus in Panegyri Manlij Theodorici, iuxta verſ. 210.

Sed quis artifex laudem clemẽtiæ meliùs tyrones docebit quàm M. Tullius, orat. pro M. Marcello, numer. 8?

Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles,

locis infinitas, omni copiarũ genere abundantes; ſed tamen ea viciſti, quæ & naturam, & conditionem, vt vinci poſſent, habebant:

Nulla eſt enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique poſſit. Verùm animum vincere, iracũdiam cohibere, victoriam temperare; aduerſarium, nobilitate, ingenio virtute præſtantem, non modò extollere iacentem, ſed etiã amplificare eius priſtinam dignitatem; hæc qui facit, non ego cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo iudico.

Hanc eandem virtutem egregiè laudat Ariſtides in panegyrico Marci Aurelij Antonini, vbi ait;

Ἡμερότητι καὶ ἐπιεικείᾳ διενήνοχεν ἁπάντων βασιλέων· ὥστε μικρὸν μὲν οἷα πατὴρ μικρὸν ἢ οἷα τιμὴν τῶν ἄλλων εἰπεῖν ἦν.

Laus liberalitatis.

Liberalitas.

Liberalitatis & munificentiæ ſplendor eſt maximus: eſt enim, vt verbis Nicetæ vtar, *ἐλέους ἄβυσσος καὶ θάλασσα φιλοσοφίας.* Laudatur autẽ ab effectis, in quibus conſiderantur & ea quæ eroganrur, & ij in quos erogantur. Elucet igitur magnificẽtia in vrbibus condendis, reparandis, in aquarum, fluminum, lacuum deriuationibus, expurgationibus, in templis, monaſteriis, xenodochiis ſcholis, gymnaſiis extruendis, theatris, amphitheatris, circis, viis publicis muniendis, ſternendis, incidẽdis, in pontibus, arcibus, turribus, vallis, mœnibus, aggeribus, in porticibus, balneis, thermis, viuariis, hortis, bibliotheſis, in ærariis, portubus, naualibus, horreis, cellis, aquæ ductibus, puteis; in armis, machinis, veſtimentis, pompis, ludis, nuptiis, conuiuiis, in quibus nimis plerũmq; munifici ſunt homines.

In ſepulchris, aris, baptiſteriis, ſacra ſupellectile, imaginib⁹, picturis, obeliſcis, coloſſis. Liberalitas non æquè ſumptum facit ac munificentia: Liberalitatis tamen eſt dare alimenta, agros, domos, pecunias, veſtes ſtragulas, libros, vaſa, vectigalia, reditus, decimas, primitias, priuilegia varia, religioſis, pauperibus, orphanis, amicis, hoſtibus, exulibus, captiuis, viris literatis.

Humilitatem Rhetores & Philoſophi priſci vix agnouerunt: quanquam Theodoretus, in oratione de fine & iudicio, refert, Antiſthenem, ſummum bonum poſuiſſe in *ἀτυφίᾳ* quo nomine rectè deſignantur humiles.

Humilitas ab vno Ethnicorũ Antiſthene habita eſt pro ſummo bono.

Humilitatis partes.

Huius partes ſunt; ſacerdotia, dignitates, regna, imperia, veſtitus honorificos, triumphos, trophæa, ſtatuas, imagines, titulos, elogia magnifica negligere, honores declinare: quod multi fecerunt, latebris, fuga, morbi prætextu, mutilatione: Item de ſe demiſsè ſentire, loqui, ad ſeruilia munia ſe abiicere.

Et hæc de laudibus perſonæ ſecundùm virtutes animi & corporis ſatis.

Vituperatio ex contrariis, vt apparet, locis petitur, nec aliis aut plenioribus indiget præceptis. Tantum illud prudentes oratores obſeruant, vt ad vituperandum neceſſitate potiùs ducti quàm ſua natura incitati videantur. Deinde, vt à maledictis triuialibus abſtineãt: Tertiò, vt nihil conuiciorum temerè effundant, ſed quidquid dixerint, certis addicant rationibus:

Nam improbum, & perfidum, & impium, & cætera id genus aliquem dicere, nihil verò demonſtrare, rixari eſt, muliercularum aut puerorum more: quod rectè notauit Demoſthenes Olynthiaca ſecundo *τὸ μὲν οὖν ἐπιορκον καὶ ἄπιστον καλεῖν αὐτὸν τὰ πεπραγμένα δεικνύντα, λοιδορίαν εἶναί τις ἂν φήσειε κενὴν δικαίως· τὸ δὲ πάνθ᾽ ὅσα πώποτ᾽ ἔπραξε διεξιόντα, ἐφ᾽ ἅπασι τούτοις ἐξ-*

Digitized by Google

λέξχειν, καὶ ἀρχαῖος λόγου συμβαίνει δεῖσθαι· καὶ δυοῖν ἕνεκα ἡρμόνιμα συμφέρειν εἰρῆσθαι. Nunc quoniam hoc ipſo loco, nobiliſſimi Rhetores tradunt, Panegyricarum, nuptialium, natalitiarum denique orationum methodum, hanc ex Dionyſio Halicarnaſſ. ſubiiciam.

ARS PANEGYRICORVM, Nuptiarum, & natalitiarum Orationum.

Ex Dionyſio Halicarnaſſenſi, De Panegyri.

Græca incipiunt, πανήγυρις εὕρημα θεῶν καὶ quæ quoniam nihil ad elegantiam faciunt, om ttemus; ea tantum indicantes, quæ ſignantur in auctore dicta fuerint.

Oeconomia & diſtributio.

CAP. VIII.

Panegyris quid. IN præfatione oſtendit, quid ſit panegyris, & quæ eius inuentio. Ait eſſe: εὕρημα καὶ δῶρον θεῶν εἰς ἀνάπαυσιν τῶν περὶ τὸν βίον μειζόνων παραδιδόμενον. Propriè autem Panegyres dici celebres conuentus, & ludos, quorum finis τέρψις, καὶ ψυχαγωγία. Addit Athletas & Muſicos, Μουσῶν καὶ Ἀπόλλωνος ὀπαδούς, ornare Panegyres, ſed maximè viros doctos, eloquentes: deinde ad præcepta delabitur.

Panegyricæ orationis methodus.

Primò, Dij panegyris præſides laudandi, & hoc eſt, inquit, προοίμιον τηλαυγὲς προκείμενον τοῦ λόγου: ſed iſtæ falſorum numinum laudationes longè à Chriſtianis exulent, qui ſpecioſiſſima in Deo & Sanctis nacti ſunt argumenta. Plenus eſt autem Ariſtides harum laudationum exemplis, è quibus imitatio ad ſanctiora argumenta traduci poterit.

Secundò, De vrbis laudibus in iſtis veterum panegyricis tractabatur. Quomodo autem vrbs laudanda ſit, hoc inferiùs doceo pleniùs.

Tertiò, De certamine & ludis dicebatur: cuius laudationis capita ſunt: Ortus, comparatio cum aliis certaminibus, tempus certaminis, ſeu anni tempeſtas, qua celebratur. Variæ eius ſpecies, Coronæ victoribus tributæ, vt quercus, oliua, laurus, pinus.

Quintò, Laudantur principes, & panegyris auctores.

Sextò, Elocutio panegyricorum non debet eſſe μονότροπος, ſed ποικίλη, καὶ μεμιγμένη, & valde figurata: in qua ſint διῃρημένα diſtributiones, ac παραβολαὶ, καὶ συγκρίσεις.

De Panegyri ſic Antimachus:

Ex verſione Antimachi emendata. PAnegyris, ſolennis ſcilicet quinquennalium ludorum celebritas, ſiue conuentus, eſt inuentum & donum Deorum, ad requiem maiorum rerum, quæ ad vitam attinent, tradita, (ſicuti quodam in loco inquit Plato) cùm Dij humanum genus ad laborem natum miſerati eſſent. Coacti autem fuerunt à ſapientiſſimis hominibus conuentus, & à ciuitatibus publicè communi decreto, ad reficiendos recreandóſque animos, ac ad oblectationem atque ſolatium ſpectantium conſtituti. Tributus verò ad hos mutuò celebrandos eſt à diuitibus ſuppeditandarum quidem pecuniarum ſumptus, à principibus circa hoc ornatus ad magnificentiam apparatus, rerúmque ad id commodarum opulentia. Panegyrim athletæ corporum robore ornant plurimum: & Muſarum ac Apollinis aſſectatores, muſica qua ſunt exculti. At virum qui in litterarum & eloquentiæ ſtudiis verſatus fuerit, ac vniuerſum vitæ tempus in eis conſumpſerit, atque contriuerit, in ornanda panegyri ita ſeſe gerere oportet, ac tanto inniti artificio, vti eius oratio à vulgari dicendi ratione abhorreat.

Age igitur, ô Echecrates, ad hoc tanquam duces viæ nequaquam tritæ, nec à multis tentatæ, facti, ex-

Digitized by Google

plicemus tibi ea quæ olim à noſtra tis ſapientiæ parentibus nobis tradita accepimus: illi verò, & illorum etiam ſuperiores, à Mercurio, & à Muſis habuiſſe dixerunt: non ſecus ac Aſcræus paſtor ab eiſdem in Helicone poëſim eſt conſecutus. Age itaque cum huiuſmodi arte orationes ſequere. Deus etenim vniuerſæ, quæcunque ſit panegyris aliquo modo præſes. & eiuſmodi eſt nominis: vt, Olympiorum, Olympius Iupiter: eius autem quod in Pythiis fit certaminis, Apollo. Principium igitur huiuſmodi orationis, quæcumque fuerit, laus Dei nobis ſit, tanquam vultus, ſeu perſona quædam ſplendida, in ſermonis initio poſita, atque conſtituta. Laudandi autem exordium, ab iis quæ Deo inſunt, eique attribuuntur, prout res copiam ſuppeditant, ſumes. Si quidem Iupiter fuerit, adducendum erit, deorum Regem, rerúmque omnium opificem eſſe: Si verò Apollo, muſices inuentorem extitiſſe, & eundem eſſe cum Sole: Solem autem omnium omnibus bonorum auctorem. Præterea ſi Hercules erit, Iouis eſſe filium: & ea quæ mortalium vitæ præbuit, connumerabis. Et locus fermè complebitur ex iis quæ quilibet aut inuenerit, aut hominibus tradiderit. Verùm hæc breuibus narrabis, ne præcedens oratio ſequenti maior euadere videatur.

Panegyris inuentores.

Sol auctor bonorum.

Deinceps vrbis laudes, in qua publicus contentus celebratur, vel à ſitu, vel ab ipſius ortu, recenſere oportebit; in quo ſanè, qui Deus, aut heros eius conditor extiterit, aut ſi aliquid habebis, quod de eo in medium poſſis afferre: ſi quid videlicet ab eo vrbi præclarum, vel bello vel pace geſtum fuerit, commemorabis. Congruet etiam, de magnitudine, ſi ampla, vel parua ſit, aliquid dicere: quod pulchritudine excellit; quòd licèt parua, potentia tamen cum maximis eſt adæquata. Deinde quæcunque ad templorum, aut in his additamentorum, ſeu donariorum, publicorum priuatorúmque ædificiorum ornamentum attinent, non erunt ſilentio prætereunda: quemadmodum Herodotus quodam in loco, quinque & ſex tabulatorum ædificia Babyloni eſſe dicit. Si fluuius ſit magnus, ſi purus & nitidus, vel regionem incolentibus vtilis. Si; itidem aliqua fuerit fabula, quæ de ciuitate prædicetur. Hoc pacto multum ſuauitatis, plurimum lepôris atque dulcedinis habebit oratio. Ad hæc de ipſo certamine, dicendum erit, quodnam habuerit initium, quæ ipſius fuerit conſtitutio, vel quam ob cauſſam poſitum dedicatúmque ſit. Si aliqua ſit fabula, vel aliquid aliud priſcum, horum nihil erit omittendum. Ad id verò cum veneris, non erit locus ſimpliciter tranſeundus: ſed cum aliis certaminibus oportebit hoc comparare. Nam id tibi ſuppeditabit dicendi copiam. Et hoc modo augebis orationem, vt ab anni partibus comparans. Si quidem vêris tempore agatur, explicandum erit agi in maxima temperie caloris, & frigoris; ſi in hyeme, in validiſſimo atque acerrimo (vt quiſpiam dixerit) tempore celebrari; ſi in æſtate, ad exercitationem contemplationemque ſpectatorum conſtitutum eſſe, & voluntatis indicium atque probationem exiſtere, & deficientibus athletis, ſpectatores decertare debere. Poteris etiam autumnum à fructuum collectione, ſeu & conſeruatione, non parum laudare: & ab eo quod iam homines à laboribus ceſſent, atque quieſcant. Deinde conſiderandum erit quomodo ſint diſpoſita certamina. Etenim ſi muſicum & gymnicum ſit, planè perfectum eſſe, in eóque nihil deeſſe, & ſine aliquo defectu, corporũ robo-

Vrbis laus.

re

re, vocum concentu, ac reliquis muſicæ partibus temperatum, exiſtere. Si autem gymnicum ſit, muſicam tanquam animum mollientem atque effœminantem abdicaſſe, corporum verò robur ſumpſiſſe, atque retinuiſſe: & ſollicitudinis & angoris modum ad fortitudinem, qua in bellis opus eſt, comparandam cenſerre plurimum.

Coronam præterea, quæcúmque ſit, ne ſilentio negligenter prætereas Non enim cum in hac re peragenda verſaberis, tibi laudes deerunt. Nam ſi quercum laudare contigerit, eam Ioui ſacram dices, & primum atque antiquiſſimum fuiſſe hominibus cibum: & nequaquam mutam aut elinguem: quippe quæ in Dodona ſit aliquando locuta. Si autem oliua fuerit celebranda, Palladi dicatam, laborum medelam, ex hac planta antiquos erexiſſe dedicaſſeque trophæa; hanc arborem eſſe ſignum & notam victoriæ; Palladémque, cùm ſuperaſſet Neptunum; hac prima coronatam fuiſſe diſſeres: & eandem certantibus eſſe familiariſſimam: athletarum enim certamina per oleum conficiuntur: nec non orationi ſociam exiſtere, eique multum ſuffragari, qua publici conuentus exornantur. Laurum quoque pari ratione laudibus efferes, dum Appollini ſacram, plantamque vatibus dedicatam dices: in qua planè laudanda, ſi Daphnes fabulam attingere volueris, non vtique alienum nec abſurdum videbitur. Similiter etiam, ſi quid aliud offuerit, vt Cereris frugus, vel pinus, circa vnumquódque iſtorum te poteris diffundere. Nec illud erit extra magnificentiam & gloriam, ſi certaminis coronam cum reliquorum certaminum coronis comparandam duxeris.

Quercus Ioui ſacra.

Regis verò laus, à te veluti totius orationis faſtigium, inducatur apponaturque; & quod verè omnium certaminum præſes, qui pacem tuetur, propter quam certamina perfici queunt. Nonnulli etiam illos qui ludos diſponunt, laudibus proſequūti ſunt: ſi quidem hi gloria inſignes ſint, quod aliis antè in rebus viriles fuerint, at in his ſplendidiſſimi atque ornatiſſimi reperti ſint. Si verò nulla habeas antiquorum, quæ in medium poſſis afferre, explicandum erit principium gloriæ, quæ ad patriam pertineat, eſſe maximum, & Græcorum generi maximè innatum. Reliqua elocutio ſit, vt vniuſcuiuſque natura & voluntas poſtulat.

Regis lauis, panegyris faſtigium

Verùm ſi in dicendo præſtare oportet, atque antecellere, vt quod ſentio dicam ingenuè, numquam auctor fuerim, vti eiuſmodi alocutio ſit vnius tantummodi, ſed varia ſimul & miſta: & alia ſint ſimplicitate excurrentia, alia oppoſitis & iſocolis Iſocratis reſpondentia, alia autem diſtributionibus expreſſa.

Scio enim, noſtratis chori ducem, & præſultorem, hanc viam, vel in pluribus, vt ita dicam, ſectatum fuiſſe: niſi quidpiam in aliquo præcipuè genere ſcribere propoſuiſſet. Cuiuſque autem formæ dicendi, materia videtur facultatem præbere. Verùm iis quæ excogitaueris, oportet etiam conſequentem & congruam elocutionem inducere: quemadmodum narrationes, & aliquid fabulæ habentia, ſimplici & non fucata oratione opus eſt explicare. Quæcunque autem de Regibus, vel de Dijs Optimis Maximis, litterarum monumentis mandare volueris, ea cum venuſtate, ſententiarum grauitate & maieſtate verborum dicenda erunt.

Quæ verò ad collationes, ſiue ſimilitudines, nec non ad comparationes pertinent, vrbano ſermone complecteris: niſi quiſpiam ad hoc dignū

Digitized by Google

aliquod orationis genus in omnibus præbuerit.

Illud tamen, quod prædictum eſt, habet plus oſtentationis, & maiorem affert populo delectationem, atque voluptatem.

N N.

* Πίστεως. Frigidè autem hîc Antimachus, *vel fide non careas.* Eſt in Græco, ζοῖον οἱ καρτ.ὶ Δημητειακοὶ ἢ πίστεως

Deinde, εὐπορήσεις δ' ἔτι καὶ περὶ τούτων ἑκάστου: ex quo apparet, εὐπορήσεις non referri ad πίστεως; puto legendum cum Sylburgio πίτυος: nam pinus, vt teſtatur Archias, præmium quoque fuit eorum certaminum.

PRÆCEPTA DE ORAtione Nuptiali.

Ex Dionyſio Halicarnaſſenſi.

Similia fermè habet Menander Rhetor Περὶ ἐπιθαλαμίων.

Oeconomia.

CAPVT IX

EXordium officioſum ad amicum, in quo ad ſignificandam gratulationem ſuam vſus eſt verbis συγχορεύειν, καὶ ἀναβακχεύειν. Bacchari dicuntur οἱ κοινωνοῦντες τῶν καλλιρητόρων ἐνθουσιῶντες. Statius in epith. Stellæ,

---*multùmque pares bacchamur ad aras.*

Epithalamii ſeu Nuptialis orationis partes

Primum argumentum à Diis (inquit) inuentoribus ducetur. Chriſtiani tanto vberius habent hoc argumentum, quanto Dei nuptiarum auctoris maieſtas, laruas omnes falſorum nominum obſcurat.

Secundum argumentum, à natura, ipſiuſque vi, & in rebus omnibus progenerandis fœcunditate: qui locus a Statio pertextus eſt in epith. Stellæ, verſu 182. μετὰ τὴν λύσιν τοῦ χάους εὐθὺς ἀπὸ τῆς φύσεως ἐδημιουργήθη γάμος. Menander Rhet.

Tertium argumentum, honeſtas nuptiarum.

Quartum, effectus, quædam ſpecies immortalitatis. τὸ ἀνθρώπειον ἐν τῇ κοινωνίας τοῦ γάμου γέγονεν ἀθάνατον.

Nuptiarum fructus.

Quintum argum. varia adiuncta, & vtilitates, quæ ex caſtis nuptiis proueniunt. Temperantia ex vagis thoris coërcitis. Affectus prolixior erga patriam, ob maius vinculum neceſſitudinis. Miſeriæ humanæ tolerabiliores ex ſocietate. Voluptates ex eodem contubernio iucundiores. Propagatio familiarum, pagorum, vrbium, affinitates & amicitiæ, vbi exempla fœlicium connubiorum afferenda.

Item Matrimonii.

Sexta pars, votum pro fœlicitate nuptiarum, & coniugum concordia. Omen & præſagium de liberis futuris, ac eorum honeſta educatione. Filij patrum εἰκόνες ἔμψυχοι. Exempla de claritate filiorum, & eorum gloria in parentes redundante erunt proferenda.

Septima pars, laus coniugum, quę præcipua eſt totius operis, & in nobilium panegyricis cæteris præponenda. Afferuntur laudationis iſtius capita, de quibus ſupra dictum eſt liquidiùs.

Octauum, Vaticinium de excellentia filiorum. Character autem huius orationis debet eſſe ſimplici cura limatus, ἀφελὴς & Xenophonteus.

Sic igitur ille.

MIhi profectò iucundum admodum fuiſſet, tuis non ſolùm adeſſe ſed intereſſe nuptiis, ô cariſſimum caput: quò tecum ſimul chorum ducerem, tecum baccharer: & paulo poſt conficiendum matrimonium, iterum atque iterum laudibus extollerem, Hymenæúmque (quem in nuptiis dici par eſt) canerem. Verùm cum vinculum hoc, quod ad litterarum ſtudia, ad præſentemque eruditionem attinet, nos inuicem ſeparet, (abſit enim vt mente, affectu & cogitationibus, quæ ad animorum coniunctionem ſpectant,

vtquam

vnquam ſeiungamur,) idcirco habeas hoc à me tanquam aliquod munus, ad vſum atque ornamentum nuptiarum, vt nec expers nec ignarus ſis eorum quæ de his dici conſueuere: ſeu tu id apud te ipſum ſeruare, ſiue aliqui tanquam ſymbolum ad promerandam gratiam conferre volueris. Forté igitur & tu iam à iuuentutis initio huiuſmodi orationē protuliſti, dum primam apud me Rhetoricorum viam ingreſſus, tum cæteris conſcribendis componendiſque rhetoricis exercitationibus operam nauares, tum etiam ea quæ quæſtiones vocantur, & ex his ea quæ ad orationem de nuptiis pertinent, & cohortationem ad eiuſmodi res ſtudioſè admodum perſequereris. In illis enim, quæ præcipua ſunt, hanc etiam in primis materiam iuuenes ad ſcribēdum deligunt, an ſit vxor ducenda. Oratio autem, quam nunc in manibus habemus, in eiuſmodi locutionum genere verſatur: nec ab iis, quibus in quæſtionibus Deorum vti conſueuimus, diſſentire videtur: quòd hi ſcilicet inuenêre oſtenderéque hominibus nuptias. *Iupiter Pater.* Iupiter enim & Iuno, primi coniungentes & copulantes. Proinde hic quidem omnium *pater* vocatur; illa verò, *iuga* nuncupatur: *Iuno iuga.* quòd marito fœminam coniungat: & ab iſtis diis, reliquorum Deorum, qui in nuptijs celebrātur, ac nuptiales nataléſque appellantur, cœtus in mortalium vitā prodiit. Et nuptiæ ſunt in cauſſa, vt Dij iſti ita nominentur, colantur, maximóque in honore habeantur. Nam abſque nuptiis, neque horum Deorum cultus celebrationéſque ad homines perueniſsēt. Deinceps orationem de natura oportet inducere, quòd hoc ipſius eſt opus, generare ſcilicet, concipere, & partum ferre. Idque per omnia ipſius opera, & animalia, & plantas tranſire.

Nuptiarum laus Adducemus poſtea differentiam, quæ eſt in hominum cœtu atque ſocietate: quòd alia ſanè imprudenter & temere miſcentur; homo autem ordinem quendam matrimonij, & inſtitutum inuenerit, non vt gregatim ferarum more laſciuire concedat, ſed qui duorum maximè commodorum coniunctionem ſocietatémque per vniuerſam vitam excogitauerit. In qua planè re commemoranda attinges, à fera, agreſtique ac erratica vita diſceſſiſſe, & ad humanū, manſuetum, ordinatúmque victum per matrimonium deductos fuiſſe. Et hominum genus cùm mortale ſit, ex matrimonij coniunctione, atque ſocietate, propter continuationis ſeriem, immortale effectum fuiſſe. *Matrimonij honeſti laus & fructus.* Nam ſuſceptione poſterorum, veluti lumen accenditur: quod & poſteritati per generationē hominis permanet, ac nunquam extinguitur. Et hoc vtique ſymbolum optimum, non pecuniarum, aut poſſeſſionum, ſed ipſius naturæ, & generis, non iniuria quiſpiā dixerit. Scrutaberis & quæres prætetea poſt hæc, quot bona eis contingant, qui vxores ducunt: Primùm quidem, ad gloriæ exiſtimationem: Nā temperantiæ fructum, quæ nimirum optima virtutis eſt pars, ſtatim ab ipſis nuptiis aſſequi incipiunt. Matrimoniū enim, continuò temperantes homines reddit: quoniam ij qui ad id ſeſe contulere, ab ilegitimo inordinatóque coitu liberari, ad ſolam propriam vxorem reſpicere videntur. Ex hoc námque homines honoratiores euadunt, fideliores beneuolentioréſque omnibus in rebus erga patrias cenſentur: eo quòd ſuos ipſorum liberos, tanquam obſides, patriis dederint: propter quos in primis neceſſarium eſt, vt in conſiliū adhibeantur recipiantúrque. Ad dolores etiam & difficilia quæ ſunt in vita, nuptiæ ſunt vtiliſſimæ

Digitized by Google

luſſimæ: quippe quæ hæc tanquã onera reddãt leuiora, cùm moleſtiarum omniũ vxores faciamus participes, & ex ſocietate & communicatione non minimam capiamus cõſolationem. Hinc ea quæ ſuauia & iucunda ſunt, neceſſe eſt vti videantur iucundiora, cùm ipſi non nobiſmetipſis tantùm lætemur, ſed filios, vxores, aliósque conſanguineos habemus, quibuſcum hæc communicemus, qui profectò hæc nobiſcum celebrent, nobiſcum gaudeant, ac lætitia ſimul efferantur. Hac de cauſſa dies feſti, ſolennes celebritates, ludi, conuentus publici, iucundiores ſunt: quia inter multos fiunt, & cùm multis cõmunicantur. Ex qua nimirum re affinitates augeri neceſſe eſt.

Addes etiã, quòd ex hoc primùm habitationes domúſque ſunt ædificatæ, ædificia coniuncta, poſtea pagi vicíque facti, & deinde ciuitates conſtitutæ. Ex matrimonio verò, quàm plurimorum cognitio, & cum externis hominib⁹ affinitas cognitióque eſt conſecuta. Ad quod comprobandum, apponendæ erunt & commemorandæ celebres & glorioſæ nuptiæ, vel antiquæ: & bona, quæ propterea hominibus prouenére, explicanda: & difficilia atque moleſta ferè omnia matrimonio depelli, necnon fugari, demonſtrandum: & quo pacto Meuelaüs propter nuptias Helenæ, immortalis factus ſit, & Peleus ob Thetidis matrimonium, & Admetus propter Alceſtim, fatalem mortem euitauerit.

Vbi autem de his ſatis dictum fuerit, precibus, quæ bonorum petitionem pro nuptus ac ſuſceptione liberorum habeant, vteris. Præterea tibi erit effingẽda malorum auerſio, vel vti prædicenti qualis vita ſit futura cum liberis; & quòd eorum chorus, ſi contingat, erit inſpiciẽti iucundiſſimus; & quòd rurſus inſtuarabitur quodammodo, & vnà cùm propriis liberis iterum adoleſcet. Tum etiam memorare oportebit ea quæ & ipſe aliquãdo in iuuentute geſſerit. Suauis enim & iucunda eſt eorum quæ in pueritiæ noſtra fecerimus, recordatio: nec aliud eſt quod nos rurſus faciat reuiuiſcere. *Pueritiæ recordatio ſuauis.* Si verò quiſpiam ſuã ipſius imaginem inanimatam inſpiciens delectatur, quãdo hanc non inanimem, verùm expreſſam, viuam & ſpirantem intuetur, & non vnam, ſed multas, (ſi ita contingat,) quanto magis lætari debebit? Hinc ruts⁹ diſcedendum, & attingendæ ſunt, atque commemorandæ aliquæ hiſtoriæ, in quibus ſint, quotquot mortales propter liberos floruerint, & propulſatis atque auerſis malis, fœlices fortunatíque euaſerint: vt Anchiſæ; Æneæ operâ, contingit. Opus eſt etiã perſonas illorum qui matrimonio coniunguntur, nequaquam ſilentio prætetire, ſed harum quoque laudes in medium afferre. Aliquãdo igitur hac dicendi forma in principio, aliquando in fine vtendum eſt. Si enim perſonæ fuerint gloria admodum celebres in principio; ſi minùs inſignes, hæc erunt ſubdenda & vltimo loco recenſenda. Laus autem, ea quæ in laudationibus ſunt, continebit, & loci ijdem ipſi erunt, à patria à genere, à natura, ab educatione: & quòd æquales, ſimiles, certíque ambo ſũt. Sumes itidem laudandi argumentum ab ipſorum parentibus atque maioribus: qui profectò ſi ex eadem ſunt patria; quòd iam diu familiares, atque peculiares ex loco ſint: ſi autẽ ex diuerſis, quòd à Diis Optimis maximè in hanc ſocietatem coacti fuerint: item ſi ex eodem genere ſunt, quòd incrementum amplificatio, & familiaritas affinitatis alia ad aliam acceſſit: proinde vinculũ multo firmius & validius effectum eſt. Quando autem à varijs ſtudiis atque inſtitutis

tutis ſunt, vt militiæ, vt literarū, cōcentum hunc, cùm ſapientiæ ſit adiuncta fortitudo, optimum eſſe conſentaneum eſt. Addes inſuper, quales par eſt futuros illos, qui ex his procreati ſuſcipiuntur. Si autē tu ipſe, qui orationem haberes, vxorē duceres, de hoc ipſo elegāter & venuſtè exordium faciendum eſt: quòd ſi amatores, amores & delicias ſuas laudāt, multo nimirū magis te decet matrimoniū laudare, quàm illos ſuas ipſorum delicias: & quòd oratione & diſciplina etiā ex hoc vīdendum eſt, tanquam iam exordientem, & de filiis vaticinantem, quò & ipſos in ijs quæ ad diſciplinā pertinent, præſtantes euaſuros veriſimili ac nequaquam diſſentaneum eſt. A ſimplici verò elocutione non erit diſcedendum, ſed Xenophontis & Nicoſtrati veſtigiis inhærēdum, in paucis ad grauitatem orationem efferendo, ſi alicubi ſentētiarum cogat magnitudo. Hæc ille.

PRÆCEPTA DE ORATIO ne natalitia.

Partes, & Capita Genethliacæ Orationis.

CAP. X.

Genethliaci artificiū.

PRimò occurrit, Tempus & dies ſi quid in eo celebre. Calendæ natalibus felices æſtimabātur. Item dies ſeptimus, & ſextus. Nonus dies menſis Soli conſecratus. Quintus decimus Mineruæ ſacer & plenilunio illuſtris.

Secundò, Anni tempeſtas commendanda.

Tertiò, Dies feſti, ſi ita contingat, commemorandi.

Quartò, Locus in quo quis natus eſt, conſiderandus.

Quintò, Familia eius qui laudatur, commemoranda.

Sextò, Deueniendum ad partem orationis præcipuam, quæ eſt laudatio eius cuius dies natalis anniuerſaria memoria celebratur, vbi præſcribitur modus & character iſtius laudationis.

Septimò, Precatio & Votum.

SEquitur oratio quæ in puerorum natiuitate dici cōſueuit: nuptias enim partus ſubſequatur oportet quam & ipſam hoc modo conuenit perficere. Cùm natiuitatis vniuſcuiuſque principium ſit dies in qua in lucem editur, pauca de die dicantur neceſſe eſt, quæ quaſi laudem occaſionis cuiuſdam & opportunitatis complectantur, atque contineant. Si vtique proprium aliquid, inſigne vel decorum præter alios dies habuerit: vt ſi calēdis natus ſit, quod eſt menſis principiū; Principium autem eſt optimum, & à principio ſūt omnia & quod eſt totius dimidium, vel totum, auctore Platone. Si verò ſeptimus, vel ſextus ſit, ſacros hos dies Diiſque dicatos eſſe dicemus. & cōmunitatem quandam eſſe cum Diis ipſis, ob natiuitatis opportunitatem. Poteris etiam de nouo dicere, quòd eſt Soli cōſecratus: & quòd conſentaneum eſt, illum qui eiuſmodi die natus fuerit, inſignem & illuſtrem euaſurum, & forte etiam (quemadmodum eſt Solis natura) benefi um. Si autem fuerit quintus decimus, hunc itidem Mineruæ attribui, & in hoc perfectum eſſe plenilunium: & quod par eſt, hanc viri natiuitatem eiuſmodi futuram, vt in ea nihil deſit: Eodem etiam modo de reliquis diebus, quos aut principio aut fini accommodare ſtudebis: & conſideratis ijs quæ in medium poſſis afferre, ſic laudem congerere conaberis. Poſtmodum verò & tempus, cuiuſmodi ſit, conſiderare neceſſariū erit & omnem tempeſtatem, aut hymis, aut vèris, aut reliquarum anni partium, quemadmodum in laudibus ad ludos attinentibus, temporum proprietates indicauimus; hye-

Dies nonus mēſis Soli ſacer.

Superſtitio antiquorum: Idus 15. Mineruæ conſecratus.

mi ſanè fortitudine, vere ſpecioſam venuſtatem tribuentes; æſtati agrorum fructus, & bonorum omnium copiam: reliquo autem tempori, operum vacationem, & laborum quietem.

Erunt præterea ſignificanda, quæ aliquando accidêre temporibus: vti ſi quis natus ſit die feſto, ſcilicet Bacchanalib⁹, aut myſteriis, aut aliquibus publicorum conuentuum ſolēnibus celebritatibus. Hæc enim omnia argumenti facultatem ad proſequendas laudes tibi ſuppeditabunt.

Hinc autem ad ea loca in quibus natus eſt aliquis, veniendum.

Primùm quidem ab eo quod nationem continet, ad Aſiam, ad Europam videlicet: & hinc rurſus explicandum, ſi natio Græca ſit, vel barbara: ſi ſapientia aut fortitudine prædita, vel ſi aliquid eiuſmodi inſigne atque præclarum in ſe habuerit. Deinde ad illud quod continetur, progrediendum; vt quænam ſit ciuitas, & ipſorum metropolis: aut ſi ſit ei quæ primum dignitatis locum obtinet, in honore proxima, ſi ampla & florens, ſi frequenti hominum multitudine referta, ſi ingeniis fœcunda, ac ad virorum virturem fertilis, aut ſi aliquod aliud ciuitatis ſtrenuè factum fuerit. Tum ea quæ in vrbe continentur, proſequeris; ex qua familia quis natus ſit quòd nō ex humili & abiecta, quòd non ex ignobili, ſed ex præclaro genere: ex quibus auis & parentibus? quorum laudem (prout res copiam ſuppeditauerit) perſtringes.

Hominis laus. Ad hæc, ad laudem illius de cuius laudatione agitur, cuiuſque eſt natalis dies, deuenies; quanā ſit natura; tum in iis quæ ad animi magnitudinem attinēt. Si magnus ſit, Aiaci: ſi pulcher & fortis, Achilli ſimilem dices; ſi boni, & prudentis conſilij, aut iuſtus, aut moderatus, & temperans fuerit, congruentibus perſonis, Neſtori, Themiſtocli, Ariſtidi, Phocioni illum æquiparabis Si comis & facilis ſit, quòd excandeſcentiam quandam laudabili manſuetudine admiſtam habet, & quòd ad agendū eſt efficax. Si autem paruus ſit, vt Tydeus, & Conon.

Explicabis etiam, qualis ſit in iis quæ ad degendam vitam pertinent: ſi lautus & elegans ſit, ſi magnificus; qualis in priuatos, qualis erga ciuitatem, tum liberalitate tum cæteris rebus quæ ad honoris & gloriæ ſtudia ſpectant. *Parui.*

Item ſi in aliqua ſcientia ſit eminens, vt in medicina, aut in rhetorica, aut in philoſophia; appoſitè, vt debet, laus quæ in his eſt, inducenda erit, ad quæcumque horum ſingula vtilia videbūtur. Sic enim multiplex, ampla, & copioſa fiet oratio, vt comprehendi poſſit qualis olim iam fuit, qualis eſt in præſenti tempore, qualémque in poſterum fore conſentaneum eſt. In hoc autem cùm erimus, nequaquam alienum aut abſurdum fuerit, ſi tam ab aliis Diis quàm ab iis qui natalibus præſunt, precibus petierimus, vti præſens vita atque futura, melior quàm præterita contingat, ac vt confectis multis temporum ſpatiis, liceat ad maturam, fœlicem fortunatámque ſenectutem peruenire. Hæc Dionyſius.

PRÆCEPTA DE Epithalamijs.

Hoc eſt de orationibus, quæ ad thalamum perfectis nuptijs recitari ſolebant.

Oeconomia.

CAP. XI.

Epithalamij partes. HÆc oratio eadem ferè eſt cum nuptiali. Exordium à propoſitione dicendorum.

Prima pars; Nuptiarum laus obiter percutienda.

Secunda

Secunda, laus coniugum, & eius præcipua capita.

Tertia, Affectus atque ſtudium ante matrimonium, & diligentia in nuptiis conciliandis.

Quarta, popularium atque affinium lætitia ex iſto connubio, ipſarúmque nuptiarum celebritas.

Quinta, Variæ perſonarum quæ occurent, circunſtantiæ.

Sexta pars, cohortatio ad mutuam concordiam. Sic igitur ille:

ANte Orationem de Natiuitate, (id enim multiplex) ampla & copioſa fiet oratio, quæ apud thalamum dici conſueuit, & ea quæ ſeparatim dicuntur, ſolet attingere: eadémque eſt cum nuptiali oratione, niſi quòd differt tantùm tempore; quia perfectis nuptiis hæc recitatur: in reliquis tamen prædictæ orationi penitus reſpondere videtur: & poſt nuptias, veluti Hymenæorum loco canitur. Sunt igitur etiam apud Sappho huius formæ dicendi exempla, cùm odæ epithalamij inſcriptionem habeant. Verùm quia carminis & ſolutæ orationis non eadem eſt tractatio, ſed longè diſpar & diuerſa ratio, quoniam ſicuti metris, ita enim mentis notione & ſententiis hæc differunt; hoc pacto hanc itidem orationem commodè tractari poſſe cenſeo, ſi in exordio ſtatim hoc ſignificaueris, alios quidem hymenæum canere conſueuiſſe, nos verò Hymenæi loco orationem habere, non tibiis, aut citharis, neque ædepol aliquo eiuſmodi cantu, ſed eorum laudibus, & hymnis, qui matrimonio copulantur.

Poſt hæc deinceps adducendum erit, quòd hominibus exiſtentibus nuptiæ ſunt admodum neceſſariæ. Ex his enim vniuerſa humani generis conſeruatio propagatióque depēdet: & quæcunque alia bona ad nuptias pertinent, oratione perſequeris.

Deuenies poſtea ad perſonas, quæ ad nuptias conuenēre, in eiſque verſantur, & quænam hæ ſint explicabis.

In quo ſanè de ipſarum genere, de educatione, de corporum pulchritudine, de ætate, quot fortunæ bona habeant, & quódnam earum ſtudium officiúmque ſit, diſſerendum erit. Eas præterea, diligentiam, vti matrimonium atque coniunctio efficeretur, adhibuiſſe: & quo animo ſint nuptiarum causâ familiares, itenque alieni, & ciuitas ipſa publicè. Et matrimonium planè omnibus curæ eſſe, ab omnibúſque ſummo ſtudio coli: & nuptias, cuipiam frequenti virorum mulierúmque conuentui, & calendarum celebrationi, & ciuitatis ſolemni feſto ſimiles exiſtere.

Quemadmodum autem in nuptialibus, poſt reliqua illud inſpicere dignum putamus, vti ſi ex eadem patria, ſi ex eodem genere: ita in his quoque eiuſmodi orationis partem non minimi faciendam eſſe duces.

Poſt laudes verò & laudationes cohortatio quædam nuptias celebrantibus accedat ad mutuum inter ſe ſtudium exercendum, ac ad vnum idémque ſentiendum.

Eo maximè autem, quòd plurima bona ex huiuſmodi concordia & amore neceſſariò contingant, ab vniuerſali materia, ad ſingularem propriámque orationem trahes: videlicet, quòd concordia omnibus hominibus eſt bonorum dux, quòd ab ea omnibus maxima commoda proueniunt, incredibiles vtilitates proficiſcuntur, & potiſſimè matrimonio coniunctis.

Ad quod comprobandum, ſi à celebri vſu non abhorrere volueris, illud Homeri ſcitè dictum tibi adducendum erit; nullum maius bonum, quàm dum vir & vxor concordes, & idem ſentientes, ædes habitent: quanto ob eam rem inimici dolo-

re, quantâque amici voluptate ◦ffi-ciantur.

Poſtremò precibus vteris, vt quamprimùm liberi procreentur, ac in lucem edantur; quò eorum nuptias inſpicere, Hymenæum canere, &eiuſmodi orationum conficiendarum materiam occaſionémque rurſus habere valeamus.

DE LAVDATIONE funebri.

CAP. XII.

Oratio-nis fune-bris or-tus. ANtiquum eſt orationis genus laudatio funebris; de cuius ritus origine, extat elegans diſſertatio apud Dionyſium Halicarnaſſenſem.

Vide ſu-periùs laudationem perſona. Verùm (inquit) Valerius, primus hunc morem apud Romanos inſtituerit, an inſtitutum à Regibus ſequutus fuerit, certò affirmare non poſſum.

Oratio-nis fune-bris ritus anti-quus. Quòd tamen hoc ſit Romanorum vetus inuentum, in funere illuſtrium virorum, virtutes eorum laudari, neque à Græcis primùm inſtitutum fuerit, ex communis hiſtoriæ ſcriptis didici; quæ tam vetuſtiſſimi poëtæ quàm celeberrimi hiſtorici prodiderunt.

Nam certamina quidem funebria, in honorem clarorum virorum gymnica, & equeſtria, à neceſſariis facta tradunt, vt ab Achille in Patrocli, & multò antè ab Hercule, in Pelopis funere.

Hos tamen publicè laudatos nulli prodiderunt; præter Athenienſes tragicos, qui ciuitati ſuæ aſſentantes, Theſeo Argiuos ſepelienti hoc quoque fabuloſè attribuerent. Serò enim Athenienſes legitimis funeris ritibus hanc laudationem funebrem reddiderunt, ſiue ab aliis qui ad Artemiſium, & Salamina, & Platæas pro patria occubuerant, initium duxerint, ſiue etiam à rebus geſtis in campis Marathoniis: ſed ea quoque quæ in Campis Marathoniis ſunt geſta, ſexdecim annis Bruti funere ſunt poſteriora, ſi modò ab his primis laudes in defunctos cœptæ ſunt dici.

Sed ſi quis miſſa facta hac quæſtione, quinam primi laudes funebres inſtituerint, examinare, aut ſcire voluerit, apud vtros mos iſte meliùs ſe habeat, longè prudentiùs hunc apud hos quàm apud illos conſtitutum reperiet: Quia, Athenienſes videntur, eorum cauſſa qui in bello cæſi ſepulturæ mandantur, orationes funebres inſtituiſſe: ex vna tantùm virtute, quæ in ipſa morte apparuerit, etiamſi quis cæteris in rebus fuerit nequior, exiſtimantes viros bonos iudicandos: At Romani omnibus viris claris, ſiue eorum ductu auſpiciiſque bella fuiſſent confecta, ſiue in Reipubl. adminiſtratione & gubernatione, prudentia dediſſent conſilia, & præclara ediſſent facinora, hunc honorem haberi ſtatuerunt; & non ſolùm iis qui in bello cecidiſſent, ſed etiam aliis, quemcúmque illi finem vitæ ſortiti fuiſſent: exiſtimantes, ob virtutes totius vitæ actæ, non ſolùm autem ob glorioſum obitum viris bonis laudes deberi. Hæc de origine funebris laudationis.

Extant funebres orationes Gregorij Nazianz. in Baſilium, in patrem, & ſororem: Ariſtidis, in Eteneum, Gregorij Nyſſeni, in Placidiam & Pulcheriam: Ambroſij, in Theodoſium, &c.

Quod verò ad modum attinet, quem idem Dionyſius tractat in technicis, ad eadem capita laudationis refertur, quæ ſuperiùs ſunt declarata. Addit verò inſuper aliquid de mortis genere & circunſtantiis, tum luget & deplorat, tum lachrymas abſtergit, & conſolatur; quod pleniſſimè ab Ariſtide, in funebri laudatione Eteonei *Orationis funebris ars.*

nei

nei præſtitum eſt. Nam poſt narratas eius virtutes, exclamat ſuo more, ὦ κύκλοι μὲν ὀφθαλμῶν κεκλεισμένοι τῷ ἅπαντα ἤδη χρόνῳ· καρδίη δὲ ἡ πρότερον χαριεστάτη, νῦν ἐν κόνει, &c. quæ ſuo loco reddemus:

Mox inducit Deos è machina conſolantes, παύσασθ', ὦ ἄνθρωποι, *Silete homines; nec enim miſer eſt puer, aut vir potiùs, nec miſeratione proſequendus ob iter quod inſtituit*: & ſimilia, quæ ſupra panegyrin ſortitur λόγος ἐπιτάφιος.

Epitaphia.

Ad hoc genus pertinent epitaphia, quæ ſunt laudationes & lamentationes vno verbo comprehenſæ: vt;

Vide Briſſon. in Formulis.

Aniciæ Phaltoniæ Probæ, Conſulis vxori, Conſulis filiæ, Conſulum matri, Anicius Probinus V. C. Quæſtor, candidatus, deuinctus maternis officiis, dedicauit. Et,

Parens infœliciſſimus, afflictus præpoſteritate naturæ, filium hoc tumulo condidit, quem importuna mors ademit, præripuitque ſenij baculum; cui iam defeſſa ætas adnitens, perbreues annos ſuos alleuabat; nunc autem mors adſequitur, quam triſtes lacrymæ deſeruerunt.

DE GRATIARVM actione.

CAP. XIII.

VT in humana ſocietate, vel habendæ, vel referendæ gratiæ officium eſt omnino neceſſarium; ſic neque ratio χαριστηρίων in Rhetoricis prætermittenda eſt: tota autem fermè ex iſtis locis decurrit: Quale ſit beneficium, quàm amplum, quàm vtile, quàm expetendum, à quo datum fuerit, an à Rege, Principe, duce, viro deniq; ſpectabili: Cui conceſſum; vni, an pluribus; an claro, & nobili: an abiecto, humili, immerito, vel non tam cumulata menſura promerito: quod ſæpius profitentur modeſtiæ cauſſa, qui gratias agunt: quo titulo datum: & tractatur ſæpè per extenuationem meritorum, & amplitudinem beneficij. Quando: vel citò, vt amantiùs; vel tardè, vt conſideratiùs; vel inter maxima negotia largientis, & anguſtias recipientis, vt cariùs. Quomodo: candido & profuſo animo, verbis expreſſis, onere nullo accipientis, commoditate maxima. Vbi: quo loco, publicóne an priuato: qua corona ſpectante, qua luce, qua frequentia hominum: & ſimilia.

Capita gratiarũ actionis.

Beneficium vt laudatur.

Partes autem fermè ſunt exordium, vel propoſitio rei, expoſitio & exaggeratio beneficij, repromiſſio beneuolentiæ, ſtudij, amoris, obſeruantiæ, &c. quæ facile eſt in Auſonij diſerta ſanè gratiarum actione, atque in ipſius Ciceronis orationibus, pro M. Marcello, & poſt reditum in Senatu, & ad Quirit. agnoſcere. Auſ. apertè incipit:

Exordium.

Ago tibi gratias, Imperator Auguſte: ſi poſſem, etiam referrem: ſed nec tua fortuna deſiderat remunerandi vicem, nec noſtra ſuggerit reſtituendi facultatem. Priuatorum iſta copia eſt, inter ſe eſſe munificos: tua beneficia, vt maieſtate præcellunt, ita mutuum non repoſcunt. Cicero ad Quirites, fluenti & ambitioſo exordij tractu vtitur.

Quod precatus à Ioue Optimo Maximo, cæteriſque Diis immortalibus ſum, Quirites, eo tempore, cùm me fortunáſque meas, pro veſtra incolumitate, otio concórdiáque deuoui, &c. Ad ſummum propoſitio eſt quædam beneficij & gratiarum agendarum deliberatio.

Exaggeratio beneficij.

Vtérque beneficium cumulatè exaggerat à prædictis circunſtantiis, tum præcipuè M. Tullius, magna ſermonis maieſtate, in eo quod ſibi collatum eſt beneficio, omnia bonorum genera contineri oſtendit, vt li-

heros, fortunas, amicitias, conſuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies feſtos, honorem, dignitatem, locum, ordinem, &c.

Perſona largientis.

Gratiani laus. Auſonius: Aguntur enim gratiæ, non propter maieſtatis ambitum, nec ſine argumentis, Imperatori fortiſſimo; Teſtis eſt vno pacatus anno, & Danubii limes, & Rheni. Liberaliſſimo. Oſtentat hoc diues exercitus. Indulgentiſſimo. Docet ſecuritas erroris humani. Conſultiſſimo. Probat hoc tali Principe Oriens ordinatus, &c.

Cui conceſſum.

Eo amplius beneficium eſt, quo ad plures attinet; nec omiſit illud M. Tullius in Marcello: Eſt verè fortunatus ille, cuius ex ſalute non minor penè ad omnes, quàm ad illum ventura ſit, lætitia peruenerit. Quod ei quidem meritò atque optimo iure contigit. Quis enim eſt illo, aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium ſtudio, aut innocentia, aut vllo genere laudis præſtantior?

Quo titulo.

Hoc præclarè tractat Auſonius ad Gratianum: Subiiciet aliquis: iſta quidem adeptus es, ſed effare, quo merito? *Quid me oneras ſciſcitator? Rationem fœlicitatis nemo reddit.* Deus; & qui Deo proximus, tacito munera diſpertit arbitrio: & beneficiorum ſuorum indignatus per homines ſtare iudicium, mauult de ſubditis dediſſe miraculum.

Quo, inquis, merito? ego nullum ſcio, niſi quod tu, piiſſime Imperator, debere te dicis, & hoc debere latiſſimè pertinet.

Quando.

Tu Auguſte venerabilis, diſtrictus maximo bello, aſſultantibus tot millibus barbarorum, quibus Danubij ora prætexitur, comitia conſulatus mei armatus exerces.

Quomodo.

Cùm Gratianus Imperator conſulatum Auſonio conferens, ſoluere ſe dixiſſet quod debebat, & adhuc debere quod ſolueret: hîc exclamat conſul Rhetor.

O mentis aureæ dictum bracteatum! ô de pectore candidiſſimo lactei ſermonis alimoniã! Quiſquámne tam parcus eſt in oſtentatione beneficij? quiſquam pondus gratiæ ſuæ, vim meriti profitetur alieni? quiſquam denique, quod indulget, quaſi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare, quàm donum? Certent huic ſententiæ veteres illi & Homerici oratores, ſubtilis deducta oratione Menelaüs, & intar profundæ grandinis ductor Ithacheſius, & melleo delibutus eloquio, & iam tertiæ Neſtor ætatis. *Bracteatũ dictũ.*

Vbi.

Conſilium meum ad Deum retuli: & quemadmodum ſolus, cui præſto eſt tam grande conſilium? an pleniùs cum Senatu, cum equeſtri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouinciis omnibus deliberaſſes? *Conſilia ad Deũ referre.*

Hæc igitur, & ſimilia adiuncta, quæ varia in diuerſis negotiis occurrunt, orationis filo pertexi ſolent. Poſtremò, repromiſſione tota oratio concludi ſolet: vt;

In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, ſempérque præſtabo, mihi neque in conſiliis de republ. capiendis diligentiam, neque in periculis à republ. propulſandis animum, neque in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro republ. lædendis libertatem, nec in perferendo labore induſtriam, ne in veſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam, &c.

DE

DE SALVTATIONIBVS Principum

CAP. XIV.

VSitatiſſimæ ſunt, & hoc tẽpore orationes, quas Græci vocant προσφωνήματα, quales ſunt principum virorum ſalutationes.

Seneca ſuaſoria prima. Antonij lepidum factum.

Eaſdem à veteribus vſurpatas teſtatur illa celebris Athenienſium oratio ad M. Antonium, vel potius adulatio, quæ egregiè deprehenſa eſt, & caſtigata. Nam cùm Antonius vellet ſe Liberũ patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi iuberet, habitu quoque & comitatũ Liberum imitaretur; occurrerunt venienti ei Athenienſes cum coniugibus, & liberis, & Διόνυσον ſalutauerunt. Bene illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet; dixerũt deſpondere ipſos in matrimonium Mineruam ſuam, & rogauerunt vt duceret. At Antonius ait ducturum, ſed doris nomine imperare illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait, Κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον ἔσχε, *Domine, Iupiter matrem tuam Semelem ſine dote habuit.* Huic quidem impune fuit, ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt.

Athenienſiũ aſſentatio caſtigata.

Hoc exemplo, diſcant adulatores, quàm ſæpè noxium ſit, apud Principes viros, hoc fœdiſſimæ aſſentationis genere leuiùs obgànire. Quod verò ad tractationem προσφωνημάτων attinet, antiquum illud Paryſatidis præceptũ perutile meminiſſe oportebit, verba eſſe ſeligenda byſſina, addo etiam pauca. Longum eſſet ire per ſingula, & eorum ineptias recenſere, qui in ea re peccant frequẽtiùs: quoties tacenda dicuntur, & dicenda prætermituntur, ſilentio? quoties ad gratiam conquiſitæ laudes, vanæ & mendaces obtruduntur, quæ perſonæ non magis conueniunt, quàm Pygmæo coloſſi crepidæ? Quoties ipſa prolixitas occupatas aures enecat, quæ iſtas aggreſſiones magis quàm prælij congreſſum formidant? Quamobrem ſapiunt, qui omiſſis parergis, quòd inſtat, nauiter exequuntur. Tria autem huius fermè ſermonis ſunt capita:

Primum, gratulari ſolet aduentum, atque omnium de ea re conceptam ſignificare lætitiam.

Salutationis partes.

Secundum, rationes iſtius gratulationis reddit, à meritis conſalutati principis: cuius laudes paucis quidem, ſed ſummo delectu, conquiſitis ſententiis perſtringuntur.

Tertium, vouet & dedicat mentes, animos, pectora, fortunas, ſpes, opes, & ſimilia.

Nunc autem, quoniam trita res eſt omnium penè gentium linguis, prolixioribus verbis abſtinebo.

DE LAVDE puerorum.

CAP. XV.

VT prima Solis Orientis crepuſcula ridere blandius ſolent, ſic & in pueris, in quibus vis pulcherrimæ naturæ paulatim efferueſcit, virtutum teneritas delectat & gratiam dicendi materiam, ſi non adeo locupletem, ſuis oratoribus ſuggerit.

Neque enim mihi Themiſtius in ſuo Valentiniano, neque Ariſtides in Eteoneo, iucundum laudationis campum, aut deſideraſſe; aut cùm obtigiſſet, humiliter tractaſſe iudicandi ſunt.

Pueri quibus capitibus laudãtur.

Laudentur fermè pueri ab his capitibus. A paterno maternóque genere, à ſimilitudine patriarum virtutum; quam viuam & ſpirantem in ſuæ vitæ pictura exprimunt; à forma corporis, & educatione: à pietate in Deum, obſeruantia in parenter, & præceptores; ab ingenij acrimonia, cum morum feſtiuitate, ſermoniſque affabilitate, coniuncta

A

A pudore, nnocentia, integritate, caſtimonia; ab induſt ria, eruditione, & artibus, cæteriſque animi & corporis ornamentis: Deniq e à ſpectũ maximarum; quæ omnia authores illi in iis quæ de pueris conſcripſerunt, encomiis ſuauiſſimè proſequuntur. Et bene quidem Themittius incipit:

Valentiniani pueri laus.

Ὦ παῖ δυοῖν ἀηττήτων πατέρων, ὐκ οἶδα ὃ, τι σε προσειπὼν, μᾶλλον τύχοιμι τοῦ προσήκοντος, πότερον τὸ μέλλον ἢ τὸ ὁρώμενον. O puer duorum inuictiſſimorum patrum ſoboles, haud atis liquet quo pacto te pro dignitate compellem, an ex præſenti, au etiam exfuturo te appellare debeam! Mox poſt generis amplitudinem attingit educationem: ἔτι ἢ ἐν ἀγκάλαις περιφερόμενος συστρατεύεις τῷ πατρὶ, καὶ συστρατηγεῖς, καὶ τρέφει σε ὐκ ἐν θαλάμοις κατακοιμίζων, οὐδὲ δημῷ προβάτων καὶ μυελῶν, ἀλλὰ ἐπὶ τῷ Ἴστρῳ, καὶ τοῖς χειμῶσι τοῖς Σκυθικοῖς. Iam verò in vinis geſtatus adhuc in expeditionem cum patre proficiſceris, cum eo exercitum ducis; neque te in thalamis blandè ſomnium concilians educat, ne cadipe ac medullis ouium, ſed ad Iſtrum atque in media Scytharum hyeme nutrit.

At verò Ariſtides, vt ſuo loco oſtendam, priuatas virtutes magis proſequitur. Non indiſertè hoc argumentum attigit Odapius in Eubaldo.

Prima literarum rudimenta eâ ætatula hauſit, qua vix cæteri loqui ſolent. Nemo totidem annorum non ab illo puer, in omnibus rebus prætεritus, nemo non relictus eſt. Itaque puer illis in ſtudiis iam non pueriliter ſe gerere, ſpeíque multo plus habere, & quàm illa ætas daret, videbatur.

Indole autem atque facie ea fuit, vt iurares illos Veneris pueros Amores, quos Poëtæ aiunt, Matri præſto eſſe, atque illudere, aliam oris formam, genarum, oculorum, non habere. Docere puerum incipio, nihil eorum quæ in aliis eſſe ſolent video in noſtro. Non deliciarum vllas illecebras, non paruos ad licentiam mores, non adiutam impunitate audaciam, non denique arrogantis fortunæ vliũ in pueri animo impreſſum veſtigium inſpicio: Non moleſtiam ſatietatémque dicendi, aut commorandi cum ſe natu maioribus. Nihil eorum in eo fuit; grata potiùs expetendáque omnia, &c.

LAVS ANIMALIVM.

CAP. XXVI.

Dixi copioſiùs de laude perſonæ, quia frequentius eſt hoc laudationis genus. Nunc oppoſitum initio ordinem ſequutus, methodum, quam in laudandis animalibus ſeruant Technici, paucis expedio.

Laudantur animalia à pulchro, vtili, & neceſſario: ſicut & res cæteræ. Hæc ſunt enim prima laudationis fundamenta.

Capita erunt, gens, parentes, robur, pulchritudo, labor, agilitas, cantus, humani ſermonis imitatio, fidelitas, gratus animus, amor in dominos, prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, & cæterarum virtutum adumbrata ſimulachra.

Exemplum habes in muſca Luciani: Tanta enim induſtria perſequutus eſt omnia, quæ de muſca dici aut cogitari poſſunt; vt vix aliud quicquam in hoc genere magis luculentum reperias.

Muſca laus.

Principiò enim quæcunque ad corporis habitum, compoſitionem membrorum, ſpeciem atque vſum partium pertinent, exquiritur. Mox ad interiora progreſſus, prudentiam, fortitudinem, reminiſcentiam, in eadem commendat ad ſummum victus & diætæ rationem. Nomen, genus,

Digitized by Google

genus, cognomines etiam puellas oſtendit. Et hæc quidem ex variis hiſtoriæ naturalis ſcriptoribus repetenda, eruditione & eloquentiæ ſuauitate temperanda; quo in genere plurimùm valent deſcriptiones: Non ſatis eſt enim oratori accepta ab hiſtoricis nudè & ſimpliciter enuntiare, ſed prætere a quibuſdam artis lenociniis ornare decorum eſt. Exemplum ſubiicio in laude apum, & formicæ.

Extat apud Quintilianum nobilis declamatio, in qua pauper damni per iniuriam dati actionem intendit diuiti, quòd eius apes veneno illitis floribus peremiſſet, vbi poſtquam ſuas narrauit fortunas, de apibus multa & præclara commemorat.

LAVS APVM.

CAP. XVII.

Ex Quin. decla. 13

CÆtera animalia videtur mihi natura vſibus noſtris genuiſſe, hæc etiam deliciis; cùm eo, quòd in illis, quæ vel ſcindendo ſolo, vel maturando itineri comparamus, multus antè redditus inſumitur labor, & cùm perdomanda, cùm alenda ſint, nihil tamen poſſunt ſine homine, & tantùm coacta proſunt.

Apis paruum hominis exemplar

Apes faciunt iniuſſæ fauos, ſine vllo orationis humanæ miniſterio, totus fructus vltro venit. Adiice, quòd cætera animalia, aut ſatis incurrunt, aut viribus nocent, primáque, vt fama eſt, hoſtiæ cauſſa pecudi fuit læſa fruges.

Harum ita innoxius per prata ſyluáſque diſcurrit labor, vt tantum factum opus appareat. Qua ſatis digna perſequar laude? Dicam animal quodammodo paruum hominis exēplar? Hoc humana excogitare non potuit ſolertia. Etiam ratio noſtra, quæ ſub terris lucrum inuenit, quæ maria inquiſitione ſua ſideribus immiſcuit, hoc tamen efficere, conſequi, imitari non potuit. Venena potiùs inuenimus.

Apū caſtimonia

Iam primùm futuræ laudabilis vitæ digna principia. Non illas libido progenerat, domitrix omnium animalium Venus: vtque homines in excuſatiónem ſui, fabulis tradiderunt, etiam Deorum poſteritas has regnis ſuis excepit: Abeſt inimica virtutum voluptas caſtis ſine labe corporibus. Solæ omnium non edunt fœtus, ſed faciunt. Ipſæ paulatim ſicut ſtipatæ ſunt, per mella viuiſcunt; &, vt opporteret, animal laborioſum, ex opere naſcitur.

Nulla apis niſi artifex naſcitur.

Inde vt adoleuit iuuentus, & ad ſimiles labores ætas roborata conualuit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in anguſtum multitudo noua turba laboret, quaſi habita verecundiæ ratione, cedit populus minor, ſuſpenſúmque proximis ramis examen humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit ſedes. Et cùm ingenia noſtra, quæ nos, ſcilicet ambitioſi noſtri æſtimatores, proxima diuinis credimus, ad percipiendas diſciplinas multo labore deſudent, nulla apis niſi artifex naſcitur. Quid credas aliud, quàm diuinæ partem mentis his animis ineſſe? Quid præcipuum referas? Non vt cætera animalia per paſtus vaga incertum quieti capiunt cubile, noctis arbitrio ſemper habitatura, ſed tutas ſedes continent, vrbes tectis, turba populos imitantur. Non vt ferè volucres, non vt præ entis modò cibi memores in diem viuunt, duraturus hyemi reponitur victus, & repletis vêre cellis tutus annus eſt. Etiam cùm ad humanos vſus opera ſubducta ſunt, reparare amiſſa contendunt, & labor damno incenditur; & nunquam deficit animus, antequam locus. Quid? quòd inter animalia, quæ non verba coniungunt, non verba rationis inuicem negant, tantus operis conſen-

ſus eſt, tanta difficillimæ rei, laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque vſus lucrum ducit, in publicum viuitur, & communes opes congeruntur in medium, nec fas eſt delibare guſtu, priuſquam plena horrea ſecuros ſpondeant menſes.

Quis porrò tantus ardor operis, quæve officiorum partitio, vt aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ liniant? Quæ ſeueritas in caſtiganda inertia? Multa dictu viſúque miranda, præuidere tempeſtates, nec dubio ſe cœlo tradere, nec vltra viciniam nubilo tendere.

Seueritas Fragia.

Nam ſi leues aura iniquior rapuit, ad dirigendos in deſtinata curſus modico lapilli pondere librare pennas: Illas maiorum pectorum totis pro regis caſtris procurrere, & inire bella, mortémque honeſtam pro duce oppetere. Adiice, quòd ſi quas, aut ætas longior, aut morbus oppreſſit, efferuntur priùs corpora, poſteriórque operum quàm funerum cura eſt. Quid illigare cruribus flores? quid ore ſuccos in publicum ferre? Ne tamen ipſius operis præcipua admiratio ſubit; non eſt temerè: nec fortuitam figuram, & ſedes modò reponendis cibis quæſiſſe credas: rudis cera componitur, accedit vſibus inenarrabilis decor: Nam primùm tenacibus vinculis fundamenta ſuſpendunt, tum ab exordio in omnem partem opus æqualiter creſcit, nec quicquam ex inchoatis paruum eſt, quod non ſua portione perfectum ſit: iam nec alia parte opus eſſet. Gemina frons ceris imponitur, & cùm foraminibus tantum ſpatium detur, quantum ad generanda examina puram ſpem capiat, (ipſi enim ſibi inuicem anguli hærent, & ita muro vinciuntur, atque alligantur, vt quod voles medium ſit) his textis, ne vniuerſi mellis effluat pondus, intercepta onera cluduntur. Quis non ſtupeat hoc fieri poſſe ſine manibus? nulla interueniente doctrina hanc artem naſci? Quod non diuinum habent, niſi quòd moriuntur?

Miſericordia.

Opus.

ENCOMIVM formicæ.

Ex Baſilij, Hieronymi, & cæterorum imitatione expreſſum noſtro ſtylo.

CAPVT XVIII.

PHilo, Iudæorum fermè omnium eruditiſſimus, idémque eloquentiſſimus: in eo commentario quem de plantatione Noëmi, diſertiſſimè, vt cætera, conſcripſit, fabulam narrat, non minùs ſuauitate iucundam, quàm ſapientiæ fructu præclaram. Deus, inquit, rerum omnium opifex, cùm admirabilem mundi ſtructuram, tanta rámque variâ partium non modò congerie, ſed & compoſitione conſurgentem, diuinæ mentis ſolertia machinatus, oculis ſubiecíſſet; fertur, ab iis quibus in hoc opere adminiſtris vſus fuerat, quæſiſſe: quidnam de tota vniuerſi ratione videretur: tum vnus admodum liberè, quod ſentiret, reſpondiſſe: vocem aliquam grandem, acutam, elatam, deſiderari: quæ omnes mundi peruagata regiones, ſine vlla intermiſſione, Dei laudes & ſapientiam prædicaret, & eam, quæ, vel in tenuiſſimis rebus cernitur, ſummi artificis induſtriam, imperitis hominibus prædicaret.

Preclarũ figmentũ Philonis.

Quæ profectò ſi res eſſet, non laboraremus in laude formicæ: nunc autem & ingenij humani imbecillitas, & ipſa rerum obſcuritas, tenebras dicentibus offundat, & de inſtitutæ orationis ornamentis plurimum detrahat, neceſſe eſt. Eſt certè formica, Dei opus, tam rei dignitate præſtans, artis ſubtilitate limatum, operis perfectione abſolutum; quàm humanis ſenſibus tenue, rude

Propoſitio.

Digitized by Google

de impolitúmque videri ſolet. In magnis ſiquidem corporibus, cœlo, terra, mari: vel certè in maioribus, vt in tot animantium figuris; affluente materia perfacilis molitio naturæ fuit: in his verò, tam paruis, tam contemptis, tam prope nullis, quæ ratio? quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? Et vbi fulgentes oculos, & viſum prætendit in formica? vbi odoratum applicuit, vbi inſeruit guſtatum? quomodo duriuſculis partibus, quaſi oſſibus corpuſculum interſtinxit? qua ratione venulas inſtar ramulorum diffudit? quo pacto, à vertice per dorſi vertebras ad caudam vſque diffluentem medullam produxit? qua ſolertia tenues membranulas diſtendit? qua molitione mouentem omnia ſpiritum acrem, vegetum, actuoſum, tam fragilibus & delicatis particulis affudit? An etiam iecur; & in iecore vaſculum bilis receptaculum; cor denique, & renes, coſtularum interſtinctione, quaſi parietibus obſepſerit, neſcio, cuncta tamen admiror: Sed nihil ingenio eſt admirabilius. Nam, quæ res in hac mortalium vita plurimum poſſunt, prudentia, fortitudo, religio, non obſcuris quibuſdam in formica notis, ſed tanquam in clariſſimo ſpeculo collucent.

Laus à corpore.

Ab ingenio.

Audio in prudentiæ comitatu duas eſſe virtutes primarias; cautionem, & prouidentiam: quarum illa in malis arcendis, hæc in bonis procurandis tota eſt. Iſtas verò, quis formicis, niſi iniquus Iudex fuerit, denegabit? Primum enim, quod per ſe maximum eſt, rempublicam habent, non Solonis aut Lycurgi præſcriptis, ſed æternis naturæ legibus conſtitutam: & ne continuus in quotidianis operibus labor, diſtractationem afferat amicitiarum, & ſocialis vitæ commercia ac voluptates minuat: certis diebus interquieſcunt, nundinas exercent, & miti hilaritate celebrant. Qui tunc omnium concurſus, quam amicæ ſalutationes, quàm dulcia, (ſi à nobis intelligerentur) colloquia: quæ animarum, quàm ſuauis, quàm iucunda conſociatio?

Prudentia.

Redeunt deinde in domunculas, quas ſibi multis mæandris flexuoſas ad varios vſus conſtruxerunt. Et ſilente quidem Luna, quaſi ſyderis abſentia contriſtatæ, intra cauernulas ſe continent; mox vbi riſit cœlo facies clementior, nullius rei magis impatiens, quàm otij effundit ſe portis niger formicarum exercitus, & rura proxima pabulatur: vnus omnium ardor, vna mens, vnus ſpiritus, munia diuerſa & prudenter inter ſe diſtincta exercent: Aliæ prædas per calles anguſtos, nunc humeris obnixæ, nunc pedibus auerſæ, magna corporis cõtentione conuectant: ferunt onera corpuſculis maiora, nec tamen ſub faſce ſuccumbunt. Aliæ venientes gratulationibus excipiunt, aliæ continuis morſibus humum egerunt, aliæ conſtructis aggeribus meatus aquarum excludunt. aliæ grana corrodunt, & veluti forcipe diuidunt, ne in herbam exeant; aliæ fruges madidas exſiccant, & ſuauiter in Sole apricantur: laborat tota gens, feruent opere viarum ſemitæ, ſilices ipſę teruntur ſub itinere: ita nihil non poteſt continua ſedulitas.

Labor & induſtria.

Quis inter hæc ſpectacula, tam piger, tam ſolutus, tam de ſe parum cogitans; qui non accendatur ad labores, qui non ſuis rebus inuigilet, quem non pudeat vinci à formica?

Neque verò magis laborioſæ ſunt, quàm fortes: (de noſtratibus nihil dico, quæ ſupra corporis modulum ingentis animi robore & fortitudine

Robur, & generoſitas animi.

Digitized by Google

ſunt prædıtæ :) aliæ ſunt Indicæ , (ſi neſcitis :) aliæ ſunt , quæ vt corpore longè grandiores, ita etiam valentiores ſunt , ad conflictus & prælia natæ. Degunt , vt ſæpius , apud Indos ſeptentrionales , qui Dardæ vocantur , auri (non tamen vt cæca gens mortalium) ſtudioſę. Ex quo, hyeme,cùm ab ęſtiuis laboribus datur vacatio, totæ ſunt in aurifodinis, ita nunquam poſſunt eſſe otioſæ: feruent, laborant , humum fodiunt, aurum egerunt , vincunt opera gigantum. At verò æſtate cùm ob vapores ſe in cuniculos abdidere, concurrunt ad prædas Indi latrones, vt auro ſine vllo labore potiantur. Verùm odore illico afflatæ peruolant formicæ , iratum ſtimulos exerunt, ſumma contentione ruentur ſuum, cum prædonibus decertant , & plerumque licèt pernicibus camelis fugientes , aſſequuntur , fœdáque laceratione contritos obtruncant. Feritatem ingenij dicet quiſpiam , & veſanam auri ſitim? Nihil minus,mihi credite : aurum quidem ad prædicanda Dei opera egerunt : cuius,ſi vt Solis & ſyderum aſpectu contenti eſſent homines , nihil in noſtrum genus ſæuirent : ſed cùm idem videant ad cædes, adulteria, ſacrilegia, & infinita , quæ quotidie experimur vitiorum portenta exportari : quid mirum ſi non ſecus ac ſummi numinis ſatellites , ad auertendum malorum omnium fomitem excubant? In quo non tam mihi ob fortitudinem,quam ob ſingularem iuſtitiæ amorem videntur commendandæ. Ecquid amplius poſtulatis à formica? religionem? (hoc enim vltimum promiſeram :) at certè,quod ſummæ pietatis eſt, mortuas ſepeliunt: nec detrita aſſiduis laboribus corpuſcula cùm defecerunt, ſepulchri honore carere patiuntur. Audio etiam,eas quæ in acie generoſè ceciderunt, ſi quando ab hoſtibus teneantur , maximo , quod inter eas fertur pretio, redimi : vt Iuſta virtuti reddantur : & ad ſimile factum ſimilémque virtutem poſterarum mens excitetur. Quid hac pietate manſuetius? quid hac iuſtitia æquius? quid religione ſanctius? Quòd ſi Ægyptij accipitrem cum Deorum honore coniunxerunt, quòd inſepultis cadaueribus terram ingerat : quo in numero formicam de mortuorum ſepultura tam ſollicitam, habendam putatis: ecquis erit tam iniuſtus & imprudens arbiter , qui cæteras animantes cum formica audeat comparare? Date,date quaſcunque libuerit , ipſum ſi vultis elephantum, & quantum ſuperetur à formica, cognoſcite. Ille inutili carnium mole & ſagina grauatur : hæc eximij corporis elegantia, & agilitate præſtat. Ille languidus eſt ingenio,& penè fatuus : hæc ſemper incitata viget acrimonia. Ille vel à vili puero regitur : hæc ne regis quidem maximi ferret dominatum. Ille ſi à muſca ſtimuletur, vlciſci non poteſt: hæc muſcas & cætera in ſuam prædam conuertit. Hic ad bella & alia onera gerenda ſeruiliter cogitur, hæc regnat in pace, in bello ſi quid opus eſt, dominatur. Ille ſeruituti mancipatus de victu ſibi parando, ne in diem quidem vel horam cogitat: hæc in annum ſua ſibi horrea, ſuas fruges comparat. Ille tota die torpet otioſus : hæc ne momentum quidẽ in otio patitur effluere. Ille modò draconum, modò hominum præda fit & ludibrium: hæc ſemper capit , rarò capitur. Ille in triumphis ad laſciuientium oculorum contemptum lentè incedens oſtentatur: hæc nonniſi mortua ad voluntatem victoris ſubſiſtit. Ille præter corpus nihil habet ſpecioſũ: hæc nihil minùs quàm corpus, habet conſpicuũ. Quo fit vt ad cœleſtium mentium contubernium, quas Deus his corporis cõpagibus expeditas eſſe voluit , quàm proximè

Formicæ Indorũ.

Formicarum religio.

Accipiter cur Ægyptijs ſacer.

Formica cum Elephanto comparatio.

Item Eleph. cũ Formica.

proximè accedat. Me quidem de formicæ laudibus dicentem, rei iamdudum fallit obſcuritas,& multa neceſſariò prætermittere cogit. Itaque aut illâ, quam initio dixi,vocè cœleſti ad prædicandum: aut meo' veſtróque omnium ſilentio ad mirandum, opus eſſe video.

DE LAVDE RERVM inanimarum.

Cap. XIX.

Inanima vt laudanda.

ANimalia conſequuntur res inanimæ,partim naturales,vt Cœlum, ſtellæ, elementa,pluuiæ,grandines, coruſcationes, fulmina, fontes, maria,lapilli,gemmæ,metalla,plantę, & cætera id genus: Partim manufacta,vt vrbes, ædificia,ſtatuæ: Partim quæ ad mores, actiones, & πάθη hominum ſpectant, vt vitia,virtutes,artes,bella, conuiuia, iracundiæ,libidines,morbi,ſupplicia: quæ omnia fermè ad deſcriptiones attinent:quarum ſatis amplam ſegetem in altero tomo ſubiiciam. Tria porrò in his deſcriptionibus ſeruanda potiſſimùm duco.

Primum, vt rei, quæ laudanda aut deſcribenda occurrit, non modò partes præcipuæ,ſed etiam minutæ quæque, acri diſquiſitione perquirantur: quod non niſi à rerum peritis præſtari poteſt. Nam examinanda ſunt genera, & ſpecies,cauſſæ,effecta,& adiuncta, quæ latum deſcriptionis campum ſuppeditant, non quòd omnia ſint vbique coaceruanda, ſed delectus fieri debet ex multis.

Deſcriptionis diſpoſitio.

Secundum, circa diſpoſitionem deſcriptionis non mediocris eſt prudentia, vt non ſit tumultuaria & deſultoria, ſed leni pellucidóque omnium partium tractu digeſta; quod præſtabitur ab eo qui collocationem argumentorum prudenter animaduerterit. Bene autem collocare mihi videntur qui priùs ea perſequuntur, quæ rei eſſentiam propiùs attingunt, mox cætera quæ ſunt magis aſcititia, commemorant. Poſtremò etiam addunt effectus,vſus,virtutes,vtilitates, & cætera id genus.

Itaque in deſcriptione rerum naturalium, vt tempeſtatis,terræmotus, peſtis,ſolent nonnunquam præmitti cauſſæ, vnde coaluerunt. In manufactis, materia & efficiens celebrantur,dein ſingula adiuncta notantur:ſi verò conſequantur effectus inſignes & luculenti, non ſolent prætermitti: quod fuſiùs poſteà declarabitur exemplis.

Tertium,ſtylus deſcriptionum duplex eſt,vnus hiſtoricus,preſſus, acer, & concinnus,alter Epidicticus,paulo magis pictus & effluens.Quid cuique loco & argumento conueniat, prudentia ſatis iudicabit. Nunc aliquot exempla delibemus.

LAVDATIO, ET deſcriptio Mundi.

Ex Theodoreto, & D. Cypriano.

Capvt XX.

MVndi laudatio, ſiue deſcriptio, præclarum eſt dicendi argumentum,in quo omnes omnium penè diſertorum calami deſudârunt. Hunc autem fermè modum tenent, vt per cauſſas, partes, & adiuncta filum trahant orationis. Sic Theodoretus oratione quarta de materia, & mundo,poſt exploſas variorum Philoſophorum ſententias,hanc primùm rerum molitionem à ſapientiſſimo & potentiſſimo artifice commendat, his verbis:

Ὁ δὲ τοῦ παντὸς ποιητὴς, οὔτ᾽ ὀργάνων, οὔτ᾽ ὕλης δεῖται, ἀλλ᾽ ὅσαπερ ἐστὶ τοῖς ἄλλοις τεχνίταις, καὶ ὕλη, καὶ ὄργανα, καὶ μόχθος καὶ χρόνος,

καὶ πόνος, καὶ ἐπιστήμη, καὶ ἐπιμέλεια, τούτῳ τῷ θεῷ τῶν ὅλων ἡ βούλησις. Ἠθέλησε δὲ οὐκ ὅσα ἠδύνατο. ἀλλ' ὅσαπερ ἀρκεῖ, ἐδοκίμασεν· ῥᾴδιον μὲν γὰρ ἦν αὐτῷ καὶ μυρίους καὶ δισμυρίους δημιουργῆσαι κόσμους.

Hæc vbi de opificis potentia & ſapientia attigit, præcipuas vniuerſi partes aggreditur. τῶν γεγονότων τὰ μὲν ἐστὶν αἰσθητά, τὰ δὲ νοητά· καὶ τὰ μὲν ἐπίγεια, τὰ δὲ ὑπερουράνια ἀναλκαίως καὶ ζῷα πεποίηκε.

Solet deinde ad ſingulas partes oratio delabi, quas nitido vernantique colore proſequitur. Quo in genere multa ſunt exempla quæ nos pluribus ſuo loco. Nunc iſtud Cypriani proluſionis inſtar audiamus.

Habet iſtam mundi pulchritudinem, quam videat; atque miretur; Solis ortum aſpiciat; rurſus occaſum mutuis vicibus dies noctéſque reuocantem; globum Lunæ, temporum curſus incrementis ſuis decrementiſque ſignantem; Aſtrorum micantium choros, & à ſummo de ſumma mobilitate fulgentes; Anni totius per vices membra diuiſa, & dies ipſius cum noctibus per horarum ſpatia digeſtos, & terræ molem libratam cum montibus, & proflua flumina cum ſuis fontibus, extenſa maria cum ſuis fluctibus, atque littoribus: Interim conſtantem pariter ſumma conſpiratione, nexibúſque concordiæ extenſum aërem medium tenuitate ſua cuncta vegetantem, nunc imbres contractis nubibus perfundentem, nunc ſerenitatem refecta raritate reuocantem. Et in omnibus iſtis incolas proprios, in aëre auem, in aquis piſcem, & in terra hominem. Hæc inquam, & alia opera diuina, ſint Chriſtianis hominibus ſpectacula.

LAVS IMPERII, Regionis, Vrbis.

CAP. XXI.

Latiſſimus erit dicendi campus, ſi hæc capita mente complectaris, & per eadem filum laudationis extendas. *Vrbis laus quibus decurrit capitibus.*

Erunt autem ſeptem, Origo, in qua primùm inquirendus fundator. *Origo.* An Deus, an Heros, an Homo, inquit Menander Rhetor, & de eius laude dicendum paucis; ſi obſcurus, & incertus, ſatis eum ſuæ vrbis gloria commendari oſtendes; Si famæ haud ita bonæ, apologia erit vtendum. *Ὁ·τ.*

Diuturnitas, ſiue antiquitas, cuius frequens eſt commendatio. Sic Athenienſes, cum Sole genitos; Arcades ante Lunam natos prædicant. Si vrbs antiqua, dices legibus naturæ ita conſtitutum eſſe, vt quod antiquiſſimum eſt, idem quoque ſit honore digniſſimum. Si recens, eam inſtar puellæ pubeſcere, & ad optimas quaſque ſpes in dies aſſurgere.

Fines, copiæ, opera, viri virtutes, Quæ quidem omnia in Romæ laudatione apud Ariſtidem & cæteros facilè apparent, & animaduertet qui grauiſſimos quoſque authores legerit, quorum teſtimoniis vtitur eruditus Lipſius, de magnitudine Rom. *Roma laus.*

Eius Origo eſt ab Ænea & Troianis.

Antiquitas excedit annorum duo millia, & trecentos.

Fines, ab oriente fuerunt Euphrates: à meridie Nili cataractæ, deſerta Africæ, & mons Atlas: ab occidente Oceanus, & à Septentrione Danubius, & Rhenus: tales ſub Auguſto Imperatore termini ſunt conſtituti.

Copiæ.

Tum maritimæ, tum pedeſtres erant,

erant,quæ ad tanti imperij incolumitatem ſufficerent.

Opulentia.

Ad auri centum & quinquaginta milliones ex annuis reditibus.

Opera.

Maximè laudantur in vrbe, ſitus, munitio,amplitudo, hominum multitudo,alimenta, ædificia,templa, fora,theatra,circi,balneæ, thermæ,viæ, pontes,ſtatuæ,monumenta, aquæductus,priuata ædificia.

Quæ omnia breuiter eruditionis cauſſa in antiqua Roma admirabilia fuiſſe oſtendit Lipſius in Admirandis.

Situs.

φύσις χώρας nominatur à Menandro Rhetore, in quo primùm conſideratur ſalubritas,quæ magni eſt momenti,& laudatur vrbs, vel domus, quo eſt λαμπροτέρα, εὐπνουστέρα, ὑγιεινοτέρα, vt loquitur Plutarchus.

Situs vt laudandus.

In vniuerſum autem,vt notat idem Menander, conſideratur ſitus, ratione cæli,maris,terræ:ſi locus ad orientem ſpectat,laudabis in eo lucis principium, & quaſi ſolis cunabula:Si ad occaſum, dices, quòd inſtar coronidis appoſitus, ſolem cum laudationibus & hymnis dimittere videtur: Si ad meridiem,quòd in cælo, velut in acie plagæ cœleſtis medium occupat: Si ad Septentrionem,quòd inſtar arcis munitiſſimæ editiſſimam mundi partem obtinet:Si montoſus eſt, laudabis munitionem, & cum neruoſo quodam corpore comparabis:Si planus, mollitiem & æquabilitatem: Si regio ſicca eſt, qualitatem in ea cœleſtem commendabis:ſi fœcunda,vtilitatem: ſi infrugifera, frugalitatis alumnam dices.

Hæc ille Rhetor Græcus: apud quem plura quoque de ſitu vrbium videri poterit.

Liuius nonnulla in Romæ ſitu commendat his verbis:

Non ſine cauſſa Dij hominéſque hunc vrbi condendæ locum elegerunt, ſaluberrimos colles,flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quo maritimi conuentus accipiantur,mare vicinum ad commoditates,nec expoſitum nimia propinquitate ad periculum claſſium, externarum regionum; Italiæ medium.

Munitio.

Munitiones laudantur à loci ingenio,& operibus hominum.

Roma munitiſſimo loco ſita, vt Alpibus, & Apennino defenſa: quod Rutilius hiſce verſibus celebrat:

Si factum certa mundum ratione fatemur,
Conſiliúmque Dei machina tanta fuit:
Excubiis Latiis prætexuit Apenninum:
Clauſtráque montanis vix adeunda viis.
Inuidiam timuit natura, parúmque putauit
Arctoïs Alpes oppoſuiſſe minis:
Sicut vallauit multis vitalia membris,
Nec ſimul incluſit, quæ pretioſa tulit:
Iam tum multiplici meruit munimine cingi,
Sollicitóſque habuit Roma futura Deos.

Hominum multitudo.

Decus vrbis quoque eſt hominum multitudo: nec abs re Ariſtides orator, qui Adriani temporibus floruit, Romam comparat cum Homerica niue,quæ excelſorum montium iuga operit,& agros item ac pinguia virorum culta abdit; tantam Romam eſſe,vt in quacumque parte quis conſtiterit, nihil impediat, & in media eum eſſe: ὅπου δ' τις αὐτῆς γίγνοιτο, οὐδὲν δεῖ τὸ κωλύον ὁμοίως εἶναι ἐν μέσῳ.

In

Digitized by Google

Alimenta.

In alimentis conſideratur bonitas, copia, ſalubritas, comportandi & emendi facilitas.

Ariſtd. Mare per medium veſtrum imperium porrigitur, cui vndique amplæ regiones adiacent, neceſſaria pleráque vobis ſubminiſtrantes. Nam ex omni terra marique, quicquid vel anni tempora gignunt, vel regiones ſingulæ, fluuij, lacus, artéſque item, & ingenia, tum Græcorum tum barbarorum, proferunt, id omne ad vos defertur. Itaque ſi quis talia omnia videre deſiderat, is vel per totum orbem peregrinetur neceſſe eſt, vel in veſtra iſta vrbe verſetur. Quicquid enim apud alias vel creſcit, vel conficitur, hîc affluit & abundat: tot autem & tantæ onerariæ naues, ſingulis anni temporibus appelluntur, vt vrbs, communis quædam orbis officina videatur. *κοινόν τι τῆς γῆς ἐργαστήριον*, vt appellat.

Ædificia.

Ædificia magnum vrbi decus afferunt, & publica quidem primùm laudanda, deinde priuata commendantur à materia, forma, artifice, fine, partibus, adiunctis.

Illa per Synathroïſmon laudat Ammianus lib. 16. cap. 6. vbi Conſtantij ingreſſum in vrbem Romam deſcribens, ipſum intuentem & mirantem præcipua operum, facit.

Montes Romani. Deinde intra ſeptem montium culmina, per accliuitates planitiémque poſita vrbis membra colluſtrans, & ſuburbana, quicquid erat, primum id eminere inter alia ſperabat, *Tarpeia rupes.* Iouis Tarpeij delubra, quantum diuina terrenis præcellunt, lauacra in modum prouinciarum extructa, amphitheatri molem ſolidatam, lapidis Tiburtini compage, Pantheon, velut regionem teretem, ſpatioſa celſitudine fornicata, elatóſque vertice ſcanſili ſuggeſtus Conſulum, & priorum Principum imitamenta portantes, & vrbis templum, forúmque Pacis, & Pompeij theatrum, & odeon, & ſtadium, aliáque inter hæc decora vrbis æternæ.

Templa.

Templorum laudatur antiquitas, altitudo, longitudo, latitudo, materia, ſtructura, ornatus, donaria, religio, &c. Romæ quadringenta & viginti quatuor fuerunt: Celeberrima, Tarpeion, Pantheon, Templum Pacis: *Romæ templa.* Tarpeion ſiue Capitolium templum, quale erat ſub Tarquinio, *Templũ Capitolinum.* deſcribit Dionyſ. Halicarn. Situm eſt, inquit, in altera crepidine, habétque in ambitu octo iugera, ſic vt latera ſingula ducentorum ferè pedum ſint: exigua latitudinis & longitudinis eius differentia, niſi quòd iſta illam vincit vix pedibus quindenis: qua parte frons eius meridiem ſpectat, triplici columnarum ordine circumcingitur; ab aliis lateribus, duplici. In ipſo ſunt tres ſellæ ex ordine à lateribus communione parietum clauſæ, media eſt Iouis vtrinque, altera Iunonis, altera Mineruæ, ſub eodem laqueari eodémque tecto

Conferamus ſi placet cum hac deſcriptione Epheſiæ Dianæ templum, *Templũ Dianæ Epheſiæ.* miraculum orbis terrarum. Sic deſcribit Plinius naturalis hiſtoriæ lib. 36. c. 14. Magnificentiæ vera admiratio extat templum Epheſiæ Dianæ, ducentis annis factum à tota Aſia: in ſolo id paluſtri fecére, ne terræ motus ſẽtiret, aut hiatus timeret: ne in lubrico atque inſtabili fundamenta tantæ molis locarentur, antè calcatis ea ſubſtrauere carbonibus, dein velleribus lanæ: vniuerſo templo longitudo eſt quadringentorum viginti quinque pedum, latitudo ducentorum viginti; columnæ centum viginti ſeptem à ſingulis regibus factæ, ſexaginta pedum altitudine, ex his triginta ſex cælatę, vna à Scopa. Operi pręfuit Cherſiphron

Cherſiphton architectus. Summa miracula, Epiſtylia tantæ molis attolli potuiſſe: id conſequutus eſt ille vt peronibus arena plenis molli puluino ſuper capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, vt ſenſim totum in cubili ſideret; difficillimè hoc contingit in limine ipſo, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit, nec ſedit in cubili anxio artifici mortis deſtinatione ſuprema. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum inſtar obtinent nihil ad ſpecimen naturæ pertinentia. Vide etiam quæ Ioſephus habet de templo Hieroſolymitano, libro ſexto de bello Iudaïco, cap. 14. τὸ δ᾽ ἱερὸν ἵδρυτο, &c. vbi fusè hoc mundi miraculum deſcribit.

Theatra.

Theatra præcipuum locum obtinent inter vrbis ornamenta, in quibus ſpectantur partes, vt ſcena, poſt ſcenium, orcheſtra, cunei; cauea: deinde ornatus, vt columnæ, tabulæ, ſigna, ad ſummum totum ſcenicorum choragium. Nonnulla attigit Plinius lib. 36. cap. 15. in theatro Scauri. M. Scaurus fecit in ædilitate ſua opus maximum omnium quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora: verùm etiam æternitatis deſtinatione theatrum hoc fuit: ſcena ei triplex altitudine trecentarum ſexaginta columnarum, in ea ciuitate quæ ſex hyemettias non tulerat ſine probro ciuis ampliſſimi: Ima pars ſcenæ è marmore fuit, media è vitreo: inaudito etiam poſtea genere luxuriæ, ſummæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus, imæ duodequadragenûm pedum; ſigna ærea inter columnas fuerunt tria millia numero, cauea ipſa cepit hominum octoginta millia, cum Pompeij amphitheatro toties multiplicata vrbe, tantóque maiore populo, ſufficiat largè quadraginta millia, &c.

Fora.

Fora Romæ quinque, Romanum Iulium, Auguſtum, Tranſitorium, Vlpium; non prætermittuntur ab encomiaſtis, quæ erant prorſus magnifica.

Balnea.

Balnei ſtructura laudanda, excutiendæ partes ſingulæ: ornatus deinde inſigni laude non caret. Habes de hac re luculentum exemplum ex Luciano, de quo nos libro vndecimo: Seneca quoque perſtringit epiſt. 87. Pauper ſibi videtur, ac ſordidus, niſi parietes magnis ac precioſis orbibus refulſerint, niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſint, niſi illis vndique, & in picturæ modum variata circumlitio prætexatur, niſi vitro circumdetur, niſi Parius & Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo templo ſpectaculum, piſcinas noſtras circumdederit, niſi aquam argentea epitonia fuderint. Et adhuc plebeias fiſtulas loquor: quid cùm ad balnea Libertinorum peruenero, quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtiuentium, ſed in ornamentum poſitarum, & impenſæ cauſa; quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? eò deliciarum venimus vt nihil niſi gemmas calcare nolimus.

Aquæ ductus.

In aquæ ductibus ſpectantur moles, artificia, operis vtilitas, iucunditas, neceſſitas, &c. De quibus Plinius: Si quis, inquit, diligentiùs æſtimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piſcinis, domibus, Euripis, hortis, ſuburbanis villis, ſpatióque aduenientium extructos arcus, montes perfoſſos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum. Lepidè Rutilius:

Quid loquor aërio pendentes fornice riuos,

Quæ vix imbriſeras toleret Iris aquas?
Hos potiùs dicas creuiſſe in ſydera montes.
Tale Gigantæum Græcia laudat opus.

Pontes.

In Pontibus conſideratur fluminum celebritas, Pontium neceſſitas, ſtructura, firmitas, vſus, vtilitas, & cætera, de quibus Xiphilinus. Traianus imperator pontem lapideum ſuper Iſtrum ſtatuit, quem ego nec dignè quidem habeo admirari. Nam etſi alia pulcherrima principis eius opera extant, tamen hoc eſt ſuper omnia: pilæ igitur eius ſunt viginti è lapide ſecto, & quadrato, quæ altitudinem habent centum & quinquaginta pedum, latitudinem ſexaginta, diſtant inter ſe centum octoginta pedes fornicibus deuinctæ; quomodo autem non aliquis ſumptum in iſtas pilas admiraretur? quomodo non & conſtituendi firmandique modum, idque in flumine magno & vorticoſo, & fundo ipſo infido & limoſo? nam nec auertere quidem curſum fluminis licuit vllo modo. Nec verò de magnitudine fluminis ideo dixi, tanquam ibi maximum ſit, imò verò alibi duplo maius eſt, aut triplo, atque inſtar pelagi ſe diffundit: ſed quia locus ille arctiſſimus ibi locorum, & aptiſſimus ponte iungi, eſt tantus. Quo autem magis in arctum illud ex lato extrahitur, & rurſum in latum ſe effundit, tanto nimirum & rapidiùs fluit, & profundiùs exiſtit, hoc quoque difficultatem, atque arduum operis valde auxerit. Magnitudo igitur Traiani ex eo quidem conſtat: non tamen vſum nunc nobis præbet, ſed pilæ duntaxat ſtant; quaſi in eum finem modò ſtructæ, vt documento ſint nihil eſſe quod ingenio humano non poſſit effici.

Priuata ædificia.

In priuatis ædificiis ſunt domus & villæ. In quibus laudatur amplitudo, ſtructura, ornatus. Tanta erat laxitas maiorum ædium Romæ, vt anguſtè ſe habitare putaret, huius domus tantum pateret quantum Cincinnati rura patuerunt: erant autem quatuor iugera: Molitio admirabilis erat; columnæ ex longinquis regionibus conquiſitæ: de quibus tam ſæpe mentionem faciunt Poëtæ. Propertius:

Quòd non Tænariis domus eſt mihi fulta columnis,
Nec camera auratas inter eburna trabes.

De ſtructura & ornatu communiter Seneca epiſt. 96. Quid inter pueros & nos intereſt? niſi quòd nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus cariùs inepti? illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis delectant, nos ingentium maculæ columnarum, ſiue ex Ægyptiis arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquam, vel capacem populi cænationem ferunt: miramur parietes tenui marmore inductos; cum ſcimus quale ſit quod abſconditur, oculis noſtris imponimus, & auro tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudeamus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare: quid, quod, vt ait idem, verſatilia cœnationum laquearia ita coagmentabant, vt ſubinde alia atque alia facies ſuccederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur?

Nero Cæſar veſtibulo ædium ſuarum coloſſum centum viginti pedum habuit, deinde porticus triplices, item ſtagnum maris inſtar circumſeptum ædificiis, ad vrbium ſpeciem, rura inſuper aruis atque vinetis, & paſcuis, ſyluiſque varia, cum multitudine omnis generis pecudum, & ferarum: in cæteris partibus, cuncta auro lita, diſtincta gemmis, vnionúmque conchis; erant cœnationes *Ædificiorum luxus.*

Digitized by Google

tiones laqueatæ tabulis eburneis verſatilibus, vt flores, & vnguenta de ſuper ſpargerentur; præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò, vice mundi, diebus ac noctibus circumagerentur.

Villa.

Specimen villarum aſpice in vna villa. Extat, inquit Plinius, Gordianorum villa Prænestina, ducentas columnas vno periſtylio habens: quatum quinquaginta chariſteæ Claudianæ, quinquaginta Syenitides, quinquaginta Numidicæ, pari menſura ſunt, in qua baſilicæ centenariæ tres, cætera huic operi conuenientia, & thermæ quales præter vrbem nuſquam in orbe terrarum. Commemorat quoque Plutarchus in Lucullo eius ædificia ſumptuoſiſſima: nam ad Neapolin tumulos ſuſpendit foſſuris, euripis, & riuis piſculenta ædificia ſua circumiecit, diætas mari nas extruxit, quas Tubero ſtoïcus contemplatus, appellauit eum Xerxem togarum.

Sed operæpretium eſt egregiam Caij Plinij Iunioris epiſtolam lib. 5. epiſt. 6 legere, vbi de induſtria villam omnibus coloribus depingit.

Fontes.

Laudem fontis petemus ex Plinio. Fons oritur in monte, per ſaxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manufacta; ibi paulum retentus in Larium lacum decidit, perinde die ſtatis auctibus & diminutionibus creſcit decreſcitque, cernitur id palam, & cum ſumma voluptate deprehenditur: iuxta decumbis, & veſceris; atque ex ipſo fonte (nam frigidiſſimus) eſt potus.

Flumina.

Flumina laudantur ab ortu, ſcaturigine copioſa, velocitate, colore, piſcatu, piſcium generibus, & multitudine, & aliis fluuiis, quos recipiunt, & locis, per quæ fluunt, denique à nauium frequentia.

Montes.

Mons celebratur à magnitudine, radicibus, vallibus, vitibus, miraculis, prodigiis, rebus memorabilibus, frugum vbertate, & copia.

Agri.

Laudationis in agro capita erunt, fertilitas, amœnitas, varietas arborum, & herbarum, cultura, ſitus.

Viri & virtutes. Sed omnino laudanda ſunt vberiùs ea quæ communi conſenſu maiora ſunt, *religio, legum maieſtas, ritus, conſuetudines, priuilegia, iuſtitia, clementia fortitudo, probitas, conſtantia, ars militaris, doctrina ſtudia, Gymnaſia, opificum induſtria,* de quibus diximus ſuperiùs.

Quæ Cicero pro Flacco, ſectione 62. paucis complexus eſt, cùm de Athenarum vrbe ſic agit:

Adſunt Athenienſes, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortę, atque in omnes terras diſtributæ putantur. De quorum vrbis poſitione propter pulchritudinem, etiam inter Deas certamen fuiſſe proditum eſt Quę vetuſtate ea eſt, vt ipſa ex ſeſe ſuos ciues genuiſſe dicatur: & eorum eadem terra parens, altrix patria dicatur: authoritate autem tanta eſt, vt iam fractum prope ac debilitatum Græciæ nomen huius vrbis laude nitatur.

Et de Lacedæmoniis.

Adſunt Lacedæmonij, cuius ciuitatis ſpectata & nobilitata virtus, non ſolùm natura corroborata, verùm etiam diſciplina putatur: qui ſoli in orbe terrarum ſeptingentos iam annos ampliùs vnis moribus, & nunquam mutatis legibus, viuunt.

Ibidem de Maſſilia, & cæteris.

LAVS VIRTVTVM, & Scientiarum.

CAPVT XXII.

LAus Virtutum, & Scientiarum, iis fermè capitibus excurrit, quæ in laude perſonæ notaui ſuperiùs.

Digitized by Google

In virtutibus quippe expenditur honeſtas, vtilitas, neceſſitas: quòd vt pleniùs aſſequatur orator, modò earum definitionem, ſeu potiùs deſcriptionem clariſſimis pingit coloribus, modò ipſius obiecti dignitatem amplificat, modò eiuſdem virtutis varias partes, & quaſi membra ſingula diſquiſitè percurrens explicat, modò eius originem & cauſſas arceſſit, modò effectus admirabiles ponit ob oculos, modò contrariorum vitiorum pingit deformitatem, modò inferiorum virtutum comparatione, eam, quam laudat, celſiùs attollit.

At hæc contexit ſapientum effata, hiſtorias, ſimilitudines, emblemata, quibus quaſi teſſellato opere diſtinguatur oratio. Horum nonnulla perſequutus eſt Aphthonius in Encomio ſapientiæ: Primum enim ab eius dignitate incipit, & oſtendit, ſapientiam *Communem eſſe Deorum poſſeſſionem*, κοινὸν κτῆμα θεῶν.

Sapientiæ laus.

Nam Iunoni nuptias, Marti bella, Vulcano fabrilia, Neptuno tribui nauigationes; ſapientia verò omnes indigere, καὶ θεοὶ μὲν αὐτὴν ἐκτήσαντο σύμφυτον: Proinde ſemen eſſe quoddam cœli, & radium ſummæ maieſtatis, quo qui inter mortales præditi ſunt, hos θεῶν παῖδας appellamus.

Mox ad eius neceſſitatem & varias vtilitates delabitur, & plenè indicat, ſapientiam, omnium eſſe temporum, omnium negotiorum propriam, nec magis pacis quàm armorum, πολιτεύεται μὲν γὰρ κατὰ πόλεμον, ὡς εἰρήνην παντελῶς ἀγνοήσασα, τῆς δ' εἰρήνης οὕτω μετέχει ὡς ἀγνοοῦσα καθάπαξ τὰς μάχας.

Deinde eius commoda vbique terrarum in vita ciuili percurrit, & quid imperatoribus & belli ducibus, quid agricolis, quid nauigantibus, quid vniuerſo hominum generi conferat, oſtendit.

Αὕτη γεωργοῖς αἰτία τῆς γῆς, καὶ τοῖς πλέουσι τέμνει τὴν θάλατταν, &c.

Nec ſatis; ipſam ſapientiam in cœlum penetrantem inducit, & totam ſuperioris mundi Oeconomiam admirabili virtute complexam.

Αὕτη καθεῖν οὐ χαλεπὸν ἐκ τῶν ἀπορρήτων οὐρανὸς ἔχει παρ' ἑαυτῷ. Καὶ γὰρ ὅσον ἥλιος περιδραμὼν ἔχει, μόνη σοφία τοῖς ἀνθρώποις ἐξεῦρεν

Quartò, eius diuerſos effectus artificioſè per hiſtorias explicat, vt cùm dicit, ſapientiam, Troiam cepiſſe; ſapientiam, Cyclopis oculum effodiſſe; ſapientiam, Perſarum robur contriuiſſe.

Poſtremò auget à comparatione minorum, & ſapientiam cum fortitudine comparans, hanc longè inferiorem, illam glorioſiorem planè declarat.

Εἶτά τις αὐτῇ ἀνδρείαν παραβάλλει; & cætera.

Ad hoc genus pertinent λόγοι, quos antiqui χρείας, ab vtilitate nominarunt; ſunt enim propriè orationes de vitiis & virtutibus, aliqua ſententia complexis, quæ tractantur ſæpiſſimè per paraphraſes, & deſcriptiones rei, per cauſas, per contraria, per ſimilitudines, per exempla, per veterum teſtimonia, quæ Aphthonius in arte vocat παραφραστικὸν τὸ τῆς αἰτίας, τὸ ἐναντίον, παραβολήν, παραδείγματα, μαρτύρια παλαιῶν. Quorum omnium ars ex Libanio, Theone, & Aphthonio, vel iis qui adhuc nare diſcunt cum cortice, ſatis nota eſt.

Artes & ſcientiæ, haud diſſimili quidem ratione laudantur: Solet enim primùm earum inquiri nobilitas, quæ ex inuentoribus non rarò peti ſolet. Deinde oſtenditur antiquitas, & ortus, & progreſſus, & obiecti dignitas, & commoda in omnem ciuilis vitæ partem longè latéque diffuſa, & honores iſtarum artium profeſſoribus habiti, & libri ſcripti, & ingeniorum claritas, & multitudo, & ſcientiæ veritas, & con

conſtantia, & neceſſitas, & ſi quid huiuſmodi.

DE VETERVM IN EPIDICTICIS orationibus artificio.

CAP. XXIII.

PLacet quoque ad huius libri coronidem nonnulla de veterum in tractandis orationibus Epidicticis, artificio ſuggerere; licèt ſuperiora ſint exemplorum varietate diſtincta.

Primus omnium occurrit Thucydides, cuius funebris legitur oratio lib. 2. in Athenienſes, qui pro patria fortiter occubuerant. Sed, vt dicam quod ſentio, minimè eſt Epidicticus, imò auſterus, grandis, ſubhorridus, & rerum potius ſincerus pronuntiator (quod dixit M. Tullius) quàm facundus laudator. Itaque huiuc ἐπιτάφιον λόγον, quod nihil habeat admodum eximium, prætermitto, ſumma capita delibâſſe contentus, in quibus diſpoſitio admodum vulgaris, & excurſiones, quas nollem hoc tempore imitari.

Partitio orationis Thucydidis.

Thucydidis ἐπιτάφιος λόγος. Primum, exordium eſt ab excuſatione, rei magnitudine, cum virium tenuitate comparata. Simile eſt exordium Demoſthenis in ἐπιταφίῳ λόγῳ, cuius lib. 1. meminit: Tenuitate (inquit) oratoris periclitatur fama celebritatis. Itaque ſatius res magnas obuoluere ſilentio, quàm ingenij culpa deterere. vide Horat. od. 6. lib. 1. *Oratio funebris Thucydidis.*

Secundum, Laudationis fit initium communi & antiquo filo. Maiores primùm laudantur, etſi minùs ad rem: ſimilia in Demoſthenis λόγῳ ἐπιταφίῳ, & in odis Pindari, in quibus laxiora ſunt huiuſmodi luſitantis facundiæ parerga.

Tertium, Politia Athenienſium ab optima temperie commendatur. Experti ſunt autem primùm Reges, deinde ἄρχοντας perpetuos: Mox Decennales, re in Democratiam, de qua hîc agit Thucydides, adductâ.

Quartum, Athenienſis reſpublica ſectata eſt elegantiam cum frugalitate, Philoſophiam ſine mollitie. Talem temperiem laudat Plutarch. de fortuna Alex. τὸ ἀνειμένον οὐκ ἀργὸν, τὸ ἐπίπονον οὐκ ἀπαραμύθητον.

Quintum, Athenienſes non tantùm verbis ſed & operibus ſtudent. Nam ſapiens oratio ſine actione, clauda virtus eſt, vt ait Cyrillus apud ſanctum Maximum.

Sextum, Athenienſes benefici, nec ſimiles τῶν ἐπὶ τῶν κρημνῶν συκῆς ἀφ' ὧν ἄνθρωπος μηδὲν λαμβάνει, vt ait Plutarch.

Septimum, Confirmat narrationem ab effectis.

Octauum, Poſt laudem vrbis & maiorum, delabitur in laudes mortuorum; quos à fortitudine glorioſæ mortis commendat: De huius obitus gloria extat Ariſt. hymnus apud Laërt. Ἀρετὰ πολύμοχθε γένει βροτείῳ, &c.

Nonum, Cæteros acuit eorũ exemplo; quanquam eius oratio plus habet grauitatis quàm aculeorum.

Hæc autem præcipua notæ viſa ſunt, vbi agit de mortuorum gloria.

Vita præſtantiſſ. ciuium collecta vi.

Οὐκ οὖν καὶ τὴν πόλιν γε τῆς σφετέρας ἀρετῆς ἀξιοῦντες στερίσκειν, κάλλιστον δὲ ἔρανον αὐτῇ προϊέμενοι. κοινῇ γὰρ τὰ σώματα διδόντες, ἰδίᾳ τὸν ἀγήρων ἔπαινον ἐλάμβανον, καὶ τὸν τάφον ἐπισημότατον, οὐκ ἐν ᾧ κεῖνται μᾶλλον, ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ δόξα αὐτῶν

NOn ſtatuerunt ſua virtute fraudandam eſſeciuitatem, ſpecioſiſſima eam collecta donantes. Publicè namque corpora impendentes, priuatim laudem, quæ nunquam ſeneſcet, acceperunt: ſimul & honorificentiſſimam ſepulturam, non magis eam, in qua ipſi ſunt ſiti, quàm ſem-

Sepulchrum illuſtriũ virorum totus mundus.

παρὰ τῷ ἐντυγχάνοντι ἀεὶ, καὶ λόγου καὶ ἔργου καιρῷ ἀείμνηστος καταλείπεται, ἀνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνει ἐπιγραφὴ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἄγραφος μνήμη παρ' ἑκάστῳ τῆς γνώμης μᾶλλον ἢ τοῦ ἔργου ἐνδιαιτᾶται. οὓς νῦν ὑμεῖς ζηλώσαντες, καὶ τὸ εὔδαιμον, τὸ ἐλεύθερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον, τὸ εὔψυχον κρίναντες, μὴ περιορᾶσθε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους. οὐ γὰρ οἱ κακοπραγοῦντες δικαιότερον ἀφειδοῖεν ἂν τοῦ βίου, οἷς ἐλπὶς οὐκ ἔστ' ἀγαθοῦ· ἀλλ' οἷς ἡ ἐναντία μεταβολὴ ἐν τῷ ζῆν ἔτι κινδυνεύεται, καὶ ἐν οἷς μάλιστα μεγάλα τὰ διαφέροντα, ἤν τι πταίσωσιν. ἀλγεινοτέρα γὰρ ἀνδρί γε φρόνημα ἔχοντι ἡ ἐν τῷ μετὰ τοῦ μαλακισθῆναι κάκωσις, ἢ ὁ μετὰ ῥώμης καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα γιγνόμενος καὶ ἀναίσθητος θάνατος.

piterna gloria, quæ, vt ſeſe quodque offeret tempus, vel narrandi, vel imitandi, clebranda relinquitur. Quippe illuſtrium virorum tumulus orbis vniuerſus: neque id domeſtieorum tantùm ſaxorum teſtatur inſcriptio, ſed etiam ſine literis in exreras gentes egreſſa memoria, magis apud animum cuiúſque quàm apud vrnas commoratur. Quos ipſi nunc ad imitandum vobis cùm proponatis, & fœlicitatem exiſtimetis eſſe libertatem, rurſúſque libertatem eſſe fœlicitatem, nolite bellica recuſare diſcrimina. Neque enim, qui aduerſa fortuna laborant, iuſtiùs vitam contempſerint, quibus ſpes boni non eſt, ſed quibus aduerſa commutatio, ex proſpera fortuna in aduerſam periclitatur; triſtiórque eſt viro prudenti, contumelia comes ignauiæ, quàm per fortitudinem, & publicam ſpem, ſine ſenſu futura mors.

Orationis funebris ex Ariſtide exemplũ.

LOngè ſuauior eſt, mollior, & methodo inſtructior in laude Eteonei; cuius orationis hæc ſunt capita:

Primum, Exordium lene & elegans, in quo delineatio totius orationis. Deflendum eſſe ſcilicet Eteoneum mortuum, propter eximias virtutes, quibus effulſit.

Secundum, Virtutes mixtæ Eteonei ſummatim perſtrictæ; apta eſt initiis hæc veluti præcerpta, & ſumma tantùm capita delibans laudatio. Paucis autem multa complectitur, & plurimum habet venuſtatis. Exemplum attuli ex Plinij Panegyrico, & D. Gregor. Nazianz. orat. in Athanaſ. ὑψηλὸς μὲν τοῖς ἔργοις, ταπεινὸς δὲ τῷ φρονήματι, & cætera, quæ infrà fuſiùs.

Tertium, Laudationis initinm à genere, quod eſt in iſtis argumentis frequens. Et apud Herodianum gloriatur Commodus Imp. ὁμοῦ δὲ μὲν εἶδεν ἥλιος ἄνθρωπον, καὶ βασιλέα.

Quartum, Breuiſſimè educatio & pulchritudo laudantur. Sic paucis ſunt perſtringenda, in quibus nihil multùm eminet, nec tornandum, quod ait Iulianus, milium. Et hęc grauiora quàm ſi formæ laudem picto ſtylo texuiſſet. Magnum eſt mentem bonam in pulchro corpore ſortiri. Laudat autem in eo, Γέροντα τὸν νοῦν, σάρκα δ' ἡβῶσαν, vt celebratur Græco prouerbio, Mẽtem ſenilem in corpore iuuenili. Et eos gratiores iuuenes Cato Tullij cenſet, qui præ ſe ferant aliquid ſenectutis; quod de nobiliſſima Virgine, & Martyre Eulalia, cecinit acutè, vt ſolet, Prudentius:

Mens ſenilis in corpore iuuenili.

Moribus teneris canit em meditata ſenum.

Quintum, Commendatur in eo literarum ſtudium, & eruditio. Vita eſt hæc ſapientis. Otium verò, ſine litteris, viui hominis ſepultura: quod præclarè dixit Seneca: Ὁ νοῦς ἀεὶ, σοὶ χαμνέτω πτέμενος θείοις νοήμασιν, monet Nazianz. tetraſt.

Literarũ ſtudium.

Sextum, Obſeruantia in præceptorem. Eximia laus eius ætatis cui ſufficit obſequij gloria. Quantum autem

autem præceptorũ charitati debeatur declarat Seneca l.6.de beneficiis.

In docendo,& laborem & tædium tulit, præter illa quæ percipientibus in commune dicuntur, aliqua inſtillauit ac tradidit. Hortando bonam indolem erexit, & modò laudibus fecit animum, modò admonitionibus diſcuſſit deſidiam, Ingratus ſum: niſi illum inter gratiſſimas neceſſitudines diligo.

Epiſcopi dicti moderatores iuuentutis. *Præceptores Epiſcopi nominati.*

Nec mirum, ſi Epiſcoporum nomen tributum olim iuuentutis moderatoribus, vt liquet ex Oppiano, lib.1.de venat.v.681.

Μυστοπόλων ἤρχον ὑπὸ παῖδες ἴωσιν.
Ἀθρόοι, οἱ δ' ἀρ' ὄπισθεν ἐπίσκοποι ἐγγὺς ἴωνται.

7.Celebratur eius verecundia, vbi dicitur αἰδοῦς ἄγαλμα, hoc eſt, *pudoris ſimulacrum*. Præclara laus apud veteres, apud quos magna veneratio huiuſce virtutis: teſtatur nobile dictum hieroglyphicis inciſum in propylæo Pylonis contra impudentiã, ὦ γινόμενοι καὶ ἀπογινόμενοι θεὸς μισεῖ ἀναίδειαν, ex Clemente Alex. lib 5 in Symbolis.

Octauum, Deploratio,& affectus, quàm ſuauiſſimi amoris; quando non degenerant in inſanam illam neniam, quam habet Himerius in ſimili argumento; cuius ego feci mentionem in libro de affectibus.

Deus è machina.

Nonum. Deus è machina conſolatur affines mortui: in quo artificioſa ſophiſtæ peroratio; qua per hanc proſopopœiam, & orationi plus gratiæ, & dictis plus auctoritatis conciliatur. Verba autem non iam ſunt tanquam ἐκ σκίπθρου (quod aiunt) θεμιστευόμενα, ſed planè, quæ videantur ex Oraculo fuſa, ita tota ſententiis illuminantur, vt veſtis auro. Tales ſunt iſtæ:

Vitæ tempus etiam longiſſimæ breuiſſimum eſſe, ſi cum æternitate comparetur, pulcherrimè quoque dixit Philon, in oratione Iacobi Patriarchæ: καὶ γὰρ ὁ μακροβιώτατος, ὀλιγοχρονιώτατος ἀντεξεταζόμενος αἰῶνι.

Boni eſt Poëtæ, ánte ſatietatem fabulæ finem imponere. Simillima dixit Tullius in dialogo de ſenectute.

Senectus autem peractio ætatis eſt, tanquam fabulæ, cuius defatigationem fugere debemus, præſertim adiuncta ſatietate. Et Seneca, quomodo fabula, ſic & vita; non quàmdiu, ſed quàm bene acta ſit, refert.

Hæc autem præcipua notæ viſa ſunt.

Laus Eteonei, ex Ariſtide.

Deploratio mortis Eteonei.

Ω πάντων σὺ κάλλιστε παίδων! ὦ τὸ μὲν προσηκούσης ἡλικίας οὐκ ἐπιλαμβανόμενος, τὸ δ' ὑπαρχούσης σεμνότερος φανείς, καὶ πρεσβυτέροις σὲ ποθοῦσι μὲν ἡλικιωτῶν χοροί, ποθοῦσι δὲ πρεσβύτεροι. ποθεῖ δὲ ἡ τὰ μέγιστα ἐπὶ σοὶ πόλις ἐλπίσασα. ἰὼ σὺ πρώην, πρῶτα δὴ καὶ τελευταῖα εὔφρανας. μητρὶ δὲ ποῖαι νύκτες, ἢ τίνες ἡμέραι λοιπόν; ἢ πρὶν μὲν ὡς καλλίπαις ἥδετο, νῦν δὲ ἐξηλεγκται ὡς δυσοκίσατα. ὦ κύκλοι μὲν ὀφθαλμῶν ἐκείνων κεκλεισμένοι τὸν ἅπαντα ἤδη χρόνον! κεφαλὴ δὲ ἡ πρότερον χαριεστάτη, νῦν ἐν κόνει! χεῖρες δὲ ἀφανεῖς! ὦ πόδες οὐ φέροντες τὸν δεσπότην, ὑπεδώκατε!

O Pulcherrime puer, qui cùm legitimã ætatem non eſſes aſſequutus, eam tamen, quæ contigerat, grauitate ſuperâſti: nunc te requirunt,& æqualium cateruæ, & ſeniores, & vrbs, quæ maximam de te ſpem conceperat, quámque tu nuper primùm ſimul & poſtremùm exhilarâſti. Quæ verò noctes, vel quæ dies matri reſtant? quæ cùm prius ob felicem ſobolem celebratur, nunc infelicis partus eſt conuicta? ô fulgidi oculorum orbes, in perpetuum deinceps claudendi! ô caput anteà feſtiuiſſimum, nunc in cinerem conuerſum! ô manus dilapſæ! ô pedes, qualem dominum ferendo titubâſtis!

ô te

ὢ νυμφίου ἐλεεινότερος, τοῦ ἄρτι κειμένου, καὶ στεφάνοις μᾶλλον πρέπων, ἢ θρήνοις! οἵαν ἐν ὥρᾳ τὴν ἀωρίαν ἐκίνησας. ὃς πρὶν ὑμέναιον ᾄδειν σοὶ, καιρὸν εἶναι τοὺς θρήνους ᾄδειν κατέλαβες! ὢ σχῆμα κάλλιστον! ὢ φθέγμα κοινὸν τοῖς Ἕλλησιν αὐξανόμενον. οἴχῃ δὴ προοιματόμενος, τοσοῦτον εὐφράνας, ὅσον λυπῆσαι μειζόνως.

Ἐπέρχεταί μοι τὸ τοῦ Πινδάρου προσθεῖναι. Ἄστρά τε, καὶ ποταμοὶ, καὶ κύματα πόντου, τὴν ἀωρίαν τὴν σὴν ἀνακαλεῖ. ὢ τοῦ δευτέρου πτώματος! οἷος, ἐφ᾽ οἵῳ τῷ νεῷ κεῖσαι! ὢ τῆς ἐπιθήκης, ἣ αὐτὸ δεύτερον ἡμῖν ἔσεισεν! ὢ τοῦ τραγικοῦ δαίμονος, ὃς προδείξας ἀρτίως βουλευτήρια, καὶ λόγους, καὶ ζῆλον, καὶ χαρὰν, πόρρω τούτων ἐν βραχεῖ τὸ δρᾶμα κατέκλεισεν! ὢ συμφορᾶς κοινῆς λογίων καὶ χθονίων θεῶν! τί ποτε καὶ ἀποκρίνωμαι πρὸς τὰ ψηφίσματα; ἢ τοῦτο, ὅτι Ἐτεωνεὺς οἴχεται παρὰ τοὺς κρείττονας; ὢ δεξιώτατε παίδων, οἷόν σοι πέμπω βιβλίον! οἵων ταύτῃ ἀπολαύεις λόγων, ἀλλὰ γὰρ ὥσπερ ἐν Τραγῳδίᾳ τινὶ ὡς ἀληθῶς μεταξὺ τῶν ὀδυρμῶν. δοκῶ μοι κατακούειν φωνῆς ἀπὸ μηχανῆς, θεοῦ τινὸς μεταβάλλοντος τῶν θρήνων εἰς εὐφημίαν ὧδέ λέγοντος, παύσασθε, ὦ ἄνθρωποι, οὐκ οἰκτρὸς ὁ παῖς, μᾶλλον δ᾽ ἀνήρ. οὐδὲ ἐλεεῖσθαι δίκαιος τῆς πορείας ἣν ἐστείλατο. ἀλλ᾽ εἴπερ τις ἄλλος ἔχει καλῶς γε δὴ τὰ ἀνθρώπεια. οὐ γὰρ Κωκυτὸς, οὐδὲ Ἀχέρων τοῦτόν γε εἰλήφασιν, οὐδὲ θήκη κρύψει παραλαβοῦσα. ἀλλ᾽ εὐκλεὴς καὶ ἀγήρως ἤδη τὸν λοιπὸν ἅπαντα χρόνον περίεισιν ἥρως.

ô te & ſponſo recens vſto miſerabiliorem , & coronis quàm neniis aptiorem ! qualem in hac ætatis temperie , excitâſti luctus intemperiem; qui priuſquam tibi Hymenæus caneretur, neniarum dicendarum tempus occupâſti ! O decorem venuſtiſſimum ! ô vocem quæ communiter Græcis creſcebat ! A proœmio recitato diſceſſit è vita , & delibatam lætitiam vertit in doloris argumentum.

Adiiciam & illud Pindari , quoniam ſuccurrit: *ſideráque, & fluuij, & fluctus maris tuum deplorant immaturum finem* ! ô alterum caſum ! qualis, in quali templo iaces ? ô malorum appendicem , vt nobis iterum hanc ædem calamitas incuſſit ! ô tragicum genium; qui cùm nuper nobis curias, orationes , applauſum , & gaudium prætuliſſet, breui fabulam diuerſa ratione concluſit. O communem , & eloquentium & infernorum Deorum iacturam ! Quidnam ad decreta reſpondebo ? vtrum Eteoneum ad ſuperos abiiſſe ? ô feſtiuiſſime puer, qualem tibi mitto libellum, qualibus nunc foueris orationibus! Enimuerò non aliter quàm in tragœdia quadam , videor mihi inter lamentationes , Dei alicuius, ex machina vocem exaudire , qui nenias in laudes conuertat , itáque dicat : Silete , homines; nec enim miſer eſt puer , aut vir potius , nec miſeratione proſequendus ob iter quod inſtitit ; quin ipſi , ſi cui alij , bene accidit humanitus. Nam nec Cocytus illum , nec Acheron excepit , nec vrna conteget , ſed glorioſus deinceps, & ſenij expers heros, deget.

Malo intelligi de templo, quia Græci codices habent ἐν τῷ νεῷ, quàm cũ Cantero, iuuenẽ.

HÆc pro iuuenis morte ἐλεεινῶς admodum dicta ſunt: ſed tamen longè grauior hoc ſophiſtâ ſanctus Gregorius Nyſſenus, vbi Pulcheriam regij ſanguinis præcerpum floſculum deflet, his verbis:

Gregorius Nyſſenus in funere Pulcheriæ.

Deploratio mortis Pulcheriæ.

NΕοθαλὲς ἄνθος, ὃ οὔπω μὲν ὅλον τῆς κάλυκος ἐξέλαμψεν ἤδη, τὸ δὲ λάμψειν

ſed partim quidem iam enituiſſet ,

FLos recens pullulans , qui nondum quidem toto ſuo ſplendore ex gemmis ac vaginis emerſiſſet, partim verò in lucem emerſurus ſperaretur:

Digitized by Google

ἠλπίζετο, καὶ ὅμως ἐν τῷ μικρῷ τε, καὶ ἀτελεῖ ὑπερέλαμπεν. ὅπως ἀθρόως ἐναπέσβη τῇ κάλυκι, καὶ πρὶν εἰς ἀκμὴν προελθεῖν, καὶ ὅλον εὐωδίᾳ πετάσαι, τὸ ἄνθος αὐτὸ περὶ ἑαυτὸ κατερρύη, καὶ κόνις ἐγένετο, ὃ οὔτε ἐδρέψατό τις, οὔτε ἐστεφανώσατο, ἀλλὰ μάτην ἡ φύσις ἐπόνησεν,

ſuperaretur : nec eò minùs in exigua atque imperfecta ſui parte reſplenderet : vt repentè in gemma emarcuerit, ac priuſquam ad ſuuum vigorem perueniſſet, ac ſummum incrementum nactus eſſet, totúmque cum ſuaui odore decorem panderet, atque diffunderet, ipſe circa ſe defluxerit, & in puluerem redactus ſit, quem neque quiſquam decerpſit, nec coronis adaptauit, ſed fruſtra natura laborauit.

At quæ ſequuntur ex Nazianzeno, pro rerum & perſonarum conditione, plena ſunt grauitatis.

LAVDATIO MIXTA, ET CONCISA, per frequentationem.

Ex D. Gregorio Nazianzeno orat. in D. Athanaſium.

Laudatio pulchra S. Athanaſij.

Ἀλλ' ἦν ὑψηλὸς μὲν τοῖς ἔργοις, ταπεινὸς δὲ τῷ φρονήματι· καὶ τὴν μὲν ἀρετὴν ἀπρόσιτος, τὴν ἐντυχίαν δὲ καὶ λίαν εὐπρόσιτος, πρᾶος, ἀόργητος, συμπαθής, ἡδὺς τὸν λόγον, ἡδίων τὸν τρόπον, ἀγγελικὸς τὸ εἶδος, ἀγγελικώτερος τὴν διάνοιαν, ἐπιτιμῆσαι γαληνός, ἐπαινέσαι παιδευτικός, καὶ μηδέτερον τῶν καλῶν τῇ ἀμετρίᾳ λυμήνασθαι, ἀλλὰ ποιῆσαι καὶ τὴν ἐπιτίμησιν πατρικήν, καὶ τὸν ἔπαινον, ἀρχικόν. μήτε τὸ ἁπαλὸν ἔκλυτον, μηδὲ στύφον τὸ αὐστηρόν· ἀλλὰ τὸ μὲν, ἐπιείκειαν, τὸ δὲ φρόνησιν· καὶ φιλοσοφίαν ἀμφότερα· ἐλάχιστα μὲν λόγου διὰ τὸν τρόπον, δεόμενος, ἀρκοῦντα πρὸς παιδαγωγίαν. ἐλάχιστα δὲ ῥάβδου, διὰ τὸν λόγον· ἔτι δὲ ἐλάττω τομῆς, διὰ τὴν ῥάβδον μετρίως πλήξασαν.

Athanaſius.

Vita quidem ſublimis erat, verùm animo humilis; atque eâ quidem virtute, vt nemo ad eam aſpirare poſſet : cæterùm ea comitate, vt ad eius congreſſum facilis aditus omnibus pateret, manſuetus, ab ira alienus, ad miſerationem propenſus, ſermone iucundus, moribus iucundior, facie Angelicus, in increpando placidus, in laudando erudiendi vim habens : ſic vtrumque temperans, vt neutrum horum per immoderationem labefactaret, verùm & increpatio paternam charitatem, & laudatio imperio dignam grauitatem obtineret : nec aut mollities diſſoluta, aut ſeueritas rigida, & tetrica eſſet; quin potiùs illa facilitatis & benignitatis; hæc, prudentiæ nomen haberet; vtraque verò ſapientiæ laudem conſequeretur. Ita denique ſe comparans, vt nec ſermone propter mores abundè ad inſtitutionem ſufficientes, magnopere opus haberet, nec rurſus propter vim facultatémque dicendi, virga admodum egeret; ſectione porrò multò minus, ob virgam moderatè ferientem.

Digitized by Google

Item ex eodem.

Ὁ μὲν ἐπαινείτω τῆς νηστείαις καὶ προσευχαῖς, οἷον ἀσώματόν τε καὶ ἄυλον, ὁ δὲ τῆς ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις τε καὶ ψαλμῳδίαις, ἔντονόν τε καὶ ἀήττητον· ἄλλος τῆς ἐν προστασίᾳ τῶν δεομένων· ἄλλος τὴν πρὸς τοὺς ὑπερέχοντα ἀντίστασιν, ἢ πρὸς τοὺς ταπεινὸν συγκατάβασιν· αἱ παρθένοι τὸν νυμφαγωγόν, αἱ ὑπὸ ζυγὸν, τὸν σωφρονιστήν· οἱ τῆς ἐρημίας, τὸν πτερωτήν· οἱ τῆς ἁπλότητος, τὸν ὁδηγόν· οἱ τῆς θεωρίας, τὸν θεολόγον· οἱ ἐν εὐθυμίαις, τὸν χαλινόν· οἱ ἐν συμφοραῖς, τὴν παράκλησιν· τὴν βακτηρίαν, ἡ πολιά· τὴν παιδαγωγίαν, ἡ νεότης. ἡ πενία, τὸν ποριστήν· ἡ εὐπορία, τὸν οἰκονόμον. δοκοῦσί μοι, καὶ χῆραι, τὸν προστάτην ἐπαινέσεσθαι. καὶ ὀρφανοὶ τὸν πατέρα, καὶ πτωχοὶ τὸν φιλόπτωχον, καὶ τὸν φιλόξενον οἱ ξένοι, καὶ ἀδελφοὶ τὸν φιλάδελφον. οἱ νοσοῦντες, τὸν ἰατρὸν, ἣν βούλει νόσον καὶ ἰατρείαν· οἱ ὑγιαίνοντες, τὸν φύλακα τῆς ὑγιείας· οἱ πάντες, τὸν πᾶσι πάντα γινόμενον.

Hic illius, velut corpore vacantis, ac materiæ expertis, in ieiuniis & orationibus aſſiduitatem laudibus vehat: Ille inſuperabilem in vigiliis & pſalmodiis victorem: Alius egentium curam & præſidium: alius, vt vel ſuperbis & elatis reſtiterit, vel ad humiles ſe demiſerit, narret. Virgines laudent pronubum; quæ matrimonij iugo conſtrictæ ſunt, moderatorem; qui ſolitariam vitam agunt, excitatorem & erectorem; qui in ſodalitio viuunt, legiſlatorem; ſimplices, deductorem; ſpeculationi dediti, Theologum; hilares, frænum; calamitoſi, conſolatorem; canities baculum; iuuentus, pædagogum; paupertas, largitorem; diuitiæ, diſpenſatorem. Quin mihi videntur & viduæ patronum laudaturæ, & pupilli patrem, & pauperes pauperum ſtudioſum, & peregrini hoſpitalem, & fratres fratrum amantem, ægrotantes medicum, idque cuiuſcumque morbi ac medicamenti volueris; ſani, valetudinis cuſtodem, omnes denique eum qui omnia omnibus factus eſt, vt omnes vel quàm plurimos lucri faceret.

LAVS ERVDITIONIS MIXTA per Synathroïſmon.

Ex D. Gregorio Nazianzeno, oratione in magnum Baſilium.

Baſilij laus.

Eruditionis laus vel ſcientia.

Ποῖον μὲν εἶδος οὐκ ἐπῆλθε παιδεύσεως, μᾶλλον δὲ ποῖον, οὐ μεθ' ὑπερβολῆς, ὡς μόνον; οὕτω μὲν ἅπαντα διεξελθών, ὡς οὐδεὶς ἕν; οὕτω δὲ εἰς ἄκρον ἕκαστον, ὡς τῶν ἄλλων οὐδὲν σπουδῇ· γὰρ εὐφυΐα συνέδραμεν, ἐξ ὧν ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι τὸ κράτος ἔχουσιν· ἥκιστα μὲν τάχους φύσεως διὰ πόνον δεόμενος, ἥκιστα δὲ πόνου, διὰ τάχος.

Quod diſciplinæ genus eſt, in quo verſatus non ſit, atque ita eximiè verſatus, quaſi in eo ſolo elaboraſſet? Sic nimirum omnia complexus, vt ne vnum quidem quiſquam: ſingula rurſus ita ad ſummum, quaſi nihil aliud præterea didiciſſet. Ad ingenij enim acrimoniam ſtudium accedebat, ex quibus imperium artibus ſcientiiſque comparatur. Qui cùm celeritate naturæ propter laborem & contentionem minimè opus haberet, quemadmodum nec labore, propter ingenij magnitudinem:

ὕτω

Digitized by Google

οὕτω δὲ ἀμφότερα συλλαβὼν, καὶ εἰς ἓν ἀγαγὼν, ὥστε ἄδηλον εἶναι ποτέρῳ τούτων ἐκεῖνος θαυμασιώτερος. τίς μὲν ῥητορικὴν ποσοῦτος, τὸ πυρὸς μένος πνέουσαν, εἰ καὶ τὸ ἦθος αὐτῷ μὴ κατὰ ῥήτορας ἦν; τίς δὲ γραμματικὴν, ἣ γλῶσσαν ἐξελληνίζει, καὶ ἱστορίας συνάγει, καὶ μέτροις ἐπιστατεῖ, καὶ νομοθετεῖ ποιήμασι; τίς δὲ τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὄντως ὑψηλήν τε καὶ ἄνω βαίνουσαν, ὅση τε πρακτικὴ καὶ θεωρικὴ, ὅση τε περὶ τὰς λογικὰς ἀποδείξεις καὶ ἀντιθέσεις ἔχει, καὶ τὰ παλαίσματα, ἣν δὴ διαλεκτικὴν ὀνομάζουσιν; ὡς ῥᾷον εἶναι τοὺς λαβυρίνθους διεξελθεῖν, ἢ τοὺς ἐκείνου τῶν λόγων ἄρκυς διαφυγεῖν, εἰ τούτου ἐδέησεν; ἀστρονομίας δὲ καὶ γεωμετρίας, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας, τοσοῦτον λαβὼν, ὅσον μὴ κλονεῖσθαι τοῖς περὶ ταῦτα κομψοῖς· τὸ περιττὸν δὲ διέπτυσεν, ὡς ἄχρηστον τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσιν· ὥστε μᾶλλον μὲν τὸ αἱρεθὲν τοῦ παρεθέντος ἐξεῖναι θαυμάζειν.

ſic tamen vtrúmque coniunxerat, vt non ſatis liqueret vtro nomine admirabilior eſſet. Quis in Rhetorica illa, inquam, vim ignis ſpirante, cum eo comparandus, tametſi illius mores à Rhetorum moribus diſſiderent? Quis in Grammatica, quæ linguam ad Græciſmum format, hiſtorias colligit, metris præeſt, carminibus leges præſcribit? Quis in Philoſophia, excelſa proculdubio ſcientia, & ſurſum gradiente, ſiue eam partem ſpectes, quæ in actione & ſpeculatione poſita eſt, ſiue etiam quæ in Logicis demonſtrationibus, aut oppoſitionibus, & concertationibus, verſatur, quam Dialecticam vocant? in quo adeo excelluit, vt iis qui cum eo diſputabant, facilius eſſet ſeſe extricare à labyrinthis, quàm argumentorum eius laqueos effugere, ſi quando res ita poſtularet? Iam verò Aſtronomiam, Geometriam, numerorum proportiones hactenus didiciſſe contentus, vt non ab iis qui in eiuſmodi rebus ſciti & eruditi ſunt, exagitaretur: quicquid ſupererat, vt pietatis cultoribus infrugiferum contempſit: adeo vt & quod elegit, magis admirari ac prædicare liceat, quàm quod reliquit.

HÆc nos obiter: Qui plura volet in hoc genere, videat Luciani Demoſthenem, Plinij Traianum, Panegyréſque Imperatorum ex Latino Pacato, Eumene, & aliis: nulla eſt materia, in qua fœcundiùs omnia penè ingenia luxuriârint.

Pro animalium laude infinita ſunt apud Ælianum, qui eorumdem φύσεις elegantiſſimo ſtylo eſt perſequutus. Et qui encomium habet Hierocles in præfatione libri ſecundi Hippiatticorum, & Gryneus in Hippiatrica. Bouem celebrauit Libanius, Muſicam Lucianus, Apes Quintilianus; de quibus nonnulla dixi ſuperiùs. Multa etiam, quæ ad animalium laudes artinent, inuenientur in Hypotypoſibus.

ARTIFICIVM ET ſuauitas Ariſtidis in laude Smyrnæ.

CAP. XXIV.

INter res inanimas celeberrima eſt laus vrbium: in qua viſum eſt Smyrnæ encomium ex Ariſtide ſubiicere: quòd elegantiſſimæ ciuitati videatur ſuauiſſimam orationem accommodâſſe. *Babylonis deſcriptionē vide apud Philoſtr. l.1. c.18.p. 57.*

Sunt autem eius hæc præcipua capita:

Primum laudis caput, eſt ab antiquitate, quòd Smyrna tertiò inſtaurata, ex eo & antiquitatem ſuam probet, & pulchritudinem oſtentet: ſitque, quod ait Tertullianus de Carthagine, in libro de Pallio,

 vetus

vetuſtate nobilis, nouitate fœlix: quod illuſtrat ſimilitudine ducta à magnis operibus, quæ veluti temporis lima expolita, ſenſim ad elegantiora defluunt. Hanc eſſe quoque naturæ œconomiam diſertiſſimè declarat Philo Iudæus, libro de mundi opificio.

Secundum, Populi nobilitas, qui aut indigena eſt, aut ab aliarum vrbium indigenis: quos ipſe ſua gloria nobilitauit, deliciis perfudit, robore animauit. Huius autem bellicæ fortitudinis vnum affert exemplum in Chiis à Smyrnenſibus egregiè debellatis; cuius victoriæ monumentum Nauis eſt, quotannis in pompa Bacchanaliorum delata.

Anathemata victoriæ. Conſuetum illud fuit antiquis, arma clypeos, ſigna, vexilla, naues, & cætera huiuſmodi, ad victoriæ monumenta ſeruare; ſic C. Memmius Roſtratas priſcorum Latinorum naues, quas deuicerat, in Roſtris collocari iuſſit: vnde & loco nomen.

Tertium, Omiſſis venuſta tranſitione pluribus, vt ſatis perſpectis, ad commendationem pulchritudinis delabitur, quam σοφιστικῶς admodum laudat, dignam aſſerens quæ inter ſtellas collocetur. Sic Erinna Lesbia, Romam dixit, γᾶς ὄλυμπον, Olympum terræ.

Roma terra Olympus apud Erinnam.

Quartum, Formæ illius cœleſtis notas & inſignia ſigillatim expendit. Sunt autem ſitus, magnitudo, partium vrbis aptiſſima conformatio, ornamenta, quibus tot & tam variis collucet, vt tota ex ſignis & picturis conflata eſſe videatur: Strabo lib. 14. de his verba faciens laudat in Smyrna poſt ſitum, ῥυμοτομίαν διάφορον, ὁδοὺς λιθοστρώτους, στοὰς μεγάλας, τετραγώνους ἐπιπέδους τε καὶ ὑπερώους, vicos commodè deductos, vias lapidibus ſtratas, porticus magnas, & quadratas, in planis & editis locis.

Quintum, Poſt conformata præcipua vrbis membra, ad ſingula deſcendit, & laudat ędificia, templa, theatra, gymnaſia, fora, portus, lauacra, curricula, fontes: quorum & ſpecies & multitudo delectat: His accedit tanta ex aëris temperie ſuauitas, vt vrbs tot ædificiis extructa, ruris tamen amœni inſtar eſſe videatur.

Sextum, poſt tot rerum & ſpectaculorum frequentiam commodè ſubiecit ἐπιφώνημα merè Atticum, & ſuaue, non hyperbolis vaſtum.

Septimum, Ab ædificiis tranſit ad cætera vrbis adiuncta, Animi corporiſque voluptates, ac imprimis artes commendat, quarum tantam eſſe copiam dicit, vt iure quis Smyrnam Diſciplinarum Larem appellârit.

Et ex iis magna quidem effluit animi voluptas. Ad corporis autem tum vtilitatem, tum oblectationem, vberrimus eſt maris terræque prouentus, & omnis generis opificia, quibus vita ciuilis adiuuari ornaríque poſſit.

Octauum, Et ne quid ad ſingularem voluptatem hominibus præſertim literatis deſit, pro vrbis portis non eſt quidem ille Apollo ἀγυιεὺς, qui à Græcis, Heſychio teſte, in ara columnæ ſpeciem referente celebratur pro foribus, ſed fluuius Meles Homeri natalibus inſignis; qui Smyrnam abluens, eandem incredibili ſuarum deliciarum ſpectaculo perfundit. Huius ſuperiores fontes deſcribit in orbem circinatos, & pulcherrimis monilibus ſimiles; poſteriora aquarum Euripis ſcaturientia, oſtia nullo aquarum tumultu obſtrepentia, piſces cicures, ludibundóſque, præſultores.

Apollo ἀγυιεὺς, cultus pro foribus. Meles.

Ad ſummum, fluuium nobilem, cui vt Sperchio iuuenes, cincinnos; ſic carminum primitias, in Homeri hominem nobiliſſima quæque ingenia conſecrent.

Nonum,

Nonum, Meleti amœno fluuio ſuccedit amœnus Neptuni campus, exporrecta quædam planities, maris antea æſtu perfuſa, nunc autem ſola ipſius veſtigia, non ſine amœno quodam ſpectaculo oſtentans. Ex eo ampliſſima & pulcherrima vrbis facies, iucundiſſimuſque proſpectus.

Decimum, Poſt tot ornamentorum expoſitionem colligit, tantam eſſe vrbis gloriam, vt vni Smyrnæ decor damno eſſe videatur, quo minus à ſuis laudatoribus ornari poſſit. Tum infert ſimilitudinum aliquot delicias; portum, cum vmbilico; mare, cum vrbis oculo comparans: quæ, vt aptiora, carminibus Muſarum filiis relinquit.

Pulchritudo ſine gratia, hamus ſine eſca. Vndecimum, Pulchritudo ſine gratia, hamus eſt ſine eſca natans; quamobrem rectè poſt ciuitatis pulchritudinem ſubiungit affuſam illi gratiam: quam cum Iride, Lyræ ſuauiſſimo concentu, & ſplendore, qui ab Homero in ædibus Menelai deſcribitur, egregiè comparat.

Duodecimum, Pauca de ſinu maris & portu ſubintexit, quaſi eum ſubterfugiſſent: Sed conſultò, artificioſum hunc orationis exitum quæſiuit, vt cùm de portu ageret, orationem appelleret ad portum.

Hæc porrò ſuauioris elegantiæ viſa.
Ariſtides.

Οἶμαι γὰρ, εἴ τινος εἴδωλον πόλεως ἔδει φαίνεσθαι κατ' οὐρανὸν, ὥσπερ τὸν στέφανον φασὶ τῆς Ἀριάδνης, ἄλλα εἴδωλα ποταμῶν τε καὶ ζώων, ὅσα πρὸς θεῶν ἐτιμήθη, τὴν δ' ἂν φαίνεσθαι νικῆσαι· οὕτω μοι δοκεῖ πεφυκέναι παράδειγμα πόλεως εἶναι, &c.

Exordiū in laude pulcherrimæ vrbis aptiſſimum. SI qua præſtantiſſimæ vrbis imago in cœlo eſſet collocanda, vel vt Ariadnæ aiunt coronam, aliáque tum fluuiorum, tum animalium Diis dilectorum ſimulacra; Smyrnam equidem exiſtimarem præ cæteris eo honore dignã fore: adeò videtur exemplar quoddam vrbis eſſe; nec vel Homero eius, vel alia ad commendationem arte indigere, cùm ipſa ſui amorem omnibus conciliet, ac penè cogat; neque aures, ſed oculos, ſuæ pulchritudinis admiratione perfundat.

Primùm mari inſiſtens perpetuum amittit pulchritudinis florem, quaſi non paulatim conſtituta ſit, verùm tota ſimul è terra emerſerit. Magnitudinem verò non pro neceſſitate vel occaſione ſortita eſt, ſed vbique ampla, ſibique ſimilis conſpicitur, & laxitatem pro incremento pulchritudinis habet: neque multas eſſe vrbes diſperſas dixeris, ſed vnam multis parem, eámque ſibi variarum partium nexu conformem, non aliter atque in humano corpore, vinciri inter ſe pulchra membrorum coagmentatio ſolet.

Iam ornamenta, quæ tum in ipſa, tum circa ipſam viſuntur, æquè ſunt & multa & ſplendida, atque omnium maximè exoptanda. Quinimo tota, ſicut veſtis aureis imaginibus illuſa collucet. Siquidem ab occaſu ad ortum proceſſeris, è templo in templum venies, & à colle ad collem per vicos pulcherrimos.

Quòd ſi in arce conſiſtas, tum & mare ſubterfluit, & ſuburbia appellunt, & vtriſque ciuitas permiſta, tribus iucũdiſſimis ſpectaculis animum exhilarat: nec habet quis vbi oculum figat, vbi ſe ad ſingula, tanquam in vario monili, attrahunt. Cùm ab arce deſcenderis, ortui expoſita loca te excipient, ac primum templum pulcherrimum præſidis Deæ.

Quæ autem deinde ſequuntur, ne ſenex quidem poſſet commemorare commodè. Nam omnia deinceps ad littus vſque, gymnaſiis, foris, theatris, portubus, aliíſque ornamentis tum arte, tum natura factis certatim reſplendent, nec quiſquam *Vrbis egregia ornamenta.*

vel ſpectaculo vel vſu caret.

Ac lauacra quidem tot ſunt, vt pene dubites vbi lauare velis: Curricula verò omnis generis, partim in vrbe media, partim in finibus, eáque inter ſe præſtantia. Fontes deinde tot ſunt, quot ædes: imò etiam, ac plures: tum vici pro foris, iíque quadrifariam ſe inuicem ſecant, quò pleniùs ſole colluſtrentur: atque adeò, quod mox negabam, multas propemodum vrbes, ac ſingulas ad imaginem totius deſcribunt.

Auræ verò tum vernæ tum æſtinæ etiam luſciniarum ac cicadarum poëticarum dulcedinem ſuperant: aliæque alia peragrantes loca, nemoris inſtar vrbem totam reddunt.

Quænam vel pictura vel ſculptura poſſit hæc exprimere? Quin perpetuò tanquam in ſolemnem exornata pompam, & priuato ſplendet & publico apparatu: Perſico elegantius tentorio ſpectaculum. Animi præterea voluptates nunquam hîc deficiunt, nec Muſarum vlla, quæcunque ciuitates hominum frequentant, caremus. Nam & indigenæ ſunt, & aduenæ multæ: *adeo, vt diſciplinarum quidem ratione, Larem hunc regionis facilè dixeris.* Theatra verò varia, tum ad certamina tum ad alias oſtentationes comparata, magna ſunt numero. Ad hæc opificia omnis generis, mariſque ac terræ prouentus æqualis. Denique vtrique hominum generi ſola hæc vrbs eſt commodiſſima, ſiue qui in otio & voluptate ſtatuunt degere, ſiue qui tacitè philoſophari volunt. Aptas enim laboribus remiſſiones habent, ita vt fatigati non poſſint.

Iam qui pro foribus eſt ornatus ciuitatis, inſtar Compitalitij Apollinis, Meles cognominis, Nymphas è finibus, per ſpecum deducit in mare, vt illæ, cùm lauacrum habeant perenne, tum à Nereo Nereïdes modico recipiant interuallo.

Pariter autem ex antris, ædibus, arboribus, atque etiam ex medio flumine Meles exilit, & ad mare progreditur. Ac ſuperiores quidem eius fontes circulari ſunt figura, & monili valde ſimiles; inferiora ſpeciem Euripi referunt: Ad oſtia verò minimum ſtrepit, ac leniſſimis fluctibus mari miſcetur; cuius & acceſſus concitati excipit, & receſſus mireſcentis comitatur, vt difficilis ſit concurſus animaduerſio. Quinimò piſciũ abundantiam, qui quidem cicures ſint, & in ripa cum hominibus epulentur, & ad tibiam ſaltent, atque inſultent conuiuis: cùm vel pueri narrare poſſunt, tum omnibus videre licet: Pulchriores autem fluuij partus, i que in omnes effuſi ciuitates, in Homero communi Græcorum nutritio & amico, tam parentibus quàm ipſiſmet pueris, meritò cenſentur. Quocirca iure ſinguli ad Meletis, tanquam ad Sperchij, fontes, quod ait ille, orationum, non crinium primitias obtulerint, vt Homeri cauſa fluuium celebrent. Melete traiecto, Neptuni campus occurrit: quod eſt vrbis donum, ſimile meo iudicio, ac diſſimile Theſſalico. Nam vt ille deductis montibus planam reddidit Theſſaliam, emiſſo ex palude Peneo: ita hic de montibus mare reduxit, parem terreno maritum ornatum vrbi concilians.

Piſces cicures.

Neptuni campus.

At poëta quidem aliquis hoc fortaſſe delectationis cauſa diceret, portum quidem vmbilicum vrbis occupâſſe, mare autem oculum; non minùs iis qui fines vtrinque incolunt, quàm accolis conſpicuum: tum arcem quidem vndique ex vrbe eminere, mare autem, quaſi baſim triangulum ſubtendere, hactenus à Melete ad ortum diſcedens, quatenus flexui ſufficiat. Sed hæc quidem, inquam, per partes aliquis illuſtrare poſſit.

Digitized by Google

poſſit. Gratiam verò, per omnia, more Iridis, diffuſam, quæque vrbem, inſtar Lyræ, tum ſibi tum extremis ornamentis conſonam reddit; & perpetuum inſtar æris Homerici ad cœlum vſque per ingentem ſplendorem, quiſnam verbis conſequi poſſit? Non ita, nec Meles præclaros habet liberos, nec eloquentia quiſquam valet. Quinimo ſola inter omnes vrbes ſpectatorem non auditorem poſtulat: nec tam ſpectatorem quàm conuictorem perpetuum, ſi quis ipſam probè perſpicere velit, laudúmque mercedem indidem reportare.

DE SINGVLARI EIVSDEM *authoris artificio, in laude Putei.*

CAP. XXV.

Putei laudatio nis artificium.

CLaudam riuos ad Puteum; Qui elegantem ſophiſtæ artem contemplari voluerit, legat quæ ſcripſit εἰς τὸ φρέαρ Ἀσκληπιοῦ. Inueniet profectò diſertum hominem, nihil eorum omiſiſſe, quæ ad Putei commendationem facere poſſunt. Incipit:

Τί δ' ἄν εἴποις τὸ φρέαρ τὸ ἱερὸν, & cætera.

Primum, Exordium eſt per ad dubitationem, ex abrupto: quaſi neſciat quid de Puteo Æſculapij ſit dicturus, vnde orationem auſpicari debeat. Tum illud elegans eſt, quod ſubiungit, facilius eſſe eiuſdem putei aqua pellucida ſitis ardorem reſtinguere, quàm laudes aquæ prædicare. Preſſiſſe videatur in eo, ſicut ſolet, Demoſthenis veſtigia, quin ἐπιταφίῳ dixit, mortuos flere, cuius in promptu eſſe, at laudare difficile. Illuſtrat deinde orationem præclara, & ex amantibus ducta ſimilitudine, qui delicias ſuas præſentes indicare poſſunt: abſentes pro deſiderio commendare non poſſunt. Sic apud Maximum Tyrium Dei amator ἀδωνεῖ πρὸς τὸ τοῦ πατρὸς καὶ δημιουργοῦ θεῶ, & ſilentio potiùs laudat quàm oratione.

Secundum caput eſt, Principium laudationis à ſitu, ſeu loco; in quo commendatur ſalubritas, puritas, pulchritudo, celebritas, ſanctitas, propter templi ſcilicet religionem.

Tertium, Comparatione locum magis ornat, & commendat. Ipſi enim Epidauro Æſculapij natalibus illuſtrato anteponit; quòd Æſculapius Epidaurum, iſtius ſedis amœnitate illectus, videatur reliquiſſe.

Quartum, Laus aquæ ab origine, quòd fluat à platano; vel, quod ſanctius eſt, ab ipſis templi fundamentis.

Quintum, Propriis notis aquam commendat, ſeptem autem illæ ſunt, tenuitas, leuitas, lenitas, dulcedo, habilitas ad potum, perennitas, & incorrupta quædam ſynceritas. Leuitatem eius ex eo probat, quòd non vt Peneus fluuius patiatur ſibi Titareſium ſuperfundi, ſed omnibus innatet, in profundum, non ſecus ac ficulneum lignum ſolet, demerſis. Huius naturæ eſt amnis Silias, qui nihil ſibi innatare patitur, vt author eſt Strabo lib. 15. ἐν δὲ τῇ ὀρεινῇ Σιλίαν ποταμὸν εἶναι ἐν ᾧ μηδὲν ἐπιπλεῖ.

Sextum, Aquam Æſculapij, cum ipſius Stygis riuo audet comparare, cuius vis ineluctabilis eſſe perhibetur; nam omnia metalla & lapides perforat, præter pocula ex cornu Aſini Scythici confecta; quorum materiam miratus Alexander, Delphos miſit, & Apollini conſecrauit, vt habet Ælian. de animal. lib 10. Itaque cùm indomitus videatur hic liquor tantis viribus efferueſcens, non quidem robore parem hanc aquam facit: ſed appoſita eius nectarea ſuauitate, Stygem eleuat. *Stygis aqua omnia perforat.*

Septimum, Laus ab aquarum copia, quam per dolij antapodoſin illuſtrat. Rationem autem eius copiæ affert, quòd Æſculapij ſit, veluti adminiſter:

miniſter: cuius cùm ſemper profuſa ſit benignitas, puteum talem illi eſſe oportet, qui, nuſquam interſiſtente aquarum vbertate, mortales potet, & exhilaret. Sic Vulcani inſtrumenta ad Domini nutum præſto ſunt apud Homerum, ſuopte motu (tantum eſt obſequij ſtudium) procurrentia.

Octauum delabitur ad vſum, celebritatem, & varias huius aquæ vtilitates: quòd non tantùm potui, lotionibus, templi luſtrationibus, amœniſſimo præterea voluptatis ſpectaculo, ſed ipſis curationibus deſeruiat. Quod autem hic affert de aquarum medicinis, Plinius exequitur li. 31. c. 2. ſed & Tullius laureas celebrauit carmine, fontem Ciceronis, cuius aqua fuit oculis ſaluberrima.

Vt quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

Poterat & Dæmon ad falſi numinis venerationem fouendam, in hoc Æſculapij fonte aliquid ex ſua arte & conſuetis fraudibus moliri.

Clitor fluuius piſces vocales facit.

Nonum, vocem quoque ex hac Æſculapij aqua mutis redditam ſignificat: ſic Clitor fluuius piſces ſuos vocales facit, vt habet Mnaſeas Patrenſis in Periplo, ſic Hippocrene Poëtas afflat, vnde & λάλον ὕδωρ appellatur à Nonno, & εὐεπὲς ὕδωρ ab Antipatro, Antholog. l. 2. ſi penes fabulas ſit fides.

Decimum, à comparatione vini & nectaris, tum celebrium fluuiorum, hanc aquam exornat. Numerantur autem imprimis aqua Delia, Apollini ſacra, & Cnidus, qui, à Curtio, non ſpatio aquarum, ſed liquore fertur memorabilis; tum Eurymedon Pamphyliæ; & Choaſpis Aſiæ fluuius; è quo ſolo Perſicos Reges bibere author eſt Solinus: tum Peneus, qui per amœniſſima Tempe nemoroſa conualle defluit: & fons Abyſſus, quem à profunditate nomen habuiſſe conſtat. Heſych. Ἄβυσσος ὕδατα ἄπειρα, ὅθι δὲ ἐν Ἀργειλίμνῃ ἔπω κεκλιμένη.

Ariſtides.

QVid autem de ſacro Puteo dicemus? an orationis facultatem incuſabimus, quæ nequeat ad omnia pertingere, nec ſemper naturam rerum abundè valeat explicare? Pulchritudinem certè ac voluptatem eius nulla declarabit oratio: verùm faciliùs ex hac aqua bibimus, eámque incundè aſpicimus, atque in ea lauamus, quàm de ipſa quicquam dicimus. Vt autem ij qui pulchras amant mulieres, formæ præſtantia capti, quales quidem ament, ſciunt; veruntamen, ſi quis eos interroget, nihil de abſentibus poſſent dicere, præſentes autem oſtenderent. Ita & puteum hûc amamus quidem quàmplurimi, aut potiùs omnes ferè: qualis autem ſit, dicere non poſſumus: verùm ſi quis de eo nos interroget, hunc, ad ipſum deducemus, atque ei oſtendemus: Illi verò, nec hoc ſufficeret, donec eo guſtato, lotum Homericam videretur deguſtâſſe; quippe qui manere vellet, ægréque ab eo diſcederet.

Ex verſ. G. Canteri.

Lotus Homerica.

Nec tamen decet nos, more ſitientium, quod aiunt, tacitè bibere, quin etiam verbis exornemus: ac tum ſeruatorem Deum, cuius & hoc opus eſt, ſalutemus, tum nymphas eius incolas, quæ nobis vſum gratiæ diuinæ concedunt, & ſubminiſtrant. Quod igitur erit principium? an quemadmodum, cùm ex eo bibimus, admoto labris poculo non ceſſamus, ſed infundimus ſubito, ſic oratio quoque noſtra ſubitò dicet omnia? illud igitur nobis ſit, quaſi labris admotum, quòd in pulcherrimo ſit totius orbis loco. Quem enim ex omnibus Deus, vt ſaluberrimum & puriſſimum elegit locum, hunc beneficiis ſuis illuſtriſſimum

ſtriſſimum reddidit, is vtique omnium eſt per orbem totum pulcherrimus. Quanquam etenim, quibus in ſingulis locis nati ſunt initio Dij, etiam hæc in honore ſunt ob hoc ipſum habenda, quòd Deos receperint: Illud tamen longè maius eſt, quòd ipſa ab vſque Epidauro huc profectus Deus, maximè amauit hũc locum, atque oſtendit, cum ſe, cum delectum, tum cæteris prælatũ deinceps incolere. Cui autem loco Deus, ac Deorum quidem benigniſſimus, cenſuit immorandum; eum nos, qui quidem ſerui eius ſimus, alio quàm optimi, nomine dignabimur? Itaque in pulcherrimo orbis loco eſt Puteus. Præterea ipſiꝰ tẽpli locus is, qui ſub diuo peruius eſt optimo loco iacet. Medius enim puteus in medio conſtitutus eſt. Aqua verò vel à platano fluit; quandoquidem & hæc inſtar notæ cuiuſdam eſt agnata, vel ſi mauis, quod quidem pulchrius eſt, & ſanctius, ab ipſis, quibus inſiſtit templum, fundamentis.

Quo fit vt omnes hoc opinentur, atque credant, è ſalubri ac ſalutari loco aquam profluere; quippe quæ à templo, & Seruatoris pedibus proficiſcatur. Nec enim poſſet ex ſalubriori loco profluere. Et in tali quidem loco ſita, & à talibus oriunda, meritò dicetur optima.

Aqua commẽdatio.

Ac primùm quidem tenuiſſima eſt, ad aëris naturam proximè accedens; deinde, quod hinc ſequitur, leniſſima ſimul, & mitiſſima, tum dulciſſima, & maximè potabilis, ac perennis, & ad cuius potationem vinum non deſideres.

Et Homerus quidem Titareſium Peneo dixit ſuperfundi, quemadmodum aquæ homo præ lenitate innatat. At verò huic aquæ, meo iudicio, ſiquidem alia infundatur, ſurſum exilis, illa tanquam phallo quodam in profundum delebente, niſi potiùs etiam infuſam aquam videatur lenitate ſua, in altum eſſe ſublatura: quæ quidem non arroganter à nobis dici, indicant pondera. Quid autem dixerit Stygis riuus, ſi oppoſitus propendeat: hæc autẽ fluxio, nec à Styge oritur, nec aliud quicquam horrendum habet, ſed vel ſanitatis, vel nectaris, vel ſimilis alicuius rei iure riuus dici poſſet. Cui illud eſt etiam teſtimonio, quòd hæc aqua temporis vitium non patitur, verùm quæcunque eſt hauſta, eodem modo atque ea quæ in puteo relinquitur, incorrupta, & ſincera.

Iam verò abundantia putei tanta eſt, quanta nullius, vt ita dicam, alterius: ac robuſtos quidem eos qui hauriunt, & cautos oportet eſſe, ne inuadantur.

Solus igitur ex omnibus puteis, quicunque exhauriuntur, æqualem perpetuò copiam præbet, pertuſo dolio ex contraria parte reſpondens. Vt enim illud nunquam impletur iſta, hic ſemper ad labrum vſque plenus eſt.

Cùm enim humaniſſimi Dei miniſter ſit, & adiutor, ad miniſterium promptiſſimus, ac ſemper plenus conſpicitur. Et ſicut ille nunquam ab hominibus ſeruandis ceſſat, ſic dominum hic imitans, indigorum vſui, nunquam non ſuppeditat, cùm ſit, quaſi alumnus quidam, donúmve Æſculapij; quemadmodum Vulcani inſtrumenta finxit Homerus, ad eius voluntatem moueri. Et quoniam huc vſque dicendo peruenimus, quænam eſt inter homines aqua, quæ cum hac in vſu comparari poſſit? nec enim potus modò, ſed idem etiam lauacrum eſt iucundiſſimum, ac tutiſſimum: nec pro anni tempore mutatur; quin & æſtate frigidiſſima fit, & hyeme clementiſſima, præſens vbique temporis moleſtias mitigans, qualem quidem decet fon-

Vulcani inſtrumẽta ſponte moueri.

Digitized by Google

tem ſacrum Æſculapij exiſtere. Ac pulchra quidem iſta ſunt & iucunda; ſiue quis ijs vtatur ipſe, ſiue alios videat partim æſtate circum puteum deinceps, vt examen apum, vel muſcas circum lac, circumſiſtere, & à matutino vſque tempore vaporem inſtar potus alicuius ſitim reprimentis præoccupare; partim cùm glacie concreta manus lauerint, calidiores ac iucundiores fieri: verùm ſunt & alia, in quibus hoc puteo Deus tanquam operis ſocio vtitur, multiſque ſæpè ad ea quæ volebant à Deo impetranda puteus hic vſui fuit.

Nec ſecus atque medicorum & præſtigiatorum ſerui ad miniſteria ſunt exercitati, & adiumento ſuo ſpectatores atque ægrotos ſtupefaciunt: Ita magni operum mirabiliũ artificis, & ad hominum ſalutem omnia referẽtis hoc eſt inuentũ, hæc poſſeſſio. Itaque in omnibus eum iuuat operibus, & apud multos pharmaci locum obtinet. Multi enim cùm ex hoc puteo lauiſſent, viſum recuperârunt: multi ex aqua cùm bibiſſent, pectoris ſanitatem, anhelitum laborantem, receperunt. Multorum etiam pedes, aliáue membra ſunt correcta.

Aquæ virtutes. gentium commendatio.

Quid, quòd ex muto quidam eloquens olim factus eſt; quemadmodum, qui de ſacris biberunt fontibus, vaticinari ſolent? Nec deſunt, quibus, quòd aquam duntaxat hauſerant, ſaluti fuit. Quinimò cùm ægrotis adeo ſalutaris eſt, tum ſanis etiam cuiuſuis alterius aquæ vſum præbet inſignem.

Qui enim hanc guſtauerint, iis alia iã aqua quæuis ſordet; vt ſi quis poſt vinum fragrans vappam bibat. Sola porrò hæc aqua, tam ægrotis eadem quàm valentibus æquè eſt iucundiſſima, & vtiliſſima; vt nec vel lac cum ea comparare, vel vinum deſiderare poſſint: quando quidem eſt inſtar nectaris eius, quod Pindarus perenne, potabile, ac diuina quadam miſtura temperatum cecinit.

Quocirca ſi duo proponantur, vobis pocula, alterum hac aqua, alterum alia ſimul, & vino præſtantiſſimo plenum: vtrum eſſetis ſumpturi, dubitare poſſetis. Præterea reliquæ aquæ ſacræ, qualis eſt Delia, aliæque ſimiles, paucorum vſibus patent: hæc per vtentium ſalutem, non quòd eam nemo contingat, ſacra redditur: eadémque & luſtrationibus templi ſufficit & hominibus ad potionem ac lauacrum, & ſpectantium delectationi.

Choaſpis fluuius ex quo bibit Rex Perſarũ. Abyſſus fons.

Ego certè, nec Cnidium, nec Eurymedontem, nec vnde Rex libebar, Choaſpim; nec eum, cui pulcherrimas ad vtramque ripam coronas emiſit terra, Peneum, neque Abyſſum, neque aliam aquam vllam, cum hac vndique ſacra velim comparare, ſed tantum eam inter aquas excellere, quantum Præſes ipſius Deus Diis præſtat reliquis, dixerim.

Hoc reſtat adiicere, piè nos facturos, ſi ſic ſentiamus; quandoquidem primus de ipſa Deus hanc, vt aiunt, ſententiam tulit.

Finis Libri Decimi.

Digitized by Google

LIBRI VNDECIMI INSTITVTVM.

VNDECIMVS hic liber Epidicticos characteres hypotypoſeωn complectitur, in quo variorum authorum, qui modò in florido genere nituerunt, ingenia, & quaſi ex Græcorum Latinorúmque teſſerulis opus mirificè vermiculatum poteris agnoſcere. Suut omnino Hypotypoſes, viuæ quadam rerum imagines, & compendioſæ laudationes, ac vituperationes, quibus nihil eſt in eloquentia ornatius, ſi modò ea temperes adhibeatur, quam imperiti non nôrunt, dum omnia farciunt deſcriptionibus. Atque, vt nouitius ille Pictor, qui Helenæ tabulam totam auro compleuit, cùm pulchram orationem facere non poſsint, diuitem malè adſcitis ornamentis faciunt. Videndum eſt, quid argumentum, quid locus, quid perſonæ, quid aures ferant, vt quis prudenter iſtis imaginibus vtatur. Sed de vſu aliàs: Nunc inter has Epidictici generis delicias ludens, ſatis vberem hypotipoſeωn copiam in ordinem digeſsi, permultas ex Græcis παραφραστικῶς expreſsi, obſcuras illuſtraui, mancas & mutilas ſuppleui, notas ad aliquot obſcuriores locos adieci: Quo in opere varietas cum fructu & voluptate coniuncta, ſtudia iuuentutis excolere ſimul & exhilarare poterit.

Homo, menſura omnium. Homo animal immortale in mortali carcere. Plato in Axiocho

Ordiemur ab homine, hic enim eſt πάντων μέτρον: *Duas eius natura orationi præbet anſas, hac vim cæleſtem, illa terrenam effigiem attingimus. Quid eſt enim aliud homo, quàm* ζῶον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον φρουρίῳ; Animal immortale, in mortali carcere concluſum? *Sed immortalis anima, quibus in tanta rerum difficultate depingetur coloribus? mirari poſſumus, deſcribere ſatis non poſſumus. Verùm nonnulla de eadem materia iam delibauimus libri tertij capite primo, & multa ſe prodent in Ethicis characteribus, quæ ad animi lineamenta attineant, nunc inferiorem naturam, quæ prima occurrit oculis, conſideremus.*

CHARATERES EPIDICTICI.

LIBER VNDECIMVS;

VARIAS HYPOTYPNSES COMPLECTENS,
Ex antiquis authoribus Græcis, & Latinis.

DESCRIPTIONES HOMINIS.

HOMO.

Deſcriptio I.

Ad Marciam. Ex Seneca.

QVID eſt Homo? quodlibet quaſſum vas, & quodlibet fragile. Iactatu, non tempeſtate magna, vt diſſiperis, opus eſt: vbicumque arietaueris, ſolueris. Quid eſt homo? imbecillum corpus, & fragile; nudum, ſuapta naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum: cùm bene lacertos exercuit, cuiuſlibet feræ pabulum, cuiuſlibet victima: ex infirmis fluidiſque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æſtus, laboris impatiens, ipſo rurſum ſitu & otio iturum in tabem: Alimenta metuens ſua, quorum modò copia modò inopia rumpitur, anxiæ ſollicitæque tutelæ, precarij ſpiritus, & malè cohærentis. Soli ſemper nutrimentum vitioſum, & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, qua ſingulis opus eſt? nunquid enim, vt concidat, res eſt magni molimenti? Odor illi, ſapórque, & laſſitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & ſine quibus viuere non poteſt, mortifera ſunt, quocunque ſe mouet, ſtatim infirmitatis ſuæ conſcium, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatúſque non familiaris auræ & tenuiſſimis cauſſis, atque offenſionibus morbidum, putre, caſſum: à fletu vitam auſpicatum. Cùm interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum ſuæ conditionis venit? immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepotéſque diſponit: cùm interim longa conantem

cum

eum mors opprimit; & hoc, quod ſenectus vocatur: pauci ſunt circuitus annorum.

Cornel. in Geneſ. pag. 53. varias definitiones hominis habet.

Nota.

Vide quæ habet Plinius in prooem.l.7.planè eximia,& Plato in Axiocho,vbi ait hanc inferiorem naturam,ad omnem vim mali excipiendam,eſſe coagmentatam. ἧς τὰ ἡδόντα ἀμυχιαῖα, καὶ πτηνὰ, καὶ εἰς πλείους ὀδύνας ἀνακεκραμμένα, τὰ δὲ ἀλγεινὰ ἀκραιφνῆ, καὶ πολυχρόνια, καὶ τῶν ἡδόντων ἄμοιρα, &c. Is eſt, cuius voluptates vlceroſæ,& volatiles, multiſque permixtæ doloribus: dolores verò meri: diuturni, & voluptatum expertes.

CORPVS HVMANVM in genere.

Deſcriptio II.

Deus igitur ſolidamenta corporis, quæ oſſa dicuntur nodata & adiuncta,inuicem neruis alligauit atque conſtrinxit: quibus mens,ſi excurrere aut reſiſtere velit, tanquam retinaculis vteretur,& quidem nullo labore nullóque conatu, ſed vel minimo nutu, totius corporis molem temperaret ac flecteret: hæc autem viſceribus operuit, vt quémque locum decebat, vtque oſſa ſolida tegerentur: item viſceribus ipſis venas admiſcuit quaſi riuos per corpus omne diuiſos, per quas diſcurrens humor & ſanguis vniuerſa membra ſuccis vitalibus irrigaret: & ea viſcera formata in eum modum,vt quid vnicuique generi aptum fuerit, ſuperiectâ pelle contexit: quam, vel ſola pulchritudine decorauit, vel ſeris adoperuit, vel ſquamis muniuit, vel plumis inſignibus adornauit. Illud verò commentum Dei mirabile, quòd vna diſpoſitio & vnus habitus innumerabiles animantium præferat varietates.

Nam in omnibus ferè quæ ſpirant,eadem ſeries & ordo membrorum eſt. Primum enim caput, & huic annexa ceruix: Item collo pectus adiunctum, & ex eo prominentes armi; adhærens pectori venter: Item huic ſubnexa genitalia. Vltimo loco femora,pedéſque. Nec ſolùm membra ſuum tenorem ac ſitum in omnibus ſeruant, ſed etiam partes membrorum. Nam in vno capite ipſo certam ſedem poſſident aures, certam oculi, nares item, os quoque,& in ore dentes & lingua.

Nota.

Hæc Lactantius libro de opificio Dei cap.7. Suauis eſt & ingenioſus in eodem argumento Ambroſius, Hexameri libro ſexto,capite nono. D.Gregor. Nazianz. orat 34. & alij innumeri, qui eandem materiam attigerunt. Sed iuuat in iſtis, etiam Medicos audire;qui hæc tanto accuratiùs deſcribunt,quanto norunt meliùs;inter quos, & noſtro ſæculo Laurentius,in eo libro quem de hac humani corporis ſtructura ſcripſit,non modò eſt accuratus in rebus, ſed in ſtylo etiam plurimum habet dignitatis. Ex eo igitur deſcriptiones aliquot nobiliorum partium afferemus.

CAPVT.

Deſcriptio. III.

Hominem ob naturæ maieſtatem miraculum miraculorum,animal adorandum & venerandum à ſapientiſſimis Ægyptiorum Sacerdotibus appellatum fuiſſe conſtat. Maieſtatis porrò imaginem licèt vbique habeat expreſſam; lucent tamen in capite plures diuinitatis illius & principatus animæ radij. Quid ſine capite eſt homo? iacet mehercule,iacet ſine honore,ſine nomine, quaſi truncus iners, & ignobilis: ſola Principum capita,auro,ære,marmore ſculpta,in pretio ſunt; per caput iurabant veteres; capitis nutu pacta confirmabant; caput vbique pleniſſimum maieſtatis: at illud ipſum ſolius cerebri gratia conſtru-

ctum eſt; cuius domicilium & propugnaculũ à Principe Medicorum appellatur.

Ex Laurentio : Item.

CEREBRVM.

Plinius l. 11. EST hoc viſcetum excelſiſſimum, proximúmque cœlo, hanc habent ſenſus arcem munitiſſimam; hîc culmen, hîc vigor, hîc mentis eſt regimen; eſt cerebrum non modo ſenſuum ſedes, & motuum προαιρετικῶν attifex; membrorũ vaſtiſſimas moles & muſculorum prætumida corpora neruorum fibris, quaſi funiculis, non ſine admiratione trahens; ſed & ſapientiæ eſt domicilium, memoriæ, iudicij, cogitationum, quibus opifici Deo humanum genus redditur ſimillimum.

Plato diuiniſſimum hoc appellat membrum, nec ſolùm præcipuum, ſed etiam totum in corpore. Homerus οὐρανὸν nominat, quòd ad inſtar primi orbis, eius vi ac illuſtratione inferiora moueantur, ac ſentiant: hîc ſacram Palladis arcem Poëtæ locant, dum eam Iouis cerebro natam fingũt: propterea à cerebri eſu, tanquam à re ſacra abſtinebant veteres, & ſternutantibus bene precabantur. Quod denique in mundo eſt cœlum, in homine eſt cerebrum: Illud intelligentiarum, hoc rationis eſt domicilium. Sunt ſanè hæc omnia diuinitatis cerebri certiſſima argumenta. Sed hoc vnum inter cætera præſtantium luculenter demonſtrat, quòd cerebro omnia famulentur, eiúſque ſolius gratia totum corpus conſtructum ſit, homo nempe ad intelligendum totus eſt natus, at intelligentis facultatis ſedes eſt cerebrum. Situm eſt in editiſſimo loco, tanquam arce, ac domicilio omnium tutiſſimo, & vt irruentibus extrinſecus iniuriis minùs foret obnoxium, oſſibus vndequaque, quaſi propriis ſepimentis hoc natura obuallauit, orbiculari figura tor narum eſt, num vt capacius, tum vt nocumentis minus occurſet adde quòd diuiniſſimo membro perfecta debetur figura: eſt ramen quadem tenus oblongum. geminis verticibus extumeſcens. Et, vt eius magnitudo ingens eſt, & homini, quàm cæteris animalibus, capacius, & amplior moles; vt vnicum hominis cerebrum, duobus boum cerebris gandius, & capacius, quid eius fabricæ concinnitatem loquar, quid ſolertem naturæ in eius ſtructura ſolertiam? quid huius regiæ domus columnas? & concamerata inuolucta, quæ ſuperbæ molitionis ingentem molem ſuffulciunt? quid atria? quid thalamos: quid ſinus quatuor? quid ſpeculum lucidum? quid arteriolarum inexplicabiles Mæandros, & quaſi labyrintheos flexus? Miror profectò, & cum vetuſtiſſimo Zoroaſtre exclamare cogor, ô homo audacis naturæ miraculum!

OCVLI.

Deſcriptio IIII.

OCuli quædam ſunt *in carne ſidera*, vt ait D. Ambroſius, & ἀγάλματα ψυχῆς ἀκειζῆ, ſecundùm Damaſcium, in vita Iſidori, *accurata mentis ſimulachra*. quorum ſtructuram cùm multi ſtylo fuerint proſequuti, non dubium eſt quin Marcus Tullius orationis lumine cæteros ſuperârit. Sic igitur ille: *Ambroſ. Hexam. l. 6. c. 9.*

Senſus autem interpretes, ac nuntij rerum, in capite, tanquam in arce, mirificè ad vſus neceſſarios & facti & collocati ſunt, tanquam ſpeculatores locũ altiſſimum obtinent, ex quo plurima conſpicientes ſuo fungantur munere: quis verò opifex, præter naturam, qua nihil poteſt eſſe callidius, tantam ſolertiam perſequi potuiſſet, in ſenſibus? quæ primùm oculos mẽbranis tenuiſſimis veſtiuit, & ſepſit, quas primùm per lucidas *Ex Cic. 2. de natura Deorum.*

das fecit, vt per eas cerni poſſet; firmas autem, vt continerentur; ſed lubricos oculos fecit, & mobiles, vt declinarent ſi quid noceret; & aſpectum, quò vellent, facilè conuerterent; aciéſque ipſa, qua cernimus, quæ pupilla vocatur, ita parua eſt, vt ea quæ nocere poſſunt, facilè vitet, palpebræque, quæ ſunt tegumenta oculorum, molliſſimæ tactu, ne læderent aciem, aptiſſimæ factæ, ad claudendas pupillas, ne quid incideret; & aperiendas; idque prouidit, vt identidem fieri poſſet cum maxima celeritate. Munitæque ſunt palpebræ, tanquam vallo pilorum, quibus, & apertis oculis, ſi quid incideret, repelleretur, & ſomno, conniuentibus cũ oculis, ad cernendum non egeremus, vt qui tanquam inuoluti quieſcerent.

Latent præterea vtiliter, & excelſis partibus vndique ſepiuntur; primùm enim ſuperiora ſuperciliis obducta ſudorem à capite & fronte defluentem repellunt, genæ deinde ab inferiore parte tutantur ſubiectæ, leuitérque eminentes; naſus ita locatus eſt, vt quaſi murus oculis interectus eſſe videatur. Iam verò, quàm ſunt in cernendo ſubtiles, in his artibus, quarum eſt iudicium oculorum, in pictis, fictis, cælatis formis, in corporum etiam motione, atque geſtu, colorum etiam & figurarum, tum venuſtatem atque ordinem, & vt ita dicam, decentiam oculi iudicant, atque etiam alia maiora: nam & virtutes, & vitia cognoſcunt, iratum, propitium, lætantem, dolentem, fortem, ignauum, audacem, timidum, cognoſcunt.

Laurẽtius minùs dictione religioſus, accuratam tamen habet deſcriptionem his verbis:

Naturæ ſpeculum eſt oculis, microcoſmi lumen, pars æetherea, ſolis ianua, feneſtra animi, magnæ mentis imago. Figura eſt in primis rotunda, & aliquantulum oblonga, quò ad capacitatem, robur, agilitatem promptior ſit, atque expeditior. Et gemini quidem ſunt ocelli, in loco editiſſimo capitis collocati, vt noctu atque interdiu non ſecus ac vigiles excubent, & nocitura quæque agili declinatione atque fluxu deuitent: nec ſatis, in antrum quoddã ac veluti ſinuoſam vallem retruſi cernuntur, quò & eorum ſecuritati prouideatur, & minori naturæ diſpendio ſpiritus diſſipentur: quin vt extrinſecus irruentibus iniuriis minùs ſint obnoxij, oſſibus vndequaque & palpebris, quaſi propriis ſepimentis ſunt obuallati: magnitudo eorum tanta eſt, quanta ad rerum imagines ſufficiat: natura tota eſt aquea, mollis, lubrica, ſplendens, pellucida, vt celeriùs rerum omnium ſpectra, colores, imaginem excipiant. Totum præterea oculorum corpus, ſex muſculis, totidem tunicis, tribus humoribus, duobus neruis, venis, & arteriolis quamplurimis, adipéq; copioſe conſtituitur. Muſculi vndequaque mirâ volubilitate pernices verſant tunicæ fluentem naturam, veluti ſolidiori vallo muniunt; quarum vna eſt venulis & arteriolis quamplurimis diſtincta, fundæ ſimilitudinem reddit, altera cornea duritie, & pelluciditate, cornu prætenuo & accuratè politum refert. Tertia vuæ acinum, & folliculum, à quo pedunculus auulſus eſt, figura, colore, tenuitate, læuitate externã ſpectantibus exhibet. Quarta tenuitate telas aranearum æmulatur. Quintam reticularem à retis ſimilitudine medici dixerunt. Poſtrema veteribus incognita, vitrea, & ipſa vitreũ humorem omni ex parte ambit. Detectis tunicis effluunt ſtatim, & in apertum prodeunt partes oculorum nobiliſſimæ: humores quippe; aqueus

queus, cryſtallinus, & vitreus, ſed, cryſtallino ſummus debetur honor, qui anima oculi, ſpeculum interius, & centrum ideo dici ſolet.

Quid neruos loquar, quorũ vnus viſioni, alter motioni deſeruit? quid adipem? quid venas? quid ateriolas? quid muſculos? porteti profectò ſimile eſt, quòd vno corpuſculo tam varij generis particulas natura concluſerit. Quid de oculorum effectis dicam? vident, mirantur, adamant, concupiſcunt; amoris, iræ, furoris, miſericordiæ, vltionis indices ſunt; in audacia proſiliunt, in reuerentia ſubſident, in amore blandiuntur, in odio efferantur, gaudente animo hilares ſubrident, eodem mœrente langueſcunt, in irâ exaſperantur, in cogitatione ac cura quieſcunt, cum mẽte ſemper intenti: vnde tot vſus, tot nomina, torui, truces, flagrantes, graues, tranſuerſi, limi, ſubmiſſi, blandi; ad ſummum ad animi motus ita ſunt compoſiti, vt alter animus eſſe videatur.

Vide Plin. l. 11. c. 37 253.

AVRES.

Deſcriptio V.

AVres, animi lances, ſuam quoque merentur commendationem: quam Cicero lib. 2. de natura Deorum, paucis pertexuit.

Auditus ſemper patet, cuius etiam ſenſu dormientes egemus, à quo cùm ſonus eſt acceptus, etiam è ſomno excitamur. Flexuoſum iter habet, ne quid intrare poſſit: ſi ſimplex & directum pateret, prouiſum etiam vt ſi qua minima beſtiola conaretur irrumpere, in ſordibus aurium, tanquam in viſco, inhæreſceret: Extra autem eminent, quæ appellantur aures, & tegendi cauſa factæ, tutandique ſenſus, & ne adiectæ voces laberentur, atque errarent, priuſquam ſenſus ab his pulſus eſſet. Sed duros, & quaſi corneolos habẽt introitus, multiſque cum flexibus; quòd his naturis relatus amplificatur ſonus. Quocirca & in fidibus teſtitudine reſonatur, aut cornu, & ex tortuoſis locis & incluſis redduntur ampliores. Aurium item eſt artificioſum quoddam & admirabile iudicium, quo iudicatur, & in vocis, & in tibiarum ac neruorum cantibus varietas ſonorum, interualla, diſtinctio, & vocis genera permulta, canorum, fuſcum, lene, aſperum, graue, acutum, flebile, durum, quæ hominum ſolummodo auribus iudicantur.

COR.

Deſcriptio VI.

SEd nihil corde admirabilius, hoc vaſculo quo tanta rerum continetur immenſitas; de quo præclarè Laurentius:

Hoc præſtantioris animæ ſedes, vitæ domicilium, fons ſanguinis; & quaſi perpetuus caloris focus; quo vigente omnia vigent, intereunte marceſcunt, atque dilabuntur. Primùm pyramidis eſt figura ſenſim graciléſcente: ex baſi enim ampliore in turbinarum mucronem deſinit, quo longitudo ad tractum, rotunditas ad robur amplitudinémque conferat. Situm eſt in medio thorace, vt vitalem ſpiritum & viuificum nectar ſalutaris inſtar ſyderis, in omnia extrema diffundat: Quantitas eius exigua, vt cæterorum vitæ principiorum; quorum vis maxima in parua mole ſpectabilis emicat; carne durâ eſt, & ſolidâ; quò & illa inditi à Deo caloris flãma contineatur faciliùs, & neceſſaria perpetui motus agitatio, atq; diuturnior, atque expeditior, ſic in ſuos actus prorumpat: Caro hæc triplici villorũ genere intertexta eſt; quorum recti à baſi ad mucronẽ extremum producti, in cordis diaſtole ſanguinẽ per venam cauam in dextrum ſinum, aërem per arteriam venoſam in ſiniſtram trahunt:

Digitized by Google

hunt : obliquorum miniſterio attra-ctis perfruitur : qui verò tranſuerſi orbiculatim cor eiúſque ventriculos ambiunt, ſanguinem in pulmones, vitalem ſpiritum in aortam, & fumidos vapores in arteriam venoſam egerunt. Adſunt venæ nutrientes, & ingenitum calorem fouentes arteriæ, totam baſim cordis inſtar coronæ cingunt, & ramulos hinc inde explicant. Totum deinde corpus peculiari tunica cingitur, & adipe copioſo, tota ferè cordis ſuperficies oblinitur, ne ob perennes motus incendio conflagret, & fatiſcat. Quid eius motum loquar? quem non minùs mirari liceat, quàm cœli labentis conuerſionem, aut Euripi ſepties interdiu & noctu reciprocantis æſtus? hac agitatione fit ſpirituum generatio, & nihil omnino in perfecto animali ferax eſt, niſi vis illa præpotens cordis fœcunditatem largiatur.

MANVS, ET digiti.

Deſcriptio VII.

QVàm verò aptas, & quàm multarum artium miniſtras, manus natura homini dedit? digitorum enim contractio facilis, faciliſque porrectio, propter molles commiſſuras; & artus nullo in motu laborant : Itaque ad pingendum, ad ſculpendum, ad neruorum eliciendos ſonos, ac tibiarum, apta manus eſt, admotione digitorum. Atque hæc oblectationis, illa neceſſitatis: cultus dico agrorum, exſtructionéſque tectorum, tegumenta corporum, vel texta, vel ſuta, omnémque fabricam æris, & ferri: ex quo intelligitur, adinuenta animo, percepta ſenſibus, adhibitis opificum manibus, omnia nos conſecutos, vt tecti, vt veſtiti, vt ſalui eſſe poſſimus, vrbes, muros, domicilia, delubra habeamus. Iam verò operibus hominum, manibus cibi varietas inuenitur, & copia ; nam & agri multa ferunt, quæ vel ſtatim conſumantur, vel mandentur condita vetuſtati: & præterea veſcimur beſtiis, & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus, partim capiendo, partim alendo : efficimus etiam domitu noſtro quadrupedum vectiones: quorum celeritas atque vis nobis ipſis adfert vim, & celeritatem: nos onera quibuſdam beſtiis, nos iuga imponimus ; nos elephantorum acutiſſimis ſenſibus, nos ſagacitate canum, ad vtilitatem noſtram abutimur : nos è terræ cauernis ferrum elicuimus, rem ad colendos agros valde neceſſariam. Nos æris, auri, argenti venas penitus abditas inuenimus, & ad vſum aptas, & ad ornatum decoras: arborum autem conſectione, omníque materia, & culta, & ſyluestri, partim ad calefaciendum corpus igni adhibita, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tecti, ſepti, frigora caloréſque pellamus: magnos vſus autem affert ad nauigia facienda, quorum curſibus ſuppeditantur omnes vndique ad vitam copiæ : quáſque res violentiſſimas natura genuit, earum moderationem nos ſoli habemus ; maris atque ventorum, propter nauticarum rerum ſcientiam : plurimiſque maritimis rebus fruimur, atque vtimur.

COMA.

Deſcriptio VIII.

COma reuerenda in ſenibus, veneranda in ſacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adoleſcentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris, inquit Ambroſius, Hexam. lib 6. cap. 9.

Huius deſcriptionem in muliere perſequutus eſt Apuleius, ſuo, vt ſolet, ſtylo intemperantiùs velificatus.

Quid cùm capilli color gratus, & nitor ſplendidus illucet? & contra ſolis aciem vegetus fulgurat? vel pla-

cidus renidet? at in contrariam gratiam variat aſpectum;& nunc aurum coruſcans, in mellis lenem deprimitur vmbram;nunc coruina nigredine cæruleus,columbarum colli floſculos æmulatur: vel cum guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui diſcriminatur: & pone verſum coarctus oculis occurrens, inſtar ſpeculi reddit imaginem gratiorem?

Quid cum frequenti ſobole ſpiſſus cumulat verticem? vel prolixa ſerie porrectus dorſa permanat? tanta denique capillamenti dignitas, vt quamuis auro, veſte, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat, tamen niſi capillum diſtinxerit, ornata non poſſit videri. At in Photide non operoſus, ſed inornatus, ornatus addebat gratiam. Vberes enim crines leniter emiſſos, & ceruice dependulos, ac deinde per colla diſpoſitos,ſenſimque ſinuato patagio reſidentes, pauliſper ad finem conglobatos,in ſummum verticem nodus adſtrinxerat.

Apul.lib.2.Met.

Nota.

Contra ſolis aciem vegetus fulgurat. Colliſtratus de coma Narciſſi; κόμαις ἐπιχρύσοις ἤστραπτε, capillis aureis fulgurabat,non ſatis ἐμφατικῶς, redditur fulgebat. Idem ἡλιῶσαν, comam Meleagri dixit.

At in contrariam,lege, *Aut in contrariam.*

Aurum coruſcans in mellis lenem deprimitur vmbram; Significat, auri radiantis fulgura mellei coloris minùs vegeti,velut quibuſdam vmbris temperari. Διαφαινομένας καὶ ὑποφαινομένας κόμας, dixit Nazianzenus, oratione vndecima.

Coruina nigredine cæruleus. Hunc capillorum colorem probat Anacreon;

Γράφε μοι τρίχας τὸ πρῶτον
Ἁπαλάς τε,καὶ μελαίνας.

Columbarum collis. Quæ Lucretius deſcribit lib. 2. Nero Cæſar in ſuis Leoninis.

Colla Tyberiacæ ſplendent agitata columbæ.

Guttis Arabicis,vnguento nardino, vel lacryma myrrhæ, quæ laudatiſſima eſt in Arabia. De vnguentis & tinctura capillorum notius, quàm vt hîc debeat inculcari.

Pectinis arguti dente tenui diſcriminatur,

—— aut morſu numeroſi dentis eburno.

*Multifidum diſcriminârat.*Claud.in nuptiis Honorij.v.103.

Pone verſum coarctus:pone verticem nodo religatus.

*Crines nodantur in aurum.*Maro.

Patagio. Beroaldus exponit ornamenti genus,quod ſumma in camiſia circa ceruice, aſſumnt mulieres, criſpiſſimum,& ſinuatum.

CORPVS HVMANVM in ſpecie.

SEV,

Variæ deſcriptiones Hominum.

APOLLO.

Deſcriptio IX.

Ex Apuleio,lib.1.

Deſcriptiones Apuleij ſi qua occurrent, cum ſummo delectu erunt imitandæ: nam hic author, quod præmonui, ſæpè durus eſt,inſolens, & ſupra modum putidus:habet tamen multum ingenij; &, ſi meliori Ciceroniani ſtyli cenſura caſtigatus eſſet,plus in iſtis obtineret venuſtatis.

Contra Apollinem (ridiculum dictu) aduerſis virtutibus culpabar: quòd Apollo eſſet, & coma intonſus, & genis gratus, & corpore glabellus, & arte multiſcius, & fortuna opulentus. Iam primum, inquit, crines eius præmulſis

mulſis antiis, promulſis caproneis, anteuentuli, & propenduli, corpus totum gratiſſimum, membra nitida, lingua fatidica, ſeu tu te oratione, ſiue verſibus malis vtrobique facundia æquiparari. Quid? quòd veſtis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians? quid? quòd & lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat? quid quòd & doctiſſimè & gratiſſimè cantillat? hæc omnia inquit, blandimenta, nequaquam virtuti decora, ſed luxuriæ accommodata, circa corporis ſui qualitatem. ſpeciem maximam oſtentare.

Nota.

Apollinis characterem ſimiliter habet Apollonius, Argonauticôn lib. II.v.675.

Quintus Calaber, lib.9.

Antiparer, *εἰς ἄγαλμα Ἀπόλλωνος.*

Anthol. 4. Philoſtr. Iun. p. 837. in Marſya.

Coma intonſus. Nonn. Dionyſ. lib. 10.

φοῖβος ἀκερσεκόμης κεχαλασμένα βόστρυχα σείων

Phœbus coma intonſus, ſolutos cincinnos quatiens.

Genis gratus θηλείας παρειάς, dixit Callimachus in Apolline, v.37.

Promulſis antiis.

Antiæ muliebres, capilli demiſſi in frontem appellari ex Græco videntur: quod enim nos *contra*, illi *ἀντὶ* dicunt.

Feſtus Adhelmus de laudibus virginitatis, cap. 28. Antiæ frontis, & temporum cincinni calamiſtro criſpantur.

Caprona equorum iubæ in frontem deuerſæ, dictæ quaſi à capite pronæ.

Comas fluitare Capronas dixit Lucilius.

Nec mirum, ſi de hominibus dixerit; nam & iubam virilem, capillum nominat Seneca de breuitate vitæ, c. 12. Quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt.

Veſtis textu tenuis. Citharœdi vbique magno veſtis cultu atque choragio depinguntur. Talis qui deſcribitur à Cicerone, 4. ad Herenn. Talis qui à Luciano, & Apuleio Florid. l. 2.

IN HOC GENERE DESCRIPTIONVM picti & florentes ſunt Græci ſophiſtæ, vt Philoſtratus, & Calliſtratus; ex quibus deſcriptiones aliquot ſubiiciam, quas ego verti: non quidem ad verbum, vt interpres; ſed paulò liberiùs, vt Orator.

Ex Calliſtrato.

CVPIDO PRAXITELIS.

Deſcriptio X.

Ἔρως ἦν Πραξιτέλους τέχνημα, ὁ ἔρως αὐτὸς, παῖς ἀνθηρὸς, καὶ νέος, πτέρυγας ἔχων, καὶ τόξα. χαλκὸς δὲ αὐτὸν ἐτύπου, καὶ ὡς ἂν ἔρωτα τυπῶν τύραννον θεὸν, καὶ μέγαν, καὶ αὐτὸς ἐδυναστεύετο. οὐ γὰρ ἠνείχετο χαλκοῦς εἶναι τὰ πάντα, ἀλλ' ὅσον ἦν, Ἔρως ἐγίνετο. εἶδες ἂν τὸν χαλκὸν θρυπτόμενον, καὶ εἰς εὐσαρκίαν ἀμηχάνως χλιδῶντα· καὶ, ὡς βραχέως εἰπεῖν, τὰ ἀναγκαῖα πληροῦν ἑαυτὴν τὴν ὕλην ἀρκοῦσαν. ὑγρὸς μὲν ἦν, ἀμοιρῶν μεγαλειότητος. χαλκὸς δὲ ἔχων συνῳδὸν τὴν χροίαν εὐηθὴς ἑωρᾶτο. τῶν δὲ κινήσεως ἔργων ἐστερημένος, ἕτοιμος ἦν δεῖξαι κίνησιν. εἰς μὲν γὰρ ἕδραν στάσιμον ἵδρυτο. ἠπάτα δὲ ὡς καὶ τῆς μετεώρου κυριεύων φορᾶς. ἐγαυροῦτο δὲ εἰς γέλωτα, ἔμπυρόν τι, καὶ μείλιχον ἐξ ὀμμάτων διαυγάζων, καὶ ἦν ἰδεῖν ὑπακούοντα πρὸς πάθει τὸν χαλκὸν, καὶ δεχόμενον εὐκόλως τοῦ γέλωτος μίμησιν. ἵδρυτο δὲ, εἰς μὲν τὴν κορυφὴν τὸν δεξιὸν ἐπικάμπτων καρπὸν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ μετεωρίζων τὸ τόξον, καὶ τὴν τῆς βάσεως ἰσορροπίαν ἐπικλίνων ἐπὶ τὰ λαιά. τὸ γὰρ τῆς ἀριστερᾶς λαγόνος ἔκστασιν αὔξει πρὸς τὴν εὐμαρότητα, τοῦ χαλκοῦ τὸ στεγανὸν ἐκκλάσας. πλόκαμοι δὲ αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἐσκίαζον, αὐθηροὶ, καὶ ἔνουλοι,

CVpido erat Praxitelis artificium, ipſemet Cupido, puer floridus, tener, pinnatus, arcu & ſagittis ferox, ex ære molliſſimè conformatus: atque, vt Cupidinem magnum, & dominatorem Deum effingens, ipſum etiam metallum imperioſiùs dominari videbatur: non enim iam ferebat omnino æris ſpeciem, ſed quantùm naturæ ratio patiebatur, totum cedebat in Cupidinem. Videres quippe æs deliciis affluens, & mirum in modum carnis mollitia teneritatéque luxurians; atque, vt ſummatim dicam, ad neceſſarias quaſque partes explendas materiam ſeipſa planè contentam: Siquidem molliculus erat puer, à maieſtate alienus, qui & ipſi quoque æri congruentem colorem nactus, fœliciter adoleſcere cernebatur. Iam, licèt motionis expers, emicanti ſimilis erat, & in firma baſi collocatus, ſpectantium fallebat oculos, quaſi iam pinnis aërem euerberaret. Quinetiam iactabat ſeſe profuſior in riſum, igneo quodam & mellito aſpectu fulgurans: & videre quidam fas erat æs affectui obtemperans, & ad riſus imitationem belliſſimè compoſitum. Erectus inſuper fuit, brachio ad verticem dextrum inflexo, altera manu arcum attollens, & in hac inceſſus æquilibritate paulò ad lænam proiectior, etiam ſiniſtri lumbi deflexio propendebat, ad æris facilem tractationem ſoliditate molliter infracta: Cincinnuli verò florigeri & criſpantes caput eius inumbrabant,

Digitized by Google

νεοτήσιον ὑπολάμποντες ἄνθος· καὶ ἦν θαυμαστὸς οἷος ὁ χαλκός· ἰδόντι μὲν γὰρ, ἐρύθημα ἐπέστιλβεν, ἐξ ἄκρων ἀοσρύχων αἰρόμενον. ἁψαμένῳ δὲ ἡ θρὶξ ὑπεξανίσατο, μαλθακιζομένη, πρὸς τὴν αἴσθησιν· ἐμοὶ δὴ θεασαμένῳ τὴν τέχνην, ἐπῄει πιστεύειν, ὅτι καὶ χορὸν ἤσκησε κινούμενον Δαίδαλος, καὶ χρόα παρεῖχεν αἰσθήσει ὅτε Πραξιτέλης, εἰς τὴν εἰκόνα ἔρωτος ἐνέθηκε μικροῦ, καὶ νοήματα, καὶ πτέρυγι τὸν ἀέρα τέμνειν ἐμηχανήσατο.

iuuenili ſublucentes flore, qui plurimum gratiæ metallo aſperſerat: ſed enim intuenti rubor quidam affulgebat, à cincinnorum fimbriis euibratus: & contrectanti capillus ſurrigebat modica titillatione deluſis ſenſibus blandiente. Mihi certè, dum artem accuratiùs contemplarer, ſubierat animum credere: Dædalum, etiam choream verſatilem elaboraſſe, & colorem ſenſibus animâſſe, quando Praxitelis in muta Cupidinis imagine, quædam etiam fermè ſenſa incluſerat, & ipſum alarum remigio aërem celerrimè ſecantem ſolertiùs effinxerat.

Nota ad Cupidinem.

De hoc Cupidine Praxitelis legendus Panſanias in Atticis. Scholiaſtes Anthologiæ. Iulianus à præfectis Ægypti, Tullius Geminus, & Leonides in epigrammatis de eodem ſcriptis.

Τύραννον θεόν. *Alcibiadis Cupido erat fulminator, vt habes in iconibus. Vide ornatiſſimas deſcriptiones Oppiani, de amoris tyrannide, quarum memini in theſauro.*

Ἐγαυροῦτο. *Similiter Iulianus,* κλίνας αὐχένα γαῦρον

Μείλιχον διὰ τοῦτο γελᾷ, καὶ μείλιχός ἐστιν. *Palladas in Theſpio cupidine.*

VOLVIT ET APVLEIVS ISTAS GENTILIVM Deorum picturas ſtylo florido perſequi, ſed propter ſermonis inſolentiam, longè Græcis deterior eſt. Sic autem iudicium Dearum deſcribit.

Deſcriptio XI.

ERat mons ligneus ad inſtar inclyti montis illius quem vates Homerus Idæum cecinit, ſublimi inſtructus fabrica, conſitus viretis, & viuis arboribus, ſummo cacumine, de manibus fabri fonte manante, fluuiales aquas eliquans. Capellæ pauculæ tundebant herbulas, & in modum Paridis Phrygij paſtoris, in barbaricis amiculis, humiculis defluentibus pulchrè induſiatus adoleſcens, aureâ tiarâ contecto capite, pecuarium ſimulabat miniſterium. Adeſt luculentus puer nudus, niſi quod ephebia clamyde ſiniſtrum tegebat humerum, flauis crinibus vſquequaque conſpicuus, & inter comas eius aureæ pinnulæ cognatione ſimili ſociatę promittebant: quem caduceum & virgula Mercurium indicabant. Is ſaltatoriè procurrens, maliumq; bracteis inauratum dextra gerens, ei qui Paris videbatur, porrigit, quę mādaret Iupiter nutu ſignificans, protinus gradus ſcitulè referés è conſpectu faceſſit. Inſequitur puella vulgitu honeſta, in Deæ Iunonis ſpeciem ſimilis, nam & caput ſtringebat diadema * candidum, ferebat & ſceptrum. *Alij candida.*

Irrupit alia, quam putares Mineruam, caput contecta fulgenti galeâ, & oleaginea corona tegebatur ipſa galea, clypeum attollens, & haſtam quatiens, & qualis illa, cùm pugnat. Super has Venus introceſſit

Digitized by Google

alia viſendo dècore perpollens gratia coloris ambroſei deſignans Venerem. Ipſe autem color Deæ diuiſus in ſpeciem, corpus candidum, quod cœlo demeat, amictus cærulus, quod mari remeat. Iam ſingulas Virgines, quæ Deæ putabantur, ſui obibant comites.

Iunonem quidem Caſtor & Pollux, ſed iſti Caſtores erant ſcenici pueri. Hæc puella, varios modulos laſciua concinente tibia, procedens, quieta, & inaffectata geſticulatione, nutibus honeſtis paſtori pollicetur, ſi ſibi præmium decoris addixiſſet, ſeſe regnum totius Aſiæ tributuram. At illam, quam cultus armorum Mineruam fecerat, duo pueri muniebant: præliaris Deæ comites armigeri, Terror & Metus, nudis gladiis inſultantes. At pone tergum tibicen Hormum canebat bellicoſum; & permiſcens bombis grauibus tinnitus acutos, in modum tubæ ſaltationis agilis vigorem ſuſcitabat. Hæc inquieto capite, oculis inſpectu minacibus, citato & intorto genere, geſticulatione alacri, demonſtrabat Paridi ſi ſibi formæ victoriam tradidiſſet, fortem trophæiſque bellorum inſignem ſuis adminiculis futurum; Venus ecce cum magno caueæ fauore, in ipſo meditullio ſcenæ, circumfuſo populo lætiſſimorum paruulorum, dulce ſubridens conſtitit amœnè. Illos teretes & lacteos puellos diceres tu Cupidines de cœlo vel mari commodùm inuolâſſe. Nam & pinnulis, & ſagittulis, & habitu cætero formæ præclaræ congruebant, & velut nuptiales epulas obituræ dominæ coruſcis prælucebant facibus, & influunt innuptarum puellarum decoræ ſoboles. Hinc gratiſſimæ gratiæ; illinc horæ pulcherrimæ, quæ iaculis floris, ſerti, & ſoluti, Deam ſuam propitiantes, ſcitiſſimum conſtruxerant chorum, dominæ voluptatum vêris coma blandientes. Iam tibiæ multiforabiles cantus lydios dulciter circumſonant: quibus ſpectatorum pectora ſuaue mulcentibus, longè ſuauior, Venus placidè commoueri, cunctantique lentè veſtigio, & leniter per fluctuantes pinnulas, & ſenſim annutante capite cœpit incedere, mollique tibiarum ſono delicatis reſpondere geſtibus, nunc mire conniuentibus, nunc acre comminantibus geſtire pupulis, & nonnunquam ſaltare oculis Apul met. 10.

Hæc nimis affectata, & puerilia.
Item quod habet de pompa Veneris in mari floridum eſt, niſi ſtylo infuſcaretur.

ECce iam profundi maris vdo reſedit vertice, & ipſum quod incidit velle ſtatim quàm ſi pridem præcepit, non moratur marinum exequium: adſunt Nerei filiæ chorum canentes, & Portunus cærulis barbis hiſpidus, & grauis piſcoſo ſinu Salacia, auriga paruulus Delphini Palæmon, iam paſſim maria perſulcantes Tritonum cateruæ, hic concha ſonaci leniter buccinat, ille ſerico tegmine flagrantiæ ſolis obſiſtit inimicæ: alius ſpeculum ſub oculis dominæ prægerit, currus biges alij ſupernatant. Talis ad Oceanum pergentem Venerem comitatur exercitus.

Idem Metamorph.4.

Nota.

Non aſſentior Beroaldo, qui per verticem profundum, imum maris intelligit; Quin potiùs νῶτα θαλάσσης *deſignat, quæ Arnob. l. 1. aduerſus gentes Ponti terga dixit. Depingitur enim Venus,* ἀναδυομένη, *qualem depinxit Leonides Tarentinus:*

Τὰν ἐκφυγοῦσαν ματρὸς ἐκ κόλπων, ἔτι
Ἀφρῷ τε μορμύρουσαν.

Emerſam ex ſinu matris, adhuc
Spuma fluitantem.

Belliſſ.

Digitized by Google

Belliſſimè Anacreon od. 51. ex quo nonnulla decerpſit Apuleius.

Et ipſum quod incæpit velle.

Morem oſtendit delicatiſſimarum mulierum, quæ, vt ait ille, ad digiti ſonum ſua mandata impleri volunt; ſin autem, ſolea obiurgabere rubra.

Cærulis barbis hiſpidus, *Alibi multibarbum dixit, Marſyam non adeò delicatè expr.mens illud Nonni* τρίτων δ' εὐρυγένειος, *&c. Dionyſ.1.δ.*

Salacia. *D. Auguſtinus lib. 4. de ciuitate Dei.*

Quid eſt, quòd mare Neptuno tribuitur, Terra Plutoni? & ne ipſi quoque ſine coniugibus remanerent, additur Neptuno Salacia, Plutoni Proſerpina?

Auriga paruulus Delphini.

Dixit ad imitationem Anacreontis: apud quem

Deſiderium & amor circa Venerem ἀναδυομένην *equitant* ἐπὶ Δελφῖσι χορευταῖς.

Maria perſulcantes. *Meliùs quàm præſultantes expreſſit, & illud Anacreontis, qui* κῦμα τέμνειν, αὔλακα θαλάσσης, *ſulcum maris dixit.*

Concha ſonaci buccinat.

Vt apud Nonnum: Triton ipſe ἐβόμβεεν ἠθάδι κόχλῳ; *Buccinatorem dixit Cicero filius, epiſt. 21. l. 16. in eo, vt in cæteris audacior quàm pater.*

Speculum prægerit.

In quo delicatiſſimarum puellarum triumphabat luxus. Senec. 1. Natur. q. 17.

Specula totis paria corporibus, auro argentóque cælata ſunt: denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his fœmina conſtitit, quàm antiquarum dos fuit illa, quæ publicè dabatur Imperatorum pauperum liberis.

Item Apuleius lib. 6. Metamorph.

IVbet conſtrui currum, quem ei Vulcanus ſubtili fabricâ ſtudioſè poliuerat, & ante thalami rudimentum, nuptiale munus obtulerat; Lunæ tenuantis detrimento conſpicuum; & ipſius auri damno pretioſum. De multis quæ circa cubiculum dominæ ſtabulant, procedunt quatuor candidæ columbæ, & hilaris inceſſibus picta colla torquentes iugum gemmeum ſubeunt, ſuſceptáque domina lætæ ſubuolant, currum Deæ proſequentes, gannitu conſtrepenti laſciuiunt paſſeres, & cæteræ quæ dulce canticant aues, melleis modulis ſuaue reſonantes, aduentum Deæ prænuntiant, cedunt nubes, & cœlum filiæ pânditur, & ſummus æther cum gaudio ſuſcipit Deam: nec obuias aquilas, nec accipitres pertimeſcit magnæ Veneris canora familia; tum ſe protinus ad regias Iouis arces dirigit.

Nota.

Ante thalami rudimentum, nuptiale munus obtulerat. *Similiter Claudianus, de nuptiis Honorij, & Mariæ.*

Mulciber, vt perhibent, his oſcula coniugis emit.

Mœnibus, & tales vxorius obtulit artes.

Lunæ tenuantis detrimento conſpicuum.

Significat currum arcuatum, & ad effigiem Lunæ corniculatæ figuratum:

Auri damno pretioſum.

Quod enim ars raſerat ex auro ad arcuatam figuram tenuandam, hoc ipſo fuit opus politius & nobilius.

Currum Deæ proſequentes, gannitu conſtrepenti laſciuiunt paſſeres.

Paſſeres, columbæ, olores ſunt in famulitio Veneris. Sappho in hymno ad Venerem:

Κάλοὶ καὶ σε ἄγον
Ὠκέες στρουθοὶ πτέρυγας μελαίνας
Πυκνὰ δινέοντες ἀπ' οὐρανοῦ αἰθέρος διὰ μέσσω.

Pulchri verò te ducebant
Et veloces paſſeres, nigras pennas
Variè agitantes, è cœlo, aerem
Per medium.

Quod

Quod ad columbas, maternas agnoſcit aues Æneas apud Maronem, & purpureis ales oloribus vehitur. Apud Horat. od. 1. l. 4.

Nec obuias aquilas, nec accipitres rapaces pertimeſcit.

Tales Milui ad rapinas incitatiſſimi, vt nec macelli carnibus pareant, Ioui ſacra non tangunt.

Τῶν δ' ἐκ τοῦ Διὸς ἱερουργίας οὐκ ἂν προσάψαιντο. *Ælian, de animal. l. 2. c. 67.*

Icuis ceruleum ſupercilium. κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι Κρονίων. Ιλ. α.

D I A N A.

Ex Apuleio, 2. Metam.

Deſcriptio XII.

En Contra Parius lapis in Dianam factus, tenet libratam totius loci mediocritatem: ſignum perfectè luculentum, veſte reflatum, procurſu vegetum, introëuntibus obuium, & maieſtate venerabile. Canes vtrinque ſecus Deæ latera muniunt, qui canes & ipſi lapis erant. His oculi minantur, aures rigent, nares hiant, ora ſæuiunt, & ſic vnde latratus de proximo ingruerit, eum putabis de faucibus lapidis exire, & in quo ſummum ſpecimen operæ fabrilis egregius ille ſignifex prodidit, ſublatis canibus in pectus arduis, pedes imi reſiſtunt, currunt priores: Ponè tergum, Deæ ſaxum inſurgit in ſpeluncæ modum, muſcis, & herbis, & foliis, & virgultis, & pampinis, & arbuſculis alibi de lapide florentibus: ſub extrema ſaxi margine poma, & vuæ faberrimè politæ dependent, quas ars æmula naturæ, veritati ſimiles explicuit: putes ad cibum inde quædam poſſe decerpi; &, ſi fontes, qui Deæ veſtigio diſcurrentes in leuem vibrantur vndam, pronus aſpexeris, credes illos, vt iure pendentes racemos, nec agitationis officio carere.

DIONYSII STATVA.

Calliſtratus in ſignum Dionyſij.

Deſcriptio VIII.

Δαιδάλῳ μὲν ἐξῆν ἰδεῖν τὰ περὶ Κρήτην πιστεύειν θαύματα, κινούμενα μηχαναῖς τὰ ποιήματα, καὶ πρὸς ἀνθρωπίνην αἴσθησιν ἐκβιάζεσθαι τὸν χρυσόν· αἱ δὲ δὴ Πραξιτέλειοι χεῖρες. ζωτικὰ δι' ὅλου κατεσκεύαζον τὰ τεχνήματα· ἄλσος ἦν, καὶ Διόνυσος εἱστήκει, νιθέου σχῆμα μιμούμενος. οὕτω μὲν ἁπλοῦς, ὡς πρὸς σάρκα, μεταρρυθμίζεσθαι τὸν χαλκόν· οὕτω καὶ ὑγρὸν καὶ κεχαλασμένον ἔχων τὸ σῶμα, ὡς ἐξ ἑτέρας ὕλης ἀλλὰ μὴ χαλκοῦ πεφυκός. ὃς χαλκὸς μὲν ὤν, ἠρυθραίνετο· ζωῆς δὲ μετουσίαν οὐκ ἔχων, ἐβούλετο τὴν ἰδέαν δεικνύναι·

Dædalo ſanè integrum fuit videre in Creta, incredibilia quædam, ac miranda opera, quæ fabricis occultis agitarentur, vtque aurum ad humanos ſenſus effingendos præter naturam ceſſerit: verùm, Praxitelis manus ſpirantia prorſus molitæ ſunt artis ſimulachra. Nemus fuit, in quo Dionyſius conſtiterat, adoleſcentis habitum imitatus, ita certè molliter, vt æs cum carne, ſumma concinnitate congrueret: adeò verò tenerum ac delicatum corpus inerat, vt ex alia quauis materia, potiùs quàm ex ære conflatum videretur. Siquidem æs cùm eſſet, erubeſcebat: & cùm vitæ communionem haberet nullam, eius tamen ſpeciem geſtiebat præ ſe ferre; nam

ἀψαμένῳ δέ σοι, πρὸς τὴν ἀκμὴν ὑπεξίστατο· καὶ ὄντως μὲν ὁ χαλκὸς ἦν στεγανός· ἀπὸ δὲ τῆς τέχνης μαλαττόμενος εἰς σάρκα, ἀπεδίδρασκε τῆς χειρὸς τὴν αἴσθησιν. ἦν δὲ ἀνθηρὸς, ἁβρότητος γέμων, ἱμέρῳ ῥεόμενος, οἷον αὐτὸν Εὐριπίδης ἐν Βάκχαις εἰδοποιήσας ἐξετύπωσε. κιττὸς δ᾽ αὐτὸν ἔστεφε περιθέων ἐν κύκλῳ· ὡς κιττὸς ἦν ὁ χαλκὸς, εἰς κλῶνας καμπτόμενος, καὶ τῶν βοστρύχων τὰς ἕλικας ἐκ μετώπου κεχυμένους ἀνασέλλων· γέλωτος δὲ ἔμπλεος, ὃ δὴ καὶ παντὸς ἦν ἐπέκεινα θαύματος, ἡδονῆς ἀφιέναι τὴν ὕλην τεκμήρια, καὶ τὴν παθῶν δήλωσιν ὑποκρίνεσθαι τὸν χαλκόν· νεβρὶς δὲ αὐτὸν ἔσκεπεν οὐχ οἵαν εἴωθεν ὁ Διόνυσος ἐξάπτεσθαι, ἀλλ᾽ εἰς τὴν τῆς δορᾶς μίμησιν ὁ χαλκὸς μετεβάλλετο· εἱστήκει δὲ τὴν λύραν ἐπερειδόμενος τῷ θύρσῳ· ὁ δὲ θύρσος ἠπάτα τὴν αἴσθησιν· ἐκ χαλκοῦ πεποιημένος, χλοερόν τι, καὶ τεθηλὸς ἀποστίλβειν ἐδοξάζετο, πρὸς αὐτὴν ἀμειβόμενος τὴν ὕλην· ὄμμα δὲ ἦν πυρὶ διαυγὲς, μανικὸν ἰδεῖν· καὶ γὰρ τὸ βακχεύσιμον ὁ χαλκὸς ἐνεδείκνυτο, καὶ ἐνθεάζειν ἐδόκει· ὥσπερ, οἶμαι, τοῦ Πραξιτέλους καὶ τὸ βακχεῖον ἐγκαταμῖξαι δυνηθέντος.

nam ſi contrectaſſes, ad tactus aciem cedebat: ac reipſa quidem ſolidum & contumax metallum, ſed artificio mollitum in carnem pulpoſam, manus contractum ſubterfugiebat, cæterùm floridus, teneritate refertus, ac cupidine diffluens cernebatur; qualem Euripides ipſe in Bacchis accurata ſimulachri fictione expreſſit. Hedera certè ipſum circumueſtiebat erratico corymborum flexu in orbem diffuſa: æs quippe inſtar hederæ in ramos inflexum, cincinnorum nodos à fronte diffuſos colligebat: totus porrò in riſum effuſus viſebatur, quod certè omne miraculum excedebat, cùm voluptatis notas exprimeret materia, & metallum naturæ æmulum promotiones affectúſque fingeret. Hinnuli membrana ipſum velabat, non qualem Dionyſius ſolebat appenſam habere, ſed ad pellis imitationes æs conformatum erat. Porrò ſtabat, lyram thyrſo fulciens; ac thyrſus etiam ſenſum fallebat, quippe qui ex ære fabricatus, virens quiddam ac floridum cum ipſa certans materia, iaculari putabatur. Prætereà oculus igne rutilans, furioſum intuebatur; ſed enim metallum vim bacchantis indicabat, & furore accendi videbatur: perinde opinor ac ſi Praxitelis bacchicum œſtrum inſerere valuiſſet.

Notæ.

Ἀψαμένῳ δέ σοι: *Similiter dixit in Cupidine*, ἀψαμένῳ δὲ ἡ θρὶξ ὑπεξανίστατο, *quamquam alia ratio verbi* ὑπεξανίστασθαι, *&* ὑπεξίστασθαι. *Itaque non poſſum aſſentiri viro eruditiſſimo ſic interpretanti*, vigore quodam excitabatur, *mallem*, ad tactus aciem cedebat. *Ita, inquit, molle, & delicatum æs erat, vt tangenti cedere videretur.* πρὸς ἀκμὴν ὀνύχων, *dixit D. Baſilius, & Plutarchus, & fortè hîc ſimile quidpiam deſideratur. Verùm, & germanum hunc eſſe ſenſum declarant inferiora*, ἀπεδίδρασκε τῆς χειρὸς τὴν αἴσθησιν.

CÆRVS, SIVE OCCASIO.

Calliſtratus in Occaſionis imag.

Deſcriptio XIV.

Παῖς δὲ ἦν ὁ Καιρὸς ἡβῶν, ἐκ κεφαλῆς ἐς πόδας ἐπανθῶν τὸ τῆς ἥβης ἄνθος· ἦν δὴ

CÆrus autem puer erat pubeſcens, & ipſo pubertatis flore, qui

τὴν μὲν ὄψιν ὡραῖος, στίων ἴουλον, καὶ ζεφύρῳ πιπάσκειν, πρὸς ὃ βούλοιτο, καταλιπὼν τὴν κόμην ἄνετον· τὴν δὲ χρόαν εἶχεν ἀνθηρὰν τῇ λαμπηδόνι τοῦ σώματος τὰ ἄνθη δηλῶν· ἦν δὲ Διονύσῳ, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐμφερής· τὰ μὲν γὰρ μέτωπα χάρισιν ἐστίλβεν· αἱ παρειαὶ δὲ αὐτῷ, εἰς ἄνθος ἐρυθρόμεναι νεοτήσιον ὠρίζοντο, ἐπιβάλλουσαι τοῖς ὄμμασιν ἁπαλὸν ἐρύθημα· εἱστήκει δὲ ἐπί τινος σφαίρας, ἀπ' ἄκρων τῶν ταρσῶν βεβηκὼς, ἐπτερωμένως τῷ ποδί· ἐπεφύκει δὲ οὐ νενομισμένως ἡ θρίξ· ἀλλ' ἡ μὲν κόμη κατὰ τῶν ὀφρύων ἐφέρουσα, ταῖς παρειαῖς ἐπέσειε τὸν βόστρυχον· τὰ δὲ ὄπισθεν ἦν τῶν χωρὶς πλοκάμων ἐλεύθερα, μόνην τὴν ἐκ γενέσεως βλάστην ἐπιφαίνοντα τῆς τριχός.

qui ſe vernantibus membris effuderat, gratiſſimus. Magna erat in primis vultus dignitate, lanuginem quatiens, & cincinnos, quos Fauonio, quocunque vellet, agitandos permiſerat. Ad hæc florido nitebat colore, veluti quibuſdam corporis fulgettis vernantes roſas explicaret, eratque Dionyſio maxima ex parte perſimilis: at enim frons gratiis emicabat, genæ regij floris inſtar rubentes, iuuenili decore fulgebant, ipſis oculis gratiſſima quadam face ruboris accenſis: ſtabat autem in globo, ſumma pedum plantâ inſiſtens, quâ & pinnis volucer exilire propè videbatur: capillus non more ſolito creuerat, verùm coma contra ſupercilia repens, ad genas cincinnum effuderat, occiput verò capillorum nexibus liberum, rariſſimos tantùm pilos à primo ortu iuſitos oſtendebat.

N I L V S.

Philoſtratus in Nilo.

Deſcriptio XV.

Περὶ τὸν Νεῖλον οἱ πήχεις ἀθύρουσι, παιδία ξύμμετρα τῷ ὀνόματι· καὶ ὁ Νεῖλος αὐτοῖς ὑπεραγάλλεται, τά τε ἄλλα, καὶ ὅτι κηρύττουσιν αὐτὸν ὅσος Αἰγυπτίοις περιεχύθη· προσάγεται οὖν, καὶ οἷον ἔρχεται αὐτῷ ἐκ τοῦ ὕδατος, βρέφη ἁπαλὰ, καὶ μειδιῶντα· μετέχειν δὲ οἶμαι αὐτὰ, καὶ τοῦ λάλου· καὶ οἱ μὲν τοῖς ὤμοις αὐτοῦ ἐφιζάνουσιν, οἱ δὲ τῶν πλοκάμων ἐκκρέμανται· οἱ δὲ ἀγκάλῃ ὡς καθεύδουσιν· οἱ δὲ κωμάζουσιν ἐπὶ τοῦ στέρνου· ὁ δὲ ἀναδίδωσιν αὐτοῖς ἄνθη, τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ κόλπου, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς ἀγκάλης ὡς στεφάνους τε ἀπ' αὐτῶν διαπλέκοιεν, καὶ καθεύδοιεν ἐπὶ τῶν ἀνθέων ἱεροὶ, καὶ εὐώδεις· καὶ ἐπιβαίνουσιν ἄλλος ἄλλῳ τὰ παιδία, σείστροις ἅμα. ταυτὶ γὰρ ἔναυλα ἐκείνῳ τῷ ὕδατι· κροκόδειλοι μὲν οὖν καὶ οἱ ἱπποπόταμοι τῶν ἵππων, οὓς τῷ Νείλῳ τινὲς προσγράφουσιν, ἀπόκεινται, νῦν ἐν βαθείᾳ τῇ δίνῃ, μὴ δέος τοῖς παιδίοις ἐμπέσῃ.

CVbiti circa Nilum ludunt pueri, corporis modulo cognomines: quibus Nilus ſummopere oblectatur, cùm ob alia, tum vel maximè, quòd ipſum, quantum Ægyptiis profuſus ſit, enuntient: procedunt igitur, & velut ex ipſa aqua molles ac ridentes progrediuntur infantes: participes autem eſſe & ſermonis exiſtimo. Hi quidem ipſius humeris inſident, hi à cincinnis eius ſuſpenduntur, nonnulli in vlnis dormiunt, alij in pectore petulanter ſaliunt, ipſe verò tam ex ſinu quàm ex vlnis, flores offert puſionibus, vt ex ipſis corollas contexant, & ſuper floribus dormiant, ſacri prorſus, & ſacris odoribus perfuſi: & ex pueris alius aliò cum ſiſtris aſcendit: hæc enim illi aquæ conſona ſunt inſtrumenta: Cæterùm, crocodili, & (qui à nonnullis Nilo adſcribuntur,) hippopotami, nunc in imo iacent vortice, ne pueris terrorem incutiant.

ORPHEVS.

Digitized by Google

ORPHEVS.

Philoſtratus in Orpheo.

Deſcriptio XVI.

ΟΡφέα τὸν τῆς Μούσης, θέλξαι τῇ μουσικῇ, καὶ τὰ μὴ μετέχοντα λόγου, λογοποιοὶ φασὶ πάντες· λέγει καὶ ὁ ζωγράφος· λέων τε οὖν, καὶ σῦς αὐτῷ πλησίον ἀκροαταὶ τοῦ Ὀρφέως, καὶ ἔλαφος, καὶ λαγωὸς οὐκ ἀποπηδῶσι τῆς ὁρμῆς τοῦ λέοντος, καὶ ὅσοις ἐν θήρᾳ δεινὸς ὁ θὴρ ξυναγελάζονται αὐτῷ ῥαθύμῳ, νῦν ῥαθύμοι· σὺ δὲ μηδὲ τοὺς ὄρνιθας ἀργοὺς ἴδῃς, μὴ τοὺς μουσικοὺς μόνον οἷς ἐνδιδοῦσιν τοῖς ἄλσεσιν ἔθος· ἀλλ' ἰδέ μοι καὶ τὸν κραγέτην κολοιὸν, τὴν λακέρυζαν αὐτὴν, καὶ τὸν τοῦ Διὸς αἰετόν· ὁ μὲν ὄρνιθος ἀμφοτὼ πτέρυγε ταλαντεύσας, ἐξ ἑαυτοῦ ἀτενὲς ἐς τὸν Ὀρφέα βλέπει, οὐδ' ἐπιστρεφόμενος τὸν πτῶκα, πλησίον ὄντος· οἱ δὲ ξυγκλείσαντες τὰς γένυς, ὅσοι τὸ θέλγεσθαι, λύκοι δὲ οὗτοι καὶ ἄρνες ἀναμὶξ, ἢ τεθηπότες· σκευωρεῖται δέ τι καὶ μεῖζον ὁ ζωγράφος· δένδρα γὰρ ἀνασπάσας τῶν ῥιζῶν ἀκροατὰς ἄγει ταῦτα τῷ Ὀρφεῖ, καὶ περιΐστησιν αὐτῷ πεύκη τε οὖν καὶ κυπάρισσος καὶ κλῆθρος, καὶ αἴγειρος αὕτη, καὶ ὅσα ἄλλα δένδρα ξυμβάλλοντα τοὺς πτόρθους, οἷον χεῖρας, περὶ τὸν Ὀρφέα ἕστηκε, καὶ τὸ θέατρον οὖν αὐτῷ συγκλείουσιν, οὐ δεηθὲν τῆς τέχνης· ἵν' οἵ τε ὄρνιθες ἐπ' αὐτῶν καθίζοιντο, καὶ ἐκεῖνος ὑπὸ σκιᾷ μουσουργοίη· ὁ δὲ κάθηται, ἀρτίχνουν ἐκβάλλων ἴουλον, ἐπιρρέοντα τῇ παρειᾷ, τιάραν δὲ χρυσαυγῆ ἐπὶ κεφαλῆς αἴρων· τὸ δὲ ὄμμα αὐτοῦ ξὺν ἁβρότητι ἐνεργὸν, καὶ ἔνθεον, ἀεὶ τῆς γνώμης ἐς θεολογίαν τεινούσης· τάχα δέ τι καὶ νῦν ᾄδει, καὶ ὀφρὺς, οἷον ὑποσημαίνουσα τὸν νοῦν ᾀσμάτων, εὐθύς τε αὐτῷ μεταθεῖσα, πρὸς τὰς τῶν κινήσεων τροπάς,

ORpheum, Muſę filium, mellifluis fidibus, rationis etiam expertes feras demulſiſſe, omnes fabuloſi teſtantur ſcriptores, omnium ferme pictorum colores loquuntur. Quare leo & aper propè aſſunt Orpheum auſcultanti & ceruus quidem ac lepus minimè ab impetu leonis reſiliunt, & quibuſcunque in venatione terribilis hæc fera viſa eſt, congregantur ſegnes ac remiſſi, cum ipſo, vt apparet, feriante. Cæterùm, ne aues quidem inertes videris non canoras tantum, quibus ſuaues modulos concinere ſaltibus mos eſt: quinetiam vide clamoſum gracculum, & ſtridulam cornicem, & Iouis aquilã: hæc quidem qualis eſt, alarum librata remigiis, vt ſponte ſua defixis oculis Orpheum ſpectat, nec ſe ad proximum lepuſculum, prædæ ſcilicet, oblita cõuertit. Hæc porrò cõſtrictis maxillis (quæ ars eſt Orphei mulcentis, & lupi & agni promiſcuè attoniti, ſaltatorium orbem verſant. Maius porrò quiddam animoſus pictor comminiſcitur: nam arbores à radicibus auulſas, ad auſcultandum Orpheum ducit, atque ipſi in orbrem ſiſtit. Pinus igitur, & cupreſſus &, alnus, & populus: hæ & aliæ quæuis arbores, confuſis ramis, tanquam conſertis manibus, Orpheum circumdant, ac certè theatrum ipſius, gratia, non ſine exquiſito quodam artificio circumcludunt. Cerne iam vt aues in ramis conſideant, & Orpheus in vmbra moduletur: ipſe quidem ſedet, erumpens lanuginem genis mollirer inſerpentem: tiaram auro fulgentem in capite rectam geſtat, & oculus ipſi mollitie ſimul atque ignea ſolertiã temperatus, Deóque plenus apparet mente ad conſiderationem de natura Deorum ſemper intenta: forte etiam num aliquid canit, ac ſupercilium quaſi deſignaret carminum ſenſum, repentè cum ipſo mutatur, ad motionum conuerſiones.

καὶ τὸν πόδα, ὁ δὲ λαιὸς, ἀποβαίνων εἰς τὴν γῆν, ἀνέχει τὴν κιθάραν ἐπὶ τοῦ μηροῦ κειμένην· ὁ δεξιὸς δὲ ἀναβάλλεται τὸν ῥυθμὸν, ἐπικροτῶν τὸ δάπεδον τῷ πεδίλῳ· αἱ χεῖρες δὲ ἡ μὲν δεξιὰ ξυνέχουσα ἀτρεκῶς τὸ πλῆκτρον ἐπιτέταται φθόγγοις ἐπικειμένῳ τῷ ἀγκῶνι, καὶ καρπῷ εἴσω νενευκότι, ἡ δ' ὀρθοῖς πλήττει τοῖς δακτύλοις τοὺς μίτους.

At pedum quidem læuus terræ nixus citharam ſuſtinet incumbentem femori, dexter verò orditur modulos, pulſans ſolea pauimentum: manuum autem dextra plectrum firmiter tenens, extenditur ſupra fides incumbente cubito & palma introrſum nutante, ac reflexa; ſiniſtra rectis ferit digitis fides.

Notæ ad Orphei ſtatuam.

Hoc argumentum diſertè proſequutus eſt Claudianus in præfatione libri ſecundi, de raptu Proſerpinæ: quod hic habes tam delicatè deſcriptum, vt nihil in Græcis veneribus opulentius aut elegantius eſſe poſſit.

Καὶ λαγωὸς ἐκ ἀποπηδῶν.

Securum blandi leporem fouêre moloſſi,
Vicinúmque lupo præbuit agna latus.

Ὁ θὴρ, *ita appellatur leo,* κατ' ἐξοχὴν: *quòd, vt ait ſapientiſſimus Philo, habeat* τὴν φύσεως μοναρχίαν.

Καὶ τὴν λακέρυζαν ὄρνιν, *& hoc* γλώττης πυθαριζούσης, *quòd adiunctum vulgatiſſimum dixit pro ſubiecto.*

Ita Heſiodus, & Diuus Gregorius appellant λακέρυζαν μελάγχροον.

Ὁ δὲ τοῦ θέλγοντος, *nihil immutandum video, & ex interpretatione noſtra planus eſt huius loci ſenſus.*

Νεανιεύεται, *iuueniliter iuuentis exultat.*

Sic Plutarchus dixit, ἐν τῇ βουλῇ νεανιεύεσθαι: *& Horatius, Iuuenari verſibus.*

Aut nimium teneris iuuenentur verſibus vnquam.

Πεύκη τε σῦν. *Et comitem Quercum Pinus amica trahit.*

Δεηθέντα τῆς τέχνης, *locum, vt video corruptum ſuſpicatus eſt interpres: ſed nihil expeditius: nam* δεηθέντα *refertur ad* τὰ δένδρα, *non ad* θίασον.

Ἀρτίχνουν, *veſticipem deſignat, qualis ille.*

Ἀρτιχάρακτον ἔχων ἔτι κύκλον ὑπήνης.
Nonn. Dio.

Ora puer primâ ſignans intonſa iuuenta: Maro.

Μετανθῆσαι ὀφρύς. Μεταθεῖσαν *coniicit interpres: ego nihil mutandum cenſeo: vſus eodem verbo Philoſtratus in Amphione,* τρέπεται, καὶ πρὸς τὸ ἴον μετανθεῖ, *etſi propriè in floribus, ad cæteras tamē mutationes exprimendas traducitur* σοφιστικῶς.

CITHAROEDVS.

Apuleius, lib. 2. Florid.

Deſcriptio XVII.

ADoleſcens eſt viſenda pulchritudine, crinibus, fronte, parili ſeparata, per malas reuulſus: ponè autem, coma prolixior interlucentem ceruicem ſcapularum finibus obumbrat: Ceruix ſucci plena, malæ vberes, genæ teretes, ac modico mento iaculantur, eque protſus citharœdicus ſtatus, deam conſpiciens, canenti ſimilis, tunicam picturis variegatam deorſus ad pedes deiectus, ipſos Græcanico cingulo chlamyde velat vtrúmque brachium, adúſque articulos palmarum. Cætera decoris inſtrumentis dependent, cithara baltheo cælata, apta ſtructim ſuſtinentur: manus eius tenera procerulè læua diſtantibus digitis neruos molitur; dextrâ pſallente geſtu,

Digitized by Google

geſtu, pulſabulum citharæ admouet, ſeu parata percutere, cùm nox in cantico interquienit: interim canticum videtur ore tereti, & ſemihiantibus in conatu labellis eliquare.

Confer cum iſta deſcriptionem Luciani, quæ habetur aduerſus indoctum.

MARSYAS.

Ex eodem Apuleio.

Deſcriptio XVIII.

EO genitus Marſyas, cùm in artificio patriſſaret tibicinij, Phryx cætera, & barbarus, vultu ferino trux, hiſpidus, eluribarbus, ſpinis & pilis obſitus: fertur (proh nefas!) cum Apolline certauiſſe, turpis cum decoro, agreſtis cum erudito, bellua cum Deo, Muſæ cum Minerua: diſſimulamenti gratia Iudices aſtitere, ad deridendam ſcilicet monſtri illius barbatiem, nec minùs ad ſtoliditatem illius puniendam: ſed Marſyas, quod ſtultitiæ maximum ſpecimen eſt, non intelligens ſe derídiculo haberi, priuſquam tibias occiperet inflare, priùs de ſe & Apolline quædam deliramenta barbarè effutiuit, laudans ſe, quòd erat, & coma relicinus, & barba ſqualidus, & pectore hirſutus, & in arte tibicen, & fortuna egenus.

MEMNON.

Philoſtratus, in Memnone.

Deſcriptio XIX.

Σκόπει γὰρ ὅσος μὲν κεῖται κατὰ τῆς γῆς, ὅσος δὲ ὁ τῶν βοστρύχων ἄσταχυς, οὓς οἶμαι, Νείλῳ ἔτρεφε. Νεῖλον γὰρ Αἰγύπτιοι μὲν, ἔχουσι τὰς ἐκβολὰς Αἰθίοπες, τὰς πηγάς· ὅρα τὸ εἶδος ὡς ἔρρωται, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπολολότων· ὅρα τὸν ἴουλον ὡς μετὰ ἡλικίαν τοῦ κτείναντι. οὐδ᾽ αὖ μέλανα φαίης τὸν Μέμνονα. τὸ γὰρ ἀκράτως ἐκ αὐτοῦ μέλαν ὑποφαίνει τι ἄνθους.

ETenim aduerte, quatenus humi iaceat, quantáque cincinnorum ſpica, quos, puto, Nilo nutriebat: Nili enim oſtia, Ægyptij; fontes, Æthiopes habent: aſpice quantum ſpecies ipſa roboris, oculis etiam extinctis præfe-rat: aſpice præterea lanuginem, quàm interfectoris ætati congruat, ne nigrum quidem diceres Memnona: nam quæ ipſi ineſt ſincera ingredo, floris neſcio quid præ ſe fert.

MELEAGER VENATOR.

Philoſtratus in Meleagro.

Deſcriptio XX.

Φέρε δὴ, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν εἴπωμεν. στυφνὸς μὲν ὁ νεανίας, καὶ πάντη σφειγῶν. κνῆμαι

AGedum, etiam quæ ad ipſum ſpectant, commemoremus: Calloſus eſt ac rigidus adoleſcens, & corpore toto vegetus, ſuræ

Digitized by Google

δι' αὐτοῦ συμπαγεῖς, καὶ ὀρθαί, φέρειν τε ἐν τοῖς δρόμοις ἱκαναὶ, καὶ ὑφεστάμεναι τὸν ἐκ χειρὸς ἀγῶνα, φύλακες ἀγαθαί. μηρός τε ξυμμὼν ἐπιγουνίδι ὁμολογῶν τοῖς κάτω, καὶ ἰσχίον, οἷον διδόναι θαρσεῖν, ὡς ἐκ ἀνατραπησομένου ὑπὸ τῆς τοῦ συὸς ἐμβολῆς τοῦ νεανίου· πλευραὶ δὲ βαθεῖαι, καὶ γαστὴρ ἀπίεστος, καὶ στέρνα τὸ μέτριον προσηκόμενα, καὶ βραχίων διηρθρωμένος, καὶ ὦμοι πρὸς αὐχένα ἐρρωμένον ξυνάπτοντες, καὶ βάσιν αὐτοῦ διδόντες· κόμη τε ἡλιῶσα, καὶ ἀνεστηκυῖα νῦν ὑπὸ τοῦ τῆς ὁρμῆς, ἔνοργον καὶ χαροπὸν ἰσχυρῶς δεδορκὸς τὸ ὄμμα ἥ τε ὀφρὺς, οὐκ ἀνειμένη, ἀλλ' ἐν τῷ θυμῷ πᾶσα καὶ ἡ τοῦ προσώπου κατάστασις· οὐδὲ ξυγχωροῦσα περὶ κάλλους τι λέγειν, διὰ τὸ ἐπτετάχθαι. ἐσθὴς δὲ λευκὴ ὑπὲρ γόνυ, καὶ κρηπὶς, ὑπὲρ σφυρὸν, ἔρεισμα ἀσφαλὲς τῇ βάσει. χλαμύδα τε κροκοβαφῆ ὑπὲρ αὐχένος κολπώσας, τὸ θηρίον ὑφίσταται.

benè compactæ, rectæ, non minùs in ſtadiis ad currendum aptæ, quàm ad luctæ certamen cominus ſuſtinẽdum firmæ: femur iunctum toris, genu inferiori tibiæ reſpõdet, & talis coxẽdix, vt polliceri audeat, adoleſcentem apri impetu minimè ſubuerſum iri: tum latera plena, & venter minimè obeſus, & pectora moderatè extuberantia, & brachiũ articulis nexum, & humeri ad ceruicem validam cohærentes baſim ipſi exhibent; coma verò ſoli concolor, & nũc præ impetu & alacritate erecta, & toruum intuens, cæſius oculus, & ſupercilium haudquaquam remiſſum, ſed in animi æſtu totum, vt & ipſa vultus conſtitutio, quæ non cõcedit de forma, propter commotionem adoleſcẽtis, quicquam dicere: Accedit veſtis candida ſuper genu, & ſolea ſuper malleolo, fulcrum quidem tutum inceſſui. Denique chlamyde croco tincta, ceruici inuoluta, indutus belluam expectat.

NARCISSVS.

Calliſtratus, in Narciſſo.

Deſcriptio XXI.

Εἱστήκει δὲ ἐπ' αὐτῇ Νάρκισσος, ἐκ λίθου λευκοῦ πεποιημένος. παῖς ἦν, μᾶλλον δὲ ἤϊθεος, ἡλικιώτης ἐρώτων, ἀστραπὴν οἵαν ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἀπολάμπων κάλλους. ἦν δὲ τοιόνδε τὸ σχῆμα. κόμαις ἐπιχρύσοις ἤστραπτε, κατὰ μὲν τὸ μέτωπον τῆς τριχὸς ἑλισσομένης εἰς κύκλον, κατὰ δὲ τὸν αὐχένα, κεχυμένης εἰς νῶτα. ἔβλεπε δ' οὐκ ἀκράτως γαῦρον, οὐδὲ ἱλαρὸν καθαρῶς. ἐπιπεφύκει γὰρ ἐν τοῖς ὄμμασιν, ἐκ τῆς τέχνης, καὶ λύπη, ἵνα μετὰ τοῦ Ναρκίσσου καὶ τὴν τύχην ἡ εἰκὼν μιμῆται.

Narciſſus ſtabat è marmore candido confectus: puer erat, vel potiùs adoleſcens, coæuus Cupidinum, qui veluti quaſdam faces è corporis formoſitate iaculabatur: eiuſmodi verò conformatione extitit: aureâ cæſarie fulgurabat, capillo ad frontem, in orbem reuoluto, ſed per ceruicem diffuſo in terga: obtutus eius, non purè ac planè ſuperbus, neque hilaris omnino: inſitus quippe fuerat in oculis mœror, ex arte, vt cum Narciſſo, imago etiam fortunam eius imitaretur.

Digitized by Google

CALVMNIA LVCIANI.

Deſcriptio XXII.

Ἐν δεξιᾷ τις ἀνὴρ κάθηται, τὰ ὦτα παμμεγέθη ἔχων, μικροῦ δεῖν τοῖς τοῦ Μίδου προσεοικότα, τὴν χεῖρα προτείνων πόρρωθεν ἐπι μιμνούσῃ τῇ Διαβολῇ. Περὶ δὲ αὐτὸν ἑστᾶσι δύο γυναῖκες, Ἄγνοιά μοι δοκεῖ, καὶ Ὑπόληψις· ἑτέρωθεν δὲ προσέρχεται ἡ Διαβολή, γύναιον εἰς ὑπερβολὴν πάγκαλον, ὑπόθερμον δὲ καὶ παρακεκινημένον, οἷον δὴ τὴν λύπαν καὶ τὴν ὀργὴν δεικνύουσα, τῇ ἑτέρᾳ δὲ νεανίαν τινὰ, τῶν τριχῶν σύρουσα, τὰς χεῖρας ὀρέγοντα εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ μαρτυρόμενον τοὺς θεούς, ἡγεῖται δὲ ἀνὴρ ὠχρὸς καὶ ἄμορφος, ὀξὺ δεδορκὼς, καὶ ἐοικὼς τοῖς ἐκ νόσου μακρᾶς κατεσκληκόσι. τοῦτον γοῦν εἶναι τὸν φθόνον ἄν τις εἰκάσειε, καὶ μὴν καὶ ἄλλαι τινὲς δύο παρομαρτοῦσι, προτρέπουσαι, καὶ περιστέλλουσαι, καὶ κατακοσμοῦσαι τὴν Διαβολήν· ὡς δέ μοι καὶ ταύτας ἐμήνυσεν ὁ περιηγητὴς τῆς εἰκόνος, ἡ μὲν Ἐπιβουλή τις ἦν, ἡ δὲ, Ἀπάτη. Κατόπιν δὲ ἠκολούθει πάνυ πενθικῶς τις ἐσκευασμένη, μελανείμων καὶ κατεσπαραγμένη, Μετάνοια δὲ καὶ αὕτη ἐλέγετο· ἐπεστρέφετο γοῦν ἐς τοὐπίσω δακρύουσα, καὶ μετ᾽ αἰδοῦς, πάνυ τὴν Ἀλήθειαν προσιοῦσαν ὑπέβλεπεν. Ad dextram conſidet quiſpiam auribus prælongis inſignis quales ferè illæ Midæ feruntur: Manum porrigit procul accedenti Calumniæ. Circumſtant eum mulierculæ duæ, Ignorantia, ni fallor, ac Suſpicio. Adit aliunde propera Calumnia, eximiè compta, vultu ipſo & geſtu corporis efferam rabiem, & iram æſtuanti conceptam pectore præ ſe ferens, ſiniſtra facem tenens flammiuomam: dextra ſecundùm adoleſcentem capillis prehenſum, manus ad ſuperos tendentem, obteſtantémque immortalium Deorum fidem, rapit. Anteit vir pallidus, in ſpeciem impurus, acie oculorum minimè hebeti, cæterum planè iis ſimilis qui fontico aliquo morbo contabuerunt. Hunc facilè coniicias Liuorem eſſe. Quin etiam mulierculæ aliquot calumniæ inſequuntur comites, quarum eſt munus, dominam hortari, inſtruere, comere: interpres picturæ aiebat Inſidias eſſe & Fallaciam. A tergo, lugubri habitu, pullata laceráque Pœnitentia ſubſequitur, quæ capite in tergum deflexo, cum lacrymis ac pudore procul venientem Veritatem excipit.

MELANCHOLIA.

Deſcriptio XXIII.

Albertus Duretus artificioſiſſimus pictor, cuius diuinæ manus multa immortalia opera extant, profundi atque cogitantis animi motus, qui melancholici dicuntur: (putantur enim eorum eſſe, in quibus atra bilis, vt vocant medici, abundat:) eos igitur ita expreſſit: Mulier ſedet demiſſo capite, manúque cubito nixa, quem genu fulcit, illud ſuſtinet; & vultu ſeuero, quaſi in magna conſideratione nuſquam aſpicit; ſed palpebris deiectis humum intuetur: omnia autem ſunt circum illam obſcura. Ipſa claues appenſas habet lateri. Capillo eſt neglectiore, & diffuſo. Propter eam viſuntur artium inſtrumenta, libri, regulæ, circini, normæ, etiam ferramenta, & lignea quædam opera. Vt autem indicaret, nihil non talibus ab ingeniis comprehendi ſolere, & quàm eadem ſæpenumero

Digitized by Google

mero in abſurda deſerrentur, ante illam ſcalas in nubes eduxit, per quarum gradus quadratum ſaxum veluti aſcenſionem moliri fecit. Iacet autem prope hanc ad pedes ipſius, contracta corporis parte, parte etiam porrecta, canis cuiuſmodi illa ſolet beſtia in faſtidio eſſe, languida & ſomniculoſa, & perturbari in quiete. Cernere etiam eſt quaſi ad feneſtram à pictore aranearum telas, & venationem harum, inter alia huius naturæ indicia, tenuiſſimis lineis expreſſa.

TRITONES, EX Pauſania.

Deſcriptio XXIV.

Tritones in capite habent veluti paluſtris ranæ comam, ſimilem & colore & capillo; cuius crines diſcernere nequeas; Reliquum corpus ſquama horret, quæ Lunæ aſperitatem referat. Branchias habent ſubter aures, naſum hominis: os verò amplum, & dentes ferinos; oculos, vt videntur, glaucos. Suntque ipſis & manus, & digiti, & vngues operculis cochliarum ſimiles. Infra pectus & ventrem cauda porrigitur pedum loco, quemadmodum Delphinis.

DIGNITAS VIRILIS, SEV THEAGENES.

Heliod in Æthiop. lib. 3.

Deſcriptio XXV.

Ἀλλὰ τούτους, ὦ Κνήμων, τοιούτους ὄντας, οὕτως ὑπερῇρε καὶ παρέδραμεν ἡ τῶν παρόντων ὄψις· πρὸς τὸν ἵππαρχον (ἦν δὲ τὸ μέλημα τὸ ἐμὸν Θεαγένης) ἅπας ἐπέστρεψεν. ὥστε ἔδοξεν ἂν ὑπὸ ἀστραπῆς τὸ φαινόμενον πρότερον ἅπαν ἀμαυρωθῆναι, τοσοῦτον ἡμᾶς ὀφθεὶς κατέλαμψεν· ἱππεὺς μὲν καὶ αὐτὸς, καὶ ὁπλίτης τυγχάνων, καὶ δόρυ μελίαν χαλκόστομον ἐπισείων. τὸ δὲ κράνος οὐχ ὑπελθὼν, ἀλλ' ἀπὸ γυμνῆς τῆς κεφαλῆς πομπεύων, φοινικοβαφῆ χλαμύδα καθειμένος, ἧς τὰ μὲν ἄλλα χρυσὸς ἐποίκιλλε, τοὺς Λαπίθας ἐπὶ τοὺς κενταύρους ὁπλίζων. ἡ περόνη δὲ Ἀθηνᾶν ἠλεκτρίνην ἔστεφε, τὴν Γοργοῦς κεφαλὴν εἰς θώρακα περιασπίζουσαν. προσέβαλλε δέ τι χάριτος τοῖς γινομένοις, καὶ ἀνέμου λιγεῖ ῥιπῇ, μείλιχον γὰρ ἐπέπνει, τὴν μὲν κόμην ἠρέμα κατὰ τοῦ μετώπου τοὺς βοστρύχους διασείουσα, καὶ χλαμύδος τὰς ἄκρας τοῖς νώτοις τοῦ ἵππου, καὶ μηροῖς ἐπιβάλλουσα εἶπες ἂν καὶ τὸν ἵππον αὐτὸν συνιέναι τῆς ὡραιότητος τοῦ δεσπότου,

Sed hos, Cnemon, ſic ornatos deſpiciebant oculi eorum qui aderant, & in perfectum equitem (erat autem mea cura Theagenes) coniiciebantur, vt videretur tanquam à fulgure totum id quod prius lucebat, obſcuratum eſſe. Tantam lucem vnius nobis conſpectus attulerat, cùm eques quoque ipſe eſſet, & armatus, & haſtam fraxineam æreâ cuſpide vibraret, non tectus galeâ, ſed aperto capite ſeſe oſtentans, purpureâ chlamyde indutus in qua Lapitharum & Centaurorum pugnam intertextæ ex auro figuræ expreſſerant; fibula verò Palladem ex electro ſciteſſimè factam repræſentabat, Gorgonis caput in ſcuto pectori præferentem; addebant autem aliquid gratiæ, & commendationis, venti placidiores auræ. Blandè enim aſpirabat, & modò comam ceruicibus molliter affuſam diuerberabat, modò capillos in fronte diſcernebat, modò chlamydis fimbrias tergo equi, & femoribus inſternebat. Dixiſſes, & equum ipſum intelligere formam domini,

&

καὶ ὡς καλὸν κάλλιστον χέρειν τὸν ἡνίοχον αἰσθάνεσθαι. αὐτῷ τὸν αὐχένα κυμαίνων, καὶ εἰς ὀρθὸν οὖς τὴν κεφαλὴν ἐγείρων, καὶ σοβαρὰν τὴν ὀφρὺν κατὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπικλίνων, ἔφερε καὶ ἐφέρετο γαυρούμενος δίνια τε περιπηδίζων, καὶ ἐφ' ἑκάτερον ὦμον ἑαυτὸν ἐν μέρει ταλαντεύων, ἄκραν τε τὴν ὁπλὴν τῆς γῆς λεπτὸν ἐπικροτῶν, εἰς γαληνὸν κίνημα τὸ βῆμα κατερρύθμιζεν.

& quòd pulcher ipſe & pulcherrimum geſtaret, ſentire rectorem. Ita collum commouens, & arrectis auribus caput attollens, & trux ſupercilium ſupra oculos verſans, ferebat, & ferebatur exultans, ac ſuperbiens: & laxato fræno alacriter progrediens: ac in vtrumque latus alternis ſeſe librans, extremáque vngula leniter terram pulſans, agitationis contentionem inceſſu modico temperabat.

ITEM THEODORICVS.

Sidonius Apollin. epiſt. 11. lib. 1.

Deſcriptio XXVI.

SI forma quæratur, corpore exacto, longiſſimis breuior, procerior eminentiórque mediocribus: capitis apex rotundus, in quo paululum à planitie frontis, in verticem cæſaries refuga criſpatur: ceruix non ſedet neruis, geminos orbes hiſpidus ſuperciliorum coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo prope peruenit. Aurium ligulæ (ſicut mos gentis eſt) crinium ſuperiacentium flagellis operiuntur Naſus venuſtiſſimè incuruus, labra ſubtilia, nec dilatatis oris angulis, ampliata: ſi caſu dentium ſeries ordinata promineat, niueum protinus repræſentat ipſa colorem. Pilis infra narium antra fruticantibus quotidiana ſucciſio. Barba concauis hirta temporibus, quam in ſubdita vultus parte ſurgentem, ſtirpitus tonſor aſſiduus genas adúſque forcipibus euellit. Menti, gutturis, colli, non obeſi, ſed ſucculenti, lactea cutis, quæ propius inſpecta, iuuenili robore ſuffunditur. Namque hunc illi crebro colorem, non ira, ſed verecundia facit: teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus, recedente aluo pectus accedens. Aream dorſi humilior inter excrementa coſtarum ſpina diſcriminat. Tuberoſum eſt vtrúmque muſculis prominentibus latus, in ſuccinctis regnat vigor ilibus. Carneum femur, internodia poplitum benè maſcula: maximus in minimè rugoſis genibus honor. Crura ſuris fulta turgentibus: & qui magna ſuſtentat membra pes medicus.

Vide eruditum in hanc epiſtolam R. P. Sirmondi commentarium.

In picturis & imaginibus mulierum nihil opus eſt immorari pluribus. Plena ſunt his argumentis leuium Poëtarum nugæ, qui, vt ait D. Auguſtinus,

Pulchritudinē corporis, quæ eſt infimū bonū à Deo factū, temporale & carnale, malè amant, poſtpoſito intimo, æterno, & ſempiterno Deo.

Pulcherrimus mundus, & omnia quæ in eo ſunt, clamant ſe facta à pulcherrimo Deo: quod ſurdæ aures non audiunt.

Subiiciam vnam aut alteram picturam, vt habeant adoleſcentes, quod caſtè in iſtis imitentur. Verùm vt liberè moneam, à graui oratione, multo magis

Digitized by Google

concione, iſtæ deſcriptiones alieniſſimæ ſunt. Itaque poterunt magis Poëtis ad Dearum proſopopœias eſſe adiumento, quàm ab oratoribus in ſeriis rebus afferri. Quis enim ferret, in re graui, hanc ſtyli mollitiem quam habet Ariſtænetus, cum Diuam ſuam vaniſſimus ſophiſta deſcribit his verbis?

VENVSTAS MVLIERIS.

Ex Ariſtæneto epiſt. 1.

Deſcriptio XXVII.

Ὦ φύσεως τὸ κάλλιστον φιλοτέχνημα, ὦ γυναικῶν εὔκλεια, καὶ διὰ πάντων ἔμψυχος τῆς ἀφροδίτης εἰκών. ἐκείνη γὰρ, ἵνα κάλλος ἀφροδίσιον εἰς δύναμιν ἀπογράψω τοῖς λόγοις, λευκὴ μὲν ἐπιμὶξ καὶ ὑπέρυθροι παρειαὶ, καὶ ταύτῃ τὸ φαιδρὸν ἐκμιμοῦνται τῶν ῥόδων· χείλη δὲ λεπτὰ, καὶ ἠρέμα διῃρημένα, καὶ τῶν παρειῶν ἐρυθρότερα· ὀφρύς τε μέλαινα τὸ μέλαν ἄκρατον· τὸ δὲ μεσόφρυον ἐμμέτρως τὰς ὀφρῦς διορίζει· ῥὶς εὐθεῖα καὶ παρισουμένη τῇ λεπτότητι τῶν χειλῶν, ὀφθαλμοὶ μεγάλοι τε καὶ διαυγεῖς, καὶ καθαρῷ φωτὶ διαλάμποντες· τὸ δὲ μέλαν αὐτῶν, αἱ κόραι μελάντατοι, καὶ τῷ κύκλῳ λευκῷ αἴδλῳ λευκότατον, καὶ ἑκάτερον ὑπερβολῇ πρὸς τὸ ἕτερον ἀποδείκνυται, καὶ τὸ λίαν ἀνόμοιον, εὐδοκιμεῖ παρακείμενον· ἔνθα δὴ τὰς χάριτας ἐγκαθιδρυμένας πάρεστι προσκυνεῖν. ἡ δὲ κόμη φυσικῶς ἀνουλισμένη ὑακίνθῳ ἄνθει, καθ' Ὅμηρον, ἐμφερής· καὶ ταύτην αἱ χεῖρες ἐπιμελοῦσι τῆς ἀφροδίτης. τράχηλος λευκός τε, καὶ σύμμετρος τῷ προσώπῳ, κἂν ἀκόσμητος ᾖ, δι' ἁβρότητα τεθάρρηκεν ἑαυτῷ· περίκειται μὲν λιθοκόλλητον περιδέραιον, ἐν ᾧ τοὔνομα γέγραπται τῆς καλῆς, γράμματα δέ εἰσι τῶν λιθιδίων ἡ θέσις. ἔστι δὲ εὐμήκης ἡλικία. σχῆμα καλόν τε καὶ σύμμετρον, καὶ τῷ τύπῳ συνδιαπλαττόμενον τῶν μελῶν. ἐνδεδυμένη μὲν εὐπρεπεστάτη· ἐκδῦσα δὲ, ὅλη πρόσωπον φαίνεται. βάδισμα τεταγμένον, βραχὺ δὲ, ὥσπερ κυπάριττος ἢ φοίνιξ σειόμενος ἠσυχῆ. (ἐπὶ φύσει τὸ κάλλος ἐστὶν ὑπερήφανον·) ἀλλὰ ἐκείνους μὲν, οἷα φυτὰ, κινεῖ ζεφύρου πνοὴ, αὐτὴν δὲ, πῶς ὑποσαλεύουσι τῶν ἐρώτων αἱ αὖραι.

O Naturæ eximium operæpretium! O mulierum decus! ô viuam, ſpirantem per omnia Veneris imaginem! nam illi, vt Veneriam formam quantumpote verbis depingam; Mixtæ candidiore ac tenui rubore genæ, natiuum roſarum ſplendorem referunt, ſubtilia labra tenuíque interſtitio diſtincta genarum purpuram vincunt, ſupercilia fuſca puriſſima nigredine, diſparatáque inter ſe æquabili meditullio: naſus rectus, & adæquatus tenuitati labiorum, oculi magni, flagrantes, & puro lumine ſuffecti, in quibus nigrum pupulæ lactei circuli vicino candore circumfuſum, ex ipſa colorum pugna temperiem pulchritudinis facit excitatiùs gratam; in qua gratias inſidentes, cuiuis adorare promptum eſt. At coma ſuo ingenio fuſa ſimilis eſt criſpitudine (vt Homerus ait) hyacinthino flori, & hanc, opinor, manus Veneris diſcriminauere. Ceruix alba, vultus nitori haud diſſimilis; & inornata licèt, ſatis eſſet ſuis deliciis ferox: ſed tamen eam monile præcingit exquiſitis lapillis illuminatum, & formoſæ nomen præferens, cui gemmarum ordo pro litteris. Statura procera, veſtis elegans, conueniénſque, & membrorum conformationi adæquata: ſi veſtem induit, formoſa eſt; ſi exuit, tota forma eſt. Inceſſus compoſitus, ſed breuis, cupreſſi, aut palmæ in modum agitatæ modico fauonio: (tanta eſt præcellentis formæ dignitas:) ſed illas, opinor, plantas aura Zephyri commouet, hanc leues auræ Cupidinum quodammodo ſubleuant;

ταύτην

Digitized by Google

ταύτην ἑαυτοῖς ὡς οἷόν τε ἦν, οἱ κορυφαῖοι γεγράφασι τῶν ζωγράφων. ἡνίκα οὖν δέοι γράφειν Ἑλένην ἢ Χάριτας, ἢ καὶ αὐτήν γε τὴν ἄρχουσαν τῶν Χαρίτων, οἱ εἰς ὑπερφυὲς παράδειγμα κάλλους ἀφορῶντες, ἀναπολοῦσι τὴν εἰκόνα Λαΐδος, κἀντεῦθεν ἀποτυποῦνται θεοπρεπῶς τὸ φιλοτεχνούμενον εἶδος. ἡνίκα δὲ φθέγγεται, βαβαί, ὅσαι τῆς ὁμιλίας αὐτῆς αἱ σειρῆνες, ὅτι ἡ γλῶττα στωμυλόθρος. τῶν χαρίτων πασῶν ἡ Λαῒς τὸν κεστὸν ὑπεζώσατο, καὶ μειδιᾷ πάνυ ἀπαγωγόν. οὕτως οὖν τὴν ἐμὴν ὡραϊζομένην καὶ τρυφῶσαν ὑπὸ πλούτου τῆς εὐπρεπείας, οὐδ᾽ ἂν ὁ Μῶμος ἐν ἐλαχίστῳ μωμήσαιτο.

Pinxere ipſam ſibi, quàm potuere optimè, pictorum eximij; tum ſi quando ipſis Helena, Gratiæve, aut ipſa Gratiarum præſes effingenda, velut ad eximium pulchritudinis exemplar reſpiciunt, ad imaginem Laïdis; atque inde formam, quàm accuratè fingendam ſibi propoſuêre, diuinè exprimunt.

At cùm loquitur, quantæ (ô Dij!) ſermonis eius ſuauitates! quàm facunda lingua eſt! vt Gratiarum zonâ præcincta, dulciſſimè pellacem riſum fundit? Ad hunc modum florentem, opibúſque & forma ſpectabilem, ne minimùm quidem mordere poteſt Momus.

Hæc etſi ſint ab omni obſcœnitate expurgata; nimis tamen ſunt mollia, nec virilem ſtylum decent.

ITEM.

Ex Petron. Arbitro, in Saty.

NVlla vox eſt quæ formam eius poſſit comprehendere: nam quicquid dixero, minus erit. Crines ingenio ſuo flexi, per totos ſe humeros effuderant: frons minima & quæ radices capillorum retro flexerat: ſupercilia vſque ad malarum ſcripturam currentia, & rurſus confinio luminum penè permixta: oculi clariores ſtellis extra lunam fulgentibus: nares paululum inflexæ: & oſculum quale Praxiteles habere Dianam credidit. Iam mentum, iam ceruix, iam manus, iam pedum candor, intra auri gracile vinculum poſitus Parium marmor extinxerat. Itaque tunc primum Dorida vetus amator contempſi.

ALIVD.

Heliod. in Æthiop. lib. 3.

Ἠνίετο μὲν γὰρ ἐπ᾽ ἁμάξης ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη· χιτῶνα δὲ ἁλουργὸν ποδήρη χρυσαῖς ἀκτῖσι κατάστικτον ἠμφίεστο. ζώνην δὲ ἐπιβέβλητο τοῖς στέρνοις· ἣν ὁ τεχνησάμενος, εἰς ἐκείνην τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ τέχνης κατέκλεισεν, οὔτε πρό-

VEhebatur inſigni theda, candido boum iugo: veſtis eius purpurea ad pedes vſque demiſſa, & aureis radiis interſtincta: zona porrò pectus præcinxerat, in quam artifex quicquid habuit induſtriæ, concluſiſſe videbatur, cùm neque

πρότερον τι τοιοῦτον χαλκευσάμενος, οὔτε αὖθις δυνησόμενος. δυοῖν γὰρ δρακόντοιν τὰ μὲν οὐραῖα κατὰ τῶν μεταφρένων ἐδέσμευσε. τοὺς δὲ αὐχένας ὑπὸ τοὺς μαζοὺς περιαμείψας, καὶ εἰς βρόχον σχολιὸν διαπλέξας, καὶ τὰς κεφαλὰς διολισθῆναι τοῦ βρόχου συγχωρήσας, ὡς περίττωμα τοῦ δεσμοῦ κατὰ πλευρὰν ἑκατέρωθεν ἀπῃώρησεν. εἶπες ἂν τοὺς ὄφεις οὐ δοκεῖν ἕρπειν, ἀλλ' ἕρπειν, οὐχ ὑπὸ βλοσυρῷ καὶ ἀπηνεῖ τῷ βλέμματι φοβερούς, ἀλλ' ὑγρῷ κώματι διαῤῥεομένους, ὥσπερ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὰ στέρνα τῆς κόρης ἱμέρου καταδυναζομένους· οἱ δὲ ἦσαν τὴν μὲν ὕλην χρυσοῖ, τὴν δὲ χροίαν κυάνεοι. ὁ γὰρ χρυσὸς ὑπὸ τῆς τέχνης ἐμελαίνετο, ἵνα τὸ τραχὺ καὶ μεταβάλλον τῆς φολίδος, τῷ ξανθῷ τὸ μέλαν εἰσκραθὲν ἐπιδείξηται. τοιαύτη μὲν ἡ ζώνη τῆς κόρης. ἡ κόμη δὲ οὔτε πάντη διάπλοκος, οὔτε ἀσύνδετος, ἀλλ' ἡ μὲν πολλὴ καὶ ὑπ' αὐχένος, ὤμοις τε καὶ νώτοις ὑπεκύμαινε. τὴν δὲ ἀπὸ κορυφῆς, καὶ ἀπὸ μετώπου δάφνης ἁπαλοὶ ἔστεφον ῥαδάμνοι τε καὶ ἡλιῶσαι διαδέοντες, καὶ στρέβειν ταῖς αὔραις ἔξω τοῦ πρέποντος οὐκ ἐῶντες. ἐφόρει δὲ τῇ λαιᾷ τὸ τόξον ἐπίχρυσον, ὑπ' ὦμον τὸν δεξιὸν τῆς φαρέτρας ἀπηρτημένης· τῇ δὲ θατέρᾳ λαμπάδιον ἡμμένον· καὶ οὕτως ἔχουσα πλεῖον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σέλας ἢ δᾳδῶν ἀπηύγαζεν.

anteà quicquam eiuſmodi fabricâſſet, neque iterum pari arte conficere potuiſſet. Geminos enim dracones, caudis primùm inter ſcapulas aptè connexis: deinde productis ceruicibus in mamillas defluentes, & tortili nodo ita implexos, vt capita, & ſinuoſo flexu ſubducta tanquam ipſius nodi appendices exſtarent, ab vtróque latere ſuſpenderat. Dixiſſes angues re ipſa ſerpere, non iam rigido & terribili aſpectu formidabiles: ſed humido ſopore defluentes, puellæ pectore, velut illico conſopitos. Ac illi quidem erant (quod ad materiam attinet) aurei, cæterùm colore cærulei. Aurum enim arte enigreſcebat, vt aſperitatem ac varietatem ſquammæ, fuluóque perfuſum nigrorem repræſentaret. Talis quidem erat zona puellæ. Coma verò, neque omnino collecta, neque diſſoluta, ſed pars à collo ſenſim producta ſuper humeros effluebat, pars à vertice, & fronte deducta, lauri tenellis coronata ramis, roſis, & ſoli perſimilis, modicè ſtringebatur, ne præter decorum blandientibus illuſa fauoniis erraret. Ferebat autem ſiniſtrâ arcum deauratum, à dextro humero pharetra dependente, altera verò facem accenſam. Cùmque eo habitu eſſet, maius tamen ab ipſius oculis lumen quàm à face exiſtebat.

ORNATVS MVLIEBRIS.

D. Gregor. Nazianz. oratio 11.

Deſcriptio XXVIII.

Οὐ χρυσὸς ἐκείνην ἐκόσμησεν τέχνῃ πονηθεὶς εἰς κάλλους περιουσίαν, οὐ ξανθαὶ πλοχαμίδες, διαφαινόμεναί τε καὶ ὑποφαινόμεναι, καὶ βοστρύχων ἕλικες, καὶ στρίσματα σκηνοποιούντων τὴν τιμίαν κεφαλὴν ἀτιμότατα, οὐκ ἐσθῆτος περιῤῥεούσης, καὶ διαφανοῦς πολυτέλεια, οὐ λίθων αὐγαὶ καὶ Χάριτες χρωννῦσαι τὸν πλησίον ἀέρα,

NOn illam aurum arte ad eximiam pulchritudinem elaboratum ornauit, non flauæ comæ, tum apparentes, tum ſublucentes; non crinium nodi & impoſturæ, pretioſum caput, ſumma cum infamia ſcenam efficientium, non circumfluentis & pellucidæ veſtis magnificentia, non lapidum ſplendores, & Gratiæ propinquum aërem colorantes,

καὶ τὰς μορφὰς περιλάμπουσαι, οὐ ζωγράφων τέχναι, καὶ ὁ κάτωθεν πλάσης ἀντιδημιουργ- καὶ καταχρύπτων τὸ τοῦ θεοῦ πλάσμα ἐπιβόλοις χρώμασι, καὶ διὰ τῆς τιμῆς αἰσχύνων, καὶ περιτιθεὶς τὴν θείαν μορφὴν εἴδωλον πορνικὸν λίχνοις ὄμμασιν, ἵνα κλέψῃ τὸ νόθον κάλλος τὴν φυσικὴν εἰκόνα τηρουμένην θεῷ, καὶ τῷ μέλλοντι.

ac formam lumine circumfundentes, non pictorum artes, & præſtigiæ, ac & vilis & paruo conſtans pulchritudo, terrenúſque fictor, in contrarium fabricans, inſidioſiſque coloribus Dei figmentum obducens, & per honorem infamiam inurens, ac diuinam formam meretricium proeacibus oculis idolum proponens, vt adulterina pulchritudo naturalem imaginem, quæ Deo, ac futuro æuo, ſeruatur, ſurripiat.

DEFORMIS.

Ex Sidonio Apollinari, epiſt. 13. lib. 3.

Hic author ſenſibus ingenioſus, ſtylo præfractior.

Deſcriptio XXIX.

Enimucro illo ſordidior eſt atque deformior cadauere rogalis, quod facibus admotis, ſemicombuſtum, móxque ſidente ſtrue torrium deuolutum, reddere pyræ iam faſtidioſus pollinctor exhorret. Præter hæc, lumina gerit idem lumine carentia, quę Stygiæ vice paludis voluunt lacrymas per tenebras. Gerit & aures immanitate barrinas, quarum fiſtulam biforem pellis vlceroſa circumuenit ſaxeis nodis, & toſoſis humore verrucis. Portat & naſum, qui cùm ſit amplus in foraminibus, & ſtrictus in ſpina, ſic pateſcit horrori, quod anguſtatur olfactui. Prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingiuis purulentum, dentibus buxeum, quod ſpurcat frequenter exhalatus è concauo molarium computreſcentium mephiticus odor, quem ſupercumulat eſculenta ructatio, de dapibus heſternis, & redundantium ſentina cœnarum. Promit & frontem, quæ fœdiſſimo geſtu cutem plicat, ſupercilia verò diſtendit.

Nutrit & barbam, quæ iam ſenectute caneſcens, fit tamen morbo nigra Syllano. Tota denique eſt miſero facies ita pallida, veluti per horas vmbris mœſtificata laruualibus.

Taceo relictam ſui molem vincti podagra, pinguedine ſolutam. Taceo cerebrum crebra vibice peraratum, quod parum ampliùs tegi conſtat capillis, quàm cicatricibus. Taceo pro breuitate ceruicis occipiti ſupinato ſcapularum adhærere confinia. Taceo quia decidit honor humeris, decor brachiis, robur lacertis.

Taceo manus chiragricas, vnctis catapiaſmatum pannis, tanquam cæſtibus inuolutas: taceo, quòd alarum ſpecubus hircoſis atque aceſcentibus latera captiua vallatus, nares circumſedentium ventilatas duplicis Anſancti peſte funeſtat.

Hactenus de corporum imaginibus; nunc animorum ſimulachra videamus, quæ maximè

apparent in motibus & affectibus. Extant in eo genere characteres Theophraſti, prudenter & ingenioſè conſcripti, è cuius, & cæterorum antiquorum ſenſibus, multos χαρακτῆρας expreſſi, & Latinitate, non vt interpres, ſed vt orator donaui.

VIRTVS, ET VOLVPTAS.

Philoſtratus, in Appollonio.

Deſcriptio XXX.

Ἡ μὲν χρυσῷ τε κατεσκευασμένη, καὶ ὅρμοις, ἐσθῆτί τε ἁλιπορφύρῳ, καὶ παρειᾶς καὶ χαίτης ἀναπλοκαῖς, καὶ γραφαῖς ὀμμάτων· ἔστι δ' αὐτῇ καὶ χρυσοῦν πέδιλον· γέγραπται γὰρ καὶ τούτῳ ἐνσοβοῦσα· ἡ δ' αὖ πεπονηκυῖα μὲν προστρεφής, τραχὺ δὲ ὁρῶσα, τὸ δὲ αὐχμὸν πεποιημένη κόσμημα, καὶ ἀνυπόδητος ἡ ἀρετή, καὶ λιτὴ τὴν ἐσθῆτα· καὶ γυμνὴ δ' ἂν ἐφαίνετο, εἰ μὴ ἐγίνωσκε τὸ ἐν θηλείαις εὔσχημον.

ERat autem hæc quidem auro monilibúſque ornata, veſte inſuper purpurea, & oris pulchritudine nitens, & coma præterea diſcriminata, & variis nodis alligata, & pictis ſuperciliis fulgens; aureos quoque calceos geſtans, tumido inceſſu huic inſultabat. Altera verò, labore feſſæ ſimilis, aſpectu horrida, macie quoque & ſqualore confecta, nudis etiam pedibus, & ſimplici veſte amicta, vt nuda etiam eſſet proditura, niſi quod in fœminis decorum eſt, agnouiſſet.

ADVLATOR.

Expreſſus ex Athenæo, lib. 6. & aliis hiſtoricorum ſenſibus; noſtro verò ſtylo donatus.

Deſcriptio XXXI.

ACcipite iam quid ille turpiter & luxurioſè fecerit in Malthinum (meliùs Malthinam dixero) virum diuitem, ſed improbum; quem ſuum Alexandrum, imò Iouem ſolet appellare. Iacebat adoleſcens vino marcidus, in lectulo, qui (vt fert delicatorum ingenium) tumebat pluma, collucebat auro, flagrabat purpura. Duo cum iſto adulatores hominem circumſtabant, in eum pluſquam deceret, officioſi, nequiſſimo genere lenitatis: vnus pedes lydio, hoc eſt, delicatiſſimo panniculo impoſitos molliſſimè titillabat; & identidem demiſſa ceruice ſuauiter oſculabatur, dignos exclamans pedes, qui ſuis veſtigiis roſas funderent, lactis & mellis fontes aperirent: Alter manum propendentem è lectulo, & languidè, vt fit ab ebriis, demiſſam leniſſimè demulcebat; θεῖα χεὶρ, Græcula aſſentatione frequenter appellans. Tertius, qui nemini in hac nequitia cedere volebat, diffuſos per lacteam ceruicem crines, ſiniſtrâ lenibat manu; dextrâ flabellum tenens, ex mirifico caudæ pauoninæ choragio conflatum, abigebat muſcas, ne quà in domini caput inuolarent: ſed tam bonis cuſtos eſſe non potuit, quin vna, vt eſt beſtiolarum importuniſſimum genus, ad corpus vſque iacentis penetraret: tum indignè factum clamant omnes, & queritantur imprudentiſſimas eſſe belluas, quibus non ſatis ſit, homines pungere; niſi Deorum ſanguinem lambant.

lambant. Hic tamen, qui cæteris, vt nequior, ita ingenioſior, volebat videri, nonnihil animalculo condonandum eſſe cenſebat; rem audaculam feciſſe; ceruicem illam roſeam appetiiſſe, quis non appeteret? inuolaſſe, non vt pungeret, ſed vt oſcularetur. Præclara oratio, ſed nulla apud iratos; edictum fit in muſcas; totis ædibus exterminantur: creatur inauditus anteà magiſtratus, muſcarum præfectus, cui ex officio incumbat, totis ædibus muſcas expellere. Quid, cùm noſter hypobolymæus Alexander nuper ſe laborare fingeret ophtalmia? bonus ille paraſitus hallucinabatur ad fercula, Alexandrinum puerum ſibi poculum porrigentem non videbat.

Bene actum cum genere humano, ſi turpiſſimus aſſentator fame & ſiti periiſſet. Quoties ructâtem aut mingentem dominum laudauit, quoties ægroti ſaliuam linxit, quoties febriculoſi vomitum fruſtis eſculentis vinum redolentibus, abundè profuſum, ſpurciſſimo ore excepit. Paruáne iſta? parua ſunt; ſi quod iter facienti accidit, commemoremus. Ad regis latus equitabat comes indiuiduus, cùm cœlo intendere ſe nubes, conſecuta repente tonitrua, & coruſcationes: tum ile, venerationis, vt videbatur, plenus, conuerſus ad Regem: Et tu (inquit) proh magne Iupiter, ſic tonas? Ad ſummum conſtans rumor eſt, eum aream deſtinaſſe, in qua templum ex manubiis adulatoriis eſt conſecraturus; *Domino, Deóque noſtro*: &, ſi quid ampliùs voluerit. Iphigeniam habet domi, filiam vnicam, & nubilem, cui vittas impoſiturus eſt, & ad noui Dei aram immolaturus.

AMBITIOSVS.

Ex D. Cypriano, epiſt. 2. L. 1.

Deſcriptio XXXII.

QVos honores putas eſſe, quos faſces, quam affluentiam in diuitiis? quam potentiam in caſtris? in magiſtratu purpuræ ſpeciem? in Principatu licentiæ poteſtatem? malorum blandientium virus occultum eſt, & arridentis nequitiæ facies quidem læta, ſed calamitatis abſtruſæ illecebroſa fallacia, inſtar cuiuſdam veneni, vbi in lethales ſuccos dulcedine aſperſa, calliditate fallendi, ſapore medicato poculum videtur eſſe quod ſumitur: vbi epotaueris, pernicies hauſta graſſatur: quippe illum vides, qui amictu clariore conſpicuus fulgere ſibi videtur in purpura, quibus hoc ſordibus emit, vt fulgeat? quos arrogantium faſtus priùs pertulit? quas ſuperbas fores matutinus ſalutator obſedit? quot tumentium contumelioſa veſtigia, in clientum cuneis antè præceſſit, vt ipſum etiam ſalutatum comes poſtmodum pompa præcederet, obnoxia non homini, ſed poteſtati; neque enim coli moribus meruit ille, ſed faſcibus: horum denique videas exitus turpes, cùm anceps temporum palpator abſceſſit, cùm priuati latus nudum deſertor aſſecla fœdauit; tunc laceratæ domus plagæ conſcientiā feriunt; tunc rei familiaris exhauſtæ damna noſcuntur; quibus redemptus fauor vulgi, & caducis atque inanibus votis, popularis aura quæſita eſt.

SVPERBVS,

Expreſſus ex Suetonij Caligula, & cæteris.

Deſcriptio XXXIII.

VIdete, ſi placet, hominem; moriar, ni totus ex faſtu atque arrogantia, & iniquiſſimo genere ſuperbiæ conflatus eſt. Hic eſt, qui Imperium orbis terrarum, ſuo ſupercilio,

lio, vt Atlante cœlum, niti putat: nec iam meminit quòd homo ſit, ex argilla & luto fictus: quinimo ſe ex aſtris lapſum putat, & qui incertos habet parentes in terris, originis ſuæ principium repetit è cœlo. Cernite, quo ſe iactat inceſſu? quibus nos intuetur oculis? qua voce (ſi modò loquitur) omnes præ ſe contemnit? Animaduertiſtis, vt modò depictas gemmatáſque indutus penulas, manuleatus & armillatus, in publicum procedat: modò ſericatus & cycladatus obambulet? modò in crepidis vel cothurnis, modò in ſpeculatoria caliga, nonnunquam ſocco muliebri prodeat, plerúmque verò aurea barba fulmen tenens, ac fuſcinam, aut caduceum, Deorum inſignia, ſeſe inſolentiùs oſtentet: hic cæteros homines præ ſe mures, aut muſcas, aut culices eſſe arbitratur: ſi quis eum leuiſſimè pepulerit, ſi tetigerit, ſi minimo verbo ſe ſuſpicatus fuerit offenſum, non exorabilis. Si aquam calidam tardiùs attulerit puer Alexandrinus, iubetur continuò trecentis affligi verberibus: ſi cryſtallum fregerit, ad muræenas exclamat. Homines per diem quingentos occidere, idem eſt apud Buſiridem, ac teſſeris ludere. Deinde ille ebrius, non tam vino quàm cruore miſerorum, exclamat, *Aut Cæſarem oportet eſſe, aut fatuum.* Parum eſt ſæuire in homines, ni compedes Oceano iniiciat, iacula immittat in ſolem; fluuiis plagas inurat; Iouis quotquot ſunt ſimulachra, eadem capite truncari, & ſuam ceruicem imponi mandet. Quoties cum ipſo Ioue iurgatur, quoties illi ſuccenſet? quoties exilia & vltimos Gedroſiorum tractus minatur, niſi pluat, aut tonet, aut ſerenum faciat, quando ipſe voluerit? Quid quòd nuptiarum pompam adornat, & Mineruam aut Lunam de cęlo lapſum iri in ſuos amplexus autumat? ſtultus, qui non videat, ſe candem in capite gerere. Quid quod ipſe deſes, & imbellis, & effœminatus, cum conchis & margaritis bellum gerit, dein ſpolia vocat Capitolio Palatióque debita? & apparatiſſimos triumphos inſtruit, quaſi Phraatem, aut Arniragum ad genua ſupplices admiſerit?

Ad ſummum, cùm ſe omnium hominum qui ſunt, fuerunt, aut futuri ſunt, ſapientiſſimum dictitet, vnum fermè verſiculum tenet, quem ſæpiſſimè habet in ore;

Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.

Aut ſi quos alios nouit: Megabyſia ſunt ex tragœdiis ducta, quibus vehementer delectatur, vt, Calcare cœlum reſtat, &c.

AVARVS DIVES.

Ex D. Cypriano, epiſt. 2. l. 1.

Deſcriptio XXXIV.

SEd & quos diuites opinaris, continuantes ſaltibus ſaltus, & de confinio pauperibus excluſis, infinita ac ſine terminis rura latiùs porrigentes, quibus argenti & auri maximum pondus, & pecuniarum ingentium vel extructi aggeres, vel defoſſæ ſtrues; hos etiam inter diuitias ſuas trepidos, cogitationis incertæ ſollicitudo diſcruciat, ne prædo vaſtet, ne percuſſor infeſtet, ne inimica cuiuſque locupletioris inuidia calumnioſis litibus inquietet. Non cibus ſecuro ſomnúſve contigit; ſuſpirat ille in conuiuio, bibat licèt gemmâ: & cùm epulis marcidum corpus thorus mollior alto ſinu condiderit, vigilat in pluma, nec intelligit miſer, ſpecioſa ſibi eſſe ſupplicia, auro ſe teneri alligatum, poſſideri magis quàm poſſidere diuitias, atque opes. O deteſtabilis cæcitas mentium, & cupiditatis inſanæ profunda caligo, cùm exonerare ſe poſſit, & leuare ponderibus, pergit magis

Digitized by Google

gis fortunis augentibus incubare, pergit pœnalibus cumulis pertinaciter adhærere: nulla in clientes inde largitio eſt, cùm indigentibus nulla partitio; & pecuniam ſuam dicunt, quam velut alienam domi clauſam ſollicito labore cuſtodiunt; ex qua, non amicis, non liberis quicquam, non ſibi denique impertiunt. Poſſident ad hoc tantùm, ne poſſidere liceat alteri. O nominum quanta diuerſitas: bona appellant, ex quibus nullus illis, niſi ad res malas vſus eſt.

AVARVS, ET TENAX.

Expreſſus ex Theophraſto, Plauto, & cæteris.

Deſcriptio XXXV.

Sordidum hominem, vel potiùs portentum hominis, ſi lubet, intuere: vt veſtes habet ſtrictas, eáſque attritas, & tot interpolatas verſicoloribus panniculis, quot ſunt in cribro foramina. Cerne, vt loculos habet ſitu obſitos, claues ferrugine illitas, oppletas araneis ædes, vt ipſe capite eſt, vſque ad cutem, raſo, ne ſæpius tonſoris opera indigeat: vt domi nudis pedibus obambulat, ne quid interim calceos deterat: citiùs ex pumice aquam quàm ex eo eliceris beneficium. Agrum quotidie inſpicit, an limites eodem loco maneant immoti, ficum de ſuo horto neminem guſtare ſinit, neminem per ſuum fundum tranſire, aut vllum cadiuū pomum tollere; ignem in ædib⁹ extingui iubet, ne quis corroget teſtula: & ſi quis fortè vicinorum (vt ſæpè fit) cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium, aut aliquid ſimile vtendum rogitet, fures veniſſe dicet, atque abſtuliſſe. Porrò autem, debitum ſi quis die præſtituta non ſoluerit, vt eſt importunus exactor, pœnam pro mora, atque adeò vſuræ vſuram ſolet exigere. Quid, quod ſeruos alit ſiliquis, & ſi quis eorum patinam aut ollam fregerit, de eius demenſo tātùm detrahi iubet, quanti erat quod fractū eſt? Quid, quòd vxor, ſi tricalchum amiſerit, domum euertit, omnem ſupellectilem, lectos etiam atque capſas loco mouet, & ancillis equuleum, ni inueniant, minatur? Iam domi, cùm bruma eſt, riget frigore, & ne candelam accēdat, felem circumfert, cuius oculis tanquam facibus illuſtretur: at cùm populares conuiuio eſt excepturus, nec aliter fieri poteſt, diu antè perterrtat macellum, piſces, agninam, vitulinam, cetum, porcinam, cara inuenit omnia. Tum vacuus rediens, ſecum inter eundum muſſitat, feſto die, ſi quid prodegero, pro feſto egere licebit, ſatius eſt nihil emere: te demum cum vxore diu deliberata, decennē gallum gallinaceum iugular ad geniale conuiuium, & pueris vncinatos pedes criſtamque de capite reſectam largiens, Capite hoc, inquit & genium curate, quando ſemel prodigere oportet: mox conuocatis conuiuis, atque iis epulātibus, tetricum quidpiam renidet, ſummis labris ridens, ac interim, quot quiſque calices educit, in conuiuio numerat, penè ad ſingulos ingemiſcens.

ELEGANS, ET BLANDVS.

Expreſſus ex Theophraſto, Iuuenale, & cæteris.

Deſcriptio XXXVI.

Intuemini, ſi placet, hominem, vt ab imis vnguiculis ad verticem vſque totus eſt pulchellus! quæ frōtis exporrectæ ſerenitas? quæ ſuauitas oculorum, quæ venuſtas oris, quæ renidentis ad ſingula vultus amœnitas? quot in facie veneres? quot volitant cupidines? quot roſeis labellis inſident ſirenulæ? cernite, vt dentes habet nitidos, Indico ebore, vel primâ niue candidiores: vt longos ac graciles digitos magnæ lucentéſque gemmæ incendunt, quatum pondera

ra æſtiuo tẽpore ferre vix poteſt; ſed identidem annulos ventillat, nequid ſub tantillo onere ſudoris manus contrahant.

Quid quòd comam habet ſcitiſſimè à tonſore magiſtro rotundatam, madentes cincinnorum fimbrias, molles ceruſſatáſque buccas, veſtes ſericas, ſubſericas, holoſericas, quarum quotidie mutat colores; ſiue oſtentationis cauſa facit, ſiue hominis delicias: etiam, quod ait ille, *pannus bombycinus viri*: quacunque pergit, hic pullulare roſas, fluere balſama, naſci ſeplaſiam diceres: tam bene olet vnguenta, vt malè quid olete ſuſpicer: atque cùm talis ipſe ſit, quid mirum, ſi vt pauo conchatis caudæ voluminibus, & verſicolore plumarum amictu ſuperbiens, ſe frequenter intuetur, ceruicem rotat, gradum frangit, & ſic in vicis ambulat, vt perſonatus rex in tragœdia, ſpectans frequenter an ipſe ſpectetur. Si quando venit in forum, eam partem maximè frequentat, in qua ſunt argentariorum mẽſæ, vt ſe multitudini, quaſi venuſtiſſimam imaginem à pictore nuper expreſſam, ſpectandum præbeat: per ea ſe loca vẽtilat, in quibus frequenter ephebo- rum & virginum chori, à quibus maximè vult videri, & laudari: in theatro autem, & ſpectaculis iuxta ipſos Prætores ſedet, quò faciliùs omnium oculos in ſe cõuertat. Domus illi eſt elegãs, & amœna, trium picturis refertum, horti voluptuarij, cœnationes laqueatæ, in quibus aurei lacunaris fulgori pauimentorum reſpondet nitor: lauta & munda ſupellex, ſplendida toreumata, tapetes aurei, mirabilium rerum figuris intexti, libros, quos ipſe nunquam legit lucentes auro Syrtibi veſtiunt, cauda vulpina tergit puer quotidie, ne minimus puluiſculus adhæreſcat; ad ſummum paſſim in eius ædibus videas cantillantes auiculas, garrientes picas, loquentes pſittacos, ludẽtes ſimias, & ſi lubeat interius cimelium penetrare, oſtentabit mathematicum chotagium, ſpecioſarum ferarum exuuias, peregrinarum oſſa belluarum, Canadiẽſes arcus, ſagittas Indicas, verſicolores lapillos, marinas conchas, mannos textiles, mera puerorum crepundia: in congreſſu totus eſt melleus, ſalutat blandè, comiter amplectitur; prehendit manus, tractat auriculas, mulcet capillos, ſuum filiolum, ſuum mel, ſuum corculum idẽtidem appellans. Ad cœnam inuitatus hoſpitem rogat, vt filios euocet, quibus ingredientibus, negat ficum ficui tam eſſe ſimilem, quàm illi ſint parentibus. Mox eos ſibi aſſidere iubet, oſculatur, colludit, tragematis refercit. Quòd ſi quando inter diſceptantes electus fuerit arbiter, lites primùm audiet magna facilitate, tum dicet, videtur vtérque rectè ratiocinari: amicis curioſa munuſcula ſæpè miſſitat, & rogatus vt aulam ſpectaculis commodet, libenter facit: dein inter ſpectatores, vt ſolet, conſpicuus, aſſidentibus crebrò dictitat, hanc ſuam aulam eſſe.

Item Seneca 7. Nat. 1.

NOndũ ſatis robur omne proiecimus; adhuc quicquid eſt boni moris, extinguimus; leuitate & politura corporum, muliebres mũditias anteceſſimus; colores meretricios matronis quidem non induendos viri ſumimus: tenero & molli inceſſu ſuſpendimus gradum; non ambulamus, ſed repimus; exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur; quotidie comminiſcimur per quæ virilitati fiet iniuria, vt traducatur, quia non poteſt exui.

Idem

Digitized by Google

Idem, de breuitate vitæ, 12.

QVid illos otioſos vocas, quibus apud tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, dum decerpitur ſi quid proxima nocte ſuccreuit? cum de ſingulis capillis in conſilium itur? dum aut disiecta coma reſtituitur, aut hinc atque illinc deficiens, in frontem compellitur? quomodo iraſcuntur, ſi tonſor paulò fuit negligentior, tanquam virum tonderet? quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt? ſi quid extra ordinem iacuit, niſi omnia ſua in annulos ſuos reciderunt? quis eſt iſtorum, qui non malit rempubl. turbari, quàm comam? quis non ſollicitior ſit de capitis ſui decore, quàm ſalute? quis non comptior eſſe malit, quàm honeſtior?

Item Tertull. de cultu famin.

PRoprias præſtigias formæ, & hic virilis ſexus ſibi agnoſcit: barbam cariùs cædere, interuellere, circundare capillum, diſponere, etiam colorare canitiem, primam quámque ſubducere totius corporis lanuginem, pigmento quoque muliebri diſtinguere, cætera pulueris cuiuſdam aſperitudine læuigare, tum ſpeculum omni occaſione conſulere, anxiè inſpicere.

Alia, ex Arbitro.

CVm has miraremur lautitias, Trimalcio lautiſſimus homo digitis concrepuit: ad quod ſignum matellam ſpado ludenti ſuppoſuit: exonerata ille veſicâ, aquam popoſcit ad manus; digitóſque paululum aſperſos, in capite pueri terſit.

Longum erat ſingula excipere: itaque intrauimus balneum, & ſudore calefacti momento temporis ad frigidam eximus; Iam Trimalcio vnguento perfuſus tergebatur, non linteis ſed palliis ex lana molliſſima confectis.

Tres interim iatraliptæ, in conſpectu eius falernum bibebant; hinc inuolutus coccinâ gauſapa, lecticæ impoſitus eſt, præcedentibus phaleratis curſoribus quatuor, & chiramaxio, in quo deliciæ eius ferebantur, puer vetulus, lippus, domino Trimalcione deformior.

Cùm ergo afferretur ad caput eius, cum minimis ſymphoniacis tibiis acceſſit, & tanquam in aurem aliquid ſecreto diceret, toto itinere cantauit.

Sequimur nos iam admiratione ſaturi, & cum Agamemnone ad ianuam peruenimus: in aditu ipſo ſtabat oſtiarius praſinatus, ceraſino ſuccinctus cingulo, atque in lance argentea piſum purgabat.

Super limen autem cauea pendebat aurea, in qua pica varia intrantes ſalutabat.

Cæterùm, dum ego omnia ſtupeo, penè reſupinatus crura mea fregi. ad ſiniſtram enim intrantibus, non longè ab oſtiarij cella, canis ingens catena vinctus, in pariete erat pictus, ſuperq; quadrata litera ſcriptum, *Caue, caue, canem*: & collegæ quidem mei riſere, ego autem collecto ſpiritu, non deſtiti totum parietem perſequi: erat autem venalitium titulis pictum, & ipſe Trimalcio capillatus caduceum tenebat, Mineruáque ducente Roma intrabat: hinc quemadmodum ratiocinarij didiciſſet, deinde diſpenſator factus eſſet, omnia diligenter curioſus ſcriptor, cum inſcriptione reddiderat: in deficiéte verò iam porticu leuatum mentò in tribunal excelſum Mercurius excipiebat; præſto erat fortuna cornu abundanti copioſa, & tres Parcæ aurea penſa torquentes.

Notaui etiam in porticu gregem curſorum, cum magiſtro ſe exercentem: præterea grande armarium in angulo vidi; in cuius ædicula erant lares argentei poſiti, Veneriſque ſignum

gnum marmoreum,& pyx aurea non puſilla, in qua barbam ipſius candidam eſſe dicebant.

Ego interrogare atrienſem cœpi, quas in medio picturas haberent? Iliada,& Odyſſeam,inquit.

Iam ad triclinium veneramus, in cuius parte prima procurator rationes accipiat, & quod præcipuè miratus ſum, in poſtibus triclinij faſces erant cum ſecuribus fixi, quorum vnam embolum nauis æneum finiebat,in quo erat ſcriptum;*G. Pompeio Trimalcioni, viro auguſtali, Cinnamus diſpenſator.*

Sub eodem titulo etiam lucerna bilychnis de camera pendebat, & duæ tabulæ in vtróque poſte defixæ: quarum altera, ſi bene memini, hoc habebat inſcriptum. *III. prid. Kalend. Ianuar. G. noſter foras cœnat:* altera Lunæ curſum,ſtellarúmque imagines pictas; & qui dies boni quique incommodi eſſent,diſtinguente bulla notabantur.

De huius deſcriptionis interpretatione alibi dixi.

RVSTICVS.

Expreſſus ex Theophraſto, Cicerone, & cæteris.

Deſcriptio XXXVII.

ANimaduertite quæſo, hominis, vel potiùs pecudis,ſtuporem,& ruſticitatem: vt eſt hirtâ barbâ, neglecto capillo, colore fuſco, nigris dentibus ab imis vnguibus ad verticem vſque ſtipes Æthiops.

Par corpori veſtis, horrida ſcilicet, & inculta, quæ ſtrictè adeò plerúmque artus tegit, vt nudet inuerecundè. Calceos habet pede ampliores, quibus ipſe non tam ambulat quàm natat:eoſdem interdum clauis ſuffigit,& ingenti ſtrepitu quatit pauimentum. Loquitur interim contenta voce, quaſi ſurdis canat, aut celeuma nauticum vrgeat, amicis neceſſariiſque parum fidit, de rebus maximis ad famulos refert: & ſi comitiis interfuerit,quæcúmque ibi geſta fuerint, ruſticis operis narrat:illis ad ſingula, vt faciunt cicones, acclamantibus; ipſe nihil eorum quæ cæteri digna admiratione iudicant;quinimò vnguenta non ſuauiùs fragare thymo, & barbatam fiſtulam citharæ præſtare dictitat.

Si bos,aut aſinus,aut hircus occurrerit, homo gradum ſiſtere,admirari, contemplari, quaſi in alium orbem raptus.

Quid quòd domi, etiamſi ipſe ſit locuples, nihil lautum,nihil elegans, nihil exquiſitum, ne magnopere quidem præter præpoſteram gulæ voracitatem, ſumptuoſum: toreuma nullum, maximi calices, & hi Placentini: extructa menſa, non conchyliis, aut piſcibus, ſed multâ carne ſubrancida, ſerui ſordidati miniſtrant, & ij plerúmque Æthiopes, quibus nolles per mediam noctem in buſtuariis occurrere: ille interim infercit ſe cibos,& in laxiora pocula ingurgitat, dein potulentus, vel iacet in Græci vini fœtore ſtertens, vel ſi quando concinnior fuerit, ſaltat, & canit intempeſtiuè moleſtus omnibus: mox canem ad ſe vocat, & apprehenſo blandiens roſtro, Fidam, inquit, belluam, dominum, & domum, & inquilinos omnes cuſtodit. *Cicer. in Piſonem*

Vbi cubitum diſceſſerit, ſi de aratro, aut falce, aut cophino, quem fortè vicinis vtendum dederat, ſomniârit, intempeſta nocte mentionem eorum faciet, nec vllam partem capiet quietis. Tum ſi viſum fuerit, molam verſabit cum ancilla,cum eadem quicquid in buccam, garriens; & ſi quid è promptuaria cella deprompſerit, decerptum inde fruſtum vorabit, cauens ne piſtrix hoc reſciſcat. Ad ſummum, eſt omnis vitæ ciuilis,& humanitatis ignarus.

RVMO

RVMORVM, CONFICTOR.

Expreſſus ex Thephraſto. & aliis.

Deſcriptio XXXVIII

CHemæleontes vento paſci miramini? quin potiùs rumigerulum ſuſpicite, vt totus ex ventis cõflatus eſt. Hic patulis auribus rumuſculos omnes excipit, & ad ſermones colligendos, fingendos, conſarcinandos, totus excubat non curat, an vxor, an liberi domi egeant, an in balneis veſtes amittat, an dum in porticu pedeſtres naualéſque pugnas narrat, vadimonio citatus non reſpondeat; aut dum munitiſſimas vrbes verbis capit, cœna illi interim excidat; præ inſana fingendi & garriendi dulcedine negligit omnia. Quæ porticus, quæ officina, quæ fori pars, quam nõ centies quotidie ſuis paſſibus terat: atq; hîc obuiam amicis factus, ſtatim mutato vultu ſuauiter renidet; &, Quid noui (inquit) belliſſimum caput?

Antequam rogatus alter reſpondeat, pergit; Nihilne noui dicitur, nihilne audiuiſti? veni igitur, veni, & affer ſitientes aures, ego te ſicut video, nouarum rerum epulis hodie ſum exceptus. Tum incipit narrare, rediiſſe naues ex India recentes, admirabile prorſus eſſe regionis ingenium: illic ſpargi ſaccarũ, vt apud nos, niues: placentas in ſummis arboribus creſcere; lepores eſſe magnitudinis luporum; Regis Mogoris mortuam ſimiam, cuius vel ſolum dẽtem centenis aureorum millibus æſtimaret: Turcarum copias à Perſis eſſe deletas: magnum Sophi Chriſtianæ religionis inſtitutum ſuſcepiſſe: ſuper ea re legatos miſiſſe ad ſummum Pontificem: fore, vt Romæ vel Pariſiis intra paucos dies ſalutari lauacro tingatur.

Quòd ſi quis dicat: Tu autem his credis? imò rem bonis authoribus deferri aſſeuerat, rumorem crebreſcere, omnium ſenſus mirificè congruere: Si pergas authores hui⁹ rumoris inquirere, aut Aſterij tibi puerum, aut Lyconem è prælio nuper reuerſum, aut Polyſperchontem, ad ſummũ nominabit eos quos noſſe minimè poſſis. Poſtquam narrauerit omnia ſi hominem incœnatum valere iubeas, nihil illo triſtius; ſin tu inuitaris comiter ad cœnã, quoties inter pocula exclamabit; O miſerum Turcam! ô lætos nũtios! Numquid meritò ſuauiſſimas epulas auribus tuis me parare dixeram? tu verò tacitus hoc tecum habeto: mox egrediẽs ad ciuium vnumquemque accurrit, vt ei narret omnia.

SIMVLATOR.

Expreſſus ex Theophraſto, Cornelio Tacito, & Poëtis comicis.

Deſcriptio XXXIX.

SImulator talis eſt, qualem difficillimè capias, niſi fueris idem. Hominem diceres vulpeculam habere ſub pectore, ita ſolers, varium, verſatile, multiplex ad omnia fingit ingenium: Sæuè blanditur, blandè ſæuit, dominatur ſuperbè, ſeruit humiliter, facie tamen eſt nonnunquã liberali, lætis & illuſtribus oculis, ore facũdo, ſermone ciuili, veſte ſpecioſa, ad omnem rationẽ humanitatis, vt videtur, compoſitus. Hic ſi tecum congrediatur, ſubridens, ſemiuoculas frãger, verba concidet, ſiue natura ſiue aſſuetudine ſuſpenſa ſemper & obſcura: quòd ſi ad ingenium ars accedat, & ſenſus ſuos de induſtria tegere nitatur, non iam ſẽſa, ſed mera loquetur ænigmata. Non credo, non puto, obſtupeſco, nõ ita intellexi; alius eram ab illo. Porrò, ſi quid agit, id vehemẽter occultat, & cùm tranſactũ fuerit, ſe adhuc deliberare dicit. Quicquid audiuerit, videri vult animum non aduertiſſe; quic-

quid flagrantiſſimè cupierit, ſpecie recuſantis diſſimulabit ſe velle: ſi fortè magiſtratus, aut dignitas, aut honor aliquis à popularibus & ſociis deferatur, modeſtiſſimè differet ſolam Heroüm mentem tantæ molis capacem: ſe in partem oneris publici aliquando vocatum, experiendo didiciſſe quàm arduũ, quàm laborioſum eſſe, rempubl. gerere. Proin in cœtu, tot illuſtribus viris ſubnixo, ad alium deferant, qui ſit authoritate grauior, & vſu peritior. Hîc, dictum benè, exclamat aliquis? alium igitur quæramus: Vulpes vehementi dolore æſtuat, & in ipſo doloris æſtu fingit hilaritatem. Quid cùm tuis opibus inhiat, & prædam quærit? ſuperbas fores matutinus ſalutator obſidebit, arrogantium mediaſtinorum faſtus perferet, famem, moram, & bilem impotentiſſimas dominas deuorabit, vt tantiſper alloquatur quem cupit fallere, nec centeſimam paſſus repulſam deſiſtet, aut de præda deſperabit. Cùm inſinuatus fuerit, nullum ſibi miniſterium non honeſtum putabit: dicteriis non plus commouebitur.

Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes:

Frontem ſibi ſaliua inſpergi patietur, & ea tolerabit, quæ nec Sarmentus, nec vilis Galba, Sanniones Cæſaris, ad imperatoriam menſam pertuliſſent: Iam cùm inſidias ſtruit, ſi te alienatum à ſe ſenſerit, vltrò veniet ſalutatum, in os palam laudabit, mœrentem leniſſimorum verborum lenocinio conſolabitur, tuis miſeriis ingemiſcet, etiam lacrymulas fundet amoris ſui teſtes. Ad ſummum, omnem penitus exui ſimultatem oportere, ſe tuum eſſe ex aſſe, ad omnia paratiſſimum, in quoſcumque terrarum tractus miſeriis; &, *ſi in cœlum iuſſeris, ibit*. Quòd ſi ab alio contumelia affectus fuerit, illum vel verbo ſatisfacientem beneuolè amplectetur, ignoſcet, ſecuro animo eſſe iubebit, interim per alios, iudicium, ſupplicia, & arcanam peſtem machinabitur. At verò pactus aliquid, negabit ſe meminiſſe, & ſi iuſtiſſimi æris debitor conuictus fuerit, primùm rem trahet, quãtum poterit, deinde palam iubebit, quæſtorem ſuum, alienum æs diſſoluere, clàm monebit, ne quid eroget, etiamſi ipſe imperare & vehementer vrgere videatur. Poſtremò, quotidianis vexatus creditorum quiritationibus, Ignauum, inquit, quæſtorem ærario meo præfeci; & acceſſito ad ſe homine, Heus tu, inquit, ceſſator, itáne pecuniam, quam iniunxeram, reddidiſti? quid me, vel punctum temporis in ære alieno verſari pateris? næ tu! ſed dimitte hominem, tecum poſtea rationem iungam ſeueriùs. Hæc palam, vt omnes audiant; clam in aurem inſuſurrat, perſta fortiter, caue quidpiam dederis; Nec ſatis, cùm in hoſpitium venit, primùm hoſpitam nonnulla liberalitate ad ſe illectat, & illi minutias quaſdam pecuniarum ſoluit, Attica (quod aiunt) fide: Mox conciliata ſibi gratia; Splendidos, inquit, viros, hoſpita, hodie ſum accepturus, fac vt omni apparatu extructum ſit conuiuium, & ſi quid illi, vt fieri ſolet, in cœnam erogare voluerint, dic me tibi ſatisfeciſſe: facit imperata ſimplex mulier, menſam genialiter inſtituit, veniunt qui fuerant inuitati, diſcumbunt, Saliarem in modum epulantur: in diſceſſu, conuiuis pecunias offerentibus, Satisfecit, inquit illa, hoſpes meus: hic vocem arripit, & litem poſtea intentantem hoſpitam proprio iugulat gladio. Ad ſummum tale eſt hominis ingenium, vt ſatius ſit cum vipera, quàm cũ illo, ſub eodẽ tecto degere.

IM.

Digitized by Google

IMPOSTOR.

Expreſſus ex Luciano, in Pſeudomat.

Deſcriptio X L.

Πρότερον γὰρ σοὶ αὐτὸν ὑπογράψω τῷ λόγῳ πρὸς τὸ ὁμοιότατον εἰκάσας τὴν μορφήν, ὡς ἂν δύνωμαι· καίτοι μὴ γραφικός τις ὤν, ἵνα σοὶ καὶ τοῦτο δείξω. τὸ δὴ σῶμα μέγας τε ἦν καὶ καλὸς ἰδεῖν, καὶ θεοπρεπὴς ὡς ἀληθῶς, λευκὸς τὴν χρόαν, τὸ γένειον οὐ πάνυ λάσιος, κόμην μὲν ἰδίαν, τὴν δὲ καὶ προσθετὸν ἐπικείμενος, εὖ μάλα εἰκασμένην, καὶ τοὺς πολλοὺς, ὅτι ἦν ἀλλοτρία, λεληθυῖαν. ὀφθαλμοὶ πολὺ τὸ γοργὸν καὶ ἔνθεον διεμφαίνοντες· φώνημα ἥδιστόν τε ἅμα καὶ λαμπρότατον. καὶ ὅλως οὐδαμόθεν μεμπτὸς ἦν ταῦτά γε. τοιόσδε μὲν τὴν μορφήν. ὅλος γὰρ ἐπινόησόν μοι, καὶ τῷ λογισμῷ διατύπωσον ποικιλωτάτην τινὰ ψυχῆς κέρατιν, ἐκ ψεύδους, καὶ δόλων, καὶ ἐπιορκιῶν, καὶ κακοτεχνιῶν συγκειμένην, ῥᾳδίαν, τολμηρὰν, παράβολον, φιλόπονον ἐξεργάσασθαι τὰ νοηθέντα, καὶ πιθανὴν, καὶ ἀξιόπιστον, καὶ ὑποκριτικὴν τοῦ βελτίονος, καὶ τῷ ἐναντιωτάτῳ τῆς βουλήσεως ἐοικυῖαν. οὐδεὶς γοῦν τὸ πρῶτον ἐντυχὼν, οὐκ ἀπῆλθε δόξαν λαβὼν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς εἴη πάντων ἀνθρώπων χρηστότατος, καὶ ἐπιεικέστατος, καὶ προσέτι ἁπλοϊκώτατός τε καὶ ἀφελέστατος.

AC primùm tibi depingam hominem, effigiem eius, quoad potero proximè verbis adumbrans: tametſi non ſum admodum pingendi peritus. Corpore igitur, vt interim & hoc tibi repræſentem, procerus erat, & aſpectu decorus, planéque ſpecie diuina quadam, & maieſtatis plena, colore candido, barba admodum hirſuta, coma partim natiua tectus, partim appoſititia: ſed hæc adeò ſcitè & eleganter, vt pleríque imitatam adſcititiámque non agnoſcerent: oculi vehementer acres, ac verſatiles, tum diuinum quiddam relucētes: vox dulciſſima, paritérque clariſſima; in ſumma, quoad has res, nulla ex parte poterat improbari: ac figura quidem hominis erat huiuſmodi. Prorſus enim finge mihi, & cogitatione efforma quam maximè variā ingenij temperaturam, indolémque ex mēdacio, dolis, periuriis, maleficiis confuſam, promptam, audacem, verſatilem, & ad efficiendum quæ cogitaſſet, nullum refugientem laborem, appoſitam ad perſuadendum, cuique facilè fides habenda videretur: tum quæ miræ ſimularet, optima quæque ea, quæ à mente eſſent diuerſiſſima, præ ſe ferret. Primùm igitur nemo cum illo congreſſus eſt, qui non hac cum opinione diſceſſerit: vt eum mortalium omnium optimum, æquiſſimúmque, prætereà ſimpliciſſimum, miniméque fallacem exiſtimaret

GAR-

GARRRVLVS.

Expreſſus ex Horatio, & Thephraſto.

Deſcriptio XLI.

DEambulabam nuper in via ſacra, vt mos eſt meus; neſcio quid poëticarum nugarum meditans; certè totus in iis hærebam acertima mētis cogitatione defixus; occurrit aliquis, quem vix ego de facie nouerani, & apprehēſa manu: heus, inquit, dulciſſimum caput, vt vales? benè, inquam, ac ſuauiter, & te viciſſim ſaluere iubeo: ego viam inire, & ille me callidè inſectari, quaſi ſubtimuiſſet, ne euaderēt: Tandē occupo, & vt nauiter videbam impudentem, nunquid vellet ?rogo. Tum ille, Videris, inquit, amicos non noſſe, at ego, ſi neſcis, eruditus homo ſum: Nec mora, cœpit, poſtquam incaluit, de poëſi garrire, quicquid in buccā, ſuperioris ætatis heroës commemorare, de prauitate temporum queri, ingenia deterere. Ego interim expectans donec finiret, modò currebam ocyus, modò conſiſtebam, modò ſeruo neſcio quid in aurem inſuſurrabam, vt me negotium habere coniiceret: & iam præ tædio totus ſudore perfuſus, mecum tacitè fœlices Bolanos prædicabam, quos ferreo cerebro natura finxiſſet: fatuus nihil de garrulitate temittens, mihi narrabat, quod ſuperiori nocte ſomniauerat; & tum quæcunque in cœna ſibi fuerant appoſita, omnia ſigillatim recenſebat, tum frumenta in foro vili væniſſe pretio, peregrinos eſſe in hac vrbe quamplurimos, ſe agrum in ſequentem annum eſſe culturum: & cùm ad hæc nihil reſponderem, imò, ne reniderem quidem; Video, inquit, te defatigatum & de diſceſſu cogitantem, ſed nihil agis, te enim vſque detinebo, & quocunque ieris, ſequar: age, quò te pedes? hic ego, nihil opus eſt te vexari, ægrotum inuiſo, vita trāſtiberina, ad hortos vſq; Cæſaris, hominē tibi ignotū. Eſto, inquit, non ſum valdè occupatus, & minimè piger: libet te, quando ſemel cœpimus, comitari. Ad hæc auriculas demiſi, vt ſolent *iniquæ mentis aſelli*, quoties vector grauius dorſo pondus ingerit. Incipit denuò garrulus, quaſi nihil antea dixiſſet. Si benè me noui, inquit, non Viſcos, aut Varios pluris facies. Quis me verſus, aut plures, aut citiùs ſcribit? quis palæſtram tā lubricus expedit quis perniciùs curſit? quis ſuauius cantillat? Inter pellandi hîc locus opportunus videbatur: Habes inquam parētes, aut cognatos, qui te ſaluū velint? neminē, inquit, omnes extuli, & ſepeliui: ô fortunatos, inquam, perfice quando cœpiſti, ſolus, vt vides, reſto, quem tu hodie tua garrulitate mactababis. Etenim ſi Sabella anus, vera prædixit, neq; mihi gladius hoſtilis, neq; dolor lateris, neque tuſſis, aut podagra, ſed lingua garruli eſt pertimeſcēda: idcirco benè monebat prudēs ſaga, vt cùm primùm ab ephebis exceſſiſſem, garrulos quàm diligenter declinarem. Veneramus ad Veſtæ, ſub horam nonam, ſenſim extabeſcente iam Sole: & hic forte citatus vadimonio, aut reſpondere debebat; aut cauſſa cadere. Tum me hilariter intuens, Comoda, inquit, operam litiganti, & tantiſper ades, dum citatus

tus reſpondeo: Moriar ego, reſpondi, ſi iam præ laſſitudine ſtare valeo, aut ſi vllam iuris ciuilis partem noui: deinde ęgrotus amicus quando à me conuenietur? at vir bonus, Hæreo inquit, & inter ſacrum, ſaxúmque, (quod aiunt) ſto; téne, in rem meam relinquere debeam: ſed quicquid eſt, ſequeris. Miſerum me (mecum aiebam) ad quam aurium lanienam veni? cùm ille protahit me fruſtra reluctantem.

I N E P T V S.

Deſcriptio XLII.

Expreſſus ex Theophr. &c. ſtylo pictiori,

HOmo eſt, ſi quiſquam alius, ineptus, qui tempus, quod poſtulet, nunquam videt: aut plura loquitur, aut ſe oſtentat; aut eorum quibuſcum eſt, vel dignitatis vel commodi rationem non habet: in omni denique genere inconcinnus eſt, & multus. Amicum licèt videat occupatiſſimum, de nugis interpellare non veretur, æſtu febríque iactatum inuiſens, futili garrulitate perſtrepit, omnibus inuiſus: Eos qui è longinquo itinere recentes aduenerunt, & languent, de viâ, ad deambulandum ſecum, inuitat: & cùm iam præ tædio & laſſitudine ſtare non poſſint, quærit nunquid iucunda ſit deambulatio; mox inter ſuos familiares, de ſua vxore aut ſeruis intempeſtiuè loquitur; & rem aliquam orſus, à capite exponit, veterem putà cantilenam, quam omnes centies audiuerunt, ab ouo tamen, vſque ad mala citare non deſinit: cæteris ad hæc nauſeantibus ſolus ineptiſſimè ridet, & ſibi plaudit, quaſi inuenerit, quod pueri in faba. Idem in officiorum minutiis ſemper multus; quæ maioris momenti ſunt, negligit; arreptas de triuiis facetias omnino frigidas ludibundus in amicos intorquet, & gratificari putans, interim lædit, atque in eo ſibi magnopere comis eſſe videtur, & vrbanus. Modò ſaltare iubet ſobrios, modò mercibus iam venditis adducit emptorem, qui pluris amat: modò venit ad teſtimonium dicendum, cùm iam lis dirempta eſt; modò etiam amico mortuo feſtinans & anhelans acceſſit medicum. Quid quòd facilis in omnibus, ea in ſe recipit, quibus præſtandis minimè par ſit? & ſi forte quæratur de via, præibo, inquit, præibo? mox dux fit itineris, cuius exitum cùm inuenire non poſſit, meritò præbet ſe deridendum. Ad hæc curioſè de exercitu, vectigalibus, iudiciis, ſciſcitatur à magiſtratu: & à poëtis quærit, quo nomine Cyclopis canes appellarentur: miratúrque ab Homero prætermiſſum. Quòd ſi vxor obierit, intempeſtiuos eiulatus edit, & in cippo ſepulchri, auos, abauos, tritauos, totámque genealogiam curam inſcribit, addens inſuper. *Dixi.*

S T V P I D V S.

Deſcriptio XLIII.

Ex Theo &c.

STupidus eiuſmodi eſt, qui cùm ad quatuor vſque numerauit, incipit mente confundi; & cùm diu calculos in omnem partem verſauit, rationéſque putauit, rogat ab eo qui ſibi aſſidet, de ea re minimè cogitans, dic obſecro, ſumma quanta eſt? ac ſi fortè litem intentauit aliquis, vbi ad eum diem ventum, quo diſceptari cauſa debet, eius oblitus, in agrum proficiſcitur. Vxore nuper mortua, rogat, cur non veniat ad prandium, & eam per ſeruum iubet acceſſi, at illo dicente dominam vixiſſe: non inquit memineram. Idem, pileum, quem habet in capite, zonam, quâ cinctus eſt, ſæpè quæritat, & non inueniens, furto ſibi ſurrepta fuiſſe queritur.

Hoc inter cætera tribuitur Claudij Imperator. μετεωρία, & ἀβλεψία.

Quid cùm aliquis ex familiaribus diem obiiſſe nuntiatur: Non credo, inquit: de obitu ad me ſcripſiſſet, qui mihi ſemper fuit de intimis:

Digitized by Google

mis: ſi tamen mortuus ſit, bene illis vertat. Nec ſatis, debitas ſibi pecunias recipiens, teſtes adhibet, ad cautionem, cum puero iurgatur; quòd cucumeres hyeme non emerit: pratum ſi à talpis infeſtetur, pauimento ſterni iubet: canum, ſi rinxerint, vnum, ad exemplum aliorum, damnat ſuſpendio; teſtas & lapides fœno mollire aſſiduè fricando conatur; & cùm à pulicibus pungitur, Iam vos, inquit, peſſima animalcula, bellè decipiam: nam candelam extinguam, ne me morſiunculis appetere poſſitis.

CALVMNIATOR.

Deſcriptio XLIV.

Ex Ammiano, &c.

CAlumniator iſte, quem videtis, non eſt homo, ſed lamia, omni diritate teterrima: ſine fronte, ſine oculis, ſine conſcientia; monſtrum planè horribile, cui ſoli prominent dentes turpi rubigine infecti, cui ſe talis pallor, cui deformis macies, cui nudata carnibus oſſium compages reſtat. Draconis alicuius peſtilentem ſceleton, aut exſiccatum cadauer diceres. Quid tum? dignam hanc ferali effigie vocem, aut potius ſibilum emittit, per forum medium ſerpit, dentibus aduncis, aſpectu rabido huc & illuc circumſpectans, ſi quem repetiat, cui aliquid mali faucibus efflare quem ore attingere, dentibus inſecare lingua conſpergere poſſit; hinc licentiùs ſupergreſſus, fluminis modo, fortunis ſeſe complurium repentinus infundit, fertur per ſtrages multiplices ac ruinas vinculis corpora ingenuorum, affligens: & quoſdam obterens manicis, crimina ſcilicet multa conſarcinando, à veritate longè diſcreta, vt eſt in complicandis negotiis artifex dirus: inde & Catena inditum eſt cognomen.

Cic. 4. ad Herennium. Ammia.

OSTENTATOR.

Deſcriptio XLV.

Ex Cic. 4. ad Herennium.

ISte, inquies, Iudices, qui ſe dici diuitem, putat eſſe præclarum, primùm nunc videte quo vultu vos intueatur: nonne vobis videtur dicere? Darem, ſi mihi moleſti non eſſetis: cùm verò ſiniſtra mentum ſubleuat, exiſtimat ſe gemmæ nitore, & auri ſplendore, aſpectus omnium perſtringere. Cùm puerum reſpicit, hunc vnum, quem ego noui (vos non arbitror nouiſſe) alio nomine appellat, deinde alio, atque alio; heus tu, inquit, veni Sannio, ne quid iſti barbari perturbent: vt ignoti, qui audiunt, vnum putent eligi de multis. Ei dicit in aurem, aut, vt domi lectuli ſternantur, aut, ab auunculo rogetur Æthiops, qui ad balneas veniat, aut Aſturconi locus ante oſtium ſuum detur, aut aliquod fragile falſæ choragium gloriæ comparetur: Deinde exclamat, vt omnes audiant, videto vt diligenter numeretur, ſi poteſt, ante noctem: Puer qui iam benè hominis naturam nouit, Tu illo plures mittas oportet, inquit, ſi vis hodie tranſnumerari. Age, inquit, duc tecum Libanium, & Soſiam. Sanè deinde caſu veniunt hoſpites homini, qui iſtum ſplendidè dum peregrinaretur, receperant: ex ea re homo hercle ſanè conturbatur: ſed tamen à vitio naturæ non recedit: Benè, inquit, facitis, cùm venitis, ſed rectiùs feciſſetis, ſi ad me domum rectà abiiſſetis. Id verò feciſſemus, inquiunt illi, ſi domum nouiſſemus. At iſtud quidem, inquit, facile fuit vnde libet, inuenire. Verùm ite mecum. Sequuntur illi: ſermo intereà huius conſumitur omnis in oſtentatione. Quærit, in agris cuiuſmodi frumenta ſint: negat ſe, quia villæ incenſæ ſint, accedere poſſe: nec ædificare etiam nunc audere: tametſi in Tuſculano quidem cœpit inſanire, & in

in iiſdem fundamẽtis ædificare. Dum hæc loquitur, venit in ædes quaſdã, in quibus ſodalitium erat eodem die futurum; quò iſte pro notitia domini ædium, ingreditur cum hoſpitibus: Hic, inquit, habito: perſpicit argentum, quod erat expoſitum, viſit triclinium, ſtratum probat: accedit ſeruulus, dicit homini clarè dominum iam venturum, ſi velit exire. Itáne inquit? eamus hoſpites, frater venit ex Salerno, ego illi obuiam procedo: huc vos decimâ venitote. Illi decimâ quò iuſſerat, veniunt, quærunt hunc, reperiunt domus cuius ſit: in diuerſorium deriſi ſeſe cõferunt. Vidẽt hominem poſtera die: narrant, expoſtulant, accuſant: Ait iſte eos ſimilitudine loci eſſe deceptos, angiportu toto deerraſſe: contra valetudine ſuam ſe ad multam noctem expectaſſe.

Sannioni puero negotiũ dederat, vt vaſa, veſtimenta, pueros, corrogaret: Seruulus non inurbanus, ſatis ſtrenuè & concinnè comparat; iſte hoſpites domũ deducit. Ait ſe ædes maximas cuidam amico ad nuptias commodaſſe: Nuntiat intereà puer argẽtum repeti; (pertimuerat enim, qui commodârat:) Apage te, inquit: ædes commodaui, familiam dedi, argentum quoque vult? tametſi hoſpites habeo tamen vtatur licet; nos Samiis delectabimur. Quid ego, quæ deinde geſta ſunt narrem? eiuſmodi eſt hominis natura, vt quæ ſingulis diebus efficiat, gloria atque oſtentatione; ea vix annuo ſermone enarrare poſſim.

IDEM.

Deſcriptio XLVI.

Petronius in Satyr.

SEcundùm hanc formulam imperamus Eumolpo, vt plurimùm tuſſiat, vt ſit modò ſolutioris ſtomachi, cibóſque omnes palam damnet, loquatur aurum & argentum, fundóſque mandaces, & perpetuam terrarum fertilitatem. Sed erat præterea quotidie ad rationes tabuláſque teſtamenti, omnibus fidem renouet; & ne quid ſcenæ deeſſet, quotieſcunque aliquem noſtrûm vocare tentaſſet, alium pro alio vocaret, vt facilè appareret dominum etiam eorum meminiſſe, qui præſentes non eſſent.

Notæ.

Vt plurimum tuſſiat.] *Feſtina quidem iſta deſcriptio, ſed plenior, quam habet Cicero 4. ad Herennium, de qua ſuperiùs.*

Loquatur aurum & argentum.] *Ad eloquentiam ſæpe refertur, vt apud D. Gregorium Nazianzenum in iambicis, χρυσὸν λαλούντων ἅπας ἄπρακτος λόγος.*

Hic pecunioſi hominis nummatam oſtentationem deſignat.

Ne quid ſcenæ deeſſet.] *Erat enim verè diues Scenicus ἐκ τῆς κωμῳδίας.*

Alium pro alio.] *Hæc oſtentatoris ars benè exprimitur à Cornificio, vel potiùs Cicerone.*

DIVES.

Deſcriptio XLVII.

Ex Cic. pro Roſc.

HAbet enim relaxandi cauſa rus amœnum, & ſuburbanum; plura præterea prædia; neque tamen vllum niſi præclarum, & propinquum: Domus referta vaſis Corinthiis, & Deliacis, in quibus eſt Authepſa illa, quam tanto pretio nuper mercatus eſt: vt qui prætereuntes pretium annumerari audiebant, fundũ vænire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? Quid ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum? quid ſignorum? quid marmoris apud illum putatis eſſe? tantum ſcilicet, quantum è multis ſplendidiſque familiis in turba & rapinis coaceruari vna in domo potuit; familiam verò quantam, & quàm variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? mitto haſce artes vulgares, coquos, piſto-

Digitized by Google

tes,lecticarios, animi & aurium cauſſa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum,nocturniſque conuiuiis, tota vicinitas perſonet.

MOLLIS ET delicatus.

Deſcriptio XLVIII.

Ex Cic.l. 5. in Ver. Hic ita viuebat iſte bonus Imperator, vt ne eum facilè hybernis menſibus non modò extra tectum, ſed ne extra lectum quidem quiſquam videret.Ita diei breuitas,conuiuiis, noctiſque longitudo ſtupris & flagitiis conterebatur. Cùm autem ver eſſe cœperat, (cuius initium iſte non à Fauonio,neque ab aliquo aſtro notabat,ſed cùm roſam viderat,tunc incipere ver arbitrabatur,) dabat ſe labori, atque itineribus,in quibus vſque eò ſe præbebat patientem atque impigrum, vt eum nemo vnquam in equo ſedentem videret.Nam,vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica hexaphora ferebatur,in qua puluinus erat perlucidus, Melitenſi roſa fartus:Ipſe autem coronam habebat vnam in capite, alteram in collo, reticulúmque ad nares ſibi admouebat, tenuiſſimo lino minutiſque maculis,plenum roſæ:ſic confecto itinere, cùm ad aliquod oppidum venerat,eadem lectica vſque in cubiculum deferebatur: eò veniebant Siculorum magiſtratus, veniebant equites Romani: id quod ex multis iuratis audiſtis:Controuerſiæ ſecretò deferebantur: paulo poſt palam decreta auferebantur: Deinde vbi pauliſper in cubiculo,pretio,non æquitate,iura deſcripſerat; Veneri iam & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur: Quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari Imperatoris egregia ac ſingularis diligentia: nam ſcitote eſſe oppidum in Sicilia nullum, ex iis oppidis in quibus Prætores conſiſtere, & conuentum agere ſolent;quo in oppido non iſti ex aliqua familia non ignobili delecta mulier eſſet:Itaque nonnullæ ex eo numero in conuiuio adhibebantur palam; ſi quæ erant caſtiores, ad tempus veniebant, lucem & conuentum vitabant.

Ex Fauonio.] *Hoc indicium Horatij od.4.l.1.*

Soluitur acris hyems grata vice vêris, & Fauoni.

Lectica hexaphora.] *Quæ ſcilicet à ſex ſeruis ſuccollãtibus portaretur.Mart. l.2.ep.81.& Iuuenal.Saty.1.v.66. Plerumque octo adhibebantur, & fiebat Octophorum,dè quo intelligendus Catullus:*

Non,inquam, mihi fuit tam malignè,
Vt Prouincia quòd mala incidiſſet,
Non poſſem octo homines parare rectos.

Sed cùm roſam.] *Et certè dixit Pancrates:*

Καὶ ῥόδον εἰαρινοῖσιν ἀνοιγόμενον ζεφύροισιν.

Vnam in capite.] *Frequens in conuiuiis ad coronarum vſum roſa; vnde eam regnare dixit Martialis,epiſt.19.l. 10.*

Dum regnat roſa, dum madent capilli.

Hanc laſciuiam Chriſtiani, in honorem ſpineæ coronæ Domini,poſtea deteſtati ſunt, quod teſtatur Clemens Alexandrinus Pædag.l.2.c.8.

Ἀλογίστον, ἀκηκότας ἡμᾶς τὸν κύριον ἀκάνθαις ἐστέφθαι, αὐτοὺς ἐντρυφῶντας τῷ σεμνῷ κυρίου πάθει, ἀναδεῖσθαι τοῖς ἄνθεσιν. *Inſanum eſt, nos cùm audierimus Dominum ſpinis coronatum, quaſi venerandis Chriſti cruciatibus inſultaremus, redimiri floribus. Aurificem damnatum à ſenatu, quòd inter bella Punica coronatus viſus eſſet,dixi in Iconibus.*

Alterum in collo *Hanc hypothymiadem nominatam memorat Athenæus*

Dei

Deipnoſophiſt. l. 15. ἐκάλουν δὲ καὶ οἷς περιεδέοντο τὸ βάκχαριν στεφάνους, ὑποθυμιάδας, *Quòd halitum, & tanquam ſuffitum ex inferiori parte exhalarent.*

Controuerſiæ ſecretò deferebantur.]

Hoc in Seronato grauiter reprehendit Sidonius Appollinaris lib. 2. ep. 1.

In cubiculo damnat, in quæſtione dormitat.

MOLLES.

Item.

Hos quos video volitare in foro, quos ſtare ad curiam, quos etiam in Senatum venire: qui nitent vnguentis, qui fulgent purpurâ: mallem ſecum ſuos milites eduxiſſet. *In Catil. 2.*

MOLLIVM HABITVS.

Deſcriptio XLIX.

Λακωνικὸν δὲ οὐδὲν περὶ αὐτοὺς ἐφαίνετο, ἀλλ' ἁβρότερον αὐτῶν εἶχεν, καὶ συβαρίδος μεστοὶ ἦσαν, ἄνδρες λεῖοι τὰ σκέλη, λιπαροὶ τὰς κόμας, καὶ μηδὲ γενείοις χρώμενοι, ἀλλὰ τὴν ἐσθῆτα μαλακοί.

Philoſtr. in Apoll.

Erant autem habitu haud quaquam Laconico, ſed molli atque laſciuo, atque ipſi deliciis omnibus affluebant, expolitis cruribus, comis autem vnguento ſtillantibus, abraſis barbis, veſtitu inſuper fluxo ac molli.

Item:

Ὁ γὰρ ἰδὼν τὸν πορνότριβα, σοβοῦντα διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐν στεφάνῳ καὶ μύροις μεθύοντα, καὶ κωμάζοντα, καὶ πάσης ἀκολασίας ἐμπιπλάμενον, καὶ ᾠδὰς ᾄδοντα πρεπούσας τῷ βίῳ.

Syneſius ad fratrem.

Hic enim videns ſcortatorem, per forum volitantem, coronatum, vnguentis ebrium, petulanter laſciuientem, omnique turpitudine oppletum, & cantus canentem vitæ accommodatos.

Item:

Idcirco animas miſit, vt diuini ponderis & grauitatis oblitæ, gemmas, lapillos, margaritas, caſtitatis diſpendio compararent? conſpiciendis quærerent corporibus fucos, innecterent his colla, laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formas erubeſcerent maſculorum calamiſtris vibrare cæſariem, cutem corporis leuigare, incedere poplitibus nudis, omnique alio cultu vigorem virilitatis exponere, in habitum fœminarum deliciaſque mollire.

Arnob. cont gent. lib. 2. de luxu Regis Indici, vide Q. Curtium l. 8.

IMPROBVS, ET POTENS.

Deſcriptio L.

Ex Ammiano l. 27. c. 10. In hoc authore ſtylus quidem plerúmq; acerbus eſt, & praefractus, magni tamē & vberes ſenſu.

Per hæc tempora Vulcatio Ruffino abſoluta vita, dum adminiſtrat, ad regendam præfecturam prætorianam, ab vrbe Probus accitus, claritudine generis, & potentia, & opum amplitudine cognitus orbi Romano: per quem vniuerſum penè patrimonia ſparſa poſſedit iuſtè: an ſecus non iudicioli eſt noſtri. Húc quaſi gemina quædam, vt poëtæ fingunt, fortuna præpetibus pennis ve-

hens; nunc beneficium oſtendebat, & amicos alteriùs erigentem, aliquotiens inſidiatorem dirum, & per cruentas noxium ſimultates; & licèt potuit, quoad vixit, ingentia largiendo, & interpellando poteſtates aſſiduas; erat tamen interdum timidus, ad audaces; contra timidos, celſior: vt videretur; cùm ſibi fideret, de cothurno ſtrepere tragico; & vbi pauetet, omni humilior ſocco.

Atque vt natantium genus elemento ſuo expulſum, haud ita diu ſpiret in terris, ita ille marcebat abſque præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capeſſere cogebatur, nunquam innocentium per cupiditates immenſas, vtque multa perpetrarent, impune dominũ ſuum mergerium in remp. Neque, fatendum eſt, nũquam illa magnanimitate coalitus, clienti, vel ſeruo agere quicquam iuſſit illicitum: ſi verò eorum quemquam crimen vllum cõpererat admiſiſſe, vel ipſa repugnante iuſtitia, nõ explorato negotio ſine reſpectu boni honeſtique defendebat. Quod vitium reprehẽdens, pronuntiat Cicero: Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti, & probatorem? aut quid refert vtrum voluerim fieri, an gaudeam factum? Suſpicioſus tamen, & minutus ſubpre ingenio fuit, & ſubamarum arridens, blandiénſque, interdum vt noceret. Si autem perſpicuum eſt in eiuſmodi moribus malum, tum maximè cùm celari poſſe exiſtimatur. Ira implacabilis, & diruptus, ſi lædere quemquã inſtituiſſet vt, nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum erroribus inclinari.

Ideóque aures eius non erant, ſed pluribus videbantur obſtructæ: in ſummis diuitiarum & dignitatum culminibus anxius & ſollicitus, ideóque ſemper leuibus morbis afflictus.

Nota.

Gemina quadam, vt poëte fingunt, fortuna, &c.

Reſpexit fortè illud Orphei:

Οἷς μὲν γὰρ τεύχεις κτεάνων πλῆθος πολύολβον.

Οἷς δὲ κακὴν πενίην, θυμῷ χόλον ὁρμαίνουσα.

Illis enim præbes diuitiarum vim opulentam:

Illis verò malam paupertatem, animo iras concitans.

(*Talis inquit in amicos Probus.*)

De Cothurno ſtrepere tragico.] *Inſolentia efferri, Magabyziáque dicta & edicta proponere, vt rex in Tragœdia ſolet.*

Nôrant omnes, Cothurnũ calceamentum eſſe Tragicorum, vt ſoccum Comœdorum.

Mart.l.8.epiſt.3.

Aut iuuat ad tragicos ſoccum transferre cothurnos.

Vt natantium genus.]

Τὴν νηκτὴν φύσιν *dixit Gregor. Nazianz. orat. 34. Sozomenus l. 1. hiſtor. Eccl.c. 13. Simili parabola vſum refert magnum Antonium, cum diceret, Monachos, extra ſolitudinem, piſces eſſe extra aquam.* τοὺς μὲν γὰρ ἰχθύας ἔλεγε τὴν ὑγρὰν ἑστίαν τρέφειν, μοναχοὺς δὲ κόσμον φέρειν τὴν ἔρημον.

Clienti, vel ſeruo iuſſit.] *Clientem, vel ſeruum Latinus dixiſſet. Deinde coalitus magnanimitate, redolet Ammianum.*

RABVLÆ.

Ammianus ſui temporis Rabulas, &c. ita deſcribit.

Deſcriptio I. I.

Ammianus Marcell.l.30. Confer cũ iſtis, quæ habet Sidonius, ep. 7.lib.5.

AT nunc videre eſt per eos omnes tractus, violenta & rapaciſſima genera hominum, per fora omnia volitantium, & ſubſidentium diuites domos, vt Spartanos canes, aut Cretas, veſtigia ſagaciùs colligẽdo, ad ipſa cubilia peruenire cauſſarum. In his primus eſt cœtus eo-

rum qui ſeminando diuerſa iurgia, per vadimonia mille iactantur, viduarum poſtes, & orborum limina deterentes, & auidi inter diſcordantes amicos, aut propinquos, vel affines, ſimultatum, ob leuis ſcrinij receptacula, odia ſtruentes infeſta: in quibus ætatis progreſſu, non vt aliorum vitia tepeſcunt, ſed magis magiſque roborantur. Inter rapinas, inſatiabiles; inopes, ad capiendam verſutis orationibus Iudicum fidem; quorum nomen ex iuſtitia natum eſt, ſicam ingenij diſtringentes. Horum obſtinatione libertatem temeritas, conſtantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi, quarum artium ſæuitate, vt Tullius aſſeuerat, nefas eſt religionem decipi iudicantis; ait enim:

Cúmque nihil tam incorruptum eſſe debeat in republ. quàm ſuffragium, quàm ſententia; non intelligo cur, qui ea pecuniâ corruperit, pœna dignus ſit: qui eloquentiâ, laudem etiam ferat: Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quàm qui pretio Iudicem corrumpit; quòd pecuniâ corrumpere prudentem nemo poteſt: dicendo poteſt.

Secundum eſt genus eorum qui iuris profeſſi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum abolenere diſſidia, velut vinculis ori impoſitis, reticentes iugi ſilentio, vmbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalitia præmonſtrantes, aut ſibyllæ oraculorum interpretes, vultus grauitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant, quod oſcitantur. Hi vt altiùs videantur iura callere, Trebatium loquuntur, & Cæſellinum, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorúmque iamdiu leges ignotas: cum Euandri matre abhinc ſæculis obrutas multis: &, ſi ex voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragantes abſolutionem lectiones reconditas pollicentur, ſi te nummatum ſenſerint.

Tertius eorum eſt ordo, qui vt in profeſſione turbulenta clareſcant ad expugnandam veritatem: ora mercenaria procudentes, per proſtitutas frontes, vileſque latratus, quò velint, aditus ſibi patefaciunt crebros, qui inter ſolicitudines Iudicum, per multa diſtatas, inreſolubili nexu vincientes negotia, laborant, vt omnis quies litibus implicetur: & nodoſis quæſtionibus de induſtria iudicia circumſcribunt: quæ cùm rectè procedant, delubra ſunt æquitatis: cùm deprauantur, foueæ fallaces, & cæcæ: in quas ſi captus ceciderit quiſquam, non niſi per multa exilit luſtra, adúſque ipſas medullas exuſtus.

Quartum & poſtremum eſt genus, impudens, pernicax, & indoctum, eorum, qui cùm à literariis eruperint ludis, per angulos ciuitatum diſcurrunt, mimiambos, non cauſſarum remediis congrua commentantes, fores diuitum deterendo, cœnarum ciborúmque aucupantes delicias exquiſitas: qui cùm ſemel vmbraticis lucris, & inhiandæ pecuniæ, vndique ſe dediderint, litigare fruſtra, quoſlibet innocentes hortantur: & ad defendendam cauſſam admiſſi (quod raró contingit) ſuſcepti nomen. & vim negotij ſub ore diſceptatoris, inter ipſos conſilictuum articulos, inſtruuntur, circumlocutionibus indigeſtis ita ſcatentes, vt colluuionis teterrimæ audire exiſtimes vlulabili clamore Therſiten.

Quum autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrænatam deflectunt conuiciandi licentiam: qua nomine ob aſſidua in

perſo

perſonas honorabiles probra, dicbus dictis aliquoties ſunt damnati: è quibus ita ſunt rudes nonnulli, vt nunquam ſe codices habuiſſe meminerint, & ſi in circulos doctorum authorum inciderint, nomen piſcis, aut edulij, peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur: ſi verò aduena quiſquam inuſitatum ſibi antea Marcianum verbo tenus quæſierit, Oratores omnes confeſtim ſe Marcianos appellari fingunt; nec iam fas vllum præ oculis habent, ſed tanquam auaritiæ venundati, & vſucapti, nihil præter inſeminatam petendi licentiam nôrunt: & ſi quem ſemel intra retia ceperunt, caſſibus mille impèdiunt, & vinciunt, per morborum ſimulationem viciſſim conſultò ceſſantes, vtque peruulgati iuris profeſſatur lectio vna, ſeptem vendibiles introitus præparant; dilationum examina longiſſima contexentes: & cùm nudatis litigatoribus dies ceſſerint, & menſes, & anni, tandem obtrita vetuſtate controuerſia, intromiſſa ipſa capita ſplendoris, ingreſſa alia ſecum aduocatorum ſimulacra inducunt: Cúmque intra cancellorum venerint ſepta, & agi cœperint alicuius fortunæ, vel ſalus, atque laborari debeat vt ab inſonte gladius, vel calamitoſo detrimenta pellantur, corrugatis hinc inde frontibus, brachiiſque hiſtrionico more formatis, vt concionaria Gracchi fiſtula poſt occipitium deſit, conſiſtitur altrinſecus diu, tandémque ex præmeditato concludit per eum qui eſt in verba fidentior, ſuaue quoddam principium dicendi exoritur, pro Cluentio vel pro Cteſiphonte orationum æmula ornamenta promittens: & in eam concluſionem cunctis finem cupientibus deſinit: vt nondum ſe patroni poſt ſpeciem litis triennium editam cauſentur inſtructos, ſpatióque prorogati temporis impetrato, quaſi cum Antheo vetere colluctati, perſeueranter flagitant pulueris periculoſi mercedes.

Veruntamen hæc cùm ita ſint, non deſunt Aduocatis incommoda plurima parum ſuſtinenda rectè victuro: namque ſellulariis quæſtibus ineſcari, inter ſe hoſtiliter diſſident, & ruptâ maledicendi ferociâ, vt dictum eſt, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cùm commiſſarum ſibi cauſſarum infirmitatem orationibus validis conuelare non poſſunt, & Iudices patiuntur interdum, doctos ex Philiſthionis aut Æſopi cauillationibus, non ex Ariſtidis illius Iuſti, vel Catonis diſciplina productos: qui ære graui mercati publicas poteſtates, vt creditores moleſti opes cuiuſque modi fortunæ rimantes, alienis gremiis excutiunt prædas. Ad extremum id habet cauſſidicina cum cæteris metuendum, & graue, quòd hoc ingenitum eſt penè litigantibus cunctis, vt cùm iurgia mille caſibus cadant, accidentia ſecus in poteſtate eſſe exiſtiment patronorum, & omnem certaminum exitum, iiſdem ſoleant aſſignare: & non vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties diſceptantium, ſed ſolis defenſantibus iraſcantur.

Notæ.

Spartanos Canes, & Cretas] *Horum meminit Philoſtratus in venatione ſuum, idque κατ' ἐξοχὴν, quòd ſint ſagaciſſimæ naris.*

Et Horat epod. ode 6.

Fuluus Lacon,
Amica vis paſtoribus.

Ad ipſa cubilia.] *Voluit imitari illud Ciceronis in Piſonem 8; Scelera tua, non veſtigiis odorantes ingreſſus tuos, ſed totis volutationibus corporis atque cubilibus perſequuti ſumus.*

Viduatum poſtes] *Poſtis pro domo, vt pila, ſiue columna apud Catullum, quod iam notauimus.*

Sicam

Digitized by Google

Sicam ingenij diſtringentes.] *Similiter Caligula peroraturus, ſtrictum rum ſe lucubrationis ſuæ telum minabatur.*

Libertatem · temeritas.] *Diſertè Seneca epiſt. 45. Vitia nobis ſub virtutis nomine obrepunt: Temeritas ſub titulo fortitudinis latet: Moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur.*

Vmbrarum ſunt ſimiles propriarum.] *Carpit ſilentes Iuriſperitos, quos* νεκύων *vocat* εἴδωλα καμόντων. *Vide Auſonium de ſtatua Rufi.*

Hi velut fata natalitia præmonſtrantes.] *Alluſit ad illud Ciceronis pro Murena. Erant in magna potentia, qui conſulebantur, à quibus etiam dies tanquam à Chaldais petebantur. Fata natalitia autem dixit Genethliacorum dementiſſimas prædictiones.*

τ̃ περὶ τ̃ γένεσιν σπουδὴ *neminauit D. Chryſoſt. in epiſt. ad Galatas. Fata ipſe Tertull. de anima, c. 39. Dum in partu Lucina & Diana eiulatur, dum per totam hebdomadam Iunoni menſa proponitur: dum vltima die fata ſcribunda aduocantur.*

Cæſellius, Alfenus, vet. Iuriſcóſ.] *Alfenus Varus lib. 40. ſcripſit.*

Per proſtitutas frontes.] *Frons proſtituta eſt perdita audacia, & meretricia ſimillima.*

Delubra æquitatis.] Μέγιστα δίκης τεμένη, *magna iuſtitiæ templa dicuntur Anthol. epigr. 4. & olim Iudicum conſeſſus in templis, vt notaui in Iconibus.*

Vlulabili clamore Therſitē;[*Vidit illud Homeri:*

Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἐκολῴα,
Ὃς ῥ' ἔπεα φρεσὶν ᾗσιν ἄκοσμά τε πολλά τε ᾔδη.

Therſites autem ſolus adhuc loquaciſſimus tumultuabatur:
Qui verba in animo ſuo immoderata multaque ſciebat.

Per morborum ſimulationē.] *Prauè ampliationes litium malitioſas, & ceſſationes exagitat.*

Septem vēdibiles introitus.] *Notus in eo mos Rhetorum, qui certa exordia ſibi fabricabant, quibus in omni argumento, quaſi Delphico gladio, vterentur.*

Aduocatorum ſimulachra.] *Silentes patronos, quos priùs dixit vmbris ſuis ſimiles.*

Et agi cœperint alicuius fortunæ, vel ſalus.] *Quis non videt Perſianum illud:*

Fur es, ait Pedio: Pedius quid? crimina raſis
Librat in antithetis, &c.

Concionaria Gracchi fiſtula] *Notus Caij Phonaſcus, qui à tergo concinentis domini fiſtulam tenens, concitatum & ira tonantem, molli tenore molliebat. Plutarch. in Caio.*

Pulueris periculoſi]*Puluis hic, forēſis acies, vt apud Tullium. 1. de Orat. Educere dictionem, ex vmbratili exercitatione in puluerem.*

Philiſtionis.] *Philiſtio Poëta comicus, qui ſcripſit inter cæteras Comœdias* βωμολογίας ac φιλόγελων, *Nugas, & Ridiculum, & riſu ipſe mortuus eſt.* Suidas. *Sidon. epiſt. 11. lib. 11.*

SENATVS POPVLIQVE Romani ſui temporis flagitioſos mores deſcribit Ammianus his verbis:

Deſcriptio LII.

ITa autem pauci ſunt inter eos ſeueri vindices delictorum, vt ſi aquam calidam tardiùs ſeruus attulerit, trecentis adfigi verberibus iubeatur. Si hominem ſponte occiderit propriâ, inſtantibus plurimis vt damnetur vnus dominus, hactenus exclamat; Quid faciat manioſus & nequam? Ciuilitatis autē hoc apud eos eſt nunc, quòd expedit peregrinos iure interficere quibuſlibet, quanquam rogatis ad conuiuium, excuſare. Defectum enim patrimo- *Ammianus Marcell. li. 28.*

nij ſe perpeti Senator exiſtimat, ſi is defuerit, quem aliquoties libratis ſententiis inuitauerit ſemel. Pars eorum, ſi agros viſuri proceſſerunt lõgiùs, aut alienis laboribus venaturi, Alexandri magni itinera ſe putant æquiparaſſe, vel Cæſaris; vel ſi à lacu Auerni lembis inuecti ſunt pictis; Puteolos, vel Caietam maximè, cùm id vaporato audeant tempore: vbi ſi inter aurata flabella laciniis ſericis inciderint muſcæ, vel per foramen vmbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis; queruntur quòd non ſunt apud Cimmerios nati: Dein cùm à Siluani lauachro, vel Mâmeæ aquis ventitant hoſpitalibus, vt quiſquam eorum egreſſus tenuiſſimis ſe terſerit linteis; ſolitis preſſoriis veſtes luce nitentes arbitra diligenter explorat; quæ vnà portantur ſufficientes ad iuuandos homines vndecim: tandémque electis aliquot inuolutus, receptis annulis, quos ne violentur humoribus, famulo tradiderat, digitis vt metatis abit: quidam ex his, licèt rari, aleatorum vocabulum declinantes, ideóque ſe cupientes appellari teſſerarios, inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones: hoc tamen fatendum eſt, quòd cùm omnes amicitiæ Romæ tepeſcant, aleatoriæ ſolæ quaſi glorioſis quæſitæ ſudoribus, ſociales ſint, & affectu nimio firmitate plena connexæ; vnde quidam ex his gregibus inueniuntur, ita concordes, vt quis illos eſſe exiſtimet fratres. Ideóque videre licet, ignobilem, artis teſſeratiæ callentem arcana, vt Catonem Porcium ob repulſam Præturæ, nec ſuſpectam antea, nec ſperatam, incedere grauitate compoſita mœſtiorem, quòd ei in maiore conuiuio, vel conſeſſu, proconſularis quidam eſt antelatus.

Subſident aliqui, curioſos homines, ſenes, aut iuuenes, orbos, vel cœlibes, aut etiam vxores habentes aut liberos, (nec enim in hoc titulo diſcrimen aliquod obſeruatur,) ad voluntates condendas, allicientes eos technis miris; qui cùm ſupremis iniciis ordinatis, quæ habebant reliquerunt his quibus morem gerendo teſtati ſunt, illico pereunt.

Alius cum dignitate, licèt ceruice tumidâ, gradiens, notos antea obliquato contuetur aſpectu, vt poſt captas Syracuſas exiſtimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negant eſſe ſuperas poteſtates in cœlo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lauari arbitrantur ſe cautiùs poſſe, antequam ephemeride ſcrupuloſè ſciſcitata didicerint, Vbi ſit, verbi gratia, ſignum Mercurij, vel quotam Cancri ſyderis partem polum diſcurrens obtineat Luna.

Alius ſi creditorem ſuum flagitare moleſtiùs aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eúmque vt veneficum curat vrgeri. Vnde nonniſi reddita cautione, diſpédióque afflictus graui, diſcedit, & additur huic, debitorem voluntarium includit vt proprium, nec ante eius profectionem perabſoluit. Parte alia vxor (vt prouerbium loquitur vetus) eandem incudem diu noctúque tundendo, maritum teſtari impellit: hócque idem vt faciat vxor, vrget maritus inſtanter: & periti iuris altrinſecus adſciſcuntur, vnus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnantia tractatur: iiſdémque ſubſeruntur genitalium extorum interpretes controuerſi: hinc præfecturas profuſiùs largientes, & ſepulturas diuitum matronarum; inde ad exquiſitos vitorum fœminas inuitâtes: & neceſſaria parari oportere innuentes, nec in rebus humanis quicquam bonum nôrunt, niſi quod fructuoſum. Sic amicos, tanquam pecudes, eos potiſſimùm

diligunt, ex quibus ſperant ſe maximum fructum eſſe capturos; quúmque mutuum illi quid petunt, Soccos, vt Mitiones videbis, & Lachetas: cùm adiguntur vt reddant, ita cothurnatos, & turgidos, vt Heraclidas illos Cteſiphontem & Temenum putes.

Nota ad deſcriptionem Senatus Romani.

Alienis laboribus venaturi.] *Neque enim laborant in venando, ſed concluſas ſeruorum induſtria in ſepta feras, cum omni facilitate capiebant. Quod Plinius oſtendit in Traiano. Vſurpabant iſtam quoque gloriam illi Principes; qui obire non poterant; vſurpabant autem vt domitas fractáſque clauſtris feras, ac denique in ipſorum ludibrium emiſſas mentita ſagacitate colligerent. Quod inuentum Perſicorum Regum indicat Curtius Rufus lib. 8. Barbara opulentiæ in illis locis, haud vlla ſunt maiora indicia, quàm magnis nemoribus ſaltibúſque nobilium ferarum clauſi greges. Spatioſas ad hoc eligunt ſyluas, perennium aquarum fontibus amœnas.*

Perſarum Reges quomodo venentur.

A lacu Auerni lembis inuecti ſunt pictis.] *Auernus lacus eſt Campaniæ prope Baias. Baiis quoque proximi Puteoli, & Caieta, oppida omni deliciarum genere referta; quæ delicati illi, velut lautitiæ ſuæ receptacula frequentabant: & ne quid ad voluptatem deeſſet, pictis nauigiis per leuiſſimos amnium fluxus ferebantur. Talis Cleopatræ nauis deſcribitur à Floro lib. 4. aurea puppe velóque purpureo.*

Auernus lacus

Quam Plutarch. fuſiùs proſequitur in Antonio, vbi Reginam nauigantem inducit, ἐν πορθμίῳ χρυσοπρύμνῳ τῶν μὲν ἱστίων ἁλουργῶν ἐκπεπετασμένων, τῆς δ᾽ εἰρεσίας ἀργυραῖς κώπαις ἀναφερομένης πρὸς αὐλὸν ἅμα σύριγξι καὶ κιθάραις συνηρμοσμένας. Vide diſcriptionem. Talis Neronis inter Copas nauigatio apud Tranquill. in Ner. 27.

Nauis elegans.

Inter aurata flabella.] *De vſu flabellorum ad abigendas muſcas, & ventulum excitandum, habes Prop. eit. lib. 2 el. 24. Mart. l. 3. ep. 80. Ter. in Eunucho. act. 3.*

Siluani lauacrum.] *Prop. lib. 4.* Siluani ramoſa domus, *pene in ipſius vrbis faucibus. Aquæ verò Mammeæ dicuntur thermæ ab Alexandro Seuero inſtauratæ, de quibus Ælius Lampridius. In his thermis nominis ſui, iuxta eas quæ Neronianæ fuerunt, aqua inducta, quæ Alexandrina nunc dicitur, Nerua thermas ſuas, de priuatis ædibus ſuis, quas emerat, diruptis ædificiis, fecit.*

Solitis preſſoriis veſtis.] *Veſtes ſignificat in prælo compoſitas: qui mos veterum fuit. Mart. l. 2. v. 45.*

Sic tua compoſitis perlucent præla lacernis,
Sic micat innumeris arcula ſynthesibus.

Digitis vt metatis abit.] *Fortè hic aliquid corruptum, niſi metatos digitos intelligit, inſertis annulis diſtinctos, vt hortum digeſtis in quincuncem arboribus compoſitum: hoc enim eſt metari, apud Columellam, lib. 9. Quòd autem annulos ita componerent, teſtis eſt Seneca 7. de natur. 51. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur.*

Annulorum vſus.

Aleatorum vocabulum declinantes.] *Nam aleatores legibus Romanis dãnati, vt licet colligere ex Cicer. Philipp. 2. & aleatoris nomen infame. Vide Iuuenal. ſatyr. 1. Martial. Horat. 24. l. 3. Clementem Alexand. in Pædagogo. D. Cyprian. contra aleatores: ad ſummum leges quæ extant in Codice Theodoſ. multa de alea diximus alibi.*

Teſſerarios.] *Teſſerarij quid aliud ſunt quàm κυβευταὶ, & hi quid ſunt niſi aleatores? idcirco dixit differre, vt fures, & latrones, qui parum differunt; niſi hi ſint obſeſſores viarum, illi nocturni graſſatores.*

Teſſerarij qui.

Digitized by Google

Aleatoriæ amicitiæ] *Has ro[illegible]ioſas tamen amicitias dixit Cyprianus contra aleatores.*

Subſident aliqui.] *Perſtringit teſtamentorum captatores, quorum tam frequens mentio apud Satyricos, vt nulli domus notior quàm illi ſint.*

Multi apud eos negant eſſe ſuperas poteſtates.

Illinc prima mali labes mortalibus agris,
Naturam neſcire Dei.—

Aſtrologia iudiciaria tyrannis. Nec in publico prodeunt.] *Miſera tyrannis Aſtrologiæ iudiciariæ, quam ſuperſtitionem diſertè confutat D. Aug. lib. 5. de Ciuitate Dei. c. 7. Chryſoſt. in epiſt. ad Galat. Tertull. de Idololatria. Iſidorus Peluſiota epiſt. 228. Helladius, Theodorus, Mar. Ficinus, &c. innumeri.*

Parte alia vxor.] *Perfidia inter coniuges deteſtanda, qui cùm ſe mutuo hæredes fecerunt, inſidiis quique mutuis viciſſim vitæ inſidiantur.*

Mitiones videbis, & Lachetas.] *Mitiones & Lachetes perſonæ comicæ viles & humiles.*

Cteſiphon, & Temenus.] *Heraclidæ tragici Reges: quod ad ſoccum attinet, Probum παροιμιακῶς dixit humiliorem ſocco, lib. 27. c. 10.*

Ad deſcrip. Populi Romani.

Iani Romæ templa 3. Per Ianos.] *Iani Romæ templa tria Primum, Bifrontis, & Romulo ſeu Numa conditum: Alterum, Quadrifrontis, ab Auguſto, vt teſtatur Seruius, inſtauratum Tertium, à Duillio, de quo Tacit. l. 2. Annal.*

Circumflexerit metam.] *Norunt omnes, aurigas in ludis Circenſibus, ita circumflexiſſe metam, vt eam non tangerent, vnde Claud. Meta timetur equis, & Horat. Metáque feruidis Euitata rotis.*

Per ſibilos exploduntur.] *Quos Cicero ad Atticum paſtoritias fiſtulas appellat, vt ſuprà notauimus.*

Spectaculo exodiario.] *Exodium carmen ridiculum, quod in exitu chori fabulæ Attelanæ cantabatur. Iuuenal. ſatyr. 6.*

Vrbicus exodio riſum mouet Attellanæ

Per te ille diſcat.] *Prouerbium apparet fuiſſe in ridiculis tempore Ammiani: ſed vnde, aut qua occaſione natum, nemo, quod ſciam, meminit.*

HVNNI.

Deſcriptio LIII.

HVnnorum gens monumentis veteribus leuiter nota, vltra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit: vbi quoniam ab ipſis naſcēdi primitiis infantium, ferro ſulcantur altiùs genæ, vt pilorum vigor tempeſtiuius emergens, corrugatis cicatricibus hebetetur; ſeneſcunt imberbes abſque vlla venuſtate, ſpadonibus ſimiles. Compactis omnes firmiſque membris, & opimis ceruicibus prodigioſè deformes: & pandi, vt bipedes exiſtimes beſtias, vel quales commigrandis pontibus effigiati ſtipites, dolantur incomptè in hominum figuras: ſic & in ſua vita viſi ſunt aſperi, vt nec igni, neque ſaporatis indigeant cibis, ſed radicibus herbarum agreſtium, & ſemicruda cuiuſuis pecoris carne veſcantur, quā inter femora ſua, & equorum terga ſubſertam, fotu calefaciunt breui. Ædificiis nullis vnquā tecti, ſed hæc velut ab vſu communi diſcreta ſepulchra declinant. Nec enim apud eos, vel arundine faſtigiatum reperiri tugurium poteſt: ſed vagi, montes peragrantes, & ſyluas, pruinas, famem ſitimque perferre ab incunabulis aſſueti, peregrè tecta, niſi adigēte maxima neceſſitate, non ſubeunt; nec enim apud eos ſecuros exiſtimant eſſe ſub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus ſylueſtriū murium conſarcinatis. Nec alia illis domeſtica veſtis eſt, alia forenſis. Sed ſemel

Ex Ammiano l. 31.

Digitized by Google

ſemel obſoleti coloris tunica collo inſerta, non antè deponitur, aut mutatur, quàm diuturnâ carie in pannulos defluxit defruſtrata. Galeris incuruis capita tegunt, hirſuta crura coriis munientes hœdinis; eorúmque calcei formulis nullis aptari vetant incedere greſſibus liberis.

Qua cauſſa ad pedeſtres parum accómodati ſunt pugnas: verùm equis propè affixi, duris quidem, & deformibus, & muliebriter iiſdem nonnunquam inſidentes, funguntur muneribus conſuetis: in ipſis quiuis in hac natione pernox, & perdius emit, & vendit, cibúmque ſumit, & potum, & inclinatus ceruici anguſtæ iumenti, in altum ſoporem ad vſque varietatem ſuffunditur ſomniorum: & deliberatione ſuper rebus propoſitâ ſeriis, hoc habitu omnes in commune conſultant. Aguntur autem nulla ſeueritate regali, ſed tumultuario primatum ductu contenti perrumpunt quicquid inciderit, & pugnant nunnunquam laceſſiti, ſed ineuntes prælia cuneatim variis vocibus ſonantibus toruum; vtque ad pernicitatem ſunt leues & repentini, ita ſubitò de induſtria diſperſi lāgueſcūt, & impoſita acie cum cæde vaſta diſcurrunt, nec inuadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes, præ nimia parte decernuntur: eóſque omnium acerrimos facilè dixeris bellatores, quòd procul miſſilibus telis, acutis oſſibus, pro ſpiculorum acumine arte mirâ coagmentatis, ſed diſtinctis cominus ferro, ſine vireſiſtunt, hoſtéſque, dum mucronum noxias obſeruant, contortis laciniis illigant, vt laqueatis reſiſtentium membris equitandi vel gradiendi adimant facultatem.

Nemo apud eos arat, nec ſtiuam aliquando contingit; omnes enim ſuis ſedibus fixis, atque lati, vel lege, aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis, in quibus habitant, vbi coniuges ex villis veſtimenta contexunt, & coëunt cum maritis, & pariunt, & adúſque nutriunt pueros, nullúſque apud eos interrogatus, vnde oritur, reſpondere poteſt, alibi conceptus, natúſque procul, & longiùs educatus. Per inducias infidi, inconſtantes ad omnem auram, incidentes ſpei nouæ, perquam mobiles, totum furori incitatiſſimo tribuentes.

Inconſultorum animalium ritu, quod honeſtum inhoneſtúmne ſit, penitus ignorantes. Flexiloqui & obſcuri, nullius religionis, vel ſuperſtitionis reuerentia aliquando diſtricti, auri cupidine immenſa flagrantes, adeo permutabiles, & iraſci faciles, vt eodem aliquoties die à ſociis nullo irritante deſciſcant, itidémque propitientur nemine leniente.

Hoc expeditum indomitúmque hominum genus externa prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum, & cædes, adúſque Achaiam peruenit,

Nota.

Effigiati ſtipites.] *Ii vocantur Telamones, & Atlantes: Vitruuius lib. 6. c. 10. Item, ſi qua virili figura ſigna mutulos aut coronas ſuſtinent, noſtri Telamones appellant. Cuius rationes, quid ita, aut quare non interueniuntur? Græci verò eos* Ἀτλάντας *vocitans. Atlas enim hiſtoricè formatur, ſuſtinens mundum.* *Telamones, Atlantes.*

HELLVO.

Ex Cicerone in Verrem.

Deſcriptio LIV.

ERant autem conuiuia non illo ſilentio Prætorum, atque Imperatorum, neque eo pudore, qui in magiſtratuum conuiuiis verſari ſolet: ſed cum maximo clamore, atque conuitio: etiam nonnunquam res ad manus atque ad pugnam veniebat: Iſte enim prætor ſeuerus, ac diligens,

Digitized by Google

qui populi Romani legibus, quæ in poculis ponebantur, obtemperabat: itaque erant exitus eiuſmodi, vt alius inter manus, è conuiuio, tanquam è prælio, auferretur: alius tanquam occiſus relinqueretur: plerique fuſi, ſine mente, ac ſine vllo ſenſu iacerent, quinis vt cùm aſpexiſſet, non ſe Prætoris conuiuium, ſed vt Cannenſem pugnam nequitiæ videre arbitraretur.

AFFECTVS.

AMOR.

Ex Græco Oppiani.

Ὄβειμ᾽ ἔρως πόθος ἐστί.

Deſcriptio LV.

Vide Oppianū de venat. l. 1. & de piſcatu lib.

AMor, vt aiunt Poëtæ, ephebus eſt, glabellus corpore, vultus ſpecioſus, alis volucer, manu promptus, arcu, ſagittis, & facibus armatus. Quin potiùs affectus eſt animi in rē amatam, præceps, vehemens, incenſus. Qui, Deus bone! quantus eſt, quanta machinatur? quantum imperat? & quantum ludit: ſtat quidem terra firmiſſimis defixa radicibus, & tamen ab eo commouetur: fluunt inquieta maria continuis lapſibus, & ab eo conſtringuntur. Altum eſt cœlum, & ab eo ſuperatur: profundi ſunt inferi, iidem ipſi ab eo penetrantur, in æthere, in aquâ, in igne, in terris, infra terras, vbique ſui dominatus impreſſi veſtigia: ipſi mehercule mortui eius potentiam reuerentur, ſceptrum adorant, formidant imperium. Ad eius ignem Vulcanus fumus eſt, debilia ſunt ſolis tela, fictilia Iouis fulmina. Crudeles enim habet ſagittas, acerbas, ardentes, igneas, prudentiæ corruptrices, furioſas, quæ vbi primùm cor attigerunt, immedicabilem quandam tabem inſtillant, qua non modò homines, ſed & brutæ animantes totæ liqueſcunt. Quid cùm ipſe improuiſus inſtar procellæ labitur in pectus, & per oculorum feneſtras in cor hominum penetrat, velox, acer, acutus, facibus vndique collucens? lenem flammam medullis atque oſſibus inſpirat; quæ dolorum æſtus, & furores, longiùs inſerpens, ſecum trahit. Hac flos corporis, & venuſtas coloris, deperditur, pallor vultus obſidet, in maciem liquantur genæ. Hac cauantur oculi, tabeſcunt lumina, mens tota de ſede conuulſa percellitur.

IRA.

Deſcriptio LVI.

QVid eſt enim aliud iraſci, quàm inſanire, quàm furere, quàm in vltionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucem efferati pectoris alienatione debacchari? Hoc ergo Dij magni nôrunt, perpetiuntur, & ſentiunt, quod feræ, quod belluæ, quod mortiferæ continent venenato in dente natrices: quod lenitatis in homine, quod terreno in animante culpabile eſt, præſtans illa natura, & in perpetua virtutis firmitate conſiſtens, ſcire aſſeueratur à vobis. Et, quid ergo ſequitur neceſſario? ni vt ex eorū luminibus ſcintillæ emicent, flammæ æſtuent, anhelum pectus ſpiritum iaciat ex ore, & ex verbis ardētibus labiorum ſiccitas inalbeſcat? *Arnob. lib. 1.*

AVARITIA.

Extat Chryſoſtomi præclariſſima deſcriptio Homil. 29. in Matthæum, & homil. 9. in 1. ad Corinthios, vbi depingit mulierem quandam, forma belluina, barbaram, ignem ſpirantem, triſtificam, nigram, quales Ethnici Poëtæ depingunt Scyllas; quòd fusè Iſidorus Peluſiota hac imagine eſt proſequutus.

Deſcriptio LVII.

TὸΝ μὲν τῶν σωμάτων ἔρωτα, ἅτε δειμὸν μὲν ὄντα, ταχέως δὲ σβεννύμενον, διὰ τοῦτο οἱ ζωγράφοι σὺν λαμπάσι, καὶ

πτέρυ

Digitized by Google

πτέρυξι γράφουσι, ὅτι ποτὲ μὲν ὑπεκκάιει τὰ πάθη, καπνίζων, ποτὲ διάκορον ἀφίπταται· Τὸν δὲ τῶν χρημάτων οὐδεὶς οὔτε πλάσαι οὔτε γράψαι ἐτόλμησε· τάχα μὲν ἐπειδὴ οὐδὲ ἔρως ἐστὶν, ἀλλὰ μανία ἀνήκεστος· τάχα δὲ ἐπειδὴ οὔτε πλασθῆναι, ἀλλὰ οὔτε γραφῆναι αὐτὸν οἷόν τε. οὔτε γὰρ πεντήκοντα μόνον ἔχει κεφαλὰς κατὰ τὴν μυθευομένην ὕδραν, δι' ὧν τῇ ἀπληρώτῳ γαστρὶ τὴν τροφὴν διαπέμπει.& cætera, quæ Latinè ſic reddunt:

CORporum amorem, qui acer quidem ſit, verùm celeriter extinguatur, ob eam cauſſam pictores cum facibus & pennis depingunt, quoniam nunc libidinem inflammat, nunc rurſum ob ſaturitatem euolat. At pecuniarum amorē nemo vnquam fingere aut ſcribere auſus eſt. Cuius rei hæc fortaſſe cauſſa eſt, quia ne amor quidem eſt, ſed inſanabilis furor: aut hæc fortaſſe, quia nec fingi nec deſcribi poteſt. Neq; enim quinquaginta duntaxat capita habet, vt fabuloſa illa Hydra, per quæ ad in explebilem ventrem cibos tranſmittat; nec inſaturabilis illius portenti inſtar afficitur: nec denique Briarei in modum, centum duntaxat manibus armatus eſt, qu in ne pennas quidem habet; Satiari enim atque expleri nequit. Quonam itaque modo quiſpiam tale monſtrū effingere aut pingere queat? cùm quo Scylla cōparata fidem inueniſſet, etſi alioqui incredibilis? Verùm quoniam oratio quouis colore expreſſior eſt, ac quauis cerâ ad effingendum mollior, quantum libebit, eum delimare conabor. Non quòd id perfectè atque abſolutè conſequi poſſit, ſed vt belluinam ipſius & inamœnam effigiem iis qui eo capti ſunt, inuectiuâ oratione proſcindat. Mihi enim puero nuſquam ſimilis eſſe videtur: non enim amor, ſed furor. Verùm fœminæ cuidam: nam hoc quoque amentiæ ipſius, atque improbitatis indicium ſit, belluina forma prædita: ignémq; ſpiranti, ac ſexcētas viperas crinium loco in capite habenti, perpetuò ſibilantes, ac mortiferum venenum euomentes: ſexcētas item manus vnguibus abundantes; quorum opere alios lacerat, alios ſagittis impetit, ab aliis pecunias extorquet: ac denique ſexcenta ora: neque enim minatur duntaxat, aut calumnias ſtruit, verumetiam adulatur: ac ſeruilem in modum alloquitur, & peierat, turpíſque quæſtus cauſa innumeras excogitat occaſiones. Quin oculos habet non vt naturæ conſentaneum eſt, cernentes, aut quenquam verentes, non amicum, non fratrem, non cognatum, nō benefactorem: verùm aſperum quoddam, & acre, atque crudele, & inhumanum, igneúmq; obtuentes. Neq; enim rerum naturam perſpicit, nec illud animaduertit; quòd perſæpe cū permulta mouerit, ad hoſtiū manus pecunias tranſmiſerit: vnde etiā innumeras ei, qui capt⁹ eſt, notas inuſſit. Porrò autem aures vſq; adeo ſeptas & obturatas habet, vt nec ſupplices preces, nec gemitus, nec fletus, nec vituperationes audiat: tantum verò ab eo abeſt, vt pennas habeat, quæ ſaturitatem deſignant, vt ne pedes quidem ipſi vir vllus cordatus tribuere queat. Neque enim egredi, atque ab eo qui captus eſt, ſecedere poteſt: verùm manus in omnes immittens, ferro quouis ac plumbo grauior inſidet; atque ita comparata eſt, vt omnia quidem accipiat, verū eorū quæ accipiat, multitudinē, fomitis atque incitamenti materiā habeat, rerúmq; acceptarū finem, capiendarum initium faciat: ecquis igitur acerrimo & inexplebili furore, atque innumera peccata, & maledicta, & dedecora, & intemperantias, ac petulātias nobis conflante capiatur? ecquis animum inducat, cum in hac vita, tam miſerè viuere,

Digitized by Google

vt dies, noctéſque velut flagris quibuſdam laceretur? nec requiem villã, aut ſomnum ſentiat; & hîc ſuppliciorum atque cruciatuum initium capiat? Quid autẽ initium dico? Hîc enim eos, quos cepetit, tyrãno quouis acerbiùs torquet, & excuciat, in eos inſultans, ac præcipuas partes attingens, ac ne tantillum interquieſcere ſinens, verum grauiorem ipſis pœnam inferens, quàm ij luant, qui ad metalla damnati ſunt. Nam illis confecto opete, ſomno ac quiete frui licet; his autem ea ſomni quoque portum, velut aggeſta tetra obſtruens, noctu quoque ſæua illa & inhumana edicta proponit. Hos enim ad lattocinia mittit; illos ad cædes perpetrandas: ac ne debitum quidem mortuis munus veretur, quod etiam barbari ac Dæmones honore proſequuntur: verùm aduerſus mortua corpora nefarias eorum, quos obſtrictos tenet, manus armat: nouum & ſceleratum lattocinij genus excogitans. Quamobrem omnia ipſius vitia mente voluentes, nempe, quòd belluina forma prædita eſt, atque tetra & inamœna; quòd ſpirans, inexplebilis, & oculis, auribúſque capta, & crudelis, & execranda, & Deo inuiſa, & implacabilis, atque crudelis: neque enim blanditiis atque obſequiis delinita aliquid remittit, verum, tum potiùs efferatur, cùm maximè colitur: nullum non lapidem moueamus, quo ab ea minimè capiamur; facilius enim erit non capi, quàm cùm captus ſis, effugere; ſi autem nos capi contigerit, omnes neruos contendentes, diuinam opem imploremus: hâc enim ſublatâ, nemo à tali captiuitate abſtrahi poteſt. Multis enim talis eſt hæc captiuitas, vt ab ea emergere ac reuocari nequeant; quæſtus quidem faciendi cupiditatem comprimamus; quæ autem collecta ſunt, aut confertim, aut paulatim egentibus diſtribuamus; nam hæc demum ſola ratio eſt, qua ab eiuſmodi captiuitate reuocemur.

Nota.

Hac luculenta pictura Auaritia ab adiunctis partium, grauiſſimi viri penicillo expreſſa; in qua hac obiter noto.

Δειμνοῦ μὲν ὄντα. *& de eodem dixit Oppianus:*

ἀσθμαίνεις ἢ πυρὸς δειμεῖαν ὁ μονκλεύ.

Inſpirâſque ignis acutam vim.

Σὺν λαμπάσι καὶ πτέρυξι.] *Hac eſt pictura apud Græcos, Satyrum, Alcæum, Antipatrum, Macium, Crinagoram, Moſchum, Marcianum, &c. quorum teſtimonia nihil hîc attinet infercire.*

Μανία ἀνήλεστος,] χρυσομανίαν *dixit D. Baſil.* φιλοκερδέα λύσσαν, *Nonnus in Ioannem.*

Πεντήκοντα κεφαλάς.] *Hoc commentũ Piſandri Camerenſis, inquit Scholiaſtes, Anthol. adl. 4. qui Hydra multas ceruices finxit ad horrorem.*

Βριάρεω, ιλ. α. 403.

Ὦ καὶ τὴν Σκύλλην. *Similiter M. Tullius Antonij inſatiabilem auaritiã confert cum Charybdi.* Quæ Charibdis tam vorax?) *Ariſtophanem ſequutus, qui in Equitibus: dixit* φάραγγα καὶ χάρυβδιν ἁρπαγῆς, *quamquam hic permetaphoram extulit, quod ille vetat, de orat. l. 3.*

Στηλιτεύων μανίαν.] στηλιτεύειν *eſt diuulgare, & quaſi in pilis & columnis inciſum omnibus proponere; qui mos Athenis fuit, vt teſtatur Demoſthenes Philip. 3. in columnis videlicet arcis eorum nomina inſcribere, qui publica infamia notati eſſent.* καὶ ἔθεντο εἰς στήλην χαλκῆν γράψαντες εἰς ἀκρόπολιν. *Colũnis inſcribere nomina.*

ΑΡΘΜΙΟΣ.

Ὁ Πυθώνακτος ὁ Ζελείτης ἄτιμος ἔστω.] *Ex quo* στηλιτεύειν, δημοσιεύειν *vt interpretatur Suidas, & confirmat D. Greg.* αἱ εἰκόνες

κόνες σηλιτεύουσαι τ̃ λώβην τοῦ σώματος. *Quanquam in bonam etiam partem vſurpauit Philo, de vita Moſis, l. ,* ἧς τὸ εὐχάειστον ἀθανατίζεται, καὶ ἀνάγραπτον στηλιτεύεται παρὰ τῷ θεῷ. Cuius gratus animus immortali memoria celebratur, & velut ſcriptis in columna literis, manet apud Deum.

Quò reſpexit Auſonius, cùm dixit in actione gratiarum, ad Gratianum Imperatorem: Has ego litteras tuas, ſi in omnibus pilis atque porticibus, vnde de plano legi poſſint, inſtar edicti pendere mandauero, nónne tot ſtatuis honorabor, quot fuerint paginæ libellorum?

Μυρίας μὲν ἔφεις.] *Hæc furiarum ἀνασκδή.*

Quibus anguinea redimita caterua
Frons expirantes præportat pectoris iras.

Catulus.

Μυρίας δὲ χεῖρας ὄνυξι κομώσας.] *Præclarè iſta rapacitatem belluæ exprimunt, cui fœdiſſima ventris ingluuies, vncaque manus.*

Οὐδ' αἰδουμένους τινὰ.] *Proſper, lib. 2. de vita contemplatiua.* Vaſtat in nobis quicquid verecundiæ & pudoris inuenerit.

Ἀκοὰς δὲ τοσοῦτον.] *Nihil omnino audit auarus, dum ab eo aliquid petitur, aut ſi audit, hanc vnam vocem reſpondet, vt ait D. Baſilius:* οὐκ ἔχω, οὐ δώσω.

Ἀνάπαυσιν οὐκ εἰδώς. *Cyprianus nobili epiſtola: Suſpirat ille in conuiuio, bibat licèt gemma; & cùm epulis marcidum corpus torus mollior alto ſinu condiderit, vigilat in pluma.*

Παντὸς τυράννου πικρότερον.] *Rectè ferreum eius imperium Proſper nominat.* O facinus inauditum! Suaui Chriſti iugo contempto ferreum cupiditatis imperium voluntaria mentium inclinatione ſuſpicimus. *Auaritia ferreum imperium.*

RABIES, ET PHRENESIS,

Ex Philoſtr. in Hercule furente.

Deſcriptio LVIII.

Τῶ δὲ αἴσθησις μὲν αὐτῶν οὐδεμία, ἀναῤῥίπτει δὲ τοὺς προσιόντας, καὶ συμπατεῖ, πολὺ μὲν τοῦ ἀφροῦ διαπτύων, μειδιῶν δὲ βλοσυρὸν, καὶ ξένον, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀτενίζων ἐς αὐτὰ ἃ δρᾷ, τὴν δὲ τοῦ βλέμματος σύνεσιν ἀπάγων, ὡς ἃ ἐξηπάτηται. βρυχᾶται δὲ καὶ ἡ φάρυγξ, καὶ ὁ αὐχὴν ἐμπίπλαται, καὶ ἀνοιδοῦσιν αἱ περὶ αὐτὸν φλέβες, δι' ὧν ἐς τὰ καίρια τ̃ κεφαλῆς ἀναῤῥεῖ πᾶσα χορηγία τ̃ νόσου.

IPſe verò eorum nihil omnino ſentit, ſed adeuntes reiicit, ac proculcat, multam quidem expuens ſpumam: truci atque inſolenti riſu cachinnans, defixiſque in ea quæ facit, reſpiciens oculis; tum ſeuerus aſpectu, quaſi deluſis ſenſibus: guttur interiùs fremit, ceruix inflatur, intumeſcunt venæ, per quas ad capitis vitalia tota morbi vis influit.

Digitized by Google

INVIDIA.

Ex D. Baſilio.

Deſcriptio LIX.

Ὄφεώς ἐστι δίδαγμα, δαιμόνων εὕρημα, ἐχθροῦ ἐπισπορὰ, ἀῤῥαβὼν κολάσεως, ἐμπόδιον εὐσεβείας, ὁδὸς ἐπὶ γέενναν, στέρησις βασιλείας, δῆλοι δὲ πῶς καὶ αὐτῷ τῷ προσώπῳ τυγχάνουσιν οἱ φθονιῶντες, ὄμμα τούτοις ξηρὸν καὶ ἀλαμπὲς, παρειὰ κατηφὴς, ὀφρῦς συμπεπτωκυῖα.

SErpentis eſt documentum Inuidia, diaboli inuentum, inimici ſatio, punitionis arrhabo, pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni priuatio; nam & ipſo facentur ore hoc vitium inuidi, aſpectus illis eſt aridus, & obſcurus, gena ſubtriſtis, ſupercilium demiſſum.

NVNC DESCRIPTIONES ALIQVOT præcipuorum animalium ſubiiciemus, ex laudatis auctoribus; ad quarum exempla cæteræ in eodem genere conformari poſſint.

AVES.

Ex D. Gregorio Nazianzeno.

Deſcriptio LX.

Σκέψαι μοι καὶ ὀρνέων ἀγέλας, καὶ ποικιλίας, εἴτε σχήματι, καὶ χρώματι, τῶν τε ἀλάλων, καὶ τῶν ᾠδικῶν· καὶ τίς τούτων μελῳδίας ὁ λόγος, καὶ παρὰ τίνος; τίς δὲ ὁ δοὺς τέττιγι τὴν ἐπὶ στήθει μάγαδιν, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κλάδων ᾄσματά τε, καὶ τερετίσματα, ὅταν ἡλίῳ κινοῦνται μεσημβρινὰ μουσουργοῦντες, καὶ καταφωνῶσι τὰ ἄλση, καὶ ὁδοιπόρον ταῖς φωναῖς παραπέμπωσι;

AD hæc greges auium conſidera, quámque varia & multiplici figura ſint, variíſque coloribus: quî fiat vt aliæ mutæ ſint, aliæ canoræ: quæque harum ſuauiſſimi cantus ſit ratio, & à quo hanc facultatem acceperint: quis lyram cicadis in pectore dedit, & cantus illos, atque garritus, quos cùm meridiano ſolis æſtu ad muſicam excitantur; in arborum ramis fundunt, ac nemora ſono implent, & viatorem vocibus proſequuntur?

PHOENIX

Digitized by Google

PHOENIX.

Deſcriptio LXI.

ÆThiopes atque Indi, diſcolores maximè & inenarrabiles ferunt aues; ante omnes, nobilem Arabia Phœnicem; haud ſcio an fabuloſum vnum in toto orbe, nec viſum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, roſeis caudam pennis diſtinguentibus, criſtis faciem, capútque plumeo apice cohoneſtante. Hic poſtquam longam ſæculorum ſeriem viuendo expleuit, naturæ ipſius inſtinctu rogum concinnat, ſuaui fragrantium lignorum copiâ refertum, quem ſepulchri ſimul & lectuli loco ſit habiturus: in eo ſepelitur, & quieſcit.

Mox etiam ex eo reſurgit ad vitam: poſtquam enim afflantibus ſolis radiis incenſa iam pyra conflagrauit ales nobiliſſimus, vt ſuis mox cineribus pubeſcat, exiguum vermiculum relinquit in fauilla, qui paulatim animam, & ſpecioſi corporis induit effigiem; ſic Phœnix pater eſt, & patri ſimillimus filius.

Vide Plin. lib. 10. c. 2.

AQVILA.

Deſcriptio LXII.

AQuila enimuerò cùm ſe nubium tenus altiſſimè ſublimauit, euecta alis, totum iſtud ſpatium qua pluitur, & ningitur, vltra quod cacumen nec fulmini nec fulguri locus eſt, in ipſo (vt ita dixerim) ſolo ætheris, & faſtigio hyemis: cùm igitur eò ſeſe aquila extulit, nutu elementi læuorſum vel dextrorſum tanta mole corporis labitur, velificatas alas quò libuit aduertens, modico caudæ gubernaculo, inde cuncta deſpiciens, ibidem pennarum eminus indefeſſa remigia, ac pauliſper cunctabundo volatu penè eodem loco pendula circumtuetur, & quærit quorſus potiſſimùm in prædam ſeſe ſupernè ruat, fulminis vice: de cœlo improuiſa ſimul campis pecua, ſimul montibus feras, ſimul homines vrbibus vno obtutu ſub eodem impetu cernens, vnde roſtro transfodiat, vnde inuncet vel agnum incurioſum, vel leporem meticuloſum, vel quodcunque eſui animatum vel lanatum fors obtulit.

Apul. lib. 1. Florid.

PSITTACVS.

Deſcriptio LXIII.

PSittacus auis Indiæ eſt, inſtar illi minimo minus quàm columbarum, ſed nec collorum columbarum. Non enim lacteus ille vel liuidus, vel vtrinque ſubluteus, aut ſparſus eſt, ſed color Pſittaco viridis, ex intimis plumulis, & extimis palmulis, niſi quòd ſola ceruice diſtinguitur. Enimuerò ceruicula eius circulo niueo velut aurea torqui pari fulgoris circumactu cingitur, & decoratur: roſtri prima duritia, cùm in petram quampiam concitus altiſſimo volatu præcipitar, roſtro ſe velut anchora excipit. Sed capiti eadem duritia, quæ roſtro: cùm ſermonem noſtrum cogitur æmulari, ferrea clauicula caput tunditur, imperium magiſtri vt perſentiſcat: hæc ferula diſcenti eſt. Diſcit autem ſtatim pullus vſque ad duos ætatis ſuæ annos, dum facilè os vti conformetur; cum tenera lingua, vti conuibretur. Senex autem captus, & indocilis eſt, & obliuioſus. Verùm ad diſciplinam humani ſermonis facilior eſt Pſittachus glande qui veſcitur, & cuius in pedibus vt hominis quini digituli numerantur*: Non enim omnibus Pſittacis id inſigne, ſed omnibus proprium: quo eius lingua latior quàm cæteris auibus, eo faciliùs verba hominis articulantur patêtiore plectro & palato. Id verò quod dicit, ita ſimiliter nobis canit, vel potiùs

eloquitur, vt vocem ſi audias, hominem putes: Nam quidem ſi videas, idem conari, non eloqui.

Id. Florid. lib. 2.

PAVO, EX LVCIANO.

Deſcriptio LXIV.

Ὁ δὲ ταὼς ἦρος ἀρχομένου, πρὸς λειμῶνά τινα ἐλθὼν, ὁπότε καὶ τὰ ἄνθη πρόεισιν, οὐ ποθεινότερα μόνον, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, ἀνθηρότερα; καὶ τὰς βαφὰς καθαρώτερα, τότε καὶ οὗτος ἐκπετάσας τὰ πτερὰ, καὶ ἀναδείξας τῷ ἡλίῳ, καὶ τὴν οὐρὰν ἐπάρας, καὶ πάντοθεν αὐτῷ περιστήσας, ἐπιδείκνυται τὰ ἄνθη τὰ αὑτοῦ, καὶ τὸ ἔαρ τῶν πτερῶν. ὥσπερ αὐτὸν προκαλοῦντος τοῦ λειμῶνος ἐς τὴν ἅμιλλαν. ἐπιστρέφει γοῦν ἑαυτὸν, καὶ περιάγει καὶ ἐμπομπεύει τῷ κάλλει· ὅτε δὴ καὶ θαυμασιώτερος φαίνεται πρὸς τὴν αὐγὴν, ἀλλαττομένων αὐτῷ τῶν χρωμάτων, καὶ μεταβαινόντων ἠρέμα, καὶ πρὸς ἕτερον εὐμορφίας εἶδος τρεπομένων. πάσχει δὲ αὐτὸ μάλιστα ἐπὶ τῶν κύκλων οὓς ἐπ' ἄκροις ἔχει τοῖς πτεροῖς ἴριδός τινος ἕκαστον περιθεούσης. ὃ γὰρ τέως χαλκὸς ἦν, τοῦτο ἐγκλίναντος ὀλίγον, χρυσὸς ὤφθη, καὶ τὸ ὑπὸ τῷ ἡλίῳ κυαναυγὲς, εἰ σκιασθείη, χλοαυγές ἐστιν. οὕτω μετακινεῖται πρὸς τὸ φῶς ἡ πτέρωσις.

Pauo autem incipiente vête ad pratum aliquod accedens, quando & flores prodeunt, non amabiliores modò, ſed & (vt ita dixerit quiſpiam) floridiores; & quod ad colorem & tincturam attinet, liquidiores: ipſe quoque extinctis pennis, iiſque oſtenſis ſoli, & ſublata cauda, eámque vndique circa ſe pandens, ſpectandos exhibet & illius flores, & ver illud pennarum perinde vt prato, ad huiuſmodi contentionem & certamen ipſum prouocante: conuertit quippe ſeipſum, & circumagit, & quaſi quamdam pompam agit pulchritudinis ſuæ: quando videlicet etiam admirabilior apparet ad ſplendorem ſolis, variantibus ſe coloribus, & paulatim in alios atque alios tranſeuntibus, aliámque ac nouam formoſitatis ſpeciem ſubinde recipientibus. Accidit autem hoc potiſſimùm in circulis, quos in ſummis pennis habet, quorum quemlibet, quaſi quædam irides circundant. Nam qui antè æreus viſus fuit, mox inclinante ſe paulum illo aureus conſpicitur: & rurſum, quod ad lucem apparuit, ſi ſub vmbram transferatur, viride videbitur. Adeo ad luminis viciſſitudinem pennarum ille ornatus variatur. *Lucian. de domo.*

Item ex Tertulliano.

Tertul. l. de pallio. Catacliſtæ veſtes depreſſorio ſplendentes. Tunica patagiata auro clauato.

Qvamquam & Pauo pluma veſtis, & quidem de cataclistis, imo omni conchylio depreſſior, qua colla florent; & omni patagio auratior, qua terga fulgent; & omni ſyrmate ſolutior, qua caudæ iacent, multicolor, & diſcolor, & verſicolor, numquam ipſa, ſemper alia, etſi ſemper ipſa, quando alia, toties denique mutanda, quoties mouenda.

LVSCINIA.

Deſcriptio LXV.

Lvſciniam, auditores, vnam ex auibus maximè ſolent ij qui naturas animalium ſcribunt, admirari, quòd

Digitized by Google

quòd in tam paruo corpuſculo tam clara,tam ſuauis, tam magna,tam iucunda vox inueniatur : quòd verno tempore,cùm frondeſcere arbores incipiunt, diebus ac noctibus perpetuis ſine vlla intermiſſione canere ſoleat; vnde enim in auicula tam pertinax ſpiritus?vnde vis illa continendæ animæ , in canendo tanta, & vnà continuatione cantionis viuæ contentiones vocis & remiſſiones contineantur?vnde tam artificioſa tàmque perfecta muſicæ ſcientia , tam ingenioſa modulatio,tam gratus auribus ſonus, qui modò in longum,continuo ſpiritu trahatur , modò ſumma quadam cum varietate flectatur,nunc conciſa voce diſtinguatur,nunc intorta copuletur.Quid cùm iterum vocem reuocat , ex integra comprehenſione cantum edit?quid cùm modulos, nec inopinatò derepentéque commutat? quid cùm ipſa ſecum iucunda & racita murmurat? nulla mehercule tam abſtruſa,tam difficilis eſt cantio,quam non exprimat luſcinia , plenam, gracilem , acutam , crebram , extentam, ſummam,mediam,imam.Quid plura? Iam paruulis in faucibus omnia, quæ tanto labore,tanta induſtria,tanto ſtudio, tot inuentis inſtrumentis, genera cantionum ars hominum excogitauit, integra atque perfecta reperiuntur.

Vide Geſnerum in Luſcinia.

Adde quæ habet Plinius lib. 10 *c.* 39. Primùm tanta vox , tam paruo corpuſculo,tam pertinax ſpiritus. Deinde in vna perfecta Muſicæ ſcientia modulatus editur ſonus : & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum , nunc variatur inflexo , nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur reuocato , infuſcatur inopinato: interdum & ſecum ipſe murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi viſum eſt, vibrans, ſummus, medius,imus:Breuitérque omnia tam paruulis in faucibus,quæ tot exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit.

COLVMBÆ COLLVM.
Ex Philone,de Temulentia.

Deſcriptio LXVI.

Τὸν αὐχένα τῆς περιστερᾶς ἐν ἡλιακαῖς αὐγαῖς ὑ καλευόντας , μυρίας χρωμάτων ἀλλάττοντα ἰδέας;ἢ οὐχὸ φοινικοῦν, καὶ κυανοῦν, πυρωποῦντε καὶ ἀνθρακοειδὲς , ἔτι δὲ ὠχρὸν καὶ ἐρυθρὸν,καὶ ἄλλα παντοδαπὰ ἔχει χρώματα, ὧν οὐδὲ τὰς κλήσεις ῥᾴδιον ἀπομνημονεῦσαι;

Vidiſti aliquando columbæ ceruicem radiis ſolis expoſitam, quàm multis modis colores variet, puniceum,cæruleum, igneum & carbunculi ſpeciem referentem , pallidum item , & rubicundum , & alios omnigenos , quorum ne vocabula quidem memorare ſit facile?

HIRVNDO.
Ex D. Ambroſio hexam. lib.5.cap.17.

Deſcriptio LXVII.

Hirundo,minuſcula corpore, ſed egregiè pro ſublimis affectu, quæ indiga rerum omnium , pretioſiores auro nidos ſtruit:quia ſapienter ædificat : *Nidus enim ſapientiæ pretioſior eſt auro*, & cætera:de quibus alibi dictum.

GRVES.
Idem lib.5.hexam.cap.15.

Deſcriptio LXVIII.

Manifeſtum ſanè eſt, in Septentrionalem plagam , hyeme

 gru es

grues frequentiſſimas conuolare:nec piguerit meminiſſe,quatenus expeditiones ſuas dirigant.Sub quodam militiæ eunt ſigno,& ne pergentibus ad deſtinata vis flatuum renitatur,arenas deuorant, ſublatiſque lapillis ad moderatam grauitatem ſaburrantur:tunc ſe tollunt in altiſſima,vt de excelſiore ſpecula metentur quas petant terras. Fidens meatu præit cateruas: volatus deſidiam caſtigat voce,quę cogit agmen Ea vbi fatigata eſt,ſuccedit alia: Pontum tranſituræ anguſtias captant: & quidem eas promptum eſt oculis deprehendere, quæ inter Taurinam ſunt, & Paphlagoniam, id eſt, inter Caramben, & Κριοῦ μέτωπον. Cùm trans medium aleum aduentaſſe ſe ſciunt, ſcrupulorum ſarcina pedes liberant.Ita naturæ prodiderunt,compluti ſæpè ex illo caſu,imbre ſaxatili, arenas non priùs euomunt, quàm ſecuræ ſedis ſuæ fuerint: concors cura omnium pro fatigatis,adeo vt,ſi quæ defecerint,congruant vniuerſę,& laſſas ſuſtollant, vſque dum vires otio recuperentur: nec in terra cura ſegnior,excubias nocte diuidant,vt exſomnis ſit decima quæque. Vigiles ponduſcula digitis amplectuntur; quæ ſi fortè exciderint, ſomnum coarguant:quod cauendum erit,clamore indicant:ætatem in illis prodit color;nigreſcunt enim ſenectute.

APES.

Ex D. Gregorio Nazianz.orat.34.

Deſcriptio LXIX.

Πόθεν ἢ μελίσσαις τε καὶ ἀράχναις τὸ φιλεργὸν, καὶ φιλότεχνον. ἵνα τὸ μὲν τὰ κηρία πλέκηται, καὶ συνέχηται δι' ἑξαγώνων συρίγγων; καὶ ἀντιῤῥόφων· καὶ τὸ ἑδραῖον αὐταῖς διὰ τοῦ μέσου διατειχίσματος, καὶ ἀλλὰ γῆς ἐπιπλεκομένων εὐθείαις τῶν γωνιῶν ϖευγματεύηται, καὶ ταῦτα ἐν ζοφεροῖς οὕτω τοῖς σίμβλοις, καὶ ἀοράτοις τοῖς πλάσμασιν;

VNde apibus & araneis tantus laboris atque induſtriæ amor, vt & illæ fauos conſtruant, ac ſexangularum fiſtularum, ſibique inuicem ex aduerſo reſpondentium adiumento contineant, & per intermedium parietem, atque angulos, & rectis lateribus alternatim innexos, domicilium ſuum fulciant, idque in tam caliginoſis aluearibus obſcuriſque figmentis?

CVLEX.

Deſcriptio LXX.

IN magnis ſiquidem corporibus, aut certè maioribus, facilis officina ſequaci materia fuit; in his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio? quanta vis, quàm inextricabilis perfectio?& ſunt alia dictu minora? ſed vbi viſum in eo prætendit:vbi guſtatum applicuit? vbi odoratum inſeruit; vbi verò truculentam illam, & portione maximam vocem ingenerauit? qua ſubtilitate pennas adnexuit? prolongauit pedum crura? diſpoſuit ieiunam caueam vti aluum, auidam ſanguinis,& potiſſimùm humani,ſitim accendit,telum verò perfodiendo tergori, quo ſpiculauit ingenio? atque vt in capaci,cùm cerni non poteſt exilitas, ita & reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, ſorbendóque fiſtuloſum eſſet? Quos teredini ad perforanda robora cum ſono teſte dentes affixit, potiſſimúmque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorúmque colla, & truces in ſublime iactus,

ctus, tigrium rapinas, & leonum iubas, cùm rerum natura nuſquam magis quàm in minimis tota ſit?

Plin. lib. 11. c. 2.

SCORPIO.

Deſcriptio LXXI.

MAgnum de modico malum, Scorpium terra ſuppurat: tot venena, quot ingenia: tot pernicies, quot & ſpecies; tot dolores, quot & colores.

Nicander ſcribit & pingit, & tamen vnus omnium, violentiæ geſtus de cauda nocere: quæ cauda erit quodcunque de poſthumo corporis propagatur, & verberat perinde vt ſcorpij ſeries illa nodorum venenata intrinſecus venula, ſubtilis, arcuato impetu inſurgens, hamatile ſpiculum in ſummo tormenti ratione rêſtringens.

Tertull. in Scorpiaco.

ARANEÆ.

Ex Philoſtrato.

Deſcriptio LXXII.

AT aula intus deſerta ac deſtituta videtur, & ne columnæ quidem ampliùs ipſam firmant ac ſuſtinent, quòd & concidat ac diffluat, ſed ſolis eſt habitanda araneis: ſolet enim animal ſilentio ac ſolitudine contexere. Aſpice & fila, hoc expuentes ſtamen in pauimentum deſcenderunt; ipſas porrò intuere, per illa deſcendentes atque reciproco meatu aſcendentes, per aërem volantes, iuxta Heſiodum, ac volare meditantes, pictor oſtendit: Angulis attexunt domos, has quidem latas, has verò concauas: in latis æſtatem agunt, in cauis hyemant. Pulchra igitur, & hæc pictoris opera: Nam araneum ipſum ſic tenuiter elaboraſſe ac iuxta naturam indicaſſe, ipſiúſque filum laborioſum ac difficile pinxiſſe, artificis eſt prudentis, atque ad amuſſim vera referentis. Hic autem nobis tenuiſſima quoque contexuit; ecce quadrangularis funis ab ipſo eſt angulis circumiectus, vt mali rudens; tenuis autem funiculo applicita eſt tela, quamplurimos exprimens orbes, quorum à primo ad minimum extenſi contexuntur laquei æquè atque orbes, inter ſe diſtantes, per quos qui in perficiendo adiuuant opere diſcurrentes, remiſſa intendunt ſtamina; verùm & texendi mercedem aſſequuntur, muſcas, ſi quæ telis implicentur, capientes. Vnde ne prædam quidem ipſarum præteriit ac neglexit pictor. Hæc enim pede, illa ſuprema tenetur penna, iſta à capite deuoratur. Palpitant autem atque agitantur, effugere nitentes? ipſam tamen nec confundunt, nec diſſoluunt telam *Philoſt. in tela.*

Item ex Plinio.

ORditur telas, tantique operis materiæ vterus ipſius ſufficit, ſiue ita corrupta alui natura ſtato tempore (vt Democrito placet) ſiue eſt intus quædam lanigera fertilitas, tam moderato vngue, tam tereti filo, & tam æquali deducit ſtamina, ipſo ſe pondere vſus Texere à medio incipit, circinato orbe ſubtegmina adnectens, maculáſque paribus ſemper interuallis, ſed ſubinde creſcentibus, ex anguſto dilatans indiſſolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas ſcutulato rete graſſantes? quàm non ad hoc videtur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte ipſa per ſe tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus non ad reſpuenda quæ veniant ſinus, derelicto laxo prætenti ſumma parte, vt arbitrari liceat illa quæ difficilè cernuntur, atque vt in plagis lineæ offenſæ præcipitantur in ſinum? Specus ipſe qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villoſior? quàm remotus à medio, aliúdque agenti ſimilis: incluſus verò ſic, vt ſit nécne intus aliquis, cerni non poſſit?

poſſit? Age firmitas quanta irrumpentibus ventis, qua pulverum mole degrauante? latitudo telæ ſæpè inter duas arbores, cum exercet artem & diſcit texere: longitudo fili à culmine, ac rurſus à terra per illud ipſum veluti reciprocatio, ſubítque pariter ac fila deducit. Cùm verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad curſum? licèt extrema hæreat plaga, ſemper in medium currit, ex quo ſic maximè totum concutiendo implicet. Sciſſa protinus reficit ad polituram ſarciens. Námque & lacertarum catulos venantur. Hos primùm tela inuoluentes, & tunc demum labra vtraque morſu apprehendentes, amphitheatrali ſpectaculo tum contingit. Sunt & ex eo auguria. Quippe incremento amnium futuro telas ſuas altiùs tollunt, iidem ſereno non texunt, nubilo texunt: ideóque multæ araneæ imbrium ſigna dant.

CVLEX ET PVLEX.

Ex D. Auguſtino Enarr. in Pſalm. 148.

Deſcriptio LXXIII.

QVis diſpoſuit membra pulicis & culicis, vt habeant ordinem ſuum, habeant vitam ſuam, habeant motum ſuum? Vnam beſtiolam breuem minutiſſimam conſidera quam volueris. Si conſideres ordinem membrorum ipſius, & animationem vitæ, qua mouetur, pro ſe fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, deuitat moleſtias, exerit ſenſus diuerſos, viget in motu congruo ſibi. Quis dedit aculeum culici quo ſanguinem ſugat? Quàm tenuis fiſtula eſt qua ſorbet? Quis diſpoſuit iſta? quis fecit iſta? expaueſcis, in minimis lauda magnum.

VERMIS INDICVS.

Ex D. Ambroſio Hexam. lib. 5. c. 23.

Deſcriptio LXXIV.

Vide Plin. lib. 11. c. 23. FErtur hic corniger vermis, conuerti primùm in ſpeciem Erucæ, atque in eam mutari naturam; inde proceſſu quodam fieri Bombylius: nec eam tamen formam figurámque cuſtodit, ſed laxis & latioribus foliis videtur pennas aſſumere. Ex huius foliis mollia illa Seres depectunt vellera, quæ ad vſus ſibi proprios diuites vendicarunt. Sed ego pleniùs in pictura ænigmatis, eius naturam ſum perſecutus.

BOMBYX IN Ænigmate.

Ariſtot. les cap. 19. l. 5. hiſt. animal. ANimal vobis in hac tabella depinximus (Principes illuſtriſſimi, cæteríque auditores ornatiſſimi) ſine carne, ſine ſanguine, oſſibus, venis, arteriis, neruis, inteſtinis, oculis, auribus, pilis, ſquammis, ſpinis; quid hoc monſtri eſt? Ne vos diu morer, Bombyx eſt, Bombyx, inquam, laborioſus opifex, & nendis regum veſtibus natus. O naturæ audacis opus! quis non miretur? quis non obſtupeſcat, ex tenui ſemine primùm naſci vermiculum ἀκαρῆ, tam minutum, vt penè oculorum fugiat aciem? hunc in Erucam paulatim grandeſcere, ex Eruca fieri Bombylium, diuinum planè artificem? quem vbi puro elegantíque domicilio acceptum, & albæ mori frondibus ſaginatum, per geniſtarum ſcabritiem emiſeris, poſtquam pabuli ſatietas eſt, vêre incipit, & ex ſuis viſceribus diductos florum tractus effundere, quibus ſibi ouata figura domicilium conſtituit, quo nec Caſtor & Pollux, nec eorum ſoror Helena, pretioſiore videntur excepti. Itaque nec Porphyrogenitis inuidet, nec iis regum puſionibus, quos aiunt collucentes margaritis cunas habuiſſe: in hac ſericea domuncula deliteſcit Bombylius, quaſi puellus in vtero matris confixus, & artes meditatur admirandas. Abſoluto demum lanificio, poſt 40. diem, ex Bombyce ſubnaſcitur Papilio cornutus vermis, & quatuor alis

alis pennatus, quem exeſis carceris aurei quaſi ſeptis emicare cernimus in aëre; ex hoc necydalo vermium progeneratur ſemen, quibus noua ſubinde animalculorum ſoboles affluit. Delineaui paucis (auditores) naturam vermiculi, de quo magna eſt inter viros doctos controuerſia, Fueritne ſæculis antiquis noſtris ignotus regionibus, an à Iuſtiniani tẽporibus, vt narrat Procopi⁹, tantum Europæ cœperit bombycina veſtis innoteſcere. *Lib. 4. c. 9.* Hanc Alexander Neapolitanus probat ſententiam, quam & Alciatus nobilis iuriſconſultus amplectitur, leuem, vt arbitror, ob cauſam: quòd enim apud antiquos libram ſerici, auri penſatam libra legit apud Vopiſcum, noſtro autem ſæculo non ſit eadem pretij ratio, ſpecies putat eſſe diſparatas: Verùm quis non videt rerum earumdem, pro temporum varietate, æſtimationem longè aliam eſſe, vt nihil inde roboris capiat argumentum? Marſilius Cagnatus ad Aloyſium Iuriſconſultum, obſeruat, li. 4. c. 11. quod ab iſtis libatum fuerat, tradit longè copioſiùs, & acriter defendere conatur, Vermem noſtrum antiquis inuiſum atque ignotum fuiſſe. Admonet autem nobis robuſtas, vt arbitratur, ex Plinio machinas. Nam ſi hic Bombyx, qui nunc promiſcuè notus eſt omnibus, apud veteres extat ſcriptores, vel certè Aſſyrius eſt, vel Coüs: qui ambo deſcribuntur à Plinio, lib. 11. 22. & 23. Aſſyrius eſſe nullo modo poteſt: quid enim noſtro vermiculo cum nidis luteis, quos hic dicitur fingere tanta duritia, vt ſpiculis perforari vix poſſint? Quid quòd & in iis ceras largius quã apes facit? hoc à noſtro tam alienum eſt, quàm volatus à boue. Coüs fortè erit? at enim naſci tradunt ex cupreſſi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decuſſum terræ halitu animante; fieri autem primò papilionem paruum nudúmque, mox frigorum impatientia villis inhorreſcere pedum deinde aſperitate radere foliorum lanuginem in vellera. Quid habent iſta cum noſtro vermiculo commune? Hæc omnia pluribus Cagnatus proſequitur non ineruditè. Sed tamen quantum voluerint, reclament, non diſcedimus ab Iſidori & Bayſi caſtris, qui Bombycem noſtrum etiam expreſſum putant à Plinio; quãquam modico verborum temperamento hæc aſſertio videtur indigere. Qui putant alium eſſe ab antiquorum bombyce vermem noſtrum, non mediocriter errant: Qui à veteribus eundem planè deſcriptum atque enucleatum exiſtimant, in alium impingunt ſcopulum. Quomodo conueniuntur, quæris? mediam ſemitam arripe: Plinianus Bombyx noſter eſt, ſi de re quæritur, ſi de modo, alius eſt. Qua ratione id coniiciam, attendite. Verba ſunt plinij ipſiſſima: Vermium Aſſyriorum origo è grandiore vermiculo gemina protendente ſui generis cornua; hi Erucę ſunt. Fit deinde quod vocatur Bombylius ex eo Necydalus, ex hoc in ſex menſibus Bombyx, telas araneorum modo texunt ad veſtem luxúmque fœminarum. Turbat aliquid in ordine; nam primo eſt σκώληξ deinde Eruca, tertiò bombyx, poſtremò Papilio ſiue Necydalus. Cætera planè conueniunt. Quin ex ſuis viſceribus inſtar araneæ telas diducere, non pedum carminatione vellera ſubigere hoc loco planè recognoſcit. Quid mirum autem ſi multa Plinium, Ariſtotelem, Diodorum, & cæteros in tanta rerum obſcuritate fugerint? Nam licèt opera bombycina ab ipſis Auguſti temporibus fuerint celebrata, nõ tamen educati vermes in Græcia, ante Iuſtinianum; vſus eorumdem ſub

Rogerio manauit in Siciliam, è Sicilia in Gallias ſub carolo V I I I. quod animaduertit Serræus In theatro Agriculturæ. Hæc mihi ad conciliandas doctorum virorum ſententias præmittanda viſa ſunt. Nunc ſingulas Ænigmatis partes relego tam claras, vt pene radio ſolis ſcriptæ videantur. Pro Bombyce puerum depinximus: quid mirum? Bombyx vulgo *ſer* vel *zir* teſte Seruio nominatur: At hoc nomen & Hominem & Bōbycem ſignificat: quin ex Seribus populis factos Bombyces Muſarum filij putant. Alij autem hi pueri ſunt minuſculi, alij grandiores, alius dormit, alius volat, quid hoc rei eſt? Quatuor ſunt hîc Seris metamorphoſes priùs à me ſignificatæ. Tenelli & nudi puſiones ſunt *σκώληκες* minuſculi vermes, qui primum naſcuntur ex papilionis ſemine: Grandiores & villoſi ſunt Erucæ: Qui verò molliter quieſcit inter delicias, & riuulos aureos inſtar filorũ depromit ex ore, bombyx eſt, ſerici, vt videtis, artifex. Qui pennatus tenet ſublime Papilio, ſiue Necydalus, ex ouato emerſit domicilio. Rem tenetis, cauſas & effecta cognoſcite. Naſcuntur bombyces variis modis, ex ſemine, ex arboribus, ex Tauro ſiue necydali ſemine: hoc ſiue benignus ſolis tepor, ſiue mulieres fotu, ſicut incubatu gallinæ pullos, excludunt. Res nota eſt. Oriuntur præterea nonnunquam, ſed rariſſimè ex quercus, cupreſſi, & aliarum arborum foliis, quas hîc depinximus. Ad ſummum, poſteriora ſæcula inuenere commentum, de quo profundum apud veteres ſilentium; ſi vermiculorum defecerit ſemen, iuuencum capiunt, includunt ſtabulo, per viginti dies macerãt, omni cibo potúque ſemoto: tantùm mori folia profluenter obijciunt, quibus ſaginatum mactant: ex corrupto deinde cadauere (res mira!) progenerantur bombyces, qui ſole in Tauro exiſtente, & augeſcente luna commodiùs emittuntur ad penſa. Quamobrem & has notas delineauimus in apice tabulæ. Spectabilis hæc fœmina, quæ mentem vermiculum quaſi ſuos amores contemplatur, & ex eo magnum ſperare videtur emolumentum. Pamphila eſt, Coa mulier, nobilis & delicata, quæ prima telas bombycum reordiri, rurſúſque texere inuenit; non fraudanda gloria excogitatæ rationis. Aggerit autem flores, & odoramenta affundit ſuo vermiculo, quippe his omnibus delectatur. Contrà arcet mures & oleũ ſemouet (quod hîc per Palladē deſignauimus) hæc enim bombycibus ſunt infeſta. Quis prætereà vir habitu regio pronus bombycem veneratur? Magnus hîc eſt Chamus, vt vulgò appellatur, Tartarorum: Tartari autem ſunt Seres; apud quos hic vermis abundè naſcitur: tanti hunc faciunt, vt ex bombycinio opere ſua fermè ſimulacra, ſuos habeant Deos: vnde appoſitè pictor Serum principem ad bombycis cunas prouolutum depinxit. Ridet hanc ceremoniam Rûſticus philoſophus, Anacharſidis tegmine contentus, & ſericatos omnes videtur his verbis compellare: O cæci mortales, quid agitis? parum eſt ex mari veſtitum piſcari, parum ex plumis auium, ex velleribus, ex florum depexa lanugine ſectari, etiam ignobilium vermium viſcera per ſtudioſam luxuriam eraditis, vt aduentitio cultu fulgeatis veſtri deſertores, animalium prædones, in hac vitæ ſcena omnium actores flagitiorum; certè vos, natura non recipit niſi nudos: Deus non niſi viliſſimis pellibus texit, vt ſolent qui ad metalla damnantur. Vos vitæ dati, laboribus nati, metallo & fodinis mancipati, veſtium delicias quæritis:

Ariſtoteles lib. 5. c. 19. & Plinius.

Pa

Parum fuit his veſtibus fœminas in publico nudari, niſi & viros effœminaſſent. Vicit Medicam gentem Alexáder, victus eſt à Medica veſte: tanti eſt hæc cicatrix peccati probroſa nuditas, vt auro & ſericis ſit obducenda. Quærite quaſlibet veſtes per terras & maria, vna tantùm, vna eſt hominum veſtis, *Virtus, Dei color.* Hæc ille, opinor, diceret, ſi vocem pictor fingere potuiſſet.

LEO.

Expreſſus è Græco Phile, Opiani, &c.

Deſcriptio LXXV.

LEonem ad timorem animantium videtur produxiſſe natura. Cernis, vt flammeo colore rutilus accenditur? vt ſuperbè graditur? vt vaſta ſe corporis mole efferens, præ ſe deſpicit omnia? quantum eſt, & quàm vegetum in hoc pondere robur? quanta in robore alacritas? quãtus in ſubſtrictis membris animoſi ſpiritus dominatur vigor?

Caput illi amplum maieſtatem feræ præ ſe fert: magni & lucentes oculi, inter villoſa ſupercilia ſcintillant, colla & armos effuſæ veſtiunt iubæ, magna vis laterum ſpirat, maior pectoris firmitas protuberat, maximus ſæuit oris terror: qui totus eſt immani dentium rictu ſeptus. Quid genua loquar? quid tibiarum compagem? quid neruorum denſitatem? quid vngues? ex quibus, vel ſolis, leonem poſſis agnoſcere? quid inceſſum? quid ſaltum? quid curſus celeritatem? quid omnia? Et cùm ſit vbique magnus, quanto tamen ſe maior eſt, ſi quando venatorum ſenſerit impetum? nulla tunc mora, exilit, è ſpelunca, & primùm truculenta rugit immanitate: ad huius rugitum perrimeſcunt & aues cælo volantes, & per ſyluas vagantes feræ, & immerſæ maris vorticibus belluæ: ipſæ denique nemorũ frondes, ipſi montium veſtitus, ipſa ſaxa cõtremiſcunt: hoc veluti ſigno dato accingit ſe ad pugnam, & primùm longam, immanem, villoſam caudam explicãs, terram plaudit: mox ilia percurſans, eadem, veluti volũtario flagello idẽtidem diuerberãs, ad ſummum oculis eiaculatur fulgura, oris profundã voraginem aperit, dentes excrit, in hoſtes ſumma velocitate inuolat, hos cauda atterit, illos pedibus conculcat, aliorum trementes artus cruentis faucibus, fœdiſſima laceratione populatur.

ELEPHANTVS.

Ex C. Iulio, ſtylo hiſtorico.

Deſcriptio LXXVI.

ELephanti, iuxta ſenſum humanum intellectum habent, memoria pollent, ſyderum ſeruant diſciplinã: luna itaque creſcente, gregatim amnes petunt, mox aſperſi liquore, ſolis exortum, motibus quibus poſſunt, ſalutant: deinde in ſaltus reuertuntur: duo eorum genera ſunt: nobiliores indicat magnitudo; minores, nothos dicunt: candore dentium intelligitur iuuenta: quorum alter ſemper in miniſterio eſt, alteri parcitur, ne hebetatus aſſiduo repercuſſu minùs vigeat, ſi fuerit aliquãdo dimicandum.

Cùm venatu premuntur, pariter affligunt vtróſque, vt ebore damnato non requirantur: hanc enim ſibi cauſam periculi præſentiunt: oberrant agminatim: natu maximus ducit agmen, ætate proximus cogit ſequẽtes. Flumen tranſituri minimos antè mittunt, ne maiorum ingreſſus alueum atterant, & profundos depreſſis vadis gurgites faciant: Venerem ante annos decem, fœminæ: ante quinque, mares neſciunt: biennio coëũnt, quinis, nec ampliùs in anno, diebus: non priùs ad gregarium numerum reuerſi, quàm viuis aquis abluantur. Propter fœminas nunquam

quam d'miciant: nulla enim nouerunt adulteria: ineſt illis clementiæ bonum: quippe ſi per deſerta vagabundum hominem viderint, ductus vſque ad notas vias præbent: vel ſi confertis pecoribus occurſitent, itinera ſibi blanda & tacita manu faciunt, ne quod obuium animal interimant. At conflictu fortuito ſi quãdo pugnatur, non mediocrem habent curam ſauciorum; nam feſſos vulneratóſque in medium receptãt; cùm captiuitate venerint in manus hominum, manſueſcunt ſumpto hordei ſucco: maria tranſmeaturi, naues non priùs ſubeunt, quàm de reditu illis ſacramentum luatur. Indicos elephantos Mauri timent, & quaſi paruitatis ſuæ conſcij aſpernantur ab iis videri; non annis decem, vt vulgus, ſed biennio, vt Ariſtoteles definit, vtero graueſcunt, nec ampliùs quàm ſemel gignunt; nec plures, quàm ſingulos: viuunt in annos trecẽtos, impatientiſſimi frigoris, truncos edunt, lapides hauriunt, gratiſſimas in cibatu palmas habent; odorem muris vel maximè fugiunt. Pabula etiã, quæ à muſculis contecta ſunt; recuſant; ſi quis caſu chamæleontem deuorauerit, vermem elephantis veneſicum, oleaſtro ſumpto peſti ſuæ medetur: duriſſimum dorſo tergus eſt, ventri mollius: ſetarum hirſuriæ nullæ.

TIGRIS.

Ex Solino.

Deſcriptio LXXVII.

SEd magnis deinde ſpatiis intercedentibus, oſtia Oxi fluminis, Hyrcani habent, gens ſyluis aſpera, copioſa immanibus feris, fœtáque tigribus: quod beſtiarum genus inſignes maculis notæ, & pernicitas, nobile reddiderunt: fuluo nitent: hoc fuluum, & nigrantibus ſegmentis internodatum, varietatem apprimè decet; pedum motum neſcio pernicitas an velocitas magis adiuuet; nihil tam longum eſt quod non breui penetrẽnt; nihil adeò antecedit, quod non illico aſſequantur. At maximâ potentia earum probatur, cùm maternis curis incitantur: cùm catulorum inſiſtunt raptoribus: ſuccedant ſibi equites licèt, & aſtu quantolibet amoliri prædam velint, niſi in præſidio maria fuerint, fruſtra eſt auſum omne. Notantur frequentiſſimè, ſi quando latrones, ſuos aſportantes catulos, renauigantes vident, in littore irrita rabie ſe dare præcipites, velut propriam tarditatem voluntaria caſtigantes ruina. Pernicitas eſt celeritatis, velocitas patientiſſimæ fortitudinis.

PANTHERA.

Ex eodem Solino.

Deſcriptio LXXVIII.

PAntheræ quoque numeroſæ ſunt in Hircania; minutis orbiculis ſuperpictæ, ita vt oculatis ex fuluo circulis, vel cærulea vel alba diſtinguatur tergi ſupellex. Tradunt odore earum & contemplatione armenta mirè affici, atque vbi eas perſentiſcant, properatò conuenire, nec terreri, niſi ſola oris toruitate; quam ob cauſam Pantheræ, abſconditis capitibus, quæ reliqua ſunt ſpectanda præbent, vt pecuarios greges ſtupidos in obtutu, populentur ſecura vaſtatione. Sed Hyrcani, vt hominibus intentatum nihil eſt; frequentiùs eas veneno, quàm ferro necant. Aconito carnes illinunt; atque ita per compita ſpargunt ſemirarum: quæ vbi eſæ ſunt, fauces earum angina ſtatim obſidentur: ideò gramen παρδαλιαγχὲς illi appellauerunt: ſed pantheræ aduerſus hoc virus excrementa humana deuorant, & ſuopte ingenio peſti reſiſtunt. Lenta illis viuacitas, adeò vt eiectis interaneis mortem diu differant.

CHA

Digitized by Google

CHAMÆLEON,

Ex eodem Solino.

Deſcriptio LXXIX.

PEr omnem Aſiam chamæleon plurimus, animal quadrupes, facie quâ lacertæ, niſi crura recta & longiora ventri iungerentur, prolixa cauda, & eadẽ ad vertiginem torta, hamati vngues, ſubtili aduncitate, inceſſus piger, & ferè idem qui teſtudinum motus: corpus aſperum; cutis, quaem in crocodilis, deprehendimus: ſubducti oculi, & receſſu concauo introrſum recepti, quos nunquam nictatione obnubit. Viſum denique non circumlatis pupillis, ſed obtutu rigidi orbis intentat. Hiatus eius æternus, ac ſine vllius vſus miniſterio, quippe cùm neque cibum capiat, neque potu alatur, nec alimento alio quàm hauſtu aëris viuat: color varius, & in momento mutabilis: ira vt, cuicumque rei ſe coniunxerit, concolor ei fiat: colores duo ſunt, quos fingere non valet, ruber & candidus, cæteros facilè mẽtitur. Corpus penè ſine carne, vitalia ſine liene, nec niſi in corculo pauxillum ſanguinis eſt. Latet hyeme, producitur vêre: Impetibilis eſt coraci; è quo cùm interfectus eſt, victorẽ ſuum perimit interemptus: nam ſi vel modicum ales ex eo comederit, illico moritur.

Idem, ex Tertull lib. de Pallio.

EST & quadrupes tardigrada, agreſtis, & humilis, aſpera. Teſtudinem Pacuuianam putas? non eſt; capit & alia beſtiola verſiculum de medioctibus oppidò, ſed nomen grande: Chamæleontem qui audieris, haud antè gnarus, iam timebis aliquid amplius cum leone. At cùm oſtenderis apud vineam fermè ſub pampino totum; iridebis illico audaciam, & Græciam nominis: quippe nec ſuccus eſt corpori, qui minutioribus multò licet. Chamæleon pellicula viuit, capitulum ſtatim à dorſo: nam deficit ceruix. Itaque durum reflecti, ſed circumſpectu emiſſit; oċelli, imo luminis pũcta verriginant. Hebes, feſſus vix ſe à terra ſuſpendit: molitur inceſſum ſtupẽs, & promouet; gradũ magis demonſtrat, quàm explicat, ieiunus ſcilicet ſemper, & indefectus: oſcitans veſcitur, follicans ruminat, de vento cibus. Tamen & chamæleon mutare totus, nec aliud valet. Nam cùm illi coloris proprietas vna ſit, quod acceſſit inde ſuffunditur. Hoc ſoli Chamæleonti datum, quod vulgo dictum eſt, de corio ſuo ludere.

CAMELVS.

Expreſſus ex Oppiano.

Deſcriptio LXXX.

PRræclatum, mite, domeſticum eſt Camelorum genus hominibus ad circumuehenda onera perquàm familiare. Corpus illi ſupra cæterorũ ânimantium ſpeciem procerum, & punctis interſtincto tergore maculoſum, caput cæteroqui amplum, paulatim ad verticem gracileſcit; ex eo geminæ cornuum ſpecies emergunt, ſupra verò tempora ſecundùm aures, dúo molliter conſurgunt apices, in ore lacteus prominet numeroſa ſerie dentium nitor, oculi iucundiſſima luminis face ſcintillant: terga lata, & inſigni colliculo protuberantia, crurum non æqualis menſura; poſtici enim pedes anterioribus minores, ex quo nonnihil claudicare videtur. Cauda ta-

Digitized by Google

lis eſt, qualis ceruis aut damis eſſe ſolet, ſummis à tergo nigtantibus villis hirſuta. Ad ſummum tali eſt ingenio, vt onera quammaxima dorſo ferat, & longã viam continuo curſu deuoret; quòd ſi quando conſiſtat non vult flagris & verberibus adigi, ſed ſuaui modulatione demulceri: hac itineris labores mitigat, & veluti nouis animis ac viribus reuireſcit.

APER.

Philoſtratus in venat. Suum

Deſcriptio LXXXI.

ΚΑὶ ὁρῶ τὰ ἔργα τοῦ θηρίου, καὶ τὰς ἐλαίας ἐξορώρυχε, τὰς ἀμπέλους ἐκτέτμηκε· καὶ οὐδὲ συκῆν καταλέλοιπεν, οὐδὲ μῆλον, οὐδὲ μηλαίθην· πάντα δ' ἐξήρηκεν ἐκ τῆς γῆς τὰ μὲν ἀνορύττων. τοῖς δὲ ἐμπίπτων, τοῖς δὲ παρακνώμενος. ὁρῶ δὲ αὐτὸν, καὶ τὴν χαίτην φρίττοντα, καὶ πῦρ ἐμβλέποντα, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ κατάγνυσιν ἐφ' ὑμᾶς, ὦ γενναῖοι.

FEræ opera intueor: nam oleas effodit, vites abſcidit, & neque ficum, neque malum, neque malifloram reliquit: ſed cuncta radicitus euellit: hæc quidem effodiens, in hæc verò incidens, alia verò atterens. Video autem ipſum & ſetis horrentem, atque igneis rubentem oculis, & ipſius in vos ſtrident dentes, ô generoſi.

CERVVS.

Ex Gtæco Oppiani.

Deſcriptio LXXXII.

CEruus eſt procera corporis ſtatura, præcellenti forma, lata facie, magnis & inſignibus oculis, tergore variis maculis interſtincto: huic obeſa pectora, & ingentes armi decorè protuberant, crura ad pernicitatem curſus aptiſſima molliter gracileſcũt, nares patulis foraminibus, veluti quatuor ſiphonibus cõciſæ ingentem ſpiritum hauriunt, & identidem crebris flatibus emittunt. Ceruix minuta atque elegans protenditur: ſed præcipuum in cornibus miraculum: nemus diceres denſis præaltiſque arboribus conſitum, & longis ramorum flexibus intertextum. Hoc illi natura præſidium aduerſus venatores dedit: quo ſi ſemel obuios perculerit, lethaliter vulnerat. Sed in hac membrorum ſpecie, & decoris corporis quadam maieſtate, deſidet imbellis animus, qui non ita ſæpe laceſſit Martem, adeo omnem ſalutis & vitæ ſpem collocat in fuga; currit enim quàm velociſſimè, Parthicam ſagittam crederes, aut fulgnr, tam pernici, tam violento concitatur impetu.

MARTICHORA.

Expreſſa è Phile, Æliano, & aliis.

Deſcriptio LXXXIII.

FVneſtum Indorum portentum eſt Marthicora; qua nihil ad robur potentius, nihil ad ſpeciem terribilius, nihil ad ſtrages ruinâſque omnes

omnes funeſtius: corpore eſt inſtar leonis valentiſſimi, cute ſanguinea, villis ſetiſque perhiſpida, in ferocibus membris (mirum) humani capitis ſpecies aſſurgit, in quo & terribiles oculorum faces emicant, & ad horrorẽ mortalium compoſita denſiſſimis pilis veluti fruticantur ſupercilia. Aures nec omnino breues, nec adeò longæ, partim hiſpidæ, partim etiã ad ligulas glabræ ſubrigent. Os omnino ternâ dentium pectinatim coeũtium ſerie, ceu triplici vallo munitum, in ſpeciem magnæ vo raginis expanditur: ſed præcipuum in cauda prodigium; magnitudine quippe non minor cubitali, aſperis vndique ſpinis riget, veluti ſcorpionis aculeis ſpiculata, tantum & tam atrox telum fera bellua flectit in omnes partes, celeritate permagna. Nunc enim à tergo eductum protendit ad caput, nunc in terga reiicit, nunc in dextram, nunc in ſiniſtram vibrat, ſimúlque emiſſas quaſi ex pharetra ſagitas, ad iugeri ſpatiũ terribili fremitu iaculatur; &, ſi ſuccenſa rabies ardẽtiùs fuerit, vngues ipſos reuulſos de pedibus, in venatores intorquebit. Quid, quòd voce eſt tam canora, vt imitetur fiſtularum modulos, tubarúmq; concentum? Quid, quòd ea crudelitate eſt, vt humanis carnibus inſaturabiliter explcatur? Quid, quòd ſaltu ſic poteſt, vt morari eam nec extentiſſima ſpatia poſſint, nec obſtacula latiſſima?

MONOCEROS.

Expreſſus è Plinio, Æliano & aliis.

Deſcriptio LXXXIV.

MOnoceros animal eſt Indicum, ferox, horribile, truculentum, non vnam feram diceres, ſed portentum ex multis belluis in vnum coeũntibus, ad terrorem humani generis fuiſſe cõflatum. Corpore eſt inſtar equi, non modò procero, ſed valenti: capite, ceruo, pedibus elephanto; cauda, apro; rictu leænæ ſimilis.

Eminet in media fronte nigrum cornu, duorum fermè cubitorum, quo nihil aſpetius natura molita eſt, neque enim vt cætera cornua, aut cõcinnitatem habet vllã, aut leuitatem, neq; pari vndique leuore riget æquabiliter diffuſum, ſed ferri lima mordacius, multiplicibus in orbem gyris conuoluitur: hoc inſolenter profuſam capitis iubam quatiens, quaſi ſtrictum mucronem, longum, minacem, noxium, protendit: currit autem quàm velociſſimè, & magno ſonitu fremitúque fertur, inacceſſas montium ſolitudines & denſiſſimos ſaltus peragrans; quòd ſi, aut laſciuia feminis, aut iracũdia (vt ſolet) in ſuum genus exardeſcat, furit inſaturabiliter, fodicat, vellit, infringit, laniat; quâ cunque rapitur, huc furorem, huic inſaniam, huc ſtrages & funera ruere crederes: at ſi fortè eximia virgo proceſſerit obuiam, continuò furiales animalis irę deferueſcunt, miteſcit animus, rectâ ad virginem pergit, demittit ſeſe, blanditur, in eius denique ſinu molliter conquieſcit.

DRA

DRACO INDICVS.

Expreſſus ex Philoſtrato.

Deſcriptio LXXXV.

Ἐισὶ δὲ τὰ μὲν μήκα ὅμοιοι τοῖς μεγίστοις συῶν, λεπτότεροι δὲ, καὶ διάτροφοι, καὶ τὴν αἰχμὴν ἀτενεῖς, καθάπερ οἱ τῶν μεγάλων ἰχθύων. οἱ δὲ ὄρειοι δράκοντες τὴν μὲν φολίδα, χρυσοῖ φαίνονται, τὸ δὲ μῆκος, ὑπὲρ τοὺς πεδινούς. γένεια δὲ αὐτοῖς βοστρυχώδη, χρυσᾶ κἀκεῖνα. καὶ κατοφρυῶνται μᾶλλον ἢ οἱ πεδινοί. ὄμμα τε ὑποκάθηται τῆ ὀφρύϊ δεινὸν, καὶ ἀναιδῶς δεδορκός· ὑπόχαλκόν τε ἠχὼ φέρουσιν, ἐπειδὴ τῇ γῇ ὑποκυμαίνουσιν. ἀπὸ δὲ λόφων πυρσῶν ὄντων, πῦρ αὐτοῖς ἅπτει, λαμπαδίου πλέον. οὗτοι καὶ τοὺς ἐλέφαντας αἱροῦσιν.

SVnt autem ingentibus porcis ſimiles, membris; ſed corpore graciles, & in quamcunque partem verſatiles; roſtro autem validiſſimo, tanquam ingentes piſces. Montani verò Dracones ſquamas habent coloris fului, longitudine autem excedunt campeſtres; barbáque illis ſetoſa, & ipſa coloris aurei; ſupercilia profundiora habent quàm campeſtres. Oculi ſuperciliis ſubſunt toruè grauitérque aſpicientes: quibus perinde ac ſi eſſent ænei, reſonant, quando in terra ſerpunt; è criſtis verò, quæ rubræ ſunt, ignis ſcintillare videtur: & iſti quoque elephantos capiunt.

CANIS.

Expreſſus ex ſenſibus Oppiani de Venat. lib. 1. v. 401.

Μηκεδανὸν κρατερὸν δέμας.

Deſcriptio LXXXVI.

CAnis ſi abſolutum modò videre deſideras, talis eſt: Corpus illi procerum & validum, caput amplum, læue, bene oculatum, lumina miti fulgore cærulea in oculis ardeſcunt: os oblongum, & pulchra dentiū pectinatim coëuntium ſerie bene ſerratum, aures modicæ delicatâ obducuntur cute, ceruix protenſa, robuſta pectora, ampli, latique armi, obliquæ coſtarum ſeries craticulatímque diſtinctæ, lumbi modica carne ſufferti, nec præpingues ſunt, nec macilenti; crurum rectæ, & mollibus internodiis prolixæ tibiæ. Anteriores pedes poſticis breuiores, cauda gracilis, & promiſſa ad talos vſque deſinit.

Item, ex eodem loco.

Ζατρεφέες προνωπέες εὐκότες.

ALius procerior in ſpeciem collis aſſurgit, facie quidem depreſſa, ſimis naribus, horribilibus interciliis, quæ cæſius oculorum fulgor violentiùs irradiat, tota facies hiſpida veluti ſenticetis fruticatur, lati porriguntur humeri, corpus valentiſſimum, ad vim inferendam promptius, quàm ad currendum: ſunt enim eius vires firmæ, acer impetus, terribilis ferocia, atque animus infeſta rabie ſemper armatus.

PRÆ-

PRÆLIVM INTER CANEM, Leonem & Elephantum.

Deſcriptio LXXXVII.

INdiam petenti Alexandro Magno Rex Albaniæ alterum mittens canem, addidit mandata, ne in paruis experiri vellet, ſed in Leone Elephantóue: duos ſibi fuiſſe, hoc interempto, præterea nullum fore. Nec diſtulit Alexander, leonémque fractum protinus vidit. Poſtea elephantum iuſſit induci, haud alio magis ſpectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primùm latratu intonuit; mox ingruit aſſultans, contráque belluam exurgens, hinc & illinc artifici dimicatione, qua maximè opus eſſet, infeſtans atque euitans, donec aſſidua rotatum vertigine afflixit, ad caſum eius tellure concuſſa.

TAVRVS.

Ex Plinio.

Deſcriptio LXXXVIII.

TAuris in aſpectu generoſitas torua fronte, auribus ſetoſis, cornib⁹ in procinctu dimicationem poſcentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus ſtat: ira gliſcéte, alternos replicans, ſpargénſque in altum arenam, eſt ſolus animalium eo ſtimulo ardeſcens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonſtratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterúmque reſurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarúmque etiam curſu citato velut aurigas inſiſtere.

EQVVS.

Ex Syneſio.

Deſcriptio LXXXIX.

Ἔπεμψά σοι δῶρον ἵππον ἀκροφυέστατον εἰς ἅπασαν ἀρετὴν ἵππῳ προσήκουσαν, ᾧ χρήσῃ μὲν ἐν ἁμίλλαις δρόμων, χρήσῃ δὲ ὅταν ἐπὶ θήραν ἐξάγῃς, καὶ ἐν ἀγῶσι πολεμικοῖς, καὶ ὅταν κατάγῃς ἐπὶ τῷ Λιβυκῷ τροπαίῳ πομπὴν ἐπινίκιον. οὐ γὰρ οἶδα ὅτι μᾶλλον ἐστι κυνηγέτης, ἢ κάλης ἐναγώνιος, ἢ πομπεύς, ἢ πολεμιστήριος. εἰ δὲ τῶν Νισαίων ἵππων ἰδεῖν ἐστιν ἀειδέστερος, ὀγκώδης τε ὢν τὸ κρανίον, καὶ λεπτόσαρκος τὴν ὀσφῦν, τάχα μὲν οὐδὲ τοῖς ἵπποις ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα δίδωσιν ὁ θεός· μήποτε καὶ τοῦτο καὶ πρὸς ἐκείνας αὐτῷ τὰς ἀρετὰς συντελεῖ, εἰ τὰ μαλακὰ

EQuum tibi dono miſi ad omnem virtutem, quæ quidem in equo cernitur, habiliſſimum natura & expeditiſſimum: quo vtêris in curriculorum certaminibus: vtêris etiã in venando præliiſque militaribus, & cùm de Libycis triumphum egeris; et enim non poſſum ſatis conſtituere, magiſne ſit venator, an celes ludorum, an verò triumphator, an bellator; quòd ſi Niſſenſibus equis aſpectu deformior eſt, cranio verrucoſo, lumbóque obeſo, cogitabis, quemadmodum neque hominibus ſic nec equis, omnia coniunctim à Deo dari: ad eas autem virtutes hoc ei nihil confert, ſi mollia

τ̃ σκληρῶν ἐλάττω παρὰ τῆς φύσεως ἐκληρώσατο· πρὸς μέν τοι τοὺς πόνους ὀςέα σαρκῶν οἶδα διαρκέστερα. οἱ μὲν οὖν παρ' ὑμῖν ἵπποι τ̃ σαρξὶ πλείους εἰσίν· οἱ δ' ἡμέτεροι, τοῖς ὀςέοις.

duris pauciora à natura ſortitus eſt: ad labores verò certum eſt oſſa carnibus plus habere momenti; veſtri ſunt igitur carnibus pleniores; noſtri, oſſibus.

Nota

Equis Celes. *Commendat equum ab vſu, & vtilitate, nonnihil in eius maciem iocatus κέλης, Equis Celes ἵππος ὁ μονάμπυξ καὶ δρομικός. ὁ νῦν σελλάριος λεγόμενος quem Orion ἀπὸ τοῦ κέλλειν vult dictum, quod eſt τρέχειν καὶ βαδίζειν. Equus eſt ſingularis, & curſor, qui nunc ſellarius à currendo ſic appellatus. Hoc qui vtebantur in ludis, dicebantur κελετίζειν, Celetes quoque idem nominati.*

EquiNiſæi. Niſſenſibus equis.] *Mallem Niſæis. Niſæi equi apud Perſas commendatiſsimi, unde & Solis victima Niſæus equus.* λευκὸν ἵππον τ̃ σφόδρα Νισαῖον *dixit Philoſtratus in vita Apollonij lib.1.c.20.*

Οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα. *Hoc ſecundum illud Homeri:* ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

Item.

PRimum pectus & crura ſphæris carneis decenter ornantur, coſtæ in quadam latitudinem porriguntur, aluus in breuitate conſtringitur, caput ceruinam reddit effigiem, imitatur velocitatem cuius videtur habere ſimilitudinem. Hic eſt ſub pinguedine nimia manſuetus, magna mole celerrimus, aſpectu iucundus, vſu gratus. Incedit molliter, ſeſſores ſuos inſanis feſtinationibus non fatigat, quieſcitur in ipſo potiùs quàm laboratur, & compoſitus delectabili moderatione, agilitate nouit continua perdurare. Caſſiodorus var.4.1.

Item ex Philoſtrato.

ΤΟ δὲ μειράκιον ὀχεῖται μὲν ἐφ' ἵππου λευκοῦ, μέλαινα δὲ ὡς ὁρᾷς ἡ κεφαλὴ τοῦ ἵππου, καὶ λευκὸν ἀποτετόρνευται κύκλον ἐπὶ τοῦ μετώπου, κατ' αὐτὸ τ̃ σελήνης τὸ πλῆρες, καὶ φάλαρα ἔχει χρυσᾶ καὶ χαλινὸν κόκκου Μηδικοῦ. ταύτῃ γὰρ τὸ χρῶμα προσαστράπτει τῷ χρυσῷ, καθάπερ οἱ πυρώδεις λίθοι. στολὴ τῷ μειρακίῳ χλαμὺς ἔχουσά τι ἀνέμου καὶ κόλπου· τὸ μὲν χρῶμα, ἐκ φοινικῆς ἁλουργίας, ἣν ἐπαινοῦσι Φοίνικες. ἀγαπάσθω δὲ τ̃ ἁλουργῶν μάλιστα. δοκοῦν γὰρ σκυθρωπάζειν, ἕλκει τινὰ παρὰ τοῦ Ἡλίου ὥραν, καὶ τῷ τ̃ Ἴδης ἄνθει ῥαίνεται.

CÆterùm adoleſcentulus equo quidem vehitur niueo, nigrum verò, vt vides, eſt equo caput: candidúſque fronti impreſſus eſt orbis, Lunæ plenitudinem referens. Habet & aureas phaleras, & cocci Medici frænum. Hic enim color aurū illuſtrat, vt ardentes lapilli. Indumentū adoleſcentulo eſt chlamys, venti aliquid ac ſinus habens. Color quidem ex Phœnicea purpura, quam laudāt Phœnices: Purpuratum autem maximè diligatur; cùm enim obſcurari videatur, pulchritudinem quandam à ſole trahit, & Ides herbæ flore inſpergitur.

flore

Nota.

Purpura triplex. *Ex* φοινικῆς ἀλουργές.] *Hîc obſeruatione dignum eſt, apud antiquos triplicem fuiſſe purpuram.* ἀλουργίδα, φοινικίδα, Ἑρμιονικὴν. ἁλουργὶς *eſt cærulei coloris, quæ violacea purpura à Cornelio Nepote, à D. Hieronymo ad Nepotianum purpura viola dicitur: ad quam alluſit Horat. epiſt. ad Auguſtum.*

Lana Tarentino violas imitata veneno.

Altera eſt, φοινικὶς, *quæ, vt ait Gellius, extuberantiam ſplendorémque ruboris habet: quia vna potuit altera eſſe vegetior. Tertia eſt Hermionica alba, cuius meminit Plutarch. in Alexandro, Lucianus in Pſeudomante: & Froſſardus Regem Luſitaniæ alba purpura veſtitum inducit.*

Ἴδης ἄνθει] *Idem hic interpres herbam exponit; verùm quis iſtius ita meminit? Non me fugit, Plinium obiter Ideam herbam memoraſſe c. 11. lib. 27. ſed nihil de eius purpura. Malim cum Heſychio formam & pulchritudinem interpretari, vt in Palæſtra,* ςοινίδει τ̃ χάειν μετρία τῇ Ἴδῃ

Vide alias deſcriptiones, cum iſta compone Theagenem Heliodori.

LEPVS.

Ex Æliani lib. 13. de animalibus. Cap. 14.

Σκιρτᾷ τὰ πρῶτα ἀπὸ τ̃ γῆς λαγώς. & cætera.

Deſcriptio CX.

PRimùm ex terra exiliens ſaltu fertur Lepus, & per dumeta, aliáue denſiora virgulta, & rigua loca expeditus perlabitur: tum verò ſicubi herbæ ſint altæ, & frequentes, ex iis facilè ſeſe explicat, atq; elabitur: ac quemadmodum leonibus caudæ ad excitandas vires magno adiumento eſſe dicuntur, ſic huic aures roboris quaſi vexilla, & curſus ei incitamenta exiſtunt: fugiens eas ad tergum retorque, ſicque ipſis tanquam ſtimulis torporem & ignauiam, ne à currendo retardetur, concitat; iam porrò curſum, nec vnum, nec rectà tenet, ſed & huc & illuc ſe verſat: & verò de recto flexu decurrit, vt perturbet ac decipiat canes: ad id quidem diuerticulum, quò vultiter conuertere, de auribus alterutram intorquet, eáque quaſi moderatrice curſum dirigit: neq; verò improuidè vno eodémque tempore omnes ſuarum virium neruulos prodigit; ſed impetum inſequentis obſeruat; qui ſi ad inſequendum tardus eſt, & ſegnis, non omnem ſuam celeritatem profundit, ſed duntaxat canes antegredi maturans, ſeſe integrum ſeruat, & viribus ſuis moderatur, ne ſuam omnem currendi facultatem vrgens, ex incitato curſu viribus deficiat: penitus enim cognoſcit ſe ad curſum longè multúmque antecellere, & videri impenſiùs laborare non eſſe neceſſe. Quòd ſi pedum celeritate canis ad conficiendum iter pollet, tum omnibus reuocatis viribus Lepus quanto maximè poteſt curſu fertur.

Cùm autem longè multúmque canem anteuertit, & longo ſane interuallo venatores atque equos reliquerit, tum in aliquem tumulum aſcendit, & in poſteriores pedes ſeſe erigens, tanquam ex aliqua ſpecula, & inſectantium, quantum equidem exiſtimo, eos vt debiliores ridet. Et ita hoc veluti lucro confidentior, etiam quietem tranquillitatémque adeptus, ex laſſitudine, gratè & libenter dormit.

VVLPES PISCANS.

Expreſſa ex Olao.

Deſcriptio XCI.

OMnes in vnam vulpem fraudes natura videtur congeſſiſſe: Nihil tam varium, ſolers, ſubdolum, verſatile, fraudulentum: vna eſt in plagis ſeptentrionalibus, vt in cæteris, ſic in piſcando, ingenio prorſus admirabili. Obambulat igitur in ripa fluminis, & ſi quando piſculorum, maximè verò cancrorum, ſubiit deſiderium, caudam villis ſetiſq; obſitam molliter demittit in flumen; hanc ſummis aquis inſtar retis innatantem, cancri prædam, credo opportunam, rati, mordicus appetunt, ſed illa ſumma celeritate caudam retrahit, & inhærentem cancrum ictu affligit ad terram, mox læta pabulatur.

BOS VNICORNIS.

Ex Cæſaris libro 6. de bello Gallico.

Deſcriptio XCII.

EST bos cerui figura, cuius à media fronte inter aures, vnum cornu exiſtit excelſius, magiſque directum his quæ nobis nota ſunt cornibus: ab eius ſummo ſicut palmæ ramique latè diffunduntur. Eadem eſt fœminæ mariſque natura, eadem fortuna magnitudóque cornuum.

ALCES, IBIDEM.

Deſcriptio XCIII.

SVnt quæ appellantur Alces. Harum eſt conſimilis capris figura, & varietas pellium: ſed magnitudine paulò antecedunt, mutilæque ſunt cornibus, & crura ſine nodis articuliſque habent: neque, quietis cauſa procumbunt: neque ſi quo afflictæ caſu conciderunt, erigere ſeſe aut ſubleuare poſſunt. His ſunt arbores pro cubilibus; ad eas ſe applicant, atque ita paulùm modò acclinatæ quietem capiunt; quarum ex veſtigiis cum eſt animaduerſum à venatoribus, quò ſe recipere conſueuerunt, omnes eo loco, aut à radicibus ſubruunt, aut abſcindunt arbores, tantùm vt ſumma ſpecies earum ſtantium relinquatur. Huc cùm ſe conſuetudine acclinauerint, infirmas arbores pondere affligunt, atque vnà ipſæ concidunt.

VRI, IBIDEM.

Deſcriptio XCIV.

VRi ſunt magnitudine paulò infrà elephantos; ſpecie & colore & figura tauri: magna vis eſt eorum, & magna velocitas: neque homini, neque feræ, quam conſpexerunt, parcunt. Hos ſtudioſè foueis captos interficiunt. Hoc ſe labore durant adoleſcentes, atque hoc genere venationis exercent, & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ ſint teſtimonio, magnam ferunt laudem. Sed aſſueſcere ad homines, & manſuefieri, ne paruuli quidem excepti, poſſunt. Amplitudo cornuum, & figura, & ſpecies, multum à noſtrorum boüm cornibus differt. Hæc ſtudioſè conquiſita, ab labris argento circuncludunt, atque in ampliſſimis epulis pro poculis vtuntur.

PISCES.

PISCES.

CETVS.

Maffæus: Stylo hiſtorico.

Deſcriptio XCV.

PEr eoſdem ferè menſes, nouum & multiplex aliud in mari miraculum extitit. Claſſis nauium nouem, duce Georgio Brito, dum ex Luſitania Indiam petit, roſtrata celſior Rhoterici Vaſæi Peretiæ, in medio curſu, repentè veluti fræno equus adducto, ita ſubſtitit, magno cum aquæ ſonitu, ac motu, qualis, vbi in vada & ſyrtes incurritur, edi conſueuit: Eo ipſo terrore perculſi nautæ, demiſſa vtrinque bolide, profundum ſine dubio mare comperiunt. Cùm inflatis vento velis hæreret nauigiũ, nihilominus, deſpiciendi cauſa, quòd eſſet nox, admotis ad marginem luminibus, implexam alueo ingentem belluam vident: carinæ centum & quinque dodrātium longitudine applicuerat corpus, cauda gubernaculum illigarat, alis immanibus latera ad ſummum vſque cingebat, quas iam in alas per imprudentiam nonnulli manus iniecerant, ad ſpectaculum adeo terrum, ingenti videlicet horrore nautæ militeſque perfuſi: vt verò delfi magnitudine vaſto hiatu nouiſſimè caput extulit, metu exanimati penè omnes, infernum profectò monſtrum diuinitus immiſſum credere, ad viua tot noxiorum corpora glutienda.

Pauci, quibus in tanto diſcrimine mens animúſque conſtiterat, conſultandi gratia in vnam partem ſecedunt. Erant, qui contis & iaculis, baliſtiſque depellendum ſuaderent cetum: alij contra nihil magis tali tēpore vitandum aiebant, ne tantæ molis animal vulneribus irritatum, concuſſu ipſo & agitatione violenta nauem euerteret: In ſumma inopia conſilij, cùm nihil explicaretur, & maior in ſingula momenta terror inſtaret, ſupplicιter ac demiſsè pacem & veniam Dei & cœleſtium expoſcere, atque ad vota preceſque confugere placitum. Neque ea irrita fuere. Sacerdos, cum linteo, & ſtola, & ſigno crucis, in medium prodiit. Ab eo ſacris carminibus & exorciſmis delinita bellua (mirum dictu!) nulla cuiuſquam noxa, relicto nauigio, cùm è portentoſis narium fiſtulis ingentem reflaſſet aquæ vim, ſeſe admodum placido lapſu in mare demiſit.

BALÆNA

Tinemuthana.

Expreſſa ex Olao magno.

Deſcriptio XCVI.

BElluam molis ingentis in arenam Tinemuthanam æſtus proiecit: quam dum ego deſcribo, fabulam te audire putes: rem tamen veram nario.

Balæna eſt longitudinis vlnarum triginta, vel, ſi mauis, nonaginta pedum: latera quaſi magnæ vrbis propugnacula triginta coſtarum ordines obuallant: quarum vnaquæque ad viginti fermè pedes excurrit: ſeſqui pedali pariter ambitu collecta. Duas circum quaque pinnas arrigit, quindecim pedum, tantæ immanitatis, vt vna decem bobus deportanda ſatis eſſe poſſit. Tres illi ventres hiant, imò vaſti ſpecus & voragines, in quibus edendi inexplebilis cupiditas, & æterna pedè fames regnat, cauda bifurcata & ſerrata in latitudinem ſeptem vlnarum diffuſa panditur.

Monſtroſa omnia: ſed nihil capite monſtroſius: diceres in eo tanquam in arce immanis belluæ diritatem conſediſſe. Eius longitudo vſque ad rictum ſeptem vlnarum; eadem menſura linguæ fuit: oculorum interualla quindecim cubitos collegerūt.

XXxx iij Ocu

Oculi ſoli & nates tanto corpori valde impares, & quales bobus eſſe ſolent; rictus inſtar inferni barathri, ſex vlnarum longitudine, ad clades animantium multiplices, & mundi funera panditur; maiore aliquanto ſpatio, maxillæ horribiles excurrunt, quæ ingentium arborum moles adæquant. Non vnum piſci guttur, ſed triginta variis quaſi cuniculis & meatibus conciſa; quorum quinque prægrandia ad voracitatem ſimul & terrorem compoſita. Dentium vicem habent laminæ corneæ, etiam pilis, quod mireris, obſitæ; quibus ferale palatum riget, veluti plumbo ferróque cataphractum: ad ſummum duæ in capite cataractæ, quibus immenſos aquarum vortices eiectat. Tetra omnino bellua, qua nihil immanius vnquam, aut viſum eſt aut creditum: ea cùm mortua in littus appuliſſet, magna ex parte diſcerpta, centum fermè ingentia plauſtra ſuis reliquiis impleuit.

Addenda hîc Balenarum & Orcarum pugna, ex Plinio l.9.c.6.

BALÆNARVM ET Orcarum pugnæ.
Ex Plinij lib.9.cap.5.
Deſcriptio XCVI.

HOc ſcire Orcas, infeſtam his belluam, & cuius imago nulla repræſentatione exprimi poſſit alia quàm carnis immenſæ dentibus truculentiæ. Irrumpunt ergo in ſecreta, ac vitulos earum, & fœtas, vel etiamnum grauidas lacerant morſu, incurſúque ceu Liburnicarum roſtris fodiunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere ſuo oneratæ, tunc quidem & vtero graues, pariendiue pœnis inualidæ ſolum auxilium nouere in altum profugere, & ſe toto defendere Oceano. Contrà, orcæ occurrere laborant, ſeséque opponere, & cautium anguſtiis trucidare, in vada vrgere, ſaxis illidere. Spectantur ea prælia ceu mari ipſo ſibi irato, nullis in ſinu ventis, fluctibus verò ad anhelitus ictúſque quantos nulli turbines voluant.

DELPHIN, ET PVER.
Ex Plinio iuniore.
Deſcriptio XCVIII.

EST in Africa Hipponenſis colonia, mari proxima, adiacet ei nauigabile ſtagnum, ex quo in modum fluminis æſtuarium emergit, quod vice alterna, prout æſtus aut repreſſit, aut impulit, nunc fertur in mari, nunc redditur ſtagno.

Omnis hîc ætas piſcandi nauigandíque, atque etiam natandi deſiderio tenetur: maximè puerorum, quos otium, ludúſque ſollicitat. His gloria & virtus altiſſimè prouehi; victor ille, qui longiſſimè vt littus, ita ſimul nautas reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior cæteris, in vlteriora tendebat: Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc ſequi, nunc circuire, poſtremò ſubire, deponere, iterum ſubire trepidantémque perferre, primum in altum: mox flectit ad littus, redditque terræ: & æqualibus ſerpit per coloniam fama: concurrere omnes, ipſum puerum tanquam miraculum aſpicere, interrogare, audire, narrare: poſtero die obſident littus, proſpectant mare, & ſi quid eſt mari ſimile. Natant pueri, inter hos ille, ſed cautiùs.

Delphinus rurſus ad tempus, rurſus ad puerum venit. Fugit ille cum cæteris. Delphinus, quaſi inuitet, reuocet, exilit, mergitur, varióſque orbes implicat, expeditque. Hoc, altero die; hoc, tertio; hoc, pluribus, donec homines innutritos mari ſubiret timendi pudor; accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam

tan-

& attrectant præbentem; Creſcit audacia experimento: maximè puer, qui primus expertus eſt, adnatat natanti inſilit tergo, fertur refertúrque, agnoſci ſe, amari putat, amat ipſe, neuter timet, neuter timetur, huius fiducia, manſuetudo illius augetur, nec non alij pueri dextra læuáque ſimul eunt hortantes, ac monentes.

Ibat vnà, id quoque mirum, Delphinus alius, tantùm ſpectator, & comes. Nihil enim ſimile aut faciebat aut patiebatur: ſed alterum illum ducebat, reducebat, vt puerum cæteri pueri. Incredibile (tam verum tamen quàm priora) Delphinum geſtatorem colluſorémq; puerorum, in terram quoque extrahi ſolitum, arenîſque ſiccatum, vbi incaluiſſet in mare reuolui Conſtat, Octauium Auitum, legatum proconſulis, in littus educto, religione praua ſuperfudiſſe vnguentum, cuius illum nouitatem odorémque refugiſſe: nec niſi poſt multos dies viſum languidum, & mœſtum; mox redditis viribus priorem laſciuiam, & ſolita miniſteria repetiiſſe. Confluebát ad ſpectaculum omnes magiſtratus, quorum aduentu, & mora modica, reſpubl. nonis ſũptibus atterebatur, poſtremò locus ipſe quietem ſuam, ſecretum perdebat. Placuit occultè interfici, ad quod coi batur. Hæc tu qua miſeratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles: quamquam non eſt opus affingas aliquid, aſtruas ſufficit; ne ea quæ ſunt veri, minuantur.

Vide in eodem argumento luculentam Æliani deſcriptionem, lib. 6. de animalibus, capite ſexto.

Sic igitur incipit.

Ἔρωτα Δηρῖνος ἐν Ἰάσῳ.

Celeber ille iam olim Delphini in Iaſo amor, quo formoſum adoleſcentem perſequutus eſt, non eſt mihi ſilentio prætereundus. Iaſenium igitur gymnaſium mari imminet: illic ephebi poſt curſus & palæſtras mare ingreſſi, recepto antiquitus more, lauabant: & cùm aliquando natationi indulgerent, vnum ex illis formâ præſtantem Delphinus quidem acerrimè amare occœpit; ad quem cùm adnaſſet, initio non ei mediocrem metum incuſſit, ſed aucta paulatim familiaritate, ita puerum ſibi conciliauit, vt planè amicum & beneuolum haberet.

Itaque luſitare inter ſe cœperunt, & natando inuicem certare. Aliquando puer inſidens illi, ſeu ſeſſor equo, ſuperbus vehebatur; atque hoc ſpectaculum tum Iaſentes tum peregrini admirabantur: Pergebat enim ſuos amores vehẽs Delphinus, & in mare tantum procedebat, quantum libebat puero: Deinde reuertebatur, & prope littus eum reſtituebat: vbi inuicem digreſſi, hic domum ſuam, ille in pelagus redibat: ſolebat autem apparere Delphinus eo ipſo tempore, quo dimittebatur gymnaſium eo, quem expectauerat, viſo, puer gaudebat, ſéque & colludendo belluæ maris, & ſuæ pulchritudinis formæ iucundum præbebat ſpectaculum: vt qui non hominibus modò, ſed etiam feris formoſus videretur. Sed neſcio quæ inuidia redamantem illum non multo pòſt tempore ſuſtulit: nimiũ enim exercitatus & feſſus aliquando puer, cum toto ventre in vectorem ſuum delphinum temerè ſe iniecit: non animaduertens

maduertens aculeatam ſpinam dorſi erectam eſſe, atque horrentem: cuius acuminibus eius vmbilicus quia exulceratus eſſet, ex eo factum eſt vt & venæ quædam abrumperentur, & permultus ſanguis efflueret, ibique puer extremum ſpiritum effunderet. Id delphinus partim ex ponde re ſentiens; non enim iam vt conſueuerat, tã leuis inſidebat, nempe qui ſpiritibus ſeſe non ſubleuaret: partim ſanguine imbutum mare videns, id quod res erat, vt intellexit, amaſio ſuo ſuperſtes eſſe noluit. Quamobrem multo robore, quemadmodum Rhodia nauis plenis velis propulſa, ſic ſimul cũ defuncto in littus ſe eiecit; ambóque, hic iam mortuus, ille animi defectione expirans humi ſtrati iacuerunt.

Ælian. de Anim.

Addenda Mugilum & Delph. pugna Plin. lib. 9. cap. 8.

DELPHINORVM ET Mugillum pugna.

Ex plin. lib. 9. cap. 8.

Deſcriptio XCVIII.

EST prouinciæ Narbouenſis & in Nemauſienſi agro ſtagnum Laterna appellatum: vbi cum homine delphini ſocietate piſcantur: Innumera vis mugilum ſtato tempore anguſtis faucibus ſtagni in mare erumpit, obſeruata æſtus reciprocatione. Qua de cauſa prætendi non queunt retia, quæ molem ponderis vllo modo tolerent, etiam ſi non ſolertia inſidietur tempori. Similitatione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite effecere, locúmque ſolum pédendis retibus habilem effugere feſtinant. Quod vbi animaduertẽre piſcantes, concurrit autem multitudo tẽporis gnara, & magis etiam voluptatis huius auida, totúſque populus è littore quanto poteſt clamore conciet. Simonem ad ſpectaculi euentum; celeriter delphini exaudiunt deſideria, Aquilonum flatu vocem proſequente, Auſtro verò tardiùs ex aduerſo referente: ſed tunc quoque improuisò in auxilium aduolant. Propere apparet acies, quæ protinus diſponitur in loco vbi coniecta eſt pugna. Opponunt ſeſe ab alto, trepidóſque in vada vrgent. Tunc piſcatores circundant retia, furciſque ſubleuant. Hac mugilũ nihilominus velocitas tranſit. At illos excipiunt delphini, & occidione ad præſens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prælium feruet, includique retibus ſe fortiſſimè vrgentes gaudent. Atque ne idipſum fugam hoſtium ſtimulet, inter nauigia & retia, natãtéſue homines ita ſenſim relabuntur, vt exitus non appareat. Saltu, quod eſt aliàs blandiſſimum his, nullus conatur euadere, ni ſummitantur ſibi retia. Egreſſu protinus ante vallum præliatur. Ita peracta captura, quos interemêre, diripiunt. Sed enixioris operæ quàm in vnius diei præmium, vt conſcij ſibi, opperiuntur in poſterum, nec piſcibus tantum, ſed intrita panis è vino ſatiantur, Quæ de eodem genere piſcandi in Iaſio ſinu Mutianus tradit, hoc differũt, quòd vltro neque inclamati præſto ſint, partéſque è manibus accipiant, & ſuum quæque cymba è delphinis ſocium habeat, quamuis noctu & ad faces. Ipſi quoque inter ſe eſt publica ſocietas.

CONCHA.

Ex Plinio.

Deſcriptio XCIX.

FIrmioris iam teſtæ murices, & concharum genera, in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circũactis, dimidio orbe cæſis, in dorſum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis

Digitized by Google

denticulatis, ſtriatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emiſſo, foris effuſo, intus replicato. Iam diſtinctione virgulata, crinita, criſpa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expanſa, denſata, porrecta, ſinuata, breui nodo ligatis, toto latere cõnexis, ad plauſum apertis, ad buccinã recuruis. Nauigãt ex iis veneriæ præbentes cõcauam ſui partem, & auræ opponentes per ſumma æquorum velificant, ſaliunt pectines, & extra volitant, ſéque & ipſi carinant.

Addenda concha carinata nauigera ex Plin. c. 30. l. 9.

CONCHA CARINATA Nauigera.

Ex eodem.

Deſcriptio C.

NAuigeram ſimilitudinem & aliam in Propontide viſam ſibi prodidit Mutianus, conc ham eſſe acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora roſtrata: in hac condi nauplium animal ſepiæ ſimile, ludendi ſocietate ſola; duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim vectorem demiſſis palmulis ferire vt remis. Si verò flatus inuitent, eaſdem in vſu gubernaculi porrigi, pandique concharum ſinus aura. Huius voluptatem eſſe vt ferat, illius vt regat. Simúlque eandem deſcendere incluſo ſinu fluctu hauſto, territam viſu forte triſti. Id enim vbi conſtat rumore, nauigantium humana calamitas in cauſa eſt.

POLYPVS.

Ex D. Ambroſio.

Deſcriptio CI.

FRaudulentum illud Polypi ingenium non prętereibo, qui vadoſo in littore petram nactus, affigitur ei, atque eius nebuloſo ingenio colorem ſubit, & ſimili ſpecie terga obductus, plurimos piſcium ſine vlla ſuſpicione fraudis allapſos, dum notam non præcauent, & ſaxum opinantur, caſſibus furtiuæ artis includit, & ſinu quodam ſuæ carnis intercipit.

Ibidem quomodo cancri oſtrea diptychum ſuum explicantia, iniecto lapide venentur, præclarè deſcribit.

Plinij addenda diſerta deſcriptio.

Ex Plinio lib. 9. cap. 30.

NOn ſunt prætereunda ex L. Lucullo proconſule Bæticæ comperta de Polypis; quæ Trebius Niger, è comitibus eius, prodidit, auidiſſimos eſſe concharum: Illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum; vltróque eſcam ex præda capere. Carent conchæ vſu, omníque ſenſu alio quàm cibi & periculi. Inſidiantur ergo Polypi apertis, impoſitóque lapillo extra corpus, ne palpitatu eijciatur, ita ſecuri graſſantur, extrahúntque carnes; illæ ſe contrahunt, ſed fruſtra diſcuneatæ. Tanta ſolertia animalium hebetiſſimis quoque eſt. Prærerea negat vllum eſſe atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & ſorbet acetabulis, ac numeroſo ſuctu detrahit eum. In naufragos vrinantéſque impetum capit. Sed ſi inuertatur, elangueſcit vis. Exporrigunt enim ſe reſupinati, mirè omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum; qua de cauſa & naſſis illinuntur. Cætera quæ idem retulit, monſtro propiora poſſunt videri

deri. Carteïæ in cetariis aſſuetus quidā polypus exire è mari in lacus eorum apertos, atque ibi ſalſamenta populari, conuertit in ſe cuſtodum indignationem aſſiduitate furti immodici. Sepes erant his obiectæ, ſed has tranſcendebat per arborem, nec deprehendi potuit niſi canum ſagacitate. Hi redeuntem circumuaſere noctu, concitique cuſtodes expauēre nouitatem. Primum omnium, magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectaſſet, aut ita cognoſceret? cum monſtro dimicare ſibi videbantur. Namque & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robuſtioribus brachiis clauarum modo incuſſos, ægréque multis tridētibus confici potuit. Oſtendere Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum xv. capax, atque (vt ipſius Trebij verbis vtar) barbas, quas vix vtróque brachio complecti eſſet, clauarum modo toroſas, longas pedum acetabulis ſiue caliculis vrnalibus peluium modo, dentes magnitudini reſpondentes. Reliquiæ aſſeruatæ miraculo, pendēre pondo DCC.

ECHINVS.

Ex Ambr.l.5.Hexam.c.9.

Deſcriptio CII.

ECHinus animal exiguum, vile, ac deſpicabile, (marinum loquor,) plerúmque index futuræ tēpeſtatis, aut tranquillitatis adnuntius eſſe ſolet nauigantibus. Denique, cùm procellam ventorum ſenſerit, calculum validum arripit; cúmque velut ſaburram vehit, & tanquam anchoram trahit, ne excutiatur fluctibus. Itaque non ſuis ſe librat viribus, ſed alieno ſtabilit, & regit pondere.

POMPILVS NATANS.

Ex Plin.lib.9.cap.31.

Deſcriptio CIII.

POmpilus ſupinus in ſumma æquorum peruenit, ita ſe paulatim ſubrigens, vt emiſſa omni per fiſtulam aqua, velut exoneratus ſentina, facilè nauiget. Pòſt duo prima brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit: Qua velificante in auras, cæteris ſubremigans brachiis, media cauda vt gubernaculo ſe regit: Ita vadit alto, liburnicarum gaudens imagine; & ſi quid pauoris interueniat, hauſta ſe mergens aqua.

DESCRIPTIONES INANIMORVM.

INSVLÆ FORTVNATÆ.

Deſcriptio CIV.

ΟΣοις μὲν οὖν ἐν τῷ ζῆν δαίμων ἀγαθὸς ἐπέπνευσεν, εἰς τὸν τῶν εὐσεβῶν χῶρον οἰκίζεν), ἔνθα ἄφθονοι μὲν ὧραι παγκάρπου γονῆς βρύουσι· πηγαὶ δὲ ὑδάτων καθαρῶν ῥέουσι, παντοῖοι δὲ λειμῶνες ἄνθεσι ποικίλοις ἐαριζόμενοι. Διατριβαὶ δὲ φιλοσόφων, καὶ θέατρα ποιητῶν, καὶ κύκλιοι χοροί, καὶ

QVibuſcúmq; in vita fors melior aſpirauerit, ſedes incolunt piorum, vbi omnes horæ ſcatent omnigena fructuum vbertate, fontes puris labuntur aquis, variis prata floribus innumera vernant. Conuentus ſunt Philoſophorum, theatra poëtarum, exulatitium coronæ

Digitized by Google

κ̀ μουσικὰ ἀκούσματα, συμπόσιά τε πολυτελῆ, κ̀ εἰλαπίναι αὐλοχορήγητοι, κ̀ ἀπένθεος ἀλυπία, κ̀ ἡδεῖα δίαιτα· οὔτε γὸ χεῖμα σφοδρὸν, οὔτε θάλπος ἐγγίνε), ἀεὶ εὔκρατος ἀὴρ χεῖ), ἁπαλαῖς ἡλίου ἀκτῖσιν ἀνακιρνάμενος.

ronæ, muſicique concentus ; ad hæc in ſtructa genialiter conuiuia, & ipſe ſe ſuggerens victus affluentia, indolentia immortalis, iucunda victus ratio. Non enim frigus illis, nō æſtus eſt grauis, ſed temperatus aër funditur, mitibus ſolis radiis illuſtratus.

MVNDVS.

Ex Minutio Felice, in Octauio.

Deſcriptio CV.

QVid enim poteſt eſſe iam apertum, tam confeſſum, támq; perſpicuum, cum oculos in cœlum ſuſtuleris, & quæ ſunt infra ſupráque, luſtraueris, quàm eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis, quo omnis natura inſpiretur, moueatur, alatur, gubernetur? Cœlum ipſum vide, quàm latè renditur, quàm rapidè voluitur, vel quòd in noctem aſtris diſtinguitur; vel quòd in diem ſole luſtratur: iam ſcis quòd ſit in eo ſummi moderatoris mira & diuina libratio: vide & annum, vt ſolis ambitus faciat; & menſem vide vt Luna auctu, ſenio, labore circumagat. Quid tenebrarum & luminis dicam recurſantes vices, vt ſit nobis operis & quietis æterna reparatio: Relinquenda verò aſtrologis prolixior de ſyderibus oratio, vel quòd regant curſum nauigandi, vel quòd arandi metendíque tempus indicant: quæ ſingula, non modò vt crearentur, fierent, diſponerentur, ſummi opificis & perfectæ rationis eguerunt; verumetiam ſentiri, perſpici, intelligi, ſine ſumma ſolertia & ratione non poſſunt. Quid, cùm ordo temporum, hac frugum ſtabili varietate diſtinguitur? nónne auctorem ſuum parentémque teſtatur? ver æquè, cum ſuis floribus, & æſtas cum ſuis meſſibus, & autumni maturitas grata, & hyberna oliuitas neceſſaria: qui ordo facilè turbaretur, niſi maxima ratione conſiſteret.

Iam prouidentiæ quantæ ſne hyês ſola glacie vreret, aut æſtas ſolo ardore torreret, autumni & vêris inſerere medium temperamentum, vt per ſua veſtigia reuertentia anni occulti & innoxij tranſitus laberentur. Mari intende, lege littoris ſtringitur, quicquid arborum eſt, vide quàm è terræ viſceribus animatur; aſpice oceanum, refluit reciprocis æſtibus; vide fontes, manant venis perennibus; fluuios intuere, eunt ſemper exercitis lapſibus.

Quid loquar aptè diſpoſita recta montium, collium flexa, porrecta camporum? Quidve animantium loquar aduerſus ſeſe tutelam multiformem, alias armatas cornibus, alias dentibus ſeptas, & fundatas vngulis, & ſpicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum? Ipſa præcipuè formæ noſtræ pulchritudo, Deum fatetur artificem. Status rigidus, vultus erectus: oculi in ſummo, velut in ſpecula, conſtituti: & omnes cæteri ſenſus, velut in arce compoſiti. Longum eſt ire per ſingula, nihil in homine membrorum eſt, quod non & neceſſitatis cauſa ſit, & decoris: &, quod magis mirum eſt, eadem figura omnibus, ſed quædam vnicuíque lineamenta deflexa; & ſic & ſimiles vniuerſi videmur, & inter ſe ſinguli diſſimiles inuenimur. Quid naſcendi ratio, quid cupido generandi? nónne à Deo data eſt? & vt vbera partu matureſcente lacteſcant, & vt tener fœtus vbertate lactei roris adoleſcat?

Digitized by Google

Vide quæ Marcus Tullius habet in eo argumento, libro ſecundo de natura Deorum.

PARADISVS
Terreſtris.
Deſcriptio CVI.

Ex imaginibus P. Richeomij, noſtra Latinit. expreſſis.

IN voluptuarios hortos deuenimus; quos ſi nondum videtis, animo & cogitatione efformate. Regio in primis amœna, quippe ſitu præcelſa, ſpecie eximia, bonis opulenta, omni deliciarum genere affluens: Terra partim in planitiem ex ſpatiãs, partim in colliculos molliter aſſurgens, vernantem frugiferarum arborum copiam explicat: In ipſo hortorum apice fons eſt eximius, qui primum argenteis aquarum vorticibus ebulliens, mox diffuſus in fluuium ſinuoſis flexibus atque mæandris conciſus oberrat, & felicia arua perennibus fœcundat riuulis. Ad ſummum in quatuor ſalientes diuiſus, celeberrimos amnes efficit, qui varias terrarum plagas interſecantes, pingui ac feraci limo rigant.

Primus, opinor, Phiſon arenulas aureas, & illuſtre collucentium margaritarum decus egerit ad ripias, quas ob colonorum inopiam nemo colligit: Auidiùs poſthac tantæ opulentiæ non ita ſimplex poſteritas inhiabit. Cæli admodum iucunda temperies; quippe clementiùs renidens ſolis fulgor, vel minimas nebularum maculas tempeſtiuè diſcutit. Ignis cæteroqui violentus in ſuo feriatur regno, & aëri leniter inſidens caloris & luminis iucundiſſimam terris temperiem impertit.

Iam verò & hæc pratorum herbeſcens viriditas intermicantium florum varietate pictutata, & hæc arborum pubes enatis modò floſculis laſciuiens præſentis, opinor, vêris præbet argumentum. Cum eodem ſuas partes agunt reliquæ tempeſtates. Itaque & iam æſtatis beneficio ariſtas molliter flaueſcere, & in his pomariorum deliciis fructus matureſcere videas, qui carpentis inuitent manum. Ex altera parte autumnus gratam oliuitatem, & vites diffuſa corymborum luxurie collibus inſerpentes, & iam præmaturis racemis veſtitas, etiam ante Noëmi tempora, ſpecioſiùs oſtentat. Nullus hîc hyemis rigor, ita vim omnem retundunt, partim clementiores ſolis radij, qui felicem plagam circumueſtiunt, partim etiam molles fauoniorum animæ, quorum flabellis & placidiſſimo murmure regio tota circumquáque ventilatur. Diceres quatuor hîc tempeſtates vnà concinere, vêre tamen ſuperiores partes ſemper obtinente. Hinc nemorum tractus denſiſſimo frondium veſtitu diffuſi: quarum aliæ ſimpliciori cultu vireſcunt, aliæ paulatim è viridi tum cæruleas luteáſque tum purpureas & igneas tranſeunt in maculas, quales in arcu cœleſti cum voluptate miramur. Atque eo ipſo tempore Pſittaci, & quæcunque vario plumarum cultu aues emicant, ad gratiſſimum paſtum aduolantes, augent oblectationem: cùm folia, & fructus, atque adeo ipſæ alites variis colorum picturis in certamen vſque luxurient.

Quid quòd non modò certant pulchritudine auiculæ: ſed fractis vocularum modulis mellitiſſimos cãtus fundunt: inter quas luſcinia, pertinaci, vt ſolet, ſpiritu, modò in longum numeros trahit, modò ſumma quadam varietate flectit, modò conciſa voce diſtinguit. Fugerat me pene ales ille paradiſiacus, quem ex palma ſuſpenſum cerniris; eſt tenui imprimis corpuſculo, verſicolore plumarum amictu: in eo diuinitus ludente natura, ſuperbiens, lutei capitis maieſtatem interlitus ceruicis viror irradiat: pennæ mediocriter implumatæ purpuraſcunt, reliquum corpus

auro

auro ſubrutilo iucũdiſſimè flaueſcit.

Beatus ille cœleſtiũ ciuis, & naturæ parentis deliciæ, nunquã appellit ad terras: ita in äëre perpetuũ ſibi fixit domicilium. Neq; verò pedes habet, neque eorum vſum deſiderat; ſi quando enim poſt variam agitationẽ ſubit defatigatio, duabus pennis lõgiuſculis ſe, veluti filis æneis, applicat ad arbores, & ex iiſdẽ ſpectabile corpus librãt. Leonũ, tigrium, atque elephantorum greges, quos in varia ſparſos videtis, omni feritate depoſita placidiſſimos lucos oberrant, & ſuis aluminis blãdiũtur; nec mirũ, ſi Adamus & Eua belluarũ ingenio confiſi, ſine vllo timore propiùs accedunt, & inter eaſdem vagantur liberiùs.

RELIGIONES.

INDIA.

Ex Q. Curt. ſtylo hiſtorico.

Deſcriptio. CVII.

Vide Sicilia deſcript. apud Iuſtinum, initio l. 4. vbi de mari, Scylla, Charybdi, & cæteris portentis.

INdia tota ferè ſpectat orientem, minùs in latitudinem, quàm in recta regione ſpatioſa. Quæ auſtrum accipiunt, in altius terræ faſtigium excedunt; plana ſunt cætera. Multis & inclytis amnibus, Caucaſo monte ortis, placidum per campos iter præbẽt. Indus gelidior eſt quàm cæteri: aquas vehit à colore maris haud multũ abhorrentes. Ganges omnium ab ortu fluuius eximius, à meridiana regione decurrit, & magnorum montiũ iuga recto alueo ſtringit: in eum obiectæ rupes inclinant in orientem; vtque rubro mari accipitur, & findens ripas, multas arbores cũ magna ſoli parte exorbet: ſatis quoque impeditur, quibus crebrò reuerberatur. Vbi mollius ſolum reperit, ſtagnat, inſuláſq; molitur. Aceſines eum auget. Gãges in mare decurſurũ intercipit, magnoque motu vterq; colliditur: quippe Ganges aſperum os influenti obiicit, nec repercuſſæ aquæ cedunt. Dyardenes minus celeber auditus eſt; quia per vltima Indiæ currit. Cæterum, non Crocodilos modò, vti Nilus, ſed etiam Delphines, ignotáſque alus gentibus belluas alit. Erimanthus crebris flexibus ſubinde curuatus, ab accolis rigantibus carpitur. Ea cauſa eſt, cur tenues reliquias, iam ſine nomine in mare emittat: multis præter hos amnibus tota regio diuiditur: ſed ignobilibus, quia non adeo interfluunt. Cæterùm, quæ propiora ſunt mari, auſtri maximè deurunt; ij cohibiti montium iugis, ad interiora non penetrant, ita alendis frugibus mites: ſed adeò in illa plaga mundus ſtatutas temporum vices mutat, vt cùm alia feruore ſolis exæſtuent, Indiam niues obruant: ruſúſque vbi cætera rigent, illic intolerandus æſtus exiſtat. Mare certè, quo alluitur, ne colore quidem à cæteris abhorret. Ab Erythræo rege inditum eſt nomen, propter quod ignari rubere mare exiſtimant. Terra lini ferax; inde pleriſque ſunt veſtes: libri arborum teneri, haud ſecus quàm ceræ, literarum notas capiunt. Aues ad imitandum humanæ vocis ſonum dociles ſunt. Animalia inuſitata cæteris gentibus, huic inuecta. Eadem terra & Rhinocerotas alit, non generat. Elephantorum maior eſt vis, quàm quos in Africa domitant, & viribus magnitudo reſpondet. Aurum flumina vehunt, quæ leni modicóque lapſu ſegnes aquas ducunt. Gemmas margaritáſque mare littoribus infundit: neq; alia illis maior opulentiæ cauſa eſt, vtique poſteaquam vitiorum commercium vulgauere in exteras gentes. Quippe æſtimantur purgamenta æſtuantis freti pretio, quod libido conſtituit.

Digitized by Google

ingenia hominum, ſicut vbique, apud illos quoque locorum ſitus format.

BRASILIA.

Maffæus, in Indica hiſtoria.

Deſcriptio. CVIII.

EST autem Braſilia noui orbis pars, quam paulò poſt Capralis acceſſum, Americus Veſpucius Florentinus, eiuſdem Emmanuelis auſpiciis, accuratiùs explorauit; atque à duobus ab Æquatore gradibus, partibúſve, ad gradus quinque & quadraginta in aſtrum excurrens, trigoni oblongi ſpeciem refert: cuius baſis in Æquatorem ac Septentrionem obſerua, ab oriente in occidentem rectà protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit: latus in orientem ſpectans, interpoſito mari Heſperiis Æthiopibus adiacet: alterum latus à Prouincia Perüana diſterminant iuga montium adeò celſa, vt ipſos auium volatus fatigare dicantur, vno dumtaxat, quod adhuc exploratum ſit, eóque difficillimo tranſitu. Regio fermè tota in primis amœna eſt: Cœli admodum iucunda ſalubriſque temperies: lenium quippe à mari ventorum commodiſſimi flatus matutinos vapores ac nebulas tempeſtiuè diſiiciunt, ſoléſque puriſſimos ac nitidiſſimos reddunt. Scatet ea tota plaga fontibus ac ſyluis, ac amnibus inclytis; è quibus (vt reliquos tamen) is, quem argenteum vocant, leucarum quadraginta octo in mare fertur, adeò violentus, vt inde nautæ dulces hauriant latices, prinſquam ex alto tellurem conſpiciant. Terra partim in planitiem exſpatians, partim in colles clementer aſſurgens, fœlix prepinguibus glebis, & riguo ſolo, ſempérque vernante: credita ſemina multiplici reddit fœnore; ac ſaccahari præſertim eſt ferax, quod cœleſte eſt donum.

TAPROBANA.

Ex Maffæo, lib. 3.

Deſcriptio C IX.

HÆc ouali maximè figura ducentarum circiter & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem ſeptuaginta octo patet, in latitudinem quatuor, & quadraginta, atque à Cori promontorio vt ſupra diximus, aulſa freto vadoſo, Piſcariæ, quam appellant, oræ protenditur: ea clementia cœli, ſoli vbertate, & copia fluminum, aquatúmque perennum, vt primorum parentum ſedes olim perhibeatur fuiſſe: varia pecorum armenta, necnon elephantos gignit egregiè bellicoſos, ac dociles: cæteris metallis caret, ferrum incolæ effodiunt; plurimas fert gemmas, verùm præcipuâ claritate ſapphiros, chryſolithos, pſeudopalos, ac pyropos, itémque aromata pretioſa, cinnama, cardamomum, piper, ac palmas eximiæ bonitatis.

Ad hæc, vel in primis iucundo ſpectaculo ſyluoſi montes, ad effigiem theatralem inflexi, vaſtam planitiem oblongo circuitu in caueæ formam includunt: quorum vnus in arduam & ſurrectam altitudinem penè ſeptem leucarum exſurgit.

PLAGA FRIGIDA.

EX Curtio.

Deſcriptio. CX.

PAropamiſadæ appellantur, agreſte hominum genus, & inter barbaros

baros maximè inconditũ; locorum aſperitas, hominum quoq; ingenia durauerat. Gelidiſſimum ſeptẽtrionis axem ex magna parte ſpectant: Bactrianis ad occidentem cõiuncti ſunt: Meridiana regio ad mare Indicum vergit; Tuguria latere primò ſtruunt; & quia ſterilis eſt terra materiæ, vdo etiã montis dorſo, vſque ad ſummum ædificiorum faſtigium eodem laterculo vtuntur. Ceterùm ſtructura latior ab imo paulatim incremento operis in arctius cogitur: ad vltimum in carinę maximæ modum coit. Ibi foramine relicto ſupernè lumen accipiunt: ad medium vites, & arbores, ſi quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt. obruunt: penitus hyeme defoſſę latẽt, cùm niue diſcuſſa aperiri hum⁹ cœpit, cœlo ſolique redduntur. Cæterùm, adeò altæ niues premunt terram, gelu & perpetuo rigore constrictæ, vt ne auium quidem feræ ve vllius veſtigium extet: obſcura cœli veriùs vmbra, quàm lux, nocti ſimilis premit terram, vix vt quæ propè ſunt, conſpici poſſint; in hac tamen omnis humani cultus ſolitudine deſtitutus exercitus, quicquid malorum tolerari poteſt, pertulit, inopiam, frigus, laſſitudinem, deſperationem, multos exanimauit rigor inſolitus niuis, & multorum adußit pedes, plurimorum oculos, præcipuè perniciabilis fuit fatigatis; quippe in ipſo gelu deficientia corpora ſternebant; quæ cùm moueri deſiiſſent, vis frigoris ita adſtringebat, vt rurſus ad ſurgendum conniti non poſſent

PLAGA TORRIDA.

Ex eodem Curtio

Deſcriptio C X I.

AQuarum (vt antè dictum eſt) penuria, prius quàm deſiderio, deſperatione bibẽdi ſitim accendit per quadraginta ſtadia: ne modicus quidem humor exiſtit: arenas vapor æſtiui ſolis accẽdit, quę vbi flagrare cœperunt, haud ſecus quàm continenti incẽdio cuncta torrentur. Caligo deinde immodico terrę feruore incitata lucem tegit campúmque: In Aſia, quæ vaſti & profundi ęquoris ſpecies eſt, nocturnum iter tolerabile videbatur, quia rore & matutino frigore corpora leuabantur. Cęterùm, cùm ipſe ęſtus oritur, ſiccat, omnémque naturalem abſorbet humorem ſiccitas, ora viſceráq; penitus vruntur.

HORTVS.

Philoſtratus in Amoribus.

Deſcriptio C X I I.

Μῶν ἐπῄσθου τι τῆς ἀνὰ τὸν κῆπον εὐωδίας, ἢ βραδυνεῖ σοι τοῦτο; ἀλλὰ προθύμως ἄκουε. προσβαλεῖ γάρ σε μετὰ τοῦ λόγου, καὶ τὰ μῆλα. πόρθοι μὲν ἔτοι φυτῶν, ὀρθοὶ πορευονται. τὸ μέσον δ᾽ αὐτῶν ἐλευθερία βαδίζειν, πόα δ᾽ ἁπαλὴ κατέχει τοὺς δρόμους,

NVmquid eius quæ in horto eſt beneuolentiæ quicquam ſenſiſti? an hoc ſerò te adiit? ſed prompto audias animo: te enim vnà cum oratione, mala quoq; percutient, hi quidem plantarum ordines recti incedunt, per quorũ medium ambulandi facultas datur, mollis autem herba curriculos obtinet,

vt

οἷα καὶ καταχλιθέντι στρωμνὴν εἶναι ἀσ' ἄκρων δὲ τῶν ὄζων μῆλα χρυσᾶ, καὶ πυρσὰ, καὶ ἠλιώδη προσάγονται, τὸ ἑσμὸν ὅλον τῶν ἐρώτων γεωργεῖν αὐτά.

vt ſtrati inſtar iacentibus ſit. A ſummis autē ramis mala aurea, flauáq; ac lucida, ad ſe excolēda vniuerſum Cupidinum examen attrahunt.

Vide Ciceronem, de Senectute, num. 59.

Item, ex Ariſtæneto, epiſt. 3.

ΕΝθα πλάτανος μὲν ἀμφιλαφής τε, καὶ εὔσκιος· πνεῦμα δὲ κούφιον, καὶ πόα μαλθακὴ, ὥρα θέρους ἐπανθεῖν εἰωθυῖα, ἐπὶ τὸ πεδίον κατεκλίθημεν. Οἱ τῶν πολυτελεστάτων δαπέδων δενδρῖται, πολλὰ τῆς ὀπώρας, πλησίον ὄχναι, καὶ ῥοιαὶ, καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι φαίνονται αὖ καθομηρίζων. τῶν δ' ὀπωρινῶν αὐτόθι νυμφῶν τὸ χωρίον. ἦν μὲν οὖν ταῦτα, καὶ ἕτερα δένδρεα πλησίον, &c. quæ ſic Latinè redduntur:

NAm ibi platanus denſa ramis opaca vmbra, aura modica, herba mollis, & tempeſtate æſtiua florere docta: conſedimus humi, qua ditiſſimus campus, arboréſque iuxta crebræ frugiferæ,

Punicaque, & pirus, & fructu gratiſſima malus.

Dicat quis, Homericum verſum referens pomariis nymphis ſacrum locum: ſed his aliíſque iuxta arboribus florentes rami, fructus vberes, ſuauiſſimo odore permulcet amœnum locum, Decerptum ego folium coma, laxaui digitis, tū admoui naribus, id mihi odorem ſpirauit lōgè dulciſſimum: iuxta pampini patulæ altæque admodum, amplexæ noſtra diu tenuere inflexu colla, dum circulatim pendulas vuas attendimus, quarum turgent aliæ, aliæ primulo nigrore matureſcunt; acerbæ quædam, aliæ florentes adhuc videntur. Ergo ad matutiores alius reptans aſcendebat, alius ſublimis è terra, ſumma læua quantum poterat, apprehenſa arbore aſcendebat in ramos, alius decerpebat dextera, alius ex arbore manum tendebat cano colono. Sub Platano fons amœniſſimus fluit aquæ tā frigidæ, vt pede rigorem ſentias: lepidus fōs, inquam, ſed & iucundè temperatus. Fauonij ſpiritu tempeſtatis æſtum demulcēs, dum dulcem & canorum ſonum inſpirat, & multā ex arboribus ſuauitatem odorum ſecum trahens reſpondet ſuauiſſimis N. vnguinibus, miſcéique odores ſimul, & ferè æquabili ſuauitate recreat ſenſus; niſi quòd paulum ſuperabat vnguentum, mea ſententia. hoc ſolo, quòd Limonæ vnguentum erat: ſed & auræ vocalis ſonus argutum reſonabat ſonoro cicadarum ſono, quæ & meridiei æſtū leniebat: dulce luſciniæ circumuolitantes cantillabant: Alias quoque ſuauiſonas auiculas vſurpauimus auribus veluti modulatis canticis colloquentes hominibus: adhuc mihi ante oculos habere eas videor, quarum illa in ſilice requieſcit, illa alam refrigerat, ſiccat alia, éſtque ex aqua quæ quid trahat; eſt quæ cernua terram deſpectet, victum inde quæſitura.

Vide quoque apud Ælianum, libro 13. de animalibus, cap. 18 egregiam deſcriptionem horti Regis Indorum.

MONS.

Digitized by Google

MONS.

Ex Maffæo, lib. 5.

Deſcriptio C X I I I.

SEd præcipua camino Tarnatenſi nobilitas, mōs in nubes aſſurgit excelſus, & arduus, cuius inferiora denſis nemoribus veſtiuntur: ſuperiora ex incendiis glabra & horrida ſunt: in vertice crater hiatu vaſto in plures circulos circumductos maiores minoribus ad ſpeciem amphitheatri diſceditinde per æquinoctia, maximè certis flantibus ventis, cùm horriſono fremitu flammæ atro miſtæ fumo & fauillis erumpunt, & omnia latè loca cineribus complent.

FLVVIVS EXVNDANS.

Plinius, lib. 8. epiſt. 17.

Deſcriptio C X I V.

NVnc iſtic quoque immite & turbidum cœlum, hîc aſſiduæ tempeſtates & crebra diluuia: Tyberis alueum exceſſit, & demiſſioribur ripis altè ſuperfunditur; quanquam foſſa, quam prouidentiſſimus Imperator fecit, exhauſtus, premit valles, innatat campis: quâque planum ſolum pro ſolo cernitur; inde, quæ ſolet flumina accipere, & permiſta deuehere, velut obuius retrò cogit; atque ita alienis aquis operit agros quos ipſe non tangit.

Anio delicatiſſimus amnis, ideóque adiacentibus villis velut inuitatus, ac retentus, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentium molo pluribus locis clauſus, dum amiſſum iter quærit impulit tecta, ac ſe ſuper ruinas euexitque extulit. Viderunt h i, quos excelſioribus terris illa tempeſtas non deprehendit: alibi diuitum apparatus & grauem ſupellectilem, alibi inſtrumēta ruris, alibi boues, aratra, rectores, hîc ſoluta & libera armenta: atque inter hæc arborum truncos, aut villarum trabes, atque culmina variè latéque fluitantia: ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non aſcendit amnis; nam pro amne imber aſſiduus, & deiecti nubibus turbines, prompta opera, quibus pretioſa rura cinguntur, quaſſata, atque etiam diſcuſſa monimenta, multi eiuſmodi caſibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna.

FLVMEN ALDVABIS.

Ex Cæſare lib. 1. de bello. Gallico.

Deſcriptio C X V.

FLumen Alduabis, vt circino circunductum, penè totum oppidum cingit: reliquum ſpatium, quod non eſt amplius pedum D C. qua flumen intermittit, mons continet magna altitudine, ita vt radices eius montis ex vtraque parte ripę fluminis contingant. Hunc murus circundatus arcem efficit, & cùm oppido coniungit.

PONS IN RHENO.

Ex eodem lib. 4. de bello Gallico.

Deſcriptio C X V I.

CÆſar Rhenum tranſire decreuerat, ſed nauibus tranſire, neque ſatis tutum eſſe arbitrabatur neque ſuæ, neque populi Romani dignitatis eſſe ſtatuebat. Itaque etſi ſumma difficultas faciundi pontis ptoponebatur, propter latitudinem rapiditatem, altitudinémque flumi-

nis;tamen id ſibi contendẽdum, aut aliter non tranſducendum exercitum exiſtimabat. Rationem igitur pontis hanc inſtituit. Tigna bina ſeſquipedalia, paulum ab imo præacuta, dimenſa ad altitudinem fluminis, interuallo pedum duorum inter ſe iungebat. Hæc cum machinationibus immiſſa in flumine defixerat, fiſtucíſque adegerat, non ſublicæ modò directa ad perpendiculum, ſed prona, ac faſtigiata, vt ſecundùm naturam fluminis procumberent; his item contraria duo ad eundem modum iuncta interuallo pedum quadragenûm ab inferiore parte, cõtra vim atque impetum fluminis conuerſa ſtatuebat: hæc vtraque bipedalibus trabibus immenſis, quantum eorum tignorum iunctura diſtabat, binis vtrinque fibulis ab extrema parte diſtinebantur. Quibus diſcluſis, atque in contrariã partem reuinctis, tanta erat operis firmitudo, atque ea rerum natura, vt quo maior vis aquæ ſe incitauiſſet, hæc arctiùs illigata tenerentur. Hæc directa materia iniecta contexebãtur ac longuriis cratibúſque conſternebantũr, ac nihiloſecius ſublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur, quæ, pro pariete ſubiectæ, & cum omni opere coniunctæ, vim fluminis exciperent & alia item ſupra pontem mediocri ſpatio; vt ſi arborum trunci, ſiue naues, deijciendi operis cauſa, eſſent à barbaris miſſæ, his defenſoribus earum rerum vis minueretur, neu ponti nocerent.

FONS.

Ex Apuleio, in Metam.

Deſcriptio C X V I I.

NAmq; ibi ſaxum immani magnitudine procerum, & inacceſſa ſalebritate lubricum mediis de faucibus lapidis, fontes horridos euomebat: qui ſtatim proni foraminis laciniis editi, pérq; procliue delapſi, & anguſti canalis exſecto contecti tramite, proximam conuallem latẽter incidebant: dextera læuáque coribus cauatis perſerpunt, & longa colla porrecti ſæui Dracones; inconniuæ vigiliæ luminibus addictis, & in perpetuam lucem populis excubantibus.

CLITVMNVS FONS.

Plinius, lib. 8. epiſt. 8.

Deſcriptio CX V I I I.

VIdiſtíne aliquando Clitumnum fontem? ſi nondum: (& puto nondum, alioqui narraſſes mihi) vide, quem ego (pœnitet tarditatis, proximè vidi.

Modicus collis aſſurgit, antiqua cupreſſu numeroſus, & opacus: hunc ſubter fons exit, & exprimitur pluribus venis, ſed imparibus; eluctatúſque facit gurgitem, qui lato gremio pateſcit purus, ac vitreus, vt numerare iactas ſtirpes & relucẽtes calculos poſſis. Inde, non loci deuexitate, ſed ipſa ſui copia & quaſi põdere impellitur. Fons adhuc, & iam ampliſſimum flumen, atque etiã nauium patiens, quas obuias quoque & contrario niſu in aduerſa tendentes tranſmittit, & perfert: adeò val d⁹, vt illa, quà properat ipſe, tanquam per planum ſolum, remis non adiuuetur.

Iucundum vtrumque per iocũ & ludum fluitantibus, vt flexerint curſum, laborem otio, otium labore variare: ripæ fraxino multa, multa populo veſtiuntur, quas amnis perſpicuus, velut merſas viridi imagine muniuerat.

Rigore aquæ certauerit niuibus, ne color

color cedit, adiacet templum priſcum, & religioſum. Stat Clitumnus ipſe amictus indutúſque prætexta: præſens numen atque etiam fatidicum indicant ſortes. Sparſa ſunt circa, ſacella complura, totidémque Dei ſimulachra, ſua cuique veneratio, ſuum numen: quibuſdam verò etiam fontes; nam præter illum, quaſi parẽtem cæterorum, ſunt minores, capite diſcreti, ſed flumini miſcentur, quod ponte tranſmittitur: is terminus ſacri profanique. In ſuperiore parte nauigare tantum, infra etiam natare conceſſum: Balineum Hiſpellates, quibus illum locum Diuus Auguſtus dono dedit, publicè præbent, & hoſpitium: nec deſunt villæ, quæ ſequutæ fluminis amœnitatem, margini inſiſtunt: in ſumma nihil erit, ex quo non capiat voluptatem.

Nota in Clitumnum fontem.

Vide, quem ego proximè vidi. *Nota ſua hypotypoſi os τὴν φαντασιώδη ἐνεργίαν, quæ rem cæteroqui abſentem, legentium penè ſubiiciat oculis.*

Modicus collis, &c] *Fontem arborum ramis opacatum ſignificat: quod tantopere Ælianus in ſuis τέμπεσιν, prædicat, de Ponto, πολλὴ δὲ καὶ αὐτοῦ ἡ σκιὰ ἐκ τῶν παραπεφυκότων δένδρων, καὶ τῶν ἐξηρτημένων κλάδων τίκτεται. Multa circa fluuium vmbra ex aſſitis arboribus & impendentibus ramis oritur.*

Eluctatus.] *Eluctari videtur fons, cùm in ortu argenteos glomeratim bullantes vomit.*

Ampliſſimum flumen.] *Clitumnus, agri Faliſci celeber fluuius, de quo Virg. 2 Georg.*

Hinc albi Clitumne greges, &c.

Eius enim aqua pota candidos faciunt boues, vt memorat Plinius, l. 2. c. 103.

Illa quà properat.] *Qui decliui, inquit, flumine nauigant, nulla remigatione indigent: qui aduerſo fluminis ob luctantur alueo, illum ægerrimè contis remiſ ſque ſuperant, ita rapido curſu fertur incitatus.*

Per iocum ludúmq; fluitantibus:] *amœnandi, vt ait Saluianus, animi cauſſa nauigantibus.*

Viridi imagine.] *Præclarè hoc Statius in Tiburtino Manlij Vopiſci:*

—nemora alta citatis
Incubuere vadis, fallax reſponſat imago
Frondibus, & longas eadem fugit vmbra per vndas.

Arbores igitur, velut merſas in lucenti amne, numerari ſignificat, cùm reipſa vmbræ ſenſum fallant.

Templum priſcum] *Clitumni, opinor, plena non modo ſuperſtitionibus vrbes, ſed & agri ipſi. Vnde & Plinius in Traiano dixit: luſtrare ſaltus, excutere cubilibus feras, ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre. Inter hæc pia mente adire lucos, & occurſare numinibus: quia vbique etiam, inter has ſolitudines ſparſa fama, & ſimulachra.*

Clitumnus amictus ornatúſque prætexta.] *Fluuiorum ſtatuæ pro ripis ſtabant conſecratæ, & virili quidem ſpecie. Talis Nilus & Phaſis apud geminos Philoſtratos. Talis hic Clitumnus inſuper prætextatus, vt Patricius: Non accipio de ærea aut lapidea prætexta, ſed vera. Mos enim antiquorum ſimulachra veſtiebat. Quod ex Tranquillo diſcere eſt, c. 21. in Caligula: Quin & prægnantes mulieres molliorem partum ſibi pollicebantur, ſi idolorum veſtibus eſſent amicta. Hoc Tertullianus indicat, lib. de anima, c. 39 Omnes, inquit, idololatræ obſtetrice naſcuntur, dum ipſi adhuc vteri infulis apud idola confectis, redimiti, genimina ſua dæmoniorum candidata profitentur.*

Fatidicum indicant ſortes.] *Plena ſortibus & ſortilegiis eo tempore fuit Italia.*

Hinc Præneſtina, illinc Tyrinthia.

 Hic

Hic & Faliſcæ. Omnes Tiberius, authore Tranquillo, diſcutere conatus eſt, ne ſic in annos principis inquirerent. Sed Præneſtinarum ſortium maieſtate territus deſtitit c 63.

Is terminus ſacri prophaníque.] *Clitumnus nempe ſacra prædia & agros a profanis diſtinguit.*

Hiſpellates.] *Agri (opinor) Faliſci incolæ.*

Multa multorum inſcripta.] *De tabulis votiuis luculentum habes Theodoreti teſtimonium in oratione de martyribus; de quo alibi dixi.*

FONS ÆSTVOSVS.

Plin.epiſt.30.lib.4.

Deſcriptio CXIX.

ATtuli tibi ex patria mea pro munuſculo, quæſtionem altiſſima iſta eruditione dignam: fons oritur in monte, per ſaxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta: ibi paulum retentus in Lariū lacum decidit. Huius mira natura: ter in die ſtatis auctibus ac dimunutionibus creſcit, decreſcitque: cernitur id palam, & cum ſumma voluptate deprehenditur: iuxta recumbis, & veſceris, atque etiam ex ipſo fonte (nam eſt frigidiſſimus) potas: interim ille certis dimenſíſque motibus, vel ſubtrahitur, vel aſſurgit; annulum, ſeu quid aliud ponis, in ſicco alluitur, ſenſim ac nouiſſimè operitur. Detegitur rurſus, paulatimque deſeritur: ſi diutius obſerues, vtrúmque iterum, ac tertiò videas: ſpiritúſque aliquis occultior, os fontis & fauces modò laxat, modò includit, prout in latus occurrit, aut deceſſit expulſus; quod in ampullis cæteriſque generis eiuſdem videmus accidere: quibus non hians nec ſtatim patens exitus eſt: Nam illa quoque quamquam prona, & vergentia per quaſdam obluctatis animæ moras, crebris quaſi ſingultibus ſiſtunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quáque impellitur ratione, aut reſorbetur ille, hac modicus hic humor vicibus alternis ſupprimitur, vel egeritur? an, vt flumina, quæ in mare deferuntur, aduerſantibus ventis, obutóque æſtu retorquentur? ita eſt aliquid quod huius fontis excurſum per momenta repercutiat? au latentibus venis, certa menſura, quæ dū collligitur quod exhauſerat, minor riuus eſt, & pigrior; cùm collegit, agilior maiórque profertur?an neſcio quod libramentum abditum, & cæcum, quod cùm exinanitum, ſuſcitat & elicit fontem; cùm repletum, moratur, & ſtrangulat?

Nota.

Quæſtionem.] *Ea quæſtio eſt, quæ curioſis Prometheis in Cauſo fixit crucem. Multas huc diſertiſsimè rationes affert Plinius.*

Sed quis rem acu tangat?] *Poſsidonius ſugillat Ariſtotelem, qui æſtum fieri dixerat, propter ſublimia littora, quibus aqua repercuteretur. Apollonius in ea, quam ad Indos ſcribit epiſtola, ait,* Ὠκεανὸν ἐφύδροις ἐλαυνόμενον πνεύμασιν, *ex multis hiatibus, qui partim ſub ipſo, partim in terra circa ipſum ſunt, ad exteriora diffundi, ac rurſus retrocedere. Bona pars hanc* πλημμυρίδα, *tribuit lunæ: in quibus eſt Iulius Cæſar, l. 4. de Bello Gallico. Setius cum Antiphilo concludere.*

Θαῦμα ἔχω θάμβω τε τὸ μυεῖν, οὐδὲ κατεύω
Σὴν τάσιν, ἀῤῥήτῳ ταῦτα μέμηλε φύσει.

FONS

FONS AMMONIS.

Ex Curtio, lib. 4.

Deſcriptio CXX.

EST etiam illud Ammonis nemus, in medio habet fontem: aquam Solis vocant. Sub lucis ortum tepida manat: medio die, cùm vehementiſſimus eſt calor, frigida eadem fluit; inclinato in veſperam caleſcit: media nocte feruida exæſtuat; quóque propiùs nox vergit, ad lucem multum caloris decreſcit: donec ſub ipſum diei ortum, aſſueto tempore langueſcat. Id, quod pro Deo colitur, non eandem effigiem habet quã vulgò diis artifices accommodauerũt. Vmbilico tenus arieti ſimilis eſt, & habitus ſmaragdo & gemmis coagmentatus: hunc cùm reſponſum petitur, nauigio aurato geſtant ſacerdotes, cum multis argenteis pateris, ab vtróque nauigij latere pendentibus. Sequuntur matronæ virginéſque patrio more inconditum quoddam carmen canentes: quo propitiare Iouem credunt, vt certum edat oraculum.

TEMPE.

Ælianus, variæ hiſt. l. 3. c. 1.

Ἔστι δὴ χῶρος μεταξὺ κείμενος.

Deſcriptio CXXI.

EST itaque locus inter Olympum & Oſſam ſitus: ſunt autem hi montes altitudine immenſa præditi, & quaſi diuina quadam cura disiuncti: atque in medio locum complectuntur, cuius longitudo ad quadraginta ſtadia porrigitur; latitudo verò in aliis partibus pedes centum, in aliis paulò etiam plus continet. Per hunc medium labitur fluuius, qui Peneus appellatur, in quem reliqui fluuij confluunt, & aquam ei communicando, magnis augent incrementis: hic locus habet varia & omnis generis oblectamenta, non manibus hominũ facta opera, ſed ſpontanea naturæ, quæ tunc ei plurimum ad pulchritudinem ambitioſè contulit, cùm locus primùm naſceretur; nam in eo hedera copioſa & admodum hirſuta viget, ac floret, & inſtar generoſarum vitium, in proceras arbores aſcendendo ſerpit, atque ipſis adnaſcitur. Eſt & ſmilacis magna copia, quæ collem ipſum aſcendens, ſaxum inumbrat, ita vt illud quidem lateat, cernatur verò nihil, præter viridantem herbam, ſitque veluti quædam oculorum panegyris. In ipſo campo & planitie varij ſunt luci, ſcenæ continuæ, æſtiuo tempore gratiſſima viatoribus receptacula, in quibus ſuauiter alſum captare poſſunt: diffluunt etiam riui crebri, & aquæ frigidæ, atque ad bibendum ſuauiſſimæ. Has aquas perhibent prodeſſe etiam lauantibus, & ad ſanitatem conferre. Concinunt etiam aues hinc inde diſperſæ, & in primis muſicæ, quæ ſitientes aures mirificè recreant, atque indefeſſos cum voluptate deducunt viatores, modulationibus ſuis prætereuntium laborem ſubleuantes. Ad vtrúmque latus fluminis oblectamẽta illa ſunt, de quibus antea dixi; & remiſſionibus quietíque apta loca. Per media verò Tempe Peneus venit, quietè & leniter fluens, in modum olei: hic vmbris denſiſſimis opacatur: quæ ab aſſitarum arborum ramis ortæ, maxima diei parte ſolares radios arcent à flumine, & nauigantibus temperatam frigore nauigationem præbent.

Digitized by Google

ELYSII CAMPI.

Lucianus, in vera hiſtoria, l. 2.

Αὐτὴ μὲν οὖν ἡ πόλις.

Deſcriptio CXXII.

IPſa autem ciuitas tota aurea, murus verò ſmaragdo lapide cingitur; porrò portæ ſeptem ſunt omnes ex integro ligno, & amomo: Pauimentum verò ciuitatis, & quæ intra mœnia eſt, terra eburnea: omnium autem Deorum templa beryllo lapide conſtructa ſunt, & altaria in eis maxima, vno è ſimplici lapide amethyſto conſtant: in quibus diis immolant: circa ciuitatem verò fluuius defluit vnguento optimo, huiúſque latitudo regalium cubitorum centum: altitudo quanta natantibus ſufficiat: porrò ipſius balnea, domus magnæ ſunt, vitreæ, cinnamomo ſuccenſæ: atqui pro aqua, ros repidus in peluibus ſeruatur; vtuntur autem veſtibus purpureis tenuiſſimis aranearum telis: Hi corpora non habent, ſed & impalpabiles ſunt, & abſque carne; formam autem & effigiem ſolam habent, ac oſtendunt: incorporei tamen cùm ſint, ſtant, mouentur, intelligunt, vocémque emittunt, omninóque videtur eorum anima nuda quædam circumuagari, corporis ſimilitudine circumdata: ſi quis autem non tetigerit, non credet, quod videtur non eſſe corpus. Sunt enim vt vmbræ rectæ, non nigræ: ſeneſcit nemo, ſed ea ætate qua ſe eò contulit, permanet. Denique hîc haudquaquam eſt nox, ſed dies: neque admodum clara, ſed quale crepuſculum eſſe ſolet, iam Aurora apparente ante orientem ſolem. Talis lux terram habet; quare & vnum ſolum anni tempus nouêre. Semper enim apud eos ver eſt, & vnus ventus ſpirat zephyrus. At locus cunctis quidem floribus, omnibus manſuetis plantis & floribus viret. Quæ illic ſunt vineæ, duodecies quotannis ferunt, & ſingulis menſibus vuas reddunt. Mala verò granata, ac malos, cæteráque poma terdecies ferre dicebant. Nam menſe, qui apud eos Minos appellatur, bis ferre fructum; pro frumento verò ſpicæ, in ſummitate paratos panes emitunt, vt fungos. Fontes ſunt per ciuitatem, aquæ quidem quinque, ac ſexaginta, & trecenti; mellis verò alij totidem; vnguenti quingenti: verùm & himinores ſunt: flumina lactis ſeptem, & vini octo. Cõuiuium verò celebratur extra ciuitatem, in campo, qui Elyſius vocatur: etenim pratum eſt pulcherrimum; & circa illud, nemus omni arborum ſpecie conſitum, vmbram diſcumbentibus faciens: ſtratum autem ſubſternunt è floribus: miniſtrant autem, ac cuncta afferunt venti, præterquam quòd vinum non miſcent; ſiquidem eo non indigent: non circa conuiuium arbores ſunt vitreæ, magnæ, è micante vitro: harum fructus, pocula ſunt omni ſpeciei operis ac magnitudinis. Vbi autem quis ad conuiuium acceſſerit, vnum ex illis vel duo, menſis decerpta apponit: ea confeſtim vino replentur: pro ſertis verò luſciniæ canoræque volucres cæteræ, flores è proximis pratis ore legentes, cum cantu eos ſuperuolant, aſpergúntque. Porrò vnguntur ad hunc modum: denſæ nubes vnguentum combibentes è fontibus, ac flumine, ſupráque conuiuium ſparſæ, ſenſim exprimentibus ventis tenuiſſimum quiddam, velut rorem diſtillant, in cœna autem muſicæ & cantilenis vacant. Canuntur autem imprimis Homeri verſus, qui & ipſe adeſt, & cum illis conuiuatur, ſupra Vlyſſem diſcum-

Digitized by Google

diſcumbens: choreæ autem ſunt è pueris, & virginibus. Præſunt verò illis, & concinunt, Eunomius Locrus,& Arion Leſbius, & Anacreon, & Steſichorus: Nam & hunc apud eos,vidi, iam ipſi Helena reconciliata. Vbi autem hi quieuerunt, ſecundæ choreæ ſuccedunt, è cygnis,philomenis, ac hirundinibus. Poſteaquam & illæ canere cœperint, iam tota ſylua reſonat,præſidentibus vētis. . Hoc autem maximum ad lętitiam habent; fontes duo ſunt circa conuiuium, vnus quidem riſus, alter verò voluptatis. Ex horum ambobus, in initio conuiuij omnes bibunt,deinde reliquum læti ac ridentes exigunt.

Nota.

Hæc deſcriptio, vt apparet, & exquiſitis inuentis, & elegantiarum delicijs tota affluit: Cum eadem conferri poterunt hypotypoſes, quas habent Homerus,Odyſſ. β.Pindarus, Olimp. ειδ. β. Ariſtophanes βατραχ. 154. Sibylla, λογ.δ. Virgilius 6.Æneid. Tibullus. ſed Valla locupletior inuenietur. Adde ad hoc argumentum Paradiſi terreſtris deſcriptionem, quam ex P. Richeomio Latinam feci. Gilbertus Cognatus hic offert deſcriptionem Elyſiorum camporum, quam totam inuenies apud Muretum.

VILLA IVLIANI.

Expreſſa ex Iuliano Imp.

Συ[illegible]κτησίδιον μικρὸ, &c.

Deſcriptio C XXIII.

PRædiolum exiguum quatuor iugerum, quod à Tetha mihi datum in Bithynia eſt,tuæ ſapientiæ beneuolentiæque dono: do vilius mehercule munus, quàm quòd opibus celebre, & beatum exiſtimatione, & ſermone hominum efficere poſſit. Verum non vſque adeo iniucundum nec inſuaue, ſi tibi ſingulis partibus & circumſtantiis illūd deſcriptum ob oculos ponam. Nihil vero obſtat, quominus tecum iocemur,homine abūdante gratiis, atque eruditione. Diſſitum eſt à mari ſtadiis non plus viginti,vt neque mercator, neque nauta nugator, aut incurioſus huic loco ſit moleſtus. Neque tamen prorſus Nerei gratiis deſtituitur: ſed piſcem ſemper habet recentem & palpitātem. Progreſſus autem ab ædibus in collem quendam, eo Propontidem inſuláſque oculis perluſtrare poſſis: itémque vrbē à generoſo ac ſtrenuo rege cognominatam. Non algis muſcóque inſiſtit,neque vbi periculum ſit, ab eiectis in littus & arenam, mitibus omnino, feréque non nominatis: ſed in hedera,cepíſque,& herba fragrante. Ibi amœniſſimum eſt, recubātem,cùm librum inſpexeris, deinde viſum recreare, atque in naues,& mare, ſumma cum voluptate tranſmittere. Ea mihi adoleſcenti prorſus tenero habitatio videbatur iucundiſſima. Nam & fontibus non malis prædita eſt,& balneis non inamœnis hortóque, & arboribus. Poſteáquam verò ad virilem & conſtantem ætatem peruentum eſſet, veteris illius conſuetudinis viuendi me deſideriū cepit, vnique ſæpè: neque inanis, aut inutilis ille nobis conuētus fuit.

At ibidem agriculturæ meæ paruum quoddam monumentum, vinea breuis, quæ viuum ſuauiter fragrans atque dulce gignit; non expectans, donec à tempore Bacchus aliquid accipiat. Videbis gratias, botrus tum in vite, tum ſub torculari preſſus, roſas olet. Muſtum iam in cadis contentum ita eſt,quaſi è nectare hauſtum ſit, ſi Homero credimus. Quî factum eſt ergo,vt

non

non magna copia ſit eiuſmodi vitium, neque in complura iugera ſunt transfuſæ? forte quoniam negligentiùs inſitionem curaui; ſed cum ſobrius Bacchi creator mihi ſit & frequentatio nypharum; tantum paraui quantum ad meum, meorúmque neceſſariorum, qui pauci ſunt, vſum pertineret. Nunc verò tibi charum caput dono, re quidem ipſa paruum gratum tamen amico ab amico profectum, domo domum iuxta ſapientiſſimum vatem Pindarum. Literas ad lucernam hiulcè & tractim ſcripſi: quamobrem, ſi quid peccatum eſt, velim id non accuratiùs examines, vt Rhetor Rhetorem.

Notæ.

Απὸ τ̃ τίθης,] *quæ ſit illa Tetha, non video Melius, opinor, ſi nihil λεπτολογοῦντες τήθην,* auiam, *quod ipſum verbum ſonat, dixerimus.*

Piſces Nerei charites. Νηρέως χάειτας, Nerei charites:] *sūt piſces, vt ex eo patet,* ἔχει δ' ἰχθῦς, πρόσφυτον ἀεὶ, καὶ ἀσπαίροντα.

Antigonia vrbs Επώνυμον πόλιν τοῦ γῆ μιάν βασιλέως:] *Antigoniam intelligit, ab Antigono rege conditam, eique cognominem, quæ & Nicæa poſtea dicta eſt. Strabo lib.* 12. κτίσμα τῶ Αντιγόνου, ὃς αὐτὴν Αντιγονίαν προσεῖπεν: *Hac autem Bithyniæ vicina in qua hoc prædiolum.*

Οὐκ ἀναμένοντα.] *locus hic erat confuſus quem germano ſenſui reſtitui: quid enim volebat:* Non expectans, donec à tempore Bacchum accipiat: *ſignificat, non eſſe ex vicinis aſperis, quæ oporteat tempore condiri, ac mitigari.*

Vinum latex Nectaris Νέκταρ☉ ἀπορρὼξ Ομήρῳ πνέοντι. *Alluſit ad illud Odyſſeæ 9. verſ. 359.*

Αλλὰ τὸ δ' ἀμβροσίης καὶ νέκταρ☉ ἐστὶν ἀπορρώξ.

Verùm hoc ambroſiæ & nectaris eſt latex,

inquit de vino generoſo: quod poſtea Panyaſis eſt imitatus.

Νηφάλι☉ Διονύσου κρατήρ.] *Aqua dilutus. Æſchylus, in Eumenidibus aquam vocat,* χοὰς ἀοίνους, νηφάλια μειλίγματα.

Iuliani immanis frugilitas. *Hanc autem frugalitatem in Iuliano commendat Ammianus, lib. 25. & immanem fuiſſe (vt eius verbo vtar) aſſeuerat.*

Omito prolixas villarum deſcriptiones, quas vide apud Plinium libr. 2. epiſt. 17 & lib. 5. ep. 6. & apud Sidoniū Apollinarē, lib. 2. ep. 2.

SOLITVDO TORRIDA.

Ex Curtio, lib. 4.

Deſcriptio CXXIV.

AC primo quidem, & ſequenti die tolerabilis labor viſus, nondum tam vaſtis ſolitudinibus aditis, iam tamen ſterili & moriente terra. Sed vt ſe aperuêre campi alto obruti ſabulo, haud ſecus, quàm profundū æquor ingreſſi; terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti ſoli occurrebat veſtigium, aqua etiam deuexerat, quam vtribus cameli deuexerant; & in arido ſolo, ac feruido ſabulo nullæ erant. Ad hæc ſol omnia accendebat, ſiccáque & arida erāt omnia, cùm repente ſiue illud Deorū munus, ſiue caſus fuit, obductæ cœlo nubes, ſolum, vigente æſtu fatigatis, etiam ſi aqua deficeret, auxiliū. Enimuerò, vt largum quoque imbrem excuſſerunt procellæ, pro ſe quiſque excipere eum, quidam ob ſitim impotentes ſui, oru quoque hiante captare cœperunt.

SPELVNCA.

Apuleius, lib. 4. Metam

Deſcriptio CXXV.

MOns horridus ſylueſtribúſque frondibus vmbroſus, & in

inprimis altus fuit. Huius per deuexa obliqua, quæ ſaxis aſperrimis & ob id inacceſſis, cingitur: conualles lacunoſæ, caueæq; nimiùm ſpinetis aggeratę,& quaqua verſus repoſitæ, naturalem tutelam præbentes ambiebant. De ſummo vertice fons afluens,bullis ingentibus ſcaturiebat, pérque prona delapſus, euomebat vndas argenteas,iámque riuulis pluribus diſperſus, ac valles illas amnibus ſtagnantibus irrigans,in modum ſtipati maris cuncta cohibebat. Inſurgunt verò ſpeluncæ, quæ margines montanæ deſunt, turris ardua, caula firma, ſolidis cratibus, ouiliq́ue ſtabulatione commoda, porrectis vndique lateribus, ante fores exigui tramites, vice ſtructi parietis attenduntur.

Adde Corycium ſpecum qui deſcribitur à Pomponio Mela.l.1.c.13.

CORYCIVS SPECVS.

Ex Pomponio Mela,lib.1.c.13.

Deſcriptio CXXVI.

SVprà ſpecus eſt nomine Corycius, ſingulàri ingenio, ac ſuprà quàm vt deſcribi facilè poſſit eximius. Grandi namque hiatu patens, montem littori appoſitum,& decem ſtadiorum cliuo ſatis arduum, ex ſummo ſtatim vertice aperit. Tunc altè demiſſus, & quantum dimittitur, amplior, viret lucis pubentibus vndique, & totum ſe nemoroſo laterum orbe complectitur: adeo mirificus ac pulcher, vt mẽtes accedentium primo aſpectu conſternat, vbi contemplati durauêre, non ſatiet. Vnus in eum deſcenſus eſt,anguſtus, aſper, quingentorum & mille paſſuum, per amœnas vmbras & opaca ſyluæ quiddam agreſte reſonantis, riuis hinc atque illinc fluitantibus.

RVPES.

Curtius, lib. 6. & 8.

Deſcriptio CXXVII.

PRærupta erat rupes, quæ ſpectat occidentem;.eadem,quæ vergit ad orientem, leuiore ſubmiſſa faſtigio: multis arboribus obſita.Perennem habet fontem, ex quo largæ aquæ manant. Circuitus eius nonaginta duo ſtadia comprehendit. Petra, nō vt pleræque,modicis ac mollibus cliuis, in ſublime faſtigium creſcit,ſed in metæ maximę modum tracta eſt,cuius ima ſpatioſiora ſunt. Altiora in altius coëunt, ſumma in acutum cacumen exurgunt.Radices eius Indus amnis ſubit prȩaltus, vtrímque aſperis ripis. Ab altera parte voragines eluuioneſque præruptæ ſunt,nec alia expurgandi patebat via,quàm vt replerentur.

VITIS.

Ex Diuo Ambroſio, Hexam. lib.3.cap.12.

Deſcriptio CXXVIII.

PRimum omnium, nihil gratius florentis odore vitis: ſiquidem de flore earum ſuccus expreſſus,poculi genus conficit, quod & voluptati & ſaluti ſit. Deinde, quis non miretur,ex acino vinaceo,vitem vſque in arboris ſummum cacumen prorumpere, quam, velut quodam amplexu, fouet, & quibuſdam brachiis ligat, & circumdat lacertis, pampinis veſtit,ſertis vuarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ noſtræ primùm viuam defigit radicem; Deinde, quia natura flexibilis & caduca eſt, clauiculis, quaſi manibus quibuſdam, quicquid apprehenderit, ſtringit, hiſque ſe erigit, & attollit.

Digitized by Google

SEGES.

Ex eodem D. Ambroſio, lib. 3. Hexam. cap. 8.

Deſcriptio CXXIX.

SVſcipit igitur granum tritici putris gleba, & ſparſum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet, ac comprimit. Inde, cùm ſe granum illud reſoluerit, herbã germinat: grata ipſa iam ſpecies herbeſcentis viriditatis: quæ ſtatim genus ſatũ ſimilitudine ſui prodit, vt in ipſo ſuæ ſtirpis exordio, cuius generis herba ſit, cognoſcas, atque in herbis fructus appareat; paulatimque adoleſcit in fœnum, culmóque pubeſcens erigitur, & aſſurgit. Aſt vbi ſe geniculata iam ſpica ſuſtulerit, vaginæ quædam, futuræ frugi parantur, in quibus granum formatur interiùs; ne tenera eius primordia aut frigus lædat, aut ſolis æſtus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis ſæua diſcutiat. Succedunt quidam ordines ſpicæ, mirabili arte formari, vel ad ſpeciem grati, vel ad tutamen nexu quodam inter ſe naturalis colligationis adſtricti, quam prouidentia diuina formauit. Et ne frugis numeroſioris pondere, velut quadam cedat fultura culmorum, vaginis quibuſdam ipſe culmus includitur, vt geminatis viribus frugem poſſit multiplicem ſuſtinere, ne impar arbor onere curuetur in terram. Tum ſupra ipſam ſpicam vallum ſtruitur ariſtarum, vt quaſi quadam in arce prætendat, ne auium minorum morſibus ſuis exuatur fructibus, aut veſtigiis proteratur.

Compara quæ habet Cicero, lib. de Senectute.

PALMA INDICA.

Maffæus, lib. 7.

Deſcriptio CXXX.

MVltis rebus ad victum neceſſariis carent incolæ, ſed pro iis omnibus vna eſt palma; ſic etiam appellant; Iudaïcis & Africanis careotas ferentibus longè præſtentior: quippe non proceritate ſolùm, & pulchritudine excellit; verùm etiam tota prorſus in vſu eſt, ita multiplici, vt vulgo, ſi quem frugi & induſtrium laudibus efferre volunt, palma vtiliorem appellent. Tengam Narlemue Indicorum, ſeu nucem Indicam, Luſitani dixere. Humani fermè capitis magnitudine: duplici operimento: quorum exterius in ſummo læue, ſtupea intus denſitate (caïrum vocant) netur, ac texitur, cannabis, & ſparti modo, cùm alios in vſus, tum præcipuè in vtilium nexus, & anchoralia: Neque materia vlla ad nauticos funes & maris impetus obſequentior: namque & ſalſuginem amat ea planta. Cayrum quoque ex ea prognatum, & marinis aquis immerſum identidem reuireſcit: & anchoris illigatum fluctuantes ſalo naues egregiè continet. Nõ tam ab innata duritie, vel operis firmitate, quàm viriditate ipſa, & lautitia quadam, ad inſtar corij: vt ſe vel in altum elato nauigio, miram in tenuitatem extẽdat: vel reſidente rurſus in craſſitudinem contrahat.

Quod ſecus in noſtris euenit rudentibus: quæ nimirum ipſa vi ac pertinacia ſæpè rumpuntur: Interior autem calix, rufo colore, & globoſa rotunditate prædurus ſ... ſdito auro vel argento in pocula figuratur: ipſa verò pomi caro, amygdalæ in modum pinguedine quadam, & grato ſapore lacteſcens, non per ſe tantùm in cibo grata eſt, ac ſalubris; verùm etiam vbi viſum fuerit, exhauſto lacte paulatim in oleum eliquatur.

Totus

Digitized by Google

Totus autem racemus, dum ex eo tener adhuc emicat fructus, nodo conſtrictus, ac leniter inciſus, in obdita oris auguſtiva ſcula opimum inſtillat ſuccum: ex quo variis artibus coctionibúſque, veteri (vt Strabo ipſe teſtatur) inuento, mel ſeu ſaccarum, vinum acetúmque perficitur. Iam folia cùm & librariis pro papyro ſint, & loco tegularum impoſita domibus arceant imbres; tum etiam in veſtis formam facili ſimul ac ſpiſſo contextu nectuntur: denique vna eadémque arbor omnia prorſus ad rem nauticam inſtrumenta ac materiem præbet: quippe truncum, & ramos in malum, aſſamenta, clauóſque: comam in vela: caïrum in funes (vt dictum eſt) omnium optimos: filáque ad laterum ſuturas, poſtremò coccum ipſum, quæque ex ipſo conficiuntur in onera: Ita non ſine miraculo quodã omnibus planè rebus ex ſemel apta & inſtructa nauigat palma, eadémque diſcuſſa per hyemem viuaces ad prunas lenta ignium alimenta ſuppeditat.

Incolæ importato lino ſericóque talares tunicas eleganti opere texunt, quibus honeſtiùs multo quàm cæteri Indi velant corpora. Piſcantur etiam palmeis verriculis minuta conchylia: Sunt qui venereæ conchæ genus putent, miro ſplendore & colorum varietate; hæc ſaburræ loco in onerarias indita, ac diuerſas in regiones euecta, apud Gangaridas, & Sidonios, vilioris monetæ explent vicem, ad res parui pretij coëmendas: apud Heſperios autem Æthiopas, cum rebus etiam carioribus permutantur. *Maff. l.7.*

VIOLA MARTIA.

Deſcriptio C X X X I.

Ex hiſt. plantarum, Rouill. l.7. HÆc humilis per terram repit fragariæ modo, folia fundens à radice multa, lata, venoſa, per ambitum leuiter ſerrata, hederæ foliis minora, rotundiora, tenuiora, nigrioráque, præſertim parte ſuperiore, inter quæ medij exeunt pediculi tenues, teneriuſculi, ſinguli ſingulos flores ferentes, pulchros, odoratos, colore in nigro purpureos, nonnunquam pallidiores, nonnunquam candidos, ex quinque foliis compoſitos, ac deinde penſiles folliculos, vaſculáve rotunda per maturitatem in tres partes dehiſcentia, ſemen minutum, album, in rotunditate oblongum, miliaceum, medulloſum complectentia; radices tenues ſunt, & fibratæ.

OCELLVS.

Damaſcenus Loiolet.

Deſcriptio C X X X I I.

FOliis eſt longis, carnoſis, duris, anguſtis, in extremo acuminatis, incanis, cauliculis multis, iũceis, rotundis, geniculatis, læuibus, cubitalibus, aut altioribus, coëuntibus pyridatim internodiis, in quorum, & iis adnatorum cacuminibus calices ſunt longi, teretes, glabri, orbiculo ſuperiore denticulati, è quibus flores omnium ſpecioſiſſimi prodeunt, ex ſenis foliolis, qui ſimplices ſunt, ex multo pluribus multiplices per extremas oras ſcitè fimbriati, caryophyllorum odoratu, ſed longè ſuauiſſimo, colore aliàs purpuraſcente dilutiùs, aliàs intenſiores, rubore nitente, aliàs candido. *Rouillus, l.7.*

Sunt & non pauci albi, & purpureis punctis aſperſis verſicolores, quæ coloris varietate & odoris ſuauitate, cum roſis de principatu certant.

Digitized by Google

LILIVM.

Ex D. Ambroſio, cap. 8. lib. 3. Hexam.

Deſcriptio CXXXIII.

COnſiderate lilia agri, quantus ſit candor in foliis, quemadmodum ſtipata ipſa folia ab imo ad ſummum videantur aſſurgere, vt ſcyphi exprimant formam, vt auri ſpecies quædam intus effulgeat, quæ tamen vallo in circuitu floris obſepta, nulli pateat iniuriæ.

Idem expreſſum ex Plinio, &c.

NVm verò talis eſt lilij pulchritudo? num excelſa ſpecies? num maieſtate cinctum caput, cuius oneri vix collum ſufficit? num argẽteorum foliorũ ſtriati ordines? num paulatim in latitudinem ſe explicantes anguſtiæ? nũ reſupina per ambitum labella? num delicatiſſima quæ interiùs ſunt fila? num filorum ſtãtia crocis aureolis capita? num odor, num candor eximius, ſatis illud, vel me tacente, prædicant? egregio flore digna veſtis, cuius viror radiat, fulget purpura, aurum rutilat, crocus accenditur; tot enim ſunt in lilio colores, vt Theophraſtus, Plinius, & Dioſcorides naturalis hiſtoriæ anteſignani authores memorant; quin & lilia tota rubentia Narciſſos vocant: *O flos naturæ corculum*, & mundi delicium! macte iſta ſpecie, macte tam vario colorum apparatu. Felix quidem in multis, ſed in vno omniũ feliciſſimus, quòd præconem habes tuarum laudum, non Apollinem, ſed Chriſtum, qui te Regis magnæ opulentiæ antepoſuit.

LILIVM PERSICVM.

Ex Rouillio, l. xv.

CAulis eſt lilio Perſico ternûm cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cæruleo virentia, mucronata, liliis cruẽtis paria; flores nutãtes, nolarum effigie obſoleta purpura nigricant: radix bulboſa, fiſſa, minimè ſquammis loricata, albida, auerſa parte ſeſſilis, & plana porrectis ſubtus obſcurè flauentibus.

ROSA.

Ex D. Ambroſio.

Deſcriptio CXXXIV.

SVrrexerat antea floribus immixta teneris ſine ſpinis roſa, & pulcherrimus flos ſine vlla fraude vernabat: Poſtea ſpina ſepſit gratiam floris, tanquam humanæ ſpeculum præferens vitæ, quæ ſuauitatem perfunctionis ſuæ finitimis curarum ſtimulis ſæpè compungat. *Ambroſ. Hexa. l. 3. c. 11.*

VER,

Ex Theophylacto.

Deſcriptio CXXXV.

ΟἿσον δὲ τὸ διαβῆναι παραρρέον ὑδάτιον· ὡς ἡδὺ δὲ ὁ ζέφυρος ὑποκινῶν ἠρέμα τοὺς κλάδους, ποικίλαι δὲ καὶ ὀρνίθων ᾠδαὶ, καὶ ἀνθέων χροιαὶ, καὶ λειμῶνος θάμνοι· τὰ μὲν γεωργίας ἔργα, τὰ δὲ φύσεως δῶρα· πάντα εὐώδη· γῆς ὑγιαινούσης χυμοί· τὸ δὲ νυμφῶν ἄντρον οὐκ ἐπαινέσομαι· Θεοκρίτου γὰρ δεῖ·

LIcet præterlabentem riuulum tranſgredi: Quàm verò ſuauiter Zephyrus tacito ſtrepitu mouet ramos, ac frondes! Ad hæc variæ auiũ cantiones accedunt, florum colores, pratorum frutices, partim agricolationis opera, partim naturæ dona: omnia ſuauiſſimo odore fragrantia: terræ humores ſaluberrimi. Nympharum verò antrum non laudabo, requirit enim Theocritum.

Argumen

Argumentum iſtud copioſum eſt, & paſſim occurrit: prolixè Libanius id exequutus eſt in ἔαρος ἐκφράσει: triumphat quoque in eo genere Gregorius Nazianzenus: cuius ego deſcriptionem Latinè reddo libro decimo quarto.

R V S.

Ex eodem Theophylacto.

Deſcriptio C X X X V I.

Ὁ Κορύδων, εὐδαίμων ἀνήρ, καὶ τῆς τύχης φίλος, ὡς ἔοικεν. αἱ ἄμπελοι ταῖς βότρυσιν ἄχθονται· αἱ ἀχράδες βρίθουσι, καὶ τῶν τρυγώντων ὀρέγονται· αἱ ἐλαῖαι τῇ γῇ προσνενεύκασι, καὶ τῷ πλήθει τοὺς ἐγκαρπουμένους κλάδους βιάζονται· οἱ λειμῶνες κατακόμοι· ἡ ἅλως ταῖς γελοαῖς ἰσάμιλλος αὔλαξιν· ἀλλὰ καὶ τὸ γύναιον μετὰ τῶν ἄλλων εὐφραίνει τὸν ἄνδρα· τοσοῦτοι γὰρ παῖδες αὐτῷ, ὥστε καὶ Δαναὸν καὶ Αἴγυπτον ταῖς εὐτεκνίαις νικᾶν· ἄλλος μὲν γὰρ ἐστὶν ὑπομάζιος, ἄλλος τῆς γαλουχείας ἐπαύσατο· ἕτεροι δὲ ἕρπουσι μήπω τῆς ὀρθῆς βαδίσεως ἀπαρξάμενοι· ἔνιοι παρατραυλίζουσι, καὶ τοὺς ὀδόντας ἀμείβουσι· ἄλλοι τῆς ἀκμῆς ἐπιβαίνουσι, καὶ ἤδη παῖδες εἶναι κεκλήρωνται· σύριγγος δίκην αὐλῶν ἡ τῆς ἡλικίας αὐτῷ τάξις συντέτακται.

Corydon, homo beatus, & fortunæ amicus, vt apparet. Vites grauantur botris, pyri onuſtæ ſunt, & vindemiatores poſtulant; oliuæ ad terram inclinant, & præ multitudine ferentes ramos onerant: prata comis luxuriant; area paleis æqualis eſt ſulcis. Sed & vxorcula cum reliquis hominem oblectat; tot enim ſunt ei liberi, vt etiam Ægyptum & Danaüm, liberorum felicitate ſuperet: alius enim adhuc mammellis adhæret, alius iam lactere deſiit, cæteri repunt, qui nondum rectè gradi cœperunt: quidam balbutiunt, & dentes efferunt: reliqui ad vigorem ætatis accedunt, & iam adoleſcentiam grandiorem ſortiti ſunt: ad modum diſtinctionem tibiæ, ſeries ætatis eſt compoſita.

H Y E M S.

Ex eodem Theophylacto.

Deſcriptio C X X X V I I.

Ἀπῆλθε τὸ μετόπωρον, καὶ ὁ χειμὼν ἐπῆλθε τὴν γῆν. ἡ δὲ θάλαττα τὰς γαληναίας σπονδὰς διελύσατο, οἱ πλωτῆρες τοὺς λιμένας ὡς σωτῆρας ὄντας ἠσπάζοντο, καὶ ὁ γεωργὸς ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀλίαν κατέφυγε, καὶ ὁ μύρμηξ ἐν ταῖς λαγόσι τῆς γῆς, καὶ τοὺς πόνους εἶχεν εἰς ἱκανὴν ἐπιτήδειον.

Præteriit Autumnus, & iam hyems terræ ingruit; mare tranquillitatis fœdera rupit: nauigantes portus quaſi ſoſpitatores amplectuntur: & ruſticus ad focum confugit, & formica in cauernis terræ ſuis laboribus parto victu fruitur.

Digitized by Google

TEMPESTAS.

Legendus Curt.lib. 4. Val.lib. 1. cap. 8. Liuius, lib. 21. & 40. circa finem. D. Chryſoſt. epiſt. 1. ad Olympiadem Diaconiſſam, & cæteri. Diſertè quoque deſcripſit Maff.his verbis:

Deſcriptio CXXXVIII.

OCeani ſæuientis ventorúmque furentium ea præcipuè regna ſunt: in id ſpatium audaciùs quàm feliciùs ingreſſis Maio menſe Luſitanis: flammeus cometes, horribili ſpecie, in decimum vſque diem continenter apparuit: iámque variante ſæpiùs cœlo ac pelago, atræ ac ſordidæ nubes, ad Septentrionem conglobatæ, omnem in ſe flatum, quaſi reciprocando collegerant: mare languidum erat; inſidioſa tranquillitas: nautæ loco tum ignari ac tempeſtatum, ad auram vndique captandam, totos velorum expanderant ſinus, cùm ex iis quas dixi nubibus, vniuerſo repentè impetu ſeſe effundens aquilo, tranſuerſas quatuor naues, quarum ad contrahendum minùs aptè diſpoſita fuerant armamentaria, inſpectantibus cæteris, momẽto ita euertit, & obruit, vt è tanto hominum numero nemo prorſus euaſerit. In iis Barthol. Diazius, cuius ſuprà meminimus, rei nauticæ gloria in primis illuſtris, cùm è tot iam ac tantis periculis antea fuiſſet ereptus, miſerandum in modum interiit: ſaluti a iis fuere, vel demiſſæ raptim entẽnæ; vel, vbi id non licuit, vela ipſa vento diſrupta: eo tam horrendo ſpectaculo exanimati qui ſuperfuerant conſanguineos alij, alij caros amicóſque oculis fruſtra requirere: ad lacrymas & complorationem proni; vt quos in mœrorem ex interitu alieno ſui cuiúſque periculi metus obſtupefaceret. Quippe Borea pertinaciter flante, pelagus identidem intumeſcere, fluctus modò ad aſtra ferre, modò ad tartara pœne ima ſubſidere: Naues cum extremo ſalutis diſcrimine propemodum inter ſe collidi. Ad hæc atra caligo, & rudentium ſtridor, & diſſonæ voces varia & incerta iubentium, non oculorum modò, ſed etiam aurium vſum, abſtulerant: Quin & ſalum ipſum inter diu piceo, noctu igneo colore terrebat.

TERRÆ MOTVS.

Ammianus lib. 17. cap. 7.

Deſcriptio CXXXIX.

IIſdem diebus terræ motus horrendi per Macedoniam, Aſiamque, & Pontum; aſſiduis pulſibus oppida multa concuſſerunt, & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades; Bithyniæ, vrbium matris, cuius ruinarum euentum verè breuitérque abſoluam.

Primo lucis exortu ad diẽ nonum Cal. Septembr. concreti nubium globi nigrantium lætam paulo antè cœli ſpeciem confuderunt: & amãdato ſolis ſplendore, nec contigua vel oppoſita cernebãtur. Ita oculorũ obtutu perſtricto, humo inuolutus craſſæ caliginis ſqualor inſedit. Dein velut à numine ſummo fatales contorquente manubias, ventóque ab ipſis excitãte cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulſorum auditus eſt montium gemitus, & eliſi littoris fragor: hæcque ſequuti typhones, atque preſteres, cum horrifico

rifico tremore terrarum, ciuitatem & ſuburbana funditus euerterunt; & quoniam accliuitate colliū ædes pletæque vehebantur: aliæ ſuper alias concidebant, relanguentibus cunctis, ſonitu ruinarum immenſo. Interim clamoribus variis excelſa culmina reſultabant, queritantium coniugum, liberóſque & ſi quid neceſſitudinis arctè conſtringit.

Poſt horam denique ſecundam multo ante tertiam aër iam ſudus, & liquidus, latentes retexit funereas ſtrages. Nonnulli enim ſuper ruentium ruderum vi nimia conſtipati, ſub ipſis interiere ponderibus; quidā collo tenus aggeribus obruti cùm ſupereſſe poſſent, ſi qui iuuiſſent, auxiliorum inopia necabantur. Alij aliquorum extantium acuminibus fixi pendebant: vno ictu cæſi, complures: paulo ante homines nunc promiſcuæ ſtrages cadauerum cernebantur. Quoſdam domorum inclinata faſtigia intrinſecus ferebant, intactos, angore & inedia conſumendo.

Vide quoque Dionem, ſeu Xiphilinum in Traiano.

DILVVIVM.

Ex Baſilio Seleuciæ Oratione in Noëmum.

Deſcriptio CXL.

Ἄνωθεν οὐρανὸς χειμάῤῥους ἠκόντιζε, κάτωθεν ἤπειρος ἀβύσσους ἀνέπεμπε, καὶ πρὸς τὴν ὑδάτων φύσιν ἡ κτίσις ἐστοιχειοῦτο· οὐκ ἔτι ξηρᾶς καὶ θαλάττης διάκρισις, ἑνὶ ῥείθρῳ τὰ πάντα συνείχετο, οὐκέτι πηγαὶ, καὶ λίμναι, καὶ κρῆναι σὺν χάριτι ῥέουσαι, ἀλλ' ἀγρίοις πελάγεσι κατεποντίζοντο τὰ σύμπαντα· οὐ βλαστημάτων κάλλη, καὶ δένδρων ἄνθη, οὐ πόλεις, οὐ πεδιάδες, οὐχ αἱ τῶν ὀρέων κορυφαὶ, ἀλλὰ πάντα τοῖς κύμασιν ἐναυάγει, κοινῷ καλυπτόμενα τάφῳ· οἱ πολυάνθρωποι δῆμοι σὺν κακίᾳ τῆς γνώμης ἐκυβίστων ἐν μνήμασι· ἣν γὰρ ζῶντες ἐμόλυνον, ἀποθνήσκειν ἀπ' αὐτῆς οὐκ ἠξιοῦντο. οὕτω μὲν οὖν τῇ τοῦ κατακλυσμοῦ περιβληθέντες σαγήνῃ ἐν ταῖς τῶν κυμάτων πληγαῖς σφενδονούμενοι πρὸς ἐλεεινὸν θανάτου τρόπον ὑπεφέροντο, ταῖς ἀλλήλων συμφοραῖς τιμωρούμενοι· οἱ μὲν ἀθρόον χωσθέντες τοῖς ὕδασι, νεκροὶ ταχέως ἀπεδείκνυντο· οἱ δὲ ἐμπνέοντες, αἰσθήσει τοῦ πάθους μακρὸν ὑπεδέχοντο θάνατον· ἄλλοι δὲ καὶ πρὸς βραχὺ προσ-

Svpernè cœlum torrentes iaculabatur, infernè terra abyſſos relaxabat; & dum aquæ emergebant, ad aquas elementares creatæ res redigebantur. Nulla iam aridæ mariſque diſcretio, vnius flueuti aluco continebantur omnia; non iam ſcaturigines, & lacus, non fontes cum voluptate fluentes, ſed immanibus vndis demergebātur vniuerſa. Non germinum ſpecies & arborum flores, non vrbes, non planities vlla, non montium vertices, ſed omnia fluctus inter naufragium, communi operta ſepulchro: frequentiſſimæ gentes vnà cum animi improbitate volutabantur in monumentis: quæ enim viuentes ſe conſpurcauerant, ab ea morientes non merebātur abiungi. Ita diluuii ſagena comprehenſi, inter fluctuum vortices rotati, ac mutua calamitate puniri, miſerādo mortis genere ſurripiebantur: hi confeſtim aquis oblimati, confeſtim mortui videbantur: illi ſpirantes non ſine mali ſenſu longam excipiebant

καρτερήσαντες, μακροτέραν τοῦ θανάτου τὴν τιμωρίαν ἐπέμειναν. πόσοι πρὸς τὰς τῶν ὀρέων κορυφὰς ἀναδραμόντες, ἀκαίρῳ φυγῇ τὸν φόβον ἐξήλεγξαν! πόσοι πρὸς ταῖς τῶν φυτῶν ἀκρωρείαις ἀνέρποντες κατελαμβάνοντο, καθάπερ πτερῷ τῷ τάχει τοῦ ῥεύματος! ἐπέκειτο διώκων ὁ κατακλυσμὸς προσαναβαίνων τοῖς ὕψεσι κατόπιν ἔφερε τὰ σύμπαντα, ἕως ἅπαντας δήσας. ὁ αὐτὸς θάνατος ὁμοῦ καὶ τάφος ἐγίνετο. ἑρπετὰ τοῖς ἀνθρώποις νεκρωθέντα συνεπετόλαζε. ἄλογος φύσις μετὰ θανάτου τοῖς λογικοῖς συνείχετο· κύνες ἀνδράσιν ἑνὶ καλυπτόμενοι κύματι, καὶ πλησίον ἀλλήλων λοιπὸν περιδινούμενοι, κοινῇ τὸ ζῆν ἀπετίθεντο. Νῶε δὲ μόνος ἐν πανδήμῳ θανάτῳ ζωὴν ἐκαρποῦτο παράδοξον· καθάπερ τις κυβερνήτης ἐν μέσῳ τῷ σκάφει τοὺς τῆς πίστεως μεταχειριζόμενος οἴακας, καὶ τῷ κατακλυσμῷ πάντοθεν πολιορκούμενος, ἀνάλωτος ἔμενεν, ὁ τῆς κτίσεως λειψάνων ταμείας, ὁ φύλαξ τῶν τοῦ θεοῦ δημιουργημάτων ταχθείς, ὁ καθάπερ ἐν ἀκροπόλει τῇ κιβωτῷ σταδιεύσας, ὁ τῆς κτίσεως ναυαγούσης μόνος γαληνῶς διαπλεύσας, ὁ πίστει καὶ ξύλῳ τὸν κατακλυσμὸν βιασάμενος.

bant mortem: alij modico durantes tempore longius morte cruciamentum ſuſtinebant. Quàm multi montium capita incurſantes, intempeſtiua fuga trepidationem inutilem oſtenderunt! quàm frequentes, qui ad arborum vertices adrepſerant, comprehendebâtur rapidiſſimè vndis aduolitantibus! Inſtabat acerrimè diluuium ad alta quæque ductū, à tergo ferebat omnia, donec ſimul omnibus implicatis idem mors eſſet & tumulus: mortua cum hominibus reptilia ſummis aquis innabant. Rationis exſors conſórſque natura vna morte comprimebantur: canes cum hominibus iiſdem operti fluctibus, ac deinceps prope inuicem circumuoluti communiter vitam ponebāt. Noëmus verò ſolus per omnium gētium ſtragem vita fruebatur inopinata. Quemadmodū gubernator quiſpiam in nauis meditullio fidei tractans gubernacula & diluuio circumquaque obſeſſus, inconſumptus manebat; qui creaturarum ſeruabat reliquias, qui Dei creaturis cuſtos appoſitus erat, qui in arca velut arce ſtadium decurrebat, qui creatura naufragium faciente placidè ſolus enauigabat, qui fide & ligno diluuioni vim afferebat.

PARVVLVS IN AQVIS SVFFOCATVS.

Ex eodem authore in Moyſe.

Deſcriptio CXLI.

Καὶ ἦν δρᾶμα παράδοξον· τοῦ δημιουργοῦ μὲν ἔπλαττον χεῖρες, βασιλέως δὲ χεῖρες τοῖς ὕδασι τὴν πλάσιν ἀπήλειφον· καὶ πανταχοῦ τῶν ὠδίνων ἦσαν κατάσκοποι, καὶ ποταμὸς τῶν τικτομένων ἐχειροτονεῖτο δήμιος. νόμος ἐγράφετο, καὶ φάσις ηὐθύνετο, καὶ πρύσις ἐκρίνετο, ὠδῖνες κατεδικάζοντο, καὶ τόκος ἐδοκιμάζετο, καὶ φύσεως παρρησία ἐσύλητο. ἐλόχα δὲ ποταμὸς τὰ τικτόμενα, καὶ διεδέχετο τὰς τῶν μητέρων γαστέρας, ἡ τῶν ῥευμάτων γαστήρ. ἄρτι βρέφος ἐτίκτετο, καὶ μήπω τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας θεωμένων, πρὸς τὰς τοῦ ποταμοῦ ὠ-

ERâtque facinus perquā inſolēs. Quod Dei manus efformabant, regis manus aquis obliterabât. Vbiq; erāt geniture ſpeculatores, & fluuius natorū carnifex conſtituebatur. Lex ſeruabatur, & natura mulctabatur, & ſi qua periculi redēptio, iudicio erat obnoxia. Parituræ damnabantur, & partus explorabantur, naturæ quoq; libertas ſpoliabatur. Fluuius partum inſidiis excipiebat, & matris aluo fluminis alueus ſuccedebat. Fœtus recens editus, ac nondū ſolare iubar contuitus ad fluuij dolores trāſmit-

Digitized by Google

δίας ἐπέμπετο, πρᾶγμα πάντων ἐλεεινότατον· φονεὺς ὁμοῦ καὶ τάφος ὁ ποταμὸς τῶν τικτομένων ἐγίνετο, καὶ τόκος τῷ θανάτῳ σύγχρονος· ἀναίρεσις τῇ γεννήσει συνέτρεχε, καὶ μητέρες ἄχρι τῶν ὠδίνων ἐρχόμεναι, γενέσθαι μητέρες ἀπηύχοντο· ἀγνοίᾳ τοῦ τικτομένου στῆναι τὰς ὠδῖνας εὐχόμεναι, προλαβεῖν ἐπιθυμοῦσαι τῷ θανάτῳ τὸν τόκον, ἵνα μὴ τοῦ ποταμοῦ μητέρες ὑπάρξωσι· πένθος ἦν αὐταῖς πρὸ τοῦ τόκου τὸ τικτόμενον. καὶ γαστέρες ἄκαρποι μετὰ γόνον καὶ τόκον ηὑρίσκοντο· καὶ ὠδίνων τὰ βέλη δεχόμεναι, δεῖξαι τῶν πόνων τοὺς καρποὺς οὐκ ἠδύναντο· τὰς ὠδῖνας ὑπέμενον, καὶ τῶν ὠδίνων τὸν καρπὸν οὐκ ἐδέχοντο· ἄωροι βότρυες ἐτρυγῶντο τῆς φύσεως· τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεὸν φιλονεικία.

tebatur. Rem ſanè commiſeratione digniſſimam! infantium iugulator erat fluuius, pariter & ſepulchrum; ac genitus morti coæuus, ſtragéſque cum generatione concurrebat; quęque matres ad partionis vſque moleſtiam proceſſerant, genitrices fieri deprecabantur: quòd partum futurum ignorarent, ſtare ſuos dolores præoptantes, & mortem ante partum oppetere geſtientes, vt ne fluuio genuiſſe viderentur. Partus illis ante partum, luctum pariebat, & poſt conceptum partúmque ventres fructu priuati reperiebantur. Nec quæ in partura erant expertæ dolorum ſpicula, fructum commõſtrare poterant: pariẽdi moleſtiã ſufferebant, nec vllum ex doloribus fructum capiebant. Immaturi naturæ racemi vindemiabantur. Talis erat hominum cum Deo contentio.

TEMPLVM.

De vrbibus, templis, & ædibus dixi ſuperiori libro: Non erit tamen hîc abs re audire Egnatium de Veneziani templi ſtructura.

Deſcriptio CXLI.

TEmplum D. Marci, Venetiis, non tam magnitudine & vaſtitate ſua, quàm ornatu inſigne, & in primis auguſtum? ſi primùm ingrediare, crucis figuram præferre videtur: cuius anguli in altiſſimas conſurgunt turres, ac teſtudines: quarum faſtigia, vt reliqua templi facies, plumbeis tegulis adoperta, ad centum viginti ſtadia ex alto ad vrbem nauigantibus, inter eminentiſſima vrbis ædificia occurrant; ſuperbiſſimi ad id fornices, mira inter ſe arte coëuntes, totam molem fulciunt. Quicquid operis eſt à media templi parte, puriſſimo fulget auro, muſſino opere mirificè variegatum: in ipſo teſtudinum connexu Græcanici operis vetuſtiſſimæ imagines, mœſta quædam ac venerabili præſentia horrorem cum religione mixtum oculis ſpectantium inferunt; marmoreæ vndique tabulæ, ad pauimentum vſque ipſum, varij marmoris, occurrunt, tanto artificio ſibi ad inuicem compoſitæ, vt eædem inter ſe ſimiles videri poſſint. Sedilia circum eadem marmorea. Pauimentum vermiculato opere marmoreis fruſtis diſtinctum. Columnæ complures Parij lapidis, vel Thapſici, aut Numidici, cũ duplici ſuggeſtu marmoreo. Cautum decreto publico fuerat, vt quicquid egregij operis Veneti, ipſi nauigãtes quocunque terrarum ambirent, id ipſum Venetias deferrent. Veſtibuli aurei fornices, trecentis & amplius fulciuntur columnis, magnitudine & colorum varietate conſpicui; intercolumnia, & quicquid in area ipſa operis eſt cum ipſo pauimento, marmoreis tabulis pro tectorio renidet; veſtibuli partem ſuperiorem, equi

Digitized by Google

quatuor ænei diuerſo ſtatu varióq; exornant; templi ſupercilium ſenis ſeſe pinnaculis explicat: quorum ſingula in tabernaculi ſpeciem ſurrecta ſingulas habent ex candido lapide ſtatuas; nudi genij, aliáq, ſplendidiſſimi aſpectus ſimulachra, ſuo quæque ſtatu operibus inſerta, miro quodam modo ipſam pinnarum exornát intercapedinem. Extructum ferunt ſub Sebaſt. Ziano Duce, ab architecto Conſtantinopolitano.

DOMVS.

Ex Apuleio.

Deſcriptio CXLII.

IAmque ſufficienti recreata ſomno, placidiore ſurgit animo: videt lucum proceris & vaſtis arboribus conſitũ, videt fontem vitreo latice perlucidum: Medio luci meditullio, propè fõtis adlapſum, domus regia eſt, ædificata non humanis ſed diuinis manibus, ac artibus. Iam ſcies ab introitu primo Dei cuiuſpiam luculentum & amœnum te videre diuerſorium. Nam ſumma laquearia citro & ebore curioſè cauata, ſubeunt aureæ columnæ: parietes omnes argenteo cælamine conteguntur: beſtiis, & id genus pecudibus occurrentibus ob os introeuntium. Mirus protſus magnæ artis homo, imò ſemideus, qui magnæ artis ſubtilitate tantum effigiauit argentum: Enimuerò pauimenta ipſa lapide pretioſo cæſim diminuto in varia picturæ genera diſcriminantur vehementer: Iam cæteræ partes longè latéque diſpoſitæ domus, ſine pretio pretioſæ, totíque parietes ſolidati maſſis aureis ſplendore proprio coruſcant, vt diem ſuum ſibi domus faciat, licèt ſôle nitente: ſic cubilia, ſic porticus, ſic ipſæ valuæ fulgurant. Nec ſecus opes cæteræ maieſtati domus reſpondent; vt equidem illud rectè videatur ad conuerſationem humanam magno Ioui fabricatum cœleſte palatium.

NAVIS.

Ex Luciano.

Deſcriptio CXLIII.

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν λόγων, ἡλίκη ναῦς; εἴκοσι καὶ ἑκατὸν πήχεων, ἔλεγεν ὁ ναυπηγὸς, τὸ μῆκος· εὖρος δὲ ὑπὲρ τὸ τέταρτον μάλιστα τούτου, καὶ ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ἐς τὴν πυθμένα ἡ βαθύτατον κατὰ τὸν ἄντλον, ἐννέα πρὸς τοῖς εἴκοσι· τὰ δὲ ἄλλα ἡλίκος μὲν ἱστός, ὅσην δὲ ἀνέχει τὴν κεραίαν; οἵῳ δὲ προτόνῳ κέχρηται; ὡς δὲ ἡ πρύμνα μὲν ἐπανέστηκεν ἠρέμα καμπύλη χρυσοῦν χηνίσκον ἐπικειμένη· καταντικρὺ δὲ, ἀνάλογον ἡ πρῷρα ὑπερβέβηκεν ἐς τὸ πρόσω ἀπομη-

SEd interea dum ſermones ſerimus, quanta nauis hæc? centum & viginti cubitos in longitudinem porrecta: latitudine autem ſupra quartam maximè partem menſuræ huius patens: tum à ſummis foris, ad ſummum vſque, quo profundiſſima eſt, eo loci videlicet, quo ſentina defluit, nouem & viginti cubitos alta. Præterea autem quantus malus, quantámque ſuſtinet antennam, quanto autem rudente vtitur? vt autem ipſa quidem puppis paulatim aſſurgit inflexa, atque aureum anſerculum ſupernè habens, impoſitum: è regione verò æqua proportione prora prominet, in anteriorem partem longè por-

κυνο

κυνομένη, τὴν ἐπώνυμον τῆς νηὸς θεὸν ἔχουσα, τὴν Ἶσιν ἑκατέρωθεν.

Ὁ μὲν γὰρ ἄλλος κόσμος, αἱ γραφαὶ καὶ τοῦ ἱστίου τὸ πράσινον πυραυγὲς, καὶ πρὸ τούτων αἱ ἄγκυραι, καὶ στροφεῖα, καὶ περιαγωγεῖς, καὶ αἱ κατὰ τὴν πρύμναν οἰκήσεις θαυμάσια πάντα μοὶ ἔδοξε· καὶ τὸ τῶν ναυτῶν πλῆθος στρατοπέδῳ ἄν τις εἰκάσειεν· ἐλέγετο δὲ καὶ τοσοῦτον ἄγειν σῖτον ὡς ἱκανὸν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐνιαύσιον πρὸς τροφήν.

recta, cognominem naui Deam Iſidem videlicet; vtrimque additam habens.

Nam cætera quidem ornamenta, vti picturæ, & veli flammeus ille atque praſinus color, & ante hæc, anchoræ quoque, & vertendi circumagendique inſtrumẽta, & habitationes illæ poſt puppim, omnia admitatione digna viſa mihi ſunt. Iam & nautarum multitudo, cũ exercitu comparari poſſet; dicebatur autem tantum frumenti numerum portare, quantus in annuum victum ſufficere omnibus in Attica poſſet.

SCYPHVS.

Ex Turſelino.

Deſcriptio CXLIV.

HENRICVS III. cùm Lauretanam Virginem, publicis implicitus negotiis, viſere ac muneribus colere ipſe non poſſet; Luſitanum vnum ex proceribus Galliæ ſuo loco ad eam deſtinauit, cum regali munere, anno M. D. LXXXIV. Donum votiuum, Scyphus egregius erat. Virgini, vt virilem Regi regnóque ſtirpem impetraret, munus, & materia & opere maximè inſigne, Scyphus ipſe, ex gemma excauata: lapidem Lazuli vocant hodie, (vt quibusdam placet) Sapphirum appellabant: Hæc gemma eximia magnitudine eſt, & aureis internitet venis. Operculum Scyphi cryſtallinum tornatile, quod auro circunclusum clariſſimæ gemmæ diſtinguunt. Porro in ſummo operculo Angelus aureus Gallici regni inſigne Lilium adamantinum ſuſtinet manu. Conſtat quippe lilium ex tribus adamantibus mira arte alligatis. Scyphi pes ſmaragdinus auro obducitur, atque ſubſternitur, circa, gemmis eximiis & vnionibus adornatus: in ipſa ſmaragdini pedis ſolea, quam auream eſſe diximus, doni author, & cauſa literis inciſa.

SCLOPVS.

Ex Maffæo.

Deſcriptio CXLV.

NOndum apparuerunt gentibus iis nouæ ſubtilitatis, & operis admirandi baliſtæ, oblõgum in tubum, & æqualiter teretem, ex ære fuſili figuratæ quæ non funibus aut neruis intentæ ſingula mittunt ſpicula; ſed inexcogitata priſcis ratione: ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos, cũ incremento multiplici rapiendos, certo primum nitrati ac ſulphurei pulueris modulo temperatæ; dein inſertos ore patente ferreos ex arte globos, catenaſque & alia obturamenta, fulminũ inſtar flammis eluctantibus, cum horrendo fragore contorquent.

Digitized by Google

VENATIO.

Philoſtrat. in amoribus.

Deſcriptio XCLVI.

Μηδὲ ὁ λαγωὸς ἡμᾶς ἐκεινοσὶ διαφευγέτω. συνθηράσωμεν δὲ αὐτὸν τοῖς ἔρωσι. τοῦτο τὸ θηρίον ὑποκαθήμενον ταῖς μηλέαις, καὶ σιτούμενον, τὰ πίπτοντα καταλεῖπον, διαθηρῶσιν οὗτοι, καὶ ταράττουσιν· ὁ μὲν, κρότῳ χειρῶν, ὁ δὲ κεκραγώς, ὁ δὲ, ἀνασείων τὴν χλαμύδα· καὶ οἱ μὲν ὑπερπέτονται τοῦ θηρίου καταβοῶντες· οἱ δὲ, μεθέπουσιν αὐτὸ πεζῇ κατ' ἴχνος· ὁ δ' ὡς ἐπιρρίψων ἑαυτὸν ὥρμησε, καὶ τὸ θηρίον ἄλλῃ μετετράπετο, ὁ δὲ ἐπιβουλεύει τῷ σκέλει τοῦ λαγωοῦ. τὸν δὲ, καὶ διωλίσθησεν ἤδη ἔχοντα· γελῶσιν οὖν, καὶ καταπεπτώκασιν ὁ μὲν εἰς πλευράν, ὁ δὲ, πρηνής· οἱ δὲ, ὕπτιοι πάντες, ἐν τοῖς τῆς διαμαρτίας σχήμασι τοξεύει δὲ οὐδεὶς, ἀλλὰ πειρῶνται αὐτὸν ἑλεῖν ζῶντα, ἱερεῖον τῇ Ἀφροδίτῃ ἥδιστον.

NE lepus quidem ille nos fugiat, ſed eundem venemur, vna cum cupidinibus. Hăc ferâ ſub malis ſedentem, quæ poma cædua partim edit partim ſemeia relinquit; amores venantur. Hic quidem manuum plauſu, ille verò clamitans, tertius chlamydem concutiens; & alij ſuperuolant leporem, clamoribus inceſſentes: alij verò ipſum per veſtigia inſequũtur. Hic autem quo impetu ſe ipſum immiſſurus inuit? ſed fera aliò eſt conuerſa. At hic leporis cruri inſidiatur: huius verò è manibus lapſus eſt. itaque rident, & ipſi ceciderunt, hic quidem in latus, hic verò pronus. Hi omnes ſupini, errorem vario indicante habitu: nullus autem ſagittas in eum mittit, ſed viuum capere conantur, Veneri ſuauiſſimam hoſtium.

PRÆLIVM.

Ex variis Poëtarum Græcorum, & hiſtoricorum ſenſibus, maximè verò Libanij, qui in ἐκφράσει πεζομαχίας id prolixè deſcribit.

Deſcriptio CXLVII.

IN lato patentique campo inſtruitur acies. ſtant in procinctu milites, ex hac parte glomerari inter ſe pedites, pes pedi, vir viro, clypeus denique clypeo conſertus adhæret. Ex illa alarum vice explicantur equites, criſtarum vmbris opacati, ære ferróque cataphracti, vnus eſt omnium ardor, ſcintillant oculi, ſpirat in vultu furor Martius, fiduciæque permixtus horror, virtutem quaſi ſubditis ſtimulis incitat: hinniunt interim equi, volitant ſigna, fulgent gladij, concinunt litui; clangunt tubæ, & immani quodam ſtrepitu tympana perſonant. Iam congreſſus, iam pugna, etiam puluerus nubes, variique diſcurſus; iamque tormentorum flammæ, & fragores miſſilium que globulorum cõcitatæ grandines: mox colliſæ inter ſe in modum roſtratarum nauium acies: trudunt, truduntur, feriunt, cædunt, viciſſimque feriuntur, & cæduntur: alternis veluti fluctibus reciprocatæ: ſequuntur inde varia, quæ ſolent fortunæ ludibria, cædes multiplices, deuictorum fuga, clades nunc ſingulorum, nunc vniuerſorum: eques pedéſque confuſi armati, inermes, integri, debiles impliciti, equi ſuffoſſi, in cruore lapſantes, trunca capita, ſucciſi poplites, ſpirantia cadauera, morientium gemitus, inſultantium clamores: atque

Digitized by Google

atque inter hanc rerum faciem flumen exundans ſanguinis.

NAVMACHIA BRVTI cum Maſſilienſibus. Cæſar, lib. 1. de bello Ciuili.

Deſcriptio CXLVIII.

DVm hęc ad Ilerdam geruntur, Maſſilienſes vſi L. Domitij cōſilio, naues longas expediunt, numero XVII. quarum erāt XI. tectæ. Multa his minora nauigia addunt, vt ipſa multitudine noſtra claſſis terreatur, magnum numerum ſagittariorum, magnum Albicorum imponit; atque hos præmiis pollicitationibúſque incitat. Certas ſibi depoſcit naues Domitius, atque has colonis paſtoribúſque quos ſecum adduxerat, cōplet. Sic, omnibus rebus inſtructa claſſe, magna fiducia ad noſtras naues procedunt: quibus præerat D. Brutus: hæ ad inſulam, quæ eſt contra Maſſiliam, ſtationes obtinebant. Erat multo inferior numero nauium Brutus, ſed delectos ex omnibus legionibus fortiſſimos viros anteſignanos, centuriones Cæſar & claſſi attribuerat, qui ſibi id muneris depopoſcerant: ij manus ferreas, atque harpagones parauerant, magnóque numero pilorum, tragularum, reliquorúmque telorum, ſe inſtruxerāt; ita cognito hoſtium aduentu, ſuas naues ex portu educunt, cum Maſſilienſibus confligunt. Pugnatum vtrimque eſt fortiſſimè atque acerrimè: neque multum Albici noſtris virtute cedebant, homines aſperi & montani, exercitati in armis: atque ij modò digreſſi à Maſſilienſibus recentem eorum pollicitationem animis continebant; paſtoréſque indomiti ſpe libertatis excitati, ſub oculis domini ſuam probare operā ſtudebant. Ipſi Maſſilienſes & celeritate nauium, & ſcientia gubernatorum confiſi, noſtros eludebant, impetúsque eorum excipiebant, & quoad licebat, latiore ſpatio, producta longius acie, circumuenire noſtros, aut pluribus nauibus adoriri ſingulas aut remos tranſcurrentes detergere, vt poſſent, cōtendebant: cùm propiùs erat neceſſariò ventum, ab ſcientia gubernatorum atque artificij, ad virtutem montanorum confugiebant. Noſtri quòd minus exercitatis remigibus minúſque peritis gubernatoribus vtebantur, qui repente ex onerariis nauibus erāt producti, neque dū etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate & tarditate nauium impediebantur. Factæ enim ſubitò ex humida materia, non eūdem vsū celeritatis habebant. Itaque dum locus cominus pugnandi daretur, æquo animo ſingulas binis nauibus obiiciebant, atque iniecta manu ferrea, & retenta vtráque naue, diuerſi pugnabant, atque in hoſtium naues tranſcendebant; & magno numero Albicorum & paſtorum interfecto, partem nauium deprimunt, nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt.

DAVIDIS ET GOLIATH MONOMACHIA. Ex Baſilio Seleuciæ.

Deſcriptio CXLIX.

ΚΑὶ δὴ παρῆν ὁ Γολιάθ, πολὺς μὲν τὴν ῥώμην, βαρὺς δὲ τὴν θέαν, μέγα πνέων, καὶ βαίνων ἰσάμιλλα, μεγάλλα φθεγγόμενος, καὶ τῇ θέᾳ τὸν φθόγγον πιστούμενος· ὃς δίκην ὄρους φαινόμενος, πρὸ τοῦ

AC iam præſens aderat Goliath, ingens robore, grauis aſpectu, immane ſpirans, neque inceſſu diſpari altum vociferans, & vociferationem aſpectu comprobans. Qui cùm

συμβολῆς φυγάδας τῆς μάχης τοὺς πολεμοῦντας εἰργάζετο· ἀσπίδι καὶ θώρακι, καὶ περικεφαλαίᾳ λαμπόμενος, δόρατι χρώμενος ἀναλόγῳ τοῦ σώματος· τοσοῦτον νικῶντι τῶν δοράτων τὰ μέτρα, ὅσον φέρων τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως τοὺς ὅρους ὑπερηκόντιζεν· ἐν κύκλῳ τὸ τῶν ἀλλοφύλων στήσας στρατόπεδον, τοὺς τῶν Ἰσραὴλ ἀρίστους προσεκαλεῖτο πρὸς μονομαχίαν, ἆθλον εἶναι τῷ νικῶντι τῆς νίκης τὴν τῶν ἡττηθέντων δουλείαν ἐπαγγελλόμενος· φοβερὸς μὲν ὁρώμενος, φθεγγόμενος δὲ φοβερώτερος καὶ φόβῳ φόβον περιφέρων διάδοχον· ὁ Σαοὺλ ἐν θορύβῳ, ὁ Ἰσραὴλ ἐν δουλείας ἐλπίδι, ὁ φόβος ἐχάλινε τὴν δύναμιν, ἡ θέα τοὺς ὡπλισμένους ἀφώριζεν, ἀπειλαὶ τὴν ψυχὴν προκατέπληττον, ἔπιπτον ἄνδρες πρὸ τῶν σωμάτων τῷ φρονήματι· ὡς δὲ τὸ πᾶν ἠλέγχετο στράτευμα, καὶ ὁ Σαοὺλ ἐν κινδύνῳ, τότε προάγει πρὸς μέσον τὸν ἑαυτῆς στρατιώτην ἡ Χάρις, τοῖς ἔργοις δεικνῦσα τὸν ἀληθῶς βασιλεύοντα· καὶ ἁρπάζει τῆς μάχης τὴν πρόκλησιν ὁ Δαυΐδ, καὶ προθεραπεύει λόγῳ τὴν ψυχὴν Σαοὺλ τιτρωμένην· ὁ δὲ δύσελπις ὢν ἀπιστεῖν μὲν ἤθελε, πιστεύειν δὲ ἠναγκάζετο· νικώμενος δὲ φόβῳ, τοὺς ὑπὸ τῆς ἡλικίας προεβάλλετο λόγους·
„Οὐ μὴ δυνήσῃ πορευθῆναι πρὸς τὸν ἀλλόφυλον, πολεμῆσαι πρὸς αὐτόν, ὅτι σὺ παιδάριον εἶ, καὶ αὐτὸς ἀνήρ ἐστι πολεμιστὴς ἐκ νεότητος αὐτοῦ. Ἠγνόει δὲ ἄρα ὅτι τὸν φόβον δεικνὺς, τὴν νίκην ἐθαύμασεν, ἀλλ' οὐκ ἀπέτρεψε λόγοις, ὃν ἡ Χάρις καθώπλιζε. Πορεύσομαι μὲν, φησὶ, καὶ πατάξω αὐτὸν, καὶ ἀφαλῶ σήμερον ὄνειδος ἐξ Ἰσραήλ· διότι τίς ἐστιν ὁ ἀπερίτμητος οὗτος, ὃς ὠνείδισε παράταξιν θεοῦ ζῶντος; οἷς ἀποτρέπεις νόμοις, βασιλεῦ, τούτοις πλέον πρὸς τὴν μάχην παρώξυνας. οὗτος μὲν γὰρ πολεμιστὴς, ἐγὼ δὲ πολέμων ἄπειρος· διὰ τοῦτο θαρρῶ, ὅτι μὴ χερσὶν ἐμαῖς, ἀλλὰ Χάριτι παρατάττομαι· θεὸς ὀνειδίζετο καὶ τίς οὐ πρὸς μάχην ὡπλίζετο;

cùm inſtar montis extaret, hoſtem ante conflictum cogebat pugnam detrectare; ſcuto, lorica, galea reſplendens: qua vtebatur haſta, erat pro modo corporis; tantóque haſtæ communis modum ſuperabat, quanto ſupra humanæ naturæ terminos ille ſe offerebat. Alienigenarum exercitu in orbem & ſtationem compoſito, Iſraëlitarum optimos ad ſingulare certamen euocabat, victorum ſeruitute in præmium victori promiſſa. Terribilis aſpectu; at voce terribilior, terrorem terrore geminabat, latéque ſpargebat. Saül interim in tumultu erat, Iſraël in expectatione ſeruitij: terror ipſe vires refrænabat, hoſtilis aſpectus Iſraëlitas vel armatos de ſtatione deturbabat, minæ intempeſtiuæ animos percellebant, antè viri mente quàm corpore conſternebantur. Cùm autem nullus è toto exercitu probaretur ſatis, eſſetque in periculo Saül, tunc militem ſuum producit in medium Gratia, verè Regem factis declarans, dum pugnæ prouocationem Dauid ad ſe rapit, & oratione conſauciatum Saulis animum præſanat. Qui cùm ægrè induceretur in ſpem, credere renuiſſet, niſi ad id neceſſitate compulſus fuiſſet. Terrore victus, ætatis excuſationem prætexebat, *Non vales reſiſtere Philiſtæo illi,* 1. Reg.
nec pugnare aduerſus eum; quia puer 17.
es, hic autem vir bellator eſt ab adoleſcentia ſua. Ignorabat quòd terrore præmonſtrato victoriam admirabiliorem faceret. Sed quem obarmabat Gratia, à pugna non auertit Saulis oratione, *Nunc vadã,* 1. Reg.
inquit, & percutiam eum, & auferam 17.
opprobrium de populo: Quoniam quis eſt hic incircumciſus, qui auſus eſt maledicere exercitui Dei viuentis? Qua ratione à propoſito certamine conatus auertere acriùs, ô rex, ad pugnam exacuiſti. Hic quidem bellator, ego verò belli inexpertus: quæ res animos mihi facit: neque enim viribus meis fretus, ſed Gratiæ, in aciem prodeo. Deo contumelia dicitur: ecquis in pugnam non armatur?

αὐτὸν ἔχω τὸν ὑβριζόμενον, σύμμαχον, αὐτὴν τοῦ πολεμίου τὴν βλάσφημον γλῶτταν ἔχω τῆς νίκης ἐνέχυρον· σώματι καὶ θώρακι πέποιθεν, ἐγὼ δὲ ἀθανάτῳ σκέπῃ τειχίζομαι· ἀσπίδα προβάλλεται, πόσῳ μᾶλλον ὁ θυρεὸν τὸν οὐράνιον προβαλλόμενος· οὐ φοβοῦμαι πολέμιον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πολεμούμενον· χεῖρα κοινῶ τῷ παραταττομένῳ δεσπότῃ· ὄργανον ἔσομαι μάχης ὁρώμενον τῷ ἀοράτως τοξεύοντι· ἀσθενὴς ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' ἰσχυρὸς ὁ παραταττόμενος· μειράκιον ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' αἰώνιος ὁ μαχόμενος· ποιμὴν ὁ φαινόμενος, ἀλλ' ὁ ποιητὴς τοῦ παντὸς ὁ μεταποιούμενος καθωπλισμένον· ἀρκεῖ μοι πρὸς νίκην ἡ πίστις· πείθεται μόλις τοῖς ῥήμασιν ὁ Σαοὺλ, καὶ τὸν φόβον χαλάσας, τοῖς οἰκείοις ὅπλοις τὸν Δαυὶδ θωρακίζει, καὶ τὴν βασιλικὴν τοῦ πολέμου στολὴν ἀποδὺς, τῷ Δαυὶδ περιτίθησι, καὶ τέως μετὰ τῶν ὅπλων, ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ Δαυὶδ βασιλείαν· ἄκων ὁ Σαοὺλ τῷ τῆς Χάριτος ὑπηρέτει βουλήματι, καὶ συναποδύεται τῇ στολῇ τὴν ἀξίαν, κοσμῶν ὅπλοις ὃν ἡ Χάρις προλαβοῦσα κεκόσμηκεν· ἀλλ' ὁ μὲν Δαυὶδ πολεμικῶς ὁμοῦ καὶ βασιλικῶς ἐκεκόσμητο· δείκνυσι δὲ Θεὸς, ὡς Θεοῦ συμπολεμοῦντος ὅπλων οὐ χρεία· ἀποδύεται τοίνυν τὰ ὅπλα ὡς ἐμπόδια νίκης· παραιτεῖται τὸν θώρακα, ῥίπτει τὴν περικεφαλαίαν, ἀποτίθεται τὴν ἀσπίδα, ἐλευθεροῖ τὴν χεῖρα τοῦ δόρατος, τὴν τοῦ πολέμου στολὴν ἀποσείεται, στολῇ ποιμενικῇ καὶ ῥάβδῳ καὶ πήρᾳ θωρακίζεται, μεθ' ὧν αὐτὸν ἡ Χάρις πρὸς βασιλείαν ἐχειροτόνησε, μονονουχὶ πρὸς αὐτὸν λεγούσης τῆς Χάριτος, Οὐ χρεία σοι τοιούτων ὅπλων, μεριζομένων τῆς νίκης τὴν εὔκλειαν· ἐμὸν ἔστω καὶ σὸν, ὦ Δαυὶδ, τὸ κατόρθωμα· μὴ τὴν δόξαν τῆς νίκης ἑλκύσῃ τῶν ὅπλων ἡ δύναμις· ποιμήν μοι φαίνου μαχόμενος, μὴ γινέσθω τῶν ὅπλων τὸ τρόπαιον, ἀλλὰ Χάριτος. τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ Δαυὶδ ἀπορρήτως στρατηγούμενος μετὰ τοιούτου σχήματος πρὸς τὸν τῶν ἀλλοφύλων κατεπείγετο πρόμαχον· ἐπὶ τούτοις ὁ Γολιὰθ ὁρῶν μειράκιον πολεμεῖν προθυμούμενον, ὀφθαλμῶν κάλλος, παρειῶν ἄνθος, καὶ σχῆμα πολέμων ἀλλότριον

Ipſum Deum cõtumelia laceſſitum in auxiliis numero: maledicam illam inimici linguam, victoriæ pignus teneo. Corpore præfidens eſt & thorace; ego verò immortali defenſione munior: ſcutum obiectat; verùm hoſtem à Deo oppugnatum non metuo ego, cui cœlum pro clypeo eſt; cum eo manus conſero, cui res cum Deo: Deo inſtrumẽtum ero viſibile, qui inuiſibilia iacit tela. Dauid imbecillus eſt; ſed fortis, qui mihi præſto eſt in acie: Dauid puer; ſed æternus, qui præliatur: paſtor apparet, ſed fecit vniuerſum, qui me reficit armatum. Satis mihi eſt ad victoriam fides. Oratione perſuadetur Saul, & remiſſo timore propriis armis Dauidem loricat, regióque belli ornamento exuto Dauidem circũdat, ſimúlque ipſe Dauidi regiam publicitus adſcribit poteſtatem. Imprudens Saul diuinæ Gratiæ decreto obſecundabat, & cùm ornaret armis, quem antè ornarat Gratia, ornamẽta dignitatis exuebat. Verumenimuero cùm Dauid regiè iuxta ac bellicè eſſet armatus, declarat Deus, vt nihil opus ſit armis, Deo bellum adiuuante. Quare arma tanquam victoriæ impedimenta Dauid exuit, recuſat thoracem, galeá abiicit, ſcutum deponit, manum haſta liberat, bel icam ſtolam excutit, ſtola paſtoritia & virga ac pera obarmatur; quibus cum rebus ad regnum promouit Gratia. Quaſi hæc ad eum loqueretur; Nihil tibi eiuſmodi opus armis quæ partem gloriæ bellicæ ſibi arrogent; communicetur inter nos belli decus: Ne victoriæ gloriam ad ſe trahat armorum potentia: Videam te paſtoris habitu depręliantẽ; Gratiæ, non armis, tropæum aſcribatur. Hoc arcano verborũ tenore Dauid actus, in bellum cum tali habitu in alienigenarum fertur propugnatorem. Deinde Goliath videns puerum pugnæ incenſum amore, oculorum elegantiam, genarum florem, & alienum à belli ſtudiis ſchema,

ἐξι

ἐξεχύθη πρὸς γέλωτα παιδιὰν τὴν παράταξιν τὴν θέαν ἡγούμενος· οὐ γὰρ εἶχε πίστεως ὀφθαλμὸν, ἵνα τὸν ἀόρατον θεωρήσειε σύμμαχον· καὶ δὴ τοῖς δαίμοσιν ἐπαιρόμενος λόγοις κατέπληττε, τὰς τῶν κυνῶν γαστέρας τάφον αὐτῷ ποιήσειν ἐπαγγελλόμενος· ἀντετίθει τοῖς λόγοις ὁ Δαυὶδ κηρύττων τὸν σύμμαχον, δεικνὺς ἐκείνῳ τὸν οὐρανόθεν ἀντίπαλον, προφητεύων τὴν νίκην, καὶ νικητὴν μαρτυρούμενος· εὐγνώμων οἰκέτης πρὸ τοῦ ἔργου, τὸν τοῦ ἔργου καρπὸν τῷ δεσπότῃ προσφέρων· Σὺ γὰρ ἔρχῃ, φησὶ, πρός με ἐν ῥομφαίᾳ καὶ δόρατι, καὶ ἐν ἀσπίδι· ἐγὼ δὲ ἔρχομαι πρὸς σὲ ἐν ὀνόματι κυρίου σαβαὼθ θεοῦ παντοκράτορος Ἰσραήλ. Σὺ μὲν εὐτελὲς ὁρᾷς, ὦ πολεμιστὰ, τὸ φαινόμενον, καὶ οἷς ὁρᾷς τὰς τῆς μάχης ἐλπίδας μετρεῖς· ἐγὼ δὲ σοι θεὸν ἀντιτάττω πολέμιον· γνώσῃ θεοῦ δεξιὰν ἐξ ἀφανοῦς ἀριστεύουσαν· οὐ ταῖς ἐμαῖς ταύταις χερσὶν, ἀλλὰ ταῖς τοῦ θεοῦ καθοπλίζομαι, καὶ σοῦ μετὰ τῆς ζωῆς τὴν κεφαλὴν ἀφαιρήσομαι· δεῖ γὰρ σε μηδὲ ἃ μετὰ θάνατον ὑπομενεῖς ἀγνοεῖν· ἐπάξω σοι τιμωρίαν μακροτέραν θανάτου· ᾧ γὰρ πιστεύω τὴν νίκην, τούτῳ καὶ τῆς νίκης προλέγω τὸν τρόπον. ὢ φιλοθέων ῥημάτων, καὶ πρὸ τῆς νίκης νενικηκότων· ἡ μὲν οὖν γλῶττα περὶ πίστεως ἐφιλοσόφει πρὸς ἄπιστον, ἡ δὲ χεὶρ τὴν σφενδόνην ηὐτρέπιζε, τοῖς ἀγῶσιν ὑπηρετοῦσαν τῆς πίστεως· ὁ μὲν οὖν λίθος ἐπέμπετο, τὸ δὲ κράνος ἐῤῥήγνυτο, ἡ δὲ κεφαλὴ τὴν πληγὴν ἐπεδέχετο, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος ἔφευγε καὶ νεκρὸς ἔῤῥιπτο Γολιὰθ, ἐν ὀξύτητι τοῦ πάθους κλαπεὶς τοῦ θανάτου τὴν αἴσθησιν· ἔῤῥιπτο τῶν ἀλλοφύλων ὁ πύργος. τοῦτο λάφυρον πίστεως, τρόπαιον χάριτος τῆς ἄνωθεν συμμαχίας τὸ γνώρισμα, βλασφημίας ὁ ἔλεγχος, στήλη νεκρωθείσης θρασύτητος.

in riſum effuſus eſt, ſpectaculum ludicram ducens armaturam huiuſcemodi. Carebat enim oculo fidei quo auxiliatorem inconſpicuum cerneret: ac certè dæmonum opera factus elatior, ſuperbiloquentia perterrefaciebat, canúmque ventres pro ſepulchro promittebat. Cui verborum faſtui Dauid auxiliatorem, quē promulgabat opponebat: oſtentans illi de cœlo aduerſarium, prædicens victoriam, ac victorem conteſtatus. Gratus ſeruus, qui vel ante operam operæ fructum offert domino, *Tu venis, dixit Dauid, ad me, cum gladio, & haſta, & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Iſraël.* Tu quidem contemptim intueris, ô bellator, quod ob oculos eſt; & rebus quas vides, pugnæ ſpes metiris: ego verò Deum tibi aduerſarium oppono. Cognoſces Deum cæca dextera proſperè bellantem. Non hiſce meis manibus ſed diuinis obarmatus ſum, tibique cum vita caput adimam. Neque enim te ignorare par eſt, quæ poſt mortē ſuſtinebis; infligam tibi pœnam morte diuturniorē. Quo enim Deo credo victoriam meam fore, eius ope victoriæ prædico modum. O plenas amoris diuini voces, vel ante victoriam potitas victoria! lingua de fide cum incredulo diſputabat; manus autem fundam in vſum certaminis pro fide ſuſcepti optabat. Miſſo igitur lapide galea rumpebatur, plagam caput admittebat, & anima de corpore fugiebat, fatique celeritate ſenſu mortis caruit: ſternitur mortuus Goliath, ſternitur alienigenatum turris. Hoc fidei ſpolium eſt trophæum Gratiæ auxilij cæleſtis indicium, blaſphemiæ coercitio, columna index extinctæ audaciæ.

DIREPTIO VRBIS.

Ex Ammiano, lib. 31.

Deſcriptio CL.

TVnc erat ſpectare cum gemitu, facta dictu viſúque prædira, attonitas metu fœminas flagris increpantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis, antequā prodirent in lucem impia tolerantibus multa. Implicitos aliò matribus paruulos & puberum audire lamēta: puellarúmque nobilium, quarum

ſtringebat

ſtringebat fera captiuitas manus. Póſtque adulta virginitas, caſtitáſq; nuptarum, ore affecto flens vltima ducebatur: mox profanandum pudorem optans morte (licèt cruciabili) præuenire: inter quæ, cùm belluæ ritu traheretur ingenuus, paulo antè diues, & liber, de te, fortuna, vt inclementi, querebatur, & cæca, quę eum puncto temporis breuioris extortum, & dulcedine charitatum, domóque extorrem, quam conceſſiſſe vidit in cinerem, & ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſeruiturum ſub verberibus, & tormentis, crudo deuouiſti victori.

SCENICI LVDI.

Ex D. Cypriano, epiſt. 2. lib. 1.

Deſcriptio CL.

COnuerte hinc vultus ad diuerſa ſpectaculi, non minùs pœnitenda contagia: in theatris quoque conſpicies, quod tibi, & dolori ſit, & pudori.

Cothurnus eſt tragicus priſca facinora carmine recenſere: de parricidiis, & inceſtis horror antiquus, expreſſa ad imaginē veritatis actione replicatur, ne ſæculis tranſeuntibus exoleſcat quod aliquando commiſſum eſt; admonetur omnis ætas, auditu fieri poſſe quod factum eſt: nunquam æui ſenſo delicta moriuntur: nunquam temporibus crimen obruitur; nunquam ſcelus obliuione ſepelitur: ex. mpla fiunt, quæ eſſe iā facinora deſtiterunt; tum delectat in mimis, turpitudinū magiſterio; vel quid domi geſſerit recognoſcere, vel quid gerere poſſit, audire. Adulterium diſcitur, dum videtur; & lenocinante ad vitia publicæ authoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona proceſſerat, impudica de ſpectaculo reuertitur. Adhuc deinde morum quanta labes. quæ probrorum fomenta. quæ alimenta vitiorum, hiſtrionicis geſtibus inquinari? videre contra fœdus iúſque naſcendi, patientiam inceſtæ turpitudinis elaboratam? Euirantur mares, honor omnis & vigor ſexus, eneruati corporis dedecore mollitur: plúſque illic placet, quiſquis virum in fœminam magis fregerit: in laudem creſcit ex crimine; & peritior, quo turpior iudicatur. Spectatur hic, proh nefas! & libenter. Quid non poſſit ſuadere, qui talis eſt? mouet ſenſus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem: Nec deeſt probri blandientis authoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat: exprimūt impudicam Venerem, adulterum Martem, Iouem illum ſuum, non magis regno quàm vitiis principem, in terrenos amores cum ipſis ſuis fulminibus ardentem; Nunc in plumas oloris albeſcere, nunc aureo imbre defluere: nunc in pubeſcentium puerorum raptus, miniſtris auibus proſilire: Quære nunc an poſſit eſſe, qui ſpectat, integer, vel pudicus.

SALTATORES.

Maffæus, lib. 1.

Deſcriptio CLI.

NAires autem, penes quos totius rei militaris eſt cura, vt ſeptimum circiter ætatis annum attigēre, teneri corpuſculi neruis diu multúmque diſtentis, laxatíſque compagibus, adhibita frequenti vnctione ſeſamini olei per aliptas peritiſſimos, ad agilitatem pene incredibilem perducuntur: Itaque velut exoſſes artus, omnem in partem arbitratu ſuo torquere ac flectere, ſaltus retrorſum æquè atque in aduerſum edere longiſſimos, & in lucta varios nexus pariter implicare, atque explicare condiſcunt.

CONVIVIA, ET LVXVS.

Apuleius, lib. 6. Metam.

Deſcriptio CLII.

Vide quæ habet D. Ambr. l. de Elia, & ieiunio, c. 13.

NEc mora cùm cœna nuptialis affluens exhibetur, accumbebat ſummum torum maritus, Pſychen gremio ſuo complexus; ſic & cum ſua Iunone iupiter, ac per ordinem deinde tori, Dei. Tunc poculum nectaris, quod vinum Deorum eſt, Ioui quidem ſuus pocillator ille ruſticus puer: cæteris verò Liber miniſtrabat: Vulcanus cœnam coquebat. Horæ roſis & floribus purpurabant omnia. Gratiæ ſpargebant halſama; Muſæ quoque canora perſonabant. Apollo cantauit ad citharam, Venus ſuaui muſicæ ſuperingreſſa formoſa ſaltauit: cùm Muſæ quidem chorum canerent, tibias inflaret Satyrus, & Paniſcus ad fiſtulam diceret.

ITEM.

Expreſſum ex variis Græcorum & Latinorum ſenſibus.

NOn conuiuium dixiſſes, ſed amphitheatrum quoddam voluptatum, in quod omnes ſenſuum cupiditates de palma decertaturæ conuenerant. Primùm quidem ad oculi laſciuientis delicias, compoſita cœnatio quidquid auri, argenti, & margaritarum vſquam fuit, partim in vaſis, partim in ſimulachris, partim etiam in parietum ornamentis expendiſſe videbatur; qui licèt tori auro ac gemmis collucerent, & parietum ſplendori pauimentorum reſponderet nitor, nihil tamen laqueari fuit admirabilius; quippe in lucentis globi teſtudinem ad cœli ſpeciem fornicatum, noctes diéſque mouebatur, varias identidem micantium ſyderum formas, & cœleſtia ſimulachra, non ſine magna admiratione referens: & ne quid perfuſis hac delectatione oculis vacarent nares, arcanis exinde fiſtulis emiſſa balſama, conuiuas gratiſſimo omnium ſpectaculo reſpergebant. Ad aurium oblectationem tres chori compoſiti fuerunt, quorum vnus Nympharum fuit, alter Apollinis, & Muſarum; tales enim ſibi vultus pueri ſymphoniaci ſumpſerunt: Tertius ex auiculis conſtabat, quæ ſtatis legibus quaſi iuſſæ mellitiſſimos temperabant cantus.

Suæ quidem & tactui voluptates fuerũt: ſed guſtui primas omnes deferebant. Is enim vt expleretur, bellum cœlo, terris & mari, ad internecionem vſque fuerat indictum, vt ex omnibus elementorum ſpoliis vna menſa conſurgeret. Itaque duo lectiſſima auium, ſeptem verò piſciũ, millia ordine alphabetico per vices, in vno cõuiuio ſunt allata; inter quæ prodigioſa patina, nouo genere luxutiæ conſecrata; in qua Scarorum iecinora, Phaſianorum & Pauonum cerebella, linguæ Phœnicopterorum, Murenarum lactes, à Carpathio vſque, fretóque Hiſpaniæ, per nauarchos & triremes petitarum.

Additæ proh nefas! aues humani ſermonis dociles, vt inter cætera ciborum portenta imitatio hominis manderetur. Aurei prætereà panes, atque aurea obſonia, & ingens vis margaritarum aceto ſubacta delicatiſſimis pulmentis aſpergebatur, ne quid ad luxus nepotinos deeſſe videretur. Miniſtrabant pueri, & virgines, ex omni pulchritudine delecti, pro Diis Deabúſque ornati: interdum etiam menſæ arcanis rotulis incitatæ ſuopte nutu ad manus epulãtium accedere, ad aliquod deinde tempus ſubſiſtere, mox dilabi, atque diffluere videbantur. Additi erant pincernæ aurei, & cryſtallini, quorum alij myrrhatum vinum, alij calidam, alij etiam frigidam temperabant. Inter hæc ſpectacula ſedebant omnes conuiuæ coronati, marcidi, ebrij,

ebrij, non tam vino quàm deliciis.

PANCARPIA VENATIO.

Deſcriptio CLIII.

Vide Calphurnij verſus. Hic niueos lepores. & non ſine cornibus vros, &c.

NEc mora totus circus variis arboribus conſitus in ſpeciem viridiſſimi nemoris viſus eſt: Concluſi deinde varij belluarum, partim ferarũ, partim etiam cicurum greges, quos in id muneris vndique cõquiſitos munificẽtia ſolers aſſuerat. Mox direptioni cõdictus dies; qui vbi primùm illuxit omnium votis expetitus, venatores, partim pedites, latis armati venabulis, partim etiã equites, omnes numeroſo canũ agmine ſtipati, præſto ſunt: ſpes quoque potiundæ prædæ, nonnullas è mulieribus viragines, & ephebos militariter armatos effuderat. Intenti omnes ſignum expectabant, cùm inſano clãgore tubæ perſonuerũt: ad hunc ſonũ inſtat rapidiſſimi fluminis effuſi in ſyluam inuolãt: varia tum oboritur certaminis ſpecies; quippe cum pernicibus curſu, dolo cum aſtutis, ferro cum robuſtis, ad internecionem vſque variè dimicatur. Hinc cerui fugaces per abrupta nemoris concitatiſſimis pedibus feruntur, illinc lepores acerrimam canum vim fugitantes ſexcẽtos flexus & mæandros implicãt. Hinc animoſi leones, non viribus defecti, ſed multitudine obruti, inter cruẽta venabula generoſas animas excutiunt. Illinc apri rapido furore præcipites induũt ferrum: & ſi quando, vt ſæpè fit, dominantur feræ, cruẽtos mortalium artus, aut incurſantes obterunt, aut rabidis faucibus inſultantes dilacerãt; Parte alia trahuntur cicures minori diſpendio, ſed inter ipſas trahentium manus mẽbratim diſcerptæ euaneſcunt. Cæſis belluis rapina conuertitur in arbores, quæ radicitus euulſæ à valẽtiſſimis brachiis exportantur: hîc quæ frondens ſylua fuerat, campus eſt permixtus hominum & ferarum cadaueribus, & cruentis arborum ſtragibus oppletus.

LVCTA:

Philoſtrat. in amoribus.

Deſcriptio CLIV.

Λέξω καὶ τὴν πάλην· καὶ γὰρ τοῦτο ἐκλιπαρεῖς. ὁ μὲν ᾕρηκε τὸν ἀντίπαλον, περιπτὰς αὐτῷ κατὰ τῶν νώτων, καὶ εἰς πνῖγμα ἀπολαμβάνει, καὶ καταδεῖ τοῖς σκέλεσιν· ὁ δὲ, οὔτι ἀπαγορεύει, καὶ ὀρθὸς ἐπανίσαται, καὶ διαλύει τὴν χεῖρα, ὑφ' ἧς ἄγχεται, στρεβλώσας ἕνα τῶν δακτύλων· μεθ' ὃν, οὐκέτι οἱ λοιποὶ ἔχουσιν, οὐδέ εἰσιν ἐν τῷ ἀπερείξ· ἀλγεῖ δὲ στρεβλούμενος, καὶ κατεσθίει τοῦ παλαιστοῦ τὸ οὖς· ὅθεν δυσχεραίνουσιν οἱ θεώμενοι τῶν ἐρώτων, ὡς ἀδικοῦντι, καὶ θεταλαίοντι, καὶ μήλοις αὐτὸν καταλιθοῦσι.

Dicam luctam, quando & hoc deprecaris. Hic quidẽ aduerſarium ſuperauit, & in eius dorſum inuolans arripit, vt ſuffocet, iámque cruribus illaqueat. Hic verò, neque deficit, & rectus aſſurgit, manúmque, qua angitur, diſſoluitur, vnũ de digitis reflectens, poſt quem nõ ampliùs reliqui tenaciter continent. Dolet enim contortus, & luctatoris aurem mordet. Vnde ſpectantes indignantur cupidines, quòd & iniquè, & præter luctantium morem faciat, pomiſque ipſum appetunt.

Digitized by Google

TRIVMPHVS.
Curtius, lib. 9.

Deſcriptio CLV.

IGitur (vt ſuprà dictum eſt) æmulatus Patris Liberi, non gloriam ſolùm, quam ex illis gẽtibus deportauerat, ſed etiam famam, ſiue ille triũphus fuit ab eo primùm inſtitutus, ſiue bacchantium luſus, ſtatuit imitari, animo ſuper humanũ faſtigium elato. Vicos per quos iter erat, floribus, coroniſque ſterni iubet: Liminibus ædium, crateras vino repletos, & alia eximiæ magnitudinis vaſa colligi: Vehicula deinde cõſtrata, vt plures capere milites poſſent, tabernaculorum in modũ ornari, alia cãdidis velis, alia veſte pretioſa. Primi ibant amici, & cohors redimita floribus, coroniſque. Alibi tubicinum cantus, alibi lyræ ſonus audiebatur. Item in vehiculis pro copia cuiúſque adornatis comeſſabundus exercitus, armis, quæ maximè decora erant, circumpendentibus, ipſum conuiuáſque currus vehebat, crateris aureis, eiuſdémque materiæ ingentibus poculis prægrauis. Hoc modo per dies ſeptem bacchabundum agmen inceſſit.

Romanorum triumphos, quia prolixiùs deſcripti ab hiſtoricis, & cuique noti, lubens omitto.

Finis Libri Vndecimi.

DE

Digitized by Google

DE ELOQVENTIA CIVILI.

QVÆ DELIBERATIVUM ET Iudiciale genus complectitur,

LIBER DVODECIMVS.

PRÆFATIO.

ELOQVENTIA ciuilis illa quidem, rudis adhuc, & impolita, magnam habet commendationem antiquitatis: ſi quidem cum ipſis hominum cœtibus habuit initium, qui non niſi beneficio ſermonis inter ſe coaluerunt. Vbi primum veſtigium ſocietatis extitit, ibi dominari cœpit oratio, quæ mortalium incultam barbariem paulatim ad manſuetioris vitæ iura legéſque traduxit. Tanti autem fecere veteres in hac ciuili vita dicendi rationem, vt hoc vnum ad regendos inflectendóſque animos præſidium vel maximum arbitrarentur; cuius ope deſtituti Principes, ſe concionum fluctibus obiicere prorſus verebantur. Itaque Moyſes ille ſanctiſſimus, in ſacris, licèt antea cœleſtibus prodigiis eſſet confirmatus, formidat tamen legationem à Deo impoſitam, quòd non ſibi videretur eloquens, nec acquieſcit, priuſquam audiat: *Aaron frater tuus Leuites, ſcio quòd eloquens ſit: Ecce ipſe egreditur in occurſum tuum. Ipſe loquetur pro te ad populum, & erit os tuum.* Ita his quoque ſermonis humani communibus adminiculis vti diuina maieſtas voluit, vt ſuam gentem duriſſimæ virtutis laboribus oppreſſam, primùm liberaret, deinde inter vaſtas ſolitudines errantem conſolaretur, mox etiam ſacrarum legum cultu perpoliret.

Ciuilis eloquētia antiquitas, & neceſſitas

Moyſes cur legationem formidet

Exod. 4. Aaron eloquens.

At poſtquam apud Hebræos conſtituta fuit reſpublica, celebratæ ſunt *Portæ*, in quibus conciones, & iudicia exercebantur: ex quo fit vt nonnunquā pro ipſis magiſtratibus ſumantur: nec ſine ratione, *Portas mortis*, ad pſalmum 9. pro iniquis Iudicibus accepit Remigius. Glorioſū igitur fuit in porta dicere, cōcionem auidis auribus inſtantē detinere,

Porta Hebræorum.

Iob. 38. 17. Sap. 16. Iſa. 35.

VENATIO.

Philoſtrat. in amoribus.

Deſcriptio XCLVI.

Μηδὲ ὁ λαγωὸς ἡμᾶς ἐκεῖνος διαφευγέτω. συνθηράσωμεν δὲ αὐτὸν τοῖς ἔρωσι τοῦτο τὸ θηρίον ὑποκαθήμενον ταῖς μηλέαις, καὶ σιτούμενον, τὰ πίπτοντα καταλείπει, διαθηρῶσιν οὗτοι, καὶ ταρόττουσιν ὁ μὲν, κρότῳ χειρῶν, ὁ δὲ κεκραγώς, ὁ δὲ, ἀνασείων τὴν χλαμύδα· καὶ οἱ μὲν ὑπερπέτονται τοῦ θηρίου καταβοῶντες· οἱ δὲ, μεθέπουσιν αὐτὸ πεζῇ κατ᾽ ἴχνος· ὁ δ᾽ ὡς ἐπιρρίψων ἑαυτὸν, ὥρμησε, καὶ τὸ θηρίον ἄλλῃ μετετράπετο, ὁ δὲ ἐπιβουλεύει τῷ σκέλει τοῦ λαγῶ. τὸν δὲ, καὶ διωλίσθησεν ἠρηκότα· γελῶσιν οὖν, καὶ καταπεπτώκασιν ὁ μὲν εἰς πλευράν, ὁ δὲ, πρηνής· οἱ δὲ, ὕπτιοι πάντες ἐν τοῖς τῆς διαμαρτίας σχήμασι τοξεύει δὲ οὐδείς, ἀλλὰ πειρῶνται αὐτὸν ἑλεῖν ζῶντα, ἱερεῖον τῇ Ἀφροδίτῃ ἥδιστον.

NE lepus quidem ille nos fugiat, ſed eundem venemur, vna cum cupidinibus. Hac fera ſub malis ſedentem, quæ poma cædida partim edit partim ſemeſa relinquit; amores venantur. Hic quidem manuum plauſu, ille verò clamitans, tertius chlamydem concutiens; & alij ſuperuolant leporem, clamoribus inceſſentes: alij verò ipſum per veſtigia inſequûtur. Hic autem quo impetu ſe ipſum immiſſurus ruit? ſed fera aliò eſt conuerſa. At hic leporis cruri inſidiatur: huius verò è manibus lapſus eſt, itaque rident, & ipſi ceciderunt, hic quidem in latus, hic verò pronus. Hi omnes ſupini, errorem vario indicante habitu: nullus autem ſagittas in eum mittit, ſed viuum capere conantur, Veneri ſuauiſſimam hoſtium.

PRÆLIVM.

Ex variis Poëtarum Græcorum, & hiſtoricorum ſenſibus, maximè verò Libanij, qui in ἐκφράσει πεζομαχίας id prolixè deſcribit.

Deſcriptio CXLVII.

IN lato patentique campo inſtruitur acies, ſtant in procinctu milites, ex hac parte glomerati inter ſe pedites, pes pedi, vir viro, clypeus denique clypeo conſertus adhæret. Ex illa alarum vice explicantur equites, criſtarum vmbris opacati, ære ferróque cataphracti, vnus eſt omnium ardor, ſcintillant oculi, ſpirat in vultu furor Martius, fiduciæque permixtus horror, virtutem quaſi ſubditis ſtimulis incitat: hinniunt interim equi, volitant ſigna, fulgent gladij, concinunt litui; clangunt tubæ, & immani quodam ſtrepitu tympana perſonant. Iam congreſſus, iam pugna, etiam pulueris nubes, variique diſcurſus; iámque tormentorum flammæ, & fragores, milliúmque globulorum cōcitatæ grandines: mox colliſæ inter ſe in modum roſtratarum nauium acies: trudunt, truduntur, feriunt, cædunt, viciſſimque feriuntur, & cæduntur: alternis veluti fluctibus reciprocatæ: ſequuntur inde varia, quæ ſolent fortunæ ludibria, cædes multiplices, deuictorum fuga, clades nunc ſingulorum, nunc vniuerſorum: eques pedeſque confuſi, armati, inermes, integri, debiles implicitis, equi ſuffoſſi, in cruore lapſantes, trunca capita, ſuccisi poplites, ſpirantia cadauera, morientium gemitus, inſultantium clamores:

atque

Digitized by Google

atque inter hanc rerum faciem flumen exundans ſanguinis.

NAVMACHIA BRVTI cum Maſſilienſibus. Cæſar, lib. 1. de bello Ciuili.

Deſcriptio CXLVIII.

DVm hæc ad Ilerdam geruntur, Maſſilienſes vſi L. Domitij cõſilio, naues longas expediunt, numero XVII. quarum erãt XI. tectæ. Multa his minora nauigia addunt, vt ipſa multitudine noſtra claſſis terreatur, magnum numerum ſagittariorum, magnum Albicorum imponit; atque hos præmiis pollicitationibúſque incitat. Certas ſibi depoſcit naues Domitius, atque has colonis paſtoribúſque quos ſecum adduxerat cõplet. Sic, omnibus rebus inſtructa claſſe, magna fiducia ad noſtras naues procedunt: quibus præerat D. Brutus: hæ ad inſulam, quæ eſt contra Maſſiliam, ſtationes obtinebant. Erat multo inferior numero nauium Brutus, ſed delectos ex omnibus legionibus fortiſſimos viros anteſignanos, centuriones Cæſar & claſſi attribuerat, qui ſibi id muneris depopoſcerant: ij manus ferreas, atque harpagones parauerant, magnóque numero pilorum, tragularum, reliquorúmque telorum, ſe inſtruxerãt; ita cognito hoſtium aduentu, ſuas naues ex portu educunt, cum Maſſilienſibus confligunt. Pugnatum vtrimq; eſt fortiſſimè atque acerrimè: neque multum Albici noſtris virtute cedebant, homines aſperi & montani, exercitati in armis: atque ij modò digreſſi à Maſſilienſibus recentem eorum pollicitationem animis continebant; paſtoréſque indomiti ſpe libertatis excitati, ſub oculis domini ſuam probare operã ſtudebant. Ipſi Maſſilienſes & celeritate nauium, & ſcientia gubernatorum confiſi, noſtros eludebant, impetúſque eorum excipiebant, & quoad licebat, latiore ſpatio, producta longius acie, circumuenire noſtros, aut pluribus nauibus adoriri ſingulas aut remos tranſcurrentes detergere, vt poſſent, cõtendebant: cùm propiùs erat neceſſariò ventum, ab ſcientia gubernatorum atque artificij, ad virtutem montanorum confugiebant. Noſtri quòd minus exercitatis remigibus minúſque peritis gubernatoribus vtebantur, qui repẽte ex onerariis nauibus erãt producti, neque dũ etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate & tarditate nauium impediebantur. Factæ enim ſubitò ex humida materia, non eũdem vſũ celeritatis habebant. Itaque dum locus cominus pugnandi daretur, æquo animo ſingulas binis nauibus obiiciebant, atque iniectã manu ferrea, & retenta vtráque naue, diuerſi pugnabant, atque in hoſtium naues tranſcendebant; & magno numero Albicorum & paſtorum interfecto, partem nauium deprimunt, nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt.

DAVIDIS ET GOLIATH MONOMACHIA. Ex Baſilio Seleuciæ.

Deſcriptio CXLIX.

Καὶ δὴ παρῆν ὁ Γολιάθ, πολὺς γὰρ τὴν ῥώμην, βαρὺς δὲ τὴν θέαν, μέγα πνέων. καὶ βαίνων ἰσόμιλλα, μεγάλα φθεγγόμενος, καὶ τῇ θέᾳ τὸν φθόγγον πιστούμενος· ὃς δίκην ὄρους φαινόμενος, πρὸ τοῦ

AC iam præſens aderat Goliath, ingens robore, grauis aſpectu, immane ſpirans, neque inceſſu diſpari altum vociferans, & vociferationem aſpectu comprobans. Qui

συμβολῆς φυγάδας τῆς μάχης τοὺς πολεμοῦντας εἰργάζετο· ἀσπίδι καὶ θώρακι, καὶ περικεφαλαίᾳ λαμπόμενος, δόρατι χρώμενος ἀναλόγῳ τοῦ σώματος· τοσοῦτον νικῶντι τῶν δοράτων τὰ μέτρα, ὅσον φέρων τῆς ἀνθρώπων φύσεως τοὺς ὅρους ὑπερηκόντιζεν· ἐν κύκλῳ τὸ τῶν ἀλλοφύλων στήσας στρατόπεδον, τοὺς τῶν Ἰσραὴλ ἀρίστους προσεκαλεῖτο πρὸς μονομαχίαν, ἆθλον εἶναι τῷ νικῶντι τῆς νίκης τὴν τῶν ἡττηθέντων δουλείαν ἐπαγγελλόμενος· φοβερὸς μὲν ὁρώμενος, φθεγγόμενος δὲ φοβερώτερος καὶ φόβῳ φόβον περιφέρων διάδοχον· ὁ Σαοὺλ ἐν θορύβῳ, ὁ Ἰσραὴλ ἐν δουλείας ἐλπίδι, ὁ φόβος ἐχαλίνου τὴν δύναμιν, ἡ θέα τοὺς ὡπλισμένους ἀφώπλιζεν· αἱ ἀπειλαὶ τὴν ψυχὴν προκατέπληττον, ἔπιπτον ἄνδρες πρὸ τῶν σωμάτων τῷ φρονήματι· ὡς δὲ τὸ πᾶν ἠλέγχετο στράτευμα, καὶ ὁ Σαοὺλ ἐν κινδύνῳ, τότε προάγει πρὸς μέσον τὸν ἑαυτῆς στρατιώτην ἡ Χάρις, τοῖς ἔργοις δεικνῦσα τὸν ἀληθῶς βασιλεύοντα· καὶ ἁρπάζει τῆς μάχης τὴν πρόκλησιν ὁ Δαυΐδ, καὶ προθεραπεύει λόγῳ τὴν ψυχὴν Σαοὺλ τετρωμένην· ὁ δὲ δύσελπις ὢν ἀπιστεῖν μὲν ἤθελε, πιστεύειν δὲ ἠναγκάζετο· νικώμενος δὲ φόβῳ, τοὺς ὑπὸ τῆς ἡλικίας προεβάλλετο λόγους· „Οὐ μὴ δυνήσῃ πορευθῆναι πρὸς τὸν ἀλλόφυλον, πολεμῆσαι πρὸς αὐτὸν, ὅτι σὺ παιδάριον εἶ, καὶ αὐτὸς ἀνὴρ ἐστὶ πολεμιστὴς ἐκ νεότητος αὐτοῦ· ἠγνόει δὲ ἄρα ὅτι τὸν φόβον δεικνὺς, τὴν νίκην ἐθαύμασεν, ἀλλ' ὃν ἀπέτρεπε λόγοις, ὃν ἡ Χάρις καθώπλιζε. Πορεύσομαι μὲν, φησὶ, καὶ πατάξω αὐτὸν, καὶ ἀφελῶ σήμερον ὄνειδος ἐξ Ἰσραήλ· διότι τίς ἐστιν ὁ ἀπερίτμητος οὗτος, ὃς ὠνείδισε παράταξιν θεοῦ ζῶντος, οἷς ἀποτρέπεις νόμοις, βασιλεῦ, τούτοις πλέον πρὸς τὴν μάχην παρώξυνας· οὗτος μὲν γὰρ πολεμιστὴς, ἐγὼ δὲ πολέμων ἄπειρος· διὰ τοῦτο θαρρῶ, ὅτι μὴ χερσὶν ἐμαῖς, ἀλλὰ Χάριτι παρατάττομαι· θεὸς ὀνειδίζετο καὶ τίς οὐ πρὸς μάχην ὁπλίζετο;

cùm inſtar montis extaret, hoſtem ante conflictum cogebat pugnam detrectate; ſcuto, lorica, galea reſplendens: qua vtebatur haſta, erat pro modo corporis; tantóque haſtæ communis modum ſuperabat, quanto ſupra humanæ naturæ terminos ille ſe efferebat. Alienigenarum exercitu in orbem & ſtationem compoſito, Iſraëlitarum optimos ad ſingulare certamen euocabat, victorum ſeruitute in præmium victori promiſſa. Terribilis aſpectu; at voce terribilior, terrorem terrore geminabat, latéque ſpargebat. Saül interim in tumultu erat, Iſraël in expectatione ſeruitij: terror ipſe vires refrænabat, hoſtilis aſpectus Iſraëlitas vel armatos de ſtatione deturbabat, minæ intempeſtiuæ animos percellebant, antè viri mente quàm corpore conſternebantur. Cùm autem nullus è toto exercitu probaretur ſatis, eſſetque in periculo Saül, tunc militem ſuum producit in medium Gratia, verè Regem factis declarans, dum pugnæ prouocationem Dauid ad ſe rapit, & oratione conſauciatum Saulis animum præſanat. Qui cùm ægrè induceretur in ſpem, credere renuiſſet, niſi ad id neceſſitate compulſus fuiſſet. Terrore victus, ætatis excuſationem prætexebat, *Non vales reſiſtere Philiſtæo illi,* 1. Reg.
nec pugnare aduerſus eum; quia puer 17.
es, hic autem vir bellator eſt ab adoleſcentia ſua. Ignorabat quòd terrore præmonſtrato victoriam admirabiliorem faceret. Sed quem obarmabat Gratia, à pugna non auertit Saulis oratione, *Nunc vadã,* 1. Reg.
inquit, & percutiam eum, & auferam 17.
opprobrium de populo: Quoniam quis eſt hic incircumciſus, qui auſus eſt maledicere exercitui Dei viuentis? Qua ratione à propoſito certamine conatus auertere acriùs, ô rex, ad pugnam exacuiſti. Hic quidem bellator, ego verò belli inexpertus: quæ res animos mihi facit: neque enim viribus meis fretus, ſed Gratiæ, in aciem prodeo. Deo contumelia dicitur: ecquis in pugnam non armatur?

Digitized by Google

αὐτὸν ἔχω τὸν ὑβριζόμενον, σύμμαχον, αὐτοῦ τοῦ πολεμίου τὴν βλάσφημον γλῶτταν ἔχω τῆς νίκης ἐνέχυρον. σώματι καὶ θώρακι πέποιθεν, ἐγὼ δὲ ἀθανάτῳ σκέπῃ τειχίζομαι· ἀσπίδα προβάλλεται, πόσῳ μᾶλλον ὁ θυρεὸν τὸν οὐρανὸν προβαλλόμενος· οὐ φοβοῦμαι πολέμιον ὑπὸ τοῦ θεοῦ πολεμούμενον· χεῖρα κιχρῶ τῷ παραταττομένῳ δεσπότῃ· ὄργανον ἔσομαι μάχης ὁρώμενον τῷ ἀοράτως τοξεύοντι· ἀσθενὴς ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' ἰσχυρὸς ὁ παραταττόμενος· μειράκιον ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' αἰώνιος ὁ μαχόμενος· ποιμὴν ὁ φαινόμενος, ἀλλ' ὁ ποιητὴς τοῦ παντὸς ὁ μεταποιούμενος καθωπλισμένον· ἀρκεῖ μοι πρὸς νίκην ἡ πίστις· πείθεται μόλις τοῖς ῥήμασιν ὁ Σαοὺλ, καὶ τὸν φόβον χαλάσας, τοῖς οἰκείοις ὅπλοις τὸν Δαυὶδ θωρακίζει, καὶ τὴν βασιλικὴν τοῦ πολέμου στολὴν ἀποδὺς, τῷ Δαυὶδ περιτίθησι, καὶ τέως μετὰ τῶν ὅπλων, ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ Δαυὶδ βασιλείαν· ἄκων ὁ Σαοὺλ τῷ τῆς χάριτος ὑπηρέτει βουλήματι, καὶ συναποδύεται τῇ στολῇ τὴν ἀξίαν, κοσμῶν ὅπλοις ὃν ἡ χάρις προλαβοῦσα κεκόσμηκεν· ἀλλ' ὁ μὲν Δαυὶδ πολεμικῶς ὁμοῦ καὶ βασιλικῶς ἐκεκόσμητο· δείκνυσι δὲ θεὸς, ὡς θεοῦ συμπολεμοῦντος ὅπλων οὐ χρεία· ἀποδύεται τοίνυν τὰ ὅπλα ὡς ἐμπόδια νίκης· παραιτεῖται τὸν θώρακα, ῥίπτει τὴν περικεφαλαίαν, ἀποτίθεται τὴν ἀσπίδα, ἐλευθεροῖ τὴν χεῖρα τοῦ δόρατος. τὴν τοῦ πολέμου στολὴν ἀποσείεται, στολῇ ποιμενικῇ καὶ ῥάβδῳ καὶ πήρᾳ θωρακίζεται, μεθ' ὧν αὐτὸν ἡ χάρις πρὸς βασιλείαν ἐχειροτόνησε, μονονουχὶ πρὸς αὐτὸν λεγούσης τῆς χάριτος. Οὐ χρεία σοι τοιούτων ὅπλων, μεριζομένων, τῆς νίκης τὴν εὔκλειαν· ἐμὸν ἔστω, καὶ σὸν, ὦ Δαυὶδ, τὸ κατόρθωμα· μὴ τὴν δόξαν τῆς νίκης ἑλκύσῃ τῶν ὅπλων ἡ δύναμις· ποιμήν μοι φαίνου μαχόμενος, μὴ γραφέσθω τῶν ὅπλων τὸ τρόπαιον, ἀλλὰ χάριτος· τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ Δαυὶδ ἀπορρήτως στρατηγούμενος μετὰ τοιούτου σχήματος πρὸς τὸν τῶν ἀλλοφύλων κατηπείγετο πρόμαχον· ἐπὶ τούτοις ὁ Γολιὰθ ὁρῶν μειράκιον πολεμεῖν προθυμούμενον, ὀφθαλμῶν κάλλος, παρειῶν ἄνθος, καὶ σχῆμα πολέμων ἀλλότριον

Ipſum Deum cõtumelia laceſſitum in auxiliis numero; maledicam illam inimici linguam, victoriæ pignus teneo. Corpore præfidens eſt & thorace; ego verò immortali defenſione munior: ſcutum obiectat; verùm hoſtem à Deo oppugnatum non metuo ego, cui cœlum pro clypeo eſt; cum eo manus conſero, cui res cum Deo: Deo inſtrumẽtum ero viſibile, qui inuiſibilia iacit tela. Dauid imbecillus eſt; ſed fortis, qui mihi præſto eſt in acie: Dauid puer; ſed æternus, qui præliatur: paſtor apparet, ſed fecit vniuerſum, qui me reficit armatum. Satis mihi eſt ad victoriam fides. Oratione perſuadetur Saul, & remiſſo timore propriis armis Dauidem loricat, regióque belli ornamento exuto Dauidem circũdat, ſimúlque ipſe Dauidi regiam publicitus adſcribit poteſtatem. Imprudens Saul diuinæ Gratiæ decreto obſecundabat, & cùm ornaret armis, quem antè ornarat Gratia, ornamẽta dignitatis exuebat. Verumenimuero cùm Dauid regiè iuxta ac bellicè eſſet armatus, declarat Deus, vt nihil opus ſit armis, Deo bellum adiuuante. Quare arma tanquam victoriæ impedimenta Dauid exuit, recuſat thoracem, galeã abiicit, ſcutum deponit, manum haſta liberat, bel icam ſtolam excutit, ſtola paſtoritia & virga ac pera obarmatur; quibus eum rebus ad regnum promouit Gratia. Quaſi hæc ad eum loqueretur; Nihil tibi eiuſmodi opus armis quæ partem gloriæ bellicæ ſibi arrogent; communicetur inter nos belli decus: Ne victoriæ gloriam ad ſe trahat armorum potentia: Videam te paſtoris habitu depręliantẽ; Gratiæ, non armis, tropæum aſcribatur. Hoc arcano verborũ tenore Dauid actus, in bellum cum tali habitu in alienigenarum fertur propugnatorem. Deinde Goliath videns puerum pugnæ incenſum amore, oculorum elegantiam, genarum florem, & alienum à belli ſtudiis ſchema,

ἰξι

ἐξεχύθη πρὸς γέλωτα παιδείαν τὴν παράταξιν τῆς θείας ἡγούμενος· οὐ γὰρ εἶχε πίστεως ὀφθαλμὸν, ἵνα τὸν ἀόρατον θεωρήσειε σύμμαχον· καὶ δὴ τοῖς δαίμοσιν ἐπαιρόμενος λόγοις καὶ ἐξέπληττε, τὰς τῶν κυνῶν γαστέρας τάφον αὐτῷ ποιήσειν ἐπαγγελλόμενος· ἀντετίθει τοῖς λόγοις ὁ Δαυὶδ κηρύττων τὸν σύμμαχον, δεικνὺς ἐκείνῳ τὸν οὐρανόθεν ἀντίπαλον, προφητεύων τὴν νίκην, καὶ νικητὴν μαρτυρούμενος· εὐγνώμων οἰκέτης πρὸ τοῦ ἔργου, τὸν
„τοῦ ἔργου καρπὸν τῷ δεσπότῃ προσφέρων·
„Σὺ γὰρ ἔρχῃ, φησὶ, πρός με ἐν ῥομφαίᾳ καὶ
„δόρατι, καὶ ἐν ἀσπίδι· ἐγὼ δὲ ἔρχομαι πρὸς
„σε ἐν ὀνόματι κυρίου σαβαὼθ θεοῦ παν-
„τοκράτορος Ἰσραήλ. Σὺ μὲν εὐτελὲς ὁρᾷς, ὦ πολεμιστὰ, τὸ φαινόμενον, καὶ οἷς ὁρᾷς τὰς τῆς μάχης ἐλπίδας μετρεῖς· ἐγὼ δέ σοι θεὸν ἀντιτάττω πολέμιον· γνώσῃ θεοῦ δεξιὰν ἐξ ἀφανοῦς ἀριστεύουσαν· οὐ ταῖς ἐμαῖς ταύταις χερσὶν, ἀλλὰ ταῖς τοῦ θεοῦ καθοπλίζομαι καὶ σοῦ μετὰ τῆς ζωῆς τὴν κεφαλὴν ἀφαιρήσομαι· δεῖ γάρ σε μηδὲ τὰ μετὰ θάνατον ἐπομένας ἀγνοεῖν· ἐπάξω σοι τιμωρίαν μακροτέραν θανάτου. ὡς γὰρ πιστεύω τὴν νίκην, τούτῳ καὶ τῆς νίκης προλέγω τὸν τρόπον. ὢ φιλοθέων ῥημάτων, καὶ πρὸ τῆς νίκης νενικηκότων· ἡ μὲν οὖν γλῶττα περὶ πίστεως ἐφιλοσόφει πρὸς ἄπιστον, ἡ δὲ χεὶρ τὴν σφενδόνην ηὐτρέπιζε, τοῖς ἀγῶσιν ὑπηρετοῦσαν τῆς πίστεως· ὁ μὲν οὖν λίθος ἐπέμπετο, τὸ δὲ κράνος ἐρρήγνυτο, ἡ δὲ κεφαλὴ τὴν πληγὴν ἐπεδέχετο, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος ἔφευγε· καὶ νεκρὸς ἔρριπτο Γολιὰθ, ἐν ὀξύτητι τοῦ πάθους κλαπεὶς τοῦ θανάτου τὴν αἴσθησιν· ἔρριπτο τῶν ἀλλοφύλων ὁ πύργος. τοῦτο λάφυρον πίστεως, τρόπαιον χάριτος τῆς ἄνωθεν συμμαχίας τὸ γνώρισμα, βλασφημίας ὁ ἔλεγχος, στήλη νεκρωθείσης θρασύτητος.

in riſum effuſus eſt, ſpectaculum ludicram ducens armaturam huiuſcemodi. Carebat enim oculo fidei quo auxiliatorem inconſpicuum cerneret: ac certè dæmonum opera factus elatior, ſuperbiloquentia perterrefaciebat, canúmque ventres pro ſepulchro promittebat. Cui verborum faſtui Dauid auxiliatorem, quẽ promulgabat opponebat: oſtentans illi de cœlo aduerſarium, prædicens victoriam, ac victorem conteſtatus. Gratus ſeruus, qui vel ante operam operæ fructum offert domino, *Tu venis, dixit Dauid, ad me, cum gladio, & haſta, & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Iſraël.* Tu quidem contemptim intueris, ô bellator, quod ob oculos eſt; & rebus quas vides, pugnæ ſpes metiris: ego verò Deum tibi aduerſarium oppono. Cognoſces Deum cæca dextera proſperè bellantem. Non hiſce meis manibus ſed diuinis obarmatus ſum, tibique cum vita caput adimam. Neque enim te ignorare par eſt, quæ poſt mortẽ ſuſtinebis; infligam tibi pœnam morte diuturniorẽ. Quo enim Deo credo victoriam meam fore, eius ope victoriæ prædico modum. O plenas amoris diuini voces, vel ante victoriam potitas victoriæ! lingua de fide cum incredulo diſputabat; manus autem fundam in vſum certaminis pro fide ſuſcepti optabat. Miſſo igitur lapide galea rumpebatur, plagam caput admittebat, & anima de corpore fugiebat, ſatique celeritate ſenſu mortis caruit: ſternitur mortuus Goliath. ſternitur alienigenarum turris. Hoc fidei ſpolium eſt trophæum Gratiæ auxilij cæleſtis indicium, blaſphemiæ coercitio, columna index extinctæ audaciæ.

DIREPTIO VRBIS.

Ex Ammiano, lib. 31.

Deſcriptio CL.

TVnc erat ſpectare cum gemitu, facta dictu viſúque prædita, attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis, antequã prodirent in lucem impia tolerantibus multa. Impeditos aliò matribus paruulos & puberum audire lamẽta: puellarúmque nobilium, quarum

ſtringebat

ſtringebat fera captiuitas manus. Póſtque adulta virginitas, caſtitáſq; nuptarum, ore affecto flens vltima ducebatur: mox profanandum pudorem optans morte (licèt cruciabili) præuenire: inter quæ, cùm belluæ ritu traheretur ingenuus, paulo antè diues, & liber, de te, fortuna, vt inclementi, querebatur, & cæca, quę eum puncto temporis breuioris extortum, & dulcedine charitatum, domóque extorrem, quam conceſſiſſe vidit in cinerem, & ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſeruiturum ſub verberibus, & tormentis, crudo deuouiſti victori.

SCENICI LVDI.

Ex D. Cypriano, epiſt. 2. lib. 1.

Deſcriptio CL.

CONuerte hinc vultus ad diuerſa ſpectaculi, non minùs pœnitenda contagia: in theatris quoque conſpicies, quod tibi, & dolori ſit, & pudori.

Cothurnus eſt tragicus priſca facinora carmine recenſere: de parricidiis, & inceſtis horror antiquus, expreſſa ad imaginẽ veritatis actione replicatur, ne ſæculis tranſeuntibus exoleſcat quod aliquando commiſſum eſt; admonetur omnis ætas, auditu fieri poſſe quod factum eſt: nunquam æui ſenio delicta moriuntur: nunquam temporibus crimen obruitur; nunquam ſcelus obliuione ſepelitur: ex. mpla fiunt, quæ eſſe iã facinora deſtiterunt; tum delectat in mimis, turpitudinũ magiſterio; vel quid domi geſſerit recognoſcere, vel quid gerere poſſit, audire. Adulterium diſcitur, dum videtur; & lenocinante ad vitia publicæ authoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona proceſſerat, impudica de ſpectaculo reuertitur. Adhuc deinde morum quanta labes. quæ probrorum fomenta. quæ alimenta vitiorum, hiſtrionicis geſtibus inquinari? videre contra fœdus iúſque naſcendi, patientiam inceſtæ turpitudinis elaboratam? Euirantur mares, honor omnis & vigor ſexus, eneruati corporis dedecore mollitur: plúſque illic placet, quiſquis virum in fœminam magis fregerit: in laudem creſcit ex crimine; & peritior, quo turpior iudicatur. Spectatur hic, proh nefas! & libenter. Quid non poſſit ſuadere, qui talis eſt? mouet ſenſus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem: Nec deeſt probri blandientis authoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat: exprimũt impudicam Venerem, adulterum Martem, Iouem illum ſuum, non magis regno quàm vitiis principem, in terrenos amores cum ipſis ſuis fulminibus ardentem; Nunc in plumas oloris albeſcere, nunc aureo imbre defluere: nunc in pubeſcentium puerorum raptus, miniſtris auibus proſilire: Quære nunc an poſſit eſſe, qui ſpectat, integer, vel pudicus.

SALTATORES.

Maffæus, lib. 1.

Deſcriptio CLI.

NAires autem, penes quos totius rei militaris eſt cura, vt ſeptimum circiter ætatis annum attigêre, teneri corpuſculi neruis diu multúmque diſtentis, laxatíſque compagibus, adhibita frequenti vnctione ſeſamini olei per aliptas peritiſſimos, ad agilitatem pene incredibilem perducuntur: Itaque velut exoſſes artus, omnem in partem arbitratu ſuo torquere ac flectere, ſaltus retrorſum æquè atque in aduerſum edere longiſſimos, & in lucta varios nexus pariter implicare, atque explicare condiſcunt.

CONVIVIA, ET LVXVS.

Apuleius, lib. 6. Metam.

Deſcriptio CLII.

Vide quæ habet D. Ambr. l. de Elia, & Ieiunio, c. 13.

NEc mora cùm cœna nuptialis affluens exhibetur, accumbebat ſummum torum maritus, Pſychen gremio ſuo complexus; ſic & cum ſua Iunone Iupiter, ac per ordinem deinde tori, Dei. Tunc poculum nectaris, quod vinum Deorum eſt, Ioui quidem ſuus pocillator ille ruſticus puer: cæteris verò Liber miniſtrabat: Vulcanus cœnam coquebat. Horæ roſis & floribus purpurabant omnia. Gratiæ ſpargebant balſama; Muſæ quoque canora perſonabant. Apollo cantauit ad citharam, Venus ſuaui muſicæ ſuperingreſſa formoſa ſaltauit: cùm Muſæ quidem chorum canerent, tibias inflaret Satyrus, & Paniſcus ad fiſtulam diceret.

ITEM.

Expreſſum ex variis Græcorum & Latinorum ſenſibus.

NOn conuiuium dixiſſes, ſed amphitheatrum quoddam voluptatum, in quod omnes ſenſuum cupiditates de palma decertaturæ conuenerant. Primùm quidem ad oculi laſciuientis delicias, compoſita cœnatio quidquid auri, argenti, & margaritarum vſquam fuit, partim in vaſis, partim in ſimulachris, partim etiam in parietum ornamentis expendiſſe videbatur; qui licèt toti auro ac gemmis collucerent, & parietum ſplendori pauimentorum reſponderet nitor, nihil tamen laqueari fuit admirabilius; quippe in lucentis globi teſtudinem ad cœli ſpeciem fornicatum, noctes diéſque mouebatur, varias identidem micantium ſyderum formas, & cœleſtia ſimulachra, non ſine magna admiratione referens: & ne quid perfuſis hac delectatione oculis vacarent nares, arcanis exinde fiſtulis emiſſa balſama, conuiuas gratiſſimo omnium ſpectaculo reſpergebant. Ad aurium oblectationem tres chori compoſiti fuerunt, quorum vnus Nympharum fuit, alter Apollinis, & Muſarum; tales enim ſibi vultus pueri ſymphoniaci ſumpſerunt: Tertius ex auiculis conſtabat, quæ ſtatis legibus quaſi iuſſæ mellitiſſimos temperabant cantus.

Suæ quidem & tactui voluptates fuerût: ſed guſtui primas omnes deferebant. Is enim vt expleretur, bellum cœlo, terris & mari, ad internecionem vſque fuerat indictum, vt ex omnibus elementorum ſpoliis vna menſa conſurgeret. Itaque duo lectiſſima auium, ſeptem verò piſciũ, millia ordine alphabetico per vices, in vno côuiuio ſunt allata; inter quæ prodigioſa patina, nouo genere luxuriæ conſecrata; in qua Scarorum iecinora, Phaſianorum & Pauonum cerebella, linguæ Phœnicopterorum, Murenarum lactes, à Carpathio vſque, fretóque Hiſpaniæ, per nauarchos & triremes petitarum.

Additæ proh nefas! aues humani ſermonis dociles, vt inter cætera ciborum portenta imitatio hominis manderetur. Aurei prætereà panes, atque aurea obſonia, & ingens vis margaritarum aceto ſubacta delicatiſſimis pulmentis aſpergebatur, ne quid ad luxus nepotinos deeſſe videretur. Miniſtrabant pueri, & virgines, ex omni pulchritudine delecti, pro Diis Deabúſque ornati: interdum etiam menſæ arcanis rotulis incitatæ ſuopte nutu ad manus epulãtium accedere, ad aliquod deinde tempus ſubſiſtere, mox dilabi, atque diffluere videbantur. Additi erant pincernæ aurei, & cryſtallini, quorum alij myrrhatum vinum, alij calidam, alij etiam frigidam temperabant. Inter hæc ſpectacula ſedebant omnes conuiuæ coronati, marcidi, ebrij,

ebrij, non tam vino quàm deliciis.

PANCARPIA VENATIO.

Deſcriptio CLIII.

Vide Calphurnij verſus. Hic niueos lepores. & non ſine cornibus vros, &c.

NEc mora totus circus variis arboribus conſitus in ſpeciem viridiſſimi nemoris viſus eſt: Concluſi deinde varij belluarum, partim ferarũ, partim etiam cicurum greges, quos in id muneris vndique cõquiſitos munificẽtia ſolers atuerat. Mox direptioni cõdictus dies; qui vbi primùm illuxit omnium votis expetitus, venatores, partim pedites, latis armati venabulis, partim etiã equites, omnes numeroſo canũ agmine ſtipati, præſto ſunt: ſpes quoque potiundæ prædæ, nonnullas è mulieribus viragines, & ephebos militariter armatos effuderat. Intenti omnes ſignum expectabant, cùm inſano clãgore tubæ perſonuerũt: ad hunc ſonũ inſtar rapidiſſimi fluminis effuſi in ſyluam inuolãt: varia tum oboritur certaminis ſpecies; quippe cum pernicibus curſu, dolo cum aſtutis, ferro cum robuſtis, ad internecionem vſque variè dimicatur. Hinc cerui fugaces per abrupta nemoris concitatiſſimis pedibus feruntur, illinc lepores acerrimam canum vim fugitantes ſexcẽtos flexus & mæandros implicãt. Hinc animoſi leones, non viribus defecti, ſed multitudine obruti, inter cruẽta venabula generoſas animas excutiunt. Illinc apri rapido furore præcipites induũt ferrum: & ſi quando, vt ſæpè fit, dominantur feræ, cruẽtos mortalium artus, aut incurſantes obterunt, aut rabidis faucibus inſultantes dilacerãt; Parte alia trahuntur cicures minori diſpendio, ſed inter ipſas trahentium manus mẽbratim diſcerptæ euaneſcunt. Cæſis belluis rapina conuertitur in arbores, quæ radicitus euulſæ à valẽtiſſimis brachiis exportantur: hîc quæ frondens ſylua fuerat, campus eſt permixtus hominum & ferarum cadaueribus, & cruentis arborum ſtragibus oppletus.

LVCTA:

Philoſtrat. in amoribus.

Deſcriptio CLIV.

ΛΕ'ξω καὶ τὴν πάλην καὶ γὰρ τοῦτο ἐκλιπαρεῖς· ὁ μὲν ᾕρηκε τὸν ἀντίπαλον, περιπτὰς αὐτῷ κατὰ τῶν νώτων, καὶ εἰς πνῖγμα ἀπολαμβάνει, καὶ καταδεῖ τοῖς σκέλεσιν· ὁ δὲ, οὔτι ἀπαγορεύει, καὶ ὀρθὸς ἐπανίσταται, καὶ διαλύει τὴν χεῖρα, ὑφ' ἧς ἄγχεται, στρεβλώσας ἕνα τῶν δακτύλων· μεθ' ὃν, οὐκέτι οἱ λοιποὶ ἔχουσιν, οὐδὲ εἰσὶν ἐν τῷ ἀπρὶξ· ἀλγεῖ δὲ στρεβλούμενος, καὶ κατεσθίει τοῦ παλαιστοῦ τὸ οὖς· ὅθεν δυσχεραίνουσιν οἱ θεώμενοι τῶν ἐρώτων, ὡς ἀδικοῦντι, καὶ ἐκπαλαίοντι, καὶ μήλοις αὐτὸν καταλιθοῦσι.

DIcam luctam, quando & hoc deprecaris. Hic quidẽ aduerſarium ſuperauit, & in eius dorſum inuolans arripit, vt ſuffocet, iámque cruribus illaqueat. Hic verò, neque deficit, & rectus aſſurgit, manúmque, qua angitur, diſſoluitur, vnũ de digitis reflectens, poſt quem nõ amplius reliqui tenaciter continent. Dolet enim contortus, & luctatoris aurem mordet. Vnde ſpectantes indignantur cupidines, quòd & iniquè, & præter luctantium morem faciat, pomiſque ipſum appetunt.

Digitized by Google

DE ELOQVENTIA CIVILI.

QVÆ DELIBERATIVVM ET *Iudiciale genus complectitur,*

LIBER DVODECIMVS.

PRÆFATIO.

Ciuilis eloquẽtiæ antiquitas, & neceſſitas

ELOQVENTIA ciuilis illa quidem, rudis adhuc, & impolita, magnam habet commendationem antiquitatis: ſi quidem cum ipſis hominum cœtibus habuit initium, qui non niſi beneficio ſermonis inter ſe coaluerunt. Vbi primum veſtigium ſocietatis extitit, ibi dominari cœpit oratio, quæ mortalium incultam barbariem paulatim ad manſuetioris vitæ iura legéſque traduxit. Tanti autem fecere veteres in hac ciuili vita dicendi rationem, vt hoc vnum ad regendos inflectendóſque animos præſidium vel maximum arbitrarentur; cuius ope deſtituti Principes, ſe concionum fluctibus obiicere prorſus verebantur. Itaque Moyſes ille ſanctiſſimus, in ſacris, licèt antea cœleſtibus prodigiis eſſet confirmatus, formidat tamen legationem à Deo impoſitam, quòd non ſibi videretur eloquens, nec acquieſcit, priuſquam audiat: *Aaron frater tuus Leuites, ſcio quòd eloquens ſit: Ecce ipſe egreditur in occurſum tuum. Ipſe loquetur pro te ad populum, & erit os tuum.* Ita his quoque ſermonis humani communibus adminiculis vti diuina maieſtas voluit, vt ſuam gentem duriſſimæ virtutis laboribus oppreſſam, primùm liberaret, deinde intér vaſtas ſolitudines errantem conſolaretur, mox etiam ſacrarum legum cultu perpoliret.

Moyſes cur legationem formidet

Exod. 4. Aaron eloquens.

At poſtquam apud Hebræos conſtituta fuit reſpublica, celebratæ ſunt *Portæ*, in quibus conciones, & iudicia exercebantur: ex quo fit vt nonnunquã pro ipſis magiſtratibus ſumantur: nec ſine ratione, *Portas mortis*, ad pſalmum 9. pro iniquis Iudicibus accepit Remigius. Glorioſũ igitur fuit in porta dicere, cõcionem auidis auribus inſtantẽ detine-

Portæ Hebræorum.

Iob. 38. 17. Sap. 16. Iſa. 35.

Digitized by Google

re, ſalutaribus conſiliis ſuos ciues iuuare, contra vim munire, pupillis, & viduis adeſſe velut Deum de machina, infectum reddere quicquid non oportuerit; quicquid oportuerit, factum, rationem pondere dicendique vi ac ſuauitate vendicare. Nec diſſimili exemplo apud Græcos ab heroïcis inde temporibus frequentatæ ſunt conciones; in quibus quantus eſſet ardor animi, & concurrentium fremitus, deſcribit Homerus his verſibus:

Cõciones Græcorũ.

Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων.
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων.
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
Αἱ μέν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα.
Ὣς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο, καὶ κλισιάων.
Ἠϊόνος προπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο
Ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν. ———

Cogitur ſcilicet populus à nouem vocaliſſimis præconibus, inſtar apũ racematim effuſarum conuolat, cõſurgunt Principes, concionantur. Agamemnonis maieſtas quædã dicendi propria eſt, in Menelao ſuauis elucet breuiloquẽtia, Neſtori melleum flumẽ cordi eſt, Vlyſſes fundit orationem denſam, & hybernis niuibus ſimillimã. Hæc ciuilis eloquentiæ cunabula; quæ ſi rectè cõſiderentur ante Epidicticam cœpit, ſed nũquam perfectionis culmen attigit, antequam exornatiuæ huius & mulcentis Suadæ, veluti quodam vbere fœcundaretur. Duo autem ſunt eloquentiæ ciuilis, quantum complecti quidem licet, brachia, quorum alterum in ſuaſionibus & diſſuaſionibus viget: Alterum in controuerſiis & iudiciis ſeſe promit vberiùs. In his enim quaſi quibuſdam gloriæ theatris hæc facultas ſemper floruit, atq; dominata eſt. Quamobrẽ vt totam hanc eloquentiæ rationem liquidiùs complectamur, in genus deliberatiuum & iudiciale diuidemus.

Duo Eloquẽtiæ ciuilis brachia.

DELIBERATIVVM genus.

CAP. I.

Demonſtratiui generis diuitias contemplati, nunc quaſi ex amœniſſimis hortis in aulam ſanctiorem progredimur.

Deliberatiuum genus eſt, in quo cœleſtis illius Mineruę domicilium, ſacrarium Themidis, rationis, & prudentiæ ſedes, fons mentis, iudicij, & conſiliorum omnium.

Ἐξ οὗ τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα.

Is olim nobiliſſimis ingeniis aditus ad laudem fuit, hic dicendi campus, hic curſus gloriæ, hæc triumphorum omnium ſeges, hoc eloquentiæ quoddam ſeminarium. Athenienſis quippe & Romana reſpublica cùm ex Ariſtocratia regerentur, & vnicuique, qui modò ius haberet ſententiæ, liceret de rep. & opinari, & dicere, quam non oratorum copiam effuderunt! Ingens erat animorum impetus, omni conatu properantium ad decus. Inuitabant ſuis pretiis res maximæ, de quibus decernebatur; titillabat dulcis illecebra gloriæ, & mouebat reipublicę amplitudo, &, ſi nihil decus publicũ, priuatũ certè commodum, cùm inde ampliſſimæ fierẽt rebus familiaribus acceſſiones, nonnunquam incitabat. Hinc Demoſthenes, hinc Cicerones, hinc Æſchines, & Hortenſij, hinc Cottæ, & Hyperides, vigorẽ & ſpiritus in rebus ſumpſerũt.

Æſchylus in tragœdia de ſeptẽ ad Thebas.

Poſtquam mutatus eſt Reipub. ſtatus, & penes vnum omnia fuerũt, volitans illa concionum libertas imperio paulatim reſtricta, & quæ antea in publico diſceptabantur, ab innumeris ad paucos traducta, inter ſanctioris aulę priuatos parietes agitata

tata

Digitized by Google

tata ſunt. Et hæc certè longè melior, ſi non ad eloquentiam acuendam promptior ratio.

Oratorum factio multum nocuit reipubl.

Nam quot per deliberatiuum genus in iſtis Democratiis importata fuerunt incommoda, qui concionum fluctus, quæ actorum tragœdiæ fuerunt, quis ignorat?

Quotus enim erat inter iſtos oratores, qui ſyncerè ſtuderet reipublicæ, qui priuatis non eſſet ineſcatus commodis, qui venalem linguam non haberet? Itaque cùm ad morum peruerſitatem audax illa & armata eloquentia accederet, ea ab oratoribus in populum gerebantur, quæ iniuſtiſſima & crudeliſſima ciuitates multæ expertæ ſunt.

Nunc igitur in regno à popularibus illis concionibus excluſum deliberatiuum genus locum habet, partim in Principum conſiſtoriis, vbi ciuilis prudentia, & conſummata in rebus peritia, cum graui & ponderoſa quadam eloquentiæ forma vim obtinent: partim etiam in concionibus ſacris, & ad populum hortationibus, quæ illuminatam ſapientiam, & incenſam caritate orationem, nō multas verborum argutias deſiderant: Partim etiam in priuatis rebus, quæ ad vitæ inſtitutionem pertinēt; quo in curriculo nobiles Philoſophi, vt Iſocrates, Dio Pruſæus, Maximus Tyrius, Arianus Epicteti, Plutarchus, Seneca, & alij feliciter deſudârunt.

PRAECEPTA GENERIS deliberatiui ex veteribus & τῶν expreſſa.

CAP. II.

IN deliberatiuo, ſex conſidero, definitionem, diuiſionem, materiam, cauſſam efficientem, formam, finem.

Deliberatiuum eſt, quod poſitum in conſultatione, habet in ſe ſententiæ dictionem.

Cic. 3. ad Herenn. Partit. Rhet. l. 1.

συμβουλῆς τὸ μὲν προτροπὴ, τὸ δὲ ἀποτροπή.

Partes ſunt duæ, Suaſio, ad quam referuntur exhortationes, monitiones, petitiones, conſolationes, precationes: & Diſſuaſio, ad quam ſpectant dehortationes, obiurgationes, &c.

Suaſio eſt oratio deliberatiua, quæ primum conſultatione quid faciendum ſit, oſtendit.

Diſſuaſio, eſt oratio deliberatiua, quæ auditoribus aliam partem ac ſuaſione oſtenſa eſt, perſuadere conatur.

Materia in genere eſt, de contingentibus futuris, quæ ad nos referri poſſunt, & quorum cauſſa & origo eſt in nobis ſita: non eſt autem de fine deliberatiuo, ſed de his quæ pertinent ad finem.

Deliberatiui quinque argumenta.

In ſpecie, ſi cauſſa ſit publica, quinque ab Ariſtotele numerantur, lib. 1. Rhet. vectigalia, bellum, pax, cuſtodia regionis, quæ importantur & exportantur: ratio ferendarum legum. *πόροι, πόλεμος, εἰρήνη, φυλακὴ χώρας, εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα, νομοθεσία.*

In priuatis cauſſis tot occurrunt quot ſunt hominum negotia, in vita & re familiari inſtituenda, vt an litteris debeat nauare operam aut mercaturæ Polemon? an vxorem ducere? an cœlibem vitam conſectari? an agrum emere? an iter ſuſcipere? an in Canadiam nauigare?

Materia, alia ſimplex, alia compoſita.

Simplex, vbi vnum quid in quæſtionem cadit, vt an Athenienſes rem naualem curare debeant.

Compoſita, vt, an Cæſar victo Pompeio Romam remeare, an in Hiſpaniam proficiſci debeat.

Efficientes cauſſa deliberationis.

Efficientes cauſſæ ſunt, qui deliberant, in quibus primùm ſpectanda authoritas, & in publica cauſſa, quis ſit ſtatus politiæ,

Seneca

Reſpublica dua. Seneca libro de beata vita, cap. 3. duas reſpubl. animo in vniuerſum complecti iubet; Vnam magnam, & verè publicam, qua Dij (inquit) atque homines continentur, in qua non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, ſed terminos ciuitatis noſtræ cum cœlo metimur: Alteram, cui nos adſcripſit conditio naſcendi. Reguntur porrò ciuitates tot modis, quot ſunt genera adminiſtrationis. *Reſpublica magna qua?*

Monarchia. Variæ autem ſunt ſpecies politiarum. Regnum, ſiue Monarchia, eſt vnius principatus, ſiue, vt ait Ariſtoteles, lib. 3. Politiarum, vnius imperium, communemque vtilitatem ſpectans.

Monarchia & Regni differentia. Polybius, lib. 6. Monarchiam à Regno diſtinguit, quòd Monarchia dicatur, ſi quis robore corporis & animi viribus præſtans, ſibi Imperium & principatum alicuius populi ſumat, & obtineat, ſine voluntario populi conſenſu: Regnum verò ſit dominatus reipublicæ conſenſione vni conceſſus. ἀκατασκεύως (inquit) καὶ φυσικῶς συνίσταται μοναρχία. Ταύτῃ δ᾽ ἕπεται, καὶ ἐκ ταύτης γεννᾶται μετὰ κατασκευῆς καὶ διορθώσεως βασιλεία.

Ariſtocratia. Ariſtocratia eſt optimarum Imperium, vel, vt ait idem Polybius, cùm reſpublica ſecundùm electionem à iuſtiſſimis & prudentiſſimis viris æqualiter adminiſtratur. Ἥτις κατ᾽ ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν δικαιοτάτων καὶ φρονιμωτάτων ἀνδρῶν βραβεύεται.

Democratia. Democratia definitur, Imperium populi communem vtilitatem ſpectans. Hæc ſunt tria politiarum genera recta, & legitima, quibus praua totidem opponuntur à Polybio: Tyrannis, Oligarchia, Ochlocratia.

Tyrannis. Tyrannis eſt abuſus Monarchiæ, & illegitima imperij occupatio.

Oligarchia. Oligarchia eſt imperium ad vtilitatem paucorum diuitum ſpectans.

Ochlocratia. Ochlocratia eſt tenuiſſimæ plebis principatus.

Anarchia. Addi poteſt ex Diodoto, Anarchia, quæ ſolet exſurgere ex turbulentiſſimis temporibus, vbi ſine Rege & cæteris magiſtratibus fluctuat imperium.

Prudentis igitur erit oratoris videre, an agat cum Regibus & Principibus, quibus, vt ait Paryſatis illa apud Plutarchum, verbis opus eſt byſſinis; an cum optimatibus, apud quos honeſta & legitima dicere oportet; an cum plebe, bellua multorum capitum, cum qua negotium tractare, difficillima res omnium. Neque verò ſatis eſt dignitatem in viris ſpectare, ſed morum, & conditionis, & ingenij rationem habere oportet. Prudenter igitur Ariſtoteles in Rhetorica agit de moribus iuuenum, & ſenum, & virorum, quæ ego hîc ἐν τύπῳ ſubiicio.

MORES IVVENVM, virorum, & ſenum.

CAP. III.

Hieronymus in Eccleſiaſtem, cap. 12. paucis adoleſcentiam definiens, huic adiungit comitem ſtultitiam. Chryſoſtomus epiſt. 3. ad Olympiadem ait, hac ætate ingentem eſſe libidinum tempeſtatē, magnam verò rationis imbecillitatem. Ἡ πολλὴ τῆς ἐπιθυμίας ζάλη, ἀσθενέστερος δὲ ὁ λογισμός. Similiter Ambroſius de Abel & Cain lib. 1. cap. 3. Iuuentutem variarum illecebris paſſionum feruere. Sed vbi maturior ætas acceſſerit tanquam pubeſcentis laſciuiæ tempeſtate diſcuſſa tranquillitatem refundi, & in quoſdam portus quietos laſſæ animæ nauigium ſubducere. Baſilius in cap. 3. Iſaiæ pluribus iuuentutis mores deſcribit. Plato, lib. 7. de legibus, facit puerum quauis beſtia intractabiliorem, his verbis; ὁ δὲ παῖς πάντων θηρίων ἐστὶ δυσμεταχειριστότατον.

τον· ὅσῳ γὰρ ἔχει πηγὴν τοῦ φρονεῖν μήπω κατηρτυμένην, ἐπίβουλον, καὶ δεινὸν, καὶ ὑβριστότατον θηρίων γίγνεται.

εὐμετάβολοι, ἁψικόροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας. *Horat. amata relinquere Pernix.*

Iuuenes ſunt cupidi & parati ad ea efficienda quæ concupiuerint, ſectatores voluptatem, & in horas mutabiles, faſtidioſi in cupiditatibus, & celeriter quidem & valde concupiſcunt, ſtatim verò ſedantur: vehementes ſunt eorum impetus, ſed non diuturni; cuiuſmodi ęgrorũ ſitis & fames; at ſenum cupiditates, partim decreſcunt, partim langueſcunt; quare lucri ſunt auidi, & remiſſis voluptatibus lucro ſeruiunt; Viri mediocriter ſe habent ad voluptates.

Θυμικοὶ καὶ ὀξύθυμοι. *Talibus exarſit dictis violentia Turni.*

Iuuenes ſunt iracundi, ſtatim excandeſcentes, maximè ſi propter ſtudium honoris parui fiant: Senes excandeſcunt imbecilliùs, viri moderatiùs.

τὸ νέον ἅπαν, ὑψηλόν ἐστι καὶ θρασύ.

Iuuenes ſtudioſi ſunt honoris & excellentiæ & victoriæ magis quàm pecuniarum; nondum enim egeſtatem experti ſunt. Senes ſunt vitæ appetentes, maximè extremo tempore; quia cupiditas eſt rei abſentis: & quo minus eſt vitæ, eo magis deſiderant:

Heliod. οὐ κακοήθεις ἀλλ' εὐήθεις.

Iuuenes, vt plurimùm non ſunt malis moribus, quòd non ſint veteratores; Senes contrà, ſunt magis verſipelles, vt omnia in peiorem partem rapiant; Viri ſunt in vtróque moderatiores.

εὔπιστοι.

Iuuenes ſunt creduli, quia nondum in multis decepti: Senes ſuſpicioſi, quia magis periti: Viri, neque leuiter credunt, neque omnibus detrahunt fidem.

εὐέλπιδες.

Iuuenes ſperant multa, quia futuri multum habent: Senes timent omnia, etiam tuta: Viri, neque nimis confidunt, neque nimis timent.

αἰσχυντηλοὶ, *vt Apollonij Medea;* ἡ δ' ἐγκλιδὸν ὄσσε βαλοῦσα Παρθενικὰς ἐρύθηνε παρηίδας.

Iuuenes ſunt verecundi, & facilè erubeſcunt: Senes duriorem habent frontem: Viri, neque omnino verecundi, neque ſine aliquo rubore ſunt.

Iuuenes honeſta præferunt vtilibus: Senes neceſſaria honeſtis: Viri mediocritatem obtinent, inter parcimoniam & luxuriem.

Iuuenes curioſi ſunt ſodalium, gaudent enim conſuetudine: Senes non ita: Viri, mediocriter.

φιλόφιλοι. ἅπαντα ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ σφοδρότερον.

Iuuenes in omnibus ferè ſunt nimij, nimis amant, nimis oderũt, tum putant ſe ſcire omnia: Senes peccant defectu, & purãt quidem, ſciunt autem nihil: Viri, neque amant, neque oderunt effuſiùs, ſed oderunt quaſi amaturi, & amant quaſi odio habituri.

ἁμαρτάνουσι.

Iuuenes miſericordes ſunt: ſua enim innocentia cęteros metiuntur; Hoc ipſum viris & ſenibus cõuenit.

Iuuenes rident lubenter, & ſunt faceti: Senes plerunque ἀγέλαστοι odere ridiculos: Viri ſectantur mediocritatem. Hæc paucis Horatius complexus eſt:

Horatius in arte.

Aetatis cuiuſque notandi ſunt tibi mores,
Mobilibúſque decor, maturis dandus & annis;
Reddere qui voces iam ſcit puer, & pede certo
Signat humum, geſtit paribus colludere, & iram
Colligit ac ponit temere, & mutatur in horas
Imberbis iuuenis; tandem cuſtode remoto,
Gaudet equis, canibúſque, & aprici gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris,
Sublimis, cupidúſque, & amata relinquere pernix:
Conuerſis ſtudiis ætas, animúſque virilis

Digitized by Google

Quærit opes & amicitias: inſeruit honori:
Commiſiſſe cauet, quod mox mutare laboret:
Multa ſenem circumueniunt incommoda: vel quòd
Quærit, & inuentis miſer abſtinet, & timet vti;
Vel quòd res omnes timide gelidéque miniſtrat,
Dilator, ſpe longus, iners, auidúſque futuri:
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, cenſor caſtigatórque minorum.

Et hæc quidem aurea, Ariſtoteliſque & Horatij digna iudicio: ſed tamen ingenia plerúnque in cõſuetudine, & vitæ ratione atque inſtitutis, ita mutantur, vt inueniantur ſenes pueri & pueri ſenes: Hoc erit prudentis oratoris animaduertere. Ex iis quæ dicta ſunt, colliges, vt plurimum iuuenum animos illecebra gloriæ titillandos, temperandũ aliquãdo in eorum leuioribus vitiis expectandum tantiſper donec iracundiæ & cupiditates deferueſcant, nihil cũ cupidis agi, defæcatis emotionibus animi, omnia futura remiſſiora, contra torrentem non eſſe luctandum. At ſi indomitæ libidines fuerint, & maior in dies audacia, præcipuè in agreſtibus animis, vt non modò temporis longinquitate non miteſcat, ſed obfirmatæ malitiæ incrementis ſerpat latiùs: efficiendum vt qui lenitatem contempſerunt, ſeueritatis aculeos ſentiant. Solent enim ſimillima ingenia, vt muſcæ aceto, ſic ſeueritate excitari, aut ad exemplum aliorum frangi, ſi modò curari nõ poſſunt. Apud ſenes maximè ſpectãda erit vtilitas, pecuniæ, prædiorum, opulentiæ, & omnium commodorum ad vitam acceſſio. Apud viros, vt ipſi rationem audiũt, oratio erit ex honeſtate & vtilitate temperanda.

MORES SECVNDVM conditionem.

CAP. IV.

Nobiles, omnino ſunt honoris cupidi: ita enim compoſitum eſt hominum ingenium, vt ea quæ habent, ſtudioſiùs quærant & accumulent: At nobilitas eſt dignitas quædam, & honor maiorum, qua fit vt alium atque alium honorem ſemper appetant. Iidem quoque facilè cõtemnunt; ſunt enim faſtidioſi ſtomachi. Diuites ſunt ſæpè contumaces, contumelioſi, delicati, ob mollitiem & felicitatis oſtentationem arrogantes, apud quos difficile eſt agere, niſi torrens fortunę virtute reprimatur. Sed licet apud Theophraſtum videre elegantiſſimos harum perſonarum characteres. *Nobiliũ mores.*

Mores plebis.

Mores plebis deſcribunt ſummi artifices, Plato, Salluſt. Cornelius Tacitus, Seneca, Xenophon.

Platoni dicitur bellua multorum capitum, θηρίον πολυκέφαλον.

Xenophonti, ἀχάριστον ὠμὸν, βάσκανον, ἀπαίδευτον, multitudo, inquit, ingrata, crudelis, infida, imperita.

Cornelius ait, vulgi ſunt impigræ linguæ ignaui animi.

Liuius, priuata cuique ſtimulatio, vile decus publicum.

Salluſtius, multitudo vulgi magis more quàm iudicio, poſt alium alius, quaſi prudentiorem, ſequitur.

Item: Natura inuidum vulgus ægris oculis alienam felicitatem intuetur.

Ingenio eſt mobili, ſeditioſum, atque diſcordioſum, cupidũ nouarum rerum, quieti & otio aduerſum, aut ſeruit humiliùs, aut ſuperbè dominatur: Hæc & alia Lipſius. Apud

huiuſmodi

Digitized by Google

huiuſmodi homines, niſi priùs bonis moribus excolantur, difficillima eſt omnino oratio, vbi nulla ratio: Itaque in iſtis & ſimilibus ſatius conticeſcere, quàm ſine fructu, & ſæpe cum maximo periculo verba facere. Tentanda ſunt etiam nonnunquam remedia ſeueriora, vbi minimè proſunt lenia. Sed hactenus de moribus perſonæ.

Iam in deliberatiuo genere ſpectandus ſequitur poſt efficientem finis, & is, honeſtas cum vtilitate coniuncta, omnis autem honeſtas cum virtute poſita eſt.

De honeſto.

Virtus eſt animi habitus, laudabiles eos efficiens, in quibus eſt: cuius quatuor ſunt fontes, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia: de quibus in demonſtratiuo genere dictum eſt.

Nunc quomodo ex partibus antea enumeratis, orator elicere poſſit argumenta ad rem ſuadendam, vel diſſuadẽdam, oſtendemus, ſi rem ſecundùm iuſtitiam probare velit.

Honeſti ratio quomodo tractanda.

Primùm demonſtrabit, eam diuino cultui conſentaneam, ſummo numini gratam, & acceptam.

Secundò, patrum inſtitutis & legibus, conſuetudinibus maximè conuenire: parentum, affinium, ciuium charitatem inter ſe continere.

Tertiò, ſpectare ad referendam gratiam, quo nullum officium magis neceſſarium eſt.

Quartò, improborum audaciam reprimere, bonis ſignum ad bene ſperandum proferre.

Quintò, diſciplinam & modeſtiam ciuitatis, hoc maximè facto contineri.

Poſtremò, nefas eſſe fidem violare, officium negligere, ignominioſam perfidiæ notam ſubire, ſeruandam cum hoſtibus fidem, neceſſitudinem cum clientibus retinendam, deinde religiosè obſeruandum vetus dictum: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

Vt rem honeſtam eſſe ſecundùm fortitudinem planum faciat orator, in primis magnam eſſe oſtendet, quæ non vile habeat virtutis experimentum.

Secundò, pro honeſta cauſſa non modò ſubeundos ſed vltrò etiam appetendos eſſe labores.

Tertiò, mortem quauis turpitudine iucundiorem eſſe.

Quartò, virum non eſſe, qui propter dolorem, ab officio, fortitudine, & honeſtate recedit.

Quintò, pro veritate, & ſua ſuorúmque, ſed potiſſimùm pro Dei gloria nullas inimicitias formidandas, nulla tormenta recuſanda.

Temperantia vrbem ſuaſori & diſſuaſori materiam ſuppeditabit, cum oſtendet, quàm magnum, quàm regium, quàm diuinum ſit libidinem coërcere, vota immodica, & cupiditates non admittere, volitantem vanæ laudis cupiditate animum cohibere: eundem crudelitate incitatum, ratione compeſcere, victis ignoſcere, iacentes erigere, denique in ſumma dignitate & rerum potentia tenere modum.

Prudentia per cæteras ſparſa virtutes efficiet, vt orator aduocet in conſilium præteritas, memoria duce, & comite experientia, conſideret præſentes, conſulat peritos bonóſque conſiliarios, ſe ipſum excitet & acuat ad bene coniiciendum, ratiocinetur, prouideat, circunſpiciat locum, tempus, facta, perſonas, proſpiciat difficultates, & maturè adhibeat remedium.

Hæc ad prudentiam: quæ ſecus fiunt, contra prudentiam fiunt.

Digitized by Google

DE VTILI.

CAP. V.

Vtilitatis duæ partes.

VTilitatis duæ ſunt partes: Prima incolumitas; altera, felicitas. Proponet igitur prudens orator malorum fugam: eo enim argumento maximè afficiũtur auditores; nec vllus eſt adeo ſui negligens, qui non ſtatim cogitet, quo pacto ſe à periculo expedire, & ſalutem conſequi poſſit. Felicitas omnes vtilitates complectitur, quæ humanam vitam exhilarant; ſub ea continentur artes, nobilitas, gloria, amicitia, pulchritudo, robur, valetudo, omnia denique commoda, quæ tanti faciunt mortales, vt ad ea pene ſola aures arrigant, cetera perfunctoriè & oſcitanter audiant.

DE NECESSARIO, Facili, Iucundo.

CAP. VI.

OMnia porrò argumenta facilè obruit neceſſarium: Nam etſi vtilitates, quàm ſpecioſiſſimæ oſtendantur, inueniuntur tamen adeo ſegnes animæ, quæ non facilè commoueantur, maximè ſi quid exhauriendum eſt in negotio laboris. At vbi neceſſitas rei obeũdæ clariſſimè oſtenditur, qualis eſt ſalus animæ, corporis, fortunarum, compendioſius eſt ad ſuaſionẽ & diſſuaſionem iter. Ecce Olibano comiti multis criminibus immerſo, ſuadendũ fuit, vt religioſum inſtitutum arriperet. Quæ honeſtatis illecebra, aut vtilitatis magnitudo hominem ad alia omnia, vt videbatur, prorſus natum inflectere potuiſſet, vt id conſilij caperet? At vbi à viro ſancto, cui ſuam conſcientiam permiſerat, audiuit nullum aliud ad æternam felicitatem ſibi iter eſſe relictum; Homo, qui à teneris aulæ delicijs aſſueuerat, ita repentè eſt immutatus, vt relicto priſtino vitæ genere, totũ ſe religioſæ diſciplinæ committeret. Orcynus hamo captus luculentius ſibi vulnus infert, vt hamum extrudat: Qui veneno infectum habẽt membrum, id patiuntur, quanquam acerrimo dolore, exſcindi, lanienam omnem ſubeuntes, vt quod reliquum eſt vitæ, ſeruent, ac tueantur, inducti vna ratione neceſſitatis.

Platus l. 1. c. 14.

Orcyni piſcis ars. Ælianus de animalibus.

Nec aliud habet potentius argumentum M. Tullius ad ſuadendum bellum aduerſus M. Antonium, quàm iſtud, *Agitur enim, non qua conditione victuri, ſed victurine ſimus, an cum ſupplicio ignominiáque perituri.*

Cicero, Philipp. 4.

Additur his quoque capitibus facilis iucundíque ratio, quæ non leue ad inflectendos animos ſortita eſt momentum. Quamuis enim res & honeſta ſit, & multas contineat cum honeſtate coniunctas vtilitates; tamen ſi nimis ſit operoſa, deterret plerumque animos, & minores habet ad ſuadendum emiſſiones.

DE ARGVMENTIS ET Affectibus generis deliberatiui.

CAP. VII.

ARgumenta huius generis primùm ſunt omnes loci topici, de quibus libro quatto fuſiùs actum eſt, deinde auctoritates, & teſtimonia, pacta, conuentiones, exempla, & cætera ſimilia.

Sed nihil ita familiare eſt ac ſunt rerum, perſonarum, locorum, temporum, rationum, cauſſarum denique adiuncta: è quibus, ſi rem bene diſcutias, inuenies omnia fere decerpi argumenta.

Nec vllum validius eſt telum, quam omiſſis communibus de honeſtate digreſſionibus, ad ea, quæ rei intima ſunt deuenire.

Deliber. gen.

Affectus autem huius partis præcipui ſunt, deſiderij, ſpei, amoris, timoris. Nã vel bona quærenda proponuntur, & tunc eorũ deſiderium excitari atque inflammari ſolet: vel

Affectus.

ad

Digitized by Google

ad deſiderium accedit certa atque explotata ratio facultatum, quibus ea facilè poſſumus aſſequi, & hoc ſpem erigit, erectámque fouet, ac ſuſtentat: Vel rei bonitas, pulchritudo, vtilitas, quaſi præſens ob oculos ponitur, vt ardentiores quaſdam amoris faces iniiciat: Si contrà diſſuadendum eſt, res impeditæ, difficiles, moleſtæ, terribiles ingeruntur, quibus motus terroris & deſperationis commoueantur.

Hermog. lib. 1. de Inuent. Demades orator, cùm fortè ad Philippum Regem legatus miſſus eſſet, vt cum Athenarum deſiderio incederet, vrbem deſcripſit in menſa. Contrà, Cicero vt pacem diſſuadeat cum M. Antonio ſanciendam, poſtquam nullam intercedere poſſe oſtendit, vt motus terroris & odij inuat, eius crudelitatem depingit.

Cicero Philip. 4. Nullus ei ludus videtur eſſe iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm antè oculos trucidatio ciuiũ.

DE ARTIFICIO SVASIONUM, & diſſuaſionum.

CAP. VIII.

Suadendi & Diſſuadendi ars. SVaſionis igitur, vel Diſſuaſionis hoc primum caput eſt, vt venæ teneantur hominum, intimíque eorum delibentur ſenſus, cum quibus res agenda eſt. Neque ſolùm natura, ingenium, inſtitutio, conditio, ſed etiam affectus, vt amores, odia, metus, voluptates, & priuata quæque adiuncta, perquirenda ſunt; Quæ, quò meliùs dignoſcuntur, eò faciliorem ſuppeditant perſuadendi rationem.

Atque vt Imperator in vrbis obſidione loca omnia ſagaciſſimè pertẽtat, vt qua parte debiliorem viderit, hac impreſſionem faciat; ſic orator omnes pectoris aditus colluſtrat, antequã deſtinato, quod cupit, ictu feriat. Hæc ars fuit Alexãdri Magni, *Curtius l. 4.* nõ minùs diſerti oratoris, quàm naui Principis; qui cùm exercitum haberet, ex variis gentibus conflatum, varia oratione, vt cuiúſque animis aptum erat, milites alloquebatur: Macedones, tot bellorum in Europa victores, ad ſubigendam Aſiam, atq; vltima Orientis, non ipſius magis quàm ſuo ductu profecti, inueteratæ virtutis admonebantur. Illos terrarum orbis liberatores, emenſóſque olim Herculis & Liberi patris terminos, non Perſis modò, ſed etiam omnibus gentibus impoſituros iugum. *Suaſionis artificioſa exẽplum.* Macedonum Bactra & Indos fore: Minima eſſe, quæ nunc intuerentur: ſed omnia victoria parari. Hæc apud generoſos animos. Deinde cùm videret tot terrarum ſpatia emenſos, nonnihil difficultatum occurſu retardari inſinuat.

Non præruptis petris Illyricorum, & Thraciæ ſaxis ſterilem laborem fore: ſpolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus: Totam aciem ſuo pauore fluctuantem vmbonibus poſſe propelli. Victor ad hæc Athenienſium Philippus pater inuocabatur, domitæque nuper Bœotiæ, & vrbis in ea nobiliſſimæ ad ſolum dirutæ ſpecies repræſentabatur animis.

Cùm audiret Græcos admonebat, ab iis gentibus illata Græciæ bella, Darij priùs deinde Xerxis inſolentia, aquam ipſam terrámque populantium, vt neque fontium hauſtum, nec ſolitos cibos relinquerent. Dein Deûm templa ruinis & ignibus eſſe deleta: vrbes eorum expugnatas: fœdera humani diuiníq; iuris violata.

Illyricos verò, & Thraces rapto viuere aſſuetos, aciem hoſtium auro purpuráque fulgẽtem intueri iubebat, prædam non arma geſtãtem. Irent, & imbellibus fœminis aurum viri eriperent: aſpera ſuorum montium iuga, nudóſque colles, & perpetuo rigentes gelu ditibus Perſarum campis agríſque mutarent. Ita qua

qua quiſque capitur eſca, delinien-dus.

Suadentis partes quæ?

II. In eo qui ſuadet, duo potiſſimùm requiruntur, auctoritas, quæ ex ſapientia, virtute, opibus, ætate, & cæteris inualeſcit: Deinde amor & beneuolentia in res noſtras. Primùm igitur maximè ſolemus moueri eorum ſapientia, peritia & experimentis, qui aliquid ſuadent, vel diſſuadent; quod eleganter his verſibus expreſſit Auſonius:

Auſon. in epigram. ad Theodoſium imperat.

Agricolam ſi flaua Ceres dare ſemina terræ,
Gradiuus iubeat, ſi capere arma ducem,
Soluere de portu claſſem Neptunus inermem:
Fidere tam fas eſt quàm dubitare nefas.
Inſanum quamuis hyemet mare, crudáque tellus
Seminibus, bello nec ſatis apta manus;
Nil dubites auctore bono.---

Itaque nauum ducem facilè ſequuntur milites, & in quamcúnque partem inflexerit, mouentur. Quin laceris & exarmatis nauigiis impoſiti, nonnunquam tranant maria, & quidlibet moliuntur, vnius viri robuſtiſſimi quadam auctoritate concitati: ſi contrà imperitus ſit, aut infelix Imperator, tutiſſima quæque formidant. Similiter in cæteris euenit: Nam & peritos medicos requirunt ægroti, quibus ſuam ſalutem committant. quos vbi tales ſibi perſuaſerint, nihil non valetudinis recuperandæ cauſſa ſub eorum auſpiciis faciunt; callidos & longo rerum vſu tritos nautas, nauigãtes; doctos præceptores, diſcipuli; bonos fabros, bonos ſartores, bonos etiã cerdones quiſque deſiderat, quibus rem ſuam committat. Ad peritiam accedat oportet integritas, & certa in nos beneuolentia. Nam ſi peritiſſimum

Simulatores & verſuti

hominem in ea re, quam aggredimur, nacti ſumus; verſutum tamen, fallacem, & ſui potiùs amantem quàm noſtri, deprehendamus; eius ſuaſiones & diſſuaſiones auerſamur. Hoc Virgilius in oratione Iunonis & Veneris indicare voluit, quarto Æneidos: Nam Iunonem blanda & valde probabili oratione de retinendo Ænea Catthagine, loquentem inducit:

ſemel detecti, nihil perſuadent.

Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam, pactóſque hymenæos
Exercemus: habes tota quod mente petiſti;
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem;
Communem hunc ergo populum, paribúſque regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſeruire marito,
Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid hac oratione in ſpeciem honeſtius, aut vtilius? nec tamen perſuadetur Venus. Cur? ---*ſenſit enim ſimulata mente loquutam*, nec ſibi tam beneuolam Iunonem credere poterat. Fruſtra igitur laborant in ſuadendo, aut diſſuadendo, qui minimè diliguntur, aut amici non putantur. Priùs deuincire pectus oportet, quod ferias; quod ſi laborat aliqua ſuſpicione, paulatim obſequiis & certis beneuolentiæ ſignis euellenda eſt, antequam res lõgiùs progrediatur. Contrà, ſi nihil obſtiterit, ſi ſapiẽtia, ſi integritas, ſi fida in ſuadẽte beneuolẽtia; magni ſunt ad omnẽ perſuaſionẽ aculei, & qui his fultus adminiculis ſuadet, σιγῶν πλέον δύναται τῇ πλέον λαλούντων· συνήρμοσαι γδ' ἐντολαῖς κυρίου καὶ τοῖς δικαιώμασιν ὡς χορδαὶ ἂν τῇ κιθάρᾳ, vt author eſt D. Ignatius Martyr, in epiſt. ad Philadelphẽſes: Silentio plus poteſt quàm alij

S. Ignatius in epiſtola ad Philadel.

alij verboſa oratione: Mādatis enim Dei, & iuſtitiæ præceptis congruit, vt fides citharæ.

III. In argumentis videndum eſt vt minuta ſuccidātur, ea autem proferantur quæ maioris ſunt ponderis; qualia ſunt diuina; *Nam omnes religione mouentur*, & nulla res multitudinem efficaciùs regit. Plenæ ſunt exemplis omnium gentium hiſtoriæ, in quibus falſa etiam ſuperſtitione deluſæ mortalium voluntates in omnem partem flexibiles impelluntur. Atque, vt ait Valerius Maximus, priſci Romani ſtatas ſolemnéſque ferias Pontificum ſcientia, bene gerendarum rerum auctoritate, augurum obſeruatione; Apollinis prædictiones, vatum libris Portentorum, depulſa Hetruſca diſciplina explicari voluerunt.

Cicer. 5. in Verr. *Curt. l. 4.*

His artibus Zoroaſtres apud Babylonios, apud Lacedæmonios Lycurgus, apud Athenienſes Minos, apud Romanos Numa multa ſuaſerunt: Verùm, fraude ſuperſtitionum agnitâ, nullum argumentum eſt debilius.

Diuinis proxima ſunt humana, ὅσα ἀναιρετικά; quæ ſpectabile damnū inferūt, vt morbi, plagæ, membrorum mutilationes, amiſſio fortunarum, quorum propoſiti terrores ſi imminere videantur, potentiſſimis machinis animos percellunt.

Ἀναιρετικά conſequuntur bonorum ſpes, & promiſſiones, quibus quiſq; pro ſuo ingenio, vt ſuperiùs demonſtratum eſt, afficitur; quo certiora autem videntur, eò plus afficiunt.

Suaſionis forma & modus.

Quartò quod ad modum attinet, videndum eſt, vt commodo loco, vt opportuno tempore, vt minimè ſuſpicioſo, & reluctanti, eius qui mouendus eſt animo, prima fiat aggreſſio: Deinde, vt non apparata, non inſidians videatur oratio, non verboſa ſit, non picta, non iuueniliter laſciuiens: ſed ſimplex, honeſta, ſincera, parca verborum, ſententiis & argumentis preſſa: quod maximè fieri oportet, vbi de re negotioſa ſermo eſt apud callidas & occupatas aures, adde etiam ſuſpicaces: nam tunc omnis ornatus habetur pro dolo.

Alia tamen agendi ratio eſt in floridis argumentis; qualia ſolent eſſe Ethnicorum Philoſophorum: tales enim orationes expolitionem, quanquam ſobriam illam quidem, & minimè fucatam, deſiderant: iuuerit nonnunquam verbis res & experimenta coniungere; quod Cyrus admodum prudenter feciſſe memoratur à Iuſtino: qui cùm expeditionem in Medos pararet, conuocato populo, iubet omnes præſtò cum ſecuribus adeſſe, & ſyluam viæ circumdatam excidere. Quod cùm ſtrenuè feciſſent, eoſdem poſtera die, ad paratas epulas inuitat: Deinde, cùm alacriores ipſo conuiuio factos videret, rogat, ſi conditio proponatur, vtrius vitæ ſortem legant, heſterni laboris, an præſentium epularum; præſentium, vt acclamauere omnes, ait, Heſterno ſimilem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: ſe ſequutos hodiernis epulis. Lætis omnibus, Medis bellum infert. Ita re oſtēdere oportet quod ſuadetur: nihil enim eſt ad infringendam aliorum diſſuaſionem, noſtrámque ſententiam confirmandam, potentius.

Si res deſint, valida ſunt exempla ſæpius ob oculos ponenda, quæ magnum in vtrámque partem momentum habere ſolent.

DE EXHORTATIONE & Cohortatione.

CAP. IX.

Exhortatio differt à Suaſione.

Exhortatio differt à Suaſione; quòd hæc ſit cōſilij, illa, motus: in Suaſione ſiquidē Orator docere, in exhortatione inflammare nititur: quamobrem, & in ſuadendo, vt te- adhuc

Digitized by Google

adhuc incerta, plus argumentorum eſt, in exhortando plus caloris. Prouidendum eſt in primis, vt res ad quam hortamur alios omnes, numeros habeat honeſtatis: nam ſi quid turpiculi appareat, rationibus priùs erit diluendum quàm motus & affectuum faces adhibendæ.

In exhortãdo animus priùs ratione vincendus quàm mouendus.

Secundò, nunquam plenè exhortandum videtur, antequam de rei facilitate conſtet: nam ſi minimè conuictos & reluctantes adhuc animos coneris exhortari calidiùs, idem facias ac ſi lignum adhuc viride & crudum prima aggreſſione nitaris incendere. Itaque nec de ſuo ingenio deſperantem, abiectum, & formidantem omnia, ſtatim incẽſa oratione mouebis, vt literas diſcat; nec auarum, aut ſordidum, vt ſumptum faciat; nec Drancem frigidum, vt prælietur: ſed occupandi paulatim rationibus animi, donec, quæ obuerſantur, difficultatum pondera diſcutiantur.

Animi quidam ſulphurati.

Tertiò, vt ſulphurati quidam ſunt animi, ſecũdùm Plotini dictum, qui ſtatim flammas concipiunt; ita parciores verbis apud eos eſſe oportet oratores; pigris verò & ſegnibus validiùs inſtandum, ſiquidem ſpectetur aliqua ratio honeſtatis: ſin autem tã anguſtæ ſint & tenebricoſæ mentes; vt nulla bonæ ſpei ſcintilla promicet, quid attinet fruſtra prolixã orationem perdere? in quo præclarè monet Dio Pruſæus in oratione prima de regno, ſucceſſus eloquentiæ & exhortationum maximè pendere ex eorum animis quos hortaris. Alexandrum illum Macedonem Timotheus tibicen, canens bellicum, ita rapiebat, vt eodem veſtigio ad arma proſiliret: At hoc ipſum, inquit, non tam ex Timothei numeris contingebat, quanquam erant præſtantes illi quidem, & planè bellicoſi; quàm ex ipſius Alexãdri acri quodam incitatóque ad pulcherrima quæque ingenio: nam Sardanapalum deliciis effœminatum, numquã Timotheus, aut Apollo quidem ipſe, de cubili excitaſſet, vt abiecta muliebri conſuetudine, ferro ſe accingeret.

Quartò, ſi perſona quæ hortatur, plurimum habeat auctoritatis, minùs pugnax rationibus, minùs calẽs & profuſa verbis videri debet (niſi temporum & periculorũ ratio aliud expetat;) Nam dignitas ipſa potentiſſimum eſt ad feriendos animos telum, &, vt ait Cornelius Tacitus, Suaſio vel Exhortatio, ab eo qui iubere poteſt, vim neceſſitatis affert. Cauendum eſt tamẽ ne faſtu aliquo verbis parcere, aut in rebus incenſis frigidè exhortari, quamuis nobilis orator videatur.

Exhortatio lenis.

Quintò, in exordiis & inſinuationibus præferre debet ſæpius orator ſpes egregias de eorum virtute quos exhortatur, vt ſe potiùs, officij, aut alia ratione inductum, idipſum exhortationis genus aggredi demonſtret, quàm quòd hortatore alij indigeant, qui ſua ſponte ſint ſatis incenſi. Hoc artificium obſeruat Dio Pruſæus, ad Traianum, & M. Tullius 4. Philipp.

Non debet eſſe nimis argumentoſa.

Faciam igitur, vt Imperatores inſtructa acie ſolent; quanquam paratiſſimos milites ad præliandum videant, vt eos tamen adhortentur: ſic ego vos ardẽtes, & erectos, ad libertatem recuperandam cohortabor.

Sextò, etſi minimè argumentoſa debeat eſſe cohortatio, & prolixis rationibus effluens; ſunt tamen viuidæ & preſſæ rationes afferendæ, quibus veluti claui audientium animis quàm altiſſimè defigãtur. Erunt autem minimè petendæ ex intimis rei, & negotij, quod tractatur, adiunctis, quæ ſi clariſſimis & recentibus adiungantur exemplis, multum habent ad permouendos animos

Digitized by Google

mos ponderis. Nec iſtud omittit M. Tullius in ſua exhortatione.

Vt igitur Catilinam diligentia mea, Senatus auctoritate, veſtro ſtudio & virtute fregiſtis; ſic Antonij nefarium latrocinium, veſtra cum Senatu concordia, tanta, quanta nũquam fuit, felicitate, & virtute exercituum, ducúmque veſtrorum breui tempore oppreſſum audietis.

Septimò, exhortationis anima eſt pugnax quidam calor, qui plurimus in figuris acribus & denſis agnoſcitur: vt,

Non eſt, non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, quo cum aliqua pacis conditio eſſe poſſit: neque enim ille ſeruitutem veſtram, vt anteà, ſed iam iratus ſanguinem cõcupiſcit: nullus ei ludus videtur eſſe iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuiũ. Non eſt vobis res, Quirites, cum ſcelerato homine atque nefario, ſed cum immani tetráque bellua: quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur.

Octauò; potentiſſimum eſt exhortationis genus, vbi præit exemplis, qui perorat verbis: Itaque in illa di ſertiſſima Darij regis oratione, poſt acres & varias rationes illam addit, quaſi colophonem:

Ipſe, non patrio more ſolùm, ſed etiam, vt conſpici poſſim, curru vehor, nec recuſo, quominus imitemini me, ſiue fortitudinis exemplum ſiue ignauiæ fuero.

Dehortatio. In dehortatione par eſt fermè ratio, niſi quòd animi iam præmiſſa hortatione perculſi, contrariis rationibus muniendi ſunt, & ardor, ſi quis eſt, reſtinguendus In quo plurimum *Eius ars.* aliquando valent ironiæ, quibus ea quæ ab incenſis hortatoribus ſunt allata, quaſi ingeſta frigida obruuntur. Redarguitur auditorum ſimplex credulitas, qui ſe faſcinari & quaſi naſo duci permittunt. Adhortatorum veteratorum ingenium, & fraudes, conſultò ad impellendos animos compoſitæ notantur. Res aut mala, aut vilis: aut ſi bona eſt, dura, laborioſa, difficilis, & ſupra facultatem omnem oſtenditur.

Montes aurei à variis hortatoribus promiſſi deridentur: contrà, labores, & pericula, & incerti exitus, etſi contingant parum frugiferi, exaggerantur. Diſſimilitudo exemplorum, ſi quæ ab aduerſariis ſint intertexta, pleniùs indicatur. Alia, & magis nota, & communibus hominum ſenſibus accommodata proponuntur. Ad ſummum animi à iucunda bonorum ſpecie, ad terrores & impeditas difficultates traducuntur.

DE CONCITATIONE, & Conciliatione.

CAP. X.

QVæ de affectibus odij & iracundiæ, eiúſque lenimentis antea dicta ſunt, concitationis & conciliationis artificium ſatis oſtendũt. Ac animos quidem ad iracundiam atque odium mouere, obiectâ præſertim iniuriæ atrocioris ſpecie, eáque Rhetoricis excitata coloribus, haud eſt operoſum, cùm omnes ad ſuas vlciſcendas iniurias, non leui propenſione rapiantur: At verò ardentes furiis reſtinguere,

Hoc opus, hic labor eſt.

De priuatis conciliationibus nihil dico, in quibus, & ars, & prudentia requiritur ſingularis Quid in parandis efferatæ multitudinis animis, quæ præſidia ſatis ſecura reperiri poſſint? Certè fatendum eſt debilia hîc eſſe eloquentiæ opera, niſi aliis præſidiis ſuſtentẽtur. Quis enim furenti belluæ inermem Suadam obiiciat? aut muſico concentu tigres emollire tentet? quanquam multum poteſt diſerta oratio; niſi tamẽ alium habeat comitatũ, quàm verborum, *Conciliatio.*

parem ſecura eſt: quem verò? ſapientiæ, ſanctitatis, amplitudinis, beneuolentiæ, amoris; addo etiam radios quoſdam maieſtatis, quos Deus imprimere ſolet in eorum vultu quos ſibi veluti vicarios in regendis hominum cœtibus conſtituit:

Tum pietate grauem, & meritis, ſi fortè virum quem
Conſpexere, ſilent. - - -

Hac ratione Iulius Cæſar ſeditionem exercitus verbo vno compeſcuit, *Quirites* vocando, qui ſacramentum eius detrectabant. Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones deterruit. Alexander Seuerus admodum adoleſcens tumultuantes copias ita repreſſit, vt & vultus pondus, & oculorum fulgura non ferrent.

Conciliationis methodus. Hæc igitur prima lex conciliandorum animorum, dicentis auctoritas, & maieſtatis apex venerandus. Deinde tempora diligenter obſeruanda ſunt, nec temerè calenti adhuc turbæ, etiam cum iuſtiſſimis auctoritatis & innocentiæ præſidiis credendum. Primi enim impetus ſolent eſſe belluarum, qui ſemel atque deflagrarunt, liberiorem anſam orationi prehenſionéſque permittunt. Poſtremò etiam, & venæ hominum tenendæ, ſenſúſque delibandi, & periclitandæ voluntates, & origo mali pertentanda, vt quid doleant, quid cupiant, quid timeant animi, pleniùs agnoſcatur. Ad ſummum, modò lenimentis, modò etiam ſeuerioribus remediis, prout res & tempora poſtulabunt, vulneri medendum eſt.

Concitationis inſigne exemplum. Sunt apud Cornelium Tacitum duo inſignia pacandarum ſeditionum exempla, in quibus, & in rebus ferè iiſdem diuerſa hominum ingenia, variiq; & multiplices negotiorum tractus cernuntur. Turbatur in Pannonia, & grauis oritur ſeditio, authore Percennio: Agnoſce primùm hominem, & malas artes concitationis.

Erat (inquit) in caſtris Percennius quidam, dux olim Theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus.

Digna fax hac ſeditione: nunc animaduerte quàm opportunè tempus captat, & per cuniculos primùm rem aggreditur.

Is impetitos animos, & quærant poſt Auguſtum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in veſperam die, & dilapſis melioribus, deterrimum quémque congregare; Poſtremò promptis iam & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus, interrogabat:

(Agnoſce inſigne artificium linguæ virulentæ:)

Cur paucis Centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum ſeruorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi nouum & nutantem adhuc Principem, precibus vel armis adirent? ſatis per tot annos ignauia peccatum, quòd tricena & quadragena ſtipendia ſenes, truncato ex vulneribus corpore tolerent. (Deinde) Militiam grauem, infructuoſam, denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari: Verbera & vulnera, duram hyemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem, ſempiterna.

Hi concitationum ſtimuli. Vide etiã faces. Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæſi alleuatus, circũſtantium humeris apud turbatos, & quid pararet, intentos:

Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miſerrimis, lucem & ſpiritum reddidiſtis, ſed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem miſſum ad vos è Germanico *Concitationis ars malitioſa.*

exercitu

Digitized by Google

exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit, per gladiatores ſuos, quos in exitiũ militum habet, atque armat? Reſponde, Blæſe, vbi cadauer abieceris, ne hoſtes quidem ſepulturam inuident: cùm oſculis, cùm lacrymis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube; dum interfectos nullum ob ſcelus, ſed quia vtilitati legionum conſulebamus, ij ſepeliant.

Pacandæ ſeditionis ars in Druſo.

Mira ars concitandæ multitudinis: quid poſtea? cooritur atrox tempeſtas: ad quam ſedandam mittitur Druſus à Tiberio, rudis dicendi, ſed cui promptum erat ad aſperiora ingenium; hic cùm truculentis adhuc vocibus concio ſtreperet, nec ſatis tutum videretur conſiſtere in publico, magnis artibus rem tẽtat, & perficit. Nam, cùm fortè luna clariore penè cœlo viſa eſſet láugueſcere, hoc ad incutiendum militibus terrorem opportunũ ratus, quæ caſus attulerat, in ſapientiam vertit. Circumiri ſecretò tentoria iubet, accerſit Centurionem Clementẽ, cui plurimum multitudo fidebat, & ſi qui alij bonis artibus grati in vulgus, qui tum & eadem culpa tenebantur, ſibi deuincit. Hi commutata oratione apud ſuos diſſerunt:

Quouſque filium Imperatoris obſidebimus? quis certaminum finis? Percennióne & Vibuleno ſacramentum dicturi ſumus? Percennius & Vibulenus ſtipendia militibus, agros emeritis largientur? Denique, pro Neronibus & Druſis, imperium P.R. capeſſent? quin potiùs, vt nouiſſimè in culpam, ita primi ad pœnitentiam ſumus? tarda ſunt quæ in commune expoſtulantur: priuatam gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias.

Ita per conſcios quàm aptiſſimè commotæ, iam inter ſe ſuſpectæ cæterorum mentes: nec difficilè coniurationis moles hoc artificio defluxit. Druſus, vt documentum ſeueritatis relinqueret, iam deſertos à ſeditioſis concitationis duces, Percennium & Vibulenum interfici iubet, & totam rem pacat.

At verò Germanicus Cæſar eodem tempore, ad tumultum in Galliis compeſcendum mittitur, qui, vt erat vir eloquens, & manſuetus, rem leniori brachio aggreditur, orationem habet magnificam, in qua, à veneratione Auguſti orſus, flexit ad victorias triumphóſque Tiberij, Italiæ inde cõſenſum, fidem Galliarum extulit: Mox ſeditioſos increpans: Vbi modeſtia militaris, vbi veteris diſciplinæ decus? quónam Tribunos, quò centuriones exegiſtis?

Quid hæc lenis maieſtas profuit orationis apud incõditã multitudinẽ quæ dedecora nõ exſorbuit Germanicus? Eò vſque deuentum eſt, vt cùm oblato, ſi vellet imperio, ſe moriturum potiùs quàm fidem exuturum clamitaret, ferrúmque à latere direptum deferret in pectus, quidam hortarentur, vt feriret: Quin & Caluſidius quiſpiam ſtrictum obtulerit gladium, addito, *acutiorem eſſe.*

Nec ſatis, nocte concubia, concurſu ad ianuam facto, reuulſiſque foribus, Cæſarem intento mortis metu vexillum tradere ſubigunt, in legatos ipſos efferueſcunt, & omnia dira tumultus facie confundunt.

Qua tandem ratione pacata ſeditio? miſeratione potiùs quàm authoritate. Nam cùm à furentibus Cæſar filiolum Caligulam & Auguſtam vxorem ſummoueret, incederétq; muliebre & miſerabile agmẽ, profuga ducis vxor; paruulum ſinu filium gerens, pudor inde & miſeratio: quæ eò traduxit milites, vt mutati ſæuirent in ſeditioſos.

Lentiora quidem hæc remedia, ſed tamen mitiora fuerunt.

Digitized by Google

parem ſecuta eſt: quem verò? ſapientiæ, ſanctitatis, amplitudinis, beneuolentiæ, amoris; addo etiam radios quoſdam maieſtatis, quos Deus imprimere ſolet in eorum vultu quos ſibi veluti vicarios in regendis hominum cœtibus conſtituit:

Tum pietate grauem, & meritis, ſi fortè virum quem
Conſpexere, ſilent. - - -

Hac ratione Iulius Cæſar ſeditionem exercitus verbo vno compeſcuit, *Quirites* vocando, qui ſacramentum eius detrectabant. Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones deterruit. Alexander Seuerus admodum adoleſcens tumultuantes copias ita repreſſit, vt & vultus pondus, & oculorum fulgura non ferrent.

Conciliationis methodus. Hæc igitur prima lex conciliandorum animorum, dicentis auctoritas, & maieſtatis apex venerandus. Deinde tempora diligenter obſeruanda ſunt, nec temerè calenti adhuc turbæ, etiam cum iuſtiſſimis auctoritatis & innocentiæ præſidiis credendum. Primi enim impetus ſolent eſſe belluarum, qui ſemel atque deflagrarunt, liberiorem anſam orationi prehenſionéſque permittunt. Poſtremò etiam, & venæ hominum tenendæ, ſenſúſque delibandi, & periclitandæ voluntates, & origo mali pertentanda, vt quid doleant, quid cupiant, quid timeant animi, pleniùs agnoſcatur. Ad ſummum, modò lenimentis, modò etiam ſeuerioribus remediis, prout res & tempora poſtulabunt, vulneri medendum eſt.

Concitationis inſigne exemplum. Sunt apud Cornelium Tacitum duo inſignia pacandarum ſeditionum exempla, in quibus, & in rebus ferè iiſdem diuerſa hominum ingenia, variiq; & multiplices negotiorum tractus cernuntur. Turbatur in Pannonia, & grauis oritur ſeditio, authore Percennio: Agnoſce primùm hominem, & malas artes concitationis.

Erat (inquit) in caſtris Percennius quidam, dux olim Theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus.

Digna fax hac ſeditione: nunc animaduerte quàm opportunè tempus captat, & per cuniculos primùm rem aggreditur.

Is impetitos animos, & quærentem poſt Auguſtum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in veſperam die, & dilapſis melioribus, deterrimum quémque congregare; Poſtremò promptis iam & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus, interrogabat:

(Agnoſce inſigne artificium linguæ virulentæ:)

Cur paucis Centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum ſeruorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi nouum & nutantem adhuc Principem, precibus vel armis adirent? ſatis per tot annos ignauia peccatum, quòd tricena & quadragena ſtipendia ſenes, truncato ex vulneribus corpore tolerent. (Deinde) Militiam grauem, infructuoſam, denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari: Verbera & vulnera, duram hyemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem, ſempiterna.

Hi concitationum ſtimuli. Vide etiã faces. Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæſi alleuatus, circũſtantium humeris apud turbatos, & quid pararet, intentos:

Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miſerrimis, lucem & ſpiritum reddidiſtis, ſed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem miſſum ad vos è Germanico *Concitationis ars malitioſa.*

exercitu

Digitized by Google

exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit, per gladiatores ſuos, quos in exitiū militum habet, atque armat? Reſponde, Blæſe, vbi cadauer abieceris, ne hoſtes quidem ſepulturam inuident: cùm oſculis, cùm lacrymis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube; dum interfectos nullum ob ſcelus, ſed quia vtilitati legionum conſulebamus, ij ſepeliant.

Pacandæ ſeditionis ars in Bruſo. Mira ars concitandæ multitudinis: quid poſtea? cooritur atrox tempeſtas: ad quam ſedandam mittitur Druſus à Tiberio, rudis dicendi, ſed cui promptum erat ad aſperiora ingenium; hic cùm truculentis adhuc vocibus concio ſtreperet, nec ſatis tutum videretur conſiſtere in publico, magnis artibus rem tētat, & perficit. Nam, cùm fortè luna clariore penè cœlo viſa eſſet lāgueſcere, hoc ad incutiendum militibus terrorem opportunū ratus, quæ caſus attulerat, in ſapientiam vertit. Circumiri ſecretò tentoria iubet, accerſit Centurionem Clementē, cui plurimum multitudo fidebat, & ſi qui alij bonis artibus grati in vulgus, qui tum & eadem culpa tenebantur, ſibi deuincit. Hi commutata oratione apud ſuos diſſerunt:

Quoúſque filium Imperatoris obſidebimus? quis certaminum finis? Percennióne & Vibuleno ſacramentum dicturi ſumus? Percennius & Vibulenus ſtipendia militibus, agros emeritis largientur? Denique, pro Neronibus & Druſis, imperium P.R. capeſſent? quin potiùs, vt nouiſſimè in culpam, ita primi ad pœnitentiam ſumus? tarda ſunt quæ in commune expoſtulantur: priuatam gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias.

Ita per conſcios quàm aptiſſimè commotæ, iam inter ſe ſuſpectæ cæterorum mentes: nec difficilè coniurationis moles hoc artificio defluxit. Druſus, vt documentum ſeueritatis relinqueret, iam deſertos à ſeditioſis concitationis duces, Percennium & Vibulenum interfici iubet, & totam rem pacat.

At verò Germanicus Cæſar eodem tempore ad tumultum in Galliis compeſcendum mittitur, qui, vt erat vir eloquens, & manſuetus, rem leniori brachio aggreditur, orationem habet magnificam, in qua, à veneratione Auguſti orſus, flexit ad victorias triumphóſque Tiberij, Italiæ inde cōſenſum, fidem Galliarum extulit: Mox ſeditioſos increpans: Vbi modeſtia militaris, vbi veteris diſciplinæ decus? quônam Tribunos, quô centuriones exegiſtis?

Quid hæc lenis maieſtas profuit orationis apud incōditā multitudinē quæ dedecora nō exſorbuit Germanicus? Eò vſque deuentum eſt, vt cùm oblato, ſi vellet imperio, ſe moriturum potiùs quàm fidem exuturum clamitaret, ferrúmque à latere direptum deferret in pectus, quidam hortarentur, vt feriret: Quin & Caluſidius quiſpiam ſtrictum obtulerit gladium, addito, *acutiorem eſſe*.

Nec ſatis, nocte concubia, concurſu ad ianuam facto, reuulſiſque foribus, Cæſarem intento mortis metu vexillum tradere ſubigunt, in legatos ipſos efferueſcunt, & omnia dira tumultus facie confundunt.

Qua tandem ratione pacata ſeditio? miſeratione potiùs quàm authoritate. Nam cùm à furentibus Cæſar filiolum Caligulam & Auguſtam vxorem ſummoueret, incederétq; muliebre & miſerabile agmē, profuga ducis vxor; paruulum ſinu filium gerens, pudor inde & miſeratio: quæ eò traduxit milites, vt mutati ſæuirent in ſeditioſos.

Lentiora quidem hæc remedia, ſed tamen mitiora fuerunt

Digitized by Google

DE CONSOLATIONE.

Cap. XI.

Conſolationis neceſſitas.

INter cætera eloquentiæ adiumenta, non poſtremum eſt illud ſubſidium, quod miſeris impertiri ſolet conſolatio, ærumnarum dulciſſimum quoddam nepenthes.

Hôc inopia carcer, morbi, ſeruitus, orbitas, & cætera, quibus humanum genus, ad omnem fortunæ cõtumeliam proiectum, conflictari ſolet, aliqua ex parte leniuntur.

Hæc aduerſus mortis nimis quotidiana vulnera crebrò vſurpata eſt à ſapientiſſimis viris medicina; qualis Senecæ ad Polybium, Marciam, & Heluiam; Plutarchi ad Appollonium; Ariſtidis ad Eteonei parentes, conſolatio.

Capita ſunt alia communia, alia priuata; primum, naſcendi, & moriendi neceſſitas: nihil eſſe perpetuum: pauca diuturna: quicquid cœpit, deſinere: vniuerſum ipſum interitus legibus, aliqua ex parte ſubiacere; quod diſertè tractauit Statius, in epicedio Glauciæ:

Moriuntur omnia.

—— Omnia functa
Aut moritura vides, obeunt noctéſque dieſque,
Aſtráque, nec ſolidis prodeſt ſua machina terris.
Nam populos mortale genus, plebiſque caducæ
Quis fleat interitus? hos bella, hos æquora poſcunt:
His amor exitio, furor his, & ſæua cupido.
Vt ſileam morbos.---
Quicquid habet ortus, finem timet: ibimus omnes:
Ibimus.-.-

Ad hæc infertur ſuperbæ eſſe impotentiſque arrogantiæ, vt quis in hac naturæ neceſſitate, cuncta ad eundem finem reuocantis, ſe vnum ac ſuos ſeponi velit.

Secundò, petetur à miſeriis vitæ, iuxta hanc ſententiam: *Omnis vita ſupplicium eſt:* quo in genere, cui deeſſe poteſt oratio?

Tertiò, ab aliorum variis calamitatibus. Omnes agedum mortales circumſpice, Larga vbique flendi, & aſſidua materia.

Vitæ miſeria.

Alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas vocat: Alium ambitio nunquam quieta ſollicitat: Alius diuitias, quas optauerat, metuit & voto laborat ſuo: Alium ſollicitudo, alium labor torquet; alium ſemper veſtibulum obſidens turba: Hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe; lacrymæ nobis deerunt, antequam cauſſæ dolendi.

Quartò, bona ſi quæ à mortuo relicta ſunt, non eius fuiſſe propria.

Quicquid eſt, Marcia, quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, & excluſorum clientium turba, referta veſtibula, clara, nobilis, aut formoſa coniux, cæteráque ex incerta & mobili ſorte pendentia, alieni commodatíque apparatus ſunt.

Quintò, eſt bonum mortis optimum naturæ inuentum, quæ captiuorum catenas leuat, ægrorum morbos ſanat, exulibus patriam reddit, res à fortuna malè diuiſas exæquat, &c.

Sextò, felicitas conſequentis vitæ, quæ puras & candidas animas excipit.

Hæc Chriſtianæ menti inſtar omnium eſt conſolatio, quam Ethnici, qui per nebulam ſaltem diſpexerũt, haudquaquam omittunt: vt Plutarchus ad Apollonium;

Elyſij campi. Animorum immortalitas.

Οὕτω καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ἔστι τις τιμὴ, καὶ προεδρεία (καθάπερ λέγεται) καὶ χῶρός τις ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ διατρίβουσιν αἱ τούτων ψυχαί· καλὰς ἐλπίδας ἔχειν σε δεῖ περὶ τοῦ μακαρίτου υἱέος σου, ὅτι τούτοις συγκαταριθμηθεὶς συνέσται.

Septimò,

Plut. ad Apoll. Lycij in funeribus veſtē muliebrē gerunt. Septimò, additur, dolorem, non modò inutilem eſſe; ſed turpem: idcircò Lyciorum legiſlator, viros in funeribus veſtem muliebrem gerere voluit, quô ſe in luctu mulieres fieri admonerentur. Deinde illæ lacrymæ, vel tibi qui luges, proſunt, vel mortuo: ſi tibi, amator es tui, non defuncti; ſi mortuo, infelicem puras, quem non debes Hanc eandem rationem fuſiùs vrgent Plutarchus & Seneca.

Octauò, ſæpiſſimè vel præmittuntur vel ſubiiciuntur exempla eorum qui propinquorum mortes generoſo animo tulerunt; quæ quò magis domeſtica ſunt, & nota plus habent impreſſionis: & hæc quidem in locis communibus.

Singulares verò ſumuntur ab adiunctis defunctorum, à vitæ ſcilicet bene actæ virtutibus, diſciplinis, opibus, ornamentis, liberis, propinquis, mortis genere, ſupremis verbis, teſtamentis, exequiis, monumentis, & cæteris id genus, quæ longè ſatius eſt percurrere, quàm locos communes conſectari, qui faſtidio eſſe ſolent, niſi concinna varietate & clariſſimis ſententiis illuminentur.

Conſolationis ars mirifica. Quamobrem, mirari mihi contigit, duorum præſtantiſſimorum virorum artem in conſolando non vulgarem: cùm enim in communi loco verſarentur, rariſſimè tractarunt.

Iulian. in epiſt. ad Amerii. Primus fuit Democritus, qui vt Darium Regem in morte coniugis pertinaciùs lugentem conſolaretur, promiſit ſe mortuam ab inferis excitaturum, ſi modò quæ ad tantum opus eſſent neceſſaria, rex liberaliter ſuppeditaret.

Darius ad hanc vocem aures arrigere, obſecrare, omnia polliceri: tum *Nomina ἀπενθήτων.* Philoſophus petit ſibi dari τριῶν ἀπενθήτων ὀνόματα: trium ſcilicet hominum nomina, qui nunquam lugubria ſumpſiſſent, nulli propinquorum aut amicorum morti indoluiſſent: qui cùm in toto regno non *tria in tota Perſide non ſunt inuenta.* eſſent inuenti; ex eo, à communi moriendi neceſſitate, & fatali lege, præclarum ſumpſit conſolationis argumentum.

Alter eſt Philoſophus quiſpiam *Plutarc. in conſol. ad Apol.* non inurbanus, qui Arſinoën Reginam, filij mortem ſine intermiſſione lamentantem, hac fabula conſolatus eſt:

Quo tempore Iupiter honores inter Dæmones diſtribueret, fortè tum Luctum abfuiſſe, ac omnibus iam diuiſis ſuperueniſſe, cúmq; ſibi quoque tribui aliquid honoris poſtularet, Iouem omnibus in alios inſumptis honoribus, Luctui largitum eſſe dolorem & lacrymas, quæ mortuis impenduntur.

Sicut ergo alij dæmones eos diligunt, à quibus coluntur: ita ad te quoque, Regina, luctus non accedet, ſi nullo honore ipſum afficias: quòd ſi ſuis eum honoribus ſtudioſè veneraris, nouam tibi ſemper lugendi materiam ſuggeret.

Hæc ſatis artificioſè. Quod verò *Conſolationis varietas.* ad modum attinet conſolandi, pro varietate perſonarum longè debet eſſe aduerſus: cum aliis, Philoſophorum armis apertè pugnandum; cum aliis, remiſſiùs agendum; indulgendum eſt aliquid naturæ, concedendæ lacrymæ, quibus extinguitur ardor animi, & paulatim relaxatus euaporat affectus, vt loquitur D. Ambroſius.

Non opprimuntur fletus præceptorum ſeueritate, ſed magis irritantur: hic iuſtè dolet, qui dolere vetatur.

Itaque plerumque cōſolationem differre iuuat, donec primus ille æſtus deferbuerit, & quaſi flendo voluptas expleta fuerit: nemo enim

tentat ipſo funebri die matris oculos exſiccare.

Ad ſummum, longinquitas temporis, ciuiliſque in tolerando dolore conſtituetur honeſtas: lætarum ſubinde rerum influentes ſpecies, vel etiam alij affectuum motus excitati, lacrymas citò abſtergere ſolent.

Nec immeritò Seneca ad Polybium, in aula Claudij Cæſaris, magnis auctum honoribus, cùm fratris morte plus æquo perturbatus videretur, ſcribit;

Cùm voles rerum omnium obliuiſci, cogita Cæſarem: fas non eſt tibi, ſaluo Cæſare, de fortuna queri.

DE FORMA, ET charactere Elocutionis, In genere deliberatiuo.

CAP. XII.

FOrma deliberatiui generis erit inſtructa ſententiis & argumentis, nec adeo profuſa verbis: maximè verò cùm apud graues perſonas agendum erit, ſuccingere oportebit phaleratæ orationis fluentes lacinias.

Nihil enim tam à perſuaſione, quæ in hoc potiſſimùm genere ſpectatur, alienum, quàm præculta & ambitioſiùs fluens oratio.

Fucus orationis apud graues perſonas periculoſus.

Itaque diſertè notat Dionyſius Longinus, περὶ ὕψους. ſimplici minerua, cum viris principibus & dominis tractanda eſſe negotia: nam ſi coneris fuco elaboratæ dictionis heroïcũ animum circumuenire, ἀγανακτεῖ εὐθὺς, εἰ ὡς παῖς ἄφρων ὑπὸ τεχνίτου ῥήτορος σχηματίοις κατασοφίζεται, καὶ εἰς καταφρόνησιν ἑαυτοῦ λαμβάνων τὸν παραλογισμὸν, ἐνίοτε μὲν ἀποθηριοῦται τὸ σύνολον, ſuccenſet, ſi quaſi puer imprudens, à callido Rhetore minutis figuris inducatur & in contemptum ſui fucatas probationes interpretatus ſæpiſſimè totus efferatur.

Et hæc, inquam, in negotiis, vbi res & perſonæ contractum quoddam & ſiccum orationis genus deſiderant. Nam plerumque etiam intercidunt ſuaſiones magis adipales, & quæ ad epidicticas orationes multum accedant. Nolim ego illas nimis auſteras & horridas fieri, ſed ſuis pigmentis interdum colorari.

Talis eſt illa ſuaſio Sidonij Apollinaris, epiſtola ſexta libri primi, vbi virum nobilem, ruſticana, & vmbratili vita impalleſcentem, ad capeſſendos reipubl. honores paulò hilariùs hortatur, & floridiùs, his verbis:

Proh pudor, ſi relinquare inter ſubſequas ruſticanos, ſubulcóſque ronchantes!

Quippe, ſi & campum ſtiua trementre proſcindas, aut prati floreas opes, panda curuus falce populeris, aut vineam palmite grauẽ, cernuus raſtris foſſor inuertas, tunc eſt tibi ſumma votorum beatitudo. Quin potiùs expergiſcere, & ad maiora ſe pingui otio marcidus, & eneruis animus attollat. Non minus eſt tuorum natalium viro, perſonam ſuam excolere, quàm villam, &c. ibidem fuſiùs.

SECVNDA PARS Ciuilis eloquentiæ.

GENVS IVDICIALE.

CAP. XIII.

VT Iuſtitia, virtutum omnium præclariſſima, plurimùm in rebus humanis ſplendoris obtinet: Sic genus iudiciale, quod in eadem virtute, generis humani cuſtode, fortiter aſſerenda verſatur, ingens ſibi decus vendicat excellentiæ.

Nulla gens tam feroci támque inculto ingenio, quæ ſi modò vmbram reipubl. habuit, ſtatim iudicia, & leges, & fora non habuerit: hæc enim tranquillitatis propugnacula,

cula, præſidia ſalutis, ornamenta dignitatis.

Iudices Dij appellantur.

At verò iudices, qui eadem diſpenſant, tanto pretio ſunt, & fuerunt apud quoſque mortales, vt eoſdem (Theodoreto teſte) ſacræ litteræ Deos non vereantur appellare.

Τὰ δὲ θεῖα λόγια τῶν γεγονότων οὐδὲν φύσει προσαγορεύει θεόν. ὀνόματος μὲν γὰρ ψιλοῦ μεταδεδώκασι τοῖς δικάζειν πεπιστευμένοις. Sacræ verò litteræ nihil creatum Deum appellant: nominis ſolius, non naturæ communionem Iudicibus ſunt impertitæ.

Reges, primi Iudices.

Idcirco apud nobiliſſimas quaſque gentes, Reges primum ius dixerunt; de quibus Petrus Bleſenſis:

Qui dat Regibus diuitias terræ, ab eis aurum non poſtulat, & argentum; ſed vt audiant cauſſam populi, & arguant pro manſuetis terræ.

Certè Imperatores Romani id magni fecerũt: quod declarat Claudij exemplum, qui, vt ait Suetonius, & Conſul, & extra honorem laborioſiſſimè ius dixit, etiam ſuis ſacrorúmque diebus ſolemnibus, nonnunquam feſtis quoque antiquitus religioſis.

Et notatu quidem dignum eſt, quod habet Dion in Hadriano Imp. à quo cùm muliercula ius petiiſſet, recuſaſſétque: illi retorſit, *Noli igitur imperare.*

Reges Franciæ in iure dicendo celebres.

Verùm præclarum iuris dicendi exemplum dedere ſupra cæteros Francorum Reges, qui ſingulari priuilegio ſibi manum iuſtitiæ vendicârunt, quam nulli vnquam principes in inſignibus habuerunt: & appoſitè Agathias, de Gallico populo, ait;

τὸ ἐπήκοον, δίκαιον εἶναι. τὸ δὲ ἄρχον, εὐμενές.

Curia Franciæ quàm honorifica.

Accedunt ſapientiſſimæ illæ Curiæ: quarum, vt cœlum ſyderibus, ſic Gallia purpuris colluſtratur; quibus nihil, aut ad ſapientiam grauius, aut ad dignitatem honorificentius.

Quas ob res, generis iudicialis magna ſemper extitit & adhuc extat dignitas, in quo poſſit regina eloquentia triumphare.

Sed, vt eius ſplendorem pleniùs agnoſcamus, & ſingularem circa res iudiciarias veterum prudentiam: placet vno aſpectu illuſtrium regnorum & rerumpublicarum fora ponamus ob oculos, vel ſaltem per tranſennam inſpiciamus: pleniorem enim de iis ſermonem conſultò relinquimus iis qui tractandas gentium antiquitates ſuſceperunt.

QVAE ANTIQVORVM circa forum & iudicia, cura & dignitas fuerit.

Et de iis, Perſarum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum denique inſtituta breuiter comparata.

IVDICES PERSARVM.

CAP. XIV.

Iudices Regij apud Perſas.

PRimûm apud Perſas ſelecti Iudices fuere, βασιλέιοι, ſeu βασιλήϊοι δικασταὶ, qui ex conſultiſſimis viris Perſarum legebantur; quorum erat perpetuus magiſtratus, nec niſi in demortui locum alius ſufficiebatur.

Hi ius poſtulantibus reddebant, leges patrias interpretabantur, & ad eorum collegium controuerſiæ omnes referebantur. Herodotus in Thalia, lib. 3. his verbis exprimit:

Iudicis nummatypæna.

Οἱ δὲ βασιλήϊοι δικασταὶ, κεκριμένοι ἄνδρες γίνονται Περσέων οὗτοι δὲ τοῖσι δίκας δικάζουσι, καὶ ἐξηγηταὶ τῶν πατρίων νόμων γίνονται.

Siſamnis iniqui iudicis ſupplicium.

Quanta verò integritate ab iis adminiſtrari iudicia reges vellẽt, teſtatur Siſamnis exemplum; qui cùm ob rem iudicandam, pecuniam cepiſſe conuictus eſſet, Cambyſes, ex corpore eius detractam pellem, ſellæ intẽdit, in eáque filium eius iudicaturum

turum conſidere iuſſit. Herodotus, l.5.in Terpſichote, ἀπέδειξε πᾶσαν τ ἀνθρωπηΐην, ἐνέτεινε τ θρόνον, ἐς τ ἵζων ἐδίκαζε.

Eadem certè de cauſſa & Darius Sandocem nummarium· Iudicem, hoc iudicandi munere, in comitatu ſuo fungétem, in crucem agi iuſſit, quòd pecunia corruptus malè iudicaſſet: quemadmodum Herodotus, lib.7.ſcribit.

FORVM AEGYPTIORVM, Labyrinthus, & Dicaſterium.

CAP. XVI.

Ægyptij in Labyrintho iura reddunt.

NEc minùs in ea re Ægyptij prudentes fuere. Ac ius quidem apud eos de rebus maximis dicebatur in aulis Labyrinthi, qui deſcribitur à Strabone, lib.17.

Labyrinthus, Ægyptiorũ forum. Forum in formam Labyrinthi.

Ad hæc, inquit, eſt labyrinthi fabrica, opus haud impar pyramidibus, & adiacens regis ſepulturæ, eius qui labyrinthum conſtruxit: locus eſt in primo foſſæ ingreſſu, ad triginta quadragintáve ſtadia procedenti; eſt planities quædam menſali forma pagum habens, & multorum regum regiam, quot priùs præfecturæ erãt, Nam totidem aulæ ſunt columnis ambitæ, inuicem continuæ: omnes vno ordine, & vno pariete, tanquam paruo quodam muro, ante ſe ſitas aulas habent.

Viæ verò quæ ad eas tendunt, ex aduerſo ſunt ipſius muri, ante ingreſſus cryptæ quædam multæ, ac longæ, quæ inter ſe vias flexuoſas habent, vt nemo peregrinus ingredi aulam vllam poſſit, nec egredi ſine duce.

Dignũ admiratione, quod vniuſcuiúſque domus tabulata, ac etiam cryptarum latitudines, ex lapideis pluteis integris, & magnitudine inſolenti conſcriptę ſunt, nullo vſque, nec ligni, nec alius materiæ interuentu.

At ſi quis in tabulatum aſcendat, quod non admodum altum eſt, quippe vnica contentum contignatione, videre poteſt lapideum campum, tantis lapidibus inſtratum: inde ad aulas viſu retorto, cernere deinceps eas ſeptem & viginti ordine poſitas, & columnis è ſolido lapide innitentes; parietes quoque ipſos, ex lapidibus non minoribus compoſitos: in fine huius ædificij, quod plus ſtadio occupat, eſt ſepultura quædam, pyramis quadrangula, cuius quodlibet latus, quatuor ferè eſt iugerum, & altitudo par. Sepulti nomen eſt Imandes: dicunt tot aulas ita factas eſſe, quòd ſolerent omnes præfecturæ eò conuenire: atque epulum quoddam ſacris viris ac mulieribus fiebat, ſacrificij gratiâ Deo reddendi, & iuris dicendi de rebus maximis; quæuis autem præfectura in ſuam aulam procedebat.

ASSESSORES.

DE Aſſeſſoribus in Iudiciis, Diodorus, libr.1. cap.1. parte.2.

Has propè, inquit, domus erat columnis ſuſpenſa, cuius latus quoque duo iugera complectebatur: in ea ſtatuæ ligneæ poſitæ haud paruo numero; repræſentantes eos qui diſceptarent, reſpicientes eos qui in iudiciis ſententias ferrent.

Hi ab vna muri parte ſculpti triginta erant abſque manibus, & in medio iudicij princeps, cuius à collo ſuſpenſa *Veritas* penderet, & oculis eſſet ſubglaucis, librorum cumulo circumſtante; Hæ imagines præ ſe ferebant, Iudices integros eſſe debere: Prætorem ſolam reſpicere veritatem.

Digitized by Google

IVDICIORVM RATIO apud Ægyptios.

TOtam Iudiciorum rationem idem Diodorus, lib. 1. cap. 3. perſequutus eſt.

Iudicia, inquit, non vulgari cum diligentia fiebant: exiſtimabāt enim ſententiarum latores maximi eſſe ad communem vitam momenti, in vtrámque partem: Nam punire nocẽtes, auxilium ferre oppreſſis, optimam ad prohibenda mala facinora viam putant. Pœnam verò delicti, pecunia aut gratia tolli, exiſtimabant confuſionem vitæ communis fore.

Quamobrem ex vrbibus clarioribus, vt Heliopoli, Memphi, Thebis, viros optimos eligebant, quos iudiciis præficerent: qui Iudicum conſeſſus, neque Athenarum Areopagitis, neque Lacedæmoniorum Senatui, cedere videbatur.

Poſtquam hi conuenerant, triginta numero, inter ſe eligebant optimum virum, quem Iudicij principem conſtituebant; in locum cuius ciuitas alium Iudicem ſubſtituebat.

Veritatis imago à iudice collo appenſa fertur. His omnibus victus, ſed principi opulentior, à Rege dabatur. Is aurea catena ſignum variis ornatum lapidibus, à collo ſuſpenſum, quod appellabant *Veritatem*, geſtabat.

Cœptis iudiciis, ac ſigno veritatis à principe propoſitio, omnibúſque legibus, quæ octo libris continebantur, in medio eorum conſtitutis, mos erat, accuſatorem ſcribere ea in quibus alium accuſabat, modúmque patratæ iniuriæ, aut damni facti, quantíque eam æſtimaret.

Rurſus accuſatori reóque inuicem reſpondendi locus erat. Ita bis auditis litigatoribus, cùm iudices de controuerſia quæſiſſent, princeps ſigno Veritatis in partem veriorem verſo, ſententiam ferebat.

Hic mos iudiciorum apud Ægyptios erat; exiſtimantes, accuſantium excuſantiumque altercatione, & ſcriptis, veritatem maximè elici poſſe.

Sanè oratorum ars hypocritarum fraudes, lacrymæ periclitantium, multos à recto veróque iudicio auerterunt.

Videre quidem licet, aut errore, aut affectione aliqua, aut miſericordia, aut oratione dicentis, ſæpius reos à iudicibus fuiſſe abſolutos.

Verùm, ſi aduerſantium ſcripta penitus intelligantur, exiſtimarunt iudicari rectiùs (veluti nota veritate) poſſe, cùm neque ingenio, neque induſtria, neque mendacio, neque audacia, neque arte iudicia peruerterentur, ſed cuique eſſet commune ius: tum quia tempus dabatur accuſatori reóque ad diſceptandum, tum quia Iudices, ex eorum reſponſis elicerent veri iudicij modum.

SACERDOTES Iudices.

Et de Sapphiro Veritatis.

ÆGyptiorum ſacerdotes olim etiam Iudices erant: & quidem inter eos princeps erat ſententiæ maximus natu, & in omnes ſtatuendi ius habebat. *Ex Ælian.*

Eum, omnium hominum eſſe iuſtiſſimum & ſynceriſſimum oportebat, qui circa collum, vt diximus, imaginem ex ſapphiro gemma confectam geſtabat, quæ vocabatur Veritas. Ælianus, lib. 14. vet. hiſt.

Ægyptiis quoque Regibus (quod & ſuprà attigimus) ex præſcripto legis antiquæ, moris fuit, Iudices mox futuros iureiurando adigere; ne ſi Rex quidẽ iniuſti quippiam iniunxiſſet, à virtutis medio declinaturos,

nec lineam omnino (quod dicitur) moturos.

ATHENIENSIVM fora varia:
Et eorum ratio.
CAP. XVI.

ET quidem in ea re Athenienſium natio non minùs litigioſa, quàm ingenioſa, Perſarum quoque & Ægyptiorum curas cautionéſque ſuperauit; quod licet ex tot foris, quæ ipſi habuerunt, colligere: de quibus Pollux, Onamaſt. lib.8.

Fora,inquit,Athenienſium,Ἄρειος πάγος,vicus Martius; iudicabat verò actiones cædis, & vulneris ex prædatione, incendij, veneficij, ſi ſcilicet quis dans occidiſſet: fiebat autem conteſtatio,& deinde iudicium: προοιμιάζεσθαι δὲ οὐκ ἐξῆν, οὐδὲ οἰκτίζεσθαι.

Exordiis vti in Areopago non licebat. Exordiis vti non licebat,aut affectuum commotione.

Poſt primam autem ſententiam exilium licebat capere, ſi quis parentes occidiſſet.

Menſibus verò ſingulis, tribus diebus continuis ius dicebant: quarta ſcilicet menſis deficientis, tertia, & ſecunda.

Nouem principes,qui ſingulis annis, poſt cenſum datum ſemper Areopagitis addebantur,ſub dio iudicabant.

Cædis autem actiones intendere licebat vſque ad conſobrinos, & iureiurando inquirere, quiſnam mortui cognatus ſit: ſique familiaris fuerit,accuſatur,& relegatur.

In hoc ius dicitur de cędibus inuitè commiſſis: ἐν τούτῳ λαγχάνεται περὶ τῶν ἀκουσίων φόνων, inquit Pollux. Nam poſt Troiæ excidium, Græcorum quidam Palladium habentes, Phalero appulerunt;& per ignorantiã ab incolis occiſos, abiectos eſſe; & horum quidem nullus viuus appulit. Acamas autem iudicauit,Græcos eſſe,qui Palladium habeant: & ſiquidem ſepultos, ſecundùm Dei oraculum, ignotos nominârunt: illic verò conſtitutum eſt Palladium, & de fortunis ibidem iudicant.

Areopagi picturam, quam Iul. Pollux omiſit, habet Pauſanias in Atticis.

In Areopago,inquit, ara erat Mineruæ deprecatricis, ἀρείας, quam erexerat Oreſtes iudicio ſolutus.

Argentei prætereà lapides,ἀργυροῖ λίθοι,in quibus rei & accuſatores ſedebant, & hunc quidem contumeliæ,illum impudentię vocabant,τὸν μὲν ὕβρεως,τὸν δὲ ἀναιδείας.

Proxima ædes Eumenidum τῶν σεμνῶν, quibus tamen in forma nihil erat horribile.

Denique Plutonis, Mercurij, & Terræ ſimulachra, quibus ſacra faciebant, qui in cauſa capitis fuerant abſoluti. *Rei abſoluti ſacra faciebant Plutoni.*

Forum apud Delphinium, τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ ἱδρύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγέως, λέγεται δὲ Ἀπόλλωνι Δελφινίῳ καὶ Ἀρτέμιδι Δελφινίᾳ, *id eſt*, ab Ægeo conſtitutũ eſt, dedicatum autem eſt Apollini Delphinio,& Delphiniæ Dianæ.

Primus ibi iudicatus eſt Theſeus, expians cædem ab illo occiſorum latronum, & Pallantidarum, quos occidiſſe quidem confeſſus eſt, hoc autem iure feciſſe affirmauit.

Forum in Prytaneo,τὸ ἐπὶ πρυτανείῳ δικάζει περὶ τῶν ἀποκτεινάντων, κἂν ὦσιν ἀφανεῖς, καὶ περὶ τῶν ἀψύχων τῶν ἐμπεσόντων, καὶ ἀποκτεινάντων, *id eſt*, Ius dicit de occiſis, ſi ignoti fuerint, & cadaueribus incidentibus,aut interemptis.

Hoc autem forum Trigonum reges conſtituerunt: quos oportebat incidens cadauer eiicere.

Forum Putei, τὸ ἐν φρέατι,ἐν τούτῳ ἐκρίνετο εἴ τις τῶν φευγόντων ἐπ' ἀ-

κω

Digitized by Google

κουσίου φόνου αἰτίᾳ, δευτέραν αἰτίαν ἑκουσίου προσλάβοι·id eſt, Ibi iudicabatur, ſi quis exulum de cæde fortuita accuſaretur, & ſecundùm actionem voluntariæ cædis acciperet.

Erat & in mari iudicium, *καὶ τὸ ἐν αἰτίᾳ προσπλεύσαντα, τῆς γῆς οὐ προσαπτόμενον, ἀπὸ τῆς νεὼς ἐχρῆν ἀπολογεῖσθαι· μήτε ἄγκυραν εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον, id eſt*, & reum quidem adnauigantem, & non tangentem terram, à naue defenſionem ſui dicere oportebat, neque ſcalam, neque anchoram terræ iniicientem.

Forum in Lyco, à quo Lyci decas. *τὸ ἐπὶ Λύκῳ, ἀφ' οὗ καὶ ἡ Λύκου δεκάς· καὶ Ἥρας δὲ ἵδρυται αὐτόθι ἔχον τὸ θηρίου μορφὴν, id eſt*, Iunonis iſtic templum conſtitutum erat, habens feræ formam.

Heliæa. Heliæam maximum inter omnia fora fuiſſe teſtatur Pauſanias.

Vlpianus autem ita dictum affirmat, aut quòd eò maxima hominum multitudo conuocaretur, aut quòd à ſole locus illuſtraretur.

Heliæa verò quingentorum erat, vt ait Pollux, *ἡ ἡλιαία δὲ πεντακοσίων*. Deinde: ſi verò mille iudicibus opus erat, duo fora coniungebantur: ſique mille & quingentis, tria.

Calculos autem duos habebant æneos, perforatum, & non perforatum, & vrnam cui camus impoſitus erat, per quem calculus immittebatur.

Vrna iudiciorū. Deinde duas habebant vrnas, quarum hæc quidem ænea, altera verò lignea erat; & hæc quidem condemnatoria, illa verò abſolutoria: æneæ operculum ſuperiacebat, vnius calculi foramen habens, quo poſtea arcana magis iudicantes, contra ſuſpectos vtebantur.

Forum denique funibus circundabatur, iubente quidem Rege.

Theſmothetis autem forum implentibus, funium ambitus à quinquaginta pedum ſpatio ducebatur, & miniſtri aſtabant publici, ne quis in iudicio non indigens accederet.

Fori porrò iudicialis ianuæ, *κιγκλίδες* dicuntur, quas Romani Cancellaras vocitant:

Trigonum forum aliud dicebatur à loci forma.

Parabyſtum ab obſcuro, in quo ſitum eſt, loco.

Magnum verò Metichi forum, ab artifice Meticho ſic dictum eſt, vt ait Pollux: *τὸ δὲ Μητίχου δικαστήριον μέγα, οὕτω κληθὲν ἀπὸ ἀρχιτέκτονος Μητίχου.*

Ἐφέται numero quidem erant quinquaginta, & vnus. Dracon autem hos conſtituit de optimatibus electos. Ius autem dicebant ſanguinis reis in quinque iudiciis.

His verò Solon Senatum ex Areopago addidit.

Pene autem ludibrio habitum eſt Ephetarum iudicium.

Dicti autem videntur, quòd primùm Rege iudicante fortunæ cædis reos, Dracon Ephetis iudicium hoc permiſit, *ἐφέσιμον*, hoc eſt, tranſlatitium, id à Senatu faciens.

ROMANI Iudices.

CAP. XVII.

Romani longè minus primis temporibus, in iudiciis ac litibus occupati fuerunt: Teſtatur quidem illud, quod in maxima litium raritate, forum nullum erat definitum: vnde illud Virgilij:

Indicitque forum, & in Patribus dat iura vocatis.

Quamobrem Cato Cenſorius, cùm deſignatã litibus ſedem populus adornaret, pauimentóq; inſter- neret, Forum acutis lapidibus cur ſtrauerit Cato.

Digitized by Google

neret, id fieri quàm acutiſſimis lapidibus curauit, ne gens Marcia litigioſis operibus paulatim aſſueſceret.

Quanti tamen iudicia fecerint, declarat Dionyſius Halicarnaſſenſis, lib. 2. qui inter Regis potiſſima munia recenſet, τ̃ ἀδικημάτων τὰ μέγιστα δικάζειν.

Reges Romani, Iudices.

Tranſiit deinde hæc poteſtas ad Conſules, qui, vt ait Suidas, erant σύμβουλοι καὶ προήγοροι, τ̃ Ρωμαίων πόλιν διοικοῦντες.

Et ſtatim communicata cum Senatu: Nam ordo Iudicum primis temporibus tantùm fuit penes Senatum, vt teſtatur Polybius libr. 6. Lege demum Gracchi iudicia ad equites tranſlata, vt liquet ex Appiano & Velleio Paterculo.

Sed maximè ordinarij iuris diſceptatores Prætores fuere, qui poſt annum ſexenteſimum quartum, cùm eſſent perpetuæ quæſtiones introductæ, Carbone forum tenente ſunt inſtituti, vt habet Cicero in Bruto.

Sed nos hæc obiter, vt antiquorum curam penes iudicia oſtenderemus.

DE IVDICE.
Ex Philone Iudæo.
CAP. XVIII.

Iudicis virtutes.

PRæclari Iudicis conditiones Philo Iudæus paucis complexus eſt.

Primùm, inquit, requiritur, vt ſit: παντὸς ἀλόγου πάθους, καὶ πάσης κακίας ἀμέτοχος, vt ſyncerum animum habeat, & nullis prauis affectibus obnoxium; quod fiet, ſi is *qui indicaturus tribunal aſcendit, iudicari ſe non minùs quam iudicare cogitet.*

Facilis eſt recti perſuaſor innocens Iudex: contrà, nullas culpas timet reus, quas habere reſpexerit cognitorem.

Syn.ceri autem animi magna pars *ſyncera religio*: idcirco iudex, Coll. 2. Authentic. apud Iuſtinum iurat:

Κοινωνικός εἰμι τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἢ χρόνον ἐναντιωθῶ αὐτῇ.

Secundum, quatuor primariis virtutibus eminere debet: Prudentiâ; ne decipiatur; fortitudine, ne leuiter inflectatur; temperantia, ne voluptatibus corporis animi acies hebeſcat; iuſtitia, eius anima eſt.

Hoc ipſum Plato confirmat, 2. de legib. μηδὲ τοὺς δικαστὰς ἐνόργους ὄντας οἴνου γεύεσθαι.

Tertium, Cauendum illi, ne incerta pro certis accipiat, fidat oculis potiùs quam auribus.

Ὦτα γὰρ ὀφθαλμῶν ἀπιστότερα· καθάπερ ἀργυραμοιβὸς ἀγαθὸς διαιρείτω τὰς φύσεις. Nam (vt ait Caſſiodorus) non facilè erroris vitio ſordeſcit, quem doctrina purgauerit; contra ignorantia Iudicis, eſt calamitas innocentis.

Quartum, nec accipiat munera, quia τ̃ δικαιοσύνην ἐκ ἔστι διὰ λιχφόρου βαίνειν ἐπ' εὐθείας.

Si in aurem Iudicis vel Aduocati ſuſurret pecunia; Orphei lyra, carmen Amphionis, Muſa Virgilij voce pecuniæ ſuffocantur.

Iudices pecunia corrupti.

Quid plura? vbi nummus loquitur, Tulliani eloquij tuba rauceſcit: vbi nummus militat, Hectoreæ militiæ fulgura compeſcuntur: vbi pugnat pecunia, virtus expugnatur Herculea: nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat vniuerſis.

Iuſtinus Authent. coll. 2. tit. 2. nou. 8. in præfatione, vult Iudices, καθαραῖς χρῆσθαι ταῖς χερσί.

Neque tantùm ipſi puris manibus Iudices eſſe debent, ſed latronibus præterea & depeculatoribus infeſti,

Digitized by Google

vt ſint inſtar Pelichi ſtatuæ; cuius erat ea vis, vt fures, quaſi iniecta remora retineret: teſtatur Eucrates apud Lucianum, in Philopſeud.

Quintum, vt ſit magnus veritatis amator: quam idcirco ſummus Iudæorum ſacerdos ad cor impreſſam geſtabat, cum hac inſcriptione, *Veritas & Illuſtratio.*

Veritas geſtatur à ſummo Iudæorū ſacerdote.

Ἀλήθειαν καὶ δήλωσιν τῶν ἀναθημάτων λάλιστον, ἃ διαφρεπίσασθαι ἐν τῷ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικῷ.

Sextum, vt nō animaduertat perſonas, ſed res: τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ὡν ἄπλαστον καὶ γυμνὴν ὁρᾷν; Alienum te à perſonis omnium redde in Iudicio (inquit Hieron. ad Damaſc.)

Perſonarum acceptio fugienda.

Septimum, vt miſericors ſit in pauperes, ἔλεον καὶ φιλανθρωπίαν δια-τεσμάτων τηρεῖν.

Octauum, vt ſua potentia vtatur ad ſubleuandas non opprimendas hominum miſerias, ſítque in dignitate ciuilis & moderatus: Μὴ καθάπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι καταπαγκρατιάζειν τοὺς ἥλατους τοῖς δυνάμεσιν.

Nonum, vt in decernendo non ſit præceps, *Cunctator eſſe debet qui iudicat de ſalute.*

Lib. 2. cap. 51. conſtit. Apoſt. Τὰς κρίσεις δίκαιον μονομερεῖς ποιεῖσθαι, πλείοσιν ἡμέραις ποιοῦντας τὴν ἐξέτασιν, μετὰ συμβουλίου πολλοῦ, καὶ παρατετάσματος μέσου· τελευταῖον ὅρον καὶ ψῆφον θανάτου μέλλων ἐκφέρειν, πρὸς ἥλιον ἐπάρας τὰς χεῖρας, διαμαρτύρεται ἀθῶος ὑπάρχειν τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου.

Iudices antequā ferrent ſententiam, Solem teſtabantur.

Ad ſummum, ſit innocentiæ templum, temperantiæ ſacrarium, ara iuſtitiæ, abſit à iudiciariis mentibus aliquid prophanum.

DE ADVOCATIS.

CAP. XIX.

Ῥήτορες qui.

Ῥήτορων nomē apud Græcos communes fuit iis qui cauſſas agerent, & à Latinis Patroni Oratores. Cauſidici, Aduocati etiam poſtremò ſunt nominati: quanquam Aduocatus apud veteres dicebatur, non qui cauſſam agere, ſed qui amico litiganti præſentiam aſſiduámque lectationis operam commodaret, vt actorum teſtis eſſet, idémque adiutor pro virili.

Ductum inde opinor, quòd rei, vel vt miſericordiam mouerent, vel, vt potentiam oſtentarent ſuam, quamplurimos amicorum aduocare, iidémque ſtipati in forum prodire ſolebant. Declarat hoc epilogus Lyſiæ, pro Micia:

Reorum comitatus.

Οὐκ ἐγώ, ὦ ἄνδρες δικασταί, οὕς τινας δεησομένους, ὑπὲρ ὑμῶν ἀναβιβάσομαι· τῶν γὰρ προσηκόντων, οἱ μὲν ἀνδραγαθοῦς αὐτοὺς παρασχόντες, καὶ μεγάλην τὴν πόλιν ποιοῦντες, ἐν τῷ πολέμῳ τεθνᾶσιν, &c. in quibus oſtendit, ſe nullos habere aduocatos, quòd omnes propinqui, pro patria dimicantes occubuerint.

Inde latiùs fuſo vocabulo, aduocati plerumq; nominantur quilibet aſſectatores; quales Marci Antonij aduocatos intellexit Tullius, 1. Philipp. ſatellites nempe, qui ipſum ſtipabant, & fortibus viribus, ad Senatum omnes obſepiebant via.

Puto eos apud Arbitrium audaciùs interpretari Aduocatorum nomen, qui pro furibus & ſpoliatoribus veſtis, accipiunt hoc loco inducti.

Aduocati tamen iam penè nocturni, qui volebant pallium lucrifacere, flagitabant, vti apud ſe vtráque deponerentur. (Nam de aſſeclis & ſtipatoribus poteſt intelligi.)

Sed quoquo modo ſe res habeat, tandem proprium & familiare nomen Aduocati, penes cauſſarum actores remanſit.

Magna fuit eorum apud Græcos, maximè verò Athenienſes, claritas; ſiquidem in hoc eloquentiæ regno ῥήτορες, vt in mari venti, dominabantur. Et certè egregij patroni omnem commendationem merentur: nec

Aduocatorum laus.

mirum

parem ſecura eſt : quem verò? ſapientiæ,ſanctitatis,amplitudinis,beneuolentiæ, amoris; addo etiam radios quoſdam maieſtatis,quos Deus imprimere ſolet in eorum vultu quos ſibi veluti vicarios in regendis hominum cœtibus conſtituit:

Tum pietate grauem,& meritis,ſi
forte virum quem
Conſpexere, ſilent. - - -

Hac ratione Iulius Cæſar ſeditionem exercitus verbo vno compeſcuit, *Quirites* vocando, qui ſacramentum eius detrectabant. Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones deterruit. Alexander Seuerus admodum adoleſcens tumultuantes copias ita repreſſit, vt & vultus pondus, & oculorum fulgura non ferrent.

Conciliationis methodus.

Hæc igitur prima lex conciliandorum animorum, dicentis auctoritas, & maieſtatis apex venerandus. Deinde tempora diligenter obſeruanda ſunt, nec temerè calenti adhuc turbæ,etiam cum iuſtiſſimis auctoritatis & innocentiæ præſidiis credendum. Primi enim impetus ſolent eſſe belluarum, qui ſemel atque deflagrarunt,liberiorem anſam orationi prehenſionéſque permittunt. Poſtremò etiam, & venæ hominum tenendæ,ſenſúſque delibandi,& periclitandæ voluntates, & origo mali pertentanda,vt quid doleant,quid cupiant,quid timeant animi,pleniùs agnoſcatur. Ad ſummum,modò lenimentis, modò etiam ſeuerioribus remediis, prout res & tempora poſtulabunt, vulneri medendum eſt.

Concitationis inſigne exemplum.

Sunt apud Cornelium Tacitum duo inſignia pacandarum ſeditionum exempla, in quibus, & in rebus ferè iiſdem diuerſa hominum ingenia, variiq; & multiplices negotiorum tractus cernuntur. Turbatur in Pannonia,& grauis oritur ſeditio, authore Percennio : Agnoſce primùm hominem,& malas artes concitationis.

Erat(inquit)in caſtris Percennius quidam,dux olim Theatralium operarum,dein gregarius miles, procax lingua, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus.

Digna fax hac ſeditione: nunc animaduerte quàm opportunè tempus captat,& per cuniculos primùm rem aggreditur.

Is imperitos animos, & quærant poſt Auguſtum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in veſperam die, & dilapſis melioribus, deterrimum quémque congregare; Poſtremò promptis iam & aliis ſeditionis miniſtris,velut concionabundus, interrogabat :

(Agnoſce inſigne artificium linguæ virulentæ:)

Cur paucis Centurionibus, paucioribus Tribunis,in modum ſeruorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi nouum & nutantem adhuc Principem, precibus vel armis adirent?ſatis per tot annos ignauia peccatum, quòd tricena & quadragena ſtipendia ſenes, truncato ex vulneribus corpore tolerent. (Deinde) Militiam grauem, infructuoſam, denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari : Verbera & vulnera, duram hyemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem, ſempiterna.

Hi concitationum ſtimuli. Vide etiã faces. Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæſi alleuatus, circũſtantium humeris apud turbatos, & quid pararet,intentos:

Concitationis ars malitioſa.

Vos quidem,inquit,his innocentibus, & miſerrimis, lucem & ſpiritum reddidiſtis, ſed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem miſſum ad vos è Germanico

Digitized by Google

exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit, per gladiatores ſuos, quos in exitiū militum habet, atque armat? Reſponde, Blæſe, vbi cadauer abieceris, ne hoſtes quidem ſepulturam inuident: cùm oſculis, cùm lacrymis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube; dum interfectos nullum ob ſcelus, ſed quia vtilitati legionum conſulebamus, ij ſepeliant.

Pacandæ ſeditionis ars in Druſo.

Mira ars concitandæ multitudinis: quid poſtea? cooritur atrox tempeſtas: ad quam ſedandam mittitur Druſus à Tiberio, rudis dicendi, ſed cui promptum erat ad aſperiora ingenium; hic cùm truculentis adhuc vocibus concio ſtreperet, nec ſatis tutum videretur conſiſtere in publico, magnis artibus tem tētat, & perficit. Nam, cùm fortè luna clariore penè cœlo viſa eſſet lāgueſcere, hoc ad incutiendum militibus terrorem opportunū ratus, quæ caſus attulerat, in ſapientiam vertit. Circumiri ſecretò tentoria iubet, accerſit Centurionem Clementē, cui plurimum multitudo fidebat, & ſi qui alij bonis artibus grati in vulgus, qui tum & eadem culpa tenebantur, ſibi deuincit. Hi commutata oratione apud ſuos diſſerunt:

Quouſque filium Imperatoris obſidebimus? quis certaminum finis? Percennióne & Vibuleno ſacramentum dicturi ſumus? Percennius & Vibulenus ſtipendia militibus, agros emeritis largientur? Denique, pro Neronibus & Druſis, imperium P.R. capeſſent? quin potiùs, vt nouiſſimè in culpam, ita primi ad pœnitentiam ſumus? tarda ſunt quæ in commune expoſtulantur: priuatam gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias.

Ita per conſcios quàm aptiſſimè commotæ, iam inter ſe ſuſpectæ cæterorum mentes: nec difficilè coniurationis moles hoc artificio defluxit. Druſus, vt documentum ſeueritatis relinqueret, iam deſertos à ſeditioſis concitationis duces, Percennium & Vibulenum interfici iubet, & totam rem pacat.

At verò Germanicus Cæſar eodem tempore, ad tumultum in Galliis compeſcendum mittitur, qui, vt erat vir eloquens, & manſuetus, rem leniori brachio aggreditur, orationem habet magnificam, in qua, à veneratione Auguſti orſus, flexit ad victorias triumphóſque Tiberij, Italiæ inde cōſenſum, fidem Galliarum extulit: Mox ſeditioſos increpans: Vbi modeſtia militaris, vbi veteris diſciplinæ decus? quônam Tribunos, quô centuriones exegiſtis?

Quid hæc lenis maieſtas profuit orationis apud incōditā multitudinē quæ dedecora nō extorſit Germanicus? Eò vſque deuentum eſt, vt cùm oblato, ſi vellet imperio, ſe moriturum potiùs quàm fidem exuturum clamitaret, ferrúmque à latere direptum deferret in pectus, quidam hortarentur, vt feriret: Quin & Caluſidius quiſpiam ſtrictum obtulerit gladium, addito, *acutiorem eſſe*.

Nec ſatis, nocte concubia, concurſu ad ianuam facto, reuulſiſque foribus, Cæſarem intento mortis metu vexillum tradere ſubigunt, in legatos ipſos efferueſcunt, & omnia dira tumultus facie confundunt.

Qua tandem ratione pacata ſeditio? miſeratione potiùs quàm authoritate. Nam cùm à furentibus Cæſar filiolum Caligulam & Auguſtam vxorem ſummoueret, incederétq; muliebre & miſerabile agmē, profuga ducis vxor; paruulum ſinu filium gerens, pudor inde & miſeratio: quæ eò traduxit milites, vt mutati ſæuirent in ſeditioſos.

Lentiora quidem hæc remedia, ſed tamen mitiora fuerunt.

Digitized by Google

DE CONSOLATIONE.
CAP. XI.

INter cætera eloquentiæ adiumenta, non poſtremum eſt illud ſubſidium, quod miſeris impertiri ſolet conſolatio, ærumnarum dulciſſimum quoddam nepenthes.

Conſolationis neceſſitas.

Hôc inopia carcer, morbi, ſeruitus, orbitas, & cætera, quibus humanum genus, ad omnem fortunæ cõtumeliam proiectum, conflictari ſolet, aliqua ex parte leniuntur.

Hæc aduerſus mortis nimis quotidiana vulnera crebrò vſurpata eſt à ſapientiſſimis viris medicina; qualis Senecæ ad Polybium, Marciam, & Heluiam; Plutarchi ad Appollonium; Ariſtidis ad Eteonei parentes, conſolatio.

Capita ſunt alia communia, alia priuata; primum, naſcendi, & moriendi neceſſitas: nihil eſſe perpetuum: pauca diuturna: quicquid cœpit, deſinere: vniuerſum ipſum interitus legibus, aliqua ex parte ſubiacere; quod diſertè tractauit Statius, in epicedio Glauciæ:

Moriuntur omnia.

—— Omnia functa
Aut moritura vides, obeunt noctesque dieſque,
Aſtráque, nec ſolidis prodeſt ſua machina terris.
Nam populos mortale genus, plebiſque caducæ
Quis fleat interitus? hos bella, hos æquora poſcunt:
His amor exitio, furor his, & ſæua cupido.
Vt ſileam morbos.---
Quicquid habet ortus, finem timet: ibimus omnes:
Ibimus.-.-

Ad hæc infertur ſuperbæ eſſe impotentiſque arrogantiæ, vt quis in hac naturæ neceſſitate, cuncta ad eundem finem reuocantis, ſe vnum ac ſuos ſeponi velit.

Secundò, petetur à miſeriis vitæ, iuxta hanc ſententiam: *Omnis vita ſupplicium eſt:* quo in genere, cui deeſſe poteſt oratio?

Tertiò, ab aliorum variis calamitatibus. Omnes agedum mortales circumſpice, Larga vbique flendi, & aſſidua materia.

Alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas vocat: Alium ambitio nunquam quieta ſollicitat: Alius diuitias, quas optauerat, metuit, & voto laborat ſuo: alium ſollicitudo, alium labor torquet; alium ſemper veſtibulum obſidens turba: Hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe; lacrymæ nobis deerunt, antequam cauſſæ dolendi.

Vitæ miſeria.

Quartò, bona ſi quæ à mortuo relicta ſunt, non eius fuiſſe propria.

Quicquid eſt, Marcia, quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, & excluſorum clientium turba, referta veſtibula, clara, nobilis, aut formoſa coniux, cæteráque ex incerta & mobili ſorte pendentia, alieni commodatique apparatus ſunt.

Quintò, eſt bonum mortis optimum naturæ inuentum, quæ captiuorum catenas leuat, ægrorum morbos ſanat, exulibus patriam reddit, res à fortuna malè diuiſas exæquat, &c.

Sextò, felicitas conſequentis vitæ, quæ puras & candidas animas excipit.

Hæc Chriſtianæ menti inſtar omnium eſt conſolatio, quam Ethnici, qui per nebulam ſaltem diſpexerũt, haudquaquam omittunt: vt Plutarchus ad Apollonium;

Οὕτω καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ἔστι τις τιμὴ, καὶ προεδρεία (καθάπερ λέγεται) καὶ χῶρός τις ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ διατρίβουσιν αἱ τούτων ψυχαί· καλὰς ἐλπίδας ἔχειν σε δεῖ περὶ τοῦ μακαρίτου υἱέος σου, ὅτι τούτοις συγκαταριθμηθεὶς συνέσται.

Elyſii campi. Animorum immortalitas.

Septimò,

Digitized by Google

Plut. ad Apoll. Lycij in funeribus veſtē muliebrē gerunt.

Septimò, additur, dolorem, non modò inutilem eſſe;ſed turpem: idcircò Lyciorum legiſlator, viros in funeribus veſtem muliebrem gerere voluit, quò ſe in luctu mulieres fieri admonerentur. Deinde illæ lacrymæ, vel tibi qui luges, proſunt, vel mortuo:ſi tibi,amator es tui,non defuncti;ſi mortuo,infelicem putas, quem non debes Hanc eandem rationem fuſiùs vrgent Plutarchus & Seneca.

Octauò,ſæpiſſimè vel præmittuntur vel ſubiiciuntur exempla eorum qui propinquorum mortes generoſo animo tulerunt; quæ quò magis domeſtica ſunt,& nota plus habent impreſſionis:& hæc quidem in locis communibus.

Singulares verò ſumuntur ab adiunctis defunctorum, à vitæ ſcilicet bene actæ virtutibus, diſciplinis, opibus, ornamentis, liberis, propinquis, mortis genere, ſupremis verbis, teſtamentis, exequiis, monumentis,& cæteris id genus,quæ longè ſatius eſt percurrere, quàm locos communes conſectari, qui faſtidio eſſe ſolent, niſi concinna varietate & clariſſimis ſententiis illuminentur.

Conſolationis ars mirifica.

Quamobrem, mirari mihi contigit, duorum præſtantiſſimorum virorum artem in conſolando non vulgarem: cùm enim in communi loco verſarentur, rariſſimè tractarunt.

Iulian.in epiſt.ad Ameriū.

Primus fuit Democritus, qui vt Darium Regem in morte coniugis pertinaciùs lugentem conſolaretur, promiſit ſe mortuam ab inferis excitaturum, ſi modò quæ ad tantum opus eſſent neceſſaria,rex liberaliter ſuppeditaret.

Nomina ἀπενθήτων.

Darius ad hanc vocem aures arrigere,obſecrare,omnia polliceri:tum Philoſophus petit ſibi dari τριῶν ἀπενθήτων ὀνόματα: trium ſcilicet hominum nomina, qui nunquam lugubria ſumpſiſſent, nulli propinquorum aut amicorum morti indoluiſſent:qui cùm in toto regno non eſſent inuenti; ex eo, à communi moriendi neceſſitate, & fatali lege, præclarum ſumpſit conſolationis argumentum.

tria in tota Perſide non ſunt inuenta.

Plutarc. in conſol. ad Apol.

Alter eſt Philoſophus quiſpiam non inurbanus,qui Arſinoën Reginam, filij mortem ſine intermiſſione lamentantem, hac fabula conſolatus eſt:

Quo tempore Iupiter honores inter Dæmones diſtribueret, fortè tum Luctum abfuiſſe, ac omnibus iam diuiſis ſuperueniſſe, cúmq; ſibi quoque tribui aliquid honoris poſtularet, Iouem omnibus in alios inſumptis honoribus, Luctui largitum eſſe dolorem & lacrymas quæ mortuis impenduntur.

Sicut ergo alij dæmones eos diligunt, à quibus coluntur: ita ad te quoque, Regina, luctus non accedet, ſi nullo honore ipſum afficias: quòd ſi ſuis eum honoribus ſtudioſè venereris, nouam tibi ſemper lugendi materiam ſuggeret.

Conſolationis varietas.

Hæc ſatis artificioſè. Quod verò ad modum attinet conſolandi, pro varietate perſonarum longè debet eſſe aduerſus:cum aliis, Philoſophorum armis apertè pugnandum; cum aliis,remiſſiùs agendum; indulgendum eſt aliquid naturæ, concedendæ lacrymæ, quibus extinguitur ardor animi, & paulatim relaxatus euapotat affectus, vt loquitur D. Ambroſius.

Non opprimuntur fletus præceptorum ſeueritate, ſed magis irritantur:hic iuſtè dolet, qui dolere vetatur

Itaque plerumque cōſolationem differre iuuat, donec primus ille æſtus deferbuerit, & quaſi flendo voluptas expleta fuerit:nemo enim

rentar ipſo funebri die matris oculos exſiccare.

Ad ſummum, longinquitas temporis, ciuiliſque in tolerando dolore conſtituetur honeſtas: lætarum ſubinde rerum influentes ſpecies, vel etiam alij affectuum motus excitati, lacrymas citò abſtergere ſolent.

Nec immeritò Seneca ad Polybium, in aula Claudij Cæſaris, magnis auctum honoribus, cùm fratris morte plus æquo perturbatus videretur, ſcribit;

Cùm voles rerum omnium obliuiſci, cogita Cæſarem: fas non eſt tibi, ſaluo Cæſare, de fortuna queri.

DE FORMA, ET charactere Elocutionis,
In genere deliberatiuo.
Cap. XII.

FOrma deliberatiui generis erit inſtructa ſententiis, & argumentis, nec adeo profuſa verbis: maximè verò cùm apud graues perſonas agendum erit, ſuccingere oportebit phaleratæ orationis fluentes lacinias.

Nihil enim tam à perſuaſione, quæ in hoc potiſſimùm genere ſpectatur, alienum, quàm præculta & ambitioſiùs fluens oratio.

Fucus orationis apud graues perſonas periculoſus.

Itaque diſertè notat Dionyſius Longinus, *περὶ ὕψους*, ſimplici minerua, cum viris principibus & dominis tractanda eſſe negotia: nam ſi concris fuco elaboratæ dictionis heroïcũ animum circumuenire, *ἀγανακτεῖ εὐθὺς, εἰ ὡς παῖς ἄφρων ὑπὸ τεχνίτου ῥήτορος σχηματίοις κατασοφίζεται, καὶ εἰς καταφρόνησιν ἑαυτοῦ λαμβάνων τὸν παραλογισμὸν, ἐνίοτε μὲν ἀποθηριοῦται τὸ σύνολον*, ſuccenſet, ſi quaſi puer imprudens, à callido Rhetore minutis figuris inducatur & in contemptum ſui fucatas probationes interpretatus ſæpiſſimè totus efferatur.

Et hæc, inquam, in negotiis, vbi res & perſonæ contractum quoddam & ſiccum orationis genus deſiderant. Nam plerumque etiam intercidunt ſuaſiones magis adipales, & quæ ad epidicticas orationes multum accedant. Nolim ego illas nimis auſteras & horridas fieri, ſed ſuis pigmentis interdum colorari.

Talis eſt illa ſuaſio Sidonij Apollinaris, epiſtola ſexta libri primi, vbi virum nobilem, ruſticana, & vmbratili vita impalleſcentem, ad capeſſendos reipubl. honores paulò hilariùs hortatur, & floridiùs, his verbis:

Proh pudor, ſi relinquare inter ſubſequas ruſticanos, ſubulcóſque ronchantes!

Quippe, ſi & campum ſtiua tremente proſcindas, aut prati floreas opes, panda curuus falce populeris, aut vineam palmite graué, cernuus raſtris foſſor inuertas, tunc eſt tibi ſumma votorum beatitudo. Quin potiùs expergiſcere, & ad maiora ſe pingui otio marcidus, & eneruis animus attollat. Non minus eſt tuorum natalium viro, perſonam ſuam excolere, quàm villam, &c. ibidem fuſiùs.

SECVNDA PARS
Ciuilis eloquentiæ.
GENVS IVDICIALE.
Cap. XIII.

VT Iuſtitia, virtutum omnium præclariſſima, plurimùm in rebus humanis ſplendoris obtinet: Sic genus iudiciale, quod in eadem virtute, generis humani cuſtode, fortiter aſſerenda verſatur, ingens ſibi decus vendicat excellentiæ.

Nulla gens tam feroci támque inculto ingenio, quæ ſi modò vmbram reipubl. habuit, ſtatim iudicia, & leges, & fora non habuerit: hæc enim tranquillitatis propugnacula,

cula, præſidia ſalutis, ornamenta dignitatis.

Iudices Dij appellantur.

At verò iudices, qui eadem diſpenſant, tanto pretio ſunt, & fuerunt apud quoſque mortales, vt eoſdem (Theodoreto teſte) ſacræ litteræ Deos non vereantur appellare.

Τὰ δὲ θεῖα λόγια τῶν γεγονότων οὐδὲν φύσει προσαγορεύει θεόν. ὀνόματος μὲν γὰρ ψιλοῦ μεταδεδωκεν τοῖς δικάζειν πεπιστευμένοις. Sacræ verò litteræ nihil crearum Deum appellant: nominis ſolius, non naturæ communionem Iudicibus ſunt impertitæ.

Reges, primi Iudices.

Idcirco apud nobiliſſimas quaſque gentes, Reges primum ius dixerunt; de quibus Petrus Bleſenſis:

Qui dat Regibus diuitias terræ, ab eis aurum non poſtulat, & argentum; ſed vt audiant cauſſam populi, & arguant pro manſuetis terræ.

Certè Imperatores Romani id magni fecerũt: quod declarat Claudij exemplum, qui, vt ait Suetonius, & Conſul, & extra honorem laborioſiſſimè ius dixit, etiam ſuis ſacrorúmque diebus ſolemnibus, nonnunquam feſtis quoque antiquitus religioſis.

Et notatu quidem dignum eſt, quod habet Dion in Hadriano Imp. à quo cùm muliercula ius petiiſſet, recuſaſſetque: illi retorſit, *Noli igitur imperare.*

Reges Franciæ in iure dicendo celebres.

Verùm præclarum iuris dicendi exemplum dedere ſupra cæteros Francorum Reges, qui ſingulari priuilegio ſibi manum iuſtitiæ vendicârunt, quam nulli vnquam principes in inſignibus habuerunt: & appoſitè Agathias, de Gallico populo, ait:

τὸ ὑπήκοον, δίκαιον εἶναι. τὸ δὲ ἄρχον, εὐμενὲς.

Curia Franciæ quàm honorifica.

Accedunt ſapientiſſimæ illæ Curiæ: quarum, vt cœlum ſyderibus, ſic Gallia purpuris colluſtratur; quibus nihil, aut ad ſapientiam grauius, aut ad dignitatem honorificentius.

Quas ob res, generis iudicialis magna ſemper extitit & adhuc extat dignitas, in quo poſſit regina eloquentia triumphare.

Sed, vt eius ſplendorem pleniùs agnoſcamus, & ſingularem circa res iudiciarias veterum prudentiam: placet vno aſpectu illuſtrium regnorum & rerumpublicarum fora ponamus ob oculos, vel ſaltem per tranſennam inſpiciamus: pleniorem enim de iis ſermonem conſultò relinquimus iis qui tractandas gentium antiquitates ſuſceperunt.

QVAE ANTIQVORVM circa forum & iudicia, cura & dignitas fuerit.

Et de iis, Perſarum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum denique inſtituta breuiter comparata.

IVDICES PERSARVM.
CAP. XIV.

Iudices Regij apud Perſas.

Primûm apud Perſas ſelecti Iudices fuere, βασιλέιοι, ſeu βασιλήϊοι δικασταὶ, qui ex conſultiſſimis viris Perſarum legebantur; quorum erat perpetuus magiſtratus, nec niſi in demortui locum alius ſufficiebatur.

Hi ius poſtulantibus reddebant, leges patrias interpretabantur, & ad eorum collegium controuerſiæ omnes referebantur. Herodotus in Thalia, lib. 3. his verbis exprimit:

Iudicis numma-rypæna.

Οἱ δὲ βασιλήϊοι δικασταὶ, κεκριμένοι ἄνδρες γίνονται Περσέων οὗτοι δὲ τοῖσι δίκας δικάζουσι, καὶ ἐξηγηταὶ τῶν πατρίων νόμων γίνονται.

Siſamnis iniqui iudicis ſupplicium.

Quanta verò integritate ab iis adminiſtrari iudicia reges vellẽt, teſtatur Siſamnis exemplum; qui cùm ob rem iudicandam, pecuniam cepiſſe conuictus eſſet, Cambyſes, ex corpore eius detractam pellem, ſellæ intẽdit, in eàque filium eius iudicaturum

tutum conſidere iuſſit. Herodotus, l.5. in Terpſichore, *ἀπέδειρε πᾶσαν τὴν ἀνθρωπηΐην, καὶ ἐνέτεινε τὸν θρόνον, ἐς τὸν ἵζων ἐδίκαζε.*

Eadem certè de cauſſa & Darius Sandocem nummarium· Iudicem, hoc iudicandi munere, in comitatu ſuo fungẽtem, in crucem agi iuſſit, quòd pecunia corruptus malè iudicaſſet: quemadmodum Herodotus, lib.7. ſcribit.

FORVM AEGYPTIORVM, Labyrinthus, & Dicaſterium.

CAP. XVI.

Ægyptij in Labyrintho iura reddunt.

NEc minùs in ea re Ægyptij prudentes fuere. Ac ius quidem apud eos de rebus maximis dicebatur in aulis Labyrinthi, qui deſcribitur à Strabone, lib.17.

Labyrinthus, Ægyptiorum forum. Forum in formam Labyrinthi.

Ad hæc, inquit, eſt labyrinthi fabrica, opus haud impar pyramidibus, & adiacens regis ſepulturæ, eius qui labyrinthum conſtruxit: locus eſt in primo foſſæ ingreſſu, ad triginta quadragintáve ſtadia procedenti; eſt planities quædam menſali forma pagum habens, & multorum regum regiam, quot priùs præfecturæ erãt, Nam totidem aulæ ſunt columnis ambitæ, inuicem continuæ: omnes vno ordine, & vno pariete, tanquam paruo quodam muro, ante ſe ſitas aulas habent.

Viæ verò quæ ad eas tendunt, ex aduerſo ſunt ipſius muri, ante ingreſſus cryptæ quædam multæ, ac longæ, quæ inter ſe vias flexuoſas habent, vt nemo peregrinus ingredi aulam, vllam poſſit, nec egredi ſine duce.

Dignũ admiratione, quod vniuſcuiúſque domus tabulata, ac etiam cryptarum latitudines, ex lapideis pluteis integris, & magnitudine inſolenti conſcriptę ſunt, nullo vſque, nec ligni, nec alius materiæ interuentu.

At ſi quis in tabulatum aſcendat, quod non admodum altum eſt, quippe vnica contentum contignatione, videre poteſt lapideum campum, tantis lapidibus inſtratum: inde ad aulas viſu retorto, cernere deinceps eas ſeptem & viginti ordine poſitas, & columnis è ſolido lapide innitentes; parietes quoque ipſos, ex lapidibus non minoribus compoſitos: in fine huius ædificij, quod plus ſtadio occupat, eſt ſepultura quædam, pyramis quadrangula, cuius quodlibet latus, quatuor ferè eſt iugerum, & altitudo par. Sepulti nomen eſt Imandes: dicunt tot aulas ita factas eſſe, quòd ſolerent omnes præfecturæ eò conuenire: atque epulum quoddam ſacris viris ac mulieribus fiebat, ſacrificij gratiâ Deo reddendi, & iuris dicendi de rebus maximis; quæuis autem præfectura in ſuam aulam procedebat.

ASSESSORES.

DE Aſſeſſoribus in Iudiciis, Diodorus, libr.1. cap. 1. parte.2.

Has propè, inquit, domus erat columnis ſuſpenſa, cuius latus quoque duo iugera complectebatur: in ea ſtatuæ ligneæ poſitæ haud paruo numero; repræſentantes eos qui diſceptarent, reſpicientes eos qui in iudiciis ſententias ferrent.

Hi ab vna muri parte ſculpti triginta erant abſque manibus, & in medio iudicij princeps, cuius à collo ſuſpenſa *Veritas* penderet, & oculis eſſet ſubglaucis, librorum cumulo circumſtante; Hæ imagines præ ſe ferebant, Iudices integros eſſe debere: Prætorem ſolam reſpicere veritatem.

IV

Digitized by Google

IVDICIORVM RATIO apud Aegyptios.

TOtam Iudiciorum rationem idem Diodorus, lib. 1. cap. 3. perſequutus eſt.

Iudicia, inquit, non vulgari cum diligentia fiebant: exiſtimabāt enim ſententiarum latores, maximi eſſe ad communem vitam momenti, in vtrámque partem: Nam punire nocẽtes, auxilium ferre oppreſſis, optimam ad prohibenda mala facinora viam putant. Pœnam verò delicti, pecunia aut gratia tolli, exiſtimabant confuſionem vitæ communis fore.

Quamobrem ex vrbibus clarioribus, vt Heliopoli, Mémphi, Thebis, viros optimos eligebant, quos iudiciis præficerent: qui Iudicum conſeſſus, neque Athenarum Areopagitis, neque Lacedæmoniorum Senatui, cedere videbatur.

Poſtquam hi conuenerant, triginta numero, inter ſe eligebant optimum virum, quem Iudicij principem conſtituebant; in locum cuius ciuitas alium Iudicem ſubſtituebat.

Veritatis imago à iudice collo appenſa fertur.

His omnibus victus, ſed principi opulentior, à Rege dabatur. Is aurea catena ſignum variis ornatum lapidibus, à collo ſuſpenſum, quod appellabant *Veritatem*, geſtabar.

Cœptis iudiciis, ac ſigno veritatis à principe propoſitio, omnibúſque legibus, quæ octo libris continebantur, in medio eorum conſtitutis, mos erat, accuſatorem ſcribere ea in quibus alium accuſabat, modúmque patratæ iniuriæ, aut damni facti, quantíque eam æſtimaret.

Rurſus accuſatori reóque inuicem reſpondendi locus erat. Ita bis auditis litigatoribus, cùm iudices de controuerſia quæſiſſent, princeps ſigno Veritatis in partem veriorem verſo, ſententiam ferebat.

Hic mos iudiciorum apud Ægyptios erat; exiſtimantes, accuſantium excuſantiumque altercatione, & ſcriptis, veritatem maximè elici poſſe.

Sanè oratorum ars hypocritarum fraudes, lacrymæ periclitantium, multos à recto veróque iudicio auerterunt.

Videre quidem licet, aut errore, aut affectione aliqua, aut miſericordia, aut oratione dicentis, ſæpius reos à iudicibus fuiſſe abſolutos.

Verùm, ſi aduerſantium ſcripta penitus intelligantur, exiſtimarunt iudicari rectiùs (veluti nota veritate) poſſe, cùm neque ingenio, neque induſtria, neque mendacio, neque audacia, neque arte iudicia peruerterentur, ſed cuique eſſet commune ius: tum quia tempus dabatur accuſatori reóque ad diſceptandum, tum quia Iudices, ex eorum reſponſis elicerent veri iudicij modum.

SACERDOTES Iudices.

Et de Sapphiro Veritatis.

Ex Ælian.

ÆGyptiorum ſacerdotes olim etiam Iudices erant: & quidem inter eos princeps erat ſententiæ maximus natu, & in omnes ſtatuendi ius habebat.

Eum, omnium hominum eſſe iuſtiſſimum & ſynceriſſimum oportebar, qui circa collum, vt diximus, imaginem ex ſapphiro gemma confectam geſtabat, quæ vocabatur Veritas. Ælianus, lib. 14. vet. hiſt.

Ægyptiis quoque Regibus (quod & ſuprà attigimus) ex præſcripto legis antiquæ, moris fuit, Iudices mox futuros iureiurando adigere; ne ſi Rex quidẽ iniuſti quippiam iniunxiſſet, à virtutis medio declinaturos,

FFFff nec

Digitized by Google

nec lineam omnino (quod dicitur) moturos.

ATHENIENSIVM fora varia:
Et eorum ratio.
CAP. XVI.

ET quidem in ea re Athenienſium natio non minùs litigioſa, quàm ingenioſa, Perſarum quoque & Ægyptiorum curas cautionéſque ſuperauit; quod licet ex tot foris, quæ ipſi habuerunt, colligere: de quibus Pollux, Onomaſt. lib.8.

Fora,inquit,Athenienſium,Ἄρειος πάγος,vicus Martius; iudicabat verò actiones cædis, & vulneris ex prædatione, incendij, veneficij, ſi ſcilicet quis dans occidiſſet: fiebat autem conteſtatio,& deinde iudicium: φροιμιάζεσθαι δὲ οὐκ ἐξῆν, οὐδὲ οἰκτίζεσθαι.

Exordiis vti in Areopago non licebat.

Exordiis vti non licebat,aut affectuum commotione.

Poſt primam autem ſententiam exilium licebat capere, ſi quis parentes occidiſſet.

Menſibus verò ſingulis, tribus diebus continuis ius dicebant:quarta ſcilicet menſis deficientis, tertia, & ſecunda.

Nouem principes,qui ſingulis annis, poſt cenſum datum ſemper Areopagitis addebantur,ſub dio iudicabant.

Cædis autem actiones intendere licebat vſque ad conſobrinos, & iureiurando inquirere, quiſnam mortui cognatus ſit: ſique familiaris fuerit,accuſatur,& relegatur.

In hoc ius dicitur de cędibus inuitè commiſſis: ἐν τούτῳ λαγχάνεται περὶ τῶν ἀκουσίων φόνων, inquit Pollux. Nam poſt Troiæ excidium, Græcorum quidam Palladium habentes, Phalero appulerunt,& per ignorantiā ab incolis occiſos, abiectos eſſe; & horum quidem nullus viuus appulit. Acamas autem iudicauit,Græcos eſſe,qui Palladium habeant: & ſiquidem ſepultos, ſecundùm Dei oraculum, ignotos nominârunt: illic verò conſtitutum eſt Palladium, & de fortunis ibidem iudicant.

Areopagi picturam, quam Iul. Pollux omiſit, habet Pauſanias in Atticis.

In Areopago,inquit, ara erat Mineruæ deprecatricis, ἀρείας, quam erexerat Oreſtes iudicio ſolutus.

Argentei præterea à lapides,ἀργυροῖ λίθοι,in quibus rei & accuſatores ſedebant, & hunc quidem contumeliæ,illum impudentię vocabant,τὸν μὲν ὕβρεως,τὸν δὲ ἀναιδείας.

Proxima ædes Eumenidum τῶν σεμνῶν, quibus tamen in forma nihil erat horribile.

Denique Plutonis, Mercurij, & Terræ ſimulachra, quibus ſacra faciebant, qui in cauſa capitis fuerant abſoluti.

Rei abſoluti ſacra faciebant Plutoni.

Forum apud Delphinium, τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ ἱδρύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγέως, λέγεται δὲ Ἀπόλλωνι Δελφινίῳ καὶ Ἀρτέμιδι Δελφινίᾳ, *id eſt*, ab Ægeo conſtitutū eſt, dedicatum autem eſt Apollini Delphinio,& Delphiniæ Dianæ.

Primus ibi iudicatus eſt Theſeus, expians cædem ab illo occiſorum latronum, & Pallantidarum, quos occidiſſe quidem confeſſus eſt, hoc autem iure feciſſe affirmauit.

Forum in Prytaneo,τὸ ἐπὶ πρυτανείῳ δικάζει περὶ τῶν ἀποκτεινάντων, κἂν ὦσιν ἀφανεῖς, καὶ περὶ τῶν ἀψύχων τῶν ἐμπεσόντων, καὶ ἀποκτεινάντων, *id eſt*, Ius dicit de occiſis, ſi ignoti fuerint, & cadaueribus incidentibus, aut interemptis.

Hoc autem forum Trigonum reges conſtituerunt: quos oportebat incidens cadauer eiicere.

Forum Putei, τὸ ἐν φρέατι.ἐν τούτῳ ἐκρίνετο εἴ τις τῶν φυγόντων ἐπ᾽ ἀ-

νω

Digitized by Google

κουσίου φόνου αἰτίᾳ, δευτέραν αἰτίαν ἑκουσίου προσλάβοι, *id eſt*, Ibi iudicabatur, ſi quis exulum de cæde fortuita accuſaretur, & ſecundùm actionem voluntariæ cædis acciperet.

Erat & in mari iudicium, καὶ τὸ ἐν αἰτίᾳ προσπλεύσαντα, τῆς γῆς οὐ προσαπτόμενον, ἀπὸ τῆς νεὼς ἐχρῆν ἀπολογεῖσθαι· μήτε ἄγκυραν εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον, *id eſt*, & reum quidem adnauigantem, & non tangentem terram, à naue defenſionem ſui dicere oportebat, neque ſcalam, neque anchoram terræ iniicientem.

Forum in Lyco, à quo Lyci decas. τὸ ἐπὶ Λύκῳ, ἀφ' οὗ καὶ ἡ Λύκου δεκάς· καὶ Ἥρας δὲ ἵδρυται αὐτόθι ἔχον τὸ θηρίου μορφὴν, *id eſt*, Iunonis iſtic templum conſtitutum erat, habens feræ formam.

Heliaa. Heliæam maximum inter omnia fora fuiſſe teſtatur Pauſanias.

Vlpianus autem ita dictum affirmat, aut quòd eò maxima hominum multitudo conuocaretur, aut quòd à ſole locus illuſtraretur.

Heliæa verò quingentorum erat, vt ait Pollux, ἡ ἡλιαία δὲ πεντακοσίων. Deinde: ſi verò mille iudicibus opus erat, duo fora coniungebantur: ſique mille & quingentis, tria.

Calculos autem duos habebant æneos, perforatum, & non perforatum, & vrnam cui camus impoſitus erat, per quem calculus immittebatur.

Vrna iudiciorũ. Deinde duas habebant vrnas, quarum hæc quidem ænea, altera verò lignea erat; & hæc quidem condemnatoria, illa verò abſolutoria: æneæ operculum ſuperiacebat, vnius calculi foramen habens, quo poſtea arcana magis iudicantes, contra ſuſpectos vtebantur.

Forum denique funibus circundabatur, iubente quidem Rege.

Theſmothetis autem forum implentibus, funium ambitus à quinquaginta pedum ſpatio ducebatur, & miniſtri aſtabant publici, ne quis in iudicio non indigeus accederet.

Fori porrò iudicialis ianuæ, κιγκλίδες dicuntur, quas Romani Cancellatas vocitant:

Trigonum forum aliud dicebatur à loci forma.

Parabyſtum ab obſcuro, in quo ſitum eſt, loco.

Magnum verò Metichi forum, ab artifice Meticho ſic dictum eſt, vt ait Pollux: τὸ δὲ Μητίχου, δικαστήριον μέγα, οὕτω κληθὲν ἀπ' ἀρχιτέκτονος Μητίχου.

Ἐφέται numero quidem erant quinquaginta, & vnus. Dracon autem hos conſtituit de optimatibus electos. Ius autem dicebant ſanguinis reis in quinque iudiciis.

His verò Solon Senatum ex Areopago addidit.

Pene autem ludibrio habitum eſt Ephetarum iudicium.

Dicti autem videntur, quòd primùm Rege iudicante fortunæ cædis reos, Dracon Ephetis iudicium hoc permiſit, ἔφεσιμον, hoc eſt, tranſlatitium, id à Senatu faciens.

ROMANI Iudices.

CAP. XVII.

Romani longè minus primis temporibus, in iudiciis ac litibus occupati fuerunt: Teſtatur quidem illud, quod in maxima litium raritate, forum nullum erat definitum: vnde illud Virgilij:

Indicitque forum, & in Patribus dat iura vocatis.

Quamobrem Cato Cenſorius, cùm deſignatā litibus ſedem populus adornaret, paimentóq; inſterneret, *Forum acutis lapidibus cur ſtrauerit Cato.*

vt ſint inſtar Pelichi ſtatuæ; cuius erat ea vis, vt fures, quaſi iniecta remora retineret: teſtatur Eucrates apud Lucianum, in Philopſeud.

Quintum, vt ſit magnus veritatis amator: quam idcirco ſummus Iudæorum ſacerdos ad cor impreſſam geſtabat, cum hac inſcriptione, *Veritas & Illuſtratio.*

Veritas geſtatur à ſummo Iudæorū ſacerdote.

Ἀλήθειαν καὶ δήλωσιν τῶν ἀναθημάτων λάλιστον, ὃ διαφρονίσασθαι ἐν τῷ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικῷ.

Sextum vt nō animaduertat perſonas, ſed res: τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἀπλαστον καὶ γνώμῃ ὁρᾷ; Alienum te à perſonis omnium redde in Iudicio (inquit Hieron. ad Damaſc.)

Perſonarum acceptio fugienda.

Septimum, vt miſericors ſit in pauperes, ἔλεον καὶ φιλανθρωπίαν διαδήματων τηρεῖν.

Octauum, vt ſua potentia vtatur ad ſubleuandas non opprimendas hominum miſerias, ſitque in dignitate ciuilis & moderatus: Μὴ καθάπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι καταπαγκρατιάζειν τοὺς ἥττους τῇ δυνάμει.

Nonum, vt in decernendo non ſit præceps, *Cunctator eſſe debet qui iudicat de ſalute.*

Lib. 2. cap. 51. conſtit. Apoſt. Τὰς κρίσεις δίκαιον μονομερεῖς ποιεῖσθαι, πλείοσιν ἡμέραις ποιοῦντας τὴν ἐξέτασιν, μετὰ συμβουλίας πολλῆς, καὶ παρατετασμένου μίσους· τελευταῖον ὅρον καὶ ψῆφον θανάτου ὁ μέλλων ἐκφέρειν, πρὸς ἥλιον ἐπάρας τὰς χεῖρας, διαμαρτύρεται ἀθῶος εἶναι τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου.

Iudices antequā ferrent ſententiam, Solem teſtabantur.

Ad ſummum, ſit innocentiæ templum, temperantiæ ſacrarium, ara iuſtitiæ, abſit à iudiciariis mentibus aliquid prophanum.

DE ADVOCATIS.

CAP. XIX.

Ῥήτορες qui.

Ῥήτορων nomē apud Græcos commune fuit iis qui cauſſas agerent, & à Latinis Patroni Oratores, Cauſſidici, Aduocati etiam poſtremò ſunt nominati: quanquam Aduocatus apud veteres dicebatur, non qui cauſſam agere, ſed qui amico litiganti præſentiam aſſiduámque ſectationis operam commodaret, vt actorum teſtis eſſet, idémque adiutor pro virili.

Ductum inde opinor, quòd rei, vel vt miſericordiam mouerent, vel, vt potentiam oſtentarent ſuam, quamplurimos amicorum aduocare, iidémque ſtipati in forum prodire ſolebant. Declarat hoc epilogus Lyſiæ, pro Micia:

Reorum comitatus.

Οὐκ ἐγώ, ὦ ἄνδρες δικασταί, οὕς τινας δεησομένους, ὑπὲρ ὑμῶν ἀναβιβάσομαι· τῶν γὰρ προσηκόντων, οἱ μὲν ἀνδραγαθοῦς αὐτοὺς παρεχόντες, καὶ μεγάλην τὴν πόλιν ποιοῦντες, ἐν τῷ πολέμῳ τεθνᾶσιν, &c. in quibus oſtendit, ſe nullos habere aduocatos, quòd omnes propinqui, pro patria dimicantes occubuerint.

Inde latius fuſo vocabulo, aduocati plerumque nominantur quilibet aſſectatores; quales Marci Antonij aduocatos intellexit Tullius, 1. Philipp. ſatellites nempe, qui ipſum ſtipabant, & fortibus viribus, ad ſenatum omnes obſepiebant via.

Puto eos apud Arbitrum audaciis interpretari Aduocatorum nomen, qui pro furibus & ſpoliatoribus veſtis, accipiunt hoc loco inducti.

Aduocati tamen iam penè nocturni, qui volebant pallium lucrifacere, flagitabant, vti apud ſe vtráque deponerentur (Nam de aſſeclis & ſtipatoribus poteſt intelligi.)

Sed quoquo modo ſe res habeat, tandem proprium & familiare nomen Aduocati, penes cauſſarum actores remanſit.

Magna fuit eorum apud Græcos, maximè verò Athenienſes, claritas; ſiquidem in hoc eloquentiæ regno ῥήτορες, vt in mari venti, dominabantur. Et certè egregij patroni omnem commendationem merentur: nec

Aduocatorum laus.

mirum, ſi inſignibus honorum titulis, in Imperatorum conſtitutionibus ornantur: ſic enim habet Theodoſij & Valentiniani nouella de poſtulando.

Digni omnibus honoribus habeantur, qui Aduocati eſſe meruerint. Quo enim honore impares eſſe credimus eos, qui vita & eloquentia reipubl. & priuatorum commodis deſeruiunt?

Petrus Damiani. Beatus Petrus Damiani, in ſermone de reſurrectione Domini, eorum honorificè meminit his verbis:

Qui glorioſæ vocis confiſi munimine, lapſa erigunt, fatigata reparant, non minùs prouident humano generi, quàm ſi clypeis & thoracibus ſeſe patriámque defendant.

Quæ verba videtur ex Leonis & Anthemij Imperatorum honorifico illo de Aduocatis elogio deſumpſiſſe quod legitur Codicis lib. 2.

Cod. l. 2. tit. 7. de aduocatis diuerſ. iudic. 14. Aduocati, qui dirimunt ambigua facta cauſſarum, ſuæque defenſionis viribus, ſæpè publicis in rebus ac priuatis, lapſa erigũt, fatigata reparant, non minùs prouidẽt humano generi, quàm ſi prœliis atque vulneribus patriã parentéſque ſeruarent; neque enim ſolos noſtro imperio militare credimus, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, ſed etiam aduocatis. Militant namque cauſſarum patroni, qui glorioſæ vocis confiſi munimine, laborantium ſpem, vitam, & poſteros defendunt.

Gregor. Syntag. part. 3. l. 40. de actionibus. Quamobrem nec immeritò, inter cætera honorum inſignia conceſſum vrbis conſiſtorialibus aduocatis legimus, vt doctos iuuenes, in vtróque iure doctoris laurea ornarent, vt ab ipſis honoris eſſet initium, quos præcipua quadam gloriæ prærogatiua dignos, omnes cenſerent.

Syneſius in epiſt. ad Ioan. At verò, ſi aduocati neglecto officio ſint indocti, clamoſi, iniuſti, rapaces, ſplendorem iſtius nominis, peſſimis ſordibus inquinant: Tales ſunt, quos Syneſius deſcribit; ἀνθρωπάρια ἀναιδῆ, καὶ παμπόνηρα, καὶ οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ λοίδορα, καὶ κακοῤῥαφεῖν εἰδότα, *Homulos impudentes, in omnibus præpoſteros, atque peruerſos, conuiciatores, malorúmque architectos.*

Ariſtoph. in Veſpis. Et Ariſtophanes portentoſo verbo, ὀρθοφοιτοσυκοφαντοδικοταλαιπώρους nominat, quaſi *miſeros, & inſomnes calumniatores, litiúmque conſarcinatores diceret.*

Bernard. l. 2. de conſideratione. Contra hos ſanctorum virorum iaciuntur fulmina: Nam D. Bernardus vbi Eugenij Papæ aures ab huiuſmodi hominibus deterret:

Hi ſunt, inquit, qui docuerunt linguas ſuas loqui mendacium: diſerti aduerſus iuſtitiam, eruditi pro falſitate: ſapientes ſunt, vt faciant malum; eloquentes, vt impugnent verum.

Et Petrus Bleſenſis;

Hodie ſoli auaritiæ ſtudent Patroni cauſſarum, atque illud venerabile nomen, & glorioſa profeſſio, notabili venalitate vileſcit.

Carolus Magn. in capitul. de pace, c. 12. Carolus Magnus, in capitulari de pace, huiuſmodi aduocatos à iudiciis ſubmouendos monet:

Praui Aduocati tollantur, & vicedomini, & vicarij, & centenarij, & tales eligantur, qui ſciant, & velint iuſtè cauſſas diſcernere, & terminare.

Claudius Imperator inſigni animaduerſione Aduocatorum licentiam coërcuit, cùm vnum ex iſtis Iudæum Gallicum, (vt eſt apud Dionem, malim tamen cum Zonara legere, Iulium Gallicum) in Tiberim præcipitari iuſſit:

Dion. l. 10. Ἰουλίῳ δέ τινι Γαλλικῷ ῥήτορι δίκην ποτὲ λέγοντι ὁ Κλαύδιος ἀχθεσθεὶς, ἐκέλευσεν αὐτὸν, ἐς τὸν Τίβεριν ἐμβληθῆναι.

Vnde Domitij Afri, patroni reorum ſuo tempore præſtantiſſimi locus,

Digitized by Google

cus,cuius auxilium,cùm quidam implorarét, à Gallico diſtitutus, *Quis tibi indicauit*, inquit, *me natatorem Gallico meliorem eſſe*? quaſi vellet dicere,nemini iniuſtæ cauſſæ patrocinium ſuſcipiendum, niſi natando ſe confideret, Claudii Imperatoris ſeueritatem euaſurum?

Primùm igitur hoc in patrono nō fruſtrà requiritur, vt ſit vir bonus, quod præſtabit; ſi,quod vno verbo dixit Caſſiodorus in Variis;

Caſſiod l. 1. var. ep. 4. *Iudicantis animum portet ad ſubſellia cognitorum*: pudoris enim ſuſtinere iacturam neſcit,qui ſe priùs iudice corrigitur.

D. Aug. ep. 54. Eluceat autem in primis amor veritatis: nam ſi ex mendacio lucrum faciat; inclamandum quod ait D. Auguſtinus:

Redde, quod accepiſti, quando contra veritatem ſtetiſti, iniquitati adfuiſti, iudicem fefelliſti, iuſtam cauſſam oppreſſiſti, de falſitate viciſti.

Deinde fides in clientem,ſine vlla ſuſpicione præuaricationis.

Tertiò,incorrupta quædam generoſitas, quæ iſtam ſanguinariam, & de miſerorum viſceribus paſtam eloquentiam perpetuò auerſetur, nec tam lucro quàm honeſtati, & miſerorum,maximè verò pauperum,vtilitatibus ſeruiat.

Ludouici XII. de Aduocatis dictum. Quartò,dexteritas quædam in regendis, & maturitas in conficiendis negotiis; ne quod Ludouicus XII. aiebat, quemadmodum cerdones corium dentibus ſic lites ille diſtendat: quod miſeros ſæpè exclamare cogit, quod incertus ille author, in poëmate de lite:

Litis calamitas.

O diræ lites! ô iurgia dira Deorum!
O furijs Ereбóque ſata! mortalia ſemper
Continuò,diro laniatu corda ſecantes.

Accedat deinde oportet egregia ſupellex, ſcientiæ iuriſque cognitio, ſine qua aduocatus,rabula potiùs dicendus eſt,quàm Patronus.

Anaſtaſius Cæſar prohibet quempiam conſortio aduocatorum aſſociari, antequam per ſtatuta tempora,legum eruditioni noſcatur inhæſiſſe.

In Concilio verò Baſilienſi,vetatur, ne ante ſtudium legum impenſum per quinquennium, in aliqua nominata academia quiſpiā Baccalaureus legum,vel iuris Cæſarei fiat, vel Pontificij, vel nominationem obtineat,exceptis filiis natis ex vtróque parente nobili; quibus ſufficit triennium: quod ex conſtitutione Regis Ludouici XII. cautum eſt,anno 1512. artic 8.nunc autem permulti fiunt aduocati citiùs quam coquantur aſparagi, quos meritò quis ἐλάς τινας ἀγχινῶν, ϗ ψυχορραγουώτων ῥητόρων, dixerit.

Aufrerius præterea in ſtylo Parlamenti,deſiderat in aduocato geſtum maturum, vultum lætum, moderatam humanitatem, curialem formam,iræ temperamentum. *Aduocati dotes.*

DE SCIENTIA PATRONI.
CAP. XX.

ELoquentiæ comes eſt in Patrono ſcientia,de qua præclaras haber monitiones Poſſeuinus noſter,in ſua bibliotheca,quas hîc obiter perſtringemus.

Cognitu imprimis neceſſaria ſūt (inquit) iuris origo, æquitas,partitio legum, & legalium librorum,iuriſconſultorum veterum ingenia, interpretum,qui ſequuti ſunt,labores, qualitas,cautiones adhibendæ.

Ordo Iuriſprudentiæ addiſcendæ. *Decalogus legū omnium typus, & primus iuriſperitorum liber.*

VT primò diuinā ac æterna lege cognita,quæ lex amoris eſt, lex ab ipſo Deo data,hoc eſt,Decalogus,probè noſcatur. Vt vis Chri-

ſtianæ

ſtianæ legis, quam è cœlo detulit æterna Patris ſapientia, quæve legẽ naturalem, & alias impleuit, nõ tam intelligatur quàm diligatur, & aliis (vt æquiſſimum eſt,) præferatur.

Mox duodecim tabularũ liber ediſcendus.

Tum ad leges duodecim tabularum accedant; de quibus ait M. Tullius 1. de Orat. Bibliothecas mehercule omnium philoſophorum vnus mihi videtur 12. tabularum libellus & auctoritatis pondere & vtilitatis vbertate ſuperare.

Inde ad Romanas veteres leges tranſeant quæ ab aliis collectæ ſunt poſt Pomponium, & eiuſmodi reliquos.

Mox ad Iuſtiniani inſtitutiones, ac demum ad reliquas ciuilis corporis partes veniant.

Inſtitutiones Iuſtiniani.

Sic verò ſine circuitione, aut ambagibus, inſpectabunt in id ſemper, quod optimum eſt, memores illius, quod afflatu diuino Dauid Rex pronuntiauit: *Cognoui*, inquit, *Domine, quoniam æquitas iudicia tua.* Et illius: *Diuina lex illuminat oculos:* Et rurſus illius: *Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra.*

Scopus iuriſprudentiæ.

Tum verò, vbi auctores perpaucos & probatos, attentè & maturè perlegerint, iã tutiores ad publica negotia & tribunalia accedent, memores præſertim & patriæ, quam nõ habemus hîc ſtabilitam, ſed in cœlo, & diuini illius Tribunalis, cui omnes aliquando ſiſtemur.

Cauendũ à Iuriſcõſultis hæreticis.

Non erit autem, cur aliquis nouos hæreticorum libros de Iuriſprudentia verſet, qui linguæ elegantioris ſpecie ornati (cum in iis ſæpiſſimè lateant ſpinæ hæreſum, & impietatis) ſolent adoleſcentum animos à recto plerúmque abducere.

Hoc ipſum, quod in Axiomaticorum eſt ſacramento, hîc commendandum: κοινωνικὸν εἶναι τῇ ἁγίᾳ τε θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποςολικῇ ἐκκλησίᾳ.

CORPORIS CIVILIS *vniuerſalis partitio.*

CAP. XXI.

HÆc vbi delibauerit, ſciat ſtudioſus, Ciuile corpus, quod in Europæ Academiis etiámnum eſt in vſu, tribus præcipuè partibus conſtare; Inſtitutionibus, Pandectis, & Codicis conſtitutionibus, qui nunc præcisè Codex nominatur: cui ad extremum quartus earum liber additus fuit; quæ deinceps per omne Iuſtiniani Imperium ſcriptæ ſunt, quæve tum nouellæ, tum authentica dici ſolent.

Iuris ciuilis tres partes.

Priora illa omnia, Iuſtiniano Cæſare mandante, præcipuè verò Triboniani ſuaſu & opera, paulò plus triennij ſpatio collecta ſunt. Hic enim conſtitutiones Imperatorias ex tribus libris, qui Gregorianus, Hermogenianus, & Theodoſianus vocabantur, adhibito quadantenus delectu, vnum in librum redegit, quem codicem conſtitutionum Latinè inſcripſit.

Iuſtiniani libri Triboniani ſuaſu quãdo & quomodo conditi.

Adhibitus eſt ad hoc opus nobilis ille decẽuiratus, cuius mẽtionem feci lib. 4. c. 10.

Vix abiit annus, cùm idem Tribonianus, Græcis hominibus, qui tum videbantur iuriſprudentiæ laude cæteros anteire, ad ſocietatem laboris Iuſtiniani iuſſu adſcitis, veterum Iuriſconſultorum ſcripta vniuerſa in Principis palatium deportari, atque inde Pandectas confici curauit.

Treboniani & cæterorũ in iuriſprudentia illuſtranda opera.

Exeunte triennio, cùm res tota penè perueniſſet ad calcẽ, Iuſtinianus, nouo mandato, Inſtitutiones iuris colligi & ſcribi voluit ex iuris diſciplinæ elementis, quæ antiqui Iuriſconſulti tradiderant.

Pãdectæ, Inſtitutiones, Digeſtorũ libri.

Deinde non ita multo pòſt emiſſi ſunt in lucem quinquaginta Digeſtorum, ſeu Pandectarum, libri.

Anno vertente, cùm iam extarent eiuſdem Imperatoris complures de variis rebus conſtitutiones; & in his, eæ, quæ quinquaginta deciſiones vulgo nominantur; poſt ſuperiorem

illam

Digitized by Google

illam codicis editionem promulgatæ, idem Tribonianus, ſociis quatuor labori adhibitis, nouiſſimo Imperatoris iuſſu, priorem illum, quem diximus, Codicem reconcinnãdum ſuſcepit; cùm vt poſteriores conſtitutiones eundem in librum referrentur; tum, vt quæ ex ſuperioribus mutatæ atque abrogatæ fuiſſent, eodem ex libro tollerentur.

Codex.

Et hæc quidem ad ciuilis corporis antiqui vniuerſalem partitionem; cui tamen poſtea pro variis ſæculis varia acceſſere, quæ apud Poſſeuinum numerata licet inuenire.

Baſilij, Conſtantini, Leonis πρόχειρον.

Poſt Iuſtiniani Imperium, multis annis, Baſilius, Conſtãtinus, & Leo, legum volumen ediderunt πρόχειρον vocatum, quo leges compendioſè complectebantur, & per epitomẽ enarrabant: in quo cùm multa eſſent confuſa, Conſtantius Harmenopulus omiſſa ſupplerè, confuſa diſtinguere, ac totum penè opus diſſolutum abſoluere conatus eſt, eundémque titulum ſuæ epitomæ attribuit, vt πρόχειρον quoque vocaretur, vel ἑξάβιβλος, quoniam in ſex libros erat diſtributa.

Harmenopuli liber perutilis.

RATIO EDISCENDI.
CAP. XXII.

Quomodo fundamenta per ſolidum iacienda in ſtudiis iuris.

HÆc cùm ita ſint, & verò ab Iuſtiniani inſtitutionibus ſoleant vbique iuriſprudentiæ fundamenta iaci, profectò cuiuſmodi hæc fuerint, ſperandum eſt eiuſmodi fore quidquid ſuperſtruetur, videlicet ex ſolidiſſimis, ſolidiſſimum. At ſoliditatem hanc parient tria: Verborum & ſententiarum intelligentia: tradendi eas ratio pro iuuentutis captu, vitæque noſtræ breuiſſimo ſpatio: pietatis demum, ſine qua veritas euertitur, & ſummum ius ſumma fit iniuſtitia, ſuis quibúſque locis accommodatio.

Verborũ intelligẽtia, Græca & Latina linguæ neceſſitas.

Ad verborum & ſententiarũ intelligentiam cùm Latinæ tum Græcæ linguæ peritia vtiliſſima eſt, ne dicam prorſus neceſſaria.

Latinæ linguæ maieſtatem, quoniam Iuriſconſulti veteres vnà cùm Romanis Impp. mordicus retinuerunt, niſi iuris interpretes ſtudioſíque calluerint, atque adeò adamauerint, ſæpiſſimè errabunt, impingent, ſomniabunt quæ nunquam ſomniarunt qui leges nobis tradiderunt.

Maieſtas Latini ſermonis.

Magiſtratus priſci (*inquit Valerius Max.*) quantopere ſuam populique Romani maieſtatem retinenres, vt ſe geſſerint, hinc cognoſci poteſt, quòd inter cætera obtinendę grauitatis indicia, illud quoque magna perſeuerantia cuſtodiebant, ne Gręcis vnquam, niſi Latinè, reſponſa darent; quin etiam ipſa linguæ volubilitate, qua plurimùm valent, excuſſa, per interpretem loqui cogebant, non in vrbe tantùm noſtra, ſed etiã in Græcia, & Aſia; quo ſcilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur: nec illis deerant ſtudia doctrinæ, ſed nulla non in re pallium togæ ſubiici debere arbitrabantur; indignum eſſe exiſtimantes, illecebris & ſuauitate literarum, Imperij pondus & auctoritatem domari. *Hac ille.*

Sermone Græco (*ait Suetonius de Tyberio*) quanquam aliàs promptus, & facilis; non tamen vſquequáque vſus eſt: abſtinuítque maximè in Senatu, adeò quidem, vt monopolium nominaturus, veniam poſtularit, quòd ſibi verbo peregrino vtendum eſſet, atque in quodam decreto Patrum, cùm ἔμβλημα recitaretur, commutandum cenſuit, & pro peregrino, noſtratem vocẽ requirẽdam, aut ſi non reperiretur, vel pluribus, vel per ambitum verborum, rem enuntiandam: Militem quoque Græcè teſtimonium interrogatum, niſi Latinè, reſpondere vetuit.

Eadem ferè de ipſo teſtatur Dio. At de Claudio ſcribitur, quòd ſplendidum virum, Græciæque prouinciæ principem, verùm Latini ſermonis ignarum, non modò ex albo Iudicum eraſit, ſed etiam in peregrinitatem redegit.

Verborũ Iuris interpretes qui?

Cùm autem Labeo, Vlpianus, Paulus, Scæuola, & reliqui, toti penè in eo ſint, vt legum, edictorum, teſtamentorum, ſtipulationum verba interpretentur, atque ab iis decerpta ſint propemodum omnia, quæ leguntur in inſtitutionibus; quid aſſequentur quibus Latina lingua fuerit barbara, cùm ipſi potiùs, quoniam Latinæ linguæ barbari fuerint, barbariem loco veritatis, ac plerúmque iniuriam pro iure ſint propagaturi?

Labeo & eius honorifica commendatio.

Labeo, inquit Gellius, iuris quidem ciuilis diſciplinam principali ſtudio exercuit, & conſulentibus de iure publicè reſponſitauit, cæterarúmque bonarum artium non expers fuit, & in Grammaticam ſeſe, Dialecticam, literáſque antiquiores penetrauerat, Latinarúmque vocum origines rationéſque percalluerat: Eaque præcipuè ſcientia, ad enodandos pleróſque iuris laqueos, vtebatur. *Hæc Gellius.*

Pãdectarum interpretes è quibus verborũ & rerum intelligentia compendiaria via ediſcitur.

Legum verò fontes, Pãdectas, ante paucos annos, quoniam in hac re (vti mox dicetur) Politianus, Haloander Budæus, Alciatus, Zaſius (qui legi non debet niſi expurgatus) Viglius, Pyrrhus, Antonius Auguſtinus (qui poſtea fuit Epiſcopus Tarraconenſis,) & reliqui non ſudauerant, habebamus corruptiſſimos; vitæque magna pars commiſcendis næniis conſumebatur, Latinæ linguæ inſcitia.

Accedit Lexicon quidem, ſiue dictionarium iuris ciuilis extat à variis vel collectum vel auctum, quod magno vſui ſolet eſſe, non ſolùm tyronibus, verumetiam ætate ac ſtudio prouectis; Sed quoniã ab hæreticis ſæpè fœdatum eſt, aut illatis hæreticorum Miniſtrorum auctoritatibus, vti Melanchthonis, & iſtiuſmodi aliarum peſtium, aut latenti hæreſum inſperſione in dedicatoriis epiſtolis, ſiue additis ad extremum opuſculis: Idcirco omnino curandum eſt, vt quæ huiuſmodi ſunt, prorſus ablegentur.

Vt autem Romana lingua alias ornauit, illuſtrauit, perfecit; ſic viciſſim ipſa à Græca ornata, illuſtrata, perfecta eſt. Itaque ſi in reliquis diſciplinis (quod alibi oſtenſum eſt) neceſſitas eius apparuit, multò magis in Romanis legibus, Iuréque ciuili, conſtabit.

Ad explicãdas ſanè dictiones illas, quæ magnam habent emphaſim; ad idiotiſmũ phraſium, quæ ab ea vſurpatæ ſunt, ad menda corrigẽda, quæ Typographorum vel Amanuenſium incuria paſſim irrepſerunt: ad intelligendos locos, qui planiùs ab interpretibus verti poterant; ad declinãdos errores, ex Latini ſermonis amphibologia, & denique ad eas voces percipiendas, quę in editionibus Latinis, atque in ipſo foro remanſerũt, nemo paulò perſpicacior non intelliget ſummam Græcæ linguæ vtilitatem ac neceſſitatem. Plenæ ſunt Iuſtiniani Conſtitutiones, Theophili, & Conſtantini, aliorúmque Græcorum lib. Latinis illis vocibus: *Dominium*, *Legatarius*, *Mandatarius*, *Donatarius*. Et huiuſmodi artis vocabulis: quin etiam illis; κουράτωρ, κουρατορεύειν, ἐξκουσάτιο, πάτρων, λήγατος, & huiuſmodi ſexcentis; quæ ideo moleſta erant Herénio Modeſtino, dum Græcè Latina, vt ille inquit, iura docebat. Sic Latini Conſulti: *Hypotheca*, *Chirographo*, *Emphyteuſi*, *Sitonia*, *Heremodicio*, *Orphanotropho*, *Xeno*, *Archigeronte*, *Dioiceti*, *Epiſtalmata*, *Thlibijs*, *Cantharidibus*, atque

que

quæ aliis pleriſque nominibus Græcis vtuntur. Et notatur propterea vel Politianus, vel Holander, quòd Græcarum Pandectarum notas vel ille non diligentiſſimè, vel hic re vera nunquam viderit, licèt eas ſe proferre polliceretur. Taceo multa in digeſtis Græco dicendi genere ſcripta: quòd cùm Græca natio venit in Romanam poteſtatem, linguæ ſuæ copiam & artem ſecum in vrbem intulit. Id quod & Priſcianus olim, & Guillelmus Budæus in noſtris quoque legibus meminit.

Conſtat autem, Trebonianum, ea quæ à Iureconſultis Græcè inuenit, ſcripta, eadem lingua deſcribi curaſſe, & hodiéque in Pandectis Florentinis extare Græca reſponſa: Authentica quoq; ipſa Græcè fuiſſe ſcripta, quæ vix paucos ante annos intelligi poterant linguæ Græcæ ignoratione. Duodecim verò legum tabulas maxima ex parte è Græcia delatas, quemadmodum & philoſophiam, omnéſque ingenuas artes, quæ Iuriſconſulto maximè congruũt, Græcè fuiſſe traditas. Græca ideò vt cum Latinis ſemper coniungeret, Tullius filio erat auctor. Norũt omnes, Marcum Catonem Cenſorium, eundem Oratorem, eundem hiſtoriæ conditorem, eundem iuris, eundem rerum ruſticarum peritiſſimum, inter tot operas militiæ, tantas domi contentiones, rudi ſeculo litteras Græcas, ſenem etiam ætateque iam decliui didiciſſe. Hinc fit vt interpretes Græci, etſi Romanæ antiquitatis ignoratione labi potuerunt, & adeò lapſi ſunt, magno tamen præſidio ſint iis qui in hac diſciplina cupiunt excellere. Sanè Græca lingua familiaris fuit Modeſtino, Papiniano, & Scæuolæ, aliíſque omnibus, è quorum libris digeſta cõſcripta ſunt, ac quæ nunc omnium manibus teruntur, cùm addiſcuntur breuiore temporis ſpatio, tum eorumdem interpretationibus magnopere iuuamur ad ea quæ amiſimus reſtituenda.

Atqui Theophilo, præter non ita multos in eadem antiquitate lapſus, qui Iuſtiniani inſtitutiones vertit in Græcam linguam, nullum alium ad eos libros intelligendos eſſe aptiorem, ſcripſit Antonius Auguſtinus, ac reliqui poſtea comprobarunt.

Quod verò ad rerum interpretationem attinet, inter plurimos interpretes, qui inſtitutiones Iuſtiniani explanauerunt, petendam maximè exiſtimat Poſſeuinus iſtorum ſtudiorum rationem ex Syluestro Aldobrandino, & Viglio Zuichemo; quibus ſi quis addere voluerit Ioachimum Mynſingerum, & Franciſcum Hotomannum, meminerit, ne manum aduoueat iis qui Eccleſiæ permiſſu non ſunt editi, neque emaculati. Sed de his & cæteris auctoribus, qui volet, illum conſulat.

DE FORMA CIVILIS Eloquentiæ.

Cap. XXIII.

Nvnc ad formam & characterem dicendi in hoc forenſi genere à prudentibus viris traditum venio: de qua re cùm in eo libro quem de ſtylo conſcripſi, non pauca dixerim, tota hæc tractatio breuior futura eſt, & ciuilis eloquentiæ limitibus circumſcripta.

Eloquentia ciuilis in duas ſectas conciſa.

Atque vt ea tantùm attingam genera, quæ nunc ſpectatiſſima ſunt apud omnes; duas potiſſimũ eius eloquentiæ, quæ tunc in foro & vita ciuili regnat, ſectas eſſe video: Alij enim orationes inſtar commentariorum ſcribunt, ex magna linguarum atque teſtimoniorum ſylua congeſtas, vt amplam ſpeciem doctrinæ præferant: Alij verò dicendi genus longè diſpar conſectantur, accuratũ, ſubtile, elimatũ, ſuaue, optimis ſenſibus affluẽs, magno verborũ delectu

quam alius, Græcarum literarum fuit peritiſſimus, & ea etiam argumenta ſæpius attigit, in quibus liberiùs exultare poterat, vt in humaniorum ſcientiarum laudibus, ea oratione quam pro Archia Poëta conſcripſit: In hac tamen, & in cæteris, conſultò eam Græcæ eruditionis oſtentationem fugit, ne forum in Varronis bibliothecam commutare videatur.

Neque tantùm hoc exemplo docuit, ſed quid ipſe de tota re ſentiret, in grauiſſima Antonij Oratoris perſona paucis indicauit his verbis:

Cicero 2. de orat. ſect. 153.

Semper ego exiſtimaui iucundiorem & probabiliorem huic populo Oratorem fore, qui primùm quàm minimam artificij alicuius, deinde nullam Græcarum rerum ſignificationem daret.

Verrius, in eloquentia Gallica.

Doctrinæ copia & teſtimoniorum farrago eloquentiæ inimica.

Nil opus eſt cætera perſequi, ſi noſtra quærimus tempora: ecce præ oculis & manibus omnium, vir, quo neque auctoritate quiſquam grauior, neque acrior iudicio, nec vſu ciuilis eloquentiæ limatior, Verrius Procancellarius, qui in eo libro, quem de Gallica eloquentia non minùs ſapienter quàm politè conſcripſit, totam illam rerum & teſtimoniorum inconditam farraginem tam graui cenſura perculit, vt ad eius iudicium aliquid addere, ſit de re ipſa multum detrahere.

Quo ſe igitur præſidio tuebuntur, qui hanc dicendi rationem defendunt, an iis rationibus quas ſuprà commemoraui?

Enimuero multum habet hoc laudis, variam locorum atque teſtimoniorum ſyluam congerere, quod mediocribus etiam in ingeniis, ſi librorum copia affluxerit, poteſt eſſe commune.

Num verò hoc potiùs admirabile eſt, orationem egregiis præditam ſenſibus, leni & æquabili tractu diffuſam, accuratam iudicio, verborum luminibus, & temperie figurarum præclariſſimè conſurgentem, quaſi magnæ mentis flumen in aares circunſtantium profundere, quàm ex Sanchoniatonis fragmentis, Glyca, & Micrologo putidiuſculos aliquot locos eruere?

Hæc dico, non quòd doctorum virorum operam in commentariis & obſeruationibus antiquitatis reſpuam, quæ magnam apud literatos obtinet commendationem, ſed eloquentiæ laureis præferri haudquaquam tulerim: nam & ipſi qui hæc ſcribunt, experiuntur quanta facilitate excidant iis qui in librorum vſu mediocriter ſunt verſati, & ſi quod poëma aut orationem ſuo marte pangere aggrediantur, tum demum fateri coguntur, artem dicendi omnium eſſe operoſiſſimam.

Eloquentia cur cedere videatur eruditioni.

Quî fit igitur, vt non æquè ſuos auditores teneat eloquentia, ac varia ſolet eruditio?

Primùm, quia rarò talis inuenitur eloquentia, quæ perurat, & rapiat: deinde, quia ſi quæ optimè conſcripta fuerint, non talem nanciſcuntur actionem; paucos denique legitimos habet de ſua dignitate iudices: nam quæ fermè dicuntur ab eloquentibus, cùm ea terſa & nitida eſſe oporteat, fit vt ab imperitis in promptu cuique eſſe iudicentur: iidem tamen ſi hoc ipſum conentur dicere, agnoſcunt quantum, non dicam in iſta grandi eloquẽtia ſed in minuta quidẽ ſubtilitate ſit difficultatis. Quòd ſi & ipſa eſſet, quæ eſſe debet eloquentia, & æquas ac eruditas aures haberet, nihil eſſet ex omnibus humanis artibus admirabilius. Sed honorificum eſt (inquiunt) & modeſtum, præclaris veterũ vti teſtimoniis, nec ſua pro antiquis obtrudere: Quaſi verò antiquorũ doctrinæ nuntium remitteret eloquentia, nec

eos

eos & ſæpe, & honoris cauſa appellaret? Num verò, & vbi vis probationum deſiderat, ſi quæ ſint in authorum verbis ἐμφατικώτερα, hęc excutiunt eloquentes; num firmiſſimas habent ex omni ſcientiarum inſtrumento rationes, num earum] Principes crebris appellant ſermonibus? num ipſi laudant impenſiùs? num de ſuis aliquid arrogantiùs prædicant? Quod ſi nihil antiquorum inuentis addi noſtri Cenſores volunt, ſuadeo vt artes, & ingenia, in piſtrinum quoddam contumelioſæ ſeruitutis adigant: nec patiantur homines exercere quod nati ſunt. Sed nos doctos ſcholiaſtas & philologos ſuis commentariis relinquamus, & nihil eloquentia dignum iudicemus, in quo offuſa teſtimoniorum luxuries lucem obſcuret orationis.

Rectè igitur præcipere videntur qui hæc de forenſi eloquentia præſcribunt.

Primùm, vt forma generis iudicialis notior ſit atque illuſtrior, diſtinguenda ſunt omnino genera cauſarum: quædam enim ſunt cauſulæ, de quibus & audire & dicere penè indignum eſt: ad quas ſi ſplendorem eloquentiæ patronus afferat, is videatur ἐπὶ φακῇ μύρον, in lenticula vnguentum quærere: nec enim illuſtrem orationem afferre debet, niſi qui parem cauſſam inuenit. Aliæ ſunt ornatæ, & planè ἐπιδεικτικαί, quæ apparatiorē ſtylum deſiderant: aliæ ſunt mediocres, quæ attemperatum dicendi genus poſtulant: aliæ denique negotioſæ, & graues, quæ ſine fuco verborum, & affectatione rerum, tractandæ ſunt. Et grauiter in iis peccant qui vt eruditionis famam conſequantur, ardent quadam prurigine citandi, & paſſim orationibus authorum teſtimonia iiſdem verbis ingerunt, quæ ad inanem potiùs oſtentationem, quàm ad robur cauſſæ attinent.

Cauſulas ſplendidè tractare; Vnguentum in lenticula.

Secundum vitium eſt eorum qui exquiſitam vernantis ſtyli laſciuiam, variæque expolitionis figuras ſolertiſſimè componunt; quos Perſius meritò exagitat:

Fur es, ait, Pedio; Pedius quid? crimina raſis
Librat in antithetis, doctas poſuiſſe figuras
Laudatur: bellum hoc. hoc bellum? an Romule palles?
Men' moueat quippe, & cantet ſi naufragus, aſſem
Protulerim? cantas fracta cùm te in trabe pictum
Ex humero portes, verùm nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incuruaſſe querela.

Quid enim tam frigidum atq; alienum, quàm in diſcrimine capitis aut fortunarum, ambitioſo genere orationis ſeſe oſtentare? & Blæſum imitari, qui ſacrilegij & peculatus poſtulatus à Cyrenenſibus, capitis cauſſam dicens, non ſe oratoris defendit lacertis, ſed Neroni placiturum ſperans, leuia carmina & faciles verſus in Senatu recitauit?

Tertium eos ſpectat, qui vel in leuioribus cauſſis peritas ex varia antiquitate hiſtorias tam auidè inferciunt, vt in hoc ſuum palmarium vel præcipuum repoſitum eſſe arbitrentur; quos, ſi non aliud, illud certè Lucilij edocuiſſe deberet:

Verſus ad cauſas malè adhibiti. Antiquatij Cauſſidici exagitantur.

Χοιρίδιον καὶ βοῦν ἀπολώλεκα, καὶ μίαν αἶγα,
Ὧν χάριν εἴληφας μισθάριον Μενέκλεις·
Οὔτε δ᾽ ἐμοὶ κοινόν τι πρὸς Ὀδρυάδαν γεγένηται,
Οὔτ᾽ ἀπάγω κλέπτας, οὔτ᾽ ἀπὸ Θερμοπυλῶν·
Ἀλλὰ πρὸς Εὐτυχίδην ἔχομεν κρίσιν, ὥστε τι ποιεῖ·

Εὔδα

Digitized by Google

mirum, ſi inſignibus honorum titulis, in Imperatorum conſtitutionibus ornantur: ſic enim habet Theodoſij & Valentiniani nouella de poſtulando.

Digni omnibus honoribus habeantur, qui Aduocati eſſe meruerint. Quo enim honore impares eſſe credimus eos, qui vita & eloquentia reipubl. & priuatorum commodis deſeruiunt?

Petrus Damiani. Beatus Petrus Damiani, in ſermone de reſurrectione Domini, eorum honorificè meminit his verbis:

Qui glorioſæ vocis confiſi munimine, lapſa erigunt, fatigata reparãt, non minùs prouident humano generi, quàm ſi clypeis & thoracibus ſeſe patriámque defendant.

Quæ verba videtur ex Leonis & Anthemij Imperatorum honorifico illo de Aduocatis elogio deſumpſiſſe quod legitur Codicis lib. 2.

Cod. l. 2. tit. 7. de aduocatis diuerſ. iudic. 14. Aduocati, qui dirimunt ambigua facta cauſſarum, ſuæque defenſionis viribus, ſæpè publicis in rebus ac priuatis, lapſa erigũt, fatigata reparant, nõn minùs prouidẽt humano generi, quàm ſi prælijs atque vulneribus patriã parentéſque ſeruarent; neque enim ſolos noſtro imperio militare credimus, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, ſed etiam aduocatis. Militant namque cauſſarum patroni, qui glorioſæ vocis confiſi munimine, laborantium ſpem, vitam, & poſteros defendunt.

Gregor. Syntag. part. 3. l. 40. de actionibus. Quamobrem nec immeritò, inter cætera honorum inſignia conceſſum vrbis conſiſtorialibus aduocatis legimus, vt doctos iuuenes, in vtróque iure doctoris laurea ornarent, vt ab ipſis honoris eſſet initium, quos præcipua quadam gloriæ prærogatiua dignos, omnes cenſerent.

Syneſius in epiſt. ad Ioan. At verò, ſi aduocati neglecto officio ſint indocti, clamoſi, iniuſti, rapaces, ſplendorem iſtius nominis, peſſimis ſordibus inquinant: Tales ſunt, quos Syneſius deſcribit; ἀνθρωπάρια ἀναιδῆ, καὶ παμπόνηρα, καὶ οὐδ' ἐν ὑγιὲς, ἀλλὰ λοίδορα, καὶ κακοῤῥαφεῖν εἶδος. *Homulos impudentes, in omnibus præpoſteros, atque peruerſos, conuiciatores, malorúmque architectos.*

Et Ariſtophanes portentoſo verbo, ὀρθοφοιτοσυκοφαντοδικοταλαιπώρους nominat, quaſi *miſeros, & inſomnes calumniatores, litiúmque conſarcinatores diceret.* *Ariſtoph. in Veſpis.*

Contra hos ſanctorum virorum iaciuntur fulmina: Nam D. Bernardus vbi Eugenij Papæ aures ab huiuſmodi hominibus deterret: *Bernard. l. 2. de conſideratione.*

Hi ſunt, inquit, qui docuerunt linguas ſuas loqui mendacium: diſerti aduerſus iuſtitiam, eruditi pro falſitate: ſapientes ſunt, vt faciant malum: eloquentes, vt impugnent verum.

Et Petrus Bleſenſis;

Hodie ſoli auaritiæ ſtudent Patroni cauſſarum, atque illud venerabile nomen, & glorioſa profeſſio, notabili venalitate vileſcit.

Carolus Magnus, in capitulari de pace, huiuſmodi aduocatos à iudiciis ſubmouendos monet: *Carolus Magn. in capitul. de pace, c. 12.*

Praui Aduocati tollantur, & vicedomini, & vicarij, & centenarij, & tales eligantur, qui ſciant, & velint iuſtè cauſſas diſcernere, & terminare.

Claudius Imperator, inſigni animaduerſione Aduocatorum licentiam coërcuit, cùm vnum ex iſtis Iudæum Gallicum, (vt eſt apud Dionem, malim tamen cum Zonara legere, Iulium Gallicum) in Tiberim præcipitari iuſſit:

Ἰουλίῳ δέ τινι Γαλλικῷ ῥήτορι διαῖνον ποτε λέγοντι ὁ Κλαύδιος ἀχθεσθεὶς, ἐκέλευσεν αὐτὸν, εἰς τὸν Τίβεριν ἐμβληθῆναι. *Dion. l. 10.*

Vnde Domitij Afri, patroni reorum ſuo tempore præſtantiſſimi locus,

cus,cuius auxilium,cùm quidam implotaret, à Gallico diſtitutus, *Quis tibi indicauit*, inquit, *me natatorem Gallico meliorem eſſe*? quaſi vellet dicere,nemini iniuſtæ cauſſæ patrocinium ſuſcipiendum, niſi natando ſe confideret, Claudii Imperatoris ſeueritatem euaſurum?

Primùm igitur hoc in patrono nõ fruſtrà requiritur, vt ſit vir bonus, quod præſtabit; ſi,quod vno verbo dixit Caſſiodorus in Variis;

Caſſiod l. 1. var. ep. 4. *Iudicantis animum portet ad ſubſellia cognitorum*: pudoris enim ſuſtinere iacturam neſcit,qui ſe priùs iudice corrigitur.

D. Aug. ep. 54. Eluceat autem in primis amor veritatis: nam ſi ex mendacio lucrum faciat; inclamandum quod ait D. Auguſtinus:

Redde, quod accepiſti, quando contra veritatem ſteriſti, iniquitati adfuiſti, iudicem fefelliſti, iuſtam cauſſam oppreſſiſti, de falſitate viciſti.

Deinde fides in clientem,ſine vlla ſuſpicione præuaricationis.

Tertiò,incorrupta quædam generoſitas, quæ iſtam ſanguinariam, & de miſerorum viſceribus paſtam eloquentiam perpetuò auerſetur, nec tam lucro quàm honeſtati, & miſerorum,maximè verò pauperum,vtilitatibus ſeruiat.

Ludouici XII. de Aduocatis dictum. Quartò,dexteritas quædam in regendis, & maturitas in conficiendis negotiis; ne quod Ludouicus XII. aiebat, quemadmodum cerdones corium dentibus,ſic lites ille diſtendat: quod miſeros ſæpè exclamare cogit, quod incertus ille author, in poëmate de lite:

Litis calamitas.

O diræ lites! ô iurgia dira Deorum!
O furijs Erebòque ſatæ! mortalia ſemper
Continuò,diro laniatu corda ſecantes.

Accedat deinde oportet egregia ſupellex, ſcientiæ iuriſque cognitio, ſine qua aduocatus,rabula potiùs dicendus eſt,quàm Patronus.

Anaſtaſius Cæſar prohibet quempiam conſortio aduocatorum aſſociari, antequam per ſtatuta tempora,legum eruditioni noſcatur inhæſiſſe.

In Concilio verò Baſilienſi,vetatur, ne ante ſtudium legum impenſum per quinquennium, in aliqua nominata academia quiſpiã Baccalaureus legum,vel iuris Cæſarei fiat, vel Pontificij, vel nominationem obtineat,exceptis filiis natis ex vtróque parente nobili; quibus ſufficit triennium: quod ex conſtitutione Regis Ludouici XII. cautum eſt,anno 1512. artic 8. nunc autem per multi fiunt aduocati citiùs quam coquantur aſparagi, quos meritò quis ἐλάς τινας ἀγρηνῶν, καὶ ψυχοῤῥαγ σωμάτων ῥητόρων, dixerit.

Aduocati dotes. Aufrerius præterea in ſtylo Parlamenti,deſiderat in aduocato geſtum maturum, vultum lætum, moderatam humanitatem, curialem formam,iræ temperamentum.

DE SCIENTIA PATRONI. CAP. XX.

Eloquentiæ comes eſt in Patrono ſcientia,de qua præclaras habet monitiones Poſſeuinus noſter,in ſua bibliotheca,quas hîc obiter perſtringemus.

Cognitu imprimis neceſſaria ſũt (inquit)iuris origo, æquitas,partitio legum, & legalium librorum,iuriſconſultorum veterum ingenia, interpretum,qui ſequuti ſunt,labores, qualitas,cautiones adhibendæ.

Ordo Iuriſprudentiæ addiſcendæ.

Decalogus legũ omnium typus, & primus iuriſperitorum liber. VT primò diuinâ ac æterna lege cognita,quæ lex amoris eſt, lex ab ipſo Deo data,hoc eſt,Decalogus,probè noſcatur. Vt vis Chriſtianæ

Digitized by Google

ſtianæ legis, quam è cœlo detulit æterna Patris ſapientia, quæve legẽ naturalem,& alias impleuit,nõ tam intelligatur quàm diligatur, & aliis (vt æquiſſimum eſt,)præferatur.

Mox duodecim tabularũ liber cognoſcendus.

Tum ad leges duodecim tabularum accedant;de quibus ait M.Tullius 1.de Orat.Bibliothecas mehercule omnium philoſophorum vnus mihi videtur 12. tabularum libellus & auctoritatis pondere & vtilitatis vbertate ſuperare.

Inde ad Romanas veteres leges tranſeant quæ ab aliis collectæ ſunt poſt Pomponium, & eiuſmodi reliquos.

Mox ad Iuſtiniani inſtitutiones, ac demum ad reliquas ciuilis corporis partes veniant.

Inſtitutiones Iuſtiniani.

Sic verò ſine circuitione,aut ambagibus, inſpectabunt in id ſemper, quod optimum eſt, memores illius, quod afflatu diuino Dauid Rex pronuntiauit: *Cognoui*, inquit,*Domine, quoniam æquitas iudicia tua.* Et illius: *Diuina lex illuminat oculos:* Et rurſus illius:*Hæc eſt voluntas Dei,ſanctificatio veſtra.*

Scopus iuriſprudentiæ.

Tum verò,vbi auctores perpaucos & probatos, attẽtè & maturè perlegerint, iã tutiores ad publica negotia & tribunalia accedent, memores præſertim & patriæ,quam nõ habemus hîc ſtabilitam, ſed in cœlo, & diuini illius Tribunalis, cui omnes aliquando ſiſtemur.

Cauendũ à Iuriſcõſultis hæreticis.

Non erit autem,cur aliquis nouos hæreticorum libros de Iuriſprudentia verſet, qui linguæ elegantioris ſpecie ornati (cum in iis ſæpiſſimè lateant ſpinæ hæreſum, & impietatis) ſolent adoleſcentum animos à recto plerúmque abducere.

Hoc ipſum,quod in Axiomaticorum eſt ſacramento, hîc commendandum: κοινωνικὸν εἶναι τῇ ἁγίᾳ τε θεῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ.

CORPORIS CIVILIS vniuerſalis partitio.

CAP. XXI.

HÆc vbi delibauerit, ſciat ſtudioſus, Ciuile corpus, quod in Europæ Academiis etiámnum eſt in vſu, tribus præcipuè partibus conſtare; Inſtitutionibus,Pandectis, & Codicis conſtitutionibus, qui nunc præciſè Codex nominatur: cui ad extremum quartus earum liber additus fuit; quæ deinceps per omne Iuſtiniani Imperium ſcriptæ ſunt, quæve tum nouellæ,tum authentica dici ſolent.

Iuris ciuilis tres partes.

Priora illa omnia,Iuſtiniano Cæſare mandante, præcipuè verò Triboniani ſuaſu & opera, paulò plus triennij ſpatio collecta ſunt. Hic enim conſtitutiones Imperatorias ex tribus libris, qui Gregorianus, Hermogenianus, & Theodoſianus vocabantur, adhibito quadantenus delectu, vnum in librum redegit, quem codicem conſtitutionum Latinè inſcripſit.

Iuſtiniani libri Triboniani ſuaſu quãdo & quomodo conditi. Adhibitus eſt ad hoc opus nobilis ille decẽuiratus, cuius mẽtionem feci lib.4. c.10.

Vix abiit annus,cùm idem Tribonianus, Græcis hominibus, qui tum videbantur iuriſprudentiæ laude cæteros anteire, ad ſocietatem laboris Iuſtiniani iuſſu adſcitis, veterum Iuriſconſultorum ſcripta vniuerſa in Principis palatium deportari, atque inde Pandectas confici curauit.

Treboniani & cæterorũ in iuriſprudentia illuſtranda opera.

Exeunte triennio,cùm res tota penè perueniſſet ad calcẽ,Iuſtinianus, nouo mandato, Inſtitutiones iuris colligi & ſcribi voluit ex iuris diſciplinæ elementis, quæ antiqui Iuriſconſulti tradiderant.

Pãdectæ, Inſtitutiones, Digeſtorũ libri.

Deinde non ita multo pòſt emiſſi ſunt in lucem quinquaginta Digeſtorum,ſeu Pandectarum,libri.

Anno vertente, cùm iam extarent eiuſdem Imperatoris complures de variis rebus conſtitutiones;& in his, eæ, quæ quinquaginta deciſiones vulgo nominantur,poſt ſuperiorem

illam

Digitized by Google

illam codicis editionem promulgatæ, idem Tribonianus, ſociis quatuor labori adhibitis, nouiſſimo Imperatoris iuſſu, priorem illum, quem diximus, Codicem reconcinnādum ſuſcepit; cùm vt poſteriores conſtitutiones eundem in librum referrentur; tum, vt quæ ex ſuperioribus mutatæ atque abrogatæ fuiſſent, eodem ex libro tollerentur. *Codex.*

Et hæc quidem ad ciuilis corporis antiqui vniuerſalem partitionem; cui tamen poſtea pro variis ſæculis varia acceſſere, quæ apud Poſſeuinum numerata licet inuenire.

Baſilij, Conſtantini, Leonis πρόχειρον. Poſt Iuſtiniani Imperium, multis annis, Baſilius, Conſtātinus, & Leo, legum volumen ediderunt πρόχειρον vocatum, quo leges compendioſè complectebantur, & per epitomē enarrabant: in quo cùm multa eſſent confuſa, Conſtantius Harmenopulus omiſſa ſupplerē, confuſa diſtinguere, ac totum penè opus diſſolutum abſoluere conatus eſt, eundémque titulum ſuæ epitomæ attribuit, vt πρόχειρον quoque vocaretur, vel ἑξάβιβλος, quoniam in ſex libros erat diſtributa. *Harmenopuli liber perutilis.*

RATIO EDISCENDI. CAP. XXII.

Quomodo fundamenta per ſolidum iacienda in ſtudiis iuris. HÆc cùm ita ſint, & verò ab Iuſtiniani inſtitutionibus ſoleant vbique iuriſprudentiæ fundamenta jaci, profectò cuiuſmodi hæc fuerint, ſperandum eſt eiuſmodi fore quidquid ſuperſtruetur, videlicet ex ſolidiſſimis, ſolidiſſimum. At ſoliditatem hanc patient tria: Verborum & ſententiarum intelligentia: tradendi eas ratio pro iuuentutis captu, vitæque noſtræ breuiſſimo ſpatio: pietatis demum, ſine qua veritas euertitur, & ſummum ius ſumma fit iniuſtitia, ſuis quibúſque locis accommodatio.

Verborū intelligētia, Græcæ & Latinæ linguæ neceſſitas. Ad verborum & ſententiarū intelligentiam cùm Latinæ tum Græcæ linguæ peritia vtiliſſima eſt, ne dicam prorſus neceſſaria.

Latinæ linguæ maieſtatem, quoniam Iuriſconſulti veteres vnà cùm Romanis. Impp. mordicus retinuerunt, niſi iuris interpretes ſtudioſíque calluerint, atque adeò adamauerint, ſæpiſſimè errabunt, impingent, ſomniabunt quæ nunquam ſomniarunt qui leges nobis tradiderunt.

Maieſtas Latini ſermonis. Magiſtratus priſci (*inquit Valerius Max.*) quantopere ſuam populique Romani maieſtatem retinentes, vt ſe geſſerint, hinc cognoſci poteſt, quòd inter cætera obtinendę grauitatis indicia, illud quoque magna perſeuerantia cuſtodiebant, ne Gręcis vnquam, niſi Latinè, reſponſa darent; quin etiam ipſa linguæ volubitate, qua plurimùm valent, excuſſa, per interpretem loqui cogebant, non in vrbe tantùm noſtra, ſed etiā in Græcia, & Aſia, quo ſcilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur: nec illis deerant ſtudia doctrinæ, ſed nulla non in re pallium togæ ſubiici debere arbitrabantur; indignum eſſe exiſtimantes, illecebris & ſuauitate literarum, Imperij pondus & auctoritatem domari. *Hacille.*

Sermone Græco (*ait Suetonius de Tyberio*) quanquam aliàs promptus, & facilis; non tamen vſquequáque vſus eſt: abſtinuítque maximè in Senatu, adeò quidem, vt monopolium nominaturus, veniam poſtularit, quòd ſibi verbo peregrino vtendum eſſet, atque in quodam decreto Patrum, cùm ἔμβλημα recitaretur, commutandum cenſuit, & pro peregrino, noſtratem vocē requirēdam, aut ſi non reperiretur, vel pluribus, vel per ambitum verborum, rem enuntiandam: Militem quoque Græcè teſtimonium interrogatum, niſi Latinè, reſpondere vetuit.

Digitized by Google

Eadem ferè de ipſo teſtatur Dio. At de Claudio ſcribitur, quòd ſplendidum virum, Græciæque prouinciæ principem, verùm Latini ſermonis ignarum, non mòdò ex albo Iudicum eraſit, ſed etiam in perigrinitatem redegit.

Verborũ Iuris interpretes qui?

Cùm autem Labeo, Vlpianus, Paulus, Scæuola, & reliqui, toti penè in eo ſint, vt legum, edictorum, teſtamentorum, ſtipulationum verba interpretentur, atque ab iis decerpta ſint propemodum omnia, quæ leguntur in inſtitutionibus; quid aſſequentur quibus Latina lingua fuerit barbara, cùm ipſi potiùs, quoniam Latinæ linguæ barbari fuerint, barbariem loco veritatis, ac plerúmque iniuriam pro iure ſint propagaturi?

Labeo & eius honorifica commendatio.

Labeo, inquit Gellius, iuris quidem ciuilis diſciplinam principali ſtudio exercuit, & conſulentibus de iure publicè reſponſitauit, cæterarúmque bonarum artium non expers fuit, & in Grammaticam ſeſe, Dialecticam, literáſque antiquiores penetrauerat, Latinarúmque vocum origines rationéſque percalluerat: Eaque præcipuè ſcientia, ad enodandos pleróſque iuris laqueos, vtebatur. *Hæc Gellius.*

Pãdectarum interpretes à quibus vorborũ & rerum intelligentia compendiaria via ediſcitur.

Legum verò fontes, Pãdectas, ante paucos annos, quoniam in hac re (vti mox dicetur) Politianus, Haloander Budæus, Altiatus, Zaſius (qui legi non debet niſi expurgatus) Viglius, Pyrrhus, Antonius Auguſtinus (qui poſtea fuit Epiſcopus Tarraconenſis,) & reliqui non ſudauerant, habebamus corruptiſſimos; vitæque magna pars comminiſcendis næniis conſumebatur, Latinæ linguæ inſcitia.

Accedit Lexicon quidem, ſiue dictionarium iuris ciuilis extat à variis vel collectum vel auctum, quod magno vſui ſolet eſſe, non ſolùm tyroníbus, verumetiam ætate ac ſtudio prouectis; Sed quoniã ab hæreticis ſæpè fœdatum eſt, aut illatis hæreticorum Miniſtrorum auctoritatibus, vti Melanchthonis, & iſtiuſmodi aliarum peſtium, aut latenti hæreſum inſperſione in dedicatoriis epiſtolis, ſiue additis ad extremum opuſculis: Idcirco omnino curandum eſt, vt quæ huiuſmodi ſunt, prorſus ablegentur.

Vt autem Romana lingua alias ornauit, illuſtrauit, perfecit; ſic viciſſim ipſa à Græca ornata, illuſtrata, perfecta eſt. Itaque ſi in reliquis diſciplinis (quod alibi oſtenſum eſt) neceſſitas eius apparuit, multò magis in Romanis legibus, Iuréque ciuili, conſtabit.

Ad explicãdas ſanè dictiones illas, quæ magnam habent emphaſim; ad idiotiſmũ phraſium, quæ ab ea vſurpatæ ſunt, ad menda corrigẽda, quæ Typographorum vel Amanuenſium incuria paſſim irrepſerunt: ad intelligendos locos, qui planiùs ab interpretibus verti poterant; ad declinãdos errores, ex Latini ſermonis amphibologia, & denique ad eas voces percipiendas, quę in editionibus Latinis, atque in ipſo foro remanſerũt, nemo paulò perſpicacior non intelliget ſummam Græcæ linguæ vtilitatem ac neceſſitatem. Plenæ ſunt Iuſtiniani Conſtitutiones, Theophili, & Conſtantini, aliorúmque Græcorum lib. Latinis illis vocibus: *Dominium*, *Legatarius*, *Mandatarius*, *Donatarius*. Et huiuſmodi artis vocabulis: quin etiam illis; κυράτωρ, κυρατορεύειν, ἐξκουσάτιο, πάτρων, λήγατος, & huiuſmodi ſexcentis; quæ ideo moleſta erant Herẽnio Modeſtino, dum Gręcè Latina, vt ille inquit, iura docebat. Sic Latini Conſulti: *Hypotheca*, *Chirographo*, *Emphyteuſi*, *Sitonia*, *Heremodicio*, *Orphanotropho*, *Xeno*, *Archigeronte*, *Dioiceti*, *Epiſtalmata*, *Thlibijs*, *Cantharidibus*, atque

Digitized by Google

quę aliis pleriſque nominibus Græcis vtuntur. Et notatur propterea vel Politianus, vel Holander, quòd Græcarum Pandectarum notas vel ille non diligentiſſimè, vel hic re vera nunquam viderit, licèt eas ſe proferre polliceretur. Taceo multa in digeſtis Græco dicendi genere ſcripta: quòd cùm Græca natio venit in Romanam poteſtatem, linguæ ſuæ copiam & artem ſecum in vrbem intulit. Id quod & Priſcianus olim, & Guillelmus Budæus in noſtris quoque legibus meminit.

Conſtat autem, Trebonianum, ea quæ à Iureconſultis Græcè inuenit, ſcripta, eadem lingua deſcribi curaſſe, & hodiéque in Pandectis Florentinis extare Gręca reſponſa: Authentica quoq; ipſa Græcè fuiſſe ſcripta, quæ vix paucos ante annos intelligi poterant linguæ Græcæ ignoratione. Duodecim verò legum tabulas maxima ex parte è Græcia delatas, quemadmodum & philoſophiam, omnéſque ingenuas artes, quæ Iuriſconſulto maximè congruũt, Græcè fuiſſe traditas. Græca ideò vt cum Latinis ſemper coniungeret, Tullius filio erat auctor. Norũt omnes, Marcum Catonem Cenſorium, eundem Oratorem, eundem hiſtoriæ conditorem, eundem iuris, eundem rerum ruſticarum peritiſſimum, inter tot operas militiæ, tantas domi contentiones, rudi ſeculo litteras Græcas, ſenem etiam ætateque iam decliui didiciſſe. Hinc fit vt interpretes Gręci, etſi Romanæ antiquitatis ignoratione labi potuerunt, & adeò lapſi ſunt, magno tamen præſidio ſint iis qui in hac diſciplina cupiunt excellere. Sanè Græca lingua familiaris fuit Modeſtino, Papiniano, & Scæuolæ, aliiſque omnibus, è quorum libris digeſta cõſcripta ſunt, ac quæ nunc omnium manibus teruntur, cùm addiſcuntur breuiore temporis ſpatio, tum eorumdem interpretationibus magnopere iuuamur ad ea quæ amiſimus reſtituenda.

Atqui Theophilo, præter non ita multos in eadem antiquitate lapſus, qui Iuſtiniani inſtitutiones vertit in Græcam linguam, nullum alium ad eos libros intelligendos eſſe aptiorem, ſcripſit Antonius Auguſtinus, ac reliqui poſtea comprobarunt.

Quod verò ad rerum interpretationem attinet, inter plurimos interpretes, qui inſtitutiones Iuſtiniani explanauerunt, petendam maximè exiſtimat Poſſeuinus iſtorum ſtudiorum rationem ex Syluestro Aldobrandino, & Viglio Zuichemo; quibus ſi quis addere voluerit Ioachimum Mynſingerum, & Franciſcum Horomannum, meminerit, ne manum aduuocet iis qui Eccleſiæ permiſſu non ſunt editi, neque emaculati. Sed de his & cæteris auctoribus, qui volet, illum conſulat.

DE FORMA CIVILIS *Eloquentiæ.*

CAP. XXIII.

NVnc ad formam & characterem dicendi in hoc forenſi genere à prudentibus viris traditum venio: de qua re cùm in eo libro quem de ſtylo conſcripſi, non pauca dixerim, tota hæc tractatio breuior futura eſt, & ciuilis eloquentiæ limitibus circumſcripta.

Atque vt ea tantùm attingam genera, quæ nunc ſpectatiſſima ſunt apud omnes; duas potiſſimũ eius eloquentiæ, quæ tunc in foro & vita ciuili regnat, ſectas eſſe video: Alij enim orationes inſtar commentariorum ſcribunt, ex magna linguarum atque teſtimoniorum ſylua congeſtas, vt amplam ſpeciem doctrinæ præferant: Alij verò dicendi genus longè diſpar conſectantur, accuratũ, ſubtile, elimatũ, ſuaue, optimis ſenſibus afflués, magno verborũ delectu

Eloquentia ciuilis in duas ſectas conciſa.

Digitized by Google

illuminátum, & venuſta periodorum concinnitate vndique circumtonſum; quod etſi minus habeat doctæ oſtentationis, minus tamen habet ineptiarum.

Quærunt igitur adoleſcentes cui potiſſimùm ſtylo inſiſtere debeant? nec deſunt vtrinq; rationes quæ in diuerſa ſuſpenſos animos abripiant.

Doctorū oratio magnam habet ſpeciem.

Nam quod ad primum dicēdi genus attinet, magnam concitat doctrinæ opinionem, quæ vna res hominū auribus ſuauiſſimè blanditur, magnam habet admirationem, cùm in vnam orationem videmus omnium fermè ſæculorum lumina confluxiſſe.

Loquuntur vnius hominis ore tot veteres, & ſua quiſque vernacula loquitur, reſonāt vndiq; varia idiomata, Græca, Latina, Hebraïca, interdū Chaldaïca, & Arabica, quibus Italica & Hiſpanica nō rarò admiſcētur. Nō eſt iā fabula *tricorpor Geryō*, quē ternis loquutum linguis mythologi cōfinxerunt. Audimus vno hominis ore tot peregrinas voces, vt eius mōſtri varietatē miremur eſſe ſuperatā.

Afferuntur prætereà authores tam diuerſi, tā ignoti, tam abditi, qui poſtliminio in lucem ſæculorū redeunt, tam lectæ pronuntiantur ſententiæ, tam exquiſitæ rerum obſeruationes, tam illuſtres notæ, vt putes in vnius mortalis anima omniū heroüm ingenia, artes, inuēta refloruiſſe. Tum verò hæc dum ex memoriæ ſactario promptiſſima quadam facundia & efferueſcentibus verbis proferūtur, quis eſt qui hunc hominem non ſuſpiciat, quis nō obſtupeſcat, imò quis hominem putet, *non viuam quandam, & ſpirantem bibliothecam, cui Deus omnes antiquarum diſciplinarum theſauros crediderit?*

Doctrina orationibus an adhibenda?

Titillat animos hoc *tergeminū ſophos*, & latiùs in perniciem eloquentiæ ſui veneni ſuauitatem diffundit. Quòd ſi quis obiiciat tantam peregrinæ eruditionis oſtētationem plurimum habere vanitatis: addunt qui ſe huic ſtylo addixerunt, longè ſaniorem & modeſtiorem eſſe: nā qui ex veterum mente loquitur, plus habet modeſtiæ, quàm qui ſui ingenij inuenta ſuis auditoribus venditat. Aduletur ſibi quiſque recentiorum hominum, quantum volet, & nouos ingenij ſui fœtus, vt partū ſimiæ ſolēt, demiretur; nunquam tamen hoc aſſequetur vt antiquos illos, quibus coronatis tot ſæcula plauſerunt, de gloriæ hæreditate dimoueat.

Antiquorum laus.

Quamobrem, cùm dicunt ſua, parū habent auctoritatis; at cùm veterum ſentētias & monumenta referunt, non iam homines loqui videntur, ſed quædam ex tripode oracula.

Hinc fructus apud auditores vberior; quibus, etiamſi præceptorem egeris, haudquaquam perſuaſeris, vt à te audita, quaſi antiquiorum effata ſuſcipiant, ſiquidē rebus etiam optimis facilè adhæreſcit ex nouitate faſtidium: ſed ne multis (inquiunt) rationibus moremur, diſcrimen omne ſuſtulit experientia; nam qui huiuſmodi actiones habent, aut orationes, nullis veterum ſententiis, quaſi ſtellis, illuminatas; etiāſi lautiſſimum manufactæ orationis explicent inſtrumentum, frigidè tamen & oſcitanter audiuntur; nec prodeſt quòd dicant ſe orationē, ex veterum quidem ſenſibus coagmentatam fingere, ſed conſultò premere, ne obſcurent eloquentiam. Primùm enim illiberales ſunt, & erga ſummorum hominum manes ingrati, qui eorum premere nituntur memoriam, & iis tenebras offundere, à quibus lucem accepere. Deinde ſi nolūt intelligi, cur vtuntur? cur operam ijs impendunt? cur clauum purpuræ inſuunt, ſi tegendi conſilium eſt? ſed nec tamen illi tegunt: & qui hæc aliis diſſuadent, poſtquam contra doctos

omni conatu declamarunt, doctrinam auctorum vſurpant haud quidem latenter, & obſcurè, vel ſi quis modeſtiorem ſe in ea re fingat: vt illa virgo Virgiliana:

Et fugit ad ſalices, & ſe cupit antè videri.

Hæc fermè huius ſectæ argumenta.

Conſuetudinis vis. Equidem fateor violentum eſſe conſuetudinis imperium, cuius vis vbi ſemel in hominum animos ſenſúſque peruaſit, non facilè, niſi grauiſſimæ cuiuſdam auctoritatis viribus & lacertis refringitur.

Qui primi in foro Gallico poſt ſuperiorum ſæculorum infantiā, præcipua quadam eloquentiæ majeſtate eminere viſi ſunt, cùm eſſent & ſanctiore doctrina exculti, & variorum librorum lectionem callerent, ſtatim ſe in hoc dicendi genus coniecere; quod in tanta linguarum & rerum ignorantia pleniſſimum erat admirationis.

Itaque illi cùm eſſent auctoritate graues, eruditione celebres, & ciuilium artiū diſciplinis præclariſſimè inſtructi, plurimos habuerunt imitatores, qui ſe ad vnius principis exēplar, quantum maximè poſſunt, nituntur effingere. Sed orientur (opinor) viri, niſi iam nati ſunt, magni, & ſapientes, qui illam dicendi peruerſitatem, quæ ſe noſtrorum hominum agglutinauit ingeniis, aut penitus euellent, aut certè ſucciſis viribus debilitatam & comminutam in aliud domicilium emittent.

Eſt enim profectò error mentis, qui ſe dulcibus vitiis inſtillat, & ſpecioſo quodam doctrinæ prætextu oppreſſis vanitate ſenſibus illudit.

Primùm enim, quis veterum ita loquutus eſt?

Non ſum is qui velim omnia ſemper ad normas antiquorū reformari, ſcio, multa pro ſeculorum varietate, multa pro hominum ingeniis, populorumque diſparitate mutari, maximé verò in eloquentia; cuius hoc fuit ſemper regnum, ſcenæ (vt aiunt) opinionique ſeruire. Sed tamen haudquaquam arbitror, contemnendam prēſtantiſſimorum hominum, in iis præcipuè artibus, quarum gloria floruerunt, auctoritatem.

Quis igitur tanta idiomatum varietate, tam denſa teſtimoniorum copia loquutus eſt?

Non mirum eſt (inquiunt) ſi Grēci, qui & linguam ſuam mirantur impenſiùs, & cæterarum gentium artes ac diſciplinas reſpuunt, nunquam ferantur his teſtimoniis delectati: niſi fortè Moſem velis à Demoſthene Hebraïcis citari verbis. Eſto, hoc concedamus, Græcos, vt plurimùm ſua lingua contentos, cęterorum populorum idiomata vel ignoraſſe, vel contempſiſſe; diffiteri tamen non poſſumus, aliquos etiā veterum Græcorum Latinis litteris excultos. Nam & Euſebium nouimus Virgilianos verſus ex Pollione Grēcos feciſſe: nec imperitum Latinitatis fuiſſe exiſtimem Gregorium Nazianzenum, qui de Cypriani eloquentia tam accuratum tulerit iudicium. Sed & Demetrium quendam ex Græcis accepimus, Diuum Thomam Græcis litteris reddidiſſe; quod olim Zacharias Pontifex, in Gregorij magni dialogis fecerat: aliquando tamen illi Latina cum Grēcis commiſcent.

Hoc Demetrius Phalereus vir judicij (vt apparet) limatiſſimi, in oratione fieri prohibet.

Quid verò Latini oratores, & qui vnus omnium inſtar eſt, Tullius? quando prolixis & frequentibus Græcorum teſtimoniis in orationibus vtitur.

Atqui profectò hic vir, ſi quiſquam

quam alius, Græcarum literarum fuit peritiſſimus, & ea etiam argumenta ſæpius attigit, in quibus liberiùs exultare poterat, vt in humaniorum ſcientiarum laudibus, ea oratione quam pro Archia Poëta conſcripſit: In hac tamen, & in cæteris, conſultò eam Græcæ eruditionis oſtentationem fugit, ne forum in Varronis bibliothecam commutare videatur.

Neque tantùm hoc exemplo docuit, ſed quid ipſe de tota re ſentiret, in grauiſſima Antonij Oratoris perſona paucis indicauit his verbis:

Cicero 2. de orat. ſect. 153. Semper ego exiſtimaui iucundiorem & probabiliorem huic populo Oratorem fore, qui primùm quàm minimam artificij alicuius, deinde nullam Græcarum rerum ſignificationem daret.

Verrius, in eloquentia Gallica. Nil opus eſt cætera perſequi, ſi noſtra quærimus tempora: ecce præ oculis & manibus omnium, vir, quo neque auctoritate quiſquam grauior, neque acrior iudicio, nec vſu ciuilis eloquentię limatior, Verrius Procancellarius qui in eo libro, quem de Gallica eloquentia non minùs ſapienter quàm politè conſcripſit, totam illam rerum & teſtimoniorum inconditam farraginem tam graui cenſura perculit, vt ad eius iudicium aliquid addere, ſit de re ipſa multum detrahere.

Doctrinæ copia & teſtimoniorum farrago eloquentiæ inimica.

Quo ſe igitur præſidio tuebuntur, qui hanc dicendi rationem defendunt, an iis rationibus quas ſuprà commemoraui?

Enimuero multum habet hoc laudis, variam locorum atque teſtimoniorum ſyluam congerere. quod mediocribus etiam in ingeniis, ſi librorum copia affluxerit, poteſt eſſe commune,

Num verò hoc potiùs admirabile eſt, orationem egregiis præditam ſenſibus, leni & æquabili tractu diffuſam, accuratam iudicio, verborum luminibus, & temperie figurarum præclariſſimè conſurgentem, quaſi magnæ mentis flumen in aures circunſtantium profundere, quàm ex Sanchoniatonis fragmentis, Glyca, & Micrologo putidiuſculos aliquot locos eruere?

Hæc dico, non quòd doctorum virorum operam in commentariis & obſeruationibus antiquitatis reſpuam, quæ magnam apud literatos obtinet commendationem, ſed eloquentiæ laureis præferri haudquaquam tulerim: nam & ipſi qui hæc ſcribunt, experiuntur quanta facilitate excidant iis qui in librorum vſu mediocriter ſunt verſati, & ſi quod poëma aut orationem ſuo marte pangere aggrediantur, tum demum fateri coguntur, artem dicendi omnium eſſe operoſiſſimam.

Eloquentia cur cedere videatur eruditioni. Quî fit igitur, vt non æquè ſuos auditores teneat eloquentia, ac varia ſolet eruditio?

Primùm, quia rarò talis inuenitur eloquentia, quæ perurat, & rapiat: deinde, quia ſi quæ optimè conſcripta fuerint, non talem nanciſcuntur actionem; paucos denique legitimos habet de ſua dignitate iudices: nam quæ fermè dicuntur ab eloquentibus, cùm ea terſa & nitida eſſe oporteat, fit vt ab imperitis in promptu cuique eſſe iudicentur: iidem tamen ſi hoc ipſum conentur dicere, agnoſcunt quantum, non dicam in iſta grandi eloquētia ſed in minuta quidē ſubtilitate ſit difficultatis. Quòd ſi & ipſa eſſet, quæ eſſe debet eloquentia, & æquas ac eruditas aures haberet, nihil eſſet ex omnibus humanis artibus admirabilius. Sed honorificum eſt (inquiunt) & modeſtum, præclaris veterū vti teſtimoniis, nec ſua pro antiquis obtrudere: Quaſi verò antiquorū doctrinæ nuntium remitteret eloquentia, nec

eos

Digitized by Google

eos & ſæpe, & honoris cauſa appellaret? Num verò, & vbi vis probationum deſiderat, ſi quæ ſint in authorum verbis ἐμφατικώτερα, hęc excutiunt eloquentes; num firmiſſimas habent ex omni ſcientiarum inſtrumento rationes, num earum] Principes crebris appellant ſermonibus? num ipſi laudant impenſiùs? num de ſuis aliquid arrogantiùs prædicant? Quod ſi nihil antiquorum inuentis addi noſtri Cenſores volunt, ſuadeo vt artes, & ingenia, in piſtrinum quoddam contumelioſæ ſeruitutis adigant: nec patiantur homines exercere quod nati ſunt. Sed nos doctos ſcholiaſtas & philologos ſuis commentariis relinquamus, & nihil eloquentia dignum iudicemus, in quo offuſa teſtimoniorum luxuries lucem obſcuret orationis.

Rectè igitur præcipere videntur qui hæc de forenſi eloquentia præſcribunt.

Primùm, vt forma generis iudicialis notior ſit atque illuſtrior, diſtinguenda ſunt omnino genera cauſſarum: quædam enim ſunt cauſulæ, de quibus & audire & dicere penè indignum eſt: ad quas ſi ſplendorem eloquentiæ patronus afferat, is videatur ἐπὶ φακῇ μύρον, in lenticula vnguentum quærere: nec enim illuſtrem orationem afferre debet, niſi qui parem cauſſam inuenit. Aliæ ſunt ornatæ, & planè ἐπιδεικτικαί, quæ apparatiorē ſtylum deſiderant: aliæ ſunt mediocres, quæ attemperatum dicendi genus poſtulant: aliæ denique negotioſæ, & graues, quæ ſine fuco verborum, & affectatione rerum, tractandæ ſunt. Et grauiter in iis peccant qui vt eruditionis famam conſequantur, ardent quadam prurigine citandi, & paſſim orationibus authorum teſtimonia iiſdem verbis ingerunt, quæ ad inanem potiùs oſtentationem, quàm ad robur cauſſæ attinent.

Cauſulas ſplendidè tractare; Vnguentum in lenticula.

Secundum vitium eſt eorum qui exquiſitam vernantis ſtyli laſciuiam, variæque expolitionis figuras ſolertiſſimè componunt; quos Perſius meritò exagitat:

Fur es, ait, Pedio; Pedius quid? crimina raſis
Librat in antithetis, doctus poſuiſſe figuras
Laudatur: bellum hoc. hoc bellum? an Romule ceues?
Men' moueat quippe, & cantet ſi naufragus, aſſem
Protulerim? cantas fracta cùm te in trabe pictum
Ex humero portes, verùm nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incuruaſſe querela.

Quid enim tam frigidum atq; alienum, quàm in diſcrimine capitis aut fortunarum, ambitioſo genere orationis ſeſe oſtentare? & Blæſum imitari, qui ſacrilegij & peculatus poſtulatus à Cyrenenſibus, capitis cauſſam dicens, non ſe oratoris defendit lacertis, ſed Neroni placiturum ſperans, leuia carmina & faciles verſus in Senatu recitauit?

Tertium eos ſpectat, qui vel in leuioribus cauſſis peritas ex varia antiquitate hiſtorias tam auidè inferciunt, vt in hoc ſuum palmarium vel præcipuum repoſitum eſſe arbitrentur; quos, ſi non aliud, illud certè Lucilij edocuiſſe deberet:

Verſus ad cauſſas malè adhibiti. Antiquarij Cauſſidici exagitantur.

Χοιρίδιον καὶ βοῦν ἀπολώλεκα, καὶ μίαν αἶγα,
Ὧν χάριν εἴληφας μισθάριον Μενέκλεις·
Οὔτε δέ μοι κοινόν τι πρὸς Ὀδρυάδας γεγένηται,
Οὔτ' ἀπάγω κλέπτας, οὔτ' ἀπὸ Θερμοπυλῶν·
Ἀλλὰ πρὸς Εὐτυχίδην ἔχομεν κρίσιν, ὥστε τι ποιεῖ·

Ἔνθα

Ἔνθα δ' ἔμοι Ξέρξης, καὶ Λακεδαιμόνιος.
Πλὴν κἀμοῦ μνήσθητι νόμου χάριν, ἢ μέγα κράξω,
Ἀλλὰ λέγει Μενεκλῆς, ἀλλὰ τὸ χορείδιον.

Quod Martialis lib.6.feſtiuiſſimè imitatus canit:

Non de vi, neque cæde, nec veneno,
Sed lis eſt mihi de tribus capellis,
Vicini queror has abeſſe furto:
Hoc iudex ſibi poſtulat probari.
Tu Cannas Mithridaticúmque bellum,
Et periuria Punici furoris,
Et Syllas, Marióſque, Mutióſque,
Magna voce ſonas, manúque tota,
Iam dic, Poſthume, de tribus capellis.

Sublatis igitur his & ſimilibus vitiis prouidere debet hoc maximè tempore orator, vt dicenda tacendáque calleat, ac ſemper ad euentum feſtinet; & ad nouas res, non ſecus ac notas, auditorem rapiat. Superuacaneum non modò ſed & puerile videtur communibus cauſis exordia adtexere, traherèque diffuſiùs, & in tranſitionibus ac parergis luxuriare; quæ omnia ludentium ſunt potiùs declamatorum, quàm negotioſorum hominum.

Quartum ad eos pertinet qui longos amant circuitus, & diem, quod aiunt, dicendo eximere. Bene de hac re monet Paſchalius V. C.

Quę ratio, inquit, eſt adſtricti moris, totiúſque adeò vitæ, eadem quoque eſt ſermonis: vt enim in libera ciuitate fatendum eſt multa redundare in moribus, ita in orationibus, quę ibi habentur, multa plerúmque ineſt procacitas linguæ, & ſuperfluès quædam verborum luxuries ſimilis morum. Id totum in aula excipitur magno deriſu, & exponitur pari faſtidio. Quippe aulico palato, id eſt, docto, & erudito, nihil magis ad guſtum eſt, quàm ſobrietas quædam ponderoſa. Senatores liberi populi hoc amplectuntur, quòd multo ſermone diem eximunt ac multa libertate agunt,

Patronorum granium ſtylus.

At in aula hęc libertas eſt pro laſciuia, & niſi tẽperatur, continuò detidẽda propinatur. Neque enim nuda, aut ſola placet, ſed ita ſi obnubitur grata illa ſuauitate, quam progignit peritia morum Principis. Illa quidem ſimplicior, hæc artificioſior. Et verò attenti & perſpicaces rerum æſtimatores ſatis intelligunt, in iis gentibus quæ regnantur, vulgarem ſermonem, cui meritò nomen indi poteſt, Motum ſpeculo, præ ſe ferre neſcio quid preſſi, concinni, neruoſi; quale extat illud de Menelao dictum, qui,

ἐπιτροχάδην ἀγόρευε
Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως.

GENVS
Iudiciale.
DE STATV, ET tractatione Cauſarum.
CAP. XXIV.

RESTAT vt Patronum, armis pietatis, eloquentię, & eruditionis inſtructum, in cauſſarum tractationem, quaſi in aciem educamus. Qua in re primùm cognoſcendæ ſunt quæ à Græcis ςάσεις appellantur; de quibus, cùm infinita ſint propè apud Rhetores Græcos ſermonum curricula, lubet rem in pauca contrahere.

Status, vt ex vulgaris definitionibus conſtat, eſt quæſtio quæ ex primo cauſſarum conflictu naſcitur; in quo ſciendum eſt, quod habet Tullius, quid ſit intentio depulſio quæſtio, ratio, ratiocinatio, infirmatio, quæ D. Auguſt. in ſua Rhetorica fuſiùs explicat. *Statut quid.*

Intẽtio igitur eſt, cùm crimen aliquod

quod intenditur ab aduerſario, vt, C. Flaminius Tribunus plebis Rempublicam malè geſſit: hunc pater ſuus conſilium plebis habentem de templo deduxit: Arguitur à filio læſæ maieſtatis.

Depulſio, cùm crimen defenditur à reo, vt, non læſi maieſtatem: ex hoc conflictu ſtatus fit.

Quæſtio an maieſtatem læſerit Caij Flaminij pater?

Ratio, quod affertur in cauſſæ fundamentum, vt in filium meum poteſtate vſus ſum, inquit parens.

Rationis infirmatio, cùm diluitur, quod ad fulciendam cauſſam affertur. At enim, qui patria poteſtate, hoc eſt, priuata auctoritate, Tribunitiam potentiam, videlicet populi poteſtatem, minuit, is maieſtatem læſit: (Arguit filius.)

Iudicatio, κρινόμενον, ſumma totius rei, & ſtatus quæſtionis; ad quem collineare debent omnes argumentationes. An minuat maieſtatem qui in Tribunitiam poteſtatem patria authoritate vtatur.

Lõgum eſt recenſere, quot ſint in hac parte ſcholaſticorum, tum Græcorum tum Latinorum, ineptiæ, qui infinitas prope præceptorum minutias de ſtatibus congeruht. Ne tamen artis formulæ ignorarentur, placuit iſtud ex Curio Fortunatiano vetere Iuriſconſulto ſubiicere.

DE STATV inueſtigando.

Et de cauſis Aſyſtatis.

Cap. XXV.

Aſyſtata cauſa ſine fundamento quomodo dignoſcuntur. Ἀσύϛατον plura ge-

ASύϛατα, quæ appellantur cauſſæ ſine ſtatu, & fundamẽto, ſecundùm Hermagorã, fiunt quatuor modis, quum eſt, aut ἐλλείπουσα, aut ἰσάζουσα, aut μονομερὴς aut ἄπορος.

Ellipuſa: quum aliquid deeſt ex circumſtantiis, quod faciat quæſtionem: vt ſi aliquis abdicatur, nec abdicationis vlla ſit cauſſa. Eadem dicitur, κατ᾽ ἐλλιπές, & κατὰ μόριον, & κατὰ ἀπερίστασιν.

nera recenſet Hermogenes, περὶ τῶν ϛάσεων.

Iſazuſa, quum eadem ex vtraque parte dicuntur, & nihil propium eſt partis alterius, vt, Duo adoleſcentes vicini ſpecioſas vxores habebãt, accuſant ſe adulterij. Quicquid enim altera pars dixerit idem & altera dictura eſt. Eandem ἰσομερῆ, & κατ᾽ ἰσότητα, & παρισότητα nominant.

Monomeres, quum ex prima parte tantùm conſtat, nec quiquam ex ſecunda afferri poteſt. Hæc eadem ἑτερομερὴς, & κατ᾽ ἑτερομέρειαν.

Aporos, quum iudex non inuenit quam ſententiam dicat: vt, tres ſimiliter agebant, duo ſoli reuerſi ſunt: accuſant ſe inuicem cædis. Hîc enim iudex nõ inuenit, quod ſequatur. cùm vterque ab altero dicat occiſum, & nihil vtrobique ad probationem afferri poſſit, deficiente circumſtantia.

Aſyſtatorum, ſiue cauſarũ ſine ſtatu & fundamento, alia ſpecies.

Sunt & aliæ ſpecies, quas apud varios artium ſcriptores inuenimus, vt, ἀντιστρέφουσα, ἄχρωμος, ἀδύνατος ἀπίθανος, ἄπρεπὴς, ἀπασχήμωτος, παρ᾽ ἱστορίαν, ἄλογος.

Antiſtrepauſa, quum actionem ſuam conuertunt litigantes. Talis fuit cauſſa Protagoræ, & Euatli de qua dixi lib. 6. cap. 28.

Achromos quum color facti non inuenitur: vt, Decem milites belli tempore pollices ſibi amputauerunt; rei ſunt læſæ Reip.

Adynatos quum id in rhemate ponitur, quod ſit contra rerum naturæ fidem: vt ſi infans accuſetur adulterij.

Apithanos cùm id inuenimus, in themate quod minùs veriſimile eſt: vt quũ oculos cæci recuperaſſe dicũtur. Quæ materiæ (inquit) ſolent recipi; quoniam, quamuis minus veriſimile ſit, oculos recuperaſſe cæcum, tamẽ poſſumus credere à diuina ma-

ſeſtate alicui aliquando hoc eſſe conceſſum.

DE CAVSSIS cacoſyſtatis.

CAP. XXVI.

Cacoſyſtata cauſa, quæ ſunt leui & ruinoſo fundamento innixa.

CAcoſyſtata ſunt, quæ leui & ruinoſo fundamento innituntur, vt ſunt ἀπρεπὴς, ἀναίσχυντος, παριστορία, ἄλογος.

Aprepes, quum aliquid perſonæ incongruens inuenitur, vt, vir fortis præmium accipiat. Quando fortiter fecit, petit præmij nomine nuptias filiæ ſuæ.

Anæſchyntos, quum prima pars impudens inuenitur, vt luxurioſus pater abdicat filium frugi.

Parhiſtoria, quando in controuerſia inuenimus quod ſit contra hiſtoriæ fidem.

Alogos ſine ratione componitur: quamuis omnia aſyſtata ἀλόγος dici poſſunt; ſiquidem nuſquam in his ratio reperiri poteſt.

DE DVCTV.

CAP. XXVI.

Quid ſit fundatâ controuerſiâ faciendũ.

QVum cognouerimus materiem conſiſtere, ductum quærimus, hoc, eſt modum, quo tota cauſa agenda ſit.

Ductus poſt ſtatum inquirẽdus hoc eſt, ratio totius cauſa agendæ.

Ductus ſunt quinque Simplex, ſubtilis, figuratus, obliquus, mixtus: Simplex; quum ſimpliciter id agimus, ita vt in themate poſitum eſt: Subtilis, quum aliud eſt in themate, aliud in agentis voluntate.

Figuratus, quum palam dicere pudor impedit.

Obliquus, quum periculum prohibet apertè agere.

Mixtus, qui eſt ex variis compoſitus.

Ductuũ quinque modi & eorum exempla.

Simplex ductus, vt, Inuentus eſt quidam iuxta cadauer recens hominis occiſi, ſit reus cædis: cauſa tiuum litis eſt, quòd ſit inuentus, quod eſt præteriti temporis; & ideò verum eſt conſilium, ac per hoc ſimplex eſt ductus.

Subtilis, Amicos non habet, abdicatur: Subtilis inquam eſt ductus: quoniam aliud eſt in themate, aliud in agentis voluntate: nam quantum eſt in themate, abdicat filium, non tamen verè abdicat; ſed titulo abdicationis ſuadet vt amicos habeat.

Figuratus, Adulteros liceat occidere. Infamis fuit in nurum, inuenit filius adulterum obuoluto capite, nec eum occidit: interrogatus ergo à patre, qui fuerit adulter, cui pepercerit, non dicit, & abdicatur. Figuratus eſt ductus, quoniam pudore deterretur filius patri palam dicere; tu adulter fuiſti.

Obliquus: Qui inuaſerat, depoſuit dominationem ſub pacto abolitionis: vult petere magiſtratum, contradicitur. Ductus erit obliquus, quoniam periculo prohibetur, qui contradicit, apertè mentionem facere iniuſtæ dominationis.

Mixtus: Qui infamis fuit in nurum, arcem occupauit: vocauit ad ſe filium, & interrogauit, an rumori crederet, negauit ſe credere; depoſuit pater dominationem, ſub pacto abolitionis; filius repudiauit vxorem, interrogat pater cauſſas repudij, non dicit, & abdicatur. Ductus eſt mixtus, id eſt, & figuratus & obliquus, quoniam pudore deterretur patri palam dicere, tu adulter fuiſti, & ideò repudiaui vxorem: & obliquus, quoniam periculo prohibetur apertè men.ionem facere iniuſtæ dominationis.

DIVISIO cauſſarum.

Ad imaginem ſtatuum cognoſcendam.

CAP. XXVIII.

Septem genera controuerſiarũ, & varia nomina ex antiq.

REperto ductu conſiderabimus genus controuerſiæ; cuius ſeptem ſũt genera; ſimplex rationale, ſimplex legale, coniunctum rationale,

quis Rhetoribus petita, quæ valent ad intelligētiam formularum.

le, coniunctum legale, comparatiuum rationale, comparatiuum legale, mixtum.

Nota porrò, legalem controuerſiam dici, quæ petitur ex aliqua lege ciuili ſcripta.

Rationalem, quæ ex ἀγράφῳ lege rationis, & re aliqua, ſeu facto ad rem ſpectante.

Controuerſia ſimplex rationalis, quæ.

Simplex rationale, cùm res vna vel factum ſimpliciter tractatur: vt inuentus eſt iuxta cadauer recèns hominis occiſi, tenens cruentum gladium, reus eſt cædis.

Simplex legale, quum lex vnam facit quæſtionem, vt, Peregrinus murum ne aſcendat: peregrinus murum aſcendit, & hoſtem propulſauit petitur ad pœnam.

Simplex legalis.

Coniuncta rationalis quæ habet duo cauſatiua ex ratione.

Coniunctum rationale, quod conſtat duabus rebus, & cauſatiuis.

Rebus, quum multa quæruntur, vt ſi aliquis accuſetur, & adulterij, & ſacrilegij.

Cauſatiuis, quum vna res quæritur, & multis cauſſis approbatur: vt, Luxurioſus adoleſcens iurauit ſe vxorem non eſſe ducturum, & abdicatur: illic enim vna quæſtione oſtendimus, an abdicandus ſit, ſed cauſatiuis coniuncta eſt, & quòd luxurioſus eſt, & quòd iurauit ſe vxorem non eſſe ducturum.

Coniuncta legalis duo habet cauſatiua ex lege ciuili.

Coniunctum legale: quum quæritur an cōtra plures leges ſit admiſſum, vt, Peregrinus murum ne aſcēdat, & nocte nemini liceat eſſe cum telo: Peregrinus murum cum telo nocte aſcendit, & hoſtem propulſauit: petitur ad pœnā. Hic enim contra duas leges feciſſe dicitur, & quòd peregrinus murum aſcenderit, & quòd nocte cum telo fuerit.

Comparatiua rationalis.

Comparatiuum rationale: quum aut perſonæ aut res comparantur.

Perſonæ, vt, Qui plus Reipubl. præſtiterit, petat præmium. Contendunt Medicus, & Orator. Hic enim quæritur, qui melior ſit: vtrùm Medicus, an Orator.

Res, vt, Qui plus Reipubl. præſtiterit, petat præmium: alter hoſtes ab obſidione repulit, alter hoſtium ciuitatem cepit. Contendunt de præmio: hîc enim facta eorum & res comparantur: vt quæratur, quid plus ſit, hoſtes repellere ab obſidione, an hoſtium ciuitatem capere.

Comparatiua legalis.

Comparatiuum legale, quum leges comparantur: vt qui auxilium parentibus non tulerit, capite plectatur: &, Mas templum Cæteris ſi ingreſſus fuerit, capite puniatur: In templo Cereris matri auxilium filius tulit, petitur ad pœnam. Hîc enim quæritur per comparationem, ſecundùm quam legem filius facere debuerit.

Controuerſia mixta ex variis.

Mixtum: Quando non ex vno genere materia compoſita eſt, id eſt, quum & ſimplex eſt genus, & comparatiuum, aut cùm & rationale, & legale.

Simplex, & comparatiuum: vt, Quidam proditionis accuſabatur: ex filiis eius alter fortiter fecit, alter deſeruit: petit pater de viro forti, vt abolitionem iudicij peteret. Ille incolumitatem deſertoris fratris optauit, & reo non adfuit patri: abſolutus pater abdicat filium. Hîc enim & ſimpliciter quæritur, an contra voluntatem patris, præmium ei liſcuerit petere, & per comparationem, quid magis debuerit optare.

Mixtum, ex rationali & legali, vt Qui proditionis damnatus fuerit, magiſtratui detur cuſtodiendus; & trigeſima die torqueatur, vt cōſcios dicat, & adulteros liceat occidere: proditionis damnatus magiſtratui collegæ ſuo datus eſt cuſtodiendus. Ille eum in adulterio deprehenſum occidit, reus eſt conſciētię. Hic enim & rationale eſt genus. in quo quæritur, an hic conſcius fuit, an ille

Digitized by Google

adulter: & legale, in quo quæritur; an eum illi licuerit occidere, qui torqueri debuerat, vt conſocios diceret.

ALIA DIVISIO cauſſarum.

Petita à genere Characteris, ſiue Elocutionis.

CAP. XXIX.

Alia genera controuerſiarũ, quę publica dicuntur: & earum quinque genera.

POſt hæc genera controuerſiarum afferuntur etiam quinque, vt conſideratur cauſſa, ratione characteris, ſiue elocutionis, & modi agendi: ſunt igitur, Ethicum, Patheticum, Apodicticum, Diaporeticum, Mixtum.

Ethicum genus, in quo moralitas quædam, id eſt, mores hominum conſiderantur, vt ſunt comœdiæ.

Patheticum genus, in quo motus eſt animi, & vis quædam, & impetus mentis, vt ſunt tragœdiæ, vt;

Indemnatos liberos licet occidere, tres filios lege indemnatorum, in conſpectu matris occidit: mater eodem gladio ſe interemit.

Reus eſt, quòd cauſſas mortis præſtiterit.

Apodicticum, in quo pugna quæſtionum eſt.

Peregrè proficiſcens reliquit apud amicum certam frumẽti menſuram. Ille in fame ciuitatis duplo pretio frumentum vendidit: reuerſus amicus contendit de lucro.

Diaporeticum, in quo addubitatio eſt, nec quicquam certi affertur, vt;

Cùm duo fratres diffidentes contenderent armis, pater interceſſit, vulneratus eſt, incertum à quo; quærunt filij, à quo ſit vulneratus: non dicentem accuſant dementiæ.

Mixtum, quod non ex vno genere compoſitum eſt: vt eſt hæc ipſa materia patris vulnerati: nam & patheticon eſt in fratrum congreſſione, & diaporeticon eſt à dubitatione patris.

DE STATV, ET eius diuiſione.

CAP. XXX.

Quid ſtatus.

REpertis generibus controuerſiarum, quæritur ſtatus, quo conſiſtit controuerſia.

Genera, & ſpecies ſtatuum.

Genera ſtatuum ſunt duo; Rationale, & Legale.

Intereſt inter rationales ſtatus & legales: quòd rationales rei alicuius vel facti habent quæſtionem: legales autem legis & iuris continent diſceptationem.

Rationales ſtatus, ſecundùm Hermagoram ſunt quatuor, Coniectura, Finis, Qualitas, & Tranſlatio: ſed tranſlationem tantùm accepimus legalem: quoniam nulla tranſlatio, id eſt, præſcriptio, ſine lege poteſt eſſe.

Coniecturalis ſtatus, & eius variæ ſpecies.

Sex ſpecies coniecturalis ſtatus, & earũ exempla.

Coniecturalis ſtatus ſex modis fit: aut quum de pacto conſtat, & de perſona non conſtat: aut quum de perſona conſtat, & de facto non conſtat: aut quum de vtróque non conſtat: aut quum de ſola voluntate fit quæſtio: aut quum de re ipſa quæritur: aut cùm eſt anticategorica.

Quum de facto conſtat, & de perſona non conſtat, vt, Cùm abdicato filio, qui militabat, inuentus eſt pater telo filij ſui occiſus; reus eſt filius parricidij. Hîc enim de facto conſtat, id eſt, occiſum eſſe patrem, ſed de perſona non conſtat; quæritur enim an à filio ſit occiſus.

Quum de perſona conſtat, & de facto non conſtat, vt, Luxurioſum filium pater abdicauit; abdicatus medicinæ ſtuduit: poſtea decumbenti patri dedit poculum, quod diceret

diceret ſanitatis:patet in media potione,ait ſe venenum accepiſſe,filius reſiduum poculum bibit, & deceſſit pater, reus eſt filius parricidij. Hîc enim de perſona conſtat, quoniam filius poculum dedit: ſed de facto non conſtat: qualem enim potionem dederit, vtrum veneni, an ſanitatis, incertum eſt.

Quum de vtróque non conſtat, vt, luxurioſi pater non comparuit, reus eſt parricidij filius. Hîc enim non conſtat, occiſum eſſe patrem; &, ſi conſtiterit, incertum eſt an à filio ſit trucidatus.

Quum de voluntate quæritur, vt, Luxurioſus adoleſcens nocte à meretricis domo expulſus, cereum ardentem ante meretricis fores abiecit, domus arſit, arguit eum, vt reſtituat. Hîc enim, & de perſona, & de facto conſtàt: ſed tantummodo quæritur, qua id fecerit voluntate.

Quum de rè ipſa quæritur, quando περὶ τῆς οὐσίας quæſtio eſt, non de facto aliquo: id eſt, cùm quæritur an aliquid fuerit illud de quo quæſtio eſt, nôn an aliquid ſit factum: repetebat à commilitone ſuo pecuniam tanquam creditam; negantem ſe debere, occidit, ſed & ſe interfecit: repetunt pecuniam hæredes interfectoris, ab hæredibus pernegantis; illi contradicunt. Hîc enim non de facto quæſtio eſt, ſed de eo an pecunia antè illa ſit credita.

Ἀντικατηγορία eſt mutua accuſatio, id eſt, quum aliqui ſe inuicē accuſát: vt vir fortis habebat nouercā, habebat & in matrimonio captiuā: ambiguis ſignis obiit: accuſant ſe inuicem veneficij nouerca & captiua.

Finitiuus ſtatus.

Finitiuus ſtatus, & eius quinque ſpecies. Finitiuus ſtatus fit, cùm id quod obiicitur, non hoc eſſe contēdimus: Eſt autem quintuplex: aut quum ſimplex eſt quæſtio, quæ anaſceuaſtica, id eſt, refellens, dicitur: aut quū duplex actio eſt: ſiue comparatiua, quæ Antioriſtica dicitur: aut quum duplex quæſtio eſt, ſiue coniuncta: aut quum ex partibus definimus: aut quum eſt Antithetica.

Prima ſpecies ἀνασκευαστική, ſiue ſimplex. Simplex definitio, quum vnam rem ſimpliciter definimus: vt, naufragia ad publicanos pertineant; cuiuſdam naufragi corpus, cum ornamentis ad litus expulſum arena obrutum eſt, id publicani eruerunt, rei ſunt ſepulchri violati. Hîc enim ſimpliciter quæritur, quid ſit violare ſepulchrum.

Secunda, duplex, & comparatiua. Duplex actio, ſiue comparatiua, quum duas res diuerſas definiunt litigantes, vt, ſacrilegus capite plectatur, fur quadruplum ſoluat: de templo quidam priuatam pecuniam ſuſtulit, petitur ad pœnam, offert quadruplum, quaſi fur. Hîc enim alter ſacrilegium dicit eſſe commiſſum, & hoc definit; alter furtum, & comparatione quæritur, quid ſit admiſſum, vtrùm ſacrilegium, an furtum.

Tertia duplex coniuncta. Duplex quæſtio, ſiue coniuncta: quum duas res, quas prima pars definit: eaſdem aduerſarius impugnat: vt, qui non initiatus ſacra enuntiauerit, capite plectatur: non initiatus ſacra vidit in ſomniis, retulit ei qui fuerat initiatus: ille ait, hæc ſunt ſacra: petitur ad pœnam, & contradicitur. Hîc enim quæritur, quid ſit initiatum eſſe, & quid ſit enuntiare.

Quarta, cùm non duo, aut plura ad definitionem rei, aut facti attinentia, quæruntur. Ex partibus definitio: quum vnam rem multis partibus definimus: vt, Qui obſidebātur ab hoſtibus, auxilia à finitimis conduxere; in itinere ſunt auxilia receſſere hoſtes ab obſidione: petūt illi pactam mercedem: hi contradicunt. Hîc enim quæritur, quid ſit auxilium præſtare: quod ex partibus definimus, quòd & decreuerunt, & quòd miſerunt, & quòd hoſtes receſſerunt.

Quinta ſpecies, ἀντιθετικὴ: quæ fit ex pugna definitionum oppoſitarū. Antithetica definitio, qua non tantùm crimen negamus, verum etiam commodum aliquod aſſerimus. Commẽdatam ſibi ab ephebo chlamydem; defuncto eo, in monumentis maiorum ei poſuit; accuſatur à patre ephebi, ſepulchri violati: Hic dicit ſepulchrum à ſe non tantùm non eſſe violatum, verumetiam eſſe & ornatum.

Status qualitatis, & eius duplex ſpecies, abſoluta, & aſſumptiua, quot modis fiat.

Abſoluta ſpecies ſtatus qualitatis fit duobus modis. Status qualitatis duplicem conſtat eſſe ſpeciem: Abſolutam, qua factum abſolutè defenditur; Aſſumptiuam, qua rebus aliunde aſſumptis coloratur.

Abſolutè qualitas duobus modis fit facti qualitate, & iuris ratiocinatione.

Facti qualitas eſt, quum oſtendimus, factum, quo arguimur, non eſſe perniciosum, & ideò naturali iure eſſe conceſſum; vt damnato Milone Cicero exclamauit, vrbem Romam bonis ciuibus ſedem eſſe non poſſe: reus eſt læſæ Reipubl.

Iuris ratiocinatio fit quatuor modis, lege, more, ſectâ, arte.

Lege, indemnatos liberos liceat occidere, tres filios lege indemnatorum occidit, reus eſt vxori malæ tractationis. Hic enim ſe dicit lege feciſſe.

More, Mos apud Scythas fuit, vt ſexagenarij per pontem mitterentur. Scytha Athenis ſexagenarium patrem per pontem deiecit, reus eſt parricidij. Hic enim dicit ſe ſecta ſua feciſſe, vt hoc diſputaret.

Arte, Pictor naufragia pinxit, & publicè propoſuit: nemo nauigat, reus eſt Reipub. læſæ: neceſſe eſt, ſua ſe arte defendat, quòd pictores conſueuerunt huiuſmodi multa pingere, & publicè proponere.

Aſſumptiuiſa- Aſſumptiua qualitas conſtat, relatione, remotione, compenſatione, venia. *tus quatuor partes, ſiue ſpecies.*

Relatiuus ſtatus fit, quum reus culpam refert in eum propter quem arguitur, vt Miles in acie exclamauit, Vincimur; occiſus eſt ab Imperatore; Reus fit Imperator læſæ Reipubl. contradicit: dicit enim militem peccaſſe, & ideò occidi debuiſſe, quòd hoc clamauerit.

Remotiuus duobus modis fit, quum aut in perſonam remouemus, aut in rem.

In perſonam: vt, Legatus intra trigeſimum diem nauiget: legatus, non accepto à quæſtore viatico, non nauigauit intra trigeſimum diem: reus eſt malè geſtæ legationis, hic enim remouet crimen malè geſtæ legationis, quòd viaticum non accepit.

In rem: vt Miſſus eſt ad expugnãdam hoſtium ciuitatem, inuenit illam lue laborare, reduxit exercitum: reus eſt læſæ Reipubl.

Compenſatiuus ſtatus fit duobus modis; cùm aut delicto meritum comparamus, aut cùm maiori incommodo conſultum eſſe contendimus.

Delicto meritum comparatur, vt Miles ex acie ad muros cõfugiebat, Imperator muros diruit, victoriam reportauit; reus eſt læſæ reip.

Maiori incommodo proſpectum eſſe contendimus, vt Tyrannidis tempore ſpecioſum filium amico commendauit, vocauit ad ſe patrem eius tyrannus, & tormentis expreſſit, vbi erat filius: ſatellites miſit ad amicum, amicus puerum occidit, tyrannus ſe necauit, amicum mater pueri cædis accuſat, adeſt ei pater. Hic enim dicit puerum maiori à ſe pudoris iniuriâ liberatum.

Venia omnis, aut purgatiua aut deprecatiua.

Purgatiua quatuor modis fit, errore,

rore,caſu,neceſſitate,obliuione.

Errore, vt Exulem intra fines deprehenſum liceat occidere. Ex duobus geminis fratribus ſimilibus alter exultabat;fratrem eius quidam, tanquam exulem, occidit; reus eſt cædis. Hic enim ſe dicit errore feciſſe.

Caſu,dum venatur,haſtam in feram miſit,hominem occidit,eo vulnere periit,reus fit cædis. Hic enim dicit,ſe non voluntate, ſed caſu feciſſe.

Neceſſitate,Orator captus ab hoſtibus laudes eorum ſcripſit, iubentibus his,& publicè recitauit:gratuitò dimiſſus eſt, ad ſuos reuerſus læſæ Reipubl.accuſatur. Hic enim dicit,ſe non voluntate,ſed neceſſitate feciſſe.

Calendæ ſacris deſtinatæ. Obliuione; Sacerdos omnibus Calendis ſacrum non fecit, peritur ad pœnam.Hic enim aliter defendi non poteſt, niſi memoria ſibi allegauerit excidiſſe.

Deprecatiua venia:cùm nulla poteſt eſſe defenſio,ſed eum cui liceat ignoſcere, tantummodò deprecamur.

Hæc ille, quorum nonnulla ſunt plerúmque ſpinoſa, & exilia:ſed viſum eſt hoc antiquitatis monumentum non omittere: in cæteris liberiori curſu fluet oratio.

DE TRACTATIONE *ſtatuum in ſpecie,déque ſingulorum exemplis.*

Ac primùm de Coniecturali. CAP. XXXI.

IN Coniecturali ſtatu vbi de facto non conſtat,duo maximè ſpectātur,voluntas,& facultas; ſi enim & voluerit,& potuerit reus, argumento eſt quòd fecerit:ſin contra,expedit ſe laqueis accuſationis.

Ad voluntatis ſignificationē ſpectatur motus animi: Cupiditas,dolor,metus, voluptas, vitia:in corpore,valetudo,forma,vires:in externis locus,tempus,modus,&c.

Hæc ſunt fidei capita, per quæ orator excurret. *Status Coniect. partes*

Primùm,ſi cupidus fuerit,qui accuſator,vt, Cæſar rapuit ſpōte Principatū, quòd à puero flagrauit gloriā,& habuit hos verſus in ore,quos ex Euripide vertit Cicero.

Si violandum eſt ius,regnandi cauſā violandum eſt, in alijs rebus pietatem colas.

Metus: vt,Drances arguitur quòd cædem perpetrârit; facilè negatur, quia,vt ait Virgilius:

Homini eſt frigida dextera bello.

Voluptas,vt Antonius citatur reus adulterij expendatur vita eius à puero:quod Cicero facit Philipp.2.

Dolor, vt Deianira occidit maritum:quid mirum?Zelorypiæ furore doloréque flagrans, à Seneca tragico ſic exprimitur. *Deianira*

O quàm cruentus fœminas ſtimulat dolor,
Cùm paruit vna pellici & nuptæ domus!
Scylla,& Charybdis Sicula contorquens freta,
Minus eſt timenda, nulla non melior fera eſt.

Virtutes, vt Cicero pro Deiotaro. *Deiotarus.*

Deiotarus (inquit) non eſt ſaltator, quare? Omnes ſunt in eo regiæ virtutes;quod te Cæſar,non ignorare arbitror; ſed præcipuè ſingularis & admiranda frugalitas;etſi ſcio hoc verbo Reges non laudari,frugi hominem duci nō multum habet laudis in rege:fortem,iuſtum,ſeuerum, grauem,magnanimum, largum,beneficum, liberalem, hæ ſunt Regiæ laudes.

Vitia,apud Salluſtium:

Arguitur affectaſſe dominatum Catilina,quid mirum?nobili genere natus fuit:ingenio malo, prauóque *Catilina.*

Huic

Huic ab adoleſcentia bella inteſtina, cædes, rapinæ, diſcordia ciuilis, grata fuere, ibique iuuẽtutem ſuam exercuit, patiẽs corpus inediæ, algoris, vigiliæ, ſupra quàm cuiquam credibile eſt, animus audax, ſubdolus, vanus, cuiuſlibet rei ſimulator, atque diſſimulator, alieni appetẽs, ſui profuſus. ardens in cupiditatibus, ſatis eloquentiæ, ſapientiæ parum, vaſtus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta ſemper cupiebat.

Præclaræ coniecturæ, & dignæ Salluſtio.

In corpore verò ad confirmãdam voluntatem faciunt valetudo, forma, vires, ætas, ſexus, &c.

Corporis forma ad probationes facit. Forma, inquam, facit coniecturam morum; etſi ea non ſatis firma eſt, quin ad ornandum potiùs quàm ad probandum valet. Vſurpauit tamen Cicero, & Sidon. Apoll. Gnatonem ſigniferum eſſe omnis turpitudinis oſtendit, vel ab ipſa corporis figura, quam egregiè deſcribit.

Vires, & ætas: vt Penelope, Laërtes, & Telemachus, vim inferre procis non poſſunt: nam canunt apud Ouidium:

Tres ſumus imbelles numero, ſine viribus vxor,
Laertéſq; ſenex, Telemachúſq; puer.

Addit etiam nomen aliquid, & inſtitutio, & genus, & vitæ conditio, à quibus ducenda quoque argumenta docent Cicero & Hermogenes: vt ſi dicamus quempiam Caldum vocari, quòd repentino ac temerario ſit conſilio, & oſtendamus apud quos, & à quibus educatus, & eruditus fuerit, quibuſcum viuat, vel vixerit, quo more domeſtico.

Ex fortuna ducuntur argumenta, cum oſtenditur quiſpiam ſeruus vel liber, vel diues, vel pauper, vel nobilis, vel ignobilis, vel priuatus: vel cum poteſtate, vel doctus, vel indoctus.

Ad externa ſpectant locus & tẽpus, quorum opportunitas comes eſt factorum.

Hæc ergo in genere ſpectantur, locus, tempus, occaſio, facilitas, facultas: in loco opportunitas, in tempore longinquitas, in occaſione facultas, in facultate copia & poteſtas.

Deinde videndum eſt, quid adiunctum ſit negotio: hoc eſt, quid maius? quid minus? quid ſimile? ex quibus coniectura quædam ducitur.

Quòd ſi ea quæ de perſona dicta ſunt, non fuerint in cauſa, hortandi erunt iudices, vt veterem famam hominis, non putent in cauſam peruenire; nam ea illum antea celaſſe vitia, nunc manifeſtò teneri.

Defenſor autem primùm ſi poterit, nitetur, vitam eius qui poſtulabitur demonſtrare honeſtiſſimam: id faciet ſi oſtendat aliqua eius nota & communia officia in parentes, amicos, affines, neceſſarios, in rempublicam. *Defenſionis methodus.*

Hæc ipſa magna cum orationis grauitate proponet, & illuſtrabit. Indignatio erit iuncta cum quæſtione, per quam miſerum facinus eſſe dicet, ac indignum innocentem accuſari, cùm animus omni in vita fuerit à vitiis remotiſſimus. Sin autem in anteacta vita aliqua turpia erunt, aut falsò veniſſe in hanc exiſtimationem dicentur, aut ex aliquorum inuidia & obtrectatione, aut opinione falſa rumoris, aut neceſſitati, aut perſuaſioni, aut adoleſcentiæ, aut alicui non prauæ affectioni animi attribuentur.

At ſi nullo modo vitæ turpitudo aut infamia deleri poterit oratione, negare oportebit, de vita eius & moribus quæri, ſed de eo crimine cuius arguitur: quare, anteactis omiſſis, illud, quod inſtat, agi oportere. Hæc Cic. 2. de inuent.

Iam

Digitized by Google

Argumenta remota. Iam ad probandum aſſumentur argumenta remota, quæ cùm foris petantur, arte tamen & induſtria oratoris, non mediocriter eluceſcunt. Sunt autem partim diuina, partim humana.

Diuina, & humana.

Diuina. Diuina in ſex partiuntur:in oracula,auſpicia, vaticinationes, reſponſa ſacerdotum, haruſpicum, coniectorum,quæ fuſiùs proſequi nec eſt huius loci,nec inſtituti.

Veſtalis de ſaxo præcipitata non læditur. Seneca Veſtalis caſtitatem probat,quòd ſtupri accuſata,& de ſaxo præcipitata,illæſa permanſerit.

Caſtitas tuta. Concludit in hæc verba: *Damnata,deiecta eſt: abſoluta,deſcendit,*

Porrò quæ Ethnici diuina teſtantur eſſe teſtimonia,apud Chriſtianos irriſa iacent,& contempta.

Nullus igitur horum vſus: nobis ex Eccleſiæ authoritate,orthodoxorum ſententiis & probatis miraculis, omnis teſtimoniorum diuinitas accerſenda. Fuit apud antiquos conſuetudo,quam nunc aliqui ſuperſtitiosè retinent;

Argumenta petere facti,vel infecti,per ignem & aquam.

Nam & Germani ſpuriam prolem explorabant per Rhenum;quem idcirco Nonnus πεταμὸν ἰθυέλεγχον nominat: & apud Heliodorum, Theagenis & Charicleæ virginitas per ardentes prunas tentatur: de quibus probationibus agit Demetrius Chartophylax,Chomatenus.

Per prędictiones,per ſortilegia,per μονομαχίαν,per obiectum cadaueris: ſed hæc partim vetita, partim non ſatis certa.

Nam (quod ad cadauer attinet) idipſum præſente percuſſore,ſáguinem emittere aiunt, & perſæpè res eſt comprobata: itaque hoc indicium quidam magni faciũt, vt Boërins,deciſ.116.& Plácus de iudiciis: Alij tamen,& graues authores, non ſatis eſſe cēſent, ad rerum quæſtioni ſubijciendum,niſi alia accedant, vt fama,minæ,inimicitiæ.

Legendus eſt Delrio, diſquiſitionum magicarum lib.4.Quidam miraculo tribuunt, quidam caſui, alij meliùs referunt ad antipathiam, ex vehementi odio occiſi in interfectorem; quod qualitatem arcanam impreſſerit corpori, cum cadauere permanentem: ad quod videtur referendum illud Lucretij;

Inde petit corpus, mens vnde eſt ſaucia amore.
Namque homines plerúmque cadunt in vulnus,& illam
Emicat in partem ſanguis, vnde icimur ictu:
Et ſi cominus eſt, hoſtem ruber occupat horror.

In quo amantis & mortui eſt comparatio: vt enim ille rem amatam appetit; ſic & mortuum corpus rem inuiſam impetit.

Sic habet Lem lib. 2. de occultis naturæ miraculis,cap.7.Langius ep. 40. Pictorius, dialogo 9. Gemma lib.de characteriſmis,c.6. & hæc de iſtis iudiciis ſufficiunt.

Humana ſunt,quæ ſpectantur ex auctoritate,& voluntate, & ex oratione,aut libera,aut expreſſa;in quo ſunt ſcripta, pacta, promiſſa, iurata, quæſita:atque in eo quæſtionis coniecturalis genere, maximè teſtes & quæſtiones adhiberi ſolent. *Argumenta remota, humana.*

Teſtes debent eſſe graues, conſtantes, honeſti, & (vt breuiter dicam,) ſine affectu: contrà reiiciuntur, ſi natura vani, ſi leues, ſi cum ignominia, ſi ſpe, ſi metu, ſi iracundia, ſi miſericordia impulſi, ſi præmio,ſi gratia adducti.

Quæſtionum fidem hęc attenuare ſolent, quòd dolorem fugientes multi in tormentis ementiri,perſępe mori maluerunt falſum fatendo, quàm inficiando dolere.

Quòd multi etiã ſuam vitam ne-

glexerint, vt eos, qui his chariores quàm ipſi ſibi eſſent, liberarent.

Alij autem, aut natura corporis, aut conſuetudine dolendi, aut metu ſupplicij, aut mortis, vim tormentorum pertulerint, cùm eſſent maleficio infecti.

Alij emti ſunt in eos quos oderát.

Hæc ex Cicerone ſatis fuerit delibaſſe: Nam pleniorem iſtius rei cognitionem ad praxim iudiciorum remittimus.

Accuſator, quaſi haſta in manu poſita, inſtabit, coniecturas omnes ab animo, corpore, externis, conglobatas exponet: nihil tamen conſectabitur moroſiùs.

Contrà, reus oſtendet hæc argumenta veriſimilia, nō propriæ notæ, dubia, incerta, in opinione fundata, omnia in multis aliter atque aliter eueniſſe, nihil eſſe tam miſerum quàm hominis ſalutem inconſtantię committi.

Exemplum huiuſce quæſtionis luculētum eſt in Palamede apud Gorgiam Leontinum: cuius ego partem in confutatione Latinam feci, quòd præclarum mihi videretur eloquentiæ monumentum Gorgiæ illius Leontini oratio, qui ſtatuâ ex auro ſolido, propter facundiam donatus eſt: Ad hæc præſtat legere Philotam Quinti Curtij, libro ſexto.

Status finitiuus, & de eius tractatione.

DE hoc ſtatu diximus in artificio orationis: fit cùm quæritur quid ſit res, & quo nomine afficienda? An ſacrilegus Diogenes, qui deunculi idolum ligneum rapuit de triuio, vt ſibi coqueret cœnam?

Diogenis factum inſigne.

M. Tullius breuiter ſic explicat, lib. 3. de Oratore.

Definitionis autē ſunt diſceptationes, vt, cùm quæritur, quid in communi mente quaſi impreſſum ſit, vt ſi diſſeratur idne ſit ius quod maximæ parti ſit vtile: aut cùm quid cuiúſque ſit proprium, exquiritur, vt ornatè dicere propriúmne ſit oratoris, an id etiam aliquis præterea poſſit: aut cùm res diſtribuitur in partes; vt ſi quæratur, quot ſint genera rerum expetendarum: aut cùm quæ forma, & quaſi naturalis nota cuiúſque ſit, deſcribitur; vt ſi quæratur auari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi: ex quo intelligas, notiones, notationes, definitiones, diſtributiones, deſcriptiones, hunc locum tum fulcire tum ornare.

Primus ergo accuſatoris locus erit, nominis, cuius de vi quæritur, breuis, aperta, & ex hominum opinione deprompta definitio; vt ſi accuſetur Flaminius læſæ maieſtatis, quòd filium magiſtratum gerentem de concione detraxerit, ita proponenda erit definitio:

Maieſtatem minuere, eſt aut de amplitudine, aut populi poteſtate; aut eorum quibus populus poteſtatem dedit, aliquid detogare.

Hoc ſi breuiter eſt poſitum, pluribus eſt verbis & rationibus confirmandum, & ita eſſe, vt deſcripſeris, oſtendendum: Deinde ad id quod definieris, factum eius, qui accuſabitur, adiungere oportebit, & ad hypotheſim gradum facere.

Erit & infirmanda aduerſariorum definitio: ea autem infirmabitur, ſi falſa demonſtrabitur ex conſuetudine, & opinione hominum, à turpi, ab inutili, &c. Sed quoniam quæ ad definitiones attinent, libro quarto ſunt explicata, nunc pluribus inculcandum non puto.

Status qualitatis.

CVm facto, & facti nomine cōceſſo, vis, & natura, & genus negotij ipſius quæritur; conſtitutionem generalem appellamus, inquit Cic. 2. de inuent. quæ duplex eſt, Negotialis & Iuridicialis,

Nego

Negotialis eſt,quæ in ipſo negotio iuris ciuilis habet implicitam controuerſiam;vt,quidam pupillum hæredem fecit; pupillus antè mortuus eſt, quàm in ſuam hæreditatem veniret;de hæreditate ea quæ pupillo venit, inter eos qui patris pupilli ſecundi ſunt,& inter agnatos pupilli,controuerſia eſt.

Iuridicialis eſt,in qua æqui & iniqui natura, & præmij & pœnæ ratio quæritur. Iudicialis ſtatus duæ ſunt partes,vna abſoluta,altera aſſumptiua.Abſoluta,quæ factum,vt ex ſe legitimum tuetur, ab Hermogene dicitur accuſatio rei cuiuſdam, tanquam obnoxiæ, quæ tamen omni noxa ſoluta videri poteſt, à Cicerone relatio nominatur, 2. de Inuent.

Relatio quid? Ea eſt, cùm reus (inquit) quod agitur,cõfeſſus,alterius ſe inductum peccato,iure feciſſe demonſtrat. Sic Horatius occiſis tribus Curiatiis, & duobus amiſſis fratribus, domum ſe victor recipit:is animaduertit ſororem ſuam de fratrum morte non plorantem,ſponſi autem nomen appellantem audiuit cum gemitu; & lamentationem indignè paſſus, virginem occidit.Accuſatur.

Abſoluti ſtatus partes, quas ex Curio Fortunatiano ſuprà, in quatuor capita diſtinximus, ab aliis ita enumerantur, natura,lex,conſuetudo,iudicatum, æquitas,pactum:quæ ſi in cauſſa oſtendat,abſoluitur reus, vt, accuſatur Cereas, quòd Bambalionem nocturnum furem occidit factum legitimum probat.

A natura, quæ docet vim vi repellendam.

A lege,quæ ſic habet: *Si mox factum furtum eſſet, ſi in aleis occiſus, iure caſus eſto.*

A conſuetudine:Hoc à natura expreſſum,à lege confirmatum,omnis ſæculorum memoria ſeruauit, omnium gentium inſtituta tenuerunt.

A iudicato:in ſimili cauſſa abſolutus eſt Fannius, in quo iudicum auctoritas, & par ratio circumſtantiarum plurimum valet.

Ab æquitate: vita noſtra in aliquas inſidias,in vim,in tela inimicorum incidit, omnis honeſta ratio quærenda eſt expediendæ ſalutis.

A pacto: ſi contra datam fidem fecerit accuſator.

Aſſumptiua eſt, quæ colorem ſumit ad factum excuſandum,cæteroqui malum.

Color autem apud Rhetores eſt, quicquid ad excuſationem facti aſſumitur,quod eius rationem immutat,vt purpura lanam.

Tres autem habet partes, remotionem, comparationem,conceſſionem.

Remotio omnem culpam remouet,& in alium transfundit, vt Vlyſſes apud Homer. Iliad. α verberans Therſitem, reus citatur:non diffitetur,ſed impudẽtem muſcam, & Regum obtrectatorem ſe verberaſſe dicit, qui minimè tolerandus fuerit.

Comparatio,factum aliquod deterioris comparatione,quod alioqui faciendum fuiſſet,minuit:vt lex Solonis ſanxit, *ἐὰν μὴ τὶς τρέφει τοὺς γονέας, ἄτιμος ἔστω. ſi quis non nutriuerit parentes,infamis eſto.* Aliquis alimenta denegauit patri,excuſat ſe, quòd, cùm aut patri aut coniugi fame pereundum eſſet,vxoris ſalutem vitæ parentis antepoſuerit.

Conceſſio factũ concedit,& malum fatetur, ſed minuit ab adiũctis.

Purgatio, cùm reus ſe aliquis vi impulſum ad crimen, oſtendit: eius partes ſunt neceſſitas, fortuna, permotio.

Neceſſitas, vt mater Hieroſolymitana necauit filiolum, ſed furore & fame ſtimulante,peſſimis omnino dominis. *Ioſephus.*

Fortuna,pædagogus Crœſi filio ad-

motus, venabulo feram appetens, alumnum tranſuerberat: caſu factum diluit apud Regem, & certè ita diluit, vt, quod teſtatur D. Baſilius, à Crœſo abſolueretur.

Herodot. D Baſil. in epiſt.

Permotio, quæ à Cicerone, 2. de Inuent. dicitur impulſio, & ratiocinationi opponitur; vt, Achilles diſtricto gladio inſilit in Agamemnonem, ſed in eo æſtu, qui deſcribitur ab Homero, amoris & furoris, omnium impotentiſſimo.

Iliados α.

Deprecatio malum malefactum admittit, nec excuſationes multas quærit, ſed ignoſci petit.

Rationes ignoſcendi, ſunt, rei nobilitas, virtus, antecactæ vitæ innocẽtia, officia in rempubl. ſpes futurorũ, minimum periculum in agnoſcẽdo, honeſtas in venia, ſi concedatur.

Hic locus dicendi ampliſſimus, & vbi flexanima illa eloquentia vires ſuas exerit, & motus excitat.

Nunc de variis generis iudicialis orationibus videamus.

DE ACCVSATIONE.
Cap. XXXII.

Primum omnino, eundémque frequentiſſimum in genere iudiciali locum obtinent accuſationes, & defenſiones; de quarum artificio iuuat hîc nonnihil ſubmonere.

Accuſator differt à calumniatore.

Accuſatio, cùm ſit rei corã iudicibus delatio, ritè ſeruatis iudiciorum formulis, honeſta debet eſſe, & grauis: neq; enim idẽ eſt accuſator, ac liuidus quiſpiam calũniator: qui cùm veris criminibus innocentis famam nullatenus aſpergi videat, maledicendi rabie ficta conquirit, quibus peſſumdet innocentiam.

Cicero pro Cælio.

Accuſatio (inquit Cicero) crimen deſiderat, alioqui mala & nugatoria futura eſt.

Nec ſatis, bonum aut commune aut priuatum ſpectare debet; quo conſilio ſi deſtituta ſit, in vitia inuidiæ, odiſ, perfidiæ, facilè prolabitur. Quamobrem & ſpectata communi vtilitate, multos olim Reſp. Romana probauit accuſatores, & ad hæc ſtudia, iuuenum non rarò aluit induſtriam, vt inuidioſa optimatum potentia, ab iiſdem telis accuſationis circumuenta, vel infringeretur, vel hebeſceret.

Facilè (inquit Cicero) omnes patimur eſſe quamplurimos accuſatores: quòd innocens, ſi accuſatus ſit, abſolui poteſt; nocens, niſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt.

Vtilius eſt autem abſolui innocentem, quàm nocentem, cauſſam non dicere.

Accuſatores comparantur cum Anſeribus & Canibus.

Sic anſeres & canes alũtur in Capitolio, vt ſignificent ſi fures venerint; at fures internoſcere non poſſunt; ſignificant tamen ſi qui noctu in Capitolium venerint; & quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſunt, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ eſt cautior. Quòd ſi luce quoque canes latrent, cùm Deos ſalutatum aliqui venerint, opinor iis crura ſuffringantur, quòd acres ſint, etiam tum cùm ſuſpicio nulla ſit: ſimillima eſt accuſatorum ratio. Alij (inquit) anſeres ſunt, qui tantummodò clamant, nocere non poſſunt; alij, canes, qui & latrare & mordere poſſunt; qui ſi latrent ſine ſuſpicione, & deferant crimina, nec dicere poſſint, aut quare, aut quomodo; ſunt omnino reprimendi.

Verùm, quia difficile eſt in iſtis accuſationibus tenere modum; poſtquam accuſatoribus honos & præmium aliquod eſſe cœpit, tanta fuit accusãdi rabies, vt nulla ſatis munita videretur aduerſus improborum linguas innocentia. Quæ ratio effecit, vt à prudentibus Imperatoribus iſta accuſandi licentia cohiberetur; & delatores, quo nullum peſtilentius hominum genus, grauiſſimis pœnis ſubiicerentur.

Quam

Quamobrem, accuſandi prouincia viris præſertim moderatis ſuſpecta ſemper & odioſa viſa eſt, & defenſio quidē (vt ait Tullius) laudabilior: accuſatio tamen perſæpe probata eſt. Habet autem pondus ſuæ authoritatis, cū legitimè tractatur;& primū quidē ea quæ ad accuſandum deſcendit perſona, non aliqua venali aut ſanguinaria eloquētia videtur in rei miſeria s inuehi,nō inuidia, non odio, non ſpe præmiorum ad accusādum rapi,ſed oppreſſæ innocentiæ miſericordia, improbitatis odio,communis vtilitatis ratione. Hoc omnes profiteri, ſi non æquè præſtare,ſolent accuſatores;& quæ huiuſmodi ſuſpicio ſubeſſe poſſit, hanc primùm conantur eleuare. Nec aliò ſpectat hoc Ciceronis exordium:

Accuſatorum ſinceritas.

Si quis veſtrûm (Iudices)aut eorum qui adſunt, fortè miratur, me, qui tot annos in cauſſis iudiciiſque publicis ita ſū verſatus vt defenderim multos,læſerim neminem: ſubitò nunc mutata voluntate,ad accuſandum deſcendere;Is, ſi mei conſilij cauſſam rationémque cognouerit; vnà & id quod facio probabit: & in hac cauſſa profectò neminem mihi eſſe præponendum actorem putabit.

Deinde fusè narrat & amplificat iuſtiſſimas cauſſas, quibus ipſe ad hanc accuſationem fuerit adductus. Sed non opus eſt in ſingulis accuſationibus tanto ambitu orationis, præſertim vbi quis patronus ex officio & conſuetudine facit, reus ita nocens eſt & infamis, vt tacitè probetur omnibus eius delatio.

Secundò,valdè ſpectanda occurrit, qualis ſit res,perſona, & quibus accuſetur criminibus.

Amplificare omnia, puerorum.

Puerorū eſt omnia temerè augere, in omnibus eſſe nimios. Itaque & leuiculos plerumque errores,non ſecus ac grauiſſima quæque crimina inſectantur, & exclamant in nugis: *O facinus inauditum! ô ſcelus in extremas terrarum oras deportandum!*

Longè aliter prudentes accuſatores faciunt; qualis reus in iudicium veniat, conſiderant, timidè incedūt in lubrico, rationem habent dignitatis, & nobilitatis, conſulunt affinium, qui reo ſanguine coniuncti ſunt,honori; non temerè quidpiam & declamatoriè profundunt,notant crimen,deſignāt circumſtantias, teſtimoniis conuincunt,de re vidētur, non de homine,dicere. At ſi perſona infamis eſt, & laborat grauitate ſcelerum, tunc grauiores aculeos exerunt eloquentiæ.

Tertiò notandum eſt in modo & ratione agendi, non tam meliorem eſſe accuſationem, quæ multas criminum exaggerationes contineat. Quot putas eſſe in Verrinis luſus & excurſiones ad pompam, quam Cicero non dixit in iudicio, ſed poſteris ſcripſit,ad nomē potiùs eloquentiæ, quàm ad Verris damnationem? ſi enim in ſingulis criminibus amplificandis tantum temporis impendiſſet, multa illi neceſſariò prætermittenda fuiſſent, quæ ad cauſſam maximè attinebant. Quid igitur fecit? acutè crimina collegit, ſtrictè expoſuit, tabulas protulit, teſtes expediuit. Hæc planè ſunt arma ferrea, quibus Verres ceſſit, neſcio an iſtis aureis oppreſſus: certè non tam ſubitò conuictus fuiſſet.

Quartò, magna ars accuſatoris, dilucidè narrare, robuſtè confirmare, abſtinere leuiculis argumentis, quæ prima aggreſſione refelli manifeſtè poſſint: ex quibus & aliorum fides non ſine damno periclitetur.

Accuſatoris officium.

Magnum pondus obtinet oratio vbi non tantùm furem & homicidam clamat, ſed quare & quomodo,

do, manifeſtis addicit argumentis.

Quintò, callidum eſt accuſationis genus, vbi cùm acriter & multis criminibus vrgeas, dicas tamen te plurima modeſtiæ cauſſa prætermittere: hoc lucrati ex tua moderatione reum, vt minùs videatur ſceleſtus quàm ipſe ſit. Parcendum auribus iudicum, conſulendum verecundiæ: Hominem ea admiſiſſe, quæ à verecundo aduerſario audire non poſſit. Quòd ſi nauiter impudens fuerit in patrando, te in commemorando minùs verecundum fieri non debere.

Deinde quæ dicas, molliter & frigidè neceſſitate actionis adductum dicere te oſtendas: Hæc ſpecies modeſtiæ, eſt apud graues perſonas ad perſuadendum efficax.

Accuſatori cauendum à ſanguinaria volũtate expromenda.

Sextò, nunquam ſanguinaria voluntas expromenda eſt: nunquam capro & vndique circumuento, muliebriter inſultandum: fit enim plerumque, vt odium quod cupimus accendere, cùm vehementior fuerit rei calamitas, deferueſcat, & viciſſim locum miſerationi cedat. Itaque & acres etiam accuſatores ſignificant ſe non hominis cruorem ſitire, qui ab omni crudelitate ſint alieni, ſed dolore quòd reus ſe in eos laqueos coniecerit, vt niſi cum maximo legum & reipubl. detrimento ſaluus eſſe non poſſit.

Penè illi expedire, vt quamprimũ damnetur, vt moriatur, & commune odium expiet. Alia tamen ratio eſt, vbi & molliores timentur iudices, & valde infamis ac ſceleſtus eſt reus; tum enim grauia quæque atrociter commemorantur, & impunitas futura licentia exaggeratur, vt nullum ei pateat effugium.

DE APOLOGIA, & Purgatione.

CAP. XXXIII.

Apologia, ſiue purgatio, defenſio eſt, quæ accuſationi opponitur. Hæc pro perſonarum, rerum, & argumentorum ratione, varia & multiplex eſſe ſolet.

Etenim, ſi qui ſe purgare conatur, eſt nocens, & acerrimum habet accuſatorem, grauior ei naſcitur & operoſior defendendi ratio. Itaque vbi res manifeſtiſſimis tenetur indiciis, iuuat facti accuſationem à variis, quæ in rem cadere ſolent, circumſtantiis potiùs aggredi, quàm fruſtra inficiando laborare.

Innocentia telũ potentiſſimum.

At verò ſi innocens eſt qui accuſatur, & cum calumnia futura eſt concertatio, *potentiſſimum defenſionis telum eſt innocentia.* Et vix vllus inuenietur tam callidus in ſutelis calumniator, qui ſaltem aliquando non impingat. Nam mendacia, vt præclarè dictum eſt ab antiquo poëta, cauda vt plurimum nigrant, & in extrema ſui parte falſa deprehenduntur.

Apologia vſus apud Principes.

Magna autem eſt habenda perſonarum & rerum ratio. Nam ſi Apologia habenda eſt ad Reges, & Principes, qui errore communi inducti, & ab improbis calumniatoribus decepti, in nos fuerint iniquiores, quàm eorum dignitas poſtulabat; non ſunt temerè conuiciis iritandi, ſed miti potiùs veritate & prudentia de rebus edocendi, quò agnita grauitate aduerſariorum, fraudibúſque detectis reſipiſcant, & noſtris ſint partibus in poſtremum æquiores.

Tum verò maximè hæc lenitas, vel potius quædam minimè fucatæ orationis maieſtas requiritur à Chriſtianis, & religioſis perſonis, vt ipſi moderationis, quam profitẽtur, præ ſe ferant documentum. Quæ ratio

præclarè

præclarè ab Athenagora & Iuſtino in Apologiis inita eſt, numquam enim non honorificè Imperarores, & Senatum appellant: & ille quidem modo μεγάλους βασιλέων, modò μεγίστους, φιλανθρώπους, καὶ φιλομαθεστάτους, maximos, humaniſſimos, eruditiſſimos nominat; hic ſacrum ſenatum, ἱερὰν σύγκλητον, atque omni conuicio abſtinentes robuſtis agunt rationibus: qui certè modus efficax eſt, & potens.

Senatus ſacer.

Alius eſt acrior, & magis aculeatus, qui ad improbos & virulentos calumniatores coërcendos adhibetur; qui, vt ſunt ceruicoſæ cuiuſdam audaciæ, leuioribus remediis ſanari minimè poſſunt: ſed vt tigres Muſica, ita illi ſuauitate orationis efferantur.

Tales ſunt Hæretici, Eccleſiæ nomini & religionis ordinibus perinfenſi, quos Eccleſiaſtici ſcriptores, & viri ſancti non molli brachio tractare ſolent. Talis fuit ille Appion, qui cùm in antiquam Iudæorum religionem ſtomachum petulanter eructaſſet, multa de Moyſe & Patriarchis peſſimè fabulatus, à Ioſepho acri & neruoſo ſcriptore non ſegniter carpitur, & confutatur. Nec molli ſtylo Græcos φιλογέλωτας & φιλοπαίγμονας; Chriſtianæ ſcilicet religionis deriſores, excipit Theodoretus, aut Iulianum, mellitis verborum globulis perfundit Nazianzenus: ſed in Dei cauſſa faces orationis ſpitant, quas ardor ſpiritus in iſtis argumentis ſuggerit.

Apologiæ methodus.

Ordo autem, & diſpoſitio Apologiæ talis eſt: Præmitti ſolet exordium, in quo defenſionis iſtius ratio affertur, & nonnulla de rei circumſtantiis delibantur; quibus ad confutationem fiat apparatus.

Mox ipſa refutatio ſuccedit, potiſſima pars Apologiæ: in qua inſtituenda triplex fermè diſpoſitio ſeruatur.

A'ij enim ex tota accuſatione certa ſibi ac præcipua capita confutanda præſtituunt, quibus eneruatis, tota facilè aduerſariorum corruat oratio.

Apologiæ diſpoſitio triplex.

Sic Athenagoras Apologiam in tria capita totam diuidit, & proponit, his verbis; τρία ἐπιφημίζουσιν ἡμῖν ἐγκλήματα, ἀθεότητα, Θυέστεια δεῖπνα, Οἰδιποδείους μίξεις. Trium flagitiorum infamis rumor de nobis ſpargitur: impietatis, Thyeſtearum epularum, concubitus inceſti. Quæ ſi vera ſunt, poſtulat, vt Chriſtianorum gens funditus exſcindatur: ſin falſa, ſit apud Imperatores veritati locus, & innocentiæ perfugium.

Mox ſingula crimina diſcutit, & refellit. Ad ſummum perorat à prolixo Chriſtianorum in Imperatores ſtudio, & obſeruantia, his verbis:

Περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας εὐχόμεθα, ἵνα παῖς μὲν παρὰ πατρὸς, κατὰ τὸ δικαιότατον, διαδέχηται τὴν βασιλείαν, αὔξησιν δὲ καὶ ἐπίδοσιν ἡ ἀρχὴ ὑμῶν πάντων ὑποχειρίων γιγνομένων λαμβάνῃ, τοῦτο δὲ ἐστὶ καὶ πρὸς ὑμῶν, ὅπως ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγοιμεν, αὐτοὶ δὲ πάντα τὰ κεκελευσμένα προθύμως ὑπηρετοῖμεν.

Athena. in Apol. Chriſtiani quid pro imperatoribus precari ſoliti.

Nos enim pro imperio veſtro preces ad Deum fundimus, & vt filius (quod iuſtiſſimum eſt) in regno olim parenti ſuccedat, vtque imperium veſtrum magis magiſque ſemper augeatur. Denique omnia vobis ex animi ſententia eueniant, oramus; quod & nobis ſalutare fuerit, vt quietam tranquillámque vitam degentes, vobis interim ad qualibet impetrata deſeruiamus.

Hæc ratio apta eſt, cùm diuiſio cõmodè fieri poteſt. Nam & oratio ſolutiorem habet tractum, & maiorem lucem perſpicuitas. At vbi ab accuſatore multa & minuta per totam orationem ſparſa ſunt, quæ tamen refelli oporteat, pugnandum eſt cæſim,

Digitized by Google

ſim, ex quo quidem fit oratio magis abrupta; non minus tamen habet neruorum.

Hanc viam iniit Ioſephus aduerſus Appionem: cùm enim ille minutis fabulis accuſationem referſiſſet, de Moyſe Heliopolitano, Sabbatoſi, Zabido, & ſimilibus, multa commentus; Apologeticus ex vno in aliud per abruptum ſalit; quamquam non ſine tranſitionum artificio, quæ res in eo genere difficilis eſt.

Proponit autem breuiter aduerſarij calumniam, totam vim contrahens in pauca, deinde ſi leuis eſt, irridet; ſi quid habere videtur probabilitatis, infringit hoc modo:

Ioſeph. l. 2. Aduer. Appion. Ἀκοῦσαι δέ φησι τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι Μωσῆς ὁ Ἡλιοπολίτης, δηλονότι νεώτερος μὲν ὢν αὐτὸς, ἐκείνοις δὲ πιστεύσας, τοῖς διὰ τὴν ἡλικίαν ἐπιςαμένοις αὐτὸν, καὶ συγγενομένοις.

Accepiſſe autem ſe dicit à maiobus natu, Moyſen Heliopolitanum ſcilicet ipſe iunior, ſed his fidem habens, qui per ætatem illum familiariter nouerant.

Deinde huius calumniæ veritatem explodens: Et de Homero quidem poëta, quamuis Grammaticus non poſſet, quænam ſit eius patria, certò affirmare, neque de Pythagora rantum non heri, nudius ac tertius nato: De Moſe verò tam multis annis illos præcedente, tam facilè decernit, credens ſeniorum narrationi: vnde manifeſtè illum mentiri apparet.

Quin & temporum ratio, quibus Moſem ait eduxiſſe leproſos, & cæcos, & claudos, bellè concinit iuxta Grammaticum hunc diligentiſſimum, &c. Ita ſingula perſtringit, & eludit.

Hoc idem præſtat M. Tullius in Apologia quam pro ſe habet ſecunda Philippica, vbi Antonij argumẽta, quaſi minutas ſagittas, curſim infringit, vt,

Contra rem ſuam veniſſe me neſcio quomodo queſtus eſt. An ego non venirem contra alienum pro familiari & neceſſario meo? Non venirem contra gratiam, non virtutis ſpecie ſed ætatis flore collectam? Non venirem cõtra iniuriam, quam iſte interceſſoris iniquiſſimi beneficio obtinuit, non iure prætorio? *Cicero 3. Philip.*

Deinde ſalit in aliud:

At enim te in diſciplinam meam tradideras: Nam ita dixiſti: Domum meam ventitaras: Næ tu ſi id feciſſes, melius famæ, melius pudicitiæ tuæ conſuluiſſes: ſed nec feciſti, nec ſi cuperes, tibi per C. Curionem facere licuiſſet.

Tertius apologiæ ſeu purgationis modus eſt ſcriptis codicibus aptior, quàm pronunciatis orationibus; vbi non tantùm aduerſariorum ſenſus referuntur noſtris comprehenſi ſententiis, ſeu ipſamet eorum verba commemorantur, diſcutiuntur, minutatim confutantur. Hanc methodum ſequuti ſunt Baſilius in Eunomium, Cyrillus in Iulianum. *Apologiæ tertius modus.*

DE INVECTIVA.

CAP. XXXIV.

ETſi ad demonſtratiuum genus magis pertinere videtur inuectiuæ tractatatio; quando tamen huic generi frequenter immiſcetur, & à nonnullis in eo collocatur ordine, non pigebit hîc aliqua de eadem adſcribere. Quod apud poëtas eſt ſatyra, hoc fermè apud oratores inuectiua oratio, ſcilicet mordax, & ad perſtringendos hominum mores accõmodata. Differt ab accuſatione, quòd hæc fori cãcellis concludatur, illa extra fori ſepta volitet; hæc dãnationem rei intendat, illa notam potiùs ſpectet infamiæ: Hæc modum & ordinem teneat magis temperatum, illa furore quodam ingenij, *Inuectiua vt differt ab accuſatione.*

Digitized by Google

nij, & orationis impetu potiùs rapiatur.

Inuect. duplex. Duplex eſt autẽ inuectiua; vna in homines, altera in vitia. Quæ hominum, priuatarum ſcilicet perſonarum, ſpectat infamiam, numquam remerè vſurpanda eſt, niſi tales ipſi ſint qui exagitantur, vt in ſummam deſperationem prolapſi, & apud oẽs infamia notatiſſimi, nullum bonæ ſpei locum reliquerint.

Hæc enim plerúmque in eos aſſumuntur tela, qui viuos & mortuos vulnerent, & ex eorum infamia terrorem aliis, vitiorúmque odium ſempiternum inurant.

Hac mente D. Nazianzenus in Iulianum, D. Hilarius in Conſtantium pro Catholica religione ſũt inuecti. Qui verò priuata ſolent odia per maledicos ſtylos in principes viros eructare, parum aliis proficiunt, ſibi plurimum nocent.

— Ridenda poemata malo,
Quàm te conſpicuæ diuina Philippica famæ,
Volueris à prima quæ proxima.

Altera, quæ in hominum mores & deprauatæ vitæ licentiam inuehitur, vtilior eſt & melior. Conſtat autem ex philoſophiæ præceptis, & altiſſimæ diſciplinæ oraculis, quæ vi & robore amentatæ cuiuſdam orationis altiſſimè defiguntur in pectora.

Rurſus alia inuectiua, vt Satyra Comica, plus habet ſalis, & moralis vrbanitatis, etiam dũ vitia perſtringit, haud obſcurè depingit. Qualia nimis multa ſunt in Petronij Satyrico. *Inuectiua grauis.* Alia prorſus acris & generoſa eſt, fluens ex ſublimi ſapientia, nihil comicum, nihil leue & ludicrum affectans; ſed tota in carpendis moribus poſita. Extant certè nonnulla in ipſo Arbitro præcelſa, & inuectiuis maioribus digna. Qualia ſunt iſta:

Et quis mihi hanc ſolitudinẽ impoſuit? adoleſcens omni libidine impurus, & ſua quoque confeſſione dignus exilio, ſtupro liber, ſtrupo ingenuus, cuius anni ad teſſeram venerunt; quem tamquam puellam conduxit etiam qui virum putauit.

Quid ille alter die, qui tanquam togæ virilis togam ſumpſit, qui ne vir eſſet à matre perſuaſus eſt, qui opus muliebre in ergaſtulo fecit, qui poſtquam conturbauit, & libidinis ſuæ ſolum vertit, reliquit veteris amicitiæ nomen, & proh pudor! tamquam mulier Sequutueia, vnius noctis tactu omnia vendidit? Hæc in perſonam. At in mores grauiter & ſenten tioſè.

Nemo cœlum putat, nemo iuſiurandum ſeruat? Nemo Iouem pluris facit? Sed omnes opertis oculis bona ſua computant.

Quod verò ad ordinem & diuiſionem attinet, ſi iuſta eſt inuectiua in hominem, tum eodẽ filo pertexitur, quo vituperatio: vel enim vitam inſpicit à puero, perſtringitq; ſingula, magna orationis libertate, & toto amplificationum apparatu, vel certis inſtat capitibus, & vitiis, quæ ſibi exagitanda propoſuit, vt ex orationibus Demoſthenis in Ariſtogitonem, Ciceronis in Antonium, Piſonem, Catilinam, Vatinium, licet agnoſcere. *Inuectiuæ ordo.*

Ferax eſt iſtud & procliue argumentum, nec ei qui per iſtas repſerit orationes, deeſſe forma dicendi poteſt. Quòd ſi inuectiua obiter tantùm aſſumitur, tractatur vt amplificatio per certa argumenta & figuras, quæ ad intimos ſenſus vellicandos plus habeant vitium.

DE OBIVRGATIONE.

CAP. XXXV.

Obiurgatio differt ab Inuectiua, quòd hæc ſit aduerſus inimicos, illa dilectos etiam attingat. Hæc flagrans ſit & tonans, illa actis qui- *Obiurgationis & Inuectiuæ diſcrimen.*

Digitized by Google

dem ſæpe, ſed longè moderatiore Ad ſummum hæc nocere vt plurimùm cupiat, illa prodeſſe. Eſt enim fermè obiurgatio, ſuperioris ad inferiorem, ob delicta quædam, reprehenſio, ſpectans emendationem eius qui arguitur. Vel igitur Imperatoris eſt ad milites, vel Principis ad ſubiectos, vel Paſtoris ad gregem, vel Præceptoris ad diſcipulos.

Quamobrem pro variis perſonis & ingeniis varia eſſe ſolet. Alij ita ſunt ad obiurgationes nati, vt vultu ipſo ad ſenilem tetricamque grauitatem compoſito, & tono vocis, cui plurimum ineſt ſiccitatis, increpationem ferant. Itaque haud multis egent ad obiurgandum artibus.

Mites perſonæ obiurgationi minimè aptæ. Alij mitiore ingenio prædiri, licèt multum in fingenda grauitate trutinandiſq; obiurgationibus laboris impendant, ſparſa tamen naturę ſuæ relinquũt veſtigia, ex quibus agnoſcuntur; & quicquid agant, minùs terrent, & timentur. Rurſus perſonæ, quæ increpantur, aliæ ſunt durę, ceruicoſæ, vecordes; apud quas niſi fremueris, *vt Pontem indignatus Araxes*, non magis proficies quàm ſi feſtuca chalybem perforare contendas.

Aliæ ſunt molli pauidóque ingenio; quas ſi vehementiùs terrueris, perditurus es. Quid & quóue loco, & qua ratione agendum ſit, artifex eloquentiæ prudentia dictabit. Hoc in vniuerſum de methodo dici poteſt. *Obiurgationis methodus.* Primùm cùm obiurgatio ſit propter delictum, erratum ipſum ob oculos ponẽdum eſt, vt eius grauitate moueatur is qui increpatur. In quo magnæ eſt prudẽtiæ animaduertere, vt ſi leue ſit aut mediocre, non nimis exaggeretur, maximé apud prudentes perſonas, quæ rerum momenta norunt ponderare. Tantũ enim abeſt vt oratio plus habeat grauitatis, imò de authoritate multum deperdit, cùm leue aliquod delictum ſupra ſenſum communem & ſanam opinionem extollit: fit enim vt ficta & declamatoria credatur oratio, & minùs habeat ponderis in veris, quæ creditur fictis delectari. At ſi grauius crimen eſt, certè cum dignitate orationis exaggerandum eſt, & iuuat aliquando in exordio vſurpare, quod Germanicus contra ſæuos & rebelles milites dixit apud Tacitum.

Quod nomen huic cœtui dabo? Militeſne appellem, qui filium Imperatoris veſtri vallo & armis circumſediſtis? An ciues, quibus tam proiecta ſenatûs auctoritas? Hoſtium quoque ius, & ſacra legationis, & fas gentium rupiſtis. *Obiurgationis aptum initium. Cornel. Tacit. Annal l. 1.*

Ita igitur crimen diſertè proponendo ſatis exaggerat.

Re demum propoſita, quò grauitas facinoris pleniùs appareat, dilatatur à circunſtantiis rerum, locorum, temporum, perſonarum, & ſimilium, vt *Primana, & viceſima legiones:* & in eo verbo τάξις eſt egregium; quia vtérque ordo ſtrenuus antea, & fidelis, & ſummis beneficiis affectus fuerat. Mox commemoratis priſtinis decoribus, & cum præſenti furore comparatis. *Egregiam duci veſtro gratiam refertis.*

Hîc appoſitè inſeritur plena grauis querimoniæ expoſtulatio, contra ingrati animi fœditatem. Mox ſuccedit comminatio: *Hunc ego nuntiũ patri, læta omnia aliis è prouinciis audienti, feram?* Hic ordo ſatis eſt perſpicuus, & efficax. In modo cauendum eſt maximè apud liberalia ingenia, ne quid ſit nimis clamoſum, iracundum, querulum, ſubinſulſum: nam qui vehementiùs clamant, non plus aliquando proficiunt, quàm canes iſti lattatores; & ſuam, ſi quam habent, auctoritatem exponunt ludibrio.

Quia

Quia verò fructus obiurgationis, eſt emendatio, temperandum eſt aliqua mellis particula, quicquid fuerit acrimoniæ, vt ingenia ad ſpem & amorem, tacitis ſtimulis prorientur.

Et id obſeruauit Tacitus in peroratione nobilis illius obiurgationis: *Tua, Diue Auguſte, cœlo recepta mens: tua, pater Druſe, imago; tui memoria, iiſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

Obiurgationis. Ad id verò conſequendum efficaciſſima res eſt, ſi qui obiurgatur amari ſe, & amoris cauſſa obiurgari ſciat, tum condoleas, tum in partem oneris & pœnæ venias, tum priſtinæ virtutis recordatione titilles, ſpem eius emendationis habere te oſtendas, fructum & ſpeciem virtutis exhibeas, dura omnia, & aſpera relu ctanti futura proponas. Hæc animos flectunt, & inducunt, ſi modò dociles ſint & flexibiles.

At ſi parum moueantur, iuuerit aliquando per comminationem grauem & conciſam deſinere, quæ in ſtar tonitru, terreat, & qua parte ſit erupturum fulmen, cogitandum relinquat. Sed nos in eo genere Demoſthenis, ac M. Tullij, modum longè diuerſum antea notauimus; varia quoque exempla in characteribus orationis ciuilis expromemus.

DE EXPOSTVLATIONE & Exprobratione.

CAP. XXXVII.

Expoſtulatio quid? Expoſtulatio eſt grauis quædam querimonia de accepta iniuria, quæ duabus fit partibus, expoſitione iniuriarum, & petitione ſatisfactionis, vel tacita, vel expreſſa. *Eius artificium.* Artificium huius orationis eſt primùm, vt non ſimus nimis queruli.

Nam vitium eſt illiberalitatis, quod fermè in calamitoſis pauperibus pueris, & mulieribus, frequentius eſt. Sicut enim felicitas ſuperba eſt, ita quetula calamitas, & omnis imbecillitas. Quæ de Ioue ipſo (vt ait Theophraſtus) queritur, non modò ſi non pluat, ſed etiam ſi ſeriùs. Hac labe infecto homines vitandos docet Seneca, illi qui tranquillam vitam degere velit.

Triſtes & Queruli odioſi. Præcipuè tamen vitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſſa in querelas placet. Conſtet illi licèt fides, & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus eſt comes perturbatus, & omnia gemens. *Senec. l. de Tran.*

Accedit quòd ſæpiùs quiritando minùs proficiamus apud aures quæ iam ad huiuſmodi querelas obduruerunt.

Secundum eſt, vt querimonia, ſi modò grauis ſit perſonæ, nihil habeat nimis fractum, imbecille, & demiſſum.

Hoc enim muliercularum eſt. At quanto plus afficiunt, qui nō ſunt in malis commemorandis ambitioſi; ſed multa ſe generoſo ſilentio ſupprimere oſtendunt, & ea ipſa quæ commemorant, non ſua cauſſa dicere ſe, ſed honeſti, aut alienæ vtilitatis ergô profitentur?

Tolerantia lux amabilis. Tertium, multùm afficit eximia quædam lux tolerantiæ, è qua appareat nos multa tuliſſe, multa noſtrô ſilētio preſſiſſe, & propriis detrimentis ſanaſſe: Nūc quod inſtat, tantum eſſe vt diſſimulari non poſſit.

Quartum, diligenter ſpectandum eſt cuius, & apud quos, ſit expoſtulatio, & ob quas iniurias expoſtulet. Si miſerorum eſt, & oppreſſorum apud ſuperiorem poteſtatem, ſolet eſſe miſerabilior, & verbis effuſior, qualis eſt illa Iudæorum apud Petronium præſidem in Philone:

Λαλίςατον γὰρ ἄνθρωπος ἀτυχῶν·

Alia ratio eſt cū grauis perſona apud

glexerint, vt eos, qui his chariores quàm ipſi ſibi eſſent, liberarent.

Alij autem, aut natura corporis, aut conſuetudine dolendi, aut metu ſupplicij, aut mortis, vim tormentorum pertulerint, cùm eſſent maleficio infecti.

Alij emti ſunt in eos quos oderãt.

Hæc ex Cicerone ſatis fuerit delibaſſe: Nam pleniorem iſtius rei cognitionem ad praxim iudiciorum remittimus.

Accuſator, quaſi haſta in manu poſita, inſtabit, coniecturas omnes ab animo, corpore, externis, conglobatas exponet: nihil tamen conſectabitur moroſius.

Contrà, reus oſtendet hæc argumenta veriſimilia, nõ propriæ notæ, dubia, incerta, in opinione fundata, omnia in multis aliter atque aliter eueniſſe, nihil eſſe tam miſerum quàm hominis ſalutem inconſtantię committi.

Exemplum huiuſce quæſtionis luculẽtum eſt in Palamede apud Gorgiam Leontinum: cuius ego partem in confutatione Latinam feci, quòd præclarum mihi videretur eloquentiæ monumentum Gorgiæ illius Leontini oratio, qui ſtatuã ex auro ſolido, propter facundiam donatus eſt: Ad hæc præſtat legere Philotam Quinti Curtij, libro ſexto.

Status finitiuus, & de eius tractatione.

DE hoc ſtatu diximus in artificio orationis: fit cùm quæritur quid ſit res, & quo nomine afficienda? An ſacrilegus Diogenes, qui deunculi idolum ligneum rapuit de triuio, vt ſibi coqueret cœnam?

Diogenis factum inſigne.

M. Tullius breuiter ſic explicat, lib. 3 de Oratore.

Definitionis autẽ ſunt diſceptationes, vt, cùm quæritur, quid in communi mente quaſi impreſſum ſit, vt ſi diſſeratur idne ſit ius quod maximæ parti ſit vtile: aut cùm quid cuiúſque ſit proprium, exquiritur, vt ornatè dicere propriúmne ſit oratoris, an id etiam aliquis præterea poſſit: aut cùm res diſtribuitur in partes; vt ſi quæratur, quot ſint genera rerum expetendarum: aut cùm quæ forma, & quaſi naturalis nota cuiúſque ſit, deſcribitur; vt ſi quæratur auari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi: ex quo intelligas, notiones, notationes, definitiones, diſtributiones, deſcriptiones, hunc locum tum fulcire tum ornare.

Primus ergo accuſatoris locus erit, nominis, cuius de vi quæritur, breuis, aperta, & ex hominum opinione deprompta definitio; vt ſi accuſetur Flaminius læſæ maieſtatis, quòd filium magiſtratum gerentem de concione detraxerit, ita proponenda erit definitio:

Maieſtatem minuere, eſt aut de amplitudine, aut populi poteſtate; aut eorum quibus populus poteſtatem dedit, aliquid derogare.

Hoc ſi breuiter eſt poſitum, pluribus eſt verbis & rationibus confirmandum, & ita eſſe, vt deſcripſeris, oſtendendum: Deinde ad id quod definieris, factum eius, qui accuſabitur, adiungere oportebit, & ad hypotheſim gradum facere.

Erit & infirmanda aduerſariorum definitio: ea autem infirmabitur, ſi falſa demonſtrabitur ex conſuetudine, & opinione hominum, à turpi, ab inutili, &c. Sed quoniam quæ ad definitiones attinent, libro quarto ſunt explicata, nunc pluribus inculcandum non puto.

Status qualitatis.

CVm facto, & facti nomine cõceſſo, vis, & natura, & genus negotij ipſius quæritur; conſtitutionem generalem appellamus, inquit Cic. 2. de inuent. quæ duplex eſt, Negotialis & Iuridicialis.

Nego-

Negotialis eſt, quæ in ipſo negotio iuris ciuilis habet implicitam controuerſiam; vt, quidam pupillum hæredem fecit; pupillus antè mortuus eſt, quàm in ſuam hæreditatem veniret; de hæreditate ea quæ pupillo venit, inter eos qui patris pupilli ſecundi ſunt, & inter agnatos pupilli, controuerſia eſt.

Iuridicialis eſt, in qua æqui & iniqui natura, & præmij & pœnæ ratio quæritur. Iudicialis ſtatus duæ ſunt partes, vna abſoluta, altera aſſumptiua. Abſoluta, quæ factum, vt ex ſe legitimum tuetur, ab Hermogene dicitur accuſatio rei cuiuſdam, tanquam obnoxiæ, quæ tamen omni noxa ſoluta videri poteſt, à Cicerone relatio nominatur, 2. de Inuent.

Relatio quid? Ea eſt, cùm reus (inquit) quod agitur, cõfeſſus, alterius ſe indictum peccato, iure feciſſe demonſtrat. Sic Horatius occiſis tribus Curiatiis, & duobus amiſſis fratribus, domum ſe victor recipit: is animaduertit ſororem ſuam de fratrum morte non plorantem, ſponſi autem nomen appellantem audiuit cum gemitu; & lamentationem indignè paſſus, virginem occidit. Accuſatur.

Abſoluti ſtatus partes, quas ex Curio Fortunatiano ſuprà, in quatuor capita diſtinximus, ab aliis ita enumerantur, natura, lex, conſuetudo, iudicatum, æquitas, pactum: quæ ſi in cauſſa oſtendat, abſoluitur reus, vt, accuſatur Cereas, quòd Bambalionem nocturnum furem occidit factum legitimum probat.

A natura, quæ docet vim vi repellendam.

A lege, quæ ſic habet: *Si mox factum furtum eſſet, ſi in aleis occiſus, iure cæſus eſto.*

A conſuetudine: Hoc à natura expreſſum, à lege confirmatum, omnis ſæculorum memoria ſeruauit, omnium gentium inſtituta tenuerunt.

A iudicato: in ſimili cauſſa abſolutus eſt Fannius, in quo iudicum auctoritas, & par ratio circumſtantiarum plurimum valet.

Ab æquitate: vita noſtra in aliquas inſidias, in vim, in tela inimicorum incidit, omnis honeſta ratio quærenda eſt expediendæ ſalutis.

A pacto: ſi contra datam fidem fecerit accuſator.

Aſſumptiua eſt, quæ colorem ſumit ad factum excuſandum, cæteroqui malum.

Color autem apud Rhetores eſt, quicquid ad excuſationem facti aſſumitur, quod eius rationem immutat, vt purpura lanam.

Tres autem habet partes, remotionem, comparationem, conceſſionem.

Remotio omnem culpam remouet, & in alium transfundit, vt Vlyſſes apud Homer. Iliad. α verberans Therſitem, reus citatur: non diffitetur, ſed impudẽtem muſcam, & Regum obtrectatorem ſe verberaſſe dicit, qui minimè tolerandus fuerit.

Comparatio, factum aliquod deterioris comparatione, quod alioqui faciendum fuiſſet, minuit: vt lex Solonis ſanxit, *ἐὰν μὴ τὶς τρέφει τοὺς γονέας, ἄτιμος ἔςω, ſi quis non nutriuerit parentes, infamis eſto.* Aliquis alimenta denegauit patri, excuſat ſe, quòd, cùm aut patri aut coniugi fame pereundum eſſet, vxoris ſalutem vitæ parentis antepoſuerit.

Conceſſio factũ concedit, & malum fatetur, ſed minuit ab adiũctis.

Purgatio, cùm reus ſe aliquis vi impulſum ad crimen, oſtendit: eius partes ſunt neceſſitas, fortuna, permotio.

Neceſſitas, vt mater Hieroſolymitana necauit filiolum, ſed furore & fame ſtimulante, peſſimis omnino dominis. *Ioſephus.*

Fortuna, pędagogus Crœſi filio ad-

motus, venabulo feram appetens, alumnum tranſuerberat: caſu factum diluit apud Regem, & certè ita diluit, vt, quod teſtatur D. Baſilius, à Crœſo abſolueretur.

Herodot. D. Baſil. in epiſt.

Permotio, quæ à Cicerone, 2. de Inuent. dicitur impulſio, & ratiocinationi opponitur; vt, Achilles diſtricto gladio inſilit in Agamemnonem, ſed in eo æſtu, qui deſcribitur ab Homero, amoris & furoris, omnium impotentiſſimo.

Iliados α.

Deprecatio malum malefactum admittit, nec excuſationes multas quærit, ſed ignoſci petit.

Rationes ignoſcendi, ſunt, rei nobilitas, virtus, anteactæ vitæ innocētia, officia in rempubl. ſpes futurorū, minimum periculum in agnoſcēdo, honeſtas in venia, ſi concedatur.

Hic locus dicendi ampliſſimus, & vbi flexanima illa eloquentia vires ſuas exerit, & motus excitat.

Nunc de variis generis iudicialis orationibus videamus.

DE ACCVSATIONE.

CAP. XXXII.

PRimum omnino, eundémque frequentiſſimum in genere iudiciali locum obtinent accuſationes, & defenſiones; de quarum artificio iuuat hîc nonnihil ſubmonere.

Accuſator differt à calumniatore.

Accuſatio, cùm ſit rei corā iudicibus delatio, ritè ſeruatis iudiciorum formulis, honeſta debet eſſe, & grauis: neq; enim idē eſt accuſator, ac liuidus quiſpiam calūniator: qui cùm veris criminibus innocentis famam nullatenus aſpergi videat, maledícendi rabie ficta conquirit, quibus peſſumdet innocentiam.

Cicero pro Cælio.

Accuſatio (inquit Cicero) crimen deſiderat, alioqui mala & nugatoria futura eſt.

Nec ſatis, bonum aut commune aut priuatum ſpectare debet; quo conſilio ſi deſtituta ſit, in vitia inuidiæ, odij, perfidiæ, facilè prolabitur. Quamobrem & ſpectata communi vtilitate, multos olim Reſp. Romana probauit accuſatores, & ad hæc ſtudia, iuuenum non rarò aluit induſtriam, vt inuidioſa optimatum potentia, ab iiſdem reiis accuſationis circumuenta, vel infringeretur, vel hebeſceret.

Facilè (inquit Cicero) omnes patimur eſſe quamplurimos accuſatores: quòd innocens, ſi accuſatus ſit, abſolui poteſt; nocens, niſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt.

Vtilius eſt autem abſolui innocentem, quàm nocentem, cauſſam non dicere.

Accuſatores comparantur cum Anſeribus & Canibus.

Sic anſeres & canes alūtur in Capitolio, vt ſignificent ſi fures venerint; at fures internoſcere non poſſunt; ſignificant tamen ſi qui noctu in Capitolium venerint; & quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſunt, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ eſt cautior. Quòd ſi luce quoque canes latrent, cùm Deos ſalutatum aliqui venerint, opinor iis crura ſuffringantur, quòd acres ſint, etiam tum cùm ſuſpicio nulla ſit: ſimillima eſt accuſatorum ratio. Alij (inquit) anſeres ſunt, qui tantummodò clamant, nocere non poſſunt; alij, canes, qui & latrare & mordere poſſunt; qui ſi latrent ſine ſuſpicione, & deferant crimina, nec dicere poſſint, aut quare, aut quomodo; ſunt omnino reprimendi.

Verùm, quia difficile eſt in iſtis accuſationibus tenere modum; poſtquam accuſatoribus honos & præmium aliquod eſſe cœpit, tanta fuit accuſādi rabies, vt nulla ſatis munita videretur aduerſus improborum linguas innocentia. Quæ ratio effecit, vt à prudentibus Imperatoribus iſta accuſandi licentia cohiberetur; & delatores, quo nullum peſtilentius hominum genus, grauiſſimis pœnis ſubiicerentur.

Quam

Digitized by Google

Accuſatorum ſinceritas.

Quamobrem, accuſandi prouincia viris præſertim moderatis ſuſpecta ſemper & odioſa viſa eſt, & defenſio quidē (vt ait Tullius) laudabilior: accuſatio tamen perſæpe probata eſt. Habet autem pondus ſuæ authoritatis, cū legitimè tractatur; & primū quidē ea quæ ad accuſandum deſcendit perſona, non aliqua venali aut ſanguinaria eloquētia videtur in rei miſerias inuehi, nō inuidia, non odio, non ſpe præmiorum ad accuſādum rapi, ſed oppreſſæ innocentiæ miſericordia, improbitatis odio, communis vtilitatis ratione. Hoc omnes profiteri, ſi non æquè præſtare, ſolent accuſatores; & quæ huiuſmodi ſuſpicio ſubeſſe poſſit, hanc primùm conantur eleuare. Nec aliò ſpectat hoc Ciceronis exordium:

Si quis veſtrûm (Iudices) aut eorum qui adſunt, fortè miratur, me, qui tot annos in cauſſis iudiciiſque publicis ita ſū verſatus vt defenderim multos, læſerim neminem: ſubitò nunc mutata voluntate, ad accuſandum deſcendere; Is, ſi mei conſilij cauſſam rationémque cognouerit; vnà & id quod facio probabit: & in hac cauſſa profectò neminem mihi eſſe præponendum actorem putabit.

Deinde fusè narrat & amplificat iuſtiſſimas cauſſas, quibus ipſe ad hanc accuſationem fuerit adductus. Sed non opus eſt in ſingulis accuſationibus tanto ambitu orationis, præſertim vbi quis patronus ex officio & conſuetudine facit, reus ita nocens eſt & infamis, vt tacitè probetur omnibus eius delatio.

Secundò, valdè ſpectanda occurrit, qualis ſit res, perſona, & quibus accuſetur criminibus.

Amplificare omnia, puerorum.

Puerorū eſt omnia temerè augere, in omnibus eſſe nimios. Itaque & leuiculos plerumque errores, non ſecus ac grauiſſima quæque crimina inſectantur, & exclamant in nugis: *O facinus inauditum! ô ſcelus in extremas terrarum oras deportandum!*

Longè aliter prudentes accuſatores faciunt; qualis reus in iudicium veniat, conſiderant, timidè incedūt in lubrico, rationem habent dignitatis, & nobilitatis, conſulunt affinium, qui reo ſanguine coniuncti ſunt, honori; non temerè quidpiam & declamatoriè profundunt, notant crimen, deſignāt circumſtantias, teſtimoniis conuincunt; de re vidētur, non de homine, dicere. At ſi perſona infamis eſt, & laborat grauitate ſcelerum, tunc grauiores aculeos exerunt eloquentiæ.

Tertiò notandum eſt in modo & ratione agendi, non tam meliorem eſſe accuſationem, quæ multas criminum exaggerationes contineat. Quot putas eſſe in Verrinis luſus & excurſiones ad pompam, quam Cicero non dixit in iudicio, ſed poſteris ſcripſit, ad nomē potiùs eloquentiæ, quàm ad Verris damnationem? ſi enim in ſingulis criminibus amplificandis tantum temporis impendiſſet, multa illi neceſſariò prætermittenda fuiſſent, quæ ad cauſſam maximè attinebant. Quid igitur fecit? acutè crimina collegit, ſtrictè expoſuit, tabulas protulit, teſtes expediuit. Hæc planè ſunt arma ferrea, quibus Verres ceſſit, neſcio an iſtis aureis oppreſſus: certè non tam ſubitò conuictus fuiſſet.

Quartò, magna ars accuſatoris, dilucidè narrare, robuſtè confirmare, abſtinere leuiculis argumentis, quæ prima aggreſſione refelli manifeſtè poſſint: ex quibus & aliorum fides non ſine damno periclitetur. *Accuſatoris officium.*

Magnum pondus obtinet oratio vbi non tantùm furem & homicidam clamat, ſed quare & quomodo,

do, manifeſtis addicit argumentis.

Quintò, callidum eſt accuſationis genus, vbi cùm acriter & multis criminibus vrgeas, dicas tamen te plurima modeſtiæ cauſſa prætermittere: hoc lucrari ex tua moderatione reum, vt minùs videatur ſceleſtus quàm ipſe ſit. Parcendum auribus iudicum, conſulendum verecundiæ: Hominem ea admiſiſſe, quæ à verecundo aduerſario audire non poſſit. Quòd ſi nauiter impudens fuerit in patrando, te in commemorando minùs verecundum fieri non debere.

Deinde quæ dicas, molliter & frigidè neceſſitate actionis adductum dicere te oſtendas: Hæc ſpecies modeſtiæ, eſt apud graues perſonas ad perſuadendum efficax.

Accuſatori cauendum à ſanguinaria volūtate expromenda.

Sextò, nunquam ſanguinaria voluntas expromenda eſt: nunquam capto & vndique circumuento, muliebriter inſultandum: fit enim plerumque, vt odium quod cupimus accendere, cùm vehementior fuerit rei calamitas, defeteſcat, & viciſſim locum miſerationi cedat. Itaque & acres etiam accuſatores ſignificant ſe non hominis cruorem ſitire, qui ab omni crudelitate ſint alieni, ſed dolore quòd reus ſe in eos laqueos coniecerit, vt niſi cum maximo legum & reipubl. detrimento ſaluus eſſe non poſſit.

Penè illi expedire, vt quamprimū damnetur, vt moriatur, & commune odium expiet. Alia tamen ratio eſt, vbi & molliores timentur iudices, & valde infamis ac ſceleſtus eſt reus; tum enim grauia quæque atrociter commemorantur, & impunitas futura licentia exaggeratur, vt nullum ei pateat effugium.

DE APOLOGIA, & Purgatione.

CAP. XXXIII.

Apologia, ſiue purgatio, defenſio eſt, quæ accuſationi opponitur. Hæc pro perſonarum, rerum, & argumentorum ratione, varia & multiplex eſſe ſolet.

Etenim, ſi qui ſe purgare conatur, eſt nocens, & acerrimum habet accuſatorem, grauior ei naſcitur & operoſior defendendi ratio. Itaque vbi res manifeſtiſſimis tenetur indiciis, iuuat facti accuſationem à variis, quæ in rem cadere ſolent, circumſtantiis potiùs aggredi, quàm fruſtra inficiando laborare.

At verò ſi innocens eſt qui accuſatur, & cum calumnia futura eſt concertatio, *potentiſſimum defenſionis telum eſt innocentia.*

Innocentia telū potentiſſimum.

Et vix vllus inuenietur tam callidus in ſutelis calumniator, qui ſaltem aliquando non impingat. Nam mendacia, vt præclarè dictum eſt ab antiquo poëta, cauda vt plurimum nigrant, & in extrema ſui parte falſa deprehenduntur.

Apologia vſus apud Principes.

Magna autem eſt habenda perſonarum & rerum ratio. Nam ſi Apologia habenda eſt ad Reges, & Principes, qui errore communi inducti, & ab improbis calumniatoribus decepti, in nos fuerint iniquiores, quàm eorum dignitas poſtulabat; non ſunt temerè conuiciis irritandi, ſed miti potiùs veritate & prudentia de rebus edocendi, quò agnita grauitate aduerſariorum, fraudibúſque detectis reſipiſcant, & noſtris ſint partibus in poſtremum æquiores.

Tum verò maximè hæc lenitas, vel potius quædam minimè fucatæ orationis maieſtas requiritur à Chriſtianis, & religioſis perſonis, vt ipſi moderationis, quam profitētur, præ ſe ferant documentum. Quæ ratio

præclarè

præclarè ab Athenagora & Iuſtino in Apologiis inita eſt, numquam enim non honorificè Imperatores, & Senatum appellant: & ille quidem modo μεγάλους βασιλέων, modò μεγίστους, φιλανθρώπους, καὶ φιλομαθεστάτους, maximos, humaniſſimos, eruditiſſimos nominat; hic ſacrum ſenatum, ἱερὰν σύγκλητον, atque omni conuicio abſtinentes robuſtis agunt rationibus: qui certè modus efficax eſt, & potens.

Senatus ſacer.

Alius eſt acrior, & magis aculeatus, qui ad improbos & virulentos calumniatores coërcendos adhibetur; qui, vt ſunt cernicoſæ cuiuſdam audaciæ, leuioribus remediis ſanari minimè poſſunt: ſed vt tigres Muſica, ita illi ſuauitate orationis efferantur.

Tales ſunt Hæretici, Eccleſiæ nomini & religionis ordinibus perinfenſi, quos Eccleſiaſtici ſcriptores, & viri ſancti non molli brachio tractare ſolent. Talis fuit ille Appion, qui cùm in antiquam Iudæorum religionem ſtomachum petulanter eructaſſet, multa de Moyſe & Patriarchis peſſimè fabulatus, à Ioſepho acri & neruoſo ſcriptore non ſegniter carpitur, & confutatur. Nec molli ſtylo Græcos φιλογέλωτας & φιλοπαίγμονας; Chriſtianæ ſcilicet religionis deriſores, excipit Theodoretus, aut Iulianum, mellitis verborum globulis perfundit Nazianzenus: ſed in Dei cauſſa faces orationis ſpirant, quas ardor ſpiritus in iſtis argumentis ſuggerit.

Apologia methodus.

Ordo autem, & diſpoſitio Apologiæ talis eſt: Præmitti ſolet exordium, in quo defenſionis iſtius ratio affertur, & nonnulla de rei circumſtantiis delibantur; quibus ad confutationem fiat apparatus.

Mox ipſa refutatio ſuccedit, potiſſima pars Apologiæ: in qua inſtituenda triplex fermè diſpoſitio ſeruatur.

Apologiæ diſpoſitio triplex.

A'ij enim ex tota accuſatione certa ſibi ac præcipua capita confutanda præſtituunt, quibus eneruatis, tota facilè aduerſariorum corruat oratio.

Sic Athenagoras Apologiam in tria capita totam diuidit, & proponit, his verbis; τρία ἐπιφημίζουσιν ἡμῖν ἐγκλήματα, ἀθεότητα, Θυέστεια δεῖπνα, Οἰδιποδείους μίξεις. Trium flagitiorum infamis rumor de nobis ſpargitur: impietatis, Thyeſtearum epularum, concubitus inceſti. Quæ ſi vera ſunt, poſtulat, vt Chriſtianorum gens funditus exſcindatur: ſin falſa, ſit apud Imperatores veritati locus, & innocentiæ perfugium.

Mox ſingula crimina diſcutit, & refellit. Ad ſummum perorat à prolixo Chriſtianorum in Imperatores ſtudio, & obſeruantia, his verbis:

Athena. in Apol. Chriſtiani quid pro imperatoribus precari ſoliti.

Περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας εὐχόμεθα, ἵνα παῖς μὲν παρὰ πατρὸς, κατὰ τὸ δικαιότατον, διαδέχηται τὴν βασιλείαν, αὔξησιν δὲ καὶ ἐπίδοσιν ἡ ἀρχὴ ὑμῶν πάντων ἐπιχειρίων γιγνομένων λαμβάνῃ, τοῦτο δὲ ἐστὶ καὶ πρὸς ὑμῶν, ὅπως ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγοιμεν, αὐτοὶ δὲ πάντα τὰ κεκελευσμένα προθύμως ὑπηρετοῖμεν.

Nos enim pro imperio veſtro preces ad Deum fundimus, & vt filius (quod iuſtiſſimum eſt) in regno olim parenti ſuccedat, vtque imperium veſtrum magis magiſque ſemper augeatur. Denique omnia vobis ex animi ſententia eueniant, oramus; quod & nobis ſalutare fuerit, vt quietam tranquillámque vitam degentes, vobis interim ad quælibet imperata deſeruiamus.

Hæc ratio apta eſt, cùm diuiſio commodè fieri poteſt. Nam & oratio ſolutiorem habet tractum, & maiorem lucem perſpicuitas. At vbi ab accuſatore multa & minuta per totam orationem ſparſa ſunt, quæ tamen refelli oporteat, pugnandum eſt cæſim,

ſim, ex quo quidem fit oratio magis abrupta; non minus tamen habet neruorum.

Hanc viam iniit Ioſephus aduerſus Appionem: cùm enim ille minutis fabulis accuſationem referſiſſet, de Moyſe Heliopolitano, Sabbatoſi, Zabido, & ſimilibus, multa commentus; Apologeticus ex vno in aliud per abruptum ſalit; quamquam non ſine tranſitionum artificio, quæ res in eo genere difficilis eſt.

Proponit autem breuiter aduerſarij calumniam, totam vim contrahens in pauca, deinde ſi leuis eſt, irridet; ſi quid habere videtur probabilitatis, infringit hoc modo:

Ioſeph. l. 2. Aduer. Appion. Ἀκοῦσαι δὲ φησὶ τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι Μωσῆς ὁ Ἡλιουπολίτης, δηλονότι νεώτερος μὲν ὢν αὐτὸς, ἐκείνοις δὲ πιςεύσας, τοῖς διὰ τὴν ἡλικίαν ἐπιςαμένοις αὐτὸν, καὶ συγγενομένοις.

Accepiſſe autem ſe dicit à maioribus natu, Moyſen Heliopolitanum ſcilicet ipſe iunior, ſed his fidem habens, qui per ætatem illum familiariter nouerant.

Deinde huius calumniæ veritatem explodens: Et de Homero quidem poëta, quamuis Grammaticus non poſſet, quænam ſit eius patria, certò affirmare, neque de Pythagora tantum non heri, nudius ac tertius nato: De Moſe verò tam multis annis illos præcedente, tam faciſè decernit, credens ſeniorum narrationi: vnde manifeſtè illum mentiri apparet.

Quin & temporum ratio, quibus Moſem ait eduxiſſe leproſos, & cæcos, & claudos, bellè concinit iuxta Grammaticum hunc diligentiſſimum, &c. Ita ſingula perſtringit, & eludit.

Hoc idem præſtat M. Tullius in Apologia quam pro ſe habet ſecunda Philippica, vbi Antonij argumenta, quaſi minutas ſagittas, curſim infringit, vt,

Cicero 3. Philip. Contra rem ſuam veniſſe me neſcio quomodo queſtus eſt. An ego non venirem contra alienum pro familiari & neceſſario meo? Non venirem contra gratiam, non virtutis ſpecie ſed ætatis flore collectam? Non venirem cõtra iniuriam, quam iſte interceſſoris iniquiſſimi beneficio obtinuit, non iure prætorio?

Deinde ſalit in aliud:

At enim te in diſciplinam meam tradideras: Nam ita dixiſti: Domum meam ventitaras: Næ tu ſi id feciſſes, melius famæ, melius pudicitiæ tuæ conſuluiſſes: ſed nec feciſti, nec ſi cuperes, tibi per C. Curionem facere licuiſſet.

Apologiæ tertius modus. Tertius apologiæ ſeu purgationis modus eſt ſcriptis codicibus aptior, quàm pronunciatis orationibus; vbi non tantùm aduerſariorum ſenſus referuntur noſtris comprehenſi ſententiis, ſeu ipſamet eorum verba commemorantur, diſcutiuntur, minutatim confutantur. Hanc methodum ſequuti ſunt Baſilius in Eunomium, Cyrillus in Iulianum.

DE INVECTIVA.
CAP. XXXIV.

Etſi ad demonſtratiuum genus magis pertinere videtur inuectiuæ tractatatio; quando tamen huic generi frequenter immiſcetur, & à nonnullis in eo collocatur ordine, non pigebit hîc aliqua de eadem adſcribere. Quod apud poëtas eſt ſatyta, hoc fermè apud oratores inuectiua oratio, ſcilicet mordax, & ad perſtringendos hominum mores accõmodata. *Inuectiua vt differt ab accuſatione.* Differt ab accuſatione, quòd hæc fori cãcellis concludatur, illa extra fori ſepta volitet; hæc dãnationem rei intendat, illa notam potiùs ſpectet infamiæ: Hæc modum & ordinem teneat magis temperatum, illa furore quodam ingenij,

Digitized by Google

nij, & orationis impetu potiùs rapiatur.

Inuect. duplex. Duplex eſt autē inuectiua; vna in homines, altera in vitia. Quæ hominum, priuatarum ſcilicet perſonarum, ſpectat infamiam, numquam temerè vſurpanda eſt, niſi tales ipſi ſint qui exagitantur, vt in ſummam deſperationem prolapſi, & apud oēs infamia notatiſſimi, nullum bonæ ſpei locum reliquerint.

Hæc enim plerúmque in eos aſſumuntur tela, qui viuos & mortuos vulnerent, & ex eorum infamia terrorem aliis, vitiotúmque odium ſempiternum inurant.

Hac mente D. Nazianzenus in Iulianum, D. Hilarius in Conſtantium pro Catholica religione sūt inuecti. Qui verò priuata ſolent odia per maledicos ſtylos in principes viros eructate, parum aliis proficiunt, ſibi plurimum nocent.

— Ridenda poemata malo,
Quàm te conſpicuæ diuina Philippica famæ,
Volueris à prima quæ proxima.

Altera, quæ in hominum mores & deprauatæ vitæ licentiam inuehitur, vtilior eſt & melior. Conſtat autem ex philoſophiæ præceptis, & altiſſimæ diſciplinæ oraculis, quæ vi & robore amentaræ cuiuſdam orationis altiſſimè defiguntur in pectora.

Rurſus alia inuectiua, vt Satyra Comica, plus habet ſalis, & moralis vrbanitatis, etiam dū vitia perſtringit, haud obſcurè depingit. Qualia nimis multa ſunt in Petronij Satyrico. *Inuectiua grauis.* Alia prorſus acris & generoſa eſt, fluens ex ſublimi ſapientia, nihil comicum, nihil leue & ludicrum affectans; ſed tota in carpendis moribus poſita. Extant certè nonnulla in ipſo Arbitro præcelſa, & inuectiuis maioribus digna. Qualia ſunt iſta:

Et quis mihi hanc ſolitudinē impoſuit? adoleſcens omni libidine impurus, & ſua quoque confeſſione dignus exilio, ſtupro liber, ſtrupo ingenuus, cuius anni ad teſſeram venerunt; quem tamquam puellam conduxit etiam qui virum putauit.

Quid ille alter die, qui tanquam togæ virilis togam ſumpſit, qui ne vir eſſet à matre perſuaſus eſt, qui opus muliebre in ergaſtulo fecit, qui poſtquam conturbauit, & libidinis ſuæ ſolum vertit, reliquit veteris amicitiæ nomen, & proh pudor! tamquam mulier Sequutucia, vnius noctis tactu omnia vendidit? Hæc in perſonam. At in mores grauiter & ſententioſè.

Nemo cœlum putat, nemo iuſiurandum ſeruat? Nemo Iouem pluris facit? Sed omnes opertis oculis bona ſua computant.

Quod verò ad ordinem & diuiſionem attinet, ſi iuſta eſt inuectiua in hominem, tum eodē filo pertexitur, quo vituperatio: vel enim vitam incipit à puero, perſtringit q; ſingula, magna orationis libertate, & toto amplificationum apparatu, vel certis inſtat capitibus, & vitiis, quæ ſibi exagitanda propoſuit, vt ex orationibus Demoſthenis in Ariſtogitonem, Ciceronis in Antonium, Piſonem, Catilinam, Vatinium, licet agnoſcere. *Inuectiuæ ordo.*

Ferax eſt iſtud & procliue argumentum, nec ei qui per iſtas repſerit orationes, deeſſe forma dicendi poteſt. Quòd ſi inuectiua obiter rantùm aſſumitur, tractatur vt amplificatio per certa argumenta & figuras, quæ ad intimos ſenſus vellicandos plus habeant virium.

DE OBIVRGATIONE.
CAP. XXXV.

Obiurgatio differt ab Inuectiua, quòd hæc ſit aduerſus inimicos, illa dilectos etiam attingat. Hæc flagrans ſit & tonans, illa acris qui- *Obiurgationis & Inuectiuæ diſcrimen.*

KKKkk dem

Digitized by Google

Quia verò fructus obiurgationis, eſt emendatio, temperandum eſt aliqua mellis particula, quicquid fuerit acrimoniæ, vt ingenia ad ſpem & amorem, tacitis ſtimulis prorientur.

Et id obſeruauit Tacitus in peroratione nobilis illius obiurgationis: *Tua, Diue Auguſte, cœlo recepta mens: tua, pater Druſe, imago; tui memoria, iiſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

Obiurgationis. Ad id verò conſequendum efficaciſſima res eſt, ſi qui obiurgatur amari ſe, & amoris cauſſa obiurgari ſciat, tum condoleas, tum in partem oneris & pœnæ venias, tum priſtinæ virtutis recordatione titilles, ſpem eius emendationis habere te oſtendas, fructum & ſpeciem virtutis exhibeas, dura omnia, & aſpera reluctanti futura proponas. Hæc animos flectunt, & inducunt, ſi modò dociles ſint & flexibiles.

At ſi parum moueantur, iuuerit aliquando per comminationem grauem & conciſam deſinere, quæ inſtar tonitru, terreat, & qua parte ſit erupturum fulmen, cogitandum relinquat. Sed nos in eo genere Demoſthenis, ac M. Tul ij, modum longè diuerſum antea notauimus; varia quoque exempla in charactéribus orationis ciuilis expromemus.

DE EXPOSTVLATIONE & Exprobratione.

CAP. XXXVII.

Expoſtulatio quid? Expoſtulatio eſt grauis quædam querimonia de accepta iniuria, quæ duabus fit partibus, expoſitione iniuriarum, & petitione ſatisfactionis, vel tacita, vel expreſſa. *Eius artificium.* Artificium huius orationis eſt primum, vt non ſimus nimis queruli

Nam vitium eſt illiberalitatis, quod fermè in calamitoſis pauperibus pueris, & mulieribus, frequentius eſt. Sicut enim felicitas ſuperba eſt, ita querula calamitas, & omnis imbecillitas. Quæ de Ioue ipſo (vt ait Theophraſtus) queritur, non modò ſi non pluat, ſed etiam ſi ſetiùs. Hac labe infecto homines vitandos docet Seneca, illi qui tranquillam vitam degere velit.

Præcipuè tamen vitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſſa in querelas placet. *Triſtes & Querulo vitati.* Conſtet illi licèt fides, & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus eſt comes perturbatus, & omnia gemens. *Senec. l. 1 de Tran.*

Accedit quòd ſæpiùs quiritando minùs proficiamus apud aures quæ iam ad huiuſmodi querelas obduruerunt.

Secundum eſt, vt querimonia, ſi modò grauis ſit perſonæ, nihil habeat nimis fractum, imbecille, & demiſſum.

Hoc enim muliercularum eſt. At quanto plus afficiunt, qui nõ ſunt in malis commemorandis ambitioſi; ſed multa ſe generoſo ſilentio ſupprimere oſtendunt, & ea ipſa quæ commemorant, non ſua cauſſâ dicere ſe, ſed honeſti, aut alienæ vtilitatis ergô profitentur?

Tertium, multùm afficit eximia quædam lux tolerantiæ, è qua appareat nos multa tuliſſe, multa noſtrò ſilẽtio preſſiſſe, & propriis detrimentis ſanaſſe: Nũc quod inſtat, tantum eſſe vt diſſimulari non poſſit. *Tolerantia lux amabilis.*

Quartum, diligenter ſpectandum eſt cuius, & apud quos, ſit expoſtulatio, & ob quas iniurias expoſtulet. Si miſerorum eſt, & oppreſſorum apud ſuperiorem poteſtatem, ſolet eſſe miſerabilior, & verbis effuſior, qualis eſt illa Iudæorum apud Petronium præſidem in Philone:

Λαλίςατον γδ' ἄνϑρωπος ἀτυχῶν·

Alia ratio eſt cũ grauis perſona apud

 parem

Digitized by Google

patem ſibi amicũ expoſtulat, quem non cupit vlcerare ſed ſanare: tunc enim generoſitatis plena debet eſſe querimonia, qualis ea eſt M. Tullij de Antonio Philippica prima. Vide enim qua prudentia quóve artificio progreditur.

Querela Ciceronis plena grauitatis.

Pauca querar de heſterna M. Antonij iniuria, cui ſum amicus: idque nõnullo eius officio debere eſſe præ me etiam ſemper tuli. Ecce tibi initio pauca queſturum ſe pollicetur, odioſa enim querela muliebris: deinde quo temperamento premunt?

Cui ſum amicus. Iam exponit rem: Quid tandem erat cauſſæ, cur in Senatum heſterno die tam acerbè ſolus cogerer? Soluſne aberam? an non ſæpè minùs frequentes fuiſtis? An ea res agebatur vt etiam ægrotos deferri oporteret? Si hic de mòrbo ſuo queſtus multa dixiſſet, fuiſſet fortaſſis ineptè querulus: ſed qua ſobrietate?

An ea res agebatur, vt etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal credo erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur? Deinde: At ille vobis audientibus, cum fabris ſe domum meam venturum eſſe dixit. Nimis iracundè hoc quidem, & valde intemperanter. Cuius enim maleficij iſta pœna eſt, vt dicere in hoc ordine auderet, ſe publicis operis diſturbaturum publicè ex ſenatûs ſententia ædificatam domum?

Generoſa planè & regalis animi querimonia! At ſi vis querelã muliebrem in omnem vim doloris intemperãter effuſam, lege epiſtolam Aleonoræ Reginæ, Angliæ ad Cæleſtinum Papam, quæ eſt centeſima quadrageſima quarta, vbi de vinculis filij queritur: nihil inuenies iſtis querelis triſtius aut flebilius.

Querela Aleonoræ dolore intemperans.

Expoſtulationi vicina eſt exprobratio: eſt enim grauior quædam & magis inceſa expoſtulatio cum indignatione mentis, quæ fieri ſolet in ingratos, crudeles, & improbos. Continet autem expoſitionem beneficiorum, quæ in eos congeſta fuerint, per comparatum, ſeu contentionem, malitiæ, improbitatis, crudelitatis, quam ipſi pro meritis rependerint. Quòd ſi innocenti, à quo erant multis & ampliſſimis affecti donis, vitam caſu aliquo aut ſumma improbitate eripuerint, tunc graue ſolet oriri exprobrationis & commiſerationis genus.

Grauiter admodum exprobrationem Didonis aduerſus Æneam pinxit Virgilius:

Exprobratio Didonis apud Virgiliũ. γεωφι-κὸν:

Num fletu ingemuit noſtro, num lumina flexit,
Num lacrymas victus dedit, aut miſeratus amantem eſt?
Quæ quibus anteferam? iam iam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides, eiectum littore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui,
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi:
Heu furiis incenſa feror! nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo
Interpres Diuûm fert horrida iuſſa per auras:
Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Solicitat?

Mox ſequitur comminatio:

I, ſequere Italiam ventis, pete regna per vndas,
Spero equidem mediis (ſi quid pia numina poſſunt)
Supplicia hauſturum ſcopulis.

Nec minus pathetica eſt exprobratio illa Ariadnes à Theſeo desertæ apud Catullum:

Siccine

Siccine me patriis abuectam perfide ab oris,
Perfide deſerto liquiſti in littore Theſeu?
Siccine diſcedens neglecto numine Diuûm,
Immemor ab'deuota domum periuria portas?
Nullàne res potuit crudelis flectere mentis
Conſilium?

Deinde,

At non hæc quondam nobis promiſſa dediſti:
Voce mihi non hoc miſeræ ſperare iubebas,
Sed connubia læta, ſed optatos Hymenæos,
Quæ cuncta aërij diſcerpunt irrita venti.

Mox ſuccedit aperta exprobratio:

Certè ego te in medio verſantem turbine lethi
Eripui, & potiùs germanum amittere creui,
Quàm tibi fallaci ſupremo in tempore deeſſem,
Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibúſque
Præda, nec iniectâ tumulabor mortua terrâ.

Hinc aditus ad aculeatas inuectiuas, querimonias, & execrationes:

Quænā te genuit ſola ſub rupe leæna?
Quod mare conceptum ſpumantibus expuit vndis?
Quæ Syrtis? quæ Scylla vorax? quæ vaſta Charybdis?
Talia qui reddis pro dulci præmia vitæ?

Ad ſummum in periurum caput euocantur vltrices furiæ:

Quare facta virum mulctantes vindice pœna
Eumenides, &c.

Poëtæ magnos ſpiritus Certè magni ſpiritus hauriuntur à poëtis, & ſunt ipſi præclari eloquentiæ artifices. Fac enim iſta verbis & numeris oratoriis decurrant, quæ grauior inſtitui poteſt exprobratio? Habes & præclarum eius orationis exemplum in epiſt. Ciceronis ad Octauium, à nobili aliquo declamatore non imperitè conſcripta. Iſta enim ſatis acriter vellicant: *eloquentiæ ſuggerunt.*

Quæ tibi non, antequam poſtulares, maiora quàm velles, plura quàm ſperares, detulit Senatus? dedit faſces vt cum auctoritate defenſorem haberet, non vt imperio ſe aduerſum armaret. Appellauit Imperatorem hoſtium exercitu pulſo, tribuens honorē, non vt ſua cæde cæſus ille fugiens exercitus te nominaret Imperatorem. Decreuit in foro ſtatuam, locum in Senatu, ſummum honorem ante tempus. Si quid aliud eſt, quod dari poſſit, addat. Quid aliud eſt maius, quod velis ſumere? ſin autem ſupra ætatem, ſupra conſuetudinem, ſupra etiam mortalitatē tuam tibi ſunt omnia turbata, cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficij ſui ſcelerate circumſcribis Senatum? quò te miſimus? à quibus reuerteris? contra quos armauimus? quibus arma cogitas inferre? &c.

DE DEPRECATIONE. Cap. XXXVIII.

Deprecatio quid? Deprecatio eſt incommodi alicuius, vt amiſſionis bonorum, ignominiæ, ſupplicij denique, & mortis, per ſupplicationem auerſio, quæ iiſdem pertexitur locis quos in ſedandis iræ commotionibus antea notauimus. Hæc pars in perorationibus maximè dominari ſolet, & vehementes plerúmque ſortitur emiſſiones. Si conuictus nō eſt reus, precatur, vt ſit innocentiæ, contra calumniæ peruerſitatem & atrocem iudicij plagam, tutum ac venerabile perfugium. Si conſtat de crimine, quod, vt plurimum videtur inuere deprecatio, pœnam & ſuppli-

 ciu-

ciùm conatur auertere, aut certè modetari. Quamobrem hæc oratio ſpectat eos qui pleniorem habent ignoſcendi poteſtatem, ſúntque ipſa natura, ad lenitatem manſuetudinémque propenſi. Si enim apud Iudices, qui ex allegatis & probatis ferre ſententiam cogantur, nec ſummam vitæ & necis habeant poteſtatem, hæc inſtituatur agẽdi ratio, vel etiã apud eos qui cùm poſſint ignoſcere, tamen obſtinato quodã mentis rigore, in ſuſcepto ſemel conſilio, nõ ſecus ac ſaxum Capitolinum, manere ſolent immobiles, verendum eſt omnino, ne tota actio ſuperuacanea futura ſit; quanquam miſeri, qui omnia perdiderunt, ſolent quoque leuiùs verba perdere. Primum deprecationis artificium eſt, vt molles eorum quos placare animus eſt, tentemus aditus, poſtquam vel temporis longinquitate ſe nonnihil remiſerit iracundia, vel rebus lætis & florentibus, quæ derepentè ſucceſſerint, quaſi fluctu obruta langueſcat. Secundum, vt adhibeamus ad deprecandum, perſonas, vel gratioſas, & potentes, quibus pudor ſit aliquid negare: vel maximè miſerabiles, quales ſunt ſenes, pueri, mulieres, luctu & ſqualore confectæ. Tertium, vt ſi crimen erroris potiùs humani quàm improbitatis oſtendere poſſimus, id nauiter præſtemus: ſin autem ſuſpecta futura eſt omnis defenſio, præſtat aliquando crimen vel maximum fateri, ne ſi rationibus nimis contentioſis obluctemur; eiùs, qui demulcetur, animus, non tam ad veniam quàm ad pugnam ſtimulatus incaleſcat, & vincendi ſtudio feratur: quin etiam dum crimen minuitur, putet ſibi de clemẽtiæ laude detrahi, ſi ignoſcat, quòd non magnam ſcilicet culpam ſit remiſſurus.

Deprecatio vbi inutilis.

Eius ars.

Quartum, loci communes, quibus ad hanc orationem tractandam vtemur, ducuntur à laude & præſtantiſſimis fructibus clementiæ; ſi quid enim in hac parte rarum eſt, non videtur omittendum; quanquam nunquam extra rem longiùs vagandum eſt. Priuatæ rationes ducuntur ab adiunctis, à conditione ſcilicet perſonæ, cui poſcitur venia. vt à nobilitate, prudentia, bonis artibus, anteactæ vitæ innocentia, prometitis in Remp. crudelitate & indignitate ſupplicij; ſecuritate & vtilitate ignoſcendi, & iis ſimilibus, quæ ad propulſandum mortis periculum, ſagax ingenium excogitare ſolet. Poſtremo loco adhibentur affectus, aporiæ, querimoniæ, obſecrationes: quanquam decorum perſonæ ſemper retinendum eſt; & ſi grauis ſit, nihil nimis demiſsè & muliebriter orandum. Quamobrem Philotas apud Curtium mirificã habet rationem ſibi ingenitæ nobilitatis. Non enim humiliter ſupplicat ſibi ignoſci, ſed ea grauitate & affectu querimonias eiaculatur, quæ Alexandrũ, vel ferreum, ſi audiuiſſet, ad veniam flagiendam coëgiſſent.

Eiuſdem loci communes.

Deprecationis affectus.

Finis Libri Duodecimi.

CHARA

Digitized by Google

CHARACTERES
CIVILIS ELOQVENTIÆ.

LIBER DECIMVS TERTIVS.

In quo generis Deliberatiui & Iudicialis exempla.

EX ANTIQVIS AVCTORIBVS
Græcis, & Latinis: Cum notis.

LIBRI INSTITVTVM.

INſtitvi hoc libro characterem illius ciuilis Eloquentiæ, non quidē ambitioſo tractu fluentis, ſed ponderoſis ſententiis collectæ, vno aſpectu oculis ſubijcere. Congeſſi igitur in faſciculum breues aliquot, ex Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Herodiano, Salluſtio, Liuio, Curtio, Tacito, & cæteris, nobiles orationes, quarum æconomiam & artificium paucis digeſſi quò noſtra diſcentibus opera gratior atque vtilior foret. Si quis autem plura deſideret, ipſos auctores, quos indico, adire poterit; non mei fuit inſtituti omnia colligere, quod & à pleriſque factum video; ſed quæ illuſtriora dumtaxat viderentur, interpretari, atque ad confirmationem eloquentiæ proponere.

ORATIO XERXIS DE BELLO GRÆCIS INFERENDO.

Inuentio tota continetur duobus argumentis, de vindicanda iniuria, & gloria amplificanda.

Diſpoſitio nonnihil fluctuat interciſa repetitionibus. Elocutio ſimplex, & candida, non tamen ſine verbis byſſinis.

ἌΝδρες Πέρσαι, οὔτ' αὐτὸς καθηγήσομαι νόμον τόνδε ἐν ὑμῖν τιθεὶς, παραδεξάμενός τε αὐτῷ χρήσομαι. ὡς γὰρ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν πρεσβυτέρων. οὐδαμά κω ἠτρεμήσαμεν, ἐπεί τε παρελάβομεν τὴν

Viri Perſæ, equidem ego non vero huius inſtituti autor, ſed ab aliis traditi imitator. Nam, quemadmodū à maioribus natu accipio, ex quo imperium hoc à Medis eripuimus, *Ex Herod. l. 7. edit. H. Steph.*

ἡγεμονίην τήνδε παρὰ τῶν Μήδων, Κύρου καθελόντος Ἀστυάγεα· ἀλλὰ θεός τε οὕτως ἄγει, αὐτοῖσι ἡμῖν πολλὰ ἐπέπουσι συμφέρεται ἐπὶ τὸ ἄμεινον· τὰ μέν τοι Κῦρός τε καὶ Καμβύσης, πατήρ τε ἐμὸς Δαρεῖος κατεργάσαντο, καὶ προσεκτήσαντο ἔθνεα, ἐπισταμένοισι εὖ οὐκ ἄντις λέγοι· ἐγὼ δὲ ἐπεί τε παρέλαβον τὸν θρόνον, τοῦτο ἐφρόντιζον ὅπως μὴ λείψωμαι τῶν πρότερον γενομένων ἐν τιμῇ τῇδε, μηδὲ ἐλάσσω προσκτήσωμαι δύναμιν Πέρσῃσι· φροντίζων δὲ εὑρίσκω, ἅμα μὲν κῦδος ἡμῖν τε προσγινόμενον, χώρην τε τῆς νῦν ἐκτήμεθα οὐκ ἐλάσσονα, οὐδὲ φαυλοτέρην, παμφορωτέρην δὲ· ἅμα δὲ τιμωρίην τε καὶ τίσιν γινομένην· διὸ ὑμέας ἐγὼ συνέλεξα, ἵνα τὸ νοέω πρήσσειν ὑπερθέωμαι ὑμῖν· μέλλω ζεύξας τὸν Ἑλλήσποντον, ἐλᾶν στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἵνα Ἀθηναίους τιμωρήσωμαι, ὅσα δὴ πεποιήκασι Πέρσας τε καὶ πατέρα τὸν ἐμόν· ὁρᾶτε μὲν νυν, καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν Δαρεῖον ἰθύοντα στρατεύεσθαι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους· ἀλλ' ὁ μὲν τετελεύτηκε, καὶ οὐκ ἐξεγένετο αὐτῷ τιμωρήσασθαι· ἐγὼ δὲ ὑπέρ τε ἐκείνου, καὶ τῶν ἄλλων Περσέων οὐ πρότερον παύσομαι, πρὶν ἢν ἕλω τε καὶ πυρώσω τὰς Ἀθήνας· οἵ γε ἐμὲ καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν ὑπῆρξαν ἄδικα ποιεῦντες, πρῶτα μὲν ἐς Σάρδις ἐλθόντες ἅμα Ἀρισταγόρῃ τῷ Μιλησίῳ, δούλῳ δὲ ἡμετέρῳ, ἀπικόμενοι, ἐνέπρησαν τά τε ἄλσεα καὶ τὰ ἱρά· δεύτερα δὲ ὑμέας οἷα ἔρξαν ἐς τὴν σφετέρην ἀποβάντας, ὅτε Δᾶτίς τε καὶ Ἀρταφέρνης ἐστρατήγεον· τὰ ἐπίστασθέ κου πάντες· τούτων μέν τοι εἵνεκα ἀνάρτημαι ἐπ' αὐτοὺς στρατεύεσθαι· ἀγαθὰ δὲ ἐν αὐτοῖσι τόσα δὲ εὑρίσκω ἀναλογιζόμενος, εἰ τούτους τε καὶ τοὺς τούτοισι πλησιοχώρους καταστρεψόμεθα, οἳ Πέλοπος τοῦ Φρυγὸς νέμονται χώρην· γῆν τε τὴν Περσίδα ἀποδέξομεν τῷ Διὸς αἰθέρι ὁμουρέουσαν. οὐ γὰρ δὴ χώρην γε οὐδεμίην κατόψεται ὁ ἥλιος ὅμουρον ἐοῦσαν τῇ ἡμετέρῃ, ἀλλὰ σφέας πάσας ἐγὼ ἅμα ὑμῖν μίαν χώρην θήσω, διὰ πάσης διεξελθὼν τῆς Εὐρώπης.

puimus, Aſtyage per Cyrum amoto, nunquam conquieuimus ; ſed ita Deus nos agit, & multa nobis ſibi obſequentibus in melius confert. Atque ea quidem, quæ Cyrus, Camby ſéſque ac pater meus fecere, quas gentes imperio addidere, non attinet referre apud probè ſcientes : ego autem poſteaquam hanc ſedem accepi, dedi operam ne ab iis qui hoc honore ſunt functi, degenerarem, néve minus potentiæ Perſis acquirerem. Quod animo verſans, inuenio nobis acceſſuram gloriam pariter ac honorem, & regionem, neque inferiorem, neque deteriorem ea quam recuperauimus, ſed feraciorem, vnà cum vltione iniuriæ, atq; vindicta. Ideóque nunc ego vos contraxi, vt id quod agere conſtitui, vobis exponerem. Conſtituo, iũcto Helleſpõto copiis per Europam traducere in Græciã, vt Athenienſiũ vlciſcar iniurias, quas cũ Perſis aliis tũ patri meo intulere. Noratis autẽ & Dariũ aduerſus hos viros bellum mouere deſtinaſſe: Verùm ei morte præuento, nõ contigit vt illos vlciſceretur. Ego verò eius vicem, aliorúmque Perſarum vlciſcens, non priùs deſinam, quàm expugnauero incenderóque Athenas: cuius ciues, & me, & patrem meũ priores iniuria affecerũt, primùm quum Sardis, vnà cum Ariſtagora Mileſio ſeruo noſtro venientes, cremauerunt, lucóſque ac delubra : deinde in vos quid fecerint, terrã ſuam ingreſſos, quum Datis & Attaphernes duces fuere, omnes ſcitis. Harum gratia rerum irritor ad inferendum eis bellum : quos, atque ipſorum finitimos, regionem Pelopis Phrygis incolentes, ſi in poteſtatem redegerimus, tot bona futura eſſe ratiocinando comperio : Terram Perſidem æthori Iouis conterminam reddimus : Nullam enim regionem ſpectabit ſol finitimam noſtræ, ſed ego omnem permenſus Europam, vnà vobiſcum cunctas regiones in vnam redigam.

Maiorum gloria calcar virtutis.

Datis.

Perſis.

Nam

πυνθάνομαι γὰρ ὧδε ἔχειν, οὔτέ τινα πόλιν ἀνδρῶν οὐδεμίην, οὔτε ἔθνος, ἀνθρώπων οὐδὲν ὑπολείπεσθαι, τὸ ἡμῖν οἷόν τι ἔσαι ἐλθεῖν ἐς μάχην· τουτέων τῶν κατέλεξα ὑπεξαραιρημένων· οὕτω οἵτε ἡμῖν αἴτιοι ἕξουσι δούλιον ζυγὸν, οἵτε ἀναίτιοι· ὑμεῖς δ᾽ ἄν μοι τάδε ποιεῦντες χαρίζοισθε, ἐπεὰν ὑμῖν σημήνω τὸν χρόνον, ἐς τὸν ἥκειν δεῖ, προθύμως πάντα τινὰ ὑμέων χρήσει παρεῖναι. ὃς ἂν δὲ ἔχων ἥκῃ παρεσκευασμένον στρατὸν κάλλιστα, δώσω οἱ δῶρα, τὰ τιμιώτατα νομίζεται ἐν ἡμετέρου· ποιητέα μέν νυν ταῦτα ἐστὶν οὕτω· ἵνα δὲ μὴ ἰδιοβουλεύειν ὑμῖν δοκέω, τίθημι τὸ πρῆγμα ἐς μέσον, γνώμην κελεύων ὑμέων τὸν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι.

Nam ita rem habere audio, nullam reliquam eſſe hominum neque ciuitatem, neque gẽtem, quæ nobiſcum dimicare poſſit. Ita ſubactis ijs, quos dixi, & qui nos laceſſiuerunt, iugum ſeruile ſuſtinebunt. In quo ſi mihi vos gratificari volueritis, vbi tẽpus vobis indicauero, quos vos pręſto eſſe oportet, tunc vnuſquiſque debebit impigrè adeſſe: quorum, qui ornatiſſimis cum copiis aderit, eum donabo ijs quæ in noſtra domo pretioſiſſima habentur. Et hæc quidem ita agenda ſunt. Sed ne ſolus videar in concilio ſententiam dicere, rem pono in medio, iubens vnicuique, ſententiam quamlibet dicere.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exorditur ab exemplo & inſtituto ſuperiorum Regum, qui cùm toti animum ad curas bellicas adiecerint; non decet Xerxem otium & vitæ mollitiem ſectari. Locus hîc beneuolentiæ aut attentionis profuſior, fuiſſet in hac perſona maieſtate ſuperuacaneus.

II. Ab vtili argumentatur; quòd magna illecebra cupiditatis ſit, Atticæ regionis fertilitas. Hæc fuit ars Narſetis, cum Longobardos ad Italicum bellum inuitans, ex eadem regione illis eximiæ magnitudinis põpam præmiſit: de quo ſtratagemate dico in ſymbolis. Narſes vt Lõgobardos in bellum impulit.

III. Magno argumento eſt Darij patris exemplum, cuius ſpes fato interciſa, à quo niſi à filio inſtaurabuntur? Pater ſi quidem in filio.

Viuit, qua voluit viuere parte, magis.

IV. Vltio iniuriarum proponitur, ingens ſtimulus generoſitati, cui probrum concoquere difficillimum eſt: Iniuria autem erant clariſſimis ducibus illata. Nam Datis & Artaphar-nes, ſatrapæ, ab Athenienſibus conciſi: Datis verò præter armorum calamitatem etiam perpetuæ Græcorum irriſioni expoſitus, à quo datiſmus barbariſmus, quem Δατίδος μέλος *vocat Ariſtophanes in Pace.* Barbariſmus, Datidis melos.

V. Spes ampla & generoſa illuſtri oratione exaggerantur: Siquidem Attica deuicta, Perſis cœlo proxima futura eſt. Quem locum eſt imitatus Græcus Poëta, Anthologiæ lib. primo, vbi Roma appellatur πάτρης φροίμιον οὐρανίης.

VI. Illectat pretiis generoſos animos. Nam & Perſarum Regibus, quod oſtendimus in Xenophonte, fuit familiare pro concione fortes laudare, & ampliſſimè munerari.

ORATIO MARDONII SVASORIA.

Inuentio tota pendet ab adiunctis perſonarum.

Diſpoſitio naturalis, Elocutio blanda, adulatoria, elata.

Ὦ δέσποτα, οὐ μόνον εἶς τῶν γενομένων Περσέων ἄριστος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐσομένων· ὃς τά τε ἄλλα λέγων ἐπίκεο ἄριστα, καὶ ἀληθέστατα, καὶ Ἴωνας τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατοικημένους, οὐκ ἐάσεις καταγελάσαι ἡμῖν, ἐόντας ἀναξίους· καὶ γὰρ δεινὸν ἂν εἴη πρῆγμα, εἰ Σάκας μὲν, καὶ Ἰνδούς, καὶ Αἰθίοπας, καὶ Ἀσσυρίους, ἄλλα τε ἔθνεα πολλὰ καὶ μεγάλα, ἀδικήσαντα Πέρσας οὐδέν, ἀλλὰ δύναμιν προσκτᾶσθαι βουλόμενοι, καταστρεψάμενοι, δούλους ἔχομεν· Ἕλληνας δὲ ὑπάρξαντας ἀδικίης, οὐ τιμωρησόμεθα· τί δείσαντες; κοίην πλήθεος συστροφὴν, κοίην δὲ χρημάτων δύναμιν; τῶν ἐπιστάμεθα μὲν τὴν μάχην, ἐπιστάμεθα δὲ τὴν δύναμιν ἐοῦσαν ἀσθενέα; ἔχομεν δὲ αὐτέων παῖδας, καταστρεψάμενοι τούτους οἳ ἐν τῇ ἡμετέρῃ κατοικημένοι, Ἴωνές τε καὶ Αἰολέες, καὶ Δωριέες καλέονται· ἐπειρήθην δὲ καὶ αὐτὸς ἤδη ἐπελαύνων ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους, ὑπὸ πατρὸς τοῦ σοῦ κελευσθεὶς· καί μοι μέχρι Μακεδονίης ἐλάσαντι, καὶ ὀλίγον ἀπολιπόντι ἐς αὐτὰς Ἀθήνας ἀπικέσθαι, οὐδεὶς ἠντιώθη ἐς μάχην· καίτοι ἐώθασι Ἕλληνες (ὡς πυνθάνομαι) ἀβουλότατα πολέμους ἵστασθαι, ὑπό τε ἀγνωμοσύνης, καὶ σκαιότητος· ἐπεὰν γὰρ ἀλλήλοισι πόλεμον προείπωσι, ἐξευρόντες τὸ κάλλιστον χωρίον καὶ λειότατον, ἐς τοῦτο κατιόντες μάχονται· ὥστε σὺν κακῷ μεγάλῳ οἱ νικῶντες ἀπαλλάσσονται· περὶ δὲ τῶν ἑσσημένων οὐδὲ λέγω ἀρχήν, ἐξώλεες γὰρ δὴ γίνονται· τοὺς χρῆν, ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους, καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς, καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι· εἰ δὲ πάντως ἔδεε πολεμέειν πρὸς ἀλλήλους,

Domine, tu verò non modò ſuperioribus Perſis, ſed etiam venturis es præſtantior; qui cùm alia, optima & veriſſima commemoras, tum verò quòd Iones, qui Europam incolunt, non ſines habere ludibrio nos, minus quàm ipſi ſunt ludibrio digni: Etenim res indigna eſt, ſi Sacas, & Indos, & Æthiopes, & Aſſyrios, aliáſque multas ac grandes nationes, quæ nihil Perſas læſere, tamen potentiæ prolatandæ gratia in prouincias redegimus: Græcos, qui nos laceſſere iniuria incœperunt, non vlciſcemur: quidnam metuentes? quas illorum copias, quam pecuniarum vim? Eorum pugnam nouimus, eorum nouimus vires eſſe imbecilles: eorum quos ſubegimus, liberos penes nos habemus, hos qui domi noſtræ habitantes, Iones, & Æoles, & Dores appellantur. Quos ipſe quoque expertus ſum, quum eis iuſſu patris tui intuli bellum: ac mihi cùm in Macedoniam vſque proceſſiſſem, & penè vſque ad ipſas Athenas, nemo pugnaturus occurrit. Quamquam conſueuere Græci, vt audio, inconſultiſſimè inire bella, propter imperitiam ac ſiniſteritatem. Nam cùm bellum inter eos indictum eſt, in locum quem pulcherrimum planiſſimúmque inuenere, deſcēdentes, ibi prælia faciunt: ita vt magno cum ſuo malo victores inde diſcedāt: deuicti (ne lōgiùs repetā) ad internecionem deueniunt. Quos oportebat, cùm ſint eiuſdē linguæ, interceſſoris caduceatoribus ac nuntiis dirimere cōtrouerſias, & omnia alia potiùs agere, quàm pugnare: aut ſi neceſſe habent inter ſe omnino pugnare,

Adulatoria oratio. Xerxis laus.

Græcorum bellandi ratio.

ἐξευ

ἐξευρίσκειν χρὴ τῇ ἑκάτεροί εἰσι δυσχειρωτότατοι, καὶ ταύτῃ πειρᾶν. τρόπῳ τοίνυν οὐ χρηστῷ Ἕλληνες διαχρεώμενοι, ἐμεῦ ἐλάσαντος μέχρι Μακεδονίης γῆς, οὐκ ἦλθον ἐς τούτων λόγον ὥστε μάχεσθαι. σοὶ δὲ δὴ μέλλει τις, ὦ βασιλεῦ, ἀντιώσεσθαι πόλεμον προσφέρων, ἄγοντι καὶ πλῆθος τὸ ἐκ τῆς Ἀσίης, καὶ νέας τὰς ἁπάσας; ὡς μὲν ἐγὼ δοκέω, οὐκ ἐς τοῦτο θράσεος ἀνήκει τὰ Ἑλλήνων πρήγματα· εἰ δὲ ἄρα ἐγὼ ψευσθείην γνώμῃ, καὶ ἐκεῖνοι ἐπαρθέντες ἀβουλίῃ ἔλθοιεν ἡμῖν ἐς μάχην, μάθοιεν ἂν ὡς εἰμὲν ἀνθρώπων ἄριστοι τὰ πολέμια. ἔστω δ' ὦν μηδὲν ἀπείρητον· αὐτόματον γὰρ οὐδὲν, ἀλλ' ἀπὸ πείρης πάντα ἀνθρώποισι φιλέει γίνεσθαι.

locum aliquẽ inuenire vtriſque expugnatu difficillimum, & ibi fortunam belli tentare. Hoc itaque ritu haud probo vtentes Græci, nunquã mecum verbis egerunt de dimicando, cùm Macedonia tenus promouiſſem. Tibi autem, Rex, quis obuiã venturus eſt bellandi cauſa, copias Aſiæ atque omnem claſſem agenti? Non eò audaciæ procedũt (vt reor) Græcorum res. Quòd ſi me fallit opinio, & illi vecordia elati ad pugnandum nobiſcum venient, diſcãt nos eſſe in re bellica præſtantiſſimos hominum. Nihil igitur ſit quod non experiamur. Nam ſua ſponte nihil fit, ſed omnia ab experimento hominibus fieri conſueuerunt.

OECONOMIA ORATIONIS.

Reges Perſarũ, δεσπόται.

I. *Orditur à laude Regis, vbi nota Perſarum Reges dici* δεσπότας, *quod nomen gliſcente paulatim aſſentatione Romani Imperatores aſſumpſerunt. Auguſtus quidem recuſauit, Sueton.* 53. *Domitianus admiſit, cap.* 13. *& Mart. lib.* 5. *epigr. Quin Auguſtæ, iam vulgo Dominæ nominabantur: vt apud Oppianum libro primo de venatione,* Οἱ μεγάλῃ μεγάλῳ φιτύσατο Δόμνα Σεβήρῳ, *& hoc ad diſtinctionem Matrum-familias, quæ* δέσποιναι *&* κύριαι *appellabantur, teſte Epicteto:* Αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τῶν τεσσαρα καὶ δεκά ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κύριαι καλοῦνται: *quo exemplo Gregorius Turonenſis lib.* 9. *cap.* 20. *Brunechildin Domnam vocat. Surius in vita S. Gerardi, ad* 24. *Septembris, refert ab eodem viro ſancto primùm in gente Hungarica inſtitutum, vt non pronuntiaretur nomen ipſius matris Dei, ſed Domina appellaretur.*

Maria vbi dicta, Noſtra Domina.

II. *Primùm argumentatur à maiore ad minus, non decere eos qui Sacas, Aſſyrios, Æthiopas domuerint, Græcos timere. Sacæ autem illi ſunt, qui à Perſis in vini fœtore, quo illecti fuerant, trucidati, calamitatis & ignominiæ ſuæ monumentum apud Perſas Sacarum feſtum reliquerunt; de quo dico in Symbolis, ex Dione Pruſæo oratione* 4. *de Regno.*

Sacæ & eorum feſtum.

III. *Ex ſuperiore ſequitur tenuitas Græcorum, & temeritas, tum inopia conſilij in bellis gerendis; quæ ipſe ſuis experimentis comprobat; malitioſè tamen hoſtes iis quibus libitum eſt, pingens coloribus, & eos Regi exhibens, tanquam in ſpeculis; quæ Græcè* ἑτερόχημα *&* ἀνθόχροα *nominant.*

IV. *Perſarum potentia ex aduerſo comparatur, & bellũ ſententioſo dicto concluditur:* ἀπὸ πείρης πάντα: *cui ſimile eſt dictũ vetus Epicharmi,* τῶν πόνων πωλεῦσι πάντα βροτοῖς ἀγαθοὶ θεοί.

Digitized by Google

ARTABANI ORATIO DISSVASORIA.

Inuentio eſt ab argumentis remotis, & à recentibus videlicet exemplis infelicium expeditionum.

Diſpoſitio prudens, & artificioſa: à neceſſariis excurrit in locos communes, graues, & ſententioſos: diſſuadet, docet, inuehitur.

Elocutio neruoſa, grandis, excelſis ſententiis exaggerata.

Ὦ Βασιλεῦ, μὴ λεχθεισέων μὲν γνωμέων ἀντιέων ἀλλήλῃσι, οὐκ ἔστι τὴν ἀμείνω αἱρεόμενον ἑλέσθαι· ἀλλὰ δεῖ τῇ εἰρημένῃ χρῆσθαι· λεχθεισέων δὲ ἔστι, ὥσπερ τὸν χρυσὸν τὸν ἀκήρατον αὐτὸν μὲν ἐπ' ἑαυτοῦ οὐ διαγινώσκομεν, ἐπεὰν δὲ παρατρίψωμεν ἄλλῳ χρυσῷ, διαγινώσκομεν τὸν ἀμείνω· ἐγὼ δὲ καὶ πατρὶ τῷ σῷ, ἀδελφεῷ δὲ ἐμῷ, Δαρείῳ, ἠγόρευον μὴ στρατεύειν ἐπὶ Σκύθας, ἄνδρας οὐδαμόθι γῆς ἄστυ νέμοντας· ὁ δὲ ἐλπίζων Σκύθας τοὺς Νομάδας καταστρέψεσθαι, ἐμοί τε οὐκ ἐπείθετο, στρατευσάμενός τε, πολλούς τε καὶ ἀγαθοὺς τῆς στρατιῆς ἀποβαλὼν, ἀπῆλθε· σὺ δὲ, ὦ βασιλεῦ, μέλλεις ἐπ' ἄνδρας στρατεύεσθαι πολλὸν ἀμείνονας ἢ Σκύθας, οἳ κατὰ θάλασσάν τε ἄριστοι καὶ κατὰ γῆν λέγονται εἶναι· τὸ δὲ αὐτοῖσι ἔνεστι δεινὸν, ἐμέ τοι δίκαιον ἐστι φράζειν· ζεύξας φῂς τὸν Ἑλλήσποντον ἐλᾶν στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐς τὴν Ἑλλάδα· καὶ δὴ συνήνεικε ἢ καὶ κατὰ γῆν, ἢ καὶ κατὰ θάλασσαν ἑσσωθῆναι, ἢ καὶ κατ' ἀμφότερα· οἱ γὰρ ἄνδρες λέγονται εἶναι ἄλκιμοι· πάρεστι δὲ καὶ σταθμώσασθαι, εἰ στρατιήν γε τοσαύτην σὺν Δάτιδι καὶ Ἀρταφέρνεϊ ἐλθοῦσαν ἐς τὴν Ἀττικὴν χώρην μοῦνοι Ἀθηναῖοι διέφθειραν· οὐκ ὦν ἀμφοτέρῃσι ἐχώρησε· ἀλλ' ἢν τῇσι νηυσὶ ἐμβάλωσι καὶ νικήσαντες ναυμαχίῃ, πλέωσι ἐς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἔπειτα λύσωσι τὴν γέφυραν, τοῦτο δὴ, βασιλεῦ, γίνεται δεινόν· ἐγὼ δὲ οὐδεμιῇ σοφίῃ οἰκηίῃ αὐτὸς συμβάλλομαι ταῦτα· ἀλλ' οἷόν κοτε ἡμέας ὀλίγου ἐδέησε καταλαβεῖν πάθος, ὅτε πατὴρ σὸς ζεύξας Βόσπορον τὸν Θρηίκιον, γεφυρώσας δὲ ποταμὸν Ἴστρον, διέβη ἐπὶ Σκύθας· τότε παντοῖοι ἐγίνοντο

Rex niſi diuerſæ inter ſe ſententiæ dicantur, non poteſt quis eligere meliorem, ſed neceſſe habet, ea, quæ dicta eſt, vti: at quum plures dictæ ſunt, licet tanquam aurum purum deligere: quod per ſe diſcerni cùm nequeat, comparatum cum altero diſcerni poteſt. Ego patri tuo Dario, eidémque fratri meo, ſuadebam ne ſumeret aduerſus Scythas expeditionem, viros nulla vnquam oppida incolentes: ſed ille ſperans Scythas Nomades ſe ſubactum, mihi non eſt aſſenſus: itaque ſumpta expeditione, multis & egregiis viris de exercitu miſſis, abſceſſit. Tu verò, Rex, bellum inferre deſtinas viris, multò quàm Scythæ ſunt, præſtantioribus, quique & mari & terra optimi eſſe dicuntur: quibus in rebus quid durum ſit, hoc me tibi iuſtum eſt promere; iuncto pontibus Helleſponto ais te copias per Europam in Græciam deducturum: Atqui eos conuenit aut in terra, aut in mari, aut vtrobique abs te ſuperari, ſiquidem feruntur viri eſſe fortes. Cuius rei licet hinc argumentum capi: ſi tot copias ductu Datidis & Attaphernis Atticam regionem ingreſſas ſoli Athenienſes profligauerunt, ergo non vtráque in parte ſucceſſit. Quòd ſi iidem conſcenſis nauibus pugna nauali victores ad Helleſpontum nauigent, ac deinde pontem ſoluant, hoc durum fuerit, Rex. Neque verò hoc ex mea vnius priuata prudentia coniecto, ſed eo caſu, quo aliquando parum abſuit quin opprimeremur, quum pater tuus iuncto Boſphoro Thracio, ac flumine Iſtro pontibus commiſſo, traiecit ad Scythas: cùm traiectum Scythæ omnino

Sententiarum delectus.

Scythæ Nomades.

Græci fortes.

χρῆσθαι δεομένου Ἰώνων λῦσαι τὸν πόρον, τοῖσι ἐπετέτραπτο ἡ φυλακὴ τῶν γεφυρέων τοῦ Ἴστρου· καὶ τότε γε Ἱστιαῖος ὁ Μιλήτου τύραννος εἰ ἐπέσπετο τῶν ἄλλων τυράννων τῇ γνώμῃ, μηδὲ ἠντιώθη, διέργαστο ἂν τὰ Περσέων πρήγματα· καίτοι καὶ λόγῳ ἀκοῦσαι δεινόν, ἐπ' ἀνδρί γε ἑνὶ πάντα τὰ βασιλέος πρήγματα γεγονέναι. σὺ ὦν μὴ βούλευ ἐς κίνδυνον μηδένα τοιοῦτον ἀπικέσθαι μηδεμιῆς ἀνάγκης ἐούσης· ἀλλ' ἐμοὶ πείθεο· νῦν μὲν τὸν σύλλογον τόνδε διάλυσον, αὖθις δὲ, ὅταν τοι δοκέῃ, προσκεψάμενος, ἐπὶ σεωυτοῦ προαγόρευε τά τοι δοκέει εἶναι ἄριστα· τὸ γὰρ εὖ βουλεύεσθαι, κέρδος μέγιστον εὑρίσκω ἐόν· εἰ γὰρ καὶ ἐναντιωθῆναί τι θέλει, βεβούλευται μὲν οὐδὲν ἧσσον εὖ, ἕσσωται δὲ ὑπὸ τῆς τύχης τὸ βούλευμα· ὁ δὲ βουλευσάμενος αἰσχρῶς, εἴ οἱ ἡ τύχη ἐπίσποιτο, εὕρημα εὕρηκε, ἧσσον δὲ οὐδέν οἱ κακῶς βεβούλευται. ὁρᾷς ὡς τὰ ὑπερέχοντα ζῷα κεραυνοῖ ὁ θεὸς, οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι, τὰ δὲ σμικρὰ οὐδέν μιν κνίζει· ὁρᾷς δὲ ὡς ἐς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα, τὰ τοιαῦτα ἐπισκήπτει βέλεα· φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν· οὕτω δὴ καὶ στρατὸς πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται κατὰ τοιόνδε· ἐπεάν σφι ὁ θεὸς φθονήσας, φόβον ἐμβάλῃ, ἢ βροντὴν, δι' ὧν ἐσφάλησαν ἀναξίως ἑωυτῶν· οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν ἄλλον μέγα ὁ θεὸς ἢ ἑωυτόν· ἐπειχθῆναι μέν νυν πᾶν πρῆγμα, τίκτει σφάλματα, ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεσθαι. ἐν δὲ τῷ ἐπισχεῖν ἔνεστι ἀγαθὰ, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλ' ἀνὰ χρόνον εὕροι τις ἄν· σοὶ μὲν δὴ ταῦτα, ὦ βασιλεῦ, συμβουλεύω· σὺ δὲ, ὦ παῖ Γωβρύεω Μαρδόνιε, παῦσαι λέγων λόγους ματαίους περὶ Ἑλλήνων οὐκ ἐόντων ἀξίων φλαύρως ἀκούειν. Ἕλληνας γὰρ διαβάλλων, ἐπαείρεις αὐτὸν βασιλέα στρατεύεσθαι· αὐτοῦ δὲ τούτου εἵνεκα δοκέεις μοι πᾶσαν προθυμίην ἐκτείνειν. μὴ νῦν οὕτω γένηται.

omnino inſtitere precati Iones, quibus cuſtodia pontium delegata erat,vt interſcinderent. Quo tempore ſi Hiſtiæus Mileti tyrannus aliorum ſententiæ acceſſiſſet, ac non contradixiſſet, actum erat de rebus Perſarum. Atqui res dictu quoque horribilis,omnem regis ſtatum in vno viro poſitum fuiſſe. Quare noli tu vllum tale adire diſcrimen, nulla ſubſiſtente neceſſitate,ſed mihi potiùs obtempera: hunc cœtum in præſens miſſum facito; iterùmque dum tibi videbitur, re apud te ipſum conſiderata, edicito, quod optimum eſſe arbitraberis. Benè enim conſultare, comperio maximum eſſe lucrum. Nam etiam ſi quid è contrario euenturum eſt, nihilo tamen minus bene conſultum eſt, ſuperauitque fortuna conſilium: at qui turpiter conſultauit, ſi ei fortuna obſecundauit, ille eſt quidem voti compos; nihilo tamen minùs malè conſilium cepit. Vides vt prægrandia animalia fulmine Deus ferit, nec ſinit inſolenter efferri, parua verò nihil lædit? vides vt magna ſemper ædificia magnáque arbores huiuſmodi fulminum tela percutiunt? Gaudet enim Deus eminentiſſima quæque deprimere. Vnde, & ingens exercitus ab exiguo proffligatur, quoties iis Deus, quibus inuidet, aut metum incutit, aut tonitruum. Propterea quidam ſecus ac dignitas ſua poſtulabat, in calamitatem inciderunt, quia Deus neminem alium quàm ſeipſum ſinit magnificè de ſe ſentire; omnis res properando parit errores: vnde magna detrimenta fieri adſolent: in cunctando autem bona inſunt, ſi non talia, quæ ſtatim videantur eſſe bona, certè, quæ ſuo tempore bona quis eſſe comperiat Et hoc quidem tibi Rex, ſuadeo. Tu verò Gobryæ fili, ô Mardoni, deſine loqui ſtulta de Græcis, haud dignis qui malè audiant. Nam Græcis detrahendo, ipſum Regem vis excitare ad bellum illis inferendum, ad quod tu omni auiditate contendis: quod abſit vt fiat.

Conſilij boni lucrum.

Dei maieſtas. Superbos frangit Deus.

Digitized by Google

διαβολὴ γάρ ἐστι δεινότατον· ἐν τῇ δύο μέν εἰσι ἀδικέοντες, εἷς δὲ ὁ ἀδικεόμενος· ὁ μὲν γὰρ διαβάλλων ἀδικέει οὐ παρεόντος κατηγορέων· ὁ δὲ ἀδικέει, ἀναπειθόμενος πρὶν ἢ ἀτρεκέως ἐκμάθῃ· ὁ δὲ δὴ ἀπεὼν τοῦ λόγου τάδε ἐν αὐτοῖσι ἀδικέεται, διαβληθείς τε ὑπὸ τοῦ ἑτέρου, καὶ νομισθεὶς πρὸς τοῦ ἑτέρου κακὸς εἶναι· ἀλλ' εἰ δὴ δεῖ γε πάντως ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους στρατεύεσθαι, φέρε, βασιλεὺς μὲν αὐτὸς ἐν ἤθεσι τοῖσι Περσέων μενέτω, ἡμέων δὲ ἀμφοτέρων παραβαλλομένων τὰ τέκνα, στρατηλάτεε αὐτὸς σὺ, ἐπιλεξάμενός τε ἄνδρας τοὺς ἐθέλεις, καὶ λαβὼν στρατιὴν ὁκόσην τινὰ βούλεαι· καὶ ἢν μὲν τῇ σὺ λέγεις, ἀναβαίνῃ βασιλέϊ τὰ πρήγματα, κτεινέσθων οἱ ἐμοὶ παῖδες, πρὸς δὲ αὐτοῖσι καὶ ἐγώ· ἢν δὲ τῇ ἐγὼ προλέγω, οἱ σοὶ ταῦτα πασχόντων, σὺν δέ σφι καὶ σύ, ἢν ἀπονοστήσῃς· εἰ δὲ ταῦτα μὲν ὑποδύνειν οὐκ ἐθελήσεις, σὺ δὲ πάντως στράτευμα ἀνάξεις ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀκούσεσθαί τινα φημὶ τῶν αὐτοῦ τῇδε ἀπολειπομένων, Μαρδόνιον μέγα τι κακὸν ἐξεργασάμενον Πέρσας, ὑπὸ κυνῶν τε καὶ ὀρνίθων διαφορεύμενον, ἤκου ἐν γῇ τῇ Ἀθηναίων, ἢ σέ γε ἐν τῇ Λακεδαιμονίων· εἰ μὴ καὶ ἄρα καὶ πρότερον κατ' ὁδὸν γνόντα ἐπ' οἵους ἄνδρας ἀναγινώσκεις στρατεύεσθαι βασιλῆα.

Detractio namque importuniſſima res eſt;in qua duo ſunt,qui iniuriam faciunt: vnus,cui iniuria fit. Qui enim detrahit,iniurius eſt,quòd non præſentem accuſat: item, qui huic credit,iniurius eſt,quòd priùs credit quàm rem compertá habeat: & illi cui abſenti detrahitur,ob id fit iniuria, quòd ab altero inſimulatur vt malus,ab altero talis putatur. Quòd ſi omnino bellum his viris inferre oportet, agedú, Rex ipſe permaneat apud Perſas domi, noſtrûm amború liberi deponátur: tu in expeditioné ito,delectis quos velis,viris, ac quátiſcúnque velis copiis: &, ſi ex ſententia tua res ſuccedent Regi,interimantur liberi mei,& inſuper ego:ſin ſuccedant, vt ego dico, interimátur tui,& inſuper tu,ſi redieris. Quòd ſi hác ſubire conditionem recuſas,cupíſque in Græciá prorſus deducere, affirmo fore vt aliqui eorú, qui hîc relinquentur, audiant, Mardonium poſt allatam Perſis magná aliquam calamitatem, à canibus volucribúſque diſcerpi, aut in Athenienſium ſolo, aut in Lacedæmoniorum, niſi fortè antea inter viam: tunc agniturum, aduerſus quales viros ſuades Regi vt moueat bellum.

OECONOMIA ORATIONIS.

Inſinuatio grauis: qua dicit, ſententias ſententiis, vt aurum auro, conferendas. Quæ autem potior, ſapientis iudicium, vt Lydius lapis, diſcernet.

I. *Argumentum à recenti exemplo Scythicæ expeditionis Perſis infelicis.*

II. *A minori ad maius, Scythæ cum Græcis comparantur.*

III. *A peritia Græcorum non rumore communi, ſed clade Perſica adque recenti comprobata.*

IV. *Ab effectis, & ingenti periculo quod in traiectione imminet: & ipſum recenti exemplo Scythicæ expeditionis confirmatur.*

V. *Concluſio, & adhortatio grauis ad maturè conſulendum: vbi præclarum eſt quod dicit: Bonum conſilium, etiamſi minùs fortuna reſpondit, ſemper eſt apud ſapientes laudabile: Temerarium nec ipſa quidem felicitas excuſat. Hanc ſententiam excipit ſtatim locus communis, de Dei poteſtate, & illuſtrium fortunarum caſibus, grauiter pertextus: qui multos habuit imitatores:* *Conſiliũ temerarium etiam felix, malum eſt.*

—— grauiore caſu
Decidunt turres, feriúntque sũmos
Fulmina montes:

quod pulcherrimè dixit Syneſius in libro de Regno, ad Arcadiũ Imperatorẽ: Τὸν δὲ λαμπρὸν ταῖς τύχαις. τοῦτον ἐστι

καὶ

Digitized by Google

καὶ κινδύνοις ἐπιφανῆ φυλάξ, καὶ θατέρᾳ μερίδι τοῦ δαίμονος. *Subiungit, Deum excelſa deprimere, ſuperbos odiſſe, & omne ſub regno grauiore regnum eſſe: quod habet Seneca in Thyeſte; quæ ſententioſè dicta, grauem & maieſtatis plenam faciunt orationem.*

V I. *Mardonium grauiſſimè perſtringit, non vanus augur calamitatis; vbi & ſententioſus eſt: quod dicit,*

Calumnia peſſima in qua calumniantis & calumniam audientis commune vitium eſt.

Similiter Nicetas in Manuele: οὐ γὰρ οὐδέν τι διαβόλου γλώττης χεῖρον ἐν βίῳ τοῖς ἀνθρώποις ἕτερον. *Philo,* γυναικεῖον καὶ ἀπαίδευτον *vocat.* Calũnia morbus mulie-bris.

V I I. *Poſtremò non verbis, ſed re Thraſonem confutat; quod potentiſſimum argumenti genus.*

Is optimè ſuadere videtur, qui adiicit conſilio periculum ſuum.

ORATIO SANDANIDIS, DISSVADENTIS Crœſo bellum aduerſus Cappadoces.

Character orationis miti candore & ſimplicitate ornatus.

Ex Herodoto lib. 1.

Ὦ βασιλεῦ, ἐπ' ἄνδρας τοιούτους στρατεύεσθαι παρασκευάζεαι; οἳ σκυτίνας μὲν ἀναξυρίδας, σκυτίνην δὲ τὴν ἄλλην ἐσθῆτα φορέουσι, σιτέονται δὲ οὐκ ὅσα ἐθέλουσιν, ἀλλ' ὅσα ἔχουσι, χώρην ἔχοντες τρηχέην· πρὸς δὲ οὐκ οἴνῳ διαχρέονται ἀλλά, ὑδροποτέουσι· οὐ σῦκα δὲ ἔχουσι τρώγειν, οὐκ ἄλλο ἀγαθὸν οὐδέν· τοῦτο μὲν δή, εἰ νικήσεις, τί σφέας ἀπαιρήσεαι, τοῖσί γε μηδέν; τοῦτο δὲ, ἢν νικηθῇς, μάθε ὅσα ἀγαθὰ ἀποβαλέεις· γευσάμενοι γὰρ τῶν ἡμετέρων γλαθῶν, περιέξονται, οὐδὲ ἀπωστοὶ ἔσονται· ἐγὼ μέν νυν θεοῖσι ἔχω χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον ποιέουσι Πέρσῃσι στρατεύεσθαι ἐπὶ Λυδούς.

SCin' tu verò rex aduerſus quale hominum genus expeditionem pares? Quibus ſuæ braccæ coriaceæ, cætera quoque veſtimenta, coriacea ſunt: qui non quibus volũt cibis, ſed quos ſua aſpera illa regio ſuppeditat, veſcuntur: qui vino minimè vtuntur, ſed aquæ ſunt potores: qui ne ficus quidẽ habent, quas eſitent, quibus denique nihil rerum bonarum eſt. Hos ſi quidem ſuperaueris, quod eis eripies, quũ nihil poſſideant? ſin ab iis ſuperatus fueris, quot bonorum iacturã clades ea tibi allatura ſit, tecum reputato. Quum enim ſemel bona noſtra guſtauerint, ita illis adhæreſcent, vt auelli nulla ratione poſſint. Ad me quidem certè quod attinet, Diis habeo gratiam, quòd Perſarum animis nullum ſuſcipiendi expeditionem aduerſus Lydos deſiderium iniiciunt. Cappadoces quales. Braccæ.

ORATIO PHILIPPI IN SENATV.

Continet ſuaſionem belli aduerſus M. Æmilium, & Lepidum, in quos atroci ſtylo inuehitur.

Character eſt Philippicis Demoſthenis ſimillimus.

MAximè vellem, (P.C.) Remp. quietam eſſe, aut in periculis, à promptiſſimo quoque defendi: denique praua incœpta conſultoribus noxæ eſſe: ſed contrà ſeditionibus omnia turbata sũt, & ab iis quos prohibere magis decebat, poſtremò, quę peſſimi vt ſtultiſſimi decreuere, ea à Magiſtratus malè grauiter nocent.

bonis

bonis & ſapientibus facienda ſunt. Nam bellum atque arma, quãquam vobis inuiſa; tamen quia Lepido placent, ſumenda ſunt: niſi forte cui pacem præſtare, & bellum pati conſilium eſt.

Prò Dij boni! qui hanc vrbem omiſſa curà adhuc regitis, Marcus Æmilius *omniũ flagitioſorum poſtremus, qui peior an ignauior ſit, deliberari non poteſt*, exercitum opprimendæ libertatis habet, & ſe è contempto metuendum effecit. Vos muſſantes, & retractantes verbis, *& vatum carminibus*, pacem optatis magis, quàm defenditis: neque intelligitis, *mollitia decretorum vobis dignitatem, illi metum detrahi*: atque id iure; quoniam ex rapinis conſulatum, ob ſeditionem, prouinciam cum exercitu adeptus eſt. Quid ille ob benefacta cepiſſet, cuius ſceleribus tanta præmia tribuiſtis? At ſcilicet eis, qui ad poſtremum vſque legatos, pacem, concordiam, & alia huiuſcemodi decreuerint, gratiam habeo peperiſſe? Imò deſpecti & indigni repub. habiti, prædæ loco æſtimantur: quippe metu pacem repetentes, quo habitã amiſerant. Equidem à principio cùm Hetruriam coniurare, proſcriptos acceſſiri, largitionibus rempubl. lacerari videbam, maturandum putabam, & Catuli conſilia cum paucis ſequutus ſum. Cæterùm illi, qui gentis Æmiliæ benefacta extollebant, & ignoſcendo Pop. Rom. magnitudinem auxiſſe, nuſquam etiam tum Lepidum progreſſum aiebant; & cùm priuata arma opprimendæ libertatis cepiſſet, ſibi quiſque opes, aut patrocinia quætendo, conſilium publicum corruperunt: Attamen erat Lepidus latro cum calonibus, & paucis ſicariis, quorum nemo diurna mercede vitã mutauerit: Nunc eſt proconſul; cum imperio non empto, ſed

Vatum Carmina in comminatione.

dato à vobis, cum legatis adhuc iure parentibus. Et ad eum concurrêre homines omnium ordinum corruptiſſimi, flagrantes inopia, & cupiditatibus, ſcelerum conſcientiã exagitati: Quibus *quies in ſeditionibus; in pace, turbæ ſunt*: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello ſerunt: Saturnini olim, pòſt Sulpitij, dein Marij, Damaſippique, nunc ſatellites Lepidi. Præterea Hetruria atq; omnes reliquiæ belli atrectæ. Hiſpaniæ armis ſolicitatæ, Mithridates in latera vectigalium noſtrorum, quibus adhuc ſuſtentamur, diem bello circumſpicit: quin prẹter idoneum ducem, nihil abeſt ad ſubuertendum imperium.

Seditioſi quales.

Quod vos oro, atque obſecro (P. Conſcripti) vt animaduertatis, ne patiamini licentiam ſcelerum, quaſi rabiem ad integros procedere. *Nam vbi malos præmia ſequuntur, haud facilè quiſquam gratuitò bonus eſt.* An expectatis dum exercitu rurſus admoto, ferro atque flamma vrbem inuadat? quod multò propiùs eſt ab eo, quo agitat ſtatu, quàm ex pace & cõcordia ad arma ciuilia, quẹ ille aduerſum diuina & humana cepit, non pro ſua, aut quorum ſimulat iniuria, ſed legum ac libertatis ſubuertendæ. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & noxarum metu, expers conſilij, inquies, hæc atq; illa tentans, metuit otium, odit bellum: luxu atque licentia carendum videt, atque interim abutitur veſtra ſocordia. Neque mihi ſatis conſilij eſt, *metum, an ignauiã, an dementium eam appellem*: qui videmini *intenta mala, quaſi fulmẽ, optare ſe quiſque ne attingat, ſed prohibere, ne conari quidẽ*. Et quæſo conſiderate, quàm cõuerſa rerum natura ſit. Antea malum publicum occultè, auxilia palam inſtruebantur, & eò boni malos facilè anteibant: nunc pax & concordia

Bonus nemo gratuitò.

Ignauia perſtringitur.

dia diſturbãtur palam, defenduntur occultè: quibus illa placent, in armis ſunt, vos in metu. Quid expectatis? niſi fortè pudet aut piget rectè facere? An Lepidi mandata animos mouent? qui placere ait ſua cuique reddi, & aliena tenet? belli iura reſcindi, cùm ipſe armis cogat? ciuitatem confirmari, qui adeptam negat? cõcordiæ gratia Tribunitiam poteſtatem reſtitui, ex qua omnes diſcordiæ accenſæ: peſſime omnium atque impudentiſſime, tibíne egeſtas ciuium, & luctus curæ ſunt? cui nihil eſt domi, niſi armis partum, aut per iniuriam? *Alterum conſulatum petis, quaſi primùm reddideris?* bello cõcordiam quæris, quo parta diſturbatur: noſtri proditor, iſtis inuidus, hoſtis omnium bonorum; vt te neque hominum, neque Deorum pudeat, quos perfidia aut periurio violaſti? Qui quando talis es, maneas in ſententia, & retineas arma, te hortor: neu prolatandis ſeditionibus ipſe inquies, nos in ſolicitudine retineas. Neque te prouinciæ, neque leges, neque Dij penates ciuem patiuntur: Perge quà cœpiſti, vt quam maturiſſimè merita inuenias. Vos autem P. C. Quoúſque cunctando Rempublicam intutam patiemini, & verbis arma tentabitis? delectus aduerſum vos habiti: pecuniæ publicè & priuatim extortæ: præſidia deducta atque impoſita: ex libidine leges imperantur; quum interim vos legatos & decreta paratis, & quanto mehercule auidiùs pacem petieritis, tanto bellum acrius erit, quum intelliget ſe metu magis quàm ęquo & bono ſuſtentatũ. Nam qui turbas & cædem ciuium odiſſe ait, & ob id armato Lepido vos inermes retinet, quæ victis toleranda ſunt, ea quum facere poſſitis patiamini potius cenſet, ita illi à vobis pacẽ, vobis ab illo bellũ ſuadent. Hæc ſi placent, ſi tanta torpedo animos oppreſſit, vt obliti ſcelerum Cinnæ, (cuius in vrbem reditu decus atque ordines omnes interierunt) nihilominus vos atque coniuges & liberos Lepido permiſſuri ſitis, quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin [illegible], & alij boni Rempublicam fruſtra curant. Agite, vt libet, parate vobis Cethegos, atque alia proditorum patrocinia, qui rapinas & incendia inſtaurare cupiunt & rurſum aduerſum Deos penates manus armare: Sin libertas & bella magis placent, decernite digna nomine, & augete ingenium viris fortibus. Adeſt nouus exercitus, & ad hoc coloniæ veterum militum, nobilitas omnis, Duces optimi *fortuna meliores ſequitur.* Iã illa, quæ ſocordia noſtra collecta ſunt, dilabentur. Quare ita cenſeo, quoniam Lepidus exercitũ priuato conſilio paratũ cum peſſimis & hoſtibus Reip. contra eius ordinis authoritatem, ad vrbẽ ducit: vti Appius Claudius, interrex cum Q. Catulo procõſule, & cæteris quibus imperium eſt, vrbi præſidio ſint, operámque dent, nequid Reſp. detrimenti capiat.

Exhortatio ad Bellum.

OECONOMIA *orationis.*

I. *Exordium in conqueſtione de ſtatu reip. quod eſt iſtis orationibus quàm familiare; ſimilis querela Demoſthenis Philippica 3. num. 3.*

II. *Statim ad fontem iſtius perturbationis præmiſſo generoſo epiphonemate delabitur, & Æmilium vehementer exagitat: Hac* δεινότης *propiùs ad Demoſthenem accedit; quem putes audire in illam vocem erumpentem,* ὄλεθρος Μακεδών.

III. *Increpat Senatores duriori brachio auſterum ingenium, arguens mollitiem decretorum, in tanta inimicorum audacia; multa ſimilia habet Demoſt. Philipp. 1.*

ἡγεμονίην τήνδε παρὰ τῶν Μήδων, Κύρου καθελόντος Ἀστυάγεα· ἀλλὰ θεός τε οὕτως ἄγει, αὐτοῖσι ἡμῖν πολλὰ ἐπέπουσι συμφέρεται ἐπὶ τὸ ἄμεινον· τὰ μέν τοι Κῦρός τε καὶ Καμβύσης, πατήρ τε ἐμὸς Δαρεῖος κατεργάσαντο, καὶ προσεκτήσαντο ἔθνεα, ἐπισταμένοισι εὖ οὐκ ἄν τις λέγοι· ἐγὼ δὲ ἐπεί τε παρέλαβον τὸν θρόνον, τοῦτο ἐφρόντιζον ὅκως μὴ λείψωμαι τῶν πρότερον γενομένων ἐν τιμῇ τῇδε, μηδὲ ἐλάσσω προσκτήσωμαι δύναμιν Πέρσῃσι· φροντίζων δὲ εὑρίσκω, ἅμα μὲν κῦδος ἡμῖν τε προσγινόμενον, χώρην τε τῆς νῦν ἐκτήμεθα οὐκ ἐλάσσονα, οὐδὲ φλαυροτέρην, παμφορωτέρην δέ· ἅμα δὲ τιμωρίην τε καὶ τίσιν γινομένην· διὸ ὑμέας ἐγὼ συνέλεξα, ἵνα τὸ νοέω πρήσσειν ὑπερθέωμαι ὑμῖν· μέλλω ζεύξας τὸν Ἑλλήσποντον, ἐλᾶν στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἵνα Ἀθηναίους τιμωρήσωμαι, ὅσα δὴ πεποιήκασι Πέρσας τε καὶ πατέρα τὸν ἐμόν· ὁρᾶτε μὲν νυν, καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν Δαρεῖον ἰθύοντα στρατεύεσθαι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους· ἀλλ᾽ ὁ μὲν τετελεύτηκε, καὶ οὐκ ἐξεγένετο αὐτῷ τιμωρήσασθαι· ἐγὼ δὲ ὑπέρ τε ἐκείνου, καὶ τῶν ἄλλων Περσέων οὐ πρότερον παύσομαι, πρὶν ἢ ἕλω τε καὶ πυρώσω τὰς Ἀθήνας· οἵ γε ἐμὲ καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν ὑπῆρξαν ἄδικα ποιεῦντες, πρῶτα μὲν ἐς Σάρδις ἐλθόντες ἅμα Ἀρισταγόρῃ τῷ Μιλησίῳ, δούλῳ δὲ ἡμετέρῳ, ἀπικόμενοι, ἐνέπρησαν τά τε ἄλσεα καὶ τὰ ἱρά· δεύτερα δὲ ὑμέας οἷα ἔρξαν ἐς τὴν σφετέρην ἀποβαίτας, ὅτε Δᾶτίς τε καὶ Ἀρταφρένης ἐστρατήγεον· τὰ ἐπίστασθέ κου πάντες· τούτων μέν τοι εἵνεκα ἀνάρτημαι ἐπ᾽ αὐτοὺς στρατεύεσθαι· ἀγαθὰ δὲ ἐν αὐτοῖσι τοσάδε εὑρίσκω ἀναλογιζόμενος, εἰ τούτους τε καὶ τοὺς τούτοισι πλησιοχώρους καταστρεψόμεθα, οἳ Πέλοπος τοῦ Φρυγὸς νέμονται χώρην· γῆν τε τὴν Περσίδα ἀποδέξομεν τῷ Διὸς αἰθέρι ὁμουρέουσαν. οὐ γὰρ δὴ χώρην γε οὐδεμίαν κατόψεται ὁ ἥλιος ὅμουρον ἐοῦσαν τῇ ἡμετέρῃ, ἀλλὰ σφέας πάσας ἐγὼ ἅμα ὑμῖν μίαν χώρην θήσω, διὰ πάσης διεξελθὼν τῆς Εὐρώπης.

puimus, Aſtyage per Cyrum amoto, nunquam conquieuimus ; ſed ita Deus nos agit, & multa nobis ſibi obſequentibus in melius confert. Atque ea quidem, quæ Cyrus, Cambyſeſque ac pater meus fecere, quas gentes imperio addidere, non attinet referre apud probè ſcientes : ego autem poſteaquam hanc ſedem accepi, dedi operam ne ab iis qui hoc honore ſunt functi, degenerarem, néve minus potentiæ Perſis acquirerem. Quod animo verſans, inuenio nobis acceſſuram gloriam pariter ac honorem, & regionem, neque inferiorem, neque deteriorem ea quam recuperauimus, ſed feraciorem, vnà cum vltione iniuriæ, atq; vindicta. Ideóque nunc ego vos contraxi, vt id quod agere conſtitui, vobis exponerem. Conſtituo, iũcto Helleſpõto copias per Europam traducere in Græciã, vt Athenieſiũ vlciſcar iniurias, quas cũ Perſis aliis tũ patri meo intulere. Norátis autẽ, & Dariũ aduerſus hos viros bellum mouere deſtinaſſe: Verùm ei morte præuento, nõ contigit vt illos vlciſceretur. Ego verò eius vicem, aliorúmque Perſarum vlciſcens, non priùs deſinam, quàm expugnauero incenderóque Athenas: cuius ciues, & me, & patrem meũ priores iniuria affecerũt, primùm quum Sardis, vnà cum Ariſtagora Mileſio ſeruo noſtro venientes, cremauerunt, lucóſque ac delubra : deinde in vos quid fecerint, terrã ſuam ingreſſos, quum Datis & Artaphernes duces fuere, omnes ſcitis. Harum gratia rerum itiror ad inferendum eis bellum : quos, atque ipſorum finitimos, regionem Pelopis Phrygis incolentes, ſi in poteſtatem redegerimus, tot bona futura eſſe ratiocinando comperio : Terram Perſidem ætheri Iouis conterminam reddimus : Nullam enim regionem ſpectabit ſol finitimam noſtræ, ſed ego omnem permenſus Europam, vnà vobiſcum cunctas regiones in vnam redigam.

Maiorum gloria calcar virtutis.

Datis.

Perſis.

Nam

πυνθάνομαι γὰρ ὧδε ἔχειν, οὔτε τινα πόλιν ἀνδρῶν οὐδεμίην, οὔτε ἔθνος, ἀνθρώπων οὐδὲν ὑπολείπεσθαι, τὸ ἡμῖν οἷόν τι ἔσται ἐλθεῖν ἐς μάχην· τουτέων τῶν κατέλεξα ὑπεξαραιρημένων· οὕτω οἵ τε ἡμῖν αἴτιοι ἕξουσι δούλιον ζυγὸν, οἵ τε ἀναίτιοι· ὑμεῖς δὲ ἄν μοι τάδε ποιεῦντες χαρίζοισθε, ἐπεὰν ὑμῖν σημήνω τὸν χρόνον, ἐς τὸν ἥκειν δεῖ, προθύμως πάντα τινα ὑμέων χρήσει παρεῖναι. ὃς ἂν δὲ ἔχων ἥκῃ παρεσκευασμένον στρατὸν κάλλιστα, δώσω οἱ δῶρα, τὰ τιμιώτατα νομίζεται ἐν ἡμετέρου· ποιητέα μὲν νῦν ταῦτά ἐστι οὕτω· ἵνα δὲ μὴ ἰδιοβουλεύειν ὑμῖν δοκέω, τίθημι τὸ πρῆγμα ἐς μέσον, γνώμην κελεύων ὑμέων τὸν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι.

Nam ita rem habere audio, nullam reliquam eſſe hominum neque ciuitatem, neque gẽtem, quæ nobiſcum dimicare poſſit. Ita ſubactis ijs, quos dixi, & qui nos laceſſiuerunt, iugum ſeruile ſuſtinebunt. In quo ſi mihi vos gratificari volueritis, vbi tẽpus vobis indicauero, quos vos pręſto eſſe oportet, tunc vnuſquiſque debebit impigrè adeſſe: quorum, qui ornatiſſimis eum copiis aderit, eum donabo ijs quæ in noſtra domo pretioſiſſima habentur. Et hæc quidem ita agenda ſunt. Sed ne ſolus videar in concilio ſententiam dicere, rem pono in medio, iubens vnicuique, ſententiam quamlibet dicere.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exorditur ab exemplo & inſtituto ſuperiorum Regum, qui cùm toti animum ad curas bellicas adiecerint; non decet Xerxem otium & vitæ mollitiem ſectari. Locus hîc beneuolentiæ aut attentionis profuſior, fuiſſet in hac perſona maieſtate ſuperuacaneus.

II. Ab vtili argumentatur; quòd magna illecebra cupiditatis ſit, Atticæ regionis fertilitas. Hæc fuit ars Narſetis, cum Longobardos ad Italicum bellum inuitans, ex eadem regione illis eximiæ magnitudinis põpam præmiſit: de quo ſtratagemate dico in ſymbolis.

Narſes vt Longobardos in bellum impulit.

III. Magno argumento eſt Darij patris exemplum, cuius ſpes fato interciſa, à quo niſi à filio inſtaurabuntur? Pater ſi quidem in filio.

Viuit, qua voluit viuere parte, magis.

IV. Vltio iniuriarum proponitur, ingens ſtimulus generoſitati, cui probrum concoquere difficillimum eſt: Iniuria autem erant clariſſimis ducibus illata. Nam Datis & Artaphernes, ſatrapæ, ab Athenienſibus conciſi: Datis verò præter armorum calamitatem etiam perpetuæ Græcorum irriſioni expoſitus, à quo datiſmus barbariſmus, quem Δατιδος μέλος vocat Ariſtophanes in Pace.

Barbariſmus, Datidis melos.

V. Spes ampla & generoſa illuſtri oratione exaggerantur: Siquidem Attica deuicta, Perſis cœlo proxima futura eſt. Quem locum eſt imitatus Græcus Poëta, Anthologiæ lib. primo, vbi Roma appellatur πάτρης φρείμιον οὐρανίης.

VI. Illectat pretiis generoſos animos. Nam & Perſarum Regibus, quod oſtendimus in Xenophonte, fuit familiare pro concione fortes laudare, & ampliſſimè munerari.

ORATIO MARDONII SVASORIA.

Inuentio tota pendet ab adiunctis perſonarum.

Diſpoſitio naturalis, Elocutio blanda, adulatoria, elata.

Ὦ δέσποτα, οὐ μόνον εἶς τῶν γενομένων Περσέων ἄριστος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐσομένων· ὃς τά τε ἄλλα λέγων ἐπίκεο ἄριστα, καὶ ἀληθέστατα, καὶ Ἴωνας τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατοικημένους, οὐκ ἐάσεις καταγελάσαι ἡμῖν, ἐόντας ἀναξίους· καὶ γὰρ δεινὸν ἂν εἴη πρῆγμα, εἰ Σάκας μὲν, καὶ Ἰνδούς, καὶ Αἰθίοπας, καὶ Ἀσσυρίους, ἀλλά τε ἔθνεα πολλὰ καὶ μεγάλα, ἀδικήσαντα Πέρσας οὐδέν, ἀλλὰ δύναμιν προσκτᾶσθαι βουλόμενοι, καταστρεψάμενοι, δούλους ἔχομεν· Ἕλληνας δὲ ὑπάρξαντας ἀδικίης, οὐ τιμωρησόμεθα· τί δείσαντες; κοίην πλήθεος συστροφήν, κοίην δὲ χρημάτων δύναμιν; τῶν ἐπιστάμεθα μὲν τὴν μάχην, ἐπιστάμεθα δὲ τὴν δύναμιν ἐοῦσαν ἀσθενέα; ἔχομεν δὲ αὐτῶν παῖδας, καταστρεψάμενοι τούτους· οἳ ἐν τῇ ἡμετέρῃ κατοικημένοι, Ἴωνές τε καὶ Αἰολέες, καὶ Δωριέες καλέονται· ἐπειρήθην δὲ καὶ αὐτὸς ἤδη ἐπελαύνων ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους, ὑπὸ πατρὸς τοῦ σοῦ κελευσθείς· καί μοι μέχρι Μακεδονίης ἐλάσαντι, καὶ ὀλίγον ἀπολιπόντι ἐς αὐτὰς Ἀθήνας ἀπικέσθαι, οὐδεὶς ἠντιώθη ἐς μάχην· καίτοι εἰώθασι Ἕλληνες (ὡς πυνθάνομαι) ἀβουλότατα πολέμους ἵστασθαι, ὑπό τε ἀγνωμοσύνης, καὶ σκαιότητος· ἐπεὰν γὰρ ἀλλήλοισι πόλεμον προείπωσι, ἐξευρόντες τὸ κάλλιστον χωρίον καὶ λειότατον, ἐς τοῦτο κατιόντες μάχονται· ὥστε σὺν κακῷ μεγάλῳ οἱ νικῶντες ἀπαλλάσσονται· περὶ δὲ τῶν ἑσσουμένων οὐδὲ λέγω ἀρχήν, ἐξώλεες γὰρ δὴ γίνονται· τοὺς χρεὸν, ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους, καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς, καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι· εἰ δὲ πάντως ἔδεε πολεμέειν πρὸς ἀλλήλους,

Adulatoria oratio. *Xerxis laus.*

Domine, tu verò non modò ſuperioribus Perſis, ſed etiam venturis es præſtantior; qui cùm alia, optima & veriſſima commemoras, tum verò quòd Iones, qui Europam incolunt, non ſines habere ludibrio nos, minus quàm ipſi ſunt ludibrio digni: Etenim res indigna eſt, ſi Sacas, & Indos, & Æthiopes, & Aſſyrios, aliáſque multas ac grandes nationes, quæ nihil Perſas læſere, tamen potentiæ prolatandæ gratia in prouincias redegimus: Græcos, qui nos laceſſere iniuria incœperunt, non vlciſcemur: quidnam metuentes? quas illorum copias, quam pecuniarum vim? Eorum pugnam nouimus, eorum nouimus vires eſſe imbecilles: eorum quos ſubegimus, liberos penes nos habemus, hos qui domi noſtræ habitantes, Iones, & Æoles, & Dores appellantur. Quos ipſe quoque expertus ſum, quum eis iuſſu patris tui intuli bellum: ac mihi cùm in Macedoniam vſque proceſſiſſem, & penè vſque ad ipſas Athenas, nemo pugnaturus occurrit. Quamquam conſueuere Græci, vt audio, inconſultiſſimè inire bella, propter imperitiam ac ſiniſteritatem. Nam cùm bellum inter eos indictum eſt, in locum quem pulcherrimum planiſſimúmque inuenere, deſcēdentes, ibi prælia faciunt: ita vt magno cum ſuo malo victores inde diſcedāt: deuicti (ne lōgiùs repetā) ad internecionem deueniunt. Quos oportebat, cùm ſint eiuſdē linguæ, interceſſoris caduceatoribus ac nuntiis dirimere cōtrouerſias, & omnia alia potiùs agere, quàm pugnare: aut ſi neceſſe habent inter ſe omnino pugnare,

Græcorum bellandi ratio.

ἐξευ

Digitized by Google

ἐξευρίσκειν χρὴ τῇ ἑκάτεροί εἰσι δυσχειρωτότατοι, καὶ ταύτῃ πειρᾶν· τρόπῳ τοιούτῳ οὐ χρεωμένου Ἕλληνες διαχρεώμενοι, ἐμεῦ ἐλάσαντος μέχρι Μακεδονίης γῆς, οὐκ ἦλθον ἐς τούτου λόγον ὥστε μάχεσθαι. σοὶ δὲ δὴ μέλλει τίς, ὦ βασιλεῦ, ἀντιώσεσθαι πόλεμον προσφέρων, ἄγοντι καὶ πλῆθος τὸ ἐκ τῆς Ἀσίης, καὶ νέας τὰς ἁπάσας; ὡς μὲν ἐγὼ δοκέω, οὐκ ἐς τοῦτο θράσεος ἀνήκει τὰ Ἑλλήνων πρήγματα· εἰ δὲ ἄρα ἐγὼ ψευσθείην γνώμῃ, καὶ ἐκεῖνοι ἐπαρθέντες ἀβουλίῃ ἔλθοιεν ἡμῖν ἐς μάχην, μάθοιεν ἂν ὡς ἐσμὲν ἀνθρώπων ἄριστοι τὰ πολέμια. ἔστω δ' ὂν μηδὲν ἀπείρητον· αὐτόματον γὰρ οὐδὲν, ἀλλ' ἀπὸ πείρης πάντα ἀνθρώποισι φιλέει γίνεσθαι.

locum aliquẽ inuenire vtríſque expugnatu difficillimum, & ibi fortunam belli tentare. Hoc itaque ritu haud probo vtentes Græci, nunquã mecum verbis egerunt de dimicando, cùm Macedonia tenus promouiſſem. Tibi autem, Rex, quis obuiã venturus eſt bellandi cauſa, copias Aſiæ atque omnem claſſem agenti? Non eò audaciæ procedũt (vt reor) Græcorum res. Quòd ſi me fallit opinio, & illi vecordia elati ad pugnandum nobiſcum venient, diſcãt nos eſſe in re bellica præſtantiſſimos hominum. Nihil igitur ſit quod non experiamur. Nam ſua ſponte nihil fit, ſed omnia ab experimento hominibus fieri conſueuerunt.

OECONOMIA ORATIONIS.

Reges Perſarũ, δεσπότας.

I. *Orditur à laude Regis, vbi nota Perſarum Reges dici δεσπότας, quod nomen gliſcente paulatim aſſentatione Romani Imperatores aſſumpſerunt. Auguſtus quidem recuſauit, Sueton. 53. Domitianus admiſit, cap. 13. & Mart. lib. 5. epigr. Quin Auguſtæ, iam vulgo Dominæ nominabantur: vt apud Oppianum libro primo de venatione,* Ὃν μεγάλη μεγάλῳ γείνατο Δόμνα Σεβήρῳ, *& hoc ad diſtinctionem Matrum-familias, quæ δέσποιναι & κύριαι appellabantur, teſte Epicteto:* Αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τῶν τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται: *quo exemplo Gregorius Turonenſis lib. 9. cap. 20. Brunechildin Domnam vocat. Surius in vita S. Gerardi, ad 24. Septembris, refert ab eodem viro ſancto primùm in gente Hungarica inſtitutum, vt non pronuntiaretur nomen ipſius matris Dei, ſed Domina appellaretur.*

Maria vbi dicta, Noſtra Domina.

I I. *Primùm argumentatur à maiore ad minus, non decere eos qui Sacas, Aſſyrios, Æthiopas domuerint, Græcos timere. Sacæ autem illi ſunt, qui à Perſis in vini fœtore, quo illecti fuerant, trucidati, calamitatis & ignominia ſua monumentum apud Perſas Sacarum feſtum reliquerunt; de quo dico in Symbolis, ex Dione Pruſæo oratione 4. de Regno.*

Sacæ & eorum feſtum.

III. *Ex ſuperiore ſequitur tenuitas Græcorum, & temeritas, tum inopia conſilij in bellis gerendis; quæ ipſe ſuis experimentis comprobat; malitioſè tamen hoſtes iis quibus libitum eſt, pingens coloribus, & eos Regi exhibens, tanquam in ſpeculis; quæ Græcè* ἑτερόχρημα *&* ἀλλόχροα *nominant.*

I V. *Perſarum potentia ex aduerſo comparatur, & bellũ ſententioſo dicto concluditur:* ἀπὸ πείρης πάντα: *cui ſimile eſt dictũ vetus Epicharmi,* τῶν πόνων πωλοῦσι πάντα ἔργοις ἀγαθοὶ Θεοί.

Digitized by Google

ARTABANI ORATIO DISSVASORIA.

Inuentio eſt ab argumentis remotis, & à recentibus videlicet exemplis infelicium expeditionum.

Diſpoſitio prudens, & artificioſa: à neceſſariis excurrit in locos communes, graues, & ſententioſos: diſſuadet, docet, inuehitur.

Elocutio neruoſa, grandis, excelſis ſententiis exaggerata.

Ὦ Βασιλεῦ, μὴ λεχθεισέων μὲν γνωμέων ἀντιέων ἀλλήλῃσι, οὐκ ἔστι τὴν ἀμείνω αἱρεόμενον ἑλέσθαι· ἀλλὰ δεῖ τῇ εἰρημένῃ χρῆσθαι· λεχθεισέων δὲ ἔστι, ὥσπερ τὸν χρυσὸν τὸν ἀκήρατον αὐτὸν μὲν ἐπ' ἑωυτοῦ οὐ διαγινώσκομεν, ἐπεὰν δὲ παρατρίψωμεν ἄλλῳ χρυσῷ, διαγινώσκομεν τὸν ἀμείνω· ἐγὼ δὲ καὶ πατρὶ τῷ σῷ, ἀδελφεῷ δὲ ἐμῷ, Δαρείῳ, ἠγόρευον μὴ στρατεύειν ἐπὶ Σκύθας, ἄνδρας οὐδαμόθι γῆς ἄστυ νέμοντας· ὁ δὲ ἐλπίζων Σκύθας τοὺς Νομάδας καταστρέψεσθαι, ἐμοί τε οὐκ ἐπείθετο, στρατευσάμενός τε, πολλούς τε καὶ ἀγαθοὺς τῆς στρατιῆς ἀποβαλὼν, ἀπῆλθε· σὺ δὲ, ὦ βασιλεῦ, μέλλεις ἐπ' ἄνδρας στρατεύεσθαι πολλὸν ἀμείνονας ἢ Σκύθας, οἳ κατὰ θάλασσάν τε ἄριστοι καὶ κατὰ γῆν λέγονται εἶναι· τὸ δὲ αὐτοῖσι ἔνεστι δεινὸν, ἐμέ τοι δίκαιόν ἐστι φράζειν· ζεύξας φὴς τὸν Ἑλλήσποντον ἐλᾶν στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐς τὴν Ἑλλάδα· καὶ δὴ συνήνεικε ἢ καὶ κατὰ γῆν, ἢ καὶ κατὰ θάλασσαν ἑσσωθῆναι, ἢ καὶ κατ' ἀμφότερα· οἱ γὰρ ἄνδρες λέγονται εἶναι ἄλκιμοι· πάρεστι δὲ καὶ σταθμώσασθαι, εἰ στρατιήν γε τοσαύτην σὺν Δάτιδι καὶ Ἀρταφέρνεϊ ἐλθοῦσαν ἐς τὴν Ἀττικὴν χώρην μοῦνοι Ἀθηναῖοι διέφθειραν· οὐκ ὦν ἀμφοτέρῃσι ἐχώρησε· ἀλλ' ἢν τῇσι νηυσὶ ἐμβάλωσι καὶ νικήσαντες ναυμαχίῃ, πλέωσι ἐς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἔπειτα λύσωσι τὴν γέφυραν, τοῦτο δὴ, βασιλεῦ, γίνεται δεινόν· ἐγὼ δὲ οὐδεμιῇ σοφίῃ οἰκηίῃ αὐτὸς συμβάλλομαι ταῦτα· ἀλλ' οἷόν κοτε ἡμέας ὀλίγου ἐδέησε καταλαβεῖν πάθος, ὅτε πατὴρ σὸς ζεύξας Βόσπορον τὸν Θρηΐκιον, γεφυρώσας δὲ ποταμὸν Ἴστρον, διέβη ἐπὶ Σκύθας· τότε παντοῖοι ἐγένοντο

REx niſi diuerſæ inter ſe ſententiæ dicantur, non poteſt quis eligere meliorem, ſed neceſſe habet, ea, quæ dicta eſt, vti: at quum plures dictæ ſunt, licet tanquam aurum purum deligere: quod per ſe diſcerni cùm nequeat, comparatum cum altero diſcerni poteſt. Ego patri tuo Dario, eidémque fratri meo, ſuadebam, ne ſumeret aduerſus Scythas expeditionem, viros nulla vnquam oppida incolentes: ſed ille ſperans Scythas Nomades ſe ſubacturum, mihi non eſt aſſenſus: itaque ſumpta expeditione, multis & egregiis viris de exercitu miſſis, abſceſſit. Tu verò, Rex, bellum inferre deſtinas viris, multò quàm Scythæ ſunt, præſtantioribus, quique & mari & terra optimi eſſe dicuntur: quibus in rebus quid durum ſit, hoc me tibi iuſtum eſt promere; iuncto pontibus Helleſponto ais te copias per Europam in Græciam deducturum: Atqui eos conuenit aut in terra, aut in mari, aut vtrobique abs te ſuperari, ſiquidem feruntur viri eſſe fortes. Cuius rei licet hinc argumentum capi: ſi tot copias ductu Datidis & Artaphernis Atticam regionem ingreſſas ſoli Athenienſes profligauerunt, ergo non vtráque in parte ſucceſſit. Quòd ſi iidem conſcenſis nauibus pugna nauali victores ad Helleſpontum nauigent, ac deinde pontem ſoluant, hoc durum fuerit, Rex. Neque verò hoc ex mea vnius priuata prudentia coniecto, ſed eo caſu, quo aliquando parum abſuit quin opprimeremur, quum pater tuus iuncto Boſphoro Thracio, ac flumine Iſtro pontibus commiſſo, traiecit ad Scythas: cùm traiectum Scythæ omnino

Sententiarum delectus.

Scythæ Nomades.

Græci fortes.

Digitized by Google

σχίσαι δεόμενοι Ἴωνας λῦσαι τὴν πόρον, τοῖσι ἐπιτέτραπτο ἡ φυλακὴ τῶν γεφυρέων τοῦ Ἴστρου. καὶ τότε γε Ἱστιαῖος ὁ Μιλήτου τύραννος εἰ ἐπέσπετο τῶν ἄλλων τυράννων τῇ γνώμῃ, μηδὲ ἠντιώθη, διέργαστο ἂν τὰ Περσέων πρήγματα. καίτοι καὶ λόγῳ ἀκοῦσαι δεινόν, ἐπ' ἀνδρί γε ἑνὶ πάντα τὰ βασιλέος πρήγματα γεγενῆσθαι. σὺ ὦν μὴ βούλευ ἐς κίνδυνον μηδένα τοιοῦτον ἀπικέσθαι μηδεμιῆς ἀνάγκης ἐούσης· ἀλλ' ἐμοὶ πείθεο· νῦν μὲν τὸν σύλλογον τόνδε διάλυσον, αὖτις τε, ὅταν τοι δοκέῃ, προσκεψάμενος, ἐπὶ σεωυτοῦ προαγόρευε τά τοι δοκέει εἶναι ἄριστα· τὸ γὰρ εὖ βουλεύεσθαι, κέρδος μέγιστον εὑρίσκω ἐόν· εἰ γὰρ καὶ ἐναντιωθῆναί τι θέλει, βεβούλευται μὲν οὐδὲν ἧσσον εὖ, ἕσσωται δὲ ὑπὸ τῆς τύχης τὸ βούλευμα· ὁ δὲ βουλευσάμενος αἰσχρῶς, εἴ οἱ ἡ τύχη ἐπίσποιτο, εὕρημα εὕρηκε, ἧσσον δὲ οὐδέν οἱ κακῶς βεβούλευται. ὁρᾷς ὡς τὰ ὑπερέχοντα ζῷα κεραυνοῖ ὁ θεός, οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι, τὰ δὲ σμικρὰ οὐδέν μιν κνίζει; ὁρᾷς δὲ ὡς ἐς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα, τὰ τοιαῦτα ἀποσκήπτει βέλεα; φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν· οὕτω δὴ καὶ στρατὸς πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται κατὰ τοιόνδε· ἐπεάν σφι ὁ θεὸς φθονήσας φόβον ἐμβάλῃ, ἢ βροντήν, δι' ὧν ἐφθάρησαν ἀναξίως ἑωυτῶν· οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν ἄλλον μέγα ὁ θεὸς ἢ ἑωυτόν. ἐπειχθῆναι μέν νυν πᾶν πρῆγμα, τίκτει σφάλματα, ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεσθαι· ἐν δὲ τῷ ἐπισχεῖν ἔνεστι ἀγαθά, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλ' ἀνὰ χρόνον ἐξεύροι τις ἄν. σοὶ μὲν δὴ ταῦτα, ὦ βασιλεῦ, συμβουλεύω· σὺ δέ, ὦ παῖ Γωβρύεω Μαρδόνιε, παῦσαι λέγων λόγους ματαίους περὶ Ἑλλήνων οὐκ ἐόντων ἀξίων φλαύρως ἀκούειν. Ἕλληνας γὰρ διαβάλλων, ἐπαείρεις αὐτὸν βασιλῆα στρατεύεσθαι· αὐτοῦ δὲ τούτου εἵνεκα δοκέεις μοι πᾶσαν προθυμίην ἐκτείνειν. μὴ νῦν οὕτω γένηται.

omnino inſtitere precati Iones, quibus cuſtodia pontium delegata erat, vt interſcinderent. Quo tempore ſi Hiſtiæus Mileti tyrannus aliorum ſententiæ acceſſiſſet, ac non contradixiſſet, actum erat de rebus Perſarum. Atqui res dictu quoque horribilis, omnem regis ſtatum in vno viro poſitum fuiſſe. Quare noli tu vllum tale adire diſcrimen, nulla ſubſiſtente neceſſitate, ſed mihi potiùs obtempera: hunc cœtum in præſens miſſum facito; iterùmque dum tibi videbitur, re apud te ipſum conſiderata, edicito, quod optimum eſſe arbitraberis. Benè enim conſultare, comperio maximum eſſe lucrum. Nam etiam ſi quid è contrario euentu-rum eſt, nihilo tamen minus bene conſultum eſt, ſuperauitque fortuna conſilium: at qui turpiter conſultauit, ſi ei fortuna obſecundauit, ille eſt quidem voti compos; nihilo tamen minùs malè conſilium cepit. Vides vt prægrandia animalia fulmine Deus ferit, nec ſinit inſolenter efferri; parua verò nihil lædit? vides vt magna ſemper ædificia magnáſque arbores huiuſmodi fulminum tela percutiunt? Gaudet enim Deus eminentiſſima quæque deprimere. Vnde, & ingens exercitus ab exiguo profligatur, quoties iis Deus, quibus inuidet, aut metum incutit, aut tonitruum. Propterea quidam ſecus ac dignitas ſua poſtulabat, in calamitatem incidérunt, quia Deus neminem alium quàm ſeipſum ſinit magnificè de ſe ſentire; omnis res properando parit errores: vnde magna detrimenta fieri adſolent: in cunctando autem bona inſunt, ſi non talia, quæ ſtatim videantur eſſe bona, certè, quæ ſuo tempore bona quis eſſe comperiat Et hoc quidem tibi Rex, ſuadeo. Tu verò Gobryæ fili, ô Mardoni, deſine loqui ſtulta de Græcis, haud dignis qui malè audiant: Nam Græcis detrahendo, ipſum Regem vis excitare ad bellum illis inferendum, ad quod tu omni auiditate contendis: quod abſit vt fiat.

Conſilij boni lucrum.

Dei maieſtas. Superbos frangit Deus.

διαβολὴ γάρ ἐστι δεινότατον· ἐν τῇ δύο μέν εἰσι ἀδικέοντες, εἷς δὲ ὁ ἀδικεόμενος. ὁ μὲν γὰρ διαβάλλων ἀδικέει οὐ παρεόντος κατηγορέων· ὁ δὲ ἀδικέει, ἀναπειθόμενος πρὶν ἢ ἀτρεκέως ἐκμάθῃ· ὁ δὲ δὴ ἀπεὼν τοῦ λόγου τάδε ἐν αὐτοῖσι ἀδικέεται, διαβληθείς τε ὑπὸ τοῦ ἑτέρου, καὶ νομισθεὶς πρὸς τοῦ ἑτέρου κακὸς εἶναι· ἀλλ' εἰ δὴ δεῖ γε πάντως ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους στρατεύεσθαι, φέρε, βασιλεὺς μὲν αὐτὸς ἐν ἤθεσι τοῖσι Περσέων μενέτω, ἡμέων δὲ ἀμφοτέρων παραβαλλομένων τὰ τέκνα, στρατηλάτεε αὐτὸς σὺ, ἐπιλεξάμενός τε ἄνδρας τοὺς ἐθέλεις, καὶ λαβὼν στρατιὴν ὁκόσην τινὰ βούλεαι· καὶ ἢν μὲν τῇ σὺ λέγεις, ἀναβαίνῃ βασιλέι τὰ πρήγματα, κτεινέσθων οἱ ἐμοὶ παῖδες, πρὸς δὲ αὐτοῖσι καὶ ἐγώ· ἢν δὲ τῇ ἐγὼ προλέγω, οἱ σοὶ ταῦτα πασχόντων, σὺν δὲ σφὶ καὶ σὺ, ἢν ἀπονοστήσῃς· εἰ δὲ ταῦτα μὲν ὑποδύνειν οὐκ ἐθελήσεις, σὺ δὲ πάντως στράτευμα ἀνάξεις ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀκούσεσθαί τινα φημὶ τῶν αὐτοῦ τῇδε ἀπολειπομένων, Μαρδόνιον μέγα τι κακὸν ἐξεργασάμενον Πέρσας, ὑπὸ κυνῶν τε καὶ ὀρνίθων διαφορεύμενον, ἤκου ἐν γῇ τῇ Ἀθηναίων, ἢ σέ γε ἐν τῇ Λακεδαιμονίων· εἰ μὴ καὶ ἄρα καὶ πρότερον κατ' ὁδὸν γνόντα ἐπ' οἵους ἄνδρας ἀναγινώσκεις στρατεύεσθαι βασιλῆα.

Detractio namque importuniſſima res eſt; in qua duo ſunt, qui iniuriam faciunt: vnus, cui iniuria fit. Qui enim detrahit, iniurius eſt, quòd non præſentem accuſat: item, qui huic credit, iniurius eſt, quòd priùs credit quàm rem compertã habeat: & illi cui abſenti detrahitur, ob id fit iniuria, quòd ab altero inſimulatur vt malus, ab altero talis putatur. Quòd ſi omnino bellum his viris inferre oportet, agedũ, Rex ipſe permaneat apud Perſas domi, noſtrûm amborũ liberi deponãtur: tu in expeditionẽ ito, delectis quos velis, viris, ac quãtiſcũnque velis copiis: &, ſi ex ſententia tua res ſuccedent Regi, interimantur liberi mei, & inſuper ego: ſin ſuccedant, vt ego dico, intermãtur tui, & inſuper tu, ſi redieris. Quòd ſi hãc ſubire conditionem recuſas, cupiſque in Græciã prorſus deducere, affirmo fore vt aliqui eorũ, qui hîc relinquentur, audiant, Mardonium poſt allatam Perſis magnã aliquam calamitatem, à canibus volucribúſque diſcerpi, aut in Athenienſium ſolo, aut in Lacedæmoniorum, niſi fortè antea inter viam: tunc agniturum, aduerſus quales viros ſuades Regi vt moueat bellum.

OECONOMIA ORATIONIS.

Inſinuatio grauis: qua dicit, ſententias ſententiis, vt aurum auro, conferendas. Quæ autem potior, ſapientis iucium, vt Lydius lapis, diſcernet.

I. *Argumentum à recenti exemplo Scythicæ expeditionis Perſis infelicis.*

II. *A minori ad maius, Scythæ cum Græcis comparantur.*

III. *A peritia Græcorum non rumore communi, ſed clade Perſica adque recenti comprobata.*

IV. *Ab effectis, & ingenti periculo quod in traiectione imminet: & ipſum recenti exemplo Scythicæ expeditionis confirmatur.*

V. *Concluſio, & adhortatio grauis ad maturè conſulendum: vbi præclarum eſt quod dicit: Bonum conſilium, etiamſi minus fortuna reſpondit, ſemper eſt apud ſapientes laudabile: Temerarium nec ipſa quidem felicitas excuſat. Hanc ſententiam excipit ſtatim locus communis, de Dei poteſtate, & illuſtrium fortunarum caſibus, grauiter pertextus: qui multos habuit imitatores:*

Conſiliũ temerarium etiam felix, malum eſt.

—— grauiore caſu
Decidunt turres, feriúntque sũmos
Fulmina montes:

quod pulcherrimè dixit Syneſius in libro de Regno, ad Arcadiũ Imperatorẽ: Τὸν δ' ἐλαμπρὸν ταῖς τύχαις, τοῦτον ἐπὶ

καὶ

Digitized by Google

καὶ κινδυνώδεις ἐπιφανῆ φυλάξ, καὶ θατέρα μερίδι τοῦ δαίμονος. Subiungit, Deum excelſa deprimere, ſuperbos odiſſe, & omne ſub regno grauiore regnum eſſe: quod habet Seneca in Thyeſte; qua ſententioſè dicta, grauem & maieſtatis plenam faciunt orationem.

VI. *Mardonium grauiſſimè perſtringit, non vanus augur calamitatis; vbi & ſententioſus eſt: quod dicit,*

Calumnia peſſima in qua calumniantis & calumniam audientis commune vitium eſt.

Similiter Nicetas in Manuele: Σὺ ἄρα οὐδέν τι διαβόλου γλώττης χεῖρον ὑφ' ἡλίῳ τοῖς ἀνθρώποις ἕτερον. Philo, γυναικεῖον καὶ ἀπαίδευτον vocat. Calūnia morbus muliebris.

VII. *Poſtremò non verbis, ſed re Thraſonem confutat; quod potentiſſimum argumenti genus.*

Is optimè ſuadere videtur, qui adiicit conſilio periculum ſuum.

ORATIO SANDANIDIS, DISSVADENTIS Crœſo bellum aduerſus Cappadoces.

Character orationis miti candore & ſimplicitate ornatus.

Ex Herodoto lib. 1. Ὦ βασιλεῦ, ἐπ' ἄνδρας τοιούτους στρατεύεσθαι παρασκευάζεαι; οἳ σκυτίνας μὲν ἀναξυρίδας, σκυτίνην δὲ τὴν ἄλλην ἐσθῆτα φορέουσι, σιτεῦνται δὲ οὐκ ὅσα ἐθέλουσιν, ἀλλ' ὅσα ἔχουσι, χώρην ἔχοντες τρηχέην· πρὸς δὲ οὐκ οἴνῳ διαχρέονται ἀλλά, ὑδροποτέουσι· οὐ σῦκα δὲ ἔχουσι τρώγειν, οὐκ ἄλλο ἀγαθὸν οὐδέν· τοῦτο μὲν δή, εἰ νικήσεις, τί σφέας ἀπαιρήσεαι, τοῖσι γε μηδέν; τοῦτο δέ, ἢν νικηθῇς, μάθε ὅσα ἀγαθὰ ἀποβαλέεις· γευσάμενοι γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν, περιέξονται, οὐδὲ ἀπωστοὶ ἔσονται· ἐγὼ μὲν νυν θεοῖσι ἔχω χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον ποιέουσι Πέρσῃσι στρατεύεσθαι ἐπὶ Λυδούς.

Scin' tu verò rex aduerſus quale hominum genus expeditionem pares? Quibus ſuæ braccæ coriaceæ, cætera quoque veſtimenta, coriacea ſunt: qui non quibus volũt cibis, ſed quos ſua aſpera illa regio ſuppeditat, veſcuntur: qui vino minimè vtuntur, ſed aquæ ſunt potores: qui ne ficus quidẽ habent, quas eſitent, quibus denique nihil rerum bonarum eſt. Hos ſi quidem ſuperaueris, quod eis eripies, quũ nihil poſſideant? ſin ab iis ſuperatus fueris, quot bonorum iacturã clades ea tibi allatura ſit, tecum reputato. Quum enim ſemel bona noſtra guſtauerint, ita illis adhæreſcent, vt auelli nulla ratione poſſint. Ad me quidem certè quod attinet, Diis habeo gratiam, quòd Perſarum animis nullum ſuſcipiendi expeditionem aduerſus Lydos deſiderium iniiciunt. Cappadoces quales. Braccæ.

ORATIO PHILIPPI IN SENATV.

Continet ſuaſionem belli aduerſus M. Æmilium, & Lepidum, in quos atroci ſtylo inuehitur.

Character eſt Philippicis Demoſthenis ſimillimus.

Maximè vellem, (P.C.) Remp. quietam eſſe, aut in periculis, à promptiſſimo quoque defendi: denique praua incœpta conſultoribus noxæ eſſe: ſed contrà ſeditionibus omnia turbata sũt, & ab iis quos prohibere magis decebat, poſtremò, quę peſſimi vt ſtultiſſimi decreuere, ea à bonis *Magiſtratus malegraniter ncens.*

dia diſturbātur palam, defenduntur occultè: quibus illa placent, in armis ſunt, vos in metu. Quid expectatis? niſi fortè pudet aut piget rectè facere? An Lepidi mandata animos mouent? qui placere ait ſua cuique reddi, & aliena tenet? belli iura reſcindi, cùm ipſe armis cogat? ciuitatem confirmari, qui adeptam negat? cōcordiæ gratia Tribunitiam poteſtatem reſtitui, ex qua omnes diſcordiæ accenſæ: peſſime omnium atque impudentiſſime, tibíne egeſtas ciuium, & luctus curæ ſunt? cui nihil eſt domi, niſi armis partum, aut per iniuriam? *Alterum conſulatum petis, quaſi primùm reddideris?* bello cōcordiam quæris, quo parta diſturbatur: noſtri proditor, iſtis inuidus, hoſtis omnium bonorum; vt te neque hominum, neque Deorum pudeat., quos perfidia aut periurio

Exhortatio ad Bellum. violaſti? Qui quando talis es, maneas in ſententia, & retineas arma, te hortor: neu prolatandis ſeditionibus ipſe inquies, nos in ſolicitudine retineas. Neque te prouinciæ, neque leges, neque Dij penates ciuem patiuntur. Perge quà cœpiſti, vt quam maturiſſimè merita inuenias. Vos autem P. C. Quouſque cunctando Rempublicam intutam patiemini, & verbis arma tentabitis? delectus aduerſum vos habiti: pecuniæ publicè & priuatim extortæ: præſidia deducta atque impoſita: ex libidine leges imperantur; quum interim vos legatos & decreta paratis, & quanto mehercule auidiùs pacem petieritis, tanto bellum acrius erit, quum intelliget ſe metu magis quàm æquo & bono ſuſtentatū. Nam qui turbas & cædem ciuium odiſſe ait, & ob id armato Lepido vos inermes retinet, quæ victis toleranda ſunt, ea quum facere poſſitis patiamini potius cenſet, ita illi à vobis pacē, vobis ab illo bellū ſuadent. Hæc ſi placent, ſi tanta torpedo animos oppreſſit, vt obliti ſcelerum Cinnæ, (cuius in vrbem reditu decus atque ordines omnes interierunt) nihilominus vos atque coniuges & liberos Lepido permiſſuri ſitis, quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin iſ, & alij boni Rempublicam fruſtra curant. Agite, vt libet, parate vobis Cethegos, atque alia proditorum patrocinia, qui rapinas & incendia inſtaurare cupiunt & rurſum aduerſum Deos penates manus armare: Sin libertas & bella magis placent, decernite digna nomine, & augete ingenium viris fortibus. Adeſt nouus exercitus, & ad hoc coloniæ veterum militum, nobilitas omnis, Duces optimi *fortuna meliores ſequitur.* Iā illa, quæ ſocordia noſtra collecta ſunt, dilabentur. Quare ita cenſeo, quoniam Lepidus exercitū priuato conſilio paratū cum peſſimis & hoſtibus Reip. contra eius ordinis authoritatem, ad vrbē ducit: vti Appius Claudius, interrex cum Q. Catulo procōſule, & cæteris quibus imperium eſt, vrbi præſidio ſint, operámque dent, nequid Reſp. detrimenti capiat.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium in conqueſtione de ſtatu reip. quod eſt iſtis orationibus quàm familiare; ſimilis querela Demoſthenis Philippica 3. num. 3.*

II. *Statim ad fontem iſtius perturbationis præmiſſo generoſo epiphonemate delabitur, & Æmilium vehementer exagitat: Hæc* δεινότης *propiùs ad Demoſthenem accedit; quem putes audire in illam vocem erumpentem,* ὀλεθρος Μακεδών.

III. *Increpat Senatores duriori brachio auſterum ingenium, arguens mollitiem decretorum, in tanta inimicorum audacia; multa ſimilia habet Demoſt. Philipp. 1.*

II. *Inuehitur in Lepidum, cuius latrocinia & infamem comitatũ, grauiter ponit ob oculos: quod autem de huiuſmo li ciuibus dixit :* Quibus quies in ſeditionibus, in pace turbæ ſunt : *reſpexit (credo) illud Ariſtophanis in Equitibus.*

Bell um ſeditioſis gratum.

Καὶ σὺ λαμβάνεις ἣν τὴν πόλιν ταράττεις.

V. *Poſtquam indigna perduellium ſcelera expreſſit, grauiter hortatur ſenatum ad pœnas repetendas: quòd ſummaſit Reip. pernicies, cùm malis etiam facinorum præmia conceduntur.*

Dij duo Democriti. *Idcirco Democritus duos in rep. tantùm Deos ſtatuebat: Beneficium in bonos, Pœnam in improbos : Plin. hiſt. nat. 2. l.*

VI. *Incenſa oratione, grauiùs & auſteriùs carpit ſenatores, imagine Demoſthenicæ eloquẽtiæ ad viuum expreſſa; nam quod ait de fulmine, quod omnes timent, nemo prohibet; hoc idem Demoſthenes Philipp. 3. dixit de grandine, cui Philippum comparat.*

VII. *In peroratione acri & aculeata planè apoſtrophe, quicquid reliquum eſt ſtomachi, in Lepidum erũpit. Mox collecta per Synathroïſmum, facinorum indignitate, omnium mentes mirificè incendit, Tum ſub finem diluta pauliſper atrocioris ingenij acerbitate ſuauioribus lenimentis, ſenatum mitiùs ad dignitatem retinendam hortatur.*

SVASIO BELLI CONTRA Romanos grauiſſima.

ORATIO GALGACI.

Ex Cornelio Tacito in vita Agricolæ. *Inuentio argumentorum eſt à neceſſario, facili, adiunctis Perſonarum. Diſpoſitio grauiora initio præmittit, nec tamen deflectit in leuia. Elocutio grauis, neruoſa, torrens, incenſa, ſublimis, ſententioſa. Hac oratio inter optimas & grauiſſimas cenſeri poteſt.*

Exordiũ à ſpe & fiducia. QVoties cauſas belli & neceſſitatem noſtram intueor, magnus mihi animus eſt, hodiernum diem conſenſúmque veſtrum initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam & vniuerſi ſeruitutis expertes, & nullæ vltra terræ ac ne mare quidem ſecurum, imminente nobis claſſe Romana. *Ita prælium atque arma, quæ fortibus honeſta, eadem etiam ignauis tutiſſima ſunt.*

Priores pugnæ quibus aduerſus Romanos varia fortuna certatum eſt, ſpem ac ſubſidium in noſtris manibus habebant; quia nobiliſſimi totius Britanniæ, eóque in ipſis penetralibus ſiti, nec ſeruientium littora aſpicientes, oculos quoque à contactu dominationis inuiolatos habebamus: Nos terrarum ac libertatis extremos, receſſus ipſe ac ſinus fama in hunc diem defendit. Nunc terminus Britanniç patet, atque *omne ignotum pro magnifico eſt.*

Sed nulla iam vltra gens, nihil niſi fluctus, & ſaxa. Et inferiores Romani, quorum ſuperbiam fruſtrà per obſequium & modeſtiam effugeris, *raptores orbis*, poſtquam *cuncta vaſtantibus defuere terræ, & mare ſcrutantur.* Si locuples hoſtis eſt, auari; ſi pauper, ambitioſi; quos non Oriens, non Occidens ſatiauerit. *Soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiſcunt.* Auferre, trucidare, rapere falſis nominibus imperium, atque vbi *ſolitudinem faciunt, pacem appellant.* *Romanorũ ſæuus dominatus.*

Liberos cuique ac propinquos ſuos natura chariſſimos eſſe voluit : hi per delectus alibi ſeruituri auferuntur. Coniuges ſororéſque, etſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hoſpitum polluuntur. Bona fortunáſque in tributum egerunt, in annonam frumentum: corpora ipſa ac manus ſyluis ac paludibus emuniendis verbera inter ac contumelias conterunt. *Nata ſeruituti mancipia ſemel veneunt,* *Liberi.*

Digitized by Google

veneunt,atque vltro à dominis alũtur: Britannia ſeruitutẽ ſuã quotidie emit, quotidie paſcit. Ac ſicut in familia recentiſſimus quiſque ſeruorum, & conſeruis ludibrio eſt, ſic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, noui nos & viles in exilium petimur. Neque enim arua nobis aut metalla, aut portus ſunt, quibus exercendis reſeruemur: *Virtus porro ac ferocia ſubiectorum ingrata imperantibus. Et longinquitas, ac ſecretum ipſum, quò tutius, eò ſuſpectius.* Ita ſublata ſpe veniæ, tandem ſumite animum, tam quibus ſalus quàm quibus gloria cariſſima eſt. *Brigantes populi.* Brigãtes, fœmina duce, exurere coloniam, expugnare caſtra, ac niſi felicitas in ſocordiã vertiſſet, exuere iugũ potuere: nos integri & indomiti, & libertatem, non in præſentia laturi, primo ſtatim congreſſu? vnde oſtendamus, quos ſibi Caledonia viros ſepoſuerit? An eãdem Romanis in bello virtutem, quam in pace laſciuiam eſſe creditis? *Diſcordia ciuiũ auget hoſtes.* *Noſtris illis diſceſſionibus, ac diſcordiis clari, vitia hoſtium in gloriam exercitus ſui vertunt:* quem contractum ex diuerſiſſimis gentibus, vt ſecundæ res tenent, ita aduerſæ diſſoluent: Niſi Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum pleróſque dominationi alienæ ſanguinem commodantes, diutius tamen hoſtes quàm ſeruos, fide & affectu teneri putatis. *Metus, & terror eſt,* infirma vincula charitatis. Quæ vbi remouebis, qui timere deſierint odiſſe incipient: omnia victoriæ incitamenta pro nobis ſunt. Nullæ Romanos coniuges accendunt, nulli parẽtes fugam exprobraturi ſunt: aut nulla pleriſque patria, aut alia eſt. Paucos numero circum trepidos ignorantiã cœlum ipſum, ac mare, & ſyluas, ignora omnia, circumſpectantes, clauſos quodammodo ac victos alij nobis tradiderunt. Ne terreat *vanus aſpectus, & auri fulgor, atq; argenti, quod neque tangit, neque vulnerat.* In ipſa hoſtium acie inueniemus noſtras manus.

Agnoſcent Britanni ſuam cauſsã: recordabuntur Galli priorem libertatẽ, deſerent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vſipij reliquerunt. Nec quicquam vltra formidinis, vacua caſtella, ſenũ coloniæ, inter malè parentes & iniuſtè imperantes ægra municipia, & diſcordantia Hic dux, hic exercitus: ibi tributa & metalla, & cæteræ ſeruitutium pœnæ, quas in æternum proferre, aut ſtatim vlciſci, in hoc campo eſt. Proinde ituri in aciem, & maiores veſtros & poſteros cogitate.

OECONOMIA
orationis.

I. Exordium aſpe, & fiducia: & potentiſſimum argumentum neceſſitas, τὸ τ̃ ἀνάγκης ἀδηρετόν ἐςι σθένος, *quod ait Aeſchylus in Prometheo.* *Neceſſitas inuicta.*

II. *A ſuperbia, faſtu, & inſolentia Romanorum, quæ res ad ingenuas mẽtes vlcerandas potentiſſima eſt: hinc ſe erigit inuectiua grauis & amarulenta in eorumdem auaritiam, rapinas, crudelitatem, quæ omnia grandibus & acutis ſententiis, quaſi amento vibrata, intimis defiguntur ſenſibus.*

III. *Et nedum ad pompam hæc dicta videantur, ſuccedit enumeratio detrimentorũ grauiſſimorũ, quæ ornatur per Antitheſin. Tum acre illud comparatum dactum à mancipiis poſtremo loco intentatur, quaſi fulmen. Ecquid grauius dici poterat?* Mancipia ſemel veneunt, Britannia ſeruitutem ſuam quotidie emit.

IV. *Omnis ſpes ſolatij in tantis miſeriis excluſa vehemẽter vrget & incendit, ſpẽ ex ipſa deſperatione eliciẽs. Senec. l. 1. ad Neronem.* Acerrima virtus eſt quã extrema neceſſitas extrundit. *Neceſſitas fortes facit.*

V. *Argumentum eſt à minori ad maius: Nempe ſtimulantur exemplo infe-*

riorum: iis appoſitè narratis affertur quid Brigantium oppidum Rhetiæ, duce fœmina, pro libertate fecerit.

VI. *Extenuantur hoſtes Romani, qui plus terroris habent quàm virtutis; alienis, vt ait, diſcordiis clari. Similia habet Demoſthenes Olynthiaca ſecunda, numero 8. & 9.*

VII. *Adiunctum perſon. in Britannis, præclara ad bellum incitamenta vltimo loco afferuntur.*

VIII. *Minuitur terror hoſtium, præclaræ & excelſæ ſpes proponuntur credularum mentium illecebræ, & ſæpe ἀγχυ πνοιώτων ἐνύπνια.*

IX. *Peroratio acris, & velox, per Antitheta bonorum & malorum.*

DISSVASIO.

ORATIO MARCI Valerij Coruini Dictatoris, ad coniuratos & ſeditioſos milites, qua dehortatur à pugna contra patriam.

Inuentio argumentorum eſt ab adiunctis rerum & perſonarum.

Diſpoſitio ſenſim graditur ad maiora.

Elocutio eſt grauis & ſplendida, & vt in re ſubita fieri oportuit, conciſa.

Ex Liuio lib. 7.

DEos immortales, Milites, veſtros publicos meóſque ab vrbe proficiſcens ita adoraui, veniámque ſupplex popoſci, vt mihi de vobis concordiæ partæ gloriam, non victoriam, darent. Satis fuit, erítque, vnde belli decus pariatur: hinc pax petenda eſt. Quod Deos immortales inter nuncupanda vota expopoſci; eius me compotem voti vos facere poteſtis, ſi meminiſſe vultis, non vos in Samnio, nec in Volſcis, ſed in Romano ſolo caſtra habere: ſi illos colles, quos cernitis, patriæ veſtræ eſſe, ſi hunc exercitum ciuiũ veſtrorum: ſi me Conſulem, veſtrum, cuius ductu, auſpicióque, priore anno, bis legiones Samnitium fudiſtis, bis caſtra vi cepiſtis. Ego ſum M. Valerius Coruinus, Milites, cuius vos nobilitatem beneficiis erga vos nõ iniuriis ſenſiſtis: nullius ſuperbę in vos legis, nullius crudelis ſenatuſconſulti author: in omnibus meis imperiis in me ſeuerior quàm in vos. Ac ſi fui genus, ſi cui ſua virtus, ſi cui etiam maieſtas, ſi cui honores ſubdere ſpiritus potuerunt; iis eram natus; id ſpecimen mei dederam, ea ætate conſularũ adeptus erã, vt potuerim, tres & viginti annos natus Conſul, patribus quoque ferox eſſe, non ſolùm plebi. Quod meum factũm dictúmve Cõſulis grauius quàm Tribuni audiſtis? Eodẽ tenore duos inſequentes Conſulatus geſſit; eodem hæc imperioſa dictatura geretur, vt neque in hos meos, & patriæ meæ milites mitior quàm in vos (horreo dicere) hoſtes. Ergo vos priùs in me ſtrinxeritis ferrũ, quàm in vos ego: iſtinc ſigna canẽt, iſtinc clamor priùs incipiet, atque impetus, ſi dimicandum eſt. Inducite in animum, quod non induxerũt patres auíque veſtri, non illi qui in ſacrum montẽ ſeceſſerunt, non hi, qui poſtea Auentinum inſederunt. Expectate dum vobis ſingulis, vt olim Coriolano, matres coniugéſque crinibus paſſis obuiæ, ab vrbe veniant. Tum Volſcorũ legiones, quia Romanum habebant ducem, quieuerunt: vos Romanus exercitus nõ deſtiteritis impio bello? T. Quintio, quocũque iſtic loco, ſeu volens, ſeu inuitus conſtitiſti, ſi dimicandum erit, tum tu in nouiſſimos te recipito: fugeris etiam honeſtiùs, tergúmque ciui dederis quàm pugnaueris contra patriam. Nũc ad pacificandũ benè atque honeſtè inter primos ſtabis, & colloquij huius ſalutaris interpres fueris. Poſtulate æqua, & ferte: quanquam, vel iniquis ſtandum eſt potiùs, quàm impias inter nos conſeramus manus.

Nobiliũ moderatio.

Imperij lex optima.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à religione, ad cuius memoriam feri etiam plerúnque animi molleſcunt. Habuit in mente Liuius Ciceronis orationes poſt reditum ad P.R.& pro L.Murana.*

II. *Adiuncta proponuntur grauiſſimarum & ſanctiſſimarum rerum per enumerationem.*

III. *Ingeritur rerum antea bene geſtarum memoria, & tractantur molliori articulo, vt facilè iritabiles.*

IV. *Adiunctam perſona Coruini dehortantis, grauiter amplificatum: hac eſt Idea, quam Rhetores Graci λαμπρὰν nominant.*

Moderatio in illuſtri fortuna amabilis. V. *Vt dilecta perſona facilè transfundit affectus, ideo ſuam caritatem in milites, & in ſummo excelſa fortuna gradu, modeſtiam, commemorat; qua res non paruam habet commendationem; Magnum ſiquidem eſt, quod Plinius hiſtoricus dixit, de Veſpaſiano Imperatore:* Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo, niſi vt prodeſſe tantùm poſſes, & velles.

VI. *Conceſſio grauis & mollis ad milites leniendos peropportuna, vbi ferocientibus animis, per acrē ironiam; etiam atrocia facta concedi videntur, quo pudore victi deſiſtant. Sic Pertinax apud Herodianum; Germanicus apud Tacitum, ſe gladiis percuſſorum offerunt, iritatos animos miſeratione ſimul & verecundia frangunt.*

VII. *Apoſtrophe ad ducem, quem nomine appellans, blanda & ſapienti oratione dermulcet.*

VIII. *Extremo loco conditiones ponit, aqua & iniqua, qua poſtularint, ipſis promittens.*

ORATIO MARCI CATONIS Conſulis, pro lege Oppia, contra mulierum luxuriam.

ARGVMENTVM.

Lex Oppia duris belli Punici temporibus lata in mulieres fuerat, qua eas auri & purpura ornamentis carere volebat.

Rebus iam pacatis, in pleno Reip. otio & felicitate matrona ius mundi muliebris repetunt, & abrogationem legis Oppia poſtulant: Cato hac oratione repugnat.

Inuentio argumentorum eſt ab authoritate legis, à diſciplina maiorum, ab ingenio muliebri cupido & indomito, à detrimentis qua ex luxu & auaritia conſequentur.

Diſpoſitio duas præcipuè partes amplectitur, legem & cenſuram fœminarum.

Elocutio grandis, auſtera, ſententioſa, Catonem vbique ſpirans.

SI in ſua quiſque noſtrûm matrefamilias, Quirites, ius & maieſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum vniuerſis fœminis negotij haberemus, nunc domi victa libertas noſtra impotentia muliebri, hîc quoque in foro obteritur, & calcatur; & quia ſingulas ſuſtinere non potuimus, vniuerſas horremus. Equidē fabulam & fictam rem ducebam eſſe, virorum omne genus in aliqua inſula coniuratione muliebri à ſtirpe ſublatū eſſe, ab nullo genere non æquè periculum eſt, ſi cœtus, & conſilia, & ſecretas conſultationes eſſe ſinas. Atque ego vix ſtatuere apud animum meum poſſem, vtrum peior ipſa res, an peiore exēplo agatur: quorum alterum ad nos Conſules, reliquóſque magiſtratus, alterum ad vos, Quirites, magis pertinet. Nam vtrum è rep. ſit néc ne, id quod ad vos fertur, veſtra exiſtimatio eſt, qui in ſuffragium ituri eſtis. Hæc conſternatio muliebris, ſiue ſua ſponte, ſiue authoribus vobis. M. Fundani, & L. Valeri, facta eſt, haud dubiè ad culpam magiſtratuum pertinens neſcio, vobis Tribunis, an Conſulibus magis ſit deformis; vobis, ſi fœminas ad conci- *Exordio.*

Digitized by Google

tandas tribunitias ſeditiones iam adduxiſtis; nobis, ſi, vt plebis quõdam, ſic nunc mulierum ſeceſſione, leges accipiendæ ſunt.

Mulierũ cœtus. Item prehenſatio & pugna, pro mundo.

Equidem non ſine rubore quodã paulo ante per medium agmen mulierum in forum perueni. Quod niſi me verecundia ſingularum magis maieſtatis & pudoris, quàm vniuerſarum tenuiſſet, ne compellatæ à Conſule viderentur, dixiſſem: Qui hic mos eſt in publicum procurrendi, & obſidendi vias, & viros alienos appellandi? iſtud ipſum ſuos quæque domi rogare non potuiſtis? An blandiores in publico, quàm in priuato, & alienis quàm veſtris eſtis? Quanquam ne domi quidem vos, ſi ſui iuris finibus matronas contineret pudor, quæ leges hîc rogarentur abrogarentúrve, curare decuit. Maiores noſtri nullam, ne priuatam quidem rem agere fœminas ſine authore voluerunt: in manu eſſe parentum, fratrum, virorum: nos (ſi Diis placet) iam etiam rempublicã capeſſere eas patimur, & foro quoque, & concionibus, & comitiis immiſceri. Quid enim nunc aliud per vias, & compita faciunt, quàm quòd aliæ rogationes Tribunorum plebis ſuadent, aliæ legem abrogandam cenſent? date frænos *impotenti naturæ, & indomito animali*, & ſperate ipſas modum licétiæ facturas, niſi vos faciatis. Minimum hoc eorum eſt, quæ iniquo animo fœminæ ſibi aut moribus aut legibus iniunctum patiuntur: omnium rerum libertatem, imò licentiam, ſi vera dicere volumus, deſiderant. Quid enim ſi hoc expugnauerint, nõ tentabunt? Recenſete omnia muliebria iura, quibus licentiam earum alligauerint maiores noſtri, per quæque ſubiecerint viris, quibus omnibus conſtrictas, vix tamen continere poteſtis? Quid? ſi capere ſingula, & extorquere, & exæquari ad extremum viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore creditis? Exemplo ſimul pares eſſe cœperint, ſuperiores erũt. At herculè ne quid nouum in eas rogetur, recuſant non ius, ſed iniuriam deprecantur: Imò vt quam accepiſtis, iuſſiſtis ſuffragiis veſtris legem, quam vſu tot annorum & experiendo comprobaſtis, hanc vt abrogetis: id eſt, vt vnam tollendo legem, cæteras infirmetis. *Nulla lex ſatis commoda omnibus eſt: id modò quæritur ſi maiori parti, & in ſummam prodeſt.* Si quod cuiquam priuatim officiet ius, id deſtruet, ac demolietur: quid attinebit vniuerſos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latæ ſũt, poſſint? Volo tamen audire quid ſit propter quod matronæ conſternatæ procurrant in publicum, ac vix foro ſe ac concione abſtineant. Vt captiui ab Annibale redimãtur parentes, viri, liberi, fratres earũ? procul abeſt, abſítque ſemper talis fortuna reip. ſed tamen quum fuit, negaſtis hoc piis precibus earum. At non pietas, nec ſolicitudo pro ſuis, ſed religio congregauit eas. Matrem Idæam Peſſinunte ex Phrygia venientem accepturæ ſunt. Quid honeſtum dictu ſaltem ſeditioni prætẽditur muliebri? vt auro, & purpura fulgeamus, inquiunt, vt carpentis, feſtis profeſtiſque diebus velut triũphantes de lege victa, & abrogata, & captis & ereptis ſuffragiis veſtris per vrbem vectemur: ne vllus modus ſumptibus, nec luxuriæ ſit? Sæpè me querentem de fœminarũ, ſæpè de virorum, nec de priuatorum modò, ſed etiam magiſtratuum ſumptibus audiſtis, diuerſiſque duobus vitiis auaritia & luxuria ciuitatem laborare, quæ peſtes omnia magna imperia euerterunt. Hæc ego, quò melior lætiórque in dies fortuna reipublicæ eſt; quo magis imperium creſcit, & iam in Græciam Aſiámque tranſcendi

Mulieres Romanæ nõ fuerũt αὐτεξούσιοι.

Mulier indomitum animal.

Lex nulla ſatis commoda omnibus.

ſcendimus,omnibus libidinum illecebris repletas & regias etiam attrectamus gazas,eo plus horreo *ne illæ res magis nos ceperint,quàm nos illas.* Infeſta,mihi credite, ſigna ab Syracuſis illata ſunt huic vrbi: Iam nimis multos audio, Corinthi & Athenarum ornamenta laudantes, mirantéſque, & ante fixa fictilia deorum Romanorum ridẽtes. Hos ego malo proprios Deos, & ita ſpero futuros, ſi in ſuis manere ſedibus patiemur. Patrum noſtrorum memoria per legatum Cyneam Pyrrhus non virorum modò ſed etiam mulierum animos donis tentauit. Nondum lex Oppia ad coërcẽdam luxuriam muliebrem lata erat,tamen nulla accepit. Quam cauſam fuiſſe cenſetis? Eadem fuit quæ maioribus noſtris, nihil de hac re lege ſanciendi: nulla erat luxuria quæ coërceretur. Sicut antè morbos neceſſe eſt cognitos eſſe,quàm remedia eorum, ſic *cupiditates priùs natæ ſũt,quàm leges, quæ ijs modum facerent.* Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus, niſi ingens cupido agros continuandi? Quid legem Cinciam de donis & muneribus,niſi quia vectigalis iam & ſtipẽdiaria plebs eſſe Senatui cœperat? itaque minimè mirum eſt nec Oppiam, nec aliam vllam tum legem deſideratam eſſe, quæ modum ſumptibus mulierum faceret, quum aurum & purpuram data & oblata vltro non accipiebãt. Si nunc cum illis donis Cyneas vrbem circumiret, ſtantes in publico inueniſſet, quæ acciperent. Atque ego nonnullarum cupiditatum ne cauſam quidem, aut rationem inire poſſum: nam vt quod alij liceat, tibi non licere, aliquid fortaſſe naturalis aut pudoris aut indignationis habeat: ſic æquato omnium cultu,quid vnaquæque veſtrûm veretur ne in ſe conſpiciatur? Peſſimus quidem eſt pudor vel parcimoniæ, vel paupertatis: ſed vtrúmque lex vobis demit, quum id quod habere non licet non habetis. Hác (inquit) ipſam exæquationem non fero; ita locuples, cur nõ inſignis auro aut purpura conſpicior? *cur paupertas aliarum ſub hac legis ſpecie latet? vt quod habere non poſſũt,habituræ,ſi liceret,fuiſſe videãtur?* Vultis hoc certamen vxoribus veſtris iniicere, Quirites, vt diuites id habere velint,quod nulla alia poſſit? pauperes ne ob hoc ipſum contemnantur,ſupra vires ſe extendant? Næ ſimul pudere quod non oportet cœperit; quod oportet,non pudebit; quæ de ſuo poterit, parabit; quæ non poterit,virum rogabit. Miſerum illum virum, & qui exoratus, & qui non exoratus erit, quũ quod ipſe non dederit, datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos viros rogãt: & quod maius eſt,legem & ſuffragia rogant,& à quibuſdam impetrant aduerſus te,rem tuam,& liberos tuos,inexorabiles ſimul,lex modum ſumptibus vxoris tuæ facere deſierit, tu nunquam facies. Nolite eodem loco exiſtimate, Quirites, futuram rem,quo fuit antequam lex de hoc ferretur,& hominem improbum non accuſari,tutius eſſet quàm abſolui; & luxuria non mota tolerabilior eſſet,quàm erit nunc ipſis vinculis ſolutis, *ſicut fera beſtia irritata, deinde emiſſa.*

Luxus Romanus perſtringitur.

Mulierũ antiquarum frugalitas

Lex nulla, vbi nulla cupiditas.

Maritorũ vxoriorũ ſeruitus.

Ego nullo modo abrogandam legem Oppiam cenſeo: vos quod faxitis,Deos omnes fortunare velim.

OECONOMIA
orationis.

I. *Exordium graue nimam virorum indulgentiam perſtringit: quod autem affert de hac mulierum audacia exemplum,in Lemno inſula cõtigit, & narratur ab Apollonio in Argonauticis, Statio in Thebaïde, Ouid. &c. Grauitatis fuit Inſulam non nominare, ne iſta*

Digitized by Google

iſta enucleatiùs diſquiſiſſe videretur.

II. *Ex eo ſtatuit imprimis periculoſa mulierum conciliabula, & huius authores licentiæ ſugillat, addita præclara, & illuſtri aduerſus abſentes mulieres ſermocinatione.*

III. *Contra iſtam mulierum prehenſationem, verecundiæ, & pudori ſexus inimicam, diſputat primùm à lege maiorum, qui mulieres intra priuatos parietes ſine vllo rerum adminiſtrandarum iure incluſerunt. Hoc ipſum Cicero pro L. Murana. D. Ambroſ. in quæſt. noui, & veter. teſt.* Mulierem conſtat ſubiectam viri dominio eſſe, & nullam authoritatem habere. Nec docere poteſt, nec teſtis eſſe, nec fidem dare, nec iudicare. *At Tullius in republ. non* γυναικονόμον *requirit Græcorum; ſed cenſorem, qui doceat viros moderari vxoribus.*

Mulier expers auctoritatis.

IV. *Argumentatur à natura mulierũ. Mulier indomitum animal, & licẽtiæ appetens, ideo fræno moderationis coercendum.* κρατοῦσα μὲν γὰρ οὐχ ὁμιλητὸν θράσος, inquit *Æſchylus in Perſis.*

V. *Ab authoritate legis, quam minimè decet abrogare pro mulierum arbitrio; quibus ſi id ſemel concederetur, latiùs in dies manaret improbitas. Rem autem tractat falſis & acribus ironiis Stoïco ingenio digniſſimis, maximè vbi per ſuſtentationem, & hunc mulierũ cœtum & petitionẽ exagitat. Quod autem ait de matre Idæa, Cybeles ſimulachrum Peſſinunte aduectũ intelligit, quod Claudia celebris illa Veſtalis pertraxit, vt habet Plin. lib. 7. cap. 35.*

VI. *Etiamſi nulla lex eſſet oppoſita, tamen flagitioſa eſt hac mulierum importunitas: quod præclarè exaggerat, oſtendens à rei natura & turpitudine petitionis indignitatem. Porro contra huiuſmodi luxum mulierum præclara ſcripſerūt Tertullianus & Cyprianus, libro de diſciplina, & habitu Virginũ, vbi hæc inter cætera:* Ornamenta, ac veſtium inſignia, & lenocinia formarum, non niſi proſtitutis & impudicis fœminis congruunt, & nullarum fere pretioſior cultus eſt, quàm quarum pudor vilis eſt.

Mulierũ luxus.

VII. *Iam planè agit Philoſophum Stoïcum contra luxum ciuitatis grauiùs inuectus. Duo morbi reipubl. curandi ſunt* (inquit,) *Auaritia, & Luxuria: qui in hac mulierum petitione ſe produnt, ſed præcipuè,*

----ſæuior armis
Luxuria incubuit, victúmque vlciſcitur orbem.

Et is luxus etiam in ſtatuis auro, argento; qui fit vt antefixa fictilia Deorum Romanorum rideantur: erant autem antefixa, quæ ex opere figlino tectis affigebantur ſub ſtillicidio.

VIII. *Huic luxus intemperantiæ remedium opponit moderationem antiquarum matronarum, in reſpuendis donis,* quibus nulla lex fuit, cùm nulla eſſet cupiditas. *Varr. l. 11. de vita P. R. de quo mulierum Romanarum veterum victu & moribus, ex Catone, Gellius noct. Attic. lib. x. cap. 23.*

Lex nulla, vbi nulla cupiditas.

Poſtquam obtrita hac moderatione natæ ſunt cupiditates, tum condi leges cœperunt, vt lex Licinia de moderatione agrorum, Cincia de muneribus: illius meminit Liu. l. 6. & 7. huius Cornel. Tacit. lib. 13. Patres, legem Cinciam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob cauſſam orandam, pecuniam donúmue accipiat.

Lex Cincia.

Aduocati prohibentur pecuniã capere.

IX. *Cupiditatem iſtam non modo ambitioſam oſtẽdit, ſed & rationis expertem. Neque enim cauſſam habet vllã indignationis aut pudoris hæc petitio, cùm lex æqua ſit omnibus. Hinc ſolertiſſimè cupiditatis iſtius fontem indagat, dolent ſcilicet diuites,* quòd paupertas aliarum ſub hac lege lateat; *Atqui hoc vanitatis eſt non ferendæ.*

X. *Perorat charactere orationis valde morate, & ad formam* ἀληθινοῦ λόγου, *vbi oſtendit, Malum conſequens*

Digitized by Google

ex ornamentorum conceſſione viris & mulieribus importunum. Tum grauiter monet, ne luxuriam legis ſeueritate cõſtrictam, ſolutis demum vinculis, quaſi beſtiam e cauea in funus ciuitatis emittant. Eandem comparationem habet Cicero 4. ad Herenn. ſed laxiorẽ.

ORATIO LVCII VALERII Tribuni plebis, pro Mulieribus, contra legem Oppiam.

Inuentio. Relegit Catonis Argumenta. Diſpoſitio eſt prudens, & facilis. Elocutio diſerta, elegans, vrbana, quæ felicis ingenij lumen ſatis indicat.

Mulierum defenſio.

SI priuati tantummodò ad ſuadendum diſſuadendúmque id quod à nobis rogatur, proceſſiſſent: ego quoque, cùm ſatis dictum pro vtráque parte exiſtimarem, tacitus ſuffragia veſtra expectaſſem. Nunc quum vir grauiſſimus, Conſul M. Porcius, non *authoritate ſolùm, quæ tacita ſatis momenti habuiſſet*, ſed oratio etiam longa & accurata inſectatus ſit rogationem noſtram, neceſſe eſt paucis reſpondere: Qui tamen plura verba in caſtigandis matronis, quàm in rogatione noſtra diſſuadenda conſumpſit, & quidem, vt in dubio poneret, vtrùm id quod reprehenderet, matronæ ſua ſponte an nobis authoribus, feciſſent

Catonis authoritas.

Rem defendam, non nos, in quos iecit magis hæc Conſul verbo tenus, quàm vt re inſimularet. Cœtum, & ſeditiones, & interdum ſeceſſionem muliebrem appellauit. Quòd matronæ in publico vos rogaſſent, vt legem in ſe latam, per bellum, temporibus duris; in pace & florente ac beata republica abrogaretis; Verba magna, quæ rei augendæ cauſa conquirantur, & hæc, & alia eſſe ſcio; & M. Catonem, oratorem non ſolùm grauem, ſed interdum etiam trucem eſſe ſcimus omnes, quum ingenio ſit mitis. Nam quid tandem noui matronæ fecerint, quòd frequentes in cauſa ad ſe pertinente in publicum proceſſerunt? Nunquam ante hoc tempus in publico apparuerũt? Tuas aduerſus te origines reuoluam: accipe quoties id fecerint, & quidem bono ſemper publico. Iam à principio regnante Romulo, quum Capitolio à Sabinis capto, medio in foro ſignis collatis dimicaretur, nónne intercurſu matronarum inter acies duas præliũ ſedatum eſt? Quid? Regibus exactis, cùm Coriolano Marcio duce, legiones Volſcorum caſtra ad quintum lapidem poſuiſſent, nónne id agmen, quo obruta hæc vrbs eſſet, matronæ auerterunt? Iam vrbe capta à Gallis, aurum, quo vrbs redempta eſt, nempe matronæ conſenſu omnium in publicum contulerunt. Proximo bello (ne antiqua repetam) nónne & cùm pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ adiuuerunt ærarium? & quum Dij quoque noui ad opem ferendam dubiis rebus accerſerentur, matronæ vniuerſæ ad mare profectæ ſunt ad matrem Idæam accipiendam? Diſſimiles, inquit, cauſæ ſunt: Nec mihi cauſas æquare propoſitum eſt: nihil noui factum, purgare ſatis eſt. Cæterùm, quod in rebus ad omnes pariter viros fœmináſque pertinentibus, feciſſe eas nemo miratus eſt, in cauſa propriè ad ipſas pertinente miramur feciſſe? quid autem fecerunt? ſuperbas medius fidius aures habemus, ſi quum domini ſeruorum non faſtidiant preces, nos rogari ab honeſtis fœminis indignamur. Venio nunc ad id de quo agitur, in quo duplex Conſulis oratio fuit. Nam & legem vllam omnino abrogari eſt indignatus, & eam præcipuè legem, quæ luxuriæ muliebris coërcendæ cauſa lata eſt. Et illa communis pro legibus viſa conſularis oratio eſt, & hæc aduerſus luxuriam ſeueriſ-

Mulierum cœtus vtiles.

Mulierum liberalitas in Remp.

ſimis moribus conueniebat.

Itaque periculum eſt, niſi quid in vtráq; vani ſit docuerim te, ne quis error vobis offundatur. Ego enim, quemadmodum ex iis legibus, quæ non in tempus aliquod, ſed perpetuæ vtilitatis cauſa in æternum latæ ſunt, nullam abrogari debere fateor, niſi quam, aut vſus coarguit, aut ſtatus aliquis reipublicæ inutilē fecit; ſic quas tempora aliqua deſiderarunt leges, mortales, vt ita dicam, & temporibus ipſis mutabiles eſſe video. Quæ in pace latæ ſunt, plerúmque bellum abrogat, quæ in bello, pax; vt in nauis adminiſtratione. alia in ſecunda, alia in aduerſa tempeſtate vſui ſunt. Hæc quum ita natura diſtincta ſint, ex vtro tandem genere ea lex eſſe videtur, quam abrogamus?

Leges pro tempore mutabiles.

An vetus regia lex ſimul cum ipſa vrbe nata? an (quod ſecundum eſt) à Decemuiris ad cōdenda iura creatis in duodecim tabulis ſcripta? ſine qua cùm maiores noſtri non exiſtimârint matronale decus ſeruari poſſe; nobis quoque verendum ſit, ne cum ea pudorem ſanctitatémque fœminarum abrogemus? Quis igitur neſcit, nouam iſtam legem eſſe, Q. Fabio & Tito Sempronio Conſulibus viginti annis antè latam? ſine qua, quum per tot annos matronæ optimis moribus vixerint, quod tandem, ne abrogatâ eâ effundantur ad luxuriam, periculum eſt? Nam ſi iſta lex ideo lata eſſet, vt finiret libidinem muliebrem, verendum foret, ne abrogata incitaret. Cur ſit autem lata, ipſum indicauit tēpus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas: iam Tarentum, iam Arpos, iam Capuam habebat, ad vrbem Romam admoturus exercitum videbatur: defecerant ſocij: non milites in ſupplementum, non ſocios nauales ad claſſem tuendam, non pecuniā in ærario habebamus: ſerui quibus arma darentur, ita vt pretium pro illis bello perfecto dominis ſolueretur, emebantur.

In eandem diem, frumentum & cætera quæ belli vſus poſtulabant, præbenda, publicani ſe conducturos profeſſi erant; ſeruos ad remum, numero ex cenſu conſtituto, cum ſtipendio noſtro dabamus. Aurum & argentum omne, à Senatoribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus, viduæ & pupilli pecunias ſuas in ærarium deferebant; cautum erat, quò ne plus auri & argenti facti, quò ne plus ſignati argenti & æris domi haberemus.

Tali eo tempore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erant, vt ad eam coërcendam lex Oppia deſiderata ſit: Quum, quia Cereris ſacrificium lugentibus omnibus matronis intermiſſum erat, Senatus finiri luctum triginta diebus iuſſit. Cui non apparet, inopiam & miſeriam ciuitatis, & quia omnium priuatorum pecuniæ in vſum publicum vertendæ erant, iſtam legem ſcripſiſſe, tamdiu mãſuram quandiu cauſa ſcribendæ legis manſiſſet. Nam ſi quæ tunc temporis cauſa, aut decreuit Senatus, aut populus iuſſit, in perpetuum ſeruari oportet: cur pecunias reddimus priuatis? cur publica præſenti pecunia locamus? cur ſerui, qui militant, non emuntur? cur priuati non dabimus remiges, ſicut tunc dedimus? Omnes alij ordines, omnes homines mutationem in meliorem ſtatum reipublicæ ſentient, ad cōiuges tãtùm noſtras pacis & tranquillitatis publicæ fructus non perueniet? Purpura viri vtemur, prætextati in magiſtratibus, in ſacerdotiis: liberi noſtri prætextis purpura togis vtentur: magiſtratibus, in coloniis municipiiſque, hîc Romæ infimo genere magiſtris vicorum prætextæ haben-

Cereris ſacrum.

Purpuræ vſus.

Purpurati qui?

dæ ius permittemus: nec id vt viui ſolùm habeant tantùm inſigne, ſed etiam vt cum eo crementur mortui; fœminis duntaxat purpuræ vſu interdicemus? Et quum tibi viro liceat purpura in veſte ſtragula vti, matremfamiliàs tuam, purpureũ amiculum habere nõ ſines: *& equus tuus ſpecioſius inſtratus erit, quàm vxor veſtita?* Sed in purpura, quæ teritur, abſumitur, non iuſtam quidem, ſed aliquam tamen cauſſam tenacitatis video: in auro verò, in quo præter manupretium, nihil intertrimẽti fit, quæ malignitas eſt? præſidiũ potiùs in eo eſt, & ad publicos & ad priuatos vſus ſicuti experti eſtis. Nullam æmulationem inter ſe ſingularum, quando nulla haberet, eſſe aiebat. At hercule vniuerſis dolor & indignatio eſt, quum ſociorum Latini nominis vxoribus vident ea conceſſa ornamenta, quæ ſibi adẽpta ſint: quum inſignes eas eſſe auro & purpura: quum illa vehi per vrbem, ſe pedibus ſequi: tanquam in illarum ciuitatibus, non in ſua imperium ſit.

Virorum hoc animos vulnerare poſſet: quid mulierculartum cenſetis, quas etiam parua mouent? non magiſtratus, nec ſacerdotia, nec triũphi, nec inſignia, nec dona, aut ſpolia bellica iis contingere poſſunt: munditiæ, ornatus, & cultus, hæc fœminarum inſignia ſunt: his gaudent, & gloriantur, hunc mundum muliebrem appellârunt maiores noſtri.

Luctus ſit depoſita purpura. Quid aliud in luctu, quàm purpuram atque aurum deponunt? quid quum eluxerunt, ſumunt? quid in gratulationibus ſupplicationibúſque, niſi excellentiorem ornatum adiiciunt? Scilicet, ſi legem Oppiam abrogaueritis, nõ veſtri arbitrij erit, ſi quid eius vetare volueritis, quod nunc lex vetat? minùs filiæ, vxores, ſorores etiam quibuſdam in manu erunt? Nunquam ſaluis ſuis exuitur ſeruitus muliebris, & ipſis libertatem, quam viduitas & orbitas facit, deteſtantur. In veſtro arbitrio ſuum ornatũ, quàm in legis, malunt eſſe: & vos in manu & tutela, non in ſeruitio debetis habere eas, & malle patres vos, aut viros, quàm dominos dici. Inuidioſis nominibus vtebatur modò Conſul, ſeditionem muliebrem & ſeceſſionem appellando. Id enim periculum eſt, ne ſacrum montem, ſicut quondam irata plebs, aut Auentinum capiant. Parendum huic infirmitati eſt, quodcunque vos cenſueritis:

Quò plus poteſtis, moderatiùs imperio vti debetis. *Poteſtas moderanda.*

OECONOMIA
Orationis.

I. *Exordium à perſona aduerſarij, & propoſitio dicendorum.*

II. *Refellit primùm, quod Cato de cœtu & ſeditione mulierũ dixerat: qui vt nimis atrociter, & extra rem dicta, vrbano riſu diluit; Catonẽ* virum mitem, & trucem oratorem *appellans: non eſſe autem nouum, mulierũ cœtum fieri, qui aliàs tanto reipub. emolumento fuerit celebratus, vel ex ipſis Catonis originibus oſtendit. Affert porrò vulgatiſſima exẽpla Sabinarũ, Marciæ, & cæterarũ matronarũ, in dubiis & formidoloſis reipublicæ temporibus, vt bello Gallico & Punico egregiè nauatã operã, non modò in pacandis diſcordiis, & in ærario ſuo cenſu ſuſtentãdo, ſed in religionibus & ceremoniis procurãdis; quo in pietatis officio cæteris ſemper præluxere. Tũ per præoccupationẽ concludit hũc locum; Si aliàs, inquit, vtiliter pro aliis cõuenerũt, cur non in ſua cauſſa? Hoc quidẽ eis denegare, ſuperbæ arrogantiæ eſt, cùm ſeruorum preces à dominis audiantur.*

III. *Poſt diuiſam, ad maiorẽ lucem diſtributionis, Catonis orationẽ, primùm agit contra id quod dixit de non abrogandis legibus, & oſtendit aliquas pro*

temporibus vtiliter abrogari. Sicut in nauis adminiſtratione, alia in ſecunda, alia in aduetſa tẽpeſtate vſui ſũt.

IV. *Ad legem Oppiam ſingularem deſcendit, cuius non eſſe eam authoritatem probat, vt aterna ſeruari debeat: quod euincit maximè à tempore, & occaſione legis, ipſiúſque legiſlatoris conſilio. Lata eſt inter [illegible] belli Punici tempeſtate, non ad coercendum mulierum luxum, ſed ad reipubl. ſubſidium. Nunc autem deterſa huius temporis fuligine, res ipſa aliud ſuadet.*

Quod autem dixit de Cereris ſacrificio, lugentibus matronis omnibus intermiſſo, hoc & alij meminêre: à matronis quippe minimè atratis, qua poſt Cannenſem cladem non inueniebantur, celebrari oportebat: Itaque ſenatus finiri luctum 30. diebus iuſſit. Vide Canter. Var. Lect. lib. 2. c. 21.

V. *A pari oſtẽdit legem temporariam fuiſſe, cùm catera eius tẽporis ſint antiquata. Sola mulieres, quod per ſe durum eſt, huius pacis fructũ non ſentiũt.*

VI. *Argumentatur à natura rei, & ipſo vſu purpura, qua ſolet eſſe multis communis; nam & pueris, & magiſtris vicorum, nõ modò viuis, ſed & mortuis conceditur, quinimo equis ipſis, in quo per μείωσιν videtur purpura dignitatẽ extenuare; verùm obiter animaduerto eandẽ fuiſſe ſemper magna & illuſtris fortuna notam. Maximè verò ſub Imperatoribus, quorum lata etiã leges extant,* ὥστε μηδαμῶς ἀλουργόν τι μέρος ὤντον γίνεσθαι *(quod Leo tamen cõſtitutione 80. permiſit.) Auguſta ipſæ non pariebant, niſi in purpura; ſiue quod indicare videtur Themiſtius, orat. 6. ad Valentinianum, de purpureis* παρ-γάνοις *intelligitur, ſiue, de cubiculo* πορφύρᾳ, *de quo Anna Cõmena lib. 6.* ἀφωρισμένων ταῖς τικτούσαις τῶν βασιλίδων οἴκημα πορφύραν ὀνομάζουσιν.

Purpura illuſtris fortuna nota.

Leges de ea.

VII. *Animaduerte in eo hominis artificium, qui Catonis grauem & feriã contra luxum orationem perpetuo facetiis infringere conatur. Indignum eſt, equos (inquit) in vſu purpura matronas pracedere, qui non modo purpura inſtrati, ſed gemmis quoque creſcente luxu ornati ſunt.*

Equi radiantibus gemmis onuſti antecedebant. *Sidon Apollin. ep. 20. l. 4. Dehinc callidè ad vſum auri delabitur. Eſto, vſum purpura tenacitas maritorum negabit; quia abſumitur: At in auro nihil intertrimenti, ſed ſolum* manupretium, *ſeu merces pro opera manus.*

Equi gemmis onuſti.

VIII. *Refellit quod poſtremùm dixerat, nullam debere eſſe querimoniam, quòd omnes in eo eſſent aquales. Imo (inquit) inde omnium iuſta indignatio eſt, quòd videant ea ſibi Roma, in luce terrarum, erepta ornamenta, quibus Latina liberè fruuntur; & hanc ignominiam grauiùs ferunt, quòd afflictibus magis hic ſexus ſit obnoxius.*

Γυναικεία φύσις ῥαδίως τῷ πάθει ἁλισκομένη, *inquit Iſidorus Peluſiota, ep. 2. 6. ex eo.*

Pugnat cum motu pro mundo mulierum, quod hoc vno & proprio ſui ſexus ſolatio, diutiùs ſint orbata.

IX. *Et quia Cato his ornamentis mulieribus conceſſis virorum libertatem infringi contendebat, hoc refellit; & declarat maritorum imperium liberum, etiamſi lex petitionem concedat, aquè ſemper futurum.*

X. *In peroratione demulcet viros diſertus orator fœminarum, monétque, vt malint vxores* in manu & tutela habere, quàm in ſeruitio.

Neque enim ſunt famula, ſed thalami ſocia. Idcirco praclarè animaduertit Proba Falconia, vbi agit de animantibus, & conformatione hominis.

Quaritur huic alius, nec quiſquam
ex agmine tanto
Audet adire virum, ſociúſque in
regna vocari:
Omnipotens genitor coſtas & viſ-
cera nudat:

Harum

Harum vnam iuueni laterum compagibus arctis
Eripuit, ſubitóque oritur mirabile donum,
Argumentum ingens.

Mulier augmentum ingens.

GENVS DELIBERATIUUM.

Diſſuaſiones.

Ex Quint. Curtio.

SCYTHÆ LEGATI Oratio.

Diſſuadet Alexandro Imperij propagandi cupiditatem. Hæc oratio, parua mole, magna ſenſibus, plena ſententiarum gemmis, inter eximias cenſeri poteſt.

SI Dij habitum corporis tui auiditati animi parē eſſe voluiſſent, bis te non caperet, *altera manu orientem, altera occidentem contingeres. Et hoc aſſequutus ſcire velles, vbi tanti numinis fulgor conderetur.* Sic quoque concupiſcis, quæ non capis. Ab Europa petis Aſiam, & ex Aſia tranſis in Europam.

Deinde, ſi humanum genus omne ſuperaueris, cum ſyluis, & niuibus, & fluminibus, feriſq; beſtiis geſturus es bellum. Quid tu? ignoras magnas arbores diu creſcere, vna hora extirpari? Stultus eſt, qui fructus earum ſpectat, altitudinem non metitur: vide, ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipſis quos comprehenderis, decidas.

Leo quoque aliquando minimarum auium pabulum fit: & ferrum rubigo conſumi. Nihil tam firmum eſt cui periculum non ſit, etiam ab inualido.

Quid nobis tecum eſt? nunquam terram tuā attigimus. Qui ſis, vnde venias, licétne ignorare in vaſtis ſyluis viuē ibus? Nec ſeruire vlli poſſumus, nec imperare deſideramus. Dona à nobis data ſunt (ne Scytharū gentes ignores) iugū boum, aratrum, & ſagitta, & patera. His vtimur, & cum amicis, & aduerſus inimicos: fruges amicis damus, boum labore quæſitas, paterâ cū his vinum Diis delibamus, inimicos ſagitta eminus, haſta cominus petimus. Sic Scythiæ Regem, & poſtea Perſarum Medorúmque ſuperauimus, patuitque nobis iter vſque in Ægyptum, At tu qui te gloriaris ad latrones perſequendos venire, *omnium gentium, quas adiſti, latro es.* Lydiam cepiſti. Syriam occupaſti, Perſidem tenes, Bactrianos habes in poteſtate, Indos petiſti. Iam etiam ad pecora noſtra auaras & inſtabiles manus porrigis.

Scytharum inſignia.

Alexander omnium gentium latro.

Quid tibi diuitiis opus eſt, quæ te eſurire cogunt? Primus omnium ſatietate paraſti famē, vt quo plures haberes, acrius quæ non habes, cuperes. Non ſuccurrit tibi, quādiu circū Bactra hæreas? dum illos ſubigis, Sogdiani rebellare cœperūt. Bellum tibi ex victoria naſcitur Nā vt maior fortiórque ſis, quàm quiſquā, tamen alienigenam dominum nemo pati vult. Tranſi modò Tanaim, ſcies, quàm latè pateat, nunquam tamen conſequeris Scythas. *Paupertas noſtra velocior erit, quàm exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit.* Rurſus quum procul abeſſe nos credes, videbis in tuis caſtris. Eadē velocitate & ſequimur, & fugimus. Scytharū ſolitudines Græcis etiam prouerbiis audio eludi. Nos deſerta & humano cultu vacua magis quā vrbes & opulentos agros ſequimur. Proinde *fortunam tuam preſſis manibus tene. Lubrica eſt, nec inuita teneri poteſt.* Salubre conſilium ſequens quàm præſens tempus oſtendit melius, *Impone felicitati tuæ frænos: faciliùs illam reges.* Noſtri ſine pedibus dicunt eſſe fortunam, quæ manus & pinnas tantum habet · quum manus porrigit, pinnas quoque comprehendere non ſinit.

Diuitiæ eſurire cogunt.

Denique, ſi Deus es, tribuere mor-

Digitized by Google

talibus beneficia debes, non ſua eripere: Sin autem homo es, id quod es, ſemper eſſe te cogita.

Stultum eſt eorum meminiſſe propter quę tui obliuiſceris. Quibus bellum non intuleris, bonis amicis poteris vti. Nam & firmiſſima eſt inter pares amicitia: & videntur pares, qui non fecerunt inter ſe periculum virium. Quos viceris, amicos tibi eſſe caue credas. *Inter dominum & ſeruum nulla amicitia eſt:* etiam in pace, belli tamen iura ſeruantur. *Iurando gratiam Scythas ſancire ne crediderіs. Colendo fidem iurant.* Græcorum iſta cautio eſt: qui facta conſignant, & Deos inuocant: nos religionem in ipſa fide nouimus: *Qui nō reuerentur homines, fallunt Deos.* Nec tibi amico opus eſt, de cuius beneuolentia dubites. Cæterùm nos, & Aſiæ & Europæ cuſtodes habes: Bactra niſi diuidat Tanaïs, cōtingimus: vltra Tanaïm vſque ad Thraciam colimus: Thraciæ Macedoniam coniunctam eſſe fama eſt: Vtrique imperio tuo finitimos hoſtes, an amicos velis eſſe, conſidera.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium eſt ab ambitionis natura, cuius ſitis nunquam expletur, ſed Dei ipſius, qui ſedet* ἐν βυθῷ θεολαμπεῖ, *(vt loquitur Syneſius,) domicilium ſcrutatur.*

Magna queque damnis obnoxia. II. *Diſſuadent Scythæ, primùm à rerum magnarum periculis, quippe culmē excelſæ fortunæ lubricum. Similiter Herodotus in oratione Artabani,* ὁρᾷς δὲ ὡς οἰκήματα τὰ μέγιστα ἀεὶ καὶ δένδρεα τὰ τοιαῦτα τοὺς κεραυνοὺς ἀποσκήπτει βέλεα. *& Laberius, Summum ad gradum cùm claritatis veneris, conſiſtes; ægrè & citiùs quàm aſcendas, decides.*

Inimicus non contemnen- III. *Periculum huius conditionis probant, quòd magnis parua quaque etiā nocere poſſint.* Inimicum quamuis humilem docti eſt metuere. *Etiam capillus vnus habet vmbram ſuam. Pub. Syrus.*

IV. *Delabuntur ad hypotheſin, & argumentantur à natura ſua gentis, quam bello laceſſere, iniquum eſt & temerarium, & minimè iis qui aggreſſi fuerint, impune. Quod autem hic affertur de donis ſymbolicis, ductum à conſuetudine Scytharum, cuius ſimile exemplum videas in muneribus ab Idanthura eiuſdem gentis Rege, miſſis ad Darium. Clemens Alex. lib. 5. de quo dixi in Symbolis.*

V. *Egregia libertate carpitur Alexandri luxus, & in omnium rerum affluentia, inopia. Nam, vt rectè ait Publius Syrus in mimis.*

Inſtructa inopia eſt, in diuitiis cupiditas. *Hoc ipſius Alexandri victoriarum decurſu comprobatur.*

VI. *Ad hæc liberiùs minuantur, niſi bene monentibus pareat, & contra eius arma & diuitias obtendunt ſuam paupertatem, quam Dionyſius Pruſæus rectè* ἄσυλον χρῆμα *nominat.*

VII. *Proinde perorando hortantur, vt fortunam ſuam preſſis manibus teneat.* Quippe fortunam citiùs reperias, quàm retineas, *inquit idem Syrus author. Addunt ad huius ſententiæ confirmationem, ingenioſam Fortunæ in ſua gente picturam, cum manibus, & pinnis, ſine pedibus, quò ſignificabant mobilem, & nullo loco conſiſtentem. Contraria eſt fortuna Latinorum viſcoſa; quam puto ſi nominatam, non quòd homines eminus captet, ſed quòd conſtans ſit, & permanens, quaſi viſco irretita. Talis* ἄπτερος Νίκη *apud Pompeium Poïtam, & Mars Laconicus in vinculis apud Pauſaniam.* *Paupertas ſancta poſſeſſio.* *Fortunæ pictura.* *Victoria implumis.*

VIII. *Potentiſſima vltimo loco adhibent argumenta apud ipſum Alexandrum, qui Dei nomen affectabat: monent quippe, vt ſit beneficus in mortales; hæc enim expeditiſſima ad Dei ſimilitudinem via.* Ἀγαθοποιεῖν φύσις θεοῦ

Digitized by Google

Benefacere Dei natura. θεοῦ *(inquit Synesius)* ſic itur in alta ſidera. *Contrà, ſi vi homines ſubiugauerit, quot ſeruos, tot hoſtes habiturus eſt.*

IX. *Poſtremò dicta, & oblatas conditiones ſanciunt, non iureiurando, ſed fide, quæ eſt antiquiſſimum & præſtantiſſimum numen :*

> Ante Iouem generata, decus diuûmque hominumque,
> Iuſtitiæ conſors, tacitúmque in pectore Numen.

Silius Italicus.

NABARZANIS ORATIO ad Darium:

De prælio differendo, & abdicatione Imperij: Vafra, & callida.

Ex Qu. Curtio. SCio, me, inquit, ſententiam eſſe dicturum prima ſpecie haudquaquam auribus tuis gratam.

Sed medici quoque grauiores morbos aſperis remediis curant: & gubernator, vbi naufragium timet, à iactura, quicquid ſeruari poteſt, redimit.

Ego tamen, non vt damnum quidem facias, ſuadeo, ſed vt te ac regnum tuum ſalubri ratione conſerues. Diis aduerſis bellum inimus, & pertinax fortuna Perſas vrgere non deſinit. Nouis initiis & hominibus opus eſt. Auſpicium & Imperium alij trade interim, qui tandiu Rex appelletur, donec Aſia decedat hoſtis: Victor deinde regnum tibi reddat : hoc autem breue futurum ratio promittit Bactra intacta ſunt : Indi & Sagæ in tua poteſtate : tot populi, tot exercitus, tot equitum pedituṁque millia ad renouandum bellum vires paratas habent, vt maior belli moles ſuperſit, quàm exhauſta ſit. Quid ruimus belluarum ritu, in perniciem non neceſſariam?

Vita odiũ non eſt viri fortis. Fortiorum virorum eſt, magis vitam contemnere, quàm odiſſe vitam, Sæpe tędio laboris ad vtilitatem ſui compelluntur ignaui, at virtus nihil inexpertum omittit.

Mortis contemptus. Itaque vltimum omnium mors eſt, ad quam non pigrè ire ſatis eſt. Proinde ſi Bactra, quod tutiſſimum receptaculum eſt, petimus, Præfectum regionis eius Beſſum, Regem, temporis gratia, ſtatuamus. Compoſitis rebus, iuſto Regi tibi fiduciarum reſtituet Imperium.

OECONOMIA orationis.

I. *Inſinuatione vtitur Vulpes in re ambigua, proponens ſe auſtera quidem ſed ſalubria dicturum, ducto à medicis exemplo. Hanc ſimilitudinẽ fusè proſequitur Auguſt. epiſt. 48. ad Vincentium, & epiſt. 1. ad Bonifacium, & Serm. 59. de verbis Domini. Cæſarius Arelatenſis homil. 8. Philo Iudæus de ſacrificiis.*

II. *Primò apponit religionem, & infelicitatem, ad deterrendum Darium: quo prætextu ambitioſi & improbi, vt videre eſt in variis hiſtoriis, ſæpe abuti ſolent : Quippe nihil efficaciùs multitudinem regit, &, vt ait Iuſtinus, lib. 8.* Iure ille à Diis proximus habetur, per quem Deorum maieſtas vindicatur. *Verùm huiuſmodi homines prætexti cælo, captant terras.* *Diis proximus quis.*

III. *Addit ſuæ fraudi delinimenta, & ſpes præclaras in poſterum colligit ex adiunctis, ſi Darius tantiſper huic infelicium rerum velut effuſo torrenti ſe ſubtrahat.*

Calliditas blanda. IV. *Quod vafræ artis eſt, etiam ſententioſus eſt inſidiator, quò ſinceriùs loqui videatur, & faciliùs in errorem inducat. Sed* χευδός λαλοῦτων *ſuſpecta prudentibus oratio.*

V. *Ad ſummum rem de compacto gerũt perfidioſi, vt in Velabro Olearij:*

> Sic multi, animus quorum atroci vinctus malitia eſt,
> Compoſita dicta ex pectore euoluunt ſuo,

Quæ cùm componas, dicta factis diſcrepant.

Accius in Eumenidibus.

ORATIO MARCI FVRII Camilli ad Pop. Roman. de non tranſmigrando Veios.

Hæc oratio vna eſt ex T. Liuij grauiſſimis concionibus. Inuentio argumentorum tota ferè ab authoritate Religionis, & vrbis, Populi Romani gloria, & ſitus commodis. Diſpoſitio à ſacris tranſit ad humana. Elocutio grandis eſt, & paludata.

Ex Liuio l. 5. ab vrbe C. ADeo mihi acerbæ ſunt (Quirites) contentiones cum Tribunis plebis, vt nec triſtiſſimi exilij ſolatium aliud habuerim, quoad Ardeæ vixi, quàm quòd procul ab his certaminibus eram: & ab eadē huc, non, niſi me Senatuſcōſulto Plebiſque iuſſu reuocaretis, rediturus vnquam fuerim: nec nunc me, vt redirem, mea volūtas mutata, ſed veſtra fortuna perpulit: *Quippe, vt in ſua ſede maneret patria, id agebatur, non vt ego vtique in patria eſſem.* Et nunc tacerem, & quieſcerem libenter, niſi hæc quoque pro patria dimicatio eſſet: cui deeſſe, quoad vita ſuppeditat, aliis turpe, Camillo etiam nefas eſt. Quid enim repetiimus? quid obſeſſam ex hoſtium manibus eripuimus, ſi recuperatam ipſi deſeri mus? Et cùm victoribus Gallis, capta tota vrbe, Capitolium tamen atque arcem, Dijque, & homines Romani tenuerint, habitauerint: victoribus Romanis, recuperata vrbe, arx quoque, & Capitolium deſeretur? *Et plus vaſtitatis huic vrbi ſecūda noſtra fortuna faciet, quàm aduerſa fecerit?* Equidem ſi nobis cū vrbe ſimul poſitæ traditæque per manus ſimul religiones nullæ eſſent, tamen tam euidens numen hac tempeſtate rebus adfuit Romanis, vt omnem

Patria religio.

negligentiā diuini cultus exemptam hominibus putem. Intuemini enim horum deinceps annorum, vel ſecundas res, vel aduerſas: inuenietis *omnia proſperè eueniſſe ſequentibus Deos; aduerſa, ſpernentibus:* iam omnium primum Veiens bellum, per quot annos, quanto labore geſtum? non ante cepit finem, quàm monitu Deorum aqua ex lacu Albano emiſſa eſt. Quid hæc tandem vrbis noſtræ clades noua? non antè exorta eſt, quàm ſpreta vox cœlo emiſſa de aduentu Gallorum, quàm gentium ius à Legatis noſtris violatum: quàm à nobis, quum vindicari deberet, eadem negligentia Deorum prætermiſſum. Igitur victi captique, ac redempti, tantum pœnarum Diis hominibúſq; dedimus, vt terrarum orbi documento eſſemus. Aduerſæ deinde res admonuerunt religionum: cōfugimus in Capitolium ad Deos, ad ſedem Iouis optimi Maximi: ſacra in ruina rerum noſtrarum alia terræ celauimus, alia auecta in finitimas vrbes amouimus ab hoſtium oculis: Deorum cultum, deſerti ab Diis hominibúſque, tamen non intermiſimus. Reddidere igitur patriā, & victoriam, & antiquum belli decus amiſſum: & in hoſtes, qui cæci auaritia, in pondere auri, fœdus ac fidem fefellerunt, verterunt terrorē, fugámque & cædem. Hæc culti neglectique numinis tanta monumenta in rebus humanis cernentes, ecquid ſentitis (Quirites) quantum vix dum ex naufragiis prioris culpæ cladiſque emergentes, paremus nefas? Vrbem auſpicatò inauguratóque habemus conditam, nullus locus in ea nō religionum Deorúmq; eſt plenus: ſacrificiis ſolemnibus nō dies magis ſtati, quàm loca ſunt in quibus fiant. Hos omnes Deos publicos priuatóſque, Quirites, deſerturi eſtis? quàm par veſtrum factum

Aius.

Roma Deorum plena.

Fabij religio. ctū eſt, quod in obſidione nuper in egregio adoleſcente Fabio, non minore hoſtiū admiratione quàm veſtra conſpectū eſt, cùm inter Gallica tela digreſſus ex arce, ſolēne Fabij gentis in colle Quirinali obiit? An gentilia ſacra, ne in bello quidē intermitti publica ſacra, & Romanos Deos, etiam in pace deſeri placet? & Pontifices Flaminéſque negligentiores publicarū religionum eſſe, quàm priuatus in ſolemni gentis fuerit? Forſitan aliquis dicat, aut Veiis ea nos facturos, aut huc inde miſſuros ſacerdotes noſtros, qui faciant? quorum neutrum fieri ſaluis ceremoniis poteſt. Et ne omnia generatim ſacra, omnéſque percenſeam Deos, in Iouis epulo non alibi quàm in Capitolio, puluinar ſuſcipi poteſt. Quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignóque, quod imperij pignus cuſtodia eius tēpli tenetur, loquar? quid de ancilibus veſtris? Mars Gradiue, túq; Quirine pater, hæc omnia in profano deſeri placet ſacra, æqualia vrbi, quædam origine vrbis vetuſtiora? & videte, quid inter nos & maiores noſtros interſit: Illi ſacra quædam in monte Albano Lanuuinóque nobis facienda tradiderunt. An ex hoſtium vrbibus Romam ad nos transferri ſacra, religioſum fuit, hinc ſine piaculo in hoſtiū vrbem Veios transferemus? Recordamini, agite dum, quoties ſacra inſtaurentur, quia aliquid ex patrio ritu negligentia caſúve prætermiſſum eſt. Modò, quæ res poſt prodigium *Albanus lacus.* Albani lacus, niſi inſtauratio ſacrorum, auſpiciorúmque renouatio, affectæ Veienti bello reipublicæ remedio fuit? At etiam tanquam veterum religionum memores, & peregrinos Deos tranſtulimus Roma, *Iuno Regina.* & inſtituimus nouos. Iuno regina tranſuecta à Veiis, nuper in Auentino, quàm inſigni ob excellens matronarum ſtudium, celebríque dedicata eſt die? Aio locuto, templum propter cœleſtem vocē exauditam in noua via iuſſimus fieri: Capitolinos ludos ſolemnibus aliis addidimus, collegiúmq; ad id nouum authore ſenatu condidimus. Quid horum opus fuit ſuſcipi, ſi vrbem Romanam vnà cum Gallis relicturi ſumus? ſi non voluntate manſimus in Capitolio per tot mēſes obſidionis? ſi ab hoſtibus metu retenti ſumus? De ſacris loquimur, & de templis; quid tandem de ſacerdotibus? nonne in mentem venit, quantum piaculum committatur? Veſtalibus nempe vna illa ſedes eſt; ex qua eas nihil vnquam, præterquam vrbs capta, mouit. Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbē nefas eſt: *Flamen Dialis.* Hos Veientes, pro Romanis facturi eſtis ſacerdotes? & Veſtales tuæ te deſerent Veſta? & Flamen peregrè habitando in ſingulas noctes tantū ſibi reíque publicæ piaculi contrahet? Quid alia quæ auſpicatò agimus omnia ferè intra pomœrium, cui obliuioni aut cui negligentiæ damus? Comitia curiata, quibus Conſules tribunóſq; militares creatis: vbi auſpicato, niſi vbi aſſolent, fieri poſſunt? Veióſque hæc transferemus? an comitiorum cauſa populus tanto incommodo, in deſertam hanc ab Diis hominibúſque vrbem conueniet? Sed res ipſa cogit vaſtatam incendiis ruiníſque relinquere vrbem, & ad integra omnia Veios migrare, ne hic ædificando inopem plebem vexare: hanc autem iactari magis cauſam, quàm veram eſſe, vt ego non dicam, apparere vobis (Quirites) puto; qui meminiſtis, ante Gallorum aduentum, ſaluis tectis publicis, priuatíſque, ſtante incolumi vrbe, hanc eandem rem actam eſſe, vt Veios tranſmigraremus. Et videte, quantū inter meam ſenten-

OOOoo tiam

tiam veſtrámque interſit. Tribuni, vos, etiamſi tunc faciẽdum non fuerit, nunc vtique faciendum putatis? ego contra (nec id mirati ſitis, priuſquam quale ſit audiueritis) etiamſi tunc migrandum fuiſſet, incolumi tota vrbe, nunc has ruinas relinquẽdas non cenſerem. Quippe tum cauſſa nobis in vrbem captam migrandi victoria eſſet glorioſa nobis, ac poſteris noſtris: nunc hæc migratio nobis miſera, & turpis, Gallis glorioſa eſt. Non enim reliquiſſe victores, ſed amiſiſſe victi patriã videbimini: hoc ad Alliã fuga, hoc capta vrbs, hoc circũſeſſum Capitoliũ neceſſitatis impoſuiſſe, vt deſereremus Penates noſtros, exiliúmque ac fugam nobis ex eo loco conſciſceremus, quem tueri non poſſemus. Et Galli euertere potuerunt Romam, quam Romani reſtituere non videbuntur potuiſſe? Quid reſtat, niſi vt ſi iam nouis copiis veniant, (conſtat enim vix credibilem multitudinem eſſe) & habitare in capta abs ſe, deſerta à nobis hac vrbe velint, ſinatis? Quid ſi non Galli hoc, ſed veteres hoſtes noſtri Æqui Volſcíque faciant, vt commigrent Romam? velitiſne illos Romanos, vos Veientes eſſe? *Non malitis hanc ſolitudinem veſtram, quàm vrbem hoſtium eſſe?* Non equidem video quid magis nefas ſit. Hæc ſcelera, quia piget ædificare, hæc dedecora pati, parati eſtis? Si tota vrbe nullum melius ampliúſve tectum fieri poſſit quam caſa illa conditoris eſt noſtri, non in caſis ritu paſtorum agreſtiúmque habitare eſt ſatius inter ſacra penateſque veſtros, quàm exulatum publicè ire? Maiores noſtri conuenæ, paſtoréſque, quum in his locis nihil præter ſyluas, paludéſque eſſet, nouam vrbem, tam breui ædificauerunt; nos, Capitolio arce incolumi, ſtantibus templis Deorum, ædificare incenſam piget? Et quod ſinguli facturi fuimus, ſi ædes noſtræ deflagraſſent, hoc in publico incendio vniuerſi recuſamus facere? Quid tandem, ſi fraude, ſi caſu Veiis incẽdium ortum ſit, ventóque, vt fieri poteſt, diffuſa flamma, magnam partem vrbis abſumat? Fidenas inde, aut Gabios, aliámve quàm vrbem quæſituri ſumus, quò traſmigremus? Adeo nihil tenet ſolum patriæ, nec hæc *terra, quam matrem appellamus: ſed in ſuperficie tignisque caritas nobis patriæ pendet?* Equidem fateor, vobis (& ſi minùs iniuriæ veſtræ quàm meæ calamitatis meminiſſe iuuat) quum obeſſem, quotieſcunque patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebant: colles, campíque, & Tiberis, & aſſueta oculis regio, & hoc cœlum, ſub quo natus educatúſque eſſem. Quæ vos (Quirites) nunc moueant potiùs charitate ſua, vt maneatis in ſede veſtra, quàm poſtea, quum reliqueritis ea, macerent deſiderio. Non ſine cauſſa Dij hominéſque hunc vrbi condendæ locum elegerunt, ſaluberrimos colles, flumen opportunum, quò ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quò maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſſium externarum, regionum Italiæ medium. Ad incrementum vrbis natum vnicè locum, argumento eſt ipſa magnitudo tam nouæ vrbis.

Patriæ amor.

Religioſus vn.

Romæ ſitus.

Trecenteſimus ſexageſimus quintus annus vrbis, Quirites, agitur: Inter tot veterrimos populos tamdiu bella geritis, cùm interea (ne ſingulas loquar vrbes) non coniuncti cum Æqui Volſci, tot, tam valida oppida, non vniuerſa Etruria tantùm terra marique pollens, atque inter duo maria latitudinem obtinens

obtinens Italiæ, bello vobis eſt par. Quòd quum ita ſit, quæ (malum!) ratio eſt expertis alia experiri? quum iam vt virtus veſtra tranſire aliò poſſit, fortuna certè loci huius transferri hinc non poſſit? Hîc Capitolium eſt, vbi quondam capite humano inuento, reſponſum eſt, eo loco caput rerum ſummámque imperij fore. Hîc, cùm augurató liberaretur Capitolium, Iuuentas, Terminúſque maximo gaudio Patrum noſtrorum moueri ſe non paſſi: hîc Veſtæ ignes, hîc ancilla cœlo demiſſa, hîc omnes propitij manentibus vobis Dij.

Iuuentas Terminus.

OECONOMIA orationis.

I. *A perſona aduerſariorum exorditur: in odium adducit: ſuam verò in patriam charitatem commendans, beneuolentiam conciliat.*

II. *Primum argum. à repugnantibus. Abſurdum, vrbem tanto ſudore & ſanguine ſeruatam relinquere, vt plus vaſtitatis ſecunda fortuna quam aduerſa fecisse videatur.*

III. *A religione Deorum, quod eſt potentiſſimum argumentum. Nam, vt ait Ariſtoteles, ſeptimo Politicorũ, capite octauo,* πρώτη ἡ περὶ θεῶν ἐπιμέλεια· *& Nicephorus Gregorius, libro tertio, qui religionem cum vita ciuili aptè coniungit,* οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν εἰς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος. *Potentiſſimus eſt dux ad optima quæque, & populi ſalutem. Contrà:*

Dij multa neglecti, dederunt Heſperiæ mala luctuoſæ.

IV. *Colligit præſentiam Deorum ab enumeratione effectorum: oſtendens quomodo ſæpe rebus turbidis & formidoloſis adfuerint; & ſpreti, pœnas incuſſerint. Commemorat autem Albanum lacum, Aium, & Fabij legatos. Albani lacus inſigne prodigium notat Plutarchus in Camillo, qui æſtate ſicca cùm cæteri omnes exarſcerent, tam violentus intumuit, vt in ſummos colles reſtagnaret.*

Vox Ay loquuti fuit quæ præmonuit Romanos de aduentu Gallorum: Liuius libro quinto. Cicero primo de Diuinatione. Plutarchus in Camillo.

Quod ad legatos attinet, hoc Liuius explicat libro quinto: Legati Fabij tres ad Gallos miſſi contra ius gentium, armis ſumptis tumultum fecerunt.

V. *Præmunitis terrore Deorum animis tranſit ad vrbis auſpicia, & ſacra: in qua nullus locus qui non religionum Deorúmque ſit plenus; ſacrificiis etiam certis ſedibus addictis, quæ piaculum eſt (inquit) deſerere. De iis legendus Plutarch. in Romulo, & Numa, & Dionyſius Halicarnaſſenſis libro primo; & cætera.*

VI. *Argumentatur ab exemplo C. Fabij, cuius adhuc recens memoria. De quo hac habet Valerius Maximus libro primo. C. Fabius Dorſo, Gabino ritu cinctus, manibus humeriſque ſacra gerens, per medias hoſtium ſtationes, in Quirinalem collem peruenit, vbi omnibus ſolemni more peractis, in Capitolium poſt diuinam venerationem victricium armorum perinde ac victor rediit.*

C. Fabij pietas.

VII. *Occurrit obiectioni eorum qui Romanos, aut ſacra Veiis facturos dicerent, aut Romam ſacerdotes miſſuros, qui procurarent; quod & incommodum eſſe, & ſaluis ceremoniis fieri non poſſe oſtendit. Porrò puluinaria ſunt lecti in Deorum feſtis & ſacrificiis ſtrati. Vnde Iuuenal. Satyr. 6. Puluinar Imperatoris dixit pro lecto, propter ſacram maieſtatem.*

Puluinar.

Signum verò Iouis Capitolini, lapis Capitolinus dicitur, à Diuo Auguſtino, libro ſecũdo de Ciuitate Dei, capite vigeſimo nono; vnde Iouem lapidem iurare, ob lapideum ſimulachrum. Poſt

hac ſacra commemorata Deos per apoſtrophen commodè alloquitur, & populo ab exemplis maiorum vehementes patriæ ſuperſtitionis iniicit faces.

VIII. *Non tantùm patrij Dij curandi ſunt, ſed & peregrini, qui cùm hoſpitio excepti fuerint, ſine piaculo deſeri non poſſunt. Hæc ſuperſtitionis deliramenta. Certè* Romæ diligentiſſima ſuperſtitione habebatur collectum quicquid vſquam fuerat vanis erroribus inſtitutum (*inquit Sanctus Leo, ſerm.1. de SS. Apoſtolis,*) *Iuno autem, cuius hîc meminit,*

Regina cœli. *fuit Regina nomine conſecrata. Hæc Regina cœli, idolum quippe perſtringitur à Prophetis in ſacris. Vt Ierem. 7. facere* placentas Reginæ cœli. *Alij tamen per Reginam cœli putant illic intelligi, ſtellam Veneris, vel Lunæ, quæ clariſſima face conſpicua, cœli militiæ inſtar Reginæ præeſſe videtur.*

Vnde lapidem pellucidum, & eximium, inſtar Luciferi, in fronte Moloch idoli ſculptum ab Ethnicis, commemorat Oecumenius in Actor. 7. de quo Amos capite quinto: Sidus Dei

ῥεμφὰν quid. veſtri *Vbi Septuaginta, ſidus Dei veſtri, ῥεμφὰν · quod nomen ἀμαύρωσιν in deriſionem idoli, nonnulli Græci interpretes verterunt.*

IX. *A Diis tranſit ad ſacerdotes, quos nefas, ait, auehere ex iſto ſacrorum domicilio, quod ſemper incoluere: & cùm Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem nefas ſit, quid futurum eſt, ſi per ſingulas noctes peregrè habitarit?*

X. *A comitiis vrbis, quæ auſpicatò aliis in locis fieri non poſſunt.*

XI. *Occurrit obiectioni, & fontem huius conſilij aperit: quod eſt prudentis eloquentiæ. Vbi enim arx rationum, quibus potiſſimùm aduerſarij innituntur, obſeſſa eſt, facilius iter patet ad reliqua. Occaſio autem huius migrationis, quæ prætexebatur, erat ædificandi difficultas, & populi inopia; idcirco infracti animi imbecillitatem nunc ſanare contendit.*

XII. *Idcirco a religione tranſiit ad gloriam P. R. cui in hac migratione peſſima dedecoris nota inureretur. Ad Alliam autem flumen, cuius hîc meminit, a Gallis Romani conciſi, vnde Allienſis dies. Feſtus,* Allienſis dies Allienus dies.

dicebatur apud Romanos obſcœniſſimi ominis, ab Allia fluuio, ſcilicet vbi Romanus fuſus à Gallis exercitus.

XIII *Vrget à nomine Romano, & grauiter inertiam perſtringit. Ariſtides præclarè de hac Romani nominis gloria,* ϗ τὸ Ρωμαῖον εἶναι ἐποιήσατε οὐ πόλεως ἀλλὰ γένους ὄνομα κοινοῦ τινος, *Orat. 14. in Romam, quaſi diceret,* Romani Ciues mundi.

idem eſt Romanum eſſe, ac orbis terrarum ciuem.

XIV. *Pergit ſegnes animos inflammare: maximè à charitate patriæ: ex quo conſurgit grauis, morata, & ad perſuadendum efficax oratio, motibus etiam peropportunis incenſa.*

XV. *Addit in argumentum vtilitatis, quæ gloriæ annecti debebat, Romæ ſitum, & commoda. De hac re* Roma magnitudo.

legendus Ariſtid. oratione in Romam. καλλίστει μὲν ὅρκους πόλιας, καλλιστεύει δὲ τὴν ἐν μέσῳ γῆν, καταβαίνει δὲ μέχρι καὶ θαλάττης.

XVI *Ad ſummum ſequitur peroratio, cui etiam grauiores ſanctioréſque apud P. R. hiſtorias de induſtria ſeruauit, vbi quod de capite humano in Capitolij fundamentis reperto ait, nota Toli Vulcentani caput fuiſſe, quod Arnobius lib. 6. aduerſus gentes,* Capitolium.

iſtarum rerum indagator accuratiſſimus, notat his verbis:

Regnatoris in populi Capitolio, quis eſt hominum qui ignoret Toli Toli caput.

eſſe ſepulchrum Vulcentani? Quis eſt, inquam, qui non ſciat ex fundaminum ſedibus caput hominis euolutum, non ante plurimum tẽporis,

aut

aut ſolum ſine part bus cæteris,(hoc enim quidam ferunt,) au cum mébris omnibꝰ humationis officia ſortitum? & cætera, quæ fusè exequitur. exagitans hanc vanitatem.

ORATIO MARII AD Quirites, de ſe, & de ea, quam parabat in Africam, expeditione. Ex Salluſtio.

Mirificè compoſita eſt ad C. Marij ingenium hæc oratio. Eſt enim Laconica, grandis, ſtricta, neruoſa, ſublimis, ſine arte artificioſiſſima.

SCio ego, Quirites, pleróſque non iiſdem artibus imperium à vobis petere; & poſtquam adepti ſunt, gerere: primò induſtrios, ſupplices, modicos eſſe, deinde per ignauiam & ſuperbam ætatem agere. Sed mihi contrà videtur: Nam, quò vniuerſa reſpubl. pluris eſt, quàm conſulatus, aut prætura, eo maiore cura illam adminiſtrari quàm hæc peti debere. Neque me fallit, quantum cum veſtro maximo beneficio negotij ſuſtineam. Bellum parare ſimul, & ærario parcere: cogere ad militiam eos quos nolis offendere, domi foriſque omnia curare. & ea agere inter inuidos occurſantes, factioſos, opinione, Quirites, aſperius eſt. Ad hoc aliis, ſi deliquere, vetus nobilitas maiorum. fortia facta cognatorum. & affinium opes, multæ clientelæ, omnia hæc præſidio adſunt: *mihi ſpes omnes in memet ſitæ, quas neceſſe eſt virtute & innocentia tutari nam alia infirma ſunt.* Et illud intelligo, Quirites, omnium ora in me conuerſa eſſe, æquos bonóſque fauere (quippe beneficia mea in rem publ. procedunt) nobilitatem locum inuadendi me quærere. Quo mihi acriùs adnitendum eſt vt neque vos capiamini, & illi fruſtra ſint. Ita ad hoc ætatis à pueritia fui, vt omnes labores & pericula cōſueta habeam. Quæ ante veſtra beneficia gratuito faciebam, ea vti mercede accepta deſeram; non eſt conſilium, Quirites. Illis difficile eſt in poteſtatibus temperare, qui per ambitionem ſeſe probos ſimulauere, mihi, qui omnem ætatem *in optimis artibus egi, benefacere iam ex conſuetudine in naturam vertitur.* Bellum me gerere cum Iugurtha iuſſiſtis: quã rem nobilitas ægerrimè tulit. Quæſo reputate cum animis veſtris, num id mutari melius ſit: ecquem ex illo globo nobilitatis ad hoc aut aliud tale negotiũ mittatis hominẽ, veteris proſapiæ, ac multarum imaginum, & nullius ſtipendij: ſcilicet, vt in tanta re ignarus omnium, trepidet, feſtinet, ſumat aliquem ex populo ſui officij monitorem? Ita plerúmque euenit, vt quem vos imperare iuſſiſtis, is ſibi Imperatorem alium quærat. At ego ſcio, Quirites qui poſtquam conſules facti ſunt, acta maiorum, & Græcorum militaria præcepta legere cœperint, præpoſteri homines. Nam legere quàm fieri, tempore poſterius, re atque vſu prius eſt.

Benefacti bonorum natura.

Comparate nunc, Quirites, me hominem nouum cum illorum ſuperbia. Quæ illi audire & legere ſolent, eorum partẽ vidi; alia egomet, geſſi. quæ illi literis, ea ego militando didici. Nunc vos exiſtimate facta in dicta pluris ſint. Contemnunt nouitatem meam, ego illorum ignauiam: mihi fortuna, illis probra obiectantur. *Quanquam ego naturam, vnam, & communem omniũ exiſtimo: ſed fortiſſimum quémque generoſum eſſe.* Ac ſi iam ex patribus Albani, aut Beſtiæ, quæri poſſet, méne, an illos ex ſe gigni maluerint; quid reſponſuros creditis? niſi ſe liberos quàm optimos voluiſſe? Quòd ſi iure me deſpiciunt, faciant id maioribus ſuis, quibus, vti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Inuident honori

Experientia.

Virtus.

Nobilitas vera.

Digitized by Google

meo: ergo inuideant labori, & innocentiæ, periculis etiam meis: quoniã per hæc illũ cepi. Verùm homines corrupti ſuperbia ita ætatem agunt, quaſi veſtros honores contemnant: ita hos petunt, quaſi honeſtè vixerint. Næ illi falſi ſunt, qui diuerſiſſimas res pariter expectant, ignauiæ voluptatẽ, & præmia virtutis. Atque etiam quum apud vos, aut in ſenatu verba faciunt, plerique oratione maiores ſuos extollunt, eorum fortia facta memorãdo clariores ſeſe putant: quod cõtra eſt. Nam quanto vita illorum præclarior, tanto horum ſocordia flagitioſior. Et profectò ita ſe res habet: Maiorum gloria poſteris quaſi lumen eſt, neque bona eorum, neque mala, in occulto patitur. Huiuſce rei ego inopiam patior, Quirites. Verùm id, quod multò præclarius eſt, meamet facta mihi dicere licet. Nunc videte quàm iniqui ſint. Quod ex aliena virtute ſibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt: ſcilicet quia imagines non habeo, & quia mihi noua nobilitas eſt: quam certè peperiſſe me, quàm acceptam corrupiſſe melius eſt. Equidem ego non ignoro, ſi iam mihi reſpondere velint, abundè illis facundam & compoſitam orationem fore. Sed in maximo veſtro beneficio, quum omnibus locis me vóſque maledictis lacerent, non placuit reticere: *ne quis modeſtiam in conſcientiam duceret.* Nam me quidem ex animi mei ſententia, lædere nulla oratio poteſt: quippe vera, neceſſe eſt bene prædicet; falſam vita moréſque mei ſuperãt: ſed quoniam veſtra conſilia accuſantur, qui mihi ſummum honorem & maximum negotium impoſuiſtis; etiam atque etiam reputate num eorum pœnitendum ſit. Non poſſum, fidei cauſa. imagines, neque triumphos, aut conſulatus maiorum meorũ oſtentare: at, ſi res poſtulet, haſtas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices aduerſo corpore. Hæ ſunt meæ imagines; hæc mea nobilitas, non hæreditate relicta (vt illa illis) ſed quam ego plurimis meis laboribus & periculis quæſiui. Nõ ſunt compoſita verba mea: parui id facio: ipſa ſe virtus ſatis oſtendit: illis artificio opus eſt, vt turpia facta oratione tegant. Neque literas Græcas didici, parum placebat ea diſcere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerant. At illa multo optima Reipublicæ doctus ſum, hoſtem ferire, præſidia agitare, *nihil metuere niſi turpem famã,* hyemem & æſtatem iuxta pati, humi requieſcere, eodem tempore inopiam & laborem tolerare. His ego præceptis milites hortabor: neque illos arctè coiam, nec opulenter: neque gloriam meam labore illorum faciam. Hoc eſt vtile, hoc ciuile imperium.

Imagines nobiliũ.

Fortis viri inſignia.

Phaleræ.

Eloquentia in milite non requiritur.

Namque quum tu per mollitiem agas, exercitum ſupplicio cogere, id eſt, dominum, non Imperatorem, eſſe. Hæc atque alia maiores veſtri faciendo, ſéque & Rempublicam celebrauere. Queis nobilitas freta, ipſa diſſimilis moribus, nos illorum æmulos contemnit & omnes honores, non ex merito, ſed quaſi debitos à vobis repetit. Cæterùm homines ſuperbiſſimi procul errant.

Maiores eorum omnia quæ licebat, illis reliquêre, diuitias, imagines, memoriam ſui præclaram: *virtutem non reliquêre, neque poterant; ea ſola neque datur dono, neque accipitur.* Sordidum me, & incultis moribus aiunt: quia parum ſcitè conuiuium exorno, neque hiſtrionẽ vllum, neq; pluris pretij coquum quàm villicũ, habeo: Quæ mihi libet confiteri, Quirites; nam & ex parente meo & ex aliis ſanctis viris ita accepi.

Virtus.

Coquus.

Mun

Labor, virorum; munditia mulierum.

Munditias mulieribus, viris laborē cōuenire, omnibúſq; bonis oportere plus gloriæ quàm diuitiarū eſſe: arma nō ſupellectilē decori eſſe.

Quin ergo, quod iuuat, quod charum æſtimant, id ſemper faciant, ament, potēt: vbi adoleſcentiam habuêre, ibi ſenectutem agant, in conuiuiis dediti ventri, & turpiſſimæ parti corporis: *ſudorem, puluerem, & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis iucundiora ſunt.* Verùm non eſt ita; nam vbi ſe omnibus flagitiis dedecorauere turpiſſimi viri, bonorū præmia ereptum eunt: ita iniuſtiſſimè luxuria & ignauia, peſſimę artes, illis, qui coluere eas, nihil officiunt: Reipubl. innoxiæ, cladi ſunt. Nunc, quoniam illis, quantum mores mei, non ipſorum flagitia poſcebant, reſpondi: pauca de republ. loquar.

Sudor hereditas fortium.

Primùm omnium de Numidia bonum habetote animum, Quirites: Nam, quæ ad hoc tempus Iugurtham tutata ſunt, omnia remouiſtis, auaritiam, imperitiam, atque ſuperbiam: deinde exercitus ibi eſt, locorum ſciens, ſed mehercule magis ſtrenuus quàm felix. Nam magna par eius auaritia aut temeritate ducum attrita eſt.

Quàobrem vos, quibus militaris eſt ætas, adnitimini mecū, & capeſſite rempublicā, neque quemquam ex calamitate aliorum, aut Imperatorū ſuperbia metus cepetit. Egomet in agmine, atque in prælio cōſultor idem & ſocius periculi vobiſcum adero; me vóſque in omnibus rebus iuxta gèram. Et profectò, Diis iuuātibus, omnia matura ſunt, victoria, præda, laus; quæ ſi dubia aut procul eſſent, tamē omnes bonos reip. ſubuenire decebat: *Etenim nemo ignauia immortalis factus eſt*, neque quiſque parens liberis, vti æterni forēt, optauit; magis vti boni honeſtíque vitam exigerēt. Plura dicerem, Quirites, ſi timidis virtutem verba adderent: Nam ſtrenuis, abundè dictum puto.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium a perſona aduerſariorum, quos obliquè in odium adducit, ſibi a ſuo in rempubl. animo beneuolentiam concilians, vt qui duram prouinciam lubenter pro ſalute publica ſuſtineat.*

II. *Expoſitio ſuæ vitæ, quàm perpetua antithesi comparat cum nobilium faſtu, mollitie, imperitiâ: vt ſibi gratiam apud populum, & honorifica munera, illis verò creet infamiam. Hinc oratio etiam in hoc ingenuo candore plena maieſtatis, & veluti toris elata conſurgit: Optimæ porrò artes, quarum hic meminit, ſunt, labor militaris, diſciplina induſtria, frugalitas. Olim viri boni propriè fortes in bello: vnde Græcorum ἀριστεῖς. Quin milites in ſacrēmento militiæ, promittebant virum bonum, quod docui alibi.* *Fortes qui.*

III. *Et quoniam vnum nobilitatis præſidium erat in fumoſis imaginibus & veterum vmbris collocatum, hanc arcem communi loco contra flagitioſam nobilitatem, quaſi machina, fortiter intentata, concutit.*

Pari ſiquidem omnes conditione naſcimur, ſolâ virtute diſtinguimur. *Nobilitas virtus*

Philo Iudæus, libro de gigantibus, tria hominum genera diſtinguit, homines terræ, homines cœli, homines Dei. *Hominū tria genera.* *Homines terræ ſunt, omnes qui ad curas terrenas, corporiſque voluptates ſunt proiecti, licèt proſapiâ & opibus polleant.* *Homines terræ qui?*

Homines cœli, ſunt literati, ἐπιστήμονες καὶ φιλομαθεῖς. Homines Dei, ſunt ſacerdotes, & Prophetæ, qui vitæ puritate, & contemplationis magnitudine ſeiuncti à ſenſibus, in mundum intellectualem demigrarunt, iam Angelorum ciuitati inſcripti. Eius verba ſunt: *Homines cœli.* *Homines Dei.*

Τὸ καὶ αἰσθητὸν πᾶν, ὑπερκύψαντες, εἰς τὸν νοητὸν κόσμον μετανέστησαν, κἀκεῖ θε ᾤκησαν

ἄκηλον ἐγγεγραφότες ἀφθάρτων καὶ ἀσωμάτων ἰδεῶν πολιτείᾳ. *Et hæc vera nobilitas.*

IV. *Deinde, quod artificioſum eſt, aduerſariorum eloquẽtiam in eorum dãnum vertit, ſua infantia, quaſi innocentia præclaro argumento glorioſus.*

Nõ placuit, inquit, reticere, ne quis modeſtiam in conſcientiã duceret: hoc eſt, ne quis ſilentium meum malæ conſcientiæ notam exiſtimaret: Tum reſpondet, non inſidiantis eloquẽtiæ fuco, ſed prolatis donis militaribus, & cicatricibus. Hæc enim eloquentia C. Mary, hæ ſunt imagines. Quid hac oratione efficacius, aut grandius: Quod autem hîc habet de ſua inſcitiã, hoc Plutarchus refert; in Mario quippe dice-

Græca litera. *bat*, γελοῖον γράμματα μανθάνειν, ὧν οἱ διδάσκαλοι δουλεύοιεν ἑτέροις. *Ridiculum eſſe, literas à mancipiis doctoribus (Græcos ſugillans) ediſcere.*

V. *Excuſat morum ruſticitatem, quã cum luxu & mollitia aduerſariorum comparatam magni ſibi decoris inſtar eſſe oſtendit. Plena autem eſt acrimoniæ & maieſtatis oratio, grandibus etiam ſententiis, quaſi veſtis gemmis illuminata. Quid autem grauius & illuminatius eſſe poteſt, quam cùm delicias aduerſariis concedit, ſibi ſudorem & puluerem quaſi propriam hæreditatem? Hæ ſunt virtutis notæ. Seneca de*

Virtus. *vita beata, Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, ſtantem puluerulentã, coloratam, calloſas habentem manus: Contrà voluptas,* θρυπτικὴ,

Voluptas. ἐπίχλιδος χλανιδίοις ἐξηνθισμένη, *vt deſcribitur apud Maximum Tyrium oratione quarta.*

VI. *Tranſit ad ſtatum belli; de quo & bonam ſpem P.R. ingerit, & ſtrenua ad milites hortatione concludit, illud ſubinde inculcans: Neminem ignauia immortalem factum. Quò ſpectant ea quæ habet Cicero 2. de legibus.*

Olla propter quæ datur homini aſcenſus in cœlum, mentem, virtutem, pietatem, fidem, earúmque laudum delubra ſunto, nec vlla vitiorum ſacra ſolemnia obeunto.

ORATIO P. VALERII, Publicolæ Conſulis ad Tribunos, omnémque plebem.

ARGVMENTVM.

Exules ſeruique arcem Romanam nocte, ad magnum numerum, duce App. Herdonio occupauerant. Quod vbi compertum fuit, reliquum noctis in armis Romani egerunt; ignari, qui homines, quantúſque numerus hoſtium eſſet. Poſtero die, cùm Herdonius conſilium voluntatémque ſuam declaraſſet, tum quoque Trib. pleb. non bellũ illud, ſed imaginem modò contendebãt, ad auertendos à legis cura plebis animos: Populum itaque ab armis diſcedere iubent. Quod cùm Patribus nuntiatum eſſet, P. Valerius ex curia in templum ad Tribunos veniens, de periculo cum iis primùm, deinde cum plebe ſic egiſſe fertur:

Ex T. Liuio.

QVid hoc rei eſt Tribuni? Appij Herdonij ductu & auſpicio Remp. euerſuri eſtis? tam felix vobis corrumpendis fuit, qui ſeruitia veſtra non commouit author? Quum hoſtes ſupra caput ſint, diſcedi ab armis legéſque ferri placet? *Inde ad multitudinẽ oratione conuerſa:* Si vos, vrbis, Quirites; ſi veſtri nulla cura tangit; at vos veremini Deos veſtros ab hoſtibus captos! Iupiter Optimus Maximus, Iuno regina, & Minerua, alij Dij Deæque obſidentur: Caſtra ſeruorum publicos veſtros Penates tenent: hæc vobis forma ſanæ ciuitatis videtur? Tantum hoſtium non ſolùm intra muros eſt, ſed in arce ſupra forum curiámque, comitia interim

rim in foro ſunt, Senatus in curia eſt: velut cùm otium ſuperat: Senator ſententiam dicit, alij Quirites ſuffragium ineunt, Non quicquid patrum, plebiſque eſt, Conſules, Tribunos, Deos, hominéſque omnes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare, ac pacare auguſtiſſimam illam domum Iouis Optimi Maximi, decuit? Romule pater, tu mentem tuam, qua quondam arcem ab his iiſdem Sabinis auro captam recepiſti, da ſtirpi tuæ, iube hanc ingredi viam, quam tu dux, quam tuus ingreſſus exercitus eſt. Primus en ego Conſul, quantum mortalis Deum poſſum, te ac tua veſtigia ſequar.

OECONOMIA orationis.

I. *Propoſitio periculi, & hortatio ad depellendum.*

II. *Argumenta petuntur à ſacris, quæ in iſtis adhortationibus primum locum obtinent. Vide orationem Camilli de migratione, in qua hunc locum fuſius pertextum inuenies.* *Argumenta à religione petita valida.*

III. *Concluditur per Apoſtrophen ad Romulum; ſimiliter Germanicus apud Tacitum libro primo, cùm ad compeſcendam militum ſeditionem perorare, Auguſti mentem inuocauit.* Tua diue Auguſte cœlo recepra mens, *Tua Pater Druſe imago, tui memoria, iiſdẽ iſtis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

XERXIS ORATIO.

Oratio antiquum candorem minimè elaborati ſermonis ſapit.

Ex Herodoto.

Ὦ Πέρσαι, τῶνδ᾽ ἐγὼ ὑμέων χρῄζων, ὑμέας συνέλεξα, ἄνδρας τε γίνεσθαι ἀγαθοὺς, καὶ μὴ καταισχύνειν τὰ πρόσθεν ἐργασμένα Πέρσῃσι, ἐόντα μεγάλα τε καὶ πολλοῦ ἄξια· ἀλλ᾽ εἷς τε ἕκαστος καὶ οἱ σύμπαντες προθυμίην ἔχωμεν· ξυνὸν γὰρ τοῦτο πᾶσι ἀγαθόν. σπεύδεται· τῶνδε δὲ καὶ εἵνεκα προαγορεύω ἀντέχεσθαι τοῦ πολέμου ἐντεταμένως· ὡς γὰρ ἐγὼ πυνθάνομαι, ἐπ᾽ ἄνδρας στρατευόμεθα ἀγαθούς· τῶν ἢν κρατήσωμεν, οὐ μή τις ἡμῖν ἄλλος στρατὸς ἀντιστῇ κότε ἀνθρώπων, νῦν δὲ διαβαίνωμεν ἐπευξάμενοι τοῖσι θεοῖσι τοὶ Περσίδα γῆν λελόγχασι.

PErſæ, ego vos, quorum opera mihi opus eſt, contraxi, vt viri præſtantes exiſtatis, néue res hactenus geſtas à Perſis, magnas præclaráſque, dedecoretis, ſed cùm ſinguli tum vniuerſi exhibeamus nos alacres; commune enim hoc hominibus bonum eſt, ſtrenuos eſſe. Eáque de re vos cenſui præmonendos, ad bellum conſtanter tolerandum. Nam (vt ego audio,) aduerſus viros egregios tendimus: quos ſi ſuperauerimus, nullus vnquam nobis alius exercitus obſtabit. Nunc igitur Deos præſides terræ Perſidis precati tranſeamus. *Hortatio ad fortitudinem.*

ORATIO ARCHIDAMI.

Argumentum.

Cõparato bello à Lacedæmonijs & ſocijs Peloponenſibus aduerſus Athenienſes, & contractis in vnum copijs, Archidamus rex Lacedæmoniorum, qui illius

belli ſummam obtineret, conuocauit ſociorum proceres; eiſque, cùm conueniſſent, hac oratione hortatus eſt, vt pro ſe quiſque ſuas partes in eo bello ſuſciperent, & fortiter tuerentur: fiduciam, quam ex ingenti ſua multitudine concipere poterant, conatur ijs extorquere, nullum eſſe hoſtem negligendum, nedum Athenienſem, qui & belli gloria, & viribus præſtaret. In bello gerendo fortitudinem eſſe adhibendam & cautionem, remouendam ignauiam.

Ex Thucydide.

Itē Hortatio militaris ex Thucydide.

Ἄνδρες Πελοποννήσιοι, καὶ ξύμμαχοι, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν πολλὰς στρατείας, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ ἔξω ἐποιήσαντο· καὶ ἡμῶν αὐτῶν οἱ πρεσβύτεροι οὐκ ἄπειροι πολέμων εἰσίν· ὅμως δὲ τῆσδε οὔπω μείζονα παρασκευὴν ἔχοντες ἐξήλθομεν· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πόλιν δυνατωτάτην νῦν ἀρχόμεθα, καὶ αὐτοὶ πλεῖστοι καὶ ἄριστοι στρατεύοντες· δίκαιον οὖν ἡμᾶς μήτε τῶν πατέρων χείρους φαίνεσθαι, μήτε ἡμῶν αὐτῶν τῆς δόξης ἐνδεεστέρους· ἡ γὰρ Ἑλλὰς πᾶσα τῇδε τῇ ὁρμῇ ἐπῆρται, καὶ προσέχει τὴν γνώμην, εὔνοιαν ἔχουσα, διὰ τὸ Ἀθηναίων ἔχθος, πρᾶξαι ἡμᾶς ἃ ἐπινοοῦμεν· οὔκουν χρή, εἴ τῳ καὶ δοκοῦμεν πλήθει ἐπιέναι, καὶ ἀσφάλεια πολλὴ εἶναι μὴ ἂν ἐλθεῖν τοὺς ἐναντίους ἡμῖν διὰ μάχης, τούτων ἕνεκα ἀμελέστερόν τι παρεσκευασμένους χωρεῖν· ἀλλὰ καὶ πόλεως ἑκάστης ἡγεμόνα, καὶ στρατιώτην, τὸ καθ' αὑτὸν αἰεὶ προσδέχεσθαι ἐς κίνδυνόν τινα ἥξειν. ἄδηλα γὰρ τὰ τῶν πολέμων, καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλά, καὶ δι' ὀργῆς αἱ ἐπιχειρήσεις γίγνονται· πολλάκις τε τὸ ἔλασσον πλῆθος, δεδιός, ἄμεινον ἠμύνατο τοὺς πλέονας. διὰ τὸ καταφρονοῦντας ἀπαρασκεύους γενέσθαι· χρὴ δὲ αἰεὶ ἐν τῇ πολεμίᾳ, τῇ μὲν γνώμῃ θαρσαλέους στρατεύειν, τῷ δ' ἔργῳ, δεδιότας παρεσκευάσθαι. οὕτω γὰρ πρός τε τὸ ἐπιέναι τοῖς ἐναντίοις εὐψυχότατοι ἂν εἶεν, πρός τε τὸ ἐπιχειρεῖσθαι ἀσφαλέστατοι· ἡμεῖς δὲ οὐδ' ἐπὶ ἀδύνατον ἀμύνεσθαι οὕτω πόλιν ἐρχόμεθα, ἀλλὰ τοῖς πᾶσιν ἄριστα παρεσκευασμένην· ὥστε χρὴ καὶ πάνυ ἐλπίζειν διὰ μάχης ἰέναι αὐτούς, εἰ μὴ καὶ νῦν ὥρμηνται.

Viri Peloponenſes, ac Socij, & noſtri maiores, multas expeditiones, tum in ipſa Peloponeſo, tum extra eam ſumpſerunt; & ij qui ex nobis ipſis ſunt prouectiore ætate, haud inexperti ſanè rei bellicæ: nunquam tamen maiorem habentes apparatum belli proceſſimus. Verùm nunc aduerſus validiſſimam pergimus ciuitatem; & ipſi plurimi & fortiſſimi militantes. Æquum eſt igitur, nos, neque patribus deteriores videri, neque noſtra ipſorum gloria inferiores. Omnis enim Græcia ad hunc motum animo erecta eſt, & attenta, votáque facit propter Athenienſium odium vt nobis ex ſententia eueniat. Itaque non eſt faciendum, vt, etiamſi cui videmur per multi in hoſtem ire, ac magna fiducia eſſe, illum non proditurum ad conferendum nobiſcum prælium, idcirco aliquid de apparatu belli remittatur: ſed vnuſquiſque, & dux ciuitatis ſuæ, & miles, ſemper expectet in aliquod ſibi diſcrimen per ſeſe eſſe veniendum. Anceps enim conditio eſt bellorum; & ex paruo fiunt multa, & cum indignatione confligitur. Ac ſæpè minor manus, dum metuit, maiorem præ contemptu parum inſtructam profligauit. Oportet autem in hoſtili terra militantes, animo quidem eſſe præſtanti, ad rem verò gerendam cum metu ſe præparare. Ita namque, & ad inuadendum hoſtem promptiſſimi fuerint, & ad propulſandum tutiſſimi. Neque verò aduerſus ciuitatem nos tendimus, ita inualidam ad ſe vlciſcendam, ſed omnibus quàm maximè rebus inſtructam: vt omnino credendum ſit, eos in certamen eſſe venturos; etſi minùs nunc ſeſe mouent,

Ed. H. S.

Fiducia nimia nocet.

ἐν ᾧ ἤπω πάρεσμεν· ἀλλ' ὅταν ἐν τῇ γῇ ὁρῶσιν ἡμᾶς δῃοῦντάς τε καὶ τἀκείνων φθείροντας. πᾶσι γὰρ ἐν τοῖς ὄμμασι, καὶ ἐν τῷ παραυτίκα ὁρᾶν πάσχοντάς τι ἄηθες, ὀργὴ προσπίπτει· καὶ οἱ λογισμῷ ἐλάχιστα χρώμενοι, θυμῷ πλεῖστα ἐς ἔργον καθίστανται. Ἀθηναίους δὲ καὶ πλέον τι τῶν ἄλλων εἰκὸς τοῦτο δρᾶσαι, οἳ ἄρχειν τε τῶν ἄλλων ἀξιοῦσι, καὶ ἐπιόντες τὴν τῶν πέλας δῃοῦν μᾶλλον ἢ τὴν ἑαυτῶν ὁρᾶν· ὡς οὖν ἐπὶ τοσαύτην πόλιν στρατεύοντες, καὶ μεγίστην δόξαν οἰσόμενοι τοῖς τε προγόνοις, καὶ ὑμῖν αὐτοῖς, ἐπ' ἀμφότερα, ἐκ τῶν ἀποβαινόντων, ἕπεσθ' ὅποι ἄν τις ἡγῆται, κόσμον καὶ φυλακὴν περὶ παντὸς ποιούμενοι, καὶ τὰ παραγγελλόμενα ὀξέως δεχόμενοι· κάλλιστον γὰρ τόδε καὶ ἀσφαλέστατον, πολλοὺς ἑνὶ κόσμῳ χρωμένους φαίνεσθαι.

quum nondum ſub aſpectum venimus; at certè quum viderint nos in ſuis finibus agentes hoſtiliter, ac cuncta vaſtantes, tunc ſe moturos eſſe. Omnes enim, qui ante ſuos oculos ſubitò inſolitum quippiam patiuntur, iracundia ſubit: & qui ratione minimùm vtuntur, ij plerunque ad agendum furore proſiliunt. Quod Athenienſes maximè omnium credibile eſt eſſe facturos, qui ſe dignum cenſent, & aliis imperare, & vicinorũ terrã vaſtare, potiùs quàm ſuam ab aliis vaſtari cernere. Igitur tanquam aduerſus tantam ciuitatem expeditionem mouẽtes, ac ſummam gloriam, tã progenitoribus noſtris, quàm nobis ipſis allaturi, ad vtrúmque, prout res feret. ſequimini, quacunque vos aliquis duxerit: memores omni in re ornatus atque cuſtodiæ, & celeriter iuſſa exequentes. Nam pulcherrimum hoc, tutiſſimúmque, quum multi ſint, cunctos tamen eodem ornatu præditos cerni.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exordium eſt à gloria maiorum, quod eſt in iſtis adhortationibus frequentiſſimum.*

II. *In propoſitione momentum rei expenditur, quod grauiſſimum oſtenditur, ad diſcutiendam nimiam militum fiduciam.*

III. *Quippe Mars anceps, & alata victoria: nimia idcirco fiducia militibus pernicioſa.*

Animus vereri qui ſcit, ſcit tutò aggredi. *Publius Syrus.*

IV. *Et eò maior cautio adhibenda, quò contra Athenienſes res eſt, qui dominandi ſtudio flagrantiſſimè aliena expetunt, tantum abeſt vt ſua diripi patiantur.*

XENOPHONTIS ORATIO.

Argumentum.

Hortatio militaris ex Xenophõte.

Hæc licèt breuis oratio, idcirco non prætereunda, quia habet egregium ſpecimen cohortationis, ad animandos milites in ipſa iam conferenda pugna.

Ex Xenophonte.

Ἄνδρες, ἀναμιμνήσκεσθε ὅσας δὴ μάχας σὺν τοῖς θεοῖς ὁμόσε ἰόντες νε-

Recordamini, Milites, quot præliis antè, Deorum ope freti, *Ed. H.S.*

PPPpp ij hoſtem

Digitized by Google

νικήκατε, καὶ οἷα πάσχουσιν οἱ πολεμίους φεύγοντες· καὶ τοῦτο ἐννοήσατε, ὅτι ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς Ἑλλάδος ἐσμέν. ἀλλ' ἕπεσθε ἡγεμόνι τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ ἀλλήλους παρακαλεῖτε ὀνόμασι· ἡδύ τοι ἀνδρεῖόν τι καὶ καλὸν νῦν εἰπόντα, καὶ ποιήσαντα, μνήμην ἐν οἷς ἐθέλεις, παρέχειν ἑαυτοῦ.

hoſtem viceritis:conſiderate,quibus incõmodis qui fugiũt,afficiatur, cogitate nos ad ipſas iã Græciæ portas veniſſe. Agite, Herculé ducé ſequimini.Iucundũ certè futurũ eſt,apud quos maximè velitis, præclarè dicta factáque veſtra teſtata relinquere.

AGRICOLÆ ORATIO.

Oratio diſerta eſt in primis, elimata, acuta, pulchra temperie ornamentorum.

Hortatio militaris. Ex Tacito.

OCtauus annus eſt, Commilitones, ex quo virtute & auſpiciis Imperij Romani, fide atque opera veſtra,Britanniam viciſtis, tot expeditionibus, tot prælìis; ſeu fortitudine aduerſus hoſtes,ſeu patientiâ ac labore pene aduerſus ipſam rerum naturam opus fuit:neque me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egreſſi; ego,veterum legatorum; vos, priorum exercituum terminos, finem Britanniæ, non fama, nec rumore, ſed caſtris & armis tenemus, inuenta Britannia, & ſubacta. Equidem in agmine,quum vos paludes, montéſue, & flumina fatigarent, fortiſſimi cuiúſque vocem audiebam: Quando dabitur hoſtis? quando acies? Veniant è latebris ſuis extruſi· en vota virtúſque in aperto,omniáque prona victoribus, atque eadem victis aduerſa.Nam vt ſuperaſſe tantum itineris, ſyluas euaſiſſe,tranſiſſe æſtuaria,pulchrum ac decorum in frõtem.ita fugientibus periculoſiſſima quæ hodie proſperrima ſunt. Neque enim nobis aut locorum eadem notitia eſt, aut commeatuum eadem abundantia: ſed manus,& arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, iampridem mihi decretum eſt,neque exercitus, neq; ducis terga tuta eſſe: Proinde, & *honeſta mors turpi vita potior*, & incolumitas ac decus eodem loco ſita ſunt:*Nec inglorium fuerit,in ipſo terrarum ac naturæ fine cecidiſſe.* Si nouæ gẽtes atque ignota acies conſtitiſſet, aliorum exercituum exempl is vos hortarer:nũc veſtra decora recenſete,veſtros oculos interrogate,ij ſunt quos proximo anno vnam legionem furto noctis aggreſſos, clamore debellaſtis, ij cæterorum Britannorum fugaciſſimi, ideóque tandiu ſuperſtites. Quomodo ſyluas ſaltúſque penetrantibus, fortiſſimum quódque animal,robore; pauida & inertia ipſo agminis ſono pelluntur,ſic acerrimi Britannorum iampridem ceciderunt, *reliquus numerus* eſt ignauorum, & metuentium. Quot,quot tandem inueniſtis, non reſtiterunt,ſed deprehenſi ſunt nouiſſimi,ex extremo metu corpora defixere in his veſtigiis, in quibus pulchram & ſpectabilem victoriam ederetis. Tranſigite cum expeditionibus, *imponite quinquaginta annis magnum diem.* Approbate reipubl. nunquam exercitui imputari potuiſſe,aut moras belli aut cauſas rebellandi.

OECONOMIA orationis.

I. Exordium à delinitione militum, & priſtinæ virtutis recordatione:quod eſt in iſtis efficax. Quippe iucundiſſimum acroama militum,laus ab Imperatore profecta. *Laus Acroama iucundum militibus.*

II. Artificioſa & elegans oratio,quaſi propoſitioni inſinuat.Fingit enim leni, & morata oratione,militũ vota,& conſilium

flictus deſideria, vt eos voti ſui compotes factos eſſe pronuntiet.

III. *Leniter tandem propoſitio irrepit, pugnandum eſſe, quod cogit neceſſitas, & ſuadet gloria.* Si quidem decorum eſt in ipſo terrarum ac naturæ fine cecidiſſe.

Fortis modo bellica.

IV. *Addit locum facilitas à perſona hoſtium, qui contemptiſſimi remanſerunt; Numerus magis quàm viri.* λίθοι, ἀριθμὸς, πρόβατα, *Homines nullius pretij dicuntur ab Ariſtophane in Nubibus.*

Ignaui milites quibus nominibus appellãtur.

DARII ORATIO AD Milites.

Ex Quinto Curtio lib. 5.

Hæc inter adhortationes militares grauiſſima.

TErrarum, inquit, quas Oceanus hinc alluit, illinc claudit Helleſpontus, paulo antè domini, iã non de gloria, ſed de ſalute, & (quod ſaluti præponitis) de libertate pugnadum eſt: hic dies imperium, quo nullum amplius vidit ætas, aut conſtituet, aut finiet. Apud Granicum minima virium parte cũ hoſte certauimus. In Cilicia victos Syria poterat excipere. Magna munimenta regni Tigris atque Euphrates erant. Ventum eſt eò, vnde pulſis ne fugæ quidem locus eſt. Omnia tam diuturno bello exhauſta poſt tergum ſunt. Non incolas ſuos vrbes, non cultores habent terræ. Coniuges quoque & liberi ſequuntur hanc aciem, parata hoſtibus præda, niſi pro cariſſimis pignoribus corpora opponimus. Quod mearum fuit partium, exercitum, quem penè immenſa planities vix caperet, comparaui, equos, arma, diſtribui: commeatus, ne tantæ multitudini deeſſent, prouidi: locum, in quo acies explicari poſſet, elegi Cætera in veſtra poteſtate ſunt: audete modò vincere, *famámque (infirmiſſimum aduerſus fortes viros telum) contemnite.* Temeritas eſt, quam adhuc pro virtute timuiſtis; quæ vbi primum impetũ effudit, velut quædam animalia, amiſſo aculeo torpet. Hi verò campi deprehendère paucitatem, quam Ciliciæ montes abſcondebant. Videtis ordines raros, cornua extenta, mediam aciem vanam, & exhauſtam. Nam vltimi quos locauit auerſos, terga iam præbent. Obteri, mehercule, equorum vngulis poſſunt, etiamſi nihil præter falcatos currus emiſero; & bello vicerimus, ſi vincimus prælio. Nam ne illis quidem ad fugam locus eſt. Hinc Euphrates, illinc Tigris prohibet incluſos: & quæ antea pro illis erant, in contrarium conuerſa ſunt, noſtrum mobile & expeditum agmen eſt, illud præda graue. Implicatos ergo ſpoliis noſtris trucidabimus: eadémque res & cauſa erit victoriæ, & fructus. Quòd ſi quem è vobis nomen gentis mouet, cogitet Macedonum illic arma eſſe, non corpora. Multum enim ſanguinis inuicẽ hauſimus, & ſemper grauior in paucitate iactura eſt. Nam Alexander *quantuſcúmque ignauis & timidis videri poteſt, vnum animal eſt: & ſi quid mihi creditis, temerarium & vecors, adhuc noſtro pauore quàm ſua virtute felicius. Nihil autem poteſt eſſe diuturnum, cui non ſubeſt ratio*; licèt felicitas aſpirare videatur; tamen ad vltimum temeritati non ſufficit. Præterea breues & mutabiles vices rerum ſunt, & fortuna nunquam ſimpliciter indulget. Forſitan ita Dij fata ordinauerunt, vt Perſarum imperium, quod ſecundo curſu per cc.xxx. annos ad ſummum faſtigium inuexerant, magno motu concuterent magis quàm affligerẽt, *admonerèntque nos fragilitatis humanæ,*

Fama.

Alexandri deſinitio procax.

Fortuna mutabilis.

Frugalitas humana.

na, cuius nimia in proſperis rebus obliuio eſt. Modò Græcis vltrò bellum inferebamus, nunc in ſedibus noſtris propulſamus illatum. Iactamur inuicem varietate fortunæ. Videlicet imperium, quod mutuò affectamus, vna gens non capit. Cæterùm etiamſi ſpes non ſubeſſet, neceſſitas tamē ſtimulare deberet. Ad extrema peruentum eſt. Matrem meam, duas filias, Ochum in ſpem huius imperij genitum, illos principes, illam ſobolem regiæ ſtirpis, duces veſtros, regum inſtar vinctos habet: niſi, quod in vobis eſt, ipſe ex maiore parte captiuus ſum. *Eripite viſcera mea ex vinculis, reſtituite mihi pignora*, pro quibus ipſe mori non recuſo. Parentem, liberos (nam coniugem in illo carcere amiſi) credire nunc omnes extendere ad vos manus, implorate patrios Deos, opem veſtram, miſericordiam, fidem expoſcere, vt ſeruitute, vt compedibus, vt precario victu ipſos liberetis. *An creditis æquo animo iis ſeruire, quocum reges eſſe faſtidiūt?* Video admoueri hoſtium aciem: ſed quo propius diſcrimen accedo, hoc minus iis quæ dixi poſſem eſſe contentus. Precor vos, per Deos patrios, æternúmque ignem, qui præfertur altaribus, fulgorémque ſolis intra fines regni mei, orientis; per æternam memoriam Cyri, qui ademptū Medis Lydíſque imperium primus in Perſidem intulit, vindicate ab vltimo dedecore nomen, gentémque Perſarum. Ite alacres, & ſpe pleni, vt quam gloriam accepiſtis à maioribus veſtris, poſteris relinquatis. *In dextris veſtris iam libertatem, opem, ſpem futuri temporis geritis.* Effugit mortem, quiſquis contempſerit: timidiſſimum quémque conſequitur. Ipſe non patrio more ſolùm, ſed etiā vt conſpici poſſim, curru vehor, nec recuſo quominus imitemini me, ſiue fortitudinis exemplum, ſiue ignauiæ fuero.

Affectus ſuaues & magni.

OECONOMIA orationis.

I. *Proponitur neceſſitas pugnæ, & momentum rei, quod grauiſſimum eſt.*

II. *Prouiſa à Rege omnia ad bellum neceſſaria, animis tantùm opus eſſe, quos vt faciat, Alexandri famam, & metam appoſitè omni induſtria extenuare conatur; quem fama dumtaxat magnum, re autem ipſa contemptum oſtendit.*

III. *Et hoc ab adiunctis prælij, quæ Perſis opportuna, Alexandro infirma.*

IV. *Ad ſummum Alexandrum vnum animal eſt, idque vecors, & temerarium: ſic hoſtem extenuat Polybius l. 3.*

Προσέτι γε μὴν καὶ θρασότης, καὶ θυμὸς ἄλογος, ἔτι δ' ἐν τῷ δοξία καὶ τύφος, ἐγχειρῶν μετὰ τοῖς ἐχθροῖς. *Polyb. l. 3. p. 232.*

Temeritas.

V. *Spes ingeritur dictis grauibus & ſententioſis de humanarum rerum viciſſitudine, quò fit vt reſtante fortuna res Alexandri nimis lætas acciſum iri credibile ſit. Simile eſt quod Demoſthenes Philippica prima, ſect. xii. de Philippo dicit:* Μὴ γὰρ ὡς θεῷ νομίζετε ἐκείνῳ τὰ παρόντα πεπηγέναι.

Deus ſolus immutabilis.

VI. *Et ſpei adtexitur ingens telum neceſſitas, qua rerum ſuarum extremam calamitatem tam graui & morata oratione exponit, vt ferreos animos poſſit emollire.*

VII. *Poſtremò infertur obſecratio grauis, & incenſa. Quod autem hic habet de æterno igne, explicat Curt. l. 3. Ignis quem ipſi ſacrum & æternum vocabant, argenteis altaribus præferebatur.*

ALE

Digitized by Google

ALEXANDRI ORATIO.
Ad trecentos milites.

ARGVMENTVM.

In Sogdianis petra erat expugnatu difficillima: patebat enim in altitudinem ſtadia 30. in orbem verò 150. vndequáque ardua & prærupta: nec callibus quidem vllis peruia. Vnus qui ad cacumen ducebat aditus, & anguſtus limes, ab hoſtibus tenebatur. Inſederant enim petram triginta hominum millia. Alexander aduerſus impedimenta omnia & naturæ & artificij enitens, ne huic quidem difficultati cedere voluit; & quoniam vis non valuiſſet, dolo ſtatuit aggredi. Hoc igitur commentus eſt ad eludendos hoſtes ſtratagema. Negotium dat ducibus, vt trecentos expeditos iuuenes conquirant exercitatæ pernicitatis, qui rem pecuariam in montibus exercuerint, ac proinde aſſueuerint in præcipitiis & locis deuiis inſiſtere: his terrorem incutere hoſtibus parabat. Qui vt conuenerunt, hac oratione quid fieri velit, exponit. Rationem illis ad cacumen perueniendi aperit, hortatur vt ſtrenuè rem aggrediantur, & aduerſus omnes difficultates luctentur: denique addit animos propoſitis præmiis ampliſſimis; itáque illos dimittit.

Hortatoria ad rē arduam. Ex Quint. Curtio. Alexandri robores.

VObiſcum (inquit) ô iuuenes, & mei æquales, vrbium inuictarum antè munimenta ſuperaui, montium iuga perenni niue obruta emenſus ſum; anguſtias Ciliciæ intraui, Indiæ ſine laſſitudine frigoris vim perpeſſus ſum, & mei documenta vobis dedi, & veſtra habeo. Petra, quam videtis, vnum aditum habet, quem barbari obſident, cætera negligunt. Nullæ vigiliæ ſunt, niſi quæ caſtra noſtra ſpectant. Inuenietis viam, ſi ſolerter rimari fueritis aditus ferentes ad cacumen. *Nihil tam altè natura conſtituit, quò virtus non poſſit eniti:* Experiendo, quæ cæteri deſperauerunt: habemus Aſiam in poteſtate. Euadite in cacumen: quod cùm ceperitis, candidis velis mihi ſignum dabitis: ego copiis admotis hoſtem in nos à vobis conuertam. Præmium erit ei qui primus occupauerit verticem, talenta decem; vno minus accipiet, qui proximus ei venerit; eadémque ad decem homines ſeruabitur portio. Certum habeo vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Candor, ſignum felicitatis.

I. *Exordium à rebus anteageſtis efficaciſsimum, O paſsi grauiora!*

II. *Propoſitio rei, in qua calido artificio pericula diſsimulantur, & facilitate res alioqui difficilis adumbratur.*

III. *Hortatio efficax cum præmiorum lenocinio.*

GERMA

GERMANICI ORATIO.

Conqueſtio, & hortatio ad vindictam ſceleris.

Germanicus Cæſar, peragrata Aegypto, in morbum incidit; quo leuatus, alio repentè fuit correptus, quo grauiter conflictatus eſt: & ſuberat ſuſpicio oblati à Piſone, præſide Syriæ, veneni. Deſperata valetudine, ſic apud amicos, qui tum frequentes aderant, moribundus loquutus eſt. Rogat, ne impune tantum ſcelus patiantur eſſe Piſoni, & Plancinæ eius vxori, quæ particeps ſceleris credebatur. Rationem pœnarum perſequendarum aperit.

ARGVMENTVM.

EX TACITO.

Fato mori. SI fato concederem, iuſtus mihi dolor etiam aduerſus Deos eſſet, quòd me parentibus, liberis, patriæ intra iuuentam præmaturo exitu raperent: nunc ſcelere Piſonis & Plancinæ interceptus *vltimas preces pectoribus veſtris relinquo.* Referatis patri, ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus inſidiis circumuentus, miſerrimam vitam peſſima *Affectus doloris.* morte finierim. Si quos ſpes mea, ſi quos propinquus ſanguis, etiam *Querimonia grauis.* quos inuidia erga viuentem mouebat, illacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum ſuperſtitem, muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus querendi apud Senatum, inuocandi leges. *Non præcipuum hoc amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignauo queſtu*; ſed quæ voluerit, meminiſſe; quæ mandauerit, exequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti. Vindicabitis vos, ſi me potiùs quàm fortunam meam fouebitis. Oſtendite pop. Rom. Diui Auguſti nepotem, eandémque coniugem meam: numerate ſex liberos. Miſericordia cum accuſantibus erit: fingentibúſque ſceleſta mandata, aut non credent homines, aut non ignoſcent.

I. *Queritur de Piſone, ſed hæc nimis mollis & languida videtur oratio apud Sapientem, qui vitam omnem, & mortem, ἆθλα ἀρετῆς putat, vt loquitur Syneſius libr. de Prouidentia.*

II. *Vltionem flagitat: Inerat hoc animis, & adhuc regnat peſſimum axioma:* Inimicum vlciſci, vitam accipere eſt alteram. *Publius Syrus. Fatum autem cuius hic initio meminit, eſt, τῆς εἱμαρμένης θάνατος, vt appellatur à Demoſthene, in oratione περὶ στεφάνου. quæ opponitur morti violentæ. Sic Cicero dixit, mori ſuo fato, naturali ſcilicet morte, poſt iuſtum ætatis curriculum, confici.*

ALEXANDRI

ALEXANDRI ORATIO.

Hortatoria ad expeditionem.

Argumentum.

Inclinatis iã animis multitudinis ad requiẽ laborioſæ militiæ optandam, acceſſerat ſparſus, ſine authore quidẽ, ſed ex diuturniorum ſtatiuorum occaſione excitatus miſſionis rumor. Qui etſi temerè percrebuerat, tamen tanta fuerat omniũ auiditate acceptus, vt iam totis caſtris à gregariis militibus reditus compararetur. Quæ res non mediocriter Alexandrum vix ea ingreſſum, quæ animo & ſpe præceperat, perculit. Itaque proceribus propter errorem incuſatis, illis ipſis authoribus vulgus ab eo errore & cupiditate deducere hac ratione ſtatuit: qua leniter obiurgat milites quòd immaturum ſuarum victoriarum fructum velint percipere. Duas exponit conſilij ſui cauſas, cur nondum incœptis deſiſtat. Neq; quæ parta ſint retineri poſſe, niſi ſubactis hoſtibus, qui ſuperſint, & his domitis, multo vberiores victoriæ fructus oſtendi, & ſeſe offerre; hæc niſi pacata teneri non poſſe: pacata verò ſecum his multò plura eſſe allatura. Eos præterea ad perſequendas de percuſſoribus Darij pœnas impellit.

Ex Quintio Curtio.

Alexandri expeditiones. MAgnitudinem rerum, quas geſſimus, Milites, intuentibus vobis, minimè mirum eſt, & deſiderium quietis, & ſatietatem gloriæ occurrere: vt omittam Illyricos, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponeſum; quorum alia ductu meo, alia imperio auſpicióq; perdomui. Ecce orſi bellum ad Helleſpontum, Ionas, Æolidem, ſeruitio barbariæ impotentis eximimus Cariam, Lydiam, Cappadociam, Phrygiam, Paphlagoniam, Pamphyliam, Piſidas, Ciliciã, Syriam, Phœnicem, Armeniam, Perſidem, Medos, Parthienem habemus in poteſtate. Plures prouincias complexus ſum, quàm alij vrbes ceperunt: & neſcio an enumeranti mihi quaſdam ipſarum rerum multitudo ſubduxerit. Itaque ſi crederem ſatis certam eſſe poſſeſſionem terrarum, quas tanta velocitate domuimus; ego verò milites, ad Penates meos, ad parentem, ſororéſque, & cæteros ciues, vel renitentibus vobis erumperem; vt ibi potiſſimùm partâ vobiſcum laude & gloriâ fruerer, vbi nos vberrima victoriæ præmia expectant, liberorum, coniugum, parentúmq; lætitia, pax, quies, rerum per virtutem partarum ſecura poſſeſſio. Sed in nouo, & (ſi verum fateri volumus) *precario imperio*, adhuc iugum eius rigida ceruice ſubeuntibus barbaris, tempore (milites) opus eſt, dum mitioribus ingeniis imbuuntur, & efferatos mollior conſuetudo permulcet. Fruges quoque maturitatem ſtatuto tempore expectant, ab eo etiam illa ſenſus omnis expertia, tamen ſua lege miteſcunt. *Tempus opportunum expectandum.* Quid creditis, tot gentes alterius imperio ac nomini aſſueras, non ſacris, non moribus, non commercio linguæ cohærentes, eodem prælio domitas eſſe quo victæ ſunt? Veſtris armis continentur, non ſuis moribus; ſed qui præſentes metuunt, in abſentia hoſtes erunt: Cum feris beſtiis res eſt, quas captas & incluſas, quia ipſa-

rum natura non poteſt,longior dies mitigat. Et adhuc ſic ago tanquam omnia ſubacta ſint armis, quæ fuerunt in ditione Darij. Hyrcaniam Nabarzanes occupauit. Bactra non poſſidet ſolùm parricida Beſſus, ſed etiam minatur. Sogdiani, Dahæ, Maſſagetæ,Sacæ,Indi ſui iuris ſunt: Omnes hi ſimul, ſi terga noſtra viderint, ſequentur. Illi enim eiuſdem nationis ſunt, nos alienigenæ & externi. Suis autem quique parent placidiùs, etiam cùm is præeſt, qui magis timeri poteſt. Proinde aut quæ cepimus, omittēda ſunt: aut quæ non habemus,occupanda. Sicut in corporibus ægris, milites, nihil quod nociturum eſt, medici relinquunt, ſic nos quicquid obſtat

Parua non contemnēda. Initiis malis obſiſtēdum.

impetio, recidamus. *Parua ſæpe ſcintilla contēpta magnum excitauit incendium. Nihil tutò in hoſte deſpicitur; quem ſpreueris, valentiorem negligentia facies.* Ne Darius quidem hæreditarium Perſarum accepit imperium,ſed in ſedem Cyri,beneficio Bagoæ caſtrati hominis admiſſus:ne vos magno labore credatis Beſſum vacuum regnum occupaturum.Nos verò peccauimus, Milites, ſi Darium ob hoc vicimùs, vt ſeruo eius traderemus imperium, qui vltimum auſus ſcelus, regem ſuum etiam externæ opis egentem, certè cui nos victores pepercisſemus, quaſi captiuum in vinculis habuit,ad vltimum ne à nobis conſeruari poſſet, occidit. Hunc vos regnare patiemini? quem equidem crucifixum videre feſtino,omnibúſque Regibus, gentibúſque, fidei, quam violauit, meritas pœnas ſoluentem. At herculè, ſi mox eundem Græcorum vrbes, aut Helleſpontum vaſtare nuntiatum erit vobis, quo dolore afficiemini, Beſſum præmia veſtræ occupaſſe victoriæ? Tunc ad repetendas res feſtinabitis, tunc arma capietis. Quando autem præſtat, territum adhuc, & vix mentis ſuæ compotē, opprimere? Quatridui nobis iter ſupereſt: qui tot proculcauimus niues, tot amnes ſuperauimus, tot montium iuga tranſcurrimus, non mare illud, quod exæſtuans iter fluctibus occupat, eūtes nos moratur: non Ciliciæ fauces, & anguſtiæ includunt: plana omnia,& prona ſunt, *in ipſo limine victoriæ ſtamus.* Pauci nobis fugitiui, & domini ſui interfectores, ſuperſunt. Egregium mehercúlè opus,& inter præmia gloriæ veſtræ numerandum, poſteritati famæque tradetis: Darij quoque hoſtis, finito poſt mortem eius odio, parricidas eſſe vos vltos, neminem impiū effugiſſe manus veſtras. Hoc perpetrato, quanto creditis Perſas obſequentiores fore, quum intellexerint vos pia bella ſuſcipere, & Beſſi ſceleri,non nomini ſuo, iraſci?

Inter grauiſſimas hortationes eſt Cyri morientis ad filios oratio apud Xenophontem, Παῖδες ἐμοί, quam, quia prolixior eſt, omitto.

OECONOMIA orationis.

I. *Demulcet à rebus antea geſtis. Quod fuit durum pati, meminiſſe dulce eſt.*

II. *Verùm ſtabilienda eſt fortuna ſemel erecta, atque in eo mora opus eſt.*

III. *Et hoc probatur ab adiunctis domitarum gentium.*

IV. *Sed neque omnia domita aut pacata.*

V. *Et hæ reliquiæ ſi negligantur, vt parua ſcintilla cōtempta, magnū excitabunt incendiū:* Ἄδηλα γὰρ τὰ τοῦ πολέμων, καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλά, *vt ait Thucydides in oratione Archidami citata.*

VI. *Grauiſſimè vrget à Beſſi parricidio, & indignitate, cui crux debetur, non regnum ab eo occupatum.*

VII. *Poſt iuſtiſſimas & neceſſarias belli*

belli rationes facilitas rei conficiendæ expenditur.

VIII. *Ad ſummum, generoſarum mentium eſca, gloria: hic autem actus extremus eſt, ſed glorioſiſſimus eſt, & quaſi aurea totius operis Coronis.*

CONSVLTATIONES.

CONSVLTATIO DE propagando imperio.

ORATIO ALEXANDRI, ad Milites.

In hac exhortatione elucet vis blandæ perſuaſionis, & dominium illius Suadæ, fortiter & ſuauiter in animos influentis.

Ex Quint. Curtio. NOn ignoro, Milites, multa quæ terrere vos poſſent, ab incolis Indiæ per hos dies induſtria eſſe iactata: ſed non eſt improuiſa vobis mentientium vanitas. Sic Ciliciæ fauces, ſic Meſopotamiæ campos, Tigrim, & Euphratem, quorum alterum vado tranſiuimus, alterum ponte terribilem fecerant Perſæ. *Nunquam ad liquidum fama perducitur.* Omnia illa tradente maiora ſunt vero. Noſtra quoque gloria, cùm ſit ex ſolido, plus tamen habet nominis, quàm operis, modò quis belluas offerẽtes mœnium ſpeciem, quis Hydaſpem amnem, quis cætera auditu maiora quàm vera ſuſtinere poſſe credat. Olim herculè *fugiſſemus ex Aſia, ſi nos fabulæ* debellare *potuiſſent.* reditiſne, Elephantorum greges maiores eſſe quàm vſquam armentorum ſunt? cùm & rarum ſit animal, nec facilè capiatur, multóque difficiliùs mitigetur? Atque eadem vanitas copias peditum equitúmque numerauit. Nam flumen, quo latiùs fuſum eſt, hoc placidius ſtagnat, quippe anguſtis rupis coërcitum, & in anguſtiorem alueum eliſum, torrentes aquas inuehit. Cõtra, ſtatio alui, ſegnior curſus eſt. Præterea in ripa omne periculum eſt, vbi applicantes nauigia hoſtis expectat. Ita quantumcumque flumen interuenit, idem futurum diſcrimen eſt euadentium in terra. Sed omnia iſta vera eſſe fingamus. Vtrúne vos magnitudo belluarum an multitudo hoſtium terret? Quod pertinet ad Elephantos præſens habemus exemplum; in ſuos vehemẽtiùs quàm in nos incurrerunt; tam vaſta corpora ſecuribus falcibúſque mutilata ſunt. Quid autem intereſt, totidem ſint quot Porus habuit, an tria millia; cùm vno aut altero vulneratis, cæteros in fugam declinare videmus? Deinde paucos quoque, & incommodè regunt. Congregata verò tot millia, ipſa ſe elidunt, vbi nec ſtare nec fugere potuerint inhabiles vaſtorum corporum moles. Equidem ſic animalia iſta contempſi, vt cùm haberem ipſe, non oppoſuerim, ſatis gnarus plus ſuis quàm hoſtibus periculi inferre. At enim equitum peditúmque multitudo vos commouet? cum paucis enim pugnare ſoliti eſtis, & nunc primùm inconditam ſuſtinebitis turbam? Teſtis aduerſus multitudinem inuicti Macedonum roboris Granicus amnis, & Cilicia inundata cruore Perſarum, & Arbela, cuius campi deuictorum à vobis oſſibus ſtrati ſunt. Serò hoſtium legiones numerare cœpiſtis, poſteaquam ſolitudinem in Aſia vincendo feciſtis. Cùm per Helleſpontum nauigaremus, de paucitate noſtra cogitandum fuit, nunc nos Scythæ ſequuntur, Bactriana auxilia præſto ſunt, Dacæ Sogdianíque inter nos militant. Nec tamen illi turbæ confido, veſtras manus intueor, veſtram virtutem, rerum quas

geſturus ſum, vadem, prædémque habeo. Quamdiu vobiſcum in acie ſtabo, nec mei nec hoſtium exercitus meminero. Vos modò animos mihi plenos alacritatis ac fiduciæ adhibere. Non in limine operum laborúmque noſtrorum, ſed in exitu ſtamus: peruenimus ad Solis ortũ, & Oceanum, niſi obſtat ignauia: inde victores perdomito fine terrarũ, reuertemur in patriã. Nolite (quod pigri agricolæ faciunt) maturos fructus per inertiam emittere è manibus. Maiora ſunt periculis præmia: diues eadem & imbellis eſt regio. Itaque non tam ad gloriam vos duco, quàm ad prædam. Digni eſtis, qui opes, quas illud mare littoribus inuenit, refertatis in patriam. Digni qui nihil inexpertum, nihil metu omiſſum relinquatis, per vos gloriámque veſtram, qua humanum faſtigium exceditis, pérque & mea in vos, & in me veſtra merita, quibus inuicti contendimus, oro, queſóque, ne humanarum rerum terminos adeuntem alumnum commilitonémque veſtrum, ne dicam Regem, deſeratis. Cætera vobis imperaui, hoc vnum debiturus ſum: & is vos rogo, qui nihil vnquam vobis præcepi, qui primus me periculis obtuli, qui ſæpe aciem clypeo meo texi, ne infregeritis in manibus meis palmã, qua Herculem, Liberúmque Patrem, ſi inuidia abfuerit, æquabo. Date hoc precibus meis, & tandem obſtinatum ſilentium rumpite. Vbi eſt ille clamor alacritatis veſtræ index? Vbi eſt ille meorum Macedonum vultus? Non agnoſco vos, milites, nec agnoſci videor à vobis, ſurdas, iamdudum aures pulſo, aduerſos animos & infractos excitare conor. Neſcio quid imprudens in vos deliqui, quòd me ne intueri quidé vultis; in ſolitudine mihi videor eſſe. Nemo reſpondet, nemo ſaltem negat: quos alloquor? quid autem poſtulo? veſtram gloriam & magnitudinem iudicamus Vbi ſunt illi duorum certamen paulo antè vidi, contendentium, qui potiſſimùm vulnerati Regis corpus exciperent? deſertus, deſtitutus ſum, hoſtibus deditus. Sed ſolus quoque ire perſeuerabo. Obiicite me fluminibus & belluis, & illis gentibus quarum nomina horretis; inueniam qui deſertum à vobis, ſequantur, Scythæ Bactrianique erunt mecũ hoſtes paulo antè, nunc milites noſtri. Mori præſtat quàm precariò Imperatorem eſſe. Ite reduces, domos, ite deſerto rege ouantes. Ego hîc à vobis deſperatæ victoriæ, aut honeſtæ morti locum inueniam.

Finis non negligendus.

Exhortatio blanda.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium captat à ſparſis rumoribus, & afflato terrore, quem ſtatim diſcutere conatur, cùm ſua naturâ famam mendacem experimentis comprobat. Rectè in eam ſententiam dixit Lucanus libro primo:*

— — quiſque pauendo
Dat vires famæ: nullóque auctore malorum,
Quæ finxere, timent: Lucan. l. 1. & Tertull. in Apologetico. Cur malum fama? quia velox; an quia plurimùm mendax?

II. *Atque vt prudens orator timoris ſcrupulos radicitus euellat, cauſas ſcrutatur: illa ſunt partim in difficultate traiiciendi fluminis, partim ex hoſtium multitudine, Elephantorúmque terroribus, quæ omnia ſolertiùs extenuat. Porro de Elephantis Indicis, qui ſunt Libycis præſtantiores, déque eorum pugna, & moderatione, multa Polybius lib. v.*

III. *Extenuatis rebus hoſtium, ſuas exaggerat, & quaſi σωματοποιεῖ: ſunt autem illa, virtutes antea partæ, bellicarum rerum peritia, gloria nominis,*

cætera

exterarum gentium ſubſidia, Macedonum robora.

IV. *His commemoratis ſuccedit hortatio blanda, & illex, cui additur etiam precatio, qua nihil ſuauius & robuſtius: nam, vt ait Tacitus, Suaſio & Precatio ab eo qui poteſt iubere, vim neceſſitatis habet. Ad ſummũ nihil omittit ad deliniendos milites, modò laudans, modò increpans, modò blandienti, modò irato ſimilis, amore, metu, pudore, potiſſimis machinis pugnat, & quaſi dulcia ſpargit fulmina.*

ORATIO POENI ad Alexandrum, priori reſpondens.

Ex Curt. li. 9. Dij prohibeant à nobis impias mentes, & profectò prohibẽt: Idem animus eſt tuis, qui fuit ſemper, ire quò iuſſeris, pugnare, periclitari, ſanguine noſtro cõmendare poſteritati tuum nomen. Proinde, ſi perſeueras, inermes quoque, & nudi, & exãgues, vtcũque tibi cordi eſt, ſequimur, vel antecedimus. Sed ſi audire vis, non fictas tuorum militum voces, verùm neceſſitate vltima expreſſas, præbe, quæſo, propitias aures, imperium atque auſpicium tuum conſtantiſſime ſecutis, & quocunque pergis, ſecuturis. *A exandri res geſtæ.* Viciſti, Rex, magnitudine rerum, non hoſtes modò, ſed etiam milites. Quicquid mortalitas capere poterat, impleuimus, emenſis maria terráſque meliùs nobis quàm incolis omnia nata ſunt. Penè in vltimo mundi fine conſiſtimus, in alium orbem paras ire, & Indiam quæris, Indis quoque ignotam. Inter feras ſerpentéſque degentes eruere ex latebris & cubiculis ſuis expetis, vt *plura quàm ſol videt, victoria luſtres. Digna prorſus cogitatio animo tuo, ſed altior noſtro.* *Militum ærumnoſorum ſtatus.* *Virtus enim tua ſemper in incremento erit, noſtra vis in fine iam eſt.* Intuere corpora exanguia, tot perfoſſa vulneribus, tot cicatricibus putrida. Iam tela hebetia ſunt, iam arma deficiunt, vt veſtem Perſicam induimus, quia domeſtica ſubuehi non poteſt. In externum degenerauimus cultum. Quoto cuique lorica eſt? quis equum habet? iube quæri, quàm multos ſerui ipſorum perſecuti ſunt? quod cuíque ſuperſit ex prędaʔ *Omnium victores, omnium inopes ſumus. Nec luxuria laboramus, ſed bello.* Inſtrumenta belli conſumpſimus, hûc tu pulcherrimum exercitũ nudum obiicies belluis? quarum vt multitudinem augeant de induſtria barbari, magnum tamen eſſe numerũ, etiam ex mendacio intelligo. Quòd ſi adhuc penetrare in Indiam certũ eſt; Regio à meridie minùs vaſtata eſt. Quà ſubactâ, licebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis terminum voluit eſſe natura. *Cur circuitu petis gloriam, quæ ad manum poſita eſt?* Hic quoque occurrit Oceanus. Niſi mauis errare, *peruenimus, quò tua fortuna ducit.* Hæc tecum, quàm ſine te, cum his loqui malui, non vti inirem circunſtantiis exercitus gratiam ſed vt vocem loquentium potiùs quàm vt gemitum murmurantium audires.

OECONOMIA Orationis.

I. *Artificioſiſſima hac reſponſio, in qua primùm milites dant manus ſuo Imperatori, promptiſſima quæque obſequia polliciti; mox leni inſinuatione ſpargunt mites querimonias, quarum tanta ſunt illecebræ, vt querendo, auidiſsimum gloriæ iuuenem, molliori tractent articulo, & vehementer laudent: ſibi quoque ſubſidium & ceſſationem laborum in hac ærumnoſiſſima expeditione ſuauiter & magna rationum efficacitate flagitent.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CONSVLTATIO DE Imperatore eligendo.
ORATIO PERDICÆ ad Milites.
ARGVMENTVM.

Cùm Babylone defunctus eſſet Alexander, & totus exercitus erepto ſibi duce ſuo, mœrore conſternatus eſſet; Perdica præcipuus amicorum Alexandri, cui moriens ipſe annulum ſuum tradiderat, conuocatâ concione admonet, vt Regi vltimos honores exoluant, deinde de alio eligendo, quamprimum cogitent.

Ex Curt. lib. 10. EGo quidem annulum, quo ille regni atque imperij vires obſignare erat ſolitus, tradirum ab ipſo mihi, reddo vobis. Cæterùm quanquam nulla clades huic, qua affecti ſumus, par ab iratis Diis excogitari poteſt, tamẽ magnitudinem rerum quas egit, intuentibus, credere licet, *tantum virum Deos accommodaſſe rebus humanis; quarum ſorte completa* cito repeterẽt eum ſuæ ſtirpi. Proinde quoniã nihil aliud ex eo ſupereſt, quàm quod ſemper ab immortalitate ſubducitur, corpori nominíque quamprimum iuſta ſoluamus, haud obliti, in qua vrbe, inter quos ſimus, quali Rege ac præſide ſpoliati. Tractandum eſt, Commilitones, cogitandúmque, vt victoriam partam inter hos, de quibus parta eſt, obtinere poſſumus. *Capite opus eſt:* Hocne vno an pluribus, in veſtra poteſtate eſt. Illud ſcire debetis, *militarem ſine duce turbam, corpus eſſe ſine ſpiritu.* Sextus menſis eſt, quo Roxane prægnans eſt. Optamus vt marem enitatur, cuius regnum Diis approbantibus futurum, quandocunque adoleuerit. Interim, à quibus regi velitis, deſtinate.

Alexander commodatus mundo.

OECONOMIA orationis.

I. *Hæc oratio valde morata eſt, & ciuilis: prefert enim inſignem moderationem, & fidem ipſius Perdicæ; quod magnum erat amoris & beneuolentiæ lenocinium. Atque vt à Principe viro perfecta, ſententias habet verbis preſſas, rebus magnas: vt cùm dicit* Alexandrum commodatum terris, non datum. Obſeruatum eſt (*inquit Fabius lib. 6.*) eſſe neſcio quam, quæ ſpes tantas decerpat, inuidiam. Ne videlicet vltra quàm homini datum eſt, noſtra prouehantur. *Deinde, quod habet:* Militarem ſine duce turbam, corpus eſſe ſine ſpiritu; *Rectè ad mẽtem Senecæ, qui de Imperatore ait,* Is eſt ſpiritus, quem tot millia trahunt. *Epaminondas, apud S. Maximum ſerm. 9. de Magiſtratu, & Poteſtate, cùm magnum & pulchrum videret exercitum ſine duce:* Quanta *inquit,* bellua caput nullum habet!

Pulchra citò occidunt.

ORATIO PTOLOMÆI.

DIgna prorſus eſt ſoboles, quæ Macedonum imperet genti, Roxanis vel Arſinoæ filius: cuius nomen quoque in Europa dicere pigeat. Maiore ex parte captiui eſt. Cur Perſas vicerimus, vt ſtirpi eorum ſeruiamus? quod iuſti illi reges Darius & Xerxes, tot millium agminibus, tantíſque claſſibus nequicquam petiuerunt. Mea ſententia hęc eſt, vt ſeſe Alexandri in regia poſita, qui conſiliis eius adhibebantur, coëant, quoties in cõmune conſulto opus fuerit; eóque quod maior pars eorum decreuerit, ſtatuto, duces præfectíque copiarum his pareant.

ORATIO MELEAGRI.

Dura, & aſpera, quæ truculentum oratorem facilè arguat.

NEc Dij ſiuerint, vt Alexandri fortuna, tantique regni faſtigium,

gium, in iſtos humeros ruat; homines certè non ferent. Nihil dico de nobilioribus, quàm hic eſt; ſed de viris tantùm, quibus inuitis nihil perpeti neceſſe eſt. Nec verò intereſt, Roxanis filium, quandocúmque genitus erit, an Perdicam regem habeatis; cùm iſte ſub tutelæ ſpecie regnum occupaturus ſit. Itaque nemo ei rex placet, niſi qui nondum natus eſt, & in tanta omnium feſtinatione, non iuſta modò, ſed etiam neceſſaria, exactos menſes ſolus expectat, & iam diuinat marem eſſe conceptum, quem vos dubitatis paratum eſſe vel ſubdere. Si medius fidius Alexãder hunc nobis regem poſt ſe reliquiſſet, id ſolum ex his quæ imperaſſet, non faciendum eſſe cenſerem. Quin igitur ad diripiendos theſauros diſcurritis? Harũ enim opum regiarum, vtique populus eſt hæres.

CONSVLTATIO PERSARVM DE STATV Monarchiæ, Ariſtocratiæ, & Democratiæ.

OTANIS ORATIO PRO IMPERIO POPVLARI.

Ex Herodoto.

Argumentum.

Oppreſſo Mago, qui Perſarum errore abuſus erat ad regnum occupandum, quia interregnum erat, conſultant proceres quid facto opus ſit, & quod genus adminiſtrandæ Reipublicæ ſit ſaluberrimum. In his Otanes populare imperium cæteris anteponit omnibus: in quam ſententiam hactenus eſt habita oratio, quæ potiſsimùm regni & popularis imperij contentionem habet.

Ed. H.S. Ἐμοὶ δοκέει ἕνα μὲν ἡμέων μουνάρχον μηκέτι γενέσθαι· οὔτε γὰρ ἡδὺ, οὔτε ἀγαθόν· εἴδετε μὲν γὰρ τὴν Καμβύσεω ὕβριν ἐπ᾽ ὅσον ἐπεξῆλθε, μετεσχήκατε δὲ καὶ τῆς τοῦ μάγου ὕβριος· κῶς δ᾽ ἂν εἴη χρῆμα κατηρτημένον μουναρχίη, τῇ ἔξεστι ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται; καὶ γὰρ ἂν τὸν ἄριστον ἀνδρῶν πάντων, στάντα ἐς ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἐκτὸς τῶν ἐωθότων νοημάτων στήσειε· ἐγγίνεται μὲν γὰρ ἡ ὕβρις ὑπὸ τῶν παρεόντων ἀγαθῶν· φθόνος δὲ ἀρχῆθεν ἐμφύεται ἀνθρώπῳ· δύο δὲ ἔχων ταῦτα, ἔχει πᾶσαν κακότητα· τὰ μὲν γὰρ ὕβρει κεκορημένος ἔρδει πολλὰ καὶ ἀτάσθαλα, τὰ δὲ φθόνῳ· καίτοι ἄνδρα γε τύραννον ἄφθονον ἔδει εἶναι,

Equidem vt poſthac noſtrũ vnus rerum ſolus potiatur, author nequaquam fuerim: Quoniam id neq; iucũdum, neque vtile eſt. Nam quò progreſſa ſit Cambyſis inſolentia vidiſtis, & Magi quoque inſolentiam experti eſtis. Quî autem, obſecro, ſub vnius dominatu res bene conſtitutæ eſſe, rectéque & ordine adminiſtrari queant, cùm ei pro libidine agere omnia impune liceat? & cùm hic dominatus ſit eiuſmodi, qui virũ, omnium alioqui optimum, de priſtinis curis cogitationibúſque dimouere poſſit? Etenim ad inuidiam iam inde ab initio homini ingenitã accedit ex præſẽtibus bonis inſolẽtia. Quæ duo cùm habet, malorũ omniũ fontẽ habet: Quippe qui ex inſolentia, qua vrget, ad multa facinora, ad multa etiam ex inuidia prorumpat. Nam cum quidem, qui ſolus rerum potitur, ab omni inuidia remotum eſſet deceret, *Inuidia & inſolẽtia duo malorum fontes.*

ἔχοντα

ἔχοντά γε πάντα τὰ ἀγαθά· τὸ δὲ ἐπεναντίον τούτου ἐς τοὺς πολιήτας πέφυκε· φθονέει γὰρ τοῖσι ἀρίστοισι τε καὶ ζώουσι, χαίρει δὲ τοῖσι κακίστοισι τῶν ἀστῶν· διαβολὰς δὲ ἄριστον ἐνδέχεσθαι ἡγέεται· ἀναρμοστότατον δὲ πάντων· ἤν τε γὰρ αὐτὸν μετρίως θωυμάζῃς, ἄχθεται, ὅτι οὐ κάρτα θεραπεύεται· ἤν τε θεραπεύῃ τις κάρτα, ἄχθεται, ἅτε θωπείαν ἡγεύμενος· τὰ δὲ δὴ μέγιστα ἔρχομαι ἐρέων, νόμαιά τε κινεῖ πάτρια, καὶ βιᾶται γυναῖκας, κτείνει τε ἀκρίτως· πλῆθος δὲ ἄρχον, πρῶτα μὲν οὔνομα πάντων κάλλιστον ἔχει, ἰσονομίην, δεύτερα δὲ, τούτων τῶν ὁ μούναρχος, ποιέει οὐδέν· πάλῳ μὲν γὰρ ἀρχὰς ἄρχει, ὑπεύθυνον δὲ ἀρχὴν ἔχει, βουλεύματα δὲ πάντα ἐς τὸ κοινὸν ἀναφέρει· τίθεμαι ὦν γνώμην, μετέντας ἡμέας μουναρχίην, τὸ πλῆθος ἀέξειν· ἐν τῷ πολλῷ ἔνι τὰ πάντα.

vtpote qui omnia bona poſſideat: Sed ita ſe erga populares ſuos gerit, vt qui planè contrario præditus eſt ingenio. Si quidem eorum optimis quibúſque, qui ſuperſtites ſunt, inuidet, peſſimis autem delectatur: criminationibus etiam & calumniis locum dare, optimum eſſe cenſet: & (quod eſt quiddam maximè ſecum diſſidens) ſiquidem eum non valdè ſuſpicias, infenſus eſt, quòd non impensè colatur: ſin impensè quis eum colat, eo cultu tanquam aſſentatione offenditur: Vt autem ad ea multa, quæ omnium grauiſſima ſunt, veniam, iura patria euertit, mulierum eſt ſtuprator, indemnatorum interfector. At cùm dominatur populus, primùm quidem nomen obtinet omnium pulcherrimum, Iſonomian, (id eſt, iuris æquabilitatem) deinde verò nihil eorum agit, quæ is, penes quem vnum eſt ſumma rerum, agere ſolet. Sortitur enim populus magiſtratus, & adminiſtrationis rationes refert, ſuáque conſilia inter ſe communicant. Quamobrem cenſeo, nobis, miſſum facientibus vnius dominatum, populum euehendum eſſe; in eo enim nihil deſiderare poſſumus. *Demo-cratia.*

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Præceps & conciſa ſententia contra μοναρχίαν, cuius ratio duplex affertur in genere. Vna vtilitatem ſpectat, altera voluptatem.*

II. *Primò diſſuadet à recentibus exemplis Cambyſis & Smerdis; quorum contumeliæ cui tandem ignotæ?*

Potentia nimia inuidioſa. III. *A natura regni: magnum nequitiæ irritamentum, nimia potentia.* Quod non poteſt, vult poſſe, qui nimiùm poteſt. *Et fermè duo regum morbi, contumelia, & inuidia. Hæc (inquit) ex vita mollitia, & bonorum affluentia; illa ex metu & inſatiabili ambitionis cupiditate. Hinc aliæ atque aliæ vitiorum peſtes oriuntur.*

IV. *Antapodoſis ſtatus popularis, in quo (inquit) nomen blandum, criminum exilium, moderatio prudẽs, & manſueta, ex cõſiliorum omniũ conſociatione.*

ORATIO MEGABYSI.

Ex eodem Herodoto.

Argumentum.

Sententiam dixit in eodem conſilio Megabyſus, placeréque ſibi oſtendit quòd ſuperiori ſentẽtia regnum videbat abrogari; ſed nequaquam ſibi probari, quod rerum ſummã ad populum deferret; eique generi paucorũ dominatũ anteponit.

DE

Digitized by Google

DE ARISTOCRATIA.

TA' μὲν Ὀτάνος εἶπε, τυραννίδα παύων, λελέχθω κἀμοὶ ταῦτα· τὰ δὲ ἐς τὸ πλῆθος ἄνωγε φέρειν τὸ κράτος, γνώμης τῆς ἀρίστης ἡμάρτηκε· ὁμίλου γὰρ ἀχρηίου οὐδέν ἐστιν ἀξυνετώτερον, οὐδὲν ὑβριστικώτερον. καὶ τυράννου ὕβριν φεύγοντας ἄνδρας, ἐς δήμου ἀκολάστου ὕβριν πεσέειν, ἐστὶ οὐδαμῶς ἀνασχετόν· ὁ μὲν γὰρ εἴ τι ποιέει, γιγνώσκων ποιέει· τῷ δὲ οὐ γινώσκειν ἔνι· κῶς γὰρ ἂν γινώσκοι, ὃς οὔτ' ἐδιδάχθη, οὔτε οἶδε καλὸν οὐδὲν, οὐδέ οἰκήιον; ὠθέει τε ἐμπεσὼν τὰ πράγματα ἄνευ νόου, χειμάρρῳ ποταμῷ ἴκελος· δήμῳ μὲν νυν, οἱ Πέρσῃσι κακὸν νοέουσι, οὗτοι χράσθων· ἡμεῖς δὲ ἀνδρῶν τῶν ἀρίστων ἐπιλέξαντες ὁμιλίην, τούτοισι περιθέωμεν τὸ κράτος· ἐν γὰρ δὴ τούτοισι καὶ αὐτοὶ ἐνεσόμεθα· ἀρίστων δὲ ἀνδρῶν εἰκὸς ἄριστα βουλεύματα γίνεσθαι.

EA quidem quæ Otanes, ad abolendum vnius dominatum pertinentia dixit, à me quoque dicta ſunto: ſed quod ad ſummam rerum populo deferendam hortatur, in eo certè ab optima aberrauit ſententia. Futili enim multitudine nihil eſt amentius, nihil eſt inſolentius: at qui nos, dum tyranni inſolentiam fugimus, in populi petulātis inſolentiam incidere, omnino intolerabile fuerit. Ille enim, ſi quid facit, quid faciat, intelligit; at hic nulla intelligētia præditus eſt. Ecqua enim præditus eſſe poſſit qui neque edoctus eſt, neque quicquam eorum quæ honeſta ſunt, aut ſibi conuenientia, cognitum habet? Sed in negotia, quæ gerenda ſunt, irruens, ea ſine vllo conſilio protrudit, torrenti ſimilis. Quamobrem, qui Perſis malè conſultum cupiunt, ij populare imperium experiantur. At nos præſtantiſſimorum virorum delecto cœtu, imperium illis tradamus. In eorum enim & ipſi numero erimus. Ac profectò, vt præſtantiſſimorum præſtantiſſima conſilia ſint, rationi conſentaneum eſt.

Democratia improbatur.

Populi mores.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Diſſuadet à natura populi, qui eſt* δυσμεταχειριστότατον ζώων, *animal moroſum, intractabile, præceps, inops conſilij, torrenti fluuio ſimile. Plato etiam definit, animal,* βάσκανον, ὠμὸν, ἀπαίδευτον, *animal inuidum, crudele, iugo diſciplinæ exolutum.*

ORATIO DARII.

Ex eodem, Ibidem.

Argumentum.

Tertio loco ſententiam dixit Darius, qua regium Imperium probat. Præſtare enim alij grauitate, ſtabilitate, commoditate regendæ reipublicæ.

PRO REGNO.

Ἐμοὶ τὰ μὲν εἶπε Μεγάβυζος, ἐς τὸ πλῆθος ἔχοντα, δοκέει ὀρθῶς λέξαι· τὰ δὲ ἐς ὀλιγαρχίην, οὐκ ὀρθῶς· τριῶν γὰρ προκειμένων, καὶ πάντων τῷ λόγῳ ἀρίστων ἐόντων, δήμου τε ἀρίστου, καὶ ὀλιγαρχίης, καὶ μουνάρχου, πολλῷ τοῦτο προέχειν λέγω. ἀνδρὸς γὰρ ἑνὸς τοῦ ἀρίστου οὐδὲν ἄμεινον ἂν φανείη· γνώμῃ γὰρ τοιαύτῃ χρεώμενος ἐπιτροπεύοι ἀνάμωμητος τοῦ πλήθεος, σιγῷτο δὲ ἂν βουλεύματα ἐπὶ δυσμενέας ἄνδρας οὕτω μάλιστα.

Ἐν δὲ ὀλιγαρχίῃ, πολλοῖσι ἀρετὴν ἐπασκέουσι ἐς τὸ κοινὸν, ἔχθεα ἴδια ἰσχυρὰ φιλέει ἐγγίνεσθαι· αὐτῶν γὰρ ἕκαστος βουλόμενος κορυφαῖος εἶναι, γνώμῃσί τε νικᾶν, ἐς ἔχθεα μεγάλα ἀλλήλοισι ἀπικνέονται, ἐξ ὧν στάσιες ἐγγίνονται, ἐκ δὲ τῶν στασίων, φόνος· ἐκ δὲ τοῦ φόνου ἀπέβη ἐς μουναρχίην· καὶ ἐν τούτῳ διέδεξε ὅσον ἐστὶ τοῦτο ἄριστον. δήμου τε αὖ ἄρχοντος, ἀδύνατα μὴ οὐ κακότητα ἐγγίνεσθαι. κακότητος τοίνυν ἐγγινομένης ἐς τὰ κοινὰ, ἔχθεα μὲν οὐκ ἐγγίνεται τοῖσι, φιλίαι δὲ ἰσχυραί· οἱ γὰρ κακοῦντες τὰ κοινὰ συγκύψαντες ποιεῦσι. τοῦτο δὲ τοιοῦτο γίνεται, ἐς ὃ ἂν προστάς τις τοῦ δήμου, τοὺς τοιούτους παύσῃ. ἐκ δὲ αὐτῶν, θωμάζεται οὗτος δὴ ὑπὸ τοῦ δήμου· θωμαζόμενος δὲ ἂν ὧν ἐφάνη μούναρχος ἐὼν, καὶ ἐν τούτῳ δηλοῖ καὶ οὗτος, ὡς ἡ μουναρχίη κράτιστον. ἑνὶ δὲ ἔπεϊ πάντα συλλαβόντα εἰπεῖν, κόθεν ἡμῖν ἡ ἐλευθερίη ἐγένετο, καὶ τεῦ δόντος; κότερα τοῦ δήμου, ἢ ὀλιγαρχίης, ἢ μουνάρχου; ἔχω τοίνυν γνώμην, ἡμέας ἐλευθερωθέντας διὰ ἕνα ἄνδρα, τὸ τοιοῦτο περιστέλλειν· χωρίς τε τούτου, πατρίους νόμους μὴ λύειν, ἔχοντας εὖ· οὐ γὰρ ἄμεινον.

At mihi, quæ Megabyzus de ſtatu dominatus popularis dixit, rectè dicta eſſe videntur: At quæ de paucorum dominatu, non item. Si enim tres proponantur ſtatus, quorum vnuſquiſque ſuo in genere ſit præſtantiſſimus, dominatus populi, paucorum dominatus, & vnius, hunc longè antecellere dico: viro enim quopiam optimo nihil vtilius comperiri queat. Eo ſiquidem animo præditus, populo ita præerit, vt in nullam reprehenſionem incurrat, & conſilia hoſtis minimè enuntientur.

At verò in paucorum dominatu, quum in commune ſinguli virtutis ſuæ ſpecimen edere conantur, tunc gratiæ inimicitiæ concipiuntur: dum enim quiſque caput eſſe, & primum ſuam ſententiam locum obtinere cupit, in graues inimicitias incidunt, ex quibus ſeditiones oriuntur, ex his autem homicidia: tandémque per hæc ad vnius dominatum deuenitur; vnde hunc ſtatum longè eſſe præſtantiſſimum apparet. Nam contra, ſi penes populum ſit imperium, fieri nullo modo poteſt quin interueniat improbitas. At quum adminiſtrationi reipublicę interuenit improbitas non inimicitiæ ſed firmæ amicitiæ gignuntur. Quoniam qui ſe improbè in Reipublicæ adminiſtratione gerunt, alij aliorum improbitatem celant. Id autem tantiſper fit, dum aliquis poteſtatem in populum adeptus, tales homines compeſcuerit. Quas ob res illum ſuſcipit etiam & in pretio habet populus. Dum autem in pretio eſt, euadit repentè dominator omnium. Quo facto, & hic vnius dominatum ſtatum eſſe omnium optimum declarat. Atque vt vno verbo omnia complectar, vnde & cuius munere libertatem habemus? à populóne, an à paucorum, an ab vnius dominatu? Quum igitur vnius viri opera libertatem conſequuti ſimus, hinc dominatus vnius viri ſtatum nobis amplectendum tuendúmque cenſeo, ac præterea minimè committendum, vt patrias leges, quæ bonæ ſunt, labefactemus: minimè enim hoc expedit.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Vnius optimi imperium præſtantiſſimum, Εἷς βασιλεύς, εἷς κοίρανος ἔστω, iuxta Homerum, Iliad. 3. & Ariſtotelem, l. 8. Ethic. c. 10. Ἀρίστη ἡ βασιλεία.

II. Confirmat, refellendo Oligarchiam, vt diſſenſionibus obnoxiam, è quibus infinita mala pullulant.

III. Contrà magna eſt monarchiæ vtilitas.

Natura commenta eſt regem; quod & ex alijs animalibus licet cognoſcere. Senec. l. 1. de Clementia, Apes ſine Rege eſſe non poſſũt, vt ſcribit Plinius, l. 2. natur. hiſtor. c. 17. Grues vnum ducem, quem ſequuntur, eligunt, Ariſt. l. 1. de hiſt. anim. c. 1. πρᾳοτέρα τοίνυν καὶ δικαιοτέρα μοναρχία· ὥσπερ ῥᾷόν ἐστιν ἑνὸς ἀνδρὸς γνώμῃ προσέχειν τὸν νοῦν, μᾶλλον ἢ πολλαῖς καὶ παντοδαπαῖς διανοίαις ζητεῖν ἀρέσκειν. Tanto iuſtior & mitior monarchia, quanto facilius eſt vni quam multis morem gerere (inquit, Iſocrat. ad Nicoclem.) *Monarchia politiarum optima.*

> *Nulla fides regni ſocijs, omniſque poteſtas*
> *Impatiens conſortis erit.*

Lucan. l. 1.

MARCI ANTONINI ORATIO AD PROCERES,

qua filium Imperatorem renuntiat, & commendat.

Ex Herodiano.

Argumentum.

Marcus Antoninus, Imperator, quum ex graui morbo decumberet, neceſſe procul a vita exitu abeſſe intelligeret, amicos conuocauit: Ad eos, quum conueniſſent, hac oratione eſt vſus, yſque, quum lubricas adoleſcentiæ vias, & in ea ætate periculi plenam eſſe potentiam oſtendiſſet, filium commendauit.

Ἄχθεσθαι μὲν ὑμᾶς ἐφ᾽ οἷς ὁρᾶτέ με διακείμενον, θαυμαστὸν οὐδέν· φύσει τε γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἐλεεινὸν ἐν ταῖς ὁμοφύλων συμφοραῖς, τά τε δεινὰ ὑπὸ τὴν ὄψιν πεσόντα οἶκτον προκαλεῖται μείζονα. ἐμοὶ δέ τι καὶ πλέον ὑπάρχειν παρ᾽ ὑμῶν οἴομαι· ἐκ γὰρ ὧν αὐτὸς διάκειμαι πρὸς ὑμᾶς, ἀμοιβαίαν εὔνοιαν εἰκότως ἤλπικα. νῦν δὲ καιρὸς εὔκαιρος ἐμοί τε αἰσθέσθαι μὴ μάτην πρὸς ὑμᾶς τοσούτου χρόνου τιμήν τε καὶ σπουδὴν κατατεθεῖσθαι, ὑμῖν τε ἀποδοῦναι χάριν, δείξασιν ὅτι ὑπὲρ ὧν ἐτύχετε, οὐκ ἀμνημονεῖτε. ὁρᾶτε δή μοι τὸν υἱὸν, ὃν αὐτοὶ ἀνεθρέψατε, ἄρτι τῶν μειρακίων ἡλικίας ἐπιβαίνοντα, καὶ δεόμενον,

Dolete vos, atque angi, quum ita me affectum contemplamini, minimè mirandum: Quippe humanum eſt humanis caſibus ingemiſcere, multóque; magis miſericordiam prouocant, quæ oculis vſurpamus: Cæterùm peculiaris nobiſcum noſtra ratio eſt. Nam de mei erga vos animi conſcientia, mutuam ſpero à vobis, quaſi meo iure, beneuolentiam. Nunc autem illud incidit, quum & mihi ſit iudicium faciendum, fruſtráne vobis honorem tamdiu habuerim, ſtudiúmque omne meum lubens detulerim: & vobis referenda gratia oſtendendum, non eſſe eorum quæ acceperitis immemores. Videtis filium, quem ipſimet educaſtis, primas nunc adoleſcentiæ metas ingredientem, quaſi in ſolo,

Digitized by Google

ὥσπερ ἐν χειμῶνι, καὶ ζάλῃ, τῶν κυβερνησόντων· μήποι φερόμενος ὑπ' ἀτελοῦς τῆς τῶν δεόντων ἐμπειρίας, εἰς φαῦλα ἐπιτηδεύματα πρὸς ἀρραχθῇ· γένεσθε δὴ οὖν αὐτῷ ὑμεῖς ἀνθ' ἑνὸς ἐμοῦ πατέρες πολλοί, περιέποντές τε καὶ τὰ ἄριστα συμβουλεύοντες· οὔτε γὰρ χρημάτων πλῆθος οὐδὲν αὔταρκες πρὸς τυραννίδος ἀκρασίαν, οὔτε δορυφόρων φρουρὰ ἱκανὴ ῥύεσθαι τὸν ἄρχοντα, εἰ μὴ προϋπάρχοι ἡ τῶν ὑπηκόων εὔνοια· μάλιστα δὲ ἐκεῖνοι εἰς ἀρχῆς μῆκος ἀκινδύνως ἤλασαν, ὅσοι μὴ φόβον ἐξ ὠμότητος, πόθον δὲ τῆς αὐτῶν χρηστότητος ταῖς τῶν ἀρχομένων ψυχαῖς ἐνέσταξαν· οὐ γὰρ οἱ ἐξ ἀνάγκης δουλεύοντες, ἀλλ' οἱ μετὰ πειθοῦς ὑπακούοντες ἀνύποπτοι καὶ ἔξω κολακείας προσποιήτου δρῶντές τε καὶ πάσχοντες διατελοῦσιν, οὐδέποτε ἀφηνιάζουσιν, ἢν μὴ βίᾳ καὶ ὕβρει ἐπὶ τοῦτο ἀχθῶσι· χαλεπὸν δὲ μετρῆσαί τε καὶ ὅρον ἐπιθεῖναι ἐπιθυμίας ὑπηρετούσης ἐξουσίας. τοιαῦτα δὲ συμβουλεύοντες αὐτῷ, καὶ ὧν ἀκούει παρὼν ὑπομιμνήσκοντες, ὑμῖν τε αὐτοῖς καὶ πᾶσιν ἄριστον ἀποδείξετε βασιλέα, τῇ δὲ ἐμῇ μνήμῃ χαριεῖσθε τὰ μέγιστα. οὕτω τε μόνως ἀΐδιον αὐτὴν ποιῆσαι δυνήσεσθε.

atque in fluctu vitæ gubernatoribus indigentem, ne rerum imperitia de recto quaſi curſu ablatus, malis artibus impingat. Eſte igitur vos illi pro me vno multi parẽtes, excolẽdo ſcilicét, atque optima ſuggerendo. Neque enim aut pecuniæ vis Tyrãnidis luxuriã explere, aut ſtipantia ſatellitum agmina tueri principẽ poſſunt, niſi illi ipſi, quos regas, animum imperãti beneuolentiamq. accommodẽt. Quippe ſic demum diu tutóque imperant, qui non metum ex crudelitate, ſed amorem ex bonitate, ciuiũ ſuorum animis inſtillant. Neq; enim quos ſeruire neceſſitas coëgit, ſed quos obtẽperare ſua quémque voluntas adegit. ij ſunt in agendo patiendóque, à ſuſpicione omni aſſentationeq; vacui: nunquámque imperia detrectant, niſi violenter contumelioséq; ſint habiti. Eſt autem difficile in maxima licẽtia moderari ſibi, & quaſi frænos imponere cupiditatibus. Quod ſi benè viuẽdi auctores illi fueritis, & quæ nunc coram audit, identidem admonueritis, vna opera, & ipſum vobis, reliquíſque omnibus, optimum principem reddetis, & memoriam noſtram demerebimini: quam ſcilicet immortalem hac vna ratione poteritis efficere.

Beneuolentia.

Regum Clementia.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exordium mirè à beneuolentia procerum erga ſe, & ſuo mutuo erga proceres ſtudio,*

II. *Poſt locum beneuolẽtiæ exponit rẽ, & filij mores in hac ætate lubricos. Eſt enim, vt ait, Adoleſcẽtia, quædam ætatis procella, de qua rectè dixit Ambroſius,* Vicina eſt lapſibus adoleſcentia. quia variarum æſtus cupiditatum, feruore calentis inflammatus ætatis: *& in ea potiſſimum viget affectus* δῆμος ἀργὸς καὶ πολύφωνος, καὶ πολυπαθής, *inquit Maxim⁹ Tyrius oratione ſexta.*

Affectus adoleſcẽtiæ.

Vulgus pigrum & loquax.

III. *Quæ cùm ita ſint, orat vt ſit ei demortui parentis loco, cùm nullũ maius ſit præſidiũ optimorũ ciuium amore, & obſequiis; ſiquidem popularium beneuolentia, optima regis opulentia: & firmiſsimum ſatellitium* εὔνοια δορυφορίας *vt aiebat Periander, apud Diogenem Laertium.*

IV. *Addit quod inſtillari cupit filio, leni manu regnãdum. Muſonius apud S. Maximum ſerm. 9. ſuadet Principibus*, vt venerabiles potiùs ſuis ſubditis fiant, quàm terribiles: *Quantò ſecurior Regis aula, cùm nõ crudelitatis ſed amoris excubijs defeditur?* Hęc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere; fruſtra ſe terrore ſuccinxerit, qui ſeptus charitate non fuerit.

Clementia laus.

V. *Cõcludit per humanam cõmẽdationẽ filij: quã ſi non neglexerint, ſibi principem optimum facient, patris verò ſepultos cineres & manes demerebũtur.*

COMMO

Digitized by Google

COMMODI ORATIO
in ingreſſu ad Imperium.

ARGVMENTVM.

Commodus, Marci Imperatoris filius, quum paternam imperij hæreditatem cerneret, de conſilio amicorum ſeſe in caſtra contulit, vt quum militem donatiuo & blanda oratione ſibi conciliaſſet, ab eo Imperator appellaretur. Eò quum veniſſet, hanc concionem apud milites habuit, commemoratóque patris in ſe & in eos ſtudio, diuturnáque ſua cum illis conſuetudine, quantæ ſibi coniunctionis & neceſſitudinis cauſſæ cum ijs intercederent, oſtendit: hortatúſque eſt, vt ſibi in ſuſpiciendo & amplificando imperio adeſſe vellent.

Ex eodem Herodiano.

Κοινὴν εἶναί μοι πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐπὶ τοῖς καταλαβοῦσιν ἀλγηδόνα, καὶ μηδέν τι ἧττον ὑμᾶς ἐμοῦ δυσφορεῖν, ἐμαυτὸν ἀκριβῶς πέπεικα· οὐδὲ γὰρ παρόντος μοι τοῦ πατρὸς, πλεονεκτεῖν ὑμῶν ἠξίουν. ἐκεῖνος γὰρ πάντας ὑμᾶς ὡς ἕνα ἠγάπα· ἔχαιρεν οὖν μᾶλλον συστρατιώτην με ἢ υἱὸν καλῶν· τὴν μὲν γὰρ προσηγορίαν ἡγεῖτο φύσεως, τὴν δὲ, ἀρετῆς κοινωνίαν· φέρων τέ με πολλάκις νήπιον ὄντα, ταῖς ὑμετέραις ἐνεχείριζε πίστεσι. διόπερ καὶ ῥᾷστα πάσης εὐνοίας μεθέξειν πρὸς ὑμῶν ἤλπικα, τῶν μὲν πρεσβυτέρων, τροφεῖά μοι ταῦτα ὀφειλόντων· τοὺς δὲ ἡλικιώτας, εἰκότως ἂν καὶ συμφοιτητὰς τῶν ἐν ὅπλοις ἔργων ἀποκαλοίην· πάντας γὰρ ὑμᾶς ὡς ἕνα ὁ πατὴρ ἐφίλει τε καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπαίδευεν· ἔδωκε δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐμὲ βασιλέα ἡ τύχη οὐκ ἐπείσακτον, ὥσπερ οἱ πρὸ ἐμοῦ προσκτήτῳ σεμνυνόμενοι ἀρχῇ· ἀλλὰ μόνος τε ὑμῖν ἐγὼ ἐν τοῖς βασιλείοις ἀπεκυήθην· καὶ μὴ πειραθέντα με ἰδιωτικῶν σπαργάνων, ἅμα τῷ τῆς γαστρὸς προελθεῖν, βασίλειος ὑπεδέξατο πορφυρίς· ὁμοῦ δέ με εἶδεν ἥλιος ἄνθρωπον, καὶ βασιλέα· εἰκότως ἂν οὖν ταῦτα λογιζόμενοι στέργοιτε οὐ δοθέντα ὑμῖν ἀλλὰ γεννηθέντα αὐτοκράτορα.

Communem mihi eſſe vobiſcum huius mœrorem calamitatis, neque vos aliter quàm meipſum affectos eſſe, planiſſimè perſuaſum habeo; neque enim ego ſuperſtite parente ipſo meo, ſuperiorem me vobis vnquam geſſi. Nam ille ita nos vniuerſos, vt vnum aliquem diligebat, lubentiúſque me commilitonem quàm filium vocitabat: quippe hanc naturæ appellationem, illam verò virtutis communicationẽ exiſtimabat. Quin infantem ſæpe me in vlnis geſtans, vobis dabat in manus, quaſique veſtræ mandabat fidei. Qua propter, minimè dubito quin mihi omnem ſitis beneuolentiam exhibituri: quum pro alumno me maiores natu habere debeant, ipſos autem æquales, condiſcipulos, armorum iure appellauerim. Si quidem ita nos vniuerſos, vt vnum aliquem, pater diligebat, omnique virtutum ſtudio, ac bonis artibus curabat inſtituendos. Nunc me poſt illum vobis principem fortuna dedit, non quidem adſcititium, quales ante me fuerunt, neque velut acquiſito imperio gloriantem: Quippe vnus ego vobis natus educatúſque in aula, priuatiſque intactum cunabulis, ſtatim me vt ex aluo prodieram: imperatoria purpura ſuſcepit, ſimúlque hominem me vidit, & principem. Hæc cum animis veſtris reputantes, iure principem colite non datum vobis ſed natum.

ὁ μὲν γὰρ πατὴρ εἰς οὐρανὸν ἀναπτὰς, ὀπαδός ἤδη καὶ σύνεδρός ἐστι θεῶν· ὑμῖν δὲ χρὴ μέλειν τῶν ἐν ἀνθρώποις, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς διοικεῖν· κατορθοῦν δὲ αὐτὰ καὶ βεβαιοῦν, ὑμέτερον ἔργον, εἰ τά τε τοῦ πολέμου λείψανα μετὰ πάσης ἀνδρείας ἀπαλείψαιτε, καὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν μέχρις Ὠκεανοῦ προαγάγοιτε ὑμῖν τε καὶ ταῦτα δόξαν οἴσει, καὶ τὴν τοῦ κοινοῦ πατρὸς μνήμην χάρισιν ἀξίαις οὕτως ἀμείψεσθε. ὃν ἐπακούειν τε τῶν λεγομένων, καὶ τὰ πραττόμενα ἐφορᾶν ἡγεῖσθε· εὐδαιμονεῖν μὲν δὴ ἂν τὰ δέοντα πράττοντες ὑπὸ τοιούτῳ μάρτυρι· καὶ τὰ μὲν πρότερον ὑμῖν ἀνδρείως κατορθωθέντα, εἰς τὴν ἐκείνου σοφίαν τε καὶ στρατηγίαν τὴν ἀναφορὰν ἔχει· ὅσα δ' ἂν σὺν βασιλεῖ νέῳ προθύμως ἐπιδείξησθε, τούτων τὴν δόξαν πίστεώς τε ἀγαθῆς καὶ ἀνδρείας ἀποίσεσθε. τό, τε ἐν ὑμῖν νέον σεμνότητος πληρώσετε, τῇ τῶν ὑμετέρων ἔργων ἀνδραγαθίᾳ, τό, τε βάρβαρον ἐν ἀρχῇ νέας ἡγεμονίας κωλυθὲν, οὔτε εἰς τὸ παρὸν καταθαρσήσει τῆς ἡλικίας καταφρονῆσαν, τά τε μέλλοντα φοβήσεται δέει τῶν πεπειραμένων·

Nam pater quidem iam in cœlum euectus, conſors eſt conſeſſórque Deorum. Nobis autem orbis terrarum gubernacula, rerúmque humanarum cura incumbit. Quæ quos ſucceſſus, quantáſque habituræ ſunt vires, in veſtra manu eſt. Si enim belli reliquias fortiter deleueritis, & imperij Romani terminos ad Oceanum vſque promoueritis, cùm ipſi vobis ingẽtem gloriam comparabitis, tum communis parentis memoriæ debitam gratiam referetis. Atq; eum quidem exaudire, quæ dicimus, & intueri præſentem quæ gerimus, credite: nos autem feliciſſimos qui benefactorum noſtrum teſtem eiuſmodi ſimus habituri. Quæ igitur ad hanc diem fortiſſimè proſperrimeq; geſſiſtis, illius ſcilicet ſapientiæ gubernationique tribuuntur: quæ autem mecũ, hoc eſt cum iuuene Imperatore veſtro, præclarè feceritis ea ſunt vobis ipſis, quaſi peculiarem cùm fidei tum virtutis claritudinem paritura. Quocircà & ætati meæ rebus ſtrenuè gerendis authoritatem conciliabitis, & barbara gens initio noui principatus repreſſa, neque in præſens contemptu ætatis noſtræ ſe efferet audaciùs, & ſuis nunc edocta periculis, metu deinceps perpetuò coërcebitur.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exordium prudens à pietate in patrem, & fiducia in milites.*

II. *Antonini mortui commendatio, amor eius, & beneuolentia in populares, blanditiæ in ipſum Commodum; cui magnæ inſtar commendationis eſſe debet, tanto parenti placuiſſe.*

III. *Hinc ratio beneuolentiæ, quam expectat à militibus, non noua, & adſcititia, ſed quæ firmis radicibus inoleuerit, quippe* imperium cum luce habuit, *quod dixit, hoc Claudianus in Panegyri Honorij, & imitatus eſt Panegyriſtes Conſtantini Magni,* impetium naſcendo meruiſti, quod quidem mihi Deorum immortalium munus, & primum videtur, & maximum, in lucem ſtatim te felicem venire.

Felicitas Natalium.

IV. *Quare Patre de rebus humanis ſublato, cùm in eius humeros hæc imperij moles refundatur, tantarum rerum adminiſtros hortatur, ad fideliſſima obſequia. Argumenta ſunt à perſona Patris demortui, & rebus antea geſtis, quibus etiam accedunt præmiorum illecebræ.*

ACTIO

Digitized by Google

ACTIO PARRICIDII nobiliſſima.
Ex Tito Liuio.

ARGVMENTVM.

Philippo Regi Macedonũ, magni illius Philippi abnepoti, filij duo erant, Perſeus & Demetrius; quorum minor natu Demetrius multitudinis fauorẽ demeruerat, gratus ab initio Romanis, & legationum quas pro patre impigrè exequutus erat, nomine, & aliis præclaris rebus, quæ in egregio principe prælucebant. Hoc ipſum Perſeus frater ægrè ferebat, quòd ita ſibi viam ad imperium præmunire Demetrius videretur; erat & patri nonnihil ſuſpectus, quòd quæcunque in aula regia aduerſus populum Romanum dicerentur, refelleret, eorunque cauſam nauiter amplecteretur; hanc occaſionẽ arripuit Perſeus; & ex priuata ſimultate in apertum odium tandem erupit: Celebrabant forte luſtrum Macedones, cùm pro more iuuenes regij ſuis quiſque copiis ſtipati concurrerent: ita tamen vt Perſei furori nihil ad iuſtam prælij ſpeciem præter ferrum deeſſet: eo certamine longè ſuperior Demetrij acies apparuit; quod indignè ferens Perſeus fratrem ad conuiuium vocantem reſpuit: feſto deinde die iactatis de ludicro vtrinque ſermonibus, ſpeculator ex conuiuio Perſei, ad audiendũ quæ in aula Demetrij iactarentur, miſſus eſt: qui à iuuenibus ex triclinio Demetrij egreſſis, malè mulctatus abſceſſit: Eius rei ignarus Demetrius, mox, quin comeſſatum, inquit, ad fratrem imus, & iram, ſi qua forte ex certamine reſidet, noſtra hilaritate lenimus? conclamant omnes eundum eſſe, ſed qui exploratorem pugnis exceperant, factũ diſſimulantes, gladios ſub veſte occultant, quibus ſe, ſi qua vis eſſet, defenderent, ſpeculatores in veſtibulo ædium Perſei ſtabãt, qui extemplo ad dominum ingreſſi nuntiant Demetrium venire inter multos gladiis cinctu; hoc metu permotus Perſeus, claudit fores, & fratrem aditu excludit. Poſtero die Perſeus inſidias ſibi à fratre comparatas Philippo patri renuntiat. Rex Demetrium ad ſe vocari, & principes aliquot, iubet, quibus miſeram, & ſuam liberorum conditionem, hac oratione ſignificat: qua finita Perſeus Demetrium parricidij accuſat: Demetrius fratris criminationem refellit: ſed tandem miſer adoleſcens, cauſa excidit, & fratris dolo, patríſque nimis credula crudelitate veneno interfectus eſt; cuius innocentiam, cùm poſtea Philippus agnouiſſet, dolore conſumptus eſt, & moriens Thyeſteas execrationes in Perſeum filium eructauit, quæ irritæ non ceciderunt.

PHILIPPI MACEDONIS de ſua liberorúmque infœlici conditione pronuntiatio.

Hæc oratiuncula eſt veluti apparatus ad cauſam.

SEdeo miſerrimus pater, iudex inter duos filios, accuſatorem parricidij, & reum aut confictí aut admiſſi criminis: labem apud meos *Increpationis grauis exempl.*

inuen

inuenturus: iampridem quidem hãc procellam imminentem timebam, quum vultus inter vos minimè fraternos cernerem, quum voces quaſdam exaudirem: ſed interdum ſpes animum ſubibat deflagrare iras veſtras, purgari ſuſpiciones poſſe: etiã hoſtes armis poſitis fœdus iniiſſe, & priuatas multorũ ſimultates finitas: Subituram vobis aliquando germanitatis memoriã, puerilis quondam ſimplicitatis conſuetudinisque inter vos, meorum denique præceptorum, quæ vereor ne vana ſurdis auribus cecinerim. Quoties ego audientibus vobis deteſtatus exempla diſcordiarum fraternarum, horrendos euentus earum retuli; quibus ſe, ſtirpémque ſuam, domos, regna fũditus euertiſſent? Meliora quoque exempla parte altera poſui, ſociabilem conſortionem inter binos Lacedæmoniorum reges ſalutarem per multa ſæcula, ipſis patriæque: eandem ciuitatem, poſteaquam mos ſibi cuique rapiendi tyrannidẽ exortus ſit, euerſam. Iam hos. Eumenem Attalúmque fratres, à quàm exiguis rebus, propè vt puderet regij nominis, mihi, Antiocho, & cuilibet regum huius ætatis, nulla re magis quàm fraterna vnanimitate regnum æquaſſe. Ne Romanis quidẽ exemplis abſtinui, quæ aut viſa aut audita habebam. T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum geſſerunt. P. & L. Scipionem, qui Antiochum deuicerunt: patris patruíque eorum, quorum perpetuã vitæ cõcordiam mors quoque miſcuit. Neque vos illorũ ſcelus, ſimiliſque ſceleri euentus deterrere à vecordi diſcordia potuit: neque horum bona mens, bona fortuna ad ſanitatem flectere viuo & ſpirante me: hæreditatem meam ambo, & ſpe & cupiditate improba petitis: eò vſq; me viuere vultis, donec alterius veſtrûm ſuperſtes, haud ambiguum regem alterum, mea morte faciam: nec patrem poteſtis pati: nihil chari, nihil ſancti nominis noſtis, cuius vice regni vnius inſatiabilis amor ſucceſſit. Agite, conſcelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi, dicite palam, quicquid aut veri poteſtis, aut comminiſci libet: reſeratæ aures ſunt, quæ poſthac, ſecretis alterius ab altero criminibus claudentur.

Lacedæmonij reges bini.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium graue, & plenum commiſerationis. Præuiſus antea à patre fratrum morbus, & adhibita remedia, quæ propter vim mali parum valuerunt: hinc illæ lacrymæ.*

II. *Ex vna parte, funeſta diſcordiarum exempla; ex altera fructus cõcordiæ propoſitus: ſed nihil contra vim ambitionis potuere. Coniunctionis exempla ſumpta à Lacedæmoniis, Quippe Lacedæmone bini Reges diu regnarunt, cùm ſcilicet luxus aberat, & pecuniæ. Fuit inſignis moderatio in Eumene & Attalo regibus, in Quintiis, Scipionibus, quorum meminerunt Valerius, Plutarch. Cicero. Eumenes rex fratribus perpetuo dicere ſolebat, Si vt rege me vtemini, ego vobis vt fratribus vtar: ſin autem vt fratre, ego vobis vt rege. Sanct. Max. ſerm. de magiſtratu.*

III. *Erumpit acerba exulcerati patris inter filiorum diſcordias cõqueſtio.*

PERSEI ACCVSATORIS actio, in Demetrium fratrem, particidij reum.

Status duo complectitur; crimen parricidij, & amicitiam cum Romanis. Inuentio argumentorum tota pene eſt ab adiunctis. Diſpoſitio grauiora expedit initio. Character eſt valde probabilis, artificioſiſsima oratio.

APeriẽda nimirum nocte ianua fuit, & armati comeſſatores acci

accipiendi,præbendúmque ferro iugulum, *quando non creditur niſi perpetratum facinus.* Eadem petitus inſidiis audio,quæ latro atque inſidiator. Non nequicquam iſti vnum Demetrium filium te habere: me ſubditum,& pellice genitum appellant. Nam ſi gradum, ſi charitatem filij apud te haberem: non in me querentem deprehenſas inſidias, ſed in eum qui feciſſet, ſæuires. Nec adeo tibi vilis vita eſſet noſtra, vt nec præterito periculo meo moueteris; neque futuro, ſi inſidiantibus ſit impune. Itaque ſi mori tacitum oportet, taceamus, precati tantùm Deos vt à me cœptum ſcelus in me finem habeat, *nec per meum latus tu petaris.*

Querimonia grauis.

Sin autem,quod circumuentis in ſolitudine natura ipſa ſubijcit, vt hominum,quos nunquam viderint, fidē tamen implorent: mihi quoque ferrum in me ſtrictum cernenti,vocem mittere liceat,per te patriúmq; nomen: quod veri noſtrûm ſanctius ſit, iampridem ſentis: ita me audias precor, tamquam ſi voce & comploratione nocturna excitus, mihi quiritanti interueniſſes; Demetrium cum armatis nocte intēpeſta in veſtibulo meo deprehendiſſes. Quod tum vociferarer in re præſenti pauidus, hoc nunc poſtero die queror: Frater,non comeſſantium in vicem iamdiu viuimus inter nos, regnare vtique vis: huic ſpei tuæ obſtat ætas mea, obſtat gentium ius, obſtat vetuſtus Macedoniæ mos, obſtat verò etiam Patris iudicium. *Huc tranſcendere niſi per meum ſanguinem non potes.* Omnia moliris,& tentas: adhuc,ſeu cura mea,ſeu fortuna reſiſtit parricidio tuo: heſterna die *in luſtratione,& decurſu, & ſimulchro ludicro pugna*, funeſtum prope prælium feciſti: nec me à morte aliud vindicauit, quàm quòd me ac meos vinci paſſus ſum: ab hoſtili prælio, tamquam fraterno luſu, pertrahere me ad cœnam voluiſti. Credíſne, Pater, inter inermes conuiuas me cœnaturum fuiſſe, ad quem armati comeſſatum venerunt? credis nihil à gladiis nocte periculi fuiſſe,quem ſudibus te inſpectāte prope occiderunt? quid hoc noctis, quid vt inimicus ad iratum? quid cum ferro ſuccinctis iuuenibus venis? conuiuam me tibi committere auſus non ſum, comeſſatorem te cum armatis venientem recipiam? *Si aperta ianua fuiſſet, funus meum parares hoc tempore, Pater, quo querentem audis.* Nihil ago tamquam accuſator criminosè, nec dubia argumentis colligendo, ego: quid enim,negat ſe cum multitudine veniſſe ad ianuam meam? aut ferro ſuccinctos ſecum fuiſſe? quos nominauero, accerſe: poſſent quidem omnia audere qui hoc auſi ſunt: non tamen audebunt negare, ſe deprehēſos intra limen meū cum ferro. Si ad te deducerem, rem pro manifeſto haberes,fatentes pro deprehenſis habe. *Execrare nunc cupiditatem regni, & furias fraternas cogita:* ſed ne ſint cæca, Pater, execrationes tuæ, diſcerne: diſpice inſidiatorem, & petitum inſidiis: noxium huic eſſe caput, qui occiſurus fratrē fuit: *habebat etiā iratos paternos Deos:* qui periturus fraterno ſcelere fuit, perfugium in Patris miſericordia,& iuſtitia habeat. Quò enim aliò confugiam? cui non ſolemne, luſtrare exercitus, cui nō decurſus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietē data naturæ beneficio mortalibus, tuta eſt? ſi iero ad fratrem inuitatus, moriendum eſt: ſi recepero intra ianuam comeſſatum fratrem, moriēdum eſt: nec eundo, nec manēdo inſidias euito. Quò me cōferam? *nihil præter Deos, Pater, & te, colui.* Non Romanos habeo,ad quos confu

Ambitio crudelis.

Ambitio deteſtanda.

Dij paterni.

Pietas.

Digitized by Google

confugiam. Periſſe expetunt, quia tuis iniuriis doleo: quia tibi adéptas tot vrbes, tot gentes, modò Thraciæ maritimam oram, indignor: nec me nec te incolumi Macedoniam ſuam futuram ſperant: ſed ſi me ſcelus fratris, te ſenectus abſumpſerit, *aut nec ea quidem expectata fuerit*, regem regnúmque Macedoniæ ſua futura ſciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquiſſent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus ſatis præſidij eſt: vidiſti heſterna die impetum in me militum; quid illis defuit, niſi ferrum? quod illis defuit interdiu, conuiuæ fratris, noctu aſſumpſerút. Quid de magna parte Principum loquar, qui in Romanis ſpem omnem dignitatis & fortunæ poſuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos poteſt? Neque hercule iſtum mihi tantùm fratri maiori, ſed prope eſt vt tibi quoque ipſi Regi & Patri præferant: iſte enim eſt, cuius beneficio pœnam tibi ſenatus remiſit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam ſenectutem obligatam & obnoxiam adoleſcentiæ ſuæ eſſe, æquum cenſet; pro iſto Romani ſtãt: pro iſto omnes vrbes tuo imperio liberatæ: pro iſto Macedones, qui pace Romana gaudent. Mihi præter te, Pater, quid vſquam aut ſpei aut præſidij eſt? quò ſpectare illas literas ad te nunc miſſas T. Quintij credis? quibus & bene te conſuluiſſe rebus tuis ait, quòd Demetrium Romam miſeris: & hortatur vt iterum, & cum pluribus legatis & primoribus quoque Macedonum remittas eum. T. Quintius, qui nũc eſt author omnium rerum iſti, & magiſter, eum ſibi, te abdicato patre, in locum tuum ſubſtituit: illic antè omnia clandeſtina concepta ſunt conſilia: quæruntur adiutores conſiliis, quum te, plures, & principes Macedonum cum iſto mittere iubet: qui hinc integri & ſinceri Romam eunt, Philippum regem ſe habere credentes: imbuti, & illinc infecti Romanis delinimentis, redeunt. Demetrius iis vnus *omnia eſt:* eum iã Regem viuo patre appellãt. Hæc ſi indignor, audiendum eſt ſtatim, non ab aliis ſolùm, ſed etiam à te, Pater, cupiditatis regni crimen; ego verò, ſi in medio ponitur, non agnoſco: quem enim ſuo loco moueo, vt ipſe in eius locũ ſuccedam? Vnus ante me Pater eſt, & vt diu ſit, Deos rogo: ſuperſtes ei ita ſim, ſi merebor, vt ipſe me eſſe velit. Hæreditatẽ regni, ſi pater tradet, accipiã. Cupit regnum, & quidẽ ſceleratè cupit, qui tranſcendere feſtinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum iuris gentium. Obſtat frater maior, ad quem iure, volũtate etiam Patris, regnum pertinet. Tollatur nũc primus in regnum, fraterna cæde ſit potior: Pater ſenex, & filio ſolus orbatus magis timebit ne iraſcatur, quàm vt filij vlciſci necem patiatur; Romani lætabuntur, probabunt, defendent factum. Hæ ſpes incertæ, Pater, ſed non inanes ſunt: ita enim res ſe habet, periculum vitæ propellere à me potes, puniẽdo eos qui ad me interficiendum, ferrum ſumpſerunt: ſi facinori eorum ſucceſſerit, mortem meam idem tu perſequi non poteris.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium callidum, quaſi ex flagrantis adhuc delicti commotione erumpat, non domi ſit comparatum: deinde artificioſa conqueſtio, flebilis, ſubdola: ad motum excitandum aptiſſima. Quiritatus autem, propriè queſtus & comploratio eorum qui populum Romanum inuocabant, tranſlatum eſt in ore Macedonis.* *Quiritatus*

II. *Seriò delabitur ad cauſſam. Primum*

num crimen & radix omnium obiicitur Demetrio, dominandi libido. Fortuna autem, per quam ſe ſeruatum hîc Perſeus dicit, eſt ipſe Genius δαίμων μυσταγωγὸς βίου, *vt dicitur à Menādro*

Genius.

III. *Parricidij crimen intentatum, colligitur ex effectis & adiunctis, ac primùm ex recenti luſtratione, quæ imago iuſtæ pugnæ fuit. (Luſtrale certamen à Tacito vocatur. Annibal. l. vix.) Hāc (inquit Perſeus) dum obiret Demetrius, pene ludo iūxit parricidiū.*

Luſtratio.

IV. *Probabilis fit oratio ex circumſtantiis aptiſſimè enucleatis: Hinc acris & neruoſa pugnacitas.*

V. *Poſt rem probatam, per aporiam adhibetur motus non vi accerſitus, ſed leniter è ſuo fonte deriuatus: Dij autem paterni, quorum hîc meminit, ſunt Penates, de quibus Clemens Alexandrinus* περὶ καβείρων, *& Schol. Apollon. & Arnob. aduerſus gentes l. 1. & l. 3.*

Dij Paterni Penates.

VI. *Gradum facturus ad aliud crimen, callidè nomen & beneuolentiam Patris vſurpat, deinde ſummâ dexteritate innectit criminationem de amicitia cum Romanis, & ſpe inuadendi regni: Philippus autem multatus fuerat aliqua parte imperij à Romanis, & nondum concoctus dolor. Sciebat Perſeus qua parte iam exulceratus ſuſpicacis Parētis animus eſſe feriēdus.*

VII. *Hac igitur ianuâ quam ſibi patere, facilius exiſtimabat, irrepit, grauiter exagitat Demetriū, ob amicitiā Romanorum, apud quos legatus fuerat. Hinc dira æmulatio ſeni inſtillatur: ita autem in reſpōſis Senatus inferebatur,* ἐν αἷς οἱ Ῥωμαῖοι πᾶσαν τὴν ἐξ αὐτῶν χάριν καὶ πίστιν εἰς τὸν Δημήτριον ἀπηρείδοντο. *Polyb.*

Demetrius carus Romanis.

VIII. *Firmatur coniectura ex T. Quintij literis ad Demetriū, & callidiſſimè in odiū Patris adducitur miſer adoleſcēs: efficaci autē oratione dixit,* Demetrius iis omnia eſt. *Sic Græcè dicūt* τὰ πάντα, *quod & Latinè extulit Arbiter in ſatyrico:* Quare in cœlū abiit, & Trimalcionis Tapanta eſt.

Tapanta.

IX. *In peroratione præteditur ſimulata moderatio, peſſimi cōſilij artifex, ſitit fraternum cruorem iſta rabies, ſed vix malitiæ ſuæ integumenti euoluta.*

DEMETRII, PARRICIDII rei, defenſio.

Relegit duo crimina obiecta, & confutat pene ab iiſdem locis, maximè autem conatur repugnantibus implicare aduerſarium: quod argumentum ad confutationem potententiſſimum eſſe ſolet. Dictio nobilis eſt, miſerationes valde graues & opportunæ.

OMnia quæ reorū antea fuerant auxilia, Pater, præoccupauit accuſator, ſimulatiſque lacrymis in alterius perniciē, veras meas lacrymas ſuſpectas tibi fecit: quū ipſe, ex quo ab Roma redij per occulta cum ſuis colloquia, dies noctéſque inſidietur vltro mihi: nunc non inſidiatoris modò, ſed latronis manifeſti & percuſſoris ſpeciem induit. Periculo ſuo te exterret, vt innoxio fratri per eundem te maturet perniciē: perfugiū ſibi nuſquam gentium eſſe air, vt ego ne apud te quidem ſpei quicquam reliqui habeam: Circumuentum, ſolum inopem, inuidia gratiæ externæ quæ obeſt potiùs quàm prodeſt, onerat. Iam illud quàm accuſatoriè, quòd noctis huius crimen miſcuit, cū cætera inſectatione vitæ meæ, vt & hoc, quod iam quale ſit, ſcies, ſuſpectum alio vitæ noſtræ tenore facerer, & illam vanam criminationem ſpei, voluntatis conſiliorū meorum, nocturno hoc ficto & compoſito argumento, fulciret: ſimul & illud quæſiuit, vt repentina miniméque præparata accuſatio videretur; quippe ex noctis huius metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem, Perſeu, ſi proditor ego Patris regnique eram, ſi cum

Digitized by Google

Romanis, ſi cum aliis inimicis Patris inierā conſilia, non expectaram fabulā eſſe noctis huius; ſed proditionis meæ ante me accuſatum; ſi illa criminoſa ac vana accuſatio erat, inuidiámque tuam aduerſus me magis quàm crimen meum indicatura, hodie quoque eam, aut prætermitti, aut in aliud tempus differri; vt perſpiceretur, vtrùm ego tibi, an tu mihi nouo quidem & ſingulari genere odij inſidias feciſſes. Ego tamen, quantum in hac ſubita perturbatione potero, ſeparabo ea quæ tu confudiſti, & noctis huius inſidias aut tuas aut meas detegam. Occidendi ſui conſilium me iniſſe videri vult, vt ſcilicet, maiore fratre ſublato; cuius iure gentium, more Macedonum, tuo etiam (vt ait) iudicio regnum futurum eſt; ego minor in eius quem occidiſſem, ſuccederem locum. Quid ergo illa ſibi vult pars altera orationis, qua Romanos à me cultos ait, atque eorum fiducia in ſpem regni me veniſſe? Nam & ſi in Romanis tantum momenti eſſe credebam, vt quem vellent imponerent Macedoniæ regem, & meæ tantum apud eos gratiæ confidebam; quid opus parricidio fuit? an vt cruentum fraterna cæde diadema gererem? vt illis ipſis apud quos aut vera aut certè ſimulata probitate partam gratiam habeo (ſi quam fortè habeo) exſecrabilis & inuiſus eſſem? Niſi T. Quintium credis, cuius virtute & conſiliis me nunc arguis regi, quum & ipſe tali pietate viuat cū fratre, mihi fraternæ cædis fuiſſe authorē. Idē non Romanorum ſolùm gratiam, ſed Macedonum iudicia, ac pene omnium Deorum hominúmque conſenſum collegit, per quæ omnia ſe mihi parem in certamine non futurum crediderit: Idem, tanquam in aliis omnibus rebus inferior eſſem, ad ſceleris ſpem vltimam cōfugiſſe me inſimulat. Vis hanc formulam cognitionis eſſe, vt vter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is cōſilium opprimendi fratris iudicetur cepiſſe? exequamur tamē quocunque modo conficti ordinem criminis. Pluribus modis ſe petitum criminatus eſt, & omnes inſidiarum vias in vnum diem contulit. Volui interdiu eum, poſt luſtrationem quum concurrimus, & quidem (ſi Diis placet) luſtrationū die occidere: volui, quum ad cœnam inuitaui, veneno ſcilicet tollere: volui, quum comeſſatū gladiis accincti me ſecuti ſunt, ferro interficere. Tempora quidem qualia ſint, ad parricidium electa, vides: luſus, conuiuij, comeſſationis: quis dies, qualis? quo luſtratus exercitus quo inter diuiſā victimam, prælatis omnium qui vnquam fuere Macedoniæ regū armis reges duo ſolito more tua tegentes latera, Pater præuecti ſumus, & ſecutum eſt Macedonum agmen? Hoc ego, etiam ſi quid antè admiſiſſem piaculo dignum, luſtratus & expiatus ſacro, tum, quum maximè in hoſtiam, itineri noſtro circumdaram, intuens, parricidium, venena, gladios in comeſſatione præparatos volutabam in animo; vt quibus aliis deinde ſacris contaminatā omni ſcelere mentem expiarem? ſed cæcus criminādi cupiditate animus, dum omnia ſuſpecta efficere vult, aliud alio confudit. Nam ſi veneno te inter cœnam tollere volui, quid minùs aptum fuit, quàm pertinaci certamine & concurſu iratum te efficere, vt meritò, ſicut feciſti, inuitatus ad cœnam abnueres? quum autē iratus negaſſes, vtrū vt placarē te, danda opera fuit vt aliam quærerem occaſionem, quoniā ſemel venenum parauerā? an ab illo conſilio velut tranſiliēdum ad aliud fuit, vt

vt ferro te, & quidē eo die per ſpeciem comeſſationis occiderem? quo deinde modo, ſi te metu mortis credebam cœnam euitaſſe meam, non ab eodem metu comeſſationē quoque euitaturum exiſtimabam? non eſt res, qua erubeſcam, Pater, ſi die feſto inter æquales largiore vino ſum vſus; tu quoq; velim inquiras, qua lætitia, quo luſu apud me celebratum heſternum conuiuium ſit, illic etiam prauo forſitan odio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine, pars noſtra non inferior fuerat; miſeria hæc & metus crapulam facilè excuſſerunt: quòd ſi non interueniſſent, inſidiatores ſomno ſopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus eram nō temperaſſē vino in vnum diem? non milites meos abſtinuiſſem? Et, ne ego me ſolum nimia ſimplicitate tuear, ipſe quoque minimè malus, ac ſuſpicax frater, nihil aliud ſcio, inquit, neque arguo, niſi quòd cum ferro comeſſatum venerunt. Si quæram, vnde idipſum ſcias, neceſſe erit aut ſpeculatorum tuorum plenam domum fuiſſe meam, aut illos ita apertè ſumpſiſſe ferrum, vt omnes viderent: & ne quid ipſe aut priùs inquiſiſſe, aut nunc criminosè argumētari videretur, te quærere ex iis quos nominaſſet, iubebat, an ferrum habuiſſent: vt tanquam in re dubia, quum id quæſiſſes quod ipſi fatentur, pro conuictis haberentur; quin tu illud quæri iubes, num tui occidēdi cauſſa ferrum ſumpſerint, num me auctore, & ſciente. Hoc enim videri vis, non illud quod fatentur, & palam eſt, & ſui ſe tuendi cauſa ſumpſiſſe dicunt. Rectè, an perperam fecerint, ipſi ſui facti rationem reddent: meam cauſam quæ nihil eo facto contingitur, ne miſcueris, aut explica vtrùm apertè an clam te aggreſſuri fuerimus. Si apertè, cur non omnes ferrum habuimus? cur nemo, præter eos qui tuum ſpeculatorem pulſarunt? Si clam, quis ordo conſilij fuit? conuiuio ſoluto, cùm comeſſator ego diſceſſiſſem, quatuor ſubſtitiſſent, vt ſopitum te aggrederentur; quomodo fefelliſſent, vt & alieni, & mei, & maximè ſuſpecti, quia paulo ante in rixa fuerāt: quomodo autem trucidato te, ipſi euaſuri fuerint? quatuor gladiis domus tua capi & expugnari potuit? quin tu, omiſsâ iſtâ nocturnâ fabulâ, ad id quod doles, quod inuidiam vrit, reuerteris? cur vſquam regni tui mentio fuit, Demetri, cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdam videris, quàm ego, quum ſpem meam, quæ, ſi tu non eſſes, certa erat, dubiam & ſolicitam facis? Hæc ſentit Perſeus, etſi non dicit: hæc iſtum inimicum, hæc accuſatorem faciūt: hæc domum, hæc regnum tuum criminibus & ſuſpicionibus replent. Ego autem, Pater, quemadmodum nec nūc ſperare regnum, nec ambigere vnquam de eo forſitā debeam; quia minor ſum, quia tu me maiori cedere vis: ſic illud nec debui facere, nec debeo, vt indignus omnibus videar. Id enim vitiis meis, non cedēdo cui ius faſque eſt, non moleſtia conſequar. Romanos obiicis mihi, & ea quæ gloriæ eſſe debent, in crimen vertis. Ego nec obſes Romanis, vt traderer; nec vt legatus Romam mitterer, à te petij: miſſus, ire non recuſaui: vtróque tempore ita me geſſi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum eſſem: itaque mihi cum Romanis amicitiæ cauſa fuiſti, Pater: quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: ſi bellum eſſe cœperit: qui obſes, qui legatus pro patre, non inutilis fui, idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec hodie vt proſit mihi

Vini tēperantia ſerium opus aggreſſuris.

Demetrij honeſta & ſublimis oratio.

Romanorum gratia, poſtulo: nec obſit, tantum deprecor: nec in bello cœpit, nec ad bellum reſeruetur. Pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus miſſus ſum: neutra res mihi nec gloriæ nec crimini ſit. Ego ſi quid ſceleratè in fratrem admiſi, nullam deprecor pœnam: Si innocens ſum, ne inuidia conflagrem, quum crimine non poſſum, deprecor. Non hodie me primùm frater accuſat, ſed hodie primùm apertè, nullo meo in ſe merito. Si mihi Pater ſuccenſeret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat: te adoleſcentiæ, te errori veniam impetrare: In eo, vbi præſidium eſſe oportebat, ibi exitium eſt. E conuiuio, & comeſſatione propè ſemiſomnis, raptus ſum ad cauſam parricidij dicendam: ſine aduocatis, ſine patronis, ipſe pro me dicere cogor: ſi pro alio dicendum eſſet, tempus ad meditandum & ad componendam orationem ſumpſiſſem, quum quid aliud, quàm ingenij fama periclitarer, ignarus quid accerſitus eſſem, te iratum, te iubentem dicere cauſam, fratrem accuſantem audiui. Ille diu antè præparata, meditata in me oratione eſt vſus, ego id tãtum temporis, quo accuſatus ſum, ad cognoſcēdum, quid ageretur, habui: vtrum illo momento horæ accuſatorem audirem, an defenſionem meditarer? attonitus repētino atque inopinato malo, vix quid obiiceretur intelligere potui: nedum ſatis ſciam quomodo me tuear. Quid mihi ſpei eſſet, niſi Patrem iudicem haberem? apud quem, etiamſi à fratre charitate vincor, miſericordia certè, reus vinci non debeo. Ego enim, vt me mihi, tibique ſerues, precor: ille vt me in ſecuritatem ſuam occidas, poſtulat; quid eum quum regnum ei tradideris, facturum credis in me eſſe, qui iam nunc ſanguine meo, ſibi indulgeri æquum cenſet?

Querimonia Demetrij grauis.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium aptiſſimum, & ex tempore natum, in quo verſutias accuſatoris detegit, & exulceratum patrem prudenter mitigat.*

II. *Dolum malum huius criminationis arguit dilemmate; ſi enim antea proditor Demetrius, cur tantum ſcelus in Patrem & regnũ tacebatur; Si primum, quorſum illa vetus criminatio?*

III. *Confutatio in qua artificioſè & ſubtiliter aduerſarium vrget à repugnantibus, incredibile eſſe palam faciens, eum qui amicitia Romanorum tantum poſſet ad ſubmouendum fratrem, ad vltimum parricidij ſcelus animum conuertiſſe. Accedit Titi Quintij perſonæ grauitas, cuius mores ſunt ab iſtis ſceleribus alieni.*

IV. *Vrget maximè repugnatia aduerſarij argumenta. Nam cùm Deorum & hominum conſenſum collegerit penes Demetrium, incredibile eſt eundem parricidio voluiſſe, quod illi tanta fauoris lenitate obtigerat.*

V. *Diluit ſuſpicionẽ parricidij ab adiunctis temporum, & locorum; nõ ſatis tamen firma videntur argumẽta. Quod autẽ hic ait de* luſtratione per victimam; *Cruẽtum habes huius luſtrationis ritũ apud Herodot. li. 6.* Vbi Xerxes Pythio Lydo, quinque filiorum patri vnius vacationem à militia poſtulanti, quem vellet eligere permiſit: Deinde, quem elegerat in duas partes diſtractum, ab vtróque viæ latere poſuit, & hac victima luſtrauit exercitum: *Non pecude, quod fieri ſolebat, ſed humano cruore abuſus.*

Xerxis crudelitas

VI. *Crimen diluit à ſecuritate animi, & lætitia huius diei, quæ in homicidis eſſe minimè poterat. Vrbanã autem & candidam excuſationẽ præmittit, maximè apud ſuam gentem,* cui grata Regum violentia. *Tacit. Ann. 9.*

Porrò magna conſilia vinolẽtos non admittunt.

Digitized by Google

admittunt. Quippe anima ſicca ſapientiſſima, *& in ebrietate, vt ait Clemens Alexandrinus*, κυβερνήτης ὁ νοῦς ἀνθρώπινος περιφέρεται, τῷ κλύδωνι ὑπερχύσεως τῆς μέθης, ἐν θαλάττῃ ὤν τε ἰλιγγιᾷ. Gubernatrix humana mẽs abripitur, quaſi fluctu ſe ebrietate ſurperfundente, & mari immerſa caligat.

VII. *Confutat quod obiectum fuit de armatis, acri & veloci oratione; cuius tamen argumẽta non ſunt Gordij nodi.*

Venia & miſericordia quanti facienda.

VIII. *Tranſit à criminatione parricidij ad cauſſam fraterni in ſe odij, quã per captã ſermocinationẽ præclarè inſinuat. Inuidebat quippe Perſeus Demetrio ſingulares animi & corporis dotes, quibus dignior habebatur regno. Hoc de ipſo Demetrio teſtatur Polybius, legatione, lib.* περσεὺς, *inquit*, πολὺ τ' ἀδελφοῦ ἀπελείπετο τάλλα πάντα καθυστερῶν καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ κατασκευῇ· *Inde autẽ conflatam fratris inuidiam prudenti, honeſta, ſublimi oratione diluit.*

IX. *Delabitur ad amicitiam Romanorum. In quo aduerſarij criminationes magnificè confutat, eo orationis charactere vſus, quem* λαμπρότητα *Græci Rhetores appellant.*

X. *Peroratio ſuauis, & artificioſa, in qua animaduertes poſtulationes æquas, & ciuiles, motus commiſerationis lenes ſimul & graues, ex cauſſa iniquitate, & anguſtijs, in quas miſer adoleſcens coniectus eſt, excitatos: Tum aptam Patris delinitionem, quæ non ex inclinato in dolorem aut aſſentationẽ animo, ſed ex vera generoſitate oriatur.*

CRATERI ORATIO de Philotæ ſupplicio. Ex Curtio.

Hæc eſt valde artificioſa, ſimplex verbis, magna ſenſibus, & in occultãda inuidia, qua ardebat aduerſus Philotam, callidiſſima.

Vinolentos non admittũt magna conſilia.

VTinam in principio quoque huius rei nobiſcum deliberaſſes: Suaſiſſemus, ſi Philotæ velles ignoſcere, paterere potiùs ignorare eum, quantum deberet tibi, quàm vſque ad mortis metum ad ductum cogeres potiùs de periculo ſuo quã de tuo beneficio cogitare. Ille enim ſemper inſidiari tibi poterit, tu non ſemper Philotæ poteris ignoſcere. Nec eſt quod exiſtimes eum, qui tãtũ facinus auſus eſt, venia poſſe mutari. *Scit eos, qui miſericordiam conſumpſerunt, amplius ſperare non poſſe.* At ego, etiam ſi ipſe vel pœnitentia, vel beneficio tuo victus quieſcere volet, patrẽ eius Parmenionem tanti ducẽ exercitus, & inueterata apud milites tuos authoritate, haud multũ infra magnitudinis tuæ faſtigiũ poſitũ, ſcio non æquo animo ſalutẽ filij ſui debiturũ tibi. *Quędã beneficia odimus; meruiſſe mortem, confiteri pudet. Supereſt vt malit videri, iniuriam accepiſſe, quàm vitã.* Proinde ſcio tibi cum illis de ſalute eſſe pugnandum; ſatis hoſtium ſupereſt, ad quos perſequendos ituri ſumus. *Latus à domeſticis hoſtibus muni.* Hos ſi ſubmoueas, nihil metuo ab externo.

OECONOMIA *orationis.*

I. *Primo ſtatuit miſericordiam nullam eſſe, vbi flagitiorum deformitas prævalet, vt ait Cornel. Tacit. Annal.* 11.

Miſericordia nulla eſt vbi flagitiorum deformitas prævalet.

II. *Deinde, ſi quis locus eſſet miſericordiæ, tamen reo tam nobili nunquam fidendum eſſet, qui hoc ipſum beneficium, quaſi ſuæ ignominiæ monumentum odiſſet.*

ORATIO PHILOTÆ ad Milites.

ARGVMENTVM.

Poſt Regi orationes habitas quibus falsò accuſabatur Philotas, iam ſupremo ſupplicio afficiendus, his ſe purgare conatur, ſed fruſtra; nam præiudicium Alexãdri immutari nõ poterat, & poſtea etiam per quæſtiones & tormenta coactus plura veris dicebat. Verùm hac oratione ad milites adſtãtes, vt itur quũ exceſſiſſet Alexãder è cõcione, purgat

ſe

Digitized by Google

ſe de ſuſpicione parricidij, de amicitia Amynthæ, de literis in Alexandrum ſcriptis; graues affectus immiſcet.

Ex Quinto Curtio.

Innocẽti verba reperire facilè eſt: modum verborũ miſero tenere difficile.

VErba innocenti reperire facile eſt, modum verborum miſero tenere difficile.

Itaque inter optimam conſcientiam & iniquiſſimam fortunam deſtitutus ignoro quo modo & animo meo, & tempori paream. Abeſt quidem optimus cauſſæ meæ iudex, qui cur me ipſe audire noluerit, non me hercule excogito; quum illi vtique cognita cauſſa, tam damnare me liceat, quàm abſoluere: non cognita verò, liberari ab abſente non poſſum, qui à præſente damnatus ſum. Sed quanquam *vincti hominis non ſuperuacua ſolùm, ſed etiam inuiſa defenſio eſt, quæ iudicem non docere videtur ſed arguere:* tamen vtcumque licet me dicere, memetipſe non deſeram, nec committan vt damnatus etiam mea ſententia videar. Equidem cuius criminis reus ſim, non video. Inter coniuratos nemo me nominat. De me Nicomachus nihil dixit, Ceballinus pluſquam audierat, ſcire non potuit. Atqui caput coniurationis me fuiſſe credit Rex. Potuit ergo Dymnus eum præterire, quem ſequebatur? præſertim quum quærenti ſocios, vel falſo fuerim nominandus, quo faciliùs, qui tentabatur, poſſet impelli: nõ enim, detecto facinore nomẽ meum prætetiir, vt poſſet videri ſocio pepercisse. Nicomachus, quem tacirurum arcana de ſemetipſo credebat, confeſſus, aliis nominatis, me vnum ſubtrahebat. Quæſo Commilitones, ſi Ceballinus me nõ audiſſet, nihil me de cõiuratis ſcire voluiſſet, num hodie dicerem cauſſam, nullo me nominante? Dymnus ſanè, & viuat adhuc, & velit mihi parcere: quid cæteri, qui de ſe confitebuntur: me videlicet ſubtrahẽt? *Maligna eſt calamitas: & verè noxius, quum ſuo ſupplicio crucietur, acquieſcit alieno.* Tótne conſcij in equuleum quidem impoſiti verum fatebuntur? atqui nemo parcit morituro, nec cuiquam moriturus, vt opinor. Ad verum crimen, & ad vnum reuertendum mihi eſt? Cur rem delatam ad te, tacuiſti? cur tam ſecurus audiſti? hoc qualecunque eſt, confeſſo mihi, vbicũque es Alexander remiſiſti: dexteram tuam amplexus recõciliati pignus animi, conuiuio quoque interfui. Si credidiſti mihi, abſolutus ſum: ſi pepercisti, dimiſſus. Vel iudicium tuum ſerua. Quid hac proxima nocte, qua digreſſus ſum à menſa tua, feci? quod nouum facinus delatum ad te immutauit animum tuum? Graui ſopore acquieſcebam, cùm me malis indormientem mei inimici vinciendo excitârunt. Vnde, & parricidæ & proditori, tam alti quies ſomni? *Scelerati, conſcientia obſtrepẽte, quum dormire non poſſint, agitant eos furiæ, non cogitato modò ſed & conſummato parricidio.* At mihi ſecuritatem, primùm innocentia mea, deinde dextera tua obtulerant. Non timui ne plus alienæ crudelitati apud te liceret, quàm clementiæ tuæ: ſed ne te mihi crediſſe pœniteat, res ad me deferebatur à puero, qui non teſtem, non pignus indicii exhibere poterat: impleturus omnes metu, ſi cœpiſſet audiri. Amatoris & ſcorti iurgio interponi aures meas credidi, infelix, & fidem eius ſuſpectam habui, quòd non ipſe deferret, ſed fratrem potiùs ſubornaret. Timui ne negaret mãdaſſe ſe Ceballino, & ego viderer multis amicorum regis fuiſſe periculi cauſſa: Sic quoque cũ læſerim neminem, inueni, qui mallet perire me, quàm incolumem eſſe. Quid inimicitiarum credis accepturum fuiſſe, ſi inſõtes laceſſiſſem?

Scelerati in ſeipſis puniuntur. Conſcientia.

At

At enim Dymnus ſe occidit. Num igitur factur ũ eum deuinare potui? minimè. Ita, quod ſolum iudicio fidem fecit, id me cùm à Ceballino interpellatus ſum, mouere non poterat. At hercule, ſi conſcius Dymno tanti ſceleris fuiſſem, biduo illo proditos eſſe nos, diſſimulare non debui. Ceballinus ipſe tol ide medio nullo negotio potuit. Deinde poſt delatum iudicium, quid opériturus eram? Cubiculum Regis ſolus intraui, ferro quidem cinctus. Cur diſtuli facinus? At ſine Dymno non ſum auſus? Ille igitur princeps coniurationis fuit. Sub illius vmbra Philotas latebam qui regnum Macedonum affecto. Ecquis è vobis corruptus eſt donis? quem ducem, quem præfectum impenſiùs colui? Mihi quidem obijcitur, quòd ſocietatem patrij ſermonis aſperner, quòd Macedonum mores faſtidiam: Sic ego imperio, quod dedignor, immineo. Iampridem natiuus ille ſermo commercio aliarum gentium exoleuit: tam victoribus quàm victis peregrina lingua diſcenda eſt. Non mehercule iſta me magis lædunt quàm quòd Amyntas Perdicæ filius inſidiatus eſt Regi, cum quo, quòd amicitia fuerit mihi, non recuſo defendere, ſi fratrem Regis non oportuit diligi à nobis. Sin autem in illo fortunæ gradu poſitum, etiam venerari neceſſe erat, *vtrum quæſo, quòd non diuinaui, reus ſum?* an impiorum amicis inſontibus quoque moriendum eſt? Quod ſi æquum eſt, cur tamdiu viuo? ſi iniuſtum, cur nunc demum occidor? Etenim ſcripſi, *miſereri me eorum, quibus viuendum eſſet ſub eo qui ſe Iouis filium crederet.* Fides amicitiæ, veri conſilij perículoſa libertas me decepiſtis: vos, quæ ſentiebam, ne reticerem, impuliſtis; ſcripſiſſe me hoc fateor Regi, non de Rege: non enim faciebam inuidiam; ſed pro eo timebam. Dignior mihi Alexander videbatur, qui Iouis ſtirpem tacitus agnoſceret, quàm qui prædicatione iactaret. Sed quoniam oraculi fides certa eſt, ſit Deus cauſæ meæ teſtis. Retinere me in vinculis, dum conſulitur Hammon in arcanum & occultũ ſcelus. Interim, qui Regẽ noſtrum dignatus eſt filium, neminem eorum, qui ſtirpi ſuæ inſidiati ſunt, latere patietur: ſi certiora oraculis creditis eſſe tormenta, ne hanc quidem exhibendę veritatis fidem deprecor. Solent rei capitis adhibere vobis parentes. Duos fratres ego nuper amiſi: Patrem, nec oſtendere poſſum, nec inuocare audeo, quum & ipſe tanti criminis reus ſit. Parum eſt enim, tot modò liberorum parentem in vnico filio acquieſcentem, eo quoque orbari, *ni ipſe in rogum meum imponitur.* Ergo, chariſſime pater, & propter me morieris, & mecum. Ego tibi vitam adimo, ego ſenectutem tuam extinguo: quid enim me procreabas infelicem aduerſantibus Dijs? an vt hos ex me fructus perciperes, qui te manent? Neſcio, adoleſcentia mea miſerior ſit, an ſenectus tua; ego in ipſo robore ætatis eripior: tibi carnifex ſpiritũ adimet *quem ſi fortuna expectare voluiſſet, natura poſcebat.* Admonuit me patris mei mentio, quàm timidè & cunctanter, quæ Ceballinus detulerat ad me, indicare debuerim. Parmenio enim, cùm audiſſet, venenum à Philippo medico, regi parati, deterrere eum voluit epiſtola ſcripta, quo minus medicamẽtum biberet quod medicus dare cõſtituerat. Num creditum eſt patri meo? Num vllam authoritatem eius litteræ habuerunt? Ego ipſe, quoties quæ audieram detuli, cum ludibrio crudelitatis repulſus ſum? Sic, & cùm indicamus, inuiſi; & cùm tacemus, ſuſpecti ſumus: quid facere nos oportet?

Amyntæ inſidia.

Apoſtrophe plena affectibus.

Digitized by Google

OECONOMIA Orationis.

I. *Exordium plenum commiſeratio-nis,& iuſtæ querimoniæ, cadit in illud Publij Syri.* Et deeſt,& ſuperat miſeris cogitatio.

II. *Confutatio teſtibus, quod maioris in hac cauſſa videtur eſſe roboris.*

III. *Reſtat vt cùm nihil teſtes aduerſus Philotam dixerint,crimẽ vnum ſit ſilentii,quod Alexandri clementia iã remiſſum eſt.Hìc appoſitè irrepit grauis miſeratio & conqueſtio,de Alexãdri mente per Philotæ inimicos deprauata. Quòd autem nihil maleficij contraxerit,teſtatur ſopor ille in quo deprehenſus eſt. Similis ratio in oratione Demetrij apud Liuium, & apud Cicer.pro Sexto Roſcio.*

IV. *Suſpicionem criminis conflatam ob ſilentium,diluit, quòd delator eſſet perſona cõtẽpta,quòd parum fidei habere videretur,& ſæpe in huiuſmodi denuntiationibus irriſa ab Alexandro Philotæ credulitas. Quòd ſi ſilentio teſtum fuiſſet aliquod Philotæ ſcelus,poterat erumpere,cùm omnis conficiendi oblata eſſet occaſio.*

V. *Repugnantia aduerſarij,qui Philotam Macedonas dedignari dixerat, cùm idem regnum affectare deferret.*

VI. *De amicitia Amyntæ purgat ſe generosè ab ipſius Alexandri præiudicio.Sic Marcus Terentius apud Tacitum, Ann.lib.5.amicitiam quæ illi cũ Seiano, excuſat.* Non eſt noſtrum æſtimare, quem ſupra cæteros, & quibus de cauſſis extollas: tibi ſummum rerum iudicium Dij dedere, nobis obſequij gloria relicta eſt. *Regibus iudicium rerum datum eſt.*

VII. *Tranſit ad literas de Alexandri apotheſi obliquè ſcriptas,in quibus liberè ſuam fatetur ſententiam, aſſentationi contrariam, quòd feram immortalitatem mallet Regi: Hæc purgatio plena generoſitatis eſt. Quod autem hic habet de Hammone, & eius templo, multa Diodorus Siculus bibliotb.hiſtoric.l.17. Saluтauit Alexãdrum,* χαῖρε ὦ παῖ, καὶ ταύτην παρὰ τοῦ θεοῦ ἔχε τὴν πρόσρησιν, *in quibus rectè conſentit in Q.Curtij narratione.*

VIII. *Peroratio cum permotione graui.Similis eſt locus apud Andocidem:* τίνα γὰρ ἀναβιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, τὸν πατέρα, ἀλλά,*&c. Succedit apoſtrophe ad Patrem Parmenionem abſentem, in qua eximij affectus. Poſtremò nouum argumentum à loco remoto ſubiũgit. Hoc etſi extra ordinem, tamen commodè vltimo loco poſitum, vt minus apparata videatur oratio.*

ORATIO IVDÆORVM

ad Petronium Præſidem, ne Caligulæ ſtatua templo inſertetur, deprecantium

Ex Philone,lib.de legat. ad Caium.

Ἄοπλοί ἐσμεν ὡς ὑμᾶς,*&c.quæ ſic Latinè ſe habent:*

INermes, vt vides, adſumus, ne quis nos dicat venire hoſtiliter. Manus autẽ pro armis à natura datas retro fleximus,otioſas præbemus & corpora ad certos ictus ferite volentibus:vxores,& liberos, familiáſque adduximus,ſupplices tibi,& per te Caio aduoluimur, domi relicto nemine,orãtes vt aut omnes ſeruetis,aut omnes internecione deleatis. *Iudæi pacis & quietis authores. Manus pro armis à natura data.*

Sumus, Petroni, & natura pacis cupidi,ad quam nos trahit cura liberorum alendorũ ex noſtris laboribus. Caio imperium adepto primi ex tota Syria gratulati ſumus: Vitellio, cuius ſucceſſor es,tunc in noſtra vrbe degente, qui ſuper hac re literas acceperat; & à nobis ad cæteras ciuitates fama lætos nuntios pertulit. Primum noſtrum templum excepit pro imperio Caij victimas,vt primũ, aut etiam ſolum,priuaretur religione patria. Decedimus priuatis ædibus,& poſſeſſionibus, ſupellectilem vltro vobis in prædam offerimus,eo animo vt non putemus nos dare ſed accipere. Vnum pro his omnibus petimus, *Iudæi quid fecerint in ritibus & religione ſeruãda.*

petimus,ne quid in templo nouetur, vtque ſeruetur tale, quale à maioribus nobis eſt traditum. Id ſi non impetramus,necandos nos præbemus, ne videamus viui, quod eſt morte grauius.

Audimus pedeſtres equeſtréſque aduerſus nos parari copias,ſi dedicationem impediamus: *Nemo ita inſaniet,vt ſeruus ſe opponat domino,libenter iugulabitur. Cadant, mactent, fruſtratim concidãt,ſine certamine ac ſuo ſanguine agant quicquid libet victoribus. Quid opus eſt exercitu? noſipſi egregij ſacerdotes immolabimus victimas*,adducemus ad templum mulieres, vxoricidæ: fratres ſororéſque, fratricidæ: pueros puelláſque,innocentem ætatem,puericidæ. Tragicis vocabulis vtendum eſt in tragicis calamitatibus.Deinde in medio eorum ſtantes, *abluti cognato ſanguine (nam talia lauacra ad inferos properantibus conueniunt)* admiſcebimus, & proprium, noſmetipſos inſuper iugulando. Morientium hoc mandatum erit vltimum: ne Deus quidem nos accuſet, qui vtriúſq; rationem habuerimus,& Imperatori debitæ reuerentiæ, & ſacrarum legum cuſtodiæ: Id fiet, ſi vitam haud viuendam contempſerimus. Audiuimus priſcam fabulam è Græca literatura profectam,tantam vim fuiſſe Gorgonei capitis,vt hac viſa homines confeſtim verterentur in ſaxeos. Id quanquam fabuloſum videatur. negari tamẽ non poteſt,ſimile quiddam magnos nec opinatos caſus efficere. Putas, Petroni,ſi(quod abſit) aliqui noſtrátes viderẽt in templum deduci ſtatuam, non in ſaxa mutatum iri, oculis ſtupentibus, & per ſingula membra ſopito naturali motu corporis? Extremum, Petroni, hoc erit noſtrũ votum æquiſſimũ non contendimus, ne imperata facias, moram tãtùm petimus, & oramus ſupplices, vt nobis liceat legatos ad dominum mittere. Fortaſſis impetrabimus, ne religio cœleſtis numinis, ne leges ſanctiſſimæ aboleantur, néve vltimis etiam poſthabeamur gentibus, quibus ſui ritus manent incolumes;ne decreta eius aui proauique temerentur,quæ noſtros mores approbârunt, diligentérque confirmârunt; Forſitan his auditis fiet mollior. *Non ſemper eadem ſunt voluntates Principum*: iratorum verò euaneſcunt celerrimè. Petiti ſumus calumniis, permittere adhibeamus remedium: durum eſt indicta cauſsâ damnari: ſi nihil impetramus, quid vetat ne quæ nunc vult, tunc faciat:ante miſſam legationem noli præcidere ſpem tot millium, non de lucro ſed de pietate contendentium: Imò, & de lucro: quod enim lucrum homini eſt ſanctitate vtilius?

Gorgonei capitis vis.

Iram ſequitur miſericordia.

Sanctitas lucrum eſt.

Hæc tam magna contentione magnóque deſiderio dicta ſunt ab honoratiſſimis ſingultientibus, & anhelis, lacrymis ſimul ac ſudore diffluentibus,vt iam Petronio cæteríſque miſerationem mouerent. Eſt enim mitis ingenio,& verbis factíſque flexibilis.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium plenum miſerationis, & prudens ad auertendam ſuſpicionem ſeditionis,ne fortè Petronius exiſtimaret hanc popularem turbam, ad res nouandas concitatam. In hac autem demiſſione longè magis ad inflectendos animos ſunt idonei, quippe* Canes ſedentem non mordent.

Canes ſedentem non mordent.

II. *Argumentantur à ſuis obſequiis & morum lenitate; quod apud Præſidem erat efficaciſſimum. De hac autem gentis beneuolentia,& fide erga Principes, honorifica teſtimonia colligit Ioſephus lib.2.aduerſ. Appionem.*

III. *Tradunt omnia,præter religio-*

Digitized by Google

nem, vnam & maximam animorum opulentiam: deinde in ardentes & tragicos affectus erumpũt, quibus vel ferreum pectus emolliant. Græca tamen fabula de Gorgone, non multum facit ad grauitatem orationis, & olet ſtylum ſcholaſticum, niſi velis eos apud Græculum hominem Græcis fabulis conſultò vſos fuiſſe.

IV. *Prudenti admodum conſilio moram petunt, quam vrgent acriter honeſtis rationibus. In iſtis plerúmque malo ruenti moram innectere, penitus amoliri eſt.*

Subtexam hîc Apologiá Hermenigildi, qui apud Patrem Leuigildum, Gothorum Regem, cauſſam dicit. Si quis rem pleniùs volet, legat, ſi placet, actionem oratoriam, à me de hoc argumento nuper editam.

HERMENIGILDI Apologia.

LEVIG. Age, licet tibi cauſam dicere, dilue ſi potes eas ſceleris maculas, quæ tibi à ſole ipſo in os illud tuum importunum regeruntur.

HERM. *Innocentiam meam, pater, declarare facile eſt*; innocentiæ patrociniũ inuenire difficile; Te vnum ego in hac flamma inuidiæ, qua me ictum & prope fumantem vides, habui, quem appellarem, quem obteſtarer, cui fidem meam iniquiſſimis calumniis vexatam crederem. Nunc autem te peracerbum accuſatorem, ſeuerum iudicem; &, quod crudelius eſt, patrem iratum experior. Tu me penè ab hoſpitali menſa, & regiis epulis extractum, ornamentis exui, vinciri, & huius calamitoſi carceris tenebris mandari iuſſiſti: vereor ne ſi me innocentem iterum dixero, tuum iudicium, quod ſemper grauiſſimum fuit, videar refellere; & dum innocentiæ meæ patrocinari ſtudeo, paternam culpam accuſem; quæ res mihi ſuppliciis omnibus acerbior ſemper vita eſt.

LEVG. Videre orationis inſidias.

HERM. Tacebo igitur (mi pater) ſi iubes, & ſilentio premam conſcientiam.

LEVIG. Eloquere, peruicax, eloquere: reos inauditos damnare non ſoleo.

HERM. Loquar igitur (mi pater,) quia iubes non quòd cum oratione aut ſilentio ſperem aliquid me effecturum: ſed vtcúmque ſe res habuerit, *poſtremas ſanguinis mei voces tuis auribus infundam.* Etenim ſi tantum hoc quicquid miſeræ animæ reliquũ eſſe voluiſti, à mei calumniatoribus expeteretur, darem cum ſilentio iugulum, & cruorem meum largiſſimè propinarem: nunc autem hoc agitur vt demortui cineribus quieſcere nõ liceat, ſed iis æterna criminis nota per ſummum ſcelus adhæreſcat: hoc ſi pater iniquum eſt, peto à te vt filij moribundi vltimos gemitus æquis auribus excipias.

LEVIG. Age tolle iſtam inſidioſam orationem, dic de crimine.

HERM. Non eſt hoc nouum crimen (mi pater) iam diu telam illam cõiux tua *Goiſuintha*, nobis verò nouerca, ſẽper infeſtior quàm eius dignitas poſtulabat, in me & fratrem meum molitur. Vtinam (ſi liceret beatos manes ſollicitare) parentis meæ demortuæ, tuæ verò auguſtæ coniugis animã ad hoc tribunal adducere fas eſſet, ſilerem ego, & ipſa loqueretur: diceret, vt impendente

fata i

fatali neceſſitate, quæ nobis illam *maturam cœlo, ſed terris vtilē fœminam* eripuit, languentibus vt poterat brachiis me fratrémq; meū complexa, tibi *per genialem thorum, per caſtiſſimos amores, per intaminati connubij fœdera*, communem ſobolē commendabat: Ea tunc eramus ætate (mi pater) quæ ſenſum doloris vix admittit. Sed tamen vbi tuos rorantes oculos, & te moribundæ corpori affuſum, dextrámque prehendentem vidimus, nō tenuimus infantiles lacrymas, quas & tuus dolor, & matris inter has voces expirantis obitus excuſſit. Tu verò nos in hac recenti orbitate tuo gremio appreſſos fouebas, prohibebas flere, quod vix facere poteras; manantes lacrymulas tuis abſtergebas digitis, te nobis *patrem præſidio, indulgentiâ matrem* pollicebaris.

Levig. Hæc nihil ad crimen attinent.

Herm. Veniam (mi pater) veniam ſtatim. Creuit hæc tenella ætas in ſinu tuo, & ſe per annorum curricula ad auream iuuentutem explicauit. Quis tibi tunc Hermenigildo tuo charior? quis ſuauior vnquam fuit? Hermenigildo imperia mandabantur, per Hermenigildum bella gerebantur, ab Hermenigildo populorum fœdera ſanciebantur *Omnia tibi erat Hermenigildus*.

Levig. Alius tunc erat quàm nunc eſt Hermenigildus.

Herm. Placuit tunc Maieſtati tuę, vt ſupra ætatem animum ad nuptias adijcerem. Quæſita eſt mihi coniux regia. Regis filia Regis ſoror, Regis neptis: ſed quæ regnorum omnium titulos, omnium imperiorum inſignia ſola virtute ſuperauit. Heu virgo miſera, quibus & quàm indignis tua indole funeribus eras reſeruata! Cum hac igitur nouus coniux nouis nuptiis copulatus, videbar omnium principum fortunatiſſimus, cui hæc cœleſtis forma obtigiſſet: Ego verò non tam flammas alebam cupiditatis, quas vix illa ætas ferre poterat, quàm admirationem diuinæ virtutis: Huius enim pietate, exemplo, doctrina magiſterio, fidem primùm recepi, factus illi *ex marito diſcipulus, ex coniuge prope filius*.

Levig. Mali corui malum ouum.

Herm. Tu interim, mi pater, in ſecundas nūptias cōuolaſti Inducta à te nobis nouerca Goiſuintha, Ariana mulier, po ēs, acerba, imperioſa. Continuò mutata omnia, ſordent tibi amores priſtini, nouæ & ſubtiles flammæ te in ſenile pectus inſinuant: liberi primi, illius quondam ſancti & fœlicis thori pignora, iam non ſunt ſolatio, ſed tædio.

Levic. Scelerate, audes etiam coram hoc ampliſſimo ſenatu patris thoros inceſſere?

Herm. Vera dico per vnius mulieris furias nobis quieſcere non licet, proſcindimur calumniis, agitamur toto regno. Non ſomnus, non vigiliæ, non cibus inſidiis vacuus At crudelis fœmina, quæ patientiam tuam tentârat in minoribus, cœpit quoque in maioribus ludere. Vxorem meam (hei mihi quanto cum dolore recordari cogor!) angit, ſtimulat, vexat, omnē efferati pectoris acerbitatem in hanc vnam effundit. Iubet vt Chriſtianam legē repudiet: tum virgo, eo *ſe genere natā reſpondit, vt mori poſſet, facere nefarie non poſſet*: hac voce (quâ quid glorioſius?) irritata, tot regum ſobolem inceſſit pugnis, proterit calcibus, contundit verberibus, ita vt multus à regio corpore ſanguis exiret.

Levic Quando hoc auditum?

Herm. Duram habes aurem (mi Pater) ad huiuſmodi crimina, ſed tamen neque hac importuna & crude

crudeli dementia contenta imperat ſceleſtum facinus: Pudicum corpus veſtibus nudari, nudatum ſenſum in lacum perfrigida tempeſtate mergí, donec illa fidem patriá eieraret. Hac barbarie nihil vnquã vidit ſol indignius. Demittebant in lacum innocentiſſimam puellam carnifices, & paulatim quidem, vt acerbus eſſet ſingulis membris doloris ſenſus, funes, quibus ipſa tenebatur vincta, laxabant. Illa verò *nihil de carnificina querebatur, tãtùm dolebat nuditatem:* cúmque moneretur vt ſe Arianam ſemel profiteretur, ad ſingulos cruciatus vna vox excipiebatur, *Chriſtiana ſum, Chriſtiana ſum.*

Hanc nefariam crudelitatẽ, quam ferro & flammis proſequi iuſtiſſimum erat, tolerantia vincere conſtituimus: ſeceſſi cum vxore in vrbem quam tu ipſe pater donaueras. Sed nouerca, quaſi ipſa grauem iniuriam accepiſſet, quòd ferrum noſtris corporibus non immerſiſſet, tota vrbe inſanire, bacchari, furere, me quaſi hoſtem patriæ, regni buſtum, patris interfectorem petulantiſſimis conuiciis inceſſere. Vtinã, mi pater, credulitas tua furioſis eius conatibus nimis vxoriè non eſſet ancillata: verùm in me iuſſu tuo toto exercitus pondere concurritur, atque in *vnum caput terra & mari mundus armatur.* Dabis hîs veniam, mi pater, ſi quod natura brutis animantibus ſuadet, vt ſe, vt coniugia, vt ſobolem, contra vim tueantur, hoc facere tot furiis à nouerca laceſſitus, conatus sũ. Arma ſumpſi, nõ quibus te laceſſerem, ſed quibus me & regiam coniugem contra impotentiſſimam & crudeliſſimam mulierem tamdiu defenderem, donec tibi rem cauſamque pleniùs liceret aperire.

LEVIG. Mentiris impoſtor.

HERM. *Teſtor hic delubra cælitum, aráſque, quas ego, cùm me inflammato animo proſequeris, poſtremas occupaui:* vbi vidi hoc agi vt me iam fuga tueri non poſſet, poſſet autem gladius, ſi vellem quod lex naturæ iubet, exequi, ſtatui me tuis pedibus inſontem victimam potiùs aduoluere, quàm in tanta cauſæ æquitate repugnare. Vidiſti proſtratum, iacentem erexiſti, erectum complexus es. Quid eſt quod glorioſi illius operis lauream infuſcauit, niſi illius dolus quæ cùm armis obruere non potuerit, per iniquiſſimum iudicium tentat præcipitantem impellere? En crimen, en cauſam cur cilicio indutus, & iis vinctus catenis quas tu prædonibus reſeruabas, in tetro atque infami carcere moribundus iaceo.

LEVIG. Romanus non es.

HERM. At Chriſtianus ſum & Romanus; hoc enim poſtremum arguitur: habes in hac parte (mi pater) confitentem reum. Hoc nempe crimen eſt *ex quo reus gaudet, pallet iudex, cœlũ lætatur, terrentur dæmones, contremiſcunt inferi, cuius accuſatio votum eſt & pœna, felicitas.* Cuperem equidem centies, ſcilicet pro hac nominis gloria emori. Iam enim ad Dei laudes prædicandas vnũ os nimis anguſtum videtur; concide corpus, velle, lania, *tot ora videbũtur eſſe, quot erunt vulnera*; & per ſanguinis riuos effuſus ſpiritus, purpurata in cælum via quamprimùm euolabit.

LEVIG. Furioſe, nemo contemnit vitam, niſi qui deſperatus viuit.

HERM. Pœnitet me Arianum vixiſſe tunc (fateor) deſperatus vixi.

LEVIG. Nunc autem fatuus & vecors viuis, degener.

HERM. Viuo, mi pater, in *cilicio ſplendidus, in vinculis liber, in carcere ſpecioſus.*

LEVIG. Hic tuus ſplendor, tua libertas, tua ſpecies eſt, ſi me & vxorem meam conuiciis arrodas.

HERM.

Digitized by Google

HERM. Imò [pater] te tamquam Regem, dominum, patrem, ſemper honoraui, timui, veneratus ſum: Tuæ verò vxori bonam mentem, & nihil aliud ſum precatus.

LEVIG. Satis habet mentis ad tuos conatus opprimendos.

HERM. Nimis fateor; & hoc dolendum eſt.

LEVIG. Secede, ſecede; de tuo capite deliberatur.

Agite, Patres ſapientiſſimi, deliberate cui ſpei tam importunum animal reſeruemus.

PRINCEPS I. Tanta eſt, ô Rex potētiſſime, eius negotij moles, & tam lubrica materia, vt quantū prudētia, quæ diuturno rerum vſu concaluit, confert ad dicendū fiduciæ, tantum rei nouitas & magnitudo ſtuporis afferat. Nulla de capite vel hominis viliſſimi præceps eſſet debet ſentētia. At verò eum de Regis ſobole, & de eo filio deliberetur, in quo tua decliuis ætas & Gothorū ſalus conquieſcere videbatur, magni referre arbitror, vt quæ à te conſtituentur, tāto fiant conſideratiùs, quanto periculum eſt in errore pernicioſius. Duas, vt video, controuerſias accuſatio cōplectitur, quarum altera perduellionis, altera ſuperſtitionis. Et in prima quidem quæ mihi grauior viſa eſt, atroces iuuenis querimoniæ fuerūt, quibus omnem armorū inuidiam in Goiſuintham nouercam deriuauit. Mihi quidē, ô Rex, de Auguſta coniuge tua tā mirifica inſedit opinio, vt nihil addi poſſit amplius: Sed tamē quantùm veterū replicare tēporū memoriā mēs noſtra poteſt, video per nouercas ſæpe faces importatas quibus florētiſſimæ arderent familiæ. Tui erit iudicij liquidiùs videre, an Goiſuinthę Reginę odia priuignū ad hæc arma cōpulerunt: certè quod in te iniquo nō fuerit animo, facit vt credā, reditus celeritas, & in hac poſtrema quæ tibi cum illo fuit, congreſſione fiducia. Habet hoc implicata ſcelere conſcientia, vt omnia reformidet, tuta ipſa timeat, & ſi folium increpuerit, expaueſcat: nihil verò in hoc congreſſu vidi ſimile, exporrecta iuuenis facies, lætus atq; hilaris vultus, plenus in te animus fiduciæ, plenus amoris cernebatur, ſi modò in *oculis tanquam in accuratiſſimis naturæ ſpeculis mentis ſimulachra delibamus*. Proinde conſiderandum eſt etiā atque etiam, an ea quæ circumfertur in litteris atrocitas, ſe iſtis moribus illeuerit. Quod verò ad ſuperſtitionem Romani nominis attinet, non eſt, ô Rex, mirum, cū illi Chriſtianā vxorē & Gallam coniunxeris, ſi hæc in virū cū ipſis cupiditatis facibus religionē trāsfuderit. Cæterùm nemo prudēs, gladiis & haſtis numinū metū in hominū animis defigit, vtrique potiùs doctore opus eſt quàm carnifice. Quos tu nunc vides iſtius religionis calentes ſtudiis, inflammatos animo, ardore prope ignitos, ætas flectet, vſus leniet, prudentia tua mitigabit.

LEVIG. Quid cenſes?

PRIN. II. Si ea eſſet, Rex optime, Hermenigilde audacia, vt ſui ſceleris integumētis poſſet eſſe cōtenta, ego quidē & in hoc negotio eunctādum arbitrarer, & aliis ſuaderē, vt rē quā accuratiſſimè perpenderent. Nunc autē cū in apertū tetrúmque facinus erupetit, quantū illius vitæ additur, tantū tuæ, qua nihil in hoc orbe terrarum pretioſius, detractum puto. Non eſt is reus cuius non ſit formidanda potentia; non eſt hoc crimen cui debeatur impunitas: non eſt hoc regnum quod tātum dedecus ferat; nō eſt denique is iudex qui ſe puerilibus lacrymis à iuſtitiæ curſu detorqueri patiatur. Omnia, vt vides, iura diuina & humana polluit, excîdit, funeſtauit: *Deſertor patriæ, tranſfuga religionis,*

Digitized by Google

ligionis, patris interfector, ne ſibi quidem id reliqui fecit, vt ſanabilem plagam infligeret: Sed inaudita cõtumacia remedium tuæ clemẽtiæ in ſuum vertit ſcelus. Arma in patrẽ ſumpſit, nec regni ſanctitas, nec ætatis veneranda canities, nec parentis nomen, nec vox ipſa naturæ furioſum iuuenem ab infeſtis conatibus repreſſit: Tamdiu ſtetit in acie, quãdiu potuit, vbi ſe deſertum à ſuis, inuiſum alienis, poſteris execrandum vidit, irrepſit ad patrem: vt latrocinium in veneficium conuerteret. Nunc autem ne minùs audax ad perperrandum facinus quàm ad defendendum impudens videatur, in nouercam fœminam illuſtriſſimã, & patris amores, ſui furoris cõſilia deriuat. *Inaudita res eſt, miſer crudelis:* qui in vinculis audet caſtos patris thalamos inſectari, quid faciet in purpura? qui in his centonibus alit ſuperbiam, quid facturus eſt in Attalico? qui reus minatur in carcere, quid efficiet dominator in regno? Spreta Gothorum religione in Romanorum ſuperſtitionem perfuga tranſuolauit, cum patris hoſtibus contulit cõſilia, ipſis ſe adminiſtrum, ſocium, ſatellitem præbuit: Quærit pater, vt nefarium ſacramentum reſcindat, negar, perſiſtit in contumacia, & nos mollioribus ſentẽtiis pergimus eius audaciã alere, vt nobis in poſterum deliberãdi facultas eripiatur, illi patrandi concedatur. Cenſeo, igitur, ô Rex, quod è re tua eſſe arbitror, vt ſi Hermenigildus in ſuperſtitione contumax eſſe pergat, paternæ ſeueritatis ſtimulos experiatur.

PRIN. I. Quid vim affers naturæ? ſine Patrem, Patrem eſſe.

PRIN. II. Sophron, Pater eſt Leuigildus, Pater regni, non iuuenis facinoroſi. Quaſi verò ignota ſit parẽtum in filios ſeueritas? Cartallum, audiuimus, maximi animi iuuenem, quòd patris miſerias contempſiſſet, & eius mœſta ac lugentia caſtra, circumfluẽtibus quietæ fœlicitatis inſignibus intraſſet, à patre, vt tũ erat, veſtibus, auro & pictura fulgentibus, atque inſigni corona radiato capite, in altiſſimam crucem fuiſſe ſuffixum. Scimus Torquati iuuenis victorem ſpiritum; quòd patris iniuſſu pugnaſſet & viciſſet, patris imperio exhauſtum, & domeſtica fortiſſimi Imperatoris calamitate ſancitum decus publicæ diſciplinæ. Nos verò in iſtis ſceleribus iubes conniuere!

Finis Libri decimi-tertij.

THEO

THEORHETOR, SIVE DE SACRAE ELOQVENTIÆ MAIESTATE.

LIBER DECIMVS-QVARTVS.

PRÆFATIO.

DEVENIMVS tandem in ipſum ſanctioris eloquentiæ veluti ſacrarium : de qua cùm graues in primis & ſapientes viri copioſiſſimè diſſeruerint, faciam quod facere periti artifices ſolent, qui gemmarum elegantias per anguſto concludunt annulo ; Sic ego quæcumque ex iſtis ſapientiæ oraculis depromere potui, breui ſermonis compendio ſubijciam; dabóque ſingularem operam, vt hic poſtremus robuſtioris iam facundiæ partus, nõ minùs gratiæ flore quàm vtilitatis fructu commendetur.

Atq; in primis mihi de dignitate cœleſtis eloquentiæ nonnihil dicendum eſt, contra imperitorum hominum audaciam; qui cùm omnem dicendi præſtantiam ventoſa quadam loquacitate & inaniſſimis verborum pigmentis metiatur, ſacros plerunque ſcriptores irridere ſolẽt procaciùs, quòd iſtos orationis calamiſtros ſpreuerint potiùs quàm ignorârint. Et nobis quidẽ id conantibus peropportunus ſe locus obiecit: nã cùm in exedrã diſſerẽdi cauſa veniſſemus, Cæcilius, adoleſcens in ipſa ſtudiorũ incude poſitus, peregrinæ doctrinæ faſtu tumens, & à Plauto, Plinio iuniori, ipſóq; Cornelio Tacito, quos ille tamquã ſua numina venerabatur, adhuc recens, deplorare cœpit noſtra tempora, quòd nemo iã *palmas oratorias ſtrenuè dẽtibus admorderet*, nemo ad ſuperiora Heroũ eloquentiæ tẽpora conaretur accedere: ſed totus ille flos antiquę facũdiæ exuſtus atque repreſſus noſtræ ætatis ſquallore, & veteris vbertatis ſitu prorſus exaruiſſet. Tũ addebat, in ſacras cõciones, quaſi in piſtrinũ, præclara cogi ingenia: hîc tanquam nobiles equos phaleris ephippiíſq; exutos ad molas cõſeneſcere, & pro ornatu habere barbariem. Nã quæ poteſt eſſe iſta ſacra eloquentia? De doctrina ſcilicet Chriſtiana? cuius argumentis nihil eſt humilius? *Magnã eloquentiam, tanquam flammam materia ali, motibus excitari, vrendo clareſcere.* At hîc videmus, eos quorũ indoles lætior, & præculta ſuauitas, ſi

Eloquentia ſacra carpitur à Cæcilio.

Eloquentia magna tanquam flamma alitur.

VVVuu ſi

Digitized by Google

ſi modò materiæ ſplendorem nacta fuiſſet, vbi ad huiuſmodi argumenta ex amœnis luxuriantis ſcholæ vireris, quaſi in alium orbem venerint, repentè, aut rerum ſterilitate torpétes exareſcere, aut inquinata dictione, quaſi reſides aquas & plurimum luti ſecum trahere. Quòd ſi vernantiùs ipſa ſe veteris fœcunditatis memor explicare cupit oratio, rerum tamen horror & mœſtitia neceſſariò confundit. Quale enim delectamentum eſt apud plebeias aures, & oſcitantes mulierculaꝛum circulos, detritis quibuſdam bibliorũ hiſtoriis longo & inerti verborum circuitu diſſerere, aut Chriſtianæ religionis rudimenta tractere, aut à vaſto quodam & agreſti motũ in vitia dicere, res tritas, & ad faſtidientis ſtomachi nauſeam, tam ſæpe inculcatas? At verò in profana, quam appellatis, eloquentia, ſiue in vmbratilibus ſpatiis libeat excurrere, ſiue forenſes palmas attrectare, hîc audiuntur rerum complexiones maximarum, hîc ſenſus vberes, hîc ſententiarum ſtimuli, hîc opulentiſſima doctrinæ ſupellex, hîc plauſus & fauor omnium.

Eloquentia forenſis opulentia.

Hæc iſte cùm intemperantiùs effudiſſet, neſciebã, an magis deridere hominis deberem imperitiam, an indolete tã pueriliter in nugis laſciuienti: Cùm Theophraſtus noſter, vir, quo nec magnis diſciplinis inſtructior, nec ad omnem rationem humanitatis cõmodior, cùm faſtum hominis præclarã oratione perſtrinxiſſet, cœpit de maieſtate ſacræ eloquentiæ, & eius argumentis, copioſiùs diſſerere, vt à ſacris oratoribus plerúmque iſtas opes non tã neſciri, quod antea dicebamus, quàm cõtemni oſtenderet. Perſtringam ſumma totius diſſertationis capita, & quidem paulò ornatiori ſtylo, quando hîc oratoris partes agimus.

Sic equidem exiſtimo, ſacram illam ſanctorũ virorum eloquentiam tantum humanæ præſtare, quantum ſol vmbræ, flamma fumo, diuina mortalibus antecellũt. Etenim quecunque ad grauiorem eloquentiam, ſiue excitandam ſiue innutriendam faciunt, fertilis quædam ſeges ſapiétiæ grauiſſimarum rerum argumenta, Dij præpotentis afflatus, incredibilis ardor animorũ, ſuauis quædam prudentiæ œconomia, ſermonis maieſtas, ſolidatum adminicula virtutum, theatra denique ipſa, & conſeſſus, & glorioſiſſima laborum præmia, huic vni tam propensè fauent omnia, vt meliori cœli riuo iure fœcundata videatur.

Eloquentia ſacra excellentia.

SACRAE ELOQVENTIAE dignitas, ex materiæ nobilitate; ac primùm, quàm graues ſint in ea de Deo ſermones.

CAP. I.

Placet igitur primùm, ſtrictim & quaſi per tranſennam videamus cœleſtis illius eloquentiæ argumenta, quibus mirum in modum nobilitata collucet, vt ſuos oratores, vel infantiſſimos, per ſe faciat eloquentes. Occurrent hîc tibi non fabellæ, & nugæ, non humanæ ſapientiæ leuiſſima quædam choragia, ſed maximarum rerum lumina, Deus, Angeli, Chriſtus θεάνθρωπος, rex ipſe Angelorum, Chriſtianæ religionis myſteria, Apoſtolorum triumphi, Martyrum laureæ, Virtutum decora, ſupplicia improborum, æternæ denique illius apex felicitatis.

Eloquentia ſacra effectus.

Eloq. ſacr. materia.

At verò de Deo, qui ſermones? non ij, quales in Platonis aut Stoïcorum ſchola floruerunt, ſed qui ex altiſſima fluunt ſapientia, & ex ipſius æterni Parentis ſinu deriuantur. Deum ibi audies, mentem ab omni mortali concretione ſecretam, optimam, ſapientiſſimam, ſanctiſſimam, ſpiritum per omnia com-

meantem.

meantem, & ſingulis vniuerſi parti-
Deus mundo, vt lyra intentus. bus, qua ſi accuratiſſimæ lyræ fidibus intentum, qui fluentium rerum canticum iucundiſſimâ varietate temperat ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus, *ipſe ſibi locus, & mun-*
Tertul. l. contra Praxeã, c. 5. *dus*, & maximus quidem mundus, ſapientiæ, ſanctitatis, intelligentiæ, vitæ rationum, formarum, cui ſpirans omnis intelligénſque natura, & habere & agere non deſinit gratias.

Cernes deinde, vt graditur apud Prophetas inſigni maieſtate, Cherubinis inſidiẽs, & celeri ventorum
Sol vmbra Dei. turbine circumquáque rapitur. Sexcenta conſequuntur curruum millia, in quibus igneæ cohortes Ange-
Dei nomen quantũ. lorum, copioſa luce circumfuſæ radiant: ſol tanti támque ſtupendi numinis vmbra potiùs, quàm effigies, ad eius nomen expaueſcit, adamantinæ cœli portæ contremiſcunt, intendunt ſe flammeæ nubes, & lucido quodam horrore totum hoc aëris ſpatium circumueſtiunt, mugiunt tonitruum fragores, præmicant fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, immixtíque grandini rutili carbones depluunt.

Hinc diſcedit cœlum, hiant terrarum latebræ, terrore perfuſi manes mortuorum Regem ſentiunt. Hæc tibi magnificam numinis ſpeciem inurent.

Deus actus purus. Cúmque ſit eius natura maximè ſimplex, nec contineat in ſe quicquam admiſtum ſui diſpar, atque
Dei attributa. diſſimile: habet tamen attributa varia, quæ ſigillatim ſpectata, quantam dicendi & quàm fertilem materiam ſuppeditant? Ecquando exhaurietur immenſitas illa, qua longè aliter quàm is, qui cœlo & ter-
Auguſt. l. 7. de Ciu Dei, c. 30. ris aquas præbet Oceanus, omnia ſuo ambitu præcingit, in vniuerſum diffuſus, in ſe totus rediens imò nunquam à ſe exiens, in ſe, & in cunctis, ſemper totus, *implens cælum, & terram præſente potentiâ, non abſente natura.*

S. Dion. Areopag. ep. 5. ad Dorotheum. Quando ſatis prædicabitur infinitus mentis humanæ nodus? quà exeat, quò ſe condat, nemo nouit, imò nec exire ab alio, nec in aliud ſe condere certò nouit; *hæc demum beata ignorantia eſt, quòd ſcimus ignorando: ἐν τούτῳ γίνεται πᾶς ὁ θεὸν γνῶναι καὶ ἰδεῖν ἀξιόμενος, αὐτῷ τῷ μὴ ὁρᾶν μηδὲ γινώσκειν.*

Æternitas Dei. Quid il a æternitas, immenſæ atque interminatæ vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio, qualis eſt? Tempus certè, quod perpetuas micantiũ ſiderum cõuerſiones æquis paſſibus comitatur; fatetur ſe haud ſcire, quid ſit, aut vnde venerit, ſe labi, fluere, naſci, occidere, longam veluti catenam in hoc mortalitatis regno viciſſim remeando verſare, ſibi vni incrementa damno eſſe, hanc verò intactam, illibatam; ſemper anum, ſemper formoſam Virginem, quæ nec iuuentutis fonte, nec argenteis Canathi fluuij vorticibus indigeat, quibus deterſa prioris æui fuligine, nouo gratiæ flore rubeſcat; Hinc illa perfecta, & ſtabilis, atque in eodem felicitatis veſtigio conſiſtẽs immutabilitas, quæ cùm omnia per hanc rerum humanarum viciſſitudinem videat agi, volui, reuolui, & quaſi per eandem ſerram diuerſis motibus reciprocari, tota ſibi hæret ſine vllo ſui aut diſpendio, aut incremento.

Auguſt. Confeſſ. l. 11. c. 13. *Anni tui dies vnus, & dies tuus non quotidie, ſed hodie: quia hodiernus tuus non credit craſtino, neque enim ſuccedit heſterno. Hodiernus tuus æternitas.*

Quid dices de tantæ maieſtatis inexhauſta bonitate, quæ cumulatiſſimum totius perfectionis florem complexa, nullius rei indigens, omnium opulentiſſima, ſe toti na-

turæ, atque adeo huic noſtræ mortalitati profundiſſima quadam liberalitate profundit?

Prouidẽtia Dei. Quid de inexplicabili prouidentia, quâ clauum vniuerſi regit vigil, & inſomnis, ſuo ſemper operi aſſiduus atque intentus? num tot oculis tibi ſpectare videtur res mortales, quot ſunt in illo pulcherrimo ætheris domicilio collucentiũ formæ ſtellarum? num tot manibus tegere, quot eius poteſtatis inſignia: num tot pedibus luſtrare, quot præſentiæ ſunt indicia?

Miſericordia Dei. Quid de ſingulari miſericordia, qua huiuſce vitæ ſubleuat miſerias, imbecillitatem erigit, ſolatur viduitatem, inſtruit inopiam, lenit acerbitates, & quaſi totus ſit ex maternis vberibus conflatus, ita ſe miſellorum infantium ſolitudini, atque orbitati, præſentem vbique & clementem Deum impertitur?

Scientia Dei. Quid ſi eius ſcientiam cõſideres, qua ſe, qua omnia à ſe orta intelligit, qua tot cælata in æthere partim errantium partim inerrantium ſtellatũ ſimulachra nominat, qua perpetuas dierum conuerſiones conſiguat, qua imbrium ſtillas percenſet, qua arenas numerat, qua profundiſſimas ſcrutatur voragines, qua ſubit & explicat omnia: Num rectè iſtud occurret? *Ecquid improuiſum eſt tibi, qui noſti omnia; & nulla natura eſt, niſi quia noſti eam?*

Auguſt l. 7. conf. c. 4. *Mundos ſexcentos poteſt ſondere Deus.* Quid ſi potentiam, qua cœlo imperat, qua terras ſuſtinet, qua calcat inferos, qua ſexcentos mundos condere, conditóſque vel tenuiſſimo halitu difflare poteſt? Quid ſi alia innumera coneris inueſtigare? quoties argumentorum oppreſſus magnitudine cogeris exclamare:

ô altitudinem diuitiarum!

Trinitas perſonarum in Deo. Iam cùm ad illam lucidiſſimam ſanctiſſimæ Triadis caliginem deuenies, vnũ in trinis perſonis, ſi liceat, intuebere, Patrem rerum omnium Optimum Maximum, qui dũ acerrimo præſtantiſſimæ mentis oculo ſe intelligit, & quaſi in flagrantiſſimi nitoris ſpeculo ſuam ipſius faciem contemplatur, filium generat Κραδίαον λόχευμα, viſcerum ingentem partum, vt appellat Syneſius, atque adeo imaginem non quidem ſubleſtis & tenuibus impreſſam lineamentis, ſed æterno diuinitatis charactere ſignatã, Deum de Deo, & Patri per omnia æqualem Deum. Ab vtroque deinde ſpiratur illa ſempiterna amoris flamma, cuius facibus quicquid eſt modò caſtiſſimæ dilectionis inardeſcit, Spiritus (inquam) centrum Patris, & Filij, & Patri & Filio ὁμόσιος: Nam tu quoties de iis cogitabis, toties in illum te Polycriti lacum putabis ingredi, in quem quo altiùs quis progreditur; eo magis ac magis per ſingula momenta ſuccreſcentibus aquis implicatur. *Spiritus Sanctus centrum Patris & Filij.*

Vertes igitur te ad fabricam vniuerſi, videbis ab ea majeſtate iacta terræ fundamenta, libratos colles, diffuſas camporum immenſitates, prætexta inſtar elegantiſſimorum monilium terris maria, tot inſularum quaſi ocellis & margaritis collucentia, ipſam ſpirabilem naturam terris intentam concipies, & qui ſuo complexu cingit omnia ſummum ætherem in quo ratis, & in omni æternitate fixis legibus voluuntur puriſſimi ſtellarum cœtus: totam denique hanc rerum à ſummo numine locatam homini ſupellectilem quoties ſpectabis, toties magnificentiſſimo rerum ſpectaculo perfuſus laudum materiam in ſilentij vertes argumentum.

Digitized by Google

IN ANGELIS QVOQVE *locupletem eſſe dicendi materiam.*

CAP. II.

D. Dionyſ. de his ordinibus agit c. 6. de Hierarch. cæleſt. D. Greg. hom 34

Angeli ex Pictoribus deſcriptio.

Angeli deinc magnæ illius mentis puriſſimæ quædam ſcintillæ, de ſempiterni luminis facibus accenſæ, tantus & in tot ordines diuiſus exercitus, quantam non dicam orationis, ſed & admirationis, materiam ſuggerunt? Noli tales tibi fingere, quales fortè apud Pictores & Poëtas ſæpè vidiſti, puſiones formoſulos, quibus vultus admirabili fulgore circumfuſus, crines in ceruicem molliter effuſi auro obryſo flaueſcunt, & lactei colli nitorem blandiſſimo fauoniorum ſpiritu ventilati percutiunt: Quibus alæ ex humeris emergunt geminæ, in cœleſti textrina concinnatæ, florida viriditate, qualis in pauonibus eſſe ſolet, irradiatæ: aureo, croceo, puniceo, cœruleo denique colore miti admodum temperie variatæ, tot referunt ſpectantibus pigmenta, quot in arcu cœleſti cum voluptate miramur. Tunica deinde byſſina eſt, quam ſubtilis denticulati operis limbus circumquaque excurrens magna veſtit cum dignitate.

Tales ſi Angelos cogitas, quales tibi cum pictoribus ludens expreſſi, totam vim ignoras Angelorum. Natura illis pura eſt, ſubtilis, ætherea, quam nulla corporis figura delineat, nulla materiæ labes infuſcat, nullus corruptionis næuus aſpergit; &, vt ſummatim dicam, noſtri pars melior animus eſt. Angelus nihil eſt præter animum. At quis animus? non ex eo igne delibatus *quo ſidera volant, & ſacri torquentur axes*, ſed excitatiſſimæ mentis vigor tantò expreſſiùs ad æternæ pulchritudinis exemplar conformatus, quantò de eius fonte propiùs reſpergitur, & vberiùs. Hinc ille omnium ornamentorum inſignis quidam decor, & bonorum immortalis affluentia, quam in conditorem ſuum gratiſſimæ voluntatis ingenuitate refundunt. Tu ſi de beatarum mentiũ incredibili celeritate cogitas, finge tibi nauim per immenſa patentis æquoris ſpatia remis veliſque concitatiſſimè fluentem; finge telorum è baliſtis emiſſas grandines, finge reginã auium aquilam toto illo plumarum remigio inſtructá, contétiſſimo corporis niſu, acerrimo cupiditatis ardore ruentem in prædas; finge iſtas, quæ à poëtis memorantur, alas fulminum, & tuum, quando liberum eſt, animum, & illam animi pupillam mentem fulgure velociùs per diſiunctiſſima quæque tam breui momento diſcurrentem; hãc ſi cum Angelorum celeritate contuleris, teſtudinem cum equo valentiſſimo comparabis. Quid dicam de illa præſtantiſſimæ mentis intelligentia, cuius beneficio res omnes, quas nos homuli ex luto & argilla ficti, tanto cum labore addiſcimus, & ægrè ratiocinando colligimus, illi nullo negotio, nullo temporis interuallo ſagaciſſimè peruident, & impeditos quoſque difficultatum nodos explicatiſſimè diſſoluunt? Quid de illa cognitione matutina, qua modò res in Deo, tanquam in politiſſimi candoris ſpeculo, vegeti coloris flore viridiùs accenſas, modò in ſe iam remiſſas, & quaſi diluto vigore minùs acres contemplantur? Quid de ipſius cognitionis felici quadam conſtantia, cuius munere contingit, vt eis non minùs ab hac intelligentia ceſſare liceat, quàm plantis, aut animalibus, abactus vitalis perpetuo quodam miniſterio? ſi quidem intellectio beatis mentibus pro vita eſt. Iam ſi gratiam ſpectes, quibus ab ipſis ortus primordiis mirificè ſunt nobilitati, cùm rerum molitor *Deus erat in Angelis condens* natu

Angelus nihil præter animum

Syneſius hymn. 1. 2. δρέπεται καλλέων ἀρχάν.

Angelorum celeritas.

Philo Iudæus, lib 1. de opificio mundi. Νοῦς ἐστὶν ψυχῆς ψυχή, καθάπερ κόρη ἐν ὀφθαλμῷ.

Gratia Angelorum.

naturam, & largiens gratiam, vaſa myrrhea dices, aut cryſtallina ab ipſo vniuerſitatis artifice comparata, & omnibus artis enucleata lenociniis; in quæ diuinitatis riui, tanta & tam inuſitata donorum fragrantia depluerent. Denique, ſi gloriam conſiderabis, quæ gratiarum amplitudinem eſt conſequuta, totos in Deum videbis amoris ſimilitudine transfuſos, atque abſorptos, tum in hoc felicitatis domicilio fidos terrarum adminiſtros, noſtræ ſalutis propugnatores, depulſores miſeriarum, auſpices felicitatis, duces, altores, pædagogos; &, vt ſummatim dicam, amore germanos, ſeruos obſequio, auctoritate patres.

D. Aug. l. 12. de Ciuitate Dei, c. 6.

Gloria Angelorum.

Officium Angelorum.

INCARNATIONIS Chriſti maieſtas.

CAP. III.

VErū enimuerò cùm multa ſint in diuinis iſtius pleniſſima maieſtatis, perſona tamen Chriſti Domini, vna eſt totius Chriſtianæ doctrinæ caput, & omnium argumentorum ſeminarium, à quo multiplicium curricula ſermonum explicantur, & in quam omnia longè latéque ſparſa reuoluuntur. Num verò quoties *incarnatum Deum* dicimus, toties puriſſimi Angelorum cœtus obſtupeſcunt, toties horrore perfunduntur mortales, toties contremiſcunt inferi? O profundiſſimam conſiliorum caliginem! ô myſteriorum maieſtatem! iacebat humana natura in æterni ſqualloris ſordibus, turpis, lacera, deformata, cruentis ipſis dæmonum pedibus protrita, atque conculcata: nullus timor numinis, nulla inferorum ſuſpicio, religionis ſenſus nullus. Erant omnes pietatis igniculi in hominum mentibus reſtincti, & quaſi in ipſo fomite præfocati: Vbique dæmonum ſimulachra, dæmonum aræ, dæmonum templa; & quod dicere pethorreſco, in ipſis exciſis atque funeſtatis Dei altaribus, dæmonum vexilla, trophæa, triumphales arcus fulgebant. Terrarum orbis luctuoſiſſima facies partim fœdiſſimi lupanaris, in quod omnes omnium libidinum ſentinæ defluxerant, partim etiam amphitheatri cuiuſdam ex ſcelerum colluuie, & humano cruore macerari, ſpeciem præferebat. Plena omnia ſtupris, cædibus, inquinatiſſimis voluptatibus, immanitate belluarum. Quicquid auaritia in tapinis, luxuries in flagiriis, quicquid nocturnis bacchationibus gula, quicquid in faſtu ſupercilia, inſanis honoribus arrogantia potuerat, hoc torum effuderat. Scalæ pene ipſæ iam cœlo gigantum more admouebantur, vt beatorum exſcinderentur domicilia, cùm interim tetri, vecordes, & impij mortales impreſſa in propriorum liberûm ceruices ſica victimaria, miſellorum infantium primo cruore, inferorum aras reſpergebant, & inter funeſtiſſimas epulas, nidorémque coctorum paruulorum, quos ipſi ſuo ſanguine genitos, huius lucis vſura priuârant, epulabantur.

Natura humana, calamitas ante verbi incarnationem.

Theodoretus in ſerm. de legibus, habet multa de hoc tetro & deformi mūdi ſtatu ante Chriſtum. Omnia regna quid aliud eſſe poterāt, niſi magna latrocinia, ſublata iuſtitia? Vide Auguſt. l. 3. de ciu. Dei, c. 4.

Quid interea clementiſſimus parens Deus? non iaculatur fulmina, non frementi diluuio terras obruit, non exquiſita tormentorum genera ad cōſceleratorum ſupplicia machinatur, ſed hanc init viam, ab ipſis Angelorum mentibus & cogitatione ſecluſam, vt humani corporis veſtitus compagibus, propitius nimirum & ſalutaris fulgor ad ſalutem hominum procurandam terris illabatur. Enimuerò Dei præpotentis imago ab ipſis mūdi cunabulis primis indita parentibus, ſed terræ poſtea fuliginis infuſcata maculis, priſtino nitori reddenda fuerat: quibus verò artis illecebris id factum

oportuit?

oportuit? Deus ſe homini credo pleniſſimo diuinitatis fulgore circumfuſum repentè obijcere debuerat? ſed luto & tenebris oppreſſæ hominum mentes ne minimam quidem illius lucis ſcintillam, niſi per tranſennam videre ac ſuſtinere poterant. Quid igitur ſummus ille rerum eff.ctor atque reſtaurator molitur? Quid comminiſcitur? acres illos, & indomitos diuinitatis radios leniſſima veluti corporis nube refringit, & in hac primi parentis argilla non iam fugaces & obſoletos ſui colores imprimit, quibus finem ætas eſſet allatura, ſed ſeipſum hoc luteo noſtræ mortalitatis ergaſtulo circumcluſum terris exhibet, & vt à ſummo bono ſemper fugientem homulum ſemel aſſequeretur, ipſe hominem induit: In quo mihi videtur aucupes induſtrios imitatus, qui vt aues ſuo ingenio vagas & timidas illiciant, confectis è verſicolore plumarum apparatu tuniculis facilius venantur, & meliùs: Vel certè parentes, qui teneris infantulis matre nuper orbatis bubuli lactis candidum florem propinant in vaſculo; &, vt maternorum vberum ſimilitudine paruulos capiant, labrum poculi modica caruncula obductum puſionis ori ſupponunt; quod mihi videtur præſtantiſſimus doctor his verbis expreſſiſſe:

Dei in redemptione noſtra adinuentio.

Chriſtus imitatus parentes filiorum matre orbatorum.

S. Proſper. ex Diu. Auguſt. ſententia. 262.

Sicut lac non tranſit niſi per carnē, vt paruulum paſcat, qui panem edere non poteſt: Sic niſi ſapientia Dei, quæ panis eſt Angelorum, ad homines dignaretur venire per carnem, nemo ad verbi contemplandam diuinitatem poſſet accedere. Quia ergo lux non poterat comprehendi, ipſa lux mortalitatem ſubijt tenebrarum, & per ſimilitudinem carnis peccati, participationem dedit luminis veri.

Auguſt. epiſt. 3. ad Voluſian.

Sed quod magis mireris, hoc corpuſculo veſtitus, nihil immutatus fuit Deus. *Homo quippe ad Deum acceſſit, Deus à ſe non receſſit, nec hominem conſumpſit, ſed ita aſſumpſit, vt nec inferiorem naturam conſumeret glorificatio, nec ſuperiorem minueret aſſumptio.* Quod ingenioſiſſima ſimilitudine Sanctus Auguſtinus declarauit:

S. Leo ſerm. 1. de natali Chriſti.

Sicut cùm loquimur, vt id quod in animo gerimus, in audientis animum per aures carneas illabatur, fit ſonus verbum quod corde geſtamus, & locutio vocatur; nec tamen in eundem ſonum cogitatio noſtra conuertitur, ſed apud ſe manens integra, formam vocis qua ſe inſinuet auribus, ſine aliqua labe ſuæ mutationis aſſumit: Ita verbum Dei non commutatum, caro tamen factum eſt, vt habitet in nobis.

Auguſt. lib. 1. de doctrina Chriſtiana, c. 13.

Meritò itaque, ſanctiſſime Iob, miſerabaris, & quærebas, *Quis concluſit oſtijs mare*? quis verò alius, niſi rerum omnium parens, qui in ipſo mundi naſcentis exordio tantam & tam latè diffuſam aquarum molem, tanquam in vtre circumcluſit? nunc autem inexhauſtum illud æternæ ſapientiæ pelagus tam paruo Virginis vtero circumſcripſit? *Quis poſuit nubem veſtimētum eius, & caligine quaſi pannis infantiæ obuoluit*? quis? niſi, qui hac corporis noſtri nubecula, his tam fragilibus, & prope nullis artubus Deum immenſum delineauit? *Quam veſtem* conſtituit, niſi ſtupendam illam vnionem ſilentio potiùs venerandam quàm verborum multitudine prædicandam? Verè Domine hoc eſt *opus tuum*, opus (inquam) tuum de quo Propheta dixerat, *conſummationem & abbreuiationem faciet Dominus in medio terræ.*

Iob. 38. Epiphonema in Dei incarnatione.

Vnio hypoſtatica veſtis eſt.

Iſa. 10.

NATI

NATIVITAS IPSA IN tanta rerum ſpoliatione atque humilitate, plena dignitatis.

CAP. IV.

CErne deinde quæ vitæ primordia, qui progreſſus, qui exitus fuere Deo, qui hanc operoſiſſimam mundi totius molitionem in cunas hominis fuerat machinatus; non eſt inuentus in diuerſorio vllus angulus qui *cœli depoſitum* exciperet. Primum ſibi lectulum ſtrauit in præſepi animalium, poſtremum in patibulo furciferorum. Cogita illam agreſtem domunculam, deſertam, ſemirutam, frigidæ tempeſtati ventorúmque flatibus vndique peruiã; quam tamen crebræ de cœlo faces magna dignitate circumueſtiunt: *Ita hic ſãctior locus eſt rupe Tarpeia, quæ de cœlo ſæpius fulminata, oſtendit quòd Deo diſpliceat.* Grande aliquid intus geritur, & quod humana mens capere non poſſit. Virgo ſcilicet inter paluſtres tugurioli cannas, & pecorum anhelitus, fundit ex vtero regem Angelorum.

Præſepis deſcriptio, & domuncula.

Hieron. ad Marcell. epi 18.

Proh ſanctam fidem! Quæ pullæ ſpecies! hæccine diua eſt? an radius diuinitatis? habitus quidem pauperculæ mulieris, ſed vultus numinis. Quæ frontis maieſtas? quæ genarum modeſtia? quis fulgor oculorum? quæ venuſtas oris? quot & quàm cœleſtes gratiæ in iſta facie renident?

B. Virginis elegantia.

Hic verò tenellus, & lactens, qui Matris affuſus pectori tam molliter appetit vbera, filiolus eſt Virginis, Deus humano corpuſculo veſtitus; geſtatur quidem vt paruulus, ſed adoratur vt Deus; paruulus in præſepi, immenſus in cœlo; vilis in pannis, in ſtellis glorioſus. Tam teneræ manus orbem rotant, tam parui ocelli ſolem illuminant, tam exigui pedes calcant infe-ros. Sed interim perflant venti, & in tenellos artus paruuli nulla clementia deſæuiunt, quando & ipſe noſtra cauſa voluit vitam à ſuppliciis auſpicari. Heu ſæuos infantiæ labores! heu rerum omnium inopiam! Heu tolerantiam filij! heu miſericordiam Matris!

Vide S. Fulgent. ſerm. 1. de Epiph.

In Chriſti infantis labores exclamatio.

Sed qui vitæ telam ab iſtis rerum aſperitatibus orſus fuerat, eandem ærumnoſis laboribus totam pertexuit. In ipſis adhuc maternis viſceribus deliteſcens, profani Imperatoris edicto domicilium mutare compellitur, ne ex patrij cœli affectione primum ſpiritum delibaret; viator naſcitur, exul naſcitur, nato ſubinde, & vix quadraginta dierum infantulo aliud exilium decernitur, intentatur tenero & adhuc exangui iugulo ſæuiſſimi regis mucro; paruulorum, quos hic crudelitatis turbo demeſſuit, pene cruore reſperſus, ex cultris victimariis ereptus, in vltimas barbaræ gentis oras fugit, ſine lare, ſine pignore, ſine hoſpite, orbis terrarum exul, fermè à communi luce & ſpiritu ſecluſus.

Chriſtus viator & exul naſcitur.

PERSONA CHRISTI pleniſſimum maieſtatis theatrum.

CAP. V.

AT quis vir? æterni Patris æternus filius, Angelorum deliciæ, beatorum lumen, Princeps pacis, humanæ ſalutis parens, aſſertor noſtræ libertatis, mundi reſtitutor, in quo ne minimus quidem vnguiculus fuit, qui non ſpiraret diuinitatem. Si quidem frons maieſtate plena, quod illi cum cœlo perpetuum erat, loquebatur commercium. Ita grauis, vt terreret; ita amabilis, vt illiceret; terreret quidem improbos, humiles verò atque abiectos erigeret. Tanta autem inter has vitæ acerbitates ſerenitate renidebat, vt nõ dulciùs micarent ſtellæ, non ſereniùs fulgeret

Videndus Nicephor. l. 1. cap. 40. qui Chriſti effigiẽ & ſtaturã deſcribit, & inter cætera commemorat eũ fuiſſe ἐυόφθαλμον, ἐπίῤῥινα, σιτόχροον.

Digitized by Google

fulgeret lacteus circulus, non placidiùs ſpirarent Eteſiæ. Naſus leni & modico tractu diffuſus, non rugoſus, non aſper, non aduncus, cœleſtẽ beati pectoris ſpirabat prudentiam. Oculos infra ſuperciliorum arcum cùm blandirentur, nitidos ſoles dixiſſes; cùm increparent, fulgura; cùm perrumperent animos, fulmina. In labris omnes gratiæ feſſitabāt, omnis affluebat lepos, hinc lactis & mellis flumina, hinc nectaris riui, hinc iugis cœleſtis ſapientiæ torrens exûdabat. Tota eius vita clariſſimarum virtutum fulgur fuit, oratio tonitruum. Vnus fuit cuius vocem & impetium febris ardores, aquæ intercutes & veternoſæ, fœdæ vitiligines, corporiſque omnes cruciatus fugiebant, cuius ictu vis ſanguinis profluentet ebullientis repentè conſiſtebat, cuius obiurgationem immerſi miſerorum viſceribus dæmones perhorreſcebant. Vnus fuit qui claudos currere præcipiebat, & iam emicabant; porrigere mancos, manus, & iam molles articulorum cõmiſſuras explicabant; captos membris, aſſurgere, & repentè lectulos deportabant, alienis paulo antè ceruicibus delati; cæcos videre, & iam cælum diémque cernebant, qui ſine oculis fuerant procreati. Vnus fuit ad cuius caſtigationem inſana ſe coërcebant maria, procellarum turbines tempeſtatéſque ſidebant, qui furentis elementi terga leniſſimis paſſibus impune calcabat, vndis ipſis ſtupentibus, & ſe ad conditoris famulatum abiiciente natura. Vnus qui numeroſiſſimam quinque millium hominum turbam ſe per ſaxa & ſolitudines affectantem, quinque panibus ſaturauit, & ne præſtigiæ videretur incredulis, ſex ſportarum ſinus reliquiarum fragminibus impleuit. Vnus qui vectes inferorum, mortiſque repagula, potentiſſima voce refregit, & poſt tertium diem funeris rediuiua cadauera, ex pollinctorum faſciis expediuit. Vnus qui mentis humanæ latebras, abditóſq; receſſus permearet, & quid quiſque animo volueret, quid conſilij agitaret, diſcuſſis ſimulationis integumẽtis explicatiſſimè peruideret. Vnus qui cùm vnam vocem funderet, à diuerſis populis & diſſona oratione loquentibus intelligebatur. Vnus denique *potens* vbique *opere, & ſermone*, pauper in noſtris, diues in ſuis.

Vide Arnob. l. 1. aduerſ. gentes. de cuius ſenſibus hæc expreſſa.

Natura quid faciat ad conditoris famulatum.

PASSIO IPSA PLENA maieſtatis, & magnorum argumentorum ſeminarium.

CAP. VI

QVòd ſi oppreſſa virtus maximè luctuoſa eſt, qualis inijcitur animo ſpecies, cùm illum in noſtra ſalute procuranda inuidiæ flamma circumuentum, pro nobis ictum & fumantem videmus, dum faces in noſtrum exitium comparatas ſuo cruore reſtinguit?

Factus pro nobis victor & victima: Et ideo victor, quia victima: pro nobis ſacerdos, & ſacrificium: ideo Sacerdos, quia ſacrificium faciens nos de Dei ſeruis filios, de Deo naſcendo, nobis ſeruiẽdo. Eheu tantum virum ſeruilibus flagris ſubiectũ! finge enim hæc à me non narrati, ſed à te videri.

Chriſtus victor, & victima.

Aug. lib. 10. conf. c. 43.

Conſtituitur in domo prætoria infeliciſſimum ſpectaculum, nudatur corpus verecundum puriſſimæ virginis partus, & à fœdiſſimis lorariis diuerberatur ad necem. Inſtant illi voce & flagellis, cruore non minùs ebrij quàm vino, ad columnam alligant, verberibus contũdunt, plagas plagis ingerunt, crebris ictibus locus reſonat, ex membrorum laceratione vis ſanguinis exiſtit, & iam in toto corpore nulla corporis facies; cùm innocentis agni ne minima quidem vocula, inter ſummos cruciatus au-

Carnificũ crudelitas.

Chriſti contumelia à ſatellitibus facta.

diebatur. Addũt ſatellites ſupplicijs contumeliam; nam purpura ſuo ſanguine purpuratum corpus induunt, coronáq; rigentibus ſpinis acculeatam venerando capiti affigunt, Regẽ ſalutant & os Regis percutiunt, ac teterrimam redundantium cœnarum popinam cum ſputis afflant ſpeculo Angelorum.

Mox vbi deuentum eſt in caluariam, ſacrilegi accingũt ſe ad carnificinam, & iam emortuum corpus diriſſimo crucis multant ſupplicio. Clauis configuntur innocentiſſimæ manus, quæ iniuriam nemini, omnibus pepererant ſalutem: ferreo vinculo conſtringuntur ſanctiſſimi pedes, miſerum me! pro mea, & omnium mortaliũ ſalute fortiter aſſerenda tam crebris itineribus exerciti. Natant in cruore oculi, duo illa quondam bonorum ſidera, improborum verò fulmina: ſilet os puriſſimum, ex quo mellei depluebant faui: vincta eſt lingua, quæ ſilentio ipſo parricidarum arguit crudelitatem. Ad hunc aſpectum exhorruit cœlum, & atra veſte ſuum eluxit cõditorem: princeps ſiderum ſe repẽtinis tenebris obduxit, & tãtum ſcelus erubuit, fremuerunt Angeli, cœleſtis illacrymauit Pater, ipſi vlularunt inferi.

Compaſſio Chriſto cum affectibus ſuis.

Luctus in morte Chriſti.

Sed hæc (inquit) omnia ſunt humilitatis; quantam habere poſſunt in dicendo maieſtatem? Erras, omnino erras, magnum eſt, & ſanctum, & Deo dignum ſpectaculũ inter corporis lacerationes ſibi hærens animus, inter procellas tormẽtorũ mẽs quieta, inter atrociſſima ſæuientium inimicorum odia, & ſupplicia, profuſa charitas, qua Chriſtus in extremo etiam vitæ ſpiritu quicquid habuit vocis, virium, & ſanguinis, apud Patrem pro carnificum ſalute deprecatus impendit. Certè de Iobi patientia Tertullianus exclamauit:

Tertull. de patiẽtia 13.

Patientiæ laus.

Quale in illo viro feretrũ Deus de Diabolo exſtruxit, quale vexillum de inimico gloriæ ſuæ extulit, cùm immundam vlceris ſui redundãtiam magna æquanimitate diſtringeret, cùm erumpentes inde beſtiolas in eoſdem ſpecus & paſtus foraminoſę carnis ludendo reuocaret?

Iobus.

Vides Iobum magnæ, & illuſtris pompæ ferculum Deo & Angelis ſpectatoribus progrediẽs: ſed quem Iobum? non iam apud ſuos nominatum, non authoritate grauem, nõ affluentem diuitiarum copia, non numeroſo ſeruitio ſtiparum, non veſtis nitore fulgentem, non pręclariſſima gloria circumfuſum, ſed Iobum nudum, & orbum, irriſum, Iobum in ſterquilinio, vlceratum, fœtidum, purulentum, hunc, inquam Iobum vides: in quo ſcilicet, tanquam in turri ænea, triumphorum cæleſtium vexilla defiguntur? Quãtam igitur putas Chriſti fuiſſe maieſtatem! quantam in æterni parentis ſinum refuſam eſſe gloriam! cùm is inter crudelem inimicorum petulantiam deſpectus, vexatus, ſputis illitus, vinctus funibus, cæſus flagellis, ſpinis laceratus, in cruce demum atrociſſima laniena deformatus, extremum ſpiritum pro hominum ſalute tam conſtanter, tam piè, tam feliciter effudit.

Chriſti charitas patiens & fortis.

Crucis maieſtas.

Non mihi quidem crux videtur patibulum ignominiæ, ſed iniuria perfuncti periculi, prædicatio ampliſsimi beneficij, teſtimonium præteriti temporis, trophæum fortitudinis, ara gloriæ, theatrum amoris, *ſignum* verè *magnum*: quod vbi tanti cruoris purpura fuit delibutum, nũc inter auguſtorum diadematum margaritas puriùs fulget quàm luna inter micantium ocellos ſiderum: & in apicibus regum triũphat, quod furciferorum pedibus fuit antea ſubiectum. Ingens profectò hic liber, ex quo

Crux potius lucet quàm Luna.

Digitized by Google

quo Magnorum voluminum ſeries & infinitorum argumentorum exiſtit affluentia.

RESVRRECTIO TOTA ſapit dignitatem, & fœcundam habet argumentorum materiam.

CAP. VII.

Crudelitas nona. QVid deinde? At illi feroces animi nondum morte, cruciatu, cruce ſatiati, etiam bellum gerunt in mortuum, & attentiſſimè quidem obſeruant omnia, ne quis corpus è tumulo ſurripiat.

Redit tamen illa mens, redit victrix gloriæ ſuæ ſplendore quaſi putiſſimis veſtibus amicta, innumeris Angelorum beatorúmque ciuium choris ſepta: quorum alij (opinor) triumphos canunt victori, alij gaudio tripudiant, alij palmas & lauros præferunt, alij iucundiſſimam cœleſtium florum meſſem plenis manibus inſpergũt. Interim anima ſubtiliter influit in corpus, quod in morte reliquerat, ſuíque pene ſimil imũ facit: Nam lapidem ſtatim permeauit, nec eius ſubtilitati marmoris ſoliditas reſtitit. Et vbi iam oris pallor? vbi illita ſputorum fœditas? vbi cõcretus ſanguis? vbi ſpinatum veſtigia? vbi liuentes humeri? vbi manãtes cruoris riui? vbi flagellis artus conciſi? Tam breui momento tanta ignominię fuligo deterſa eſt, & gloriæ fulgor occupauit omnia. Et nũc quidem frons ſerena, nunc illuſtres oculi, nunc ad gratiam rubeſcentes genæ, nunc os purpureum, nunc collucet, & vibrat auro cæſaries; ad ſummum totus eſt quaſi ſol prorumpens è nube.

Chriſti reſurgẽtis triũphi.

Chriſto admirabilis pulchritudo reſtituta.

Gregor. Nyſſen. orat. 1 de Reſurr. Ὥσπερ γὰρ τὸ προκείμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θέαμα, ἓν φῶς ἐξαστράπτει, τὸ τὰς ὄψεις ἐκ μυρίων λαμπάδων ἐρανιζόμενον· οὕτω πᾶσα ἡ τοῦ Χριστοῦ εὐλογία κατ' ἀνάστασιν λάμπουσα, τοῦτο ἡμῶν τὸ μέγα φῶς ἀπεργάζεται.

Non aliter quàm in ſpectaculo nobis aliquo propoſito lumen vnum ex innumeris facibus conflatũ perſtringeret aciem oculorum, ſic omnis Chriſti benedictio in reſurrectionis fulgens gratia, magnum animis noſtris ſplendorem immittit.

ASCENSIO TYPVS EST gloriæ, & noſtræ pignus fidei.

CAP. VIII.

SPecta deinde triumphos ex hac victoria conſequuros; & videbis non quidem quadrigis albis per lauteatas militum cohortes volantem, ſed lucida nube circumfuſum, penetrantem in illas æternis ſideribus illuminatas domos, ſuæ gloriæ iamdiu deſtinatas. Quæ gradientis maieſtas; quæ oculorum fulgura, quis vultus ſplendor, quæ lux ex toto corpore defluit? Mirantur illibati ſtellarum ignes obſtupeſcit luna, ſol ipſe moderator ſiderum, fons & diſpenſator luminis, ſuas tenebras cum tanti luminis fulgore comparatas ingenuè fatetur; cœli deinde omnes ſanctiſſimo horrore perfuſi, certatim ſibi tam ſãctum, tam auguſtum tam diuis hominibúſque ſalutare ſidus, omnibus votis deſiderant; verùm maius eſt quàm vt iſtis ſedibus detineatur, lõgiùs, vt apparet, progreditur, & rectà inuolat in æterni Patris ſinum. Aperiuntur illæ tot ſæculis clauſæ fores, & cœleſtis triumphator ingreditur. Quanta, quàm velox! quàm ſtupenda cœleſtium militum acies occurrit intranti! qui vultus! quæ lumina! qui apparatus! qui flores! quæ ſuffimenta! qui venientium hinc & inde beatarum mentium concurſus! quæ colloquia! quis amor! quæ vniuerſorum lætitia? Qui Patris æterni, & Filij complexus? quàm ſancta, quàm ſuauis, quàm fidelis conſociatio? hoc ne Angeli quidem poſſunt dicere.

Chriſto aſcendẽti quid faciant cœleſtia.

Aſcendit in cœlum, ad Patrem ſcilicet, fructũ carnis præferens, in diſcipulis *D Ambroſ ſerm. 61*

de ratione feſtiuit. Pentecoſt. *pulis iuſtitiæ ſemina derelinquēs: Dominum euntem ad cœlos non præcedit, ſed comitatur glorioſa captiuitas:non ante vehiculum ducitur, ſed ipſa euehit Saluatorem: quodam enim myſterio dum filius Dei filium hominis ſuſtollit, ad cœlum ipſa captiuitas portatur,& portat.*

PANEGYRICORVM ſacrorum magnam & vberem eſſe materiam in ſanctiſſima Virgine Maria Dei Matre.

CAP. X.

Oratio volucris. QVòd ſi Panegyricorum etiam flores cogitas, & volucris atque incitata luxuriari cupit in mulierum laudes oratio; Noli, quæſo, noli apud Iſocratem Helenam quærere, *Helena fax Martis & Veneris.* illam Martis & Veneris luctuoſam faciem in quam venalis ingu e myrothecia, laſciuientis ingenij diuitias ſophiſta pictior effudit.

In promptu eſt quam laudes, & quæ tibi laudationis præmium reddat cum fœnore;Puella totius mundi iam prope depoſiti, & in æternis ſordibus ingemiſcentis, precibus ac votis expetita:Quinquaginta fermè ſæculorum opus, quæ à mundi cunabulis ad eius vſque cunas effluxerunt: *Maria virg. gētibus aduentus expetitus.*

Tantæ molis erat naturā Genitricem Deo, Dominam mundo, vitæ reparatricem mortalibus parturire.

Humilis quidem eſt eius ſpecies, ſed quæ plurimum hauſit de cœlo, ni ſe tamen illi cœlum nūquam antea ſic omnium ornamentorum copia diffluens penitus affudit. Noli tibi hîc fingere fucati medicamenta candoris, genáſque ceruſſatas, vibratos ferro crines, modóſque tortiles per inexplicabiles mæādrorum ſinus implexos: noli quærere purpuriaſſin, ſtibium, baccata monilia, ſtalagmia, murenulas, muſcaria pauonina, torúmque illud muliebris mundi choragium, quod *Muliebris mūdi deſcriptio.* pulchritudinem mentiri poteſt, non facere:*ſcena eſt enim ineptiarum pretioſa*, quam tāç ſtudioſa luxuria conquirunt, quæ citiùs volunt marcere.

At certè vna *pulchritudo eſt, quam mentis integritas efficit, viuus Dei color*, & ille quidem totus afflorẽſcit Virgini, quam omnium virtutum integer atque illibatus decor, tanto gloriæ coronat faſtigio, vt nihil ſit in diuinis operibus nec ſplendore magnificentius, nec ſuauitate dulcius. *ἀρετὴ θεοῦ χρῶμα.*

Et certè cùm attentiùs cogito, mihi videtur ille ſummus rerum artifex,& moderator Deus,in hac vna anima propriè conformanda ſeipſo vius exemplari, meliori quodam pollice in opus incubuiſſe,& delicatiſſimis induſtriæ lenociniis in hanc vnam ſui verè imaginem luxuriaſſe, vt eſſet quod in arce rerum humanarum poſitum omnibus imitandum proponeret. *Itaque dicitur Mit atō ex doctrina Hebræorū Principes ſacierum, quæ ſemper ſtat ante faciem imperatoris, quaſi cæterarū admiſſionalis.*

Quamobrem vbi ſtellis mens purior, & tot exquiſitis affluens ornamentis illapſa eſt in corporis contubernium, non eſt illi iniecta fax iſta fœda quę à noſtri generis auctoribus primùm accenſa, latiſſimè in totum poſtea genus deflagraui; ſed vt puro & micanti auro ſapphirus, aut adamas purior inoleſcit;ſic illibato corpori caſtiſſimus animus Dei ita diſpenſantis manibus inditus eſt, vt nulla conceptæ Virgini labecula generis adhæreſceret.

Editus eſt deinde in lucem partus ille matris aureus,cui ego facilè crediderim miriores cœli faces clemētiùs illuxiſſe, & è diuturno ſqualore recreatam riſiſſe naturam; quòd ſibi tunc orbatam lucem putaret, cùm eam libaret oculis, è cuius vtero fons ipſe lucis erat emerſurus. *Maria natiuitas.*

Educata eſt deinde puella inter pudiciſſimos parietes, in ſanctiſſima gratiarum legum diſciplina, *Maria educatio.*

&

Digitized by Google

& iis magnarum artium inſtructa ſtudiis, quæ aduenienti Deo nobilius inſtituerent ſacrarium. Premebat annorum moras antegreſſa virtus, & vix legem ferebat ætatis, cui ponere natura leges erubuerat.

Mariæ virtutes.

Iam à prima ipſius ætatula, tot in ea micabant dotes, quot ſerena nocte fulgent in cœlo ſtellæ, inſtar candentium gemmarum ſuis orbibus affixæ; habuit enim, vt ſcitis, in tota vita mirificam omnium virtutum ſocietatem, quibus illam veluti ætatis telam præclariſſimis figuris pertexuit. Enituit aliqua formæ elegantia, ſed eam parum pudici mores infuſcarunt; aliam pudicitiæ lumen exornauit, ſed ſubſoleuit ſuperbia, alia natalitiis imaginibus clara, virtutes in ceris habuit; alia laudem à pueritia collectam ante virtutis maturitatem decoxit: alia fortitudinis gloria præfulſit, ſed virginitatis laurea caruit.

Quantũ Maria cæteras matronas dotibus ſuperarit

Ad ſummum nulla inuenta eſt, quam non aliquis næuus ex iſta fatali hominum corruptela deriuatus intinxerit: Maria vna eſt in quam magnificè conſentiens atque conſpirans omnium virtutum conſenſio: vt nihil pudori venuſtas, nihil grauitas demiſſioni, nihil comitas grauitati, nihil maieſtati ſimplicitas, nihil conſtantiæ facilitas, nihil denique (quod antea fuerat inauditum) matris nomen Virginitati detraxerit. Omnes in ea pariter certabant virtutes, omnes vincebant. Sed neque naturæ bonis erat deſtituta: nam formæ quædam in ea diuinitas perſtringebat aſpectus, frons pudica, verecundiæ ſedes molliter aſſurgebat. ſub nigris & arcuatis ſuperciliis emicabant dulces oculorum faculæ: quæ quàm fortiter in intimum pectus Numinis penetrarant: quis ignorat? Naſus vetuſtiſſimè incuruus caſtigatam fronti columellã faciebat, labra ſubtilia mitis facundiæ, & cœleſtium gratiarum receptacula, magna ſermonis affabilitas, ſumma inceſſus modeſtia, vultus ſine mollitie decorus, ſine faſtu grauis, in perpetuo ſereno poſitus, exundantem de cœlo vim lætitiæ vix capiebat. Longum eſſet cætera perſequi, omnia dixero, cùm Dei matrem dixero, ſed hanc dignitatem cùm omnium non dicam hominum, ſed etiam Angelorum linguæ pro viribus prædicarint, cogentur exclamare, *De dilecta nunquam ſatis.*

Sic eam fermè S. Epiphan. deſcribit, vbi quoque σεμνὴ κατὰ πάντα ὀλιγόλαλος, ταχυυπήκοος εὐπροσήγορος.

ECCLESIA OPVS *Chriſti magnificentiſſimum.*

CAP. X.

Eccleſia opus Chriſti.

ETiámne parũ maieſtatis habere videtur Eccleſia ſanctiſſimo Domini cruore fundata, & ad hunc vſque diẽ locupletiſſima ornamentorum omniũ acceſſione propagata? Equidẽ videre mihi videor illam Chriſti ſobolem nunc aureo curru & lucẽtibus quadrigis inter conſita palmis virentibus nemora, lętiſſimo curſu volantem; cui plura ſunt diademata, quàm comæ arborum, plures coronæ quàm igneæ ſiderum formæ connectuntur, plures intexti auro & margaritis triumphi, quàm ſunt oræ partéſque terrarum: Neque enim ſuam gloriam his mundi curriculis & vitæ ſpatiis definiuit. Fertur autem victrix triumphatrixque vniuerſi per calcatas Dæmonũ ceruices per impreſſa ſuis veſtigiis tumentium ſatraparum capita, per tot hæreticorum turmas florentiſſimo Marte conciſas, per tot ceraſtas comminutos: quorum etiam fatum nuper extractæ è vepreculis expectant nitedulæ.

Apoſtolorũ vocatio.

At quibus initiis ad hanc gloriam effloruit? duodecim homuli, qui? auctoritate graues? nihil illis contẽptius: opulentia copioſi? quid magis nudum aut deſtitutum? elo-

quentiæ gloria celebres,? nihil infantius. Iam tamen illi è fluuiorum ripis, & piſca u recentes, calloſis ex diurno labore manibus, lõga macie torri..i,& omnis cõciliatriculę illius vrbanitatis expertes, ruſtici è tuguriis,& mapalibus educti, triumphos regum meditantur, partiuntur inter ſe orbem terrarum, victorias & ſpolia definiunt, per abrupta montium igneis veluti quadrigis euecti volitant, feruntur pene extra ſolem & ſidera, per ſqualentes arenarum tractus, per toſtas vehementiſſimo ſolis appulſu regiones, per æterno frigore rigentes plagas: in quibus nullum humani cultus veſtigium. Perueniunt deinde ad numeroſiſſimas gentes, pugnant nudi, laceri, inermes, contra Reges, ſatrapas præſides, iuriſperitos, ſacerdotes, fluentis in ſuos humeros totius mundi aciem excipiunt, perſuadent impiis religionem, auariſſimis paupertatem, omni libidine inquinatiſſimis caſtimoniam; & quod ſtuporis plenum eſt, contritis Dæmonum ſimulachris,templiſque falſorum numinum excisis, cruciarij vexilla in clariſſima luce terrarum defigunt fulgurent deinde mucrones in iugulum exerti, tonent minæ, ruant qua parte volent armorum fulmina. præſto ſunt qui excipiant, qui toto pectore mortem induant, & vincant moriendo.

Apoſtoli viri fortiſſimi in hominũ conuerſione.

Ex eo ſemine ſe trudit Eccleſia. puſillus grex imprimis,tanquam nidulus inter ſcopulos gentilitatis affixa, quæ melioribus afflata ſideribus creſcit in immenſum, tunditur, vexatur, premitur; iam de eius vita conclamatum putatur,iam veſpillones tumulum apparant, iam meditantur exequias, cùm illa nouis viribus repubeſcens, & felicibus euecta pennis, tranat maria,& ex ruinis ſuos triumphos inſtaurat.

Eccleſia incrementum.

Duris vt ilex tunſa bipennibus,
Nigra feracis frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipſo
Ducit opes animúmque ferro.

QVANTA ET QVAM præclara laudationis materia in ſanctorum Martyrum certaminibus,& religioſa Sanctorum vita.

CAP. XI.

QVa voce præſtantiſſima Martyrum pro fide certamina, & magnificentiſſimam triumphorum gloriam prædicare poſſim?hîc mens obſtupeſcit, rigent membra:præſtrictus tot radiis hebeſcit animus, ſui argumenti magnitudine abſorbetur oratio.

Inſtruuntur, proh fidem, & religionem!toto terrarum orbe carnificinæ, nouis, inuiſis, inauditis ſuppliciorum generibus apparatiſsimæ: inſtant Imperatores barbari, exitiales, funeſti, humani generis laniſtæ potiùs, tortoréſque impuriſsimi, quàm Principes,&, quos vno verbo clariùs appellauero, Nerones, Domitiani,Decij, Diocletiani,atque ex veteri illa immanitate, Sapores, Mammuchæ,Dunaani.

Hoc vnum habent in votis, vt Eccleſiam illam cæli plantam, iam læto gemmarum partu turgentem, & ſe per dumeta hilariùs efferentem, tormentorum procella, cruoriſque humani fluctibus obruant. Producuntur ex omni terrarum regione Epiſcopi, ſacerdotes, ſenes, authoritate graues,religione ſancti, ætate venerandi, quibus ſe comites adiungunt matronæ,& Virgines,ſexus imbellis, tenerique floſculi paruulorum, quorum ætatula feris ipſis poterat videri miſeranda. Trahuntur ad Prætorum ſubſellia, & à ſubſelliis ad amphitheatra publicámque lanienam, vnius criminis rei,quòd ſummum numen coleét, in omnes benefici, ſolis dæmonibus

Imperatores barbari quid olim Eccleſia intentabãt.

Digitized by Google

bus inuiſi; torquentur corpuſcula, quibus vix erat vulneri locus: non habebant qua ferrum reciperent, habuerunt tamen vnde vincerent.

Martyrū ſupplicia. Sed quid dico, ferrum? iam neruus, & mucro, & virgæ plumbatæ, & ferrei pectines, & vngulæ, & cætera exquiſitiſsimorum ſuppliciorum inſtrumenta, quæ ſine horrore ab ipſis crudelitatis adminiſtris aſpici nō poterāt, pro ludo & deliciis habebantur. Feræ ipſæ aliis ſemper feræ, ſolis martyribus clementēs naſci videbantur; quòd celeritate mortis ſæuitiæ facerent compendium. Quamobrem alia iam tormento quærebantur. Ardebant liquato plumbo perfuſi, lento igne cremati, nunquam & toties mortui: In vicem nocturnorum luminum ardebant, inter arenæ proteruam licentiam, & laſciuientium greges ebriorum; quibus clariores ſtellas cœlum non habuit.

Tormentorum varia genera. Mugire cogebantur in Tauris æneis, valentiſsimo igne ſuccenſis, qui ad ſymphoniam beatarum Mentium euocabantur. Obijciebantur veſpis melle deliburi, ſole flagrantiſsimo, puriſsimis apibus ipſi caſtiores. Premebantur torcularibus, quorum beatiſsimus cruor vinum erat Angelorum. Includebantur ſcaphis lento & exquiſito ſupplicij genere per varias mortes cruciati, quos pro domo, cœli manebat immenſitas.

Torrebantur in ferreis craribus, qui ſparſos floribus, lucentibúſque margaritis interſtinctos pro Chriſto lectulos ſpreuerant; atque inter tot pœnarum acerbitates cùm vena cruoris ebulliente, conciſiſque carnibus paulatim cum ſanguine vita deflueret, manebat tamen

Martyrū conſtantia. glorioſiſsimi facinoris conſcientia, erectus animus, contemptor deliciarum, pœnarum irriſor, ſui victor, triumphator tyrannorum; qui tot ſibi ora ad Dei laudes celebrandes data putabat, quot erant in corpore vulnera; in quem hoc carnifices poterant, quod aduerſus ſolem nebulæ, qui denique ex cataſtis, & crucibus, & incendiis integer euolabat in cælum. O fortunatam mortem, quę naturę debita, Chriſto præcerpta eſt! ô ſolem ipſum beatiſsimum, qui vos ex rogis in cœlum tendentes excepit.

Vos fortiſsimi, dum vixiſtis, nunc poſtquam à nobis exceſsiſtis, ſanctiſsimi milites, nobis hanc patriam veſtro cruore peperiſtis: Vos frementes populos, & effuſos in tam exilia corpora carnificum globos magnificentiſsimo patientiæ ſpectaculo ſuperaſtis.

Vos cœlum aperuiſtis, vos calcaſtis inferos, vobis pro diademate & coronis candentes galeæ fuerunt, pro margaritis vulnera, pro exquiſitis dapibus ieiunia, pro voluptuariis hortis ſaxa, & ſolitudines, pro confectis voluptate balneis ſtagna glacie rigentia.

Actum eſt vobiſcum præclarè, beatiſsimi; nam inter palmarum veſtrarum fructus mortui, properantem ſpiritum effudiſtis in victoria. Vobis verò tot ſunt tumuli, quot oræ terrarum: tot laudes, quot ora gentium: tot triumphi, quot pompæ virtutum: ſtat ipſa trophæorum veſtrorum moles magnificis inſculpta literis, veſtro ipſorum cruore feliciter exarata, amplis illuminata gloriæ ſideribus, quibus vt luceant faces ſuccendit æternitas.

Qua verò in parte miraculorum eos conſtitues, quibus tota pene vita martyrium fuit. qui eas humanæ vitæ blanditias, quibus oppreſſa virtus conuiuere nonnunquam *Religion.*

quam ſolet, fortiter à puero repudiarunt, qui ſe à corpore, & hoc ſenſuum commercio auocarũt, qui ad diuinarum rerum cognitionem curam omnem ſtudiúmque traduxerunt, homines curarum illecebris & negotiorũ anfractu expediti, toti hærentes origini ſuæ Deo, quibus cibus ieiunium eſt, paupertas opulentia, cruciatus deliciæ, qui quod rarum & difficillimum eſt, antequam morerentur, ſponte cœperunt exire de viuis.

SACRAMENTORVM Maieſtas, & Ordinis præcipua quadam excellentia.

CAP. XII.

QVòd ſi Eccleſiam iam conſtitutam conſideres, & eam auguſtiſsimam, quam à cæleſti ſponſo accepit ſacramentorum dotem, fertiliſsima dicendi ſeges, maior etiam admirationis ratio ſuggeretur. Quos mihi fontes ex toto illo hiſtoriæ naturalis apparatu, quam aquarum ſalubritatem, quæ ſalientium venarum miracula inuenies cum Baptiſmo comparanda? quo Dæmonum vires tamquam in humido ſerpentes deficiunt; quo tota inferorum machinatio refringitur; quo, eluto corpore, induit animus ſanctitatem? De quo certè, & reliquis Eccleſiæ myſteriis multa hîc meditatur animus: ſed ad ſingularem ordinis maieſtatem mea feſtinat oratio.

Cum Baptiſmo nihil cõparandũ.

Quanta eſt, Deus bone! quàm ſtupenda! quàm pene incredibilis hæc poteſtas! quæ non vno contenta munere, duas eáſque omnium ampliſſimas diuinæ virtutis dotes amplexa eſt: Euchariſtiæ conſecrationem, & integram peccatorum condonationem. Quid ego iam mirer, ad vnam Moyſis virgam, modò cruentos amnes fluxiſſe, modò diſceſsiſſe maria, modò in ſe reſoluta coaluiſſe, modò largas aquarum venas è ſaxis exiluiſſe? Hæc ſacerdotis poteſtate ſuperata videmus. Verba quippe ſacroſancta cùm pronuntiat, continuò aut fit ſanguis Chriſti: aut cùm inhibet, peccatorum pelagus exareſcit; aut cùm retinet, inſanæ veluti fluctuũ attolluntur moles, aut cùm ſaxo & adamãte duriora ferit pectora, lacrymarum copioſum imbrem elicit, perennéſq; diuinæ gratiæ riui in animos influunt.

Sacerdotij poteſtas admirabilis.

Miramus deinde hoc vno verbulo, *fiat firmamentum*, tantam, tam ſplendidam, tam ſpecioſam molem: tot lucentium ſignorum veluti picturis vermiculatam, tot facibus colluſtratam, atque tot miraculis refertam emerſiſſe?

Cœlum.

At hoc mirabilius, vna ſacerdotis voce, Deum ipſum, à quo cœlum, tellus, & amnes, & maria & quidquid ætheris omnia cingentis amplexu continetur, emanauit, ſe in orbiculatam modici panis ſpeciem induere.

Euchariſtia.

Miramur ad Heliæ preces ignem de cœlo delapſum in victimas? Hoc mirandum potiùs quòd ad ſacerdotis verba, Deus noſter ignis omnia comburens influat in hoſtias. Miramur ad imperium vnius principis Ioſue; ſolẽ in medio curſu repreſſum conſtitiſſe, *Obediente Domino voci hominis:* parum quòd ſol in cœlo ſteterit: hoc illuſtrius, quòd ille, cuius eſt ſol, veluti de maieſtatis ſolio detractus, in ſacrificãtis inueniatur manibus. Quid multa? ſtupemus, quoties ad hanc vnius puellæ orationem, *fiat mihi ſecundùm verbum tuum:* Deum, Deum (inquam) humano corpuſculo circumueſtitũ: Ac hoc in ſacerdotis manibus quotidie perfectum veneramur. Proh fidem numinis! quales & quantas oportet eſſe manus iſtas! Quàm præclaras, quàm innocentes, quàm pudicas, quã venerabiles eſſe oportet

Nihil cõparãdum ex Dei patratis cum miraculo Chriſti in Euchariſtia.

Digitized by Google

tet iſtas manus, quæ Deum cœlitus excipiunt, Deum tangunt, Deum tractant!

Sacerdotũ puritas in celebrando.

Quanta & qualia eſſe oportet iſta labia, quàm pura, quàm impolluta, quàm auguſta labia, quæ Dei vnigenam filium, Angelorũ amores, & delicias, mũdi reparatorem Chriſtum, intra ſua clauſtra demiſſum, cum omni veneratione ſalutãt! quid dico, ſalutant? imò ipſum ſacroſanctis verbis eliciunt.

Sacerdotum vis miraculoſa.

Quid de reliqua poteſtate licet mihi dicere? mihi verò licet, quod eſt, liberè pronuntiare. Hæc ſacerdotes, terrarũ Principes, veſtiis genibus aduoluit: hæc miſerorum catenas diſſoluit; hæc inferorũ vectes & repagula diffringit; hæc veterem draconem cruoris humani ſiti rabidum conterit: hæc æſtus & flammas extinguit; hæc os putei furialis obturat: hæc cæli fores aperit: hæc ad omnipotentis Dei mortales contubernium introducit. Audax fuit illud Heliç: *Viuit Dominus Deus Iſrael in cuius conſpectu ſto; Si erit his annis ros, & pluuia, niſi iuxta oris mei verba:* homuncionem vnum, pauperem, contemptum, longa macie torridum, per triennium cœlum clauſiſſe, nubes verborum imperio attonitas cõtinuiſſe, iam iam lapſuros imbres detorſiſſe. Magnum fateor, ſed maius, quod ſacerdotes noſtri faciunt; qui eadem lingua, ſanctorum operum adminiſtra, claudunt inferos, & cœlum iis qui ingredi cupiunt diuiniſſimè recludũt: *nimis honorati ſunt amici tui Deus,* nimis abundè rebus humanis indulſiſti, qui homulos ex Adami luto concretos ad hunc gloriæ apicem extuliſti.

Reg. 3. v. 17.

Hic te appello, Iobe, virorum omniũ qui ſunt, & erunt, fortiſſime; ſi nunc liceat tibi ex pulueribus reſurgere, & cum Deo tot olim ſermones miſcere, déq; diuina potẽtia diſſerere: ſi nunc Deus, quod antea fecit, tibi loquatur de turbine, & dicat:

Accinge ſicut vir lumbos tuos, interrogabo te, reſponde mihi, nunquid noſti ordinem in cœlo, & pones rationem eius in terra? Nouerunt ſacerdotes, & hierarchiæ cœleſtis imaginẽ conſtituunt in terris. *Nunquid ingreſſus es profunda maris, & in nouiſſimis abyſſi deambulaſti?* ingreſſi sũt ſacerdotes ingens quaſi myſteriorum pelagus, & in arcanis Dei ambulant. *Nunquid apertæ tibi ſunt portæ mortis, & oſtia tenebroſa vidiſti?* eadem ipſa aperiunt, & claudunt ſacerdotes.

Iob. 40.

Nunquid produces luciferum in tempore ſuo, & veſperum ſuper filios terræ conſurgere facies? Gratiam ita Deo diſpenſante pene producunt, & in mortalium animos infundunt ſacerdotes. *Nunquid mittes fulgura, & ibunt,* & reuertentia tibi dicent, adſumus? Anathematum fulmina mittunt, & retrahunt ſacerdotes *viri ſacrorum.* O miniſterij poteſtatem, ô Dei liberalitatem! Ecquis erit ita ſtupidus & vecors, vt in hac ditione, quaſi in ſuo glorietur, vt dominari deſideret in clero, vt Dei clauibus abuti, non vti velit?

Hæc ſi quis oratoriè velit vberiùs exornare, latiſſimum campum inueniet, in quo exultare poſſit.

EVCHARISTIA, MIRACVLum plenum munificentiæ, & magnus argumentorum campus.

CAP. XII.

Euchariſtia longe ſuperat 7 mũdi miracula.

IAm cùm ad illud Euchariſtiæ Sacramentum deueneris, μυςήριον verè, vt appellatur à Diuo Dionyſio, τὸ πάντων ἱεραρχικώτατον, & ἱεροτελεςικώτατον, audebis irriſa iam pueris gentilitatis comparare miracula, coloſſos puta Rhodios, & penſiles hortos Semiramidis, & Cretæ labyrinthos, & aram ex cornibus & mortuo

mortuorum ſomnia, Mauſolæa, & ſi quid eſt nugarum huiuſmodi; Proh reculas & marceſcentes vmbras vanitatis!

Euchariſtia, trophæum amoris.

Euchariſtia vna eſt, cui iure illud conuenit τρόπαιον ἔρωτος, trophæum amoris. Chriſtus quippe Dominus, cùm glorioſiſſima legatione perfúctus, in æterni Patris contubernium reuolaret, quod amici facere ſolent, à ſuorum complexibus ægrè diuulſi, & in longinquas terrarum oras profecturi, vt apparatiſſimum munus eligant, quod in perpetuum beneuolentiæ pignus, & amoris ſolatium ſuis relinquant; hoc perfecit tantò nobiliùs quanto dilexit ardentiùs, & potuit magnificentiùs. Neque enim ſuis expreſſam in cera aut in auro politiſſimis lineamentis effigiem, non ſigillum, non annulum, non quidpiam ſimile donauit, ſed corpus & ſanguinem, animam, mentem, diuinitatem, ſe denique totum quod poterat δῶρον ἐξιτήριον ſuis fratribus tradidit, vt corpus, quod ex argilla noſtra traxerat; cœlum autem vt iam radiis gloriæ veſtitum, ſuo iure repetebat, arte mirabilis, & ante hunc diem inaudita; cum cœlo & terris ita diuideret, vt eodem vtraque pars non diuiſo & comminuto, ſed toto pleniſſimè frueretur.

Baſilius, homil. de charitate, Euchariſ. δῶρον ἐξιτήριον nominat.

Gaudentius tractatu ſecundo.

Eſt iſtud hæreditarium munus teſtamenti eius noui, quod nobis ea nocte qua tradebatur crucifigendus, tanquam pignus ſuæ præſentiæ dereliquit, munus auguſtum, ſanctum munus, munerum omnium cumulatiſſima perfectio. Mirare quantum voles ſumptuoſam illam, & plenè magnificam Iuſtiniani Imperatoris menſam, quam in templo ſanctæ Sophiæ dedicauit; ſtupendum planè donarium, in quod terra marique delibatas opes, puta lignorum, metallorum, gemmarum omnium puriſſimum florem ſtudioſa luxuria congeſſerat, vt in vnum orbiculum vniuerſi orbis miracula colligeret. Ego verò ſatis mirari non poſſum in Euchariſtia non friuolam donorum opulentiam, ſed cœleſtium gratiarum iuge quoddam ſeminarium, fontem clariſſimarum virtutum, culmen bonorum omnium.

Cedrenus & Baron. ad annum Iuſtin. 31

Enimuerò minimè mirum eſt, cùm & illum contineat, cuius riuis omnia reſperguntur, vt orta creſcant, creſcendo maturitatem aſſequantur, & matura nunquam ſeneſcant. Nec immerito magnus ille Baſilius Euchariſtiam appellat κοινωνίαν τοῦ ἀγαθοῦ: bonum enim eſt, & bonum illud, quod ſapientiſſimo Moyſi fuerat antea promiſſum.

S. Baſil. epiſt. ad Amphilochum.

Oſtendam tibi omne bonum.

O rem admirandam! antea, Verbum Dei humanos artus induit, nunc in hoſtiam induitur: Antea cernebatur in ſinu Virginis, nunc cernitur inter manus ſacerdotis: Antea niueo lactis rore paſcebatur, nunc purpureo paſcit ſanguine: Antea corpus noſtrum aſſumpſit, nunc ſe in noſtrum corpus infudit. Antea ſe adiecit ad humilitatem carnis, nunc ſe tranſmittit in ſpeciem exigui panis.

ὃν τρόπον διὰ λόγου θεοῦ σάρξ ποιηθείς, Iuſtinus Martyr in Apologetico.

Quid, quòd ſub tam paruis inuolucris totus eſt; quid quòd in minima particula totus; quid quòd non illapſus è cœlo, quod nunquam deſerit, ſed cum hoſtia modo prorſus mirabili repente coniunctus exiſtit? quid quòd vt diuinitas replet mundum, & tamen vna eſt; ſic innumerabilibus locis conſecratur, & tamen vnum corpus eſt?

Gregor. Nyſſ. in orat. de Paſchate.

Quid quòd licet frangantur & imminuantur ſpecies, Chriſtus tamen

non

nō ſecus ac adamas è fracto cryſtallo proſiliens, non cōfractus, non diuiſus, ſemper illæſus eſt? Deinde hæc non ſunt plena miraculorum?

Quid dicam de ipſis Sacramenti copioſis fructibus, qui in totam Chriſtianorum vitam ex eo fonte latiſſimè diffunduntur? Deo agglutinari, quid dulcius? Deo veſci, quid ſuauius? Deo ſaginari, quid lautius? Dei ſanguine in venas admiſſo irrigari, liqueſcere, perfundi, quid fœcundius? hoc libidinis fomites præfocantur, hoc ſagittæ dæmonis infringuntur, hoc aſperſæ medullis & viſceribus cupidinum faces intepeſcunt, hoc caſtiſſimæ flammæ ardores reuiuiſcunt, hoc omnis ſanctitatis decor effloreſcit.

Origenes aduerſus Celſum, Gregorius de gloria martyrū, in Polycarpo.

Ἄρτους ἐσθίομεν σῶμα γινομένους, ἅγιόν τι καὶ ἁγιάζον αὐτοὺς μετ' ὑγιοῦς προθέσεως αὐτῷ χρωμένους.

Quamobrem miror vos ſapientes viri, qui iam in ipſis Eccleſiæ incunabulis Euchariſtiam in turricula argentea ſolebatis aſſeruare, non minùs ſubtiliter quàm religioſè: hanc quippe ſignificaſtis turrim eſſe fortium, è qua mille clypei penderēt, quibus tota vis inferorum, quaſi fluctus ad ſcopulos alliſus hebeſceret. Laudo te, Remigi ſanctiſsime, qui in eo calice aureo. quē Remis in vrbe tui nominis obſeruantiſsima, tuis poſteris reliquiſti, non minus dominici ſanguinis receptaculum quàm tuæ illius frugalis munificentiæ monumentum cælari iuſſiſti, litteras non tam opere quàm ingenio tuo deauratas:

Hauriat hinc populus vitam de ſanguine ſacro.

Cyprian. ſerm. de cœna Domini.

Verè enim hæc vita eſt, cuius participes eſſe non poſſunt. *qui verbo tenus, corde ſicci, & mente aridi, ſacris interſunt, vel etiam communicant donis: lambunt quidem petram, ſed inde nec mel ſugunt, nec oleum.*

FORVM QVOQVE ESSE in Eloquentia ſacra omnium auguſtiſſimum.

CAP. XVI.

SEd tu roſtra fortaſſe adhuc cogitas, & iudicum ſubſellia, in quibus illam grauem & magnificam dominari putas eloquentiam. Concipe igitur animo, ſi potes, tribunal ſummi Iudicis, & tremendam illius diei maieſtatem, quo cœli columnæ magno fragore fremitúque cōcuſſæ cum ipſo Angelorum horrore, & metu contremiſcent, quo ſtellæ repentino flammarum tractu decuſſæ, vt frondes arborum decident, quo luna cruentabitur, quo puriſsimæ ſolis faces atra fuligine ſe induent.

In iudicio extremo Dei maieſtas tremenda.

Quale erit hoc forum, cùm poſt tumultus ſtragéſque bellorum, poſt morboſam aëris contagionem, peſtilentiúmque febrium ardores in mortalium corpora perbacchatos, poſt ferarum incurſiones, & carnificinas, poſt luctuoſam agrorum vaſtitatem, famémque rabioſam et enectis paſtam cadaueribus, poſt terræ motus, poſt aquarum eluuiones, infinitáſque plagas gentium, omnia continenti ardebunt incendio, cùm ipſæ æternorum fluminum venæ ſiccabuntur, & quæ nunc cœlo minātur operoſiſsimę ædificiorum moliriones, incruſtatę marmoribus, auro, & argento micantes, inter minuti pulueris quiſquilias deflagrabunt?

Cùm arma, & trophæa, & Regum ſceptra, & coronæ, & tiaræ, & diademata, & nugæ in pabulum ignis cedent, & gemmæ ſpumantis freti retrimenta, quibus pretium libido fecit. inter flammas, his credo dapibus lætas & alacres, crepitabunt. Quale illud ſpectaculum, cùm cœleſtes tubæ ingenti fremitu perſonabunt cùm tot corpora, tot iam ſæculis caſſa; tot millia, quæ pontus

In iudicio quid erūt bona fortuna

Digitized by Google

hauſit, ignis abſorbuit, ferrum conſumpſit, ferarum dentes moluerunt, morbus attriuit, mors ad ſummum interemit; tam repentè pertextis oſſium commiſſuris, carne veſtita & ſpiritu animata conſurgent? Quale erit tribunal iudicantis, cuius ſuperbiſſimos Reges cunæ terruerunt infantis? quot tunc ardentium curruum millia circumſtabunt? quot famulabuntur Angeli? quanto improborum terrore præfer tur illud ſignum, magnum Crucis ſignum, à conſceleratis toties deſpectum, toties irriſum, toties conculcatum? Quis inceſſus, quæ vox, quis vultus Iudicis, quis pauor mentium, quis pallor corporum, quæ omnium trepidatio?

Quanta illa ſcena, quàm glorioſus conſeſſus futurus eſt, cùm illi hominum deſpicatiſſimi, illi verberones, illi *ſemaxij* toto terrarum orbe iactati, vexati, infinitis ſuppliciis conſumpti, radiatis fulgore capitibus ſedebunt de Regibus iudicaturi? Quale, & quàm inſperatum iudicium, cùm ad illam *fulminatricem ſententiam* tot barbarorum principum apices contriti, tot purpuræ, tot faſtus, tot amores terrarum vno agmine detrudentur ad inferos, vt eo igne in æternum ardeant, cuius hîc noſter pictura eſt? ô ferales lectos prunis ardentibus conſtratos! ô funeſta draconum cubilia! ô inextricabiles flammarũ laqueos! ô vermem conſcientiæ inexpiabilem! ô pœnas immortales! ô longam æternitatem!

Quinam cum Deo ſint iudicaturi.

Inferni pœna.

At quantum ex altera parte, & quàm plenum magnificentiæ theatrum, tot florentiſſimi Martyrum exercitus, tot Prophetarum oracula, tot grauiſſimorum ſacerdotum cœtus, tot chori Virginum, tot ſidera, quibus empyrea cœli facies colluſtrabitur! quæ triumphantium gloria, quis plauſus exultantium, quis ſalutantium concurſus, quæ voluptates, quæ deliciæ, contrita mortalitatis tyrannide, & in æternum extinctis tot precariis & male hærentis vitæ laboribus, atque moleſtiis, Deo perfundi, de Deo impleri, de Deo viuere?

Hæc ſi quis parua exiſtimat, in quibus illa ſumptuoſa & grauiùs anhelans deſudet eloquentia, videat ſanè an in Catulli paſſere, aut Pſittaco Melioris, aut muſica Luciani, aut in minutulis negotiorum humanorum cauſſis plus ſit habiturus fœcunditatis.

TANTAM ARGVMENtorum in ſacra eloquentia maieſtatem melius a Chriſtianis Oratoribus ſuſtineri, qui liquidiorem hauriunt ſpiritum de cælo.

CAP. XVI.

In eloquentia ſacra Maieſtas inuenitur argumentorũ, ſed à Chriſtianis oratoribus.

CErtè iam, vt vides, argumenti maieſtate multis partibus Chriſtiani vincunt Oratores: reliquum eſt vt videamus, an cum ipſi in ſpecioſam & locupletem hæreditatem venerint, eam ſua inertia neglectam, vaſtam atque incultam reliquerint. Fortaſſe enim iis carent adiumentis, quibus excitari magna triumphantis eloquentiæ decora potuerunt, fauore numinis, ingenio, liberalibus artium ſtudiis, diligentia, exercitatione, præmiis denique ampliſſimis.

Primùm, ſi quod veſtri etiam ſtatuunt Oratores, virum bonum eſſe Oratorem oportet, nec illum quidē eloquentiæ gloria fieri magnum, aut celebrem, ſine aliquo afflatu diuino: Cúmque oēs conſtet animos acerrima quadam agitatione & veluti diuino ſpiritu, qui ſingulis vniuerſi partibus intenditur, eſſe refertos, Quibus tandem magna mens illa pleniùs ſe affundit? an iis qui acceptas

ceptas à Deo ingenij dotes ad rerum humanarum quiſquilias traducunt, & quaſi hamis aureis viliſſima piſcātur animalcula? Num verò iis potiùs, qui cùm ſe in Dei ære & peculio totos eſſe cognouiſſent, magno & alacri animo ſe in ſocietatis humanæ commercium, in Reipubl Chriſtianæ decus, & ſolatium, & in procuranda mortalium ſalute, penè in ipſum Angelorum contubernium emiſerunt? Quod vt commodiùs facerent pleríque, non modò blandiſſimas illas voluptates, quibus oppreſſa lux mentis extinguitur, conſtantiſſimè repudiârunt, ſed ipſis etiam ordinariis, quibus hic contineri videtur ſpiritus, & vita perfundi, pene nūtium remiſere. Qui verò magis ingenio valent, quàm qui deterſis vitæ labeculis ſe veluti limatius ſpeculū cœleſtibus radiis obiiciunt vt pleniori luce colluſtrentur? quàm qui ab vxoriis curis, & his negotiorum procellis remoti, toti ſunt in rerum diuinarum contemplatione defixi, qui ab ipſa prope tumultuaria ſenſuum conſuetudine abrepti, beatarum mentium vitam æmulantur? Qui liberalibus diſciplinis vehementiùs incumbunt, quàm qui hoc ex Dei moderatoris conſilio faciunt, qui virtutem & ſcientiam ſuum patrimonium ducunt, qui in Chriſtiani nominis luce, & florentiſſimis orbis terrarum ſcholis aſſiduò verſantur, qui diligentia ſunt ira contenta, & flagranti & auida, vt nullum diem ſine nobili diuinæ illius ſupellectilis acceſſione præterfluere atque excedere patiantur? Exinde quæ diu in hac vmbratili vita ſtudiis impalleſcentes ſint meditati, iam matura & miti ſuauitate decocta, deferunt in publicum exercitatione continua, labore pertinaci, fructu copioſo, oſtentatione nulla.

Voluptatibus lux mentis extinguitur.

Scholaſtici veri.

Et ſi quæ vltimo loco commemoraui, præmia expetuntur, quibus exſtimulatus inardeſcat animus, num tandem magnum, & munificum, & Deo dignum palmarium eſt, ſalus animarum?

Quanta, & quàm ſuauis eſt gloria, in Dei famulatu eſſe, Deo in procuratione humanæ ſalutis inſeruire, Deo militare, cuius vim & arma inferorum poteſtates pertimeſcunt? Quid aliud Chriſtus fecit in terris? quid Apoſtoli? quid Martyres? quid tot Doctorum cœtus fecêre? Quid magnificentius quàm bellum gerere cum vitiis? Dæmonū vires infringere, perrumpere iniquitates, animis iam mollitis atque ſubactis inſerere ſapientiam, quæ in æternam frugem adoleſcat? Quid optatius, quàm iuuentutis ingenia hoc virtutum ſucco imbuere, quàm illa cādidara nobiliſſimæ pubis examina, caſtiſſimis diſciplinis excolere, & prima face ſurgētes in hac ætatula virtutes deoſculari, quàm corroborata iam honeſtatis laude firmatos continere, quàm pauperibus ſolatio, diuitibus ornamento, ignaris luci, doctis gratiæ, omnibus eſſe ſubſidio: & alios quidem adhuc in terris ad pietatem confirmare, alios parturire, alios in cœlum iam præmiſiſſe? Quis non malit inter hæc magnarum artium decora, quàm inter roſas emori?

Eloquentiam ſacram docere eſt imitari Chriſtū.

Præceptorum honos in bene erudienda iuuentute.

EFFECTVS SACRÆ *Eloquentiæ planè admirabiles.*

Cap. XVII.

At verò cùm eloquentiæ maieſtatem ex rebus geſtis ab oratoribus, fructúque copioſo in Rēpubl. & in omne genus hominū deriuato, tum etiam ex ſplendidiſſimis in profliganda improbitate virtutibus, metiri etiam oporteat; verendum eſt, credo, ne corona Cteſiphontis tam ambitioſa & ſupereſ-

fluenti oratione petita, aut vibrata, tam infelici ſemper exitu in Philippum Regem fulmina; aut Catilina, non tam Ciceronis eloquẽtia, quàm C. Antonij armis iugulatus; aut malè diuina Philippica efferatus Antonius: aut poſt damnationem ſuperuacanea oratione defenſus Milo; in contentionem cum illo glorioſo cœleſtis eloquentiæ fructu veniant?

Eloquentia ſacra non eſt comparanda cum eloquentia oratorum Romanorum.

Habemus certè quæ opponamus magnificentiſſima rerum ſpectacula, ab oratoribus Chriſtianis, iiſque non ferro & terrore ſuccinctis, ſed innocentia amore, beneuolẽtia fretis, edita, expugnatos Reges, refrænatas potentium virorum libidines, vrbes victas, prouincias miti eloquentiæ fulmine concuſſas, peragratas non tam paſſibus quàm victoriis nationes, nouos & antea illibatos mundos ad fidem Catholicam adductos.

Nondum Chriſti Apoſtolos loquor, de concionatoribus Catholicis dico, qui variis temporibus floruerunt, vicerunt opera gigantum, fluentem in ſe negotiorum molem exceperunt, exceptã fortiſſimè ſuſtinuerunt, ſuſtentatam cum laude & gloria geſſerunt, immutarunt peruerſiſſimos rerum ſtatus, obtruſerunt fremẽtibus inferis, flagitiis, caſtimoniam; rapinis, charitatem; impietati, religionem, perditæ ac profligatæ licentiæ, diſciplinam: Dederunt rebus nouis auctoritatem, pondus antiquis, obſoletis nitorem. obſcuris lucem, faſtiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò ordinem atque naturam.

Concionatores Catholici quid faciant?

Video quantus hîc mihi ad dicẽdum campus aperiatur, ſed non excurram quantùm potero: tum quòd iſta ſint aliorum iam preſſa veſtigiis, tum quòd in tam ſpectabili luce ſint poſita, vt nullum receſſum, nullam obliuionis vmbram admittant. Et enim per Deum immortalem, quis decem Oratores Atticos cum vno Athenienſium ciue, beatiſſimo (inquam) illo ſene Areopagita comparare audeat? qui poſtquam repudiatis ſuæ gentis erroribus, Chriſti fidẽ complexus eſt, vidit quid intereſſet inter vmbram & ſolem inter fumos & ignem, inter vanitatem eloquentiæ, & ſoliditatem ſapientiæ, denique inter Demoſthenẽ & Paulum, inter Platonem & Chriſtum: ſeculum, quã tenebat, inter modicæ vrbis muros eloquentiæ, velut aquulam, miratus eſt ingenti quodã torrente rerum cœleſtium abſorberi & in ignotos terrarum orbes fœcundiſſimo partu refundi.

D. Dion. Areopag. quantũ ſuperet oratores Atticos.

Irrigauit Græciam, aſperſit Italiam, penetrauit in Gallias, vrbes florentiſſimas cœpit, non machinis ſed doctrinæ ſuauitate; Martis ſimulachra, quæ in illo ſuæ vrbis ſacrario colebat, confregit, atque comminuit, agreſtes hominum ſenſus mitigauit, aſpera dedolauit ingenia, ſuperſtitiones nefarias, execrabiles ritus, Thyeſteas epulas, & tot vagos concubitus implexos per incertum ſortis, vi ſapientiæ diſcuſſit, ſtruxit Deo altaria templa dedicauit, cãdidatam fidelium plebem, magnæ gẽtis primitias Chriſto aggregauit, ea demum quæ geſſerat ſuo cruore, quaſi cera vſus & ſigillo, glorioſus triumphator obſignauit, vit, & vitæ flore, & mortis gloria, & ſcriptorum maieſtate cum paucis comparãdus.

D. Dion. Areopag. geſta preclara ab eloquentia ſacra.

Quid deinde ſanctus Remigius, Galliarum quoque noſtrarum ſanctiſsimum & feliciſsimum ſidus? Cùm eſſet à puero magnarum artium inſtructus diſciplinis, annum agens vigeſimum ſecundum, Rhemenſis Eccleſiæ gubernacula ſuſcepit, & is adoleſcens numeroſiſsimam atque bellicoſiſsimam gentem demulcere cœpit, ſenſimque ab illa morum

Digitized by Google

morum aſperitate, & haud tractabili quodam ingenij rigore, ad Chriſtianæ religionis manſuetudinem decúſque pellicere. Quantum fuiſſe putas ſanctiſſimi viri trophæum, cùm inter lætiſſimam primatiæ tunc vrbis faciem, pictorum ſtragulorum nitore, nouá que cultus gratia reni tentem, Clodouæum Regem, non iam Martij ſpiritus vigore terribilem, ſed ſuauiſſimo religionis ſenſu delibutum, ad ſaluberrimos baptiſmatis fontes duceret? quantæ ſcilicet maieſtatis illa verba fuerũt: *Mitis depone colla Sicamber; adora, quod incendiſti, incende, quod adoraſti?* cùm è veſtigio tantus Rex, & tam ferox purpuratas ceruices Chriſti iugo ſubmiſit, cùm ſui exemplo traxit populos innumerabiles, & ad ſimile factum ſimilémque virtutem poſteros, per tot labentium ſæculorum curricula propagauit: qui Chriſtianiſsimi verè terrarum Reges, pro huius nominis gloria tam ſæpè arma tulerunt, & gentes barbaras non minùs luce virtutum quàm fulgore gladiorum terruêre.

S. Remigij a imirabilis potentia ad vincendum Clodouæũ Regem.

Quòd ſi etiam in perexiguis ſeminibus, vbi in concipientem comprehendétemque naturam inciderint, tota vis eſt & ſpes magnarum arborum, quantam cenſes fuiſſe magni illius Oratoris gloriam, qui in Clodouæo, non vnius vrbis, aut prouinciæ, ſed ampliſsimæ gentis primitias conſecrauit? Multum profectò debet Francia Clodouæo, qui iſtius florentiſsimi regni tam parua cunabula, magna incrementorum acceſsione locupletauit: Plus debet Remigio, qui Clodouæum Chriſtianæ religionis retibus imbuit, ſine qua, quid ſunt imperia terrarum, niſi ſpecioſa latrocinia?

Plus ſancto Remigio debet Francia quàm Clodouæo.

Longum eſſet ire per ſingulos: ex vno cæteros facilè cognoſces: nunquam in minutulis controuerſijs ſacri luſerunt oratores: vnus is ſemper ludus fuit totas adiungere Chriſto nationes, & tot oras luſtrare terrarum, quot ſolis appulſu & radiis accenderentur.

Poſteriora iam loquor ſæcula. AVGVSTINVS à Gregorio Pontifice cũ quatuor duntaxat Monachorum comitatu, miſſus in Angliam, totam illam regionem quam tot expeditionibus bellorum populus Romanus fruſtra ſæpè tentauerat, intra paucos annos Chriſto vicit, & ipſum Edelbertum Regem, cum ſuis popularibus adiunxit Eccleſiæ.

D. Auguſtinus quid fecerit ſua eloquentia.

Eodem ſucceſſu LAMBERTVS Teſſandriam Germaniæ, VILFRIDVS Hollandiam, & Friſiam, SVITBERTVS Saxoniam occupauit, & iiſdem armis deuicit. AT BONIFACIVS cùm iam puer quinquennis Deo militare cœpiſſet, florentiſsima tandem gloria concionator euaſit, & à Gregorio ſecũdo miſſus in Germaniam iam libatam, Friſiam, Thuringiam præterea atque Haſsiam ſubegit, & in hoc glorioſiſsimo rerum curſu Moguntino Archiepiſcopatu ornatus, eloquentiæ laureis, martyrii palmam adiecit. Haud ita multo poſt ANSGARIVS cum tribus ſociis ex monaſterio Corbienſi in Gallia Belgica, Daciam, Sueciam, Gottiam, Grolandiam, cum lætiſsimo fructuum prouentu peragrauit.

ADALBERTVS ex Pragenſi Archiepiſcopo, Caſsinenſis Monachus, vnà cum Gaudentio fratre profectus in Pannoniam, totam illam gentem, duram antea, & ferocem, mitioribus Euangelij præceptis imbuit, Geiſam Regẽ ad Chriſtum cõuertit; mox digreſſus ad Sarmaras, Ruſsis, Liruanis, Moſchis, Pruſianis, Polonis denique, & eorum Regi Boleſlao fidem promulgauit: qua in meſſe animarum, vir ſanctiſsimus ad ſtipitem alligatus,

Adalberti geſta propter eloquentiam.

ſeptẽm

ſeptémque haſtis confixus, martirij toties auidum ſpiritum in martyrio profudit.

Humbertus quid ſua eloquentia fecerit erga Nicetam.

Quid dicam de HVMBERTO, qui Conſtantinopolim à Pontifice legatus, vt Græcorum Schiſma confutaret, Nicetam erroris propugnatorem, coram ipſo Imperatore Conſtantino acerrimè vehementiſſiméque vexatum eò compulit, vt librũ, quem contra fas ſcripſerat, flammis ſubijceret.

Quid de HIERONYMO ÆSCVLO, qui eadem legatione functus, Imperatori & genti noſtræ religionis veritatem perſuaſit, ſecúmque quadraginta ex proceribus ad ſacros Pontificis pedes, ipsúmque adeo concilium, quod tunc Lugduni frequens habebatur, inſigni omnium admiratione perduxit?

Quid de Ioanne Capiſtrano qui vna excurſione duodecim infidelium millia ex ipſis pene inferorum faucibus eripuit?

Quid ſocietas Ieſu erga animarũ ſalutem fecerit.

Quid de octo Franciſcanis, qui in Hungaria nõ pluribus diebus quàm quinquaginta, ducenta capitũ millia in Eccleſiæ ſepta cõpulerunt? Poſſem tibi & iſtius minimæ ſocietatis per tot dumeta ſurgentis, affixa ſempiterni numinis tholo commemorare ſpolia, tot in Europa atque Aſia cõgreſſus, tot pugnas, tot victorias, & pacatam Iaponiam, & Sinam inter horribiles libatam cuſtodias, & tot meſſes Orientis, tot vtriúſque mundi decora, niſi ipſa rerum claritas, & multitudo, quæ aliis plerúmq. velificati ſolet, huius vnius obeſſet laudibus, & omnem vim orationis abſorberet? Nam tot monumentis iſtius ſocietatis hominũ claruit induſtria, quot plagæ Solis ortu atque occaſu luſtrantur, vt ignotum Soli eum locum eſſe oporteat, qui illorum laboribus fuerit ignotus.

Sed ecce tibi duo præ oculis viri, qui omnem admirationem ſuperarunt, Bernardus, & Vincentius. Horum alter in illa formidoloſi ſchiſmatis flammâ, qua Chriſtianus orbis deflagrare cæperat, luſtrauit prouincias, interceſſit hominum iniquitatibus, reſtitit audaciæ, oppreſſit furorem, infectum reddidit, quicquid factum non oportuit, & verbi diuini gladio ſuccinctus, fregit terrores armorum, vir tantæ auctoritatis, vt per vnius os Bernardi, purpurati Patres, Epiſcopi Reges, Principéſque terrarum quaſi per commune mundi oraculum loquerentur; Tãti præterea pannoſo illi & contempto Europam peragranti concurſus & gratulationes fiebant, vt ſidera, ſi in terras deſcenderent, non eſſent plus venerationis habitura.

S. Bernardi eloquentia.

S. Vincētij vis ob eloquentiam facta.

Alteri, haud errabis ſi vt olim Timotheo, rete appinxeris, in quod vrbes, & Prouinciæ, terrarúmq; regiones ſe induãt, nã in Valentia Aragonia, Nauarra, Burgũdia, Normania, Aruernia, Vaſconia, Britannia, Belgio, Inſubria, Liguria, Anglia Scotia, Hibernia, quas ille prouincias nõ tam paſſibus obiuit quàm clariſſimis religionis trophæis illuſtrauit; tot animas ab erroribus, & flagitiorum cœno expediuit, vt Dei opus ſit, idipſum percenſere, *Qui enumerat multitudinem ſtellarum.*

Sanctorũ Patrum nupera concertatio.

Quòd ſi pugnas & concertationes audire deſideras, ſpecta mihi, Athanaſij, Ambroſij Baſilij, Chryſoſtomi, cum Imperatoribus, & Auguſtis mulieribus cõgreſſiones quibus, quid grauius eſt aut conſtantius? Tonant Regum imperia, fulgurant purpuræ, fremunt arma, intentantur mortes, indicuntur exilia: Deſcẽdunt in arenam fœminæ quibus ad ſingularem præpoſteræ & impotentis naturæ malitiam ſummum imperium, quaſi intentus in bonorum ceruices arcus, acceſſerat.

At illi non ſecus ac annoſæ arbores altiſſimis defixæ radicibus cœli frementis iras, incuſſamque vim ventorum, atque grandinum fortiter excipiunt; Stant in cauſſa Dei præclariſſimi athletæ, honeſtiſſimo pu ucre ſordidi, læti, alacres, erecti teſtimonio conſcientiæ, patiuntur, vincunt, triumphant. & tandem omnes infra ſe procellas d ſpiciunt.

QVOD SACRI AVCTORES ſint etiam maximè eloquentes.

Cap. XVIII.

SEd non habēt ſacri Oratores *arcana ſemota dictionis*, (hoc enim vnum obijcitur) veriùs dixeris, non habent ineptias; eloquentes eſſe falsò negaueris. Semper enim magnifeci D. Auguſtini, vt ſincerum in omnibus, ſic in ea re ſagax & prudēs iudicium: Vbi (inquit) eos intelligo non ſolùm, nihil eis ſapiētius, verùm etiam nihil eloquentius mihi videri poteſt. Et audeo dicere, omnes qui rectè loquuntur, ſimul intelligere, non eos aliter loqui debuiſſe: ſicut enim eſt quædam eloquentia, quæ magis ætatem iuuenilem decet, eſt quæ ſenilem, nec iam dicenda eſt eloquentia, ſi perſonæ non congruat eloquentis: Ita eſt quædam, quæ viros ſumma auctoritate digniſſimos, planéque diuinos decet. Hac illi locuti ſunt, nec ipſos decet alia, nec alios ipſa: ipſis enim congruit: alios autem quanto videtur humilior, tanto altiùs non ventoſitate, ſed ſoliditate tranſcendit. (Addit:)

D. Aug. lib. 4. e doctrina Chriſtiana, c. 6.

Poſſem quidem, ſi vacaret, omnes virtutes & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur iſti, qui linguam ſuam noſtrorum auctorum linguæ. non magnitudine ſed tumore præponunt, oſtendere in iſtorum literis ſacris; quos nobis erudiendis & ab hoc ſæculo prauo in beatum ſæculū transferēdis prouidētia diuina prouidit. Sed nō ipſa me plus quàm dici poteſt in illa eloquentia delectant quæ ſunt his viris cum Orationibus gentilium, Poëtiſue communia. Illud magis admiror & ſtupeo, quòd iſta noſtra eloquētia ita vſi ſunt, per alterā quandam eloquentiam, ſuam, vt nec eis deeſſet, nec emineret in eis quia eam, nec improbari ab illis, nec oſtentari oportebat; quorum alterum fieret, ſi vitaretur; alterum putari poſſet, ſi facilè agnoſceretur.

Auctores ſacra eloquentia longè alios ſuperant.

Hæc ille vir ſapientiſſimus: quæ poſtquam ſubiecit, latiſſimè probat exemplis; affert enim prolixos aliquot locos ex D. Pauli epiſtolis, & Amos prophetia in quibus cola, cōmata, periodos, figuras, notat accuratiùs quàm vllus Rhetor in Demoſthene, aut Cicerone. Ad ſummum cōcludit, ſacrorum auctorum ſapiētiam, tanquam inſeparabilem famulam, non vocatam, ſequi eloquentiam.

QVOD PATRES ECCLESIAE nonnulla etiam picto & florenti ſtylo ſcripſerint.

Cap. XIX.

ANimaduertere eſt etiam, plerúmque in ſanctorum Patrum ſcriptis, nonnulla tam dulcibus renidere floſculis elegantiarum, tanta ſtyli ſuauitate delibuta, tam concinnè tamq; affabrè facta, vt cum Rhetorum præſtantiſsimis venire in palmæ contentionem poſſint. Lubet ex omni genere hîc aliquot exēpla delibare, quibus hunc librum felicioribus auſpiciis claudere atque obſignare poſsim. Incipiam à Nazìazeno, ecquis amabo, fuit artifex Epidictici generis peritior? Vide in oratione de ſancto Paſchate, vt ver deſcribit ex adiunctis.

Patres Eccleſiæ cū Rhetorib. decertant.

Ἔαρ ἔαρ πνευματικόν, &c.

Quæ Latinè hîc reddam, quia prolixiora ſunt.

REgina (inquit) tempeſtatum pompas ducit Regi dierum. & pulcher

Ver, regina tempeſtatū.

pulchertimo, eodémque iucundiſſimo ſtipat veluti ſatellitio.

Δορυφορεῖ.

Nunc cœlum renidet purius, nunc ſol altior, & auro ſimilior, nunc orbis Lunæ pulchtior ſplendet atque illibati ſtellarum chori clariùs eniteſcunt.

Nunc litoribus conciliantur fluctus, Soli nubes, aëri venti, terra plantis, plantæ oculis. Nunc fontes manant liquidiùs, & hibernis cōpagibus expediti, largiùs amnes fluūt, prata collucent floribus, turgēt gemmis arbores, detōſi nitent herbarum tori, & per virentes agros agni laſciuiunt. Iam naues, vt plurimùm piis refectæ vectoribus, cum celeumate ſoluūt è littore, & alas velorum explicant: mox leni curſu fluentibus aſſultant delphini, & ſuauiſſimè quidem anhelantes tranquillo mari fidi comites nautas deducunt.

Δελφὶν παραπέμπει πλωτῆρας.

Ver vtile agricolis.

Lætus aute agricola ſerenū intuetur cœlū, & aratrū reficit, frugū largitorem Deū appellans, tum ſtrenuè boues aratores cogit ſub iuga, & dulces imprimit ſulcos, totus iam ſpe delibutus. At Vpiliones cum bubulcis concinuant fiſtulas, & paſtorale carmen accinunt, nunc per gramen abiecti, nunc vmbroſis rupibus inſidentes vêris ſuauitate mulcentur.

Πτόρθους ὑποβλέπει. Θεραπεύει ξουτὴς καλ. οἰκοδομεῖ. Ἀpis.

Ex altera parte olitores plantas excolunt, aucupes calamos inſtruunt, deſignant ramos ad aucupium, & plumas auium, ad inſidias eleganti artificio contexunt. Piſcatores profundum ſcrutantur, purgant retia, petriſque marinis inſident.

Interim apis laborioſa explicatis pinnulis diſcedit ex aluearibus, ſapientiæ daturа ſpecimen, & iam prata peruolat, iam flores pabulatur, & caſtra cerea concinniùs elaborat. contextis veluti diſparibus ac ſexangulis fiſtulis, rectos quoque vicos, & alternos angiportus mirabiliter implicans, vt operi firmitatem & elegantiam concilier. Deinde mel in apothecis recondit; arat quippe, & laborat ſuo hoſpiti gratum animalculum, eique feriato fructum affert periucundum.

Quis non vider hanc arationem delicatiſſimis floribus aſperſam? nā & omnia fermè vêris adiuncta accuratè collegit, egregiè miſcuit, ſumma ſuauitate temperauit.

Imitatus eſt hanc deſcriptionem S. Cyrillus 9. λόγων ἑορταστικῶν p. 95. in fine.

ARGVTA BREVITAS D. Greg. Nazianzeni in deſcriptione Pauonis, Cicadæ, Aranearum.

Eundem quoque ſapiūt ſtylum, quæ habet de Pauone, oratione 34.

CAP. XX.

Πόθεν ταὼς ὁ ἀλαζὼν ὄρνις ϗ Μηδικὸς, οὕτω φιλόκαλος ϗ φιλότιμος, τὸν αὐχένα διάρας, ϗ τὸ πτερὸν κυκλοτερῶς περιστήσας, τὸ χρυσαυγὲς, ϗ κατάστερον θεατρίζει τὸ κάλλος τοῖς ἐρασταῖς κατὰ σοβαρῶ βαδίσματος;

Quî fit vt arrogans ille, & Medicus Pauo, elegantiam gloriámque adeo affectet, elata ceruice, alis aureis ſtellatis, in orbem circumductis, corporis ſui pulchritudinem amaſijs, cum ſuperbo quodam inceſſu, velut in theatro ſpectandam proponit? & de cicada, τίς ὁ δοὺς τέττιγι τὴν ἐπὶ στήθους μαγάδα ϗ τὰ ἐπὶ τῶν κλάδων ἄσματά τε ϗ τερετίσματα, ὅταν ἡλίῳ κινῶνται τὰ μεσημβρινὰ μουσουργοῦντες;

Pauonis ſuperbia.

Quis lyrā cicadis in pectore dedit, & cantus illos, atq; garritus? quos cū meridiani Solis æſtu ad muſicam excitantur, in arborum ramis fundunt.

Cicadæ lyra.

Sunt planè iſta calamiſtrata, maximè in Græco, πτερὸν χρυσαυγὲς, ϗ κατάστερον, & θεατρίζειν τὸ κάλλος.

Item de Araneis in eadē oratione:

Αἱ ϗ διὰ λεπτῶν οὕτω ϗ ἀερίων σχεδὸν τῶν νημάτων, πολυειδῶς διατεταμένων, πολυπλόκους τοὺς ἱστοὺς ἐξυφαίνουσι, & cætera.

S.

Digitized by Google

S. BASILIVS IN NATVRA QVOQVE Formicæ diſquirenda egregiè luſit.

Nec minùs elegans, & ſubtilis Baſilius, in deſcriptione Formicæ.

CAPVT XXI.

Ὁ γλαυκῶν ἢ περὶ τῶν ὄντων εἴδησιν καταληφέναι μεγαλαυχούμενος, τὸ σμικρότατον τῶν προφαινομένων ὅπως ἔχει φύσεως ἑρμηνευσάτω· καὶ τίς ἡ τοῦ μύρμηκος φύσις, εἰπάτω· εἰ πνεύματι καὶ ἄσθματι συνέχεται αὐτοῦ ἡ ζωή· εἰ ὀστέοις τὸ σῶμα διείληπται. εἰ νεύροις συνδέσμοις τὰς ἁρμονίας τετόνωται· εἰ μυῶν περιβολῇ καὶ ἀδένων ἡ τῶν νεύρων περικρατεῖται φύσις· εἰ τοῖς νωτιαίοις σπονδύλοις ἐκ τοῦ βρέγματος ἐπὶ τὸ οὐραῖον ὁ μυελὸς συμπαρατείνεται· εἰ τῇ περιοχῇ τοῦ νευρώδους ὑμένος, τοῖς κινουμένοις μέλεσι τὴν ὁρμητικὴν ἐνδίδωσι δύναμιν· εἰ ἔστιν ἐν αὐτῷ τὸ ἧπαρ, καὶ τὸ χοληδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τοῦ ἥπατος, νεφροί τε καὶ καρδία καὶ ἀρτηρεῖαι, καὶ φλέβες ὑμένες, καὶ διαφράγματα· εἰ ψιλός ἐστιν, εἰ τετρίχωται· μονώνυχόν ἐστιν, ἢ πολυχιδεῖς ἔχει τὰς βάσεις· πόσον δὲ βιοῖ τὸν χρόνον· καὶ τίς αὐτοῖς ὁ τρόπος τῆς ἐξ ἀλλήλων γεννήσεως· ἐπὶ πόσον δὲ κυΐσκεται τὸ τικτόμενον· καὶ πῶς οὔτε πεζοὶ πάντες οἱ μύρμηκες, οὔτε ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τῶν χαμαὶ ἐρχομένων εἰσίν, οἱ διαέριοι φέρονται.

AT qui ſe omnium rerũ ſcientiam gloriatur comprehendiſſe, minimum etiam, quod propoſitum fuerit, quomodo ſit à natura formatum, factúmque explicare, & quæ ſit formicæ natura, exponere debet. Num eius vita, ſpiritu quodam & anhelitu contineatur: Num corpus oſſibus interſtinctum ſit; an neruis, quaſi vinculis ſint harmoniæ coniugatæ; an muſculorum & glandularum circuitu neruorum natura ſuſtentetur; an ex ſincipite medulla per dorſi vertebras ad caudam deſluat; an complexione neruoſæ membranulæ, membra, quæ mouentur, motiuam vim & facultatem habeant; an ſit in ea iecur, & in iecore vaſculum bilis receptaculum, & renes, & cor, & arteria, & venæ, membranulæ, & præcordia, caluúmne ſit, an piloſum, vnungulum, aut multifidos habeat greſſus; quanto tempore viuat, & quæ ipſis procreandæ ſobolis ratio; quandiu partum ferant, & quomodo, neque gradiantur, neque volent omnes formicæ: ſed aliæ humi decurrant, aliæ per aërem ferantur.

Item Baſilius Seleucia in deſcriptione diluuij quæ ſuperius notata eſt. Ἄνωθεν οὐρανὸς χειμάῤῥους ἧκεν· κάτωθεν ἤπειρος ἀβύσσους ἀνέπεμπε, καὶ πρὸς τὴν ὕδατος φύσιν ἡ κτίσις ἐστοιχειοῦτο, &c.

SANCTVS CHRYSOSTOMVS ISTIS ETIAM orationis pigmentis delectatus.

CAPVT XXII.

MAgnus in omni genere Chryſoſtomus his orationis deliciis non catuit: & miratus ſum quidem quo pacto cùm ad Olympiadem, lectiſſimam fœminam, ab exilio ſcriberet, tam oratoriè luſerit in deſcriptione tempeſtatis. Quid enim hæc ſibi volunt?

Θάλασσαν ὁρῶμεν αὐτῆς κάτωθεν ἀναμοχλευομένην τῆς ἀβύσσου, πλωτῆρας τοῖς ὕδασι νεκροὺς ἐπιπλέοντας, ἑτέρους ὑποβρυχίους γινομένους, τὰς σανίδας τῶν πλοίων διαλυομένας, τὰ ἱστία διαῤῥηγνύμενα, τοὺς ἱστοὺς διακλωμένους, τὰς κώπας τῶν χειρῶν τῶν ναυτῶν ἀποπεσούσας, τοὺς κυβερνήτας ἀντὶ τῶν οἰάκων ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων καθημένους, τὰς χεῖρας τοῖς γόνασι περιπλέκοντας, καὶ πρὸς τὴν ἀμηχανίαν τῶν γινομένων κωκύοντας, ὀξέως βοῶντας, θρηνοῦντας, ὀλοφυρομένους μόνον οὐκ οὐρανὸν, οὐ πέλαγος μόνον ὁρωμένον, ἀλλὰ σκότος πάντα βαθὺ, καὶ ἀφεγγές, καὶ ζοφῶδες· ὡς οὐδὲ τοὺς πλησίον ἐπιτρέποντας βλέπειν· καὶ πολὺν πάταγον τῶν κυμάτων, καὶ θηρία θαλάττια πάντοθεν τοῖς πλέουσιν ἐπιτιθέμενα.

Tēpeſtas. Mare cernimus ab imis vſque gurgitibus vndique reuulſum, nautas mortuos ſumma vnda fluitantes, alios peſſum euntes, nauium tabulas diſſolutas, perrupta & lacerata vela, malos effractos, remos è nautarum manibus clapſos, naucleros gubernaculorũ loco tabulatis inſidentes, manibus ad genua implicitis, ac præ tempeſtatis atrocitate in eam conſilij inopiam redactos, vt tantummodò lugeant, ac gemitus & eiulatus acerbiſſimos edant. Non cœlum, non mare in oculos incurrens, ſed denſas atque obſcuras tenebras, caliginémque tantam, vt ne propinquos quidem perſpicere ſinat: Ingẽtem denique fluctuum ſonitum, ac marinas belluas in eos qui nauigant, omni ex parte impetum facientes.

PATRVM LATINORVM ſtylus.

CAP. XXIII.

Patres Latini, Epidictice generis opulentiam explicant.

PAtres quoque Latini, etſi minùs in dictione ſint accurati, quàm Græci, iſtam tamen plerúmque Epidictici generis opulentiam libenter explicant. Quid enim aliud ſpirat S. Ambroſius in Hexamero? D. Hieronymus in hiſtoria Pauli, & Machi, ſed maximè in muliere ſepties icta? Quid Saluianus in ſua Aquitania, quam deſcribit his verbis?

Saluian. l. 7. de guber. Dei.

Nemini dubium eſt, Aquitanos Nouem populos, medullam ferè omnium Galliarum, & vber totius fœcunditatis habuiſſe: nec ſolùm fœcũditatis, ſed quæ præponi interdum fœcunditati ſolet, voluptatis, iucunditatis, pulchritudinis: Adeò illa omnis admodum regio, aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut diſtincta culturis, aut conſita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfuſa fluminibus, aut circumdata meſſibus fuit. *Regio fertilis.*

D. Cypr. melliſſimus Doctor.

At melliſſimus doctor Cyprianus, quas in epiſtola ad Donatum Veneres ſpargit?

Petamus hanc ſedem: dat ſeceſſum vicinia ſecreta, vbi dum erratici palmitum lapſus pendulis nexibus per arundines baiulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt.

Aug. l. 4. de doctr. Christiana c. 14.

De quibus ſanctus Auguſtinus: Non dicuntur iſta, niſi mirabiliter affluentiſſima fœcunditate facundiæ, ſed profuſione nimia grauitati diſplicent.

Atque vt in omni genere eloquentes fuiſſe ſanctos Patres oſtendamus, extant ſancti Chryſoſtomi orationes in genere deliberatiuo & iudiciali, mitificæ ſuauitatis, quas hîc ſtylo paulo magis oratorio reddemus.

SERMOCINATIO MATRIS filium à monaſtico inſtituto reuocantis.

CAP. XXIV.

Chryſoſt. l. 1. de ſacerd.

EΓὼ, παιδίον, φησὶ, τῆς ἀρετῆς τοῦ πατρὸς τοῦ σοῦ οὐκ ἀφείθην ἀπολαῦσαι ἐπὶ πολὺ, & cætera, quę latinè ſic reddi poſſunt.

Animaduerte hic Proſopopœia, ſiue

Patris tui virtute ac præſtantia, fili, me haud ita multum temporis frui numen permiſit: vtpote, cuius mors, dolores eius partus quo in hanc

Digitized by Google

Sermocinationis, quæ figura ad colores hiſtoriæ, & ſublimis eloquentiæ multum valet; graue & prudens exemplū.

hanc lucem editus es, cōtinuò excePerit, ac tibi orbitatem, mihi viduitatem attulerit intempeſtiuam: vt illeā viduitatis ipſius mala, ærumnas, incommoda, quæ quidem ſolæ animo illæ cōplecti rectè queant, quas contigerit, ea ipſa perpeti. Nullius enim oratio par eſſe poſſit enarrandis illis negotiorum fluctibus, quos ſubire oportet puellam, quæ ipſa etiam tum rudis, rerúmque humanarum expers, ſimul átq; paternam domū reliquerit, derepentè immenſorum dolorum facibus æſtuans, curam ſollicitudinémque ſupra ætatem ac ſexum ſuſtinere cogatur: quam videlicet neceſſe eſt ſeruorum ignauias emendare, eorundē maleficia obſeruare, cognatorū propulſare inſidias, publicanorū moleſtias & quam illi, dum eis tributa numerantur, immanitatem exercere ſolēt, forti generoſóque animo ferre. Proinde quum decedit pater relicta à ſe prole, ſi forte fœmina ea eſt, magnā vel ſic matri curam exhibet; ſed tamen hoc ipſo tolerabilem, quòd illius educatio tum impenſa caret, tum etiam formidine vacat.

At filius à patre relictus, matris animum in dies ſingulos immenſa formidine, tam multis complet angoribus, vt nihil agā de ſumptibus, quos fieri oportet, vt ille liberaliter educetur. Quarum rerum omnium nulla me tamē permouit, vt nuptiis iteratis, ſponſum alterum in patris tui ædes admitterem: quin potiùs in æſtu illo ac turbine rerum permāſi, cœleſtis gratiæ auxilio imprimis adiuta, graues illas viduitatis anguſtias nulla ex parte refugi: cùm mihi inter eas ipſas ęrumnas, atque incōmoda ſolatio eſſet nō modico, quòd vultum iſtum aſſiduè ſpectare, inque eo tanquam cęlatam demortui mariti imaginē, veriſque ac certiſſimis lineamentis expreſſam mihi liceret

σιδηρᾶν χηρείας κάμινον nominat, qui tropus Latinis auribus durior eſt.

aſſeruare. Quo nomine puerulus quum adhuc eſſes, primis adhuc voculis balbutiens, qua potiſſimùm ætate maximam liberorum ſuorum voluptatem parentes ſentiunt, magno certè ſolatio, magnæ iucunditati fuiſti. Atqui ne id quidem mecum expoſtulare poſſis, quòd nos viduitatis quidem conditionem perpeſſæ fortiter ſimus, ſed viduitatis eiuſdē anguſtiis, cùm eſſent omnia in dies arctiora, paternas tibi imminuerimus facultates (id quod infelicibus pupillis permultis vſu veniſſe ſcio:) Si quidem patrimonium tibi nulla non parte ſaluum integrúmque ſeruaui: quum nihil etiam prætermiſerim ſumptuum eorū qui tibi nominis iſtius exiſtimationem aliquam parare poſſent; quos ego certè ſuffeci ex noſtra dote, & ex iis pecuniis quas mecum domo paterna attuleram. Neq; verò exiſtimare te vėlim, exprobrandi gratia hęc nūc à me dici: Pro rebus porrò his omnibus vnā abs te gratiam peto, ne me viduitate altera inuoluas, néve luctus iam ſopiti motſus acriores tuo diſceſſu facias. Meo me fato occidentem tantiſper expecta: hinc enim paulo poſt nobis, vt vides, emigrandū eſt. Nam vt, qui iuuenes ſunt, ad longæ ſenectutis annos accedant, ſperare quidem liceat: qui autem iam cōſenuimus, quid tandem aliud quàm mortem ſingulis horis impendentē pręſtolemur? Itaque vbi hoc corpuſculum cum patris tui oſſibus coniunxeris, tum demum, fili, longas, profectiones ſuſcipe, & quodcunque mare collubitum fuerit, emetire: nemo tunc prohibiturus eſt. Cæterùm tantiſper dum ſpiramus, contubernium conuictúmque hunc noſtrum tolera; Noli offenſionem numinis fruſtrà ac temerè incurrere; & committere vt matrem nihil commeritam, tam multis im-

Senes mortem quotidie expectāt.

Digitized by Google

plices angoribus: qui ſi fortè criminari potes, quòd te in huius vitæ delicias pertractum, rerum tuarum curá temet gerere cogam: te non iam naturæ leges moueant, non educationis conſuetudiníſque iura tangant, denique nulla te res alia impediat, quominus nos ſtatim inſidiatorum atque hoſtium loco habeas, noſtrúmque contubernium deuites. Sin verò nihil non agimus, vt tu facilè altóque in otio poſſis vitę huius vſura frui: ſi minus aliud vinculum, certè hoc vnum te apud nos detineat: nam vt te à ſexcentis amari dicas, nemo certè fuerit, qui tibi tanta in libertate viuere concedat quum & neminem eſſe putem, cui nominis iſtius exiſtimatio æquè ac mihi vni chara eſſe poſſit.

IN GENERE VERO indiciali, eiuſdem auctoris praclariſſima oratio pro Antiochenis, de ſtatuis, ad Theodoſium.

CAP. XXV.

Ω βασιλεῦ, καὶ τὰ ἀρινδείημβο τ ἔρωτα τῦ ζον, &c.

Chryſoſt. hom. 20 ad P. Antioch. HAbes quidem, ô Rex, confitētes reos; nec enim negare poſſumus amoris tui, erga hác noſtram ciuitatem, prolixā ſignificationem. Quamobrē grauiter lugemus, quòd *Accuſatio propriè.* vrbi tantopere dilectæ ſic furioſi dęmones inuiderint, vt à quo nobis periucunda quæque, & maximè honorifica çecidiſſent, in eum peſſima ſceleris nota videremus ingrati. Tu ſiue diruas, ſiue incendas, ſiue occidas, ſiue quodcunque aliud facias, nondū dignas de nobis pœnas exegeris, nos innumeris mortibus ſuppliciorum anteuertimus lenitatem. Quid enim luctuoſius eſſe poſſit, quàm cùm Regem, & tam beneficum Regē, noſtris exulceratum iniuriis habeamus, coram eo tamen ſiſti cogamur, vt hoc gētes audiant, & Sol videat, & nos mundus vniuerſus ingrati animi ſceleriſque condemnet.

Si barbari ciuitatem noſtram in- *Vaſtare.* curſantes, mœnia diruiſſent, incēdiſſent domos, & abductis captiuis patriæ ſolam reliquiſſent vaſtitatem, minùs erat luctuoſum. Quorſum? quoniā te viuo & ſpirante, cum tanta tui amoris in nos propēſione, ſpes erat illa cuncta, licèt grauia, ſolutum iri, & nos iterū ad priorem dignitatis ſpeciē redituros, illuſtrioremque recepturos libertatem: nunc autem reſtincta beneuolētia tua, & amoris vinculo tā fœdè violato, quod omni muro nobis erat tutius, ad quem iam cōfugiemus? quò poterimus aliò reſpicere, tam leni domino, tā facili patre iuſtis de cauſſis irato? Itaq; videntur quidem grauia patraſſe: ſed paſſi ſunt omnium grauiſſima, qui nullum mortalium audeant reſpicere, nec ipſum ſpectare ſolem liberis valent oculis, ſed grauiſſimo pudore ſuffuſi vitam nocti & latebris cōmiſere. Itaq; libertate ſublata, nunc ſunt omnibus captiuis deteriores, & extremā ſuſtinent ignominiam; Atque dum malorum magnitudinem cogitant, & in quantum contumeliç deuenerint, nec reſpirare quidem poſſunt; ſiquidem omnes vbique terrarum populos ſibi fecerūt accuſatores. Sed ſi velis, ô Rex, eſt vulne- *Charitatis materia. fuerunt offenſiones.* ri medicina, & tantis malis remedium. Sæpius & in priuatis hominibus hoc factum eſt, magnæ & graues offenſiones, eximiæ charitatis materia fuerunt: ſic & in natura noſtra euenit.

Dei miſericordia. Cùm enim hominem Deus condidit, & in paradiſum induxit, præclariſſimis honoribus cumulatum, tantam diabolus proſperitatem non ferens, inuidit: & illum à ſua expulit dignitate: Sed Deus non tatum ipſum non deſeruit, verùm & pro iſtis voluptuariis hortis cœlum nobis

aperuit,

aperuit, vt hoc ipſo propriam teſtaretur benignitatem, & dæmonis inuidiam noſtra felicitate puniret. Tu Rex Deum imitare, omnia mouerunt dæmones, vt omnium tibi gratiſsimam ciuitatem à beneuolentia tua ſeiungerent: hoc verò cùm certò teneas, pœnam quamuis quidem exigas, priori autem amicitia ne nos extrudas. Sed etſi præter opinionem aliquid nūc dicere fas eſt, etiam nūc inter dilectarū primas ipsā ſcribe, ſi modò dęmonū odiū inſaturabile vis vlciſci. Si nēpe deſtruas, & ſubruas, & deleas, quæ priùs illi voluerunt, hæc effigies: ſi verò iracundiam tēperaris, & priſtini amoris nō obſcurā ſignificationem dederis: lethalem ipſis plagam intuleris, & vltimā ab ipſis vltionem exegeris: demonſtrabis quippe, quòd non tantùm mihi amplius ipſis expeditum eſt per inſidias; verùm & cuncta ipſis contraria, quàm volebant, acciderunt. Æquum autem fuerit, vt hæc facias, & ciuitatis miſerearis, cui propter amicitiam tuam dæmones inuiderunt. Niſi enim ipſam tam vehemēter amaſſes, nec illi tanta inſectati fuiſſent inuidia. Itaque etſi mirandum eſt, quod dicitur, eſt tamen verum, quod propter te & amicitiam tuam hæc paſſa eſt. Quot incendiis; quanta ſubuerſione ſunt hæc verba acerbiora, quæ antea dixiſti? Nunc te contumelia affectum quereris, & pertuliſſe, quæ nullus vnquam ſuperiorum Regū. Sed, ſi velis, ô humaniſſime & ſapientiſſime Imperator, diademate iſto clariorem & maiorem tibi coronam hæc afferet cōtumelia. Hoc nempe diadema eſt, & tuæ virtutis inſigne, & eius qui dedit, liberalitatis incidium: ſed corona ex hac humanitate contexta, tuum ſolius erit & ſapientiæ tuæ meritum: nec te tantùm omnes admirabuntur propter fulgorem gemmarum, quantum propter tui victoriam.

Affectus validi ad excitādā miſericordiam.

Deiecerunt ſtatuas tuas? ſed illis illuſtriores reſtituere tibi licet. Si enim iniutię authoribus crimina remiſeris, & nullam ipſis inflixeris pœnam, non æream in foro tibi ſtatuā erigent, nec aureā, nec lapillis coagmentatā: ſed omni materia pretioſiori amictu veſtitam, humanitate ſcilicet & miſericordia: talē in mente quiſque ſua te eriget, & tot habebis ſtatuas, quot ſunt & erunt homines in orbe terrarum.

Non enim nos tantùm, verùm & poſt nos futuri, & poſt illos omnes hæc audient, & tanquam ipſi bene fuerint habiti, ſic te admirabuntur, & diligent.

Quod verò hæc non aſſentationis gratia, ſed veritatis, dico, antequam tibi & commemorabilem referam hiſtoriam, vt diſcas, quòd non tantùm exercitus, & arma, & pecuniæ, & popularium multitudo, & alia huiuſmodi, ſplendidos facere Reges cōſueuêre, quantū animi diſciplina, & manſuetudo: Fertur beatus Conſtantinus effigie ſuâ quandoq; lapidatâ, multis ipſum inſtigantibus, ad ſupplicium de authoribus contumeliæ ſumendum, & dicentibus, quòd omnem ipſius faciem ſaxis conuulnerârint, manu faciem palpans, & leniter ridens, dixiſſe: Ego verò nuſquam vulnus in fronte factum video: ſed ſanum quidem caput, ſana verò & facies tota. Illi verò reueriti, & verecundia ſuffuſi, ab hoc iniquo deſtitere conſilio: Et hoc reſponſum hactenus canunt omnes: nec tātum temporis labefecit, aut huius ſapientiæ memoriam extinxit. Deinde hoc non eſt trophæis ſplendidius? Multas vrbes ille condedit, & gentes immanitate barbaras domuit: ſed meminimus illorū nihil: hoc autē verbū vſq; in præſentē diem canitur, & po-

Beati Cōſtantini mānſuetudo.

Manſuetudo trophæis ſplendidior.

ſteri noſtri,& poſteri illorum omnes idipſum audient. Nec hoc ſolum eſt admirandum,quod audient, verum etiam quòd laudibus & fauſtis ac clamationibus proſequentur,dicentéſque laudabũt,& audientes grato animo ſuſcipient: nec vllus eſt qui hæc intelligens, ſilere poſsit, quin pariter exclamet, & talia dicentem laudet,& innumera ipſi vel mortuo bona precetur.

Quòd ſi propter illud verbũ apud homines tãta potius eſt gloria, quot apud clementem Deum coronas aſſequetur? Quid autẽ opus eſt Conſtantinum, & aliena exempla commemorare, cùm te de propriis & verè meritis tuis opus ſit exhortari? Recordare præteriti temporis quando ſolemnitate hac ſuperueniente, per totum orbem terrarum epiſtolas miſiſti: iubens carcere detentos dimitti,& ipſis ignoſci Addebas quoque glorioſiſsimam vocem: *Vtinam mihi liceret,& defunctos reuocare, & ad priorem vitam reducere.*

Horum nunc reminiſcere verborum: Tempus tibi oblatum eſt,quo poſsis mortuos ad vitam excitare. Et hi namque iam mortui ſunt,& priuſquam feratur ſententia, ad ipſas inferorũ fores calamitoſa ciuitas conſedit. Tu igitur illam inde reuoca, ſine pecuniis,ſine impendio,ſine tempore, ſine vllo labore.

Tibi enim ſufficit imperium, tibi verbum vnum,quo totã hanc mortis caliginem diſsipare poſsis. Nunc ipſam iube ab humanitate tua poſthac appellari Nec enim tantam habebit gratiam illi qui ab initio ſe cõdidit, quantam ſententiæ tuæ: nec immeritò ille enim vrbe fundata receſsit: tu verò iam auctã & grandẽ, & poſt tam proſperos rerum ſucceſſus euerſam excitabis.

Non fuiſſet adeò mirandum,ſi ab hoſtibus captam, & barbaris gentibus vaſtatam liberaſſes,quàm eſt admirabile nũc peperciſſe. Illud enim & multi fecere Reges,hoc autem tu ſolus facies,& primus præter omnem expectationẽ. Et illud quidem minimè nouũ, nec præter expectationem, ſed eſt quotidianum opus, ſubditis prodeſſe: quòd autem his affectus iniuriis animum cohibeas, hoc omnem naturam excedit humanam. *Parcere.*

Cogita quòd nũc non de ciuitate tantùm illa tibi conſultãdum eſt, verùm & de gloria tua, imò verò de toto orbe Chriſtiano Nunc & Iudæi,& Græci, & Barbari (etenim & illi hæc audierunt) nũc (inquam) intuentur, expectant, vt videant, qualem de hoc negotio ſententiam feras: nempe ſi humanam protuleris,& mitem,omnes decretuum laudabunt, & Deum efferent, & inter ſe dicent: Papæ! quanta Chriſtianiſsimi potentia! hominem Deo proximum, penes quem vitæ & necis imperium, ita ſe ardentem iracundia refrænare, & docere philoſophiam, quam nec homo priuatus exhiberet?

Verè magnus Chriſtianorũ Deus, ex hominibus Angelos facit, & hac neceſsitate naturali ſuperiores conſtituit Noli enim ſuperfluum quendam admittere timorem, & iſto etare eos qui dicunt reliquas ciuitates huius impunitate fore deteriores, & ad contemptum imperij petulantiores. Si enim ad puniendũ fuiſſes imbecillis viribus, & ipſi poſt hoc facinus te vi ſuperaſſent, vel certè pati eſſent potentia, congruè ſuſpicari hæc oportebat.

Si verò territi, prǽque timore iam mortui ſunt, & ad tuos per me ſe pedes abiiciunt, nec aliud quotidie expectant, quàm exitialem ſententiam,& ſupplicationes faciunt communes, & in cœlum intuentur, &

Deum

Venia dilata quid timidis dis afferat.

Deum inuocant, & ſimul nobiſcum legationem attigere: & ſicut in extremis conſtituti, de propinquis quiſque ſuis obteſtatus eſt; quo modo non ſuperfluus hic timor? Si iugulari fuiſſent iuſſi, tanta paſſi nunquam fuiſſent, quanta nunc patiũtur, tot diebus in perpetua trepidatione tranſactis; nam & ſuperueniente veſpere, auroram ſe viſuros non expectant;& die orto ad veſperum peruenturos non ſperant. Permulti quoque in feras inciderunt, dum vaſtas ſectãtur ſolitudines;nec viri tantùm, verùm & pueruli parui, & mulieres liberæ, & decoræ, multas noctes & dies in ſpeluncis & cõuallib us egerunt: & iam nonus captiuitatis modus ciuitatẽ occupauit, ædificiis quippe, muris ſtãtibus incenſis ciuitatibus grauiora patiuntur nullo incumbente barbaro, nec hoſte quidem apparente, captis quibúſq; ſunt miſeriores, & ſolum folium ſi moueatur, omnes ipſos per ſingulos terret dies: & hæc omnes ſciunt: & ſi ſubuerſam ipſam vidiſſẽt,non ſic eſſent affecti,vt nũc,qui has ipſius audiere miſerias. Ne igitur hoc cogites,quòd peiores ſint futurę ciuitates reliquæ. Nõ enim vrbe diruta, ſic in eos animaduertiſſes, vt nunc per incertam futurorum expectationem, omni ſupplicio vehemẽtiùs excruciaſti. Noli igitur ipſis vlteriùs calamitates producere, ſed iam reſpirare permitte. Subditos nẽpe caſtigare,& facinorũ exigere pœnas, facile penitus & promptũ: his verò qui contumelias intulerũt, parcere;& his qui veniâ patrauerũt indigna,veniam dare, vnius,& vix alterius eſt, maximè cùm Rex ſit contumeliam paſſus: & ciuitatem quidem metu ſubdere facile: omnes autem amicos cõſtituere, & perſuadere,vt in regnum tuum ſe quambeneuolos habeãt, & non tantũ communes, verùm & priuatas pro tuo preces imperio faciant, difficile: licèt infinitas quis expendat pecunias, & innumeros exercitus moueat,& omnia moliatur, non facile tot hominũ voluntates ad ſeipſum adiũgere poterit, quod nunc tibi facile erit & leue. Nam & beneficiis affecti,& qui audierint, pariter cũ iis qui beneficia acceperint, erga te beneuolentiſſimi ſunt futuri. Quot pecuniis emiſſes,quot emiſſes laboribus, breuis tẽporis momento totum orbem ſubiugare, & omnibus futuris perſuadere,vt quanta filiis ſuis optant, tanta & capiti tuo optarent? Si autẽ ab hominibus hæc;cogita quantam à Deo capies mercedem, non tantùm eorum quæ nunc fiunt, verùm & quæ poſt hæc ab aliis expedientur. Si vnquam enim contingat fieri tale quid, quale nunc factũ eſt (quod Deus auertat) & qui læſi fuerint,in cõtumelioſos velint inſurgere; benignitas & ſapientia tua, pro omni ipſis erit diſciplina: & erubeſcent, ſi cùm tale moderationis exẽplum habeant, ipſi inferiores appareant. Itaque omnium poſterorum eris præceptor, & palmam ipſis preripies, licèt ad ipſum philoſophiæ apicem peruenerint. Non enim par eſt quempiam tantum auſpicari benignitatem, & ad alios alium reſpicientem ab illis elaborata imitari. Quo circa quicũque poſt te humanitatem & manſuetudinem quantam cúmque exhibuerint,tu cũ illis mercedem accipies. Qui enim radicem præbuit, hic vtiq; & fructuum author eſt. Quare nunc quidem nemo tecũ humanitatis mercedẽ partiri poteſt: tuũ enim ſolius meritum eſt. Tu verò cum omnibus poſteris, ſi qui tales vnquam fuerint,ex ęquo meritum diuidere poteris, & tãtam referre gloriam,quãtam ex diſcipulis præceptores: & ſi nemo talis fuerit,

Reos, folium ſi moueatur, terret.

Manſuetudinis commẽdatio.

Parcere magna gloria apud homines & apud Deum magna merces.

AAAaaa rurſum

Digitized by Google

athletis, petaminariis, pantomimis, cæteriſque portentis; quæ piget dicere, quia piget malum tale vel noſſe, de ſolis circorum ac theatrorum impuritatibus dico. Talia enim ſunt, quæ illic fiunt, vt ea non ſolùm dicere, ſed etiam recordari aliquis ſine pollutione non poſſit. Alia quippe crimina ſingulas ſibi ferme in nobis vendicant portiones; vt cogitationes ſord:dæ, animũ; vt impudici aſpectus, oculos; vt auditio improbi, aures; ita vt cùm ex his vnũ aliquid errauerit, reliqua poſſint carere peccatis: In theatris verò nihil eorum relatu vacat, quia & concupiſcentiis animus, & auditu aures, & aſpectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tam flagitioſa ſunt, vt etiam explicare ea quiſquam atq; eloqui ſaluo pudore non valeat. Quis enim integro verecundiæ ſtatu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocũ ac verborum obſcœnitates, illas motuum turpitudines, illas geſtuum fœditates? quæ quanti ſint criminis, vel hinc intelligi poteſt, quòd & relationem ſui interdicunt. Nonnulla quippe etiam maxima ſcelera incolumi honeſtate referentis & nominari & argui poſſunt, vt homicidium, latrociniũ, adulterium, ſacrilegium, ceteráque in hunc modum: Solæ theatrorum impuritates ſunt quæ honeſtè non poſſunt vel accuſari, ita noua in coarguendis harum turpitudinum probroſitate res euenit arguenti; vt cùm abſque dubio honeſtus ſit, qui accuſare ea velit, honeſtate tamen integra ea loqui & accuſare non poſſit. Alia quoque omnia mala agentes polluunt, non videntes vel ad audientes, Siquidem etſi blaſphemum quempiam audias, ſacrilegio non pollueris, quia mente diſſentis. Et ſi interuenias latrocinio, non inquinaris actu, quia abhorres animo. Solæ ſpectaculorũ impuritates ſunt, quæ vnum admodum faciunt & agentium & aſpicientium crimen. Nam dum ſpectantes hæc comprobãt ac libenter vident, omnes ea viſu atque aſſenſu agunt, vt verè in eos Apoſtolicum illud peculiariter cadat; *Quia digni ſunt morte, non ſolùm qui faciunt ea, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.* Itaque in illis imaginibus fornicationum, omnis omnino plebs animo fornicatur. Et qui fortè ad ſpectaculum puri venerant, de theatro adulteri reuertuntur. Non enim tunc tantummodo quando redeunt, ſed etiam quando veniunt, fornicantur. Nam hoc ipſo quòd aliquis rem obſcœnam cupit, dum ad immunda properat, immundus eſt. Quæ cùm ita ſint, ecce qualia aut omnes, aut pene omnes Romani agunt. Et cùm hæc ita ſint; qui talia agimus, negligi nos à diuinitate cauſamur, relinqui nos à Domino noſtro dicimus, cùm ipſi Dominum relinquamus. Fingamus enim, quòd reſpicere nos Dominus noſter velit, etiam non merentes, videamus ſi poteſt. Ecce innumera Chriſtianorum millia in ſpectaculis quotidie rerum turpium commemorantur. Poteſt ergo illos Deus reſpicere, qui tales ſunt? Poteſt ad eos reſpicere, qui bacchantur in circis, qui mœchantur in theatris? An fortè hoc volumus, & hoc dignum putamus, vt cùm in circis nos & in theatris Deus videat, ea quæ nos aſpicimus, aſpiciat quoq; ipſe nobiſcum, & turpitudines quas nos cernimus, cernat etiã ipſe nobiſcum? alterutrum enim fieri neceſſe eſt: quia ſi nos videri dignatur, conſequens eſt, vt etiam illa vbi nos ſumus, videat: aut ſi ab illis, quod non dubium eſt, auertit oculos, etiam à nobis qui illic ſumus, pariter auertat. Et cùm hæc ita ſint, facimus hæc tamen, ac ſine ceſſatione, quæ dixi. An

Digitized by Google

rum An credimus fortè quòd captiuus animo populus ille non fuerit qui lætus tunc in ſuorum captiuitatibus fuit captiuus corde & ſẽſu nõ erat, qui inter ſuorum ſupplicia ridebat, qui iugulari ſe in ſuorum iugulis non intelligebat, qui mori ſe in ſuorum mortibus non putabat? Fragor, vt ita dixerim, extra muros & intra muros, præliorum & ludicrorum cõfundebatur: vox morientium, vóxque bacchantium; ac vix diſcerni fortitan poterat plebis eiulatio, quæ cadebat in bello & ſonus populi qui clamabat in Circo. Et cum hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, niſi vt cùm eum Deus perdere adhuc fortaſſe nollet, tamen ipſe exigeret vt periret?

Item, De Luxuria Treuirorum impendente bello.

Sal. lib. 6. Vidi ſi quidẽ ego ipſe Treuiros' domi nobiles, dignitate ſublimes, licèt iam ſpoliatos atque vaſtatos, minùs tamen euerſos rebus fuiſſe quàm moribus. Quamuis enim depopulatis iam atque nudatis aliquid ſupererat de ſubſtantia, nihil autem de diſciplina aderat: grauiorés que in ſemet hoſtes externis hoſtibus erant; vt licèt iam à barbaris euerſi eſſent, à ſe tamen magis euerterentur. Lugubre eſt referre quæ vidimus, ſenes honoratos, decrepitos Chriſtianos, imminẽte admodũ iam excidio ciuitatis, gulæ ac laſciuiæ ſeruientes. Quid primum ac cuſandum eſt? quòd honorati, an quòd ſenes, an quòd Chriſtiani, an quòd periclitantes? Quis enim hoc fieri poſſe credat, vel in ſecuritate à ſenibus, vel in diſcrimine à pueris, vel vnquam à Chriſtianis: iacebant in conuiuiis obliti honoris, obliti ætatis, obliti profeſſionis, obliti nominis ſui. Principes ciuitatis cibo conferti, vinolentia diſſoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furioſi, nihil minus quàm ſenſus ſui, imo quia propè iugiter tales, nihil magis quàm ſenſus ſui. Sed cùm hæc ita eſſent, plus multo eſt quod dicturus ſum, finem perditioni huic non ciuitatum excidia fecerunt. Denique expugnata eſt quater vrbs Gallorum Treuer opulentiſſima. Promptum eſt ex quo dicam: Sufficere vtique debuerat emendationi prima captiuitas, vt renouatio peccatorum non inſtauraſſet excidium. Sed quid plura? incredibile eſt quod loquor, aſſiduitas illic calamitatum, augmentum criminum fuit. Sicut enim anguinum illud monſtrum, vt fabulæ ferunt, quod multiplicabat occiſio, ita etiam in Gallorum excellentiſſima vrbe iis ipſis quibus coërcebantur ſcelera, plagis creſcebant, vt putares pœnam ipſorum criminum, quaſi matrem eſſe vitiorum. Et quid plura? Ad hoc quotidie malorum pullulantium multiplicatione peruentum eſt, vt facilius eſſet vrbem illam ſine habitatore, quàm vllum pene habitatorem eſſe ſine crimine.

Et poſtea: Nam præter cætera cùm duobus illic præcipuis & generalibus malis auaritia & ebrietate omnia concidiſſent, ad hoc poſtremo rabida vini auiditate peruentum eſt, vt principes vrbis ipſius, ne nunc quidem de conuiuiis ſurgerent, cùm iam hoſtis vrbem intraret: adeo etiam Deus ipſis euidenter, vt credo, manifeſtare voluit, cur perirent; cùm per quam rem ad perditionem vltimam venerant, eam ipſam agerent cùm perirent. Vidi ego illic res lacrymabiles, nihil ſcilicet inter pueros differre & ſenes. Vna erat ſcurrilitas, vna leuitas, ſimul omnia luxus, potationes, perditiones, cùncta

ɕta omnes pariter agebant: ebriabantur, enecabantur, laſciuiebant in conuiuiis veruli & honorati, ad viuendum prope iam imbecilles, ad vinum præualidiſſimi: infirmi ad ambulandum, robuſti ad bibendum, ad greſſum nutabūdi, ad ſaltandum expediti. Et quid plura? In hoc per cuncta illa quæ diximus, deuoluti ſunt, vt compleretur in eis dictum illud ſermonis ſacri, *vinum & mulieres apoſtatare faciunt à Deo.* Nam dum bibunt, ludunt, mæchantur, inſaniunt, Chriſtum negare cœperunt. Et miramur, poſt omnia iſta, ſi ruinam rerum ſuarum paſſi ſunt, qui tanto antè mentibus corruerunt? Nemo itaque vrbem illam in excidio ſuo tantùm periiſſe credat: Vbi enim talia facta ſunt, priùs iam perierant quàm perirent.

De ijs qui in ſumma calamitate petebant Circenſes.

Sal lib. 6 IAcebant paſſim vtriúſque ſexus cadauera nuda, lacerata, vrbis oculos inceſtantia, auibus canibúſque laniata; lues erat viuentium, fœtor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur, ac ſic etiam qui excidiis ſupradictæ vrbis non interfuerant, mala alieni excidij pręferebant Et quid poſt hæc, inquam, quid poſt hæc omnia? quis æſtimare hoc amentiæ genus poſſit? Pauci nobiles, qui excidio ſuperfuerant, quaſi pro ſummo deletæ vrbis remedio, Circenſes ab Imperatoribus poſtulabant. Vellem mihi hoc loco ad exequendam rerum indignitatem parem negotio eloquentiam dari, ſcilicet, vt tantum virtutis eſſet in querimonia, quantum doloris in cauſa. Quis enim exiſtimare poſſit quid primum in his, de quibus diximus, accuſandum ſit, irreligioſitas an ſtultitia, an luxuria, an amentia? totum quippe in illis eſt. Quid enim aut irreligioſius, quàm petere aliquid in iniuria Dei? aut quid ſtultius, quàm quid petas non conſiderare? aut quid tam perditi luxus, quàm in luctu res deſiderare luxuriæ? aut quid amentius, quàm in malis eſſe, & malorum intelligentiam non habere? Quanquam in ijs omnibus nulla res minùs culpanda eſt, quàm amentia: quia voluntas crimen non habet, vbi furore peccatur. Quo magis hi de quibus loquimur, accuſandi ſunt, quia ſani inſaniebant: Circenſes ergo, Treuiri, deſideratis; & hoc, vaſtati; hoc, expugnati; poſt cladem, poſt ſanguinem, poſt ſupplicia, poſt captiuitatem, poſt tot euerſæ vrbis excidia: quid lacrymabilius hac ſtultitia? quid luctuoſius hac amentia? Fateor, miſerrimos eſſe vos credidi, cùm excidia paſſi eſtis; ſed miſeriores vos video, cùm & ſpectacula poſtulatis. Putabam enim, vos in excidiis, rem tantùm atque ſubſtantiam, neſciebam etiam ſenſum atque intelligentiam, perdidiſſe. Theatra igitur quæritis, Circum à Principibus poſtulatis: quæſo cui ſtatui, cui populo, cui ciuitati? Vrbi exuſtæ ac perditæ, plebi captiuæ, & interemptæ, quæ aut perijt, aut luget? De qua etiam ſi quid ſupereſt, totum calamitatis eſt; quæ cuncta aut mœſtitudine eſt anxia, aut lacrymis exhauſta, aut orbitate proſtrata, in qua neſcias penè cuius ſit ſors peior ac durior, interfectorum aut viuentium. Tantæ enim ſunt miſeriæ ſuperſtitum, vt infelicitatem vicerint mortuorum. Ludicra ergo publica, Treuiri, petitis; vbi quæſo exercenda? an ſuper buſta & cineres, ſuper oſſa & ſanguinem peremptorum? Quæ enim vrbis pars his malis omnibus vacat? vbi non cruor fuſus, vbi non ſtrata corpora,

vbi non conciſorum membra lacerata? vbique facies captæ vrbis, vbique terror captiuitatis, vbique imago mortis. Iacent reliquiæ infeliciſſimæ plebis ſuper tumulos defunctorum ſuorum, & tu Circenſes rogas? Nigra eſt incendio ciuitas, & tu vultum feſtiuitatis vſurpas? Lugēt cuncta, tu lætus es? Inſuper etiam illecebris flagitioſiſſimis Deum prouocas, & ſuperſtitionibus peſſimis iram diuinitatis iritas: Non miror planè, non miror, tibi euenisse mala quæ conſecuta ſunt: Nam quia tertia excidia non correxerunt, quarto perire meruiſti.

Inſectatio Magiſtratuum.

Saluianus lib. 7. STatuunt non adulterandum, & primi adulterant: ſtatuunt non furandum, & furantur: quamuis ferè non poſſim dicere quòd furentur; nō enim ſunt quod agunt, furta, ſed latrocinia. Punit enim iudex in alio peculatum, cùm ſit ipſe peculator: punit rapinam, cùm ipſe ſit raptor: punit ſicarium, cùm ipſe ſit gladiator: punit effractores clauſtrorum, & oſtiorum, cùm ipſe ſit euerſor vrbium: punit exſpoliatores domorum, cùm ſit exſpoliator prouinciarum. Atque hoc vtinam illi tantum qui in poteſtate ſunt poſiti, & quibus ius exercendorum latrociniorum honor ipſe largitur: illud grauius ac magis intolerabile, quòd hoc faciunt & priuati iiſdem antè honoribus functi. Tantū eis adeptus ſemel honor dat beneficij, vt ſemper habeant ius latrocinandi. Adeo etiam cùm deſtiterint ad adminiſtrandum poteſtatem habere publicam, non deſinunt tamen ad latrocinandum poteſtatem habere priuatā: ac ſic leuior eſt poteſtas illa quam habuerunt Iudices, quàm hęc, quam priuati habent. In illa enim eis ſæpe ſucceditur, in hac nunquam. Ecce quid valeant ſtatuta legū, ecce quid proficit diffinitio ſanctionum, quas illi ſpernunt maximè qui miniſtrāt. Sanè ad patendū humiles abiectíque coguntur; compelluntur iuſſis obtemperare pauperculi; & niſi obtēperauerint, puniuntur. Eandem enim rationem in hac re habent, quā in tributis. Soli iuſſis publicis ſeruiunt, ſicut ſoli tributa ſoluūt: ac ſic in ipſis legibus, & in ipſa iuſta rerum præceptione maximū iniuſtitiæ ſcelus agitur, cùm ea minores quaſi ſacra obſeruare coguntur, quæ maiores iugiter quaſi nulla conculcant.

Finis Libri Decimi quarti.

Digitized by Google

DE FORMA
ET CHARACTERE
SACRÆ ELOQVENTIÆ.

LIBER DECIMVS-QVINTVS.

HÆRET intimis affixa ſenſibus noſtri Theophraſti memoria: qui licèt naturam expleuerit viuendo, nobis tamen immaturus obiiſſe videtur; tantum ſui deſiderium bonis omnibus reliquit. Et eius quidem virtutes poſterior ætas intuebitur: nec vnquam de tanti viri ſapientia, fide, religione, conſtantia, & aſſiduis in propaganda Crucis gloria laboribus conticeſcet. Scis ipſe N. qualis & quantus fuerit, nec apud imperitum loquor. Mihi quidem virum illum planè admirabilem, in hac ferrea hominum ætate quaſi aurei generis particulam oſtendiſſe natura videbatur; cuius vita, perpetua fuit vitiorum cēſura, norma morum, clariſſimarum virtutum imago. Vox autem, iuge quoddam ſapientiæ cæleſtis oraculum. Erat illi ingenium velox, pectus ſapientiæ & virtutis ferax, mens acris, præcelſa, & volucribus (vt ita dicam) flammis ſemper accenſa: Quæ neque aſperitatibus rerum imminuta torpeſceret, neque blanditiis oppreſſa conniueret. Corpus etiam ipſum laboris patiens, atque illius ſtaturæ & maieſtatis, quæ tantæ mentis pondus commodè ſuſtentaret.

Concionatores egregij laus.

Cúmque à puero magnarū artium fōtes imbibiſſet, quibus prodeſſe aliquando mortalibus poſſet, non ſe vnius vrbis parietibus concluſit, ſed magno animo in totius generis humani commercium emiſit. Emicuit rum illa non ancillantis facundiæ miſera quædā neceſſitas, ſed vis dicendi quædā ineluctabilis, quam timerent improbi, venerarētur boni, ipſi terrarum principes formidarent ſimul, & diligerent. Et cùm per tot annos in his concionum fluctibus iactaretur, numquam inexhauſtus ille fōs areſcebat, ſed vt Oceanus, qui aquas cælo & terris præbet, in ſuis ſemper curſibus totus eſt, atque integer; ſic ille ſe rebus humanis ita impendebat vt dare quidem poſſet, nihil poſſet deperdere. Nec mirum ſi tam diuturnus ingenii illius Oratoris vigor fuit, hærebat enim in altiſſimarum virtutum, pietatis, demiſſionis, patiētiæ, charitatis, nixus radicibus. Noſti quale fuerit eius cum Deo contubernium; cùm non ſecus ac hominum cuſtos Angelus, in exteriora quidem ſe diffunderet, hæreret tamen totus origini ſuæ, & in ſe vndique per reciprocos veluti diuini amoris circuitus remearet. Nihil opinionis cauſſa faciebat, omnia cōſcientiæ patriam ſuam cœlum

perpetuò

Digitized by Google

perpetuò intuebatur, & Præſides Angelos ſupra ſe circũquaq; ſtantes, pictorum factorúmque cenſores: vitam omnem exiſtimabat aut ſupplicium, aut militiam; delicatum verò otiũ, viui hominis ſepulturam. Quãobrem oppoſuit ſe, dum vixit, murum pro domo Dei, ſtetit in Eccleſiæ propugnaculis nõ coronatus, & mollis, ſed puluerulentus, & coloratus. Contra impietatem, contra vitia, contra torrentem rerum humanarum impetum eluctatus eſt, eo ſemper animo, vt aut vinceret, aut glorioſi operis clauum tenẽtem tẽpeſtas obrueret. Pugnauit, vicit, ſpolia in cœlum præmiſit, mox ipſe inter celeſtium palmarum fructus ſpiritum exhauſit, vir & vitæ flore, & mortis opportunitate, diuino conſilio ortus atque extinctus. Sed hæc alij pleniùs. Mihi verò peropportunum viſum eſt, præſtantiſſimum hominis præſertim de ſacra eloquentia æternum benè meriti iudicium hoc libro inſerere, ex ea diſputatione quę illi fuit cum Logodædalo poſtrema, vt non immeritò cygnea diuini oratoris cantio poſſit appellari.

Otium viui hominis ſepultura.

Cygnea cantio.

Occaſio dialogi

Redibamus fortè ex concione cuiuſdã adoleſcentis, ex eorum numero qui cruda adhuc ſtudia propellũt in publicum; Hic cum declamationem, non enim concionem dixero, leuiculis Rhetorum floribus aſperſam recitaſſet de pulpito, magna vt erat linguæ volubilitate, geſtúſque non inconcinna gratia præditus, videbatur, imperitorũ, qui tũ aderant, iudicio, non mediocrẽ laudem conſequutus. Alij quippe laudabant melliros (vt ipſi aiebant) verborum globulos, quibus tota oratio perpluebat; alij in cœlum efferebant laudibus deſcriptionem quandam Auroræ, delicatiſſimis expreſſam lineamentis, viuiſque coloribus illuſtratam; quæ tamen argumento ita cohærebat, vt ceruix equina cũ humano capite: quod bellè dixit Horatius. Alij reconditam vim ſapientiæ mirabantur, quòd tam ſubtiliter Andromedã, cum natura humana; Perſeũ, cũ Chriſto; Danaën, cũ beata Virgine, & neſcio quem Pandoræ calceũ, cum æterna beatitudine cõparaſſet. Cæteri qui ſtudioſiores, opinor, eloquẽtiæ videri volebant, quaſdam eius in Pilatum, & Scribas, & Pharaonem, rabioſulas ſanè ſed inutiles inuectiuas prædicabant.

Concionantis errores.

Qui minùs ingenio poterãt, calorem contentionis, & vibrantes oculos, & digitorum argutias, & pedum ſupploſiones, & pulpiti aſſiduas verberationes diligẽtiſſimè notauerant.

Nec mora, iam penè ab omnibus quaſi aureus Suadæ partus iactabatur. O felicem (aiebant) matrẽ! quæ tãtum oratorem peperit! & quò excreſcet illa indoles? qualis erit feruor meridianus, ſi tanta primæ lucis riſerunt crepuſcula? Adfuit etiam è Poëtarum grege, qui diceret:

Cedite doctores Romani, cedite Graij
Neſcio quid maius naſcitur Ambroſio.

Nos qui plenis faucibus propinatas adulationes ferre nõ poteramus cum Theophraſto noſtro ſeceſſimus in exedram. Nam & ab eo ſciſcitari remotis arbitris auebamus, quid de tota hac ratione concionandi ſentiret. Itaque cùm opportuno loco ad imaginem D. Pauli conſediſſemus, rogaui, & per eius expreſſos in cera vultus, quem tantopere diligeret, ne, quod ab eo ſæpè quæſitum eſſet, & aliquando promiſſum, de ſacra eloquentia iudicium, bonæ fidei debitor, interponere vereretur. At ille remotis excuſatoribus, quibus ſæpè vtũtur qui ſunt cariùs inepti: Dicam equidem quod ſentio, pro mediocri vſu & facultate, quam mihi triginta fermè anni in his con-

cionum laboribus exacti attulerunt. Nihil autem in homine dictum velim, quem miseratione potiùs quàm caſtigatione dignum puto; & fortaſſe ſeriis eget monitoribus, quibus ad veram ſapientiam poſſit informari. Vos de re quicquid eſt, non de perſona accipite.

Profana doctrina vſus frequens in ſacris exagitatur.

Sæpenumero mirari ſoleo deprauatam iſtius eloquentiæ licentiam, ſine fronte, & oculis; nihil enim aut veretur, aut videt. Heu quò rerum deuenimus? Eccleſias penè ipſas in ſcenas; & conciones in theatrales ludos nituntur conuertere. Ignoſcant mihi ſepulti piorum manes; ſed puto eorum cineribus, ſi quis modò ſenſus eſt, inuri dolorem, cùm hæc iactantur in templis, quæ meliùs inter ludibundas auras in circulis vel etiam theatris narrarentur. Nobis certè adoleſcẽtibus dicebatur à magiſtris eloquentiæ, Athenienſes, cùm ludos gladiatorios, malo vicinarum vrbium more, & exẽplo, in ſuã vrbẽ admittere percuperent Demonactẽ, qui tum ferebatur in ea Rep. clariſſimus, grauiter obſtitiſſe. Quò enim, aiebat, gladiatores cum miſericordia, quę in vrbe veſtra (Athenienſes) delubris & aris colitur? vel cruẽtam illam hominum lanienam expellite, vel certè aram miſericordiæ, quæ præ veſtris ſtat oculis, euertite. Neque enim fas eſt iſta quæ moribus diſiunctiſſima ſunt, iiſdem ſedibus commiſceri.

Quare an idololatriam cõmittat qui de idolis catechizat. Tertul. de idol.

Mihi verò idem in re haud multùm diſſimili contingit exclamare: quò mihi fabulæ cum veritate? quò mihi phaleræ verborum cum ſanctimoniã? quò cum igne vigili, & tremenda Chriſti ara, Silenorum & Satyriſcorum luſus? Ite primùm, ſacras imagines è templis conuellite, ignes extinguite, aras ſubruite, tollite mihi iſtam ſpeciem plenam grauiſſim ſanctitatis, quæ vel impiorum ſenſus tacito quodam maieſtatis fulgore perſtringit. Vel certè ſi pudet tollere; tot religionis noſtræ pignora, quæ contra vanitates iſtas clamant, obnubite, tum fabulas narrate: quanquam terram ipſam piè ſanctéque conſecratam, niſi eradatis, ad has voces indignatam iri crediderim. Fuit quondam tempus illud, quo inſtar grauiſſimæ matronæ ſacra in publicum porcedebat eloquentia. Nunc autem pudet dicere, ſed piget tacere, hæc, vt leuis meretricula ſe lenociniis & fucis inſinuat; haud enim negat, quòd ipſa talis ſit, nec ſi velit, poſſit: nec ſi poſſit, velit.

Quin audiet ſtatim: *Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan; Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa, & quando natus es, in die ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus: & aqua non es lota in ſalutem, nec ſale ſalita, nec inuoluta pannis.* Quæ enim radix Chanaã, niſi Gentilitas? Ecquis pater Amorrhæus, niſi quem ſibi fingunt auctorem, & Deum eloquentiæ, Mercurius aliquis aut Hercules Ogmius? Ecquæ Cethæa mater? niſi Ethnicorum Sophiſtarum ſchola? Quid vmbilicus minimè præciſus; & aquæ ſalutaris, ac ſalis, pannorumque inopia; niſi ſordes, & ſtultitiam, & nuditatem, iſtius denique impudentis turpitudinem prędicãt? O mores! adeóne generoſus ille ſanctorum Patrum ſpiritus extabuit in nobis, vt pudeat eos agnoſcere, qui non tamen (ſi modò Chriſtiani ſumus) in Chriſto genuerunt? ſcilicet pudor eſt cum Petro & Paulo, cum Matthæo & Ioanne loqui; ſunt enim barbari, & lingua vocéque abſoni. Qui igitur diurnis nocturniſque terendi manibus? qui apud molles cathedrales appellandi? Philoſtrati, Ouidij, Plinij, Plutarchi? addite etiam Petronios, Apuleios; ita

Ezech. 16. 3.

ita illi ipſi, quos æternis tenebris ſepelire oportuit, prodeunt non in ſcholarum vmbracula; (iam enim commune eſt;) ſed in ſuggeſtum cõcionatorum, & in hanc lucem Chriſtiani nominis, quam ipſi ſi reuiuiſcerent auctores, non auderent intueri. Tertullianus, libro de idololatria, Ludimagiſtros, qui fabulas Poëtarum docent, *Affines eſſe ait multimodæ idololatriæ. Primùm quibus neceſſe eſt Deos nationum prædicare, numina, genealogias, fabulas, ornamenta honorifica quæque eorum enuntiare, tum ſolemnia feſtáque eorundem obſeruare, vt quibus vectigalia ſua ſuppetant, ipſam primam noui diſcipuli ſtipem, Mineruæ, & honori & nomini conſecrare.* Quo igitur in numero fabuloſos concionatores cenſuiſſet? Adeóne ſacrarum literarum fontes exaruerút? Adeóne cœleſtis eloquentiæ flumina ſunt exhauſta, vt à Luciano, & Herodoto, & Pauſania, & ſi quid eſt iſtius farinæ hominum, quærendum ſit quid dicas, aut quomodo concioneris? Audiuntur illi ſacris authoribus frequẽtibus immixti, laudantur eorum ſententiæ, & loquuntur mortui in Chriſtianorum pulpitis, nonnulli quos viuos vix

Comparatio ſtulta.

Epicurei admiſiſſent. Commiſcetur Chriſtus cum Orpheo, vt in Alexandri Imperatoris Larario Plato: Atticus cum Paulo, cum Petro Thucydides, & Lucas cum Apollonio: Præclaram ſcilicet mixturam! & quid reſtat, niſi vt Deiparam quoque Virginem, cum Helena confundamus? Abſit verbo inuidia; ſed timendum eſt, ne qua hic cœleſtis ira lateat, quàm noſtri ſenſus ſatis non agnoſcant. Audio tonantes minas:

Gen. 11.

Venite, confundamus linguam eorum. Ecquid aliud ſunt quàm linguę miſcellaneę & confuſę tot profanorũ autorũ idiomata? quos certè qui ſpretis Catholicis ſcriptoribus conãtur ingerere, Babel aſtruunt, quam Deus ſpiritu oris ſui exſufflabit. Deinde plaudunt ſibi miſeri, quaſi pulchri ſint, & beati, quòd ab imperitis fortè adoleſcentibus hæc eorum plauſibus celebretur eloquentia. Heu quàm carè leues illi fumi gloriolæ conſtabunt! niſi fortè ſatis magnum præſidium arbitrantur in ſua eloquentia poſitum, vt ſe aduerſus tremẽdũ ſummi iudicis tribunal defendãt, cùm ab ipſis Dæmonibus accuſabũtur; quòd ſpreta litterarũ ſacrarum maieſtate, plena ſãctiſſimę eruditionis, ad nugas & quiſquilias deflexerint; quibus ne Adonidis quidem horti, quos ipſi memorant, magis ſteriles vnquam fuerint.

Ad nidu horti.

Sed alia eſt ratio eorum qui hæc parcè & ſapienter vſurpant, alia eorum qui totas conciones his deliramentis inferciunt: qui debebant hoc fulmen Baruchis attendere:

Baruch 3.13.

Filij Agar qui exquirunt prudentiam, quæ de terra eſt, negotiatores terræ, & Theman, & fabulatores, & exquiſitores prudentiæ, & intelligentiæ, viam autem ſapientiæ neſcierunt; neque commenti ſunt ſemitas eius. Hæc æſtu quodam mentis Theophraſtus noſter effudit, ad cuius orationis grauitatem cohorruerunt, qui priùs ad molliorem dicendi rationem videbantur propenſiores: neque enim ruentis in ſe fulminis pondus aut expectare poterant, aut auertere. Nonnulli etiam ex imperitorum numero minùs aſſequuti quid vellet hæc oratio; iam palam omni eloquentiæ decernebant exilium. Itaque diu preſſo ore ſubſiſtimus, donec tam auſterum ſermonem excepit Logodædalus, vir cæteroqui bonus, ſed qui orationis cultui ſtudere videbatur impenſiùs, quanquam ab iſtis ineptiis longè aberat, quas tam acri caſtigatione Theophraſtus verberãrat. Ille igitur vt patrocinium ſuſci-

peret eloquentiæ, quam habebat in deliciis:

Verè tu quidem (ait) Theophraſte, & iſtos quos arguis nugatores adoleſcentulos, qui totam cœleſtis eloquentiæ rationem corruperunt, nemo excuſat, niſi ſit ipſe dementiſſimus.

Externæ diſciplinę non ſunt repudiãdæ.

Verùm ſubit illud interdum quærere, ſitne aliqua in rebus diuinis adhibẽda eloquentia; Inuenias enim permultos homines alioqui minimè malos, ſed in ea parte nimis (vt arbitror) auſteros qui quòd iis à puero non ſint artibus informati, quibus ingenia ad honeſtum excitantur decus, eloquentiam, quam ſe aſſequi poſſe diffidunt, in aliis reprehendũt: quod non tam charitate communi, quàm ſui amore, & gliſcentis cuiuſdam inuidentiæ ſtimulis facere videntur. Nam cùm ipſi maximarum artium ſint imperiti, alieni ingenij florem ægris oculis intuentur, & malunt, quod cuique facilius eſt, bonas diſciplinas cõtemnere, quàm ad eas ingenium, cum multis qui in eo puluere à viris doctis exſorbêtur laboribus, applicare. Fucũ igitur, omnem eloquentiam eſſe dictitant, proprium gentilitatis bonum, Chriſtianis hominibus indignum, flabellum vanitatis, ni lum ſuperbi r, idolorum denique ſeruiturem: quibus ſanè verbis nimis atrocibus, æternum videntur optimis artibus exilium indicere. Sed hæc tolerabiliora viderentur, ſi qui hanc prædicant immoderatiùs, aut Apoſtolorum ſanctimonia florerent, aut, vt aliqui Thaumaturgi, præpotentem ad quælibet miraculorum genera expedirent manum: ſed cùm ipſi homuli ſint, conſilij & mentis inopes, ægrè mihi perſuadent, vt ablegatis humanis præſidijs, quibus vitam & res noſtras diuina priuidentia diſpẽſat, ad otium & deſidiam cõfugiam. Quamobrem dum vacui ſumus, & iam calere ſatis res viſa eſt, cupio, & eorũ rationibus occurrere, & eloquentiæ decus atq; honeſtatem ab iniquiſſima calumnia vindicare.

Eloquentia defẽditur.

Primùm ſciſcitari ab iis doctoribus velim, Malúmne putent ex ſe eloquentiam naturalem? malam certè nemo dixerit, qui modò ſanæ mentis fuerit: nam quòd homo animal prouidum, ſagax, acutum, plenum rationis & conſilij, intimos animi ſenſus oratione quaſi eximio quodam mẽtis ſimulachro depromat, hoc donũ Dei eſt minimè contemnendum. Itaque & qui in ea re vberiores ſunt & acutiores, hos quaſi meliore cœli riuo irrigatos amamus, & ſuſpicimus. Quid igitur, ſi à natura nihil mali eſt, ab arte ne quid lateat verẽdũ eſt? At quid ars, ſi modò recta ſit, aliud conatur quàm vt inſitã vim naturæ promoueat, incitet, excolat? An ſi quæ ex ingenij bonitate & vſu quodam lautioris cõſuetudinis exiſtit eloquentia nihil habet reprehenſionis, tum demũ cenſebitur vitioſa cùm laboribus & ſtudiis honeſtiſſimè culta fuerit? At verò ars nimis mollẽ & ornatam facit eloquentiam? certè ſi iam ornatus & iucũditas accuſatur, verẽdũ eſt ne nõ tam nobis cum oratoribus quàm cum Deo ipſo præpotente illius pulcherrimi mundi artifice, certamen conſtitutũ ſit, atq; ſuſceptum. Exſurgat quippe momus, & dicat, quorſum tot micantium ſyderum in cœlo formæ? num ſatis vno ſole colluſtrari cœlum poterat? quorſum in mari tot margaritæ, tot flores in terris, tot marmoris, auri argentique venę, quibus ſine ſui diſpendio caruiſſet mundus? Quorſum hæc à ſummo rerũ cõditore inducta? num ſatius fuiſſet, cœlum laxius ampliorẽq; terras, vel etiã plures mundos, ad multarum animantium vſum fabricare, quàm vnũ tot ex tanta ſedulit

Ὁ θεὸς τὴν ἡδονὴν περόνην ἐποίησε τῇ ψυχῇ, δι' ἧς ἀνέχεται τὴν προσεδρείαν τοῦ σώματος. τοιοῦτον ἐν τὸ ἐν λόγοις κάλλος. Syneſ. in Dione p. 45. & multa conſeqẽter.

dulitare conquiſitis ornamentis expolire? quid artes ipſæ, quæ non patiuntur naturam ſuo frui ingenio? quorſum tam variæ & tam multiplices inuentæ, quanto melius erat vniuerſum ſemel conditum, ſuæ, vt ita dicã, ingenuitati permittere, quàm tot exquiſitis artificiorum generibus à naturali curſu detorquere? Hæc ſi quis diceret, meritò ridiculus, ne dicã impius, videretur: qui ſummam Dei in conſtituendis ornãdíſque rebus prouidentiã ad ſuam cenſuram reuocaret. Nec diſſimili profectò genere videntur in humanã ſocietatem iniurij, qui hoc quantũcumque eſt linguæ & orationis cõmercium, quo à brutis animantibus diſtinguitur, eſſe quàm ornatiſſimum vetãt; quaſi verò, & calceorũ ornatum curare nos oporteat; linguæ verò, quæ vna pars eſt corporis (ſi benè caſtéq; regatur) præſtãtiſſima, negligere omnino, atque abiicere debeamus. Sit (inquit) ornata & pexa oratio, nemo vetat, ſed id dũtaxat in ſcenis & theatris, vel etiã in foris & cõcionibus, in quibus albis velut quadrigis triũphare, & magno fremitu plauſúque celebrari ſolet. At verò in templo, in iis domiciliis quorum recta ipſa ſãcta ſunt & pudica, quid attinet hanc ſuadam in faſtu & gloria volitantem immoderatiùs oſtẽtare, quam nec Chriſtiani ingenij mitis ſimplicitas, nec aures ſalubrioribus innutritæ ſuccis admittunt? Parum abeſt quin illi obtrudant:

Quî ornatè dicere quiſpiã audit, etiã verè dicere exiſtimat. Auguſt. apud S. Proſp. Sent. 265.

Dicite, Pontifices, in ſacro quid facit aurum.

Templi ſtructura.

Etenim ſi tẽpla & res diuinę carere omni cultu & perpolitione debent, cur in Eccleſiarum ſtructuram tantus impenditur labor, vt in profuſam laxitatem excurrant, vt marmoribus incruſtatæ fulgeant, vt laquearium dignitati pauimentorum reſpondeat nitor, vt pictis ſpecularibus, periſtromatis, & imaginibus ad certamen vſque pulchritudinis, luxurient? Quorſum tam lauta vaſorum ſupellex explicatur? quorſum tot lychni penſiles, tot aromata, tot gemmæ, tot faces, tot & tam accuratæ munditiæ, quæ ſpectantium oculos & ſenſus intimo religionis horrore perfundunt? Quin nos reuocatis ad fictilia, quin ſtultos Salomones, Conſtantinos, Iuſtinianos, Carolos dicitis, quibus nihil fuit antiquius, quàm æternæ mentis numini conſecratas domos ſingularibus in dies ornamentis diſtinguere? Addo melitiſſimos etiam ſymphoniacorum cantus, dulcéſque omnis generis fidium modulos, veteris quondam ſcenæ & conuiuiorum delicias, à ſapientiſſimis auctoribus in Eccleſias inuectos eſſe, quæ nemo reprehendit, niſi qui religionis & ſãctimoniæ bellum indixerunt. Deo enim hæc fiunt, cuius tam venerandum eſt numen, quàm certa diuinitas. Quis igitur ſacro oratori meritò ſuccẽſeat, ſi in diuinas laudes quàm expolitiſſimam profundat orationem, cùm in eius gratiam nihil poſſit ſatis eſſe perfectum? Sed hæc, inquiunt, ab Ethnicis ingeniis & artibus profecta, Deo placere nullo modo poſſunt. Primùm quis eos docuit inuentum eſſe Ethnicorum, eloquentiam? Nam parum ſummis illis Hebręorum mentibus tribuunt ſi exiſtimant benè dicendi præſidiis fuiſſe deſtitutas. Sed eſto à gentibus expreſſerimus: & vnde ipſæ habuerunt, niſi à Deo bonorum omnium largitore? quo fit vt nihil illis ſuum eripiamus, ſed ab iniquis vſurpata poſſeſſoribus, in legitimum dominium aſſeramus? Nam ſi profectò id ſumunt, quicquid à gentibus boni fuerit prælibatum, id ſi in noſtras manus vsũmumque venerit, cõtinuò eſſe repudiandum; nouum illis ſo-

Digitized by Google

lem, nouos mundos condere oportet, ne commercium elementorum habeant ſaltem cum gentibus commune. Neſciunt ſimplicis ingenij homines, ipſa ethnicorum templa, teterrimis flagitiis polluta, cùm in Chriſtianorum poteſtatem deueniſſent, non ſemper exciſa fuiſſe, atque conuulſa, ſed ſuis expiata ſordibus in ſanctiſſimos vſus conceſſiſſe. Sic enim Pantheum illud accipimus, dæmonum omnium receptaculum, in Sanctorum omnium ædem eſſe conuerſum, vt in ipſis ſedibus in quibus conſederant caſtra impietatis, Chriſtiana religio, & pietas fremente Diabolo triumpharet. Num & Dauid ſi coronam ex auro Idoli Moloch comparauit? Num Chriſtus famoſæ illius Magdalenæ comas, in ſuum obſequiū dedicatas, abradi iuſſit? At certè eorū ſenſu debuerat crines toties malè pexos, malè vnguentatos, non crines, ſed dæmonum piloſorum (quos Aquila τριχιῶνας appellat) nidos, iuuentutis illecebras, & miſerarum victimarum libidinis retia, celeriter amputare, cur iis tangi, exſtergi, perf.icari voluitnisi vt oſtéderet nihil eſſe impurū, quod ſuo eſſet cultui obſequióq; mancipatum? Ecquis iam audebit impudicam eloquentiam nominare, quæ ſe Deo deuouerit?

Malū in bonum conuertere.

Ne autem videar ex ſenſu meo loqui, proferam clariſſimorum authorum teſtimonia, quia Chriſtianis eloquentiam minimè negligendam, ſed omni ſtudio excolendam, vel etiam authorum profanorum lectione varia, quaſi lectis epulis, à tenero nutriendā cenſuerunt. Omitto ſacras literas, in quibus Aaron vel Dei teſtimonio eloquens appellatur, & ſapiens tanquam imbres mittere dicitur eloquia ſapientiæ. Diuus Baſilius, vir non minùs eximiæ ſanctitatis, quàm florentis eloquentiæ, in ea oratione quam habuit ad iuuenes, de vtilitate ex Græcorum ſcriptis percipienda, quàm a penè ſuadet adoleſcentibus, vt poëtas, hiſtoricos, oratores, & omnes omnino homines frequentent, à quibus aliqua vtilitas in animi culturam permanare poteſt? & ne quis fortè dubitet, eius verba ſubijciam: Ἐστὶ τ̃ τούτου παρασκευὴν, καὶ ποιηταῖς, καὶ λογοποιοῖς, καὶ ῥήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τ̃ ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσεσθαι. Addit autem humanioribus literis initiandos eſſe, qui ad ſacras affectant viam: quod perelegenti ſimilitudine declarat expreſſius. Sicut enim infectores, remiſſioribus quibuſdam coloribus imbuere ſolent vellera, antequam viuum, & pertinacem Amethyſtini aut purpuræ florem inducant: Ita, inquit, & nos, vt ſolidæ honeſtatis iaciamus per ſolidum fundamenta, operæpretium eſt à teneris, manſuetioribus ſtudiis intingi, antequam ad ſacras auguſtioréſque literas accedamus: ſic enim fiet vt refractos in pellucido fontis liquore radios videre conſueti, ipſum demum ſolem acriori mentis obtutu contemplemur. Quæ profectò vir diuinus non diceret, ſi Græcorum eloquentia Chriſtianis hominibus interdictum putaret. Nam cur ea nos comparare iuberet à puero, quorum ætate iam prouectis non tantùm vſus eſſet nullus, ſed magnum etiam diſpendium? Quid ipſe qui Baſilio conſors, & particeps omnium ſtudiorum, atque conſiliorum fuit, diuus Gregorius Nazianzenus? In baſilij funebri laudatione generoſo admodum animo ſuccenſet imperitis, qui liberalioris doctrinæ ſtudia contemnunt: Illud, inquit, inter omnes ſanæ mentis homines conſtare arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere: non de hac noſtra ſolùm:

Eloquētia humana bene cum ſacra miſcetur.

τοῖς ἴχεσιν αὐτοῖς προτελεσθέντες.

τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν.

προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὄψεις.

Contemptus eloquentiæ humanæ, non admittendus.

Digitized by Google

lùm, ac nobiliore loquor, ſed etiam externa, quam plerique Chriſtiani paruo quodam iudicio, vt inſidioſam ac periculoſam, & procul à Deo auertentem aſpernantur: & cætera quæ Græcè melius: Οἶμαι δὲ πᾶσιν ἂν ὡμολογῆσθαι τῶν νοῦν ἐχόντων, παίδευσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον, οὐ ταύτην μόνον τὴν εὐγενεστέραν, καὶ ἡμετέραν, ἣ πᾶν τὸ ἐν λόγοις κομψὸν καὶ φιλότιμον ἀτιμάζουσα, μόνης ἔχεται τῆς σωτηρίας, καὶ τοῦ κάλλους τῶν νοουμένων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν, ἣν οἱ πολλοὶ Χριστιανοὶ διαπτύουσιν, ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὰν, καὶ Θεοῦ πόρρω βάλλουσαν· κακῶς εἰδότες. ὥσπερ γὰρ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, καὶ ὅσα τούτων, οὐκ ἐπειδή κακῶς τινες ἐξειλήφασιν, ἀντὶ Θεοῦ τὰ τοῦ Θεοῦ σέβοντες, διὰ τοῦτο περιφρονητέον· ἀλλ' ὅσον χρήσιμον αὐτῶν καρπούμενοι, πρός τε ζωὴν καὶ ἀπόλαυσιν, ὅσον ἐπικίνδυνον διαφεύγομεν, οὐ τῇ κτίσει τὴν κτίσιν ἐπανιστάντες, κατὰ τοὺς ἄφρονας.

Tandem concludit.

Οὕτω καὶ τούτων τὸ μὲν ἐξεταστικόν τε καὶ θεωρητικὸν ἐδεξάμεθα, ὅσον δὲ εἰς δαίμονας φέρει καὶ πλάνην καὶ ἀπωλείας βυθὸν, διεπτύσαμεν.

Eadem fermè Syneſius in Dione: εἰ δ' ἀπεμφεῖς οὗτοι καὶ ἀπόπλαι ῥητορικῆς, καὶ ποιήσεως, οὔ μοι δοκοῦσιν οὐδὲ ἔχοντες εἶναι τοιοῦτοι· πενίᾳ δὲ φύσεως μηδὲ τὰ σμικρὰ ἱκανοὶ, &c.

In quibus oſtendit, eloquentiæ contemptores tales eſſe non ſua ſponte, ſed ingenij penuria, tum eos hoc opuſculo ſatis mordaci ſale perfricat. At qui in omni ſtudiorum genere fuit eminentiſſimus D. Auguſtinus, poſtquam eloquentiæ diuitias à profanis authoribus monuit eſſe repetendas: Aſpicimus (inquit) quãto auro & argento, & veſte ſuffarcinatus exierit ex Ægypto Cyprianus doctor ſuauiſſimus, & Mertyr beatiſſimus: quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius: vt de viuis taceam, quanto innumerabiles Græci: quod prior ipſe fideliſſimus Dei famulus Moſes fecerat, de quo ſcriptum eſt, quòd eruditus fuerit omni ſapientia Ægyptiorum. Addam Auguſtino Lactantium, qui ſic in inſtitutionibus ſcribit: licèt poſſit ſine eloquentia Chriſtiana religio defẽdi; (vt eſt à multis ſæpe defenſa;) tamen claritate ac nitore ſermonis illuſtranda, & quodammodo diſſerenda eſt, vt potentiùs in animos influat, & vi ſua, & inſtructa religione, & luce orationis ornata. Quod autem grauiſſimis ſententiis hic efferantur, non modò ipſi, ſed & alij in ſuis ſcriptis conſtãtiſſimè ſanxerunt. Domum te N. deducam tuam, vis ordiamur à Moſe ſcriptorum omnium ſanctiſſimo, eodémque vetuſtiſſimo, cuius ſcripta non modò cincinnulos habent interdum oratorios, ſed & poëticas redolent amœnitates, tanta inſuper orationis maieſtate, vt ſuaui quodam terrore percellat animos ſimul & delectet? At Iobus ille vir nõ minùs patientis animi, quàm præſtantis ingenij, qua orationis aſſurgit grauitate, quod floribus luxuriat, quot vegetis & illuminatis Rhetorum coloribus accenditur? videas quippe apud eum deſcriptiones omni expolitione diſtinctas, & ita viuidas, vt rem magis videre quàm audire te credas. Sume tibi ex tãto numero equum bellicoſum, & vide quàm audaci genio à viro ſancto expreſſus eſt:

Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Nunquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas? gloria narium eius terror.

Terram vngula fodit, exultat audacter, in occurſum pergit armatis:

Contemnit pauorem, nec cedit gladio, ſuper ipſum ſonabit pharetra, vibrabit haſta & clypeus. Feruens & fremens ſorbet terram, nec reputat turba ſonare clangorem.

Auguſt. l. 2. de doctrina Chriſt. c. 40.

Lactant. lib. x. diu inſtit. c. 1.

Eloquentia humana Moſes & Iobus vſi.

Vbi

Vbi audierit buccinam, dicit: Vah: procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus: ſume Hebraïca in manus, quorum valde peritus es; & expende, quid ad florē elocutionis, tantis & tam magnificis ſenſibus deſit. Etiam neſcio quomodo, vt ſæpe fit, pleráque in proprio idiomate ſunt auguſtiora: nam vbi noſtra verſio habet: Circundabis collo eius hinnitū, eſt in Hebræo textu התלביש צוארו רעמה: quæ ſi Latinè ad verbum reddas, ſignificant, *Nunquid indues collum eius tonitru?* Vide quæ ſpecies magnitudinis? equi ceruicem tonitru, quaſi veſte amictam: & hæc virum loqui, qui fertur quintus fuiſſe ab Abrahamo: Quanquam ſcio nōnullos hoc ſcriptum Moſi tribuere, inter quos eſt Methodius Martyr, & Epiſcopus: ſed non negant à Iobo primum Arabicis literis conſignatum, & ex eo deinde volumine librum à Moyſe compoſitum, quem nunc præ manibus habemus. Verùm quid ad nos attinet, cùm nouerimus hæc ſiue à Iobo dicta ſint, ſiue Moyſe, ſancti Spiritus afflatu atque impulſu fuiſſe dictata, quæ niſi extaret authoritas, vos fortè phaleras verborū diceretis. Gradere nunc à Iobo ad Dauidem, & Salomonem, Reges; quorum ille quam ſpeciem eloquentiæ non eſt complexus illis Canticis, quorum luce non minùs Eccleſia, quàm ſole Mundus illuſtratur? ſi narrat, & effatur, fundit oracula, ſi pugnat, torquet fulmina; ſi hortatur, faces accendit; ſi conſolatur, miſcet nepenthes; & vbi de induſtria emollit orationem, totus, vt ipſe ait, *torrente deliciarum* immergitur. Alterius verò, vt veſtis regi, ſi auro tota rigeret oratio. Siue enim in parabolis ſententias, magnæ illius mentis pondera, in aculeatas verborum ſtringit argutias, ſiue in cantico delicatiſſimo flore orationis luxuriat, ſiue in Eccleſiaſte luxus Regum, & fragiles mortalium ſpes opéſque, necon lubricas huius vitæ caſtigat voluptates; nihil eſt hac eloquentia diuinius. Quid in Prophetis, ecquē reperies indeſertum? num omnes de rebus diuinis canunt quodammodo claſſicum? num grandem & lacertoſam vibrant orationem, quam auro ferróque ſimul lucere & micare fulguribus dixeris? Atque inter eos Iſaias vir nobilis, & vrbanæ eloquentiæ cenſetur ab Hieronymo. Daniel verò humana diuináque ſapientia, à ſummis, vt ita dicam, vnguiculis ad verticem vſque perpolitus, ipſos Reges idololatras carpit, oblectat fulminat. Sume Aggæum, ſume Zachariam, ſume Hieremiæ amanuenſem Baruch, ſume ipſum eductum ex gregibus atque armentis Amos Prophetam, & ex eo, quem illi fortaſſe hircoſum dixerint, audies quæ mirari poſſint vnguentati. Quid quòd ſcriptor Machabæorum apertè & elegātiam ſermonis deſiderat, & ſi quid rudius exciderit per interualla, ſtylum excuſat? *In his, inquit, faciam finem ſermonis, & ſi quidem bene, & , vt hiſtoria competit, hoc & ipſe velim; ſin autem minus dignè, concedendum eſt mihi. Sicut enim vinum ſemper bibere, aut ſemper aquam, contrarium eſt; alternis autem vti, delectabile: ita legentibus, ſi ſemper exactus ſit ſermo, non erit gratus.*

Iob. c. 39. v. 19.

Quanta eloquentia in Dauid.

Orator.

In eloquentia ſacra excelluerunt Prophetæ.

Macha. 2. c. 15.

Vides igitur, authorem, quaſi ex Rhetorum præceptis tēperare ſtylum, qui vt in pictura luminibus vmbras, ſic in oratione lumina, quo magis eniteant, remiſſioribus interdum ſententiis adiungi volunt. Hæc canonicus author diceret, ſi accurati ſermonis elegantias, atque ſuauitates in ſacris contemnendas eſſe duceret?

Iam te ad ſacros Euangelij cōcionatores

natores adducam, age quid Paulo ſublimius? nihil hîc eloquentiam moror, verborum fucis illitam, & vaniſſimo periodicularum ambitu tinnientem, volo grandem, præcelſam, & heroïcis ſenſibus exaggeratam: quid in hac parte Paulo defuit? quem longè aliter quàm ille Pericles, tonare, fulminare, & permiſcere concionibus orbem terrarum dixeris? videas illum hominem *μυριόμορφον* modò Iudæis, modò Græcis, modò Romanis mixtum diuini verbi ſemen vndique ſpargere; ſi docet, nihil illuſtrius; ſi diſputat, nihil eius calore pugnacius; ſi conſolatur, nihil blandius; ſi minatur, nihil imperioſius. Hic Genealogiſtas Iudæos confudit, hic ab Epicureis ruborem expreſſit, hic Stoïcorum nationem plenam contentioſo faſtu ad Chriſtianæ manſuetudinis diſciplinam perduxit; hunc cauſam è catenis dicentem Præſides timuerunt, & ipſi ante eum palluerunt Iudices; Reges laceram pene eius penulam, & vincula complexi, de regali maieſtatis ſede ad Chriſtianã humilitatem ſeſe abiecerunt. Hunc ſupra humanam ſortem, quaſi de turbine loquentem, Lycaones inſtar numinis coluerunt. Fuit planè beatum os eius, fons ille egrediens *de Paradiſo Dei*, qui in quatuor erumpens flumina, totam Eccleſiam mirabili aquarum ſuauitate copiâque reſperſit. At dices, reprehenſus eſt à D. Chryſoſtomo Chriſtianus quiſpiam qui Paulũ Platone diſertiorẽ fuiſſe, contendebat; quod nunquam feciſſet, ſi eam, quam in Paulo prædicas eloquentiam, vir acerrimi iudicij, & pfuſi in virum ſanctum animi, cognouiſſet. Erant omnino quiſquis ita iudicat: nam Pauli eloquentiam vbique miratur Chryſoſtomus, eámq; ab illo, & ante miraculorum editionem, & in ipſis demũ miraculis adhabitam fuiſſe permagnã aſſeuerat; verùm negat fuiſſe eloquentiam, quam eo tempore Græci excolebant, cirris dumtaxat inanibus verborum laſciuientem, ſed reconditam vim magnæ mentis, quæ in figuris ſententiarum longè aliter quàm in teſſellatis dictiuncularum nugis ſeſe expromebat. Deinde longè efficacius argumẽtum aduerſus Ethnicos eſſe comprobat, ſi dicamus, Apoſtolos, rudes & indiſertos, tantam ſapientum multitudinem viciſſe, quàm ſi eorum prædicemus eloquentiam, quæ & longè minor erat vberrimo ſapientiæ fonte, quem ſuorum præconum mentibus præpotens Deus indiderat.

D. Paulus.

D. Paulus. c. Platone diſertior.

Lubet poſt iſtos longam ſæculorum atque oratorum ſeriem percenſere; occurũt tibi in ipſis adhuc Eccleſiæ cunabulis, qui viri? *Clementes*, *Ignatij*, *Dionyſij Areopagitæ*: quorum primus varias Epiſtolas & Recognitionum libros eo ſtylo côſcripſit, qui inſtar puri amnis labitur, ſine vllis ſordibus; alter totus ardet, & inſtar ignei torrentis perlabitur in animos oratione non inculta; niſi fortè, vt vnum afferam pro multis, hæc idiotæ verba exiſtimas, & non figurati oratoris: τῷ δὲ γὰρ ὧδε στάδιον, ἐκεῖ δὲ στέφανος. προσδόκα Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἄχρονον ἐν χρόνῳ, τὸν ἀόρατον τῇ φύσει ὁρατὸν ἐν σαρκὶ τὸν ἀψηλάφητον, καὶ ἀναφῆ ὡς ἀσώματον, δι' ἡμᾶς δὲ ἁπτὸν, καὶ ψηλαφητὸν ἐν σώματι· τὸν ἀπαθῆ ὡς Θεὸν, δι' ἡμᾶς δὲ παθητὸν ὡς ἄνθρωπον· τὸν κατὰ πάντα τρόπον δι' ἡμᾶς ὑπομείναντα.

Patrum eloquentia.

Concionator.

Ignatius in epiſt. ad Polycarpum.

Tertius verò quaſi aquila, in puriſſimum ætheris locum volucribus pennis ſubnixus, neſcio quid humana voce grandius loquitur, quod æternæ mentis, & Angelorum ſapit commercium.

Volue ſecundum & expende quantus Athenagoras: qui in eo mihi videtur maximè eloquens, quod

Athenagoras.

Digitized by Google

minimè profiteatur eloquentiam, licèt adamantinam quandam orationem habeat, non ſine lepôre, & feſtiuitate quadam ingenuæ dulcedinis; vide num quis elegantiùs & diſertiùs hunc locum attigerit, quo Deus ſolus adorandus, non autem mundus perhibetur?

Athenagoras in legatione pro Chriſtianis. p. 17. c. 18. edit. H. S.

Ἀλλ' οὐ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν τεχνίτην αὐτοῦ προσκυνητέον. οὐδὲ γὰρ οἱ πρὸς ὑμᾶς ἀφικνούμενοι ὑπήκοοι, παραλιπόντες ὑμᾶς τοὺς ἄρχοντας καὶ δεσπότας θεραπεύειν, παρ' ὧν ἂν δέοιντο, καὶ τύχοιεν, ἐπὶ τὸ σεμνὸν τῆς κατασκευῆς ὑμῶν καταφεύγουσιν, ἀλλὰ τὴν μὲν βασιλικὴν ἑστίαν τινὰ ἄλλως ἐντυχόντες αὐτῇ θαυμάζουσι καλῶς ἠσκημένην, ὑμᾶς δὲ πάντα ἐν πᾶσιν ἄγουσι τῇ δόξῃ, & cætera, quæ grauiter admodum & ornatè diſſerit.

Adorandus Deus, nõ mundus

Eſt ſane pulcherrimus hic mundus; nam & magnitudine cum ſit excellens vt omnia, ſic pulchra omnia continet; non ipſe tamen mundus, ſed artoficioſus ille conditor eius adorandus eſt; vt neque veſtro imperio ſubditi, quum aliqua re indigent vt aſſequantur, quum vos adierint, omiſſis vobis dominis, ac principibus, nulloque affectis honore, ad palatij veſtri magnificentiam ſe conuertunt, ſed ædificij regij tam elegantem ſtructuram obiter admirati, vos ipſos ante ſupráque omnia honorantt. Verùm hoc intereſt, quòd vos reges in veſtrũ vſum ædes regias adornatis; Mundus autem à Deo non indigente factus eſt: eſt enim Deus ſibi omnia, lux inacceſſa, mundus perfectus, ſpiritus, potentia, verbum. Siue igitur *mundus, velut organum quoddam concinnum eſt, & numeroſe mouetur, illum duntaxat qui fides pulſat, & concinnam modulationem accinit, non organum ipſum adoro* Hæc & ſimilia quæ fuſius proſequitur, non niſi à magno pectore, pari que eloquẽtia manare poſſunt. Qui in eodem genere verſatus eſt *Iuſtinus* Martyr, licèt non habeat illas orationis ſirenulas, quas inepti fortaſſe requirerent, qui hac apologetici ſermonis legem non vident: eſt tamen ob fœcundã multiplicium rerũ doctrinam, caſtámque robuſtæ orationis ſobrietatem ſapientum iudiciis admirãdus; nec immeritò Photio dicitur πολυμαθείας τε καὶ ἱστοριῶν περιῤῥεόμενος πλούτῳ.

Iuſtinus Martyr.

Tatianus.

Huius diſcipulus fuit *Tatianus* Aſſyrius, author florentiſſimi libri, qui & nunc extat contra Græcos nauiter conſcriptus; qui licèt in eo ſe Barbaræ Philoſophię ſectatorem (nam) barbaros eriã Chriſtianos, gentiles Philoſophi, vt Iamblichus & Amelius, appellabant) profiteatur, apparet tamen ex ipſo opere quàm accuratè linguam in Iuſtini ſchola limauerit.

Ireneus.

Non verò iſtis minor *Ireneus* Lugdunenſis Eccleſiæ ſempiternum decus, idem Pontifex, & Martyr, qui ſub Commodo Imperatore, & Eleuthero Pontifice vixit, & tẽpore Seueri Imperatoris Martyrium conſummauit: cuius libri, qui nunc leguntur aduerſus Valentinũ, Latinè, opinor, redditi; (nam Græca deſiderantur;) illius & eruditionis & eloquentię non vulgaria exhibent veſtigia.

Seculi tertij doctores.

Tertullianus.

Oratio vera.

Perge ad ſeculum tertium, in cuius ſtat limine quem meritò Latinorum ſcriptorum, de Chriſtianis loquor, antesignanum dixeris; *Tertullianus*, qui vir, & quantus? non ſpecto leuiculos orationis floſculos, quos ipſe aut non habuit, aut contempſit, ſed miror in eo torrentis ingenij vim quamdam redundantem, & pondus acerrimę mentis, quam maioris eloquentiæ ſedem poſſis appellare: quamquam ſi quando ab heroïca illa ingenij auſteritate ſtylum frangit in rhetorum delicias, non eſt inconcinnus; vt in deſcriptione Chameleontis, ſerpentis, ſcorpionis, & pauonis poſſis agnoſcere: nã vt de cęteris taceam, quid hac

Digitized by Google

hac oratione dilutius aut figuratius? *Tertull. de pallio.* *quanquam & pauo pluma veſtis, & quidem de catacliſtis: imò omni conchylio depreſſior, qua colla florent: & omni patagio auratior, qua terga fulgent: & omni ſyrmate ſolutior, qua cauda iacent: multicolor, & diſcolor, & verſicolor, nunquam ipſa, ſemper alia, & ſi ſemper ipſa, quando alia, toties denique mutanda, quoties mouenda.* Ex aduerſo floret in Græcis Origenes, cuius viri quoties ſpectamus ingeniũ, toties facere oportet quod Perſæ ad ſolem orientem, impreſſo ſtatim *Origenes* ori digito ſilere, & mirari. Nam cuius fuit fœcunditaris ſena librorum millia conſcribere? cuius, & quàm fœlicis linguæ, omnium amanuenſium ſtylos in parturienda tã ſublimi doctrina præuertere? cuius torrentis, nũquam interſiſtere? cuius ſideris, omnia dicendo alta, infima media, colluſtrare, complecti, accẽdere? Hæc cauſſa exciuit S. Gregorium Thaumaturgum, vt in Origenis laudem Panegyrim ſcriberet; quam eo præſente adhuc adoleſcens recitauit. Atque vtinam tantus ſcriptor ſuo ingenio liberiùs indulgens in varios errores non incidiſſet, qui iuſtam Eccleſiæ cenſuram prouocarunt. Quid eius præceptor *Clemens Alexandrinus*, quem prope Athenæum, vel Plutarchum Chriſtiani nominis, poſſis nominare? quid fuit tandem in humana ſapientia quod nõ euoluerit, peruiderit, protulerit, nobis theſaurus ipſe factus, & quoddam promptuarium manſuetioris literaturæ? Iam martyrij purpura *Cyprianus orator.* decorus orator *Cyprianus*, & quod de eodem dixit D. Auguſtinus, totus auro & margaritis Ægyptiorum, hoc eſt, exterarum diſciplinarum, nitens, quas non habet eloquentiæ ſuauitates? Conſequuntur *Arnobius, Lactantius*, & qui eos præceſſit, *Fœlix Minutius*, Chriſtiani nominis acerrimi iidémq; diſertiſſimi propugnatores. Quartum ſæculum oſtentat in diuitiis ſacram illã oratorum *Sæculi 4. Doctores.* triadem, *Baſilium, Nazianzenum, Chryſoſtomum*, ſupra omnem ingenij aleam eloquentes viros, conſummatæ in humanioribus literis peritiæ, grandes, copioſos, ſuaues, altos ſenſibus, ſtylo vberes, omnibus orationis diuitiis ad miraculum vſque referros. Quorum Gregorius *D. Greg eloq.* multus in neruis & ſententiis aureę mẽtis fœtum linatæ elocutionis ſtructura cõſtringit: Chryſoſtomus totus lucidus, & fluens inſtar lactei fluminis *Chryſoſt. eloq.* procurrit ſine ſalebris, Baſilius medium quendam orationis characterem *Baſil. eloq.* ſequutus, nec ſtrictior, nec ſolutior, vtrimque felix & temperatus. Quid commemorem *Athanaſium, Cyrillum Hieroſolymitanum, Gregorium Nyſſenum, Cæſarium, Apollinarios, Ephrem Syrum*? quos huius ſæculi parens fœlicibus ingeniis clarus in Chriſtianæ gloriæ lucem mira fœcunditate profudit? Ecce tibi ex altera parte conſpicui ſunt, nectare & ambroſia ſatur *Ambroſius*, *Ambroſ.* blandum facundiæ nomen, & ſummus in omnibus artifex *Hieronymus*, & *magna Auguſtini mens*, *D. Aug.* quẽ ſcholaſtici fortaſſe Ciceronianis inuutriti verborũ deliciis, haud exiſtimarint diſertum, ſed neſciunt vbi ſit illud quod quærimus decus eloquentiæ, Ego verò miror hominem in diſſerendo ſubtilem, in certando inuictum, in exhortando acrẽ, & ſibi inſtantem, in perſuadendo, quod eſt colophon oratoris, efficaciſſimum: qui mihi in eo videtur eloquentiſſimus, quòd eloquentiam, qua beatiſſimum eius pectus erat oppletum, minimè profiteri videatur. Deſcende ſi vis ad ſæculũ quin- *Doctore ſæculi 5* tum, & intuere *Maximum Taurinẽſem, Paulinum, Seuerum Sulpitium, Saluianum, Chryſologum Rauennatem,*

Sidonium, & quos prope vltimos Græcorum dixeris, magno vt olim Phylopœmenem elogio, *Syneſium*, *Theodoretum*, *Iſidorum Peluſiotam*, *Æneam Gazeum*: dic Syneſio deeſſe accuratæ orationis veneres, & *opulentiam* prope infinitã, dic in Theodoreto tantæ ſapientiæ viro deſiderari θελκτήριον illud ἐπαγωγὸν ἡδυσμάτων quod Græci tanti faciunt: dic Iſidoro non ineſſe argutiſſimam rotundæ orationis breuitatem, dic Æneam Gazęũ in tanta diſſerendi ſubtilitate florem & gratiam orationis neglexiſſe; refellet te ſtatim illa diſſertatio, quam in Theophraſto contra Procli ridiculum dogma habuit, qui rapacis & violenti animã nõ in miluum quidẽ, vt Pythagoras, efformat, ſed animæ humanæ milui animam alligat. Hîc facetè excipiens noſter Gazæus *Si ita eſt, inquit, formicam Vlyſſes ſequetur, quòd rei familiaris gubernatores prudentes & induſtrij ſint ambo: Veſpa Hector alligabitur, cùm ornatam galeam habeant, & bellicoſi ſint ambo. Itemq; Roma & Cleon vnà vitã agent, quando eundem ambo clamorem edunt; ſicque ille quaſi lapidem ceruici alligatam trahet.* Hæc ſuauitas non eſt hominis indiſerti. Perge infrà, & circumſpice *Procopium Gazæum Sophiſtam*; *Fulgentium*, *Ennodium*, *Boëtium*, *Caſſiodorum*, *Gregorium Turonenſem*, & Papam *Gregorium*, quos ſupra ętatem ſuam dixeris eloquentes. Nolo te in conſequentiam ſæculorum illuuiẽ trahere, multi certè fuerunt indiſerti, qui non tã eloquentiæ, quàm ipſis eloquentia, temporum fato, defuiſſe videatur: Agunt tamen quidquid poſſunt, & lacertos mouent, ſi fortè ſe ex hac infœlicis ſæculi barbarie vindicẽt. Vide enim quo ſpiritu hæc S. Hildephonſus, qui ſeptimo ſæculo floruit:

Æneas Gazeus.

Pythagoræ metẽpſychoſis.

Hildephonſus contra Heluidium.

Et de fõte naſcẽtis virginali egreſſione ſignato cœnũ maritale decurreret. Opto, opto, vti ſepulchrum oris illius, dolor cruciet, illius dẽtes ſera cõcludat, foueam oris eius immobilitas linguæ compleat: concaua palati aër ſubductus euacuet, extrema labiorum aëris craſſedo conglutinet, ne talium verborum fœtor erumpat, ne proſecutionis huius odor aſpiret, ne anhelitus loquelæ ſuſurret, ne vel exilis ſonus tumeat, ne verberatus aër ad infantilia verba conformet.

Audi ergo tu Heluidi, & ad me attende impudorate, me auſculta impudice, me intuere inhoneſte, me cõſpice inuerecũde. Quid impudicitia cõmoueris? Quid inuerecundus aſſiſtis? Quid inhoneſtus accedis? Quid ſine reuerentia occurris? Quid ſine pudore vexaris? Vide conatũ viri ſancti, qui eloquẽtiam non contẽpſit, ſed ſæculi vitio longè ab optimo dicendi genere receſſit. Diuus quoque Hugo Etetianus, qui & in hac ſqualentis ſæculi macie vixit, in eo libro quem de regreſſu animarum ab inferis ad ſacrum vrbis piſæ clerũ conſcripſit non diffitetur ipſe quæſiſſe *elimatas aſſertiones clauſularum, & inſtinctiones apertas, & crebris lucubrationibus omnimodã in ſcribendo diligentiam.* Quid igitur? candidiſſimæ illæ animæ cùm media barbaria degerent, cirros & elegantias quæſierunt. Nos qui in hac politiſſimorũ hominum luce quotidie verſamur, eloquentiam contẽnemus, & inuentis frigidus ad miſeras glãdes turpes & ieiuni reuoluemur? quis neſcit aureum rete ad capiẽdas animas eſſe facundiam? Nam, vt ait D. Auguſt. *quod ornatè dicitur, verè dici putatur*, ſermo ſimulachrum eſt animi, & ſpecimen ingenij: is ſi cultus fuerit, & ſcintillantibus margaritis diſtinctus, illectat mentes hominum, ducit, rapit, & in quacumque vult partẽ inflectit. Quod enim delectat,

Digitized by Google

perſuadet, & credibile fit quicquid amatur: Contrà ſi ſpurcã illam & ſemibarbaram ſermonis illuuiem ſine exquiſitis doctrinæ notis induxeris in pulpitũ, continuò ſolitudo fit, & vaſtitas in tẽplis; vel, quod miſerabilius eſt, dormitatio, cõtẽptus, & deriſus. Non.n. à te ieiunam diuinæ legis expoſitionẽ expectãt auditores, quã millies audierũt, ſed volunt doceri, delectari, moueri, quomodo? grauib. ſententiis, exquiſita doctrina, ſculpto & elaborato genere orationis; quam ſi non habes, fac miracula; ſi non potes, Dei præſentibus bonis vtere, & noli immundum exiſtimare, quod ipſe ſuis honoribus conſecrauit.

Videbatur hæc oratio, omniũ, qui aderant, animos probabilitate non mediocri perculiſſe, cùm Theophraſtus leniter ſubridẽs, vt ſolebat, Talem (inquit) virum decebat eloquentiæ patrocinari, quo diſertiorem hoc tempore ſcimus neminem.

Sed ne extra theſin vagetur oratio, aut quod vos dicitis, Andabatarum more, clauſis oculis pugnemus, nihil deſtinatum habẽtes quod feriamus; primùm eloquentiam non contemno, quam ex ſua natura bonam, & ad ſocietatis humanæ cõmercium, Dei præpotentis donum mortalium generi conceſſum arbitror: ſed eam nimis elaboratam & circumtonſam, & manuf. ctam, in ſacris præſertim concionibus eſſe deberẽ non puto: quòd ſi ratio & auctoritas ſapientum euicerit, dabis aliquando manus Logodædale, & iſtam tuam opulentiam foro & ſcenæ, non ſacris pulpitis reſeruabis.

Atque ego dum complector animo eas, quas in medium attuliſti rationes, ad tria capita reduci poſſe exiſtimo: Nam & ornatam voluiſti orationem, quòd ornatus à Deo, & mundo ſit inditus, & à nobis in rebus fermè omnibus, etiam in ſacris deſideretur: Deinde hanc eſſe SS. Patrum ſentẽtiam humanæ eloquẽtiæ curant quàm diligentem haberi oportere: Ad ſummum, omnes qui ſuperioribus ſæculis floruerunt Eccleſiaſticos ſcriptores eſſe quàm eloquentiſſimos. Hæc ego ſi à te paulo liberiùs & argutiùs dicta, vt vos Rhetores ſoletis, oppoſita veritate refellero, exiſtimabo me tibi, & cæteris abundè ſatis feciſſe. Primùm ſi hoc aſſumis, naturam arte excolendam eſſe, & quicquid exquiſitis artium inuentis addi poteſt ad naturam, hoc omnino decere, tota (quod aiunt) aberras via. Nam in rebus fere ſingulis mediocrem cultus rationem ſapientes probant, exquiſitas verò artium, quæ infinitæ creſcunt in dies, munditas, quis omnes laudare poſſit, aut admittere? Quòd non hirtis pellibus, aut foliis in hac ciuili vita induimur, ab arte humana eſt, quæ tingendorum vellerum rationem, & aliquam veſtis concinnitatem prudenter, adinuenit, (quamquam meliùs nudi, & ſola innocentia tecti, vt primum ſub oculis Dei conſtitimus, fuiſſemus,) hæc criminis pœna fuit, vt veſtes quærerentur mox abiit in ornatum, cœpitque luxui & lupanaribus proludere. Quòd igitur veſtimentorum elegantem quandam & ſobriam honeſtatem ars commenta eſt, tu iubebis ſapientem in hoc genere quærere quicquid ars nouis quotidie inuentis laſciuiens aſtruere poterit? Iubebis piſcari veſtitum, emendicare vellera de mari, quæ muſcoſę lanoſitatis lautiores conchæ comunt? Iubebis à Setibus bombyces petere, ſuccis herbarum, & concharum alueis lana incoquere, de Draconum frontibus, & piſcium cerebris, gemmas venari, vt ſericatus, armillatus, chlamydatus prodeas in publicum? hoc ſi facias, tantum demes ho-

Rationes Logodædali pro eloquentia eleuantur.

Ornatus moderatio.

Veſtium vſus.

Veſtis, criminis pœna.

Digitized by Google

neſtati, quantum addes libidini.

Iam natura comã dedit decoram in fœminis, blandam in pueris, in viris honeſtam, ars pectere docuit & attondere, ne ſordes & horrorem contraheret: hoc tibi non ſufficiet, ſed quidquid malarum artium commentis in ſtruendo capillo poterit reperiri, hoc erit tuo capiti ſuperædificandum: quærendæ erunt capillaturæ ſtructrices, eundum ad ferrum & ignem, ne quid criſpando deſit? Ex vltima Arabia tranſuehendi odores, quibus capillus perpluat? aſpergendus puluere, & croco, & lixiuiorum non vno genere? Etiam exuuiæ capitis alieni fortè immundi & nocentis, adhibẽdæ, quibus fulgas? Abſit vt artem exerceas hoc naturæ & honeſtatis diſpendio.

Quid in victu? ſi explendæ famis neceſſitatem parabilis etiam cultus ornauit, laxandæ erunt ventri habenæ, & ſectandum quicquid helluonum ingenioſa in ſuam perniciem cupiditas commenta fuerit, vt noua quotidie condimenta, languẽtis gulæ iritamenta guſtum titillent, vni palato coquorum & ſeruorum ſudet exercitus, vt in vnum ſpirantis mortui ſepulchrum, terræ, & maris, cœli etiam ſpolia, proh pudor! ingerantur?

Nemo hoc ſanus dixerit, nemo cenſuerit, arti, quicquid modò cogitat, permittendum, nec vllis rationis limitibus eſſe reſtringendam.

Ornatus templorũ qualis. Nam quod de ornatu templorum dixiſti, vide quàm ſit auguſtus, vide quàm nulla in eo ſpecies, quæ laſciuiam & luxum oleat; quæ ſi eſſet, oculos proculdubio ſpectantium offenderet, nec ex ſanctiſſimæ diſciplinæ manaret inſtitutis: maieſtatem quippe in ijs diligimus, nimis delicatam culturæ formam, quæ vanitatẽ, & põpas præ ſe ferat, non probamus. Itaque nec aulæa profanis argumentis intexta, nec formolulas iſta muliercularum effigies, nec nuda toroſáque valentiſſimi lictoris terga lubenter in ſacris locis conſiſtere videmus. Ipſamet ſtructura, ipſa templorum ſupellex ſuam quandam formam habet à populari profanáque diſtinctam, quam ſi curioſulus aliquis ab hac ſpecie humana auguſtiore, in leuiculas elegantias deformare vellet, nemo pateretur. Age enim cum veneranda beatę Virginis imagine coniunge Danaën aliquam, in cuius ſinum porrectum & nudatum aureo imbre ſtillans Iupiter deſiliat: Infer Pauli ſtatuæ Herculem, Antæum prehenſo manibus iugulo præfocantem: pinge cum Chriſto Orpheum, ad cuius mellitiſſimas fides, & aues cœlo meantes, & ſparſæ per terram pecudes vno agmine concurrant?

Quis non ſuccenſebit? quis non indignabitur? Muſicam certè, quam ex ſcenis memoras conuiuiiſque in templa tranſlatam, nõ niſi ſeriam & grauem volumus; in quo, & religioſiores aliquanto veteres fuerunt quàm non ipſi ſumus. *Qualis muſica Eccleſiarum.*

Audi enim quid de ea re Iuſtinus Martyr habeat, quæſtione centeſima ſeptima; cùm interrogamus de ea quæ Chriſtianorum Eccleſias decet Muſica; reſpondet:

Οὐ τὸ ᾆσαι ἁπλῶς δεῖ τοῖς νηπίοις ἁρμόδιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ τῶν ἀψύχων ὀργάνων ᾆσαι καὶ μετὰ ὀρχήσεως, καὶ κροτάλων· διὸ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προαίρεται ἐκ τῶν ᾀσμάτων ἡ χρῆσις τῶν τοιούτων ὀργάνων, καὶ τῶν ἄλλων τοῖς νηπίοις ὄντων ἁρμοδίων, καὶ ὑπολέλειπται τὸ ᾆσαι ἁπλῶς· ἡδύνει γὰρ τὴν ψυχὴν πρὸς ζέοντα πόθον τοῦ ἐν τοῖς ᾄσμασιν ᾀδομένου. *Iuſtin. q 107.*

Vides vt aſſuetas Ethnicorum ſcenis fides, cantúſque inanimorum organorum cum ſaltationibus & croralis ab Eccleſia perpetuò exulare velit: quòd hæc mentem emolliant, & efferueſcentes cupiditates iritent:

con

contrà tantùm ſimplicem, ſine fuco; & tot vocularum inflexionibus relinquat.

Faciamus idem in eloquentia, & tot verborum ac periodorum phaleras, & quicquid modò eſt fucatum valere iubeamus.

Contrà verò venerabilem quandam ſermonis & operum ſanctitatem retineamus. Neque enim aliud ſancti Patres voluerunt, quos tu ad ſententiæ tuæ defenſionem, quaſi exterarum diſciplinarum ſtudioſiſſimo protuliſti.

Humaniorum diſciplinarum tempus & modus quis eſſe debeat.

Philoſophiæ ſcilicet & Rhetoricæ, cæterarúmque artium documétis adoleſcentes non leuiter intingi, ſed etiam imbui oportet: partim quo illa ætas nondum grauiorum Theologiæ ſtudiorum capax, his foueatur nutrimentis: partim etiam vt inde vis & ſuauitas in ſequentis æui cura emanet. Hoc à te citati Baſilius, Gregorius & Auguſtinus diuini homines cenſuerunt, & nemo ſanè negat. At verò ſi iuuenes poſtquam vel in rhetorum ſchola, vel in Philoſophorum Lyceo poſuerint rudimentum, ethnicis adhuc calentes documentis, aſcédant in pulpitum, & plena (quod aiunt) manu pro Iſaia & Paulo incipiant Ariſtotelem & Ciceroné plebeiis etiam auribus propinare, nemo certè hanc inſoléntiam ſermonis æquo animo feret; nemo, Hæc enim didicerunt non vt plenis faucibus in concionibus eructarent, ſed vt grauiores diſciplinas hi, condimentis leniter aſpergerét; eduxerunt ex aliena gente pediſſe, quas, non vt ipſæ *dominarentur in clero*, ſed vt ſeruirent. Nam, qui muſicam diſcunt oratores, aut ſaltationem gymnici, non ea lege faciunt; vt illi quidem in pronuntianda oratione plena voce canere incipiant, aut hi ſimul atque ſcampa tranſilierint, leuiſſimis geſticulationibus populum mulceant, ſed alij ad inflexiones vocis, alij ad flexus corporum hoc ſibi præſidium comparant: ex quo non muſici quidem, & ſaltatores, ſed oratores, & palæſtritæ, & ſunt, & haberi volunt: fac ſimile tibi proponas in ſacris oratoribus; diſcunt quidem à puero diſciplinas, quas vos manſuetiores dicitis, non vt apertè plebeiis, vel etiam doctis hominibus hæc obtrudant in pulpitis, quæ & moroſa ſunt, & oſtentationem habent vanitatis non mediocrem, ſed vt iis condimentis aſperſa leniter oratio, gratior emanet in publicum.

Vſus peregrinæ doctrinæ.

Simile.

Itaque, & prudentiores hoc ita ſenſim & ſubtiliter faciunt, vt vix appareat, niſi fortè auribus admodum eruditis: At vani, & leues, vel etiam imprudentes nonnihil, dum volunt abundantiùs infercire, totam orationis grauitatem ſuauitatémque deperdunt.

Simile à Mandragora.

Idem enim in ea re mihi contingere videtur ac mandragoræ viníque mixtura: quippe vitibus (vt aiunt) aſſitus mandragoras, vim quandam & ſuauitatem vino ſubtiliter inſtillat; quo fit, vt qui bibunt, animaduertant ſe recenti quodam genere voluptatis delectari, ſed vnde ſit neſciunt.

At ſi quis hac vini & mandragoræ vicinia non contentus, ſuccos herbæ illius alioqui mortiferæ calici indere, atque propinare velit, non iam voluptatem, ſed detrimentum eſt allaturus. Sic, qui molliores ſcientias cum Theologia copulant, delicato quodam & minimè aperto prudentiæ condimento, pectus deliniunt: qui ſecus faciunt, obtundunt, & nauſeam pariũt. Et hæc ars mihi quidem videtur SS. Patrum, & aliorum, quos tu cumulatè commemoraſti, Eccleſiaſticorum authorum, Moyſem, & Iobum, & Iſaiam

Iſaiam, & Dauidem,& Paulum, & cæteros eloquentes dicis, & rectè quidem dicis;ſunt enim, ſed non eo genere quo veſtræ ſcholæ ſolent eloquentes appellare; quamquam Demoſthenis ac Ciceronis omnia myrothecia ſuperarunt. Atque vtinam hanc eloquentiam magis quàm Philoſtrati alicuius, aut Calliſtrati, qui iuuenari in Theologicis volunt, imitarentur; minùs laboraremus. Vis autem ſtemus Patrum, quàm tãtopere laudaſti, eloquentiæ? acta iam res eſt:talis quippe oratio Chriſtianos decet non putida, & nitidè fluens, & colorata, ſed vis quædam ineluctabilis,victrix, triumphatrixque animorum,qua nihil eſt in rebus humanis imperioſius.

At vos qui hæc laudatis, veſtris moribus & ingenijs ſemper vtimini: ſi quando enim vobis res diuinæ tractandæ ſunt, tantum abeſt vt facultate quadam orationis mediocri ſitis contenti, penſiculate ſoletis cũctas voculas examinare, numeratis apices ſyllabarũ, cauetis ne quid hiulcum aut protritum excidat, contumaces ſyllabas aſſiduo pumice leuigatis,denique in eam eloquentiam cum veſtris phaleris prolapſi eſtis, vt pudeat vos Dominũ Ieſum *Saluatorem* appellare, Sordent vobis Eccleſiaſtica vocabula, quæ iam per tot ſæcula à ſanctiſſimis viris ſunt vſurpata. Trinitatem, baptiſmũ, & miſſam quæritis apud Tullium;ſi nõ inueniuntur, quidlibet potiùs per longos verborum circuitus inuenietis, quàm ficũ ficũ, & ſcapham ſcapham appelletis. Quæ nã malũ eſt iſta eloquẽtia tã inimica veritati? Quid dicam de tot dictionum figuris minutulis illis quidem,& ſępe nullis,quibus ad nauſeam diſtinguitis orationem?quid de quadrigis albis,veſtris, inquã periodis? (ſic enim audio iam appellari:) fluũt vobis ad numerum erotundati verborum ambitus, ſcitiſſimis clauſulis comprehenſi;quidlibet perpetrandum potiùs, aut ferendum, quàm vna periodus de ſuo curriculo excidat. Alię aliis ingeruntur totæ ductiles,vel potiùs è torno recentes, quæ putidam & anxiam veſtram diligentiam vel tacentibus vobis arguunt.

Putida Logodædalorum eloquentia qualis.

Accedunt tot excurſiones, tot deſcriptiunculæ, tot hiſtoriæ, ab extrema ſæpè India petitæ tot ignotæ belluæ,tot flores inuiſi, tot gemmæ non magis indigenis quàm vobis notæ,quæ cum myſteriis noſtræ religionis conferuntur vbique: quãto frigore non dico: ſed nihil aiunt in Rhodopeis niuibus eſſe frigidius.

Quid eſt in ſanctis Patribus ſimile? quid adulterinum? quid fucatum? quid non ex optima diſciplina profectum? Obiicies,credo, Theodoretum, Græcorum Philoſophorum teſtimoniis, Clementem Alexandrinum, antiquariorum lectiſſimis obſeruationibus eſſe refertum?

Enimuero præclara eſt obiectio, an ſi illi qui contra ſapientiã Ethnicorum peculiare certamen ſuſceperunt,omnia gentilitatis cubilia luſtrárunt,& belluam ſuis eductam latebris, ſectatoribus ad deriſum oſtẽderunt vobis idem apud Chriſtianos licebit? Iam mortui Iones, & Glauci,& Portumni,ſilent Pythagoræ, & Zoroaſtres, & Democriti, nemo de puluere eorum memoriam excitaturus; quid habent cum Chriſtianorum pulpitis commune? an quia apud Athenienſes paganos homines, & his nutrimentis aſſuetos, Paulus ſemel dixit τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.

Quomodo SS. à Patribus profana teſtimonia ſint vſurpata.

Ideo cùm Chriſtianos alloquemur, licebit Poëtarũ teſtimoniis totas infercire paginas? hoc quidẽ mali moris eſt,& exẽpli. Sume in manus homilias Auguſtini, ſume Leonis, ſume

Digitized by Google

ſume Ambroſij, vide qua ſanctitate quàm miti candore, ſine fuco & calamiſtris tota incedat oratio, vt vetus matrona iam nihil puerile cogitans, cui grauis ipſa ſimplicitas pro cultu eſt. Reuocas me ad patres Græcos.

Cur picta nonnũquam hilariùs videatur P P. eloquentia.

Nazianzenum obtendis, Baſilium, & Chryſoſtomum: non ero vſquequáque pugnax, & contentioſus; fatendum eſt enim ab iſtis multa plerúmque dici floridiùs; ſed quo prudentiæ & ſanctitatis condimento, nemo neſcit.

Florebant ijs temporibus, quibus Iulianus Imperator, (Apoſtatæ nomine notior) manſuetioribus literis Chriſtianis interdixerat. Piaculum erat, fidelium ſobolem in publicas eloquentiæ ſcholas admittere: Vetabantur literæ, quas Deus tamen voluerat omnibus eſſe communes; exagitabantur tota Græcia Chriſtiani, vt magnarum artium imperiti, & id quidem non iniquo animo ferebant; ſed tamen, vt oſtenderent hanc gentilium ſapientiam, à ſe potiùs contemni quàm ignorari, exorti ſunt viri, qui fratrum Chriſtianorum filios erudiendos ſuos exciperent ſinu, qui ſcriberent orationes paulò hilariore pictura, qui verſus etiam conderent, vt eo ſpectante & fremente qui ſe dæmonis ſatellitem præbebat, Chriſtianorum ingeniorum victrix triumpharet eloquentia. Deinde multum referre arbitror, quid & apud quos ſancti Patres dicant, an etiam eodem tenore & filo dixerint quo ſcripſerunt, valdè dubito.

Quædam argumenta tractari volunt amœniùs, nonnunquam etiam vt ſe cumulatiore fructu faſtidioſis auribus inſinuent, honeſtum quoddam ſumunt aucupium iucunditatis. Quæ dicuntur, naturali fluunt impetu; quæ ſcribuntur, impenſiore curá ſæpius elaborantur: Patrum ſcripta legimus, viuam vocem non audimus. Quanquam & omnia quæ elucubrarunt monumenta, hanc habent dicendi temperiem, vt nuſquam non ſpirent grauitatem quandam caſtiſſimæ maieſtatis. Illi, illi ſunt igitur vobis imitandi, nō lacrymæ Niobes, aut Aiacis furor, Charicleæ ſuſpiria, vel etiam ſi vultis, Plinij iunioris, & Iſocratis pigmenta.

Bonorum (inquit) D. Auguſt. ingeniorum clara eſt indoles, in verbis differentium verum amare, non verba. Quid enim prodeſt clauis aurea, ſi aperire quod volumus nō poteſt? quando nil quærimus niſi patere quod clauſum eſt?

Non ſunt Hebrææ, ſicut Ægyptiæ mulieres; hæ ſi quidē in lectulis eburneis inter ſtultas delicias pariebant; illæ in ſole, & puluere, pene inter ipſa onera partu ſe lauabant. Neſcit tarda molimina Spiritus ſanctus, nō ſunt, vt Dionis Pruſæi, & Maximi Tyrij, Chriſtianorum conciones. Illæ inter delicatorum vmbras putidè ſcribantur & anxiè, repant in auro & purpura; comantur, fulgeant, ſcintillent.

At nos quibus æſtus diei & pondus ferendum eſt, quibus crux, crux (inquam) prædicanda, quibus toti perfidiæ, criminibus immerſi peccatores excitandi, pungendi, fulminandi, quid habemus cum iſtis deliciis commune? Nūm ſatis quotidiana compertum illud habemus experientia, ſi quando ad iſtos concionatores, vel declamatores potiùs, itamus, qui culiè, & putidè, & circumſpectè loquuntur ad numerum, quæ ex ſcripto didicerunt? redimus frigidi quaſi à marmorea ſtatua.

Concionū ſtylus non debet eſſe mollis & putidus.

Quî poſſet enim pugnare cum vitiis, qui totus vinctus eſt, & apſtri-

DDD ddd ctus

ctus legibus numeroſæ orationis? quos impetus & emiſſiones habebit, qui ludit in circulis: quàm altè vulnus imprimet, qui aureis & pictuatis vtitur iaculis? non venit ad Pugnam ad, pompam venit, expectaris vt dimicet venit vt ſaltet

Concionatores molles & putidi exagitātur.

Qui in grauiſſimis curis & cogitationibus exſudare debuerat animus, & alarum remigiis in cœlum contendere, inclu⸗us fuit; vbinam? pudor eſt dicere, in parua Iſocratis pyxide, quid tum? totus voluratus eſt in vnguentis: quorſum? vt pugnam aduerſus hominum flagitia capeſſeret: præclara ſcilicet armatura! Quid poſtea? deſcendit in campum; quo exitu? leuiſſimum vanitatis cymbalum neſcio quid rinnulum increpuit, & exceſſit. Vtinam minùs vera dicerē, ſed animarum damno experimur; quàm minimè fucata ſit hæc oratio.

Númne grauiora ſtudia his minutulis nugis obruuntur? num obſeſſus animus tenetur? num lingua cōſtringitur? num auditores ipſi, qui multi ſæpe ſunt, hebetes ad iſtum tinnitum dormiunt? númne, qui boni ſunt, indignantur; númne, qui improbi & leues, modicè titillati ſine fructu animarum diſcedunt? Veniſti in aciem, quorſum? vt ludetes, num poteras domi? licebat tibi apud rhetores deſidere, & linguam, ſi manis, maurare, nunc ferrum exerendum eſt, quid ſtupes? *amice ad quid veniſti*? ecce victus penuria, ecce fames, paruuli petunt panē, nō eſt qui diuidat, tu paleas obtrudis, paleas Ægyptiorum. Venuſti in valetudinariū, ille ambitionis, hic auaritiæ: alter luxuriæ ſceleribus & flagitiis totus coopertus, eroſus, purulentus, cœlo & terris fœtet, vrendus eſt, ſecandus eſt, ſanandus eſt, tu barbiton pulſas, quaſi verò his cantilenis poſſis hæc demonia eiicere: Diſcedunt illi miſeri in ſuis malis ſtupidi, & plaudunt tibi quaſi concinno admodum oratori, qui non clamoſus ſis, &, vt aiunt, rabioſus, tu interim dulcem veneni ſorbitiunculam ebibis, & te & alios in diſcrimen interitus adducis; en quò humanæ ſapientiæ nimis impenſa cura mentes obſeſſas rapit? deinde hæc non ſunt timenda, non ſunt increpanda? Audi quibus cenſuris totam hanc dicendi rationem Orthodoxi Patres condemnent; quando & eorum teſtimoniis, quæ tu pro tuo arbitrio interpretatus es, mecum egiſti, non ero in ea re nimis tenax, quominus tibi & cæteris ſatisfaciam.

Legiſti opinor apud Sozomenum, Triphyllium quemdam Ledrenſium Epiſcopum ex eo diſertorum genere fuiſſe, qui ſingularem habent delectum verborum, nec temerè quidquā niſi ex caſtigatis authoribus dicunt; hic verebatur κράββατον dicere: quod verbum nuſquam opinor apud Demoſthenem legeret: σκίμποδα igitur appellabat. At generoſus ille Spiridion, vir antiquæ ſimplicitatis, in ampliſſimo Epiſcoporū cętu delicatum oratorē grabbatum iuſſit pronunciare, addens, eum non eſſe illo meliorē, qui grabbatū dixiſſet, quòd eius verbis vti erubeſceret: ού γ', ἔφη, ἀμείνων, τ̃ κράββατον εἰρηκότος, ὅτι τοῖς αὐτ̃ λέξεσιν ἐπαισχύνῃ κεχρῆσθαι, Nū verò Paulus prædicationē ſuam fuiſſe dicit, *Non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus, & virtutis*? quod & Hieronymus interpretans, agnoſcit; conciones Pauli abſque Rhetorici nitore ſermonis, & verborum compoſitione, & eloquij venuſtate; quanquam abſque hoc choragio tonitrua & fulmina nō verba ſpargere dicitur. Audi quid Athenagoras, quem tu laudaſti, de Chriſtianorum dicat eloquentia; οὐ λόγους διαμνημονεύουσιν, ἀλλὰ

Sozom. lib. 1. c. 9.

1. Cor. 2.

Hier. in epiſt. ad Eph. c. 3.

καὶ πράξεις ἀγαθὰς ἐπιδεικνύουσιν. Neque enim orationes compoſitas recitant, aut annumerant verba, ſed actiones & honeſtas, & virtutum exempla de ſe præbent. Audi quid ſuauiſſimus doctor Cyprianus: *In iudiciis, in concione, pro roſtris opulenta facundia volubili ambitione iactetur. Cùm de Domino Deo, vox eſt vocis puræ ſinceritas; non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, ſed rebus. Denique accipe non diſerta, ſed fortia, nec ad audientiæ popularis illicebram culto ſermone fucata, ſed ad diuinam indulgentiam prædicandam rudi veritate ſimplicia.* Quid Theodoretus, quàm venuſtè Græcos irridẽs, qui ſe eloquentiſſimos putant, cùm dixerint, *μὰ τὸν θεὸν, μὰ τὸν ἥλιον*, exclamat, *Ἁλιευτικοὶ σολοικισμοὶ τοὺς Ἀττικοὺς καταλελύκασι συλλογισμούς*, Piſcatorum Solœciſmi, Atticorum vicerunt Syllogiſmos: ad ſummum non eſſe Chriſtianum oſtendit, *βρενθύεσθαι ἐπὶ τοῖς λόγοις κομμωτικῇ τέχνῃ πεποικιλμένοις.*

Cypr. ep. 2. ad Donat.

Theod. de nat. hominis.

Quid Arnobius, Rhetor alioqui ſatis phaleratus? ingenuè, quod eſt, fatetur: nunquam veritas ſectata eſt fucum, neque quod exploratum eſt ac certum, circũduci ſe patitur orationis per ambitum longiorem, collectiones, & enthymemata, definitiones, omniáque illa ornamenta, quibus fides quæritur aſſertioni, ſubſpicantes adiuuant, non veritatis lineamenta demonſtrant. Hunc eloquentiæ fucum diſertè Claudianus Mamertus increpans vocat, *Spumam puerilium verborum, qua imperitæ aures conſpuuntur.* Nazianzenus res Chriſtianas floruiſſe dicit, cùm ſuperflua hæc & verborum atque arte fucata dicendi ratio, ad diuinas cauſas aditum non haberet; idcirco Petrus Damianus diſertè monet Bonifacium, *Tacitaque dilectiſſime, in noſtris literis noli prurientem mordacis eloquij ſperare ſalſuginem, noli accuratæ vrbanitatis quærere venuſtatem: omnia tibi ſimplicitas placeat, quæ ad Deum prouocat: non ſerpentina calliditas, quæ lethale virus inſtillat.* At Diuus Hieronymus acerbè queritur, & ſuccenſet concionatoribus, qui fucatam eloquentiam inducunt in Eccleſias.

Arnob. aduerſ. gent. l. 1.

Claudia. Mamert. lib. 3. de ſtatu animæ.

Gregor. Naziãz. in laude Athan.

Petrus Dam. ad Bonifacium cauſſidicum.

Hiero. in proœm. l. 3. ep. ad Galat. Vide etiã Proſp. l. 1. de vita contemp. c. 24. ſimil. 186.

Iam enim in Eccleſia iſta quæruntur, omiſſáque Apoſtolicorum ſimplicitate ac puritate verborum, quaſi ad Athenæum, & ad auditoria conuenitur, vt plauſus circumſtantium ſuſcitentur, vt oratio artis Rhetoricæ fucata mendacio, quaſi quædam meretricula procedat in publicum, non tam eruditura populos, quam fauorem populi quæſitura, & in modum Pſalterij, & tibiæ dulce canentis ſenſus demulceat audientium; vt verè illud Prophetæ Ezechielis noſtris temporibus poſſit aptari, dicente Domino ad eum: *Et facta eſt eis quaſi vox citharæ ſuaue canentis, & bene compoſitæ: audiunt verba tua, & non faciunt ea.*

Idem carpit Chryſoſt. & hic re dicit ſubuerti Eccleſias, quòd auditores velint audire ſermonem non qui compungat, ſed qui oblectet, & tumulo ſtrepitu & verborum compoſitione, tanquam citharœdis, & cantoribus operam darent, & prauo populi ſtudio concionatores obſequerentur. Demetrius Phalereus (vt Euſebius Pamphilus auctor eſt) ſe à Theopompo audiſſe affirmauit, nonnullos cepiſſe quædam ex ſacris Hebræorum literis tranſlata, Græcis lenocinijs expolire; eóſque repentina conturbatione perculſos, Deũ oraſſe, vt ſcirẽt, vnde hoc mali contigiſſet: tumq; reſpõſum in ſomniis, quia res diuinas fuco eloquẽtiæ inquinarent. Adde grauiſſimũ Origenis locum, Homil in Ieſum Naue: Multus decor eſt in verbis, & multa in Philoſophorum, ſeu Rhetorum ſermo-

Chryſoſt hom. [illegible]. in acta.

Euſebius lib [illegible]. de præpar. Euang.

Pœna eorum, qui fuco verborum expolire tentarũt.

nibus pulchritudo, qui omnes de ciuitate ſunt Hiericho, id eſt, mũdi huius homines. Vide ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat ſermonis aurei pulchritudo: memento quia Ieſus anathema iuſſit eſſe omne aurum quod in Hiericho fuerit inuentum.

Sed quid ego ſancta & diuina cõmemoro? ipſi qui politicas orationes ſcribunt, ita plerúmque ſunt à fuco phalerisque verborum alieni, vt magis exiles quàm cõpti videri velint, Philoſophi certè antiqui hanc ſibi legem dicendi ſtatuerant, vt calamiſtratam, & ex mellitis verborum contextam globulis orationem, tanquam Philoſophiæ grauitati contrariam ſummopere declinarent: nam vt ait Seneca, *Oratio vultus animi eſt; ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manu facta, oſtendit illum quoque non eſſe ſyncerum, & habere aliquid fracti; non eſt ornamentum virile concinnitas.* Maneat igitur quod placere ſapiẽtibus video, non oportere omnino ieiuna eſſe, & arida, quæ de rebus ſacris dicuntur: (neque enim pietas ingenio renũciat,) multum tamen operæ impendi in verbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma, quod ſentimus, loquamur; quod loquimur, ſentiamus; concordet ſermo cum vita: ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cùm videas illum, & cùm audias, idem eſt: vt diſertè dixit Seneca.

Senec. epiſt. 115.

Sunt iſta quidem, vt dicis, infert Lelius: ſed quando eò vſque deuenimus, non patiemur te à nobis diuelli, antequã pleniùs de charactere huius quam quærimus eloquentiæ, & ſacri oratoris virtutibus ediſſeras. At Theophraſtus, Nihil, inquit, blandæ iſti veſtræ importunitati denegandum eſt. Itaque ſi rem non poſſum, emetiar voluntatem, & id quidem cumulatiore menſura.

Erexerant ſe omnes ad audiẽdum, cùm Neanias gaudio ſubſilire viſus eſt; & nunc inquit, Mercurij virgulam, vel potiùs auri venas mihi videor inueniſſe, ſi ex te coram audire licet, quæ flagrantiſſimè ſemper concupiui. Tum Theophraſtus: Quorſum verò, Neania, tanta te huius rei inceſſit cupiditas? Ego verò (inquit) non cuperẽ rem planè glorioſam, quæ effectura eſt *vt mille oculi me loquentem ſpectent*, mille aures ex meo ore pendeant, quæ parat ſimul & tuetur amicitias; aſciſcit homines, totas vrbes & prouincias amplectitur? non cuperem ego rem, qua nihil ad vtilitatem commodius, vel ad dignitatem amplius in literis humanis video? Ad hæc Theophraſtus generoſa vt ſolebat indignatione exclamauit, *O curuæ in terras animæ!* Tu igitur concionatorem tibi fingis quaſi aliquem ex minutis cauſidicis, qui venetur rumuſculos, qui ventiletur in concionibus, qui leges vendat, lucroſam denique & ſanguinariam exerceat eloquentiam? Præclara ſcilicet ſpecies concionatoris, quem ament boni, timeant improbi, honeſtet Deus, ipſi reuereãtur Angeli, dignus planè agoniſta, qui crucem ferat, qui frementis in ſe mundi pondus excipiat, qui intercedat iniquitatibus hominum, infectum reddat quidquid fieri non oportuit, velociſſimi ſideris more vtrúmque orbem luſtret, qui cum ſquallore, inedia, & ærũnis luctetur, ad ſummum ſuo cruore, cùm opus fuerit, fidem ſanciat. Ego (adoleſcentes) optimum concionatorem duabus maximè rebus niti exiſtimo, virtute & ſapientia; quod cùm parum conſideratè nonnulli perpendãt; ab ipſo impingunt limine, & toti deinde grauiſſimis merguntur erroribus.

Concionatoris optimi labores.

Videre enim licet iſtos leuiculos declamatores, quos pruritus ambitionis propellit in pulpita: quid putas

Concionatores leues exagitantur.

tas eos ſibi animo fingere, aut moliri?nati ſunt ad cōcionatorum munus,vt boues ad clitellas, aut ad ſambucam calones; quippe ætate adoleſcentuli,& grauiſſimarum curarum expertes, intra luſus deliciáſq; nutriti, ſi ab incude doctoris vmbratilis adhuc recentes duos aut tres deſcriptiunculas, & totidem conqueſtiones aut miſerationes didicerint,ſtatim inuolant in onus ipſis Angelorum humeris formidandum. Tum eunt in ſyluam allegoriarum, ſine delectu folia colligunt, locos communes deuorant, & ſi quid ex Ouidij Metamorphoſi, aut antiquorum Romanorum rebus geſtis ad fidei noſtræ ſacramenta detortum eſt,hoc pro anemonis habetur: ſuccedunt margaritæ Gallicæ,quæ molles & pellucidas orationis fimbrias ſcintillantibus radiis inteſtingunt, modò aliquot ſcripturæ locis leuiter ſint aſperſæ, pro optima Theologia venditātur. Biblia ſcilicet euoluere, ſanctos Patres legere,Oecumenicorum cōciliorum ſancita & canones inueſtigare, frigidorum eſt & otioſorum hominum. Num longè mollius eſt iter,recentium aliquot concionatorum libros cōpilare,in quibus mirifici ſenſus, & ex auguſtiore Caballiſtarum ſacrario petitæ commētationes;quæ cùm dicuntur, oracula non voces humanæ fundi vidētur?Hinc hominum admirario, doctrinæ opinio, & imperitorum ſtupor. At ſi in Biblijs aut Patribus terendis conſeneſcas,quid aliud habebis,quàm cōmunis doctrinæ choragium, quod millies ante te alij dixerint?num vides nouitatis deſiderio prurire omnium auriculas,& doctos homines eſſe permultos qui expectent arcana? Tu ſi vulgaria dixeris, ſolitudinem facies, & vaſtitatem.

His delinimentis in fraudem inducuntur miſeri,& peregrina neſcio quæ quàm auidiſſimè cōquirunt, vt faſtidioſas aures mulceant. Non vacat tunc cum Deo meditari quid dicant,non eſt commodum cogitare, quomodo ſe in exemplar probitatis & ſanctimoniæ conforment, quomodo vitiis hominum medeantur, quomodo cōſulāt pauperibus, quomodo ad virturis amorem ſuos auditores pelliciant. Hæc enim antiqua ſunt,& exoleta, ſtudent ſapientiæ, exſpoliant vellus aureum, mox quæ vaniſſimè didicerunt, turpiter obtrudunt: & alij quidem pecuniâ;alij, quod leuius eſt, gloriolarum fumo, quaſi in nundinis mancipant,nō dicam,verbum Dei,(non enim prædicant,)ſed animam ſuam, quam his artibus Dæmon licitatur.

Tum ſi ſteterit fabula,& ſecundo curſu fluxerint conciones, remiſſiùs viuunt ac molliùs, & curis quidem abdicatis inferunt ſe ludibundi hominum circulis, res ciuiles tractant publicis epulis lubenter interſint; hîc quidquid habent authoritatis, naufraga iam virtute deperdunt in ſcurrilibus.

Agedum expecta vt illis meſſes aureæ veniant in ſinum,vt Chriſto lucrentur animas, vt cœlo maniplos inferant, vt ignem ſpargāt Chriſtianorum mētibus,qui ſunt in diuinis Scythica hyeme frigidiores? Hæc dico,non vt inſultem,aut noſtri ſæculi penuriam accuſem, quod ſanè ex omnibus Eccleſiaſticorum ordinibus generoſiſſimos habet concionatores,ſed pono in cōſpectu quę poſſunt euenire,& proculdubio multis euenerunt;quorum funeſtis exemplis ſapere debent adoleſcentes.

Qualem igitur omiſſis aliorum vitiis concionatorem velim,quæritis. Is primùm mihi quaſi alter Samuël adoleſcat in ſacrario,vt à teneris vnguibus diſcat eſſe, *Vir orationis, priuſquam exerat proferētem linguam,* *Boni cōcionatoris typus.*

ad Deum leuet animam ſitientem, vt ait S. Auguſtinus, l. 4. de Doctrina Chriſtiana, c. 14. Aſſueſcat rationes ponere cum Deo, voluntatem Domini exquirere, ab eo rerum gerendarum conſilia capere, pro bene geſtis gratias agere, ad aram recurrere, illic omnes coronas ſuas appendere: *Tanti ſunt enim homines, quantus eos cæleſtis ſpiritus intrarit habitator.* Audimus in ſacris Samuëlem, vel iuuenem, tantæ fuiſſe authoritatis, *Vt non caderet ex omnibus verbis eius in terram.* Vnde tanta vis & gratia ſermonis? niſi quia dormiebat in templo Domini, vbi erat arca Dei, noctes dieſque totus in precibus, ex quo ſibi ſingularem quandam cum Deo vnionem comparauit, quæ dictis eius robur & maieſtatem conferebat? Sume verba, vt humana ſunt, quid aliud ſunt quàm aura & ventus? At Deus, qui, vt apud Iobum ſcriptum eſt, faciat ventis pondus, vim quamdam & aculos imprimit, vt pectus audientium ſalubriter feriant. Nec immeritò diuinus ille Iſaias de hoc magiſterio gloriatur: *Dominus dedit mihi linguam eruditam. vt ſciam ſuſtentare eum, qui laſſus eſt, verbo: erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam quaſi magiſtrum.*

Reg 1 c. 3

Iſaias c. 50. v. 4

Magnus Doctor, fœlix diſciplina, ex eo fonte proficiſcuntur clariſſimę virtutes, & ſacro oratori quàm neceſſariæ, humilitas, & contemptus rerum humanarum, ardentiſſima in Deus & proximos charitas, in dictis factiſque robur, & conſtantia. Neceſſaria eſt, inquam, cōcionatori profunda ſui demiſſio: quia cùm multa extollere ſoleant animos, tum nihil doctrinę & eloquentię opinione ad ingenerandam vel roborandam ſuperbiā arbitror eſſe ſubtilius. Nam pulchritudinem, ſpes opéſq; humanas, ſæpe forti tribuimus; ingenij bona, noſtra eſſe facilius credimus: quæ quo magis publicam lucem ferunt, & aſſentatores, atque etiam admiratores habent permultos, eò promptiùs improuidis mentibus inſtillant venenum ambitionis. Dulce videtur & decorū in ampliſſimo hominum cœtu vnum aſſurgere, in vnum omnium oculos eſſe defixos, eum verba *hibernis niuibus ſimilia* profūdere, audientes intimis ſenſibus affici, pro eius arbitrio dolere, iraſci, indignari, gaudere, placari, ſperare, diffidere, in omnes partes verſari: ad ſummum glorioſum cenſetur eſſe (quod ille dixit,)

Humilitas.

Torrentem, & magni moderantem
fræna theatri.

Quæ niſi omnia Patri luminū accepta referantur, ſui impotētes animos vanitate diſtendunt. Itaque leues & improbi facilè numinis obliti, in profuſum ſui amorem, cōmunem ingeniorum peſtem, prolabuntur. At egregiæ mentes, quæ à tenero præalta humilitatis iecerunt fundamenta, peruident ea quæ tanti ab hominibus æſtimantur, eſſe parua, deinde etiam non ſua; quo fit vt rerum creatori quàm largiſſimè refundant omnia. Solent autem has honoris vmbras; & quiſquilias humanas, vilium miniſteriorum exercitatione voluntaria pēſare, vt quoties aliquid quod hominibus videtur eſſe præcelſum, contigerit, toties ſe vltro abiiciant ad infima, quibus maiorem in dies gratiarum affluentiam experiuntur.

Quòd ſi quando nihil opus ſit, ornamenta quæ ipſis Deus plena (quod aiunt) indidit manu, in lucem oculóſque mortalium expromere, in ſua ſe ſecta continent, dulci propriarum virtutū ſucco victitant, & quod eſt apud Iobum, *Claudunt ſtellas ſub ſignacula*, quid enim aliud ſūt quàm ſtellæ tot eximiarum virtutum lumina, *Iob. c. 9.*

na, quibus animus collucet, ſed eorum ſignaculum & ſera & ianitrix eſt humilitas; quantum poteſt intus claudit ne dulciſſima humanarum laudum furta ſubrepant; At ſi Charitas, regina virtutum, ad proximorum ſalutem iubeat opes Dei veluti annulo conſignatas explicari, tum humilitas, quamquam ægrè & verecundè dat manus.

Zelus animarũ.

Feruet tũc zelus animarum: quæ præclariſſima nota eſt Euãgelici cõcionatoris, animas, in quã, fratrum diligit, *Chriſti Domini peculium*, pro quib⁹ fieri cupit anathema. Omnes in eo defigit curas & cogitationes, vt alias pelliciat, alias firmet, alias ex orci faucib⁹ eripiat, quærit in cõpitis, quærit in carceribus, quærit in xenodochiis, nunc in publica luce, & hominum frequentia concionatur, nunc pagos & ſolitudines luſtrat, vt miſeram aliquam ouiculam errantem ſuis ipſe humeris reportet ad gregem. Quacunque proficiſcitur, ignem ſpargit, & faces, omnes omniũ mentes amore creatoris incendit, & illas quidem parturit, illas lactat, illas educando promouet in firmitatem, & robur adoleſcentiæ, alias educatas & roboratas exquiſitis veſtit ornamentis, omnes fouet, omnes amplectitur, omnes in Domini Ieſu cupit viſceribus, omnia omnibus factus, in eius imitationem qui factus eſt pro nobis, *In ſimilitudinem carnis peccati.*

Atque cùm in dies beatis vlnis aureos manipulos in patris familias horreũ congerat, nihil dũ ſibi feciſſe videtur, vltimos barbarorum tractus & nouos mundos cogitat, quibus Euangelij lucem inferat; &, ſi quà ibi cũ extremis ærumnis colluctandum, hoc ſuas roſas exiſtimat. Deus noſter ignis eſt comburens, & miniſtros cupit igneos; rectè ſelenites lapis ortus à luna impreſsã retinet lunæ effigiem, & ipſæ apes, quæ ex tauri cadauere emergunt, taurini capitis imagunculam delicatiſſimis (vt aiunt) lineis inuſtam gerunt in viſceribus: Sic ab illo igne producti concionatores ignem retinent in pectore, & per omnes terrarum plagas diffundũt. Hęc eximię charitatis exempla in beato Patre Ignatio ad viuum expreſſa licet intueri. Nomẽ eius erat ab igne; ignei & celeres virtutis motus fuerunt; ecce tibi à caſtris tranſit ad Dei militiam; quis ardor in ipſis inſtituit incunabulis? qui ignes Manrezæ, qui in monte Serrato fuerũt? Incendit Hiſpaniam, penetrat in Galliam, horribilibus circumuallata cuſtodiis Turcarum regna charitate complectitur, peragrat Syriam, inflammat Italiam, inſtruit Belgium, munit Germaniam, vltimas meditatur Orientis regiones: quod pedibus non poteſt conficere, capit affectu. Quid dicam de eiuſdem ſocio Beato Xauerio non; inſani montes, non turbulentiſſimæ tempeſtates, non maria, non monſtra, non æternus infenſatum plagarum rigor, non incultorũ tractuum ſquallor, nulla cœli, aut ſoli, tam ſæua & truculenta facies nullus, vt ærumnarum, aut ſeruitutis, aut crudeliſſimæ mortis metus incitatum ſemel à Deo induſtrię curſum retardare potuerunt. Hoc zelo ſi qui ducuntur concionatores, non eſt quòd diu & ſollicitè quærant verba, quibus loquantur. Nam calculus ille ignitus de altari ſumptus, quo vnus ex Seraphim Iſaiæ labia purgauit, eorumdem linguam præparat, & accendit, vt loquatur ignes & fulmina. *Iſai. c. 6.*

Fortitudo & Conſt.

Accedat autem oportet ad charitatem fortitudo, quæ à Diuo Ambroſio cum Tigri fluuio comparatur, qui paradiſum diliciaum Dei perennibus aquis irrigat: atque vt iſte fluuiorum omnium velociſſimus ſo- *Paulo aliter philo in al. leg. leg. p. 59. edit. Col.*

ſonitu magno curſúque fertur, ſic illa mirabili pernicitate in Dei voluntatem rapitur, & obſtantia quæque proruit, atque demolitur; ſerpit autem duobus veluti brachiis impetens, atque complectens omnia. Primùm enim vbi animum côcionatoris inuaſit, partem illam inferiorem, quam ſenſum appellant, cæcam, impotentem, muliebrem, rationíque conſilióque inimicam, comprimit, fingit, componit, ad ſuum arbitrium verſat, & flectit in quamcumque partem Dei imperia propenderint.

Cauet maximè ne libido molliat ne fulgor honorum perſtringat, ne ad reculas humanas deprimat auaritia, mox hominem ita confirmatum inſtigat, vt manum mittat ad fortia, vt in agro Domini quicunque obtigerit excolendo generosè & patienter deſudet, ne frangatur laboribus ne conniueat in flagitiis, ne blanditiis credat, ne terreatur minis, ne potêtiorum libidini ſeruiliter ancilletur, ſed pro fide & iuſtitia, pro domo Dei, pro Eccleſiæ libertate ſtet quaſi murus adamantinus; cui Deus dicat per Hieremiam: *dedi te in ciuitatem munitam, & columnam ferream, & in murum aneum ſuper omnem terram*; ſæuiát licèt grandines, voluantur fluctus, præcipitentur torrentes, in perpetuo ſereno erit, hoc aduerſus eum poterunt calamitates, quod aduerſus ſolem nebulæ. Hæc autem heroïcarum virtutum ornamenta, non ſtatim perducuntur ad culmen, ſed diuturnis excoluntur vitæ laboribus: quanquam ſemina quædam eorum animis, quos ad id muneris vocauit Deus, à teneris inſperſa licet agnoſcere.

Concion. ſapient. Soror virtutis quam in concionatore requirimus, eſt ſapiētia, multiplex ſcilicèt rerum tum diuinarum tum humanarum ſcientia: in hac enim parte Logodædalo lubens voléſque aſſentior. Neque ego is ſum qui humanas ſcientias ſuaui prudētia tempreamento conditas repudiari velim, quas ſanctiſſimi Patres ſuo calculo probauerunt. Tradantur ſanè pueri Grammaticis, vt tenera dedolentur ingenia; imbuantur ab optimis Rhetoribus, à quibus dici non poteſt quantum gratiæ & floris emanet in ſtudia; quæ omnino muta eſſent & inanima, niſi vis eloquentiæ inſpiraret; Terantur etiam caſtiores Poëtæ, à quibus, vt ait Theophraſtus, ſublimitas in verbis, decor in perſonis, motus in affectibus; &, quod animorum conciliatricula res eſt, illecebroſa quædam iucunditas peti ſolet: Excurrantur demum ſtadia Philoſophię, diſcantur aculeati Dialecticorum luſus, & rerum naturalium multiplici cauſarum nexu conuoluta ſeries, & quicquid ſupra naturam ad cauſarum fontem & principium propiùs accedit. *Clem Alex. Strom. 1. ecs qui cũ nullã artẽ attigerint, ſe ingenioſos putant, cõparat cum illis qui cum nullã vitẽ curant, velint botros accipere,*

Volitet ingenij vigore inclyta per illam antiquorum Encyclopædiam adoleſcentia, non abnuo, non veto; ſed ea lege, ne ſibi iſtos ſcientiæ terminos ad concionandum præfixos putet, ne pro Eſthere pediſſequas capiat: & quod mantiſſæ (vt ita dicam) loco nonnunquam adhibēdum eſt, id pro ſolido ingerēdum putet. Addo etiam, hiſtoriæ rerúmque ciuilium, negotiorum, contractuum, conſuetudinúmque prouinciarum, non imperitum eſſe debere concionatorem, ne in corrigendis hominum moribus, quod ſæpe fit, harum rerum ignoratio titubare faciat; ſed hæc notitia ad rerum cœleſtiũ fructũ ſyncero pectore dirigēda eſt. Quod diſertè Chryſoſtomus docuit verbis iſtis, cùm dixit, Sacerdorem lōgè aliter, quã monachũ, τὴν ἐπιςήμην ἀπαλλο-ας τοῖς τῆς ψυχῆς θησαυροῖς, κειμένην ἔχειν *Chryſoſt. lib. 6. de Sacerdotio.*

hoc

hoc eſt, omnẽ omnium rerum ſcientiam in theſauris ingenij repoſitam habere, eundémque prudentem & varium eſſe oportere, vt ſæcularia non minùs noſcat, quàm norunt ij qui in media hominum turba verſantur; rurſus harum curarum expers viuat, vt monachi, qui in montibus & latebris ſibi domicilia conſtituerunt. Et hæc quidem ad integram muneris perfectionem velut ornamenta concurrunt.

Concionatoris propria doctrina. Scholaſtica vtilitas. Sen. l. 10. cõtr. Beda de arte metrica. Gennad. in vita Iuliani Capuani,

Alia ſunt concionatoris magis propria; quænam illa? dices: primùm ſcholaſticæ Theologię cognitio, vos fortè Theologiam, quæ in diſſerendi ſubtilitate verſatur, diceretis, ſed malo rem propriis verbis deſignare. Non eſt nouum ſcholaſticorum nomen; quippe apud Senecam, Bedam, & Gennadium, ſcholaſticos appellari nouimus, ſcholaſticæ eloquentiæ, ſiue declamatoriæ-profeſſores; ad quos alludens Hieronymus, ſcholaſticos flores, & ſcholaſticam eloquentiam nominat eam quæ Rhetorum floret pigmentis. Vt igitur ſcholaſtici Rhetores dicti, qui in ſcholis & Atheneis, tum præceptis eloquentiæ, tum progymnaſmatis inſiſtentes, pictum quoddam & florens dicẽdi genus ſequuti ſunt: ſic ſcholaſtici Theologi, qui certiore quadam methodo, & rationibus in primis ex diuina ſcriptura, ac traditionibus, ſeu decretis Patrum in Conciliis definitis, veritatem quæſtionum ſubtiliùs diſcutiunt. Deus enim, (quod præclarè à D. Auguſtino dictum eſt.)

Auguſt. ad Voluſian. ep. 43.

Pleraq; ex diuinis literis in apertiſſima luce poſuit, vt inde paſceremur, & famem pelleremus; alia vtiliſſimis obſcuritatibus inuoluit, vt iis ſine vlla ſatietate ingenij ſolertiam exerceremus.

Hæc agitant ſcholaſtici viri planè ſubtiles, & ad examinanda ſingularum rerum momenta perſpicaciſſimi, quorum præceptis, qui non fuerit expolitus, eum ſæpe titubare, & labi, & falli in Theologicis neceſſe eſt. Proſunt omnino concioni, vt nerui corpori; fac corpus ſine neruis, quid aliud erit, quàm moles ſtupea? Fac totum ex neruis ſine ſucco & carne, & colore, & ſanguine, quid erit aliud, quàm teter & exilis ſkeletus? his qui ſine opeſcholaſticæ Theologiæ egregios concionatores ſe futuros putant, neruos ſuccidunt orationum. Qui verò calentibus adhuc ſtudiis implexas & ſpinoſas Theologiæ difficultates, ſine coloribus oratoriis, & quaſi quadam veſte ſermonis, ingerunt; lineamenta duntaxat euanida, ſine vlla corporis ſpecie deformant.

Vſus Scholaſtica.

Quas ob res egregia quadam facultate præditi mihi ſemper viſi ſunt illi, qui ſcholaſticam cum oratoria ſine vtriúſque diſpendio norunt contemperare. Vt enim nihil eſt puerilius, quàm cùm dicendi campus alta quædam ex Theologorum petita fontibus deſiderat, redundãti verborum luxuria farcire concionem: ſic importuna quadam, & rudi, & indigeſta ſcholaſtica nihil arbitror, aut frigidius aut miſerabilius.

Scriptura.

Habet cũ ſacris concionibus magis quotidianum commercium Scriptura, qua nihil ad maieſtatem excelſius, aut ad vim efficacius, aut ad omnem copiam vberius reperiri poteſt: Mare profectò eſt illud magnum, quod nunquam exareſcit, ſed nouis ſubinde influentium vndique rerum incrementis, quaſi perpetuis riuis & fluminibus in immenſum fœcundatur; vnde Auguſtinus exclamat;

Aug. l. 12. confeſſ. c. 14.

Mira eloquiorum tuorum profũditas eſt; quorũ ecce ante nos ſuperficies blandiens paruulis, ſed mira

EEEeee pro

profunditas, Deus meus, mira profunditas, horror eſt intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris.

Et vbinam gentium maius ad omnem doctrinã præſidium concionator inuenturus eſt? Si Phyſica quæritur, num hîc rerum omnium cauſſæ ſunt in Deo? ſi Ethica; num bonorum morum lex eſt & officina? ſi logica; num veritas eſt & lumen mentis? ſi Iuriſprudentia; num ſapientiæ & æquitatis ſacrarium? ſi ipſa facultas oratoria; num magnorum ſenſuum, & acutiſſimarum complexionum mater eſt? Quamobrem præclarè Tertullianus ſpectaculorũ amatoribus obiicit *ſacras literas grãde ſpectaculum*, & omnium rerum opulentia atque varietate refertum. Si ſcenicæ, inquit, doctrinę delectãt, ſatis eſt nobis literarum, ſatis ſententiarum, ſatis etiam canticorum, ſatis vocũ; nec fabulæ, ſed veritates; nec ſtrophæ, ſed ſimplicitates. Vis pugillatus & luctatus? præſto ſunt non paria, ſed multa; aſpice impudicitiam deiectam à caſtitate, perfidiã cæſam à fide, ſæuitiã à miſericordia contuſam, petulantiam à modeſtia obumbratam, & tales ſunt apud nos agones, in quibus ipſi coronamur. Accedit quòd eius fructus, nõ vnius duntaxat ſint tempeſtatis, ſed omnium temporum; neque tantum ad eſum, ſed ad medelam; quo fit vt rectè cum illa arbore Apocalypſis comparetur, de qua dixit ſpiritus veritatis:

Tertull. de ſpectaculis.

Et ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus, duodecim per menſes ſingulos, reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium.

Quiſquis igitur ſeriò concionari volet, ſcripturam longè aliter quàm ille Macedo Homeri Iliadem, non in pretioſiſſimo ſcrinio, ſed in ipſis gerat medullis ac viſceribus; & quoties ab ea deflexerit, *toties ſe extra elementum ſuum peregrinari exiſtimet.* Quod certe ſtudium inſigni figura commẽdare voluit Deus, cùm Ezechielem ad prædicãdum mittẽs, *Fili hominis* (ait) *comede volumen iſtud*: vbi Hieronymus, niſi antè comederimus apertum volumen, docere non poſſumus filios Iſraël. Porrò ad ſacrarum literarum lectionem, cautè & reuerenter aggrediendum eſt; neque enim exiſtimandum, cũ Ciceronem & virgilium ſine interprete legere tyronibus religio ſit, licere vnicuique, illotis, quod aiunt, manibus tanta tractare myſteria: & disertè quidem in ea re prælucent ſanctorũ Patrum interpretationes, quas inſtar micantium ſtellarum prępotens Deus in hoc Eccleſiæ firmamento defixit. Quæ ad hiſtoriam Hebræam & Græcam attinent, diſcimus ex Hieronymo: Allegorias ſenſúſque anagogicos recludunt Origenes, & Ambroſius. Aptas ad inſtituendos hominum mores ſententias deducunt Gregorius & Chryſoſtomus; locis obſcuris, & perplexis difficultatibus impeditis, Auguſtinus præfert facem: breuem & facilem interpretationem ſubiicit Lyranus, tyronibus non contennẽdus. Omitto Tychonij Afri volumẽ Iſagogicum, & martinij Hypotypoſes, quæ canones & regulãs ad varios ſcripturarum ſenſus eliciendos tradunt, & tot veteres nouóſque interpretes, quorum Catologum apud Bellarminum & Poſſeuinum licet videre. His ergo ducibus facilior ſternetur via, ad ſacrorum oraculorum intelligentiam, quorum immenſa ſolet eſſe profunditas.

Hierony. in Ezech

Interpretes ſcripturę qui legẽdi.

Regula Tichonij explicãtur à D. Auguſt. l. 3. de doctrinæ Chriſt. c. 30 tom. 5.

Atque cùm multa ex Eccleſiaſtica hiſtoria pendeãt, ad ſenſus præſertim literalis rationem dignoſcendam, ea non impigrè legenda eſt! quam Baro-

Hiſtoriæ Eccleſiaſ cognitio.

Baronius omni laude maior omnium locupletiſſimè digeſſit. Annotandi præterea in aduerſariis loci communes, ex iis quæ quotidianis teruntur lectionibus, ſiue ad docendum aliquod dogma, ſiue ad confutandos errores, ſiue ad morum & vitæ inſtitutionem, ſiue ad virtutes inflammandas, ſiue ad peccata redarguenda, & cætera huiuſmodi. Quanuis enim omnia nunc iſtis ſyluis & collectaneis affluere videantur, tamen quod quiſque ſibi priuato labore delegit, & meditatus eſt, hoc magis putat ſuum, hoc ſecuriùs profert, & vtiliùs.

Hebraica lingua ſtudium.

Hîc non ſegniter videtur inculcãdum Hebraicarum literarum ſtudium: quarũ vim pulchritudinémque demiratus Amelius ſcriptor Græcus, Plotini diſcipulus, fateri cogitur, in Hebræa lingua, quam barbaram Græcorum more appellat, permagnam eſſe emphaſim, breuitatem, perſpicuitatem, minus quidem varietatis, quàm in Græca, ſed minus ambiguitatis, eius autem verba quia rara ſunt, teſtimonia ſubijciam:

Amelij Philoſophi Græci de lingua Hebræa iudicium.

ἔχει δὲ βάρβαρα ὀνόματα, πολλὴν μὲν ἔμφασιν, πολλὴν δὲ συντομίαν, ἀμφιβολίας τε ἐλάττονος μετέχηκε, καὶ ποικιλίας, καὶ τὸ πλήθους τῶν λέξεων.

Quamobrem, vt nummi præſtantiores cenſentur, qui mole exigui, maiorem pecuniæ ſummam complectuntur; ſic omnium præclariſſima, vel eo titulo dicenda eſt lingua Hebræa, quæ tanta vocabulorum raritate, tot rerum ponderã comprehẽdit Antonius Poſſeuinus noſter, vir accerrimi iudicij, prudentiſſimiq; conſilij, in libro ſecundo bibliothecæ, vbi de ſtudio diuinæ ſcripturæ tractat diffuſiùs, Hebræam linguam commendat his verbis: Ortam cum hominis creatione Hebraïcam linguam fuiſſe, atque à Deo inſtitutam, qua præcipuè myſteria diuinæ ſapiẽtiæ exponerentur, certiſſimum eſt: *In ea verò eſſe tot ſacramenta, quot ſunt literæ; tot myſteria, quot puncta; tot arcana, quot apices*, eſt quoque veriſſimum; vt non immeritò ipſa veritas dixerit, nũ præteriunrũ à lege vnum iota, aut vnum apicẽ, donec omnia fierent: Itaque & iure vocata eſt ſancta, quandoquidem myſteria omnia ſanctiſſimæ Trinitatis, nomẽque ipſum Dei ineffabile, cæteráque ad ſanctificandas animas in ea continentur, tanquam in abyſſo profunda ſecretorum, quæ nunquam poſſit exhauriri.

Ea quoque potiſſimæ ac nobiliſſimæ partes vniuerſi, quæ conſpici poſſunt, ſua quæque primum nomina ſortitæ ſunt, qualia cœlum, terra, mare, lux, nox: quæ & hominibus ipſis impoſita nomina cõplexa eſt: Quorum ſignificatio totidem elementis, eodémque ſingularum partium pondere conſtans, in aliis linguis non eſt. Præterea nullum idioma, vel pronuntiationis integritate gratius, vel ſimplicium verborum gratia vberius, vel ſignificatione ipſa, aut ſignificandi modis diſtinctius eſſe intelligunt ij qui hanc linguam didicerunt. Hæc ille. Adde quod Haymo in 1. ad Corinth. 13. Hebræam linguam Angelicam nominari ab Apoſtolo dicat: quòd eius vſus propriè in cœlo futurus ſit poſt reſurrectionem: cui aſſentiunt Remigius Viualdus, Ioannes Cardinalis, Vignerius, & alij.

Haymo in 1. Cor. 13.

Quòd ſi obiicias, viros ſanctos, & excellentes Theologos, puta D. Bernardum & D. Thomam, hoc ſtudio caruiſſe, reſpondet, minùs fortè fuiſſe neceſſarium iis temporibus, quibus erat *vnum fidei labiũ* in vniuerſa Europa. Nũc autem in tanta Hæreticorum perfidia, & calliditate, quæ poteſt eſſe cunctatio? Itaque D. Auguſtinus, & cæteri Patres

Digitized by Google

quod ipſi fortaſſe rerum & occupationum pondere oppreſſi præſtare non potuerunt, hoc aliis vt faciant, ſuadent, vel, ſi minùs poſſint, ad eos qui fuerint peritiores huius linguæ, & in fide Catholica ſani, quàm diligentiſſimè recurrant. Nec minùs excolêda Græca eſt, vt noui teſtamenti, vt Septuaginta interpretatum, & Aquilæ, & Symmachi, & Theodotionis: maximè verò Græcorum Patrum, intelligentiã aſſequamur: non quòd velim concionem Hebraiſmis atque Hellenismis frequentibus intingi; eſt enim apud populares aures odioſum: verùm extra côciones ſacro oratori ſæpius cum doctis hominibus agendum eſt, diſſerendum, concertandum, quo linguarum præſidio, niſi tûc armatus fuerit, aut inſcitiam ſuam fateatur, aut temeritatem prodat neceſſe eſt. Quamob rem linguarum ſtudium iuuenibus ſummopere videtur excolendum, cauendúmque ne in Hebræis vana quadam difficultatis opinione quaſi *Taraxippo* in ipſis primordiis hebeſcant. Non eſt ea linguæ, quæ putatur, auſteritas, nihil conâti difficile, modico tâtùm in ipſo limine labore opus eſt, exſorbenda literarum & coniugationum elementa, maximè ex Bellarmini inſtitutionibus; quæ cæteris methodo & claritate prælucent: mox eiuſdem expoſitio in pſalmum trigeſimum tertium aggrediêda; author cum præceptis Grammaticę coniungendus. Ita quicquid operoſæ videtur difficultatis plenû, ſubitò defringetur, & legentibus mirabilis occurret ſuauitas: *Qui nucleum eſſe vult, quod eſt in vetere prouerbio, frangit nucem.*

Linguæ Græcæ ſtudium.

Neque aliam fermè ob cauſſam quàm ob quotidianas, partim in côcionibus, partim extra conciones, cum omni genere hominum congreſſiones, oportet, Controuerſiarum, & Conciliorum, & Canonum, & practicę Theologiæ (quam Caſus conſcientiæ appellamus,) côcionatorê eſſe peritiſſimum: hæc enim omnia ad Scripturam referuntur, & communi quodam vinculo inter ſe complexa continentur.

Conformatio côcionis.

Hac vbi Panoplia fuerit inſtructus concionator, iam ad côcionem deſcendat. In qua conſtituenda duo ſpecto, materiem & formam. Materiam appello, argumenta, quæ in côcionibus tractari ſolent, formàm, ipſorum commodam tractationem. Rurſus materia alia prima eſt, alia ſecunda: prima, thema eſt ex ſacra Scriptura, quod ad dicendû proponitur; & licèt illud quidem videatur in promptu eſſe, tamen non minimę eſt prudentiæ, ea ſeligere quæ rebus, locis, temporibus conueniant, quæſtiones altas, ſubtiles, ambiguas, controuerſas, vbi nihil opus eſt, amputare; contra, ea quæ ad mores inſtituendos potiſſimû faciant, & pręclaram habeât moratę ſpeciem eruditionis, arripere. In quo certè prudentes viros magnum delectum & iudicium adhibere video. Porrò ſcripturæ themata, alia ſunt exornatiua, vt quæ ad B. Virginis & Sanctorum laudem attinent; alia adhortatoria, in quibus magna pars concionum eſt collocata, vt quæ ad pœnitentiam, charitatem, patientiam, & ſimiles virtutes adhortantur. Alia ſunt in eodem genere reprehêſoria: vt quæ in corrigendis hominum vitiis verſantur: qualia ſæpe ſunt Prophetarum oracula, cùm improbis cœleſtes minas intentant. Alia conſolatoria, vt quæ ad puſillanimes & abiectos recreandos, permulcendas humanæ vitæ miſerias, & ſpem in Deû excitandam potentiſſima ſunt. Alia didaſcalica, vt quæ in quæſtionibus explicandis deſudant, quæ agunt de fide, purgatorio, viſione

Materiæ delectus.

Thematû varietas.

Dei

Dei, & cæt Alia ab hac ſublimitate paulò demiſſiora, & magis familiaria vocantur inſtitutiua, quæ in formãda vitæ diſciplina, & tradendis præceptis ſunt occupata, qualis eſt Clementis Alexandrini Pędagogus. Alia denique mixta, quæ variorum generum ſuauem quandam temperiem complexa ſunt; & hæc quidem longè probatiora: nam in vno genere tota concione verſari plus habet aliquãdo tædij, minus vtilitatis.

Materia ſecunda continet argumenta & probationes, quæ ad illuſtrandum thema propoſitum afferuntur. Petuntur autem ex locis, partim communibus, partim etiam propriis. Loci cõmunes illi ſunt, de quabus libro 4. diſſeruimus, Definitio, partium enumeratio, genera, cauſſę, effecta, adiuncta, & cætera, quę non minùs ad ſacram quàm profanam Rhetoricam attinent Loci Theologorum magis proprij ſunt, ſcriptura, traditiones, Eccleſię vniuerſalis auctoritas, ſacrorum Conciliorum decreta, ſanctorum Patrum, & aliorum ſaniorum interpretum commentationes, ius Canonicum, hiſtoricorum Eccleſiaſticorum recenſita, & quę ex iis fluunt argumentis reuelationes, promiſſiones, comminationes, vaticinia, figuræ, allegorię, parabolę, ſacramenta, ceremoniæ, quæque magis ſingularia sũt ſumpta ex prædeſtinatione, prouidentia Dei, iuſtitia, bonitate, amore; cuiuſmodi ſunt illuſtratio nominis Dei, gloria Chriſti, voluntas, & præcepta diuina, Angelorum cuſtodia, orationes Sanctorum, virtutis ſplendor, peccati turpitudo, magnitudo præmiorũ ac pœnarum, conſuetudo & experientia rerum, naturæ dictamen, cõſcientiæ teſtimonium, Eccleſiæ vtilitas, proximorũ ædificatio, & offenſio, miracula, conſolationis ſpiritus, remedia ſacramentorum, humanæ vitæ miſeria; vanitas ac breuitas, mors certa, & incertũ eius tempus, hoſtium noſtrorum aſtutia, mundi peruerſitas, & ſimilia, quibus parcè nõnulla ex humaniorum literarum officina poterunt interſeri. Atque vt in ſumma complectamur omnia, totam penè rerum & argumentorum ſiluam Scriptura, Patres, & ratio ſuppeditant. Cùm autem in ſacris litteris duplex ſit ſenſus, vnus literalis, alter myſticus, qui in allegoricum, tropologicũ, & anagogicum ſubdiuiditur; Litteralis maximè placet doctis & hiſtoricis hominibus; Myſticus, ſiue ſpiritualis, diffuſior eſt, & popularibus ſæpè auribus iucundior: quanquam in eo tenẽdus eſt modus, ne inſana figurarum dulcedo nos à corporibus ad vmbras vſquequaque traducat. Quo in genere ſæpè errarunt Philo Iudæus, & Origenes: qui ingenij ſui acumina putarunt eſſe ſacramenta; & quæ ſimplici ſenſu interpretanda, in varias allegoriarum picturas detorſerunt. Quapropter allegoricas expoſitiones, vt notat Euthymius, perſæpè afferri docti negligunt, quòd hi ſenſus facilè deſtruantur, & multis ſint ingrati: quid ille dixiſſet, ſi recentiorum quorumdam frigidas parabolas legiſſet, qui non verentur, *librum generationis*, Deiparam Virginem dicere; três panes ab amico erogatos, Lucæ 11. Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum: nauiculam, quam aſcendit Chriſtus, Matth. 6. pœnitẽtiã quinque panes, quinque libros Moyſis; & duos piſces, humanitatem & diuinitatem Chriſti? Nec dicerentur, ſi vena vlla generoſi ſpiritus in nobis reſideret? Quod verò ad ſanctorum Patrum attinet teſtimonia, nec iſta videntur temerè in concionibus coaceruandas quod plerique faciunt, qui ſe pulchros & beatos putant, ſi vel ad doctrinæ oſtentationem, vel ad memo-

Loci cõmunes.

Loci Theologici.

Duplex ſenſus ſcripturarum.

Euthym. in Pſal. 150.

Allegoria vitioſa.

Teſtimonia SS. Patrum cum induſtria proferenda.

 riæ

riæ miraculum alia aliis ingerant, & in vernacula concione, nihil niſi peregrinam linguam ſonent. Quanto prudentius eſt eorum conſilium, qui ea quæ ſint è Patribus minùs ſpecioſa, vulgari lingua pertexunt, additis tãtùm vocabulis, in quibus maior vis ineſt, aut gratia? ſic enim, & memoriæ ſubſidium, & temporis paratur lucrum. Iam verò non in rationibus, quæ ingenij ſolertia inueniuntur, multum valent definitiones, & cauſſæ, & effecta, & adiuncta, & partes; flos autem & pulchritudo ab eximiis ſimilibus in totum corpus orationis emanat.

Forma, & character concionum.

Forma concionum non eſt vna, ſed pro locorum, temporum, perſonarum, argumentorum, denique ipſorum varietate, in varias tribuitur partes. Imperitus eſt concionator, qui eandem crepidam omnium pedibus conatur induere: videndum eſt quid cuiúſque aures ferant, quid palatum expetat, ſed maximè, quid ad ſalutem vniuerſorum conducat. Rurſus ex materia alia ſubinde formarum conſurgit diuerſitas; aliter enim tractatur exornatiuum genus, aliter didaſcalicum, aliter adhortatorium.

Exornatiua floridius tractanda.

Exornatiuum plus ex ſua natura floris expetit, & facundiæ; licèt enim omnis quæ de rebus diuinis habetur oratio, plus olere debeat grauitatis, & ſanctimoniæ, quàm artis, & curæ, tamen fieri non poteſt quin in iſtis ſpecioſis argumentis, qualia ſunt, aut Chriſti natiuitas, aut B. Virginis encomia, aut Sanctorum laudes, multa liquidiùs & ornatiùs effluant. Quis enim in illa laudatione Agnetis, quæ eſt apud D. Ambroſium, & acumina & flores eloquentiæ ſingulares non agnoſcit? *Nomen virginis, titulus eſt pudoris.* Appellabo martyrem, prædicaui ſatis; prolixa laudatio eſt, quæ non quæritur, ſed tenetur. Faceſſant igitur ingenia eloquentia conticeſcat, vox vna præconium eſt. Hanc ſenes, hanc iuuenes, hanc pueri canant.

Nemo eſt laudabilior, quàm qui ab omnibus laudari poteſt: quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant, dum loquuntur. Hæc duodecim annorum martyrium feciſſe traditur. Quò deteſtabilior eſt crudelitas, quæ minuſculæ non pepercit ætati; Imò magna vis fidei, quæ etiam ab illa teſtimonium inuenit ætate. Fuitne in illo corpuſculo vulneri locus? Et quæ non habuit, quo ferrum reciperet; habuit, quo ferrum vinceret: At iſtius ætatis puellæ toruos etiam parentum vultus ferre nõ poſſunt, & acu diſtricta ſolent puncta flere, quaſi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impauida manus, hæc ſtridentium grauibus immobilis tractatibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus mori adhuc neſcia, ſed parata, vel ſi ad aras inuita raperetur, tendere Chriſto inter ignes manus, atque in ipſis ſacrilegis focis trophæum Domini ſignare victoris.

Vides quàm acutæ & exſculptæ ſententiæ, & quo errore teneantur, qui iſta argumenta eodem ſtylo quo cætera tractanda exiſtimant? Longè enim diuerſa ſunt ab aliis, & ſuopte ingenio toros atque expolitiones quanquam modeſtas deſiderant. Idipſum in oratione Baſilij de laudibus B. Virginis, & ſermone Procopij Diaconi, & Chartophylacis in Marcum, ex Naziãzeni deniq; & Chryſoſtomi cõcionibus facillè poſſumus agnoſcere. Quin etiã non aliũ ſeruãt ordinẽ, quàm eũ de quo in exornatiuo genere dictum eſt; Narrant, exaggerant, attolunt, inculcant, conferunt, exclamant, diſcurſiones tamen ad inſtituendos mores, aliquando longiores admittunt.

Adhor

Digitized by Google

Adhortatorii, quomodo tractandum.

Adhortatorium minùs requirit concinnitatis,ſed plus caloris; ſumit enim certa capita, quibus & hortetur ad bona, & dehortetur à malis; qualia ſunt Dei gloria, Eccleſiæ decus, noſtra ipſorum vtilitas, pœnæ & præmia; hæc conſtanti nexu exequitur, vrget,inſtar,premit, reprehendit,conſolatur;ad ſummum plus eſt in affectibus & figuris ſententiæ quàm in delectu & ſculptura verborum. Quo in genere ſæpe admirabilis eſt D. Auguſtinus; nam & monendo rationem robore conuincit, & conſolando plenus eſt ſuauitatis, & reprehendendo grauem quãdam ſanctimoniam præfert; quæ non inſultat, ſed *viſceribus miſericordiæ* comparitur. Et hoc genus efficaciſſimum eſt: Exemplum ſit iſtud: Ab incantatoribus & ſortilegis deterret homines alioqui iſtis vitiis ſatis mancipatos; vide qua grauitate, & miſericordia: *Fratres mei, non vos plangam? quotidie inuenio iſta; & quid faciam? nondum perſuadeo Chriſtianis, in Chriſto ſpem eſſe ponendam? ecce ſi cui factum eſt remedium, moriatur; quàm multi enim cum remediis mortui ſunt, & quàm multi ſine remediis vixerunt. Qua fronte exiit anima ad Deum! perdidit ſignum Chriſti, accepit ſignum Diaboli. An forte dicet, non perdidi ſignum Chriſti? ergo ſignum Chriſti cum ſigno Diaboli habuiſti, Non vult Chriſtus communionem,ſed ſolus vult poſſidere: quod emittit,tanti emit, vt ſolus poſſideat: tu facis ei conſortem Diabolum, cui te per peccatum vendideras. Væ duplici corde qui in corde ſuo partem faciunt Deo, partem faciunt Diabolo:*(deindè,) *Cognoſcamus ergo agnum fratres, cognoſcamus pretiũ noſtrum.*

Generis didaſcalici tractatio.

Genus didaſcalicum duplici modo tractatur; vel enim demiſſiùs ad popularem captum familiariſſimis ſimilibus,& actuoſis figuris; qua in parte,ſancti quoque Auguſtini prudentia omnino admirabilis eſt, ita plerunque quæſtiones altas, & ſubtiles ad rudiorum intelligẽtiam format, & fingit, vt in ſermone de S. Vincentio data occaſione excurrit in diſputationem de corpore ſpirituali;vide quo artificio, quàm miri ſimplicitate & candore ſtyli?

Popularis character Auguſtini.

In ſanitate (inquit) magnum eſt nihil ſẽtire;multa habemus intus in viſceribus noſtris; quis ea noſtrûm ſciret, niſi in corporibus noſtris laniatis videret? viſcera noſtra interiora, noſtra quæ dicuntur inteſtina, vnde nouimus? & nunc eſt bonum, quando illa non ſentimus, tunc ſani ſumus. Dicis alicui, obſerua ſtomachum: reſpondet tibi, quid eſt ſtomachus? Felix ignorantia: neſcit vbi habeat, quod ſemper ſanum habet; ſi ſanum non eſſet, ſentiret: ſi ſentiret, non bono ſuo ſciret.

Sed quamuis laudata corporis ſanitate venimus ad celeritatem motus: & inuenimus nos plumbeos quodammodo: Quanta eſt celeritas cœleſtium corporum? Vis noſſe quanta ſit? intueris ſolem,& tibi videtur,quaſi non moueatur, & tamen mouetur. Forte dicis mouetur, ſed tardiùs: vis noſſe quanta celeritate moueatur? vis ratione colligere, quod non ſentis aſpectu? ſi recta via ab oriente vſque in occidentem, in hac terra veredis quiſque currens, per quot dies perueniret, qualibet equorum velocitate ferretur? quot manſiones ageret? & cætera, quæ fusè perſequitur, quaſi manſa in os ingerens.

Aliter didaſcalicum genus tractatur ad eruditarum aurium inſtitutionem, doctis & accuratis argumentis,expoſitione diuerſarum ſententiarum, cum delectu melioris, teſtimoniis, exemplis, elaboratis ſimilitudinibus

militudinibus, & tota illa ſupellectile magnificæ orationis, quæ interdum, quanquam parciùs, aſſumenda eſt.

Diſpoſitio concionum

Iam diſpoſitio quoque pro variis argumentis varia eſſe ſolet.

Primus ordo fermè ſine arte.

Vna eſt ſine arte, naturali curſu fluēs, qualis in paraphraſi, & homiliis veterum, in hiſtoriis & parabolis eſſe ſolet.

Paraphraſis ſiquidem textum ſacrum exponit ſeruato eodem ordinis filo, ſingulis inſiſtens, omnia diſcutiens, quanquam breuiſſimè: hic ordo interpretum potiùs eſt, quàm oratorum: eſt enim tædij plenus apud eruditas præſertim aures, niſi lepore & venuſtate quadam adſpergatur.

Homilia magis ſapit oratorium & adipale, amplificationibus & excurſionibus ad mores inſtituendos paulo longiuſculis vtens, cæteroqui totam Euangelij ſeriem familiari ſermone percurrit, atque explicat.

Hiſtorica ſæpè partitionem ſuopte ingenio ſuggerunt, vt Euangelium de diuite epulone, eiuſdem Diuitis & Lazari conditionem: in terris, deinde vtriúſque mortem: tertiò ſtatum in alia vita.

In parabolis primùm oſtendimus ſcopum parabolæ; ſecundò ſignantis, & rei ſignatæ commercium declaramus: Tertiò ad mores informandos deducimus. Et hæc, vt dixi, naturalis fermè tenore manant liquidiùs.

Secūdus diſpoſitionis modus.

Secundus ordo pendet magis ex arbitrio, & arte oratoris; qui fit vel cùm ex toto Euangelio, duo aut tria quædam capita diſcutienda proponuntur minimè inter ſe cohærentia, qualia eſſent in Euangelio de ſocru Petri, piorum hominum perpeſſiones, & inuocatio Sanctorum, quæ ſanè aliquando ſe inſinuat lenocinio varietatis: quòd facilè fit in multis argumentis afferre aliqua in medium ſpectabilioris notæ, minùs tamen habent ordinis, & neſcio, an magis fructu & vtilitate reſpondeant.

Pulchriùs igitur res procedit, cùm ex toto Euangelio ea deliguntur capita, quæ ordinem & nexum habeāt, vt ex vno in aliud commoda ſuccedat digreſſio. Sic in Euangelio de ſurdo & muto, primùm tyrannis Dæmonis oſtendetur, deinde, quo pacto aduerſus animas Dei charactere ſignatas eandem exerceat: tertiò qui inde & quàm tetri ac funeſti conſequantur effectus.

Solet autem iſtud accommodatiùs fieri, cùm in ipſo themate, ſententiáque ad dicendum propoſita, quaſi fruges in ſemine, ſic tota vis & ratio concionis includitur, vt in illo, *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Si dicatur de actu dilectionis, de obiecto dilecto, rationéque diligendi: Sed quod etiam videtur ingenioſius, in vna plerúmque vocula tota concio fundabitur; vt in illud, *Calicem meum bibetis.* Si dicatur de duplici calice, Babylonis, & Chriſti.

Denique ſæpe non tam ſpectantur verba, quàm ipſius Euāgelij ſcopus, in quem recta collineat & inſtituitur oratio, modò de ieiunio, modò de charitate, & de qualibet alia inſigni materia. Methodus autem propriæ ſolertiæ permittitur, quæ ſumit argumenta: nunc ab vniuerſis capitibus, vt antiquitate, honeſtate, vtilitate: nūc à cauſſis; qui mos frequentiſſimus eſſe ſolet: nunc ab adiunctis rerum: nūc vtrinque allatis ſententiis quæſtio diſceptatur, & diſſoluitur, cæteriſque eiuſmodi induſtriæ adminiculis roboratur.

Tertius modus diſponēdi ſymbolicus.

Tertius modus, qui ſolet habere aucupium quoddam nouæ & gratæ

tæ delectationis, eſt ſymbolicus: cùm thema per ſymbola & imagines tractatur: quod variis modis contingit.

Vel enim ſumitur hiſtoria; vt ſi concionator de obedientia dicturus, Iſaacum ſub paterno cultro effigiet; & in hoc typo omnes obedientiæ proprietates atque ornamenta proponat.

Vel adhibetur tantùm ſimilitudo, vt cùm ſub ægroti imagine tota pœnitentiæ ratio explicatur.

Vel allegoria, vt cùm iudicium in libro ſeptem ſigillis obſignato proponitur, vel per continuam antitheſim Apoſtoli cum luce, & ſale' allatis vtrinque proprietatibus conferuntur.

Vel certè illuſtris aliqua figura inſtar emblematis depingitur, in cuius explicatione, variarúmque partium accommodatione, tota demum opera inſumitur. Vt ſi de prouidentia dicturus, pro fundamento ſumas Ezechielis viſionem, & myſtica animalia, in quibus eamdem expreſſam fuiſſe Apollinaris, atque poſt illum Polychronius, cenſuit.

Vel ſi de patientia ſermonem facturus, primùm ſubiiciā illam oculis, tanquam honeſtam virginem iis coloribus expreſſam, quibus Tertullianus non ignobilis artifex depinxit. Vultus illi tranquillus, & placidus, frons pura, nulla mœroris aut iræ rugoſitate contracta: remiſſa æquè in lætum modū ſupercilia, oculis humilitate non infelicitate deiectis, os taciturnitatis honore ſignatum, color qualis ſecuris & innoxiis: Motus frequens capitis in Diabolum, & minax riſus, cæterùm amictus circum pectora candidus, & corpori impreſſus: vt qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno ſpiritus eius mitiſſimi, & manſuetiſſimi, qui in turbine glo-

Tertull. de patiētia.

meratur, non nubilo liuet, ſed eſt teneræ ſimplicitatis apertus & ſimplex, quem tertio vidit Helias. In eodem genere eſt currus auaritiæ apud Bernardum.

Auaritia rotis vehitur quatuor vitiorum, quæ ſunt puſillanimitas, inhumanitas, contemptus Dei, mortis obliuio. Porrò iumenta trahentia, tenacitas, & rapacitas & his vnus auriga ambobus præſidet habendi ardor.

Hæc amplam dicendi materiam ſuggerunt, ſed vt liberè fatear, hic modus niſi ſumma prudentia & dexteritate tractetur, oſtendit quippiam iuuenile & leuiculum, quod momento temporis defloreſcit; Idcirco haud eorum probārim inſtitutum, qui nunquam acquieſcunt, niſi per ſymbola & imagines concionati fuerint.

Quartus modus eſt per παράδοξον, cùm quæſtio quædam à communi & plebeio ſenſu abhorrens, quales ſūt in Chriſtiana diſciplina permultæ, grauiter & copioſè tractatur, qualis eſt illa D. Chryſoſtomi, *quòd nemo læditur, niſi à ſe ipſo*. Idcirco nouitatem actionis excuſat in ipſo limine οἶδα μὲν ὅτι τοῖς παχυτέροις, καὶ πρὸς τὰ παρόντα κεχηνόσι, καὶ τῇ γῇ προσηλωμένοις, καὶ αἰσθηταῖς μὲν δουλεύουσιν ἡδοναῖς, τῶν δὲ νοερῶν οὐ σφόδρα ἀντεχομένοις, καινός τις καὶ παράδοξος ὁ λόγος οὗτος εἶναι δόξει. *Scio fore vt craſſioribus, quique præſentibus rebus inhiant, ac terræ ſut affixi, & ſenſuum voluptatibus ſeruiunt, ſpiritualibus non admodum dediti, noua hæc admirabiliſque videatur oratio.*

Quartus modus per paradox.

Video & quintam quandam formam, per dialogos & proſopopœias induci, & dramata, & ſenatusconſulta, & actiones iudiciarias fieri in cōcionibus, de qua viri prudētes viderint; ſed niſi præſtans quædam facultas & induſtria hāc agendi rationem ineat, periculum eſt ne incidat in vi-

Quintus modus per dialogos, &c.

Digitized by Google

tium καλλίζειν Hæc de variis cl ata-
ćteribus concionum.

Partes concionis. Nunc de patribus concionis videamus: nolo concionatorem indiſertum, nolo nimis oratorem eſſe: quo vitio laborant nõnulli, qui veteres quaſdam partitiones è ſchola religioſiùs obſeruant, exordia & narrationes, confirmationes quoque & perorationes ſcrupuloſè digerunt, & artificium ſuum, vel potiùs infantiam, produnt Non enim Dei ſpiritus ſcholæ legibus vinctus tenetur; quanquam nec ſcholaſtici Rhetores, hunc partium numerum ſemper neceſſarium eſſe voluerunt, ſed partitionem duntaxat & probationem. Primum igitur illi aditus prolixi fluentes, calamiſtrati, toti à ſacris cõcionibus relegentur: ſi longior fueris in exordio, ſtatim auditores per multi prolixitatem ſermonis formidantes, demittunt (quod ait ille) auriculas, *vt iniquæ mentis aſelli*; ſi comptior, dabis ſuſpicionem fuci, vbi minimè fucatũ eſſe oporteat; ſi extra rem vageris, ad metam te tacita reuocabit omnium conſcientia. Rarò contingit, vt orator, vel à ſe, vel ab auditorum perſona debeat exordiri: ſi tamen euentus aliquis ſuaſerit, non vero; ſed parcè & prudenter faciendum moneo.

Exordia concionum. Quæ igitur exordia, inquies, apta ſunt concionibus? Primùm ante precationẽ video apud graues perſonas placere ſimplicem rei expoſitionem, & totius concionis diuiſionem: neque enim iſtis aſſentior, qui putant ſenile & frigidũ partiri orationem: quòd longe ſit ingenioſius artem occultare, & auditorem toto tempore ſuſpenſum tenere.

Procul iſtæ artis & ingenij argutiæ; quà me ducturus eſt orator, lubenter inſpicio; viam tenenti gratius eſt iter; hoſpes & peregrinus in rebus languet citiùs. Nolo qui me ſuſpendat, & cruciet, volo qui me doceat. Nec verendum eſt, ne quid nimium lucis habeat oratio; rarius iſtud peccatum eſt, veniam ſtatim meretur.

Ne quid tamen diſſimulem, ſimplicem iſtam rerum diuiſionem nimis auſterum & ſiccum exordium nonnulli putant: Dandum erit fortaſſe quiddam auribus plenius, ſi res videatur expetere. Poſt precationem, inſtar iuſti & maximè proprij exordij, fieri ſolet, quæ à nonnullis λόγου εἰσαγωγὴ introductio ſermonis appellatur; quæ fit cùm breuis quædam & grauis diſſertatio inſtituitur, quæ rectà in materiam propoſitam influat, vt genus in ſpeciem. *Iſagoge orationis.* Hæc ratio exordiendi pulchra eſt, & antiquis familiariſſima; ſic D. Chryſoſtomus in ſermone de S. Andrea *inuenit hic prior fratrem ſuũ*, aptè exordium ducit à communione mutui cuiuſdam amoris, quem hominum pectoribus Deus indidit. Cùm à principio, inquit, Deus hominem fingeret, noluit ſolum eſſe, ſed largitus eſt ei mulieris auxiliũ; &, vt vnà cohabitaret inſtituit. Sic in parabola de *ſeruo nequam*, & in ſocium crudeli, vbi exemplum ſtatuitur de miſericordia, & iuſtitia, aptũ erit exordium, ſi dicatur: Mundũ quaſi duabus columnis iiſdem virtutibus ſuſtineri In id quoque genus commodè incidunt axiomata Theologica, & Philoſophica, parabolæ, exempla, ſimilitudines. A ſimili exorditur D. Auguſtinus, ſermone 22. *Aurum de terra eligere, qui nouerunt, vbi diuitem ſenſerunt venam, ibi quicquid artis eſt, quicquid laboris, impendunt.* Et Theodoretus nobilem orationem de prouidentia à ſimilitudine piſcatorum τῶν τὸν θαλάττιον βίον ἀσπαζομένων οἱ μὲν τὰς ὀργυιὰς ἐξέτεινον Item orationem de natura hominis, à ſimili de magnete cum ſacris literis, & ſermonẽ 11. ab

Ari-

Ariſtippo μητροδιδάκτῳ. Cæterùm cauendum ne iſta ſermonis Iſagoge primùm ſit aliena, deinde ne nimis prolixa, ſed concioni prudenti quadam menſura diſpenſetur.

D. Aug. de S. Vincentio.

Alia exordia rem ſtatim aggrediũtur, & prima aggreſſione tangunt, vt *in paſſione, quæ nobis recitata eſt, euidenter oſtenditur. Iudex ferox, tortor cruentus, martyr inuictus.* Alia fiunt ex abrupto, vt apud D. Baſilium, *Leo rugiet, & quis non timebit?*

Propoſitio & cõfirmatio.

Narratio nulla eſt in concione, quæ procemium neceſſariò conſequatur: multæ tamen occurrunt διηγήσεις (vt Græci appellãt:) quæ ſi appoſitè fiant, & ex optimis afferantur authoribus, frugiferæ ſunt, & plebeiis præſertim auribus periucũdæ. Porrò narrationis locum tenet propoſitio illa generalis, in qua tamquam in cardine tota vertitur concio; huic ſuccedit confirmatio, potiſſima pars orationis, variis conſtãs argumentis, vel, ſi quid refellendum occurrat, confutatio.

Peroratio.

Claudit totam concionem peroratio, quæ fieri ſolet, non ſcholaſtico ſtylo, ea ſcilicet repetendo ad oſtentationem memoriæ, quæ per totam orationem longè latéque ſparſa fuerint, ſed per acrem quandam exhortationem, quæ vel nouas, eaſque potioris notæ rationes contineat, vel certè iam delibatas robuſtiore quadam vi & lacertis imprimat, vt infixos aculeos intimis auditorum pectoribus relinquat. Per apoſtrophen, aut abruptum, finem facere iuuerit aliquando, modò ne quid nimis frequens & affectatum.

Elocutio concionum.

De elocutione quid attinet plura dicere, cùm putem me in hac parte Logodædalo homini imprimis diſerto ſatisfeciſſe? Etiam vos cenſetis & amplectimini, quod ſummis concionatoribus placere video, qui de ſacri oratoris eloquutione hæc præcipiunt. Habeat eloquentiam ſine affectatione, candorem ſine fuco grauitatem ſine tumore. Sit mediocriter acuta, non hebes; non redundet luxuria verborum, ſed neque ſit ſterilis; ſit ſuauis, nõ ingrata; ſit modicè accurata, non vilis, nec abiecta, nec humi repens: ante omnia ſit viuida, ſpirans, ſucci plena, & roboris, modò vbique ſit etiam apta.

Carolus Regius.

Quæritis etiam an numeros & figuras probem? dixi antea religionem non planè renuntiare ingenio, ſed eius vim & impetum moderari: nolo aucupem ſyllabarum fieri concionatorem, nolo periodos circumtondere, nolo anxia quadam lima cruciare: puerile enim vitium eſt, & vix in ipſis roſtris ferendum: certa tamen interualla, quæ fluere ſolent, vel mediocriter exercitatis non veto. Addo etiam figuras, ſed quas? non Neronianas, aut Glyconias, quas doctas fortaſſe inepti dixerint: non iſta teſſellatæ orationis leuicula quædam choragia tyronibus pueris relinquamus, qui quàm ſæpè porcæ naribus anreas armillas imponũt, ex ſcholis noſſe poſſumus. At nos primùm caueamus, ne accerſitæ ſint noſtræ figuræ, & quaſi meditatæ, ne prodeãt ex vmbraculis, non quidem vocatæ, ſed irreptitiæ, deinde ſe oſtentent hilariùs, mox iactent etiam inſolentiùs: hæc enim eloquentia iuuenilis eſt, & à piis ſenſibus ad Sirenularum cantus animos auocat.

Concionum figuræ vtiles.

Figuræ aſſumendæ ſunt, partim vt nimis vilem & ſtrigoſam orationem vindicent ab humilitate, & ſordibus: partim vt nimis auſteram modico quodam cultu exhilarent, partim etiã vt motus celeriùs vibrent, imprimant validiùs, defigant altiùs. Quamobrem nõnullæ in exornatiuo genere paulò cultiores permittuntur, quales ſunt diſtributiones, antitheta, & deſcriptiones, quibus nonnunquam

pru lenter & opportunè SS. Patres vtuntur. In eo genere eſt illa antitheſis ſancti Fulgentij, *Heri Rex noſter trabea carnis indutus, de aula vteri Virginalis egrediens, viſitare dignatus eſt mundum: hodie miles de tabernaculo corporis exiens, triumphator migrauit in cœlum*, &c. quæ ille fuſiùs proſequitur: in quibus apparet quidam ornatus, ſed minimè adſcititius ac importunus; deinde, quo dictionis ad grauitatem temperamento noſſe vos arbitror.

S. Fulgent. in ſerm. de SS. Innocent.

Deſcript. in concionibus quales.

Eadē lege admittantur deſcriptiones, non in parergis, vt ludant in deſcribenda crepida, aut quo phalerato, aut venuſtulæ mulieris facie, ſed vt motui, qui imprimendus eſt, famulentur. Quamobrem & in ſermone de SS. Innocentibus Baſilius Seleuciæ præclara hypotypoſi deſcribit infantes illos miſellos, eiulantes, ad gladiorum fulgorem conniuentibus oculis in vlnas matrum reflexos: Matres furentibus ſimiles, aliam aliò per vrbem diſcurrentes, cum illis miſerabilibus ſuis oneribus locum fugæ quæritantes: alias lacero amiculo: alias proiecto fugientes: alias ſparſa coma filiolos inumbrantes: aliam ſe curſu proripientē: aliam deprehenſam, quæ timore diriguerat, & manantes lacrymis oculos aſpectúmque, partim ad ſtricti enſis impetum, partim ad innocentis animulam, quæ iam erat ſub ictu, diuidebat, aliam quæ ſe ferientibus per confertiſſima tela irruens opponebat: aliam quæ ſtupore priùs, quàm ſoboles eius vulnere, corrueret. Hæc quidem grauia ſunt: & ita Martyrum perpeſſiones, inferorum cruciatus, æternæ vitæ delicias, peccatorum turpitudinem ſuauiſſimi Patres plerúnque deſcribunt; ſed in extraneas deſcriptiones, quæ nihil habent præter pompam, nunquam degenerant.

Baſilius Seleucia in ſerm. de SS. Innocent.

Innocentiū Puerorum martyrium egregiè deſcriptum.

Addo, frequentiores eſſe debere figuras illas, quæ ad docendum faciunt, quales ſunt interrogationes, reſponſiones, dialogiſmi, quàm cætera: & certè in iiſdem multus eſt D. Auguſtinus: quo fit, vt illam vim torrentis ingenij, plebeiis etiam auribus quàm familiariter attemperet, vt, *quærit aliquando humana curioſitas, & dicit ſibi, putáſne per illud ſpiritnale corpus videbimus Deum? Citò quidem reſponderi poteſt, in loco non videtur Deus, per partes non videtur Deus, ſpatiis diffuſis interuallíſque ſeparatus non videtur Deus.*

Hæc & ſimilia ad perſpicuitatem orationis multum iuuant: in motibus, & affectibus; quos dicturus orator à Deo potiſſimùm mentium domino flagitare debet: multum dominantur vehementiores ſententiarum figuræ, vt exclamationes, auerſiones, conuerſiones, deprecationes, ſermocinationes, & cætera, de quibus alius diſſerendi locus.

Accedat ipſa corporis eloquentia, pronūtiatio, quæ eluceat in voce clara, æquabili, varia, pro rerum, quæ dicuntur, natura, familiari præſertim, ac naturæ corporíſque conſtitutioni accommodata. Geſtus rerum ſententiarúmque naturam ſequatur, gaudeat concionator moderata grauitate, ac naturali decoro, ſit vultus ſerenus, & ita ſe componat, qualem decet eum, cuius vt tota vita, ſic actio pictura quædam eſſe debet decoræ honeſtatis. Hæc vobis ἐν τύπῳ: nunc, vt cum ſapientiſſimo doctore Gregorio claudam, ſcitote, concionis ſiue multitudinis corpus, cui verba facere oportet, inſtar eſſe variæ cuiuſdam ac multiplicis belluæ, ex multis animantibus magnis iuxtà paruiſque, nec non feris ac mitibus cōflatæ: quam qui verbis cicurare & ducere aggreditur, huic in natura adeo præpoſtera & prodigioſa gubernan

Pronuntiatio.

Gregor. orat. ϑηρίον τι... ποικίλον καὶ πολύμορφον.

bernāda maximus procul dubio ſubeundus eſt labor, *vt tam ſimplex ſit conſcientia, quàm varius & multiplex ſcientia*, ad omnium animos aptè compoſitéque ſibi adiungendos, & vnicuique diſtribuendum τὸ τοῦ λόγου σιτομέτριον, demenſum ſermonis: itaque prima pars, & fermè tota huius ſacræ eloquentiæ prudentia eſt, & perpetuum cum Deo commercium: tanti enim ſumus omnes, quantum ab eo cæleſti fonte reſpergimur, à quo omnis ab æterno manat & manabit opulentia.

Ἁπλοῦς κατὰ τὴν ὀρθότητα, παντοδαπὸς καὶ ποικίλος κατὰ τὸν πρὸς ἕκαστον οἰκείωσιν.

Finis Libri Decimi-quinti.

CHRYSOSTOMVS, SIVE IDEA.

LIBER DECIMVS-SEXTVS.

PRÆFATIO.

SATIS multa, vt arbitror, de vtraq; eloquentia diximus: & ipſe qui opere paſci videbatur animus, poſt variorum ſermonum curricula portum quærit, in quo ſuauiùs & glorioſiùs conquieſcat. Nullus autem mihi commodior viſus eſt, quàm ſi tuis auſpiciis inchoatum hoc quicquid eſt operis (ô meritò inter Sanctos eloquentiſſime, & inter eloquentes ſanctiſſime, Ioannes Chryſoſtome) per tuas laudes abſoluerem. Quanquam quid dixi? nemo eſt qui tuarum laudum partem complecti poſſit, tam anguſtis humanæ mentis & eloquentiæ limitibus, niſi tu fluminis illius aurei riuulos, qui ex tuo beato pectore tam fœliciter emanârunt, præſens & propitius effuderis. Itaque te oſtendam tibi in hac arce cœleſtis eloquentiæ conſtitutum, non meis quidem lineamentis, ſed tuis coloribus, quos in hanc vſque poſteritatem transfuſos ſæculorum mirabitur æternitas. Habent hoc ab arte nonnunquam lutei parietes, vt inducti tectorio, variiſq; picturis colluſtrati fulgeant; & quod à natura denegatum eſt nitoris, & gratiæ, hoc artis opera conſequantur. At verò nobiles marmoris cruſtæ, quas ſuis ipſa coloribus, & ornamentis natura rerum parens decorauit, propriis eniteſcunt opibus, nec ingenitam pulchritudinem falſo quodam gloriæ ſimulacro mentiuntur. Ita profectò magnæ illius tuæ mentis virtus in tam illuſtri loco, in tam nobili præclariſſimorum ingeniorū monumēto condita eſt, atque collocata, vt ipſa ſe ſuis diuitiis oſtentet; & oratorum potiùs obruat induſtriā, quàm ab oratione mutuetur aliquid nouæ commendationis.

Laus eximiarum perſonarum difficilis.

 Tu

Digitized by Google

Tu igitur cœlo recepta Mens, hunc poſtremum laborem, qui ad te vltro decurrit, quia tuus eſt, in tuam tutelam aſſere, & vniuerſo Operi fœlicem quam potes, coronidem impone.

CHARACTER GRAVIS Concionatoris.

CAP. I.

ANtequam ad virtutes Chryſoſtomi deueniam, quem inſtar omnium eſſe oſtendam, viſum eſt aliquot ἰδέας, ſiue formas ſacrorum oratorum, qui in vario genere floruerunt, cõmemoratis etiam quæ virtutibus aduerſari ſolent, vitiis, exponere: quo plenior ſit rei totius intelligentia. Grauis igitur plerúmque talis eſt. Mentem habet excelſam, & magnarum rerum cogitationibus exaggeratã, nihil in eo humile, fractum, demiſſum: longè eſt ab aulicarum aſſentationum ingenio, calliditatem, & verſatilis pectoris lubricos flexus auerſatur, rarò petit, rariùs prehẽſat, rariſſimè blanditur, numquam adulatur. In conuictu nõ eſt demiſsè comis, aut vultu ſæpius renidens, ſed plenus maieſtatis, ſermones infert de rebus magnis, vel ſi de paruis & exilibus dicat, conuertit ad magna. Vix otioſum quidpiam dixerit; non quærit quæ fuerit hoc anno hyems Italiæ: an cara futura ſit annona: Quid dicant Selenodromiorũ prognoſtica, fururóſne morbos, aut fœno nocituros imbres pronuntient: Quid noui portet Gallicus Mercurius, & an ſe moueant Heluetij. Hæc, & ſimilia narrationum genera, quæ apud graues perſonas putida ſunt, nauſeanti ſtomacho repudiat, & continuò de rebus diuinis, temperatè tamen, loquitur. Atque, vt eſt magnæ auctoritatis, ſermones, & mentes hominum, quò vult, rapit; & in omni cœtu, non imperio, ſed vita atque ingenio, dominatur.

Viri grauis & cõſtantis laus

In dictis eſt verax, conſtans in factis, aduerſus facetos ſerius, in improbos aſper, ad potentiorum obſequia rigidus, ad diſſimulationem parum aptus, ad fomenta cupiditatibus hominum miniſtranda numquam flexibilis, ad vitia exagitanda ore & vultu compoſitus. Summum enim putat nefas officio vitam anteponere, & viuendi deſiderio honeſtatem, propter quam vita expetenda eſt, amittere. Hæret præterea totus ſibi, vel potiùs originis ſuæ Deo, animum impensè colit, in corporis cura parcus eſt, quam valetudine non voluptate metitur, in orationibus creber, multꝰ in vigiliis, magnis ſemper curis & cogitationibus diſtrictus, ad ſummum in promouendo Dei cultũ totus.

Hæc fermè in priuata vita. In concionibus ſpirat quam impreſſit moribus maieſtatem. Argumentis delectatur, haud probabilibus, ſed planè firmis, ſolidis, & quæ ſint æternæ veritatis. Omnium inuentionum ſeminarium habet in ſacris literis collocatum, rarò peregrinam doctrinam accerſit; aut ſi quid aſpergit, cauet maximè ne oſtentet; non multa Græcè dicit, aut Hebraicè, hiſtorias, imagines, γνώμας, parabolas, & cætera quæ in humaniorum literarum ſunt inſtrumento, vel valere iubet, vel ſi quid excidit, contemnendo potiùs vſurpat, quàm oſtentando. Contrà inſignes habet ex Prophetis, Apoſtolis, ſed maximè ex Chriſti Domini ſententiis locos, in quibus vim permagnum facit: hæc expendit, hæc inculcat, & quaſi malleis cudit atq; imprimit pectoribus; his venatur animos, his impugnat, & tamquã machinis capit. De myſteriis, vita, factis, verbis, & morte Domini frequentiſſimè loquitur, & magnificentiſſima oratione hæc exaggerat.

Loci cõcionum graues.

In

Digitized by Google

In diſpoſitione argumentorū non vult videri Rhetor, de induſtria tractum & collocationem obſcurat, vt impetu fluere, non curam olere videatur oratio; maior eſt enim, quàm qui minuris ſcholaſticorum præceptis ſubiciatur; artis ſuſpicionem refugit, habet tamen artificium grande, quod pauci ſciunt, ſed qui hominis ingenium nouere, meliùs animaduertunt. Genus dicendi ſequitur non verbis volucre & incitatum, ſed preſſum, acre, ſeuerum, ſententiis aſtrictum. Conſulto fugit ſenſus ſculptos, amabiles, & laſciuioſos, vernantes figuras, & delicatorum verborum violas, tum ſpiſſos & productos exitus, tum orationem numeroſis legibus circumſcriptam ferre non poteſt, ſaccum potiùs indueret, aut cymbalis perſonaret, quàm ſe vinceret neceſſitate ſermonis certo quodam tinnitu pueriliter exultantis. At ſi quæ ſunt graues ſententiarum figuræ, quæ dicentis libertatem expromant, quæ iubeant, quæ caſtigent, quæ execrentur, has lubentiùs arripit.

Luctatur crebrò cum vitiis, crebriùs etiam cum fidei hoſtibus congreditur, & in hoc dicendi argumento regnat: docet acutè, pugnat acriter, potentiſſimè conuincit, inſectatur generosè, & iubet, & omnia quaſi ex tripode loquitur. In geſtu ſæpius eſt ſedatior, niſi res aliter poſtulet; multùm tamen ſe commouere, non putat eſſe grauitatis: quòd ſi his virtutibus ſtatuta quoque corporis procera, & acres oculi, & maieſtas, inceſſus, & ſparſi iam aliquot temporibus cani accedant, naturam dixeris ad cumulatam operis perfectionem fuiſſe velificatam.

AFFERVNTVR EXEMPLA iſtius grauitatis, & expenduntur.

CAP. II.

MVlta paſſim huiuſmodi ſtylo conſcripta occurrunt in ſanctorum Patrum libris; non omnes tamen in eo dicendi genere pares fuere: ſed alij pleniùs, alij remiſſiùs videntur habuiſſe, prout varia ferebant hominum ingenia. Inter Græcos Athanaſius maximè grauis eſt: cuius vt vita fulgur, ſic oratio fulmen extitit: minus itaque floris habet, quàm cæteri, minus olet ſcholæ delicias, quàm Diuus Gregorius Nazianzenus, Baſilius, Chryſoſtomus: habet tamen orationem grandem, & ſuo animo parem. *Athanaſiꝰ grauitas.*

Talia ſunt iſta in Apologia ad Conſtantiū vbi orationem orſus iiſdem fermè verbis, quibus Diuus Paulus apud Agrippam Regem, in ipſo limine beatam illam Apoſtoli animam inuocat, quem interceſſorem pro ſe apud Imperatorem fieri cupit: quòd & ipſe veritatis ſit præco, & à Chriſtiano Principe, tantus Chriſtianorum Princeps audiri mereatur. Hæc autem non vaſtè, & tragicè extulit, ſed preſsè & grauiter: nā ſtatim poſt ſancti Pauli verba, percommodè ſubiicit, *Siquidem Beati Pauli verbis vtens, illum apud te meum interceſſorem facio.* In hoc autem argumento, & in aliis, vbicumque poteſt ſacras hiſtorias aſpergit, aut ſententias, vt totus videatur ſe ad hanc palæſtram conformare. *Athanaſius inuocat animam Pauli.*

Deinde hoc quod ſequitur, quàm generoſi ſpiritus! vbi calumniam de traducto apud Conſtantem fratrem Imperatore Conſtantio refellens: *Pudet (inquit) reuera vel diluendo de iſtare mentionem facere. Quapropter ne aliis quidem percunctantibus reſpondere velim; ne iterum, dum excuſa* *In Apologia ad Conſtantium.*

euſo me, ſuſpicionem animis relinquam. Num putes videre te leonem à turba canum circumuentum, quos ne dignatur quidem, ſuæ generoſitatis nemora aſpicere? Mox ad ipſum conuerſus Principem: *Tuæ autem pietati magna & clara voce reſpondeo, manúque extenſa, quod didici ab Apoſtolo, Deum in meam ipſius animam teſtor.* Videant illi qui ὅρκον Demoſthenis mirantur, num & hic minus habeat grauitatis.

In apologia de fuga ſua

Et cùm Ariani illi fugam & timiditatem obiicerent, quanta generoſitate oſtendit, oportuiſſe igitur ſe, ſi ex iſtorum ſententia magnanimus fieri voluiſſet, Arianam crudelitatem expleuiſſe ſuo ſanguine: & quod languorem animi aliis obiiciant, non ſtudioſi virtutis, ſed auidi cruoris, non ipſi quidem fortes, ſed in ferina ſæuitia leporibus timidiores.

Tum ibidem cùm inſectatur Arianorum vitia, non conuiciatur muliebriter, ſed affert flagitia magna, & nimis teſtata. Poſtremò illud ſubiungit, *Singuli igitur ſingulis vitiis excellunt, vna tamen omnibus in genere & communis macula eſt quod pro hæreſi ſua, belliſque in Chriſtum non Chriſtiani amplius; ſed Ariani appellantur.*

De perſecut. ad Orthodoxos.

At verò cùm illam funeſtiſſimam tragœdiam deſcribit per ſceleratiſſimum Georgium in Eccleſiam inuectam, narratio plena eſt grauitatis, & horroris, nihil habet ambitioſæ & diffuſæ amplificationis. Ibi Virgines intaminatæ nudãtur, Monachi pedibus obtriti animã efflant, ſubiiciuntur ſeruilibus flagris matronæ, ſacri baptiſmi fontibus iniiciuntur flãmæ, aues & nuces pineæ inter effuſam improborum lætitiam, Eccleſiarúmque vaſtitatem, idolis immolantur, quæ ille ſine multa αὐξήσει ſanctè & grauiter deplorans, longè magis incredibilia facit.

Cypriani grauitas

Inter Latinos magnam habet dicendi grauitatem ſanctus Cyprianus, qui profectò mihi videtur poſt illam ad Donatum epiſtolam mollioribus adhuc luxuriãtem cincinnulis, omnes dicendi veneres abieciſſe, totúmque ſe ad ſeuerius dicendi genus elimaſſe. Nam iſta quæ dicta ſunt contra mulieres in balneis diuerſantes, cuius ſpiritus ſunt?

In adeũtes balneas ex D. Cypr. ex diſcip. & hab. Virgin. p. 232. S. Cypr. amplificat. ſunt graues & generoſa Vellicant iſta verba, & multum habent γοργότητος.

Quid verò quæ promiſcuas balneas adeunt, quæ oculis ad libidinem curioſis, pudori ac pudicitiæ corpora dicata proſtituunt, quæ cùm viros, atque à viris nudæ vident turpiter, ac videntur, nónne ipſæ illecebram vitiis præſtant? nonne ad corruptelam & iniuriam ſuam deſideria præſentium ſollicitant, & inuitant? Viderit, inquis, qua illuc mente quis veniat: mihi tantùm reficiẽdi corpuſculi cura eſt, & lauandi. Non te purgat iſta defenſio, nec laſciuiæ & petulantiæ crimen excuſat. Sordidat lauatio iſta, non abluit; nec emundat membra, ſed maculat.

Impudicè tu neminem conſpicis, ſed ipſa conſpicieris impudicè: oculos tuos turpi oblectatione non polluis, ſed dum oblectas alios, ipſa pollueris. Spectaculum de lauacro facis: theatro ſunt fœdiora quò conuenis: verecundia illic omnis exuitur, *Simul cum amictu veſtis, honor corporis ac pudor ponitur*; denotanda & contrectanda virginitas reuelatur. Iam nunc conſidera, an cùm veſtita es, verecunda ſis inter viros; talis, cui ad inuerecundiam proficit audacia nuditatis.

Sic ergo frequenter Eccleſia virgines ſuas plangit, ſic ad infames earum ac deteſtabiles fabulas ingemiſcit; ſic flos virginum extinguitur, honor continentiæ ac pudor creditur, gloria omnis ac dignitas profanatur. Sic ſe expugnator

inimicus

inimicus per artes ſuas inſerit: ſic inſidiis per occulta fallentibus diabolus obrepit: ſic dũ ornati cultiùs dũ libetiùs euagari virgines volunt, eſſe virgines deſinunt, furtiuo dedecore corruptę, viduę antequam nuptæ; nõ mariti, ſed Chriſti, adulteræ: quàm fuerant præmiis ingentibus virgines deſtinatæ, tam magna ſupplicia pro amiſſa virginitate ſenſuræ.

Mihi verò videtur, quot verba, tot ſpargi fulmina: ſenſus ſunt grandes, & heroïci: Vt, *ſordidat lauatio iſta, non abluit:* &, *ſpectaculum, de lauacro facis.* Deinde, *ſic ergo frequenter Eccleſia Virgines ſuas plangit, ſic ad infames earum ac deteſtabiles fabulas ingemiſcit:* & cùm dixiſſet: *Illic honos exuitur cum amictu veſtis*, non addidit referri hoc ab Herodoto, hiſtoriæ libro primo, & dici in perſona Gygis, de vxore Candaulis Regis, & ſic in Græco haberi, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ, συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Tum Dionyſium Halicarnaſſenſem, in libro περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, hæc Attico ſtylo reddidiſſe cùm ab Herodoto Ionicè conſcripta eſſent. Hæc enim omnia dicendi grauitatem attriuiſſent, & ex Epiſcopo feciſſent Sophiſtam.

Notum Herodoti dictũ ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ, συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή.

Generoſæ præterea ſunt inſectationes: *Impudicè tu neminem conſpicis, ſed ipſa conſpiceris impudicè.* Et ſi quæ ſunt (qualis eſt iſta) figuræ dictionis, fluunt ſine vlla affectione, vt quæ *cùm viros, atque à viris, nudæ vident turpiter, ac videntur.* Tum verba grauiùs anhelata; vt pro *Virginitatem produnt: Pudori, ac pudicitiæ dicata corpora proſtituunt*, & reliqua prorſus ſimilia.

Inueniuntur etiam pleraque apud Diuum Auguſtinum grauiſſimè dicta, vt de filio matrem pulſante, à Donatiſtis baptizato, *In maternum ſanguinem fremens albis veſtibus candidatur: cæditur mater carnalis, in membris quibus genuit, & pauit ingratum.* At verò Ambroſij dictum ad Calligonium, num videtur ex altâ quadam mente, & his generoſitatis præſidiis inſtructa fluere? Cùm enim hic aulicus impius ſatelles audaciæ, dixiſſet: Tu me viuo contemnis Valentinianum; caput tibi auferam, & vitam. Retorſit vir ſanctus dignam Ambroſio vocem: *Vtinam impleas, quod minaris: Ego lubens patiar, quod Epiſcopi; tu facies, quod ſpadones.* Sed tamen Ambroſius & Auguſtinus in hoc genere concionatorio, plus habent nonnunquam ſuauitatis & maieſtatis, quàm preſſæ acrimoniæ.

Auguſtini grauitas. Affectus Auguſtini inſignis.

Ambroſij grauitas & generoſitas.

Magnus quoque ille Antonius licèt iſtius ſanctę expers eſſet eloquętiæ, auguſtæ cuiuſdam grauitatis in ſuis ſententiis reliquit veſtigia, qualia ſunt iſta quę Eulogio conſulenti reſpondit: Is quippe mutilatum pauperem, & omni ope deſtitutum, domo exceptum per quindecim annos indulgentiſſimè aluerat, à quo homine ſcilicet ingrato contumeliis indigniſſimis vexabatur, quibus permotus quæſiuit ab illo Magno, an, mutilatum abiiceret: Tum Antonius: *Abiicias tu eum Eulogi? at qui eum creauit nõ abiicit; ſi tu abiicis, Deus ſuſcitabit te meliorem, qui eum colligat:* Deinde ad mancum, maledicum, conuerſus: *Mutilate, maculate, cælo & terra indigne, non ceſſas cum Deo pugnare*, &c. quibus vocibus ambos quaſi fulmine afflatos dimiſit.

Palladius in Lauſiaca, ſect. 23.

S. Antonij admirabilis grauitas.

DE ALIA SPECIE *Grauitatis, quæ Maieſtas dicitur.*

CAP. III.

EST & alia ſpecies grauium; qui in eo quidem cũ prioribus conueniunt, quòd leuia quæque & friuola declinent, ſpiritus habeant rerum altiſſimarum, iiſque lubent-

Grauiter ἰσχνά quæ.

inuu-

innutriantur; Sed in eo differunt, quòd alij plus habeant ſicci & calidi, illi plus ſucci & adipalis generis. Itaque amant argumenta ſplẽdida, grandia, ſublimia: dicũt rationibus, non modò ſolidis, ſed, quod magis delectat, ſpecioſis, nec preſsè quidẽ, & ſubtiliter & enucleatè: ſed amant circuitum, & pompam, ab omni tamen redundantia & affectione ſeiunctam: Doctrinam nec oſtentant pueriliter, nec premunt obſcurè magnas habẽt orationis diuitias, ſed ſine fuco habent, theſaurum ſapientiæ, ſenſus dites, verba grandia, tractus leniſſimos, figuras dignitate magis quàm venuſtate decoras.

Ad ſummum mihi videntur quaſi eximiæ magnitudinis balænæ ferri tranquillo mari, ſecúmque longos aquarum tractus & flexuoſos reciprocantiũ vndarum vortices agere. Talis eſt nonnunquam Diui Chryſoſtomi ſtylus, vbi ab illo populari ſermone leniter aſſurgens vibrat ſe in altam myſteriorum caliginem, & arcana quædam Theologiæ grãdiore ſtylo proſequitur. Talis Diuus Gregorius Nazianzenus, vbi de Deo, & ſacræ doctrinæ maieſtate verba facit, orationémque, non iam preſſam, & adſtrictam, ſed paulo vberiùs explicatam fundit.

Sed maximè excellit Diuus Dionyſius Areopagita: qui profectò totus in iſtis diuinis naminę nominibus perſcrutandis defixus, & ſplendidiſſimarum rerum perfuſus cogitationibus, incipit.

Maiórque videri,
Nec mortale ſonans.

Quo enim genio, hæc dicit? *Diony. Areop. de diuin. nominib. c. 4*

Ἀλλ' ὅπερ ἡμᾶς ἐν μέσῳ παρὰ δεσμὸν διαπέφευγε. Καὶ τῶν οὐρανίων ἀρχῶν, καὶ ἀποπερατώσεων αἰτία, τὸ ἀγαθὸν, τῆς ἀναύξους καὶ ἀμειώτου, καὶ ὅλως ἀναλλοιώτου ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ τῶν ἀψόφων εἰ οὕτω χρὴ φάναι, τῆς παμμεγέθους οὐρανοπορίας κινήσεων, καὶ τῶν ἀστρῴων τάξεων, καὶ εὐπρεπειῶν, καὶ φώτων, καὶ ἱδρύσεων, καὶ τῆς ἐνίων ἀστέρων μεταβατικῆς πολυκινησίας, καὶ τῆς τῶν δύο φωστήρων, οὓς τὰ λόγια καλεῖ μεγάλους, ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰς τὰ αὐτὰ περιοδικῆς ἀποκαταστάσεως, καθ' ἃς αἱ παρ' ἡμῖν ἡμέραι καὶ νύκτες ὁριζόμεναι, καὶ μῆνες, καὶ ἐνιαυτοὶ μετρούμενοι, τὰς τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐν χρόνῳ κυκλικὰς κινήσεις ἀφορίζουσι καὶ ἀριθμοῦσι, καὶ τάττουσι, καὶ συνέχουσι.

Audis hîc bonum quod principia finéſque rerum cœleſtium complectitur, bonum ſine incremento, ſine diminutione, ſine mutatione, bonũ à quo vniuerſa cœleſtium orbium conuerſio, & aſtrorum leges, & pulchritudo, & lumen, & ſtabilitas, & multiplices curſus errantium ſtellarum, & ſolis ac lunæ reciproci circuitus, quibus dierum & noctium curricula definiũtur, & mẽſes & anni, ſua per veſtigia redeuntes temporum viciſſitudines deſcribuntur, ordinantur, continentur.

Ego Græca intelligẽtibus loquor, neque enim illa vis verborum ſatis cõmodè Latinis auribus poteſt explicari; & puro multum Dionyſio detrahi, quoties Latinè redditur ad verbum: Num videtur hic de Deo, & pulcherrimo eius opificio verba faciens, quaſi aquila ex hominum conſpectu ſubductus, contentiſſimo volatu ſe in altas nubes induere, & illic inter fulminum iactus, inter niues & grandines ludere, mox inter ſtellas ſpatiari? *Dionyſius Angelus loquens è turbine.*

Verùm vbi Triadem illam ſpectatur, vbi de verbo diuino diſſerit, & myſteriorum diuinorum maieſtatem depingit, nõ iam eſt aquila, ſed Angelus quiſpiam loquens è turbine; aut, vt Elias, igneo curru deuectus, ſupra nubes, & pluuias, & ventos, & quicquid mortale eſt, audaciſſimo niſu conſurgit: vt:

Κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς ἀληθείας λόγον ὑπέρκειται τῶν οὐσιῶν ἡ ὑπερούσιος ἀοριστία, καὶ τῶν νοῶν *Idem de diuinis nominib. c. 1*

ἡ ὑπὲρ

ἡ ὑπὲρ νοῦν ἑνότης· καὶ πάσαις διανοίαις ἀδιανόητόν ἐστι τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἕν, ἄῤῥητόν τε λόγῳ παντὶ τὸ ὑπὲρ λόγον ἀγαθὸν, ἑνὰς ἑνοποιὸς ἁπάσης ἑνάδος, καὶ ὑπερούσιος οὐσία, καὶ νοῦς ἀνόητος, καὶ λόγος ἄῤῥητος ἀλογία, ἀνοησία, καὶ ἀνωνυμία κατὰ μηδὲν τῶν ὄντων οὖσα.

Quæ eſt illa ſubſtantiarum ſuper omnem ſubſtantiam immenſitas, vnitas mentium ſupra omnem vnitatem, vnum illud nullo quantuſcúmque ſit intellectu comprehenſum, ſed quod nec comprehendi poteſt, nec oratione explicari, vt pote ſupra omnem orationem conſtitutum, vnitas vinculum omnis vnitatis, ſuperſubſtantialis ſubſtantia, intellectus inueſtigabilis, verbum inenarrabile quod totum hoc abſorbet, & rebus omnibus ſilentium, ſtuporem, hæſitantiam iniicit. Nonne verba ipſa ſi conſideres, diuinum quemdam furorem ſpirant eloquentiæ?

DE VITIIS CONTRARIIS *grauitati, ac primùm de leuitate Orationis.*

CAP. IV.

HVic grauitati contraria eſt leuitas quædam ſtyli puerilis, quâ qui laborant, tales plerúmque deprehenduntur. Dicunt argumentis leuibus, & pictorio duntaxat inductis rationibus, quibus ſi guttam aſperſerit, colliqueſcent, ſi quid minima probabilitate perculit animos, hoc ſtatim arripiunt, nec ponderant vtrùm ceruix capiti, an pes hæreat, itaque ſæpe ſuis telis ſe iugulant. Sectantur vbique iucunda, ſeria nec capere poſſunt nec amare: quærunt auriũ lenocinia, carpũt vndique floſculos, conquiſitas aliquot verborum violas vbique aſpergunt, & triſtia vernanti etiam ſermone ſæpius explicãt. Intrudunt violentas hiſtorias, perſpergũt omnia ſimilibus, continuãt totas orationes deſcriptionibus, immiſcent nonnumqam leues ſententias, exclamant intempeſtiuè, & perperam vociferantur, & in remiſſis canunt, & oſtentatione futilis doctrinæ pruriunt, & laſciuiunt tinnitu, & multum nugantur in omnibus.

Is igitur, qui horũ veſtigiis inſiſtit, talis eſt, vt nõ quærat graues & ſerias ex ſacro inſtrumento & Patribus rationes, ſed putidas quaſdam nominũ ſubtilitates, & allegorias, ex quibus leui fundamento inferat noua & incredibilia: vt, nomen ſanctiſſimæ Mariæ prædictum, & expreſſum ab Iſaia, & id probet ex *Reuelatore arcanorum*, qui Antonio Conſuli vrbis Romæ de Matre Meſſiæ quærenti fertur ita reſpondiſſe, prout in ſpelunca duplici oranti Elias reuelauerat. *Maria nome an expreſſũ ab Iſaia.*

Quòd autẽ interrogaſti, quo nomine Prophetiſſa vocetur, Maria eſt nomen eius. Itaque Iſaias cecinit c. 9. לםרבה המשרה *lemarbe hamiſra*, quæ verba nihil aliud ſignificant, quàm *ad multiplicandum imperium.* Tamen frequenter iterabit *lemarbe hamiſra* nomen eſſe Dei Matris, ex Iſaia, & quis vrgeat, & dicat *Lemarbe hamiſra* ſignificare *amplitudinẽ imperij*, non, Mariã, faciet anagrammata ſine lege, & ex decẽ literis decerpens ſeptem, dicet in *lemarbe hamiſra* inueniri מרים. שרה, id eſt *Mariam ſara, Mariam Dominam.* Quod ſi quis objiciat duo *he*, parum congruè hîc mutari in literam, *Iod*, & interponi ב *Beth*, in *Lemarbe*, quod non eſt in Mariæ nomine. Reſpondebit: Diuiſa eſt *Iod* in duo *He*, vt nobis ſecreta admirabilia panderet. Quemadmodum enim *He* ex *Daleth* & *Vau* componitur in hac figura ה. Ita Rex Meſſias componitur ex diuinitate & humanitate: & ſicuti hæc duo *Daleth*, ex quibus procedũt duo *Vau*, tanquã duo filij, qui ab ipſis oriũtur, hoc modo הה: Ita in ſubſtantias Regis Meſſię inueniuntur duę ſituationes: quarũ vna eſt diuinitatis,

Digitized by Google

qua Dei filius: altera humanitatis, qua erit filius huius Propheticiſſæ. Et ſicut harũ literarum *Daleth*, & *Vau*, quæ conficiunt *He*, vnaquæque eſt abinuicẽ diſtincta, quamquam ſit vna litera, ſic enim ſcribitur ה: Ita in Meſſia ſubſtantia diuinitatis, & ſubſtantia humanitatis, quæ ſimul vnitæ ſunt, ſunt vnus Meſſias.

Quod autẽ beth in *Lemarbe* poſitũ ſit, oſtendit huius Propheticiſſę mentẽ, & cogitationem omnẽ eſſe, vt ſuam Virginitatem conſeruet. Erit enim virgo mente, & actu, quoniam per ב *beth*. בתולה *bethula*, id eſt, Virgo, ſignificatur: Hæc ſi quis dicat, oracula fortaſſe apud imperitos dicere videbitur, ſed quàm leuia ſint apud graues viros quis non videt?

Præterea vt is qui talis eſt ſtylo, etiã ſuis ſenſibus reſpondeat, aucupabitur argumenta, vbi delicatũ florẽ orationis poſſit oſtentare, etſi minime res poſtulet: Sed vt pictores imperiti facere ſolent; quæ ſunt in tabula præcipuæ dignitatis, vt os humanum, aut leo rugiens, aut aper ſpumãs, aut equus pernix, & ſi quid eſt ſimile; hæc parum ſcitè exprimũt; multas autem roſas, & papauera, & frondes, & nugas tabulæ inſpergunt: ſic iſte, quæ in propoſita ad dicendũ materia, clara ſunt, & illuſtria, nonnunquam omittet, aut parciſſimè ſtringet, totum ſe autem ad tornandum milium conferet. Talis eſt qui in hiſtoria purificationis nihil dicat de Chriſto oblato, de Virgine offerente, de Simeone, & eius Prophetia; ſed ſe in laudem columbarum, quas caſtiſſima Maria detulit, totum conjiciat, & *garriat eas habuiſſe pulchrum collum, cuius color gratus, & nitor ſplendidius illuceſceret, & contra ſolis aciem vegetus fulguraret, vel placidus eniteſceret, & in contrariam gratiam variaret aſpectum, & nunc aurum coruſcans in mollis lenem deprimeretur vmbram, nunc cornina nigredine cærulum videretur.* Item in hiſtoria paſſionis operoſè deſcribat laternam alicuius Iudæi, & dicat fuiſſe lucum flammis collucentem, & ad arcendas ventorum iniurias vndique communitum alternis arundinibus, quas peritiſſimus artifex eleganter concinnauit, fuiſſe volubilem quemdam mundum, in cuius medio ſidus fulgeret, vnde vibrantes faculæ per multifore operculum exilirent. Hoc quidem præſtitit Nonnus Panopolitanus, in metaphraſi D. Ioannis, his verbis:

Λύχνων ἐνδομύχων ἀνεμοσκεπὲς ἄλσος ἀείρων,
Ἄλσος ὅπερ δονάκεσσιν ἀμοιβαίοισι συνάπτων,
Πυκνὰ μεριζομένοισι γέρων κυκλώσατο τέκτων,
Ἀστερόεν μίμημα καὶ ἴκελον ὀξέι κόσμῳ
Μεσσοφανὴς ὅτι λύχνος ὁμοζυγέος διὰ κόλπου
Ὀξὺ φάος πολυωπὸν ὑπὸ σκέπας ἔκτοθι πέμπων,
Ἀκροφανὲς σελάγιζε πολυσχιδὲς, ἀλλόμενον πῦρ.

Sed ingenioſo Poëtæ danda eſt venia, qui in ſuo ludit artificio.

Orotores imperiti cũ imperitis pictoribus coparantur.

DE SICCIS.

CAP. V.

SVnt verò, qui dum iſtas ineptias religioſiùs fugiũt, in contrarium vitium Siccitatis deflectunt, & in quamdam ſtyli maciem incidunt, quæ generoſæ vbertatis ſibi totam corrumpit orationem.

Oratores ſicci qui.

Illi igitur toti ſunt oſſei, nihil adipalis generis, nihil medullarum habent; ſed ſenſus verecundos, mediocres, attritos, nihil vnquam ingenij calore fundunt audacius, & ſi quid exiliat, ſtatim opprimũt: Nullos lætiores attrectant locos, nihil ex manſuetiorum Muſarum condimentis delibant, nihil in eis ex antiquis hiſtoriis accerſitum, nihil ex ſimilium

varia

varia opulentia vſurparum, nihil ex multiplici ſcientiarum inſtrumento afflait. Verſantur in ſanis quidem rationibus, ſed iis admodum tritis & communibus.

Præterea tota oratio eſt cōſiderata, exilis, meticuloſa, exanguis, ſine colore, ſine ſucco, ſine ornatu, vix inuenias ſtimulum, vix illecebrā, vix vllam animæ fibulam, ex quo vagus & languens auditor ad huiuſmodi orationes nauſeat. Talia plerúmque occurrunt in homiliis ſcriptorum aliquot Eccleſiaſticorum poſterioris notæ, vt ſi oratio tota his Druthmari verbis continuaretur:

Loquente Domino turbis ſalutem animarum, venit quidam Princeps Iudæorum, qui, quia ſapiens erat in lege, Archiſynagogus, id eſt, Princeps Synagogæ, vocabatur, quia in eorum congregationibus propter ſuam peritiam magiſter erat: & quia nobilis erat, etiam nomen indicatur ab aliis Euangeliſtis, dicentibus; cui nomen erat Iairus: hæc (inquam) oratio quæ in rerum minutarum explicatione pedetentim inſiſtit, ſine ſenſuum ſplendore, ſine nota recondita, ſine delectu verborum, adhibita deinde modica aliqua parænesi, aut vitiorum inſectatione, & omnia ferme ſtylo narratiuo percurrit, ſobria quidem eſt, (neque enim iuueniles habet terrores audaciæ,) ſed tota ſicca eſt, & exanguis, quam attentio rarò conſequitur.

Sicci vt differant à grauibus primi generis.

Verùm dices: Neque iſtas orationis quas cōmemoraſti, diuitias, inesse primi generis grauibus voluiſti, quos tamen nemo non in magnis oratoribus numerat. Fateor equidem tales eſſe vt adſcititia conſultò fugiant ornamenta, ſed habent vim quamdam mentis ineluctabilem, quæ ferit animos ex abdito, & violentum quaſi tyrannidis lenocinium in alieno figit pectore.

Graues oratores in quo admirabiles.

Itaque miramur, nos ſi quando huiuſmodi oratores audiuimus, vehementer affici, cùm tamen ea quæ ipſi dixerunt, memoria relegimus, non multas inuenimus Patrum ſententias, non ſubtiles locorum interpretationes, non ex libris incredibilium hiſtorias, non tornum, & Myrothecia Rhetorum, ſed tamen tenemur admiratione oppreſſi, & quid tantum miremur, neſcimus; ſed hoc magnæ admirationis inſtar eſt quod neſcimus; & certè oportet virtutem eſſe quandam tanto maiorem, quanto occultior eſt.

Talem fuiſſe Demoſthenis eloquentiam notaui in ſuperioribus libris ex Longino: multis quidem partibus ſuperabatur ab Hyperide, ornamentis quibuſdam, & quaſi condimentis eloquentiæ; ſed grauitate & indomito robore orationis, & ipſum & omnes abſorbebat. Inde plauſus, inde hominum admiratio: neque enim cætera animalia quantumuis pulchra, & velocia, & callida tantum admiramur, quantum vnius Leonis maieſtatem: ſic iſta grauitas, etiam leuioribus ornamentis deſtituta, nuda, & ſimplex, nos vehementiùs afficit quàm cætera.

Hoc autem imperioſum, vt ita dicam, philtrum ſicci non habent, ſed vt veterum illorum & maximè rudium artificum ſtatuæ, horrorem quemdam incultum, & quaſi corpus oſſeum præferunt orationis; cui niſi neruos & ſuccum, & ſanguinem, & colorem addiderint, nunquam ad vllam dicendi virtutem effloreſcent.

DE VEHEMENTIBVS, qui in laudato charactere verſantur.

CAP. VI.

Concionatoris vehementis character.

Vehementia eſt vigor quidam acerrimus dicendi. Vehementes autem tales fermè ſunt: Affines videntur grauium maximè primi ge-

GGGggg iij neris

neris:nam & mentem habent generoſo quaſi fœtam ſemine,& in nobilibus deſudant argumentis,& ſétentiarum grauitate mirificè delectantur: Sed hoc habent præcipuum quòd commotiores ſunt, & verbis eff:rueſcentibus magis volucres. Nec mirum:nam plurimum habent calidi atque incenſi,ſuntque natura leonibus perſimiles. Non amant pompam,aut delicias, molliti émque ſermonis, non lubenter verſantur in Panegyricorum floribus, ſed toti nati ſunt ad pugnas & congreſſus armorum.Campum autem ſibi delegerunt præſtantiſſimum; In eo ſe exercent ſæpiùs,ſudant alacriùs,verſantur vtiliùs.Illuc vt ſempiterni Dei equites ignei lucent in coccinis,non purpura,ſed Dei amore flagrantibus:Tunc verbi diuini gladio accincti,pugnãt cominus eminus feriunt amputant,concîdunt, & mirificas in illo quaſi Virtutis amphitheatro referunt victorias.

Primùm videas eos aliquando in dicendi principiis exalbeſcere, dum ſe parant, & vires colligunt, & animos exſtimulant,mox vbi efferbuere, tum vultus ardet,tum igneſcunt oculi,tum vibrant manus, tum rigent etiam pleriſque capilli, vt furentibus apris ſetæ;tum vox tonat, tum quot motus corporis, tot tela ſunt.

Fulmina vehemẽtiũ oratorum. Atque vt halitus velox & inflammatus, in frigida nube fertur, volitat,luctatur,mox eã, qua parte ſubtilior eſt, diffringit,& vaſto impetu labitur in terras:ſic in eorum oratione videntur aliquando verba, & ſentẽtiæ trudi, collidere ſenſimque inardeſcere. Vident omnes arcum intentum; quid feriat,expectant; mox infeſto turbine erumpunt ſagittæ, vel potiùs fulmina, & in quodcúmque vitium exagitandum ſe coniecerint,huic ceruices elidunt.Inde trepidant, *queis frigida mens eſt criminibus*, & pallent: & conniuent, tanquam ad fulgura. Sæpè etiam aliquos ad hanc orationis vehementiam, cùm ampliùs ferre non poſſent, tanquam ſagittis confixos ingemuiſſe; alios dolere, quem ex flagitiis conceperant, eodem temporis veſtigio exanimatos priſcæ narrant hiſtoriæ.

Hanc vim tantam & tam acrem non Martis rutilus fulgor, ſed Dei mouentis ſpiritus accendit, famulatur autem natura acris, & velox,& vultus, qui plus habeat horroris, quàm ſuauitatis,& vox plena, & firma latera,& micantes oculi; & totum actionis pondus; congruunt etiam verba velociùs vibrata, ſententiæ fortes, generoſæ, vellicantes, figuræ non molles, & delicatæ,ſed aſperæ,& truces,vt ſunt exclamationes,ἐπιπλήξεις,execrationes, comminationes,& cætera id genus.

Ex multis exemplis deligam vnum & alterum ex D.Cypriano. Primum eſt quo crimen Apoſtatarum,qui idolis immolarant, inſectatur his verbis:

Exciderunt quibuſdam,pròh nefas, omnia, & de memoria receſſerunt. *Ex D. Cypr. de lapſis.* Non expectauerunt ſaltem,vt interrogati negarent, vt thus accenderent apprehenſi.Ante aciem multi victi, ſine congreſſione proſtrati, nec hoc ſibi reliquerunt, vt ſacrificare Idolis viderentur inuiti. Vltro ad forum currere,ad mortem ſponte properare; quaſi hoc olim cuperent, quaſi amplecterentur occaſionem datam, quam ſemper optaſſent. *Grauis oratio.* Quid illi, qui à magiſtratibus veſpera vrgente dilati ſunt? quòd ne eorum differretur interitus,etiam rogauerunt: quam vim poteſt talis obtendere, qua crimen ſuum purget; cùm vim magis ipſe fecerit vt periret? Nónne quando ad Capitolium ſponte ventum eſt,

mu

quando vltro ad obſequium diri facinoris acceſſum eſt, labauit greſſus, caligauit aſpectus, tremuerunt viſcera, brachia conciderunt; Nonne ſenſus obſtupuit, lingua hæſit, ſermo defecit; ſtare illic potuit Dei ſeruus, & loqui, & renuntiare Chriſto, qui iam Diabolo renuntiarat, & ſæculo? Nónne ara illa, quò moriturus acceſſit, rogus illi fuit?

Hæc inſtans, & vibrata, & ſinceris Plena maieſtatis.

Nónne Diaboli altare, quod fœtore tetro fumare ac redolere conſpexerat, velut funus & buſtum vitæ ſuæ horrere ac fugere debebat? Quid hoſtiam tecum miſer, quid victimam ſupplicaturus imponis? ipſe ad aras hoſtia, victima ipſe veniſti, immolaſti illic ſalutem tuam, ſpem tuam, fidem tuam funeſtis illis ignibus concremaſti: Ac multis proprius interitus ſatis non fuit: hortamentis mutuis in exitium ſuum populus impulſus eſt: mors inuicem letali poculo propinata eſt. Ac ne quid deeſſet ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impoſiti, vel attracti, amiſerunt paruuli, quod in primo ſtatim natiuitatis exordio fuerant conſecuti.

Senſus egregij, & vberes S. Cypriani.

Nonne illi cùm iudicij dies venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo & poculo Domini ad profana contagia ſponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes ſenſimus parricidas. Illi nobis Eccleſiã matrem, Deum negauerunt, vt dum parui, & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios ad conſortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur? Nec eſt pròh dolor iuſta aliqua & grauis cauſa, quæ tantum facinus excuſet: relinquenda erat patria, & patrimonij facienda iactura. Cui enim naſcenti atque morienti non relinquenda quandoque patria, & patrimonii ſui facienda iactura eſt? vt Chriſtus non relinquatur, ſalutis ac ſedis æternæ iactura timeatur.

Sermocinatio paruulorum appoſitè facta a D. Cypriano.

Númne ſi bene conſideretur hæc oratio, tota eſt adamantina? Numne *perrumpere amat ſaxa potentius Ictu fulmineo*?

Primùm quàm grauiter criminis turpitudinem exponit, & auget ab adiunctis, impij puta operis celeritate. *Exciderunt quibuſdam, proh nefas! omnia*: & illud, *Ante aciem victi ſine congreſſione proſtrati*, præludit fulmini: mox erumpit, *númne labauit greſſus, caligauit aſpectus, tremuerunt viſcera, brachia conciderũt*, &c. Deinde, *ad aras hoſtia victima ipſe veniſti; immolaſti illic ſalutem tuam*, &c. Poſtremo quàm aptè facta illa ſermocinatio paruulorum apud Dei tribunal lamentantiũ, ſibi parentes fuiſſe parricidas, & tenerorum iugulo nihil commeritorum, feralem ſicam impreſſiſſe.

Alterum exemplum eſt in libro de diſciplina, & habitu Virginum, vbi luxum veſtium, & fucum mulierum carpit non molli brachio.

Ex D. Cypriano de diſcip. & habitu virginum.

Quis non id execretur & fugiat, quod alij fuerit exitio? Quis id appetat, & aſſumat, quod ad necem alteri pro gladio fuerit, & telo? Si hauſto poculo moreretur, qui liberat, venenum ſcires eſſe, quod ille potauit. Si accepto cibo, qui acceperat interiret; ſcires eſſe letale quod acceptum potuit occidere, nec ederes inde, nec biberes, vnde interiiſſe alios antè conſpiceres.

Nunc quanta ignorantia veri eſt, animi quanta demẽtia, id velle quod & nocuerit ſemper, & noceat: & putare quòd inde ipſa nõ pereas, vnde alios periſſe cognoſcas? Neque enim Deus coccineas aut purpureas oues fecit, aut herbarum ſuccis & conchyliis tingere, & colorare lanas docuit: nec diſtinctis auro lapillis & margaritis, contexta ſerie, & numeroſa compage digeſtis, monilia inſti-

Cypriani hæc oratio non eſt facta malleo, ſed animata.

Digitized by Google

inſtituit quibus ceruicem, quam fecit, abſconderes, vt operiatur illud quod Deus in homine formauit, & conſpiciatur id deſuper quod Diabolus adinuenit. An vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia, & mali ſecularis ignara crucietur, vt poſtea de auriũ cicatricib⁹, & cauernis pretioſa grana dependeant, grauia, & ſi non ſuo pondere, mercium quantitate? quæ omnia peccatores, & apoſtatæ Angeli ſuis artibus prodiderunt, quando ad terrena cótagia deuoluti, è cœleſti vigore receſſerunt.

Inauriũ luxus caſtigatur.

Fucus egregiè reprehẽditur.

Illi & oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crimen, & expugnare omnem oris & capitis veritatem corruptelæ ſuæ impugnatione docuerunt. Et quidem iſto in loco pro timore, quem nobis fides ſuggerit, pro dilectione quam fraternitas exigit, non virgines tantùm aut viduas, ſed & nuptas puto, & omnes omnino fœminas admonendas, quod opus Dei, & factura eius, & plaſtica adulterari nullo modo debeat, adhibito flauo colore, vel nigro puluere, vel rubore, aut quolibet denique lineamenta natiua corrumpente medicamine. Dicit Deus, *faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram:* & audet quiſquam mutare, & inuertere quod Deus fecit?

Grauis, & vehemens oratio.

Manus Deo inferunt, quando id quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, neſcientes quia opus Dei eſt omne, quod naſcitur; Diaboli, quodcúmque mutatur. Si quis pingendi artifex vultũ alicuius & ſpeciẽ, & corporis qualitatem æmulo colore ſignaſſet, & ſignato iam conſummatóque ſimulachro, manus alius inferret, vt iam formata, iã picta, quaſi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria & iuſta indignatio videretur. Tu te exiſtimas impune laturam tam improbę temeritatis audaciam Dei artificis offenſam?

A ſimili.

Vt enim impudica circa homines & inceſta fucis lenocinantibus non ſis, corruptis violatíſque quæ Dei ſunt, peior adultera detineris. Quòd ornari putas, quòd putas comi, impugnatio eſt iſta diuini operis, præuaricatio eſt veritatis. Monentis Apoſtoli vox eſt, *expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua cõſperſio, ſicut eſtis azymi: nam & paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: itaque feſta celebremus, non in fermẽto vetere, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis.*

Num ſynceritas perſeuerat, & veritas, quando quæ ſincera ſunt, polluuntur colorum adulteriis, & medicaminum fucis in mẽdacium vera mutantur: Dominus tuus dicit: *Non potes facere capillum vnum album, aut nigrum: & tu ad vincendam Domini tui vocem vis te eſſe potiorem?*

Audaci conatu & ſacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præſagio futurorũ, capillos iam tibi flammeos auſpicaris, & peccas, prò nefas, capite, id eſt, corporis parte meliore; & cùm ſcriptum ſit de Domino: Caput autem eius, & capilli erant albi velut lana, aut nix: tu execraris canitiem, deteſtaris alborem, qui ſit ad Domini caput ſimilis? Nõ metuis (oro) quæ talis es, ne cùm reſurrectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoſcat, & ad ſua præmia & promiſſa venientem remoueat, & excludat? Increpans vigore cenſoris & iudicis, dicat: Opus hoc meum non eſt, nec imago hæc noſtra eſt; cutem falſo medicamine polluiſti, crimẽ adultero colore mutaſti, expugnata eſt mendacio facies, figura corrupta eſt, vultus alienus eſt, Deum videre nòn poteris, quan-

Animaduerte generoſa mentis acrimoniam.

do

Digitized by Google

do oculi tui non ſunt quos Deus fecit, ſed quos Diabolus infecit. Illum tu ſectata es, rutilos atque depictos oculos ſerpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter & arſura.

Quàm grauis & pugnax initio eſt hæc oratio! Quis non id execretur, & fugiat quod alij fuerit exitio: & id quidem apertis ſimilibus euincit. Deinde hoc præclarè infertur: *Neque enim Deus coccineas aut purpureas oues fecit:* quod manifeſtè expreſſum eſt ex Tertulliano. Magna autē ars in eo eſt, quòd in deſcribēdo hoc muliebri fuco non mollioribus vtitur orationis cincinnulis, ne vim & impreſſionem argumentorum delicatæ dictionis aucupiis infringat. Tandem fulminat hæc oratio: *Dicit Deus, Faciamus hominem ad ſimilitudinem, & imaginem noſtram: & audet quiſquam mutare & inuertere quod Deus fecit? Manus Deo inferunt: id quod ille formauit; reformare & transfigurare contendunt.* Ad ſummum illud quod in extremo poſuit, ingenioſæ etiam vehementiæ: *Malo præſagio futurorum, capillos iam tibi flammeos auſpicaris.*

DE LENTIS ET DEFORMIbus, quæ vehementiæ aduerſantur.

CAP. VII

HVic virtuti duo aduerſantur vitia: vnum eſt in defectu, alterum in exceſſu: lentitudo deficit, excedit inſana deformitas. Eſt igitur lentitudo, lāguor orationis vbi incitata eſſe debeat; lentus autem talis eſt, qui ſiue ita cōſtitutus eſt à natura, ſiue ætatis ingraueſcentis vitio, refringi ſibi ſtimulos ingenij, ardoremque reſtingui ſentit. Itaque tardè res concipit, parum explicatè diſtinguit, minus etiam feliciter inuenit: Tum ſubſiſtit, & in continuatione verborum adhæreſcit, & mutila ſæpè atque amputata loquitur; nec dicēdo multò magis ſe commouet, quàm ſi marmorea eſſet ſtatua; nec vultus vllam habet varietatem, nec micantium oculorum loquentes illecebras, nec flexus corporis, nec manus concinnam moderationem: quo fit, vt ad dicendum maximè infelix ſit & ineptus. Longè differt à lenta, ſedata illa & mitis oratio, quæ perſonas graues, vt Principes, ſenes, doctores, ſuperiores ad ſummum decet, qui non ſolent eſſe commotiores in dicendo, niſi argumenti nouitas aliud poſtulet, ſed ex tranquilla quadam mente ponderoſam veluti ἐκ σκύπλου παλαντινομένου fundunt orationem. *Vide Senec epiſt. 40.*

Contrarij ſunt iſtis omnino illi, quos Diuus Auguſtinus in doctrina Chriſtiana vocat, *vaſtos & deformes.* Sunt autem fermè valentiſſimis viribus præditi, lateribus firmis, voce grandi, & meſſoria, ſed parum ſuaui, vt quę inſtar plauſtri male delibuti ſtridear. In quamcúmque partem ſe coniecerint, ſunt motus impotentiſſimi: nam ſpumant, & ſudant, & mugiunt, & tum frontem feriunt, tum pulpitum, & omnia corporis mēbra vidētur velle diuellere, atque in aſtātes ſpargere; rapiūtur autē ab affectu tāquam ab impotēti equo, & planè indomito, nec iā ſunt ſui cōpores. Et quia parum habent ſæpe doctrinę, aut palæſtræ, dicunt oratione tumultuaria, diſcerptis ſentētiis, dictione plebeia, rudi, inquinata, ſine vi, ſine ſale, ſine nitore, & nihil magnum habent præter anhelitum. Rari huiuſmodi inueniuntur, niſi qui nunquam mitiori ſcholā fuerint dedolati, & ſe totos naturæ vaſtitati permiſere.

DE AVSTERIS QVORVM character non illaudatus.

CAP. VIII.

EſT & character quiſpiam auſterus, horror ſcilicet dicendi, &

nullis leuioribus decocta condimẽtis acerbitas. Auſterus autem talis eſt, qui primùm rigorem quemdam habet ingenij; quem ſi nulla mollior imbuit conſuetudo, aut diſciplina perpoliuit, euadit in quandam aſperitatem humanæ conſuetudini non ſatis tolerabilem. Eſt autem is fermè ſanctis moribus, amans ſolitudinis, ſibi ipſi atrox, & durus, ad voluptatis blandimenta ferreus, oppreſſis quadam ἀπαθείᾳ ſenſibus, vt, qui vix parabili victu & neceſſitate naturæ defungatur. Is igitur cùm ad hominum vitam conſuetudinémque profluxerit, quaſi in alium orbem venerit, ferre non poteſt ſi quid cuipiam humanitus exciderit, ſed ſtomachatur, & vehementer ſuccenſet, & omnia ſuo ingenio ſuáque diſciplina metitur. Tum ſi quempiam ridentem viderit, exclamat vt Abbas ille anonymus in vita Patrum: *Coram cœlo & terra rationem totius vitæ noſtræ dicturi ſumus; & tu rides?* & ſi quis de menſa ſermonem inferat, ait, *Virtutis cibũ eſſe ieiuniũ.* Hæc primatim.

In cõcionibus, & ſcriptis, præfert mœſtitiam quandam orationis, & ſæpiſſimè de morte, & iudicio, & inferis verba facit; tum in vitia ſeueriſſimos aculeos diſtringit, & nunquam ſine querela dicit: ſi quæ muliercula comit ſe elegantiùs, ſi ſtridulos habet calceos, ſi fluentes lacinias, hoc illi argumentum eſt, hoc ſeuerè obiurgat, hoc auget, & exaggerat, tũ collapſam eſſe dicit veterem diſciplinam, exiiſſe de animis pudorem, de corporibus pudicitiam, & ima ſummis permixta.

Talis eſt plerúmque Tertulliani ſtylus, nimis atrox & horridus, vt qui frangere omnia non ſanare velle videatur: qua autem auſteritate exagitat ornatum mulierum, teſtis eſt liber de cultu fœminarum, vbi inter cætera in hæc erumpit:

Quid crinibus veſtris quieſcere nõ licet, modò ſubſtrictis, modò relaxatis, modò ſuſcitatis, modò eliſis. Aliæ geſtiunt in cincinnis coërcere, aliæ vt vagæ & volucres elabantur, non bona ſimplicitate: Affigitis præterea neſcio quas enormitates ſutiliũ atq; textiliũ capillamentorũ, nunc in galeri modum, quaſi vaginã capitis, & operculum verticis, nunc in ceruicem retro ſuggeſtum. Mirum quòd contra Domini præcepta contenditur. Ad menſuram neminem ſibi adijcere poſſe pronunciatum eſt. Vos planè adijcitis ad pondus collyridas quaſdam, ſcutorum vmbilicos ceruicibus adſtruendo. Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti: Ne exuuias alieni capitis forſitan immundi, forſan nocentis, & gehennæ deſtinati, Chriſtiano capiti ſuppares. Deinde:

Atque vtinam miſerrimus ego, in illo die Chriſtianæ exultationis, vel inter calcanea veſtra caput eleuem, videre, an cum ceruſſã & purpuriſſimo, & croco, & in illo ambitu capitis reſurgatis: an taliter expictã Angeli in nebula ſubleuent obuiam Chriſto, &, Neſcio an manº ſpathalio circundari ſolita, in duritia catenæ ſtupeſcere ſuſtineat.

Neſcio an crus de periſcelio in neruum ſe patiatur arctari. Timeo ceruicem, ne margaritarum & ſmaragdorum laqueis occupata, locum ſpathæ non det. Item: *Tertull. de cultu fœmin. c. 13.*

Ipſa concupiſcentia non latendi, non eſt pudica; patitur aliquid quod Virginis non ſit, ſtudium placendi vtique & vitis. Tum in oratione de Idololatria, cùm artifices ab eo quæſtu, quem ex idolis colligebat, auocaret: *Non habeo*, dixit, *vnde viuam; fides famem non timet.* *De vel. Virg. &c. 14.*

Saluianus eundem fermè habet characterem; vt lib. 5. vbi ſic inſectatur pſeudomonachos: Atque hoc videli-

delicet laici tantummodò, non quidam etiam clericorum; ſeculares tantummodò non multi etiam religioſi; imò ſub ſpecie religionis vitiis ſecularibus mancipati: qui ſcilicet poſt veterum flagitiorum probra & crimina titulo ſanctitatis ſibimet inſcripto, non conuerſatione alij, ſed profeſſione, nomen tantùm demutauêre, non vitam; & ſummam diuini cultus, habitum magis quàm actum exiſtimantes, veſtem tantummodò exuêre, non mentem. Vnde illi ſe minore inuidia criminoſos putant, qui cùm pœnitentiam quaſi egiſſe dicantur, ſicut mores priſtinos ita etiam habitum non relinquunt? Nam taliter fermè omnia agunt, vt eos non tam putes antea pœnitentiam criminum egiſſe, quàm poſtea ipſius pœnitentiæ pœnitere: nec tam priùs pœnituiſſe quòd malè vixerint, quā poſtea quòd ſe promiſerint bene eſſe victuros. Sciunt me verum loqui, & teſtimonium mihi etiam conſcientia ſua dicunt, cùm multi alij tum præcipuè illi nouorum honorum religioſi ambitores, & poſt acceptum pœnitentiæ nomen, ampliſſimæ ac priùs non habitæ poteſtatis empto res: adeo non ſeculares tantùm, ſed plus etiam quàm ſæculares eſſe voluerunt, vt non ſufficeret eis quod antè fuerant, niſi plus eſſent poſtea quàm fuiſſent. Quomodo igitur tales iſti pœnitentiam ſe egiſſe non pœnitent? Sicut etiam illi de conuerſione ac Deo aliquod cogitaſſe, qui à coniugibus propriis abſtinentes, à rerum alienarum perſuaſione non abſtinent; & cùm profiteantur continentiam corporum, in incontinentiam debacchantur animorum? Nouum prorſus conuerſionis genus, licita non faciunt, & illicita committunt. Temperant à concionibus, & non temperant à rapina. Quid agis ſtulta perſuaſio? peccata interdixit Deus, non matrimonia: non conueniunt veſtris ſtudiis facta veſtra: non debetis eſſe amici criminum, qui dicitis vos ſectatores eſſe virtutū. Præpoſterum eſt quod agitis, non eſt hoc conuerſio, ſed aduerſio: quia iampridem, vt fama eſt, opus etiam honeſti matrimonij reliquiſtis: tandem à ſcelere ceſſate. Et quidem iuſtum eſt, vt ab omni ſcelere, ſed tamen ſi non ab omni, quia hoc fortaſſe durum & impoſſibile eſſe creditis, certè vel à maximo & prodigioſo.

Quàm autem hæc ſunt grauia, quę de tributis pauperum eodem libro diſputat?

Illud indignius ac pœnalius, quòd omnium onus non omnes ſuſtinent: imò quòd pauperculos homines tributa diuitum premunt, & infirmiores ferunt ſarcinas fortiorum: nec alia cauſa hæc ſit quòd ſuſtinere non poſſunt, niſi quia maior eſt miſerorum ſarcina quàm facultas. Res diuerſiſſimas diſſimileſque patiuntur, inuidiam, & egeſtatem. Inuidia eſt enim in ſolutione, egeſtas in facultate. Si reſpicias quod defendunt, abundare arbitreris: ſi reſpicias quod habent, egere reperies. Quis æſtimare rem huius iniquitatis poteſt? Solutionem ſuſtinent diuitum, & indigentiam mendicorum. Plus multo eſt quod dicturus ſum, adiectiones tributarias ipſi interdum diuites faciunt, pro quibus pauperes ſoluunt. Sed dicas, cùm ipſorum maximus cenſus ſit, & ipſorum maximæ penſiones, quomodo id fieri poteſt vt ipſis ſibi augere debitum velint? neque ego id dico quòd ſibi augeant. Non & ideo augent, quia non ſibi augent. Dicam quomodo. Veniunt plerúmque noui nuntij, noui epiſtolarij à ſummis ſublimitatibus miſſi, qui commendantur illuſtribus paucis ad exitia plurimorum. Decernuntur his noua munera, decernuntur

nonæ indictiones, decernunt potentes, quod ſoluant pauperes: decernit gratia diuitum, quod pendat turba miſerorum. Ipſi enim in nullo ſentiunt quod decernunt. Sed non poſſunt, inquis, non honorati, & liberalius accipi, qui fuerint à maioribus miſſi. Eſtote ergo vos, diuites, primi in conferendo, qui eſtis primi in decernendo: Eſtote primi in largitate rerum, qui primi eſtis in liberalitate verborum. Qui das de meo, da & de tuo: tameſi rectiſſimè quiſquis ille es, qui ſolus vis capere gratiam, ſolus patereris expenſam. Sed adquieſcimus pauperes veſtræ diuites voluntati: quod pauci iubetis, ſoluamus omnes. Quid tam iuſtum, quid tam humanum? Grauant nos nouis debitis decreta veſtra, facite ſaltem debitum ipſum vobis nobiſcum eſſe commune. Quid enim iniquius eſſe aut indignius poteſt, quàm vt ſoli ſitis immunes à debito, qui cunctos facitis debitores? Et quidem miſerrimi pauperes ſic totum hoc, quod diximus, ſoluunt; quod quare vel qua ratione ſoluant penitus ignorant. Cui enim licet diſcutere cur ſoluatur, aut cui permittitur explorare quid debeat? ſed tunc id euidentiſſimè proditur, cùm in inuicem ſibi diuites iraſcuntur, cùm indignantur aliqui eorum, quòd ſine conſilio aut tractatu ſuo aliqua decreta ſint: tunc à quibuſdam eorum audias dici; ô facinus indignum! duo aut tres ſtatuunt quod multos necet: à paucis decernitur, quod à multis miſeris depẽdatur. Honori enim ſuo vnuſquiſque diuitum præſtat, vt nolit aliquid ſe abſente decerni; non iuſtitiæ, vt iniqua nolit ſe præſente conſtitui. Denique quod in aliis reprehenderunt, ipſi poſteà aut pro contẽptus præteriti vltione, aut pro poteſtatis præſumptione conſtituunt. Ac per hos infeliciſſimi pauperes ſic ſunt quaſi inter concertantes procellas in medio mari poſiti; nunc iſtorum ſcilicet, nunc illorum fluctibus obruuntur.

Hæc ille, vt plurimùm auſterè. Itaque vbi alius qui ſuauiter diceret, blandè ſe inſinuaret hominum mẽtibus, per cuniculos oppugnationem moliretur vitiorum, & ſæpè habitâ ratione humanæ imbecillitatis nonnihil indulgeret, compateretur, amanter moneret, cautiones & præſidia aduerſus errores ſumma facilitate præſcriberet. Qui auſterè dicit, ſolâ vi nititur, vbique cauterium & chirurgiam adhibet, rarò fomentis vtitur.

Hæc ratio tractandi animi humani non adeo felix eſt? pauci enim inueniuntur apud quos ita agere conueniat, & quos iſta remedia non magis vlcerent, quàm curent. Itaque præclariſſimè monet D. Auguſtinus.

Non aſperè, non duriter, non modo imperioſo iſta tolluntur; magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando; addit, *ne nos ipſi in noſtra poteſtate, ſed Deus in noſtro ſermone timeatur.*

DE EXCESSV AVSTERITATIS, & agreſti Charactere.

CAP. IX.

VErùm auſteritas ſuam prætexit aliquando excuſationem, fortaſſe non iniuſtam; nam boni multum habet, vt quæ plurimum ſæpè præ ſe ferat grauitatis. Sed aliud eſt dicendi genus in auſteritatis exceſſu poſitum, quod agreſte nominatur, & illud quidem deterrimum; continet enim obiurgationes ſine ratione, & modo.

Agreſtis igitur talis eſt, qui præterquam quòd vaſtus & deformis eſt, habet quandam naturæ ferociam, & animi prope effrænari rabioſulas emiſſiones: vt qui non amore & ſtudio virtutis, aut ex officij ratione re-

pre-

Digitized by Google

prehendit,ſed prauo quidem ſtomachi morbo,& qui non Deum offenſum doleat,ſed priuatis iniuriis aut incommodis omnia metiatur. Itaque iraſcitur, & excandeſcit, ſi auditores minùs auſcultent, aut reuereantur. Si quid in ſuis hortis direptum, ſi quid ex vtenſilibus furto ſubductum, ſi quid pecuniæ quam ſperabat, excidit,aut aliquo modo læſus eſt, inuectiuas habet ſubruſticas in latrones, & apertè conuiciatur: canes, moloſſos,& lupos,& tigres, & lycanthropos, aut quid ſimile per contumeliam homines appellans. Hæc quidem loquentia tota canina eſt, & longè à ſacrorum oratorum virtute diſiuncta.

DE DELICATIS ET aſſentatoriis,& quàm periculoſa ſit hæc dicendi forma.

CAP. X.

IN contrariis militant caſtris blandi & faceti, & periculoſiſſimè quidem militant in ſinu voluptatis & deliciarum. Quo in genere fuerunt Principes aliquot Arrianorum, & ſunt etiam hodie molliores hæretici. Tales igitur ſunt qui ſpecie corporis pulchelli,cultu ipſo magis decoro quàm viros deceat, inſtructi, rerum omnium copia affluentes, ad delicatiores aſſentatiunculas, & aurium lenocinia compoſiti, toti ſunt mellei, toti byſſinis verbis opulenti: auſtera igitur quælibet fugiunt,grandes illas & atroces Prophetarum ſententias, quibus minæ & terrores intentātur mortalibus, de ſuis chartis expungunt, raro de morte & inferis ſermones inferunt; vel ſi quid neceſſariò de iis dicendum ſit,mortem credo (vt olim Ægyptij) faciunt argenteam,& eius ſpiculum aureum, gemmiſque diſtinctum;ne ſi triſtius ſpectrum fuerit,ipſi,qui hæc audiūt, in morbum incidant. Tum inferos etiam vernanti oratione proſequentur, & Phlegethontis cirros igneos more Poëtarum ludentes depingent.

Mortis ſpiculum aureum faciunt delicati oratores.

Sed omiſſis his ſermonibus,vt qui etiam nimis videantur auſteri, ſi quid apud Ethnicos auctores molle,delicatum,vernans,pictum, effluens, calamiſtratum,hoc totum ſibi deberi putabunt, & conſectabuntur quidem fabulas, quæ multum admirationis habeant, & fabulis adtexent verba recens cuſa, inter cathedras molliores, & nonnihil etiam vnguentis delibuta: tum verbis adſtruent numeros, quibus ne Malthuinus quidem molliores habuit.

Nil tum opus erit,vt vngues mordeant,aut frontem feriant,cùm vox leniſſimo tinnitu tota procurret tanquam ad ſonum tibiarum, niſi fortè interdum aſpergatur aliqui affectus ex Ouidij Metamorphoſi, & Heroidum Epiſtolis perquàm lamentabiles,vbi Ariadne de Theſei perfidia queratur,& Venus Adonidē lugeat: cùm erit opus delicatiſſimo quodam linteo,eóq; apprimè vnguentato, vt ſudorem excipiat,qui ex tam delicatis membris in hac orationis palæſtra fluxerit.

Non erit hîc expectandum vt de pœnitentia dicant, & ieiunio;nam & illi Pœnitentiam odêre tanquam furiam ex vetere tragœdia, & ieiuniū perhorreſcunt,vt olim pueri Manducum. Nec mirum: nam ex eorum ſēſu vna lacrymula, quę fortè ex alicuius mulierculæ oculis inter præclaros illos affectus ſtillabit, reſtinguet omnia inferorum buſta.Ieiunio autem quid opus eſt, quo canes exanimantur (inquiunt) & relegant in inſulas Hypocritarum?

At cùm de vitiis agunt parū abeſt quin Deos faciunt,ſicut & multa fecit antiquitas, quæ nondum tamen erat ingenio tam ſagaci & perpolito.

Quòd ſi meticuloſos aliquot adhuc

reclamant conſcientia terreant, *ſint omnia protinus alba.* Et hæreſis dicatur zelus, & ſtoliditas ingenium, & Epicurea vita, libertas: quid enim facilius eſt quàm perſonatos inducere in ſcenam errores? Et ſi adeo turpia ſint, vt colorem non admittant, certè dicetur, eſſe peccatum, naturæ quoddam profluuium, quod totum Chriſti ſanguine abſterſum eſt, nec pietatis noſtræ eget inſtrumento: ſic igitur miſeri perdunt, & perduntur. *Væ, qui, conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis ad capiendas animas.*

Adulatorium concionandi genus reprehenditur. Ezech. 13.

DE FACETIS: ET AN FACETIÆ *Chriſtianos oratores deceant.*

CAP. XI.

PRoximum blandis facetorum genus, quod eſt à Catholici doctoris maieſtate perquàm alienum, hæreticis tamen admodum familiare. Nam cùm ad reſtinguendos omnes pietatis igniculos, & rerum diuinarum ſenſum ſtirpitus de humanis euellendum pectoribus Comi artes ſint potentiſſimæ, hoc primùm excogitauit Dæmon, vt per ſacrarum ceremoniarum irriſionem, turpéſque facetias, ad hæreſim ſpargendam ſibi viam communiret, rum eaſdem iam diſſeminato errore conſtanter retineret. Itaque omnes fermè hæreticorum miniſtri ſunt ineptè faceti, & proteruè dicaces, auéntque ſæpe ludere, & rancidos aliquot iocos ſpargere, in claues Eccleſiæ, & Petri cathedram, & ſummi Pontificis crepidam, & indulgentias, & roſaria, & habitum religioſorum, & ignem purgatorium, & ſi quid ſimile. Eò autem quiſque facundior eſt, quò pluribus his condimentis orationem intingit, quibus ſi fuerit deſtitutus, inſtar eſt implumis auiculæ.

Facetiæ, ars Comi.

Hæretici faceti.

Alia autem (inquam) eſt ratio apud doctores Catholicos, qui cùm fermè toti ſint in graui genere dicendi, & ad ſanctioris diſciplinæ normam compoſiti, nullum tam ineptis facetiis locum reliquêre. Si qui tamen inueniantur, qui, vel quòd ita ficti ſint à natura, vel quòd putent ineſſe in iſtis locis ad ineſcandos animos plurimum vrbanitatis, iis vtantur intemperantiùs, malè ſibi, malè auditoriibus conſulunt. Nam ridiculis ſæpius adhibitis, cum præſertim ſi iſta è triuiis petita, ad humilem ſcurrarum vitam paulisper accedant, omnes quotquot antea fuerint excitati protinus hebeſcent pietatis aculei, tū auctoritas & exiſtimatio dicentis facilè deperdetur.

Nullíne igitur (inquies) ſunt apud doctores Eccleſiaſticos ſales, quibus interdum oratione virorum quidam delectationis aſpergatur? ſunt verò, ſed quinam? vſu parci, ſententiis in ipſo ludo graues, verbis modeſti; & qui, non ex riſus laſciuia, ſed ex nobili quodam ingenio fluere videantur. Exemplum ſit iſtud ex D. Auguſtino, libro de opere Monachorum, vbi grauiter inſectatur quoſdam monachos crinitos, qui vt deſidioſæ vitæ ſpecioſum titulum prætenderent, laborem manuum condemnabant, & cœli auibus iactabant ſe perſimiles, quæ neque *ſerunt, neque metunt*. Hic in eorum deſidiam & promiſſos capillos ludens: *An ita* (inquit) *vacandum eſt, vt nec tonſores operentur? an quia Euangelicas volucres imitari ſe dicunt, quaſi depilari timerent, ne volare non poſſint?* Deinde eorum rationem exagitans: *Iam illud dici non poteſt quàm luctuoſè ridiculum eſt, quod ſibi illi inuenerunt ad defenſionem crinium ſuorum. Virum* (inquiunt) *Apoſtolus prohibuit habere comam; qui autem ſe ipſos iam caſtrauerunt propter regnum cælorum iam non ſunt viri.* Mox erumpit in exclamationem, *O dementiam! &c.* in quibus iocos magna

Monachi deſidioſi exagitantur ab Auguſtino.

Auguſt. ſales

gni prorſus grauitate temperat. Eſt & illud venuſtum exemplum, quod affertur ab Ænea Syluio, de cócionatore Alberti primi, qui Imperatorem, & Proceres conſpicatus, oſcitanter, vt ſæpe fit, concionem audiētes, contenta voce exclamauit: *Quæritur, ſaluarine Principes poſſint?* & re agitata in vtrámque partem, excuſſóque audientium ſomno *Quidni, ait, poſſint? ſi modò baptiſmo ſuſcepto, in cunis vagientes moriantur?*

Eneas Sylu. l. 3. comm. in Panorm.

DE SVAVIBVS ET *cultis.*

CAP. XII.

VErùm, ſi delectationis etiam quæruntur aucupia, nō eſt lōgè deflectēdum ad vitia; poæſto ſūt oratores, & ij ex laudato genere qui ſalubertimis præceptis aſpergāt iucūdum quoddam lenocinium mellitæ orationis. Tales autem ſunt qui appellantur Suaues.

Concionatoris ſuauis & honeſti, cultus character.

Primùm ſunt leniſſimis moribus præditi, ingenio miti, & tractabili natura comes, & facundi, erga omnes quantùm poſſunt benefici, in cōmuni hominum conſuetudine faciles, & prudentes, diſerti, vultu ipſo ſemper ad ſerenitatem compoſito trāquilli, & qui verè philriū habeāt tātò potentiùs quātò fuerit dulcius. Ij cùm natura propter ſummam ingenij tranquillitatem ad manſuetiores literas ſunt optimè compoſiti, poſtquam ad tam felix & liberale ſolum culturæ decor acceſſit, euadunt eloquentes, non quidem ex eorum genere qui frangant pulpita, & multo ſudore veſtes impluant, ſed qui leniſſimo tractu ſemper æquabiles fluant.

Dicunt igitur rationibus bonis, ſpecioſis, & quæ ſecum illecebræ aculeos habent: non multa ſolent aggerere, non inconcinnè diſparia coagmentare, non cohęrētia ineptè diuidere: ſed vt in delectu rerum ſūt ſplendidi, ita in diſpoſitione prudētes. Verbis porrò ſunt admodum terſi, mites, candidi, & ſine redundantia copioſi, dulcibus quoque figuris mitificè tēperati, periodorum anfractu non vaſti, ſed modica concluſione lenes, ſpiritu, voce, vultu, oculis, geſtu deniq ue moderati, & multùm amabiles: & ſi rem attentiùs conſideres, videbis in eorū oratione caſtas quaſdā veneres, & gratias, non quidem violētè accerſitas ſed quæ naturæ propenſionem conſequantur, crebriùs afflorèſcere.

Itaque ad argumenta nobilia, panegyricáſque orationes aptiſſimi ſunt; ad inſectationes vitiorum, controuerſias, quæſtiones, cōgreſſus, & pugnas, vbi grauiùs anhelare oporteat, non ita inſtituti; iraſcuntur tamen nonnunquam; nam vt apes etſi multū mellis habeant, ſuum tamē in melle & floribus retinēt aculeum: ſed cùm natura ſint perquàm benigni, ſi quid duriùs dicāt, aut ſtomachētur acriùs, nō ſunt, iis præſentim, qui homines norūt, ita terribiles, imò vidētur ad tempus perſonā aſſumpſiſſe, quæ nō poteſt eſſe diuturna. Longè ſunt feliciores in affectibus ſuauitatis; nā ſi quid amāter dicēdum, ſi quid manſuetè conquerēdum, ſi quid mitiùs deplorandū, in hoc regnant, & mentem ſuauiſſimè feriunt. Præterea nacti ſunt vt plurimùm magnam rerū opulētiam, & quaſi ex auro atque argēto ſupellectilē oratoriā; quò fit vt orationem egregiis ſentētiis attollāt, venuſtēt ſimilibus, hiſtoriarum ſuauitate perfundāt. Ad ſummum, vt eos tibi vno aſpectu ſubiiciā, ſimiles mihi videntur amœniſſimo flumini, putà Peneo, qui inter Oſſam & Olympum decurrens, collibus dextra læuáque molliter curuis, per apparatiſſimas agrorū delicias molliſſimis flexibus oberrans labitur. Sic illi puriſſimo tra-

tractu orationis per opulentas eloquentiæ gemmas effluunt, & auditores ſuos incredibili quadam Suada rapiunt.

Sunt enim in tractatione humani animi per quàm fœlices: neque exiſtimandum eſt concionatoribus Catholicis rem eſſe ſemper cũ fœneratoribus,& homicidis, & iis qui carceri nautico ſunt mancipati;ſed occurrunt ſæpe homines bene morati, magna vitæ innocẽtia prædíti,& ad ſatus ſapientiæ excipiendos idonei, apud quos iracundi, vehemẽtes, clamoſi ;auſteri, non multùm poſſint; contrà ſuaues eos meliùs excolant, & cum fructu delectent.

DE AFFECTATIS.

CAP. XIII.

SImia quædam eſt eius virtutis, affectatio? ſed longè differunt à ſuauibus molles & affectati; contra quos à nobis ſuperiori libro copioſiùs diſputatum eſt. Illi magnas habent orationis diuitias, ſed honeſtas,& ſolidas:hi pueriles quoddam eruditionis choragiũ. Illi quicquid habent, hoc tanquam propriam hæreditatem poſſident; fluit enim à felici ingenio, eóque non intemperáter culto. Athos videas vt plurimũ, in aliquot recentiorum libris volutatos adumbrata leuiùs eloquẽtia & adſcititiis ornamentis iuueniliùs luxuriare. Illi verecundas nacti ſunt gratias, & dicunt quidem ſuauiter, ſed cum dignitate copulãt ſuauitatem; hi ſunt in ipſa affectatione ſine fræno verecundiæ impudentes. Illi diſpenſant elegantias, & colores,hi ſine vllo delectu paſſim offundunt Illi dicunt argumentis prudentibus, & ſplendidis: hi puerilibus & friuolis. Illi tractum habent orationis cum vi indicij diffuſum,hi per abrupta, quocúmque ingenij calor tulerit, rapiuntur. Illi ſeruãt orationis decoram caſtimoniam: hi troporum vſu pruriunt inſolentiùs. Illi figuras temperant; hi oblinunt. Ad ſummũ illorum oratio videtur honeſta matrona cum mundo ſibi debito: horum meretricias olet pyxides,& veſtem refert quæ parum deceat pudicam.

DE PIIS ET Simplicibus oratoribus.

CAP. XIV.

Concionatores Pij & Simplices

SVnt & quidam pij homines animæ vt plurimùm mitiſſimæ, & candidiſſimæ, qui cùm ſe totos religioni vitæque aſceticæ ſtudiis addixerint, ſimilem quoque animo afferũt orationem. Sunt autem fermè boni, creduli, & ad lacrymas faciles; non habent tam lautum & copioſum literarum inſtrumentum: quas & multi neſcire maluerunt; vel ſi habent,non oſtentant. Quærunt enim non alta,docta,aut curioſa, ſed humilia,pia, ſimplicia. Nõ multum curãt quid textus ferat Chaldaïcus, aut Miſſale Mozarabicum, an Symmachi verſio cum Aquila conſentiat, &an קיקיון *kikaion* apud Ionam, cucurbitam, aut hederam ſignificet: Verùm toti verſantur in religioſis meditationibus de præſepi, infantia, vita, morte Chriſti, & de venerandis quidem eius cruciatibus tractant ſæpiùs, tũ de nouiſſimis, morte, iudicio, purgatorio, infetis,& beatitudine cœleſti verba lubenter faciunt. Mox hominum peccata & flagitia deplorant, ad pœnitentiam reuocant, & ſui ſimiles cunctos ferè deſiderant. Dicũt autem ea non quæ ex varia librorum lectione conquiſierunt, ſed quæ ſecũ ipſi ſunt meditati;&,ſi ſimpliciores quidẽ fuerint, loquuntur ſtylo humili,tenui, inornato,& plerumque diſſoluto; valde delectantur exemplis; & omnia miracula quæ legerint, & audierint, in vnum faſciculum nõ ſine fructu colligunt: aſpergunt etiam aliquando

Digitized by Google

narrationes ex peregrino inſtrumēto, quæ nō adeo accuratè cū Chronologia conſentiunt, vt Auguſtum Cæſarem cum Sybilla, de Chriſto colloquutum; & templum Pacis, ea nocte qua Chriſtus natus eſt, cecidiſſe, & Romulum de ſuo imperio conſulentem, reſponſum accepiſſe *duraturum donec Virgo pareret*.

Hæc dico, non paruī quidem faciens hominū pietatem, quam omni ſcientiæ opulentia longa cōſtat eſſe maiorem; verùm cùm in tam ſagacem & faſtidioſam ætatem inciderimus, piis etiam concionatoribus magna prouiſione opus eſt, vt videant quid aut quomodo dicant; ne ſi quid perperam, licèt ſincero animo, attulerint, in contemptum miniſterij cedat.

DE PIIS GRAVIBVS.

CAP. XV.

Concionatores pij & graues.

ALiud eſt genus piorum concionatorum, qui prudenter & robuſte ſunt pij: nam illud quidem habent cum primis cōmune, quòd curioſa oderint, totique ſint in piis argumentis: verùm quia multum habent cum pietate ingenij ac doctrinæ, etſi id minimè videri velint dicunt ardore quidem magno religionis, ſed ſententiis viuidis, motu graui, caſtè, prudenter, circumſpectè, & ij quidem ad graues ſecundi generis proximè accedunt. Eſt ſanè hæc pietas optimum omnium inſtrumentum; nam cū eruditio, eloquēntia, induſtria, & cętera humana præſidia tanquam leues floſculi decidant, niſi de cœlo irrigentur; ſola pietas perpetuum obtinet cum Deo commercium; unde & diuturnior eſt, & longè quàm cætera fructuoſior.

DE DOCTIS.

CAP. XVI.

Concionatoris docti character.

NOn eſt mihi mens doctos illos cōcionatores carpere, qui ſuaue quoddam doctrinæ temperamentum, cum pietate, prudentia, grauitate, condiunt, viros omni honore præſtantes: ſed fingo mihi, quod animo libitum eſt, doctos aliquot ſine iuſta prudentia & pietate ad concionādi munus accedere, qui ſe ingenij & eruditionis profluuio permittant. Tales fermè erunt, qui à puero bonis literis inſtructi, omnium ſcientiarū curricula ſint emēſi, & tantam vndique rerū opulentiam congeſſerint, vt vix ſe capiāt: itaque quod didicerunt ex magna fœcundi pectoris abundantia pleniùs eructant.

Loquentur ſępius Latinè, Græcè, Hebraïcè, nonnunquam Arabicè, & Syriacè, variiſque idiomatibus concionem infingent: putes te Geryonem ilium poëtarū audire, qui ore triplici diuerſos eodem tēpore fūdat ſonos. Habebunt frequenter in ore verſiones Theodotionis, Aquilæ, Symmachi, Chaldaïcam paraphraſin, & cęteras quas aut caſtigabunt, aut conciliabūt. Addēt etiam multa ex manuſcriptis quæ dicent nondū vulgata typis, aut certè Græcè minimè edita, & in hac vel illa Bibliotheca aſſeruati, puta Lexicon Cyrilli, Victorem Presbyterum in Diuum Marcum, Balſamonem ad Canones Apoſtolorum, Breuiarium Adeſpoton, aut Rabbi Moſen Ben Maimō qui nuper fuerit ex Oriente aſportatus Sunt autem in examinandis auctoribus accurati, in refellendis acres, in conciliandis prudētes: notāt porrò ex qua editione legerint quod afferunt, & quo libro, quo capite, quo verſu inueniatur: tū addunt irrepſiſſe errorē, quē ſic ex Gręcis codicibus emendari oporteat

In hiſtoriis ſunt apprime verſati, & Chronologiam quidem accuratiſſimè diſcutiunt, tum frequenter ſermonem inferunt de annis Nabupalaſſaris, & Cyri, irridéntque eos qui dicunt, Platoné in Ægypto Hieremiam conueniſſe; Cyclos,& Eclipſes diligenter inquirunt, & expendunt an vera ſint omnia quæ Andreas Hieroſolymitanis de ratione inueniendi circuli ſolaris tradiderit oderunt ſenſus allegoricos, & exile ingenij argutias,& ea quæ multum habent floris; literalem ſenſum ſagaciſſimè perſcrutantur, & ex variis verſionibus eruunt; Concilia, & ritus Eccleſiaſticos egregiè norunt, tum hæreticos in ratione controuerſarum potenti ſæpe plaga feriũt. Afferent autem nonnunquam ſimilitudines ex omnium artiũm inſtrumẽto delibatas, vt, qui pene omnia nouerint; & ex manſuetioribus litteris multa quoque aſpergent. Et vt ſe aliquando plebi accommodent, dicent non nihil tenerum & moratum, ſed tum videbũtur extra ſuum elementum peregrinari, nec tam felices habere emiſſiones. Nam dictione ſunt preſſi, conſiderati, enucleati, tono vocis quales ſolent eſſe boni anagnoſtæ,geſtu etiam perparco. De iis querũtur rudiores, eos nimis Latinè loqui, etiã ſi tum Græcè fuerint loquuti. Ii autem qui nominari haberi inter doctos volunt, lubenter eorũ conciones frequentant, aiúntque ita eſſe concionandum; & ſi quæ ſint ambitioſæ eruditionis fœminæ, prædicant ſe lubenter audire viros doctos, rectéque intelligere, licèt ne γρῦ quidem, vt ait Comicus, intelligant. Qui tamen prudentiùs iudicant, rectè putant, huiuſmodi viros multæ, & profundæ lectionis accuratíque iudicij, eſſe in ſcholis & ſcriptis admirabiles, ad concionatorum genus orationis, quæ res tota eſt popularis, minùs aptos.

DE SEMI-DOCTIS
CAP. XVII.

Est aliud præterea Doctorum genus ſimulatum,& quaſi tectorio inductum. Tales ſunt qui à teneris non iecerunt ſcientiarum fundamenta per ſolidum, neque linguarum ſe varia cognitione excoluerũt. *Cóciónatores aliqui ſemi docti.* Itaque conſectantur fermè riuulos, in quibus ſecluſa teneatur aquila, fontes autem prorſus ignorant. Multi ſunt in recentiorum libris, eóſquenauiter compilant; maximè ſi qui locos communes ſcripſerint; &, vt ſunt ſæpe ingenio non infelici, & venuſta oris facundia, dum hæc efferunt, dicúntque volubiliùs, ab iis qui minimè intelligunt, putantur multa legiſſe; nam & antiquos auctores identidem appellant, & quos vix fama compererunt, ita referunt, ac ſi in eorum libros commentarios edidiſſent. Verùm periculum eſt aliquando, ne ſuam inſcitiam apud doctos prodant, vt cùm ſ rimis apicibus delineata apud eos, qui collegerunt, inueniunt auctorum nomina, & *D Auguſtum*, (ita enim ſæpe appellatur Cæſar Auguſtus) vſurpant pro *ſancto Auguſtino*; & ſi quis auctor tres tantùm libros ſcripſerit ipſi quattum aut quintũ proferunt; tum ſi quid ab eo Græcè aut Hebraïcè dictum, id corruptis verbis pronuntiant,& in accentu grauiter titubant; deniq;cùm à Chronologia dicunt maximè diſſentanea,& Cęſariũ veterem cum iunioribus confundũt, Germanum ſacrarum literarum ſẽſum, non adeo curant,ſed multa per accommodationem dicunt.

Amant autem fermè rationes friuolas, quæ multum ſpeciei, parum ſoliditatis habeant, vt quæ ex Cabaliſtarum penitiore ſcrinio ſunt petitæ; quæ cùm dicantur, oraculis videantur ſimillima. Ad ſummum vt

in

intrudát leuis alicuius doctrinæ choragium, mirabiles plerumq; faciunt excurſiones:& diſſentanea quæque copulant.

DE CVRIOSIS.
CAP. XVIII.

Curioſitas ridicula. IN vitioſo quoq; genere ſunt nimis curioſi, qui ſolêt in quæſtionibus parùm fructuoſis plurimum temporis terere. Quærent igitur an ligno interfectus fuerit Abel, & *Quarit. hoc Cab. lib.1* qua ligni ſpecie:ex qua arbore fuerit exciſa Moſis virga miraculorum effectrix: Tum dicent, hãc quæſtionem antea agitatam ba Antonio Conſule vrbis Romæ, & Haccadon huic petitioni ita ſatisfeciſſe.

Haccados apud Galatin.c.27.l.16. Quod me rogas de virga Moſis tibi notitiam dare,dicã tibi quod de hoc ſcriptum reperiã Rabbi Simeone filio Iohai in inueſtigatione ſecretorum dicitur:Virga illa qua Moſes & Aaron miracula faciebant in terra Ægypti, & poſtea in deſerto, floruit,gẽmáſque edidit, ab ea arbore exciſa eſt,quam Deus Moſi oſtendit in deſerto,vt aquæ amaræ dulces ficrẽt.Et hæc arbor exciſa fuit ab orbore vitæ, quæ in paradiſo ſita erat, Angelorum manibus.Quem quidem miſerũt Adæ, cùm ille miſiſſet Seth ad paradiſum, filium ſuum,miſericordiam Dei imploraturum de ſuo peccato: Dixerũtq; Angeli, Sth, vt plantaret hanc arborem. Quæ quamprimum fructum faceret, miſericordiæ Dei in eum deſcenderent, aperirentúrque portæ cœli, quæ obſeratæ ſunt.Hanc autem arborem ſeu potiù, ramum accepit Seth,plantauitque in deſerto, quam poſtea Moſes inuenit, & ex ea virgam ſuam excîdit.

Hęc pretioſa fabula cùm narratur, aures implet admiratione, & obſtupeſcunt qui audiunt, quòd tantũ & *Idem l.8.c.5.* tam mirabilis hiſtoriæ arcanum tandiu latuerit. Iidem plerúmque fortè examinabunt genealogias Iudæorum,& quærent cur Phantet ab Hebræis Dominus noſter fuerit nominatus, & verène Pãther atauus ſanctiſſimæ Dei Matris fuerit. Tum de perſona Chriſti,& Beatæ Virginis nimis multa expiſcabuntur, & ſcire auebunt quas illa veſtes,& calceos habuerit,an ſecum in Bethlemitana peregrinatione bouem & aſinum duxerit, aurúmne in maſſa,an nummos aureos à Magis acceperit:quæ quidem,vel certè non diſſimilia,plerúmque ab iis qui hiſtoriam tractãt, ex deſtinata opera quæri obiter,aut, ſi ineptè fuerint dicta,refelli poſſint.

Tamen in concionibus niſi res admodum poſtulet, hæc argumenta prolixè diſcutere, curioſitatis plurimum, parum certè fructus habet. Prçterea ſi viderint auditores pruriretũ curioſarum deſiderio, afferẽt ex hiſtoria naturali quicquid abdirum,& incredibile,agitabunt quæſtiones Theologiæ,& Philoſophiæ non tam ad doctrinam quàm ad pompam,vagabuntur,per omnia terrarum imperia:& ſi qua minima data fuerit occaſio, huius vel illius imperij Principes à primo ad vltimum percenſebunt. Tum vt arcana etiam dicant omnibus ignota; *Quinquaginta prudentiæ portas, & triginta duo itinera ſapientiæ, additis Hebraicè nominibus, cum magna oſtentatione memoriæ,numerabunt.* *Cabal. l.3.*

DE SCHOLASTICO
genere oratorum.
CAP. XIX.

SVccedunt deinde Scholaſtici: quod verbum ne quis ſecùs accipiat quàm intelligam nonnihil diſtinguendum eſt.Primùm igitur dicti Scholaſtici viri multæ in omni genere literaturæ,& politioris etiam elegantiæ, quod ſuperiùs oſtendiſſe me recordor:nunc autem nomen remanſit penes eos qui Theologiam

Digitized by Google

docent in diſſerendi ſubtilitate poſitá, viros doctos, ingenioſos, acres, & omni honore dignos, quorum exquiſitiſſima doctrina in decus & vtilitatem Eccleſiæ longè lateque per manauit. Ex eorum ſchola prodeunt nonnunquam cōcionatores, qui vel ſub ipſa adhuc ſtudiorū incude poſiti, vel certè calentibus etiam num altioris doctrinę vigore ingeniis, rebus optimo parum prudenter vtuntur.

Afferunt enim ad aures plebeias recōditas ex Theologiæ inſtrumento quæſtiones, de ſcientia Dei, de prædeſtinatione, de libero decreto, & cęteras huiuſmodi quęſtiones, de quibus latè, quaſi in ipſa ſchola diſſerunt. Nam & varietatem ſententiarum tum veterum tum iuniorum explicant, confutant aliena, ſua confirmant, exhibent etiam verba ſcholæ in alienoidio mate peregrina, & horrida, quæ omnia tam faſtidij plena ſunt quàm fructus vacua. Nam vt grauioris eſt concionatoris electas ex Theologia quæſtiones interpretari, nonnunquam magno ſapientiæ & eloquentiæ manſuetioris condimento: Ita profectò has conſectari moroſiùs, vbi neque res, neque auditores poſtulant, multum habet vanitatis.

Longè etiam deteriùs faciūt adoleſcentes, qui ex Philoſophiæ circulis recentes, ſi fortè aliquid quod ad Philoſophicam palæſtram attineat, inuenerint, in hoc excurrent, & cùm per antiperiſtaſin dixerint Catholicorum ardorem inter hæreticas prauitates augeri, tum explicabunt quid ſit antiperiſtaſis, & quid de ea veteres Philoſophi ſenſerint: & cùm agetur in Euangelio de ſignis in ſole, & luna, tū erunt ſiderum meteororum rationes fuſiùs explicādæ: hæc enim leuiùs delibata, vbi & res ita poſtulare videtur, habent aliquid gratię, & doctrinæ; contrà putidiùs inculcata, non modò nō delectant aures auditorum, ſed oratorum produnt infantiam.

Nec minùs ridiculi eſſent, qui ad oſtentationem Rhetoricæ, notarent inter concionandum quot eſſent tropi, & figuræ Prophetarū, crebróque dicerent, hoc eſſe metaphoram, illud antonomaſiam, iſtud verò ſtreptolytō. Omnino enim ſi quæ occurrūt concionatoris ex variis ſcientiis, aut artibus, obiter perſtringenda, nunquam ſunt more ſcholaſtici interpretis enucleanda curioſiùs.

DE POPVLARIBVS.
CAP. XX.

Concionatores populares.

Coronidem his ideis imponat popularitas, præclara certè virtus dicendi, & maior ad conciliandos animos, quàm quiſquam putet; eſt ſermonis quædam ad hominum ſenſus abcommodata facilitas, quæ rebus, & verbis, ſi non inſtructa curioſiùs, fluit tamen omnino beatiùs.

Caue autem, popularitatem cum humilitate dictionis confundas: humiliter ſiquidem loqui rudes poſſunt, populariter dicere nō niſi naui oratores poſſunt. Proficiſcitur enim hæc virtus à fœlicis ingenij fœcunditate, & magna quadam induſtria, cui continuus exercitationis labor quaſi cumulus acceſſerit.

Populares autem eiuſmodi fermè ſunt: Primùm ingenio illuſtri, facili, copioſo, ad omnes motus flexibili, lautum habent ſcientiæ inſtrumentum; quod etſi minimè (propter hoc genus dicendi populare) videatur imperitis, tamen ſi quis propiùs conſideret, facilè deprehendet, eos magnarum artiū ſeminibus orationem mentémque perſperſam habere. Prudentes omnino ſunt & morum, ſtudiorū, affectuum, conſuetudinúmque humanarum peritiſſimi, & acri vt plurimùm φαντασίᾳ, quæ rerum

rum imagines tanto ſeruet tenaciùs, quanto exceperit fœliciùs. Verùm ſupra cæteros induſtria pollét mirabili, qua & intimos hominum ſenſus, quos viderint, ſtatim delibant, & ipſi quaſi Protei, non quidem ad calliditatis flex⁹ & illecebras, ſed ad hominum ſalutem procurãdam in omnes vertunt formas, *Omnia penè omnibus facti*. Idcirco in regendis hominum animis, quibus nihil eſt ferè moroſius, omnium mihi videntur feliciſſimi. Dicunt argumentis, non tam ſpecioſis quàm fructuoſis, magnum habent rerum delectum, diſpoſitionem aptam, & concinnam, dictionem fœlici quodam profluuio æquabiliter fuſam, non grandem & cothurnatam, ſed neque humilem, aut ſtrigoſam, aut attritam. Procemiãtur aptè, narrãt dilucidè, præliantur acriter, mouent etiam potentiùs In conformatione imaginum & deſcriptionum ſunt mirifici, quanquam nihil affectant puerliùs; in ſimilibus ingenioſi, in ethopœiis & moratis orationibus regnant: Actione ſunt nõ molli & curata, & polita ex ſchola; ſed quæ multum libertatis, & ſui iuris habeat. Vocem autem in tam varios flexus & modulos concidunt, vt non vna loqui perſona videatur, præcipuè ſi quid moratum narrant. Tunc enim videntur ſoli ſcenam exhibere variis colloquiis verborúmque velitationibus diſtinctam: quò fit vt ſine faſtidio, longè aliter quàm cantores audiantur.

Idea cõcionat, Et de Idea quidẽ ſatis. Nũc ſi quis à me quærat, quę dicendi ratio perfectiſſima ſit, cã eſſe arbitror quæ à vitiis ſeiuncta, earũ, quæ ſuprà commemoratæ sũt, virtutũ maiorẽ temperiẽ habeat. At verò quia operoſa res vnum præſtare in omnibus, idcirco rariſſimum eſt, abſolutum omni ex parte nanciſci concionatorem.

Nunc talem fuiſſe Chryſoſtomum contendemus; & cùm duabus maximè rebus vis cõcionatoris cõtineatur, virtute, & eloquentia; Diuum noſtrum in vtróque magnum libet oſtendere.

CHRYSOSTOMI MAGNA *mens, magnæ eloquentiæ ſeminarium.*

CAP. XXI.

PRimum & maximum magnæ illius eloquentiæ ſeminarium eſt magnæ cuiuſdam mentis excitata perfectio, quam in S. Chryſoſtomo fuiſſe perinſignem, dictorum factórúmque conſtantia, ſplendor & veritas, clariſſimis monumentis teſtatum poſteris reliquêre. Certè quãdiu his corporum compagibus tenemur incluſi, mentem, cœleſtis auræ particulam videre non poſſumus; ex quo fit, vt qui ex hominum contubernio diſcedũt, antequã quidpiam effecerint, quo diuino illos ſenſus quibus altiſſima quæque ingenia dicuntur eſſe reſperſa, poſteris aliqua ratione delibandos traderent, vitam nullis eruditionis aut virtutis coloribus impreſſam, tanquam Mathematicorum inanem lineam videantur confeciſſe. *Animus in hac vita duob. coloribus pingitur.*

At verò qui ſe clariſſimarum virtutum nobiliſſimarúmque artium ornamentis locupletãrunt; ij profectò iure exiſtimantur, non in aëre pinxiſſe, ſed ætatem, quaſi illuſtrem tabulam, exquiſito colorum flore deſcripſiſſe, vt mentem ipſam, quam cernere aliter non poſſumus, in aſpectu ponerent. Duo ſunt autem præcipui colores, quibus ſe in hac vita cœleſtis pingit animus, Virtus, & Sapientia; quas in S. Chryſoſtomo ſingulares & propè diuinas admiramur.

CHRYSOSTOMI PIETAS, *& conſociatio cum Deo.*

CAP. XXII.

ATque vt eas, quas ſacris oratoribus neceſſarias imprimis virtutes

tutes prudentiſſimi viri iudicarunt obiter attrectemus, certè ſuauis cũ Deo conſociatio apparatiſſimis cœleſtium rerũ delibuta voluptatibus, ſummi illius ætheris inſtar eſſe creditur, cuius motu cæterarum virtutum quaſi ſtellarum perpetuæ conuerſiones, per fixas honeſtatis leges glorioſiſſimè decurrunt.

Fuit autem hæc virtus in Chryſoſtomo non obſcura; cuius animus perpetua rerum diuinarum cõtemplatione quaſi catenis aureis religatus, hærebat origini ſuæ Deo, & nullum habebat cum terris commercium, niſi quod aut huius mortalitatis neceſſitas extorquebat, aut regina virtutum factorúmque omnium charitas præcipiebat. Mentem quippe quaſi puriſſimi nitoris ſpeculũ nullis rerum humanarum ſordibus infuſcatum, æterno numini prætendebat, vt eius radiis colluſtratus, quod è cœli dixiſſet contubernio, hoc cumulatâ quadam menſurâ ſpargeret in terras. Quamobrem eo ipſo tempore, ea ætate, qua iuuenes calcato virtutis fœdere præferoces per medias voluptates indomitis permotionibus veluti quadrigis inuehuntur, is vt vitam ſummarum artium præſidiis, contra vim impotentis adoleſcentiæ muniret, non ſe iis quibus frui poterat, deliciis addixit, ſed intra monaſterij ſepta concluſus, in hac fragili corporis argilla cœpit Angelorum vitam cœleſtéſque delicias meditari.

Act. Apoſt. homil. 41. Totus nempe erat in vigiliis, totus in orationibus, totus in maximarum rerum commentatione; hinc illa lux, illa ſapientia, ille ardor concionum, illæ lacrymæ, quas vbertim hominum flagitia deplorans effundebat. Præterea quod ad ſancti viri pietatem indicãdam non mediocriter facit, vt erat in Diuum Paulum ardentiſſima quadam charitate, eius effigiem in eo ipſo loco habebat, vbi ſãcti corpuſculum cõtinuis laboribus atque vigiliis confectum (fuit enim ſomni inter cæteros parciſſimus) quieſcere ſolebat. In hãc ille imaginem, cùm Pauli epiſtolas perlegeret, oculis atque animo defixus, quaſi ipſum viuum atque ſpirãtem intueretur, conſulebat, alloquebatur, orabat, exoſculabatur. Quanti autẽ orationis ſtudium fecerit, & quo animi ardore in cæteros propagari voluerit, teſtantur ea quæ poſteris reliquit conſcripta de orando Deo monumenta. *D. Pauli imago.* *Damaſc. Orat. 1. de imaginibus. Baron. an. 407. 14.*

CHRISOSTOMI TEMPERANTIA, & frugalitas.

CAP. XXIII.

ALebat hanc orationem inſignis victus frugilitas, quam ille tota vita excoluit, vt quæ grauiſſimorum ſtudiorum comes eſſet perpetua, magnúmque coferret ad contemplationem adiumentum: ſic enim ſe res habet, vt ſcripſit S. Nilus, *Sobrij mens, vt ſtella ſereno cælo, fulget dulcius.* Contrà qui culinæ nidore gulæque vaporibus obſeſſus tenetur animus, quid poteſt ſua natura dignum, quid ſplendidum commentari? Faciebat hæc cibi parſimonia, vt non lubenter conuiuiis intereſſet, ſed cùm leuiſſimo cibo naturæ ſatisfeciſſet neceſſitati, in ſuam ſe iucundiſſimam illam mentis ſolitudinem totus abdebat. Quamobrem illi qui eius innocentiam furioſiſſimis maledictis conſciderunt, accuſatores, inter cætera criminationum capita, illud non omiſere: *Quod hoſpitalitatem deſeruit, ſolus ſtudens comedere.*

Caſſiodorus hoc ipſum ſtomachi debilitati à pleriſque aſcriptum commemorat: de quo etiam valetudinis incommodo queritur epiſtola 6. ad Olympiadem: *Vide Baron. 407*

Ab ipſis mortis ianuis reuocatus hæc ad te ſcribo: (Deinde: Hyems enim

enim grauior quàm ſolebat, exorta, grauiorem quoque nobis ſtomachi hyemem inuexit: nihil ô que meliùs ac accōmodiùs, quam qui mortem obiciunt, imò etiam grauiùs hos duos menſes cōfeci: Hactenus enim lucis huius vſura fruebar, vt malorū quibus vndique afficiebar, ſenſu afficerer.

Quo autem odio proſequeretur intemperantiam, teſtantur eius homiliæ contra luxum, ebrietatem, & crapulam acerrimo ſtylo conſcriptæ. Quin frequenter monebat, *Gulæ terminum præfigendum eſſe, naturæ parcimoniam.* Homil 13. ad Philipp.

Pallabius, qui eius vitam per dialogum conſcripſit, hæc de eius victu inſeruit: Ipſe ſolus edebat, vt ex parte noui; ob iſtiuſmodi cauſſas: Primò quidem ob calorem capitis abſtemius erat; niſi quòd in æſtu, eo quod Diarrhodon appellatur, vtebatur. (Eſt autem διαῤῥόδον, vini ſpecies ex roſis compoſiti.) Secundò, quoniam infirmitatis cuiuſdam gratia, eius ordinem deſiderabat; adeo vt ſæpius quæ fuerant parata, ingrata viderentur, & quæ non aderant, inquiri oporteret. Deinde plerúmque cibi oblitus ad veſperam vſque ieiunebat, partim occupatus Eccleſiaſticis curis, partim ſpiritualibus intelligendis abſtractus. Contendebat enim, vt eum nihil ſacrarum literarū præteriret.

Tanta autem fuit vitæ puritate, vt ex quo baptiſmum accepit, nunc quam omnino iurarit, aut aliquem iurare compulerit, aut mentitus ſit, aut cuipiā maledixerit, aut ſcurrilia locutus fuerit, aut iocos admiſerit. Ioan. Moſcus in prat. Spirit. c. 191.

CHRYSOSTOMI PRVDENTIA, & de Concionatoribus iudicia.

CAP. XXIV.

VErùm licèt permultæ æque ſplendidę virtutes non parum in eo obtineant commendationis; vna tamen inter cæteras elucet prudentia; cuius præſidio illæ, quas inſtar micantiū ſiderū collucere videmus, omnes honeſtatis diuitiæ teguntur, inſtruuntur, & ſumma quadam ſuauitate diſpenſantur.

Incluſ' varijs famulatus ſpiritus aſtris,
Inque ſuū certis motibus vrget opus.

Quantus autem huius virtutis vigor fuerit in ſancto Chryſoſtomo, teſtantur & ea quæ de concionatorum virtutibus non minùs magnificè quàm fructuosè multis in locis inculcat.

Tria cenſebat eſſe ſacri oratoris officia præcipua, arguere errantes, obſecrare iuſtos, increpare ſceleratos. Hom. 9. in 2. ad Timoth.

Vitam rectam, optimum ſyllogiſmum. Homil 5. in 1. ad Corinth.

Concionatores qui humiliter aſſentarentur, aut iucunda cuique loquerentur, dicebat eſſe citharœdos potius quā concionatores, eóſque miſeros, infœlices, & proditores appellare non verebatur. Hom 38. ad popul & hom. 30. in Acta. Hom 33. in Cor. Hom. in Pſal. 115

Sentiebat monendos eſſe cum charitate errantes: quippe, vt aiebat, Magnus doctor eſt Charitas. Hom. 9. ad popul Antioch. Hom. 47 ad popul' ad Gal. 6.

Laborioſum eſſe oportere concionatorem, & ſedulum, tanquam Chriſti Apiculam. Hom. 6 ad Eph. 16.

Eundem ſciſcitari oportere de moribus populi non excurioſitate, ſed ex ſalutis prouiſione, ad popu. Antioch. Homil 17. ad popul. Antioch.

Temerarium eſſe qui ſe periculis fruſtra ingereret, cùm nulla cauſſa aut neceſſitas poſtularet; ſi verò de Dei gloria, pietate, & vtilitate hominum ageretur, tanta facilitate corpus exuendum, quanta veſtimentum, cùm in lectum quis ſe confert. De formula dicēdi optima Ho in Pſal. 115. Hō. 3. ad Tit. Hom. 6. 2. in Timoth.

Cauendam ſacro Oratori in carpendis vitij iraeundiam, ſed, quod olim Phinees fecit, iugulandum, & non iraſcendum. Hoc eſt, ſcelera Verbi diuini gladio ſine vlla vitioſa animi commotione perimenda, ne quis increpationis prætextu ſuam explere videatur cupiditatem. Hom. 8. in 2. ad Timoth. 27. in 1. Corinth.

Inte

Inter cōcionandium perſonas nominatim non eſſe perſtringēdas; ſanare enim oportet errantes, non efferare.

Maiorem coccionis partem moribus rectè impendi.

Tria ad ciuitatis perfectionē eſſe neceſſaria, pietatē ciuium, miſericordiam in pauperes, nouitatum deteſtationem.

Eccleſiaſti balbutiendum ſæpè cum populo, quò ſit fructuoſior.

Eundem oportere ſummā patiētia eſſe præditum, & tranquillo animo, more piſcatorum, expectare, donec piſces ſe in rete induant.

Caueat omnino concionator à vanitate, & delicijs; duobus ſcopulis in illo cōcionū freto vehementer periculoſis. Studeat tamen valetudini, quo ſuo miniſterio defungi alacriùs poſſit.

Nec *facilem*, *necomnino duram aurē habeat ad ea quæ deferuntur crimina.*

CHRYSOSTOMI humilitas.

CAP. XXV.

NItebantur autem eximiæ virtutes inſignis modeſtiæ demiſſioniſque radicibus, quam à puero vehemēter adamauit; nam cùm parentes pro ſuæ nobilitatis ſplēdore eum lauto quodam ſeruitio ſtiparū vellent ſcholas frequentare, totam illam humanarum rerum pompam modeſtiſſimus adoleſcens repudiauit; & vix eò adductus eſt, vt vnodū taxat famulo vteretur. Cūque magnum illud ingenium quod ſupra ætatē ſe efferebat, non poſſent homines non admirari, crebriſque gratulationibus proſequi, oblatos ſibi etiam tū in hoc primo ætatis limine magnos à ſcholarum moderatoribus honores ferre non poterat; ſed grauatè adeo ſuſtinebat, ſi qui, modò comiter, abijci non poſſent, vt eum facilè intelligeres onera; non honores, gerere. Quamobrē eo tēpore quo de ingenij claritate præſtantiſſimáque eloquentia ſpes omnium maximæ adblandiebantur, ſe in ſolitudines proripuit, vt humanam gloriam forti animo calcatam ſubigeret. Quanto verò hominum conatu ex ea vitæ quā elegeret trāquillitate ad ſacerdotia curāſque eccleſiaſticas ſit prouectus, nemo neſcit. In ampliſſima porrò dignitate collocatus ita ſe geſſit, vt, *Non ſuæ ſagena immolare*, quod vetatur in ſacris; ſed contentiſſimo quodam animi ardore in Dei gloriam niti videretur. Itaque plauſus & acclamationes oderat, humanas laudes reſpuebat; Nullum illi acroama durius quàm diſerti laudatoris oratio; nihil modeſtis auribus grauius quàm aſſentatio videbatur. Contrà acerbam exilij ignominiam, angores animi, corporis iam ætate & morbis confecti cruciatus ſuas exiſtimabat delicias: & hæc quidē magno conſcientię theatro contentus patientiſſimè deuorabat, vt nec vellet in publicum, ſi poſſet, affluere cōſtantiæ famam. Nam & in epiſtola ad Olympiadem aït, ſe in ſuis ærumnis volitare, & exultare, quaſi ingentes nactus eſſet diuitias; tum præcipit, vt hæc contineat, nec cuiquam enuntiet, imò etiam eorum ora qui hæc narrabunt, comprimat.

Habacuc 1.16.

Vide ep. l. 4. ad Olymp.

EIVSDEM CONSTANTIA, & Grauitas

CAP. XXVI.

VErùm, vt cùm de rebus ipſius ageretur, nihil erat humilius; ſic vbi Dei cauſſa & religio ſuadebat, nihil erat altius, nihil cōſtàtius. Equidem miror, hominē inter hæc auræ fulgura & coruſcationes, inter excuſſam vim procellarum, inter iactus fulminum, iam ictum, iam fumantem, iam nefariis illis tædis in ſanctiſſimum caput iniectis ardentem, omnes ſcelerum machinationes, & omnes imperiorum faſtus,

veluti ruentis in ſe cœli pondus ineluctabili quodam vigore ſpiritus excipere.

Vide Theod. l. 5.c.32. Baro.an. 400.42. Quis enim non ſuſcipiat primùm magni illius Ioannis cum Gaina cõgreſſum? Venit homo Arianus Conſtantinopolin, Archadij Imperatoris tumens amicitia, magnum aliquid anhelãs, adumbrata bellicarum rerum gloria circũfluens, ingenti aulicorum ſatellitio, & Arianis clientibus quaſi canum gregibus vndiq; ſuccinctus. Et ne quid ad ſingularẽ malitiam deeſſet, quæſitam ſcelere potentiam larua quadam ſanctitatis & quietis publicæ velare nititur. Templum Arianis poſtulat, nutat Imperator, angitur, quò ſe vertat noſcit; paternæ quippe pietatis non preſſa,ad exigui temporis recordationem, ſed ad omnium ſæculorum memoriam inuſta recurrebant veſtigia. Contrà verò terrebant potentiſsimi hominis artes, qui ſi repulſam ambitioſo ſtomacho minùs cõcoqueret, verendum erat ne ſummam auctoritatem, quaſi arcum intentum, in Imperatorem verteret & res imperij iam concuſſi, non mediocriter attereret: Acceſſitur Chryſoſtomus ille antea contemptus, & pannoſus Anachoreta; prodit in medium, congreditur, pugnat, reprimit furorem, frangit audaciam, arrogãtiſſimum hominem quaſi puerum virga compeſcit. Tum fremente inuidiâ, exultante noſtrâ religione, fauente cœlo, bonis omnibus plaudẽtibus, hæreticorum petitioni ſecutrim inijcit, & Ducem numeroſo militum ſatellitio terribilem, in ea ipſa vrbe, in qua iam ſibi pene ſedem moliebatur imperij vagum, cõtemptum, eiectum, baſilicæ atque adeo ſacrarum religionum immunem, irriſum, extorrem facit. Tanta eſt & tam efficax inermis ſacerdotis pro Deo armata conſtantia.

Quid deinde, quomodo flagitioſos primariorũ hominum mores, & quomodo effuſã cleri licentiã, quomodo funeſtiſſimas ex veteri illa immanitate oppreſſorum *Harpyas*, à quibus tenuis plebeculæ ſanguis innocentiſſimus exſugebatur, fuerit inſectatus, quàm acer, quàm velox, quàm animoſus illis obſtiterit, quis ignorat? Sed quia palmarium obtinet conſtantię celebris illa cum Auguſta concertatio, lubenter cætera prætereo. Coniux Arcadij Eudoxia, mulier, & ſexu ipſo, & ſupra ſexum arrogans, in genio ſæua, ira effrænata, auaritia inſatiabilis, Imperij prætere a auctoritate quaſi funeſtiſſimo telo in omnes bonos armata. *Zoſo.l. 5 eam deſcribit.*

Primùm Eunuchorũ & muliercularum ſepta famulitio, deinde furioſorum ſatellitum, &, quod miſerius eſt, pudendorum Epiſcoporum ſeruilibus adiuta miniſteriis, Chryſoſtomum aggreditur, nec iam Callitropes vineã, & pauperum prædiola deuorat animo, ſed in ipſas aras, & æterni numinis honorem iniurioſa, ſtatuam illam argenteam luctuoſiſſimæ tragœdię & acerbiſſimorum dolorum fontem, non longè à tremendis Dei altaribus dedicat. *Socrat.l. 6.c. 16. Zoſ.l.8. c.20.Baron.404. 3.*

Hîc cominũ concurſus, hîc plauſus & clamores, hîc ſaltatorum & hiſtrionum ſpectacula, hîc ſemimortuæ profanę gentilitatis reliquiæ excitantur. Quid faciat Chryſoſtomus? aſſentetur? præmium eſt aſſentationi propoſitum, ampliſſimum ſanè ſacerdotium: contrà, ſi reluctetur, non eſt tam ignarus rerum atque inſolens, vt non videat impotentiſſimę mulieris furias omnes eſſe excipiendas, & aut viram extorrem ſubeundam, aut mortem forti animo oppetendam. Sed tacere non poterat, quẽ humana maior de cœlo vis animabat, obſiſtit, arguit, increpat. Auguſtam Eccleſiæ aditu prohibet; non illum

illum diadematis fulgor perſtrinxit, non ſatellitum minæ terruerunt, nō inflexerunt amicorū lacrymæ, nō cōcurſantiū aduerſus ſe Epiſcoporū fremitus infregerunt, non mouerūt iniquiſſima in inſontis caput coniurata toties concilia, non exilia, non ſolitudines, non arma, non cruciatus Archiepiſcopum de illo altiſſimo conſtantiæ gradu deiecere, omnes ſuo corpore excepit in ſe coniectas volitantium quaſi furiarum faces omnia vidit, omnia pertulit, omniū telis vnum caput oppoſuit, vt, ſi poſſet, concitatum in Eccleſiam incendium ſuo cruore reſtingueret.

EIVSDEM ZELVS.

CAP. XXVII.

ERat porrò beatiſſimi viri pectori fax quædam diuini amoris infixa, quæ noctes dieſque nouis ignium ſuccreſcens alimentis, ſuas vndique terrarum flammas ventilabat. Amor ſcilicet ille eſt, quo tanquam ſpirabili natura viuunt Angeli, quo Sācti inardeſcunt, quo quicquid eſt puriorum in terris mentiū, validiſſimè ſauciatur. Atque vt cœlum pro igne ſolem habet reliquorum moderatorum luminum, fontem lucis, fomitémque ardoris ſempiterni: Hic verò mundus inferior nactus eſt illud elementum aëre ſuperius, cuius inter cætera potétiſſimus eſt dominatus: Sic is qui à nobis videri non poteſt, intelligi tamē poteſt, mentium quidam à concretione corporis ſecretarum mundus, pro Sole & igne, pro flammis & radiis, vnum Amorem ſortitus eſt purum, velocem, æthereum, ſynceram quandam diuinitatis portionem; cuius beneficio mortales pené in ipſam Dei naturam transfunduntur.

Charitas

Hoc amore deflagrabat Chryſoſtomus; qui commodatus videbatur, nō datus his terris, vt in animos hominum eas quas ipſe è cœlo hauſerat faces, perpetuo quodam motu ſpargeret. Quamobrem tamdiu hic arſit, quamdiu vixit & quoad licuit inſtar puriſſimi ſideris creditum ſibi orbem luſtrauit, dedit obſcuris lucem, ægris medicinam, miſeris ſolatium, faſtiditis gratiam, omnibus ornamentum, atque naturam.

Ei certè mirum eſt quo pacto vir ille curis animi, corporiſque laboribus confectus, hoc ſedis triennio tanta geſſerit, quanta vix crederet poſteritas, niſi incorrupta hiſtoriarum fides teſtaretur.

Fuerūt illi tam breui annotū curriculo, aduerſus hęreticos Catholicóſque Epiſcopos, tyrannos, barbaros, ipsā demū Eudoxiā, quæ omnes immanitate ſuperauit, crebra & formidoloſa certamina: Is tamen inter tot rerū aſperitates, quæ fortiſſimi cuiúſque animū frangere, atque induſtriā debilitare potuiſſent, non modò non elanguit, ſed alacriùs etiā ſuorum laborum curſus incitauit, & quæcúmque ab optimo ac vigilantiſſimo Epiſcopo erant expectanda, hęc ſumma fide, incredibili conſtantia, fructu etiam copioſo ſuo gregi præſtitit. Quāto autem amore hunc diligeret, eiuſque ſaluti proſpectum cuperet, teſtantur etiam illæ voces ex homilia quadrageſima quarta in Acta Apoſtolorum.

Iam (inquit) Dei gratiâ nobis tertius in hoc munere exactus eſt annus. Per triduū, vt ſcitis, ſæpe etiam per ſeptem dierum ſpatium hortamur, monemus, reprehendimus, increpamus, lacrymas fundimus, quas malo tamen, ne quis in deteriorem partem capiat, meæ ſolitudini quàm pulpito credere. Iam eò ſum adductus, vt propè mihi de mea ſalute deſperandum ſit, quorſum? quia dum me vobis impendo, dum res veſtras deploro, dum totus vobis ſeruio, fit, vt nec mea lugeam, nec

pla-

planè curem; ſi vos obtemperatis, præ lætitia dolores & cruciatus meos non ſentio: ſin minùs, etiam is qui inde redundat dolor, mearum miſeriam ſenſum obtundit.

Et in ſermone, antequam iret in exilium, iſta ſunt ardentiſſimi affectus: Vos mihi Patres quo pacto poſſim omniũ veſtrũ obliuiſci! Vos mihi vita, vos mihi ſplendor nominis, vos gloriæ patrimonium. Ergo veſtri cauſſa paratus ſum vt millies macter, nec vllam exiſtimo hinc me exhibere gratiam, quando, ſic demum debito munere perfungar.

ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, ὑμεῖς ἐμοὶ ζωή.

Quantum autem rerum hoc amoris perpetuo deflagrãtis ardore geſſerit, eius acta declarant.

Marcus Diacon. in actis. Porphyr. Baro. an. 400. Theod. l. 5. c. 30.

Huius ſuaſu Arcadius Imperator, cùm intellexiſſet complures ſuorum, vel in aula militãtium, vel magiſtratibus fungentium, eſſe hæreticos, & ſpeciem duntaxat prætuliſſe Catholicorum, eoſdem magiſtratibus pulſos, pecuniáq; multatos penitus repudiauit. Huius opera Scythæ Arianis erroribus irretiti, poſtquam eũ per interpretẽ verba faciẽtem audiuêre, reiectis erroribus in Eccleſiæ Catholicæ ſinum confluxêre. Huius induſtria Nomades mitioribus ingenijs imbuti, ſanctiſſimas religiones à viris Apoſtolicis, quos in illam regionem Chryſoſtomus delegauit, ſuſceperunt. Huius ſtudio Marcionitarum hæreſis non dum in fomite præfocata, ſed peſtiferas ventilans flammas, Imperatoris edicto compreſſa eſt. Huius ſtudio monachi in Phœniciam, nõ ſine diplomatibus Imperatoris ad demolienda idolorum fana, cum operis quibus mercedem Chryſoſtomus lectiſſimarum Matronarum ſumptibus procurauit, miſſi ſunt. Et ne quid vacaret eius charitas incredibilis, quæ nunquam ſolet feriari, ipſe inter ſui exilij acerbiſſimos ſanè dolores, captiuos ex Iſauris barbaris redimebat, ſuiſque reſtituebat ſedibus, tum egenti turbæ corrogatis quibus poterat pecuniis humanarum ſolatia miſeriarũ ſuppeditabat.

Theod. l. 5. c. 29.

EIVS INGENIVM, & facundia.

CAP. XXVIII.

EIus ingenium ſtatim atque perſpectum eſt, placuit, & digna viſa ſunt opera, quæ in arce eloquẽtiæ ponerẽtur. Iſidorus Peluſiota in epiſtola ad Ophelium, commendat in Chryſoſtomo linguæ facundiã, ſententiarum pulchritudinem, argumẽtorum denſitatem, quæ in ipſo etiam adoleſcente doctiſſimos viros ait ad ſtuporem vſque demiratos.

Quanti verò Chryſoſtomi eloquentiam fecerit Libanius, ea tempeſtate ſophiſtarum omnium maximus, teſtatur eiuſdem epiſtola ad Ioannem, quæ apud Iſidorum quoque legitur his fermè verbis:

Cùm pulchram illam tuam & elegantem orationem accepiſſem viris quibuſdam, qui & ipſi ſunt orationum opifices, atque architecti, eam legi, quorum nullus omnium fuit, qui non gaudio ſubſiliret, & acclamaret, & ea omnia faceret quæ homines admiratione perculſi & quaſi attoniti facere ſolent. Ego igitur eo nomine vehementer lætor, quòd ad forenſem operam in qua arte ſpecimen edis ingenij, demonſtratiuum quoque dicendi genus adiunxeris. Atque te beatum duco, qui ad hunc modum laudare queas: & item eos qui talem ſuarum laudum præconem nacti ſunt: Patrem ſcilicet qui imperium dedit, & filios qui acceperunt. Baronius hanc orationem tantopere laudatam à Libanio, ſcriptam putat à Chryſoſtomo in laudem Valentiniani ſenioris, & eius filiorum, Gratiani, atque Valentiniani; quo tempore Ioã-

Digitized by Google

nos annum fermè ætatis vigeſimum primum agebat.

Et primæ quidem illæ viſæ ſunt ſurgētis veluti ingenij faces;at poſtquam clariſſima indoles cœleſtis ſapientiæ nobilitata eſt inſtrumento, ea dixit & ſcripſit quæ cum ſingulari admiratione memoria ſæculorum intuebitur. Quis enim fœcunditatem illam ingenij vehementer non miretur, cùm Nicephorum Calliſtum audiat prædicantem, ſe mille Chryſoſtomi libros legiſſe; & Suidam, aſſerentem, eundem tot exaraſſe volumina,vt percenſeri numerus facilè non poſſit?

Anianus ad Orontiū Epiſcopum. Vixit an no.400. vide Sigeberrū.

De eius ſtylo Anianus videtur præclarè iudicaſſe, cùm dixit: Chryſoſtom⁹ illud quaſi peculiare cuſtodit ac proprium;quod cùm ſemper ſollicitus ſit,ſemper vigilans, & noxij ſtuporis inimicus, nuſquā tamē eius oratio in pompam eleuatur dicētis, ſed tota ad vtilitatem aptatur audientis.Eſt enim ſtylus ipſe Eccleſiæ auribus accōmodatus; priſcum illud, ſed eruditum, dicendi genus exprimens,medius,æqualis, maturus, pudicus, alienus ab omni iniuriæ culpa pompáque luxuriæ, non ſqualidus quidem,nec tamen floridus,non impolitus,ſed neque nimia ſubtilitate limatur, non aſperitate horridus, nec tamen amœnitate laſciuus, maximam vbique copiam, admirabilémque indicans facultatem, nuſquam tamen ambitionem. Eò fit vt cū magis ſimplex lector intelligat, & laudet diſertus.Deniquè & S. Baſilij admirabilem illam curam loquendi,& plauſibilem Antiochi pōpam, & ſublimem illum Gregorij cothurnum facilè intelligas, hac Ioannis mediocritate ſuperata.

Hæc ille appoſitè quidem & verè: hanc enim dicendi rationem præcipuè conſectatus eſt Chryſoſtomus, quamquam ſi propiùs rem conſiderate velimus,nullum profectò inueniemus genus eloquentiæ, nullam elocutionis virtutem, in qua non ſit eximiè verſatus,quod lubet aliquot eius exemplis comprobare.

CHRYSOSTOMI grauitas in dicendi.

CAP. XXIX.

FLumen illud beatæ orationis Chryſoſtomo ſemper magis cordi fuit, quàm in conciſo dicendi genere contorta ſententiarum grauitas:Neque tamē omnino hac eloquentiæ forma caruit;ſed cum apud Principes viros agendum fuit, in ponderoſam ſententiarum denſitatem orationem colligit. Talia ſunt quæ contra Caïnam fertur ingenti animo dixiſſe.Etras Caïna,ſi amicitiam Imperatoris in tuæ impietatis ſatellitium conuertis.Non licet Imperatori facere quod petis;non licet ei qui pietatem colere inſtituat,contra ſanctiſſimas religiones aliquid moliri. Templum tibi in vrbe dari poſtulas?En tibi apertum eſt,ingredere, preces funde, nemo prohibet.

**Expreſſa ex iis quæ Theod. habet.l.5 c.32.*

Sed alterius es ſectæ,(inquis,) & æde ſacra tibi opus eſt,in qua cū tuo comitatu rebus diuinis opereris. Quo nomine hoc requiris? Maiora ſunt ea ſcilicet quæ pro imperio militiæ geſſiſti,quàm quibus tantillum gratiæ denegetur. Tu igitur nihil te præmiorum putas dignum his rebus geſtis accepiſſe?Vnde hæc Ducis dignitas? vnde nomen Conſulatus? Nihil dico inſultandi cauſſa, ſed tamen modeſtiæ tuæ eſt cogitare quis nunc ſis,quis olim fueris,quæ antea tibi egeſtas,quæ nūc rerum omnium abundantia,&,vt paucis dicam,quo nunc cultu incedas,& quibus antea veſtimentis indutus Iſtrum traieceris.Si tuorum officiorum meminiſti, tot verò beneficiorum es oblitus,ingratus es.

Hæc

Hæc planè ſapi[illegible] mentẽ excelſam, grauiſſimiſq[ue] cogitationibus exaggeratam; nec minus habet παῤῥησίας, & grauitatis, quæ apud ipſum Imperatorem dixit contra Arianos:

Metaphr. in vita Chryſ. Baró. an. 400. 89.

Dic (ambo) *Imperator, ſi quis huic pulcherrimæ coronæ, quam geris in capite, quoſdam abiectos & obſcuros lapides inter clariſſimam gemmarum lucem inſeruiſſet, videretur hoc tibi eſſe tolerandum?* Cúmque animos hac petitione ſuſpenſos tenuiſſet, ipſúmque haberet Auguſtum dictis annuentem: tum aſſumpſit.

Tu verò non exiſtimas Deum iraſci ſi in hac ciuitate, in hoc Imperij & gloriæ domicilio, inter hunc ſyncerum bonorum cœtum, tandiu pateris corruptam & depoſitam partem reſidere? quo ſanè dicto tanta efficacitate in ipſius Imperatoris pectus penetrauit, vt Arianos imprimis nobiles vrbe expelleret.

MAIESTAS ELOQVENTIÆ in Chryſoſtomo.

CAP. XXX.

SOlet nonnunquam in argumentis ſpecioſis verſari, & in iis remiſſa rantiſper contentione ſermonis, quẽ λόγον ἀγωνιστικὸν vocat, pleniùs ſe diffundere. Tales ſunt ſermones de incomprehenſibili Dei natura: in quibus ſe air cœleſtes choreas duxiſſe, quaſi in floretiſſimi prati amœnitate, ὥσπερ ἐν λειμῶνι τινὶ τῶν χαρῶν. Nec immeritò: fertur enim, & volat, & longè ſupra populares ſermones erigitur, dũ agit de illa συγκαταβάσει & de natura Angelorum, eorúmque cognitione: hæc maximè Dionyſium ſapiunt.

Typus de incóprehẽſib. Dei nat. ad popul.

Oration. 2. aduerſ. Iudæos.

Serm. 3. de incomprehenſ. Dei n.

Εἶδες κἀκεῖ καὶ ἐνταῦθα συγκατάβασιν· ἀλλ᾽ ὅμως καὶ αὐταὶ αἱ δυνάμεις κατασκέπουσιν ἑαυτὰς ταῖς πτέρυξι, δι᾽ οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τοῦτο, καί τοιγε σοφώταται, καὶ γνωστικώταται, καὶ καθαρώταται· quamquam de illa συγκαταβάσει, prudenter mens Chryſoſtomi intelligẽda eſt, ne quid ſubſit erroris. Sed non hîc interpretãdi locus; hęc obiter perſtringimus.

Elucet præterea eius maieſtas in narratione & hypotypoſi ſplendidarum hiſtoriarum ex bibliis, quales ſũt de miraculis in Ægypto, ſupplicio trium puerorum, & ſimilibus: ſic enim ille oratione. Quòd nemo læditur niſi à ſeipſo: quæ quia Græcè longiora ſunt, Latinè ſubiicio.

Διατείχιζε τὴν φλόγα νεφέλη.

Diſterminat enim flammam nubes vndique impẽdens, & omnibus illis populis geſtatoriæ domus inſtar erat. Neque verò noctu face indigebant, quæ tenebras diſcuteret, ſed erat eis columna ignis, fons ſtupẽdæ lucis in duplicẽ vſum; tum vt luceret, tum vt iter dirigeret. Neq; enim lucida duntaxat erat, verùm etiam omni viæ duce certius infinitum illum populum per ſaxa & ſolitudines ducebat. Ibant non terra ſolùm, ſed etiam mari quaſi terrâ. Auſi ſunt tranſcendere fines naturæ, cùm ſæuum pelagus pedibus peragrarent, quaſi per firmã petram iter facerẽt. Cúmque illis ſubſtractum eſſet elementum illud, ſolidam terram, campóſque ſupinos, & agros imitabatur: cùm verò hoſtes excepiſſet, tum maris vices exequebatur: Illius quippe ruit vehiculum, hoſtibus ipſorũ ſepulchrũ: illos ſumma cum facilitate tranſmiſit, hos maxima cum vehementia ſubmerſit. Qui fuerat hactenus ſine legẽ aquarũ impetus, virorum ratione præditorum atque prudentiſſimorũ ordinẽ & obſequium ptæ ſe ferebat; cùm iã cuſtodis, iam carnificis vicem obtineret, vnóq; die contraria repente præſtaret.

Quid commemorẽ petras quæ fluuios effuderunt aquarum? quid nubes volucrũ, quæ corporũ multitudine terram texerunt? Quid miracula patrata in Ægypto? quid prodigia quæ contigerunt in ſolitudine? quid

trophæa, & incruentas victorias? Tanquam enim choreas ducerent, non bellum gererent, ita aduerſos domuerunt, ac dominos quidem ſuos ſine armis ſuperarunt; qui verò extra Ægyptum cum ipſis pugnarunt, eos tubis canendo pſallendóque vicerunt: & totum illud ſpectaculum chorea potius erat quàm bellum; initiatio magis quàm pugna.

In tract. Quòd nemo læditur, niſi à ſeipſo.

Et de fornace Babylonica.

Quid verò illorum triũ puerorum, dic mihi, virtuti ſuperfuſa tot mala offecerunt? an non adhuc adoleſcẽtes, & admodum quidem teneri, immatura ætate graue illud ſubiêre ſupplicium, & diuturnam captiuitatem, à patria, domo, templo, altari, ſacrificiis, libationibus, ab ipſo quoque Pſalmorum cantu? Non enim illi domo duntaxat eam ob cauſam arcebantur, ſed multa quoque diuini cultus interdicebantur genera. An non barbarorũ manibus dediti ſunt, lupis potiùs quàm hominibus, & quod eſt grauiſſimum, in tam longè diſſitas ac barbaras abducti terrarum oras, in ſeruitutem grauiſſimam, non magiſtrum habebant, non Prophetam, non Principem? *Non enim eſt,* inquit, *Princeps, neque Propheta, neque dux, neque locus ſacrificandi coram te, & inueniendi miſericordiam.* Quin etiam in domum regiam, tanquam in ſcopulum, ac præcipitium, & pelagus ſaxis petriſque ſub aqua latentibus refertum, introducti ſunt, ſine gubernatore, ſine proreta, ſine nauris, ſine velis ſæuum illud mare nauigare coacti, atque in aula regia, tanquã in carcere incluſi. Cùm enim philoſophari noſſent diuinitꝰ, rebus humanis & omni vanitatis faſtu ſuperiores, acceſſionem malorum, etiam illam commorationem eſſe exſtimabant: Si enim foris fuiſſent, & in domo priuata, maioris libertatis ſpes affulſiſſet: at verò introducti in illum carcerem (carcere námque omnem illam ſplendoris & magnificentiæ ſpeciem, & præcipitiis ſcopuliſque nihil cenſebant eſſe meliorem) continuò grauem difficultatem ſuſtinuère: Rex enim eos ſuæ illius Sybariticæ, impuræque, & prophanæ mẽſæ iuſſit eſſe participes, id quod eis interdictum erat, & morte grauius videbatur: ac ſoli velut agni in medio tot luporum erant incluſi. Neceſſe erat aut fame tabeſcere (imò verò ad mortem rapi) aut prohibitos cibos deguſtare. Quid ergo faciunt iuuenes, orphani, captiui, peregrini, ſerui illorum qui hæc imperabant? Non exiſtimarunt neceſſitatem ſibi ad defenſionem ſufficere, neq; tyrannidem eius, penes quem ſummum erat imperium: ſed omnia moliuntur, vt peccatum effugiant, omni licèt ex parte deſerti. Neque enim pecuniis perſuadere poterant, vt-porè captiui: non amicitia & familiaritate, vt pote perigrini: non potentia ſuperare, vt pote ſerui: non multitudine vincere, vt-porè tres tantùm.

Amplificatio à perſonis. Are, exily grauitas.

σύβαριτικῆς.

Suſpẽdit animos. Plena maieſtatis amplificatio.

Per ſubiectionẽ.

ὀφέλων, γίμοντος. κὰ σπιλάδων.

Pericli magnitudo.

τῶν βαρβαρικῶν ἀνώτεροι γεγενημένων.

Accedunt igitur ad Eunuchum; qui eam poteſtatem obtinebat, eiq; verbis quod cupiunt, perſuadent, hominem timidum, déque ſalute ſua ſollicitum, & metu mortis penè exanimatum: *Timeo enim ego,* inquit, *dominum meum Regem, ne quando videat vultus veſtros macilentiores præ ceteris adoleſcentulis coæuis veſtris, & condemnetis caput meum Regi*: Eo timore liberãt, vt daret ipſis eam quã petebant gratiam. Ac poſtquã omne officium feciſſent, Deus quoque deinceps fecit ſuum. Neque enim ſolius Dei erat præclarum illud facinus in his, quorum gratia mercedem illi erant accepturi, ſed exordia proficiſcebantur ab illorũ animo: quem cùm præſtitiſſent generoſum ac fortem, Dei fauorem ſibi concilia-

runt

runt, & ad finem, quod moliebantur, perduxerunt.

ἐπανάληψις. ſeu repetitio, per frequentationē.

Vides, qui ſe ipſe non lædit, ei neminem alium detrimento eſſe? Ecce enim nec iuuentus, neq; captiuitas, neque orbitas, neque exilium, nec ſolitudo, & deſtitutio eorum, qui ab ipſis ſtarent, nec mandatum graue, nec magn⁹ mortis timor, qui eunuchi oppreſſerat animū, nec paupertas, nec paucitas, non denique quòd in medio barbarorum eſſent, non quòd hoſtes haberent dominos, non quòd in ipſius Regis manus eſſent tradit, neque cognatorum omnium abſentia, neque Sacerdotum, & Prophetarum & aliorum, qui curam ipſorum gerebant alienatio, nec libationum & ſacrificiorū ceſſatio, neque templi & Pſalmorum ereptio, neque quidquam horum eis nocuit: ſed tum maiori gloria fuerūt, quàm cū iis rebus in patria ſua fruerentur. Hoc primo certamine perfecto, inſigni corona redimiti, lege in aliena quoque regione ſeruata, conculcato tyranni mādato, victo dæmonis terrore, neque vllo illa ex parte damno affecti, quaſi domi ſederent, & omnibus illis fruerentur, opere ita liberè profecto, ad alios rurſus agones ſunt vocati.

Secundus agō ſupplicij.

Iterum erant iidem: & certamen priore difficili ipſis proponebatur caminus incendebatur, barbaricus aduerſus eos exercitus cum Rege inſtruebatur, velut in acie tota Perſica potentia incitabatur, omnia ad vim, ad fraudem ac vim ipſis afferendam comparabantur: diuerſa cautionum genera, variæ ſuppliciorum formæ, minæ aſpectus omni ex parte terribilis, & verba aſpectu terribiliora: ſed tamen quoniam ſemetipſi non prodiderunt, ſed omnem ſuam operam contulerunt, nihil vnquā damni acceperunt: qui etiam coronis quàm priores fuerant, illuſtrioribus redimiti ſūt. Vinxit enim eos Nabuchodonoſor, & in caminū coniecit: non tamen damno, quin potiùs etiam cōmodo affecit, & illuſtriores reddidit. Cúmq; nec templum (iterum enim eadem dicam) neque altare, non patriam, non ſacerdotes, non Prophetas haberēt, in aliena, & barbara regione, in medio camini, totiúſq; illius exercitus, Rege harum rerum authore ſpectante, ſplendidum ſtatuerunt trophæum, & inſignem reportarunt victoriam: quam omnium ſæculorum memoria celebrabit.

Vides idem ter per commemorationem repetitum: quod in illa amplificatione facere licet.

VEHEMENTIA Chryſoſtomi.

CAP. XXXI.

Vehementia init. orat. 1. in Iud. fiſt. & fund.

PRæclarè omnino Chryſoſtomus oratione 1. aduers⁹ Iudæos, comparat cōcionatores cum paſtoribus, fiſtula ſimul & funda inſtructis. Itaque quamdiu noxiæ belluæ nihil afferunt moleſtiarum, ſub ilicem, aut populum ſtrati, fiſtula canunt, ſinúntque oues liberè & pro ſuo arbitratu paſcere: Verùm ſimul atq; ſenſerint alicunde luporum incurſionē imminere, mox abiectā fiſtulā fundam arripiunt, & omiſſo calamo fuſtibus & ſaxis obarmant ſeſe, próque ſeptis conſiſtentes, magno emiſſo iubilo, ingentiq; vlulatu vociferantes, frequenter ipſo clamore feram priuſquàm irrumpat, abigūt.

Hoc ipſe ſępiſſimè præſtat: modò enim ad piorum ſolatium & cœleſtis lætitiæ fructum, ſuauiſſimis afflnit orationis lenimentis, modò in hominum flagitia & errores, aculeos potentiſſimos exerit. Plenus eſt iſtis exemplis, nec diu nobis in profluēte quærenda eſt aqua, vide quo ſpiritu in adulteros hæc dicat.

Hom. 14 in ep. ad Rom.

Luxuriæ inſectatio. Item adulterij, &c.

A malis cōuiuiis malæ vobis libidines, hinc laſciuiæ, hinc vxores cōtemptæ, hinc ſcorta in pretio, hinc domorum euerſiones, hinc ſeorſum

ac deorſum voluuntur omnia.

(Deinde:)

Fornicationis. Puro ac illimi fõte relicto ad cloacarum cœnum curritis: Cœnũ quippe ſcorti corpus eſſe nemo negarit, vel te ipſum teſtem aduoco, qui in iis ſordibus es volutatus, tuam conſcientiam appello. Deinde non erubeſcis flagitium, non imputum te, non fœdiſſimo crimine contaminatum vides? (Mox etiam pugnat acriùs)

Quid ſeminas, quod metere non licet? imò ſi meſſueris, multum tibi dedecoris fructus afferet. Nam ſi peperit, tibi dedecus peperit, & puero magnam iniuriam, qui propter te notus & ignobilis naſcitur. Cui etiam ſi innumeras pecunias reliqueris, adhærebit tamen macula dedecoris tui, & propter te infamis domi, in vrbe infamis, in foro infamis, ſiue ex ſcorto ſit, ſiue ex ancilla futurus eſt. Tibi verò non vides perpetuam quoque inde infamiam creari, quam neque viuus neque mortuus elues; etenim cùm ex iſtius impuri corporis vinculis exceſſeris, manebunt tamen poſt te tuæ turpitudinis monumenta.

(Tandem crimen auget à conſequentibus.)

ἀτοκία. Quid igitur & te, & omnia hoc dedecore afficis? quid ſeminas aruum ſterile, infrugiferũ? atque vtinam nõ ipſum ſuos fructus perimeret. Sed proh dolor! Sæpe ante generationẽ cædes, ſcortũ non permittis vt ſcortum tantũmodo maneat, ſed ex meretrice facis homicidã. Sic ex ebrietate ſcortatio, ex ſcortatione adulteriũ, ex adulterio cædes, imò quidpiam cęde immanius; quod vno verbo dicã neſcio, ad enorme facinus, portentoſo quodam vocabulo opus eſt. Cædes quod natum eſt, occidit, hoc ne naſcatur, prohibet. Tu (& quis & quantus!) donum Dei, infamia atque dedecore corrumpis, tu naturæ repugnas legibus, tu generationis promptuarium homicidiorum officinam facis, & mulierem, quæ ad generationem ſobolis data eſt, ad necis artificium inſtruis. Nam *miſera libidinum victima*, vt amatoribus perpetuo ſit accommoda, & amabilis, & plus interim pecuniæ corradat, intrepidè facinus aggreditur. Et tu in mulierculam culpam reijcies? tua fraus, tuum ſcelus eſt, tu faces & flammas in tuum caput congeſſiſti.

Quid dicam, ex adulteriis pullulare idololatriam? Multæ ſiquidem vt amentur, incantationes, & libamina, & philtra, innumeráque alia machinantur. Mox etiam parantur venena non fornicario vtero, ſed vxori miſeræ atque innocenti, innumeræ ſtruuntur inſidiæ, & Dæmonum inuocationes, & mortuorum incantamenta, & bella quotidiana, & aſſuetæ contentiones, & odium inexpiabile.

Deinde rem indifferentem etiam mariti ipſi libidinem putant. Hæc oratio planè grauis, plena lacertis, & viribus. *Multa habet in idẽ argum. homil. 3. de pœnit. l. 5. t. 1. hom. de Dauid & Saule, vehementer inuehitur in ſpectacula.*

Homilia ſeptima in epiſtolam ad Coloſſenſes acerbè inuehitur in luxum mulierum, quæ ſibi matulas argenteas faciunt: his verbis:

Quid verò mulieres? (pudet quidem, ſed tamen neceſſe eſt dicere) matulas faciunt argenteas, oportet vos pudere, quæ hæc facitis, Chriſto eſuriente tu ita indulges deliciis, imò verò dementiæ? Quaſnam hæ luent pœnas? Deinde rogas, cur latrones, cur parricidæ, cur mala, cùm Diabolus vos ita agitet atque diſcerpat?

Nam menſas quidem, & diſcos habere argenteos ne hoc quidem animo conuenit rectè philoſophanti, ſed totum eſt deliciarum. Immunda autem

autem vaſa facere argentea, nunquid eſt luxus, nunquid inſaniæ, vel ſi quid inſania peius eſt? Scio derideri ab iſtis delicatis hanc orationem meam; ſed dum proſim, nihil curo.

Magnam re vera amentiã, magnum furorem procreant diuitiæ: vellent (opinor) ſi fas eſſet, terram eſſe auream, & parietes aureos fortaſſe, & cœlum, & aërem ex auro. Quis furor, quæ amentia, quæ febris?

Luxus mulierũ carpitur. Alius perit frigore, qui factus eſt ad Dei imaginem, & tu matulas argenteas fabricaris? O faſtum, & arrogantiam! quid amplius feciſſet inſanus? ſcilicet tãti facis excrementa, vt ea argento excipias? Scio vos audientes obtorpeſcere, ſed obtorpeſcere debent, qui hæc faciunt, & viri qui morbis huiuſmodi deſeruiunt. Eſt enim hoc intemperantia, & crudelitas, & inhumanitas, & feritas, & petulantia.

Quæ Scyllæ, quæ Chimæra, quis Draco, vel potius, quis Dæmon hoc fecit? Quid prodeſt Chriſtus? quid prodeſt fides, cùm toleratur aliquis ex gentibus, imò verò non ex gentibus, ſed ex Dæmonibus? ſi caput non eſt ornandum auro & margaritis: qui argento vtitur ad tam immundum miniſterium, quam aſſequetur veniam? Non ſufficiunt reliqua? quamuis nec illa ſunt tolerãda: Cathedræ, & ſcabella ex argento omnia. Atqui hæc quoque ſunt amentiæ: ſed vbique eſt faſtus ſuperuacaneus, vbique inanis gloria. Ego vereor, ne ab hac inſania longiùs progrediens ſexus muliebris monſtrorum formam ſuſcipiat. Veriſimile eſt eas cupere, pilos quoque habere aureos. Aut fateamini, vos eo quod dictum eſt, nihil eſſe affectos, & excitatos; aut incidiſſe in concupiſcentiam: & niſi pudor reticuiſſet, non recuſauiſſetis.

Nam ſi audetis ea, quæ ſunt his abſurdiora, multo magis exiſtimo eas pilos aureos eſſe deſideraturas, & labra, & ſupercilia, & auro liquefacto totas illini; ſi autem non creditis, & exiſtimatis me ridentem dicere, ego narrabo quod audiui, imò verò nunc quoq; eſt: Rex Perſarum barbam habet auream ex lamellis aureis inſtar pilorum diductis, ſed iacet tanquam monſtrum. Magna tibi laus, Chriſte, qui nos & ſanos feciſti, & iſtis monſtris liberaſti. *Perſarũ Regis barba aurea*

Animaduerte hîc epicherematum dēſitatem, pugnacis animi calorem, & quaſi incuſſam vim grandinis; aſpergit tamen etiam ironiis orationem, quæ ſunt huic argumento percommodæ, inde, nec minùs acer eſt, & plus habet γοργότητος.

At homilia de Dauide & Saule grauiter inuehitur in eos qui frequentant ſpectacula.

Non metuis, non expaueſcis, dum oculis, quibus illic lectum eſt, quis eſt in orcheſtra ſpectas, vbi deteſtãdæ adulterij fabulæ aguntur, iiſdem hanc ſacram menſam intueris, vbi tremenda peraguntur myſteria? Dum iiſdem auribus audis, & ſcortum obſcœnè loquens, & Prophetam Apoſtolúmque ad arcana ſacrarum literarum introducentem? Dum eodem corde, & lethalia ſumis venena, & hanc hoſtiam ſanctam ac tremendam?

AVSTERITAS
CAP. XXXII.

HAbet quoque ſæpe multum in carpēdis vitiis auſteritatis, vbi nulla lenimenta adhibet, ſed ſtatim vrit, & ſecat, vt violentum morbum violento remedio opprimat. Tale eſt illud ex homilia 7. ad Coloſſenſes.

Ecce ſuadeo, & iubeo, vt & faciei ornamentũ, & eiuſmodi vaſa cõteras, & des pauperibus, & nunquã in.

poſterum inſanias. Qui vult,reſiliat; qui vult,accuſet, & reprehēdat;nullum patior. Quando ſum iudicādus ſtans ad tribunal Chriſti, procul vos ſtaris,& quę à vobis exiſtit gratia me teddente factorum rationem.

Procul hæc verba: Caue ne diſcedat,& in hæreſin deficiat, eſt imbecillus, te demitte,& te ei aliquantiſper accommoda. Quò vſque? ſemel,& bis, & ter,non perpetuo. Ecce rurſus nuntio, & cum beato Paulo teſtor, & obteſtor, quòd ſi rurſus venero, non parcam.

Quæ eſt hæc mollities, quæ deliciæ, quæ contumelia? Contumelia enim eſt, non deliciæ. Quæ amentia? quæ inſania? Tot pauperes circumſiſtunt Eccleſiam:& tam multos filios habet Eccleſia, & tam diuites; nulli pauperi poteſt opem ferre: Sed alius quidem eſurit, alius verò eſt ebrius,alius quidem in argento egerit: alius autem ne panem quidem habet, quo veſcatur. Quænam hæc tanta inſania? quænam hæc tanta feritas? Contra helluones verò agit non miti quidem brachio, hom 54. ad popul. Antioch. Nūquid mactādi ſumus,quoniam nos ipſos ſaginamus? Quid lautā vermibus menſam apponis? quid maiorem alis ſaniem? quid fœtidos ſudorum fontes reponis?quid ad omnia temetipſum reddis inutilem? Vis oculū acrem ferri? fac corpus rubuſtum. Neſcis in lyræ fidibus craſſam & immundam, ad ſuauitatem cantus ineptam eſſe, cōtrà raſam,intenſam, eſſe vocalem, & conorā?Quid animam obruis? quid parietem craſſiſſimis ſordibus oblinis?quid fumos, nebulam, & caliginem exhalas?

Gulæ deteſtatio.

Et homilia περὶ τοῦ μὴ πρὸς χάριν δημηγορεῖν, auſterè dixit, eos qui indignè communicant, iiſdem teneri pœnis aſtrictos, quibus Chriſti carnifices.

Οὔτε ἐντιμότερος τὸ σῶμα δεσποτικόν, οὔτε ἀκαθάρτῳ δεχόμενοι τῇ διανοίᾳ, ὁμοίαν ἐμπαροινοῦσι τῷ ἐνδύματι τῷ βασιλικῷ &c.

Qui Dominicum corpus necārūt, tum qui immunda recipiunt anima, parem iniuriam regio inferunt veſtimento. Diſciderunt quidē illud in cruce Iudæi: coinquinat autem is qui immunda ſuſcipit anima: Itaq; licèt diuerſa peccata ſint, tamen æqualis eſt iniuria.

SVAVITAS CHRYſoſtomi

CAP. XXXIII.

IAm verò cùm hominum cupiditatem liberiùs volitantem fregiſſet orationis lacertis atque viribus, vidiſſetque animos veluti quodam ſidere perculſos; de induſtria mitigabat auſteritatem, & abiectā fundā ſumebat fiſtulam. Hoc ipſe teſtatur in homilia, quam περὶ τοῦ μὴ πρὸς χάριν δημηγορεῖν, de non concionando ad gratiam,ſcripſit, vbi cùm in ſuperiori concione dixiſſet eos qui indignè communicaſſent, eaſdem pœnas daturos,ac Chriſti carnifices: Quo ſermone cùm multos acriùs perſtrictos ac obſtupefactos cerneret, poſtmodum ita exorditur:

Ἱκανῶς ὑμῶν, οἶμαι, καθηψάμεθα πρώην καὶ βαθυτέραν ἐδώκαμεν τὴν πληγὴν, & cætera.

Satis, opinor, vos nuper increpauimus, ac profundiorem plagā inflximus: Itaque neceſſe eſt hodie medeamur,ac mitiora quædam medicamenta apponamus. Hic enim optimus eſt medicinæ modus, vt non modò ſecentur vlcera, verumetiam obligentur.

Quamobrem cum ablegato hoc ἀγωνιστικῷ genere dicendi, conſultò lenit orationem, vt in floridis fieri ſolet argumentis; mitificas tunc habet rerum & verborum ſuauitates

Præcipuè verò adhibet figuras ſententiæ

Lazari, & diuitis comparatio.

In tract. Quòd nemo læditur niſi à ſe ipſo.

tentiæ valdè ſplendidas, & delectabiles, qualis eſt illa antitheſis de Lazaro, & diuite Helluone.

Nam & Lazarus pauper erat, & admodum quidem pauper; paupertati accedebat aduerſa valetudo, omni paupertate acerbior, quæ paupertatem quoque reddebat grauiorē: aduerſæ valetudini ſolitudo, & penuria eorum qui aſtarent, atque miniſtrarent: quæ cùm paupertatem tum aduerſam valetudinem faciebat acerbiorem. Horũ namque ſingula per ſe quoque moleſta ſunt; cùm verò neque qui miniſtrent, adſunt, maior fit calamitas, ſæuior flamma, dolor acerbior, tempeſtas atrocior, fluctus vehementiores, caminus ardentior. Quòd ſi quis accuratè circumſpiciat, aliud etiam his quartum accedebat, nempe diuitis in vicinia habitantis licentia, & luxus. Sin aliud etiam quintum vis inuenire, flammæ illius fomitem id quoq; in eo perſpicuè videbis. Non enim duntaxat genio indulgebat diues ille, verum etiam etſi iterum tertiùm, imò verò ſæpius in die eum videbat (iuxta veſtibulum namque iacebat, ſpectaculum durum miſerabilis tragœdiæ, qui aſpectu ſolo vel ferreum pectus poterat emollire) tamē neque hoc inhumanum illum ad eam paupertatem leuandam permouit: ſed ille lautiſſimam apponebat menſam, crateras habebat diffuſo mero coronatas, nitidos coquorum exercitus, paraſitos, & adulatores prima luce, & choros canentium, vina infundentium, riſus mouentium: omne genus popinarum excogitabat. Obruebatur vino, & crapula, in luxu veſtium, menſæ, aliarúmque plurium rerum ſolidos dies agebat? Iſtum verò, quem graui fame, morbo acerbiſſimo, obſidione tot vlcerum, ſolitudine, & malis inde conſequentibus in dies ſingulos premi videbat, ne in animũ quidem aliquando admiſit. Paraſiti & adulatores nimis epulis penè diſrumpebantur; at iſte pauper, & adeò pauper, tot malis cinctus, nec micas ex illa menſa obtinuit, etiam ſi vehementer optaret; neque horum quicquam eum læſit; non duriùs eſt ebloquutus, non vocem dedit maledicam: ſed vt aurum vehementiori igne magis purgatum ſplendeſcit; ſic etiã ille tot rerũ aſperitatibus vexatur, omnib⁹ fuit ſuperior, tã plagis, quàm quæ multis naſcũtur inde perturbationibus. Si enim omnino pauperes cùm diuites vidēt, tabeſcunt inuidia & æmulatione conficiuntur, ac vitã ſibi non eſſe viuendam exiſtimãt, idque cùm neceſſarius eis victus & miniſtri ſuppetũt: ille pauper, & quidem pauper vt nullus alius, nec pauper modò, verumetiam æger, quippe nõ habebat qui aſtaret, vt vllo eſſet ſolatio, ſed in media vrbe velut in extrema ſolitudine, fame tabeſcebat acerbiſſima; iſti omnia tanquã ex fōtibus affluere videbat, omni humano ſubſidio deſtitut⁹, canũ lingui, ceu perpetua quædam menſa propoſitũ (ita enim omnia ei⁹ mēbra luxata ac diſſoluta erãt, vt nec illas arcere poſſet) quã iniquo animo fuiſſet, niſi valdè generoſus ac ſapiēs extitiſſet? Cernis qui ſe non lædat, etſi ab omnibus lædatur, nihil mali perpeti? repetam enim eandē orationem. Quid namq; aduerſa valetudo? quid ſolitudo eorũ qui aſtarent? quid acceſſus canũ? quid mala diuitis vicinitas? quid magnus lux⁹, ſuperbia & arrogãtia illius huic nocuerũt? num eũ ad ſuſtinenda pro virtute certamina reddiderunt molliorem? quid verò conſtantiam eius læſit, nihil vſquã; ſed eam etiam magis corroborant, & infinitarum ei materia coronarum, acceſſio præmiorum, incrementum mercedis, ſeges maioris remunerationis extitit

Diuitis mali luxus.

Digitized by Google

illa malorum multitudo, diuitiſque crudelitas.

Comparanda deſcriptio, ſiue antitheſis quam habet de eodem argumento Chryſologus ſerm. 124.

In oratione de ordinat. floridiùs quoque renidet, vt in illa ſimilitudine, cùm dicit in pretioſis vnguentis nihil opus eſſe ſemper lecythum inuergere; verùm etſi quis tantùm ſuperficiem attingat ſummis digitis, circumſtantes replet ſuauitate fragrantiæ; ita & in laudibus, &c. Κἂν ἄκρας τῆς ἐπιφανείας ἅψηται τοῖς δακτύλοις, τόν τε ἀέρα ἀνέζωσε, καὶ τοὺς παρόντας τῆς εὐωδίας ἐνέπλησεν ἅπαντας.

CHRYSOSTOMI PIETAS.
CAP. XXXIV.

ERat quidem & naturæ facilitate, & optimarum artium ſtudiis ad has orationis delicias compoſitus: ſed tamen longè malebat in concionibus pia dicere & ſalutaria, quã docta & ſuauia. Itaque ſi quid illi ornatius excideret, quod plauſum hominum excitaret, vehementer animo angebatur; quod declarat hom. 31. in acta Apoſtolorum.

Plauſus concio nã periculoſus

Hoc ſubuertit Eccleſias, quòd & vos non quæritis audire ſermonem, qui compũgere poſſit, ſed qui oblectet, & tinnulo ſtrepitu, & verborum cõpoſitione, quaſi citharœdos & cantores, audientes: Et nos frigidè ac miſerè facimus noſtris affectibus obtemperantes, quos repudiare oportebat.

Atque idem contingit, ac ſi pater filium, quem ſupra modum tenerè amat, videat ægrotum: Tum illi quæcumque oblectat, porrigat; quæ autem vtilia, minimè curet. Deinde quando obiurgatur à medicis, rationem reddat, dicens: Quid faciam? flentem puerum ferre nequeo. Miſer, & ærumnoſe, ac proditor, neque enim talem, Patrem dixerim: Et quanto ſatius fuerat modico temporis interuallo aliquid acerbi perpeſſum perfectæ ſanitati reſtitui, quàm temporariam illam gratiam, perpetui doloris fomitem fieri?

Hoc etiam nobis accidit, floſculos verborum, & compoſitionem, & harmoniam curioſiùs ſectamur, vt canamus, non vt proſimus: vt ſimus in admiratione, non vt doceamus; vt oblectemus, non vt compungamus: vt cum plauſu & laudibus diſcedamus, non vt mores componamus.

Credite mihi; non dicerem alioquin; quoniam quando inter dicendum plauſum excito, per illud quidem tẽpus, humanum quiddã mihi accidit: Cur enim verum quis non dicat? & diſtrahor, & diffundor: vbi autem domum redeo, & intelligo plaudentes ſine fructu abiiſſe, &, ſi fructum accipere poterant, à plauſu & laudibus periiſſe; ploro, gemo, & lacrymor, & quaſi fruſtra omnia dixerim, ſic afficior, mihiq; ipſi dico: Quæ ſudorum meorum vtilitas, ſi auditores è verbis meis nihil fructus percepetũt? Et ſæpius quidẽ cogitaui legẽ ponere, quæ huiuſmodi plauſus prohiberet, & ſuaderet, vt cum ſilentio audiretis. Sed ſuſtinete, oro, & credite mihi, &, ſi placet hãc nunc legem firmabimus, nequis auditor plaudat, quandiu nos loquimur. At ſi voluerit admirari, admiretur ſilens, nemo eſt qui prohibet. Omne autẽ ſtudiũ & alacritas in id collocetur, vt quæ dicuntur, accipiantur. Quare applauſiſtis? de hoc legem pono, vos autem nec audire poteſtis.

Hæc ille: ex quibus planè apparet, quantò conciones ad pompam & oſtẽtationem factas odio proſequeretur, tum etiam plauſus illos in Eccleſia excitari ſolitos auerſaretur. Nec immeritò ſubuerſionem Eccleſiarum nominat.

Periculum enim erat non mediocre, ne concionator, ſi plauderetur, intumeſceret; ſin contrà, deiecto animo frangeretur. Itàque, vt D. Auguſtini verbis vtar, ſicut auræ lingua rum flauerant à pectoribus opinantium, ita ferebatur, vertebatur, torquebatur, obnubilabatur: Summum profecto eſt miſeriæ, vbi Præco Veritatis, degenerat in mancipium vanitatis.

Vanitatis miſeria.

Item homilia 19. in Acta, eos reprehendit, qui volunt noua legi, & dici.

Nouitatis curioſitas perſtringitur.

Verùm quid dicũt pleríque? ſemper (aiunt) eadem legũtur. Hoc vos maximè perdit. Itaque ſi quidem ſciuiſſetis illa, neque ſic oportebat ab illis recedere: quoniã & in theatris ſẽper eadem fiunt; attamen non ſatiamini. Quænam eadem audes dicere? qui neque Prophetarum nomina ſcis: & non confunderis dicendo, ideo non audienda quoniam eadem leguntur? Etenim tu confeſſus es, quòd eadem dicuntur. Ego ſi hoc protuliſſem, te ſic accuſaſſem: Te igitur oportebat ad aliam defenſionem confugere, non ad hanc tuam accuſationem. Dic oro, tu non admones filium tuum: Si igitur ille dicat, quòd eadem ſemper inculcas: nónne contumeliam eſſe putas? Tũc non oportebat eadem dicere, quando & illa ſciuiſſemus, & operibus declararemus: imò neque tum ſuperflua lectio.

CHRYSOSTOMI doctrina.

CAP. XXXV.

NEmini dubiũ eſſe poteſt, quin Chryſoſtomus, & ingenio acer, & labore, in ſtudia ſemper intentus, & à puero ijs excultus diſciplinis, quibus ad magnarum artium decora inuẽtus informari ſolet, magnis tum profanæ, tum ſacræ eruditionis opibus fuerit cumulatus. Rarò tamen peregrinam doctrinã promit in cõcionibus. Quòd ſi quas hiſtorias Ethnicorum afferat, magno temperamento condire ſolet, vt cùm de mala Socratis vxore loquitur, homilia 26. in 1. ad Corinthios, neque Socratem, neque Xanthippen nominat, ſed grauiter inſinuat.

Socratis vxor.

Dicitur quidem certè quidam ex Philoſophis externis cùm malã haberet vxorem, & nugatricem, & cõuiciatricem, rogãtibus, cur eam habere ſuſtineret, dixiſſe, *vt domi haberet gymnaſium, & palæſtram Philoſophiæ*: Ero enim (inquit) cæteris mitior, ſi in ea quotidie etudiar. Cúmq; à populo in hanc ſententiam eſſet exclamatum, intulit: Magna voce exclamaſtis, ſed ego valde defleo, cùm Græci ſint nobis ſapientiores: nobis qui iuſſi ſumus Angelos imitari: Imò verò, qui iuſſi ſumus Deum æmulari in ratione manſuetudinis. Et homilia tertia, aduerſus Iudæos, cùm varias philoſophorũ ſectas enumerando appellaſſet, Pythagoram, Zenonem, Platonem, Socratem, Diagoram; ſe excuſat quòd ad Iudæorum captum ſe demiſerit, non autem ex ſui animi ſententia fecerit: Οὐ γὰρ ἐξ οἰκείας τῦτο ποιῶ μεν γνώμης, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῶ Ἰυδαίων συγκαταβαίνοντες: & ſe purgat ab exẽplo D. Pauli, qui Athenis dicturus, non ex Prophetis, aut Euangelio, ſed ab ara gentili ſumpſit exordium.

1. 5. 261. homil. 42.

Et Homilia 1. in 1. ad Timoth. Silentium in templis gentium ſupernè inſcriptum, continebat digito os, & labia comprimebat, prætereuntes omnes ſilentij ſic admonens: Hæc de Harpocrate Ægyptiorum intelligenda, non tamen pleniùs indicauit: & Serm. in Cõcubinarios, Non moueris, ſcilicet, admirande vir, hæc ἀπάθεια eſt ijs qui lapidibus cohabitant, nõ hominibus: Ego autem audiui, quòd etiam apud lapides qui-

Silentij pictura.

Digitized by Google

dam & ſtatuas paſſi ſunt. Cauet plura dicere,& quæ de fatuis amoribus adoleſcentum narrantur ab hiſtoricis,enarrare.

Vtitur plerúmque vocũ Hebraïcarum interpretatione, ex qua commodè ſenſus in ſuam rem elicit, vt in illo loco Geneſeos,cùm Caïnum qui perpetuo tremore multatus eſt, in Naïd habitaſſe ſacra hiſtoria dicat, r Ꝺτεraiδ interpretatur,σάλον: נע enim eſt *mouere*. Et in homilia de mutatione nominum, vocem Etden dicit ſignificare γλῶ παρθένον. Quod ſumit opinior ab ארבה. Inde iubet reſponderi Iudæis,quoties petierint, *quomodo Virgo peperit? Vos verò dicite, quomodo terra virgo,tot & tanta germina profuderit?* At verò in Pſalmorum enarratione frequenter textum Hebraïcum conſulit, & explicat: ex quo coniicis illum Græcæ & Hebraïcæ linguæ peritum fuiſſe.

Hom. 10. in Geneſin.

Nec ignarus quidem fuit Philoſophiæ: quanquam eius de cœlo ſideribus ſententiam multi vellicarunt;cùm dicat, hom.4. in Geneſin, vnum tantùm cœlum eſſe: τίς οὖν σου λοιπὸν μετὰ τὴν τοσαύτην διδασκαλίαν ἀνέχεται τῶν ἀπὸ τῆς οἰκείας διανοίας φθέγγεσθαι βουλομένων, καὶ ἀπεναντίας τῇ θείᾳ γραφῇ πολλοὺς οὐρανοὺς λέγειν ἐπιχειρούντων. Scio hæc ſcientiã excuſari à D. T. in 1.q.68.art.4. quaſi hæc à Chryſoſtomo contra hæreticos quoſdam, ac Philoſophos dicta ſint;qui extra hũc totum ſidereum globum,alios ſidereos cœlos,& mundos, eſſe tradiderunt. Verùm Chryſoſtomi ſententiam ſine vllo interpretationum flexu nudè acceptam de vno cœlo liquido,multi quoque doctiſſimi viri nunc defendunt.

In cap. 1. Geneſ. homil. 4.

Alij eius in Geneſeos interpretatione ſimplicem quandam dicendi rationem arguunt: quòd mirificas illas Origenis θεωρίας non habeat: ſed præclarè Chryſoſtomum ab iſtis cenſoribus vindicat Photius, cùm dicit,eum, cùm ad Moſaïcæ narrationis ſimplicitatem reſpexiſſet,maluiſſe, ſalutaribus documentis conſulere, quàm intempeſtiuis theorijs præter inſtitutum luxuriare.

Quamobrem eadem de cauſſa grauioribus Theologicarum rerum quæſtionibus abſtinet; quanquam ſublimem quoque eum in huiuſmodi argumentis fuiſſe libri de incomprehenſibili Dei natura declarant. Quòd ſi quædam mihi dixerit, quæ videntur Theologorum ſententiis repugnare, vt cùm in tertio ait, Deum non videri, ſed συγκατάβασιν, minimè mirum eſt ſi in tanta rerum obſcuritate,cùm nondum tot ingeniorum & ſcholarum lumen acceſſiſſet, Patribus nonnunquam aliqua minùs accurata exciderint: Quanquam ſcio à grauiſſimis viris defendi Chryſoſtomum, quaſi non negarit, Dei eſſentiam ab Angelis videri: ſed ipſe ſatis clarè his verbis, quid ſentiret, aperuit Καίτοιγε οὐκ αὐτὸ ἄκρατον ἑώρων τὸ φῶς, οὐδὲ αὐτὴν ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ συγκατάβασις ἦν τὰ ὁρώμενα. Quanquam non ipſam meram videbant lucem: Sed quæ videbant, condeſcenſus erant (inquit de Angelis.) Mox quid ſit illa συγκατάβασις, ne quis dubitare poſſit, explicat. ὅταν μὴ ὡς ἐστὶν ὁ θεὸς φαίνηται, ἀλλ᾽ ὡς δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν οἷός τέ ἐστιν οὕτως ἑαυτὸν δεικνύῃ, ἐπιμετρῶν τῇ τῶν ὁρώντων ἀσθενείᾳ τῆς ὄψεως τὴν ἐπίδειξιν. Quid nomen hoc condeſcenſus ſignificat? Cùm Deus, non vt eſt, ſe oſtendit, ſed quoad videre is poteſt, qui aſpectum eiuſmodi meruit, eatenus ad infirmitatem videntis ſuam repræſentationem metitur, ac temperat, condeſcendere illum tantiſper dicimus, & eiuſmodi rem condeſcenſum nominamus. Et ibidem ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἀθέατός ἐστιν, ὁ θεὸς καὶ ταῦτα

συγκατάβασις. apud Chryſoſtomum, quid?

Digitized by Google

συγκαταβαίνων. A ſuperis quoque virtutibus quanquã condeſcendens non conſpicitur. Idem aſſerit Theophylactus, in illud Ioannis, *Deum nemo vidit vnquam*; & Theodoretus in Dialogo, quòd Deus ſit immutabiſis: ſed omnium ſcholarum vox reclamat.

POPVLARITAS.

CAP. XXXVI.

CHryſoſtomi præcipua virtus, eſt admirabilis quædam popularitas ſermonis; quam virtutem diximus maximorum oratorum eſſe; eámque ſi modò perfecta fuerit, ex conſummata eloquentia, prudentia, dexteritate, & fœlicitate quadam ingenij profluere. Eius autem perfectionis hæc in Chryſoſtomo ſunt indicia: Primùm ſuæ orationis menſuram auditorum aures ratus, totum ſe hominum vilitati quàm familiariſſimè accommodat. Itaque abſtruſas & ſubtiles quæſtiones de Prædeſtinatione, Gratia, & libero Arbitrio, vel conſultò omittit, vel ſi quid huiuſmodi diſcutiendum, quàm commodiſſimè ad populi captum facit. in moralem ſenſum totum fermè ſe conijcit, & lubenter in iſtis quæſtionibus exſpatiatur: *Neminem lædi poſſe niſi a ſemetipſo, Nolle omnia ſcire, ſummam ſapientiam eſſe. Eleemoſynam, eſſe artem omnium quæſtuoſiſſimam. Melius eſſe iniuriam pati, quam inferre. Ignominiam eſſe huius mundi gloriam. Maximum fieri ex miſerijs & calamitatibus lucrum. Mortem eſſe vita meliorem*: & ſi quæ ſunt ſimilia, hæc arripit argumenta, hæc inculcat, hæc variis condimentis aſpergit, vt vetera videantur nouitatis quadam gratia refloreſcere.

Diſpoſitio concionum Chryſoſtomi.

Diſpoſitio eius duas fermè partes continet; quarum vna eſt ἐξηγητικὴ, enarratiua, qua ſacrarum literarum ſenſus germanè & appoſitè explicat: Altera eſt ἠθικὴ, quæ moralem diſſertationem complectitur, &. ſi res exigat, adhibet tertiam παρα-κελὼ, quâ animi audientium ad doctrinæ ſatus accipiendos præparantur.

Elocutio autem talis eſt qualem diximus, non ſqualida quidem & ſtrigoſa, ſed facilis, moderata, pudica, Eccleſiaſticis rebus perquàm accommodata, non habet ſententiarum argutias, non Poëtarum ſales, non facetias & iocos diſcertorum, ſed affectum paternæ charitatis, & vim quamdam ex abdito ferientem.

Multus eſt autem in figuris popularibus; quales ſunt dialogiſmi, & percontationes, & ſuſpenſiones. Idcirco crebrò repetit: *Quidnam hoc rei eſt? Quorſum autem iſta? Libenter interrogarem eos qui hæc non credunt*; & multa his affinia. Interdum habet aliqua prouerbia non affectata quidem, ſed appoſita, eáque familiaria, vt in Matth hom. 84.
Vt, *centum viros vnum pauperem ſpoliare non poſſe*: & homil. 24. in acta, ne γρῦ quidem: homil. 21. ad Epheſios, ſi enim *Ethnici triobolares quidam viri, & Canes triobolarem amplexi Philoſophiam*: & hom. 2. de Lazaro, affert illud quod ait communiter etiam iactari in theatris, hippodromis, & officinis. *Vnum factum Vnum, Duo facta nihil.*

Verùm cæteros omnes Eccleſiaſticos ſcriptores ſimilium crebritate, copia, facilitate, humani animi tractatione, longè ſuperauit; atque vt pauca ex multis libemus, homil. 41. ad populum Antiochenum, quomodo animæ curam oporteat habere, quum homines vult hortari ad temperantiam canum exemplo, qua arte hoc facit?

Canũ, exẽplũ vt amplificatur à D. Chryſoſtomo.

Si quis, inquit, conuiciando nobis dixerit, *Canes*, dolemus: nobis autem ipſis ipſi contumeliam inferentes

non

non verbo, ſed opere: nec tãtam impendentes animæ curam, quantam canibus, nihil graue nos pati exiſtimamus. Videtis quantis ſint omnia tenebris plena? Quòd canum curam habent, ne plus quàm expedit, impleantur, vt veloces ſint, vt venatici, dum fame premuntur, & eſurie: ſe verò non curant, ne mergantur in crapulam. Et bruta quidem temperanter agere docent, ipſi verò in brutorum feritatem degenerant.

Ænigmata loqueris (inquit:) & vbi bruta temperãter agunt? An quæſo, num tibi videtur opus eſſe tẽperantiæ cùm canis fami moderetur; qui poſtquam venando aliquid ceperit, à præſenti ſe continet eſca, & appoſitam cernens menſam, licet vrgente fame, dominum expectat?

Homil. 42. ad Pop. Antioch. Reueremini voſmetipſos, veſtros docere ventres ita philoſophari: non eſt vobis excuſatio. Cùm brutæ animanti tãtam inſerere Philoſophiam poſſis, multo magis ribimetipſi non poteris? Quòd enim hoc humanæ ſit curæ, non naturæ, patet; alioquin omnes hoc habere canes oportebat; ſitis igitur canibus non inferiores. Vos me cogitis illinc exempla ſumere; nam ex Cœleſtibus quidẽ oportebat. Sed quoniam, ſi dixero, vos dicere ſoletis eos & magnos eſſe, & nihil ad vos attinere; propterea dico cœleſtium nihil. Nam & ſi Paulum commemorauero, ſtatim dicitis eum fuiſſe Apoſtolum, propterea Paulum taceo: ſin hominem dixero, dicitis hoc illum potuiſſe, idcirco nec hominem refero, ſed beſtiam, & beſtiam quæ hoc à natura non habeat, ne reſpondeatis quòd iſtud natura, non induſtria effecit. Et quod admiratione dignum, voluntate fit non canis propria, ſed cura tua: non quòd fatigatus ſit, non quòd curſu diſtractus, non quòd propriis cepit laboribus, computat; ſed his omnibus poſthabitis, domini præceptum cuſtodit, & ventre ſuperior efficitur: nec id vlli dubium: expectat enim vt laudetur, expectat vt maiorem menſam aſſequatur. Dic itaque ribimetipſi: Canis, ſpe futuræ voluptatis, præſentem contemnit; tu verò non vis futurorum bonorum ſpe, præſentia contemnere?

Sed ille quidem nouit, quòd ſi intempeſtiuè, & præter quàm domino videtur, illum cibum guſtauerit, & ipſo priuabitur, & dimenſum non accipiet, verbera pro cibo ſumpturus: Tu verò nec hoc intelligere potes: & quod ex conſuetudine didicit ille, hoc ex ratione non perficis? *Matrimony ærũna.*

De virginit. c. 17. c. 62. Vides vt in iſtis ludit, miri, vt ſolet, popularitate, & cum familiariter quidem dicat, non repit tamen humiliter, ſed non caret oratio ſuis aculeis, ſua vi, ſuis luminibus; ex quibus poſſis Chryſoſtomum agnoſcere. Eſt præterea maximè popularis in depingenda ſuis coloribus ciuili vita; ex quo genere eſt illud quod habet de moleſtiis matrimonij. *Huius figura exemplũ ex eo potiſſimum auctore libuit afferre, vt notaret lector, quã ſagax in inueniẽdo, quàm deſus in vrgendo, quã fuſus in explicando, quã tota oratione vegetus, acer, figuratus.*

Sed enim, ſi placet, his omiſſis quæ à natura matrimonio tributa ſint, neque à quoquam volente, nolente, vitari poſſint, in præſentia perluſtremus. Quænam ea ſunt? dolores partus: Imò verò altiùs orationem repetamus; quæ matrimoniũ antecedant, quantum fas eſt, cognoſcamus. Nam accuratè ſoli experti callent. Adeſt ſponſaliorum tempus: itaque protinus cura anceps atque varia, quem virum habitura ſit, an obſcurum, an infamem, an peruicacem, an fallacem, & arrogantem, an audacem, an zelotypum, an putidum quempiam, an bardum, an improbum, an durum, an imbellem. Hæc enim omnia nuptas conſequi nõ eſt neceſſe. Quippe cùm nondum certum *Habet huius quoque loci inſignẽ tractationẽ Hugo lib. de nuptiis carnal. c. 2.*

tum ſit quem ſit ſortitura, ſed adhuc ſpes & vota pendeat, animus omnia pauet, ac formidat; neque horum quicquam eſt quod non cogitet. Sin dicat aliquis, eam expectantem con traria, lætari etiam poſſe: ſic habeto non tam nos bonorum ſpem ſolari, quàm malorum metum augere. Nam bona demum cùm certò ſperentur, voluptatem pariunt; mala, vbi vel ſuſpicio ſit, exemplo mentem concitant ac perturbãt. Vt enim mancipia, de futuris heris incerta, animo quieſcere non poſſunt: ita virginum mens, ex quo facta ſponſio eſt, fluctuantis nauigij ſimilis eſt, parentibus in dies, alios retinentibus, alios exigentibus. Nam heri victorem procum, hodie gratia vincit alius, & huic rurſum exturbat alius, Quin plerúmque in ipſo matrimonij tanquam limine, qui ſponſus ſperetur, vacuis manibus diſcedit, puella à parentibus inſperato cuidam tradita. Nec fœminæ ſolùm; ſed viri acerbas curas habent. In hos namque perquirere eſt; in illius quæ aſſiduè intus concluſa teneatur, morem atque formam quo pacto animaduertat? Atque hæc quidem intra ſponſalia. At vbi iam præſto eſt matrimonij tempus, creſcit ſolitudo, ac voluptate maior metus eſt, ne ex eo ipſo veſpere ingrata, multò expectatione deterior videatur. Etenim initio laudatam, pòſt contemni ferendum eſt. Cæterùm carceribus, vt ſic dicam, cum ſatietas teneat, ea quando vnquam ſuſpici poterit? Neque hîc mihi illud commemora. Quid verò ſi fors lepida ſit? nam nec ſic quidem cura hac ſoluta & libera eſt: Multæ enim corporis venuſtate admodum illuſtres, viros ſuos capere nequiuerunt, quin ſe præterirent, aliis longè ſe inferioribus addicti. In ea etiam cura expedita, alia rurſum moleſtia ſuccedit, in dotis penſione; ſocer quippe quaſi det gratis, haud ſanè comiter reddit; tum ſponſus, vt qui totam pecuniam numerari cupiat, cum verecundia exigere cogitur; noua nupta hac patris tergiuerſatione pudefacta, virum quouis improbo debitore magis pertimeſcit, quæ mitto in præſentia. At enim cura hac ſoluta, continuò aut ſterilitatis metus ingruit, aut nimiæ fœcunditatis anxietas: neque horum adhuc quoquam explorato, vtrámque in partem iam inde ab initio timetur. Quòd ſi breui vterum geſtat, rurſum cum lætitia terror; nihil eſt enim matrimonij bonorum, timore vacuum: terror, inquam, ne abortu incidente, & quod conceptũ eſt, intereat, & grauida in extremum diſcrimen veniat: Sin multum temporis interſit, fœmina hiſcere non audet, quaſi ſit arbitra ipſa pariendi. Porrò autem partus momento impendente; vterum tanto iam tempore afflictatum, dolores diſrumpunt ac diuellunt: qui vel ſoli omnem matrimonij voluptatem extinguant. Quin & aliæ deinceps curæ eam ſollicitant. Etenim miſera & ærumnoſa puella, etſi vehementiſſimè his cruciatibus diſtenta, nihil his minus formidat; ne pro perfecto & integro, vitioſus atque mutilus infans prodeat; ne pro mare, fœmina. Neque enim hæc eas ſollicitudo leuius tam quàm dolores exercet: quæ non modò in quibus noxam committant, ſed etiam in quibus abſint à culpa, in his non minùs quàm in illis viros metuant: in eáque tempeſtate ſalutis ſuæ ſtudio omiſſo, ne quid viro accidat ingratum, verẽtur: iam edito in lucem infante, ac poſt primos ſtatim vagitus, aliæ rurſum curæ excipiunt, incolumitatis atque educationis. Si indole eſt liberali & ad virtutem comparata, iterum in metu parentes, ne quid ſiniſtrum

patiatur, ne immatura morte obeat ne in vitium aliquod degeneret. Nam non ſolùm ex improbis probi, ſed etiam ex probis improbi ac flagitioſi fiunt. Quorum ſi quid euaniat inuitum, intolerabilius malũ eſt, quàm ſi hæc ab initio contigiſſent. Sin omnia in eo præclara fixáque permáneant, num mutationis timor aſſiduè præſto eſt, parentum animos verſans, magnámque voluptatis partem eripiens? at non omnibus maritis fas eſt liberos habere; itaque mihi aliam rurſum anxietatis cauſam narras. Quare ſi & ſuſceptis liberis ac non ſuſceptis, & probis ac flagitioſis, variis doloribus atque curis continentur; vnde iam porrò ſuauiſſimam coniugum vitã vocabimus? Iam ſi domeſtici concordes vitam exigant, formido erit ne irruens mors voluptatem diſſipet. Imòverò non formido erit, neque id malum duntaxat metuendum fuerit, ſed omnino neceſſitas erit aliquando euenire. Nemo enim non poterit vtrúmque extinctum vno die oſtendere. Quod ſi non cõtingat, quod ſupereſt, neceſſitas erit vel morte acerbiorem vitam ſuſtinere, ſeu diu cum ea conſenuit, ſeu parum. Nam ille quo magis periculum fecit, eo maiorem habet dolorem; longa quippe cõſuetudo intolerabile diſſidium facit: hic priuſquam amorem delibauerit, feruente adhuc deſiderio, ea ſpoliatus, idipſum vehementiùs luget, atque ex contrariis cauſſis eadem vterque miſeria tenetur.

Quid iam dicam quæ interim incidunt moleſtias, diuturnas peregrinationes, angores, & angoribus cõiunctos morbos? Quid hoc ad matrimonium (inquit?) & quidem certè multæ ſæpe eius cauſa valetudinem contraxerunt. Iniuria enim affectæ, & irritatæ, partim mœrore, grauem febrim concitarunt. Ac quantumuis eo præſente nihil eiuſmodi patiantur, ſed facili perpetuò vtantur, peregre profectionibus in ea mala rurſum coguntur. Sed hæc omnia miſſa faciamus, nec vllius matrimonium culpemus: at non æquè crimen effugere poſſit.

CHRYSOSTOMI QVOQVE ſacrum os poſt mortem loquutum; & eius mortis gloria.

CAP. XXXVII.

Sed beatum illud os (dices) inter diutini exilij moleſtias indigniſſima morte oppreſſum conticuit. O fortunata mors, quæ ipſi triumphorum fuit principium! Quod enim, amabo, ſpectaculum toto terrarum orbe ſol vmquam vidit illuſtrius, quàm cùm ſanctiſſimi viri corpus ſingulari Theodoſij Imperatoris religione Conſtantinopolim reportatum eſt? Ferebatur pretioſiſſimum mundi pignus totius vrbis vel humeris, vel ſtudiis, & tot ei erant ſepulchra, quot hominum pectora, quanquam non ſum vſus verbo, quo debui: neque enim ei vllum vnquam ſepulchrum fuit, cuius certa fuit ſemper immortalitas. Redibat ab exilio tamquã ex virtutis ſuæ theatro, pene adhuc viuus & ſpirans: nondum enim extinctus videbatur ardor oculorum, nondum attrita frontis grauitas, nondum lingua cęlo altior planè conticuerat. Totus erat etiam in mortuo Chryſoſtomus. Et quæ antea exulem loca ſine lacrymis videre non potuerant, eadem ingenti fœnore lætitiæ videbant triumphantem: quacúmque ſacra inferebatur reliquiarũ theca, hîc inundantium populorum multitudo: hîc incredibiles plauſus mortuo, hîc pompæ, hîc ſupplicia, hîc ſuauiſſimæ carminũ modulationes; hîc renidentes florum elegantiæ, hîc exquiſitiſſimi odores. Interea flammis

mis

mis omnia collucere, quaſi cælum ſuis diſtinctum ſideribus defluxiſſet in terras? Dies & noctes non tam ſuis ardere luminibus, quàm frequentia cereorum, oppleri vias, omnes vno agmine concurrere, mixtos diuitibus pauperes, iuuenibus ſenes, pueris matronas, non ſexum, non valetudinem retardare quemquam, ægrotos ipſos ad hoc ſpectaculum tăquam ad ſalutis portum deferri: ſatis ſe vixiſſe exiſtimabat, qui huiuſmodi mortuum viderat. At verò poſtquam ad regiæ vrbis muros ventum eſt. Tum procerum naues ornatu cultúque apparatiſſimas emicare, omnes obuiam ſe effundere, ſacrum depoſitum quaſi de cœlo miſſum accipere: Imperatorem ipſum dignitas non tenuit, quem religio incitauit, Patrem ſuũ, imò communem magnæ vrbis Genium, doctorem orbis terrarum, religioſis manibus excepit, & ſuo nauigio intulit O felix nauigium! non egebat remis quod Dei fauor implebat: appulit primùm ad viduę Callitropes agrum? agrum inquam illum quem tanta vocis libertate contra inuidioſam Auguſtæ potentiam defenderat. Stetit illic quaſi Patronus in domo clientulæ, vt & beati cineres hoc odore iuſtitiæ, ſingulariſque conſtantiæ, quam in eodem loco ſacrauerat, fruerentur. Exinde in vrbem deportatus eſt curru triumphali, qui triumphum adeptus erat tanto pulchriorem quanto maius eſt ſuperare patientia. Vidiſſes in ipſo aditu muros vrbis exultantes, geſtientes domos, confertos pompis viros, tecta ipſa laborantia, & ridentem ciuitatis faciem, quæ ſe præ lætitia minimè capiebat. Stetit Auguſtus, in conſpectu omnium amplexus eſt pheretrum, collacrymauit, orauit, at populus rogabat mortuum, vt relictam ſedem cõſcenderet. Mirum! ſoluta lingua eſt, reſponſum dedit, bene precata eſt ſalutem, & pacem quam nouerat, impertiuit: nec enim mortis tenebatur neceſſitate, ex qua omnes liquidiorem vitam hauſerant. Hoc triumphantis eloquentiæ monumento nihil fuit in terris ſpectabilius.

FINIS.

Ex Typographia IOANNIS AMATI CANDY.

M. D C. XXXVII.

INDEX RERVM ET VERBORVM COPIOSVS.

Primus Numerus ſignat Paginam, ſecundus Columnam.

A

Aron. 757.2
Aaron Rex Perſarum quate Horologium ad Carolum Magnum Imp.miſit.149.1
Abrahami præclara ad Deum ſermocinatio. 432.433.& 434
Abſoluti ſtatus mod⁹ duplex. 798. 1
Abundantia Prudentiæ filia. 144. 1.
Abyſſini ſuum Regem Bellugiã nominarunt. Iudæos imitati ſunt in nominum ſacrorum phylacteriis. 222.1
Abyſſus quid? 641.1
Abyſſus fons. ibid.2
Accentus formas operatiuas. exhibent ex Zoare. 220.1
Achromos cauſſa quid. 793.2
in Achate nouem Muſæ cum Apolliene impreſſæ. 149.1
Achilles Hectore ſuperior. 222.1 eiuſdem aduerſus eũdem odium quale.506.1.eius ira. 512. 1. 2. ad eum miſſa legatio.519.1. item cõpellatio Vlyſſis. ibid.
Ἀκμὴ, quarta virtus grauitatis. 139.2
ἀκμὴ τοῦ λόγου quid? ibid.
Accipiter cur Ægyptiis ſacer. 620. 2
Acumina ex variis auctoribus.106.1
acuminum lex & vſus. 109.1
Accuſatio propriè quid? 918.1.2
de Accuſatione. 804.1.2.& ſ.
Accuſatio robuſta. ibid
Accuſationum prudentia. ibid.
Accuſator differt à calumniatore. ib.
Accuſatores comparantur cum anſeribus & canibus. ibid.
Accuſatorum ſinceritas. ibid.
Accuſatoris officium. 805.2
Accuſatori cauendum à ſanguinaria voluntate expromenda. 806.1
Acrimoniæ definitio &, eius exempla. 143.1.& 2
Actio corporis eloquentia. 556. 1. fluens ab anima vt lumen à ſole. ib.vſu potius diſcitur quàm præceptis.ib.2. mollis & curata.556. 2.ſcholæ nimis plerúmq; delicata.ib.nimis curata nõ ferẽs ſolẽ & puluerẽ legitimi certaminis. ibid. deliciis non eſt molliẽnda, idque illuſtratur comparatione militum & athletarum.ibid.rudis & vaſta. ibid.eius cultura.ibid.palæſtræ ſimilis. ibid. vehemens in Haterio. 558. 2. frigida.ibid.per eam mens emanat in exteriora. 556.1
Actionis mollis peruerſitas, per ſimilirudinẽ equorũ Sybaritarũ.557 1.ei⁹ moderata cultura.ib.2.delicatæ rigida cẽſura.558.1.actioni malæ & prępoſterę infẽſus Antonin⁹.558.1
Actio duplex & comparatiua. 797.2

in

Digitized by Google

in Actione vocis varietatis commendatio in Gratiano. 565.1
Actuoſa & frigida actio. 559.2
Actuoſi quales ſint. 558.1.2
eorum vitia. ibid.2
Aeyron ſiue acyrologia. 377.1
Adagium cum parabola confunditur. 188.2. eius multa genera. ibid. adagia popularia ſunt, & ἱερὰ, ibid. ἱερῶν definitio, ex Syneſio. ibid. ad adagiorum ſcriptores.ibid. quid in his obſeruandum. ibid. ea magis valent in orationibus ad eruditionem, quàm ad ſtylum.ibid.in epiſtolari ſtylo maximè vſurpanda. ibid.
Adalberij res geſtæ per eloquentiam. 911.2
Adam apud Hebræos quid ſignificet. 255.1.2.
Adamus quomodo nomina rebus impoſuit. 225. 1. omnis ſapientiæ gloria excellens. 225.2 nomina quæ impoſuit, accommodatè ad rei naturam fuêre indita. ibid. ex natura nomina rebus indita. ibid. nominis Adami prima elementa quatuor mundi partes complectuntur. ibidem.
Adhortatorium quomodo tractandum. 773.2
Adiuncta quid ſint. 242.1.eorum cum coloribus tabellarum comparatio. ibid. hic locus vocatur argumentorum ſeminarium. ibidem. adiuncta latiſſimè patent apud oratores. ibidem. fœcundiſſima ſunt. ibidem. ſunt ſeptem genera adiunctorum. ibid.
Adiuncta animi & corporis quæ? 241.2
Adiuncta ſumpta à locis. 243. 2. adiuncta ſani corporis. ibid. 2. adiunctorum ab antecedentibus & conſequentibus diſcrimen. 244.1.2
Adiuncta multum ad amplificationem faciunt. 272. 1. non minimum valent ad implendam periodum. 371. 2. ſunt naturalia & fortuita in homine. 372.1.2.& 373.1
Ariunctio qualis figura. 380.1
Admiratio mater voluptatis. 466.1
Adoleſcentia periculoſa. 868.2
Adoleſcentiæ deprauati mores, & obſcœna ingenia. 159.1.& 160.1
Adoleſcentum ingenia licèt perquam viuida, ſtatim ad ſeuerius ſcribundi genus duci non debet. 160.1
Adoleſcentes ſuo marte ſententiosè loqui non decet.193.2. vet plebis à Demade dicti. 129.2
Adoleſcentia libidinum tempeſtatem habet. 761.2
Adonidis horti. 931. 2. item cum loquentia pueriliſ comparati. 3.1
Aduerſa ex ſecundis,ex ſecundis aduerſa naſcuntur. 185.2.& 588.1
Adulatio caſtigata. 615.1
Adulator inſignis. 224. 2. eius deſcriptio.853.1.& ſ.adulatores dicti muſcæ.230.1.eorum quales affectus.
Adulatoria oratio. 818.1.2
Adulatorium concionandi genus reprehenditur.982.1.Vide, Concionatores.
Adulteria vetita lege apud Perſas 195.1
Aduocatus qui propriè. 781.2
Aduocatus iuſſu Claudij Imp. in Tiberim præcipitatus. 781.2
Aduocati prohibentur pecuniam capere 832.2
Aduocati mali & rabulæ caſtigantur.782. 1.2.
Aduocati perfectio. 783.2
Aduocati indocti. ibid.
Aduocati dotes.ibid. 2. ſcientia.ibidem. de aduocatis Ludouici XII. dictum. 783.1
Aduocatorum claritas apud Græcos, præcipuè Athenienſes. 781.1.& ſ. laus. ibid.
Ædificiorum luxus. 626.2
Ægyptij in Labyrintho iuta reddunt. 776.1.eorum leges.195.1. eorum forum.776.1. eorum mos in malorum deſcriptione. 115. 2. anagrammatiſmi

mi periſſimi. 238. 1. eorum hieroglyphica ab Hebræorum fonte emanârunt. 701. 2. pro omni laude diuina ter σκότος ἄγνωστον inclamabant 278. 1

Æmilius qui Marcus. 831. & ſ.

Æmilij Apamenſis Philoſophi Platoninici de ſacris Bibliis teſtimonium. 196. 1

Æneas Gazeus. 940. 1

Æſchines plus habet carnis quàm Demoſthenes, minus lacertorum. 24. & 25. eius cum Eſernino comparatio. 24 2

Ætatis diuerſitas diuerſos poſtulat effectus. 464. 1

Æternitas virgo. 891. 2

de Æthere ex Ariſtotele contra Anaxagoram opinio. 226. 1

Æthiophum mos. 154. 1

Ætiologia. 377. 1

Ætnæ tumultuantis æſtus cauſa fabuloſa. 205 1

Affectuum deſcriptiones. 877. 2. affectus humani. 572. 1. in iis eloquentiæ effectus. 459. 1. 2. cur eorum vſus frequens & cognitio neceſſaria. 459. 2. & 460. 1. vis & præſtantia. ibidem. item definitio, cauſa, diuiſio. 460. 1. cur à Deo dati hominibus ibidem. ſunt cotes virtutum. ibidem. hominibus neceſſarij vt auibus pennæ. ibidem. temperies in his maximè ſeruanda & curanda. ibidem. eorum nomen & definitio ex variis auctoribus. ibid. eorum fons anima ſentiens ibid. eorum diſtinctio. ibid. alij ſunt ἠθικοὶ alij παθητικοὶ. ibidem. 2. eorum immoderatorum effectus. ibidem, ſunt in animos immiſſi, vt beſtiæ in arca Noëmi. ibidem, eorum impetus cum amnium exundatione comparatus. ibidem. item diuiſio. ib. alia ex Ariſtotele. 461. 1. eorum ſedes, inſtrumenta, ſeu vehicula. 461. 1. 2

Affectus Dæmoniaci. ibid. 2

cur inſideant cordi. ibid. 1. 2

quinam violentos habeant. ibid. 2. mali affectus cur dæmonibus mixti. ibid. quid ſpectandum in his qui mouent affectus. 462. 2. cur tanta in his excitandis difficultas. ibid. Dei opus eſt affectus excitare. ibid. 1. 2. affectus Domini in hominibus permouendis efficaces. ibid. 2. mouendi ratio prima diuina. ibid.

Affectuum & animorum prima ſimilitudo. ib. ſecunda, ſapientiæ maieſtas 464. 1. tertia, virtutes & ſanctitas. ibid. 2. quarta, auctoritas. ibid.

quinta ætas. 464. 1

ſexta, eloquentiæ vis. ibid. affectus mouere velle ſine auctoritate periculoſum eſt. 463. 2. vltima ratio mouendi affectus eſt habitudo corporis, & conſtitutio. 464. 2. quid ſpectandum in perſonis quæ ſunt mouendæ ? 464. 2. variæ animorum deſcriptiones ad effectus idoneorum. 464. 2. affectuum radices duæ, voluptas & dolor, & ratio mouendi. 466. 1. 2. ea in iis proponenda quæ ad ſenſum magis accedunt. 467. 1. ſpecies oculis oblatæ ad affectum efficaces. 467. 1. ſpecies externæ nimis apparatæ auditorum non mouent animos. ibid. 2. quæ res ad motum adhibendæ. 469. 2. eius mouendi ratio ab hypotypoſi. ibid. 1. 2. ad eum plurimum valent deſcriptiones. ibid. 2. affectuum lenium & violentorum qualitas. 472. 2. & eorum vſus. ibid. lenium exemplum. ibid. affectus frigidi & tragici aliquando etiam pueriles. 474. 2. affectuum in iracundia exempla. 476. 1. in iracundia vehementiores excitantur. ibidem. immoderati & nugatorij. ibid. 1. 2. graues & magnifici magnam habent pompam, pueriles autem magnum faſtidium. 476. 2. & 477. 1. 2. 2. languidi & ἀπάλαστοι. 478. 2. affectuum mixtura. 479. 1. 2. affectus doloris aptè expreſſi. 479. 1. 2. affectus cum fluctibus & tor

torrente comparatio. ibidem.2.item cum cometis. ibidem., cum leone 480.2

Affectus matris Hieroſolymitanę ſe ad filiorum necem accingentis. 481.1

alij ex Ioſepho, Euripide, & Seneca expreſſi. ibid.2

quomodo in affectu doloris & iracundiæ, læta, & non faceta vſurpanda ſint. 461.1.2

modus & oratio mouendi affectus. 482.2. captandæ occaſiones mouenuendorum affectuum. ibid.

tempora in his conſideranda. ibid

Affectus a moris. 484.1.&485

Affectus ſidit diffuſa oratione moru 483.2

Affectuum remiſſio. 484.2

Affectus amoris. 494.1

Affectus beneuolentiæ. 495.1

adulterij vitandi. 495

lætitiæ & ſpei affectus. 496. 2. 497. &500.

amoris exempla. 494.495

iracundiæ Heroïcæ difficiles. 508 2.

eorum exempla ex Homero, Euripidę Seneca, Virgilio. 509.1.2. eorum varietas & vſus in iracundia. 518.2. iracundiæ graues. 519.1.2

iracundiæ & conqueſtionis. 514. 1 affectus caſti iracundiæ. 527. 1. lenes & moderatiiræ, 527.1.2. iracundiæ in obiurgationibus. 527. 1. 2. 2.&528. in miſerationibus & lacrymis. 540.1.2. in affectibus miſerationis via. 552.& ſ. affectuum finis quis eſſe debet. 553.1.2

Affectus miſerationis in morte filiorũ 356.2 dolorls. 904. 1. deliberatiui generis. 822. 1 2. ad affectum qualis aditus. 555.2. affectus matris in morte filij. 356.2.& 357.1.2

Affectus validi ad excitandam miſericordiam. 966.1.2

Affectus ſuaues & magni. 854.1. affevus doloris. 957.1. affectus, vulgus pigrum & loquax. 868.1

Agamemnonis cum Iſocrate inepta comparatio. 260.1

Aganactefis. 377.1

Ἀγαθοὶ δ' ἀριδάκρυτοι ἄνδρες prouerbiũ. 340.1

Agere diuina res eſt. 599.2

Ageſilai prudentiſſimi Imp. dictum. 191.1

Agnetis martyrium affectibus plenũ. 472.1.2

Aggreſſio. 341.2

Agrippæ apologus. 181.2

Agrippinæ duæ. 226.1

Aiacis ad Achillem oratio, 538.1

Aius. 841.2

Albanorum de Sol, Luna & Cœlo iudicium. 149.2

Albanus lacus. 889.1

Alberti magni ſtatua. 149.1

Alboini in Cunimũdum odium. 506.1

Alces. 766.2

Aleatores infames. 741.1

Aleonoræ querela dolore intemperans. 812.1

Alexander Mammeæ officia Ciceronis aſſiduò legebat. 166.1

Alexander ſua fama minor. 94. 2. eo naſcente Dianæ Epheſiæ templum conflagrauit. 84.2. eius inepta cum Iſocrate comparatio. 84.2. definitio procax. 853.2. generoſitas. 318.1. labores. 8 55. 1. expeditiones. 857.1 res geſtæ. 861.1

Alexander omnium gentium latro. 83 7 2. commodatus mundo. 862. 2. tibiæ cantu incenditur. 768.1

Alexander magnus orator. 765.1

Alexandri Seueri auctoritas. 770.1

Alexandri Epiſcopi Heroſolymitani inſignis Biblioteca. 165.1

Alexandri deriſores cur? 150.1

Alexarchi nouatoris locutiones. 79.1. idem Caſſandri Regis filius inter Cacozelos. 110.1

Ἀληθινὸς λόγος. 133.2

Allegoriæ vitioſæ. 957.2

Allegoriæ crebræ doctis diſplicent. 85. 2. earum in ſacra ſcriptura nimis inda-

indagatores ſæpe incidunt in frigida. ibid à Patribus prudenter dicta non ſunt ab omnibus imitanda: earum dulcedo imponit auribus. 93. 2 earum vſus & iudicium Demetrij Phalerei. 427.1
Allegoricus ſtylus cur vitioſus. 93.2
Allegorici, & periphraſtici Ennodij ſtyli exempla. 93.2.& 94.1
Allienſis dies. 844.2
Allœoſis. 377.1. cum antitheſi à quibuſdam mixta, ibid.
Allogos quid?
Alpheus. 330.2
Alta metuenda. 837.1.838.1
Amatores ſua fuga crucians Deus & illactans. 583
Ambitio. 105. 1. & 208. 1. Titi Labieni. 512.2
Ambitio. 837.1.2.crudelis. 875.1.&ſ. 2. deteſtanda. ibidem. Ambitio & auaritia Rulli exaggerata ex Cicerone. 229.280. ambitioſi deſcriptio 417.2
Ambitus quinta virtus grauitis. 139. 2. quomodo fiat. 140. 1. eius modi quatuor. 1.& 2
Ambroſius. 174. 1. eius eloquentia. 939. 2. in obiurgationibus Baſilio acrior. 529.1. eius grauitas. 969.1
Amici pauperis generoſitas. 335.1
Amicitiæ fidelis exemplum. ibid. 1. amicitia honeſta cur temperanda. 494.1.2
Ammiani ſtylus poëticus. 92. 1. & 92.2
Ammianus miles grauis. 173.1
Ammonis fons. 733.1
Amoris deſcriptio. 694. & 695. eius definitio ex Plauti Trinummo. 207. 2. nomen. 485. 1. idem cum cœlo comparatus. ibid. eiuſdem definitio. 486. 1. 2. amor eſt immortalitatis deſiderium. 486. 1. idem animæ remigium. ibid. amoris noſtri ratio. ibid. amorum quinque genera, diuinus, angelicus, intellectualis, animalis, naturalis. 488. 1.2. amoris diuiſio ab Hierotheo. 4. ibid. 1. amor fingitur ab Heſiodo è Chao, & Nocte exiliens, & cur. ib. 2. eiuſdem diuiſio ex D. Tho. 488.2
Amor amicitiæ & concupiſcentiæ. ibid. de eo cœleſte iudicium. ibid. alia diuiſio ex D. Auguſt. ib. turpis amoris veſania. ibid. impurus amor idolum amoris. ibid. impuri amoris deſcriptio & affectus. 489. 1. & 490. 1. 2 amoris natalis. 490. 2. illex eius καλοκἀγαθὸν. ibid. quomodo circa pulchrum amor fallitur. ib. 2. ſecunda amoris illecebra φῶς νοητόν. ibid. tertia, eſt ſimilitudo. ibid. quarta, mutuus amor. 491. 2. eius cauſſæ quindecim ex Ariaotele. ibid. effectus & vſus. 492. 2. amor orator neceſſarius. ibid. quomodo comparandus. ibid. & 2. nihil vtilius amore ex D. Ambroſio. 493. 1. amoris diuini excitandi ratio ex ſacris literis petéda. ibid. & 493. 1. cum res omnes creatæ commendant. ibid. amoris remiſſio. ibid. amoris affectus exempla. 494. 1. & 495. 1. amor amore pellendus. 494. 2. amor prauus quomodo euellitur. ibid. 1. & 495. 1. amor, lætitia & ſpes quomodo differunt. 496. 2. & 497.498.499.300. & ſ.
Amphidiorthoſis. 377.2
Amphiſtidis ſtupiditas. 148.2
Amplificatio puerilis ab eloquentia alieniſſima. 260. 1. amplificationis bonæ & malæ diſcrimen. 260. 1. & 261. 1. dicta eſt anima oratoris. 260. 2. amplificatio bona inſtar eximiæ ſtructuræ. 261. 1. mala inſtar parietum luto, paleis & calculis malè obductorum. ibid.
Amplificationis definitio nimis vagæ. 261. 2. alia vera & germana. ib. quod eſt diſcrimen inter ſublimitatem & amplificationem. ibid. amplificatio eſt plenitudo non redundans. ibid. in ea pluribus adiunctis idem eſt illuſtrandum. 262. 1. 2. item duo genera. 262. 1. amplificatio inſignis

ex Demoſthene. 2. & 263.1.alia à comparatione minorum ex Cicer. ibid.
Amplificationis fuſæ & ambitioſę exẽplum.263.2.eiuſdem exempla ex Cicerone. 264.1. 2. vtriúſque collatio. 265. vſus. ibid. otioſa amplificandi ratio. ibid. pulchra ratio amplificationis. 266. alia inſignis amplificatio.ibidem, amplificationes variæ Ciceronis. ibid.
Amplificationis apta materia quærenda eſt.266. eius cum cera comparatio.ib. amplificationum ſunt capaces res minutæ niſi forte in facetiis. 267. 1.amplificatio grauis materia graui requiſita. 2. in rebus paruis plus ex petit artis.ib. præcepta per. 10. capita ex Aphthonio. 267. 268. & 269. de eadem alia præcepta ex Cicerone. 269.1. 2. & 270.1.2 præcepta vtriuſque non videntur accuratè ſatis tradita.270.& 271. amplific. formæ variæ. 271.1. totus amplificationis cardo in duobus voluitur. ibid.
Amplificatio non ex omni argumento, ſicut nec ex omni ligno Mercurius naſcitur. 266.2
Amplificationum duodecim modi. 272. 273. 274. 275.276.&277.amplificationes variæ ex Cic. 279. 280. 281.282.283.284.285.& ſ.
Amplificatio virtutum. 293.1.2
Amplificandi methodus & exemplum. 271.2
Amplificatio à perſonâ. 998. 1. à re. ib.
Amplificatio maieſtatis plena. ibid.2
Amplificare omnia puerorum eſt. 805. 1.2
Amuleto ex Lauro cui vſui apud veteres 222.1.fuerunt etiam ex lapillis. ibid.
Amyntæ inſidiæ.. 927.1
Alia ex nominibus ſacris & characteribus. 223.1.2
Anaclaſis.377.2.reflexio ſiue commutatio dicta. ibid.
Anacænoſis. 378
Anadiploſis.378.2.eius modi duo.421.1
Anæreſis. 378.2
Anagrammatiſmi vſus antiquus. 224.1 ortus à Iudæorum doctoribus. ibid. Hebræa lingua his fœcunda. ibid. eius exempla. 1.2
Ἀναίχυντος. 794.2.795.1
Analepſis. 378. 2. eadem traductio & antiſtaſis. dicta. ibid.
Anancæon. ibid.
Anaphorę definitio & vſus.421.1.exempla. 454.1
Anarchia. 761.2
Anaſceue. 379.1
Anaſtrophe. ibid.1
Anathemata victoriæ. 635.1
Anaxagoræ de æthere contra Ariſtotelem opinio. 227.1
Anaximeris calliditas. 1. primus author extitit tẽporaneæ orationis ex Pauſania. 157.2
Andabatarum more pugnare quid? 82. 183.
Andocydes orator ſimplex ac ſine apparatu. 21.eius conſilium. 463.2
Andronicus Imperator D. Paulum ſupra cæteros Doctores amauit. 166.1 in nominis impoſitione ſuperſtitioſus. 222.2
Angeli ex pictoribus deſcriptio. 893.1 nihil habet præter animum.ib. Angelorum celeritas. ib. 2.eoſ pingunt poëtæ & pictores.ib. eorum ſcientia. ib.gratia ib. 2. angeli vaſa myrrhea. 894.1 eorum gloria.ibid.1. officium & cuſtodia. ibid. circularis motus eorum qualis eſt. 487.1
Aniani de ſtylo D. Chryſoſtomi iudicium.996.1.2. quo tempore vixit. ib.
Animæ cũ numiſmate comparatio.236. 2.animæ dæmoniacis affectibus mãcipatę deſcriptio & effectus. 461.2 ſulphuratæ quæ vocantur à Plotino. 463.1. animæ triplex motus. 486. 2. anima terrena comparata cum ſpongia. 496.2
Animalium laus. 616. 2. deſcriptiones aliquot. ibid.

Animus in exhortando ratione potiùs vincendus quàm mouendus. 768. 1 animi in arce dominantis cum Choſrois machina comparatio. 147. & 148. 1. eius dotes, ex Platone ibid. duæ illius facultates præſtantiſſimæ. 148. 1. animi ſunt ſpecies pares virtute, & dignitate impares, & cur. 149. 2. & 150 1. animus in hac vita duob. coloribus pingitur. 989. 2. animis omniũ aſperſos igniculos fatebatur Plato, ſed aliis languidiores, aliis. actiores. 150. 1. animus. 193. 1. eius bona 220 1. animorum immortalitas. 772. 2 quidam ſulphurati. 768. 1. dehortatio. 769. 1. eius ars. ibid. & 2
Annibalis hortator Polemon. 320. 2
Annulorum vſus. 691. 2
Antecedentium & conſequentium ab adiunctis diſcrimen. 244. 1. 2. hi loci ſunt proprij dialecticorum ibid. eorum exempla ex Lactantio. 5
Anteros amori terreno contrarius. 489. 1. 2
Antipophora. 379. eadem Prolepſis & ſubiectio dicta. ibid.
Antiæ quid? 651. 2
Ἀντικατηγορία quid? 797. 1
Anticicerones. 111. 112. &c.
Antigoni regis iudicium de eloquentia. 127. 2
Antigono Euergetæ nomen fuit. 221. 2
Antigonia vrbs. 736. 1
Antimetabole. 379. 1
Antiochena Synodus damnauit ſuperſtitionem Iudæorum in nominibus ſacris. 221. 1
Antipathiæ & ſympathiæ naturales. 488. 1. 2
Antiphon propter eloquentiam Neſtor dictus. 21. 1. alius fuit ab Antiphonte qui ὀνειροκρίτης dictus eſt. ib. madicandi doloris animi artem inuenit. ib. λογομάγειρος, ſiue orationum coquus appellatus. 221. 2. eius mors. 21. 1. & 2
Antiphraſis. 379. 2
Antiquitates acuminibus mixtæ habent neſcio quid floridæ dictionis. 97. 2
Antiquarij non ſunt oratores. 121. 2 de antiquario ſtylo. 97. 2. quomodo ab eo cauendum. 2
Antiquorum laus. 788. 2
Antiſagoge. 379. 2. affinis eſt antitheſi. 420. 1 eius vſus. 421. 1
Antiſtaſis. 379 2
Antiſtoechon. ibid
Antiſtrepauſa quid? 793. 2
Antiſtrophe. 379. 2
Antitheta cum comparatione. 281. 1. 2 eorum vſus in amplificatione pulcher & ſuauis. ibid.
Antichetica definitio quid? 797. 2
Antitheſis. 380. 2. varij modi & vſus. 418. 2
Antitheton. 380. 1. eius exemplum 456. 2
Antizeugmenon. 380. 2
Antoninus Pius appellatus. 221. 2
Antonini Imperatoris dictum. 540. 2
Antonij in funere Cæſaris oratio. 520. 1. lepidum factum. 645. 1
Antonius ex multorum virtutibus perfectiſſimam veluti vitæ tabulam exprimebat: eius admirabilis grauitas. 969. 2
Antonomaſia. 381. 1. eius definitio. 414 non eſt frequens oratoribus. ibid. eius vſus. ibid.
Ἀπάλαιστροι motus. 479. 1
Aparethmeſis. 381. 1
Apes inocentiſſimæ. 617. 1. apis paruum hominis exemplar. ibid. 1. & 2. animal laborioſum. ibid. 2. nulla niſi artifex naſcitur. ibid. apum caſtimonia. ib. induſtria & ſedulitas. ibid. & 618. 1. ſeueritas. ib. præſagia. ib. miſericordia. ib. operis earum deſcriptio. 702. 1. 2. transfugarum deploratio. 428. 2
Aphoriſmus. 381. 1
Aphthonius Sophiſta. 169. 1
Apis Attica Xenophon. 221. 2
Apithanos quid? 793. 2
Apluda vetus verbum pro frumenti furfure. 79. 2
Apodicticum quid? 796. 1

Digitized by Google

Apodoxis,ſiue Apoplaneſis. 381.1
Apollinaris ſtylus poëticus. 92.2
Apollo. 834. r. 2. Apollo ἀγυιεὺς cultus pro foribus. 636.2
Apollonij Alabandenſis mos. 153
Apollonij Rhetoris dictum. 552.2
Apolonij iudicium de ſtylo. 128.1
Apologi cum ſale, & grauitate adhibendi, non omnes decēt. 188. 2. quomodo vſurpandi. ibid.
Apologi confunduntur Ariſtoteli cum exemplis. 153. 1. apologiæ vſus apud Principes. 806. 2. methodus triplex. ibid. item diſcriptio triplex. ibid.
Apophaſis,ſiue Ætiologia. 381.1
Apophonſma. 381.2
Apophthegma Lyſippi præclarum. 587.2
Apophtegmata quid ſint, & quid differant à ſententia. 193. 2. vernacula multum habent dignitatis. ibid
Ἀποσκλάσεις quid in exordiis? 308.1
Aporia. 482.1. eadem ac diaporeſis ibid. eius exempla. ib. & 431.2. 432. 433. & 434 & 454
Aporos quid?
Apoſiopeſis ſiue Reticentia. 382. 1. eius vſus triplex. 427.2
Apoſtaſis. 382.2
Apoſtatarum inſectatio. 675.1.2
Apoſtoli quales. 902. 1. eorum vocatio. 901.1. capita SS. Apoſtolorum Petri & Pauli pop. Rom. animos placauere 467.
Apoſtrophe. 383. 1. eius vſus. 431. 1. 2. exempla. ibid. eius vſus in iracundia optimus.
Apoſtrophe plena affectibus. 881.2
Appion. 807.1
Appius Claudius ingenij lumine præſtitit. 19.2
Aprepes quid? 794 1
Apri deſcriptio. 710.1.2
Apſinus Rhetor gratus. 311.2
Apuleius. 173. 1. eius apologia pro ſe. 112.2. Mantichoræ ſimilis. 120. 2. eius puerilis deſcriptio 86. 1. habet audaces metaphoras. 80. 2. vaſtam atque horridam orationem in metamorphoſi hominis in Aſinum. 83.1. prauus imitator omnia fere integra ex Luciano expreſſit. ibid. pediculos nominauit ſerpentes. 415.1. irridet ſtylum M. Tullij 113 1. reddit rationem ſtyli ſui. 113.2
Aqua in coniecturis adhibita. 801.1. eius virtutes. 641. 1. commendatio. 642. 1. aqua Stygis omnia perforat. 639.2
Aqualiculus. 137.2
Aquilæ deſcriptio. 699. 1. eius ſenectus. 193.1
Aquitani medulla ferè omnium Galliarum. 916.2
Araneæ deſcriptio. 703.1 2
Araneæ Thebanorum. 318.1
Arare intra pomœrium. 309.2
Arbores cum ingeniis comparatæ. 160. 1.2
Archimedis ingenium. 149. 1. ſphæra. 204 item ex Lactantio. 255.1
Archytæ columba. 149.1
Areopagus. 778.1.2 eius pictura. ibid. 2
Arethuſa. 330.2
Argumenta quæ ad ſuaſionem optima 765.1. 2. humana ad perſuadendum quæ robuſtiora. 766. 1. 2. à religione petiti valida ſunt. 849. 2. per ignem & aquam. 801. remota humana. ibidem, 2. remota diuina. 801.1
Argumentorum grauium quatuor ſpecies. 134.1
ia. 38:.1
Arianus. 168.1. eiuſdem ſupercilium. ib.
Ariſtides. 169.1
Ariſtocratia. 760 eius vitia. 866.2
Ariſtophanes ſtylo alicuius poëtæ frigus Ar& niues inſperſas dicit. 83.1
iſtoteles Demoſthenem non docuit Areloquentiam. 12.& 13. auream habet ſapientiæ opulentiam. 20. 2. doctus, acer, acutus, neruos & indicium legentibus confert. 167. 1. eius categoriæ multum ad differendi rationem attinent. 170. 1. placita Platonis de ideis carpit. 226. 2. eius de æthere contra Anaxagoram opi

opinio. 226. 1. dictum.ibid. artem tegendam dicit. 555.2
Arma aurea non vulnerant. 827.1
Arnobij deſcriptio generoſis ſenſibus ſed ſtylo rudiori.585. 1. 2. eius ſtylus grandis & horridus. 672. eiuſdem exempla.ibid.de eo iudicium. 171. 1. 2. Ethnicos irridet qui diuinitatem corpoream faciebant. 214. 215
Ars tegenda. 555. 2. artes à brutis animantibus efficta.8. 1. 2. omnes ingenuo oratori neceſſariæ.178. 2. artes & ſcientiæ vulgo commendantur à materia.229.2.ars ſuadendi & perſuadendi. 765.1.2
Arſinoë.773.1.Iunonis viola & olfactorium. 214.1
Aſcenſio Chriſti eſt typus gloriæ. 899. 2.eius triumphus. ibid.
Aſiatici molles,cur? 150.1
Aſiaticorum vitium de numeris. 365.1.2
Aſinius Pollio intra 4.idem quam filium. emiſerat, declamauit: ex Seneca.158. 1.2
Aſoti. 411.1.2
Aſpectus infantis ſeditionem mitigat. 467.1
Aſperitas orationis.135. 1. eius definitio. ibid. conſiderata oratio eſſe debet. ib. 1. non conuenit adoleſcentibus. ib. in ea Cicero prudens.2 à Demoſthene vſurpata. 1. eius figuræ & adiuncta. 2.& 136.1.in concionibus qualis. ibid.
Aſſentatio. 133.2
Aſſeſſores. 776.2
Aſſumptiui ſtatus ſpecies quatuor.789.
Aſſumptiua quid? ibid.1
Aſſumptiua qualitas quotuplex. ibid.
Aſtabaſdas. 565.2
Ἄστοργοι peſſimum ingenium. 460.1
Aſtrologiæ iudiciariæ tyrannis. 661.1.2
Aſteiſmus. 383.1
Aſyntacton. ibid.
Aſyntheton.383.2.ornat periodos. ibid
Aſyſtata quomodo dignoſcuntur. 841.1
Ἀσυστάτων plura genera. 793.1
Aſyſtatorum aliæ ſpecies. ibid.2
Athanaſius.633.1.2.eius præclara laudatio. ibid.2
Athanaſius.170.1.2.eius ingreſſus celeberrimus.498.2.eius grauitas. 967.2 idem inuocat animam Pauli. ibid.2. eius generoſitas in dictis. ibid.
Ats Homerica. 532.2
Athanatos. 150.1
Athei morte mulctabantur apud Athenienſes. 194.1.2
Athenagoras. 937
Athenagoræ & Iuſtini in apologia prudentia. 807.1
Athenienſes atheos morte mulctabant. 188.1. Nauclero robuſto, & ſurdaſtro ſimiles.260. 261. oratores nutricibus ſimiles. ib. Athen. leges. 195. 1. inaures. 317. 1. aſſentatio caſtigata. 615. 1.Athenienſium iudicandi varia ratio. 778.1.2.& 827.1
Atila Leoni Rom. & Lupo Tricaſſino manus dedit. 535.1
Atlantes. 693.2
Ἀτοχία. 815.1
Atrebatum ornatus. 137.2
Atticè dicere quid? 100.2
Attributa Dei. 891.1.& ſ.
Attyes duo ab apro interfecti. 225.2
Auaritia 193.194.eius definitio ab adiunctis ex Seneca.244.1.eius amplificatio per effecta & imagines. 292. & 293.
Auaritiæ ferreum imperium. 697.1
Auaritia & ambitio. Rulli amplificata ex Cic.279.280. eius deſcriptio. 694. 2.& ſeq.mater crudelitatis 409. 410. eius comparatio cum dipſade ſerpente. 415.416
Auarus.192.2.comparatus ſuibus & ſcarabeis.292.293.neſcit vti diuitijs.413 1.auari ſermocinatio.424.1.2.deſcriptio. 673.1.&.ſeq.
Auctor aliquis præcipuus ad familiarem conſuetudinem eligendus. 166.1
Auctores ſacri habent ſuā eloquentiam. 613.1.longè alios ſuperant. ib. grauiū & ſimiliū auctorū diſcrimen. 88. 89

Auctores noui cur ſint in faſtidio. 166. 2. veteres nouis prælati. 166. 2. nouorum induſtria Parmenionis grunnitui comparata. ib. veteres non tantùm opinione, ſed re nouis antecellunt, & cur, ibid. 2. quid ſinguli ferant virtutis. 167. 168. 169. & ſeq.
Audacia mulierum. 831. 2
Auditus vis & efficacitas. 468. 1
Auernus lacus. 691. 1
D. Auguſtinus anno 12. logicos & rhetoricos Ariſtotelis libros perlegebat. 154. 1. de eo iudicium. 174. 1. verſus in concione vſurpauit. 193. 1. 2. eius eloquentia. 911. 2. eius ſententiæ magnificæ. 193. 1. 2. à ſtyli puerilis calumnia vindicatur. 79. 1. 2. eius magna mens. 939. 2
Auguſtinus Cacozelorum oſor. 121. 1. eius cenſura circa ſtylum. 127. 2
Auium deſcriptio. 699. 1. 2. & ſeq.
Auri cupiditas. 620. 1
Aurium humanarum deſcriptio. 648. 1. 2. ſunt animi lances. ibid. 1
Auſonij vrbanè dictum. 358. 1. 2
Auſpicia leuia non ſunt ab oratore afferenda. 503. 2
Auſteritas quæ characterem orationis iuuat. 976. 2. & ſ. 1. 2
Auſteritatis exceſſus, & agreſtis character. 979. 2
Auxeſis. 383. 2
Αὔξησις eadem cũ ea quam ἀξιοσιν appellat Hermogenes. 139. 2. primum genus amplificationis. 261. 2. eius exemplum artificioſum. 275. 1. 2

B

Babylonicum forum. 317.
Bacchari quid. 605. 1. 2
Bacchidis laus. 546. 1
Bacculus laureus geſtatus contra inſidias maleficiorum. 222. 223
Baiæ. 691. 1
Baiazetes magnus venator. 594. 1
Balenæ Tinemuthanæ deſcriptio. 717. 2. cum balenis graues & ſpecioſi comparantur. 969. balenarum & orcarum pugnæ. 718. 1. 2
Ballionis ira. 519. 1. 2
Balthazar cur punitus. 529. 1
Baptiſmi excellentia. 963. 1
Barba in pyxide depoſita. 675. 1
Barba aurea Perſarum Regum. 1003. 1. 2.
Barbariſmos Dauidis melos. 617. 2
Barcochabas. 539. 1. 2
Baſilius. 173. 2. de codẽ Libanij iudicium. ib. eiuſdẽ vrbanè dictum in Demoſthenẽ Valentis Legatum 358. 2. obiurgatio. 531. eloquentia. 875. laus. 634. 1
Beelzebub princeps muſcarũ. 230. 1. 2
Bellerophontæus morbus. 544. 1. 2
Bellica virtus. 594. 2
Bellicoſus Traianus. ibid.
Bellugiæ nominati Abyſſini Reges. 222. 1. nominis ſignificatio. ibid.
Bellum ſeditioſis gratum. 826. anceps. 850. 2. belli crudelis amplificatio ex Cicer. 285. 1. 2
Benefacere Dei natura. 103. 2. & 839. 1
Benefacti bonorum natura. 845. 2
Beneficium vt laudatur. 613. 2. beneficij exaggeratio. ibid. 2
Beneficij accepti amplificatio ex Cic. 281. 2
Beneuolentia. 916. 2. vnde petitur in exordiis eſt oratori neceſſaria. 491. 2. beneuolentiæ affectus. 495. 1
Beneuolentiæ captandæ adulatorium exemplum. 496. 1. 2
Bernardus. 171. 2. doctore Chriſto profeſſus Rhetor ib. & 172. eiuſdẽ contra falſum legatum Anacleti vehementia. 138. 1. eloquentia. 912. 2.
Bibliotheca Eumenis ſupra ducenta millia voluminum habuit. 165. 1. inſignis alia Ptolomæi Philadelphi. ibid. inſignem Hieroſolymis inſtituit Alexander. Epiſcop. ibid. Bibliothecæ aliquot nobiles. 165. 2
Blæſus cauſam dixit verſibus. 791. 2
Blandi viri deſcriptio. 673. 2. & ſ.
Boëtius Seuerinus. 174. 2. de eo Scaligeri iudicium. ibid.
Boleſlaüs Rex. 546. 1. 2
Bombycis deſcriptio. 704. 2. & ſ
S. Bonifacij res geſtæ. 911. 2

Bonus nemo gratuito. 824. 2. boni viri amplificatio ab effectis. 283.2
Bonum maximum non peccare, ſecundum iuſtificari.101.2. bona aliena & ficta. 363.364
Bona vel ſunt naturalia vel fortuita.372.1.2.& 373.1
Bouinator pro tergiuerſatore. 80.1
Bouis vnicornis deſcriptio. 716.1
Braccæ. 823.1.2
Brachia. 570.2
Brachyepia. 383.2
Branchus. 562.2
Βραγχώδης vox infirma. 568.1:2
Braſiliæ deſcriptio. 776.1.
Breuitas arguta D. Greg. Nazianzeni. 914.2
D.Baſilij.915.1.2. D. Chryſoſtomi. ibid. 1.2.& ſ.
Breuitatis præmittendæ exempla in exordiis.314.1. nimiæ character. ibid. & 108.2.optima lex. ibid
Brigantes populi. 827.1
Bunduicæ heroïnæ omen.502.1.eius deſcriptio & iracundiæ motus. 527.eiuſdem in Romanos dictum. 528.
Buteonis pro ſiccis apologia contra Ciceronem. 117.1

C

CAcoſyſtata.794. cacoſyſtatæ cauſæ quæ dictæ. ibid.1.2 & ſ.
Cacozelum quid.83. 1. eius cum tumido ſtylo diſcrimen. ibid. exempla cacozeli. ibid.
Caroli docti antiquarij Apologia pro ſe contra Ciceronem.115.1.& 2.cacozelorum ortus.120.in ineptæ locutiotiones. ibid.
Cacozelia vitium apud Græcos celeberrimum.161.2.eius ex Luciano definitio. ibid.
Κακόζηλον Latinè reddit malam affectationem Quintilianus. 162.1
Cadauer ſanguinem emittens, quid ſignificet? 801.1
Cadmi pulchritudo per partium enumerationem. 220.221
Q. Cæcilius Metellus velut quædam prudentiæ officina. 149. 1. eius filius Q. Metellus Caprarius omnino ſtupidus. ibid.
Cædes. 547.2
Cælius Antipater. 365.1.2
Cærus. 657
Cæſar. 170.2. dicendi rationem minimè veteratoriam tenet. 391.C. Cæſaris nomine inſigniti cum Caij prænomine ferro omnes perierunt. 226.2
Cæſarius. 171.1.2
Cæſtius caſtigat⁹ ex filij Ciceronis mandato.117.& 122.2. acriter inuehitur in ſtylum Ciceronis. 117.2
Caius Gracchus grandis fuit verbis, & ſapiens ſententiis. 33. 2. ſeruum habuit Erycinum, qui pronuntiationis modos fiſtula formabat. ibid. tantus orator fuit, vt præ eo cæteri oratores pueri viderentur. ibid. tentauit aliquid primis eloquentiæ Romanæ primordiis in acutis ſententiis. 103.2
Caius Lælius fuit imprimis eloquens. 32.1.2
Calamitas Quintii aggerata. 283.1.2
Calamitoſi hominis narratio. 551
Calamitoſi ſtatus amplificatio per antithera ex D.Greg.Naz. 288.289
Calendæ ſacris deſtinatæ. 799. 1. materiæ.498.2.fœlices.
Caligulæ velox & calidum ingenium. 151.1
Calix S.Remigij. 907.1
Calliditas blanda. 839.2
Calligonius. 969.2
Callimachus κακιζότεχνος. 367.2
Κάλλος in oratione. 141.2
Calphurnii affectus. 496.1
Caluiſij memoria habes. 148. 2. eiuſdem vacillans memoria. 154.1.2
Calumnia magnorum odiorum fomes. 506.2.morbus muliebris. 823.2
Calumniæ deſcriptio. 663.1.2
Calumniatoris deſcriptio. 682.2
Cambyſis ſeueritas. 775.2.& ſ.
Camelus quid? 709.2
Campani ſuperbi. 150.1

Campaſpe ſiue Pancaſta 316.2
Canathus fluuius. 891.2
Candaules. 141.2
Candor ſignum fœlicitatis. 855.2
Canum exemplum amplificatur à Chryſoſt. 1007.2
Canis frequenter latrantis cum minis aſſiduis comparatio. 503. 2. eius deſcriptio. 712. 1. canes ad fores picti. 675.2.non mordent ſerpentem. 881. 2. Canem inter, Leonem, & Elephantum, prælium. 713.1
Canius quid. 560. 1. appellatus Caricum vitium. ibid. cantus fœdum vitium pronuntiationis. 560.2. in oratione ſubobſcurior eſſe debet. 561.2 eius educatio. 561.1
Cantionis radix & ortus. 560.2
Cantores in agendo effrænes. 560. 2. non habent vocis varietatem. ibid. remedium aduerſus cantum. 561.1.2
Capillorum exhibitio mancipationis ſymbolum.115.2. eorum cura. ibid.
Capitolium. 844.2
Cappidoces mendaces, & cur. 150. 1
Cappotius Senenſis totam de morte Chriſti hiſtoriam in ſuis vnguibus, delineauit. 149.1.2
Capronæ quid?. 651.2
Captiuitatis, miſerrimæ inter piratas præclara amplificatio. 287.2
Caput cepæ Pericli. 16.1.2
Capitis nutus. 568. 2. demiſſio quid? ibid. caput altum. ibid. caput attollere.ibid. idem eſt in corpore quod cœlum in elementis. 237. 1. 2. tanquam arx inter cętera vrbis mœnia. ibid. eius dominatus in reliqua corporis partes. ibid. capitis humani deſcriptio. 645.12. dignitas. ibid. & 646.1
Carceres quid in exordiis? 308.2
Charitatis materias Offenſiones. 918.2 laudes ex D. Auguſtino.
Carmina vatum in comminatione 635. carminum conſecrandorum mos. 636.2
Carneades vt clamoſus arguitur.558.2
Carnificum crudelitas 897.2
Carolus Regius. 963.2
Caroli Quinti Imp.ſymbolum.192.193
Caroli Zeni oratio. 155.1
Carthaginis luxuriantis in Circo deſcriptio. 924.2
Caſſiodorus. 173.1
Caſſius. 340.1
Caſtitas tuta. 801.1
Catacliſtæ veſtes de preſſorio ſplendentes. 700.1
Catachreſis. 387.2
Catara. 384.2
Catilina. 1007.2
Cato ſenior in dicendo grauis.33.1.trux orator,homo mitis.833. 2.835. 2. illius authoritas. 833.2
Cauillatio quid? 343.1
Cauſa primaria mens æterna. 231.2
Cauſæ rerum quatuor.205.1. quæ ſunt. 231.2.earum dignitas. ibid.
Cauſa quid ſit in genere. 232. 1. prima cauſa efficiens Deus 231. 2. eadem fœcundam ſuſtentat eloquentiam. 233.2. eiuſdem genera multa. ibid. naturalium cauſarum vſus apud oratores.235.1.exẽpla quæ tractari poſſunt ab oratoribus. ibid. earum vſus oratoribus familiariſſimus. 238. 239 cauſæ in quatuor diſtrictæ ſpecies tot effectorum creant genera. 240. 1. cuique cauſæ ſunt ex effectu.ibid. cauſæ variæ vario modo tractandæ 791. 1.earum genera & nomina. 792.& ſ.
Cauſſæ fluctuantis perorationis. 354.1
Cauſſæ iracundiæ.17.ex Ariſtotele.513.1
Cauſſidici antiquarij fatuitas.791.inepti cauſidici. 792.1.eorum eloquentia. ibid.
Cauſulas ſplendidè tractare. 791.1
χειροτονεῖν. 571.2
Celeritatis in oratione cum ſuauitate mixtura. 144.2
Celes equus. 714.1
Cephiſodotus thuri ſimilis. 257.258
Cerberus. 521.2
Cerebri humani deſcriptio. 646. 1.2

eiuſ-

Digitized by Google

eiuſdem dignitas. ibid.
Cereris ſacrum. 834.2
Cerui deſcriptio. 710.1.2
Ceti deſcriptio. 717.1.2
Cethegus & ſuadæ medulla 32.233
Chamæleontis deſcriptio. 709.1.2
Chaos.205.1. quid per illud intellexerint Orpheus & Heſiodus. ibid.2
Character vrbanus. 833.1.& ſeq. agreſtis. 980. 1. delicatus, aſſentatorius quam periculoſus.ib.& ſeq.popularis Auguſtini. 959. 2. item grauis Concionatori.. 966.&ſ.
Characteriſmus. 384.1
Charientiſmus. 384.2
Charitas Chriſti patiēs, & fortis. 898. 2.ei⁹ materia offēſiones fuēre. 918.2
Charybdis.521.2. ſymbolum voracitatis. 696.2
Charybdis patrimonij. 102.103
Chiaſmus quid? 363.2. χιασόν. 384
Chimæra. 521.1.2
Chleuaſmus. 384.2
Choaſpis fluuius ex quo bibit rex Perſarum. 642.2
Chreiarum & orationum moralium diſpoſitio. 305.2
Chriſtiani quid pro Imp. precari ſoliti. 809. 2. libros in vſum doctorum poſt Apoſtolorum tempora conceſſerunt.221.1.ab ipſis. Eccleſiæ incunabulis Martyrum appellationes filijs impoſuerunt, ex Theodoreto. 221.2. deſides inſectatur D. Cyprianus. 465. 2.non vtebantur corona ex floribus. 684.1.2
Chriſtus. 896.& ſ. κραδιαῖον λόχευμα. 891 2.Chriſtus imitatus parentes filiorum matre orbatorum. 895. 1. in Chriſti infantiæ labores exclamatio. 896. Chriſtus viator & exul naſcitur. ib. 2. Chriſti perſona pleniſſimum maieſtatis theatrum. ibid. Chriſtus victor & victima. 897.2
Chriſti contumelia à ſatellitibus facta. ib. Chriſto compaſſio cū affectibus piis. 898. 1. Chriſti charitas patiens & fortis. ib. 2. reſurgentis triumphi. 899. 1. Chriſto admirabilis pulchritudo reſtituta.ib. Chriſto aſcendenti quid faciant cæleſtia corpora. ibid. 2
Chriſtus omnium argumentorum ſeminarium. 894. 1.imitatus aucupes induſtrios. 895. 1. ſapientia Dei panis Angelorum. ibid. geſtatur paruulus, adoratur vt Deus.896. 1. eius pulchritudo.ibid. oculi, nitidi ſoles. ibid. potentia in miraculis. 897. 1. demiſſio. 895. 1. incarnatio pulchra ſimilitudine declaratur. ibid. charitas (Vide charitas.) eo incarnato Angeli obſtupeſcunt. 895.1
D. Chryſoſtomi perſpicuitas.133.1.eiuſdē homilias vrbi Pariſienſi & ipſis imperiis D. Thomas præferebat. 164. 2. de eo perhonorificum iudicium. 174. 2. eiuſdem amplificationes plus habent fluuij verborum & laxitatis. 290. 2. teneri affectus. 495. 2. motus aculeati & plane ignei iracūdiæ.ibid.1.2.in motibus induſtria. 530.2.&531.1.eius magna mens,eloquentiæ ſeminarium. 989. 1. pietas & conſociatio cum Deo. ibid. 2. rēperantia & frugalitas.970.2. prudentia, & de concionatoribus iudicia. 991.1.humilitas. 992.1.conſtantia & grauitas. ibid. 2.zelus. 994. 1. charitas.ibid. ingenium & facundia. 995. 2.& ſeq. grauitas in dicendo. 996. maieſtas. 997. 1. & ſeq. vehementia. 999. 2. auſteritas. 1001. & ſeq. ſuauitas. 1002.2. pietas.1004.1. doctrina. 1005. 1. popularitas. 1007. 1. 2. ſacrum os poſt mortem loquutum. 1010. 2. & ſ. eius mortis gloria. ibid. 2. pompa funebris. 1011.1.2
Cicadæ deſcriptio, ex Greg. Naz.614.4
Cicadæ lyra. ibid.
Cicada Eunomij. 316.1.2
Cicero culmen eloquentiæ.40. confertur cum prato propter varias eloquentiæ virtutes. 41. comparatur cum Demoſth. 41.42. 43.44.45.46. 47.48.49.& ſeq. cum Thucydide.65 cum Iſocrate. 71. & 72. cum Salluſtio.

ſtio. 72. cum Platone. 67. 68. 69. 70. cum Lyſia. 70. 71. & 72. cum Seneca. 74.& 75. multis nominibus Demoſthenem ſuperat. 41. 42. 43. & ſeq. eius oratio comparatur cum Achate. 40. 2 virtutes. 41, 42. & ſeq. quam verecundus in acuminibus. 104. 2. verboſitatis inſimulatur ab Apuleio.113.1.eius filius Cæſtium caſtigari curat. 117. 1. pro eius ſtylo apologiæ contra Apuleium 119.1.2.& 123.1.2.doctus ſtylus.ibid. de eius ingenio iudicium. 124. 1. 2. ſtyli defenſio.123.1.2.in propriis laudibus nimius, Demoſtheni poſtpoſitus. 138.2. habebat Platonem in deliciis.170.1.& 171. ex Platone, Iſocrate, & Demoſthene multas diuitias congreſſit.175. 2 Demoſthenem imitatus eſt fœliciſſimè. 176. 177. volumen habuit exordiorum. 311. 2. eius in morte Trebonij motus. 470. 1. eius motus in iracundia. 525 2. eiuſdem comparatio cum Accipitre. 263. 264. verſus in Piſoniana. 368. 369. eius lectio pueris vtiliſſima, & cur? 165. 166. à precatione exordium habet cum Demoſthene. 176. 177. eius imitatio præfertur Demoſtheni. ibid. imitatus eſt Xenophontem. 180. 181. epidicticas orationes palam & apertè omni varietate expoliri oſtendit. 186. 1. puer poëtarum lectioni erat addictus. ibid. commemorat in. 1. Philippica ſe in Senatu gratum verbum vſurpaſſe οἴχεται. ibid. præceptiones amplificationis magis ex Græcorum commentariis quàm ex ſuo ingenio ſcripſit. 267. 268. diſſentit ab Ariſtotele in numerorum præceptionibus. 368. 369. confertur cum Proteo propter varias eloquentiæ virtutes. 41.2

Ciconiarum & cornicũ exercitus.252.1.2

Cilices mendaces, & cur. 150.1

Cinami tonſoris deſcriptio. 532.2

Cincia lex. 832.2

Citharœdi piſcis cum vano doctrinæ ſimulatore comparatio. 416.1

Citharœdus Errici Daniæ regis. 468.2 citharœdi veſtis. 651. 2. deſcriptio. 660.2.& ſ.

Ciuilis eloquentiæ antiquitas & neceſſitas.757.1.2. eiuſdem pars.775.2.& ſ.

Ciuitas florens. 549. 1.2. dirutæ deploratio. ibid.

Cladis bellicæ exaggeratio. 445

Clamoſi. 559

Claudius. 592

Claudij Imperat. laus ridicula. 587.1

Claudij Cæſaris ingenij ſtupor. 150.1. 2.de eo iudicium. 171.1,2

Clauis periodus quid. 363.1

Clauis aurea in lingua ſilentium. 571.2

Cleopatræ nauigium. 691.2

Cleticon. 384.

Clemens Alexandrinus ſtuduit in Pătæniſchola. 153. 1.1.eiuſdem comparatio de ignorantibus, ingenioſos ſe ſimulantibus. ibid.

Clementis Alexandrini dictum de ebrietate. 879.1.2

Clementia Dei natura. 601. 1. 2 eius laus. 293.1

κλίμαξ. 282.1

Clitore fluui' piſces vocales faciens. 640.1

Clitumni fontis deſcriptio. 730. & ſ.

Clotildis factum ad iram excitandam. 506.507

Cnidus fluutus. 640.2

Codex. 781.1

Cœlibrs quaſi cœlites ex Granio. 227 1.2

Cœlum. 964. 2. appellatur mundi elementum optimum ab Orpheo. 414.2

Cœnotes. 385.2

Collocatio verborum in periodis obſeruanda. 270.271. ſex ſunt vitia contra collocationem. 271. 2. eius bene ordinandæ præcepta ib. de ea moroſum nimis iudicium. ibid. de eadem obſeruationes in Ciceronem. 272. 1.2

Color quid. 803.2

Columba. Vide paſſeres, eius colli deſcriptio. 701 1.2

Columnis inſcribere nomina. 696.2

Coma anigra laudatur. 649. 2. humena deſcriptio. ibid.
Comma quid ſit in periodo. 364.1.2
Commilitonis nomen. 869 & ſ.
Cõmunicationis definitio & vsº. 426.1
Comparatio ſtulta. 931.1
Comparatio cum Antithetis. 290.1.2
Comparationes ineptæ.
Comparationes perſonarum valent ad motum 516.1.2
Comparatiua ratio legalis. 795.2
Compoſitio. 110. verborum in periodo obſeruanda. 272.2
Compoſitio ſiue collocatio. ibid. ſex ſunt vitia contra Compoſitionem, ex Cicer. 272. & 273
Compoſitio. 2 pars elocutionis. 359.2 360.1.2. eius definitio. 359. 2. officiũ. ibid. vis. ibid. compoſitionis artifices cum Phrygibus comparati. ibid. eâ contemptâ omnis verborum perit elegantia. ibid. eius gratia. 359.1. 2. compoſitionis tota ratio continetur in periodis. ibid. 2
Conceptio B. Mariæ. 900.2
Conceſſio quid? 426. 2. eius definitio. ib. variæ formæ. 427.1. exempla. ib. & 454.2
Conchæ deſcriptio. 118.2. eiuſdem cũ ſtylo puerili cõparatio. ibid. & 119. 1. item eiuſdẽ deſcriptio. 720.1. alia deſcriptio conchæ nauigeræ. 721.1
Conciliatio. 769.2. methodus conciliacionis. 770.1
Concionator. 937.2. cõcionatoris grauis character. 966. & ſ.
Concionatores Catholici quid faciant? 910.1. concionatores varij. 911. & ſ. concionatoris egregij. laus. 928.1.2. concionantis errores. 929.2. concionatoris vehementis character. 972. 2. concionandi genus adulatorium reprehenditur. 981. 2. concionatoris ſuauis, honeſti & culti character. 983.2. affectati. 984.2. & ſeq pij & ſimplicis. 984. 2. & ſ. pij. & grauis. 985.2. item putidius. docti. ib concionatores ſemidocti 986.1.2. curioſi. ibid. 2. populares 988. & ſeq.
Concionatores molles & putidi. 646. 1. concionatoris ſapientia. 960. 2. propria doctrina. 961.1. labores. 957.1. typus. 959.1.2. concionatores leues exagitantur. 948.2. ſcholaſtici. 970.1. & ſ. vani quantum in iudicio Dei ſunt reprehendendi. 930. 2. in profanos imprecatio. ibidem. 1. 2. nimis ſcholaſtici non ſunt vtiles. 567.2. & ſ.
Conciones Græcorum. 758.2.
Concionum ſtylus nõ debet eſſe mollis & putidus. 945. 2. concionis conformatio. 956. 2. concionum forma & character. 958. 1. diſpoſitio. 960.1. & ſ. partes. 962. 2. exordia ibid. elocutio. 963. 2. figuræ quales. ibid deſcriptiones quales. ibidem. 2. loci graues. 966. 2. concionum plauſus periculoſus. 1004.1. diſpoſitio ex Chryſoſt. 1007.2. concionum & ebriarum narrationes quæ? 325. 1. in concionibus fictæ perſonæ non ſubiiciendæ oculis. 169. 170. 1. 2. concionum diſpoſitio quintuplex. 960. 2 & ſeq. concionis partes. 962.1
Cõcitationis inſigne exemplum. 770. 1 ars malitioſa. ib. 2.
Confirmatio. 340. 2. in concionibus. qualis. 963. 2.
Confutandi genera multa. 338. 1. 339. & 340.
Confutantium ficta ſimilitudo. 338. 1. 1. & 339
Confutatio Sophiſtarum. 339. 1. malitioſa. ibid. 2 ſyncera. ibid
Confutationis quinque modi. 338.1 2
Confutatio qua vſus Scipio admirabilis. 339 1. in ea non ſunt falſa aduerſariis imponenda. ibidem. eius ordo. 340. 1. exemplum nobile ex Gorgia Leontino 343. 2. modus per conglobatas rationes. 344. 2. & 345. alij confutationis modi. 346 347. 348. 349. 350. 351. 352. & 353 confutationis exemplum. 353. 354.

Confu

Digitized by Google

Confutatio in qua lex explicatur. 354.1
Congeries cita & mobilis. 424.1
Coniecturalis ſtatus quotuplex. 796. 2.& ſ.eius tractatio.799.1.2.ſex modi. 797.2
Coniugata quomodo definiantur à Cic. 226. 2. 227. 2.eorum exempla. ibid. nonnunquam ſola ſignificatione conueniunt. ibid. 2. alia voce ſolùm conueniunt, alia appellatione ſimul & re. ib. iſtud argumenti genus plerúmq; eſt exile, & frigidũ. ibid. tractatur venuſtè per hyperbolen, per paronomaſiam, aſteïſmum & traductionem. ibid.
Coniecta rationalis controuerſiæ, & legalis quæ? 795.1
Coniunctio qualis figura. 415.2
Coniunctiones in periodis, tanquam aureis catenis vinciunt orationē. 376.1
Conqueſtionis motus. 546.2.547.1
Conſcientia. 880.2
Conſequentium & antecedentium ab adiunctis diſcrimen. 244.1
Conſiliarius quis? 813
Conſilium ad Deum referre. 614
Conſilij boni lucrum. 821. 2. conſilium temetarium etiam fœlix malum eſt. 822.2
Conſolationis varietas. 773. 1. ars mirifica.ibid neceſſitas. 772.1
Conſtantinus beatus. 919. 2. eius clementia. ibid.
Conſtantiuus edixit contra obſcœnos poëtas. 152. 1. eius nominis primus imperium fundauit, vltimus amiſit.226.1 eius nobilitas. 592.593
Conſtantij impietas exagitatur. 137.1
Conſuetudo eſt affabricata natura. 467. 2. ea ſine veritate venuſtas erroris eſt ibid.
Conſuetudinis vis. 789.1
Contrariorum dignitas oſtenditur illuſtri exemplo. 245. 2.eorum magna vis eſt & amœnitas. 246. 1. quatuor ſunt genera. ibid. contraria aduerſa quid ſunt.ibidem.eorum vſus.ibidem. contraria à negatione ad affirmationem non valent. ibid. 2. contraria priuantia diſcrepant ab aduerſis ibidem. contraria comparata quid ſunt. 247. eorum vſus. ibidem. contraria contradicentia quid? ibidem. contraria repugnantia quid? 247.2
Controuerſiarum ſeptem genera. 794. 2. & ſeq. controuerſia ſimplex rationalis quæ? 795. 1.controuerſia mixta ex variis. ibid.2.
Controuerſiarum genera publica, & quot. 796.1
Contumeliam pati generosũm. 919.& ſ.
Conuitia oratoria. 825.1
Cõuiuiorum luxus deſcriptio.753.2.& ſ.
Coquus. 846.2
Cor affectuum ſedes.460.1. 2. eius deſcriptio. 848,2.& 649.1
Coriolanus. 833.2
Cornelius Tacitus.172.1.eiuſdem grandia & byſſina dicta. 104. 2.eius cenſura. 130.1
Cornelius ſenator conuitiis appetitus. 338.2
Cornicum & ciconiarũ agmen. 252. 1.2
Cornua. 34.1
Corocottæ ars inſignis in deliniendo Auguſto. 536.2
Corona Cteſiphōtis.902. 2. corona roſea.684.2.corona ex floribus Chriſtiani nõ vtebantur.ib corona Hypothymias.ibid. 2.corona radiata.590. 2.
Corpus pulchrũ dignum magnæ mentis domicilium 593. 1. corporis bona & mala. 374. 1.2. corporis formæ effectio.421.2. deformis deſcriptio. 542. 543.humani item in genere.645. 1. 2. in ſpecie. 650. 2. &c. eius forma ad probationes facit. 800.1
Correctionis variæ ſpecies. 428. 1. eius præclara exempla. ibid.
Corſicus adoleſcens triginta ſex millia nominum fideliter memoriâ refe rebat. 148.2
Corui Rhetoris inſulſa oratio. 110.2
Corycius ſpecus. 737.1

Digitized by Google

Cothurnus Tragicus. 686.2.687.1
Cotta nihil habuit in oratione niſi ſincerum,& ſanum. 35.1
Cterenſes mendaces,& cur. 150.1
Criminis inuſitati amplificatio ex Cic. 286.287.
Critias vocabulis propriis orationem concinnabat. 19.1
Critici.932.2.eorum manus ſtylo miſcellaneo & antiquario prelúmque laborant.95.1.critici cuiuſdam faſtus & ſtylus. ibid
Crocodilus quid? 341.1
Crux ara gloriæ.898. 2. maieſtas. ibid. crux puriùs lucet quàm Lunæ.ibid. crucis definitio exD.Chryſoſt.209.1
Crucis amplificatio per ſynonymiam. 209.1.&.2.Dominicæ crucis acerbitas per partium enumeratioñé.217.1
Crudelitas.555.2.eius imago. 543. 2 milierum caſtigata.549.2.noua.888. 2.in ſeipſum.883.1.eius mater auaritia, pater furor. 414.415
Crudelitatis eſt exigere pœnas à cadaueribus. 335.2
Cteſiphon. 687.2
Cubitus. 571.1
Culicis deſcriptio. 702. 1. 2. eiuſdem cum pulice. 704.1
Cultus Dei,vide Deus.
Cupido Praxiteils.652.1.2.& ſ. idẽ appellatus τόξογενοςθεύς. 653.2 cum veſpa comparatus.202.2. idem optimè depictus ab Alexi. 489 1
Cupidinis deſcriptio ex Moſcho. 208. 2.209.1
Curiæ Fráciæ quàm honorificæ. 775.1
Curiæ deſcriptio. ibid.
Curio orator illuſtris. 38.39.memoria lapſus eſt,& cur?155.156.labili admodum memoria. ibid.
Curioſi. 987.2.& ſ.
Curioſi dicti muſcæ. 228.1
Curioſitas ridicula. 987. 2. curioſitas ingenij humani amat volitare per omnia. 156.2
Curſores. 576.1
Q.Curtius. 17. acutæ breuitatis ſummus magiſter. 105. 1. eius acumina varia. ibid.
Cybeles ſacrorum ritus. 236.1
Cygnea cantio. 929.1
S. Cyprianus melliti ſſimus doctor. 916.2.in vno Tertuliano conquieſcebat.166.2.de eo iudicium.173.2. eius grauitas.968. 1. & ſ.oratio in adeuntes balneas.ibid.graues haber amplificationes.ibid.eius verba vellicant,& multum habent γοργότητος. ibid oratio non eſt facta malleo,ſed animata.975.2.item grauis & vehemens oratio. 976.1
Cyro ſolis nomen fuit.221 2.Cyri nobilis ſuaſio. 767.2

D

DÆdali ſimulacra. 656.& ſ.
Dæmones cur malis affectibus inimixti. 460.& 461
de Daphnitico templo incenſo nænia. 477.1
Datis.816.2.eius melos. 358 & 817
Dauidis eloquentia. 936.1
Dauidis & Goliath monomachia. 749. & ſ.
Dearum iudicij de pulchritudine deſcriptio ex Apuleio. 653.& ſ.
Decalogus legum omniũ typus.783.2
Declamatio.578.2.declamationum iudicium. ibid.defenſio. 579. 2. earum agendi ratio, vanitas & miſeria. ib. 1.vſus. 586
Decorum.141.1.eius vſus. 2. & 146.1
Deeſis. 385.1
Defendere vinctum,eſt iudicem arguere. 590.2
Defenſionis methodus. 700.2.& ſ.
Definitio per Synonymiam quid? 199. 2. per deſcriptionem. ibid. eius dignitas & variæ appellationes.201. 2.imago & characteriſmus appellatur.ibid.cum Pauſia pictore comparatur.ib.dicta à græcis ὅρος.202.1. ſoli comparata.ibid.quid ſit definitio.ibid.2.eius partes duæ, ibid. definitiones oratoriæ quales ſint.ibid. definitionis vitia tria. 203. 1. virtutes

Digitized by Google

tutes.ibid.definitiones Platonis audaces.ibid.debent eſſe breues. ibid. quæ ſunt perfectæ.ibid. earum vſus in argumentando triplex.203.2. definitio per partes duplex.204. 1. per cauſſas. 204. 2. per materiam & cauſſam efficientem frequentiſſima apud oratores. 205. 1. per effecta definiunt optimi oratores. ibid. 2. per ſimilitudinem vtiliſſimæ 206.1. 207.2.earum vſus ibid. & 203. definitio per accidentia.206.2 definitio per negationem.208.1.2.amplificetur per Synonymiam.209.1. 2. eius mixta amplificatio.210.2. definitionis genus fuſum & oratoriũ ex Cicer.ibid.inualida facillime refellitur 211.1.2.quomodo ea vtendum.ibid. valet ad amplificandam periodum. 376. 377. definitio ſimplex quid? 797.& ſ.
Definitio B. Virginis per Synonymiã 209.2.eo definiendi genere vſi ſunt SS.Patres. 209.1
Deformis corporis deſcriptio.542.543.
Dehortatio.814.2.eius ars. ibid.
Deianira 330.1
Δείνωσις ſecunda ratio amplificationis 261.262.eius exemplũ ex Demoſth. ibid.aliud ex Cicerone.ibid.eſt crebra in amplificationibus D. Gregorij Nazianzeni.127.2. eius exẽplum plenum maieſtatis. 975.2
Δεινότης quid? 145.1.2
Deiotarus. 759.2
Delectatio comes eloquentiæ. 580. 1. duplex eſt.493.2.quomodo paratur à Philologis. ibid
Delectus prima pars diſpoſitionis.224. 225
Delectus locorum & figurarum ad amplific. ſeruientium. 277. 1.delectus verborum.ibid.2.rerum. 222
Deliberatiui generis laus.758. 2. eius ſex capita.ibid.& 759.1. 2. quinque argumẽta.ib.2.argumenta in genere. 764 2.& ſ.
Delicati deſcriptio. 684.& ſ.
Delicta leuia non ſunt multum exaggeranda. 805.1.2
Delphinis & pueri deſcriptio. 718. 2. & ſ.item alia ex Æliano. 719.2.& ſ.
Delphinorum & mugilum pugna.720. 1.2
Demades nauticos ſales in forum tranſtulit.29.30.eius. ſubtile factũ.791.1
Demetrius Phalereus Rhetor illuſtris. 12.13.ſtatuas.358.habuit Athenis.13. 14.ſuauis videri maluit quàm grauis.32.33.corruptus auctor frigidos ſenſus κακοζήλους nominat.156. 157. eius de allegoria iudicium. 383.1.2. honeſta & ſublimis oratio. 877. 2. querimonia grauis. 878.1
Demetrius charus Romanis.875.1.& ſ.
Democratia.864.2. improbatur. 865. 1
Democritus promiſit ſe Darij regis vxorem ad vitam excitaturum.773.1.
Demonſtrare quid? 581
Demõſtratio.3.pars deſcriptionis quomodo definitur. 418.1
Demoſthenes Valentus legatus caſtigatus à D.Baſilio,& cur. 358.2
Δημοσθένης σολοικίζει. ibid.2
Demoſthenes ab Ariſtotele non didicit eloquentiæ præcepta.11.& 12.cunctos Atticos eloquentia ſuperauit 25.26.eiuſdem cum Cicerone comparatio.41. 1. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48.49.50.51.52.53. & ſeq. fulmini comparatur.42.eius vitia.43.1. eiuſdem ἐπιτάφιος λόγος frigidior. 44.1. πάθος ſuaue.47.2. laudator ſui. 49. 1.mordax.50.1.faſtidioſa eius oratio.51.2.increpationes. 56. 1. & 2. 57. 1. elocutio auſtera & Thucydidea.61.1. verba plerúmque audacia.63.2.accentuum nouatio. 63. 1. actio prius infauſta. 64. 1. & 65. idem à ſtylo ſcholaſtico alienus 89. parcus laudum ſuarum æſtimator. 138. 2. de eo iudicium. 167.1.eiuſdem laudatio funebris.317.1. 2. ſatellites, coruſcationes, & tonitrua. 459.2.eius iracundia acris & generoſa fulmini cum nube colluctanti

Decomparatur. 523.1.2
moſth enis comparatio cum tibiis. 261.2.inſignis eius amplificatio. 262. 1.eius virtutes.26.de eodem iudicium Clementis Alexandrini.ibid.eius oratio mollis. 105.106
Demoſthenica figurarũ tractatio. 442
Demus Zeuxidis. 317.2
Dentes. 570.2
Deploratio apum transfugarum elegans. 428. 1. 2. mortis Etenoei. 631. & 632. 1. 2.mortis Pulcheriæ. 731. 6.2
Deprecatio quid?813.1.vbi inutilis.814. 2.eius ars. ib. loci communes. 805. 1 affectibus.ib.2.graue exemplum. 429. 2.aliud cum affectu.430.1.2 aliud ex Demoſth. 453.
Deprecatiua venia quæ? 799.1
Deriſus. 769.2
Deſcriptio quæ optima. 204. 2. ea in quatuor partes diuiditur. 416. 2. mollis. 137.2
Deſcriptiones variæ.417. 1. & 418. 464. 2.valent ad excitandos affectus. 455. 2.& 556.1.crebris vtentes cui ſimiles.715.1.in concionibus quales. 964. 1. Smyrnæ vrbis deſcriptio. 469. 2. vrbis euerſæ. ibid. eius diſcriptio.621 1.2.vide librum xi. ex varijs deſcriptionibus concinnatum.
Deſpicientia prima iracundiæ cauſa. 512.2
Deus circulus, ex Triſmegiſto & aliis. 116.2.Dei prouidentia.134.1.eiuſdem definitio per negationem ex Maximo Tyrio.208. 2. Nihil appellatur. ibid.eius laus maxime ſilentio celebratur. ibid. Stoïcorum de eodem definitio. 210. 1. illius nomen ſemel in anno tantùm à ſummo Pontifice apud Hebræos pronuntiabatur. 225. 2.prima cauſa efficiens Deus. 231. 2. in amorem trasformatus fingitur à Pherecyde. ibid. cauſa cauſarum cuius primus eſt vſus.233.2. eius amplificatio per effectorum enumerationem ex D.Gregor.Nazianz. ibid. dictus Deus ab ipſis Ethnicis fatum, prouidentia,natura. 234. 1. Dei cognitio ex effectis. 240. & 241. eiu- bonitas. 241. 1. Dei opus eſt excitare affectus. 461. 1. vt Deus in ventis, ita orator ambulat in affectibus. 459.1. Dei laudatio. 581. 2. in eo laudando duo ſpectanda. ibid. Deus laudatur à definitionibus conglobatis. ibid.de eo Syneſius, Gregor. Nazianz. & Maximus Tyrius philoſophati. 582. Deus laudatur à cumulo virtutum, quas κατ' ἐξοχὴν continet. ib.Deus omnia. ib. laudatur ab adiunctis & effectis. 582.1.laudatur ab imaginibus. ib. 2. Deus non eſt corpus. 583. 2. fons eſt pulchritudinis. ib.2. eſt expers compoſitionis. 586. ſupra fatũ exiſtens.582.1.rector vniuerſi. ibid. mater dictus. ib. tantum ſurripitur, quantum percipitur. 583. 1.apex eſt & finis omnis felicitatis. 586. 1. prima cauſa & laus rerum. 583. 584. vt intelligatur, tacendum eſt. 584.1.2
Deum abyſſus operit. 584. & 585. Deo nomen omne conuenit. 584.1
Dei varia nomina.582. 1. Dei laudationis modus. ibid. 2. Dei encomium & deſcriptio. 583. 1. manus munificentia.ibid.timor & maieſtas. ibid. 2 definitio ex D. Bernardo. 585. 1. ex Arnobio.ibid.ex Seneca. ibid. 2. maieſtas. 821. 2. Deus ſuperbos frangit. ibid.
Deus mũdo vt lyræ intentus.891. 1 Dei nomen quantum.ibid.Deus actus durus. ibid. Dei attributa. ibid. æternitas.ibid.2. prouidentia. 892. 1. miſericordia.ibid ſcientia. ib. Deus mundos ſexcentos poteſt condere. ibid. Dei in redemptione noſtra adinuentio.895. 1. Deus adorandus, non mundus. 938. 1. ſolus immutabilis. 854. 2. natura eſt præſtantiſſima & vtiliſſima, ex Stoïcis apud Lactantium. 248.1. rudibus primùm hominibus figuras veritatis futuræ indices præmiſit. 249. 1. Deus, Angeli:

geli,&c. corporis expertia quomodo laudari debeant. 256.2.ipſe ſibi locus & mundus. 891. 1. eius maieſtas gradientis, apud Prophetas. ib. oceanus.ibid.2.immenſitas. ibid.
Dextra. 572.2
Deeſis. 383.2
Diabole. ibid.
Diacope. 386
Diæreſis. ibid.
Diallage. ibid.
Diallelon. ibid.
Dialogiſmus. ibid.
Dialyſis. ibid.
Diamiltoſis quid? 116.2
Dianæ deſcriptio. 656.1.2
Dianœa. 386.2
Diaphora. 387.1
Diaporeſis. ibid.
Diaſceue. ibid.
Diaſyrmus. ibid.
Diatypoſis. ibid.2
Dicæologia. ibid.2
Dictio quæ apta ad affectus excitandos. 484.1
Dictum feſtiuum in Dianæ Epheſinæ incendium. 84.2
Dictum bracteatum. 614 2
Dictum præclarum de oratoribus ex Iuliano in encomio Euſebiæ. 127. 2. dictum acutum Scopeliani. 317.2
Dictum Ludouici XII. de Aduocatis. 783.1.
Didaſcalici generis tractatio. 850.1
Didymus Grammaticus tria millia librorum & quingentos ſcripſit. 148. 2.& 149.1
Dies. 15. Mineruæ conſecratus. 609. 2. dies nonus menſis ſoli ſacer. ib. dierum obſeruatio. ibid.
Diezeugmenon. 388.1
Digitus. 572.2. digiti linguoſi. 565.2. humanorum deſcriptio. 649. 1.2. digitis concrepare. 674
Dignitas & venuſtas. 588.2 & 589. tertia & nobiliſſima pars elocutionis.380 2.tota conſurgit ex figuris. ibid.
Diis proximus quis? 839.2
Dilemma quid? 342. 2. Ariſtotelis. ib.2 Protagoræ. ibid.
Dilemmaton. 388.1
Diluuij deſcriptio. 743.1.2.&ſ
Diminutio pars prudentiſſima eloquentiæ. 293. 1. 2. eius artificium non negligendum. ib eius vſus. 295. & 296
Dinarchus characterem habet perſpicuum. 38.39
Dio Chryſoſtomus cornu quoddam eſt Amalthex, & cur. 167. 2. Platonem & Demoſthenem ſecutus. ibid.
Dio Pruſæus Amaltheæ cornu. 167. 2. Homericis verſibus vſus eſt.201. 202 eiuſdem laudatio funebris. 317.2
Diogenis tragœdia.129.1. lepidè factũ 802.1.2.
Dionyſius Sophiſta Herodoti narrationem Atticam fecit. 141. &142.1.2
Dionyſij ſtatuæ deſcriptio. 656. 1. 2. & ſeq.
Dionyſij Pannonum ducis aduerſus Gabram & Brannam odium. 506.1
Dionyſij tyranni in nouandis rebus ineptiæ. 79.1.&120.1
Dionyſius quomodo ſoluerit citharœdo. 129.2
Dionyſius Halicarnaſſeus. 168.1
Dionyſij Areopagitæ grauitas. 970. 1. Angelus eſt loquens è turbine. ibid. 2.eius laus. 910. 2. eloquentia. ibidem.
Doriſmus. vide Ephoriſmus. 381.1
Diapſadis piſcis cum auaritia comparatio. 416.1
Diſciplinæ externæ non ſunt penitu repudiandæ. 932.1
Diſciplinarum humaniorũ tempus & modus quis eſſe debeat. 943.1
Diſcordia ciuium auget hoſtes. 827.1
Diſcordiæ ſymbolum. 195.1.2
Diſiunctio. 388.1
Diſpoſitio. 302. eius excellentia.ibid.1. prima pars, delectus. 304. 1. diſpoſitio triplex & eius exempla. ibid. 2. artificialis triplex. 304. 1. diſpoſitio in conſultatione & iudiciis quæ.ibid. 2. in laudatione. 305. 1. diſpoſitio argu

argumentorum. ib. diſpoſitionis partes ib. chreiarum & orationum moralium diſpoſitio. ibid. 2. diſpoſitio concionum quintuplex. 960. & ſeq.. eius primus ordo fermè ſine arte. ib modus qualis. ibid. diſpoſitio & ordo in demonſtratiuo genere quanti ſit momenti. 413. 1. apta, quàm excellens. 323.324.1.2
Diſſertatio de optimo genere dicendi. 109.110
Diſtributio. 388.1.417. 2. illius præclara exempla. 417.2. illius varius vſus. 418.1. diſtributio prudens factorum & affectuum. 454. 2. quomodo fit. ibid.
Diues. 624.629. eius deſcriptio. 683.2. diuitum luxus cum pauperum miſeratione comparatus. 224.225
Diuitis mali & Lazari cōparatio. 1003. 2. & ſ. eiuſdem luxus. ibid. 1
Diuiſionis definitio. 422. 2. eius vis, vſus & exempla. ib. triplex eſt. ibid.
Diuitię eſurire cogunt. 837. 2. alienæ. earum imperium. 831. 2. diuitiæ in cupiditate inſtructa paupertas. 838.2
Docendi munus fuit digniſſimum. 18. 19. docere. Vide Precepta.
Docilitatis partes. 311.2
Doctor, eius grauis character. 965.2. & ſ. Doctores in Eccleſiæ cunabulis. 937. Doctores ſecundi, tertij, quarti & quinti ſæculi. ib. 2. & ſ. eorum oratio magnam habet ſpeciem. 788.1
Doctrina. 230.1. de ea oraculum. 317.1
Doctrina orationi an adhibenda. 778. 1. eius copia eloquentiæ inimica. 789. 1. in ipſis orationis epidicticis quomodo ea vtendum. 184. 2. eius vanus ſimulatur cum Citarhœdo piſce comparatus. 416.1
Doctrinæ peregrinæ vſus. 943.1
Dolor quibus moueatur rebus, & ſiutne præter orationē externæ eius ſpecies adhibendæ. 345.2.346.1. eius motus aptè expreſſi. 479.2. dolor muliebris.
Dominæ Auguſtæ. 102.1
Domitius Afer. 423
Domus deſcriptio. 745.1.2
Domuncula Chriſti naſcentis. 896.1
Domus regię deſcriptio. 347.1. eiuſdem ruina. ibid.
Dotionis egregium dictum. 476.2
Draco Babylonius inter ſuperſtitionis initia 116
Draconis cor deuorantes belluarum linguas intelligunt. 114.1
Draconis Indici deſcriptio. 762
Ductus quid? 794.1. ductuum quinque modi, & eorum exempla. ib. ductus poſt ſtatum inquirendus. ib.
Ducis cuiuſdam dictum. 504.1
Duodecim tabularum liber ediſcendus iuriſperitis. 784.1

E

EBrietas Dæmon voluntarius. 293. 1. eius, deſcriptio ex D. Ambroſio. 203.1.2. eius ſtultitia & feritas. ibid. amplificatio per congeriem. 292. 2. alia eiuſdem deſcriptio per Characteriſmum. 387.1
Ecbaſis. 388.2
Eccleſia opus Chriſti. 901.2. triumphus. ib. eiuſdem incrementū. 902.1. vexatio. ib. eiuſdē partes vehemētes. 137.1
Echini deſcriptio. 722.2
Edictum Conſtantini contra obſcœnos poëtas. 151.1
Edmundus Augerius. 357.2
Edmundi humilitas in verbis. 100.2. D. Edmundus ferreum latus eſt appellatus. 221.2
Educatio. 412.413. liberalis excelſæ mētis generoſitatem inducit. 153. 1. 2. bona debet ſtatim à tenero pueros excipere. 156. 1. qualis fuerit apud Rom. primis temporibus. ib. 2. qualis poſtremis ib. mollis apud Romanos. ibid.
Educatio, & vitæ conſuetudo multum valet ad ſuſcipiendos vel repudiandos affectus. 473.2
Effecta maximum habent cum cauſis commercium. 240. 1. eorum vſus. 1. 2. in omni genere orationis vtiliſſimus. 2. plurimum valent ad narrationes

Digitized by Google

rarationes & deſcriptiones.241. 1.ad amplificationes aptiſſima. ibid. 2. recta tractatur per congeriem vibratam & interciſam. ibid. huius argumenti vis.ibid. his maximè vtuntur oratores in definitionib⁹.203.1.quomodo ſunt vſurpanda.203. 204. eorum triplex vſus vtiliſſimus. 240. 2. & 241
Efficiẽs maximam habet anſam refutationis.239.1.eius cognitio erudita & fœcunda. ibid.
Effictio.2.pars deſcriptionis quomodo definitur. 417.1.eius exemplum inſigne. ibid. & 418
Εἰδωλοποιΐα Erupidis acris & viua.154. 2
El apud Hebræos quid ſignificet? 224.2
Eleazari ſupplicium, ex Ioſepho. 470.2 eius conſtantia.ibid.morientis verba. 472.1.2
Electra. 337.338
Elegantia quid eſt? 349.2.eius duæ partes latinitas & explanatio. ibid.
Elegantis viri deſcriptio. 673.2.& ſequentibus.
Ελεπόλεις virtus & ſapientia animorum. 306.2
Elephantus pro nutritio pugnat. 332.1
Elephanti deſcriptio. 707.2. & ſ. cum formica comparatio. 620.2
Ἐλικοειδὴς,in ſe cõuolutus quid ſit 487.1
Ellipſis. 388.2
Ellipuſa quid? 793.1
Eloquutio.357.1.2.eius diuiſio,& prima pars Elegantię.358.1.2.eiuſdẽ ſecunda pars compoſitio. 359.2.&.362. in minutis elocutionis enodãtis immorari pueriliss eſt ingenij. 537.1.2.eiuſdem dignitas. 376.2.
Eloquentiæ omnes artes ingenuæ ſunt neceſſariæ. 181.2.&.182
Eloquentia non ſolã naturã cõſtat.1.diſciplinarum omnium eſt regina. ib. ei ſcriptorũ imperitorũ multitudo obeſt 1.2.eloquẽtia triplex,diuina,heroïca, humana.1.2.ſẽſib⁹ magis cõſtat quàm verbulis.3.1.eandẽ habet cum mente humana,quam cũ Deo mens affinitatẽ.3.2.eius dignitas,pulchritudo,vtilitas.2. & 4.Deorũ inuentum antiqui crediderunt.4.1.Pantarbæ comparatur.ib. ciuilis Imperatori perquã neceſſaria.4.2. & 5.1. eius laus ex Cor. Tacit.ib. eius vis ad perſuadendum ib.&633.1. ἑλέπολις à Philone cognominatur.5 2.ort⁹& progreſſus.6.&7. eiuſdẽ Apologus lepidus.7.1.eloquẽtia animæ prudentia. 124. 4. Ethopœia eloquentia. cxi. 2. eloquentia optima quę placeat auditoribus. ib. adoleſcentia.ibid.2.virilis ætas. ibid. occaſus. 103. vera & germana eloquentia.130.2.quæ expetenda, & de ea Cicer.& Plutarchi iudicium. ibid. optima quæ.131.1.eius tria genera.ib. 2.eius virtutes formæ. 132. 133. eius vitium,ob ſcuritas.ibid.2.eloquentia nũmis ſimilis.ib. eius optima figura. 145.1.eloquentia iuuenũ.2.virorum. ib.Principum.ib politicorum. 145. 2 Cõcionatorum.ib. Philoſophorũ. ib. Sophiſtarũ.ib deſiderat ingenij fœlicitatẽ.151.1.2.ei⁹ corruptę cauſę.158 1.&159.1.2. eiuſdem peſſimum virus delicię&vitia ib.eius doctrina tribus reb⁹ potiſſimũm cõtinetur, pręceptis, ſtylo,& varia eruditione. 159.2. eloquentia maximè indiget imitatione. 160.ei⁹ cœleſtis vis, & dignitas. 173.1 eloquẽtia & eruditio facultates inter ſe diſtinctæ.332. 333. diſtribuitur in ſubiecta & enũtiata.209.210.ex verbis& ſenſibus conflatur. 203.2. eloquentiæ effectus in affectibus. 470.1. ea cũ authoritate coniuncta multum valet. 473.1. item adexcitandos motus apta quæ. ibid.
Eloquẽtia apud Dicẽ cõtra corruptores ſuos agit.210.211.eloquẽtia Platonis & Iſocratis.435.2.436. ciuilis in duas ſectas conciſa.787.2.eius neceſſitas & antiquitas.757.1. eloquentia Agamemnonis.758.2. Neſtoris.ib. Menelaï ib.Vlyſſis.ib.ei⁹duo brachia. ib. vigor in republica.ib.quãdo reſtringi cœpta,ib.eius regnũ ſeruire ſcenæ, 789.

cur cedere videatur eruditioni. 790.2 eloquẽtia ſacra carpitur à Cęcilio. 889. 2. magna tanquã flamma alitur. 889. 1. ſacræ excellentia. ib. 2. adiumẽta. ib. materia. ib. eius cultores varij. 911. in ea maieſtas inuenitur à Chriſtianis oratoribus. ib. eloquentiã ſacrã docere, imitari eſt Chriſtũ. 909. 2. eius affectus ib. & ſ. non eſt comparanda cum eloquentia oratorũ Rom. 910. 1. humana defenditur, 932. 2. humana bene cum ſacra miſcetur. 934. 1. carpitur. 932. 1. de eius contemptoribus quid dixerit D. Auguſt. 935. humana Moſes & Iobus vſi. ibid. quanta abundauerit Dauid. 936. 1. in ea excelluerunt Prophetę. ibid. eloquentia Cic. cur picta nonnumquam viſa grauis & concionatoria.
Eloquentes ἥρωες nominati qui & cur? 2. 2
Elyſij campi deſcribuntur. 734. 1. 2. & ſeq.
Emblemata ad orationes illuminandas plurimum habent ſuauitatis. 190. 1. quintus fons inuẽtionis. ib. quomodo differant ab hieroglyphis. ib. eorũ ortus. ib. in his maxima luſerũt ingenia. ibid. prima fuerunt clypeorũ vexillorúmque. ib. maximè fuerũt in ſigillis primis tẽporibus. ib. omnes peculiare ſymbolum ſibi affectarunt. 190. 2 varia ſymbola gentium, & Imperatorum. ibid.
Emblema Laconis. 190. 1. de piſce orcyno emblema. 253. 1
Empedoclis cantionum vis. 468. 1
Emphaſis. 388. 2. eius exemplum. 456. 2
Enagonion. 388. 2
Encomium formicæ. 618. 2. 618 & 620.
Eocomium purei. 639. 2
Ἐνδόσιμος quid in exordiis. 389. 2
Energia. 388. 2
Ennodius aurũ Demoſthenis, & ferrum Ciceronis appellat. 94. 1
Ennodij ſtylus poëticus. 94. 1. & 95. eiuſdem dulces allegoriæ nonnullæ. 94. 1. & 2
Enthymema. 389. 2. Enthymemata. 31 2.
Enumerationis dexteritas. 354. 2
Epagoge. 389.
Epanadiploſis. ibid.
Epanalepſis. ibid. eius à. Palinlogia diſcrimen. 389. 2. definitio & vſus. ibid. & 421
Epanaphora. 390. 1
Epanodus. 390. 2. figura declamatoris & eius exemplum. 453
Epanorthoſis. 390. 2
Epembole. ibid. 2
Epenthymeſis. 391
Epereſis quid in exordiis. 307. 2
Epexegeſis. 391. 1
Epexergaſia. ibid.
Ephodos quid? 310. 2
Ephorus ſpondæum & trochæum vitat in oratione. 403. 404
Ephrem Syrus. 174. 1
Epibole. 391. 1. duplex eſt. ibid.
Epicedium M. Antonij in laudatione Cæſaris. 467. 1
Epicherema quid? 342. 1. eius nomen. ibid.
Epicheremata. ibid.
Epichriſis. 391. 2
Ἐπιδεικνύειν quid? 581. 1
Epidictica quando integro flore perfectionis eminere cœpit. 577. 1. eius ortus ibid. magnus vigor ſub Imperatoribus. ibid. de epidictico genere iudicium. ibid.
Epidiorthoſis. 391. 2
Ἐπιείκεια. 144. 1
Ἐπιμέλεια idem quod κάλλος Latinis, pulchritudo, & ſuauitas ſtyli. 142. 2
Epimone. 391. 1
Epiphonema. ibid.
Epiphonema in Dei incarnatione. 895. 2
Ediphora. 391. 2. duplex eſt. ib. quod diſcrimen habeat ab epibole. ibid.
Epiplexis. 392. 2. eius definitio. 427. eius exemplũ. 445. 446. aliud exemplum breue & mordax. 449. & 454. 2
Epiploce. 392. 1
Ἐπίῤῥωσις πραγμάτων καὶ κατασκευῶν, tertia

rat'o

ratio amplificationis. 140.1
Epiſcopi dicti moderatores iuuentutis.631 1.præceptores nominati. ibid.
Epiſtrophe.392.2.eius definitio. ib. vſus idem cum anaphora. Epiſtrophes ſpecies artificioſa.392.2.eius exemplum. 456.1
Epithalamij partes.607.1.2.610.2.&.611. 1.2
Epitaphia. 613.1
Epitheton.392.2.eius definitio. 414.1.2. vſus.ib.2.tria vitia. ibid.
Epitrochaſmus. 392.2
Epitimeſis. ibid.
Epitrechon. 393.2
Epitrope. ibid.
Epixeuxis. ibid.
Equitare. 601.602
Equitatus prima præcepta ſcripſit Sarmenes. 593.2
Equus Celes.713.2.equus deſcribitur à Iobo. 936.1. equi boni & generoſi virtutes. 271. 272. 2. eius deſcriptio. 713. 1. 2. item aliæ duæ.714.1.2.equi Niſſei.713.2.equorum ornatus.880.2. equi gemmis onuſti. 836.2
Ericus Daniæ rex muſicâ in furorem actus. 468.2
Eros & anteros. 489.1.& 490.1.3
Erotema. 393.1
Erroris inductio. ibid.2
Eruditio varia nutrix eloquentiæ.183.1. eius laus vel ſcientiæ.181.2.cũ Perſæa arbore comparatio 183. 1.eruditio & pietas cùm malis germanitatis cõparata.153.1.&cũ palmæ Syagrorũ&Phœnicis commercio.ib.ſi parcè adhibeatur,ſtylũ exhilarat, ſi infercìatur obruit.159.2.primus eſt fons inuẽtionis, 184.2.eruditio & eloquentia facultates inter ſe diſtinctæ.183.1.2.huic tan tùm ſtudere in oratione vitioſum.183. illius tẽperies eſſe debet.ib.2.oſtentatio vbi vitanda.ib.eruditio non debet cogi atq; intrudi in orationem.184.1. quomodo in ciuili oratione adhibenda.ib prudenter à Cicerone adhibita. ib.eius vſus in Epidictico genere. ib.
Erycinus fiſtula pronuntiandi modos Caio Graccho formabat. 33.2
Eſaias diuinâ eloquentiâ vigebat. 2.2
Ethicum genus quid? 822.2
Ethnici primos omnium inter Deos Solem & Lunam venerati ſunt. 224.2 & 215.
Ethologia.393.2.eius præclara exempla. ibid.& 394.1
Ethopœia.2. 111.1.393.2
Etymologia maximè oratori neceſſaria. 224.2. eius exempla. 1. 2. inualida ad perſuadendũ.226.1. Vrbanitate quadam venuſtat orationem. ibid.
Euchariſtia. 904. 2. eius excellentia ib. & ſ. materia. ibid. 2. longè ſuperat 7. mundi miracula. 905. 2. Euchariſtia trophæum amoris. 906. 1. cum Iuſtiniani menſa comparatur. ibid. eius fructus & efficacia.ibid. 2. in ea corporis Chriſti modus. ibid.
Euchariſtia omne bonum. ibid.2
Euche. 394.1
Euclides Megarenſis locum ſimilitudinis ab aliis excludebat. 149. 150. eius ratio,quâ id nitituг probare. 360.361. confutatio. ibid.2
Eumenides σεμναί, & earum ædes. 826
Eumenis bibliotheca ſupra ducenta millia voluminum habuit. 164.2
Eunapius. 169.1
Eunomij cicada. 316.1
Euripidis acris & vehemens ἀδυνατοτης. 154 2.eius motus in Medea.607.2.iracundiæ motus. 607.608
Euſtathij mira vis in dicendo.6.1 Saporis triumphator. 28.29
Euſtathij anagrammatiſmi. 225
Exaggeratio 2 ratio amplificationis.111. 112.eius exemplum. 524 525
Exallage. 394.1
Examen ſtyli. 394.305
Exartеſis. 394.1
Excitatio. ib.
Exclamatio in Chriſti infantiæ labores. 896.2
Exclamationis varij modi. 428. 1.exclamationes appoſitè magnis narrationi-

bus ſubiunctę ſunt valde efficaces. 472
2.aptæ in motu iracūdię.476.1.exclamatio laudata Dionyſij Mileſij.428.2
Exemplum ad perſuadendū efficax.253.2.eius vis.ib.exemplum ex D. Hieronnymo.ibid.eius vſus.ibid.definitio ex Cic.ib.exemplorū duo genera ex Ariſtotele.ib.eorum vis. 341
Exercitationis ſtudioſiſſimi veteres.156.2
Exercitus ſine duce. 862.1
Exhortatio blanda.860.1.ad bellum.825.1.lenis.768.2.non debet eſſe nimis argumētoſa.ibid.eius anima, calor. 769 1.exhortatio potētiſſima & exemplum. ib.1.differt à ſuaſione.767.1.exhortationum ars. 769.1
in Exhortando animus priùs ratione vinciendus quàm mouendus. 768.1
Exilij grauitas. 990
Exordiorum ſpectaculum. 692.1
Exordium in re moleſta.848.2.à ſpe & fiducia.827.2.in eo prolixitas fugiēda 306.2.error in exordiis. ibid. inutilia vitanda.ibidem.his prolixis.& inutilibus abutētes quales ſint?307.1.exordia Gorgiæ Leontini.& D. Greg. Nazian.conciſa.ibid. eorū varia genera. 307.2.exordiū neceſſitatis & pompæ. ib.eius diuiſio ſecundū Licymnium. 307.308.alia diuiſio exordiorum. ib. 309.310
Exordium ab opinione. 309. 1. à purgatione ſuſpicionis exemplum.ib.ab occaſione.ib.ex abundantia.310. 1. eius exemplum. ibid. ἐξ ἀντιπιπτόντων. ibid. ἐξ ἀντιθέσεως. ibid. ἐξ ἀκολούθου .ibid, ἐκ βαρύτητος. ibid.2.ex ſubdiuiſione.ibid. eius exemplū.ib. ſex exordiorum fontes.310 2.exordiū ab adiunctis.ib. ab expoſitione finis.ib. ex viſceribus rei. ib. ab exemplis.ib.ab inuocatione.ib. ex abrupto.ib.1.2.eius modus.2.quale eſſe debeat.ib.quo charactere ſit ſcribendum.311.2.cæteris partibus rectè inſuendum.ib.exordiorum locos cōmunes habebant antiqui oratores.312.1. eorumdem habuit volumē Cicero 2.exordia adſcititia.ib.exordia & adictus honeſti.ib.eorū communia præcepta.ib.quid conſiderandum in eis.ib. exordiū vnde dictum.ib.eius nominis definitio. 312. 3. 3. eius partes.ibid.1. vitia.ibid.virtutes.314.2. finis. ibid. in exordiis quomodo attentio ſit concilianda,& eius exempla. 314.1
Exornatiuæ floridiùs tractandæ. 958. 1
Expeditio.394.2. ſecunda pars eſt diuiſionis. 411.1.2
Experientia. 845.2
Explanatio 2.pars elegantiæ oratori neceſſaria.359.1. cōparatur vſitatis verbis & propriis.ib.eſt elocutionis fundamētum ib. eorum error qui neglecta explanatione ad metaphoras ſe conuertunt. ibid.
Explicatio locorum.1. ratio amplificandi perutilis. 119.120
Expoſtulatio quid?859.1. eiꝰ artificiū.ib.
Exprobratio Didonis apud Virgilium χαριχή. 812.1.2
Exordia propria quomodo fiāt in cauſis grauibus , & à pōpa fucóq; alienis, vt in concionibus.314.1.2.in demonſtratiuo genere qualia eſſe debeant.315.1 exordiū à fabula noctuæ. ibid.aliud à ſaltante Hectore 316.1. ſucceſſoris aliud in laudē anteceſſoris. ib. à cicada Eunomij.ibid.2.aliud in re ampla ab Æmilij dicto. ibid. aliud à Marathonia pugna.ib.aliud in laude virtutis à Campaſpe,ſiue Pancaſte. ib. aliud ab inauribus Athinienſiū.317. 1. aliud à tibicinis iudicio.ib.aliud à Babylonico foro.ib aliud à Scopeliani dicto acuto.317.2.aliud in laude funebri,& in inuectiua. ib. aliud à Thebanorū araneis.318.exordia in deliberatiuo genere.ib.1.eorum varij modi & exempla.1.2.in deliberatiuo ſolent eſſe vel ab exemplo.1.ib. vel ab attentione & promiſſione magnorū cōmodorum, 2.vel à precatione.ib.vel à reprehēſione eorū qui fictè deliberant ib.aliud à Timotheo tibicine.ib.1.exordia in genere ſuaſorio 319.ab exhortatione in virtutē cōtra curioſos. ib.2.ab exhortatione

Digitized by Google

tatione ad ridiculos & voluptuarios. 320.1.à virtute deliberantium. ibid. à perſona ſuadentis.ibid.2. exordia grauia & Philoſophica è Græco expreſſa. 319.2.exordia in genere iudiciali.321. 1.2.alia ab adiunctis accuſatorum.322. 323.iudicium.322.à precatione. ibid. exordium ex abrupto & conciſo.322. 323.per.ἐξ ὑπογ.ibid.1.exordium conciſum & admirabile.ibid.2. aliud à ſimilitudine. ibid. aliud in laudem pulcherrimæ vrbis aptiſſimum. 637. 1. in re difficili.638.1.exordiis vti in Areopago non licebat. 778.1
Exuthenifmus. 394.1

F

FAbij religio.841.1.pietas. 843.2
Fabula Demoſthenis.187. Plutar. ib.
Fabulæ quomodo vſurpādæ.187.2.ex variis ſenſibus accommodatæ multū afferunt orationi ſuauitatis.148 2.grauiores perſonas apud populū orantes docēt præſertim Æſopicæ.187.2.& 188. iis vſi Philoſophi & oratores. ibid.
Faceriæ vtiles oratori.467.1.2.an Chriſtianos oratores deceant.780. 2. facetiæ ars Comi. 982.1
Faceti hæretici. ibid.
Facies. 570.2
Factum lepidum Antonij. 612.613
Facundia Romanorum circa Cic. effloruit.156.2.vide Eloquentia.
Fama. 853.2
Fatū ſumptū pro natura,ſideribus,& naturali morte.234.1.pro neceſſitate ineuitabili apud Ethnicos.ib eius definitio ex Boëtio & D.Thoma.ib.1. maligna lex & perpetua.159. 1. multiplex acceptio.234.1 fatū nō ponūt, niſi fatui.ibid.2.fata natalitia quid ? 568.1
Fato mori. 856.1
Fauſtinæ duæ impudiciſſimæ. 226.1.2
Fel creſcit per conſuetudinem iracundiæ. 502.503
Felicitas vera eſt,felicitate dignum videri. 104.2
Felicitas natalitium. 870.1
Fides. 839.1
Fiducia nimia nocet. 850.2
Figmenta in ipſis tragœdiis non placent eruditis, ſed magis rudiori populo. 468.2
Figura duplex,vna in nominibus, altera in ſententiis.376.2.eius definitio.ibid. & 377.1
Figuræ demonſtratiuæ.582.earū varietas quàm rara.ib.mixtura qualis eſſe debeat.260.1.diuerſitas pro varietate argumentorū vſurpanda ib.earū nomine tropi vulgò continentur.376.2.earūdem diſcrimen cum figuris.ib. definitio ex Cæcilio Calandite & Melone.ib.& 377.1.nomenclatura figurarū ordine alphabetico.377.1.2.378. 379. 380.381.& ſeq.vſque.413.earum vſus & varii ordines.413. 1. ordo triplex. 413.& 414.figuræ primi ordinis quibus in rebus verſentur.413.1.2.earum prima ſeries, quas potiſſimùm cōprehendit.414.1.2.ſecunda ſeries in illuſtri & ſuaui genere dicēdi quibus Icones efformantur.416.1.417. 418. 419. 420.ſeries eſt in repetitione. 421. 1. quarta ſeries in ſuaui genere dicēdi & ſtructura periculorum.421. 2. ordinis figuræ ad grauitatē faciunt. 422. 423. ad docendum & mouendum vtiles. 425.1.2.& 424.1.2.aliæ in velitatione & certamine. 424. 1. 2. earum tertius ordo in affectibus.428.429.430. & ſ. figuræ dicendi tres. 124. 125. figuræ imperatoriæ.135.& 136.1.2.earum exartefis. 458. 459. item declamatoriæ. ibid.aptæ ad morum figuræ, ſi modò ſint ſublimes. 470. 2. loci communes præcipuarum figurarum. 435. & ſeq. vſque.442.
Figurarum vſus & varij ordines. 394. 395.396.
Figuratus dictus quid? 794.1
Fines bonorum, & malorum ducentas octoginta octo ſectas habuêre. 238.2
Finis nō negligendus.860.1.cognitio vtiliſſima.237.1. quomodo appellatur à Galeno.ib.finis primus & vltimus hominis cæterorū norma eſſe debet,qui

antiquis cognitu fuit difficillim⁹. 238. 1. eius vitia & virtutes. ib. definitio ex Ariſtotele & D. Auguſt. 238. 1. 2. vſus in deliberationibus præcipuis. ibid. 1.
Finiti⁹ ſtatus quis & quotuplex. 794. 1. 2
Fiſtula Gracchi concionatoria. 569. 1. 2.
Flamen Dialis. 841. 2
Flocces pro vini fœce. 79. 2
Florus. 172. 2
Fluminis Aldualbis deſcriptio. 729. 2
Fluuii exundantis deſcriptio. ibid. 1
Fœmina comparatur cum appetitu. 466.
Fœminarum in affectibus inconſtantia 53. 54
Fontis deſcriptio. 730. 1. 2. item æſtuoſi. 732. 1. 2. fontium commendatio. 642. 1
Forma quid, & eius epitheta ex Ariſtot. 236. 1 duplex eſt, vna intima, altera ſpecies quædam externa oratorib⁹ frequens. 236. 2. & 237. interior eſt Philoſophorũ propria, exterior ad hypotypoſeon vſũ nõ mediocriter facit. 239. 1. forma Alexandri. 584
Formica. 618. 1. 2. 619. 1. eius encomium. ibid. 1. 619. & 620. formicæ Indorum. ibid. 1. earum religio. ib. cum elephanto comparatio. ib. 2
Formicæ deſcriptio ex D. Baſilio. 915. 1. 2
Formoſi deſcriptio ſtylo antiquario ex Ennodio. 112. 113. alia eiuſdem ex Sidonio. 669. 1. 2
Fortis viri inſignia. 846. 1. fortis, qui 847. 2
Fortitudo bellica. 853. 1
Fortitudo & conſtantia concionatori requiſita. 951. 2
Fortunà magno in cultu apud gentes. 234. 1. 2. quomodo fortunæ nomine oratores vtantur. ibid.
Fortuna ipſi homines. ibid. eius bona. 374. 400. 401. varietas. 107. fortuna illuſtris cladibus obnoxia. 838. 1. mutabilis. 853. 1
Forum Babylonicum. 317. 1
Forum in Varronis bibliothecam non commutandum. 790. 2. delicatã orationem an admittat. 791. 1. forum Perſarum. 775. 2. forum cur acutis lapidibus ſtrauerit Cato. 779. 2
Fora antiquiſſima. 778. & ſ.
Fraces quid? 79. 2
Fragilitas humana. 854. 2
Franciſcus Alumnus Symbolum Apoſtolorum & Euangelium Ioannis in denarioli orbiculo deſcripſit. 149. 1
Franciſcus Dandalus quomodo ſuam patriam liberauit. 468. 2
Francia cæterarum gentiũ regina. 200. 2 ab Honorio III. Põtif. Chriſti pharetra lectiſſimis ſagittis abundãs appellata. ib. de ea Gregorij Magni iudicium. ib.
Francorum Reges multis agnominibus vulgò appellati. 223. 1. 2
Franci Chriſtianiſs. & fortiſſimi. 254. 1. 2
Fratrum diuerſitas in moribus. 377
Frequentatio, atque corroboratio rerum, & conſtitutionum, tertia ratio amplificationis. 210. 211
Frigidũ ſtyli gen⁹ cũ Cacozelo cõfũditur à Demetrio Phalereo. 84. 1. frigidum. quid propriè. ib. quare dictũ τὸ ψυχρὸν, & vnde, quare ψυχεῖον, & vnde. 84. 1. 2. exemplum ex Plutarch. ibid. aliud ex Lõgino. 84. 2. frigidos ſenſus κακοζήλως nominat Demetrius Phalereus. 310. 1
Frons. 569
Fronto aſſerit Senecam aurea ſecula reformare. 172. 1
Fuc⁹ orations apud graues perſonas periculoſus. 774. 1. 2. egregiè reprehẽditur. 976. 2. exaggeratur à ſimili. 976. 2
Fulmẽ ominoſũ. 509. 1. ferit prægrãdia. 821. 2. vehementium oratorum. 974. 2
Fundamenta quomodo per ſolidũ iaciẽda in ſtudiis iuris. 785. 1. prius ſubdenda, vt iuuennes ad magnum decus eloquentiæ efflorefcant. 158. 2
Furentis & irati comparatio. 251. 1
Furor non tantùm poëtarum, ſed etiam oratorum eſt proprius. 140. & 141

G

Galba cauſam meditans ita incendebatur animo, vt vis caloris in corpus redundaret. 140. & 141
Galgalus quomodo ſuos ad bellum excitat. 497. 2

Galli

Digitized by Google

Galli docti. 709 1
Garruli deſcriptio. 680.& ſ.
Gauij Coſtani ſupplicium efficaciſſimè ad motum deſcriptum ex Cic.470.1
Generis cognitio oratori perneceſſaria. 228.229.ei⁹definitio ex Logicis.229.1. definitio & vis ex oratorib⁹.ib.alia ex Cic.ib.generi tanquam pars ſubiacet ſpecies.1.2.ab eo ſpecies omnino depẽdet.229.2.ad ſpeciẽ probãdã inualidum, ad refellendam potẽtisſimum. ibid.eius malus vſus.ibid.vſus in probationibus.230.2.generis demõſtratiui forma. 588. 1.delitiæ & mollities 589.1.2.excellentia.581.1.illius cum Nilo comparatio.ib.1. argumẽta.583. 580.ortus. 577. 1. diſpoſitio quintuplex.& collocatio,generis vſus in initiis dicendi.231.1 & 589.2.demõſtratiuæ figuræ. ibid.1. ordo & diſpoſitio quanti ſit momenti. ibid. generis demonſtratiui præcepta. 581
Genus à Lactantio ſubtiliter pertractatũ. 230.2.gen⁹ſcholaſticũ dicẽdi ſine epidicticũ & demonſtratiuum. 577.1.2. demonſtratiuũ.qnale eſſe debeat.578. 1.demonſtratiuũ magis debet eſſe fluidũ quàm argumentoſũ.588.2.& 589
Generis didaſcalici tractatio. 959.2
Geneſeos verbum. 225.1.2
Genethliaci artificium. 609. 1. partes & capita genethliacæ orationis. ibid.
Georgij Corcyræorum Epiſcopi adulatio fœda. 495.2
Germanicus ſeditionem pacat. 771.1.2
Gerſonis apologus feſtiuus. 187.1
Gerſonis improbi deſcriptio. 507.508
Geſticulationes nimiæ indecoræ.573.1.2
Geſtus nimis creber arguitur.565.2. loquax ſilentiũ.ib.eius perfectiones.ib. loquendi & numerãdi per geſtus antiquorum ratio.565.566. & 567.geſtuum variæ ſignificationes. 568
Gilda ſapiens in correptione. 527.2
Gladiatorum tyrones diſcunt quotidie ſcelus.334.1.2.eorũ põpa.ib.2.apparatus.ibid. exercitationes duræ. 579.2
Glaucus pugil. 320.2
Gloceſtrenſis nomen ominoſum. 226.1
Gloria. 587.gloriæ vanæ definitio per ſynonymiã.231.232.gloriæ crux magna deſpicientia. 512.2.
Γνῶμαι fôs inuẽtionis quid ſint? 192. 2. earũ magna fuit apud antiquos auctoritas.ib.ijs à tenero fingi pueros volebẽt,& cur?193.1. antiquiſſimæ ſũt,& quare ſic dictæ.ib. ſunt quædã graues & magnificę quales Platonis & Philonis de Deo.ib.aliç ſũt acutę & breues. ib.feſtiuæ,& prouerbiales.193.2.earũ exẽmpla.ib.magnam venuſtatẽ habẽt in oratione.194.1. earum vſus. ibid. ſublimes aptæ ad motum. ibid.
Gorgias Leõtinus Rhetor illuſtriſſimus. 18,2.eius verba trãſlata audaciùs,80. 1.eius exordium conciſum. 307.1
Gorgon animal. 143.1
Gorgonei capitis vis. 883.1
Γοργιεύματα. 142.2
Γοργότης 142.2 eius exempla. ibid.
Gracculi iuuentus. 193.1.2
Gradatio. 396. 2. bis tantùm vſurpata à Demoſthene. ibid.ei⁹ definitio.422.2 gradatio rei calamitoſæ,ex Cic. ib. 1. tota eſt ad amplificationes facta. ibid. frequens faſtidium parit. ib.eius vſus. ibid.exemplum. 456.1
Græci oratores Homeri imitatores. 186. 2.anagrammatiſmi⁹ peritiſſimi. 224.1. 2. Græci fortes.820. 2.Græcæ literæ. 848.1.Græci φιλογέλωτες.807.1.eorum bellandi ratio. 818.2
Græcę & Linguę Latinę neceſſitas.785.2
Grammaticæ laus. 595.1
Granius cœlibes dici exiſtimat,quaſi cœlites,& cur? 226.1.2
Gratia & venuſtas inſtar Iridis. 637. 638
Gratiarum actionis capita. 613.1.2
Gratiani eloquentia. 593. 1.2. 596. 1. & 598.2
Graues ſpecioſi cum Balęnis comparantur. 969.2
Grauitas orationis.133.2. & 134. 1. eius omnes amatores. ib.ea petitur ex mũdo & reb⁹ naturalibus. 134 1. quibus rebus cõſtat.134.2.eius methodus.140

2.maximum habet pondus in oratore 465.1.2 grauitatis ſpecies quæ maieſtas dicitur,eius methodus.135.2.grauitas Dionyſij.970.1.vitia ei contraria,ac primum leuitas orationis.971.1.& ſ.
Grauitas Athanaſij in dicendo. 967.2. Cypriani 968. 2. Auguſtini. 969.1. Ambroſij.ibid. Antonij. ibid.
Grauitas ἐν χύσει quæ? 969.2
Grauium argumẽtorum.4 ſpecies.134 1
Gregorius Nazianz.173.1.idem cumSyneſio in acuti ſtyli breuitate præſtãtiſſim⁹.103.1.eiuſdẽ apologus feſtiu⁹. 186. 1. amplificatio de Deo ab effectorũ enumeratione.232. 233. mirus verborũ delect⁹ & grauitas.271.272. amplificationes magis ad δείνωσιν quã ad χύσιν verborum cõpoſitæ.ib.exordium cõciſum. 307.1.
Gregorius Nyſſenus. 174.1
Gregorius Thaumaturgus. ibid.
Gregorius Magnus. ibid.
Gregorij IX.inuentum ad placãdos populi Rom.animos. 467.2
Gruum deſcriptio. 751.&.752
Gulæ amplificatio per congeriem,exD. Chryſoſt,292.2.item deteſtatio. ibid.
Gyges.141.2.eius annulus. 522.2
Gymnaſiũ Theodoſianum ſex Rhetoribus & viginti Grammaticis Imperatoriis ſumptibus honeſtatum. 153.2

H

Habilitas. 561.562
Haccados. 987.1
Hadriani Imp.verſus molles. 86.1
Hæretici faceti. 982.2
Hammonis ſalutatio. 882.1
Hannibalis hortator Polemon. 320.2
Harmenopoli liber perutilis. 885.1
Harpocrates. 564
Haterii actio vehemẽs.558.2. Haterium ſufflaminandum cenſebat Auguſtus. ibid. Haterius ſenator admiſſo populo ſolus Romanorũ extẽporaneam orationem habuit. 156.2
Hebraicæ linguæ ſtudium quàm neceſſarium. 955.1
Hebræis parabolarum vſus familiaris. 846.2.quicquid in eloquentia lectiſſimum erat, parabolam nominabant. ibid. eodem verbo exprimunt dominari,,ac parabolicè loqui. ibid.2
Hector. 143.2.eius mortui deploratio. 548.2. Patroclo ſuperior, & Achille inferior literis numeralibus. 224.2
Hegeſias frigidus, 84.2
Hegeſippus.231.1.2.eius monodia lamẽtabilis. 547.1
Helena. 140.& 141
Helena fax Martis & Veneris. 900. 1. dicitur Lycophroni Mænas quinqueuira. 414.1.2
Heliæa, 779.1
Heliodorus ἐρωτικῶν ſcriptor.168.2.de eo iudicium. 472.2
Helluonis deſcriptio. 743.1.2
Henrici Magni felicitas admirabilis in dictis extemporaneis. 354.1.2
Hercules Oetæus Senecæ ampullata Tragœdia. 80.2
Hercules Ruſticellus mulum tollebat humeris. 150.1.
Hermenigildi apologia. 884 & ſ.
Hermogenes naturæ miraculũ præcox. 41.42. eiuſdẽ velox & calidũ ingeniũ in pueritia, quod tandem ætate virili hebetatum eſt.151.1.dictus inter pueros ſenex,inter ſenes, puer. ibid.
Herodes ſophiſta bis conſulatum geſſit. 18.19.illius particulæ videbantur omnes eſſe ſophiſtæ.42.2.eius filius literas addiſcere non poteſt. 148.2
Herodis Attici deſperatio. 505. 506. in Herodem inuectiua.526.2.eius ferale conuiuium. ibid.
Herodianus. 168.1.2
Herodias carpitur. 562.563
Herodoti venuſtiſſima eloquentia. 16 dulcis fuſus, & quaſi amnis ſine ſalebris iucunditatem aſpergit 167.1
Herodoti notum dictum. ibid.
Heroïca eloquentia quænam eſt? 22
Heſiodus vtiliſſimus poëta habit⁹ eſt ob

crebras ſententias. 353.2
Heterogenes. 296.2
Hexaphoron quid. 684.1
Hieroclis & Meneclis vitium. 369.2
Hieroglyphica, quid? & quare vſurpara apud veteres. 189. 1. ijs maximè celebres narrantur Ægyprij.ib. Septétrionalibus populis in vſu fuerunt. ibid. eorum magnifica commendatio. ibid. parcè ſunt adhibenda. 189.2
D. Hieronymi aduerſus Iouinianum vehementia. 137.2. in Sabinianum. ibid.
Hieronymus ſophiſta norauit triginta verſus in orationibus Iſocratis. 368.1
Hilaritas. 298.299
Hilarius. 173. 2. eius contra Conſtantinum Auguſtinum vehementiæ. 137.1
Hilarius Ciſtercienſis. 358.& 359.1
Hildebertus Cenomanenſis. 230.231
Himerij affectus cum Quintiliani affectibus comparari. 474.& 475.1
Hipparchia. 345.1
Hipponax veſpæ ſimilis. 258.2. eius irriſi iracundia. 551.552.2. eiuſdem carminum vis. ibid.
Hircius & Panſa grandes Cic. prætextati 157 2
Hirundinis deſcriptio, eiúſque nidi à materia & forma, ex Ambroſio. 234 235.885.1
Hiſtoria primus fons inuectionis. 184.2. eloquentiæ horreum. ibid. eius encomium. ibid. è fontibus repetenda eſt. 185.1. hiſtoriarũ vſus in oratione. ibid. 2. priuato ſtudio potiùs legenda, quàm ex aliorum collectaneis decerpẽda. ib. vitia in his recenſendis quatuor. ibid. hiſtoria non intẽdi, ſed influere debet in orationem. ibid. eſt deſumenda ex probaro auctore, & bona fide recitanda. 186.1. notæ hiſtoriç ſunt paucis explanandę, & multæ per congeriẽ copulandæ. ibid. 1. quomodo ornandæ ſint. ibid. hiſtoriæ horrendæ optima ratio in regraui. ibid.2
In hiſtoria oratori tractus in tædio ſunt. 109.110.
Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cognitio. 954.2
Hiſtorici pleniùs ſcrutari debent cauſas naturales, quàm oratores. 234.2
Homerus omnis doctrinæ pater. 129. ſũmus orator. 186.2. in exprimenda ira generoſus. 504.1.2 ei9 Liræ ad inſigne delinitionis exemplum cõpoſitæ. 529. 2. eius patria incerta. 808.1
Homo Dei vmbra. 103.2. tria habet in ſe ſpectabilia, corpus, animam, intellectum. 229.1.2. eius commendatio à figura, & ſpecie corporis. 135. homo à communi vita alienus. 262. 1. hominis vani deſcriptio. 417. 1. ex Platone quomodo definitur. 364. 365. homo eſt imago, 844. in eo maioris mundi ducta ſunt lineamenta. 843.2. eius natura varia & multiplex à Deo eſt fabricata. 465.1. quorſum dicitur hydra. ibid. vnde eius varietas profluat. ibid. 1.2. eius deſcriptio. 540.1.2. huic cur datæ lachrymæ. ibid. menſura omnium eſt. 643
Hominis calamitoſi oratio. 550.1
Homo animal immortale in mortali carcere. 643
Homines diuinitatis auidi. 462.2. eorum tria genera. 895.1. homines terrę. ibid. celi. ib. Dei. ib. hominis deſcriptiones. 644. 645. & ſeq. eius prima deſcriptio ex Seneca. ibid. 1.2. homo miraculum miraculorum ib. hominum variæ deſcriptiones. 702.783. vſq; ad finẽ lib. xi.
Hmœon. 397.1
Homœoptoton. ibid.
Homœoſis. ibid.
Homœoroleuton. ibid. Apuleio nimis notum, quemadmodum & antiquis omnibus. 410.411
Honeſtum 763.1. honeſti ratio quomodo tractanda. ibid.2
Honoris amor, dedecoris metus. 107. 1. honor verus. ibid.
Honoris Rhetoribus exhibiti quinam. 10.& 11.
Horatij in Menam indignatio. 532.1
Horiſmus. ibid.
Horologiam Aaronis Perſarũ Regis ad Carolum magnum Imp. 141. 1. aliud

Digitized by Google

cum campanula, & indice in Caroli 5. annulo impreſſum. ibid. 2
Hortatio ad fortitudinem. 849. 2. militaris, ex Xenophonte. 851. 1. 2. alia ex Thucydide. 850. 1. 2. ex Tacito. 852. 1. 2. hortatio ad rem arduam. 855. 1. 2
Hortenſius memoria ſingulari, ſummóque iudicio fuit. 36. 1
Horti deſcriptiones. 727. & ſ.
Hoſpitalitia iura non violanda. 252. 2
Humana eloquentia quæ. 3. 1. humaniores literæ quomodo vſurpentur à Chryſoſtomo. 1005. 1
Humbertus quid ſuâ eloquentiâ fecerit. 912. 1
Humilitas D. Franciſci in verbis, in eius teſtamento. 99. 2. ab vno Ethnicorum Antiſthene habita eſt pro ſummo bono. 602. 2. eius partes. ibid. eius in verbis exemplum ex Cic. 99. 1. humilitas tuta. 837. 1
Humilitas concionatori requiſita. 950. 1
Hunnorum deſcriptio. 691. & ſ.
Hyacinthus. 330. 1
Hydra. 521. 2. eius capita quinquaginta. 695. 2. & 696. 1
Hyemis deſcriptio. 741. 1. 2
Hieronymus. 174. 1. 2
Hyperbaton. 399. 2
Hyperbole. ibid
Hyperides acumen ac venuſtatem habet. 34. 35
Hypexæreſis. 397. 2
Hyperbole. ibid
Hypocryſis. 398
Hypomone. ibid.
Hypoſtaſis. ibid.
Hypotypoſis rei calamitoſæ, ex Cicerone. 281. 2. eius exempla. 455. 1. 2
Hypozeuxis. 398. 1
ὑστερολογία. ibid.

I

IAcobus Patriarcha rudimentis nobilitauit Melchiſedecis ſacrarium. 153. 2. eius ficta morte Ioſephi oratio. 551.
Iacobus Petri Arragonum Regis VII. filius quomodo ſic appellatus. 222. 2. Fortunatus poſtea nuncupatus. ibid.
Iaddus Pontifex Alexandrum deliniuit. 53. 1
Iani Romæ templa tria. 692. 1
Iaſpides dicuntur Dioſcoridi φυλακτήρια πρίασ\α. 222. 1
Iberę mulieres ferrea gerũt monilia. 118. 1
Iberieæ herbæ. 358. 359
Icon. 398. 2
Iconiſmatum pulchritudo. 411. 2
Idea quid? 715. 1
Idea Concionatoris. 968. 2. & ſ.
Idea mater. 830. 2. eius ſimulachrum. 832. 1
Ideæ virgines ad thronum Dei. 228. 1. earum officium. ib. ſuperiores ſunt formis. 228. 2. ſunt verba ad ſtructarum rerum diuina inſtrumenta. ibid. rerum naturæ & ſpecies. ibid.
Idololatriam committit qui de idolis catechizat. 929. 2
Idolorum prima ſuperſtitio. 116. 1
Ignaui milites quibus nominibus appellantur. 853. 2
Ignauia perſtringitur. 814. 2
Ignis & Nili certamen. 464. 465. eiuſdem ignis comparatio cum affectibus. ibid. in coniecturis adhibitus. 801. 1
Ignorantia mali oratoris pretioſa ſupellex. 12. 1. 2
Imago prima pars deſcriptionis quomodo definitur. 410. 411. ad eam referuntur parabolæ ibid. eius exempla duo præclara. 411. 1. imaginibus mundus plenus eſt. 248. 1
Imagines nobilium. 846. 1
Imitari vitioſa, vitium eſt cõmune adoleſcentibus. 161. 2
Imitanda tria ſunt in authoribus, inuentio, deſcriptio, & elocutio. 174. 2
Quomodo imitandum. 175. & 176
Imitatio puerorum qualis. 98. 99. 3. 2 authorum cum Luſcinia Orphi comparata. 160. 2. Simia importuna. 161. 2. cum modico igniculo paulatim ſuccreſcẽte comparata. ibid. in omnibus artib⁹ elucet, ſed præſertim in eloquẽtia. ib. cum oraculis Sibyllæ comparata. 160. 2. & 161. 1. difficilis eſt. 162. pra-

na dicta χακοζηλία. ibidem. Græcis vſitatiſſima reddit nos ſimiles iis quos imitamur. Imitationis vitia ſeptē. 162. 163. & 164. neceſſitas. 161. 2. encomium,& vis.ib.& 161.1.prauæ exemplum.161.2.optima ratio.175.1.imitationis bonæ vel malæ, cum viro integræ vel afflictæ valetudinis ex debilitate ſtomachi,comparatio.175.1. imitatio Patrum maximè Latinorum magis in ſenſibus quàm in ſtylo ponenda eſt. 173.1

Imitator cū peregrino comparatur. 164. imitatores optimi quibus ſimiles, praui ſimiis ſimiles. 161.2. imitator ſolers Homeri Virgilius.ib.imitatores comparati cum Philoxeno Helluone famoſiſſimo. 162. 2. imitatores violenti dicti Proeuſtæ. ibid. iidem comparati pictoribus prauis. 194.2.peſſimi cum Neantho & Patroclo.164. 1. infelices cum coruis.553.554.2. de his Pindari dictum. ibid.

Imperatoris virtus. 293. 2. imperatori qualis eloquentia ſit neceſſaria. 4. 2 eius cum oratore comparatio. 257

Imperatores barbari quid olim Eccleſiæ intentabant. 902.2

Imperij lex optimo. 828. 2. ſinceritas 571.1

Impoſtoris deſcriptio. 679.1.2.&ſ.

Imprecationis exemplum & vſus.420. 421

Impreſſio quid in exordijs. 308.390

Improbi improbitatis nomen auerſantur. 463.improbi deſcriptio. 513. 2. item improbi & potētis.685.1.2 & ſ.improbi ciuis character. 824.2

Inanima vt laudanda. 621.1

Inanimorum deſcriptiones. 422.1.2

Inaurium luxus caſtigatus. 976. 1. maures Athenienſium. 317.1

Incarnatio Chriſti. 894 1

Inciſa propria aſperitatis. 135.2

Increpationis grauis exēplū. 871.2. & ſ.

Indiæ deſcriptio. 725.&ſ.

Indicia ingeniorum natorum ad eloquentiam. 154.& 155

Indignatio.532.1.2. grauis & generoſa. 533.1.in quibus & quos exoriatur.ib.2

Inductio Ariſtoteli quomodo dicta.255. 1.quod habeat diſcrimē cū parabolis & exemplis. ibid. pulcherima per σύγκρισιν ex Tertulliano.255.2.feſtiua & quæ habeat multum ꝑ ασεκτικοῦ ex D. Auguſtino. ibid. multum valet ad perſuaſionem.ibid.eius inſigne exemplum. 340.1

Indulgentia parentum in liberos caſtiganda 158.1.2.neruos omnes & corporis & mentis frangit. 147.1

Inepti deſcriptio. 681.1.2

Infantis aſpectus ſeditionem mitigat. 467.1

Inferni pœnæ. 908.1

Inflati ſtyli Caroli, & frigidi diſcrimina. 83.1

Ingenium cum agro comparatū.149. 1.2

Ingenium diuino furore accēſum. 154.1. eius affectus.ibid.& 2.nati ad eloquētiam quintuplex iudicium. 154. 155. his nihil eſt tam mortiferum quàm luxuria. 58.159.ingeniorū ante tempus altiora conſectantium cum ſemine celerius emergente cōparatio.258.2.eorū impetus intempeſtiui ſunt perſtringendi.ibid.cum arboribus comparātur.160.puerilia quomodo informantur. ibid. infirma varia lectione confunduntur ingenio qui valeant. 909. 1.ingenium peſſimum ἄσοργον.460.1 oratori cognoſcendum. 465.1

Ingenij fœlicitas eloquētiam plurimum iuuat.1. 2.grande ingenium eloquētiæ grandioris ſedes.13.2.ingenij & animi diſpar eſſe non poteſt color. 77.1.2 dictum τι ἄγημα.ibid. eius encomium. ibid.definitio 148.1.vis in quibuſdam. 148.2.& 149.1. pendet ex ſyd ribus, loco, corporis educamento, & bona educatione.148.149. 150. 151. ingeniorū ſolertia ex horologiis.149.2,ſub craſſo aëre nata obtuſiora ſūt, ſub puro & delicato ingenioſiora.150.1.eorū diſſimilitudo manauit ex diuerſa variarum gentium educatione. ibid. ea-

dem comparata cũ corporum diſſimi
litudine.ib.eorum tria genera ex Ari-
ſtotele.ibid.2.inſtitutio qualis eſſe de-
beat 151.1.ingenium quod maximè eſ-
ſe debeat.ibid.ingenij Claudij Cæſaris
ſtupiditas.150.2.ingenia leuia, pigra,
callida.151.1.eorum fœlicitatem elo-
quentia deſiderat. 151.1.2
Ingratis apud Perſas litem intendere fas
erat. 191.2
Inimicus non contemnendus. 838.1
Initio malis obſiſtendum. 858,1
Innocentia miſera.542.2.telum poten-
tiſſimum. 806.2
Innocentium puerorum martyrij egre-
gia deſcriptio. 964.1
Inſaniæ genus eſt amabiliſſimum ſuo in-
genio indulgere. 112.2
Inſectatio Magiſtratuum. 927.1
Inſtitutio puerorum.317.1.ingeniorum
qualis eſſe debeat. 321.1.2
Inſtitutiones Iuſtiniani. 784.1
Inſularum Fortunatarum deſcriptio.722.
1.2.& ſ.
Intentio quid? 792.2
Interpretes ſcripturæ qui legendi?954.2
Interrogatio.456.1.eius exemplum.1.2
Interrogationis vſus. 443
Inuectiua duplex.809.2.grauis.ibid.1.vt
differt ab accuſatione.808.2.eius or-
do.809.2.vſus.158.2.inuectiuæ patrũ
in vitia.526.1.eiuſdem ab obiurgatio-
ne diſcrimen. 809.2
Inuẽtio primus eſt fons ex quo fœcũdari
oportet ingenia.174.2.eiuſdẽ primus
fons eſt erudiditio.83.eius decem fon
tes.184.185.186.187.188.199.190.
191.192.193.194.195.196.197.
Inuidia & inſolentia duo malorũ fontes.
863.1.2.Inuidiæ deſcriptio. 698.1.2
Iobus.898.2.eius eloquentia.ibid. Vide
Patientiæ laus.
Ios & Smyrna altera natales,altera mor-
tem Homeri ſibi vendicat.225.2.226.1
Ioſephus antiquitatum Iudaicarum ſcri-
ptor. 167.2
Iouinianus Proteus Chriſtum Zenone
commutat. 137.2
Iouis ſupercilium cæruleum. 656.1
Ira.203.1.2.ei⁹ ſoboles,ſuſpiria.237.238.
in ea vehementiores excitãtur affectus.
471.2.ira recondita, eius natura. 510.
2.definitio ex D.Aug.ibid de ea medi-
corũ opinio.ib. per conſuetudinẽ cre-
ſcit.ib.ei⁹ definitio ex Ariſtotele.510.
2.& 511.1.diuiſio.ib.cum Energume-
norum affectibus comparatur. 511.2
eius cauſæ,& qui ad iracundiã procli-
ues.ib.iræ ſex cauſæ ex Ariſtotele.ib.
aliæ ſeptẽdecim cauſæ.513.1.iram in-
flammãt obiecta corporis vitia.512.1.
2.odij concitandi & iracundiæ ratio.
513.1.2.&514.1.quomodo à reb⁹,per-
ſonis & ſignis,cõcitetur iracũdia.514.
515.516.517.&.518.de varietate mo-
tuũ iracundiæ,& eorum vſu, ac de vi-
tioſis motib⁹ in genere.518.2.eius mo-
tus ignaui.ib.eius morib⁹ ioci nõ miſ-
cendi.519.1.iracundię motus generoſi.
ib.graues, ex D. Greg. Nazianzeno.
520.521.affectus.527.1.eiuſdem vaſti,
leues,& moderati motus.ib.eorũ mix-
tura.529.2.motus iracũdiæ quomodo
tẽperantur.16.miſcentur cũ riſu mor-
daci.ib.cum affectu miſerationis.530.1
2.iræ remiſſio ſeu delinitio.533.2.iræ
remiſſionis officiũ.ib.ira eſt velut Ate
Homerica.ib.eius effectus quidã.ib nõ
omnis ira ſanari poteſt.534.1.quæ iræ
capaces medelæ.ib.ad deliniẽdã iram
aptæ perſonæ quæ?534.2.& 535.1.eius
delimiendæ modus& artificium.535.1
2.remediũ irę tempus.ib.2.deſpicien-
tiæ opinio iram cõmouet.536.1 placat
demiſſio,verecũdia, dona,miſeria ri-
ſus,verbulũ opportunè dictum,grauitas
rerũ,perſonarum & tẽporum.537.
1.ira in riſum conuertenda lib.iræ de-
ſcriptio.694.1.eã ſequitur miſericor-
dia.883.2.inſignia delinitionis exem-
pla. 537.538.539.& 540.
Irati mens.211.212.2.irati & furentis
comparatio.251.1.irati deſcriptio.510.
& 511
Irenæus. 938.2
Ironia.398.eius ſex ſpecies.369.1.item
aliæ

Digitized by Google

aliæ variæ ſpecies. 427. 1. eius amplæ & feſtiuæ exemplum. 427.1. & 2. Ironia Catonis atrox. 833. & ſ.
Iſæus gratia quadã ſparſa efflorefcit. 24.1
Iſagoge orationis. 962.2
Iſazula quid? 793.2
Iſocolum. 399. 2. venuſtat orationē. 421. frequens apud Iſocratem. ibid.
Iſocrates orator eloquentiſſimus. 8.1. in dole fuit præſtantior Liſiã. 22.2. eiuſdē virtutes & vitia. 23.2. de eo iudiciũ ib. verſus habet in orationibus triginta. 368.1. maximã habet in periodis venuſtatem. 421.1. ſtylo ſcholaſtico laborat. 89. 2. eius oratio mollis. 224. 1. comparatur cũ Cicerone. 71. eius ſtylus vitiis aurea. ibid. oratio ἄψυχος. 7: eius vitia. 722. de eo iudicium. 167
Iudæi legem Dei in membranis deſcriptam inſtar amuleti deferebant. 221.1 quomodo eas vſurpabant. ib. 2. eorum religio 882. 2. quietis & pacis amatores. ibid.
Iudicatio κρινόμενον. 841.1
Iudicis nummarij pœna. 775. 2. iudicis iniqui ſuppliciũ. ib. iudices dij appellantur. 775. 1. regij apud Perſas. 775. 2 iudicis virtutes. 780.1.2. iudices pecunia corrupti. ib. 2. indices antequam ferrent ſententiam, Solem teſtabãtur. 781. 1. iiſdem commendantur puræ manus. ib. eorum iuſiurandum. 780.2.
Iudicialis generis præſtantia. 774. 2. & ſ. illius exordia. 321.2
Iudicij cauenda feſtinatio. 781. 1. iudicij principes, apud Ægyptios. 962.1.2. iudicforum ratio apud eoſdem. ibid.
Iudicium non ex opinione hominum, ſed ex rei prẹſtantia ferẽdum. 77. 1. iudicia hominum diſſimillima. ibid. iudicium de optimo ſtylo. 124.2. iudicium de epidictico genere. 577.1.2. iudiciũ præſtat memoriæ. 157.1. qui eo deſtitutus eſt, velut Cyclops Homericus. ib. 2. eſt amuſſis & norma mentis, & quaſi Cenſor. 157. 1. quod ſit optimum, & quod deterrimũ. ib. ſine ſtudio & doctrina eſt gladius in vagina recõditus, cuius acies quotidie hebeſcit. ib. eius encomium. 1.6.2
Iudiciũ de Homer. 12.13. ſolemne. 13.14 Piſiſtrato, Themiſtocle, Herodoto. 15. Pericle, Thucydide. 16. Gorgia. 17. Palamede, Critia. 18. Theopompo, Philiſto, Platone. 19. Ariſtotele. 20. Antiphone, Andocide. 21. Lyſia, Iſocrate. 22. Iſæo, Æſchine. 24. Lycurgo, Demoſthene, Hyperide. 25. Dinarcho, Demade. 26. Xenophonte, Theophraſto. 27. Demetrio Phalereo. 28. Iunio Bruto, Menenio Agrippa, Appio Claudio. 29. Cethego. 30. Catone ſeniore. Quinto Fabio pictore. 31. Caio Lælio, & P. Africano, Seruio, Galba. 32. Curione, Tiberio Graccho, & Caio Carbone, Caio Graccho, 33. Q. Catulo, M. Antonio. 34. M. Craſſo. 35. Ser. Sulpitio, Cotta, Sulpitio & Hortenſio. 36. M. Craſſo iuniore, Pompeio. 37. M. Callidio, Piſone, Licinio Caluo. 38. Caio Iulio Cæſare, Criſpo Salluſtio. 39. Cicerone. 40. Cicerone comparato cum Demoſthene. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. & 65.
Iudicium Dei extremum. 907. 2. in eo quid bona fortunæ proderunt. ib. & ſ. quales improbi. 908. 2. qualis gloria bonorum. ib. quinam cum Deo iudicabunt. ib. iudicium Dei manſuetudinem excitat. 921.1
Iulianus Cæſar. 169. 2. eius epiſtola tota ex exclamationibus. 428. 2. eloquentię multum habet ſcholaſticæ palæſtræ. 90. 1.2. ſcholaſtica ib. eius mors qualis. 151.1. factum ridiculum. 472.1.2. deſcriptio. 516. 2. 517.1.2. in eum inuectiuæ duæ. 524. 525. eius villæ deſcriptio. 735. 1. immanis frugalitas. 335. 1
Iuliæ duæ adulterij damnatæ. 226. 2
Iulij Cæſaris ambitio. 799. 2. magnitudo & bonitas. 531.1
Iunius Otho librum ſcripſit de arguriis. 109. 2.
L. Iunius Oratorum Latinorum princi-

pium tenet. 92.1
Iunij Noderati de Seneca iudiciũ. 165.1
Iuno Regina. 841.1. & 844.1. iuga. 607.1
Iupiter Tigillus dictus. 521.1.2
Iupiter Perſarum, Xerxes. 1.2.1.2
Iupiter Elæus. 316.2. pater. 607.1
Iurare per Manes. 473.2
Iuris ciuilis. 3 partes. 784.2. iuris fundamẽta quomodo per ſolidũ facienda. 785
Iuriſconſulti hæretici cauendi. 784.1
Iuriſperiti qui vmbris ſimiles. 689.2
Iuriſprudentia ſapiẽtiæ ſeminariũ eſt, vt omnis prudentiæ officina. 194.1. eius ediſcendæ ordo. 783. & ſ. ſcopus. ib.
Iuſtinianus Imperator, 194. 2. eius libri quando editi per Tribonianum. 788. 2. eiuſdem menſa. 231. 232
Iuſtinus. 174.2
Iuſtitiæ cultus apud Perſas. 195. 2. ars, 599. 1. facies aurea. ib. encomium. ib. 2. partes & laudationis capita. 600
Iuuentas. 843.1
Iuuenum memoria promptior, & fidelior. 155.1.2

L

LAbeo & eius honorifica commendatio. 786.1
Labia. 570.1
Labor virorum: munditiæ mulierum, 847.1
Labyrinthus, Ægyptiorum forum. 776.1
Lacedæmonij colebãt Deos armati. 195. 1. eorum commune votum. ib. eorum leges. ib. cœnæ. 128.2. mos. 463.2. magnificiebant probitatem. ib. Lacedæmonij reges bini. 872.1
Laches. 691.1. 692.2
Laconis emblema. 190.1
Lacones, ex Plutarcho, neminem bonũ fieri publicis literis ſanxerunt. 151.1
Lachrymæ ſuaues. 494. 2. in affectibus. 540.1. varia earum genera. ibid. lacrymæ auditorum ſunt laudes oratoris. ib. cur datæ homini. ibid. 2. duo genera, cœleſtes & humanæ. ibid. cœleſtium nomina. ib. definitio. ibid qua re aliqui lachrymas fũdere nõ poſſunt ib. & 540. carũ cauſæ. 540.1. lachrymæ fictæ. ibid. earum vis. ib. qui procliues ad lachrymas. 542.1. lachrymæ Luctui conceſſæ à Ioue. 773.2.
Lactantius, 174.1.2
Lætitia, amor, & ſpes quomodo differũt. 496.2. 497.1. lætitiæ vis. 496.2. lætitia & voluptas quomodo comparantur. 466.1. in eius motibus rediculа temperanda ibid. 1. & 2. vſus in re oratoria. 497. affectus ad pompas. ib. 2. eius excitandæ ratio pulcherrima. 498. 1. 2. cœleſtis affectus. 500.1
Lamentatio in morte filij ex Quintiliano, 474.1. & 475.1. item alia inſignis. 475.1.2. Ariſtidis & Libanij lamentationes. 476.2. & 477.1
Λαμπρότης tertia virtus grauitatis. 138.1. quomodo fit. ibid.
Laodiceæ ornatus. 137.2
Lapides terminales. 201. 202. lapides argentei in Areopago. 778.2
Lares argentei. 675.1
Latinitas ſermonis, prima pars, elegantiæ plurimum obſeruanda. 358.1.1. ea neglecta multi in errores impegerunt. ibid.
Latro Portius incœpit à Solœciſmo. 416
Laudanda ſunt ea dũtaxat quæ ſolidam habent gloriam. 138.2. quomodo laudandum. 591.1
Laudatio mixta initiis accommodata. 592.1.2. funebris. 612.1. Dei. 581.2. ſancti Athanaſij inſignis. 633. 644. laudationis Dei modus. 583.2. laudationes prudẽter inſtituendæ. 586.2. in laudationibus emẽtitæ ſuperiectiones fugiendæ. ibid. & 587.1. putei laudationis artificium. 639.1. Traiani laudationis artificium. 588.2
Laudatorum genus puerile. 587.2. & 588.1
Laus ridicula Claudij Imperatoris. 587 1. perſonæ quinque capitibus decurrens. 591.1. & 589.2
generis ſiue nobilitatis. 592.1.2
pulchritudinis. ibidem. 2. agilitatis. 583.2. agilitatis in venando. ib. 2. agilitatis ſiue ſtrenuitatis in re militari &

Digitized by Google

& campeſtri exercitatione. 594. 2.& 595.1.à variis artibus, & ſcientiis. ib. 1. Rhetoris. ib.2. & 596.1. Poëtæ. ib. Philoſophi ib.2. Medici. 597. 1. Mathematici.ib. Muſici, ib.2. Theologi. 598. 1. pietatis.ib. prudentiæ. ib. 2.& 599.1.2.actionum & laboris in tuenda rep.ib.2.iuſtitiæ.ib.fortitudinis. 600.2 temperantiæ 601. 1. clementiæ.ibid. 2.liberalitatis. 602.1. humiliatis. ib.1. 2. Vrbis. 604.1.2.regis.605.1. Oliuæ. 604.2. matrimonij laus & fruct⁹. 606. 1.2.& 607.2.nuptiarũ. ib. 1. Gratiani. 614.2.puerorum.615.2.616.1. Valentiniani pueri. ib. 1.animalium. ibid.2. muſcæ.ib.2.apũ. 617.&.618. formicarum.ib 619.& 620. rerum. 621. 1.Vrbis quibus decurrat capitibus. 622.2 Romæ.ib.2. & 623. 1. ſcientiarum & virtutũ.627.2. ſapientiæ.628.1.2.eruditionis mixta laus.634.1. Baſilij ib.1. eruditionis & ſcientiæ. ib. eximiarum perſonarum laus difficilis. 965.1.formæ & dignitatis Imperatoriæ. 293.1 hominis.138.2.laus propria quomodo ab oratore vſurpanda. 138.2.in laudibus turpe illud credere, quæ nec ille de quo narrantur agnoſcat. 587. 2. in laude pulchritudinis quid cauendum. 593.1.vt laudandus ſitus. ib.1. laus acroama iucundũ militibus. 852.2.laus mundi.621.2.& 622.1.laus Deo ſilentium. 209.2

Laus eloquentiæ ex Corn. Tacito. 5.1.2. imperij,regionis, vrbis. 622. munitionũ.623.2.hominũ multitudinis.ib.alimentorum. ib. & 624.1. ædificiorum. ibid. templorum. ibid. 2. theatrorum. 625. 1. fororum.ib.2. aquæ ductuum. ib.pontium.626.1. priuatorum ædificiorum. ib. & 2.villarum. 627.1. fontium. ib. fluminum. ib. montium. ib. agrorum. ib 2. laus à corpore. 619.1. ab ingenio. ibid.1.2

Lazari & diuitis comparatio. 1003. & ſ.

Lectio bonorum authorum optimum contra inflatos remedium. 82.2 variorum, à Seneca cõdemnatur.164. comparata cum cibo & crebra remediorum mutatione. ib. per eam varia ingenia infirma confundantur. ib. lectionis variæ pueri non capaces .ib.2

Legatio ad Achillem. 537.1

Legationes & Magiſtratus Rhetoribus mandati. 11.1

Legatus contra ſanctũ Thomam Cantuarienſem ad Alexandrum tertium Põtificẽ miſſus στωμύλλει. 358.2.eius oratio apud Pontif.Maximum. ibid.

Lemniæ mulieres. 829.2.& 831.2

Lenitas. 138.1

Lentitudo quid? 100.1

Leonis facetum dictum. 466.1

Leonis deſcriptio. 707.1

Leontinus Gorgias dicẽdi magiſter.17.2

Leonum & vrſæ congreſſus. 331.1.2

Leporis deſcriptio. 715.1.2

Leptologia. 399.2

Lex nulla ſatis cõmoda omnibus. 830.2. lex nulla vbi nulla cupiditas. 831.1. 832.2.lex Cincia. 832.2.leges pro tẽpore mutabiles. 834. 1. Oppia.834. 2. Licinia 832.2. leges de purpura. 836. 1.leges in ciuitate cũ mente in corporibus hominũ cõparatę.194.1. authores variarum legum. ib. legum dignitas. ib. & 195.2. omnium legum eſt inanis cenſura,niſi diuinę legis imaginem gerat. 194. quædam apud Ethnicos ſalutares.195.1.2. quomodo vſurpandæ. ibid. lex inuentum & donum numinis. 134.2

Lexiphanis apud Lucianum verborum ſordes. 79.1

Libanius docẽdi munus præfecturæ prætulit. 9.1. ἐπαρχίαν ἀυλῆς præ docendi munere recuſauit.11.2. inter ſui ſui ſophiſtas florentiſſimus.169.1.eius de D. Baſilio iudicium. 173. 2. parẽtyrſus à D. Chryſoſtomo perſtrictus. 88. 1.errores in affectibus. 476.2. item nenia de incendio Daphintici templi. ib.

Liber magnus magnum malum,ex Callimacho. 182.2

Liberi. 826.2

QQQqqq iiij

Libertas definitur per negationem. 208. 1.2
Libido Saſſiæ amplificata ex Cicerone. 274.275
Libri permulti ad multiplicẽ eruditionẽ neceſſarij. 165.1. eorũdem cum ſyderibus cõparatio. ib. cum ſertis ex variis floribus collatis vndique. ib. cum pictorum tabulis. ib. eorum multitudo animum diſtrahit. 164.2. inter doctos cura & ſtudium. ib. eorum congeriem accumularunt Chriſtiani poſt tẽpora Apoſtolorum in vſum doctorum. ib. ab auctoribus commendantur. 253.1.2. libri Digeſtorum. - 784.2
Licentia. 425.1.2. eius definitio & exempla ibid.
Licinius Caluus exquiſitè dicebat. 95.2
Licinij nepoti ſfrigidum dictum. 110.1
Lictores manus legum. 103.2
Lilij deſcriptio. 740. 2. & ſ. eiuſdem Perſici deſcriptio. 740.2
Lilium dictum, λείριον, καλλείριον, Suſe. 199.1. eius encomiũ ab omnibus locis. 199.2.200. definitio. ib. deſcriptio. ib. lilium Francorum inſigne. ibid. 2. de eius ortu fabula. ib. eius oleũ ad morborum remedia ſalutare. ibid.
Liliata oratio quomodo appellatur à Dionyſio Halicarnaſſæo. 200.2
Lingua. 570.2. linguæ affectuum amplificatio. 91.1. linguę puerorum quomodo efformandæ. 1621.2
Linguæ Hebraïcæ ſtudium apprimè neceſſarium. 955.1. de ea iudicium. ibid. Græcæ ſtudium. 956.1
Liptote. 399.2.400.1
Litæ Iouis filiæ. 534.1. litã Homeri ad inſigne definitionis exemplum compoſitæ. 537.1.2. & 538.1
Litis calamitas. 784.1
Literæ corporeas rerum creatarũ partes deſignant, & cur. 219.2. numeralium ſuperſtitio. 222.1. ſupputatio. 223. manifeſta earum contradictio. 222. 2. & 223.1.2
Literarum ſtudium. 630.2
Liuiana hiſtoria ab hexemetro verſu habet initium. 266.267
Locus præclarus D. Auguſt. in commendationem ſimilium. 249.1
Loci cõmunes non ſunt ſẽper terẽdi. 209 1. loci idẽ ſunt Rhetoribus, quod Grammaticis literæ. 198.1. ex iis rationes & argumẽta coaleſcunt. ib. cui ſunt vſui. ib ſunt adoleſcentibus inculcandi. ib. eorum qui locos negligunt error. ib. quomodo iis vtendum. ib. locus eſt argumentorũ ſedes. 199.2. qui ſũt interni, qui externi ib. quomodo ex omnibus locis decerpenda ſint argumenta. ib. loci cũ ſegetibus cõparati. 198.199. 201. loci quomodo producendi in amplificationẽ. 278. 1. locorum mixtura qualis eſſe debeat. 279.1. locorum cognatio. ib. 2. loci cõcionũ graues. 966 locorum extranagantium exemplum. 230.1. loci in quo dicitur dignitas. 316. 1. eiuſdem vtilitas, & moleſtia. ib. locorum communium varia ſupellex. 29[illegible].297.298.299.300. & 301.
Loci Theologici. 957. 1. communes. ib.
Longini de ſacris codicibus & Moyſe teſtimonium. 196. 1. 2. eius cenſura 128.1
Longabardi. 512.2
Logodædali rationes pro eloquentia. 94. & ſ.
Logodædalorum eloquentia qualis. 944. 1. ornatus moderatio. 941.1. templorum qualis? 942.1
Loquẽtia puerilis eſt eloquẽtia ſimię. 3.1
Loqui aurum. 681.683
Lotus Homerica. 640.2
Lucere & ardere perfectum. 306.1
Lucianus. 168.2. eius Soſipolis. 96.2
Lucianus in Lexiphane quid de ſtylo, ſẽſibus & verbis inflato ſẽtiat. 84.1.2. ab eodem inflatis remediũ procuratum. ibid. 2. eius metamorphoſis concinna hominis in Aſinum. 85.2
Lucilius ſtans pede in vno trecẽtos verſus componebat. 270.2
L. Craſſi vrbanitas. 466.2
Luctæ deſcriptio. 755.1.2
Luctus in morte Chriſti. 898.1

Digitized by Google

Lucullus Xerxes Togatus appellatus eſt. 221
Lucullus primùm ceraſa ex Põto Itachæ promulgauit. ibid.
Luctus fit depoſita purpura. 835. 1. Luctui dat⁹ à Deo dolor & lacrymę. 773
Ludi inertes & noxij tollendi. 158.2
Ludouici XIII. amor & ſtudium erga literas. 155.1
Ludouici XII. de Aduocatis dictũ 783.1
S. Ludouici inſignes victoriæ. 152.2
Ludus de optimo genere dicẽdi. 111.112. 113. & ſ.
Lunæ deliquiũ Nicię ominoſum. 504.2
Luna ab aſino epota. ibid.
Luſciuia. 317.2. eius deſcriptio. 700. 1. 2. encomium per 10. quæſtiones petitas ex ſubiectis. 197.2
Luſciniæ appellatæ à Lycophrone Sirenes. ibid.
Luſtratio. 873.2
Luxurię inſectatio, & adulterij. 999. 1. & ſ. deteſtatio. 968 & ſ.
Luxus amplificatio per adiuncta ex Cic. 284. 1. luxus diuitum cũ miſeria pauperum comparatus ex D. Greg. Nazianzeno 288. 289. 290. diuitũ circa ædes. 288. 1. luxus diuitum cum nuditate pauperum comparatus. ib. circa apparatum conuiuiorũ 289. 1. luxus mulierum egregiè carpitur. 968. & ſ.
Luxuries opum. 101.2
Lycij in funeribus veſtem muliebrem gerunt. 773.1
Lycurgus orator erat non ex Rhetorum officina, ſed ex Platonis ſchola. 23. 24.
Lyſias, fõs potius eſt vel fonticulus quàm flumen. 22. 2. idẽ ſiccus & ieiunus. 101. 2. comparatur cum Cicerone. 70. 1. & 2. Archytæ columbæ ſimilis. 71. 1. 2
Lyron. 399.2

M

Machabæorũ mors ex D. Ambroſio. 471. 2. eorum matris conſtantia. ib. eorũ triplex ignis. 545. eorum matris certamen internum. ib. eorum mater filiorum martyrio conſtanter adſtans deſcribitur. 1. ib. item eius ad eos adhortatio. 546.1
Magiſtratus mali grauiter nocent. 823.1
Magiſtratuum inſectatio. 927.1.2
Magiſtri dicendi quinam primi fuerint. 17
Magna quæque damnis obnoxia. 838.2
Maieſtatis. 581. 2. maieſtas Latini ſermonis. 785.2
Maiorum gloria calcar virtutis. 816.2
Malã germanitatis quæ? 153. 1. cũ eruditione & pietate comparata. ibid.
Mali punici deſcriptio. 245.1
Malum in bonum conuertere. 954.2
Mallones dicuntur capilli. 115.2
Manes. 356.2
Manlius Sura. 559.1
Manſuetudo trophæis ſplendida. 919.2 manſuetudo Conſtantini. ib. eiuſdem commendatio. 921.1
Manſuetudinis cauſæ, memoria iudicij. 922.1
Manus pro armis à natura datæ. 882.2.
Manus. 580. 1. loquaces. 565. 2. lauare manus. 571. 2 manuum imponere. 572 1. manuum in actione dignitas. 572. 2. manuum humanarum deſcriptio. 575. 576. & 649 1. 2
Marathonia pugna. 316.2
Marcus Aurelius Antoninus. 602.1
M. Antonius ſtylum habuit excelsè figuratũ. 35. 1. 2. eius miſerabile epicedium in laudatione I. Cæſaris. 467.1
M. Craſſus grauitatem habebat cum vrbanitate coniunctam. ibid.
M. Craſſus iunior melius artem parandæ pecuniæ nouerat quàm eloquentiæ. 37.2
M. Callidius inter multos oratores propè ſingularis. ibid.
M. Arethuſij ſupplicium.
M. Scauri breuis & grauis oratio. 464. 2
Maria Petri Aragonum Regis VII. vxor priùs ſterilis quomodo peperit. 222.2
Maria vbi dicta noſtra Domina. 819.1 Princeps facierũ. 900. 2. eius aduẽtus deſideratus. ibid. 1. educatio. ib. 2. nati-

uitas ibid.decor.ibid.2.os. 901. 1. virtutes. ibid. excellentia. ibid. 1. modeſtia. ibidem. laus corporis. ibidem. in eandem Panegyris. ibidem. eius definitio per Synonymiam. 109. 2 eius nomen an expreſſum ab Iſaia. 970.1.quantum ceteras matronas dotibus ſuperarit. 902.2
Maritorum vxoriorum ſeruitus 831.1
Mars communis. 851.1
Marſyæ deſcriptio. 661.1.2
Martelli de Abderamo glorioſa victoria. 152.2
Martialis muſca. 217.128
Martichoræ ſimilis Apuleius. 120.2
Martichoræ deſcriptio. 710.1.1
Martyres. 901. & ſ. eorum tormenta. 904.1.vita.ibid.ad Martyres gratulatio. ibid.
Martyrum conſtantia. ibid.
Martyrum tormenta deſcribuntur. 544 2 & 903.1
Materia & forma.232.1.2.ea eſt materia, ex qua res fiunt.ib.1.quomodo appellata ab Ariſtotele. ibid. materia quotuplex ex Phyſicis. ib. 2.prima materia quid eſt,& quomodo dicta à Syneſio.ib. 1. materia remota quid ſit. ib. materia permanens. ib. tranſiens materia.ibid.huius argumenti vſus. ib.2 materiæ vſus in manufactis.233.1.mirabilis materia menſæ.ib.materiæ negatio facit ad laudem.à.ibidem.à materia artes & ſcientiæ vulgo commendatæ. ibidem. materia ad quid valet. 236.2
Materiæ delectus. 956.2
Marris Ieroſolymitanæ affectus ſe ad mortem filioli accingentis 481.2.1
Matrimonium. 606. matrimonij honeſti laus & fructus. 607.2.& 608.1.1
Matrimonij ærumnæ, fusè & doctè à Chryſoſt.deſcriptæ. 1008.& ſ.
Mauritius Dux Saxoniæ elector.223 1.à Phoca ſuperatur. 229 230
Medea Erupidis & Senecæ miranda in motuum varietate. 481.2
Medici.839.1.ſana eſſe corpora coniciunta ab adiunctis. 235
Meioſis.400.1.eius exemprum. 444
Μεγακλέους condemnatio. 128.2
Melancholiæ deſcriptio. 663.2.& ſ.
Melchiſedecis ſacratiū magna in veneratione apud Iudæos.153.2.idē Iacobus Patriarcha rudimentis nobilitauit. 1
Meliuthij dictum acutum. 129.1
Melius tantum ad quinque poteſt numerare. 152.1.2
Meleager. 661.& ſ.
Meles. 636.1
Membrorū prima pars periodi.364.1 eius definitio.ib.quando appellatur χωλοτενές ibid.
Memnonis deſcriptio. 66·.1.2
Menec les frigidus cauſidicus. 791 2
Menecles & Hierocles. 368.1
Menenij oratoris calliditas. 32.2
Menſa Iuſtiniani Imperat. 233.2
Memoria horreum mētis.155.2. theſaurus exquiſitiſſima rerū opulentiâ refertus.ib.memoriæ vis, & fœcunditas ad eloquentiā neceſſaria.ib.quietos & trāquillos animos comitatur.156.1.eadem dicta ſtultorū κτῆμα.ib memoriâ inſignes.156.in quibuſdā inſignis memoria,in aliis tardior.ib.2.ea ſine iudicio eſt apotheca ſine vino, horreum ſine frumēto. ibid.in iuuenibus quare promptior & fidelior.156.2. quare in ſenibus obtuſior. ibid. eſt oculus in occipitio.ibidem. 2 eius encomium. 155.2
Mens ſenilis in corpore iuuenili.130.2 mēs Origenis à teneris diſcendi ſtudio tenebatur.157.1.2.æterna omnem ſpeciem habet pulchritudinis, & rebus creatis affuſa ex ipſo Porphyrio 232 1
Mentis generoſæ acrimonia. 276.1.2
Mercurij Triſmegiſti commentum de variis ingeniis. 157.1.2
eretrix. 424.2
Meriſmus.400.1.eius præclata exempla. ib.eius definitio.ib. vſus. ibid.
Metabaſis 400.1.duplex. ibid
Metam circumflectere. 692.22
Metanœa. 400

Metaphora.400.2.metaphorã neceſſitas genuit,delectatio,iucũditáſq;celebrauit.414.1.illius definitio ib eius vſus moderatè adhibẽdus.ibid. non debet ſemper conuerti.ibid.ea tutior quæ ſit per ſimilitudinem ib. 1. 2. ea optima quæ tribuit ſẽſum rebus inanimis. ib. debet remaugere.ib.tenuis & magnificæ exempla.415. eius magiſtra conſuetudo ſermonis.ib. poëtica fugienda.ibid. metaphorarum lex & cenſura. 119.120
Metaſtaſis. 400.2.& 401.1
Metatheſis. 401.1
Metellus Caprarius omnino ſtupid⁹.146 1.Scipionis in eum conuitium. ib.
Meticuloſi qui? 502.2
Metonymia. 401.1
Metus.501.2.dirus ſatelles. ib. eius vſus ib.apud quæ ingenia excitetur. ib.eius triplex genus.503. 1. excitandi metus induſtria.ib.quid differat metus à veneratione.504.1.2.ad metũ plurimum valent portenta. 504.2.505.1
Meſozeugma. 401.2
Militum ærumnoſorum ſtatus. 861.1.2 obſequia. ibid.
Milium tornare qui dicantur. 99.1
Milui Iouis ſacra non tangunt. 656.1
Mimeſis. 401.2
Minantis frequentius,cum cane aſſiduè latrante comparatio. 503 1.2
Minari nimiùm non oportet. ibid.
Mineruæ Phidiæ cum homine comparatio. 237.2
Minutius Felix. 174.1.2
Miſerationes & lacrymæ in affectibus 540.1.miſerationum induſtria. 541.1 qui ad miſerationes inepti. ib. 2. quæ miſerationes cõcitare ſolẽt.542.1. miſerationis cõcitatio per Characteriſmum.543.1.2.miſerationis concitatio duplici via initur.543. 1. 2. miſeratio per cõtentionẽ fortunarũ efficax 546 2.per imaginis repræſentationem, & in ea Sophoclis dexteritas. 548. 2 & 549.1.2. item per ſermocinationem. 550.2.551.1.2.& ib.miſerationis ſerij motus. 552.553.& ſeq
Miſericordia quanti facienda. 879.1.2. nulla eſt vbi flagitiorũ deformitas præualet.ib. illius fundamentum. 542.1 vide *Miſeratio.*
Miſeræ pauperum cum luxu diuitum comparatio. 288.289. miſeriarũ amplificatio per Antitheta.287. 288.miſeriarum vitæ breuis deſcriptio per ſynathroiſmum ex D. Chryſoſtomo. 291.1.miſeriæ imago.356.357.1.miſeriæ vitæ. 773.1
Mites perſonæ obiurgationi minimè aptæ. 809.1
Mithridates duarum & viginti gentium quas habet in ditione,linguas percallet. 156.2
Mitio. 692.2.
Mixtus ductus quid? 794. 1. 2. mixti exemplum.794.2.mixtum genus cauſarum quid? 706.1
Moderatio in illuſtri fortuna amabilis 829.1
Modeſtia Traiani. 588.2
Modus Phyſiologorum varius & ſuauis. 589.2
Modus in argutiis tenendus. 109.1
Modi amplificationum varij. 272. 273 274.275.276.& 277.
Mœcenatis mollis oratio,ex Seneca 8.7 2.eius μυροβρεχέις. 128.1
Mollis & delicati deſcriptio.684. 2.&ſ mollium habitus. 785.1 2
Mollities virorum. 673.& ſ.
Momus. 832.1
Monachi deſidioſi inſectantur ab Auguſtino.982.1.2.item monachi prolixo capillo. ibid.2
Monachi impiis nominibus appellati ab Ethnico quodam. 506.1
Monarchia 760 1. politiarum optima. 867.2. monarchiæ & regni differentia. 760.1
Monocerotis deſcriptio. 711.1.2
Monomeres quid? 793.1
Montis deſcriptio. 729.1
Monumenta fluxa & caduca. 588.1.2
Morbus Bellerophonteus. 505.2

Digitized by Google

Morbus muliebris,calumnia. 823.2
Mors iuuenum,virorum,& ſenum. 945. & ſ. nobilium.647.2.plebis. ibid.
Moriuntur omnia. 956.1
Mors viri magnanimi præclariſſimè expreſſa.430. 2. aliud præclarum exemplum.431.1.2.432.1.2.& 433.1.2.mors beata.919.1.mortis contemptus. 656. 1.2
Mortis ſpiculum aureum faciunt delicati oratores. 981.1
Mortuorũ deplorandorũ modus. 548. 1
Moſes eloquens,& de eo Longini iudicium. 2.1.& 2
Motus generoſos quid eneruet. 519.1.2
Motus ex Ioſepho.Euripide, & Seneca, expreſſi 481.1.2.motus nõ debent videri accerſiti. 483. 1. 2. feſtiua narratio de motib⁹ cõparatis.ib.an & quomodo comparãdi motus.483.2.motus vt corrũpitur.ib.quæ argumenta requirãtur in motib⁹.ib.in motibus crebræ ſententiæ.ib.affectus ſedit diffuſa oratione.ib.quæ ad motus apta dictio. 484.1.motus tẽperandi. ib. in iis præcedere debẽt rationes.ib magni mot⁹ ſæpe ſilentio tegendi.ib.motus etiã in aliis partibus orationis vſurpãdi. 484. 2.motuũ remiſſio. ib.eorum cum igne Chaldæorũ comparatio. ib. quomodo aduerſariorum motus frangendi. ib. 2 motus ſuis cõtrariis expelluntur.ib. & 485.1.2.motus animæ triplex.486. 2. mot⁹ circularis Angelorũ quid eſt. ib 2.quid ſit rect⁹.ib.ratio noſtri motus. ib. motus amoris. 494. & 495. motus iracundię & doloris.509. 2. & 510. in motibus puerile vitium.4 8.2. motus iraſcibilis. 521. motus apud ruſticos.483.1.motus an oratori ſint parãdi.554.1.in motibus poëtica & ſophiſtica ratio ab oratione diuerſa. 555
Moyſes cur legationem formid.t. 757
Moyſes Heliopolitanus. 808 2
Mucius diſtillantem in foculo nudis oſſibus dextram ſpectauit. 156.2
Mulbergi nomina ominoſa exiſtimant. 226.1
Muliebris mundi deſcriptio. 909.1
Muliebris venuſtas.666. & ſ. ornatus. 668.1.2.& ſ.
Mulier expers auctoritatis. 832. 1. argumentum ingens.837.2. indomitũ animal. 830. 1.mulieres aditam deliniendam aptæ?531.1.eas domi licẽtiùs dominari non licet.819.2.earum cœtus. 850.1.mulierum antiquarum frugalitas.831.1.ambitio. ibid. luxus. 832.2. defenſio.833.2.earum cœtus vtiles.ib. facta illuſtria, liberalitas in Remp. ib. mulieres parua mouent. 935.1. earum affectus. 836 2
Mundus.207.2.idem ex duabus viginti literis conflatus ex Zoare. 229. 230. corruptibilis,ex Lactatio 232.2.eſt ſcena plena imaginibus.238.1.2.eſt mũdi cãticũ ex D.Auguſt no.360.361.mundus ab ornatu dict⁹.122.1.eius fabrica 938.1.ſex certos poteſt cõdere De⁹.892. 1.mũdus & res naturales afferunt grauitatẽ orationi.134.1. eius deſcriptio. 621.2.& 622.1.& 773.1
Muſæ cùm Iunonis lacte nutriri nõ poſſent, nutricem habuerunt Mnemoſynen,cuius opera ſunt educatæ. 155.2
Muſæ Rhetoris audax oratio. 110.2
Muſca in clypeo inciſa. 191. 1. 2. muſca Martialis. 229.1
Muſcarij quid ſunt? ibid.
Muſica Eccleſiarum qualis? 942.2
Muſicæ laus. 361. 1. & 468. 2. muſica apud multos adhibetur in bello. ibid. eius vis,& efficacitas ib.muſica ſuauis quædam tyrannis.ib.1.item non fruſtra quorumdam precibus admixta. ib.1.& in effectis mirabilis. ibid.
Muſſare eſt cunctari. 824.2
Myct.riſmus. 401.402
Myrmecides quadrigã eburneam muſcæ alis,nauim auiculæ pẽnis intexuit. 249
Myſteria quid? 195.200

N

NÆuius ſenſibus & verbis afflctus. 81.2
Narciſſi deſcriptio. 661.2
Narces clementiæ ſymbolũ.569.2.earum

variæ affectiones. ibid.
Nares blæſæ. 562.1.2
Narrationis diuiſio,diſtinctio,& verſus 324.1.narratio cauſę & quę pertinet ad cauſā.ib.ei⁹ octo ſpecies. 1.2.narrationes concionū & chreïarū quæ?ibid.2 narrationis vs⁹ in Chrijs,Cōcion.Genere iudic. &c. ib.2. narrationis vitia octo.325.1.ei⁹. prolixitas inerti fluuio ſimilis.ib.ei⁹ virtutes.ib.2. eius probabilitas ex rebus quindecim petita?26. 327.325.329.ei⁹ quarta virtus ſuauitas in decem partes diuiſa.3 :8 329 eiuſdē typ⁹330.1. hiſtoricę poëticę &philologicæ typ⁹.ſuauis.330.1.2.de leonib⁹ & vrſa narratio.331.1.2.alia de Elephā to pro nutricio pugnāre.332.1.2. typ⁹ poëticæ ſtylo ſublimi & magnifico 333 1.2 narratio de pauperis filio pro diuite pugnante.334.1.2.narrationes rerū magnarum etiam nudæ mouent. 4 0 1.narratio de Caio Cannio. 736.1.& de morte Socratis.ib. 2. narratio D Ambr. de S. Agnete motus efficax. 472.1.&.473.1.narratio feſtiua de moribus comparatis. 483.1
Narſes à Sophia Imperatrice probris conciſus. 863.1.
Narſes vt Longobardos in bellum impulit. 817.1
Natiuitas B. Mariæ. 902.2
Natura quid faciat ad ſui cōditoris famulatum 589.2. naturæ humanæ calamitas ante Incarnationem. 587.588
Natura,quæ lenibus orſa principiis effudit, paulatim ad amœniſſimum florem elegantiæ perducit.159.1.2.ſtatper ordinem. 302.1. naturæ viribus eloquētia iuuatur. ibid. naturæ diutius oblectant quàm artefacta.93 .2. natura in pueris tanquam in ſpeculis cernitur. 154.naturæ diuino furore accenſæ dictæ φύσεις θειάζουσαι. 154.1.2
Nauis deſcriptio. 746. & ſ. nauis elegans. 874.2. naues in pompa delatæ. 636.1.2
Naumachiæ deſcriptio.749.1.1. naumachiam in piſcina aliud,aliud in Helliſponto committere. 191.1
Neanthus cum imitatoribus peſſimis comparatus. 159.160
de Neceſſaris,facili & iucundo. 836.1
Neceſſitas.401.403. neceſſitas fortes facit.827.2.inuicta. ibid.
Negotialis ſtatus quid?. 838.2
Neptuni campus. 838.2
Nerei charites. 736.1
Neroni Nerienis nomen fuit. 221.2
Nicetas. 546.1.2
Nicetæ Choniatis mionodia lamentabilis. 547.1.& 548.1
Nihil tam vtile quàm diligi. 493.1
Nilus χρυσορρόας.583.2.Nili & ignis certamen.484.2.Nili deſcriptio. 657.1.2
Nyſæi equi. 713.1.2.714.2
Nobiles honore digni.592.2.eorum moderatio.828. 2.nobilium genus irritabile 278.1.2.imagines. 846.1
Nobilitas quid? 592
Nobilitas vera. 845.2. nobilitas, virtus. 847.2
Noctua prudentia. 320.2
Noëma. 401.1.2
Nomina,vtrū ſint naturæ cæleſtis. 219.1 ſunt à natura ex Platone.2.ſunt à ſiderib⁹ex Zoare.ib.nominū religio & ambitio.228.1.2. nomina Martyrū Chriſtianis impoſita. 221.2. ex nominibus ſacris fiebāt amuleta.ib ijs quomodo vſi ſūt Iudæi.ib.ſuperſtitiones multæ in nominibus.222.& 223.nominū pueris indendorū ritus. 222. 1. ſuperſtitioſa fides in nominib⁹numeralibus. 223.1 2.nomina quæ numeris eminerēt,præſtantiora exiſtimabāt. 2. nominum fabalis cōſēſus.226.1.2.de nominū ominibus iudicium.ibid.nomina ἀπευθήτων in tota Perſide non ſunt inuēta 773.1
Nonnius in ſani tumoris arguitur. 81.1
Nonnii interpres ποτὸν,proπάτον,,pro pauimento potum dixit. ibid.
Notatio magis eſt Grammaticorum quàm Rhetorum. 226. eius vſus & exempla. 227.1.2
Nouitas faſtidiis obnoxia.788.2. eius curioſitas perſtringitur. 1005.1

Numæ leges. 195.2
Numerianus Cari Imperatoris filius eloquentiæ nomine dedicatã habuit ſtatuam nobili titulo inſigniram. 15. 16
Numerorũ ortus.361.2.primùm à Thraſymacho inuenti & Gorgia.ib.eorum progreſſus. ibid. ij in exornatiua oratione vtiliſſimi.360.1.numeri quomodo diſcendi. 368.1.vitia quæ iis obrepunt.ib.2.quid in his in genere obſeruandum. ibid. numeri pro varietate orationis mutandi· ibid.& 369. 1. nuri & numeroſi diſcrimen. ibid.
Numidæ effrænes. 498.1.2
Numiſmatis cum anima comparatio. 233.234
Nuptialis orationis partes. 606.1
Nuptiarum effectus ſpecies quędam immortalis.ibid.fructus.ibid. 2. erumnæ. 1008.2 laus. 607.2

O

Obiurgationis exemplum. 447. 448. aliud graue & ſerium. 448. 2. item recentium. 449. eius vſus apud generoſos animos. 527.2
Obiurgationis & inuectiuæ diſcrimen·809. 2. obiurgãtioni apti qui?810. 2. eius methodns.ib.eius aptum initium. ibid.&2. in obiurgationibus perſonarum varietas notanda. ibid. obiurgationis exemplum.ibid.ars. ibid.
Obliquus ductus quid? 794.1
Obliqui dnctus exemplum. ibid.
Obliuio. 193.1.2
Obſcuritas multum nocet orationi. 132. 2.eadem vitiũ ſummæ elequentiæ. ib.
Obſeruationes in Cicer. de collocatione,& ordine verborum. 374.375.376. obſeruationes in manib⁹ curioſæ. 574
Occaſio dialogi. 929.1
Occaſionis deſcriptio. 657.1.& ſ.
Ochlocratia. 760.1
Occupatio in paralepſi. 401.2
Ocelli deſcriptio. 739.2
Oculi. 569.1
Oculi hoc ſunt in homine quod Sol & Luna in cęlo.237.1.eorum deſcriptio. 646.2.duo in carne ſydera. 645.2
Oculi augẽt dolorẽ.356.1. ſunt accurata animæ ſimulachra. 569. eorum variæ affectiones. ibid
Odiũ oratori nocet.485.2. & 486. 1.eius definitio & diſcrimẽ ab ira.505. 1.eius quatuor genera.ib.2.odij melãcholici origo.ib.odiũ Timonis.ib.odiũ ferinũ 506.1.eius iudicia.ib. itẽ quibus ineſt. ib. & 2. odiũ humanũ. ib. 2. naturale ib.odij cauſæ & fomẽta,ira, detractio, incõmodũ. ib.& 507.1. fomes calumniæ.ibid 1.odia meticuloſis adhærenr. ib.quid ad odiũ proni. ib.odium calore acuitur.ib. 2. odij concitatio & remiſſio.ib. & 508. 1. odium quomodo excitetur. ib. eius remiſſio. ib.ad odij remiſſionẽ remedium optimũ. ib. 1,2. quæ ad odiũ commune excitẽt,& pudorem afferant.521.1.2. odiũ quomodo concitandum invitia. 531.1.2.exD. Chryſoſtomo exemplum. ibid.1.2
Oeneus. 330.1
Olibanus comes. 764.1
Oligarchia. 760.1
Oliuæ laus. 605.1.2
Olympii nomen pericli cenſetur detrahendum. 310.1
Omen Bundineæ heroïnæ. 499.500
Onaticon. 401.1
Omnia ſpirant ſimilitudinem. 249.1
Onagri fæminæ nænia ad marem fœtũ cius ex Oppiano 86.2
Onomatopœia. 401.2
ὄνου σκιά, prouerbium. 187.1
Opus.610.611. opera ab opificibus commendantur. 236.1.2
Oraculum de doctrina. 317.1
Oratio ſedata grauis perſonæ quaſi ex ſacrario prodire videtur.559.2.orationis funebris ortus. 612.1. ritus antiq⁹. ib.ars. 612.2. oratio funebris Thucydidis.619.1. orationis funebris ex Ariſtide exemplum. 630.1
Oratio Xerxis de bello Græcis inferẽdo. 815.&ſ.oratio Mardonij ſuaſoria. 818. oratio adulatoria. ib. oratio Artabani diſſua ſoria. 820. 1. & ſ. oratio Sandanidis. 823. 1. 2. oratio Philipi in

Sena

Senatu ib. oratio Galgaci. 826. oratio Marci Valerij. 828. Marci Catonis. 829. 1. & ſ. Narbazanis. 8,9 1.2. Marci Furij. 840. 1. & ſ. oratio volucris. 901.1.grauis.974.2.inſtans & vibrata. ibid. oratio Cypriani de diſcipl. Virginum, non facta malleo, ſed animata. 975. 2.grauis & vehemens oratio.976 1. oratio Scythæ Legati. 837. 1. & ſ. oratio Marij ad Quirites. 845.1. & ſ. P. Valerij Publicolæ. 848 2.& ſ. Xerxis. 849.1.2.Archidami. ibid. & ſ.Xenophontis ſuper re militari. 851. 1. 2. & ſ. Agricolæ.851.1.1. Darij 853.1.& ſ. Alexandri ad 300. milites. 855. 1.2. & ſ. Germanici. 856. 1. 2. Alexandri 857. & ſ. quas vide toto libro. 13. & 14. in principio.

Orationis iudiciũ à quibus petẽdũ.76. 2. talis oratio qualis vita. 77. 1. eius magnitudine exilia attolẽda. 89. 1. qualis debeat eſſe orationis breuitas.107.oratio optima poëſi ſimillima debet eſſe ex Dion.Halicarnaſſenſi 90.orationes magnæ non ferũt præruptã breuitatẽ. 108.1.orationis ornatus.122.1.& 130.1 orationis perſpicuitas cum luce comparatur.132.1.2.eius grauitas.133,2.ei⁹ aſperitas.135.1 eius vehementia.136.1. eius cum forma cõparatio. 143.1.oratio morata ἠθικὴ 141. 1. Gratia iuuenilis. 145. 2. oratio primùm quæſtionis cognitionem deſiderat.181.1.2.omnia Rhetorũ præcepta continet ib. ea ſine eruditione quid ſit. 183.1.2.oratio extẽporanea habuit Anaximenẽ inuentorẽ.156 1.2. ea vſi ſunt Haterius Senator Roman⁹,& Themiſtius Euphrades, cuius exordiũ gratiis affluit. ibid. idem de Proereſio.ib.vtrum docta eſſe debeat oratio. 184. 1. 2. orationes prolixæ fugiendæ.103 2.orationis partes non ſemper iuxta ſcholam.305.1.2 oratio pedes numeroſos ſcrupuloſius obſeruatos non requirit. 357. 1.2.orationis numeroſæ præſtãtia eleganti ſimilitudine illuſtrata. 361.1.2. & 362.1 oratio duplex,vincta & ſoluta. 363. 1 oratio ſedata grauis perſonæ quaſi ex ſacrario prodire videtur. 557.2

Oratores nõ ſũt Philoſophis inferiores. 12.2.eorũ nomẽ honeſtiſſimũ.10 ſymbola.11.1.&2.Orator vn⁹ idẽ omnibus eſſe poteſt.76.ſæpè felicior, quã ſapiẽtior.77.1.oratores poëtis ſimiles.91.1. oratores decẽ acutis&breuibus ſẽtẽtiis inſignes.102. 2. oratoris tractus in hiſtoria tædio ſũt.108.1. orationis prima pars prudẽtia. 124. 1.orator malus expreſſus ex Lucian.126.1.eius tituli.ib. eius pretioſa ſupellex ignorãtia.ib.eius veſtitus & vox. 2. eius tumultuaria diſpoſitio.ib.2.ei⁹in hiſtoriis ineptiæ.126 127. oratores debẽt imitari apes, non Σερηνάδας.129.2.orator debet eſſe ſicut locuplex paterfam.130.1.oratores magnis ſibi locis hiſtoriarũ cõmunes texuerunt.183.2.iiſdem poëtæ perutiles. 186.2.fabulis vtuntur. ib.oratoris cum coquo cõparatio.193.in definitionibus ſolẽt oratores multas cauſas ad amplificationẽ cõmemorare:nõ poſſũt ſimul multa & opportuna dicere.232. iis familiare eſt in Deũ, omniũ quæ geruntur in vita,cauſas refũdere.234.1. allegãt ſæpè inter cauſas fatũ & fortunam. 234.1. oratores Chriſtiani non debent fati, & fortunæ mentionẽ facere. ib.1. quomodo oratores fortunæ nomine vtãtur.ib.quomodo cauſſis naturalibus vti debeãt.235.in ciuilibus cauſis quomodo debeãt cauſſas aſſignare.ib. oratores magni quãdo floruerũt.758. eorũ factio multũ nocuit reip. ib. oratores Chriſtiani inueniunt in eloquentiâ ſacrâ materiam : exordiorum locos communes habebant antiquitus.311.1

Orator ambulat in affectibus vt Deus in vẽtis.459.1.oratores veteres non erant numeroſi 368.1 & 369.1.qui vult mouere debet induere eoſdẽ motus, 462. 2.oratores debent eſſe graues.463.iidẽ plus vno verbo quã obſcuri lõgiſsimis orationibus efficiũt.ib. orator prudens debet obſeruare varios auditorũ animos,quos vult mouere.464 465.quomodo

modo ſint ab oratore animi auditorũ dignoſcẽdi.465.1. orator quomodo ſe gerere debeat apud doctos & politicos viros.ib.2:quomodo itẽ apud ruſticos. 465.466. oratorũ ſine auctoritate cũ fulminibus vibratis è pelui cõparatio. 469.1.orator natura ſua lãguid⁹ debet abſtinere ab excitatione motuũ.478. 1.2.orator vehemẽs debet in affectibus ſe continere.ib.2.modeſti oratoris officiũ.ib. non ſunt ab oratoribus leuia auſpicia afferenda. 498. 499. orator debet pericula ſubiicere. 500.501
Oratoris prudẽtia in motibus.509. 510. Oratori quid conſiderãdum in miſerationib⁹.554.1.2.huic nænia & lacrymę fugiẽdæ.ib. oratores leues affectãt parerga.971.1.& ſ. oratores imperiti cũ imperitis pictoribus comparantur. ib. oratores ſicci qui.ib.2.vt ſicci differãt à grauibus primi generis. 973.1. graues in quo admirabiles. ibid. grauium oratorum philtrum imperioſum. ibid. oratores delicati & affectorij aureum faciunt mortis ſpiculum.981.1.oratoris officium. 559. 1. oratorum factio multum nocuit reip. 759.1
Orbis terrarum quid erat ante Incarnationem. 894.1.2
Orcarum & balenarum pugnæ? 718.1.2
Orci galea. 522.2
Orcini piſcis ars. 464.1
Ordo. 306.1.2
Ordo in demonſtratiuo genere quanti ſit momenti.589.2. niſi gratiis aſpergatur plerúmque ſcholaris & nimis languidus. ibid.2
Oreſtis deploratio. 549.1
Orientales parabolæ rationẽ ab Hebræis ita acceptam ita conſectari ſũt,vt omnia efferãt per parabolas.259. 260.1.2
Origo. 511.512
Origo nominum minimè orationibus obſeruanda. 224.2
Ornat⁹ muliebris deſcriptio.668.1.2.&ſ.
Orphens. 959.2
Os.570.1.ei⁹ affectiones & ſignificata.ib.
Os S. Chryſoſtomi poſt mortem loquutum. 1010.1. 1051.2
Oſorius. 215.1
Otioſi dicti muſcæ. 230.2
Otium viui hominis ſepultura: 929.1
Oxymoron. 401.2. eſt antitheſi contrarium. 419. 2. quomodo differat ab antitheſi. ib.1.illius vſus.ib.dicta à Cicerone contentio.ib. eius exempla.ib. 1.2.

P

PÆdariodis pro puerilibus contra Cicer. apologia. 119.120
Palamedes crimen proditionis diluit. 348.349
Palamedis Apologia. 18.1
Palindromia. 402.2.& 403.1
Palinlogia. ibid.
Palma oratoribus deſtinata. 10.1.2
Palmæ Indicæ deſcriptio. 738.2.& ſ.
Palmæ virtutes ab Ægyptiis. 547.548 numerantur. ibid.
Pancarpiæ venationis deſcriptio. 755.1
Pancaſte ſiue Campaſpe. 316.2.
Pandectæ.784. 2. eorum interpretes, & à quibus verborũ & rerum intelligẽtia compendiaria via ediſcitur. 786.1
Panegyris faſtigium. 605.1. panegirys, quid?ibid. illius inuentores.604.1.panegyticæ orationis methodus. 603.1.
Panoplia Virgilij licet ex Homero expreſſa,tamen Homerica præſtat. 175.1 vtriuſque collatio. ibid.& 175
Pantæni ſcola Alexandriæ. 153.1.2.154.
Pantarbæ deſcriptio. 4.1
Pantheræ deſcriptio. 708.2
Papilienis deſcriptio. 118. 2. eiuſdem cum ſtylo comparatio. ibid.
Parabola quid eſt. 251.1.2. fit à forma ad formam. 2. cum adagiis confunditur. 188.1.quare multa in ſacris literis traduntur in parabolis.lib. 1. 2.per totius mundi vniuerſitatem latiſſimè diffuſa. 251. 2. placuit antiquis, & præſertim Hebræis. ibid. lectiſſimũ quódque in Eloquentia Hebræi parabolam dicebant. ib. Salomon ſuum librum prouerbiorum ſic inſcripſit, tanquã à nobiliſſima parte. ibid. eius diuiſio in 4. partes, 252.1.parabola ducta longiùs,

&c

& collecta acutiùs in imaginẽ ſeu emblema efformatum. 252. 2. parabola maximè illuſtratur apologiâ.ibid. alia de vulpe & erinaceo.253.2. parabolæ oratori vtiliſſimæ,vt quæ perſuadeant ſimul & delectent. 254 1.2
Paradiaſtole. 402.1.& 2
Paradigma. 402.2
Paradiſi terreſtris deſcriptio.724.1.2.& ſ.
Paradoxon. 403.1
Paradiſi terreſtris deſcriptio. 724
Paralepſis 403.1.eius exemplum. 456.2
Paraphora. 403.1
Paraſiopeſis. ibid.
Paraſiti dicti muſcæ. 230.2
Parcere. 967. 1. magna eſt merces apud Deum. 968.2
Paregmenon. 403.2
Parembole. ibid.
Parentes barbarè appellantur cognati & affines.525. 526. parentum indulgentia in liberos caſtiganda.158.2. cura. 335.2
Parenthesis. 403.2
Parenthyrſum quid ex Theodoro Rhetore apud Longinum. 87. 2. quomodo differat à ſtylo puerili.ibid.parenthyrſum Libanij.D. Chryſoſt. perſtrictus.88.1.& 89.Ariſtidis. 88.1
Parenthyrſi character & exemplum. ib.
Paris Rhetor. 7.2
Pariſon. 404.1
Parmenionis grunnitus cum nouorum induſtria comparatus. 166.1.2
Parodia. 404.1
Paromœon. ibid.
Paromologia. ibid.2
Paronomaſia. 405.2
Paronymia. 405.1
de Parrhaſio pictore hiſtoria ex Plinio. 83.in cauſa Parrhaſij breues & acutæ ſunt. 107.1
Parrheſia. 405. 1. eiuſdem exemplum, 452
Partiũ enumeratio ſermonis œconomia. 212.213.maximo eſt oratori adiumento.ib.eius definitio.112.earum diuerſitas.213.1.eſſentialis partium enumeratio valida eſt & optima. ib. alia eſt intrinſeca rebus.213.2.alia quæ accidentia complectitur.ibid.diuiſio partium enumerationis.213.2.illius modus primus.ib modus ſecundus.214.1.modus tertius.214.2. vitia huius loci.215.partiũ enumerationis vſus lõgè lateque diffuſus.216.1.eo argumẽto tanquam fundamenro plerumque nituntur orationes.ibid.eſt telum cõtra aduerſarios promptiſſimum. ibid. ad referendum clypeus fortiſſimus.ib. illius robur. 216.2
Partium enumeratio figuris illuſtratur. 217.2.tractatur per anaphoras. 218.1, per diſtributionẽ.ib. per ſubiectionẽ, 2.per congeriem.ibid.ea valet ad periodum amplificandam. 219. 1. requirit memoriam. ibidem. quæ in hoc argumentationis genere maxime animaduertenda. 216. 2. partes duobus modis intelligibiles apud Cic.ibid.earum diuerſitas 213.1
Parua non contemnẹnda. 868.1
Parui. 610.2
Paruuli in aqua ſuffocati deſcriptio.844.1.2.& ſ
Paſſeres in tutela Veneris. 838.2
Paſſio Chriſti. 897.2
Patagium quid? 650.2
Patheticum genus quid? 796.1
Patho pœia. 405.2
Pati quid? 600.2
Patientia. 238
Patientiæ laus. 898.1
Patris moribundi ad filios grauis oratio. 550.2
Patres Eccleſiæ cũ Rhetoribus decertant 913.2.Patres Latini epidictici generis opulentiam explicant.916.1. 1. ſancti Patres annoſæ arbores. 912. 2. eorum eloquentia.945. 1. Patrum ſanctorum cum Imperatoribus lingua decertat. 912.2.Patrum magis ſenſus, maximè Latinorum quàm verba imitãda 173.1
Patres viuunt in filiis. 817.1
Patriæ religio.840.1.amor. 842.1
Patrimonij Charybdis. 203.204

Patroclus cum peſſimis imitatoribus comparatus.160.161.fuit Hectore inferior ex literis numeralibus. 220.2
Patronorum ſcientia.783.2.grauium ſtylus. 792.1
Paulus Æmylius. 295.1
D.Paulus 937.1.à Niceta θεορήτωρ nuncupatur. 192.1.idem Arati teſtimoniũ in concione de Deo Athenis vſurpauit.ibid.1.ſui laudator quomodo.202.203.eius imago. 990.1.Platone diſertior. 937.1
Pauonis deſcriptio arguta ex Greg. Naz. 914.2
Pauo gloriam affectat. ibid.
Pauo theatrum ſibi ſpectabile,& cœlum in cauda conſtruit. 305.1.eius deſcriptio.700.1.2.& ſeq.item ex Tertulliano. ibid.
Pauperis filius pro diuite pugnat. 334.1
Pauperum miſeria cum diuitum luxu comparata ex D. Gregor. Nazianz. 288.289. pauperes iuuandi à iudicibus. 781.1
Paupertas ſancta poſſeſſio. 838.2.velox 837.2
Pauſaniæ ducis prudens factum. 130.2
Pedes. 572.2
Pedes periodi.364.2.& 365.1 pedũ numerus & mixtura in periodo ex Cicer. pedes qui probantur in principiis,medio,& fine.366.& 367. pedum numeris moroſius ſtudentes ſunt ſæpè κακιζότεχνοι. 367.2.& 368.
Penia Dia. 490.2
περιβολὴ quinta virtus grauitatis.141.1.2. eadem cum ea quam αὔξησιν Lõginus nominat.ibid.quomodo fit. ibid.2
Pericles σχινοκέφαλος, fulmẽ dicitur habere in lingua.ib.2.primus in foro adhibuit doctrinam.ib.dictus Olympius à fulmine eloquentiæ.221.1. id nomen cenſetur ei detrahendum. 309.1
Perigraphe quid? 373.374
Periodi ad exornatiuam orationẽ vtiles. 362.1.earũ exẽpla.ib.vnde ductę. ib.2 definitio ex Phalereo,Ariſtotele, Cornificio.ib.quomodo Cic.ductæ. ib. in his quid cauendum.ib.earum diuiſio. 303.1.periodus clauis quid?ib.2.& de ea exemplum.ib.alia periodorum genera. 363.2.& 364.1
Periodi partes duæ 364.1.periodus multiplex eſt.ibid.1.2.eius pedes qui?ib.2 & 365.1.vſus periodi.369.1.2.& 370.1.eius menſura.370.1.frequentes periodi nauſeam pariũt auditoribus.ib. periodi menſura optima eſt quatuor membrorum.ib 2. periodi minoris & maximæ cenſura.ib.periodi nomina. 363.2.& 364.1.periodus ſententiæ accedit vt veſtis corpori. 370. 2. periodi leges.371.1.longiores in graui genere ſunt vitandæ.ib.periodi implẽdę artificium. 371. 2. id artificium multum confert ad eloquentiam. ib. periodus quinque modis amplificatur, & de his exempla.ib.& 372.1.periodus Cicer. illuſtris.372.2.& 373.1 eius venuſtandæ modus duplex.373.2.periodus venuſta,& fit ex delectu & compoſitione verborum.ibid. & 374 375. periodis vtiliſſimæ coniunctiones. 376.1
Periphraſis. 406.1
Periſſologia. ibid.
Periuri capite multabantur apud Ægyptios. 195.1
Permiſſio epitrope 406.1. eius definitio. 426.2.exemplum. ibid.
Perorationes impetu quodã mentis fluebãt Ciceroni 203.204.venuſtari ſolẽt per ſynathroïſmum. 191.2. per orationis momentum. 354 1.eiuſdem fluctuantis cauſam. ibid. 2. eius locus. ibid.partes. 315 1. præcepta. ibid. 2. peroratio miſerabilis pro filio. 355. 356.& 357.peroratio flebilis per apoſtrophum. ibid.
Peronij illuſtriſſimi Cardinalis ſtylus & eloquentia. 94.2
Perſæ oriẽtem ſolem ſalutant.939.1.ferè omnes otioſi,& cur.150.1.corũ leges.195.2 eorum cœnæ.130.2. eorum reges quomodo venerentur. 691.1
Perſæa arbor. 183.1
Perſecutionis horribilis facies. 968.1

Perſis.

Digitized by Google

Perſis. 816.2
Perſonarum acceptio fugienda. 781. 1. perſonarum exemplum. 795.1
Perſpicuitas.570. 2. perſpicuitas orationis cum luce comparatur.132.1.2.perſpicuitas D. Chryſoſtomi. 133. 1.ad perſuadendum authoritas, & amor, efficaciſſima. 767.1.2
Petri Arogonum Regis VII.in imponẽdo filio nomine ſuperſtitio. 222.2
Phaëtontis caſus in gemma.149.1.eiuſdem deſcriptio. 355.1.2
Phaleræ. 846.1
Phauorini iudicium ex bellis, & remedium contra inflatos. 69.70
Phidias in vna Mineruę crepida multum ſtudij impendit. 157.1
Philagri oratoris audacia ridicula. 127.1
Philadelphi inſignis bibliotheca ſupra ſeptingenta volumina habuit. 565.2
Phile. 224.1.2
Philiſcus ſophiſta perſtringitur. 558.1
Philiſto. 688.2.689.2
Philiſtus doctus homo & diligens. 19.2
Philocratis induſtria. 535.2.532.1
Philoctetes ob morbũ deſpectus.511.1.2
Philonis præclarum figmentum. 618. 2. eius hiſtoria de variis hominum iudicijs. 878.879
Philalaũ Plato habebat in deliciis.166.1
Philo.Platonis æmulus in ſẽſibus & verbis amplitudinem atque admirabilitatem legentibus largitur. 167.1. eius ſententiæ magnificæ.191.192.ſeius allegoriæ nimis frequentes. 88.89
Philoſophi non ſunt oratoribus præſtantiores.222.1.2. fabulis vſi. 186.2
Philoſophiæ laus. 293.2
Philoſtratus. 168.2
Phyſiognomici ſana eſſe corpora coniiciunt ab adiunctis. 537.2.538.1
Phœnicis ad Achillem verba. 868.869.
Phœnicis auis deſcriptio. 699.1
Photius apud D.Paulum notat inſipientem non eſſe oratorem ſuarum laudum præconem. 202.203
Phreneſeos deſcriptio. 696.2
Phya. 310.1
Phylacteria cui vſui apud veteres.221.2 2.fiebant ex characteribus & nominibus ſacris. 222.11
Pictor quidam notat tantum cupreſſos pingere.149.1.pictorum tabulæ cum librorum varietate comparatæ.164.1 2.pictores antiqui. 210.211
Picturæ ad mouendos affectus adhibitæ 468.1.2
Pierius,& de eo iudicium. 191.2
Pietas Traiani. 589.1
Pietas & eruditio cũ malis germanitatis comparata.152.1.& cum palmæ Syagrorum,& Phœnicis commercio.ibid. pietatis partes,& munera. 598.2
Pipinus bis Alpes penetrauit.152. 2. Arnulphum Regem Longobardorum,& Gaïffram pacauit. ibid.
Piſces cicures. 638.2
Piſces dicti Nerei Charites.736.1. piſciũ deſcriptiones. 716.1.& ſ.
Piſiſtratus Solonis æmulus ſed vario eloquentiæ genere.15.1. eius limata breuitas.103.1.eius dicendi vis potius videtur conficta,quàm primo eloquentiæ ortu iam nata. ibid.
Piſo fortè plus æquo à Cic.laudatus. 42
Pithæus rex & Rhetor. 7. 2. eiuſdẽ regium monumentum. ibid.
Plagæ frigidæ deſcriptio.726.2 & ſ.item torridæ.
Plato diuinus dicẽdi,ſentiẽdique magiſter.19.& 20.eiuſdem cum Cicerone comparatio.67.1. quinque in eo virtutes eloquentiæ. ib.vitia quedã illius. 682.idem non linguę ſolùm,ſed etiã virtutis animiq; magiſter dictis legentium affert maieſtatẽ.167. 1. 2. fabula vſuſ eſt,188.2.eius ſententiæ magnificæ.191.192.quomodo definit hominem 211.212. eius placita carpuntur ab Ariſtotele. 225.226
Plato perideas,naturas rerum, & ſpecies intelligit. ibid. eiuſdem de ideis veras ſenſus.226.2.eius dictum.ib.eius metaphoræ quales.414 415. eius graues antonomaſiæ.414. 1. eius mollis oratio. 123.1.2

Digitized by Google

Platonis in ore Suada, ac Periclis labris ſeſſitauit. 17.2
Plauſus concionum periculoſus. 1004. 1
Plebs, viri, adoleſcentes ex Demade. 231.2
Plecton. 406
Pleonaſmus. ibid.
Plethyticon. ibid.
Plinius maior. 170.2
Plinius iunior. 172.2
Pliniana deſcriptio bona quidem, ſed à Pædario compilata. 118.2
Ploce. 406.1
Plutarchus. 197.2. eiuſdem fabula. 187.2 eiuſdem feſtiuè dictum. 84. 2. eius cenſura. 128.2
Pneumana periodis quid? 363.1
Poëſis quid. 566.2
Poëſis oratori neceſſaria. 90. 2. cur. ibid. & 91.1. poëſis quid? 596.1
Poëtæ prius legēdi quàm oratores. 186. 2. iidem oratoribus vtiles. ibid. poëtæ magnos ſpiritus ſuggerunt. 187.2
Polemon. 316.1. hortator Annibalis. 32.1
Pollio Aſinius intra quartum diem quā filiā amiſerat declamauit, ex Sen. 157.2
Πολιτικὸς λόγος. 145.1
Poloni cuiuſdā ira, & deſperatio. 512.1.2
Polycriti lacus. 940.941
Polyphemi erga Vlyſsē beneficiū. 535.2
Polyptoton. 406.2. variæ eius ſpecies. ib.
Polypi deſcriptio. 721.1.2
Polyſyntheton. 407.1. grauitatem affert orationi. ibid.
Pomerium ſacrum. 309.2
Pompa gladiatoria. 334.1
Pompa Alexandrinorum in ingreſſu Athanaſij. 502.503
Pompeius ad omnia ſumma natus. 42.1 eius bonorum haſtæ ſubiectorum amplificatio. 285
Pompeianus in ſtylo ineptiſſimus. 120.1
Pompili natantis deſcriptio. 722.2
Pontis in Rheno deſcriptio. 729, 2 & ſ.
Popularis character Auguſtini. 95.1
Populus θηρίον πολυκέφαλον. 762.1
Populi mores. ib & 865.2. ſtultitia lunam ab aſino epotam exiſtimantis. 504.1
Portia vitam carbone extinxit. 149.1.2
Portij latronis breuitas in amplis orationibus vitioſa. 108.1
Portæ Hebræorum. 757.2
Portēta plurimū valēt ad terrores. 504.2
Porus Metidis filius. 144. 1. idem Conſilij filius. 491.492
Potentia nimia inuidioſa. 681
Poteſtas moderanda. 833.2
Præceptores. 630. 2. Epiſcopi nominati. 631.12. eorum honos in erudienda iuuentute. 909. 2. quærendi ſunt, non fautores vitiorum, fabularūmque narratores. 159.1
Prælium inter canem, leonem & elephantum. 713.1.2
Prælij deſcriptio. 748.1. & ſ.
Præſepis deſcriptio & domunculæ. 896.1
Præſtat ficum dicere quàm fingere. 580.2
Prætextati grandes Cic. Hircius & Panſa. 157.2
Praxitelis Cupido. 652.2. & ſ. eius induſtria. 653.1
Prehenſatio & pugna pro mundo muliebri. 830.1
Principis vita cenſura eſt. 104.2
Principes viri maledictis non iritandi. 809.1
Priſcorum verborum exempla. 79.2
Πρόχειρον Baſilij, Conſtantini & Leonis. 785.1
Proëreſius Cōſtanti Imperatori gratiſſimus fuit. 11.1. viua fuit Mercurij imago. 29.2. ex tempore de propoſitā quęſtione dixiſſe fertur. 157.2. eiuſdem inſignis memoria. ibid.
Proëreſio populus Rom imaginē cū nobiliſſima inſcriptione dedicauit. 11.1
Procatalepſis. 407.2
Procataſceue. ibid.
Prodiaſapheſis. ibid.
Prodiortoſis. ibid.
Proœmium quid? 312.1.2. eius definitio & ſpecies variæ. 424. 425. 1. 2. eius exemplum. 444
Prolepſis. 408. 1. eius definitio. 409. eius varia genera. 424.2. & exempla. 444
Prolixitas in oratione vitanda. 182. 1 eſt adoleſcētibus & doctis, ſed illis confuſis

ſis plerúmque & moroſis familiaris. ib. eiuſdem faſtigium.ib.etiam in cõmentariis fugienda 130.1.in narratione inerti fluuio ſimilis. 324.325
Pronunciatio molis. 119.1.ea in concinnibus qualis.964.1.commoda 596.1. pronũtiationis exilis fugiẽda ſiccitas. 561.1. eius vitia. 561.1. virtus & puritas.564 1.eius varietas virtus mirificè grata. 564.2
Prophana cum ſacris non miſcenda. 930.&ſ.
Prophetæ cloquentes. 936.2
Propoſitio orationis & cõfirmatio. 963 2 generalis imples vicem narrationis 325.qualis in concione. 327.2
Proſapodoſis.408.1.fit duob' modis.ib.
Proſopon. 409.2
Proſopopœia. 409. 2. eius definitio & exemplum præclarum.409.1.&431.1 eius vſus in iracundia optimus.417 1 2. proſopopœia per inciſa in affectibus. 458.1.
Proſtaxis. 409.2
Protagoras & Euarhus. 152.2
Protagoras de Deo, an ſit, nécne, non putat inquirendum. 145.146
Proſynapantheſis. 491.2
Proteus Ægyptius, miraculum Homeriorũ typus perfectæ eloquentiæ.40.1
Proteus Homericus. 567. 568.
Protimeſis 409.2
Protome. ibid.
Protozeugma. ibid.
Protrope. ibid.
Prouerbialiũ ſententiarũ exẽpla.195. 2
Prudentia prima pars oratoris. 124 1. abundentiæ mater. 144.1.in formicis. 618.2 in illius comitatu octo diligẽter notanda.599.1.eius partes. ibid.
Prudentia in confutationibus ſeruãda. 339.1.in prouidendo epilogo. 334.2
Prudentia & integritas in multis legibus antiquorum. 195.
Prupergaſia. 309
Pſeudorhetores à Romanis damnati. 9.
Pſittaci deſcriptio. 694.1
Pſaphonis aues. 126
Ptolomæi inſignis bibliotheca. 165. 1 eiuſdem anagrammatiſmus. 124.1
Publius Africanus Lælio fuit in dicendo ſecundus. 52.52
Pudor. 589.590
Pueri laus. 473.2
Pueri quibus capitibus laudãtur. 605.2 puer animal quauis feraintractabilius ex Platone. 760.2.pueri à tenero bene fingendi. 158.1. lectionis variæ nõ ſunt capaces. 165.1. pueris vtiliſſima vnius Ciceronis lectio.ib pueri muſcarũ abactores in cõuiuio.266.2.pueri laus. 469.470. pueri ad deliniendã iram apti. 534. 2. de tribus pueris amplificatio. 998.1. puerorũ inſtitutio ad eloquentiam. 317.1
Puerilium inuentionum nugæ.101. 102
Pueritiæ recordatio ſuauis. 608.2.
Pulcheria tenera columba. 538 539
Pulchritudo quid ſit in oratione. 141.1 dicta ab Hermogene κάλλος & ἐπιμέλεια ib.duplex eſt.ib fuit ſophiſtarũ propria.2.eius dignitas & artificium. ib. huic finitima eſt hiſtoria.ib. eius exẽpla. ibid.
Pulchritudinis laus.592.1. in laude pulchritudinis quid cauendum? 593.1. pulchritudo ſine gratia, hamus ſine eſca. 637.1
Pulchrum & bonum. 492. 2. triplex pulchrum. ibid quomodo circa pulchrum amor fallitur. ibid.2 pulchra citò occidunt. 861.2
Pulicis deſcriptio. 704.1
Puiuinar. 843.2
Puncta literis affixa quid ſignificent ex Zoare.210.1.ea apud Hebræos vocalium inſtar obtinent. ibid.
Purgatio quid?. 988.2
Puritas.563.564.Sacerdotũ in celebrando. 905. 1. puritas animi quantum confert ad ſtudia orationum capeſſenda. 158.2
Purpura triplex. 715.1. regum purpura. 870. 1. purpura cubiculum Imperatoris.834.2.vſus.836.1.eſt illuſtris fortunæ nota.ib.1.leges de ea. ibid.

Purpurati quid? 834.2.& ſ.
Putei encomium. 641.642
Pyrrhy pax. 812.1
Pyſina. 410.1
Pythagoræ metempſychoſis. 940.1
Pytheus Rhetoricam primus docuit. 22

Q

QVæſtio. 856.2
Quæſtio in oratione primùm cognoſcenda.181.2.2. quæſtio duplex 707.2.quæſtiones. 801.1. quæſtionis ignari tribus vitiis obnoxij. 181.1.2
Quercus Ioui ſacra. 605.1
Querela Ciceronis plena grauitatis.811.1
Querela Alconorę dolore intemperantis. 812.1
Querimonia grauis.856.1.mitis. 861.1. querimoniæ non debent eſſe muliebres. 811.& ſ.
Quintilianus.172.2.eiuſdem vis in cõcipiendis rerum imaginibus.154.2.cõductus publica mercede, primùm ex Hiſpaniâ Romæ Rhetoricam docuit. 152.2.eiuſdem de Cacozelo iudiciũ illius de Seneca parũ æquum iudiciũ 171.2.eius affectus cum Himerii affectibus comparati. 474.1
Quintilianus à Cicerone diſſentit in numeris.368.1. eius in concitatione miſerationis modeſtia. 545.1.2
Quintus Catulus incorrupti ſermonis laude commendatus. 34.2
Quiritatus. 847.2

R

RAbiei deſcriptio. 697.1.2
Rabinorum ſenſus frigidi. 85.1
Rabulę furacis ex Sidonio deſcriptio. 112.2.item ex Ammiano.686.2.& ſ.
Rami ſiuè ramosũ exordiũ quid? 308.1
Rami applicatio ad nares quid ſignificet. 569.1.2
Rapacitatis amplificatio per ſubiectionem ex Cic. 284.2
Ratio animæ ſimulachrum. 248.249
Rationes Logodædali pro eloquentia. 941.& ſ.
Ratiocinatio in Apophaſi.341.1.eius definitio & inſigne exemplum.424. 2.in concionibus aptiſſimæ.ib.2. ratiocinatio figura in preſpicuitate percommoda, 133.2
Rationatio & inductio. 341.1
Rationalis quid? 794.2.& ſ. rationales ſtatus quot. ib. & 795
Rationis infirmatio quid? 792.2
Receſſus qualis? 551.1.2
Recordari. 628.1.2
Reflexio ſiue commutatio qualis figura. 377.2
Reges patres & paſtores. 603.2. Regis laus.605.1.2.regibus iudicium rerum datum. 882.1. reges Perſarum Ἀσακες 819.1.eorum clementia.684.2. reges primi iudices. 775.1
Regnum Franciæ in iure dicendo vis.ib.
Reges Romani iudices. 780.1
Regiæ domus deſcriptio.547.1.eiuſdem ruina. ibid.
Regionum deſcriptiones. 725.1. & ſ.
Regio fertilis. 619.2
Regina cœli. 844.1
Regulę Tychonij à D.auguſt.explicatę. 954 2
Rei abſoluti ſacra faciebãt Platoni.780.2
Reorum comitatus. 781.2
Relatio quid? 803.1
Relatiui ſtatus tractatio. ibid.
à Religione filium reuocãtis matris ſermocinatio. 916.2.& ſ.
Religionis vis. 842.1
Religioſi. 911.2
Remedium aduerſus cantum. 561.1
S. Remigij geſta circa Clodouæum Regem.911.1. quatum ipſe Franciæ profuerit. ibid.
Remotio quid? 798 2
Remotiuus ſtatus dup.ex. ibid.
Ῥήτορες quid? 843.1
Reos, folium ſi moneatur, terret. 921.1
Repugnantia.241.2.ad refellendos contiẽdóſq; aduerſarios potẽtiſſima. ib.
Res nõ verbis: ſed verba rebus ſubiiciẽda.163.2.res citare ab ouo vſq; ad mala.182.183.res fermè oẽs ex quatuor cauſis cõflatæ ſũt.131.2.ab omni materiæ concretione ſecretæ quomodo ampli

amplificantur laudãdo. 271. quomodo corporales laudantur. 273.1.2
Rerum humanarum mutabilitas. 28.1 2.rerum ſingularium certa non poteſt eſſe cognitio. ibid.2
Reſpublicæ duæ. 760 1. reſpublica magna quæ. ibid. eiuſdem Proſopopœia ex Chariſio.
Reſurrectio Chriſti. 898.2.& ſ.
Reſurgẽtis Chriſti triũphus. 45.1. in reſurrectione Chriſti,anima corp⁹ reſumit. ib. in reſurrectione, reddita corpori Chriſti priſtina pulchritudo. 899
Reuerẽtia quomodo imminuatur. 504.1
Rhenus fluuius ἐλεγχήαμος. 801.1
Rhetor verboſus cõparatur cum circularibus. 294. 1. aliquis vſurpauit acti ua voce reminiſco 358. 1. Rhetores moroſiùs numero ſtudentes ſunt ſæpe χαμζότεχνοι. 377.378
Rhetores quinam dicti.8. 1. & 2.eorum nomen clariſſimum. ibid 2. Principes Conſiliarij, & Duces populi erãt. ib. Cauſidici. 9.1. falſi dannati. 9.2. Sacræ Scripturæ interpretes. ib. eorum ſymbola & honores.10. 11. palma. 10. 2. eorum omnia præcepta ad orationem ſpectant. 181.1
Rhetorica perantiqua. 7. 1. eius etymologia. 8. 1. Rhetorices ſcholæ annexũ tribunal iudicis. 7. 2. à Ioue mittitur in terras. 7.1. eius picturam Lucianus effingit. 10.1
Rhetorica quid? 565.2
Rhetorices ſcholæ annexum tribunal iudicis. 10.11
Ridicula in motibus lætitiæ temperanda. 465.2
Ritus nominum indendorum, 222.2
Annæus Robertus in exordiis propriis ſumendis excellens. 314.1.2
Romani ciues mundi. 844. 2. eorũ duodecim tabulæ. 195.1. iudices. 779. 2. Romanorum ſçuus dominatus. 826.2 doctoris Græci penuria ſub Claudio Imperatore Maſſiliã liberos miſerant. 155. 2. eorũ facundia circa Ciceronẽ effloruit. 158.1.2. eorundẽ in nominibus ambitio, & ſuperſtitio,horũ magnitudo per congeriem expreſſa, eorum duodecim tabulæ. 194
Romanus luxus perſtringitur. 831.1
Roſa quomodo à Sappho appellata. 199
Roſæ deſcriptio. 740.2
Roſea corona. 484.2.& ſ.
Rubrica purpurea quid? 116.2
Rucellinus refutatur cũ cęteris Nominalibus. 220.& 221.rerũ cognitionẽ nominum cognitione contineri aſſerebat. ibid.
in Refugũ B. Hieronymi inuectiua. 545
Rulli auaritia & ambitio amplificata ex Cicerone. 279.280
Rumorum confictoris deſcriptio. 677.1
Rupis deſcriptio. 737.1.2
Ruſticellus Hercules mulum ſuum tollebat humeris. 153.1.2
Ruſticus filiũ ſuum pugilem animat. 321 1.item ruſtici deſcriptio. 676.1.& ſ.

S

SAbbatoſis. 807.2
Sacæ & eorum feſtum. 819.2
Sacerdotij poteſtas admirabilis. 904.1
Sacerdotes mali carpuntur. 528.1.2
Sacerdotum excellentia. 904. 2. eorum vis miraculoſa. 905.1
Sacerdotum puritas, vide *Puritas*. quid faciant proferendo verba ſacra. 904.2
Sacerdotes mouent Reges ad reuerentiam. 922.2
Sacramentorum maieſtas. 904.1
Sæculi tertij Doctores. 938.2
Sæculi quinti. 939.2
Sagina gladitoria. 334.1
Salacia Dea. 654.2.655.1
Salomon aureum Prouerbiorum librum cur ſic inſcripſit. 251.2
Salpictæ pro tubis. 80.1
Saltatorum deſcriptio. 753.2
Salus leuiori damno empta. 253.254
Salus animarum Deo dignum palmarium. 909.2
Saluſtius. 170.1. mirandus magis quàm iudicandus. 39.eius virtutes & vitia. 73.comparatur cum Cicerone. ibid. eius neruoſa breuitas. 105.2

Saluianus. 922.2. eius mitifica dicendi vis & acrimonia. ib.& ſ.
Salutatio Vlyſſis ad Achillem. 537.2
Salutatio.615.1.ſalutationis partes. ib.2
Samij ſimiles infantibus dicuntur.358.2
Sanitatis indicia. 245.1.2
Sanctitas lucrum eſt. 885.2
Sanctorum ſtylus plerúmque ferreus, mens aurea. 99.2
Sanctorum Patrum nupera concertatio. 912.3
Sapiĕtiæ humanæ inuĕta quomodo differunt à diuinis.463.1.eius laus.612.
Saporis Euſtathij eloquĕtia delinitur.6.2
Sarabara quid? 117. 1.
Sarcaſmus. 410.1
Sarmenes eques primus præcepta ſcripſit de equitatu. 593.3
Sartago pro varietate ſtyli à Perſio vſurpata. 76.77
Saſſiæ libido amplificata. 280.2
Scenici ludi.801.1.2 eorũ deſcriptio.ib.
Schesis. 410.2
Scholaſticum genus oratoriũ.987.& ſ.
Scholaſtici veri. 909.1
Scholaſtico vitio laborat Iſocrates 88.2
Scientia & peritia ad perſuadendum multum confert. 765.1.& ſ.
Scipionis Africani auctoritas admirabilis. 339.1
Scipionis in L. Capratium conuicium. 149.1
Sclopi deſcriptio. 747.2
Scopelianus. 316. eiuſdem dictum acuium. 317.2
Scopus in Iuriſprudentia. 784.1
Scorpionis deſcriptio. 703.2.& ſ.
Σχοινισμὸς quid? 202.1
Σχοινοτενὲς quid? 364.1
Σκότος ἄγνωστον ab Ægyptiis ter decantarũ, cur & ad quid. 278.1
Scriptores cur plerúmq; rumorem magis, quàm humilitatem ſectentur. 9.
Scripturæ ſacræ dignitas.195.2. eiuſdem miracula ex D. Cypriano. ibid. eius vſus quibus proprius. 197.1
Scripturæ duplex ſenſus. 957.1
Scurrilitas fugienda. 130.1
Scylla. 521.2
Scynifes quid? 81. 2. cum Dialecticis comparantur. ibid.
Scyphi deſcriptio. 747.1
Scythæ Nomades. 820. 2. Scytharum inſignia. 837. 1. ſymbola. 838. 2.
Scythæ parabolis vſi. 251
Sedeciæ querimonia. 544.1. idem filios poſtremùm alloquens fingitur. 550.2
Seditio mitigata aſpectu infantis. 467.1 ſeditionis pacatio res difficillima.819.1
Seditioſi quales. 824.2
Segetis deſcriptio. 738.1
Selenite lapide mulieres inſtar phylacterij vſas notat Dioſcorides. 222.223.
Σεμνότης. 133. 2
Senatus ſacer. 866. 2. eius amplificatio per definitionem. 371.372
Senatus & populi Rom. flagitioſi mores deſcripti. 689.& ſ.
Senis centenarij deſcriptio per partium enumerationem. 218. 219. ſenis reuerſi è captiuitate filium inſepultum, & cœcam vxorem deplorantis amplificatio per adiuncta 287. 1. ſenes ad deliniendam iram apti. 535.1
Seneca cum Cicerone comparatur.74. omniũ in genere acutiſſimo dicendi præſtantiſſimus.106.1. duo nominum millia ſemel audita refert fideliter. 148.2.librorũ helluo. 165.parĕ ingenio nõ habuit 171.1.eius defenſio cõtra Quintilianum.ibid. affectus. 475. 476.item iracundiæ motus. 312.1.2 eius morituri ſuprema oratio. 552.2
Senectus. 629.1.2
Senes mortem quotidie expectãt.917.2
Senſus egregij & vberes. 759.1
Sententiæ vide. Γνῶμαι.
Sententiarum delectus. 820.1.2.& ſ.
Sentĕtiæ breues quãdo vigere cœperũt 102.103.ſententiæ breues & acutæ in cauſa pictoris Parrhaſij.107.1.in motibus crebræ. 483.2
Sepulchrum illuſtrium virorum totus mundus. 630.1
Sepultura.355.2. eius apud Athenienſes commendatio.

Sermo-

Digitized by Google

Sermocinatio matris filium à monaſtico inſtituto reuocantis.916.2.& ſ.exemplum. ibid.
Sermocinatio orationem effingit. 430. exemplum ſuperbi & auari. ib. aliud exemplum.431.1.2. Sermocinationis grauis exemplum.432.1 2.& 433.1.2. 435.ad motum aptæ ſermocinationes. 469.1.2.item cum hypotypoſi coniūctæ multum valent. 470. 2. ſermocinatio paruulorum appoſitè facta D. Cypriani. 945.1
Sertorum ex variis floribus cōſertorum cum librorum varietate comparatio 164.1.2
Seruitutis maxima calamitas. 826.2
Seruius Galba ingenium habuit in dicendo ἐνθουσιαστικὸν. 32.2
Seruius Sulpitius maluit iuriſperitorum eſſe primus quàm oratorum ſecūdus. 36.1
Seueritas. 616.1.2
Sibilis explodere. 692.1
Sicci oratores qui?972.2.& ſ. vide *Orator.*
Sidonius Apollinaris.173. 1. ſtylus eius poëticus.92.2.eiuſdem ſtylus cū Ciceroniano comparatus. 93. 1. 2. idem Cic.loquacitatis inſimulat. ibid.
Silentium grauis viri oratione ſæpe efficacius. 766. 1. & ſ. ſilentij pictura. 1005.2
Silias fluuius. 636.637
Siluani lauacrum. 691.2
Simiæ elegans parabola. 253.1
Simile. 943. 1. ſimile à Mandragora. ibid.2
Similitudo eloquentię cum moneta. 77. 1.dialecticæ cum cyniſe 85.2. picturæ cum metaphoris.93. muſcæ cum Critico.95. 96. Mineruæ Phidię cum homine.148.2 allegoriæ cum pelui aut ſpeculo radium excipiente.249.1.eiuſdem cū vitro in quo ſuccina pollucēt iucundius.ib. fidei cum oculo. 250. 1. furentis & irati.250.1.2.ſimilitudo latè vagatur peroēs mundi partes 249. 2. ſimilitudinis definitio. ib.ſimilitudinis vtilitas maxima contra Euclidē. 248.1.2.eius commendatio ex D.Auguſtino.249.1.ea apud dialecticos imbecillior, quàm apud oratores. ib. ea eſt ſimilis affectio rerū.249.2. non eſt æqualitas, ib. in ſimilitudine ſufficit adiunctarum ſaltem rerū comparatio. 249.& 250.non modò ſimilia in qualitate conſiſtunt,ſed etiam in cæteris categoriis. 249. ſimilitudinis diuiſio 250.1.duplex & compoſita.ib.elegans & opulenta ſimilitudinis ſpecies.ibid. ſimilitudo per σύγκρισιν ornatiſſima ib. 2. eius exemplum tauri apud Arnobiū ib in ea adiuncta articulatim aut permixtim dicere perinde eſt.ib. eius diuiſiony tres partes.251.2.ſimilitudo ex rebus pene paribus. ib. ſimilitudines in rebus diuinis ductæ à fabulis ſunt dæmonis inuēta ex Iuſtino Martyre. 258. & 259. ſimilitudinis variæ tractatio.ibid.1.ſimilitudines prouerbiales quædam & acutæ.258.1.2. 259
Similium luxuries vitanda. 256.2
Similia auditoribus accommodanda. ib. 2.hyperbolica vitioſa.ib.2.nō ſunt admittenda minura ad ampla quædā ſignificanda.256.& 258.1.cauendum à ſcurrilibus & ſordidis.ib. 2. in diuinis prophanarum hiſtoriarū, & maximè fabularum ſimilia declinanda. ib.
Simonidi puellę quomodo inditum nomen.224.1.2.anno octauo nubere coacta ſterilis facta eſt. ibid.
Simplex controuerſia rationalis, quid; 794.2.& ſ.
Simplex legalis quid? ibid.
Simulatoris deſcriptio. 677.2.& ſ.
Simulatores & verſuti ſemel detecti nihil perſuadent. 766.2
Sirenes Rhetoribus attributæ. 10.2
Siſamnis iniqui iudicis ſupplicium. 775. 2.& ſ.
Syſtrophe. 412.2
Σκιρλῶα κὴ χάειν M. Antonio tribuit Plutarchus. 35.36
Smyrna & Ios.216.1.eiuſdem deſcriptio. 469.2.eius euerſę lamentatio ex Ariſti-

Digitized by Google

de.476.2.laus.634.635.& 636.
Societas Ieſu quid fecerit in Chriſto cõgregandis hominibus. 912.1
Socratis vxor. 1005.2
Sol. 891.1
Sol vmbra Dei.584. 2. auctor bonorum. 604.1.à iudicibus inuocatus. 849.1
Sol,& luna primi habiti inter Deos. 225
Solymæ pulchritudo. 232.1.2
Solitudinis torridæ deſcriptio. 736.2
Solonis in dicendo grauitas.13.2.inſigne factum & bellum excitandum ib. 2.& 14.1.2.ſententiæ illuſtres.ib.oratio ad Coreſum. ib. eiuſdem cum Piſiſtrato Comparatio. 15.1
Solutum. 410.2
Sophiſtæ quinam dicti.82.& 9.1. ſophiſta nobilis maiores periodos quatuor hexametris circumſcribit. 370.371.
Sophoclis dexteritas in miſeratione per repræſentationē imaginis.548. 2. 549
Sorites.342.2.Hipparchiæ 343.1
Spartanus labori aſſuetus. 466.1.2
Spartani canes. 686.2.688.1
Species generi ſubiacet.229.1.2. pendet omnino à ſuo genere.ib. ſpecies oculis oblatæ ad motum efficaces. 467.1 ſpecies externæ nimis apparatæ auditorum non mouent animos. ib.2
Spectaculi luctuoſi amplificatio 285. 1.
Specula ἐντερόσχημα quæ?655.eorum luxus. ibid.1
Speluncæ deſcriptio. 736. 2.& ſ
Spes,lætitia,& amor quomodo differunt 496. 2. 497. 1. & 501.1 eius affectus ib. 1.iucundiſſima eſt ſpei perſuaſio. ib.quid inducat ad ſperandum. ib. 2. eius exempla. . ibid.& 501.1
Sphæra Archimedis. 204.2.2
Sphinges eloquētiæ ſymbolū fuēre.10.2
Spiridion.197.198. Spiridionis cacozelia inſignis. 83.2.
Spiritus ſanctus centrum Patris & Filij 899.2.eius orationis vis. 493.1
Σφοδρότης 199.200
Splendor tertia virtus grauitatis. 138.2
Statua Pelichi admirabilis. ibid.
Statuæ. 588.1.2
Statuariæ artis inuentio à Thuſcis profecta. 203.1.2
Status quid? 792.2.& 793.2
Status qualitatis tractatio.802.1. & ſeq. ſtatus quomodo inueſtigandus. 793.1
Statuum genera & ſpecies. 796. 2. ſtatus coniecturalis.ib.eius variæ ſpecies, & eorū exempla ib. & 797.1. ſtatus finitiuus,& eius quinque ſpecies.ib. 1. 2. ſtatus qualitatis.& eius duplex ſpecies abſoluta & aſſumptiua.798.1.& ſ.abſoluta fit duobus modis.ib.1.ſtatus aſſumptiui quatuor partes ſiue ſpecies. ib.2.& ſ.ſtatuum tractatio in ſpecie,& ſingulorum exēpla.799.1.& ſ. ſtatus coniecturalis duæ par. ib. 2. res ſtatus finitiuus & eius tractatio. 801.1
Stellarum multitudo cum varietate librorum comparata. 162.1.2
Stentoris valentiſſima vox. 124
Στηλιτεύειν quid? 696.2
Stoïcorum de Diis opinio. 211.2
Stratagema eloquentiæ. 6. 1.& 2
Stratonices capilli cū hyacinthinis floribus ineptè comparati. 257.1.2
Stratonices vetulæ, & caluæ capilli vocantur hyacinthini. 587.2
Streptolyton. 411.1
Stultitia gratuita periculoſa. 579.1
Stultorum acris phantaſia parit memoriam. 155.2
Stupidi deſcriptio. 681.1
Stylus puerilis qualis,& quomodo appellatur à Lōgino. 85. 2. eius exēpla.ib. origo,& iudiciū.86.2.ſtyli ſcholaſtici typus.89.ſtylus poëticus.90.2.oratori perneceſſarius,cur?ib.& 91.1.ſtylus allegoricus & periphraſticus.92.2. ſtyli miſcellanei & antiquarij character.94. 2.inquinatiſſimi exemplum. 95.& 2. ſtyli puerilis & miſeri ca umnia vindicatur.ib.ſtylus epiſtolaris ad compellendos viros ampliſſimos deterrimus. 96.1.ſtylus prouerbialis. ib.1.antiquarij ſtyli formoſa deſcriptio.97. 1. quid de eo ſentiendum, & quomodo cauendum. ib.1.& 2

Stylus humilis & rudis.97.2.eo pauci laborāt.ib.quomodo fit.ib.humilis ſtyli exemplum.98.ſtylus fluctuans & diſſolutus.99.1.eius definitio. ib. exemplum.2.character. ibid. eius corrigendi ratio. 100.2
Stylus ſiccus & exanguis.100.quid ſit.ib. in eos qui cùm ſicci ſint, Atticos ſe dicunt.ib.eius exemplum.2. ſtyli acuta breuitas ſententiæq; abruptæ & ſuſpicioſæ.102.1.eius ortus&progreſſus.ib. ſtyli acuti & prærupti diſcrimē.104.2 acuti & breuis ex Plinio laudata exēpla.ibid. ſtyli abrupti & frigidè acuti errores.107.2.eius exēpla. 109. 2.ſtylus puerilis cōparatus cum papilione. 118.1.& cū concha.ib.de optimo ſtylo iudiciū.124. 2.ſtyli tria genera ib. ſtylus quis optimus.125.1.ſtylus quomodo cuique argumento accōmodādus.ibi.de ſtylo iudicia.127.2.ſtyli tumidi condemnatio.ib.ſtyli Lycij cōdemnatio.128.1.2.ſtylus obſcurus vitioſus.129.130.ſtylus ξηρὸς qualis,143 ſtylus volans & ludibundus. 301. 2. ſtyli examen. 393.1
Stylus inflatus quid?781. 2. eius triplex genus.ib.eiuſdē in verbis nouis; exēpla:79.& 70.in priſcis exempla. 79.1. in tranſlatis verbis.80.1.eiuſdē in duriter tranſlatis ſectatores ib. ſtylus inflatus in ſenſibus.ib. 2. eius exempla. 81.1.Luciani de eo ſtylo iudicium, & remedia. 81.2. Phauorini de eodem ſtylo iudicium. 82.2
Stylus cacozelus.83.1.eiuſdem cū inflato & frigido diſcrimen.84.1.& 2.exēpla cacozeli.83.1.ſtylus inflatus in rebus grauibus ad Lucianí Soſipolin remittendus,vt eiiciatur vomitorio. 96. 2.ſtylum antiquarium cur ſequantur nonnulli. ibid. ſtylus doctus & antiquarius quorſum oblectar. 91.92
Stylus frigid⁹. 84.1.eius definitio.ib. eius appellatio. 84. 1.cur ψυχρὸς,cur ψυχρὸν dicatur.ibid.eiuſdem cum inflato, & cacozelo diſcrimen, & exempla. ibid.
Styli bonitas non opinione dūtaxat ho minū metienda.76. 1.eius varietas & origo varietatis. 77. 1. ſtyli Romani proceſſus.ib.2. eiuſdem vitia tria ex Longino,frigidum,puerile, inſanum. 78. 1. ex Seneca inflatum,infractum, audax,præruptum,allegoricum. 78.2. ſtyli tumidi cum ranis cōparatio.ib.in quod deſinit.ib.ſtyli tumor vnde dictus.ib.2 .eius definitio & exēpla.ib.
Stygis aqua omnia perforat. 639.2
Suada Platonis in ore, ac Periclis labris ſeſſitauit. 29
Suadendi & perſuadendi ars.765.1. & ſ.
Suaſio Cyri nobilis.767.2.eius forma & modus.ib.1.artificioſæ exēplum.765.2
Suaſor optimus qui; 823.2
Suauitatis in oratione cum celeritate mixtura.143.2.eius methodus.ib. quibus rebus conſtet.100.2.eius exēpla.2
Subiecta quid ſint?197.1.de iis decē formari poſſunt quæſtiones. ibid.
Subiectio in Prolepſi&Procatalepſi.4.12 1.ſubiectionis argutiſſima ſpecies.425 1. eius exemplum.445. aliud exemplum. 453
Sublimitas quomodo differt ab amplificatione 275.2.eius exēplū aliud.458.2
Subtilis controuerſia. 792.2
Subſtillum pro dubio aëre. 80.1
Subtilitas non ibi eſt,vbi nihil eſt præter ſubtilitatem,ex Seneca. 109.1
Succina per vitrum pellucent, iucundius. 248.1.2
Sudor hæreditas fortium. 847.1
Suetonius Senecā dicit omnibus placuiſſe,ſoli Caligulæ diſplicuiſſe. 367. 1.2
Sulpitius grandis & tragicus orator.36 2
Superbi ſermocinatio. 429. 1.2. deſcriptio. 671.2
Supercilia penitus abraſa malitiæ & crudelitatis indicia.242.243. ſupercilium Iouis cæruleum. 656.1
Supeiectiones ementitæ in laudationibus vitandæ.586.2.ſunt propriæ puerorum. ib.2.& 587.1
Superſtitio antiquorum. 609.2
Supplicij attrocis amplificatio per hypotypoſin. 89.1

Digitized by Google

Suſpiria. 562.1.2
Suſpiria iræ ſoboles. 240.241.
Suſtentatio in paradoxo.411.2.eius definitio.ibid. eius præclara exempla. ibid. ea iuuat tranſitiones. 450. eius exemplum. ibid.
Syllepſis. 411.1
Symbolum mancipationis capillorum exhibitio. 115.2
Symbola Rhetorum varia. 10
Symbola prima fuerunt vexillorum, clypeorúmque.150.2.ſymbola impe ratoria. ibid.
Sympathiæ,& antipathiæ naturales 488.1.489.1
Symploce. 411.2
Synathroïſmus. 411. 2. eius definitio & vſus.423.2.443.in perorationibus frequens. ibid.
Σα'ἱκαταβατις quid; 1006.2
Synchoreſis. 412.1
Syncriſis. ibid.
Synchyſis. ibid
Synecdoche. ibid.
Syneſius.172.2.idem & Gregor.Nazian. in acutâ ſtyli breuitate præſtantiſſimi. 103.appellat primam materiam mundi fæcem.
Synœcioſis. 411.1
Synonymia.ibid.& 415.1.quæ vitanda. ibid.2.quomodo vſurpanda.
Syri cupidi,& auari,& cur. 140.1
Syſceuaſis. 411.1

T

TAbulæ 12.Romanorum. 191.192
Tapanta. 875.1
Tapinoſis. 412.2
Taprobanæ deſcriptio. 726.2
Tarpeia rupes. 632.633
Tatianus. 938.1
Tauri deſcriptio. 713.2
Tauri querimonia apud Iouem contra crudelitatem ex Arnobio. 250.1.2
Tautologia. 412.2
Θεατρίζειν 580.2
Telamones. 693
Temenus. 691.1
Temeritas. 854.2
Tempes deſcriptio. 733.1.&ſ.
Tempeſtas. 89. 1. eius deſcriptio apud Virgilium.163.2.alia apud Lucan.ib.
Templum] Capitolinum. 624. 2. Dianæ Epheſiæ.ib.templa Romæ. ib. templi ſtructura. 933.1
Templi deſcriptio. 745.1.& ſ.
Templorum ornatus qualis? 942.1
Tempus opportunum expectandum.857
Terminalis lapis. 202.1
Terminus. 843.1
Terminorum religio notabilis. 201.2
Terminus Deus. ibid.
Terræmotus deſcriptio. 742.2.& ſ.
Tertullianus.930.1.2.eius ſtylus quis. 80. eiuſdem verba horridia.bid. tranſlata audaci⁹.81.1.2.eiuſdẽ ſtylus poëtius. 91.92.eiuſdem ſtylus prouerbialis.ib.2. & 93.de eo iudicium.
Teſſerarij qui. 691.2
Teſtes. 801.2
Teſtimonia veterũ ſextus fons inuentionis.190.2.plurimum habẽt in oratione dignitatis.ib. eſt in rerum confirmationibus teſtiũ frequens, & plerúmque amentatũ.ib.ſunt ſumenda à probatis authoribus.ib. veterũ teſtimonia magnę ſunt apud nos auctoritatis. ib. 2.& 91.ſunt in locos cõmunes digerenda ib.1.quomodo ſunt vſurpanda ibid.2.vtrum ea ſuo idiomate, & metris orationi adtexenda ſint.ib.2.quãdo atteri poſsũt.ib.in cõcionibus verborũ farragines fugiendæ.ib. teſtimonia latina iis fugiẽda,qui gallicè dicũt & præſertim Græcorũ Latinè reddita.192.1.metrica pauca adhibenda.ib.
Teſtimonia SS. Patrum cum induſtria proferenda. 957.2
Thamur. 116.1
Theagenis & Charicleæ amor ſubitus. 462.eiuſdem Charicleam velut mortuam deflentis affectus. 475.1.2
Θειωαλίζειν quid ſit? 158.1
Theatrum vitæ humanæ quis liber, & de eo iudicium. 187.1.2
Thebanorum araneæ. 318.1
Thematum varietas. 1002.2

Digitized by Google

Themiſtij Euphradis oratio extemporanea, cuius exordium gratiis affluit. 157.2
Themiſtius. 169.1
Themiſtoclis ingenium ad oratoris decora natum.15.1.& 2.eius graues ſententiæ. ibid.
Theodoretus. 174.1
Theodoricus. 713
Theodoſius mortuum Chryſoſtomum reueretur. 1010.2
Theodaſianum gymnaſium.6. Rhetoribus & 20 Grammaticis Imperatoriis ſumptibus honeſtatum. 153.2
Theodulphus vi Muſicæ è vinculis liberatus. 468.2
Thognis arcum appellat lyram ſine fidibus. 414.1
Theologi grauis character. 966.& ſ.
Thephraſtus dictione facundiſſima fuit.31.32.eius dictum.378.1.eius deſcriptio hominis. 417.1
Thepompus Iſocratis diſcipulus. 19.1. aduerſus Longini cenſuram defenditur. ibid.
Theophylactus,ſtylo acuto & breuibus ſententijs delectatus. 102. 2.eius exempla. ibid.
Thermæ Mammeæ. 691.2
D.Thomas Græcè redditus.789.2.cum in doctum virum euaſurum aſſerit, qui vno libro tantùm vtatur.164.1.2 quanti fecerit libros. ibid.
D. Thomæ & Senecæ de librorum numero ſententiæ quomodo intelligendæ ſunt,165.1.homiliæ D.Chryſoſtomi, vrbi Pariſienſi & ipſis imperiis antepoſitæ. 165.1
Thracum de Sole,Luna, cœlo,&c.iudicium. 149.1
Threni Nicetæ Choniatis. 547.2. & 147.1.
Thucydides. vt genere.ita, & dictione ſublimis.17.varia à variis eius elogia ibid. idem adhuc puer Herodoti hiſtoriis illacrymauit.154.2.idem denſus & breuis, ſemper inſtans ſibi, orationis luxuriem reſecat. 167.maximam laudem meritus eſt apud veteres,ex ſententiis.191.2.eius præcipuæ virtutes.59.vitia. ibid.
Thucydidis & Herodoti hiſtoria pulchra poëſis dicta à Dionyſio Halicarnaſſenſi,& quomodo. 90.91
Thuſci ſtatuariæ artis inuentores. 202.2
Thyrſus quid? 87.2
Tiberius in verbis religioſus. 121.1
Tiberius in ſenatu noluit ἔμβλημα vſurpare. 191.2
Tiberius Gracchus acutus in dicendo 33
Tibicinis iudicium. 317.1
Tigillus Iupiter. 512.1.2
Trigidis fluuij reſtagnantis deſcriptio. 371.1
Trigidis animalis deſcriptio. 708.1
Timai audax imitatio. 80.2
Timantis tabulæ. 325.2
Timonis odium.505.2. voluptas. ibid
Timotheus tibicen. 318.1
Timothei Imperatoris imago 243.2
in Timotheum facetum dictum. 478.2
Titi Labieni ambitio. 512.2
Titulorum ſpecioſorum auiditas.219. 220
Titus Liuius, lacteum orationis flumen fundit. 170.1
Tolerantiæ lux amabilis. 827.2
Tolli caput. 844.2
Tonitrua cum tubarum clangoribus nō apté comparata. 257.2
Tonſus elegantia. 673.2
Τομηγορία prima amplificandi ratio maximè ad rationem amplificationis facit 203.204
Tormentorum varia genera. 903.2
Traductio & antiſtaſis. qualis figuras 280.2
Traductio. 412.2
Tragicis vocabulis vtendum in tragicis calamitatibus. 882.1
Traiani ingreſſus ad imperium. 588.1 eius laudes à bonis corporis & animi ibid.& 589.1
Traianus optimus eſt appellatus. 221.2 eius modeſtiæ. 104.2. pudor. 588.1

Digitized by Google

pietas. 589. 1. Traianus bellicoſus. 594.2
Tranſitio & Ratiocinatio, figuræ, ad perſpicuitatem commodæ. 133
Trebonij mors affectibus plena, ex Cicerone. 479.480
Treuirorum luxuria impendente bello. 925.1.2
Triboniani & ceterorum in iuriſprudẽtia illuſtranda opera. 784.2
Trimalcio lautiſſimus homo. 675
Trinitas perſonarum in Deo. 892.1.2
Tritones. 664.2
Triſtes & queruli odioſi. 811.2
Triumphi deſcriptio. 756.1
Troiam à Græcis non fuiſſe euerſam. 219.2
Troporum cum figuris diſcrimen ex Alexandro Rhetore. 374.375
Tumor in corpore quid? 78
Tumor orationis definitur à Longino. ibid.
Tumidi poëtæ ignoti character. ibid.
Tumidum orationis genus triplex. 69.2
Tunica patagiata auro clauata. 700.1
Turcæ adoleſcẽtis mira in membrorum conuerſione agilitas. 158.1.2
Turpitudinis imago. 516.1.2.
Tychonij regulæ à D. Auguſt. explicatæ 954.2
Typus incomprehenſib. Dei nat. ex Chryſoſt. 997.1
Tyrannis. 760.1
Tyrannis Aſtrologiæ iudiciariæ. 692.1

V

Valletudo bona quæ. 130.2
Valerius Maximus. 172.1
Vanitatis miſeria. 1005.1
Vana cum ſacris non miſcenda. 930 & ſeq.
Varietas delectationis mater in omnibus prudenter obſeruanda. 478.2. commendatur à Dion Longino. ibid.
Varij Sucronenſis verboſa & inanis oratio. 463.1.2
Varro dictus inepto nomine Porcus literarum. 212.2. idem librorum helluo, vir incomparabilis reuditionis. 222.2
ſuæ linguæ ſtudio omnes etymologias conatur ad latinos fontes reuocare. ibid. & 225.& ſ.
Vaſtare. 918.2
Vatum carmina in comminatione. 824.1
Vehementes. 973. 2. eorum fulmina 974.1
Vehementia orationis & eius definitio. 135.1.2 eius exempla ex Cic. Demoſthene & alijs. 2. ea vſi inſignes Eccleſiæ Patres. 137.1.2. & 138.1. eius vſus ibid. 1. ea non affectat periodos. 2
Vehiculi Imperatorij conſcenſus Rhetoribus permiſſus. 11.2
Velleius apud Cic. 211.2
Venatio. 593.2. delicata. 691.1. eius deſcriptio, ex Philoſtrato. 748.1.2. commendatio. 594.1
Venatores. ibid.
Veneratio quid differt à metu. ibid
Veneris pompa. 654.2 & ſeq.
Venia dilata quid timidis affetat. 921.1
Venter βαρὺ φορτίον καὶ ἀρχέκακον. 289 2
Venti boni ſunt. 241.2
Venuſtatis muliebris deſcriptio. 666. & ſeq ornatus. 668. ſeq.
Ver plebis, adoleſcentes, ex Demade. 119.2
Ver regina tempeſtatum. 914. 1 vtile agricolis. ibid.
Veris deſcriptio. 740.1.2. & 741.1
Verborum delectus ad ſuauitatem. 144.1. delectus compoſitio. 130. 1. verba ſunt naturæ imagines. 413.1
Verbum diuinum forma formarum eſt 236.1. verba in amplificatione ponẽda quæ? 133.2. ex Cic. verba nummis ſimilia. ibid in oratione qualia verba. ibid. verbum opportunè dictum magnam vim habet. 48.49
Verborum iuris interpretes qui? 786.1 intelligentia. 785.2
Verbum opportunè dicti magna vis. 536
Verecundia. 631
Veritas per imagines & ſymbola collucens magis delectat. 190.191. veritatis

lata ex apud Perſas.193.194.veritas laudationum.586.1.2. veritas geſtata à ſummo Iudæorum ſacerdote.781.1 veritatis imago à iudice collo appenſa fertur. 771.1
Vermis Indici deſcriptio. 704.1.1
Verrij ſincerum de eloquentia iudicium. 790.1
Verſus ad cauſſas male adhibiti. 791.2
Vertigo & circulus in ſacris. 116.2
Veſtalis de ſaxo præcipitata nō læditur 801.1
Veſticeps. 660 1.2
Veſtis.576.1.2.veſtis citharœdorū.650.
Veſtis muliebris per ignominiam data. 773.1. veſtium preſſoria. 700.1
Veſtium vſus.941.2. veſtis criminis pœna. ibid.
Veterum de ſimilitudine animorum opinio. 462.2
Victoria implumis. 838. 2. eius anathemata. 635.636.illius omen captabant ex literis numeralibus. 222
Vigor quarta virtus grauitatis. 149.2 eius definitio ex Hermogene,& eius exempla, ibid.
Villa antiquario ſtylo deſcripta à Sidonio. 80.81
S. Vincẽtij eloquentia quid fecerit. 9 2.2
Vinolentos non admittunt magna cōſilia. 877.1
Vinum latex Nectaris. 920.1.eius temrãtia ſerium opus aggreſſutis. 877.1
Violæ Martiæ deſcriptio. 913.1.2
Vipera in ſuccino ſepulta. 294.2
Virgilius ſolers imitator Homeri.162.2 eius motus iracundiæ. 511.512
Virgiliani verſus ab Euſebio Græci facti. 789.2
Virginis deſcriptio.528.1.2. item lapſæ ibid.
B. Virginis elegantia. 896.
Vir excellens. 928.1.viri laus ob animi dotes & corporis. ibidem. viti potentes cum nube & fulgure comparantur. 20.viri grauis & conſtantis laus.966.1.viri boni amplificatio ab effectis. ... magnanimi mors præclariſſimè expreſſa. ... 430. 431. & ſeq.
Virtus. 845.
Virtus. 848. 1. virtus bellica. 594. & ſ. eius ornatus.564.2.eius definitio per inductionem.290.2.virtus & ſapientia animorum ἐλεπόλεις.306.2 virtus ſola hominem facit. 341.2
Virtutis deſcriptio ex Philoſtrato. 853 1.2
Vis eloquentiæ admirabilis. 89
Vitæ odium non eſt viri fortis. 839.1
Vita omnis ſupplicium.772.1.eius miſeriæ. ibid. 2.breuitas.632. 2.vita præſtantiſſimorum ciuium collecta Reip. 629.2 vitæ humanæ tota penè ſcena plena eſt imitatione.166. 167. vitæ miſeriæ. 246.247
Vitia corporis obiecta iram inflammant. 512.1
Vitio carere non eſt ſatis. 91
Vitia contraria grauitari. 971
Vitia imitationis quot, & quænam. 161 163.& 164
Vitis deſcriptio. 737.2
Viuendum moribus antiquis, loquendum verbis præſentibus. 81.82
Vltio quomodo excitetur. 508.1.2
Vlyſſis ad Achillem ſalutatio. 537.2
Vnguentum in lenticula. 791.1
Vnio hypoſtatica veſtis eſt. 895.1
Volumnæ ad Coriolanum oratio ex Plut.538.1.2.itē ex Liuio, & Dionyſio Halicarnaſſeo.539.2.in eadem materia comparantur tres magni artifices. 540.1
Voluptas. 848.1. nimia faſtidium parlit 413.1
Voluptas & lætitia quomodo comparētur.466.1.item eſt filia admirationis. ibip.
Voluptates ſenſuum quales. 497.1
Voluptates phãtaſiæ diuturniores quàm ſenſuum. ibid. 2 voluptates mentis omnium maximæ. ibid.
Voluptas eadem ratione in omnibus excitatur. 4962.

Digitized by Google

oluptatis recordatio in miſerijs grauis. 334.eius deſcriptio. 670. 1.2.
oluptatibus lux mentis extinguitur 990.1
otieni de declamationibus iudicium. 578.2 565.1.2
ox nigra quæ? 562.2.eius vitia.ibid.& 563.1.2. virtutes.ibid.2.& 564.1. varietas in actione commendatur in Gratiano.
rbes à fundatoribus commendantur 237.2. vrbis direptionis deſcriptio per partium enumerationem ex Seneca. 216.217
rbis laudationis exemplum. 635.2 637.2. elegantiſſimæ typus. ibid. 2. pulcherrimæ cum aurea veſte cōparatio.ibid.2.vrbis egregiæ ornamenta. ibid.2
rbium & prouinciarum cura Rhetoribus demandata. 11.1
ri. 716.2
rnæ iudiciorum. 779.1.2
rſæ & leonum congreſſus. 331.332
ſus annulorum. 691.1
tilitas.194.195.& 794.1.eius duæ partes. ibid.
ulcani inſtrumenta ſponte mouentur. 641.2
Vulgus pigrum & loquax. 868.1
Vulpis piſcantis deſcsip.io. 716.1
Vulpis & erinacei elegans parabola. 253.2
Vultures animata ſepulchra, ex Gorgiæ Leontino. 119.120
Vultus. 570.2.571.1

X

XEnophanis ſcitum dictum. 486.1
Xenophon dictus Apis Attica.221. dixit magnifica metaphora vndare exercitum. 413.414.1.2
Xenophon à Caſſio Longino vt putidus arguitur. 80.2. Xenophontis in affectata iucunditas lepore & gratijs legentium animos perfundit.167.1.eius exempla exponit Caſſius.80.eiuſdem poëtica metaphora.414. 1.eius metaphoræ quales. ibid.

Z

ZAbidus. 808.2
Zacharias Pontifex vertit D. Gregorij Dialogos. 789.2
Zeugma. 412.2
Zeuxis pictor. 165.1. eiuſdem domus 317.2
Zoaris opinio de nominibus.219.1.eiuſdem ineptiæ.ibid.2. eiuſdem opinio confutatur. ibid.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

oogle